

ДАНИЙ ПРОЄКТ ВИКОНАНО СПІЛЬНО З:

Прилуцький краєзнавчий музей імені В. І. Маслова Прилуцької міської ради Чернігівської області (директор – **Зоць Тетяна Миколаївна**),

Благодійна організація **«Благодійний фонд «Бібліотека альманаху «Вітряк» імені Василя Горленка»** (Голова – **Забіяка Іван Михайлович**).

Звертаємося до всіх, хто опрацюватиме проскановані матеріали газети «Скарбниця»: бережіть і поширюйте надбання минулих поколінь, небайдужих сердець конкретних людей. Згадуйте їх, цитуйте їх, робіть посилання на газету. Минуле повинно працювати на майбутнє.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 1

ЧЕРВЕНЬ 1992 РОКУ

НА ПОБАЧЕННЯ З ЧИТАЧЕМ

ДОРОГИЙ ЧИТАЧ! Сьогодні ви знайомтеся з першим номером нової газети. Вперше не тільки в нашій області, а й можливо на Україні засновником газети виступає краєзнавчий музей.

Поштовхом для створення нової газети послужило те, що в період важкого економічного хаосу, в критичному становищі опинилася культура Прилуччини: закритий для глядачів міський будинок культури, ремонт якого невиправдано довго тягнеться. «Повільний» ремонт колишнього кінотеатру ім. Горького затягує відкриття експозиції на 2 та 3 поверхах музею. Ніяк не закінчиться ремонт полкової скарбниці, в якій планується відкрити експозицію історії Прилуцького козачого полку. В жалюгідних приміщеннях знаходяться бібліотеки. Постійно руйнуються пам'ятки культури, як на території міста, так і району.

Завдання газети — сприяти становленню і розвитку культури, розбудові наших духовних цінностей.

Інформація про духовні і матеріальні скарби минулого Прилуччини та нашого сьогодення складатиме основний зміст газети. Звідси походить і її назва — «Скарбниця».

Газета обіцяє бути інформаційно насиченою, яка реагуватиме на події в культурному житті нашого краю, знайомитиме читачів з нестандартними ідеями, сприятиме відродженню добрих традицій.

Слова вдячності хочеться висловити тим, хто брав активну участь у підготовці до виходу першого номера газети. Це — відомі в місті краєзнавці, історики: Г. Ф. Гайдай, А. Г. Риженко, О. А. Савон, А. І. Буренко, Л. М. Тищенко, М. І. Курнленко.

Але перш за все велика вдячність тим, хто фінансував випуск газети. Це — асоціація «АРКІД».

Тільки через нашу газету ви зможете глибше пізнати історію рідного краю, ознайомитися з відомими на всю Україну архітектурними пам'ятниками, розташованими на території Прилуччини, відкрити невідомі сторінки життя і діяльності видатних людей нашого краю.

Читаючи «СКАРБНИЦЮ» ви зрозумієте, що культура дійсно є невід'ємною частиною духовного життя людини.

Пишіть нам, шановні читачі! Будьте нашими добрими порадиниками і друзями.

АНДРІЙ БУРЕНКО

Рідне місто

До нього всі мої шляхи,
Колиска доброти ласкава.
Несу під затишні дахи
Святкові і буденні справи.

У вирі зустрічей, розлук
Воно веселе і суворе.
В труді не поклало рук,
Ділило радості і горе.

Як в дні навал ревли гудки,
Як вороги тікали кляті,
Не дарма кажуть, що кутки
Діюмагануть в рідній хаті.

Усе сприймало, як було.
Та не могло пораду дати
Лиш брали щирість і тепло
Боями втомлені солдати.

Коли ж каштани по весні
Свічки засвітають урочисто,
То усміхається мені,
Моє благословенне місто.

Герб мого міста

Міста герб, від часів лихоліття,
Наче орден за доблесть і труд,
Прикололи на груди століття, —
Знак лшани, що виборів люд.

Володимира дужа дружина
Йшла під захист дубових воріт.
І топталася з днів тих стежина
В дев'ятсот неабияких літ.

Мабуть в стислім малюнку
зібрали:
Міць, багатство, судьбу поколінь
Пов'язали людські ідеали
В змісту мудру, тривку глибочинь.
Хай невадана ще поступово
Думка преднів — відома лиш

суть...
Боротьба їх була — не даремна!
Місто є! В міста сонячна путь!

Т. Г. ШЕВЧЕНКО
І ПРИЛУЧЧИНА

Данчич

НІХТО з українців не удостоївся такої шани і всенародної любові, як Тарас Григорович Шевченко. З особливим трепетом, як найдорожче, найцінніше, зберігають люди все, що пов'язане з іменем Великого Кобзаря: будинки, де він бував, шляхи, якими ходив і їздив, мальовничі куточки, які змальовував, навіть окремі дерева, під якими за переказами любив відпочивати. Все, що пов'язане з його ім'ям, що вдалося зберегти нашим предкам, всі ми, повинні передати дітям і онукам. Це наш патріотичний обов'язок.

Під час своєї першої подорожі по Україні, влітку 1843 року, Тарас Григорович бував у Прилуках, зупинявся на поштової станції, щоб взяти, або відмітити подорожню. Бачив широкі, багннсті вулиці, козацькі й селянські хатки, мішанські й дворянські будиночки. Бачив між розлогими вербами куполи мурованих і дерев'яних церков, безліч вітряків на Квашинцях і на Ярмарковій площі.

(Читайте на 2-й сторінці матеріал «Данчич»).

НА Прилуччині поет заприятелював з своїм ровесником художником і письменником із Линовиці Яковом Петровичем де Бальцевом, відвідав знайомих у Петербургу історика Миколу Андрійовича Маркевича в Турівці, відомого мецената Григорія Степановича Тарновського в Качанівці, полковника Івана Михайловича Корбе у Вейсбаківці.

У серпні 1845 року, після закінчення Петербурзької Академії мистецтв, Тарас Григорович знову приїждить до Прилук, але на цей раз уже спеціально, за завданням Археографічної комісії для вивчення і малювання древніх пам'яток Прилуччини. Місто йому сподобалось і запам'яталось, бо й через багато років з великою теплотою згадує про нього у своїй повісті «Музикант», написаній російською мовою у Новонетровському укріпленні. Ось ці рядки: «Если вы, благосклонный читатель, любитель отечественной старины, то, проезжая город Прилуки Полтавской губернии, советую вам остановиться на сутки в этом городе, а если это случится не осенью и не зимою, то можно остаться и на двое суток».

Час був літній, та все ж таки Тарас Григорович зупинився і затримався в Прилуках на кілька днів, бо сподобалися йому нові знайомі-прилуччани, зацікавили і вразили своєю неповторною красою козацькі церкви доби гетьманщини. Нові друзі познайомили його з старовинною історією міста Прилук. На протязі тисячоліття воно було свідком могутності і злету нашої держави — Київської Русі й страшної, принизливої татарської неволі, блискучої козацької слави і глибокого кріпацтва, чи холопства, нав'язаного вільному народу московськими самодержавцями.

Про перебування Шевченка в Прилуках є свідчення сучасників, які вже давно стали хрестоматійними. Про подробиці цих відвідин знають всі шанувальники Кобзаря ще з шкільних років. Але ось, зовсім недавно, письменник П. В. Жур, вивчаючи шевченківський альбом 1845 року, звернув увагу на малюнки, зроблені в Прилуках. На одному із них, серед начерків олівцем, зображена постать косаря і підпис: «Данчичь». Нажаль ніхто з нас, місцевих краєзнавців, не звернув уваги на цей красномовний підпис. Адже хто з старих прилуччан не пам'ятає Дан-

чичевий хутір, або Данчики, в районі автовокзалу, чи Данчичевої левади на Кустивіях? Тож низенький уклін доскіпливому петербурзькому шевченкознавцю П. В. Жур у своїй книзі «Дума про вогонь», яка вийшла у світ у 1985 році, він познайомив нас ще з одним прилучанином — знайомим Т. Г. Шевченка.

Данчич

МИХАЙЛО Іванович Данчич, у чині титулярного радника, обіймав досить скромну посаду в Прилуцькому земському суді. Був років на десять старший від поета, але їх зблизили спільні уподобання. Данчич добре знався в українській історії, колекціонував старовинні рукописи. Окрім державної служби, змушений був підробляти у місцевих поміщиків, бо на доходи від свого невеликого землеволодіння не зміг би утримувати сім'ю. На той час було у нього два сини і три доньки, всі одне одного менші. Старшому Максиму — близько десяти, а найменшій Анфісі — лише два роки.

Його добрими знайомими були поміщики Г. С. Тарновський, Г. П. Галаган, М. А. Маркевич. Всі вони — у найкращих стосунках з Т. Г. Шевченком. Але все таки, найбільш вірогідно, що познайомив Данчича з поетом прилуцький священник Ілля Гаврилович Бодяньський — родич відомого українського вченого Осипа Максимовича Бодяньського. Отець Ілля був добре обізнаний з історією рідного краю і залюбки супроводив Т. Г. Шевченка до Густинського Свято-Троїцького монастиря. Бодяньський здавна приятелював з Данчичем, мабуть ще з тих часів, як обвінчав його з донькою місцевого священника, а потім хрестив його дітей.

Нещастило Михайлу Івановичу в сімейному житті. Раптово померла дружина, залишивши його з малими дітьми. Більше десяти років був вдівцем, а потім одружився вдруге. І знову ніхто — молода дружина, народивши двох синів, теж померла. Лише з третьою дружиною Олександром Олексійовною, молодшою від нього більше ніж на 20 років, прожив він душа в душу до кінця свого життя. Від останнього шлюбу теж були діти — син і донька.

НЕЩодавно, працюючи в місцевому архіві, вдалося зробити хоча й невеличке, але досить цікаве і значуще для культури Прилуччини відкриття. А саме — вдалося документально точно встановити місцезнаходження садби Данчичів у Прилуках. Вона займала більшу половину кварталу і навіть частину сусіднього, в районі вулиць Кустивської та Шевченка, колишніх Михайлівської та Преображенської, де нині знаходиться парк профілакторію нафтовиків. Вся та площа, що зараз засаджена парком і була раніше «Данчичевою левадою».

Із західного боку левади розмішувалися будівлі маєтку — два панські будинки, комори, клуні, стайні, кузня. У другій половині XIX століття частину левади, яка виходила на нинішню Червоноармійську, а тоді Петро-Павлівську вулицю нарізали під забудову. Тут, поряд з Данчичевим маєтком, поселилися козаки Криворучки й Журавські, мішани Марченки, Стеценки, Нетребовські, Нефеди, Дроботи, Перепелиці, селяни Кошові й Котеленці. Їх потомки й зараз живуть на цих наділах.

Отож залишається «з'ясувати», чи відвідав Т. Г. Шевченко свого нового знайомого у Прилуках і чи зберігся будинок М. І. Данчича в його колишньому маєтку?

Шевченкознавці, які видавали у 1961 році мистецьку спадщину поета, начерк назвали «селянином з косою». Але є ще й інша, старіша його назва в каталозі музею В. В. Тарновського 1893 року — просто «косар». Гадаю, що все таки Тарас Григорович на цьому малюнку зобразив не селянина, а саме свого нового знайомого, зайшовши до нього в гості.

В КАПЕЛЮСІ, а не в солом'яному селянському брилі, в широкому домашньому халаті, з косою на плечі, вийшов чоловік по ранковій росі на власну леваду косити траву. А чому б і не так, не великий же пан? А намалювавши, Тарас Григорович, вгорі, для пам'яті підписав його «Данчичь». Прізвище досить рідкісне, скоріше сербське, ніж українське.

На звороті альбомного аркуша зображена колоритна постать літнього козарюги: у свиті, широких шароварах і чоботях. Це ще один прилучанин, можливо хтось із сусідів Данчича.

Може хтось із Криворучків, чи Журавських, що жили тут 147 років тому. Нажаль встановити цього вже ніхто не зможе.

А ТЕПЕР найголовніше. Панський будинок Данчичів, у якому перед революцією жив наймолодший його син Митрофан з матір'ю зберігся до наших днів. Теперішня його адреса — вулиця Кустивська № 29. Після революції Данчичів вигнали з батьківського дому, потім організували в маєтку Кустивський колгосп, а будинок використали під правління артілі. Після війни один із колишніх панських будинків розібрали і перевезли на фабрику господарчих виробів. Розповідають, що коли розібрали підвал будинку, хтось знайшов замурований тайник, в якому були збережені пляшки з старовинними, колекційними винами. Потім тут велася забудова. Після ліквідації колгоспу, колишній панський будинок перейшов у власність Прилуцького районного відділення «Сільгосптехніка». З тих пір в ньому мешкає декілька сімей робітників.

Не зайвим буде зауважити, що погано дбає про своє майно і людей власник будинку. Стоїть як примара, в оточенні ошатних будиночків, обідраних, з недбало латаною покрівлею, давним-давно не ремонтуваний. Та все ж, будинок, попри всі негаразди вистояв і ще й зараз чи не найкращий на всій вулиці. Його обов'язково треба відреставрувати і зберегти, та ще й меморіальну дошку встановити.

НА СТАРОМУ міському кладовищі є могила з досить цікавим пам'ятником: на кам'яних скелях, під зламаним деревом сидить маленький ангел, тримаючи в руках вінок і овалний щит з написом. Це могила дружини М. І. Данчича Олександри Олексіївни, яка померла у 1908 році у 77-річному віці. Мабуть десь тут поруч і могила її чоловіка. Зараз пам'ятник розбитий і поівечений Біломармурова статуетка ангела з відбитою головою, рукою і крилами скинута з постаменту. Тож оце мабуть і є символом нашої бездуховності. І саме тому викликає душевний опір символічний напис на щиті в його руці: «Не суди нас Господи по гріхам нашим, а суди по милосердю Твоєму».

● Таким був Густинський монастир.

ІСТОРІЯ ЦЕРКОВ І МОНАСТІВВ ПРИЛУЧЧИНІ

Одним життям

ПРАВОСЛАВНА церква на Прилуччині має свою давню історію, майже зовсім не вивчену до сьогодні. Для нас залишається не вивченим досить великий відрізок часу від великого князя київського Володимира I до початку XVIII століття. Майбутнім дослідникам потрібно буде заповнити білу пляму довжиною понад 500 років. Якою була православна церква на Прилуччині, яку роль вона відіграла в житті нашого народу, яке було ставлення наших предків до релігії? Щоб відповісти на всі ці запитання, потрібно в першу чергу знайти матеріали, що стосуються історії церкви.

У 1990 році на Всесвітньому українському конгресі американські й канадські вчені-історики висловили свою думку про вивчення історії України починаючи від дохристиянської доби і до початку XVII століття. Потрібно вивчати джерела про близькі стосунки України з варягами і литовцями, з турками і поляками, бо не завжди ми ворогували з ними. У нашого народу були тісні зв'язки з ними на ниві культури, освіти, торгівлі. Існує думка, що в архівах Стамбула, Варшави, Мекки знаходяться багаті історичні матеріали про Україну, а значить і про нашу Прилуччину.

Церква — це найвищий духовний храм, де вчать поважати людину, любити Бога і виконувати запові-

ти святих отців, чого так нам не вистачає сьогодні. Протягом багатьох століть церква і народ жили одним життям. Набожність наших предків робила сім'ї здоровими, сприяла духовному розвитку народу. В усіх добрих справах поводитирем була православна церква.

ПРО набожність і письменність нашого народу повідомив нам арабський мандрівник, син антіохійського патріарха Макарія — Павло Алеппський, який відвідав Україну і, зокрема, Прилуччину в 1654 році. Свідчення Алеппського про церкви міста Прилук і Густинського монастиря є одними з найдавніших і найбільш повних. Про Густиню він писав у своїх дорожніх нотатках: «Монастирські куполи дуже блищали, їх було далеко видно... На шляху, поблизу монастиря, ми проїхали, маючи його з правого боку від себе, мимо гарної церкви в ім'я Святителя Миколая, там по розповідях, раніше був монастир, а коли він згорів, його перенесли і побудували на сучасному місці... Із зовні він мав дві дерев'яні стіни і два рови, над ворітими гарна дзвіниця із великим доро-

гим годинником... Патріарх Макарій окропив нас усіх свяченою водою і ми увійшли у Троїцьку церкву, і самі диву давалися, бо ні величний іконостас Святої Софії, ні Печерський не можуть зрівнятися із малою часткою цього найдосконалішого іконостасу».

Арабський мандрівник був зачарований красою нашої Густині й не приховував свого захоплення в описах церков, розписів та ікон монастиря.

Великий інтерес для сучасників являють також згадки Павла Алеппського про прилучинські церкви: «Нас завели у простору, високу, величну нову церкву з іще недовершеними куполами, на честь Преображення Господнього. Навпроти є друга церква на честь Різдва Богородиці. Дзвіниця теж висока і досить гарна».

Ці згадки для нас є дуже цінними, бо більш ранніх відомостей про прилучинські церкви не збереглося. Ймовірно, що церква Різдва Богородиці є однією з перших церков нашого міста. Вона стояла на місці нинішнього собору Різдва. Соборна дзвіниця була зруйнована у 1930-ті роки. Згадувана Алеппським Преображенська церква стояла на мі-

сці нинішнього Спасо-Преображенського діючого собору. За свідченнями мандрівника, в Прилуках, наприкінці визвольної війни, тобто у 1654 році було дві дерев'яні церкви.

НА Прилуччині на початку XVIII століття існувало два православні монастирі — Густинський та Ладанський. Важливу історичну роль у житті не тільки нашого краю, а й всієї України відіграв Густинський Свято-Троїцький монастир. Звідси походить знаменитий Густинський літопис, в якому описується історія нашого народу з найдавніших часів до кінця XVI століття.

З Густинським монастирем пов'язані імена багатьох видатних українських діячів, в ньому були гетьмани Сагайдачний, Дорошенко, Самойлович, Мазепа, патріархи Феофан, Макарій, Афанасій, святителі православної церкви Іоасаф Білгородський і Дмитрій Ростовський. В келії густинського монаха Веніаміна засяяла чудотворна Ікона Іржамецької Божої Матері. Кожен козак, повертаючись з далеких походів дарував монастиреві дорожні дарунки, кожна православна людина прагнула побувати в монастирі.

Далеко, за межі Прилуччини прославилися густинські ярмарки. Пись-

(Закінчення на 5-й стор.)

Так вже повелося: з давніх часів нас завжди учили і наставляли (і це не випадковість) — сусід був великий і все у нього було теж велике — «великая Русь», «великий и могучий русский язык». Більшість відомих діячів науки і культури теж наказували вважати себе «великими». Що вже говорити про «Петра Великого», чи «Великого Пушкіна». Мабуть тому і звалися сусіди «великороссами», а на відміну від них ми були малороссами. Не було держави і навіть рідної мови в українців; та й нації як такої не існувало. Тож і «вчили» нас на кожному кроці. І саме тому, мабуть, виникло бажання розповісти про нашого земляка: що поїхав до Москви і заходився вчити сусідів...

ПЕДАГОГА і літератора Антона Антоновича Антонського-Прокоповича по праву можна назвати яскравою зіркою в сузір'ї славетних українців.

Народився він у Прилуках, в родині священника, дворянського походження. Більшість джерел вказують рік народження Антона 1762 або 1763. Але закладається сумнів, чи ця дата відповідає дійсності, бо у 1773 році він уже вступив до Київської академії. Прийшов до неї мабуть уже дорослим юнаком (не менше 16 років). Київська академія була першою вищою школою не тільки в Україні, а і в усій Східній Європі, мала вона 8 класів, курс навчання продовжувався 12 років. Вивчали там філософію, граматику, піїтику і риторіку, старо-слов'янську, грецьку, латинську, французьку мови.

У 1782 році Антонський перейшов казенним студентом з академії до Московського університету. Навчався одночасно на медичному та філософському факультетах. За успішне навчання відзначений трьома срібними медалями.

Антонський починає друкуватися в періодичному університетському виданні «Вечерняя Заря», разом з братом Михайлом редагує часопис «Покоящийся Трудолюбец». Його обирають головою зібрання університетських вихованців.

ПІСЛЯ закінчення університету Антон Антонович залишається працювати секретарем при кураторі університету і одночасно бакалавром учительського інституту та репетитором при університетській гімназії. Знаючи Антонського як талановиту людину, його запрошують на посаду ад'юганта кафедри енциклопедії і натуральної історії Московського університету. Згодом, шість разів обирають деканом фізико-математичного факультету.

В 1788 році Антонського призначають інспектором і екстраординарним професором університетського пансіону. У своїй педагогічній діяльності він вважав за обов'язок підтримувати обдарованих студентів, зберігати їх для науки. Антон Антонович був за-

Професор енциклопедії

сновником товариства російських вчених при університеті та товариства аматорів російської словесності. Протягом 15 років він видає 26 томів наукових праць, котрі стали своєрідним літописом діяльності товариства аматорів російської словесності. В цьому виданні друкувалися Пушкін, Капніст, Писарев та багато інших. Московський університет ніколи не мав такого великого впливу на російську літературу, як при Антонському. Він отримує диплом на звання члена різних товариств, вчених і літературних. Натуралісти, медики, літератори і академія запрошують його для читання лекцій.

28 листопада 1794 року професор Антонський, після введення нового статусу, отримав кафедру сільського господарства та мінералогії. Згодом став проректором університету. З 1818 року його призначають ректором університету і директором шляхетного університетського пансіону, йому присуджують звання заслуженого професора.

В 1826 році до імператора Миколи і дійшли чутки, що в Московському університеті «бродять крамольні настрої». Флігель-ад'ютант полковник Строганов, при ревізії університету знайшов деякі «неполадки» у вихованні студентів. Антонського звільнили з посади ректора. Він знову стає проректором університету.

ВЕЛИКІ заслуги Антонського в літературі. Друкуватися він починає з студентських років. Простота його роздумів поєднана з точністю і переконливістю. Саме його 20 учбових посібників виданих для вихованців університетського пансіону «Читання для серця і розуму». «Роздуми про виховання» набули особливої популярно-

сті і по праву вважалися найкращими в ті часи. Він також був автором енциклопедії по натуральній історії, фізиці й хімії в 10-ти томах, педагогічних праць «Слово про початок і успіх наук і особливо природної історії» (1791), «Читання до смаку, роздуму і відчуття» (1791—1793).

Любов до літератури Антон Антонович зберіг до кінця свого життя. Він виписував усі часописи і уважно перечитував їх. Жодна цікава книга не минала його рук, він знав усі подробиці в літературному житті.

Але найголовнішою і найлюбленішою справою, котрій Антон Антонович віддав всі свої сили, був університетський пансіон, заснований у 1770 році. Розташований він був у колишньому будинку Межової канцелярії, неподалік від університету. У 1787 році він на посаді викладача натуральної історії, через 13 років Антонський стає інспектором, а з 1818 року директором пансіону. Після наполеонівської навали і спустошення Москви, Антонський у 1813 році відновив пансіон, побудувавши новий гарний будинок з ротондами на Тверській вулиці. Після призначення директором, Антонському вдається відокремити пансіон від університету і зробити його самостійним учбовим закладом з правом випуску службовців 10—14 класів (до колезького секретаря).

ГОСПОДАРСЬКИЙ і практичний досвід, хліборобська розпорядливість, розум педагога і товариський характер добре допомогли йому в багатьох корисних справах. Антонський проявляв батьківське піклування про своїх вихованців. Жили вони в кімнатах згідно вікових груп. Сам директор слідкував, щоб вихованці були добре підготовлені до навчання, нагодовані і добре виспалися. Розуміючи їх вік, він вибачав їм пустощі, але недбалство в заняттях не пробачав нікому. Проста, сита і здорова страва: ранком чай з молоком і булками, в обід «похлебка или лапша с пирогами», або «щи с кашей». Після обіду відводився час для ігор, увечері лягали рано, уже о 21-й годині всі спали.

Влітку навчання проводилося лише по каліграфії, малюванню, живопису, музиці, танцях, фехтуванню, верховій їзді та вивченню європейських мов — французької, німецької, італійської, англійської. Закінчувалися так звані канікули виїздом до табору на два—три тижні, де вчилися військовій справі. За 5 років у пансіонаті проходили біля трьох десятків предметів (інколи більше, інколи менше), в залежності від здібностей вихованців. Заняття будувалися так, щоб «не обмежувати природних здібностей і не вимагати від дітей рівних в усьому успіхів». Тому випускники володіли ґрунтовними знаннями однієї, або двох—трьох галузей науки чи культури,

(Закінчення на 6-й стор.)

ОДНИМ ЖИТТЯМ

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.).

менник Є. П. Гребінка згадує: «Багато-багато написав би я, але все це буде слабим наслідуванням. Прочитайте краще «Сорочинський ярмарок» нашого Панька, і ви будете мати чітку уяву про те, що творилося в Густині 15-го серпня...»

Бували в Густині Т. Шевченко, Є. Гребінка, Г. Сковорода, О. Вишня, М. Хвильовий, М. Холодний.

Густинський монастир закрили за царським указом з Москви і більш як пів-століття стояв він занедбаний і спустошений. В 1843 році, за ініціативою полтавського архієпископа Гедеона підняли його з руїн. А потім знову занепад — більшовицька влада у 1920-х роках закрила монастир, а на його території була створена колонія для безпритульних дітей. В період

останньої війни німці дозволили знову відкрити монастир, але вже не чоловічий, а жіночий. Він проіснував аж до 1959 року, а потім знову закрили і на його території створили будинок престарілих, згодом — інтернат для психічно хворих. Почалася природна руйнація Густинського монастиря, монастиря-мученика, яка триває і понині. Впевнений, що приїде час і люди, очистившись духовно, знову, як і в давнину, прийдуть на поміч монастиреві.

ТАКА ж, або ще й гірша доля спіткала і Ладанський Покровський монастир, який ніні буквально поглинув завод протипожежних машин. Історія монастиря ще мало вивчена і жде свого прискіпливого дослідника. Вірю, що такий час прийде.

М. КУРИЛЕНКО.

(Далі буде).

● Пісня кобзаря.

(Кобзар Остап Вересай).

СЕРЕД ВИДАТНИХ діячів культури минулого одне з чільних місць по праву посів композитор Микола Віталійович Лисенко. З його ім'ям нерозривно пов'язані прогресивний напрям у розвитку української музики, утвердження її національної школи, що ґрунтується на всебічному освоєнні традицій зарубіжної класики й глибокому вивченні пісенної культури свого народу. При цьому композитор не обмежив себе якимось одним жанром. Він успішно працював над обробками кращих зразків фольклору, писав солоспівні й чудові хорові композиції, для музичного театру створив ряд опер та оперет, пробував сили в камерній інструментальній музиці (зокрема фортепіанній).

За рішенням ЮНЕСКО славний ювілей композитора відзначено в усьому світі. 1992 рік став роком Лисенка.

НЕМЕРИНУЧА ПАМ'ЯТЬ

М. В. Лисенко і наш край

МИКОЛА Віталійович Лисенко народився 22 березня 1842 року в селі Гриньки Кременчуцького повіту Полтавської губернії, до якої тоді входило і наше рідне місто.

Як відзначає український історик Модзалевський В. Л. (у свій час працював директором Чернігівського історичного музею) у своїй праці «Малоросійський родословник» (том третій, К., 1912, стор. 127—146), Лисенко М. В. походить з старого козацького роду, відомості про який ми маємо з початку XVII ст. Його предки були старшинами в українському козацькому війську.

Історичні документи вказують на Якова Лисенка, як на першого представника цього роду. Він жив у першій половині XVII ст. і брав активну участь

у війні 1648—1654 рр. Син Якова Іван — відомий військовий та політичний діяч другої половини XVII ст., був чернігівським, пізніше переяславським полковником, а згодом — наказним гетьманом. Він відзначився у багатьох походах українських військ проти польської шляхти і татар. У 1695 р. Іван Лисенко воював під Азовом у складі військ Петра I. Його син Федір — також військовий і політичний діяч. Відомо, що в середині XVIII ст. (з 1741 р.) він був генеральним суддею.

Вся чоловіча лінія роду Лисенків аж до Віталія Романовича — правнука генерального судді Федора Лисенка і батька нашого великого композитора — були люди військові і завжди займали в армії досить високі пости.

І тому ніхто в сім'ї М. В. Лисенка не сподівався, що він порушить традицію, обере інший шлях у своєму житті.

Очевидно на підлітка, а потім юнака, вирішальний вплив справили історичні пісні і думи, які з особливою виразністю виконував рідний дядько по батьку Андрій Романович Лисенко. За згадками трюрорідного брата і друга Михайла Старицького, Микола Лисенко саме від дядька почав записувати мотиви народних пісень, серед яких були «Ой не гаразд, запорожці», «Отамане, батьку наш», «Встає хмара з-за лиману».

ПРОТЯГОМ усього життя Микола Віталійович Лисенко наполегливо відшукував, по крихті збирав перлини народних мелодій, творчо їх обробляв. Якщо до початку 70-х років XIX ст. діяльність Лисенка як фольклориста обмежувалася виключно збиранням музично-етнографічного матеріалу, то з 1873 р. він починає його наукове опрацювання. Поштовхом до цього була зустріч композитора з одним з найпопулярніших українських народних співців-кобзарів Остапом Вересаем, що сталася того ж року.

1873 р. О. Вересая запросили до Києва, де він виступив на археологічному з'їзді з виконанням дум та історичних пісень. Лисенко записав репертуар Вересая і виступив перед делегатами з'їзду з від-

(Закінчення на 6-й стор.).

М. В. Лисенко і ваш край

(Закінчення. Початок на 5-й стор.).

ним рефератом «Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм». Реферат був надрукований і є однією з перших наукових робіт про український музичний фольклор. У ній Лисенко мав на меті теоретично обґрунтувати специфічні національні особливості, властиві українській музичній народній творчості.

М. В. Лисенко першим в історії української фольклористики освітив постать О. Вересаєва, хоч реферат і не присвячений безпосередньо його особі. Після опублікування праці Лисенка і організованих ним виступів Вересаєв у Петербурзі (1875 р.) діяльність цього талановитого сина українського народу привернула загальну увагу прогресивних кіл української і російської інтелігенції того часу.

Чимало народних мелодій занотував М. В. Лисенко і під час своїх знаменитих хорових подорожей по Україні, коли, зокрема, декілька разів побував і в нашому місті Прилуках. З пісенного репертуару, який виконувався на Прилуччині, композитором були записані «Васильова мати» (щедрівка), «Дівчино моя, ти ж моя мати», «Ой, Гандзю милостива», «Ой, на вирволі, на його дворі», «Солом'яні бички мав» та ін.

І щоб віддати народові те, що йому належить по праву, композитор направляє свою енергію на те, щоб організувати хор любителів пісні, з яким можна було б влаштувати концертні подорожі. Ці знамениті хорові подорожі по Україні лишили по собі великий слід в історії музичної культури.

Якщо до 1893 р. хорова діяльність композитора проходила здебільшого в Києві, то згодом, розуміючи велике громадсько-політичне й культурно-освітнє значення концертів хорової пісні для трудящого люду, він вирішив розширити концертну діяльність до масштабів цілої України.

ПЕРША подорож М. В. Лисенка з хором по Україні відбулася на різдвяні свята в кінці 1892 та на початку 1893 р. Друга відбулася влітку 1897 р. Тоді композитор уперше відвідав наші Прилуки. Про це відомо не лише з маршруту поїздки, а й зі слогадів Д. Ревуцького, українського музикознавця, фольклориста і літературознавця, старшого брата Л. Ревуцького — видатного українського композитора, учня М. В. Лисенка. В той час обидва брати навчалися в Прилуцькій гімназії.

Вдруге М. В. Лисенко побував у Прилуках під час літньої подорожі 1899 року, яка вважається з найбільш вдалих. У своїй праці «М. В. Лисенко—

хоровий диригент» Д. Ревуцький пише: «...Наслідки мав і візит Лисенка з своїм хором до Прилук 1899 р., де в той час був якраз гімназистом восьмого класу. Коли ж рознеслася чутка, що Лисенко знову приїздить до Прилуки і що вже оголошений хоровий концерт у літньому саді коло вокзалу, все прийшло в аякотацію. Театр був повнісінький. Поза стінами та поміж деревом до самої вулиці було повно людей. Концерти йшли протягом двох днів з великим успіхом і справили великий емоційний вплив на всіх слухачів.

«Ті ж два дні, що хор Лисенка пробув улітку 1899 р. в Прилуках, — пише Д. Ревуцький, — хористи його збирались у садибі службовця І. Маценка, і на вулиці біля садиби весь час стояв людський натовп. Публіка стояла годинами і чекала: «А може, щось заспівають?». І справді звідти раз по раз долітала та або інша пісня. А в час, коли хористи з Лисенком від'їжджали, весь вокзал був повний публіки, були там і старі, і молоді...»

МИКОЛА Віталійович Лисенко не припиняв хорової діяльності до кінця свого життя. Відомі його виступи з хором на Чернігівщині в 900-х роках. Так на початку 1907 р. композитор одержав запрошення від чернігівських знайомих дати концерт у Чернігові. З цього приводу М. В. Лисенко поновив листування з М. Коцюбинським, який міг допомогти в організації концерту. З Коцюбинським, композитор познайомився ще під час своєї першої подорожі по Україні. Як завжди, Лисенко дуже піклувався, щоб концерт вийшов вдалий, сам намічав програму й склад виконавців, дбав про його помешкання й рекламу. Це видно з його листа від 20 січня 1907 р. А з листа від 13 лютого 1907 р. став відомим хід підготовки до концерту. Оригінали цих листів зберігаються у фондах Державного літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського в Чернігові.

В Чернігові Лисенко був тепло прийнятий громадськістю. Він зулянився в родині Коцюбинських і Михайло Михайлович, як гостинний господар, створив для нього найкращі умови. Концерт вийшов дуже вдалим і надовго лишився в пам'яті слухачів. Як згадував Г. О. Лазаревський, український письменник і літературознавець, син відомого українського історика О. Лазаревського, «Як звичайно, він (Лисенко) зачаровував своєю грою численну людинність».

Шириться коло людей, які знайомляться з музикою видатного композитора і в наш час. Вони прагнуть через неї пізнати самотні культуру українського народу.

Зерна, посіяні щедрим талантом, проросли на ниві мистецтва наступного покоління в творах Л. Ревуцького, С. Людкевича, Б. Лятошинського, М. Веринського, Ф. Козичького, Г. Майбороди, В. Кирейка, а також композиторів молодшого покоління. В найскладнішому сплетінні їх багатоголосо завжди чутно виразну лисенківську інтонацію — виголошену ним інтонацію народної пісні.

А. РИЖЕНКО.

(Закінчення. Початок на 4-й стор.).

згідно їх нахилу, обдарування і з поверховими знаннями інших предметів.

У Антонського, як педагога, був рідкісний талант — він умів швидко і безпомилково виявляти здібності вихованця і, відповідно до сил і здібностей молодого людини, розпланувати працю над ним і старання. Ніхто не народжується на світ, не отримавши до чогось здібностей — так говорив Антон Антонович. Дорогоцінне правило для вихователів.

53 роки керував пансіонатом Антонський. Не кожен учбовий заклад мав таку історію, як Московський пансіон. З його стін у цей час вийшли такі відомі діячі

Професор енциклопедії

як В. Жуковський, О. Грибоєдов, Д. Писарев, В. Одоєвський, М. Лермонтов, М. Фонвізін, декабристи П. Каховський, І. Якушкін та інші.

АНТОН АНТОНОВИЧ був глибоко віруючою людиною. Це прищеплював він і своїм вихованцям. Служба в церкві пансіону, котру побудував з великим смаком Антонський, проходила надзвичайно урочисто. Наставники і вихованці співали в церковному

хорі. Антон Антонович був одним із директорів Московського комітету біблійського товариства, а також церковним старостою у храмі Миколая Чудотворця в Хлинові.

У 1830 році почесний професор Антонський у чині дійсного статського радника залишає університет, а пізніше і пансіон, але громадської діяльності не припиняє. Так, з 1845 по 1848 рік він обирався віце-президентом Московського товариства сільського господарства.

Проживши близько 90 років, 8 липня 1848 року Антон Антонович Антонський-Прокопович помер. Похований на території московського Донського монастиря в склепі, поруч з своїм братом Михайлом Антоновичем. **О. САВОН.**

Минуле для майбутнього

У МЕНЕ на столі об'ємний том. Ця книга ще не бачила світ. Вона, покищо рукопис. З першої сторінки захоплено поринаєш у далеке минуле нашого краю.

Автор книги Дмитро Овсійович Шкоробада — наш земляк, прилученин. Нині живе і працює в Москві, доктор тенхічних наук, професор науково-дослідного інституту хімічного машинобудування, головний конструктор.

Народився він 15 червня 1923 року. Навчався в Прилуцьких середніх школах № 2 та № 65. Учасник Великої Вітчизняної війни. Не зважаючи на постійну зайнятість, не втратив щиро любов до рідного міста, до нашого слов'янського краю.

Лише читаючи, майстерно викладену з подробицями, розповідь, дивуєшся, яка велика і складна робота проведена автором. Та коли познайомився з ним особисто, зрозумів, що саме такі люди здатні створювати чудо. Енергійний, по-молодому веселий, оптимістично настроєний, з гумористичною зерниною в розмові, людяний, приємний.

На титульній сторінці написано: «Історія Прилуччини» в двох томах. Том перший. З древніх часів і до кінця XVII століття»; «Пам'яті Олексія Андрійовича Денисенка присвячується».

Другий том теж готовий до видання, але... Сьогодні видати книгу, це не абияк проблема. І все ж вона має вийти

в світ. В місті є великі підприємства, які могли б стати спонсорами. Грошові витрати для підприємства, нічого не варті в порівнянні з тим, що прилучени одержать, що їм по праву належить минуле їх далеких пра-прадідів і пращурів. Ця книга не лише потрібна сьогодні, вона належатиме майбутньому, дітям і онукам. Чи ж багато у нас людей, які могли б порадувати цікавою розповіддю про минуле нашого міста, краю? Зовсім мало. Та й то, з якими труднощами ентузіастів відшукували і відшукують серед пустослів'я реальні факти, події далеких часів.

Нещодавно в газеті «Правда Прилуччини» вчителька школи № 3 Н. Байборацька розповіла про учнів 8 класу, яким дали завдання написати історію свого роду. Виявилось, що не всі діти знають імена та по батькові своїх бабусь і дідусів, не кажучи вже за прадідів. І ставити їм це у вину ми не маємо права. Винна наша ідеологія, наша система.

Впевнений, що книга Дмитра Овсійовича пробудить не лише в дорослих, а і в дітях цікавість, потяг до історії, до славного минулого. Вона розповідає як жило, будувалося і руйнувалося місто за століття, відбувалися війни, мінялись полковники і сотники, мінялись суспільні устрої. І мабуть комусь трапиться знайоме прізвище, а чи не родичем якимось був той козак, горожанин? Що воно за Дорошенко, Носач, Проценко, Деркач?

Праця Д. О. Шкоробада допоможе нам уникнути білих плям в пам'яті сучасних і прийдешніх поколінь. Історія краю, міста — це ми з вами, шановні читачі. Давайте ж творити нашу історію правдивою і красивою.

А. БУРЕНКО.

Таємниця підземних ходів

ХТО в Прилуках не чув про них ще з дитячих літ? Розповідають навіть, що місто з'єднується підземними ходами з Гусятинським монастирем, розташованим за сім кілометрів від Прилук. Ну справжній тобі древній метрополітен! Нажаль це лише красива легенда, бо неможливо без спеціальної техніки здійснити такі грандіозні підземні роботи. Як відомо, Київський метрополітен, а саме перша його черга з п'ятьма станціями, яка будувалася 12 років, з використанням новітньої техніки, мала всього лишень 5 кілометрів.

Такі підземні ходи в Прилуках є. Про їх існування доводять краєзнавці різних поколінь. Так, ще в першій половині XIX століття невідоме підземелля з залізними дверима бачив у Прилуках, на схилі високого удайського берега письменник П. П. Білецький-Носенко. Він навіть звертався до Подільського губернатора за дозволом на проведення досліджень цього підземелля, але одержав відмову, бо власті боялись,

що тут можуть знаходитись поховання померлих від чуми.

В. О. Маценко, місцевий краєзнавець минулого століття теж засвідчує у своїй книзі «Прилуқщина», що на тодішній базарній площі не раз провалювався ґрунт і можна було бачити залишки підземних ходів.

У 1936 році на території старого базару, біля м'ясного корпусу велися якісь роботи на спорудженні льодовні. Раптово земля просіла під ногами у наляканих робітників і відкрився підземний хід. Дослідити підземелля на той час було нікому, і все ж таки у ньому хтось із працівників музею побував і знайшов там дві роги козацькі порохівниці-натруски. Одна з них ніяких непорозумінь не викликає, а от друга... На одній з сторін порохівниці зображений тризуб — родовий знак великих князів династії Рюриковичів, причому за формою схожого на знак великого князя київського Ярослава Мудрого (978—1054). Як могло це зображення потрапити на козаць-

ку порохівниці? Адже козаки мали свій герб, а про існування тризуба знали далеко не всі. Це перша таємниця. На другій — ще більш загадкове зображення: якась незрозуміла геометрична фігура, яка нагадує схему доріг або план якоїсь фортеці чи споруди. А може план прилуцьких підземних ходів?

Автор теж чув розповіді про таємничі ходи в Прилуках, та й вірогідність їх існування не викликає сумніву. Ось у 1975 р., під час будівництва шестипверхового житлового будинку по вулиці Бособрода, довелося самому не тільки побачити, але й оглянути підземний хід, що вів з прилуцької фортеці. Вибраний він в лесовому шарі на глибині 5—6 метрів від поверхні ґрунту. Це був таємний вихід з укріпленого міста на випадок ворожої облоги.

Цікаво було б почути від прилучан-старожилів, що вони чули про прилуцькі підземелля? А може й бачили їх на власні очі? Повідомте, будь ласка, нашу редакцію.

Г. ГАЙДАЙ.

Микола Костомаров

ВИСТУПАЮЧИ з доповіддю на зборах, присвячених відзначенню на Україні Дня Незалежності, Леонід Кравчук серед славних імен «справжніх геніїв духу», назвав і Миколу Івановича Костомарова (літературний псевдонім Ієремія Галка), якому у травні виповнилося 175 років від дня народження.

Це — великий український і російський історик, етнограф, письменник, член-кореспондент Петербурзької Академії Наук.

Народився він 16 травня 1817 року в селі Юрасівці, тепер Ольховатського району Воронезької області. Позашлюбний син поміщика і кріпачки.

Після закінчення Харківського університету працював учителем у гімназіях Рівного, Києва. З 1846 року — ад'юнкт-професор Київського Університету.

В 1847 році ув'язнений у Петропавлівську фортецю за участь у таємному Кирило-Мефодіївському товаристві, одним з засновників якого він був. З 1848 по 1862 рік за вироком суду — на адміністративному засланні в Саратові.

В 1859—1962 роках — професор Петербурзького університету. Організатор і співробітник журналу «Основа». Автор праць з вітчизняної історії: «Богдан Хмельницький», «Руїна», «Мазепа» та інші. Визначні його прозові твори: «Сорок літ», «Син», «Кудеяр», «Чернігівка», «Сава Чалій», «Переяславська ніч».

З 1874 року життя і творчість Костомарова пов'язані з Прилучиною. В 1875 році Микола Іванович повінчався в селі Дідівцях з Аліною Кисіль, вінчання з якою у свій час перешкодив вирок суду 1874 року. В Дідівцях Костомаров зібрав цінну бібліотеку. Тут працював над історичною монографією про імператрицю Анну Іонанівну, монографіями: «Руїна», «Мазепа». Вивчав народні обряди, збирав і працював над матеріалами по історії Прилуччини.

Будинок у Дідівцях, де жив і працював М. І. Костомаров зберігся до цього часу.

З редакційної пошти

Зустрічають по одежці...

«...12 лютого 1919 року вийшов перший номер «ІЗВЕСТИЙ» («ВІСТІ»)... З 1923 року газеті дають назву «ПРАВДА ПРИЛУЧЧИНИ». З номера в номер вона закликає до рішучого наступу на куркуля, сіє перше зерно досвіду колективного господарювання, які дали такі дружні і міцні сходи». — Так характеризувала свою діяльність газета «ПРАВДА ПРИЛУЧЧИНИ» в ювілейному номері за 10 лютого 1979 року.

А номер газети під цєю ж назвою за 18 серпня 1933 року повідомляв, що піонерія Прилуччини збрала на полях (після жнив!) тисячі кілограмів колосків і в той же час ні слова про те, що тисячі наших земляків пухли від голоду.

Яку правду могла нести газета під назвою «ПРАВДА ПРИЛУЧЧИНИ», коли на її сторінках публікувалися статті, уривки з яких я навів. Таку правду потрібно залишити разом з назвою газети. Щоправда й зараз це нерідко на сторінках «ПРАВДИ ПРИЛУЧЧИНИ» публікуються статті, які аж ніяк не відповідають велінню часу. Але звинувачувати повністю газету і дописувачів було б несправедливо. Газета, як і більшість з нас, була породжена і вихована тоталітарною системою. Так, були помилки, якщо їх можна так назвати, але головне не в тому, щоб їх не робити, а в тому, щоб своєчасно їх виявляти і ліквідувати.

Я згоден з думкою заступника редактора газети «Правда Прилуччини» Г. Хотіна, що головне в газеті не її назва, а те, з чим вона йде до читача. Дійсно, важлива не

форма, а зміст. І в той же час: «Зустрічають по одежці...» На мою думку, назву газети «ПРАВДА ПРИЛУЧЧИНИ» можна замінити на «ВІСТІ», «ГОЛОС» або «ГОЛОС ПРИЛУЧЧИНИ», «НАШ КРАЙ» або «УДАЙСЬКА ХВИЛЯ» — варіантів багато.

В кожному номері газети, починаючи з 1969 року, перед її назвою читач бачить зображення медалі. Що це за медаль — для багатьох читачів невідомо.

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 18 березня 1969 року Прилуцька міська районна газета «ПРАВДА ПРИЛУЧЧИНИ» була нагороджена Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. З тих пір ми і бачимо зображення медалі, яку повинні були вручити редакції, але яка була загублена десь в лабіринтах бюрократичних коридорів. Принаймні ніхто з працівників радянських і колишніх партійних органів, навіть працівників редакції газети не бачив її в очі. Вважаю, що немає ніякої потреби в нанесенні зображення «не існуючої» медалі.

Вже більше як півроку вирішується питання переіменування назви газети. До речі, до сих пір також не вирішено питання про переіменування вулиць. Ми вже так звикли, що самостійно боїмося прийняти рішення (хоч би ті, про які йшла мова в цій статті) без вказівки зверху.

Мої пропозиції щодо заміни назви газети і нанесення на ній зображення медалі, не є догмою, це — лише моя думка. А якою буде Ваша?

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Дорога до храму

РІК ТОМУ в Прилуках відновлено історичну справедливість — віруючим повернуто головну святиню міста — колишній полковоий козацький Спасо-Преображенський собор. Під час передачі його краєзнавці попередили благочинного Прилуцького округу отця Василя, що собор є пам'яткою архітектури XVIII століття і попросили його виконати декілька умов, серед яких, залишити недоторканими велетенські кам'яні брили перед головним входом.

І ось чому. Близько тисячі років тому, на древньому шляху з Києва до Прилук, на місці нинішнього села Піддубівки виникло місто-фортеця Край-Город. За його стінами наші предки-русичі захищали свою державу Київську Русь від набігів кочових орд. Біля міста, через річку Перевод збудували міст з кам'яними биками. Фортецю не раз руйнували, але вона знову відновлювалася.

Та після татаро-монгольської навали місто перестало існувати назавжди. Від нього залишилися лише кам'яні бики древнього мосту. Про них згадали тоді, коли прилуцький полковник Галаган розпочав будівництво полкового собору в Прилуках. За його розпорядженням козаки перевезли каміння і їх заклали у фундамент собору, найбільші покла-

ли перед входом, як нагадування нашадкам про їх предків, що загинули, боронячи рідний край від ворогів.

Йшли роки, мінялись гетьмани, царі й генсеки. Місто неодноразово спустошували пожежі, війни й революції, собор занепадав, а потім знову відроджувався й розквітав. Та ніколи, в усі часи, ніхто, ні мирські, ні духовні власті не наважувалися підняти руку на священні камені, які стали символом тисячолітнього міста. Сьогодні, рівно через 274 роки вони зникли з землі, їх без найменшого докору совісті залили бетоном і замурували цеглою сучасні відновлювачі.

Хочу запитати нинішніх господарів собору: чи вважають вони «содіяне», м'яко кажучи забудькуватістю, чи вірніше беззаконням по відношенню до пам'ятки? Бо чим же їх дії відрізняються від дій недавніх хазяїв, які завішували хрести на стінах церков портретами Леніна і Маркса, або й зовсім рубали церковні глави.

Не зайвим буде нагадати: в нашій державі існує закон про охорону пам'яток, єдиний для всіх — віруючих і невіруючих. Його ніхто не відміняв — ні Верховна Рада, ні Президент. Тож і відповідальність по закону несуть також всі без винятку.

Г. ГАЙДАЙ.

Цікаво, що ..

◆ На околиці Прилук є маловідома річка, притока Удаю, що відділяла місто від колишнього села Плискунівки. Вона має й свою милозвучну назву — Сеньківка. Щось мабуть від сіна, бо саме тут, на її берегах були найкращі луки. Збереглась ця річкака й донині, хоч живлять її вже не цілющі кришталево-чисті джерела, а міські очисні споруди і вона давньому вже стала стічною канавою. А жаль...

* * *

◆ Перші два кіоски для продажу газет, або як раніше називали «зельтирської» води, були встановлені у 1917 році на розі нинішніх вулиць Переяславської й Леніна та Свердлова й Леніна прилуцьким міщанином Мордохом Мандрюсовим. За аренду землі, на якій стояли кіоски, їх власник мав платити до міської управи на той час досить солідну суму — 128 карбованців щорічно.

* * *

◆ Раніше в Прилуках були неперевершені майстри по виготовленню бубликів. В другій половині XIX століття їх було вісім чоловік. Найкращою була, відома ще з XVIII століття фірма Джигеля, яка постачала свою продукцію навіть до Петербургу. Славетний наш історик М. І. Костомаров спеціально, жудами, випишував до столиці бублики Джигеля і пригощав ними гостей на літературних вечорах.

* * *

◆ У 1709 році прилуцький полковник Дмитро Лазарович Горленко побудував на Квашинцях, неподалік від Київської брами дерев'яну церкву на честь святого Дмитрія та Іоана Предтечі. Тим самим полковник увічнив своє ім'я і свого покровителя і соратника гетьмана Івана Степановича Мазепи. Після пожежі 1781 року церква була відновлена і проіснувала на цьому місці (приблизно на розі нинішніх вулиць Бособрода і Карла Маркса) до другої половини XIX століття. Кам'яна Іванівська церква побудована на новому місці у 1865 році.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1158. Тир. 999 прим.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 2

ЛИПЕНЬ 1992 РОКУ

Слово про рідний край

Щось давненько вже не чути гарних, теплих слів про любов до своєї батьківщини, до рідної землі, рідних осель. Майже зовсім зникли вони з нашого лексикону. Може це й логічно, бо настали скрутні часи і людям за раз не до красивих слів, та й потрібний мабуть якийсь перехідний період тобто час, для того, щоб перейти від брехні до істини. Ще ж бо зовсім недавно ці слова вживались де треба, де й не треба, ще майже вчора нам товкмачили про якесь міфічне «інтернаціональне» почуття до отого многоязычного Вавилону, що займав одну шосту частину планети і який веліли величати Батьківщиною (обов'язково з великої літери). А ми, недостойні, все ж продовжували любити свою Україну, свої Броварки чи Лалинци, Ряшки чи Краєляни і ніяк, ну ніяк не могли, любити Колиму чи Оймякон. Так і не сподобились. І слава Богу! Бо у кожної людини повинно бути просте земне почуття любові і прихильності до своєї батьківщини, тобто до землі своїх батьків, дідів і прадідів, до рідного краю — де народився і живеш. Ось ця земля, цей край і можна, та й треба любити як рідну матір, більш за все на світі. Зараз нам, українцям, це донедавна необхідно, бо ми тільки що вивільняємось і вже не хочемо бути окрайною великого сусіда, а маємо стати вільною, щасли-

В. І. Маслов

вою і багатою країною, з власною, хай хоч і не легкою долею, з своєю, може й не завжди блискучою, але правдивою історією.

Наша приудайська, колись пишна, багата і квітуча земля, як магнітом притягувала до себе не тільки недоброчинців і загарбників, а й людей добрих, розумних і допитливих. Саме вони не лише для себе цікавилися нашим краєм, але й прагнули передати свої знання людям, вели подорожні записки, літописи, писали спогади і навіть наукові праці.

Пальма першості, щодо вивчення історії краю належить монахам Густинського Свято-Троїцького монастиря, заснованого на Прилуччині ще у 1600 році. У ті сутужні для України часи монахи дбали не тільки про збагачення і захист монасти-

ря, але й встигали з самого початку вести літопис. Ця надзвичайно цінна для нас пам'ятка висвітлює історію Густинського монастиря, як одного з осередків боротьби в Україні проти засилля католицизму й унії, розповідає про зведення монастирських споруд, а також про події, які відбувалися на Прилуччині протягом 40 років. Літопис був знайдений і опублікований в Москві відомим українським вченим О. М. Бодяньським у збірнику «Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете» у 1848 році. Тут же, в Густині, у 1623—1627 роках український церковний і культурний діяч Захарія Колинський склав історичну хроніку, або літопис, в якому викладена історія України за найдавніших часів до 1597 року.

Історією Прилуччини її чудовими пам'ятками цікавилися не лише наші земляки, але й іноземні мандрівники. Так, у 1654 році наш край відвідав арабський мандрівник Павло Алеппський (1627—1669), супроводжуючи свого батька антиохійського патріарха Макарія до Москви. Він був першим, хто зробив опис міста Прилук і Густинського монастиря, а також розповів про культуру і побут прилучан. Його надзвичайно цікава, колоритна розповідь перекладена на російську мову і видана книгою «Путеше-

ствие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века...» у п'яти томах, в Москві, у 1896—1900 роках.

Воликий вклад у вивчення вітчизняної історії, у тому числі й історії нашого краю, зробили козацькі літописці. Серед найвідоміших з них — уродженець Прилуччини Самійло Васильович Величко (1670—1728), автор знаменитого літопису, який так і звався — «Літопис Величка». Його праця насичена численними фактичними даними, є цінним джерелом для вивчення історії України. В Прилуках народився і жив відомий український мемуарист Яків Андрійович Маркович (1696—1770). Проходячи службу у козацькому війську на високих посадах він, упродовж 50 років вів щоденник який називав «домашнім протоколом». У своїх десяти томних мемуарах автор подав докладні відомості про життя українців у XVIII столітті, їх побут, звичаї, ремесла, тощо. Багато років життя українського літописця Степана Васильовича Лукомського (1701—1779), автора «Зібрання історичного» — хроніки з історії України XIV—XVI століття, пов'язано з Прилуччиною. Близько 15 років служив він спочатку прилуцьким, а потім переволочанським сотником.

Перше ґрунтовне, наукове дослідження нашого краю зробили українські історики Дмитро Романович Пашенко (1759—1809) і Опанас Филімонович Шафоновський (1740 (Продовження на 2-й стор).

Слово про рідний край

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

— 1811) в останній чверті XVIII століття. Канцелярист Малоросійської колегії Д. Р. Пашенко, працюючи у складі спеціальної комісії склав опис Чернігівського намісництва, до складу якого входив і Прилуцький повіт. На його матеріалах О. Ф. Шафонський написав «Чернігівського намісництва топографічний опис», де містяться дуже цінні відомості з соціально-економічної історії Прилуцьчини і в цілому Лівобережної України.

Свій вагомий внесок у вивчення Прилуцьчини вніс один із найвидатніших наших земляків — Павло Павлович Білецький-Носенко (1774—1856) український письменник, поет, педагог, винахідник. Відомі його історичні розвідки «Биография. Полковник прилуцький Иван Черемневич Нос», «Историческое предание о Иване Золотаренко». «Статистическое описание города Прилуки» та історичний роман «Зиновий Богдан Хмельницький». Та найвагоміша його праця — укладення у 1838—1843 роках словник української мови.

Цікавився історією рідного краю і відомий український історик, наш земляк Микола Андрійович Маркевич (1804—1860), людина надзвичайно обдарована, з енциклопедичною освітою. Був він поетом і музикантом, істориком і етнографом, ботаником, збирачем унікальних історичних документів. Серед його численних досліджень немало й таких, що присвячені нашому краю. Ось лише декілька праць, написаних у 1848—1860 роках: «О полковниках прилуцких», «О народонаселении Полтавской губернии», «Реки Полтавской губернии». Історія Прилуцьчини часів козаччини висвітлена і в його п'ятитомній «Истории Малороссии».

Велику послугу зробив свого часу прилучанам і відомий український історик XIX століття Олександр Матвійович Лазаревський (1834—1902). Саме він є автором окремої капітальної праці, чудової книги «Описание

рощи Малороссии. Подк Прилуцкий», в якій найповніше висвітлена історія Прилуцьчини XVII—XVIII століття. Ця книга є своєрідною історичною енциклопедією нашого краю, без якої не може обійтися жоден історик чи краєзнавець, досліджуючи Прилуцьчину.

У 1888 році у світ з'являється цікава книжка під довгою назвою «Прилукина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда Полтавской губернии в 2-х частях с картою уезда и с планом города», з присвятою «господам прилучанам». Книжка видрукувана у Ромнах, видавцем її був прилуцький міщанин Георгій Захарович Кукота, автором — В. А. Маценко. На жаль, ще й досі не вдалося встановити — хто ж це йневідомий автор? Невідомі навіть ім'я та по батькові. Єдине, що можна сказати з певністю це те, що Маценко був місцевим краєзнавцем, добре освіченою, та й загалом талановитою людиною. Бо, щоб написати таку гарну книжку, треба було мати неабиякий хист.

Останнім досягненням місцевих краєзнавців є книга, яка вийшла у видавництві «УРЕ» в 1990 році під назвою, «Чернігівщина. Енциклопедичний довідник». У книзі зміщені десятки статей про архітектурні, історичні й природничі пам'ятки Прилуцьчини, історичні місця й події, вулиці й райони, підприємства й установи Прилук. Подібне видання здійснене вперше.

І ще про одну добру справу. Вперше, за сто років після Маценка, з'явилася ще одне ґрунтовне дослідження про історію Прилуцьчини. На протязі багатьох років збирав матеріали про наш край шановний земляк, московський вчений, доктор технічних наук, професор Дмитро Овсійович Шкоропад. У вільний від основної роботи час він у центральних бібліотеках Москви опрацював усі можливі друковані джерела і написав свою історію Прилуцьчини у трьох томах, де є близько 600 сторінок машинописного тексту. Уже два роки цей

рукопис чекає свого видавця Мабуть перевелися на Прилуцьчині оті самі Кукоти, які вкладали свої власні кошти в розвиток культури і мали від цього не тільки моральне задоволення, але й матеріальні прибутки.

II

Велике значення у розвитку краєзнавства завжди мали різнопрофільні музеї. У XIX столітті на Прилуцьчині не було жодного музею, але були цікаві приватні художні та історичні збірки у поміщицьких маєтках. Багато унікальних речей і високохудожніх творів знаходилось у старовинних церквах і монастирях.

Найбільший і найцікавіший музей на Прилуцьчині був у Сокиринському палаці Ламздорф-Галаганів. Окрім великої колекції старовинних портретів-парсун, картин видатних українських і російських майстрів, тут зберігали витвори талановитих народних художників, старовинну зброю і спорядження, вироби з кераміки, порцеляни, кристалу, бронзи, тканини.

Цінною була музейна збірка Линовицького палацу де Бальменів, яку започаткував Олександр де Бальмен, що знаходився на острові св. Олени у ролі комісара російського уряду для нагляду за Наполеоном Бонапартом. Після смерті імператора де Бальмен привіз до Линовиці деякі особисті речі Наполеона і з тих часів тут почала формуватися музейна збірка, до складу якої входили унікальні французькі меблі XVIII—XIX століття, посуд, старовинні книги і документи, картини українських, російських і західно-європейських художників.

Музейні збірки на Прилуцьчині були ще в садибах і палацах барона Бістрома в Заїзді, Рахманової в Білорічці, Скоропадського в Тростянці, Кочубея в Згурівці. Були вони і в Прилуках, в будинках Тарновських, Маркевичів, Милорадовичів, Скоропадських. На жаль багато чого згоріло у вогні братовбивчої громадянської війни, багато розкрадено і знищено. Згоріли з усіма скарбами

палаці у Тростянці і Згурівці, пограбовані, а потім розібрані по цеглинці палац в Линовиці, знищені палаці в Заїзді й Білорічці. Повезло лише галаганівській збірці, яка була збережена простими людьми і нині розпорошена в декількох музеях України.

Музей у Прилуках почало створювати повітове земство на початку XX століття, ініціатором цієї справи був Іван Капуста-Янський. Він є організатором першого на Прилуцьчині державного музею «Поміщицька садиба XIX століття» в галаганівському Сокиринському палаці у 1919 році. У цьому ж році було офіційно відкрито і Прилуцький краєзнавчий музей. Справжній розквіт музею, а також розквіт краєзнавства і охорони пам'яток припадає на 1927—1930 роки, коли директором музею призначили Василя Івановича Маслової (1884—1959) українського літературознавця і педагога, професора. Саме він за короткий час зумів створити в Прилуках один з найкращих музеїв в Україні. Завдяки йому зусиллям вдалося налагодити видавництво щорічного «Бюлетня музею». Де пішки, де на попутній підводі, з незмінним фотоапаратом на плечі, об'їздив і обходив учений всю Прилуцьчину. Збирав унікальні історичні документи, книги, картини, ікони, вироби народних майстрів з розгромлених маєтків та зачинених церков. Перевіз до Прилук галаганівську збірку з Сокиринців, поповнив художню колекцію першокласними творами мистецтва з петербурзького Ермітажу. В. І. Маслової згуртував навколо музею культурних діячів і краєзнавців, до складу музейної секції входили природознавці Ю. Г. Каневський, архівіст О. І. Пашина, професори О. М. Щербина і М. І. Демков, архітектор Ф. М. Білик, письменник Є. І. Хоменко. Розпочалася робота по вивченню історії Прилуцьчини, її пам'яток і природних ресурсів. У музеї були створені історичний, художній, етнографічний та сільськогосподарський відділи, регулярно проходили художні виставки.

Гордістю Прилуцького музею були фамільні портрети Галаганів і Маркевичів, портрети гетьманів і церковних діячів XVII

— XVIII століття, колекція народних картин «Козак Мамай», чудові полотна Жемчужникова, Лагорію, Туртовського, Айвазовського, Клодта, Штернберга, Іванова, Соколова, картини майстрів італійської, німецької, французької, голандської шкіл. В музеї експонувалися колекції італійських гравюр, мармурові скульптури, колекції ваз, меблів, посуду, килимів, плахт, рушників, художніх виробів з бронзи. В. І. Маслов з своїм помічником Ю. Г. Каневським приймали участь у розкопках Журавської палеолітичної стоянки, склали географічний словник Придніпров'я, клопоталися про збереження від нищення і руйнування Густинського і Ладанського монастирів, Троїцько-Потоцького дендропарку, Білорічицького палацу, могили Є. П. Гребінки, М. А. Маркевича, Г. П. Галагана. У 1931 році В. І. Маслов виїздить до Києва і робота музею надовго завмирає.

Розповідь про наш музей була б неповною, коли б не згадати добрим словом Сергія Васильовича Кочука, який ризикуючи своїм життям зберіг музейні цінності в період тимчасової фашистської окупації міста Придніпров'я. За два роки окупації в музеї майже нічого не пропало, за винятком кількох експонатів. Честь і хвала тобі, чоловіче добрий, за твій благородний подвиг. Дивом дивним, фантастичним сном приймалося побачене в Придніпров'ях стомленими навки

війною солдатами, які суцільним потоком йшли і йшли через місто до Дніпра — серед сплюндрованого, випаленого, розтрощеного бомбами і снарядами центра, у затисненому будиночку на Переяславській вулиці дивилися на них з золочених рам вусаті гетьмани й полковники, загадково посміхалися заморські мадонни, іскрився дорогоцінний кришталевий, білосніжно сяяла напівпрозора порцеляна. Такого дива ніхто не бачив від самої Волги. І все б мабуть було добре, якби С. В. Кочук залишився господарювати в музеї, та за тодішніми драконівськими порядками всім, хто перебував на окупованій території, ніякої довіри не було. І сталося непоправне. У 1953 році, уже інший директор О. І. Марфін, якому на сто відсотків довіряло місцеве партійне керівництво, видав до Чернігова усе те, що по крупиці було зібране шановним професором Масловим і збережене патріотом Кочуком, все найцінніше і найкраще. Ось так і опинилися в музеях Чернігова наші реліквії, наша гордість. Нині на базі художніх творів, забраних з Придніпров'я в Чернігові створено державний художній музей, один з найкращих в Україні. Після цього ганебного акту наш спустошений музей назавжди втрапив не тільки свою привабливість, але й свій авторитет, свою гідність. Відновити їх можна лише єдиним шляхом — добитися всіма засобами по

вернення з Чернігова всього того, що було незаконно вивезене з Придніпровського музею.

Минуло багато років. За останні два десятиліття музей пережив виснажливий, затяжний ремонт приміщення, що розтягнувся на довгі 15 років і закінчився лише рік тому. За цей час в музеї сформована досить цікава художня збірка, яка була започаткована невеличкою колекцією старовинних ікон, зібраних нами по селах із знищених, або закритих і залишених на загибель церков. В цю збірку ввійшли твори художників-придніпров'ян В. Л. Могилевського, Е. П. Усова, П. А. Пасічниченка, С. М. Бондаря, Носка П. В., Андріяки М. І. У 1988 році, в приміщенні Миколаївської церкви на валу нами створений виставочний зал, в якому експонуються художні виставки, а на початку 1991 року створена постійна експозиція відділу давньої історії Придніпров'я на першому поверсі музею. До добрих справ останніх років потрібно віднести і створення у 1988 році краєзнавчого товариства імені В. І. Маслова. Воно об'єднує краєзнавців нашого міста і вже має на своєму рахунку немало корисних справ. Найвагомішим нашим досягненням є створення спільними зусиллями дружбаного органу товариства і музею — краєзнавчої щомісячної газети з красномовною назвою «Скарбниця», перший номер якої вийшов з друку

в червні цього року. Маємо надію, що ця газета з часом переросте в щомісячний журнал.

Зараз краєзнавці піднімають питання про створення вкрай необхідного літературного музею Придніпров'я у кам'яниці Скоропадського на подвір'ї нинішньої середньої школи № 1, а також меморіального музею народного артиста України М. Ф. Яковченка в його батьківській садибі по вулиці Котляревського. Заслугує на увагу ідея про створення музею Тараса Шевченка на дерев'яному валу, в приміщенні флігеля колишньої жіночої гімназії. Краєзнавці переконані в тому, що пора вже активізувати роботу по створенню музею в селах нашого краю і не стільки історичних, але й оригінальних, не традиційних. Адже як би було б добре мати музей історії Свято-Троїцького монастиря в Густині, або меморіальний музей вдатного українського історика М. І. Костомарова в його будинку в селі Дідівцях, а чи музей Тараса Шевченка і Якова де Бальмена в Линовицях.

Є добрі справи і гарні, цікаві ідеї, тож запрошуємо до співпраці всіх, хто по-справжньому любить своє місто, свій край, свою історію, кому не байдужа доля нашої многостраждальної землі, наших лісів і річок, історичних і культурних пам'яток, рідної мови.

Г. ГАЙДАЙ

КВІТИ УКРАЇНИ

Українська жінка... Її краса, її доля оспівані в піснях, вона й гнучка як тополя, і красива та пишна, як червона калина, і журлива, як вербиченька. З глибини віків дійшли до нас імена найславніших українок: це Роксолана — українська дівчина міста Рогатина, полонянка, прекрасна і мудра дружина султана Сулеймана II, володаря могутньої Османської імперії, серце її боліло за батьківщину і вона зробила все, щоб захистити її від татарських набігів, це Маруся Богуславка — визволительська запорож-

ців з турецької гіркої неволі, це Маруся Чурай — легендарна співачка и поетеса, пісні якої й досі співає вся Україна.

Мотря Кочубей, чия гірка доля оспівана Байроном і Пушкінін. А Феодосія Паліха, дружина славного Семена Палія? Та сама Паліха, яка від час відсутності свого чоловіка, сама командувала козаками, боронила місто від ворогів зі зброєю в руках. Серед них і звязана Наталка Розумиха — козачка, шинкаря, графиня, статс-дама імператорського двору, свекруха імператриці Єлизавети. Її сини Олексій та

Кирило Розумовські піднесені до небес примхливою долею. Яюсь удова лемешівського козака Розума, що любив примовляти: «що то за голова, що то за світлий розум», прибула до Петербурга, щоб її «ввели до імператриці». Придворні мастаки її підбили й підрумянили, густі коси закрутили у вибагливу зачіску, одягли в розкішну сучасну їй прикрасили коштовностями. Наталка Дем'яніна, перед якою розчинили двері до залу, побачивши перед собою осяяну світлом пишну особу впадала на коліна... перед своїм же відображенням в

дзеркалі, прийнявши його за царлицю... Ось такий конфуз.

Крізь віки до нас дійшли не тільки пісні, думи, легенди про славних жінок України, але й їх усмішка, погляд, жест — які навки застигли на полотнах живописців. Це вони, найчастіше безіменні талановиті митці, донесли до нас чарівність цих образів.

Серед пишних квітів в цього віночку жіночих образів є й чарівна лілея — біла, холодна квітка. Саме з лілеєю порівнюють загадковий образ «української Нефертіті» — Віри Дарагаан Віра, дочка Наталки Розумихи, сестра Олексія і Кирила, стала дружиною

(Продовження на 4-й стор.)

КВІТИ УКРАЇНИ

(Закінчення)

Початок на 3-й стор.)

полковника київського Юхима Дарагана. Вона належала до української еліти того часу. Образ цієї жінки незвичайної зроди, доніс до нас старовинний портрет, який навіки втрачений.

Донька Юхима та Віри Дараган, Катерина, у 1754 році стала дружиною Івана Григоровича Галагана — сина й онука прилуцьких полковників. Рід Галаганів по жіночій лінії славився красою. Родоначальник Гнат Галаган — крутий, своєвільний і жорстокий, він залишив про себе не тільки злий спогад серед козаків, як руйнівника Запорозької Січі, але й пам'ять фундатора полкового Спасо-Преображенського собору в Прилуках, де й був похований. Він також побудував у Прилуках Миколаївську церкву і козацьку скарбницю. Після себе Гнат залишив на полковницькому уряді в Прилуках свого єдиного сина Григорія. Але наймолодший в історії України полковник, не залишив після себе ні доброго, ні поганого. Та ні... зробив все ж добре діло для своїх нащадків — звів родове гніздо в Сокиринцях, де ховався від рад і суперечок, від битв і походів, та й від самого полковницького пернача. Але й позбувшись не милої йому влади, не знайшов спокою, тихого щастя:

Портрет Віри Дараган. Середина XVIII ст.

сварки, неприязні, великі й малі, пов'язані з маєтностями, грішми, удівством... І тоді він тікає від життєвого пекла і ховається у райському куточку на цій грішній землі, у своєму казковому парку в Сокиринцях. Цей парк і досі називають перлиною України. Тут же його нащадок на початку XIX століття збудував розкішний палац, окрасою якого була галерея родових портретів. Започаткована ця галерея портретами Гната і Олени Галаган, написаними

на честь їх срібного весілля.

Суворий, міцний як дуб, уже не молодий полковник Війська Запорозького Гнат і його дружина — колишня красуня Олена Антонівна. Її портрет історик Олександр Лазаревський вважав «найкращим з відомих малоросійських портретів». На нас дивиться стомлена життям, немолода жінка з благородними рисами обличчя. Багато одягнута, з діамантовими сережками, з намистом із крупних перлин.

І серед цього багатства й розкошів — скорботні очі та гірко опущені куточки вуст. Осінь...

Про долю Олени Антонівни мало що відомо. Вона з роду київських міщан Тадрих, родичка Данила Туптала (Дмитрія Ростовського). Зовсім юною віддала її заміж за київського бургомістра Максима Олександровича, набагато, в декілька разів старшого від неї. Дітей у них звичайно не було. Згодом, після смерті чоловіка, вийшла вдруге за Гната Галагана. Прожили разом 25 літ. А померла ця жінка, красою якої був зачарований російських цар Петро I, у 1763 році. Її єдиний і такий нещасний син Григорій записав до щоденника після смерті матері: «Матка моя скончалась, от якої несносной печали я і сам тільки не дуснув і тогож году все оставивши переселився на своє вединеніє вечно».

Колись надзвичайно цінна й цікава колекція історичних і художніх реліквій, зібраних Галаганам, належала Прилуцькому музею. Але так склалася доля скарбів нашого краю, що потрапили вони згодом до Чернігівських музеїв. Зараз у залах Чернігівського художнього музею частково представлені портрети з галереї Галаганів. Хотілося б побачити в Прилуках портрети людей, наших земляків, доля яких тісно пов'язана з Прилуцьчиною.

Можливо Чернігівський музей люб'язно надасть нам таку змогу?

Л. ІВАНОВА

Свідок сивої давнини

Річ, про яку піде мова, називається «змієвиком» і знайдений він був поблизу старовинного Густинського монастиря.

Ще до недавнього часу на околиці монастиря мо-

жна було знайти чимало мідних монет різної вартості (полушки, денги, копійки, двохопечники, п'ятаки) відчеканених на протязі XVIII століття. Адже відомо, що в цей

період біля стін Густинського монастиря влаштувалися щорічні ярмарки (торги), на які з навколишніх сіл і навіть більш віддалених місцевостей звозився для продажу-купівлі різноманітний товар: жито, борошно, житне, просо, пшениця, ярова і озима, гречка, ячмінь, насіння конопляне і льняне, горох, крупа, гречана, сіль, дрова, різна живність і товари ремісничого виробництва.

Протягом багатьох десятиків років і накопичилося в землі чимало загублених мідних грошей

та різних дрібних металевих речей, яких у наш час після весняної оранки, чи літніх злив чимало назбирали місцеві хлопчачки. Автор цих рядків три десятиліття тому працював учителем історії у Валківській школі. Ось тоді й потрапила до нього річ, яку нині вчені-археологи, історики й нумізмати називають змієвиком.

Змієвики давно відомі в російській і українській археології. Ще в 1821 році з'являється перша друкована праця про них, в якій була зроблена спроба пояснити значення змієвика, знайденого поблизу Чернігова, та званої «чернігівської гривни». В міру надходження змієвиків до музеїв

та появи їх у приватних збірках колекціонерів, відкриваються нові дослідження про них, в яких вчені пояснюють їх побутове призначення, походження і зміст написів та зображень. Зокрема, в 1928 році в XXIII томі «Записок українського наукового товариства в Києві» було опубліковано цікавий матеріал про мідний змівик Чернігівського музею. Автор публікації Валентин Шугаєвський.

Згодом на змівик звернув увагу і відомий вчений-нумізмат, доктор історичних наук І. Г. Спаський. В 1976 році у збірнику Академії Наук колишнього СРСР «Середньовічна Русь» ним була опублікована стаття «Три змівики з України». Тоді ж автор цих рядків звернувся за консультацією до Петербурзького Ермітажу, де працював І. Г. Спаський. Вчений люб'язно відгукнувся і надіслав копію вищезгаданої статті.

Тепер в археологічній літературі вважають, що змівик — це талісман, амулет, що охороняє людину, яка його носить, від злих напастей та хвороб і їх першопричин — бісів, демонів. Змівиком його названо умовно, з огляду на те, що на одному боці є зображення голови в оточенні гадюк. Походження таких амулетів відноситься до найдавніших часів. Походять вони зі Сходу, з старої Халдеї і через Візантію

проникають до південних та східних слов'ян, найближче відповідаючи демонологічним та магійним уявленням і вченням, які викладено в іудейсько-візантійському трактуванні халдейської магії.

За уявленнями середньовічних молитов та заклять, хвороби — це прояви бісівської сили, демонічні істоти, діти демона, або результат оселення в людині самого біса, тому й виганяють їх силою за участю божества, ангелів, святих. До цього потрібно особливі молитви, закляття, в яких закликаються священні імена для вигнання демонів. При цьому для усунення демонів та видужання можна не тільки промовляти ці молитви та закляття, але й просто носити їх на собі чи якомусь іншому матеріалі.

Змівики і є якраз ті речі, на яких написані молитви й формули закляття, а також зображені небесні оборонці людини від підступного демона, і саму демонічну істоту, причину людських страждань. Зміст кругових написів на обох сторонах змівика: 1 — відома релігійна формула, майже завжди грецькою мовою «Свят, свят, свят Господь Саваоф, исполнь небо и земля...». 2 — звернення до божества, слав'янською чи грецькою мовою, — «Господи помози рабу (або рабі) своєму (своїй) ім'ярек».

Змівики мають фор-

му круглої медалі, з вушком, яку носили на ланцюжку на шії. На ній зображали архангела Михаїла, або святих Федора Стратилата, Ефросина, Матері Божої з немовлям, а на другому боці — голова, в оточенні покручених гадюк (7, 10, 12, 14). Образи з циклу релігійних православних уявлень — архістратига Михаїла, святих і Богоматері, являються оборонцями людини від усякого лиха та хвороб, тому поява їх на змівиках зрозуміла і конче потрібна.

Змівик, про який йде мова, являє собою бляшку діаметром 50 мм, на якій зображено святого Ефросина і голову з 14 гадюками з собачими вушами навколо неї.

Яким же чином описаний вище змівик опинився поблизу Густинського монастиря? Можливо він завезений до Густині ченцями, а може загублений кимось на знаменитому Густинському ярмарку. І. Г. Спаський в історико-нумізматичному дослідженні «Дукати і дукачі України», випущеному в 1970 році видавництвом «Наукова думка», припускає, що змівик могли зустрічатися в XVII і навіть XVIII столітті. Цей період він визначає останнім часом їх побутування в Україні. А в статті «Три змівики з України», про яку вже згадувалось вище, повідомляє про достовірно відомий випадок носіння наприкінці XIX — почат-

ку XX століття замість дукача справжнього змівика зі святым Георгієм (напис «Егоръ»). Він висловлює припущення про те, що це була випадкова знахідка землероба, а також думку, що й інші змівики українських колекцій, або придбані в Україні, могли пройти через селянський побут.

В перетворенні змівика-знахідки в дукач-оберег української дівчини чи молодиці, — зазначає І. Г. Спаський, — є своя логіка: далекий захин давньоруських змівиків лежить... в античності — в амулетах, покликаних охороняти від недуги жіночий організм... Стаючи дукачем змівик повертався до первісної сутності жіночого оберегу.

Збирання матеріалів про речі давно зниклі з ужитку у той час, коли відбувається велика перебудова усього життєвого і виробничого укладу українського народу, дає можливість повернути людям знання про звичай і традиції попередніх поколінь.

В наш час знайомство з ними є одним з важливих джерел вивчення історії і культури нашого народу. Без поширення знань з багатой культурної спадщини неможливе духовне відродження народу, науково-технічний прогрес, а отже і його майбутнє.

А. РИЖЕНКО.

Про вежировські хутори на Прилучччві

(До історії Посульсько-Удайського краю)

Дуже цікавий, загадковий матеріал попався нам у Прилучцькому архіві, але розшифрувати його вдалося не відразу. Тепер слово «Нежировський» зберглося лише в назві лісу між Ічнею й Коломійцеве. А в XVII столітті та й значно пізніше, крім лісу таку назву мали аж шість хуторів на території, що обмежувалась в основному трикутником Придуки — Ічня — Мала Дівиця.

Північна частина цієї площі, на відміну від останньої безлісої зони, вкрита чудовими лісами, до складу яких входить і Нежировський ліс. Тут

ростуть в основному сосна й дуб, зустрічаються також береза, граб, ялина, вільха та інші дерева. В XVII столітті майже вся територія названого трикутника була вкрита багатобіковими дубами, тобто тут був суцільний, темний, дубовий бір.

Вказана територія в 30-ті роки XVII століття ще вважалась незаселеною і на карті Боплана виділялась «білою плямою». Але все ж тут були деякі поселення. Так, в 12 км на північний захід від Прилук був хутір Лісові (або Дальні) Сорочинці, бо перша згадка про нього в архівних до-

кументах відноситься до 1629 року. Недалеко від Сорочинців, на землях по річці Половій, що вже з 1615 року по актах числились за Густинським монастирем, за декілька місяців до загарбання цієї території польським магнатом Олександром Конецпольським у 1638 році, виникли два невеличкі хуторці: Левки й Полова. Виникли вони стихійно, бо Ігумен з братією втекли з Густині до Путивля, почувши про розправу поляків над монахами Мгарського монастиря під Лубнами, та й Ярема Вишневецький ставився до них недоброчин-

ливо. Тому монастирські землі почали займати селяни з околиць.

Де ж були розміщені шість шойно згаданих хуторів?

Перший Нежировський хутір, або хутір Нежирів, був на місці нинішнього села Лісові Сорочинці, другий — розташовувався біля гірля річки Радківки, третій хутір був на місці теперішнього невеличкого села Тишківка на Ічн'янщині. Четвертий хутір був розташований за 1—2 км на схід від села Буди, теж на Ічн'янщині, а п'ятий — десь в око-

(Продовж. на 6-й стор.)

Про нежировські хутори на Прилуччині

(Продовження.
Поч. на 5-й стор.)

лицях Малої Дівниці, пізніше це — Марківка Малодівницького району. Відносно шостого хутора відомо, що він знаходився на східній окраїні теперішнього Нежировського лісу у витоках річки Вільшанки, в урочищі Зозулине на теперішніх Гмирянських землях.

Як же пояснити таку кількість поселень з однаковою назвою на порівняно невеликій території?

Розгадку цього треба знову пов'язувати з подіями 1638 року та ім'ям О. Конєцпольського. Звичайно магнати на захоплених ними територіях не займались господарством, а залишали там своїх васалів, чи здавали загарбану землю в оренду, або ж лихварям у заставу. Так, відомі документи, котрі свідчать про здачу в оренду міста Лубни Яремою Вишневецьким за 20 тисяч злотих, а С. Конєцпольський здавав за готівку місто Гадяч. Є й інші приклади.

Магнати та їхні прислужники по-грабіжницькому ставили до захоплених земель, руйнуючи історичні пам'ятки й природне багатство краю. Вони розкуповували старовинні городища й вали, кургани й кладовища для видобутку перегною, потрібного для виробництва селітри. Селітра — це азотнокисла сіль кальцію, магнію, натрію й калію, що застосовувалась для виготовлення пороху. У 1621 році селітряне виробництво на Україні належало королівському коморнику Бартоломею Обалковському.

Ще більш похижацькому польські колонізатори відносились до лісних багатств на наших землях. Вони випалювали великі простори лісів, щоб добути поташ (попіл), котрий транспортували до Гданська, а звідти в інші держави Західної Європи. Поташ — це технічна назва карбонату калію, що служить сировиною для виготовлення скляних виробів та рідкого мила. Відомо, що в 1630 році група польських магнатів уклала угоди зі львівськими та гданськими купцями на доставку поташу. Один

лише С. Конєцпольський, згідно з цією угодою, доставив такої сировини 3600 центнерів, чим помітно збагатив свою казну. Чи не цим і пояснюється жадність Конєцпольських до незаселених земель Посульсько-Удайського краю, вкритого непрохідними лісами? Великий особистий інтерес магнатів був рушійною силою в їхніх загарбницьких війнах.

Як відомо, Я. Вишневецький зі своїм військом в травні—червні 1638 року боровся з повстанцями під Жовнином і О. Конєцпольський зайняв його землі без будь-якого опору. Тому й тих декілька поселенців, що тільки-но розпочали ставити собі хати в Половій та Левках, він підкорив собі й використав для своїх цілей. Їхню долю розділили й Лісові Сорочинці, де на той час уже було порівняно багато людей.

Треба підкреслити, що при завоюванні нових земель чи загарбанні їх у інших, за військом магната тягнулась ще й чимала армія здібнішої польської шляхти, метою котрої було розбагатіти в завойованому краї. Тут були чиновники різного рангу, чи збіднілі шляхтичі або ж купці та крамарі. Серед цього люду траплялися й представники вищих верств польської шляхти, котрі програли в карти своє майно і котрі йшли за магнатами, щоб цінною грабунків знову розбагатіти. Для таких «мисливців» служба у іншого шляхтича не вважалась образливою для їх гідності, тому вони здебільшого служили управителями в маєтках більш заможних можновладців.

Маючи намір заселити нову територію і женучи за своїм військом юрби кріпаків, Конєцпольський звичайно ж забезпечив себе і великою кількістю наглядачів, дозорців, посесорів та інших прислужників. Так, вивчення архівних документів показує, що в XVIII столітті серед жителів села Вільшани, заснованої цим магнатом, ще зустрічається близько трьох десятків людей з польськими прізвищами, такими як Ведмідський, Зелінський, Сурожський, Суховульський,

Яновський, Лоевський та інші. Все це нащадки тієї дрібної шляхти, яку привів з собою Конєцпольський і котра так і осіла назавжди на завойованій ним території.

Судячи по всьому, одним з більш значних ставлеників Конєцпольського, вірогідніше за все якийсь купець, був шляхтич з прізвищем Нежировський, котрий і надав Сорочинцям своє ім'я і присвоїв його іншим хуторам. В архівних матеріалах не довелося натрапити на документ або хоча б якусь згадку про Нежировського. Але безсумнівно, це був один з васалів О. Конєцпольського, котрий розбагатів на наших землях, примножуючи прибутки свого володаря.

Для видобування поташу ставились спеціальні заводи, що називались будами, або ж поташнею, де спалювалися дерева. В зв'язку з цим особливу увагу привертає до себе той факт, що село Будинь утворене на місці колишньої поташні, розташоване в самому центрі території, обмеженої трикутником Прилуки — Ічня — Мала Дівниця, поряд з цим селом хутір Нежировський, а останні п'ять одноіменних хуторів розміщені на околицях вказаного трикутника. Ясно, що в усіх Нежировських хуторах жили кріпаки, що займались спилуванням дерев і транспортуванням їх до буди, тобто заводу, де ліс і спалювався. Величезні території наших лісів пішли тоді на виготовлення поташу для Європи.

На території Чернігівщини є багато сіл з назвою Буди. Буда або Будище, але більшість із цих поселень мають значно пізніше походження й пов'язані вже з хищницьким нищенням лісів російським царатом. А ось два Будища в Черкаській області (одне з них поряд з Лисянкою та Вільшаною) засновані як поташні заводи в 30-ті роки XVII століття тими ж Конєцпольськими.

Ось так можна пояснити появу великої кількості одноіменних хуторів у нашій краї. І назва Нежировського лісу — це історичний релікт XVII століття. Яка ж подаль-

ша доля спіткала описані хутори, а також і поташню буди в центрі Нежировського лісу?

Один з Нежировських хуторів (Лісові Сорочинці) частково, а три повністю опинились в руках родини Марковичів, засновником роду котрих був Марко Аврамович, єврей-вихрест, що служив писарем у Війську Запорізькому, батько гетьманши Скоропадської. Його син Іван, сотник Прилучького полку, користується протекцією гетьмана, за десять років свого сотникування (1709—1719) став власником багатьох маєтків і земель на Посуллі. Серед великої кількості володінь в документах згадується і Нежировське урочище з млином, надане йому в 1717 році. З 1719 року і до самої смерті в 1724 році Іван Маркович займав посаду, полкового судді в Прилуках. В його заповіті згадується ліс під Ічнею, котрий він заповідав своїй дружині.

Брат Івана, Федір, займав посаду полкового сотника після того, як той став суддею (1719—1724).

Марковичів на Посуллі не любили через їхнє чванство й скупість. Крім того, вони зі шкіри лізли, щоб доказати своє походження від сербських дворян, хоча воно було всім відоме. З кріпаками Марковичі були свавільні й жорстокі. Особливо цими рисами відзначався старший брат Івана — Андрій Маркович, бунчужковий товариш, пізніше лубенський полковник. Свою кар'єру він розпочав зрадою України, коли у жовтні 1708 року перекинувся до Меншикова й допоміг йому зруйнувати Батурин. Користуючись тим, що його сестра Настя була дружиною гетьмана Скоропадського, він не мав меж при загарбаннях, гвалтом забирав у селян землю, нещадно б'ючи старшину киями. Ніякі скарги нічого не допомагали, бо він хабарями відкуповувався й посилався на свою рідню.

При гетьмануванні Апостола (1727—1734) частина загарбаних Марковичем земель була повернута попереднім власникам. Гетьман навіть скинув Андрія з полковни-

Про нежировські хутори на Прилуччині

цтва. Після скасування на Україні гетьманства, після смерті Апостола у 1734 році, майже все награване Марковичем майно було йому знову повернуте, а цей царський прислужник ще й отримав посаду генерального підскарбія.

Марковичам у руки попались в кінці-кінці Лисові Сорочинці, Радківка, Марківка (Тишківка) та Марківка Малоливицької волості. Лисові Сорочинці були засновані на початку XVII століття монахом Густинського монастиря Леонтієм Васильовичем Сорочем на землях того ж монастиря, про що свідчить акт 1658 року. Після звільнення від шляхти, це поселення дісталось Густинському монастирю, як і було обумовлено заповітом Сороча. Під час гетьманування Івана Самойловича (1672—1687) у 1685 році село було відібране у монастиря й віддане тодішньому полковому обозному Прилучького полку Григорію Чернявському, котрий передав його своєму сину Степану, полковому осавулу, що було підтверджено універсалом гетьмана Кирила Розумовського 1752 року, згідно якого це поселення числиться за сержантом Преображенського полку Мусієм Березинським та його братом Романом. При цих власниках поселення дуже розрослося, але в 1780 році вони змушені були його продати. Після цього Сорочинцями володіли різні власники, серед яких залишались і Марковичі. На 1915 рік в Сорочинцях налічувалося 103 двори і 598 мешканців, а землі тут було 352 десятини.

Тишківка, що спочатку звалась Марківкою, завжди вважалася хутором. На 1915 рік там налічувалося всього 5 дворів, де проживало 26 чо-

ловік, а землі було всього 35 десятин. Молитись люди ходили до Сєзківської церкви. В середині XIX століття Марківка дісталась колезькому реєстратору Василю Павловичу Тишковичу, котрий і присвоїв хутору своє ім'я. У цього власника були також кріпаки в Сєзках, Августовці, Будах і Коломиїцевому, а частини кріпаків з Тишківки тоді належала колезькому реєстратору Павлу Петровичу Коломиїцю.

Нежировський хутір, що розташований біля впадіння річки Радківки в Удаю, у відомостях 1753 року вже значиться як «слободка Нежировская», а в третій чверті XVIII століття, вже при Марковичах, поселення набуло назву села Радківки. В архівних документах 1810 року крім підлеглих Михайла Марковича, онука Андрія, якому на той час належав і хутір Марієвка (Корелець), в Радківці власниками кріпаків були Олексій Будлянський і Романович.

У другій чверті XIX століття власниками Радківських селян і земель були поміщики Петро Ніжинець, Павло Коломиїцький і Василь Тишкович. На 1915 рік в селі було 85 дворів, населення 546 чоловік, а землі — 952 десятини.

Про Марківку, що входила до складу Малоливицької волості, відомо тільки те, що в 1915 році в ній було 9 дворів, з котрих 7 належало селянам, а 2 — привілеюваним особам. До цього хутора належало 60 десятин землі, а проживало там всього 56 чоловік. Зараз цей хутір стертий з лиця землі.

Доля Нежировського хутора біля поташного заводу (буди) тісно пов'язана з селом Будами. Сама назва цього села свідчить про те, що тут була не одна буда, а декілька, та це й зрозуміло, бо знищений ліс звозився з великої площі. Спочатку на території заводу населення не було, люди жили в хуторі Нежировському, поряд. Згодом вони почали селитися і на

території поташні. Є деякі відомості про те, що після поляків у XVII столітті Буди належали якомусь Шендюку, а потім Обидовському. Більш точні дані про те, що в 1690 році це селище універсалом гетьмана Івана Мазепи було надане сотнику Прилучького полку Якову Кіндратовичу Золотареву. На цій посаді він був до 1709 року, тобто ще деякий час і при гетьману Скоропадському. Потім ця посада стала потрібна одному з братів гетьмана і Золотареву змушений був поступитися. В 1717 році його притягли на слідство по «мазепинщині» й відправили до Москви, звідки він так і не повернувся.

Є документ 1708 року, універсал гетьмана Скоропадського, про надання села Буди чернігівському полковому писарю Петру Булавці, а трохи згодом також і Григорію Панкевичу, прилучькому полковому осавулу, котрий випросив частину цього поселення у полковника Гната Галагана.

В середині XVIII століття Будама намагалися заволодіти свояк гетьмана Кирила Розумовського Улас Климович, відомий пізніше як Будлянський, але це йому не вдалося. В 1753 році село Буди числилось за Густинським монастирем, полковим осавулом Яковом Величком, бунчуковим товаришем Петром Горленком, а також за вже згадуваним Петром Булавою. Існує архівний документ 1765 року, де цей Петро вже пишеться як «Булавкін» і числиться власником села Буди.

В XIX столітті серед можновладців цього села й хутора Нежировського зустрічаються Марковичі, Панкевичі, а також і Фон-Ріхтер. В 1915 році тут було 93 двори, де проживало 547 чоловік, а землі було 860 десятин.

В 1939 році людей з хутора Нежировського було насильно переселено до Буд, а територію хутора разом з кладовищем переорано тракторами. Лише один високий дубовий хрест дев'ять років маячив на місці колишнього

хутора, як зловісний пам'ятник наруги над людьми. Потім один з трактористів не витримав, зачепив хреста гаком і потягнув трактором. Тепер і сліду не знайти ні від того поселення, ні від кладовища. Тільки самотній крук літає над пустим полем, сумно крукаючи...

Останній хутір Нежировський в урочищі Зозулине був розміщений на північному краю однойменного лісу, котрий у ті часи досягав цього місця. Справа в тому, що теперішнього хвойного насадження на місці Зозулиного ще не існувало, бо там був судильний, первісний дубовий бір. Відомо, що на початку XIX століття вся площа теперішнього Зозулиного була «вкрита» пеньками від віковичних дубів, котрі простежувались аж до теперішнього краю Нежировського лісу. Старожити тоді згадували про те, що «там був якийсь хутір».

Мабуть, через цей хутір і проходила колишня стара дорога з Ічні через Клецаки мимо «Облогів» під гайком, яка тягнулась далі по-під Вільшаною прямо до панської економії на південнім краї села. Пригадується, що на цій дорозі між вільшанським гайком і Зозулиним стояла стара корчма. Довго залишок від неї лежав великий камінь. Але, очевидно, ця дорога мала пізніше походження ніж сам хутір, вона розділяла навпіл всі дядківські ниви. А звалась ця дорога Литвинською, бо по ній литвини привозили в наш край великі хури, навантажені горшками.

Про цю дорогу пам'ятають ще старі люди. І ось чи пам'ятає хто із старожилів нашого краю про хутір Коропець, про хутір Темне, про ту Марківку Малоливицької волості? Чи може хто з них розповісти про поселення Мошківці (або Мошківці), що були у верхів'ях річки Радківки, котра тут звалась тоді річкою Мошківкою?

Василь і Вітольд
ПЛОШКИ

ІСТОРІЯ ЦЕРКОВ І МОНАСТІРІВ ПРИЛУЧЧИННИ

(Продовження.
Поч. у № 1).

Одним життям

В період громадянської війни загинула величезна кількість церковних цінностей. Вважають, що за 1918—1923 роки на території колишньої Російської імперії з церков було вилучено близько 10 мільйонів історичних і культурних пам'яток на суму 10 мільярдів карбованців по цінах 1915 року. А це десь близько 10—12 річних золотих запасів імперії.

ків про ніякий опір і мови не було.

Про ту величезну кількість церковних цінностей, які були вилучені з церков і монастирів у 1920-х роках свідчить той факт, що в період Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років на підмосковну станцію Фрезер Казанської залізничної

пенка звітувала про свої «успіхи» в роботі: ліквідовано Густинський монастир, закриті церкви при чоловічій гімназії й вищому початковому училищі імені Кислих, а також у міській в'язниці, вилучене майно й будівлі Ладанського й Густинського монастирів, приміщення церковно-пара-

ші, коли замислюєшся над цим питанням.

У нашій краї особливо старанно «попрацювали» ліквідаційні комісії у межах сучасних Варвинського і Срібнянського районів, вони чумою пройшлися по цій території, з церков вилучалось геть все, що можна було забрати. До наших днів збереглися як німі свідки понівечені у ті страшні роки ікони. Почалося повальне переслідування й самих віруючих. Священнослужителям заборонялося відправляти молеб-

Ладанський Покровський монастир на Прилуччині. Фото початку ХХ ст.

Після громадянської війни і розрухи в Україні почався голод. У серпні 1921 року патріарх Тихон звернувся до віруючих з закликком жертвувати церковні цінності на допомогу голодуючим. Потоки церковного срібла, золота і дорогоцінних каменів попливли до державних банківських сейфів. Авторитет церкви знову почав підійматись, а це для тодішньої влади було вже небезпечним і тому більшовики почали насильницьким шляхом вилучати з церковного скарбу. Опір з боку священнослужителів і віруючих сприймався як небажання допомогти голодуючим і розцінювався як злочин перед народом.

Ідея про насильницьке вилучення церковних цінностей належала особисто Леніну і саме він закликав до безпощадної розправи над духовенством. Уже тепер стали широким відомим його слова про те, що під час цих акцій потрібно фізично знищувати священників і чим більше їх буде розстріляно — тим краще, потрібно провчити їх так, щоб декілька десятків ро-

вагонами везли церковні цінності на фабрику по переробці вторинної сировини. Сюди підвозили ікони і книги в дорожніх окладах, посуд і панікадила, облачення й корогви, дорожні тканини. Все знаходило своє призначення: металеві виробы з золота, срібла і бронзи йшли на переплавку, книги і тканини — на виробництво основи для лінолеуму. Із оксамитового священницького вбрання шили рукавиці для робітників у гарячих цехах. Фабрика працювала на повну потужність і не тільки вона одна...

В архівах знайдені документи про те, як у 1920-х роках виконувалися ленінські настанови у нас на Прилуччині. Робота розпочалася уже в 1921 році збиранням даних про кількість церков і монастирів на Прилуччині та про їх майно. В Прилуках була створена комісія по виконанню ленінського декрету про відділення церкви від держави. Уже через рік, а саме 24 грудня 1921 року комісія у складі Селюка, Шевченка і Ша-

фіальних шкіль передані у систему народної освіти.

На 14 липня 1922 року в Прилуцькому повіті налічувалося 90 церков і два закриті монастирі. За короткий час, буквально за місяць було закрито 33 церкви. Опір віруючих мабуть все ж був, але інформацію про нього зараз знайти не так просто. Зберігся лист близько ста віруючих з вулиці Свердлова в Прилуках, які просили органи радянської влади не закривати домову церкву в училищі імені Кислих, але прохання залишилося поза увагою. Зберігся опис вилучених церковних речей з цієї церкви 1923 року, в якому срібні дарохранительниці високохудожньої роботи, чаші, дискоси, хрести та ін., всього вагою понад 10 фунтів на суму 1327 карб. Всі предмети надійшли у фонд допомоги голодуючим.

Фактично йшлося про неприкритий грабунок у державних масштабах. Майно, придбане церквою і декількома поколіннями віруючих за десятки і сотні літ, за лічені місяці було розграбовано державою. Стає сумно на ду-

ші й моління на вулицях і площах, їх заставляли давати підписки-зобов'язання. В рхві збереглася одна така підписка священника соборної примуцької Різдва Богородиці церкви В. Т. Подольського від 10 листопада 1920 року.

Церкву пограбували, але вона не припиняла свого існування, на що розраховувала влада. Після революції ще дозволялося відмічати релігійні свята, але закріплюючись на місяць більшовики відмінили ці свята й тисячолітні обряди. На політичній арені з'являються вірні прислужники радянської влади — воєнничі атеїсти. Єдина їх мета — повне знищення церкви. В рядах активних атеїстів були піонери, комсомольці, комуністи, тобто представники нової моралі. У 1929—1930-х роках розпочалася друга антирелігійна хвиля, могутніша ніж попередня. Почалося повальне закриття церков.

М. КУРИЛЕНКО.

Далі буде.

Історію творять люди

НАШ ЛІТОПИСЕЦЬ

О. А. Денисенко.

У вечірньому мареві потонуло затихаюче місто. Нахилились верби над Удаєм і тільки час від часу легесеньким по духом вітерець пройдесться по султанах густих очеретів. І раптом серед цієї незайманої тиші: бомб, бом... Аж серце стрепенулось від захоплення. Боже, яка краса! Це ж нам, людям, природа подарувала разом з життям отаке диво!

Поринувши у спогади, розумію звідки брав енергію і любов Олексій Андрійович Денисенко, нащадок від Бога, красзнавець-історик. Саме тут, в ріднім краї, невичерпна криниця щастя, простягни лише руку і серце.

Мало кому з прилучачів не відоме його ім'я. Мало хто не чув його чудові, захоплючі розповіді про наших далеких предків, про славетне минуле нашого краю.

Увільнившись в 1957 році з армії, він присвятив себе любимій справі. І це було не тимчасове захоплення, це стало метою його життя. Маючи товариський характер і палке серце, швидко сховався з людьми, знаходив добре слово і в багатьох випадках йому відповідали тим же. Не кожен міг би з такою наполегливістю віддаватися, часто безрезультатним пошукам, їздити, ходити, відшукуючи живих свідків якихось подій. Може комусь здається, що мовляв, полковник, забезпечена людина — це помилкова думка. Сім'я Денисенків, дружина Софія Григорівна, двоє синів Валерій та Володимир, аж занадто скромна, мало чим відрізняється від сім'ї робітника. Відрізняється від багатьох родин хіба лише тим, що дружині, уважні, поважали один одного, поважали сусідів, не жили осторонь від людей, їх клопотів і турбот.

Важкі роки залишили свій печальний відбиток на здоров'ї, здавалось би, такого мугутнього організму Олексія Андрійовича. Народився він 24 березня 1922 року в селі Дейманівці на Срібнянщині, там же закінчив семирічку, а в Срібному 10 класів, вступив до військового училища в білоруському місті Пуховичах. На той час «кубарі» лейтенанта для хлопця — це шлях у мрійне майбутнє. Але мрії багатьох мільйонів людей раптово обірва-

ла найстрашніша за всі часи і віки — війна. Фашизм ринув на рідну землю і хлопчачки, що ще не встигли як слід зрозуміти військової справи, потрапили під колеса добре озброєної, вишколеної багатим досвідом німецької армії. Покоління того часу не треба було розповідати про їх роль у цій великій біді — вони, навіть з поганенькою зброєю, без одержі й їжі, стояли насмерть, власними тілами затуляючи ті колосальні проріхи в оборонних планах верховнокомандуючих.

Ленінград в кільці. Мабуть ті, хто залишився живий на так званому «Оранієнбаумському п'ятачку (оточення в оточенні) — пізнали на землі, яке воно, пекло! Щоправда таких п'ятачків було ой як багато і там — хлопчачки, що лише вчора сиділи за партами. Роздягнуті й голодні. Щоб не вмерти, розкопували убитих коней. Варили навіть копита. Треба було вижити. Вистояли...

Коли заходить мова про війну, завжди з захопленням думаю про наших людей, а більш за все про жінок з дітьми, з німецькими батьками, покинутих напризволяще ворогові. Якщо їм збудувати пам'ятник, щоб видно було його з будь-якої точки земної кулі — то і

цього було б замало. А от якби тим, що сьогодні ще живуть серед нас, постарілим і посивілим, інший, простий: краплину уваги, добре, тепле слово — яка б це була їм нагорода за їх героїство. Такого «пам'ятника», на жаль, не зуміли спорудити прийдешні покоління.

День Перемоги Олексій Андрійович зустрів у Чехословаччині. Ордени й медалі рясно прикрашали груди заступника комбата. Лише після війни, продовжуючи служити під Ленінградом на знаменитій Чорній Річці, він, під час чергової відпустки на батьківщину зустрічає свою долю. Сестра познайомила його зі своєю подругою студенткою педагогичного училища Софією, стрункою, ясною, сором'язливою дівчиною. Лише стара груша у дворі була свідком сердечної і тихої розмови закоханих. Вони були красиві, як сама молодість. Та мабуть без перешкод нічого не буває. Навчання закінчене і молода вчителька мусить відробити свій диплом за призначенням. А призначили її в Станіславську область. Батьки виплакали очі, збираючи дочку в дорогу, бо випроваджали цих дівчаток у області Західної України, як на фронт. Навіть на фронт не так, бо йшли зі зброєю, з то-

варишами, а тут одну беззахисну дитину між чужих людей. Страшні звісті надходили звідти. І ніякого порятунку — така обов'язкова постановою уряду.

Але порятунок з'явився в образі бравого, високого і гарного капітана танкових військ. Довелося побувати навіть в міністерстві. Отож, замість Карпат, поїхала нова сім'я на Чорну Річку. Кому не відома доля сімей військових — все життя на колесах. Тільки обживуться на одному місці, друзі, сусіди — і от, поїхали. Але коли поруч вірний друг — немає проблем.

В 1949 році народився хлопчик Валерій. Батько поїхав у Австрію і лише через три роки повернувся на Україну в місто Славуту Кам'янець-Подільської області. Перевіс сім'ю, у 1955 році народився син Володимир. Так сформувалась міцна щаслива сім'я. Здавалось, все гаразд, та частіше в серце Олексія Андрійовича. Довелось військовий мундир змінити на цивільний одяг.

Не просто було починати нове життя. Обставини вимагали дій. Дітей відправили до батьків, самі поселилися в сарайчику, почали будувати власне гніздо. Тільки ті, кому довелось будувати свій дім, знають, що це означає. Денисенки пройшли і через це випробування нескореними.

До рук Олексія Андрійовича якось потрапила стара історична книга В. А. Маценка «Прилуччина», яка його так зачарувала, що поперек захоплення нумізматиком відійшли на другий план. Будучи трудолюбивим дитинством, він умів схилити, зацікавити і інших дітей чи іншою справою. Поступово, рік за роком збільшувались надбання історичних матеріалів, якими він щедро ділився з прилучачами. Ходив і незмінним записником в школи й училища, на заводи і фабрики, установи. Читав лекції, розповідав про історію нашого древнього міста, закликав боронити від напасті пам'ятки старовини. Мав грандіозні ідеї, для здійснення яких ніякого людського життя не вистачить. Мріяв написати історичну хроніку, в якій

(Закінчення на 10 стор.)

(Закінчення.
Поч. на 9 стор.)

Історію творять люди

прослідкувати і описати рік за роком, день за днем всі події, великі й малі, які сталися в нашому місті за довгі 900 літ. Хотів зібрати біографії всіх прилучан, які залишили по собі славні діла, а також дані про всіх видатних людей, які жили і працювали на Прилуччині, чи навіть відвідали наш край.

Сини Олексія Андрійовича теж захоплювались колекціями. Валерій філателією, до речі, ще й

зараз не покидає своє заняття, маючи чин майора. У Володимира багатуша колекція значків.

Ми вже звикли мабуть, міряти достатки килимами, кришталем, машинами та дачами. Не було у них таких достатків, щоб мати все оте. Щоправда, вулиця у них Дачна. Але те духовне багатство, яке зберігає їх дім, а це унікальні видання книг, томи власних рукописів з

історії міста й краю, літопис з початку століття, книга видатних людей міста, хроніка подій, що сталися в місті, і багато, багато іншого, рано чи пізно, стане надбанням земляків. Якби не були катаклізми — історія пишеться. І пишуть її саме такі захоплені люди, як Денисенко. Нам пощастило, що він жив серед нас, що зумів своєю енергією запалити послі-

довників. І він буде серед нас, поки пам'ятають, поки згадують про нього прилучани.

Мине лихоліття. Вірю, що люди повернуться до історії, як і до віри, не по моді, а по душевній потребі, бо наше минуле не розривне з майбутнім. Це станеться обов'язково!

Життя коротке, але якщо поєднувати велику любов з милосердям і працьовитістю — воно стане набагато цікавішим, а значить — довшим!

А. БУРЕНКО.

Кожен з нас, заходячи до універмагу або гастроному, має змогу (принаймні нещодавно мав її) придбати необхідну для себе річ. Та не знайти крамниці, де б можна було придбати, скажімо, один сантиметр доброти чи бодай грам совісті.

Щодо совісті. Совість — перш за все усвідомлення і відчуття людиною моральної відповідальності за свою поведінку перед суспільством, людьми, та насамперед перед самим собою.

Про яку совість може йти мова, коли історична зона нашого міста перетворилася в майданчик для вигулу собак, в авто і мототрек, в стоянку для автомобільного і гужового транспорту, в що завгодно, тільки не в зону для відпочинку.

Кожен день, а особливо в базарні дні, приходить бути свідком того, як «летять» до базару, не дивлячись на забороняючі знаки, по зеленій зоні на підводах вічно веселі цигани. Ідуть по пішохідних доріжках, розганяючи з них людей, машини, за кермом яких сидять черстві і бездушні громадяни, іншими словами — хулігани.

Незрозуміло, чи працівники міської автоінспекції не бачать цих, м'яко кажучи, порушень, чи, можливо, не хочуть бачити. Повідомлення про таке становище в історичній зоні неодноразово надсилалися в міський відділ внутрішніх справ. Але «віз і нині там». Піднімалися ці питання і у виконкомі міської ради, де перед міським відділом внутрішніх справ ставилися завдання по забезпеченню порядку в цій зоні нарядом міліції і працівниками автоінспекції. Але працівники автоін-

Не хлібом єдиним

Полкова скарбниця в Прилуках.

Фото В. Денисенка.

спекції зрозуміли завдання по-своєму. Вони запропонували працівникам музею щодня ходити і записувати номери машин, які рухаються або стоять в історичній зоні. Як на мій погляд, то кожен повинен займатися своєю справою для досягнення однієї загальної мети.

Пам'ятаю, коли моя вчителька, багато років тому, на одному з суботників по посадці дерев сказала мені, що головне не в тому, щоб посадити дерево, а в тому, щоб його постійно доглядати і

діждатись від нього плодів. А плодом в даному випадку та отією загальною метою для кожного з нас і є збереження історичної спадщини, яка перейшла нам, а ми повинні передати її нашим дітям. А тому питанням прищеплення у підростаючого покоління, якому вже пощастить жити в дійсно вільній Україні, любозі до рідного краю, до його історії потрібно приділяти більше уваги з боку вчителів, вихователів, а особливо батьків.

Історична зона — це

куточок рідної землі, де кожен з нас ідучи по ній і замислившись, може зустрітись, наприклад, з великим князем київським, письменником Володимиром Мономахом, який будучи у фортеці зі своїм загonom витримав її облогу половецькою ордою, з гетьманом Правобережної України Петром Дорошенком, який в 50-х роках XVII століття був прилучьким полковником і мешкав біля Спасо-Преображенського собору, з письменником, педагогом Павлом Білецьким-Носенком, майже всі твори якого були написані в Прилуках, з Великим Кобзарем, який у 1845 році саме в цьому районі змальовував історичні та архітектурні пам'ятки, з іншими видатними людьми, які народилися, жили або працювали в нашому місті за його багатовікову історію.

Незабаром, в цьому районі, поруч з вражаючими своєю величністю, красою і неповторністю пам'ятками, буде встановлено два пам'ятники, які я впевнений, не порушать існуючої гармонії, а навпаки її доповнять. Це пам'ятники літописцю (скульптор С. Кантур) та Т. Г. Шевченку (скульптор В. Небоженко).

В зв'язку з цим хотілося, щоб комунальні служби міста впорядкували історичну зону, та й взагалі, щоб в ній завжди був порядок. В містах для відпочинку потрібно встановити лавочки, урни, освітити електричним освітленням у вечірні часи весь цей район. Кінець-кінцем відремонтувати, невідомо з чийою «легкою» руки збудований в цьому місці, туалет.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Професор Субботін

Віктор Андрійович Субботін — скромний трудівник науки, достойний поваги й пам'яті земляків. Свого часу його ім'я, нині майже забуте, було знане не тільки в Україні, але й Західній Європі.

Народився 1 березня 1844 року в Прилуках, в родині старого прилуцького учителя, відставного доглядача народного училища, 56-річного титулярного радника Андрія Андрійовича Субботіна і його дружини Софії Василівни. Жили на Квашицьких, мали свій власний невеликий будиночок і двох дворових селян.

Незважаючи на бідність батьки не шкодували останньої копійки на те, щоб дати хороше виховання і ґрунтовну освіту своєму синові. Учився в пансіоні першої Київської гімназії, далі, в 1861—1867 роках, на медичному факультеті Київського університету

імені святого Володимира. Закінчивши його з успіхом і отримавши кваліфікацію лікаря, залишився стипендіатом для підготовки до звання професора.

Через два роки Віктор Андрійович захистив докторську дисертацію і отримав звання приватдоцента кафедри гігієни Київського університету. Працює наполегливо і натхненно: читає лекції студентам, пише і публікує наукові праці. Друкує декілька оригінальних статей в німецьких біологічних і медичних часописах і збірниках, які зацікавили весь учений світ Західної Європи. В 1869 році університет посилає його для підвищення кваліфікації в службове відрядження за кордон. Два роки молодий доктор медицини навчається і працює в кращих лабораторіях і клініках Мюнхена й Парижу, лікує поранених і допома-

гає устаткувати військовий госпіталь на місці воєнних дій в період франко-німецької війни 1870—1871 років. Був нагороджений медаллю «За допомогу пораненим і хворим воїнам на театрі франко-німецької війни» і почесним знаком Червоного Хреста.

В 1871 році В. А. Субботіна обирають штатним доцентом кафедри гігієни, медичної географії і статистики Київського університету і затверджують екстра-ординарним професором. В 1873 році його, як одного з найкращих лікарів-гігієністів посилають на третій Міжнародний медичний конгрес у Відень. В 1880 році В. А. Субботін уже ординарний професор, а ще через чотири роки — декан факультету гігієни Київського університету.

У співдружності з вченими росіянином Ерісманом, німцем Піттенкафером, український вчений

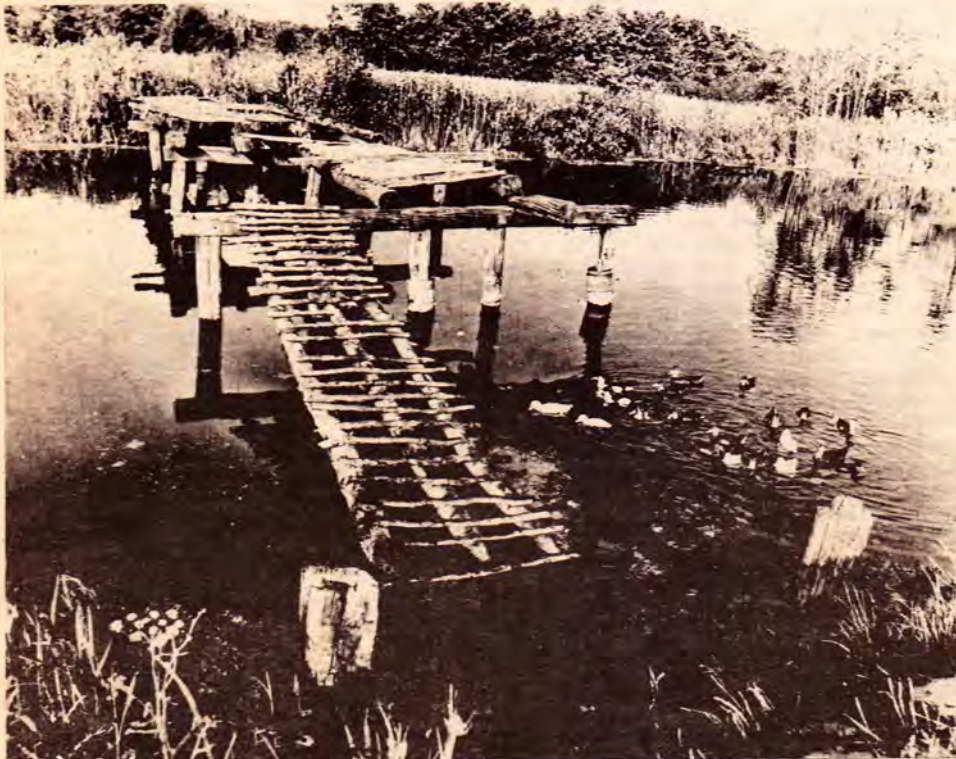
В. А. Субботін розробив наукові підвалини гігієни, тобто науки про здоровий спосіб і умови життя. Його успіхи й досягнення в науці відзначені російським царським урядом орденами Станіслава і Анни 2 ступеня. Вся його наукова діяльність була присвячена благородній справі — здоров'ю людини.

Віктор Андрійович є автором оригінальних наукових праць: «Матеріали для фізіології жирової тканини», «Вживання пепсину в медичній практиці», «Значення марганцевокислого калію, як дезинфекційного засобу», «Курс гігієни», «Основи фізіології людини», «Вакцинація», та багато інших. Він багато зробив для виховання і підготовки медичних кадрів України. Багато його учнів стали лікарями, вченими, дослідниками.

Помер Віктор Андрійович Субботін 29 вересня 1898 року в Києві, там і похований.

О. САВОН

Міст через Удаю

Село Замістя — одне з найдавніших поселень у нашому краї. Перша згадка про нього в історичних

документах з'являється ще в 1618 році, тоді воно звалось Гушинцями, мабуть, як і сусіднє село

Гуштиня через те, що знаходилось в густому лісі на березі Удаю. Нова назва села говорять сама

про себе. Тобто, це село яке знаходилось за мостом, побудованим у XVII столітті через річку між Гушинцями і Прилуками. У ті давні часи міст був потрібний, тому й втрачали значні кошти і зусилля на побудову мосту й греблі через удайські болота. Головною причиною його будівництва була та, що міст значно скорочував шлях до Гуштинського монастиря, знаменитого в усій Україні, а їздили тоді до нього кружним шляхом через село Боршну старою монастирською дамбою.

Мости гинули, але їх знову і знову відновлювали і так було завжди, на протязі століть. Останній міст побудувало прилуцьке повітове земство на початку XX століття. Особливо це було. У 1897 році замістянські селяни придбали собі землю для городів і сіножаті, що лежала на обох берегах Удаю. І все було б добре, та через надмірне навантаження, особливо у дні, коли відбувалися знамениті Троїцький і Успенський ярмарки в Гуштині, міст почав швидко

(Закінчення на 12 стор.)

Міст через Удай

(Закінчення.
Поч. на 11 стор.)

руйнуватись. Селяни спробували ремонтувати за свій кошт, але цього було замало. А міст був украй необхідний. У 1903 році його й зовсім закрили, бо став уже небезпечним. Дворянин Юрій Савелійович Сніжко-Блоцький, бачачи як бідують

селяни, за свій кошт провів у 1905 році ремонт моста, але цього не вистачило навіть до кінця літа. Дуже вже старий був цей міст. Ось тоді й звернулися селяни до повітової земської управи за допомогою. Міст збудували новий. Це й був той, який ще пам'ятають старожили Кустівець і Замістя і залишки якого

стирчать зараз на Удаї перед Замістям, нагадуючи людям про те, як близько було від них місто. Декілька хвилин і ти вже на Кустівцях. І не треба їхати автобусом через все село, а потім через Горову Білешину, Лапинці й Броварки добиратись до Прилуки.

Тож чи не настала пора міському й районному

керівникам домовитись, та дружненько, спільними силами відновити древній міст і греблю, зробивши там самим велику послугу жителям села і міста. Відновлення моста поверне селу історичне право на свою древню назву, яку воно фактично втратило. Яке ж Замістя без моста? Без все одно, що Загір'я без гір, чи Заріччя без ріки.

Н. ІВАХНЕНКО.

Ця коротенька розповідь про одного з найвидатніших діячів нашої держави — великого князя Київської Русі Володимира Мономаха, сина князя Всеволода Ярославича і грецької царівни, онука Ярослава Мудрого і візантійського імператора Костянтина Мономаха.

З повеління долі історія нашого древнього міста, одного з славних міст Київської Русі, найтісніше пов'язана з ім'ям цієї великої людини. Власне Прилуки й стали відомі цілому світу тільки завдяки йому — князю Володимирі, та ще монаху-літописцю Лаврентію. А було це так...

Народився Володимир у 1053 році. Вже у десятирічному віці разом з батьком полював на диких звірів, ходив у походи, а в 16 років самостійно очолював невелику дружину, яку Всеволод послав у Ростов-Суздальський. Одружився рано, на доньці англійського короля Гарольда — світлокосій, з блакитними очима Гіті. Ще зовсім молодим князь заслужив народну любов і повагу. Як ніхто інший в ті часи розумів інтереси землі Руської, носив простий одяг, задовольнявся нехитрою їжею, в походах спав на траві, підклавши сідло під голову, і все робив своїми руками. Особливо поважали його за особисту мужність під час походів проти половців у глибочинь небезпечних диких степів, з яких він завжди повертався переможцем.

І ось настав 1085 рік. Весною цього року великий князь Всеволод Ярославич послав князювати у Переяслав свого сина Володимира. А вже наприкінці літа половці перейшли Сулу й посунули на Русь. Володимир Мономах з дружиною виїшов з Переяслава і, перейшовши Сулу, рушив

ди між князями, закликав до миру і згуртованості, бо бачив, що тільки об'єднаними силами можливо було врятувати вітчизну від половецької небезпеки. Всі свої труди, все життя до останнього дня віддав Володимир Мономах землі Руській. Про нього довго, добрим словом, з любов'ю і вдяч

Знайшов його у XIV столітті суздальський монах Лаврентій. Розуміючи величезну історичну цінність своєї знахідки, монах-літописець вставив «Повчання» Мономаха до переписаного ним літопису «Повість минулих літ». Ось так і дійшов до нас чудовий твір великого Мономаха, освіченої, відважної людини, яка «день і ніч, на спеці і на холоді» трудилася на благо держави.

Безсумнівно, це видатна історична пам'ятка, вона має важливе значення для історії нашої країни. Але для нас, прилучан, вона має особливу вагу, адже в «Повчанні» автор згадує про 83 військові походи, в яких він сам приймав участь, а розповідає докладніше лише про декілька і серед них, саме про той похід «за Сугій» 1085 року. І найголовніше — в числі кількох згаданих ним міст, а саме: Києва, Чернігова, Переяслава, Ростова, Смоленська, Володимира і Бреста, як рівне серед інших, згадані й наш Прилуки.

Звичайно, зараз, через 900 років годі шукати слідів Мономаха в Прилуках. Але ж в «Повчанні» чітко сказано, що в місті він був, а про розташування літописних Прилук на території історичного центру, тобто в районі старого валу, де знаходяться собори Різдва Богородиці й Спасо-Преображенський, Миколаївська церква й полкова Скарбниця, вже давно довели науковці.

Г. ГАЙДАЙ.

МОНОМАХ

назустріч кочівникам. Восьмитисячна половецька орда зустріла Володимира зненацька, коли він з невеликою дружиною прямував до міста Прилуки, де вже розмістилось на відпочинок його основне військо з обозом. Уникнувши сутички, князь увійшов у Прилуки під захист стін фортеці. Відпочивши, на ранок другого дня князь виступив проти нападників. Битва відбулася біля Блої Вежі й закінчилась блискучою перемогою Володимира. Майже вся орда була знищена, а її провідці — два половецькі князі захоплені в полон. Відбулася ця подія на «день Владичиці», тобто на свято Успіння (15 серпня), або Різдва Богородиці (8 вересня) 1085 року.

Ще багато разів на початку XII століття князь Володимир організував спільні походи князів проти половців. Все життя він добивався злаго

ністю згадували нащадки. В народі про хороброго й мудрого князя склали пісні і думи. Є красива легенда про те, як імператор Костянтин Мономах прислав в Візантію в дар своєму онуку великому князю Київському Володимирі золотий вінець, так звану шапку Мономаха, яка згодом стала чомусь головним символом самодержавства в Росії. В кінці свого життя Мономах написав «Повчання своїм дітям», яке майже два з половиною століття переходило із роду в рід, від одного князя до іншого. Невеличкий зшиточок з мудрими порадами й настановами читали князівським дітям уголос, розповідаючи про їх великого предка, славного князя Мономаха. Помер він у 1125 році й похований з великими почестями в славнозвісному Софійському соборі в Києві.

А потім «Повчання» загубилося на довгі роки.

НАША АДРЕСА:

211350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Навчально-методичний музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1508. Тир. 999 прим.

СКАРБНИЦЯ

ПРИЛУКИ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 3

ЖОВТЕНЬ 1992 РОКУ

ПЕРША РІЧАНЦЯ

● Скульптор С. Т. Кантур — автор пам'ятника Володимирі Мономаху в Прилуках.

Не треба мабуть бути провісником чи астрологом, щоб передрікти, що День незалежності, 24 серпня, стане згодом чи не найбільшим і найголовнішим святом нашого народу.

Як свідчать найдавніші історичні документи, незалежне Київське князівство існувало ще до дев'ятого століття. Є також свідчення про те, що державні племенні об'єднання слов'ян з'явилися в Україні значно раніше. Київська Русь більше п'яти століть була однією з наймогутніших і найбільш цивілізованих держав світу, незалежною і рівною серед держав Європи. Саме в часи найбільшого розквіту держави, більше як 900 років тому, у нас в Прилуках побував князь Володимир Мономах, а потім згадав про ці відвідини і про наше місто, яке стало для нього захистом від половців, у своєму знаменитому «Повчанні дітям». Саме так — Прилуки були містом незалежної могутньої держави Київська Русь, а прилучани, наші далекі пращури, захищали свою державу, охороняли її від кочових племен з боку якого степу.

У XIV столітті Україна-Русь зникає з політичної карти світу: Наддніпрянина була силоміць приєднана до Литви, а Галичина до Польщі.

Наступним спадкоємцем державницької ідеї українського народу стало наше славне козацтво. Козацька держава, сформована гетьманом Богданом Хмельницьким у середині XVII століття, своїм демократичним ладом викликала захоплення у багатьох європейців. Саме тоді, в Прилуках, стояла неприступна козацька фортеця з валами і ровами, стінами і вежами, церквами і палацом, будинками

міського магістрату, поштової канцелярії. Тут у 1648 році був створений Богданом Хмельницьким Прилуцький полк, який за 130 років існування вписав немало славних сторінок у історію України.

Нажаль, обставини змусили тоді Хмельницького укласти Переяславську угоду з російським царем, яка й стала першопричиною того, що на довгих три з половиною століття

Україна перестала існувати як незалежна держава.

На початку XX століття пробудилися творчі сили й енергія народу, його вільнолюбивий дух і свідомість. 20 листопада 1917 року було проголошено утворення Української Народної Республіки, а ще через два місяці Центральна Рада проголосила повну незалежність України. В Прилуках, на колишній Соборній площі, ти-

сячі прилучан вітали молододержаву, відбулося свято на честь проголошення Української Народної Республіки. Та Москва не могла і цього разу, як і багато разів на протяжі століть, погодитись на вихід України з імперії. У 1922 році Україна увійшла до складу СРСР. І стала наша рідна земля всесоюзною «кочегаркою», «житницею» і «здравницею». Її грабували, висотуючи всі соки, її вівечили, з неї збиткувалися. А трудовий народ мовчав, виконуючи й пере виконуючи плани, будуючи світле майбутнє для зграї шахраїв і негідників. Вінцем знущання над нашою благословенною і многотраждальною землею було розміщення на найродючіших у світі українських ґрунтах атомних монстрів. Страшним попередженням всім нам є Чорнобильська катастрофа, після якої наш народ став жити під постійною загрозою повного знищення.

Однак, мовчали і погоджувались далеко не всі. Рух за волю України був безперервний. Незважаючи на арешти і репресії, голодомори і масові вбивства людей, народ вистояв і кращі його сини, об'єднавшись в масові демократичні організації привели нашу республіку до прийняття Декларації про суверенітет у 1990 році та Акта про незалежність України 24 серпня 1991 року.

У дні святкування річниці незалежності на місці де колись, 900 років тому, стояв на древньому міському валу славетний муж, один з наймудріших князів Київської Русі Володимир Мономах, урочисто відкрито величний пам'ятник древнім Прилукам. Мономаху і незалежній тисячолітній нашій державі.

Прилуки в роки незалежної України (1654—1657 рр.)

Старі шкільні програми були складені так, що починаючи розділ історії про так зване возз'єднання України з Росією у свідомості кожного учня відтоді навично закарбовувалось поняття, що після Переяславської Ради Україна стала жити в єдиній державі, тобто Росії. Але це не відповідає історичній правді, тому що Богдану Хмельницькому все ж удалося відстояти часткову незалежність нашої держави. Звичайно, це стосувалось тієї частини України, яка залишилась під владою гетьмана після встановлення Зборівського договору, тобто Гетьманщини, куди входило й Посулля.

Як вказує історик М. Брайчевський, відповідно до договору в січні 1654 року Україна зберігала ще доволі значну державну автономію, республіканську форму правління: виборність усіх керівних посад, власні фінанси, податкову систему і т. п. Незважаючи на руйнацію в період національно-визвольної війни 1648—54 рр., а також на те, що московський уряд не мав наміру виконувати Переяславську угоду, розглядаючи Україну як частину імперії, економіка Гетьманщини все ж стала розвиватися прогресивно. Це було обумовлено зміною соціальних відносин на території Гетьманщини. Почалось відродження української державності, була створена своєрідна козацька республіка, ще під час національно-визвольної війни, Запорізька Січ трансформувалась в Гетьманщину — суверенну державу з усіма її прерогативами.

Найбільш рушійною силою розвитку державності Гетьманщини був високий патріотизм народу й відродження духовності,

що особливо інтенсивно відбувалось у нас на Посуллі. В той час як на кордонах України ще гриміли постріли, лилась кров, палахкотіли пожежі, знищуючи міста й села, чинився розбій над населенням від наскоків татарських орд Посулльско-Удайський край з його центром у місті Прилуках будувався, молився, чивився й співав.

Яскравий опис тогочасного життя на Посуллі залишив після себе архієпископ Павло, син арабського патріарха Макарія із Алеппо. Ця православна місія їхала з Сірії до Москви через Молдову й Україну, дорогою збираючи пожертви для своєї держави, влітку 1654 року і повертаючись назад у 1656 році, тобто саме в часи розквіту Гетьманщини. Ці записки частково зафіксовані в роботах М. С. Грушевського, а зовсім недавно вийшла з друку й книга «Путевые заметки Павла Алеппского», де він називає Україну «Крайною козаків», а українців — козаками або ж русами.

Прилуки на ріці Удай араб Павло описує як пречудове, велике місто з міцними укріпленнями і замком у центрі, що дивує своєю висотою, брустверам, вежами, гарматами й глибокими ровами навколо замку, заповненими водою. Вода до ровів спускається з центрального басейну, який наповнюється з великого ставка й річок, що течуть через місто. Застінами замку розміщено величезний недобудований палац, викладений з середини й зовні товстими колодами й щільно припасованими дошками. Величні комини палацу перевершують висоту кипарисів, а наверху під дахом палацу викарбувано дату «1647 рік». Звичай-

но ж це був недобудований палац Яреми Вишневецького, котрому в 1648 році ледве вдалося втекти з Посулля від розправи козаків.

Павло Алеппський характеризує й населення Прилук, підкреслюючи, що тут на той час було багато поляків і євреїв, що врятувалися, прийнявши православну віру. Дуже образно описується ставок у південній частині міста, який називається «великим, як море, озером», куди впадає багато річок, а на берегах озера жовті й білі килими з квіток. Посередині озера гать з довгим мостом і декілька водяних млинів на ньому. А біля самого краю озера, перед мостом, той самий басейн з секретним пристроєм для підключення й виключення потіжів води до рову, що оточує замок. Тут же стоїть дерев'яний будинок з лазнею спільного користування.

Вода з озера в лазню надходить через жолоб із довгого стовбура, який підіймається й опускається шляхом хитрого пристрою, керованого однією людиною. Вода наповнює величезний мідний казан, де вона й нагрівається. Чоловіки й жінки разом заходять в лазню в чім мати їх породила, не соромлячись один одного, але, за звичаєм обов'язково прикриваючись березовим віником, котрий беруть перед входом у лазню. Після лазні люди обов'язково купаються, крім того, в холодній воді басейну.

Павло Алеппський, описуючи Прилуки вказує на численні таємні підземні ходи під фортецею, котрі виходять в різні сторони міста.

Найбільш детально ним описані церковні споруди. Він вказує на велику, нову, ще з недобудованими верхами церкву Спаса, а

навпроти неї — церкву Різдва Пречистої з прекрасною, дуже високою дзвіницею. А для приїжджих гостей в Прилуках існував «готель» — величезний дім з критими верандами, розташований над озером біля лазні. Автор записок детально описує ритуальну зустріч поважних церковників місцевим духовенством і мешканцями міста.

Далі араб Павло майстерно й з натхненням описує Густинський монастир і його околиці, де йому довелося побувати. Автор записок не приховує свого захоплення всім там побаченим і висловлює своє велике шкодування, про те, що ні він, ні хтось інший не здатий описати цю красу — їй треба бачити.

Повертаючись з Москви у червні 1656 р. Павло з батьком потрапили до Прилук саме 16 числа в ярмарковий день. Записи араба про той ярмарок являються історичним документом про побут наших предків. Він підкреслює, що в козацькому краю ярмарки відбуваються «безнастанно» від початку до кінця року, кожного свята, кожної пори року в тому чи іншому місті «як повелює ще за панування ляхів».

Останнє враження від перебування в Прилуках Павло Алеппський зафіксував в заключній фразі своїх записок: «...Нас проводжав пішки полковник, напереді йшли музики, граючи на польських флейтах, а духовенство йдучи навколо карети співало святі гімни аж поки не виийшли геть за місто. Тут вони попрощались з нами й вернулись».

**Вчитель - пенсіонер
Василь ПЛОШКО }
кандидат наук, геолог
Вітольд ПЛОШКО.**

Богданів побратим — Т. Носач

Дослідники минулого, які займалися історією нашого краю завжди вважали Тимоша Носача першим Прилуцьким полковником. І тільки зовсім недавно місцеві краєзнавці виявили, що першим був Іван Мельниченко у 1648 році. Та все ж Но-

сач очолював полк в найбільш небезпечні дні для козацької держави тож знати й шанувати цього славного лицаря України — наш обов'язок. А відомості про його життя надзвичайно скупи.

З Богданом Хмельницьким він був поруч з са-

мого початку визвольної війни проти польської шляхти, з дня проголошення його гетьманом 21 січня 1648 року. Тоді ж на козацькій раді генеральним обозним обрали розумного й енергійного Тимофія Носача. Це була одна з найвищих посад в

гетьманській адміністрації. Після блискучих перемог козацьких військ під Жовтими Водами і Корсунем у травні 1648 року Богдан Хмельницький послав загоном на Поділля, Галичину й Волинь. Тимофій Носач очолював загоном, які вирушили на Галичину. З найкращого боку показав себе в

(Закінчення на 3-й стор.)

знаменитій битві під Пилявцями, де польські війська були на голову розгромлені козаками. Протягом 1648 року козаки здобули ряд визначних перемог. Загони Носача визволили з-під влади шляхти Східну Галичину.

Весною 1649 року на Волинь вирушило величезне польське військо. Гетьман, разом з своїм союзником — кримським ханом пішов на зустріч польським військам. Козаки обложили місто Збараж. Сам польський король Ян Казимир поспішив на чолі головних сил на допомогу обложеному Збаражу. Дізнавшись про це Богдан Хмельницький залишив під Збаражем частину військ, а сам поїхав полки назустріч королівським військам. 5 серпня почалася битва під Зборовим. Розгром королівських військ був немислим, але у вирішальний момент битви хан Іслам Греї зрадив Гетьмана. Богдан Хмельницький змушений був піти на переговори, які завершились підписанням умов Зборівської угоди. За нею встановлювався 40-тисяч-

ний козацький реєстр на Україні, Київське, Чернігівське й Брацлавське воєводства переходили у відання гетьмана, ліквідувалася унія.

В битвах під Збаражем і Зборовим безпосередню участь приймав і прилуцький полк. Командував ним у цей час генеральний обозний Тимофій Носач. Тоді полк складався з двадцяти сотень, в ньому налічувалось дві тисячі козаків.

Мир між козаками і поляками виявився нетривалим. В цей час Тимофій Носач займався своїми нелегкими обов'язками: порядкував біля бійськової артилерії, дбав про постачання козацького війська, а в гетьманській резиденції приймав участь у переговорах з іноземними послами, засідав у генеральному суді. А в цей час Польща посилено готувалася до відновлення війни. 10 лютого 1651 року передові сили польсько-шляхетського війська вдерлися на Брацлавщину, дійшли до Вінниці. Та скрізь, де б не ступала нога окупантів, вони зустрічали шалений опір. Відбулися

битви під Красним і Вінницею, Берестечком і Білою Церквою. У 1652 році козаки промили шляхту під Батогом і Кам'янцем на Поділлі.

У квітні 1653 року гетьман послав декілька тисяч козаків під командуванням свого старшого сина Тимоша на допомогу молдавському господарю Василеві Лупулу, якого обложили трансільванські й волоські війська. Тимофія Носача, як одного з найдосвідченіших полководців гетьман призначив командувати Брацлавським полком у цьому поході. Козаки визволили молдавську столицю Ясси і рушили на Валахію. Але в битві під Торговищем козацьке військо зазнало поразки і відступило. Багато козаків загинуло, решта повернулася на Україну.

Виснажлива війна продовжувалась і після Переяславської Ради. В багатьох походах і битвах приймав участь Т. Носач. Тяжко переживав смерть свого побратима — гетьмана Богдана Хмельницького, яка сталася 27 липня 1657 року. На старшинській раді в Чигирині

гетьманом був проголошений Юрій Хмельницький, а до його повноліття займатися державними справами доручили найближчим соратникам старого гетьмана генеральному обозному Тимофію Носачу, судді Григорію Лисницькому, писарю Івану Виговському.

Фактично ж вся гетьманська влада опинилася в руках Виговського. Потім гетьманування Юрія Хмельницького, Сомка, Брюховецького і Тетері, Дорошенка і Многогрішного, Самойловича і накінець Мазепи. Сліди старого запорожця загубились у вирі історії. Більше до кінця буремного XVII століття нігде в історичних хроніках і козацьких літописах ім'я славного лицаря України, людини дуже помітної серед державних і військових діячів того часу більше не зустрічається. Ні дати життя, ні місце народження і смерті Носача так і не вдалося встановити.

Голова красназавчого товариства Георгій ГАЙДАЙ.

В одному з випусків «Правди Прилуцької» я прочитав статтю Н. Івахненка із спогадів її батька про М. І. Демкова, професора, колишнього викладача педшколи. Я так яскраво побачив себе в гурті молодих хлопців разом з Олексою Івахненком, з яким приятелював, і якого тоді звали «кучерявий шатен», так відчув у собі подих давно минулого, що вирішив поділитися спогадами про ті часи з прилуцьканими.

О. Івахненко був хорошим товаришем, добре вчився; він потім став справжнім патріотом своєї професії — вчителем української мови та літератури. До речі, з Олексою ми і на випускній фотографії стоїмо поруч. А зустрілись ми з ним востаннє десять років тому, коли нам уже повернуло з восьмидесяти...

У 1994 році має виповнитися 70 років першому випуску Прилуцької педшколи. А починалася вона на базі дореволюційної вчительської семінарії по вул. Садовій (нині вулиця Горького) в історичному будинку, що належав прилуцькому вчителю Шкуратову. Його пращур Іван Шкурат — уро-

дженець міста був третім полковником Прилуцького полку на протязі 1651 року. Будинок цей кілька разів ремонтувався і добудовувався, але ще й досі добре служить приміщенням для школи № 4.

Ось у цьому будинку, влітку 1920 року і було

засновано 3-річні Вищі Педагогічні курси, які мали готувати вчителів нової держави. Директором їх став Петро Іванович Сенько. З його ініціативи проведено перший набір учнів переважно з міста Прилук та навколишніх сіл. Зарахували

близько 80 осіб, створили два класи. Перед початком навчання було проведено колоквиум з участю професорів М. І. Демкова та В. І. Маслова. Навчання в перший рік було організовано недостатньо. (Продовження на 4-й стор.).

Перший випуск

(СПОГАДИ СТАРОГО ВЧИТЕЛЯ)

● Перший випуск Прилуцької педшколи. 1924 рік.

Перший випуск

(Продовження.
Початок на 3-й стор.).

через відсутність кадрів і фінансів. Після закриття семінарії не всі викладачі залишилися на своєму місці, а нових ще не було. Тим вчителям, що лишилися, заробітна плата не виплачувалась. Працювали на ентузіазмі; вчителі змушені були працювати і на інших роботах, щоб на щось жити. Пам'ятаю, як вчитель математики Павло Іванович Дубинін було підійде до приміщення Курсів, постоїть, подивиться на вікна і, не заходячи, прямує на станцію розвантажувати вагони з вугіллями.

Тяжке становище було з папером. З цією проблемою пов'язаний один цікавий спогад. Через станцію Прилуки мав проїздити тодішній голова ВУЦВК Г. І. Петровський, що стало відомо викладачам і студентам. Вони вирішили піти всім курсом на вокзал, щоб зустрітись з Петровським і попросити допомоги. Відбулося все так, як і задумали студенти. Згодом після цієї зустрічі проблему з папером було вирішено.

Щойно описана загальна ситуація на курсах вносила дезорганізацію в навчання і тому перший курс пройшов невдало, програма не була виконана. На другий учбовий рік довелося все розпочинати знову, першому випуску курсів довелося вчитися чотири роки замість трьох.

На другий навчальний рік (1921—1922 рр.) Педагогічні Курси було переведено в приміщення чоловічої класичної гімназії, котру на той час було ліквідовано (тепер це приміщення школи № 1 по вул. Леніна). Цей будинок на колишній Олександрівській вулиці раніше належав Івану Михайловичу Скоропадському; у нього будинок викупила Миська управа за 20 тисяч карбованців золотом. Потім управа передала цей будинок чоловічій гімназії.

На другий навчальний рік П. І. Сенько укомплектував Курси висококваліфікованими кадрами. Ще до цього в зв'язку з добою військового комунізму, з Москви та інших

міст Росії повернулося багато наукових працівників різних професій, котрих і запросив до свого колективу директор Курсів. Тому навчання на другому курсі проводилось більш нормально, тим більше що й вчителям щомісяця стали видавати заробітну плату.

Крім директора і вже згаданого вчителя математики П. І. Дубиніна до колективу ввійшли М. І. Демков та його син і донька, О. М. Щербина, В. І. Маслов, Є. І. Хоменко, а також Терлецький, Прейс, Персидський, Койлес, Забарний, Петрик, ім'я та по батькові котрих я не пам'ятаю.

Директор Курсів крім того, що був хорошим господарем та організатором, був ще і педагогом високої кваліфікації. Працюючи викладачем фізики, він постійно поповнював фізкабінет новими приладами, лекції подавав, пов'язуючи фізичні закони з практикою. По характеру це був великий жартівник з колочими сивими вусами. Бувало ставало посеред кабінету розставивши ноги і питає: «Ану скажіть де у мене центр ваги?»!.. Вдома йому доводилось займатись господарством, крім іншої живності були ще й кози. З цим пов'язаний один сімейний курйоз. Одного разу Петро Іванович вів своїх двох кізочок по Олександрівській вулиці, а назустріч йому — студентка Агафія Бабенко родом з Вільшани, котра його і запитала: «Петре Івановичу, а куди це ви ведете своїх кіз?» — А він недовго думаючи відповів з розстановкою: «До кава-ле-рів!» Студентка зниклась. А хтось із хлопців усе це чув і бачив. Скільки реготу тоді було!.. А бідна дівчина довго ще не наважувалась пройти мимо гурту студентів. З ім'ям Петра Івановича в мене пов'язаний ще один цікавий спогад. Наш студент (з Кустівця) довго упавав за місцевою модисткою і закінчилось все це тим, що вона завагітніла. Ця історія стала відома і на педкурсах. Петро Іванович, як директор, часто читав мораль і давав поради окремим студентам, а цього разу зібрав весь курс (окремо

дівчат і хлопців) і прочитав їм лекцію на сексуальну тему. Що він казав дівчатам я не знаю, а ось нашу лекцію він закінчив словами «Не будьте хлопцями заводськими бугаями, а коли вже підійшов час, то треба женитись...»

Демков Михайло Іванович був викладачем педагогіки і вів свій предмет по давньому, класичному методу. Це була видатна й висококваліфікована людина. Крім російської мови він досконало володів англійською, німецькою та французькою, бо безпосередньо вивчав їх, проживаючи відповідно в Лондоні, Берліні та Парижі. Кошти в нього для цього були, бо його батько мав 300 десятин землі і займався сільським господарством. Родина Демкових мала хутір, розташований між Левками, Сезьками й Коломійцевим, що так і звався: «Демків хутір». На місці того хутора — тепер усім відоме урочище «Демкова левада». Вказані 300 десятин землі були обкопані кругом канавою, там стояв маєток, оточений величезним садом, а також будівлі для двірських людей, конюшні й корівні.

Михайло Іванович до того, як стати викладачем педкурсів, жив у Москві й працював там в одному з вузів, а також, як уже сказано, в неспокійні часи зі своєю сім'єю повернувся на батьківщину. Землю в нього було відібрано, а маєток і сад, як громадянська, що лояльно ставився до нової влади, залишили. Там сім'я Демкових і жила в часи літніх канікул. Але через декілька років хутір було експропрійовано і Демкови остаточно переїхали жити до Прилук.

Як згадували старожилі, Демкови прихильно ставились до селян і особливо до тих, хто в них працював. Були й випадки винагороди їх за добру службу.

Михайло Іванович проводив свої лекції дуже цікаво і часто читав їх на природі де-небудь в міському саду. Одного разу він запитав студентів: «Що треба зробити, щоб завести хороший сад?» Студенти кожен на свій лад почали давати пояснення, той доказував про

найкращі сорти фруктових дерев, інший про правильний обробіток ґрунту, декотрі наводили ще якісь докази. А Демков, програвши свої окуляри в золотій оправі, сказав: «Спочатку треба добре обгородити місце для саду, а потім уже розводити сад...»

Іноді, дивлячись на нас, він чи то із співчуття, чи то з іронією, говорив: «Вас тепер он скільки багато, а коли я вчився, нас було всього троє...» І почне розповідати про своїх товаришів. До речі, один з них Я. Г. Сезько, родом з Вільшани, потім перебував на службі при царському дворі.

Разом з Михайлом Івановичем на педкурсах працювали також його син, Сергій Михайлович, який викладав хімію, та донька Тетяна Михайлівна, що викладала німецьку мову. В 1922—23 учбовому році, при введенні українізації, син Демкова не зміг викладати свій предмет українською мовою й виїхав до Петрограда, а Тетяна Михайлівна з батьком залишилась і працювали далі. Характерно, що Михайло Іванович, як справжній поліглот, на другий же день після введення закону про українізацію почав вести свій предмет широкою, літературною українською мовою.

Помер М. І. Демков у Прилуках і похований на старому міському кладовищі.

Викладачем психології на курсах був професор Щербина Олександр Мусійович, який до того працював в одному з вузів Москви. Він осліп ще в ранньому дитинстві, але своєю наполегливою працею все ж досягнув звання професора психології і мав багато наукових праць. В зв'язку з тим, що пам'ять у незрячих людей від здорових нервів очей виключається й переходить на слух, О. М. Щербина по голосу міг відрізнити лютого із студентів. З цим у мене пов'язаний один спогад. Через декілька років після закінчення курсів, коли я вже працював учителем на Херсонщині, під час літніх канікул я випадково зустрів професора Щербину на Олександрівській вулиці в Прилуках. Він крокував по тротуару самотійно, що робив часто ще в мої студентські роки. Я підійшов до нього й привітався. Він зупи-

півся, трохі подумав і відповів: «Доброго здоров'я товариш Плошко!» І ще й пригадав як я добре умів вести щоденник на практичних заняттях.

Читаючи лекції з психології, Олександр Мусійович заходив до класу сам, а коли проводив письмові роботи то разом зі своєю дружиною. Особливістю цієї людини було ще й те, що він був віруючим; постійно ходив до церкви, за що йому місцеві керівники неодноразово робили догану. Він же не зважав на усе і продовжував жити згідно своєму сумлінню.

Брат відомого вченого-славіста, члена-кореспондента Академії Наук Сергія Івановича Маслова.

Басиль Іванович, випускник Київського Університету, на курсах у нас викладав російську літературу. Родом він з Ічні, там у його батька був спиртний завод, який, до речі, існує й тепер. Після смерті батька мати братів Маслових вдруге вийшла заміж за прилуцького податкового інспектора Карамзина і вся сім'я переїхала до Прилук. Але якщо про Сергія Івановича Маслова знає багато хто з прилучан, бо на стіні 1-ї школи, бувшої гімназії, котру він закінчив у 1898 році, закріплена металева дошка з його зображенням, то про його брата, Василя Івановича, знає мало хто. А між іншим, це теж була видат-

на людина, знавець і ентузіаст своєї професії, патріот міста Прилуки. Це він організував тут краєзнавчий музей, що й досі існує. Тут він довго працював, поповнюючи музей реліквіями українського народу. Василь Іванович Маслов лекції свої проводив мелодійним голосом, завжди науково обґрунтовуючи кожен факт. Коли він читав щось із творів Пушкіна чи Лермонтова, в класі стояла така напружена тиша, що чути було коли муха пролетить. Цікаво було вчитися, слухаючи такого викладача...

Пройшовши за два семестри курс української мови, котрий проводила там неординарна людина,

науковий працівник-мовознавець Терлецький, студенти перейшли до вивчення української літератури. Цей предмет вів Хоменко Євген Іванович. Він закінчив Вищу духовну академію у Сергіївому Посаді (Підмосков'я), але працювати священнослужителем не захотів, а віддався науковій роботі по філології.

Лекції Євгена Івановича сприймалися з величезною увагою, викликали ентузіазм і високий патріотизм до України й нашого народу. А його читання поезії Т. Г. Шевченка доводило студентів до патріотичних сліз.

Василь ПЛОШКО,
вчитель-пенсіонер.
(Далі буде).

П. П. Білецький-Носенко

Спустившись вулицею Котляревського до річки і далі за удайський міст, вашому погляду з обох боків відкриються болота. І от справа з'являється ряд новеньких ошатних будинків. А на самому краю — стара напівзруйнована оселя. До 1963 року на цьому підвищенні стояла лише вона, коли ще не була побудована дорога через Удай, ця садиба знаходилась на відлюдді, далеко заходячи в болото.

В далекому XIX столітті тут знаходилась садиба П. П. Білецького-Носенка.

Сьогодні про його життя і творчість відомий український літературознавець Б. А. Деркач видрукував чудову монографію. Краєзнавці і науковці пишуть статті, в різних книгах згадується його ім'я. Лише за останні часи видано його словник української мови та збірник поезій, але на жаль, ще багато творів зберігається в рукописах, творча спадщина жде свого часу.

Після його смерті син Петро підписав угоду про видання творів у 5 томах. Але з невідомих причин видання не було здійснене.

Про кого ж іде мова?

Це педагог, поет, письменник, байкар, перекладач, філолог, етнограф, фольклорист, живописець Павло Павлович Білецький-Носенко, його по праву можна вважати одним із перших представників прогресивного громадсько-освітнього руху на Україні.

● П. П. БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО.

Це він перший створив найбільш повний «Словник живої української мови» (чи не його приклад наслідував В. І. Даль написавши «Толковий словарь живого великорусского языка?»). Але в ті часи з відомих причин він так і не був надрукова-

ним. Така ж доля спіткала і «Грамматику южно-русского языка» й інші твори.

Павло Павлович був щирим прихильником і захисником української мови. При заснуванні «Українського журналу» він наполягав у виданні його

українською мовою і в друкуванні матеріалів, пов'язаних з Україною. Та і сам він писав поезію й прозу переважно на українській мові.

Народився Павло Павлович Білецький-Носенко 16 серпня 1774 р. в місті Прилуках, у дворянській сім'ї. Нажаль їх будинок згорів під час пожежі 1781 року.

Далекий предок Павла І. Я. Ніс був козаком, прилуцьким полковником. І. Ніс одружився вдруге на Насті Білецькій. Після одруження їхні нащадки стали носити подвійне прізвище — Білецькі-Носенки.

Батько Павла, Павло Георгійович, був військовим і дослужився до капітана. Сини також, за родинною традицією стали військовими. Костянтин і Олександр дослужилися до чинів підполковника, Іван служив поручиком.

Павла, завдяки генерал-фельдмаршалу Румянцеву-Задунайському, в котрого батько служив ад'ютантом, у п'ятирічному віці прийняли до Петербурзького кадетського корпусу.

Після навчання, в чині поручика, він бере участь у воєнних походах під командуванням О. Суворова. Був нагороджений золотим хрестом на георгіївській стрічці. Від короля Польщі Понятовського, за виконане доручення, отримав подарунок — годинник прикрашений алмазами. Йому відкривалась блискача військової кар'єра, але через 5 років, за вимогою матері він залишив військову службу і в

(Продовження
на 6-й стор.).

П. П. Білецький-Носенко

(Продовження.
Початок на 5-й стор.).

чині штабс-капітана повертається на Прилуччину.

24-річний Павло був «середнього зросту, мав прямий і стрункий стан... Завжди свіжий, здоровий колір обличчя з відкритим і високим білим чолом, мав коротко підстрижене густе чорне волосся. Розумне чоло, порізане з ранніх молодих років зморшками гірких випробувань... тонкі, майже прямі, але рідкуваті чорні брови, з глибокою між ними зморшкою — це вірна прикмета глибокодумності, правильний римський ніс і світло-сині невеликі очі, які дивляться з під чорних вій... з невеликим підборіддям і приємно окресленими устами з стриманою посмішкою, характеризують чоловіка розумного, спостережливого і разом з тим добродушного...» Ці риси збереглися в нього і в зрілі роки.

Після смерті батька, котрий помер рано (1790 року), мати скористалась малолітством синів і записала на себе все рухоме і нерухоме майно.

Це була жорстока і скупа жінка. Коли Павла відправляла на військову службу в Катеринославський Єгерський полк, то він одержав від матері лише 63 крб. та трійку дешевих коней з старою халабудою і за 5 років перебування на військовій службі не отримав ніякої підтримки.

У 1779 році, знову ж на настійною вимогою матері Павло одружується на нелюбій йому, але багатій дочці Конопольського предводителя дворянства Ганні Петрівні Шкляревич. Прожив він з нею 34 роки. Мати виділила сину з родового маєтку 40 десятин заболоченого пустиряща в селі Лапинцях (під Прилуками) і 35 крб. грішми.

Не маючи засобів утримання сім'ї П. Білецький-Носенко поселяється у батьків дружини в Роменському повіті.

У 1801 році йому запропонували в Прилуках посаду підсудка повітового земського суду і він повертається в село Лапинці. Людина енергійна і цілеспрямована, за короткий час наділ матері «бо-

лотистий ґрунт... обкопав каналами, саджалками, підняв насипною землею, засадив і забудував за свої кошти...», цим прикладом він показав, що можна навіть на болоті мати чудовий сад, зробити непридатні землі чудовим куточком.

Не витримавши беззаконня, котре творилося в судах, П. Білецький-Носенко звільняється з роботи. В селі Замісті у поміщиці І. Я. Величка він організував «маленький пансіон з 7 учнів», котрий через рік перевів до свого власного будинку на Лапинцях. Проіснував цей пансіон більше 30 років.

Енциклопедичні знання Білецького-Носенка, майстерність педагога, досконале володіння латинською, французькою та німецькою мовами, дали можливість отримувати добрі знання вихованцям пансіону. Вивчали в ньому крім іноземних мов, арифметику, геометрію, географію, риторику, поезію, міфологію, історію, фізику, історію мистецтва, малювання. Всі предмети власник пансіону викладав сам. Мав чудову бібліотеку, в якій налічувалося кілька тисяч томів українською, російською, латинською, французькою, німецькою та польською мовами. До всього ще й був обдарованим художником.

Крім педагогічної діяльності Павло Павлович займався науками, писав праці з природознавства, сільського господарства, економіки, медицини, літератури, фольклору, етнографії, лінгвістики, археології. Але найбільша його спадщина залишилась в поетичних і прозових художніх творах.

У П. П. Білецького-Носенка було семеро дітей — два сини і дві дочки від першої дружини та дві дочки й син від другої — Софії Юхимівни Крюковської, з котрою прожив щасливо в дружбі і злагоді до її смерті.

Але довголітня тяжба спочатку з матір'ю, а потім з братом Костянтином дуже його гнітила. В Прилучькому архіві знаходиться прохання П. П. Білецького-Носенка до самого імператора Олександра Павловича переписана сином Олександром у 1824 році.

В ньому пишеться, що після смерті батька, мати заволоділа всім майном. А за батьком в той час було 160 душ, орна земля, ліси, сінокоси, гуральня, два селітерні заводи, худоба, пасіка й інше. Зі всього мати мала прибуток близько 192 тис. крб. Мала вона свої землі й будівлі в селах Голубівці й Рудівці.

Мати Павла Павловича «продала громадянину г. Прилуки Івану Максимову сину Колоши, общиний отческий двор, где оный Колоша выстроил знатный шинковый дом, чрез который обогатился... Продали разное наследственное Носенковское строение и жилой дом в селе Лапинцах на своз коллежскому ассесору Карлу Миславскому».

Після тривалої тяжби з матір'ю а потім з братом він, в кінці кінців, «оправдан князем Репниным и дворянством».

П. Білецький-Носенко вів скромний спосіб життя. Людина глибоко релігійна, завжди в трудах, гостей приймав лише на день народження і без спиртного. З дому нікуди не виїздив роками, а в старості навіть до церкви не ходив. Єдина його мрія була побувати за кордоном.

Прямий і відвертий характер, власна гідність інколи призводили до неприємностей. Поважав чесність, порядність, особливо не любив підлабузників, брехунів, п'яниць, злодіїв. Бідний люд звертався до нього за лікарською допомогою і він охоче допомагав кожному.

Помер П. П. Білецький-Носенко 11 червня 1856 року, проживши довге і прекрасне життя.

Поховали його 13 червня на Лапинцях в його саду поряд з другою дружиною Софією, дочкою Феліцією і двома синами Михайлом і Георгієм.

І хоч ця високоосвічена людина зробила багато для України, але земляки-прилучани не зберегли його могили, навіть не знають де знаходиться його садиба.

Краєзнавці давно цікавляться всім, що пов'язане з їх земляком — прогресивним діячем XIX століття. Цікавило і місце знаходження його садиби. Головний хранитель

краєзнавчого музею Г. Ф. Гайдай і я, вивчивши всі доступні джерела, прийшли до висновку, що його садиба знаходилась на місці сучасних будинків №№ 31—35 по провулку Боброва.

Познайомившись з місцевістю, послушавши розповіді жителів цього району, я ще раз і вже остаточно переконався, що дійсно саме на цьому місці була садиба П. П. Білецького-Носенка.

При в'їзді на територію колишньої садиби, ліворуч і праворуч знаходяться дві саджалки, котрі й зараз в жарку пору літа з водою. На розі північно-східного боку знаходиться курган. За ним на схід 3 штучні острови площею близько 4, 10 і 40 сотих. До двох островів можна перебраться по хисткому настилу, а до першого добираються тільки човном. На двох островах знаходяться кургани, ростуть молоді дерева, залишки від старого вирубаного поміщицького парку.

Східна і південна сторони садиби також обкопані каналом. Звідси ж прокопаний ще один канал до основного русла річки Удаю. З обох сторін цього каналу насипана дорога, по якій їздили возами ще зовсім недавно. Площа садиби чотирикутної форми близько гектара, обсажена вербами.

Як розповіла Білявська Н. І. — дочка Мариненків та Бургун Г. П. — їх внучка — будинок і садиба до революції належали пану Ільїну, в якого Мариненки служили прислугою і тут же жили. Сам Ільїн мешкав по вулиці Підвальної, нині Пушкіна, а на Лапинцях була його «дача».

Будинок був з мезоніном, тобто надбудовою над середньою частиною будинку, східці до мезоніну вели з вітальні. Десь в 30-х роках мезонін було розібрано із-за його ветхості.

Розповідають, що ще до війни тут був прекрасний сад. На острівцях були влаштовані альтанки, до них вели пішохідні містки.

Перед в'їздом у садибу з лівого боку саджалки був також курган, котрий потім розібрали на висипку дороги.

Краєзнавець Риженко А. Г. пам'ятає як у 1950-х роках на місці в'їзду у садибу було знайдено чудо-

вої роботи металеві ковані ворота.

Проїшовши по всіх цих місяцях не можна і зараз не замилуватися й не задуматись, яку красу могла зробити людська фантазія серед болота, скільки сил і енергії потрачено, щоб зробити це руко-

творне диво.

Не виникає ніякого сумніву, що це витвір і фантазія П. П. Білецького-Носенка. Усі описи, що збереглись про його садибу підтверджують цю думку.

Старий будинок мабуть також побудований ще

Павлом Павловичем, тому що рід Мариненків згадує його весь час старим.

Залишається лише здогадуватись, як ця садиба потрапила до Ільїна. Мабуть потомки Білецького-Носенка виїхали з Прилуччини і продали садибу. Потрібно зробити ґрун-

товне дослідження, знайти місце поховання Павла Павловича і рідних.

В Прилуках його ім'ям названо одну із вулиць. Настав час встановити йому пам'ятник, гідно відмітивши його заслуги.

Олексій САВОН,
краєзнавець.

Таке далеке, і таке рідне

● Прилуки. Базарна площа. 1879 рік.

Цій фотографії більше ста років. На жаль, навіть на оригіналі, що значно більших розмірів, не дуже добре можна роздивитись деталі. Все ж, думаю, цікаво буде побачити прилучську базарну площу в жовтні 1879 року.

Фотографія знайдена в селі Ряшках, в садибі батьків мого товариша. Про те, як вона потрапила в село і хто зображений на ній, спитати нікого. Старих вже немає, мо-

лоді не знають. Може не розповідалось в сім'ї, бо в наші часи небезпечно було мати багатих родичів, щоб не загримити на Соловки. І хоч не дуже сприятливі були умови для її збереження, завдяки якості виготовлення, — століття майже не зіпсувало цей історичний документ.

На тлі неба добре видно куполи Миколаївської церкви з годинниками, собору Різдва, ледь позначені верхи Спасо-Пре-

ображенського собору. Але чітко в усій своїй архітектурній красі перед нами дзвіниця, якої вже давно немає. Зліва за базарними покрівлями помітно дах жіночої гімназії.

На звороті знімка зберігся фірмовий напис: «Фотографія Я. І. Винштейна. Прилуки дом Гижичага рядомъ съ Почтово-Телеграфной конторой».

Жовтень. Осіння прохолода. Так би хотілось

зазирнути в те сторіччя, спитати, хто вони, ті люди, яких увічнив фотограф Винштейн, давши змогу і нам побачити, де що суворе обличчя немолодої жінки і поруч спокійне, молоде, мабуть доньки. Видно по всьому — це заможні люди, може прилучани, може з Ряшок, бо трійкою коней раціональніше їхати в далеку дорогу. Дбайливо закриті від зустрічного вітру ноги господині з дочкою і такого красивого, пишновусого, в колушині і кашкеті, — кучера. В ті часи фаєтон на високих ресорах, добре оздоблена кінська упряж, ковані підніжки, ліхтари, свідчили про заможність господаря.

Ми не вгадаємо, який крам придбали вони на базарі, може весільне вбрання, чи прикраси для доньки, адже в селах весілля справляли восени, коли зібраний урожай, коли закінчені польові роботи. Ми ніколи не дізнаємось, як склалась їх доля, а це ж пра-пра-бабуся і прабабуся когось із сучасників. Сьогодні не зустрінеш на базарі ні такого фаєтону, ні таких гончарів, як на фото праворуч.

Таке все далеке і таке рідне. Спробуйте, дорогі земляки, упізнати своїх родичів, своє давнє місто — хоч в пам'яті, в душі.

Поет - краєзнавець
Андрій БУРЕНКО.

Для любителів рідного краю

(Огляд літератури про Прилуччину)

Останнім часом в обіг випущено чимало науково-популярної, художньої та іншої літератури, в якій можна знайти багато цікавого матеріалу про наш край.

Так, наприклад, Харківське видавництво «Прапор» випустило друком книжку Варвари Репніної «Я вас слишком искренно люблю». Як письменниця В. Репніна мало відома сучасному читачеві. Одного разу опублікована в періодичній пресі її

твори не виходили окремими виданнями, залишились непоміченими критикою. Немає згадок про них і в курсах історії літератури. В 40—50-х р.р. XIX ст. це були невеликі оповідання і публіцистичні статті на морально-етичні теми. В 70—90-х роках В. Репніна писала переважно спогади про Гоголя і Шевченка.

Справді художня сторінка в творчій біографії В. Репніної пов'язана з іменем Шевченка. Про

неї і дістане уявлення читач зі сторінок цього невеличкого збірника до якого ввійшли повість «Немая любовь», лист Шарлю Ейнару та листи Тарасу Шевченку.

Усім, хто цікавиться історією рідного краю, цікаво буде дізнатися, що в одному з листів до Шевченка В. Репніна згадує про наше місто і Густинський монастир.

Київське видавництво «Веселка» із серії «Гетьмани України» випустило

художньо документальну книжку «Іван Мазепа», яка щойно з'явилась у продажу на полицях книгарні.

В ній вміщено ряд цікавих досліджень таких відомих авторів як М. Костомаров, М. Брайчевський, Р. Пилипчук про одного з найзнаменитіших і найскладніших суспільно-політичних діячів України — гетьмана Івана Мазепу.

В історії українського народу, здається, немає іншого такого діяча, про якого б так багато, так (Закінчення на 8-й стор.).

Для любителів рідного краю

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

суперечливо, навіть полярно судили нащадки. Ось чому книга допоможе читачеві якнайоб'єктивніше витворити якомога вірогідніший образ гетьмана Івана Мазепи (1687—1708).

Читач також знайде рядки і про події, пов'язані з рідним містом, зокрема про Дмитра Горленка, прилуцького полковника. У книзі вміщено також портрет прилуцького полковника Івана Стороженка, що теж зацікавить любителів історії рідного краю.

Ковальство — одне з найдавніших ремесел матеріальної культури, має свою багатовікову історію. Починаючи з найдавніших часів і включно

до 30-х років ХХ ст. воно було майже єдиним джерелом виробництва основних знарядь праці та інструментів. З огляду на важливість і велику питому вагу ковальства в суспільно-політичному, соціально-економічному і культурному житті народу, правильне розуміння його виробничо-соціальної структури має велике значення для вивчення продуктивних сил і виробничих відносин, рівня розвитку загальної культури

Вважаю, усім читачам, що цікавляться історією культури українського народу, цікаво буде прочитати книгу С. М. Боньковської «Ковальство на Україні (XIX — початок ХХ ст.)», випущену київським видавництвом «Наукова думка». яка недав-

но з'явилась на полицях книгарні.

У книзі вперше в історичному аспекті досліджуються процеси виникнення, становлення й розвитку ковальства на Україні, його технологій, знаряддя праці та технічні прийоми: види й форми кованих виробів, їх функціональне призначення та художньо-естетичні особливості. Розглядаються тенденції розвитку сучасного художнього ковальства. Велика увага приділяється висвітленню народного ковальства як одного із значних художніх явищ, його генетичного зв'язку з іншими видами мистецтва українського та інших слов'янських народів.

Чимало цікавого читач дізнається з історії розвитку ковальства і в на-

шому краї — в Прилуках, Ніжині, Чернігові, зокрема у володіннях Яреми Вишневецького.

У двотижневик «Старожитності», засновником якого є редакція науково-популярного ілюстрованого журналу «Пам'ятки України», в №№ 7 та 8 за цей рік, опубліковано матеріал про Дмитрія (Туптала), Святителя, Митрополита Ростовського.

Цікаво, що одна з сторінок його життя пов'язана з нашим краєм, а саме з Густинським монастирем. Його особистість привертає увагу не лише тим, що він досяг високого поста в тодішній церковній ієрархії, а й відзначився як визначний літературний діяч.

Про це і довідається читач, взявши в руки вказану вище газету.

Анатолій РИЖЕНКО,
вчитель-красзнавець.

З ЧИСТОГО ДЖЕРЕЛА

В наш неспокійний час, коли відродження української національної культури набуло вирішального значення, люди звертають погляди до своїх коренів. Любов до батьківщини — це любов до міста, де ти народився, до своєї родини, до пісень, що співала тобі мати в дитинстві. Любити свою землю — означає знати її минуле і оберігати для майбутнього.

Наше невеличке місто не знайдеш на великих географічних картах, але для тисяч прилучан воно ближче і найулюбленіше, тому що це — місто їхнього дитинства, те, що ми зevamo батьківщиною. За сотні й тисячі кілометрів згадують вони мальовничий Удай і затишні вулички, де прощили найсвітліші роки їхнього життя.

Міська бібліотека дбайливо зберігає матеріали про наших земляків, підтримує з ними зв'язок. У фонді бібліотеки є книги прилучан з автографами, вірші відомої поетеси Л. Забашти, збірка поезій Наталі Віргуш «Спіралі всу». книжка віршів

Олени Шульги «Зелений листопад», та ін. Бібліотека має також досить значний фонд краєзнавчих матеріалів з історії нашого краю та про його сьогодення. В читальному залі зберігаються підшивки місцевої газети «Правда Прилуччини». До послуг читачів тематичні підбірки «Наше місто» і «Видатні люди Прилуччини», де зібрані статті з обласної та республіканської преси. Цікаві дані містить книга «Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область», а також у новому енциклопедичному довіднику «Чернігівщина» під редакцією А. В. Кудрицького. Це видання заслуговує особливої уваги. В ньому міститься понад 3700 статей, присвячених найважливішим подіям багатовікової історії Чернігівщини. Значне місце серед них займають статті, пов'язані з історією і сучасним станом, природою Прилуцького району. Тут зібрані відомості про вулиці і площі, установи і організації товариства і об'єднання, про найбільші промисло-

ві підприємства, заклади освіти і культури. Книга знайомить читача з пам'ятками архітектури, природи і меморіальними об'єктами краю. Вона містить матеріали про осіб, чие життя і діяльність пов'язані з Чернігівщиною і, зокрема, нашим містом. Видання доповнене хронологічною таблицєю основних подій з історії краю, ілюстраціями, картосхемами. Особливість довідника в тому, що значна частина матеріалів є оригінальною і публікується вперше. Книга видана видавництвом «Українська Радянська Енциклопедія» імені М. П. Бажана у 1990 році.

Запрошуємо всіх, хто цікавиться історією, культурою й природою рідного краю, хто хоче зберегти в душі чисте джерело любові і пам'яті до своєї маленької батьківщини, до нашої бібліотеки, краєзнавчий фонд чекає на вас. Наші книги допоможуть вам краще пізнати свій край, навчаться як допомогти цій щедрий землі, яка віддала нам свою ніжність і тепер потребує уваги, любові й захисту.

Наталія МИНКО,
ст. бібліотекар.

ЦІКАВО, ЩО...

Ще й досі не розгадана таємнича сварка, яка сталася у 1749 році в Петербурзі між чоловіком російської цариці Єлизавети Петрівни Олексієм Розумовським та його земляками двоюрідними братами бунчуковим товаришем Марком Андрійовичем та капітаном-поручиком лейб-гвардії Преображенського полку Василем Федоровичем Марковичами. Дорого обійшлася братам образа, нанесена всесильному графу. Марка замучили в катівнях московської таємної канцелярії, а Василя застали на Соловках, де він і помер через десять довгих років. Батько Василя — Федір Маркович був прилуцьким сотником.

У відомого українського письменника, історика і етнографа Данила Лукича Мордовця (1830—1905) є чудовий історико-етнографічний нарис «Під небом України, в якому він розповів про своє перебування в Україні у 1883—1886 роках і, зокрема, в селі Дідівцях на Прилуччині. Перший розділ цього нарису має назву «Від Венеції до Придурк».

НАША АДРЕСА:

254150, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1936. Тир. 999 прим.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 4

ЛИСТОПАД 1992 РОКУ

180-РІЧЧЯ
БОРОДІНСЬКОЇ
БИТВИ

Вітри Бородінського поля

180 років відділяє нас від Вітчизняної війни 1812 року. Стрімкий плин часу все далі відділяє сьогоднішній день від подій 1812 року. Проте час не зменшує, а посилює інтерес до Вітчизняної війни.

У світовій історії можна знайти небагато подій, які за своїм значенням для дальшої долі країни, за впливом на хід світових подій, за тим слідом, який вони залишили в пам'яті наступних поколінь, могли б зрівнятися з Вітчизняною війною початку XIX століття.

Наполеон мав намір розчленувати Росію, відірвати від неї прибалтійські землі, відторгнути Україну. З лівобережної України, до складу якої входили Чернігівська і Полтавська губернії, загарбник передбачав створити дві залежні від Франції території — «наполеоніди».

Загроза ворожого вторгнення викликала на Україні велике патріотичне піднесення.

Активну участь у війні 1812 року брало й населення Чернігівської та Полтавської губерній. З самого початку війни жтелі міст і сіл приступили до збирання козачих полків і ополчення. В цих губерніях збереглося козацтво як суспільний стан. Цю обставину використав уряд, видаючи укази про фактичне відновлення козачого війська.

Енергійно підтримував рішення про формування козачих полків у Чернігівській та Полтавській губерніях П. І. Багратіон. В середині липня, незважаючи на важке становище своєї армії, Багратіон виїздив до Чернігова, де особисто інспектував хід комплектування українських полків. Наслідком його поїздки була доповідна записка на ім'я Олександра І, в якій він писав: «Малоросія з давніх-давен мала полки козачі, які обставинами і часом руйнувалися, а козаки, що служили, перетворені в селяни... Служба цього роду військ завжди була корисною, а саме зараз користь від неї була б відчутна».

Поїздка Багратіона до Чернігова значною мірою прискорила формування українських полків. Протягом місяця було сформовано 9 полтавських і 6 чернігівських кінних козачих полків загальною чисельністю 18 тисяч чоловік. Ці полки не ввійшли до складу козачого війська, вони перебували на становищі ополченських і постачалися за рахунок громади.

6 липня російський уряд опублікував маніфест про створення «другої оборони» — земського ополчення. Ідея організації ополчення знайшла на Україні широку підтримку, хоч указ і не поширювався на українські губернії. В перших рядах цього патріотичного руху виступало населення Чернігівської і Полтавської губерній. Всього Чернігівщина виставила 26059, Полтавщина — 16123 ратників. Основний контингент земського ополчення становили поміщицькі та державні селяни.

У складі ополченців були і наші земляки. Зокрема міщанська община Прилук виділила до Полтавського губерньського ополчення 68 чоловік, озброїла їх за свій рахунок та забезпечила одягом і харчуванням. Крім того, для потреб армії було заготовлено 1711 пудів сухарів, 340 пудів крупя та 3250 пудів вівса. Також було відкрито госпіталь для поранених.

Начальником Чернігівського ополчення був призначений генерал-лейтенант М. В. Гудович, начальником Полтавського ополчення — генерал-майор П. С. Жевахов.

Земське ополчення повністю утримувалося на громадські кошти. Ополченці були озброєні піками, шаблями, вилами, рогатинами, багнетами. Вогнепальна зброя зустрічалась рідко. В обох ополченнях було 46 різнокаліберних гармат, які обслуговувались відставними артилеристами. На кожну гармату припадало по 50 набоїв.

Ратники з'являлися на збірні пункти у власному одязі. Одноманітності форми не дотримувалися. До одягу пред'являли єдину вимогу: щоб він був міцним і відповідав порі року. Продовольство ополченських полкам постачали повіти, в яких вони були сформовані.

Із загонів Чернігівського ополчення і чернігівських козачих полків в кінці серпня на початку вересня було створено так звані «кордонні ланцюги». На цей час у північних повітах Чернігівської губернії склалося напружене становище. З кожним днем збільшувалась кількість ворожих загонів, які вторгалися в межі губернії.

Безпосередня загроза захоплення України французькими військами з півночі наполегливо вимагала вжити негайних та ефективних заходів для її захисту. У зв'язку з цим місцеві органи влади вирішили організувати з ополченських частин «кордонний ланцюг». Російське командування схвалило план створення ліній загородження.

Головна лінія загородження проходила по Чернігівському кордону від села Осадчини Остерського повіту до села Ключів Гордніанського повіту. Протяжність кордонного ланцюга становила понад 700 верст (близько 800 км).

Генерал-губернатор Малоросії Я. І. Лобанов-Ростовський наказував направляти сформовані ополченські частини в «ті пункти, селища, які за малолюдством найменш забезпечені».

Велика заслуга народних дружин полягала в тому, що вони затримали просування ворога в глиб України, рятували жителів від пограбування та насильства, дали можливість властям закінчити формування козачих та ополченських полків й створили надійну лінію загородження вздовж північного кордону України.

(Закінчення на 2-й стор.)

Вітри Бородінського поля

(Закінчення. Початок на 1-й стор.).

Велику увагу дальшому зміцненню кордонного ланцюга приділяв М. І. Кутузов. Відомий його лист-відповідь полтавським властям, які звернулися до нього з повідомленням про закінчення формування ополчення і з проханням дати вказівку, куди направляти ополченські полки. Виконуючи наказ фельдмаршала, полтавське ополчення, до якого влились і жителі Прилуцького повіту, вирушило у Київську губернію. В міру прибуття полків полтавського ополчення кордонний ланцюг просувався все далі на захід і надійно прикривав північний кордон України. Всі спроби французьких загонів проникнути в українські губернії були відбиті спільними зусиллями російських регулярних частин і українського ополчення.

7 вересня (26 серпня за старим стилем) відбулася історична Бородінська битва, в якій було розпочато неймовірно тяжку справу повалення Наполеона.

Разом з росіянами, білорусами і синами інших народів героїчно билися і воїни українці. Збереглися завдяки архівам такі епізоди бою. Рядові Чернігівського драгунського полку Ф. Драга, Т. Харченко, С. Шило, П. Милешко, М. Власенко та ін., знищивши обслугу французької батареї, розвернули гармати і відкрили вогонь по ворогу.

Прикладів героїзму було так багато, що учасник тих подій Ф. Глінка з цього приводу писав: «Мужність наших військ була несказанною. Вони, здавалось, дорожили кожним вершком землі і билися до смерті за кожний крок». Ці слова можна віднести і до уродженця Прилук командира лейб-гвардії гусарського полку Миколи Яковича Мандрики, нагородженого за проявлену хоробрість у битві під Бородіно орденом Анни II ступеня, корнета Кірасирського Воєнного ордена полку Іллі Івановича Лизогуба, нагородженого золотою шаблею «За хоробрість» (народився в с. Куликівці колишнього Городнянського повіту), Олександра Яковича Ращевського (родом з Чернігова), якому під Бородіно було нанесено п'ять шабельних ран, за мужність нагородженого золотою шаблею «За хоробрість».

У битві під Бородіно прославився і генерал-майор Василь Григорович Костенецький, родом з Чернігівської губернії. Дід і батько його служили у свій час бунчуковими товаришами у козацькому війську і за службу були наділені селами у прилуцькому та ніжинському полках.

Коли на одну із батарей, якими командував В. Г. Котеленецький увірвались французькі кавалеристи і почали рубати канонірів, він, схопивши банник (пристосування для чистки ствола гармати), почав молотити ним ворога, а силу він мав рідкісну. Підбадьорені таким прикладом артилеристи винутилися в рукопашну і відбили атаку.

За кампанію 1812—1814 років В. Г. Костенецький дістав п'ять поранень. За бойові заслуги він був тричі нагороджений золотою зброєю з написом

«За хоробрість», орденом Георгія III ступеня та двома орденами Анни I ступеня. Портрет В. Г. Костенецького також прикрашає Воєнну галерею Ермітажу.

Одним з найбільш відомих серед чернігівців того часу 1812 р. був, безперечно, і один з організаторів селянських партизанських загонів Ермолай Четвертак (або Четвертаков, як його називають офіційні документи).

Він народився і виріс в селі Нефедівка Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії. Перші місяці війни бився з ворогом у складі Київського драгунського полку. В одному з боїв потрапив у полон, але на четвертий день втік і на Смоленську створив партизанський загін, який вніс значний вклад у перемогу над загарбниками.

У вересні 1812 року в ході Вітчизняної війни наступив, як відомо, корінний перелом. Російські війська під командуванням М. І. Кутузова здійснили знаменитий фланговий маневр під Тарутино, що змінило всю стратегічну обстановку на користь Росії. Розпочався контрнаступ російських військ, вигнання окупантів за межі Російської держави.

У плані контрнаступу певне місце займало Чернігівське ополчення. Воно повинно було з'єднатися з Полтавським і наблизитись до Білорусії. Об'єднаному ополченню були придані майже всі козацькі полки, за винятком тих, що вже знаходились в головній російській армії.

Значний вклад населення Чернігівщини і Полтавщини внесло і у справу забезпечення російської армії продовольством, фуражем, кіньми.

Після відступу за Москву російська армія залишилась без великих баз: старі запаси були або витрачені, або знаходились далеко від Тарутино. Майже недоторканими збереглися лише бази в Україні. За наказом М. І. Кутузова запаси з цих баз були перевезені у північні повіти Чернігівської губернії. Тут була організована випічка хліба та сушіння сухарів для армії. У кінці вересня заготовлені продукти і фураж було наказано доставити Тарутинський табір.

На території Чернігівської, Полтавської та Харківської губерній були створені так звані кавалерійські депо, які поставили армії тисячі прекрасних коней. Чернігівщина також виставила 625 погоничів. Полтавська губернія — 500 фур з погоничами. Полтавська, Чернігівська та Київська губернії здали на м'ясо і для транспортних потреб 18 тисяч волів.

Прославили себе навіки і ті тисячі українських селян і козаків, які билися у складі регулярної російської армії.

Боротьба наших народів проти французької навали закінчилася перемогою, яка записана немертвучою сторінкою на скрижалі історії.

Вчитель-краєзнавець **Анатолій РИЖЕНКО**.

Перший випуск

(Закінчення.
Початок у № 3).

Раніше я розповів про колишніх вчителів Прилуцьких Вищих Педагогічних Курсів, а тепер хочу зупинитися на побуті студентів.

Тепер студенти Прилуцького училища забезпе-

чені прекрасним гуртожитком, а тоді, в 20-ті роки, ми й мріяли не могли про таку розкіш. Студенти з навколишніх сіл наймали житло в прилуцьких господарів і розраховувались з ними натурою, тобто сільськими продуктами. За місяць платили пуд борошна, п'ять фунтів

СПОГАДИ СТАРОГО ВЧИТЕЛЯ

сала або м'яса, п'ять чи десять фунтів якоїсь крупи, як правило також приносили молочні продукти. Та ще й на опалення за рік — віз, а то й два вози дров. Міським студентам, звичайно, було легше вчитися, бо вони жили вдома. Пригадую свою першу квартиру у Михайла Ли-

зогуба на тій же вулиці Садовій, де були наші курси, біля самого Удаю. Зі мною ще жили земляки Котеленець Іван та Ільченко Василь. З продуктів привезених із села господиня варила їжу на всіх та й на свою сім'ю теж. Дуже вже смачну вона варила юшку, а чи то ми були завжди такі голодні? Господар був відставний офіцер царської

(Продовження
на 3-й стор.).

Перший випуск

армії. Він мене й навчив прекрасно танцювати бальні танці.

На другий рік ми перебралися на квартиру до одного старого діда Перепелиці, дуже лайливого й матюкливого. Але зате він знав багато різних бувальщин, від розповідей яких у нас «рвалися кишки»... А на третій рік мені знову довелося жити на тій же Садовій вулиці, поряд з млином Шахіна, баби Усті. Вона займаєся перепродажею самонону, у неї часто були покупці — шахінські робітники. Ще й досі мені згадуються смачні борщі й вареники баби Усті. А жив зі мною тоді студент із Кротів Грицько Малиш. Кінчав я свою науку вже живучи у рідного дядька Гаврила Андрійовича Сакуна, який на той час переїхав сюди з села Городні.

Пригадується, що на курсах тоді ще існувала семінарська форма, але хто її тоді міг придбати? Тому студенти одягалися хто в що міг, по своїх достатках. Сільські хлопці зимою носили бурі або ж злинялі френчі й піджаки з домотканого сукна, або ж перешиті із старих кобеняків. Верхом усякого «шику» було галіфе «з резолюцією», тобто з нашивками ззаду і на колінах для міцності, а іноді щоб прикрити ними протерті дірки. Верхні сорочки для зими під піджак

були переважно з чорного сатину з білими, густо нашитими гудзиками на манишці, восени ми носили сорочки з купленого матеріалу, що звались «толстовками», а в теплу пору — переважно білі вишиті сорочки, випускаючи їх поверх штанів, перев'язуючи шовковим, втрое зсуканим паском з китицями на кінцях. Білизна наша була як правило з домашнього, грубого полотна.

Головних уборів тоді в магазинах не було, тому хлопці самі собі шили картузи, а козики робили з лубочка, обшитого матерією. Ходити без головного убору тоді було не в моді. Хлопці й улітку переважно зувалися в прості юхтові чоботи або ж користувалися сандалями «на завісах»: це було щось ніби сучасні босоніжки, але підшови робилися з дерева. Було як ідеї тротуаром, то тільки стук, стук, стук... А коли гурт студентів кудись поспішав, то ніби проносився табул жеребців, грюкаючи копитами по брукувці. Панчохи були рідкістю, користувалися онучами, а черевики носили босоніж.

Дівчата одягалися переважно по-сільському: теж носили чобітки, спідниці й користувалися вишитими сорочками. У свята одягали корсетки, вишивані фартухи підв'язані новняними кольоровими крайками. Ходити просявало

сими? Боже борони! Дівчина завжди була пов'язана кольоровою хусткою з «пацьорками» або ж сніжно-білою хустинкою.

Але тоді ми, студенти й студентки, ніколи не задумувалися про свій одяг чи взуття. Все це здавалося нормальним, адже у нас була висока мета: стати добрими сільськими вчителями, нести свої знання дітям, виховувати в них почуття патріотизму до нашої України. Тому ми завжди були веселі, життєрадісні й сприймали життя таким, яким воно було на той час, нічого не вимагаючи від нього й користуючись своєю молодістю.

У міському колонному залі дуже часто влаштовувалися танці, які студенти ніколи не пропускали. Тоді були дуже в моді бальні танці «Па-де-спань», «Па-де-па-танер», різні вальси, а також «краков'як», «карпет» і полька». Нерідко проривалися завзятий гопак і гарячий козачок. Танцювали під гру роялю. Танцювало в колі не менше 30 пар. Бальними танцями керував завжди спеціаліст по танцях, який своїми командами французькою мовою «агош», «ардпа» і т. п. направляв рух і фігури танцюючих пар.

Сільські студенти по суботах, хоч уже був і пізній час, рвалися додому, в село. Треба ж було вдома наповнити «сидір» чи

зміняти одяг та білизну. Сини й дочки багатших селян їздили додому підводами, а такі «шарпаки» як я, вдовин син, завжди туди й назад пленталися пішки, тягнучи з дому за спиною наповнену торбу. Добре було, як товариш-сусід умовить свого батька підвезти однокурсника...

Бували у нас і домашні вечори, коли хто-небудь із прилучан або з багатших сільських дівчат захоче справити свої іменини. Сходилися туди скромно, тихо, у тих же зодених «одяганках і взуванках». За столом все відбувалося не пишню: на столі стояли як правило цукерки, варення й печиво поряд з шумуючим самоваром. Спиртного ніколи не вживали, навіть і не згадували про це, бо вважали себе майбутньою інтелігенцією, котра несе культуру людям.

Після скромної вечери відбувалася гра в «пошту» чи ще щось подібне. Якщо був під рукою якийсь музичний інструмент, то молоді танцювала. І обов'язково співали, співали, співали... Пісня — то був наш дух, наше минуле й майбутнє! Відбувши таким чином іменини, тихо розходилися найчастіше парами. З дівчатами намагалися поводитися інтелігентно, культурно, не дивлячись на те, що були фактично простими, сільськими дітьми. Виховання, яке отримували у своїх висококваліфікованих педагогів, давало свої наслідки. А про якесь лихо-слів'я при дівчатах не могло бути й мови. Це була б ганьба!

Не дивлячись на те, що педагогічні курси все ж були середнім учбовим закладом ми завжди керувалися високими ідеалами...

Я вже підкреслював, що не дивлячись на тяжкі умови побуту студентів, ми жили повноцінним духовним життям. На педагогських на високий рівень була поставлена художня самодіяльність. Тут працював хороший драмгурток. Ставили п'єси на сюжети творів Т. Г. Шевченка «Іван Гус», «Причинна» та ін. Головні ролі тоді виконували Григорій Чміль, студент із Валок, та Ольга Онищенко з Кустищець, які пізніше й одружилися.

(Закінчення на 4-й стор.)

Перший випуск

Але найбільше ми любили наш самодіяльний хор, який почав діяти першого ж року навчання. А керував нашим хором вчитель співів Прейс. Він розучував з нами різні українські пісні, які ми після репетиції розпівували на вулицях міста, розходячись по домиках. Хорошим «виводчаком» був у нас ступаківський студент Анатолій Битько, син дяка, а мене завжди заставляли заспівувати, кажучи, що маю прекрасний, мелодійний баритон. Найбільше ми любили співати народну пісню «Ой на горі василечки сходять».

Ще цікавіше стало співати в хорі, коли до нас на початку 1922 року прийшов Левко Миколайович Ревуцький. Він розучив з нами свою кантату «Хустина» на вірші Т. Г. Шевченка. На той час диригентом хору був Фарба, який прийшов до нас разом з Ревуцьким. Після того, як кантата була вивчена, Левко Миколайович прийшов до нас з іншим самодіяльним колективом — хором працівників кооперації, які вже співали «Хустину». Об'єднавши два хори і провівши декілька репетицій Л. М. Ревуцький вирішив дати концерт для жителів Прилуки. Прем'єра кантати «Хустина» відбулася в

приміщенні наших педкурсів, тобто в колишній чоловічій гімназії, де свого часу вчився сам Левко Миколайович. Концерт мав великий успіх. Акомпанував на піаніно сам Л. М. Ревуцький, солістами хору були Ольга Онищенко, наша студентка і Колодін — прилуцький вчитель.

Хочеться більш детально розповісти про таку людину як Л. М. Ревуцький і тим більше, що деякі факти з його життя навіть не згадуються в його «Автобіографічних записках». Л. М. Ревуцький, патріот України, композитор, високообдарована, інтелігентна людина, як і його брат Дмитро, відомий фольклорист, історик української музики, першу музичну освіту отримав у своєї матері Олександри Дмитрівни, в селі Іржавці колишнього Прилуцького повіту, де й народилися обидва брати. Після Прилуцької гімназії Левко Миколайович вчився в Київському університеті й паралельно в консерваторії, а з 1916 по 1918 рік перебував на Ризькому фронті.

Після різних життєвих незгод, після демобілізації з армії, Л. М. Ревуцький нарешті, 1920 р. повернувся до музичної діяльності, яку проводив до 1924 р., проживаючи в

Прилуках. У 1924 р. він переїхав до Києва, де й досяг вершин своєї наукової й громадської діяльності.

У 1928—1930 роках я вчителював у с. Городні й прекрасно пам'ятаю один випадок, що трапився з Левком Миколайовичем у 1929 році, під час його приїзду з Києва в рідний Іржавець, до свого брата Дмитра. Про це мені розповідали іржавські вчителі на районній учительській конференції. Пізніше, в 1934—1935 роках під час мого вчителювання в селі Ступаківці, що поряд з Іржавцем, цю розповідь підтвердили жителі села.

Оскільки родина Ревуцьких з діда-прадіда лояльно відносилась до місцевих селян, останні у відповідь мали до Ревуцьких доброзичливе ставлення. Тому після експропріації землі, якої в Ревуцьких було близько 250 десятин, вони все ж продовжували жити в своєму родовому Іржавському маєтку. Але під час колективізації, саме в тіні перебування там Л. М. Ревуцького, група активістів вдерлася до будинку й почала грабувати речі й виганяти Ревуцьких з дому. А один горе-активіст став гамселити прикладом рупниці по клавішах піаніно. Під кінець цієї «акції»

один із «земляків» Левка Миколайовича підійшов до нього й запропонував тому скинути з себе й шпани. На що той відповів: «Усе в мене забереже, але розуму мого в мене ніхто не відіме».

Закінчуючи свою розповідь про давно минуле Прилуцької педшколи, хочеться ще раз вклонитися світлій пам'яті таких людей як Л. М. Ревуцький, М. І. Демков, О. М. Шербина, В. І. Маслов, П. І. Сенько, Е. І. Хоменко та інших моїх учителів, котрі своїм зав'язтям і наполегливою працею досягли наукових і мистецьких вершин і багато чого із свого досвіду й знання передали нам, своїм вихованцям. Пізніше в житті мені вже більше ніколи не довелося зустріти такої скрученості високого інтелекту й природної інтелігентності в стінах одного не тільки середнього учбового закладу, а й у вузів. Через це з першого випуску студентів Прилуцьких Вищих педкурсів (1920—1924 рр.) виийшло багато видатних людей і прекрасних спеціалістів. Декого з них знищили репресії 30-х років, багато хто загинув у роки Вітчизняної війни 1941—1945 років, інші вже померли... І тепер я вже нікого не зустрічаю із своїх колишніх однокурсників. Схоже на те, що я — «останній з могикан»...

Вчитель-пенсіонер
Василь ПЛОШКО

ВІДРОДЖЕННЯ

ПРИЛУЧЧИНА В XV — НА ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ

Горем і болем, страшним спустошенням і розоренням почалося XV століття на нашій многострадальній землі. Чорною хмарою пройшли у 1416 році татарські орди Едигея по Лівобережжю, знищуючи все на своєму шляху. Те ж саме було і у 1433 році, коли литовський князь Свидригайло вчепившись у смертельному двобої з польським королем Сигизмундом, покликав собі на допомогу татар, які «землю его Русскую попленища, около Киева и Чернигова, огнем и мечем, без числа християн в плен поведоша».

А потім, більш як на півстоліття установилася довгожданна тиша. Склалися сприятливі умови для мирної праці людей. В Україні відновлюються старі міста, виникають все нові й нові поселення. У цей період, певно, уперше після Батиявого розорення була відроджена й Прилука — місто Прилуки Київської Русі. До нас не дійшли відомості про те, хто відбудовував Прилуку і коли це відбулося. Збереглася лише грамота 1459 року Київського удільного князя Семена Олександровича «служе своєму Иеремии Шашку на различные именья». В

кінці цієї грамоти сказано: «...писан на Прилуку за Днпром, день 12, в лето 6967».

Цікаво, що князь Олександр Вишневецький, побудувавши наприкінці XVI століття місто на «Прилуцьком городище», назвав його не старою літописною назвою «Прилука», а тим іменням, під котрим воно згадане в жалуваній грамоті київського удільного князя «Прилука». Саме це можна вважати підтвердженням факту існування в середині XV століття лівобережної Прилуки. В цей час кияки Галицькі значно розширюють свої володіння, у тому числі на Переяславщині й південній Чернігівщині. У 1498 році брати Богдан і Григорій Глинські поділили між собою лівобережні володіння: «Богдану досталася Северо-Сулська страна и река Сула с верху до устья, а Григорію досталася Северо-Глинщина, и в Ворскле, и Мерля речка с верху до устья; а на речки Удой-Север и городище Полтєвтин и речка Куренка». Південня Прилущина ймовірно знаходилася у володіннях Глинських.

Після свого відродження Прилука процвітала близько сорока років — у 1482 році місто знову було зруйноване полчищами Менгли-Тирея і перетворилося в «Прилуцькое городище. Саме під такою назвою Прилука неодноразово згадується в дипломатичному листуванні між Росією й Польщею.

Коли на початку XVI століття Чернігово-Сіверщина відійшла до Москви, «Прилуцькое городище» (Закінчення на 5-й стор.).

ВІДРОДЖЕННЯ

опинилося поблизу кордонів між Росією і Литвою. Обидві держави мали претензії на землі «Прилуцького городища» і вважали їх своїми.

У описі архіву Посольського приказу 1614 року є такий запис «Столл литовский 110-го году (1602 рік) о Прилуцьком городище, а не нево наказы и росписи отданы дяку Сапуну Аврамову для Прилуцького городища». Цей запис свідчить про активне листування між Росією і Польщею про територію нинішньої Прилуччини.

Через посла П. Волка польському королю Сигизмунду в 1592 році була передана грамота царя Федора Івановича, в якій зокрема писалося так: «Да в нынешнее ж перемирное время... князь Александро Вишневецкой поставил новую слободу и острог на Дубне, и город хочет делати, а на Прилуцьком городище на реке Удое в Черниговском уезде слободу ж ставити хочет. А то Прилуцькое городище и река Удой со всеми угоды по обе стороны искони наша земля Черниговского уезда, а была изначала та волость оброчная а жили в ней бортники в нашем в медвеном оброке. А после того волость, Прилуцькое городище, роздана в поместье при нашем отце... Иване Васильевиче всея Руси нашим детям боярским черниговцом, Миките Лахиреву, да Ивану Шестовицкому, тому больше 50 лет, а после их владели дети их Клим Лахирев, да Истома Шестовицкой. А ныне владеют тою землею Прилуцького городища и городищем и по Удою вичуча их, Филимон Лахирев, да Григорий, да Василий Шестовицкие».

Влітку 1592 року до Польщі поїхав російський посланець Афанасій Резанов, котрий передав польському королю список «обидних дел». У цьому списку сказано про те, що Вишневецький «на Прилуцьком городище... слободу почал ставити». Далі приводяться нові цікаві подробиці, які корисно привести повністю: «А в нынешнем в 100-м (1592 рік) году в июне месяце писали к... Федору Ивановичу... ис Чернигова воевода Григорий Борисов, что посылал он голов ис Чернигова досматривати старых рубежей, в которых местех литовские люди переходя за рубеж владеют Черниговским и Путивльским уездом. И головы наехали на реке Удое в Черниговском уезде на Прилуцьком городище

князь Александровых людей и крестьян Вишневецкого, и они их с того городища сослали и наназали им, что б они втрехд насильством за рубеж не входили и мест не посадили и стали были головы на том на Прилуцьком городище в Черниговском уезде... Да в то же время, как головы стали были в Черниговском уезде на Прилуцьком городище и на них пришли с Лубен и из Остра литовские люди Иван Белик с товарищи и государевых людей побили и переранили и лошади отогнали».

З приведених документів можна зробити ряд важливих висновків. По-перше, Прилуччина не була в XVI столітті безлюдною територією — до роздачі земель цієї волості у володіння «дітям боярским» тут жили бортники, котрі сплачували податки за виробництво меду. По-друге, ці документи свідчать про те, що будівництво слободи на «Прилуцьком городище» почалося не раніше 1592 року. Саме цю дату можна вважати початком останньої відбудови Прилук.

У першій половині XVII століття Прилуччина переживала значне економічне піднесення за рахунок масової народної колонізації. Більшу частину переселенців на Прилуччині складали селяни з західних областей України, де в той час були нестерпно високі феодальні повинності. Селяни тікали на Прилуччину, де можна було поселитись на слободах, тобто мати значні вигоди. Але вони не мали в достатній кількості ні тяглової сили, ні реманентну, щоб швидко і успішно освоїти землі на слободах. Для них більш посилюю господарською діяльністю були промисли, мисливство, рибальство, тваринництво. У першому десятилітті XVII століття феодалі Лівобережжя також орієнтувалися на створення поташної і селітерної промисловості, а також намагалися присвоїти бортні, рибні та інші промисли, які у той час приносили високі прибутки.

Кількість населення і населених пунктів на Прилуччині невинно зростала. Виникають хутори, які згодом переростають у села, будуються слободи, містечка, міста.

У 1615 році вже існували такі поселення, як хутір Хаєнків, Смош, Валки, Боршна, Подище та інші. Можна вважати, що заселення Прилуччини до кінця першої половини XVII століття було в основному завершено.

Професор Дмитро ШКОРОПАД.

Місто Москва.

Мундир розповідає

Тема, про яку зараз піде мова, може й не зовсім звична для сучасного читача. Але в наш час все ж подекуди до неї виявляють цікавість як спеціалісти — історики, мистецтвознавці, так і краєзнавці, всі хто вивчає історію рідного краю, біографію та діяння своїх визначних земляків.

Нещодавно, вивчаючи біографію й твори нашого земляка, уродженця села Линовиці графа Якова Петровича де Бальмена, я дізнався, що йому після закінчення у 1832 році Ніжинської гімназії вищих наук, довелося служити спочатку у Білгородському уланському полку. Через 5 років він був переведений у славновісний Охтирський, а на

початку 1838 року в не менш відомий Павлоградський гусарський полк і призначений ад'ютантом начальника 4 легкої кавалерійської дивізії, яка знаходилася в Люблинському воеводстві.

Писати він почав ще в студентські роки. Привертає увагу той факт, що сім'я де Бальменів була родиною пов'язана з декабристами. Рідний дядько Якова Олександр Антонович був дипломатом і генералом, брав участь у Вітчизняній війні 1812 року і в закордонному поході російської армії. Під час заслання імператора Наполеона на острові св. Єлени виконував там обов'язки комісара від російського уряду. Цей факт саме й пояснює походжен-

ня особистих речей Наполеона Бонапарта, які свого часу надійшли з ліновицької садиби графів де Бальменів до Прилуцького краєзнавчого музею. О. А. де Бальмен був одружений на Глафірі Миколаївні Свистуновій сестрі декабриста П. М. Свистунова. Саме він, де Бальмен, свого часу домігся заміни каторжних робіт, на які був засуджений родич-декабрист, на поселення його у місті Курган Тобольської губернії. Близькими до родини де Бальменів були також декабристи С. І. Мурав'їов-Апостол, В. А. Плінка, Ф. Г. Вишневецький, Репнін-Волконські. Напівісти.

Особливо важливе місце у літературній творчості Якова де Бальмена відіграла його зустріч з молодим Тарасом Шевченком. Пам'ятником їх дружби є перш за все їх твор-

ча робота тих років. Як і де Бальмен взяли 1843—1844 років підготував до друку польсько-латинською транскрипцією шевченківський «Кобзар», ілюструвавши його своїми малюнками.

Загинув ротмістр де Бальмен 14 липня 1845 року на Кавказі, під час жорстоких боїв на Шванській висоті Тарас Шевченко, довідавшись про трагічну загибель друга, присвятив йому поему «Кавказ», в якій висловив теплі, дружні почуття до нього.

А ось інша людина, інша доля. У цьому році вперше у нашому місті вийшов з друку календар знаменних і пам'ятних дат Прилуччини, складений директором музею Л. М. Карпильянським. Там є така інформація: виповнюється 215 років з дня на-

(Продовження на 6-й стор.)

Мундир розповідає

(Продовження.
Початок на 5-й стор.).

родження нашого земляка-прилучанина, славетного генерала, героя Вітчизняної війни 1812 року Миколи Яковича Мандрики. На військовій службі він перебував з 1793 року, служив у лейб-гвардії, приймав участь у війнах з Наполеоном 1805

якими ж були гусарські полки? Напевно ж небагато. Друкованих матеріалів на цю тему на жаль видано і видається дуже мало. Кожен полк Російської імперії мав свої давні традиції, свою власну історію, свою славу. Найбільший інтерес для нас являють саме гусарські полки російської армії, бо в основному це ті ж самі, ре-

да полкова старшина і збиралися полкові ради. І лише під час реформ 1783-1784 років були проведені перейменування гусарських полків на легковіні.

Імператор Павло I у 1796 році знову, і вже надовго, повернув назви гусарських легковініми полкам: Маріупольському, Павлоградському, Олександрійському, Охтирському, Ізюмському та Сумському. Гусарським став і Єлисаветградський кінноєгерський. Всі полки склалися з 10 ескадронів. 5 ескадронів склали батальйон.

Постійні війни потребували від Росії поповнення армії, формування нових частин. У 1807 році генералу А. П. Меліссіно було доручено сформувати Лубенський гусарський полк. Колишній офіцер Сумського гусарського полку найкраще підходить для цього діла. Людина відчайдушної хоробрості, учасник штурму Ізмаїлу, кавалер ордена св. Георгія. І листопада 1807 року полк було сформовано, шефом полку призначено генерал-майора А. П. Меліссіно. Штаб полку знаходився в місті Лубнах на Полтавщині.

Потрібно відзначити, що бажаючих служити в гусарах було більше ніж достатньо. «Що було цінне в нашій кінноті, так це прекрасний офіцерський склад. Приваблені красою мундира, привільним життям серед прекрасного товариства аристократична молодь того часу залюбки йшла служити в кавалерію, особливо в гусари... Мундир гусарський можна було зустрінути повсюди. Його власники мимоволі ставали вербувальниками і вели за собою в полк молодь, яка жадала подвигів і слави». Так писав на початку нашого століття історик 2-го лейб-гусарського Павлоградського полку.

Цікаво, що гусарський мундир було запозичено від угорських гусар. Він зберіг свої характерні риси в російській армії до початку XX століття. Накінту через ліве плече мантія (ментик) з хутряною оторочкою, суттєво помялася ударом холодною зброєю. Ту ж функцію виконувала густа розшивка ментика і доломана, виконана у офіцерів з золотої або срібної канітелі (дроту), скрученої в товстий шнур. Металу

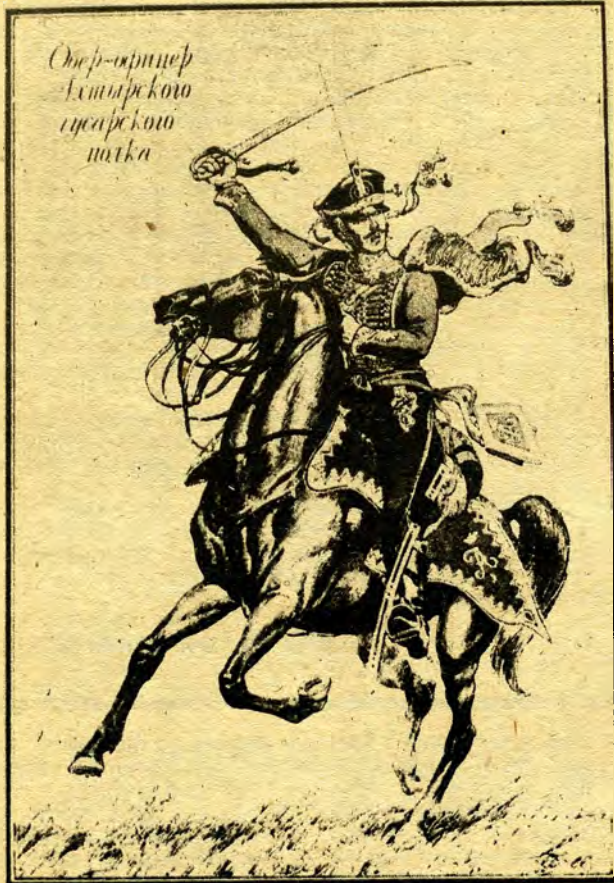
в них було багато. Так, у 1863 році офіцери Лубенського гусарського полку зібрали срібло із шнурів ментиків, які на той час були відмінні, і його було достатньо для виготовлення срібної полкової чаши, що вміщувала пляшку і ще склянку шампанського. Ця чаша стала у полку круговою братиною.

В носінні мундирів, особливо до 1810 року, гусари дозволяли собі вільності: «...ментикети носили майже сажнів в довжину з блискітками і такий же ківнерний шнур. Все це зав'язувалося величезним аксельбантом, шитво на чакчірах (гусарські штани) було майже в усіх різне. Кожен робив що йому заманеться. Значились жартівники, котрі заду на чакчірах вишивали голубків, що цілкуються». Так писав історик Лубенського гусарського полку.

В багатьох битвах і походах Вітчизняної війни 1812 року гусари показували приклади відчайдушної хоробрості, кмітливості та бойової майстерності. Історія полків багата прикладами, які це підтверджують. 13 січня 1807 року полковник барон К. А. Крейц повів два ескадрони сумців на штурм французької фортеці. Гусари захопили обоз, майно, полонених. При відході один з ескадронів був відірваний ворогами і пробивався в жорстокій січі. Оточений ворогами полковник з неімовірною вправністю відбивався шаблею до тих пір, поки під ним не вбили коня, а сам він завлівся одержавши тринадцяту рану.

Мистецтво верхової їзди серед гусар підтримувалося і своєрідним природним відбором. Так, у січні 1814 року, під час походу до Франції, невеликий загін графа Палена потрапив під нищівну атаку ворога і був розсіяний. Гусарам довелося рятуватися втечею крізь виноградники, долаючи стінки, канави, забори. Результат цього бою приведений у рапорті командира: «...потеряв із свого отряда 11 пушек, всю пехоту і всіх дурно ездивших гусар».

Подією в історії гусарських полків стала участь Павлоградського гусарського полку в битві під

1808 років. У період Вітчизняної війни командував лейб-гвардією гусарським полком. Цей полк під командуванням полковника Мандрики особливо відзначився у битві під Вітебськом, де командир бився у перших рядах разом з своїми гусарами, за що був нагороджений орденом св. Володимира III ступеня.

Та зачекайте, напевне снаже читач. А в чому ж зв'язок між цими двома нашими земляками-героями і тією «не зовсім звичною темою» об'єктом автором на початку цієї статті? А річ ось у чому. Обидва наші офіцери — гусари, а чи багато ми знаємо хто такі гусари і

організовані у свій час, українські козацькі полки, засновані гетьманом Богданом Хмельницьким. Тож і ніскільки не перебільшували військові історики, коли вважали для Охтирського, Сумського, Ізюмського, Чернігівського та Ніжинського гусарського полків датою заснування середину XVII століття. Саме так це й було. Полковий поділ Слобідської України було ліквідовано 1765 року, а козацькі полки перетворено на регулярні частини російської армії, тобто — гусарські полки. Ці полки зберегли і свої первісні назви, за назвами українських міст, де вони були сформовані, де перебува-

(Закінчення на 7-й стор.).

Мундир розповідає

(Закінчення.)

Початок на 5-й стор.)

Шенграбеном 4 листопада 1805 року Полк входив до складу п'ятитисячного загону П. І. Багратіона, який прикривав відхід головних сил російської армії. Цілий день російські полки відбивали атаки французів, майже повністю загону подягла у цьому бою. Те, що залишилось, пробили собі дорогу і вночі приєдналися до основних сил. По існуючому тоді порядку штандарти (кавалерійські знамена) належало мати лише полкам важкої кінноти: кірасирам і драгунам. Першим гусарським полком, що порушив це правило став Павлоградський гусарський полк, нагороджений десятима почесними Георгіївськими штандартами з написом «За подвиг при Шенграбене 4 ноября 1805 года в сраженні п'ятитисячного корпусу с неприятелем, состоявшим из 30 тысяч». Такі штандарти отримали всі 10 ескадронів полку. Інші гусарські полки теж одержали різні нагороди за участь у битвах і походах 1812—1814 років: штандарти, срібні труби.

Мундир гусарів.

Прізвища 18 генералів-гусарів яких дяться у Вітській галереї Зимового палацу в Петербурзі, а такі генерали як Д. В. Давидов, Я. П. Кульнев, І. С. Дорохов та О. М. Сеславін стали «вічними шефами» гусарських Охтирського, Клястицького, Ізюмського та Сумського полків.

Тяжким ударом по гусарському самолюбству було рішення Олександра III про перейменування у 1882 році всіх гусарських полків у драгунські, шоправда із збереженням старих назв. Крім того, імператор запровадив для всієї армії форму одягу в так званому «російському стилі»: прості темні мундири, шаровари, чоботи, хутряні шапки. Багато хто з офіцерів, і не тільки гусарів, почали подавати у відставку, не бажаючи носити «музицький» одяг. Офіцери, які залишилися ще в полках, згадував очевидець, ще довго носили драгунський мундир на службі, але вдома переодягалися в гусарський мундир і проводили в ньому весь свій вільний час.

Ще б хотілося відзна-

чити, що на той час в гусарських полках особливий склад поповнювався з уродженців Харківської, Полтавської, Гродненської та Седлещької губерній. Тільки пізніше на початку ХХ століття в гусарські полки почали прибувати новобранці з Московської, Володимирської та Ярославської губерній. Тож і виходить, що немало наших земляків служило в славетних, оспіваних у піснях гусарських полках і відзначилися у важкому ратному ділі.

Цікаво, що служба в полках представників різних національностей практично ніколи не завдавала клопоту офіцерам «...у звяді, крім росіян та українців — три німці, два поляки, один литовець — у мирний час це зразкові солдати і в війну теж... на військовій службі немає місця племенній нетерпимості, про неї просто не знають — існує лише гадний солдат і поганий солдат».

Святом для гусарів став імператорський указ від 6 грудня 1907 року про відновлення старих гусарських полків. Знову повернулися з небуття доломани і чакчири. Відродження гусарських полків, повернення старого форменного одягу та інших атрибутів минулих часів: ківерів, доломанів, повин-

но було підкреслити історичний зв'язок часів, підняти дух армії, що похитнувся після поразки Росії у війні з Японією 1904—1905 років.

Почалася перша світова війна. На всіх фронтах лунала слава про звитязних гусарів. Та ось — крах, у лютому 1918 року російська армія була розформована. Про подальшу долю гусарів можна дізнатися лише з щоденників та мемуарів. Та й не так багато їх дійшло до нас. 23 вересня 1951 року сумські гусари, які ще залишалися в живих, відв'язкували 300-річчя свого полку. Зійшлося і з'їхалося їх тоді 39 чоловік і було це в Парижі й Сан-Франціско.

Ось така коротенька історія гусарських полків. Все ж я гадаю вона доповнить і розширить наші знання й уявлення про життя і подвиги наших земляків-гусарів. Я. П. де Бальмена, М. Я. Мандрики. Хотілося ще б задати добрим словом одного з представників найдавнішого козацького роду на Прилуччині, роду Горленків, командира Маріупольського гусарського полку полковника Петра Івановича Горленка.

Кіровоградська область
Леонід ТИЩЕНКО.

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА

Рукопис нашого земляка

В червні цього року мені довелося побувати в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук України. Я знала, що в ньому науковим співробітником працює дослідник творчої спадщини нашого земляка П. П. Білецького-Носенка Борис Андрійович Деркач лауреат державної премії ім. Т. Г. Шевченка, доктор філологічних наук. Дружина його Ніна Минітівна Яковець родом з Прилук, довгий час працювала головним бібліографом Центральної Наукової бібліотеки Академії Наук України. Мабуть саме вона й зацікавила чоловіка незвичайною долею прилудського письменника і вченого. Б. А. Деркач опікувався збереженням рукописної спадщини П. П. Білецького-Носенка, приймав активну участь у виданні збірки його поезій у 1973 році. Вінцем його досліджень стала чудова монографія про життя і творчість нашого видатного земляка, видана у 1991 році.

У відділі рукописів інституту Літератури мені довелося по знайомитись з особистим фондом письменника в якому зберігаються рукописи, особисті документи, біографічні матеріали. Привертає увагу альбом з поетичними творами власника, а також з вір-

шами знайомих і друзів. Серед них автограф Миколи Васильовича Гербея — російського поета і першого перекладача шевченківського «Кобзаря» на російську мову. В альбомі є малюнок самого Павла Павловича Білецького-Носенка і його дітей, сина Олександра й доньки Феліції. Найбільш цікавим є малюнок гарного будиночка, можливо це й є власний будинок письменника на Лапінцях або в Прилуках. Гарні натюрморти з зображеннями квітів, овочів і фруктів, цікавий малюнок якогось приладу, схожого на перископ.

Викликає захоплення рукопис історичного роману «Богдан Хмельницький», написаний автором на 200 аркушах чудового паперу його красивим, бісерним почерком, ще й ним же переплетений. Нажаль роман ще й досі не виданий. Мабуть уже давно настав час звернути увагу на невидані твори Білецького-Носенка і зробити все можливе, щоб вони врешті-решт побачили світ, адже лежать вони вже близько 200 років.

Вчитель-краснавел
Ніна ІВАХНЕНКО.

Таке воно, життя

Чув від старожилів, що мальовниче село Ковтунівка Придубцького району колись було козацьке село! А познайомившись з його жителями, знаходив риси наших славних бойових працюрів, мужніх, хоробрих, чуйних, добрих. Саме таким був Овденко Володимир Іванович про якого і хочу розповісти далі.

В Ковтунівці мало засталося тих, хто пам'ятає Овденків сім'ю. А це вся в тому, що до революції батько Володимира служив у Пирятинському повіті в жандармерії. Жили трохи краще інших селян. Та ось революція поставила чорну ніччину на «ворогах» і почалися утиски та пересидування. Перед колективізацією, раптом знайшли батька убитим. Залишились з матір'ю двоє синів і старша дочка. Та починалась сімейна трагедія. Незабаром і новий

розрахунок — розкуркулення. Мати не витримала знущань і презирства, залишила без уваги і хлопців, і хату (дочка на той час вийшла заміж і виїхала в село) — почала пиячити. Зникла на якийсь час, з'явилась, знову зникла. Тяжко увияти, як вони жили. Ні одягнутись, ні прогопити взимку. Шкільний товариш розповідав, як Володя по снігу босоніж бігав до школи. Стрибне бувало на дерев'яний ганочок, потупцюється хвилинку, а тоді вже заходить в погано, або і зовсім не топлений клас. Нарешті — в 1936 році закінчив сім класів. Мати остепенилась, виїхала заміж. З'явилась оспра, порядна людина. Вітчим гарно відносився до дітей і вони його поважали. Підняти занепаде, власне господарство було дуже важко. Старша сестра забрала Володю до себе в Маріуполь і влаштувала там в ремісничу училище. У 1940 році його призвали в армію.

Сорок перший рік. Чорна лавина накопала на Батьківщину. І от в Бресті прийняте перше бойове хрещення, страшний удар фашистської навали.

Стискалось кільце блокади і над Ленінградом,

куди потрапила їх військвова частина. Тут, мабуть волею судьби він зустрів дівчину, яка намагалась евакуюватись з міста, але це їй ніяк не вдавалось. Молодість і на війні молодість, за короткий час знайомства вони поохали одне одного. А невблаганна розлука стала на порозі. Лише і встигли для зв'язку, для надії на майбутнє, залишити домашні адреси, а далі закрутив вогненний вихор їх долі.

Невдовзі, тяжко пораненого молодого поміккомзавода відправили в тил, в місто Іваново. Загартований життям, міцний організм переміг біду і повернувся Володимир на Калінінський фронт, а звідти на курси молодших лейтенантів. З'явилися і перші нагороди. Далі, ще тричі потрапляв у польові госпіталі, контузія, ще одне тяжке поранення із-за якого ледь не лишився ноги. Загоївши рани знову повертав-

ся на фронт.

А що ж з його Людмилою? Лише в кінці 1942 року виснажену голодом, разом з подругою Катериною з Чернігівщини, з села Ряшок. «Дорогою життя» по Ладозі вивезли на Велику землю. Тут розійшлися шляхи блокадних подруг. Дівчина самостійно не могла пересуватись, ще три місяці в лікарні приходила в себе, аж потім батько забрав додому.

У 1943 році гвардійця капітана Овденка призначають начальником полкової розвідки на Прибалтійському фронті. Упевненість в своїх силах, власна дисципліна, та мабуть, аж зайва хоробрість, передавалась побратимам і вони виконували завдання в стилі у німців забезпечуючи успіх в наступі не лише полку, а й армії. Саме за одну із надзвичайних операцій у 1944 році його представили до «героя». Але характеристика з села, де його показали,

як сина жандарма, куркуля, перекреслили наміри командування. Та доля його була милосердною. З першого дня війни — чотири роки на фронті, а все ж залишився живим. От тільки у 1946 році за станом здоров'я демобілізувався з армії. Доїдавшись, що в ріднім селі мати померла, а молодший брат Сергій пропав безвісті — залишився працювати в Ризі в електромонтажній організації. Нарешті налагодив зв'язок через батьків з коханою, що жила і працювала в Гусеві, Калінінградської області. Вони зустрілись і вже не розлучались до кінця. Все ж потягло в рідний край, переїхали в Прилуки. Колектив заводу «Будмаш» поповнився безвідмовним, прекрасним працівником. Він з першої зустрічі був «своїм» завдяки простоті, веселості, повазі до товаришів.

Не менш авторитетною на взуттєвій фабриці стала і дружина його Людмила Олександрівна. Пролетіли роки, роки не легкого, але повного, цілеспрямованого, на жаль, короткого життя. Фронтіві болячки зупинили палець.

Живе в заводському селищі постаріла не дуже здорова дружина чесного, хороброго, забутого захисника Вітчизни. Щоправда старі друзі інколи навідуються, не забуває й подруга з Ряшок. Це багато років після блокади, незвичайною була їх зустріч на Прилукиччині. Почула якось Катерина, що в Прилуках живе «блокадник» і вирішила зустрітись з нею, чи не знайома була? Ото була зустріч! А зараз Катеринині сини, як рідні, час від часу навідуються, зігравають душу увагою.

Ой, як нам зараз не вистачає цього душевного тепла. Здається, що і ми сьогодні в блокаді, в блокаді пасивності, байдужості. А ми ж один без одного не можемо, це треба завжди пам'ятати. І хай згадка про тих кого вже немає серед нас, буде нашим покаанням перед їх пам'яттю.

Краснавець
Андрій БУРЕНКО.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краснавецький музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 2116. 999 прим.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 1 (5)

СІЧЕНЬ 1993 РОКУ

◆ Ладанський Підгірський Свято-Покровський монастир на Прилуччині. Фото В. І. Маслова 1928 рік.

Лада—богиня сонця

Початок цієї старої як світ історії губиться у сивій давнині, коли ще люди були здорові й веселі, як весняна вода, багаті й вродливі, як квітуча земля, вільні й щасливі, як буйний степовий вітер.

Ось тут, у цьому чарівному куточку в нашій краї, де чисті як сльоза води маленької річечки Ладанки вливалися у широкий повноводний Удай, на цій святій землі все й відбувалося може й тисячу літ тому. На високому зеленому пагорбі стояв вирубанний з міцного дуба

древній слов'янський ідол з круглим обличчям, яке нагадувало одночасно і закосичене лице усміхненої жінки і променисте сонце. Це й було одно з найдавніших божеств наших пращурів-слов'ян — богиня Сонця, злагоди, любові й достатку Лада. Сюди, до неї, у весняну пору, як струмочки стікалися жінки й дівчата з усіх околиць. Тут вони, святково вбрані, прикрашені намистом, каблучками й сережками, у вінках і стрічках, прикрашали, завітчували свою

улюблену богиню, свою Ладу. Потім, навколо неї водили танок, співами прославляли й величали Ладу. Свято буяло з ранку до вечора, а коли на землю спускали сиві коси вечірні сутінки, починався таємничий обряд моління. Жінки, здіймаючи в молитві руки до богині, просили про своє земне: одній хотілося мати синочка-красеня, іншій, щоб одужала і була щасливою донька-одиначка, щоб живим і здоровим повернувся з далеких країв коханий чоловік. Най-

більш таємничим був обряд принесення жертви богині Ладі дівчатами-нареченими, які ось-ось мали стати дружинами, матерями. Мабуть уже тепер ніхто й ніколи не дізнається, як відбувалося це священнодійство, бо присутніми на ньому були лише жінки, тільки вони знали цей древній обряд і повинні були тримати його у глибокій таємниці.

Миттали роки і століття, здавалося, що все це (Продовження на 2-й стор)..

Лада—богиня сонця

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

було завжди і залишиться вічно, що ніхто й ніколи не здійме руку на предковичних богів, яким поклонялися скільки й пам'ятають себе люди. А ще, окрім доброї Лади були у наших пращурів веселий і жартівливий Купало, щедрий Коляда, багатий Велес. Були ще й найголовніші: бог дощу, грому й блискавки Перун, бог вітру, бурі й негоди Стрибог, бог неба і небесного вогню Сварог. Одне з найпочесніших місць належало Даждбогові — володареві Сонця, світла і вогню, не випадково автор «Слова о полку Ігоревім» назвав русичів, тобто нас українців — «дайбожими внуками». Це вже були грізні, сердиті боги і люди їх заобрували жертвами, просили і молили лише одного — не кривдити, не карати.

А потім все пішло шкереберть. Князь Володимир привіз із-за моря чужу, нікому не зрозумілу віру, почалося хрещення Русі, спочатку в Києві, а потім все далі й далі. Слідом за київськими богами, поплила за удайською течією до Сули, а далі й до Дніпра древня Лада. Чи може й не так було, може десь ще й досі лежить вона на замуленому дні ріки, бо ж відомо, що важкий дуб у воді часом тоне і може лежати сотні літ не пропадаючи, а лишень стаючи все міцнішим з кожним роком. Недарма ж наші предки, будуючи грєблі через ріки й болота, забивали дубові палі.

Йшли боки. Уже зарясніли хрестами церкви і собори в наших містах і селах, уже почали й забувати про старих богів. Та як тільки стане по весні, знову і знову стікаються струмочками жінки і тівачата на зелений заквітчаний пагорб над Утаєм. Уже лякали і карою божою і навіть нагаями — нічого не допомагало. Тож якась розумна голова й додумалась, поставили на тому місці, де стояла Лада, дерев'яну рублену церкву на честь Покрова Пресвятої Богородиці, хай люди звикають молитися по-

вому. «А после, по многом прошедшем времени, устроен и монастырь». Так гласить легенда, записана майже 200 років тому.

А ось і підкріплені надійними документами історичні факти. Було це на самому початку XVII століття, в часи найтяжчого національного гноб-

тажка Байди Вишневецького. Ще більше радла його дружина Раїна Могиллянка із роду молдавських господарів Могил. Були вони обоє православні, та ще й ревнителями й оборонцями православної віри в Україні. Князь Михайло дозволив монахам започаткувати православний монастир

шився тут і почав будувати скит, тобто невеличкий монастир з церквою і келіями. А Геннадій по-мандрував ще далі й зупинився поблизу, серед лісових нетрів, де з глибокого яру витікає річка Сокилка і впадає в Удай. Тут він викопав собі глибоку печеру, на взірць лаврських, і залишився в ній на все життя. Слава про пустельника швидко розійшлася по всьому краю. Сюди приходили й приїздили побачити людину-праведника, послухати його задушевні повчання, щирі молитви, мудре слово. В молитвах і роздумах так і помер самотній пустельник у своїй печері. Вже через багато літ по тому, запізнилі подорожні, що добиралися сутінками лісовою дорогою з Ладана до Полонок, бачили крізь зелені віти мерехтливий вогник у глибині печери і, жахаючись, шмагали коней, поспішаючи подалі від цього непевного місця. А старі мудрі люди заспокоювали молодших і говорили, що там жила свята людина, яка хотіла багато зробити добра для людей, та не встигла, ось і навідується ночами до свого житла його неспокойна праведна душа. Старовинна печера збереглася й до наших днів, правда люди вже не пам'ятають ні її будівничого, ні часу створення. Ось і розповідають про те, що в 1930-х роках її викопав монах Лук'ян і жив там літом і зимою в знак протесту проти засилля місцевої влади, яка позакривала всі монастирі. Так, факт цей усім відомий, жив у ній Лук'ян у ці часи, але жив у старій печері, може дещо розширивши її, чи підремонтвавши. Печеру оглядали спеціалісти-науковці й вважають незаперечним її походження з початку XVII століття. Трьохнамерна, з лежанкою і залишками різьблених прикрас печера є унікальною архітектурною пам'яткою. Зараз вона безжалюдно руйнується сучасними туристами, чи як їх досить влучно і вірно називають «дикунами». Вона потребує негайного захисту, про неї треба потур-

(Продовження
на 3-й стор.)

◆ Княгиня Раїна Ієремівна Вишневецька (1589—1619) засновниця Ладанського монастиря. З старовинного портрета.

лення українського народу, що стогнав під польсько-шляхетським ярмом. Але це були й часи відродження й становлення незалежної української православної церкви. Це була, також, епоха подвижників православ'я, людей глибоко віруючих, патріотів, які ладні були за свою віру накласти голову. Ось саме такі й прийшли до нас, покинувши «теплі» місця в Київському Межигірському монастирі — багатому й добре облаштованому. Було їх троє: Йосаф, Єфимій і Геннадій. Проїшовши більше сотні верст від Києва, ніде кращого місця не знайшли, ніж на берегах Удаю біля Прип'юк у володіннях князів Вишневецьких. Радо й душевно зустрів їх тодішній господар цього краю можновладний князь Михайло — кастелян (воєвода) київський, потомок славного залорізького ва-

на удайському острові в урочищі Густині, за сім верств від Прип'юк. Своєрештень він підтвердив під час переговорів з ігуменами Межигірського монастиря і Києво-Печерської лаври. Так був заснований один із найславніших українських монастирів на Лівобережжі — Густинський Свято-Троїцький. Далі, старший із монахів Йосаф зайнявся будівництвом нового монастиря, а його товариші, заохочені високим князівською підтримкою, вирушили далі за течією Удаю. Місце, де Ладанка впадає в Удай, було напрочуд гарне й затишне: високий правий берег, порізаний яругами і вкритий густим лісом, чисте плесо ріки в широкій долині. Тут було все: ліс для будівництва, родючий чорнозем, рибна ріка, привітні й працюваті люди, які радо зустріли правосвітителей. Єфимій зали-

Лада—богиня сонця

(Продовження.)

Початок на 1—2 стор.).

буватися, відреставрувати і показувати цивілізованним туристам, ще й за гроші, адже дійсно ця печера не має аналогій в Україні. Є відомі печерні комплекси з галереями, церквами і келіями, але немає, не збереглося жодної печери одинокого монаха-пустельника. Мабуть уже час районній адміністрації потурбуватися про пам'ятку, та й активістам—охоронцям пам'яток ладанського заводу не треба стояти осторонь, бо гріх їм буде, коли під самим боком загине цінна історична споруда, яка попри всі незгоди вистояла майже чотири століття.

Але повернімось до Єфимія. Скит він почав будувати на пагорбі, де більш як півтисячоліття тому люди поклонялися богині Ладі, де потім стояла церквочка Святої Покрови, яку знищили мабуть татаро-монгольські заїди. Монастир швидко виростав: побудували дерев'яну церкву, келії, господарські споруди і все це, за тодішнім звичаєм, обкопали глибоким ровом, насипали вал, обгородились дубовим частоколом. А на випадок ворожої облоги, викопали потайний підземний хід з монастиря до Удаю. Ним можна було легко і ніким не поміченим вислизнути в удайські плавні, а там — шукай вітра в полі.

Душею будівництва нового монастиря була ще зовсім юна красуня, пишна, як царівна княгиня Раїна Вишневецька. Вона й людей прислала на поміч, і прошею давала, і часто сама навідувалася з Прилук. У 1615 році Раїна і князь Михайло закріпили за монастирем «грунт», тобто хлібні ниви й сіножаті, ліси й ставки, ще й водяний млин у придачу. Відміряв ґрунти для монастиря намісник Вишневецького на Прилуччині князь Симеон Лико. Ось як, у перекладі на сучасну мову, визначені кордони цих володінь: «...від Подища йдучи, від Погребців, від ріки Удаю до дороги мі-

ської, від Подища до моголи Робенна, від моголи до вершини річки Боршна, звідти до острова, що зветься Березовим кілком (ліском), звідти до Сокілки-річки, а Сокілкою-річкою до ріки Удаю, а Удаєм знову до Погребців, з островом, що навпроти монастиря за Удаєм-рікою». Так було записано у Густинському літописі. У цей час монастир був чоловічий і звався Підгірним, бо хоч і був на вершині пагорба, але з заходу його оточували ще вищі гори, отже був він і на горі, і під горою одночасно.

У 1619 році благочестива княгиня Раїна, тридцятилітня удова, уже смертельно хвора, перед самою своєю кончиною, в останній раз потурбувалася про своє дітище. Вона віддала у володіння монастиреві село Ладан і підтвердила його права на раніше подаровані ґрунти й угіддя. У цьому ж році монастир був реорганізований у жіночий, першою ігуменією призначили сестру Ісаї Копинського — Олександру, жінку вольову, розумну й авторитетну, яка й управляла монастирем до самої своєї смерті у 1631 році. Фундатор Покровського монастиря Єфимій тоді ж перейшов до Густині.

В цей час, а саме в 1620 році, сталася значна подія в житті України. До Києва, на запрошення гетьмана Петра Сагайдачного приїхав єрусалимський патріарх Феофан. Ця надзвичайно важлива зустріч відбулася саме у нас, в Прилуках і саме у нас почалися переговори гетьмана з патріархом. Потім вони поїхали до Густинського монастиря, де разом молилися і заночували. В Києві патріарх Феофан, на прохання Сагайдачного і користуючись своїм виключним правом, висвятив кількох єпископів і рукоположив Іова Борецького на митрополита Київського. Фактично це й було відновлення вищої ієрархії незалежної української православної церкви. В числі нових єпископів був і відомий уже в ті часи борець за пра-

вослав'я в Україні Ісаї Копинський, він став єпископом в Перемишлі, згодом у Смоленську, Чернігові. Через переслідування змушений був повернутися до Києва. У 1624—1631 роках опікувався монастирями на Лівобережжі, Лубенським, Густинським і Ладанським. Жив і працював у Густині й Ладані. В 1624 році переніс з Густині в Ладанський монастир дерев'яну церкву Святої Трійці, яка була побудована десять років тому. 1631 року Ісаю Копинського призначають на найвищу посаду в Україні — київським митрополитом.

Ладанський монастир поступово розбудовувався й розширював свої володіння. У цей час стали значні зміни в Україні. Майже все Лівобережжя опинилося в руках лютого ворога українського народу і православ'я Яреми Вишневецького, окатоличеного сина Раїни Могилянки — зановниці найвидатніших монастирів, форпостів українського православ'я Густинського, Ладанського і Лубенського-Мгарського. Тоді ж і почалася ціла низка козацьких повстань. Почав їх відважний як орел, оспіваний у думах і піснях Тарас Трясило, за ним — Іван Сулима, Павло Бут, Карпо Скидан, Яків Остриця. Повстання були нещадно придушені, залиті козацькою кров'ю. Особливо лютував на Лівобережжі князь Ярема, для нього не було невинних, він нещадно карав на горло усіх, хто потрапляв до рук. Попало й монахам, які чим тільки могли потай допомагали повстанцям. У 1638 році Ярема Вишневецький провів жорстоке розслідування у Мгарському монастирі під Лубнами, тож не чекаючи своєї черги густинські й ладанські монахи повтікали до Путивля, під захист московського царя.

Збирали їх в дорогу ладанці спішно, всім селом. Вантажили на величезні, як степові кораблі чумацькі мажі монастирські пожитки, відбираючи найцінніше: старовинні рукописні книги, ікони в дорогоцінних шатах, церковний посуд з срібла й

золота. Невдовзі валка у два десятки возів вирушила у далеку й небезпечну дорогу. Неспішно стуляли воли, похитуючи велепенськими рогами, скрипіли ярма, погейкували погоничі — недавні монастирські хористи й прислужники. Перед валкою йшла ігуменя Єлизавета Летинська і 53 сестри-монашки, були серед них і зовсім ще юні, були й старенькі бабусі, які ледь ноги переставляли. Спочатку рухались здебільшого ногами, ховаючись на день у глибокі яруги, бо перед очима завжди стояв страшний як привид, худий і чорний князь Ярема, якого боялися більше, ніж самої смерті. Чим ближче до Путивля, тим сміливішими ставали подорожні, вже й удень не зупинялися. І всеж не минула їх лиха година, налетів як буря загін польських жовнірів і розметав валку. Забрали все, навіть старенького мідного годинника, що був колись на монастирській дзвіниці, відпустили лишень пограбованих до нитки беззахисних жінок.

Та не гостинно зустріла їх і Московія, куди так прагнули монашки. З Путивля, не давши відпочити, купку переляканих жінок спішно відправили до Москви, а потім все далі й далі, без зупинки. Опинилися аж у Чувашії, на Сурі у місті Алатир. Поселили їх у жіночому монастирі поблизу міста, який ледь-ледь животів серед диких лісів. Дві дерев'яні церквочки і кілька рублених хаток за дерев'яним частоколом — от і весь Алатирський Микільський монастир. Та і в ньому не було місця для «хохлушек». Ось тому й вирушила до Москви, до царя Михайла Федоровича ладанська ігуменя Єлизавета. Повернулася вона навесні 1639 року з царською прамотою. Так і виник на річці Сурі, біля Алатирського острогу Києво-Миколаївський жіночий монастир. В ньому й церкви були побудовані такі ж, як і в Ладані — в ім'я Святого Миколая, Покровська, та ще Вознесенська.

(Далі буде).

Козацькі села на Прилуччині

КІНЕЦЬ XVI СТОЛІТТЯ (ДО ІСТОРІЇ ПОСУЛЬСЬКО-УДАЙСЬКОГО КРАЮ)

Логічний аналіз історичних подій приводить до висновку, що під час татаро-монгольської навали в 1239—40 роках в глухі закутки Посульсько-Удайського краю (нетрі непроходимого бору, чагарники й болота, недоступні для татарської кінноти рельєф і т. ін.) могли дістатися окремі утікачі — щасливці з сулиць, котрі проживали на той час в більш відкритих місцевостях. Вони й могли бути першими засновниками окремих невеличких поселень у нашому краї. Вірогідним доказом існування серед населення Посулля прямих нащадків наших пращурів-слов'ян можуть служити такі прізвища, як Тур, Вовк, Козел, Комар, Рак, Коршун, Рябок, Лисиця, Бугай та ін., бо відомо, що давні слов'яни присвоювали собі імена живих істот, що мало для них магичне значення.

Пізніше, вже в XVI—XVII ст. наш край сгав наповнюватися утікачами з Волині, Галичини й Поділля, котрі приєднувалися до вже заснованих сулицями в глухих закутках Посулля, або ж утворювали свої власні хуторці. Це були не шукачі щастя чи легкої наживи. Це були найсміливіші, найсильніші й найтрудолюбивіші, як правило беззбройні вихідці з західних земель, котрим раптово довелось тікати від переслідування, бо вони, можливо, перед тим жорстоко помстилися своєму гнобителю за несправедливо загарбане майно, зганьблену честь нареченої чи жорстоку розправу за непослух, або й простої примхи пана. Були й такі, що підпалювали панські маєтки, а чи фольварки й тікали світ за очі.

Так утворились на Посуллі поодинокі хуторці, які згодом були загарбані й закріпачені польськими магнатами. Заселяючи наш край поневолеваті насильно переганяли людей з Надніпрянщини й Київського Поділля. Цей процес особливо інтенсивно проявився на Посуллі в першій чверті XVII ст. Найбільш типовим кріпачьким селом на Прилуччині

являється Вільшана, заснована сином коронного гетьмана Олександром Станіславовичем Конєцьпольським, Переяславським старостою. У 1638 році він відхотів у Яреми Вишневецького територію за Прилуками, на якій у той час існувало всього декілька невеличких хуторців. І заселив її кріпаками, що були пригнані жовнірами з Чигиринщини й Звенигородщини.

З другою половиною XVII століття численна «армія» своїх і чужих кріпосників обумовила появу великої кількості кріпачьких сіл і хуторів, утворених насильницьким переміщенням кріпаків з рідних поселень на пусті місця. Так утворились Сезьки, Левки, Полова, Канівщина й багато інших сіл Прилуччини.

Зовсім по-іншому утворились тут перші козацькі поселення. Коли наш край, знівечений після монголів, в кінці XV ст. почав терпіти нові спустошення від постійних наскоків Кримської орди, на тлі української історії появилась нова сила, що стала зватися козацтвом.

М. С. Грушевський так описує це історичне явище. Багатий незаселений край притягав до себе сміливих і відважних людей, котрі не боялися йти в дикі степи й завжди були готові дати відсіч нападникам. З Київського Поділля, з Галичини й Волині напровесні тягнулись озброєні гурти людей, котрі розходились по надніпрянських просторах і займались риболовством, звіроловством і бортицтвом. Ці гурти почали зватися «уходами». Вони обирали собі отамана й усе літо до пізньої осені займалися промислом, повертаючись на зиму в свої оселі. Назад вони несли й везли щоразу з собою багату здобич (мед, рибу, шкури та ін.) й гнали великі табуни коней, та скот.

Вдома ж на них чекало здириство. Біля кожної волості стояли старостинські урядники, котрі відбирали в них значну частку заробку. Врешті-решт людям набридло працювати на здирицтво і вони поступово почали залиша-

тися в нових краях і на зиму, а пізніше й назавсім. Вони вже не тільки ховалися по глухих закутках від ординців, а й самі, об'єднавшись в загони, виходили в степи, щоб захопити той чи інший гурт кримчаків і відняти в них здобич. Ось тоді ці «уходники» й стали зватися козаками, а їхній промисел — козацтвом.

Безсумнівно, що й поява в Посульсько-Удайським краї козацьких сіл має аналогічне походження. На відміну від самітніх утікачів, що заснували хуторці, люди обирали ватажка й потихеньку пробирались у пустельні землі Посулля. Звичайно, по дорозі до них приєднувались інші ватаги. Після повернення на зиму в рідні місця, на нашу думку, доволі швидко приходило рішення покинути їх назавсім. І вже з приходом весни люди знову об'єднувались у ще більш ватаги і йшли засновувати нові поселення. Таким чином, козацькі села, на відміну від кріпачьких, в кінці XVI ст. засновувались доволі швидко і значна територія людьми займалась майже одночасно. Дказом цього є мала кількість цвинтарів у таких козацьких селах на відміну від кріпачьких хуторців (таких, як с. Вільшана, наприклад). Головною ознакою козацьких сіл була здатність їхнього населення зі зброєю в руках відстоювати свою волю й незалежність.

Як вказує М. С. Грушевський, «уходи» на Сулу існували ще в XV ст. Так «Пирятинська земля» на Удаї вважалась вотчиною канівського боярина Чайки. Різні канівські церкви мали тут свої «уходи». На цілу ріку Сулу від верху до гирла й поріччя Удаю, крім того, мали свої «уходи» також князі Глинські.

Найбільш типовим і, можливо, одним з найдавніших козацьких поселень на тодішній Прилуччині є село Городня. Воно розташоване на високих берегах красивої, колись повноводної і навіть судноходної річки Городні, від якої й дістало свою назву. В центральній частині села в річку Городню впадають дві притоки: Дубогризівка (справа) й

Безводівка (ліва). Від гирла останньої й до Іванницького шляху частинка річки Городні з прилеглими берегами називається Монькою. Вище Безводівки, вже за Ковалевим Яром (кутом), ліва, є ще одна притока Городні, Яр Латовщина. Ближче до верхів'я на берегах річки розкинулось село Гмирян-ка (колись Гмировка), між нею й селом Городнею — Вороньків хутір (х. Кулівщина) й стародавнє городище, а при гирлі річки Городні, вже на річці Смош — Однольків хутір. Назва описаної річки трансформувалась протягом 400—500 років. На карті Воляна це — річка Городня, на пізніших картах вона зветься Городньою і на сучасних — річка Бугай. Ось уже понад 200 років і городнянці так називають цю річку, але ніхто не може пояснити звідки з'явилася ця назва. А справа ось у чому.

При заселенні території Городні на лівому березі одноіменної з селом річки поселився козак Бугай. Це на Пилипенковому кутку, на місці, де колись жив фельдшер Сакун (Льонівий). Козак Бугай користувався луками понад річкую Городнею, що з'єднувались з його городом. Це урочище з тих пір стало зватися Бугаївщиною. Прямих нащадків Бугая вже немає більш як півтора століття, але назва урочища збереглася і навіть перейшла в назву річки. Розповідь ця достовірна, бо існування в селі Городні козака Бугая підтверджують документи Прилучького архіву. А почували ми цю бувальщину дуже давно від жителя села Городні Сакуна Василя Андрійовича, нашого рідного дядька й дідуся, якого односельці звали просто — «Колошин Василь». Його прабабуся (наша пращурка) і була якраз останньою з прямих нащадків того першого поселенця козака Бугая.

Хочеться підкреслити, що на болотах урочища Бугаївщина з давніх давен в опарях водилося багато риби та в'юнів, а в очеретах і осоках — різноманітного болотного птаства. Одною з най-більш цікавих пташок була пташка, що звалася «бугай». Кожна з цих пташок мала властивість опускати свій дзьоб у воду і видавати звук, що

(Закінчення на 5-й стор.)

Козацькі села на Прилуччині

(Закінчення).

Початок на 4-й стор.).

звідти видавався ревом бугая. Ще перед війною 1941—1945 рр. на Бугаївщині водилося стільки цих пташок, що на болоті стояло справжнє ревище. Особливий звуковий ефект проявлявся в Домашенковому «балку» (на правій стороні річки Городні), де круті стіни цієї балки створюють прекрасну акустику. Деякі з жителів села Городні й до цих пір пов'язують назву річки з назвою цієї пташки, але це невірно. Щойно описана річка була дуже глибокою і, як уже сказано, судохідною. Про це свідчить багато незамерзаючих зямко опарів. Цікаво, що в прозорій воді одного з таких опарів (напроти урочища Саповалщина, вище Бугаївщини) ще й у наші часи можна було бачити дерев'яний предмет, що нагадував великий човен. Про судохідність річки свідчать також залишки пристаней (палі), котрі старожили бачили ще на початку ХХ ст. Одна пристань була біля греблі, що на Іваницькому шляху, друга — за Мельниківцями. Відомо, що село Городня виникло на місці давнього поселення. О. М. Лазаревський вказує на те, що в ХІХ ст. при спорудженні будівель люди тут натикались на старі фундаменти. Це ж саме автори чули від того ж таки В. А. Сакуна, котрий підкреслював, що такі випадки стосуються лише центральної частини села. Це свідчить про те, що великі будівлі, в котрих жили не прості люди, а можливо, владці, були розміщені саме тут. На це вказує й назва гори «Замкова» над Монькою, що навпроти колишньої церкви. Хто із старожилів не пив солодкуватої на смак води з криниці з-під Замкової гори? А хто з них не спускався з цієї гори на санчатах чи лижах? Можна думати, що в центральній частині Городні стояло невелике городище сулиць, подібне вільшанському городищу. Тут були розміщені садиби господаря, котрий очевидно, був васалом князя з Го-

родища під Вороньковим хутором.

Нове поселення на території Городні виникло в кінці ХVІ ст. Поселенці займали ділянки для розміщення свого житла, а також навколишні землі, котрі тоді ще були покриті лісами. Але перш ніж розповімо про заселення території Городні, треба коротко зупинитись на прізвищах перших поселенців.

У ті часи, звичайно, втікачі не бажаючи полегшити розшук своїм переслідувачам, намагались поховати свої прізвища. Вони залишали тільки своє ім'я або ж іще прізвисько чи називались по своїй професії. Наприклад: Юрко — Юрченко, Дорош — Дорошенко, Ілько — Ільченко, або ж Баба — Бабенко, Нестрата — Нестратенко, Різник — Різниченко, Швець — Шевченко та ін. І зовсім рідко хто з них наважувався залишити своє справжнє прізвище.

Заселення Городні хоча й відбувалося порівняно швидко, про що свідчить наявність усього тільки трьох великих кладовищ у цьому селі, але все ж нерівномірно. На відміну від села Вільшани, заселення Городні почалося з її центральної частини, тобто з давнього городища, а навколо утворились окремі хутори. Про це свідчить дуже давня назва цієї частини — «Село», а такі як Мельниківці, Ігнатенці, Поленківці, Романенці, Гралівці або ж Замістя, були навколишніми хуторами, котрі при розростанні й з'єднанні перетворилися в назви кутків села. Хуторам і куткам, очевидно, присвоювалось ім'я ватажка кожної окремої ватаги.

Так, на Замісті, неподалік від козака Бугая поселився ватажок Пилип (Пилипенків куток). Двісім'ї Пилипенків ще знаються в архівних документах середини ХІХ ст., але сини їхні помирали чи загинули на війні десь і цей рід зів'яв. Поряд з Пилипом поселився Запорожець, а ближче до гирла річки Безводівки — Бобро давши назву урочищу біля свого города — Бобрівщина. Навпроти

Пилипа поставив своє жило Сидір, пам'ять про котрого залишилась у назві «Сидорів Яр» — урочище над річкою Городньою, в 2 км на захід від села. До цієї ж ватаги належали Риндя, Шумейко, Андрій, Чуб, Давид, Горба, Могила, Дичка, Хижняк і Горлатий. За 500 метрів на північ від Сидора, на південних схилах пагорбка, розкорчував собі ділянку Сакун. Із заходу відгородивши її глибокою канавою. Ця канава чітко просліджується й тепер, особливо ранньою весною. Рід Сакуна, як і рід Сидора, дуже розрісся. Його сини й онуки звільняли від лісу все нові й нові ділянки, розширюючи нові площі для городів і будівляння житла. Досить швидко вони зайняли землі по обидва боки вулиці. Сусідом у них був один Трохименко, але й його ім'я залишилось хіба що у вуличному прізвиську одного з Сакунів. Цікаво, що котрийсь із синів того першого городнянського Сакуна перейшов у Щурівку й заснував на лівому березі річки Смош Сакунів хутір, давши нове, вже щурівське відгалуження цього великого роду (Ремези, Дяки та ін.).

А в Городні на Сакуновому кутку, ближче до річки першопоселенцями ще були Курило, Куць, Коваль та Кошовий. Пам'ять про Ковалів закарбувалась в назві урочища «Ковалів Яр» (або ж Кут) на лівому березі річки Городенки, навпроти Городища.

На схід від Пилипенкової ватаги, на правому березі річки Безводівки, біля її гирла, поселився Ус зі своїми побратимами Тищенком, Швецем, Тягнирядном, Скрибною та ін. А трохи далі, вже угору проти течії цієї річки, осів козак Супрун. Хто із старшого покоління городнянців не пам'ятає гарний дубовий гайочок на схилі перед болотом і глибоку копанку «Супрунку», куди сходились купатися хлопчики з усього села? Та копанка і є пам'ятником першопоселенця Супруна, бо викопав її саме він.

Усів хутір згодом роз-

рісся, двори з'єднались у суцільну вулицю. Й хутір перетворився у загальний куток села Городні, звійшовши в його північну складову частину, що в загальному звалася й зветься Замістя. А на початку ХVІІІ ст. тут сталася велика трагедія.

Було сухе, бездощове літо, дули постійні вітри, стояла лекуча засуха. Всі старші люди були в полі на жнивах, на вулицях бігали одні діти, а на призьбах сиділи й куняли старі люди. Котрийсь з хлопчаків надумав розкласти вогнище. Вітер підхопив вогонь і розкидав його на всі боки. В кожному дворі стояли хата, величезна клуня, хліви, повітки, сажі, погребники, і все це вкрило соломкою. Поки жнивці добігли з поля гасити пожежу, куток Усів згорів дотла, пропало багато худоби. Куток все ж візродився з попелу, але з того часу вже став зватися «Печеним». Центральну частину «Село» зайняли такі першопоселенці, як Серета, Гринь, Боровський, Лучка, Хрипотун, Савка, Сионик, Гриб, Безух, Вакула, Сиротина, Гузь, Іванюта та ін. Одним з останніх на «Селі» поселився Мірошник, через що й отримав прізвисько Новоселець.

Ватажок Роман зі своїм гуртом (Рак, Каленик, Юшка, Тяч, Мамка, Лукаш, Дежвн, Дубас, Кривоніс, Ручика, Карель, Каниця, Гурджій, Марко та ін.) на захід від центру заснував хутір Романенці. Козак Рак володів землями під Накотом («Довге» по-городнянськи), де й дотепер існує «Ракове провалля». Пізніше Романенці з'єдналися з Грапівцями, де розташувався Граб зі своєю громадою (Домашенко, Бородай, Зоць, Федів, Сансай, Гарячий, Макей, Новак, Сміл, Дранко, Куліш, Терех, Верич, Дідовець).

На південній частині було два малечьких хутириці (Ігнатенці й Поленківці) та один великий хутір — Мельниківці.

Ось така історія заселення одного з численних сіл на Посуллі.

В. Е. ПЛОШКО,
вчитель-пенсіонер.

В. В. ПЛОШКО,
ветеран геології, кандидат наук.

(«Сію, сію, посіваю...»)

Останнім часом почалося відродження деяких обрядів, зокрема і різдвяно-новорічних, і Різдво тепер стало днем неробочим, для всіх віруючих і невіруючих. Своїм корінням це свято сягає в сім'ю давнину. Уміли наші пращури зробити його водночас і простим, і врочистим, і значущим, і жартильвим.

Проте сталося так, що декілька поколінь людей не з власної волі залишилися без історичної пам'яті. І те, що було для наших пращурів нормою життя, своєрідними кодексами, обрамленими обрядовою структурою, — протягом багатьох десятиліть шельмувалось і нещадно видучалося з повсякденного життя в зовсім ще недавні часи.

Серед низки зимових свят українців особливо виділявся період Дванадцятидення (Святки) з кульмінаційними точками 7, 14 і 19 січня — Різдво. Новий рік і Хрещення.

Навколо цих дат церковного та громадського календаря протягом віків склався надзвичайно багатий комплекс звичаєвості.

Маючи ряд специфічних рис, три головних зимових свята мали чимало спільного, оскільки обрядовість кожного з них повинна була виконувати схожі функції: захищати людей від впливу злих сил, особливо небезпечних у цей період, забезпечити добробут і щастя сім'ї в наступному році, визначити перспективи на майбутнє.

З 7 по 19 січня влаштовували різні ігри, обрядодії, вертепні вистави. Впродовж усіх трьох свят неодмінно мали бути присутніми два символи — сніг з жита чи пшениці та кутя (варили з пшениці або ячменю) — одвічні людські начала, що визначають найовітніше — хліб як символ життя і достатку.

Сніг постійно стояв на столі, а кутю варили до кожного святця окремо. Відтак кутя мала й свої назви: багата (на Різдво), щедра (на Новий рік) та голодна (на Водохреща).

Святкова трапеза напередодні Різдва (Свят-вечір, багата кутя), яка проходила у сімейному колі у нашій країні, як майже повсюди в Україні, мала урочистий характер і вилувалась у справжній ритуал. За народними уявленнями усі предмети, що

Новорічні свята

ПОБУТ І ЗВИЧАЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

стосувались обрядового столу, набували чудодійної сили. Широко побутувала традиція обмінюватися на Свят-вечір ритуальними стравами. Родичам, хрещеним батькам, бабі-повитусі, бідним сусідам святкову вечерю носили, як правило, діти.

З Різдвом пов'язані і колядницькі дії. Як згадують люди старшого покоління, жителі нашого міста В. В. Корінь, С. І. Лук'яненко, Л. В. Бабіч та інші, ще до середини 20-х років нинішнього. XX ст., напередодні або в перший день Різдва з вечора починали колядувати. Групи чоловіків, парубків, а пізніше дівчат і дітей заходили на подвір'я кожної хати, піснями славили господарів, бажали їм здоров'я, добробуту, за що отримували певну винагороду — подарунки та гроші. В основі таких колядок лежали давні магичні уявлення про те, що побажання, висловлені у період Новоріччя, мали стати реальністю.

Вважалося за велику честь, коли господу якомога більше одвідає колядників. Почесне місце

з українських колядак посідає мотив багатого врожаю, який відображає найзаповітніші мрії і сподівання хлібороба.

За своїм походженням колядування є позацерковним звичаєм, що існував задовго до прийняття християнства. Але з часом давні новорічні обходи, що несли у собі ідеї родючості, були частково християнізовані. Так утворилися дві відмінні форми колядування світська та церковна. З часом усюди на Україні почалося поступове витіснення народних календарних пісень релігійними колядками, віршами, в основі яких стало Священне писання, насамперед оповіді про народження Христа і Божу матір.

Обряд колядування у різних місцевостях мав деякі відмінності. На Східній Україні і зокрема на Прилуччині, переважали обходи із зіркою, що виготовлялась, як правило, зі звичайного решета, до якого припасовували роги (від 5 до 12). Потім конструкцію обклеювали різнокольоровим папером, прикрашали фольгою, стрічками та китицями.

Всередину вставляли свічку — так утворювалось щось на зразок чарівного ліхтаря.

Другу, «щедру кутю», готували напередодні Нового року. Як і на колядки, побутували урочисті обходи дворів зі щедрівками. Основний їх зміст — прославлення господаря і його сім'ї, побажання їм щастя, здоров'я, багатого врожаю.

Широко популярною на Україні була драматизована обрядова гра за участю масок — «Коза», що мала свій характерний ритуальний сценарій, пісенний і музичний репертуар. Назва її походить від головного діючого персонажа — парубка перевдягнутого козою. Головним у ритуальному дійстві був танець кози. Землеробська спрямованість цього давнього обряду, життєво важливого для всієї селянської общини, яскраво розкривається у супровідній пісні:

Де коза ходить, там жито родить,
Де коза не буває, там вилягає.
Де коза ногою, там жито копою,
Де коза рогом, там жито стогом...

Згодом цей обряд втрачає свою магичну функцію і трансформується у народну виставу пародійно-гумористичного плану.

Виразний аграрно-магічний зміст носив новорічний обряд засівання, який здійснювали хлопчики. Вони удосвіта йшли засівати родичів, сусідів, знайомих. Посівальницькі тексти, як і щедрівки, досить своєрідні, позначені тонким українським гумором.

Різдвяно-новорічний цикл завершувався святом Водохрещі (Водосвяття, Ордан, Йордан). Вечір 18 січня називався другим Святвечором, або голодною кутею. Назва ця пішла від того, що доти, доки не посвятять воду на річці, віруючі не їли, а тварин до обіду не напували.

Кульмінаційним моментом свята було занурення священником хреста в воду, після чого вона вважалася освяченою. За давнім звичаєм ця церемонія відбувалась просто неба, на берегах річок, струмків, озер.

Анатолій РИЖЕНКО,
вчитель-краснавець

Письменниця з Лисок

В цьому році їй виповнилося б 70 років. Творчість української письменниці Марії Лисовської жила в чистих джерел народного життя.

Звідки ж вона і якого роду-племени? Перший відомий представник роду прадід Марії — Михайло Васильович Лисовський.

15 жовтня 1861 р., 25-річний, тільки-но закінчивши Полтавську духовну семінарію, Михайло Лисовський повинчався з Олександром — дочкою панотця села Лиски на Прилуччині Івана Тимошівського.

В грудні того ж року Михайла призначають священником Лисківської Вознесенської церкви на місце його тестя. Так поселився прадід письменниці в Лисках.

У 1871 році в родині Лисовських народився син Федір, який і замінив батька через 35 років, ставши священником тут же у Лисках.

У 1901 році в родині Федора Лисовського та його дружини Марії Сидорівни народився син Павло, а пізніше доньки Ліда і Тоня.

Після закінчення гімназії Павло разом з дружиною Галею (котра була також родом з Лисок) приїждять у рідне село і працюють вчителями в сільській школі.

28 серпня 1922 р. у них народилася дочка Марія — майбутня письменниця.

Марійка любила своє маленьке старовинне, козацьке село, любила своїх земляків, людей гордих, але простих і працьовитих. Чарував її спів дівчат. Ось лиш стемніло і полинула пісня з «кутка». Незабаром чути пісню «ближче, це «кулики» щоб не відстати від «кутка» почали свою. І так аж за північ лунають пісні, чути сміх, жарти. Вони широко розносяться над чистими водами Удаю, відбиваються понад лісом з протилежного боку ріки і луною повертаються назад. Батьки рано прищепили їй любов до літератури, особливо української.

Закоханість народною творчістю, літературою і привела її у 1939 році, після закінчення школи, до Харківського універси-

◆ Марія Лисовська і Кость Тесленко в Лисках.

тету на філологічний факультет.

В університеті Марія познайомилася з Костем Тесленком, також студентом університету. У 1946 році отримавши дипломи вони разом їдуть до Донецька викладачами української мови і літератури середньої школи.

Як згадує одна з учениць, дітям подобались ці молоді вчителі за чудову соковиту мову, ширість, обізнаність, залюбленість у свою справу. Згадує, як Марія Павлівна з хвилюванням, сльозами на очах читала їм «Лілею» Шевченка. Вона була вродливою, лагідною, молодою жінкою, мрійливою і ніжною. Кость Макарович запам'ятовував школярам з веселою посмішкою, відчуттям гумору, але в той же час і боялись як вогню суворого погляду його чорних очей.

Живучи в злагоді і любові Марія Лисовська і Кость Тесленко не лише викладають українську літературу, але й пробують спільно писати оповідання, вірші, повісті. Починаючи з 1956 року їхні твори друкуються в часописах «Донбас», «Дніпро», «Зміна», «Прапор» та в інших.

На зборах донецьких письменників у 1958 році відповідальний секретар спілки П. Байдебуря відзначив К. Тесленка і М. Лисовську, як талано-

витих літераторів, які знайшли шлях до сердець читачів.

Вже перші оповідання привернули увагу ширістю розповіді, теплим ліризмом, образною мовою. У 1959 році побачила світ перша книжка «Скільки житиму любитиму».

Після першої збірки оповідань окремими книжками були видрукувані повісті «На морі слідів не лишається», «Крізь громовицю».

У 1966 році Марію Лисовську разом з Костем Тесленком приймають у члени Спілки українських письменників. Пізніше видаються їхні книги «Знайдені крила», «Різноміття», «Відтуння серця».

Зачарованість рідним краєм, спогоди про дитинство валять Марію до рідного села. І вона разом з чоловіком Костем Тесленком двічі відвідує Лиски. Жили вони у своїй тітці Антоніні Федорівні Савон. Відвідували і другу тітку Лідію Федорівну Краснопольську, котра жила майже поряд у Рибцях. Як згадує двоюрідний брат Марії — Савон Віталій Савович, Кость Тесленко, відпочиваючи в селі, кожного ранку «відкривав перукарню» — заводив свою механічну бритву і старанно голить голову. Любила вони бродити по стежках дитинства Марії. Слухали пісні, розповіді, збирали ма-

теріали для майбутніх своїх оповідань. Антоніні Федорівні вони подарували книгу «Крізь громовицю» з надписом «Савонам великим і малим».

У 1949 році народився в них син Сашко. Він також став письменником. Спочатку працював на заводі, закінчив медінститут, був лікарем в клініці серцевої хірургії, згодом став старшим редактором відділення прози журналу «Дніпро». Автор книжок фантастичних оповідань та повістей «Дозвольте народитися», «Кут паралельності», «Корида», «Випробування добром», «Викривлений простір».

Остання спільна книжка М. Лисовської і К. Тесленка «Незгасимі зірничі» вийшла з друку в 1978 році, а в перекладі на російську мову (1985 рік) Марія її уже не побачила.

Померла М. П. Лисовська 10 березня 1981 р. Похована на Мушкетівському кладовищі міста Донецька. В 1988 році помер і К. М. Тесленко, а трохи пізніше й син Олександр.

Нажаль на Прилуччині мало хто знає про свою землячку. В краєзнавчому музеї також немає ніяких матеріалів про М. П. Лисовську. У 1988 році вдалось започаткувати листування з Тесленком К. М. В той час він закінчував писати свою нову книгу, роман «Крихкий лід» і обіцяв по завершенню невідкладних справ допомогти прилуччанам з матеріалами про М. П. Лисовську. Але раптова смерть в тому ж році не дала йому змоги це зробити. У цьому році його друга дружина в останні роки (1983—1988) Болонова Л. М. надіслала листа, в якому розповіла про Лисовську й Тесленка К. М., обіцяла допомогу у відкритті хоча б куточка нашої землячки в краєзнавчому музеї.

У ці часи, коли відроджується духовність українського народу, потрібно зберегти все, що стосується його історії. М. П. Лисовська, ширій пропагандист української мови й літератури на Донеччині заслуговує того, щоб її ім'я було вписане в сторінку історії Прилуччини.

Олексій САВОН,
краєзнавець.

На царині духовного відродження

Готуючи матеріали до першого номера «Скарбниці», мене не залишала думка: а як же зустріне читач нову газету і чи потрібну справу робить колектив ентузіастів? І ось нарешті! Перший номер газети, а вийшов він 15 червня 1992 року, розставив усі крапки над і.

«Щире спасибі за перший номер вашої «Скарбниці». Газета читається, матеріали підібрані кваліфіковано, написані добротно. Єдине побажання: стежити, аби сторінки не були «сліпими», дбати про поєднання текстового матеріалу і фотознімків. Але то справа наживна. Сьогодні ж хочеться сказати: ваше прагнення — знайомити читачів з нестандартними ідеями, надати їм можливість глибше пізнати історію рідного краю — знайшло відображення у матеріалах рубрик «Шевченко і Прилуччина», «Історія церков і монастирів Прилуччини», «Немеркнуча пам'ять», «Наш календар», «З редакційної пошти». Думається: якби ж то скрізь отак мудро підійшли до розбудови наших духовних цінностей, відродження добрих традицій. Це вкрай потрібно нам, а ще більше — нашим дітям, онукам, правнукам...» Так відреагувала, ознайомившись з матеріалами першого номера газети «Скарбниця», Спілка журналістів України на чолі з її головою Е. Вербилом.

Своє враження щодо нашої газети висловив у своєму листі до нас і Інститут історії Академії наук України: «З великою зацікавленістю прочитали надісланний до Інституту примірник газети «Скарбниця». Останнім часом, коли серед широких верств населення України набув величезного поширення інтерес до національної історії, витоків української культури і державності, видання історико-краєзнавчого характеру набувають особливої актуальності... Сподіваємось, що видання такої газети як «Скарбниця», буде сприяти об'єктивному висвітленню історичного минулого, знайомитиме із забутим, відкриватиме невідоме. Одним з головних напрямів газети повинна стати пропаганда бережливого ставлення до пам'яток історії та культури українського і інших народів, що розташовані на нашій землі... Взагалі газета справляє добре враження художнім оформленням, цікавими графічними і фотоілюстративними матеріалами, піднімає як загально-історичні, так і питання місцевого характеру. Вважаємо, що видання «Скарбниці» є справою корисною і важливою, що газета, її авторський колектив зможе зробити гідний внесок в скарбницю української культури. Вважаємо успіхів».

І листи такого змісту непоодинокі. Редакція одержала десятки листів в яких автори: а це — Державний музей Т. Г. Шевченка, Чернігівський музей М. М. Коцюбинського, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Державний історико-культурний заповідник Качанівка та

багато інших організацій, установ, закладів культури, а також жителі різних міст України, які мали змогу ознайомитись з газетою, щиро вітають її редакцію з такою визначною подією у культурному житті не тільки Чернігівщини, а й України, як вихід першого номера газети «Скарбниця» і бажають плідної роботи на ниві краєзнавства, нових цікавих знахідок і успіхів у видавничій діяльності.

Директор Центрального Державного історичного архіву України Л. Гісцова відзначила вдалу назву газети і пропонує на її сторінках друкувати матеріали, в яких почати готувати прилучан до переіменування вулиць: «Робіть це тактовно, поступово, але настирливо і науково, покажіть, якими гарними і доцільними були старі назви».

А заступник директора Чернігівського історичного музею Л. Линюк пропонує, щоб автори науково-дослідницьких статей і нарисів давали посилання на джерела, як це робить газета «Старожитності».

Автори деяких листів вважають, що на сторінках газети потрібно публікувати матеріали про історію населених пунктів, вулиць, підприємств.

Це були думки, в основному, наукових установ, закладів культури. А як була сприйнята газета тими, заради кого вона була створена, жителями міста та району? Скажу одне. Ті, хто придбав перший номер «Скарбниці», з нетерпінням чекали виходу наступних номерів. Газета знайшла свого читача серед школярів, студентів, викладачів, робітників, інтелігенції міста. Матеріали, які публікуються в «Скарбниці», в основному, наукового характеру. І їх написання передувє копітка і довга науково-дослідницька робота, що й визначило періодичність виходу газети — один раз на місяць. А придбати нашу газету можна в краєзнавчому музеї щоденно з 9 до 18 години.

На закінчення наведу витяг з листа Ю. Коцюбинського, директора Чернігівського літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського: «Це дійсно перша ластівка в українському музеєзнавстві, коли колектив музею стає фундатором та видавцем такої цікавої газети. Уважно переглянули вашу «Скарбницю» і переконалися, що ви робите дуже важливу і корисну справу на царині духовного відродження нашої матінки-України... Матеріал першого номера настільки цікавий, різнобарвний, що газета читається на одному подиху».

Що ж, дуже приємно. Думаю, що цікавість і різнобарвність матеріалів до наступних номерів газети буде не меншою і читатиметься воєна на такому ж «одному подиху».

Леонід КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

ЦІКАВО, ЩО...

Ім'я нашого міста Прилуки в Україні носять два села в Овруцькому районі Житомирської області, село в Гуляйпільському районі Запорізької області. Є ще два села Стара і Нова Прилука в Липовецькому районі Вінницької області.

* * *

21 липня 1917 року в Прилуках вийшов перший номер газети «Прилучька Думка» — орган місцевої інтелігенції. Засновником і редактором її був відомий український мовознавець і ледагог, письменник і поет, прилучський вчитель Петро Федорович Залозний (1866—1931). Газета виступила за незалежну Україну й підтримала Центральну Раду.

* * *

23 травня 1675 року в Густинському монастирі архієпископ чернігівський Лазар Баранович висвятив на ієромонаха Данила Савича Туптала — одного з найпопулярніших українських святих, відомого в історії, як святий Димитрій Ростоаський.

* * *

Ріка Удай — притока Сули, бере початок біля Рожнівки на Ічнянщині, протікає через Прилучький, Срібнянський і Варвинський райони Чернігівської області та Пирятинський район Полтавської області, впадає в Сулу біля міста Лубен. Загальна довжина 327 км.

* * *

В історичних документах кінця XVIII століття в Прилуках згадується лише три вулиці: Київська, що йшла від укріпленого міста через Квашенці до виїзду на Київ, Пирятинська — починалася від односторонньої міської брами і Роменська, що йшла від брами через Броварки, Кустівці й Плискунівку, у напрямку міста Ромен. Згадується також і міська площа: торговля за валом, между Киевскими и Пирятинскими воротами.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилучькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 261. Тир. 2500 прим. Ціна 5 крб. Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

Нова ціна 7 крб.

СКАРБНИЦЯ

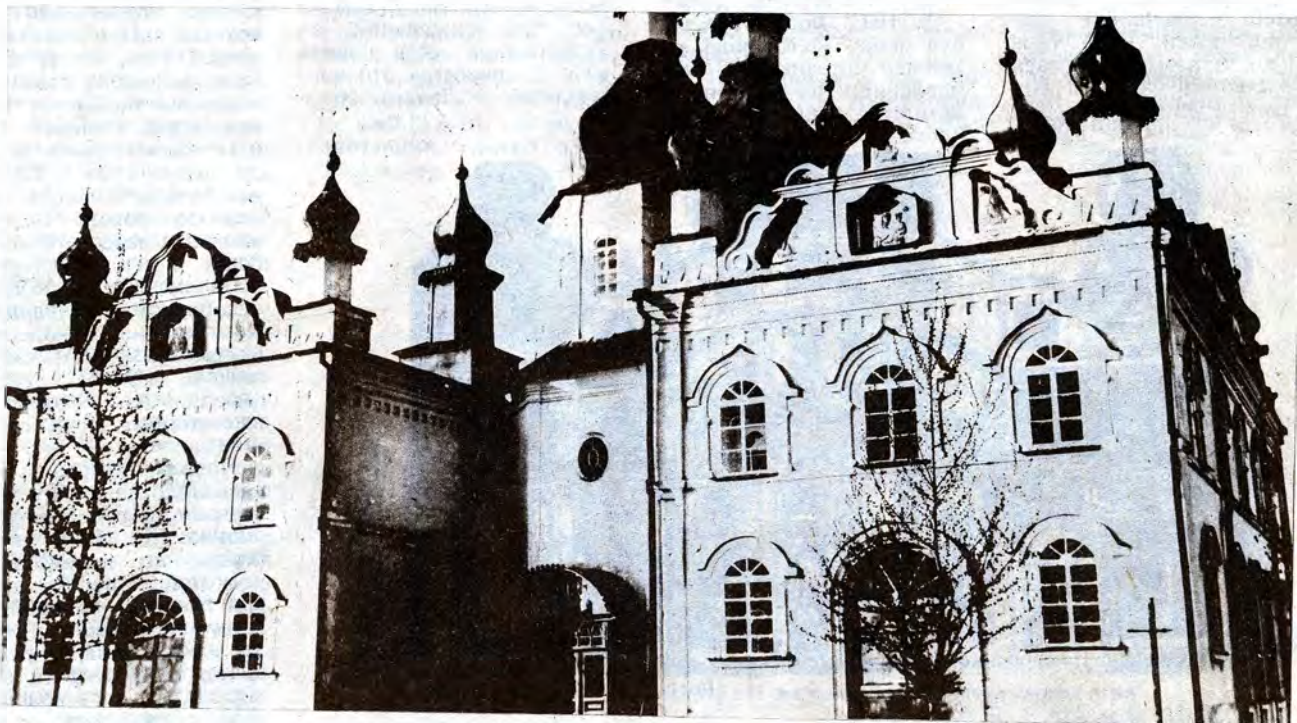
ПРИЛУКИ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 2 (6)

ЛЮТИЙ 1993 РОКУ

Покорвська церква Ладанського монастиря. Фото В. І. Маслова. 1928 рік.

Лада—богиня сонця

(Закінчення.
Початок у № 1).

Минуло лишень десятиліття. В Україні розгорілася визвольна війна, яку очолив гетьман Богдан Хмельницький. Нестримна хвиля народного гніву прокотилася і викинула польських панів і паненят з української землі. Леде встиг височити з полум'я, яке сам роздмухував своєю жорстокістю, ненависний Ярема Вишневецький. Монастир в Ладані знову відродився. У 1657 році грамотою волоковника прилуцького і

майбутнього славного гетьмана Петра Дорошенка за монастирем знову були закріплені землі, якими наділила його Раїна Могилянка. У цій грамоті, окрім ігумені Серафими, мабуть вперше в історичних документах, згадуються ладанські жителі: «Илляш Колтун, и Антон Шиш, и Демко Сказченко, обыватели ладанские, люди старинные».

Життя в монастирі продовжувалось: зводили нові споруди, монашки молилися Вогу, вчили селянських дітей, лікували

людей, займалися рукоділлям, вишивали й гаптували. Особливого поширення набуло гаптування золотом і сріблом. Найліпше вдавалися ладанським майстриням гаптовані шати до ікон — таких чудових прикрас ще не робив ніхто в цілій Україні. Замовлення почали надходити з різних єпархій України і навіть з Росії.

Минали літа. У 1735 році пожежа майже повністю знищила монастир з його церквами, дзвіницею, господарськими та оборонними спорудами.

Відродився цього разу він швидко, всього через п'ять років у монастирі знову діють три церкви, в його штаті ігуменя, намісниця, економка, 37 монашок, 13 служниць. Відбудову і повне відродження монастиря київський митрополит Рафаїл Заборовський доручив у 1743 році ігумені Олександрі, переїхавши її з Ніжина. За 20 років її праці, монастир досяг найбільшого розквіту. Побудована нова дерев'яна церква Ми-

(Продовження
на 2-й стор)..

Лада—богиня сонця

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

Іконала Чудотворця з вівтарем на честь Вознесіння Господнього, келії для монашук і, найголовніше, у 1763 році зведено найпершу муровану споруду монастиря — соборну Свято-Покровську церкву. 13 квітня 1763 року відбулася урочиста посвята нового храму. У цей день до церкви внесли найголовнішу святиню монастиря — древню чудотворну ікону Ладанської Божої Матері незвичайної, неземної краси. Вона таки дійсно чудом збереглася можливо ще з часів Київської Русі. Може саме вона й замінила нашим

Ладанський Покровський. Частина монастирських цінностей забрали до Чернігова, а частина залишилась на місці, бо Миколаївська церква стала сільською. Цікаво, що в числі залишених в монастирі книг були «к употреблению малоспособных ветхия церковная книги», а серед них ціла збірка безцифрових видань початку XVII століття, таких як «Евангелие учительное» 1616 року, «Ключ разумения», «Апостол» львівського друку.

У 1817 році монастир був знову «в сочаше учрежден штатным» і відновлений. Всі ці три десятиліття він не стояв пусткою, як Густинський,

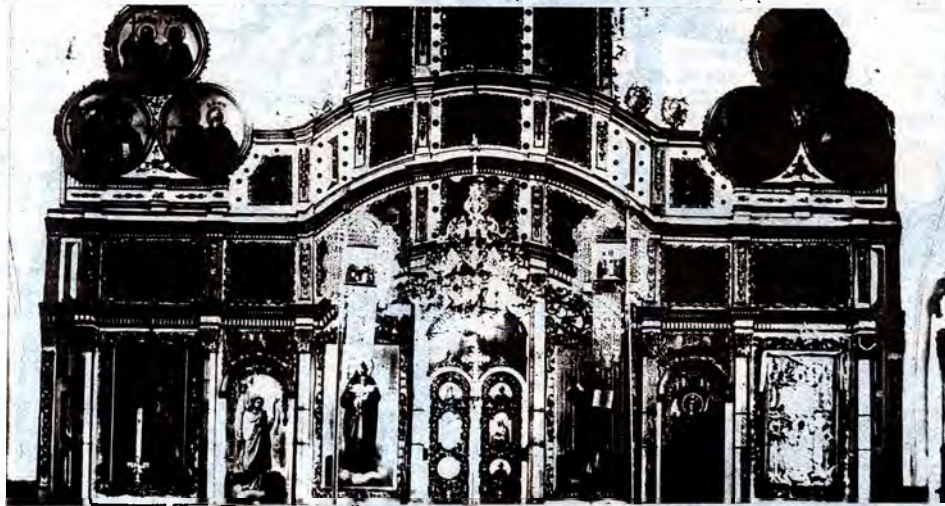
дзвіниця. Важливою подією в житті монастиря була дата 1 жовтня 1875 року, коли тут відкривали побудоване за пожертвування віруючих єпархіальне жіноче училище, яке готувало учителів церковнопарафіяльних початкових шкіл. В середньому в ньому щорічно навчалось від 50 до 75 дівчаток. Це були діти церковнослужителів з Полтавської єпархії, але вчилися в ньому й діти зuboжілих дворян, діти козаків і селян. У цей же час був оголошений на Полтавщині збір коштів для будівництва нового училища в Ладані. Жертвували хто скільки міг в церквах і монастирях.

ремонті посвячення, серед численних гостей був присутній Григорій Павлович Галаган з дружиною Катериною Василівною, яка була головною опікункою училища.

Наступало нове століття, нова епоха. Завдяки монастиреві, його популярності серед народу, швидкими темпами зростало село Ладан. Наприкінці XIX століття в ньому нараховувалось 34 козацьких, 240 селянських і 11 міщанських дворів, у яких проживало 165 козаків, 1164 селян і 50 міщан. Немало серед них було заможних хазяїв, що мали землю, волів і коней, корів і свиней, були й середнього достатку люди, але ж була й біднота, що ледь животіла від врожаю до врожаю. Віднідились заздирство на багатих, а ті звинувачували їх в неробстві, обзивали ледарями й голодранцями. Протистояння наростало і стримувалося, мабуть, лишень церквою, страхом перед карою Божою. А вже згодом і цього не стало.

Почалася страшна криза колотнеча, яку потім назвали громадянською війною. Все пішло шкереберть, все перемішалось у житті, порушились всі християнські заповіді, до яких віками привчали людей. Брат пішов супроти брата, діти супроти батьків, ледарі й волоцюги почали грабувати й убивати статечних і працюючих тільки за те, що вони кривавими мозолями нажили своє добро. Дурні й невігласи шельмували людей мудрих і талановитих. Володарями величезних, безкрайніх просторів імперії, яка змінювалася лише назву, й сотень мільйонів людей, стала зряя злочинців, людей без совісті і честі, ладних заради своїх амбіцій заплатити життями цілих народів. Почався безприкладний у світовій історії експеримент над живими людьми, у яких не тільки відібрали права й свободу, але намагалися позбавити рідної мови, культури, віри, накінець.

Дійшла черга і до Ладанського монастиря. Спочатку, майже ціле десятиліття, велася ціле-

Іконостас Покровської церкви Ладанського монастиря.

Фото В. І. Маслова. 1928 рік.

працерам слов'янам на придукайських кручах сонцелику богиню Ладу. Про цю чудодійну ікону, яка славилася ще й цілощомо, знали далеко за межами нашого краю, її цінували, оберігали й прикрашали. Помолитися їй приходили люди з далеких країв. Ігумення Олександра замовила для неї срібні, золочені шати з дарчим написом: «Ігумення Олександра 1757-го года, декабря 13 дня».

Знову на нашій землі настали смутні часи. Російська царица Катерина II знищила гетьманство в Україні, зруйнувала орлине гніздо Запорізьку Січ і остаточно закрипачила волелюбних українців. Своім «высочайшим» указом 1786 року вона ліквідувала найдревніші українські монастирі — скарбниці національної культури, а серед них і

в ньому продовжувалося життя. Жили в його стінах, підтримувані «доброхотними подаяннями» віруючих, монашки, обираючи собі «начальницю», на свята приходило і приїздило багато людей, відбувалися щорічно ярмарки: Вознесеньська на свято Вознесіння Господнього і Покровська з 30 вересня до 1 жовтня на Покрову. А ще рятувало монашок оте неперевершене мистецтво гаптування, яким вони володіли досконало і яке передавалось з покоління в покоління.

У 1818 році, за кошти останнього полкового писаря прилуцького козацького полку Федосія Івановича Александровича перебудована, майже заново побудована Миколаївська церква. Ще через п'ять років закладена нова мурована трьохярусна

в учбових закладах, на зібраних і сільських сходах.

1870—1880-ті роки були роками найвищого розвитку монастиря. У цей час його територія значно розширюється й інтенсивно забудовується, з'явилася нова мурована Миколаївська церква, реконструйовані й побудовані нові житлові корпуси, значно розширена головна Покровська церква. До неї, у цей час, з півночі й півдня зробили дві великі вівтарні прибудови, церква збільшилася майже вдвічі. У 1877 році відбулася закладка фундаментів під будівлю єпархіального училища, а через 5 років, 26 серпня 1882 року — урочисте його відкриття. У цей день архієпископ Полтавський Іоанн посвятив новий, двоверховий з мезоніном будинок училища. На це-

(Продовження
на 3-й стор.).

Лада—богиня сонця

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

спрямована пропаганда серед населення. Хтось невтомно пускав по селу плітки про мешканців монастиря. Вони й розпусниці, бо приймають «гостей» прямо у своїх келіях, вони й дітовбивці, бо топлять нагуляних дітей в Удаї, вони ще й обкрадують та обдурюють людей. Про ігуменю Ангеліну, яка ще недавно померла, навіть сороміцькі частушки склали. Це про ту Ангеліну, яка ще зовсім недавно, у 1913 році, за багаторічну благодійницьку і просвітницьку діяльність була нагороджена «из кабинета Его Императорского Величества» золотим нагрудним хрестом. А потім проблема вирішилась зовсім просто, після того, як у Ладан навідалися «гепеушники» з Харкова, тодішньої столиці України. Вони походили, кругом позаглядали, дещо уточнили, когось попередили і зникли. Минуло зовсім небагато часу і ось, 28 жовтня 1928 року вийшла постанова Раднаркому України про створення в Ладані трудової комуні Державного політичного управління УРСР для малолітніх правопорушників. Це й був початок кінця. Спочатку під комуну відібрали частину житлових будівель і єпархіальне училище, потім Миколаївську церкву, в якій був створений клуб комуні. А ще через півроку монастир був повністю ліквідований, а його мешканці вивезені невідомо куди. На їх місце у Ладан ринув потік нещасних, покалечених війною і розрухою безпритульних дітей, голих і голодних, хворих і знедолених. Та й що гріха таїти, немало було серед них і карних злочинців, невинуватих злочодів і навіть убивць. Всього було. Дісталось тоді багатьом, надовго запам'ятала вся Прилуччина ладанських «урок», про яких ще й досі згадують.

Та життя брало своє. Комуна прижилася і потроху починала працювати. Колишні безпритульні й «урки» поволі ставали робітниками, майстрами своєї справи, а деякі й керівниками виробництва.

Спочатку влаштували кустарні майстерні: столярну, жерстяну, слюсарну, кравецьку, шевську, які виготовляли простенькі столи й стільці, виварки, замки, дверні петлі, шили спецівку й легкі черевики. Потім, після того як у Покровській церкві обладнали електростанцію, виробництво почало розширюватися. Майстерні поступово перетворювалися у добре обладнані заводські цехи, де виготовляли кабінетні меблі, спортивний інвентар, ліхтарі, вогнегасники, а згодом і шліфувальні верстати. Почалося й нове будівництво. У 1938 році—це вже досить крупне підприємство— завод протипожежного обладнання.

ний один із центрів духовного життя у нашій краї, навкіи втрачені історичні й художні пам'ятки: старовинні книги, ікони, вироби з дорогоцінних металів, тканини, дерева, кераміки. Зруйновані, розібрані на цеглу монастирський мур з брамами, дзвіниця, двоповерховий корпус келій. Завдаючи великої шкоди рідкісній архітектурній пам'ятці українського бароко— Покровській церкві, дуже пошкоджена інша, Миколаївська церква і вкрай занедбані житлові корпуси.

Позитивним у цій сумній історії є лише одне: монастир у тяжкі роки нашої історії став притулком для сотень нещас-

скоріше перевести в інше місце цех, який нині знаходиться в колишній Покровській церкві й звільнити приміщення від виробничого обладнання. Необхідно провести реставрацію цієї чудової пам'ятки архітектури, побудованої у кращих формах українського бароко, запросивши для проектних і реставраційних робіт фахівців. А вже потому передати цю споруду віруючим для використання за первісним призначенням. Це було б не тільки розумно, раціонально, але й справедливо. Адже почули ми в Ладані, що віруючі збираються будувати нову церкву, та ще й не де інде, як серед старого кладовища. Люди добрі!

Миколаївська (Вознесенська) церква Ладанського монастиря.

Фото В. І. Маслова. 1929 рік.

Отже завод поглинув монастир. Але це лишень на перший погляд. Коли підходиш до заводоуправління з пам'ятником перед фасадом, то це без сумніву завод, а ось за прохідною, де тебе з усіх боків оточують старовинні будинки і церкви, то це вже монастир. Після того, як основні заводські корпуси були побудовані в іншому місці, тут залишилися лише деякі зовсім незначні примітивні виробничі цехи і служби, а ось монастирські будівлі збереглися майже повністю. То що ж, виходить комуна і завод посприяли збереженню монастиря? Як же зрозуміти, осмислити все те, що трапилось тоді, 65 років тому? Без сумніву, історія ця у першу чергу сумна і навіть трагічна, бо є втрати й несталі. Знище-

них, ні в чому не повинних дітей, які були приречені на загибель. Тут, у його стінах вони пережили розруху і страшний голодомор, тут їх повернули до життя, навчили працювати і жити по-людськи. У монастирських корпусах і зараз знаходяться притулок десятків робітничих сімей, а будинок єпархіального училища уже багато років зайнятий професійно-технічним училищем. Тож і виходить, що монастир ще й досі виконує своє призначення і продовжує служити людям. Мабуть давно уже настала пора допомогти й йому самому. Звичайно, про відновлення монастиря мови зараз не може бути, це просто не реально. Але надати дійову допомогу архітектурним пам'яткам вкрай необхідно. У першу чергу треба най-

Схаменіться, не робіть цього. Не можна тривожити небіжчиків, ваших зовсім не давніх предків, бо це буде не по-людськи. Ніколи і нікому не буде щастя у тому храмі, що побудований на людських кістках. Це те ж саме, коли ще зовсім недавно сучасні бузувіри знищували старі кладовища і на їх місці будували стадіони, парки і танцювальні майданчики.

Як уже й згадувалось, житлові корпуси монастиря загалом використовуються за своїм первісним призначенням, тобто в них живуть люди й зараз. Але відчувається якась невизначеність, люди живуть за принципом «після нас ітрава не росте». Ці гарні, старовинні будівлі

(Закінчення на 4-й стор.)

Лада—богиня сонця

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.).

теж треба поступово приводити в порядок, тобто реставрувати, упорядкувати і вони ще багато років служитимуть людям. Тож будемо надіятися на мудрість керівництва селища і заводу, та й районна адміністрація повинна сказати своє вагоме слово у цій потрібній і невідкладній справі.

* * *

Завершуючи свою розповідь, хочу повідомити нашим читачам троше одну цікаву історію, пов'язану з старим монастирем над Удаєм, яка сталася зовсім недавно. У прудні минулого року до прилуцького музею зателефонували й повідомили про те, що в Ладані випадково виявили старий підземний хід біля Удаю. У той же день ми були на місці події. Так, це був саме він, підземний потайний хід з монастиря до Удаю і копали його саме тоді, коли був заснований монастир, тобто на самому початку XVII століття. Знайшли його випадково тоді, як вирівнювали майданчик під монастирську гору для будівництва гаражів. Насиль хід був майже наполовину засипаний землею і далі 5—7 метрів пролізти ним не було можливості.

Другого дня наша невеличка експедиція опоряджена саперними лопатками й ліхтарями розпочала розвідувальні роботи. Підземний хід овальний у розрізі, висотою від 100 до 150 см і шириною 80—100 см, прокопаний у шарі материкової глини на глибині 4—5 метрів від поверхні, поступово підіймаючись вгору, веде від Удаю у напрямку до Покровської

церкви на території монастиря. Попрацювавши перший день, ми вже мали повне уявлення того, як майже 400 років тому пробивали цей хід. Працювали мабуть здебільшого уночі. Сидів навколішках чоловіча і в мерхтливому світлі воскових свічок довбав кайлом тверду жовту глину, а потім зачищав лопатою з коротким держакком, відгрібаючи позад себе глину. Його товариш, скорчившись у три погібелі, нагрібав глину у старі ночви й смикав за мотузку. Ночви пливли у темні і щезали, на поверхню їх витягували удвох, бо важенько було. Потім глину висипали і ночви знову зникали у темному отворі. Так вони й плавали туди й сюди, з кожним днем все далі й далі. А потому, розводили міцну, майже білу глину і вимащували стінки й склепіння ходу, вирівнюючи всі вибоїни і шпарини.

Уже на другий, чи третій день ми мимоволі почали наслідувати древніх будівничих. Двоє, а частіше один копав землю, яка була у ході, навантажуючи її в старі ночви, а двоє на поверхні витягували їх, вивантажували і ретельно просіювали ґрунт. Спробували користуватись акумуляторними ліхтарями, але швидко від них відмовились, бо працювали під землею по 7—8 годин, а ліхтарі витримували лише 2—3. Довелось перейти теж на випробуваний давній спосіб — освітлення свічками. Працювати було нелегко: тісно, душно й парко під землею, а на поверхні міцний морозець, але цікавість брала своє і ми метр за метром пробивалися в глибину монастирської гори. Десь на п'ятнадцятому метрі в заглибленні з'явилися перші знахідки — позеленілі

мідні російські монети XIX століття, спочатку поодинокі, а далі вже й цілими десятками, спаяними до купи корозією. Це вже давало деяку інформацію, поперше — про підземний хід знали і ним користувалися у XIX і навіть на початку XX століття, по-друге — десь тут у підземеллях в скрутні часи ховали гроші, а може й не тільки їх. А вже ще й зараз розповідають у Ладані про монастирську бібліотеку, збережену десь у підземеллях, про підземний мурований хід з Миколаївської церкви невідомо куди та про склепи, в яких поховані монашки. Згадаймо хоча б «Ранок» Івана Микитенка: «...хлопці... одірвали мармурову дошку і лазили у склеп, там поховано якусь багату монашку, але золота не знайшли, і ніюго там нема...»

За кілька днів роботи ми пройшли близько 20—25 метрів і наблизилися до того місця на горі, де ще до недавня проходили монастирські мури. І тут на нас чекала невдача. Серед засипки почали з'являтися обрізки блях і шкіри, тобто відходи виробництва перших комунарських майстерень, потім вони пішли цілими шарами, а ще до них додалися биті ампули з вогнегасників. Далі зникло склепіння ходу, а відходи заповнили його до самого дна. Ми ще прокопали зо два метри і витягли на поверхню сміття, але далі продовжувати роботи було ризиковано, в кожну хвилину на голови міг обвалитись кількадеметровий шар ґрунту. Довелося зупинитись, на превеликий жаль.

Навесні ми готові продовжити дослідження, але тепер уже власними силами не обійдемося, потрібна допомога завод-

ської адміністрації, можливо технікою, а можливо трохи й робочою силою. Ми дійшли висновку, що хід завалився у 20-х роках, а потім був засипаний і забутий. Завал треба розкопати при допомозі техніки, а потім рухатись далі під землею і дійти до підземелля, до якого веде хід.

Під час досліджень, до нас кожного дня приходили робітники заводу, дорослі й діти з Ладана і Подища, нам доводилось розповідати про монастир і підземелля, про печери і підземні ходи.

Того дня ми уже збиралися до Прилук, ащоб зіпрітисся, чекаючи транспорту, вирішили трохи покопати сіру пляму на глиняному урвищі поблизу підземного ходу. На неї ми звернули увагу з самого початку і не помилилися. Це була ще одна підземна споруда і теж зруйнована. Але це вже було щось інше, схоже чи то на хрещату капличку, чи то келю з підвищенням у центральній частині. Стіни і склепіння цієї споруди теж ретельно обмазані білою глиною, підлога добре утрамбована. Наскільки частина печери зрізана ножом бульдозера, але розкопати, розчистити, дослідити і зафіксувати її потрібно обов'язково. Це досить рідкісні, унікальні пам'ятки підземної архітектури минулих епох, які потрібно не тільки вивчити, але й обов'язково зберегти для прийдешніх поколінь.

Від'їжджали ми у вечірніх сутінках. Було радісно на душі, що вдалося в котрий уже раз приторкнутися до витоків нашої історії, та в одночас і сумно, що так і не вдалося поки що розгадати ще одну таємницю гори богині Сонця Ладид над сивим Удаєм.

Георгій ГАЙДАЙ,
голова Прилуцького
краєзнавчого товариства
імені В. І. Маслова.

Про дві Чернявщини на Прилуччині

Очевидно вже всім відомо про те, що північна частина сучасного міста Прилук, «Латинці» — це колишнє село Чернявщина. Воно засноване прилуцьким полковником Дмитром Чернявським, який на посаді полковника пе-

ребував у 1663 році. У О. М. Лазаревського («Опис Старої Малоросії») про нього сказано, що він посів це місце під час інтриг за гетьманську булаву як прибічник Якимом Сомка, претендента на гетьманство. Тут же зга-

дується й документ, акт з рагушної прилуцької книги про купівлю Чернявським в березні 1663 року будинку в Прилуках у густинського ченця Гостилевича. Ця купівля відбулася при сприянні «його милості Іоакима

Сомка, гетьмана Війська Його Царської Величності Запорозького». Треба думати, що заселення території сучасного згаданого села відбулося значно раніше купівлі будинку в місті, вірогідно, десь після закінчення національно-визвольної війни 1648—1654 років.

(Закінчення на 5-й стор.).

Про дві Чернявщини на Прилуччині

(Закінчення.
Початок на 4-й стор.).

Доля Дмитра Чернявського, як і багатьох українських полковників, закінчилась трагічно, бо в тому ж таки 1663 році, вже після обрання гетьманом Івана Брюховецького, його було відправлено в Москву, а звідти по етапу — до Сибіру. Прізвисьце засновника села Чернявщини О. М. Лазаревський в своїй роботі згадує ще раз, описуючи історію села Лівсові Сорочинці: «...в 1685 році Сорочинці Самойловичем віддано тодішньому обозному Григорію Чернявському, котрий передав його своєму сину Степану, полковому осавулу». Мабуть, це були нащадки Дмитра Чернявського.

В 1666 році село Чернявщина було віщент зруйноване ординцями, а його жителі знищені або ж захоплені в полон. Це сталося в часи Руїни, коли на історичну арену вийшов Правобережний гетьман України Петро Дорошенко (1665—1676 рр.). колишній прилучський полковник, великий український патріот. Він прагнув об'єднати обидві частини нашої держави й відновити для неї незалежність.

Але Дорошенка, як і його попередників, переслідували невдачі. Оскільки для досягнення своїх патріотичних цілей допомагали в Європі чекати було ні від кого, Дорошенку довелося просити її в турків і татар, що й обернулось великою бідою для всього нашого Посульсько-Удайського краю. Гетьману Дорошенку крымський хан прислав 20 тисяч ординців, половина з котрих була перекинута на Лівобережжя. Це військо замість допомоги кинулось грабувати наш край, розділившись на три частини, одна з них пішла на Полтаву, друга — на Переяслав, третя на Прилуки.

В Прилуках на той час не було полковника Лазаря Горленка, а керував містом царський воевода Загряжський, при якому був усього один офіцер і 50 москалів. Вони б нізачо не відбилися від такої кількості татар. Але ординці не наважились напасти на фортецю, що й врятувало місто, а ки-

нулись грабувати навколишні села, в тому числі й Чернявщину. Було взято в полон багато бранців, напровадено всякого добра й худоби. Після цього татари повернулись на другий бік Дніпра. Ось якою була їхня «допомога». А воевода Загряжський після всього цього не був навіть здатний доповісти Горленку, що ж трапилось.

Згодом після цього спустошене село Чернявщина відродилось. Але окремо від Прилук в документах воно стало згадуватись лише у другій половині XVIII століття. В 1780 році в цьому селі було вже 67 дворів і 82 хати, що належали селянам. І козакам, з яких 9 дворів і 15 хат числилось за нащадками Горленків.

В селі Чернявщині була дерев'яна церква Благочиння, невідомо ким і коли побудована, але вона згоріла 30 червня 1805 року, на що вказує запис в клірових відомостях за 1826 рік Прилучського держархіву. Там же й зафіксовано те, що село Чернявщина розташоване в 2 км від Прилук, в півкілометра від села Сорочинці, й в 7 км від Густині. Парафіян села Чернявщини у 1826 році було 270 душ чоловічої статі, а «земельних угодій не маєється».

В селі Чернявщині жив рідний брат гетьманши Самойлович, козак Захар Голуб, дочка якого Марія, була замужем за одним із синів прилучського полковника Лазаря Горленка, Дмитром. Це був його молодший син від другого шлюбу, який через 5 років після смерті батька, з 1692 по 1709 рік, теж був прилучським полковником. Як відомо, Лазар Горленко, не зважаючи на те, що довгі роки займав високі посади полковника чи полкового судді, в побуті залишався простим козаком, чого не можна сказати про його сина Дмитра. Це був багатий і бундючний вельможка, але ж і справжній патріот України, найближчий соратник гетьмана Івана Мазепи. Мабуть негативні риси свого характеру Дмитро успадкував від матері Єфросинії Горленко, котра у свій час усіма правдами й неправдами, обійшовши па-

синків, зуміла відстояти єдину маєтність Лазаря Горленка (село Вільшану) й передати її своїм рідним синам.

Діставши цей спадок Дмитро Горленко з дружиною виїхали заснувати біля Вільшани хутір. Голубівна настільки любила своє рідне село, що й новоствореному хутору вирішила дати таку ж назву. Так, в останній чверті XVII століття на Прилуччині з'явилась ще одна Чернявщина.

Хутір Чернявщина (навіть з невеликою церквою) був розташований в південних околицях села Вільшани, в 1—1,5 км від села, в одному з мальовничих куточків нашого краю, що тепер, як пам'ять про той хутір, має назву «урочище Чернявщина». Це в цьому хуторі залишилась жити Марія Захарівна Голуб-Горленко в часи післямазепинського терору царя Петра в Україні, бо ті незчисленні маєтності й землі, якими колись володів її чоловік, після поразки гетьмана Мазепи були роздані прихильникам московського уряду або ж царським вельможам і генералам. Так, село Вільшана (а також і село Мирянка) у 1712 році опинились в руках одного із «птенцов гнезда Петрова» фельдмаршала графа Бориса Петровича Шереметьєва, про що свідчить архівний документ — універсал гетьмана Івана Скоропадського.

Прилучський полковник Дмитро Горленко разом з гетьманом Іваном Мазепою і генеральним писарем Пилипом Орликсом у 1709 році опинився в еміграції, в Туреччині (Бендери на Волощині). Лише після кончини гетьмана він почав робити спроби повернутися на батьківщину. Але це йому вдалось лише в 1715 році. Саме в хутір Чернявщину, до своєї дружини й повернувся опальний полковник і, псбачивши своє колись незчисленне, а тепер розшматоване багатство, захворів лихоманкою. Це дало йому змогу затриматися в Україні якийсь місяць. Але гетьман Скоропадський хотів швидше спекатися тепер переслідуваного полковника й підганяв його швидше відправлятися до Москви, куди його викли-

кав цар. Там і прожив у самотності Горленко аж до 1731 року.

Цей прилучський полковник хоч і не був страчений чи засланий до Сибіру, але йому прийшлося пережити більше принижень, ніж всім іншим мазепинцям. Переживав він ці приниження дуже вразливо, бо раніше звик до покори своїй особі й поваги до себе. І можна зрозуміти сум, нудьгу й ностальгію хворого полковника, ксли він з осоружної йому Москви вдивлявся в далекий південний обрій, за яким ховалася його рідна земля.

Дружина полковника, Марія Захарівна, у цей час жила на хуторі Чернявщина й посилала звідти чоловікові харч і гроші. Повернули Дмитра Горленка до дружини, в рідний хутір Чернявщину, взявши наперед зобов'язання про те, що він живучи в «малій Росії ніякого уряду собі шукати й приймати не буде» і «зі зрадниками з-поміж малоросіян, з Орликсом та іншими, і з запорожцями ніяких спілкувань чинити не буде». Застав він свою дружину на хуторі Чернявщини всю в боргах, бо, посилаючи йому всяке збіжжя на заслання заборгувала лише одному Густинському монастирю 3650 золотих.

Прийшовши на Прилуччину в серпні 1731 року Дмитро Горленко, почувачи себе дуже погано, зразу ж написав заповіт і невдовзі по тому й помер. Похований він згідно заповіту в Густинському монастирі поряд з прахом батька й матері.

Від будівель колишнього хутора Чернявщини під Вільшаною ніякого сліду не лишилось, бо все заросло густим лісом, а ось залишки загат і деякі копанки існують і дотепер. В ставках тоді розводили рибу, а копанки пізніше вільшанці використовували для купання в них. Вони були глибокі з дуже холодною водою, але хлопці часто сходились туди й Чернявщина гуля й шуміла не тільки зеленим віттям навколишніх лісів, а й молодими, дзвінкими, юнацькими голосами. «Куди ж воно ділось, звідкіль взялось?..» ням...

Василь ПЛОШКО — вчитель-пенсіонер, **Вітольд ПЛОШКО** — геолог, кандидат наук.

Василь Королів-Старий, письменник з діаспори

Наша історія. літопис нашого минулого були б не повними, коли б ми не згадували видатних українців з діаспори, котрі весь час старалися прислужитися українському народові, нашій землі. Серед них ім'я борця за незалежну Україну, журналіста, письменника Василя Короліва-Старого. Нашому поколінню ім'я письменника стало відоме лише у 1990 році, коли видавництво «Веселка» видало його збірку казок «Нечиста сила».

4 лютого 1879 року в родині дяка Ладанського Свято-Покровського жіночого монастиря на Прилуччині Костянтина Івановича Королева і його дружини Феодосії народився син. Щасливі батьки запросили хрещеним батьком новонародженому священника Семена Андрієвського, а матір'ю — дочку дяка Петра Королева Ольгу і дали йому ім'я — Василь.

В дитинстві, у довгі зимові вечори, коли віхола гуділа в димарі, а Морозенко розмальовував шибки химерними візерунками, любив над усе Василько слухати казки. Він і читати навчився дуже рано, щоб самому їх читати. Читав і перечитував казки, оповідання, за-

хоплювався «Вечорами на хуторі біля Диканьки» великого Гоголя, полюбив Шевченка.

Батькам дуже хотілося побачити сина у духовному сані і вони послали його вчитися до Полтавської духовної семінарії. Але Василь Костянтинівич, маючи щире, добре серце, співчуваючи простому люду бачив, своє життєве призначення в реальній допомозі своєму народові. Отож і продовжив освіту не в духовній академії, як того хотів батько, а в Харківському ветеринарному інституті. Успішно закінчив його у 1902 році В. Королів почав працювати ветеринарним лікарем. Щоб простий люді міг надати допомогу своїй домашній худобі, він написав і видав на українській мові посібник з ветеринарії «Скотолічебник».

Так би мабуть і працював він лікарем, допомагаючи людям, коли б у 1905 році Україну не сколихнули бурхливі революційні події. Впали обмеження на українську мову, пресу, літературні видання. Сприймавши все це як початок відродження самобутньої української культури, Василь Костянтинівич довільно віддає

себе служінню високим ідеалам, бере активну участь в становленні вітчизняної культури.

У цей час в Києві та інших містах виходять українські часописи, газети, книги. В. К. Королів-Старий не залишається осторонь революційних подій і у 1906 році царська охранка заарештовує і ув'язнює його. Але й після звільнення він продовжує активну громадську діяльність, співробітничав в українських газетах «Рада», «Хлібороб», «Засів», «Село», в «Літературно-науковому віснику» та інших виданнях. У «Словнику українських псевдонімів» тих часів знаходимо чималу низку псевдонімів біля прізвища В. К. Короліва-Старого. У 1917 році він упорядкував книгу «300 гуморесок та афоризмів», збірку «Для дорослих казки та легенди» в кількох випусках.

В 1917—1919 роках журналістика стає основною зброєю В. Короліва. Його призначають директором видавництва «Час», редактором книгознавчого журналу «Книгар». Цей журнал має велику цінність і в наш час. Літературознавцем, досліджуючи літературу революційного часу не обійтись без нього. Завдяки В. Короліву-Старому всі видання, котрі виходили у ті часи, фіксувались і рецензувались в журналі «Книгар».

В. Королів-Старий, як і вся передова інтелігенція України, відстоював Україну як самостійну незалежну державу. Побачивши, що Україні не вивагає з імперських паурів Росії, він вирішив відійти від революційної боротьби. В 1919 році емігрував у Чехословаччину. Переїхавши туди без ніяких статків, жив у великій бідності. І лише завдяки тому, що вдалося влаштуватися викладачем в українській сільськогосподарській академії в Подєбрадах, матеріальне становище його покращало.

В Чехословаччині В. Королів-Старий познайомився з Наталеною Дунін-Борковською. На той час йому було 40 років, а Наталі — 31. В такі роки звела їх доля, вони одружилися і знайшли своє щастя. Кілька слів про

Наталену. Батько її, граф Юрій Дунін-Борковський учений - природознавець, походив з давнього українського козацько-старшинського роду. І хоч він виховувався змалку у Франції, але з великою повагою ставився до української культури. Маги вела родовід з Іспанії. В Україні проходять дитячі роки Наталени, вона виховувалась в інституті шляхетних дівчат у Києві. Маючи добрий голос, виступала в театрах, приймала участь в археологічних розкопках Помпеї в Єгипті, побувала медсестрою на фронті. Завдяки Короліву-Старому Наталена стає українською письменницею. Вона авторка історичних романів, повістей, оповідань, українсько-чеського словника. Загалом це цікава, колоритна постать в українській культурі.

В. К. Королів-Старий живучи в Чехословаччині, продовжував літературну творчість. Основні його художні твори виходять у 20-х роках. Серед них роман «Чмелик», п'єска-казка «Русалка-жабан», збірка казок «Нечиста сила». Письменник вважав, що прищеплювати дітям почуття страху перед вигаданими страхітками не педагогічно і не раціонально. У своїх казках він показує персонажів чортів, відьом, упирів, русалок, домовиків, водяних, які допомагають людям, приносять їм користь. Так Домовик у казці «Потерчата» допомагає дяку Оверку вибратись з болота, Вовкулака доглядає за могилами на цвинтарі, Мавка лікує звірів, допомагає лісничкові, Мара карає злого, лихого горбаня, Потороча Хрипка допомагає бідному хлопцю Андрійку.

Твори В. К. Короліва-Старого читаються з задоволенням, на одному диханні, вони наводять на роздуми, спонукають робити добро людям.

24 роки прожив Королів-Старий в Чехословаччині. Помер він на 65 році життя — 11 грудня 1943 року, похований у місті Мельнику. Там же похована і його дружина Наталена, яка померла 1 листопада 1966 року.

Олексій САВОН,
кравець.

В. К. Королів-Старий.

Голодомор на Прилуччині

РІК 1933. ХРОНІКА ПОДІЙ.

Страшний це був час. Страшнішого мабуть не пам'ятає історія. На нашій благословенній землі, на найродючіших у світі чорноземних помірних людях, поодинокі й сім'ями, вилягали цілі роди і села. Помирали в пропахлих хлібом оселях, на хлібних нивах, на польових дорогах. Гинули у першу чергу кращі з кращих, ті, хто за пайку хліба не стежив і не доносив на сусіда, хто не пішов, позичивши очі у сірка, виривати останній шматок з голодних дитячих ротів, хто не нишпорив по чужих горах і повітках, шукаючи захованого хліба. Мерці були кругом. Уже й не плакали за покійниками, мабуть вперше українська земля без ліку, без жалоби і молитви при мала синів своїх. Скільки їх розпроцалося з білим світом? Хто знає? Вони мов розчинилися у просторі: були — і нема! А це ж батьки й матері, брати і сестри наші!

Влітку 1931 року фактично закінчилась «суцільна» колективізація села: все що можна — стягли докупи, залишилися лише ті, яких затягну до колгоспів навіть під страхом смерті було вже неможливо. Колективізація, разом з драконівськими хлібозаготівлями, під час яких з колгоспів викачували навіть продовольче зерно, а у одноосібників забирали посівне, спричинили до того, що вже восени 1931 року розпочався голод. Спеціальні загони й бригади активістів обстежували кожне господарство, в хатах і коморах перевертали все догори дном. Політбюро ЦК КП(б)У пропонувало органам юстиції суворо карати саботажників хлібозаготовок. На місцях стали проводити показові виїзні судові сесії.

8 грудня 1932 року генеральний секретар ЦК КП(б)У С. В. Косіор з почуттям виконаного обов'язку доповідав Сталіну про те, що зерно в селян вилучено максимально, а особистий представник Сталіна по заготівлі хліба Мендель Хатаєвич відверто заявляв: «Між селянами і нашою владою точиться жорстока боротьба. Це боротьба на смерть. Цей рік став випробуванням нашої сили і їхньої витривалості. Голод довів ім, хто тут господар. Він коштував мільйони життів, але колгоспна система існуватиме завжди. Ми виграли війну!»

Свого найтрагічнішого апогею голодомор в Україні досяг взимку та весною 1933 року. Люди їли дохлу худобу, собак і пацюків, часто божеволіли з голоду, траплялися випадки, коли батьки вбивали і їли своїх дітей. На кордонах України виставлялися озброєні загони спеціального призначення, які не пускали голодних біженців до Росії, де такого голоду не було.

Проймає 60 літ. Чи пам'ятаємо ми тих, хто безвинно загинув мученицькою голодною смертю? Мабуть забули вже. Ось і потрібно нині назвати їх імена — на газетних сторінках, на музейних стендах, на меморіальних плитах, в пам'ятних книгах. Це борг перед жертвами голодомору всіх нині суцільних. Мабуть слід було б пам'ятати і знати поіменно катів, які погубили мільйони людей. Не для помсти, а для того, щоб не допустити подібних вироdkів ще раз до влади.

У нас на Прилуччині дослідження голодомору ще майже не займалися, бо воно надзвичайно складне. Все, що стосувалось цієї теми протягом десятиліть було під забороною. Мовчать документи, мовчить преса. Місцева газета тих часів ні словом не обмовилась про голод і його жертви, хоча зовсім не приховує того жахливого терору проти селян, що творився кругом. Немало цінних матеріалів тієї доби дає «Правда Прилуччини». Тож давайте перенесемось подумки на шість десятиліть назад і прослідкуємо, які події відбувалися у нашій ріднім краї день за днем.

СІЧЕНЬ — ЛЮТИЙ

1933-й розпочався подією, яка сколихнула, налякала доведених до крайнього зубожіння голодних людей. А було це так.

Найбільш «неблагойдним» у Прилуцькому районі вважалось село Яблунівка, де споконвіку селяни, працюючи на родючій землі, жили заможні і в достатках. Та ще й від дідів-прадідів успадковане оте золоте правило — що посієш, те й пожнеш. Попрацював біля земельки до кривавих мозолів, добре внирав, засіяв — то й буде хліб і до хліба. А тут — віддай весь урожай державі, а вона може щось виділити і для тебе, якщо лише буде. Та ще й голод розпочався. Тож і опирались відчайдушні — до останнього.

В Прилуках, на бюро райкому вирішили покарати непокірну Яблунівку, та так, щоб і інші боялись. В село послали активістів з партосередку Линовицького цукрозаводу. Секретар осередку «товариш Цукерман» одержав особливі повноваження і почалося... Діяли швидко, перевіреними методами. Спочатку зібрали яблунівських партійців і активістів, розподілили їх по кутках, а потім і самі стали до «роботи». Всього у цій акції приймало участь 90 чоловік. Одноразово по всіх кутках села провели тотальний обшук, «викривали куркульські маневри і контрреволюційних саботажників». Результатами цієї акції було те, що прихований хліб знайшли у 70-ти господарствах, заарештували, мабуть теж по рознарядці, двох чоловік — одноосібника і колгосп-

ника. А потім почали проводити виснажливі «збори» по кутках. Збирали десятків за два дядьків і проводили серед них роз'яснювальну роботу, яку не всі могли витримати. Слабкіші добровільно віддавали рештки хліба. Батько загнаного червоного партизана Іван Гузь признався, що в його господарстві є яма з «куркульським» хлібом. Про такі ж ями, але з власним хлібом, призналися Петро Шавро і Олексій Гладкий.

А згодом в селі відбулася виїзна сесія Чернігівського обласного «самого найсправедливішого в світі» радянського суду, на якій розглянули справи «ворогів народу» одноосібника Петра Семеновича Варченка і колгоспника Василя Петровича Гладкого. Вина Варченка була незаперечною — він не тільки «з контрреволюційною метою ухилявся від хлібоздачі, але й спрямовував свою агітацію на те, щоб це робили інші одноосібники». Під час обшуку у цього «ворога народу» знайшли 30 пудів зерна і 118 кг картоплі. Цього було досить, щоб суд вирішив, що «своїми діями Варченко намагався підірвати економічну міць країни, що він є людина соціально небезпечна, непоправна і як ворог соціалістичного будівництва не може залишатися в суспільстві». Ось так — конкретно і ясно.

Ще яснішою була справа Гладкого: колишній куркуль, за зв'язок з бандою Шовкового у 1929 році шість місяців відбував покарання у в'язниці. «Цей класовий ворог проліз у колгосп «Червоної партизан» і з шкури ліз, щоб завоювати довір'я». Його призначили на «відповідальну посаду» барабанщиком і нічним сторожем до молотарки. У нього знайшли яму з хлібом. Довести, що він крадений було просто: на трудодні Гладкий заробив 60 кг хліба, а в ямі було у десять разів більше. Значить — крадений з колгоспу. Судова сесія вирішила вважати Гладкого «за соціально небезпечного, за такого, що не може залишатися в соціалістичному суспільстві». Обоє їх присудили до «вищої міри соціальної оборони» — розстрілу з конфіскацією майна.

Після винесення вироку, тут же на суді, виступили з заявами про добровільну здачу прихованого хліба Замогорський Іван і Клименко Федір. Взагалі, цей суд мав великий резонанс на Прилуччині. Налякані люди були поставлені перед дилемою: або ти добровільно здаєш весь прихований хліб і помреш голодною смертю, або в тебе його знайдуть і розстріляють. Тим більше, що це був не перший випадок, коли людей карали смертю за їхній же хліб. В минулому 1932 році на Прилуччині від караючого меча Феміди уже загинули наглою смертю «шкідники і контрреволюціонери» Карпенко, Дьогтяренко, Джевага і Чиперис, все за той же, здобутий кривави-

(Закінчення на 8-й стор.)

Голодомор на Прилуччині

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.).

ми мозолями і власним горбом хліб.

В січні подібна акція, але ще без суду буда проведена в Рудівці. Характерно, що в цьому селі знайшли всього 22 ями з хлібом і лише дві з них були куркульські. Це пояснюється тим, що хліб ховали всі, хто тільки його ще мав. В Сергіївці здали хліб колгоспники артлі імені Шевченка Іван Горбач, Іван Овод, Лаврін Пасько та Іван Ковтун, заявивши, що вони його крали, перевозачи з поля до комори. У цьому ж колгоспі за крадіжку фуражу були засуджені на 8 років позбавлення волі бригадир Федір Лещотний та конюх Кіндрат Овсієнко. А ось, з позовклої сторінки «Правди Прилуччини», з тьмяного фотознімка дивляться смутні, голодні очі чоловіка в блаженській шинельці, а поряд текст заяви про те, що він, одноосібник села Богданівки Микола Йосипович Придатченко, повністю здав державі хліб і м'ясо і закликає селян «виправити свої помилки й хто з них закопав у ямах, або заховав хліб, негайно викопати його й виконати хлібозаготівлю». Ось так, пограбували

людину, прирекли на голодну смерть, ще й виставили для знущання.

З 20 січня по 1 лютого райком партії оголосив на Прилуччині штурмовий декадник завершення заготівлі хліба в одноосібному секторі. Але вже очевидно викачувати було нічого. Не допомогли й спеціальні бригади, організовані при кожній сільраді. За перших п'ять днів з населених пунктів 30 сільрад вивезли всього 203 пуди зерна, а такі сільради як Боршєнська, Голубівська, Ковтунівська, Крутоярівська, Ладанська, Линовицька й Мазківська не дали жодного пуда. Хліба у людей вже не було. Траплялися ще поодинокі випадки, коли люди пухли з голоду, а взяти прихований у ямі на власному городі хліб боялися і він починав там гнисти. Боялися доносів, обшуків. Так, в Ковтунівці пекли хліб з бурякового насіння, а коли пройшли в лютому місяці з обшуком — знайшли ще три, мабуть останні ями з хлібом у Гната Музиченка, Олександра Загребельного та Івана Онищенка. Всім їм «дали» по вісім років в'язниці.

Косіор на лютевому (1933 року) пленумі ЦК КП(б)У заявив у своєму виступі, що тільки опортуністи, агенти класового ворога за-

являють: спочатку собі, а потім, що залишиться — державі, хоча є ще такі «комуністи», які теж цю лінію обстоюють. І зовсім недостійним вважав він «утворення й зберігання так званих насінних фондів при невиконанні плану хлібозаготівель». Були такі «комуністи», про яких згадував генсек, і у нас на Прилуччині. Шевченко Платон з Переволичної допомагав приховати збіжжя Карпові Михалку, а коли йому доводилося забирати у куркулів хліб під час обшуків, то він «частку залишав їм, хоч забраного і не вистачало на виконання твердого завдання». Шпетили за примиренство з куркулями керівника бригади по вилученню хліба у Половій Кузьму Тріпаченка та його помічника кандидата в члени партії Федора Зітченка. За приклад їм ставили бригаду секретаря комсомольського осередку Артемюка, яка в цьому ж селі, під час штурмового декадника заготовила по своєму кутку в Половій 50 процентів усього запланованого по селу хліба. Не важко уявити скільки пухлих людей добавилося на цьому нещасному кутку.

Голодомор продовжувався, оголошена війна проти хлібороба набирала оберти.

Георгій ГАЙДАЙ,

голова Прилучького краєзнавчого товариства ім. В. І. Маслова.

1678 року прилучський полк під командуванням славного лицаря Федора Мовчана навів прославив себе у боях проти турків під Чигирином. Указом російського царя Федора Олексійовича загиблих прилучан записано для «вечного поминання в Синодик» в соборній Успенській церкві Московського Кремля, головній церкві Російської імперії.

У 1910 році, у населення Прилучького повіту налічувалось 10957 ткацьких верстатів, з них — 70 «самольотів», тобто більш удосконалених. Найбільша кількість верстатів (більше тисячі) була у Іванківській та Мало-Дівцькій волостях. В Прилучках у той час жило всього три ткачі, але це були майстри-професіона-

Цікаво, що...

ли. Зате торгівлею в місті займалось 1577 чоло-

У 1786 році населення міста Прилук складало 6177 чоловік (без дворян). з них купців — 7, міщан — 3159, селян — 2911. священослужителів — 100. Характерно, що за виключенням 6 «великороссиян», всі останні були «природные малороссияне православного исповедания».

Першою з відомих церков у Прилучках була збудована у 1618 році дерев'яна соборна церква Різдва Пресвятої Богородиці. У 1697 році на її мі-

сті спорудили нову, теж дерев'яну, але й вона загнила під час пожежі 1781 року. Нині існуючий мурований собор Різдва (архів) освячений у 1817 році.

У 1876 році почалася визвольна війна Чорногорії й Сербії проти турецького панування. 18 вересня з Прилук виїхала група з шістнадцяти волонтерів, які виявили бажання допомогти братам-слов'янам у їх боротьбі за незалежність.

У 1910 році на Ярмарковій площі в Прилучках.

яка нині повністю забудована, налічувалось 17 вітряків. Власниками їх були козаки Валько, Мащенко й Шульга, міщани Мохнач, Погребняк. Причина, Проценко, Романченко, Терентій, Федорченко. Один з вітряків належав кустьківській Трьох-Святительській церкві.

Наприкінці XIX століття в Прилучках існували три приватні друкарні, або ж як їх тоді називали типо-літографії. Вони належали прилучьким підприємцям Марку Лінкову, Арону Мірову і вчителю Йосипу Талалаю. У 1919 році всі вони були націоналізовані, а на їх базі створена державна друкарня, яка діє і понині.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилучькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 685. Тир. 2500 прим.
Свідectво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

Скарбниці

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 3 (7)

БЕРЕЗЕНЬ 1993 РОКУ

Пам'яті славного гетьмана

Мабуть мало хто з прилучан знає про те, що в їх рідному місті існує пам'ятник одному з найвидатніших українських державних діячів минулого козацькому гетьману Івану Степановичу Мазепі. Тому самому Мазепі, що здійснив безнадійно відчайдушний подвиг для «общого добра матки моєї отчизни бідної України» і за що мав усього доста: і тавро зрадника, і страшне церковне прокляття, яке 12 листопада 1708 року в присутності царя Петра пролунало з амвону Троїцького собору в гетьманській столиці Глухові, а потім тисячоголовою луною відгукнулося по всій неозорій імперії — від Успенського собору московського кремля до найменшої сільської церкви. Це несправедне прокляття обов'язково проголошували щорічно в кожній церкві Російської імперії, звучало воно й у нашому столітті, а може де звучить і досі.

Та спливають роки й століття і настає година суду вічного і справедливого — Суду історії. Спадає «полудя тяжкая з очей» і нащадки великого гетьмана починають читати свою історію, в якій біле називають білим, а чорне — чорним. Ім'я Івана Мазепи зусиллями українських істориків очищається від фальсифікаторського бруду. Перед нами вимальовується постаць щирого патріота України, талановитого дер-

Прилуки Івановская Церковь.

жавного діяча і полководця, дипломата і мецената. Людини всебічно обдарованої й високоосвіченої. Серед найближчих соратників гетьмана, так само затаврованих і підданих

анафемі московською церквою, був і наш прилуцький полковник Дмитро Лазарович Горленко. З Мазепою він був до кінця, до самої смерті гетьмана. Горленко правив При-

луцьким полком 15 років, з 1692 по 1708 рік. Саме він користувався найбільшою довірою і прихильністю гетьмана. Їх навіть вважали родичами, але вони були лишень однодумцями. Їх ріднила і об'єднувала єдина мета — за всяку ціну вирвати Україну і її народ з московської неволі. В роки правління полком Горленко розбудовував місто і укріплював прилуцьку фортецю, заселяв навколишні степи хуторами, сприяв розвитку ремесел і торгівлі, опікувався церквами, школами, притулками для убогих, створив у полку, чи не єдиний в Гетьманщині цех музик. В 1697 році ним побудована нова соборна церква Різдва Богородиці в Прилуках, а також нові церкви в Густинському монастирі. Горленко запровадив у селі Квашинцях (нині район міста) тві щорічні ярмажки: Іванівську, яка відбувалася з 22 по 26 червня і Дмитрівську з 24 по 28 жовтня. Ці ярмажки існували в Прилуках більше двохсот років, відбувалися вони ще й в першій чверті ХХ століття.

Під кінець свого полковництва, там же, в селі Квашинцях Горленко побутував за свій кошт дерев'яну Іоано-Дмитрівську церкву, увічнивши ім'я свого покровителя гетьмана Івана Мазепи і своє власне. Бутувати цю церкву (Закінчення на 2-й стор.).

Пам'яті славного гетьмана

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

кву почали при ньому, а завершили у 1709 році, коли Горленко був уже в еміграції в Бендерах. Вона знаходилась неподалік від Київської брами Прилуцької фортеці, на вигоні приміського села Квашиниць. Нині це квартал навпроти ефіро-олійного заводу.

Церква проіснувала майже сім десятиліть. Розібрали її у 1778 році, обгородивши і поставивши хрест на місці престолу, як цього вимагав стародавній звичай. Нову церкву в ім'я Івана Предтечі й святого Дмитра почали будувати на тому ж самому місці у 1780 році. А через рік, 14 вересня 1781 року, в Прилуках спалахнула пожежа, яка знищила майже все старовинне місто з його будинками й крамницями, церквами й вежами. Але новенький храм на Квашинцях все ж таки вицілів, бо в історичних документах згадується у 1785 році й показаний на старовинному плані міста 1790-х років. Церква була збудована на совість, можливо з дуба, бо простояла більше 80 років. Розібрали її вже в середині XIX століття, а на її місці поставили невеличку каплицю. Нову кам'яну церкву, спалковану двома дерев'яними, збудували вже на новому місці, на розі Київської та Іванівської вулиць. Зводили й прикрашали цей величний храм з високою трьохярсною дзвіницею всім миром, не скупилися багаті купці й підприємці, міщани й козаки, працювали свої мідяки убогі. У 1865 році будівництво було повністю завершено і 28 серпня від-

◆ Іванівська церква в Прилуках. 1930 рік.

булося урочисте посвячення. Спочатку церква і дзвіниця стояли окремо, але на початку XX століття їх об'єднали прибудовою, що дало змогу майже вдвічі збільшити площу споруди. Мабуть тоді ж біля північної стіни була побудована каплиця.

Стрункий силует нової п'ятибанної церкви з дзвіницею чудово вписався в панораму старовинного міста. Без сумніву, вона була тоді, та й нині є однією з найкращих архітектурних споруд у місті.

Та ось настали нові часи, прийшло нове покоління, нова мораль. З тим же ентузіазмом як будували церкву, так само почали їх нищити. Ось лише погляньте на цей знімок, погляньте на отого низькорослого чоловіка в центрі групи. Як хвацько він поставив ногу на розтрощений дзвін Іванівської церкви, мовби на голіву поверженого звіра. А лише кілька років тому, у цій же церкві він мабуть ревно бив земні поклони і молився Богу. Або придивіться уважніше до юнаків і дівчат, що веселою зграйкою стоять довкола уламків побитих дзвонів, в них ви можете пізнати своїх батьків і матерів, дідусів і бабусь. Бо не так уже й давно це відбувалося, це був лютий 1930 року.

Нині настав час збирати каміння — Іванівська церква відроджується знову. Кожен прилуччанин повинен внести свій вклад у відбудову храма-пам'ятника. Ми всі, віруючі й невіруючі, повинні спокитувати перед історією тяжких гріхів наших батьків і дідів. Стосується це не тільки свідомих громадян, але й установ і організацій. Панчішна фабрика до війни, більше 10 років ви-

користувалась церкву під цех для пошиву рукавичок і мала від цього немалий зиск. А найбільше це стосується торговельних організацій, бо саме міське управління торгівлі, склади якого розміщувались у церкві понад 20 років, довело своєю безгосподарністю споруду до того жалюгідного стану, в якому вона зараз знаходиться.

І накінець ще одне побажання зауваження. Для відродження історичної справедливості потрібно щоб відроджений храм мав два престолі і знову носив свою первісну назву — Івано-Дмитрівської церкви. Щоб зберегти для гонимих поколінь не тільки ім'я славного гетьмана України Івана Мазепи, але й ім'я фундатора храму прилуцького полковника Дмитра Горленка, його соратника

ДО 60-РІЧЧЯ
ГОЛОДОМОРУ
В УКРАЇНІ

Голодомор на Прилуччині

Рік 1933. березень.
Хроніка подій.

Припало весняне сонечко, весело защебетало

ли пташки, швидко танули сніги на полях. Природа оживала, оновлювалась. Та не було радості на цій проклятій Богом і

людьми грішній землі, де брат пішов на брата, де втратили честь і совість, де розтоптали людську гідність. Було горе і ту-

ла безнадія, бо не оживуть уже тисячі мучеників, які не пережили страшну зиму і померли наголою голодною смертю. А скільки ще лежало по хатах розпухлих, налитих

(Продовження
на 3-й стор.)

Голодомор на Прилуччині

(Продовження.)

Початок на 2-й стор.)

смертельною водою приречених людей? Нема їм ліку.

Війна між владою і простим людом продовжувалась. І сили ж були нерівні: з одного боку зграя знахабнілих політиканів різних рангів під керівництвом московських «вождів», які все життя, на всякий випадок прикривалися партійними кличками на кшталт злодійських кликух — Сталін-Джугашвілі, Молотов-Скрябін, в їх руках опинилась необмежена влада, армія, грізний НКВС, суди і прокуратура, весь державний бюрократичний апарат, з іншого — майже весь трудовий люд, мільйони хліборобів, загартованих природою здорових, сильних і красивих людей. По один бік ліній фронту — обжиралися і пиячили на бенкетах, просторікували на засіданнях, пленумах і сесіях, упиваючись всезладям і безкарністю, по другий — рвали жили на тяжкій роботі, їли дохлих коней і торішне листя, тисячами й тисячами загрибали в ями полеглих у цій страшній війні. Ціль у «переможців» була одна — на селі повинні залишитись лише безземельні обідрані до нитки селяни-колгоспники і ніяких власників. Тобто всі трудівники в місті й на селі повинні стати пролетарями, які потім об'єднаються в усьому світі й дружними колонами йдуть прямо до світлого майбутнього. А хто не захоче — того в тюрми, табори, а ще краще — до ями.

Продовжувалась війна на Прилуччині. Уже в перших числах березня був опублікований список членів та кандидатів партії, мобілізованих райкомом «для зміцнення колгоспів» району, що в перекладі на зрозумілу мову означає — для остаточної викачки залишків хліба, для повної ліквіда-

ції як класу хазяїв-хліборобів, яких тоді називали куркулями. Цей захід був не що інше, як натравлювання голодних робітників проти не менш голодних селян. У списку — двадцять новопризначених голів колгоспу. В основному це робітники й службовці підприємств і установ міста Прилук і Линовицького цукрового заводу. Кого тільки не було серед цих «голів»! Мають найкращими з них були Мотуз і Марченко з міського БПРУ, тобто тюрми, цим хлопцям, як кажуть, і карти в руки. Стали головами аж три робітники з махорфабрики — Василенко В. В., Гіряк О. П. і Чепур В. В. Цікаво, що з Линовицького головами колгоспу поїхало чотири чоловіки і серед них жодного місцевого, все це були зайди, яким нічого було творити: Дікасов Н. Г., Крючков А. М., Ніколаєв П. А., Гах П. К. Доповнюють цей список прилучцькі бюрократи, серед яких завідувачі, інспектори, інструктори, тобто люди, які не могли відрізнити пшениці від жита.

Характерно, що серед мобілізованих, окрім голів, було близько трьох десятків новопризначених секретарів партосередків, голів сільрад, членів правління й навіть бригадирів колгоспів. І що вже зовсім парадоксально, що бригадирами посілали робітників махорфабрики Брацковського, Фішбейна і Мяснікова, Туревського з артілі «Змагання», Добрушину з панчішної фабрики. Все це були люди єврейської національності, які в наших місцях займалися в основному торгівлею, підприємництвом, ремеслами, були чудовими майстрами своєї справи на заводах і фабриках, але ж вони по традиції, з діда-прадіда ніколи не бралися за хліборобську справу. Про це знали всі, навіть діти. А тут — з фабрики, від верстату — й відразу в найголовніші

Симфонія смерті.

Худ. Могилевський, Прилуки, 1930-ті роки.

командири сільськогосподарського виробництва. Критерій підбору був зовсім інший. Людей споряджали все на ту ж саму війну з селянством, одягали вони знамениті шкірянки й галіфе, незабували й про револьвер, який був чи не найголовнішим знаряддям у тій роботі на яку їх посілали і благословляли. Підбирали в основному горлодерів і розбишак для яких не було нічого святого, таким, і тільки таким можна було доручити цю справу. І це не просто припущення. Ось лишень два факти тогу, що чесні й порядні люди завжди залишаються ними, в яку б ситуацію вони не потрапляли.

«Витяг з постанови бюро Прилучцького райкому партії від 3 березня 1933 року. Слухали: про відмовлення тов. Луцак К. члена партії з 1920 року, мобілізованого бюро РПК в рахунок «300» на роботу для зміцнення колгоспів області згідно з ухвалою облоркбюро КП(б)У. Ухвалили: за те, що т. Луцак відмовилася їхати на село, мотивуючи що вона «не справиться» з роботою, бюро РПК розглядає це як явне дезертирство з відповідальної ділянки партійної роботи, що по-

суті є не що інше, як саботаж заходів партії на зміцнення колгоспів. — тов. Луцак з партії виключити. Секретар РПК Робенко».

Слідом за партією позоставив свою принципову позицію і її вірний помічник комсомол. За відмову їхати на село з спілки виключені, як «дезертири-зрадники інтересів колгоспного будівництва» Левітін (РСІ), Кокоша (фабрична МРК), Байкін (фабрика взуття) і Волович Нінель (школа № 2).

Тож були й тоді, в умовах страшного насилля й терору люди, для яких існували зовсім інші критерії. І мабуть вони знали на що йдуть, бо виключенням з партії чи комсомолу такі справи не закінчувались. Були такі й серед голів колгоспів. На початку березня протрималася нова хвиля грабунків, бо інакше це й не назвеш, коли у селян під виглядом мобілізації насіння відбирали останнє зерно. Деякі голови відтягували виконання цих грабіжницьких заходів, тим самим рятуючи від голодної смерті своїх односельців. На так звану «чорну дошку» занесені голови колгоспу Ведмицький (Плискунівка), Терентій (Броварки), Симоненко (Густина). Але була й «червона» дошка», на яку потрапили ті, що відбра-

(Закінчення на 4-й стор.)

Голодомор на Прилуччині

(Закінчення.
Початок на 2-й стор.)

ли останню надію у людей: Залізник (Лалинци), Болотін (Новий Побут), Чабан (Егорівка), Дорошенко (Замістя) та інші.

15 березня у «Правді Прилуччини» мабуть чи не вперше, просочило саме слово «голод». Йшлося все про ту ж «мобілізацію» посівних матеріалів у Дідівському колгоспі: «член управи Гарагуля навіть вдався до куркульської провокації, він заявив, що мовляв, колгоспники самі пухнуть з голоду і запропонували зробити у всіх колгоспників обшук, мовляв тоді побачите, що хліба ні в кого нема, Гарагуля в Управі (правлінні) не самотній, Мовчанням його підтримують усі члени управи». Так, Гарагуля був не самотній. З засмічених слобудством і брехнею газетних сторінок, іноді пробивалося зерно правди протистояння. Так, у Валках «підбивав колгоспників на саботаж» Семен Нестеренко, а в Ковтунівці «розкладницьку роботу» проводив Т. І. Овденко.

Весною 1933-го, не зважаючи на «зміцнення» керівних кадрів і поновлення їх за рахунок новоявлених спеців з Прилук, колгоспи на Прилуччині буквально розвалювалися. Голод робив свою справу, а довершували розвал ті ж самі керівні кадри, п'янички й пройдисвіти з партвितками в кишені. Ось лишень кілька найхарактерніших їх «подвигів». В селі Замістя голова колгоспу імені Чапаєва комуніст Дорошенко мабуть чи не найперший у районі виконав так звану мобілізацію посівного зерна у колгоспників. А в господарстві у цей час гинуло кожного дня по одному, а то й по двоє коней, яких на початок березня в господарстві налічувалось близько 60-ти. Тож вважай, що сіяти йому було вже нічим. В колгоспі заправляли злодюги і спекулянти, яких старанно покривав голова, бо мабуть і сам був такий. У Сергіївці було чотири колгоспи: Шейгусівський, імені Шевченка, Ворошилова і, звичайно ж, Сталіна. В сільському партосередку налічувалось 14 членів партії, з них жодного не

було в бригадах і на фермах. Один сторожував біля кооперації, ще один торгував у крамниці, а всі інші — на керівних посадах, «керували» аж гай шумів. Головою колгоспу імені Сталіна був, аж страшно вимовити, безпартійний Гусак, а ось організатором праці (була тоді й така посада) призначили комуніста Петра Шевченка. Зате пиячили вони разом, та так, що колгоспники й на збори не ходили, бо не хотіли слухати п'яне врання своїх горе-керівників. У Ковтунівці доручили збирати посівний матеріал Я. А. Нетязі, та цей «діяч» шодня напивався «до чортиків» і тверезим його ніколи не бачили.

В останній декаді березня був оголошений ще один «визначальний» захід — так званий надранний засів, тобто заставляли селян сіяти зернові в холодну мокру землю, яка щойно звільнилася з-під снігу. Окрім того, з'явилось ще одне нововведення. У зв'язку з тим, що «через куркульське шкідництво» в колгоспах не зібрано як слід картоплю, а яку зібрано —

ту згноїли або поїли, по-стала гостра проблема з посівним матеріалом. Ось і придумали різати картоплю шматочками і висаджувати у парники, щоб потім розсадою пересадити в землю. Селяни чи довіряли цим «агрозаходам», бо знали, що сіяти треба у добре прогріту землю, а картоплю яку висадиш добірно, той урожай буде добрий, а ж душпайок і вродять душпайки. Вигнали на надранний засів колгоспників у Дідівцях, вийшов на поле і старий, з діда-прадіда хлібороб Іван Свириденко. Вийшов, тицьнув косяком у розквашену землю, плюнувши з досади та й потяг ноги до хати. Іч куркуляка, носом крутить та ще й плюється, не подобається йому колгоспні порядки! Тут же й донос нашкобали куди слід, хай розберуться. А то ще «куркульський агент» Петро Дубіль в Малківці не втримався і сказав: «люди добрі, що ж ми робимо, адже сіяти можна буде хіба що через місяць, хто ж нас розумними назве?» Та де там, наказано, значить сій, хоч вовк траву їж. Отак і розпочалася весна 1933-го на Прилуччині.

Георгій ГАЙДАЙ — голова краєзнавчого товариства ім. В. І. Маслова.

У нашому музеї зберігаються краєзнавчі записки старого вчителя з

Ліквідували як клас

АБО ЯК РОЗКУРКУЛЮВАЛИ В МАЛІ ДІВИЦІ

Малі Дівиці Володимира Петровича Постульги, людини, яка все своє життя присвятила вихованню дітей і вивченню історії рідного краю. У своєму селі він побудував краєзнавчий музей, написав історію Малої Дівиці, на протязі багатьох десятиліть вів спостереження за природою, був членом Географічного товариства. На відміну від інших краєзнавців тих часів, В. П. Постульга у своїх записках не забував і про тих людей, імена яких десятиліттями витравлювались з пам'яті земляків. Саме це і підштовхнуло нас

оприлюднити дещо з його записок, без коментарів.

Комітет незаможних селян у Малій Дівиці організовувався весною 1920 року. До нього увійшли 33 бідняки, серед яких були Бублик, Бугаєнко, Буймистренко, Линник, Тонкаль, Халепа та інші. Першим головою комітету був Петро Кузьмович Заєць, якого згодом замінив Антон Григорович Причина. Засідання комітету проходили в хаті Миколи Воробйова біля пожарного депо.

З перших днів органі-

зації, члени комітету всебічно допомагали сільській Раді у проведенні в життя радянських законів, постанов партії. Допомагали продовольчим загонам збирати хліб, брали участь у проведенні продрозверстки, дбали про те, щоб податки лягли на плечі куркулям, домогалися, щоб такі товари як сіль, гас, сірники в першу чергу потрапляли біднякам. Під час посухи і голоду 1921 року члени КНС приймали активну участь у розміщенні прибулих у село голо-

(Закінчення на 5-й стор.)

Ліквідували як клас

(Закінчення.

Початок на 4-й стор.)

дуючих і зокрема дітей, збирали для них хліб і одяг. У червні 1922 року в село прибуло 33 дітей з Царицинської, Самарської, Уфімської, Таврійської губерній. Всі вони були розміщені у селянських родинах й забезпечені харчуванням і одягом.

Куркулі виступали проти заходів радянської влади, проти комітету незаможників. В навколишніх лісах «промишляли» бандити, підтримувані куркульством. Вони нападали на село, грабували людей, тероризували органи місцевої влади, перешкоджали виконанню державних завдань по заготівлі хліба, палива, роботі споживчого товариства. Банди поповнювалися куркульськими синками і найвідсталішими елементами, задурманеними самогоном.

12 жовтня 1920 року на Малу Дівицю напало 150 бандитів з українського загону Гонти, озброєних гвинтівками і сімома кулеметами. В бою загинуло 12 червоноармійців, а їх командир відстрілювався, поки вистачило набоїв і застрелився останньою кулею. Увірвавшись у село, бандити розстріляли трьох місцевих радянських працівників.

У квітні 1921 року банда у складі 30 чоловік вчинила напад на сільраду і волревком. Бандити розстріляли уповноваженого Прилуцького повітового парткому, знищили всі документи, пограбували касу, потрощили меблі. Від рук бандитів загинули комуністи Бублик, Копил і Куля. Всього в селі загинуло 18 душ, всі вони поховані в братській

могілі на кладовищі.

Для боротьби з бандитизмом у Малій Дівиці був створений загін, що діяв спільно з червоноармійцями і міліцією. До зесні 1923 року залишки банд у навколишніх лісах були повністю ліквідовані.

Росла і міцніла наша країна, зростала й економіка села. Комітет незаможників добився створення в Малій Дівиці кредитного товариства, надавав біднякам і середнякам кредити для придбання сільськогосподарського реманенту.

1924 року в селі було проведено землеустрій і комітет незаможників виступив ініціатором створення сільськогосподарської артілі «Плуг і молот», для якої виділили земельні угіддя. Незаможники перші вступали в сози й колгоспи. У той же час куркулі не тільки займалися агітацією проти колгоспів, але й чинили відчайдушний опір. Вони підпалили господарство голови КНС А. М. Квача і убили колишнього голову сільради Івана Якимовича Піддячого. Це був комуніст-активіст, він працював на різних виборних посадах, займався громадською діяльністю. Головою Малодівицької сільради був у 1929—1930-х роках. Убив його Антон Якович Комар у хаті П. А. Тарана у 1932 році під час розповсюдження державної позики. А підбив його на це вбивство розкуркулений Іван Горбань. Точилась класова боротьба.

Малодівицькі незаможники з задоволенням зустріли рішення радянської влади про розкуркування і виселення куркулів. Вони прийняли саму активну участь у розкуркулюванні. Ліквідація

куркуля як класу у нас в Малій Дівиці відбувалась весною 1930 року. Комітет незаможників ухвалив до розкуркулення сорок сімей. Ним були створені групи по три чоловіки на кожну сім'ю, яка підлягала розкуркуленню. У призначений час, опівночі, ці групи одночасно прибули до куркулів і запропонували їм швидко одягаться і йти до сільради. Люди одягали на себе все найкраще, брали з собою харчі. Їх зібрили, а потім всіх відправили на залізничну станцію Галка, а далі — Соловки, Сибір, Урал. Майно розкуркулених було обліковане і передане до колгоспу.

Імена розкуркулених і висланих вдалося установити по пам'яті очевидців цієї події, ось вони:

Горбані Іван і Гаврило, по вулицьому Гнойовенкові;

Горваль Андрій Васильович, висланий до табору;

Довженко Павло Данилович;

Копаниці Іван і Петро, по вулицьому Гайдукові, вислані у Вологду;

Копаниця, по вулицьому Сичів;

Копка Антон Іванович, по вулицьому Череп'яний, висланий у Вологду;

Копка Степан Пилипович, колишній офіцер, висланий на Урал;

Коркусі Іван і Петро Васильовичі, вислані до Архангельська;

Лисенки Іван і Петро, по вулицьому Ковалеві;

Лисенко Петро Михайлович, по вулицьому Нестеренків, висланий на Урал;

Лозовий Іван Федорович, по вулицьому Якушин, висланий у Вологду;

Мамрюк, мав землю,

обкопану ровом;

Нейжкаша Андріян Іванович, колишній офіцер, висланий на Урал;

Нейжкаша Петро Іванович, по вулицьому Божків, висланий на Урал;

Неймаш Варфоломій Степанович, висланий до табору;

Неймаш Іван Андрійович;

Неймаш Михайло Іванович, висланий на Урал;

Неймаш Микита, колишній волосний писар, висланий у Вологду;

Неймаш Михайло, по вулицьому Маринченків, мав 150 десятин землі;

Неймаш Степан Васильович, по вулицьому Маринченків;

Оксобенко Григорій Васильович, висланий на Урал;

Пилипенко Іван Дмитрович, колишній офіцер, висланий у Вологду;

Пилипенко Михайло, по вулицьому Сидоренків, висланий у Вологду;

Пушкаренко Григорій Матвійович;

Пушкаренко Носип, по вулицьому Каласіровій;

Супрун Василь, по вулицьому Процьків;

Тонкаль Кіндрат Іванович, по вулицьому Антошин;

Тонкаль Федір, по вулицьому Антошин, колишній староста;

Тонкалі Петро і Василь, по вулицьому Кучерові;

Шеремет Василь, висланий до Сибіру;

Шинкаренко Василь, по вулицьому Шинкарів.

Кілька сімей, що чинили опір колективізації, було вивезено у степ до Філоновських озер біля села Жовтневого, як тоді говорили «до пакола». Все майно, яке їм належало, переходило у власність колгоспу. Після повної колективізації села Малої Дівиці, всі члени КНС стали колгоспниками, тож існування такої організації відійшло в історію.

(Закінчення на 6-й стор.)

До уваги читачів

Нещодавно до книжкових магазинів надійшла у продаж книга відомого

українського письменника, історика літератури, публіциста і критика

Олександра Яковича Коносського (1836—1900) — «Тарас Шевченко — Грушевський. Хроніка його життя».

Тривалий час ця ґрунтовна праця була майже

забута і лише наприкінці 60-х років дістала визнання. Тепер шанувальники творчості Т. Г. Шевченка одержали чудову

5 стор.

До уваги читачів

(Закінчення.
Початок на 5-й стор.).

нагоду познайомитися з найвищим науковим здобутком О. Кониського і найсерйознішим дослідженням біографії Кобзаря.

Серйозні дослідники добре знали працю Кониського, користувалися нею. Праця ця ще і в наш час цінна, бо й досі вона є великою біографією поета, збіркою величезного фактичного матеріалу, приведеного в певну систему.

му» у Чернігові та навчання в Чернігівську гімназію, з якої його виключили за написання українських віршів. Закінчивши дворянську повітову школу в Ніжині, він мав намір здобути вищу освіту в Ніжинському лицей, але на перешкоді стали матеріальні нестатки та хвороба очей.

У 1853—1854 роках, як засвідчує автобіографічна повість «Молодий вік Максима Одинця», Кониський здійснив подорож по Чернігівській та Полтавській губерніях, під

іспит на кандидата права. Деякий час був адвокатом у Прилуках. Згодом поселився у Полтаві.

У 70-х—80-х роках періодично проживав на Прилуччині. Про перебування його в нашому краї свідчить датування ним окремих творів із зазначенням місця написання, зокрема таких, як «Дмитро Книш», «Суддя Гарбуз», «Полові груші» та ін.

Серед чиновників Полтавської губернії та місцевого панства ім'я Кониського стає ненависним, на нього сиплються доноси, нібито він «їздить по селах та навчає народ різати панів». Хоч від цих доносів Кониському вдається відбитися, але його знову звинувачують, на цей раз — «в стремленні в распространению мало-российской пропаганды». Так у січні 1863 року Кониський без суда і слідства опиняється аж у Володзі, а через рік у Тольмі.

У зв'язку з серйозним захворюванням, що могло привести до повної втрати зору, Кониському в 1865 р. було дозволено виїхати до Воронежа, а потім і за кордон для лікування.

Тільки 1872 року з Кониського було знято поліцейний нагляд. З того часу письменник одержав дозвіл оселитися в Києві, де й прожив до своїх останніх днів. Помер О. Я. Кониський 12 грудня 1900 року.

Він був одним з перших біографів Т. Г. Шевченка. Цій справі присвятив останні десять років життя. І. Франко підкреслював, що цією біографією письменник «показав найкращий пам'ятник і Шевченкові, і собі самому».

Повністю фактичного матеріалу Кониський перевершив незрівняно всіх своїх попередників, більше того, з цього боку його праця не втратила свого значення й досі.

Загалом у цій докладній і з любов'ю до поета написаній біографії було

багато нового для характеристики Шевченка. Дослідник мав на меті написати лише хроніку, але зробив більше. Йому одному з біографів вдалося чи не найкраще відтворити живий образ Кобзаря.

Любителі історії рідного краю знайдуть у книзі чимало сторінок, присвячених перебуванню Т. Г. Шевченка на Прилуччині і, зокрема, у нашому місті, а також про події, пов'язані з Прилуками. Так, зокрема, О. Кониський задумує про величезний, як він пише, процес, який провадився в 1855—56 рр. в Прилуцькому повітовому суді вже за його пам'яті. Мова йде про борги небажучі Вільхівської, власниці Мосівки, куди привозив Шевченка Гребінка, під час першої подорожі Кобзаря в Україну.

Як зазначає О. Кониський: «Такі лани, як Василь Тарновський, граф де Вальмен, Селецький та інші подали в суд векселі Вільхівської на кілька десятків тисяч, «позичених» у них... 80-літню бабусяю! Зтається, Мосівку і всі інші добра Вільхівської продано з молотка, щоб заплатити оті «версальські позики»».

В хроніці О. Кониського повертає увагу й лист В. Репніної до Т. Шевченка, у якому княжна переказує Тарасові, що коли з Яготина перевозили тіло її тата в Густиню, щоб там поховати в монастирі там «скрізь по дорозі народ внявляв свій жаль, а в Прилуці народ випряг коней і, не вважаючи на страшенну хуртовину, самотужки повіз сани з труною».

О. Кониський повідомляє і про перебування Кобзаря в Прилуках під час його другої подорожі в Україну, коли він познайомився з щирим українцем і знавцем рідної старовини протополом Іллею Бодяньським і з ним їздив до Густині.

Ще багато разів згадує автор «Хроніки» про наше місто, Густиню та інші місця Прилуччини на її сторінках.

Анатолій РИЖЕНКО,
вчитель-краєзнавець.

О. Я. КОНИСЬКИЙ.

Де кілька слів про автора книги. Читачам, напевно, цікаво буде дізнатися про те, що О. Кониський наш земляк і творчість його тісно пов'язана з Прилуччиною. Він народився в селі Переходівці поблизу Ніжина в зубожильній дворянській родині. Один рік відвідував дворянську повітову школу в Ніжині, потім, як син неміщух дворян, потрапив до «Сирітського до-

час якої знайомився з життям і побутом різних суспільних верств.

Відвідуючи села, з усім запалом юного серця працював поліпшити долю селян, читав заборонені твори Шевченка («Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...»), багато працював над своєю самоосвітою.

Відбувши в роки Кримської війни державну службу, Кониський склав

Книжковий аспект

в перекладі означає «Із книг». Художники відносять цей жанр до малої графіки, а мабуть точніше сказати, це історичний документ, який носить прізвище свого власника, а часто ще й його зайнятість, фах, чи розкриває його характер, захоплення, якщо художник, що виготовляє його, зуміє це відобразити у мініатюрі.

На обкладинці старовинної книги «Народы Европы» видання 1881 року, прекрасно виконаний екслібрис, що надихає на роздуми: «1905 рік», герб Російської імперії, розкриття книги зі словами із псалма. «А поступающий по правде идет по свету, дабы, явны были дела его, потому что они в Боге содеяны...», та ім'я власника на стрічці «Князя В. Д. Жевахова». Тяжко відмовитись від прищепленого з дитинства стереотипу, князь, поміщик, паян — гнобителі народу, вороги. Але якщо вважати: «А поступающий по правде...» девіз влас-

ні і за її межами, талановитих людей.

Жевахови вихідці з пружинських князів, які в 1766 році прийняли російське підданство. Мали великі військові заслуги перед імперією. З села Білики Кобилецького повіту на Полтавщині родовід Жевахових поширився до сіл Лутайки та Линовиці на Прилуччині. Останнє, перед революцією, покоління, брати — в Лутайці князь Микола Давидович, онук Любові Давидівни Горленко, дочка маршала Прилуцького дворянства Давида Семеновича Горленка, та в Линовиці князь Володимир Давидович, про якого й піде мова далі.

Були, чи не були вони гнобителями, не знаю, мабуть були... Знаю лише, що будівлі, парки і все те, що не змогли, чи не встигли зруйнувати в революцію, залишилось і донині, хоч і не у великій шані у нащадків. Це питання у нас болоче, бо руйнувати куди простіше ніж будувати. Так унікальна алея із вропейського кедрів і віковичних дубів посаджена Володимиром Давидовичем стала пам'яткою садово-паркового мистецтва. Світові катаклізми не дали здійснити ще один намір збудувати на свої кошти на річці Росоні монастир. Багато земляних робіт було уже виконано, вимурувані величезні підвали... Крім усього його перу належить книга про Іоасафа Білгородського, онука Прилуцького полковника Дмитра Горленка, який в 1744 році наказом її Величності Єлизавети Петрівни був «произведен» у архимандрита, а згодом став єпископом Білгородським. Після смерті оголошений Святим Іоасафом.

В 1913 році в селі Замістя на кошти зібрані з пожертвувань в тому числі й ліновницького князя, збудували церкву на честь Іоасафа Горленка. На її відкритті був і Володимир Давидович Жевахов.

Що ж, глянемо ще раз на його екслібрис: «Явны были дела его, потому что они в Боге содеяны».

Другий пам'ятний екслібрис, проведе в село Линовицю, у сорокові роки дев'ятнадцятого століття.

коли наш великий Кобзар був у ньому... Його похмуре чоло, рушник вишиваний, автограф поета, перо і пензлі. Напис екслібрис «Славних пращів великих...» і повертаючись думкою із тих років у наш час, хочеться продовжити пророчі слова його вірша «правдуки погані...» це про нас.

А тоді, тут, вірша, міцна дружба з'єднала серця двох молодих людей повних енергії, повних високими патріотичних почуттів, палкої любові до України, до людей. Один з них Тарас Григорович Шевченко, поет і художник, другий — граф Яків Петрович де Бальмен — художник і письменник.

Гостинна садиба де Бальменів, прекрасний парк, величаві будови, палац, флігелі, екзотична брама, ставки, дружина сімейна атмосфера, глибоко зворушили Шевченка на рідній українській землі після похмурого Петербурга. Ця зустріч відбулася у 1843 році, але один про одного, вони знали багато раніше через спільних друзів Закарєвських, Горленків, Реп-

віної та інших. На той час в 1840 році уже був виданий «Кобзар», в колах передових людей він викликав бурхливі відгуки. Саме він упевнив молодого ротмістра в правильності його поглядів. Його спілкування з прогресивно настроєною молоддю. Він з задоволенням взявся ілюструвати твори Тараса Григоровича, залучивши до цього свого родича, художника Михайла Башилова. А коли в 1845 році Шевченко знову повернувся в Україну, саморобну книгу, зроблену де Бальменом і Башиловим, як подарунок від них в Березівій Рудці вручили Тарасові Закревські. Вони ж в повідомилі, що Яків знаходиться в діючій армії на Кавказі. А згодом прийшла і жахлива звістка про смерть друга. Він загинув 26 липня 1845 року. Не важко уявити як потрясла ця звістка вразливу душу поета. Свою поему «Кавказ» він присвятив Якову де Бальмену і цим увічнив його ім'я.

У видавництві «Радянський письменник» 1939 року видана прекрасна книга Андрія Кузьменка «Друже незабутній» історико-літературний нарис про Якова де Бальмена.

Стоїть в Линовиці під кремезним дубом пам'ятник Т. Г. Шевченку і великий камінь. Кажуть, що на ньому відпочивав Кобзар. Минули роки. Змінилось село, змінились покоління людей, чого тільки не довелося пережити за цей час, але невмируще слово Кобзаря, пройшло через всі біди, через усі руйнації, бо воно наше, рідне!

Багато можна сказати про сучасну Линовицю, про її людей, але я не дуже обізнаний в цьому. Сподіваюсь, що моя стаття розповідь підштовхне сільських краєзнавців і хтось на сторінках «Скарбниці» розповість про своє село, бо відомо мені, що багато там є небайдужих людей до своєї батьківщини. Про одне з таких я і хочу розповісти.

(Закінчення на 8-й стор.)

ника екслібриса, то треба не послішати з висновками, а спочатку гарно вдуматись над словами і малюнком. За скудністю матеріалів, на жаль, не можу ступити далеко за рамки екслібриса і все ж дещо можна сказати про колишнього, видатного жителя села Линовиці. З цим селом пов'язано багато історичних подій, багато видатних, відомих всієї краї-

(Закінчення.
Початок на 7-й стор.).

Три екслібриси

Перед вами третій екслібрис. Петас, агрибути письменника і художника, напис: «Пити красу материнських доріг».

Ім'я Миколи Петровича Турківського, поета і художника, добре відоме і в Прилуках і в Линовиці, де він народився, закінчив школу і, як кажуть, вийшов у люди! Але заповістю, що він і на хвилину не розлучався з рідним селом, будучи далеко від нього. Дитинство його випало на війну і повоєнні роки. Старші люди добре пам'ятають цей страшний час. Тато не повернувся з війни, ще зовсім молодю, ледь поставивши на ноги трьох дітей, покинула цей світ матуся, бо від зорі до зорі: ланка, сапа, діти напівроздрані, напівголі, нічим в хаті

прокурити в морози. Цей щоденний подвиг випав на долю наших безвідмовних жінок-трудівниць. Проїшло це все через розум і серце Миколи Петровича і вилилось у творах, як спокута перед самою дорогою людиною. Повні любові вірші про матір, про рідне село. Ще одна людина, якій він завдячний на все життя, його дружина Майя Семенівна, що заваливши на себе всі домашні турботи, дає чоловікові займатися мистецтвом. Вони обоє широкі закохані в рідну мову і Україну, навіть діти їх носять імена героїв твору Котляревського «Наталка Полтавка» — Петро і Наталка. Вони виростили їх на радість собі і людям.

Це з їх легкої руки (вони однокурсники) випускники Линовицької середньої школи 1954 року, зустрічаються в круглі дати. Мені довелося бути в школі, коли йшла підготовка до зустрічі на честь 25-ліття. Клас сяяв від прикрас, плакатів жартливих, красивих, ширих побажань, квітів. Скільки, довелося йому попрацювати над тими плакатами. Розіслати привабливі запрошення в різні кінці нашої країни. А ще:

Плнуть роки, як води,
як плине той час.
І спинити їх просто
не можна...
Рідна школо!.. Прийми

посивілих ти нас
Квітне юністю стежка
кожна!

Дзвоник. Дзвоник, як двадцять п'ять років тому, закликає посивілих школярів за парти. Запала якась тривожна тиша. Директор школи Віталій Макарович Матяш порушив ту тишу задушевно, з гумором, промовою. Слідом їхня учителька Марія Іванівна Жуковська: — Діти, дорогі мої, діти!.. Навернулись сльози і у «школярок». Завуч Петро Михайлович Худина зробив перекличку і кожний «школяр» розповів про себе. Як же радісно побачити отих хлопчиків і дівчаток, лікарями, шоферами, енергетиками, поетами, військовими, взагалі шановними громадянами. Всім класом провідали вдома вчительку української мови Варвару Андріївну Пономаренко. Не обійшлося без сліз, але то сльози щастя.

Мені теж хотілося плакати, що серед моїх випускників 1941 року, не знайшлося такого Миколи Петровича. Вірю, що однокурсники оцінять великий труд і турботу їх товариша, світлими спогадами про зустріч.

Я навмисне розповів про цю подію, щоб показати справжню його любов до рідної школи, а значить і села, до товаришів і друзів. Нажаль ду-

же рідко сьогодні таких ентузіастів зустрічається на життєвому шляху. Може хтось скаже, що виною всьому занепад, безладдя, політична боротьба... Але ж це не для окремих людей, ці незгоди для всіх, а бачте, не всі стають байдужими.

Сподіваюсь, що скоро прилучани і мабуть, в Линовиці побачать виставку незвичайних малюнків олівцем. Таке враження, що перед вами кольорові зображення. Ціла галерея малюнків про рідну Линовицю. Можна лише позаздрити його працюючості. Гай, гай, стільки витривки і терпіння, ні за які купони не купиш. Вже не один раз у виставочнім залі, зустрічалися жителі міста і гості з чудовими зображеннями краєвидів, портретами, правюрами, різьбленнями по дереву. По-справжньому осервівав «Красу материнських доріг» поет і художник Микола Петрович Турківський.

Ніхто не зможе кинути докір йому за недостатню любов до родового гнізда. А є у нього ще одна любов, яка, впевнений, додає йому і сили, і ніжності, добра і милосердя, його чудові онучата Оксана, Анючка та Андрійко! Це з ними він улітку ходив з олівцем, по тих місцях, де ступали в дитинстві його ноги — естафета поколінь!

Як бачите, екслібрис це історичний документ.
Андрій БУРЕНКО,
поет-краєзнавець.

Цікаво, що...

В 1845 році в селі Охінках працювали дві невеличкі суконні фабрики, або як їх тоді ще називали мануфактури. На одній з них у поміщика Троцини вироблялося темнозелене й сіре низькосортне сукно 1250 аршинів на рік на суму 625 карбованців сріблом. На другій, що належала капітану Милорадовичу виробляли сіре солдатське

сукно 500 аршин на 150 карбованців сріблом. На обох фабриках працювало по 25 робітників.

У 1846 році, одним із перших на Прилучччч був заснований цукровий завод поміщика Величка в селі Замісті. На ньому виробляли близько 1000 пудів цукру на суму 5000

карбованців. Цукор продавали на Смілянський рафінадний завод графа Бобринського. На заводі у Величка працював майстер і 40 сезонних «чорноробів».

Розводити картоплю у нашій країні почали в 1842 році після відомого цар-

ського указу 8 лютого 1841 року, в якому було «Высочайше повелено приступить в селенія к разведенію картофеля». Для заохочення селян розводити «этот овощ» була визначена сума в 25 тисяч карбованців на три роки у вигляді преміальних для тих, хто буде займатися цією справою. Першими в Прилуцькому повіті почали садити картоплю селяни в маєтках Величка (Замісті) і Александровича (Богданівка, Малківка).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Кривозавичий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ»
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Я. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 799. Тир. 2000 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.ХІ. 1992 р.

№ 4 (8)

КВІТЕНЬ 1993 РОКУ

До 100-річчя залізниці

У першій чверті минулого століття в Росії розгорілися гарячі суперечки над простим, як на сьогодні питанням — чи потрібні країні залізниці?

У першій половині XIX століття в Україні, як і в усій Російській імперії шочався бурхливий розвиток промисловості. До цього часу обходилися дорогами й річками, тепер же виникла необхідність у побудові нових шляхів сполучення. У зв'язку з цим, у 1809 році було утворене головне управління шляхів сполучення. Покращення організації існуючих транспортних зв'язків не змогло задовольнити потреби економіки й торгівлі Росії, необхідність побудови залізниці була очевидною й нагальною.

Україна була житницею Росії. Український товарний хліб продавався й за кордоном через порти Чорного й Азовського морів. Транспортування зерна в порти для більшості хліборобського населення було непосильним. І лише завдяки чумакам, їх торговельно-транспортному промислу, вдавалося продавати хліб і ввозити з Криму сіль, з Дону рибу і т. ін. Чумаки до другої половини XIX століття відігравали помітну роль у розвитку торгівлі між регіонами України і сусідніми країнами, в укріпленні економічних зв'язків між ними. Найбільше поширення чумацький промисел набув серед на-

селення Полтавської, Чернігівської та Київської губерній.

Першу російську залізницю Петербург — Царське Село побудували у 1837 році, але вона не мала ніякого економічного значення. І лише в другій половині XIX століття, у зв'язку з ростом обсягу торгівлі розпочалося інтенсивне будівництво залізниць. Існуючий з 1842 року департамент залізничних шляхів у 1865 році було реорганізовано у Міністерство шляхів сполучення. До його складу входили департаменти: залізничний, шосейних і водних сполучень, управління по будівництву Сибірської залізниці і управління казенних залізниць.

5 грудня 1865 року відбувся пуск першої в Україні залізниці Одеса — Балта, яку побудували солдати й арештанти. Через два роки вона була продовжена до Єлисаветград (Кіровоград). В 1870 році було відкрите регулярне залізничне сполучення між Києвом і Одесою, а ще через рік — між Одесою і Харковом. Будівництво залізниці велося швидкими темпами. Досить сказати, що в Росії у той час за рік здавали в експлуатацію по 797 км залізничних колій.

Полтавська губернія, до складу якої входив і Прилуцький повіт, маючи сприятливі кліматичні умови і родючі ґрунти, виробляла значну кіль-

кість хліба та іншої сільськогосподарської продукції. У зв'язку з слабозвиненою промисловістю в губернії й відсутністю ринку збуту на місці, надлишки хліба доводилося вивозити в порти Балтійського, Чорного й Азовського морів.

Роки бурхливого розвитку залізничного будівництва вичерпали державну казну. І тому державні залізниці переходять в оренду акціонерним товариствам, а будівництво нових колій повністю віддали на відкуп приватному капіталу.

Густо населена Прилуччина з рівним рельєфом і незначною кількістю рік зацікавила залізничних підприємців і тих, хто хотів швидко розбагатіти. На той час у нашій країні було добре розвинуте хліборобство, успішно вирощували махорку й цукрові буряки, починалося будівництво заводів і фабрик.

У 1882 році торговельний дім фірми «Стульгінський і Ко» з Санкт-Петербургу звернувся в Прилуцьку повітову земську управу з запитом про побудову залізниці від Ніжина до Прилук. У пояснювальній записці відмічалось, що отримавши «в्यсочайшее разрешение» вони закінчили геологічну розвідку траси від Ніжина до Прилук і прийшли до висновку, що така залізниця після її побудови буде мати значні вигоди. По плану на будівництво

залізниці потрібно було 2,5 мільйона карбованців, або 36765 крб. на версту. Плата за провіз вантажу намічалась 2 коп. з пуда, а проїзд пасажирів — 1,5 крб. Компанія просила, щоб Прилуцьке земство взяло на свій рахунок відчуження земель, які потрібні для будівництва залізниці. В записці підкреслювалось, що «не важко переконатись в потребі й користі будівництва Прилуцької залізниці, як єдиного засобу розвитку багатові місцевості в господарському і промисловому відношенні». Земство вибрало комісію для вирішення питань будівництва. Була також затверджена депутація для клопотання перед урядом про дозвіл на будівництво у складі: Г. П. Галагана, П. М. Нельговського, В. М. Александровича, Г. В. Тарновського і П. А. Кочубя.

Активну і плідну участь у вирішенні питань побудови залізниці прийняв відомий державний і громадський діяч таємний радник Григорій Павлович Галаган. З його звіту повітовим земським зборам видно, що він ґрунтовно вивчив це питання, побував у багатьох міністерствах і відомствах, консультувався з кращими спеціалістами у цій справі, обираючи оптимальний варіант. А їх на той час з'явилось декілька. Свої послуги запропо-

(Закінчення на 2-й стор.).

До 100-річчя залізниці

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

ували товариства Лівано-Роменської та Курсько-Київської залізниці.

Лівано-Роменська залізниця заявила про намір побудови Дмитрівсько-Прилуцької залізничної вітки і далі до Драбова. І хоча б така залізниця проходила по землях Г. П. Галагана й принесла йому немалі прибутки, він керуючись вигідністю за-

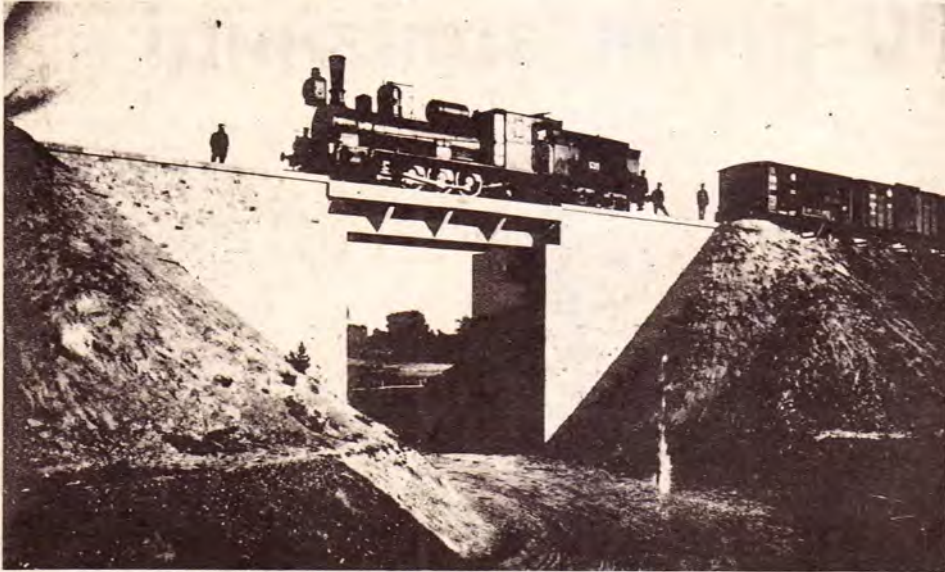
жить підприємцям Прилуцької ветви войти в переговори з сусідніми залізничними товариствами об умовах, на яких вони могли б прийняти в своє ведення Прилуцьку ветвь, и соглашения по сему предмету представит в Министерству путей сообщения для дальнейшего направления вопроса об осуществлении этой ветви в зависимости от сравнительной выгоды пред-

Прилук і далі на 40 верст, необхідних для створення самостійного залізничного товариства.

Але всі ці пропозиції не могли пробитись через могутність і впливовість товариства Курсько-Київської залізниці. Його головного управителя і власника фон-Дервіза Г. П. Галаган під час зустрічі з фон-Дервізом запропонував товариству будівництво залізничної вітки від Ніжина до Прилук.

ми коліями побудувати вузькоколіїну вітку від станції Крути через Прилуки до Пирятинна.

Будівництво і експлуатація вузькоколіїнки були відносно дешеві, але те що ця лінія знаходилася на стику з магістральними лініями, значно ускладнювало справу. Виникла необхідність перевантажувати вантажі і це привело до подорожання перевезень. Прилуцькі земці передбачаючи незручності при експлуатації вузькоколіїнки почали клопотатися перед урядом про будівництво ширококоліїної залізниці. Але фон-Дервіз рахував кожну копієчку. Він старався побудувати більше під'їзних колій, охопити якнайбільше території своїми залізницями, щоб мати вищі прибутки, і на зайві витрати не погоджувався.

лізниці для всього повіту, цю пропозицію відхилив.

31 березня і 6 квітня 1883 року в Петербурзі відбулися засідання комісії з питань будівництва залізниці. В роботі комісії взяли участь представники від різних міністерств, губерній і залізниці. Від Полтавського губернського земства членами цієї комісії були: таємний радник Галаган, голова губернської земської управи Зеленський, губернський гласний Навроцький і Прилуцький повітовий гласний Нельговський. Комісія розглянула заяву про спорудження залізниці на територіях Полтавської, Київської, Подільської, Херсонської та Бессарабської губерній. Значна увага приділялася будівництву Прилуцької залізниці. Після розгляду заяви, комісія вирішила: «предло-

жений упомянутых ж. д. общество».

На підставі «Высочайше утвержденного положения комитета Министерства 1877 года», яке не допускало створення невеличких залізничних товариств (на що вказала комісія), торговельному дому «Стульгинський і Ко» довелося відмовитись від свого первісного плану будівництва залізниці. Представники фірми запропонували за помірну ціну всі свої дослідницькі розробки «тому, кому вони знадобляться». Згодом від них надійшла пропозиція побудувати залізницю від станції Дмитрівка до Прилук, з таким розрахунком, щоб Прилуцьке земство взяло на себе витрати по відчуженню земель. У 1884 році фірма виходить з новою пропозицією будівництва залізниці від Ніжина до

Фон-Дервіз запропонував Прилуцькому земству взяти на себе клопотання про дозвіл на будівництво і державну позику на пільгових умовах. Товариство брало на себе не тільки будівництво лінії за новою технологією, але й експлуатацію і навіть забезпечення рухомим составом. При чому вартість зменшувалась до 15000 карбованців за версту, шпали і рейки товариство зобов'язалося доставляти за дешевою ціною.

На всі погодження, дозволи і таке інше, було витрачено багато часу, та й фон-Дервіз особливо не поспішав, знаючи, що без його згоди цю лінію ніхто не зможе побудувати. Лише 15 червня 1891 року прийшов «высочайший» дозвіл товариству Курсько-Київської залізниці, разом з іншими під'їз-

У вересні 1891 року товариство Курсько-Київської залізниці провело геологічну розвідку місцевості, де намічалось будівництво залізниці. Пройшло два роки напруженої праці. Місцеві жителі, з своїм тяглом, по непрохідних болотах, лісах і полях насипали насипи, будували мости, шляхопроводи, укладали шпали, рейки, споруджували приміщення, необхідні для експлуатації залізниці. А в 1893 році, через 11 років після першого плану побудови залізниці, Круто-Пирятинська вітка Курсько-Київської (пізніше Московсько-Києво-Воронізька) залізниці почала перевозити пасажирів і вантажі.

Тож, проїжджаючи на Бахмач, біля мосту через Удай під Прилуками зверніть увагу на старий насип, що зберігся до цього часу поряд з залізницею. Це насип вузькоколіїнки, прокладеної сто років тому — першої залізниці, котра пролягла через Прилуки.

Олексій САВОН.

Протоієрей Галабутський

Ще здається зовсім недавно стояв посеред старовинного міського кладовища білокрилий ангел з великим хрестом. Вистояв він в смутні часи страшної розрухи й голодомору, в роки коли били й прощили церкви й монастирі, коли вже над цілим краєм не залишилося майже жодного хреста. Не піднялася на нього рука найзалеглих атеїстів, або ж як тоді їх називали безвірників чи «воїнствующих безбожників». Не рушили його навіть у роки тяжкої фашистської окупації. Та все ж, уже в наші часи знайшовся буєзвір і зруйнував пам'ятник. Я пам'ятаю його повергнутого, вмерзлого в калюжу, з відбитою головою, погрозеними крилами й хрестом. Бог обов'язково мав покарати того, хто здійняв руку на цей прекрасний пам'ятник, тим більше, що його поставили на могилі достойної людини, про яку ще й досі пам'ятають старі прилучани. На понівеченому кам'яному постаменті зберігся напис: «Протоієрей Николай Кириллович Галабутский. Род. 4.XII.1838 — ск. 2.I.1920». Нещодавно мені потрапив до рук матеріал про цю людину, от і

захотілося нагадати про неї прилучанам.

Отже народився Микола Кириллович Галабутський 4 грудня 1838 року в родині бідного сільського паламаря в Гадацькому повіті на Полтавщині. У 1850 році помер батько і він самотужки, без нічийої допомоги з відзнакою закінчив духовну семінарію. У 1863 році був призначений священником до містечка Ірклієва Золотоніського повіту. Молодий батюшка показав себе з найкращого боку й відразу ж полюбився селянам. Його обрали гласним Золотоніського повіту і з цього часу почалася його плідна діяльність на царині народної освіти. Галабутський почав опікуватися земськими школами і немало зробив для їх становлення.

28 травня 1885 року його призначили благочинним всіх церков міста Прилук і всіх сільських церков Прилуцького повіту, надавши йому сан протоієрея. Одночасно він був священником Прилуцького Різдва-Богородичного собору. У цей час, по указу імператора Олександра III по всій російській імперії, почали відкриватися церковно-пара-

фіяльні школи, які відіграли на той час велику прогресивну роль у справі народної освіти. Протоієрей Галабутський організував у Прилуках відділення епархіальної училищної ради і очолив його роботу. Його трудом і енергією почали швидко відкриватися школи в місті й повіті. Вже через шість років таких шкіл було майже пів сотні. Всі школи створювалися за місцеві кошти, тобто за кошти, в основному зібрані церквою серед віруючих.

В цьому ж 1885 році його призначили викладачем закону Божого в Прилуцькій жіночій гімназії і в початковому училищі. Його шанували і поважали всі, тому й допомагали в роботі. Він зу-

церкви отця Миколая, який відмічали у 1913 році. Його привітав тоді полтавський єпископ Сильвестр, прилуцький міський голова, дворянство піднесло дорогоцінний подарунок — золотий нагрудний хрест, прикрашений смарагдами з золотим ланцюгом, духовенство — ікону Миколая-Чудотворця в дорогоцінних шатах, а діти — чудовий вишитий рушник.

Ось таким він і залишився до кінця днів своїх — главою церкви на Прилуччині і невтомним трудівником на просвітницькій ниві. І саме йому прилучани установили найкращий, найвеличніший пам'ятник. А ми, невдячні їх потомки, не збере-

◆ Пам'ятник на могилі протоієрея Галабутського. Фото 1969 року.

мів зацікавити багатих поміщиків, які давали значні кошти на утримання шкіл в повіті. За плідну працю Галабутський був нагороджений орденом Святого Володимира III ступеня. В Прилуках надовго запам'ятали 50-річний ювілей служіння

ли його і тим самим зневажили шановну людину, яка все життя робила добрі справи для людей.

Георгій ГАЙДАЙ,
голова Прилуцького
краєзнавчого товариства
імені В. І. Маслова.

Невідоме з біографії Тараса Шевченка

Нарешті в руки мені потрапила книжка О. Я. Кониського про життя Т. Г. Шевченка. З неї я дізнався про деякі сторінки з біографії нашого співця, невідомі до цього часу більшості з нас, його шанувальників, неспеціалістів по літературі. Хочеться поділитися цим матеріалом з читачами «Скарбниці». Але спочатку, про самого О. Я. Кониського.

Наш земляк, Олександр Якович Кониський, адвокат по спеціальності, український письменник, історик, педагог, націонал-патріот народився 18 серпня 1836 року в селі Переходівці Ніжинського повіту. Самостійне життя розпочав у Полтаві, де й розгорнулася його громадська діяльність. Вона припала на добу соціальних реформ кінця 50-х — початку 60-х років XIX століття, з якими було пов'язано великі надії й поквалента в галузі розвитку національної культури й освіти. В ті часи українська інтелігенція по містах збиралась в промеди й відкривала недільні школи. Але царський уряд у той час знову посилив національне гноблення українського народу. Одним з проявів його шовіністичної політики був так званий валуївський циркуляр 1863 року про заборону друкування літератури українською мовою. І надії й сподівання української інтелігенції згасли. За участь у Київській громаді й організацію неділь-

них шкіл О. Я. Кониський був заарештований і висланий у Вологду, пізніше — в Тотьму. Звільнений він був у 1865 році і до 1872 року під поліційним наглядом жив на Катеринославщині. Після цього він переїхав до Києва, де й помер 12 грудня 1900 року.

В літературній і освітній діяльності Олександр Якович енергійно намагався розбудити українську інтелігенцію до національної свідомості, до пропаганди просвітництва й демократичних ідеалів, спрямувати її до активної праці творення української літератури. О. Я. Кониського як патріота й людини найкраще характеризують його власні слова: «...я з шедрої Тарасової руки написав з повної чаші народних сліз; гіркі вони, і не сказати, які гіркі, зате з ними влилися в мої жили і та тиха гаряча любов до рідного краю і народу, що цілий мій вік гріє мене, духотворить, піддержувала, коли траплялося спотикнутися, і не давала мені «валитися гнилою колодою». Вже певна річ, що з тим Богом, з тим символом піду і я на вічний спочинок. А символ мій короткий: на національно-соціальному ґрунті ростити таку деревину, щоб під широкою кроною її квітчався народний добробут цілої людності України-Русі...» Під цими рядками слідом за О. Я. Кониським підписався б і автор статті.

Цікаві дані про місцевість, де народився Тарас Шевченко приведені в книжці Кониського «Тарас Шевченко-Грушівський». Села Моринці й Кирилівка, де протікали ранні дитячі роки Тараса, з початку XVIII століття належали до Вільшанського ключа маєтностей коронної княгині Яблонської. Неподальк розташована й Лисянка, де в 1768 році розгорнулася гайдамащина. Рідні села поета, Моринці й Кири-

лівка, засновані в XVII столітті. В першій половині XVIII століття там уже було 30 дворів у Моринцях і 130 — в Кирилівці та по одній преко-католицькій церкві. Після Яблонської, в часи царювання цариці Катерини II, цими селами заволодів її фаворит Потьомкін, а пізніше вони перейшли разом з селом Вільшаною, до родини Енгельгардтів, в якій ото й отримав уперше свою кріпацьку «посаду» Тарас, працюючи кухарчуком.

Як пише О. Я. Кониський, рід Шевченка дуже давній. Найцікавіше те, що представники його мали подвійне прізвище: Шевченко-Грушівський. Як же це пояснити? В сповідних відомостях за 1806 рік Кирилівської церкви знаходяться такі записи: Іван Шевченко 64 літ, жінка його Марта, діти: Омелян, Савва, Павло, Григорій, Домнікя, Олена і ще одна Домнікя. Тут же і у Григорія жінка Катерина й дочка Катерина. Потім по книгах за 1814—1816 роки і пізніше та сама родина вже пишеться як Шевченки-Грушівські. В метричних книгах вінчання Катерини Григорівни і смерті її матері вони записані просто Грушівськими. Далекий родич Тараса, відомий всім нам Варфоломій Шевченко, розповідав про те, що Тарас у школі числився як Грушівський. О. Я. Кониський стверджує, що котрийсь із представників двох родів, Шевченків і Грушівських, пристав у прийми в другий рід і прізвища стали подвійними.

Мабуть, інакше й не можна пояснити цього цікавого випадку. Вивчення історії прізвищ жителів двох моїх рідних сіл, Вільшани й Городні, показує, що вуличні прізвища селян — це переважно унаслідковані прізвища тих давніх господарів, що прийняли у своїй сім'ї приймків. І таким чином вуличні прізвища являються реліктовою пам'ят-

тю про першопоселенців. Наприклад у селі Вільшани на Прилуччині: Артюх-Тищенко, Костогляд-Бурдюг, Плошко-Калаян, Плошко-Михно, Плошко-Токівенко, Пивовар-Кода, Ролік-Петрич та ін.; у Городні: Ігнатенко-Герела, Мамченко-Гой, Сенченко-Комар або ж Комарець, Сакун-Домашенко, Рудика-Бардак та ін. Але у всіх цих подвійних перше являється прізвищем, а друге — вуличним прізвищем. У випадку ж подвійного прізвища Шевченко-Прушівський, очевидно, відбулося злиття двох прізвищ в одне, подвійне.

Наймолодший із синів Івана Шевченка-Грушівського, Григорій Іванович, після одруження спочатку жив разом з батьками у Кирилівці, але через мільна роки, через тісного й «багатодіття» захотів відділитися від них і переїхав у сусіднє село Моринці, звідки була родом його дружина. Катерина Войко. Вони оселилися поряд з її батьком Якимом у хаті Копія, котру придбав для зятя його тесть. Ото в тій самій хаті 9-го березня 1814 року й народився наш Тарас, славетний поет і живописець у майбутньому. Хрещеним батьком йому був Григорій Дяденко з Моринця.

Але Копія, колишній господар ґрунту й хати, де осіла сім'я Шевченків-Грушівських, чомусь почав переслідувати їх — видавати повернути назад цю садибу. Він незаконним способом загарбав їхню корову й овець і хвалювався викинути їх із хати. Григорій Іванович із сім'єю змушений був повернутися до Кирилівки. Гуртом з батьками своїми, купили ґрунт і хату у Тетерюка й жили в тій хаті, де Тарас до 15 років бачив «пекло» й «неволю». Жив він там доки не прийшлося йти до панського двору.

Вітольд ПЛОШКО,
красзнавець

МОВ ПРОТЯГ ЧЕРЕЗ ДУШУ

(В СЕЛІ НОВИЙ ЛАД)

Пройшов лиш місяць,
як старий
Ходив у клопотах
буденних.
З-під вицвілих дивився
вій
На світ, а час летів
шалено!
Щось міркував, щось

планував,
Та ждав гостей, з далека,
З Криму.
Боявся. У грудях,
мов удав.
А не бува ж вогню
без диму.

Через усе село, де дід
Іду і... соромно сказати,
З докором дивляться
услід

Забиті і забуті хати.

Оселя ось його стара...
Уражений завмер
в мовчанні...
Газетами серед двора
Столи покриті
поминальні.

Уже під вікна кропива
І замкнені сінешні двері.
Ще хвіртка скиглить,
як жива.
Та вітер щось шука
в папері.

І порожньо

зробилось так.
Не можу ворухнуть
ногою.

А через душу,
протяг-зляк
Потяг холодною нудьгою.

Занепад розпочавсь
давно

І доказ перед нами нині
Це вимираюче село,
Отут у нас, на Україні.

Не знаю, радіти чи печалитись з того, що зараз міські жителі купують в селах покинуті хати, садяби, обробляють землю?

Кілька років тому довелося бути в селі Новий Лад. В хорошому настрої шов, роздивлявся по-господарськи упорядковані двори, пофарбовані, побілені хати, що усміхаються до перехожих чистими вікнами. Чуті гелгіт гусей за огорожею, а там бє лівень свою споконвіч-

Друге дихання

дворів. І назви мали милозвучні. Звідки ці назви, дізнатись вже ніхто, мабуть, не зможе. Бо у нас чомусь не прийнято цікавитись своїми дідами, прадідами. Лише, так бимовити, велика історія розповідає нам про подвиги, про значні події, а вони ж складалися з таких со-

старше покоління добре пам'ятає прудодні.

Тоді казали: робимо «за паличку», тобто паличка в табелі — трудовень. Не рідко він так і залишався голою паличкою на папері. Як же багато для колгоспника означала та «паличка»: хліб на столі.

Не залишили батьки своїм дітям в спадщину оту землю, не залишили і любові до неї. У дітей інша любов. Навідуються час від часу провідати старих, та «підмогу» прийняти, бо в місті все дороге. Це стало звичною, власне кажучи, батьки по іншому і не могли, вони з самого початку присвятили себе дітям. Так було і так буде. Але ж хліборобський рід утрачено. Вмирає село.

◆ Хліборобська весна. Село Новий Лад. 1931—1932 роки.

ну лісно репетує, гудуть бджоли і раптом... Пустка. Заплющені очі, візна постарілої порепаної, наче в зморшках хаті Кропива, як охоронники, від хвіртки до самого порога.

Холодок у мене по спині подріботів...

А далі друга, третя... Оженило відчуття порожнього рукава. Ніби не село, а безрукий каліка край асфальтової дороги, по якій мчать байдужі «Жигулі», «Мерседеси», «Тойоти», яким ніякого діла немає до великої трагедії села. Багато постало питань і нажаль немає відповідей.

Село на нашій Україні, в ньому століттями жили господарі, мали великі родини, які в свою чергу будували своє власне життя, збільшуючи кількість

бі, окремих людей, хуторів, сіл. А хто вони? Тут і нічого сказати... Може ми носимо ім'я славного майстра, козака, чи сотника, що був часточкою давньої великої історичної події — не знаємо!

Куди ж поділись цілі роди, хліборобські династії? Перегортаючи сторінки минулого, послугово з'ясовуються причини занепаду. Війни, епідемії, голод, скорочували мало захищене селянство в усі віки, при всіх владах, але найбільшого, колосальних масштабів геноциду воно зазнало під час колективізації та голодомору тридцять третього і сорок сьомого років. Обездолені батьки всіма силами, всіма засобами старались вихати своїх дітей у місто. У повоєнні роки

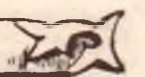
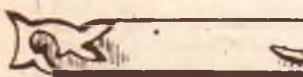
топливо в печі (солома теж давалась на трудовень), нова сорочка, чоботи парубкові, сукня дівці і все інше, що так необхідно людині. Тому і чекали і жахались, чим обернеться в кінці року та злочасна «паличка». Тож і не дивно, як тільки уряд Хрущова дозволив колгоспникам паспорти — села опустіли. Батьки легенько зітхнули побачивши своїх дітей горожанами, позбавленими рабської селянської праці. Самі залишились доживати вік там, де закопана їх пуповина, де поховані їх батьки, щоб і самим лягти у цю святю для них землю, яку вони поливали кривавим потом і сльозами і яку щиро любили завжди, незважаючи ні на які перешкоди. Земля годувальниця, земля — життя.

Купують горожани старі хати, ремонтують, садять городи, дерева, посміхаються чисті вікна до перехожих. Може це і є друге дихання села. Може через багато років, хтось залишиться тут, залишаться діти, онуки і з'являться нові хліборобські династії. Звичайно — мрія, але радісна. Заколосяться лани, залунають пісні, так, як в далекі часи і на роботі, і дома. Згадаймо Т. Г. Шевченка

«...Співають ідучи дівчата,
А матері вчерять
— ждуть!...»

З цього села, з цього хutora, з цієї хати і починається наша красива і щаслива Україна, наш благословенний край.

Андрій БУРЕНКО,
поет-краєзнавець

Голодомор на Прилуччині

**РІК 1933, КВІТЕНЬ.
ХРОНІКА ПОДІЙ.**

Весна завітчала мно-
гостраждальну землю буй-
ним растом, починалася
наймиліша серцю кожно-
го хлібороба пора. Та вже
мало на українській землі
залишалося справжніх
хазяїв-хліборобів. Біль-
шість з них удобрювала
своїми кістками землю
у «дальніх таборах Ра-
дянського Союзу», а ті,
що вціліли — будували
соціалізм на Соловках і в
Сибіру.

Тяжкою видалася ця
хліборобська весна на
Прилуччині. Через погод-
ні умови не можна було
ще ні орати ні сіяти на-
віть у перші дні квітня.
І в той же час колгоспи
району на 1 квітня відра-
портували про виконання
плану отого злощасного
«надраннього засіву». На-
жаль ніхто не рапортував
про його наслідки. В Ли-
новицькому радгоспі іме-
ні Сталіна у перші дні
квітня засіяли 10 гектарів
вівсом, а мого земля
пітсохла, взялася корою
і поле так і не зазеленіло.
Отож мабуть весь цей
«надранній засів» так і
залишився під корою, і
не тільки в Линовиці.

В колгоспах і радгос-
пах не вистачало тяглової
сили, продовжувався ма-
совий патіж знесиленої
вкрай худоби в Даньківці,
Заїзці, Линовиці, Перево-
лочній. Відомі також ви-
падки виводження колгосп-
них коней. Доведені до
відчаю голодні люди йшли
на все. Ось так і розігра-
лася ще одна селянська
трагедія.

До старенької стайні
манжосівського колгоспу,
з боку поля тінню про-
крався чоловік. Навшпич-
ках прослизнув повз
колгоспного сторожа, що
міцно спав у обнімку з
старенькою берданкою.
Тиженько вивів пару ко-
ней і зник у напрямку
битого Роменського шля-
ху. Прокинувшись перед
ранком сторож Іван Івах-
ненко відразу ж помітив
пролазку і по слідах на
мокрій ріллі легко прики-
нув куди поділися коні.

Наздогнав конюкрада біля
Переволочної і крикнув-
ши кілька разів вистрі-
лив навздогінці. Коні зу-
пинилися, біля їх ніг ле-
жав убитий наповал Фе-
дір Лисовий з села Соки-
ринець. Постояв біля ньо-
го Івахненко, пожалку-
вав, що гріх тяжкий узяв
на свою душу, забрав ко-

колгоспі «Вперед» села
Даньківки і не від хоро-
шого життя. Там на по-
льових роботах почали
використовувати корів-
ялівок. Одними з перших
цей потворний почин під-
хопили в Заїзді, де через
«шкідництво» видохли
майже всі коні. Керівни-
ки колгоспу навіть діли-

◆ Танок смерті.

З малюнка художника В. Л. Моилевського.
1930-і роки.

ней і поїхав додому. Ма-
буть промайнуло в голо-
ві гірке каяття і страх
перед судом за вбивство.
А ще через два дні його
викликали до райвикон-
кому і там голова від іме-
ні президії вручив йому
150 крб. і оголосив подя-
ку «за віддане ставлення
до колгоспної власності».
Ось так — швидко і без
ніякого суду. Людське
життя тоді більше й не
коштувало — всього кіль-
ка кольорових папірців.

У другій половині квіт-
ня народився ще один «по-
чин», гідний епохи, який
тут же підхопила і підня-
ла на щит офіційна про-
паганда. Народився він у

лися на газетних сторін-
ках своїм «передовим»
досвідом: «...Колгосп під-
готував до сіви корів-
ялівок. Усього таких ко-
рів в колгоспі шість. Їх
спарували, зробили ярма,
привчили ходити в них.
Тепер корови використо-
вують на волочинні і нор-
ми вони виконують». Так,
виконували, бо куди б ви
поділися, коли лущо-
вали нещасних тварин
так, що аж шкіра тріщала
на сухих крижах. Не
своє ж, а нічیه, чи то
пак — колгоспне, то й не
жаліли.

А що ж техніка? Ще
на початку квітня в обох
машино-тракторних стан-
ціях Яблунівській і При-

лучській увели політвідді-
ли, або як їх тоді назива-
ли в пресі «партійне око».
Та й воно не допомогло:
ламалися старі, латані-пе-
релатані «Фордзони», які
не здатні були обробити
навіть половину колгосп-
них земель у районі, бо
більше стояли на ремонті
аніж працювали на полях.
Лютували біля них голодні
механізатори, рвали
зчеплення, «забували»
гайки й ключі в картерах
і двигунах під час ре-
монту.

В середині квітня з'я-
вляється на світ ще один
ганебний документ — це
так звані «тимчасові пра-
вила трудового розпоряд-
ку в колгоспах», затвер-
джені підписами голови
раднаргоспу УСРР В. Чу-
баря і секретаря ЦК
КП(б)У С. Косіора. Фак-
тично ці правила перетво-
рювали колгоспника на
кріпака, у повному розу-
мінні цього слова. Кол-
госпник не мав права ви-
ходу з колгоспу і навіть
переходу з однієї бригади
в іншу, вводилася ціла
система штрафів. Прав-
лінню колгоспу надавало-
ся право відмінити вихідні
дні «на час напруженої
роботи під час сіви, про-
сапання, збирання й мо-
лотьби», тобто майже на
круглий рік. Правління
мало право виганяти лю-
дей на роботу навіть вночі.
Або ось так: «...пере-
рви роботи на сніданок,
чи на обід не дозволяють-
ся без розпорядження
бригадира», чи ще одне:
«...працездатних членів
колгоспу правління може
притягти до роботи обов'-
в'язковим порядком», то-
бто силою. Закінчувалися
ці правила тим, що ви-
значали порушникам по-
карання — виключення з
колгоспу і позбавлення
землі при садібі. Тобто,
людину повністю позба-
вляли засобів для існуван-
ня, а у ті роки це озна-
чало одне — голодна
смерть селянської роди-
ни.

Першими, на своїй шкі-
рі випробували ці нові
правила голубівці, яких
за різні провини «витури-
ли» з колгоспу і позбави-
ли городів. Чи ж вдалося
вижити їм після цього.
Це Ляшенко Петро і Ля-

(Закінчення на 7-й стор.).

Голодомор на Прилуччині

(Закінчення.
Початок на 6-й стор.).

шенко Василь, Ленці Гнат, Федір, Йосип і Василь, Овденко Антін, Матвієнко Кирило, Дуброва Михайло, Кравченко Кіндрат, Мамченко Михайло, Гриненко Ганна.

А ось і образок новітнього колгоспного кріпосника, який мав необмежені права карати і милувати своїх підлеглих. Його легенько покритували в пресі за те, що він, бригадир другої бригади Лисківського колгоспу комуніст Яків Іванович Ведмідь «керує не як бильшовик, а як «прикажчик». Цей Ведмідь на поле не ходив, а лишень «загадував на роботу колгоспникам і відсилювався в канцелярію». Крім того, він втима відгодував двох кабанів колгоспною картоплею, яка була призначена для посадки, та ще й привласнював собі половину харчів, які виділялися працівникам для 30 сімей голодуючих колгоспників його бригади.

Ось такі були справи на селі. А в цей час партійні «стратегі» в затишних кабінетах підраховували майбутній урожай і прикидували куди і скільки піде хліба, якого ніяк не могли посіяти. Богданівським колгоспникам (колгосп «Незаможник») обіцяли по 6 кг на трудовий день, але тільки ударникам, в Замісті (колгосп ім. Чапаєва) — лише по чотири і теж ударникам. Найбільше, по 8 кг, обіцяли в Подищі, але обумовлювали, що з них по 2 кг піде на так зване «спільне харчування». Та все ж сівба не йшла.

«Класові вороги», праві опортуністи «...проводять шалену агітацію за зрив сівби...», розповсюджують брехні, що «хоч сій, хоч ні, а весь хліб піде в налог». Та її, ту нещасну сівбу й зривати не треба було, вона й сама зірвалася. Бо не могли працювати як слід підневільні, знесилені голодом люди на таких же як і вони виснажених шкапах, чи на старих поламаних тракторах. Здається, що й керівництво не лізло з шкери, щоб забезпечити хід роботи. Мабуть логіка була все та ж, про яку говорилося раніше: чим більше згине непокірних селянок, тим ближче перемога у цій неоголошеній війні, яку розпочали московські вожді проти народу.

Про колгоспні справи на Прилуччині самі про себе говорять цифри: за станом на 26 квітня 1933 року колгоспи виконали план оранки на 27 відсотків, а план сівби ранніх зернових всього на 22. А треба було вже повністю закінчити ці роботи. Ще гірше було з цукровими буряками, їх взагалі посіяли лишень на 6 гектарах в усьому районі.

А ось ще красномовніші цифри. Одноосібники на кінець квітня виорали лише 5 відсотків своїх земель, а сіяти ще й не починали. То може їх було вже зовсім не багато? А вже ж відрпортували, й давненько, про суцільну колективізацію. Може того одноосібника теж ліквідували «як клас». Та зась, брехня то все. Ось лишень два приклади: у Івківцях лише 20 відсот-

ків господарств перебували в колгоспі, а 80 — тобто 210 господарств були одноосібних, в Полонках теж нараховувалось 245 одноосібних господарств. От вам і суцільна колективізація. Чому ж не орали й не сіяли селяни? Та мабуть через те, що не було вже ні коней, ні волів, ні навіть корів-ялівон, не було й чим сіяти, бо забрали все посівне зерно. Забирали його навіть під час посівної: у Івківцях витрусили похований для сівби овес у Мусія і Макара Шкурєнків, у Полонках знайшли мізерні залишки хліба у Дениса Ганаги, Грицька Дюелюна, Івана Дьогтяря. В Малківці, у В. Д. Назарини знайшли просо і навіть клумачок гречки, а в А. Л. Шкорютада — яму з картоплею. Усе забрали до крихти, приївши людей на голодну смерть, ще й затавували куркульськими полигачами і саботажниками. Ну а в кого не знайшли похованого хліба, але підозрювали, що він у них є, чи може бути, тих притягували до суду за саботування сівби. За це були засуджені полонківські селяни О. В. Терняцький (Зроки тюрми і 700 руб. штрафу) і Ф. Г. Фененко (5 років тюрми і 500 руб. штрафу), а в шести господарств відібрали їхню власну землю.

Завершувався ще один місяць голодного 33-го. І завершувався він як і всі останні роки, мов би нічого й не трапалося. Увечері 30 квітня за усталеним уже шаблоном відбувся урочистий пленум міськради, райпарт-

кому і райвиконкому. В президії сиділи основні «гвинтики» сталінської машини, виконавці волі «вождя всіх народів» на Прилуччині, якого вони обожнювали і в цей день обрали почесним головою пленуму. Не забули й про почесну президію, до якої «увійшли» Рудзукат і Мануїльський, Сухомилин і Будьсонний, ба навіть Тельман і Клара Цеткін. А за столом сиділи: Робенко — секретар райпарткому, Гречка — голова райвиконкому, Цукерман — голова міськради, Глушак — начальник районного ДПУ, Стефанівський — секретар райкому комсомолу. Всі були ситі, здорові й веселі. Не було настрою мабуть лише в одного П. С. Робенка. Це ж треба було трапитись такому перед самим святом? Посіяв тесь секретар всі свої документи, всі переписки до високих інстанцій, посвідчення, позвіл на чортиння «Блаунінга» і «Нагана», які йому витали в ДПУ і, що вже й зовсім найгірше — партійного квитка. Тож не захотів і виступити на пленумі. Прослухали доповідь місцевого ієрарха Волод'яна — завітуючого відділом культури і пропаганди райпарткому. Були гучні оплески, вапрати ударників, вручення кочетків і грамот. Мабуть було й славновісне «шосте питання», тобто триатірна організована практика, хоча про це й не згадує преса. Еліта гуляла й розважалась. А за стінами затишеного, в яскравих вогнях бутинку, у цей святковий вечір, вмирали від голоду люди, або як їх ще називали «народні маси». І нежа їм ліку.

Георгій ГАЙДАЙ.

Дві Вільшани — дві посестри в Україні

(ДО ІСТОРІЇ
ПОСУЛЬСЬКО-
УДАНСЬКОГО
КРАЮ)

Ще в семиріччі, вивчаючи біографію Т. Г. Шев-

ченка й читаючи його «Гайдамаки», де неодноразово згадується село Вільшана на Правобережній Україні, я всім серцем відчув, що між нею й моїм рідним селом іс-

нує якийсь генетичний зв'язок, але довести цього не міг. Як же я здивувався ось тепер, через 50 років, коли при вивченні архівних матеріалів переконався в справедливості

моєї учнівської здогадки. З архівних джерел відомо, що коронний гетьман С. Конецпольський у 1633 році заволодів зем-

(Закінчення на 8-й стор.).

Дві Вільшани—дві посестри в Україні

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.).

лями на Чигиринщині й Звенигородщині в районі Тясмина (Смілої). Вірогідно, в тому ж році, або ечрез рік-два, на тих же землях, між Лисянкою, Кирилівкою й Городищем, на річці Вільшанці, правій притоці Дніпра, він заснував село, назвавши його «слобода Ольшани» (тепер село Вільшана Городищенського району Черкаської області).

Як відомо з польського географічно-статистичного довідника (Варшава), ця слобода уперше згадується в архівних документах 1638 року. В працях, виданих Бопланом у 1650 році, вона значиться як місто під назвою Ольшаніка. Ось як пояснює виникнення назви цього села директор сільського краєзнавчого музею Іван Петрович Гуриєнко.

Як показують археологічні дослідження, 5—6 тисяч років тому там існувало два великих поселення і ще два менших кінця III—початку Птиссячоліття до нашої ери. В науці є думка, що тут жили слов'яни трипільської культури первісних хліборобів. Річка, що тепер має назву Вільшанка, в грецьких джерелах зветься Кемерніке (Кемерніка). На карті Боплана вона значиться як Ольшаніка, що вказує на те, що цьому картографу була відома її грецька назва (ніке чи ніка по-грецькому «перемога»).

Відомо, що в цих місцях на річці Рось у 1032 році Ярослав Мудрий заклавав город Корсунь. В урочищі, що з тих пір носить назву «Корсунські ворота», в котрому неда-

леко від теперішньої річки Вільшанки був хутирець, що належав дочці Ярослава Мудрого Єлизаветі, котру зменшено звали Олісава або Ольша. Як значиться в літописі «в вотчине Корсунської на Росі» була «нива Ольшаная», тобто поле Ольші. За місцевою легендою, новий володар цих земель уже в XVII столітті повернув поселенню стару назву, давши їй ім'я «слобода Ольшани». Треба підкреслити, що в даному випадку від назви слободи одержала свою назву й річка (а не навпаки, як частіше буває), котра стала зватися Ольшанікою, пізніше Ольшанкою, а тепер Вільшанкою.

Мінялася назва села—мінялась назва й річки. У Т. Г. Шевченка в поемі «Гайдамаки» село вже зветься Вільшаною. Таким чином, назва цього села і річки не походить від слова «вільха» чи «вільшаник». Цікаво буде відзначити, що в першій половині XIX століття цією Вільшаною володів поміщик Енгельгардт, у маєтку котрого й служив козачком юний Тарас. Як подейкують місцеві жителі, «нянжував малого». Тут же до цього часу збереглася криниця, яку називають джерелом Тараса Шевченка. До нього Тарас, як і інші учні, ходив по воду, коли проходив науку у маляра Стефана Пшеволозького. Ще тут зберігся й панський мурований льох, до якого, звичайно ж, не міг не ходити для кухні Тарас, що був у панських покоях на побігеньках.

Вільшана на Правобережжі відома ще й тим, що у цьому селі народився наш славетний національний герой Максим

Кривоніс, котрого звали ще Максимом Вішанським. Він прославив себе в морських козацьких походах до Туреччини. В національно-визвольній війні українського народу 1648—1654 років після гетьмана Богдана Хмельницького він був найвидатнішим козацьким полководцем. Але діяльність цього героя була дуже короткочасною, бо наприкінці 1648 року Максим помер від чуми. Та й за декілька місяців участі у війні він встиг показати свою відчайдушну хоробрість і блискучий талант полководця-самородка. Польська шляхта визнавала його відважність, але називала його «гетьманом козацького зброду», підкреслюючи тим, що він захищав інтереси найбідніших козаків і селян. З самого початку війни, що розгорнулася на Запоріжжі у січні-лютому 1648 року Максим Кривоніс був нерозривно пов'язаний з Богданом Хмельницьким.

Який же висновок напрашується сам собою після цієї розповіді про Вільшану на Черкащині? Відхопивши у Яреми Вишневецького чималий шмат «Вишневецьчини» і заволодівши таким чином хутирцями, які були вже на той час на території теперішньої Вільшани у нас на Прилуччині у 1638 році, син коронного гетьмана О. Конецпольський заснував нове поселення, давши йому ту ж назву, котру мало й засноване його батьком село на Правобережжі—Ольшани. Саме така назва цієї другої Вільшани, рідної сестри «Шевченківської», й зустрічається в найдавніших архівних матеріалах. Пізніше вона стала

зватися Ольшана. І так звалась на протязі всього свого існування. Лише в останні роки її назву було змінено на «Вільшана», що неправильно, оскільки назва нашого села, як і в Правобережній Вільшані, не має ніякого відношення до слів «вільха» чи «вільшаник».

Виходить, що й річечка Вільшанка (Ольшанка), як і на Черкащині, стала зватися по імені села, а не навпаки, і до цього вона мала іншу назву. Яку? Відповідь на це питання я «шукаю» все своє життя, ламаю над цим питанням голову. Можливо, що відповідь криється в назві північного кутка нашого села, що зветься Засулою. Засула—за селом? А чи не вірніше: за рікою Сулою, за Сулою—Засула? Виходить, що маленька річечка Вільшанка, котра свої води через Смош і Удай несла до великої Сули, теж мала цю назву? Цілком вірогідно. Чому?

Давайте станемо на місце наших далеких предків з Галичини чи Волині, до котрих донеслась чулка, що за Дніпром, на річці Сулі багатющій край, ніким не обжитий. Ось декотрі з утікачів і набрели на старе городище над річечкою, або на його руїни, загати на річці, ставки... А кругом—благодать! Сподобалось тут нашим пращурам: прийшли, хлопці—оце і є ріка Сула! Отож і з'явилась Калянівка з Калянєм і Царем, а за річкою Сулою—Засула, де осів Вовк. Чи справедливі ці роздуми, га, мої земляки?

Вітольд ПЛОШКО,
кандидат наук, геолог.

ЦІКАВО, ЩО...

Наприкінці XIX століття Прилуччина займала

провідне місце в Російській імперії по виробни-

цтву тютюну й махорки. На заснованій у 1889 році тютюновій фабриці Рабіновича і Фраткіна уже

в 1897 році працювало 320 робітників, які виробляли протукції на 517081 карбованець.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденовиків, 39.
Краснавичий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛІНСЬКИЙ

Газета набирється і друкується в Прилуцькій міській друкарні 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 912. Тир. 2000 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

Невідомий і забутий...

Ще далі в історію віддається вікопомна дата — День Перемоги — одне з найяскравіших і найтрагічніших наших свят.

48 років минуло з того часу, як відгримів останній вибух Великої Вітчизняної війни — найжорстокішої, найкровопролитнішої в історії людства. 48 років тому повертали до рідних хат стомлені чотирьохрічною війною солдатати. 48 років тому ми, живі, поклялися, що ніколи не забудемо тих, хто віддав своє життя, рятуючи людство від коричневої чуми.

Велика Вітчизняна війна залишила в народній пам'яті почуття гордості й скорботи. Гордості — тому, що в цій війні були впернуті сили, які несуть славу і славетність цілим народам. Скорботи — тому, що ця Перемога обійшлася на людям неймовірно дорогою ціною. Вона була оплачена життями десятків мільйонів чоловіків, жінок, дітей.

З кожним роком, вітаючи з цим святом колишніх солдатів, партизанів, тих, хто кував перемогу на заводах і фабриках, своїх близьким і знайомам, всіх, кого чорним відомом зачепила війна, ми все рідше згадуємо тих, хто не повернувся з полів війни і без кого не було б цього радісного зі святами на очах свята.

На полях Великої Вітчизняної війни десятки мільйонів могил. Імена мільйонів воїнів, які ле-

Не дійшов до Перемоги.

жать в цих могилах — не відомі. Багато таких могил є і в нашому місті. Про одну з таких могил я й хочу розповісти читачам.

18 вересня 1943 року в ході Чернігівсько-Прип'ятської операції місто Прилуки було визволене з-під двоєчного панування фашистів. Того ж дня жителька міста Малушенко Євдокія Лук'янівна, яка проживала по вулиці Трубарівській і працювала черговою на залізничному переїзді, пішла на свій город, що знаходився навпроти її садиби, накупити на вечерю карто-

лі. Зійшовши на залізничне полотно, вона помітила зелений кашкет, що виднівся з розташованого поруч з її городом окопу. Зайшла на свій город і вже ясно побачила, що в окопі з гвинтівкою в руках сидить солдат. Стривожило те, що сидів він якось неприродно. Підійшла ближче, гукнула, відповіді не було. Переборюючи страх торкнула його за плече і тільки тоді зрозуміла, що він неживий. Поставила відро, уважно придивилась молодий хлопець років 25-ти з руським волоссям у формі прикордонника. (А

як же опинився в далеко не прикордонній зоні прикордонник? Після корінного перелому в ході Великої Вітчизняної війни розгрому німців під Сталінградом і початком визволення тимчасово окупованих територій, до виснажених боями частин метою їх поповнення інколи підключали і частини прикордонних військ).

При яких обставинах загинув воїн, можна тільки здогадуватись. Зайшовши на городі відро Євдокія Лук'янівна побігла додому, повідомила про побачене батькам, сусідам. Вже через кілька хвилин біля окопу зібралися чималий гурт людей. Судили-рядили, що робити і вирішили поховати воїна на місці його загибелі. Вітчим Євдокії Лук'янівни Павло Іванович Стрик, учасник першої світової війни разом з сусідами обгорнули загиблого в принесену кимось ріднину і тут же, в окопі поховали. До речі, того дня Євдокія Лук'янівна так і не накопала картоплі. Але ввечері на її дворі зібралися сусіди, принесли що хто міг: знайшлася і горілка. Помили.

З тих пір, кожної весни, 9 травня, жінки, чия рідні не повернулися з війни ходять до одинокі могили невідомого солдата. Доглядали за могилою, носили квіти, плакали, поминали за християн-

(Закінчення на 2-й стор.)

Невідомий і забутий...

(Закінчення).

Початок на 1-й стор.)

ським звичаєм. Згодом житель вулиці Трубарівської П. Кулик за свій кошт зробив і встановив огорожу, виготовив невеличкий металевий обеліск. Декілька разів житель цієї ж вулиці М. Федько звертався до керівництва заводу «Будмаш» з проханням взяти шефство над могилою, або виготовити і встановити пам'ятник. Та де там. Кому порівне чуже горе. Держава заради якої невідомий син віддав своє молоде

життя забула про нього. А ловунг «Ніхто не забутий, ніщо не забуто!» так і залишився лозунгом. Швидко плине час, підрастають онуки. Залишають нас ветерани, а з ними залишає нас людяність, доброта.

Сьогодні за могилою доглядають декілька жінок, але стан їх здоров'я і вік не дозволяють підтримувати могилу і територію навколо неї в належному стані. Пам'ятник не пофарбований, похилився. Бездушні люди канаву перед могилою перетворили в смітник. Не-

вже ж для нас немає нічого святого?

В квітні, в один із днів, я стояв біля могили: про шумів, ідучи на Москву поїзд, стежкою, що протоптана поряд з могилою, проходили люди, зграйка хлопчаків час від часу здивовано поглядала на мене. А так хотілося, щоб віддаючи почесні воїну просигналив машиніст тепловоза, схилив на мить голову перехожий, зупинилися на хвилину молоді батьки зі своєю дитиною. Я нікого не звинувачую — це плоди нашого виховання вдома і

в школі.

Нещодавно виконком міської Ради народних депутатів прийняв рішення про проведення дослідження могили невідомого солдата з метою встановлення його особи. Я вважаю, що це зробити потрібно обов'язково. Бо можливо ще й досі виглядає виплаканими за піввіку очима, старенька мати на дорозу, якою пішов на ту прокляту війну її єдиний синок, чекає, так ні раз і не бачивши свого батька вже давно посивілий син.

Л. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

У вересні, в жорстоких боях, п'ятдесят років тому, звільнялась земля Півднуччини, земля України від найстрашнішої бди — фашистських загрозничих. Дорогою ціною розпачувались наші люди за кожен її клаптик, за кожну оселю. Палали села і міста, але здавалось, що в тому вогні гартувались серця воїнів-визволителів. Це був лише початок кінця гітлерівської воєнної машини. Ще будуть нечисленні тисячі сиріт, вдов, і ріки материнських сліз. Ще понесуть в моря червоні від крові води і Дніпро, і Вісла, і Одер. Ще довго, всі п'ятдесят років будуть ждати, сподіваючись на випадок, тих хто не повернувся з війни, чи вбитий, чи безвісти пропавший. Надія так і помере разом з тими, що ждали. Повернуться з нагородами на грудях ті, до кого доля була милосердна там і, нажаль, не завжди буде милосердною тут. Вони ніколи не забудуть те, що довелось пройти за чорні роки, бо будуть часто жаяхатись серед ночі і бачити у снах бязене і відчуте наяву. Не знаю, чи можна сказати краще про це, як говорив у пісні про новий час Володимир Висоцький:

«І ще будем долго огни
принимать за пожары
мы,
будет долго зловещим

Сестра-жалібниця

О. Н. ПУСТОВИТ.

Мал. Андрія Буренка.

казаться нам, скрип сапогов.
Про войну будут
детские игры
с названиями старыми.
И людей будем долго
делить на своих
и врагов
А когда огрехочет, когда

отгорит и отпачется,
И когда наши кони
устанут под нами
скакать,
И когда наши девушки
сменят шинели
на платьица —
Не забудь бы тогда,
не простить бы
и не потерять!

І ще зустрінуть вони розчарування і несправедливості. Не одному доведеться порожнім рукавом витерти сльозу, не один впаде у відчай зломлений байдужістю, бюрократією, брехнею і будуть етапи і колючий дріт. А потім старість і гіркота безсилля. Як боляче почути незаслужену образу чи глум. Це є і сьогодні, хоч дехто вправдовує таке ставлення до старших безладдям, матеріальними труднощами. Може і так, але підсвідомо не можу погодитись, не можу не обурюватись. Аналізуючи прожите, думаю, неже у сімнадцятилітньої дівчини не було матеріальних груднощів, коли закінчивши школу, одягла гімнастерку і чоботи солдата?

На долоні у мене орден «Отечественной войны», медалі «За боевые заслуги» и «За освобождение Варшавы». Це нагороди (і не лише ці) колишньої випускниці Менської медичної школи 1941 року, жительки нашого міста Ольги Никифорівни Пустовит (Пастернак). Тільки одне те, що жінка на фронті, викликає душевну бентегу, почуття поваги може сором, що та, кого ми, чоловіки, повинні захищати — поруч з тобою під кулями, разом з усіма

(Закінчення на 3-й стор.)

(Закінчення)

Початок на 2-й стор.)

Сестра-жалібниця

на свої тендітні плечики задила тягар війни.

Так починалась воєнна біографія молодої медсестри. Спочатку мобілізували на трудовий фронт — на окопи. Випроводжали, як і на фронт. «Сидор» за плечима, туга в очах і безутішні сльози матері. Це не передова, але не одержуючи належної відсічі, знахабніли німці, не шкодували ні бомб, ні патронів. По кілька разів на добу жінки і дівчата тряслись від жаху у чистому полі. І як знущання листівки з літака:

«Девушки и дамочки,
не копайте ямочки,
Через ваши ямочки,
пройдут наши таночки».

Перші вбиті і поранені додавали більшого жаху і розгубленості. Тільки наші люди були набаргато сильніші від німців, сильніші духом. Віра в справедливість боротьби — незламна! Сьогодні всім відомі причини величезних втрат, а тоді вибору не було: Батьківщина, або смерть!

Полуторка зупинилась край дороги. З папірцем в руці до жінки наблизився шофер:

— Добрий день! Хто тут Пастернак Оля?

— Я... — несміливо відізналась струнка, з довгою косою дівчина.

— Ось повістка з військкомату. Поїхали. Можна було заскочити додому, попрощатись з батьками, до села всього 12 кілометрів, але вона вирішила по своєму: «Важко було прощатись перший раз, вдруге буде ще важче». Мовчки, квітаючи сльози прибула на призовний пункт, а звіти в шістьдесят п'ять уярну армію в «хозяйство Каш-

кина». Остаточою екзамен прийняла війна. Скільки безсонних ночей, небезпечних випадків. Не один раз доводилось брати в руки скальпель, як хірургу. Скільки разів її кров рятувала безнадійних поранених. І все це, і ніжні, добрі руки дівчини, і щира душа, і полу-м'яне серце, вірне клятві Гіппократа і Батьківщині.

Окупанти покотились на Захід втративши надію на перемогу. І от, як-то кажуть, Бог не без милості, козак не без долі. Форсувавши Десну, її частина проходила недалеко від рідного Олиного села. Через два страшні роки не ждано — не гадало, як дарунок долі — зустріч з батьками. Вона заслужила, вона вистраждала цю зустріч. Не буде помилкою, якщо скажу, що батьки помілоділи мабуть років на десять побачивши змуженілу свою доньку. Мало кому випадало таке щастя. А далі, знову намети, кілометри бинтів, і кров, і біль, до самої Німеччини. А на чужій землі поранена Оля, сама потрапила в госпіталь. Молодий організм швидко згоїв рани і знову звична робота в «хозяйстве Рудничного». Крок за кроком наближалась жадана перемога, але німці осатаніло відбивались і продовжувала литись кров і не пустував операційний стіл.

В години відпочинку, теплими весняними вечорами давила серце туга по рідному краю, по тому, хто прийшов у дівочі сни, хто приносив у своїх теплих долонях перший пролісок і надію на щастя. Ті короткі зустрічі

в небезпечних обставинах лишали лише спомини і мрії.

Та ось салют на цілий світ. Салют мільйонів сердець — Перемога! Після чотирьохрічного страшного гуркоту, над землею запала дзвінка, прозора тиша. Лише серця закоханих почули в ній голос любові. З Володимиром Пустовітом вони зустрілись, щоб уже ніколи не розлучатись.

Про повоєнні роки тяжко навіть згадувати. Стільки загинуло людей, стільки не вистачало робочих рук, але вже не було війни, з'явилась впевненість і віра в життя. Жінки, на яких тримався і фронт, і тил — не зупинились. Їм було не до перекурів. Країна в руїнах і голоді — вони перемогли і це лихо. На таке здатні лише наші жінки, загартовані в нестатках і несправедливому рівноправ'ї.

У сім'ї Пустовітів в 1947 році народилась їх найбільша повоєнна радість — синок. Але невдовзі радість перетнула біда — відкрилась стара рана у Ольги Никифорівни. Довгий час хвороба не відступала і всі ті роки домашні турботи лежали на її вірному дрогові. Можна впевнено сказати, допомогла витримати ті випробування вірна і щира любов. Спочатку Ольга Никифорівна працювала в міській лікарні, а згодом перейшла у медпункт заводу «Будмаш», де заслужила повагу і любов колективу, друзів, репутацію чуйної і доброї людини, справжньої сестри-жалібниці.

У 1957 році їх сім'я

поповнилась ще одним сином. А час летів з неймовірно швидкістю, світлі голови, швидше приходила втома, але росла зміна, онуки і недавно порадувала онучка — правнучками. Так, їх радість і гордість, свідомість того, що не дарма прожити життя. Тільки при згадці минулого в очах Ольги Никифорівни спалахують іскорки завзяття, молодості. Як би хотілось, щоб молоді паростки сім'ї Пустовітів оцінили той величезний подвиг дівчини в сірій шинелі у якої «не було матеріальних труднощів», яка ризикуючи кожною мить власним життям рятувала життя інших.

Розповідаючи цю коротеньку біографію, я маю на увазі всіх жінок війни. І тих, що знаходились в окопах і тих, що в тилу не знали ні дня, ні ночі, годували фронти, падаючи і виховуючи дітей. Це вони вписали найяскравіші сторінки в історію Батьківщини. Це покоління чесно заслужило повагу і любов. Сьогодні цього, на жаль, їм так не вистачає. Може ті, хто прочитає ці рядки, залумаються, звідки черпали духовні сили їх бабусі й дідуся, знаходили радість і задоволення, мали віру в свої ідеали? Кажучи це, я не хочу, щоб повторилось старе, але я хочу щоб сьогодні і завжди не руйнували солдатські могили і пам'ятники, а поносили до них квіти. Щоб не дивились зневажливим поглядом на ордени і медалі молодими! А ще хочу щоб Ольга Никифорівна і всі жінки на землі були любимими і щасливими незалежно від віку.

Спасибі Вам!

Андрій БУРЕНКО.

Богатирська застава

Перші сторінки історії нашого міста пов'язані з подіями далекого минулого. Тяжкі, криваві битви з кочівниками причорноморських степів вели спочатку розрізнені слов'ян-

ські племена, а згодом могутня європейська держава Київська Русь, яка очолила всенародні зусилля в обороні рубежів країни. Були у битвах з степовиками й грікі перазки

і блискучі перемоги, тяжкі втрати і героїчні подвиги. Про це, через темряву віків донесли звістку до наших днів руські літописи, народний епос, літературні твори сучасни-

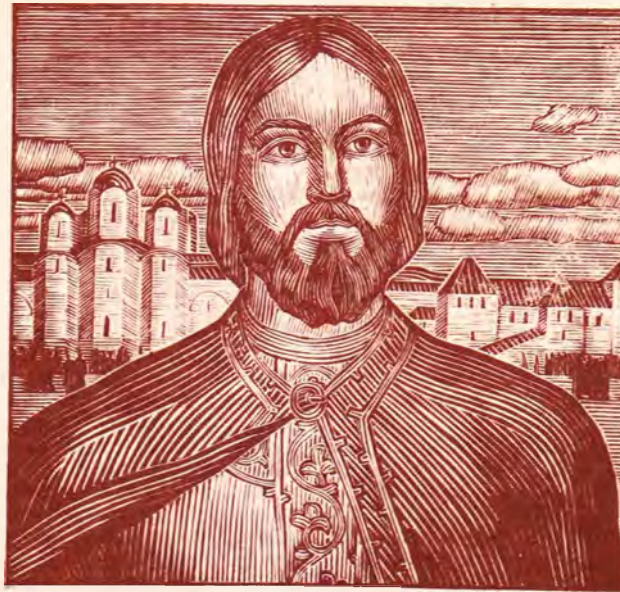
ків. Небагато джерел збереглося від тих далеких часів. Історичні події дослідникам доводиться відновлювати буквально по крихтах: за археологічними знахідками, по уривчастих згадках в літописах і хроніках, а іноді й по не зовсім чітких натяках

(Закінчення на 4-й стор.)

Богатирська застава

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.

Князь Володимир.

Гравюра Г. І. Гавриленка.

провідником вброд через Удай. Старий рибалка з невеличкого сільця Бродки, що причаїлось на березі розповів княжому посланцеві та його дружинникам, що за Удаєм починається дикий степ, а понад Удаєм, в лісах є ще багато невеликих сіл. Селяни викорчують та випалюють ділянки лісу і обробляють землю, сіють жито, просо, коноплі, займаються мисливством, бортництвом, ловлять рибу.

Надвечір дружинники переправились через Удай і стали табором над річкою, під захистом високого правого берега. Неподалік в'юнилась невеличка річечка Муховець з чистою й смачною водою. З першими променями сонця дружинники берегом Муховця вибралися в

степ. Місце було чудове. На північ до самого обр'ю синіли ліси, внизу срібнилася тиха, широка ріка, з півдня, майже до самого берега підступав неозорний, безкрайній як море, степ, серед якого де-не-де височать гостроверхі могили. Ліворуч і праворуч до Удаю, розпанахавши високий берег, спускаються глибокі яруги. Порадившись з старшими, досвідченими і загартованими в безперервних битвах з степовиками воїнами, посланець київського князя Володимира вирішив, що кращого місця для нової фортеці — годі й шукати.

Минуло зовсім небагато часу і невпізнаним став високий, колінь пустельний берег тихого Удаю. Сюди, з навколишніх сіл

підійшли сотні трудівників. По берегах димлять вогнища, падають під колесами столітні дуби і сосни, риплять вози. Вже через Удай наведена тимчасова переправа, на височий берег волоком тягнуть грубезні колоди, а степового боку сотні копачів копають глибокий рів, обводячи ним майбутню фортецю. Над ровом зводять високий вал; спочатку в'яжуть дерев'яні зруби-клаті, потім їх засипають землею і втрамбовують. На валу ставлять наріжні двохрусні вежі з воротами й підйомними містками через рів, між вежами з дубових колод городять частокіл.

Швидко, невтомно працюють люди, які вже не раз зазнавали жорстоких, спустошливих набігів диких кочових орд печенігів. Немало вдів і сиріт залишилося в селах на берегах Удаю після таких набігів. І ось вже під сонцем засяяла золотавими стінами і баштами нова дерев'яна фортеця. За її стінами стояли наземні легкі житла, стайні для коней, комори для збіжжя. Все це являло собою військовий табір, сторожовий пост, де несли не легку службу «кращі мужі», набрані київським князем з місцевих жителів та з різних кінців землі Руської.

Будівництво оборонних рубежів з системою фортець, валів і сигнальних веж зробило неможливим несподіваний напад кочівників, а також допомогло Русі зібратися з силами і перейти в наступ. Про ці провчені фортеці-застави і про сміливців, які оберігали рідну землю від нападників, народ склав свої білини і пісні.

Не одне десятиліття вистояла богатирська застава на високому березі Удаю, даючи відсіч ворогам, захищаючи рідний край.

Георгій ГАЙДАЙ.

Універсал Скоропадського

Вивчаючи історію рідного краю і свій родовід,

одні із співавторів (В. В. Площак) у 1988 році, то-

ді ще в Центральному Державному Історичному

архіві СРСР міста Ленінграда відшукав дуже цікавий документ від 6 серпня 1712 року — універсал гетьмана Івана Скоропад-

(Закінчення на 5-й стор.).

Універсал Скоропадського

(Продовження).
Початок на 4-й стор.

сказати про надання графу Б. П. Шереметьєву замку містечка Сміли (Тясмина) в Чигиринському полку, з якого слюди походили, а то містечко стало пусто» двома сіл в Прилуцькому полку «Олшаное и Гмирянка» (тепер села Вільшана і Гмирянка Ічнянського району Чернігівської області), а також села Ярошівки в Лубенському полку.

Текст цього пишномовного універсалу, написаний скорописом початку XVIII століття був прочитаний (фактично перекладений) в інституті української мови Академії Наук України старшим науковим працівником Г. В. Ворониц.

Перш ніж подати текст цього згаданого універсалу необхідно коротко описати історичну ситуацію, яка склалась в Україні на час появи цього документа.

З історичних джерел (М. Грушевський, Г. Хоткевич, Д. Дорошенко та ін.) відомо про те, що цар Петро I отетерив від неслухнянки й спочатку дуже злякався, дізнавшись, що гетьман Іван Мазепа, залишивши в столиці Гетьманшину Батурині 10 тисяч козаків, а сам з п'ятитисячним українським військом перейшов до Десну й з'єднався з армією шведів. Але дуже швидко цей несамовитий самодержець оготвався й негайно почав свою розправу над Україною.

Перш за все було вчинено лиходійство над Батурином. Місто було зруйноване й спалене, а центральні війська Меншикова від нього лишилась одна-однісінька старенька хата біля валу. Жителі міста й люди, що збіглися захищати його з сіл та закулянь (всього близько 50 тисяч чоловік), разом з двадцятисячною армією козаків були по варварськи закатовані. Людей розділи, топчили в Сеймі, а діти живцем у їхніх же

оселях і льохах, П'яні москалі рубали й кололи людей, як свиней, трупи прив'язували до дощок і пускали по Сейму, щоб улюблого з українців вибити з голови навіть думку про самостійницький ідеал. Місто було все у вогні й диму, на вулицях стояли калюжі крові. Москалі грабували, мародерствували, гвалтували дівчат і молодичь, стояв жахливий крик, розпачливі зойки дітей і жінок. Меншиков наказав трупи не ховати, вони розтерзані й розшматовані лежали на руїнах, собаки й ворони ласували людським м'ясом.

О! В ту жахливу українську Варфоломійську ніч з 14 на 15 жовтня 1709 року в Батурині увірвалось не дике плем'я монголів, не кримська орда чи мусульмани-османці, навіть не ляхи-католики. То були найближчі наші сусіди, єдинокровні брати-слов'яни, однієї з нами віри православної

християни. Ту подію українці згадували з жахом ще й через сто років!

Пізніше, в містечку Лебедині під тортурами, в страшних муках було замордовано 900 чоловік козацької старшини, до цього часу над їх прахом височіє братська могила. На протязі багатьох років цар-кровопивця, кат України Петро I продовжував лютувати й розправлятися над українцями за найменшу підозру чи донос. Але основний удар його був спрямований все ж на саму Україну. Цей деспот вирішив здійснити те, чого не довелось зробити його попередникам, московським самодержцям. Продовжуючи страшні репресії, він поступово й систематично здійснював свої заходи, щоб позбавити Україну й тих залишків автономії, котрі вона мала, й перетворити її в звичайнісіньку «малоросійську» губернію великої імперії, а ук

раїнців зробити малоросами.

До цього часу Україна мала свою козацьку армію, самоврядування міст і містечок, мала самобутній адміністративний поділ на полки й сотні, де вся адміністрація знижчій до самого гетьмана обиралась демократично. Наша держава була багата своїми школами, друкарнями, храмами, мала своєрідну й високу самобутню культуру, була пов'язана з Європою. Наразі Україна була законною спадкоємицею давньої Київської Русі, мала своє коріння на своїй предковій території на відміну від молодого Московії з її молодим слов'янським народом, перемішаним з угро-фінськими племенами. Все це викликало острах у московської еліти і цар Петро I вирішив разом покінчити з усім цим, а бучтівників-українців «прибрати к рукам».

Ще в Глухові, в жовтні 1708 року при обранні нового гетьмана, цар навідріз відмовився від кандидатури Павла Полуботка, сказавши, що то буде довгий Мазепа, й наказав обирати Івана Скоропадського (1646—1722 роки). Під дулами рушниць москалів, усього чотирьма полковниками, що з'їхались до Глухова на вибори і був «обраний» цей старобудубський полковник.

Іван Скоропадський у 1674 році після зруйнування турками Умані з Полявобежжя Україну перейшов на службу до гетьмана Самойловича. Він служив у військовій канцелярії, виконував різні дипломатичні доручення, брав участь у кримських походах. При Мазепі Скоропадський спочатку був генеральним бунчужним, потім генеральним осавулом, а з 1706 року — старобудубським полковником. Він був прихильником ідеї Мазепи про незалежність України, але політ склався так, що він був змушений стояти на боці московського царя.

Розуміючи, що гетьманування його досить не триває, Скоропадський все ж неодноразово нама

(Закінчення на 6-й стор.)

Гетьман Скоропадський.

З старовинної гравюри.

Універсал Скоропадського

(Закінчення.)

Початок на 4-й стор.)

гався протестувати і зберегти в автономії України все те, що лишилося після Полтавської катастрофи, але це йому не вдавалося. Гетьман також переслідував ціль полегшити долю мазепинців, що поверталися з еміграції, але всерівно всі вони були запроторені до Сибіру. А їхні володіння цар Петро щедрою рукою роздавав російським вельможам та генералам.

Це була плеяда адміністраторів-чужинців, які проводили окупаційну політику відносно українського народу. Вони чинили всілякі насильства й нічого не можна було з ними вдіяти, бо вони відверто зневажали гетьманську владу й поводитися як завойовники. Нові землевласники не були левні того, як довго вони зможуть утриматися в Україні й тому намагалися збагатитися якнайшвидше. В своїх маєтках вони запровадили справжню «руську барщину», від якої давно вже був знесилені російський народ. Навіть козаків вони примушували відбувати панщину. Стогнав народ, виснажувалась земля, апетити живих «господарів» все збільшувались і вони намагалися захопити все більше володінь. Такі ж вельможі як Меншиков, ненажерливий сатрап, виходець з простого народу, в своєму володінні в Україні мав чотири міста, 187 сіл, 14 слобід. Господарювання чужинців на нашій землі підривало економіку України, бо в ті часи сільське господарство було основним її елементом.

Багато маєтків потрапило також до рук одного із сподобників Петра I фельдмаршала графа Бориса Петровича Шереметьєва (1652—1719 рр.). Це той фельдмаршал, котрий у 1695 році разом з гетьманом Іваном Мазепою дуже успішно воював турецькі міста у гирлі

ріки Дністер. Граф усе своє життя віддав служінню царю, але через тяжкий характер та неприязнь до Меншикова прихильністю Петра не користувався. Все ж, не зважаючи на це, указами царя Б. Шереметьєву в Україні було подаровано декілька сіл і містечок, а залежний від самодержця гетьман Скоропадський ще й від себе, щоб догодити «пресвітлішому», в свою чергу своїми універсалами наділяв селами царських вельмож. Зміст одного з таких документів і приведено в подальшому тексті.

«Пресвітлейшого и Державнейшого Великого Государя нашего Царя и Великого Князя Петра Алексеевича Всея и Малыя и Белья Россиі Самодержца Его Царского Величества верного Войска Запорожского обоих сторонъ Днепра Гетман Иванъ Скоропадский.

Его Царского Пресветлейшого Величества Войска Запорожского всеобщее старшине и черне и каждому зособна кому колвекъ о том ведати належить, меновите всякой кондиціи, годности, духовного и свецкого стану будучим особам, и всему рицерского и посполитого чину в Малой Россиі под рейментом Нашим в городах, местечках и селахъ, а особливо в полках Прилуцком и Лубенском найдучомуся Народу симъ Нашим объявляемъ Универсалом: Понеже по благонадежномъ Пресветлейшого Монархи Нашего Всемилостыवेशаго Ц-ря и Государя всегда исполненноявляючомуся призреней совершенно Нам от само-зрительного действия есть известно Сиятелнейшого Превосходителнейшого о о Графа Его Милосты Господина Борисея Петровича Шереметьева учрежденного над войски Его Царского Пресветлого Величества Командуючого первого Генерала фельдмаршала, тайного советника, Святаго Апостола Андрея, и прочих орди-

нов кавалера давнозичливцу ку Малороссийской Нашой отчизне, о неизменном в ней войсковых прав и порядков состоянн усердие, такое барзе подчас многмятежного от неприятеля шведа проклятым изменником Мазепою введенного, нашествия, тоей же Малой Россиі уже в упадку бывшой Его Сиятелнейшая Велможность з себяявственню в том показати изволил, когда не тилко по измене погибелного клятвопреступника Мазепи розстроенные и падаючие войска Запорожского порядки, волности, и права своимъ помощникомъ в Царского Пресветлого Величества вложнемся и советомъ, за новим Нас Гетмана Генеральной Старшины, и Полковников, з егожь монаршой благоволителнодействиючейся милостию, избранн-емъ, ко ненарушному ихъ исправленню и содержанию в первое паки промоваль событіе, лечъ за премощнейшим Пресветлейшаго Нашего Ц-ря и Государя Богом ошасливленного всесветлославного над неприятелем триумфуючого звитяжци указом и ординансом, и самую твюжь Малороссийскую Нашу Отчизну в наступленнє неприятелское такъ премудримъ и многостраднымъ радениемъ его сиятелнейшая Велможность защищати, отпор давати, и боронити тшиться, яко всеконечне ко избавленню оной, а особливо в Генеральной баталн ко преламаню и победенню помянутого неприятеля мужественным своимъ всея арміи правительством и превоздженнємъ, при целонадежномъ по Воле Монаршом Его Царского Пресветлейшаго Величества щастю отважне и кавалерско ставилс. Претотих ради выщеписаных респектовъ яко Его Сиятелнейшая Велможность желалъ у нас о наданіе себе на Украине маєтности. Так Мы Гетманъ за предломянутне многотщаливне околнзбавителного бережения и сохраня от-

чизны Нашой целосты Монарши Царского Величества Повелениемъ полезноложенные Его Сиятелнейшой Велможности труды з общего единогласного старшины Генеральной и Полковниковъ совету вознаменіе благодарствыя и вдячносты нашой любо по желанню Его Светлейшой Велможности надалисто были местечко Смелое на Заднепру в полку Чигиринскомъ будуче зо всеми до него принадлежностями, однакъ поневажь по Указу Царского Пресветлаго Величества з тое Днепра стороны люде походили, а тое местечко зостало пусто; теди во место оного надаемъ и конферуемъ его Сиятельству до Монаршой Царской Пресветлого Величества воле на сей стороне в Полку Прилуцкомъ две селе одно зовемое Олшаная в сотне полковой, другое Гмиравку в сотне Ичанской с хутором изменника Горленка при концу того села будучимъ, а третее Ярошувку в Полку Лубенскомъ в сотне Глинской найдучоцєся зо всіми икрунтови угодіями, якіе перед тим до них належали, и тепер належат и приступают в зуполную моцъ, и в належное владеніе, позволяючи и соизволяючи его сиятелнейшой велможности з тих сель и з принадлежныхъ до них угодий обыкльые отбырати пожитки. Войти зась помянутих сель Олшаной, Гмиравки и Ярошувки зо всеми тамошними посполитыми людьми (опрочь козаковъ, которыхъ его сиятельство при волностях войсковых и при икрунтах их ненарушно сохраняя целость заховати маеть) аби Его Сиятелнейшой Велможности тако державному Господнню своему, так же его сиятельства постановленне прикажнику во всемъ належитую свою подданскую отдавали повинност и послушенство. Декларуем, мети хочем и рейментарско приказуемъ.

Дан в Глухове августа 6 року 1712.
Иван Скоропадский».

Г. В. ВОРОНИЧ,
В. В. ПЛОШКО.

Голодомор на Прилуччині

**РІК 1933, ТРАВЕНЬ.
ХРОНІКА ПОДІЙ.**

В Прилуках святкували день міжнародної солідарності трудящих усього світу Перше Травня. Гірше це було свято. Голодомор лютував не тільки на селі, а й у місті також, голодували і мерли не лише селяни, а й робітники. Але якщо у багатьох селах не було кому навіть ховати мерців, які тижнями лежали розкладаючись по хатах, в Прилуках ця справа була організована чітко. Її доручили комунальникам і знамениті прилуцькі «золотарі», тобто ті, що кінними бочками вивозили нечистоти, їздили по місту і вантажили на воза групи. Найбільше їх підбирали на залізничному вокзалі й прилеглій до нього території, на міському базарі, а то й просто на вулицях.

Ідеш по вулиці, а десь під стіною будинку, прямо на хіднику сидить знесилена жінка з неприродно товстими ногами, з лискучим пухлим лицем. Сидить, обливається холодним потом і беззвучно розкриває рота. То вже й «золотарів» можна кликати, поки під'їдуть — вже й захолюне.

Та все це малоцікаві деталі, на які вже батьки міста не звертали уваги, тим більше на Перше Травня. Для чого собі псувати святковий настрій? На міській площі стрункими рядами вишикували увесь особовий склад 224-го стрілецького полку і Ладанської трудсової комуні ДПУ імені Валицького — шефа Державного Політичного Управління України. (Його ім'ям навіть селище Ладан було тоді перейменоване на селище Валицьке). «Організовано» привели «найбільш свідомі» колективи махоркової фабрики, залізниці, панчішної фабрики, колгоспу «Новий побут». Відбувся мітинг, на якому по ранжирі виступили представники Чернігівського обкому, секретар райкому

партії Робенко, голова райвиконкому Гречка, та інші — дрібніші. Потім командир полку Ворожилов приймав присягу від молодих червоноармійців. Все, як і передбачалося за планом.

Минуло свято і все почалося знову. Обком тиснув на райком, той, у свою чергу, на райвиконком, на сільради, на політвідділи і секретарів партосередків. І завжди одні й ті ж фрази: «ганебно зривається посівна кампанія», «слабо застосовуються репресивні заходи», «потурають куркульським елементам». І ніде, жодним словом не прохопилися, що села вимирають з голоду, що подекуди вже нікому працювати на землі. Не допомагали вже й зловісні «правила трудового розпорядку» й репресії.

Натиск на село посилювався, одна за другою йшли з райкому постанови. Ось хоча б ця, травнева: «...змінено практику масового відраджання уповноважених на села, натомість на постійну партроботу (на секретарів осередків, парторгів) послано 58 товаришів. На сьогодні вже є 42 колгоспні партосередки і 13 кандидатських груп. У колгоспи, де нема партосередків, послано парторганізаторів. РПК мобілізує ще 100 комуністів на роботи в колгоспи. У районі 82 колгоспи, значить ми повинні мати 82 міцні партосередки». Секретарями партосередків з Прилук на село їхали голови і заступники голів промислових артілей, голови фабрично-заводських комітетів, інструктори райкому, начальники цехів, директори й викладачі учбових закладів і навіть один інструктор фізкультури. «Найнадійніші» поїхали в ті села, де ще й досі не було жодного члена партії. Тож і поїхали «набирати» в партію і створювати партосередки Макаров у Канівщині, Шапіро в Стару Тарнавщину, Резницький в Кру-

тоярівку, Філюрін в Лонки, Шрайберг в Нову Греблю, Фрідкін в Мацівку, Фількшмен в Яблунівку.

А це з постанови райкому від 10 травня: «...надіслати спеціальних уповноважених до десяти сіл райсону з великою кількістю одноосібних господарств, затвердивши їх головами комісій по проведеному сівби в одноосібному секторі. Прокурору Крицькому, головам сільрад до найдієвісніших саботажників сівби застосувати найсуворіших репресивних заходів, розгортаючи навколо вжитих заходів масово-політичну роботу. Зобов'язати т. Крицького судові процеси на саботажників проводити на місцях».

В 1933 році знайшли ще один засіб пограбування трудящого люду. Це була так звана державна позика другої п'ятирічки. Оті ненависні «облігації» — райдужні папірці, які насильно нав'язували людям, забуваючи у них останні копійки. У місті було простіше — забирали із заробітної платні гроші, а замість них наділяли робітників і службовців тими ж «облігаціями». Тому й відзвітували, що на 23 травня робітникам і службовцям підприємств і установ міста реалізовано більше 100 відсотків «облігацій». Дещо гірше було з кустарями і так званю неорганізованою людностю. А ось село позикувало бойкотувало повністю. План реалізації позики серед колгоспників був виконаний всього на 24 проценти, а серед одноосібників лишень на 2,7 процента.

Переважна більшість селян-одноосібників до кінця травня сіяти так і не почала. Яка ж причина цьому? Невже затялися, вирішивши краще смерті голодною смертю, ніж виробувати і віддавати хліб невідомо кому й за що. Але це могли зробити найбільш мужні й запеклі. Адаже свідомо попректи на смерть не лише себе.

а ще й усю родину не кожен міг. І в той же час важко повірити, що ось живе собі хлібороб з дідом прадіда, у нього є шмат землі, конячина, сякий-такій реманент і, звичайно ж, в коморі лежить посівне зерно, то невже ж він не почав би сіяти весною? Але ж не сіяли. Чому? Здається можна зробити єдиний висновок: на Прилуччині весною 33-го сіяти було нікому. Куркулів, чи вірніше сказати найкращих хліборобів-тошподарів «ліквідували як клас», тобто знищили майже повністю, найбідніших злидні погнали в колгоспи, а значна частина селянства залишилась одноосібниками. Колгоспникам було легше, їм дещо все ж перепадало і з колгоспу і від держави, тобто вони хоча й ледь-ледь, та все ж животіли. А ось одноосібники мабуть і є та основна маса людей, яка вимерла від голоду, чого в ршеті-решт і добивались організатори шгучного голодомору. Запаси хліба, корм для худоби — все забрали, худобу й птицю частково поїли, а частково видохла за зиму без кормів. У кого було приховане посівне зерно теж підчистили до зернини навесні. То ж хто, питається, міг вижити у такій скруті, та ще й сіяти?

У «Правді Прилуччини» надруковане красномовне «оперативне зведення» про сівбу в одноосібному секторі району за станом на 26 травня 1933 року. Тож, мабуть, за цим зведенням і можна вважати, що якщо в селі на 100 одноосібників до кінця травня посіяло 30, то 70 останніх уже ніколи й не посіють, бо вони просто не пережили голодної зими. У зведенні показані не всі села, а тільки сільради, до яких входило по кілька населених пунктів.

Найкращі справи були на території Ладанської сільради, тут 50 процентів одноосібників відсія-

(Закінчення на 8-й стор.).

Голодомор на Прилуччині

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

лись. Від 30 до 40 процентів посіяли в Сухополовій, Ковтунівці й Линовиці. Від 20 до 30 процентів — в Подищі, Мамаївці (Удайцях). Новій Греблі, Краслянах, Полонках і Мільках. Від 10 до 20 процентів — в Борщині, Лисках, Канівщині, Дубовому Гаї, Переволочний, Голубівці, Сергіївці, Івківцях, Нетяжиному, Білошапках, Охінках, Замісті, Дідівцях, Яблунівці. Найгірше було в Малківці, Валках, Старій Тарнавщині, Заїзді, Крутоярівці, Богданівці, Половій, Маїлівці, Рудівці, Мазках і Високому. Тут відсоток тих, що посіяв складає від 2,5 до 10. Ось така версія витікає з логічного співставлення фактів.

У травні на Прилуччині трапився чи не найперший за ці тяжкі роки терористичний акт з боку скривджених. В селі Охінках Іван і Кирило Яцуни, серед білого дня, на полі вбили голову сільради комуніста Гаврила Хижняка і голову земельної комісії Івана Ключка під час виконання ними своїх службових обов'язків, та ще й підпалили село. Як насправді розігралася ця трагічна історія встановити зараз дуже важко. Мабуть найкраще про це б розповіли очевидці, які ще живуть в Охінках. А з офіційних повідомлень наскрізь пронизаних брехнею відшукати правдиву інформацію майже неможливо. Про Хижняка повідомлялося, що він побував уже головою кількох сільрад на Прилуччині. Перед

Охіньками головував у Половій, де «...всі сили прикладав, щоб зміцнити колгосп, щоб завершити суцільну колективізацію села». В Охінках та інших селах він був «...за справжнього організатора колгоспників і трудящих одноосібників на нещадну боротьбу проти куркульні, за соціалістичну перебудову сільського господарства». Є схвальні відгуки й про Ключка: «...незмінний з 1928 року член Охінківської сільради, цього року був кращим організатором хлібозагоспівельної роботи на кутку, непримиренний борець проти куркульні».

Інформація в «Правді Прилуччини» про цю подію завершується так: «...на мітингу, що відбувся під час похорону тов. Хижняка і Ключка більше тисячі колгоспни-

ків і одноосібників заявили: ми ще вище піднесемо класову пильність, берітимемо колгоспний лад як зіницю ока, надударно закінчимо весняну сівбу. До куркулів Яцунів вимагаємо найсуворіших заходів — розстрілу. Серед широких мас колгоспників тов. Хижняка і Ключка залишилися в пам'яті, як передові бійці за більшовицькі колгоспи, як найвидатніші герої соціалістичного будівництва».

Так, багато нестерпно гіркого залишилося назавжди у пам'яті тих, хто пережив ті страшні роки. А ось, чи пам'ятають в Охінках поіменно тих, хто помер страдницькою смертю від голодомору, чи кладуть квіти на їх могилу у ці травневі дні, як того вимагають старі як світ народні звичаї?

Георгій ГАЙДАЙ.

Загублені скарби

пили печі розкішними фоліантами з поміщицьких бібліотек, а з універсальних грамот і універсалів робили устілки в чоботи.

У 1929—1930 роках директор Прилучького округового музею професор В. І. Маслов і його добровільні помічники в селах збирали відомості про скарби, які ще збереглися до того часу. Публікуючи у нашій «Скарбниці» декілька цікавих фактів, надіємось на людей допитливих, не байдужих. Може щось кому відомо про згадані реліквії, чи про якісь інші, не менш цікаві? Повідомте в нашу редакцію, будьте ласкаві. Тим самим зробите свій особистий вклад у благородну справу вивчення багатющої історії нашого рідного краю.

Прилуки. Службовець залізничної станції Прилуки гр. Слива повідо-

нав, що в клубі залізничників є дві гарні картини відомого українського живописця Волоסקова, які походять з Тростянецького маєтку магнатів Скоропадських.

У Миколи Євдокимовича Волощина, який проживав у будинку № 7 Ф. Д. Яковенка по вулиці Підвальної (тепер Пушкіна) збереглася дуже цінна картина невідомого західно-європейського живописця XIX століття, на якій зображений морський краєвид з пароплавами.

Богданівка. В Чудо-Михайлівській церкві знаходився дуже цінний різьблений іконостас, в якому було кілька так званих «празничних» ікон старовинної роботи, виготовлених на замовлення судді Прилучького козацького полку Якова Александровича та його сина полковника писаря Федора

Александровича. Найкращі з них: «Вознесіння», «Різдво Христове», «Преображення».

Колісники. У завітничого трудового школяю Олександра Івановича Романця була ціла колекція історичних документів XVIII століття про походження українських шляхетних родів, про російського царя Петра III та ін.

Лиски. У Вознесенській церкві ще до 1930 року зберігався напрестольний хрест з даємим написом народного героя України славного гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

Сухополова. У 1930 році студенти Прилучьких пелкурів бачили в сільраді золоту шпагу Петра Івановича Горленка (1790—1851) героя війни з Наполеоном, декабриста, полковника, командира Маріупольського графа Вітгенштейна гусарського полку.

(Далі буде).

Георгій ГАЙДАЙ.

На Прилуччині, як і в усій Україні, багато історичних реліквій, безцінних художніх творів, старовинних документів зберігалось в козацьких монастирях і церквах, в родових панських маєтках і палацах. Все це було зметене і розкидане по світу в буремні роки революцій і воєн. В ці роки під стінами закритих церков горіли у ритуальних вогнищах «воинствующих безбожников» древні ікони і книги, селяни по хатах то-

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилучькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1094. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

№ 6 (10)

ЧЕРВЕНЬ 1993 РОКУ

Перша річниця

Рік тому, 18 червня 1992 року, вийшов перший номер нашої газети. Рік тому гурт ентузіастів у складі головного хранителя музею Гайдая Г. Ф., зв'язківця залізничної станції О. А. Савона, вчителя школи № 13 Риженка А. Г., пенсіонера Буренка А. І., та автора цих рядків на одному з засідань краєзнавчого товариства, вирішила випустити друком газету. Розмови про те, що місту і району потрібна газета, яка б сприяла в наш, такий нелегкий час, становленню і розвитку культури, розбудові наших духовних цінностей, велася вже давно. Але як завжди влюбому починанні: проблеми, проблеми, проблеми... І от коли вони майже всі були вирішені перед нами постала ще одна — найголовніша. А хто ж буде фінансувати газету? І такий мезенат знайшовся. Це — асоціація «АРКІД» з її директором Бальбухом В. П., людиною, яка мабуть чи не єдина зрозуміла, що культура дійсно є невід'ємною частиною духовного життя людини.

Після ліквідації асоціації фінансове забезпечення газети взяв на себе миськівконом.

За рік вийшло, враховуючи і цей, десять номерів газети. Вона знайшла свого читача, як в місті, так і в районі. Особливою популярністю користується наша «Скарбниця» серед вчителів, учнів, студентів середніх спеціальних навчальних закладів. Але особливо бажаною газета стала в колективах шкіл № 13, № 6, педагогічному училищі. Найбільша кількість дописувачів в колективах шкіл № 1, № 9, № 6, № 10 та в Ладанській середній школі.

Великий інтерес у читачів викликали матеріали на історичну і краєзнавчу тематику, науково-біографічні статті про видатних діячів науки і культури, інформації про архітектурні та історичні пам'ятки Прилуччини.

Слова вдячності хочеться висловити таким дописувачам як: Гайдай Г. Ф., Буренко А. І., Савон О. А., Риженко А. Г., Івахненко Н. О., Тищенко Л. М., В. В. та В. Є. Пшошки. На жаль дописувачами до газети, за невеликим виключенням, є одні і ті ж люди. До речі до редакції надходить чимало телефонних дзвінків з пропозиціями і побажаннями, а от матеріалів для публікації в газеті надходить мало. Тож, дорогі читачі, надсилайте до редакції цінні матеріали, які будуть неодмінно опубліковані.

В минулому місяці редакцією газети разом з благочинним Прилучького округу о. Василієм до «Скарбниці» було випущено додаток «Церковний вісник». Хочеться вірити, що таке співробітництво принесе користь.

У вересні буде оголошено передплату на нашу газету. Ті, хто передплатили газету в минулому році не доплачували і не будуть доплачувати гроші в зв'язку з постійним підвищенням цін на папір, енергоносії... Такі ж умови будуть і для тих, хто передплатить нашу газету на наступний рік.

Наша «Скарбниця» ще зовсім юна і хода її, як і хода дитини, непевнена. Та є надія, що вона зміцніє. І несучи в собі, так необхідні сьогодні зерна культури, впевненою ходою буде йти до кожного жителя Прилуччини.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ,
редактор газети.

З днем народження!

Колектив Прилучького краєзнавчого товариства імені В. І. Маслова щиро вітає з семидесятилітнім ювілеєм свого почесного члена Дмитра Овсійовича Шко-ропада!

Життєвий шлях не біла скатертина.
Людина йде — надіям завдяки.
Тут поруч мед принадний і лозина,
Троянди й немінучі будяки.

І Вас життя не бавило, відомо.
Та й не сиділось тихо на печі.
Попрямувавши вперед свідомо,
Тоді до знань знайшли такі шляхи.

Диплом, відзнаки, це вже вгору сходи
І самостійна і тривожна путь.
І грамоти були, і нагороди,
Іх так, за нарі очі не дають.

Але куди б Вас доля не послала
У мріях в рідний край вертались знов,
Бо мали вщерть душевного запалу,
Бо зберегли негаснучу любов!

І от сьогодні наше щире слово:
Здоров'я Вам, шановний ювіляр!
Його бажаєм ми не випадково,
Нести сто літ приємний цей тягар!

Нехай же Ваш і у добрі, і в скрутї
На висоті трима авторитет,
З усіх наук, і наук, і інститутів —
Оцей життєвий університет!

15 червня 1993 року.

СИМВОЛІКА УКРАЇНИ

(Походження. традиції, доля)

З огляду на специфіку своєї професії мені часто доводиться вести розмову з людьми різного віку і різних уподобань про походження та долю української національної символіки. Іноді прикро стає від того, що чимало людей надто по різному трактують її походження, а іноді проявляють і негативне ставлення до неї. Ще й досі дається взнаки (відчувається вплив) та ідеологія, яка насильно насаджувалася протягом багатьох попередніх десятиліть, як цього вимагали «вищі інтереси».

У своїй статті, посилаючись на різні джерела, мені хочеться, бодай би коротко, розповісти про походження та долю української символіки (тризуба, жовто-блакитних та інших прапорів).

Відомо, що ще стародавні люди широко застосовували символіку. В період первіснообщинного ладу на території, яку тепер займає Україна, наші давні пращури використовували символічні знаки. Кожний рід первісних людей обожнював яку-небудь тварину, птаха, явище природи, сонце, місяць і т. д., робив їх своїм символом, тотемом. Зображення їх служило родовим знаком, який відрізняв даний рід від других і свідчило про те, що його носії мали спільне походження. Ці знаки часто вживалися для позначення пасовищ, водойм і, що найважливіше, території проживання цього роду. (В. В. Румянцева. Емблеми земель і герби городів Левобережної України періода феодалізму. К., 1986, стор. 12).

З розвитком суспільства, переходом до феодального ладу, встановлення права приватної власності, удосконалюється система знаків, розширюється сфера їх застосування. Пширюються знаки для позначення осібів праці, побутових предметів, товару, тощо. Особливо часто вживали різні знаки ремісники й купці. Так, наприклад, купці використовують щось на зразок тавра, щоб відрізнити свій товар від чужого. (Сергійчук В. І. Доля української національної символіки. К., 1990, стор. 4).

Ювеліри таврували прикраси та інші свої вироби, ремісники — оброблені шкіри, гончарний посуд. Широко вживали знаки власності й сільські жителі. Селяни таврували скот, сільськогосподарські знаряддя, бджолині вулики, мисливці таврували шкурки звірів. (В. В. Румянцева, стор. 13).

З далішим розвитком ремесла знаки ставились на виробках в якості професійних емблем. Таким чином, як бачимо, з часом в умовах стародавнього виробництва з'являються вже професійні емблеми, а родові й сімейні позначення стають особистими знаками. Серед іменних знаків, датованих першими століттями нашої ери, були знаки беспорських царів (їхня держава знаходилася на Керченському півострові), в основі яких двозубці та тризуби (В. С. Драчук. Таємниці геральдики. К., 1974, стор. 7—8).

Знаки у вигляді двозубця і тризубця зустрічаються на археологічних пам'ятках з розкопок на берегах правих приток Дніпра і датовані рубежем V—VI століття. (В. В. Румянцева, стор. 15). Трохи пізніше — VI—VIII століття — тризуб зустрічається серед археологічних знахідок Перещинського городища, на Полтавщині та Мартинівського на Київщині. (В. І. Сергійчук, стор. 5).

Перша ж літописна згадка про тризуб відноситься до X століття. За свідченням болгарського рукопису «Хроніка Манасі» (XIV ст.) Київський князь Святослав увінчував цим знаком держави своїх знамен. (Г. Кобко. О. Кобко. Символіка України. Газета «Молодь України»).

Срібняк Володимира I. Початок XI століття.

Згодом тризуб стає великокнязівським знаком Київської Русі. До речі, свого часу в Києві на території колишнього дитинця археологи знайшли ливарну форму княжого знаку — тризуба (В. С. Драчук, стор. 7). Його зображення відоме з печатки Святослава Ігоровича (загинув у 972 році), на якій зображено князівський знак у вигляді літери «Ш», так званий «знак Рюриковичів». Цей князівський знак був вперше названий тризубцем російським істориком М. Карамзіним. (В. В. Румянцева, стор. 19. В. Сергійчук, стор. 5).

Згодом тризуб карбується і на срібних монетах великого князя київського Володимира Святославича (980—1015). На них зображували з одного боку князя, а з другого — тризуб. На монеті робили напис: «Володимир на столі, а се його срібло». (Г. Єлизаветін. Гроші. К., 1971, стор. 62). Карбували свої монети з цим знаком і князі Святополк та Ярослав. Зображення тризуба знайдено також в гербі французької королеви Анни (дочки Ярослава Мудрого).

Тризуб, як знак князівської власності Рюриковичів, широко використовувався і в державному житті Київської Русі: на печатках, якими скріплювали міжнародні договори, на князівських товарах, що йшли на продаж за кордон. Крім того, виконані в бронзі чи сріблі тризуби прикрашали пояси дружинників князівського війська, його зброю і знамена (В. І. Сергійчук, стор. 6). Зображення тризуба було поширене на всіх землях Русі протягом багатьох століть. Існує кілька десятків версій, які пояснюють походження тризуба. Але про це мова має бути в іншій статті.

З часом тризуб поступово витісняється з ужитку. Так за часів козаччини з'являється нова гербова символіка — лицар-козак з самопалом. Це зображення широко використовується на печатках запорозьких козаків, у тому числі й на випадок укладення міжнародних угод. Проте на початку XX століття тризуб як символ знову з'являється на історичній арені. Відзнаку у вигляді тризуба використовували українські частини в складі австрійської армії — українські січові стрільці — під час першої світової війни. Скульптор М. Бринський виконав проекти бойового ордену Української Галицької Армії — «Золотий тризуб» чотирьох ступенів, який мав стати відзнакою за хоробрість. (Пам'ятки України. № 3, 1989 д., стор. 44).

Паперові гроші України. 1918 рік

Після того, як улітку 1917 року Тимчасовий уряд Росії визнав Центральну Раду й Генеральний секретаріат, як органи влади України, постало питання про українську державну символіку. 16 вересня 1917 року голова Центральної Ради М. Грушевський висловив у газеті «Народна воля» свою думку щодо гербових знаків України: «Великі події йдуть своєю чергою, а поруч з ними буденне життя висуває свої питання, і вони, хоч часом і дрібні, теж домагаються свого вирішення, бо з суми таких питань кінцем складається життя людини чи народу. Одне з таких питань — це питання, що мусить вважатися гербом України» (В. І. Сергійчук, стор. 9).

У листопаді 1917 року Центральна Рада проголосила Українську Народну Республіку. Питання про національний герб постало з усією гостротою. Тоді ж за ініціативою Генерального секретаріату народної освіти в Києві відбулася спеціальна нарада, в якій взяли участь знавці українського національного мистецтва, історики, гербознавці. На ній пропонувалося декілька варіантів символів. Однак після прийняття 22 січня 1918 року IV Універсалу Центральної Ради про оголошення України самостійною державою, її голова М. Грушевський виступив з пропозицією взяти за герб УНР знак князівської влади часів Київської Русі — тризуб. (В. І. Сергійчук, стор. 9—11).

Як державний герб УНР тризуб на синьому тлі був схвалений 12 лютого 1918 року Малою радою в Коростені, зображення опубліковано 1 березня 1918 року в Києві та затверджено Центральною Радою 22 березня 1918 року у формі великого і малого герба з відповідним облямуванням. Автором проєктів був художник В. Кричевський. Тоді ж (22 березня 1918 р.) схвалено велику і малу печатки УНР зі знаком тризуба. (Пам'ятки України, № 3. 1989 р., стор. 44). Тризуб став також фігурувати на державних банкнотах і поштових марках УНР (Автори проєктів Г. Нарбут, О. Красовський, В. Кричевський, І. Модзалевський). Як герб тризуб замішався і в часи Гетьманщини 1918 рік), а далі й за Директорії (1918—1920 роки). Символіку із зображенням тризуба в 20—40-х роках використовували різні угруповання Західної України і Організації українських націоналістів. Тризуб із середнім зубом у формі хреста — релігійні угруповання. Як державний герб тризуб було визнано 15 березня 1939 року Сеймом Карпатської України, що проголосив самостійність цього регіону. (Пам'ятки України, № 3. 1989 р., стор. 45).

Історія національного прапора також сягає у сиву давнину, в часи язичництва. В давнину прапори були досить простими і являли собою жмут трави, або волосся з кінської гривні, прикріплені до жердини. Згодом з'являється яскраве полотноще клиноподібної форми, яке кріпилось до залізного наконечника списа, або древка і було видно здалеку.

За часів Київської Русі військові знамена називалися стягами і були обов'язковими бойовими атрибутами — встановлювалися на місці збору дружин-

ників. Стяг для того і був запроваджений, щоб по цьому своєрідному орієнтиру воїни стягувалися в будь-яке визначене місце (В. В. Румянцева, стор. 24). Стяги спершу возили разом зі зброєю; перед боєм ставили на узвишші, аби кожен ратник бачив їх (В. І. Сергійчук, стор. 13). Поставити стяг — означало почати підготовку дружин до бойових дій. «Труби трубят в Новеграді — стоять стязи в Путині» — так говориться про підготовку військових дружин до походу проти половецького хана в «Слові о полку Ігореве» (В. В. Румянцева, стор. 24).

Стяги були у великій шані на Русі. Великокнязівські стяги, наприклад, розташовувалися на самому видному місці, під охороною дружинників. Прапороносцями призначали, як правило, визначних богатирів, які мали за обов'язок постійно тримати прапор над полем бою, пильно охороняти його. Значення прапора під час бою було надзвичайно велике — біля нього розгорялися найжорстокіші сутички між супротивниками. Якщо прапор стояв нерухомо — знали: битва проходила успішно, а якщо він зникав з поля зору ратників, то це мало означати ніщо інше, як поразку.

Надзвичайного поширення на території України прапори дістають з прийняттям тут християнства. На зміну язичницьким символам приходять нові — зображення Христа Спасителя, Георгія Побідоносця, Миколая Чудотворця тощо. Їх гаптують золотими та срібними нитками на полотнищах князівських знамен. За твердженнями окремих дослідників колірна гама знамен була надзвичайно багатою, а поєднання кольорів — різноманітне і гармонійне (Символіка України, газета «Молодь України»).

І все ж незмінно виникає запитання: які ж кольори найчастіше зустрічаються на княжих прапорах? На нього відповідь дає «Особое совещание, высочайше учрежденное при Министерстве юстиции для выяснения вопроса о русских государственных национальных цветах», що відбулося 1910 року в Петербурзі. У підсумковому документі цієї наради визначалося, що «в числе древних русских государственных цветов синий, голубой, лазоревый, оранжевый, желтый» (Г. Кобко, О. Кобко. Символіка України).

Тут варто зауважити, що з приводу походження синіх і жовтих кольорів цікаву версію висунув мовознавець зі Львова М. Рогович. Про це розповів у 1989 році Богдан Якимович на сторінках журналу «Пам'ятки України» (3, стор. 44—48). На думку М. Роговича слово «хохол», що ним представники інших національностей інколи називають українців, — монгольського походження. Згідно з нею, слово «хох» — синій, голубий, небесний, «улу» (юлу) — жовтий. Кінцева голосна редукується і ми дістаємо теперішнє звучання. Б. Якимович вважає цю гіпотезу дуже цікавою, адже сині й жовті кольори могли бути кольорами племінних об'єднань слов'ян ще перед монгольською навалою, а саме слово перешло в мову наших сусідів, втративши своє первісне значення. Традиція поєднання жовто-блакитних кольорів, як бачимо, на наших землях має глибоке історичне коріння.

В газеті «Молодь України» за 5 квітня 1990 року кандидат історичних наук В. Сергійчук у своїй статті «Давайте не шукати зловісних кольорів», посилаючись на хроніку Зиморовича (відомо ще з середини XVII століття), зазначає, що щойно заснованому місту Львову (1256 рік) було надано герб, на якому зображується лев на голубому тлі. Ці ж кольори поєднувалися на знаках Руського воеводства за часів Речі Посполитої, на закарпатських землях. І тут же В. Сергійчук наголосив, що прапори скрізь і завжди виготовляються, як правило, відповідно до кольорів герба, тієї чи іншої землі чи країни.

(Закінчення на 4-й стор.).

Символіка України

(Закінчення. Початок на 2-й стор.)

Традицію поєднання жовтого і блакитного кольорів зустрічаємо і в пізніші часи, зокрема на багатьох гербах повітових міст Чернігівського намісництва, про це засвідчує відома праця О. Шафонського «Чернігівського наместничества топографическое описание», написана 1786 року, а видана 1851. Їх бачимо на гербі нашого міста Прилуки (у блакитному полі золота голова бика з золотими рогами, простроплена шаблею), та міста Лохвиці (на золотому полі, кам'яні ворота, над якими три гострокічні вежі з блакитними флюгерами).

Поєднання блакитного і жовтого кольорів на знаменах мало місце в козацькі часи у більшості полків України: у Київському, Лубенському, Полтавському, Миргородському, Ізюмському, Чернігівському і нашому — Прилуцькому. Про надзвичайно широке використання жовто-блакитних знамен у Запорозькій Січі засвідчує і лист Петра Калнишевського до одного з Київських священнослужителів. Поєднання жовтого і блакитного кольорів було і на прапорах ремісничих цехів. Наприклад, прапор ткачів Чернігова — блакитний, тафтяний, навколо обшитий жовтою смугою: на ньому зображено, поряд з поставами святих, і ткацького човника. У кравців — червоний золотим позументом обкладений, посередині на блакитному тлі: з одного боку — роз'яв'яга Христове, а з іншого — Пресвята Богородиця Троїцько-Іздіська Чернігівська й ножиці. Подібні прапори були і в ремісників Ніжина, Прилук, Борзни. Так, наприклад, цех ковальський в Прилуках на своєму прапорі мав зображення герба міста, з однієї сторони, а з другої — на блакитному тлі золоті зірка і півмісяць, а також ковальські кліщі й молоток. Виключно жовто-блакитний прапор належав цеху вишивальних ткачів.

Жовто-блакитні кольори часто бачимо і на козацькому одязі. Жовті й сині жупани згадуються в народних піснях. Опис одягу українського козацтва на Чернігівщині, періоду визвольної війни 1648—1654 років знаходимо й у працях Крип'якевича: «Жупан лазоревий, сподом з білок, жупан синій з англійського сукна зі срібними гудзами... Кунтуш лазоревий з мундишу, кунтуш зі срібними позолоченими гудзами...» (В. І. Сергійчук, стор. 24). Ця традиція зберігається і в XVIII столітті. Так, під час перепису майна пирятинського сотника Вануленка згадуються «блакитні, золотоголові кунтуші» (там же). Жовте з синім, або синє з жовто-гарячим, переважає також у старих церковних речах — ризах, вальованих ставниках, фарбованому різьбленні барокозних іконостасів.

Звичайно, принагідно зазначити, що вище сказане не заперечує використання в різні часи, в більшій чи меншій мірі, інших кольорів: зеленого, червоного, малинового і т. д. І все ж, незважаючи на те, що починаючи з часів козащини, жовто-блакитне поєднання поступово починає домінувати на українських корогвах, прапорах та клейнодах, тоді ще не вдалося виробити прапора єдиного типу. Першу спробу створити жовто-блакитний прапор з двох горизонтальних смуг приблизно такої форми, як це ми бачимо тепер, здійснила Головна Руська Рада, яка почала боротьбу за відродження української нації ще весною 1848 року. У червні того ж року на міській ратуші Львова уперше з'являється такий

прапор (газета «Молодь України». Символіка України). Започатковану Радою ідею підхопили різні спортивно-просвітянські організації, котрі почали діяти в Галичині вже наприкінці XIX століття.

В 1911 році у Львові після тривалих дискусій та пошуків було виготовлено жовто-блакитний прапор. Саме звідси й починається широке використання цього прапора спершу на західно-українських землях, а згодом і на Лівобережній Україні. Особливого розвою ці процеси набувають під час 50-х роковин від дня смерті Т. Г. Шевченка. Святкування ж 100-літнього ювілею від дня народження Великого Кобзаря ознаменувалося ще більшим використанням жовто-блакитного прапора. Його кольори супроводжували ці урочистості не лише в Україні, а й у Москві, Петербурзі, Оренбурзі, далекому Омську, у Відні, Празі, Варшаві, Краківі та інших містах.

В цьому ж році (1914) українські січові стрільці під такими ж стягами і також вперше відправлялися на російсько-німецький фронт. А весною 1917 року під жовто-блакитними знаменами щойно сформовані полки українських солдатів йшли на фронті першої світової війни. Жовто-блакитні знамена поряд з прапорами інших кольорів масово з'являлися на мітингах і маніфестаціях українців після перемоги лютневої революції в Росії. У Києві такий мітинг відбувся 29 (16 за старим стилем) березня 1917 року. На нього робітники, солдати, інтелігенція йшли під червоними та жовто-блакитними прапорами. Під такими ж прапорами відбулися масові маніфестації в Харкові, Севастополі та багатьох інших містах України. 18 травня в Києві відкрився І Український військовий з'їзд, на який петроградська делегація прислала синьо-жовтий прапор з написом: «Хай живе національно-територіальна автономія. Під національними та червоними прапорами 22 листопада в Києві святкувалося проголошення Української Народної Республіки (Пам'ятки України, № 4, 1989 рік).

У березні 1918 року Центральна Рада затвердила жовто-блакитний прапор символом УНР. На думку кандидата історичних наук В. Сергійчука («Доли української національної символіки», стор. 32) головним ініціатором такого вибору, як і в справі з тризубом, був М. Грушевський, голова Центральної Ради, відомий історик, котрий добре знав традиції української національної символіки.

Необхідно підкреслити, що перший прапор УНР — жовто-блакитний, за гетьмана Павла Скоропадського був замінений на блакитно-жовтий. У листопаді 1918 року почалася національно-визвольна боротьба на Західній Україні. 13 листопада 1918 року у Львові Українською Національною Радою державним прапором Західноукраїнської Народної Республіки було проголошено синьо-жовтий. 20 березня 1920 року ухвалено синьо-жовтий прапор Підкарпатської Русі (як складової частини Чехословаччини). Синьо-жовті прапори були і в проектах Конституції УНР, розроблених 1920 року Всеукраїнською Національною Радою (у Кам'янці на Поділлі, 9—13 травня) та Урядовою Конституційною комісією Української держави (у Тарнові, Польща, 1 жовтня). (Пам'ятки України, № 4, 1989 рік, стор. 46).

З усього, вище сказаного можна зробити висновок, що жовто-сині чи жовто-блакитні кольори, поряд з іншими, традиційні для українського народу, а тому мають право бути не лише на національному прапорі, а й на державному. Взагалі не слід пов'язувати як недавно, так і символіку давньої історичної пори з діями різних урядів, які чинили злочини під символікою свого часу. А тому питання, чи має право на існування давня національна символіка, є справою самого народу, особливо після того, як він дізнається про неї всю правду, хоч би якою вона не була.

Анатолій РИЖЕНКО.

Голодомор на Прилуччині

РІК 1933. ЧЕРВЕНЬ.
ХРОНІКА ПОДІЙ

Всю весну йшли дощі. Люди в безнадії поглядали на небо, а воно немовби прогнило і з нього все лило й лило на грішну землю. Літо почалося теж не краще — дощі, дощі, дощі... Гнало з мокрої землі бур'яни, лободою й кропивою заростали селянські дворища з хатами-дуптками, заростали городи й поля. В селах стояла незвична тиша: не чути ні мукання корів, ні іркання коней, навіть не гавкали собаки й не кричали півні. Люди дочекалися літа і в багатьох очах зажеврила надія.

у цьому році. Особливо у тих, що вистояли і незважаючи на всі репресії, муки і голод, все ж не пішли до колгоспів. Цих непокірних треба було ще поставити на коліна, а ні — то ще краще знищити до ноги.

Так, про урожай 33-го хоча й по-різному, але думали й турбувалися всі. А як же відсіялися на Прилуччині? Місцева газета ще за 14-те, ба, навіть за 17 червня рясніє красномовними заголовками: «По більшовицькому керувати сівбою», «Вивершити сівбу всіх культур», «Жодного гектара не залишити не засіяним». А ще «Правда Прилуччини» повідомля-

як тяглову силу телят. То не ж почини буде, та ще й який! Тож і взялися мучити бідну худобину, яка сама ледь тягала ноги, а потім в пресі повідомляли: «цих телят буквально замучили в ярмах і довелося їх дорізати. Таке «використання» допоміжного тягла на руку тільки куркульні, яка на кожному кроці агітує проти запрягання в ярма корів». Бачте, знову ця триклята куркульня винувата.

Про стан справ на Прилуччині повідомляли оперативні зведення: на 1 червня виконали план сівби всіх культур колгоспи на 60 процентів, одноосібники на 29,4 процента. На 16 чрвня закін-

приклад, звелів зарізати двох колгоспних свиней, а м'ясо роздав людям, або ось ще такий вибрік — почав приймати у членів колгоспу одноосібників і «не усуспільнював», тобто не одбирав у них засіяну землю й навіть залишав їм їхніх коней. Він, Давиденко, прийняв до колгоспу «куркульсько-ворожих елементів» Михайла Карповича Кулика і Грицька Андрійовича Солов'я. Хоча й добре знав, що Соловей нещодавно вийшов з БУПРу (тюрми), де відбував покарання за «зрив колективізації». Мало того, цей упертий Соловей так і не вгамувався й знову агітує селян тепер уже проти «усуспільнення» посівів.

Про те, як закінчилася посівна в районі якихось достовірних даних знайти не удалось, але здогадатися не важко. Тим більше, що за «ганебне» відставання в сівбі Прилуччина була занесена на так звану «чорну дошку», а це вже означало повний бойкот від держави. Тепер, коли вже про сівбу говорити було пізно, преса переключилася на обробку цукрових буряків, садіння тютюну. І знову все те ж саме, ті ж гасла, заклики: «Всі сили на шарування буряків!», «Покласти край відставанню!». З ними переключаються й політичні гасла: «Вигнати куркульське охвістя з колгоспів!», «Ліквідувати прорив у мобілізації коштів», а то й таке: «Жодного чужака не пропустити до Червоної Армії!» — це про черговий призов новобранців.

У цей чи не найважчий період голодомору, не чим іншим як знущанням над голодними людьми була постановою прилучського райкому й виконкому від 14 червня про виконання м'ясоплатку, в якій похвалили голів сільрад Погорілого (Мільки) й Тарасенка (Валки), а також Цукермана (Прилучька міськрада) за те, що вони «по-більшовицькому роз-

(Закінчення на 6-й стор.).

▲ Одноосібник. З картини художника В. Л. Могилевського. 1930-і рр.

А у влади зовсім інші турботи. З Москви одна за одною йшли постанови, підписані Сталіним і Молотовим. Їх підхоплювали місцеві посіпаки, вивчали й роз'яснювали, вихваляючи мудрість і турботу «великих вождів». А «батько всіх народів, мудрий вождь і учитель великий Сталін» учив селян-хліборобів коли і як підіймати парі, косити сіно й сілосувати, косити й обмолочувати зернові, й саме головне — як зберегти і здати державі ще не врощений урожай 33-го. Всі ці постанови пронизали єдиною ідеєю, яку майже не приховували — як найкраще забрати у селян же ними вирощене

ла, що наприклад в Заїзді «перелому в сівбі по одноосібному сектору ще не досягнуто. Завдання на посів ранніх виконано на 4 проценти, на посів усіх культур — 7 процентів. Є одноосібники, що по-куркульському сабстують сівбу». Або ще такий приклад: в Нетяжинському колгоспі «12-річчя Жовтня» й не починали сіяти, бо не було ні коней, ні волів. Голова колгоспу Куриленко на поле навіть не навідувався, а коли йому доповіли, що з району вимагають орати і сіяти коровами, яких у нього не було зовсім, його осінила «блискуча» ідея. В районі ще ніхто не додумався використовувати

чили сівбу всього 18 колгоспів з 86-ти.

В пресі критикували й штепили голів колгоспів Гайдая (Яблунівка), Дердуля (Подище), Пирога (Ладан), Джевагу (Нова Тарнавщина). Всі вони «ганебно» не закінчували сівби. А то ще такий випадок: голова Заудаївського колгоспу Мацівської сільради Давиденко «...з самого початку сівби по-куркульськи її саботував. Замість переключити всю тяглову силу на сівбу колгоспної землі, Давиденко взявся до обробітку власної та садби колгоспників. Цей Давиденко поводив себе досить незалежно й порядкував на селі по-своєму. Він, на-

Голодомор на Прилуччині

(Закінчення.)

Початок на 5-й стор.).

горнули роботу над виконанням м'ясопостатку». Відмітили, але досить обережно, голів, які не здали м'яса зовсім, це: Кур'ян (Білошалки), Бацман (Охіньки), Мірошинченко (Борщина), Піренко (Малківка), Волик (Красляни), Кур'ян (Сергіївка). Про всіх інших постановою мовчить, бо про яке м'ясо могла бути мова на початку літа 33-го? Хіба що в дохлих коней, чи отих доріваних телят, яких замучив у ярмах нетяжливий самодур Куриленко.

У цей час почали набирати силу політвідділи МТС. 25 червня в Прилучках відбулася виробнича конференція колгоспів Прилучської МТС, на якій начальник політвідділу Євдокимов в ультимативній формі «поставив» завдання: до 30 червня закінчити посівну, посадку

городніх культур і преривання цукрових буряків, до 5 липня провести ремонт техніки, скосити, зв'язати і скласти в копи всі зернові культури за 17 днів, молотьбу зернових закінчити до 1 вересня. І саме головне — хлібоздачу державі організувати безпосередньо від молотарок і виконати протягом серпня місяця. Конференція (а точніше Євдокимов) постановила: «зобов'язуємося, розгромлюючи недобитки куркульні та інших контрреволюційних елементів, так організувати збирання врожаю та здавання хліба державі, щоб вивести Прилуччину з прориву до передовиків, стати до передових лав борців за здійснення вказівок т. Сталіна — зробити колгоспи більшовицькими, а всіх колгоспників — заможними».

Поряд з публікацією в газеті матеріалів згаданої конференції й мабуть для

того, щоб була зрозуміліша політика московських верховодів, надрукована чергова постанова Сталіна і Молотова під назвою «Про обов'язкові поставки зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами з урожаю 1933 року». В ній говориться, що «на відміну від попередніх років ми маємо цього року не хлібозаготівлі старого типу, що їх проводилося на основі не цілком визначених контрактційних договорів з селянством, а зернопоставки, які ґрунтуються на твердому і незаперечному законі, обов'язковому до виконання всіма колгоспниками та одноосібниками». А це значило, що до цього часу ще гралися в демократію: нав'язували селянам контракти, за якими вони зобов'язані були продавати державі лишки хліба. Віднині все було навпаки: спочатку селянин повинен здати вирощений хліб

державі за нормами, які йому встановлять, а вже потім, якщо щось після цього ще залишиться — то вже по закону належить йому. А може й ві, це ще розберуться. Ось так.

Наприкінці червня залишився без портфеля редактор газети Дмитро Козицький: «за невправильну лінію, яку посіла редакція «Правди Прилуччини» по відношенню до політвідділів». Що насправді відбулося тоді, зараз тяжко встановити, але редактору оголосили догану і з роботи зняли. Ба, навіть секретареві РПК Робенку секретаріат облбюро КП(б)У зробив «зауваження».

Партійні бюрократи розважалися, гралися в політичні ігри, а трудовий народ мовчки зносив наругу і знущання, лише час від часу відчайдушно огризався.

Георгій ГАЙДАЙ.

Славен наш благословенний край, наша Прилуччина. Що не село, чи навіть хутірцець — то й історія, давня, з глибоким корінням, з поетичними легендами, піснями, звичаями, старовинними пам'ятками. Візьміть хоча б Погреби. Це взагалі своєрідний історичний, археологічний заповідник. Тут, на невеликій території між Погребами й Николаївкою вчені виявили археологічні пам'ятки, по яких можна прочитати майже всю історію нашої рідної землі. Є тут і поселення кам'яної доби, і могильник племен епохи бронзи, і кургани грізних екіфів, збереглося також і городище з могильником часів нашої предковичної держави Київської Русі.

Колись тут, де невеличка річечка Гнилиця впадає у Перевод, жило, творило й боролось за незалежність своєї держави одне з славних міст-фортець Київської Русі — Держикрай, або Крайгород. З усіх боків його оточували великі й малі хлі-

Єпископ з Погребів

▲ Троїцький собор в Чернівці, в якому похований єпископ Веніамін.

боробські села й хутори. Відбившись від диких кочових орд з Дикого степу і укріпившись фортецями-городками, замощуючи і щасливо зажили наші предки-хлібороби на родючих чорноземних степах. Та не на довго. Страшна татаро-монгольська навала хвилею прокотилася по Русі й змела з лиця землі наші міста і села. Нікими свідками цієї трагедії довгі століття стояли серед безкрайнього Гнилицького степу кам'яні бики мосту через річку Перевод. У 1632 році тут уже знову існує слобода Держикрай «осаджена» князем Острозьким, було вже і село Перевод, що належало князям Вишневецьким. Але невдовзі знову біда і знову село Перевод «по спустошенню» татарами лежало впусте, хоча й не дуже довго. Наприкінці XVII століття село відроджується, та вже під новою назвою Погреби. Розповідають, що натрапивши на відчай-

(Продовження на 7-й стор.).

Єпископ з Погребів

(Продовження).

Початок на 6-й стор.). душний опір переводців, оскаженілі татари запалили село з усіх боків і від нього тільки й залишилось, що чорні головишки від хат та ями на подвір'ях від погребів. В кінці XVII — на початку XVIII століття Погреби були власністю полковників Нижинського полку, спочатку родича гетьмана Мазепи Обидовського, а потім Жураковського. На початку XIX століття, це вже досить велике село, в якому налічувалося більше як півтори тисячі населення і більше двохсот дворів.

Село Погреби майже на сто відсотків було кріпацьке. Половиною селян володів поміщик капітан Яків Биков, який і жив у селі, а друга половина — належала генеральші Т. Г. Вольховській, яка жила в своєму розкішному палаці в селі Мойсівці на Полтавщині. Це саме та Тетяна Густавівна на іменинах якої двічі був гостем Тарас Шевченко і про яку він, з великою гедловою згадував навіть у найтяжчі роки заслання: «І ті люди, і село те, Де колись, мов брата, Привітали мене. Мати! Старесенька мати!»

Ці поетичні шевченківські рядки, про неї, про гостинну й доброзичливу поміщицю.

Був у Погребях на той час ще один володар кріпацьких душ — це сільський батюшка Петро Якович Биковський. Та йому, на відміну від попередніх, належали не сотні селян, а всього лише одна селянська родина: Федір Дмосенко з дружиною і сином Максимом. Потім, коли син оженився і мав уже своїх синів, цей рід розрісся й до середини XIX століття налічував уже більше десяти душ.

П. Я. Биковський і його дружина Марія Пантелеймонівна мали двох дочок Ганну і Єлизавету, а в 1820 році уже в немолодого подружжя народився син Володимир, а потім, через кожні два роки, один за одним, ще два сини Павло, Іван і донька Олександра. Та наша розповідь саме про Володимира Биковського.

Ріс він у родині бідній, але з строгими правилами, де свято виконувалися всі християнські заповіді. Батько був чесною і порядною людиною, яку шанувало все село. Тому мабуть і не нажив великих статків і не став здирником і кріпосником, як це досить часто траплялося. Володимир ріс розумним і кмітливим хлопцем, спілкувався з сільськими дітьми, швидко освоїв грамоту. Він ще з дитинства знав що піде батьківською стежкою, а старий пан-отець і увісні бачив свого старшенького на своєму місці священником церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Уже юнаком Володимир переступив поріг Полтавської семінарії, яка знаходилась тоді в древньому Переяславі, на території знаменитого Вознесенського монастиря. Це саме та духовна семінарія у якій колись викладав наш незабутній мудрець-самородок мандруючий філософ Григорій Савич Скворода, якого «світ ловив, та не спіймав». Саме її стіни незадовго перед тим полишив ще один знаменитий вчений Осип Максимович Болянський, наш земляк з Варви.

Володимир Биковський учився добре, залюбки. Навчався тоді в семінарії шість років. Рік 1843-й став для нього найбільш пам'ятним на все життя. Цього року він закінчив навчання й одружився на юній, дев'ятнадцятилітній панночці Фані, а потім був висвячений на священника. Батько вже давно клопотався перед єпархіальним начальством, щоб сина направили в рідне село, йому на поміч, у тому році старому Биковському виповнилося 69 років. Тож і пішли назустріч шановній людині.

Так і стали вони правити вдвох у Погребівській церкві Різдва Богородиці. Парафія була не мала, в 1844 році в селі налічувалося 1884 душ населення. Все це були хлібороби з діда-прадіда.

Люди жили дружно, великими родинами, цілими родами: Бабаки, Великодні, Донці, Королі, Кравчуки, Курченки, Макотови, Павлюки, Плавани, Правдивці, Решотьки, Слюсаки, Трохимці. Інтелегенції на той час в Погребях майже не було, та й не любив молодий священник байдикувати, ходити по гостях, ось і видавався повністю духовній службі, навчанню дітей. Неповдалік від нього мав невелику садибу відставний офіцер Микола Підгорний а управителем маєтку Вольховської був Тимофій Руський, колишній кріпак, якого пані відпустила на волю й призначила до себе на службу. Його син Володимир був при церкві паламарем і в усьому допомагав старшому й молодшому Биковським. У 1844 році у подружжя Биковських Володимира і Афанасія народився синок-первісток, якого назвали Феофаном.

Молодого Биковського помітили відразу, бо виділявся з-поміж інших своїм світлим розумом, строгим, майже аскетичним життєвим укладом. Спобався він також і прилуцькому благочинному протоіерею Іллі Гавриловичу Бодянському, який і сам був людиною непересічного розуму. Він добре знав і любив українську історію, чи не найкраще знав і любив свій край, досліджував старовину. До речі він був рідним дядьком уже згаданого нами вченого-славіста Осипа Болянського. Його знав і шанував сам Тарас Григорович Шевченко, бо саме про нього, як знавця прилуцької старовини згадував у своїй повісті «Музикант». З легкої руки протоіерея молодого Биковського у 1845 році переводять на службу в Прилуки священником у найбільшу в окрузі парафію Прилуцької Трьохсвятительської церкви на Кустівцях.

Життя в Прилуках розпочалося напрочуд гарно. В церкві служили удвох з теж ще молодим тридцятилітнім священником

Володимиром Петровичем Павелком. Та й увесь склад церковного причту був із молоді: наймолодшому паламарю Матвію Рашкевичу виповнилося 18 років, а найстаршому дякону Гнату Діденку — не було ще й сорока. По сусідстві з Биковськими мешкали цікаві люди, це, перш за все, відомий у Прилуках книголюб і знавець історії титулярний радник Михайло Іванович Данчич — ще один шевченківський приятель, штаб-ротмістр у відставці Петро Юхимович Круковский, прилуцький дворянин Василь Кривенко, Тимофій Яновський, Плагон Капаровський, Карл Шолостер. Немало цікавих людей було й серед міщан і козаків. Всього в парафії налічувалося дві з половиною тисячі душ.

У 1847 році у подружжя Биковських народився другий синок — Костянтин. Ралесті наслівних батьків не було меж. Та через рік прийшла біда, яка перевернула все подальше життя молодого священника — померла у розквіті літ кохана дружина Афанасія Григорівна. Горе було невгвинним, він уже не міг жити і працювати так, як і раніше. Ось тоді й прийшло рішення — віддати себе повністю службі Божій. У 1849 році Володимир Биковський вже студент Київської духовної академії. Тут, поринувши з головою в науку, він у 1851 році приймає монашество з ім'ям Веніамін. У 1853 році успішно закінчив академічний курс, а ще через три роки захистив дисертацію на звання магістра.

Працював наглядачем духовного училища в Орлі, інспектором Херсонської духовної семінарії. За труди в 1861 році був возведений у сан архімандрита і через три роки призначений на посаду інспектора Казанської духовної академії, де він отримав звання обдинарного професора. Прослуживши шість років в академії, отець Веніамін був призначений ректором Воронежської духовної семінарії, а 12 листопада 1871 року його возводять всам

(Закінчення на 8-й стор.).

(Закінчення).

Початок на 6-й стор.).

Єпископ з Погребів

єпископа Острогоського, вікарія Воронежської єпархії. 23 травня 1879 року преосвященний Веніамін призначається на самостійну кафедру — єпископом Оренбурзьким і Уральським.

Оренбурзькі степи, де ще зовсім недавно карався, мучився, але не каюся незкорений Тарас Шевченко, справив гнітюче враження на старіючого, самотнього святителя і його непереможно потягло на рідну українську землю. Ідучи назустріч шановній і заслуженій людині, 5 квітня 1882 року його призначають на Чернігівську єпархію, якою він і управляв 11 останніх років свого життя. Ось тільки тут, на рідній землі, у повну силу розкрився його талант. За ці роки ним було збудовано багато храмів на Чернігівщині, значно збільшена кількість церковно-парафіяльних шкіл. Преосвященний створив у єпархії чи не найкращі в Україні церковні хори, які були буквально у кожній церкві. Маючи м'яку вдачу і добре серце, він закликав священників учить своїх парафіян, налагоджувати з ними добрі стосунки.

Преосвященний Веніамін все, що мав, віддавав на учбові заклади, бідним овященнослужителям, вдовам і сиротам. Него трудами був піднов-

лений і прикрашений Троїцько-Іллінський монастир — резиденція чернігівських єпископів, побудоване в Чернігові нове приміщення єпархіально-го жіночого училища. Він усе життя піклувався про те, щоб повернути в лоно православної церкви різного роду сектантів, старообрядців. Саме для здійснення цієї мети він заснував братства святого Михаїла, князя Чернігівського в самому Чернігові та святого Дмитрія Ростовського в Новгороді-Сіверському.

За свої труди праведні владики користувалися величезним авторитетом серед різних верств населення. Це була людина, яку любили й шанували всі. Він був нагороджений одним із найвищих орденів Російської імперії орденем святого князя Олександра Невського, а також орденами святого Володимира і святої Анни. Крім всього, отець Веніамін займався ще й літературною діяльністю. Він є автором друкованих праць богословського й філософського змісту, а також слів, бесід, промов, які свідчать про високий ораторський талант владики.

Помер він 1 лютого 1893 року. Ще за кілька годин до смерті, всю ніч правив службу в Хресто-

вій церкві Троїцько-Іллінського монастиря, в якій чернігівські єпископи мали своє постійне перебування. Після богослужіння, відчув себе зле, а потім все гірше й гірше. Нестерпно боліло серце. Прийшовши додому, він ліг і звелів покликати духівника, ще встиг благословити присутніх, а потім перехрестився слабіючою рукою, тяжко зітхнув і... земне життя його згасло, як свічка. Ось що писали «Полтавські єпархіальні відомості» 1893 року: «Смерть преосвященного Веніаміна була слишком для всіх нежданна и произвела удручающее впечатление на его осиротевшую паству. Почивший в Бозе святитель, бесспорно, принадлежал к числу лучших и достойнейших архипастырей церкви и оставил по себе самые светлые, самые отрадные воспоминания...»

Того морозного, зимового дня в Чернігові жалібно дзвони. Вулицями до Валу, з усього міста, з найвіддаленіших його околиць стікались люди. Йшли багаті й убогі, старі й малі, дворяни й купці, міщани й ремісники, студенти й школяри. Чернігів прощався з достойною людиною, з духовним своїм пастирем — преосвященим Веніамі-

ном єпископом Чернігівським і Ніжинським. У кафедральному соборі на Валу, де встановлено труну з тілом покійного тихо співав хор, ним створений, стояли в скорботі й задумі священники, правив службу преосвященний Іустин єпископ Курський і Білгородський. Потім домовину перенесли до Троїцько-Іллінського монастиря. Від кафедрального собору і до самого монастиря стояв шпалерами у повному складі Вологодський піхотний полк, який квартирував у Чернігові. У поховальній процесії приймало участь все духовенство Чернігівщини, всі губернські власті, вихованці й вихованки всіх учбових закладів і все населення Чернігівсва. Поховали його під соборною церквою Троїцько-Іллінського монастиря, поряд з гробницею преосвященного Філарета.

Було це рівно століття тому — 6 лютого 1893 року. Надовго запам'ятався цей день чернігівцям. А чи пам'ятають свого видатного односельця Володимира Биківського, святителя Веніаміна в його рідних Погребах? І чи не є ця річниця доброю нагодою для того, щоб у пам'ять про нього покласти перший камінь у підмурок церкви Різдва Богородиці, яку неодмінно треба відновити на тому місці й у тому вигляді якою вона була колись.

Георгій ГАЙДАЙ.

Загублені скарби

Як уже повідомлялося в попередньому номері (№5 за 1993 рік) нашої «Скарбниці», в 1920—1930-ті роки багато було розпоршено на Прилуччині дуже цінних в історичному плані музейних речей. Це книги і рукописи, картини і портрети, твори народних майстрів, речі побуту, старовинна зброя, монети і т. д. Публікуючи ще одну невеличку підбірку фактів із записів колишнього дирек-

тора Прилуцького музею, невтомного дослідника і красзнавця професора В. І. Маслова, ми надіємось, що хтось із земляків наших відгукнеться і повідомить про історичні реліквії, може й не про ті, що тут згадуються, а про ті, які збереглися у вашій родині, чи може про якісь ваші особисті випадкові знахідки. Повідомляйте в «Скарбницю», будемо дуже вдячні.

Прилуки. В Срітенській церкві, ще до 1930 року зберігалися чотири сукофні й шовкові цехові прапори-коровги XVII—XVIII століття. На них були зображені інструменти і атрибути прилуцьких ремісників, а також їхні покровителі. Після закриття церкви у 1930 році сліди цих надзвичайно цінних, унікальних історичних реліквій втрачені, доля їх невідома.

У прилучанина Миколи Михайловича Бойка, що жив по вулиці Удайській (колишній Іорданській) № 17 зберігався портрет

одного з Милорадовичів кінця XVIII — початку XIX століття. Раніше (до революції) він знаходився у збірці фамільних портретів прилуцького предводителя дворянства Володимира Родіоновича Милорадовича.

Охіньки. У 1920-х роках в сільській церкві висіла на стіні картина з зображенням мадонни італійського художника XVI—XVII століття. Лівий край картини пошкоджений вогнем. Привезена вона з італії поміщиком Троїциною.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Ордонікідзе, 39.
Красзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1402. Тир. 1500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 в

Шановний читачу! Зупинися на мить у своїх щоденних турботах, задумайся на мить і осмисли таку інформацію: у нашій благословенній, хліборобським краєм від штучного голодомору 1932—1933 років, у цій неоголошеній війні уряду з селянством, яка супроводжувалась нечуванним досі терором і репресіями, загинуло, померло від голоду і пропало безвісті в сталінських таборах і тюрмах приблизно стільки ж людей, скільки на фронтах Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років. Ініціаторами й організаторами цієї війни проти свого народу були московські «вожді» Сталін, Молотов, Каганович, їхні поплічники в Україні Косіор, Постишев, Чубар, та безвідмовні виконавці їх волі на Прилуччині Робенко, Гречна, Стефанівський.

Всі 60 років після 1933-го, відомості про страшний голод і незліченні його жертви перебували під сімома печатями. Про нього забороналося навіть згадувати. Люди були настільки залякані, що навіть зараз багато з тих, хто пережив голод не хочуть згадувати про нього. Люди й досі бояться! Бояться того, щоб були обнародовані імена їхніх рідних, які померли від голоду, чи були репресовані у ті часи.

Та як би там не було, історія з часом все розставила по своїх місцях, катів назвала катами, жертв — жертвами і поставила перед всіма нами невідкладне завдання — виявити імена кожного,

Пам'ятник голодомору

Церква Всіх Святих в Прилуках. Фото 1927 р.

хто загинув від голоду, в кожному, бодай найменшому хуторі, в кожному селі, в місті. Пам'ять цих великомучеників треба увічнити так, як свого часу увічнили загиблих у останній війні.

В Прилуках, на одному з засідань комісії по увічненню пам'яті жертв голодомору автор цих рядків подав своєрідну, не схожу з іншими ідею про спорудження пам'ятника. Йдеться про нині не існуючу церкву Всіх Святих. Історія її така: первісна дерев'яна церква на міському кладовищі показана ще на старовинних

планах XVIII століття. Існувала вона й у першій половині XIX століття. В 1831 році в Прилуках трапилася грандіозна пожежа, яка майже повністю знищила ціле місто. Місцевий історик зазначав: «Пожар этот был таким великим бедствием для города, что только через двадцать с лишним лет он успел снова хорошо отстроиться и принять приличный вид города». У цю пожежу вигоріли майже всі дерев'яні будівлі, а ось церквушка на кладовищі вціліла, бо знаходилась віддалік від міських будівель, в пів-

денно-східному кутку кладовища, виходячи фасадом на Володимирську (нині Котляревського) вулицю. У 1840-х роках Прилуки почали інтенсивно забудовуватися за новим, затвердженим 21 червня 1840 року самим російським імператором Миколою I планом. І уже через 15 років після пожежі в місті налічувалося 7 кам'яних і 1134 дерев'яні будинки, 4 кам'яні та 2 дерев'яні церкви.

У цей же час в Петербурзі проектується на замовлення міста Прилук кам'яну церкву Всіх Святих для міського кладовища. Видно дерев'яна церква стала зовсім уже старою і її треба було замінити. Всі витрати на її побудову узяв на себе один з найшановніших прилучан купець Андрій Андрійович Чайкін. Гадаю, що прізвище його все ж було Чайка, а змінилося воно через те, що наші місцеві купці мали тісні стосунки з російськими торговими фірмами й домами, та й вся офіційна документація того часу велася виключно на російській мові, ось через це й ставали прилучани Сухоноси — Сухоносими, Шкурати — Шкуратовими, Деди — Дедініми, а Чайки — Чайкіни. І таких прикладів безліч.

Запроектована церква була у модному на той час «руско-византийському» стилі, який у царській Росії був проголошений офіційним, національно-патріотичним. Цей стиль з його помпезністю

(Закінчення на 2-й стор.).

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

Пам'ятник голодомору

і удаваною величністю був до смаку російським капіталістам і купцям, банкірам і мільйонерам. Будували в цьому стилі не тільки церкви, а й палаци, банки і навіть фабричні корпуси.

У наших краях більше полюбляли класичний стиль, що прийшов на заміну пишному барокко. Найкращими зразками цього стилю на Прилуччині були споруди початку XIX століття: садиба Галагана в Сокиринцях, Успенська церква в Линовиці, Вознесенська церква в Радківці, собор Різдва Богородиці в Прилуках. Прилучанам не сподобався петербурзький проект нової церкви, але ж він був затверджений у найвищих урядових інстанціях і його треба було виконувати. Зараз тільки можна здогадуватися, як не побоявся це досить молодий прилуцький купець Андрій Чайкін на свій страх і ризик поручити цей проект. Церкву побудували у 1847 році точно по плану, але зовнішній вигляд був повністю змінений. Замість «візантійського» купола, колонок і пілястрочок з «кучерявими» капітелями невизначеного стилю, будівля була декорована строгими класичними портиками, стіни розчленовані стрункими

пілястрами, завершував споруду круглий барабан з напівсферичним куполом. Церква з'єднувалася з ошатною дзвіничкою. Споруда, зведена руками прилуцьких майстрів вийшла напорчуд гарна і чимось нагадувала міський собор, побудований у 1806—1817 роках, до якого в Прилуках уже звикли.

Коли у 1920—1930-х роках почалася страхітлива руйнація церков і монастирів і нищення релігії, церковка Всіх Святих чудом вистояла. Якось мабуть соромно було підняти руку, бо в ній перед похованням встановлювали труну з небіжчиком і там відправляли похоронний обряд. А вже тоді, коли закрили всі церкви, вона залишалася єдиною діючою на все місто. Але прийшла й до неї черга. Десь в роки голодомору й найтяжчих репресій закрили і цю останню. А щоб не залишити ніякої надії віруючим, зруйнували її повністю і розібрали по цеглині. Залишилась на її місці купа битої цегли, а поряд вцілів будиночок-сторожка і хвіртка.

Повертаючись до початку розповіді хочу нагадати, що всі прилучани, які померли від голоду в 1932—1933 роки похова-

ні на старому кладовищі, жертвою свавілля тих же часів є і сама церква Всіх Святих. Отже пропонується таке: в дні вшанування пам'яті жертв голодомору, які відбудуться у вересні цього року, на місці де стояла церква, в центрі кладовища треба встановити високий дубовий хрест, а на камені біля нього зробити пам'ятний напис про те, що на цьому місці буде відбудована церква Всіх Святих. Церкву треба відновити у первісному вигляді по існуючому проекту 1840-х років і зробити її діючою для віруючих, що живуть у цьому районі, а на її стінах помістити мармурові дошки з іменами загиблих. Думається, що це був би найкращий пам'ятник жертвам голодомору і було б на користь людям, а найголовніше тим самим вдалося б зберегти сторе кладовище — цей своєрідний пантеон, історико-меморіальну пам'ятку. Найактивнішу участь у відбудові церкви прийняли б віруючі прилучани, які живуть в районі нового ринку, вокзалів, меблевого комбінату. Своєю часу одна людина за свої кошти побудувала для всього міста церкву, то неже зараз всім містом не можна її віднови-

ти? Звичайно, для цього потрібний буде час і не малий.

Цей матеріал був уже готовий, коли виникла думка пошукати могили будівничого храму Всіх святих на старому кладовищі. Колись їх було три — самого Андрія Андрійовича Чайкіна (1815—1861), його дружини Ганни Макарівни (1821—1907) і сина Василя (1850—1890). Та де там! По кладовищу неначе колома танків пройшла. Майже всі старі пам'ятники потрошені, розкидані, металеві огорожі понівечині, все навкруги заросло бур'янами, закидане покидьками, зяють чорними ямами старі розкопані могили. Тут же стоїть бе звиком і дверей покинута сторожка.

Люди, люди! Що ж ви робите? Адже це предки ваші, неже вони цього заслужили? Такого дикунства по відношенню до предківських могил мабуть немає у жодного народу, на якому б низькому щаблі розвитку він не знаходився, та мабуть такого народу і не було ніколи. Ми в цьому унікальні в цілому світі. Подумалося, як же далеко відкинули нас від загальнолюдської моралі, від загальноприйнятих в усьому світі норм і правил. Ой, нескором ми знайдемо дорогу до храму, не скоро його й відбудемо.

Георгій ГАЙДАЙ.

Брати Розумовські

Олексій і Кирило Розумовські, наші земляки з Чернігівщини — це історичні особи, які залишили помітний слід не тільки в історії нашого краю чи всієї України, а й в історії величезної Російської імперії. Але в старих підручниках з історії СРСР братам Розумовським відводився лише один абзац і ми про них нічого не знаємо, як і взагалі не знаємо історії своєї держави. А в XVIII столітті вони відіграли настільки значну історичну роль, що були відомі в усіх зарубіжних країнах. А у нас на Посуллі від них залежала доля майже усього населення, бо в руках братів, їхньої багаточисленної рідні були зосереджені величезні земельні простори й маєтності. Тільки в самій Вільшані на Прилуччині представники родини Розумовських панували майже сто років. Нащадки трударів Посулля, котрими у свій час володіли Розумовські, мусять знати про цих українських вельмож, про їх роль в історії Подільсько-Удайського краю, про життя наших предків за їх панування, про події пов'язані з іменами того чи іншого представника цієї родини.

А піднялась ця проста селянська родина до рангу «вельмож» завдяки щасливому випадку. На Чернігівщині, при битій дорозі, що вела з Чернігова до Києва, між Козельцем і Чермером розкинувся мальовничий хутір Лемеші. Таких хуторів колись було багато в Україні. В кінці XVII — на початку XVIII століття в Лемешах проживав реєстровий козак «Київського Вишгорода Козельця полку» Григорій Янович Розум. Ще на Запорозжжі козакі прозвали Грицька «Розум», бо любив він вигукувати: «Гей! Що то за голова, що за розум!» Так це прізвисько й залишилось за ним уже як прізвище.

Мав Грицько ще старшого брата Івана й сестру Ганну, що була одружена з козаком Дубинною. Григорій Розум був людиною запальною й сварливою, а головне — дуже вже любив прикладатися до чарочки. Якщо він п'яний — розбігайтеся всі хто куди, бо буде біда! Бажко жилось з ним його дружині Наталії Дем'янівні та й дітям, бо перепало від такого «розуму» всім. Проливав господар майже

Олексій РОЗУМОВСЬКИЙ.

З старовинного портрета.

все, що заробляла дружина. В кінці-кінці Григорій Розум спився й від горілки помер.

Наталія Дем'янівна була дочкою козака Демешка з сусіднього села Адамівки. До речі, до цього роду по жіночій лінії належав і прилуцький полковник Гнат Галаган. Розумиха була неграмотною, але розсудливою і, як усі українки, дуже роботящою жінкою — сім'я трималася на ній. А на хуторі її всі любили й шанували. Жила сім'я Розумів у простій селянській хаті, де Розумиха й народила шістьох дітей: три сини, як соколи, й три дочки-красуні (Данило, Олекса, Кирило, Агафія, Ганна і Віра). Про найстаршого Данила відомо тільки те, що він був набагато старший від своїх обох братів і те, що він помер ще молодим, залишивши матері доньку-сироту Явдоху.

Олекса народився в тяжкому для української держави 1709 році. Це був дуже вродливий і злібний хлопчик, що тягнувся до науки, хоча й був на хуторі пастухом громадської череди. Але він потай від п'яного батька бігав у село Чемер вчитися грамоти у дячка. Одного разу п'яний батько довідався про це, і, як скажений, погнався за сином з сокирою в руках. Переляканий Олекса втік до свого вчителя, де й закінчив своє навчання. Пізніше він співав у церковному хорі, бо мав чудовий голос.

Якось, проїжджаючи трактом, петербурзький полковник Вишневський зупинився у Чемері й зайшов у церкву. Його вразив чарівний голос і вигляд вродливого юнака і про цей випадок він розповів у Петербурзі. В Росії тоді був звичай посилати в Україну регентів для вишукування талановитих хлопців, з яких пізніше формувались придворні хори. Така доля чекала й на Олексу Розуменка. В 1731 році його було забрано до столиці.

Третій син, Кирило, був наймолодшим в сім'ї Розумів. Народився він у 1728 році. У ранньому дитинстві в його обов'язки входило пасти батьківські воли. Після смерті батька сім'я дуже бідувала, але все ж Розумиха віддала Кирила вчитися грамоти до дячка в Чемер, у котрого до того вчився й Олекса. Пізніше Олекса з Петербурга почав допомагати своїй рідні.

Старша дочка Агафія, майбутня володарка села Вільшани й багатьох інших маєтностей на Посуллі, вийшла заміж у сусідній Чемер за неграмотного ткача Уласа Климовича. Пізніше цей Климович

став володарем свого рідного села Чемер, але вже як Буддянський.

Середня дочка, Ганна, вийшла заміж за простого кравця-закрійника Йосипа Лук'яновича Захревського, а наймолодша, Віра — за реєстрового козака Юхима Федоровича Дарагана. Всі зяті сім'ї Розумів з простих селян і козаків висунулись у «вельможі», дякуючи протекції столичного брата.

Олексу Розуменка повезли до Москви (столицею імперії на той час знову була Москва) саме тоді, коли в Україні, як це було й за царювання Петра I, імперський уряд перестав рахуватися з українськими законами й звичаями, втручався в різні сфери місцевого життя, не допускав козацьку старшину до управління державою і дозволяв собі всілякі насильства. Ще за життя гетьмана Данила Апостола цей уряд вирішив не допускати більше в Україні обрання нового гетьмана й повернутися до системи Малоросійської Колегії. Після смерті Апостола вона й була введена, але правив Гетьманщиною фактично князь Шаховський, який був членом цієї Колегії. Він отримав від цариці Анни Іоанівни таємну інструкцію проводити зближення українців з росіянами шляхом змішаних шлюбів і разом з тим забороняти козацькій старшині зближуватись з білоруською шляхтою, а також з поляками й українцями з Правобережжя. До цього часу в Україні діяли давні закони, складені ще в XVI столітті. Шаховський увів у дію інструкцію для вироблення нових законів російською мовою.

У 1736 році Шаховського було замінено князем Варягінським, який продовжував чинити в Україні беззаконня.

Але найбільшим тягарем для України, як пише Д. Дорошенко, була турецька війна, що вибухнула в 1735 році. Гетьманщина стала базою для цієї війни, на неї знову навалились непосильні тягарі. Козаків знову погнали воювати, проливати кров і віддавати життя за чужі інтереси, для здійснення імперських цілей російських царів. В архівах збереглися офіційні дані про втрати, які понесла Україна

(Продовження на 4-й стор.).

ІМПЕРАТОРИЦЯ ЛІЗАВЕТА ПЕТРОВНА.

З старовинної гравюри.

Брати Розумовські

Наталія Розумиха.
З старовинного портрета.

(Продовження. Початок на 2-й стор.).

в ту страхітливую й безглузду війну. З тих документів видно, що до стройової й обозної служби було притягнуто 157 тисяч козаків і 205 тисяч селян, з яких загинуло 342000 чоловік, а населення тоді в Гетьманщині було всього один мільйон. Майже 35 відсотків українців поклади голови в ту війну за інтереси імперії! Коней тоді загинуло 47 тисяч, а забрали їх з України на 146355 крб. і ця сума не була повернута. За провіант не було повернуто 140138 крб., за вози й усякий реманент — 30858 крб. Всього Гетьманщина зазнала в турецьку війну втрат на півтора мільйона карбованців — величезна сума для того часу. Ось що таке для українського народу було «всегда быть вместе»!

Талановитого Олексю Розуменку тоді ж, у 1731 році взяли до придворного хору. Царівну Єлизавету, дочку Петра I, вразив не стільки його голос, як юнацька, типово українська краса: високий, стрункий, смуглявий, з чорними очима, що мали якусь чарівну силу, підкресленими довгими густими війми й тонкими красивими бровами. Молода царівна закохалася в Олексю з першого погляду й відразу ж забрала до себе в палац. Він був відокремлений від усіх хористів і оточений особливою увагою й пошаною.

Єлизавета мала маєтності в Україні й дуже симпатизувала українцям. При дворі в неї було багато людей з України, в тому числі й духовенство. В той час у неї служив і майбутній поет Іван Котляревський. Невдовзі по тому Олексю Розуменку втратив свій голос і жив при дворі Єлизавети як бандурист. На той час він уже став Олексієм Розумовським і був призначений царівною управителем одного з її маєтків. А пізніше весь двір Єлизавети опинився під впливом цього колись хутирського пастуха. Він одержав звання граф-інтенданта, займаючи місце опального Шубіна аж до 1740 року. На той час столиця з Петербурга знову була перенесена до Москви.

В 1740 році померла цариця Анна Іоанівна, царювання якої увійшло в історію Росії під назвою «біронівщини». Вона залишила престол своїй небозі Анні Леопольдівні з регентом Біроном. Але за допомогою Мініха Бірон був усунутий, а через кілька місяців трон змушена була залишити і сама цариця. Після дворцевого перевороту 25 листопада 1741 року його зайняла Єлизавета. Олексій Розумовський приймав саму, активну участь у перевороті й після зайняття трону Єлизаветою був обсіпаний милостями й досяг найвищого становища в державі, чим він не часто користувався, а якщо й користувався, то для блага України. Він завжди залишався її великим патріотом і ніколи не переставав нудьгувати за рідною землею, коханою Чернігівщиною. Від природи він був типовим українцем, м'яким, добрим з ліричною душею, нікому ніколи не робив зла й дуже цим відрізнявся на тлі всіх тих інтриганів, які юрбами товклися в царських палацах. XVIII століття взагалі славилось фаворитами цариць і увійшло в історію імперії як «бабий век», бо в тому столітті майже без перерви, одна за одною царювали п'ять жінок. Розумовський своєю шляхетністю різко відрізнявся від усіх царських фаворитів.

Після коронування Єлизавети в Москві Олексій негайно відправив посильного в Лемеші за своєю матір'ю. На той час чутки про його піднесення при царському дворі дійшли на рілну землю аж до самих Лемешів. Ще й до того таку господиню як Розумиха знали по всій околиці й навіть у Глухові. Щоб протримати свою сім'ю, вона на той час зайнялася шинкарством. Розумиха зібралася в дорогу, взявши з собою сина Кирила й онуку Явдоху.

Олексій зустрічав свою рілну ще за декілька станцій (станціями тоді називали двори, де міняли втомлених коней). Але Наталія Дем'янівна в цьому красені-царедворці не впізнала свого рітного сина. Олексій обіймав і обцілював свою матір, звертався до неї широко українською мовою: «Матусю, моя рілненька, невже ж ти мене не впізнала? Це ж я — твій син Олексю!» Але мати все кланялась в пояс і тихо благала: «Не жартуйте так, паночку! Не сміхайтесь з бідної вдови». Дійшло до того, що вона попросила сина зайти в приміщення й розтягнутися. І тільки уважно оглянувши його і впізнавши ризикми на тілі, вона визнала свого сина і почала вираючи благословляти Бога за те, що так високо його підняв.

Після перемоги Москвою з Розумихи зняли все українське й зробили з неї «приндворну даму», стягнувши в пояс обруччями, одягнувши в московське прибранне вбрання, напурили й надум'янили, зробили їй замість очіпка високу модну зачіску. Розумиха зачухалася, зтавлена обруччями, але все терпіла і тільки думала: «Боже святій, це ж я стала схожа на гоубохове онудало!» Її попередили, що як тільки вона увійде в палац, то негайно повинна впасти на коліна перед царицею. Бідна жінка зайшла в царський перелпокій і, побачивши своє відображення у великому дзеркалі, подумала, що то і є сама цариця, настільки був змінений її вигляд. Вона впала перед дзеркалом на коліна й почала примовляти: «Матинко моя, царице! Благослови тебе Боже! Красно дякую тобі за мого синочка! Не остав його ніколи!» І все кланялась і кланялась, стоячи навколішки. Що то сміху було серед придворних, які спостерігали цю комедію.

Хоча Розумиху з сином Кирилом та онукою Явдоху й поселили в царському палаці, вона втіраку ж скинула з себе чужий одяг і вбралася в своє ук-

українське. Весь час вона суворо дотримувалась своїх звичаїв і дуже нудьгувала за Україною. За один рік її зовсім замучила ностальгія. Єлизавета присвоїла їй звання статс-дамі й Розумиха мусила повернути свого українського одягу накидати через плече широку стрічку, що підтверджувала це звання. В життєписі Розумовських збереглась репродукція з картини цієї українки з підписом: «Графиня Наталія Дем'янівна Розумовська», а нижче — «козачка Розумиха». Це була, хоч уже і в літах, але ще красива жінка, типова українка в очіпку, з вольовим розумним лицем і ясними очима. Одягнута вона в національний одяг, а через плече перекинута стрічка статс-дамі.

На початку жовтня 1742 року, не витримавши й року, Розумиха почала благати сина: «Відпусти мене додому, синочку, не можу я більше тут жити! Ой, осоружна мені ця Москва!» Що тут поробиш? Син згодився на це. Мати залишила Кирила і Явдоху Олексі, а сама подалася в свої Лемеші. Тут же зразу відмітимо, що у свій час Явдоху Данилівна була видана заміж за молодого Вестужева, але скоро померла, до чого довів її «беспутный муж».

Повернення колишньої лемешівської шинкарки додому було цілою подією для всієї Гетьманщини, бо повернулася вона туди «великою пані». Маєтки, що були конфісковані у фельдмаршала Мініха, цариця подарувала Олексієві у вічне користування і той для господарювання в них послав туди своєю матір з численною ріднею. Жила тепер Розумиха в своєму рідному селі Адамівці, але вже як поміщиця в маєтку сина.

Єлизавета ще до переведення столиці знову в Петербург, що сталося 12 травня 1744 року, крім маєтків Мініха, подарувала Олексієві ще й пільмовне Перово. Цариця продовжувала осипати Розумовського милостями, а серед придворних ходили чутки про те, що покої Олексія розташовані поряд зі спальнею Єлизавети. Ім'я цариці та її фаворита були обплетені павутинням пліток. Але «димю без вогню не буває». Справа в тому, що цариця Єлизавета з Олексієм Розумовським були законним подружжям, бо давно вже прийняли таємний шлюб. Для історії є загадкою, чи були в них діти, але, як і буває в таких випадках, чим більше таємниці, тим більше здогадок, версій і припущень. Так здогадувались, що двоє дітей, котрих виховувала Віра Дараган, сестра Олексія, насправді були дітьми цариці, але ж вони дійсно були небожі Розумовського. Сприяло поширенню цих чуток і те, що всі онуки й онучки старої Розумихи жили в царському палаці і не тільки Олексій, а й сама цариця їх дуже любили. Але особливо надіялася вона ласкою саме дітей Віри Дараган.

Було ще багато версій, які пізніше перейшли в літературу й мистецтво: оточені романтичним ореолом імена Єлизавети й Олексія і трагізм долі їхніх дітей привертати увагу інтелєктів у Росії й за кордоном. Найчастіше згадувалося ім'я княжни Таражанової, нібито їхньої дочки. Письменник Дани-

левський і художник Флавицький використали цей сюжет у своїх творах.

Живучи при дворі, Олексій Розумовський постійно працював над собою, підвищуючи рівень освіти, бо дуже серйозно ставився до цього. 16 травня 1744 року німецький імператор Карл VII, через представництво російського посланника в Дрездені, присвоїв йому звання графа Римської імперії. Через місяць (15 червня) обом братам Розумовським було надане «прафекое Российской империи достоинство». Воістину «с прязи да в князи».

Олексій ніколи не забував про свою рідну батьківщину Україну і при будь-якій нагоді допомагав землякам у різних справах. Але найбільше уваги він приділяв своїй чисельній рідні, яка так і лізла йому в очі, вимагаючи все нових і нових привілеїв. Він хоча й був найвищим царедворцем і таємним чоловіком самої цариці, хоча й був оточений лестощами придворних і поклонінням фрейлін і графинь, але залишався простим і щирим українцем. Зі своїми земляками він говорив тільки українською мовою і був простим в обходженні, часто любив награвати на бандурі мелодії рідного краю, підспівуючи своїм приємним голосом. І завжди, живучи у Москві чи Петербурзі, в бурхливому оточенні царедворців, нудьгував і сумував за шумом поліських дібров, за рідними звичаями, за своїми людьми. Особливу ностальгію він відчув після смерті Єлизавети, у котрій леж зумів пробудити симпатії до своєї України.

Восени 1761 року Єлизавета захворіла, а 25 грудня померла. Найщирішими були сльози братів Розумовських, а скорботою їх — безутішною. Після смерті дружини Олексій відчув нестерпну нудьгу й велике бажання повернутися додому, але продовжував жити в столиці, намагаючись тут принести більше користі для рідної землі.

Шляхетність Олексія Розумовського оцінила навіть нова цариця Катерина II. Знаючи про таємний шлюб Олексія з Єлизаветою, підозрюючи про існування їх дітей, будучи переконаною, що після смерті Єлизавети Олексій міг мати свої претензії на престол, вона послала до Розумовського одного із своїх статс-секретарів з метою вивідати наміри й претензії Розумовського. При цій розмові Олексій показав статс-секретарєві ової справжні шлюбні документи й на його очах укинув їх у вогонь каміна. Ніколи не був Олексій Розуменко кар'єристом, ніколи не рвався до влади, ніколи нікому не ставав попереk дороги, а лише сприймав те, що йому посилала його доля. Помер Олексій Розумовський в липні 1771 року.

За своє життя він зробив багато добра для України, залишаючись «в тіні» й відмовляючись від усіх постів, які йому пропонувала цариця, він фактично був при дворі послом України. Це завдяки йому Єлизавета низкою сенатських указів забороняла російським вельможам перетворювати українців у своїх кріпаків, а також захоплювати вільні землі.

(Далі буде).

Голодомор на Прилуччині

Рік 1933, липень. Хроніка подій.

Голодомор продовжував свою непереможну ходу по безмежних просторах Радянського Союзу, в якому саме зараз, ніби нічого й не трапилось, урочисто відмічали 10-річчя радянської конституції. Страшною пересторогою звучать у той час зловісні слова головного організатора голодомору Сталіна: «СРСР є живий прообраз майбутнього об'єднання народів у єдиному світовому господарстві». Ім, бачте, мало вже було мільйонних жертв у своїй

державі, вони вже зазіхали на цілісний світ.

Прийшла довгожданна пора для хлібороба — на полях України заколосилися, наливалися молодією силою хліба. У всіх, хто ще до цього часу вижив зажеврїлась примарна надія. Весною і на початку літа більше ніж від голоду помирили від шлункового отруєння і чи не найбільше страждали виснажені вкрай діти. Не піддаючись ні на які вмовляння старших вони набивали пусті шлунки зеленню мо-

(Продовження на 6-й стор.).

Голодомор на Прилуччині

«Піонери і парникмахери».

Ескіз до картини художника В. Л. Могилевського.

лодою рогозою, зеленими яблуками, грушами, а потім корчилися від смертельної різачки й помирали в страшних муках.

А на Прилуччині у цей час йшла «розбудова й зміцнення соціалістичного сільського господарства». Особливо старалися у цій розбудові посланці партії з міста, їм треба було оправдати високу довіру. Секретар Голубівського партосередку Мохнач так організував роботу, що колгоспники самі на себе «взяли зобов'язання» виходити на роботу о 4-й годині ночі й працювати до пізна, тобто — поки світить сонце. До такого мабуть не думався жоден роботолюбний чи кріпосник. Адже ж всім здавна відомо, що навіть робоча худоба повинна мати добрий корм і відпочинок. А тут люди, та ще й знесилені тривалим, постійним недоїданням.

Мабуть «досягнення» Мохнача не давали спати ще одному «новатору» — секретареві Валківського партосередку Вовку. Цей почав виганяти на садіння квасолі виснажених голодних жінок. Та поки бігали з кутка в куток, з хати до хати, минуло майже півдня. Змучені жінки, ледь тягнувши ноги, добіралися до поля. Одні прийшли о сьомій годині, інші о дев'ятій, а були такі, що й опівдні. Ті, що прийшли раніше, відпочивали, витративши всі сили на дорогу, чекали, коли зійдеться вся бригада. Не допомагало нічого, ні лайка начальства, ні організація ланок, ні встановлені норми. Тоді когось з керівників «осінила» ідея: годувати тих, хто працюватиме цілий день і виконуватиме норму. І що ж ви думаєте, справа пішла вгору, та ще й як! Нещасні, опухлі від голоду жінки почали «виконувати й перевиконувати норми». Зпрацював природний інстинкт самозбереження

Були, хоча й поодинокі, зовсім протилежні факти, коли люди, маючи в руках владу, допомагали селянам вижити. Йшли задля цього навіть на самопожертву. Саме для таких людей офіційна пропаганда знайшла зневажливу, принизливу кличку — «шкідники». Як це не парадоксально, але якщо десь в документах, чи в пресі тих часів зустрічаєш прізвисьце людини з цією кличкою — уважай, що натрапив на порядну, чесну, а то й героїчну людину. Щоб довести це, приведу лишень один, здавалося б незначний випадок. Село Високе завжди славилось високими врожаєм тютюну. Тому й віддали під цю культуру найкращі землі. Цього року правління колгоспу виділило тютюнові плантації під городи колгоспникам, бо на ці городи була єдина надія. Хто матиме городину, той уже не помере з голоду. Про ці справи в райком доповів секретар місцевого партосередку Гальперін. Розправа була швидкою й безкомпромісною — голову й рільника колгоспу, як «шкідників», з роботи зняли, заарештували й відправили до суду. Таку ж «помилку», але вже сам партосередок допустив у Переволочній. І ці теж стали «шкідниками».

Ждали з надією урожаю прості люди, та не дримали й їх кривдники. Газети того часу рясніють істеричними закличками громити куркулів і підкуркульників, ворогів і шкідників, не давати їм жодної зернини. Основним гаслом було: «виконати першу заповідь — мобілізувати всі сили на дотермінову задачу хліба державі!». Цей же мотив звучить і у відозві другого обласного з'їзду колгоспників-ударників — не допустити торішніх помилок у хлібозаготівлі й з першого обмолоту організувати вивозку хліба на зсипні пункти. Те, що у 1932 році не зуміли до зернини відібрати хліб у селян вважалося помилкою. Нині ж все було поставлено так, щоб хліб не затримуючись в колгоспі, прямо з поля вивозився і здавався державі.

У цей час оула проведена ще одна запобіжна акція. «Правда Прилуччини» тих днів писала: «щоб установити справжні розміри врожаю хліба і викрити намагання обдурити державу, цього року в колгоспах провели олік врожаю на корені та контрольне збирання». Для цього були утворені спеціальні бригади, укомплектовані з членів партії, перевірених і затверджених політвідділами МТС, які користувалися спеціальною інструкцією ЦК ВКПБ. Ці бригади, під наглядом членів оуро райкому провели контрольний збір хліба, облік, перевозку, молотьбу, зважування й відвантажування.

Тож мороки було з цим урожаєм хоч відбавляй. А тут ще й живучі одноосібники, як їх не виморювали, як не нліквідували, а вони все ж не всі вимерли, та ще й виростили на своїх латках сякий-такій хліб. Ного ж у першу чергу треба було відібрати! Місцева преса писала: «з самого початку жнив не дати класовому ворогу розбазарювати хліб та поховати його в ямах, як це було минулого року. Сільради повинні взяти під свій безпосередній контроль охорону врожаю, збирання й обмолот та вивезення хліба на зсипні пункти. Треба рішуче вижити минулорічну практику — прикріплювання членів сільрад до кутків та двадцятихаток. Треба виділити членів сільрад і прикріпити їх до невеликих ділянок, поряд розташованих посівів 8—10 одноосібних господарств».

15 липня в Прилуках проходив зльот одноосібників. Виступали штатні оратори, закличкали, проголошували, залакували, а люди сиділи й мовчали.

Голодомор на Прилуччині

вороже зиркаючи з-під лоба. Їх закликали виступати, а вони вперто мовчали. І ось, серед німотного залу підвелася бідова молодиця Борисенкова з Старої Тарнавщини і вже дісталася всім — і керівникам, і колгоспам, і державі, а під кінець ще й вихопилося — жодної зернини не дам державі доки не нагодую своїх дітей, доки не забезпечу свою сім'ю до нового урожаю! Нещасна жінка! Що скоїли з нею і з її родиною, про це можна лишень здогадуватися. А газета повідомила, що «зліт з усією рішучістю й одностайно засудив цей куркульський виступ». І далі — «партія і уряд буде жорстоко карати всіх тих, хто агітацією і своїми діями зриватиме хлібоздавання державі по одноосібному сектору».

Так, багато мороки у «керівних товаришів» було з новим урожаєм. Саме в цей час почалася нова епопея з «парикмахерами», не з спеціалістами-педуржарями, а саме з «парикмахерами». Бо саме так тоді зі злою іронією називали голодних людей, які виходили на колгоспні поля поживитися ще не дозрілим хлібом. Колоски зрізували ножами, ножицями, серпами, а то й зривали голими руками. Чи не найперші «парикмахери» з'явилися в Голубівці, далі — в Лутайці. А потім все більше й більше. В Новій Тарнавщині спіймали на гарячому й витрусили 18 фунтів зрізаних колосків жита у «розкуркульованій куркульки» Марусі Макаренко, а «підкуркульницю» Параску Халдай, з цього ж села, «спіймали» в її власній хаті, коли вона товкла в ступці зелене зерно, щоб нагодувати голодних діточок. «Куркульський агент» з Канівщини Денис Ушенко полався з цілою торбою колосків на колгоспному полі. Всіх їх щедрою рукою наділив «народний» суддя Глейх: Маруся Макаренко загриміла аж на чотири роки в «далекі табори СРСР» та ще й на 2 роки у висилку за межі України. Це десь приблизно по року каторги за кілограм зелених колосків. Параска Халдай отримала три роки тих же таборів і три роки висилки, а Денис Ушенко — 4 роки таборів і 3 роки позбавлення виборчих прав.

«Правда Прилуччини» тих днів кричала, захлиналася чорними заголовками: «З усією суворістю революційного права карати розкрадачів колгоспного врожаю», «Більшовицький вогонь проти носіїв куркульсько-шкідницьких дій», «Піднести лють колгоспників проти розкрадачів соціалістичного врожаю, не дати злодіям і шкідникам жодної зернини». А «шкідники», як загипнотизовані, знаючи про страшну кару за ті нещасні колоски, нехтуючи самим життям, все йшли і йшли в хліба. Голод був сильніший за все. Мабуть хто не спробував цього, той і не зможе осягнути у повній мірі той страшний, безтямний стан людини, коли зникають всі інші почуття й у затуманеній свідомості довбає мозок одне відчуття — їсти, їсти, їсти... Засинаєш голодний немов впадаєш в забуття і відразу ж починаєш щось їсти, а потім схоплюєшся й душаєть гіркі сльози, що це лише сон, а ти вже давно нічого не їв. А як тяжко, як гірко було матерям чути безкінечне скигління голодних діток: «ма, дай їсти, ма, хочу їсти!». І так з ранку до вечора, і так кожного дня. Плакали нещасні наші матері, скрипіли зубами й стискали жилаві кулаки наші батьки. Не дай Боже більше нікому й ніколи не зазнати тих відчуттів.

Масовими стали випадки крадіжки колосків у приміському, так званому Броваро-Данчикувому колгоспі, у колгоспах Ладанської сільради. В По-

дищі спіймали з колосками Білецького з дружиною, їх обох виключили з колгоспу, в Білошапках потрапився Йосип Худенко, цього вже не пожаліли, дали йому 6 років таборів і позбавили на 2 роки прав. А ось у колгоспі ім. Сталіна села Яблунівки стався такий випадок: люди, йдучи полем з роботи, потихеньку зривали колоски й ховали хто куди міг — чоловіки в кишені, жінки — за пазуху. Якесь підла душа вистежила і донесла. Другого ж дня, а це було 25 липня, їх уже зустрічали на околиці села. Почався поголовний, безсоромний трус. У кого знайшли дві—три жмені тих нещасних колосків, а в кого й по 2—3 кілограми. Оперативно, на другий день після цього випадку вже й постановою райкому була тут як тут. Голові Нетребку й партійному секретареві Москаленку оголосили сувору догану за «недостатню класову пильність до класового ворога», а прокуророві Крицькому доручили (чи наказали) «терміново притягти до суду винних в організації крадіжки хліба і застосувати до них закон уряду від 7 серпня 1932 року. Винних судити в Яблунівці». Тобто, ці люди вже були приречені, райком уже гарантував їм неблизьку дорогу до знаменитих сталінських «далеких таборів СРСР» тих таборів, що як ненажерливий молох глтали й перемелювали людей — сотні, тисячі, мільйони людей, вина яких була лише та, що вони не хотіли вмирати голодною смертю і продовжували чіплятися за життя.

А то ще ось такий випадок. В селі Дубовому Гаї колгоспники Федір Степанович Середа і Яків Гнатович Сім'ячко затягли в жита саморобні жорна, зривали й м'яли колоски, а потім перемелювали зерно на борошно. Звичайно, багато намолоти таким робом не могли, бо все ж крадькома, все ж потай. Скільки тих колосків намнеш руками? І все ж на затірку вистачало. Та не надовго. Спіймали на гарячому. Суд проходив прямо в бригаді. На довгі вісім років засудили Середу і на п'ять — Сім'ячко. Преса повідомила: «понад 400 колгоспників, що були на суді, з задоволенням зустріли вирок і зобов'язалися вище піднести класову пильність, краще охороняти врожай і достроково виконати хлібоздавання державі». Як ще не написали, що Середа й Сім'ячко теж з задоволенням зустріли цей вирок!

Все це були особисті трагедії окремих людей, які засліплені голодом, як метелики нестримно летіли на вогонь і згорали. Вони мабуть і діяли напівсвідомо. Ну що могла допомогти ота нікчемна жменька борошна з вкрадених колосків? А ось чи були у той час, страшний час, такі, хто свідомо йшов на самопожертву заради життя інших людей і не лише своїх близьких? Невже назавжди були утрачені вікові традиції українців? Адже не вигадкою є те, що ще наші предки-козаки вважали за честь загинути в бою за товариство, а чи ризикуючи власним життям виручати побратимів з бусурманської неволі. А скільки наших славних ватажків, тих, що вболівали за народ, поклато своїх буйних голів під катівську сокиру, скількох погнали до Сибіру? Та ні, люди, якщо вони дійсно люди, а не нікчемні «гвинтики», завжди ними й залишалися, навіть у найбільшій скруті. Ось лишень один приклад з того вікопомного 1933-го.

Неподалік від села Сергіївки був колись старовинний, багатий хутір Шейгусів, або Шейгусівський. Потім у ньому створили колгосп, головою якого був добрий господар і чесна, щира людина Іван Григорович Купрієнко. Партійним секретарем (Закінчення на 8-й стор.).

Голодомор на Прилуччині

(Закінчення. Початок на 5-й стор.).

на хутір прислали з Прилук начальника цеху суковної фабрики Г. Л. Фрідкіна. Цей просто махнув на все рукою — хазяйкуйте, як знаєте, я в цьому нічого не розумію. Ходив голова по хутору, як примара, дивлячись у землю, не міг уже бачити зведени до нього з мольбою голодні очі хуторян. Що він міг зробити? Хіба що нагодувати цих людей, а самому потім йти на кару, чи може й на саму смерть? Виходив на поле, милувався ще незрозумілими хлібами і роздумував. Якщо людей не підтримати зараз, вони не витримають, хутір просто вимре повністю. Роздумував не довго, а вже потім вирішивши, ні на крок не відступав від задуманого. Спочатку умовив завідуючого виробничою дільницею Яблунівської МТС Олексія Андрійовича Онищенка і механіка Федора Сидоренка. Потім разом взялися до діла, яке без перебільшення можна вважати подвигом заради спасіння життя своїх земляків. Вони скопили 300 квадратних сажнів зеленого жита, намолотили з нього 13 пудів хліба і роздали його приреченим на голодну смерть людям. Тільки й встигли. Це було нечуваним зухвальством. Райком відреагував блискавично. В постанові бюро цих людей назвали куркульською агентурою, зрадниками, їх виключили з партії і віддали до суду. Для проведення слідства прокурору надавали всього лишень дві доби. Та й до чого те слідство, коли ніхто ні від чого й не відмовлявся. Все було зроблено чесно й відкрито.

Суд відбувся в Сергіївці. Всім трьом Купрієнку, Онищенку й Сидоренку розділили порівну: по 10 років позбавлення волі в далеких таборах СРСР, по 5 років висилки, та по 5 років поразки в пра-

вах. Вважай, що по 20 років кожному! Навіть «свого» Фрідкіна не пожаліли: «дали» йому 5 років таборів, 3 роки висилки і 3 роки поразки в правах. За те, що знав, та вчасно не проінформував. Ось так розправилися над людьми. А преса повідомила: «на розгляді судової справи було 400 колгоспників і трудящих одноосібників. Вони із задоволенням зустріли вирок пролетарського суду, який з усією суворістю революційного права покарав класових ворогів і їхню агентуру, що намагалися зірвати збирання врожаю і хлібоздавання державі».

Нині у багатьох містах і селах нашої держави, в пам'ять про жертви голодомору 33-го встановлюють пам'ятники. В основному це хрести, які ставлять на місцях масових поховань жертв. Мабуть це вірно, бо саме хрест символізує розп'яту, замучену Україну. І все ж, вважаю цього недостатньо. Уже зараз, через 60 років, у багатьох наших спустошених малолюдних селах майже не можливо встановити імена загиблих у ті роки. А що вже говорити про села і хутори від яких і сліда на землі не залишилось. Імена загиблих треба знати обов'язково, щоб пам'ять про них передати наступним поколінням і зберегти у віках. Увічнити пам'ять можна і без значних матеріальних затрат. Наприклад: виявити імена односельців, які загинули від голоду, викарбувати їх на кам'яних плитах і встановити на стелах у центрі села, чи на кладовищі, а може й у церкві. Або створити Книгу пам'яті й передати її на зберігання представникові влади на селі.

А ось у Сергіївці все ж треба було створити пам'ятник трьом землякам-мученикам, які рятуючи від голоду людей пішли на катури, а то й на погібель.

Георгій ГАЙДАЙ.

Загублені скарби

У цьому номері ми закінчуємо публікацію (початок у № 5 і № 6 за цей рік) відомостей, знайдених у красназвичних записках колишнього директора Прилучцького музею професора Маслова В. І., зроблених ним у 1920—1930-х роках, про історичні й художні скарби Прилуччині.

* * *

Нова Гребля. У 1929 році агроном кредитної спілки Вербушенко повідомив, що бачив у сільській забрані з поміщицького маєтку старовинні художні речі: гарну чавунну скульптуру амура з рибкою на лівому плечі й картину українського художника XIX століття Ва-

силенка (чи може Васильківського?).

* * *

Товкачівка. В сільській церкві, яка уже в 1920-х роках не діяла і стояла покинута, без вікон і дверей, висіли залишені напризволяще дві великі (1,5х2 м) картини на біблійські теми роботи одного з найкращих українських живописців XIX століття А. М. Мокрицького (1810—1870) академіка Петербурзької Академії мистецтв, великого друга Тараса Шевченка.

* * *

Радківка. У сільській школі до 1930 року зберігався старовинний, так званий «баштовий» годинник, можливо з Густин-

ського, або Ладанського монастирів. Зберігав його завідуючий школою житель села Радківки А. Васильківський.

* * *

Линновця. У 1929 році в квартирі В. А. Домонтовича, лікаря заводської лікарні, знаходилась дуже цінна картина, на якій зображена сцена передачі прапора наполеонівським солдатом. Картина подарована лікарю агрономом цукрового заводу Солов'йовим. Ще одна картина в чорній рамі з зображенням мадонни, знаходилась в заводській квартирі Бабіної. Ймовірно, що обидві вони походили з палацу графа де Бальмена.

* * *

Тяшківка (на Ічнянці-

ні). Недалеко від села, на хуторі Кам'янка знаходилась невелика садиба відомого українського художника і промисловця Холодовського. Тяшківський селянин Зубко за добре виконану роботу в садибі одержав у дарунок від художника кілька його картинок. Роботи Холодовського, який довгий час жив і творив у нашій країні, мають велику художню цінність. Як відомо, одна з найкращих його картин «Туман» експонувалася на художній виставці в Петербурзі і була придбана для царського палацу великим князем Миколою Олександровичем за дві тисячі карбованців золотом. У 1920-х роках ще одна картина Холодовського висіла на стіні в хаті-читальні села Буди.

Георгій ГАЙДАЙ,

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонідзев, 39.
Красназвичний музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилучській міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1658. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.ХІ. 1992 р.

ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Ось уже й удруге пришло на нашу рідну землю найбільше національне свято — День Незалежності. Два роки промайнуло від того часу, коли ми цілому світові заявили про те, що віднині Україна є самостійною і незалежною державою. Здавалося, що після такого тріумфу, все повинно було змінитися, люди накінець вільно здихнуть усвідомивши, що тепер вони будуть жити у своїй державі й працюватимуть не на «дядю», а на себе, на свою родину, турбуватимуться про розквіт і збагачення свого села, міста, своєї країни. Почнетися оновлення нашої многотрагедальної землі. Шеznąть з її лиця у безвість ідоли й примарна ідеологія, придумані й насажені нам силою, шезне набіль пам'ять про тих душогубів і кроповців, які безжалісно нищили наш добрий і працювитий народ у братовбивчих війнах і тюрмах, видувували голodomорами і репресіями. Люди, в кінці кінців, усвідомлять себе потомками хоробрих русичів і славних лицарів-козаків, згадають, що вони є велика нація з своїми прадавними традиціями і звичаями, своєю наймилозвучнішою в світі мовою, своєю, а не позиченою тисячолітньою культурою.

Та не так сталося, як гадалося. Не про оновлення зараз говорять, а про святий і страшний занепад. Залишаються ті ж самі ідоли і діє та ж сама

ідеологія, але вже не відкрито, а потай, прикриваючись тризубом і жовто-блакитним прапором. На наших незатишних вулицях все так же рясніють з чужими Карлами і Фрідріхами, Свердловими і Калініними, політвідділами і комінтернами. Ми залюбки дивимось чужі телепередачі, без емоцій слухаємо, як з голубих екранів змішують з грязю й паплюжать нашу державу все ті ж імперські брехуни, ми по інерції продовжуємо виписувати й читати чужі газети й журнали. На наших вулицях, в установах і організаціях, ба — навіть в храмах звучить чужа мова, неначе десь у Муромі чи в Торжку. На полицях книгарень зовсім зникла

література на рідній мові й залишилися тільки «тарзани», «анжеліки», «маріани» і знову на тій же російській мові.

Так, ми вільні й незалежні, тоді чому ж мовчки спостерігаємо, як наші «будмаши», «тваринмаши», «пожмаши» і «пластмаси» нищать бточуюче нас з вами середовище, як хворіють і мруть отруєні люди, що живуть поблизу них? Ми навіть бідкаємося, що вони знижують випуск продукції. А чи задумувався хто — кому потрібні ці тисячі машин і механізмів, ці тисячі тонн поліетилену і пластмаси? Раніше все це йшло в прірву, під назвою союз, а нині кому? І кому це вигідно у наш хліборобський край переганяти за тридев'ять земель си-

лу-силенну машин, металу, хімічної сировини і тут, на благодатних землях все це переробляти, знищуючи навколишню природу, наші родючі чорноземи, наші рибні ріки й озера, луки і гаї. Наскільки ж розумніші, практичніші були наші діди-пардіди, ті підприємці, що забудували наш край млинами й олійницями, цукроварнями й гуральнями, невеликими тютюновими фабриками, цегельними заводами. У місті й по селах були високо розвинені промисли по переробці шкіри, вовни, конопель, льону. Славилися на всю округу чудова прилуцька шкіра, біле, як сніг тонке полотно, яскраві самобутні килими, міцне сукно. І все це вироблялося з того, що було ось тут поряд, під рукою. Тож чи не пора і нам повернутися до цього і будувати не «гіганти п'ятирічок», а невеличкі заводи і фабрики, які б працювали на місцевій сировині. Хай вони будуть невеликі, але хай їх буде більше і не лише в самому місті.

А що сталося з нашим працювитим і талановитим народом? Погляньте, що твориться навкруги: на підприємствах, в організаціях і установах залишаються працювати лише люди старшого віку, ті, що вже не мислять свого життя без постійної праці, та ще ті, що бояться на

ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

(Закінчення)

Початок на 1-й стор.)

старості літ залишитися без державної підтримки. А ось молоде покоління наша надія, наше майбутнє, працювати на державу вже не хоче. Раніше ж як було, труляці робили вигляд, що вони трудяться, а держава — що вона їм платить. А вже тим, що дійсно намагалися працювати, їм навіть ордени й медалі давали. Зараз таке вже нікого не влаштує. Зараз, коли хлопчина з Прилук поїхав і попрацював десь під Варшавою, у «панам» на будівництві мотеля чи бензоколонки і заробляв там по 200—300 доларів на місяць, у себе вдома за такі ж гроші «гнути горба» два чи три роки він уже не захоче і мабуть ніколи не буде. Тож прийшла пора і нашій державі платити як слід своїм людям, які чесно і з повною віддачею на неї працюють. Тоді не буде наша молодь продавати свій груд чужим «панам», а працюватиме на свою рідну державу.

Зараз, як гриби після дощу ростуть банки, біржі, товариства, фірми, магазини, не говорячи вже про дрібних комерсантів і спекулянтів. І всі, малі й великі, приймають і видають, купують і продають, перекуповують і перепрошують. Може це й потрібно, може з'явиться більше товарів і продуктів, якась конкуренція. Але ж не даремно все більше й більше турбуються трудящі люди: хто ж працюватиме на землі, на фабриках і заводах, хто буде створювати те, що продається і купується? Для цього потрібні розумні голови, свіжі сили і сильні руки молодих. А їх, бажаних працювати, все менше і менше.

Уже зараз активно формується клас новітніх багатіїв, людей, які задля своєї вигоди ладні все продати, все пустити на «ринок», для них немає нічого святого і не існує ніяких високих моральних критеріїв. Ці, якщо їм дозволять, продадуть все, не дупляться ні перед чим. І у той же час все більше

й більше з'являється голодних людей, бідняків-пролетарів, яким нічого втрачати і які згоджуються підставити шию під яке завгодно ярмо, йти в союз, чи хоч до чорта в зуби, тільки б усього було доста й дешево. І цих людей також зрозуміти можна, тим більше, що вони реально існують і їх мабуть переважна більшість.

Лишається єдина надія, що ще не все втрачено. Всі ми кінець-кінцем зрозуміємо, що майже за тисячу літ від часів Київської Русі, доля дала нам ще один, може й останній реальний шанс побудувати свою власну державу і захити в ній зможно і щасливо, як живуть усі цивілізовані люди, наші європейські сусіди — без керуючих і направляючих чужинців, без тиранів-вождів і «старших братів».

Уже настав час придивитись до своїх народних обранців усіх рангів від сільських до верховних, та вони й самі вже себе показали. Пора вже ма-

бути гнати в потилицю бездарних і безініціативних, які тільки займають місце паразитуючи при владі. Особливо небезпечні зараз дурні, бо дурень, якщо він ще й при владі — то страшна рушійна сила. До державного керма повинні прийти мудрі люди з світлим розумом і чистою совістю, справжні патріоти. І ось тоді ми, всі разом, глибоко усвідомивши високу ідею побудови своєї власної держави, почнемо самовіддано трудитися не покладаючи рук, а вона, наша держава, так само чесно і щедро буде платити за наш труд.

Ось тоді мабуть з'явиться все: повага і авторитет у світі, нормальна економіка, яка покращить наш добробут і життєвий рівень, відродиться висока культура, наука, освіта, з'явиться гордість за свою державу, високі патріотичні почуття. Це і є наше світле майбутнє, яке треба будувати і наближати всіма силами, всім народом.

Георгій ГАЙДАЙ.

Брати Розумовські

В середині сорокових років скасовано для населення тяжкі повинності, в тому числі й будівництва фортець. З України було виведено російські полки, що стояли на постій, була дозволена вільна торгівля збіжжям. Крім того, в 1746 році було відмінено посаду президента Мало-російської Колегії.

В 1744 році Єлизавета зробила подорож по Україні з метою поклонитися київським святиням. Українці дуже надіялися на поліпшення свого становища й зустрічали царицю радісно. Вона була настільки зворушена, що прибувши в серпні до Києва, вигукнула: «Возлюблю мене Боже в царстві небеснім твоїм, як я люблю народ цей благовірний і незлобивий!» То були часи, коли російське су-

спільство, переживши страхіття біронівського терору, почало усвідомлювати те, що у своїй політиці поклоніння перед усім іноземним Росія зайшла дуже далеко. Вища верства російського суспільства зрозуміла небезпеку від засилля іноземців.

Як вказує А. Макаров, цей час можна вважати епохою найбільшого впливу України на Росію в галузі культури, коли українське суспільство безвідмовно й щедро ділилось своїми освіченими людьми, в яких Росія відчувала гостру нестачу у зв'язку з перебудовою старої церковно-гуманітарної освіти на нову, переважно військово-технічну, що відповідало мілітаристським планам царського уряду. «Вся Росія джерело пре-

мудрості черпала з Києва — писав смоленський єпископ Гедеон Вишневський. Київ був метрополією духовних кадрів для всієї імперії». З 1702 до 1768 року всі тобольські митрополити були вихідцями з України, стверджує знавець сибірської старовини С. Задарихін. В Сибір проникла навіть архітектура з типовим українським бароко.

Під час перебування Єлизавети в Києві, до неї з'явилася делегація від козацької старшини бити чолом з проханням відновити в Україні гетьманство. Звичайно, в ті роки козаки в Олексії Розумовському бачили єдиного претендента на гетьманську булаву. Але він нізащо б не погодився грати роль маріонетки російського уряду в Україні.

Він розумів, що ті поступки, на які йде царський уряд, — то все зневажлива милостиня й подачки, бо справжніх свобод Україна вже не мала. Крім того, йому здавалося, що його брат Кирило, як значно молодший, встигне зробити для українського народу значно більше, ніж він сам. Та не так сталося, як гадалося.

В 1745 році до Петербурга приїхала нова делегація. Знову піднімалося питання про гетьманство. Єлизавета прийняла делегацію прихильно й пообіцяла задовольнити прохання. При дворі це рішення вже було прийняте й претендент на гетьманство вже був відомий: молодший брат Розумовського, Кирило. В 1747 році було (Продовження на 3-й стор.)

Брати Розумовські

К. РОЗУМОВСЬКИЙ

(Продовження.
Початок на 2-й стор.)

оголошено царську грамоту про гетьманство, але здійснення цього наміру відбулося значно пізніше.

На початку 1750 року в Глухові було обрано гетьманом Кирила Розумовського. Звичайно, козацька старшина голосувала за нього з великою надією на його брата. Кирило Розумовський увійшов у історію, як останній гетьман України. Сам же Кирило вже на старості літ своє гетьманство вважав незаконним і останнім гетьманом завжди називав Івана Мазепу.

На честь обрання Кирила гетьманом М. В. Ломоносов, незважаючи на те, що сам був «простолудиним», написав оду-ідилію, де їдко і дуже прозоро натякав на те, що новобраний гетьман «всьогонавського сільський пастух». Новий володар гетьманської булави справді був простим юнаком 22-літнього віку; в минулому — сільський пастух, який тіднявся так високо завдяки кар'єрі старшого бра-

та 15-літнім хлопцем він потрапив у столицю, звідки його, щоб дати належне виховання й освіту, в березні 1743 року у супроводі наставника ад'юнкта петербурзької Академії Наук Григорія Теплова, відправили за кордон. До від'їзду Кирила готував його брат. Він дуже обмежив його в фінансах, наказавши жити економно, не вдаючись до гульни, а вчитися. При цьому послав Кирила за кордон під прізвиськом Івана Обидовського. Як припускає А. Макаров, це ім'я небожа Мазепи, було символічним для Олексія. Обидовський був молодим нижинським полковником, дуже обдарованим і освіченим, що дружив з багатьма київськими письменниками й філософами. Його ранню смерть оплакувала вся культурна еліта того часу. Олексій Розумовський в душі надіявся, що і з його брата пізніше вийде розумна і достойна людина.

Але цариця розсудила інакше. Послухавши лекції в Берліні й Геттінгені, побувши крім Німеччини,

ще й у Франції та Італії, Кирило в травні 1745 року повернувся до столиці. І його «сподіване меценатство» вилилось в те, що Єлизавета згодом надала йому іншу посаду. 1745 рік для імперії відзначався великою подією, вичинанням царевича, наступника престолу, що відбулося 21 серпня. Колись Розумиха, а тепер графиня, з усіма своїми нежджатами й онучатами вирядилась до Петербурга заради такої події. А поверталась вона в Гетьманщину аж на 80 підводах, везучи всяке добро для усіх своїх родичів.

21 травня 1746 року Єлизавета призначила Кирила Розумовського президентом Академії Наук. І це у 18 років із його освітою? Що ж, «кумовство» в імперії завжди було великою силою. Можна собі уявити, як зустріли вчені мужі свого нового президента, та ще з заклятістю й задубілістю академіків того часу, з яких переважна більшість була вихідцями з Німеччини. Кирилові бракувало не тільки освіти, а й чуття чи художнього смаку. Йому доводилося викручуватись на межі великого і смішного. Ну що взяти з 18-літнього сільського хлопця! Кирило був схожий на свого брата зовні і вдачею. Він був доброю і лагідною людиною, що зберегла любов до своєї рідної землі, дуже полюбляв спілкуватись із своїми земляками українською мовою. Як виходець із села, він поважав побут і звичаї рідного народу, дуже любив українські пісні, але в його очах все це було провінціалізмом, бо він встиг звикнути до притворного життя. Тому в Глухові все змінилось.

Вийшов він туди 28 лютого 1751 року в супроводі 125 підвід. В Глухові його вже чекали мати й сестри. Кирило дуже старався утримати Розумиху при собі, оточивши її увагою й поклонінням. Але й з Глухівського палацу хитра жінка втекла, не проживши там і року. Зате за цей час зуміла

округлити своїм дочкам майно на значну суму.

У Глухові Розумовський створив щось подібне до царського двору, тільки в мініатюрі, а сам тримався як монарх. При ньому була кінна команда у зелених гусарських мундирах, як особиста гвардія. Гвардійські сержанти помпезно супроводили його виїзд з палацу, а в святкові дні влаштувались молебні й урочисті паради з гарматною стріляниною. Офіційні папери Кирило підписував як цар: «Ми, гетьман України, Розумовський». Перед царицею Єлизаветою гетьман, незважаючи на те, що вона була братовою дружиною, блазнював і тримався принижено. Він завжди відчував себе не на своєму місці і ніби грав якусь роль. Дуже часто піддавався чужим впливам і забував поради старшого брата.

В Глухові Розумовський нудився й дуже часто виїздив до столиці, намагаючись залишатись там подовше. А в своїй глухівській резиденції створив маленький Петербург: там з'явилась італійська опера, кав'ярні, французькі пансіони. Гетьманський будинок був збудований на зразок королівського палацу, а коугом нього був розведений англійський парк. В місті з'явилися красиві будинки. Але Глухів йому не подобався і він хотів перебраться до давньої гетьманської столиці — Батурини, навіть був уже добився на це згоди від російського уряду, мріяв відкрити там університет. Але скасування гетьманства перешкодило здійсненню цих планів.

При гетьману завжди зостався його колишній учитель Теплов. Російські історики приписують останньому роль «благодетеля» України, але насправді то був лише управитель маєтків гетьмана. Добро для України розвив більше брат гетьмана, котрий при заїздах Кирила до Петербургу не

(Продовження
на 4-й стор.)

Брати Розумовські

(Продовження.
Початок на 2-й стор.).

переставав давати йому поради. Завдяки, цьому гетьман все ж дещо зривав для Гетьманщини. Він добився того, що Київ і Запоріжжя стали підпорядковуватися гетьману, при ньому були скасовані внутрішні податки («покухонне», «покоштовне» та ін.); при Розумовському була встановлена вільна торгівля між Україною й Росією, без усякого мита, були здійснені ще деякі здобутки, але все то були дрібниці. Відстояти фінансову автономію України, як і встановлення вільних відносин з чужоземними державами, йому не вдалося.

Не залишив Розумовський після себе нічого і в галузі культури. При його величезному дворі не було жодного талановитого художника, поета, історика чи філософа. Не здійснилися мрії Олексія про меценатство його брата, навпаки, останній гетьман України започаткував інтенсивний відплив талантів з України в Росію. Врнім своїй рідній землі залишився один Григорій Сковорода, та й той носив свої твори у торбі за плечима. Але гетьману і думка не приходила в голову, яка ж то трагедія відбувалася в нього на очах.

Під час двірцевого перевороту 28 червня 1762 року Розумовський знаходився в світі майбутньої цариці. Тому, після коронації Катерини II, що від-

булася в серпні 1762 року в Москві, він отримав звання сенатора й генерал-ад'юнта цариці, крім попередніх окладів, отримав ще платню в п'ять тисяч карбованців на рік.

За порадою брата гетьман намагався завершити судові реформи, розпочаті ще при Аностолі. В 1763 році в Глухові було скликано «Генеральні збори», справжній сейм, який затвердив реформу судочинства в Гетьманщині. Але нова цариця була настроєна на скасування всіляких автономій. Дізнавшись про дії Розумовського цариця одним розчерком пера 10 листопада 1764 року скасувала гетьманство, а екс-гетьману звеліла подати «у відставку», надавши йому чин генерал-фельдмаршала. Та іншого не можна було й чекати. Російській монархії не потрібний був активний діяч, а потрібний «гетьман», який своїм поведінням компрометував би саму ідею української державності.

Політичною проправою нової цариці, як пише Д. Дорошенко, може бути її таємна інструкція генерал-прокуророві сенату князеві Вяземському: «Малоросія, як і Лівляндія, є провінції, які правляться дарованими їм привілеями: порушити ці привілеї відразу було б дуже незручно... Ці провінції так само, як і Смоленщину, треба легкими засобами привести до того, щоб вони обрусіли й перестали дивитися, як вовки з лісу». В кінці

1764 року був виданий царський маніфест, де словішалося, що гетьман Розумовський добровільно зрікся свого уряду, а для «добра» українському народу замість гетьманства засновується тимчасова Малоросійська Колегія з президентом генералом Петром Рум'янцевим. Знову була дана таємна інструкція про скасування всіх відмін в устрої Гетьманщини й зрівняння її в становищі з іншими імперськими провінціями.

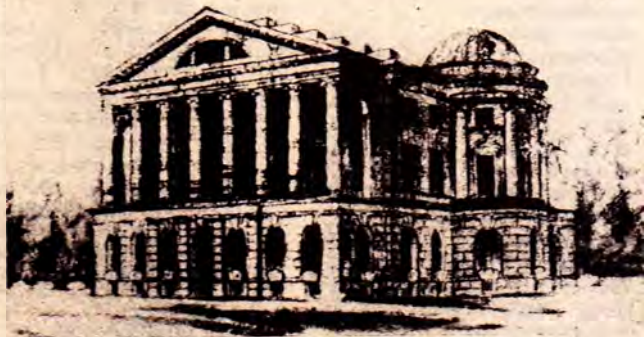
Народні маси зустріли нові порядки покірливо, бо зміни у верхах мало впливали на їхнє власне життя та й взагалі простий народ давно вже був відмежований від політичного життя, козацька ж старшина надіялась на те, що буде зрівняна у своїх правах з російським дворянством. Тільки тоді, коли в 1767 році Катерина II скликала до Москви особливу Комісію для перевірки законів, під час виборів делегатів у Нижинському полку місцева старшина категорично наказала своїм делегатам вимагати від цариці реставрації старих українських порядків. Але Румянець скасував вибори. Та ще на засіданні цієї комісії в Москві депутат від Лубенського полку Григорій Полетинка (гаданний автор «Історії Русів») виступив як автономіст-республіканець. Все ж у деяких місцевостях Гетьманщини серед населення виник помітний рух за автономію України. У цьому відношенні найбільш активно показали себе козак Прилуцького полку. Побачили хлопці, що таке «свій» православний цар чи цариця, захотіли волі, та було вже пізно!

В 1769 році почалася нова війна Росії з Туреччиною. Знову стогнав російський народ, падали українські голови. Але цього разу війна закінчилася перемогою Росії. В лютому 1774 року був укладений мир. Росія отримала частину Чорноморського узбережжя, а Крим отримав незалежність від Туреччини, але

фактично опинився під протекторатом Росії. Нарешті ця ненажерлива гідра отримала можливість для проведення своєї політики по розширенню імперських володінь на півдні, нарешті Катерина II, як і Петро I у свій час, незважаючи на те, що за порозькі козаки брали активну участь у війні, змогла розправитися з цією головною збройною силою України. І відразу після закінчення війни у 1775 році Запорізька Січ впала. А Росія продовжувала далі здійснювати свою загарбницьку політику відносно Криму. І вже в 1783 році, скориставшись внутрішніми незгодами татар, скинула останнього хана й приєднала Крим до своїх володінь. Ось так «відкрилось нове вікно» для імперії, ось таким способом у кігтях двоголового опинилися і Крим і Чорне море. Ось так розширилась територія «єдиної і неделимої». Яки ж то ті загарбання й поневолення інших народів та йшли на благо свого власного народу! Але царський уряд у першу чергу дбав про себе й про панівний клас дворянство. А російське дворянство разом з українськими «вискочками» їздило по закордонах, «лікувалось» на водах, бенкетувало й бешкетувало, прогулюючи добро, зароблене горбом своїх кріпаків. Вони заводили цілі гареми із своїх невольниць, продавали людей як худобу, розлучаючи батька з дочкою, а матір із сином, міняючи їх на хортів. І були невольганні до народних сліз.

Як справедливо вказує В. Буткевич, імперія розглядала Крим, як і Україну, як життєвий простір без урахування корінного населення, ототожнюючи ці дві території. Наприклад, деякі статті її договору з кримським ханом 1772 року були майже переписані з договору царя Олексія Михайловича з Болданом Хмельницьким. До речі, як ніколи не до-

(Закінчення на 5-й стор.).

Палац у Батурині.

Брати Розумовські

(Закінчення.)

тримувалась Росія своїх зобов'язань щодо України, так поводитись вона і з Кримом. Історія Московсько-Російської імперії — це історія невиконання нею угод і договорів, укладених з іншими державами.

А екзетьмай Кирило Розумовський і при новій царці продовжував збагачуватись і розширювати свої маєтності. Багатшим від нього в Україні був хіба що граф Б. П. Шереметев. Але і в Москві у Розумовського були свої маєтки. Він оточував їх парками і ставками, викликаючи для їх спорудження кріпаків з України. Чому? Він пояснював це тим, що вони краще копають. Але справжня причина була в тому, що він щодня приходив сюди й сидів біля працюючих, з насолодою слухав рідну мову, часто й сам говорив з ними, своєю ж такою мовою. Дуже вже нудьгував він за Україною, живучи в Москві чи Петербурзі, але це сталося уже під старість.

При Катерині II Розумовський продовжував займатися Академією, з роками навіть здобув деяку популярність. Там, як і в сенаті, відрізнявся від усіх своєю прямолинійністю й незалежним характером. Навіть іноді не підписував рішення, які вважав несправедливими. А. А. Васильчиков пише про нього так: «Оригинальний образ вираження, українское произношение, следы которого находятя даже в правописании его, все это давало особую рельефность его резам и усиливало его популярность. Никто не сердился на его насмешки, потому что в них небыло ядовитости. Однако и ему иногда доставалось за его лозеласовские наклонности и многочисленную родню».

Після скасування гетьманства Кирило Розумовський 11 років не був на своїй рідній землі і чим довше, тим більше нудьгував за нею. Але ж, ви-

хавши у 1777 році туди, там теж не знаходив собі місця без обох столиць і починав збиратись у своє Петрівське під Москвою. Там він був оточений військовим почтом: генерал-і флігель-ад'ютантами, ординарцями, цілим натовпом естерів, караулом з гайдуків, гусарів, сксморохами, карликама, іншою челяддю. Але вже на початку 90-х років Кирило Розумовський був переобтяжений старечими недугами, слабів фізично. Все ж, як і завжди, мав гострий розум і був таким же дотепним і насмішкуватим, не втрачаючи типового українського гумору. Звані обіди продовжувались, але господар особисто з'являвся до гостей дуже рідко.

Одного разу в Петрівське, прейжджаючи через Москву, завітав князь Потьомкін. Розумовський наступного ж дня відповів на візит. Але князь вийшов до нього заспаний, нечесаний, в домашньому халаті. При розмові цей вельможа попросив Розумовського дати на його честь бал. Той згодився й наступного дня запросив усю московську еліту до себе в маєток. Коли гості з'їхались, Розумовський вийшов до них в нічному ковпаку й неохайно одягнений. «Потемкин сильно рассердился, — пише А. А. Васильчиков, — а хитрий украинец отомстил и ему и заодно всем московским гостям, которые приехали лизать зад князю Потемкину».

В 1794 році Кирило Розумовський повернувся в Україну цього разу назавжди. Поселився він у Батурині, зайнявшись будівництвом палаців і церков. Збудував новий будинок у Києві, але там з нього почали правити якийсь податок і він, розгнівавшись, наказав своїм підневільним людям за одну ніч розібрати і перевезти цілу садибу в Яготин, де ще до того було ним збудовано церкву. На той час, ще в 1781 році, за реформами Румянцева, Гетьманщина вже була поділена на три губернії або намісництва: Київське,

Церква в Батурині.

Чернігівське й Новгород-Сіверське, що разом складало «Малороссийское генерал-губернаторство». Кожна губернія була поділена на повіти, де були введені, як і в губерніях, загальноросійські адміністративні й судові установи. З того часу Глухів почав хиріти...

В останні роки свого життя колишній гетьман займався побудовою палацу й церкви в Батурині, де посадив пірамідальні тополі, ним же вперше завезені в Україну. Але він все далі слабів і слабів: його уже водили повід руки, він дуже схуд, але духом не падав і був веселим, як і завжди. Майже щороку він відвідував усі свої володіння, але резиденція його була в Батурині. Коли його сповістили про смерть цариці Катерини, він промовив: «Це вже і я помер». Новий імператор видав указ про звільнення всіх військових, що були при Розумовському. Коли вони всі покинули його він дуже занудьгував, але справами своїми продовжував серйозно займатись (бо мав чисто зайняську «завваску») Помер Кирило Розумовський 9 січня 1803 року і був похований в Батурині.

Розповіді сучасників Розумовських про цю родину, неймовірний випадок піднесення у найвищій сфері суспільства з самих низів, їхнє багатство, що так швидко склалося й так же швидко розпалося, про їхню гостинність, щедрість, гідність і природно шляхетність, а також трагічну долю деяких нащад-

ків — все це несе на собі відбиток чогось казкового. Незважаючи на те, що брати Розумовські стали на рівень вельмож, все ж вони завжди тягнулись до освіти, залишалися простими людьми, не забували інтересів простого народу.

Всього цього не можна сказати про друге покоління Розумовських, дітей молодшого брата. Хоча Кирило й любив іноді «стрибнути в гречку», все ж був хорошим сім'янином: його вірна дружина Катерина Нарішкіна народила йому 6 синів і 5 дочок. Діти Розумовського були типовими експлуататорами-дармоїдами. До речі, найстарший з них, Олексій, був одружений з дочкою Б. П. Шереметєва.

Якщо брати Олексій і Кирило назавжди залишались ширими українцями, то їх нащадки були гордими й неприступними, зросійщеними «патурнаками». Вони навіть ніяк не вірили у вельможність свого роду. Сини звичайнісінького українця перетворились в гордовитих німецьких і французьких аристократів. Бо основну частину свого життя проводили за кордоном. Коли іноді Кирило Розумовський комусь із своїх синів говорив, що вони живуть паразитично, що, мовляв, він сам у їх роки працював, не складаючи сил, звичайно йому відповідали так: «Ты был сыном пастуха и сам пастух, а мы сыновья графа и сами графы!»

Василь ПЛОШКО,
Вітольд ПЛОШКО.

Видатний математик

На одній з меморіальних дощок, що на фасаді середньої школи № 1, вигравіровано: «У цьому будинку в 1881—1885 роках навчався видатний російський учений-математик, член-кореспондент Петербурзької Академії Наук, професор Георгій Федосійович Вороний 1868—1908».

Хто ж він і чим прославив вітчизняну науку? Георгій Федосійович Вороний народився 28 квітня 1868 р. в с. Журавці Полтавської губернії (нині Чернігівської області).

Батько Г. Ф. Вороного Ф. Я. Вороний, магістр російської словесності, був професором Кишинівської, Бердянської, а згодом і Прилуцької гімназій. Відзначався як людина передових демократичних поглядів і в цьому дусі виховував своїх дітей. Перебуваючи у відставці, брав діяльну участь у роботі Прилуцького сільськогосподарського товариства. В Журавці на свої кошти заснував школу, приміщення якої збереглося і до наших днів.

Георгій Вороний навчався спочатку в Бердянській гімназії, а з 1881 року у Прилуцькій, яку і закінчив у 1885 р. Саме до гімназичних років відноситься і перша друкована праця Георгія Вороного: «Розклад многочленів на множники, заснований на властивостях коефіцієнтів квадратних рівнянь».

На початку серпня 1885 року Вороний приїхав в Петербург з метою вступити в університет і привітати себе заняттям з математики. З перших же місяців перебування в університеті він поринув у напружену, систематичну працю. Крім програмної частини читав і додаткову літературу. Щоб користуватися працями іноземних математиків, Вороний продовжує вивчати французьку і німецьку мови, а згодом і англійську.

Студентський щоденник Вороного залишає враження, що його автор займався влітвили не умів, будь-яку роботу виконував добросовісно, самовидано. В одному місці він загадує про те, що келов собі вночі пальці шпалькою, щоб не засну-

Г. Ф. ВОРОНИЙ

ти в час, призначений для занять.

Вже до закінчення університету Г. Ф. Вороний був багатим в чому сформованим ученим.

Після блискучої здачі екзаменів і закінчення університету починається новий період в житті Г. Ф. Вороного.

Влітку 1894 р. він переїхав до Варшави, де і починає свою професорську діяльність в університеті.

В рукописі 1895 р. містяться деякі результати дослідження в новій галузі, яка стане його улюбленим предметом по загальній теорії визначених квадратних форм. Влітку 1896 р. була надрукована його монографія «Про одне узагальнення алгоритму безперервних дробів». По складності розв'язувальної проблеми і по глибині застосованих методів робота є одним з найблискучіших досягнень

вітчизняної математики. Цю роботу Г. Ф. Вороний подав в Петербурзький університет в якості докторської дисертації, захист якої відбувся 6 квітня 1897 р.

Ще раніше, 29 грудня 1896 р., Академія Наук присудила Вороному за дослідження викладені в магістерській і докторській дисертаціях, премію імені академіка В. Я. Буяновського. Ім'я Вороного стає широко відомим в наукових колах. З цього часу Г. Вороний звертається до нових проблем теорії чисел.

В усій подальшій творчості Вороного можна вказати на три роботи, пов'язані з теорією алгебраїчних чисел. Одна з них — повідомлення, зроблене на X з'їзді російських природодослідників і лікарів в 1898 р. в Києві — «Про число коренів порівняння 3-го ступеня при

простому модулі». Друга — доповідь на міжнародному з'їзді математиків в 1904 р. в Гейдельберзі: «Про одну властивість дискримінанта цілих функцій». І рукопис «Замітки з приводу останньої теореми Ферма» є останньою роботою її автора.

Саме в загальній арифметичній теорії з квадратних форм присвячені дослідження Г. Вороного. Тут він одержав фундаментального значення результати і створив нові і глибокі геометричні методи дослідження. Це зробило його разом з Мінковським — творцем геометрії чисел.

Після захисту докторської дисертації Г. Вороний був призначений ординарним професором Варшавського політехнічного інституту по кафедрі математики.

В 1898 р. Московське математичне товариство обрало Г. Ф. Вороного своїм членом. На цей час з'являються в пресі його дослідження з аналітичної теорії чисел. Вони ще більше зміцнили наукову репутацію вченого.

На жаль, незабаром його починають мучити приступи підступної хвороби. Після перебування влітку 1908 р. в рідній Журавці і в результаті самовідданого догляду за ним з боку дружини Г. Вороний відчув себе краще, і йому здалося, що здоров'я зміцнилося. Але це був лише тимчасовий відступ хвороби. 20 жовтня хвороба різко загострилась і після тяжких мук Георгій Федосійович Вороний помер 20 листопада 1908 р. на 41 році життя.

Особливістю Г. Ф. Вороного було гармонійне поєднання в його могутньому таланті обдарувань геометра і аналітика. Його рукописи, що за життя не були опубліковані, дають великий додатковий матеріал про нього як про невтомного винахідника нових аналітичних співвідношень, як блискучого віртуоза математичного аналізу.

Видатний учений віддав всі свої сили справі розвитку вітчизняної культури і став одним з найвидатніших діячів науки.

Анатолій РИЖЕНКО.

Свобода—аритмія

Сейчас не могу сообщить Вам
Державы своей название,
Когда доброкачественное пятно
Перешло в новообразование

То ли отдельно перечислять,
То ли сказать «эСЭНГопшество».
А метастазы хотят всех достать,
Невзирая на имя и отчество.

Теперь созерцаю печальный факт —
Самодержцами партий и тронов,
Свершился перевоплощения акт
С назначением новых патронов.

И все чаще в сознание приходит момент, —
Невзирая на ранги, сословия,
Разрядить в этот хлопотный эксперимент
Враз обойму всего сквернословия.

И тут же обдуренную вмиг страну
Растаскивают как хазары,
Пока государственные мужики
Разыгрывают свои свары.

Злато рвет за бугор как «Цунами».
Валит миллионами унций,
А я строю рай, наделенный правами
Двух с небольшим Конституций.

Из недр еще глубже летят в преисподню —
Алмазы, нефть, никель и хром.
На воровском вече ото дня ко дню
Чинят индустрии разгром.

Нет, не воры в законе — не спутайте враз, —
Не возьмут те у нищих и внуков,
А эти с законом, молящего глас
Не пробьют какофонию матерных звуков.

Уж так повелось в этом мире бесправном, —
Декреты творить от химеры,
Галереи парламента занять исправно,
Не боясь их затем поменять на галеры.

Взывает, хрипя, надрывая свой глас,
Массовик и затейник движений,
Да раздай ты хоть бочками водку и квас, —
Не спасут комитеты спасений!

Не зря заклинал Академика Гений —
Не искать в чужих землях победу,
Смеялись. Слезу крокодилову пенним
Теперь по опальному деду.

Вот и мы в этой буче, боевой и кипучей,
И это уже не смех.
Так почему же, когда меня ПУТчит,
Я хочу, чтоб тошнило всех?!

И ты, хлоп, в этой злой колошматі
На себя натянешь плед,
Вот здесь уж черед для рабочей рати,
Где еще ждать кровавый гот след?

И вроде, как счесть бы по душам, —
Победил гот иль этот народ,
А по сорванным с той бойни кушам, —
Кто в литавры победные бьет?

Но, поправ все законы природы,
Не хотим тьму прогнать и другому помочь,
Во сне, ой, в кошмарном колотит народы
Злая варфоломеева ночь.

Воспрять! Пока не зажата аорта,
Из пепла восстать! И поверю я,
Что мы не мутанты, не жертвы аборта,
Что так неудачно свершила Империя.

Чудне місце

На жвавім перехресті, де автооб'їзна,
Всялякої тут решти — ну та ж тобі казна,
Рівчак обабіч траси — для тих, хто вранці спить,
В ніч по-пластунськи ж маси сміття пресує вміть.
А ось заліза кула — іржа так пройняла,
Поки не вирвеш пупа, не візьмеш і кіла.
Стоїть вже кілька років Мамаїв той курган,
Уже й перехрестили, як править новий пан.
Там безліч ям — востоканал та теплоенергетики
Нарили й залишили без всякої косметики.
Упав тут п'яний дядько і видно тільки ноги,
Дружина стоїть плаче, благає: «Ради Бога!
Вставай, ми ж їдем в Київ і вже відправки час!».
Той глибше все нуріє, хмільний лунає глас:
«Автобуси не ходять, казав наш кум Дмитро,
А тут, я чув, пустили до Дарниць метро!».
В «курятнику» напроти живе чесний народ,
Внизу кафешка діє — є пиво й бутерброд.
І тільки одне горе звичайно, для жильців, —
Тут сечовини море. В під'їздах. Від «жреців».
Блюють тут і виносять, було б кого і чим.
Прїздом верне носа із «Волги» важкий чин.
Але ж то все дрібниця, — коли дихне весна,
Для панства із крамниці тераса насипна,
На лавах як в театрі сидять тут глядачі,
Вживають пиво з матюками та піццу із печі.
Ось в відділ в магазині, де все для дому є,
Хтось п'яний в'їхав на машині, й не меле вже
А де ж товар? — у спекулянт! Ой, що ж то я
і не кує,
мелю, —

Пардон, у бізнесменів — такий є спритний люд,
Торгують перуч з лавкою — тут з магазину все,
В контактї з замом Клавкою — вона все принесе!
Усім ту вїлетань від прилавку бачити вталось,
З реалізації прибавка ринкової схемой зветься.
Ось!

Ура! Свобода! в панстві, вільнім, від законів,
Панам без захисту й штанів і вільним, навіть,
від купонів.

Другі пани, увільнені від совісті кордонів
Здають товари, від контролю вільні,
По вільним шинам й для вільних нужд
Під наглядом безвільних служб.
А втім, за пустощі пробачте, із іншої то серії,
Мерщій над яствами поплачте й вернемось до
лі...серії.

В тумані вихлопному Авто ревуть без меж,
Кричить один одному: «Мене ти признаєш?».
Але що це? Бог з вами! — тихенько тут сидять
Молодики з дівками, не п'ють і не їдять.
І тільки очі в лоба, закривши, підняли,
Роти повіткривали, схилившись хто кули.
Підійшов до них п'як, вся сорочка в пиві:
Може з грїшми в вас ніяк — скинемось по гривні».
— «Гроші нам не до потреби, хоч й пусті
кармани —
Ацетону й чар для хворих враз не напасешся.
Тут вдихнеш хвилину за сорок — на день
наберешся!».

Це чудне місце знає кожен з нас,
І що там мовити, як правди ніде діти:
Автомобільний в центрі міста Монпарнас,
Чи з вдячністю про нас за це згадують наші діти?
Михайло СМАЛЕНИЙ.

В. О. ГРИНЬКО

Чомусь ми починаємо розуміти цінність якоїсь речі лише тоді, коли втрачаємо її. Наша національна культура якщо і не втрачена зовсім, то дуже занедбана. Це і мова, й мистецтво, література, звичаї, традиції, пісні... Те, що віками по краплині накопичувалось і переходило від діда-прадіда, стаючи надбанням народу. Але кожен період під впливом існуючого на той час ладу, вносив свої зміни, доповнення, а то і занепад в цілому.

Ще зовсім недавно, у дні свят по вулицях міста йшли колони святково зодягнених людей з прапорами, транспарантами, атрибутами, які прославляли уряд, партію, країну. Підприємства змагалися між собою у кого красивіше, яскравіше оздоблення святкових колон. Коли цього не стало, відчувалась якась втрата, вакуум. А користуючись вседозволеністю, з'явилися сумнівні ансамблі оснащені новітньою технікою, що «видають» на ціле місто пісеньки, від яких листя в'яне на деревах: «Чоботи», «Баба молода» та інші. Не дуже хороша послуга нашій культурі. І все ж талановиті люди, якими так багатий наш край, з часом ліквідують ці плями в нашій суспільстві.

Повертаючись до сказаного, хочу звернути увагу читачів на те, що хоч на підприємствах майже не було професійних художників, прилучани в дні свят захоплювалися майстерністю, дотепними вигадками самодіяльних майстрів пензля. Завод будівельних машин, який на той час був одним із найбільших підприємств міста, нерідко дивував прилучан

яскравим, змістовним оформленням святкових колон.

В кінці 1969 року на заводі з'явився нарешті професійний художник Василь Олексійович Гринько. Надзвичайно цікава людина. Щоправда було на ньому немало ярликів, але якщо дивитися на них сьогоднішніми очима, то це було тільки на його користь. Майже два роки довелося мені працювати з ним, побачити і відчути його багаторічний талант, захоплюватись і дивуватись. Цікавий штрих до його портрета: завжди на лацкані піджака носив орден Червоної Зірки, жодної медалі (а вони в нього були), жодної орденської колодочки не носив ніколи. Не вибувала з зубів незмінна, на той час найдешевша сигарета «Памір». Капелюх, біла сорочка, краватка — все чисте, охайно, випрасуване, це вже заслуга його дружини Лідії Михайлівни, вчительки по професії, та доньки-студентки. Я по доброму заздрив його працездатності і наполегливості. Для нього не існували розпорядки дня: працював доти, доки підштовхувала творча думка. Працювати з ним було і легко і тяжко, але завжди цікаво. Не дивлячись на такі притаманні йому риси характеру, як лагідність, уважність, доброта — спалахував іноді, як порох, був аж занадто принциповий. Кілька разів намагався заговорити про його дії на війні, він розмову зводив на жарт, а, як відомо, орден за жарти не давали.

Колектив заводу мав можливість познайомитись з роботами художника на персональних виставках, які він влаштовував прямо в приміщенні цеху, іншого разу — в Будинку культури. Щоразу виставляв близько семидесяти робіт — живопис, графіка, плакат. Нажаль багато робіт так і залишилося не завершеними. Бракувало часу. Картини, стенди ще й зараз прикрашають інтер'єри шкіл міста 10-ї, 7-ї, 3-ї, ремонтний цех заводу «Будмаш» оздоблений його монументальною мозаїкою. В останній рік свого життя оформляв класи й кабінети гірломеліоративного технікуму. Було ще багато робіт, які покращали наше місто, радували око і серце поплучан та гостей. Крім того, в декількох селах на Чернігівщині височать пам'ятники загиблим у минулій війні воїнам, оздоблені мозаїкою автобусні зупинки в Жовтневому, Сергіївці, інших селах, до яких приєднав він свої руки. В селі Смош під керівництвом Василя Олексійовича бригада оздоблювала сільський Будинок культури, пам'ятник воїнам, дошку пошани, алею ветеранів, в приміщенні Будинку культури створили сільський музей, експонати якого розповідають про героїчні подвиги воїнів-односельців. Більше ста портретів нагадують землякам про страшне минуле. Все це доповнює триптих «Війна». Центральна частина його (1,5x2 м) названа «Останній снаряд»: одинокий, поранений артилерист підносить до гармати останній снаряд, чорне від диму небо, вбиті товариші. Дві бокові роботи розповідають про дні перемоги: солдат на сходинках Рейхстагу, під ногами прапор із свастикою, ідуть переможці по чужій землі, завершується найстрашніша за всі віки, незрівнянна по жорстокості й кількості жертв війна. Скільки душ вложено у цю роботу, скільки уміння й енергії!

Я думаю в свої 56 років він був в самому розквіті свого Божого дару, але... у 1978 році його не стало. Звичайно, ці кілька рядків не дають повної уяви про людину, за спиною у якої користке, але до краю насичене творчістю життя. І все ж, як то кажуть: «Батьківщина повинна знати своїх героїв». Це сторінка історії нашого міста, а художники — творці його краси.

Андрій БУРЕНКО.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденомівців, 39.
Красивачий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-13-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛАНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1776. Тір. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 9 (13)

ВЕРЕСЕНЬ 1993 РОКУ

До наших визволителів

◆ Пам'ятник воїнам-визволителям в Прилуках.

У дні 50-річчя визволення Прилуччини від німецько-фашистських загарбників низький, земний уклін вам і безмежна вдячність за ваш ратний подвиг у роки війни від усіх прилучан. І тих, хто з сльозами на очах зустрічав вас, як найрідніших, як братів своїх на світанку 18 вересня 1943 року, і тих, хто народився уже після війни. Саме ви, стомлені і зранені, але молоді й красиві, мужні і сильні, горді й великодушні визволили нашу святу землю від фашистської нечисті. Вам було неймовірно тяжко. На вашу долю випало усе: і гіркота відступу і відчайдушний опір ворогу І, накінець, радість перемоги, коли ворог почав відступати, почав тікати від вас. Коли ви відчули, що сильніші духом, міцніші й сильніші від нього. І як вдячність долі за всі нелюдські випробування — відчуття виконавців найблагороднішої місії визволення рідних і близьких людей з чужинської неволі.

Вересень приніс на прилуцьку землю найбільше, найрадісніше свято — свято визволення. Згадаймо, як це відбувалося. Наше місто не мало великого стратегічного значення у ході війни, але так склалося, що його визволяли війська двох фронтів — Центрального і Воронезького і трьох армій — 39-ї, 38-ї і 40-ї.

З півночі до Прилук нестримно рвалися відчайдушні десантники 2-ї й 4-ї гвардійських повітряно-десантних дивізій 18-го гвардійського стрілецького корпусу, зі сходу швид-

ко, залізною лавиною просувалися гвардійці 3-го Котельниківського танкового корпусу й піхотинці 163 стрілецької дивізії, яка тільки-но визволила місто Ромни, з південно-східного напрямку йшли гвардійці 42 стрілецької дивізії. Вранці 18 вересня, форсувавши Удай, у місто увірвалися гвардійці 2 мотострілецької бригади Котельниківського корпусу під командуванням Тагира Мурзіна, місто навалюючи пройшли танки, втративши один екіпаж і бойову машину. Потім у Прилуки зайшов, визволяючи приміські села передовий загін 136-го полку 42 гвардійської стрілецької дивізії батальйон Петра Бажина. Активно діяв у напрямку Прилук, наносячи бомбові удари 36-й гвардійський полк фронтової бомбардувальної авіації 2 повітряної армії. Били відступаючих фашистів, вийшовши з лісів під Прилуками

партизани і підпільники з'єднання Соколовського. Ще й до цього часу мало хто знає, що найпершим із воїнів-визволителів у Прилуки прорвався наш земляк, уродженець села Сергіївки, нині житель Санкт-Петербургу Кирило Олександрович Кутювий. Це він, тоді ще зовсім юний офіцер, з величким загоном сміливців-десантників 12 полку 4 гвардійської повітряно-десантної дивізії пробрався в Прилуки ще в ніч з 15 на 16 вересня. Вони захопили й утримували до підходу підрозділів дивізії залізничний міст через Удай, а потім і залізничну станцію. Десантники Кутового увірвалися до польового аеродрому і захопили кілька ворожих літаків з пораненими офіцерами і вантажем. Нині Кирило Олександрович Кутювий — почесний громадянин нашого міста, він іще й зараз міцний і життєрадісний, як і ли-

чить ветерану-десантнику. Страшних ран зазнали Прилуки за два роки окупації: населення міста зменшилося наполовину, 6 тисяч юнаків і дівчат фашисти насильно вивезли до Німеччини, близько 15 тисяч мирних громадян міста і району були розстріляні й замордовані в Прилуках, у місті не залишилося жодного підприємства чи установи, жодного цілого будинку на центральних вулицях. З п'яти тисяч прилучан, які пішли на війну, загинуло близько трьох тисяч. Великою, надзвичайно великою ціною була здобута перемога над ворогом.

Нині ми живемо в інші часи і навіть в іншій державі. Через багато століть відновилася наша держава Україна, вона знову стала суверенною і незалежною. Давно загоїлися рани минулої страхливого війни, піднялося з руїн, відродилося знову наше місто. Все менше й менше залишається серед нас тих, хто не жалів свого життя за мир і щастя на землі. Ми завжди будемо з глибокою вдячністю згадувати про цих мужніх, благородних людей, безприкладний героїзм яких вирішив долю народів світу, долю нашого народу. Вічна пам'ять тим, хто поклав своє життя у цій війні.

Відійдуть у небуття надумані офіційні свята, але це свято, свято визволення завжди, поки житимуть Прилуки, будуть відзначати у древньому місті над Удаєм.

З святом вас, дорогі наші воїни-визволителі, дай вам Боже щастя і здоров'я на довгі й довгі роки.

Спогади дитинства

Минуло чимало десятиліть, а у пам'яті назавжди залишилися події тих далеких тепер уже років. Плин часу не може і до сих пір притупити гостроту відчуття того, що довелося пережити в далекому дитинстві.

Звичайно, вже тепер вони осмислюються з висоти прожитих років, набутого досвіду. Але ніколи не забути тих епізодів, які міцно тримає пам'ять дитинства воєнних років.

Саме на початку війни я почав ходити до школи. Було мені тоді вісім років. Як ніби недавні, зринають події, міцно закарбовані у пам'яті. Пригадується теплий літній день 1941 року. Десь опівдні батьки повиходили на вулицю відпочити від щоденних турбот, посидіти на лаві, погомоніти з сусідами. А ми, діти, бавилися поруч. Несподівано налетів сильний вітер, здіймаючи куряву на дорозі, низько гнучи гілля на деревах. Всі дорослі посхоплювалися з насаджених місць, забираючи дітей з собою. Позакривали ставні на вікнах. Трапилося так, що сама природа ніби вшувала про наближення якоїсь біди. А наступного дня по радіо ми почули повідомлення про те, що віроломно, без оголошення війни напали на нашу країну німецько-фашистські загарбники, почалася Вітчизняна війна. Батько пішов на фронт, а мати залишилася з чотирма неповнолітніми дітьми.

У серпні нашу сім'ю і жителів кварталу було тимчасово виселено з будинків по вулиці Шевченка і підселено до жителів на вулиці Гоголя та інших вулицях. З'ясувалося, що денільна кварталів сусідніх з нашим потрібно було для розташування штабу

Південно-Західного фронту, який і перебував у нашому місті десь протягом місяця з середини серпня — до середини вересня 1941 року. Про це тепер нагадує меморіальна дошка, прикріплена на будинку по вулиці Шевченка, де проживала сім'я Дорошенків.

Іноді мати брала мене з собою, щоб накопати картоплі на городі. Доводилося проходити повз вартових на початку квар-

талу, перекритого шлагбаумом і при вході до подвір'я. Кидалося у вічі, що подвір'я прибрало іншого вигляду.

Біля сусіднього саду було збудовано бліндаж, який для стороннього ока був мало помітний. Згодом стало відомо, що такий же бліндаж було збудовано і на садибах сусідів з протилежної сторони вулиці, поблизу будинку, в якому мешкав генерал-полковник Кирпонос, командуючий Південно-Західного фронту. Через декілька тижнів цими бліндажами скористались жителі, які повернулися до рідних осель.

Запам'яталось, як іноді навідувались до нас уже на новому місці, куди ми переселились, військові. Очевидно це були бійці з охорони штабу, чи з військової кухні, що була розташована поблизу, на вулиці Котляревського. Як розповідала мати, їх турбувало те, що немає наказу про відступ, що це загрожує їм оточенням. Одного разу хотів із військових наблизився до дітей і звернувся до мене. Я в той момент маював епізод війни. На моему малюнку виходило, що радянські зенітки ведуть вогонь по своїх же, червонозорих літаках. Солдат запитав мене: «Що ж це у тебе свої по своїх стріляють?». У відповідь я пояснив, що це ворожі літаки замаскувалися під наших. На що він зауважив: «Ну тоді все вірно».

У цей час я разом з іншими сусідами-однокласниками ще відвідував заняття у школі № 4. Одного разу, коли йшов урок (вікну класу виходило на подвір'я школи) ми помітили літак, який швидко пролетів в сторону Удаю, поливаючи місто кулеметною чергою. Можливо, то і була черга з ворожого літака, від якої загинули бійці, що охороняли міст через Удай. Вже по війні, при розчищенні русла річки для пляжу було знайдено останки трьох загиблих бійців, які того далекого тепер уже вересня 1941 року охороняли міст че-

рез Удай. Негайно після цього випадку вчителька залишила клас, наказавши нам посидіти тихо і не виходити. Невдовзі вона повернулася і сказала, що наближається фронт, можливі бої поблизу міста і нам доведеться всім піти додому і без попереднього повідомлення не з'являтися до школи. Але повернутися в стіни рідної школи довелося не скоро, уже після визволення міста від німецько-фашистських окупантів, і то не відразу, бо деякий час в приміщенні школи був розташований госпіталь для поранених воїнів.

Минуло декілька днів після залишення учнями школи і ми дізналися, що можна повернутися до своїх домів на рідну вулицю. У цей час підрозділи штабу Південно-Західного фронту вийшли з міста, залишилися лише підрозділи прикриття, частини НКВС (як пізніше мені стало відомо). Не раз до міста проривалися ворожі літаки і бомбили його. Ці дні особливо вридалися в пам'ять. Очевидно, нервове напруження рідних і близьких людей передалися і нам, дітям. Бо час був надзвичайно тривожний. Кожної години можна було чекати чогось несподіваного. Тому всі жителі вулиці позбиралися у бліндажах, які були залишені підрозділами штабу фронту.

В один із вечорів, а можливо і ночей (було вже досить темно надворі) ворожі літаки бомбили наш квартал, де були розташовані бліндажі і будинок генерал-полковника Кирпоноса. Але фашисти запізнилися, бо командуючого Південно-Західного фронту і його підлеглих уже не було в місті. Запам'яталося два «тупики» удари, від одного з яких задзвеніло у вухах, сильно трусонULO бліндаж, у якому ми сиділи, просипалась навіть крізь товщу колод земля. Як з'ясувалося згодом, одна із бомб не розірвалася і впала метрів за 20—25 від бліндажа, а друга розірвалася дуже близько, метрів за 15. Вранці ми побачили

вивернуті з корінням фруктові дерева в саду і глибоку воронку. Ранньою весною наступного року вона наповнювалась талою водою і коли зашмерхала, взвівшись кригою, ми, діти, ковзалися по ній. Через чимало років по війні на місце, де не розірвалася одна із бомб, навідувались сапери, але, на жаль, так і не знайшли її.

Наступного дня мати повела нас до своєї рідної сестри, нашої тітки, порадитись, як бути далі після нічного бомбардування. І цього дня ми знову попали під ворожі бомби. Було це вдень, ще яскраво світило сонце. Дорослі сиділи в саду в середині кварталу між вулицями Шевченка і Радянською та Котляревського і Жовтневою). В глибині саду (це в провулку Жовтневому) поблизу будинку Чорноморців було вкипано невеликий бліндаж, який міг захистити хіба що від куль чи осколків снарядів. Поруч з садом було подвір'я, на якому стояв легковий автомобіль («Емка») і час від часу з будинку виходили і заходили військові.

Дорослі про щось розмовляли, а ми, діти сиділи і стояли трохи осторонь. Пригадую, на лавці сиділа мати з сестрою і братом Віктором Павловичем Гончаренком. Дядько був у військової формі. Запам'ятався його смутний погляд, коли він подивився у нашу сторону, на дітей. Як з'ясувалося потім, його частина була розташована поблизу Прилук і він зміг на відатися до своїх сестер. Тепер я пригадую, коли він з'явився до старшої своєї сестри, вона послала до моєї матері сусідку, щоб ми з'явилися до неї на побачення з ним. З тих пір ми більше його не бачили. По війні його сім'я, що мешкала в Чернігові, одержала повідомлення про те, що він пропав безвісті.

Як ніби сьогодні, пам'ятаю, нашу увагу привернув гул літаків. Піднявши голови догори, ми помітили високо вгорі три літаки. І тут пролунав чийсь голос, і ми почули команду сховатися у бліндажі. Скоро всі почули близький шум моторів, і через короткий промі-

жов часу сильні удари в землю і страшні вибухи. То рвалися бомби, скинуті з ворожих літаків. Коли все стихло, ми всі по-виходили, струшуючи з себе землю, якою нас обсидало. Перед очима постала жахлива картина. Горів сарай на сусідній садибі, а поруч нього димілась «емка», стояв

до братської могили вояків, які загинули при звільненні Прилук від окупантів.

Проте, як виявилось, наші біди на цьому не скінчилися. Наступного вечора ми знову потрапили під бомбардування. На цей раз ми перебували в бліндажі, збудованому на подвір'ї сусіда, нашого

не бомбардування. Через деякий час (день, чи два) у місті з'явилися німці. Коли згадую роки окупації, у пам'яті зринають сумні картини. Тяжко довелось таким сім'ям, як наша, мати, залишившись з чотирма неповнолітніми дітьми, не раз обливалася сльозами від думок, як прожити, чим нагодувати нас,

на радянських танків. Це був теплий сонячний ранок 18 вересня 1943 року.

Відтоді минуло довших 50 років. І тепер, згадуючи ті, далекі вже тепер, події невілбно переносишся у сьогоднішній порівнюєш з пережитим минулим. Як могло трапитися, що

♦ Діти розбирають руїни середньої школи № 1. Прилуки, 1943 рік.

стовп курави і диму на місці будинку, який був розташований неподалік від цієї садиби по вулиці Шевченка. В будинку видно згаданих Чорноморців повислітали віконні рами.

У цей час я помітив, як бійці на носилках несин пораненого в ногу свого товариша. А згодом в саду під грушею з'явилася могила. В ній були поховані військові, які загинули під час нальоту ворожих літаків. Серед них був і малий хлопчик, можливо син одного із військових. Про це я дізнався згодом, бо мати нас забрала, щоб ми не були свідками цих трагічних хвилин. Після визволення міста останки загиблих було перенесено у сквер

другого дядька Гончаренка Івана Павловича. Жив він неподалік від тітки, на тому ж кварталі. Не знаю, чому ми там опинилися, адже можна було повернутися додому і пересидіти у більш надійному бліндажі, збудованому військовими, який уже бомбили ворожі літаки. Можливо цього разу наші рідні порадились і вирішили не розлучатися, а якщо гинути, то всім разом. А, можливо, страх від попередніх бомбардувань зігнав їх з попереднього місця. Третього разу бомби влучили в декілька будинків по вулицях Радянській і Жовтневій. Зачепило і будинок дядька, відірвавши його воловину, це було остан-

як обігрти в холодну пору року. Не хочеться про це говорити. Нехай таке лихо більше ніколи не ступить на нашу рідну землю. І коли настав час звільнення міста від німецько-фашистських загарбників, радості людей не було меж.

Пригадую ніч напередодні визволення, ми тоді пересиджували її вже в іншому бліндажі, в саду у сусідів Клименків. Військові бліндажі було розібрано під час окупації міста німцями. Запам'яталось, як з'явився у нічному небі літак, скинув освітлювальні ліхтарі і дав декілька черг з кулемета. А вранці я бігав на вулицю Леніна дивитися як рухалася по ній коло-

моя рідна земля. Україна, потрапила в таке скрутне становище, коли з кожним днем все гірше стає жити. Коли терпіли нужду в період війни, то це зрозуміло всім, чому саме і по війні було нелегко, проте з кожним роком жити ставало краще. А тепер, що не день, то і нові сюрпризи і виверти ділків від політики, які не можуть прийняти чіткої, виваженої програми виходу економіки з затягнутої кризи. Хочеться вірити, що трудолюбивий терплячий український народ зможе подолати всі труднощі, як і у часи воєнного лихоліття, і налагодити достойне життя.

Анатолій РИЖЕНКО

Голодомор на Прилуччині

**РІК 1933.
ХРОНІКА ПОДІЙ.
СЕРПЕНЬ.**

На Прилуччині розпочалися довгожданий жнива 33-го. Їх довго чекали, на них поклали найбільші надії. Одні хотіли б усі хлібні ниви облутати колючим дротом, виставити на вишках вартових, над кожним жнивуючим поставити контролера чи наглядача, краще б з нагаєм, а ще краще з револьвером. Інші вже нічого не думали й не хотіли, було лише одне жагуче бажання — наїстися свіжого пахучого хліба і нагодувати ним свою сім'ю. Та зась! Перші кричали — хліб державі, весь до зернини, на їхніх нарадах, зборах, пленумах лунали лише одні слова: хлібоздача, хлібовивіз і жодного слова про те, що у першу чергу треба нагодувати самих хліборобів, а вже потім годувати оте ненажерливе чудовисько під назвою «держава», яка тільки те й робила що відбирала, забороняла, поzbавляла прав, волі і самого життя.

Прилуччина жнивувала. І як тільки не було, але той, хто дожив до нового хліба, мав уже реальний шанс вижити у цій страшній війні, що звалася голодомором. Але протистояння між двома смертельними ворогами — урядовцями, які прикривалися словом «держава» і трудящим людом, залишалося. Простих людей душила люта ненависть до кривдників, вони вже ніколи не забудуть і не простять їм ні смерті своїх дітей і близьких, ні рабства і безправ'я. Та все ж жоден з організаторів голодомору та їх найближчих помічників так і не одержав по заслугі. В основному попадали тій дрібноті, що з усіх сил старалася «виправдати високе довір'я». Саме їм і довелося на своїй шкірі відчуття повної міри сили народного гніву.

На початку серпня в селі Крутоярівці селяни вбили на полі працівника Придубцького харчпромкомбінату Федора Черно-

◆ Відкриття пам'ятника жертвам голодомору в Придубках. Вересень 1993 року.

морця, як писала газета «одного із виданих партії та радвлади борців за побудову нового соціалістичного суспільства, що був у перших лавах тих, які вирушили на колгоспні лани подати соціалістичну допомогу колгоспам, щоб і вчасно зібрати врожай і з честю виконати своє першочергове завдання перед пролетарською державою — хлібоздачу».

Про них писали в газетах, на їх похоронах проголошували промови, називали героями і закликали до кривавої помсти. А хто і коли хоч словом прохопився про ті незчисленні жертви з другого боку? Хто хоч раз пожалувався за ними, чи згадав добрим словом? Може «всеукраїнський староста» Петровський, що приїхав у цей час на Прилуччину? Та йому було не до сентиментів. Його направили з єдиним завданням: викачати з селян якнайбільше хліба, прискорити хлібоздачу, посылити репресії до непокір-

них. Чи бачив він, уславлений революціонер, борець за «рівенство и братство», чи бачив він мертві села, розпухлі трупи на дорогах? Мабуть що бачив і знав про все достеменно. Знав, бачив і мовчав. Бо якби не мовчав, то не дожив би до забезпеченої старості й не помер би своєю смертю. Тих, що не мовчали, тих що протестували живими не залишали у ті часи.

Прилучцькі посіпаки використали приїзд Петровського по-своєму, вони миттю викинули гасло: «Організуймо всерайонну червону хлібну валку імені т. Петровського» і... почалося. «Червоні валки» вибивали з тих, хто ще не здав жодного пуда хліба державі. Повезли вперше хліб з Подиша, Мамаївки, Нової Греблі, Линовиці, Мільок, Нетягівщини.

Репресії посилювалися. У Мазківському колгоспі імені Чубаря бойкотували хлібоздачу. Намолотили 350 центнерів хліба і весь залишили в господарстві.

Швидко знайшли винуватців. До категорії «класових ворогів» найбільше підходив колгоспник, а ще донедавна міцний господар Д. Ф. Чухрай. Згадали, що до колективізації він мав свою молотарку та ще й з движком. Він агітував селян не вірити брехням про райське життя в колгоспі. Мало того, саме він, Чухрай, у 1930 році організував групи виходу з колгоспу. Ворогом назвали і чи не найбільш шановного в селі чоловіка Василя Тимофійовича Крисенка. Це була воістину героїчна людина. На фронтах першої світової війни, за героїські подвиги він був нагороджений медалями і хрестами, був повним георгіївським кавалером. Під час громадянської війни перебував у лавах української армії, захищав молоду Українську Народну Республіку. У колгоспі його навіть обрали на голову ревізійної комісії, як людину чесну й порядну. А тут — ворог, та ще й класовий.

У Мамаївці Андрій Омелькович Лещенко спорудив удома ручні жорна і потайки перемелював зерно з назбираних колосків. Цим підтримував свою родину, родичів, сусідів, допомагав людям вижити у скрутну годину. За таке «шкідництво» йому дали 10 років концтаборів, 5 років поразки в правах, конфіскували все майно і відібрали землю, прирікши на голодну смерть всю родину. Також на 10 років засудили Митрофана Семеновича Кашубу з Мацівки, але вже за контрреволюційну агітацію, яка полягала в тому, що він пояснював людям, що хліб знову заберуть весь і селянам нічого не залишать. Його поважали на селі, йому вірили і колгоспники перестали виходити на роботу. Це вже був «підвир економічної міцї колгоспу».

У ніч з 13 на 14 серпня селяни вбили голову Лапинського колгоспу «Червоної махорочки», колишнього працівника махоркової фабрики Онуфрія Павловича Грняка, направленою райкомом

піднімати ледь животівоче, занедбане господарство. Що саме спонукало людей піти на цей відчайдушний крок? Чим саме завинив перед ними голова колгоспу? Гадаю, що все пояснюється дуже просто. Селян дратували вискочки з міста, які нічого не розуміючи у землеробстві вели себе нагло і безтактовно. Ці «посланці партії» знали лише одне: селяни — вороги міського пролетаріату і в них треба за всяку ціну відібрати хліб, щоб нагодувати голодних робітників. Така була тоді державна політика.

Свідченням цього є ще один випадок на Прилуччині. 31 серпня 1933 року в Прилуках відбувся суд над «агентами класового ворога» — керівниками села Високого. В пресі повідомлялося, що «партія послала Задорожного й Гальперіна на село, в селянську гущу, щоб вони... в жорсткій боротьбі з куркулями, куркульськими недобитками — петлюрівцями, злодіями, ледарями та різною наволоччю вивели Височанський колгосп на широкий шлях до заможного життя». Ось вони й почали з самого початку «жорстоку боротьбу»... з колгоспниками, бо в колгосп насильно зігнали всіх до одного селян. Щоб легше було, з ними розправлялися. Всю повноту влади, як це й повинно бути, взяв на себе голова сільради Ов-

рам Дмитрович Задорожний, його духовним наставником був Яків Михайлович Гальперін, їм допомагали голова секції робітничо-селянського контролю Іван Дмитрович Замига, голова споживчої кооперації Кобець і голова колгоспу Каралін. Загнавши людей до колгоспу вони, на протязі цих двох найтяжчих років тероризували усе село. Вкрай виснажених людей примушували виконувати найтяжчі роботи, за найменшу провину їх арештовували, нещадно били, піддавали тортурам. Комуністів Задорожного й Гальперіна кілька разів викликали в Прилуки й легенько критикували на бюро райкому партії за «порушення революційної законності». І лише тоді, коли про «подвиги» цих виродків стало відомо далеко за межами Прилуччини, їх довелося зняти з роботи, виключити з партії й віддати до суду. Про справедливість суду красномовно свідчить вирок. Отой самий суддя тов. Глейх, який не кліпнувши оком щедрою рукою роздавав хліборобам по 15—20 років за нещасні толоски, цей ревний служитель пролетарської Феміди присудив керівним бандітам Задорожному — 5 років, а Гальперіну — 2,5 роки позбавлення волі. Замига отримав рік умовно, а Кобця й Караліна лише вигнали з посад. Цей га-

небний процес дає змогу ще раз оцінити справедливість тодішнього суду і засвідчує ту ганебну роль, яку відіграли під час голодомору так звані «посланці партії» на селі.

ВЕРЕСЕНЬ.

Осінь на Прилуччині почалася невтішно і для керівників і для трударів. Перші відмічали «катастрофічне» зниження надходження хліба на сніпні пункти, план хлібоздачі був виконаний по району лише на 48 відсотків. Знову затягувалися строки осінньої сівби, початок збирання картоплі, цукрових буряків, знову критикували «антикоровні» настрій селян, які так і не навчилися запрягати в ярмо свого єдиного годувальниці, свою корівчину, яку любили й навіть поважали майже як члена родини. Селяни ж боялися ще одної голодної зими. Знову відмічалися випадки, коли вони ховали в ями не тільки зерно, але й необомолочені толоски, потай зібрані на полях після закінчення жнив.

Городину і особливо картоплю з Прилуччини «планово» вивозили на Донбас і до Ленінграду, офіційно це звалось «картоплездача», а фактично було не що інше, як пограбування змучених голодом людей, позбавлення їх єдиної надії, яку вони покладали на картоплю, бо хліб знову майже пов-

ністю забрали в «закрома родини».

І все-таки, з настанням осені відчулося, що голодомор закінчувався, що той, хто перестраждав зиму, переживав весну і перетерпів літо, той уже не помре голодною смертю восени. Бо золота осінь принесла людям свої щедрі дарунки: хліб на полях, овочі на городах, фрукти в садах. Природа, рідна земля допомагали людям вижити: ліси й діброви ягодами і грибами, річки й ставки — рибою.

* * *

Голодомор закінчувався. Та на цьому далеко ще не закінчувалися тяжкі випробування для того многостраждального, підневільного народу. У нього було ще все попереду: і чорні дні репресій, і тяжкі роки війни, і голод 47-го, і знову нові репресії, а потім ще й останнє сатанинське випробування, яке нам підніс «союз нерушимий республік свободних» — чорнобильська катастрофа.

Можливо це й було останнім «союзним» випробуванням, яке переповнило чашу терпіння українського народу і він, накінець, розправивши плечі, розірвавши рабські кайдани, заявив усьому світові про свою непорушну волю — жити самостійно у своїй державі.

Георгій ГАЙДАЙ.

До історії села Канівщини

Канівщина, одне з старовинних сіл Прилуччини, засноване у 1776 році небагатьма братами Розумовських Михайлом Уласовичем Будлянським, про котрого й піде далі мова. Але розповісти про одного Михайла Будлянського, не згадавши про інших родичів останнього гетьмана України, то значить втратити значну сторінку з історії Посульсько-Удавського краю.

Відомо (О. Пустро), що там Кирило Розумовський був одним із найбільших землевласників в Україні. За ревізіями 30-х років XVIII століття за ним

числилось у цілому 10107 дворів. Правда, це було удвічі менше ніж мали Мазепа й Скоропадський (відповідно 19654 і 19882 двори), на що він завжди скаржився, але й це було немало. А численні родичі братів Розумовських — то був спрут, який простягнув усі свої цупальця з Москви й Петербурга в найглухіші кутки України, і не було ніякого порятунку від того спрута, бо все то були родичі самої імператриці Єлизавети й українського гетьмана, чим ті родичі завжди й прикривалися. Як і самі Розумовські, то

були вихідці з простих родів або ж представники козацької старшини. Але в третьому поколінні ця «шляхта», як вони себе стали величати вже відносилась до дворянства «пожалуваного» ім Катериною II.

Найближчими родичами братів Розумовських, звичайно ж були їхні сестри, дядьки, небожі й небоги. А ще ж була велика кількість двоюрідних братів і сестер, дітей їхньої тітки Ганни Дубининої та дядьків Демешків, племінників Розумихи. Але й це ще було не все. Дивлячись на те, як най-

ближчі родичі Розумовських дуже швидко зайняли визначне місце в Гетьманщині, козацька старшина напередки кинулась з ними родичатись, віддаючи своїх дочок у їхні родини або ж, навпаки, беручи звідти невісток для себе. Місцева «аристократія», такі як Журмани, Кочубеї, Журавки, а далі Апостоли, Валькевичі й Галагани, поріднилися з цими «вискочками», збільшуючи кількість родичів Розумовських.

Але для ненаситної Розумихи, чи то пак графині Розумовської, цього було мало. Їй хотілося, щоб її дочки зайняли найпривілейованіше становище в Україні, вище, ніж у всієї (Продовження на 6-й стор.).

До історії села Канівщини

(Продовження).

Початок на 5-й стор.)

цієї «аристократії» («не дай, Боже, свині роги, а мужику панство!»). І Наталія Дем'янівна вимагала у своїх синів все більше й більше маєностей для її дочок. Дійшло до того, що граф Олексій Розумовський через царицю почав наділяти їм сотенні містечка в Гетьманщині, які до того вважалися вільними. Так Вірі Дараган дався Бориспіль, а Закревській одержали село Замістя під Прилуками. Агафії ж Климович були подаровані містечко Олішівка в Ніжинському полку, частина Срібного та половина села Никонівки Срібнянської сотні на Прилуччині.

Цікаві дані про захоплення Срібного Уласом Климовичем знаходимо у О. М. Лазаревського. Відомо, що при цариці Єлизаветі в 40-х роках XVIII століття в Гетьманщині роздавалися землі грузинам, нібито князям, але то були справжнісінькі «прости бідняки». А при землях — і селяни. Саме така «роздача» відбулася в містечку Срібному. Після «роздачі» залишилися нерозданими 150 дворів, котрі й запросила Розумиха у цариці через сина для своєї Агафії. Ці люди разом «со всіми угодьями», навіть і тими, котрим володіли вільні козаки, були передані Уласу Климовичу. Але при цьому один із срібнянських сотників присвоїв собі, а інші селяни переписали себе в козаки, що тоді було хоча й дуже важко, але ще можливо. Климович подав скаргу графу Олексію Розумовському. Цією скаргою були викликані сильні криваві сутички, але все закінчилось перемогою царського родича.

Після цього Климовичі-Будлянські заснували в Срібному суковну фабрику для власних потреб. До речі, в 1797 році вже їхній онук Олексій Будлянський на запит царського уряду про поставлення сукна для армії

відповів відмовою.

Але Розумиха, як та баба з казки про золоту рибку, на цьому не заспокоїлась. В 1742 році вона подала прохання цариці, де доводила, що її брати Федір, Герасим, і Денис Демешки, їхні сини Андрій, Павло та Корній, як і її зяті Іосип Закревський, Улас Климович і Юхим Дараган, з давніх давен вірою й правдою служили престолу особливо в турецьких походах, а їхні діди й батьки у військових походах були ще частіше. За таку ретельність своїх родичів перед престолом Розумиха просила царицю нагородити їх званням бунчукових товаришів. Члени генеральної військової канцелярії виконали це прохання й перелічені родичі «графині» були прийняті під головний знак бунчук і визначені в званні бунчукових товаришів. Таким чином, завдяки старанням свого «патріарха в спідниці», дядьки, двоюрідні брати й свояки Олексія Розумовського із неграмотних козаків, ткачів та закрийників перетворилися в українську «знать».

Новоспечена «знать», задерши носа, вирішила для більшої шляхетності зробити зміни ще й у своїх прізвищах. Одні Закревські так ними й залишилися, бо вважали, що їхнє прізвище достатньо шляхетне. А ось Драгани «для більшого благозвуччя» стали писатися Дараганами, а Демешки в пам'ять про свого діда по матері, остерського сотника Григорія Стриженця переіменувались у «Стриженцовых». Улас Климович, незважаючи на те, що його походження було у всіх на виду, почав доводити, що вони є Будлянські, одного роду з тими Будлянськими, що живуть у Польщі.

Під час перебування цариці Єлизавети в Україні в 1744 році із Уласом Будлянським та його дружиною Агафією Григорівною трапився неприємний пригода 19 вересня цариця повертаючись з Києва зупинилась в Ніжині.

Улас з дружиною й тещею вже чекали на її приїзд. Пізно ввечері, залишивши в Ніжині Розумиху, вони поверталися в колясці додому, в Чемер. Ніч була темна і в темряві на київському тракті їхня коляска зіткнулась раптово з іншою. А там сидів ад'ютант зі свити цариці Єлизавети Грюнштейн. Це був син єврея-вихреста, виходець із Саксонії. До вступу на службу йому довго довелось тинятися по Росії. Ось цей Грюнштейн вискочив зі своєї коляски й закричав: «Что за канальні ездят, не сворачивают з дороги! Почему это они не отдають честь генералитету?». Звелів стягнути з коня слугу Будлянського, Дігтяренку, а той сказав, що в колясці, мовляв, їдуть царські родичі, сестра Олексія Розумовського зі своїм чоловіком. Але це не допомогло. Вдаривши слугу, Грюнштейн звелів витягти з коляски Будлянського й побив його. Перелякані Будлянські повернулися до Ніжина, з плачем кинулись до ніг цариці й розповіли їй про свою нічну пригоду й наругу над ними. Грюнштейн після цього потрапив у таємну канцелярію і врешті-решт зі своєю сім'єю був засланий аж в Устюг. Йому сердешлі й не снилося, чим скінчиться для нього та нічна сутичка.

Скільки було дітей у подружжя Будлянських, невідомо, а ось про те, що їх син Михайло виховувався при дворі Єлизавети, дані є. Це його в 1745 році бабуся Розумиха разом з іншими онуками й небогами возила в Петербург на весілля царевича й залишила там жити в царському палаці. Ще відомо те, що дочка Будлянських, Марина, була замужем за онуком гетьмана Апостола, сином Петра, теж Данилом.

З 1746 року цариця Єлизавета подарувала Уласу Климовичу (Будлянському) «село Ольшанку в Прилуком полку» і дарчу грамоту підписала власною рукою. Невідомо, чи збереглася в архівах

та грамота, а ось документ за 1747 рік, що підтверджує ці дані, знаходиться в Державному історичному архіві України (Київ) і звється «Повідомлення о савула Якова Якубовича про належність села Вільшани бунчуковому товаришу Уласу Климовичу (Будлянському)».

Не встигли Климовичі-Будлянські заволіти Вільшанку, як на Посулі накопилась велика біда: страшна посуха 1748 року, яка супроводжувалась появою сарани. Як вказує В. Страшко, для нас тепер це явище неймовірне, а раніше для України воно було такою бідою, якою є й до тепер у Африці. Люди тоді її боялись однаково, як боялись царських податків, градобойв чи воєн.

Сарана тоді захопила не тільки Прилуцький, а й Полтавський, Переяславський і Київський полки й «господарювала» тут цілих три роки. Перезимували зиму 1747 року, вона у зв'язку з посухою 1748 року знищила все, що могла, й знову переживавши, у повторно посушливому 1749 році продовжувала свою справу. Люди дуже бідували і ті, що попало, але все ж похоронив людей від голодної смерті не було, бо козацька старшина, що стояла тоді при уряді в Україні, надала допомогу людям з військових запасів (не те, що діялось під час штучного голодомору 1932—1933 років, коли представники «народного» уряду винохували й лізучували на людських горищах рукавці зі старою квасолею й відбирали їх навіть у стареньких бабусь!). Але все ж до нової трави загинуло багато худоби. Ось фрагменти одного з документів, рапорта Прилуцької полкової канцелярії до Генеральної військової канцелярії за 1748 рік, що зберігається в Центральному державному архіві України:

«...з личинок численної сарани минулого року в Прилуцькому полку і в цьому році виплодилась неймовірна кількість її в багатьох місцях, звідки вона розлітається».

Наказано копати рівчакки й рови і туди зага-

наці сарану, засинаючи її землею, палити вогнем, топтати скотом, пристосовувати різні способи її знищення...

... виганяти людей виконувати всю цю роботу й приставляти до них наглядачів...

... А ось тепер з усіх сотень Прилуцького полку (Іваницької, Іченської, Монастирищенської, Красноколядинської, Срібнянської, Варвинської й Журавської) прийшли рапорти про те, що хоча там сарану й винищують усіма вказаними засобами, нічого вдіяти з нею не можна, бо скільки її не знищують, кількість її не зменшується... і в усіх сотнях Прилуцького полку не тільки в полях знищуються озими й ярові хліба, але в городах гине горошина, а також трави в садах і на луках. Сарана виїдає все до кореня і сидить кругом товстим, суцільним шаром і, розскакуючись, все пожирає...

... І через все це в Прилуцькому полку для державних коней не буде сіна на зиму, бо його не можна заготовити навіть у господарствах обивателів... Тому годувати цих коней зимою буде нічим...

... Рапортуючи про це, Прилуцька полкова канцелярія уклібно просить дозволу вивести коней на зиму в ті місця, куди не дістала сарана й де сіно буде заготовлене...

Обозний полковий Федір Галенковський, полковий писар Іван Александрович, долковий хорунжий Іван Семенович.

Після одержання села Вільшани від цариці Улас Климович залишив там свого управителя, а сам купив будинок у Єфросинії Лагур в рідному селі Чемері і оселився там із своєю сім'єю. Почав активно там скуповувати двори й ґрунти, не гребуючи при цьому ніякими способами й присвоюючи посполитих у своє володіння. При цьому говорив, що все то є його родичі, або те, що він цих селян «купив». Так Климович відхоплює 25 дворів з ґрунтами у київського полкового писаря Барсука. Скарги останнього довели ще до гіршого, бо Климович почав використовувати для своїх цілей

і інших селян, що належали цьому Барсуку. В кінці кінців Барсук був змушений звернутися зі скаргою до самого гетьмана Розумовського. Той доручив бунчуковим товаришам Романовичу й Лазаревичу провести розслідування цієї справи. В кінці 1752 року ці слідчі зробили висновки про те, що вчинки Климовича були несправедливі й доповіли про це гетьману. На це Климович відповів, що мовляв, посполитих «своїх» не віддасть і що сам поїде скаржитися до цариці і, найнявши писаря, бо сам так і залишився неграмотним, склав листа до Єлизавети й видав його своїй теці Наталії Дем'янівні. Але на цей раз Розумиха нічого не змогла вдіяти. Кирило Розумовський, незважаючи на те, що Климович був йому свояком, виніс справедливий вирок: ґрунти й людей у нього відібрати й передати їх законному власнику.

Все ж, забігаючи наперед, підкреслимо, що хитра матуся таки домоглася свого! В 1760 році в Лемешах була одвята церква, що поставлена братами Розумовськими над могилою їхнього батька. Гетьман приїхав на освіту й застав матір свою дуже хворою. Мати благала сина перевести село Чемер своєму зятю Уласу, і гетьман не витримав — видав цьому неграмотному пройдисвіту універсал на володіння Чемером. Дивний текст того універсалу! Ось деякі його фрагменти:

«Бунчуковий товариш Власий Будлянський представив о службе предков своих, продолженный верной службой Всероссийскому престолу, через многие годы и что он сам находился в войсковой службе долгое время...

...поскольку Будлянський находится на службе, в доме его в неимении подданных крайняя нужда и необходимость...

Поэтому... надаем ему, бунчужному товарищу Власию Будлянскому, селение Чемер со всеми к нему принадлежащими ґрунтами и угодьями в вечное и потомственное владение, кроме казаков и их ґрунтов...

...Мы, гетман Украины,

Кирилл Разумовский»

Ось так, колишній місцевий ткач став поміщиком у своєму рідному селі, де односельці ще пам'ятали його босим, сопливим хлопцем у полотняних штанях.

Климович-Будлянський був справжнім хапугою й здирником. Воїстину «пусти свиню за стіл, а вона й ноги на стіл!». На досягнутому він не заспокоївся, бо вже набув досвіду розширювати свої володіння. У 1753 році він подає «прошеніє» гетьману Розумовському, в якому доводить своє право на села Сезьки й Буди. Він мотивував це тим, що Сезьки розташовані на колишніх землях Горленків і заселені вільшанцями, підданими засновників, а оскільки село Вільшана тепер належить йому, то й Сезьки теж його власність. Буди йому не вдалося захопити, бо на те село у нього таких «доказів» не було, а ось Сезьки були закріплені гетьманським універсалом за Будлянським. І законна володарка Сезьок вдова Паныкевич нічого не могла вдіяти з цим царським родичем. В архівних матеріалах це село значиться за Будлянськими аж до 1819 року, хоча в ХІХ столітті там з'явилися ще й інші поміщики. Але за причинене людям зло завжди приходиться розплатитися. Улас недовго користувався загарбаними землями і незабаром після одержання універсалу на село Чемер, деся на початку 60-х років ХVІІІ століття він помер. В усякому разі уже в 1764 році в церковних книгах його дружина Агафія Григорівна Розумовська-Будлянська згадується як «вдовствующая» бунчукова товаришка, володарка всіх маєтностей свого чоловіка на Посуллі.

Слід відмітити, що хоча Улас Климович і був хапугою й здирником, але церков не руйнував, а ставив, дбаючи про свою душу. Так, у книзі Полтавської духовної консисторії існує такий запис: Ольшанська церква в ім'я святого Архистратига Михаїла побудована діянням камергера Уласа Будлянського і на його кошти. Це мова йде про ту віль-

шанську церкву, що згоріла у 1920 році.

Злі й добрі діяння Климовича-Будлянського припадають саме на той час, коли Катерина ІІ запроваджувала лицемірно-хитру до України, але мудру для імперії політику. Щоб знищити всі устрої Гетьманщини й відітнути в них від інших провінцій Росії, треба було поставити там краще адміністративні й судові порядки. Тоді народ побачить, що російські порядки кращі, ніж ті, що були при козацькій старшині і, звільнений від сваволі малих тиранів, з подякою прийме нові порядки. Це була нова й випробувана гра імперії, гра на класовому антагонізмові всередині українського суспільства.

Катерина виставила себе як захисник народних мас. Так, однією з подачок трудовому народу України був указ 1763 року про право переходу селянина від одного пана до іншого. Справа в тому, що хоча селянин і був підневільним, працюючи на свого пана, він ще не називався кріпаком, а тільки «підданим» і міг у будь-який час перейти до іншого пана й вибрати інше місце проживання. Але, як пише Д. Міллер, дореволюційний російський історик, це право насправді було обумовлене різними обставинами й ускладненнями й фактично зведене до нуля. Та все ж формально посполитий вважався вільною людиною.

Приклад такої «волі» можна бачити з однієї історії, що трапилася у Вільшані у 1737 році за панування наймолодшого з Шереметевих. Як видно з повідомлення вільшанського прикажчика Дольберга в Прилуцький полковий суд, в тому році селянин села Левок Карпенко, підданий Густинського монастиря, вирішив поміняти місце свого проживання, а значить і власника. Він домовився з прикажчиком, що той бере його під свій захист. Але тільки но ігумен монастиря дізнався про це, відразу ж послав до Вільшани своїх монахів і зве-

(Продовження на 8-й стор.).

До історії села Канівщини

(Продовження.
Початок на 5-й стор.).

лів силою притягти Карпенка в монастир. Там ігумен звелів покарати його шлепами (спеціальні товсті батоги). Відний утінач сховався кров'ю, але не був помилуваний. Так він там і помер від болю.

А ось цариця Катерина своїм указом підкріпляла таку «волю». Але вже 1765 року при від'їзді до Глухова генерал-губернатора П. Рум'янцева дала йому таємну інструкцію, суть якої полягала в тому, що він мав «старатися викоренити серед українців фальшивий погляд на себе, як на народ, цілком відмінний від росіян». Ця політика проводилась Рум'янцевим дуже вдало і за 20 років він спокійно перевів Гетьманщину в стан звичайнісенької імперської провінції.

Бунчукова товаришка Агафія Розумовська-Будлянська володіла на Посуллі всіма колишніми маєтностями свого чоловіка більше 10 років (до 1775 року). Її син Михайло Уласович Будлянський, з належними йому чинами («єго высокопревосходительство господин тайный советник, действительный камергер и кавалер двора еє величества» — ось тобі й козацький онук, син неграмотного ткача!) знаходився на службі при гетьману Розумовському і залежно від того, де на той час перебував його рідний дядько, доводилося жити й Будлянському — чи то в Глухові, чи в Москві, чи в Петербурзі. Але все ж інколи він приїздив навідатися у свої володіння, бо іноді в церковних документах він фігурує як власник.

Звичайно ж, такий великий «господин», як Михайло Будлянський, що з чужої, або й своєї власної волі так часто міняв місцезнаходження, не ходив пішки, не годував се-

бе самого, навіть не одягався чи роздягався без чиєсь допомоги, його супроводила ціла когорта «двірських людей», тобто слуг, підневільних йому селян. Особливо їх кількість збільшилась після одруження Будлянського. А дружиною йому стала дочка генерального осавула Софія Петрівна Валькевич, Мати Й. Марія, з роду Лизогубів, володіла містечком Кропивного на Чернігівщині. Це містечко зрештою-решт перейшло у володіння Будлянських, бо після смерті батьків дісталось їхньому сину Олексю.

В нашій сім'ї зберігся давній переказ про те, що один з предків був двірським підданим «у пана», що він був приймаком у Каляна і що дуже кохався в конях. Вивчення родоводу допомогло встановити його ім'я. Це — Гаврило Плошенко. Детальний аналіз архівних матеріалів дозволяє стверджувати, що саме він, бідолаха, постійно супроводив Будлянського в його поїздках, запрягаючи й розпрягаючи коней при подорожуванні з Глухова в Москву чи Петербург, а звідти в Чермер чи Свіргне. На старості літ Гаврило Плошенко повернувся у Вільшану в хату його тестя на Калянівці і з тих пір дістав собі вуличне прізвисько «Калян». А його син Степан з великою сім'єю продовжував супроводжувати то старшого, то молодшого з Будлянських у їхніх мандрівках.

У 1775 році Михайло Уласович Будлянський надумав серйозно зайнятися своїм господарством. На той час він уже, вірогідно, назовсім залишив свою службу у Кирила Розумовського, де був флігель-ад'ютантом, пішовши у відставку. Він почав засновувати все нові й нові хутори на захоплених ще його батьком, а чи й на придбаних ним

же самим, батьковим же способом, землях. В церковних книгах на той час з'являється запис «Біликів хутір». Цей хутір був розташований між Сельками й Левками на річці Половій. Першопоселенцем його був Білик (предок сучасних Біличенків), підданий Будлянського. Пізніше цей хутір чомусь почав зватися Скринним, а ще пізніше — Демковим, за прізвищем нового господаря Демкова. Про цей хутір і його власника «Скарбниця» уже писала (№ 3 за 1922 рік, стор. 4). Зараз цей хутір стертий з лиця землі, а його колишня територія носить назву «урочище Демкова левада».

У тому ж 1775 році Михайло Будлянський почав блати й про утворення нового хутора за Прилуками, на лівому березі річки Руда, в кількох кілометрах від села Дубовий Гай. Але записи про той хутір в церковних документах з'явилися лише наступного, 1776 року. Будлянський заселив хутір своїми підданими з села Вільшани, судячи по прізвищах, молодими родинами чи нежонатими хлопцями. Одними з перших потрапили туди Бондаренко, Бурдюженко, Ленченко, а також і єдиний син Каляна, Калянченко. Пізніше туди були перенані Коденко, Куриленко, Куценко, Мурай, Плошенко, Рябуненко, Сиротенко, Чорненко, Хоменко та інші. Наявність серед загальної кількості поселенців таких, що мали козацькі прізвища (Куриленко, Ленченко) свідчить про те, що деякі вільшанські козаки потрапили до Будлянського в залежність, або ж про їх добровільне переселення. В усякому разі в церковних записках вони значаться підданими цього власника.

Мабуть по річці Рудій були ще якісь вільні землі, бо майже одночасно з

Будлянським, ближче до села Рудівки, в 1—1,5 км проти течії річки від щойно згаданого хутора родичем Будлянського по його дружині, прапорщиком Олексієм Лизогубом було засновано ще один хутір. Жителі першого хутора ходили до церкви навпростець через поле в село Дубовий Гай, де й лишилися записи в церковних книгах про хутір, а хуторяни другого хутора молились в рудівській церкві. А звалися хутори так: перший — хутір Агафії Будлянської, другий — хутір Олексія Лизогуба. Ці хутори, розростаючись, дуже швидко злились між собою і отримали спільну назву — хутір, пізніше — село Канівщина зі своєю церквою, що до свідчать церковні документи.

У той час, як Михайло Будлянський займався організацією нових поселень, у тому ж таки 1775 році, відразу після знищення Запорозької Січі царицею Катериною, козацька старшина Прилуцького полку і багатьох інших полків звернулася до генерал-губернатора Рум'янцева з проханням вести в Гетьманщині такі ж порядки, як і в Росії. Як вказує Д. Дорошенко, вони дуже надіялись на свої привілеї як української шляхти нарівні з російським дворянством.

Катерина II прекрасно розуміла, що вона зайняла престол завдяки дворянству й тим, хто рветься до тієї верстви населення імперії. Тому її вдячність цьому пануючому класу різко позначилась на її подальших указах і законах. Так, ще в 1765 році, незважаючи на своє попереднє загравання з простим народом (указ 1763 року), Катерина видала новий указ, згідно з яким поміщик мав право самовільно й свавільно засилати свого підданого на каторгу. А в 1767 році вийшов новий указ про заслання будь-якого селянина на каторгу за одну лише скаргу на свого володаря.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краснознавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-13-48.

Редактор Д. М. КАРПІЛЕНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Яремарева, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 2023. Тир. 1500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992

СВЯТИТЕЛЬ ЮАСАФ

Козацький рід Горленків був колись добре знаний не тільки в Україні, а й в Росії, Швеції, Польщі, Туреччині. Його засновник, прилуцький полковник Лазар Горленко — один з найвідоміших козацьких ватажків другої половини XVII століття. За 30 років козаки Прилуцького полку п'ять разів обирали його своїм полковником і то в найтяжчі для Гетьманщини часи. Його ім'я було настільки відомим, що в офіційних документах України і Росії того часу не завжди згадували його прізвище, а просто писали — полковник прилуцький Лазар і всі знали, що мова йде саме про нього, про Горленка.

Не менш знаменитим у свій час був і син Лазаря — Дмитро, теж полковник прилуцький, одноступень і сподвижник гетьмана Івана Мазепи. Дмитро 17 років правив полком, а після смерті Мазепи вважався серед старшини одним із перших претендентів на гетьманську булаву.

Знали й шанували в Гетьманщині й онука Лазаря, сина Дмитра — Андрія. Він першим з Горленків отримав найвищу на той час освіту у Києво-Могилянській колегії. Розумний, добре освічений і хоробрий козак швидко зробив собі кар'єру в козацькому війську, дослужившись у 1709 році до бунчукового товариша. Тоді ж, після поразки короля Карла у Полтавській битві, він, разом з батьком і тестем Данилом Апостолом пішов з гетьманом Мазепою за кордон. Потім московське за-

Святитель Іоасаф Білгородський.

слання і знову служба у війську. У 1725 році його призначили наказним гетьманом над козаками у Гілянському поході. Андрій Дмитрович володів значними маєтностями в Миргородському й Лубенському полках. На Прилуччині йому належали село Хаськи, хутори Вернигорівщина й Стасівщина, мав ґрунти в Подишці, Журавці, Переволочній, Полонках. Був одружений на доньці миргородського пол-

ковника, а згодом гетьмана Апостола Марії Данилівні, яка народила йому п'ятьох синів і трьох дочок. Жив у старовинній батьківській садибі Чернявщині (Лапинцях) під Прилуками, де й помер у 1756 році.

У козацькому війську служили й сини Андрія Дмитровича, Григорій дослужився до бунчукового товариша, а старший Андрій більше тридцяти ро-

командував Полтавським полком. Відомою і поважною особою був також і Михайло Андрійович — ігумен Максаківського монастиря на Чернігівщині у 1749—1754 роках, а потім архимандрит знаменитого Києво-Братського Богоявленського монастиря, при якому ще на початку XVII століття була заснована Братська школа, що згодом переросла у Києво-Могилянську академію.

Але найбільше прославив рід Горленків найстарший син Андрія Дмитровича, онук полковника Дмитра і гетьмана Данила Апостола, правнук полковника Лазаря — Яким. Відомим він став не тільки в Україні, але й в усій Російській імперії, в усьому християнському світі. Це була людина великого розуму й великої культури. Визначний церковний діяч, просвітитель, талановитий письменник, педагог, неперевершений оратор.

Народився Яким Андрійович Горленко 8 вересня 1705 року в Прилуках. Йх предківський маєток знаходився на березі Удаю, між сучасним передмістям Лапинцями і селом Замістям і звався хутором Чернявщиною. Тоді, майже три століття тому, тут на піщаних удайських берегах, понад самою рікою тягнулись до обрію густі соснові ліси. На протилежному правому березі ріки, на високому валу, серед пишної зелені височили, здіймаючи в небо золоті хрести старовинні прилуцькі храми й дзвіниці, біліли ошатні будиночки міщан і козаків, селян

(Продовження на 2-й стор.)

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

СВЯТИТЕЛЬ ІОАСАФ

ські хатки, де-не-де острівцями виднілися затишні старшинські садиби Галаганів, Марковичів, Горленків, Скоропадських.

Жили Горленки великою дружною родиною. Батько був людиною високоосвіченою й релігійною, виховував дітей на славних традиціях козацького роду, учив їх над усе любити свою рідну Україну. Мріяв усіх синів бачити захисниками своєї вітчизни. Дитинство Якіма у рідному домі проходило у тяжкі для Горленків часи. Йшла затяжна, виснажлива Північна війна Росії з Швецією, в яку були втягнуті й українські козаци. У цій війні брали безпосередню участь найближчі родичі Якіма: батько Андрій Дмитрович бунчужковий товариш, дід Дмитро Лазарович полковник прилуцький і другий дід Данило Павлович Апостол полковник миргородський. Всі вони були однодумцями гетьмана Мазепи і всі пішли за ним проти тиранії царя Петра, проти московської неволі. У 1708—1709 роках за царським указом у Горленків було відібрано усі їхні маєтки й володіння, а їх самих відправили у заслання «на Москву». Дід Дмитро мучився у неволі довгі 16 років з 1715 до 1731 року, та ще й перед тим майже 8 років був відірваний від рідних, видіючи за кордоном в еміграції. Батька теж сім років тримали в Московщині з 1709 до 1715 року. Вихованням дітей у цей час займалися бабка Якіма Марія Захарівна, племінниця нещасного гетьмана Івана Самойловича, померлого ще в 1690 році на засланні в Сибіру, і мати Марія Данилівна, донька гетьмана Апостола.

Святинею для Горленків був Густинський Свято-Троїцький монастир, що знаходився за кілька верст від Чернявщини і коли в ньому дзвонили в усі дзвони — їх добре було чути у їхньому домі. Саме там, під головною Троїцькою церквою був з великими почестями похований їх родоначальник старий полковник Лазар. Саме там полковник Дмитро Лазарович за свої кошти

побудував муровані надбрамні церкви Петра й Павла зі сходу і Миколаївську з заходу, а також обвів увесь монастир міцними фортечними мурами.

Яким був дитиною тихою, привітною, скромною, дуже вразливою. Його рано навчили грамоті й привчили шукати втіху й радю в книгах, яких було немало у високоосвіченого батька і в молитвах Богу. Якіма зовсім не приваблювали бойова слава і подвиги його предків, славних козацьких ватажків, якими він безмежно пишався, але зовсім не хотів наслідувати. Йому був

У горленківському просторому домі завжди знаходили притулок і захист богомольці, які йшли з далеких земель на прощу до Києво-Печерської лаври й заходили помолитися до Густинського чи Ладанського монастиря. Розповіді благочестивих мандрівників мали неабиякий вплив на ніжну вразливу душу юного Якіма, який ще в дитинстві зазнав душевних страждань. У чотирьохрічному віці він залишився без найголовнішої опори в житті — без батька, який так само млів душею в чужині, на довгі роки відірваний від

викладалися тоді в академії. Окрім слов'яно-руської мови, тобто тогочасної української літературної, вивчали ще церковнослов'янську, польську, латинську, грецьку, давньоєврейську, німецьку і французьку мови, історію, географію, математику, астрономію, катехизис, поетику, риторіку і диалектику, філософію і богослов'я. Двері академії були широко відчинені для всіх без винятку, але вчитися могли далеко не всі. Таке навантаження могли витримати найбільш обдаровані діти.

Навчався Яким успішно й з великим бажанням. Його вчителем був ректор академії, один із найвидатніших діячів української культури XVIII століття Феодан Прокопович, що згодом був викликаний царем Петром до Петербурга і фактично очолював російську православу церкву. Притулком для Якіма, під час його навчання в академії була келія його дядька Пахома в лаврі. Саме там він почував себе якнайкраще, оточений увагою і любов'ю. З дядьком він часто-густо відвідував печери лаврських святих, споглядав подвизницьке життя монахів, молився у величому Успенському соборі. Все це справляло велике враження на юну душу студента.

У 1715 році повернувся з заслання батько, а на його місце відправили діда Дмитра, що тільки-но повернувся з еміграції. Яким частенько став навідуватися до батьківського дому в Чернявщині. Андрій Дмитрович знову почав набирати силу і вагу в Гетьманщині, надаремно у 1725 році саме його призначили командувати українськими козаками, яких відправляли у дальній похід до Ірану. Приїжджаючи до рідних Яким спостерігав, як гостинні батьки приймали у себе численну свою рідню, сусідів і знайомих. Тоді самітне життя чернявських хуторян змінювалося на ошатні і величезні, старовинні, горленківський будинок з безліччю кімнат ледве вмщував у своїх стінах гостей. Ошатні гайдуки на срібних таях розносили гостям вишукані наїдки й напитки. І мабуть незвично було бачи-

Троїцька церква Густинського монастиря — родова усипальниця Горленків.

уготований інший шлях, інша доля. Ще зовсім у юному віці зразками для наслідування були для нього родичі, які все своє життя присвятили служінню церкві. Це й рідний дядько Пахом Дмитрович — ієромонах Києво-Печерської лаври і рідна тітка Настя — монашка Ладанського Покровського монастиря на Прилуччині.

родини, від коханої дружини, від синопка-первістка.

У 1713 році Марія Данилівна відвезла свого старшенького на навчання до Києво-Могилянської академії. У той час повний курс навчання в академії студенти проходили за 12 років. Підготовка була дуже ґрунтовна, про що свідчать предмети, які

ти серед хмільного гаму-у веселощів, одинокого юнака, що сидів осторонь і зачудовано дивився на людей, які його оточували. Йому все це стало чужим назавжди. І ніхто, навіть мати і батько не знали, що Яким потай від рідних став послушником Києво-Межигирського монастиря. Це сталося у 1723 році, коли йому виповнилося 18 літ. Довго потім у наших краях розповідали, що Яким, відвідуючи батьків, нерідко на відвався у сусіднє село Замістя, де на схилі високого лівого берега Удаю притулилася старовинна кам'яна капличка, яка збереглася може ще й з домонгольських часів. Це було його улюблене місце. У цій капличці самотній юнак подовгу молився, благаючи Бога зглянутись над многотраждальною Україною, над її колись вільним козацьким народом, над рідними, які гинуть в неволі на чужині. Старі діди розповідали навіть, що капличку відбудував сам Яким своїми руками. Ще й на початку XX століття у старому саду поміщиці Закревської в Замісті показували купу каміння на місці каплички.

У цей час молодий монах випробуючи й гартуючи свою волю, вів надзвичайно скромний, аскетичний спосіб життя. Більше року він зовсім не вживав вареної страви й задовольнявся лише сирими овочами і фруктами. 27 жовтня 1725 року у вечері Межигирського Спаського монастиря ігумен постриг його в монахи, а ще через два роки в Києво-Братському монастирі відбувся обряд прийняття схими — Яким Горленко повністю відрікся від світського життя й одержав нове ім'я Іоасаф. Це сталося на свято Введення Пресвятої Богородиці у 1727 році.

Іоасаф продовжував навчання на богословському курсі академії і в той же час його, як одного з найкращих і найдібніших студентів, призначили викладачем словесності у молодших академічних класах. 6 січня 1728 року його висвячують на ієродиякона і він ще три роки продовжує працювати викладачем академії, увірвавши в плеяду самих найкращих викладачів за

всі роки існування цього закладу. У цей же час київський архієпископ Рафаїл Заборовський посилає молодого викладача в дворічне відрядження по Україні для збору коштів на академію. Це теж було своєрідним випробуванням, яке він з честю витримав.

Восени 1734 року Іоасафа висвячують на ієромонаха, переводять до кафедрального Софійського собору і призначають членом Київської Духовної Консисторії. А ще через три роки, 24 червня 1737 року його висвячують в сан Ігумена і призначають настоятелем Мгарського Спаського монастиря під Лубнами, заснованого ще князями Вишневецькими на початку XVII століття. За семилітнє його управління монастир змінив на краще не тільки зовнішній свій вигляд, змінилося й саме життя в ньому, воно стало повнокровнішим і кориснішим для людей. Ігумен Іоасаф вимагав від ченців не тільки дотримання всіх канонів і правил, він також вимагав від кожного високої моральності й духовності. А сам у цей час

від пожежі обвалювалися склепіння і навіть подекуди її стіни, згоріли дотла всі дерев'яні монастирські будівлі. Чудом тільки збереглися нетлінні мощі патріарха Константинопольського, які в народі вважалися цілющими й користувалися великою популярністю. Старий патріарх Афанасій Пателарія, повертаючись у 1654 році з Москви до Константинополя захворів у дорозі й зупинився у Мгарському монастирі. Якось молився у храмі, сидячи на стільці й тихо помер під час відправи. Монахи не захотіли турбувати старого і так його й поховали в склепі у сидячій позі. Так він і увійшов у історію православ'я, як святий Афанасій-сидячий.

Іоасаф після тяжкої хвороби, ледь піднявшись на ноги, заходився порядкувати в монастирі. Звертався за допомогою до людей, не соромився просити гроші у місцевих багатіїв, козацької старшини і в простих козаків, селян і міщан. І невдовзі відбудував усі монастирські споруди, але вже в камені. Та все ж, для від-

ного щедро почали жертвувати й царські вельможі. Але для цього хворобливому Іоасафу довелося прожити в північних столицях півтора року. Повернувшись до свого монастиря він енергійно взявся за відбудову головного храму. Та доля вирішила інакше.

Цариця не забула Іоасафа, який справив на неї велике враження своєю ученістю, вірою і світлим розумом. За її указом у 1744 році він був посвячений у сан архімандрита і призначений намісником Троїце-Сергійової лаври — одного з найбільших православних монастирів Російської імперії. Порядкував у лаврі він на протязі трьох років і, незважаючи на безкінечні хвороби, що все більше й більше насувалися, встиг і тут дещо зробити. Він опікувався духовною семінарією, що існувала при лаврі й зробив її чи не найкращою в Росії, будував знамениту 88-метрову дзвіницю, спорудив Смоленську церкву.

На початку 1748 року помер митрополит Білгородської єпархії преосвященний Антоній і Синод подав цариці для вибору список претендентів на це місце. Єлизавета зупинилася на Іоасафі, якого вона завжди пам'ятала і дуже шанувала. Його викликали до Петербурга і в присутності Єлизавети та найвищих сановників висвятили на єпископа у Петропавлівському соборі. На цей час йому виповнилося 43 роки.

І знову все довелося починати спочатку. До Білгорода прибув на свято Преображення 6 серпня 1748 року і цього ж дня відправив літургію в кафедральному соборі. А там і за роботу Єпархія була величезна і складалася з Курської, частини Воронежської губерній і більшою частиною Слобідської України в центром містом Харків. В єпархії налічувалося більше тисячі парафій, самих українських церков було більше 600.

Своє служіння Іоасаф почав з об'їзду своїх територій. Те що він побачив на власні очі справило на нього гнітюче враження. Церковнослужители

(Продовження на 4-й стор.).

Мгарський монастир на Лубенщині.

мучився тяжкими тілесними хворобами, які обсіли його. Ось як він сам згадує у своїх біографічних записках: «августа 16-го дня (1737 року) крепко заболел, з якою болізню боровся до місяця генваря 1738 года, и уже близ исхода (смерти) обреталясь...»

Мгарський монастир у той час лежав у руїнах у кам'яній соборній церкві

будови грандіозного головного храму місцевих коштів було замало й Іоасаф вирушає за допомогою спочатку до Москви, а потім і до Петербургу, до самої імператриці Єлизавети Петрівни. Мудрий, високоосвічений українець-Ігумен дуже сподобався царедворцям і самій цариці, яка пожертвувала на Мгарську церкву дві тисячі карбованців, після

(Продовження
Початок на 1-й стор.)

СВЯТИТЕЛЬ ІОАСАФ

лі поспіли були малограмотні, та ще й укоринилося правило, коли батько передав парафію у спадок сину, може й зовсім нездатному до церковної служби. Траплялося, що парафії продавали навіть за гроші. А тут ще вкрай занедбані монастирі з розбещеними неробами-монахами. Все це вимагало негайної реакції від глави церкви і єпископ з властивою йому енергією заходився порядкувати. Він постійно був у роз'їздах. Ночував там, де його застала ніч, бувало, що й у полі, чи то у сільського бідолаги-священника, що вель-ведь зводив кінці з кінцями. Ці поїздки як найкраще впливали на простий люд, що на власні очі бачив, а часто й густо слухав правдиве слово строгого, але справедливого Святителя. Тож і йшли до нього віруючі з своїми кривдами і бідами, а він як миг допомагав їм, віддаючи все, що мав. У цей час була розмножена в єпархії написана ним невеличка книжечка, в якій був повний виклад правил богослужіння і правил поведінки церковнослужителів. Єпископ вимагав безвідмовного виконання цих правил від усіх без винятку. Був завжди строгий і принциповий, часом навіть жорсткий, відзначався великою силою духу і був людиною святого життя. Завжди дбав про бідних, допомагав їм, часто, перевдягнувшись у простого монаха розносили милостиню, лікував хворих, навіть рубав дрова і носив воду удовам і одиноким, безпорадним старцям. Іоасаф багат читав і був приятелем знаменитого українського мандрівного філософа Григорія Савича Сковороди. Вони частенько зустрічалися і одними диспутували, добре розуміючи один одного.

Святитель Іоасаф вважав, що людина повинна пройти земний життєвий шлях так, щоб духом дозріти для вічного блаженного життя. Необхідно в постійних трудах зміцнити свій дух і очистити своє серце від пристрастей, плекаючи в собі чисту любов до Бога і ближніх своїх. Шість днів дає людині на справи її і

працю до вечора кожного дня, а сьомий день і кожний святковий день — час відпочинку від праці та для єднання з Богом в молитві. Так учив Святитель Іоасаф і його слово було близьким, зрозумілим для всіх, бо вже тоді його вважали святою людиною.

тами і сестрами. В останній час особливо близько зійшовся з сестрою Параскою, що вийшла заміж за Ізюмського полковника Івана Григоровича Квітку і жила в Харкові. Її онуком і першим біографом Іоасафа був видатний український письменник Гри-

цьому, що Білгорода вже він більше не побачить. На ранок його проводжали в далеку дорогу. На вершині пагорба над Білгородом Святитель оглянувся і благословив місто, з яким встиг з'єднатися.

Зворушливою була зустріч сина з батьком, яка відбулася в горленківському ромі в Прилуках. Старий козарлюга Андрій Дмитрович Горленко останні роки свого життя проводив у невеличкій хатині, яку він побудував у лісі під Прилуками і тільки вряди-годи навіщав свій дім. Про приїзд важного гостя йому повідомили заздалегідь і старий вийшов зустрічати сина до воріт своєї садиби. Підкотила карета, відчинилися дверцята і перед рідними з'явився знаменитий уже своєю святістю «Великий Господин Пресвященний Іоасаф Єпископ Белгородський и Обоянський». За тодішніми звичаями, всі присутні зустріли Святителя земним поклоном, не гнулася лише спина в старого Горленка, не зник козак кланятися будь-кому. А потім випустив з рук начебто ненароком палицю й нагнувся, щоб її підняти. Іоасаф все це побачив і зрозумів муки непокіненого старого. Він сам кинувся в ноги батькові обливаючись сльозами. Бо для сина, як би високо він не злетів, батько завжди є батько.

Пробув він у батьківському домі довгенько, до самої осені, а потім, на початку вересня, попрощався з своїми і вирушив у зворотну путь. Зупинився на кілька днів у Мгарському монастирі, відправив літургію у Спасо-Преображенському соборі, молився перед мощами святого Афанасія. До Білгорода він так і не доїхав. Тяжка хвороба звалити його в місті Грайвороні, що був тоді архієрейською вотчиною. Сюди до нього зібралися рідні — мати Марія Данилівна, брат Андрій Андрійович і сестра Параска Андріївна, яку Іоасаф особливо шанував, любовно називаючи «сестрицею». Вона була при ньому до останніх його хвилин і саме їй він сказав, що «надмірна суворість життя мого, не дає мені віку дожити». Хвороба продовжувалася більше двох місяців. По-

Білгородський Троїцький монастир,
в якому похований Святитель Іоасаф.

Багато уваги Іоасаф приділяв єдиному богословському учбовому закладу в єпархії — Харківському колегіуму, опікувався будівництвом нових храмів. У цей час він відновив і розбудував Курський Знаменський монастир, кафедральний собор, архієрейський дім і духовну консисторію в Білгороді. Тоді ж написав повчання, послання, родинні записки і навіть широко відомий у ті часи віршований діалог «Врань чесних семи гріхами смертними». Святитель не втомлювався по єпархії, проповідував у церквах, сам дуже багато молився і сам укладав молитви. Він постійно підтримував зв'язки з своїми батьками, бра-

горій Федорович Квіткою-Основ'яненком.

Збереглися портрети Іоасафа, в тому числі й прижиттєвий, на них зображена людина досить високого зросту, з худорлявим обличчям, виразними темно-сірими очима, невеличкою сивою борідкою. Аскетичний спосіб життя, постійні турботи і тяжкі хвороби вкрай виснажили Святителя і рано звели його в могилу. Відчуваючи, що земне його життя наближається до завершення, Іоасаф захотів побачитися з рідними і ще хоч раз, востаннє, відвідати рідні місця. 29 травня 1754 року Святитель відслужив останню літургію в соборі, поблагословив і попрощався з присутніми, заявивши при-

кірливо, терпляче переносив Іоасаф свої страждання, нікому про них не розповідаючи і не жалючись. 10 грудня 1754 року він тихо помер десь в п'ятій годині дня. Тіло покійного нарядили у архієрейське облачення і 15 грудня перевезли до Білгорода. Труна була встановлена у Троїцькому кафедральному соборі. Святителя довго не ховали, більше місяця чекали спеціального указу Синоду з Петербурга, а потім на півтора місяці затримався з приїздом переяславський єпископ, якому було доручено здійснити обряд поховання. Цієї зими у січні й лютому була велика відлига, така, що навіть річки розлилися, зупинивши надовго всякий рух по дорогах. І весь цей час, щодня, народ товпився біля труни покійного, дивуючись, що тіло Святителя залишалося нетлінним.

Урочисте поховання Іоасафа відбулося 23 лютого 1755 року, труну встановили в склепі кафедрального собору, з південно-західного боку. А через два роки церковнослужителі собору, які були очевидцями святого життя Іоасафа, вирішили перевірити — в якому стані перебувають останки Святителя. Відкривши труну, вони побачили, що тіло його збереглося без будь-яких ознак тління і навіть облачення залишилося без змін. Звістка про це швидко рознеслася по околиці й сюди почали стікатися богомольці. Люди йшли помолитися з вірою в те, що Святитель, як і за життя допоможе в їх бідах і хворобах. За багато років у склепі біля труни Іоасафа побували тисячі й тисячі людей, серед яких було немало відомих воєначальників, державних діячів, найвищих представників духовенства. У 1825 році відвідав склеп російський імператор Олександр I і з того часу, всі наступні представники дому Романових вважали своїм обов'язком, перебуваючи в цих краях, помолитися мощам Святителя Іоасафа. Микола I був тут у 1832 році, Олександр III у 1888-му, Микола II у 1904 році.

Розповідали про безліч випадків чудесного зці-

лення людей, які відвідали склеп з мощами Іоасафа. Слава про нього рознеслася по всьому світу. В народі весь цей час вважали його святым, але офіційне проголошення православної церквою відбулося лише у 1911 році. Дав на це згоду «ко благу всего народа русского» і цар Микола II. 4 вересня 1911 року відбулося урочисте відкриття мощей Святителя в присутності представників імпе-

ратора. Братство займалося просвітницькою діяльністю, благодійництвом, приймало участь у будівництві унікального храму-пам'ятника Святителю Іоасафу в селі Замісті на Прилуччині. Закладка цього храму відбулася 3 липня 1912 року при безпосередній участі високопреспіященнішого Назарія архієпископа Полтавського і Переяславського. Будівництво велося на пожертвування віруючих. В

ли до склепу і зажадали від служителів церкви відкрити труну Святителя Іоасафа. Ніякі благання не допомогли і довелося відкрити труну для того, щоб матроси переконалися, що перед ними дійсно нетлінні мощі, а не воскова фігура. Після цього деякі з них поставили свічки й тихенько покинули собор. Цей випадок ще збільшив популярність Святителя серед народу і потік богомольців до Білгорода не тільки не зменшився, але набагато збільшився, навіть у ті буремні роки революції і братовбивчої війни. Це все було не до вподоби новій владі, яка уже в ті часи почала добиратися вже й до православних святих. Рішенням Білгородського повітового з'їзду рад 1 грудня 1920 року спеціально призначеній комісії було доручено розкрити мощі Іоасафа. Члени цієї комісії розкрили дорогоцінну раку, витягли труну й поставили її на стіл посеред собору. Під покривалом, у саккосі, омофорі й митрі лежав з складеними на грудях руками святий Іоасаф. Ножицями розрізали облачення і побачили під ним жовте висушене тіло, на голові ріденьке, рудувато-сиве волосся, міцно стиснуті зуби, глибоко запалі очі. «Воинствующим безбожникам» і цього було замало. В одному місці розрізали шкіру, подовбалися в плоть, потім розпанахали живіт і заглянули в нутрощі. У акті комісія глибокодумно зазначила, що «...весь труп совершенно высохший... находитя в стадии мумификации и окаменения вследствие того, что при погребении был положен в сухую пористую песчаную почву». За роботою комісії слідкував цілий натовп зівак, яких набилось повнісінький собор. Церковнослужителі взяли на руки роздигнутого і знівеченого Іоасафа і високо піднявши показали його людям. Кампанія явно провалилася — представники влади, серед яких був і працівник Курського обкому, та й прості люди ще раз переконалися, що останки святого і через 175 років залишилися нетлінними. Та все ж мощі від-

(Закінчення на 6-й стор.).

Храм-пам'ятник св. Іоасафу в селі Замісті на Прилуччині. Фото 1930-х років.

раторського дому великої княгині Єлизавети Федорівни і великого князя Костянтина Костянтиновича. З цього часу 10 грудня й 4 вересня стали офіційними церковними святами угодника Божого Святителя Іоасафа. В Росії, а особливо в Україні, майже в кожній церкві, в соборах і монастирях, одне з почесних місць займали ікони з зображенням Іоасафа.

В 1913 році в Петербурзі було створене братство Святителя Іоасафа, його членами стали високоповажні державні й військові діячі, відомі діячі культури, представники старовинних шляхетних українських родів Горленків, Стороженків, Жева-

числі яких був і сам цар Микола II, який вніс від себе 5 тисяч карбованців. Урочиста посвята церкви, в присутності тисяч прилучан і гостей відбулася 5 вересня 1913 року.

А потім прийшли часи, коли світ перевернувся, коли до влади прийшли люди, для яких не існувало нічого святого, люди, які принесли насилля і кров, горе і страждання цілим народам. Дісталось не тільки простим смертним, але й святим також. Уже після жовтневого перевороту 1917 року до Троїцького собору, в Білгороді увірвався натовп «революційних матросів» в безкозирках, з гвинтівками через плече. Матроси з сміхом і гамом поліз-

(Закінчення).
Початок на 1-й стор.)

СВЯТИТЕЛЬ ІОАСАФ

правили спочатку до атеїстичного музею в Москву, як доказ «попівської облуди», а потім і до Ленінградського музею історії релігії й атеїзму, що знаходився в знаменитому Казанському соборі на Невському проспекті. Після війни в Білгороді, тепер уже обласному центрі Росії, велася підготовка до створення краєзнавчого музею і до Ленінграда за експонатами послали представника влади, ось він і побачив у фондах музею ящик з мощами Іоасафа. В Білгород їх не віддали, а помістили в експозицію, яка викликала приплив відвідувачів, а вірніше богомольців-паломників, які потоком йшли до музею і відкрито молилися мощам Іоасафа. Коли про це дізналися в Білгородському обкомі, вони відразу відмовились від своїх задумів боячись «...оживлення культу Іоасафа Горленко на юге России и на Украине».

Та ще й на цьому не закінчилась посмертна одісея Святителя. У 1970 році мощі Іоасафа, що тепер уже зберігалися у підземеллі Казанського собору вирішили закопати, бо в місті з'явилися випадки захворювання холерою. Але робітники-реставратори, яким було доручено цю справу, зробили по своєму і ящик з мощами хоча й закопали, але не в сирій землі, а в шлакову засипку на горіщі собору. У 1991 році їх там знайшли, відкопали і перенесли до собору. Про все це розповів журналіст Невзоров у своїй передачі «600 секунд». Спеціальна комісія дослідила мощі й підтвердила, що це дійсно останки Іоасафа Білгородського. Потім мощі пе-

ренесли до Преображенського собору. 13 липня 1991 року Патріарх Московський Алексій II, разом з митрополитом Ленінградським архієпископами Курським і Тамбовським, єпископами Новгородським, Ульяновським, Істринським і Подольським при величезному напливі віруючих здійснили в соборі молебен Святителю Іоасафу. 11 серпня 1991 року мощі перевезли до Москви і помістили в патріаршому Богоявленському соборі, де вони й перебували до 3 вересня. Всі ці дні, по черзі, клір всіх Московських парафій здійснював молебні перед ракою з мощами Іоасафа. 3 вересня мощі були перенесені до Курського Сергієво-Казанського кафедрального собору, а звідти 16 вересня в Білгород. Супроводжував мощі з Курська до Білгородського Преображенського собору Патріарх Московський Алексій II. І в Курську і в Білгороді у ці дні відбулися велелюдні урочистості, на які, здавалося б, зійшла вся православна Русь. Святитель Іоасаф нарешті знову знайшов спокій, можливо й на завжди.

Ось розповів, що знав про подвижницьке життя великого земляка, а на душі лишилась полинова гіркота від усвідомленої несправедливості. Вдумаймося разом шановний читачу. У самому серці козацької держави Гетьманщині, у славній Україні, на околиці полкової міста Прилук ріс собі білявий сіроокий хлопчина, топтав ряст, ганявся за метеликами, слухав пта-

шок у садочку, купався в чистому Удаї. Далі підріс, порозумнішав, став серйозним і вдумливим, ходив з матінкою до монастиря в Густиню, тихо, з слізьми на очах молився Богоматері-заступниці в темній капличці на Замісті. Потім вивчився, став мудрим і поважним, учив інших, всього себе віддав служінню своєму народу, своїй Батьківщині. І став цей великий українець по прізвищу Горленко знаменитим російським святим. У 1910 році цар Микола II в своїй столиці Петербурзі «собственноручно начертал» резолюцію: «Благодатным предстательством Святителя Иоасафа да укрепляется в державе Российской преданность праотеческому православию, ко благо всего народа русского». А рівно через 80 років, уже в наші часи, у тому ж Петербурзі глава російської церкви Патріарх Московський Алексій II сказав: «Их (мощей Иоасафа) обречение — еще одна милость Божия, которую Господь подают нам для укрепления в скорбях, которых так много в наше трудное для России время». Тоді й тепер — Росія, Російська держава, російський народ і ні словечка про нас грішних, про нашого брата-українця. Не удостоїлись. Бо і тоді й тепер ми для них населення околиці Росії, яке розмовляє «испорченным русским языком». Так вже повелося з давніх давен. Зігріває лишень душу те, що по всій неозорій колишній імперії моляться й досі «старші брати» на ікону, з якої на них суворо спо-

гадає козацький сніг, прилучанин родом, Яким Андрійович Горленко, він же святий Іоасаф Білгородський, наш великий і славетний земляк-українець.

В Росії найвищі світські й духовні можновладці приділяли й приділяють зараз занайбільшу увагу Святителю Іоасафу, збереженню його пам'яті. А чи жива пам'ять про нього у нас, на його батьківщині? Чи шануємо і ми його так, як в Росії? А в нас, в центрі села Замістя під самими Прилуками стоїть обдерта, знівечена, унікальна церковка — храм-пам'ятник Святителю Іоасафу. І нікому до неї діла немає, ні тим, хто свого часу закривав і відбирав у людей церкву, ні тим, хто зробив з неї комору для збіжжя, а ні духовним властям з Прилук, які спокійнісінько споглядають цю руїну, що коле очі з другого берега Удаю і не бояться гніву Божого. Саме їм хочу нагадати, що в 1912 році архієпископ Назарій власноручно закрив у підмурок Іоасафівської церкви в Замісті «...святыя мощи, которые обретенны на месте домового храма родителей Святителя в деревне Лапинцы».

А ще бачиться — десь на найвищому, найгарнішому місці над тихим Удаєм стоїть на повний зріст у єпископському облаченні бронзовий Святитель, стоїть благословляючи свій рідний край, свою прадідівську землю, свою Україну. Вірю, що так буде, бо за тисячолітню історію міста, Іоасаф Горленко єдиний з прилучан удостоївся найвищої честі і слави, якої тільки спроможна сягнути людина.

Георгій ГАЙДАЙ.

З історії села Канівщини

(Продовження).
Початок у № 9
«Скарбниці»).

В 1782 році Катериною в Гетьманщині вводиться установа про губернії, а разом з цим українському шляхетству надається право місцевого самоуправ-

ління нарівні з російським дворянством. 3 травня 1783 року вийшов царський указ, що забороняв вільний перехід українського селянина з місця на місце. В тому ж 1783 році новим указом українські козацькі полки перетворились в регулярні.

Тоді ж Катерина «пожаловала малороссийское шляхетство» указом про чини й штатні класи, а українське селянство закріпачила нарівні з російськими кріпаками: поміщик уже міг їх продавати й купувати як худобу і робити з ними все, що хо-

тів. В 1784 році вже було наказано: козацьку старшину переіменувати в російські табельні чини. Згідно в цим наказом осавули, хорунжі та писарі, що залишилися служити, стали ротмістрами, поручиками, військові товариші — корнетами, а значкові товариші й сотенні старшини — унтер-офіцерами. Таким же чином серед українських ксакаків з'явилися прем'єр-майори,

З історії села Канівщини

(Закінчення.
Початок на 6-й стор.).

секунд-майори, а колишні полковники були випущені з армії бригадирами. У той же час серед української старшини з'явилися колезькі асесори, титулярні радники, колезькі регістратори та губернські секретарі.

Як пише Д. Міллер, такими «класами» були наділені всі, хто хотів, але й тут процвітало хабарництво: щоб одержати звання корнета, а не якийсь інше, треба було заплатити великі гроші. При цьому навіть духовенство та євреї захотіли стати дворянами (і тут були підтасовки).

Українська так звана шляхта таким чином досягла всіх тих прав, які мало й російське дворянство, а указом 1785 року, згідно з царською грамотою ці верстви злилися повністю. Ця грамота звільняла дворян від державної служби, вони стали першою й одиноко-привілейованою верствою в державі, на яку повністю опиралось самодержавство.

«Новоспечені» українські дворяни тут же випередки кинулись доводити своє походження «не от здешнего простого народа». Апостоли вважали себе за нащадків волоських бояр. Милорадовичі були вже із Рагузької республіки. Безбородьки давним чином опинились серед польських шляхтичів, навіть такі, як Іваненки, Кандиби та Худобрі, видумували собі якогось предка чи то з Волохії, чи то з Молдови, якби тільки не свого рідного, українського! А Ми-

хайло Будлянський подавав свої докази Чернігівським депутатським зборам про шляхетське походження своїх предків, запевняючи, що він має певні підтвердження-документи про те, що є нащадком шляхтича-поляка, який мав навіть свій герб, але цей письмовий документ він зараз не може подати «из-за сильной занятости».

Цариця ж Катерина у цей час продовжувала розширювати територію своєї імперії. Річ Посполиту царський уряд тримав під своїм протекторатом вже з 1764 року. А 25 липня 1772 року між Росією, Прусією й Австрією відбувся перший поділ цієї держави. Росії дісталось усе Півдіння й частина верхнього Придніпров'я. За другим поділом Польщі, що відбувся в 1793 році російська імперія відхопила собі Білорусію з Мінськом, а також Правобережну Україну. Поляки піднялися на боротьбу під проводом Косцюшка, але його загоны були розбиті суворовськими військами, які 4 листопада 1794 року зайняли Варшаву. З того часу Польща перестала існувати як держава. А російська імперія за третім поділом 1795 року зайняла основну частину Литви, західні окраїни Білорусії й західну Волинь.

Ось таким чином майже вся Україна, Прибалтика, вся Білорусія і більша частина Польщі опинилися в пазурах двоголового орла. А ненажерлива цариця Катерина ІІ все гребла й гребла під себе нові землі, поневолюючи вільні народи і заводячи там свої порядки. За підрахунками сучасного істо-

рика Тараса Гунчака, за останніх 400 років Московсько-Російська імперія шодня в середньому збільшувала свою територію на 50 квадратних миль. Нічого не скажеш: «славетна» історія «единой и неделимой», шовіністам є чим пишатись! Агресивні війни, насильство, кров і смерть! Загарбуї і володарюї! Стерті з лиця землі цілі народи й народності, знищена вщент їх історія, культура й національна самобутність, духовне багатство, рідна мова, високі ідеали, постійне переміщення й змішування, переселення й виселки, тюрми й каземати, довготривала й тяжка солдатчина, нав'язування своєї мови й культури, вічні заборони всього, до чого рветься душа людська, лицемірство й фарисейство, хабарництво й доноси, брехня, страх і переслідування — ось політика великої держави, ось її атрибути. Російська імперія — то був розбійник з великої дороги, то була акула, яка в будь-яку хвилину могла проковтнути свою здобич. І все це могло викликати лиш озлоблення й пекучу ненависть до імперії у поневоленіх нею народів. Ненависть, яка трималась століттями...

У Михайла й Софії Будлянських було двоє синів: старший Олексій, народження 1763 року та Петро 1767 року. Петро Михайлович був сержантом лейб-гвардії Ізмайловського полку. Про нього відомо тільки те, що він весь час був на службі і жив переважно там, де квартирував його полк. Одружений не був.

Олексій Михайлович

Будлянський геть був військовим, мав чин полковника і був флігель-ад'ютантом при генерал-фельдмаршалу Кирилу Розумовському, тобто в той час, коли останній уже не був гетьманом. Олексій Будлянський доводився Розумовському внучатим племінником (тобто двоюрідним онуком). Після того, як цар Павло в кінці XVIII століття видав указ про звільнення військових штатів при Розумовському, Будлянський залишив його і жив переважно в столиці. Йому дісталися в спадок численні маєтності після смерті його батьків, тому, починаючи з 1799 року надалі в усіх документах він згадується вже як їхній спадкоємець.

Олексій Будлянський, перебуваючи на службі при своєму родичі та ще й маючи таку посаду, постійно був при ньому так, як завжди при ньому самому були його двірські люди. Він не відпустив їх навіть тоді, коли від Розумовського з Батурина переїхав до столиці. А значить, і наш предок, Степан Гаврилович, з усією сім'єю був при Будлянському — нічого тут не вдієш, хоч як і не хотілось їхати на чужину.

Олексій, як і його молодший брат Петро, не був одружений і не лишив після себе прямих нащадків. Він вів холостяцький спосіб життя: постійно знаходячись в гурті таких, як і сам, тобто офіцерів-гульвіс. Прогулював на банкетах кошти, зароблені працею й потом селян-трударів, наших предків. Після смерті Будлянського його маєтками заволоділи його далекі родичі. А помер Олексій Будлянський у 1819 році ще не дуже старою людиною.

Василь ПЛОШКО,
Вітольд ПЛОШКО.

Поет і вчений з Варви

В цьому році минає 185 років з дня народження Йосипа Максимовича Бодяньського, відомого українського філолога-славіста, історика і письменника. П. М. Бодяньський — (літературні псевдоніми М. Бода-Варвинець, Ісько Матринка, І. Мастак та інші), народився 12 листопада 1808 року у містечку Варві на Полтавщині (тепер Чернігівської області) в сім'ї священика. Закінчивши початкову школу в Варві, навчався в Прилуках, потім у Переяславській духов-

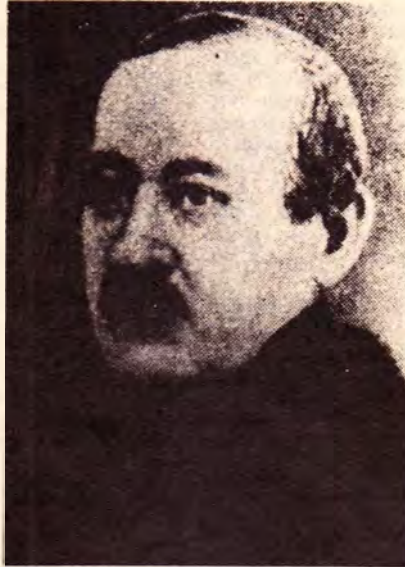
ній семінарії. Тут, ще в період навчання, вирішив не йти дорогого батька, а присвятити своє життя служінню науці. Це був здібний семінарист. Він захоплювався творами Вергілія, Овідія, Цицерона

які читав латинською мовою. Досконало знав праці вітчизняних істориків. У 1831 році його на кошти уряду направили у московський університет. Навчався Бодяньський на історико-філологічному факультеті. Тут він стає членом гуртка Станкевича, до якого входили О. І. Герцен і В. Г. Бєлінський. Його університетськими товаришами були Огарьов, Лермонтов, Станкевич та Аксаков — який згадує, що Бодяньський мав феноменальну

(Закінчення на 8 й стор.).

(Закінчення
Початок на 7-й стор.).

Поет і вчений з Варви

И. М. БОДЯНСЬКИЙ.

пам'ять. Він міг слово в слово повторити лекцію професора. Ще в студентські роки Бодянський уважно стежив за розвитком української літератури. В 1833 році в газеті «Молва» були надруковані його вірші під псевдонімом М. Бода-Варвинець. Перша його літературно-критична праця присвячена творчості Г. Квітки-Основ'яненка (1834). У 1835 році Йосип Максимович видає окремою книжкою «Наськи українські казки Іська Материнки», високо оцінені І. Я. Франком. В праці того часу «Розгляд різних думок про стародавню мову північних і південних русів» (1835) відстоює думку про самобутність української мови і приходить до висновку, що полтавський діалект являється основою української літературної мови. У 1837 році за дисертацію «Про народну поезію слов'янських племен» йому присвоєно вчене звання магістра. Ця робота була видана чеською, сербською, італійською, німецькою мовами. В ній він переконливо доводить, що справжня поезія мусить спиратися на народну творчість. У вільний час він приїздить до батьків у Варву. Разом з своїм братом Федором Максимовичем, штатним наглядачем Прилуцького повітового училища, вони записують українські народні пісні, частина з яких увійшла до збірника М. О. Максимовича (1834). До 1837 року вони записали близько 8 тисяч народних пісень. Довгий час Бодянський перебував за кордоном, де вивчав слов'янські мови і літератури. Він досконало знав 14 слов'янських мов. У Празі Йосип Максимович познайомився з відомим славістом Шафариком, якого називав цілою бібліотекою, живою слов'янською енциклопедією.

Після поїздки за кордон Бодянський читає лекції в Московському університеті й не тільки з слов'янознавства, а й етнографії, історії, історії літератури, граматики. Як секретар московського «Общества истории и древностей рос-

сийских», він усього себе віддавав редакторській і видавничій справі. В органі цього товариства «Чтениях» він опублікував немало пам'яток старовини, зокрема видрукував «Історію Русів», «Літопис Густинського монастиря» та багато інших.

У 1843—1845 роках, коли він перебував у Варві, до нього заїздив Тарас Шевченко. У ці роки між поетом і вченим зав'язується тісна дружба. Твори Великого Кобзаря «Єретик», «Послання до Шафарика» нав'яні саме розповідями вченого. Повідомивши Бодянському свій план видання «Мальовничої України», Тарас Григорович просить його взяти на себе підготовку текстів до історичних картин: «...а на історії потурбуйтеся ласкаві ви писать». Бодянський дав згою і приєднався до поетових задумів. З Шевченком Бодянський не поривав зв'язків і в період його

заслання. З листа С. Левицького до Шевченка дізнаємось, що Йосип Максимович був людиною доброю, гаряче любив поета і Україну. «Ледве я достукався до Бодянського, зате, коли сказав, що я від Вас і маю до його лист, — писав Левицький, він так зрадів, немов би я говорив з ним про брата його». На заслання Шевченкові вчений надсилав книжки, по дружньому розділяв гірку долю невільника. В 1854 році Шевченко надіслав йому автопортрет, намальований у Новопетровському укріпленні. А на весні 1861 року домовину з тілом Шевченка везли з Петербурга через Москву в Україну. 27 квітня Йосип Максимович був серед інших москвичів, які приходили на Арбат попрощатися з великим сином України.

Знав і високо цінував Бодянський творчість письменника-прилучанина П. П. Білецького-Носенка, який крім художніх творів написав ще й граматику і уклав словник української мови. В листі до Г. П. Галагана від 6 березня 1848 року вчений просить: «Будьте ласкаві, не спускайте з ока його трудів, охоче докладу в усякий час своїх зусиль до видання їх». Послідовно відстоюючи рівність всіх слов'янських мов, пропагуючи серед української й російської інтелігенції краді здобутки слов'янознавства, Бодянський заслужив велику любов і шану серед прогресивних кіл науковців.

Помер видатний земляк 18 вересня 1877 року. Його вклад у вітчизняну науку великий. Більше 20 років редагував періодичне видання «Чтения Московского Общества истории и древностей Российских». Сто його томів і досі являють незмінну цінність для істориків, археологів, етнографів, мовознавців, славістів не лише вітчизняних, а й зарубіжних. Українського вченого добре знали й цінували науковці усього світу. «Великої втрати зазнала слов'янська наука...», — писав чеський часопис «Освіта», сумуючи з приводу смерті нашого земляка.

Тетяна ІВАЩЕНКО.

Шановні прилучани!
Передплачуйте
газету «Скарбниця»
на 1994-й рік

В Прилуцькому краєзнавчому музеї за адресою вул. Орджонікідзе № 39 проводиться передплата на газету «Скарбниця» на 1994 рік. Доставка газети буде забезпечуватися за місцем роботи або навчання передплатників. Ціна на рік 480 крб.

Принадібно повідомляємо, що в музеї ви завжди можете придбати свіжий номер нашої «Скарбниці».

РЕДАКЦІЯ.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 2132. Тир. 1500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

Вересаєві струви

© Остап Вересаєв з дружиною.

Кобзарі, бандуристи, лірники залишили глибокий слід в історії культури нашого народу. Кобзарство викликало великий інтерес у науковців не лише як музичне мистецтво, а й як визначне явище в історії України. Життя і творчість кобзарів і лірників привертало увагу багатьох учених, композиторів, письменників, художників. Недарма Т. Г. Шевченко дав назву збірці своїх поетичних творів «Кобзар», чим засвідчив, що він виступає співцем народних мас.

Серед всіх кобзарів гучна слава, популярність випала на долю нашого земляка Остапа Вересаєва. Остап Микитович Вересаєв (або Радчишин) народився у 1803 році в селі Калюжинцях Прилуцького повіту. Батько його Микита Григорович, незрячий жебрак, був кріпаком Милорадовича, Хліб собі заробляв чудовою грою на скрипці. Як розповідав пізніше Остап: «Кому батько зіграє на весіллі, той йому і поле зоре і посіє».

На четвертому році життя осліп і Остап. «Наша жисть, темних людей, погана: дорожче очей нема в світі нічого... Куди пройти треба, то найми, проси щоб провели куди треба. У хаті холодно, другі, що бачать, вони підуть у ліс, нарубають та й топлять, а мені не можна так; тягайся по світу в метіль, в мороз, зароби гроші та найми наймита, щоб дров нарубав да привіз, да натопив піч» — згадував Остап.

Музичні здібності батька передались і сину, котрий мав добру музичну пам'ять. Змалку любив

Остап слухати мелодії, які виконувались батьком на скрипці, а особливо гру кобзарів, що приходили в хату до батька.

В 15 років пішов Остап учнем до кобзаря С. Кошового. Навчатись потрібно було три роки. Але учитель не хотів передавати свого мистецтва гри учню і Остап залишив його. Після цього батько віддав його в науку до іншого кобзаря — Микити

(з села Кладьківки за Десною). Але і тут Остапу не повезло — вчитель запив. І тоді Остап вирішив сам знайти собі вчителя. На ярмарку у Ромнах він домовився з кобзарем Андріяшевським і пішов до нього учнем на три роки. Але і тут чекала його невдача. Згодом він захворів, а видужавши не знайшов свого майстра — той помер. Від нового майстра, до якого Остап пішов вчи-

тись, прийшлося терпіти знущання і приниження, навіть побої. Гордий характер Остапа не міг покоритись майстру і він повернувся додому.

Майстер через деякий час сам прийшов до Остапового батька з котрим домовились на 35-тижневий термін навчання, та із-за хвороби Остап не зміг дочититись. Але останній наставник завірив його, що ніхто не буде на нього нападати за те що не добув трирічного строку у майстра, «а як буде нападать — на мене і звертай, я одвчваю, а ти вже не йди в науку, а так як бог тобі дав». Довелось самому удосконалювати свою майстерність та ще просити випадкових кобзарів.

І почалося мандрівне життя кобзаря. На ярмарках, біля монастирів і церков під час свят, в простих селянських хатах і в розкішних поміщицьких палацах, містах і селах, в літню спеку і зимовий холод радував своїм мистецтвом людей Остап Вересаєв. В його репертуарі були історичні, побутові, жартівливі — народні пісні, думи, канти, псалми.

Одружився Остап років через чотири після навчання. У вісімнадцять років його дочка виїхала заміж. Жінка померла. Зять не любив Остапа, ображав, кривдив його і Остап залишив домівку. В селі Сокиринцях жила вдова Пріська Сенчук, яку Остап любив ще дівчиною за її веселу вдачу, гарний спів. Сім років просив він її руки і таки добився. Вона розповідала, що одружила її бандура. «Як

(Закінчення на 2-й стор.).

Вересаяєві струва

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.).
прийде мене сватати — до
й вижену; а як заграє на
бандурі — до й заверну».
Випросивши у Милорадо-
вича визвольного листа
(від кріпачства) Остап Ве-
ресай оселився в Соки-
ринцях у дружини.

В цей час зацікавився
ним російський художник
Лев Жемчужников. Зна-
йомство переросло в друж-
бу, про яку тепло вгаду-
вав Лев Жемчужников у
своїх спогадах: «У Соки-
ринцях душа моя знову
відпочивала. До мене щод-
ня приходив сліпий бан-
дурист Остап (1856 р.),
пісні і думи якого розва-
жали мене, з ним я забу-
вав завдані мені образи та
інтриги озлоблених панів
— своїх колишніх друзів.
Частенько, коли я спав,
Остап обмацував палицею
сходи ганку, відкашлю-
ючись, заходив до мене в
кімнату, яку я ніколи не
замикав, сівав і награвав
на своїй бандурі. Він умів
розгадати стан душі моєї
і відповідно до того спі-
вав в акорд моему на-
строю. Тільки він і захоп-
лював мене і я слухав йо-
го...». Художник виконав
портрет О. Вересая, та
кілька малюнків, записав
кілька пісень та дум.

Добрим знайомим коб-
заря став письменник і ет-
нограф Пантелеймон Ку-
ліш. Відвідуючи Остапа
Вересая, слухав його ча-
рівну гру і спів, записував
його пісні, удвох вони ве-
ли довгі дружні бесіди.
Десять років переписува-
лись Вересай і Куліш.
«Ощасливив тебе бог ро-
зумом і словом таким, що
зрячі у тебе учаться і гра-
мотні люди тебе поважа-
ють. От і я за Віслою про
тебе пам'ятаю, як брата,
а все через те, що бог
зробив тебе кобзарем» —
лише П. Куліш у 1865 ро-
ці. В останньому листі (18
жовтня 1868 року) П. Ку-
ліш обіцяє забрати його
до себе на свій хутір, та
не судилося...

Від Л. Жемчужникова
і П. Куліша дізнався про
Вересая Тарас Шевченко.
З Шевченком зустрітись
Вересай не довелося, але
вони щиро поважали один
одного. Так П. Куліш у
1860 році написав Оста-
пу: «як писали ми до те-
бе, наш славний на увеся

світ кобзар Тарас Шев-
ченко та й каже: «Нате ж
і од мене карбованця, щоб
і моя була пам'ятка у
Остапа, бо його я знаю».
Та ще, роздобрившись, по-
силає тобі Тарас Григоров-
вич і свою книжку з на-
писом руки своєї влас-
ної».

В 1871 році О. Вересай
вперше побував у Києві
на відкритті колегії
Павла Галагана. Його чу-
довий спів, гра на кобзі
зачарувала слухачів. «Це
справжній чародій, що
схоче, те з тобою і зро-
бить, звелить плакати —
ридатимеш без упинку,
звелить сміятися — рего-
татимеш нестримно до бо-
лю в животі» — писала
одна з київських газет у
рецензії на концерт О. Ве-
ресая.

У 1873 році в Києві
відбулись збори південно-
західного відділу Географі-
чного товариства, на
якому «фольклорист Ру-
сов виступив з доповіддю
«Один із останніх кобзарів
Малоросійських». Затим
О. Вересай виконав
«Думу про втечу трьох
братів з Азова», «Козачок»,
«Щиголь». Композитор
М. В. Лисенко виступив
з рефератом «Характеристика
музичних особливостей
українських дум і пісень у
виконанні кобзаря Вересая».
Після цього знову слухали
спів Вересая». Русов відзна-
чив, що як артист, Вересай
належить до винятково
тако талантів.

В серпні 1874 року
О. Вересая слухали на-
уковці з України, Росії,
Франції та інших країн на
III Археологічному з'їзді
в Києві.

Дослідник з Франції
А. Рамбо згадував про
один із виступів Вересая:
«Одного чудового літнього
вечора зібрались ми в уні-
верситетському саду, щоб
послухати кобзаря: його
посадили на стільчик, і
слухачі, кількість яких
щораз збільшувалась, сі-
ли навколо нього. Одна
лампа, ховаючись у зеле-
ні, освітлювала обличчя
кобзаря, голос якого вно-
чі звучав так чітко, як

спів солов'я... Остап Ве-
ресай є безпосереднім на-
щадком старих слов'ян-
ських співців, він закон-
ний нащадок Бояна й ін-
ших «солов'їв минулих
часів».

Тут же Рамбо описував
зовнішній вигляд кобзаря.
Одягнутий в широкі укра-
їнські штани, що були за-
правлені в досить грубі
чоботи, шапка з баранячо-
го смушку, старенька сви-
та підкреслювала бідність
бродячого мандрівника.
Але високе і випукле чо-
ло в зморшках, закриті
повки, ніби приховані під
густими бровами, мали
своє благородство і носили
сліди високих дум,
власливих цієї розумній
людині.

На початку 1875 року
Остапа Вересая запросили
до столиці Росії. М. Ли-
сенко допоміг кобзарю
влаштуватись, освоїтись в
столиці. Програма перебу-
вання в Петербурзі була
написана. Він виступив на
концерті, присвяченому
пам'яті Т. Г. Шевченка,
у відділі етнографії Росій-
ського Географічного то-
варства. Благородному
зібранні, Археологічному
товариству, університеті,
Соляному містечку (місце
промислових і кустарних
виставок), царському па-
лаці та інших місцях.

Ряд петербурзьких жур-
налів високо оцінили ви-
ступи 72-річного кобзаря.
Ось як писала газета
«Санкт-Петербургские ве-
домости»: «Бандурист Ве-
ресай... середнього зросту,
на голові жодної сивої во-
лосини, лише борода зда-
валась дещо сивуватою...
колишній кріпосний, одяг-
нутий в малоруську чу-
марку, підперезаний чер-
воним поясом. Бандура
на мотузку за спиною... як
сліпий, він не бачив, що
приведений у велике зі-
брання, що очі всіх звер-
нуті на нього, а тому не
соромився і співав сміли-
во...».

О. Вересай виступав у
царському палаці. Органі-
зував виступ спеціально
для великих князів Сергі-
я і Павла російський
фольклорист, професор
О. Міллер, який читав

для них курс народної
словесності. Князям спо-
добався виступ кобзаря і
вони подарували йому
срібну з дарчим написом
табакерку.

Повернувшись з Петер-
бурга в Україну Остап
Вересай у той же день
був заарештований в При-
луках за пісню «Про прав-
ду і кривду», яку співав
на базарі. Але табакерка
подарована великими кня-
зями, виручила його, як
і багато разів потім. Він
називав табакерку «пач-
портом».

Поїздка до Петербурга
значно поліпшила матері-
альне становище О. Вересая.
Жив він разом з своєю
великою сім'єю (15
осіб у 1882 році) у побу-
дованій новій хаті.

Зустрічався кобзар з
багатьма видатними людь-
ми того часу. Серед них
історик М. І. Костомаров,
етнограф П. Чубинський,
драматург Карпенко-Ка-
ррий, письменник В. Гор-
ленко, художник Л. Жем-
чужников, К. Маковський,
М. Теплов та інші.

Ім'я О. Вересая потра-
пило на сторінки періодич-
них видань Франції,
Англії, Польщі, Австрії,
Німеччини, Чехословаччи-
ни, тощо.

Довгий, тяжкий, але і
славний життєвий шлях
пройшов «Гомер у селян-
ській свиті». Помер у
квітні 1890 року. Ховали
його усім селом. І мабуть
ніколи раніше на сіль-
ському кладовищі в Соки-
ринцях не збиралось
стільки люду.

Слава кобзаря пережи-
ла його. Про нього напи-
сані наукові розвідки, лі-
тературні й живописні твор-
и, спогади сучасників. На
його могилі завжди квіту-
ють квіти, йому споруджу-
ються пам'ятники. Ім'ям
його назвали вулиці, про-
водяться фестивалі коб-
зарського мистецтва «Ве-
ресаяє свято».

Він, як ні один інший
кобзар, своїм талантом
пропагував народне мисте-
цтво України далеко за її
межами.

Олексій САВОН.

До історії села Сезьок

Заснування села Сезьок (тоді хуотра) пов'язане з ім'ям Прилуцького полковника Лазаря Горленка. Це історична особа, яка декілька разів призначалася на цю посаду (1658—60, 61, 62, 1664—68, 1672—77, 1680—87 роки), а його ім'я, як простого козака, вперше згадується в козацькому реєстрі 1649 року.

Усе своє життя Лазар Горленко хоча й займав неодноразово й подовгу високу посаду серед прилуцької старшини, але назавжди в своєму побуті й поведженні з козацтвом, навіть простим, сам залишався простим козаком, за що його й поважали люди. З цього можна зробити висновок про те, що й тяжкого поневолення залежних від нього селян не було. І тим більше, що він завжди жив у Прилуках або ж перебував десь у поході. Раніше просте поведження командира в своєму війську було звичайним явищем, але при гетьману Самойловичу це вже була рідкість. Як пише О. М. Лазаревський, відомий навіть випадок, коли сусід Горленка Ян Христофорович захопив у нього частину землі і замість того, щоб проявити свою силу, полковник змушений (посполите селянство) в суд, про що існує архівний документ.

Характерною рисою Лазаря Горленка було ще й те, що він не був ні здирником, ні хабарником. За все своє життя він не заробив ні клаптика чужої землі і не був схильний до великого багатства, вдовольняючись тим, що в нього вже було. А закінчив своє життя добрий полковник дуже трагічно.

Під час Кримського походу в 1687 році Лазар Горленко знаходився зі своїм полком в загоні гетьманіча Григорія Самойловича. Звістка про поразку його батька владі гетьманування війська зустріло поблизу Кодака біля ріки Сури: Самойлович (1672—1687 рр.) не користувався авторитетом ні серед старшини, ні серед простого козацтва. Прилуцький

полк збунтувався, козацтво звинуватило старого полковника у вірності гетьману і його сину й кинуло його живого у вогонь. Це було перша темна, ганебна пляма на історії козаків славного Прилуцького полку. Тут між Самарою й Кодаком, Горленко й був похований. Прах його знаходився у цій першій могилі 10 років, а після цього син Лазаря, теж Прилуцький полковник Дмитро, з дозволу нового гетьмана Івана Мазепи, перебуваючи зі своїм полком у цих же місцях відкопав прах батька й перевіз його в склеп Густинського монастиря 15 вересня 1697 року.

Значним земельним власником Лазар Горленко став у часи початку Руїни, при гетьмануванні Івана Брюховецького (1663—1668 рр.). Цей гетьман і розпочав епоху руїни нашої держави своїми реформами, котрі анулювали значну частину автономії України й привели до розмежування українського суспільства на два табори: пануючий (козацька старшина з духовенством) і підневільний (посполите селянство). Хоча після закінчення національно-визвольної війни в 1654 році все населення Посулля, як і в цілому України, вважало себе вільним, але часи Руїни все змінили. Починаючи від Брюховецького і особливо при Самойловичу та й навіть при Мазепі трудове селянство поступово, але не ухильно йшло до нової панщини. Прилуцький полковник Лазар Горленко не входив до складу «славновісної» делегації гетьмана Брюховецького до Москви у вересні 1665 року, але він, як і багато інших, що «лизали п'яти царю», вірних слуг «царя-батьюшки» теж був милостиво ним нагороджений. У Прилуцькому архіві зберігається документ, який свідчить про нове поневолення наших пращурів, котрі лиш на де-

кілька років мали можливість дихати вільно. В ті тривожні часи від подібних документів стогнало все Посулля.

Ось деякі фрагменти цього документа: «1665 г. ноября 17. Царская грамота Прилуцкому полковнику Лазарю Горленку на дворянство и отчину, за его службу.

Божею милостию мы Великий Государь Царь и Великий Князь Алексей Михайлович пожаловали есмя нашего Царского Величества войска Заоружского, Прилуцкого полковника Лазаря Горленка, за его к нам Великому Государю... многие службы... и он, Лазарь, служил нам Великому Государю по своему обещанию верно и против неприятелей стоял твердо и мужественно, не склоняясь ни на какие неприятельские прелести и на подсылки, и бился не щадя головы своей, и поски над неприятелем чинил, и за его многие службы мы... пожаловали Лазаря, велели написати во дворяне и сю нашу... грамоту на дворянство дати. И бил челом нам... он Лазарь, чтоб нам пожаловать его... И мы Великий Государь... пожаловали в Прилуцком полку село Олшаное, пятьдесят дворов крестьянских, со всеми угодья, oprычъ козацьких дворов и земель, и два вешняка, дать ему велели и всем тем ему Лазарю Горленку владети и доходы с них надлежащие имети. И ему Лазарю Горленку вида к себе нашу... милости и жалованье, служити нам Великому Государю Царю и Великому Князю Алексею Михайловичу, всея Великия и Малыя и Белья России Самодержцу... и нашим детям... и нашим наследникам верно и всякого добра хотати... и наши повеления исполняти...»

Заволодівши частиною жителів села Вільшани, Лазар Горленко надумав заснувати новий хутір і через декілька років піс-

ля одержання царської грамоти, в його володіннях з'являються Сезьки. Нове поселення було засноване на лівому березі річки Полової, притоки Удаю, в 4 км на захід від села Вільшани. Спочатку Горленко поселив там одну молоду сім'ю з роду Вільшанських Сезьків і поселення так і називалося: «Сезьків хутір», але сім'я розрослась і дуже скоро хутір почав зватися «Сезьки» з наголосом на останньому складі, тобто-багато Сезьків. Згодом наголос у цьому слові перейшов на перший склад.

Розростання Сезьок при Лазарю Горленку відбувалося лише за рахунок його підневільних вільшанців, бо інших маєтностей він не мав. Тому першопоселенцями цього села, крім Сезька, вірогідно були: Артюк, Бабенко, Кобзар, Куриченко, Оксененко, Паниченко, Скрипка, Суховольський, Чорненко. А при синові Горленка, Дмитрові, та інших пізніших володарях Сезьок підселалась і жителі інших сіл: Брюховець, Гесць, Горбатий, Івченко, Кравець, Кунтучин, Калитенко, Корсунь, Ткаченко, Хабенко, Хустенко, Ризань та інші. В метричних книгах за 1810 рік в Сезьках з'являються прізвища інших вільшанців (Грищенко, Коваль, Мискун), а в середині XIX століття їх доповнюють Давиденко, Кайда, Мурай, Петренко, Плошко, Пінчук, Семирот, Солодай, Юрченко та інші. Історична доля сіл Сезьок і Вільшани дуже подібна, бо вони належали одним і тим же володарям.

Лазар Горленко був двічі одружений. Від обох жінок у нього було четверо синів: Петро, Іван, Степан і Дмитро. Мачуха, Єфросинія Горленко, яка пережила свого чоловіка на 26 літ, використала всі можливості, щоб маєтність родини була поділена на користь її рідних дітей Степана та Дмитра. Про це свідчать архівні документи: царська грамота, видана вдові Лазаря Горленка про пе-

(Продовження на 4-й стор.)

(Продовження).

Початок на 3-й стор.).
редання її та її сину Стеану сіл Вільшани й Сезьок з навколишніми землями та скарга Якіма Івановича, онука Лазаря Горленка до гетьмана Скоропадського 1712 року про нерівність розподілу між його батьком і дядьками.

З цих двох документів видно, що після смерті Лазаря Горленка деякий час селом Сезьками, як і Вільшаною, володіла його вдова з середнім сином Степаном. Пізніше все це перейшло під володіння його найменшого сина Дмитра Лазаревича, який вже через 5 років після смерті батька займав посаду прилуцького полковника, перебуваючи на ній дуже довго (1692—1709 рр.).

При Д. Горленку, в кінці XVII ст. в Сезьках була поставлена дерев'яна Покровська церква, яка простояла до середини XIX ст. В 1860 р. (уже при Фон-Ріктері) на її місці була збудована нова. З клирової книги Полтавської Єпархії відомо, що на 1902 рік при церкві вже була школа, церковна бібліотека, церковно-приходське опікунство. Церкві тоді належало більше 37 десятин землі, а прихожан тут було 13650 чоловік (6950 чол. і 6700 жінок), бо до цього приходу відносились ще й хутори: Гейці, Коломіїцеве, Вяскубайлівка, Дзюбівка та інші.

Протягом усього свого полковництва Дмитро Горленко отримував величезну підтримку від Івана Мазепи, бо найвірнішими однодумцями гетьмана, відносно майбутніх планів, на той час були саме цей полковник та ще Данило Апостол. Особливо Горленку він надавав перевагу через твердість його характеру й сильну волю. А той завжди використовував прихильність гетьмана до себе в своїх цілях.

На відміну від свого батька це був користолобивий здирник, котрий безбожно пригнічував своїх полчан, присвоюючи чужі землі й утопаючи в розкошах. Крім

До історії села Сезьок

Вільшани й Сезьок в його володінні було ще й багато сіл на Прилуччине (Сергіївка, Ковтунівка, Яблунівка, Білошапки, Ярошівка, Мамаївка, Калюжинці, Понори, Вечірки, Хаєнки, Ряшки (Ряски), Мокляки, Мала Дівниця й інші). Про його опальні роки, як патріота України й соратника Мазепи «Скарбниця» вже писала (№ 2 за 1993 рік, стор. 5). Історична доля села Сезьок після Дмитра Горленка освітлюється у О. М. Лазаревського. Після Полтавської катастрофи гетьманом Скоропадським село віддане на уряд сотнику Золотаренкові. Золотаренко Яків Кіндратович, виходець з Правобережної України, родич останньої дружини Богдана Хмельницького Ганни Золотаренкової, сотникувати почав ще при Івану Мазепі з 1690 року, котрий своїм універсалом затвердив за ним село Буди. На своїй посаді Золотаренко залишився й при новому гетьману в 1709 році, який віддав у його володіння ще й село Сезьки. Але згодом, у тому ж таки 1709 році Золотаренкові прийшлося залишити своє сотникування, бо ця посада була потрібна одному з братів гетьмана Скоропадського. У 1717 році Золотаренка викликали до Москви де він ледве уник слідства по обвинуваченні в участі в «Мазепівщині». Але з Москви його так і не відпустили і він звідти в Україну вже не повернувся. Землі Золотаренка (чимала площа між Колісниками, Будами, Сорочинцями й Половою) по заповіту залишились за його вдовою. В 1714 році вона вийшла заміж за Топальського сотника, Кліма Яншула, й продовжувала володіти Сезьками й Будами.

При гетьмані Апостолі (1727—1734 рр.) село Сезьки перейшло на уряд осавулу Прилуцького полку Панкевичу (1714—1723 рр.). Григорій Пантелеймонович Панченко

(пізніше Панкевич) був найстаршим сином Прилуцького міщанина Панька Оврамовича (звідки й прізвище). Крім нього від першого шлюбу у Панька була ще донька Параска, а від другого шлюбу — два сини: Йосип та Іван. Цей міщанин одружився на вдові грека Урсуса, Ганні, що мала в Прилуках крамницю, але була в боргах. Панько сплатив борги, став власником цих крамниць і сам зайнявся торгівлею. Григорій був «правою рукою» батька. Вони закупували крам в Україні й везли його в Сілезію, а звідти привозили «червоний товар». Григорія батько неодноразово посилав за кордон для набуття досвіду й знайомства з різними людьми.

В 1702 році після смерті батька Григорій успадкував від нього пристойну спадщину, котра дозволяла вже міщанину пробратися в козацьку старшину. При полковнику Носі, в 1714 році Г. Панкевич уже числиться осавулом Прилуцького полку. Призначення його на цю посаду відбулося не без сприяння цьому глухівських торгових ділків. Їхній вплив не дозволив також і змістити Панкевича з посади осавула, чого добивався новий прилуцький полковник Гнат Галаган. Але Панкевич і сам був теж «бита голова», умів і сам за себе постояти і займав посаду до самої своєї смерті.

Панкевич був одружений з дочкою Мединського, секретаря прилуцької ратуші і після смерті тестя став його спадкоємцем. Не дивлячись на переслідування Г. Галагана, Пенкевичу все ж удалось випросити у нього два села Сезьки й Буди. В Прилуцькому архіві зберігається документ про надання Панкевичу на уряд села Сезьки.

Після смерті Г. Панкевича по тодішньому звичаю вся маєтність дісталась його вдові, котра,

вже сама повинна була розділити все між молодими спадкоємцями. У них було три сини й дві дочки, але один з них, Іван, помер молодим, залишивши після себе дочку Евдокію. Двом іншим синам, Павлу й Федору, нічого з батькового спадку не дасталося, бо їхня мати пережила і їх. А вона розділила спадок між дочкою Івана Евдокією та онуками, дітьми своїх дочок. Одна з її онучок була одружена із значковим товаришем Михайлом Андрійовичем Марковичем, сином Лубенського полковника, котрим, крім декількох кріпацьких сімей в Сезьках, дісталась ще й Жадківка. Найбільша ж частина нерухомого майна все ж припала на долю Евдокії, але вона хоча й була заручена в Прилуках із сином значкового товариша Івана Романовича, втекла в Чернігів і там повінчалась з сином місцевого бургомистра Михайлом Карповичем. Не дивлячись на це, стара Панкевичка все ж заповідала Сезьки й Буди Евдокії Іванівні, при тій умові, якщо вона зуміє відсудити вказані два села у Будлянських.

На той час, у 1753 році Сезьки вдалося захопити чоловіку одній з сестер гетьмана Розумовського, Уласу Будлянському, а Буди перейшли до рук кількох інших володарів. За Будлянськими Сезьки числились аж до 1819 року. Треба підкреслити, що на початку XIX ст. останній з Будлянських також не був єдиним володарем Сезьок, про що свідчать архівні матеріали (Прилуцький держархів). Так, в церковних метричних книгах за 1810 рік в Сезьках числиться «господин корнет Маркович» і його кріпакі: Архипенко, Кітш, Кунчутин, Уголець, Хустенко та інші. Декілька кріпацьких сімей вже тоді належали й поміщнику Тишкевичу, нащадок котрого, колезький регістратор Василь Павлович (володар Тишківки) зберіг за собою право на них ще й у середині XIX ст., вже при Фон-Ріктері.

До історії села Сезьок

Після смерті Олексія Будяньського у 1819 році Сезьками, як і Вільшаною, аж до 1844 року, володіли різні нащадки, його далекі родичі, а з вересня того ж таки року ці два села в основному перейшли до рук жорстокого поміщика, німця Фон-Ріхтера, котрий володів ними аж до земельної реформи 1861 року.

Цікаво відмітити, що незабаром після вступу Фон-Ріхтера в свої права,десь в кінці 40-х — початку 50-х років XIX століття до Сезьок звідкільсь забрів вільний козак

Протащук, котрий орендував у Фон-Ріхтера чималий шмат землі під Сезьками, понад дорогою, що веде до Коломійцева. Він заснував на цій землі хутір, який так і числився в церковних книгах, як Протащуків. Але незабаром Протащук попав у повну залежність від кріпосника і в архівних документах вже числиться кріпаком Фон-Ріхтера. Все ж сім'я Протащуків

розрослась, сини відділились від батька, поставивши свої хати поряд з батьковою. Хутір розрісся і пізніше злився з Сезьками. А один з Протащуків пристав у прийми до Вільшанської дівчини, давши нове, вже вільшанське відгалуження цього роду. А про хутір тепер нагадує лиш саїтня пуста хата край села, господар якої вже давно переїхав жити на

хутір Комуна біля Вільшани.

На закінчення відмітимо, що за даними статистичного бюро Полтавського губерньського земства (перепис 1910 р.) Сезьки відносились до Вільшанської волості й мали 107 господарів, 607 душ населення і 639 десятин зручної землі. В селі було теслярів — 8, кравців — 1, майстрів по санях і возах — 16, столлярів — 1, ткачів — 22 (жінки), поденщиків — 18, службовців — 6, інших — 49 чоловік.

**Василь Плошко,
Вітольд Плошко.**

По рідному краю

Сьогодні туризм, мандрівки у нас не в моді, бо ми, у переважній своїй більшості, мандруємо нині по крамницях у пошуках дешевих продуктів, а ще по бюрократичних коридорах у пошуках справедливості й допомоги. А голубі екрани і динаміки, газети й барвисті афіші настирливо закликають — приїздіть у Полінезію, відвідайте Афіни, побувайте в Стамбулі, відпочивайте на Гавайських островах. І зараз уже їдуть, відвідують, відпочивають, бо ціни ж доступні. Ну, наприклад, мандрівка до Ізраїлю і Єгипту коштує всього лишень 500 доларів США. Цю суму хлопчина з Нью-Йорку, що розвозить телеграми по місту, може заробити за 5—7 днів. А ми? Для нас, грішних, навіть Карпати й Крим нині далі Гавайських островів. І це звичайно гірко і образливо. Але з другого боку, може хоч тепер люди схильні до мандрівок будуть більше пізнавати свій рідний край, землю своїх предків, цікавитись історичними пам'ятками на цій землі, оберігати їх?

Можливо ви не були у всесвітньо відомих парках Версалі чи Сан Сусі, Петергофі чи Архангельському, Асканії Новій чи Алуці, але ж, живучи все життя в Прилуках, ви, можливо, ще жодного разу не побували у чарівному Тростянці, розкішній Качанівці, затишних і милых Сокиринцях. А вони ж ось тут, поряд, під боком. А може ви ще й досі не

відвідали Густині? Чи не пройшлися по шевченківських місцях в Линовиці, Дігтярях, Білоріччі?

Ось про всі ці чудові місця ми й хочемо вам розповісти в «Скарбниці», запрошуючи разом з собою у захоплюючу подорож, для якої не потріб-

ні ні долари, ні навіть карбованці. Ви просто прокидаєтесь раненько у вихідний день, прихоплюєте в кишеню кусень хліба, і — в дорогу. Отже подорож перша —

ДО СВЯТОЇ ГУСТИНІ

Найліпше і найближче йти до Густині з центру

© Гетьман Петро Сагайдачний.

Прилук, повз старий міський базар, униз до Удаю, через Загреблю і Липинці. Колись, від першого мосту, відкривався чудовий краєвид на старий прилуцький вал з його церквами і соборами, з старовинними будиночками, зеленими садами. Нині вже нема старого мосту, а удайська течія перетята дамбою, під древніми валами набудували контор, майстерень, гаражів, парканів, поставили велетенський залізний бак. Не краще й на самій горі. Територія валу забудована бездумно, без всякого смаку і звичайнісінького здорового глузду. Тут і станція юних техніків «пришита» до старовинного флігеля, і котельня з високим чорним димарем, і незграбні базарні корпуси й ларки, ще й п'ятиповерховий будинок «посадили» між церквами. А ось і «обновка» світить під сонцем новенькою бляхою, ще один багатоповерховий житловий будинок на території колишньої козацької фортеці. Цей останній побудували, зруйнувавши археологічну пам'ятку — слов'янське поселення і могильник. Начебто більше й місця не було для цього будинку. Аж хочеться гукнути: «Люди! Побійтеся Бога, не плюндруйте древнє місто, збережіть старовину своїм дітям і онукам! Ми ж не останні на білому світі, будуть ще й після нас люди».

(Продовження на 6-й стор.)

До рідному краю

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

Ось так, гірко роздумуючи, переходимо мостом і, звернувши праворуч, заходимо до затишного колись села Лапинець, а ще давніше Чернявщини, яке було коліскою для Святителя Іоасафа та ще для нашого знаменитого письменника і вченого Білецького-Носенка. А нині це село майже все вмістилося в одну вулицю з промовистою назвою «Комінтерна». Тож проходимо повз стару тютюнову фабрику, засновану в минулому столітті прилуцькими купцями Рабиновичем і Фраткіним, далі, праворуч, садиба Льодіна з гарненьким колись, чималеньким будиночком, спорудженим у модерновому стилі на початку ХХ століття. В ньому довгий час розміщувалася школа, потім її ліквідували, а сам будинок комусь не сподобався і він довго стояв пустою, все ще гарний і ошатний, з чудернацькими круглими вікнами. Потім до нього бездумно «пришили» типовий магазин, а будинок перетворили на складське приміщення, заклавши цеглою вікна й двері. Ось так зник ще один чарівний куточок старих Прилук.

Неподалік звідси, по провулку Боброва, зберігся будиночок видатного нашого прилучанина вченого-філолога, письменника і педагога Павла Павловича Білецького-Носенка. Зараз цей будиночок затиснутий між новенькими котеджами і знайти його не зовсім просто, та й вигляд у нього надто вже жалюгідний — це напів-руїна. Частково збереглася й садиба з ставком, ровом і каналом, залишки старого саду. Поминувши залишки старосвіцької садиби, йдемо далі. Ось вулиця закінчується і ми на роздоріжжі. Одна дорога веде на Білещину, Вільшану, Ічню, друга — до Замістя, Капустинця, Густині.

Звернувши праворуч, проходимо мимо невеличкого хуторця. Звідси відкривається чарівний краєвид на широку зелену долину Удаю, на старовинні

Прилуки. А ось і перші будиночки давнього козацького села Замістя, відомого ще з 1618 року. Його ще тоді називали Гушчинцями, бо знаходилось воно серед густого лісу на високому лівому березі ріки і з'єднувалось з Прилуками мостом через Удай. Довгий час в селі знаходилась старовинна садиба, яка разом з кріпаками належала козацькому старшинському роду Величків, добре відомому в Гетьманщині. Потім, власниками цього маєтку стали Закревські. Це було невелике, але добре облаштоване господарство: два панські будинки серед гарного парку з тінистими алеями, затишними альтанками, старий сад, господарчий двір, поля і луки. Саме тут, у Замісті, Закревські зберігали цілу галерею фамільних портретів, серед яких були два портрети роботи Тараса Шевченка. Старий панський будинок у Замісті став притулком для знаменитого шевченківського портрета Ганни Закревської, Ганни-вродливої, в якій очі — «сніг, аж чорні», в яку до безтями закохався молодий Тарас. Її образ він проніс у своєму серці через все своє життя. Куди все поділося? Юна красуня Ганна чарує своїми очима, своєю неземною вродою відвідувачів музею Шевченка в Києві, а від її роду й сліду не залишилося. В Замісті нічого вже не нагадає про чарівний парк і палац Закревських. Ніхто з старожилів села вже не покаже вам місця, де стояла колись древня капличка, в якій майже три століття тому молився юний Святитель Іоасаф. За останні кілька десятиліть село невідомо змінилося. Зараз воно майже на сто відсотків нове. Немає вже старовинних рублених хат, немає зовсім клунь і комор, кілька років тому розтягли останній вітряк на околиці села. Старовина зникає і наші села втрачають

свій самобутній колорит, своє власне обличчя, свою неповторність. Вони стають дуже схожими, стандартними, безликими.

З пам'яток старовини в Замісті, на колишньому сільському вигоні збереглася невеличка цегляна однокупольна церквочка з дзвіницею — храм-пам'ятник святому Іоасафу Білгородському, побудована у 1913 році в пам'ять про ушавленого земляка. Нажаль ще й досі ні влада, ні люди не спромоглися відбудувати її, відновити у первісному вигляді. А це так необхідно саме тепер, коли починається відродження культури і духовності нашого народу.

Своєрідною пам'яткою є і стара, дерев'яна школа, збудована прилуцьким повітовим земством у 1911 році. Колись цей двоповерховий, ошатний будинок був окрасою села. Зараз він значно перебудований, але зберіг свої первісні об'єми. Будинок і донині слугує селу і використовується за своїм первісним призначенням.

Від центру села, обсаджена старими тополями дорога веде до Густині. За трасою Суми—Київ, повз березовий гайок у глибокій ярузі, виходимо на густинську дорогу й прямуємо далі. Ось перехрестя польових доріг — ліворуч дорога на Маціївку, праворуч — на Капустинці. Якщо вам дозволяє час — раджу звернути праворуч, не пошкодуйте. Капустинці — давній козачий хутір, заснований ще при князях Вишневецьких на початку буремного XVII століття прилуцькими козаками Капустами. Представники цього роду, прості козаки жили тут ще й зовсім недавно. А ще жили тут козаки Шкурати — нащадки густинського мельника Івана Шкурата, чи як його ще тоді називали Шкуратовича. Йому ще князь Ярема Вишневецький у 1643 році надав право володіти побудованим на його землях, на річці Удаї

водяним млином. А коли розпочалася визвольна війна проти шляхти, прилуцькі козаки обрали Івана своїм сотником. Довелося мельникові кинути своє ремесло, свій хутір та брати до рук шаблю і гнати ненависного Ярему аж до польського кордону, щоб потім не просити у нього дозволу мельникувати у власному млині. Геройські воював козак, любив і поважали свого сотника прилуцькі козаки за мудрість і відвагу, приглянувся він і гетьману Богдану Хмельницькому, бо вже в 1651 році командував Іван Шкурат славним Прилуцьким полком і водив полчан у пекельну, жорстоку і трагічну битву під містечком Берестечком, де й зложив свою буйну козацьку голову. Оце й був родоначальник великого роду Шкуратів-козаків і тільки прямі нащадки полковника Івана стали потім дворянами і вже стали не Шкуратами, а Шкуратовичами, на «великоруський» лад, по благородному. Останній відомий представник цієї гілки роду, прилуцький багач Володимир Павлович Шкуратов побудував у Прилуках для себе чудовий будинок у вигляді замку з романтичною баштою й шпилем з флюгером. Нині цей замок, на розі сучасних вулиць Горького і Гоголя, займає школа № 4.

Тепер в Капустинцях від давніх козацьких родів немає й сліду, а згодом не буде й від хліборобських, бо вже село майже повністю перейшло до рук міських «дачників». А покликали ми вас сюди, шановний мандрівнику, для того, щоб з високої гори, на якій притулюється це сільце, показати незабутній, чарівний куточок рідної української природи. Погляньте, яка гарна, яка прекрасна й привільна наша земля. Внизу, під високим блакитним небом, широко розкинулася удайська долина з сріблястою, мерехтливою стрічкою тихої ріки, з романтичними руїнами величких колись церков і мурів прадавньо-

(Продовження на 7-й стор.)

До рідному краю

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.). го монастиря. А огляньтеся навкруги. Мабуть тільки відразу і Прилуки з смолицями, і десяток навколишніх сіл: Манжосівку, Ділівці, Замістя, Боршню, Валки, Високе, Густиню, Заудаївське, Маціївку, Білешину. Які тут чудові краєвиди, яке роздолья для живописців і поетів!

З Капустинець стрімкою доріжкою спускаємось до густинської дороги, яка проходить через заболочену долину по старій монастирській гаті, насипаній ще сотні років тому, мабуть ще від часів заснування монастиря. Ще зовсім недавно, ось тут на протоці був старий дерев'яний місток, міцно зв'язаний з грубесних колес, а вся гать, з обох боків була обсаджена старими розлогими вербами. Дорога веде до Густині. Ось уже вигулькнули перші хатки села, що раніше звалось Слободою Підмонастирською, праворуч, на зеленому моріжку стоять старі липи, далі — залишки монастирського господарчого двору, рештки старого саду, ліворуч, майже під самим лісом біляють хатки Кривої Слобідки. Майже від самого господарчого двору і до стін монастиря тісняться кілька будинків, споруджених в останні роки на території монастирського саду.

І ось ми вже біля головної Миколаївської брами монастиря. Праворуч — мурована будівля монастирського двоповерхового готелю, з грубесними цегляними стінами. В центрі фасаду, на рівні другого поверху розташований чотирьохколонний портик, увінчаний трикутним фронтоном, до головного входу ведуть широкі сходи. Кам'яниця міцна, кремезна, з масивними квадратними колонами-стовпами, побудована у формах так званого провінційного класицизму. У двадцяти кімнатах-номерах готелю зупинялися богомольці-паломники, які приходили помолитись до Густині з усіх-усюд, виконуючи обітницю, дану Богові у тяж-

ку хвилину життя. Багаті заселяли світлі й затишні кімнати верхнього поверху, бідніші — вдовольнялися нижнім, напівпідвальним. Ця споруда, побудована у 1845 році, досить добре збереглася до цього часу, бо постійно використовувалась як житло.

Якраз навпроти готелю, на незграбному постаменті світить свіжою «позолотою» погруддя Леніна. Він немов нагадує — ось погляньте на зруйновану, сплюндровану й зневаже-

рами, якщо звичайно ми поважаємо себе, якщо встоїмо і знову не підемо в чужинське ярмо «за шмат гнилої ковбаси».

Тож давайте на часинку зупинимось ось тут перед старими мурами і згадаємо про славу історію Густині, яка сягає своїм корінням у сиву давнину.

Було це на зламі віків. Закінчувалося тривожне і тяжке XVI століття. Україна знемагала в польсько-литовському ярмі. Як згряя вороння налетіло зледачіле у розкошах

вайко. Повстання охопило величезні простори України і навіть частину братньої Білорусі. Тікали щодуху бундючні шляхтичі й улесливі ксьонзи. Та все ж і це повстання, як і багато інших, було жорстоко придушене, а самою ватажка чекала страшна мученицька смерть у Варшаві. Розлючене й перелякане панство веліло порубати Наливайка на шматки. По всій Україні пани жорстоко розправлялися над повстанцями. Але народ не міг терпіти наруги над собою — знову й знову здіймалось полум'я повстань проти гнобителів. В тяжкому стані у той час перебувала й пра-

© Дорога до Густині.

Фото 1930 року.

ну національну святиню і на того, хто був головним винуватцем всього того, що сталося з цілою нацією, з великим вільнолюбивим, добрим і працьовитим народом, який не захистив свою державність, свою незалежність, зневажив і забув свою рідну історію і культуру. І саме тут, на цьому самому місці, майже шістнадцяті століття тому сидів і малював Миколаївську браму геній нашого народу Великий Кобзар Тарас Шевченко. Ось кому потрібно встановити тут, під стінами відродженого з руїн древнього монастиря величній пам'ятник. Бо відродження, воскресіння монастиря уже не за го-

та неробстві панство на наші благословенні, багатющі землі, розхапавши угіддя разом з хліборобами, перетворивши їх у робочу худобу, називаючи бидлом, хамами, схизматами. Після Берестейської унії значно посилювся натиск католицизму. А тут ще зарізяки й людолови з Криму, які постійно знекровлювали наш народ, випалюючи села і міста, забираючи в неволю агарянську юних українців — цвіт нації. Єдиною опорою, єдиною надією народу було козацтво, слава Січ Запорізька. Наприкінці XVI століття Україна вибухнула народним повстанням, яке очолив славний козак Северин Нали-

вославна церква.

Ось про що розповідає густинський літописець. У 1600 році з Київського Межигірського монастиря на Прилуччину вирушили монахи Іоасаф, Єфимій і Геннадій. На Удаї вони облюбували затишний острів Густиню, оточений з усіх боків річкою з чистою й смачною водою, густим і високим як ліс очеретом. Тут було напрочуд гарно: на тихому плесі виблискували під сонцем білі як сніг лілеї, врунилося розкішне латаття. В прибережних плавнях водилася сила-силенна неполоханого птаства, річка кишіла рибою.

(Продовження на 8-й стор.).

По рідному краю

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.
Та ще й острів заріс густим лісом: могутні дуби-патріархи, тендітні берізки, запашині липи. Острів був дійсно райським куточком.

Монахи звернулися з проханням до володаря цих земель князя Михайла Вишневецького, дозволити їм започаткувати будівництво православного монастиря на острові Гутині, за сім верст від міста Прилук, яке тільки-но почали відбудовувати на древньому городищі.

Князь Михайло і особливо його молода дружина Раїна, які були оборонцями православ'я в Україні, не тільки дозволили монахам порядкувати на острові, але й всіляко почали допомагати їм. Та зла пригода надовго затримала будівництво. У цей час на Вишневецьчині з'явився претендент на московський трон молодий царевич Дмитрій, або як його потім назвали самозва-

нець, чи Лжедмитрій. Король польський Сигізмунд прийняв його як царевича, заповнивши й українських козаків, що це дійсно справжній син царя Івана Грозного, якого хотіли вбити за наказом Бориса Годунова, а йому вдалося врятуватись. Тож і пішли наші козак на Москву допомагати полякам відновити справедливість, це був 1604 рік. Під час походу, коли польське вій-

сько гнало московських воевод з Чернігова і громило й палило захоплений після запеклого бою Новгород-Сіверський, військо царя Бориса люто нищило все живе у нас на Прилуччині. У беззахисному місті, яке тільки-но спиралося на ноги, московські вояки вирізали всіх до єдиного, як говорить історик: «...и жителей оного, числом до 300, старых и малых, детей и женщин, умертвили без пощады».

(Далі буде).
Георгій ГАЙДАЙ.

ДВІ ЛЕГЕНДИ

По О. М. Лазаревському («Історія Прилуцького полку») виникнення назви сіл Мала й Велика Дівця, заснованих на початку XVII ст. (перша історична згадка про Малу Дівцю відноситься до 1628 р.) виникла від назви річки, на березі якої вони розташовані. Це річка Галка (колись р. Дівця). І така думка наймовірніша, бо ця закономірність за деяким лиш виключенням спостерігається всюди на планеті. Але наш поетичний український народ не змирився з таким простим і логічним поясненням і створив про це красиві легенди, про які я й хочу розповісти читачам «Скарбиці». Про ці легенди я дізнався від Пушкаренка О. Й., а він у свою чергу почув їх ще в 20-ті роки від свого учителя й рідного дядька Плошка Івана Васильовича. Але перше ніж передати легенди розповім коротко про щойно згадану людину.

Уродженець с. Малої Дівці, колишній житель міста Прилуки. Олександр Йосипович Пушкаренко в 1925 році виїхав на Донбас, де й проживає дотепер. На початку 30-х років до нього переїхали й розкуркулені батьки. О. Й. Пушкаренко пройшов тяжкий шлях війни 1941—1945 років. Після повернення з фронту організував у місті Новошахтинську (Ростовська на Дону обл.) красзнавчий музей, де й до цього часу без зміни працює завідуючим, а йому вже 88 років. Являючись почесним громадянином м. Новошахтинська, Олександр Йосипович залишився палким патріотом України, зберігши навки любов до рідного краю. Листи мені пише українською мовою.

Так ось, в пам'яті О. Й. Пушкаренка зберігся спогад про легенду виникнення сіл Мала й Велика Дівця, та про ріку Галку. Територія, де розташовані названі села у XVII ст. належала українським магнатам Вишневецьким, а у цих селах, звичайно ж, жив один з їхніх управителів. І ніби той управитель з наказу магната утворив дві економії: одну, де тепер Мала, другу де тепер Велика Дівця. Цей управитель мав двох дуже не красивих дочок, котрі так і лишилися до кінця

свого життя в старих дівках, бо ніхто не хотів одружуватися з «рудими та зозулястими». Поміраючи, управитель заповідав старшій дочці економію, що за річкою, а меншій — той маєток, де дотепер жив сам. Після смерті батька сестри стали жити, кожна при своїй економії, а села, які там утворилися з того часу почали зватися Малою (менша дочка) й Великою (старша дочка) Дівцею.

Друга легенда відноситься до виникнення другої назви річки «Галка» яка, як уже було сказано, спочатку звалася «Дівця» і яка давно вже перетворилася в болото. Коли відбулася ця зміна, поки що невідомо, а ось у народі існує така легенда.

Давно колись, чи то у XVII, а чи на початку XVIII ст., але задовго до появи поміщика М. Г. Макарова, в руках якого на період земельної реформи 1861 р. опинилися майже всі малодівціцькі землі, в Малій Дівці жив старий поміщик. Можливо, це був якийсь управитель Дмитра Горленка, а чи то вже старий тесть Івана Скоропадського, за котрим цей гетьман у 1713 р. своїм універсалом затвердив с. Малу Дівцю. Цей поміщик у своїх покоях мав молоду й красиву підневільну дівчину Галю, в котру дуже закохався. Старий поміщик переслідував дівчину, не даючи їй спокою, намагався насильно заволодіти нею. Але Галя кожного разу відбивалась і тікала від нього. Врешті-решт цей володар звелів Галі лягати спати з ним на ніч, але й від цього дівчина все таки відсадувалася. Одного разу поміщик все таки замкнув дівчину в своїй опочивальні й там згвалтував її. Красуня не витримавши такого сорому й ганьби, вистригнула у вікно й кинулась в річку Дівцю. Кохання старого поміщика після цього нещастя ще дужче посилювалось, він щодня виходив на берег річки і тяжко ридав примовляючи: «Галочко моя любя, Галочко моя мила, нащо ж ти так зробила, нащо свій вік вкоротила?». Після цього люди й стали звати річку Дівцю Галкою, набагато пізніше й залізнична станція отримала цю назву. Правда ж красиві легенди?

Вітольд Плошко.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденомідза, 39.
Красназнавчий музей. Редакція газети «СКАРБИЦЯ».
Телефон: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Я. М. КАРПІЛЕНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 2615. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

Народний календар

СІЧЕНЬ

У нас в Україні день святкування Нового року за останнє тисячоліття змінювався тричі. До 988 року Київська Русь відзначала початок року на весні, у березні. У цьому була своя логіка. Народна мудрість підказувала, що рік треба починати тоді, коли після довгої виснажливої, а часом голодної й холодної зими, починало пригрівати весінне сонечко, починав танути сніг, з'являлися перша трава, перші квіти. Оживала природа, оживали й люди. Але після запровадження князем Володимиром Святославичем християнства на Русі, церква зламала віковічні народні традиції і перенесла Новий рік на вересень. Та й це було ще не все, бо вся Європа, під впливом католицизму, початок року вважала січень. Російський цар Петро I, щоб не відставати від Європи, до якої він спрорубав вікно, і собі, в своїй імперії запроваджує відзначення Нового року на січень. Проте й ця дата не була остаточною. Уже в нашому столітті, після революції початок року змістили на 14 днів уперед і з

тих пір співіснують дві дати початку року: офіційна — 1-го і релігійна — 14 січня.

Січень, другий місяць зими, є чи не найхолоднішим. Вважають, що й сама назва місяця пов'язана з холоднею — сікти снігом. Про це народ склав чимало прислів'їв і приказок:

Січень снігом січе,
а мороз вогнем пече.
Сонце блищить,
а мороз тріщить.
Січень без снігу —
літо без хліба.
Січню морози,
а лютому — хурделиці.

Традиційно, саме на січень рипадає найбільше свят. Пов'язане це з тим, що хлібороби взимку відпочивали від тяжкої праці, тому й дозволяли собі святкувати, на перший погляд не такі вже й визначні свята. Пояснювалось це дуже просто: святкували залюбки, бо часу вільного було удосталь, та й відносини між людьми були

набагато кращі, тепліші, не те що зараз. Отже й згадаймо, як колись, у добрі старі часи святкували в січні наші предки, у нас на Прилуччині.

2. січня. Гната.

(Святого великомученика Ігнатія Богоносця)

У цей день не прями. Жінки випікали коржі, роржики, печиво. З цього дня вже починали готуватися до Різдва. Дівчата, зібравшись на вечорниці, вже не прями й не вишивали, а робили різдвяні й новорічні прикраси: павуки або павучки і їжаки. Павучка виплітали з соломи, прикрашали шматочками кольорового паперу чи тканини, а потім підвішували посеред хати до сволака. Коли по хаті ходили, чи відчиняли двері — павук повертася, крутився, наче живий, викликаючи захоплення у дівчорі. Серед дівчат були справжні майстрині цих іграшок.

4 січня. Насті.

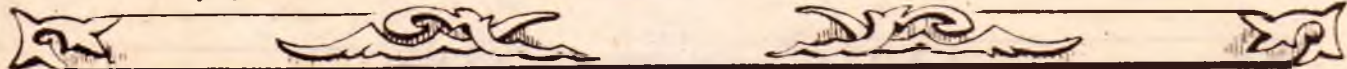
(Великомучениць Анастасії й Феодотії)

До цього дня на селі старалися наколотити дров, наготувати для худоби січки і взагалі, готувалися до святка, пам'ятаючи стару приказку: «Скоро Настя на помості запросить три празники в гості».

6 січня. Святвечір, багата кутя.

(Преподобної мучениці Євгенії і преподобного Миколая.)

Це було одне з найурочистіших свят напередодні Різдва і наймилиших для дівчорі. Ось як воно проходило. Вдень господиня готувала на вечерю першу кутю, яку ще називали багатою, бо крім самої куті готували ще не менш як одинадцять пісних страв. Серед них обов'язково мали бути борщ, риба, картопля з грибами, пироги з квасолею й капустою, узвар. Кутю варили в печі, в череп'яному горщику з доб-
(Продовження на 2-й стор.)

СІЧЕНЬ

Іній — на мокре літо,
врожайне на хліб.

Ожеледь — вродять добре
горіхи, ягоди.

Сніг — вродять яблука.

7 січня. Різдво.

(Різдво Ісуса Христа)

Одне з найбільших релігійних свят, з ним пов'язують народження Ісуса Христа. З початком Різдва дозволялося вживати скоромне. До цього свята у кожній господі кололи свиней, щоб наготувати м'ясних страв. У цей день, за старовинним звичаєм ходили один до одного в гості, забуваючи образи й непряність. Але до обіду намагалися не ходити до сусідів. Особливо не бажаними були відвідини жінок. Вважалося краще, якщо до хати першим заходив хтось з чоловіків, його приймали з радістю і обов'язково пригощали й частували.

Добре погостювавши літні люди збиралися в гурти, а молодь, згуртувавшись у ватаги і обравши собі ватажку, починала колядувати. Для цього виготвляли красиву, яскраву звізду, яку носив ватажок на високій жердині. Заходили на кожне двориче і поспитавши дозволю у хазяїна, співали пісень-колядок, в яких добрим словом згадували й господаря з господинею і їх діточок, зичили їм щастя і здоров'я: Колядників щедро обдаровували не тільки солодошами, але й ковбасами, паляницями, пирогами, грошинами. Вважалося, що чим більше колядників побуває в господі, тим щедрішим і щасливішим для родини буде Новий рік. Молодь, наколядувавши собі припаси і гроші, влаштовувала на другий день «великі вечорниці». Гуляли й веселилися цілий день. За різдвяним днем передбачали погоду і врожай:

Якщо сонячний день —
урожай на хліб.
Якщо йде сніг — буде
урожай на озимину.
На Різдво зелене — на
Великдень забіліє.
Бруньки під стріхою —
урожай на ячмінь.

8 січня. Богородиця.

(Собор Пресвятої
Богородиці).

Це було традиційне жіноче свято, пов'язане з Матір'ю Божою, а також і з земною жінкою-матір'ю. Того дня жінки не бралися навіть за легку працю, особливо ті, що збиралися стати матерями. Не працював навіть чоловік вагітної жінки. Вважалося, що у того, хто порушить цей звичай, може народитися дитя зі зрослими пальцями на ніжках; чи й зовсім безпала. На це свято молодіці обов'язково відвідували бабів, які приймали у них роди, приносили їм вечерю, щось дарували.

9 січня. Степана.

(Апостола і першомученика
Стефана).

У цей день не працювали, святкували, ходили в гості. По господарству виконували лише найнеобхіднішу роботу. Особливо було гріх прясти. Дівчата збиралися гуртом до когось в хату і цілий вечір співали. Як правило цей день був морозний: «Прийшов Степан — на ньому червоний жупан».

13 січня. Меланки.

(Преподобної Меланії
Римлянки)

Знову варили кутю, але вже зі смальцем, пекли млинці, пироги, печиво, бгали вареники з сушеними грушами, сиром, варили домашні цукерки з молока і цукору. Як тільки смеркалось, починали ходити щедрувальниці. Дівчата збиралися в гурт, обирали Меланку й Василя. Одну з найгарніших дівчат наряджали нареченою, а іншу — одягали парубком у широкі, яскраві штани, вишиванку, свитку, баранячу шапку, малювали їй сажею ву-

(Закінчення на 3-й стор.).

СІЧЕНЬ

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

са. Носили з собою букет з засушених безсмертників, васильків, паперових свічками. Зайшовши до хати, запалювали свічки й починали співати щедрівок. А в цей час парубки теж «водили Меланку», тобто найдотепнішого жартівника, перевдягнутого в жіноче вбрання. Щедрували й дівчатка-підлітки, гуртом чи поодиночі.

Цього вечора за столом збиралися всією родиною, кожен одягав нову, чи свіжовипрану і випрасувану, чисту сорочку - вишиванку. Іли обов'язково кожен своє, міченою спеціальною міткою, ложкою. Після вечері господар з сином брали миску з кутею, сокиру, солом'яні перевесла й виходили до саду. Обходили всі дерева і постукуючи обухом по стовбурах, господар просив яблуньки родити, обіцяючи зрубати на другий рік ту, яка менше плодоносить. Після цього кожне дерево перев'язували перевеслами.

Після щедрювання дівчата ворожили, а парубки у цей час бешкетували, викрадали у когось хвіртку, а потім вимагали у господаря могорича. У цей же день завбачували погоду і врожай:

Який перший день Нового року — такий і весь рік буде.

Як Меланка — такі Петро й Павло.

Якщо на Новий рік сніг — густа буде гречка.

Відлига на Меланки — на тепле літо.

Небо зоряне — врожай на гриби.

Іней на деревах — буде врожай на хліб.

Ожеледь на гілках — врожай на яблука.

14 січня. Новий рік.
Василя.

(Святого Василя
Великого)

Святого Василя вважали покровителем хліборобів і тому в його день годилося засівати оселі збіжжям. В основному це робили хлопчачи і юнаки. Хлопчик брав у рукавичку житне або пшеничне зерно і, ставши перед іконами, засівав у

власній хаті, вітаючи батька й матір з Новим роком, бажаючи їм щастя і здоров'я. Батько дарував синов гроші й гостинця. Потім хлопець оббігав сусідів і родичів. Намагалися почати засівати першими, відразу після півночі, за що одержували найкращі дарунки.

На новий рік ялинки у нас ставили лише дворяни, поміщики, взагалі багаті люди. Чомусь ялинка вважалася дуже давнім символом Нового року, а насправді її запровадив цар Петро I на початку XVIII століття. У нас в Україні звичай ставити ялинку на Новий рік довго не приживався, він був чужий. Прості люди, готуючись до зустрічі Нового року, прикрашали празничовими рушниками ікони в хаті, стіл накривали білою полотняною скатертину, кляли гарну духмяну паляницю. Добре було б повернутися до прадідівського звичаю й сьогодні і не нищити мільйонами лісових красунь кожного року.

18 січня. Голодна кутя.

(Святої мучениці Феони).

Цього дня готували третю кутю, яку називали голодною, через те, що після вечері до наступного дня, доки не освятять воду в річці, люди говорили й нічого не їли. У ці дні стояли знамениті хрещенські морози, це була найхолодніша зимава пора. Вечеряли всією родиною. Господар, набравши ложку куті, жартома звертався до замерзлого вікна й присоглашав: «морозе, морозе йди до нас куті їсти, а не йди на жито, пшеницю і всяку пашеницю». Господарю допомагали й діти, гукаючи біля вікна і запрошуючи мороза до вечері. Вже потім жартували й парубки. Вони ходили по дворах, а особливо до тих господ, де жили дівчата на виданні й грюкали дрючками у ворота, тини й стіни, гукаючи: «геть кутя з покутя, а узвар на базар». Діти лякалися, але

ніхто не ображався, бо такий був прадавній звичай.

19 січня. Водохреща.
Йордань.

(Хрещення Ісуса Христа)

Це було останнє велике завершальне різдвяно - новорічне свято. З самого ранку чоловіки йшли на річку, чи ставок, вирубували з льоду і встановлювали великий хрест. Його гарно, рівненько обтесували, прикрашали візерунком і підфарбовували червоним буряковим квасом. Біля примороженого хреста з льодових брил споруджували аналої, а поряд вирубували велику ополонку. Потім сходилися люди, приносили з церкви ікони, корогви, приходив священник, який виголошував молитву і освячував воду, занурюючи в ополонку срібний хрест. Після цього випускали в повітря голубів, принесених хлопчачими з дому за пазухою, зчинялася стрілянина. А то ще знаходився сміливець, що роздагнувшись стрибав у крижану воду з головою. Його з сміхом і вигуками дружно витягували на лід, обтирали, пригощали горілкою і загортали в теплого кожуха. Дівчата вмивалися освяченою водою, щоб бути здоровими й красивими. Цю воду зберігали потім по хатах і вона цілий рік не псувалася. Нею лікувалися, освячували оселі, худобу, збіжжя.

До Йордані, в усі святкові дні, дівчата і жінки не ходили по воду і навіть не прали білизну, бо можуть чорті вцепитися. Інша справа після того, як вода освячена, тоді не страшно.

З святом Водохреща пов'язані й прикмети:

День погожий, теплий — буде неврожай на хліб, а якщо пасмурно — хліба буде вдосталь.

Іде густий лапатий сніг — на гарний врожай.

Повний місяць — на весняну повінь.

Зоряна ніч — врожай на горіхи і ягоди.

20 січня. Івана Предтечі.

(Собор святого
Іоана Хрестителя)

З цього дня закінчувалися зимові святки і дозволялося працювати. Жінки починали шити, прясти й ткати. У зв'язку з цим тепер уже говорили: «Після Івана Предтечі хто не працює, того б'ють у плечі», або «Прийшов Іван Предтеча та й забрав святки на плечі».

25 січня. Тетяни.

(Святої мучениці Тетяни).

На цей день примічали, якщо на протязі всього дня вигляне сонечко, то рано прилетять з вирію пташки, а якщо йтиме сніг, то буде дощове літо.

В січні є багато прикмет, за якими люди завбачували погоду, прогнозували майбутній врожай, ось тільки деякі з них: якщо дерева раз-по-раз вкриває іній — чекай щедрого врожаю; якщо часті відлиги — буде холодне літо; холодний січень — провісник жаркого літа.

Є ще й такі прикмети: на сніг і хуртовину — кінь лягає на землю, співає снігур, ліс шумить без вітру, сорока лізе під стріху, блідний, покритий легким туманом місяць;

на морози й холоднечу — кільце навколо місяця, вечірній зіркопад, розкричалися ворони, пишуть вранці синиці, горобці ховаються під стріху, гусак ховає голову під крило, або стоїть на одній лапці, кури ховаються в повітку, дуже рипить сніг, дим з димаря в'ється стовпом;

на відлигу — вилізять з нір і бігають миші, пітніють віконні шибки, сніг повітря над лісом, дзвінко кричать галки, увечері розспівалися півні, почорнів ліс чи гай.

Георгій Гайдай.

Сіяч добра і правди

Сьогодні, вивчаючи історію Прилуччини, можна з впевненістю сказати, що без роду Маркевичів вона багато втратила б. Старовинний козацький старшинський їх рід дав Україні визначних громадських і державних діячів, письменників, військових. Згадаймо генерального підскарб'я Якова Марковича, котрий з 1717 по 1767 рік вів щоденник, який згодом став одним з найцікавіших історичних джерел XVIII століття. А Микола Андрійович? Історик, письменник, етнограф, автор п'ятитомної «Історії Малоросії» і безлічі дослідницьких праць, добрий знайомий Шевченка, Пушкіна, Рилєєва.

Згадаймо добрим словом ще про одного представника цього славного роду. У 1817 році, після розподілу батьківської спадщини Петру Івановичу Маркевичу дісталось 100 кріпацьких душ, земля, вітряк і гуральня в селі Смош, та ще шинок в Переволочній на Прилуччині. Переїхавши в Смош, новий господар побудувався і став там жити. Так поселилися Маркевичі в Смош.

Сини Петра Івановича — Іван і Костянтин були військовими. Після відставки Костянтин Петрович був членом Прилуцької межової контори, жив у селі Гурбинцях Прилуцького повіту. Іван служив у знаменитому Охтирському гусарському полку, але через хворобу змушений був залишити військову службу. Одружившись з Любов'ю Олександрівною Брежинською, поселився він у батьківському маєтку в Смоші і заміло молоде подружжя в любові й злагоді. Десятеро дітей подарувала Любов Олександрівна коханому чоловікові. Назаль п'ятеро померло ще в малолітньому віці, а ось чотири сини і дочка стали їх гордістю і славою.

Петро і Митрофан обрали військову кар'єру і обидва дослужилися до чинів генерал-майорів. Василь керував друкарнею урядового сенату в Петербурзі, а Олексій став професором Новоросій-

МАРКЕВИЧ Олексій Іванович.

ського університету.

Народився Олексій Іванович Маркевич 16 березня 1847 року в селі Смоші Прилуцького повіту. Ріс жвавим, темпераментним і непосидючим хлопцем, всюди встигав, про все дізнавався, все перепробував. Читати почав з трьох років. В домі на той час не було підручників, тому брати вчилися читати по кулінарній книзі, а Олексій не захотів і вчився по романах популярного тоді французького романіста Поля де Кока.

З навчанням йому не повезло: починав учитись в одному закладі, не закінчивши переходив до іншого. Темпераментний характер хлопця, його романтична душа жадали пригод, пізнання невідомого і незвичайного. Він рано починає самостійне життя, забезпечуючи себе матеріально і дбаючи про свою освіту. Ще неповнолітнім полишив гімназію і майже зовсім без грошей поїхав до Москви, не знаючи де буде там мати притулок і за що

істи. Працював прикажчиком магазину рукавичок, військовим топографом, приватним учителем, був слухачем різних курсів, спілкувався з бродягами, а щоб уповні пізнати їх життя то й іноді жив разом з ними. Якийсь час був навіть актором. І в той же час, він багато читав, захоплювався театром, цікавився громадським життям, відвідував студентські гуртки.

Повернувшись додому, Олексій Іванович невдовзі вступив до Костянтинівського межового Інституту, але не закінчивши його переходить до Ніжинського ліцею князя Безбородька. Тут знаменитий на той час професор Лашинюков захопив юнака Історією. Тут, у Ніжині, Олексія Маркевича відразу прийняли до вищого провінційного товариства. Був він гарний хлопець, високий, могутньої статури, добродушний і веселий. Прекрасний танцюрист, веселун і вигадник, він відразу став кумиром для міських красунь і поміщицьких доньок. До то-

го ж він був і справжнім лицарем, людиною честі. Так, пообіцявши одній прилуцькій красуні потанцювати з нею на балу, він після лекцій в ліцеї, на перекладних чимдуж поспішає з Ніжина до Прилук. Тут, прямо на заїжджому дворі переодягається у фрак і як ні в чому не бувало з'являється на балу, полонивши серця юних красунь. А після балу, знову на перекладних 70 верст добирається до Ніжина і ранком з'являється на першій лекції в ліцеї.

Невдовзі професора Лашинюкова переводять до Києва і Маркевич відразу ж втратив всякий інтерес до ліцею і залишає його з надією вступити до Київського університету, де надіявся знову бути учнем любимого професора. Але професор раптово помер і Олексій Іванович поїхав не до Києва, а в Одесу щоб там вступити до університету. Але для вступу в університет потрібно було скласти ще й додатковий екзамен в гімназії. Він почав відвідувати лекції в університеті й готуватися до екзамену. Завдяки своїм винятковим здібностям Маркевич через півтора року успішно здав додатковий екзамен в Рішельєвській гімназії і кандидатський в університеті.

Після закінчення університету в 1869 році, Олексій Іванович отримує посаду учителя історії й географії в Таганрозькій гімназії. Попрацювавши два роки, він знову повернувся до Одеси. Працював викладачем в різних учбових закладах і одночасно працював над дисертацією, яку й захистив у 1879 році в Київському університеті св. Володимира. З 1880 року почав читати лекції в Новоросійському університеті (Одеса) по російській історії. Олексій Іванович був немовби створений для аудиторії. Він міг простою, зрозумілою мовою, живо і цікаво, майже без попередньої підготовки прочитати лекцію на яку завгодно тему з історії й лі-

Сіяч добра і правди

тератури. Його лекції викликали незмінний інтерес у слухачів. Ними він прищеплював молодим людям любов до вітчизняної історії, літератури. Не одна тисяча людей завдячує йому за те, що зміг зацікавити до ґрунтовного читання, збирання цікавих і цінних бібліотек.

В 1889 році Олексій Іванович захистив дисертацію на ступінь доктора російської історії і його признають екстраординарним професором Новоросійського університету. Прекрасне знання історії півдня України і міста Одеси, місцевості і людей, велика працездатність, а також і велика бібліотека й цінна збірка історичних документів — все це допомагало йому в роботі. Олексій Іванович був людиною неприборканою енергій і великої доброти, людиною «живописного характеру». Він був «живописним» в усьому: в біографії, зовнішності, манері розмовляти, в своїй різнобічній і бурхливій діяльності. Погляньте на його портрет. Масивна постава, круте високе чоло, розкішна за сивиною борода, проникливий погляд розумних допитливих очей — справжнісінький козак-запорожець, хоч ліни з нього Тараса Бульбу. Його монументальна, дещо громіздка статура, знаходилась в прямому протиріччі з його вражаючою рухливістю і добродушністю, ласкавістю й теплотою.

Життя вченого в Одесі вирувало і кипіло. Вставав о дев'ятій ранку, бо лягав не раніше четвертої години ночі. Відразу ж сідав за роботу, а потім бігцем поспідавши, біг на лекції, яких у нього завжди було безліч, бо був одним із найпопулярніших викладачів Одеси. Повертався додому о п'ятій вечора, пообідавши і відпочивши півгодини, знову сідав до роботи і просиджував до глибокої ночі. В Одесі він підготував і опублікував кілька сотень наукових праць бібліографічного, біографічного, генеалогічного характеру, а також з історії півдня

України, з історії літератури.

У 1895 році, як згадували сучасники вченого, з якихось невідомих дріб'язкових причин йому довелося залишити свій улюблений університет. Це було тяжким ударом для професора, бо він уже звик своєю дотепністю, блискучим талантом, силою темпераменту, підкоряти слухачів. Він не уявляв себе без великої аудиторії, яка відповідала б його великій постаті, його могутньому голосу. Маючи величезні знання він не міг жити, не передаючи їх іншим.

І Олексій Іванович знаходить іншу аудиторію. Він читає публічні лекції в різних місцях і для різноманітної аудиторії. Із його численних лекцій можна скласти цілі курси і деякі, як наприклад, курс лекцій з російської літератури, які він читав багато разів публічно, збереглися в рукописах і готові до друку. Вчений знайомив слухачів з українською історією, з творчістю Шевченка, Гоголя. Слава про талановитого лектора рознеслася далеко. Його запрошують з лекціями до Тирасполя, Кишенева, Бендер, Херсона, Севастополя, Симферополя.

Олексій Іванович завжди залишався веселим і дотепним, невтомним трударем на науковій ниві. Він ніколи не був стороннім спостерігачем, завжди і в усе вмішувався, все йому було потрібно і він сам був потрібним для всіх. Ці риси властиві всім талановитим по справжньому людям і життєлюбам.

Маркевич був міським і земським гласним, почесним мировим суддею, членом правління слов'янського благодійного товариства, членом правління і редактором «Записок» Кримського гірничого клубу і ще членом багатьох інших товариств. В Одесі не було такої благодійницької акції, в якій би Олексій Іванович не прий-

мав діяльної участі. Всі, хто його знав, стверджували, що він був плідний і чесний громадський діяч, говорили навіть напівжартома, що тільки маючи сто рук і сто годин в добі можна встигнути зробити ту роботу, котру добровільно зваливши на свої могутні плечі виконував О. І. Маркевич.

Ранок його був схожий на міністерський. На письмовому столі лежала купа свіжої кореспонденції — листи, запрошення на засідання і лекції, коректура. Без перестанку приходили відвідувачі й переважно з проханнями й скаргами. Для нього досить було того, що люди на зверталася за допомогою — значить в неї була в цьому потреба. Приходили з проханням допомогти вступити на навчання, дати рекомендацію на місце, переглянути вірші. Журналісти заходили, щоб дізнатися про свіжі новини, а старенька бабуся, щоб допоміг придбати топливо на зиму. Олексій Іванович користувався загальною шаною й симпатією, він був для всіх доступним.

З самого початку перебування в Одесі О. І. Маркевич став активним членом Одеського товариства історії і старожитностей російських, а потім і незмінним його секретарем до кінця своїх днів. Багато його статей, розвідок, доповідей було вміщено в друкованому органі товариства «Записки Товариства».

Бувають такі люди, без яких не може жити література, саме навколо них завжди вирує літературне життя. Ось таким і був наш земляк. У своїх працях і наукових розвідках він не забував і свій рідний край і свій родовід. У часописі «Київська старовина» він опублікував статті «Марковичі» і «Справи про Марковичів в таємній канцелярії». У списку праць Олексія Івановича є його примітка, надзвичайно цікава для нас: «кое-що у мене еще

в рукописах, дома, таксе, що следовало би напечатать, а именно... стаття о Прилуцщине».

До заслуг вченого потрібно додати й те, що він був українофілом, тобто патріотом України. «Українофільство это в нем было такого глубокого, просвещенного характера, что, конечно, никем и никогда не могло быть поставлено ему в вину. Он любил малорусскую нацию такой высокой гуманной любовью, которая делает только честь человеку. Это была любовь к народу, своему народу. В такой любви нельзя упрекнуть. Напротив, такая просвещенная любовь возвеличивает человека» — писала газета «Южное обозрение».

5 червня 1903 року Олексій Іванович помер від серцевого удару. Поховали його 7 червня. Віддати останні почесні прийоми люди різних станів і класів. Тут були градоначальник, міський голова, професори, судді, ректор університету, вчителі, лікарі, гласні думи, представники бірж, члени різних благодійних товариств, купці, чиновники, робітники, ремісники, обивателі. Домовину від університету несли на руках до самої могили робітники — слухачі й шанувальники його лекцій для простого народу. Слідом їхали дві колісничі з безліччю вінків, серед яких був і вінок з живих квітів, з написом на стрічці: «Сіячеві добра, освіти і правди Олексієві Івановичу Маркевичу від земляків».

Олексій Іванович залишив після себе гарну, любовно й зі смаком підібрану бібліотеку (більше 20.000 томів), в якій переважали книги з історії України, літературознавства, українознавства. Бібліотеку успадкувала дружина вченого Любов Семенівна (Москалева), яка всі книги з історії й українознавства пожертвувала Чернігівському музею в доповнення до скарбів подарованих чернігівцям В. В. Тарновським.

(Закінчення на 6-й стор.)

Сіяч добра і правди

(Закінчення.)

Початок на 4-й стор.)

Збираючи матеріали про нашого славного земляка, захотілося побувати там, де він народився і провів своє дитинство, походити по тих місцях, які були милі його серцю, дізнатись, чи не залишилося якої пам'яті, пов'язаної з родом Маркевичів. В Смоші зустрівся з Н. С. Ярмоленко, яка добре пам'ятає далекі дореволюційні роки (1904 року народження, вчилася в Прилуцькій жіночій гімназії). Вона розповіла про останніх поміщиків, котрі жили в Смоші — Гижицьких. Представники роду Маркевичів перед революцією вже не жили, виникло запитання — куди вони поділись? І чи немає родинних зв'язків між Маркевичами й Гижицькими?

Розгадати цю загадку допоміг «Малоросійський родословник» В. Л. Модзевського і працівники Прилуцького архіву.

Після смерті прадіда нашого земляка-вченого, в Смоші отримав землю й кріпаків не лише його син Петро Іванович, але й його сестра Любов Іванівна. Одружившись з штабс-капітаном Олександром Гнатовичем Гижицьким, вона також поселилась в Смоші. Батько Олексія Івановича помер рано, коли синові ще було зовсім не багато років. Згодом, заступилась їй в 42 роки померла й мати. Олексія з його братами і сестрою

взяла під свою опіку батькова тітка Любов Іванівна Гижицька, яка жила у своїй садибі в Смоші. Пізніше, коли всі вони вирости й стали знатними людьми, в Смоші з Маркевичів нікого не залишилося. Маркевичі продали, чи може подарували свій маєток Гижицьким. Жили вони в центрі села, біля церкви. Маєток стояв на горі, звідки відкривався чудовий краєвид. Біля садиби, на землях Маркевичів протікала річечка, на котрій за свідченнями старожилів стояв водяний млин. Поряд з головним будинком садиби розміщувався чудовий сад. У

1905 році в ньому поховали Михайла Олександровича Гижицького. Пам'ятник і могила збереглися й до цього часу. А ось садиби не зберегли. Будинок був добротний, цегляний, з паркетними підлогами. Після революції в ньому була школа, а коли для неї побудували нове приміщення, його розібрали. Зараз на тому місці побудували магази-

н. У Смоші до цього часу майже нічого не збереглося, що б нагадувало про рід Маркевичів. Нехай же залишиться хоч у нашої пам'яті людина великого серця, взірць працьовитості й доброти, письменник, історик, закоханий в Україну, в її людей — Олексій Іванович Маркевич.

Олексій САВОН.

(Продовження. Початок у № 11 «Скарбниця» за 1993 рік).

Після цього будівництво монастиря надовго затрималося і першу церкву в ім'я Пресвятої Живоначальної Трійці вдалося закінчити лише через десять років.

У 1615 році намісник Вишневецького на Лівобережжі князь Лико закріпив за уже існуючим монастирем землі і в акті вказав, що «острів Густина, на котрому церков св. Трійці заложена і монастир фундується, увесь монастирєвї бути і належати має». Велику допомогу в розбудові нового монастиря надавала княгиня Раїна Вишневецька з роду молдавських господарів Могил.

Монастирський літопис розповідає про першого ігумена монастиря отця Іоасафа, який управляв ним 15 років: «...паки зело ізнемогуу блаженному старцю Іоасафу, бе бо велимъ стар, таже місяця октобрія в 8 день, отиде с того світу, ко Господу от братії в літо от рожд. Христова 1616. Браття же величым жалніням і риданієм сопрятюша тіло блаженного отця, і погребюша його во церкві одесную олтаря».

Найголовнішим будівничим Густинського і Ла-

До рідному краю

данського монастирів на Прилуччині, а також Мгарського монастиря на Лубенщині був відомий уже в ті часи борець за православ'я в Україні Ісая Копинський. Після смерті отця Іоасафа він був ігуменом обох монастирів на Прилуччині. В грамоті Раїни Могилянки 1619 року про них сказано: «...котрі й перед тим во владі й опіці своїй мав, котрим він (Ісая) і початком був». Ладанський і Мгарський монастирі на той час вважалися скитами й належали до Густинського монастиря.

Після смерті княгині Раїни, всі лівобережні володіння, вся Вишневещина перейшла у спадок її неповнолітньому сину Яремі, щб вже у ті часи прийняв католицьку віру й відміну від своїх благочестивих православних батьків, зробився згодом запеклим ненависником православ'я і лютим ворогом українського народу.

В ці часи, а саме в 1620 році сталася визначна подія в історії української православної церкви, та й усєї України. Повертаючись з Москви через Україну, до Києва

їхав на запрошення гетьмана Петра Сагайдачного ерусалимський патріарх Феофан. Козаки супроводжували й охороняли патріарха від самого кордону з Московією. Зустрічав його гетьман Сагайдачний в Прилуках, де й відбулися між ними таємні переговори. Потім вони відвідали Густинський монастир, де разом молилися про успішне завершення задуманого і заночували. В Києві патріарх, користуючись своїм виключним правом, висвятив на митрополита кийвського Іова Борецького та ще п'ять єпископів на кафедри в Полоцьку, Луцьку, Володимирі, Перемишлі й Холмі. Це була визначна історична подія. Ось так, вночі, таємно, при наглухо зачинених вікнах і дверях, в присутності кількох довірених людей була відновлена вища ієрархія української православної церкви. В числі нових єпископів був і фундатор монастирів на Прилуччині, а тоді ігумен Києво-Братського монастиря Ісая Копинський. Його висвятили єпископом у Перемишль, але через гоніння й переслідування

Ісая змушений був повернутися на Лівобережжя, спочатку до Смоленська й Чернігова, а потім і до Києва. Святитель у той час опікувався православними монастирями в Україні, а згодом і зовсім перебрався знову до Густині. Тут, подали від битих шляхів, великих міст і мирської суєти, в затишній рубленій келії, яка пахла живицею і свіжким сіном, старий святитель написав свою знамениту «Лествицю Духовную» — збірку високоморальних повчань. У 1624 році Святитель переніс з Густині до Ладана Троїцьку церкву, а на її місці побудував нову, набагато більшу й краснішу. Як записав густинський літописець: «...создаша зело красну, со всяким зуграфським украшенієм, єдиного року, всякою бо ліпотою утварі їй даша от основанія даже і до верху». Тоді ж були побудовані келії для братії і трапезу з церквою Успіння Богородиці. У 1631 році, після смерті І. Борецького, Святителя Ісаю обирають митрополитом Київським — главою української православної церкви. У цьому високому сані перебував він не довго, трохи більше року.

(Продовження на 7-й стор.)

По рідвому краю

бо вже у слідуючому 1632 році митрополитом стає молодий енергійний реформатор Петро Погила, а Ісаєя залишився доживати віку у лаврських печерах, де й скінчив свої дні у глибокій старості у 1640 році. Ісаєя Копинський ще при житті першого Ігумена Іоасафа, починаючи десь з 1615 року, на прохання двох десятиліть управляв Густинським монастирем, а всі настоятелі в ці роки фактично були його намісниками. Майже всі вони були з Києво-Межигірського монастиря. Ісаєя сам призначав їх і сам переміщав.

Пішов з Густині Святитель і почалися біди, бо ніхто вже так не опікувався монастирем, ні в кого так не боліла за ним душа. В 1636 році трапилося нещастя — монастир згорів як свічка, весь до тла. Густинський літописець годі, у великій скорботі жалівся: «...допущенієм Божим, за гріхи наші, церков оная Божа со всією окрасою і ліпотою своєю, серед білого дня сторе вся даже до основанія, такожде і трапеза новая бяше со теплою церквою і келії новіи й іная вся зданія монастирская істощися і согоре». Згайше з одинокою обгорілою дзвіницею було настільки жалким, що поставлений митрополитом Петром Могилою ігумен Іринарх вирішив відбудувати монастир на новому місці, ближче до гаті, що вела через Удай до Роменського шляху. Це було місце, на яке ще перший ігумен Іоасаф і Святитель Ісаєя хотіли перенести монастир, та не дістали на це згоди братії. Стараннями монахів і послухників, прилучьких козаків і міщан, поселитих з навколишніх сіл свята обитель була відновлена. Лише за два роки (1636—1637) вдалося побудувати Успенську церкву з трапезою і келарнею, братські келії, перенесли і поставили стару дзвіницю, обгородити монастир і обкопати ровом.

І лишень встигли трохи обговатися, як знову,

нова пригода: за підтримку лівобережними монастирями народних повстань проти шляхти під проводом Трясила і Павлюка, Гуні і Остриянина, Ярема Вишневецький почав карати не тільки козаків і посполитих, але й ченців. Він проводив жорстоке розслідування у Мгарському монастирі й піддав нелюдським тортурам ігумена і всю монастирську братію. Ігумен Василій з братією Густинського монастиря, не чекаючи своєї черги, прихиливши все саме найцінніше, втік до Путивля «в чужую землю Московськую», як записав літописець. Почувши про це, монахи Лубенського кляштора бернардинів послали своїх людей розорити й зрівняти з землею Густинський монастир, який був їм як більмо на оці. Але поки католики добралися до Густині, там уже були монахи з Мгару. Їх послав ігумен Калістрат, який витримавши тортури так і не піддався званісному князю Яремі. Монахи, разом з прилучькими козаками відбили нападників і прогнали їх з Густині.

А тим часом густинських втікачів пошарпали польські жовніри, ще далеко від Путивля. У них відібрали все: дорогоцінні тканини, срібні хрести й кадильниці, древні книги й ікони. І все це, не відкладаючи у довгий ящик продали євреєм-перекупщикам і корчмарям, а гроші пропийчили.

Густиня заростала чортополохом і кропивою, світили ребрами обідрані церкви, на дзвіниці кричали сови і знову літописець пише крізь сльози: «Травами і хмизиною заросташа, острів же весь граждане пустошаху і утішашеся сим враг вселукавий яко і явственною реготуху на дзвонниці й по храминах». Йшли до монастиря всі, хто хотів і тягли що приглянулось, а потім взялися й до монастирських угідь. За корот-

кий час, поки монастир залишався без господаря, місцеві жителі не тільки розграбували всі його маєтки, порозбирали й перевезли на свої дворища господарські будівлі, забрали худобу і реманент, але й встигли захопити ниви і сінокоси, вирубати монастирську діброву. Ба, навіть встигли на монастирських землях поселити два села — Полову й Левки.

◎ Миколаївська церква з дзвіницею в Густині. Фото 1930 року.

У 1639 році прибув до Густині митрополит Петро Могила і привіз з собою «до тієї святої обителі на ігуменство і предствательство пречесного й іскусного благонравного мужа, блаженного отця Ілію Торського, святія чудотворня Лаври Печерскої сожителя... свого благочинного во всім ученика і хранителя Іночеських заповідей». Тоді ж митрополит Петро «водрузише хрест дав благословіння

лися в тепло. Та не боялися морозів татари. В середині лютого вони нестримною лавиною через Перекоп увірвалися в Україну. Обминаючи міста і великі села, вони все неслись і неслись уперед. Холоднеча їх не зупиняла. В теплий кожухах і малахях, в хутряних штанах і чоботях вони як чорти крутилися на низькорослих кошлатих як ведмеді конях.

(Далі буде).
Георгій ГАЙДАЙ.

НАШ КАЛЕНДАР ВІД „ТОВАРИСТВА“ ДО МІЖНАРОДНОЇ КОМПАНІЇ

22 січня — 105 років з дня заснування тютюнової фабрики

Заснована прилуцькими купцями Рабиновичем і Фраткіним як фабрика «Товариство Б. З. Рабинович і З. Н. Фраткін». На фабриці в основному використовувалась ручна праця і кінна тяга.

У квітні 1916 року фабрику перейменовано на «Акціонерне товариство тютюнових і махоркових фабрик Б. З. Рабиновича і З. Н. Фраткіна». Вона виробляла махорку, нюхальний тютюн, пізніше — жовтий тютюн. Продукція фабрики поставлялась в Німеччину, Румунію, Турцію, Китай та багато інших держав. Після приєднання до неї тютюново-

махоркової фабрики «Риболов» 13 червня 1920 року фабрику було націоналізовано і перейменовано в другу Державну тютюново-махоркову фабрику.

У вересні 1941 року частина обладнання була евакуйована в м. Канськ Красноярського краю, де випуск махорки для фронту продовжувався. Після відбудови зруйнованого німцями господарства фабрики, вже 6 листопада 1943 року було пущено кришильний цех по переробці махоркової сировини. З цього періоду і до 1957 року на фабриці випускалась лише махорка. Починаючи з 1957 року фабрика почала випуск сигарет з фільтром. У 1976 році фабрику перейменовано в При-

луцький тютюновий комбінат, після приєднання до нього Менського тютюново-ферментаційного заводу, а в 1981 році після відокремлення цього ж заводу — в тютюнову фабрику.

Нині це — механізоване підприємство з новітнім вітчизняним і зарубіжним устаткуванням, яке випускає сигарети з фільтром і цигарки овальні.

Після того, як в березні 1992 року керівники англійської компанії «В А Т Індастріз» і Прилуцької тютюнової фабрики скріпили своїми підписами народження спільної тютюнової компанії, фабрика стала називатися А/Т Тютюнова компанія «В А Т — Прилуки».

Письменник, історик, музикант...

26 січня минає 190 років з дня народження Миколи Андрійовича **МАРКЕВИЧА** (1804—1860), українського історика, письменника, етнографа

Народився в с. Дунайці Глухівського повіту Чернігівської губернії. Дитячі роки пройшли на Прилуччині, в селах Рудівка і Турівка. В чотири роки він уже вмів читати і писати українською, російською, німецькою та французькою мовами. Виховання і навчання здобув у Прилуцькому приватному пансіоні відомого письменника, педагога П. П. Білецького-Носенка. Літературна діяльність почалася під час навчання в Петербурзькому пансіонаті Головного педагогічного інституту. Після

військової служби (1820—1824 рр.) він жив і працював в Прилуках, в с. Турівці. Був особисто знайомий з Т. Г. Шевченком. О. С. Пушкіним, В. Жуковським. Шевченко присвятив Маркевичу вірш «Бандуристе, орле сизий».

Маркевич — автор багатьох збірок поезії, в основу яких лягли українські народні перекази, повір'я. Ще під час навчання в пансіонаті одержав музичну освіту. В 1840 році видаються «Народні українські наспіви», покладені на фортепіано Миколою Маркевичем. Окрема мелодія «Удай» — присвячена Прилуччині. В збірці «Українські мелодії» ві повернувся до українського фольклору, де показав своєрід-

ність побуту і звичаїв народу, героїчне минуле України.

З етнографічних праць найвідомішою є «Звичаї, повір'я, кухня та інші сучасні малоросійян». Результатом досліджень нашого краю, проведених Маркевичем, з'явилися його праці «Про клімат Полтавської губернії», «Ріки Полтавської губернії» і найцінніші його праці — п'ятитомна «Історія Малоросії», «Про народонаселення Полтавської губернії».

В історії української культури Микола Андрійович Маркевич залишив помітний слід, виявивши себе письменником, поетом, етнографом, музикантом, істориком, видатним збирачем архівних документів.

Помер 9 червня 1860 року і похований в селі Турівці, тепер Згурівського району Київської області.

„Останній бій...“

5 січня виповнюється 70 років (1924) з дня народження Героя Радянського Союзу Івана Петровича Надьона. Народився він в селі Переволочній Прилуцького району в селянській родині. Після закінчення початкової школи працював спочатку в рідному селі, а потім робітником Українського філіалу Всесоюзного інституту тютюну і махорки в м. Прилуках.

Після звільнення Прилуччини від німецько-фашистських окупантів, в вересні 1943 року, звернувся у військкомат з проханням направити його на фронт. Після навчання І. Надьон — автоматник 529 стрілецького полку, 163 стрілецької дивізії, яка приймала участь у звільненні Прилуки. В першому ж бою знищив більше 20 гітлерівців. В рукопашних боях уміло, напористо, врятував від вірної смерті багатьох товаришів.

13 березня 1944 року група автоматників разом з І. П. Надьоном першою на саморобних плотиках переправилася на правий берег Бугу, захопила опорний пункт противника і прикривала форсування ріки стрілецькими батальйонами.

За виявлені героїзм, відвагу, сміливість і рішучість при форсуванні Бугу рядовому Надьону Івану Петровичу 13 вересня 1944 року присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Загинув 5 листопада 1944 року, визволяючи Угорщину.

В Переволочній іменем Героя названа одна з вулиць, в центрі села встановлено обеліск.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонішідзе, 39.
Президентський музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-92-09, 3-12-48.

Редактор Д. М. КАРПІЛІНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 2616. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

ПРИЛУЦЬКОГО ОКРУГУ, ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ
ДОДАТОК ДО ГАЗЕТИ «СКАРБНИЦЯ» № 1

ШАНОВНІ ПРИХОЖАНИ!

Вперше за всю історію, в Прилуцькому благочинні буде виходити своя газета «Церковний вісник». Нагадаю Вам, що до нашого благочиння входять місто Прилуки, Прилуцький, Варвинський і Срібнянський райони.

На сторінках нашої духовної газети Ви будете мати можливість ознайомитись з церковним життям нашої Української Православної церкви, історією церков та монастирів нашого округу, про життя святих, про життя і роздуми наших прихожан.

Ця газета буде для Вас «живим колосом», де кожна зернина є життя вічне, слово Боже. Це зерно буде взятє з книги життя Святого Євангелія і буде рости з благодаттю, силою Духа Святого Животворящого. Всі думки нам будуть нагадувати про Бога, про віру, про церкву і життя Спасителя нашого. Тому що сьогодні, через наші гріхи, ми стали чужими Богові, гріх позбавив людину волі

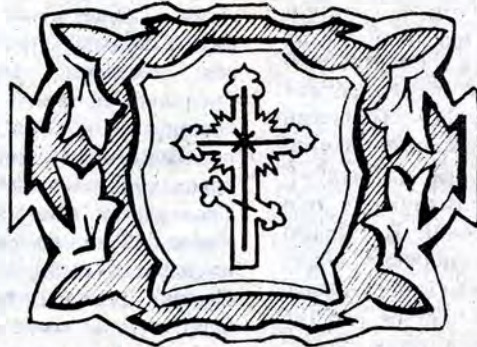
в Бозі і зробив її рабом земної суєти і тління. Для того, щоб знову з'єднати людину з Богом потрібно виконувати закон Христовий, а це щира молитва, піст, смиренність, любов, надія.

Ми живемо в тяжкі часи відродження і становлення нашої Української держави. Попередня влада залишила нам зруйновані храми, людські знівечені душі, інвалідів афганської війни, страшну Чорнобильську трагедію. Все це потрібно залікувати і направити суспільство до духовності. Тільки духовність, слово Боже допоможе нам відродити нашу молоду державу.

Дай Бог, щоб наше прозріння прийшло через слово Боже.

Я думаю, що наша газета знайде свого читача, що вона допоможе нам ще більше увірувати у Бога.

Протоієрей Василій УДУД.

Велична і священна подія ця сталася в Єрусалимі, коли Христові учні з Богоматір'ю зібралися на молитву в Сіонській горниці, в тому будинку, де відправляв Учитель з ними пасхальну вечерю. Несподівано почувся шум з неба, неначе від сильного вітру, який наповнив

Свята Тройця

увесь дім — на апостолів зійшов Дух Святий, над кожним з'явився вогняний язик. Що це значило? А це означало, що Утішитель є не тільки подум'яна сила, яка спалює

терня гріхів, а ще й тепло, яке зігріває і заспокоює людину, а також і світло, яке осяває й просвітляє розум тих, хто бажає йти шляхом християнської довершеності.

Коли божественний вогонь спалахнув у серцях апостолів, вони, сповнені священного благоговіння, прославляли Бога і дякували Йому за всі благодіяння людству. І всі почали говорити іншими мовами «як їм Дух промовляти давав». З учнями (Продовження на 2-й стор.).

(Продовження).

Початок на 1-й стор.).

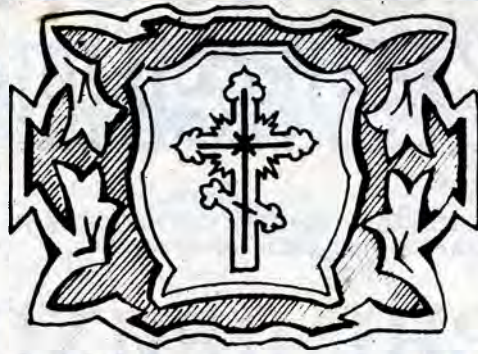
Христовими сталася велика переміна. Прості рибалки, колись лякливі й нерішучі, стали твердими й мужніми. Першого ж дня вони своєю проповіддю на вернули до Христа близько трьох тисяч своїх слухачів. Другого дня біля п'яти тисяч. А потім усе своє життя, не боячись знегод і смерті, благовістили про Христа і світлом Христового вчення просвітили весь світ.

Думка про чудесне переродження апостолів силою Святого Духа висловлена в тропарі свята: «Благословенний Ти, Христе, Боже наш, що рибалок премудрими показав, пославши їм Духа Святого і ними весь світ уловив. Чоловолюбче, слава Тобі!».

Святий Дух, зійшовши на апостолів, з того часу перебував в Церкві Христовій, сходячи на всіх вірних її чад.

В день П'ятидесятниці сталося явлення Церкви як благословенного царства Пресвятої Тройці — Отця Сина і Святого Духа. Це день народження Церкви Христової, бо вона — нове творіння — може народитися тільки від Духа Святого, від якого народжується все, що приходить від Бога. Під благодатним керівництвом Духа церква є «Стовп і твердиня істини» вдатна неослабно зберігати скарб віри, переданий апостолами.

Церква є Тіло Христове. Головою цього благодатного організму є Сам Господь Ісус Христос, бо Він набув її кров'ю Своєю, а ми охрещені в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, кожен зосібно, члени цього тіла.

Свята Тройця

В день П'ятидесятниці нам відкрилося таїнство Святої Тройці. Явлення Святого Духа, що сходить від Бога Отця і посланий Богом Сином, поширило в світі благодатне знання про тайну Святої Тройці. Там, від часу зішестя Святого Духа на апостолів, прославляється Пресвята Тройця. Догмат про Пресвяту Тройцю є найголовнішим у вірі християнина

На вірі в Триєдиного Бога ґрунтується весь зміст християнського віровчення. Отці і учителі Церкви готові були йти на страждання і смерть, щоб зберегти в чистоті догмат Святої Тройці. Першими словами, з якими звертається Церква до майбутнього християнина, є ім'я Святої Тройці. В таїнстві Хрещення церква відроджує охрещуваного словами: «Охрещується раб Божий во ім'я Отця, амінь, і Сина, амінь, і Святого Духа, амінь». В таїнстві миропомазання Церква кладе на нас «печать дару Духа, Святого». Гріхи відпускаються нам на слові «в ім'я Отця і Сина і Святого Духа». Усі молитви, які ми читаємо дома зранку і ввечері починаються прославлянням Святої Тройці. Усі відпра-

ви церковного добового кола: вечірня, повечір'я, півношниця, утрєня, часні і літургія починаються також з прославляння Святої Тройці.

Отже, визнавати, шанувати й проповідувати Пресвяту Тройцю — наш невідмінний християнський обов'язок, бо це — основа нашої віри, предмет нашої любові й запорука нашої надії. Це є життя вічне! Бог є Єдиний в усій силі цього слова, однак Він, Єдиний єством Своїм, у трьох Особах. Бо той же Самий, Який на Синаї явився Єдиним і мовив через Мойсея: «Слухай, Ізраїлю, Господь Бог твій, Господь Єдиний є!» — Той Самий на Йордані відкрився в трьох видах і потім через Євангеліста Свого проголосив: «Троє бо свідчать на небесі: Отець, Слово і Святий Дух. І ці Троє — Одне є!». І сам Син Божий, Який сповідував, що Бога ніхто ніколи не бачив, посилаючи апостолів привести весь світ з темряви до світла, звелів їм хрестити всі народи в ім'я Отця і Сина і Святого Духа.

Чим різняться між собою Особи Божества? Це видно вже з самої назви їх. Бог Отець, як учить

Святе писмо, є початком Сина і Духа. Сам Він без початковий і безконечний. Бог Син народжується, але не народжує і не видає Духа; Бог Дух Святий походить від Отця, але не народжується і Сам не народжує і не утворює.

Отецтво, синівство і походження — властивості Осіб Божественних. Відрізняючись так між собою, ці Три Особи становлять Єдиного Бога. Отець є Бог, Син є Бог і Дух Святий є Бог, але не три Боги. Єдине Божество, Єдине силою, Єдине волею, Єдине славою і державою.

Так, додержуючись слова Божого, вчить Свята Церква. Вчить, не маючи наміру сказати про Бога все можливе і сказаним висловити образ Божественного повністю й довершено. Свята Церква іменує вчення про Святу Тройцю таїнством, тобто таким предметом віри, який перевищує наш розум. А що перевищує розум, те не можна висловити. Висловлене вже є таїнство.

Щоб хоч трохи наблизити до нашого розуміння тайну Пресвятої Тройці, єдиносущної і нероздільної, святі отці вдавалися до різних порівнянь. Святий Костянтин казав — погляньте на сонце, поставлене в небі на образ Святої Тройці. В ньому три явища: круг, сяйво і тепло. Так само і в Пресвятій Тройці — Отець, Син і Дух Святий. Сонячний круг подібний до Бога Отця, бо як круг не має ні початку ні кінця, так і Бог Отець безпочатковий і безкінечний, як від круга сонячного

(Закінчення на 3-й стор.).

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

лине сяйво і тепло, так і від Бога Отця народжується Син і походить Дух Святий. Сяйво, що йде від сонця і просвітлює всю піднебесну, подібно до Бога Сина, який від Отця народжений і весь Світ Євангелієм просвітив. А тепло сонячне, яке від того ж круга разом з сяйвом походить, є подібність Бога Духа Святого, який від того ж Отця походить споконвічно.

Отже, розгляньте сонце і пізнайте Пресвяту Тройцю. Сонце складається з трьох елементів: круга, сяйва і тепла, але не поділяється на три сонця,

хоч кожен елемент має особливу властивість. Одна — це круг, друга — сяйво, третя — тепло. Так і Пресвята Тройця, хоч і має три Особи —

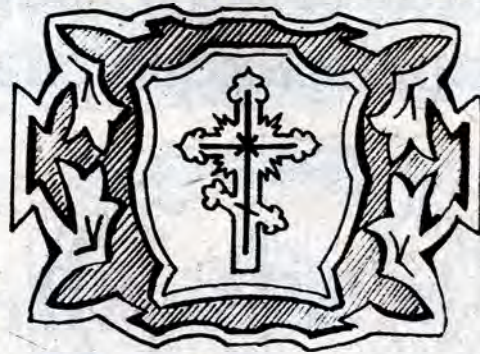
Отця, Сина і Духа Святого, проте не розділяється на три Боги, бо один Є Бог!

Отже, все вчення слова Божого про діяння Бога

Отця, Бога Сина і Бога Духа Святого — це оповідь про їх благодіяння в різних видах грішному роду людському.

Наблизимося до престолу Трипостаського, заслуживши дозвіл на цю сміливість від Божественного Спасителя нашого, схилимося святобливо перед величчю незбагненої досконалості і на доказ нашої християнської любові і вдячності за незліченні благодіяння Пресвятої Тройці принесімо їй в дар всю істоту нашу! Амінь.

Благочинний Прилуцького округу протоієрей Василій УДУД.

Свята Тройця

Значення синайського законодавства для єврейського народу

Вникаючи в історію Старого завіту, ми ясно бачимо, що в основі закону єврейського народу лежить саме плідотворне начало — любов до Бога і ближнього.

Починаючи від Авраама, Ісаака і Якова й кінчаючи Давидом, ми бачимо, що всі вони виконували волю Божу. Але всупереч всьому язичницький світ мало розумів про любов до ближнього, а про Бога взагалі не говорив. Їх древні закони направлені були на підкорення людини, вони установлювали, що людина є засобом в руках держави, а про те, що людина має вище призначення, не було й мови. Увесь обраний ізраїльський народ, що походить від роду Авраама, Ісаака й Якова, проживаючи довгі роки в Єгипті, відвернувся від

благочестя своїх предків й звикся з ідолопоклонством і мерзотами єгипетськими. Ось тому Бог і піддав їх тяжкому випробуванню. Але коли горе і нещастя спіткали їх, розум їх просвітився і вони стали благодати Бога отців своїх про спасіння. Бог не зволікаючи послав їм Спасителя, що з'явився ізраїльтянам у образі Мойсея і вивів їх з полону єгипетського. І весь шлях ізраїльського народу з Єгипта до землі обітованої увінчав Господь своїми чудесами. Й підкреслимо, що всі ці чудеса, як про них розповідає священна історія, цілком достойні Бога й відповідні тим цілям, для яких здійснювалися. Вони мали на меті звільнення народу Божого від язичницького рабства, виховання його для духовного служіння

усьому людству, розповсюдження через цей народ світла Боговедення серед інших народів.

Євреїв Господь називає царством священиків і народом святим, виділяючи їх з поміж інших народів на особливе служіння Богу. В книзі чисел (ст. 27) говориться: «Тож нехай призивають ім'я Моє на синів ізраїлевих, і Я (Господь) благословлю їх». З призиванням імені Господнього на Ізраїль пов'язане благословіння Господнє на народ: тому, що тільки народ, що залишився вірним Господу, сприймає благословення, яке приносить йому щастя. Просліджуючи за життям народів можна помітити цей великий закон щастя тих племен, які знають Господа і вірують і поклоняються «Йому в дусі й істині» й тому

сприймають благословіння Його.

Хоча кожна людина має в собі внутрішній закон, але Господь, крім того, дав людям і закон зовнішній, тому що внутрішній закон заглушений був у людях порочним життям і став у край недостатнім керівником їх в моральному житті.

Зовнішній закон Мойсеїв даний був від Бога в п'ятдесятій день виходу євреїв з Єгипту, на горі Синаї й супроводжувався грізними явищами природи. Десять заповідей морального закону проголошені були Самим Богом відразу ж після сильного гromу й блискавки, щоб сама природа могла спонукати чутливий народ єврейський боятися порушувати ці заповіді. Постім

Закінчення на 4-й стор.)

Значення синайського законодавства для єврейського народу

(Закінчення)

Початок на 3-й стор.)

они були написані на двох скрижалях і дані Богом Мойсею.

Розглядаючи й глибше вникаючи в суть всіх десяти заповідей Божих ми бачимо, що Господь підносить народи до вершин духовного досягнення всупереч древнім законам. Від очищення тілесного до духовного.

Перша заповідь закону Божого читається так: «Я семь Господь Бог твій, щоб не було в тебе інших богів, крім Мене». Тут Господь вказує на Себе, наказує пізнавати його єдиного істинного Бога, всім серцем вірити в Нього як Творця, Промислителя й Спасителя світу, всією душею надіятись на Бога й звертатися до Нього з молитвою і всім серцем любити Бога.

Друга заповідь гласить: «Не сотвори собі ідола, ні чогось подібного, скільки не є (тобто предметів) вгорі на небі, скільки не є внизу на землі, скільки не є у водах, під землею, не поклоняйся і не служи їм». Заповідь забороняє ідолопоклонство, але не забороняє почитувати святі ікони, бо сам Бог повелів установити в Скінії над Кіотом Завіту золоті зображення Херувимів.

Третя заповідь читається так: «Не призывай ймення Господа Бога твого марно, тобто без ніякої потреби». Цією заповіддю забороняється богожультво, нарікання на Бога, коштунство, тобто наруга над священними предметами, неухважність в молитві, не правдива клятва, клятвoporухення, порушення обітниць даних Богові й божба.

В четвертій заповіді сказано: «Пам'ятай день суботній, щоб освячувати його: шість днів працєю і виконай всі (потрібні) справи свої, день же сьомий субота — Господу Богу твоєму». Заповідь вимагає сьомий день тижня присвячувати служінню Богу, а в інші дні займатися життєвими справами. Бо Сам Бог за шість днів створив світ, а в сьомий день відпочивав від справ творення і освятив його, тобто призначив, щоб у цей день всі розумні істоти прославляли його.

П'ята заповідь читається: «Почитуй отця твого і матір твою, щоб було тобі гарно і щоб ти був довголітнім на землі». Ця заповідь вимагає з особливою пошаною ставитись до батьків: шанобливо поводитись з ними, підкорятись їм, годувати і захищувати у старості й під час хвороб, при житті й після смерті батьків молитися про спасіння їх душ, вірно виконувати їх заповіді, не противитись закону Божому й громадянському.

Шоста заповідь: «Не убий!». Нею забороняється убивство, або відняття життя у ближнього при будь-яких обставинах. За виключенням убивства на війні або покарання смертю злочинця за законами правосуддя.

Сьома заповідь читається так: «Не предлюби сотвори». «Кожний, хто дивиться з хтивістю на жінку, уже перелюбствував з нею в серці своєму». Ця заповідь забороняє: 1) розпусту, або незаконну плотську любов між людьми, що не перебувають в шлюбі; 2) перелюбство, або порушення вірності між подружжям; 3) кровозмішення, або плотська любов між близькими родичами.

Восьма заповідь гласить: «Не вкрадь!». Забороняється крадіжка, або привласнювання незакон-

ним чином того, що належить іншим. Забороняється: грабіж, або відбирання чужих речей насильством, крадіжка, чи таємне викрадення чужого майна, обман, святотатство, або присвоєння предметів, що належать церкві й присвячених Богові, духовне святотатство, коли передають і одержують священні посади не по достоїнстві, а за намірами корисливими, через хабарництво, тобто взяття винагороди з підлеглих, величання недостойних за мотивами користи й пригноблення неповинних, дармоїдство, коли одержують винагороду за роботу, а її не виконують і, накінець, здирство, тобто спрямування чужої праці на свою користь, під виглядом якихось прав.

Дев'ята заповідь: «Не давай неправдивого свідчення на ближнього твого». Забороняється давати неправдиве свідчення на ближнього і взагалі всяку неправду, а також засуджувати чужі гріхи і вад.

Десята заповідь: «Не зажадай дружини широкосердного твого, не зажадай дому ближнього твого, ні села його, ні раба його, ні рабині його, ні всякої худоби його, ні всього наскільки суть ближнього твого». Заповідь забороняє заздрощі до ближнього, бажання користоловства. Ця заповідь велить зберігати чистоту серця й задовольнятися тим, що маєш.

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 1 (17)

СІЧЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

ЛЮТИЙ

Ось уже й останній місяць зими приходить. І хоч величають його таким грізним йменням, нікого він уже не лякає, але й примушує бути обачним, бо «лютий додає до зими охоти, та не забувай про добрі чоботи». У лютому закінчувався зимовий відпочинок у хліборобів, закінчувалися і великі свята. Перевіряли в коморах зерно, лаштували нехитрий реманент, вивозили гній на городи і поля. В лютому селяни особливо пильно слідкували за прикметами, намагаючись передбачити, якою буде довгожданна весна. Нажаль зараз рідко які з них збуваються, бо ми з вами так поспішали за технічним прогресом, так насолдили нашій матінці-землі, нашій природі, що вже немає ні зими такої як слід, з морозами й снігом, ні красної весни з чистими струмками і теплим сонечком.

І все ж, згадаймо, які вони були ті давні як світ прикмети, за якими жили колись люди і які майже завжди збувалися, а деякі збуваються й до нині.

На сніг і хуртовину — ворони влаштовують у небі хоровод, шкрябає підлогу кіт, волочить хвоста півень, а корова закидає хвоста за спину, а ще коли в небі гріють хмарини проти вітру.

На холоднечу і мороз — у діжці з квашеною капустою зменшується розсіл, ворона ховає дзьоба під крило, свиня рохкає, хоч і сита, корова увечері п'є багато води, сніг сипле, як крупую, ясні сутінки. На відлигу — птахи сідають на верхівки дерев, розивірювались горобці, воркують

голуби, сідають на землю ворони, купаються в снігу гуси й качки, лягає на сніг пес, кричить пугач, стрибає з гілки на гілку сорока, шумить зимовий ліс, по землі стелиться туман.

Або ще одна оригінальна прикмета: придивіться до розписаного казковими, морозними візерунками вікна, якщо пагони на ньому спрямовані вгору — морози ще триватимуть, а якщо вниз — чекай відлиги.

А що ж прогнозує народний календар в лютому?

1 лютого. Макара.
(Преподобного Макарія)

Яка погода цього дня, такий і весь лютий буде, або як колись казали: «Який Макара, такий і товар». Примічали також, що коли на Макара погода ясна, сонячна — чекай ранньої теплої весни.

4 лютого.
Тимофія-півзимника.
(Преподобного мученика Тимофія-апостола)

Вважалося, що у цей день минала половина зими, навіть морози називали «тимофіївськими». Якщо на Тимофія у полудень вигляне сонечко — весна буде ранньою й дружною, а якщо захурделить, то і весь тиждень местиме снігом. Старі люди говорили, що чим більше на Тимофія насипле снігу тим краще вродить хліб. «Тимофіївський» сніг збирали для поливу кімнатних квітів. Цього дня всі-

вали в ящики перець і баклажани на розсаду.

6 лютого. Ксенія.
(Преподобної Ксенії і Македонії)

За цим днем також прогнозували весну: коли день ясний, сонячний, тихий, то й весна буде гарною і ранньою, а коли зірветься хурделиця, то затяжною й холодною. Селяни також вважали, що до нового врожаю потрібно стільки ж хліба, скільки вже з'їли за зиму.

7 лютого. Григорія.
(Святого Григорія Богослова)

Обачні господарі на Григорія спостерігали за погодою протягом усього дня: який день з ранку до полудня — такою буде перша половина наступної зими, а з полудня до вечора — друга половина.

15 лютого. Стрітєння.
(Стрітєння Господне)

Цей день іще називали знімор — зима з літом борється, або зима з весною зустрічається. На честь цього свята святити воду й свічки. В давнину стрітенською водою кропили чумацькі вози і волів, які вирушали в далеку й небезпечну дорогу. Цю воду вважали також цілющою від болячок і навіть від пристрасті. А свічки, які ще називали «громнищами», тримали в господі й засвечували під час грози, щоб не згоріла хата «від грму».

Ці свічки також запалювали на Стрітєння, щоб мороз не пошкодив яблунь, а повінь не зашкодила посівам.

Господарі на це свято особливо ретельно слідкували за погодою. Якщо під вечір потепліло, то це літо перемогло зиму і буде теплішати. Говорили також, що якщо на Стрітєння півень нап'ється води, то хлібороб набереться бідн, бо зима буде ще довго. А ще були такі прикмети: уранці йде сніг — на урожай пшениці, а вітряно — добре вродять яблука і груші.

19 лютого. Вукола.
(Преподобного Вукола)

Саме в цю пору в селянських господарствах народжувались телята, ягнята, інша живність. На Вукола господарі обкурювали чебрецем («богородичкою травою») хлівні і стайні, щоб добре ріс молодняк, а молоко в корів було смачним.

24 лютого. Власа.
(Священномученика Власія)

У давнину Власа ототожнювали з слов'янським богом Волосом, або Велесом покровителем скотарства, охоронцем селянської худоби. Тому цей день ще називали коров'ячим святом. До свята господині пекли смачний, духмяний хліб, освячували його в церкві, а потім щедро пригощали ним корівок і телиць.

А ще хотілося б нагадати землякам про те, як шанобливо, як щиро й тепло ставилися в старовину люди (Закінчення на 2-й стор.)

ЛЮТИЙ

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

до своїх предків, не те що нині. Мабуть зачерствіли наші душі тож і забуваємо не тільки дідів-прадідів, але навіть батьків своїх і мам. Сяк-так поховали небіжчика з музикою, чи з батюшкою, на другий день відвідали могилку, посумували, трохи поплакали, та й вже. Яксь іще затримався старий звичай поминати на 9 і 40 днів, на пів-року й рік. А потім? Потім раз на рік, на проводи. А що ж через півстоліття, чи й більше?

А нічого-нічогосінько! Спробуйте, знайдіть на наших кладовищах хрест з датою поховання 1920-й, чи 1930-й рік. Марні зусилля — не шукайте, бо не знайдете. Нас так виховували, так вчили. Історія починається з 1917 року, а ми всі пролетарського походження. І нема нам ніякого діла до диваків у різних там європах чи америках, які ведуть свої родоводи до десятого

коліна і пишуться давністю свого роду-племени. Нам це ні до чого. А то ще знайдеться в роду якийсь власник, чи ще якась «контра». Не доведи Боже.

Колись крім проводів, були ще поминальні п'ятниці: зимова, весняна, літня й осіння. На ці дні не призначали весілля, не влаштували розваг. Боронь Боже — люди поминали своїх

предків. Зимова випадала в п'ятницю на другому тижні перед Великим постом. До цього дня готували обрядову страву «коливо», таку ж як і на поминки. Це була кутя, зварена з звичайного зерна і заправлена медом та узваром. Над вечір збиралася у затишній теплій батьківській хаті велика дружна родина на поминальну вечерю. І згадували за столом теплим, добрим словом поіменно всіх померлих, молилися за спасіння їх душ.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Продовження.
Початок в №№ 11, 12
за 1993 рік).

А ще їх гріла й кидала вперед надія на легку здобич, звірний азарт людоловів. Так вони дійшли під самий Київ і лише там, одержавши грізну відсіч від козаків, так же навально і нестримно, тільки гриміла мерзла земля під копитами тисяч і тисяч коней, понеслися назад до Перекопу. І вже тепер люто палили на своєму шляху багаті козацькі села і хутори, вихоплюючи арканами з пожарищ молодих міцних чоловіків і вродливих дівчат. Це був їхній ясир. Цього разу татари пройшли через всю Вишневецьчину.

Ось задимли віхи й на Прилуччині, здіймаючи в морозне небо чорні стовпи диму, сповіщаючи всім про те, що йдуть страшні людолови, від яких нікому nebude пощади. Люди, покинувши всі свої пожитки і приховивши лише дітей, чимдуж тікали до Прилук, під захист міцної фортеці, яку захищали хоробрі лицарі — козаци. Хто-хто, а вони знали, що краще загинути в бою, ніж потрапити татарам до лап. Те — набагато гірше від смерті. Як не шкварили вовчі зуби нападники, як не погрозували волохатими кулаками, але фортеці вони не взяли, бо неприступними здавалися їм стрімки, обледенілі фортечні вали і стіни, обкопані глибоченним ровом. Але й людяно не всім вдалося втекти, не всі встигли заховатися за спасіння фортечними стіна-

По рідному краю

ми. Ось як красномовно і самобутньо веде розповідь мудрий густинський літописець: «Когда воеваша варвари, людіє християнські страху ради біжаху во град, нападаша на них звировидніі варваре і емше їх множество самих же мужів і жон». Оці ось «звіровидні» піддали вогню всю Прилуччину, а Густинню Бог милував, поминули, не знайшли в гуцавині, серед некролазних нетрів. Десь неподалік від монастиря, з гиком і несамовитим верещанням, пригнувшись до кінських грив, гнали татари за купкою переляканих людей, що чимдуж поспішали до стін фортеці. Та де там, вилонили всіх і пов'язавши сирицею погналі на Крим, а діток: «младенців же три яже бяху іше у сосец матерних, недавно охрещенних, сії отрочата лютіі варваре немилостивне мечи їми посікоша і повергоша їх на розпутіях».

Коли все вгамувалося, через три дні, на порізаніх дітей, кинутих на роздоріжжі, натрапили подорожні. Здивувавшись, що дитячі тілця не зачепили ні звірі, ні птахи, подорожні забрали їх з собою і dopravили до монастиря. Ігумена Іллі на той час не було, а хтось з монахів розпорядився поховати дітей в старій келії, яка вже довгий час пустувала, бо копати яму в мерзлій землі ніхто не захотів. А потім про це й зовсім за-

були і навіть отцю-ігумену не доповіли. Якось отець Ілля уві сні побачив трьох діток, які молилися перед Всевишнім, прохаючи милості Божої Густинській обителі та її братії. Ігумен довго думав над видінням, а потім розповів про це братії, тоді ж хтось і згадав про поховання. Їх розкопали, знайшовши тіла мучеників-немовлят нетлінними і поклавши до гробниць-раки урочисто поховали посеред монастиря, де розпочалося будівництво нової церкви. І саме над могилою спорудили вівтар на честь Святої Трійці: «...А на тих святих мучениках создаша святой храм, зыждоуху же його, яко три літа і красно зело і благоліпно сооружиша».

Тож монастир відбудовувався. Ілля Торський взявся за справи по-казяцьки. Навчені гірким досвідом монахи перш за все взялися за укріплення — весь монастир був обнесений високою дубовою стіною, підсиляли вали, поглибили рови. З цього часу він став монастирем-фортецею, а його мешканці ще й воїнами-захисниками своєї обителі. Новий ігумен розлучав свою діяльність в Густині з відвідин можутнього володаря цих земель Яреми Вишневецького, виправивши від нього охоронного листа. На будівництво нової церкви у 1641 році ігумен випросив значну допомогу від щедрого мол-

давського господаря Василія та від московського царя Михайла Федоровича... За п'ять років він повністю відновив монастир, побудувавши небагачої краси Троїцьку церкву, яку прикрашали різьбярі, позолотники й живописці, найкращі талановитіші майстри козацької доби. Помираючи отець Ілля залишив заповіт-«тестамент», в якому повідомляв, що всі свої збереження витратив на відбудову обителі, просив братію обрати після його смерті «старшого» обов'язково з своїх, а завіщав братії усе своє майно, яке складалося з власного одягу і книг, більше він нічого не нажив.

Прийшов 1648 рік. На заклик гетьмана Богдана Хмельницького, що пролунав з славного Запорозжя, піднялася вся нездолена, уярмлена Україна, весь її многостраждальний народ і почалася велика визвольна війна. Піднялася й Прилуччина. Люто мстили нездолені люди своїм кривдникам. Прогнали ненависного князя Ярему з його особистим військом, потім взялися й за панів і підпанків, а разом, під гарячу руку, дісталося й густинським монахам, які теж запаніли і тягли з хлібороба останні соки, дісталося й самому монастиреві. У червні 1648 року за гетьманським універсалом прилучцький сотник повинен був зловити й покарати злочинців, які монастир «...розграбовали і ченців окрутне мордовавши, били, а їх в смерть побили». Потім було ще вісім

універсалів гетьмана Богдана, наданих Густинському монастиреві. Гетьман наказував охороняти монастир, не приймати монастирських підданих у козаки, не чіпати монастирських лісів, сіножатей, пасік. Доручалось прилуцькому полковнику угамувати маціївських селян, які бунтували проти

джаючи до нього, доводитись спускатися в долину по вузькій дорозі густим лісом з горіхових, вишневих і сливових дерев. Неподалік від нього великий став і млини; дорога по греблі зроблена з переплетеного гілля, по ній тяжко пересуватись. По дорозі, неподалік від монастиря ми проїхали повз

цим найдосконалішим іконостасом...»

Зараз навіть тяжко уявити — яка ж то краса була у наших краях, що навіть найкращі київські храми не могли рівнятися з нею! Які шедеври українського мистецтва зберігалися за стінами Густинського монастиря! Але безжалісний вогонь не щадив і їх — велична церква, разом з неперевершеним іконостасом «...согоре со всяким своїм украшениєм, сиріч з роботою зело прекрасною, сницарською і малярською, также дзвіниця со дзвонами великими й інші многи будинки споріша». Це сталося у 1671 році при ігумені Авксентії Якимовичу, який правив монастирем 30 років з 1665 по 1695 рік. Саме в ці часи й почалася нова епоха в історії монастиря — він починає відбудовуватись в камені. Всі монастирські споруди, побудовані в той період, збереглися й до наших днів.

А почалося відновлення з настоятельського, або, як його потім стали називати, Варваринського корпусу з келіями, брамою і дзвіницею. Цей корпус і нині є найстарішою мурованою спорудою в монастирі. Відбулося це відразу ж після пожежі. Ось як про це розповідає все той же літопис: «Року 1672-го, послі того страшного пожарю, благодаттю Божою, збудовали бацшту і дзвонницю і повіливали дзвони, і келії мало под десяток поставили, з чого Господу Богу хвала і Пресвятій Господі Богородиці, которая все зруйноване святоє мєстє огнем милосєрдя своєго направити й устроїти можєт і до першої і краснійшої оздоби припроводити». На цій же сторінці з'явився і такий цікавий запис: «Року 1673-го іюня місяця колодязь змуровано посереді монастиря і колєсо з двома відрами великими уроблено».

Мудрий отець Авксентій, запитавши до обителі гетьмана Івана Самойловича, кар'єра якого починалася з сотникування у містечку Красному Колядині Прилуцького полку, ублагав його побудувати кам'яну Троїцьку

церкву на місці згорівшої у 1671 році. Гетьман згодився 18 червня 1674 року, на Троїцю відбулася урочиста закладка церкви. Будували цю найбільшу в монастирі споруду досить швидко, бо вже через два роки 1 серпня 1676 року чернігівський єпископ Лазар Баранович освятив нову церкву.

У ті часи, серед густинської братії мало хто помічав скромного ченця Дмитрія. Тоді його ще мало хто знав. І він у ті часи ревно молився Богу, разом з усіма працював, а вночі, причинивши низенькі дверцята тихої келії над Удаєм і засвітивши воскову свічу, схилився над рукописом. Він писав гарну і мудру книжечку з незвичною назвою «Руно орошенное». Це згодом він стане знаменитим на весь православний світ святим Дмитрієм Ростовським, «славним светильником Российской церкви». Популярність його була і є надзвичайно великою, бо і нині, через 250 років, які проминули після проголошення його святым, нема ні в Україні, а ні в Росії жодної церкви, в якій би не було ікони з зображенням Святого Дмитрія Ростовського. Присвоївши собі нашого українського святого, північні сусіди мабуть забули про те, що цей світильник засвітився в славному містечку Макарові на Київщині, в козацькій родині і що звали його колись Данилом Савичем Тупталєнком.

Разом з Дмитрієм в монастирі перебувала іще одна мудра людина — ієромонах Михайло Павлович Лосицький. Це він переписав і тим самим зберіг для нащадків видатну українську історичну пам'ятку — Густинський літопис, в якому викладена історія України з найдавніших часів і до кінця XVI століття. Михайло Лосицький написав до літопису цікаву передмову, в якій закликає співвітчизників любити історію рідної землі, пошанувати історичні знання і передавати їх наступним поколінням.

У 1670—1680 роках (Продовж. на 4-й стор.).

Гетьман Богдан ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ.

монастиря, примусити борщевських, валківських і полов'янських селян гатити монастирську греблю. Гетьманські універсали і грамоти підтверджували право монастиря на володіння землями і угіддями, наданими йому князями Вишневецькими, та ще й закріплювали за ним нові села Полову і Левки, залишалася за ним і Маціївка.

У 1654 році, їдучи з Києва до Москви, Густиню й Прилуки відвідав антиохійський патріарх Маркарій з сином Павлом Алепським. Ось лише невеличкий фрагмент з щоденника Алепського про відвідини Густинського монастиря: «Його блискучі куполи видно на значній відстані. Не доїж-

красиву церкву в ім'я святого Миколая. Там, за розповідями, раніше був монастир, а коли він згорів, його перенесли і побудували на його теперішньому місці. Зовні монастир має дві дерев'яні стіни та два рови. Над воротами гарна дзвіниця з великим, досить коштовним годинником. Ми зайшли в монастир Святої Троїці. Його подвір'я просторе й широке. Куполів на святій церкві п'ять; вони стоять вкупі, у вигляді хреста, середній більший... ми зайшли до святої церкви. Її іконостас вражає глядача... Ми величній іконостас святої Софії (Київської), ні Печерський — обидва вони не можуть зрівнятися з

(Продовження.
Початок на 2-й стор.).

По рідному краю

монастиреві всіляко допомагали і про нього опікувалися гетьман Іван Самойлович і прилуцький полковник Лазар Горленко, а в 1690-х роках його син, теж прилуцький полковник Дмитро Лазарович Горленко — чи не найбагатший полковник у всій Гетьманщині. На цей час припадає найбільший розквіт Густині. Монастир прикрашається новими монументальними спорудами, збагачується новими володіннями. За кошти полковника Дмитра Гор-

братії береться як знищю ока фундації князів Вишневецьких, гетьманські універсали і грамоти російських царів на села і млини, ліси, поля і сінокоси. Не малий зиск мав монастир не тільки від утідь, але й від велелюдних ярмарок, які відбувалися двічі на рік під самими мурами святої обителі — на Трійцю й на Успіння Богородиці.

Знаменна подія для монастиря відбулася в 1697

якої літ 10 лежав, а когда Господь Бог накеровав серце его милості пану Дмитрію Горленку, полковнику прилуцькому, сину і насліднику его, за відомостю гетманскою будучи з полком своїм на том же мєстцѹ, откопал тіло милого пана родича своего і почесне допровадив до Прилуки, а оттолг до монастиря нашего Густині, і де же з пенієм надгробним положилсѹ в склепѹ в великой церкві Пресвятої Тройці мурованой, року 1697 сент. 15-го».

Ось так, у другій половині XVII століття на Прилуччині виник і сформувався визначний ансамбль споруд у стилі українського барокко, чи не найкращий в Україні. До того ж, Густинський монастир був осередком духовності, вітчизняної культури, мистецтва і ремесел на Лівобережжі. Це був і один з найбагатших українських монастирів. У другій половині XVIII століття він володів селами і хуторами, млинами і винокурнями, в Прилуцькому, Роменському і Путивльському повітах йому належало близько трьох тисяч десятин землі та більш як три тисячі кріпаків. Багато дечого зміг робити в монастирських володіннях: випалювали міцну цеглу, вилізали гарні ікони, ткали барвисті килими і білосніжне полотно, випікали запашний хліб. В монастирі була солідна на той час бібліотека, свій архів, школа, в церквах скупчилася велика кількість високохудожніх ікон, дорогоцінних прикрас. Мабуть не дарма у ці часи Густинню називали «другою лаврою».

Та не довго продовжувався розквіт, прийшли й тяжкі часи. Найтяжчого удару монастир зазнав не від пожеж чи інземних грабіжників, а від «своєї», російської «матушки-наричі» Катерини II, чи вірніше Софії-Фредеріки-Августини, що остаточно ліквідувала козацьку державу і закріпачила

вільнолюбивих українців. Отож вона своїм «височайшим» указом 1786 року перевела монастир до розряду «позаштатних», а потім і зовсім ліквідувала.

Та все ж час відродження знову настав. Тривогу підняли наші земляки, у яких боліла душа за національною святинею. Це і знаменитий вчений Йосип Максимович Бодяньський, і дослідник історії Полтавщини Микола Іванович Арандаренко, і полтавський єпископ Гедеон. Відновлення почалося в 1841 році зі збору коштів серед населення Полтавщини, до якого і звернувся Гедеон з відозвою. У 1843 році вийшов указ Синоду про присвоєння монастиреві 3-го класу, а ще через півроку — 15 травня 1844 року, на храмове свято, в день Святої Трійці відбулося урочисте відкриття монастиря. Але з відбудовою не поспішали. Тоді ж, у 1844 році, настоятелем у Густиню Синод призначив колишнього архімандрита Старо-Ладозького Микільського монастиря з Санкт-Петербурзької єпархії Варсонофія. Як зазначає український письменник О. Коницький «...першим ділом таких оновителів — знівечити в монастирі і по церквах все, що нагадує українську окремішність, усе, що не підходить під мірку й смак московсько-візантійського чернечого деспотизму й аскетизму». В головній Троїцькій церкві знищили портрети князя Вишневецького і гетьмана Мазепи, засипали родовий склеп Горленків, познімали з образів і переплавили дорогоцінні шати з гербами Горленків і Самойловичів. Старовинні іконстаси й козацькі ікони замінили іншими, замовленими в Петербурзі. Ось що встиг за роки свого правління Варсонофій. Але не можна й не згадати про те, що він був непоганим господарем, бо за цей же час відновив напівзруйнований настоятельський корпус, відреставрував Мазепинську Успенську церкву, після чого вона дістала нову назву — Воскресенська. Він також перебудував Миколаївську надбрамну церкву, зробивши з неї

Гетьман Іван САМОЙЛОВИЧ.

ленка звели високі цегляні мури навколо монастиря, побудували кам'яні надбрамні церкви — Миколаївську з заходу і Петро-Павлівську зі сходу. Тоді ж, у 1695 році залишив про себе добру пам'ять в Густині і гетьман Іван Мазепа. Він побудував кам'яну Успенську церкву з трепезою, келарнею і пекарнею. Цю церкву довго потім називали Мазепинською.

Гумен Авксентій Якимович в своєму «тєстамєнті» 1695 року завіщає

році, про яку повідомив літописець: «1687 року, іюля 23-го над Коломаком его милість пана Івана Самойловича з гетманства зложено а вмісто его — его милість пана Івана Мазепу наставлено гетманом. Того ж року, а місяця августа 2-го, пострадал невинное убивство от своїх долчан пан Лазар Горленко, полковник стародавній прилуцький і похований в руці там же в полю, межі Кодаком і Самарою, де й могилу значную висічано над ним, в

дзвіницю, побудував також готель, два флігелі для монахів, господарчий двір з коморами і стайнями.

1845 року на Прилуччю завітав Т. Г. Шевченко, маючи за мету змаювати архітектурні й історичні пам'ятки древньої Густині. В Прилуках Тарас познайомився з протоієреєм Іллею Гавриловичем Бодянським і разом з ним завітав до Густині. Отець Ілля добре знав історію монастиря і дуже любив це святе місце, дуже сподобалося тут і Тарасові Григоровичу. Ось як він розповів про свої враження, уже через багато років у російській повісті «Музыканти»: «...Тут все есть. И канал глубокий и широкий, когда-то наполнявшийся водой из тивала Удая. И вал, и навалу высокая каменная зубчатая стена со внутренними ходами и бойницами, и бесконечные склепы, или подземелья, и надгробные плиты, вросшие в землю, между огромными суховерхими дубами, быть может, самым ктитором насажденными. Я, изволите видеть, по поручению Киевской археографической комиссии, посетил эти полуразвалины и, разумеется, с помощью почтеннейшего отца Илии узнал, что монастырь воздвигнут коштотом и працею несчастного гетмана Самойловича в 1664 году, о чем свидетельствует портрет его, яко ктитора, написанный на стене внутри главной церкви. Узнавши все это и нарисовавши, как умел, главные или святые ворота, да церковь о пяти главах Петра и Павла, да еще трапезу и церковь, где погребен вечныя памяти достойный князь Н. Г. Репнин, да еще уцелевший циклопический братский очаг, — сделавши, говорю, все это, как умел, я на другой день хотел было оставить Прилучи...»

Працював у Густині Тарас Григорович увесь довгий літній день. Встановлена і точна дата — це було 28 червня 1845 року. Увечері, як розповідали люди, поет з Густині пішов на Прилуки по дорозі, що веде через удай-

ські плавні на Валки і Боршину й далі, до Роменського поштового тракту. У Валках, на околиці села, Тарас Григорович зайшов у шинок до Омелька Самійленка. Там повечеряв і випив чарку горілки. Під Боршенським вітряком він довгенько сидів у задумі, відпочиваючи, а потім, мабуть щось згадавши, записав олівцем прямо на обшивці млина. Може якісь ніким не знані поетичні рядки? Хто тепер про це дізнається?

Та повернемося до Густині. А вона з кожним роком все крашала й крашала. Одна за другою відновлювалися церкви. Всі вони в якійсь мірі були перебудовані, модернізовані, деякі споруди від цього значно втратили. Так, барочні куполи на церкві Петра і Павла замінили на простіші, такі, що поспіль зустрічаються в центральній Росії. Значно перебудували Миколаївську і Воскресенську церкви, залишилася непорушеною і незмінною лише головна Троїцька церква. Архімандрит Нектарій, що правив у Густині наприкінці XIX століття, довершив відродження монастиря. Він подбав про те, щоб створити людям всі умови для спілкування з Богом. Густиня стала воістину прекрасним місцем для душевного спокою, відпочинку. Нектарій відновив стару, розмиту весняними повіями валківську греблю з п'ятьма містками, старий сад біля монастиря, започаткував декоративний парк навколо монастирських мурів. Були вже висаджені дерева, влаштовані квітники, алеї з альтанками і зручними лавами, побудована загорожа з хвіртками. Перед монастирем дивував богомольців сонячний годинник з чудернацькими знаками зодіаку. Густиня знову чарувала зір своєю тихою гармонійною красою, вона знову стала місцем паломництва, дійсно святим місцем. Знову, як і сотні років тому, під її стінами збиралися велелюдні, гомінкі, барвисті ярмарки. І знову, як і колись, сяяла неземною красою ікона Густинської Божої Матері, яку урочисто виносили з Троїцької цер-

кви і ставили у капличці посеред ярмарку.

А потім прийшли інші часи і все усталене віками порушилось. Люди, які ще вчора називали себе рабами Божими і навколійшках земно кланялися перед іконами, сьогодні сокирами рубали ці ж образи, стинали хрести на церквах і з дикою радістю скидали дзвони з дзвіниць, а чи грілися біля вогнищ, в яких горіли древні церковні книги, предківські ікони, дивовижної роботи іконостаси. Так на нашу землю прийшла біда. Люди дивували і їм уже мало було крові, пролітої у братовбивчих сварах, вони ще й оголошили війну духовним і культурним цінностям свого ж таки народу, забули свою славу історію, свої давні звичаї, все більше й більше робилися манкрутами.

Добралася біда і до святої Густині. Спочатку в монастиря забрали всі його угіддя, все добре налагоджене, міцне господарство, а вже потім підселили до ценців дитячу колонію. Сюди, з усіх кутків колишньої імперії почали звозити хворих, безпритульних дітей-сиріт. Їх тут лікували, учили, виховували, примушували працювати. Потім братію зовсім розігнали і монастир перестав існувати. Відновився він лише під час Вітчизняної війни, але вже як жіночий. Потім, на початку 1950-х років сюди поселили так званий будинок престарілих. В Густиню стали звозити старих людей — хворих і немічних, одиноких і покинутих дітьми, привозили з однією метою, щоб від них здихатись, щоб вони скоріше переселилися на той світ. Де тільки їх не ховали! І на двох сільських цвинтарях, і навіть на городах, під самими стінами монастиря. А монастир закрили знову і, вважалося, що на цей раз — назавжди. Останнім подарем тут був інтернат для психічно хворих людей. Зараз у монастирі пуста. І лише місцеві реставратори, хай їм Бог здоров'я дає, потихеньку відновлюють окрасу Густині — головну церкву

Святої Живоначалньої Трійці.

Отож терплячий мій читачу й мандрівнику, подумки промандрувавши стежинами століть, перегорнувши сторінки історії, знайдімо до святої обителі й огляньмо її безцінні пам'ятки, колись пишні й красиві, а нині поруйновані й повергнуті.

Найперше привертають до себе увагу фортифікаційні споруди монастиря-фортеці, чи скоріше те, що від них лишилося. Ще й досі добре помітні в кількох місцях залишки рову і насипного валу, а на ньому мури з бійницями. Цікаво прослідкувати історію створення цих укріплень. Вперше вони з'явилися ще на самому початку, на старому місці, де знаходився монастир до першої пожежі. Фактично, перше, що зробили засновники монастиря на острові Густині, це побудували дерев'яні житла, обкопавши їх ровом, насипавши вал і обгородившись високим дубовим частоколом. Без цього тоді, у ті тривожні й небезпечні часи, існувати монастиреві було неможливо. Особливо боялися тоді наскоки татарських нападників. Відновлювали укріплення після кожної пожежі, чи занепаду. І вже на цьому, новому місці, монастирські мури тричі відновлювали й відбудовували. Наприкінці XVII століття полковник Дмитро Горленко, щоб надійно захистити монастир, побудував навколо нього грандіозні мури з брамами й баштами. Були вони з двоярусними аркадами, внутрішніми проходами всередині стіни і з вузькими бійницями. Це була унікальна архітектурна пам'ятка, надаремно на неї звернув увагу Т. Г. Шевченко. Частина цих мурів збереглася ще й до 30-х років нашого століття. У 1734 році східну частину мурів, яка виходила до Удаю, перебудували, нові стіни декорували з внутрішнього боку фігурними арками. Значна перебудова стін відбулася у 1754—1756 роках, загальна довжина їх ся-

(Продовж. на 6-й стор.)

По рідному краю

(Продовження).
Початок на 2-й стор.)

гала 558 метрів. Реставрацію їх провели і у 1850-х роках при архімаандриті Паїсії. Нині фортечні мури втрачені на дві третини і, що найгірше, втрачена найдавніша їх частина, що знаходилась у західній частині, біля Миколаївської надбрамної церкви, про яку й піде далі мова.

Миколаївська церква це і є та споруда, перед якою зупиняються всі, хто приходить до монастиря з боку Прилук. Вона знаходиться на головній монастирській брамі, раніше її називали — великі або святі Микільські ворота. Побудована вона коштом пралудського полковника Дмитра Горленка приблизно у 1693 році. Первісно це була одноярусна, двоповерхова споруда. Внизу розташовувались широкі ворота з шістьма комолами, по три з кожного боку. Над воротами знаходилась невеличка церква св. Миклая з одним куполом на гранчастому барабані. Після відновлення монастиря, її довго не чіпали, а потім, у 1853 році церкву пербудували і зробили тут дзвіницю. На старих стінах надбудували ще два яруси і високу шатрову покрівлю. Загальна висота нової дзвіниці сягала 54 метрів. У верхньому ярусі, на грубесних дубових колодах висіли дзвони. Саму церкву, що стала немовби під ковпаком, довго не використовували і лише у 1890 році сюди перенесли з Петропавлівської церкви і установили старий іконостас. Тоді ж вона була й освячена. Первісний вигляд її з великою майстерністю відтворив на своєму малюнку Т. Г. Шевченко. Це був невеличкий чотиристовпний храм з одним барочним куполом, він на-

гадував Троїцьку надбрамну церкву Києво-Печерської лаври. Її фасади ритмічно розчленовані пілястрами, вікна й ніші з рельєфним облямунням розміщені в кілька ярусів, стіни завершені профільованим карнизом. Зараз ця споруда дуже пошкоджена: повністю відсутня покрівля, повністю втрачена штукатурка, особливо на верхніх ярусах, цегла вивірюється, руйнується. Напівзруйнована сама надбрамна церква. Значно пошкоджені склепіння брами, майже повністю втрачений стінопис. Чи ж доживе ця споруда до свого другого відродження, чи витримає?

Ось так, швиденько, пригнувши голову, проходимо під напівзруйнованим склепінням святих воріт і, прямо перед нами, в кінці алеї з старих лип видно головну густинську святиню — соборну Троїцьку церкву. Згадаймо, споруджували її на третій рік після того, як згоріла дерев'яна «зело красно і хитренно» побудована у 1644 році церква. Нову, муровану — зводили у 1674—1676 роках майстри-будівничі, які добре пам'ятали той старий храм, який може самі й будували, адже минуло всього лише 30 років. Тож мабуть саме вони й відтворили в камені оте дерев'яне диво-дивне, оту церкву «зело прекрасною», яка своєю красою полонила колись навіть всюдисущих арабських мандрівників, здивувати яких було досить непросто. Десь у глибині, під фундаментом, ось уже 320 років лежить закладний чотирикутний камінь з вибитим хрестом і «шуфлядою», в яку покладені «письмо на пер-

гамині», святі моці, а ще православні святині: частка каменю з Віфліємського вертепу, камінь від скелі Чотиридесятниці і свята земля з-під каменю Йорданського.

Троїцька церква і нині, в страшному своєму занепаді є прекрасним, неповторним витвором людських рук. Як сказав колись один із кращих знавців української архітектури Г. Н. Логвин: «Такі споруди виникають тільки тоді, коли митець оволодіває вершиною професійної майстерності, а художня думка суспільства слагає землі». Основні об'єми церкви мають пірамідальну побудову. Ось лишень придивіться уважніше, як геніально просто і в той же час гармонійно побудована ця хрещата, дев'ятидільна, п'ятикупольна споруда. Найвищим і найбільшим є центральний купол, чотири бокові — менші й нижчі, іще нижчі — двоярусні кутові прибудови без куполів. Будівничі примінили вісім типів вікон, різних за формами і розмірами, і вони відіграють значну роль у композиційному вирішенні всієї споруди. Для створення чіткого ритму, поряд з вікнами влаштовані глухі ніші, в які були встановлені великі ікони на металі. Віконні отвори облямовані гарненькими висячими напівколонами з капітелями, що нагадують нерозпуклі квіти.

Зайдімо всередину церкви. Як зазначав той же дослідник Г. Н. Логвин: «Інтер'єр за простотою задуху і майстерним архітектурно-конструктивним вирішенням належить до шедеврів». Так, це дійсно щось не звичайне, досі не бачене. Досить невели-

ка споруда все ж вражає глядача своєю величистістю й пишністю. У західній частині церкви, так званому бабинці, у трьох гранях споруди врізані величезні, широкі, відкриті арки, розташовані в трьох ярусах. Колись ці ніші-лоджи мали балкони-виступи з різьбленими дерев'яними поручнями. Підлога в нішах була викладена фасонними керамічними плитками. Станьмо в центрі храму й розгляньмося навколо. З безлічі вікон потоками летять яскраве сонячне світло. Спокійно й гордовито підносяться над головою півсферичкі склепіння всіх п'яти куполів з слідами безцінного стінопису. Густинські фрески належали колись до найкращих зразків українського монументального живопису. На підмуржних арках, серед зображень мучеників, виділялися святі, яких найбільше шанувало козацтво: Іван-воїн, Федір Тирон, ба навіть архангел Михаїл з оголеним мечем чимось скидався на бравого заборонця з шаблокою в руці. В головному куполі було колись досить оригінальне зображення Трійці: Бог-Отець, увінчаний митрою тримає на колінах тіло Христа, а в центрі купола зображення голуба — символу Святого Духа. Надзвичайно цінними, унікальними на стінах Троїцької церкви були портрети князя Вишневецького і гетьманів Івана Мазепи й Івана Самойловича. Давно вже нема Вишневецького, а славного гетьмана Івана Степановича Мазепу «обновителі» замальовували портретом Дмитрія Ростовського. Найдовше тримається наш земляк гетьман Самойлович, але й від нього нині залишилися лише контури. А

Георгій ГАЙДАЙ.

(Далі буде).

Таємниця Ольшанського парку

В нашій Ольшані трапилось надзвичайна подія. В центрі села, на території сільського парку, який

уже перетворився в будівельний майданчик для побудови нової школи, бульдозеристом ковшем

разом із землею було зачеплено дитячий скелет і один чи декілька горщиків з монетами. На преве-

ликий жаль горщики були розчавлені, а монети дісталися бригаді будівельників Ічнянського агробуду та ще деяким учням Ольшанської школи, котрі рилися в землі й знаходили монети вже після буді-

вельників. У руках автора зминилось декілька монет, які передав учень п'ятого класу Сергійко Голенко. Цей матеріал підтверджує деякі висновки, зроблені мною на основі логічного аналізу. Спробуємо підняти завісу над таємницею Ольшанського парку і для читачів «Скарбниці».

В XVI ст. і в першій половині XVII ст. Посульсько-Удайський край входив до складу володінь українських князів Вишневецьких, що в загальному називались «Задніпровською Вишневецькою». Останнім володарем цього краю (друга чверть XVII ст.) був Ярема Вишневецький, скатоличений і ополачений магнат, непримиренний ворог українського народу. В цей же час в усій Україні фактично правив польський коронний гетьман Станіслав Конєцпольський, який тут тримався як справжній віце-король. Конєцпольський, а також і Вишневецький, кожен мав своє власне військо, що складалося із польських жовнірів. Між цими двома знатними родами Речі Посполитої відбувалися постійні сутички і загарбання земель один у одного. Про одне з цих загарбань ми і розкажемо.

Польська шляхта постійно була незадоволена запорізьким козацтвом, яке завжди підкреслювало свою незалежність. В 1625 р. запорожці висули перед королем ряд вимог. С. Конєцпольський за дорученням короля вів боротьбу з козаками, але зустрівши рішучий опір, змушений був скласти з козаками угоду, яка увійшла в історію під назвою Куруківської. В 30-х роках XVII ст. в Україні почалися нові спалахи національно-визвольних постань. В 1630 р. спалахнуло повстання, яке було очолене Тарасом Федорівичем (Трясилем). С. Конєцпольський і тут потерпів поразку в боротьбі з козаками і змушений був відновити з ними Куруківську угоду (8 червня 1630 р., м. Переяслав). В 1637 р. на Правобережжі спалахнуло козацьке повстання під проводом Павла Бута (Павлюка) й Карпа Скидана, яке в 1638 р. перекинулось і на

Лівобережжя України (Дмитро Гуня, Стефан Острияниця), перетворившись в національно-визвольну війну.

С. Конєцпольський весною 1638 р. змушений був викликати Ярему Вишневецького з його військом під Жовнин для боротьби з повсталими козаками. Логічний аналіз історичного матеріалу вказує на те, що саме в цей час Конєцпольський, викликавши політичну ситуацію, здійснив свій похід на Вишневецьчину. Поскільки коронний гетьман в цей час був хворий, очолити боротьбу з козаками він доручив польському магнату Миколі Потоцькому, а здійснити похід на Вишневецьчину — своєму синові, Олександрю Конєцпольському, Переяславському старості.

Слід підкреслити, що в свиті коронного гетьмана завжди перебував французький інженер Боплан, котрий користувався великою прихильністю Конєцпольських, про що розповідає в своїй книзі сам Боплан. Під керівництвом цього інженера у 1635 р. була побудована, а в 1638 році відбудована після зруйнування козаками фортеця Кодак на Дніпрі. До того, подорожуючи по Україні, Боплан проводив картографічні роботи і склав карту України. Ця карта без усякого сумніву, як і консультації самого Боплана, були вирішальними для рішення вибору напрямку під час походу на Вишневецьчину. Ярема з військом був під Жовнином, Вишневецьчина лишилась незахищеною і Олександр Конєцпольський з Переяслава взяв напрямом на Прилуки, підійшов під саме місто й захопив землі Густинського монастиря по р. Половій, де тільки-но почали засновуватись хуторці Пологи й Левки, а далі зайняв усю територію, яка на карті Боплана виділена «білою плямою».

За військом Конєцпольського під наглядом жовнірів чи дрібної шляхти для заселення нових територій пересувались й підневільні селяни, вірогідно, аж з правобережних земель цього магната. Дрібна шляхта, що виконувала роль наглядачів, завжди супроводжувала

військо загарбника, надіючись розбагатіти в нових краях. Це були чиновники різного рангу чи збіднілі шляхтичі або ж купці чи крамарі. Серед цього люду траплялися й представники вищих верств польської шляхти, котрі прогуляли або ж програли в карти своє майно і котрі мали цілі розбагатіти в завойованих краях. Гідність їх шляхетська при цьому не страждала, бо вони здебільшого служили управителями нових маєтків. Без усякого сумніву, з військом Конєцпольського перебував і один з таких його васалів чи намісників.

«Біла пляма» на карті Боплана — це були в основному непроходимі нетрі з поодинокими дрібними поселеннями. На території теперішньої Ольшани існувало тоді всього декілька поодиноких хуторців, заселених нащадками аборигенів-суличів, про що свідчать прізвища — назви різних тварин, пізнішими вихідцями із Західної України і переселенцями з Прилук. О. Конєцпольський, зайнявши усю територію, звелів своєму наміснику розбивати нове поселення назвавши його Ольшани, а сам з більшою частиною війська повернувся до Переяслава. Про планову забудову території села свідчать дві прямих взаємопаралельні основні вулиці його, що під прямим кутом декілька разів перетинаються меншими вулицями. А від центрального майдану села відходять інші вулиці у вигляді радіальних променів. Ось на цьому місці, в самому центрі поселення, де стоїть сільський клуб, і поставив свій маєток перший управитель нашого села, польський шляхтич, намісник магната Конєцпольського. Звичайно ж при маєткові було розбито парк чи сад, де через декілька століть з'явився новий, сільський парк, котрий тепер уже перетворився в будівельний майданчик. Я глибоко переконаний, що виритий бульдозеристом скарб належав саме тому першому управителю нашого села.

А що можуть сказати про це монети, котрі так несподівано потрапили мені в руки? Вони мають

розмір такий, як і радянські 15 коп. (тобто 18 мм в діаметрі), але вдвоє тонші. Вивчення їх показало, що це — півторагрошовики або півтораки (по польськи пулторакі) епохи короля Речі Посполитої Сигизмунда III Вази (1587—1632 рр.). При цьому королеві чеканка таких монет проводилась масово. Крім півтораків чеканились ще й соліди, крейцери, орти. Постає питання: чи Ольшанський скарб складався тільки з півтораків? Невже власник скарбу збирав тільки монети одного номіналу? А якщо так були ще й рідкісні динари епохи короля Стефана Баторія (1576—1586 рр.)? А чи не потрапили до скарбу ще й дорожочіні галери? Цього я не знаю і чи вдасться дізнатись комусь, якщо хлопці, що так поварварськи розграбували Ольшанський скарб, не передадуть монети в краєзнавчий музей.

З того матеріалу, що має автор, котрий, до речі, передається в Прилуцький краєзнавчий музей, випливає висновок про те, що власником скарбу був багатий поляк і що монети відносяться до першої чверті XVII ст. Постає ще одне питання: чому горщики з монетами вирито разом з дитячим скелетом? На це можна дати таку відповідь: цей перший найбагатший ольшанський шляхтич, звичайно ж, був католиком. Коли хтось із його дітей помер, він поховав його не на сільському православному цвинтарі, а у себе в саду. Можливо, що в нього там був і склеп. І скарб добре заховано в тому склепі з розрахунком, що біля покійника ніхто не стане його там шукати або ж з вірою в те, що дух покійника надійно охороняє скарб. Не виключено й те, що скарб васал Конєцпольського, а згодом і Вишневецького прикопав у склепі (або й у могилі, якщо склепу не існувало) нашвидкоруч, в останню мить перед втечею від козаків на початку національно-визвольної війни українського народу 1648—1654 рр.

Лауреат премії ім. Бориса Грінченка
Вітольд ПЛОШКО

Вітольд ПЛОШКО

рівнем і професіоналізмом. Друкувалися вони в кращих українських та російських геологічних виданнях.

Тяжка підступна хвороба змусила його достроково піти на пенсію, але й тоді Вітольд Васильович не склав руки і не упав духом. У ці роки живучи у рідній Ольшані він захопився вивченням історії своєї рідної землі, свого родового коріння. Написав історію свого роду по материній і батьковій лінії, ілюструвавши його більш як 800 фотографіями. Дослідження по історії краю, рідних сіл Ольшани й Городні друкував у Ічнянській газеті «Трудова Слава» (близько 100 публікацій), в нашій

«Скарбниці», в «Чернігівському віснику», в «Українській газеті». За ці публікації і пропаганду історії рідної землі Вітольду Васильовичу разом з батьком Василем Євдокимовичем у 1993 році присуджена премія імені Бориса Грінченка.

Вітольд Васильович виховав двох дітей — сина Владислава і доньку Тетяну, любив і поважав старого батька, цінував брата. Був великим жителюбом, любив українську мову, гостре дотепне слово, народну пісню, любив людей, зневажав нероб, базік, тих, хто зрікався свого роду, своїх коренів, рідної мови. Любив і плакав свій старий затишний сад, вирощував

квіти. Дуже болісно сприймав наші негаразди, вболівав за долю України, за її державність і незалежність. Про його любов до рідної землі мабуть краще не скажеш, як він сам колись написав:

«Земле, моя чарівнице, покинута мати! Чи повернеш ти до себе любов дітей своїх? А чи й на далі вони тікатимуть від тебе, цураючись всього материнського? Я довго не жив у своєму селі, але зберігав у серці любов до рідного краю і тільки й мріяв про те, щоб повернутись сюди. Перш за все, я люблю свою землю як планету, бо вивчав її довгі роки. Люблю землю — як світ, у якому ми живемо, ношу в своєму серці любов до землі, де я жив, малим хлопчиком і юнаком босими ногами бігаючи рідними стежками. Але найбільше я люблю землю як ту, що годує нас, як рідна мати, даруючи радість праці й захоплення від результатів її. Селянин по крові, я залишився ним і по духу й способу свого життя, добре знаючи, що таке важка селянська праця. Люблю й шаную земляків своїх, літніх і молодих, знайомих і незнайомих, за те, що в мене з ними спільний історичний корінь, за їхній труд тяжкий, щоденний, за те, що годують нас хлібом святим... Земний уклін вам за це, мої земляки!»

Ось саме за це й шанували його молоді й сиві земляки-ольшанці, усі хто знав його, хто працював з ним і спілкувався. Саме тому особливо боляче прощатися з нашим добрим другом Вітольдом Васильовичем. Пам'ять про нього назавжди залишиться в наших серцях.

Красзнавці Прилуцьчини.

Шановні читачі!

Вийшов з друку «Календар пам'ятних дат на 1994 рік», який можна придбати в Прилуцькому красназавчому музеї та музеї Олега Кошового, щоденно, крім п'ятниці.

Адміністрація музею.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 121. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

№ 2 (18)

ЛЮТИЙ 1994 РОКУ

Народний календар

БЕРЕЗЕНЬ

З березнем до нас приходить довгождана весна — красна, оживає довколишній світ, все навкруг починає оновлюватись, пробуджуватись, зеленіти і розвиватись. Радіє природа — радіють люди. Недаремно колись у давнину наші пращури-слов'яни саме з першим весняним місяцем березнем пов'язували новоліттування.

Чи не найпершими на життєдайний поклик теплих сонячних променів відгукуються наші білосніжні красуні-берізки, які й дали у давні часи назву березню, або березілю. Колись, у цей час, трударі-хлібороби проводили вирубку березових гаїв, звільняли ділянки для землеробства. Вирубані деревця спалювали й заготовляли попіл для гутників, які в спеціальних печач-гутах варили скло. Окремо заготовляли березову кору з якої лісові чаклуни-лігтярі виробляли цілющі народні ліки і для людей і для тварин — чудодійний березовий дьоготь. Його також використовували для змащування возів, шкіряної упряжі, взуття. У березні заготовляли також і улюблений, традиційний напій — березовий сік.

Наш земляк, відомий український історик, дослідник і знавець народних звичаїв Микола Маркевич, ще у першій половині XIX століття записав старовинний рецепт цього смачного напою. Ось як його готували у нас на Прилуччині у ті часи: ставили в коморі дерев'яну діжку і зливали в неї сві-

жий березовий сік, коли діжка наповнювалась, клали туди вошину, підсмажений горох, або гарячий житній хліб прямо з печі. Через півтора тижні цей смачний і корисний напій можна було вживати, зберігався він протягом трьох-чотирьох місяців.

З березою й березовим соком пов'язані й народні прикмети: багато соку в берези — на дощове літо, якщо береза раніше опушиться за клена чи вільхи — буде сухе літо, а пізніше — дощове. Допомогала береза хліборобам і з сівбою: розпусकाються листочки — сій овес, якщо раніше розпускається верхина берези — сій хліб рано, якщо внизу — сій пізніше.

В березні сліdkували й за іншими рослинами: почала цвісти ліщина — час виставляти вулики, з'явилися підсніжники — пора висівати овочі та квіти на розсаду. По первоцвіту передбачували погоду: якщо проліски чи підсніжники розкриті — буде гарна погода, а коли бутони закриті й пониклі — жди негоди. А ось кілька прикмет, пов'язаних з пташками: качки прилетіли вгодовані — весна буде затяжною, рано прилетіли жайворонки — на теплу весну, якщо гуси летять високо — буде багато води, а якщо низько — мало, ворони купуються ранньою весною — до тепла, прилетіли журавлі — скоро лід зійде, з'явився

в небі жайворонок — буде тепло, а зяблик — холодно. Пташки також вішували, яким буде літо на корми: якщо в гніздах менше яєць, ніж звичайно — чекай неврожаю.

На перший весняний місяць припадають народні й церковні празники, з якими пов'язані самотутні обряди, прикмети.

5 березня. Левка.

(Святого Лева — єпископа Катанського)
Люди примічали, якщо в цей весняний день розтаватиме і курка води біля порога нап'ється — чекай дружної і теплої весни. За давнім повір'ям на Левка не дивилися в небо, щоб не побачити падаючої зірки — це була зловісна прикмета.

6 березня.

Тимоша-весногрія, Хоми.
(Преподобного Тимофія, Євстафія)

Цього дня весна приходила на поріг з сонечком і теплим вітерцем. Говорили: «прийшов Хома — зими вже нема», або «на Тимоша-весногрія і старцям надія».

9 березня.

Обретіння, Івана Предтечі.
(Обретіння голови Іоана Предтечі)

Примічали, що в цей день повертаються з вірною пташки і шукать собі місця для гнізд, а ще казали, що на Предтечу птахи повертаються до гнізд, діти до хліба, а чо-

ловіки до жінок і до роботи. Люди спостерігали за перелітними птахами, які повертались у рідні краї, говорили так, що коли у цей день співатиме синичка — буде тепло, а якщо прилетіли граки й відразу займають свої гнізда — буде дружна весна.

14 березня.

Явдохи-плющихи.
(Мучениці Євдокії).

З найдавніших часів і до XV століття в Україні-Русі Новий рік відзначали саме в цей день, на Явдохи. А потім це свято стало першим днем весни. Казали, що на Явдохи просилається і починає підсвітувати байбак. З цим святом пов'язували багато прикмет і завбачень про майбутній урожай і погоду.

Якщо на Явдохи гарний сонячний день, то буде врожай пшениці, конопель, льону, огірків, опеньків. Увесь день погожий — усе літо буде гарне, а якщо день похмурий, дощовий, то літо буде тепле й мокре, треба сіяти просо й гречку. Звідки вітер на Явдоху — звідти буде ціле літо, теплий вітер — на мокре, вітер з півночі — на холодне, із заходу — буде добре ловитися риба, зі сходу — плодитимуться бджоли, а з півдня — врожай на хліб. На Явдоху висівали капусту на розсаду, тоді вона не боїтиметься морозів.

Цього року на Явдохи випадає і початок Велико-го посту для віруючих лю-

(Закінчення на 2-й стор.).

Березень

хмарно і морозець, то скоро потепліє і можна сіяти.

30 березня.
Теплого Олексія.
(Святого Олексія)

У цей день, як правило, не працювали, лише пастирники обов'язково виставляли вулики «для обльоту» бджолою. З теплого Олексія починалася вже справжня весна.

На жаль все більше й більше забуваються добрі старі обряди і звичаї, пов'язані з початком весни: Колись у цю пору вже закінчувались «хатні» різваги молоді — вечорниці й досвітки, в березні відзначалися веснянки й гаївки, яких зараз уже нігде не почувеш і не побачиш.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.).

дей. Він триватиме до Страсної суботи, тобто до 30 квітня. Всі сім неділей люди не споживали м'ясних і молочних продуктів. Та піст був не тільки тілесний, але й духовний, у ці дні утримувались від брутальних слів і навіть поганих думок, гріховних вчинків, надмірних веселощів. І в той же час кожний намагався зробити якусь добру справу: допомогти бідному, безридному, німечному.

18 березня. Конона.
(Мученика Конона)

За переказами святий Конон править кіньми колісниця, якою їздить по небу Ілля Громовержець, тому його вважали покровителем коней. Чоловіки на це свято збиралися в

шинок вишити за Конона і коней, щоб були здоровими і сильними, але намагалися не перебирати міри, бо вважалося, що необачних обов'язково носять коні. Жінки в цей день перебирали й передивлялися городне насіння. У цьому році на Конона — день весняного рівнодення.

22 березня. Сорок Святих.
(Сорок Святих Мучеників Севастійських)

Колись вважалося, що саме з цього дня, коли сорока має покласти вгніздо сорок паличок і розпочиналася весна. До свята господині випікали з тіста печиво у вигляді

«жайворонків» чи «голубців» і посилали з ними дітей на вулицю «закликати весну», або «закликати пташок з вирію», щоб скоріше прилітали й принесли на своїх крилах весну. Символічним був дуже давній обряд «топтати ряс», тобто первоцвіт. Виходили навіть дуже старі й німечні дідуся й бабусі, які всю зиму просиділи на печі й притопчучи по першій зелені, примовляли: «топчу, топчу ряс, дай Боже і на той рік топтати». Є народні примети і до цього свята: якщо на Сорок Святих тепло, то сорок днів буде сонячно і тепло, а холодно — чекай сорока приморозків, коли ж

(Продовження. Початок у №№ 11, 12 за 1993 рік та № 1 за 1994 рік).

А який же гарний портрет був! Я ще добре його пам'ятаю, бачив років 30 тому. Стояв гетьман молитовно склавши руки, біля нього — аналой з гетьманською булавою і шапкою, над ним — родовий герб. Тяжка доля дісталася Самойловичу, а все через те, мабуть, що вірно служив Москві. Обмовленого, обплутаного брехнею, безпідставно звинуваченого за поразку в кримському поході гетьмана, бездара-боярина Голіцин брутально схопив у Коломацькій церкві під час богослужіння і разом з сином відправив до московського судилища, а молодшому гетьману відрубали голову без суду. Помер нещасний гетьман у Сибіру на засланні. Ось таким він був і на портреті: старий гетьман начебто кається у своїх гріхах перед козацькою державою і смиренно повертає булаву Війську Запорозькому.

Колись у церкві був надзвичайно пишний, величезний, різьблений з липи і визолочений іконостас, а в ньому старовинні ікони в срібних шатах. У вітварі зберігалися дорогоцінні напрестольні хрести, давні книги в дорогоцінних окладах. Де

До рідному краю

все це ділося? Хто відповідь перед народом, перед історією за розграбування і знищення цієї скарбниці?

Нині церква потихеньку відроджується, уже відремонтовані склепіння, карнизи, кризь рихтування світять свіжими жовтими дошками заново відбу-

довані куполи. І тому з'являється надія, що вже тепер ця унікальна споруда не загине, що вона знову розквітне первісною красою, як і триста років тому.

Ліворуч від Троїцької церкви розміщений, згаданий уже старовинний колодязь, який ось уже

320 років напуває людей смачною водою. Тут же — старий монастирський льох, невеличкий флігель з келіями і, нарешті, так званий Варваринський корпус. Дослідник старої архітектури Лівобережжя М. Цапенко ось як описує цю споруду: «В північній стіні знаходяться ворота з Варваринською надбрамною церквою. Нині ця споруда дуже перебудована, особливо південний фасад. Північний фасад Вар-

Варваринська церква Густинського монастиря.
Фото 1930 року.

варинської церкви оздоблений нішами. Можна припустити, що ця споруда була одночасно житловою, оборонною і культовою і є самою давньою в ансамблі». Фактично це є цілий комплекс споруд, який почали будувати ще в XVII столітті. В центрі нижнього поверху розміщувалась брама, яка виходила прямо на ярмаркову площу перед монастирем, обабіч брами — п'ять комор і келій. На другому поверсі знаходяться братські келії, на третьому — настоятельські покої і домова Варваринська церква. Колись її оточувала галерея, хід до якої влаштований у невеликій двоярусній, гранчастій башті. У 1719 році вбудували дзвіницю до Варваринської церкви, але через п'ять років вона повалилась і довго стояла в руїнах. Повністю відновив цей корпус і значно перебудував архимандрит Варсонофій у 1844—1845 роках. Архимандрит, походженням з російських дворян, приїхав сюди надовго і перш за все постарався добре облаштувати свій побут. На третьому поверсі було його помешкання з п'яти зручних світлих кімнат, тут же відновлена і церква, у якій був споруджений гарний іконостас з іконами, писаними петербурзькими живописцями. Тоді ж значно змінив свій вигляд південний фасад споруди: споруджені ризаліти (виступи), дерев'яна застлана веранда. Частково зберіг первісний вигляд лише північний напівлінійний фасад. Такої оригінальної споруди, в якій об'єднані риси оборонної, житлової і культової архітектури періоду бароко, в Україні більше немає. Ця пам'ятка унікальна. Але ж в якому жалюгідному стані вона зараз!

Особливо після останньої пожежі років 10—12 тому, що спалила все, що тільки могло горіти. Її так уже й не відбудували, бо чекали, що вона скоро завалиться. Та все ж вона вистояла.

Праворуч від Троїцької церкви бачимо ще одну чудову споруду — Воскресенську церкву з трапезою і ризницею, в якій зберігалися колись найдорожчі монастирські скар-

би: старовинні євангелія, хрести, ковчеги, дарохранительниці, плащаниці. У цій будівлі знаходилися також пекарня й кухня. Саме тут, у призначений час збиралася група братія. Монахи, разом з настоятелем, молилися у Воскресенській церкві, а потім, перейшовши до трапези — радилися, обмінювалися

ськового губернатора, тобто правителя Лівобережної України. Як згадує полтавський історик І. Павловський: «Він любив свій край, турбувався про добробут всього населення, захищав інтереси кріпаків і уцілілі ще права козаків, чим викликав на себе підозру в сепаратизмі». Князь дуже любив Украї-

вили покійного князя до Густині. Поховали його в підземеллі напівзруйнованої Успенської церкви, у склепі. Донька князя Варвара Миколаївна писала своєму найкращому другу Тарасові Шевченку: «Мій добрий і печальний співаче. Виплачте лісно в пам'ять людини, яку ви так уміли поважати і любити». Дружина князя, онука останнього гетьмана Кирила Розумовського, Варвара Олексіївна, за свої кошти відновила церкву. Її в цьому ж 1845 році й освятили, тільки тепер уже вона стала не Успенська, а Воскресіння Господнього. З тих пір церква стала родовою усипальницею. Тут, у 1864 році поховали й саму Варвару Олексіївну. Це теж була людина шанована в нашій країні, відома своєю благочинністю. У роки війни 1812 року вона влаштувала за свої кошти лазарети для поранених воїнів, а потім сприяла створенню Єлизаветинського і Павлівського інститутів шляхетних дівчат в Росії. Була також засновницею Полтавського інституту шляхетних дівчат. Наприкінці XIX століття у підземеллі під Воскресенською церквою було вже шість родових поховань Репніних.

Воскресенська церква однокупольна. Восьмигранний барабан увінчував колись барочний купол з золотим хрестом, що не зберігся до наших днів і замінений на просте плівко покриття. Стіни споруди прикрашені плястрами й профільованим карнизом. Вікна і ніші облямовані ліштвою. Церква була значно перебудована, а вірніше добудована у XIX столітті. Під час своїх відвідин Густині її змалював Тарас Шевченко. На малюнку видно, що саме тоді почалися реставраційні роботи: на передньому плані, присів з цеберком білями з валном, мужичок у свитці й шапці, поряд стоїть велика діжка, розкидані на підвір'ї дошки, на церковці видно блаженке рштування.

Безперечно, що Тарас Григорович не міг не відвідати підземелля церкви

(Закінчення на 4-й стор.).

Воскресенська церква Густинського монастиря.

Фото 1930 року.

думками і, звичайно, трапезували. Це була найзатишніша споруда в монастирі. Побудована вона за особисті кошти гетьмана Івана Мазепи в 1695 році на честь Успіння Богоматері, на місці старої дерев'яної церкви. Успенська церква пережила руїну і була першою, яку відбудували у 1845 році. Відродження Густині й почалося саме з цієї церкви.

А було це так. Взимку 1845 року Полтавщину облетіла сумна звістка — в Яготині, у своєму домі помер старий князь Микола Григорович Репнін. Той самий Репнін, що був учасником війни з Наполеоном, героєм Аустерліцу, а потім, після 1812 року в званні віце-короля управляв Саксонським королівством. Після війни, з 1816 року М. Г. Репнін 18 років перебував на посту малоросійського вій-

ну, її народ, її історію. Він добре знав історію Густині й дуже любив це святе місце. Великою несподіванкою для всіх був заповіт Миколи Тригоровича, в якому він заповідав поховати себе саме в Густинському монастирі. Чому саме у жахливих руїнах Богом забутої Густині? Мабуть тому, що він вірив у відродження цього визначного місця, знав, що люди навіть тільки з поваги до нього подбають про монастир. Так воно і вийшло.

Ховали князя у страшенну заметіль. З Яготина до Прилук ще якось змогли добратися, а от далі, через байраки і яруги до Густині, вже ніякі коні не витримували. І ось тоді, прилучани самі впряглися в сани і долаючи хуртовину, через велетенські замети, допра-

(Закінчення.)

Початок на 2-й стор.)

й не поклонитися праху «вічної пам'яті достойного князя Миколи Григоровича Рєпніна». Ось тут, з південного боку церкви, по східцях, якими спускався майже 150 років тому Тарас Григорович, спустимось і ми. Майже половина поховань тут пограбована й викинута, а замість них вимурували з цегли щось на зразок ясел для худоби, в яких солили огірки й капусту, зберігали городину для нещасних мешканців Густині у наш час. Дикість несуттєвля. Добре, що цього не бачив наш великий Тарас.

Вийдемо на світ Божий і оглянемо останню пам'ятку Густині — церкву святих апостолів Петра і Павла, збудованої у 1693 році на кошти Дмитра Горленка на брамі, від якої починалася дорога на Боршну і Варву. Судячи з шевченківського малюнка, вона чи не найкраще збереглася, переживши руїну. Під час відновлення монастиря у цій церкві лише підправили стіни, та ще переробили на «російський смак» куполи. В такому вигляді, без дії, вона простояла ще більше 40 років. У 1888 році в церкві зробили підлогу, хори, влаштували сходи у прибудові з верандою, встановили різьблений іконостас. Церква п'ятикупольна, хрещата, восьмигранний барабан центрального купола перекритий зімкнутим склепінням, інші чотири — мають циліндричні барабани зі сферичним склепінням. Церква за параметрами близька прилуцькому Спасо-Преображенському собору, але набагато менша від нього. Можливо, що це робота одного й того ж майстра. Зараз ця пам'ятка має дуже непринабливий вигляд, вона з

До рідному краю

Петропавлівська церква Густинського монастиря.
Фото 1930 року.

кожним роком все більше й більше руйнується.

Тяжка доля Густині упродовж всієї чотирьохвікової історії. Допукуля й інземні заїди-грабіжники, півстоліття стояв примарою серед розкішної природи монастир-мученик після катерининського указу. Потім було відродження і знову жахлива руїна. Але тепер уже винауватців шукати годі. Бо це ми з вами, наше покоління, виплекана за нашою мовчазною згодою дика система, наша бездуховність і байдужість довели до такого занепаду пам'ятку світового рівня,

якою б пишалася будь-яка європейська нація. Упродовж багатьох років були ми малоросами і хохлами, без язикими й глухими, тому й сталося таке.

Хочу нагадати слова полтавського єпископа Гедеона, ініціатора відродження Густині, сказані ним півтора століття тому: «Країний пам'ятник, який тільки можна залишити на цій землі, є пам'ятник віри, пам'ятник, що свідчить про високу відданість Богу і змушує нащадків шанувати своїх предків. Не я один закликаю вас до пожертвувань, але закликає вас сама древність Густинського мо-

настиря і його втрачена велич». Золоті слова!

Монастир гине, буквально тане як воскова свіча. Але чому ж досі мовчить Патріарх Київський і всієї України, мовчить єпископ Чернігівський, чому не закликають віруючих до спасіння національної святині? Чому мовчать можновладці, народні депутати? Чому не підіймають свій голос за спасіння перлини української культури відомі діячі науки і культури? Зберегти і відродити Густиню можна лише спільними зусиллями церкви і держави, всього народу. Втрату цієї пам'ятки не простять нам наші нащадки.

Ось так і відбулося наше перше знайомство з найвидатнішою пам'яткою, яку залишила нам тисячолітня історія нашого краю. З гордістю за своїх талановитих пращурів і з гіркотою в серці за сучасників ми залишаємо Густиню. Вечірне сонечко заходить за зелену гору, кидаючи свої останні промені на печальні руїни святої обители. Над ними століттями тихо витає дух преподобного отця Іоасафа, похованого на старому монастирці, та ще старого і мудрого полковника Лазаря, що невинно прийняв смерть мученицьку від своїх же полчан під неприступним Кодаком.

Над удайським плесом здіймається легенький прозорий туман, закривають на ніч ніжні пелюстки білі лілеї. Над Густинню спускається вечір, за ним — тривожна ніч, а потім прийде умитий чистими росами ранок. Можливо саме цей ранок і буде ранком відродження. Надія завжди помирає останньою.

Георгій ГАНДАЙ.

Гетьман Іван Мазепа

«На дні душі кожного думаючого й недурного українця спить Виговський, Дорошенко й Мазепа, котрий відразу ж прокинеться,

коли настане слушний час». Костомаров.

22 серпня 1994 року виповнюється 285 років з дня смерті гетьмана України Івана Степановича Мазепи. Пам'яті цього

славного гетьмана присвячується цей нарис.

Майже три століття минуло з тих пір, коли за велінням Петра I у 1709 році з амвонів усіх православних церков «необ'ягной» імперії зазвучало

прокляття гетьману Івану Мазепі як «зраднику, кривоприсяжнику і Юді». Тільки в державі одвічної сваволі, деспотизму, рабства й тиранії, якою завжди була Російська імперія, могла статися така акція: щоб щороку на Великдень, у празник всехристиянської любові й всепрощення, привселюд-

Гетьман Іван Мазепа

но проклинати ім'я національного борця вустами його ж нащадків та ще й у церквах, ним же побудованих! Такої наруги й національного приниження не знав жоден народ у цілому світі!

* * *

В тексті використані праці І. Борщак, Д. Дорошенка, М. Дмитрієнко та ін.

* * *

Кат України, цар Петро І, на декілька століть відняв у Мазепи те, що найдорожче в світі — його чесне ім'я. «Мазепа» стало синонімом слова «зрадник» і символом найстрашнішого кривоприсяжництва. Цим словом, як страшною марою, лякали малих дітей, рідний народ відхрещувався від пам'яті про цю людину, бо ж і знаменитий Пушкін наплював нашого гетьмана, як Юду, разом з тим з гордістю підкреслюючи, що в його власних (поетових) жилах є домішок царської крові. Підручники історії малювали постать Мазепи з ганебним тавром ворога української нації. Та що там говорити! З телеекрана «Останкино» навіть і дотепер можна почути слова: «злодей Мазепа», а в церквах демо-

кратичної Росії й досі звучить анафема, як і понад 280 років тому.

Але для України на решті настали часи, коли можна вже вголос проголосити святу правду про її славетного гетьмана й повернути йому його чесне ім'я. І вже тепер ніхто не посміє сказати навіть вустами великого поета про те, що «забыт Мазепа...» А 24 серпня 1992 року в день річниці незалежності України, митрополитом Філаретом була внесена пропозиція про зняття з нього анафемі.

І справедливо звучать слова Гната Ходкевича, в'язня царських тюрем і сталінських таборів, сказані ним ще у 1917 році: «Мазепа хоча й не був чистим, як Христос, може й не один гріх на його душі, але його ім'я знаходиться саме серед борців за рідний край і його майбутнє». Так! Якщо й був Мазепа «зрадником», то не перед своїм рідним народом, бо він боровся за свободу України. Якщо й можна назвати його «кривоприсяжником», то саме перед імперською идеологією й російським царством, який з часів підписання Переяславської уго-

ди в 1654 році не виконав жодного з її пунктів. І «Юдою» ніколи не був Мазепа, бо був переповнений любов'ю до України і, незважаючи на похилий вік, поставив на карту все, що мав: і найвищу посаду, й постійну прихильність царя, багатство й незчисленні маєтності, розкіш і поклоніння, все ради незалежності України!

Мазепа походив з давнього православного українського роду. Його предки, Мазепи-Колядинські, мали свій герб і служили польській короні з дуже давніх часів, за що й одержали із правом спадкування село Мазепинці на Білоцерківщині. В родовому ж маєтку десь між 1630 і 1640 роками й народився Іван Степанович Мазепа. Батько його під час Хмельниччини пристав до козаків і в 1654 році був білоцерковським сотенним отаманом. Мати його була з шляхетського роду Мотієвських, відзначалася, як і майбутній гетьман, високою релігійністю й любов'ю до православної віри. Вона була «сестрою» Луцького братства, а ставши вдовою, постриглася в черниці. На час вибору Івана гетьманом вона вже була ігуменею Фролово-Вознесенського монастиря в Києві. Дітей своїх виховала згідно зі своєю мораллю. Єдина сестра Мазепи, що була заміжжю за шляхтичем Войнаровським, покинула свого чоловіка за те, що він силував її перейти в католицтво і сама теж постриглася в черниці, як і її дочка Марта. А син Андрій виховувався при гетьманові.

Вчився Мазепа в Київській академії, а потім десь близько 1650 року був відправлений своїм батьком до двору польського короля Яна II Казимира, де служив pokojовим дворянином при дворі короля. Мазепа з молодих років мав високу освіту й добре виховання. Крім рідної мови, він вільно володів польською, латинською, італійською, німецькою, французькою

й татарською. Вродливий, стрункий, прекрасно володіючи шаблею, на коні він був просто орел. Молодий Іван був першим на королівських ловах, чудово танцював, умів з гідністю послугувати, тримався шляхетно. Ці позитивні риси його характеру й зовнішності були вирішальними при виборі трьох молодих хлопців для продовження навчання на королівський кошт в Західній Європі. А опікала в цей час Мазепу королева, у якої він був коханцем. Привабливу зовнішність Мазепа зберіг навіть у свої 70 років. Одягався за смаком, як правило, носив польські й угорські кунтуші, дуже дбав про розкіш у своїх палацах.

Як вказує І. Борщак, Мазепі була властива дуже рідкісна в людях якість — гармонійний розподіл у його натурі розуму, волі та почуття. Він добре всолодів цим даром і тому прославився як чарівник, що може піддати своїм чарам будь-кого. Особливо цим чарам Мазепи піддавалися жінки. Мазепа володів ще й даром «обкрулити навколо пальця» любого, бо вмів у розмові перейти на мову будь-якого співрозмовника, молодого чи літнього, бідного чи багатого, що було прикметою великої людини. Нашо вже гоноровиті польські магнати чи пихаті московські бояри, але й ті не витримували чарів Мазепи. Навіть відчайдушні запорожці чи статечні турки, а то й французи чи шведи — всі вони підпадали під дивні чари Мазепи. І в своєму житті він, як хитрий політик і дипломат, для досягнення своїх цілей вмівло володіти своїм даром. Навіть потрапивши в полон до татар, був відпущений ними після його промови до них.

Він умів покорити і вередливого короля Яна Казимира, суворого Дорошенка чи похмурого отамана Сірка, суперечливого у своїй вдачі царя Петра І і багатьох інших — разом чи поодиноці. Навіть козацьку старшину, деморалізовану епохою Руїни, отруєну духом «мо-

(Продовж. на 6-й стор.).

Гетьман Іван Мазепа

(Продовження.
Початок на 4-й стор.)

сковського соболя». Мазепі вдалося підкорити собі і знайти в ній своїх однодумців. Бо він умів розгадати людину з першого погляду, як сказали б тепер, «просвітивши її як рентгеном», обробити її «обшліфувати» її з усіх боків, а потім уже й перетягти на свій бік.

Мазепа — аристократ з голови до ніг, гордий і самолюбивий, заради своєї справи, заради здійснення своїх планів умів і добре прикинутися і навіть тричі вклонитися до землі, тоді, коли «треба». Був страшенно лукавий, тільки завдяки цій рисі й вдалося йому багато часу обдурювати московського царя-тирана. Разом з тим був неперевержено обережний, недовірливий і потайний. Саме в таких людях не буває ні друзів, ні порадників, їм потрібні лише добрі виконавці.

Незважаючи на зібрані багатства, йому не була властива скупість, бо, знаючи велику силу грошей, він зібрав їх для здійснення своєї політичної акції. Щедро жертвує він на церкви, школи, шпиталі й дуккарні, будує віковічні храми. Але й розбудує свої резиденції й завжди влаштовує розкішні прийоми. Не захоплювався війною, воліє вирішувати все політичними засобами, але коли треба — це відважний вождь і гарний лицар. Страшенно не герпів лестоців, бо був інтелігентною людиною. Всі ці риси, що характеризують сильний характер і високий розум, завжди підкріплювались у нього силою волі. Навіть в час краху своїх високих намірів при поразці в Полтавській битві, при відступі, гетьман не втрачає сили духу й волі, вмівло відходити втягуючи при цьому ще й шведського короля.

Мазепа і як поет дивив після себе деяку спалену, а в народі відома тільки його «байка», змислом пісня: «Ой горе тії чайні горенько небезі, що виве-

ла часняток при битій до розі!». Всі, хто співає цю пісню, вважає її за народну, але це — пісня Мазепи, бо й слова її й мелодія до них — Мазепині.

Ось такий Мазепа як людина. А яким же він був політичним діячем? Не один із закордонних сучасників Мазепи, характеризує його як інтелігентну, високоосвічену, з рухливим розумом, але амбітну людину, вказують, що він був меценатом, розбираючись в архітектурі й музиці, просвіті й мистецтві, все ж найкраще володів мистецтвом політики. Це був справді геніальний політичний діяч, який займає почесне місце серед інших світових політиків.

Під час навчання за кордоном Мазепі довелося побувати в Парижі і взагалі багато подорожувати по Франції, а також відвідати Німеччину, Італію й Нідерланди. Після повернення до Варшави Мазепі довелося виконати багато доручень короля у ранзі придворного. Так у 1659 році він возив лист до гетьмана Виговського, а в 1662 — до гетьмана Юрія Хмельниченка. В 1663 році Мазепі було довірено відвезти правобережному гетьману Павлу Тетері клейноди від короля. В тому ж році король пішов у похід на Україну й Мазепа, «подякувавши королеві за службу» пішов у відставку й залишився приватною людиною, живучи в родовому маєтку.

В 1669 році Мазепа стає на службу до правобережного гетьмана Петра Дорошенка спочатку ротмістром «надворної корогви», гвардії гетьмана, через декілька років завдяки своїм здібностям, займає посаду генерального осавула, пізніше — й генерального писаря. Очолити військовою канцелярію, Мазепа зумів зайняти важливе становище серед старшини. Але, бачачи, як іноземці високо цінують його здібності, зрозумів, що йому в житті судилась — більш висока посада.

Тоді ж і схрестилась його доля також з історичною особою Василем Кочубеєм, онуком знатного татарина Кучук-бея, який у XVI столітті прийняв православну віру й жив в Україні, мав свій герб і маєток. Тоді ж Мазепа прийняв шлюб з багатою вдовою Фридрикевич, дочкою білоцерківського полковника Семена Половця, родичкою Лазаря Горленка, прилуцького полковника. Прожили вони удвох довге життя, але були бездітні. А в 1702 році Мазепа став удівцем.

У 1674 році Дорошенко посилає Мазепу до Криму й Туреччини просити військової допомоги проти Москви й лівобережного гетьмана Самойловича, Мазепа потрапляє до рук заporожців і мало не загинув. Врятував його кошовий отаман Сірко, котрий переправляє його в резиденцію гетьмана Самойловича. Той відправляє його далі, в Москву, де Мазепа відкрито зізнається про свої татаро-турецькі зносини і, на великий подив, був відпущений в Україну.

Службу в лівобережного гетьмана Мазепі довелося починати, як кажуть, з нуля. Навіть щоб вивести свій власний город біля хати, Мазепі доводилося спрятатися з сусідом-козаком. А по службі Мазепа займає всього лиш посаду «гетьманського дворянина» при сім'ї Самойловича, виховуючи його сина. Але й тут Мазепа виявляє свої здібності й уміння сходиться з людьми і в 1682 році стає генеральним осавулом. Це дає йому змогу виконувати різні дипломатичні доручення гетьмана. Він декілька разів їздив до Москви, де й поидивився до урядових кіл та до їхньої політики.

Гетьман Самойлович без будь-якого сумніву був українським патріотом, котрий мріяв про найбільшу самостійність і соборність України, був чистоганним політиком і добрим адміністратором, але, на превеликий жаль, він не вмів і не хотів

жертвувати своїми особистими інтересами, як і інтересами своїх родичів і їхньої кар'єри, честолюбством і владолюбством заради високих ідеалів, заради загальнодержавних інтересів. Так, наприклад, заради того, щоб і серед духовенства мати своїх прихильників, він докладає багато зусиль, щоб відірвати українську православну церкву від Царгороду й підпорядкувати її московському патріархові, що й сталося 29 червня 1685 року в Києві.

Самойлович був проти миру з Польщею й спільної з нею боротьби проти турків і татар. Але весною 1686 року все ж в Москві було укладено з Польщею «вічний мир» і взаємний союз проти Туреччини й Криму. Цей договір і надалі поділяє навпіл Україну, а Самойловича зобов'язує йти війською на мусульман. Гетьман вголос висловлює своє незадоволення, чим і скористалася старшина, написавши в Москву донос. Серед тих, хто підписав цей донос були, крім Кочубея, й «наші» земляки: Лизогуб, Забіла, Гамалія.

В Москві на той час правила царівна Софія, бо її брати Іван та Петро, були ще малолітніми, а в Україні «заправляв» усім фаворит Софії Василь Голіцин. Наслідком договору Москви з Польщею був невдалий кримський похід через спалений татарами степ аж до Перекопу. Самойловича й було звинувачено в саботажі, Голіцин наказав його заарештувати й відправити до Москви. Саме тоді й було спалено живцем прилуцького полковника Лазаря Горленка.

Така політична ситуація склалася в Україні на час обрання нового гетьмана. 22 липня 1687 року в таборі над річкою Коломак, де заарештовано Самойловича, й було обрано новим гетьманом Івана Степановича Мазепу. Немаловажну роль при цьому зіграв Василь Голіцин. В особі нового гетьмана Гетьманівщина дістала талановитого політика й адміністратора, продовжувача справи Петра Дорошенка.

Це була небезпечна влада, бо жоден з гетьманів України після Хмельницького, до того часу ще не помер з булавою в руках. Найстрашнішою була залежність від старшини, яка сама обирала собі гетьмана і сама ж строчила на нього доноси. Мазепа — єдиний з гетьманів, котрий зумів нейтралізувати ці доноси, добившись своєю мудрою політикою довіря Москви. В серпні 1689 року Мазепа їде до Москви з величезним почтом, щоб представитись регентші Софії та царевичам Івану й Петру, і потрапляє в розпал боротьби між ними. Петро боровся за престол. Мазепа опинився в дуже скрутному становищі, бо приїхав як прихильник Софії. Але й тут гетьман «викуртився». Він їде в Троїцько-Сергіївський монастир, де засів Петро, й добивається прихильності майбутнього царя й знову виходить «сухим із води», виходить переможцем.

Ще з часу обрання Мазепи на Коломаці посполиті й прості козаци кинулися бити й грабувати старшину, що особливо активно відбувалося на Поділлі. Новий гетьман почав з того, що мусив рушити на північ приборкувати повстання. Але серед народних мас ішло глибоке хвилювання з періодичними вибухами, бо козацька старшина все більше й більше «сідала на шию» селянства. У 1691 році Мазепа розіслав універсали в усі полки, що свідчить про турботу гетьмана й про нижчі верстви населення, забороняє кривду й насильство від старшини.

Але ж Мазепа був сином своєї епохи. Як істинний аристократ за своїм походженням і вихованням, він вважав лад, закріплений на довгі століття в Речі Посполитій, як і політику царя Петра I, що забезпечувала існування кріпацтва в Росії, найбільш підходящими й для України. Тому він прагнув закріпити авторитарну владу з суворю дисципліною задля вищих інтересів держави і свідомо вибирає за основу своєї влади пануючу старшину й духовенство, щед्रो одаровуючи її ма-

єтностями та ще й придушуючи спроби селян зволитися з-під поневолення. Його універсали робили пануючу старшину сильною економічно й у деякій мірі незалежною політично, а гетьман ще й дбав про її освіту й зовнішню культурність.

Мазепа свідомо намагався зробити з козацької старшини справжню аристократію; від початку свого гетьманування він виявляє себе як покровитель православного духовенства й меценат національної просвіти. Він будує за свої кошти храми й монастирі в Києві, Чернігові, Переяславі, Густині. Мазепинська доба залишила низку прекрасних монументальних споруд, що змінили архітектурне обличчя України. Хто з нас, під'їжджаючи до Києва, не милувався у захваті величавою золотоверхою дзвіницею Печерської Лаври? А хто не стояв біля її підніжжя, піднявши в подиві голову й дивлячись до запаморочення на хрест дзвіниці й дивуючись цьому воїнству Божому творінню рук людських? Це один з численних пам'яток нашому гетьману Мазепі, бо побудована дзвіниця на його кошт. Молодшому з авторів у 1945 році, коли напівспалена дзвіниця стояла беззахисною перед руїною Успенського собору, ще й довелося неодноразово підніматися наверх аж до того місця, де колись висів великий дзвін. Тільки на той дзвін і дзвіницю Мазепа виділив з своєї казни 73 тисячі золотих.

Гетьманом побудовано новий великий будинок Києво-Могилянської Академії. Він щедро обдаровує її маєтностями, щоб дати можливість «всякому з малоросійських дітей, бажачому вчитись» навчатися в тому закладі і з стін Академії вийшло багато видатних українських діячів.

Мазепа хоча й був представником старшинської політики, але неодноразово захищав і нижчі верстви населення, звільняв від податків, видавав на їх захист універсали. Але все це було «краплиною в морі», бо старшина продовжувала «тягнути з се-

лян жили». Тому гетьман був непопулярний в народі. Про це свідчать окремі виступи й повстання, спрямовані проти нього. Наприклад, повстання Петра Іваненка (Петрика) в 1692—1696 роках підтримане запорожцями й селянством. Мазепі довелося приборкати цей вияв неприхильності до нього народних мас, що боролось проти московської зверхності й Мазепи, якого вважали слухняним виконавцем царської волі.

Дійсно, не маючи змоги швидкого здійснення своїх політичних задумів, гетьман змушений був повсякчас виконувати вимоги царя. Бажаючи «відкрити вікна в Європу» для своєї імперії, Петро I розпочинав одну війну за іншою, хоча інтереси України були дуже далекі від його мети. Але український народ від цього терпів і ніс все більше й більше жертви. Так, в 1695 році татари прорвалися в Гетьманщину аж до Гадяча, викликали нові спустошення в Україні. В тому ж році цар організував другу облогу Азова, яка закінчилась перемогою. Як і перший раз, так і в другий у цій компанії брала участь українська армія і, зі слів самого царя, це мало вирішальне значення.

19 серпня 1700 року цар Петро устрів у нову багаторічну Північну війну, напавши на шведів. Українська армія кількістю 12 тисяч чоловік, не дійшовши до Нарви, мусила повернути назад, втрапивши в поході половину своїх вояків, померлих від холоду й голоду, інші повернулись додому каліками. В 1702 році фронт бойових дій, в яких повинна була брати участь і армія України, розтягнувся на всі границі з Гетьманщиною кордони. Білорусь і Правобережну Україну. В 1703 році Мазепа вислав туди знову 12-тисячну армію.

Весною 1704 року Мазепа дістав наказ від Петра йти з козаками на правий берег Дніпра і йти вглиб Польщі на допомогу королю Саксонії. Гетьман вислав 17-тисячну армію під проводом полковників Апостола й Ми-

ровича на захід, а сам з 23-тисячним військом затримався в районі Бердичева. У нього виник конфлікт з Фастовським полковником Семеном Палієм, родом з Чернігівщини. Хоча вони обоє прагнули одного й того ж: з'єднання українських земель, але були дуже різні у своїх політичних поглядах, бо Палій був справжній демократ і боровся за народовладдя, від чого в народі називався «козацьким батьком». Про Мазепу цього не можна було сказати, бо цілі його протилежні.

Мазепа дуже боявся конкуренції Палія і тому вирішив збутися цього небезпечного для нього супротивника. Він звелів заарештувати полковника, відправити до Батурина, а звідти — в Москву. Цар заслав Палія аж до Сибіру. В народі збереглися пісні про ті події, де всі симпатії простого люду на боці Палія.

Північна війна тяглася довго. Мазепі було ясно, що для московського самодержця Україна була лише знаряддям у виконанні її для своїх намірів. Цар ладен був знову віддати ляхам не тільки Правобережжя, а й кому завгодно всю Україну, якби тільки такою ціною купити право на шматочок узбережжя Балтійського моря. Ось якою ціною, ціною крові й життя українського та й власного ж народу, імперія «відкривала» свої вікна в Європу. Від цього в Україні був тривожний настрій і справжні патріоти на чолі зі своїм гетьманом мусили задуматися, що далі буде з Україною і як їм далі бути, виникла думка відректися від протекторату Москви, такого тяжкого для нашої держави. Саме тут треба зупинитися над оцінкою дій старого гетьмана в тій ситуації.

Кожна історична подія повинна оцінюватися як монолітний блок, а не по окремих епізодах її життя. Особливо цінним, як писав Гете, є те, що людина робить наприкінці свого життя. Що стосується Мазепи, то його останній життєвий акт — то

(Продовж. на 8-й стор.).

Гетьман Іван Мазепа

Продовження.
Початок на 4-й стор.)

кінець ланцюга, що тягнувся від часів Хмельницького: спроба вирватися з цупких обіймів «матінки»-Москви є найважливішим з усього того, що зроблено гетьманом до цього. Це — найсильніший акорд в житті славетного гетьмана! Чи наважився і чи зумів би інший гетьман двадцять років зміцнювати Україну, готуючись до вибуху, саме в той час, коли імперський трон був зайнятий найжорстокішим з деспотів, царем Петром I.

«Перед всевидющим Богом присягаю, що я не для власної користі, не через свій гонор, не для більшого збагачення, ані для якихось високих почесей, а для матері моєї Вітчизни, бідної України, всього війська запорозького і народу малоруського, для піднесення його прав і вольностей хочу тее чинити...» — слова самого гетьмана які можна поставити епіграфом до останнього акорду його цікавого героїчного життя.

Цей трагічний момент української історії, так звана «зрада» Мазепи не був індивідуальним актом гетьмана і не пов'язаний з його особистими мотивами. Щорічні посилення тисяч і тисяч українців на фронт, примусові фортифікаційні роботи, нескінченні реквізиції харчів, абсолютна заборона торгівлі з закордоном, море народної крові, сліз, пролитих вдовами й сиротами, голод і епідемії, національне приниження й постійні кривди від москалів — все це руйнувало рідний край і знищувало добробут народу. Населення ж звинувачувало в усьому цьому правлячу старшину.

І вже в кінці 1706 року полковники Д. Горленко і Д. Апостол закликають гетьмана зробити рі-

шучий крок, інакше «діти наші проклянуть тебе, якщо ти після себе залишиш козаків у такій неволі». Вони закликали Мазепу перейти на бік Швеції.

На той час, уже в 1708 році на гетьмана Мазепу було подано донос, на цей раз дуже небезпечний. Кум і найближчий соратник гетьмана Василь Кочубей, підло підмовлений своєю дружиною, вирішив помститися Мазепі за те, що він у свої 70 років насмілювся закохатися й посвататися до його юної доньки Мотрі, хрещениці гетьмана. Донос, що склався з 27 пунктів, був підписаний, крім Кочубея, і його родичем Іскрою. Донощики приписали до тих пунктів навіть патріотичного вірша Мазепи, де він закликав українців до об'єднання й боротьби, а також пісню «Про чайку», як символ знедоленої України. Але й цього разу Мазепа «вийшов сухим із води». Кочубею й Іскрі в козацькому таборі було відтяго голови, бо московський суд не прийняв донос, хоча все те, що вони писали в ньому, було щирою правдою. До цього, у тому ж таки 1708 році, між шведським королем Карлом XII і українським гетьманом Мазепою було укладено таємний союз, згідно з яким Україна переходила під протекторат Швеції зі збереженням всіх прав і вольностей, військових і державних. Та цьому не судилося збутися.

Два суперники, Карл XII і Петро I, проловжували воювати, а Мазепа розраховував, що спір між ними закінчиться на їхній же території. Але події, що далі відбулися, перелучили всі його плани, були трагічними не тільки для Польщі України, а й для всієї Європи: шведська армія повернулася на Україну й зайняла її північну частину. Дізнавшись про це, як свід-

чать сучасники, Мазепа був у відчаї, бо знав, що прихід шведів загубить всю справу.

Гетьман опинився між «молотом і ковадлом», бо треба було виконувати наказ командуючого московською армією, або ж переходити до шведів. Мазепа, відтягуючи час, прикинувся смертельно хворим і зліг у ліжку. Але довго це не могло тривати і через декілька днів гетьман, залишивши 10 тисяч козацького війська в Батурині і наказавши стояти на смерть, з 5 тисячами козаків переправився через Десну й прикню до шведів. Звістка про це дуже налякала Петра, але він швидко оготався й видав універсал до українського народу, де оголосив Мазепу зрадником, лякаючи людей тим, що гетьман хоче передати Україну полякам і насильно нав'язати католицьку віру. Цар лицемірно обіцяв дати українцям «такі вольности, которые не имел ни один народ». В той же час цей самодержець-брехун дає наказ генералу Меншикову будь-якою ціною взяти Батурин і вжити «в етом огнище измены» таких репресій, щоб після того жодному «хохлові» більше не заманулося боротися з імперією.

Але штурм Батурина був відбитий його захисниками. Столиця Гетьманщини була добре підготовлена гетьманом для такого випадку. Меншиков змушений був відступити. І ось тут трапилася страшна зрада, фатальна для подальшої долі захисників столиці. Наказний прилуцький полковник Іван Ніс через таємний хід відправив старшину Соломаху навздогін війську москалів. І наказав передати Меншикову, щоб той вернувся, бо вночі прилуцький полк «лежати-ме ницьма біля валу» й вільно пропустить у місто московське військо.

І то була друга темна (найганебніша!) пляма в історії славною прилуцького полку. Сором нам і ганьба, дорогі земляки за той ганебний вчинок наших пращурів! Чи могли козаки не підтримати страшного наміру Івана Носа, не зраджувати так підло своїх побратимів, продавши їх на смерть? Звичайно могли... Бо серед козаків прилуцького полку ще були очевидці, а може й виконавці підлого вчинку на Коломаці в 1687 році, адже минуло всього лише 22 роки. Якщо козаки тоді змогли спалити живцем доброго старого свого полковника Лазаря Горленка, то могли б і повисити страшного, підлого зрадника Носа. Але цього не сталося — полчани виконали його наказ. Честь і хвала нам, прилучанам, що ми не пішли слідом за тими нашими пращурами і 1 грудня 1991 року зробили свій вибір за вільну Україну!

Та страшна ніч з 14 на 15 листопада 1709 року увійшла в історію як Варфоломівська ніч у Батурині. Козацькі та інші літописці зафіксували ті події. Страшна була помста Меншикова, все населення було поголовно вирізане. Батурин зруйновано й спалено. А там же були діти, жінки й старі люди! Крім батуринівців, туди збіглося для захисту міста все населення околиць сіл і хуторів. Якщо врахувати ще й 10 тисяч козаків з армії Мазепи, то в ту ніч загинуло близько 15 тисяч українців. Людей різали, топили в Сеймі, палили живцем у їхніх оселях, льохах і ямах. П'яні москалі рубали й колоди людей, як свиней, трупи прив'язували до дощок і пускати за течією по Сейму, щоб настрахати цим всю Україну.

(Далі буде).

Лауреати премії імені Бориса Грінченка
Василь ПЛОШКО і

Вітольд ПЛОШКО.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети «СКАРБИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-13-42.

Редактор Д. М. КАРПИЛЕНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 157. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 670 від 27.XI. 1992 р.

№ 3 (19)

БЕРЕЗЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

КВІТЕНЬ

Непомітно промайнув березень-пустун з його мінливою, нестійкою погодою і нарешті настає справжня весна, яка з кожним днем набирає силу. Уже помітно збільшився день, частіше випадає теплий життєдайний дощик, добре пригріває сонечко. На деревах бубнявляють бруньки, розкриваються ніжні листочки, пробивається чисте, запашне різноцвіт'я, з'являються перші квіти.

Зайдіть до весняного лісу, який щойно прокинувся, але тихо, обережно, як до храму. Вслухайтесь у веселі пташиний гомін, огляньтесь навкруги: ось ніжнобузово квітне чудодійний ряст, яскраво-блакитно-чарівна медунка, а там далі розквітнув золотисто-сонячний первоцвіт. Яка ж то незбагненна, вічна краса! Весна набирає силу.

Колись в народі існувало багато весняних прикмет. Найчастіше їх пов'язували з пташками. Згадаймо хоча б провісницю весни — ластівку. Саме цій чудовій пташці люди раділи найбільше, її любили й оберігали. Ще з босоногого дитинства запам'яталося: не руйнуй ластівчиного гнізда, бо мати вмере, не чіпай ластівчиних яєць в гніздечку, бо рябий будеш. Сама назва цієї пташки символізує серед людей ласку і ніжність, ластівкою у нас в Україні зовуть кохану дівчину, чи улюблену донечку. А згадаймо оте давнє, що передається з покоління в покоління:

Ластівка вилітає — година обіцяє.

Ранні ластівки — щасливий рік.

Ластівка день починає, а соловей кінчає.

Ластівка і весну починає й осінні двері зачиняє.

Не менше раділи люди й іншим пташкам. Хлібороби найбільше шанували свого одвічного супутника й порадирика, невтомного й співучого жайворонка. До нього завжди прислухалися, бо знали, якщо жайвір багато і довго співає — утримається ясна днина без дощу, а якщо з самого ранку його не чути, то й з дому не рушай — чекай негоди, дощу. Зозуля-вертихвістка, вперше закувавши, повідомляла, що морозів більше не буде. Якщо одвічні мандрівники-журавлі летять поспіхом, низько, та ще й мовчки — буде холоднеча. Про негоду уважному й мудрому господарю віщували граки, якщо вони метушаться над гніздами, галки, які залазять в гушавину дерева, навіть метушливі горобці, якщо вони вгомонились й сидять настобурчившись.

Інші весняні прикмети пов'язані з рослинним світом. Наприклад, красуня-черемха викидає свої запашні квіти перед останніми заморозками, горобина рясно зацвіла — буде урожай льону, на ялинці з'явилось багато шишок — чекай доброго врожаю на хліб, барвінок рано й рясно зацвів — буде трави вдосталь. Господині, які більше займалися городинною теж знали, що доки не розпусяться

жовта верба, ніякої розсади висаджувати на городі не можна, якщо зацвіла осика — можна сіяти моркву, а картоплю краще саджати після того, як зацвіла черемха.

Уважно слідкували й за станом природи: ранковий туман віщує ясну погоду, якщо він стелиться по воді, а якщо підіймається вгору — на негоду. Якщо квітневий дощ починається з великих крапель, то ненадовго, скоро й закінчиться. Якщо вітер дме вночі — вдень задощить.

Всі ці прикмети були надзвичайно важливими для життя-буття наших предків-грецькоїв, які майже всі без винятку були тісно пов'язані з землею, з хліборобством. Можливо стануть вони слухними й зараз, коли доведені до крайнього зубожіння люди, все більше й більше повертаються до матінки-землі, до своїх витоків.

А ось що прогнозує народний календар у квітні, побіжно нагадаємо й про празники та давні звичаї наших земляків.

1 квітня.

Хризантія й Дарини.
(Мучеників Хрисанфа й Дарії)

До 1 квітня земля звільнялася від снігу, а річки й ставки від льоду, ось тому й придивлялися: якщо весняні води збігають швидко й шумно, то будуть високі й густі трави, тобто буде

вдосталь корму для худоби, а якщо поволі й тихо — доброї паші не чекай. Якщо на Хризантія тепло й сонячно — буде гарний врожай і на полях, і на горах.

4 квітня.

Василя Теплового.
(Святого мученика Василя)

Слідкували за сонцем, якщо навколо нього з'являлося коло, це віщувало майбутній добрий урожай і гарне літо.

7 квітня.

Благовіщення.
(Благовіщення Пресвятої Богородиці)

До цього свята з особливою пошаною ставилися селяни, які вважали, що на Благовіщення Бог благословляє кожен рослину; тому вважалося великим гріхом братися за будь-яку, навіть саму незначну роботу. Навіть в дорогу не збиралися й не вирушали. Старі люди вважали, що цього дня навіть грішників у пеклі не мучили й давали їм відпочити. Говорили, що на Благовіщення дівка кіс не залітає, пташки гнізд не звивають. Почала у цей день зозуля вити собі гніздо і її за це покарав Бог, тож вона й досі не має свого гнізда й підкидає яйця у чужі гнізда. Існують народні прикмети до цього свята:

Якщо ввечері зоряно — буде врожай на коноплі.

Якщо ще не прилетіли ластівки — буде холодна весна.

(Закінчення на 2-й стор.)

КВІТЕНЬ

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

Гарна погода у цей день гарний урожай.

8 квітня.

Гаврила Благовісника.

(Собор Архангела Гавриїла)

Святкували день Архангела Гавриїла, що приніс Марії вість про непорочне зачаття Ісуса Христа. В народі його ще вважали володарем блискавок, тому й вишановували, щоб не спалив блискавкою хати. Вірили також, що все народжене у цей день буде не благополучним, «не благовісним» і навіть з яйця, знесеного куркою не вилупиться курча. У пізню весну, що затягнулася, на Благовісника сіяли ярину.

9 Квітня. Мотрі.

(Мучениці)

Мотрони Солунської)

«Мотря вийшла з хати пташок зустрічати». Цього дня завершувався приліт ранніх птахів. Примічали, якщо на Мотрі посіяти ріпу — вона добре вродить.

14 квітня. Мар'їн день.

(Преподобної)

Марії Єгиптянки)

Якщо у цей день починається, чи продовжується весняна повінь — буде гу-

ста трава, коли ж затримається — буде холодне й дощове літо.

21 квітня. Родіона.

(Апостолів)

Родіона й Флегонта)

На Родіона Сонце зустрічається з Місяцем і якщо днина гарна — буде тепле й погоже літо. Почувши у цей день грім, дівчата бігли до річки вмитися і обов'язково втиралися червоним рушником, щоб бути рум'яною й красивою, а чоловіки притулялися спиною до дерева, щоб не боліла спина під час жнив.

24 квітня.

Зелена неділя.

(Вхід Господній в Єрусалим)

З цього дня починається шоста й остання неділя Великого посту перед Паскою. На Зелену або Вербну неділю жінки святять вербові гілочки в церкві, а потім прийшовши додому легенько б'ють ними своїх рідних примовляючи:

Не я б'ю, верба б'є.

За тиждень — Великдень.

Вже недалечко — красне яечко.

Будь великий, як верба.

А здоровий, як вода.

І багатий, як земля.

Потім ці гілочки садили по берегу, чи на обніжку.

28 квітня.

Чистий четвер.

(Великий четвер. Страсті Господні)

Починаючи з цього дня господині в Україні білять хати, мють вікна й двері, лапи й столи. Наш славетний земляк-історик Микола Маркевич записав майже півтора століття тому, в 1850 році, як готувалися до Великодня в Рудівці й Турівці на Придлужчій. В Чистий четвер всі, хто мав висип на шкірі, обов'язково купалися у цей день до сходу сонця. Вважали, що хліб, посіяний на Чистий четвер, буде дорідним і чистим від бур'янів. А ще загортали в полотнину шматок солі, облялювали його в печі й подавали до святкового столу на Великдень. Ця сіль вважалася чудодійною для лікування болів у животі, від пристрасті, а також корисною для домашньої худоби. Повертаючись з церкви, після стра-

ної відправи, намагалися принести додому непогаслою свічку, яку запалювали під час богослужіння. В хаті цією свічкою треба було накоптити хрести на сволоці, а саму свічку, яка допомагала від лихоманки, зберігали до наступного Чистого четверга. Нею також користувалися, щоб полегшити важкі пологи і навіть останні хвилини помираючому.

30 квітня.

Страсна субота.

(Велика субота)

Цей день пов'язаний з приємними клопатами для господинь, вони готувалися до Великодня: пекли паски, фарбували крашанки, варили й смажили смачні страви. У турботах минав день, а увечері, як тільки задзвонять дзвони, святково вбрані люди стачно й урочисто сходилися до церкви. Жінки несли кошики, а в них — прикриті найкращими рушничками крашанки, паска, сплажене пороса чи шмат сала. До церкви приходили на всю ніч, до ранку. Вважалося за велику честь не заснути й на хвилинку, бо саме в цю ніч добрий Бог роздає щастя тим, хто не спить.

Георгій ГАЙДАЙ.

Тарас Шевченко і Яків де Бальмен

О друже мій добрий,
друже незабутній...

Т. Шевченко.

Такими проникливими словами звертається Тарас Шевченко до одного з найближчих друзів своєї молодості — Якова де Бальмена (1813—1845).

Не було жодної людини, крім хіба Миколи Васильовича Гоголя та Михайла Юрійовича Лермонтова, про яку б з такою теплотою і любов'ю відгукувався Шевченко у своїх творах, як про Якова Петровича де Бальмена.

У біографії останнього було багато спільного з автором «Демона» й «Героя нашого часу». Як і Лермонтов, де Бальмен був нащадком давнього шотландського аристокра-

тичного роду. Як і Михайла Юрійовича, до речі й Шевченка, природа наділила його літературним та мистецьким талантом. Як і Лермонтову, йому — носієві гуманітарних знань і гуманістичних прагнень — довелося більшу частину свого життя провести серед військового оточення і так само, як і Михайлу Юрійовичу, трагічно закінчити життя на тлі невимовної краси кавказької природи.

На перший погляд, здавалося б, дуже мало спільного могло бути між з одного боку — графом Яковом де Бальменом, перед дідом якого капітулював у Бахчисараї останній кримський хан Гирей, а дядьком якого був російський комісар на острові Святої Єлени, що від

імені одної з держав-переможниць наглядав за полоненим Наполеоном, і — з другого боку — сиротою з кріпацької родини, якого стьобали різками чи то в халупі п'яного дяка, чи то на ставлі пана Енгельгардта. А проте незаперечним фактом є щира дружба і співзвучність дум цих двох людей, коли шваф. дідки і златник кріпацьких душ усім серцем перейнявся Шевченковими прагненнями, поширював та ілюстрував поетичні твори колишнього кріпака і ділився з ним найінтимнішими порухами своєї душі. І обидва вони по винці були сповнені співчуття до долі закріпаченого українського селянства. Обох цікавила історія рідного краю.

В одному з листів

Я. де Бальмен писав своєму другові В. Закревському: «Блукаючи по степу посеред цієї неозорої рівнини, котра закінчує Подільську губернію з боку Бугу, я часто задивлявся на силу-силенну могил — пам'яток старої слави нашої України. Ці степи — давні рубежі... землі Козачої, могили вкривають їх неначе тавра, поставлені на ґрунт відважністю українців». І далі продовжує: «Хотів би знати всі найменші подробиці рідного краю».

Звідки ж ця синівська любов до «старої слави нашої України» у нащадка французьких емігрантів, онука того самого Антона Богдановича де Бальмена, котрий служив у російській армії ще за Катерини II? Джерела цього

Яків де БАЛЬМЕН

впливу — у сім'ї. Яків де Бальмен народився 29 липня 1813 року в селі Линовиці на Пирятинщині (тепер Прилуцького району Чернігівської області) в сім'ї підполковника Петра Антоновича де Бальмена. У сім'ї зберігся переказ про те, що рід де Бальменів походить із Шотландії. За часів короля Якова предки де Бальмена були змушені емігрувати і вступити на службу до французького короля. Прадід Якова де Бальмена, покинувши Францію, на запрошення Анні Іоанівни вступив на службу в російську армію і в чині полковника був убитий в одному з боїв зі шведами. Дід, як уже значалося, теж служив у армії. Батько Якова також був військовим. Дослужившись до звання підполковника, він пішов у відставку й оселився у своєму линовицькому маєтку.

У процесі навчання і виховання сина батько Петро Антонович і мати Софія Олександрівна розповідали йому про їхню дружбу з видатними державними діячами, письменниками, художниками й учасниками визвольного революційного руху, серед яких було немало їхніх приятелів, друзів і родичів.

Волелюбні розмови П. А. де Бальмена зі своїми однодумцями благо-

творно впливали на його дітей, особливо на старшого сина Якова. Вплив таких розмов посилювався пропорційно до віку дітей і кількості революційно настроєних людей у колі батькових співрозмовників. Серед них, без сумніву, були родичі де Бальменів — члени таємних революційних організацій Ф. Г. Вишневський і В. А. Глінка. Цікаві новини і важливі думки, почуті Яковом де Бальменом з уст батькових друзів, влітали в його вчителіми у навчально-виховний процес і відповідно впливали на формування світогляду.

Отримавши ґрунтовну домашню освіту, Я. де Бальмен у 1830 році вступив до Ніжинської гімназії вищих наук. Мабуть саме в цій гімназії, у спілкуванні з її прогресивними професорами і студентами розвивалась у Якова Петровича усвідомлена любов до України. Слід підкреслити, що період навчання у Ніжині відіграв, безсумнівно, важливу роль у формуванні декабристських поглядів і переконань Я. де Бальмена. Як значає у своєму історико-літературному нарисі «Друже незабутній...» А. Кузьменко: «Можна не сумніватися в тому, що Я. де Бальмен... належав до тих студентів, які відвідували домашній клуб

І. Я. Ландражина... У своєму клубі професор, однодумець героїв 14-го і 29-го грудня 1825 року передавав своїм юним друзям те, що було у нього на душі, — своєрідний заповіт тих, кого Микола І повісив на кронверку Петропавлівської фортеці або закував у кайдани й загнав на каторжну роботу в Сибір.

В Ніжині Яків познайомився і подружив зі своїми земляками з сусідніх сіл Пирятинського і Лубенського повітів — на рік старшим від себе Є. П. Гребінкою та трохи молодшим О. С. Афанасьєвим. Вони охоче відповідали на запитання нового знайомого, розповідали про колишнє й сучасне життя гімназії, про все, що знали від старших товаришів та професорів. Головною темою тодішніх студентських розмов був конфлікт між їхніми професорами. Яків дізнався про те, що улюблені професори студентів М. Г. Білоусов та І. Я. Ландражин звинувачуються в тому, що розвивають у своїх слухачів політичне й релігійне вільнодумство. І коли, за розпорядженням міністра освіти цих професорів було звільнено з роботи, а розпорядженням міністра внутрішніх справ їх було вислано з Ніжина, звістка про це приголомшила студентів. Ця подія на все життя лишила глибокий слід у їхніх серцях.

В 1832 році Яків Петрович круто змінює свій життєвий шлях — вступає на військову службу. На час знайомства з Шевченком він був уже ротмістром і встиг розчаруватися у військовій службі й навіть подумував про відставку. Це уже була людина з цілком сформованими поглядами на життя, яку природа наділила ще й літературним і мистецьким талантом. Напевно Яків Петрович мріяв про літературну працю. Дослідник А. Ю. Кузьменко знайшов у Полтавському архіві ціле зібрання повістей Якова де Бальмена. Об'єднані вони спільною жартівливою назвою «Зібрання повістей, одна від одної дурніших». Повісті написані в дусі романтич-

ної прози тридцятих років 19 століття. Найцікавіша повість «Вигнанець». В ній відбилися декабристські симпатії, волелюбні настрої автора.

«Зібрання повістей...» належить до літературних знахідок недавнього часу і вперше вийшли у світ у Харківському видавництві «Прапор» у 1988 році. Читачі мають можливість переконатись, що твори Якова де Бальмена не втратили свого не лише історико-літературного, але й пізнавального значення.

У передмові до «Повістей» доктор філологічних наук В. Шубравський звертає увагу на необхідність продовження пошуків. І наводить припущення, висловлене А. Кузьменком у його статті «З відомостей про Якова де Бальмена»: «Це була перша, але, мабуть, не остання рукописна книга Якова де Бальмена. В усякому разі в Полтавському обласному архіві збереглась записка, що 17 квітня 1925 р. з Прилуцького музею було одержано ще один рукописний збірник художніх творів, написаних, цілком імовірно, тією ж рукою, що й «Зібрання повістей».

Якщо вірити академічним літописам і біографіям Т. Г. Шевченка, то перша його зустріч з Яковом Петровичем відбулася в червні 1843 року під час перебування поета на балу у Волховської в селі Мойсівні Пирятинського повіту Полтавської губернії. Проте дослідник Мечислав Едмундович Гаско, який протягом багатьох років вивчає життя і творчість Т. Г. Шевченка, у своїй новій книзі «Пошуки й знахідки», яка вийшла друком у 1990 році у Київському видавництві «Радянський письменник», на основі аналізу спогадів троюродного брата Тараса — Варфоломія Шевченка, документальних матеріалів зі слідства членів Кирило-Мефодіївського братства, обставин написання поеми «Мар'яна Черниця» та поеми «Кавказ» стверджує, що перша зустріч Шевченка з де Бальменом відбулася раніше, в 1841 році в

(Продовж. на 4-й стор.)

Тарас Шевченко і Яків де Бальмен

(Продовження.)

Початок на 2-й стор.)

Одесі: «...лоза всяким сумніям, у Одесі, а не в Мисісвіці, відбулося перше знайомство Тараса Григоревича з Яковом Петровичем, після якого й починається переписування та ілюстрування творів Кобзаря. І подія ця сталася саме 1841 року, десь у кінець вересня, чи на початку жовтня».

А пізніше, вже в 1843—1844 роках, продовжувалися їх зустрічі і взаємні стосунки, зокрема на сучасній Прилуччині, в Линовиці та в Білорічці, колишній Вейсбахівці. Як відомо, це були роки першої подорожі поета в Україну, яка тривала з квітня 1843 — до лютого 1844 року.

Цей період був часом тісного спілкування і зміцнення дружніх стосунків між Шевченком і де Бальменом. Друзі зустрічалися у братів Закревських, у Репніних. Про їх нерозлучність свідчать, зокрема тодішні листи В. М. Репніної. Як зазначає А. Кузьменко у книзі «Друже незабутній...»: «Для Шевченка найбажанішим співрозмовником у ці дні був Яків де Бальмен. Саме тому він без вагань залишав усі розваги, міняв товариство розумної талановитої і доброзичливої Варвари Репніної на бесіди з Яковом Петровичем, з яким хотів бути в Мисісвіці й Малютинцях, Березовій Рудці, Линовиці, Вейсбахівці».

Разом з Т. Шевченком Я. де Бальмен приймав участь у зібраннях товариства «мочемордів», на чолі якого стояв В. Закревський. Мабуть таке зібрання цього мальовничого товариства відбулося 22—23 січня 1844 року в селі Вейсбахівці (тепер Білоріччя Прилучського району Чернігівської області), де крім Я. де Бальмена й Т. Шевченка, були і Корбе та В. Закревський. Там вони 22 січня написали жартівливого листа у формі гетьманського листа універсалу і наді-

слали його в село Турівку до поета й історика М. А. Маркевича. Всі співавтори листа-універсалу, в якому Маркевичу пропонувалося прибути до гетьмана в село «Безбухівку» (цебто Вейсбахівку), крім Шевченка, підписалися вигаданими іменами: полковник Корбе — компанійським полковником Корбою, Закревський — генеральним старшиною Вихтором Мочеморденком, а Я. де Бальмен — військовим осавулом Яковом Дибайлом».

Після цього друзі розіхалися. Тарас Григорович — до Петербурга, де Бальмен в Одесу. В Одесі Яків Петрович завершив роботу над рукописним збірником під назвою «Вірші Т. Шевченка». Крім віршів і поем, які увійшли до «Кобзаря» 1840 року, в нього були включені поеми «Гайдамаки» і «Гамалія». З цього приводу 20 липня 1844 року Яків де Бальмен написав листа до В. О. Закревського, в якому говорилося: «Надсилаю тобі, любий Вікторе, плоди нашої праці — моєї та Михайла Башилова. Всі голівні творіння Тараса з віньетками. Вони написані латинськими літерами для того, щоб у разі фантазії Тараса видати це за кордоном, усі б могли читати, — особливо поляки. Це тобі не подарунок, а тільки надсилається для збереження, на випадок приїзду самого Тараса, кому ця праця присвячена, і робити з нею він може, що йому заманеться. Збережи ж його з належною дбайливістю: саме тебе я обираю, як людину, що відчуває і розуміє зміст багатьох вінєток без втлумачення. Покладаюся на тебе, як на кам'яну горю».

Віктор Закревський був давнім задуманим другом Якова де Бальмена. З Віктором Закревським у побіжних стосунках був і Тарас Шевченко. Ось чому саме Закревському переписав де Бальмен з Одеси виготовлений ним спільно з М. Башиловим рукописний ілюстрований збірник

поезій «Вірші Т. Шевченка» для передачі поетові.

З В. Закревським Т. Шевченко зустрівся вже під час своєї другої подорожі в Україну в 1845 році. А в цей час де Бальмен перебував на Кавказі і брав участь у всіх боях в Даргинському

перебував на Кавказі, де йшла загарбницька війна. Там же В. Закревський передав Т. Шевченку одеський подарунок Якова де Бальмена — переписаний латинкою й ілюстрований ним та М. Башиловим збірник «Вірші Т. Шевченка».

Тарас ШЕВЧЕНКО.

поході 1845 року. І, можливо, в короткі хвилини відпочинку — серед стрілянини, смерті і страждань на тлі чарівної південної природи — згадувалися йому юнацькі філософські роздуми над сутністю життя військових людей, розмови з приятелями, однодумцями, друзями. І, як живий, поставав перед очима його новий друг — поет і художник Тарас Шевченко. Думав, що може й Шевченко згадував їхні зустрічі.

А він, Шевченко, уже вольний художник, у цей час подорожував по Україні. Уже побував у Києві, в Яготині. Ідучи в Прилуки, поет вирішив погостювати у Закревських, у Березовій Рудці. Там він дізнався, що де Бальмен

Подарунок де Бальмена й розповіді Закревського про події на Кавказі, очевидно, сприяли зародженню у Шевченка задуму великого поетичного твору на цю тему і він на одному з чистих аркушів щойно одержаної книжки олівцем написав:

За горами гори, хмарою
повили,

Засіяні горем, кровію
политі...

— які стали початком одного з найреволюційніших його творів. «Довелось пролити кров добру, не чорну», — як писав поет, — і його другу Якову. В липні 1845 року він загинув в згадуваному Даргинському поході. І коли поет знову зустрівся уже в жовтні 1845 року в Березовій Рудці з Закревським, як пише П. Жур:

«Сумною була зустріч з її господарями. Закревський, безперечно, знали про загибель на Кавказі добре знайомого їм Я. де Вальмена». В. Закревський і Т. Шевченко були глибоко засмучені звісткою про загибель друга на Кавказі. У дні перебування поета у В. Закревського тривала його робота над текстом «Кавказу». Очевидно, В. Закревський уже знав і розповів Тарасові про деякі обставини загибелі друга. Генерал Лідерс, ад'ютантом якого був Яків, у бою 14 липня командував одним із загонів російських військ не кращим чином. Авангард загону втратив зв'язок з основними силами. Лідерс зі святою сам потрапив у оточення і, вкрай розгубившись, послав «навман-

ня», а точніше гнав на вірну смерть одного за одним своїх ад'ютантів, намагаючись зв'язатися з основними силами. В до розі ад'ютантів неминуче наздоганяли влучні кулі горців. Так були вбиті ад'ютанти Лонгинов, Башилов, де Вальмен.

Від В. Закревського Т. Шевченко у кінці жовтня 1845 року поїхав до Переяслава. І тут 18 листопада завершив свою роботу над поемою «Кавказ». У ній після назви є присвята: «Искреннему моему Якову де Вальмену». Фінал цієї трагічної поеми-симфонії, цього гімну народам, які борються проти самодержавної тиранії, проти національного гноблення, вісначають строфи про Якова де Вальмена, який загинув на

Кавказі волею тих, хто послав його на смерть. Є там і такі слова:

«О друже мій добрий!
Друже незабутній!
Живою душею в Україні
витай,
Літай з козаками понад
берегами,
Розриті могили в степу
назираай.
Заплач з козаками
дрібними сльозами
І мене з неволі в степу
выглядай.

Ці слова вирвалися прямо з душі поета, переповненої глибокою тугою за другом, якого навіки втратив. Слід підкреслити, що дружні взаємини, які встановилися між де Вальменом і Шевченком не були приємною випадковістю. Вони були підготовлені популярністю творів Шевченка та перебуванням

де Вальмена в місцях, оспіваних поетом. Цьому сприяло й те, що обидва були обдарованими митцями.

До своєї зустрічі кожен з них пройшов чималий життєвий шлях. Яків щиро прив'язався до свого нового друга. Його захоплювала незвичайна біографія поета, радував великий успіх Кобзаря. Він жадібно слухав розповіді Шевченка про тяжке дитинство й подальшу його долю. Художня література, живопис були тим підґрунтям, на якому зішлись і подружились син селянина-кріпака з села Моринці Тарас Шевченко і син відставного полковника з села Линовиці Яків де Вальмен.

Анатолій РИЖЕНКО.

Гетьман Іван Мазепа

(Закінчення. Початок у № 2 за 1994 рік).

Місто було у вогні й диму, все згоріло, одна-одвісінька хата біля валу лишилася від столиці козацької держави. На вулицях стояли калюжі крові, лунали розпачливі зойки і голосіння жінок і плач маленьких дітей, гвалтували дівчат і молодий. Меншиков наказав труди не ховати, вони розтерзані й розшматовані лежали на руїнах, собаки й ворони живилися людським м'ясом.

Командуючого Батуринською залогою Дмитра Чечеля наздогнали за містом і потім четвертували, а гарматного осавула Кенігсена уже мертвого віддано тортурам. Пізніше в містечку Лебедині на теперішній Сумщині під страшними тортурами було замордовано 900 чоловік козацької старшини, до цього часу над їхнім прахом височіє могила, і надалі московський цар-кровопивця продовжував свій нелюдський терор, щоб знищити навіть думку в кожного українця про можливість спозиції, мрії про незалежність України.

О! В ту хвилину ні до Батурина вступили не гу-

ни чи готи, не дике плем'я печенігів, чи турки османи, чи татарська орда, навіть не ляхи-католики! Прийшли до Батурина наші найближчі сусіди, єдинокровні брати-слов'яни, однієї з нами віри православної християни! Так ось якого «старшого брата» вже здавна має український народ! І батуринська ніч у нього була не першою й не останньою акцією проти «молодшого брата». Так ось яким способом вони «1000 лет строили свою державу!» Так ось яка роль у тій державі завжди відводилась нам, «хохлам»... Хіба це можна забути?

Для Мазепи то був страшний фізичний і моральний удар. Загинув Батурин — оплот надії і задумів гетьмана, в самому зачатті був придушеним дух супротиву людей, народ навіть не встиг зрозуміти, як слід свого поводиря і фінал боротьби за незалежність насамперед уже був обумовлений саме тепер. Але попереду була ще одна трагедія: в битві під Полтавою царське військо отримало перемогу над шведами й Мазепою, перед тим це раз повторивши трагедію Батурина. Царське вій-

сько, зайшовши з тилу, зруйнувало Січ і фортецю Переволошну. При цьому повторилися жахи й страхіття Батурина, і все населення й козаки були замордовані москалями найбільш страшим варварським способом. «Старший брат» крокував по Україні!..

Полтавська битва детально описана в поемі О. С. Пушкіна «Полтава», де історичні події викладені з позицій імперського патріотизму. «Пирует Петр», святкуючи перемогу над здавалося б непереможною армією шведів. Але ні поет, ні жоден з російських істориків не прохопився й словом про ті полки української армії, які воювали на боці царя. До речі, в їх числі був і прилутський полк, і то була третя ганебна пляма на історичному тлі прилутського полку! Скільки голів наших козаків тоді впадо з плечей — ніхто не підраховував. В ім'я чого? Мабуть, в ім'я подальшої розбудови імперії та її слави, а чи в ім'я більш широкого «розкриття вікон в Європу» для неї і закриття туди найвужчої шпаринки для України...

Як досвід російської армії (40 тисяч москалів

і козаків проти 18 тисяч шведів), так і те, що Карл XII через поранення напередодні бою не міг особисто командувати військом, зумовили поразку шведської армії. Ця армія з Мазепою і козаками кинулась до Дніпра, надіючись на переправу, але переправа під Переволошною ще до цього була зруйнована москалями і тільки незначній частині війська разом з королем і гетьманом вдалося добратися до турецької землі в Волохю.

Так невдало закінчився грандіозний план славного гетьмана, план боротьби за незалежність України, на здійснення якого він потратив більше половини свого життя. Так навіки обірвалася надія на свободу нашого волелюбного народу, так уже тоді фактично наша Україна перестала існувати як політична одиниця Європи. Але сама ідея про незалежність не була вбита в серцях патріотів і в переважній більшості нашого народу. Традиція боротьби за незалежність нашої держави, скроплена кров'ю минулих поколінь, завжди жила в народі, як і ім'я того, хто запалив цей факел. Пам'ять про гетьмана Івана Мазепу вічно житиме доти, доки на землі житиме хоча б один патріот-українець!

(Закінчення на 6-й стор.)

Гетьман Іван Мазепа

(Закінчення.
Початок на 5-й стор.)

Описуючи ті події, історики завжди підкреслюють, що трагедія гетьмана Мазепа полягала в тому, що він не зміг, як Хмельницький, підняти на боротьбу й повести за собою наш народ, і повстання не відбулося. Але жоден з істориків не згадує об'єктивної причини цього, адже в пам'яті простого люду, сучасника Мазепа, ніколи не забувалась кривда, яку заподіяла йому паююча козацька старшина та й самі гетьмани після національно-визвольної війни 1648—1654 років. Народ зневірився й не був готовий до нової боротьби. Та й не бачив для себе нічого кращого від чужинців-шведів. А

поряд ще й був цар-единовірець, котрий улесливо і, як завжди, лицемірно й підступно обіцяв людам свободу.

Невдача Мазепа, як справедливо підкреслює Р. Іванченко, обумовилась ще й несприятливою політичною обстановкою в Європі, яку Мазепа не зумів збагнути. Тому й був переможений.

Останні дні Івана Мазепа у вигнанні були дуже сумними. Багато горя він і всі, хто пішов за ним, натерпілися при втечі за кордон. Тоді ж і захворів тяжко уже старий гетьман. Несамовитий Петро багато сил і енергії потратив на те, щоб повернути Мазепу в Росію й люто йому помститися. Агенти царя пропонували для цього великі гроші ту-

рецьким правителям. Але гурки залишилися вірними заповітам свого Корану — не видавати втікачів, що шукають у них свого притулку. Та й життя гетьмана й без того уже згасало.

Відчуваючи наближення своєї смерті, Мазепа звелів принести свою скриню з архівами, яку беріг як зіницю ока, і яку зумів урятувати навіть при втечі за кордон. Він власноручно спалив свої безцінні записи. Не захотів гетьман поділитися своїми потаємними думками ні з своїми соратниками, ні навіть з далекими нащадками.

22 серпня 1709 року в Бендерах він помер. Його домовину, вкриту малиновим оксамитом з золотими позументами,

везли шість білих коней, поряд звівши голови, ішли з оголеними шаблями козаки, а за домовиною бунчужний ніс оздоблену самоцвітами й золотом гетьманську булаву. Попрощалися козаки зі своїм гетьманом одноставним салютом зі своїх мушкетів...

Тіло гетьмана було поховане біля Бендер в селі Варниці, посередній церкві. Через декілька десятиліть, після заборони молдавського уряду ховати покійників у церквах, прах Івана Мазепа було перевезено в Галац і поховано в межах монастиря Святого Юра (Георгія).

Лауреати премії імені Бориса Грінченка
Василь ПЛОШКО і

Вітольд ПЛОШКО

Віддав народу все, що міг

В історії нашого краю є імена, забувати які не дозволяє совість. Ні посади тому причина, ні офіційні звання. Просто коли в тисячах людей живе частина душі людини, що була так щедрою на працю і доброту — за законами історії такі люди повинні залишитися жити не тільки в пам'яті народній, в добрих спогадах, але й в граніті чи бронзі.

До таких людей належить Сергій Миколайович Жданович. Останнім часом це ім'я стало частіше з'являтися на сторінках місцевої періодики, але це й не дивно. Адже саме в цьому році громадськість міста над Удаєм відзначатиме 100-річчя з дня народження. 30-річчя з дня смерті видатного лікаря. Є ще одна дата — 60 років тому він очолив Прилуцьку міську лікарню, ставши в ній головним лікарем і головним хірургом. Але вже до цього він пройшов немалий шлях, всіяний тернами і перлами.

... Сергій Миколайович Жданович народився в

С. М. ЖДАНОВИЧ

сім'ї поштового службовця 12 березня 1894 року у місті Чуднові-Волинському, нині Житомирської області. Батько, Микола Якович, був людиною цілеспрямованою. Самостійно вивчив три іноземні мови. Чи не ця риса характеру передалася згодом і синові.

Згодом батька перевели до Києва і Сергій Жданович вступив до першої Київської гімназії, яку закінчив у 1912 році. В тому ж році вступив на медичний факультет Київського університету святого Володимира, який закінчив в пам'ятному і неспокійному 1917-му.

Ще коли був студентом, у 1914 році почав працювати фельдшером у хірургічному відділенні госпіталю № 2 Всеросійської Ради міст, яке очолював досвідчений хірург В. Л. Товбін. Саме він і прищепив Ждановичу любов до хірургії, дав змогу попрацювати над лікуванням вогнепальних переломів методом скелетної витяжки, що вперше тоді почав широко впроваджуватися в практику.

Після закінчення університету працював ординатором хірургом в тому ж госпіталі, а потім у хірургічній клініці професора І. О. Бондарева у

Жовтневій лікарні. Старшим асистентом клініки в той час був талановитий хірург І. О. Зав'ялов, який відмінно володів технікою черевних операцій. Він також був прекрасним діагностом хірургічних захворювань. І Жданович у кожного з цих людей по краплині переїмав досвід. Ще в 1917 році Сергій Миколайович закінчив курси по рентгенології, що також знадобилися в його подальшій роботі.

В той час самостійних урологічних і ЛОР-клінік не існувало і хворі лікувалися у хірургічній клініці, ординатори якої повинні були асистувати при ЛОР та урологічних операціях. Отже, діапазон навичок і знань лікарів значно поширювався. Тож коли Сергій Миколайович переїхав на периферію — все це йому знову ж таки стало в нагоді.

С. М. Жданович працював асистентом в травматологічному інституті з професорами Г. С. Іваніцьким і В. Г. Лазаревим, оперував травми периферичної і центральної нервової системи.

У 1921 році він почав працювати завідувачим дільничою лікарні в селі Парафіївці Ічнянського району. Цьому закладові медицини лікар віддав 13 років життя і невтомної праці.

Лікарня була при цукровому комбінаті і мала 15 ліжок. Запущена, працював всього один фельдшер. Значна кількість медичних працівників загинули від тифу. Внаслідок вропінтої господарської роботи, яку провів молодий завідувачий лікарнею, лікарня була відремонтована. Вже в 1922 році Сергій Миколайович зробив у новій операційній перші операції.

В 1926 році Ждановичем, одним з перших в

Україні була успішно проведена операція завороту шлунку з зміщенням селезінки, досить рідкісного і надзвичайно складного захворювання. Цей випадок був описаний в журналі «Новий хірургічний архів».

Історія зберігає випадок 1925 року, коли в заводському клубі Сергій Миколайович розповідав про сучасні досягнення в медицині, про рентгєнівські промені і методи рентгєнівського дослідження. Чи то розповідь була досить захоплюючою, чи авторитет лікаря був вже настільки великим серед робітників заводу, але з того дня вони почали збирати кошти на придбання рентгєнської апаратури для лікарні. Це був перший рентгєнівський кабінет в Ічнянському районі.

У жовтні 1929 року він вперше в області зробив пряме переливання крові. Характерно, що ситуація для лікаря на той час була не кращою, але в Парафіївці зібрався прекрасний монолітний лікарський колектив, вдень і вночі готовий надати допомогу тим, хто її потребував.

Велике значення в формуванні Ждановича мала його самостійна робота над медичною літературою, а також з'їзди, наукові конференції. Починаючи з 1917 року він приймав участь у всеукраїнських, всеукраїнських з'їздах хірургів, онкологів, ендокринологів, рентгєнологів.

Вже з'явилася традиція, коли в Парафіївку по середах почали приїжджати лікарі із сусідніх районів на операційний день, іноді привозили з собою хворих. Це була своєрідна периферійна школа.

Згодом лікар згадував: «цей період був важким, але він залишив у мене

найтепліші спогади про народ, який доводилось обслуговувати, про колектив медичних працівників, з якими переживав і труднощі, і радість».

У травні 1934 року Ждановича перевели у Прилуцьку міську лікарню головним лікарем і завідувачим хірургічним відділенням. На той час лікарня мала 140 ліжок, з них 35 — у хірургічному. На його долю випало закінчувати будівництво нового корпусу лікарні. Вже в 1938 році Сергієм Миколайовичем були відкриті самостійні відділення: ортопедо-травматологічне, очне, ЛОР-відділення, пізніше — онкологічне. В тому ж році він організував у Прилуках пункт переливання крові і почав вводити консервовану кров. Хірургічне відділення лікарні відразу стало базою для виробничої практики учнів фельдшерської школи, в якій протягом 15 років С. М. Жданович викладав хірургію. Завдяки Сергію Миколайовичу хірургічне відділення стало базою для виробничої практики студентів Київського медичного інституту, позаштатним асистентом якого, починаючи з 1938 року був завідувачий відділенням. Хірургічне відділення міської лікарні було і базою для первинної спеціалізації по хірургії для дільничних лікарів, ординаторів, інтернів.

За період з 1934-го по 1963-й рік було зроблено 23096 хірургічних операцій, з них особисто Сергієм Миколайовичем Ждановичем 13500.

У свій 70-річний ювілей він говорив: «...Важким був шлях, було багато безсонних ночей, але кинувши ретроспективний погляд, я із задоволенням можу сказати, що за прожите життя я віддав народу все, що міг».

І дійсно, все своє життя, уміння були віддані одній меті — боротьбі за життя людини. Заради цього він відмовився від квартири з усіма зручностями і з 1934-го року і до останнього дня прожив у будинку на території лікарні, де і помер 13 серпня 1964 року. Давши клятву Гіпократата ще в 1917-му році, він жодного разу не порушив її.

Був людиною надзвичайно доброю. Виховав сина, який пішов батьковою стежкою, став також лікарем, працює і проживає в м. Ічні.

Я вже колись писав, що в любій крамниці людина може придбати метр матерії або кілограм ковбаси, та не в одній крамниці неможливо придбати бодай сантиметр добра або грам совісті. Про яку совість може йти мова, коли вже кілька років тому перейменували одну з вулиць міста і назвали її іменем Ждановича, але до цього часу навіть таблички не поміняли. Оце така дика за все те, що він зробив для прилучан, за його золоті руки і добре серце.

Думаю, що все таки з'явиться меморіальна дошка на приміщенні лікарні, а перед її головним корпусом буде встановлено погруддя С. М. Ждановича.

Прилучани, хто зміг, внесли посильний матеріальний внесок, щоб ця ідея стала реальністю. Але образливо за тих, хто працював поруч з ним і кого він вчив — від них не надійшло жодного карбованця.

Я вірю, що справедливість візьме гору. Жданович жив у нашому місті, віддав всього себе людям і він залишиться жити у спогадах, у пам'яті, в історії.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Ріки нашого дитинства

Люблю йти над Удаєм-рікою,
Де білі зорі світяться
на дні,
Де хвилі розмовляють з осокою.

І місяць в очі дивиться мені.

Л. ГНАТЕНКО.

І
Народження річок.
Великий і розмаїтий

світ річок. Ніби кудись поспішаючи стрімко несуть свої холодні, буйні води гірські ріки. Тихоплинно, немов роздумуючи над уже прожитим життям, та розмірковуючи над прийдешнім протікають спокійно й поважно рівнинні річки. Є ріки

великі, знані в усьому світі, є маленькі, малопомітні річечки, про які знають лише навколишні жителі. А ще були річки, про які залишилися лише згадки в книгах і літописах, старовинних докумен-

(Продовж. на 8-й стор.).

Ріки нашого дитинства

(Продовження.
Початок на 7-й стор.)

тах, були й такі, що зникли без сліду.

В Україні налічується 63 тисячі річок. До числа великих належать Дніпро, Дністер, Сіверський Донець, Десна, Прип'ять і Південний Буг. Всі інші — середні й малі річки.

Малі річки — це більше як 60 відсотків водних ресурсів України. На жаль рівень води в них з року в рік знижується. Цей процес розпочався давно і його можна простежити на річках нашого краю. Колись Удай був великою судноплавною річкою, по якій плавали наші пращури від гирла до Прилук і вище. Біля річки росли густі ліси, які захищали її від намивання ґрунту. З часів польської колонізації (Вишнівеччина 16—17 століття) ліси випалювали для добування поташу, вирубували й розкорчовували, розширюючи орні землі. Стічні води з розораних балок і оголених берегів замулюють ріки й джерела, що їх живлять. По берегах дедалі більше розростається вологолюбива рослинність і на поверхні річок все менше й менше залишається плеса чистої води. Багато річок загублено бездумною меліорацією, загублено назавжди.

Старий Удай...! Тиха затишна річка несе свої лагідні води в мальовничих берегах. Початок бере поблизу селу Рожнівки на Ічнянщині. Пронісши свої води землями Ічнянського, Прилуцького, Срібнянського, Варвинського районів Чернігівської області та Прип'ятинського і Лубенського Полтавської області — впадає в ріку Сулу, а далі в Дніпро-Славутич, в Чорне Море.

Удай в'юниться рівниною, петляючи й змінюючи напрям своєї течії то з заходу на схід, то з півдня на північ. На скільки покрученість річки подовжує її течію можна судити з того, що від витоку до гирла по прямій близько 118 км, а по річці — цілих 327 км. Так наприклад, біля Переволочни Удай робить «луку» завдовжки 7,5 км, її краї сходяться так близько, що частина села розташовується всередині цієї «луки» начебто на острові, з'єднанім з «материком» вузьким перешийком твердої землі шириною біля 215 м. Раніше цей перешийок був ще вужчим і весною затоплювався водою повністю. В давні часи на цьому місці, скорочуючи шлях, волоком перетягували кораблі, звідки й пішла назва села Переволока, або Переволочна.

Площа басейну Удаю 7030 км². Цікаво, що майже з того ж місця, звідки починається Удай, витікають ще й Остер, Борзна, Ромен і всі вони течуть у різних напрямках. Про наші річки складені поетичні легенди, старі перекзи. Ще з дитячих років запам'ятлась цікава легенд про Удай. Начебто на дні ріки знаходиться затоплене шведами у 1708 році золото й інші скарби, які вони тікаючи не змогли вивезти з собою. Німці бралися за очищення русла ріки безкоштовно, але з умовою, що все знайдене на дні залишиться їм, на що звичайно ж ми не погодились.

Дитинство благословена пора життя, пора, яка назавжди залишає яскраві спогади про «свою» річку, річку нашого дитинства. Як гарно, як красиво на Удаї в тиху й теплу літню ніч. Високий, як ліс, очерет, струнка рогаза й ситняг нагадують фантастичні неприглядні джунг-

лі. Здається, що ось зараз розсунуться хащі й звідти вистрибне страшний хижий звір. Але тихо й привітно шепоче очерет, шелестить осока, киває рогаза.

Ріки як люди — народжуються, живуть, старіють і помирають, тільки їх життєвий шлях незмірно триваліший ніж у людини й обчислюється тисячами тисяч років. Коли ж виникла ріка Удай і її притоки? Скільки їм років? Німецький вчений-геолог Мельхіор Неймайр і російський Олександр Іностранцев, інші вчені, доводять, що 195 млн. років тому, в Мезозойській ері, на початку Юрського періоду, океан займав майже всю Європу, в тому числі й нашу територію. В кінці Юрського періоду (130 млн. років тому) відбулося загальне підняття суші. Але на Лівобережжі Дніпра, на нашій території, ще знаходилось море, котре з'єднувалось з Чорним морем і протокою з Північним океаном. Підтвердженням того, що Прилуччина була затоплена морем є віднайдена недавно геологами на нашій території хромомагнієва сіль — бішофіт. Вона могла утворитися лише на терені колишніх морів.

20 мільйонів років тому, в Кайназойській ері, в кінці палеогенового періоду уже сформувались в теперішніх контурах материка і океани. В той час був теплий тропічний клімат на нашій території, з багатим рослинним і тваринним світом. В кінці палеогена почалося похолодання, наступив льодовиковий період. Льодовики декілька разів насувалися на нашу територію. Товщина їх в деяких місцях сягала тисячі й навіть двох тисяч метрів. Рухаючись на південь льодовики танули і з під них витікала маса води, несучи з собою каміння й

пісок, утворюючи русла майбутніх рік.

Великі ріки мають більший вік. Так геологи стверджують, що Дніпро виник 4,5—3 мільйони років тому, в період Лихвинського обледеніння. Малі ж річки мають ще менший вік.

Ріки в житті людей завжди відігравали величезну роль. На їх берегах люди будували свої житла, в ріках добували їжу, водні шляхи вели їх в інші землі. Протягом віків живописці змальовували їх на своїх полотнах, письменники, поети оспівували в поетичних творах, вчені створювали наукові трактати. Ось і про Удай залишили спогади арабський мандрівник П. Аленський, наші видатні українці Є. Гребінка і Т. Шевченко, сучасні письменники й поети Олександія Десняк, Остап Вишня, Л. Забашта, В. Бичко, Б. Степанюк, М. Турківський.

Красиво на Удаї в усяку пору року. Ось як згадував Валентин Бичко про річку свого дитинства в осінню пору: «На Удаї просторо й привільно. Шумлять сухі очерети. Порудили осоки. А в ковбанах і на плесах гомонять качині зграї. Ось летів їхній трикутник над твоєю головою і раптом упав, розсипався, пострижно тільки плескіт пішов. Вдивляєшся дильно в срібну смугу води і раптом бачиш — одне виринуло, друге і вже ось вони всі плывуть ланцюжком кудись у багатше на їжу місце».

Багато хороших слів про наш Удай написано Бориславом Степанюком:

З долини із-за шелюги,
Хитнувши злегка береги,
Назустріч Удай випливає,
Роняє краплями слова:
«Я знаю душу не одну
У синоп манить далину...
Я тим щасливий, що
В житті помітна течія...»

Олексій САВОН.
(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Ордонімідзе, 39.
Кривозначний музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 277. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI. 1992 р.

№ 5 (21)

ТРАВЕНЬ 1994 РОКУ

Шановні прилучани!

Наближається вікопомний ювілей в історії нашої держави, в історії всього людства. Пам'ять про Велику Вітчизняну війну, про священну нашу Перемогу й нині, майже через півстоліття, яtring серця мільйонів. Бо дарма шукати в Україні, зокрема на Прилуччині, родини, яка не зазнала б горя тієї лихої години. Наш многостраждальний народ знову і знову складає шану всім фронтовикам, мертвим і живим, хто в жорстокому двобої з фашистами захищав і визволяв українську землю. Скільки б не минуло років і віків, ніщо й ніколи не зрівняється з подвигом наших воїнів, тих, хто заклав собою рідну землю, оборонив її і визволив від фашизму.

Готуючись достойно відмітити 50-річчя Великої Перемоги, Прилуцький міськвиконком вирішив увічнити ратні подвиги воїнів-прилучан, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни, а також і тих, хто пройшов через всю війну, а потім помер уже після Перемоги і тих, воїнів-ветеранів, які живуть і досі серед нас, оточені шаную й повагою своїх земляків. Прийнято рішення до ювілею Великої Перемоги підготувати і видати «Книгу Пам'яті і Слави» в якій будуть вміщені портрети і коротенькі біографії воїнів-прилучан. Збір матеріалів уже ведеться, але виникає багато труднощів, які уповільнюють цю велику й квітку справу.

Шановні прилучани! Якщо ви не хочете щоб ваші діти й онуки росли безбаченками, без роду племені, без свого коріння, без любові до Вітчизни

— відгукніться й допоможіть нам! Просимо всіх ветеранів війни, всіх, у кого в сім'ї був на війні чоловік чи брат, батько чи дядько, дід чи прадід, всіх, хто дорожить пам'яттю своїх рідних, своїх предків, зайти до Прилуцького краєзнавчого музею (вул. Орджонікідзе, 39) і передати для майбутньої книги необхідні матеріали.

Руїнуються пам'ятники, згладжуються могили, неможливий час і недовговічна наша пам'ять роблять свою справу. Часто-густо люди не можуть уже знайти бодай маленької фотокартки свого чоловіка, батька чи діда, що загинув на війні, а чи помер відразу після повернення з фронту. Втрачено навіть образ, дорогі риси найближчої в світі людини. А ось книга, яку зможе придбати практично кожна родина, збережеться на довгі й довгі роки, навіть століття. Вона як своєрідна естафета буде передаватися від батьків до дітей, з покоління в покоління й збереже світлу пам'ять про славних оборонців рідної землі, якими будуть пишатися нащадки. І мабуть прикро буде тому, хто не відгукнеться на наше прохання й згодом побачить в книзі своїх сусідів та знайомих і не знайде в ній своєї найріднішої в світі людини.

Шановні прилучани! Тяжкі часи переживає наша держава, наше місто, кожна родина, але все це тимчасове, все минеться, все стабілізується. Ми пережили й тяжчі часи. А ось гіркота від втрат, пам'ять про страшне воєнне лихоліття, про солдатів-переможців залишаться назавжди. Не було б цих людей — не було б сьогодні й суверенної України, та й усіх нас. Вічна пам'ять полеглим у тій боротьбі! Вічна слава подвигу солдата-переможця!

Народний календар

ЧЕРВЕНЬ

Відшуміла поვნями, відбувала первоцвітом, відшебетала ластівками весна-красна і наступає полудень року — червень-різноцвіт. Місяць найкоротших ночей і найдовших днів, коли вечірня зоря немовби у вранішню переходить. Його ще іноді зовуть місяцем тиші, бо саме у цей час більшість пташок висиджує малят у гніздах і тому їм не до пісень і щебету. Люди знають про це і теж у лісі чи в саду ведуть себе тихо й обережно, щоб не турбувати своїх наймен-

ших друзів і помічників — пташок.

Червень обдаровує людей першими садовими й лісними ягодами, ранніми овочами. У червні настає пора найшанованішої селянської праці — сінокошу. З діда-прадіда вважалося, що найкраще сіно те, яке скошено перед самим цвітінням трав — «у червні таке сіно, що й сама попадає, посолити, в

середу з'їла б». А ще знали, що справжнє літо, справжнє тепло наступає тоді, коли зацвіте шипшина і з'являється цвіт на калині. Та й взагалі, червень у народі вважають усьому початок: і літу, і майбутньому врожаю, і осені, і навіть далекої ще зими. Народний календар червня ясніє різноманітними прогнозами і завбаченнями.

Літо з вітрами і бурями — зима з хуртовинами.

Літо сухе й жарке — зима малосніжна, морозна.

Сире літо і тепла осінь — на тривалу зиму.

Врожайне літо — холодна, люта зима.

Уважно слідували за поведінкою тварин, птахів, комах та за станом природи і легко завбачували погоду на день-два наперед. Ось придивіться лишень уважніше і переконайтеся самі.

(Закінчення на 2-й стор.).

Народний календар

ЧЕРВЕНЬ

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

Вечірня роса на ясну погоду, а її відсутність — на дощ.

Рум'яний вечір і сірий ранок — на гарну погоду.

Ранковий туман — на гарний день.

Якщо шипшина не розкриває квітів — чекай дощу.

Поникли квітки картоплі — бути негоді.

Квітки в'юнкої берізки закриваються на дощ.

Часто і дзвінко кричить дятел — на холод.

Голосно співають шпакі — на дощ.

Ластівки й стрижи літають високо — на ясну погоду, а низько — на хмарну.

Ворони каркають на негодю.

Комарі роєм, або стовпом — на гарну погоду.

На перший літній місяць припадають народні й церковні празники, самобутні обряди і вірування, прикмети й прогнозування, пов'язані з старовинними звичаями.

1 червня. Івана Довгого.

(Святих мучеників Патрикія і Акакія)

Люди запримітили — якщо перші два дні червня дощові, тоді чекай, що весь місяць буде сухим сонячним і теплим.

3 червня. Олени.

(Святих Костянтина і Олени)

Господині у цей день порядкували на городях, висаджуючи пізні овочі, починали сіяти льон, бо вважалося, що після Олени вже не буде приморозків. Слідкували також за погодою. Який був день — сонячним чи дощовим, — то так піде й на осінь. А ще примітили, що якщо на Олену дощ з градом, то на Григорія і Прохора (3 грудня) випаде сніг, або снігова крупа.

11 червня. Феодосії.
(Мучениці Феодосії)*

У цей день починають

колоситися хліба, тож люди й говорили: «прийшла Феодосія й дивиться, хто як сів», або «ходить Феодосія й дивиться на колосся». А ще була примовка: жито два тижні заленіє, два тижні колоситься, два — відцвітає, два — наливається, два підсихає.

12 червня. Ісака.

(Преподобного Ісаакія Далматського)

За давнім повір'ям на Ісака все гаддя злзаститься до купи святкувати своє «гадюче весілля».

16 червня. Луки.

(Мученика Лукиліяна)

На Луку слідкували за погодою. Якщо йтиме дощ, то добре вродять гриби, а гроза віщує поганій сінокос. Брали до уваги і напрямок вітру — якщо з півдня — на урожай ярових, з північного заходу — на мокре дощове літо.

19 червня. Трійця.

Зелена неділя.

(День Святої Трійці)

Після Різдва та Великдня, Трійця вважалася в народі одним з найбільших свят. Як вважали вчені, його святкували наші пращури у далекі дохристиянські часи, задовго до уведення християнства на Русі. В Зелені свята люди прикрашали свою оселю живими яскравими квітами, запашними травами, гіллям клена чи липи, немовби дякуючи самій природі за милість і добро.

Це велике свято у різних кутках України святкували і навіть називали по-різному. Ось як занотував у 1850 році про Зелені свята у нас на Прилуччині наш земляк, український історик і етнограф Микола Маркевич: «Цю неділю називають зеленою, клечальною, русальною. Перший день

зветься духовим, другий — трійциним, так святкує ці дні й церква наша, хоча у Великої Росії святкують їх навпаки. «До Святого Духу держись кожуха» говорять малоросіяни, не повністю довіряючи весняному сонцю і, тежлу. Перші три дні цієї неділі зветься Трійцькими святками: в суботу перед духовим днем, при заході сонця, натикають гілля дерев перед дверима будівель, ставлять їх і в оселі по кутках, посипають підлогу й землю перед дверима лепехою, осокою та іншими травами. Гілки називають клечання, а усю неділю клечальною й зеленою.

У цю ж неділю русалки виходять з рік, голі й прекрасні, з розпущеним волоссям, плещуться опівночі під місяцем на поверхні хвиль, бігають по полях, гойдаються на гілках дерев, заманюють перехожих і лоскотуть їх. Русалками стають утопленіці і діти, що народилися неживими, або ті, що померли не хрещеними. Цю останню породу русалок називають мавками».

22 червня. Кирила.

(Святого Кирила архієпископа Олександрійського)

Якщо на Кирила зацвітала липа — літо чекали тепле й сонячне, а медозбір щедрим. Люди говорили з цього приводу: «якщо липа пахтить, то й бджола летить», або «бджоли і в шапку медуносять, аби був взток».

24 червня.

Русалчин великдень.

(Святих апостолів Варфоломія і Варнави)

Його відзначали у перший четвер після Трійці. Вважали, що у цей день русалки виходять з води на берег святкувати свій великдень. Ось тому матері не пускали дітей у

ліс, чи в поле, купатися в річці, бо русалки можуть залоскотати до смерті. Звернімося знову до М. А. Маркевича, ось що він повідомляє: «Починаючи з клечальної суботи, дівчата не виходять у поле поодинокі й не купатися цілий тиждень. «Щоб мавки не залоскотали». Вони носять з собою за пазухою полин і любисток, як застережний засіб від нападу мавок».

Особливо страшні русалки й мавки в зеленій четвер. Дівчата й жінки, боячись прогнати їх, у цей день не працюють, а коли б потреба й змусила їх зайти у воду, то заздалегідь потрібно було накидати туди полину. Цей день називається русалчин або мавський великдень».

Цього дня не полили буряків, щоб не були гіркими, й картоплі, щоб черви не точили. А ще намагалися нічого не садити й не сіяти, бо однак всохне. З цього часу починає коротшати день: «Варфоломія і Варнави дня увірвали, а ночі доточили».

27 червня. Петрівка.

Петрів піст.

(Пророка Єлісея)

Петрів піст починається у перший після Зеленої неділі понеділок. Існує давня легенда про його виникнення. Апостол Петро установив цей піст на прохання жінок через те, що чоловіки на косовиці без міри споживали масло, сир, сметану, не лишаючи нічого навіть дітям. Петро розгнівався і хотів запровадити тривалий піст, але за чоловіків заступився апостол Павло. Він доводив Петрові, що косовиця то важка праця, а голодний косар — то вже не косар. Зійшлися на тому, що піст все ж буде, але найкоротший. Мабуть тому і вважали, що вживати скоромину в Петрівку все ж таки можна, на крайній випадок заступився апостол Павло.

Георгій ГАЙДАЙ.

ПАМ'ЯТНІ
ДАТИ

Іван Дубинський

Іван ДУБИНСЬКИЙ

8 травня цього року минуло 50 років з дня загибелі Героя Радянського Союзу Івана Яковича Дубинського.

Народився Іван Якович 18 вересня 1920 року в місті Прилуках, в сім'ї робітника. Початкову освіту одержав у школі № 8. Після смерті батька, який помер від голоду в 1933 році, прийшлося залишити навчання і піти працювати й допомагати матері, бо був найстаршим серед чотирьох дітей. Працюючи столяром, одер-

жав неповну середню освіту в вечірній школі. Займався спортом: виступав за збірну міста по футболу, був непоганим лижником.

У 1937 році разом зі своїм товаришем, нині пенсіонером, ветераном Великої Вітчизняної війни, І. Ф. Опанасенком, поїхав до Комсомольська-на-Амурі, де працював на будівництві тунелів для прокладання в них залізничних колій. У 1939 році повернувся до рідного міста і працював в артілі «Молот».

У 1940 році І. Дубинський був призваний до лав збройних сил і до початку 1942 року проходив військову службу на Далекому Сході.

З весни 1942 року на полях Великої Вітчизняної війни. Воював спочатку на Воронежському, а пізніше 1-му та 2-му Українських фронтах.

У березні 1944 року рядовий 759 стрілецького полку 163 стрілецької дивізії Іван Дубинський при форсуванні річки Південний Буг здійснив подвиг. Ось як про це викладено у нагородному листі: «Тов. Дубинський добровільно виявив бажання першим форсувати річку Південний Буг. Під ураганим артилерійським та кулеметним вогнем противника тов. Дубинський на коліях з групою розвідників — 15 чоловік — першим переправився на правий берег річки Південний Буг. З переважними силами противника відразу зав'язав бій, щоб розширити плацдарм на правому березі, тим самим дав змогу переправитись іншим підрозділам полку. За виявлений героїзм і мужність, за те, що першим форсував річку Південний Буг тов. Дубинський гідний присвоєння звання Героя Радянського Союзу». Та не судилося йому отримати Золоту Зірку Героя. Загинув Іван Якович Дубинський 8 травня 1944 року в боях за визволення Румунії і похований в селіші Вама.

13 вересня 1944 року за мужність і героїзм виявлені при форсуванні річки Південний Буг І. Я. Дубинському присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно).

Свято шанують прилучаючи пам'ять про свого відважного земляка: в центрі міста встановлено його погруддя, на приміщенні школи № 8 — меморіальна дошка, іменем героя названа одна з вулиць міста.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

Гріхи наші

піднятися з колін.

У ті далекі часи, на початку XVIII століття між Росією й Швецією точилася затьмяна й виснажлива Північна війна, в яку були втягнуті й українці. Замість того, щоб захищати свою землю від поляків, татар і турків, козаки змушені були битися з шведами у далекій Лівонії. Литви чи Центральній Польщі. У 1708 році, шведи, отримавши ряд перемог, тіснили російські війська й успішно просувалися на Москву. Шведський король Карл XII, вступаючи на територію

України і вірно оцінивши політичну ситуацію між козацькою державою і Москвою, звернувся до українців з маніфестом, в якому чітко виклав свою позицію. Цей документ оприлюднила наприкінці XVIII століття «Історія Русів» — книга, яка таємно поширювалася в Україні. Всі, хто читав її, мимоволі, підсвідомо ставали поборниками української державницької ідеї. Вона була заборонена і в давні часи, та ще й зовсім недавно, коли за читання цієї книги платилися волею і ставали «ворогами наро-

ду». «Історія Русів» була високо оцінена Тарасом Шевченком.

Отож — маніфест шведського короля Карла XII «Преследую злобного свого неприятеля, царя московського, воздвигнувшего на Швецію войну со всех сторон без всяких причин, а по одной злости своей и тщеславию, я вступаю в землю козацкую не ради завоевания ее или покорыствования сокровищами и пожитками жителей здешних, но единственно для восстановления прав их и свобод прежних, за которые и предки мои, короли шведские, против Польши всегда вступались, и к тому обязаны были важными им заслугами козацкими и союзными с ними договорами и трактатами

(Продовж. на 4-й стор.).

Гріхи наші

(Продовження.
Початок на 3-й стор.).

Ібо мне известно по соедним слухам и протесту гетмана Мазепы, что царь московський, бывши враг непримиримый всем народам на свете и жадничая покорять их своему игу, повергну и козаков в неключимое свое рабство, презирая, отнимая и касуя все ваши права и свободы, торжественными с вами договорами и трактатами утвержденные, забыл при том и бесстыдно презрел самую благодарность, всеми народами за святость чтимую, которою одолжена вам, козакам, и народу Рускому Московия, доведенная междуусобиями своими, самозванцами и поляками до ничтожества и почти небытия, но вами удержана и усилена. Ибо известно всему свету, что народ русский со своими козаками, был сначала народом самодержавным, т. е., от самого себя независимым, под правлением князей своих или самодержцев, соединился потом с Литвою и Польшею для сопротивления с ними против татар, их разорвавших, но после, за насилие и неистовства поляков, освободившись от них собственною своею силою и храбростию, соединился с Московиею добровольно и по одному единовверству, и сделал ее таковою, какова она теперь есть, от нее попираем и озлобляем ныне безсовестно и бесстыдно. Итак я обещаю и пред целым светом торжественно клянусь честию своею королевскою, по низложении неприятеля своего, восстановить землю сию козацкую или рускую в первобытное ее состояние самодержавное и ни от кого в свете независимое, о чем я, с гетманом вашим, Мазепою, и письменными актами обязался и утвердил, а гарантировать их взялись первейшие в Европе державы».

Гетьман Мазепа знайшов з королем спільну мову, згодившись виступити разом проти царя Петра і звільнити Україну від московської неволі. У цьому йому обіцяла підтримку козацька старшина і запорожці.

У той час, коли Мазепа, з старшиною і козака-

ми пішов на з'єднання з королем, на гетьманську столицю Батурин напав князь Меншиков з своїми військами. Серед героїчних захисників столиці знаходилися й козаки Прилуцького полку. Полковник прилуцький Дмитро Горленко, найближчий друг, соратник, однодумець і порадник гетьмана, вирушаючи з Мазепою до короля, наказував полчанам і своєму заступнику полковому обозному Івану Носу, захищати гетьманську столицю до останнього. Але не так сталося як гадалося. Кілька разів кидалися на місто полки Меншикова, але козаки вистояли, вони захищали Батурин «с примерной храбростию и отвагою». Меншиков вирішив уже відступитись від фортеці, вже й перейшов через річку Сейм, але в цей час, від наказного полковника Носа потай прибув до Меншикова посланець Соломаха. Нис запропонував Меншикову знову штурмувати фортецю в тому місці, яке обороняв саме Прилуцький полк. Він запевнив Меншикова, що «войско его положится ничком около валу» і безборонно пропустить москалів у фортецю. Так воно й вийшло. Вранці 2 листопада 1708 року розпочався новий штурм Батурина. Захисники відпочивали після тяжкої вчорашньої битви, вони й не збиралися здаватися, бо ще надіялися протриматися до приходу Мазепи і короля Карла. Полки Меншикова рвонулися на ділянку валу, яку захищали прилуцькі козаки, по спинах і головах лежачих них прорвалися у фортецю й почали різати сонних, ошалілих від несподіванки козаків. Дві години потім відчайдушно захищалися батуринці, але марно. А наші залишилися лежати втопані чобітьми в осінню грязюку, боячись підвести голову. Тяжко помстився Меншиков з своїми головорізами над захисниками і мирним населенням гетьманської столиці. Всі козаки, яких налічувалося близько п'яти тисяч, були безжалісно знищені, окрім старшини.

якій ще судилося пройти через принизливе судилище і пекельні тортури, а потім скласти свої буйні голови на згарищах Батурина, в Глухові й Лебедині. Навряд чи помилювали й прилуцьких козаків. Принаймні, нема в історичних документах твердження про те, що хтось із захисників Батурина зберіг свою голову, окрім, звичайно, наказного прилуцького полковника Івана Носа.

Ось як розповідає автор «Історії Русів» про Батуринську трагедію. «Меншиков ударил на граждан безоружных и в домах их бывших, кои ни мало в умысле Мазепином не участвовали, выбил всех их до единого, не щадя ни пола, ни возраста, ни самых ссущих младенцев. За сим продолжался грабеж города от войск, а их начальники и палачи занимались между тем, казною перевязанных сердюцких старшин и гражданских урядников. Самая обыкновенная казнь их была живых четвертовать, колесовать и на кол сажать, а дальше выдуманы новые роды мучения, самое воображение в ужас приводящие... Весь город и все публичные его здания, т. е., церкви и присутственные места с их архивами, арсеналами и магазинами с запасами, со всех сторон зажжены и превращены в пепел. Тела избитенных христиан и младенцев брошены на улицах... Меншиков спеша отступлением и был чужд человечества, бросил их на съедение птицам небесным и зверям земным, а сам, обремененный безчетными богатствами и сокровищами городскими и национальными, удалился от города и, проходя окрестности городские, жег и разорял все ему встречающееся, обращая жилища народные в пустыню. Равной участи подвержена была большая часть Малороссии. Разъезжавшие по ней партии воинства царского сожигали и грабили все селения без изъятия, и по праву войны, почти неслышанному. Малорос-

сия долго тогда еще курилась после пожиравшего ее пламени».

За останніми даними, під ножами москалів загинуло тоді в Батурині 28 тисяч мирних горожан. Сорок років після того, люди не селилися на цьому страшному цвинтарі, який був колись пишною гетьманською столицею. А потім згорів у пекельному вогні красень Новгород-Сіверський, спалений за наказом царя Петра, щоб не дістався шведам. Це ще не все. Спалахували один за одним, як козацькі віхи славні полкові міста Ніжин, Борзна, Чернігів, Переяслав.

Минула лиха година лише Прилуки, але ж якою ціною! На п'ятий день після Батуринської трагедії, цар Петро власноручно (яка висока честь!) пише листа в Прилуки. Ось його повний виклад мовою оригіналу.

«Указ полковнику, коменданту, полковою старшине и казакам Прилуцкого полка.

Божиею поспешествующею милостию мы, пресветлейший и державнейший великий государь, царь и великий князь Петр Алексеевич, всея Великия и Малыя и Белья России самодержец, и многих государств и земель восточных и западных и северных отчич и дедич и наследник и государь и обладатель, наше царское величество, объявляем сим Прилуцкого полку наказному полковнику и коменданту и полковою старшине и казакам, обретающимся в замке Прилуцком. По нашему, великого государя, нашего царского величества, указу послан в замок Прилуцкой для лучшей обороны от неприятельского наступления и изменника Мазепы с войском нашим великороссийским генерал наш маеор князь Григорей Волконской. Того ради мы, великий государь, повелеваем вам оног в замок Прилуцкой впустить немедленно безо всякого супротивления. Буде же кто дерзнет сему нашему, великого государя, указу учинитися ослушен и ево, генерала нашего маеора, впустить с войском во оной не похочет, и с теми

також учинено будет, как и с седящими в Батурине, которые, ослушаяся нашего, великого государя указу, войск наших не впустили и взяты от наших войск приступом, а которые противились, те побиты а заводчики из них казнены.

Дан сей наш, царского величества указ за подписанием наша власныя руки и припечатанием наша царственных печати в Глухове, ноября в 9 день 1708-го. Царь Петр».

Прилучани не захотіли розділити долю батуринів і смиренно розчинили замкові брами перед військом князя Волконського, «безо всякого супротивлення». Тим більше, що саме перед цим, на Прилуччині добре попрацював Іван Ніс. Виконавши свою юдину місію в Батурині, він, обласканий катом Меншиковим, чимдуж кинувся оправдовувати «високе довіря». За кілька днів він устиг побувати в усіх містечках Прилучького полку і організувати від сотень «посланія» на ім'я царя. Ось одно з таких «посланій» від полкової сотні:

«Божие милостию великому государю, царю и великому князю Петру Алексеевичу, всея Великия и Малыя и Белья России самодержцу и многих государств и земель восточных и западных и северных отчичу и дедичу и наследнику, государю и обладателю. Мы убогие люде жители полкового города Прилуки и всей сотни полковой Прилучкой, все одностайне, так духовного яко и мирского чину старшина с присутствующим товариством и зо всем посольством наше смиренное, нижайшее раболепие отдавши поклонение, през сию нашу недостойную челобитную, верность и неотменную зычливость осведчаем, иже яко мы прежде в сердцушой и когда не помышляли противу пресветлейшему и державнейшому вашему монаршому престолу змєны имети и противниками быти, так и теперь и в потомни часы меем верне и не в чом не противне со всяким усердием служить и повеление вашего царского величества должны-

смо творити. Тилко все одностайне найпокорне вашего царского пресветлого величества просым, не отрини нас убогих от своей царской благодати, и не предажде нас в вечную работу и пленение, на нас и на веру нашу православную наступающим и паки о тое наисмирнейше просим. Вашему царскому пресветлому величеству верные подданные Иоан Андреевской протопоп Прилучкой, Иоан Яремович Нос обозный полковый Прилучкий, Трофим Василиевич судия полковой Прилучкий, Семен Федорович асаул полковой Пр., Михаил Григорьевич хоружий полковый, Григорий Матвеевич атаман городской Прилучкий, також и товариство войсковое полковой сотни Прилучкой, Иван Гуленко войт Прилучкий из мешчанми из усіми посполитыми людьми.

Писан в Прилуче ноябрия 5 року 1708-го».

Іх «пресветлоє величество» не відринуло. «убогих» прилучан від своєї царської благодати. Прилуки тоді вціліли, не винищили й горожан. А ось від «вечної роботи», а вірніше від вічного рабства, прилучани, як і всі українці не відмолились і не відхрестились. Западливий Іван Ніс старався даром, бо вже через десять днів після Батуринської трагедії він отримав «височайшу» подяку від царя Петра у вигляді жалуваної грамоти:

«Наше царское величество пожаловали прилучского полку наказного полковника Ивана Носа за ево к нам, великому государю, к нашему царскому величеству, верные и усерднорадетельные службы, особливо в нынешнее настоящее время, когда вор и изменник, бывший гетман Мазепа, забыв страх Божий и к нам, великому государю, нашему царскому величеству, при крестном целовании учиненную святую присягу, изменил и отъехал к неприятелю нашему, королю швецкому, с единомышленники своими, и с которыми и прилучкий полковник бывший туда ж отъехал с ним, Мазепою. А ево, наказного полковника Носа, оставил он, вор и изменник Мазепа, в гвар-

низоне обще с единомышленники ж своими и изменниками, с сердюкким полковником Чечелем, с козаками того полку Прилучкого в Батурине, приказал ему, дабы он наших царского величества великороссийских ратных людей в Батурине не пускал и с ними бился. А он, Иван, помня страх Божий и обещание свое к нам, великому государю, по верности своей противу наших царского величества ратных людей великороссийских не бился и там ворами и изменниками бит был, окован и посажен... от генерала нашего князя Александра Даниловича Меншикова, освобожден и послан в Прилуки, где також к нам, великому государю, показал свою верную службу, за которые его к нам, великому государю, вернорадетельные службы пожаловали его, Ивана Носа, велели ему быть в том Прилучком полку полковником на место помянутого вора и изменника, бывшего полковника прилучкого, который вкупе с Мазепою при неприятеле нашем, короле швецком, в учиненной против нас, великого государя, противности. И того ради мы, великий государь, наше царское величество, напоминаям и указом нашим, царского величества повелеваем: того прилучкого полку полковой старшине ево, Носа, иметь за полковника и всякое послушание ему отдавать надлежит, как полковнику. А прежнего полковника, вора и изменника, Дмитрея Горленка прелестных писем и повелений и речей не слушать, как и вора и изменника Мазепы (которые хотели) изменю своею малороссийский народ поработить в полскую неволю и во унию. А ему, полковнику Ивану Носу, видя к себе нашу царского величества милость, нам, царскому величеству, служить верно и к неприятелям нашим поиски чинить и всякой вред и ущерб оним приключать тщитись. И для выщей нашего царского величества к нему милости, мы, великий государь, наше царское величество, ему сию нашу, царского величества, жалованную грамоту за нашей, великого госу-

даря, печатью дать указали, о чем и подданого нашего гетмана универсал послан. Писана ся наша, великого государя, нашего царского величества, жалованная грамота в Глухове 1708 года месяца ноября 14 дня, государствования нашего 27 году».

Чи була щасливою доля Івана Носа, чи багато щастя принесла йому царська милість за «усерднорадетельную» службу? Мабуть що ні. Правив полком він шість років, мав у своєму володінні даровані полковником Горленком і гетьманом Мазепою села Щурівку й Голубівку. А хотів заволодіти всім величезним багатством Горленків. Для цього він витратив всі свої сили й енергію, майже все своє життя. Оббрівував Горленків, писав на них чисельні скарги й доноси, та все ж так і помер, нічого не добившись. Та ще й за рік до смерті був зміщений з посади прилучького полковника, бо ця висока посада знадобилася для ще одного царського угодника, хитрого й підступного Гната Галагана, який своєю особою теж не прикрасив сторінок історії нашого полку. Бог їм судя!

Багуринська трагедія мала виключно велике трагічне для українського народу значення. Налякани звирячою жорстокістю «єдинокровних братів» своїх, українці були приголомшені й здеморалізовані. Вони не підтримали відчайдушного поривання свого гетьмана і це було їх трагічною помилкою, за яку розплачумось і досі. В результаті цього все скінчилося під Полтавою. Шведи і козаки, що їх підтримували, були розбиті, а Україна повністю втратила свою державність і поступово стала колонією Російської імперії.

А допитливий розум свердлить сакраментальна думка. А якби все сталося навпаки? Адже ж могло. І зовсім нічого нереального в цьому нема. Дружно б виступили всі разом, підтримали б Мазепу як колись Хмельницького, вигнали геть поневолювачів і при допомозі Швеції та інших сусідніх

(Закінчення на 6-й стор.).

містом, тихоплинним Удаєм, старою грушею, завжди чекаючою його матусею. Можливо це, як казав мені художник, «тимчасове заслання» на навчання, і стало причиною того, що більшість його робіт присвячені рідній Прилуччині. До періоду навчання відносяться і перші вірші Ю. Коваленка:

Чи плаче хтось? То доля плаче,
То на кістках ворухнуться граніт.
То муки рвуть серця козачі,
Серед забутих господом боліт.

В 1969 році закінчив інститут, одержав диплом, і поїхав до рідної хати на Рокітному, упірнув у річку свого дитинства — Удай, зів маминого борщу, закусив грушею і поїхав до Одеси.

Протягом 10 років працював в Одеському художньому училищі ім. Грекова, де викладав малювання, живопис, композицію. Викладаючи в училищі почав формуватися як художник. Займався живописом, графікою, скульптурою.

Перша виставка його робіт відбулася в Одесі, коли йому вже було 46 років, остання — в минулому році — теж в Одесі, в офісгалереї «Одонт», з робіт, написаних під час перебування в рідному місті під назвою «Прилучька повість». А між ними Коваленко був неодноразовим учасником міських, обласних, республі-

канських, всесоюзних та міжнародних виставок. По-го роботи — в Америці, Канаді, Австралії, Німеччині, Франції, Швеції, Голландії, Данії та інших країнах, усіх він навіть не може згадати.

У минулому році, перебуваючи з виставкою своїх робіт у Німеччині, художника запитали: «А чий Ви син?», маючи на увазі з якої країни. Він відповів: «Я син полтавський і чернігівський». Так і лишилася незрозумілою для мюнхенця його відповідь. Вже готуючи цю статтю, я зрозумів чому була така відповідь. А ось чому Народився Юрій Андрійович у 1931 році, коли Прилуки входили до складу Полтавської області, а в 1932 році ввійшли до складу Чернігівської області.

Интересний сучасний український художник — Юрій Андрійович Коваленко — володіє художніми можливостями такої сили, яка не дозволяє йому розчинитися в середовищі безлікості. Крім того Коваленко — чудовий малювальник, прекрасно робить ляльки, дерев'яну скульптуру, що заслуговує уваги і поваги.

За способом життя — творча невтомність, пошук, принциповість, за способом мислення, за вчинками, Ю. А. Коваленко — справжній художник. А які прості назви його полотен: «В хаті матері», «Хата баби Марії», «Коли був молодим», «Дитинство худож-

ника», «Іменини на Рокітному», «Зима у Прилуках», «Весілля в Прилуках». Назви картин говорять, що саме тут, у Прилуках, відшукав він себе.

Художник зберіг властивість дитячої душі. Він живе у своєму мальовничому світі. І бачить його дитячими очима-спогадами. Може тому, що підживлює його, усякому на задріт — дитинство. Його полотна нагадують «снаївних» майстрів із народу, наділених філософсько-поетичним даром. Не даремно ж його серед художників називають сільським Сократом. Зневажаючи протоколні життєподібності, Ю. Коваленко в своїх роботах передає глибинну суть природи. Люди в роботах художника не відрізняються

зовнішньою красою. Прості, низькорослі і мідні, неначе повростали в землю, на якій проходить все їх життя. Трохи незграбні фігури, деяке порушення масштабності деталей — що важливіше, те й більш виразніше, крупніше. Неординарність художнього мислення, виразність живописної манери — ось те, що надає роботам Коваленка неповторну своєрідність.

Частенько навідується до матері — вже старенька. Ось і цієї весни порався на городі, латав паркан, готував смачні страви, але не забував малювати.

Ось такий він наш земляк — художник з Одеси Юрій Андрійович Коваленко.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

То доля плаче...

Казенний дім. Це Академія, Сплива
Байдужий час. Свіча у комірчині.
Де за роботою схилилась голова
З апостольським чолом і гострими очима.

Це він. Мужик. Кріпак
Посмів про коронованих писати.
Таке страшне, що переляк
Проймає вірнопопданого брата.

Хвилини падають. Копає свічка.
Шляхи і обрії. Любов і гнів.
Давно вже відчинила вічність
Широкі двері для його рядків.

А все ж один, отут, у Петербурзі
Серед холодних і казенних стін.
Лише у думках-снах калина в лузі
Та сонця у степах гарячий дзвін.

Та кручі здіблені, мов ті зелені коні.
Що грають, грають м'язами гаїв.
І хвиль Дніпра урочисті заgonи
Пливуть, змиваючи і піт і кров віків.
І ще. Солодка і гірка
Придумана нехитра казка:
Хатина у цвітінні вишняка,
Вона з дитям. І божа ласка.

Нема. Небесна хлянь провисла
Над водами холодної Ниви.
Незрадливий різець рука затисла.

Він різє мідь. О, світотині! Живи!
Чи плаче хтось? То доля плаче,
То на кістках ворухнуться граніт.
То муки рвуть серця козачі
Серед забутих господом боліт.

1968 р.

В базарний день повз нашу хату
Селяни йшли, тяглись підводи
Кричало радіо завзято:
«Слава Сталіну
Від українського народу!»

Сидить колгоспник он на возі,
Задумливий цигарку палить
І слуха про земного бозю,
Якого письменство наше хвалить.

І ще він думає, які ж вони,
Ті люди, що вірші творили?
Та й сплюнув. Боже бороно!
Кричало радіо досила.

1962 р.
Юрій КОВАЛЕНКО.

(Закінчення.
Початок на 3-й стор.)

держав зажили б нормальним життям у своїй власній, незалежній, козацькій державі України. І не знали б ми тоді національного приниження, кріпацтва і безправ'я, не понесли б тих страшних, багатомільйонних людських жертв від воєн і революцій, від голодоморів і репресій, від безглуздя, злочинних експериментів, які десятиліттями проводили над нами недолугі московські вожді.

Фантом страху після Батурина назавжди залишився у наших душах, в крові, в генах всієї нації. Відразу після батуринської різні 12 листопада 1708 року, стояли православної церкви, українці за походженням київський митрополит Юсаф Кроковський, переяславський єпископ Захарія Корнилович і чернігівський архієпископ Іван Максимович в Троїцькій церкві міста Глухова в присутності царя Петра проголосили анафему гетьманові Мазепі. У цей же день, з амвону головного храму Російської імперії, Успенського собору в Москві, митрополит Стефан Яворський, теж українець, послав про-

кляття на голову нещасного гетьмана і ніхто не боявся гніву Божого за таку наругу, бо більше боялись караючої десниці несамовитого Петра.

Більше як через століття після батуринської трагедії, український історик Д. М. Бантиш-Каменський, автор чотирьохтомної «Історії Малої Росії», виданої у 1822 році, так коментує батуринські події: «... Російський Полководець решился тогда взять Батурин приступом... взошел он на городской вал со шпагою в руке и предал острию меча всех тамошних жителей, не исключая младенцев...». Як це гарно й романтично звучить, так і бачиться зашумілий людською кров'ю зарізник з довгим ножем у руках. І далі: «... жестокая казнь, постигшая батуринских изменников и щедрая награда, предоставленная государем верным подданным, увенчаны были желаемым успехом». Що правда, то правда.

Навіть наш земляк, закоханий в Україну, знаме-

нитий історик і поет М. А. Маркевич, «найінтелігентніший українець XIX століття» як його називали сучасники, правдиво висвітлює події в Батурині у своїй «Історії Малоросії», всеж, побоюючись, покритив душою проти істини: «Трудно было в то время народу украинскому - много перенес он горестей, о них помнит история и мы передадим их со всею справедливостью, но скажем так: зато ныне Украина благоденствует под скипетром Величайшего из Государей Самодержавных, зато братья наши соединились с нами неразрывно, мы составили семейство одно, одну Россию необъятную, непобедимую. И творец нашего общего благесть — Петр». Ось так і не менше. Тож і його рукою незримо водив Батурин, а не істина.

Нині Україна з натугою намагається підвестися з колін. Намагається а не підводиться, бо занепад нашої національної культури призвів до такого нігілізму, так вимовозив на-

ші душі, що ми вже, за своє хоч і примарне благополуччя, згодні знову зігнути спину і підставити ший. Ось цим і користуються спритні яничари-кар'єристи, політики і демагоги, затягуючи наш довірливий і простодушний народ якщо не в союзу, то хоч у зону. Знову нас агітують «єдиною сім'єю будувати світле майбутнє». І багато хто, доведений бездарним керівництвом до повного зубожіння і злиднів, змучений безнадією, починає знову вірити у ці лицемірні бабзання й провокації. І все починається знову й за старим сценарієм. Скільки ж ще треба потрясінь для мого народу, щоб він накінець зрозумів, що тільки він один, і ніхто інший, господар своєї долі, творець свого благополуччя, свого майбуття. Але для цього треба спочатку стати народом, нацією, а не народною масою, чи «народонаселеним» та ще й «русскоязычним». Для цього треба пройшовши через всі випробування, перетерпівши всі злигодні побудувати свою, ні від кого незалежну суверенну державу Україну.

Георгій ГАЙДАЙ.

„Сільський Сократ“

Юрій КОВАЛЕНКО.

Цей художник засвоїв просту істину: мистецтво, як наука, немислимо без відкриттів. І тому в своїй творчості він оптимістично

каже своє слово в мистецтві, постійно шукає, багато втрачає, часто знаходить і весь свій творчий шлях бореться.

Юрій Андрійович Коваленко народився в місті Прилуках 27 липня 1931 року. З прекрасним почав співкуватися з раннього дитинства. Часто ввечерами еностерігав, як мама, а вона була домогосподаркою, малювала, а батько — бухгалтер, на ці малюнки складав вірші. Коли почав малювати, Юрій Андрійович, не пам'ятає, але пам'ятає, що малював, коли не було паперу, навіть на парканах.

До Великої Вітчизняної війни закінчив 2 класи залізничної школи № 57 (нині школа № 14). Після війни навчався в школі № 6, середню освіту одержав в школі № 2. Протягом навчання малював, малював, малював. Його першим учителем і наставником був чудовий самодіяльний художник Петро Антонович Пачинченко.

Влітку 1952 року успіш-

но здав екзамен до Одеського театрально-художнього училища. Навчаючись на 2 курсі, був призваний на дійсну військову службу. Служив у Нагорному Карабасі. Не полишав малювання і там.

Нелегким було навчання, повернувшись до училища після служби. Його двічі виганяли з училища і двічі відновлювали. Не за погане навчання, навчався він дуже добре, а за те, що декому в ті часи не подобалися його думки вслух, гнув правду-матку.

Після закінчення училища працював художником-гримером в Одеському оперному театрі, а пізніше — художником в Одеському Українському музично-драматичному театрі. В 1965 році, в 34-річному віці, вступив до Ленінградського інституту театру, музики і кінематографії на факультет художник-постановник. Протягом всього навчання сумував за рідним

ПАМ'ЯТНІ
ДАТИ

Панас Мирний

Панас МИРНИЙ.

Ім'я Панаса Мирного (Панаса Яковича Рудченка), класика української літератури добре відоме, як в Україні, так і за її межами. Осяяна вогненною музою Т. Г. Шевченка, творчість Панаса Мирного знаменувала новий, своєрідний етап у розвитку української реалістичної культури.

Народився Панас Якович Рудченко 13 травня 1849 року в місті Миргороді Полтавської губернії в родині бухгалтера повітового казначейства. З юних літ почав записувати пісні, казки, прислів'я. У 1857 році навчався у Миргород-

ському парафіяльному училищі, а у 1858 році, в зв'язку з переїздом родини до Гадяча, продовжив навчання в Гадяцькому повітовому училищі, яке з відзнакою закінчив у 1862 році.

Не маючи можливості продовжувати навчання, в 14 років вступив на чиновницьку службу — канцеляристом у Гадяцькому повітовому суді, а пізніше у повітовому скарбництві — помічником бухгалтера. З 1865 по 1867 рік працював письменником Прилуцького скарбництва. Нині у цьому будинку знаходиться міськрайонне статуправління.

Перші літературні спроби П. Мирного відносяться до перебування його в нашому місті.

Вже ці, перші, несміливі спроби Панаса Мирного свідчать, як глибоко і широко брав письменник свою тему, як міцно він був зв'язаний з життям. Записи, які припадають на перебування його у Прилуках, свідчать, що він прагнув знайти відповіді на злободенні питання життя, показують його критичне ставлення до офіційної моралі, незадоволення правовими порядками.

А ось як «не злим, тихим» словом згадував своє перебування Панас Мирний у Прилуках: «Не жити мені в Прилуці, хочеться вирватись і погинути скверний город... з його гидким чиновничеством. Якщо не пощастить переводом — не переведуть, то подам в одставку...» В нашому місті П. Мирний записав близько 30 пісень, в тому чис-

лі «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

Протягом двох років, після повернення з Прилук, працював у фінансових установах Миргорода, а восени 1871 року переїхав до Полтави, де працював службовцем в казенній палаті, губернському казначействі. У 1914 році Мирний одержав чин статського радника. Виріс від службовця до відомого письменника. Широке визнання і славу принесли Панасу Мирному соціально-психологічний роман «Повія», роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», драма «Лимерівна», оповідання «Морозенко», «П'яниця», повісті «Чіпка», «Лихі люди» та інші.

Мирний перекладав на українську мову твори Олександра Пушкіна, Михайла Лермонтова, Олександра Островського, Уільяма Шекспіра, Генрі Лонгфелло. Крім того, приймав активну участь у виданні літератури для дітей.

У січні 1920 року Панас Мирний захворів, а 28 січня о 5 годині ранку письменник помер від крововиливу в мозок.

Безмежна відданість своїй Батьківщині, благородне прагнення боротися за її свободу і щастя — ось що надихало і підтримувало П. Мирного в його творчому подвигу, ось за що любить і шанує його читач.

«У сузір'ї імен письменників минулого ім'я Панаса Мирного сяє, як зоря першої величини».

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

ДО УВАГИ ГРОМАДЯН

У декількох попередніх номерах газети публікувалися статті про колишнього головного лікаря міської лікарні, заслуженого лікаря України Сергія Миколайовича Ждановича. Зокрема йшлося про виготовлення погруддя цієї людяної людини з граніту або бронзи і встановлення його перед головним корпусом міської лікарні.

Після цих публікацій дехто з жителів міста вніс свій посильний вклад, але цього звичайно недостатньо.

Тому ще раз звертаюся до тих, хто зобов'язаний своїм життям С. М. Ждановичу, хто зберіг у своїх душах пам'ять про видатного хірурга зробити певний вклад для виготовлення його погруддя.

Гроші можна перерахувати до краєзнавчого музею. Розрахунковий рахунок № 000142985, Агропромбанк, м. Прилуки, або внести до бухгалтерії краєзнавчого музею, яка знаходиться по вул. Радянській, 31.

НАША АДРЕСА:

261350, м. Прилуки, вул. Орджонікідз, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони 3-02-09, 3-02-04.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 261350, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друку аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 944. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію Ч ІВ 070 від 27.XI.1992 р.

№ 4 (20)

КВІТЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

ТРАВЕНЬ

1 травня. Великдень.
(Воскресіння Ісуса Христа).

Травень — вінець весни, найпрекраснішої пори року. Його здавна люблять в народі, бо в травні все росте, все тягнеться до сонця. Квітують немов облиті молоком сади, зелене земля, листи й гаї наповнюються пташиним співом і гомоном. Природа постає у всій своїй чарівній красі — увесь світ довкола немов святкує свою вічну молодість, своє вічне оновлення.

З давніх часів місяць цей носив назву — май. Її вживали наші пращури — русичі, вона зафіксована в літописних пам'ятках ще в XII столітті. Всі наші письменники-класики, від Тараса Шевченка до Михайла Коцюбинського вживали виключно цю назву — май. Нова назва — травень, з'явилася уже потім, згодом і прижилася. Пмовірно, що назва «май» походить від імені давньоримської богині весни Майї — доньки Фавна, покровителя гір, лісів і луків, захисника худоби.

На травень припадає чимало народних свят, обрядів, пов'язаних з поетичним обожнюванням природи і відомих з найдавніших часів. І все це наше, рідне, не ввидане знічев'я, не нав'язане кимось, якимись злими силами. А які напрочуд веселі й гарні, а іноді навіть таємничі й казкові були наші свята! Про це промовисто говорять самі назви: русалчине свято, веснянки, гаївки, збирання роси.

Травень ще називали солов'їною порою. Свого улюбленця солов'я люди завжди з нетерпінням чекали

Говорили, що він почне співати, коли нап'ється роси з березового листочка. І тоді його мелодійним і урочистим співом наповниться все довкола. І від його співу добришають і всміхаються люди, привітніше ставляться одне до одного, легше стає на душі навіть у великій скруті. А там скоро й зозуля обізветься, почне лічити літа. В цю ж пору в лісі, кризь руде торішне листя пробивається і квітне білосніжними дзвіночками чарівна, запашна конвалія, а на чистому плесі річки, серед зеленого латаття розквітає розкішна біла лілея.

Прекрасна травнева пора — справжній вінець і окраса року. Про цю пору збереглися в наших краях старі прислів'я:

Травень ліси одягає — літо в гості чекає.

Травнедий дощ, як з грибами борщ.

Травнева роса коням краща від вівса.

Пойде май, то всяк собі дбай.

У маю і баба в раю, як не затанцює, то хоч молодість згадає.

Буває май і під кущем рай, а буває — коневі сіна дай і на піч утікай.

Є ще прислів'я, які допомагали людям у повсякденному житті, вони часом попереджували й застерігали, їх запам'ятовували змалечку. Ось лишень кілька з них:

Сухий і теплий май —

гроші на хліб дбай.

Май холодний — рік хлібородний, не будеш голодний.

Як у травні дощ надворі, то восени хліб у коморі.

А ось як хлібороби в травні прогнозували погоду і майбутній врожай:

Усю ніч співав соловейко — на ясний день.

Увечері густо літають кажани — на тепло.

Туман над водою довго не розходиться — буде гарна і суха погода.

Тиха і світла ніч без роси — на негоду.

Якщо початок травня холодний — в кінці місяця буде тепло.

Горобці й ластівки влаштовують гнізда з північного боку оселі — на жарке літо.

Багато хрущів — на сухе літо.

У травні часті тумани — на мокре літо.

Пізно зацвіла горобина — буде пізня осінь.

Зозуля вперше закувала хмарного ранку — на врожайний рік, а якщо ж ясного вечора — на недорід.

Багато було пролісків — буде врожай на картоплю.

Рясно цвіла осика — врожай на овес.

Цього року травень особливий. Вперше за багато років на перше травня люди будуть відмічати дійсно всенародне свято — Великдень, одне з найбільших, після Різдва, християнських свят.

Великдень в Україні завжди був для людей найбільшим святом року. Навіть найбільшій вважали б для себе ганьбою, якби на Великдень в хаті не було білої паски, засмаженого свинячого стегенця, домашньої ковбаси, крашанок і бодай пляшки горілки чи вишневої наливки. То вже було б зовсім не по-людськи. Що вже говорити про заможних господарів. Ось як згадує про святкування Великдня у нас на Прилуччині у першій половині XIX століття наш земляк-історик Микола Маркевич. Мабуть це його власні спогади про дитинство, яке пройшло в селі Рудівці, у невеличкій старосвітській садибі Маркевичів, вихідців з козацької старшини, які за вразом історика «притримувались рідної старовини». Читайте і хай вас завидки беруть. До Великдня пані-господиня готувала: «Дві, три, навіть чотири величезні солодкі паски з чудової крупчатої муки, на маслі, яйцях і цукрі; одна або дві кислі паски, сирна паска, ягня з масла; двійко порожня — одне без фаршу, інше фаршироване кашею з печинкою, у них в зубах хрін; двоє ягнят — одне без фаршу, інше фаршироване мигдалем, родзинками й рисом; окіст шинки й окіст буженини, кендюх, голова кабана в натурі з очима із маслин, устромлених у вершок»
(Продовження на 2-й стор.)

ТРАВЕНЬ

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

не масло: цибуля зелена, крес-салат зелений (хрінниця); тарілка пшона, на ньому сіль четвергова; прегарне сало в шматках: кілька сортів сосисок і ковбас, як-то: кров'яна, проста малоросійська, печіночна та ін.; масло, сир, сметана, цибуля в коренях; все це обкладене фарбованими в синю, жовту, мармурову і найбільше червону фарбу яйцями: ці яйця гусячі й курячі. Додайте до цього кілька сортів горілок і наливок; є тут і перчикова, і калганівка, і кардамонна, і кусака, і саль'янка, і малинівка, і борбанівка, і тернівка».

Але все це потім. А спочатку, як тільки дзвонять до заутрені, всі йшли до церкви. Дітей також брали з собою і вдома залишалися лише дуже старі й немощі. Людей завжди було так багато, що церква, навіть досить велика і простора, всіх не вміщала, але ніхто не розходився. До церкви, як правило, у більшості своїй потрапляли жінки і діти, а чоловіки, знявши шапки стояли перед входом і не розходилися до кінця служби Божої. Потім, під пердзвін виносили хрест і корови, старші чоловіки несли образ Воскресіння Христового, євангеліє, а четверо найповажніших чоловіків виносили плащаницю. Люди виходили на подвір'я, ставали навколо церкви й розкладали принесене з дому для посвяти. Священик обходив коло з молитвою і кропив кошики з пасками, м'ясом і яйцями священною водою. Після служби люди вітали одне одного з святом і христосувались, цілувалися й обмінялися крашанками.

Прийшовши з церкви, всією родиною молилися Богу й сідали за святковий стіл, застелений білдою празничною скатертиною й заставлений наїдками й напоями. Був колись такий давній звичай, що перед трапезою намащували собі обличчя свяченим салом — щоб вогню не тріскалось від вітру й сонця. А ще мати наливали холодної з криниці води в розмальовану череп'яну миску, клала три червоні крашанки і всі по черзі вми-

валися з цієї миски, щоб бути здоровими й пригожими. Відомий також ще один дуже старий, може й тисячолітній поетичний, надзвичайно гарний звичай.

Рано-ранесенько на Великдень, ще тільки засіріло, тихо, майже нечутно, виходить з хати дівчина Гарна як лялечка: волосся гладенько зачісане й заплетене у довгу косу, в білій сорочці-вишиванці, в шовковій карсетці й строкатій плахті, тонкий стан підперезаний яскравою крайкою, на ніжках жовті чобітки з підківками. Дівчина скрадаючись виходить у садок, вибирає найкращу яблуньку і завмирає біля неї, чекаючи сонця. І тільки над обрієм з'являється край сонечка, тільки зблисне його перший промінь, дівчина, молитовно склавши на грудях руки, гречно молиться. Молиться Богу і Сонцю. Потім, помітивши деревце хрестиком, чи кольоровою ниткою з крайки, вона бігцем повертається до хати. Та щоб ніхто ж і не помітив. А що ж дала? А далі, коли яблунька зацвіте, вона нарве білорожевих квіточок і сплете з них вінок, одягне його на голівку й підстерігши, зненацька мов мавка з'явиться в ньому перед очима у куханого хлопця. І вже все. Нікуди він від неї не дінеється, бо причарований наввіки.

Таки великий був колись цей день, велике свято, несларемно й називали його Великднем.

2 травня.
Івана Старопечерника.
(Преподобного Івана).

Колись у цей день дівчата й молодіжці виносили до ставків і річок сувої натканого за зиму полотна, замочували їх у воді, збивали пращами і висушували білили під яскравим парким сонцем, час від часу скроплюючи водою. Розпочинали цю роботу саме на Івана.

3 травня. Луки-весняного.
(Святого апостола Луки).

До Луки часто на селі вже ледве дотягували, кін-

чалися запаси хліба і ставало все більше голодно. Тому й говорили: «Дочекалися Луки: ні хліба, ні муки. У цей день господині садили на городах цибулю».

6 травня. Юрія або Георгія.

(Святого Георгія Побідоносця)

Святий Юрій вважався покровителем пастухів і захисником худоби, особливо корів. У цей день виганяли худобу на пасовисько. Виганяючи з двору корову, стелили перед воротами червону крайку і слідували: якщо корова не зачіпляла крайку ногами, то на протяг року не хворітиме і її не зачеплять вовки-робітники.

Микола Маркевич записав на Прилуччині цілу низку народних обрядів, пов'язаних з днем Святого Юрія: «в усіх селах тоді бувають виходи «на жита» з водосвяттям: сходи хліба окроплюють святою водою. Збирають росу й змочують нею очі, у кого вони болять, а також і інші хворі частини тіла; окроплюють нею домашню птицю. Якщо ворона зможе у цей день сховатися на врожай. На Георгія починає співати соловей, він співає доки ячмінь почне колоситись. Якщо зозуля співає до Георгія, а дерева ще не розпустились, буде тяжкий рік для народу, люди будуть хворіти і падіж на худобу. Хто вперше почувши зозулю буде мати з собою гроші, у того на протяг цілого року не будуть вони переводитись. І тому після Світлого Празника завізували в сорочку гріш, отже мали завжди з собою гроші».

9 травня. Проводи.
День Перемоги.

У цьому році співали два урочисті дні, два народних свята — День Пам'яті або провиди і День Перемоги, що уже давно з офіційного став святом всенародним 9 травня — день, коли наші брати, батьки й діди, принісши в жертву

своє молоде життя, здобули Перемогу над фашизмом, здолали велику біду, що загрожувала всьому людству на планеті.

Раніше поминали мертвих щільні тиждень після Великдня, а нині проводи відмічають чише в другий понеділок після Паски. Проводами люди йдуть на кладовища, впорядковують могилки рідних і близьких, садять квіти. Колись в обшар'язки молоді входило впорядкування тих могил, що вже не мають опікунів серед живих. На жаль цей добрий звичай уже давно забутий. В понеділок люди сходяться до могил, поминують своїх близьких, згадують їх добрим словом. Мабуть це одна із тих давніх традицій, яка повік не буде забута, доки живуть на землі люди.

13 травня. Якова.
(Святого апостола Іакова)

До Якова пасли худобу на полях, тому й казали: «на Якова трава ніякова». Якщо у цей день буде теплий вечір і тиха зоряна ніч — буде гарне сухе літо, тепле й сонячне.

14 травня. Яреми.
(Святого пророка Іеремі).

Колись говорили, що на Яремин день і ливний виходить в поле. Коли на Ярему день погожий, то й у жнива буде сонячно, а коли негода — буде сувора зима. Господар, який сів у цей день, не давав у позу нікому ні грошей, ні зерна, ні шматка хліба, бо не вродить гарний хліб на його полі того року.

15 травня. Бориса і Гліба.

Святих Бориса і Гліба в народі чомусь вважали хліборобами, сівачами, тому й намагалися у цей день відсіятись. На Бориса і Гліба соловейко співав день і ніч негваваючи, а в народі говорили: «Соловей співає, доки ячмінь колосу не має, а з'явиться колос — пропав голос».

18 травня. Ярини.
(Великомучениці Ірини)

За народним календарем — Ярини-розсадниці. На Ярини господині починали висаджувати розсадку каву

ети на городах, бо вже стає до справжньому тепло — прийшли Ярини — не закривай сіни»

19 травня. Йови.

Або ще як казали — Йови-огірочника, чи «огірковий день». Сіяли огірки, квасолю, горох, боби. Вважалося, що коли вранці роза, а вдень ясна погода — буде добрий врожай городянни.

21 травня. Івана.

(Святого апостола і євангеліста Іоана Богослова)

В народі це свято називали Івана Пшеничного.

Добрі господині випікали пиріжки з печінкою, картоплею, капустою, квасолею, сушеними грибами, каліною і щедро пригощали ними жебраків, богомольців, що йшли на прощу і взагалі подорожніх.

22 травня.

Миколи-весняного.
(Перенесення мошей Святого Миколая Чудотворця).

Микола-чудотворець — один із найпопулярніших в народі православних святих, але його, як правило на весні не святкували, бо віддавали перевагу Миколі-зимньому (19 грудня). З

давніх часів збереглися народні прислів'я:

До Миколи не буде тепла ніколи.

Як не побачиш до Миколи колосу, то буде плачу й голосу.

23 травня. Симона Зілоту. (Святого апостола Симона)

На Зілоту знахарки збирали лікарські трави, бо годі вони мали найбільшу силу. Зілля заготовляли до сходу сонця. Відшукавши потрібну рослину, жінка повертала обличчя на схід, хрестилася й читала молитву, а потім повернувшись на захід, виривала облюбване зілля й примовляла:—

Мати Божа ходила, а діти родила й поливала — діти на поміч давала. На Зілоту годували корів жовтими квітками й травою, щоб молоко й масло було жовтим. Зібране у цей день масло вважалося чудодійним і його зберігали для дітей

24 травня. Мокія-мокрого.

Якщо на Мокія мокро, дощ чи туман — все літо буде дощовим і мокрим, а за все літо повинно було бути сорок дощових днів. А ще Мокія вважали володарем грому і тому намагалися задобрити його молитвами, щоб не нашкодив.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Закінчення. Початок у № 3 за 1994 рік).

II. Історія краю в назвах рік.

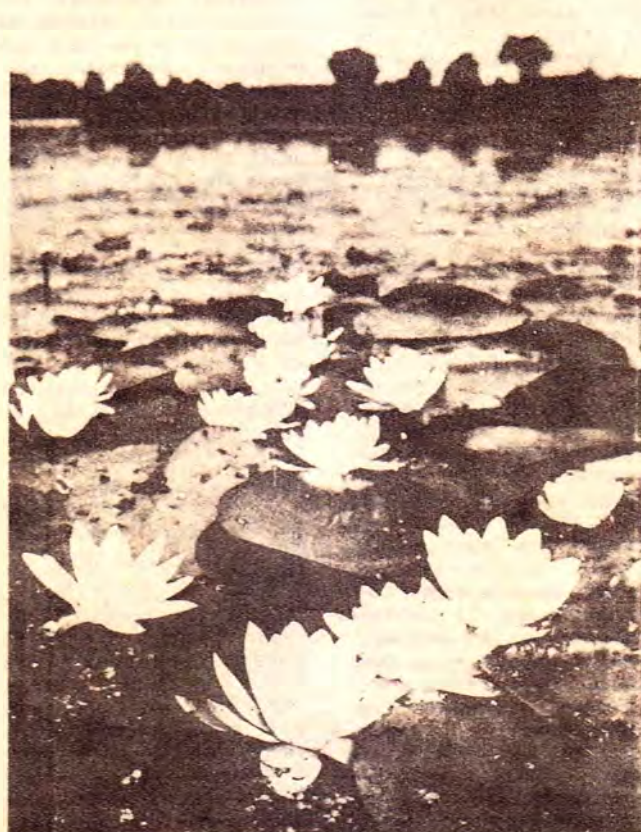
По назвах річок (гідронімах) можна прослідкувати історію місцевості, через яку вони протікають. Люди, які в сиву давнину населяли край, залишили нам свої давні найменування рік, озер, ставків, урочищ, джерел. Назви великих і середніх рік України найстаріші за віком і сягають доісторичного періоду. Саме вони несуть інформацію, пов'язану з історією краю мовою народів, що заселяли їх береги.

Давайте спробуємо дослідити походження й вік назви ріки Удай. В рукописній книзі «Історія Прилуччини» професор Шкоропад Д. О. пише: «Удай цілком ймовірно тюркське слово. Подібні по вимові назви річок зустрічаються і в інших місцях, річка Уда є в басейні Ангари і в басейні Селенги, крім того ріка Уда, котра впадає в Охотське море»

Дослідник В. І. Абаєв, застосовуючи осетинську мову для дослідження назв слов'янських річок доводить, що річки Дон, Дніпро, Дністер, Дунай пішли від північно-східно-іранського «дан» (річка) і «апр» (глибока). В слові Удай також є видозмінений корінь «дан»

Вчений О. П. Знойко, заперечуючи В. Абаєву, зазначає: «...застосовуючи осетинську мову він не зв'язує на те, що й індоєвропейське «удан» означає «безмежна глибина», «хви-

Ріки нашого дитинства

ля» (звідки й назва нашої річки Удай). Яка ж цих версій ближче до істини? Давайте розберемося спочатку в мовах, на які посилаються автори, заглянемо в енциклопедичні словники й довідники.

У давнину на території України були поширені тюркські мови — болгарсь-

ка, хозарська, печензька, кипчакська. Нажаль усі ці мови мертві і не зможуть нам допомогти. До індоєвропейської мови, на яку посилається О. Знойко, відносяться групи слов'янської, германської, італійської, індійської іранської та інших мов. До іранської групи входить і осетинська

мова. У зв'язку з тим, що осетинська мова відноситься до індоєвропейських, то О. Знойко своїм запереченням лише підтвердив версію В. Абаєва стосовно назви ріки Удаю.

Може виникнути справедливе запитання — до чого тут осетинська мова і яке вона має відношення до назв слов'янських рік? Осетини ніколи не заселяли простори України. І знову звернемося до мов. Іранська група розрізняється на давньоіранську, до якої входили: давньоперська, авестійська і скіфська мови; середньоіранську, в якій середньоперська, парфянська, хорезмійська та інші і новоіранську, до якої входять перська, таджицька, осетинська й інші мови. Як бачимо, в одній іранській групі, але в різні періоди знаходяться скіфська, іранська і осетинська мови.

З історії ми знаємо, що в давнину Україну заселяли племена скіфів. По опису Геродота Скіфія займала територію від Дунаю до Дону і від Кримських гір до зони лісів. До цього часу на території Прилуччини збереглися скіфські могили, було знайдено їх поселення біля Переволочни, Погребів, Миколаївки. Нападками мови скіфів є согдійська, аланська і осетинська мова. Тож і виходить, що осетинський мовознавець В. Абаєв найближче підійшов до вивчення назв старих слов'янських річок.

До наших часів дійшло немало скіфських власних імен, географічних назв.

(Продовження на 4-й стор.).

(Продовження.
Початок на 3-й стор.).

Ріки нашого дитинства

тому числі й рік. Цікаво що притока Сіверського Дінця річка Уда в давнину називалася і Удай, а ще — Удай Багато великих і середніх рік, які протікають в Україні, започаткували свої назви з часів Скіфії. Осетинський вчений В. Абаєв у якійсь мірі відзнайшов ключ до розгадки назв наших річок. Отже Удай в перекладі звучить як «хвиля», «глибока», «безмежна глибина».

Що ж до версії Д. О. Шкоропода, то вона підходить для менших рік, котрі отримали назви значно пізніше. Так річка Іченька мабуть отримала свою назву під час татаро-монгольської навали у XII столітті. «Слово Ічня без сумніву тюркське. Воно могло утворитись від татарського «ічень» — водопій, стоянка для коней. Мабуть назву спочатку отримало якесь місце на річці без імені, потім на цьому місці була заснована слобода. Разом з слободою своє ім'я одержала і річка Іченька» — так пише Д. О. Шкоропод і з ним важко не погодитись.

До періоду Київської Русі Удай відіграв важливу роль як зручний водний шлях. На північний захід від Удаю знаходились сушльні ліси, а на захід простягалася безмежна степова рівнина. Прилуки, що стояли на березі тоді ще судноплавної річки, були зручним торговельним пунктом для обміну хутра і шкіри на продукти степів. Тут приставали судна, що йшли з Дніпра і Сули. Це в якійсь мірі підтверджує і одна із версій про саму назву міста Прилук, що походить від слова прилучатися, тобто, що на цьому місці приставали, прилучалися до берега кораблі. Ще зовсім недавно, в 1930-х роках, по Удаю ходили судна від гирла до села Городища (25 км) та від Городища до Лушників (5 км).

Дослідник В. В. Мавродін в «Нарисах історії Лівобережної України» зазначає: «В більшості випадків торгівля велася по водних шляхах... свого часу були знайдені залишки давніх суден на ріках, зараз майже зовсім несудноплавних, наприклад — Острі, Альті,

Трубжжі, Суної, Удаї, Переводі...»

В часи Київської Русі ріки відігравали визначну роль, як природні рубежі для захисту від ворогів. На них будують міста-фортеці. На Удаї одними з перших міст-фортець в давніх літописах згадуються Прилуки, Переволока (Переволочна), Пирятин, Полкостень. У Володимирі Мономах згадує місто Прилуки в 1085 році, як міцну фортецю, яка захистила його з дружиною від 8-тисячної половецької орди і допомогла розбити ворога.

Прилучани-старожили добре пам'ятають Удай навпроти базару, котрий мав тут два рукави. Вулиця Конотопська (нині Кірова), яка з'єднувала місто і село Сорочинці, проходила через два мости. Пройшло зовсім небагато часу і зараз на наших очах гине, зникає Удай. Хочеться нагадати гіркі слова нашого поета Миколи Турківського:

Задумуюсь над Удаєм-
рікою:
Вузкий-вузенський. Аж
страх бере,
Що пройдуть роки й він
отак помре,
Болото здушить чорною
рукою.
А рід людський спокійно
поглядає
Та що йому?.. Є їсти що
і пити.
Та що йому, як Удай хоче
жити?
Та що йому страшна його
буда?

III. Притоки Удаю.

Водні ресурси Удаю підтримували малі річки-притоки, якими розкраяна була вся наша Прилуччина. В «Словнику гідронімів» України вказано 137 приток Удаю та його найбільших приток. Нажаль, до цього часу більшість із них стали настільки маловодні, що лишилися в пам'яті лише своїми назвами, а декотрі навіть назв не зберегли, а перетворилися у безводні яри і балки, які оживають на часинку весною, під час танення снігу. У деяких з них люди створили ставки та озера.

В 1861 році, по статистичні значиться 31 притока Удаю. Через сорок років їх

лише 20, а в наші часи, в 1979 році, в Удаї і його притоки впадало лише 14 річок. Так, за 118 років зникло більше половини наших малих річок.

Назви малих річок дають можливість прослідкувати історію краю, вони також розповідають про навколишній рослинний і тваринний світ. Березу чомусь називають російським деревом, символом Росії, але й в Україні її було мабуть не менше і користувалась вона не меншою любов'ю. Про це свідчать назви річок Прилуччини по берегах яких вони росли: Березівка, Березовець, Березовиця. А ще річки Вільшанка, Дубина, Лозова, Тополя, Семидубка, Кропивна. Всі ці назви дають можливість скласти певне уявлення про рослинний світ краю у давні часи. Не менш розмаїтий і тваринний світ, котрий оточував притоки Удаю. Це видно з таких назв, як Боброва, Бугай, Веприк, Гайворон, Галка, Журавка, Куличка, Лисиця, Селезень, Утка, Муховець, Мошківка.

Іноколи одна річка мала дві, а той кілька назв, а деякі з них у різних місцях мали різні й назви. Так річка Радківка у верхів'ї, біля Дзюбівки, називалась Мошківка, через велику кількість мошки, а нижче біля Буд — Чорномошка, ще нижче — Радківка.

Деяко мабуть здивується дізнавшись, що до Удаю впадає Дунай. А ще притоки Удаю мають такі назви: Дівичка і Бабуса, Свячена і Святогір, Бровар і Дігтярка, Озеряни й Ставище, Скворідка, Колісничка, Евтушка, Мирводка. Всі ці назви тісно пов'язані з історією краю і ще чекають свого дослідника.

Мешканці багатьох населених пунктів навіть і не здогадуються, що назви їх сіл походять від назв річок, які там протікали. Так, у словнику гідронімів згадуються річки Прилуччини: Боршна, Бубнівщина, Вагва, Гмирянка, Гнилиця, Геродня, Гужівка, Дівичка, Журавка, Заудайка, Іванія, Іченька, Калишівка, Краслянка, Линовиця, Ладинка, Лосинівка, Лугайка, Парафіївка, Полова, Радь-

ківка, Іржавець, Рибець, Смож, Срібнянка, Сухий Яроч, Тростянець, Яблунівка.

Згадаймо про річки, які протікали через Прилуки і біля міста. Через центр міста протікала річка Муховець Старожили добре пам'ятають залишки русла, що йшло від хутора Ракітного, повз завод будівельних машин, шкіргалантереїну фабрику, гідротехнікум, новий і старий кінотеатри і впадала в Удай десь в районі Броварок. Цікаве припущення, що до назви Муховець, зробив дослідник Л. В. Паладка в книзі «Прошлое Полтавської території и ее заселение. Полтава, 1914»: «...відзначимо неясну у наш час, але закріплену в народній пам'яті назву урочищ... «Муховець», яка стосується давніх міст Посульської області, одного з важливих районів старої колонізації племен «сівера», що займав найбільшу територію усіх відмічених літописно слав'янських племен. Назва «Муховець» стосується штучних водойм на рівних місцях і в ярах. Вони служили, мабуть, довами біля древніх городових валів з зовнішнього боку... «Муховці» є в Прилуках, Ромнах, Глинську...»

В. Маценко у своїй книзі «Прилучина» (1888 рік) згадує ще одну річку в центрі міста — **Стрижень**, яка разом з Муховцем утворювала природний захист старого міста від нападників. В 1891 році вона згадується як струмок, котрий лише весною впадає в Удай. У давнину впадає Прилуки протікала іще не одна притока Удаю. Про «озеро, величезне, як море, в яке впадає безліч рік» під Прилуками, згадує в 1654 році арабський мандрівник Павло Алепський.

На околиці Прилук протікала річка Калишівка. Беручи початок біля села Годубівки, вона несла свої води через Ділівці, Калишівку (звідки й назва цього хутора) і впадала в Удай вище Манжосівки. У річки Калишівки була ще й своя притока Синьківка. На плані Прилук 1863 року ця річка позначена від Роменського шляху до Удаю. На тому місці і зараз стоїть Плискунівський місток, а по старому її руслу тепер течуть води з міських очисних споруд.

З лівого боку Удаю, між Вилещиною і Сухополовою під Прилуками впадає під Пирогівцями в Удай річка Полова, у якій була ще й притока Нежирівка.

Це лише частина наших річок, про які пам'ятає населення, або які згадуються в історичних матеріалах, а скільки їх зникло, не залишивши навіть назви на мапду.

Ріку Прилуччини кишіли рибом. Ловилися лящі, язї, соми, лини, окуні, плотва, карасі, йоржі, краснопірка, вуґрі. Французький військовий інженер Гійом Левассер де Боплан у своїй книзі «Опис України» 1660 року лише, що в першій половині XVII століття ріки й озера в Україні були «...настільки рибні, що нечисленна кількість риби гине від надмірної тісниви... Я бачив, як витягали понад дві тисячі риб за одним закидом сіті і найменша з них мала ступу (32,5 см) у довжину...».

Потрібно згадати ще одну роль, яку відігравали рі-

ки в житті людей. В XIX столітті на Прилуччині, на Удаї й інших річках працювало багато водяних млинів, які не лише мололи зерно на борошно, а й драли крупу. Так в 1851 році в містечку Переволочні було 16 млинів, Журавці — 9, Варві — 6, Смоші — 17, а в усіх водяних млинах налічувалось 185 поставів. Вітряків у той час налічувалось лише 139. Як бачимо, наші діди-прадіди... вміли використовувати природні, екологічно чисті ресурси для задоволення своїх потреб в енергії.

У своїх спогадах старі прилучани розповідають про чистоту плеса ріки Удай 50—60 років тому, його піщані береги, чистоту дзеркальної води, якою користувалися не лише для напування худоби, але й для приготування страв, умивались, навіть пили. Все це було колись, а зараз, розорвавши береги річок, вирубавши ліси біля них, осушивши болота, ми майже втратили свої річки, які

обмілилі, замулились, позаростали. Скільки було життєдайних джерел у витоках Удаю, в незайманих болотах у верхів'ї! Поспішили з меліорацією, осушили болота і втратили чисті джерела, нічим стало жититися старому Удаю.

Ще в 1923 році був розроблений проект «випрямлення» Удаю в районі сіл Манжосівки, Боршни, Валок. Планувалося прорити канал, понизити рівень води на півтора аршина (106 см) і осушити 3,5 тис. десятин плавнів. На щастя, тоді, чи то коштів бракувало, чи розумна голова втрутилась у цю справу, але цей безглуздий проект не було здійснено.

А ст Переводу, притоці Удаю, судилася інша доля. В 1924 році почалося осушування цієї гарної річки, що протікала територією Прилуцької округи. На той час це були чи не найбільші осушувальні роботи, які велися на території тодішнього Радянського Союзу. В газеті «Правда Прилуччи-

ни» один з очевидців згадував: «як язиком злизо воду, возами їздять, пішки ходять...» А коли копали, то «над ними (землекопами) здійсманася сила диких качок і крячок, що з переляку не знають де їм і подітися... І заголосили баби: «конопель ніде помічати...» Ось так і згубили чисту річку, і флору, і фауну.

Пізніше взялися і за Удай. Там, де колись купали коней, ріка відступила, залишивши на згадку про себе одне багно. Про чистоту її вод нічого й говорити.

Мабуть пора вже взятись за розум, повернутись лицем до природи, до нашого Удаю і малих річок, які ще не вмерли. Ми їх загубили, ми перед ними в боргу і нам його віддавати. Річки треба врятувати і зберегти, щоб вони ще послужили нашим дітям і онукам, прийдешнім поколінням.

Олексій САВОН.

Не знаю як кого, а мене завжди надзвичайно цікавило минуле, те, що вже минулося, що ніколи вже не повернеш. Завжди хотілося хоч подумки, в уяві, хоч на мить перенестись в інші часи, побачити інше життя, відчутти всю чарівність минувшини.

Ось так, мандруючи вулицями старого міста, набредеш десь на Броварках чи Кустівцях на майже не займаний куточок і в уяві сядьвають біленькі хатки у вишневих садках над Удаєм, високі клуні, рублені комори, колодязі з журавлями на тихій вулиці. Тут, з давніх часів, цілий куток населяли козаки Петрики — міцні, широкоплечі, кремезні як дуби, далі — хати міщан Хортів, Пальох, ще далі — Волошини, Чуйки, Товстошати, Перепелиці, Тисенки, Криштопи... А ось ближче до центру, на Володимирській і Соборній, ще й досі чудом збереглися гарні ошатні будиночки місцевої знаті — дворян Тарновських, Маркевичів, Шкуратових. Всі з діда-прадіда корінні прилучани. І кожний старовинний рід, чи то дворянський, чи

Вікно в минуле

АБО ПРИЛУЧЧИНА
80 РОКІВ ТОМУ

міщанський, або козацький — то захоплююча історія кількох поколінь, ціла епопея народного життя.

Все йде, все минає... Були колись інші звичаї, інші турботи, інші стосунки між людьми. Ще зовсім недавно нам утовкмачували, що раніше, «до революції», була одна біда, одно горе кругом. Люди не жили, а мучились, майже всі поголовно тупились у злидіннях халупах, голі й босі, голодні й холодні. А оті ненависні пані і буржуї, нелюди і людоежери, наживались на людському горі й розкошували. І лише після залпу «Аврори»... ну і так далі, за звичним сценарієм.

Зараз уже майже не залишилося живих свідків тодішнього життя, а ми, ліннів і байдужі, не знайшли часу розпитати їх, записати їхні спогади, зібрати по крупниці матеріальні пам'ятки минулих літ. Ось і вийшло так, що якось непомітно, старе по-

коління відійшло у вічність. Початок руйнування підвалин споконвічного народного життя, побуту і звичаїв, жахливий час, коли людей, як на дитячих іграшках розділили по кольорах, а потім примусили їх убивати один одного за якусь примарну ідею, ці часи пам'ятають уже лишень одиниці. Живі ще люди, які пережили, перетерпіли трагічні 30-ті роки, їх ще значно більше. А ось тих, хто жив у мирні роки початку нашого століття, залишилося два-три довгожителі, та й годі.

Вивчаючи історію рідного краю, завжди відкриваєш для себе щось нове, натрапляєш на маловідомі факти історії не тільки минулих епох, але й зовсім недавнього минулого, на відстані життя одного покоління. З поодиноких штрихів складається розмаїта мозаїка народного життя, життя наших батьків і дідів. І не десь там, в столицях і центрах, а саме в нас, в провінцій-

них, здавалося б Богом і людьми забутих Прилуках, на наших вулицях, в наших будинках.

Отож — літо 1914-го. Яке воно було, це останнє, перед нечуваними потрясіннями, мирне літо у нашій благословенній краї?

Як і завжди, як і сто чи двісті років тому, славилися на всю округу прилуцькі базари й ярмарки. Ніде, як в Прилуках, не купували таких гарних молочних корів, таких сильних і красивих коней, такого запаченого сала. Недаремно Сінною здалася площа біля стін старого козацького Преображенського собору, де все це можна було придбати за досить доступними цінами. Мабуть тільки в Прилуках продавалася така як шовк шкіра, тютун найвищого гатунку, гарне сало, біле як сонце борошно. У нашому місті жили і працювали члоти майстри — шевці, кравці, ковалі, стельмахи, мельники... (Продовж. на 6-й стор.)

(Продовження.
Початок на 5-й стор.).
ники, друкарі. Ось лише кілька реклам, які друкувалися того року в місцевій газеті:

«Е. Л. Класс. Кравець чоловічого одягу. На розі Олександрівської та Гімназичної вулиць, Будинок Гореліка. Приймає замовлення штатського і форменого одягу за найновішими фасонами. Робота виконується під моїм особистим наглядом доброякісно і акуратно. Ціни помірні».

Ця майстерня знаходилася в будинку Лейбн Гореліка, нині ця двоповерхова будівля, що відома прилучанам, як «стара пошта». А ось іще реклама:

«Конфекціон дамських строїв Г. Брнна. Прилуки, Олександрівська вулиця, власний будинок. Великий вибір готових дамських костюмів. При магазині зразкова майстерня приймає замовлення». Або ще: «А. Гофман. Місто Прилуки, Костянтинівська вулиця, № 27, власний будинок, телефон № 102. Чавуно-ливарний завод, механічна й котельна майстерня. Обладнання маслобень, млинів, трансмісії, шків та ін. Підрядю молотів». Виконую креслярські роботи».

Цей завод знаходився на нинішній вулиці Карла Лібкнехта, навпроти магазину готового одягу, саме він і перетворився згодом на всім відомий завод будівельних машин.

А які магазини були в Прилуках! І чого тільки в них не було! Ось лише кілька погляньте сюди:

«Дистильоване молоко й вершки корів Рудівської економії А. І. Джульєні. Тільки в рибно-гастрономічному магазині Д. Туревського, починаючи з 1 липня, щоденно з 7 годин ранку, в металевих, герметично закритих посудинах».

«Кращі в світі англійські велосипеди «Свіфт» і «Дуко», а також пристрої до них продаються в магазині зброї Г. Д. Смілянського».

«Магазин готового одя-

гу Розова. Олександрівська вулиця. Великий вибір тканин і готового одягу. Прийом замовлень. Продаж проводиться за дуже вигідними умовами».

Місто жило своїм життям. Уже повним ходом діяла залізниця, яка не тільки зв'язала місто з цілим світом, але й принесила немалі прибутки. Тільки завдяки залізниці вдалося розпочати бруккування головних артерій міста: Олександрівської, Катерининської, Переяславської, Садової, Соборної та інших вулиць.

У цьому ж, 1914 році, інтенсивно велось будівництво міського водогону. Відкривалися нові підприємства, банки, місто будувалося, розширювалося. Будували переважно будинки-особняки, любовно і з великим хистом оздоблюючи фасади. Характерно, що майже кожен будинок, особливо в центрі міста, мав у той час так званий «парадний» хід, тобто двері виходили прямо на вулицю. І ніхто, ніколи не додумувався викручувати дверні ручки, виривати «з м'ясом» мідні таблички, чи дзвінки. Люди нікого й нічого не боялися, знали й поважали одне одного і в такому ж дусі виховували своїх дітей, в дусі добросусідства. Багатоповерхових будинків-гуртожитків тоді ще не будували зовсім, вони були просто непотрібні, бо кожен господар мав для себе і для своєї родини окремих затишних будиночок, шмат землі з садом і городом, та ще й за містом якусь леваду чи нивку, а хто жив біля Удаю, тому діставався сінокос і ділянка болота з очеретом і осокою. Люди обов'язково мали свою живність і тримали не лише курей, гусей і качок, а й коня або пару, корову, двох-трьох кабанчиків.

Прилуцькі обивателі були власниками великої кількості вітряків, мали крупорушки, маслобойні, чинбарні, кузні. Ось коротенька характеристика лише одного невеликого приватного підприємства — друкарні Арона Мирова, яка знаходилася в будиночку, що зберігся до наших днів біля сучасного

управління бурових робіт. Порівняйте з можливостями сучасної міської друкарні. Підприємство Мирова спеціалізувалось на виготовленні цінних паперів, друкували на високо-сортному папері чеки, свідоцтва, вкладні квитки, а також похвальні листи, грамоти. Якість була на найвищому рівні. Друкували навіть дорожочинними золотими і платиновими фарбами, вводили в папір водяні знаки фірм замовників. Підприємство займалося й видавничою діяльністю, видавало книги, брошури, навіть підручники. В палітурному цеху переплітали у шкіру і сажі книги, виготовляли розкішні теки й альбоми з золотим тисненням. В друкарні Мирова друкувалася й найперша наша газета «Прилуцький голос», яку 27 червня 1914 року почали видавати місцеві ентузіасти В. Г. Ідлін, Д. А. Льодін і О. М. Кисіль. Започатковуючи друковане слово на Прилуччині, ці люди зробили свого часу велику справу і мають право на добру пам'ять. Про це вони самі нагадують нам у першому числі своєї газети: «...Ми-нуть роки і добрим словом згадають нас, перших піонерів живого слова в Прилуках, скромних працівників на громадській ниві».

В 1914 році почалася загальна електрифікація міста. Ось як про це повідомляла наша газета: «22 червня, у дворі, що колись належав Александровичам, відбулася урочиста закладка будівлі електростанції. На закладці були присутні: міський голова М. І. Кисловський, предводитель дворянства В. Р. Милорадович, голова земської управи М. М. Маркевич, справник Я. М. Юшкевич, помічник справника Ф. Є. Русаневич, деякі гласні та інженери». Електростанцію заклали на землі (більше десяти-ни), яку подарувала місту ще в 1909 році поміщиця з села Малківки Софія Христофорівна Александрович. Їй належав майже весь міський квартал по нинішній вулиці Короткого між Переяславською і Карла Маркса, з

сімома будинками. Ось тут і почалося будівництво нової споруди, яку ще й досі продовжують використовувати прилуцькі енергетики.

Чимало уваги у ті часи приділяли освіті, культурі, охороні здоров'я. В травні-червні 1914 року в Прилуках отримали атестати зрілості випускники гімназій — 27 юнаків і 52 дівчат. 32 чоловіки закінчили так зване вищепочаткове училище імені Кислих. В Прилуцькому повіті народною освітою опікувалося повітове земство. У 1914 році за земських коштів велось будівництво відразу 18 шкіл в селах повіту.

Велику роль у житті міста відігравала єврейська община, яка у той час була досить числена і налічувала вже більше третини всього населення. Всі свої питання євреї вирішували на зібраннях. Фактично вони тримали в своїх руках майже всю торгівлю, їм належали найкращі будинки, які вони скуповували у збіднілих дворян, купців і міщан. Загалом і всі найбільші промислові підприємства також належали фабрикантам-євреям. Община трималася дружно, всі допомагали один одному, в біді не лишали нікого. Місцеві багатії-євреї у 1914 році створили благодійне товариство допомогти бідним євреям з довести солідним капіталом. Спадкоємці прилуцьких тютюнових магнатів Рабиновича і Фраткіна за свої кошти, на придбаній ними землі будували єврейську лікарню. Того року закінчувалося будівництво лікарняного корпусу на 5 покоїв з операційною і хіміко-бактеріологічним кабінетом.

Прилучани полюбляли театральне мистецтво і в місті майже безперервно відбувалися гастролі досить відомих театральних труп, співаків і музикантів. Спектаклі й концерти в основному проходили в приміщенні літнього театру в міському саду (нинішній парк заводу будівельних машин). До речі, цей дуже гарний, затишний сад був створений восени 1897 року з ініціа-

тиви і при активній участі міського голови Івана Івановича Кисловського і членів сільськогосподарського товариства міського судді Андрія Івановича Домонтовича і директора чоловічої гімназії Федосія Яковича Вороного. Прилучани навіть хотіли до 25-річчя саду установити в ньому погруддя засновника І. І. Кисловського.

Цікаво, що уже в ті часи в Прилуках користувався неабиякою популярністю футбол. Перша футбольна команда під назвою «Кречет» була створена в 1913 році, а вже через рік в місті було чотири колективи. 13 липня 1914 року, прилуцька команда «Кречет» вперше виїздила в сусідній Пирятин, де відбувалися змагання на першість Полтавської губернії. Прилучани перемогли місцеву команду з рахунком 3:0.

В червні 1914 року, копаючи траншею для водогону по Контотопській (Кірова) вулиці, робітники натрапили на муровані підземні споруди. Вважали, що це і є ті знамениті підземні ходи палацу князів Вишневецьких, про які з давніх часів збереглися перекази і легенди. Тоді ж трапилася ще одна історична знахідка. На вулиці Олександрівській, біля будинку почесного громадянина П. Т. Череватова (напроти нинішнього гідротехнікуму), робітники натрапили на три домовини, в яких були тавні жіночі поховання. Дивовижно виявилось те, що на похованнях добре зберегся

одяг і зокрема — барвисті українські плахти. До речі, на цьому ж самому місці, у 1993 році, тут знову проводили земляні роботи і знову натрапили на козацьке поховання, яке досить добре збереглося.

Полтавський губернатор розпорядився, щоб прилуцький повітосвій справник Юшкевич організував розкопки й дослідження знайдених підземних ходів. Для цього були навіть асигновані кошти, але про результати розкопок дізнатися поки що не вдалося. Можливо їх і не проводили.

В цьому ж, 1914 році, на Полтавщині розпочалася активна боротьба проти пияцтва, яке вже тоді почало загрожувати всьому суспільству. Влітку припинилася роздрібна торгівля горілкою і вином в міських казенних лавках. За вимогою сільських сходів, зачинилися пивниці в Срібному, Сокиринцях, Переволочній, та в інших селах Прилуцького повіту. В Ольшані з 1 липня припинила торгівлю вином казенна лавка. Залишки спиртного, разом з вивіскою, продавець відправив до Прилук. Припинила своє існування пивниця в Дігтярях, а місцеві п'янички змушені були здійснювати «паломництво» до сусідніх Краслян. Всього в Полтавській губернії за п'ять місяців було зачинено 240 казенних лавок і 180 пивниць.

1914 рік був не зовсім благополучним для сільського господарства. Квітень видався холодним, з

приморозками і суховіями, а травень — без дощів, до того ж, останні, досить відчутні заморозки були 23 і 30 травня. А літо розпочалося сильними зливами і нищівним градом. В околицях Іваниці й Срібного вибило градом 850 десятин хліба, в Ряшках, на 700 десятинах виложило хліба, знищені градом ярові посіви і тютюнові плантації в Смоші. Немало біди наробили грози в селах Прилуччини на початку липня: блискавка вбила двох пастухів, коня і двох корів під Обичевом, селянина й коня в Колісниках, селянку в Калюжинцях. 8 липня в селі Високому спалахнула пожежа, яка продовжувалася близько 9 годин, гасити її виїздила пожежна дружина з Прилук. Того дня у Високому згоріло 22 селянських господарства.

Та не зважаючи на несприятливі погодні умови, врожай того року був досить не поганий і на хліб, і на городину, і на садовину, вродили навіть кавуни і дині.

В 1914 році відбулися вибори до органу міського самоврядування — міської думи. Представники від різних верств населення міста обрали на чотири роки 40 гласних в думу, на чолі якої стояв міський голова — перша особа в місті. Довгий час на цю посаду обирали купців Івана Івановича Кисловського, а потім його сина Миколу Івановича, людей великого розуму, чесних і добродіючих. Та й

взагалі, в міську думу обирали людей поважних, добре знаних, мудрих і чесних. В числі гласних не раз були лікар Я. М. Андріяшев і педагог П. І. Калента, купець Ф. Г. Московченко і фабрикант К. Е. Гофман, а також почесний громадянин П. І. Бабарика, дворянин П. П. Нечволод, козак Р. М. Гмиря, міщанин Ф. Й. Кошовий (дід нашого знаменитого земляка, героя минулої війни Олега Кошового).

Прилуцька повітова земська управа займалася справами Прилуцького повіту. Головою управи у той час був Микола Миколайович Маркевич — онук М. А. Маркевича, поета і письменника, українського історика і етнографа, великого друга Тараса Шевченка. Гарний двоповерховий будинок Маркевичів добре зберігся й до наших часів на вулиці Котляревського, в ньому зараз знаходиться райвідділ міліції.

Неабияку роль у житті міста й повіту відіграло місцеве дворянство, яке мало в Прилуках своє зібрання і свого беззмінного майже чверть століття предводителя Володимира Родіоновича Милорадовича.

Лад і спокій панував у нашій краї. Прилучани народжували і виховували дітей, працювали і вчилися, розбудовували і прикрашали своє рідне місто. Воно процвітало і гарнішало з кожним днем.

Георгій ГАЙДАЙ.

До виходу в світ історичного нарису „Прилуччина“

Нещодавно вийшов з друку історичний нарис під назвою «Прилуччина», автором якого є наш земляк професор Дмитро Овсійович Шкоронад.

Відтепер шанувальники історії, а особливо, хто захоплюється історією рідного краю, мають можливість познайомитися і причлунитися до вивчення, хоч і короткого, проте систематизованого викладу історії Прилуччини.

Громадськість міста і району схвально зустріла цю цінну сміливу сказати, не-

рядсву подію в культурному житті нашого краю, особливо в такій непростий час, в якому перебуває наше суспільство.

Хочеться, щоб прилучани ближче познайомилися і з автором цього нариса. Отже декілька слів про нього.

Дмитро Овсійович Шкоронад народився в 1923 році в учительській сім'ї в Прилуках. А коріння його — з давнього хліборобського роду села Малківки. Після закінчення середньої

школи в 1940 році навчався в Ленінградському військово-механічному інституті.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, добровольцем пішов на фронт. Бюював у складі 100-ї згодом 1-ї гвардійської стрілецької дивізії на Смоленщині. Після важкого поранення під містом Єльню і перебування в госпіталі влаштувався на роботу. Працював слюсарем на Південно-Уральському нікельованому комбінаті до кінця 1943 року.

В 1948 році закінчив Московський інститут хімічного машинобудування, працював конструктором, а згодом науковим співробітником НДУ Хімаш.

З 1960 і до 1986 року — начальник відділу цього інституту, в сучасний період — головний науковий співробітник.

В 1958 році він захистив кандидатську, а в 1987 році докторську дисертації. Опублікував 70 наукових робіт, в тому числі 4 кваліфікаційні.

(Закінчення на 8-й стор.).

До виходу в світ історичного нарису „Прилуччина“

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

ги. Має біля 50 авторських свідоцтв. За значний вклад у розвиток хімічного машинобудування, створення і впровадження у виробництво нових машин нагороджений орденом «Трудового Червоного прапора», «Жовтневої Революції», медаллю «За трудову доблесть» і Почесною Грамотою Президії Верховної Ради РРФСР. Проте природа наділила Д. О. Шкоропада не лише талантом ученого в галузі технічних наук. На мою думку, якби його доля склалася інакше і коли б довелось йому присвятити себе історичній науці, ми мали б одного з відомих вітчизняних вчених істориків.

Судить самі. Віддаючи багато зусиль і часу роботі за фахом, він не шкодував зусиль для пошуків у бібліотеках і архівах матеріалів з історії рідного краю. І ще в продовж декількох десятиків років, не рахуючись з затратою часу, який би міг успішно використати для інших захоплень чи просто для особистого відпочинку.

Д. О. Шкоропад опрацював багато літописів, наукових праць відомих вітчизняних істориків XIX—XX століття, а ще більше історіографічних матеріалів, що зберігаються в багатьох центральних архівах колишнього СРСР.

В результаті багаторічних пошуків і зусиль Д. О. Шкоропада вдалось написати багатотомну працю з історії Прилуччини з найдавніших часів і до кінця XIX століття.

Матеріали праці викладені в чотирьох машинописних книгах, кожна з яких обсягом понад 300 сторінок. На сторінках книг, переданих в бібліотеку Прилучького краєзнавчого музею, читач знайде чимало ілюстрацій і креслень, що стосуються планів Прилучької фортеці, а згодом і міста, а також Прилучького повіту, фрагменти історичних документів, копії яких ав-

тор замовляв на свої особисті кошти. До речі на особисті кошти ним надруковані й переплетені книги, подаровані своїм друзям, знайомим, любителям історії рідного краю.

Вщойно випущеному історичному нарису «Прилуччина» опрацьований матеріал, в силу певних причин і обставин надруковано в значно меншому обсязі.

Проте в ньому зібрані воедино матеріали, розкидані по різних літературних та архівних джерелах і стисло викладені в необхідній послідовності і подані в тісному зв'язку з долею всього українського народу.

Автор на основі історичних джерел дослідив і описав територію Прилуччини, якою вона була в епоху первіснообщинного ладу. І далі поступово описує наш

дображено також і стан охорони здоров'я та розвитку освіти у краї.

А в додатку до нарису подано у хронологічній послідовності перелік старшин Прилучького полку: полковники, полкові обозні, полкові судді, полкові писарі, полкові осавули, полкові хорунжі, сотники полкової сотні.

Подано також список основного історіографічного матеріалу та дослідження істориків-науковців, використаних при написанні згаданого вище історичного нарису. Нарис також містить чимало кількості ілюстрацій (на 16 сторінках), які можуть добре прислужитися читачеві.

Хочеться також підкреслити, що дуже добру справу зробив міський відділ народної освіти, закупивши по 20 примірників цього нарису для кожної школи міста. Тепер вчителі шкіл, особливо історики, класні керівники мають можливість широко використати матеріали «Прилуччини» на уроках, факультативних заняттях, виховних годинах та при проведенні інших заходів по вивченню історії рідного краю.

Історичний нарис «Прилуччина» без сумніву знайде своїх прихильників і серед масових читачів. Впевнений, що у майбутньому праця нашого земляка Д. О. Шкоропада буде видана у повному обсязі.

Анатолій РИЖЕНКО.

ПОПРАВКА

У № 3 (19) газети «Скарбниця», з вики видавців вкралася помилка. На 8 стор., у 4-й колонці, 7-й рядок зверху, після слів «років тому», пропущені рядки: «Середні ріки, в тому числі й Сула, Удай, Перевід утворилися в період так званого Біловерхського обледеніння—600 тисяч років тому. Ріка Смош утворилась близько 375 тисяч років тому...» і далі, за текстом.

Редакція.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденовців, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ»
Телефони: 3-02-09, 3-12-08.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилучькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 622. Тир. 1500 прим.
Слідство про реєстрацію ЧР № 070 від 27.XI. 1992 р.

№ 5 (21)

ТРАВЕНЬ 1994 РОКУ

Шановні прилучани!

Наближається вікопомний ювілей в історії нашої держави, в історії всього людства. Пам'ять про Велику Вітчизняну війну, про священну нашу Перемогу й нині, майже через півстоліття, ятрить серця мільйонів. Бо дарма шукати в Україні, зокрема на Прилуччині, родини, яка не зазнала б горя тієї лихої години. Наш многостраждальний народ знову і знову складає шану всім фронтовикам, мертвим і живим, хто в жорстокому двобої з фашистами захищав і визволяв українську землю. Скільки б не минуло років і віків, ніщо й ніколи не зрівняється з подвигом наших воїнів, тих, хто заклав собою рідну землю, оборонив її і визволив від фашизму.

Готуючись достойно відмітити 50-річчя Великої Перемоги, Прилуцький міськвиконком вирішив увічнити ратні подвиги воїнів-прилучан, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни, а також і тих, хто пройшов через всю війну, а потім помер уже після Перемоги і тих, воїнів-ветеранів, які живуть і досі серед нас, оточені шаную й повагою своїх земляків. Прийнято рішення до ювілею Великої Перемоги підготувати і видати «Книгу Пам'яті і Слави» в якій будуть вміщені портрети і коротенькі біографії воїнів-прилучан. Збір матеріалів уже ведеться, але виникає багато труднощів, які уповільнюють цю велику й копітку справу.

Шановні прилучани! Якщо ви не хочете щоб ваші діти й онуки росли безбачченками, без роду племені, без свого коріння, без любові до Вітчизни

— відгукніться й допоможіть нам! Просимо всіх ветеранів війни, всіх, у кого в сім'ї був на війні чоловік чи брат, батько чи дядько, дід чи прадід, всіх, хто дорожить пам'яттю своїх рідних, своїх предків, зайти до Прилуцького краєзнавчого музею (вул. Орджонікідзе, 39) і передати для майбутньої книги необхідні матеріали.

Руйнуються пам'ятники, згладжуються могили, невимолимий час і недовговічна наша пам'ять роблять свою справу. Часто-густо люди не можуть уже знайти бодай маленької фотокартки свого чоловіка, батька чи діда, що загинув на війні, а чи помер відразу після повернення з фронту. Втрачено навіть образ, дорогі риси найближчої в світі людини. А ось книга, яку зможе придбати практично кожна родина, збережеться на довгі й довгі роки, навіть століття. Вона як своєрідна естафета буде передаватися від батьків до дітей, з покоління в покоління й збереже світлу пам'ять про славних оборонців рідної землі, якими будуть пишатися нащадки. І мабуть прикро буде тому, хто не відгукнеться на наше прохання й згодом побачить в книзі своїх сусідів та знайомих і не знайде в ній своєї найріднішої в світі людини.

Шановні прилучани! Тяжкі часи переживає наша держава, наше місто, кожна родина, але все це тимчасове, все минеться, все стабілізується. Ми переживали й тяжчі часи. А ось гіркота від втрат, пам'ять про страшне воєнне лихоліття, про солдатів-переможців залишиться назавжди. Не було б цих людей — не було б сьогодні й суверенної України, та й усіх нас. Вічна пам'ять полеглим у тій боротьбі! Вічна слава подвигу солдата-переможця!

Народний календар

ЧЕРВЕНЬ

Відшуміла повенями, відбувала первоцвітом, відшебетала ластівками весна-красна і наступає полудень року — червень-різноцвіт. Місяць найкоротших ночей і найдовших днів, коли вечірня зоря немовби у вранішню переходить. Його ще іноді зовуть місяцем тиші, бо саме у цей час більшість пташок висиджує малят у гніздах і тому їм не до пісень і щебету. Люди знають про це і теж у лісі чи в саду ведуть себе тихо й обережно, щоб не турбувати своїх наймен-

ших друзів і помічників — пташок.

Червень обдаровує людей першими садовими й лісними ягодами, ранніми овочами. У червні настає пора найшанованішої селянської праці — сінокошу. З діда-прадіда вважалося, що найкраще сіно те, яке скошено перед самим цвітінням трав — «у червні таке сіно, що й сама попадає, посолити, в

середу з'їла б». А ще знали, що справжнє літо, справжнє тепло настає тоді, коли зацвіте шипшина і з'являється цвіт на калині. Та й взагалі, червень у народі вважають усьому початок: і літу, і майбутньому врожаю, і осені, і навіть далекої ще зими. Народний календар червня рясніє різноманітними прогнозами і завбаченнями.

Літо з вітрами і бурями — зима з хуртовинами.

Літо сухе й жарке — зима малосніжна, морозна.

Сире літо і тепла осінь — на тривалу зиму.

Врожайне літо — холодна, люта зима.

Уважно слідкували за поведінкою тварин, птахів, комах та за станом природи і легко завбачували погоду на день-два наперед. Ось придивіться лишень уважніше і переконайтеся самі.

(Закінчення на 2-й стор.).

Народний календар

ЧЕРВЕНЬ

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.

Вечірня роса на ясну погоду, а її відсутність — на дощ.

Рум'яний вечір і сірий ранок — на гарну погоду.

Ранковий туман — на гарний день.

Якщо шипшина не розкриває квітів — чекай дощу.

Понишли квітки картоплі — бути негоді.

Квітки в'юночки берізки закриваються на дощ.

Часто і дзвінко кричить дятел — на холод.

Голосно співають шпакки — на дощ.

Ластівки й стрижи літають високо — на ясну погоду, а низько — на хмарну.

Ворони каркають на негодю.

Комарі роєм, або стовпом — на гарну погоду.

На перший літній місяць припадають народні й церковні празники, самобутні обряди і вірування, прикмети й прогнозування, пов'язані з старовинними звичаями.

1 червня. Івана Довгого.

(Святих мучеників Патрікія і Акакія)

Люди запримітили — якщо перші два дні червня дощові, тоді чекай, що весь місяць буде сухим сонячним і теплим.

3 червня. Олени.

(Святих Костянтина і Олени)

Господині у цей день порядкували на городах, висаджуючи пізні овочі, починали сіяти льон, бо вважалося, що після Олени вже не буде приморозків. Слідкували також за погодою. Який був день — сонячним чи дощовим, — то так піде й на осінь. А ще примітили, що якщо на Олену дощ з градом, то на Григорія і Прохора (3 грудня) впаде сніг, або снігова крупа.

11 червня. Феодосії.

(Мучениці Феодосії)*

У цей день починають

колоситися хліба, тож люди й говорили: «прийшла Феодосія й дивиться, хто як сіяв», або «ходить Феодосія й дивиться на колосся». А ще була примовка: жито два тижні заленіє, два тижні колоситься, два — відцвітає, два — наливається, два підсихає.

12 червня. Ісака.

(Преподобного Ісаакія Далматського)

За давнім повір'ям на Ісака все гаддя злазиться до купи святкувати своє «гадюче весілля».

16 червня. Луки.

(Мученика Лукиліана)

На Луку слідкували за погодою. Якщо йтиме дощ, то добре вродять гриби, а гроза віщує поганий сінокос. Брало до уваги і напрямок вітру — якщо з півдня — на урожай арових, з північного заходу — на мокре дощове літо.

19 червня. Трійця.

Зелена неділя.

(День Святої Трійці)

Після Різдва та Великдня, Трійця вважалася в народі одним з найбільших свят. Як вважали вчені, його святкували наші пращури удалекі до християнські часи, завдого до уведення християнства на Русі. В Зелені свята люди прикрашали свою оселю живими яскравими квітами, запашними травами, гіллям клена чи липи, немовби дякуючи самій природі за милість і добро.

Це велике свято у різних куточках України святкували і навіть називали по-різному. Ось як занотував у 1850 році про Зелені свята у нас на Прилуччині наш земляк, український історик і етнограф Микола Маркевич: «Цю неділю називають зеленою, клечальною, русальною. Перший день

зветься духовим, другий — трійциним, так святкує ці дні й церква наша, хоча у Великої Росії святкують їх навпаки. «До Святого Духу держись кожуха» говорять малоросіяни, не повністю довіряючи весняному сонцю і теплу. Перші три дні цієї неділі зветься Троїцькими святками: в суботу перед духовим днем, при заході сонця, натикають гілля дерев перед дверима будівель, ставлять їх і в оселі по кутках, посилають підлогу й землю перед дверима дупкою, осокою та іншими травами. Гілки називають клечання, а усю неділю клечальною й зеленою.

У цю ж неділю русалки виходять з рік, голі й прекрасні, з розпущеним волоссям, плещуться опівночі під місяцем на поверхні хвиль, бігають по полях, гойдаються на гілках дерев, заманоють перехожих і лоскочуть їх. Русалками стають утоплені діти, що народилися неживими, або ті, що померли не хрещеними. Цю останню породу русалок називають мавками».

22 червня. Кирила.

(Святого Кирила архієпископа Олександрійського)

Якщо на Кирила завітала липа — літо чекали тепле й сонячне, а медозбір щедрим. Люди говорили з цього приводу: «якщо липа пахтить, то й бджола летить», або «бджоли і в шапку меду наносять, аби був взяток».

24 червня.

Русалчин великдень.
(Святих апостолів Варфоломія і Варнави)

Ного відзначали у перший четвер після Трійці. Вважали, що у цей день русалки виходять з води на берег святкувати свій великдень. Ось тому матері не пускали дітей у

ліс, чи в поле, купатися в річці, бо русалки можуть залоскотати до смерті. Звернімося знову до М. А. Маркевича, ось що він повідомляє: «Починаючи з клечальної суботи, дівчата не виходять у поле поодинокі й не купаються цілий тиждень, «щоб мавки не залоскотали». Вони носять з собою за пазухою полин і любисток, як застережний засіб від нападу мавок».

Особливо страшні русалки й мавки в зелений четвер. Дівчата й жінки, боячись прогнати їх, у цей день не працюють, а коли б потреба й змусила їх зайти у воду, то заздалегідь потрібно було накрити туди полину. Цей день називається русальчин або мавський великдень».)

Цього дня не пололи буряків, щоб не були гіркими й картоплі, щоб черви не точили. А ще намагалися нічого не садити й не сіяти, бо однак всохне. З цього часу починає коротшати день: «Варфоломія і Варнави дня увірвали, а ночі доточили».

27 червня. Петрівка.

Петрів піст.

(Пророка Єлисея)

Петрів піст починається у перший після Зеленої неділі понеділок. Існує давня легенда про його виникнення. Апостол Петро установив цей піст на прохання жінок через те, що чоловіки на косовиці без міри споживали масло, сир, сметану, не лишаючи нічого навіть дітям. Петро розгнівався і хотів запровадити тривалий піст, але за чоловіків заступився апостол Павло. Він доводив Петрові, що косовиця то важка праця, а голодний косар — то вже не косар. Зійшлися на тому, що піст все ж буде, але найкоротший. Мабуть тому і вважали, що вживати скоромину в Петрівку все ж таки можна, на крайній випадок заступиться апостол Павло

Георгій ГАЙДАЙ.

ПАМ'ЯТНІ
ДАТИ

Іван Дубинський

Іван ДУБИНСЬКИЙ

8 травня цього року минуло 50 років з дня загибелі Героя Радянського Союзу Івана Яковича Дубинського.

Народився Іван Якович 18 вересня 1920 року в місті Прилуках, в сім'ї робітника. Початкову освіту одержав у школі № 8. Після смерті батька, який помер від голоду в 1933 році, прийшлося залишити навчання і піти працювати й допомагати матері, бо був найстаршим серед чотирьох дітей. Працюючи столяром, одер-

жав неповну середню освіту в вечірній школі. Займався спортом: виступав за збірну міста по футболу, був непоганим лижником.

У 1937 році разом зі своїм товаришем, нині пенсіонером, ветераном Великої Вітчизняної війни, І. Ф. Опанасенком, поїхав до Комсомольська-на-Амурі, де працював на будівництві тунелів для прокладання в них залізничних колій. У 1939 році повернувся до рідного міста і працював в артілі «Молот».

У 1940 році І. Дубинський був призваний до лав збройних сил і до початку 1942 року проходив військову службу на Далекому Сході.

З весни 1942 року на полях Великої Вітчизняної війни воював спочатку на Воронежському, а пізніше 1-му та 2-му Українських фронтах.

У березні 1944 року рядовий 759 стрілецького полку 163 стрілецької дивізії Іван Дубинський при форсуванні річки Південний Буг здійснив подвиг. Осць як про це викладено у нагородному листі: «Тов. Дубинський добровільно виявив бажання першим форсувати річку Південний Буг. Під ураганим артилерійським та кулеметним вогнем противника тов. Дубинський на колі ді з групою розвідників — 15 чоловік — першим переправився на правий берег річки Південний Буг. З переважаючими силами противника відразу зав'язав бій, щоб розширити плацдарм на правому березі, тим самим дав змогу переправитись іншим підрозділам полку. За виявлений героїзм і мужність, за те, що першим форсував річку Південний Буг тов. Дубинський гідний присвоєння звання Героя Радянського Союзу». Та не судилося йому отримати Золоту Зірку Героя. Загинув Іван Якович Дубинський 8 травня 1944 року в боях за визволення Румунії і похований в селіщі Вама.

13 вересня 1944 року за мужність і героїзм виявлені при форсуванні річки Південний Буг І. Я. Дубинському присвоєно звання Героя Радянського Союзу (по-смертно).

Свято шанують прилучани пам'ять про свого відважного земляка: в центрі міста встановлено його погруддя, на приміщенні школи № 8 — меморіальна дошка, іменем героя названа одна з вулиць міста.

Л. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

Гріхи наші

піднятися з колін:

У ті далекі часи, на початку XVIII століття між Росією й Швецією точилася затьманна й виснажлива Північна війна, в яку були втягнуті й українці. Замість того, щоб захищати свою землю від поляків, татар і турків, козаки змушені були битися з шведами у далекій Лівонії. Литві чи Центральній Польщі. У 1708 році, шведи, отримавши ряд перемог, тіснили російські війська й успішно просувалися на Москву. Шведський король Карл XII, вступавши на територію

України і вірно оцінивши політичну ситуацію між козацькою державою і Москвою, звернувся до українців з маніфестом, в якому чітко виклав свою позицію. Цей документ оприлюднила наприкінці XVII століття «Історія Русів» — книга, яка таємно поширювалася в Україні. Всі, хто читав її, мимовільно, підсвідомо ставали поборниками української державницької ідеї. Вона була зaborонена і в давні часи, та ще й зовсім недавно, коли за читання цієї книги платилися волею і ставали «ворогами наро-

ду». «Історія Русів» була високо оцінена Тарасом Шевченком.

Отож — маніфест шведського короля Карла XII. «Преследую злобного свого неприятели, царя московского, воздвигнувшего на Швецию войну со всех сторон без всяких причин, а по одной злости своей и тщеславию, я вступаю в землю козацкую не ради завоевания ее или покорыствования сокровищами и пожитками жителей здешних, но единственно для восстановления прав их и свобод прежних, за которые и предки мои, короли шведские, против Польши всегда вступались, и к тому обязаны были важными им заслугами козацкими и союзными с ними договорами и трактатами

(Продовж. на 4-й стор.).

Гріхи наші

(Продовження.
Початок на 3-й стор.).

Ібо мне известно по соседним слухам и протесту гетмана Мазепы, что царь московский, бывший враг непримиримый всем народам на свете и жадничая покорять их своему игу, повергши и козаков в неключимое свое рабство, презирая, отнимая и касуя все ваши права и свободы, торжественными с вами договорами и трактатами утвержденные, забыл при том и бесстыдно презрел самую благодарность, всеми народами за святость чтимую, которою одолжена вам, козакам, и народу Рускому Московия, доведенная междуусобиями своими, самозванцами и поляками до ничтожества и почти небытия, но вами удержана и усилена. Ибо известно всему свету, что народ русский со своими козаками, был сначала народом самодержавным, т. е., от самого себя независимым, под правлением князей своих или самодержцев, соединился потом с Литвою и Польшею для сопротивления с ними против татар, их разорвавших, но после, за насилие и неистовства поляков, освободившись от них собственною своею силою и храбростию, соединился с Московиею добровольно и по одному единорверству, и, сделав ее таковою, какова она теперь есть, от нее попираем и озлобляем ныне безсовестно и безстыдно. Итак я обещаю и пред целым светом торжественно клянусь честию своею королевскою, по низложении неприятеля своего, восстановить землю сию козацкую или рускую в первобытное ее состояние самодержавное и ни от кого в свете независимое, о чем я, с гетманом вашим, Мазепою, и письменными актами обязался и утвердил, а гарантировать их взяли первейшие в Европе державы».

Гетьман Мазепа знайшов з королем спільну мову, згодившись виступити разом проти царя Петра і звільнити Україну від московської неволі. У цьому йому обіцяла підтримку козацька старшина і запорожці.

У той час, коли Мазепа, з старшиною і козака-

ми пішов на з'єднання з королем, на гетьманську столицю Батурин напав князь Меншиков з своїми військами. Серед героїчних захисників столиці знаходилися й козаки Прилуцького полку. Полковник прилуцький Дмитро Горленко, найближчий друг, соратник, однодумець і порадник гетьмана, вирушаючи з Мазепою до короля, наказував полчанам і своєму заступнику полковому обозному Івану Носу, захищати гетьманську столицю до останнього. Але не так сталося як гадалося. Кілька разів кидалися на місто полки Меншикова, але козаки вистояли, вони захищали Батурина «с примерной храбростию и отвагою». Меншиков вирішив уже відступитись від фортеці, вже й перейшов через річку Сейм, але в цей час, від наказного полковника Носа потай прибув до Меншикова посланець Соломаха. Нис запропонував Меншикову знову штурмувати фортецю в тому місці, яке обороняв саме Прилуцький полк. Він залепнив Меншикова, що «войско его положится ничком около валу» і безборонно пропустить москалів у фортецю. Так воно й вийшло. Вранці 2 листопада 1708 року розпочався новий штурм Батурина. Захисники відпочивали після тяжкої вчорашньої битви, вони й не збиралися здаватися, бо ще надіялися протриматися до приходу Мазепи і короля Карла. Полки Меншикова вринулися на ділянку валу, яку захищали прилуцькі козаки, по спинах і головах лежачих ниць прорвалися у фортецю й почали різати сонних, ошалілих від несподіванки козаків. Дві години потім відчайдушно захищалися батуринці, але марно. А наші zostалися лежати втопані чобітьми в осінню грязюку, боячись підвести голову. Тяжко помстився Меншиков з своїми головорізами над захисниками і мирним населенням гетьманської столиці. Всі козаки, яких налічувалося близько п'яти тисяч, були безжалісно знищені, окрім старшини.

якій ще судилося пройти через принизливе судилище і пекельні тортури, а потім скласти свої буйні голови на згарищах Батурина, в Глухові й Лебедині. Навряд чи помилювали й прилуцьких козаків. Принаймні, нема в історичних документах тверджень про те, що хтось із захисників Батурина зберіг свою голову, окрім, звичайно, наказного прилуцького полковника Івана Носа.

Ось як розповідає автор «Історії Русів» про Батуринську трагедію. «Меншиков ударил на граждан безоружных и в домах их бывших, кон их мало в умысле Мазепином не участвовали, выбил всех их до единого, не щадя ни пола, ни возраста, ни самых ссуших младенцев. За сим продолжался грабеж города от войск, а их начальники и палачи занимались между тем, казною перевязанных сердючих старшин и гражданских урядников. Самая обыкновенная казнь их была живых четвертовать, колесовать и на кол сажать, а дальше выдуманы новые роды мучения, самое воображение в ужас приводящие... Весь город и все публичные его здания, т. е., церкви и присутственные места с их архивами, арсеналами и магазиновы с запасами, со всех сторон зажжены и превращены в пепел. Тела избитенных христиан и младенцев брошены на улицах... Меншиков спеша отступлением и был чудом человечества, бросил их на съедение птицам небесным и зверям земным, а сам, обремененный безлетными богатствами и сокровищами городскими и национальными, удалился от города и, проходя окрестности городские, жег и разорял все ему встречающееся, обращая жилища народные в пустыню. Равной участи подвержена была большая часть Малороссии. Разъезжавшие по ней партии воинства царского сожигали и грабили все селения без изъятия, и по праву войны, почти неслыханному. Малорос-

сия долго тогда еще курилась после пожиравшего ее пламени».

За останніми даними, під ножами москалів загинуло тоді в Батурині 28 тисяч мирних горожан. Сорок років після того, люди не селилися на цьому страшному цвинтарі, який був колись пишною гетьманською столицею. А потім згорів у лекальному вогні красень Новгород-Сіверський, спалений за наказом царя Петра, щоб не дістався шведам. І це ще не все. Спалахували один за одним, як козацькі віхи славні полкові міста Ніжин, Борзна, Чернігів, Переяслав.

Минула лиха година лише Прилуки, але ж якою ціною! На п'ятий день після Батуринської трагедії, цар Петро власноручно (яка висока честь!) пише листа в Прилуки. Ось його повний виклад мовою оригіналу.

«Указ полковнику, коменданту, полковому старшине и казакам Прилуцкого полка.

Божию поспешествуемою милостию мы, пресветлейший и державнейший великий государь, царь и великий князь Петр Алексеевич, всея Великия и Малыя и Белья России самодержец, и многих государств и земель восточных и западных и северных отчич и дедич и наследник и государь и обладатель, наше царское величество, объявляем сим Прилуцкого полку наказному полковнику и коменданту и полковой старшине и казакам, обретающимся в замке Прилуцком. По нашему, великого государя, нашего царского величества, указу послан в замок Прилуцкой для лутчей обороны от неприятельского наступления и изменника Мазепы с войском нашим великороссийским генерал наш маеор князь Григорей Волконской. Того ради мы, великий государь, повелеваем вам оного в замок Прилуцкой впустить немедленно безо всякого супротивления. Буде же кто дерзнет сему нашему, великого государя, указу учиниться ослушен и ево, генерала нашего маеора, впустить с войском во оной не похощет, и с теми

також учинено буде, як і с сядящими в Батурине, которые, ослушаяся нашего, великого государя указу, войск наших не впустили и взяты от наших войск приступом, а которые противились, те побиты а заводчики из них казнены.

Дан сей наш, царского величества указ за подписанием наших власных руки и припечатанием наших царственных печати в Глухове, ноября в 9 день 1708-го. Царь Петр».

Прилуччани не захотіли розділити долю батуринців і смиренно розчинили замкові брами перед військом князя Волконського «безо всякого супротивления». Тим більше, що саме перед цим, на Прилуччани добре попрацював Іван Ніс. Виконавши свою юдину місію в Батурині, він, обласканий катом Меншиковим, чимдуж кинувся оправдовувати «високе довір'я». За кілька днів він устиг побувати в усіх містечках Прилучцького полку і організувати від сотень «послания» на ім'я царя. Ось одно з таких «посланий» від полкової сотні:

«Божиею милостию великому государю, царю и великому князю Петру Алексеевичу, всея Великия и Малыя и Бельгия России самодержцу и многих государств и земель восточных и западных и северных отчичу и дедичу и наследнику, государю и обладателю. Мы убогие люде жители полкового города Прилуки и всей сотни полковой Прилучкой, все одностайне, так духовного яко и мирского чину старшина с присутствующим товариством и зо всем посполством наше смиренное, нижайшее раболепие отдавши поклонение, през сию нашу недостойную челобитную, верность и неотменную зычливость осведчаем, иже яко бы прежде в сердцу шой и иногда не помышляли противу пресветлейшему и державнейшему вашему монаршому престолу змены имети и противниками быти, так и теперь и в потонни часы меем верне и не в чом не противне со всяким усердием служити и повеление вашего царского величества должни-

мо творити. Тилко все одностайне найлокорне вашего царского пресветлого величества просим, не отрини нас убогих от своей царской благодати, и не предажде нас в вечную работу и пленение, на нас и на веру нашу православному наступаючым и паки о тое наисмирнейше просим. Вашему царскому пресветлому величеству верные поддание Иоан Андреевской протопоп Прилучкой, Иоан Яремович Нос обозный полковый Прилучкий, Трофим Василиевич судия полковой Прилучкий, Семен Федорович асаул полковой Пр., Михаил Григориевич хоружий полковый, Григорий Матвеевич атаман городской Прилучкий, також и товариство войсковое полковой сотни Прилучкой, Иван Гуленко войт Прилучкий из мещанами из усечи посполитыми людьмии.

Писан в Прилуче ноებрия 5 року 1708-го».

Іх «пресветлое величество» не відринуло. «убогих» прилуччан від своєї царської благодаті. Прилуки тоді вцілилі, не винищили й горожан. А ось від «вечної роботи», а вірніше від вічного рабства, прилуччани, як і всі українці не відмолились і не відхрестились. Западливий Іван Ніс старався не даром, бо вже через десять днів після Батуринської трагедії він отримав «височайшу» подяку від царя Петра у вигляді жалуваної грамоти:

«Наше царское величество пожаловали прилучького полку наказного полковника Ивана Носа за ево к нам, великому государю, к нашему царскому величеству, верные и усерднорадетельные службы, особливо в нынешнее настоящее время, когда вор и изменник, бывший гетман Мазепа, забыв страх Божий и к нам, великому государю, нашему царскому величеству, прикрестному целованию учиненную святую присягу, изменил и отъехал к неприятелю нашему, королю швецкому, с единомышленники своими, и с которыми и прилучий полковник бывший туда ж отъехал с ним, Мазепою. А ево, наказного полковника Носа, оставил он, вор и изменник Мазепа, в гвар-

низоне обще с единомышленники ж своими и изменниками, с сердюцким полковником Чечелем, с козаками того полку Прилучького в Батурине, приказал ему, дабы он наших царского величества великороссийских ратных людей в Батурин не пускал и с ними бился. А он, Иван, помня страх Божий и обещание свое к нам, великому государю, по верности своей противу наших царского величества ратных людей великороссийских не бился и там ворами и изменниками бит был, окован и посажен... от генерала нашего князя Александра Даниловича Меншикова, освобожден и послан в Прилуки, где також к нам, великому государю, показал свою верную службу, за которые его к нам, великому государю, вернорадетельные службы пожаловали его, Ивана Носа, велели ему быть в том Прилучьком полку полковником на место помянутого вора и изменника, бывшего полковника прилучького, который вкупе с Мазепою при неприятеле нашем, короле швецком, в учиненной против нас, великого государя, противности. И того ради мы, великий государь, наше царское величество, напоминаем и указом нашим, царского величества повелеваем: того прилучького полку полковой старшине ево, Носа, иметь за полковника и всякое послушание ему отдавать надлежит, как полковнику. А прежнего полковника, вора и изменника, Дмитрея Горленка прелестных писем и повелений и речей не слушать, как и вора и изменника Мазепы (которые хотели) изменю своею малороссийский народ поработить в полскую неволю и во унию. А ему, полковнику Ивану Носу, видя к себе нашу царского величества милость, нам, царскому величеству, служить верно и к неприятелям нашим поиски чинить и всякой вред и ущерб оним приключать тщитись. И для вящей нашего царского величества к нему милости, мы, великий государь, наше царское величество, ему сию нашу, царского величества, жалованную грамоту за нашей, великого госу-

даря, печатью дать указали, о чем и подданого нашего гетмана универсал послан. Писана ся наша, великого государя, нашего царского величества, жалованная грамота в Глухове 1708 года месяца ноября 14 дня, государствования нашего 27 году».

Чи була щасливою доля Івана Носа, чи багато щастя принесла йому царська милість за «усерднорадетельную» службу? Мабуть що ні. Правив полком він шість років, мав у своєму володінні даровані полковником Горленком і гетьманом Мазепою села Щурівку й Голубівку. А хотів заволодіти всім величезним багатством Горленків. Для цього він витратив всі свої сили й енергію, майже все своє життя. Оббрівував Горленків, писав на них чисельні скарги й доноси, та все ж так і помер, нічого не добившись. Та ще й за рік до смерті був зміщений з посади прилучького полковника, бо ця висока посада знадобилася для ще одного царського угодника, хитрого й підступного Гната Галагана, який своєю особою теж не прикрасив сторінок історії нашого полку. Бог їм судя!

Багуринська трагедія мала виключно велике трагічне для українського народу значення. Налякані звірячою жорстокістю «єдинокровних братів» своїх, українці були приголомшені й деморалізовані. Вони не підтримали відчайдушного поривання свого гетьмана і це було їх трагічною помилкою, за яку розплачуємось і досі. В результаті цього все скінчилося під Полтавою. Шведи і козаки, що їх підтримували, були розбиті, а Україна повністю втратила свою державність і поступово стала колонією Російської імперії.

А допитливий розум свердлить сакраментальна думка. А якби все сталося навпаки? Адже ж могло. І зовсім нічого нереального в цьому нема. Дружно б виступили всі разом, підтримали б Мазепу як колись Хмельницького, вигнали геть поневолувачів і при допомозі Швеції та інших сусідніх

(Закінчення на 6-й стор.).

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.)

держав зажили б нормальним життям у своїй власній, незалежній козацькій державі України. І не знали б ми тоді національного приниження, кріпацтва і безправ'я, не понесли б тих страшних, багатомільйонних людських жертв від воєн і революцій, від голодоморів і репресій, від безглузвих, злочинних експериментів, які десятиліттями проводили над нами недолугі московські вожді.

Фантом страху після Батурина назавжди залишився у наших душах, в крові, в генах всієї нації. Відразу після батуринської різниці 12 листопада 1708 року, стовпи православної церкви, українці за походженням київський митрополит Юсаф Кроковський, переяславський єпископ Захарія Корнилович і чернігівський архієпископ Іван Максимович в Троїцькій церкві міста Глухова в присутності царя Петра проголосили анафему гетьманові Мазепі. У цей же день, з змвону головного храму Російської імперії, Успенського собору в Москві, митрополит Стефан Яворський, теж українець, послав про-

кляття на голову нещасного гетьмана і ніхто не побоявся гніву Божого за таку наругу, бо більше боялись караючої десниці несамовитого Петра.

Більше як через століття після батуринської трагедії, український історик Д. М. Вантис-Каменський автор чотирьохтомної «Історії Малої Росії», виданої у 1822 році, так коментує батуринські події: «Російский Полководец решился тогда взять Батурин приступом, взошел он на городской вал со шпагою в руке и предал острию меча всех тамошних жителей, не исключая младенцев...» Як це гарно й романтично звучить, так і бачиться зауюшений людською кров'ю зарізяка з довгим ножем у руках. І далі: «... жестокая казнь, постигшая батуринских изменников и щедрая награда, предоставленная государем верным подданым, увенчаны были желаемым успехом». Що правда, то правда.

Навіть наш земляк, закоханий в Україну, знаме-

Гріхи наші

нитий історик і поет М. А. Маркевич, «найінтелігентніший українець XIX століття» як його називали сучасники, правдиво висвітлює події в Батурині у своїй «Історії Малої Росії» всеж, побоюючись, покривив душею проти істини: «Трудно было в то время народу украинскому — много перенес он горестей о них помнит история и мы передадим их со всей справедливостью, но скажем так: зато ныне Украина благоденствует под скипетром Величайшего из Государей Самодержавных, зато братья наши соединились с нами неразрывно, мы составили семейство одно, одну Россию необъятную, непобедимую. И творец нашего общего блага есть — Петр». Ось так і не менше. Тож і його рукою незримо водив Батурин, а не істина.

Нині Україна з натугою намагається підвестися з коліни. Намагається а не підводиться, бо занепад нашої національної культури призвів до такого нігілізму, так виморозив на-

ші душі, що ми вже, за своє хоч і примарне благополуччя, згодні знову зігнути спину і підставити ший. Ось цим і користуються спритні яничари-кар'єристи, політики і демагоги, затягуючи наш довірливий і простодушний народ якщо не в союз, то хоч у зону. Знову нас агітують «єдиною сім'єю будувати світле майбутнє». І багато хто, доведений бездарним керівництвом до повного зубожіння і злиднів, змучений безнадією, починає знову вірити у ці лицемірні багатітання й провокації. І все починається знову й за старим сценарієм. Скільки ж ще треба потрясінь для мого народу, щоб він накінець зрозумів, що тільки він один, і ніхто інший, господар своєї долі, творець свого благополуччя, свого майбуття. Але для цього треба спочатку стати народом, нацією, а не народною масою, чи «народонаселенням» та ще й «русскоязычным». Для цього треба пройшовши через всі випробування, перетерпівши всі злигодні побудувати свою, ні від кого незалежну суверенну державу Україну.

Георгій ГАЙДАЙ.

„Сільський Сократ“

Юрій КОВАЛЕНКО.

Цей художник засвоїв просту істину: мистецтво, як наука, немислиме без відкриттів. І тому в своїй творчості він оптимістично

каже своє слово в мистецтві, постійно шукає, багато втрачає, часто знаходить і весь свій творчий шлях бореться.

Юрій Андрійович Коваленко народився в місті Прилуках 27 липня 1931 року. З прекрасним почав співкуватися з раннього дитинства. Часто вечорами спостерігав, як мама, а вона була домогосподаркою, малювала, а батько — бухгалтер, на ці малюнки складав вірші. Коли почав малювати, Юрій Андрійович, не пам'ятає, але пам'ятає, що малював, коли не було паперу, навіть на парканах.

До Великої Вітчизняної війни закінчив 2 класи записничої школи № 57 (нині школа № 14). Після війни навчався в школі № 6, середню освіту одержав в школі № 2. Протягом навчання малював, малював, малював. Пого першим учителем і наставником був чудовий самодіяльний художник Петро Антонович Пасиченченко.

Влітку 1952 року успіш-

но здав екзамени до Одеського театрально-художнього училища. Навчаючись на 2 курсі, був призваний на дійсну військову службу. Служив у Нагорному Карабасі. Не полишав малювання і там.

Нелегким було навчання, повернувшись до училища після служби. Пого двічі виганяли з училища і двічі відновлювали. Не за погане навчання, навчався він дуже добре, а за те, що декому в ті часи не подобался його думки вслух, гнув правду-матку.

Після закінчення училища працював художником-гримером в Одеському оперному театрі, а пізніше — художником в Одеському Українському музично-драматичному театрі. В 1965 році, в 34-річному віці, вступив до Ленінградського інституту театру, музики і кінематографії на факультет художник-постановник. Протягом всього навчання сумував за рідним

містом, тиходлинним Удаєм, старою грушею, завжди чекаючою його матусею. Можливо це, як казав мені художник, «тимчасове застлання» на навчання, і стало причиною того, що більшість його робіт присвячені рідній Прилуці. До періоду навчання відносяться і перші вірші Ю. Коваленка:

Чи плаче хтось? То доля плаче,
То на кістках ворухнеться граніт.
То муки рвуть серця козачі,
Серед забутих господом боліт.

В 1969 році закінчив інститут, одержав диплом, і поїхав до рідної хати на Рокітному, упірниув у річку свого дитинства — Удаї, зів маминою борщу, закусив грушею і поїхав до Одеси.

Протягом 10 років працював в Одеському художньому училищі ім. Грекова, де викладав малювання, живопис, композицію. Викладаючи в училищі почав формуватися як художник. Займався живописом, графікою, скульптурою.

Перша виставка його робіт відбулась в Одесі, коли йому вже було 46 років, остання — в минулому році — теж в Одесі, в офісгалереї «Одант», з робіт, написаних під час перебування в рідному місті під назвою «Прилуцька повість». А між ними Коваленко був неодноразовим учасником міських, обласних, республі-

канських, всесоюзних міжнародних виставок. Про його роботи — в Америці, Канаді, Австралії, Німеччині, Франції, Швеції, Голандії Данії та інших країнах усіх він навіть не може згадати.

У минулому році, перебуваючи з виставкою своїх робіт у Німеччині, художника запитали: «А чий Ви син?», маючи на увазі з якої країни. Він відповів «Я син полтавський і чернігівський». Так і лишилася незрозумілою для мюнхенця його відповідь. Вже готуючи цю статтю, я зрозумів чому була така відповідь. А ось чому Народився Юрій Андрійович у 1931 році, коли Прилуки входили до складу Полтавської області, а в 1932 році ввійшли до складу Чернігівської області.

Интересний сучасний український художник — Юрій Андрійович Коваленко — володіє художніми можливостями такої сили, яка не дозволяє йому розчинитися в середовищі безликості. Крім того Коваленко — чудовий малювальник, прекрасно робить ляльки, дерев'яну скульптуру, що заслуговує уваги і поваги.

За способом життя — творча невтомність, пошук, принциповість, за гопособом мислення, за вчинками, Ю. А. Коваленко справжній художник. А які прості назви його полотен: «В хаті матері», «Хата баби Марії», «Коли був молодим», «Дитинство худож-

ника», «Меншин на Рокітному», «Зима у Прилуках», «Весілля в Прилуках». Назви картин говорять, що саме тут, у Прилуках, відшукав він себе.

Художник зберіг властивість дитячої душі. Він живе у своєму мальовничому світі і бачить його дитячими очима-спогадами. Може тому, що підживлює його, усякому на заздрість — дитинство. Пого полотна нагадують «наївних» майстрів із народу, наділених філософсько-поетичним даром. Не даремно ж його серед художників називають сільським «Скарбом». Зневажаючи протекційні життєподібності, Ю. Коваленко в своїх роботах передає глибинну суть натури. Люди в роботах художника не відрізняються

зовнішньою красою. Прості, низькорослі і міцні, немаче повзростали в землі, на якій проходить все їх життя. Трохи незграбні фігури, деяке порушення масштабності деталей — що важливіше, те й більш виразніше, крупніше. Неординарність художнього мислення, виразність живописної манери — ось те, що надає роботам Коваленка неповторну своєрідність.

Частенько навідується до матері — вже старенька. Ось і цієї весни: порався на городі, латав паркан, готував смачні страви, але не забував малювати.

Ось такий він наш земляк — художник з Одеси Юрій Андрійович Коваленко.

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

То доля плаче...

Казенний дім. Це Академія. Сплива
Байдужий час. Свіча у комірчині.
Де за роботою схилилась голова
З апостольським чолом і гострими очима.

Це він. Мужик. Кріпак
Посмів про коронованих писати.
Таке страшне, що переляк
Проймає вірноподданого брата.

Хвилини падають. Конає свічка.
Шляхи і обрії. Любов і гнів.
Давно вже відчинила вічність
Широкі двері для його рядків.

А все ж один, отут, у Петербурзі
Серед холодних і казенних стін.
Лише у думах-снах калина в лузі
Та сонця у степах гарячий дзвін.

Та кручі здіблені, мов ті зелені коні.
Що грають, грають м'язами гаїв.
І хвиль Дніпра урочисті загопи
Пливуть, змиваючи і піт і кров віків.
І ще. Солодка і гірка
Придумана нехитра казка;
Хатина у цвітінні вишняка,
Вона з дитям. І божа ласка.

Нема. Небесна хаань провисла
Над водами холодної Неври.
Незрадливий різець рука затисла.

Він ріже мідь. О, світотіню! Живи!
Чи плаче хтось? То доля плаче.
То на кістках ворухнеться граніт.
То муки рвуть серця козачі
Серед забутих господом боліт.

1968 р.

* * *

В базарний день повз нашу хату
Селяни йшли, тяглись підводи.
Кричало радіо взявзято:
«Слава Сталіну
Від українського народу!»

Сидить колгоспник он на возі.
Задумливий цигарку палить
І слуха про земного бозю,
Якого письменство наше хвалить

І ще він думає, які ж вони,
Ті люди, що вірші творили?
Та й сплюнув. Боже борони!
Кричало радіо щосили.

1962 р.

Юрій КОВАЛЕНКО.

ПАМ'ЯТНІ
ДАТИ

Панас Мирний

Панас МИРНИЙ.

Ім'я Панаса Мирного (Панаса Яковича Рудченка), класика української літератури добре відоме, як в Україні, так і за її межами. Осяяна вогненною музою Т. Г. Шевченка, творчість Панаса Мирного знаменувала новий, своєрідний етап у розвитку української реалістичної культури.

Народився Панас Якович Рудченко 13 травня 1849 року в місті Миргороді Полтавської губернії в родині бухгалтера повітового казначейства. З юних літ почав записувати пісні, казки, прислів'я. У 1857 році навчався у Миргород-

ському парафіяльному училищі, а у 1858 році, в зв'язку з переїздом родини до Гадяча, продовжив навчання в Гадяцькому повітовому училищі, яке з відзнакою закінчив у 1862 році.

Не маючи можливості продовжувати навчання, в 14 років вступив на чиновницьку службу — канцеляристом у Гадяцькому повітовому суді, а пізніше у повітовому скарбництві — помічником бухгалтера. З 1865 по 1867 рік працював письменником Прилуцького скарбництва. Нині у цьому будинку знаходиться міськрайонне статуправління.

Перші літературні спроби П. Мирного відносяться до перебування його в нашому місті.

Вже ці, перші, несміливі спроби Панаса Мирного свідчать, як глибоко і широко брав письменник свою тему, як міцно він був зв'язаний з життям. Записи, які припадають на перебування його у Прилуках, свідчать, що він прагнув знайти відповіді на злободенні питання життя, показують його критичне ставлення до офіційної моралі, незадоволення правовими порядками.

А ось як «не злим, тихим» словом згадував своє перебування Панас Мирний у Прилуках: «Не жити мені в Прилуці, хочеться вирватися і покинути скверний город... з його гидким чиновництвом. Якщо не пощастить переводом — не переведуть, то подам в одставку...» В нашому місті П. Мирний записав близько 30 пісень, в тому чис-

лі «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

Протягом двох років, після повернення з Прилук, працював у фінансових установах Миргорода, а восени 1871 року переїхав до Полтави, де працював службовцем в казенній палаті, губернському казначействі. У 1914 році Мирний одержав чин статського радника. Виріс від службовця до відомого письменника. Широке визнання і славу принесли Панасу Мирному соціально-психологічний роман «Повія», роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», драма «Лимерівна», оповідання «Морозенко», «П'яниця», повісті «Чіпка», «Лихі люди» та інші.

Мирний перекладав на українську мову твори Олександра Пушкіна, Михайла Лермонтова, Олександра Островського, Уільяма Шекспіра, Генрі Лонгфелло. Крім того, приймав активну участь у виданні літератури для дітей.

У січні 1920 року Панас Мирний захворів, а 28 січня о 5 годині ранку письменник помер від крововиливу в мозок.

Безмежна відданість своїй Батьківщині, благородне прагнення боротися за її свободу і щастя — ось що надихало і підтримувало П. Мирного в його творчому подвигу, ось за що любить і шанує його читач.

У сузір'ї імен письменників минулого ім'я Панаса Мирного сяє, як зоря першої величини»

Л. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

ДО УВАГИ ГРОМАДЯН

У декількох попередніх номерах газети публікувалися статті про колишнього головного лікаря міської лікарні, заслуженого лікаря України Сергія Миколайовича Ждановича. Зокрема йшлося про виготування погруддя цієї людяної людини з граніту або бронзи і встановлення його перед головним корпусом міської лікарні.

Після цих публікацій дехто з жителів міста вніс свій посильний вклад, але цього звичайно недостатньо.

Тому ще раз звертаюся до тих, хто зобов'язаний своїм життям С. М. Ждановичу, хто зберіг у своїх душах пам'ять про видатного хірурга зробити певний вклад для виготовлення його погруддя.

Гроші можна перерахувати до краєзнавчого музею. Розрахунковий рахунок № 000142985. Агропромбанк, м. Прилуки, або внести до бухгалтерії краєзнавчого музею, яка знаходиться по вул. Радянській, 31.

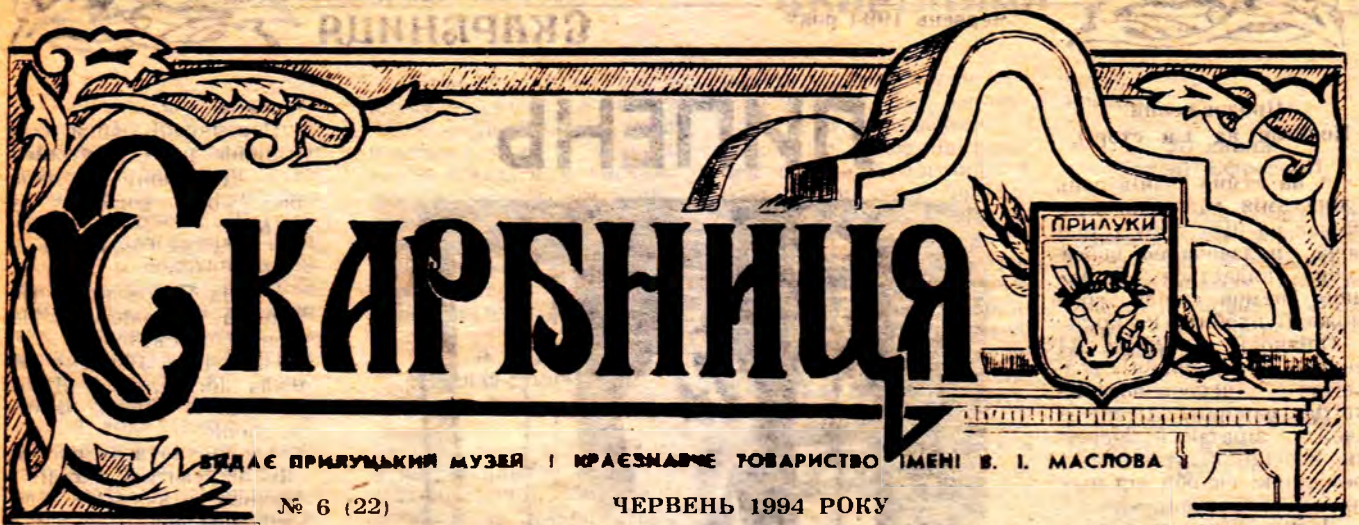

НАША АДРЕСА:

261354, м. Прилуки, вул. Орджонікідів, 33.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони 3-82-89, 3-82-82.

Редактор В. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета вибирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 261350, м. Прилуки, вул. Зарядова, 47.
Оформлять друку. Обсяг і друку. вартість виходять щомісяця.
Зам. 944. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію: Ч ІВ 870 від 27.02.1992 р.

№ 6 (22)

ЧЕРВЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

ЛИПЕНЬ

За народним календарем липень — маківка, або вершина літа. Свою назву він одержав через те, що саме на початку цього місяця починала цвісти липа дрібнолиста. Здавна це гарне й запашне дерево любили й поважали в Україні. Липами обсаджували польові дороги й білі шляхи, обійстя і сади, храми і монастирі, палаци й замки. Липа була цінним лікувальним засобом, а також дуже цінувалася пасічниками. З майкої липи виготовляли іконостаси і кобзи, миски і джечки, ложки й дитячі іграшки.

Липень не тільки маківка, але й окраса року, багатий на тепло, світло, квіти, ягоди. На липень припадає не тільки найбільше жарких днів, але й немало скороминущих грозових злив. У липні в Україні косять сіно, у липні ж починаються й жнива.

Чи не найбільше турбот липень приносить селянам, вони чекають його з нетерпінням і з побоюванням, бо година негоди з шквальним вітром і градом може звести нанівець тяжку працю на протяжці цілого року. Найбільше слідкували за свійськими тваринами, які були для людей своєрідними «живими барометрами». За їх поведінкою визначали погоду на найближчий час. Особливе місце у цьому відводилося селянській гадувальниці — корові. На гарну погоду і тепло вона залишається почувати на дворі й неохоче йде під навіс, на пастовні, майже цілий день лежить. На дощ і негоду корова вдень

спить, мало п'є води, реве, непокоїться, підіймає морду догори і жадбно вдихає повітря. На холоднечу кіт згортається в клубочок, на дощ починає гратись сам з собою, а на спеку вмивається, довго полизуючи лапку. На негоду собака мало їсть, багато спить, качається по землі, на дощ — рие землю, їсть траву, а на тепло — розтягується на землі, розкинувши лапи. Є свої прикмети й в окремі липні неві дні.

Чудовий місяць липень! Достигають золоті хліба, дозріває городина, спіюють яблука, червоніють ягоди. Добрішають і веселішають люди. А чи не найбільшою окрасою липня, та взагалі всього літа було колись поетичне і чарівне свято Івана Купала, яке дійшло до нас через темряву віків. Були ще й інші народні свята, які вже нині майже ніхто не відмічає.

3 липня. Мефодія.

(Святого мученика

Мефодія

єпископа Натарського)

За народними прогнозами, коли у цей день піде дощ, то він ще йтиме, з перервами, цілих сорок днів.

6 липня. Горпини

Купальної.

(Мучениці Агрипини).

Вважалося, що це найкращий день для збиран-

ня лікарських трав. Люди вирушали до схід сонця на левади і в ліси, збирали цілющі рослини і запасалися ними на рік чи на два. Цього дня вони наповнювались цілющою силою. А дівчата на Горпини гадали: на ніч клали під подушку дванадцять чудодійних трав, щоб приснився суджений

7 липня. Івана Купала.

(Різдво Івана Предтечі)

Про це старовинне свято, яке відмічають в ніч з 6 на 7 липня, написані повісті й поеми, про нього розповідають казки й легенди, воно оспіване в народних піснях і думах. Тому згадаймо людина про те, як святкували колись Івана Купала у нас на Прилуччині. Як відомо, Купала святкували ще задовго до введення християнства на Русі. Обряд Купала насамперед уявлявся як очищення вогнем і водою від злих духів. У цей день кожен мусив скупатися, тобто очиститись водою, а звідси й назва свята. Обряд був настільки звичний і милий серцю слов'ян, що, незважаючи на всі намагання православної церкви, його не вдалося викоринити. Ось так, від об'єднання давнього Івана Купала і нового Івана Хрестителя і виникло свято Івана Купала.

Отож звернімося спочатку до нашого історика Миколи Маркевича. Ось що він записав у 1850 році про святкування Івана

Купала в Рудівці й Турівці на Прилуччині.

«День різдва св. Іоана Предтечі присвячується празнику Купала. Зранку дівчата йдуть у поле або в ліс збирати трави й квіти, з них плетуть вони для себе купальські вінки, у вінках повинна бути й полинь. Крім того вони носять полинь увесь цей день у себе під пахвою, це застережний засіб від русалок і відьом. У надвечір'ї вирушають у ліс або сад, вирубують там дерево, найкраще, якщо є, чорноклен. Віднесуть його на місце, яке визначене для свята і дадуть йому назву марена. Тоді принесуть жмути соломи, а іноді солом'яну ляльку, одягнуту в жіночу сорочку, в стрічках, намисті й великому вінку, ця лялька зветься Купала. Прийшовши на місце, стромляють у землю дерево, обвішують його вінками і стрічками, становлять біля нього Купалу, а неподалік розпалюють вогнище, побравшись за руки ходять з піснями навколо дерева, а потім скачуть через вогонь. Інколи замість вогню застосовують кропиву, яку накладають великою купою і потім скачуть через неї. Чоловіки тільки присутні, але у хороводах, танцях і піснях участі не приймають.

Перед Івановим днем господині заганяють на ніч корів з телятами для того, щоб телята ссали маток і тим самим не давали змогу відьмам їх дойти.

(Породвж. на 2-й стор.).

(Продовження).

Початок на 1-й стор.).

ЛИПЕНЬ

А на самий Іванів день сіпа змія мідяниця прозріває на цілу добу і тоді вона надзвичайно небезпечна: кидається на людину, немов стріла, вона може її пробити наскрізь.

Опівночі з 23 на 24 червня (6—7 липня), розквітає червоновогняна квітка папороті: її треба знайти, зірвати й зберегти, власник її стає знахарем; ніякі скарби від нього не сховуються...»

Досить цікавим є свідчення Данила Мордовця, українського і російського письменника, етнографа і журналіста про те, як святкували Івана Купала в селі Дідівцях під Прилуками у 1883 році. Ось що він пише у своїй повісті «Під небом України».

«Ці ігрища, як відомо, відбуваються 23 червня (за стар. стилем) увечері, напередодні рідва Івана Предтечі... Як і перел віхою, ми заздалегідь були запрошені на це самобутнє свято. З частанням сугінок ми повинні були чекати появи вогнів на Бакумовій горі.

Годині о десятій вогні дійсно з'явилися. Спочатку яскраво спалахнуло подум'я в одному місці, потім вогняні снопи здіймалися поряд сніп за снопом, доки не освітілася вся гора рядами яскравих кучугур, які то спалахували, то затухали. Перед вогнищами й далі за ними, мерехтіли якісь рухливі тіні. А ось вогні з'явилися вище Бакумової гори, під самими вітряками.

Ми вирушили в путь. Ніч була темна, без місяця, але тиха і тепла. Зважуючи на темряву, нашого шановного історика (Костомарова) вели по під вуки, неначе архієрея. Солов'ї і жаби уже припинили свої весняні концерти і тільки коли-не-коли стогнав у темряві бугай та деркачі десь відбивали темп своїми дзвінкими голосами. З гори неслася дружна пісня, яка часом уривалася змінюючись то веселим сміхом, то протестуємим — геть! відчепись!..

Парубки й дівчата то кружляють біля вогнища, часом затуляючи його своїми темними сидетами,

то перестрибуючи через нього, відсвічуючи на своїх лицах і вінках яскраве подум'я, начебто і ці збуджені лица, і ці вінки, і ці білі, розшиті сорочки палали разом з багаттям.

Ось ми вже й на горі, біля купальських вогнів.

— А погляньте но вниз — і там вогні.

— Та це ж наші хлопці палять снопи, а їх дядько Бакум розганяє.

— А там, далі, на самому обрі?

— Це під Прилуками — теж купальські вогні.

— А он там ще і ще! Погляньте...

— Яка чарівна картина! — Це можливо лише в Малоросії. — Яка краса!

Такі чарівні ночі можливі тільки під небом України. Мабуть, що у душі її народу незгасимо палають ось ці купальські вогні — вогонь поезії.

На вершечку гори, на яку ми зійшли, в невеликій улоговині яскраво палав величезний сніп соломи. Довкола цього вогнища у живописному без-

ладді формились парубки й дівчата, позаду їх, яскравими полісками горіли лица дітлахів, переважно дівчаток. Точилися жваві теревені, чувся веселий регіт.

— Ану, Параско, стрибай ти перша, а ми за тобою.

— Нехай Докія перша буде.

— Ні, ти, Парасю.

І Параска, вся в квітах, весела й розчервоніла, підбравши рукою поділ так, що голі литки освітлюються вище ніж у кордебалеті, стрімко летить у самісіньке подум'я... Мить — і вона перелетіла через вогнище.

— Ось так Параска! — ловка!

За нею летить друга, третя — легкість польоту надзвичайна.

Ось, заголивши міцні литки, летить друга Параска прямо у вогонь. Не помітивши її за подум'ям, інша дівчина з протилежного боку також стрімко кидається через вогнище й обидві зіткнулися над самісіньким вогнищем і

падають у вогонь!

Перелякани зойки зливітши регіт парубків.

— Дві свині обсмалюлись — ото ковбаси будуть!

— Та до Рідва ще ж далеко!

— На Петра та на Пупетра розговіємось Парасчиною ковбасою.

Гарненька Параска обнекла ноги, литки. Друга відмалювала брови, волосся, личко.

Але це не завадило їм біснуватися і далі. Невинна вакханалія поквалялася.

Кінець-кінцем багаття затухають. Поетична меса на честь Перуна, чи коріше, на честь великого животноного джерела — сонця — скінчилася. Груди учасників і глядачів прищ у темряві розходяться по домівках. Там чути пісню, в іншому місці веселий гомін і сміх... А попереду, з нічного мороку чути голоси:

Ой чи було літо, чи не було,

Воно ж мені та й не докучило,

А я молоденька та не нагулялася,

З молодим козаченком та не настоялася...»

А ось іще, згадує моя старенька мати, про святкування Івана Купала в селі Линовиці в 1920-х роках, тесь 70 років тому.

«На кутку нас було семеро подружок, семеро дівчат одного віку. Верховодила нами гарна і ставна Оксєня. На Івана всі зграйкою йшли у поле, за квітами. Нарвавши обережки волошок, сокирок, дзвіночків, сідали лєсь у холодоцьку, плели вінки і співали. Кожна намагалася виплести найкращий, найпишніший і в той же час найлегший вінок. Потім йшли додому і чекали вечора. Я ктільки смеркалось, йшли до ставка збиралася під білокорими осоками «на ріжку», де ціле літо купалися доролі й діти. У цей час спалахували вогнища на нашому боці і в старому графському парку на протилежному березі, де збиралася «заводські» дівчата.

Не знаю, може десь збиралася гуртом хлопці і дівчата, а у нас були тільки одні дівчата. А щоб

було безпечно, неподалік, за кущами, нас обертали матері. І лихо тому шибайголові, що захотів би підглядіти за нами. Дотемно б скуштував дрюка по плечах. Всі ми, в різнокольорових спідничках, у полотняних вишитих сорочках, з барвистими віночками на головах, сідали на березі, співали, милувались яскравими вогнями, які живописно відбивалися у тихій, теплій воді. Потім і собі розпалювали біля самісінької води вогнище і ось тоді й починалося священнодійство очищення вогнем. Швиденько зриваючи з себе одяг, з сміхом і вереском, кожна з дівчат, розігнавшись стрибала через яскраве полум'я пряминою у воду. Потім гуртом купалися у теплій як парне молоко воді, виходили на берег і одягалися.

Після очищення вогнем і водою, наступала друга дія. Дівчатка, поскидавши з голів віночки, пускали їх на воду й за тим, куди він попливе, визначали куди, в яку сторону підуть заміж, звідки виглядати свого судженого. У чорнявої, стрункої як берізка Івги вінок крутнувся на місці й швидко затонув. Дівчатка занепокоїлись, почали перешіптуватись, а Івга гірко заплакала, бо знала, що це вічувало їй, молодій, найстрашніше — смерть у молодому віці. Воно так і вийшло. Сподобалась Івга молодому красеню Іванові Боблянчу і вона йому відповіла глибокою признанню. Потім покохалися і зійшлися, та не надовго. Народила Івга Іванові синочка Петруся, а сама злягла і невдовзі померла.

Потім вже пішла я в науку до суворої й вимогливої майстрині Анюті вчитися шити і з юних років втяглася у виснажливу роботу. А там ранне заміжжя, діти... І вже було не до подруг і розваг, тож і не пам'ятаю як святкували Івана Купала у більш зрілому віці».

9 липня.

Давида-суничника.
(Преподобного Давида).

О цій порі, в лісах і на луках дозрівали смачні й цілющі суніци. Збирали їх залюбки не тільки дітлахи, але й дорослі теж.

10 липня. Самсона.

(Преподобного Самсона).

Або його ще називали Самсон-сіногній. Люди примічали, що коли на Самсона іде дощ, мовка може протриматися аж до бабиного літа, тобто майже сім тижнів.

12 липня. Петра і Павла.

(Святих апостолів
Петра і Павла).

Цей день пов'язаний з літнім сонцестоянням. На Петра і Павла закінчувалася косовиця сіна. Кожен господар намагався завершити заготівлю сіна, бо вже наближалася живина пора. Про те, як це відбувалося на Прилуччині майже півтора століття тому, розповідає Микола Маркевич: «На косовицю у нас збираються цілим селом, білі шаровари, білі сорочки, точило, гаман, люлька й коса нагадують одяг Святослава, а ряди косарів — давні лави запорожців. Табір на могилі, навкруг вози, яма викопана, у ній вогнище, над

вогнем казани, вариться юшка, каша. Тут же стоїть хура з запасами — сало, сіль, риба на випадок середи й п'ятниці, й бочка з горілкою. Далі похідна кузня, де відклепують коси. Отаман веде косарів. Коли підсохне трава, приходять дружини, сестри й доньки з граблями. Петрівка кінчається, до цього дня печуть перепічки з сиру, борошна, яєць і ними розговляються. Зозулі крадуть їх, жадібно їдять і вдавившись ними, перестають кувати. Ці перепічки називаються «мандрики».

На Петра і Павла прогнозували: коли жаркий день — буде тепла осінь і морози на Різдво, якщо один дощ — непоганий врожай, два — добрий, а три — багатий.

13 липня. Полупетра.

(Собор 12 апостолів).

Це було, за сучасним визначенням, професійне свято пастухів. У цей день їм давали відпочити, їх вшановували і пригощали в кожній хаті.

14 липня.

Кузьми і Дем'яна.
(Мучеників Косми
і Даміана).

За старим календарем — полудень літа, починалася найбільша літня спека. В народі говорили: Кузьма і Дем'ян згубили жупан».

18 липня.

Кирила і Афанасія.
(Преподобного Афанасія
Афонського).

Увечері цього дня придивлялися до місяця, якщо його сяйво чисте і яс-

краве — чекай щедрої врожаю».

20 липня.

Євдокії-Єфросинії.

У цей день обов'язково повинен бути дощ, який часто-густо переходить у тривалу негоду. Народне прислів'я мовить: «Коли зібрав сіно, то не страшна і Єфросина».

21 липня. Прокопа.

(Святого великомученика
Прокопія).

Традиційний день початку жнив. На Прокопа жінки до схід сонця йшли на городи рвати кріп. Відваром кропу мила голову, щоб не боліла, а дітей купали в ночвах. Вважали, що якщо у цей день дощ — буде проростати хліб у копах. У народі говорили: «на Прокопа жита копа», або «Прокіп нав'язав сім кіп».

25 липня. Прокла.

(Святого мученика
Прокла).

У цей день бувають найбільші роси: «на Прокла все промокло». Знахарки збирали росу і вважали її цілющою, особливо від зурочення.

31 липня.

багатостраждальника.

Івана-

(Пророка Іоана).

Це був особливий день для жіноцтва. На Івана жінки, котрих полишили чоловіки, відправляли у церкві Божій службу. Вважали, що після цього вони неодмінно повернуться до сімей і до кінця життя будуть вірними у подружньому житті.

Георгій ГАЙДАЙ.

Густинський монастир

На бурхливих хвилях історії початку ХХ століття Густинський монастир не вистояв. Монастир фактично був закритий з часу проведення в життя декрету про відокремлення церкви від держави. В постанові раднаркому від 3 червня 1920 р. сказано, що відокремлення церкви від держави, а також школи від церкви, лежить на

відділах юстиції, ліквідація майна церковних і релігійних общин, лежить на виконкомах. 14 серпня 1920 року комісія по ліквідації майна Густинського монастиря передала його відділу наросвіти для влаштування тут дитячої колонії. За усною заявою завідуючого відділом народної освіти функціонування церков і присут-

ність ченців шкідливі для виховання підростаючого покоління. Було вирішено провести кампанію по вилученню із фактичного користування служителів культу присадибних земель з житловими і надвірними будівлями.

Для потреб колонії передали інвентар і увесь урожай 1920 року. Із врожаю 1920 року колонія

зобов'язана видавати громадянам (ченцям монастиря) терміном до 21 серпня 1921 р. пайок. Згадані громадяни, що бажають служити в колонії, повинні прийматися в першу чергу згідно їх спеціальності і задовольнятися платною, як радянські службовці.

(Продовж. на 4-й стор.).

Густинський монастир

В Густині. 1930 рік

(Продовження.
Початок на 3-й стор.).

Незважаючи на проведені заходи відділом народної освіти, по втіленню в життя декрету про відокремлення церкви від держави і школи, ченці деякий час продовжували жити в Густинському монастирі. Про це свідчать протоколи засідань комісії по ліквідації Густинського монастиря від 30 березня і від 17 квітня 1923 року. В одному з них говориться про те, що окружний ліквідаційний комітет просить прискорити опис майна, яке знаходиться в користуванні ченців монастиря і передати копії описів в окружний ліквідаційний комітет. А другий розповідає про те, що внаслідок відмови ченців дати розписку про добровільне звільнення до 1 травня 1923 р. приміщення колишнього монастиря, окружний відділ пропонує по закінченню вказаного терміну, ченців, що залишилися, виселити примусовими заходами.

Ліквідаційна комісія здійснила детальний опис всіх будівель і всього майна, яке знаходилося в користуванні ченців як предметів спільного користування, так і кожної особи окремо. Прийняте на облік майно тимчасово залишалося в користуванні осіб, в чому фактичному розпорядженні воно зна-

ходилося до перепису, з тією лише різницею, що від часу перепису вони є відповідальними за цілісність і збереження цього майна.

«Громадянам» Сергію (Івану Євстафійовичу Лубенцову) — останньому архимандриту Густинського монастиря і монастирській братії (в кількості 48 чоловік) було виділено в тимчасове користування двоповерховий будинок на 18 км. лат. дерев'яний сарай, Троїцьку, Петро-Павлівську, Воскресенську, Миколаївську церкви з дзвіницею і дзвіницею Варваринської церкви. Земля передавалася в розпорядження повітового земельного відділу. Для потреб місцевого населення було передано 70 дес. 450 кв. саж. угідь. Два будинки і сарай, що знаходилися в Прилуках (біля Пантелеймонівської церкви) з усім майном передавалися відділу народної освіти під приміщення дитячого притулку. Пантелеймонівська церква, передавалася общині віруючих за їх заявою.

Після того, як ліквідаційна комісія здійснила детальний опис будівель і майна, що знаходилося в користуванні ченців, а також виділила їм в тимчасове користування двоповерховий будинок для проживання, Густинський монастир був переданий

відділу народної освіти для влаштування тут дитячої колонії.

В дитячій колонії, що розміщувалася в стінах Густинського монастиря, на кінець 1923 року було 70 дітей: 52 хлопці і 18 дівчат, 7 педагогічних і 5 технічних працівників. Багато сиріт. За соціальним складом найбільше дітей селян. На підставі протоколної постанови Прилуцького окрвиконкому від 22—23 червня 1923 року окремим рішенням просила окрупновваженого губуправління держземель закріпити за Густинською колонією 60 дес. 299 кв. саж. орної землі і 21 дес. 156 кв. саж. саду і городу. Густинській колонії належали і боковий вівтар Воскресенської церкви, трапезна, кухня і решта будівель, які відібрали у ченців монастиря. Увесь інвентар, який колонія отримала з монастиря був зіпсований і вимагав капітального ремонту. Сад був занедбаний.

Дитяча колонія, як сільськогосподарська, мала своє господарство. В 1923 році колонії належало: 3 коней, 3 корови, 5 телят, 4 свиней, 20 поросят. Тут також була кузня, столярня, слюсарня майстерні, пізніше з'явилася й швейна. Це найбагатша на той час дитяча колонія у Прилуцькому районі по кількості землі і живому інвентарю. (Для порівня-

ня: Дідівська колонія мала 10 дес. землі, 2 коней, 2 корови, 2 телят, 2 свиней, 6 поросят. Ладанська — 1,2 дес. землі, 2 поросят. Майстерень в обох колоніях не було).

В майстернях працювали також і діти з навколишніх сіл. Вони працювали не тільки для власних потреб, а й на замовлення. Колонії в 1929 році на організацію столярної майстерні було відпущено 12000 крб. За ці кошти була проведена механізація.

Всі діти шкільного віку ходили в школу. Колонія мала семирічку. Зберігся документ про стан колонії на 30.03.1930 року. Тут йшла мова про господарську діяльність колонії та проблеми у вихованні. Зокрема, розповідалось про те, що колонія під садом та будівлями мала 13 га землі. Біля села Валок орної землі 3,5 га і в Боршні — 14 га. На полях сіяли пшеницю, жито, овес, вику. На городі садили картоплю, огірки, буряки, помідори, тютюн, валер'яну. Колонія мала парники. Діти працювали на городі, в саду і на полі під наглядом керівників. В майстернях бригадири стежили за тим, щоб вихованці своєчасно з'являлися на роботу. Працювали по 4 год. до обіду. Існували проблеми у навчанні і вихованні. Бували випадки крадіжки в своїх товаришів, тікали з колонії. Але їх повертали в Густиню. До колонії надсилали безпритульних, в основному, на зиму. В колонії вони зимували, а весною тікали.

Колонія мала тісний зв'язок з місцевим населенням, постачаючи корми для селянських корів, свиней, розповсюджуючи кращу породу. Допомогали обробляти землю біднякам, вирощувати городні культури. Давали селянам сільськогосподарський інвентар — сівалки, віялки, молотарки, ремонтували сільськогосподарські знаряддя. Старші вихованці розповсюджували держав-

ні пошки. Колонія надавала приміщення для вистав загальних зборів. Але безпритульні народили тут багато й шкоди. Відкрили усипальницю князів Репніних, що знаходилася під Воскресенською церквою. Без належного нагляду монастирські споруди почали руйнуватись.

Густинська дитяча колонія проснувала до радянсько-німецької війни.

Коли німці господарювали на Прилуччині, то черниці колишнього Ладанського монастиря попросили окупаційну владу відкрити Ладанський монастир. Але оскільки Ладан був важливим стратегічним пунктом, то німці дозволили відкрити Густинський монастир. Прилучський староста відкрив Густинський монастир у 1942 році. Друге життя дало йому ладанські черниці, що прийшли туди. Одна з них принесла з собою Ладанську ікону Божої Матері. Так, чоловічий Густинський монастир став жіночим. До місцевої святині потягнулися на поклон віруючі. Але тривало це недовго — в 1959 році 12 липня на свято Петра і Павла Густинський монастир знову закрили.

Коли черниці прийшли в 1942 р. в Густинський монастир, то дитячої колонії вже не було, а престарілих та інвалідів ще не було. Черниці жили в п'ятому корпусі монастиря, що потребував термінового ремонту. Власні нічим не допомагали. Тож самотужки поштукатурили будинок, поставили нові віконні рами. Трохи пізніше на території монастиря почали жити престарілі та інваліди. В меншій частині монастирської трапезної церкви відбувалися церковні служби, а в її більшій половині знаходилася їдальня і кухня для інвалідів і престарілих. Для того, щоб у Воскресенській церкві можна проводити служби, треба було також зробити ремонт. Черниці своїми силами фарбували покрівлю, зробили двері. Дзвони були примітивні — дзвонили молотком. Про все це розповідала автору Шишкова Клавдія Яківна, яка з

1971 по 1979 рік проживала в Густинському монастирі. Сама вона народилася під Москвою. Іздала по святих місцях. Віддала Почаївський, Загорський монастир, Київську Лавру, Золотоніський жіночий монастир. Зараз живе в Прилуках.

Її розповідь доповнює Репнікова Галина Семеновна або матушка Гликерія. Вона також з-під Москви. В Густинському монастирі проживала з 1948 року, коли їй виповнилося 16 років і до самого його закриття у 1959 році. Зокрема, вона розповідала про те, що в келіях жили по 5—6 чоловік. Було дуже тісно, тому що приміщення мале, а черниці перед закриттям монастиря було близько 80. Матраци набивали соломкою, світили газом. Воду брали з Удаю, оскільки директор інвалідного будинку Колесник не дозволяв їм брати воду з колодязя. В лісі збирали хмиз. Щоб якось прожити, працювали в колгоспі. Допомогали також обробляти городи селянам із сусідніх сіл. За це отримували продукти — хто скільки дасть. Кожний готував сам собі їжу й одягався. О 5 год. ранку йшли у Воскресенську церкву на службу, а потім розподіляли собі роботу — то мазали, то Іздили в Білещину по глину. За кілька років до закриття монастиря держава вимагала завести реєстраційну книгу, куди записували скільки і якого є церковного майна в монастирі. Після закриття в 1959 р., коли за один день закрили одинадцять монастирів, серед них і Густинський, частину ікон вивезли до Прилуки в Срітенський собор. Серед вивезених ікон була і Ладанська ікона Божої Матері. Де вона зараз — ніхто не знає. А другу частину церковного майна забрав о. Миколай із с. Ряшок у церкву. Церква ця згоріла і все що було в ній також.

Після закриття монастиря, там продовжували жити престарілі та інваліди. Офіційних ланх по те, в якому році поселили інвалідів з дитинства та престарілих в монастирне збереглося. Також це іс-

тус виявилось документами про дальність будинку інвалідів та престарілих, а пізніше — психоневрологічного будинку-інтернату. Але ще живуть люди, які працювали у вищезазначених установах. Серед них — Степаненко Лідія Петрівна, яка в період з 1968 року по 1993 рік працювала тут медсестрою. Вона вважає, що інвалідів з дитинства та престарілих в монастир поселили в 1939 році, тому що серед інвалідів була Максюта Настя, в справі якої рік прибуття в Густинський будинок інвалідів стояв 1939. Лідія Петрівна розповіла про те, що в будинку інвалідів та престарілих перебували як чоловіки, так і жінки — уродженці Чернігівської області. Вони жили в чотирьох корпусах — у двох двоповерхових монастирських і у двох одноповерхових, спеціально збудованих. Працювали в підсобному господарстві, шили, в'язали, вишивали. Їм допомагали черниці монастиря. В 1960-х роках тут було 220 престарілих та інвалідів з дитинства, в 1970-х — 180 чоловік. В 1967 році будинок інвалідів та престарілих перейменували в будинок-інтернат. Будинок-інтернат для престарілих існував до 1978 року. За рішенням облсоцзабезу людей вивезли в інші будинки престарілих на території Чернігівської області — Козелець, Городню.

В цьому ж 1978 р. був організований психоневрологічний будинок-інтернат. Тут жили тільки жінки, в основному з Чернігівської області. Їх було 160 на 1990 рік. Вони також працювали в підсобному господарстві. Обома будинками-інтернатами опікувався облсоцзабез — давав гроші на ремонт, одяг. Ремонтували житлові будівлі власними силами — хворих та працівників. Капітальний ремонт допомагали робити чернігівські реставраційні майстерні.

Весною 1993 року рішенням облсоцзабезу психоневрологічний будинок-інтернат був закритий. Підстава: в зв'язку з тим, що інші будинки-інтернати області для психічно хворих не повністю уком-

плектовані, вирішили ліквідувати віддаленні від обласного центру будинки-інтернат. А ще тому, що названий будинок знаходився не в спеціально збудованому для цього приміщенні, а на території монастиря. Психічно хворих людей відвезли в Любеч та Козелець Чернігівської області.

Радісна подія в житті Густинського монастиря відбулася 17 грудня 1993 року. В цей день був освячений престол Воскресенської церкви і почалося богослужіння.

Як це трапилося? Про це розповідає вищезгадана Репнікова Г. С.

— Черниці, що жили в Густинському монастирі перед останнім його закриттям, написали листа до Чернігівського митрополита Антонія, в якому говорили про те, що хочуть дожити своє життя в монастирі. Через деякий час прийшла позитивна відповідь. І от з благословення митрополита Антонія прилучським духовенством на чолі з благочинним о. Василієм, що служить настоятелем Кустівської церкви, в день Великомучениці Варвари відбулося освячення престолу. Чернігівський митрополит призначив священником Густинського монастиря о. Георгія, який проводить тут служби. Сюди приходять місцеві жителі. В монастирі зараз проживають 9 черниць, серед них і Репнікова Г. С., матушка Гликерія.

В якому стані Воскресенська церква? Колись у церкві був кінотеатр. Зараз стоїть тимчасовий іконостас, поставлені нові рами, заklenі вони частково, бо на все потрібні кошти, а їх немає зовсім. Тут немає ніяких цінних церковних речей, потрібно купувати в єпархії — ікони і все інше.

Звичайно, пройде ще багато часу, поки монастир матиме привабливий вигляд, тому що ніхто не може дати точної відповіді на запитання: коли ж повністю закінчиться реставрація, бо цілий вузол проблем залишається невроз'язаним.

Лариса УСТИМЕНКО.

Від Батурина до Полтави

27 червня 1709 р. під Полтавою відбулась одна з видатних історичних подій. Російські війська на чолі з Петром I одержали перемогу над шведською армією Карла XII.

Перемога під Полтавою знаменувала корінний перелом в ході багаторічної виснажливої Північної війни (1700–1721 рр.) і вирішила її результат на користь Росії.

Полтавська битва — одна з тих історичних подій, які вирішують долі держав і народів. Водночас вона — яскравий приклад ратного подвигу, мужності і доблесті народних мас в боротьбі за свою незалежність.

У великій Північній війні довелось взяти участь і Україні, зокрема жителям нашої рідної Придніччя. У цій війні український народ поніс дуже тяжкі жертви, хоч інтереси, задля яких цар Петро розпочав цю війну, були далекі і чужі Україні.

Головною причиною війни з московського боку було бажання відкрити доступ до берегів Балтійського моря, які належали Швеції.

Конфлікт із Швецією, у який Росія втягнула Україну, йшов у розріз тих взаємин дружби, які встановились ще на початку 50-х років XVII ст., коли Б. Хмельницький уклав союз з Карлом X. В своєму історичному нарисі «Іван Мазепа» Ілько Боршак і Рене Мартель зазначають: «Коли введовзі після Переяславського договору цар наблизився до поляків, Україна шукала дружби зі Швецією. Лютеранська Швеція... була одночасно ворогом Варшави й Москви... Для України це був ідеальний союзник, і на кілька літ перед смертю Хмельницького вона ввійшла з нею у порозуміння. Варт звернути увагу на такий факт: під час переговорів шведські амбасадори остерігали гетьмана проти всякої спроби зближення з царем, бо «Москва... казали вони, — деспотична держава, не зможе потурати поруч себе існуванню вільного народу».

Хоча ще по Переяславському договору й на основі своєї попередньої практики московські царі не вживали збройних сил України проти ворога, який безпосередньо України й українських інтересів не зачіпав, але цар Петро, — пише у «Нарисі історії України» Д. І. Дорошенко, — зразу притягнув до участі в війні також і українські війська: виступаючи сам у похід проти Нарви, він звелів, щоб туди ж вирушив і 12000 корпус українського війська під командою полковника Обидовського.

В ході війни Мазепа мусив посылати на північ полки за полками, де їм доводилось воювати серед дуже тяжких обставин, багато людей гинуло від незвичного згубного клімату, від нежакісних харчів. Взагалі українські козаки дуже нарікали на погану поведінку з ними російських командирів і взагалі росіян, на невплату грошей і всякі утиски, зокрема їх примушували приймати участь у будівні нових доріг, висушувати болотяних місцевостей, копачні каналів на півночі.

Через війну припинилась українська торгівля з балтійськими портами, рвались торгівельні зв'язки з заходом, українські експортери зазнавали великих втрат й економічне життя України руйнувалось. Це все робило війну дуже непопулярною в Україні й викликало серед народу незадоволення й нарікання.

Ще тяжче прийшлося відчувати Україні цю війну, коли Карл XII розбив Августа, Петрового спільника. Тоді частина польської шляхти відреклась від Августа й вибрала собі за короля польського магната Станіслава Лещинського, що став на бік шведів. Вся Польща поділилась на два табори: одні стояли за Августом, якого підтримував цар Петро, другі —

за Станіслава Лещинського, якого підтримував Карл XII.

Тепер фронт бойових операцій, в яких мусило брати участь українське військо, розтягнувся на всі пограничні з Гетьманщиною провінції, на Білорусь і на правобережну Україну. Щоб піддержати прихильників Августа на Білорусі, гетьман Мазепа мусив вислати туди в 1703 р. 12000-й козацький корпус під проводом полковника Миклашевського, а сам із царського наказу вирушив весною 1704 р. з цілою українською армією в 40000 козаків на правий берег Дніпра. Гетьман вислав уперед 17-тисячний український корпус під проводом полковників Апостола й Мировича, котрий прилучився до саксонських військ і оперував із ними проти шведів на Познанщині. Сам Мазепа затримався в Бердичеві.

В цей час у нього виник конфлікт із фаворитом полковником Палієм. Хоча Мазепа і Палій хотіли того самого — здути правобережної України Гетьманщиною, проте вони дуже різнилися своїми політичними поглядами й своєю тактикою. Підозрюючи Палія в честолюбних замірах і претензіях на гетьманську булаву, Мазепа звелів заарештувати його й вислав спочатку до Батурина.

На початку 1705 р., під час свого перебування в Москві, гетьман говорив цареві, що Палія залишати в Україні не годиться, а слід відправити його куди-небудь подалі. За Указом Петра I Палія було заслано до Сибіру.

Влітку 1705 р. одержавши царський указ, Мазепа відправив в Москву козацький загін для з'єднання з російськими військами. Над цим загоном, збірною козацького товариства, яке складалося з Приднізького і Київського полків, наказним гетьманом було призначено приднізького полковника Дмитра Горленка.

Сам гетьман вирушив на Правобережну Україну. Прибувши на Волинь, він заклав свою квартиру в Дубно. У кінці вересня він одержує листа від Горленка, у якому повідомлялося про бідкування 1000 козаків посланих до Риги під команду генерала Рона, про кривди, які доводилося терпіти від великоросійських начальних і підначальних людей.

Згідно указу царя в литовському краї були влаштовані тимчасові пошти і на ці пошти вислані були приднізькі козаки. Як писав М. Костомаров у своїй праці «Мазепа», ці козаки особливо терпіли від нахабства російських офіцерів, які їздили на поштових конях. Траплялось, що у козаків забирали коней і вони потім повинні були відшукати їх, змучених швидкою їздою і залишених без корму; а бувало й так, що офіцер, взявши козака з конем, гнав без милості і бив разом і коня і козака.

Горленко жалівся, що його самого, наказного гетьмана, одного разу насильно зіштовхнули з коня і забрали під підводю коней у нього і в інших козацьких старшин, які їхали з ним. 9 листопада 1705 р. Горленко упрохав Шафірова виклопотати йому відпустку зі служби, послаючись на хворобу. Прикинувшись хворим, — писав у своїй праці «Історія Росії в древніших времен» С. М. Соловйов, — Горленко подарував генералу Ренне декілька добрих коней і 300 ефимків.

Залишивши над полчанами в Гродно свого сина Андрія, він разом з Макієвським з'явився до гетьмана в Дубно. Там на словах вони повідомили гетьману докладніше і точніше про всі образи, які перетерпіли українські козаки від російських офіцерів. Горленко додав, що він навмисне прикинувся хворим, тому що боявся, щоб його з козками не послали в Пруссію і не стали б там учити козаків нового військового устрою.

Про ці чутки повідомляв гетьман і Іван Черний, що перебував при гетьманському племіннику Войнаровському також в Гродно. Він писав, що навіть бачив копію з царського указу про це.

Петро I не рахувався з військовим укладом України. Ходили також чутки, що цар зовсім хоче скасувати автономію Гетьманщини, щоб легше було нею управляти, говорилося, що він у своїх політичних комбінаціях готовий її відступити Польщі, навіть комусь із західноєвропейських князів, щоб тільки поправити свої справи на війні й придбати

Гетьман ІВАН МАЗЕПА.

Н. Петров у своїй «Історії України» зазначає, що в Москві виникали думки взагалі скасувати козацькі порядки і навіть віддати Україну князеві Манинському або англійському герцогові Мальборо.

А в цей час Карл XII розбив Августа, який у 1707 р. змушений був зректися польського престолу, і чим гірше ставали справи Москви, як писав історик Д. Дорошенко, то з більшою безцеремонністю поводився цар Петро з автономією України й використовував її сили й засоби для боротьби з шведами.

Як писала історик А. Полонська-Василенко, Україна опинилася між двох вогнів, і хто б із противників не переміг, український народ втрачав свою державу. В разі перемоги Петра I і Августа II — безперечно, Україну поділили б між Польщею і Московією. В разі перемоги Карла XII і Станіслава Лещинського — вся Україна, як союзник Москви, опинилася б під владою Польщі. В обох випадках годі було сподіватися, що вона збереже навіть автономію. Ситуація була трагічна і виходу з неї, здається, не було, якщо Україна залишатиметься в попередніх відносинах з Московією.

Все це примушувало козацьку старшину задумуватись над майбутнім України й шукати засобів, як урятувати свою автономію. Врешті, — як писав історик Д. Дорошенко, — запанувала думка, що перед неминучим, як тоді здавалось, розгромом Москви, треба рятувати рідний край, заздалегідь розірвавши з нею зв'язок, і шукати забезпечення самостійності України через союз із Швецією; це була та сама ідея, яку мав ще Богдан Хмельницький.

Тим часом на вимогу Петра I Мазепа змушений був прибути в Мінськ і перебувати там, поки російське військо не вийде із Гродно.

Повернувшись в Батурин, гетьман отримав звістку, що влітку цар приїде в Україну оглядати укріплення Києва, який вважався тоді найважливішим оборонним пунктом. Петро I прибув до Києва 4 липня 1706 р. Згідно його указу для організованої відсічі ворогові російське командування приступило до спорудження нових, а також посилення старих кріпосних укріплень на шляху можливого просування противника.

На протязі 1706—1708 рр. споруджувалась Києво-Печерська фортеця, яка являла собою систему земляних валів з редутами і бастионами, оточеними глибокими ровами і відповідала вимогам фортифікації того часу. В її будівництві, разом з іншими, приймали участь і козаки Придніпровського полку.

За розпорядженням Петра I Д. М. Голіцин повинен був зібрати в Києві запаси продовольства для 70-тисячної армії, фуражу для 55 тисяч коней на три місяці, а також заготувати провіант для гарнізону міста на два роки. На випадок прориву супротивника передбачалось підготувати Києво-Печерську фортецю до оборони, а війська відвести на лівий берег Дніпра, спорудити шанці і укріпитися на цих позиціях.

Основна мета уживаних заходів — не допустити супротивника на Лівобережжя.

Оборонні заходи здійснювались також в інших українських містах: значно посилювались фортеці Переяслава, Ніжина, Придуб, Полтави. Гетьмансько-страшинській адміністрації вводилось в обов'язок забезпечити російську армію продовольством, фуражем, а також кіньми і волами.

На українське козацьке військо покладалось ведення «малої війни» і оборона фортець. Весь тягар військових приготувань ліг на плечі народних мас. Виснажлива кровопролитна війна з Швецією поглинала великі матеріальні і людські ресурси.

Надто тяжкою здавалась для українців царська служба в той час, особливо при нещадній дисципліні, яку запроваджував Петро I. Це викликало масове невдоволення. Так в Києві, під час фортифікаційних робіт посилювалось сильне нарікання між козаками різних полків. На протязі цілих п'яти літніх місяців вони трудилися над будівництвом фортеці на власному утриманні. Російські офіцери грубо поводились з козаками, били їх, обрубували їм уха і чивили на дніми всілякі наруги. Бідні козаки переносили нестерпні труднощі, терпіли постійну турботу за свій дім, знаючи, що без них нікому збирати сіна і хлібів в робочу пору, і, крім того, перебували в постійному страху: росіяни в той час безперервно снували через українські землі то з рекрутами, то з запасами, забирали і знищували коней і домашню худобу, і самих навіть старшин наділяли побоями, гвалтували залишених вдома козацьких жінок і дочок.

Це обурило козацьку старшину і штовхало до дії. Із полковників миргородський Апостол і придубський Горленко виступили тоді перед гетьманом, заступаючись за козаків. Апостол сказав Мазепі: «Очі всього народу звернені на тебе, гетьмане. Цей народ вірить у тебе. Нехай Господь береже тебе перед смертю, щоб ти не залишив нас у цій неволі». А Горленко додав: «Як ми щодня молимося за спокій душі Хмельницького і звеличуємо його ім'я за те, що визволив Україну від лядського ярма, так і тепер: проклинаємо ми і діти наші, довік тебе і твої кості, коли ти нас за свого гетьманування після смерті своєї у такій неволі залишиш».

Старий гетьман, незважаючи на безпечність справи й на свою давню вірність Москві, не загався прилучитися до планів старшини і взяти на себе відповідальність, ставши на чолі справи

(Продовження на 8-й стор.).

Від Батурина до Полтави

Спочатку Мазепа налагодив зв'язки з союзником шведів польським королем Станіславом Лещинським. Листування та переговори з польським королем Станіславом Лещинським велися цілком таємно. Про них знали лише декілька найбільш близьких до гетьмана осіб з числа полковників та генеральної старшини. Петро І нічого не підозрював. Він, як і раніше, довіряв гетьманові. На смерть були покарані навіть генеральний суддя В. Кочубей та полтавський полковник І. І. Іскра, які надіслали листа царю з доносом на гетьмана.

Поступово налагоджувались контакти також з шведським королем. Але І. Мазепа, побоюючись викриття свого наміру, діяв надзвичайно обережно.

В кінці 1707 р. шведська армія наблизилась до білоруських земель, а на початку 1708 р. захопила Гродно. Командування шведської армії мало намір продовжити похід на Москву через Смоленськ — Можайськ. Проте на цьому шляху їм довелося б подолати сильні оборонні рубежі, вздовж численних річок з заболоченими долинами, а потім просуватися через пусті поселення, задалегідь залишені населенням. Відсутність зв'язку з корпусом генерала Левенгаупта (16 тисяч чоловік і великий обоз з 8 тисяч возів з продовольством, артилерією і боеприпасами) також сковував дії шведської армії. Через це Карл XII змушений був змінити план походу на Москву, обравши обхідний шлях — через Україну.

Це зовсім не входило в плани Мазепи та його прихильників. І хоч Мазепа вже був у змові з Карлом, але сподівався, що він піде просто на Москву, і що там вирішиться вся справа, що Україна уникне війни і руйні на своїй території і, коли Москву поб'ють, оповістись себе знову вільною незалежною державою в союзі з Швецією. На час походу Карла на Україну козацьке військо було розкидане не-

ликими загонами по всіх уездах і почасти за межами України. На той час з 10 українських полків лише три були в Україні — Миргородський, Лубенський та Придубський. Полтавський був ще на Дону, Київський та Гадяцький — на Правобережній Україні — для допомоги польським союзникам Москви, а 4 полки — Стародубський, Чернігівський, Ніжинський та Черняхівський — в Білорусі, в розпорядженні московських командирів. Залишалися ще 3 компанійські та 4 сердюцькі полки.

Коли Мазепа довідався, що Карл іде просто на Україну, то як переказують сучасники, з його уст вирвалися слова страху й відчаю, він заявив своїм довіреним людям, що марш Карла на Україну приведе за собою появу на українській території цілої царської армії й погубить усю справу. Мазепа опинився між двома вогнями, з одного боку наближалася московська армія, й її начальник кликав Мазепу скоріше до себе з другого боку наближалася шведи. Кожен день зводив миг викликати серед московської сторони підозріння, і щоб цього уникнути, Мазепа змушений був взяти безпосередню участь у подіях. Коли ж московський авангард був усього в двох-трьох днях переходу від гетьманської столиці Батурина, й коли далі баритися було вже неможливо, Мазепа залишив частину своїх сил, близько 10000 людей під проводом полковника Чечеля й гарматного осавула Кенігсека (німця родом) у Батурині й звелів їм не пускати до себе москалів, а сам з генеральною старшиною, декількома полковниками і 4000 козаків 24 жовтня 1708 р. виїхав на північ. Серед них був і придубський полковник Д. Горленко з частиною своїх козаків. Тільки коли козаки переправилися через Десну, старий гетьман урочисто об'явив їм, що веде їх не проти шведів, а проти москалів.

(Далі буде).

Юрій Андрійович Коваленко

(З поетичного зошита художника й поета)

КАРТОПЛЯ

Дуже смачна картопля
Печена в багатті
У голому полі
Під вітром.

Дуже смачна картопля
Смажена на сковороді
В затишній хаті
Під заметіль.

Збираються друзі,
Муркоче кіт,
Дуже смачна,
Духмяна

Дуже смачна картопля,
Коли у світі війна,
Батьки на фронті
В окопах або загиніли.
Дуже смачна картопля,
Коли її нема

1961 рік, Одеса

В Сухий Яроч давно колись
Ловити рибу ми ходили.
Був волочок у нас смішний —
З німецького трофейного матраца
(Він розповзатись у воді почав)

А степове озерце, що дримало
В післяобідню сонну пору,
Було розбуркане зненацька
І мружилось собі на сонці.
Зливоване прихлудом розбишак

Ми вздовж і впоперек озерце
Зв'язано так перебродили
І горді були надміру,
Коли карасик попадався,
Чи пліточка якась біліла

А золоті краплини часу

Все падали і падали на землю,
Видзвонюючи гімни дню.

1962 рік.

Дорога, кажуть, починає від порога,
І кожен крок — це наступ

на незнане.
Отже, ходім. До біса остороги,
Хай буде ранок сонця і туману,
Хай буде граги дощ мінорні п'єси,
Хай громовиця в небесах натхнева,
Хай хмари чорними биками на арені

не даремно
Ми знайдемо фантазій плеса
І форми, лінії і фарби веселі,
Яких не знали ані бог, ні геній

1965 рік, Ленінград.

НАША АДРЕСА:

261308, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 32.
Приватний музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони 3-00-00, 3-10-02.

Редактор Л. М. КАРПЕНКО.
Газета публікується і друкується в Придубській міській друкарні, 261308, м. Прилуки, вул. Ядринцева, 47.
Оформити друку. Обсяг і друку. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1118. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧР № 070 від 27.XI.1992 р.

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І ПРАСМАРЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 7 (23)

ЛИПЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

СЕРПЕНЬ

Пригоже літечко спливає і на порозі хмуриться осінь, вона вже не за горами. Прохолоднішими й довгими стають ночі, тривалішими й холоднішими — роси, над річкою ранками й вечорами стеляться сиві тумани. На полях, по стерні, гордовито походжають чорногузи, подекуди збираючись у великі табуни.

Ще у розпалі жнива, ще треба дати лад картоплі, бурякам, курудзі, ще багато невідкладних хліборобських справ і тому люди надіються на погоду осінь. Вони примічали, що теплим буде наступний вересень, а може й жовтень, тоді, коли серпень грозивий, коли багато павутиння і воно стелиться по траві, коли на горобині мало ягід, а дикі гуси і шпаки не поспішають відлітати у теплі краї.

Багато цікавого й по-якшало можна дізнатися, гортаючи народний календар серпня.

1 серпня. Мокрини. (Пресвятої Макрини).

За цим днем визначали, якою буде осінь: якщо зранку йтиме дощ — осінь теж почнеться дощами. Якщо дощ опівдні — дощова буде середина осені, а задощить надвечір, буде з дощами кінець осені. Примітали й таке, дощ на Мокрини застерігав: наступного року буде мокре літо і добре вродять жита.

2 серпня. Іллі. (Святого Іллі Пророка). Ілля — один із найкращих

биміших святих у народі. Його вважали охоронцем врожаю, розпорядником дощів і злив, покровителем грому та блискавок, називали Іллею-Громовержцем. До Іллі найобачніші господарі намагалися закінчити жнива і під грозу казали дітям, що то святий Ілля на полі копи лічить і гнівається, посилаючи громи і блискавки на лінєвих і недбайливих. Микола Маркевич, вивчаючи старовинні звичаї наших земляків-прилучан, записав у 1850 році: «До 20 липня (2 серпня) багато хто вважає грихом їсти картоплю. Після Іллі не купаються. До Іллі хмари ходять за вітром, після Іллі — проти вітру. Перестають кусатись комарі. Рої бджіл, що вилетіли після Іллі, не надійні, пасічники гонять геть чужий рій, що залетів до них після Іллі.

Коли грим гримить, це Ілля по небесному мосту в колісниці їздить. Коли грим запалить хату, її потрібно гасити не водою, а молоком або сироваткою.

В липні бувають сильні грози, липневі й серпневі грозіві ночі називають ще горобиними, бо грим і блискавка не дають спати й горобцям...»

Крім горобиних ночей у ці дні буває ще одне загадкове й красиве явище природи — зорепад «якщо зірка падає і згорає, не долетівши до землі — це

відьма підхопила її і сховала в глечик».

6 серпня. Бориса і Гліба. (Мучеників Бориса і Гліба).

До цього дня, повсюди в Україні досягали всі хліба: «Прийшов Борис і Гліб — достиг у полі хліб»; «На Бориса і Гліба берися до хліба»; «Борис і Гліб сіють ранній хліб».

А ще у цей день починали збирати гриби.

7 серпня. Анни-холодниць. (Успення святої Анни).

За цим днем прогнозували погоду на всю зиму: яка погода до обіду — така зима до грудня, а яка після обіду, така буде після грудня. Якщо ранок холодний, то й зима буде суворо й морозяна, а коли йде дощ — часто виладатимуть сніги.

9 серпня. Пантелеймона-Паликопа. (Великомученика Пантелеймона).

Микола Маркевич загадує: «Пантелеймон у нас носить ім'я «Паликопа». Якщо хто возить копи з поля на тік у день Пантелеймона, то ризикує, що за таку неповагу до святого згорять у нього копи, а іноді й дворище «спалить Паликопа». Якщо у цей день сталася пожежа, то загасити її можна тільки

після того, як тричі обійти навколо хати чи току з іконою святого Пантелеймона-мученика.

14 серпня. Маковія і Першого Спаса. (Походження Чесного Хреста Господнього)

Колись у цей день освячували криниці, щоб холодною і смачною була вода. На Маковія в церквах відправляють пообідню службу Богу, святять мак, волоски й чорнобривці. З освячених квітів роблять відвар і купають у ньому дітей, щоб не хворіли, а маківки клали під подушку, щоб спокійно і міцно спали.

З Маковія починається найноротший двотижневий успенський піст — Спасівка. Господині пенкли з пшеничного тіста коржі «шуклики», потім їх ламали на шатки й змішували у великій мисці з медовою ситєю і товченим маком. Пенкли також пирижки з маком, коржики-маківники.

З цього дня починають відлітати у вирій ранні птахи.

19 серпня. Спас Великий. (Преображення Господнє).

Одне з найбільших річних християнських і хліборобських свят, його ще в народі називали святом урожаю. Звернемося знову до нашого історика Миколи Маркевича, до його записів 1850 року.

(Закінчення на 2-й стор.).

СЕРПЕНЬ

«У день Преображення Господнього, тобто на Спаса, дозрівають яблука й груші-спасівки. Їх зривають і несуть до церкви для освячення, разом з порізаним шматками медом — стільниками.

До цього часу закінчуються жнива. У день завершення жнив буває сільське свято — обжинки. Жниці ходять по ниві, збирають випадково залишені, не пов'язані у снопи стебла жита, співають пісні й плетуть із жита вінок. Одна з обраних дівчат одягає його собі на голову і потім всі гуртом йдуть з піснями до панського двору. Пан приймає вінок, вішає його під образами, а дівчат пригощає. Іноді обжинки святкуються великим обідом, бочкою горілки, посеред панського двору для всього села. А вінок зберігають до наступного року.

на друге літо, близько 6 (19) серпня, з нього вимолочують зерно, сіють на новому лані. А наші жниці співають:

Ой чие ж то поле
Зажовтіло стоя?
Іванове поле
Зажовтіло стоя,
Женці молодії,
Серпи Золотії.

Ой чие ж то поле
Задрімало стоя?
То Грицеве поле
Задрімало стоя,
Женці всі старії,
Серпи всі сталнії.

А ми своєму пану
Ізробили славу:
Житечко пожали,
В снопи пов'язали,
У копи поклали.

А ми своєму пану
Ізробили славу:

Ой паночку наш,
Обжиночків час.

Про день Спаса говорить народне прислів'я: «прийшов Спас, — тримай рукавички про запас».

28 серпня.
Успення
і перша Пречиста.

(Успення Пресвятої Богородиці).

У цю пору повністю закінчували жнивувати, натомість розпочинали сівбу озимини. Колись хлібороби говорили: сій жито за три дні до Успення і три після нього. У давні часи осіння сівба проходила досить урочисто: хлібороби особливо ретельно готували насіння, зняряддя, одягали чистий одяг. А ось голитися у цей день не годилося: «поголюся, як об-

стюсь». Перед першим засівом казали: «Роди, Боже, і благослови!»

Після Успення вже починається «молоде» бабине літо. Якщо в цю пору гарна погода, то в «старе» бабине літо, після 11 вересня, передбачалася негода.

29 серпня. Третій Спас.
(Нерукотворного Образа Ісуса Христа)

У цей день, який ще в народі називали післясвятом Успення, починався відліт дастівок у теплі краї. На третього Спаса колись випікали з нового врожаю хліб, пірижки, печиво, пригощали ними родичів і сусідів, похваляючись добрим врожаєм. Як що цього дня починали відлітати журавлі — чекали ранньої зими. Люди говорили: «Післяуспення прийшло — сонце на осінь пішло».

Георгій ГАЙДАЙ.

Від Батурина до Полтави

(Закінчення. Початок у № 6 за 1994 рік).

28 жовтня 1708 р. Мазепу прийняв Карл XII. Залишається незрозумілим, як пише Н. Полонська-Василенко, — чому Карл XII не прийняв Мазепу як тільки він приїхав? Чому не вислав негайно війська на оборону Батурина, коли ще була можливість випередити Петра?

Ці питання залишаються нез'ясованими в шведській і в українській історіографії. Можливо, що король з самого початку був розчарований: він сподівався, що Мазепа прибуде з більшою кількістю людей.

Справа ускладнювалась тим, що стиснутий з усіх боків, Мазепа не міг своєчасно підготувати серед українського населення громадської думки: після закликів боротися з шведами, не тільки селяни, а навіть старшини не знали, що шведи прийшли не як вороги, а як «визволителі».

А в цей час оборонці Батурина готувалися вірно виконати наказ свого гетьмана. Серед його захисників були й козаки Прилуцького полку на чолі з наказним полковником І. Носом. Батурин був сильно укріпленим містом із дуже численною артилерією. У ньому був великий запас бойових припасів. І коли Меншиков із передовими московськими силами наблизився до Батурина, його зустріли гарматними пострілами.

Цар Петро дуже скоро довідався про відхід від нього Мазепи. Велике було здивування й перелом царя, але він скоро оговтався в новій ситуації, як і взагалі умів не втрачати присутності духу в найкритичніші моменти. З блискавичною швидкістю, — пише історик Д. Дорошенко, — приймає він одне за другим важливі рішення. Він видає універсал до всього українського народу, оповіщає Мазепу зрадником, обвинувачує його в тому, що він хоче віддати Україну в польську неволю й вистомить

обернути українців у католицьку віру; він закликає український народ залишатися йому вірним і обіцяє такі вольності, яких мовляв, «не має ні один народ у світі». Далі він наказує козацькій старшині з'їхатися у Глухові, щоб обрати собі нового гетьмана. З другого боку він дає Меншикову наказ штурмувати Батурин.

Проте штурм Батурина був відбитий. Маючи численний гарнізон, значну кількість артилерії, запаси пороху і харчів, Батурин міг триматися довгий час, поки не підійшли б на допомогу шведи. Після невдалих спроб здобути місто, Меншиков наказав відступити і перейти ріку Сейм для зворотного походу. Але знайшовся серед оборонців Батурина зрадник, який показав москалям таємний підземний хід. Цим зрадником виявився наказний прилуцький полковник Ніс. Як писав автор «Історії Русів», полковник прилуцький Ніс, що був у місті під наглядом сердюків, вислав уночі з міста старшину свого, на прізвище Соломаха, і звелів йому, наздогнавши Меншикова, сказати, щоб він приступив до міста перед світанком і напав на вказане тим старшиною місце, де розташований був полк Прилуцький, і сам полковник сидітиме на гарматі, закутий ланцюгами, немовби арештант, а військо його лежатиме ницьма біля валу; і це буде знак, щоб милувати тих зрадників під час штурму. Меншиков, звірившись на полковника та його старшину, приступив до міста і ввійшов тихцем до нього на світанку і, коли сердюки з нагоди учорашньої їхньої перемоги повпивалися і були в глибокому сні, напав він з усім військом на сонних і на тих, що прочуїювались, без оборони рубав і колов без жодного милосердя, а значніших із них одного з одним перев'язав. Позбувшись таким чином сердюків, Меншиков ударив на міцан беззбройних, що були в своїх домах і зовсім у задумав Мазепиних участі не брали, вибив усіх їх до ноги, не милувачи ні статі, ні віку, ні самих мо-

лочних немовлят. Після того пішло грабування міста військами, а їхні начальники та кати тим часом парали перев'язаних серцючих старшин та цивільних урядників. Трагедію Батуринську Меншиков завершив пожежою, піддавши місто вогню. Тіла побитих християн та немовлят було залишено на вулицях і поза містом. Меншиков, поспішаючи з відступом, полишив їх на поталу птицям небесним і звірам земним, а сам обтяжений незліченними коштовностями та скарбами міськими і національними і забравши 315 гармат, одійшов від міста і, переходячи околиці міські, палив і руйнував усе, що траплялося йому на дорозі, обертаючи житла людські на пуста.

Трагедія Батурина. — писала Н. Полонська — Василенко. — була тільки початком довгого ряду трагедій, що їх перенесла Україна. Терор охопив всю країну. Почалися слідства й жорстокі кари на всіх, хто був причетний чи запідозрений у причетності до справи Мазепи. Жах ширився по містах і селах, населення яких поспішало засвідчити перед московським урядом свою лояльність: Прилуки, Лубни, Лохвиця, сотні Лубенського, Миргородського, Прилуцького полків. Петро очоче приймав численні доноси. Прихильників Мазепи чекали кари, заслання, конфіскація майна, яка поширювалася і на їх родичів. Глибока деморалізація охопила Україну, де кожний тремтів за своє життя, за життя кривних. А тих, хто робив доноси, нагороджувано чинами, маєтками, конфіскованими у жертв. Так у жалованій грамоті Петра I від 14 листопада, — пише наш земляк Д. О. Шкоропад у історичному нарисі «Прилуччина» — «Полковнику прилуцькому Івану Носу на чин полковничий» сказано, що І. Я. Ніс після здобуття Батурина був «звільнений і посланий в Прилуки, де також... показав свою вірну службу». Що ж це за «вірна служба», яку І. Ніс «показав» в Прилуках? Можна припустити, що І. Ніс, проїхавши по укріплених містечках Прилуцького полку, сприяв складанню і відправці чоловічих листів Петру I. В цих листах козакі і посполиті, старшина і духовенство заявили про свою непричетність до гетьманських задумів. Лист Петру I від імені полкової сотні підписала, по суті, уся полкова старшина: обозний, суддя, осавул, хорунжий, городовий отаман. З Прилук лист відправлено 5 листопада 1708 р. Відомі аналогічні листи також з Ічні, Варви і Срібного.

Негайно після переходу Мазепи до шведів розпочато підготовку до обрання нового гетьмана. 6 листопада 1708 р. у Глухові гетьманом було обрано стародубського полковника Івана Скоропадського.

З Глухова цар розіслав два маніфести до українського народу. У одному цар улещував українців, щоб не йняли віри маніфестам та універсалам Карла та Мазепи, бо, мовляв, на всьому світі нема жодного народу, котрому так легко і вільно живеться, як українцям під московською рукою; у другому, — явився М. Аркас у своїй книзі «Історія України — Руси». — цар обіцяв нікого не карати за те, що не повідомили уряд про задум Мазепи перейти до шведів; цар закликав, щоб не боялися вертатись у свою маєтність і займати ті самі посади, що й до того. А якщо через місяць од цього хто не вернеться, то він буде того вважати за зрадника і у тих одбратимуть уряди, а жінок і дітей посилатимуть на заслання.

Мазепа з свого боку, розіслав універсали; у них він поясняв причини, з яких він одступився від Москви. Полковники, які також перейшли на сторону Карла XII, і з свого боку розсилали універсали та підбивали в них українців стояти за Мазепу і не слухати маніфестів царя.

Тим часом Карл рушив з Десни і 18 листопада прибув у Ромни. Шведська армія розташувалася від Ромен і Гадяча до Лохвиці і Прилук на відстані десяти і дванадцяти миль навколо. Не підготовлене заздалегідь населення зустрічало шведське військо здебільшого вороже.

Зима 1708 — 1709 рр. була надзвичайно суворою, й шведи, дарма що вони, як діти півночі, не так боялись холоду, понесли тяжкі втрати від морозів. Кілька тисяч людей загинуло й цим зменшило і без того вже ослаблену шведську армію. Тероризована москалями Україна держалася пасивно. Єдина поміч, яку Карл досі мав від свого українського союзника, це кілька тисяч козаків, яких привів із собою Мазепа. А ще ранньою весною 1709 р. на бік шведів перейшло і Запоріжжя. В час гетьманування Мазепи запорожці перебували до нього в опозиції. Але коли настав рішучий момент, вони пішли за гетьманом. Звичайно, значну роль у цьому відіграв кошовий отаман Костянтин Гордієнко, великий український патріот і ворог Москви. Вже восени 1708 р. запорожці заявили про свою солідарність із гетьманом. Цар Петро поспішив вислати на Січ великі гроші, щоб підкупити запорізьку старшину, але з цього нічого не вийшло, і вже в березні 1709 р. кошовий Гордієнко привів до головної шведської квартири 8000 запорожців.

Але приєднання запорожців було останнім успіхом шведів на Україні.

З половини грудня відновились військові дії між росіянами і шведами, які для останніх не завжди були вдалим.

В другій половині грудня шведи втратили Ромни і Карл XII змушений був перенести свою штаб-квартиру до Зінькова. Не мав позитивних наслідків для шведів їхній похід в Слобідську Україну. В той час, коли Карл XII здійснював цей похід, позаду нього, в Гетьманщині, росіяни брали гору. В січні 1709 р. князь Г. Долгорукий, який перебував у Ніжині, послав генерал-майора Гінтера взяти Прилуки. Шведи, які зайняли місто з кінця листопада, пішли з нього, не дочекавшись приходу росіян, а з ними разом вихали деякі сім'ї тих осіб, які приєдналися до Мазепи. Гінтер зайняв Прилуки, настановив там коменданта і надіслав до царя складений ним опис міста. З цього опису ми дізнаємося, що в Прилуках був тоді досить великий замок, місто з високим валом і ровом навколо нього, проте вал потребував в деяких місцях полагодження. Прилуки страждали недовіком води, тому що в замку не було жодного колодезя, і генерал Гінтер наказав туди навозити льоду «дабы в самой последней нужде можно оный вместо воды употреблять». Слідом за Гінтером з'явився новопризначений царем прилуцький полковник Ніс, зустрінувий підлеглим з покірністю, і сразу розпорядився про збір і доставку в Прилуки провіанту. 22 січня князь Долгорукий з Ніжина послав до Прилук солдатський Ямбургський полк з гарматами, наказавши командирові Вестову триматися в Прилуках до останнього.

Весною 1709 р. за наказом Петра I було зруйновано Запорізьку Січ і фортецю Переволочну. При здобутті Січі й Переволочни повторилися й страхотня Батурина: всіх козаків і загалом усе населення, яке попало в руки москалів було замордовано. Ганебну роль в захопленні і зруйнуванні Запорозької Січі зіграв майбутній прилуцький полковник Г. Галаган.

На початку травня шведська армія посунулася далі на південь до лінії Ворскли й тут облягла фортецю Полтаву. Як гадають найновіші шведські дослідники, метою Карла було за всяку ціну втягти московську армію в генеральний бій. Важливо було завдати рішучого удару і знищити головні сили ворога. В даному разі це було настільки важливо, що в разі успіху зараз же могли з'явитися нові союзники: виступили б проти царя татари й турки, та й сама Україна, після того як її залишили б москалі, могла вся приєднатися до шведів.

Ці міркування, на думку шведських істориків, і привели Карла до плану через облогу Полтави приграти московську армію і змусити її до рішучого

(Закінчення на 4-й стор.).

Від Батурина до Полтави

бою. Цей бій дійсно стався 27 червня 1709 року, один із найважливіших своїми наслідками не лише для Росії і Швеції, але й для всієї Європи.

Полтавську битву шведи програли. Було їх майже вдвоє менше від росіян, менше й артилерії, навіть у кілька разів. Фатальну роль в історії походу Карла XII на Україну відіграв і Левенгаупт, програвши бій під Лисною ще у вересні 1708 року, чим по суті була вирішена доля походу.

Карл XII і Мазепа з своїми однодумцями, серед яких був і прилучський полковник Д. Горленко, змушені були тікати у турецькі володіння.

Величезна література присвячена Полтавській катастрофі. Російські, українські, а потім і шведські історики писали і пишуть про цю подію, по-

різному її висвітлюючи. Але, — як пише Н. Поломська-Василенко, — безперечно одне: вона покляла межу в історії Московської та Української держав. Для України це була колосальна катастрофа. Визвольні плани її були зруйновані.

Україна перша і на довгі часи відчула наслідки Карлової невдачі. Над вісьмома поколіннями навис тягар панування, якого вже ніщо не могло стримати.

А все ж Полтава показала Європі, що Україна, як це сказав Вольтер: прямувала до свободи і хотіла стати незалежною від Московщини, так само як хотіла стати незалежною від Польщі після битви під Жовтими Водами. Мазепа з своїми однодумцями кинув на цілий світ гасло, яке так геніально сформулював той же Вольтер: «Україна завжди прагнула бути вільною».

Анатолій РИЖЕНКО.

Театр — у перекладі з грецької означає місце для видовищ, це рід мистецтва, який відображає дійсність у художніх сценічних образах. Як і інші види мистецтва, театральне мистецтво є формою суспільної свідомості, засобом ідейного і естетичного виховання людей.

Мистецтво театру зародилось ще в стародавні часи. Його елементи є в трудових і релігійних обрядах, іграх, пізніше в творчості мандрівних акторів, жонглерів, менажстрів і трубадурів у Франції, скоморохів у Київській Русі і інш. З'явилися і своєрідні національні театральні системи, в яких безпосереднє відображення життєвих явищ поєднувалось з умовним застосуванням масок, особливих костюмів та гримування.

Український театр бере початок з народних обрядів, трудових пісень, ігор. Корінням своїм народні ігри, хороводи, веснянки, весільні та похоронні обряди сягають у сиву давнину. Відповідними рухами, жестами, учасники хороводу ілюстрували або імітували трудові процеси, джерела театральності крилися в праці і побуті. Протягом віків народні ігри шліфувалися, слово, діалог і пісня доповнювались новими засобами театральної виразності. Наприкінці XVI ст. починається процес підкорення православних церков України і Білорусії Римському папі. Проте процес католізації наштовхується

Театральне мистецтво

на рішучу відсіч народу. В багатьох містах міщани, козаки та цехові ремісники утворюють братство. Братства відкривають свої школи, друкарні. Навколо братств згуртовуються прогресивні діячі культури. В середовищі студентів та викладачів зароджуються нові віршові та драматичні жанри. І у другій половині XVII ст. на Україні виникає шкільний театр. Українська шкільна драма починає культиватися у стінах Києво-Могилянської колегії. Ще на початку XVII ст. в колегії починають влаштовуватися театральні дійства. Тут поступово формується власне театр з акторами, сценою, костюмами. Зародившись у стінах шкіл, театральні дійства стали користуватися широкою популярністю. Несли їх у народ мандрівні студенти або як їх ще називали «мандрівні дяки» або «вертепники». Студенти самі готували інтермедії, розучували канти і виготовляли все необхідне для вертепу. Вертеп — це старовинний театр на Україні, вертепна драма довгий час була найпримітивнішим і найцікавішим явищем серед явищ українського театру. Вертеп виник у XVII, поширився у XVIII—XIX ст., являє собою поєднання усної релігійної різдвяної драми і святкової гри, елементів усної народної творчості.

Перша документальна згадка про нього належить до 1667 року. Вистава відбувається у спеціальній скринці, яка зовнішнім виглядом схожа на двоповерховий будиночок, на своєрідну двоюрисну сцену, де дійові особи ляльки (селяни, козаки, москалі, ляхи, тощо). Персонажі вертепу — цікаві соціально-побутові типи розмовляли українською мовою, були вдягнуті в національні костюми. На ярмарках, біля церков, на майдані — глядачі з захопленням сприймали нехитру студентську гру звільнену від академічної книжності.

Саме з такого вертепу і починається наше театральне мистецтво Прилуччини. Серед найвідоміших варіантів української вертепної драми — наш Сокиринський або Галаганівський вертеп відноситься до когорти найстаріших в Україні, датується він 1770 роком, коли бурсаки Київські донесли до Сокириньць, колишнього Прилучького повіту на Полтавщині текст вертепу і нот. Цей вертеп належав прадідові Григорія Павловича Галагана, поміщика села Сокириньць. Вертеп складався з 36 ляльок. Вистави відбувались щорічно на новорічні свята. Головним артистом і керівником був селянин Фесенко, він вміло і майстерно змішовав голоси

лялькам-маронеткам. Головними героями вертепної драми були Запорожець, Баба, Дід, Солдат, Смерть і інш. Захоплення глядачів, особливо селян було невимовним, задоволення підслювалось узгодженим співом прекрасного галаганівського хору селян, який виконував не тільки богослужбні п'єси, а й народні, по вибору великого цинителя і знавця, хазяїна Григорія Павловича Галагана. Крім хору у вертепному, дійстві приймав участь і скрипач, виконував для великого задоволення глядачів різні плачевні мотиви.

Наприкінці XVIII — початку XIX ст. Україна була феодально-кріпосницькою державою. Кріпаки мусили задовольняти усі потреби поміщика: обробляти землю, бути музикантами, портретистами, акторами і т. п. Руками кріпаків споруджувались розкішні палаци з театральними сценами, на яких виступали вокальні та інструментальні «капелі» з тих же кріпаків. Кріпацькі хори, капелі, оркестри, тетари були в багатьох дворянських маєтках. Репертуар театрів був різноманітний — від вистав вертепу до постановки опер, балетів, п'єс на міфологічні сюжети, водевіля та комедій. Сценічна освіта акторів-кріпаків стояла значно вище, ніж у приватних мандрівних

Скринька Сокиринського вертецу.

групах, ось чому акторів-пріпаків охоче брали до складу приватних труп. На той час у маєтках поміщиків, що мали свій театр існували навіть спеціальні балетні трупи і музичні школи. Така школа була і в Качанівці. В цій школі готувались актриси для ролей коханок і одалісок. Кріпацький театр на Україні відіграв певну позитивну роль. На його сцені з'явилися актори, які потім часто прикрашали не тільки периферійні, а й столичні театри. Кріпацький театр дав значний поштовх розвитку приватної антрепризи, приватному будівництву театральних приміщень та їх обладнанню.

У кінці XIX ст. починає набирати розвитку аматорський рух, утворюється аматорський театр, який слідував на прогресивні традиції минулого і розвивав реалістичні принципи, був тим плідним ґрунтом, на якому визрівало українське сценічне мистецтво. Так, в нашому місті в цей період діяло 2 приватні театри («інтимний» театр і єврейський). Кожен з них мав свою власну трупу, на їх сценах ставились простенькі п'єски, які не мали ніякого соціального значення. В театрах, які взагалі знаходились в будинках поміщиків і купців виступали не тільки міські трупи, а Прилуки з гастроліями

приїжджали артисти, як з зарубіжних країн, так і з Росії. Найбільш пристосованим до драматичних і музичних вистав був «інтимний» театр, який знаходився в будинку Буклера по вулиці Переяславській, це театр з залом на 300 місць і оркестровою ямою, але не зовсім пристосований до концертів, він повністю поглинає вібрацію голосу і ріало. Потрібно було будувати нове приміщення міського театру, в якому можна було б ставити драматичні і комічні твори, балет, проводити різні концерти інструментальної і духової музики. На кінці XIX століття міський дрібний торговець Бродський вирішив побудувати приміщення театру на власні кошти і попросив компаньйоном до себе власника цегельного заводу Штондю, але щоб закінчити це будівництво у нього не вистачило грошей і будівництво театру зупинилося на деякий час, та театральне життя продовжувалося.

На такій аматорській сцені робить свої перші кроки у велике мистецтво молода вчителька роменської школи, уродженка с. Срібного — Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська — неперевершена виконавиця ролей літніх жінок. Ця актриса зіграла понад 130 ролей, з 1885—1892 роки виступала в групі М. Кропивницького,

визніше в трупах Садовського, Гайдамаки, Сагатовського та інш. З 1918—20 років — актриса народного театру в Києві під керівництвом П. Саксаганського. Після Жовтневої соціалістичної революції мистецтво театру набуває більш новітнього характеру.

У 1918 році до міста Прилук приїхала актриса трупи Садовського — Євгенія Петрівна Базилевська, яка організовує в місті українську трупу з молодих акторів-аматорів, повертається до міста і бувший актор-професіонал Ярошенко Іван Микитович, який створює при школі на Кустівцях художню самодіяльність.

Трохи пізніше до міста приїхала група артистів на чолі з відомим на той час різнохарактерним актором і здібним режисером трупи Суходольського Пилипом Олексійовичем Хмарою. Зібравши всіх місцевих акторів, він утворює в місті народний театр. Враховуючи великий акторський склад трупи (більш як 60 чоловік), її національний склад (російські і українські актори), ставили вистави через день: день російські — день українські. Вже у 1920 р. Хмара розділив театр на 2 частини і організовує в місті молодий український державний театр, куди крім відомих акторів т. як Базилевська Є. П., Коханівська, Шиленко, Костяна, Чаловська ввійшла і талановита молоддь. Саме з такого аматорського театру починає свою театральну діяльність і уродженець нашого міста, з 1970 р. народний артист УРСР, Микола Федорович Яковченко, який у 1920—1927 р. працював в театрах Сімферополя, Чернігова, Черкас, Харкова, з 1927 р. грав в Київському українському драматичному театрі ім. І. Франка. Серед ролей — Микола «Наталка-Полтавка» Котляревського; Бублик, Довгоносик «Платон Кречет», «В степах України» Корнійчука, знімався також у кінофільмах «За двома зайцями», «Вночі под Рождество», «Максим Пєрепєлиця». Починає свою театральну діяльність, як актор і молодий учасник художньої самодіяльності

Кустівського сільського будинку культури Іван Кузьмич Бровченко. Театр перестав діяти вже у 1922 році, а у 1923 році в Прилуках був заснований об'єднаний робітничий клуб ім. Паризької Комуні і існував до 1926 року, а потім реорганізований. При клубі була українська драматична студія, яка діяла за скороченою програмою муздрамінституту. На базі цієї студії і театру був заснований Прилуцький робітничо-селянський театр.

Ось як згадує про перші дні роботи театру його організатор І. К. Бровченко.

«16 вересня 1936 року заліз у гнилий театр і почав діяти. Початок був казковий, без вікон, без дверей, повна хата людей. Акторів набралось багато, переважно з молоді, вихованці з малоросіяниці не ввійшли в такого типу театр і глузували на чім світ стоїть. Але не зважаючи на всі суб'єктивні і об'єктивні причини, театр почав працювати. Крім щоденних, щовечірніх вистав проводилося і виховна робота. Після цього постановка по спілкових клубах, а далі виїзди на округу. Грошової допомоги на устаткування театру не було. На власні кошти закуповували вбрання, перуки, декорації. До репертуару ввійшли такі твори, як «Родина Щіткарів», «Господина Заїзду», «Батальон мертвих» та «Підземна Галичина». Поряд з «інтимним» театром, клубом РСТ у 1920—1930 роках в місті визначну роль у культурному житті грали клуб спілки кустарів і махоркової фабрики.

Клуб кустарів знаходився на місці теперішнього готелю. В ньому крім систематичних лекцій і роботи різних гуртків, також існував драматичний колектив, яким керував майже на професійному рівні син кравця, талановитий любитель З. Нухман. Він же, в основному, був і виконавцем головних ролей. Цей колектив складався з акторів бувшого єврейського театру і ставив п'єси єврейською мовою. У його репертуарі була

(Закінчення на 6-й стор.).

Театральне мистецтво

уся основна класика єврейської драматургії того часу (Гольдораден, Шолом Алейхем і інш.). Клуб махоркової фабрики мистився у приміщенні хоральної синагоги (будинок колишнього кінотеатру). Замість двох кінозалів, тут був один зал глядачів з прекрасно обладнаною сценою, на якій виступали як драмколективи цього клубу так і інші самодіяльні колективи міста. Прем'єри і спектаклі у цих клубах, як правило,

відкриття театру приїжджала група Правобережного театру України. У 1930-х роках, до її складу входили актори Х. Буйний, Ласкавий, Шан-Гірей, Костін, Жаткевич та інші. В репертуарі була українська, російська, зарубіжна класика. Це такі твори: «Пошились у дурні», «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «За двома зайцями» М. Старицького, «97» П. Куліша, «Таміла» Зо-

го окупантами театрального господарства, взяв шефство над місцевими шпиталлями і художньою самодіяльністю учбових закладів, виступав з виставами перед військовими частинами, які проходили через місто. Після війни, до театру повернулись як керівники, так і більша частина його артистів. Театр працював і жив своїм життям. В 50-х роках на його сцені грали вже відомі актори і моло-

го. «Наталка Полтавка» Котляревського та інші. Свої вистави художній колектив ставив не тільки в місті, а й на селі, з гастрольними виїздами до інших районів Чернігівщини. У 70-х роках режисером театру стає Коновалова Н. Н., в репертуар колективу входять п'єси «Женитьба Бальзаминової», «Жених и невеста», «Бурные дни Горунского», уривки з спектаклів. У 1982 році Прилуцький театр здобув звання народного самодіяльного театру. З 1984 року його художнім керівником, режисером стає закохана у свою справу людина Моргунов В. В. Акторська група складається з 32 чоловік, 2 актори-професіонали Моргунов В. В. і Єфіменко В. П., інші — робітнича молодь та інтелігенція. Репертуар був значно оновлений. За 10 років було поставлено 17 спектаклів найбільш відомі серед них «Божественная комедия» і Штока, «Нельская башня» О. Дюма, «Гнездо глухаря» В. Розова, «Ешелон» М. Рождина та інші. На обласному огляді театрального мистецтва Прилуцький народний самодіяльний театр зайняв 2 місце. Театральне сценічне мистецтво процвітає не тільки в місті, відомі своїми спектаклями самодіяльні драматичні колективи в селах Зарав майже в кожному селі на Прилуччині є свій будинок культури. І майже в кожному є драматичний гурток з акторами-любителями, селянами і учнями — цей своєрідний театр в мініатюрі. Серед таких колективів найбільшою популярністю користуються драматичні колективи сіл Переволочна, труппа складається з 12 чоловік, Дубовий Гай, Охінки, Богданівка і інші. Ставлять в основному російську і українську класику. Театральне мистецтво не вмирає, воно продовжує жити своїм самостійним, неповторним, навіть на перший погляд незрозумілим життям, потаємним і водночас привабливим для сторонніх.

Тетяна ІВАЩЕНКО.

Актори Кустівського будинку культури. 1930 р.

ставились по суботах і неділях і проходили з аншлагом при переповненому залі.

Поруч з міськими театральними труппами, в місті в цей період була широко розвинена художня самодіяльність, існував любительський драматичний гурток.

У 1927 році Окрполітосвіта організує мандрівний робітничо-селянський театр. Не зразу пощастило умовити членів труппи їхати на село, але після довгих міркувань все-таки погодилось їхати 11 артистів. Перші вистави відразу привабили багато селян і щоразу кількість глядачів зростала.

На той час у 1926 році було запрошено з Києва архітектора, окрвиконком виділив спеціальні кошти і будівництво приміщення Прилуцького театру (сучасного Будинку культури) продовжується і весною 1930 року закінчено. У зборі коштів на будівництво велику роль відіграла і Прилуцька театральна труппа, яка збирала значну частину коштів зі своєї заробітної плати. На

ліна, «Сон літньої ночі» В. Шекспіра та інші. Існував театр до 1933 року, а в січні 1934 року на його базі був створений Прилуцький український музично-драматичний театр імені 15-річчя ЛКСМУ, який до початку війни виріс у значну культурну одиницю.

З початком Великої Вітчизняної війни Прилуцький театр з його провідними артистами був евакуйований у Сибір, де продовжував свою діяльність, давав концерти, ставив вистави на передовій лінії фронту перед червоноармійцями. Так, більша частина акторів була евакуйована і мобілізована на фронт, але Прилуцький театр, не дивлячись на всі спроби окупантів припинити роботу колективу, який залишився в період окупації 1941—1943 років, дирекції вдалося зберегти майже весь склад труппи, яка зосталась до приходу Червоної Армії. З перших днів визволення міста, колектив театру взявся за роботу по оновленню зруйновано-

го виконавці. Серед них найбільш популярними стали І. К. Бровченко — режисер і художній керівник Прилуцького театру, якому пізніше було присвоєно звання народного артиста УРСР, Бебешко М. І. — солістка театру, заслужена артистка УРСР, яка довгий час грала у Чернігівському обласному театрі, Ігнатенко Г. І. — українська письменниця, Самохіна Н. І. — солістка хору імені Верьовки, Котеленець Т. М. — пізніше також солістка хору імені Верьовки, актори Зиньовів, Шудьга та інші.

У кінці 1950 років художній керівник театру І. К. Бровченко переїхав жити до м. Ніжина і очолював там труппу Ніжинського театру. З ним виїхала і більша частина акторів, тому наш театр таким чином був самоквідований.

З 1952 року в місті почав діяти Прилуцький самодіяльний театр. Репертуар його складався з творів українських і російських класиків, таких як «Дай серцю волю, заведе в неволю» Кропивницько-

Ніхто не забутий...

Наближається віконна дата в історії не тільки нашого народу, а й усіх народів, які винесли на собі тягар самої жорстокої в історії людства війни — 50-річчя Великої Перемоги.

Минуло майже пів століття, як закінчилася Велика Вітчизняна війна, але біль втрати не покидає нас. Мільйони синів і дочок втратила Україна у тій війні, і ті, хто живе нині, у великому боргу перед пам'яттю загиблих.

Нещодавно в Україні

чу коротенько розповісти читачам.

Сім'я Плоцьких проживала у Борзні і була здорова у повному розумінні цього слова. Здорова — бо у сім'ї завжди панувала атмосфера добра і злагоди, здорова — бо в ній виховувалося восьмеро дітей. Батько працював у колгоспі, мати — домогосподарка.

У 1923 році сім'я переїхала до Прилук. Троє старших хлопців: Ілля, Борис, Іосип навчалися у

ко Бориса додому. Після лікування повернувся у військову частину, де починав службу, а у 1940 році був направлений на навчання до Московського військового училища на факультет військового перекладача іноземних мов. Останнім з братів, у 1940 році, пішов до армії Лазар і проходив срочну службу у Криму. Раділи за своїх синів батьки одержуючи подяки від командирів за їх виховання. Та чорна хмара проля

щила, серед них і рядовий Ілля Плоцький.

З перших днів війни на її полях воювали Іосип і Лазар. У складі своїх частин приймали участь у оборонних боях. Повідомлень додому не надсилали, а мобільно і надсилали, та нікому було їх отримувати — сім'я евакуювалася на Схід. Доля обох була невідома, покичим не зайнялася, вже після війни, їх сестра Раїса, у повідомленні з Архіву Міністерства оборони (м. Подольськ) їй повідомлялося, що рядовий Іосип Борисович та Лазар Борисович Плоцькі пропали безвісті у листо

Ілля.

Борис.

Іосип.

Лазар.

розпочато роботу по створенню республіканської «Книги Пам'яті». Така ж робота ведеться у кожній області, кожному місті і районі. В нашому місті ще декілька років тому було створено таку книгу. До неї були вписані прізвища 1759 прилучан, які загинули або безвісті пропали у боротьбі з фашистськими загарбниками. Безумовно — це не всі. Протягом останніх двох років працівниками музею було проведено велику роботу по виявленню прилучан — учасників війни. Виявлено імена сотень прилучан, загиблих та пропалих безвісті, а також тих, хто повернувся з полів війни і проживав або проживає у нашому місті.

Після публікації статті в газеті «Правда Прилуччини» про підготовку міської «Книги Пам'яті», до музею почали надходити нові матеріали про прилучан — учасників Великої Вітчизняної війни. З болю у серці читаєш про тяжку їх долю. Про таку долю братів Плоцьких хо-

школі № 4. Лазар — у школі № 1. Одержавши середню освіту, залишилися працювати у місті. Ілля працював заготівельником в артілі «Чоботар», пізніше сюди ж прийшов працювати молодший брат Іосип. Борис працював чоловічим перукарем в артілі «Пролетарська культура», була і така. Лазар завідував невеличким продовольчим магазином. Брати чесно виконали свій почесний обов'язок — відслужили у лавах радянської армії. Ілля і Борис кожен у свій час, служили у 224 стрілецькому полку, який у 30-х роках дислокувався у нашому місті. У 1939 пішов до армії і Іосип, службу проходив у Ризі. У тому ж році Борис проходив військову службу у Пскові і коли почалася фінська війна, був мобілізований і направлений на фронт. Яка то була війна за характером і як була підготовлена до неї радянська армія, ми знаємо. Так от, Пораненого, з обмороженими ногами, привіз бать-

тої богом і людьми війни, закрила яскраве сонце та блакитне небо радості — почалася Велика Вітчизняна війна. Зачепила вона своїм «чорним крилом» і сім'ю Плоцьких.

На початку вересня 1941 року, Борис, як і іншим курсантам училища, довелося відкласти підручники, взяти зброю і стати на захист Москви. А потім командир роти, лейтенант Борис Плоцький у складі 36 гвардійської стрілецької дивізії з боями відступав до Сталінграду. Останній свій бій він прийняв 1 вересня 1942 року.

Найстарший із братів — Ілля у вересні 1941 року був мобілізований Прилучським військкоматом і зарахований до складу винищувального батальйону 18 вересня батальйон разом з регулярними військовими частинами почав відступати, але під Пирятином сотні тисяч радянських солдатів попали в оточення, більшість з яких навечно залишилися лежати в землі Пирятин-

паді 1943 року.

Чотирьох синів провели батьки на фронт і ні один з них не повернувся до рідної хати.

Готуючись гідно зустріти 50-річчя Великої Перемоги, виконком міської Ради народних депутатів прийняв рішення увічнити імена не тільки прилучан, які загинули на полях війни, але й тих, хто повернувся з війни і проживає в нашому місті. В зв'язку з цим планується випустити масовим тиражем книгу, яка буде називатися: «Книга Пам'яті і Слави».

Редакційною колегією «Книги Пам'яті і Слави» було розроблено звернення до громадян міста з проханням передати до музею матеріали про рідних, знайомих — учасників Великої Вітчизняної війни. Але комусь це звернення — не до впадоби, чийсь брудні руки зривають їх. Невже для них немає нічого святого? Вислів Великого Кобзаря

(Закінчення на 8-й стор.)

Ніхто не забутий...

«Славних прадідів великих — парвнуки погані» підходить до нашої молоді. Для наших дідів-прадідів збереження честі і слави було святим. Отже і для нас, їхніх нащадків зберегти їх честь, увічни-

ти їх подвиг і славу — наш святий обов'язок.

Збираючи матеріали до «Книги Пам'яті і Слави» мене до глибини душі вражають похоронки, фотографії, пробиті кулями

і обагрені кров'ю фронтові трикутники.

Ті, хто загинув на полях Великої Вітчизняної війни, хто добив «звіра» в його логові і повернувся додому живим — здійснили величезний подвиг.

Імена наших земляків, які здійснили цей подвиг, залишаться в пам'яті прилучан назавжди.

Вічна пам'ять полеглим у тій війні!

Вічна слава подвигу солдата-переможця!

Ніхто не забутий, ніщо не забуте!

Леонід
КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

НАШ КАЛЕНДАР

Галаган Григорій Павлович

Народився в селі Сокиринцях 15 липня 1819 року у дворянській родині, правнук прилучського полковника Гната Івановича Галагана. Дитинство пройшло в родовому маєтку, Сокиринцях. Після закінчення в 1840 році юридичного факультету Петербурзького університету, працював у Чернігівській палаті Державного майна. Приймав активну участь в роботі комісії по визволенню селян з кріпацтва. З 1863 року — віце-президент цієї комісії при Київському генерал-губернатору.

З 1874 по 1882 рік — предводитель дворянства, голова училищної ради Прилучького повіту. Один із засновників чоловічої і жіночої гімназії в Прилуках. Свою садибу в Дігтярях передав під земське ремісничче училище. Багато коштів виділяв на розвиток української культури. Сприяв розвитку твор-

чості відомого кобзаря Остапа Вересая. Сокиринський маєток за часів Галагана перетворився в один з осередків культури Лівобережної України.

Організатор і засновник Колегії Павла Галагана, одного з престижних учбових закладів Києва, відкритого на честь померлого сина Павла.

У 1880 році обирається почесним громадянином м. Прилук. Нагороджений орденами «Білого орла» і Володимира II ст.

Матеріально підтримував українських художників, письменників, фінансував видання журналу «Киевская старина». Особливу увагу приділяв вивченню етнографії України. Рідному краю і його людям присвятив своє життя.

Помер у 1889 році і похований в Сокиринцях.

Перший фонтан нафти

Розвиток нафтового потенціалу на Чернігівщині пов'язаний з відкриттям перших нафтових родовищ — Гнідинцівського, Прилучького, Леляківського.

Перший промисловий фонтан нафти одержано 1 липня 1959 року з відкладів нижньої пермі Гнідинцівської площі зі свердловини № 1, пробуреної бригадою майстра Юфи М. М. В серпні 1959 року на Прилучькій площі з візейських відкладів свердловини № 4 одержано промисловий фонтан нафти (бригада майстра Дужака А. М.). В червні 1962 року на леляківській площі з відкладів нижньої пермі одержано промисловий приплив нафти (бригада майстра Дужака А. М.). Ці відкриття дали можливість успішно розпочати розвиток нафтової промисловості на Чернігівщині.

Максимум видобутку нафти в Україні і в Прилучькому нафтопромисловому районі відноситься до 1972 року. В цьому році виробуток нафти на Україні становив 13,9 млн. тонн, видобуток нафти в При-

лучькому нафтогазпромисловому районі становив 8,5 млн. тонн. З 1974 року видобуток нафти в нашому районі почав зменшуватися.

Зараз проводяться пошуки й розвідка нових родовищ нафти й газу. Відкриті нові родовища: Західно-Софіївське, Білоусівське, Ромашівське, Макієвське, Красляньське.

Пошуково-розвідувальне буріння дало можливість відкрити нові поклади нафти і газу, збільшити потенціал родовищ: Мильківського, Талалаївського, Прилучького, Гнідинцівського, Мало-Дівичького, Щурівського.

Визначився важливий напрямок пошуку нових покладів — дорозвідка старих родовищ. Всі ці роботи проводяться переважно на площах, розташованих в південно-східній частині Чернігівщини, як найбільш перспективній території.

Леонід РОКИТЯНСЬКИЙ.

НАША АДРЕСА:

201300, м. Прилуки, вул. Організаційна, 30.
Пресовий пункт. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-82-89, 3-82-88.

Редактор Д. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета «Скарбниця» і друкується в Прилучькій міській друкарні. 201300, м. Прилуки, вул. Златошова, 47.
Офісний др. Обсяг і др. умов. Виходить щомісяця.
Зам. 1316. Тир. 1500 прим.
Відбито на друкарні № 878 від 27.12.1992 р.

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 8 (24)

СЕРПЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

ВЕРЕСЕНЬ

Колись, удавнину, безкрайні простори Європи і Азії покривав невивагливий, вічнозелений, низкорослий чагарник, що носив назву верес. У нас в Україні він особливо полюбляв пустинця, торф'яники, піщані пагорби, соснові бори, вони в народі звалися ще вересовищами. Квітує верес з серпня і до кінця жовтня, але найпишніше рожеве його суцвіття вкриває землю саме у вересні. Мабуть українська назва першого осіннього місяця і пішла від квітучого вересу. Ця сама назва є і в інших слов'янських народів, наприклад, у білорусів. поляків.

У вересні чи не найбільше роботи на селі. Немає ні відпочинку, ні спокою. Одна робота кінчається — підступає, підганяє інша. Мабуть тому й свят у вересні обмаль, бо люди працювали без відпочинку, щоб взимку мати й хліб і до хліба. А щоб працювати, людям треба було гарної погоди, ось і спостерігали за природою, започинаючи прикмети:

Туман уранці підіймається вгору — на дощ, а падає на землю — на суху погоду.

Листя папороті закручується на ясну погоду.

Гуси ковають дзьоби в пір'я перед заморозками.

Надвечір розкукурікались півні — на негоду.

Голуби розтуркотілись — на добру днину.

Хмари плінуть проти вітру — перед негодою.

Здійнявся вітер уночі — вдень буде дощ.

Блимають зорі — погіршиться погода.

А ще у вересні, за різними прикметами передбачали, якою буде вся осінь:

Багато павутини на гарну осінь.

Гуси летять високо — осінь буде довгою.

Якщо шишки на ялині вирости знизу — на ранні морози, а зверху — на пізні.

Не поспішають відлітати шпакки — буде тепло.

Кури довго не линяють — осінь буде суха.

Довго не зникають мухи — на затяжну осінь.

Багато сухої гічки біля буряків — на теплу й суху осінь.

Були ще й вірні прикмети, які визначали, якою буде наступна зима. На сувору й сніжну зиму: коли вродило багато жолудів, рясна горобина, щедро вродили горіхи, рано зачервоніла калина, дружно відлітають птахи, миші риють норі входом на південь, кротів носять у норі багато соломи. На теплу зиму: коли опалий лист лягає горілиць, добре вродив шавель, вродило багато грибів.

А ось які народні й релігійні свята випадають на вересень і які прикмети й звичаї пов'язані з ними.

1 вересня.

Андрія Стратилата.

(Святого мученика Андрія)

На Андрія майже завжди випадав теплий і навіть жаркий день. У цей

час починали копати буряки, бо вже починало опадати листя з ліщини.

6 вересня.

Євтихія.

(Священномученика

Євтихія)

Коли на Євтихія випадав дощовий день — чекали гарної погожої осені і щедрого врожаю наступного року.

11 вересня.

Івана Пісного.

(Усікновення глави

Іоанна Хрестителя)

У цей день не працювали. Їли лише пісні страви, а то й зовсім говіли. Чоловіки й хлопчачі мили голову, але не голилися й не стриглися. Не годилося дивитися в дзеркало. Хліб не різали а розламували, варили картоплю в мундирах, пекли гарбузи. Не брали до рук нічого гострого. На Івана Пісного, як і на Івана Купала, збирали цілющі рослини, але вже не трави і квіти, а коріння. Його потім настоювали на міцній горілиць й лікувалися протягом року.

14 вересня.

Семена Стопника.

(Преподобного Симеона)

З прийняттям християнства у нас, у Київській Русі, цього дня починався новий рік. Це також був перший день осені. Добрий хлібороб вважав за святий обов'язок на Семенів день обсіятися ози-

миною, бо жито казало: «як посієш мене на Семена, то й будеш мати із мене». Майстри-ремісники вносили до хати свій інструмент і обов'язково розпочинали якусь роботу: кроїли товар, набирали клепки на діжку, готували сирицю на упряж, тобто, намагалися «засидіти вечір». Це було доброю ознакою того, що в довгі осінні й зимові вечори робота буде ладитись. Від Семена молодь вже починала гуляти в оселях на Досвітках і вечорницях. З цього дня починалося «старе бабине літо» і вже відлітали останні ластівки. Була така давня прикмета: на Семена ясно — буде й осінь теплою.

17 вересня.

Неопалимої купини.

(Ікони Божої Матері «Неопалима купина»)

Ікона Божої Матері під назвою «Неопалима купина» вважалася чудодійною, бо вона оберігала оселю від пожежі. Тому й була колись особливо шанованою у наших краях, де майже все, що оточувало людей, було з дерева і легко горіло. Це хати й комори, хліви й клуні, вітряки й церкви, навіть тини й паркани.

На 17 вересня випадає ще одне свято, яке ось уже у 83-й раз відмічає православна церква — річниця відкриття нетлінних мощей святителя Іоасафа Білгородського, нашого земляка. Іоасаф — це ім'я, під яким прийняв чернецтво Яким Андрійо-

(Закінчення на 2-й стор.).

Народний календар

ВЕРЕСЕНЬ

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.).

вич Горленко (1705—1754) уродженець міста Прилук, з славного козацького роду Горленків (див. «Скарбниця» № 10 за 1993 рік). Він був не тільки видатним церковним діячем, але ще й відомим просвітителем, українським письменником і поетом. Це була також людина високого морального духу і святого життя. До лику святих його причислили 4 (17) вересня 1911 року. Святитель Іоасаф єдиний з прилучан, що удостоївся найвищої честі і слави, якої тільки спроможна сягнути людина.

18 вересня.

Захарія та Лисавети.
(Пророка Захарії,
святої Єлизавети)

У цей час починало жовтіти листя на горобині. Примічали — якщо воно

жовтіло до Захарія, очікуй ранньої осені та ранньої холодної зими.

19 вересня.

Михайла Чудотворця.
(Чудо Архистратига
Михайла)

На Михайла не працювали, бо того, хто порушував цей закон, неодмінно настигне якесь лихо. У давнину, за часів козаччини, на Михайла варили хмільний мед, а потім продавали його на ярмарках і базарах. На Михайла починалися храмові свята.

21 вересня.

Друга Пречиста.
(Різдва
Пресвятої Богородиці)

З цього дня вже починали засилати сватів: «прийшла Пречиста —

принесла сватів нечиста», жартували літні люди, підсміюючись над молодими та нетерплячими. А по суті, це було свято врожаю, бо все вже було зібрано і надійно сховано. На свято збиралися цілими родинами, діти йшли до батьків, сходилися свати і свахи. Але не забували й про справи: вівчарі вдруге проводили стрижку овець, пасічники утеплювали на зиму вулики.

27 вересня.

Здвиження.
(Воздвиження Чесного
Хреста Господнього)

У цей день остання птиця відлітає у вирій. Цікаво, що у нас зозулю вважали ключницею вирю, вона першою відлітала у теплі краї і останньою прилітала звідти. На Здви-

ження все гадя розлазить по своїх норах, щоб перебути зиму. А перед цим воно проводить раду і тих, хто влітку вжалив людину чи тварину, не пускають зимувати й проганяють від себе, бо їх «не приймає земля». Ці вигнанці особливо небезпечні і тому, на Здвиження не пускали дітей до лісу.

30 вересня.

**Віри, Надії, Любові
та їх матері Софії.**

Це давнє жіноче свято, але з сумним присмаком. Вранці цього дня всім жінкам годилося добре виплакати, щоб легше стало на душі не тільки собі, але й усім близьким. Жінки з такими іменами у цей день пригощали всіх знайомих і родичів гостинцями, а натомість їх вишановували добрими побажаннями здоров'я, любові й щастя на довгі й довгі роки.

Георгій ГАЙДАЙ.

Педагог П. П. Білецький-Носенко

В цьому році виповнилося 220 років від дня народження поета, письменника, байкаря, перекладача, літературного критика, філолога, лінгвіста, етнографа, фольклориста, художника, педагога і просвітителя П. П. Білецького-Носенка. Детально, про життєвий і творчий шлях цієї людини вже розповідала «Скарбниця» (№ 3 за жовтень 1992 року), у цьому ж короткому нарисі я хочу розповісти читачам про Білецького-Носенка — педагога, навчателя, просвітителя.

Народився Павло Павлович 27 серпня 1774 року (за новим стилем) в місті Прилуках у дворянській сім'ї. Його батько походив із старовинного козацько-старшинського роду. З п'ятирічного віку виховувався в Петербурзькому кадетському корпусі, де провів довгих 14 років. Потім служба в Катерининському єгерському корпусі, воєнні походи під

командуванням російського полководця Суворова. Учився, виховувався й спілкувався увесь цей час виключно на російській мові, тому і вважав її рідною.

В 1798 році залишив військову службу і повернувся додому на батьківщину. Тут, у себе вдома, відбулося його перше знайомство з історією України, він почав вивчати її мову, культуру, звичаї, побут, захопившись всім українським, почав писати твори українською мовою, мріяв, щоб про Україну дізнався увесь світ. «Право! О ней менше знають в просвещенной Европе, нежели о каком-нибудь новооткрытом острове Океании... Я не знаю как кто, а я люблю родину, и желал бы познакомиться ее с целым светом, право! Она стоит того».

Після одруження за настояливою вимогою матері у 1799 році на нелюбий йому доньці конопотського предводителя дворян-

ства, Павло Павлович отримав від скупої своєї матері, як шлюбний дарунок, сорок десятин болота над Удаєм в селі Лапинцях (нині це один з районів міста Прилук) і відразу ж заходився господарювати.

Перекопавши болото каналами і піднявши рівень насипною землею, побудувався, розвів чудовий парк, перетворивши болото в райський куточок з острівцями, містками, альтанками, алеями. В 1802 році він уже переїхав туди жити з сім'єю. Цього ж року Павла Павловича як людину розумну, принципову і правдиву, обирають підсудком до Прилуцького повітового земського суду. Але не захотівши, як він сам говорив, мати серед своїх родичів і друзів половину ворогів, Павло Павлович увільнився зі служби і в 1803 році в садибі поміщика Величка на Замісті організував величкий пансіон, в якому навчалося семеро вихован-

ців. Згодом він перевів цей пансіон на Лапінці до власного будинку, де вже виховував 10—12 дворянських дітей. Пансіон проіснував близько 40 років і за цей час освіту в ньому отримали більше ста юнаків. Слово «пансіон» Павло Павлович неполюбляв, він говорив: «хоч я і виховав багатьох, але в мене пансіону ніколи не було, я приймаю до себе в дім щонайменше дітей для того, щоб бути більш уважним до виховання... Хочу принести користь своїм землякам і намагаюсь зробити їх справжніми християнами, корисними Батьківщині й самим собі, а в пансіонах, особливо тих, що утримуються збіглими французами, привчають любити себе і все іноземне...»

П. Білецький-Носенко перший у той час запровадив у себе новий метод

(Продовж. на 3-й стор.).

Педагог П. П. Білецький-Носенко

П. П. БІЛЕЦЬКИЙ НОСЕНКО

виховання і навчання, вимагаючи від вихованців свідомого розуміння предмета, а не вивчення його напам'ять. Він добре знав кожного вихованця, його нахили і здібності, намагався розвинути в кожного з них все те краще, що було закладене самою природою.

Вихованці Павла Павловича, які вступали до вищих учбових закладів, уражали екзаменаторів своїми глибокими знаннями по всіх предметах. Фон Брадке, попечитель Київського учбового округу, прослухавши відповіді М. Маркевича на іспитах, був глибоко вражений ґрунтовними знаннями всіх предметів, а коли ще й дізнався, що всі науки викладав один педагог, вигукнув: «Якщо це так, то людина ця повинна бути генієм!»

І дійсно, досконало володіючи латинською, французькою та німецькою мовами, добре знаючи світову і вітчизняну літературу, маючи велику бібліотеку на кілька тисяч томів, Білецький-Носенко передплачував багато періодичних видань, уважно стежив за новою літературою, за розвитком науки

культури. В пансіоні, крім іноземних мов, викладав арифметику, географію, креслення, риторику, поезію, міфологію, історію, фізику, фортифікацію, історію мистецтва, малювання і навіть Закон Божий. В одному з листів він розповідав про навчання у своєму пансіоні: «Кожного ранку, до обіду, виключаючи четвер, ми вчимося латинській, французькій, німецькій та російській мові за ґраматичними правилами і в перекладах, як з іноземних мов на російську, так і з російської на французьку й німецьку; ранок у четвер визначений для малювання; в понеділок і в середу, після обіду від другої до четвертої години, ми займаємося арифметикою і геометрією... В четвер, п'ятницю і суботу, після обіду, з другої до четвертої години ми вивчаємо географію Європи і Азії, в понеділок, від п'ятої до сьомої — риторику, поезію і міфологію, по вівторках, сердах, четвергах, п'ятницях і суботах, від п'ятої до сьомої — всесвітню історію і російську. В свята і недільні дні: Закон Божий і вчимося Святого Нового Завіту».

вечорами читаємо кращих вітчизняних і французьких письменників...» Вчили також естетику, основи військових наук, особливо артилерії й фортифікації: «особо сьемке планов и ситуаций».

Розпорядок дня в пансіоні був чіткий, напружений, спартанський. Влітку навчались по вісім годин, а взимку — по сім. Вставали завжди о сьомій. З 8-ї до 12-ї — навчання, потім прогулянка і знову навчання. О 9-й вечора кожен вихованець повинен був записати до свого журналу все, що вивчив за день, про свою поведінку, в тому числі й про покарання, які він заслужив, а також про всі «происшествия». Батьки, переглянувши журнал свого сина, мали повну уяву про його поведінку і успіхи у навчанні.

Про своє життєве кредо Білецький-Носенко писав у одному з своїх листів: «Мое дело, если Богу угодно и времени довольно, готовить детей ко всему, делать их добрыми людьми и стараться более развивать в них те таланты, которыми их природа преимущественно одарила... Не прогневайтесь, если он вместо лакомств встретит самый умеренный стол, и вместо расписных покоев — скромный философский домик, который очень неприятным кажется избалованным барчукам».

А навчались у Павла Павловича переважно діти багатих поміщиків, які ні в чому не відчували нестатків і їм спочатку було нелегко звикати до такого суворого розпорядку.

Слава про талановитого педагога Білецького-Носенка рознеслася далеко за межі Прилуччини. Він отримував листи з усіх кінців України і Росії з проханнями від різних осіб — взяти їхніх дітей на виховання. На жаль ми не знаємо всіх його вихованців. Разом з відомим істориком М. Маркевичем у Павла Павловича виховувались діти місцевих поміщиків Раковичів, Миничків, Дмитрівських, Стаховичів, Тарновських, Своропадських та інших.

Павло Павлович міг безпомилково визначити нахили кожного учня, до чого він здатний, що з нього вийде. В одному з листів до Андрія Маркевича він писав про його 10-літнього сина Миколу: «Он успеваает во всех частях, когда слушает со вниманием, если захочет, может быть глубоким математиком, но любимая его часть учености есть литература, история и география, физика и натуральная история. Он мог бы быть весьма ученым человеком, когда бы мог заниматься с приличною важностью и вниманием... к военной службе теперь неприметно в нем охоты ни малейшего вида... Время покажет справедливо ли я о нем заключил...» І дійсно, педагог зумів розвинути у свого вихованця природні здібності і Микола Андрійович став визначним українським істориком, поетом, етнографом, фольклористом, музикантом. Саме в пансіоні Маркевич, як і інші вихованці, отримав перші уроки гри на фортепіано.

Неможливо не згадати про ще одне обдарування Павла Павловича. Він був чудовим художником і зумів навчити малювати не тільки всіх своїх дітей, але й вихованців. У відділі рукописів Інституту літератури Академії Наук України в Києві зберігається сімейний альбом Білецьких-Носенків з чудовими акварельними малюнками: портретами, пейзажами, натюрмортами. Один із вихованців Павла Павловича згадував: «Лекции об истории живописи и скульптуры с биографиями славных художников, архитектуру, военную и гражданскую перспективу и теория света и тени преподавал так ясно, так отчетливо, умел в такой степени подходить к воспитанников своих, так сказать осязательно толковать, что те из них, которые, казалось, не имели призвания ни к какому роду искусств, часто делали не только любителями, но под конец хорошо владели карандашом и кистью».

(Закінчення на 4-й стор.)

Педагог П. П. Білецький-Носенко

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.)

Педагогічні здібності П. Білецького-Носенка були спрямовані не лише на вихованців пансіону. В 1810 році його призначили на посаду штатного наглядча Прилуцького повітового училища, а ще через два роки обрали почесним наглядчаем училищ усього Прилуцького повіту. На потреби Прилуцького повітового училища Павло Павлович віддавав усю свою платню, заснував училищну бібліотеку, подарувавши 580 книг, географічні карти, атласи. Щоб якось підтримати обдарованих дітей бідняків, Павло Павлович створив училищний капітал (внісши від себе солідну суму коштів), з процентів якого утримувались найбільшій учні. Комітет училища присвоїв йому звання «Почесного благодійника Прилуцького училища» і він дуже пишався такою честю.

37 років прослужив Павло Павлович почесним наглядчаем повітових училищ Прилуччини і не лише не отримував платні, але не жалів і своїх коштів для підтримки училищ. Вимогливість і справедливість Білецького-Носенка поширювалась не лише на учнів, але й на педагогів. Він енергійно й успішно викоринював старий метод навчання — зубріння напам'ять, домагався, щоб учні відповідали своїми словами, мали чітке уявлення про предмет, що вивчають. «Это нововведение и отмена сурового обращения с учениками, за исполнением чего он так неослабно следил, обнаруживает его

как психолога, глубоко изучившего человеческое сердце, как мыслителя, далеко опередившего свой век педагогическими познаниями» — пише біограф П. П. Білецького-Носенка.

Бувши сам прикладом для інших у житті, він вимагав того ж і від педагогів. Старався розвинути в серцях своїх вихованців високі моральні якості. Ось ті життєві правила, які він прищеплював своїм вихованцям: «Думай про добро, роби добро і буде добро»; «Все, що хочеш робити, роби з розумом і в усякій справі — дивись, що з цього вийде»; «Чого собі не побажаєш — того не роби іншому»; «Молись потай, а Бог тобі дасть наяву»; «Кожного дня, після молитви вечірньої, лягаючи спати, обдумай добре всі свої вчинки упродовж дня і той, який здається тобі негідним, той, що докоряє твоїй совісті — постарайся виправити наступного дня»; «Відступись від зла і зроби благо». Цих правил він дотримувався все своє життя. Добре було б, щоб і сучасні педагоги (і не лише вони) також дотримувались таких золотих правил, прищеплюючи їх своїм вихованцям, тоді мабуть не потрібно було б нашим урядовцям видавати укази по боротьбі з злочинністю і утримувати величезну армію охоронців правопорядку.

Помер Павло Павлович Білецький-Носенко 11 червня 1856 року в Лапінцях, там і похований. Проживши велике життя, Павло Павлович залишив нам не лише багатий літературний, науковий спадок

(про що написані окремі праці) але й духовний, котрий заклав своїм вихованцям, людям, які з ним спілкувалися і потім дотримувались його моральних правил. Його життя продовжилось у добрих справах його послідовників і вихованців.

На жаль сучасне покоління мало приділяє уваги увічненню пам'яті видатних своїх земляків. До цього часу збереглась садиба Білецьких-Носенків, їх ветхий будиночок, котрий мабуть скоро знесуть з лиця землі черстві й байдужі до всього люди. А треба було б реставрувати будиночок, почистити канали, відновити острівці, побудувати альтанки й містки і створити меморіальний комплекс садиби П. П. Білецького-Носенка, достойно вшанувавши пам'ять нашого земляка.

Чи ж є у нас на Прилуччині організації, благородні люди, котрим дорога наша історія, хто б зацікавився і наважився взяти на себе виконання такої нелегкої, але потрібної роботи.

Олексій САВОН.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Люди добрі! Давайте зробимо добре діло, вшануємо пам'ять одного із найзнаменитіших земляків наших. Адже для цього не так уже й багато треба. Чим ми гірші від полтавців, які відновили на голому місці за малюнком Тараса Шевченка, здавалося б навіки втрачену садибу І. П. Котляревського? Отой «райський куточок» на Лапінцях, створе-

ний талантом і працею Білецького-Носенка можна і треба відродити. Маючи в руках сучасну техніку, невже так важко було б відновити створене майже дві сотні років тому голми руками? Чи так уже дорого коштуватиме реставрація невеличкого будиночка, або насадження парку?

Оце і було б гідне вшанування пам'яті письменника і педагога. А ще був би чудовий куточок для відпочинку прилучан. Адже тут можна було б і поспілкуватися з духовними цінностями і відпочити на лоні природи, на чистому повітрі.

Погляньте на чудовий парк заводу «Будмаш», колишній міський сад, на його столітні дерева-гіганти. Посадивши маленькі дерева у 1897 році його започаткували міський голова купець Кисловський і гласні (депутати) міський суддя Домонтович і директор гімназії Вороний. Невже не захоче через століття започаткувати добре діло наш сучасний міський голова, чи наші депутати, народні обранці?

Подумайте про людей наших! Адже всім відомо, що прилучанам ніде відпочити у своєму місті, особливо тим, що живуть у центрі. Постійний шум і сморід від транспорту, заводів, фабрик, гамір від магазинів і ринку, загазованість і забрудненість. А тут, поряд, чудове місце для відпочинку, тільки руки прикласти. Згадаймо ще раз мудрі слова нашого просвітителя: «думай про добро, роби добро і буде добро!»

„Прилуцький голос“ в 1914 році

Про газету «Прилуцький голос» в енциклопедичному довіднику «Чернігівщина» (За редакцією А. В. Кудонького. К., 1990) написано лише два речення: «Громадсько-політ., екон. і літ. газета. Виходила 1914—16 у Прилуках». В історичній, краєзнавчій літературі про цю газету власне нічого нема. Тоді як «Прилуцький голос» був першою ліберальною газетою Прилуччини в дореволюційний час і до того ж — вельми змістовною. В перше півріччя свого існування відбулося її станов-

лення. В цей же період на її зміст суттєво вплинули події 1-ї світової війни.

А побачила світ вона у мирний час. В її № 1, який вийшов друком 27 червня 1914 р., редакція заявляла: «Пробудження духу громадськості, самодіяльності, бадьорості, віри тільки у свої власні сили — ось завдання нашої газети». Прилуки того часу отримували «Киев-

[Продовження на 5-й стор.]

„Прилукський голос“ в 1914 році

(Продовження. Початок на 4-й стор.).

ську Мисль», «Русское слово», «Речь», «Одесские новости» тощо. Проте, — писала редакція, — «нам потрібна газета для захисту інтересів провінції, для захисту своїх прав на існування, бо в нас є свій окремий світ, свої інтереси, які зовсім чужі центрові».

Газета була щотижневою. Серед матеріалів перших трьох її номерів переважали рекламні оголошення, короткі передруки з російських газет офіційного характеру, телеграми з великих міст Росії про події того часу, повідомлення рубрик «По повіту», «По губернії», «По Росії». З № 4 з'являється інформація про події 1-ї світової війни й розширюється, у зв'язку з цим, висвітлення міжнародного життя. Проте, вже в № 1 було вміщено інформацію про обговорення проекту статуту Прилуцького товариства тютюників на зборах Прилуцького сільськогосподарського товариства 27 квітня 1914 р., повідомлення про наслідки виборів гласних і кандидатів до них Прилуцької міської Думи на наступні 4 роки, випуск міських гімназистів та інше про освіту, зокрема про будівництво в Прилуцькому повіті 18 шкільних будинків тощо. В цьому ж і наступних номерах газети регулярно висвітлювалася діяльність міських Думи та Управи, повітового Земського Зібрання, театральне та музичне життя Прилук.

Зі шпальт газети передаються нам ритми тодішнього громадського, господарського й культурного життя Прилуччини. Ось повідомлення про перспективу будівництва елеватора в Прилуках (№ 3), а ось прохання Прилуцького комітету опіки над народною тверезістю до міської Управи увійти з клопотанням до міської Думи про асигнування комітету субсидій на будівництво Народного Дому (№ 4). А ось і нові ноти прилуцького життя — № 5: прилуцький комітет Товариства «Червоний Хрест» оголошує збір коштів на лікування поранених у світовій війні, низка повідомлень про вуличні патріотичні маніфестації запасних, підлітків, молебень про перемогу на Ярмарковому майдані, про заходи міської влади по забезпеченню фінансовою допомогою призваних на службу запасників, тих, що постраждали на війні та членів їхніх сімей... В № 6 повідомляється, що «в неділю по селах Прилуцького повіту селяни убирали хліб з полів тих сімейств, які залишилися без працівників через їх призов на війну».

Війна справила політичний вплив на всі сторони життя Прилуччини. В серпневих і вересневих (1914 р.) номерах «Прилуцького годоса» було вміщено оголошення воєнного стану в повіті, роз'яснення його вимог (№ 6), матеріали про врегулювання роботи залізниць у зв'язку з перевезенням військових вантажів (№№ 6, 11), про щомісячні добровільні відрахування персоналу місцевого відділення Російсько-Азіатського банку на користь прилуцького комітету Товариства «Червоний Хрест» (№ 6), про організацію місячних підготовчих курсів для сестер милосердя при лікарнях земської та єврейського Товариства допомоги бідним та інші заходи «Червоного Хреста», про забезпечення вірного оформлення пересилання поштових відправлень і телеграм до діючої армії, про розгляд питань, пов'язаних з війною на засіданні міської Думи (№ 7), про те ж саме — на зборах повітового Земського Зібрання та на екстремному засіданні міської Думи, знову (як і в багатьох наступних номерах) — про діяльність «Червоного Хреста», міську та приватну допомогу сім'ям запасних, призваних до війська (№ 8), прибуття перших поранених до Прилук (до речі, цікаво, що тільки четверо з 20-ти перших прибулих були українцями, чителями сіл Прилуцького повіту, решта — вояками австрійського війська), про участь повітового земства в поставці харчів російській армії (№ 10) тощо.

Регулярно газета повідомляла про лікування й обслуговування поранених прилучан в Полтаві, прибуття нових поранених до Прилук і догляд за ними, прояви патріотизму місцевих жителів. Наприклад, в № 11 повідомлялося про затримання селянина студента за підозрою в шпигунстві («І тільки, коли студент назвав прізвище урядника села Турівки, селянин вирішив, і він не австрієць і відпустили»). В № 12: «Два учні місцевої чоловічої гімназії В. Г. Макаренко та А. А. Мешковський відбули днями, як добровольці, на війну».

Проте, висвітлення соціальних і господарських питань, не пов'язаних прямо з війною, також велось, як і раніше. Про недоліки реформи місцевого суду (введення мирового суду) — в № 7. Про стан пияцтва і тверезості прилучан — в №№ 10, 11, 12, 14, 20, про проблеми міських училищ — в № 20. Замітки по сільському господарству — в №№ 9, 11, 12, 16, 19, 20, 22. Щодо пошесті скарлатини — в № 16. Щодо виборів міських гласних — в №№ 17, 22, 23, виборів Земського Зібрання — №№ 23, 25. Про проблеми міського господарства — в №№ 21, 22, 23. Помітне місце на шпальтах газети посідало висвітлення питань місцевої торгівлі — див. №№ 23, 25 та інші.

Щодо питань культури. «Прилуцький голос» систематично публікував огляди російської преси, стану освітньої справи в Прилуцькому повіті, прозаїчні та віршовані російськомовні твори невисокої якості (переважно фельєтони). Лише один великий (як для газети) прозовий твір Є. Глімана «Доля» був оприлюднений в грудні 1914 р. (в № 29).

Чимало уваги «Прилуцький голос» приділяв висвітленню різних сторін єврейського життя як в Прилуках, так і в Російській державі взагалі. Водночас потреби й прояви ассирійської, української культури в Прилуках газета майже зовсім не висвітлювала в 1914 р. З цього погляду «Прилуцький голос» тоді був засобом російщення людної в Прилуках. Хоча вояковично українофобним він не був, але до українського питання ставився нігілістично. Характерно, що в його передовиці № 22 за 1915 рік серед оборонців Росії українці навіть не були названі: «Росіяни, поляки, литовці, латиші, євреї, вірмени, татари грудьми встали...» І це в газеті, що виходила в центрі України, при тому, що серед призуваних поранених на фронті прилучан і прибулих до Прилук на лікування солдатів російського війська зустрічаємо майже суцільно українські прізвища, та вони й публікувалися ж у «Прилуцькому голосі»!

Щоправда, пізніше, в 1915—16 рр. газета висвітлювала проблеми українців взагалі, вміщуючи переважно передрук статей на цю тему з інших газет. Неодноразово, наприклад, з харківського «Южного края» передруковувались статті проф. М. Сумцова (1915, №№ 24, 25; 1916, № 28). Привертає також увагу цінна стаття М. Луценка з Катеринослава «Катеринославська «Просвіта» та її діяльність» (1915, №№ 45, 46, 47), публікації про необхідність і шляхи впровадження української мови до учбового процесу по школах (1915, № 46; 1916, № 1) тощо. Можливо, ця обставина пояснюється тим, що на зміну попереднім редакторам та видавцеві (В. Ідліну та Д. Льодіну) в грудні 1914 року прийшов новий редактор-видавець — О. М. Кисіль

В цілому ж «Прилуцький голос» є цінним джерелом вивчення всіх сторін сучасного йому прилуцького, російського та навіть міжнародного життя. В роботі краєзнавця, історика він є цілком необхідною, багатою збіркою історичних документів.

Віктор БУРМАКА.

(Закінчення на 6-й стор.).

„Прилукський голос“ в 1914 році

(Закінчення. Початок на 4-й стор.).

ВІД РЕДАКЦІЇ: Публікуючи вище дослідницьку статтю, ми представляємо читачам «Скарбниці» нашого нового автора Віктора Павловича Бурмаку, вченого-історика, професора Харківського військового університету, доцента Харківського педагогічного університету, автора багатьох наукових праць. Одружившись на прилучанці і відвідуючи Прилуки під час літніх відпусток на протязі останніх двох десятиліть, Віктор Павлович

зріднився з нашим містом. Будучи людиною творчою і не байдужою, він і під час відпочинку продовжує займатися дослідницькою роботою в місцевому архіві й музеї. Йому, як і нам болять наші проблеми в області культури і освіти, його турбує стан історичних та архітектурних пам'яток на терені Прилуччини. Словом, шановний професор давно вже вважає себе прилучанином і тому люб'язно погодився на наше прохання бути постійним дописувачем «Скарбниці», за що йому глибоко вдячні і бажаємо творчої наснаги і нових цікавих знахідок у його дослідницькій роботі.

Мусій Кононенко

Ця яскрава, самотня особистість на жаль і досі відноситься до цілої плеяди невинно знехтуваних і забутих славних земляків наших, які своєю працею, своєю творчістю звеличували й прикрашали свій рідний край.

Своїм духовним батьком і вчителем він завжди вважав Тараса Шевченка і все життя намагався йому наслідувати, бо й сам, як і його великий попередник був «мужицьким поетом», «діамантом у кожусі».

Мусій Степанович Кононенко народився 22 серпня 1864 року в селі Турівці Прилуцького повіту на Полтавщині (тепер Згурівського району Київської області) в родині селянина-бідняка, недавнього кріпака. Великий трудолюбивий рід турівських Кононенків у першій половині XIX століття, увесь повністю належав поміщикам Маркевичам. Батьком і дідом Мусія Кононенка володів Микола Андрійович Маркевич, наш знаменитий історик, етнограф і письменник, один із найкращих друзів Т. Г. Шевченка. Недаремно ж наш великий поет присвятив Маркевичу чудового свого вірша, назвавши у ньому історика бандуристом і орлом сизим. Дід Мусія Кононенка мабуть ще добре пам'ятав приїзд Тараса в Турівку, а батько Степан, ще хлопчиком бігав до панського палацу і чудувався, слухаючи «еолову арфу», яку на даху ярилаштував ще один великий патріот України і великий дивак Левко Жем-

Мусій КОНОНЕНКО.

чужников, що також частенько відвідував Миколу Маркевича.

Підрісши, Мусій Кононенко з захопленням слухав розповіді батька і діда про знаменитих гостей їхнього пана. Він дуже любив своє рідне село, яке живописно притулилося на березі тихого Переводу, біля величезної, як єгипетська піраміда, Корбиної

бережку золотисто поблискувала дерев'яна церква Всіх Святих. А далі, в зеленій долині, немов хто сійнув з пригорщі, розсипалися біленькі хатки під соломкою, рублені комори, плетені клуні з зеленими гніздами на височенних покрівлях. Тут і там вимахували крилами вічні трудівники — вітраки.

Гірка доля випала селянському хлопчині з Турівки, майбутньому поетові. Маючи світлу голову і кмітливий, допитливий розум, він залюбки і добре вчився в сільській школі, мріючи про ґрунтовну освіту. Та не поталанило. Тяжка хвороба звела у домовину батька і матір і вже було сироті не до науки. Щоб якось прожити, Мусій Кононенко покинув школу і пішов у найми до сільських багатіїв. Працював тяжко, до сьомого поту, але все ж продовжував самотужки учитися. Читав запосм, у кожному вільну хвилину. Книжки брав у сільських учителів, купував їх в прилуцьких крамницях, віддаючи останні копійки, зароблені тяжкою працею. Саме у цей час він і почав потроху писати й сам. Спочатку це була лірика, невеличкі вірші про кохання, про душевні страждання юнака. Згодом «замахнувся» на поему. Прості люди залюбки читали його вірші, дивуючись, як гарно й душевно пише цей сільський хлопчина. Радили йому спробувати надрукувати свої твори. Наважився і

(Закінчення на 7-й стор.).

Мусій Кононенко

(Закінчення.)

Початок на 6-й стор.). був дуже здивований, як легко йому це вдалося. Першою була надрукована у 1883 році його поема «Нешасне кохання», написана ще в 16-літньому віці. Надрукували мабуть тому, що це були вірші селюка-наймита з глибокої провінції. А це вже пахло екзотикою.

Уже потім почалися мандри. У місті Новозибкові на Брянщині, куди закинула його примхлива доля, у 1884 році відвідував педагогічні курси, мріючи про педагогічну роботу. Та довелося відбувати солдатчину в російській армії. Служив писарем при штабі 5 піхотної дивізії. Служба була не обтяжливою, а після гіркого селянського наймитського хліба навіть легкою. У вільні часи знову багато читав, а пізніми вечорами писав свої твори. У 1885 році підготував і видав поетичну збірку «Ліра», а ще через чотири роки, у 1889 році, опублікував віршовану казку «Москаль, Змії та Царівна». Звільнився в запас у березні 1890 року, про що свідчить білет, виданий йому в Прилуках у 1904 році. Після армії почалася його служба в управлінні південно-західних залізниць у Києві. Його вольовий характер і природний розум дозволили йому швидко просуватися по шаблях царської служби. Недовго прослуживши в управлінні простим писарем, згодом дослужився до начальника відділу.

В Києві зустрів свою долю — кучеряву красуню Таїсу Іванівну, яка стала йому вірною дружиною, добрим другом і радником, опорою в житті. Вона подарувала йому двох синів-соколів, Юрія і Всеволода. Здавалося б життя увійшло у спокійне русло. У 1892 році Мусій Степанович написав і видав казку «Рятуй», оповідання «Злодій», «Вихрестка», «Оповідання про Т. Шевченка». У 1894 році — нарис «На Шевченковій могилі», повість «Між народ». У його творчій відбудили демократичні устремління поета-

громадянина, його співчуття до знедолених, гостре відчуття національної гідності.

Чинівницька кар'єра не приваблювала тонку романтичну душу поета, його тягнуло ближче до простих людей, до природи, до землі. Хліборобські гени брали своє. Мусій Степанович покинув осоружну виснажливу службу і, купивши шмат землі в селі Вовчків на Київщині, починає господарювати. Працюючи на землі, виробляючи хліб, Мусій Степанович продовжує інтенсивну творчу діяльність. Його поезії, критичні статті, замітки систематично з'являються у львівських часописах «Зоря», «Правда», «Дзвінок», «Літературно-науковий вісник», в газеті «Буковина», в альманасі «Українська муза». З'являються й чималі прозові твори: «На селі. Повісті» (1898), «Буденне життя. Психологічні малюнки» (1902). Увесь його творчий доробок публікувався у Західній Україні, яка перебувала тоді в складі Австро-Угорської імперії. А тут, у себе вдома, на нього косували і вважали небезпечним. Саме тоді в розпалі було гоніння на все українське. Тому й не диво, що під час селянських заворушень 1905 року проти поміщиків, а це, за незначним винятком були російські сановники, мужицького поета на всякий випадок причинили до Радомисльської в'язниці. Мабуть що за вірші, написані на неавтономному для царського чинівництва «хахляцком наречині». Але Мусій Степанович і там не вгомонився. Крадькома він написав і виніс з тюремної камери дві, чи не найкращі свої поеми «Чудак» і «Коваль».

Після звільнення його вже переслідували не кричачись. Місцеве начальство ні на мить не залишало його в спокої. Але й поет не піддався, писав і публікував вірші, оповідання, статті. У 1908 році, 25-річчя своєї літературної діяльності Мусій Степанович відмітив новою книжечкою «Струни», до якої увійшли найкращі

його поетичні твори, написані за чверть віку.

Не витримавши постійних переслідувань, поет у 1910 році продав свою садибу й землю у Вовчкові, та й повернувся знову до Києва. Але царські посіпаки вп'ялися в нього мертворою хваткою. У Києві службу йому вже знайти не вдалося. А потім скінчилися заощадження і сім'я почала терпіти злигодні. У 1913 році Кононенки перебралися на Полтавщину, до Лубен і Мусій Степанович почав працювати на ниві кооперації. Лише за один рік він ретельно і прискіпливо вивчив кооперативне життя Лубенщини і в 1914 році виїхав до Києва з книжкою «Кооперативи Лубенського повіту. Історико-статистичне й економічне об'єднання кооперативних об'єднань і товариств». Ця ґрунтовна праця містить цінні матеріали з життя і побуту селян Лубенщини. Вона й зараз не втратила пізнавальної цінності. У цьому ж, 1914 році, в Лубнах, у місцевому видавництві «Метелик» виїшла гарна книжечка М. С. Кононенка поема «Мати». Один із примірників поет надіслав Х. О. Алчевській, українській поетесі й педагогу з славного роду вітчизняних просвітителів і культурних діячів Алчевських. На книжечці теплий дарчий напис: «Любому поетові Христині Олексіївні Алчевській — автор. 7.IX.1914 р.»

У той час Кононенка обирають членом правління Полтавського союзу кредитних товариств (Союзбанку), а згодом, у 1916 році, переводять до Полтави на посаду керуючого відділенням банку. Революція застала його вже головою Союзбанку.

Під час перевороту 1917 року в Петрограді було скинуто ненависне самодержавство, почався розвал Російської імперії, імперії зла і насильства, тиранії і безправ'я. Революція в Україні скінчилась триумфом для всього українського народу — створенням незалежної Української Народної Республіки. Здійснився віковий прагнення знедо-

леного многостраждального народу. З великим піднесенням зустрів цю подію Мусій Степанович, який все своє життя мріяв про вільну Україну. У цей час він виступив у пресі з публіцистичними статтями «До селян» та «Про монархію та демократичну республіку». Немов би підсумовуючи свій творчий шлях, все своє життя, Мусій Кононенко видає в Полтаві у 1917—1918 роках чотири збірки своїх творів під назвою «Хвилі».

А потім... Потім молода держава, яка тільки ще спиралася на ноги, була жорстоко задушена, потоплена в крові, і все знову повернулося «на круги своя». Знову неволя і безправ'я на довгі й довгі роки у тій самій імперії, але вже під іншою назвою. Може ця катастрофа й була фатальною для чутливої, вразливої, поетичної душі Мусія Кононенка. Після закінчення страшної, братовбивчої громадянської війни, він захворів на сухоти. Лікарі настійливо рекомендували чисте сухе повітря, тепле море, якісну їжу. А де воно все це у ті голодні роки розрухи й занепаду? Мабуть саме тому родина Кононенків покидає велике місто і переїздить до Нових Санжар, неподалік від Полтави. Поет надіявся, що рідна земля вилікує його, додасть йому сил. Але все це було вже марним. 10 червня 1922 року він помер. Його поховали тихо і скромно, без грому оркестрів і пишних промов, на сільському кладовищі.

Минуло багато років. Про поета згадали лише у день його столітнього ювілею, у 1964 році, та й то завдяки полтавським літераторам Скромненко відмітили ювілей поета і земляки в Турівці, про що повідомила місцева преса.

У Турівці й зараз чимало Кононенків, які мабуть і не відають, що їх близьким родичем є справжній патріот України, чудовий поет і письменник, людина, якою кожен з них має пишатися.

Георгій ГАЙДАЙ.

Мусій КОНОНЕНКО

На новий 1917 рік

І знову новий рік іде
 І знову думка думку будить:
 Куди він нас усіх веде?
 Кого приспить? Кого розбудить?
 Багато вже пережили
 І дум важких, і сліз, і горя.
 Багато крові пролили
 І опинились серед моря...
 Де ж берег той? Його нема,
 Клекоче скрізь безодня злюща.

А на поверхні нас трима
 Одна надія невмируща.
 «Борись», шепоче нам в душ,
 Напруживши як струни жили
 І, потопавмо ми в тиші,
 Утративши останні сили.
 Невже ж бо й далі буде так?
 Де берег наш, і де спасіння?
 Чи кріпкий, чи міцний маяк,
 Що збудували ми з терпіння?
 А боротьба іде, кипить,
 Вона не визнає одчаю...
 І знов з надією в цю мить
 Тебе я, новий рік, стрічаю.

31 грудня 1916 р.

ВАУЧЕР, ЩО ЦЕ ТАКЕ?

Більшість з Вас, шановні прилучани, вже чули або читали про те, що в місті і районі організована робота представництва інвестиційного фонду акціонерного товариства «ДИКОМ». За минулий місяць близько тисячі прилучан і жителів району оформили укладення своїх приватизаційних сертифікатів у фонд «ДИКОМ», а значно більша кількість людей постійно телефонують і відвідують представництво, щоб одержати відповіді на питання використання своїх приватизаційних сертифікатів («ваучерів»). Навіть короткий аналіз цих питань дозволяє зробити висновок, що абсолютна більшість жителів міста і району м'яко кажучи «плаває» у питаннях приватизації. Задовольнити ж інтерес людей по даному питанню, тільки з допомогою усних роз'яснень, ми не зможемо і тому дуже вдячні редакції газети «Скарбниця» за надану можливість безкоштовно опублікувати цю інформацію.

Як я вже згадував, визначилося коло питань, які цікавлять наших клієнтів у першу чергу.

Перше з них: «Нам ваучери ніхто не давав, де їх взяти?». Почнемо з того, що ваучерів в Україні немає, ніколи не було і не буде. Існують лише списки за місцем проживання громадян України, які підтверджують право кожного з них на один ваучер. У Прилуках і Прилуцькому районі звіритись з цими списками і зробити відповідний запис в паспорті можна лише в паспортному столі.

— «Що таке український ваучер?» Це приватизаційний майновий сертифікат — боргова розписка держави кожному громадянину України, яка підтверджує право його власності на частину загальнонародного майна, яке підлягає приватизації.

— «Чому в Україні, на відміну від Росії, ваучери не видаються на руки і їх не можна продавати, дарувати, заповідати?» Нам здається, що в цьому є здоровий глузд, враховуючи те, що в Росії було немало випадків спекуляцій та реалізації фальшивих ваучерів, крім того гроші по ваучерах не може одержати ніхто, крім підприємств, які приватизуються і в які вони вкладаються, у тому числі і інвестиційна компанія.

— «Яка вартість приватизаційного майнового сертифікату?» На сьогодні вартість ваучера складає 1 мільйон 50 тисяч карбованців, ця сума була індексована у листопаді 1993 року, до цього його вартість складала 30 тисяч карбованців.

— «Як можна розпорядитися приватизаційним сертифікатом?» Існують три способи змусити Ваш «ваучер» приносити Вам прибуток: власти «ваучер» самому в одне з підприємств, що приватизується; скористатися для цієї мети послугами фінансового посередника (інакше кажучи — трастової компанії), власти свій «ваучер» в інвестфонд.

— «Які переваги вкладки приватизаційного

сертифікату в інвестиційний фонд?» Перш за все інвестиційний фонд, одержавши право розпорядитися Вашими «ваучерами», вкладає їх великими пакетами у підприємства, які приватизуються, що дає фонду можливість як мінімум на участь у спостережливій раді підприємства і здійсненню контролю за його діяльністю, що немаловажно. Крім того фонд «ДИКОМ», маючи в Україні близько 20 філіалів і двічі більше агентств, може сконцентрувати у своїх активах велику кількість «ваучерів» і власти їх вищезгаданим способом не в одно або два, а у два-три десятки підприємств. Отже, у випадку банкрутства одного з підприємств (що в нинішніх умовах цілком можливо) Ви не ризикуєте стати банкрутом разом з ним.

— «Чи можливо заздалегідь знати величину дивідендів?» Ні. Звичайно можна з більшим або меншим ступенем вірогідності зробити розрахунок економічної ефективності фонду і підприємств, які приватизуються, провести порівняльний аналіз і т. п., але це буде тільки прогноз, а прогнози не завжди виправдовуються, особливо якщо урахувати нестабільність і непередбаченість в економіці та промисловості.

— «Як одержати дивіденди?» Передбачається одержання дивідендів на особистий рахунок вкладника в ощадному банку і ще одне питання яке виникло за декілька останніх днів — «А чи не буде з вами того, що сталося в АТ «МММ»? Почнемо з того, що я не знаю, що там з «МММ», а судити по сенсаційних викриттях в російській пресі не хочу. Але мова в даному випадку не про «МММ». На таке питання краще відповідь би президент АТ «ДИКОМ» О. Махмудов, а я крім своєї особистої думки нічого сказати не можу. Тому давайте помірковано, по-перше, «ДИКОМ» існує з 1990 року і поки ніяких претензій з боку уряду йому не пред'явлено; по-друге, маючи широкі і добре налагоджену сітку своїх філіалів і представництв по всій Україні, які дають стабільний прибуток, чи варто «ДИКОМУ» ризикувати і порушувати закони? по-третє, 14 липня 1994 року «ДИКОМом» одержана ліцензія № 1 України, яка дає йому право інвестиційного фонду, що дає йому додаткові можливості і пільги, а також поширювати сферу діяльності.

Можна було б продовжити, але думаю, що і цього достатньо. Висновки Ви зробите самі.

Зрозуміло, існує ще багато питань, відповіді на які не увійшли до цієї статті. Тому мені залишається запросити Вас відвідати агентство АТ «ДИКОМ» у Прилуках за адресою: вулиця Леніна, 190, у дворі школи № 1 (2-й поверх). Наш телефон 3-11-81.

Бажаю Вам вдало розпорядитися Вашими ваучерами.

Віктор БІБЛЯНОВСЬКИЙ,
 директор Прилуцького агентства АТ «ДИКОМ».

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
 Краєзнавчий музей, Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
 Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
 Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
 Зам. 1546. Тир. 1500 прим.
 Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Народний календар

ЖОВТЕНЬ

У жовтні прозорішими стають ліси, замовкає пташиний спів, ранками левади білють густою памороззю, а дошкульний північний вітер нагадує, що зима уже не за горами. У жовтні коротшають дні й довгими стають ночі. Саме о цій порі колись найчастіше справляли весілля. Бучно відмічали храмові свята, молодь починала гуртуватись на вечорницях і досвітках.

З давніх часів весілля було визначною подією в житті кожного українця і до нього особливо ретельно готувались. Робилося все розважливо, не кваплячись, даючи можливість молодятм остаточно зважити своє рішення — створити міцну сім'ю. Традиційному українському весіллю передувало щонайменше чотири обрядові дійства: оглядини, сватання, змовини, заручини. І тільки після цього запрошували гостей на весілля, яке гуляли весело й гарно, не день-два, а цілий тиждень, від суботи до суботи.

Здебільшого восени, після закінчення жнив і нагальних хліборобських справ, відмічали храмові свята, на які без особливих запрошень і нагадувань з'їжджались і сходились родичі з сусідніх і далеких сіл. Господині вважали за обов'язок наготувати до свята найкращі наїдки й напої. Кілька місяців до цього харчувалися чим Бог пошле, але на храм пригостили щедро й усім найкращим. Пам'ятаю у один із голодних післявоєнних років

з'явився у наших краях нікому невідомий чоловік-га-заробітчанин з такої ж голодної як і Прилуччина сусідньої Брянщини. До мого діда він зайшов саме на храм. Його так напоїли й нагодували, що він з великими зусиллями виліз із-за столу і запитав, чи часто у нас так буває. Дід жартома відповів, що так майже щодня. Чоловік зачудовано покрутив головою і відсалуючись протягнув: «пра-а-апа! народ!».

У жовтні молоді люди починали сходитись на вечорниці й досвітки. Перша сходка обов'язково завершувалася традиційною вечерею, для якої приносили з дому усе найкраще. Але постійними вечорниці ставали лише в листопаді, коли вже всі польові роботи завершувались.

А ось кілька давніх примет, які й нині ко-слуговують людям:

Якщо до Покрови не опаде листя з берези — сніг ляже пізно.

Польові миші ховаються до людських осель — на холодну зиму.

Тонке лушпиння на цибулі — зима буде теплою.

Високі бур'яни — на сніжну зиму.

Грім у жовтні — на теплу й коротку зиму.

На жовтень припадають народні й церковні свята, які здавна відмічали в Україні.

кінці листопада.

14 жовтня. Покрова. (Покров Пресвятої Богородиці).

Ця подія трапилася 14 жовтня 910 року. Стіни старовинного Константинополя облягли ворожі сили і вже здавалося ніщо не могло врятувати його від руйнування, а жителів від поголового знищення. Константинопольцям лишилося надіятися лише на Бога. І ось, коли вже не лишилося надій на спасіння, перед людьми, які молилися у Влахернському храмі, з'явилася Матір Божа з білим покривалом у простягнутих руках і сталося диво — ворожі сили зупинилися перед беззахисним містом і повернули назад. Звістка про чудесне спасіння міста швидко розійшлася по всьому світу. Ця давня, красива легенда була колись надзвичайно популярною і у наших краях. Недарма лицарі-запорожці вважали Богоматір своєю покровителькою, вони називали її Святою Покровою. На Січі Покрову відмічали особливо урочисто, її ім'я носила й січова церква.

На Покрову люди, за старими народними приметами прогнозували погоду:

Яка погода на Покрову — такою буде й зима. Вітер з півдня на Покрову — буде тепла зима, з півночі — холодна, із заходу — сніжна, коли ж змінює кілька разів напрям — на мінливу і нестійку зиму.

8 жовтня. Фросини. (Преподобної Єфросинії).

На Фросини господині шаткували напусту, вона тоді була особливо смачною і соковитою, та й довші зберігалася. Примічали, що коли у цей день тепло — то ще тепло триватиме три тижні.

9 жовтня. Івана Богослова. (Святого апостола і євангеліста Іоана Богослова).

Селяни намагалися до цього дня обсіятися: «Хто не посіє до Івана Богослова — той не вартий доброго слова». Примічали, що коли йтиме дощ — буде тепла зима, а коли сніг — зима почнеється в

(Закінчення на 2-й стор.).

ЖОВТЕНЬ

(Закінчення
Початок на 1-й стор.)

Якщо на Покрову не випав сніг — не буде його ні в листопаді, ні навіть у грудні.

17 жовтня Єрофея. (Святого мученика Єрофея).

На Єрофея люди не ходили до лісу, боячись нечистої сили, яка особливо біснувалася у цей день. Лісовики регочуть,

ганяють звірів, ламають дерева.

20 жовтня. Сергія Послушного. (Святого мученика Сергія).

У народі говорили: якщо Сергій сніжком укривється, то Мотря (27 листопада) справжню зиму приведе.

23 жовтня Євлам-п

(Святого мученика Євлам-п

п

п

ро, то буде моква аж до самих морозів.

30 жовтня Осії. (Про-рока Осії).

Раніше вважали, що у цей день колесо з віссю розлучається. Уже не пройдеши возом, але й на сани не пересядеш.

Георгій ГАЙДАЙ.

„Прилукский голос“

про місцеве громадське життя євреїв

Про єврейське громадське життя в Прилуках на початку ХХ століття написано вкрай обмалъ. В цій ситуації краєзнавцю непогано прислужиться перша, ліберальна прилуцька газета «Прилукский голос» (вид. у 1914—1916 рр.). В багатьох її номерах, у рубриці «Єврейське життя» і поза нею вміщувалися матеріали про різні сторони громадського життя євреїв як у Прилуках, так і в Російській державі в цілому.

На цей час у Прилуках жило приблизно 12 тисяч євреїв. Уже в № 1 газети йдеться про перспективу відкриття в Прилуках єврейського ремісничого училища (з використанням досвіду роботи такого училища з ремісничим відділенням). В № 3 1914 року вміщено відозву прилуцької єврейської лікарні до членів Прилуцького товариства допомоги бідним і хворим євреям та інформація про засідання її опікунської Ради. В подальших числах газети робота цієї лікарні висвітлювалася неодноразово. № 3 розповідає також про затвердження статуту товариства допомоги бідним і хворим євреям (про його подальшу роботу багато інформації в № 29 за 1916 р. та №№ 34, 35).

Слід відмітити, що згадане звернення єврейської лікарні мало відгук не тільки з боку приватних осіб, але й з боку міської влади. В № 4 1914 р. читаємо таке: «Майно С. Б. Фраткіна, передане ним до потреб єврейської лікарні міською Управою звільнено від сплати податків». (Пізніше повідомляється про призов лікаря цієї лікарні С. Б. Фраткіна до діючої російської армії). В тому ж номері інформація про асигнування 1 тисячі крб. єврейською громадою на відкриття єврейського початкового училища з ремісничим відділенням для дітей бідного населення. А ось повідомлення з № 5 1914 р. «Товариством допомоги бідним євреям» відкрито збір пожертвувань на користь дружин і дітей загиблих євреїв, призваних на дійсну службу Вищим указом про мобілізацію». № 6 1914 р. містить повідомлення про молебень у синагозі про перемогу й маніфестацію євреїв Прилук з приводу початку I-ї світової війни. Уже № 20 «Прилукского голоса» свідчить, що їхня увага звернена не лише на однокровне їм населення: йдеться про «зібрання єврейської громади для обговорення питання про барак для поранених при єврейській лікарні та про асигнування з суми коробочного збору 3000 крб., з яких 1500 крб. піде на обладнання та утримання бараку, а 1500 крб. — на задоволення продовольчих потреб найбільш бідної частини єврейського населення міста Прилук». Незабаром в листопаді 1914 року зібрання єврейських громадян постановило «прохати Полтавського Губернатора зробити розпорядження про видачу 1500 крб. на утримання ла-

зарету і 1200 крб. на задоволення продовольчих потреб» (1914, № 25).

Та й синагоги не були байдужими до людей не єврейської національності — вони служили панакхиди по убитих воїнах (1915, № 13). проводили збори грошей на користь комітету Великої княгині Тетяни Миколаївни, з цією метою в 13 прилуцьких молільних домах було зібрано 413,5 кро. (1915, № 23). Євреї брали участь також у роботі товариства «Червоний хрест» (1915, № 52). Щоправда, матеріальну допомогу вони надавали насамперед євреям. Наприклад, коли в травні 1915 року до Прилук прибули 123 єврейські виселенці з театру воєнних дій, то вони були розміщені в одній з синагог і в приміщенні «Талмуд Тори» (1915, № 22). Зате головний тягар по утриманню євреїв-біженців у Полтавській губернії несло їм єврейське населення. Про це свідчать факти, наведені в «Прилуцьком голосі»: «Загальна сума, витрачена єврейськими комітетами по 15 жовтня — більш, як 322000 крб., з яких 67% було зібрано на місцях, а 33% було отримано від петроградського та харківського комітетів і від неєврейських організацій, як від міських і земських управ, Тетянинського комітету тощо. В тім усій сумі, що поступила від неєврейських організацій становить близько 12000, тобто 5% приблизно всіх витрачених сум». (1915, №№ 43—44). Як бачимо, євреї мали своїх представників у органах міського управління. «Прилукский голос», наприклад, 1915 р. у № 13 повідомляв про обрання до Прилуцької міської Ради євреїв М. Фраткіна, Б. Гальперіна, А. Рабіновича та Д. Золотницького. Якщо в 1914, 1915 рр. ані критики, ані самокритики діяльності єврейських підприємців не було, то в 1916 р. така критика в газеті з'явилася (1916, №№ 11, 20). Зокрема наводилися факти експлуаторського ставлення єврейських м'ясоторговців до споживачів, в тому числі й до євреїв (1916, № 20).

В грудні 1914 р. перших редактора й видавця «Прилукского голоса» (В. Іліна та Д. Льодіна) змінив новий редактор-видавець — О. Кисіль.

Можливо саме через це рубрика «Єврейське життя», в якій висвітлювалося життя євреїв по землях усієї Російської держави, зникла. Можливо, саме до цього часу у більшості членів редакції дотримувалася думка про недоцільність існування такої рубрики в провінційній газеті — важко сказати точно. Але інформацію про життя євреїв у Прилуках газета давала й надалі, як можна перекоонатися зі змісту даної статті. Водночас цілком слушно «Прилукский голос» розширив інформацію про становище й проблеми української мови й культури в Україні.

Таким чином, для вивчення багатонаціонального життя Прилуцьчини матеріали газети «Прилукский голос» мають неабияке значення. Зокрема багатьма вони є на інформацію місцевого життя єврейського населення нашого краю.

В. БУРМАКА,

Гетьманські вибори

У 1668—1672 роках Лівобережною Україною правив гетьман Дем'ян Многогрішний — «людина проста й неписьменна», що незважаючи йому бути мудрим полководцем і керувати козацькою державою, бо як ніхто інший, умів порядкувати козаками, вони його любили і слухались як батька діти. Многогрішний поклявся у вірності російському цареві, але маріонеткою, як того хотіла Москва, всеж не став. Він зумів випорядити з українських міст московські залоги і воевод, частково відновив автономію, децю встиг зробити по наведенню порядку в державі. Проте, по простоті душевній, ніяк не міг порозумітися з старшиною, яка з недовірою і вороже сприймала новації «мужикуватого» гетьмана.

Головним супротивником гетьмана був генеральний обозний Петро Забіла, який сам, ще з часів Хмельницького, мріяв про гетьманську булаву. Його підтримували генеральні судді Іван Самойлович та Іван Домонтович, генеральний писар Карпо Мокрієвич, а ще полковники: переяславський Дмитрашко-Райча і стародубський Петро Рославець.

І знову почалися чвари в Україні, знову змова проти гетьмана, а потім наклепи, доноси. Москві тілки цього й треба було — їх теж уже давно не влаштовував непокірний і свавільний правитель України. За царським указом Многогрішного заарештували, звинувативши в «измене», вивезли до Москви і там, «по обычаю» піддали звірячим тортурам, рвучи нещасному жили й ламаючи кістки: «изменник Демко у пытки распрашиван накрепко». Далі, в Москві був розіграний жорстокий фарс: гетьмана й його брата Василя, засуджених неправедним судом до страти, вивели на задвірки «на болото за кузницями», нашвидку зачитали вирок і кинули на плаху під катівську сокиру. А потім прибіг з Кремля гоноць з віскоку про те, що цар Олексій Михайлович відмінив страту «по упрошению детей своих государских» і замінив її на довічне заслання «в дальние сибирские городы». За братами Многогрішними пішли до Сибіру і їх одностуді ніжинський полковник Матвій Гвинтовка і осавул Павло Грибович, а також і їх родини.

Три місяці після цього Лівобережжя було без влади. Старшина кілька разів, потай, збиралася й радилася, все ніяк не знаходила спільної мови. Зволікали й у Москві. А в цей час пішла чутка, що кошовий Війська Запорозького, славетний лицар Іван Сірко хоче бути гетьманом. Забідкалась старшина, занепокоїлись в Москві. Правдивого й безстрашного Сірка боялися не тільки в Стамбулі, чи в Бахчисарай, але й в Москві й Батурині. Почалося потягання за кошовим. Його підступно, зненацька схопив долгавський полковник Федір Жученко в містечку Санжарах і доставив до Батурина. З Батурина — на Москву, а там уже добре відомий шлях в «дальние сибирские городы».

І знову шарварок в Україні. До Батурина сходилися юрбами козацька голота, вимагаючи скликати раду. Гетьмана і кошового отамана так швидко й зпомітно запроторили до Сибіру, що козакам і не втямки було — де ж це вони поділись? Налякана старшина просила царя прислати військо для своєї безпеки і для того, щоб провести раду і обрати нового гетьмана без черні. Цар вислав боярина Григорія Ромодановського з військом до Конотопа. Але старшина наполягала на тому, щоб рада відбулася не в самому місті, а в степу біля містечка Козача Діброва, яке знаходилося на самому кордоні, але вже на московській території.

На безезі річечки Красені, на околиці Козачої Діброви, за фортечним ватом, розташувалося російське військо з обозом. Розкинуті величезний царський чамат, приквашені прапорами, кобзарями з плясками. На протилежному березі стала генераль-

на старшина з полковниками і сотниками й невелика частина козацького війська. А до Конотопа все сходилося і сходилося козацтво з усієї України на військову раду. А в цей час князь Ромодановський у царському шатрі проводив з старшиною нараду. Швидко були узгоджені «статті» в 10 пунктах, які повторювали і, лише в якійсь мірі доповнювали Глухівські статті 1669 року. Старшина просила обмежити владу гетьмана і скасувати компанійські полки, які були опорою гетьманської влади. Їхні прохання були враховані і угода, що дістала потім назву Конотопських статей, була підписана.

Наступного дня, після прибуття архієпископа чернігівського і новгородського Лазаря Барановича, відбулися гетьманські вибори. Було це 17 червня 1672 року. На березі Красені вишикувалися російські війська, біля царського шатра стояли Лазар Баранович, князь Ромодановський, думний дворянин Іван Ржевський, дворяни, військові, дяки. О третій годині дня, до шатра вирушила процесія, попереду якої несли козацькі військові клейноди: гетьманську булаву, прапори, бунчук, литаври. За ними йшли представники духовенства і козацька старшина: архимандрит Новгород-Сіверського Спаського монастиря Михайло Лежайський, ніжинський протопоп Симеон Адамович, генеральні обозний Петро Забіла, судді Іван Домонтович і новопризначений Павло Животовський, писар Сава Прокопович, осавул Іван Лисенко, бунчужний Леонтій Полуботок, хорунжий Григорій Карпович, полковники: переяславський Дмитрашко-Райча, ніжинський Пилип Уманець, полтавський Дем'ян Гутжель, київський Кость Солонина, миргородський Іван Дуб'яга, чернігівський Василь Борковський, стародубський Петро Рославець, прилуцький Лазар Горленко, лубенський Іван Сербин, гадацький Семен Остренко. За ними — поткова старшина обозні, судді, писарі, осавули, хорунжі, сотники.

Гетьман МНОГОГРИШНИЙ.

Перед царським наметом сів золотом образ Спася на аналої біля нього стояв невисокий дубовий стіл. Статечні літні козаки поставили біля столу знамено Війська Запорозького, бунчук і литаври, на

(Продовження на 4-й стор.).

Гетьманські вибори

(Продовження. Початок на 3-й стор.).

стіл поклали гетьманську булаву. Біля ікони Спаса архієпископ почав молитву, яку підхопили всі присутні. Потім перед козаками виступив з промовою Ромодановський, в якій він зокрема сказав: «...указав великий государь, его царское величество, обратъ вам гетьмана при мне боярине с товарищи, по своим правам и вольностям, вольными гласы». Які вже там права і вольності в оточенні чужих військ, та ще й на чужій території!

Обрали гетьманом генерального суддю Івана Самойловича. Більше нікого й не пропонували, бо все задалегідь було домовлено. Полковники Райча і Солонина підхопили Самойловича по-під руки й поставили на стіл, а Забіла з старшиною і полковниками вручили йому булаву і накрили його прапорами й бунчуком. Іван Самойлович булаву прийняв і тим самим дав згоду на гетьманування. Після виборів знову говорив Ромодановський, закликаючи козаків «быть в подданстве у великого государя нашего, у его царского величества, вечно, без шато-сти».

Потім старшина і московські вельможі зайшли до намету і там Іван Самойлович перед образами, на святому Євангелії присягнув на вірність російському цареві. Присягали також і новообрана, чи скоріше призначена, старшина. І тут також просторівав Ромодановський про «послушание», про «государево милостивое жалование и призрение». Вогнем пекли ці слова козаків, вони вже знали як «пожаловали» Многогрішного з товаришами пекельною «дыбою и батожем», знали й про сибірське «призрение».

В наметі Івану Самойловичу вручили задалегідь заготовлену царську грамоту на гетьманство. Далі відбулося підписання угоди, або статей. Свої підписи поставила вся старшина, від гетьмана до сотника. Потім — «...Лазарь Баранович и гетман с старшиной и с полковники у боярина ели...» Замочувати нового гетьмана а разом і царевича Петра Олексійовича, майбутнього царя Петра Першого, про народження якого, тільки не повідомили гінці. Після бенкету боярин роздавав царські подарунки. Не забули нікого, ні з духовенства, ні з старшини. Новий гетьман одержав двічі по сорок соболів і дорогішній білий едав на вбрання. По сорок соболів і дорогішній ткачини одержала генеральна старшина і всі полковники, в тому числі й Іван Домонтович, якого ще й підвищили на посаді, він став першим генеральним суддею і зайняв місце Самойловича. Скривдили чомусь Леонтія Полуботка, йому дісталось лише десять пар соболів.

Прилучський полковник Лазар Горленко теж отримав сорок соболів, але на відміну від Райчі, чи Рославця, йому не дісталось едабу на кунтуш. Полковій старшині видали по парі соболів, а вже сотникам не дісталось нічого. Ромодановський царською казною не розкидався, лише на дарунках він заощадив 28 пар соболів і 8 сувоїв едабу, які й привіз назад до Москви. Того ж дня відбувся бенкет у гетьмана Самойловича, на якому «боярин князь Григорий Григорьевич ели».

На раді й виборах, як уже зазначалося, були учасниками і наші прилучани, а саме полковник Лазар Горленко, писар Семен Ракович, обозний Василь Севастьянович, суддя Іван Маценко, осавул Григорій Чернявський, хорунжий Андрій Семенов, сотники: варявський Михайло Ракович та Івач Андрієвич, ічеський Іван Бровченко, сибірянський Данило Тимченко, краснянський (красноколядичський) Павло Загурський, іваницький Сава Миценко, журавський Матвій Биченко, монастирищенський Левко Карасенко і кобильцівський Яцько Драпека.

Тепер зостається лишень коротенько розповісти

Генеральний суддя ДОМОНТОВИЧ.

про деякого з наших земляків — головних учасників ради в Козачій Діброві.

Як відомо, Іван Самійлович Самойлович уродженець містечка Ходоркова на Київщині, син священника. Його батько переселився з Парвобережжя в містечко Красний Колядин прилучського полку. Іван Самойлович був людиною добре освіченою: «...в письме козакоруском доволен, разумен, уроди красной, добр и ко всем людем склонен и прихилен, того ради вскоре, в том же Кр. Колядине, поставлен писарем сотенным...» писав козацький літописець Самійло Величко. Згодом він став сотником красноклядинської сотні, потім Чернігівським полковником і в 1669—1672 роках — генеральним суддею. Іван Самойлович, після обрання його гетьманом, добирався об'єднання України Лівобережної і Правобережної під однією гетьманською булавою. Він широболівав за Україною і у той же час хотів догодити й Москві. А з цього, як відомо, ніколи, в усі часи нічого доброго не виходило, тож і не минула безталанного гетьмана лиха година й сибірська дальня сторона. А оддати Москві на поталу свої ж брати-українці, все ті ж Забіла, Райча, Солонина. Десь в Тобольську й поховати українського гетьмана у 1690 році.

Гучна слава про лицаря-запорожця, прилучського полковника Лазаря Горленка багато літ лунала в Гетьманщині. Його також добре знали й у Москві, Варшаві, Бахчисараї. У 1672 році, після краху Многогрішного, прилучські козаки, в котрій уже раз, обрали своїм полковником старого Лазаря. Так уже було не раз: як тільки ставало сутужно, зверталися до Горленка, до його світлої голови і йому знову й знову вручали полковницький пернач. Ні за славою, ні за багатством старий полковник ніколи не ганявся. Ще в 1665 році він одержав від царя Олексія Михайловича грамоту на дворянство і село Ольшану, за те, що «...против неприятелей стоял твердо и мужественно и бился не щадя головы своей...». З гетьманом Самойловичем вони мали родинні зв'язки. Трагічно закінчив свій земний путь старий заслужений полковник. Загинув він мученицькою смертю від рук своїх же потчан під час бичту в Кіримському поході. Гетьман пішов до Сибіру,

Гордило, без всякого сумніву, як потім відомий історичний сподвижник, теж пішов би разом з ним, якби не говорив живцем у пекельному вогні під Кодаком Така вже їхня доля.

А ще згадаймо добрим словом славного козака Дмитра Чернявського з хутора Чернявщини (Лапинець) під Прилуками, який двічі у другій половині 17 століття командував прилуцьким полком. Він підтримував наказного гетьмана Якіма Сомка, яко-

му не довіряла Мозька. Сомка потім страчено в Борзні, порубали голови її полковникам, найближчим його соратникам, Чернявського ж, у вересні 1683 року, застрелили в Сибір, «на Лену». І тільки згодом змилювалися і відпустили додому.

Такою була гірка доля учасників козацької ради в Козачій Діброві під Конотопом.

Георгій ГАЙДАЙ.

Прилуки—місто-фортеця

Згадується той далекий час, перший повоєнний рік, коли ми, після закінчення четвертого класу, здійснили свою першу в житті подорож — екскурсію, яку провела наша вчителька Наталія Володимирівна Приходько (Банжа).

Минуло багато десятиліть, але враження від неї чітко зберегли окремі епізоди, які ніколи вже не зникнуть із пам'яті.

Навчався я тоді в середній школі № 4. І не підозрював, що її подвір'я впритул прилягає до історичної зони, старовинного валу міста, сліди якого ще проглядаються і до сьогоднішніх днів.

Почуте і побачене під час подорожі глибоко залягло в пам'яті і часто будило уяву про минулі часи. Хотілося заглянути у це минуле, пройтися вулицями стародавнього міста, уявити собі будівлі, людей, те, чим вони займалися. Але здійснити це вдалося через багато років і допомогли мені у цьому архівні джерела, науково-популярна література, праці вчених-дослідників.

На основі цих джерел і спробуємо, шановний читачу, здійснити уявну подорож у минулі часи.

Як відомо, міста довгий період були одночасно фортецями. Так вимагав час і залишилися вони такими майже до кінця XVIII ст. Боротьба супроти турецько-татарської агресії вважалася проблемою першорядної ваги у зовнішній політиці Росії та України протягом усього XVIII ст.

Османська імперія й кримські татари протягом кількох століть загрожували нашим предкам, здійснюючи свої спустошливі наскоки. Ініціатором та підбурювачем походів часто виступали кримські хани. За таких умов міські

фортеці мали бути серйозною перешкодою на шляху ворога. Тривала облога фортець не відповідала воєнній тактиці татарських військ, розрахованої на раптовість нападу з метою пограбування населення, спустошення території та швидкий відхід. Їм було важко подолати опір гарнізону фортець та городян, які перебували під надійним захистом оборонних укріплень.

Яким же було місто в описувані вище часи? Так, зокрема у XVIII ст., на Лівобережжі воно складалося з кількох частин, що розділялися досить виразною лінією фортечних укріплень. Перш за все у свідомості населення власне місто було відділене від околиць (підварків). Люди, які жили бодай за кілька десятків метрів від міського валу й рову, до городян себе не зараховували. І навіть ті, що переїхали з підварків до міста, вважали себе довгий час «зайшлими». В офіційних документах околиці також відділялися від міста. Так, наприклад, про підварок Броварки тоді зазначалось: «За містом Прилуками на Броварках».

Опанас Шафонський у своїй праці «Черниговско-го наместничества топографическое описание...» написаній 1786 р., а виданій 1851 р., чітко відділяє місто від околиць: «...настоящий город. — згадує він — земляним старим валом обнесенный, с малым земляным развалившимся замком или цитаделью».

Читачам, очевидно, буде цікаво дізнатися про те, що О. Шафонський народився на Чернігівщині в Сосниці в сім'ї сотника. Він був високоосвіченою, ґрунтовною людиною, своєрідним енциклопедистом. Мав диплом

доктора наук з філософії, медицини та проблем освіти. За життя здобув славу і як вчений і як практик. На посаді лікаря, наприклад пеєрбував у складі російських військ під час російсько-турецької війни в 1768—1774 рр. Як учений був відомий в Росії й далеко за її межами. Лейденський, Страсбурзький та Галльський університети схвалили його диплом і ступінь доктора.

Рукопис О. Шафонського про Лівобережжя, над яким вчений працював два роки, налічував понад 1000 сторінок. Він ретельно описав село за селом, місто за містом на території, що входить зараз до Чернігівської та частково до Полтавської областей, даючи вичерпну характеристику стану міських укріплень, топографії, заняттю міського населення тощо. Свою працю автор сподівався презентувати Катерині II з нагоди її подорожі на Україну. Але доля розпорядилася інакше. Рукопис потрапив після його смерті до спадкоємців. Син — колезький радник Григорій Опанасович Шафонський — передав його видавцю, та праця побачила світ набагато пізніше — лише через 64 роки після її написання.

Замок, про який іде мова у праці О. Шафонського, — це атрибут кожного міста Лівобережжя. Ці дві структурні частини (замок і місто) згадуються також у військових звітах про стан укріплень 30-х років XVIII ст. Очевидно, вони є традиційними і беруть свій початок в глибинах Київської Русі. Як виразно засвідчила література, такий поділ залишався й пізніше.

Фортифікаційна система XVIII ст. передбачала дуже вдале пристосування різноманітних форм укріп-

лень до умов рельєфу. Оборонні вали підкреслили вали рельєфу міста і разом з тим його структуру. Замок або власне місто здебільшого розташовувалися на рівному місці, але замок завжди будувався вище міста. Щоправда, як зазначав О. Шафонський, це рівне місце вибиралося на високому березі річки, іноді воно було «срыто ярами». Проте також будувалися міста й на низькому березі річки (Переяслав, Ніжин, Пирятин).

Система оборонних укріплень була різною. Головне те, що кожне місто-фортеця на Лівобережжі обов'язково мало сильно укріплену територію — замок, або цитадель. У кожному місті «непрямому» б'ється крепость с пушками, так що в случае, если жители будут побеждены неприятелем... то они могут уйти в крепость и в ней обороняться», — читаємо в описові подорожі, яку зробив Павло Алеппський, арабський мандрівник, разом з своїм батьком, антиохійським патріархом Макарієм, до Мозкви в середині XVII ст. і далі він писав: «Прибыли вечером в большой благоустроенный город, называемый Прилуки. Цитадель внутри его удивительна по своей вышине, укреплениям, башням и пушкам».

Для оборони міста найдастіше насипали земляний вал, в якому споруджували бійниці, тобто невеликі отвори, з яких можна стріляти і контролювати місцевість за валом. Земляні вали іноді для зміцнення дернувалися.

Значна оборонна роль відводилася ровам, що споруджувалися перед валами. Часто, щоб уникнути зсувів, стіни ровів робили вертикальними і закріплювали їх зрубом з дубових брусів. Рови досягали значних розмірів. Глибина і облицювання рову в Прилуках викликали захоп-

(Закінчення на 6-й стор.).

Прилуки — місто-фортеця

(Закінчення.
Початок на 5-й стор.).

лення у Павла Алеппського. Його увагу привернула також проточна вода в рові. Проте до середини XVIII ст. рови були вже сухі, і лише з південно-східної сторони валу примикало русло Муховця, частково заповнене водою. Це добре видно на плані Прилук, який датується 1745 р. і був надрукований генерал-майором і військовим інженером Ф. Ласковським в його «Матеріалах для історії інженерного мистецтва в Росії».

ли значну роль в обороні від ворога

В Прилуках згадуються чотири брами: Київська, Пирятинська, Глухівська (або ще Млинова), Роменська (Кустівська). Назва брами збігалася з назвою тієї дороги, що вела з міста.

Крім брами, до міста можна було увійти через вилазки. Для вилазок влаштовувались упоперек валів ходи шириною та висотою два метри. В них підлога, стіни й стеля робилися в зруб і мали четверо захисних дверей. По-

міст Лівобережної України. Зовнішня обстановка вимагала цього. Зацей час фортеці пройшли свою еволюцію від активної фортифікаційної сили до занепаду наприкінці століття.

1723 р. Київський генерал-губернатор Трубецький доповідав уряду про поганий стан Переяславської фортеці. Оборонний вал Чернігова 1728 р. був у такому стані, що не тільки люди, але й худоба проходила через нього. Таку ж картину з міськими валами Прилук намалював бунчужковий това-

турецька війна 1735—1739 рр. не дала виходу Росії до Чорного моря. Отже питання зовнішньої політики лишалося не розв'язаним для Росії. Ось чому укріплення на Лівобережжі лишалися важливим елементом міської забудови і в 60-х роках XVIII ст. Це добре видно і на плані земляного міста, який під назвою «План города Прилук с показанием в оном казенного и обывательского строения» зберігається в ЦДВІА. Його було складено, ймовірно, під час так званого «румянцевського» опису Малоросії в 1765—1768 рр. Цей опис увійшов в історію під назвою «Генеральною опису Лівобережної України (Малоросії)».

Оборонні вали лишались недоторканими до 80-х років XVIII ст. В цей час остаточно відпадає необхідність в оборонних спорудах. Внаслідок успішного завершення російсько-турецьких війн, кордони російської держави відійшли далеко на південь. Міста Лівобережжя втратили характер прикордонних рубежів.

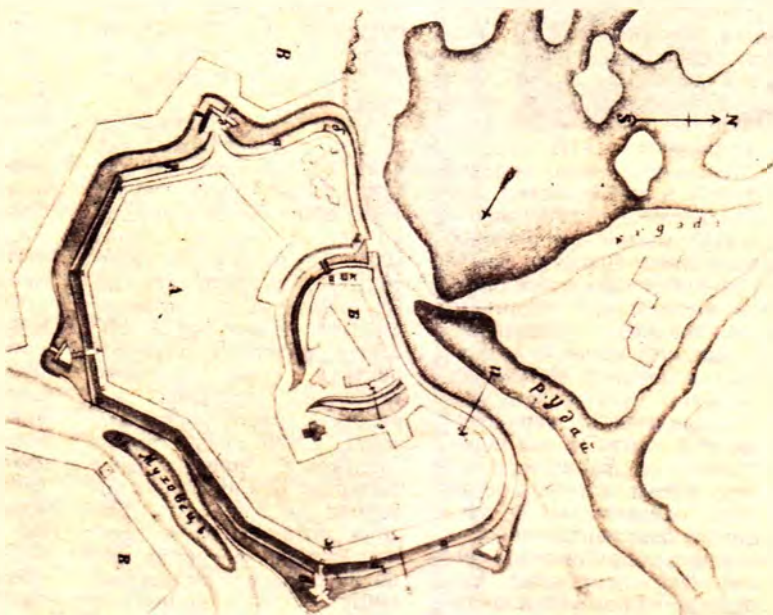
Замок як структурна частина міста занепадає і відмирає. Згодом вали подекуди почали орати під городи, влаштовувати на них селітроварні. І все ж у цей час зустрічаються й літературні згадки про мости через оборонні вали, а також про візні брами при земляних валах.

Так, наприклад в Прилуках до пожежі 1781 р. при оборонних валах ще існували брами.

Отже міські фортеці у XVIII ст. відігравали значну роль у справі захисту території України та Росії від нападів татар і турків.

Анатолій РИЖЕНКО.

План укріплень міста Прилук XVIII століття.

Оборонними спорудами міста були також і башти. Для посилення обороноздатності в баштах споруджувалися бійниці. Через рови прокладалися мости, що з'єднували башти із зовнішнім світом. Конструкції мостів здебільшого не були складними. Споруджували їх переважно на стовпах (палях), котрі можна було спалювати в разі небезпеки, а потім швидко відновлювати. Значно складнішими були замкові мости, що їх робили підйомними. Це зрозуміло: замок являв собою найбільш укріплену територію міста. В Прилуках замок з'єднувався з містом лише через одну браму (ворота).

Міські брами відіграва-

ли значну роль в обороні від ворога. Для пішоходів, коли треба було вийти з міста на город, в сад, по воду або під час облоги мати запасний вихід з міста. Згідно згаданого вище плану 1745 р. укріплення міста мали четверо воріт, дві вилазки, чотири равелини і дев'ять дерев'яних башт.

В більшості фортець оборонні укріплення протягом XVIII ст. перебудовувались, але слід зауважити, що модернізація системи укріплень фортеці не призводила до знищення попередніх, а навпаки, старі укріплення реставрувалися. Протягом XVIII ст. повсякчасно стояло питання про стан укріплення

міста. Зовнішня обстановка вимагала цього. Зацей час фортеці пройшли свою еволюцію від активної фортифікаційної сили до занепаду наприкінці століття. 1723 р. Київський генерал-губернатор Трубецький доповідав уряду про поганий стан Переяславської фортеці. Оборонний вал Чернігова 1728 р. був у такому стані, що не тільки люди, але й худоба проходила через нього. Таку ж картину з міськими валами Прилук намалював бунчужковий товариш Стефан Томара 1738 року. «Вал во многих местах осажался, коло бойниц низше земля поосулась, рогатки вкруг не всюди поставлены... ров местами затаскався і не вычищен; в пригородках ворот, а в вылазках форт и заповров никаких не имеется». Подібне записано й про Ічню; те саме було з валами Монастирища, Варви, Срібного, Журавки. Таке становище з оборонними укріпленнями викликало занепокоєння царського уряду. Військова колегія видала спеціальний наказ о «безотлагательном исправлении украинских крепостей».

Як відомо, російсько-

Прилуцька чоловіча гімназія

120 років тому, 22 вересня 1874 року, в нашому місті, в поміщицькому садибному будинку, придбаному міською управою у Г. М. Скоропадського, було засновано чоловічу гімназію. Матеріально відкриттю гімназії сприяв меценат, почесний громадянин міста Г. П. Галаган. Завдяки таким людям, як Г. П. Галаган і директор гімназії Ф. Я. Вороний, Прилуцький повіт в 60—70-х роках минулого століття займав перше місце в губернії за кількістю учнів і навчальних закладів. В 1882 році гімназія була перетворена в повну, мала вісім основних класів і один підготовчий. В цьому навчальному закладі навчалися відомі як в Україні, так і далеко за її межами люди. Серед них: Г. Ф. Вороний (1868—1909) — російський математик, член-кореспондент Петербурзької Академії наук, Г. В. Пфейффер (1872—1946) — український математик, академік АН України, С. І. Маслов (1880—

1957) — український літературознавець, професор, член-кореспондент АН України, В. І. Маслов (1885—1959) — український літературознавець, професор, засновник Прилуцького краєзнавчого музею, О. М. Щербина (1874—1934) — український вчений-педагог,

професор, М. Ф. Яковченко (1900—1974) — український актор, народний артист України, Л. М. Ревуцький (1889—1977) — український композитор, академік.

У 1920 році гімназію реорганізовано в трудову

школу, а в 1921 році в приміщенні гімназії розмістилася педшкола (педагогічне училище). В роки Великої Вітчизняної війни приміщення гімназії було зруйноване, а потім у 1961 році відбудоване і передане середній школі № 1.

Л. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

з інших видань

З фамільних переказів

У другій половині минулого століття в Пирятинському повіті жило сімейство Александровичів. Предки їх займали різні уряди в Гетьманщині. Тодішній представник цього роду, бунчужковий товариш Іван Ілліч Александрович був спочатку Лубенським підкоморієм, а потім Прилуцьким полковним писарем.

У Івана Ілліча було багато дітей: два сини — Варфоломій і Порфирій і п'ять дочок, молодшу з них звали Уляною. Доля Уляни настільки своєрідна, що ми дозволимо собі зупинити на ній увагу читача.

Коли М. Л. Голенищев-Кутузов, майбутній князь Смоленський, ще в малярському чині стояв з полком в Пирятині, він познайомився з сімейством Александровичів і почав часто бувати на їхньому хуторі. Велика Круча (нині село). Ному сподобалася гарна Уляна, яка його теж покохала, і він хотів з нею одружитися; але закохані нічого ще не говорили рідним, як зненацька Уляна тяжко захворіла. Лікування нічого не допомогло і мати у відчай дала обітницю, що коли донька одужає, то залишиться на все життя незайманою. Уляна одужала, разом з цим, зросла й взаємна любов молодих людей. Коли мати розповіла Уляні чому зобов'язана вона, по її розумінню, спасінням від смерті, вони трохи якось задумались, але невдовзі любов перемогла інші почуття і вони почали просити у батьків благословіння на шлюб. Мати відмовлялася, побоюючись кари Божої, але потім не перешкоджала шлюбом коханої доньки. Уже був призначений день весілля, коли це, зненацька, наречена захворіла лихоманкою. Жених

був у страшенному розпачі і робив усе, що міг для спасіння нещасної нареченої — вона не померла, але її розбив параліч і зробив калікою на все життя. Всі вбачали у цьому провидіння. Хоча Кутузов все ж наполягав на шлюбі, але нещасна Уляна рішуче не захотіла «зав'язувати йому світ». Вона почала постійно молитися й зберегла до свого коханого тиху святу прихильність і добру пам'ять до останніх днів своїх (померла 1836 року). Кутузов постійно листувався з нею, коли ж Уляна Іванівна помирала, то наказала покласти її у домовину під голову листи до неї Кутузова.

Порфирій Іванович Александрович служив на військовій службі і приймав участь, у чині майора, в турецькій війні 1879 року, в корпусі Суворова.

Якось Суворов проводив огляд військ. Була спека, Суворова довго не було, а тут море притягувало до себе воїнів, зморених жаром. Порфирій Іванович, розраховувавши, що встигне скупатися до приїзду Суворова, швидко роздягнувся й кинувся у воду. Якось непомітно під'їхав Суворов. Побачивши офіцера, що купався, він крикнув: «Що ти там робиш, майор Александрович?» Злощасний майор не розгубився: «Я виміряю, ващу...ство, глибину моря!» жваво відповів він. Суворов засміявся, а Порфирій Іванович блискавично одягнувся і побіг до своєї частини.

С-ко.

«Київська Старовина» том XI, 1887 рік, стор. 782—783).

Перший універсал гетьмана

Спочатку довідаймося — що означає слово це — «універсал». Енциклопедичні довідники твердять, що слово універсал має латинське походження і в перекладі означає — загальний. В даному ж випадку, це документ, що має характер маніфесту або розпорядку адміністративно-політичного акту. В XVII—XVIII століттях універсали і грамоти на території України видавалися польськими королями. Це було їхнім виключним правом.

У 1648 році гетьман Богдан Хмельницький підняв український народ на визвольну війну проти польсько-шляхетського панування в Україні. Війна розпочалася з Запоріжжя навесні, а вже через два-три місяці вся наша земля була очищена від чужинців-загарбників і полки славного гетьмана дійшли до Замостя, стали на берегах Вісли, погрожуючи самій пані-Варшаві.

Про свої наміри гетьман відкрито заявив польським послам ще на початку війни: визволення із шляхетської неволі всього українського народу, всієї України, в тому числі й Волині, Поділля, Галичини, і об'єднання української землі в одну незалежну козацьку державу. Після довгих століть поневолення, на прадавніх землях могутньої колись Київської Русі почалося відродження української держави. Слава про могутність козаків, мудрість і відвагу їхнього полководця, швидко розлетілася по всьому світу.

У ході визвольної війни були майже повністю знищені маєтки польських магнатів і католицької церкви, дісталося й православним монастирям. Змучені знущаннями чужинців, які поводили себе в Україні як рабовласники, прості люди з ненавистю громили й палили панські маєтки, щоб ніхто й ніколи до них не повернувся. Звичайно, під гарячу руку постраждали й православні монастирі, яких в Україні, особливо на Лівобережжі було зовсім не багато. Розуміючи те велике значення, яке мала українська церква і православна віра, враховуючи її роль в суспільстві, Богдан Хмельницький вживав немало заходів, навіть досить жорстоких, для її захисту. Особливо він піклувався монастирями, які були засновані на початку XVII століття княгинею Раїною Могилянкою (Вишневецькою) на Лівобережжі. Про

це свідчить ось такий лишень факт. Історичній науці донедавна ще було відомо всього 115 універсалів гетьмана. Невелика кількість їх була загальнодержавного змісту: про мир з Польщею, про складання реєстрів. Половина ж усіх універсалів — про захист православних монастирів, про надання їм маєтностей та підтвердження прав на володіння грунтами, хуторами, млинами, риболовлями, сіножатями. Але найцікавіше для нас мабуть те, що найперший універсал Богдана Хмельницького, а за ним і другий і третій — прямо і безпосередньо торкаються нашого Густинського монастиря.

Сьогодні ми публікуємо в перекладі на сучасну мову найперший гетьманський універсал про недоторканість майна Густинського Свято-Троїцького монастиря, оригінал якого зберігається в колекції грамот російських царів та універсалів українських гетьманів Центрального Державного Історичного архіву України в Києві.

«Богдан Хмельницький, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.

Всім взагалі і кожному зособно, кому про те відати належало, до відомості доносимо, що нам жалісно скаржилися священники монастиря Густинського на деяких свавільників, які, забувши про страх Божий, зважилися їм кривди чинити в їх маєтностях. Тож кожному такому суворо нагадуємо, щоб вони вгамувалися, тих отців, яких ми взяли під свій захист, спохватившись лишили в спокої, коли ж хто буде противитись нагадуванню нашому і зважиться на них самих і на маєтності їхні наступати, доручаємо Івану Мельниченку, полковнику прилуцькому, аби їх, як ворогів громив і вбивав, інакше й не чинячи.

Даний з Чигирини 17 червня 1648.

Іван Демкович, писар військовий рукою власною».

Література: Документи Богдана Хмельницького. 1648—1657. Упорядники І. Крип'якевич та І. Бутич. Видавництво АН УРСР, Київ, 1961.

Левинський Орест. Богдан Хмельницький. «Україна», № 5, лютий 1990 року.

Георгій ГАЙДАЙ.

ВТРАЧЕНІ СКАРБИ

У нас на Прилуччині у різні історичні епохи створені чудові архітектурні шедеври, які свідчать про надзвичайно високий рівень майстерності й культури нашого талановитого народу. На жаль більшість із них загинула уже у нашому бурхливому й руйнівному столітті і лишень невеличка частка з них збереглася на старовинних фотографіях і малюнках.

На фото: палац О. С. Рахманової (Волконської) в селі Білорічці на Прилуччині, побудований у 1886 році архітектором О. Ю. Ягном, знищений у 1943 році.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1813. Тир. 1500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

№ 10 (26)

ЖОВТЕНЬ 1994 РОКУ

Народний календар

Листопад

Жовтню син, а зими рідний брат — так в народі мовиться про листопад — місяць падолисту. А ще казали: якщо листопад дерев не обтрусить, то зима довгою бути мусить.

Колись, з початком цього останнього осіннього місяця, для хліборобів починалася пора перепочинку: все, що вродило за літо, уже зібрано, зроблені запаси на зиму й для людей, і для худоби. Відпочивала й земля-трудівниця, відпочивали й люди-трударі. О цій порі уже справляли весілля, молодь сходилася на вечорниці, влаштувала забави й ігрища.

Саме у цей час пасічники чаклували над ситним медом — найдавнішим і найкращим напоєм українців, про який нині вже майже зовсім забули. А про нього згадає навіть «Повість врем'яних літ», його виготовляли ще за київського князя Володимира Великого. Ним пригощали іноземних послів, відмічали перемоги у військових походах, освяту новозбудованих храмів. А готували його за особливими рецептами найбільш достойні й мудрі пасічники, передаючи свої секрети дітям і онукам. Для приготування меду відбирали найкращі стільники і перетоплювали їх у казанах, одержуючи надзвичайно смачний напій. Потім його приправляли духмяними лікарськими рослинами, розливали у дерев'яні барильця і на кілька тижнів ставили у льох — настоюватись. Мед мав окрім неперевершеного смаку, ще й лікувальні властивості, ним виліковували навіть малих дітей. Це вже згодом, спритні шавкарки добавляли сит-

ний мед і міцношу оковиту і називали цей напій «медом».

У листопаді відмічалось кілька народних і церковних свят, з якими пов'язані цікаві легенди, обряди, прикмети.

5 листопада. Якова. (Апостола Якова).

Якщо на Якова піде град або снігова крупа з неба падатиме, то на Мокрину (22 листопада) настане вже справжня зима з снігом і морозами.

8 листопада. Дмитрів день. (Великомученика Дмитрія).

У цей день в Україні завершувався сезон випасу худоби і господарі розраховувалися з пастухами, а ті урочисто відмічали це свято. До Дмитра ще дозволялося засилати сватів, а вже після цього починалися змовини або заступці. У народі говорили: «до Дмитра дівка хитра (перебирає женихами), а по Дмитрі — хоч комин витри (згодиться на все)».

Вважалося, що сніг на Дмитра, ознака того, що увесь листопад буде холодним і морозяним, а весна пізною. Дош провіщає на Введення (4 грудня) глибокий сніг, відлига — теплу зиму і ранню весну. А якщо на Дмитра тепло — чекай теплої й вологої зими і весни.

9 листопада. Нестора. (Мученика Нестора).

З часів Київської Русі у цей день вшановували пам'ять печерського святого, преподобного Нестора-літописця одного з найперших

наших українських літописців, найдавнішого нашого історика.

10 листопада. Параскеви-П'ятниці. (Мучениці Параскеви).

Ще з дохристиянських часів цей день у нас відмічався як жіноче свято. Жінки відпочивали, їм заборонялося шити, пряти, брати і навіть розчісувати коси. Сонячний день на Параскеви віщував теплу зиму, а якщо хмарно і холодно — у другій половині грудня будуть сильні морози.

14 листопада. Кузьми і Дем'яна. (Святих-безрибників Косми і Даміана).

За старим стилем це початок листопада. Його відмічали як день зустрічі зими, або так звані «курячі іменини». Кузьма і Дем'яна у народі вважали за ковалів, які викували першого плуга і навчили людей ковальській та хліборобській справі. У давнину ще казали: «Кузьма з Дем'яном закували дороги і річки — до весни не розкувати».

Якщо у цей день тепло — буде теплим увесь листопад, а якщо випаде сніг — чекай весняної повені.

19 листопада. Павла. (Святого Павла-ісповідника).

Вважаються, що у наших краях на Павла повинні замерзнути усі річки й озера. Якщо у цей день іде сніг — буде гарна сніжна зима, дуже сприятлива для озимини.

21 листопада. Михайла. (Собор Архистратига Михайла).

Цей день був святом у мисливців, бо Архистратига

Михайла вони вважали за свого покровителя. Після Михайла закінчувалися весілля. За цим днем завбачували зиму: «Якщо на Михайла ніч ясна, то буде зима сніжна й красна».

27 листопада. Пилипа. (Святого апостола Пилипа).

Увечері на Пилипа, напередодні пилипівського посту, чи просто Пилипівок, приходили колись до батьків вечеряти дочки з зятями, котрі нещодавно побралися, а ще куми. Господині готували гарну вечерю: варили добрячий борщ з м'ясом, готували локшину, смажили м'ясо, пекли пірижки. Був ще такий гарний звичай: все, що лишалося від багатої вечері — відносили бідним людям.

На заговини молодь теж влаштувала собі святкову вечерю на вечорниці. З цього дня жінки починали готувати кужіль на полотні.

29 листопада. Пилипівка. (Пилипівський піст).

Початок Різдваного посту, що триває до 7 січня наступного року. Дні стають короткі, а ночі довгі: як у народі мовиться: «у Пилипівку день до обід», або «яка ніч у Пилипівку, такий день у «Петрівку». Якщо у цей день лежить сніг, то долежить до самої весни, до повені. Є багато прикмет у листопаді, які прогнозують зиму і весну:

Якщо листя з дерев не все опале — буде холодна зима.

Рано опало листя липи — на люту зиму.

Якщо в листопаді з'явилися комарі — зима буде тепла.

Георгій ГАЙДАЙ.

Із роду де Бальменів

Родина де БАЛЬМЕНІВ.

1820-ті роки.

Про письменника і художника з Линовиці Якова де Бальмена, одного з найкращих друзів Т. Г. Шевченка, мабуть знають всі, принаймні кожен, хто читав шевченківський «Кобзар» і його знамениту поему «Кавказ». Про Якова де Бальмена згадують усі лівченкознавці, дослідники творчості великого поета, про його життя і творчість написані наукові дослідження, статті, монографії, опубліковані прозові твори і альбоми малюнків де Бальмена.

Сьогодні ми маємо можливість коротенько розповісти про ще одного представника славного роду де Бальменів — молодшого брата Якова Петровича — Олександра. Та спочатку кілька слів про рід де Бальменів та його незвичайну долю.

На початку XVIII століття з Шотландії до Франції емігрував молодий дворянин Рамзай. Його переслідували за участь у державному перевороті проти короля Якова. Під іменем Рамзая де Бальмена він служив у французькій гвардії, потім перейшов на службу до турецького султана, а в 1736 році прибув до Санкт-Петербурга і прийняв російське підданство. Через два роки він підполковник, ще через два — генерал. Величали його тоді на російський манер Богданом Андріановичем де Бальменом. Невдовзі блискуча кар'єра відважного шотландця перервалася — він загинув у бою з шведами у 1741 році.

Бойовим генералом став і син Богдана Андріановича — Антон. Його з дитинства виховували у знаменитому лейб-гвардії Ізмайловському полку. Ще зовсім молодим Антон Богданович став полковником і командиром Ростовського карабірного полку. Саме завдяки його військовому таланту і відчайдушній хоробрості полк вкрив себе славою у боях з турками під час штурму фортець Бендер і Кафи в 1770—1771 роках. Генералом він став у 33 роки. У 1786 році його призначили генерал-губернатором Орловсько-Курського намісництва. Тяжко захворівши, Антон Богданович приховував це від усіх, навіть від найближчих йому людей. Не знав про його хворобу й Погьомкін, призначаючи у 1789 році де Бальмена командуючим кавказькими військами. Він ще встиг навести порядок у військах, зупинити навальний наступ турків а потім і розгромив їхню шорокатисячну армію. Всього через два дні після

блискучої перемоги, 4 жовтня 1790 року Антон Богданович помер. У нього і його дружини з графського португальського роду Девієр було п'ятеро дітей — три сини і дві доньки. Всі три сини були теж військовими, два з них Олександр і Карл теж стали генералами російської армії.

Але ми зупинимось коротенько на долі третього сина Антона Богдановича — Петра. Військова кар'єра його якимось чином не склалася, генералом він не став а обличив військову службу в чині капітана Ізмайловського гвардійського полку в 1810 році. Потім, одружившись з донькою сенатора Башилова Софією Олександрівною, де Бальмен назавжди оселився в Україні, на Полтавщині, в мальовничому селі Линовиці. Їхня садиба знаходилася в розкішному тіністому парку, насадженому ще у першій половині XVIII століття сербами Стояновими. На високому березі тихого ставу з чистою водою стояв гарний білоколонний будинок, а в ньому залита сонячними променями Біла зала з французькими меблями, м'якими диванами і крісдами, мармуровою скульптурою, малахітовими вазами, картинами у важких золочених рамах. Поряд з Білою залою — бібліотека з безліччю гарно оправлених книг. Біля головного будинку два приземисті кам'яні флігелі, посеред двору старовинна гармата на масивному лафеті. А на протилежному березі білють хатки Линовиці, села, яке утворилося з Линовицьких хуторів, що належали гусарському генералу Івану Стоянову, генеральноту писарю Війська Запорозького Степану Гречаному, прилуцькому протопопу Михайлу Лисаневичу, козацькому старшині Григорію Горленку. Зачарований красою садиби де Бальменів художник Левко Жемчужников назвав її «милим і поетичним куточком».

У де Бальменів народилося троє синів і три доньки. Найстаршим був Яків, потім Сергій, Наталя, Олександр, Серафима і Єлизавета. Останні з них — Серафима і Єлизавета померли у ранньому віці. Діти виховувались в атмосфері щирої любові й приязні, поваги одне до одного і до своїх близьких. Батько для них служив незаперечним авторитетом, бо був людиною доброзичливою, добре освіченою, гуманною і волеюлюбною. Він завжди добре ставився до своїх селян-кріпаків, чим тільки міг покращував їхнє становище.

Гарною традицією у подружжя де Бальменів стало те, що їхні діти частенько хрестили селянських дітей, стаючи кумами для своїх кріпаків. Започаткував цю традицію старший син Яків ще у 1829 році, охрестивши у селянина Івана Вакулєнка сина Платона. А вже потім його приклад наслідували молодші Олександр і Наталя, які покумались, себто породичались з ліновіцькими селянами Корженками, Мінченками, Ковтоухами, Коваленками, Коробченками, Кашубами. Юних «гранів» запрошувати на хрестини досить часто, а вони по доброті своїй нікому її не відмовляли.

Всі діти отримали добру домашню освіту, їхніми вчителями були швейцарець Юлій Мате, німець Калаш і татановитий петербурзький художник Карл Рабус. Першим у широкий світ пішов старший Яків. Він блискуче закінчив Ніжницький лицей князя Безборотька, потім служив у Білгородському уланському, Охтирському і Павлоградському гусарських полках, а в 1843 році ад'ютантом начальника штабу 5 піхотного корпусу на Кавказі. Приймав участь у загарбницькій, кровопролитній війні, яку вела Росія проти волелюбних народів Кавказу. Загинув Яків Петрович 14 липня 1845 року під час бою за Шванцкій висоти. На його трагічну загибель Тарас Шевченко відгукнувся поемою «Кавказ» з зворушливою присвятою її «Якову добром, другу незабутньому».

Сергій Петрович де Бальмен теж, разом з старшим братом служив у Білгородському уланському полку, потім захворів і пішов у відставку. Постійно, до самої смерті жив потім у своєму линовицькому маєтку, передавши його у спадок своєму сину Олександрові Сергійовичу.

Наталка де Бальмен у неповні 18 літ вийшла заміж за приятеля Якова Петровича капітана Охтирського гусарського полку Федора Андрійовича Фрейтага фон Лоренгофена, який мав невеличкий маєток в селі Гурбинцях на Пирятинщині, по сусідству з Линовицею. Жили вони напрочуд гарно і дружно але зовсім недовго — всього чотири роки, бо 12 березня 1842 року Наталка Петрівна Фрейтаг померла від простуди.

Олександр Петрович де Бальмен народився 27 грудня 1819 року в селі Линовиці. У військову службу вступив унтер-офіцером, у травні 1838 року він — юнкер Охтирського гусарського полку, потім — корнет, а ще через п'ять років, у 1843 році — поручик цього ж полку. Олександр Петрович, як і його старший брат Яків, приймав участь у підкоренні горців Кавказу. Вони навіть служили у одній військовій частині. Олександр де Бальмен був призначений ад'ютантом начальника штабу 5-го корпусу, брав участь у так званій «експедиції» Дагестанського загону, в бою на Ахатлінській переправі.

На той час обстановка на Кавказі склалася не на користь царських генералів. Безстрашні воїни Шаміля громіли російські війська і звільняли від них аул за аулом. Поразки регулярних військ у боях з горцями буквально приголомшили царя. На Кавказ йшли і йшли все нові й нові війська. Палали саблі в Чечні й Дагестані, тисячами гинули російські солдати, а кінця-краю цій бойні не було видно. Микола I наказував головнокомандуючому кавказькими військами: «Ти мусиш проникнути в гори, розгромити Шаміля... Нищити все, що буде чинити опір... Ти мусиш всюди пронестися грозою, яка все розтрощує...»

11 червня 1844 року Дагестанський загін під командуванням генерала Лідерса підійшов до села Ахтали і почав переправлятися через річку Сулак, щоб зайти у тил армії Шаміля. Тут відбувся короткий але жорстокий бій з горцями, які змушені були відступити. За участь у цьому бою поручик Олександр де Бальмен одержав свій перший орден св. Станіслава III ступеня з мечами. Приймав участь він і в трагічному для росіян Даргинському поході, під час якого загинув його улюблений старший брат Яків. Ця трагічна звістка так подіяла на молодого офіцера, що він тяжко захворів. Мабуть саме тоді він поглянув на криваві події зовсім іншими очима. Романтика подвигів у боях з «дикими горцями» минулась. Його також у повній мірі стосувалися гіркі пророчі слова Великого Кобзаря, мовлені до Якова де Бальмена:

«І тебе загнали мій друже єдиний,
Мій Якове добрий, Не за Україну,
А за її ката, довелося пролить
Кров добру, не чорну».

Цілий рік прохворів Олександр Петрович. Його вилікувала любов близьких йому людей, цілюще повітря рідної Линовиці. У 1847 році він повертається до свого Охтирського полку але не на довго, 18 січня 1848 року його переводять до престижного Кавалергардського полку. 19 жовтня 1851 року, за участь в дуелі, штабс-ротмистра Олександра де Бальмена переводять знову в гусари, але вже до Єлисаветградського гусарського полку, призначивши командиром ескадрону.

Як і усі де Бальмени, Олександр Петрович був надзвичайно доброю і розумною людиною, він любив своїх солдатів, допомагав їм в усьому чим тільки міг. Добре володів кількома європейськими мовами, гарно малював і вирізав статуєтки з дерева. У 1850-х роках він служив штабс-капітаном у лейб-

гвардії кінно-гренадерському полку, капітаном у 12-му Астраханському драгунському полку, але в листопаді 1854 року знову повертається до свого рідного Охтирського полку, де й прослужив цілих 12 років. 9 березня 1866 року його, в чині полковника, призначають командиром цього усталеного гусарського полку. Ще через шість років Олександр Петровичу присвоїли звання генерал-майора і призначили командиром лейб-гвардії Гродненського полку. У 1875 році, не здаючи полку, генерал де Бальмен стає командиром 3-ї бригади 2-ї гвардійської кавалерійської дивізії.

У цей час Олександр Петрович мав уже вісім російських та іноземних орденів: Станіслава III ступеня (1844), Анни III ступеня (1858), Станіслава II ступеня (1860), Станіслава II ступеня з імператорською короною (1861), Анни II ступеня (1863), Володимира IV ступеня (1870), пруський орден Корони II ступеня (1872), австрійський орден Франца Йосифа I ступеня (1874).

Олександр Петрович у 1853 році одружився на доньці морського офіцера Ользі Єгорівні Колонтаєвій, яка стала йому дійсно бойовою подругою і ділила з ним всі негаразди офіцерського життя. Один з його товаришів по службі загнував про те, що на подвір'ї у де Бальменів завжди знаходилось кілька гусарів, які підлягали звільненню. Дружина командира їх підготовувала і лікувала з тією метою, щоб додому солдати повернулись міцними й здоровими. Сама Ольга Єгорівна згадувала про чоловіка: «Характерною рисою чоловічої вдачі була надзвичайна строгість по відношенню до себе і безгранична доброта й поблажливості до інших... Слово його було непохитне. Любов і офіцерів і солдат була йому кращою нагородою.

Під кінець життя заслуженому генералові довелося приймати участь ще в одній війні, 2 березня 1878 року Олександра Петровича призначили командуючим 7-ю кавалерійською дивізією, яка приймала участь у російсько-турецькій війні 1877—1878 років і, звільняючи від турецького ґра братні слов'янські народи, проявила зразки героїзму і відваги. За участь у війні граф де Бальмен нагороджений почесною золотою зброєю, орденом Володимира III ступеня і званням генерал-лейтенанта.

Під час війни Олександр Петрович утримував на свої кошти палату при військовому шпиталі у визволеному від турків болгарському місті Систові. Товариші по службі згадували, що у нього було «звичай в кінці місяця, перед одержанням нової платні, віддавати бідним всі гроші, що залишалися від попередньої платні, якою б великою сума не була». А ось ще одне свідчення колишнього офіцера Гродненського полку: «...я звик бачити в ньому (де Бальмені) ідеального полкового командира, який не командував полками, а виховував їх, був суворим, але не зробив нещасним жодного офіцера, жодного солдата. Обидва полки (Охтирський і Гродненський) на моїх очах були доведені до зразкового стану».

А ще Олександр Петрович дуже любив своє рідне село Линовицю, свій батьківський дім над тихим ставом, до якого він завжди повертався з далеких військових походів. В Линовиці він часто і подовгу жив, відпочиваючи душею.

Помер Олександр Петрович недовзі після закінчення війни, 19 вересня 1879 року, похований у Севастополі, де він жив останній часом, на військовому кладовищі поблизу романтичних руїн древнього Херсонесу. Нажаль подружжя де Бальменів не залишило після себе нащадків, у них були дві доньки, які померли у ранньому віці. Але Олександр Петрович залишив добру пам'ять серед тисяч офіцерів і солдатів, які пройшли з ним через вогонь і воду і які вважали його за рідного батька. Своім славним земляком мають пишатися і нинішні мешканці Линовиці.

Георгій ГАЙДАЙ.

Микола Турківський

ПРО СЕБЕ

Кожному дороге те гніздечко звідки випурхнув. Так і мені рідне село Линовиця, що на Прилуччині. А пустили мене батьки в світ 16 травня 1937 року: батько — робітник цукрозаводу, мати — колгоспниця.

Велика Вітчизняна війна принесла і до нашої хати горе. Вона лишила нас трьох (мене, брата й сестру) без батьківської ласки.

1944 року пішов до школи. Десять класів закінчив у 1954 році. Потім вступив до Дніпропетровського художнього училища, бо любив малювати змалку. Вірші почав писати ще в школі, писав їх і в училищі. «Правда Прилуччини» надрукувала в 1957 році мій найперший вірш «Батькова сорочка». Після п'яти років навчання в училищі отримав диплом скульптора та вчителя малювання. За направленням поїхав працювати до міста Дрогобича на Прикарпатті. Працював майстром різьби по каменю й дереву. Згодом перейшов на Стебницький калійний комбінат. Тут, на Прикарпатті, здобув практичні навички й знання з обробки каменю, набув вправності і ще більше полюбив різьбу по дереву, а ще став постійним відвідувачем дрогобицького літературного об'єднання, яке діяло при місцевій газеті. Студією тоді керував викладач пединституту Михайло Шалата, що мав уже свою поетичну книгу, а нині він знаний літературознавець і критик, доцент того ж інституту. Членами об'єднання були тоді відомі нині поети Іван Гнатюк, Ігор Нижник, Євген Титняйко, Михайло Левницький, Геннадій Мороз.

В 1963 році, в травні, мене викликали на республіканську нараду молодих літераторів України до Одеси. Ця незабутня зустріч остаточно вивела мене на літературну дорогу. Цей же травень мені з дружиною, уже до сина Петра, подарував дочку Наталку. І найперший день її народження відзначався в широкому літературному колі на тій же нараді. Подарували їй «Кобзаря» з автографами і дарчими підписами. Той безцінний «Кобзар» і зараз як реліквія. Переважна більшість молодих літераторів стала тепер знаною у літературі. Та цей же травень і осиротив мене: у рідному селі померла мама моя.

На республіканські овиди вивів мене альманах «Вітрила» 1965 року, а 1969 — підніс першу збірку моїх поезій «Материнка», що вийшла в Києві.

Люблю зелене Прикарпаття, де більше десяти років жив, заглиблювався у місцеві надра, набрав літературного становлення, але свою Прилуччину, свою рідну Линовицю — люблю над усе. Тому й переїхав з сім'єю в 1971 році до Прилук, де й

зараз живу, де довгий час працював на заводі «Будмаш».

Моя Линовиця пов'язана з Великим Кобзарем. А вже він відвідував її, відвідував Якова де Бальмена (йому присвячена поема «Кавказ»). І зберігається камінь, на якому, за народними переказами, відпочивав поет. Тому, в міру свого хисту і вміння, створюю графічні роботи пов'язані з ним. І виліпив пам'ятник Тараса Шевченка. І мріється мені, що він постане недалеко від церкви та історичної брами, постане біля старовинного парку в моїй Линовиці. І між відлитими з бронзи кетягами калини сяють через роки Тарасові рядки: «Любіться, брати мої, Українчу любіте...»

В 1974 році у видавництві «Молодь» вийшла збірка «Видноколо».

В 1976 році — прийняли мене до Спілки письменників. Потім вийшли мої книжечки: «Земні дороги» (1981), «Литаври літа» (1987), в Києві.

В доробку є оповідання, новели, образки, гуморески, дитячі твори.

В 1991—1992 роках в місцевій друкарні вийшли поетичні збірки: «Струни бандури», «Стодзвони», «Серця мого чорнобривці», художньо оформлені мною. Нещодавно вийшла для малят книжечка «Мур-Мур» (оформлення і всі малюнки мої) в Прилучській друкарні.

Отак і супроводжує мене в житті творчість. І надирає на неї благословенний рідний край. Без любові до нього, до батьків, до вчителів, до людей — не треба й братися ні за пензель, ні за перо. Коли вийшла моя перша поетична збірка «Материнка» — найпершу книгу з автографом я подарував матері і, приїхавши із Прикарпаття, поклав на до рогу її могилу; другу книгу з автографом — подарував рідній школі; третю — навчачелю й порадинику, великому книголюбу і гарному столяру Олексію Павловичу Головку.

Наша Чернігівщина породила неабияких класиків української літератури. Мені пригадується, як я відкрив для себе десь років з тридцять тому на Прикарпатті Степана Васильченка, цього чесного вчителя і прекрасного письменника, з його щирим і теплим задушевним письмом, яке таке близьке до простолюддя, що освітлює талантом дитячу душу.

Я вважаю — кожний письменник Чернігівщини XIX і XX століття поклав більшу чи меншу свою піщинку, щоб засяяв отой берег літератури для людей.

Від редакції: Нині «Скарбниця» вміщує на своїх сторінках вірші-восьмиряддя з підготовленою до друку другою сувенірної збірки Миколи Петровича «Серця мого чорнобривці». Із заголовних літер кожного вірша, починаючи з найпершого, прочитуватиметься: «ХАЙ СВЯТИТЬСЯ ТВОЄ, УКРАЇНО, ІМ'Я, ХАЙ В СЕРЦЯХ І ПІСНЯХ ВОНО БУДЕ ПОВІЧНО, ХАЙ ДАРУЄ БОГ ЩАСТЯ І РОЗКВІТ ТОВІ, МОЯ УКРАЇНО».

Книжечка випестувана й виплекана автором, зігріта його сердечним теплом, як мале дитинча, що тільки но спинається на ноги. Вона вимріяна й вистраждана. Вона вже готова, але... ще ніким не читана й не бачена, бо не видана.

Раніше наша земля славилася меценатами й благодійниками. На їх кошти будувалися церкви, школи, театри, видавалися книги, виховувались і вчилися діти. Чи ж не знайдеться і зараз благородної людини, щоб допомогла поетові видати для людей книжечку, серця його чорнобривці, поетичний його витвір? Є ж бо зараз у нашому місті, незважаючи на тяжкі часи, і підприємства багаті, та й підприємці беручі й удачливі. То може відгукнуться?

З біди мій край виборсувався не раз
(І гнаний був, і страляний, і битий)
і завжди сили додавав Тарас,
учив, як і боротися, і жити.
У книзі серця, віщій «Кобзарі»,
любов до України спрагло брав...
Тому Тарасів сум, і гнів з-під брів
святі, як з ревом хвили у Дніпра

* * *

Сумні, ой, спомини сумні...
І серце, ой, не раз хололо,
як поставали знов ті дні,
як геноцид косив навколо.
Як волелюбний мер народ,
як падаз з голоду трагічно...
О скільки постає скорбот!..
Всім убійцям пам'ять вічна.

* * *

Нікому звідси вже не підвестись,
з'єднала їх отут війна довіку...
І обеліск вистрілює у вись,
де зорям золотим немає ліку.
І місяць світло шле із висоти
на квіти, що сельчани посадили...
А вітер — вгамувався... І притих...
Припав грудьми до братської могили.

* * *

Хато-хатино! О де твої очі?
Хтось уже вибив давно.
І мов до тебе вселися ночі,
кожне — аж чорне — вікно.
Наче наповнена дьогтем ти, хато,
й люди в тобі не жили...
Дивився страшно, і якомсь вирлато, —
мов налилася смоли.

* * *

Така земля! Вагонами возили
колись фашисти до країв своїх.
А ми про голод знов заговорили,
О людоньки! Та думать навіть гріх.
Хіба що знов якийсь сатрап сотворить,
а чи до того неук доведе.
Земля ж моя — із золота це гори!..
Не жєбрання — життя це золоте!

* * *

Сивоголові, милі ветерани,
свої ви нагороди бережіть.
Не раз, не два у битвах помиралі
і воскресали знов на білий світ
Ви ж отчу, рідну землю боронили,
на плечах пронесли війни граніт...
Кричать, волають братні он могили:
«Шануйте, нагороди бережіть!»

* * *

Тече заражений Ревучий,
бунтують у глибинах води.
Й Чорнобиль — наче чорна туча
на плечі всілася народу.
І стогне Прип'ять — дика жертва,
впилась у груди чорноптиці...
У ній — людські домівки мертві,
що все життя їм будуть снитися.

* * *

Я підхожу до дуба. Дубище!..
Не літа вже у нього — віки.

У саду — і найтовщій, найвищій.
Небосхил обхопили гілки.
На село все — колос він єдиний,
з ним не може зрівнятися ніхто.
«Добрий царю! — кажу йому нині, —
хай твій буде-прибуде престол!».

* * *

Коли ти їдеш з домівки,
то не забудь її тепла.
Воно тобі — наснага й ліки,
золотозорі — не зола.
І буде всюди з ним щастити,
і днів зкуціє довгота.
Воно в душі — як сонце в житті...
І що ті нелад, чи сльота?

* * *

Мене матуся завжди вчила
любить людей і добрим быть.
І я цих слів здіймаю крила
й несу в широкий світ їх суть.
А з ними — й світлий образ неньки,
величне сонце доброти...
Нестиму їх життя усеньке,
і житимеш, матусе, ти.

* * *

Ох, ці портфелі! Бісові портфелі!
Диявол їх, напевне, й сотворив.
Яка борня! Вдаряються — мов скелі.
І віряться, що дехто — від горил.
Тріщать лоби. І чубляться безбожно —
аж хрускіт рук і ребер долина...
І все це — для народу каже кожний,
та нащо, нащо отака війна?!

* * *

Не дім — хатино. У кімнаті
і затишно, і дуже просто.
У ній — перестаріла мати,
старенький стіл, і ліжко, й постіль.
І син!.. В пілотці... Із портрета...
Як варговий! Немов хранитель...
І часте: «Забери мене ти...»
А син — у Польщі десь убитий.

* * *

Без колосу повного ниві убого,
а з нею, а з нею й тому хліборобу.
Отак і мені без отої дороги,
що буде довіку з найвищої проби.
Отак і мені без отої дороги,
якою ходила і ненька, і предки...
За відданість, вірність я дякую Богу,
і вчитиму внуків цієї абетки.

* * *

Ефір приносить ритми маршу —
завзятість січових стрільців,
і сторінки безсмертні наші, —
і ритмам цім немає цін.
Збадьорують кровіцю в жилах,
підводять гордість до висот...
Ніхто не зможе обезкрилити
і марш оцей, і мій народ!

* * *

Псевдоісторія, ніби отрута,
глибоко нам просочилася в душі.
І — (ой, нелегко!) — ту правду вернути,
і — (ой, нелегко!) — брехню ту розрушити.
Скільки в отій же історії лєпу!
Скільки у ній усіяного бруду!..
Довго писалося: «Зрадник Мазєпа...»
Скорше висотуймо з себе отруту!

Прилуки — центр ремесла

Все зростаючі потреби населення в промислових товарах в період розвитку феодальних відносин задовольнялися ремісничим виробництвом.

Ремісництво було в ті часи основним способом виробництва в українських містах, зокрема протягом усього XVIII століття. Мануфактури на відміну від Західної Європи, як зазначає Л. А. Пляшко у своїй праці «Подорож до міста XVIII ст.» розвивалися переважно в сільській місцевості.

Міста Лівобережжя в цей період на відміну від міст Правобережжя значною мірою звільнялися від влади окремих феодалів, а тому мали широкі можливості для розвитку ремесел, торгівлі. XVIII століття в історії України — це період поступового розкладу феодально-кріпосницької системи. І місто (як найбільш чутлива клітина суспільного організму) відбило це. Цей процес позначився на подальшому зростанні товарно-грошових відносин і призвів до росту міського ремесла. Міста стають великими ремісничими центрами.

Ремісники однакових професій утворювали цехи. За даними 1786 р., коли Прилуки описував О. Шафонський, у місті існували цехи: портняжний (кравецький), шевський, ткацький, різницький, пекарський, калачницький), ковальський.

На початку XVIII ст. в місті працювало 62 кравці, 42 шевці, 55 ткачів, 10 різників і 11 пекарів. А на 80-ті роки XVIII століття тут вже налічувалося 283 кравці, 336 шевців, 242 ковалі, 137 різників і 141 пекар. Славилось в ті часи шевство. Найпоширенішим взуттям, що його виготовляли міські шевці, були чоботи. В них ходили майже всі заможні городяни. Чоботи були поширені і серед жіноцтва. «Все жєвщины носят салоги черные, а в праздникі — красные, с высокими скобками», — зазначає О. Шафонський. Колір чобіт доповнював взимку чорні кошушки, а влітку святковий одяг жінок. Шевський цех мав свій прапор із зображенням на ньому ікон

Кравці, як і шевці, ставили в Прилуках численну категорію міського населення. Вони поступалися лише шевцям. Слід відзначити, що у міському кравецтві відокремлювалося пошиття верхнього одягу від легкого (типу сорочок). Майстри верхнього одягу в свою чергу поділялися на тих, хто шив осінній одяг з сукна (кравці), і тих, хто для зими шив кожушки (кушніри). Окремо вирізнялись шапкарі, які виготовляли лише головні убори. На прапорі цеху кравців були зображені ікони і знак їхнього ремесла — праска і ножиці.

Популярною у місті була різницька справа. Цех різницький, або м'ясників, мав прапор світло-коричневого кольору із зображенням на ньому двох мечів «хрестом стоящие», а між ними вгорі невеликий хрест, «золотом писаний», а з другої — «образ Иоанна Предтечи, вокруг венцом обведенный, и надписано... тоє знамя строєно в 1760 году, января 1 дня...».

Цех ковальський на своєму прапорі мав зображення герба міста Прилуки, з однієї сторони, а з другої — на голубому фоні зірка і внизу золотий півмісяць. Під гербом — ковальські кліщі й молоток. Крім того, на прапорі ковальського цеху було зображення хреста з обох сторін полотнища, а під хрестом, внизу — півмісяць.

З приводу розвитку ковальської справи цікавий матеріал подає С. М. Боньковська у своїй книзі «Ковальство на Україні. (XIX — початок XX ст.)». В якій вперше в історичному аспекті досліджуються процеси виникнення, становлення й розвитку ковальства на Україні, його технологій, знаряддя праці та технічні прийоми, види і форми ковальних виробів, їх функціональне призначення та художньо-естетичні особливості.

Частка ковальського ремесла в загальному виробництві минулих століть була досить значною, що свідчить про його важливу роль в соціально-економічному, а також суспільно-політичному житті міста, краю, народу.

Серед майстрів, які виго-

товляли продукцію, застосовуючи ковальську технологію, були ковалі-універсали, серповики-косники, сокирники, ножівники, інструментальники, зброярі, цвяхарі, вуздечники, замочники тощо.

Високий рівень кваліфікації майстра-ковалю забезпечувався організацією його підготовки. Час (період переходу в майстри тривав у середньому 6—7 років) і процес навчання ремеслу, права і обов'язки окремих членів цеху, характер виробничої діяльності, норми поведінки в робочий час, в сім'ї та побуті, громадська діяльність, обрядові традиції та їх атрибутика передбачалися цеховим статутом. Підготовка висококваліфікованих майстрів була важливою функцією цеху. Як повідомляє у вищезгаданій книзі С. М. Боньковська «металодійцем міг бути тільки досить дорослий і фізично сильний чоловік, а це в якійсь мірі зменшувало сьавівля майстра і кількість віткачів, яких так багато було в інших ремісників».

Розвиток цілого ряду ремесел, пов'язаних з приготуванням їжі, активно порушував замкненість домашнього господарства. Перше місце серед них займає пекарська справа або перенєцтво. У містах вона поділялася на випічку білого хліба та бубликів. Причому випіка і продаж продукції бралися під суворий контроль. Так в одному з документів, датованих 1719 р. і підписаних полковником Г. Галаганом, читаємо: «А як у самому месте Прилуце, так и по селах, до него приналежащих, не повинен никто с козаков и посполитых людей без повеления цехмистрового калачов и бубликов пекти и продавати...».

Прапор калачницького (пекарського) цеху був жовтого кольору із зображенням на обох сторонах хреста, зірок і півмісяця.

Для зборів, урочистих свят і церемоній прийом нових майстрів до цеху відбувався цеховий будинок. Такий будинок усі шанували. Тут заборонялося навіть сваритись. Забудова цехового подвір'я залежала від заможності цеху. Цехо-

ві подвір'я таких цехів, як різницький, калачницький і шевський в Прилуках містилися на ринку. Окремі цехи взагалі не мали свого подвір'я.

Тільки на цеховому дворі зберігалися цінні папери, привілеї на заснування цеху, підтвердження цих привілеїв, права на цехові землі. Кожний цех мав також свою печатку, прапор, скриньку, цеху, кубок тощо, а наявність цих атрибутів засвідчувала його місце, вагу і роль в суспільному житті міста.

Під час святкових чи похоронних процесій кожен цех ніс свій прапор як символ згуртованості і одностайності.

Символом і одночасно рекламою ремесла у феодальному місті служила цехова вивіска. Важливим атрибутом кожного цеху були і так звані цехи (цешки, цешівки), шляхом передачі яких один одному його члени повідомляли про наступні цехові збори, похорони та інші важливі чи термінові справи. Як зазначає С. М. Боньковська, цехи поділялися на дві категорії в залежності від їх призначення. Так зокрема, цехи у вигляді маленького молоточка з невеликим серцевидним картушем на держаку з зображенням емблеми ковальсько-слюсарського цеху була «повістю» на звичайні ділові збори. Похоронні цехи виготовлялись у вигляді хреста або невеликих за розміром (від 7—8 до 15—21 см) пластин овальної (рідко серцевидної) або чотирикутної форм. Основним зображенням на них є інструменти чи вироби ковальського ремесла. Похоронні цехи у вигляді хреста мали ковальські цехи в Зінькові і Прилуках.

Крім згаданих вище, у місті, безперечно, були ремісники й інших професій. Чимало ремісничих професій в місті базувалося на виготовленні різного будівельного матеріалу, на будівництві житлових будинків, монументальних споруд (хлябів) та обладнанні інтер'єру.

В місті жили ремісники, які спеціалізувалися виключно на виготовленні з дерева йокриття для дахів, облицювання для фасадів Во-

ни називалися тертичника-ми, від слова «тертиця», тобто шалівка. Будівельний матеріал для мурованих будинків виготовляли цегельники, а розчин вапнярі. Шибки до рам виготовляли спеціальні майстри, які звалися оболонниками (від оболони — оправки для скла). В інтер'єрі велику роль грала піч або груба. В місті з'являються пічники. Поряд з пічниками гончарі, що роблять кахлі, стають необхідними спеціалістами в будівництві.

Серед ремісників, що працювали для побуту городян, велику групу становили ті, що виготовляли посуд. Серед них були точильники. У міському побуті посуд з дерева (тарілки та ложки) був надзвичайно поширеним. Документи засвідчують, що його оздоблювали різбленнями. Виточували з дерева також чарки, макогони тощо.

Череп'яний посуд так само, як і дерев'яний, належить до того виду продукції, який широко застосовувався як у місті, так і в селі. Виготовлення посуду було настільки тісно пов'язане з гончарством, що в офі-

ційних документах гончарів часто називали горщечниками.

В ті часи розвиваються і такі види промислів, як виготовлення крохмалю, приготування браги, меду, пива. До складу ремісничого населення входили також малярі або іконописці. Високі вимоги ставили сучасники до їхньої роботи. Малярям замовлялися й портрети. Багато старшинських світлиць прикрашалися «персонами». Так іменувалися тоді портретні зображення.

В містах жило чимало музикантів-професіоналів, зокрема в Ніжині, Прилуках, Переяславі та Чернігові. Нерідко прибуток музиканта дорівнював прибутку ковала чи шевця. Дуже популярним інструментом в середині XVIII століття вважалася скрипка або скрипця, як записано в документах того часу. Вони засвідчують, що музика була обов'язковим атрибутом тодішнього побуту. До міст з найдавнішими музикальними традиціями належать на Лівобережжі Ніжин, Прилуки, Переяслав.

Як зазначив І. Г. Спась-

кий у своїй книзі «Дукати і дукачі України», у Прилуках протягом якогось часу працював, починаючи з 1732 р. Давид Герсанович разом з ще одним золотарем Михайлом Недільським. Очевидно, в Прилуках, як і в ряді інших міст Лівобережжя, було місцево золотарство. Посередньо, непрямо воно згадується в одному прилуцькому документі 1790 р., а в документі 1761 р. відзначена віддача для позолочення полкової булави.

Численну частину ремісничого населення становили підсусідки, які були поширеною категорією людей у місті. «К сему роду жителей, — засвідчує О. Шафонський, — принадлежали такие, которые, не имея своей земли и своего двора, по-прежнему обыкновенно от одного владельца к другому переходили и, проживая в особом его дворе, за то некоторое в работе оказывали послушание». Підсусідки були вихідцями з найрізноманітніших верств селяни, викинуті із своїх насаджених місць важкими умовами, міщани та козаки, які кидали аби уникну-

ти «дворової повинності» (від кожного двору збирали податки), свої оселі та йшли в підсусідки.

Протягом XVIII століття кількість підсусідків значно зростає по містах Лівобережжя. Так наприклад, в Прилуках, за даними перепису, кількість підсусідків з 1740 по 1753 р. збільшилась майже у 10 разів: 1740 р. було 63 підсусідські хати, а в 1753 р. їх стало 505.

Типовим житлом для підсусідків була «людська хата» на жилому дворі або кутку у ній. Про них у документі зазначалося, що «...онные подусудки хлеба в год не сеют, а питаются е означенного ремесла» (кравецького, ковальського).

Спочатку цехи відігравали позитивну роль у розвитку ремесла, але пізніше, в міру утвердження капіталістичної промисловості, почали сковувати ініціативу ремісників. В XIX столітті, коли капіталістичні форми промисловості стали пануючими, цехи, втративши своє значення, зникли.

А. РИЖЕНКО.

Художник з Манжосівки

ДО 45-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
О. І. ІВАХНЕНКА

Серце моє і душа віддані книзі, і тільки їй. Ілюструючи літературні твори, намагаюся повніше розкрити думки автора.
О. Івахненко.

Невеличке село Манжосівка на Прилуччині — є батьківщиною відомого в Україні й поза її межами художника Олександра Івановича Івахненка. Його ім'я з'явилося на мистецькому видноколі на початку семидесятих років.

Народився Олександр Івахненко 16 жовтня 1949 року. Батько його, вчитель педучилища, Іван Васильович і мати Віра Миколаївна проживають у рідному селі й зараз. Олександр був єдиною дитиною в сім'ї Івахненків. Здавалося б, що хлопець повинен був вирости пестунчиком, малым егоїстом, але цього не трапилося. Він ріс скромним, працюючим, чесним і справедливим сином. З класу в клас переходив з похвальними листами, охоче вивчав математику, природознавство, любив історію, рідну мову. Та більш за все кохався в малюванні. Про це згадувала сільська вчителька Віра Петрівна Горбатко. — Такі учні в школі — знахідка для вчителів, так як для золотощукача знахідка коштовного самородка. — говорить ще один учитель Олександра, художник-прилучанин Іван Макарович Тринчук, який керував невеличкою студією при Будинку піонерів. Після 4-х класів батьки віддали обдарованого сина до Київської художньої школи імені Тараса Шевченка. Закінчивши її з золотою медаллю Олександр Івах-

ненко вступив до Київського художнього інституту на факультет графіки, навчався у відомих українських майстрів професорів В. Касіяна і В. Чебанюка. Закінчив інститут з відзнакою у 1974 році, його дипломною роботою були ілюстрації до кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна». Книга вийшла з друку в 1976 році, у республіканському видавництві «Молодь».

У 1980 році, до олімпіади в Москві, книга Довженка з ілюстраціями Івахненка була видана англійською та французькою мовами і вручалася як пам'ятний дарунок учасникам олімпіади від України. Після інституту Олександр Іванович працював художником на знаменитому київському заводі «Арсенал». У цей час його роботи експонувалися на республіканських та всесоюзних художніх виставках, до митця приходило визнання.

Потім служба в армії, солдатські будні, свіжі враження. Після армії — знову навчання, цього разу в творчих майстернях Академії Мистецтв СРСР в Києві (1976—1979 роки). Тут Олександр Іванович оволодіває майстерністю книжкової ілюстрації, навчаючись у видатного українського художника М. Дерев'яса. Під його керівництвом Олександр Івахненко виконав ілюстрації до творів Т. Шевченка, В. Короленка, І. Тургенєва, М. Лермонтова. За ілюстрації до повісті О. Купріна «Поєдинок» у 1979 році художник нагороджений дипломом республіканського конкурсу кращих книжкових видань. У цей час він був учасником міжнародних виставок у га-

(Закінчення на 8-й стор).

Художник з Манжосівки

(Закінчення, Початок на 7-й стор.)

лузі книжкової графіки. У 1977 році його прийняли до Спілки художників.

За відгуками цінителів мистецтва, художників і мистецтвознавців — Олександр Івахненко — художник яскравої індивідуальності, його приваблюють образи піднесені, романтичні, бентежні. Творчість художника позначена глибоким самостійним прочитанням образів, літературних героїв, тонким психологізмом, гнучким використанням різноманітних графічних технік. В ілюстраціях митець прагне знайти власний ключ, власний засіб графічного змалювання літературного твору, створити художній образ, адекватний емоційному світові письменника, поета. Його мистецтву притаманна яскрава образна характеристика героїв, тонка передача почуття часу, духу епохи. У своїх ілюстраціях художник добивається цілності книжкового ансамблю, непорушної єдності усіх елементів оформлення.

У 1981 році Олександр Іванович за ілюстрації до повісті Купріна «Поєдинок» нагороджений дипломом республіканського конкурсу кращих книжкових видань, а в 1982 році — дипломом республіканського конкурсу «Молоді голоси» за ілюстрації до книги «Садок вишневий коло хати...». Про «Зачаровану Десну» Олександр Іванович згадує: — Я уважно прочитав книгу. Мені, людині, яка виростила на Чернігівській землі, в селі Манжосівці Прилуцького райо-

ну, були близькі й зрозумілі спогади видатного режисера. Вони перепліталися з моїми і все це я намагався передати в ілюстраціях.

В журналі «Україна» (березень 1984 р. № 11) є цікава стаття «Штрих і колір» Олександра Федорука науковця з Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського. Про нашого художника автор говорить так: «Олександр Іванович сам вийшов із Зачарованої Десни, з луків, з простої сільської хати села Манжосівки, ступив на мистецьку дорогу, щоб хвилювати людей своїми художніми відкриттями».

Глибоке знання українського народного мистецтва, любов до нього допомагають Олександру Івахненку створювати прекрасні і яскраві пісенно-метафоричні образи, джерела яких сягають до народної творчості та українського фольклору. Прагнення прилучитися до світу народних звичаїв, образів, до духовних традицій, що склалися протягом віків, відзначають творчість художника. Його роботи сповнені широким подихом життя, відчуттям краси української землі. Їм притаманні колористична й ритмічна різноманітність, невимушеність, артистизм рисунка, багатство вигадки.

Найбільше приваблює Олександра Івахненка поезія Т. Шевченка. — Як відомо, — говорить художник, — поезія Шевченка надзвичайно близька до народної творчості. Ілюструючи його твори, я використовував традиції українського народного портрета, народних картин. І далі продовжує: — ми заідеологізували Шевченка. Його творчість ще недостатньо прочитана. Раніше її розглядали під партійним кутом зору, заганяючи в потрібне русло, писалися по верхові монографії. Нам показували іншого Шевченка. А він же був земною людиною, мудрою, пристрасною. Його спадщина — джерело, з якого черпати й черпати. Його не треба канонізувати, а навпаки — розвивати. Кожен з художників бачитиме його по-своєму, збагачуючи тим самим насамперед себе, інших. Працюючи з творами Шевченка, я прагнув передати не фізичне бачення тих подій, які він описував, а духовне світло, яке він спроектував на те чи інше явище. (Журнал «Сучасність», 1993 рік, № 10).

У березні 1989 року О. І. Івахненко став Лауреатом Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка в галузі образотворчого мистецтва за ілюстрації до шевченківського «Кобзаря».

Нині Олександр Іванович закінчує величезну роботу по оформленню Державного музею на Тарасовій горі біля Канева.

У день 45-річчя Прилуччина вітає свого славного сина, прекрасного художника і патріота України. Щастя і творчої наснаги нашому землякові!

Ніна ІВАХНЕНКО.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназвичай музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1989. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Народний календар

ГРУДЕНЬ

Ось і грудень розпочався, а це значить настає найтемніша і найпохуріша пора року, що спливає з нашого життя ще один рік. Та не такий він уже й сумний цей грудень, бо хоч зима й повертає на мороз, прот сонце вже починає йти до весни, до літа. У грудні найкоротші дні і найдовші ночі, але в грудні й день зимового сонця (22 грудня), після якого поступово ніч ставатиме коротшою, а день прибавлятиметься, хоча й поки що непомітно, всього на «заячий скік».

У грудні люди згадують, яким був цей рік, що встигли зробити, чим він порадував, а чим і засмутив. І звичайно ж всі тішать себе надією, що в наступному новому році все буде краще. З подібними думками пеерступаємо поріг нового року, стаємо добрішими й щедрішими, бажемо один одному щастя і добра, веселою настрою і доброго здоров'я.

В останньому місяці року чи не найбільше давніх, нині позабутих народних свят.

**4 грудня. ВВЕДЕННЯ.
ТРЕТЯ ПРЕЧИСТА.
(Введення у храм
ПРЕСВЯТОЇ
БОГОРОДИЦІ)**

Це одне з найбільш шанованих серед простих людей річних свят. За церковною легендою, у цей день Іоаким і Анна увели свою трирічну доньку Марію до Єрусалимського храму і передали її під опіку святителю Захарії, з тим щоб вона все своє життя присвятила служінню Всевшньому. Так вочі відлячили

Богу за те, що послав їм дитину у похилому віці.

А в народі це свято ще називали «Введення», вважаючи, що начебто Бог відпускає праведні душі на землю подивитись на своє тіло. Тому заборонялося у цей день працювати, особливо м'яти коноплі на тернях, бити працями по білизні, прасувати рублем одягину, бо можна ненароком пошкодити душу.

На Введення люди чекали, хто перший завітає до оселі. Якщо заходив чоловік, та ще й молодий, багатий і здоровий, йому були раді, бо віднині в родині всі будуть живі, здорові й щасливі протягом усього наступного року. А коли першою заходила жінка, та ще не дай Бог немична й бідна — добра не жди. Ось тому жінки намагалися на Введення ні до кого не заходити.

На Введення прогнозували погоду і майбутній урожай: якщо багато снігу — чекай доброго врожаю, а коли мокро — то влітку буде молоко. Або ще за прислів'ями:

Якщо Введення мостить мостки, а Миколай (19 грудня) забиває цвяхи, то люта зима буде. Як буде на Введення в сліді вода, то на Юрія трава.

Як горобець на Введення нап'ється з сліду води, то навається худоба до Юрія праві.

**7 грудня. КАТЕРИНИ.
(ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ
КАТЕРИНИ)**

З цього дня починаються гадання. Перед Катериною парубки й молоді неодружені чоловіки постували, щоб гарну жінку Бог послав. А на Катерини дівчата потай крали в чужому садку кілька гілочок вишень і ставили їх у воду, якщо вони до Різдва розквітнуть, то цього ж року дівка вийде заміж і буде щасливою. Або ще був такий: дещо моторошний звичай: брали стільки гілочок, скільки всього членів родини і скільки гілочок не розпуститься — стільки людей помре у цій хаті. Ворожили ще й у такий спосіб: дівчата брали миску каші, йшли по вулиці, б'ючи по черзі магоном по тинах, примовляючи: «Іди суджений каші їсти!». Звідки загавкає псе, туди й заміж піде.

На Катерини вже приходила справжня зима з морозами і снігом, тому й говорили:

Прийшла Катерина — ховайся під перину.

Як на Катерини холодно, то буде годано.

Катерина по воді, то Різдво по льоді.

**12 грудня. ПАРАМОНА.
(МУЧЕНИКА
ПАРАМОНА)**

Цей день ще називали Переландрія, тобто перед лем святого Андрія. Ко-

ріння цього свята сягають у далекі дохристиянські часи, коли ще у наших пращурів були свої, а не завезені з далеких країв звичай і обряди, вірування й божества.

Ось лише кілька дуже давніх, може й тисячолітніх обрядів, записав історик М. А. Маркевич півтора століття тому у нас на Прилуччині.

«Узяти жменьку конопляного сім'я, виїти опівночі на подвір'я, тричі обійти навколо хати або повітки сіючі при тому сім'я, волочити сорочкою і примовляти:

Я святий Андрію

Конопельки сію,

Дай же Боже знати

З ким весілля грати.

Жених наснитись неминуче.

Узяти по наперстку солі й пшеничного борошна, розмішати на воді і увечері випити. Вночі захочеться пити — суджений подасть води.

Висмикнути з стріхи соломину, щоб тільки вона була з колоском. Якщо в колоску знайдеться зернина — жених буде багатий, якщо не буде зерна — буде бідний, якщо соломини без колосу, то жениха того року не буде...

Посадити півня в діжу і поставити на покуті, на підлозі поставити миску з водою і насипати купками просо, жито і гречку. Якщо півень накинеться на зерно — жених буде добрим господарем, якщо на воду — жених буде поганий п'яниця.

Але кращий, що найчастіше вживається, найправдивіший рецепт гадання, ось він: спечи невеличкі здобні

(Закінчення на 2-й стор.).

ГРУДЕНЬ

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.).

булочки, балабушки, зверху примазати їх маслом і покласти попарно на ослоні, кожну пару назвати іменами загаданих нареченої й жениха. Впустити в хату собаку, яка не їла цілий день. Хоча балабушки й покладені попарно, але як правило собака одну з'їсть з однієї пари, другу з іншої і таким чином складає пари по своєму. Ось так і буде весілля, а зовсім не так, як думали ті, що гадають. Але якщо кине пес балабушки на підлогу, то це зовсім погано, це передвіщає якщо не смерть, то у крайньому випадку самотність на цілий прийдешній рік.

13 грудня. АНДРІЯ (СВЯТОГО АПОСТОЛА АНДРІЯ ПЕРВОЗВАННОГО):

У цей день жінки намагалися не пекти хліба, не шити і не прясти, а молоді дівчата забавлялись всілякими ворожіннями. Мабуть тому й говорили: «На Андрія — дівкам надія». У цей день молодь збиралася на вечорниці. Парубки шукали собі пари, бо вважалося, що якщо наречену обрати на Андрія, то такий вибір буде найбільш вдалим.

14 грудня. НАУМА. (СВЯТОГО ПРОРОКА НАУМА)

За старим стилем це бу-

ло 1 грудня і саме в цей день у давні часи починався навчальний рік. За народним повір'ям, святий Наума — покровитель розуму і знань і тому люди вірили, що коли навчання розпочати саме у цей день, то дитина добре вчитиметься і набереться розуму. Згодом терміни навчання в школах були змінені, але майстри — ремісники продовжували набирати собі учнів саме у цей день — на святого пророка Наума.

17 грудня. ВАРВАРИ. (ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ ВАРВАРИ)

Це жіноче свято. Жінки й дівчата раненько вставали і готували вареники з маком і сиром. Казали «хто заспить на Варвару, то цілий рік буде сонливий», або ще «Варвари ночі увірвали, а дня доточили... І жартома додавали «на макове зерня».

18 грудня. САВИ. (ПРЕПОДОБНОГО САВИ ОСВЯЩЕННОГО)

З цим днем пов'язані жартівливі обряди. До чоловіка з таким ім'ям приходили родичі й сусіди з примовками й приспівани:

«Сава не їв сала, а їв паляниці, щоб любили молодіці». «Бідному Савці нема долі ані на печі, ані на лавці». Іменинник обов'язково повинен був почастувати гостей горілкою.

19 грудня. МИКОЛАЯ. (СВЯТОГО МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ)

Зимового Миколая, на відміну від весняного, обов'язково відмічали. Погो з давніх часів вважали захисником бідних і знешчаних, а особливо діток. Великою повагою в народі користувалася Ікона Святого Миколая, вона була обов'язковою у кожній оселі. Під цю пору зима вже остаточно утверджується в своїх правах, тому й говорили: до першого Миколи не буває холодно ніколи, а до другого Миколи не буває тепло ніколи. Або ще так: хвали зиму після Миколи.

22 грудня. ГАННИ. (Зачаття СВЯТОЇ АННИ)

На цей день припадає зимове сонцестояння, після чого воно повертає вже на літо. Колись, у дуже давні часи, цей день святкували як День народження сонця.

«Родини сонця». З Ганниного дня починали вже готуватися до Різдва — вибілювали й чепурили хати, наводили порядок у господарстві, посилено підготували кабанців, щоб було добряче сало й свіжина до свята. Літні люди завбачували погоду:

Яка Ганна до полудня, така зима до кінця грудня. Яка Ганна до ніченьки, така зима до весноньки.

25 грудня. СПИРИДОНА. (ПРЕПОДОБНОГО СПИРИДОНА ЧУДОТВОРЦЯ)

На Спиридона «сонце переходить на другий бік», це найхолодніший день грудня. У цей день намагались не працювати, «бо миші все поїдять, навіть солону». А ще прогнозували погоду на цілий наступний рік. Кожен день від Спиридона сонцеворот повинен відповідати погоді чергового місяця: 26 грудня прогнозували січень, 27 — лютий, і так аж до Різдва. Тому протягом дванадцяти днів запам'ятовували всі примхи погоди, щоб визначити яким буде рік.

Сніг у грудні глибокий — урожай буде високий.

Сумний грудень у свято і в будень.

Грудень землю грудить, а хату студить.

Георгій ГАЙДАЙ.

ПОЧЕСНІ ГРОМАДЯНИ

Почесне громадянство в Російській імперії запроваджене в 1832 році, воно було особисте, котре розповсюджувалося лише на дану особу і його дружину, і тотомственне, яке передавалося нащадкам з покоління в покоління. Звання почесного громадянина присвоювали в основному вихідцям з міщан і духовенства, а також вченим, які мали учену ступінь, артистам імператорських театрів, художникам і т. п.

Звання почесного громадянина надавало певні права і привілеї: звільняло від подушного податку, від рекрутської повинності і тілесного покарання, давало право брати участь в місцевому самоврядуванні. Це звання присвоювали спеціальними імператорськими указами.

Почесними громадянами в Прилуках були: Льодін Г. В., Рашкевич М. А., Лизогуб М. П., Мотрич С. К., Дорошенко Ю. І., Безбахи Борис і Палажка Сидоренко М. М., Чорномас Ф. І., Чумаченко С. С., Шарко Г. П., Денисенко С. Ю. та інші. Звання почесного громадянина міста дарувалося відомій особі за особливі заслуги перед містом, чи перед суспільством взагалі. Тож почесних і потомствених громадян в Прилуках налічувалося чимало, а от почесних

громадян міста були одиниці.

В дореволюційні часи звання почесного громадянина міста удостоювали в основному за благодійництво і меценатство. До речі слово меценат виникло від прізвища римського політичного діяча I ст. до н. е., який уславився покровительством поетам та художникам і в переносному значенні слова означає — багатий покровитель наук і мистецтв.

Меценатство і благодійництво було поширене в Україні у різні часи. Чимало визначних промисловців, фінансистів, комерсантів вкладали кошти не лише у провітантя своїх фірм, товариств компанії, а й на благодійництво, культурно-просвітницькі цілі. Вони матеріально і морально підтримували художників, артистів, письменників, взагалі представників «вільних» професій. З ними вони дружили, регулярно спілкувались, не шкодували коштів на придбання картин і мистецьких творів.

Велике значення у цьому процесі мала діяльність багатих українських поміщиків. Поступово в родових маєтках Розумовських, Репніних, Маркевичів, Тарновських, Галаганів утворилися цінні мистецькі й історичні колекції, більшість із яких бу-

ПОЧЕСНІ ГРОМАДЯНИ

ли потім подаровані людям і започаткували всі наші кращі музеї.

Завдяки благодійницькій діяльності побудовано чимало лікарень, музеїв, картинних галерей, бібліотек, шкіл, театрів і т. д.

Родина цукрозаводчиків Харитоненків заснувала на свої кошти в Сумах реальне і кадетське училища, дитячу лікарню, школу для дівчат, призначила спеціальні пенсії сім'ям, що втратили годувальників, спеціальні пенсії сім'ям, що втратили годувальників. В Харкові Харитоненки збудували і утримували дитячий притулок, будинок медичного факультету і гуртожиток для студентів університету, побудували кілька церков та багато іншого.

Вдячні сумчани удостоїли Івана Герасимовича Харитоненка званням «почесного громадянина Сум», спорудили бронзовий пам'ятник на центральному майдані і не їх вина, що після революції його зруйнували, а на постаменті, замість Харитоненка поставили Леніна.

Родина цукрозаводчиків Тарещенків у своєму дворянському гербі мала девіз «Прагнення до громадських справ» і здійснювала його на ділі.

В Глухові, за їх кошти було збудоване ремісниче

училище, притулок для дітей-сиріт, чоловіча та жіноча гімназії, банк, учительський інститут, Анастасіївська церква. Микола Артемович Терещенко — почесний громадянин Глухова. В Києві Терещенки зібрали цінну колекцію художніх творів, на їх основі і в їхніх будинках були створені чотири найкращі музеї міста. Музеї Т. Г. Шевченка, українського образотворчого мистецтва, російського мистецтва, західного та східного мистецтва.

В Києві Терещенки побудували училище сліпих (перший такий заклад в Російській імперії); будинок для Маріїнського дитячого притулку, триповерховий будинок ночліжки, лікарню для робітників, де вони безкоштовно одержували медичну допомогу. Терещенки дали кошти на створення політехнічного інституту. Вони перші в Російській імперії відкрили жіночу торгівельну школу і побудували для неї приміщення, заснували зразкове міське училище, училище глухонімих, Печерську гімназію.

На Прилуччині також були свої меценати і благодійники з давніх часів. Так в письмових джерелах відзначено, що у 1600 році монах Йосаф, засновник Густинського монастиря, живучи на острові Густині, і будуючи з своїми учнями монастир отримував немалю допомогу від навколишніх жителів, які постачали братію і грінми, і продуктами, і будівельними матеріалами: «Благодаря усердию и посильным жертвам окрестных жителей, приносящим отшельникам все и в достаточном количестве нужное для их существования и для возведения построек. Йосаф кроме келий и ограды в 1614 году соорудил малую деревянную церковь, посвятив ее им. Пресвятой Живоначальной Троицы».

Князь Михайло Корибут-Вишневецький і його дружина Раїна не лише виділили землю тут для побови чоловічого Густинського Свято-Троїцького і жіночого Ладанського Підгірського монастирів, але фактично й побудували і прикарсили їх.

А ось декілька імен прилучьких благодійників. В кінці 1650-х років на Кустівцях прилучький міщанин Андрій Кендюх побудував нову Трьох-Святительську церкву, а на її місці в 1750-х роках полковник Г. І. Галаган і сотник А. І. Гуленко побудували нову.

На Квашиницях полковник Дмитро Горленко побудував у 1709 році церкву в ім'я Святого Дмитра і Іоанна Предтечі.

І. М. СКОРОПАДСЬКИЙ.

В центрі міста Гнат Галаган побудував у 1718—1720-х роках Преображенську і Миколаївську церкви, які існують і нині.

В 1847 році за кошти купця Андрія Чайкіна була побудована церква всіх Святих на центральному цвинтарі. Він став почесним громадянином.

А от Іван Михайлович Скоропадський (засновник Тростянецького парку), після утворення земських закладів за власні кошти організував школи по підготовці народних учителів, вихованцями котрих були виключно селянські діти, відібрані з числа кращих учнів сільських училищ Прилуцького повіту.

В 1870 році на свій кошт він відкрив в Прилуках перше початкове жіноче училище, а в 1874 році, в його будинку була відкрита Прилуцька чоловіча гімназія.

Вдячні прилучани удостоїли І. М. Скоропадського званням почесного громадянина міста «испросив Высочайше позволение иметь портрет его на стене в городской управе».

А ось документ Прилуцької міської думи про обрання Г. П. Галагана почесним громадянином Прилук, приведу його майже повністю: «Милостивий государь Григорію Павловичу! Рід Ваш. Ваші предки завжди були пов'язані своєю службою і своїми інтересами з містом Прилуками, завжди любили це місто і багато робили добра для його мешканців... Але Ви, Високошановний Григорію Павловичу перевершили Ваших поважних і достойних предків в любові і добродійстві своєму рідному місту. Завжди ставлячись з співчуттям до його інтересів, Ви з особливою турботою і ревністю стали трудитися для нього з 1869 року, коли Ви прийняли звання голови з'їзду мирових суддів Прилуцької округи і голови училищ, а з 1874 року — звання Прилуцького повітового предводителя дворянства, голови повітових зборів, селянського і військового присутствій і почесного попечителя Прилуцької прогимназії. І бог благословив Ваші починання й старанність успіхом: при Вашій допомозі закладена основа таким важливим для добробуту міста Прилук запровадженням, що ім'я Ваше залишиться в ньому назавжди незабутим, як дорогого друга і благодійни-

(Продовження на 4-й стор.).

ПОЧЕСНІ ГРОМАДЯНИ

(Продовження. Початок на 2-й стор.).

Г. П. ГАЛАГАН.

ка. Не говорячи про велику кількість різних послуг, зроблених для міста. Ви зробили йому найбільшу послугу, своєю ініціативою, порадами і невинними клопотаннями допомігши міському товариству і повітовому земству заснувати прогімназію, котра дякуючи Вашим старанням, має скоро стати повною гімназією.

Заснувавши на свої кошти в місті Києві колегію імені Вашого покійного сина, Ви призначили і в ній найбільшу кількість місць для вихованців Прилуцького повіту і міста.

Пожертвувавши прекрасний будинок з службами і великим садом в с. Дігтярях. Ви створили багатокорисний заклад — Дігтярське ремісниче училище, котре має приносити немало користі і місту Прилукам, тому що в ньому міська громада має уже своїх стипендіатів, буде мати й більше і взагалі буде користуватись цим закладом для розвитку ремісничого навчання серед міського населення...

Люблячи свою Вітчизну, бажаючи допомогти народові в його матеріальних і моральних потребах, Ви не шукали блискучої службової кар'єри поза своєю батьківщиною, але постійно служили їй як громадський земський діяч й притому часто на таких посадах, котрі були дуже скромними для Вашої освіти й суспільного становища, вимагали від Вас серйозної праці і матеріальних витрат, але в той же час давали Вам можливість робити багато добра людності Вашої батьківщини. Це ж населення, визнаючи важливість Ваших заслуг і вдячність Вам за благодійництво, вважає своїм обов'язком клопотатись про причислення Вас до почесних громадян міста Прилук і має щастя отримати на це 6 червня 1880 року Височайше рішення».

Особливо багато сил і коштів віддав Г. П. Галаган на розвиток народної освіти на Прилуччині, домігшись збільшення бюджету земства на освіту, збільшення платні вчителям, створення училищ з прекрасними умовами для навчання. Таких чудових закладів не було в жодному повіті Полтавської губернії. Завдяки Г. П. Галагану по кількості учнів і учбових закладів Прилуцький повіт посідав тоді перше місце в Полтавській губернії.

Та ось прийшли інші часи, не стало багатих, нікому стало допомагати в спорудженні нових шкіл,

лікарень, музеїв... Всі ці турботи звалила на свої плечі держава. Слова благодійник і меценат вийшли із вжитку.

Довгий час керівники нашого міста не наважувались, та і не знали кому і за що присвоїти звання почесного громадянина міста. І лише в 1983 році на честь 40-річчя визволення міста Прилук від німецько-фашистських загарбників, колишньому начальнику штабу 42-ї Гвардійської Прилуцької дивізії, яка брала участь у визволенні Прилук, Федору Федоровичу Бочкову було присвоєно звання почесного громадянина міста.

Прилучани добре знають скромну, але героїчну людину, кавалера ордена Слави всіх трьох ступенів, ордена Червоної Зірки, Вітчизняної війни, Червоного Прапора Риженка Григорія Івановича. 20 вересня 1989 року до його нагород додалося ще одне високе звання — почесного громадянина міста Прилук. І хоч літа даються взнаки, але він і зараз в строю, спілкується з молоддю, розповідає про героїзм у Великій Вітчизняній війні, виховує патріотів своєї країни.

Під час святкування 50-річчя визволення міста (1993 рік) нашому землякові, родом з Сергіївки, Кутовому Кирилу Олександровичу було присвоєно звання почесного громадянина Прилук. Він у вересні 1943 року в складі розвідувального батальйону найпершим увійшов у наше місто, за що був удостоєний ордена Червоної Зірки.

Всі ці люди безперечно достойні бути почесними громадянами Прилук, але мимоволі напрошується питання — чому в Прилуках присвоюють високе звання почесного громадянина міста лише за військовій заслугі? Невже немає достойних людей, котрі в наш мирний час своєю безкорисливою працею на благо міста не заслужили цього звання? Звичайно ж є, і я хочу коротко розповісти про одного із них.

Це Дмитро Овсійович Шкоропад, прилучанин, який живе в Москві. Може виникнути начебто закономірне заперечення — так він же москвич, а не прилучанин. На це заперечення відповім словами з твору письменника Юрія Збанацького «Мої кияни»: «Мешкати в Києві — це не означає бути киянином. Трапляються нерідко люди, які тільки умов-

Ф. Ф. БОЧКОВ.

ПОЧЕСНІ ГРОМАДЯНИ

но можуть носити це звання. Як можна назвати киянином того, хто не знає історію міста, його сьогодні, не знає навіть своїх сусідів.?

Справжній киянин — це той, хто творить, хто знає людей, кого знають люди і шанують за діла, за все, що він робив і робить для слави рідного міста».

Краще не скажеш. Дмитро Овсійович ще з дитинства закоханий у свій приудайський край. Його сусідом і ровесником був О. І. Ключко, такий же допитливий і закоханий у своє місто юнак. Тож і подружились вони, проводили вільний час завжди разом, вивчаючи історичні місця, цікавлячись історією Прилук.

Закінчивши школу на відмінно, вступив до Ленінградського інституту. Але війна перешкодила його закінчити. Дмитро Овсійович добровольцем пішов на фронт, захищав Москву, тричі тяжко поранений.

Після війни закінчив Московський інститут хімічного машинобудування. Працював у науково-дослідному інституті хімічного машинобудування конструктором, начальником відділу, став професором, доктором технічних наук. Та куди б не кидала доля Дмитра Овсійовича, він завжди був думками на рідній Прилуччині, старався придбати і зібрати все, що хоч якимось чином пов'язане з Прилуччиною.

Згодом, коли зібралось чимало матеріалів про рідний край, знаючи духовну потребу і потяг прилучан до історії Прилуччини, виникла думка написати книгу. І Дмитро Овсійович не шкодуючи часу, коштів, сил і здоров'я повністю поринув у цю тяжку, виснажливу, але таку потрібну для людей працю. Увесь вільний час працював у бібліотеках, архівах, відшукував все нові і нові матеріали. Він добре знав, що на таку працю, яка не принесе нічого крім збитків, здатний далеко не кожний.

Г. І. РИЖЕНКО.

К. О. КУТОВИЙ.

«Як не я то хто ж? — думав Дмитро Овсійович. Прилучанам повезло, що він живе саме в Москві. «Я маю більшу можливість працювати в центральних бібліотеках Москви, її багатющих архівах» — говорить він. Наприклад, величезна колекція історичних документів, що належала нашому землякові М. А. Маркевичу потрапила до Москви і її ніхто не опрацював. А завдяки Дмитру Овсійовичу багато документів з неї побачать світ. А скільки він знайшов у інших архівах і бібліотеках цікавого й невідомого про Прилуччину, документи, карти, схеми, статистичні дані.

Його щира любов до приудайського краю надавала сили в його праці. Кожного року приїздить Дмитро Овсійович на Прилуччину і походивши по дорозі і милій йому землі, поспілкувавшись з земляками, знову набирає заряд бадьорості і наснаги на подальшу працю.

Людина скромна, оптиміст по натурі, життєрадісний і добродушний, завжди з відкритою душею, він викликає до себе повагу.

Понад 30 років витратив він на збір і опрацювання матеріалів про історію рідного краю. Уточнював і доповнював, декілька разів переписував книгу про Прилуччину. Перший рукописний том закінчив у 1978 році, потім у 1982 — написав 2-й том, 1989 — третій і в 1992 році — четвертий. Понад 18 років пішло на написання цієї книги. У ній кожне слово виважене, перевірене, документально підтвержене. Скільки часу, сил та й коштів витратив учений-ентузіаст, щоб зробити дарунок землякам! На жаль ми ще достойно не оцінили безкорисливу працю земляка, не знайшлося спонсора, щоб надрукувати його книгу. Спочатку пообіцяли видрукувати у меншому обсязі — і Дмитро Овсійович знову заходився скорочувати й переробляти свої труд. Зробив новий варіант, скорочений, але й його не змогли видати. Лише в 1993 році вдалося віддрукувати невеликий історичний нарис «Прилуччина». Але автор має надію на повне видання книги, яку в повному обсязі він подарував Прилучському краєзнавчому музею й архіву, де поки що тільки й можна з нею ознайомитись.

Компетентні люди, котрі ознайомились з працею ученого запевняють, що це його друга докторська дисертація, але вже не технічна, а історична.

Закінчивши одну працю він з головою поринув у іншу. Зараз працює над історико-географічним (Закінчення на 6-й стор.).

ПОЧЕСНІ ГРОМАДЯНИ

(Закінчення. Початок на 2-й стор.).

довідником по Придлущині. Для кращого і швидшого опрацювання матеріалів, на свої заощадження придбав персональний комп'ютер, куди вводить всі дані про Придлущину. Можна запевнити, що такої праці в Україні ще не було.

Його квартира — це квартира широго, справжнього прилучанина, куточок далекого рідного придлущинського краю, який надихає на творчу працю ученого. В кімнатах висять картини з краєвидами Придлущини художника А. І. Буренка, герб міста Прилук, медалі, значки. На столі карта Придлущини, книги і зошити з виписками, копії документів про Придлущину. Все це під рукою, все знаходиться в роботі.

Тож цілком слушно виникає запитання — чи обов'язково жити в Прилуках, щоб називати себе прилучанином? Хоч і живе Д. О. Шкоропад в Москві, але його знають, шанують і поважають прилучани за ту безкорисливу працю, яку він зробив і про-

довжує робити для слави рідного краю. Оце і є благодійницька діяльність на культурно-просвітницькій ниві.

Дмитро Овсійович є почесним членом Прилуцького краєзнавчого товариства імені Маслова В. І., яке й пропонує, щоб серед почесних громадян міста Прилук було й ім'я Д. О. Шкоропода, нашого земляка, когрий так багато зробив для прилучан. Думаю, що всі, хто хоч трохи знайомий з ним, з його працею, підтримають нашу пропозицію, бо він цього дійсно заслуговує.

І ще одне. За всю майже тисячолітню історію міста, лишень п'ятеро удостоєних високого звання. Про живих ми згадуємо лише на свята, а ось про тих, яких уже нема серед нас і думають забули. Тож потрібно поновити добру стару традицію і в будинку міськвиконкому встановити портрети наших шановних почесних громадян. Нагадую — їх лишень п'ятеро і вони достойні цього.

Олексій САВОН.

Музей гетьманства

Історичний район міста Києва — Поділ. Тут розташовані стародавні будинки, церкви, музеї, Києво-Могилянська Академія, з Подолу починається знаменитий Андріївський узвіз. На Подолі, по вулиці Спаській, 16-Б, зберігся чудовий будиночок часів гетьмана Мазепи. Два роки тому його віддали для музею гетьманства. Правда, жодні літературні й архівні джерела не підтверджують факту проживання у ньому гетьмана. Мистецтвознавець цього музею Римма Лякіна доводить, що Іван Степанович навідувався туди, бо першими відомими нам власниками цього будинку були Сичевські (нащадки козака Сича), знані й шановні люди в Києві, котрі обіймали високі посади в Магістраті. Архіви зберегли відомості про їхню участь у громадсько-політичному житті міста, про добросичинність, зокрема систематичні пожертви значних коштів на потреби Києво-Могилянської академії. Так що, ніяк не обминути було Мазепі тієї оселі. Першим директором музею стала Галина Іванівна Ярова — науковий працівник Національного музею історії України. Музей українського гетьманства створений за розпорядженням Київської міської державної адміністрації: «З метою відродження націона-

льної культури і самосвідомості, збереження і розвитку кращих традицій української історичної науки, відтворення історико-архітектурних та мистецьких шедеврів Києва, увічнення пам'яті славетних діячів нашої крiїни...»

Отже, музей уже працює, приймає своїх відвідувачів. — Історія України — одвічне прагнення її народу випростатися на повний зріст, реалізувати Богом даний потенціал державності. — розповідає Ярова. — Мазею створити правдивий історичний образ доби, висвітлити постаті державних діячів, показати добу гетьманства в усіх аспектах — державницькому, військовому, духовному.

Скажимо, — такої нас навчили історії, — гетьмановою, визискувач, майже поспіль-зрадник. А гетьманські укази, універсали, документи сучасників епохи свідчать, що це були державні діячі, мислителі, здатні створити, як Филип Орлик, першу у світі конституцію країни; полководці, знані в Європі — як Петро Сагайдачний; неосяжної величчя в діяннях для України, як Богдан Хмельницький. Музей стане своєрідним інформаційно-методичним центром вивчення проблем державності й гетьманства України.

Для школярів тут прово-

дитимуться уроки історії, для військовослужбовців — заняття з історії українського війська, зброї. У музеї гетьманства ведеться цікава просвітницька робота: влаштовуються виставки сучасних вітчизняних художників, чії твори присвячені славним діянням козаччини, тематичні, як, приміром, до Мазепинських днів.

У жовтні місяці цього року мені довелося побувати на науково-практичній конференції «Гетьман Іван Мазепа та його доба» (до 285-річчя від дня смерті), яка проходила у Національній Академії Наук України. Тут можна було почути цікаві доповіді: А. Сокульський (Запоріжжя), Іван Мазепа — головний керманіч України кінця XVII — початку XVIII ст.; В. Рижка (Київ), Пошуки поховання І. Мазепи; М. Забочень (Москва), Іконографія та образ І. Мазепи в образотворчому мистецтві; С. Павленко (Чернігів), Мазепа і Батурин; Л. Томилович (Біла Церква), Історія села Мазепинці; С. Бочарова (Полтава), Козацька держава за гетьманування І. Мазепи. Учасники конференції відвідали виставку у Музеї гетьманства «Іван Мазепа — великий гетьман України».

Деякі музеї вже поділилися експонатами з своїх музеїв (Переяслав-Хмельницький заповідник, Біло-

церківський краєзнавчий музей, Полтавський музей).

Житель села Кирнасівки Тульчинського району Вінницької області знайшов на власному городі справжню бойову булаву XIII століття і подарував її музею. Я теж подарувала новому музею книгу О. Савона «Ділівці: садиба творчості і доброти» в якій мова йде про М. Костомарова, автора монографії «Гетьман Мазепа», написаної в основному у наших славних Ділівцях. Передала газету «Скарбниця», де вміщені матеріали про П. П. Білецького-Носенка, автора першого історичного роману «Зіновій Богдан Хмельницький». В музеї гетьманства працівники самовіддано бережуть історію України, намагаються налагоджувати зв'язки з іншими музеями, підтримують краєзнавців, ведуть з ними цікаві бесіди.

Скрутно музею в теперішні економічно важкі часи, то ж, звертаються його співробітники до всіх нас за підтримкою. Й у кожному тепер є можливість приділити до благородної справи, переказавши кошти на розрахунковий рахунок № 31130914 у Київській міській дирекції Укрособбанку, МФО 322012.

Ніна ІВАХНЕНКО.

Прилуцьке дворянство

I. КОЗАКИ-ДВОРЯНИ

Чомусь, у всі часи вважалося, що термін «дворяни», «дворянство» має російське походження і означає — ті, що служили при московському царському дворі. Нічого подібного. Цей термін виник у нас в Україні ще тоді, коли не було ні царів, ні дворів, не було навіть і самої Москви. У Київській Русі дворянами були слуги при князівських дворах, які згодом ставали дрібними власниками землі, або помість (звідси назва «поміщики»); яку вони одержували як винагороду за добру військову, чи якусь іншу службу в державі. Згодом в Україні, яка перебувала у складі Литви й Польщі, дворянство стало зватися шляхтою. На Правобережжі у ті часи визначилися могутні, дуже впливові й багаті роди українського походження, як назвав їх сучасник «діаманти православної корони»: Вишнівецькі, Острозькі, Збаразькі, Заславські, Сангушки, Чарторийські, які згодом стали володарями значної частини земель і на Лівобережжі. Потім всі ці роди були полонізовані й стали «стовпами» Речі Посполитої.

Визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького розпочалася під гаслом «геть панів-магнатів з України!» Саме вони відчували на собі гнів повсталих народних мас. В Україні, і особливо на Лівобережжі, у цей час формувалося нове дворянство з дрібної шляхти і козацької старшини. Згадаймо славні імена сподвижників гетьмана Богдана, цвіт нації: Богуна, Кривоноса, Нечая, Небаби, Носача — всі вони вели свій родовід з простих козаків, з дрібної шляхти. У ті часи саме козацька старшина завдяки своїм здібностям і військовим заслугам брала у свої руки всю владу в козацькій державі.

У 1663 році на Чорній Раді під Ніжином гетьманом України проголосили Івана Брюховецького. Його приход до влади був щедро скроплений козацькою кров'ю, як це було й раніше при зміні влади. У Борзні порубали голови наказному гетьману Яким Сомку, ніжинському полковнику Васюті Золотаренку, чернігівському — Оникію Силічу, дубенському — Степанові Шамрицькому, переяславському — Оланасові Щурівському, Київського полковника Семена Третяка, прилуцького — Дмитра Чернявського, ігумена Мгарського монастиря Віктора, а з ними ще кількох знатних козаків закували у кайдани і відправили «на Москву», а потім і «на Лену». Це були перші українці, яких заслали до Сибіру.

Вирішальна роль у Чорній Раді все ж належала не козакам, а московському війську, яке стояло під Ніжином під орудою царського боярина Великогагіна. Кілька днів після виборів гетьмана золота бешкетувала в Ніжині й околицях, грабуючи й вбиваючи заможних людей.

А в цей час розпочався черговий похід польського війська до Дніпра і далі до кордонів Московії. У жовтні 1663 року король польський Ян Казимир стояв уже у Білій Церкві, до нього приєднався правобережний гетьман Тетеря з своїми полками, разом з ним були видатні козацькі ватажки Богун, Гуляницький, Гоголь, Ханенко, прийшли на поміч тагари. Військо переправилось через Дніпро біля Ржищева і швидко просувалось уперед, обминаючи великі, добре укріплені міста.

Новообраний лівобережний гетьман Брюховецький почав підіймати свої полки проти польського короля, а разом з тим і проти своїх єдинокровних. А польське військо сягнуло уже Глухова. Яну Казимиру поспішати на поміч титовські полки, а до Брюховецького рушив князь Ромодановський з московським військом. Виснажені тяжким зимовим походом королівські війська почали відступити. Брюхо-

вецький і Ромодановський витіснили їх з Лівобережної України за Дніпро, де вже палахкотило народне повстання, яке згодом охопило всю Україну.

Весною 1665 року сильне козацько-московське військо захопило Канів, Корсунь і Черкаси, розгромило поляків під Білою Церквою. У цих боях активну участь приймав і Прилуцький полк. Гетьман Брюховецький відправив до Москви на переговори з царем і з повідомленням про перемогу прилуцького полковника Лазаря Горленка з козацькою старшиною. В дарунок вони везли трофеї і полонених польських шляхтичів. Горленко повинен був підготувати підгрунття для офіційного візиту гетьмана до Москви. Старий, досвідчений полковник не раз уже й до цього виконував хитромудрі дипломатичні доручення гетьманів, тож і цього разу упорався з честю.

Восени 1665 року Брюховецький приїхав до Москви, де його зустрічали з великими почестями. Недавнього простого козака заперочія приймали з царськими почестями. Цар Олексій надав гетьманові звання московського боярина, а генеральній старшині і всім козацьким полковникам — дворянство. У Москві боярин-гетьман майже не вилази із-за столу, один бенкет переходив у інший, його навіть встигли одружити на боярській доньці й наділити багатим вотчиною поблизу Стародуба. Хитрі московські царедворці з усіх сил задобрювали козаків і простодушного гетьмана. Обсипаний почестями й подарунками, Брюховецький підписав угоду, яка ще більше обмежувала українські права і вольності козацькі: відмінялись привілеї міст, збільшувалася кількість російських воевод в українських містах, царським урядникам дозволялося провести перепис населення України і самим збирати податки. Гетьман також дав згоду на те, щоб Москва призначала свого митрополита в українську православну церкву і затверджувала обраного гетьмана. Підписала цю угоду і вся генеральна старшина за виключенням генерального писаря Захара Шийкевича, зятя колишнього прилуцького полковника Яцька Воронченка. Писар умовляв старшину і гетьмана не підписувати цієї принизливої кабальної угоди, він гарячкував, лаявся, хапався навіть за шаблю. Це ні до чого не привело, а бунтівного писаря скрутили і запроторили аж до Сибіру. Він єдиний із старшини, що залишився без дворянства.

17 листопада 1665 року отримав грамоту на дворянство і на село Ольшану й наш, прилуцький полковник Лазар Горленко, за те, що «против неприятелі стоял твердо и мужественно, не склоняя ни на какие неприятельские предлоги и на подсылки и бился не щадя головы своей и поиски многие над неприятелем чинил...»

В кінці грудня 1665 року депутація повернулася з Москви. Вороже зустріли козаки свого гетьмана, московського боярина. Полковники боялися навіть показуватись на очі до своїх полчан, хтось із них говорив: «був козаком, козаком і тишаюсь, дворянство мені ні до чого». Розкол між козаками і старшиною ще посилюється, коли з Москви посунули воеводи з своїми свитами і «ратними» людьми. Раніше московські воеводи були тишень у трьох найбільших містах Лівобережжя, Києві, Переяславі й Ніжині, а нині їх призначили ще й у Лубни, Прилуки, Гадяч, Миргород, Полтаву, Батурин, Глухів, Сосницю, Новгород-Сіверський і Стародуб. Згодом наїхали переписувачі, почали вести детальний облік в усіх полках і обкладати людей тяжкою дачиною. Посипалися скарги на вкрай знахабнітих московських служак та їх дикунські звичаї. Вони не тіль-

(Продовження на 8-й стор.).

Прилуцьке дворянство

(Продовження. Початок на 7-й стор.).

ки грабували людей, але ще й ображали їх, накидалися на жінок і дівчат. Особливо дошкуляв українцям сумнозв'язний московський «мат». Це вже потім змирились, а тоді для них не було більшої образи, коли за кожним словом найв'ятіше ймення матері згадується разом з брудною лайкою. Козаки не могли стерпіти такої ганьби і часто кидалися на словоблудів з шаблюкою. У декількох місцях спалахували стихійні бунти, почали вбивати і московських вояків, і своїх здирників.

Ось такою була розплата за московський почестий дворянство. Та й це ще було не все. У 1667 році був підписаний Андрусівський трактат, за яким Україна була остаточно поділена між двома загарбниками — Росією й Польщею. Ця ганебна угода викликала справжню бурю, як на лівому, так і на правому березі Дніпра. По Лівобережжю прокотилася хвиля народних повстань проти царських воявод та їх прислужників.

Тоді й наступило тяжке похмілля для гетьмана-боярина, або «холопа Івашки», як він підписувався під листами до московського царя. Вважають, що він після всього цього почав хитрувати, щоб врятувати свою шкуру. Може це й так, а може й ні. Адже ще хлопчиком служив Іван Мартинович джурою у самого батька Богдана Хмеля, був хоробрим козаком, і чи не єдиний серед запорожців мав найвищий козацький титул кошового гетьмана на Січі. На початку 1668 року він прогнав з своєї резиденції Гадяча царського воеводу Огарьова і, скликавши старшину на раду, оголосив їй, що Москва змовляється з польським королем і хоче розорити всю Україну і винищити до ноги всіх українців. Універсали з такими повідомленнями розійшлися по всій Гетьманщині. Брюховецький гарячково шукає виходу: змовляється з правобережним гетьманом Дорошенком, з донськими козаками й Кримом про війну проти Польщі й Москви. Розлючений народ почав винищувати без розбору усіх московських служилих людей у цілому краї. Московські залоги і воеводи у невеликих містах були знищені відразу і тільки в Києві, Ніжині, Острії й Переяславі воеводи відбилися від повстанців і засіли в облозі.

Ранньою весною «втихомирювати» Гетьманщину вирушив з полками князь Ромодановський. До Брюховецького прийшли на поміч татари і він вирушив на зустріч з Ромодановським. Але навперейми поспішав з своїм військом правобережний гетьман Петро Дорошенко, який за всяку ціну прагнув об'єднати розірвану на дві половини Україну під однією гетьманською булавою. 8 червня 1668 року полки Дорошенка наблизились до табору Брюховецького під Опішню і сталося те, що й мусило статись: козаки увірвались до гетьманського шатра, схопили Брюховецького і забили його на смерть. У той же день Дорошенко був проголошений гетьманом обох боків Дніпра. На велелюдній козацькій раді Петро Дорошенко запитав: — Що тепер маємо робити — чи змиримося з Москвою, чи відiamoся Польщі або султанові? Козаки довго сперечались, кричали, проклинали москалів, лаяли на всі заставки шляхту і проголосили спілку з турецьким султаном.

В усіх цих позіях приймав безпосередню участь і прилуцький полковник Лазар Горленко, якому довіряв Брюховецький на протязі всього гетьману-

вання. Але коли Іван Мартинович вирішив об'єднатися з Дорошенком проти Москви, мудрий старий полковник не погодився з намірами гетьмана, наперед передбачаючи неминучий крах цієї затії. У 1668 році Брюховецький ще встиг замінити Горленка на полковому уряді в Прилуках Іваном Шербиною, тим самим врятувавши від загибелі свого вірного соратника. Горленко поспішив до Січі, з якої починався його бойовий шлях і яку він завжди вважав рідним домом, його там добре знали й поважали старі січовики.

II. Маршали-предводителі.

Промайнуло бунтівне й звиятжне 17 століття, поволі спливало й тяжке 18-те. За ці часи чимало старовинних козацьких родів, так само як і горленківський рід, були «высочайше утверждены і пожалованы во дворянстве». Загалом це були ті лицарі-козаки, які під знаменами гетьманів Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Виговського Петра Дорошенка, Івана Мазепи здобували волю для рідної України. Для них не було більшої слави, як вести свій родовід від козацьких реєстрів. На Прилуччині це були Александровичі, Галагани, Горленки, Домонтовичі, Маркевичі, Милорадовичі, Скоропадські, Тарновські, та інші.

У 18 столітті козацька старшина в Україні почала займати таке ж становище, як і шляхта в Польщі. А вже після скасування української автономії, гетьманства і козацького війська, українська шляхта поволі почала перетворюватись на «шляхетне російське дворянство». У 1785 році цариця Катерина II поширила на Україну права російського дворянства, а вільну колись казську державу перетворила на південні губернії кріпосницької Російської імперії.

Російське дворянство неохоче «пускало» до себе чужинців. Претендентам на дворянство треба було ще довести свої права. В кінці 18 і на початку 19 століття українська старшина кинулась розшукувати докази своїх прав на дворянство. Претендентів треба було довести про своє походження чи то від шляхти часів польського панування, чи від дворян-вихідців з інших країн, чи навіть виставити 12 свідків «благородного образу жизни». У цей час посилюється серед українців інтерес до власної історії. Люди почали старанно збирати історичні матеріали часів козацької держави — грамоти, універсали, акти, літописи, реєстри.

Боротьба за визнання прав на дворянство за нащадками козацької старшини розтяглася на десятки років. У 1796 році, після 34-літнього правління, померла гнобителька України цариця Катерина II. Українці покладали багато надій на нового царя Павла I, але даремно. При ньому Україна одержала новий адміністративний поділ, за яким Лівобережна Україна (Гетьманщина) стає однією Малоросійською губернією, розділеною на повіти.

В період царювання Павла I дворяни Прилуччини вперше обирали свого предводителя, що носив тоді назву маршала. Нижче приводимо перелік маршалів-предводителів дворянства Прилуцького повіту, з першого і до останнього.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251358, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Крайознавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефон: 3-11-89, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІВЕНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251358, м. Прилуки, вул. Ярмадкова, 47.
Офісний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Дал. 19. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧН-№ 070 від 27.XI.1992 р.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 12 (28)

ГРУДЕНЬ 1994 РОКУ

У відродженні духовності нашого народу, у вихованні в душах людей любові до рідної землі, значима роль належить музеям, які не просто зберігають у своїх колекціях історичні і культурні пам'ятки, а ще й передають від покоління до покоління історію рідного краю, слави його традиції.

Грудень 1919 року. На Прилуччині закінчилася громадянська війна. Вона залишила після себе хрести на кладовищах, тисячі сиріт, безпритульних, розруху, голод і холод. І от саме тоді, 21 грудня 1919 року, в одній з кімнат Земського Дому по вулиці Скоропадській (нині вулиця Бособрода), було урочисто відкрито музей під назвою «Повітовий музей Прилуччини».

Першим його директором був Іван Назарович Капустянський. Музейна збірка була невеличкою, але досить цікавою і різноманітною. По тім пролягом декількох років музей не мав постійного приміщення і лише у 1926 році Прилучьким окружним виконкомом було прийнято рішення про створення в місті окружного музею і виділення для нього спеціального приміщення. А вже через рік, 27 березня 1927 року, гостинно відкрилися двері Прилучького окружного історичного музею. Директором було призначено організатора музею професора Василя Івановича Маслова, який пролягом свого керівництва поповнив музейні фонди надзвичайно цінними експонатами, і який вніс величезний вклад у розвиток та удосконалення музейної справи на Прилуччині. Це завдяки йому в музеї зберігалися та експонувалися картини зібрані

ні, як на Прилуччині, так і далеко за її межами таких відомих усьому світу художників, як Л. Жемчужников, В. Штернберг, К. Трутовський, І. Айвазовський, М. Клодт та інші. Експозицію музею прикрашали: унікальний «Галаганівський вертеп», італійські гравюри, богемський кришталі, мармурові скульптури, колекції старовинної бронзи, меблів козацької зброї, а також старовинні ікони, картини.

В 1930 році, у зв'язку з ліквідацією округів, му-

зей перейменовано в краєзнавчий і переведено в приміщення Стрітенської церкви. На той період музей набув слави одного з найкращих в республіці. Та ось у 1931 році В. І. Маслова було обрано науковим співробітником Академії Наук, і він виїхав до Києва.

В роки тимчасової окупації Прилук німецько-фашистськими загарбниками (1941—1943 рр.), музейні цінності були збережені прилучанином-патріотом, директором музею Сергі-

єм Васильовичем Кучуком.

Настав 1953 рік. Більшість всього того, що було збережено в роки війни через непридатність приміщення та через абсолютну байдужість тодішніх керівників міста і музею було передано в музеї Чернігова, Києва, Полтави. Мешканці цілого краю втратили можливість спілкування з прекрасним, вичним.

Це було тоді. Сьогодні ми живемо в іншій державі, прийшла пора відновити історичну справедливість і повернути музейні цінності їх законному власнику. Я розумію директорів музеїв, в яких знаходяться наші цінності. Вони — історія Прилуччини, і аж ніяк Чернігівщини, а тим більш Київщини. Гадаю, що вирішення цієї складної проблеми можливе лише при урахуванні обставин, в яких опинилися наші музеї і взаємному порозумінні директорів.

В 1978 році Стрітенський собор, в якому знаходився музей було закрито для відвідувачів на капітальний ремонт. Після його завершення, в 1991 році, на першому поверсі створено постійну експозицію відділу давньої історії Прилуччини, в якій експонуються: гігантські кістки і бивні мамонта, знайдені поблизу Прилук, чудова кераміка прадавніх українців, реліквії славного козацтва: гармати, ядра, рушниці, луки, шаблі, а також речі народного побуту й мистецтва та інші цікаві експонати.

Рішенням міськвиконкому на баданс музею передано будівлю колишнього кінотеатру, після закінчення ремонту якого, в ньому (Закінчення на 2-й стор.).

(Закінчення).

Початок на 1-й стор.).

МУЗЕЮ—75

му буде розміщено фондосховище, яке має бути одним з найкращих в Україні. Тут же буде 2 виставочних зали, реставраційна майстерня, лабораторії, бібліотека, читальний зал. Тільки за цей рік на його ремонт було витрачено майже 2 мільярди карбованців.

В цьому році музей добився передачі йому будинку Тарновських (колишнє МРЕО), в якому планується після реставрації відкрити, так необхідну в місті, картинну галерею.

До 50-річчя Великої Перемоги музеєм ведеться робота по створенню в колишньому музеї О. Кошового нової експозиції, яка розповість про прилуччя — учасників війни. В цій експозиції гідне місце буде відведено і матеріалам, які розповідатимуть про Героя Радянського Союзу Олега Кошового.

У 1992 році музей першим в Україні почав видавати історико-краєзнавчу газету «Скарбниця», яка користується успіхом не тільки серед прилуччан. Її з задоволенням читають в Канаді, США, Австралії. Великою популярністю серед жителів Прилуччини, особливо серед учнів шкіл, учбових закладів, вчителів, користується щорічне видання «Календар знаменних і пам'ятних дат Прилуччини».

Нещодавно розпочато, і в цьому році планується завершити, роботу по створенню, так необхідної для найменших жителів нашого краю, експозиції відділу природи. Існує також задумка на базі цього відділу відкрити невеличкий зоопарк.

Музеєм піднято питання перед міськвиконкомом

про відновлення садиби українського письменника, педагога П. П. Білецького-Носенка. В наших планах є створення музею народного артиста України М. Ф. Яковченка, меморіального музею М. І. Костомарова, музею Т. Г. Шевченка. Словом музеєм ведеться певна робота. Колектив підібрався злагоджений, працьовитий, і результати праці не заставили себе довго чекати. Нещодавно рішенням колегії обласного управління культури наш музей було переведено до 3 категорії, що безумовно має велике значення в моральному відношенні, а головне — позитивно вплине на матеріальне становище працівників.

Не хотілося б в день свята зупинятися на наших недоліках. Вони є.

Всі вони в основному пов'язані з тим тяжким положенням, в якому опинилася економіка, а звідси освіта, охорона здоров'я, культура.

Але я переконаний: не дивлячись на той скрутний час, в якому опинилася наша держава, всі ми — мине, і настане час відродження національної культури, духовності нашого народу. Та сам по собі він не настане, всі ми, кожен на своєму місці, повинні наближати цей час.

Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ,
директор музею.

Наші розповіді

У дні ювілею прилучького музею гріх було б не згадати про тих людей, без яких мабуть не було б ні музею, ні ювілею. Таких людей, таких подвижників, нині або зовсім не трапляється, або їх зустрінеш дуже і дуже рідко. Вони були у всі часи і вони знали, що то таке відданість громадській справі, самовіддана, безкорислива праця заради розвитку культури, освіти, духовності свого народу. Їх і тоді не жалували ні високими постами, ні великою платнею, вважаючи іноді диваками а іноді й просто «шкідливими елементами». Але прості люди щиро поважали їх і завжди зберігали про них добру пам'ять. Тож за традицією і ми згадаємо сьогодні добрим щирим словом

ПРО МАСЛОВА

Не задати, не розповісти про нього саме сьогодні було б мабуть великим гріхом, бо ювілей музею випадає на 21 грудня 1994 року і у цей же саміснький день виповнюється 110 років з дня народження одного з засновників нашого музею і його головного творця В. І. Маслова.

Колись, років з двадцять тому, мені пощастило цілий місяць у складі експедиції інституту археології української Академії Наук працювати на розкопках старовинних степових курганів на трасі меліоративної системи десь між Переяславом і Борисполем. Було це мабуть чи не в перший день приїзду до табору археологів, що розкинувся біля підніжжя величезного кургану, якого насипали тут колись, тисячі літ тому, ховаючи свого вождя мужні, ніким ще не скорені наші пращури. Зустрів я тут у таборі чудову людину і прекрасного, закоханого у свою справу вченого-археолога С. С. Березанську. Ми розговорилися. Я розповів про прилучький музей, про його цікаву і трагічну долю і, звичайно ж згадав добрим словом про В. І. Маслова, який завжди був для мене неперевершеним авторитетом як уче-

ний-дослідник і був взірцем у краєзнавчій роботі. І в ту ж мить Софія Станіславівна, ця урівноважена мудра людина з високими вченими ступенями і званнями, перебиваючи мене, у захваті, з сльозами на очах почала згадувати про свого улюбленого університетського професора — Василя Івановича Маслова. Яка це була гарна, добра й інтелігентна людина, як любили й поважали його всі без винятку студенти й викладачі, якими цікавими й розумними були його лекції! Після такої розмови між нами виникли теплі дружні стосунки, які збереглися на довгі роки. Потім, мені ще не раз розповідали про Василя Івановича його учні, колишні студенти прилучького педтехнікуму, чи київського університету.

Тож ім'я відомого літературознавця, спеціаліста в галузі історії літератури XVIII—XIX століття, кандидата філологічних наук, доцента кафедри російської літератури Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка професора В. І. Маслова добре знає у нас в Україні. Численні дослідження вченого — наукові публікації, статті, монографії увійшли до золотого вітчизняного фонду, із якого черпають відомості, збагачуються теоретичними знаннями філологи, мистецтвознавці, історики.

Василь Іванович Маслов народився 21 грудня 1884 року у містечку Ічні на Чернігівщині, в купецькій родині. Середню освіту здобув у Прилучькій класичній гімназії, яку блискуче, з золотою медаллю закінчив у 1903 році. Після гімназії вступив до історико-філологічного факультету Московського університету. Та якось не прижився він у «білокам'яній» і через рік перевівся до Київського університету, який і закінчив 1908 року з дипломом 1-го ступеня і золотою медаллю за конкурсну роботу про літературну діяльність К. Ф. Рилєєва. Зважаючи на високу ерудицію і схильність до науково-дослідницької роботи колишнього студента, залишили при університеті для підготовки до професорського звання. В 1914 році він захистив першу наукову ступінь

— магістра наук і з 1915 по 1920 рік працював приват-доцентом в Київському університеті та на Вищих жіночих курсах, викладав російську мову і літературу в київських гімназіях. Після перевороту і громадянської війни, нестерпні матеріальні умови і утиски нової влади його, як «старорежимного» вченого змусили Василя Івановича покинути Київ. Восени 1920 року він перебрався до Придуб, де жили його рідні.

Протягом десяти років В. І. Маслов викладав російську та західно-європейську літературу на вищих педагогічних курсах, а потім і в прилуцькому педагогічному технікумі. Про цей прилуцький період життя вченого згадує один із наших патріархів-старожилів І. І. Котеленець — старий учитель.

«З 1924 по 1928 рік ми з дружиною працювали вчителями-вихователями в Густинській трудовій дитячій колонії, що була розташована на території монастиря. У ці роки професор Маслов декілька разів приїжджав до колонії. Він цікавився пам'ятками культури, старовини, що були на території монастиря і, як бувший учитель моєї дружини, зупинявся у нас.

Перебуваючи в Густині, Василь Іванович частенько розмовляв з старожилами села про минуле монастиря, змальовував та фотографував церкви, їх атрибутику, інші старовинні будівлі, а також околиці села, монастиря. Завжди цікавився життям і побутом дітей колонії, фотографував їх.

Моя дружина володіла хорошим голосом (сопрано), любила спів й чудово співала. Про ці її здібності Василь Іванович знав ще з педтехнікуму, де вони обоє брали участь у хорі. Сам він теж кохався у співах, володів прекрасним голосом (баритон), а тому неодноразово запрошував нас до себе поспівати. Мешкав професор Маслов у будинку, що на розі нинішніх вулиць Карла Маркса і Карла Лібкнехта, ту він мав квартиру. Будинок до революції належав його вітчиму Карамзину — чиновникові акцизного управління.

Василь Іванович майстерно грав на піаніно, мав хорошу збірку нотних пісень, а тому, коли ми до нього приходили, то квартира завжди наповнювалась чарівним співом пісень, які Василь Іванович

і моя дружина виконували з великим захопленням, під акомпанемент господаря. Велика увага і належний пріоритет в репертуарі надавався українським пісням, таким як «Де ти бродиш, моя доле», «Коли розлучаються двоє», «Взяв би я бандуру». Певна увага надавалася виконанню російських романсів: «Нелюдимо наше море», «Я помню чудное мгновенье». Незабутні годиви. Вони назавжди лишилися в пам'яті».

Саме Василю Івановичу належить ідея відновлення в Прилуках історичного музею, створеного у 1919 році, а потім усіма забутого й покинутого на загибель. І ось, з січня 1927 року він — завідуючий Прилуцьким округовим музеєм. Багато сил і енергії доклав він до нової для себе справи. Його працею і піклуваннями був створений широко розгалужений актив. Фактично, до створення музею йому вдалося залучити всі культурні сили нашого прилуцького краю. Пішки й на попутних підводах він сховає і об'їздив всю територію округи, яка була у кілька разів більшою від сучасної території району. Завдяки його зусиллям були врятовані від неминучої загибелі у вогні «справедливого пролетарського гніву» й зібрані в музеї унікальні історичні реліквії, безцінні полотна художників Жемчужникова, Соколова, Клодта, Айвазовського, Лагоріо, Трутовського, чудову біломармурову скульптуру, італійські та англійські гравюри, високохудожні твори народних майстрів.

У 1927 році В. І. Маслов організував величезну виставку про досягнення народного господарства Прилучини, на якій у великій кількості експонувалися витвори народних майстрів: вишивальниць, ткачів, різьб'ярів, гончарів, ковалів та ін. У 1927—1930 роках Василь Іванович проводить щорічні художні виставки митців Прилучини, досліджує і намагається врятувати від руйнації історичні й архітектурні пам'ятки, дбає про збереження нашої перлини Тростянецького дендрологічного парку, унікальних споруд Густинського й Ладанського монастирів, Сокиринського, Дігтярівського і Венсбахівського палаців, Яготинської садиби Репніних-Волконських, турбується про збереження могил і увічнення пам'яті філософа Г. С. Сковороди, письменника Є. П. Гребінки, історика М. А. Маркевича, мецената й діяча вітчизняної культури Г. П. Галагана.

В. І. Маслов дбає про те, щоб зберегти старовинні ікони і книги у ті часи, коли масово зачиняли церкви, перетворюючи їх на клуби й зерносховища, а частіше й зовсім знищуючи. Цікаво, що саме тоді в Україні відбувалася так звана українізація і всі установи й учбові заклади з великими труднощами й супротивом переходили на українську мову. В. І. Маслов — фахівець з російської літератури, безболісно й відразу сприйняв цю добру новачку. Його листи, ділові папери, публікації й наукові праці того часу, написані чистою добірною українською мовою.

Останніми й найбільш помітними працями В. І. Маслова були організовані ним етнографічні й фольклорні експедиції у найвіддаленіші куточки Прилучини, археологічні дослідження і особливо участь у експедиції Всеукраїнської Академії Наук, яка проводила розкопки Журавської палеолітичної стоянки.

У 1930 році Василя Івановича запрошують на роботу науковим співробітником до Академії. У місцевому архіві збереглися документи про те, що місцеве ДПУ не дало рекомендації Маслову для роботи в українській Академії, йому й досі не довіряли, як «колишньому». Але здоровий глузд всеж переміг і не зважаючи ні на що, талановитого вченого забрали до Академії. У цей час він брав участь у розкопках древнього грецького міста Ольвії, збирав історичні й етнографічні матеріали для Олександра Довженка.

(Продовження на 4-й стор.).

Наші розповіді

(Продовження. Початок на 2-й стор.).

В 1936 році В. І. Маслов почав працювати завідуючим кафедрою і професором російської літератури в київському пединституті імені Горького, де він пробув до початку війни. А потім ще одне випробування випало на його долю. Професор залишився в Києві, де переніс всі злигодні й гніт фашистської окупації. Після визволення Києва продовжував працювати в державному університеті та в пединституті. І так до останніх днів свого життя. Більше 50 наукових праць належить перу В. І. Маслова.

У перші післявоєнні роки, крім наукової та педагогічної роботи, він активно займається громадською діяльністю: виступає з лекціями на заводах і фабриках, у військових частинах, виїздить з лекціями для учителів і студентів до Дніпропетровська, Білої Церкви, Ніжина, Прилук, виступає з статтями і нарисами в періодичній пресі, з лекціями по радіо.

Звичайно, В. І. Маслов за своєю високою ерудицією і знаннями міг би мати й вищі вчені ступені й звання, але він завжди був поза політикою і дбав лише про те, щоб його студенти стали високоосвіченими й добрими людьми.

Помер В. І. Маслов 22 березня 1959 року. Поховали його на старовинному Лук'янівському кладовищі в Києві.

В некролозі колеги вченого написали: «Численні учні В. І. Маслова, його друзі й товариші по роботі тяжко сумують з приводу великої втрати — несподіваної смерті нашого дорогого, сердечно-щирого і всіма палко любимого Василя Івановича. Пам'ять про В. І. Маслова назавжди залишиться в наших серцях».

Не забувають про нього й прилучани. В пам'ять про вченого на фасаді будинку краєзнавчого музею встановлена меморіальна дошка, його ім'я носить міське краєзнавче товариство.

ПРО КОЧУКА

До війни прилучани добре знали цю людину. Двадцять років він учив і виховував їхніх дітей у школах і дитячих садках міста, був для них і нянькою, і учителем, і батьком. Коли він ішов вулицями, то не встигав здоровкатись і розкланюватись з усіма знайомими. Дзвінкими голосами радісно вітала його малеча, шанобливо — юнаки-студенти, теж колишні його вихованці, дружино — статечні люди, батьки його вихованців. Всі тоді знали й поважали Сергія Васильовича. Та ось минуло не так уже й багато років, а чи згадують його нині, чи пам'ятають? Мають це ні.

Про вченого Маслова завжди можна дізнатись, узявши з полиці енциклопедичного довідника, але зовсім інша справа з такими скромними трудівниками, але дуже достойними людьми, як С. В. Кочук? З великими труднощами вдалося лише дізнатися, що народився він 20 січня 1900 року. У молоді роки працював рахівником при Прилуцькій повітовій продовольчій комісії, закінчив педучилище і учительський інститут, потім працював у системі освіти міста Прилук. За станом здоров'я до армії не потрапив і у 1941 році залишився на окупованій території.

У вересні 1941-го, без великого супротиву, в Прилуку прийшли завойовники. Місто припинило, мов би затаїлось. Серед базарної площі чорніла вікнами з вибитими шибками Стрітенська церква з великим замком на грубесних дубових дверях, за якими відсвічували на вогких стінах золоченими рамами старовинні картини і портрети, сяяли незайманою білизна мармурові Амури і Психей з берегів далекої Італії, тьмяніла на стінах козацька зброя, а в шафах мерехтіть різнобарв'ям дорогоцінний заморський кришталь та ніжна порцеляна.

У перші дні окупації, уночі через вікно другого поверху, музей відвідали місцеві поліцаї, котрим набридло стовбичити серед міської площі на чергуванні. І, звичайно ж, той візит не обійшовся без втрат. Взяли пару козацьких пістолів, мушкет XVII століття, з десяток кришталевих бокалів і чарок з золотими графськими й князівськими вензелями, більше двох десятків предметів з заморської порцеляни, унікальну іконку з слонової кістки.

Це було лише одного разу, а вже потім, коли неподалік від церкви зачорніла на базарі шибениця, яку окупаційна влада установила спеціально для злодюг, ні поліцаї ні хтось інший уже не наважувався відвідувати музей.

Наприкінці 1941 року, готуючись до святкування Різдва, місцева влада дозволила віруючим зайняти Стрітенську церкву, але перед цим їй оглянули німці. Те, що вони побачили у стінах церкви, здивувало і навіть вразило їх, бо не чекали десь у глушині, в українському провінційному містечку зустрітись з шедеврами світового мистецтва, достойними галереї Дрездена, Відня, чи Паризького Лувру. Музейні колекції завойовники оголосили військовим трофеєм і наказали перевезти їх з церкви до іншого приміщення, та ще й оберігати як цінності, що належать рейху.

Цього ж дня до С. В. Кочука прийшов його колега, колишній директор середньої школи № 7 К. А. Шиян, якого залишили у місті для організації антифашистського підпілля й партизанської боротьби. Він у цей час уже легалізувався і влаштувався працювати до міської управи. Це вже було потім, через місяць чи може й два, якась пішла душа до неса німцям і Шияна розстріляли. Вони добре знали й довіряли один одному, тож Сергій Васильович і погодився на його пропозицію йти на службу до окупантів хранителем музею і за усяку ціну зберегти цінності до приходу наших.

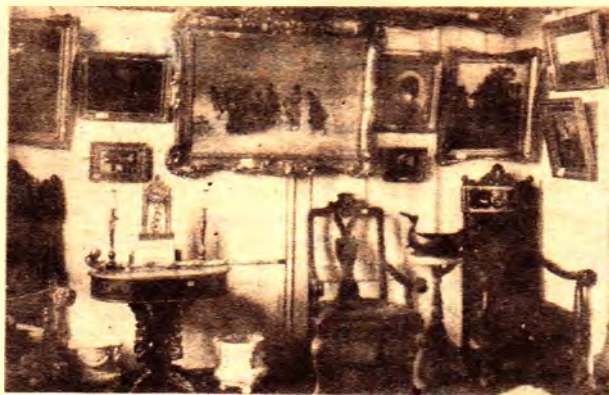
Кочука взяли на роботу, наказавши обрати десь у центрі міста підходяще приміщення і організувати перевозку музейного майна. Було кілька варіантів, але зупинився він на добре знайомому йому приміщенні колишнього дитячого будинку, що стояло пустою по вулиці Переяславській. Будинок був чималий, добре зберігся, та ще й у повітці на подвір'ї був чималий запас торфу. Перевозку музейних цінностей організував силами віруючих, які поспішали, щоб до Різдва облаштувати церкву. Звичайно, не обійшлося без втрат, та зовсім не значних, але крадіжок не було зовсім.

А потім почалася непомітна для сторонніх очей, майже дворічна копітка праця по збереженню музейних скарбів. Доволі просторе на перший погляд приміщення виявилось тісним для великої кількості цінностей. Адже самих картин і портретів було близько 500, а ще громіздкі різблені меблі, велика кількість ваз, скульптура, ціла колекція старовинних українських килимів, плахт, зброя, шафи з посудом і книгами скрині з давніми архівами. Перш за все С. В. Кочук ознайомився з інвентарною книгою. Він згадував що ця велика книга в шкіряній оправі, складена вченим Масловим, стала для нього помічником у роботі. Що саме через неї він зрозумів, які величезні культурні цінності потрапили йому до рук і яку відповідальність він добровільно узяв на свої плечі. Головну і першочергову увагу він приділяв живопису. Старовинні картини й портрети що пів-зими перебували в промерзлій занедбаній будівлі, а потім були перевезені в тепле сухе приміщення — почали «потіти» й «плакати». Сергій Васильович носився з ними щоденно з однієї кімнати в іншу просушуючи провітрюючи картини протирав і сушив вироби з бронзи, які почали зеленіти, старовинні тканини. І все це на одні руки. Згодом йому дозволили взяти собі помічницю, якою стала Олександра Петрівна Каменецька, а ще найняли нічного сторожа. Ось так удвох, з ранку до пізнього вечора клопоталися вони біля вередливих і примхливих шедеврів. Найцінніші картини, які просушили в першу чергу, стосами ставили під стінами, подалі від чужих очей і загребущих рук, та ще й накривали їх килимами. А ті, що не дуже кидалися у вічі зовні на перший погляд непоказні, та ще й без багатих рам, вивішували на стінах.

Якось увечері до Кочука з'явився німецький полковник з цілою свитою офіцерів. Вони пройшлися кімнатами, послухали розповіді хранителя, все уважно оглянули, а потім полковник через перекладача повідомив, що цей будинок буде зайнято під офіцерський гуртожиток і тому через тиждень має бути звільнений. І знову довелося все починати з самого початку. Перебиралися у сусідній будинок, на цій же вулиці, але на протилежному боці. Це був дуже гарний старовинний особняк, що колись належав заможному підприємцю Табачникову. У ньому потім музей перебував майже двадцять літ, до 1960 року.

Сім днів, а вірніше сім діб падаючи від утоми, недосипання й недоїдання, Кочук з двома своїми помічниками перевозили перетягували, переносили музейні скарби. Цього разу допомоги чекати було ні з вітки, а ще й навпаки, поліцаї підмінялися, мовляв старастесь, щоб вислужитися перед радянською владою, а прості люди називали німецькими прислужниками. Перевезлися вони вчасно, а потім клумками і відрами почали тягати торф.

На новому місці стало ще тісніше, але на подвір'ї був ще доволі великий дерев'яний сарай з мезонином. У С. В. Кочука за увесь час окупації окупаційні чи місцеві власті жолного разу не проводили перевірок, не вимагали звітів і взагалі, здавалося, що про нього, разом з його скарбами всі забули. Лише витали папір з чорним орлом і свастикою, де було вказано, що музей належить німецькому рейху і що каратиметься розстрілом кожен, хто злізе на нього руку. Цей документ тепер висів у рамці під

склом на дверях музею і являвся своєрідною охоронною грамотою усі довгі дні фашистської окупації. Було кілька візитів поліцаїв, які заходили з погрозами, кілька разів відвідували офіцери, що зупинялися в Прилуках проїздом на фронт. Якось навідався помічник районного старости, якого колись давно пожалів і усинив повітовий предводитель дворянства В. Р. Милорадович. Знав би цей добрий і благородний чоловік, якій нікчемі передав своє славне, відоме у вітчизняній історії прізвище. Так ось цей пройдисвіт прийшов з вимогою віддати йому кілька картин, які нібито забрали більшовики з його «батьківського» дому. С. В. Кочук показав йому документ комендатури і претензій більше не було.

З самої весни 1943 року Кочук потай, не довіряючи жодній душі, почав улаштовувати тайники у самому будинку та ще в сараї. Найцінніші картини і портрети були заховані на горищі, в мезоніні над сараєм, бронзові й срібні речі закопував у підвалі, унікальні італійські гравюри з фресок Рафаеля загорнув у шмаття і заховав у сараї під шаром торфу. Все частіше й частіше залишався ночувати в музеї, бо дідусь-сторож ще взимку, від холоднечі й виснаження тихо помер у своєму закутку. Навіть прізвища його ніхто не запам'ятав.

А потім прийшло визволення. Німці, відступаючи, виганяли з міста все чоловіче населення й забирали з собою. Тому всі, хто тільки міг переховувалися у ці дні на городах, у плавнях і навіть у погребях і ямах, замкнувши музей і акуратно зачинивши віконниці, краще пробрався додому й Кочук. Разом з сусідами, дві ночі ночували у замаскованій на городі ямі 18 вересня 1943 року, вночі, через місто як вихор промчалися танки генерала Вовченка, а ранком, з боку Ічні увірвалися відчайдушні десантники. Вільно, без страху виходили на вулиці змучені довгою страшною окупацією люди. А Кочук, припадаючи на хвору ногу, чимдуж поспішав до свого музею. Добіг і ледь не впав — на порозі валявся розбитий замок, а двері музею були відчинені настільки. Забіг у приміщення й гарячково почав озиратись. Нема «Лукреції», «Магдалини», «Тайної вечери» невеличких картин італійських художників, залишилися тільки рами від «Берега моря», «Проводів рекрутів», «Кобзаря» Лагоріо, Соколова, Левченка. Зник чудовий барельєф з профілем імператора Олександра І. Але все ж інше ціле! Не займаними ніким не знайдені лишилися всі тайники і схованки. І даремно тоді грішили на німців. Вони нічого не зайняли — їм було не до картин, бо втікали без оглядки аж до самого Дніпра. Узяли свої, місцеві зlodюги, а потім, після грізного розпорядження раднаркому й НКВС почали зносити, а то й підкидати вкрадені музейні цінності. Тож музей у період окупації майже не постраждав, бо його зберегли люди з чистою совістю, честь і слава їм довіку

(Закінчення на 6-й стор.).

Наші розповіді

(Закінчення. Початок на 2-й стор.).

Отримав подяку за збережені музейні цінності (на суму 1 мільйон карбованців) С. В. Кочук, потім продовжував працювати директором музею. У 1945 році йому на поміч прийшла молода дівчина з чорними як смола пишними косами — Зіна Жезмер. Вони удвох збирали реліквії Вітчизняної війни, влаштовували виставки, проводили екскурсії, читали лекції.

У 1948 році Сергія Васильовича чомусь звільнили з посади директора музею й перевели до міськвиконкому рядовим чиновником. А більше про нього нічого дізнатись не вдалося. Жив він до війни і у повоєнні роки у провулку Борців революції.

У читача виникне закономірне запитання — а де

ж вони поділися оті славнозвісні шедеври й реліквії? Куди вони поділися? На це є лише одна відповідь: уже у мирні часи, у 1953 році, сталася трагедія — все те, що вдалося з великими труднощами зібрати В. І. Маслоу і зберегти ризикуючи життям С. В. Кочукові, все те потрапило у чужі руки. Бо були ще й другі, зовсім інші люди, які не подбали про збереження наших історичних і художніх скарбів а більш спритні й набагато розумніші скористалися цим і нині володіють цими скарбами, хоча й всупереч законів моралі й справедливості. Про цих, інших «героїв», у святковий для нас час і згадувати не хочеться. Хай якось іншим разом розповімо й про цю сумну історію.

Георгій ГАЙДАЙ.

До 75-річчя музею

В грудні цього року виповнюється 75 років з дня офіційного відкриття Прилуцького краєзнавчого музею.

За цей досить солідний проміжок часу він, як і все наше суспільство, пройшов через усі випробування нелегкої долі. Були за час його існування і роки справжнього розквіту і занепаду, і перебування в застої та невизначеності. Проте мені хотілося б — не про його історію розповісти, а поділитися деякими думками з приводу його сучасного життя, перспективи його розвитку і місця у майбутньому, яке ще не дуже чітко вимальовується. Я маю на увазі перспективи суспільно-політичних процесів, що від-

буваються в сучасній нашій Україні.

Працюючи класним керівником, не раз проводив з учнями екскурсії до краєзнавчого музею, був свідком того у який спосіб вони проводяться. Після кожного відвідування намагався, шляхом бесіди з учнями, підвести підсумки екскурсії, закріпити і поглибити їхнє враження від побаченого і почутого в стінах музею.

Проаналізувавши накопичений за досить солідний час практичний досвід, прийшов до висновку, що крім оглядових екскурсій, які в основному, переважають, необхідно всім, хто організовує екскурсію (в школах — класоводом, класним ке-

рівником) не обмежуватися однією оглядовою лекцією, а запланувати і здійснити ряд тематичних екскурсій, тобто з окремого періоду в багатотомовій історії нашого древнього міста і краю. Результати екскурсій потрібно обов'язково закріпити. Можна це зробити у різний спосіб: провести бесіду, дати письмове завдання, у якому учні поділилися б своїми враженнями, оформити результати екскурсії в альбомі, чи відобразити їх у стінгазеті.

Чому я роблю на цьому наголос? Бо оглядова екскурсія розпоршує увагу і навіть втомлює, особливо молодших школярів. Враження в учнів часто залишаються розпливчасті,

невиразні, епізодичні. А вивчати історію, зокрема історію рідного краю, потрібно системно, по заздалегідь продуманому і чітко сформульованому плану. Бо історія кожного народу починається з рідної оселі, вулиці, села чи міста, краю.

Що то за народ, який не знає своєї історії?! З цього приводу згадуються слова художника В. Васнецова, який обурений зверхнім ставленням свого уряду до пам'яток вітчизняної культури з гнівом проголошував: «Поганий той народ, що не пам'ятає, не цінує і не любить своєї історії. Тут би можна було навести дуже багато висловлювань різних діячів науки і культури —

з цього приводу. Але я обмежуся ще одним. Воно належить О. І. Герцену: «Полнее сознавая прошедшее, мы уясняем современное; глубже опускаясь в смысл будущего, глядя назад — шагаем вперед; наконец, и для того полезно перетрясти ветошь, чтоб узнать, сколько ее истлело и сколько осталось на костях».

Я глибоко переконаний в тому, що знання вітчизняної історії потрібно людині будь-якої професії, і особливо тим людям, яким в силу різних обставин доводиться прилучатися до керма управління в різних структурах державної влади.

— Гадаю, що потрібно також обов'язково проводити екскурсії, як говориться, під відкритим небом, тобто як по історичній зоні, так і в цілому по окремим мікрорайонам міста і навіть Прилуцького району. Вони теж дадуть багато цікавого і справлять своє враження на відвідувачів.

Потрібно сміливо відходити від колись раніше

• прийнятих шаблонів. А працівникам музею також включати в свій план різні форми роботи з відвідувачами, частіше бувати в трудових колективах, навчальних закладах, встановити тісніші зв'язки з ними, відшукувати ентузіастів і робити їх своїми помічниками. Бо відродження духовності нації, її народу в повному розумінні цього виразу, про яку тепер все частіше стали говорити і писати, можна лише з самим народом: через нього. А краєзнавчий музей є саме із тих осередків культури, якому, як говориться, і карти в руки.

І щоб не дуже втомлювати читача, хотілося б порушити ще одне питання. Мова піде про газету «Скарбниця», яка є друкованим органом краєзнавчого музею і товариства імені В. І. Маслова. За час існування на її сторінках надруковано чимало цікавого і раніше невідомого багатьом читачам матеріалу з історії рідного краю. Я особисто знаю багатьох людей і, зокрема, вчителів і учнів, які з не-

підробним інтересом чекають свого виходу в світ чергового номера газети.

Проте, хочу зауважити, що підбір матеріалів і підготовка до друку здійснюється вузьким колом ентузіастів - краєзнавців. Як не прикро, а хочеться зробити закид особливо вчителям історії міста і району, а також і всім шанувальникам історії, не байдужим до «Скарбниці». За більше ніж два роки свого існування, до редакції не надійшло від них жодного матеріалу чи зауваження про своє особисте бачення змісту і напрямку роботи редколегії газети.

Особливо прикро за своїх колег, вчителів історії. На рахунку багатьох із них чимало корисних справ, зокрема в організації і відкритті при школах етнографічних кімнат і музеїв, у проведений на їх базі багатьох хороших міроприємств.

А скільки змістовних доповідей зроблено ними на засіданнях секцій вчителів історії, проведено відкритих уроків, виховних заходів. Все це,

гадаю, змогло б також знайти своє відображення і на сторінках «Скарбниці». Звичайно і працівникам редакції газети слід було активніше залучати до співпраці в газеті активістів з числа викладачів не лише шкіл, а й середніх навчальних закладів, у яких теж багато шанувальників «Скарбниці».

Залучення широкого кола громадськості до роботи краєзнавчого музею і в «Скарбниці», без сумніву, сприятиме розвитку культури у нашому краї.

Не забуваймо, що саме культура є мірилом історичної зрілості нації, показником її здатності вирішувати завдання суспільного розвитку. Вона зможе хай не за короткий час, але зцілити хворе суспільство, поновити його духовну генетику, загоїти болючі рани минулих незгод, негараздів і випробувань. Адже вільною та незалежною може бути лише духовно багата людина. Надто завинили ми в цьому перед народом нашим.

Анатолій РИЖЕНКО.

1929 р.

СТРИТЕНСЬКА ЦЕРКВА (музей)

1994 р.

В дев'ятнадцятому, раптом створили...

В світ прекрасний приходить людина.
Будувати життя на землі.
Але в'ється від предків стежина.
Щоб вона не блукала в імлі.

Де скарбниця історії краю,
Правди, віри святе джерело.
Хто їй думку козацьку зграє,
Хто розкаже про все що було.

Зберігали традиції люди
Від пра-прадідів з роду у рід.
Бо жили на землі не прибуди —
Хазяї, що вели родовід.

Та прийшли будівельники «ізмів».
Не до предків далеких було.
Охопили страшним вандалізмом,
Приголомшені місто й село.

«Ні церкви, ні музеї — не треба!
Мир лачугам, паладам війна!»
Скинуть «Бога — хотіли — із неба»,
В цілїм світі — комуна! — зп'яна.

Але гріх так про всіх говорити.
Руйнували й громчили оті,
Що утратили совість, бандити,
Був у них лиш розброд на меті.

Вже здавалось порвалася нитка
Із минулим, бо люд, як в чаду!
Непоправні, нечувані збитки
Супроводили чорну біду.

В Дев'ятнадцятому, раптом створили
У ревкомі... Музей на той час!
Хто вони, земляки наші смілі?
Ми не знаєм, лиш знаєм — для нас,

Згодом слава козацька погасла
Пам'ять предків звелась до неслав.
І з'явився спасителем Маслов.
Нашу совість по крихті зібрав.

Потім знову нагрянуло лихо
В сорок першій, пекельнім, страшнім
В жертвах, в крові пронісся той вихор
І надбання років розтрошив.

Наче з попелу Фенікс — повстали
Із руїн, з непоправних утрат,
Зміг оте лиш душею багатий
Люд, сильніший від лиха в стократ!

І помаху розправивши спину,
Зазирає в майбутнє своє,
Щоб поставити на ноги дитину
Порівнять, що було і що є.

Естафету нащадкам віддати,
По за «поглядів», «куцих ідей»
Освітить всі події і дати
Справедливо, лиш може — Музей!

Щоб онуки уявлення мали.
Ми ж на світі живем не одні,
Та Іванами нас не назвали,
Що не знають своєї рідні

А. БУРЕНКО,
краєзнавець

„Скарбницю“ читають навіть в Австралії

Газету «Скарбниця» вже добре знають на Прилуччині, незважаючи на те, що вона виходить лише 3-й рік. Матеріали про рідний край, його видатних людей, які вміщені в газеті, використовуються вчителями, учнями шкіл міста і району, всіма тими, хто любить свій край і цікавиться його історією.

Два роки тому мені довелося бути в Києві, де проходив 1-й Всесвітній Конгрес українців. Там я зустрівся з делегаціями

Австралії, Бразилії, Канади. Делегації Австралії, яка була представлена дирекцією Рідної школи ім. Лесі Українки з міста Нобл-Парк штату Вікторія, я передала декілька примірників «Скарбниці». Нещодавно від директора цієї школи Т. Сліпецької і пана М. Сліпецького до нашої школи надійшли матеріали про Австралію, а також твори учнів українського походження на тему: «Для чого я вивчаю українську мову». В своєму

листі вони просять нові примірники газети.

Делегату з Бразилії я передала «Скарбницю» для недільної української школи.

В жовтні цього року я була на міжнародній конференції: «Українознавство. Теоретико-методологічні та організаційні проблеми», де газетою зацікавилися представники педагогічних інститутів, університетів, ліцеїв України. З задоволенням взяв газету в далеку Кана-

ду професор Р. Сербін.

Отже, газета «Скарбниця» — цікава, читають її в Україні, Росії, Канаді, США, Бразилії, Австралії.

Бажаю творчих задумів і так тримати редактору газети Л. Карпилянському, членом редакційної колегії Г. Гайдаю, О. Савону, А. Буренку, А. Риженку.

Н. ІВАХНЕНКО,
вчителька середньої школи № 10, краєзнавець.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Ордонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-82-89, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 2173. Тир. 1500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 1 (29)

СІЧЕНЬ 1995 РОКУ

КОЗАЦЬКИЙ СУД

Велику роль у становленні української козацької держави в XVII столітті відігравали суди. Особливу увагу приділяли їм гетьманська адміністрація, козацька старшина, українська шляхта. В усіх договорах і трактатах між Україною і Московією у першу чергу домовлялися не зачіпати «звичаєвих прав і вольностей» козацьких. Так, у царській грамоті Війську Запорізькому 1654 року зазначалось, що царський уряд погоджується на те, щоб українці судилися «от своих старших по своим прежним правам, а наши царского величества бояря и воеводы в те их войсковые суды вступать не будут». Але це була лише обіцянка, бо вже невдовзі після цього і на протязі всього часу царський уряд спеціальними указами поступово поширював на Україну дію російських законів.

Поряд з звичаєвими правами в Україні були поширені стародавні юридичні кодекси і зокрема так звані «Литовські» статuti. До речі всі вони — перший (1529), другий (1566) і третій (1588) — написані руською, а точніше українською мовою. Найбільш досконалим був Литовський статут 1588 року, в якому значною мірою зберігалися основні правничі засади Київської Русі.

Значення цього важливого документа було досить великим, фактично він являвся головним юридичним довідником для судів Лівобережжя до остаточної ліквідації автономії України у другій половині XVIII століття.

В рукописному відділі Російської державної публічної бібліотеки в Москві, у так званому «Зібранні Лукашевича» (фонд 159 справа № 1157) збереглася книга під назвою «Войска Запорозкого козацкого Прилуцкого полка Справая Книга», до якої на протязі двох десятиліть (1696—1717) записувалися справи прилуцького полкового і міського судів. Ця книга є безцінним джерелом для вивчення українського судочинства часів Гетьманщини. Для місцевих істориків і краєзнавців цінність її подвійна, бо всі люди, що згадуються у цій книзі: козацька старшина і судді, свідки й потерпілі, навіть злочинці — це все наші прилучани, які жили на терені Прилуччини три століття тому.

Вивчаючи лише побіжно матеріали цієї «справи» книги, не важко переконатися в тому, що судова, або як її нині називають «третя» влада, на території полку знаходилась в руках полковника й старшини. Полковник попередньо знайомився з справами, давав розпорядження про проведення розслідування і розгляд справ у суді. Більшість справ у судовій книзі починаються словами: «За відомом його царської величності полковника Прилуцького», або «з поважного розказання добродія нашого, його милості Дмитрія Горленка».

Обов'язковими членами суду були полкові старшини, бували іноді випадки, що суд очолював не присутній на засіданні полковий суддя, а вищий від нього рангом полковий обозний. В засіданнях суду приймали також участь міські урядовці — війт, бурмистри, магістратський писар, райці і лавники, а також знатні військові товариші, старі поважні козаки — «защитні персони». Бували випадки, коли засідання полкового суду очолював представник генеральної старшини, спеціально призначений самим гетьманом.

Але фактично главою полкового суду всеж був полковник. Без його дозволу суд не розглядав жодної справи, а в усіх важливих випадках вирок виносив той же полковник, а суддя лише проголошував його від імені суду. Лишень всі смертні вирoki підлягали затвердженню гетьмана. В липні 1708 року полковник Дмитро Горленко переслав гетьманові для вирішення справу на грабіжника, засудженого полковим судом до страти, вирок був затверджений гетьманом: «його панская вельможность уваживши, що оный злодога много людям починив шкоди, велів його на смерть декредовати». Характерною, щодо цього, є й справа по обвинуваченню прилуцького золотаря І. Передерія у виготовленні фальшивих грошей. У 1713 році міський суд звертався «за наукою» до полковника Гната Галагана, але й він не взявся вирішувати такої не звичної справи й переслав її до «ясновельможного добродія його милості пана гетьмана» теж «прося науки».

Нерідко полковий суд звертався й до генерального суду чи судді. У 1702 році прилуцький суд розглядав справу про крадіжку, але запідозрений категорично заперечував свою вину. Полковий суддя звернувся до вищої інстанції, генеральний суддя В. Кочубей, посилаючись на Литовський статут порадив піддати обвинуваченого катуванню: «трикрат розпаленою шиною на день еден мучати».

Записи судової книги Прилуцького полку дають змогу уявити процес судочинства тих часів. Спочатку робилося «обволання», тобто повідомлення про факт злочину сільському, сотенному чи міському суду, або ще й «добрим людям». У справі про крадіжку бджіл у селі Боршній потерпілий «оповістив свою шкоду» сільському отаману, жінка, яка виявила, що її чоловік живе в іншому селі з новою дружиною — «ознайомила старості в Сергіївці». Розслідування починалося з опитування, потім проводили розшуки й трус. Слідство на місці злочину проводилось полковим суддею разом з місцевими урядовцями або іншими полковими

(Продовження на 2-й стор.).

КОЗАЦЬКИЙ СУД

(Продовження. Початок на 1-й стор.).

старшинами — полковим обозним, полковим осавулом, сотником. У 1717 році розслідування про шкоди і насильства, завдані слугами пана Григорія Себастьяновича жителям села Гурбинців проводив сотник Прилуцької полкової сотні Іван Маркович за участю бунчукового товариша Павла Раковича, полкових хоружого і осавула. У розслідуванні в Гурбинцях вищим урядовцям допомагало сотенне правління. Після розслідування на місці обвинуваченого та його спільників брали під стражу, забивали у дерев'яні колодки і разом з «інквізицією», тобто документом, складеним на місці в результаті проведеного слідства припроваджували до шкільного суду, який і вирішував справу.

Б. ШЕРЕМЕТЄВ.

Судові засідання в Прилуках відбувалися в приміщенні міської ратуші «по всяк день, крім воскресних». На суді позивач повторював свою скаргу, вказуючи свідків і пред'являв речові докази. Якщо обвинувачений з самого початку визнавав свою провину, суд відразу ж вирішував справу і виносив вирок. В разі відмови обвинуваченого визнати свою вину, суд переходив до розгляду справи з опитувань свідків, місцевих урядовців і навіть присутніх на суді. Кожен мав право сказати своє слово у вирішенні долі людини. Іноді свідки давали присягу на хресті, принесеному до ратуші з церкви. В Прилуках був зафіксований унікальний випадок, коли один із запідозрених, бажаючи відвести від себе обвинувачення, на підтвердження своїх слів попросив накопати свіжої землі і з'їв її цілу жменю.

Спочатку допит проводився «добровільним питанням», але якщо обвинувачений добровільно не зізнавався у скоєному, суд вдавався до більш дієвих заходів. Його «допрошували під канчуками», а часто й густо «под нещадним боем канчуковим». А ще застосовували прикладання розпеченого на вогні заліза до грудей обвинуваченого, прив'язаного до стовпа «слупу». Бувало, що припікали по декілька разів. У 1707 році до гвалтівника П. Микитченка, який довго заперечував свою провину, Прилуцький суд застосував тортури на колесі, що являли собою витягування суг-

лобів. Від тортур звільнялися шляхта, духовні особи, вищі урядовці, божевільні, малолітні й старі.

В усіх судових справах докладно записані рішення, або вирокі суду. Вони завжди були однаковими: «всі згодні, один к другому склонившись». Часто суд, зв'язуючи на щиросерднє розкаяння звинувачених та прохання про помилування, виносив пом'якшений вирок. Так, в одному випадку смертна кара була замінена на вигнання: «шворками (віжками) добре б'ючи, випроводити», в іншому — зтодій, що вчинив крадіжку вперше, був тільки битий «княми добре». Вирок злочинцю пом'якшували й тоді, коли він зобов'язувався з лихвою відшкодувати заподіяні збитки. На вирок суду міг також вплинути й потерпілий або його близькі, про що свідчать справи Прилуцького суду. В 1713 році згвалтована дівчина не наполягала на страті парубка і тим врятувала його від смерті. У 1701 році селянин Іван Гаркушенко зчепився з городнянським осавулом М. Ластовським, який силоміць виганяв його на панщину і вбив насильника. Суд відбувся в Прилуках під час велелюдного ярмарку Гаркушенка засудили до найстрашнішої кари — четвертування. Звістка про це швидко облетіла місто і прямо з ярмарку натовп обурених людей по сунув до суду. Люди заступилися за приреченого і суд змушений був відмінити своє рішення: «на прозбу людей общу под час ярмарку многих будучих, якіе многое множество горячо просили отволіваючи оного от смерті, вчинилисмо оного забойцу Івана Гаркушенка волним от смерті». В 1709 році дружина убитого попросила суд не страчувати вбивцю, а стягнути з нього для «викормлення дітей золотих сто грошей, пашні осмачков двадцать, корову одну і вола едного». В 1712 році іванецького обивателя Кіндрата за вбивство своєї дружини засудили до страти але громада попросила, щоб його помилували. На «людское прошение» суд присудив відлущувати Кіндрата княми і заслати його на тяжку працю до монастиря на три роки.

Доволі часто трапляються судові справи, які закінчуються між сторонами мировою. У 1703 році Прилуцький суд, розглядаючи скаргу дівки Приськи, яка обвинувачувала Івана Гончаренка у згвалтуванні, закінчив справу примиренням сторін. Козак відмовився взяти заміж «дівку Приську», але погодився виплатити їй за втрачене дівочтво 10 талерів.

У виробах «Справи Книги» прилуцького полку вказані різні види смертної кари. В 1707 році уже згаданого П. Микитченка за згвалтування прилуцької жительки Гребенички, за вироком суду відрубали голову («мечем стятий»). В 1708 році за багаторазові крадіжки повісили М. Сахненка, а «забойцу» Тараса присудили «іншим на пострах розчетвертованням скарати». Мабуть чи не найстрашнішою карою було закопування злочинця живцем у землю. Такі покарання зустрічаються дуже рідко і застосовувались мабуть виключно для дітовбивць. В Прилуках за 20 років були засуджені лише дві матері-дітовбивці в 1707 і 1711 роках: «має бути жива в землю вкопана і колом пробита». Ще рідше зустрічалося спалення живцем. Лише один випадок був, коли суд засудив парубка Грицька за «содомський гріх» (крайня розпуста) і виніс вирок: «поневаж то ганебний гріх єсть, має бути строго каран і сего Гриця злочинцу огнем спалити». За це ж саме і до такого ж покарання був засуджений у 1708 році ще одн хлопцев, але громада дуже просила зв'язати на його молодість і суд «респектуючи на людское прошение, уволнив» його від смерті, але вирішив «до подумертв'я княми бити».

Досить часто гралялися справи про покарання ганьбою. Для цього посеред базарної площі стояв стовп, до якого прив'язували засудженого. Винного били киями, різками, посторонками, нагаями, а потім лишали прив'язаним на день, два, три. Рідко коли кількість ударів визначалася вироком: «стократний бой без пощаденія», «обухів тридцять і кийв сто», «близько сотця разов вдарено». Частіше суд признавав: «до полумертвіа вибити», «без пощаденія по голому тіду бити» або бити «киями без пощади». Трапляється й такий присуд: «велили мало не до смерті вибити киями злодюгу Павла публічне».

Були ще випадки, коли винного з ганьбою проганяли з полку, міста чи села, із забороною будь-коли повертатися назад. А перед цим його мітили надрізавши («наличковавши») носа або відрізавши вухо, чи поставивши тавро. Застосовувалось навіть відрубання руки чи ноги. Присудженого на вигнання називали «срамотне вибитий» або «бридженний от людей». Під загрозою суворох покарань жителям краю заборонялося допомагати чи давати притулок покараним вигнанням. В одному з рішень Прилуцького суду наказувалось злочинця «з міста вибити і на носі наличковати», в іншому випадку за крадіжку вола злодія кат теж «вибил з міста і наличковал врізанням уха».

У багатьох випадках застосовувалось покарання ув'язненням. В Прилуках ув'язнених тримали при ратуші, жабуть там була невелика в'язниця. Винного забивали в тісні й важкі колодки, чи заковували в залізні кайдани. Іноді приковували до гармати, тобто карали «насаженням на армату».

Як уже зазначалося вище, царський уряд ще кінця XVIII століття поступово почав поширювати на Україну дію російських законів. Хоча офіційно російським воеводам в Україні неодноразово давалося розпорядження не втручатися в українське судочинство. Але в той же час гетьман повинен був узгоджувати з Москвою всі найважливіші судові вирокі, особливо в справах про службові злочини старшини й посадових осіб, зраду, шпигунство. Особливо почастишали випадки прямого втручання російських сановників у судочинство Гетьманщини після Полтавської трагедії.

Для підтвердження цих стів наведу лише один характерний і досить цікавий випадок, що трапився у нас в Прилуках у ті давні часи.

Восени 1710 року Туреччина оголосила війну Росії, вимагаючи повернути їй фортецю Азов, а також ліквідувати російський флот на Азовському морі. Конфлікт виник між Росією й Туреччиною, а постраждала перш за все Україна. Татарські загони чорною хмарою посунули на Слобожанщину, а потім і на Правобережжя. Москва не поспішала до рішучих дій і розпочала їх лишень тоді, коли з'явилася загроза захоплення Лівобережжя. Влітку 1711 року сорокатисячна армія під командуванням Б. П. Шереметева вирушила в похід проти турків і татар. Похід був невдалим: російська армія разом з козацькими полками потрапила в оточення і Москва спішно підписала невідгидний для неї Прутський

договір, який за дорученням Петра підписав фельдмаршал Шереметев.

Після цього Петро I наказав більшу половину російської армії, що повернулася з походу залишити в Гетьманщині на «зимніє квартири» і на «прокорми», що було для українців суцього бідою, гірше ніж пошесть, бо доводилось годувати десятки тисяч дармоїдів. По «диспозиції» в місті Прилуках розмістилася «гаупт-квартира» командуючого військами Б. П. Шереметева, генеральний штаб і канцелярія, сербська рота, «надворний генеральський шквадрон», а всього більше 300 чоловік. Корпус Шереметева залишався в Україні з вересня 1711 до літа 1713 року і майже весь цей час Шереметев жив у своїй «гаупт-квартирі» в Прилуках. Сам по собі цей факт досить цікавий, бо Борис Петрович Шереметев (1652—1719) був людиною поважною і знаменитою. Видатний російський полководець і дипломат, воевода, боярин, граф, генерал-фельдмаршал. Все життя, з юних літ, провів у безкінечних війнах і походах, допомагав Петрові «прорубати вікно в Європу», воював з татарами, поляками, шведами, турками. Руками ось таких талановитих людей і вірних служак Петро I і «приточував» до імперії чужі землі, загарбуючи їх у сусідів з півночі й півдня.

І все ж, грізний воєначальник Шереметев насправді був людиною добросеречною і м'якою, обережною і нерішучою. Саме через це він не міг поладнати з «світлейшим» катом і вбивцею Меншиковим, та й сам Петро завжди скося поглядав на «мягкотелого» фельдмаршала.

У 1712 році в Прилуках зловили знаменитого злодюгу й грабіжника Гавриленка, який уже кілька років наводив жах на прилучан своїми відчайдушними злодійськими витівками. Багатьох людей пограбував цей спритний і невірний злочинець, тому полковий суд одностайно винис вирок скарати його смертю. Вирок був узгоджений з гетьманом, для приреченого вже й шибеницю приготували і люди з'їхалися з усіх околиць на це видовище, та сталося дещо не бачене. Вирок виконаний не був. Ось як про це оповідає все та ж «Справає Книга»: «скоро тітко виведено оног злочинцю з ратуша, господи сїятельний граф фельдмаршал его милости господин Борис Петрович Шереметев на той час квартируючи в Прилуці увідомившися о том велів его без карання одпустити». Не зупинившись на цьому, граф відідав в'язницю при ратуші, в якій чекали справедливого суду злодії, грабіжники, гвалтівники і злочинців, вязаних седячих приказал поодпускати». І суд і полкова старшина протестували й обурювалися на таку нечувану сваволлю, але царський сановник зробив по-своєму, бо зайого спиною стояти не тільки «шквадрон» москалів і сербська рота але й ціла російська армія.

Ось так, з поодиноких випадків і починалася експансія в Україні. Не за горами була й повна втрата державності й суверенності на довгі й довгі роки і століття.

Георгій ГАЙДАЙ.

«...Мені подобалась
висока
Верба на березі Ставка
і далі. Липова алея
Ялинок зграя між дубків.
Тополь над шляхом три
лілеї
і клени вряд з обох
боків.
Стара над ставом дика
груша
і солов'їний соло-спів...
Усе це навівало в душу.
Якийсь казковий суполкій.
О краю рідний, край

Два Володимирі— дві долі

міс!
Люблю тебе. В мені ти.
мні!
Володимир Бездольний.
24 квітня 1891 року у
міщанина середнього до-
статку Івана Клязника-
Бульбенка народився
син Володимир Батько

мав свій кляпоть землі в
хуторі Пелюхівці Прилу-
цького повіту, та ще й
невеликий цегельний за-
вод, який приносив сякий-
такий прибуток.

Допитливий і кмітливий
хлопець, закоханий у ча-
ривну красу рідної приро-

ди, любив бродити по лі-
сах, завжди знаходячи
щось нове, цікаве, ще не-
бачене. Бувало знайде да-
леко від дому, назбирає
грибів, ягід і повертається
вспівуючи на весь голос
додому. Ще з далеку ма-
ти вже знала, що син по-
вертається, бо його чудо-
вий голос не можна було
сплутати ні з ким іншим.
Учився Володимир залюб-
(Продовження
на 4-й стор.)

Два Володимири — дві долі

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

ки, початкову школу закінчив на відмінно. Батьки вирішили не жаліти коштів і дати йому вищу освіту. Тож і послали до гімназії. Після гімназії — Київський університет св. Володимира. В університеті у той час вирувало культурне і політичне життя і Володимир з головою поринає в нього.

Саме тоді (1908—1917 роки) в університеті студентським хором керував, пізніше відомий в усьому світі, талановитий український композитор і диригент Олександр Антонович Кошиць. Клязник бере активну участь у виступах студентського хору, а маестро Кошиць був у захваті від чудового голосу молодого співака і проочив йому блискуче артистичне майбутнє.

З 1907 року Володимир Клязник виходить на революційний шлях, щиро розділяючи програму та ідеї українських соціал-демократів, веде активну пропаганду не лише в Києві, але й серед селянства, приїжджаючи до рідного села. Його заарештовують, саджають до в'язниці.

1914 рік запам'ятовується людству як рік початку першої світової війни. Серед молоді ширився патріотичний рух. Володимир Клязник вирішив стати військовим, щоб захистити свою Україну від ворогів. З четвертого курсу університета вступає до Костянтинівського військового училища, в серпні 1914 року, як одного з кращих випускників його направляють до 1-го Київського військового училища взводним унтер-офіцером, потім він отримує звання прапорщика. Але служба в тилу його не влаштує, він рветься на фронт. У грудні 1914 року, за настійливим особистим проханням молодого прапорщика переводять в діючу армію.

Це були тяжкі дні для російської армії. З травня до вересня 1915 року німецькі війська вели активні наступальні дії. Російська армія відступа-

В. І. КЛЯЗНИК.

ла, залишила Польщу, Литву, Галичину, міста-фортеці Брест-Литовський, Каунас, Гродно. Фронт розтягнувся на 1300 км. За 5 місяців, у безперервних боях російська армія втратила вбитими, пораненими й полоненими близько 2 мільйонів чоловік. У травні 1915 року, за мужність і героїство, проявлені у боях Володимира Клязника нагородили першим орденом св. Станіслава 3 ступеня.

1916 рік увійшов у історію першої світової війни визначним наступом російської армії проти австрійсько-німецьких військ на південно-західному фронті («Брусилівський прорив»). Російські війська під командуванням генерала Брусилова розгромили 4 австро-угорські армії, зайняли всю північну Буковину, але не отримавши підкріплення, перейшли до оборони. Втрати з обох боків були великі, особливо відчувалась нестача командирів. В. І. Клязника в серпні призначають командиром роти, а у вересні — коман-

диром батальйону. Особиста мужність, витримка і винахідливість командира була відзначена орденом св. Анни 3 ступеня. Але за статуту підпоручик не міг командувати батальйоном і Клязника переводять ад'ютантом до полковника (пізніше — генерала) Віктора Іванова. Полковник мав дорослу доньку Ольгу, яка відвідувала свого батька на фронті. Інколи й батькові удавалося навідатися до родини в Київ. Тут і познайомилися молоді, заприятелювали, пізніше дружба переросла в кохання і вони отримали благословення на шлюб.

У цей час Володимир Клязнику доручають виконання важливого доручення командування. Його винахідливість і хоробрість відмічається третім орденом св. Станіслава 2 ступеня. В лютому 1917 року він отримав звання поручика і призначення командиром 2-ї роти, яку через чотири дні після цього кинули в бій. В.

Клязник проявив себе зрідким командиром, відмінно виконав бойову операцію, за що й отримав чергову нагороду — мечі до ордена св. Станіслава. Під час цього бою снаряд розірвався поряд з командиром роти, тяжко контуженого поручика відправили до польового шпиталю, потім в тил до лазарету при Покровському жіночому монастирі в Києві, а далі на Кавказ в Єсентуки. Після місячного перебування на Кавказі здоров'я не поліпшилось і лікарі в січні 1918 року визнали В. І. Клязника непридатним до військової служби, інвалідом війни.

2 січня 1918 року в Києві, у подружжя Клязників народився син Володимир. І Ольга Вікторівна і Володимир Іванович були безмежно раді первістку, але час був тяжкий і тривожний. Звільнившись з військової служби, Володимир Іванович опинився з сім'єю в тяжкому матеріальному становищі. У цей час О. А. Кошиць організовує 1-й Український національний хор, котрий у 1919 році стає Українською республіканською капелюю. Зустрівшись з В. І. Клязником Кошиць з радістю забирає його до себе в капелю. Але громадянська війна, крах Української Народної Республіки, змушують Кошиць з його патріотичними переконаннями, разом з капелюю залишити Україну. Виїхавши на гастролі за кордон, капела залишилася там. Виступали з концертами в Європі, Америці, здобули світової слави. Володимир Клязник, знаючи наміри капели, на гастролі не поїхав, а затишився в Києві.

Розруха, холод і голод в Києві змусили родину Клязників переїхати на хутор Пельохівку. У вирі громадянської війни, його колишнього кадрового військового, різні сили й угруповання хотіли залучити до військових дій, але колишній офіцер, як інвалід, ухилився від мобілізації. З 1920 року В. І. Клязник працював у Придубнянському повітовому відділі соціального забез-

вчення, спочатку секретарем, а потім заступником завідуючого відділом. Пізніше перевіз до Прилуки і сім'ю. Але тяжка контузія, роки проведені в окопах, все більше давали про себе знати. Останній час він тяжко хворів, залишив роботу і в 1937 році помер. Поховали героя війни і чудового співака в Прилуках на міському кладовищі.

Син Володимира Івановича, теж Володимир, після переїзду сім'ї в Прилуку, кожного літа відпочивав у Пелюхівці, у родичів. Бігав по батьківських стежках, змалку прилучаючись серцем до мальовничої пісенної природи Прилуччини, закохався в неї. Ріс Володимир спокійним, замріяним, закоханим в оточуючий світ хлопцем. Про красу й чарівність рідної природи йому завжди хотілося повідати людям, котрі через свої повсякденні турботи нічого не помічають навколо себе. Все це він пробував виразити в поетичних рядках.

Після школи Володимир вступив до Ніжинського педінституту. Смерть батька змусила залишити навчання в Ніжині й поступити до Харківського технікуму журналістики. Почастило навчатися разом з видатним українським письменником Олександром Гончаром. Після за-

кінчення у 1939 році навчання, працював у Лосинівській районній газеті, а через рік його перевели в Прилуку, в редакцію «Правди Прилуччини». Все складалося добре. З'явилися нові друзі, його поважали колеги, в газеті друкувалися його статті, поезія, але друга світова війна перекреслила все майбутнє поета і журналіста.

За станом здоров'я він був звільнений від військової служби і до приходу німців продовжував працювати в редакції. У перші дні окупації його заарештували й довго тримали в жандармерії. Окупаційні власті змусили В. В. Клязника працювати коректором в місцевій газеті. Вибір був простий — робота, або в тюрму, а потім до ями на іподромі. За дорученням підпілля, разом з друзями спробували друкувати антифашистські листівки, носив їх на конспіративну квартиру.

Після звільнення Прилук, В. В. Клязник пішов на фронт, працював у фронтовій газеті, але не довго. Їхню редакцію розбомбили і майже всі загинули, а пораненого, присипаного землею Клязника врятував щасливий випадок (солдат потягнув речовий мішок, котрий виглядав з купи землі, а разом з мішком витягнув і журналіста).

Підликувавшись повернувся в Прилуку. Дома його заарештували, звинувативши у співробітництві з окупантами. І потяглися десять довгих і тяжких років по знаменитих сталінських гулагах у Сибіру. Після заслання йому дозволили прожити в Казахстані, пізніше — відпустили до родини в Прилуку. Увесь цей жахливий час випробувань підтримкою і опорою була дружина Антоніна Михайлівна.

Але де б він не був, як тяжко не було, Володимир Володимирович ніколи не розлучався з пером. Писав вірші, поеми, п'єси. В Казахстані співробітничав у місцевій пресі, уклав кілька поетичних збірок. Їх редагували відомі поети, письменники, позитивно оцінюючи його творчість. Збірку «Літо починається з конвалій» редагував Михайло Литвинець у видавництві «Мотодь». «Ліси шумлять» — письменник Юрій Бурляй, збірку поезій «На крилах мрій» — сам Максим Рильський. Але жодна з цих книжок не вийшла з друку. Як тільки справа доходила до друку, починали з'ясовувати — хто автор і після перевірки в КДБ збірка до друку не допускалась. Навіть сам псевдонім Клязника — Володимир Бездольний завдавав йому немало клопотів. У «ком-

петентних органах» говорили, що в нас у Радянському Союзі не повинно бути таких псевдонімів, всі живуть щасливо і радісно, а бездольних у нашому суспільстві просто не існує.

Роботи журналіста в Прилуках йому не знайшлося, довелося працювати сторожем, комірником, бібліотекарем. Прожив Володимир Володимирович Клязник 63 роки, мав він що сказати людям, але не зміг, не дали.

Так дві світові війни відбилися на долі двох поколінь, двох Володимирів, двох талановитих людей. Перша світова війна перекреслила всі мрії, сподівання і надії Володимира старшого, а друга світова — проорала широку чорну борозну через долю Володимира-молодшого. А скільки таких доль, нездійснених мрій і сподівань, загублених або покалічених тіл і душ залишили війни людству.

Тож хочеться побажати сьогоднішньому й прийдешнім поколінням і Україні, більше ніколи не зазнати страхів війни, жити в мирі й злагоді з усіма народами, з усім світом. Економічні труднощі, які переживає зараз Україна, минуться, а загублені і покалічені людські долі — це незаживаючі рани в серцях людей.

Олексій САВОН.

Жертва братовбивчої війни

Минає 150 років з того часу, як у загарбницькій війні Росії на Кавказі загинув художник і письменник Яків Петрович де Бальмен. Це йому, своєму другові, Т. Г. Шевченко присвятив високохудожню антиімперіалістичну поему «Кавказ». Це про де Бальмена він писав у ній: «не за Україну, а за її ката довелось пролити кров добру, не чорну». Свободолюбна графіка де Бальмена великою мірою була причиною його направлення 1844 року на кавказьку війну, політичний зміст якої влучно зхарактеризував Т. Г. Шевченко у тій таки поемі: «...ненагодовану і голу застукали сердешну волю та й цукуюмо».

Майже все життя Якова де Бальмена було пов'язане з Україною. Народився він 16 липня 1813 року в сім'ї середньопомісного дворянина села Линовиці поблизу Прилуки. Його предками були зфранцужені шотландці, які переселилися до Росії приблизно наприкінці XVII — на початку XVIII сторіччя. Близькими до сім'ї Бальменів були декабристи Мурав'їов-Апостол (правнич відомого українського гетьмана), Глінка, Вишневський, Рєпніні-Волконські, а також сім'я Капністів. Сімейна атмосфера, як і подальше навчання в 30-х роках у Ніжинській гімназії вищих наук, сприяла гуманістич-

ному вихованню Якова — не випадково доля підвела його до приятелювання з Т. Шевченком, з яким він зустрівся 1843 року. «Князя Миколу Рєпніна брата декабриста Сергія Волконського, — зазначає історик Я. Дзіра, — звинувачували в українському автономізмі... Ідеї автономії України жили в родинах Рєпніних, Капністів, Сухінових (Сухинь) та інших».

До зустрічі з Т. Шевченком де Бальмен служив офіцером на Харківщині в районі Чугуєва, в Люблінському воеводстві в Польщі, на Уманщині, в Одесі. Практику національного та соціального гноблення він зміг побачити на власні очі. Тому й захопився він Шевченковим «Кобзарем». Взимку 1843—44 років він підготував до друку польсько-латинською транскрипцією ілюстровану збірку творів Шевченка. За цим фактом стояла ще й прекрасна дружба, про яку гарно написав історик М. Гаско: «Не було жодної людини, крім хіба Миколи Васильовича Гоголя та Михайла Юрійовича Лермонтова, про яку би з такою теплотою й любов'ю відгукнувся Шевченко у своїх творах, як про Якова Петровича де Бальмена... На перший погляд зда-

(Закінчення на 6-й стор.).

Жертва братовбивчої війни

(Закінчення. Початок на 5-й стор.).

валося б, дуже мало спільного могло бути між — з одного боку — графом Яковом де Бальменом, перед дідом якого капітулював у Бахчисарай останній кримський хан Гірей, та дядьком якого був російський комісар на острові святої Єлени, що від імені одної з держав переможниць наглядав і дружив з полоненим Наполеоном, — і з другого боку — сиротою з кріпацької родини, якого стьобали різками чи то в халупі п'яного дяка, чи то на стайні пана Енгельгардта. А проте незаперечним фактом є щира дружба і співзвучність дум цих двох людей...» Та не тільки до Шевченка, але й до Кирило-Мефодіївського братства де Бальмен мав суттєве відношення. У своїх зізнаннях про першоджерело програми Товариства, даних у III відділенні, історик М. Костомаров двічі згадує Якова Петровича як автора програмового документа братчиків «Закону Божого».

У своїх художніх творах де Бальмен зобразив життя, службу офіцерів російського війська. В щоденнику — безпосередні, шіри записи молодої людини («Признаюсь в малодушии — в Мойсевке я

любовался своїми шолетами» — 1834, січень, 11). Художню прозу, як і Шевченко — тоді так було прийнято, — писав російською мовою, але в листах вдавався й до української. Рукописи його повістей були виявлені в Полтавському державному архіві лише в недавній час і видані книгою 1988 року. Але за півтора століття до того відіграв свою соціальну роль живопис де Бальмена. Його сатиричні малюнки ходили по руках, привели його на Кавказ і в одному з них командуючий корпусом Лідерс упізнав нарікатурне зображення себе та Миколи І. Тому й опинився Яків де Бальмен в жорстокому бою на Шуанійських висотах 14 липня 1845 року — генерал Лідерс послав його на вірну загибель.

...Може й тепер, 150 років по тому, на Кавказі загинув якийсь російський або чеченський письменник. Може й його рукописи знайде колись дослідник. Може й тепер хтось зі сльозами пише про свого друга, який загинув на мільйонами людей проклятій війні.

Віктор БУРМАГА,
кандидат історичних наук.

Прилуки — торговий центр

Слово «місто» у XVII-XVIII ст. дещо відрізнялось від того значення, яке надається йому сьогодні. На той час міста — це перш за все великі за розміром полкові та сотенні центри. Крім поселення для людей, того часу цей термін означав ще й ринок. Слово «місто» — пише сучасник «означає ту частку міста, де торги собиралися «итить до места и на место, купить на месте, само означает, что сказать итить в город, итить на рынок, купить на рынке» (Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание... — Киев, 1851, стр. 36).

Характерно, що місто сприймалося як ринок ще П. Алеппським в XVII ст. Наприклад, в його записках знаходимо таке свідчення: «...мы прибыли на базар, вернее город...» («Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII в., описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским» — М., 1896, с. 16).

Слово «город» вживали здебільшого в тих випадках, коли хотіли, наприклад, локалізувати земельну ділячку стосовно оборонних валів. Якщо

вона була в місті, тоді в документах зазначалося, що подвір'я лежить в «самому центрі города», а якщо з зовнішньої сторони, то «вне города». Тут слово «город» вживається як синонім «огорожі», «ограды».

Основне значення міста як структурної частини полягає в тому, що це був торгово-ремісничий центр. Всі хто тут жив, майже виключно були зайняті ремеслом, промислом, або торгівлею.

Вулиці тогочасного міста умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні вулиці — це своєрідні торгові артерії. Вони йшли від брами до брами, але обов'язково проходили через ринок, а тому служили природним продовженням шляхів, що з'єднували базар з іншими населеними пунктами. Фактично вони були центральними вулицями і одночасно шляхами до полкових або сотенних міст. Це добре видно на плані Прилук 1768 р.

Справжнім центром міста була площа. Власне площу міста у XVIII ст. сприймали як більш широкую ділянку центральної вулиці й не виділяли її в описах. Таке розуміння площі було тоді традиційним. Слід зазначити, що взагалі слово «площа»

не вживалися «городами». Власне ринок і був площею. Центр площі ділився на земельні ділянки, зайняті під комори, лавки. Вони до речі, так і називалися: «коморні місця» та «лавочні місця». Часто комори на таких ділянках тулилися одна до одної рядами, ніколи — під прямим кутом, утворюючи літеру «Г». Розмір такої ділянки коливався в межах 11—35 кв. м.

Власниками комор і лавок були, звичайно, заможні люди — козацька старшина, багаті городяни, духівництво, а також монастирі, багаті дехн, ратуша. Прилуцький ратуші, наприклад, належала на ринку комора, яка здавалася в оренду.

На плані Прилук 1768 р. показано 17 «торгових лавок різних обывателей». Всі вони, очевидно, згоріли під час пожежі 1781 року. Проте вже через чотири роки після пожежі в земельному місті торгувало 14 лавок.

Торгівля проводилась не лише в лавках, але і в житлових будинках, які дуже часто перетворювалися в своєрідні «шинки», особливо в 1721 року, коли спеціальним указом Петра I було дозволено в лавках

шинкувати у власних будинках. Слід зауважити, що слово «шинкувати» у XVIII ст. мало набагато ширший діапазон вживання, ніж сьогодні. Якоюсь мірою воно перебиравало на себе функцію слова «продавати» й було його синонімом. Принаймні його (і тільки його) вживали коли мали продавати горілку, олію, дьоготь та інші рідинні товари. В одному з реєстрів зафіксовано, що одна з перекупок промисляє «шинкуванням дьогтю». Або, наприклад, в «Ведомости» 1728 року про одержання прибутків казною від Прилуцького полку читаємо: «за шинки з дьогтю» або «з шинков за деготь...». На шинкових подвір'ях та в коморах могли продавати все, навіть вірówki та всілякий «мелочный крамный товар». На базарі, або поряд з ним обов'язково була «важниця» — місце де зберігався еталон ваги.

В Прилуках у XVIII ст. два рази на тиждень відбувалися торги і чотири рази на рік — ярмарки. Торги йшли на ринкової площі в центрі міста по понеділках і п'ятницях.

(Далі буде).

Прилуцьке дворянство

(Закінчення. Початок у «Скарбниці» № 11 за 1994 рік).

1. Іван Андрійович Горленко. Прямий нащадок Лазаря Горленка, правнук прилуцького полковника Дмитра Горленка і гетьмана Данила Апостола, син полтавського полковника Андрія Горленка, племянник знаменитого святителя Іоасафа Білгородського.

Його батько — Андрій Андрійович Горленко, більше 30 років, з 1743 до 1774 року командував славним полтавським полком. Мав землі і селян в Лубенському, Миргородському й Чернігівському полках. За бойові заслуги нагороджений великим маєтком в сотенному містечку Іваниці Прилуцького полку. Ще при житті пороздавав усі свої багатства нащадкам і рідні, а сам доживав віку в старому предківському домі на Липинцях під Прилуками, всіма покинутий і забутий.

Іван Андрійович народився у 1840 році, з молодих літ на військовій службі. У 1782 році дворянство Чернігівської губернії обрало його своїм маршалом, але через три роки він знов повернувся до війська і дослужився до прем'єр-майора. З 1788 року — у відставці, в чині надвірного радника. Отримавши від батька маєток в Іваниці, почав господарювати. Саме так вийшло, що до його земельних володінь входила й територія колись грізної козацької фортеці, від якої лишилося лишень рови та вали. Іван Андрійович, маючи романтичну натуру, відновив фортецю у всій її красі. Були приведені до належного стану всі фортифікаційні споруди, мости, ворота, вежі й навіть встановлені козацькі гармати. А в центрі фортеці Горленко побудував небаченої у цих краях краси розкішний, двоповерховий палац. Поряд з маєтком Горленко побудував для своїх селян гарну дерев'яну церкву на честь Георгія Побідоносця.

Він був досить багатою людиною, в Іваниці з хуторами, Хаєнках і Верескунах мав 2400 душ селян і великі земельні володіння. Його селянам жилося чи не найкраще в усій округі.

У 1797 році дворянство Прилуцьчини обрало І. А. Горленка своїм маршалом. Користуючись великим авторитетом серед можновладців, він устиг зробити для Прилуцьчини немало добрих справ. За вісім років (1797—1805) перебування на посту маршала Горленка місто Прилуки зросло майже вдвічі, воно отримало новий, «высочайше утвержденный» генеральний план забудови. Іван Андрійович був одружений на Одарці Андріївні Минацькій, прадід якої був іваницьким сотником. У них було три доньки і чотири сини. Всі чотири — офіцери і всі приймали участь у війні з Наполеоном.

2. Гаврило Якович Макаров. Даних про нього майже не збереглося. Прем'єр-майор, поміщик села Малої Дивиці й Обичева. Обраний маршалом Прилуцького повіту 8 жовтня 1805 року і перебував на посту до 1812 року. Відомо, що Макаров немало зусиль приклав для закладки у 1806 році й побудови нового прилуцького собору Різдва Пресвятої Богородиці. Він приятелював з відомим літератором і педагогом П. П. Білецьким-Носенком і добився, щоб той був призначений на посаду доглядача повітового училища. У Г. Я. Макарова був син Михайло, якому у спадок перейшов гарний маєток в Малій Дивиці.

3. Михайло Іванович Корбе. Гвардійський офіцер, прапорщик, поміщик містечка Вейсбахівки (нині село Білорічиця), мав також ґрунти і селян в Хаєнках Новій Греблі. Обраний маршалом у 1812 році. На його долю випали турботи по формуванню

прилуцького полку для участі у війні з Наполеоном.

М. І. Корбе опікувався народною освітою, довав про будівництво шкіл у місті й повіті. При ньому були відкриті сільські училища в Подищі, Переволочній, Іванківцях, Сріноному, Товкачівці, Іваниці, Маціївці, Малій Дивиці. Син Михайла Івановича, Іван, був генерал-майором, але людиною доброю і простою, його добре знав і підтримував з ним дружні стосунки Т. Г. Шевченко. М. І. Корбе перебував на посту маршала 3 роки.

4. Андрій Іванович Маркевич. (1781—1831). Поміщик села Гурівки, надвірний радник, дипломат, працював у російських посольствах в Дрездені й Константинополі. Обраний маршалом Прилуцького повіту в 1815 році, на посаді перебував три роки. При ньому в Прилуках завершено будівництво соборної церкви Різдва Богородиці (освячена у 1817 році), першим протоієреєм якої було призначено Іллю Бодяньського. Мав ґрунти і селян в Прилуцькому, Глухівському та Новгород-Сіверському повітах. Жив і помер в селі Турівці. Його син М. А. Маркевич — відомий український історик.

5. Яків Андрійович Горленко. Титулярний радник, поміщик, мав у Прилуцькому повіті 1200 десятин землі, два маєтки в Ярошівці й Ладівщині, гуральню. Обраний маршалом у 1818 році і перебував на посаді п'ять років. При ньому, після тридцятилітнього запустіння знову почав відроджуватись Ладанський жіночий монастир. Яків Андрійович був одружений на поміщиці села Березівки Насті Михайлівні Трифановській.

6. Степан Тимофійович Троцький. Колезький асесор, поміщик села Голубівки. Його батько служив у Петербурзі, мав добрий голос і тому потрапив до придворного хору, був «абшитованным певчим высочайшего двора», а дід Микола — козак, бунчужковий товариш Війська Запорозького. Троцький прослужив маршалом з 1823 по 1829 рік. У цей час в Прилуках був відкритий новий учбовий заклад — приватний пансіон Якова де Марказетті для шляхетних дівчат.

7. Давид Семенович Горленко. (1788—1848). Син прилуцького повітового судді, онук прилуцького полковника Петра Якимовича Горленка. Поміщик села Заїзда, учасник війни з Наполеоном, кавалер орденів св. Володимира і св. Анни. Це був один із найбагатших прилуцьких поміщиків, під кінець свого життя володів 1300 кріпаками, мав близько 8000 десятин землі. В селі Заїзді мав чудовий маєток з розкішним палацом і парком. Ще в дитячі роки розпочав військову службу в Гродненському кадетському корпусі, потім — у лейб-гвардії Ізмайлівського полку, Смоленському драгунському, Майор у відставці. У вересні 1829 року обраний прилуцьким повітовим маршалом (предводителем з 1831 року) і прослужив 15 років, до вересня 1844 року.

Давид Семенович був добрим господарем, за успіхи у сільському господарстві його обрали членом Московського Імператорського сільськогосподарського товариства. Велику увагу приділяв народній освіті, при ньому в Прилуцькому повіті відкриті початкові училища в Березівці, Дубовому Гаї, Іванківцях, Ольшані. Значну увагу Горленко приділяв відродженню Густинського монастиря, в якому поховані всі його предки. Його дружина — Феодосія Василівна з старовинного старшинського роду чернігівських Лизогубів. У них було шестеро дітей — два сини й чотири доньки. Заїздський маєток перейшов у спадок старшому синові Василеві — капітану лейб-гвардії Ізмайлівського полку. Цікаво,

(Закінчення на 8-й стор.).

Прилуцьке дворянство

(Закінчення. Початок на 7-й стор.).

що дві доньки Д. С. Горленка вийшли заміж за грузинських князів Жевахова і Баратова.

8. Іван Михайлович Скоропадський. (1805—1887). Надвірний радник, багатий поміщик, мав у Полтавській і Чернігівській губерніях більше 2 тисяч кріпаків і 7 тисяч десятин землі, дві садиби в Прилуках, садибу і чудовий, найкращий в Україні дендрологічний парк в Тростянці на Прилуччині. І. М. Скоропадський у себе в Тростянці створив перлину садово-паркового мистецтва світового значення.

Предводителем дворянства Прилуцького повіту він пробув лише три роки, з 1844 до 1847 року, а потім був обраний губернським предводителем у Полтаву. З 1854 року Іван Михайлович постійно проживав у Прилуках і в Тростянці, тож і всю свою енергію, спрямував на розквіт свого рідного краю. Особливу увагу він приділяв освіті й культурі. В 1860-х роках очолював раду повітових училищ, допомагав сільським училищам матеріально. У 1867 році створив у Прилуках пансіон для підготовки народних учителів, а в 1870 році — перше жіноче училище. Ці учбові заклади Іван Михайлович утримував на свої кошти. За добрі справи І. М. Скоропадський став найпершим почесним громадянином міста Прилук.

9. Родіон Миколайович Милорадович. (1803—1865). Поміщик містечка Переволочної. Вихованець 1-го кадетського корпусу, перебував на військовій службі до 1830 року, гвардії поручик. Приймав участь у російсько-турецькій війні 1828—1829 років, мав кілька нагород. У 1844—1847 роках — прилуцький повітовий суддя. Предводителем дворянства обраний у вересні 1847 року і прослужив три роки. При ньому в Прилуках побудована кам'яна церква Всіх святих. На його долю випали два тяжкі посушливі й неурожайні роки (1848—1849), які буди справжньою трагедією для всього населення Прилуччини.

10. Василь Петрович Тарновський. Титулярний радник, прилуцький поміщик. Навчався в шляхетному пансіоні Московського університету, служив чиновником. Десять років (1834—1844) був Лебединським повітовим суддею, а потім почесним дорадцем Зіньківського, а згодом Прилуцького училищ.

Прилуцьким предводителем дворянства обраний у 1850 році й перебував на цій посаді 12 років. Під час Кримської війни 1853—1856 років приймав активну участь у формуванні 2-го Малоросійського козачого полку, організації військового шпиталю. Був також поборником визволення селян з кріпацької неволі, в 1853 році обраний дворянами до Полтавського губернського комітету по селянських пияннях. Василь Петрович володів земельними угіддями в Лебединському повіті, а на Прилуччині мав невеличкий маєток під Рудівкою, в якому й мешкав постійно з великим своїм сімейством.

11. Ілля Григорович Милорадович. Мировий посередник, у 1862 році обраний повітовим предводителем дворянства і прослужив до 2 листопада 1865 року, коли його обрали першим головою но-

воствореної Полтавської губернської земської управи. Але на цій посаді він був не довго, до кінця 1866 року. Відомо, що в 1870-х роках І. Г. Милорадович служив мировим суддею.

12. Михайло Андрійович Маркевич. (1808—1886). Поміщик села Васківці на Прилуччині, штабс-ротмістр у відставці, гусар. Рідний брат історика М. А. Маркевича. Був членом Полтавського губернського комітету по звільненню селян. Предводителем був шість років, з 1865 по 1871 рік. Жив у своєму маєтку в селі Васківцях.

13. Григорій Павлович Галаган. (1819—1888). Це чи найскравіша постать у нашому краї у другій половині 19 століття. Багатий український поміщик, меценат, культурний і освітній діяч. Закінчивши у 1840 році юридичний факультет Петербурзького університету, Григорій Павлович працював у Чернігівській палаті державного майна, потім був Борзенським предводителем дворянства, працював у комітеті «для покращення побуту поміщицьких селян», уряд Росії призначив його членом-експертом Головного комітету у селянських справах, потім віце-президентом селянської комісії Південно-Західного краю.

У 1869 році Г. П. Галаган був обраний в Прилуках головою з'їзду мирових суддів, а в 1871 — предводителем дворянства. Багато зробила ця благодірна людина для покращення життя українських селян, для відродження національної культури, для народної освіти. Завдяки йому в Прилуках були відкриті дві гімназії, значно покращали умови навчання в сільських школах. В 1876 році він подарував Полтавському земству свою садибу з величезним палацом в селі Дігтярях для ремісничого училища, в Києві відкрив найпрестижніший в Україні вищий учбовий заклад «Колегію Павла Галагана», а на його утримання подарував три свої маєтки. У 1882 році його призначили членом Державної Думи. З 17 січня 1880 року Г. П. Галаган — почесний громадянин міста Прилук.

14. Микола Родіонович Милорадович. Закінчив Київський університет, служив у палаті карного суду в Полтаві. В 1864—1865 роках був мировим посередником, а з 1869 по 1872 рік — дільничим мировим суддею. Прилуцьким повітовим предводителем дворянства був три роки (1882—1885).

15. Володимир Родіонович Милорадович. Закінчив Полтавську гімназію, був мировим суддею у 1883 році обраний головою Прилуцької земської управи, а 1 січня 1885 року обраний предводителем прилуцького дворянства. Земство очолював на протязі 12 років і тільки за його настійливим проханням, за станом здоров'я був звільнений з цієї почесної й відповідальної посади. П'ять років, з 1907 по 1912 рік був членом Державної Думи. Людина мудра і в найвищій мірі благородна. В. Р. Милорадович аж до самого перевороту 1917 року перебував на посту предводителя. Він завжди був найавторитетнішою людиною для прилучан, їх останньою «інстанцією». З його ініціативи починалися усі добрі справи на Прилуччині — будь то електрифікація чи будівництво залізниці, створення нових банків, будівництво зодгону, нової школи, театру.

Він був 15-м і останнім предводителем прилуцького дворянства.

Георгій ГАЙДАЙ.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Кізнавчий музей, Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-04, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 113. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Качанівка, Глінка і Кржисевич

«Будь же щаслива.

Мери,
Солнце жизни моей!
Ни тоски, ни потери,
Ни ненастных дней
Пусть не ведает Мери».

Такими словами закінчується романс, написаний композитором М. І. Глінкою на слова О. С. Пушкіна з присвятою дорогій його серцю Марії Кржисевич.

Познайомившись з Марією Степанівною 1838 року в Качанівці, Глінка проніс добрі, теплі почуття до неї через усе своє життя.

А почалося все з того, що 1 січня 1837 року композитора Михайла Івановича Глінку, що зажив на той час уже гучно слави, сам цар Микола I запросив на посаду капельмейстера придворної півчної капели: «Мої пісні відомі у всій Європі і, отже, варті щоб ти займався ними. Тільки прошу, щоб вони не були у тебе італійцями».

Україна з давніх часів славилася співучими голосами. З неї поповнювалися всі царські і столичні хори, то ж і М. І. Глінка весною 1838 року ввирушає на Україну для набору співаків.

З Петербурга Глінка виїхав 28 квітня в супроводі вчителя співів Дмитра Палагіна, півного Нафанаїла Шейнова, дядька Григорія Саранчина і свого слуги Якова Нетосова. У цей час він уже гірко розчарувався у своїй дружині, яка виросла у скромній обстановці, а тепер з усіх сил намагалася не відставати у розкоші від «великого світу». Про

працю композитора мала дуже туманне уявлення, бідкалася що він тратить багато коштів на нотний папір. Одного разу коли композитор повернувся схвильованим з концерту Бетховена, вона злякано запитала його: «що з тобою Мішель?» «Богхо-

ли Кароліни Йосипівни Колковської, його учениці, котрій він присвятив романс «Сомнение» і ще один, написаний в дорозі 20 травня — в Новгороді-Сіверському «В крови горит огонь желанья». Він пише про те, як йому «відрадно думати, що іє-

нітницею, котру видумував Палагін, щоб збити їх» — писав Глінка в щоденнику. Було відібрано 5 хлопчиків і півного Бальбінського.

З Чернігова взяли напрямом на Качанівку. З поштового тракту біля Монастирища звернули на Ічню. Дорога була настільки розбита і важка, що лаючи в листі свого товарища поета Н. В. Кукольника Глінка пише: «за ту вигадку слід би тебе возити не по залізниці, а по Монастирській греблі назад і вперед, в дощ, в погоду... в кінці травня через неї переїжджали на волах і боялись потонутися, або загрузнути в багні, потратили на цей переїзд, всього на півтори версти, цілісінький день». Заночували в Ічні.

Рано ранком виїхали на Качанівку. І от назустріч виринула широка дорога, обсажена трьома рядами підстрижених поверхами дерев, ніби сповіщаючи, що за декілька верст кінець подорожі.

Нарешті, після довгої і тяжкої дороги, добрались до благословенної Качанівки. Перед їхніми очима, на пагорбі, в кінці липової алеї чудового парку, з'явився величний білий палац у всій своїй красі. Величезний двоповерховий головний корпус палацу Катерининської епохи, з колонадою і куполом, органічно вписувався у величезний парк з столітніми деревами і ставками. Перед палацом кругла площа з квітником, біля колон палацу — старовинні козацькі гармати. По боках флігелі і

(Продовження на 2 стор.).

М. С. КРЖИСЕВИЧ

Худ. Т. Шевченко.

вен! — коротко відповів Глінка. — «Що ж він робить зроби?» — заритала дружина.

В листі з Чернігова М. І. Глінка пише, що ще ніколи не було йому так тяжко і гірко як тепер: «Тут я один в самому повному розумінні цього слова... і зажурене моє серце оживе тільки в Петербурзі».

А серце тяглося до вихованки театральної шко-

нує створіння, котре цілком мене розуміє».

В Чернігові М. І. Глінка відібрав декілька хлопчиків. Відбір був дуже ретельний. Спочатку відбирали кращих по слуху і голосу, а потім з них — найобдарованіших. «Декотрі хлопчики були обдаровані таким тонким слухом, що невимушено слідували за найрізноманітнішими інтервалами, навіть за музичною нісе-

Качанівка, Глінка і Кржисевич

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.

служби, котрі чудово доповнюють архітектурний ансамбль садиби.

Про Качанівку М. І. Глінка багато чув від друзів і самого господаря Г. С. Тарновського, його доброго знайомого, покровителя і мецената. Художники, поети, письменники, композитори, історики, потрапивши на Україну, були бажаними гостями в Качанівці. Гостинність і доброзичливість господаря, чарівна природа і теплий клімат створювали творчу атмосферу. Але Михайло Іванович їхав у Качанівку з думкою відпочити від столичної метушні, праці, сімейної драми, на лоні української природи насолодитись спокоєм, гостинністю українців.

Григорій Степанович Тарновський, який щойно повернувся додому від сусідів, був радий дорогим гостям. Для Глінки уже було приготоване приміщення оранжереї, відокремлене від палацу.

Перепочивши три дні, Глінка з Палагіним і Шейном відправився через Прилуки до Переяслава й Києва. У Переяславі йому вдалося за його висловом «безжалюбно обізнати» хор полтавського архієрея Гедеона. Звідти поїхали в Київ. Тут і відбулось знайомство М. І. Глінки з семінаристом 25-річним Семеном Гулаком-Артемовським, який мав неповторний голос. Його і ще декілька відібраних малолітніх співаків композитор забрав з собою. І знову через Переяслав, Прилуки (23 червня) повернувся в Качанівку і майже безвільно пробув там близько трьох місяців.

В Качанівці Глінку радісно зустрів його однокашник, наш земляк, історик Микола Андрійович Маркевич, з котрим вони вчилися разом у благородному пансіоні в Петербурзі. Тут же був художник В. Штернберг, який щодля відпочивав у Качанівці. Приїхав і сусід, поет Віктор Забіла. Так, в Ка-

чанівці, зібрались молоді освічені люди, як доповнювали один одного представляючи всі музи.

В Качанівці завжди було багато гостей, родичів і просто знайомих Тарновських. Зважаючи на те, що Г. С. Тарновський був бездітним, родичі, особливо небожі й небоги старались добитись його прихильності, надіючись отримати від нього спадщину. Серед них композитору

Але познайомившись ближче з Україною, її природою, людьми, особливо подружившись з Задорожною, він, міняє свою думку.

В Качанівці композитор плідно працює над оперою «Руслан і Людмила». Тут написані і вперше звучать «Персидський хор», «Марш Чорномора», «Балада фіна» у виконанні оркестру Г. С. Тарновського співав сам М. І.

в Качанівці, наше перше побачення. Якщо Бог може... маю надію... при побаченні довести вам, як щиро кохаю вас. Хоча за цей останній рік я потворно розтовстів (пузо по чину майорське), але для вас, я вірю, що буду той же «ципа», що й раніше... Обнімаю і цілую вас і ваші рученьки, ваш друг...»

В Качанівці були написані дві пісні на слова В. Забіли «Не щечечи со-

М. І. ГЛІНКА в Качанівці.

запала в душу наймолодша племінниця Тарновського чарівна Марійка Задорожня.

Всі гості (інколи до 50 чоловік) збиралися разом по дзвінку лише на сніданок і обід. Навпроти Глінки завжди сиділа миловидна Марійка, яка зустрічаючись поглядом з ним пускала біски своїми примруженими пустотливими оченятами, за що їй нерідко діставалося від титоньки. Потім стали зустрічатись не лише за столом.

Відомо, що творчість живиться з криниці кохання. У листі написаному 19 червня 1838 року з Качанівки письменнику Кукольнику, Глінка навіть і гадки не мав працювати над розпочатою оперою «Руслан і Людмила». «...і ти думаєш я стану продовжувать її... Муза моя не докучлива мовчить — і слава Богу».

Глінка). Далеко за північ затягувались дружні розмови, музика, спів в оранжереї Глінки та його друзів Маркевича, Скоропадського, Забіли, Штернберга. Особливо любило співати українські пісні, а Петро Скоропадський радував усіх чудовим виконанням чумацьких пісень.

Михайло Іванович любив працювати у віддаленій від палацу альтанці. Сюди прибігала й Марійка, щоб побути з ним наодинці, пощебетати, розвеселити композитора. Тож і через 16 років (1854) дізнавшись про смерть Г. С. Тарновського і його дружини (померли в один день), Глінка в листі Марії Степанівні з Парижу тепло згадає дні, проведені в Качанівці: «Пам'ятаю ваших ласкавих і добрих рідних — ще в пам'яті мій збереглися всі подробиці мого перебування

ловенку» і «Гуде вітер вельми в полі», котрі згодом стали народними.

Швидко збігав час у творчості і розвагах. Господар Качанівки старався показати свою гостинність. Прогулянки, поїздки до сусідніх поміщиків, полювання, бали, танці, ілюмінації, оркестр, театр, хор — все було до послуг гостей.

В липні М. І. Глінка їздив у Полтаву; знову через Прилуки, а 25 липня, повертаючись до Качанівки, в Прилуках обідав.

З 4 по 6 серпня Глінка разом з новими друзями відвідав свого друга Миколу Андрійовича Маркевича в селі Турівці Прилуцького повіту. По дорозі з Турівки до Качанівки, 7 серпня завітали до поміщика Корбе у Вейсбахівку (Білоріччя).

З набраними хлопчиками весь час займався Палагін. Співали вони і в церковному хорі Тарновського. Для них було пошито пристойну одужу.

Час, проведений в Качанівці, збіг швидко. Потрібно повертатись до Петербурга і ось настав прощальний вечір. Поставлені столи в парку. Дістали з льохів найкращі вина. Господарі Качанівки і гості трохи схвилювані в чеканні розлуки. Хвилиною мовчання. І з вуст композитора полинула пісня написана на слова Маркевича, Забіли і Штернберга, котру підхопили друзі. В ній звучать слова подяки господареві.

«Прекрасен, о хозяин
милий,
Очарователен твой дом:
Какой живительной
силой
Для нас исполнен твой
прием.
Тебе с гармонией
от чувства
Дает поэзия привет,
Благодарит тебе
искусство
И яркий живописи свет.

Глянь как радостны
все лица
Пусть кипит вино
струей
В честь тебя и вас
девицы
И хозяйки дорогой!
Пусть Качановка
золотая
И твой тенистый
темный сад
Красуются, как угол
рая.
В них было столько
нам отрад...»

Розчудлений Тарновський витирає мимовільну сльозу. Маріяка стоїть з похиленою головою ледь не плачучи від відчуття швидкого розлучення. Глінка присягається всім своїм друзям у наступному році знову бути гостем Качанівки.

Розпрощавшись Михайло Іванович виїхав додому. Сумно стало в Качанівці і Тарновський разом з Маріякою й друзями, поїхавши навпростець, знову зустрілись з композитором в дубовому гаю і «випили прощальний келих шампанського».

Теплі, світлі дні в Качанівці назавжди запам'я-

тались Глінці. Він навіть мріяв купити собі маєток на Україні. Тож приїхавши до Петербургу, обговорює це питання з матір'ю, але не маючи достатньо коштів навіть на прожиття, довелося відмовитись від своєї мрії.

М. І. Глінка особисто представив імператору набраних на Україні 19 хлопчиків. Проекзаменувавши півних Микола І за-

служив у Київському пехотному полку, а з 1832 року маючи чин губернського секретаря служив у Ніжині поліцеймейстером. Разом з чоловіком вона відвідує театр, де йде опера М. І. Глінки.

Друзі Марії були частими гостями в неї у Ніжині. Т. Г. Шевченко також був добре знайомий з Марією Степанівною Кржисевич. Як згадує поет і

Палац Тарновського в Качанівці.

лишився вельми задоволеним і наказав видати Глінці грошову винагороду в розмірі 1500 крб.

Приїхавши до Петербурга М. І. Глінка пише великого листа М. А. Маркевичу, жалючись, що його поглинули життєві проблеми. Так добре розпочата в Качанівці праця над оперою «Руслан і Людмила» — «закинута».

«Розсуди сам, де тут взятись натхненню, та й що з ним робити: тут вічна суєта і тривога, від котрих пустіє голова і серце. Та ти в сто разів щасливіший на Україні, я часто згадую про безтурботні і мирні дні, мною там проведені. «Бог знає, чи вернеться коли вони, чи ні!» Не забув він і про Маріяку: «Якщо ти заїдеш в Качанівку, сердечно поклонись милим істотам, які там проживають».

Марію Задорожню Тарновський видав заміж за нелюбого їй Кржисевича Андрія Юліановича. Він

мемуарист Афанасєв Чужбинський, під час перебування Шевченка в Ніжині, вони часто бували в товаристві «чарівної» М. С. Кржисевич, відомої тоді в Україні красуні, яка всім дурила голову». Т. Г. Шевченко намалював портрет Кржисевич. Зустрічались вони і на Україні, і в Петербурзі. Тарас Григорович залишив теплі спогади про неї у «Щоденнику», подарував їй свій офорт «Притча про робітників на винограднику».

Повернувшись через 12 років із заслання, Т. Г. Шевченко зустрівся з М. І. Кржисевич в Петербурзі. У 1858 році він гостював у неї з С. Гулаком-Артемовським і, як записав до свого щоденника, вона їх зустріла «Жива, весела, молода як і 10 років назад».

М. І. Глінка часто захоплювався. Але захоплення його тривало недовго, бо не стосувалось М. С. Кржисевич.

В 1839 році Михайло Іванович захопився Катериною Ермолаївною Керн. До речі, у її матір, Ганну Петрівну, був закоханий О. С. Пушкін і присвячував їй свої вірші. Глінка назавжди залишив дружину. Але не отримавши офіційного розлучення, не зміг одружитись на К. Е. Керн. Дружина ж таємно одружилася з Васильчиком. В 1840 році К. Е. Керн захворіла і виїхала лікуватись на південь Росії, де пробула 2 роки. Повернувшись у 1842 році до Петербургу, її зустрічі з Глінкою хоч і продовжувались, але мали лише дружній характер.

Зв'язки М. І. Глінки і М. С. Кржисевич не поривались увесь час. Так, у 1843 році, для того, щоб частіше зустрічатись з композитором, вона оселяється в Петербурзі. З К. Е. Керн вони були добрими друзями, часто зустрічались. Особливо ж часті зустрічі були в неї з М. І. Глінкою. Він пише їй записки знаходячи різні причини для зустрічей, підкреслюючи «повагу і щире дружбу повністю відданого вам, дорога і добра Маріє Степанівно».

В 1849 році, отримавши «лагідного і відрядного» листа від Марії Степанівни, Глінка пропонує не їхати їй до Петербургу, а домовившись, зустрітись і пожити разом в кліматі «благонадежном».

Перед цим М. І. Глінка побував у Іспанії, в Андалузії, і хоч вважав, що це були два кращих роки в його житті, «але — що вам може показатись дивним — я знаходжу схожість між Андалузією і Малоросією не лише відносно природи і обрядів, але й відносно до характеру і краси жінок. Вирозність погляду, розкішне волосся, жвавість, зазальність, дитяча пустотливість, добру й благородну душу — все це зустрінеш у вас і мабуть, ще в більш прекрасному розвитку. Я упевнений, що якби міг знову побачити вас на берегах Ворсклиці чи Сейму, муза моя, котра давно дрімає, знову б прокинулася і з лишком винагородила б мене за втрачений час. Від вас, можливо, залежить те, щоб я звязався за якусь ве (Закінчення на 4-й стор.)

Качанівка, Глінка і Кржисевич

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

лику працю, а зараз пишу лишень окремі п'єски». І в кінці приписки: «щиро люблячий і поважачий вас друг».

Чарівний образ Марії надихнув композитора на написання в 1849 році романсу «Мері» присвятивши дорогій його серцю жінці. Вперше виданий М. Бернардом в 1850 році.

Треба сказати, що в особливу залежність від стосунків композитора з М. С. Кржисевич перебувала доля симфонії «Тарас Бульба». Симфонію Глінка задумав у 1848 р. Працювати над нею почав лишень у 1852 році, перебуваючи в Парижі, написав першу частину і початок другої, але не закінчив і пізніше знищив.

Ідея не здійснилась, але думка про «Тараса» не залишала Глінку.

Повністю відмовився від написання симфонії композитор лише в кінці 1856 року: «Гриця після вери не годиться — так і Тарас. Я дуже втягнувся з церковну музику, мені це до козаського розгу-

А от ще один лист з Варшави: «...солодке передчуття запевняє мене, що ми ще поживемо разом і скажу навіть більше, я переконаний, що ви одна у змозі розбудити дремаючу мою музу до тривалої і успішної діяльності... Я впевнений, що у вашому серці завжди збережеться хоч маленький куточок для вашого старовинного друга, яким би він не був старим і поганим».

Проїшли літа, але краса і чарівність Марії Степанівни була не підвладна рокам. М. І. Глінка все ще закоханий в неї і в його листах відчувається навіть нотка ревності. Так у 1852 році він пише: «Моя найдорожча Маріє! хоча в останній раз, будши у нас, ви поводили всіх з ума, так, що й музика зовсім не йшла до ладу, але я все ж, як і колись кохаю вас голубонько, і прошу не забувати, що завтра ми вас чекаємо».

Жемчужников, що вперше зустрівся з Кржисевич у М. І. Глінки в 1855 році, був приємно вражений її красою і розкішним чим дуже потішив самолюбство Глінки.

М. С. Кржисевич була добре відома у вищих колах Петербурга. Тож навіть Глінка в 1856 році звертається до неї за допомогою в отриманні закордонного паспорта. «Щоб ви при першій нагоді замовили з притаманною вам грацією і хитроумністю словечко про мій закордонний паспорт тим високим особам, від котрих ця справа залежить і переконливо їх попрохали (а хто ж краще вас зможе і зуміє це зробити?), щоб мене скоріше відпустили».

Холодний і неприємний Глінці Петербург змушував його виїхати за кордон. Весною 1856 року він залишає Росію і виїжджає до Берліна. Кржисевич, яка також була за кордоном, як пише композитор «роз'їжджала по різних водах», декілька разів відвідувала Глінку. Зустрічі ставали частішими, листи теплішими. Мабуть Михайло Іванович подумував офіційно з'єднати свою долю з Марією Степанівною. В листопаді 1856 року він пише сестрі з Берліна: «А все-таки кохаю, всім серцем кохаю мило, добру, пустот-

ливу і ласкаву Мері». Але не судилось.

Через 3 місяці, 15 січня 1857 року, після великого концерту в королівському малаці, де виконувались твори Глінки, він простудився, а 3 лютого композитора не стало. Марія Кржисевич після його смерті прожила ще 48 років.

Така історія кохання великого російського композитора і українки, яке зародилося в чарівному куточку Чернігівщини.

На превеликий жаль не збереглися листи М. І. Глінки до Тарновського, Маркевича, котрі доповнили б сторінки, пов'язані з перебуванням композитора в Україні.

В Качанівці свято шанують все, що пов'язане з іменем М. І. Глінки. Збереглась альтанка, в котрій любив працювати композитор, оранжерея де він жив, старовинний парк з озерами. Відвідавши всі ці місця, прилучившись до них душею, ніби відчуваєш звуки мелодій, голоси, які линуть з далекого минулого.

Олексій САВОН.

В історії країни, міста, чи навіть у окремої людини є такі сторінки, які не можна викреслити з пам'яті. 50 років для історії — мить, а для людини дуже багато. Довгий час у нас, тема про людей, що були в окупації, про військовополонених та в'язнів фашистських таборів — була закритою, якщо

не сказати забороненою. Мовчали газети, журнали, радіо. Ніби й не було тих багатьох тисяч, навіть мільйонів, про яких генералісімус сказав: «У нас немає полонених, є зрадники». Там, в Німеччині полонені і невільники всіх країн мали допомогу від світового «Червоного Хреста», радянські — ні! Ті, що залишились живими, повернулись на Батьківщину, але... Вони й самі уникали розповідей про те, що їм довелось пережити в неволі, навіть намагались приховувати свою причетність, щоб зайвий раз не потрапити в опалу, як кажуть — аби лихотихо. Може малесенька крихітка страждань однієї людини не помітна на фоні велетенської держави, якщо однієї... Державу можна зрівняти з колосальним музичним інструментом, в якому кожна струна — людина. І від того, як звучить струна, залежить суть мелодії життя. Хотілось би, щоб ті, хто читатиме ці рядки, відчули і зрозуміли мелодію, яка звучить, як реквієм тим, хто не повернувся до рідного порога, мелодію душевного болю тих, кого переслідували, несправедливо принижували і ображали довгі роки.

Постанова уряду про надання пільг цій категорії людей, як учасникам війни, нарешті через п'ятдесят років, зняла з них тавро «зрадників», «німецьких вівчарок». Проїшовши так звану фільтрацію, вони

кам і дівчатам і всім, хто повернувся приклеювалось ганебне «Був». Лише той, кого обійшла ця гірка чаша, не зрозуміє тієї трагедії, так, як і сьогодні дехто з подивом віднісся до такої події — «За що їм пільги? — подумаєш...» І справді є про що подумати.

В перші роки по війні їм замість паспорта видавалось тимчасове посвідчення, яке не давало змоги влаштуватись на роботу. І тому стільки їх опинилось в шахтах, новобудовах, в колгоспах, а то і в тюрмі. Лише згодом оте «Був» — мало деяке пом'якшення. Молодість вистояла, витримала всі незгоди і моральні і матеріальні, але коли прийшла старість, кажуть, відчиняй ворота. Сидячи в теплій хаті, ситому якимось не дуже сприймається те, що давно десь там, за колючим дротом у далекій чужій країні хтось помирав від виснаження, від побоїв, голоду, хвороб, відданий у рабство ненависному ворогові. Тому я взяв на себе відповідальність хоч кількома штрихами намалювати картину тих років за допомогою документів, листів і розповіді двох конкретних людей, які в свої неповних сімнадцять років пройшли через пекельний вогонь неволі. Коли в сімнадцять не хотілось жити. Переді мною дві невеличкі книжечки в яскравозелених обкладинках, це посвідчення людей про яких піде мова. Розгортаю, з фотографій дивляться чи зажурені, чи утомлені очі не молодих людей і штамп «учасник війни». Поліна Максимівна і Павло Іванович малолітні в'язні фашистських таборів. А що ж там, за тими зелененькими обкладинками? Там війна! Вчорашніх школярів відправляють допомагати колгоспникам на ланах. Згодом дівчат — в госпіталь, санітаркам, а хлопців послають на окопи. Поки вони копали протитанкові рови, з іншого боку німці зайшли в місто. Повішені, розстріляні, закатовані, цим починався «Новий лад». Приголомшені люди боялись виходити на вулицю, навіть діти сиділи по домівках. Незабаром вивісили об'яву в якій сказано, щоб всім громадянам від 16 до 50 років обов'язково зареєструватись на так званій «Біржі праці». Підготовка до відправки в Німеччину дармової робочої сили. Оскільки люди не дуже поспішали виконати цю постанову, з'явився наказ, який погрожував — за ухилення винуваті розплатяться життям, а їх рідні будуть відравлені до Німеччини.

У Поліни батько загинув у перші дні війни, жили вони з матір'ю. А Павлик жив у старшої сестри, якої двоє маленьких діток і чоловік на фронті. Ризикувати далі було небезпечно та й безглуздо. В призначений час п'ятеро молодих сусідів у супроводі рідних, з невеличкими торбинками, в яких дещо з одягу та кілька невідомо з чого спечених коржиків, попрямували на залізничний вокзал. «Голубий експрес» з телячих вагонів, підлога яких застелена соломою, під вигук німецьких солдат, плач проводжаючих та від'їжджаючих, потихеньку поплив у страшну невідомість. Ще довго-довго печальними очима дивились матері в сизу дальину, де разом з їх найдорожчим скарбом зник спокій і навіть надія. Для багатьох цей маршрут був останнім.

В дорозі, то на одній, то на другій станції причпляли ще вагони з такими ж рабами. Поки їхали по Україні, вагони дозволялося відкривати лише на ходу поїзда. Золота осінь була привітною, теплою. Ця краса наганяла ще більше туги і скорботи. Ось уже і Польща, знайома лише по уроках географії. Але тут, як і дома, панують зелені мундири. По перону на вокзалах перевозять якусь поклажу люди з великими жовтими шестикутними зірками на грудях і спинах — це євреї з гето. Ще ніхто не знає, що всі, хто в цих вагонах, теж будуть ходити з подібною відзнакою лише синьо-голубою кольору «ОСТ».

Нарешті Німеччина. Велике місто. Красиві вітрини магазинів, добре зодягнені люди. Не відчувається зовсім подих війни. Справді, війна так далеко від цього міста. На вокзалі, поруч з залізничним по-

лотном бредє колона людей в смугастому одязі. Охоронники з автоматами і вівчарками. — Концтабір. — пояснює солдат у вагоні. Вже сховалось за обрієм сонечко і раптом в цій вечірній тиші, під перестук коліс ніжні дівочі голоси повели таку журну, таку солодку рідну мелодію:

«Повій вітре на Україну.

Де покинув я дівчину...

Наче зачаровані сиділи люди, наче це була не Німеччина. Навіть літній німець-солдат дивився в дальину засмученими очима і хитав головою.

«Вітер віє, вітер віє

Серце тужить, серце мліє

Вітер віє, повіває

З України не вертає...

Затихла пісня, а всі сидять непорушно, ніби бояться сполохати свої щасливі спогади про матір, дім, про те, що так необхідно, без чого життя, не життя — рідний край і все, що в ньому. Згодом ця туга з кожним днем буде рости і рости мимо волі, мимо бажання, стане в багатьох хворобою, назва якій достальгія. Не раз і не двічі будуть ці юнаки і дівчата поглядати і ввечері, і вранці туди, де сходить сонце, туди, де їх воля, де вони вважались людьми. Забудуться всі незгоди і несправедливості, що були дома, і буде постійне палюче бажання знову побачити покинуте. Почути таку красиву, таку рідну, зрозумілу, ні з чим не зрівняну мову. І як звинувачення на мотив «Синенький скромний платочек» різко і владно виривається друга пісня:

«Двадцять второго юна

Ровно в чотире часа,

Київ бомбили нам об'явили,

Что началась война...»

ЗНАК НЕВОЛИ

Закінчувався другий тиждень подорожі. Вони вже добре наголодувались, бо що візьмеш в таку довгу дорогу. Та й нічого було брати. Дома обходились то якимось буряком, чи картоплиною, а в дорогу віддали рідні останню жменю борошна та кукурудзи, змеленої на ручному млині. В поїзді за весь час давали тричі вариво з крупою та стільки ж раз хліба, півкіла кожному. Хто був багатший, мав більшу торбину, ділився з іншими. (Ще не включився інстинкт самозахисту). Це теж прийде пізніше, коли од вітру будуть хитатись, як билина в полі. Поселиться в свідомості отупіння, байдужість і єдине нестерпне бажання — їсти.

Поїзд зупинився на великій станції. Високий перон і солдати з собаками уже чекають гостей з далекої України. Бранденбург. Тут же на пероні кожному дають по три картоплини зварених в мундирах — вечерея. Построїли по три і колона рушила в осінню вологу темряву лісу. При вході в табір, жінок відокремили в іншу колючу загородку. Ніхто навіть не встиг усвідомити, що це розлука назавжди. Що це віднято останні зв'язки з мріями і спогадами. Віднято людське право розпоряджатись собою. Це рабство.

(Продовження на 6-й стор.).

„ОСТ“ — ЗНАК НЕВОЛИ

(Продовження. Початок на 4-й стор.).

В бараці триярусні нари без постелі. Як неприкаяні вешталися люди, незнаючи куди себе діти, поки сон і втома заспокоїли всіх до ранку. Жіночий табір відділявся височеним щільним дощатим забором. Мало-по-малу, то в одній щілині, то в другій з'являлись знайомі засмучені очі. Говорили, не могли наговоритися, відчувши невідворотність розлуки і біль власного безсилля перед чорною силою влади.

Почалася реєстрація, фотографування. Кожному одягли на шию на металевому ланцюжку табличку з номером, написаним великими чорними цифрами. Знімати номер заборонялось поки покупці вибирали для себе робітника і виводили за межі табору. У Генріет Бічерстоу «Хижине дяди Тома» розповідається докладно, як торгували рабами з Африки в минулому столітті. Точнісінько так повторилося тут в Німеччині. Зазирали навіть в рот, які зуби. Ті хто потрапив до бауера в сільське господарство, мали деяку перевагу перед тими, що залишилися не купленими, бо всі вони потрапили на підприємства, заводи, фабрики, а це каторга. У бауера, як би трудно не було, а все ж щось можна було з'їсти помимо жалюгідного пайка. Траплялись хазяї, які ставилися до невольників співчутливо, не знущались. Боялись німці неприємностей, і навіть покарання за лояльність.

В жіночому таборі теж відбирали старших за віком, та міцніших статурою

Увечері зайшов поліцай і викликав Павлика. Вони пройшли у хвіртку і тут німець сказав, що його жде сестра. Поля повідомила, що завтра вранці їх забирають на фабрику оптики і тепер вони вже більше не побачаться. Павлик намагався якось заспокоїти дівчину, ледь стримуючі власні сльози. Вони були вкрай розгублені. Не знаходились ті слова, які так треба були на даний момент. Лише пообіцяли один одному пам'ятати їх світлу дружбу. З'явився поліцай і вони розсталися. Вранці ще раз в щілині забора зустрілись їх очі. Які то були очі! Може той прощальний погляд вони пронесли через все своє життя, аж до цієї світло-зеленої обкладинки на посвідченні.

Приходили покупці. І цього разу Павлик залишився в таборі. А наступного дня невеличка колона близько тридцяти чоловік вийшла за ворота пересилки і попрямувала до залізничного вокзалу. Цього разу в пасажирському вагоні вони перетнули Бранденбург та Берлін і опинилися на околиці незеличного міста, в якому три металообробні заводи і табори для росіян, французів, поляків а пізніше й італійців. Стандартні дощаті бараки, двоповерхові нари, матраци набиті паперовою стружкою. Посередині залізна пічка «буржуйка» — найзатишніше місце. Плац, так званий «апелъплац», тут проводилась перевірка, зачитувались постанови і накази, покарання, і таке інше. Табір огорожений двома рядами колючого дроту. По кутках охоронників не було. Вся площа табору переділена одним рядом колючого дроту — там жіноче відділення. Прибувських попередили, про те, що втеча карається смертю, що вже було продемонстровано з півмісяця тому. Троє втікачів, двоє — років до вісімнадцяти, третій старший, опинилися на шибениці на очах у сотні земляків. Довго матері будуть чекати їх з дальніх доріг, сподіваючись, що десь заблудкалі вони серед мільйонів полонених і невольників. Хіба що друзі, які доживуть до перемоги, до визволення, повідомлять про цей, ще один злочин фашизму.

Табір розміщався від заводу близько кілометра, а піз п'ятої ранку — підйом. Колона цокаючи де-

рев'яними колодками, в нічній імлі помалу посувається по сонному місту. Без п'яти хвилин шість нічна зміна виключає верстати, швиденько прибирає свої робочі місця, а рівно о шостій перша зміна натискає на кнопку «Пуск» — починався робочий день. Завод називався Альтверк, тобто старий завод. І дійсно, це було старе підприємство, майже зовсім не механізоване, а тому в основі була ручна праця. До слідуючих шести годин ледь тримались на ногах. Вранці їсти нічого. Можна набрати кухоль кави, але ні з чим її пити, бо хліба давали двічі на тиждень — у середу і суботу. Пів батона (у них хліб має форму батона) на три дні (500 гр.), 10 г маргарину, стільки ж яблучного повидла, або маляси. Мало кому вдавалось бодай навіл розподілити. Умошувались зручніше біля гарячої «буржуйки» і поки не зникла остання крихта ніхто з місця не підводився. В інші дні обходились лише обідом і вечерєю. В обід картопля в «мундирах», а увечері «зюпе» з брукви, інколи горох. Дванадцять годин на таких харчах треба виконувати завдання, якщо не хочеш одержати гуми. На неділю хліб не видавали, а також не було вечері, лише обід. Не дивно, що за короткий час бадьорі та здорові хлопці і дівчата перетворились на байдужих стариків. Було кілька щасливих неділей, коли забирали з табору на збирання врожаю і якщо бауер порядна людина, то трічі варили страву і давали хліб. Але це було лише кілька вихідних.

Майже все точнісінько, бо це ж Німеччина, було і в жіночому таборі у Поліні. Їхня фабрика була далі від табору і тому піднімали їх о четвертій годині ранку. Перерва на обід 30 хвилин, і 15 хвилин сніданок, під час якого німці й іноземці їли свої бутерброди, запиваючи кавою, а нашим дівчатам залишались лише спогади і крадькома сльози. Все тяжче й тяжче було вистояти за верстатом, на якому полірувались скляні призми та лінзи. Від утоми і виснаження паморочилося в голові і не один раз уже Поліні темніло в очах і ніби раптом провалювалась в безодню. Якщо встигала за щось ухопитися, то не опинялася на підлозі.

Німецька зима майже без морозів, а дошкуляла сирість та відсутність теплої одежі. В таборі з'являлись дівчатка, які уже неспроможні були працювати. Якийсь час вони залишались лежати в бараці, потім сказали їм, що відправлять додому. Як вони раділи, як їм заздрили подруги, бо змоги ж вони будуть дома. Намагались якось допомогти, якусь крапку одяжину, а ще з десяток листів, щоб там вдома відправили адресатам. Тільки не на батьківщину потрапили вони. Їх чекала голодна смерть в іншому таборі. Ніхто не знає де їхні могили і скільки їх. Через якийсь час стало відомо куди відправили тих нещасних і тепер дівчата прикладали всі сили щоб витримати, не звалитися з ніг. Поліна та дві її подруги, зрозумівши всю серйозність становища, не втрачали над собою контролю. Та, як кажуть, світ не без добрих людей. Одного вихідного дня Поліну викликали на прохідну. Вона налякалась. Щоб це могло бути? Подруги заспокоювали, а самі сполошилися не менше від Поліні. Страх пройшов лише тоді, коли вона побачила знайому німкеню, строгую і занадто офіційну. Це одна з контролерів, що на їхній дільниці перевіряла продукцію. Коли на зміні дівчини зробилося погано, ця німкеня не дала їй упасти на підлогу. Підбадьорювала. Видно людина вона не погана, але боїться своїх колег. Німкеня йшла назустріч Поліні і голосно, владно сказала: — Мені дозволено взяти тебе до мене на роботу. Дівчина лише здвигнула плечима. На вулиці німкеню не можна було впізнати. На її ще молодому, досить симпатичному обличчі

не залишилося й крапельки тієї суворості, яка була в присутності поліцаїв-охоронників. Вона заспокоїла дівчину, їй, мовляв, не треба її робота, просто вона хоче хоч трошки допомогти. Їм заборонено спілкуватись з росіянами, а їй дозволено, оскільки вона дружина офіцера, який загинув у 1940 році у Франції.

Герда Гемеле, так її звали, тричі смачно годувала Полю і відводила в табір загорнувши в пакетик кілька бутербродів. І хоч такі виклики випадали не кожну неділю, Поліна відчула себе краще, та й подругам підтримка.

Як не скрутно було в таких умовах, а люди наші звикли до режиму і не падали духом. Дізнавались про події на фронті, раділи успіхам нашої армії. Потім сталась надзвичайно радісна подія — запрацювала пошта. Приходив комусь лист, а в ньому прізвища і адреси розшуку. Люди ожили. Знайшлися сестри, брати, кохані, друзі. Так Поліна розшукала Павла. Підходив до кінця дуже важкий 1943 рік. Події на фронті радували і додавали сил. Як непарадоксально, а створення Власовим РОА («Русская освободительная армия») зробило відчутне поліпшення в умовах «Остарбайтерів». Щоправда пайок залишився незмінним, голодним, але був знятий конвой. На роботу й з роботи йшли вільно. В неділю можна було йти в місто, але зайти в магазин, пошту, чи якусь установу, строго заборонялось. Обов'язково щоб був пришитий синьо-голубий знак «ОСТ». Спочатку навіть було заборонено ходити по тротуарах. Порушників чекала гума і карцер. Не дивлячись на все це, умови покращали. Знаходили спосіб роздобути чогось їстівного. Одного разу в заводській їдальні, скоріше всього стихійно, зчинився бунт. Робітники відмовились одержувати страву, зчинився галас. Ніхто не звернув уваги, що на дверях стояв заводський поліцай. Через кілька хвилин в їдальню вскопало чотири гестапівці і без розбору почали всіх шмагати гумами (палицями). Поодинці вибігали хлопці на вулицю, а на ганку стояли ще два гестапівці і люди потрапляли під нові удари. Вибіг і Павло стрибнувши через сідці на землю. Поліцай неголосно сказав — «Дізе!» — що означало — цей. Ніби окропом обпало плечі і спину, два дебелих дядьки з азартом молотили хude тіло. Він лежав на бруківці за кожним ударом в очах з'являлась чорна цятка, що миттю збільшувалась і ставало темно. Гестапівці покинули хлопця і шмагали тих, що бігли з їдальні їм назустріч. Як виявилось, Павлові ще повезло (з його слів), трьох товаришів, серед яких був і його друг харківчанин Змієвський Олександр запроторили в концтабір. І лише через три місяці двоє з них повернулись живими скелетами. Доля третього так і залишилась невідомою.

Ці кілька епізодів — суворий малюнок страшних

років. А скільки подібних і гірших епізодів пережили наші люди ні в чому не винні перед Батьківщиною. Збереглися у Поліні Максимівні кілька листів того часу. Вони пройняті патріотичним духом, журбою за рідним краєм і ненавистю до ворога.

В кінці квітня 1945 року Радянська Армія звільнила невольників. Чи можна описати ту радість, ту вдячність за повернуте життя! Тільки ж... Особливо дівчатам, стільки довелося почути в свою адресу образливих, принизливих слів. І тоді, як щойно відгрімилі салюти Перемоги, і потім, вдома.

По різному повела доля Поліну Максимівну і Павла Івановича. Його призвали тоді ще в діючу армію, де він продовжував служити і після війни. Вона повернулася додому пройшовши всі перевірки і далі все життя йшла через те, про що розповідалось спочатку.

Довгий час, працюючи на заводі «Будмаш», я не знав, що поруч сумлінні, добросовісні трудівники були малолітніми в'язнями фашистських таборів. Це Леонід Миколайович Борщ, спокійний, урівноважений фахівець, а майже три роки провів в підземеллях німецьких шахт. Олександр Федорович Ілляшенко, активний, енергійний бригадир. Мабуть його енергійність і сприяла тому, що в Німеччині за втечі відвідав не одну тюрму. А хто не знає в заводському медпункті лагідну привітну «Дусю». Євдокія Іванівні Вербник, сироті, не солодко жилося без материнського тепла на Батьківщині, та дісталась ще й страшна німецька неволя. І не лише ці, кого я нагадав. Їм є що розповісти. А коли натикаються на неповагу і образу, надовго втрачають спокій. Не зайвим буде навести такий приклад. Іван Федорович Апанасенко — ветеран війни і праці, в хорошому настрої повертався з торжеств, присвячених п'ятидесятиріччю звільнення України. І раптом...

— Діду, і що це ви нам завоювали? При німцях хоч пива баварського було б вдосталь! Ветерану перехопило подих. Перед ним стояв парубок років 16—17 на обличчі якого грала ядуча посмішка. Це питання приголомшило бувалого солдата. Лише трошки заспокоївшись відповів:

— Ми завоювали вам життя, хіба цього мало? І пішов ніби побитий, серце виривалося з грудей хотілось плакати. Невже так думають всі? Невже? Міркував Іван Федорович.

Тому мені хотілось, щоб ця оповідь відкрила очі на те, що було, бодай тим хто прочитає ці рядки, в яких трагедія покоління, як відкрита рана, що довгі роки заважала жити. Щоб ці рядки були, як заклик до милосердя, поваги до людей, до історії країни — немає майбутнього без минулого. І хоч ще можна почути «подумасш...» але це вже не так боляче, тому, що офіційно, на урядовому рівні зняте синьо-голубе тавро, знак неволі «ОСТ».

Андрій Буренко.

Прилуки — торговий центр

(Продовження.
Початок у № 11
за 1994 р.).

Ярмарки збиралися 1 січня, на «Фоминой неделе», навесні (перший тиждень після паски), 24 червня і 26 жовтня й продовжувалися декілька тижнів («Словарь географический Российского государства», зібраний Афанасием Щекатовым», ч. 4, М., 1805, столбец 1255, 1206). Вони проходили на великий торго-

вий площі, яка розміщувалася за валом земляного міста між Київськими і Пирятинськими воротами. «На оные, — писав О. Шафонський — приезжают купцы с разными товарами с Нежина, Ромна, Полтавы...». З Тули і Орла привозили залізні вироби, з Болохова — шкіри; худобу і коней приганяли з Пирятина і навколишніх поселень.

Зазначений товар «який особливо на Фоминому тижні і червня 24

дня великоруські купці із Москви, Орла, Калуги, Тули, Дрогобужа із Стародуба, містечка Ропска із Білорусії купують.» — як писав О. Шафонський.

Зберігся цікавий документ, в якому перелічується, які саме продукти і по яких цінах продавалися на торгах в грудні 1738 — лютому 1739 років «в городе Прилуце».

Ось, наприклад, дані за грудень 1738 року.

Найменування продукту (товару)	Одиниця виміру	Ціна в карбованцях
Жито сиромолоте	четверть	0.48
Мука житня	— « —	0.60
Просо	— « —	0.56
Пшениця ярова	— « —	1.20
Пшениця		

(Закінчення на 8-й стор.)

Прилуки—торговий центр

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.).

озима	—«—	1.40
Гречка	—«—	0.40
Ячмінь	—«—	0.36
Насіння конопляне	—«—	0.80
Насіння лляне	—«—	1.20
Горох	—«—	1.00
Крупа гречана	—«—	1.28
Крупа ячмінна	—«—	1.04
Сіль	Пуд	0.60
Сіно	Пуд	0.02
Дрова	Віз	0.12

«А болш... в декабре месяце никакого провянта и фуража в продаже не было». — як записано в документі.

Щоб читачам було легше орієнтуватися у вимірах того часу, додаю, що четверть становила 7 пудів і 10 фунтів, пуд відповідно 16 кг, фунт 400 грам.

До речі, про ціни. Треба мати на увазі, що в ті часи в обігу були і такі монети, як «денга» і «полунка», що в пере-

кладі на сучасну термінологію грошових одиниць виміру становило відповідно півкопійки та чверть (одну чверть) копійки. Вартість грошей, як бачимо, була досить високою (не те, що тепер), що засвідчує наведена вище таблиця.

Як відомо, друга половина XVIII ст характеризується значним зростанням товарно-грошових відносин. Дальше зростання суспільного поділу праці і поглиб-

лення процесу відокремлення міста від села приводить до посилення внутрішньої торгівлі.

Зростаючий товарний обіг поступово ліквідує господарську роздробленість, все тісніше об'єднує Лівобережну Україну в єдине економічне ціле, сприяє її господарському зближенню з центральними районами Росії, включенню її у всеросійський ринок.

Анатолій РИЖЕНКО.

Красвиди Прилуччини.

Шановні прилучани!

Якщо ви хочете серцем пригорнутися до історії рідного краю, землі наших предків, якщо хочете ближче познайомитися з видатними земляками-прилучанами — читайте газету «Скарбниця», яку видає Прилуцький краєзнавчий музей.

«Скарбниця» розповість вам про Прилуки часів Київської Русі, про долю славного Прилуцького козацького полку, про виникнення сіл Прилуччини. А ще ви дізнаєтесь про життя і діяльність славних земляків: святителя Іоасафа Білгородського, письменника-енциклопедиста П. Білецького-Носенка, вченого-патріота В. Маслової, кобзаря-самородка О. Вересаєва, художника-унікума Ю. Коваленка, про патетичних громадян міста і прилуцьке дворянство.

Про все це і про багато іншого ви дізнаєтесь придбавши за зовсім невеличку плату номери газети «Скарбниця» за 1993—1995 роки, які в обмеженій кількості є ще у нашому музеї.

Наша адреса: місто Прилуки, вул. Орджонікідзе, № 39, Краєзнавчий музей.

Читайте газету „Скарбниця“!

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друк, аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1171. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Скарбниці

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 3 (31)

БЕРЕЗЕНЬ 1995 РОКУ

ГОРОДИЩЕ

Світлій пам'яті мого єдиного брата Вітольда

СКІФИ

За п'ятьох кілометрів від західної околиці села Городні, що на Ічнянині, спить скіфське городище.

До нього можна потрапити, якщо з центру села прямувати вулицею, що з давніх зветься Грапівцями, мимо сільського цвинтарю в напрямку на село Гмирянку. Десять на півдорозі від крайніх осель до Городища південь збачує вліво, огинаючи Ігнатів Яр і далі веде до сусіднього села. Якщо йти прямо і прямо від Городні, то якраз і вийдемо польовою доріжкою до південної межі Городища-земляного валу і брами — входу на територію бывшего поселення.

Стою біля входу, і думки простують до дорозі, що веде понад валом і в кінці його пірнає вниз, розрізаючи крутий пагорб, щоб за півтори сотні метрів вигудькнути на простір Ігнатоваго Яру. Повернемо вліво і через кілька метрів буде видатне для нашого роду місце — прадідова криниця. Тепер від неї залишилось лише невелике заглиблення. Поруч струмить студеною водицю потічок Ігнатоваго Яру, що живиться джерелом в його верхів'ї. Плине вода вниз повз Вороньків хутір і вливається до основної артерії цього краю — річку Городенку (пізніше вона стала називатись Бугай).

Скільки разів бували ми тут з батьком Василем Євдокимовичем та братом Вітольдом, інколи з нашими нащадками! Відпочивали, слухали спогади батька...

Криниця належала нашому прадіду Сакуну Андрію Йосиповичу, що був жителем села Городні. Він володів тут шматом крутого схилу Ігнатоваго Яру і південня орної землі на самому Городищі. Андрій Йосипович з дружиною Мот-

рфо Івановою мали п'ятеро синів: Івана, Василя, Гаврила, Грицька та Сашика і дві дочки — Настю та Анюту. Настя і була нашою бабусею — матір'ю батька, Андрій Йосипович, хоч і був простим хліборобом, та все ж здобув освіту ветеринара. Пізніше, коли вже мав сім'ю, він служив в Качанівці у пана Тарновського ветеринаром. Працював довго, аж поки Тарновські не продали маєток Харитоненку.

Мій прадід був добре обізнаний з народною медициною, лікував травами односельців, був людиною для свого часу освіченою і авторитетною. Люди довіряли йому і обрали на посаду старшини Ольшанської волосної управи (село Го-

родні входило до цієї волості).

Прадідова криниця була колись облаштована дерев'яною цямриною, вода була напрочуд смачною: зачерпни і тамуй спрагу! Скільки криниця напоїла людей в літню спеку? Не раз ми з братом Вітольдом мріяли відновити криницю, але, на жаль, не спромоглися...

Якщо від криниці мало-наїждженою дорогою попрямувати до верхів'я Ігнатоваго Яру, то над Гмирянською дорогою, як свідчить мій батько, в минулому існувало поселення з двох садіб. Одною володіли Зоші (Липняки) — хлібороби і бджоляри; іншою — сім'я мірошника, що мала тут вігряка, садок і зем-

лю. В час колективізації дворища були ліквідовані, так само як і Вороньків хутір — столипінське поселення, що налічувало кілька дворів: Вороньки, Клименки, Шматки. (Девли), Лоевські та інші.

Та повернемося до Городища. Перед нами земляний вал; ще й тепер він вражає своєю величчю, хоча й пролетіли числені століття і неволимий час згладжував цю рукотворну споруду. Висота валу й нині по відношенню до поверхні поля сягає 4,5 м. Вал простежується майже зі сходу на захід і має в довжину більше як 50 метрів. Зовні перед валом збереглися залишки фортечного рову, який в минулому мав значну глибину і був додатковим захистом при облогах. В східному кінці валу була брама — вхід до Городища. Нині тут дорога — в'їзд на територію бывшего скіфського поселення, що в плані в загальному має форму трикутника, широкою основою обернутого на північ і сягає тут в довжину більше 600 метрів. Вершина цього трикутника вказує на південь закінчуючись валом, віддаленим від основи десь на 250—300 метрів. Плато видна поверхня Городища похило знижується на північ в напрямку до річки Городенки. Зберігаючи загальну трикутну форму, контур поселення звивистий, обумовлений рельєфом. По всьому периметру, крім південної частини, де споруджено вал, площа Городища має природну межу — різкий перехід до крутих схилів облямовуючих ярів-орочищ: на сході і на півночі — Шаповалівщина, а на заході — Ігнатів Яр. Крутизна на схилі цих ярів значна і сягає місцями 45 граду-

(Продовження на 2-й стор.).

ГОРОДИЩЕ

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

ств, створюючи майже по всьому периметру природну неприступність фортеці. Схили ярів нині покриті густим лісом та чагарником. В давнину, коли Городище було заселене, ці схили повністю очищались від лісу для кращого огляду з обороною метою.

На прикладі нашого Городища видно, як вдало вибирались древніми поселенцями місця для створення фортеці, як розумно використовувалась природна неприступність місцевості і майстерно створювались дукотворні перепони: вали, рови і фортечні стіни. Особливо будувались з дерева, використовувалось саме місце і найбільш поширене тут дерево — дуб. З нього ж майстерно будувались вхідні брами, сторожові вежі та інші оборонні споруди. Північні дерев'яні стіни замінялись повністю або ж частково на кам'яні мурі. Підтвердження цьому є залишки кам'яної стіни на нашому Городищі. Пригадую озповіді моєї бабусі і, як відчить батько, в східній частині поселення недалеко від входу ще зовсім недавно знаходили залишки кам'яної кладки фортечних стін. Бабуся говорила, що біля валу викопували цеглу, але вона була наче круті буханці, що розсипалися в руках». По цій причині цегла не була використана для будівлі корівників, як це планувалося «жителями» села десь незабаром після колективізації. Як, читачу, яскравий приклад варварського відношення до археологічних та оригінальних пам'яток у наш час!»

Про наявність кам'яних ретичних мурів на нашому городищі згадується в описанні старої Малоросії О. Лазаревського (тоді полк Прилуцький). Згідно з оригіналом, «с. Городище (р. Городенка) возникло в первой половине XVII на месте какого-то древнего поселения, следы которого и донныя остаются в ринцах фундамента, очевидно местною полицией исанных в ответ на вопросы Московского Археологического общества».

В 1988 г. Московское Археологическое общество обратилось к губернской администрации многих губерний с просьбой дать ответ

на предложенные вопросы о существующих в данной местности курганах и городищах. Относительно городища около села Городни ответ был получен следующий:

В расстоянии от села Городни 1 1/2 версты, при хуторе Кулевщина находится в лесу площадь мерою приблизительно около 40 десятин, а в окружности около 2 1/4 версты, почти круглая; вокруг городища глубокие валы и канавы. Городище имеет два выезда с южной стороны, т. е. от ровной полевой местности, вся эта площадь будет шириной примерно с 1/2 версты. Предание говорит, что на этом месте был город, а вокруг его крепость и как со сев. вост. имеются глубокие овраги и обрывы, то с этой стороны насыпанная валом крепость (говорят) была разрушена порохом при взятии города».

Некоторые владельцы (имеющие в этом городище участки) закопали оныканавы и в сподє (т. е. внизу) канавы оказались в больших гудах кирпича в виде фундамента, что и теперь видно. В некоторых местах вала находили человеческие кости и древесный уголь».

До якої доби належить кладка фортечних стін з обпаленої цегли? Чи це було створено в скіфську добу, а можливо в пізніші часи, або в домонгольський період Київської Русі? На це питання можуть відповісти тільки вчені-археологи після дослідження Городища».

Слід ще пригадати розповіді про наявність підземного ходу на Городищі. Батько говорив, що коли виїхав з дядьком Василем той шмат землі, що належав Сакунам на Городищі, то кожного разу в одному з місць коні проваливались по саме черво. Чим це можна пояснити? Чи не були тут залишки підземного ходу? Ця версія не є вигадкою. Раніше потайні ходи використовувались при виходах загонів за межі фортеці при облогах, або ж для виведення жінок та дітей при потребі до схованок за межами укріплення».

Всередині територія Городища була забудована дерев'яними будівлями. Одні були житлом, інші — приміщеннями для збіжжя та збереження різних запасів; були також стайні для коней та худоби. Воду на Городищі напевно брали з глибоких колодязів, бо інакше як засновники фортеці могли витримувати тривалі облоги?!

Головною силою, що стримувала і відбивала нападників були воїни-скіфи, знементовані міцною військовою організацією. Воїнами були не тільки всі дорослі чоловіки, а й значна частина жінок. На озброєнні вони мали найдосконалішу на той час зброю і обладунки. Для захисту примінялися панцирі, шоломи, бойові пояси, щити і поножі, захищалися також і бойові коні. Для нападу скіфи мали мечі та кинджали, списи, луки та стріли, а також бойові сокири. Були у них на озброєнні й пращі, з яких влучно кам'яними ядрами виїляли в недругів. Таке ядро-кулю мій брат Вітольд десь у 1937 чи 38 році знайшов на полі перед валом. Воно мало майже ідеальну сферичну форму, розміром як велике яблуко. Я пригадую, що ця знахідка довго зберігалася у нас в родині, а потім в час окупації десь загубилась. Якою рукою була кинута ця кам'яна куля, кого вона вразила: нападника чи захисника фортеці; в який час і скільки разів її використовували? Тепер про це можна тільки фантазувати, але древнє походження цієї зброї можна стверджувати впевнено.

В мирний час скіфи займались землеробством, випалювали ліс, корчували пеньки — готували поля для посіву, сіяли жито, коноплі, випасували худобу і коней, ловили рибу, якою була багата тоді річка Городенка та її притоки. В лісах скіфи добували мед, віск, полювали на хутряних звірів. На одяг ішло звірине хутро та шкіри домашніх тварин. Було розвинуте і ткацтво, з полотна шили одягу. Цікаві свідчення моєї бабусі, що не раз згадувала, як «на Городи-

щі випрорвали глибини шптан». Це було не що інше як приселення з обпаленої глини, які облаштовувались дерев'яними стержнями і служили як веретено».

Коли ж виникло це Городище? За даними енциклопедичного довідника «Чернігівщина» Городище виникло в VI — VII століттях до Христа. Село Городня за цими ж даними засноване на початку XVII століття, свою назву воно успадкувало від Городища (за іншими версіями від назви річки Городенки).

Досить невизначений час виникнення Городища свідчить про археологічну його невизначеність. Тому законно мірно звернутись до історії Скіфської держави в цілому.

За літературними джерелами (С. М. Брайчевський — «Конспект Історії України», часопис «Старожитності» № 4 1991 р.) скіфи стали відомі в європейській історії в VI столітті до н. е. Це було пов'язане з походом перського царя Дарія Гідаспа, якому скіфи завдали нищівної поразки і здобили славу переможців.

Питання про походження скіфів до цього часу залишається нерозв'язаним. Існує думка, що вони прийшли до Північного Причорномор'я з глибини Азії у VII столітті до н. е., витіснивши і асимілювавши кімерійців. За іншою версією скіфи мають місцеве походження від племен пізнього бронзового віку, що населяли степову та лісостепову зону цього краю. Тут скіфи утворили державу, до якої входили степові скіфські та підкорені ними інші племена лісостепу. Найбільшу інформацію про скіфів доніс до нас грецький письменник Геродот що жив біляж як 2400 літ тому. Кораблем він прибув до Ольвії, плавав вгору Дніпром, відвідував і причорноморські степи, добре знав і вивчив скіфів. За його даними греки називали «Великою Скуфією» або просто «Скіфією» всю країну, що включала грецькі міста — колонії і сусідні племена. Головна орда цих Скіфів звалась «Царською», вона проживала на території коло Танаїса (Дону). Скіфи — кочівники мешкали на схід від нижньої течії Дніпра Осідлі землеробсько-скотарські племена, так звані скіфи-землероби, населяли лісостеп на схід від

Дніпра. У лісостепу між Дніпром і Дністром проживали так звані скіфи-орачі, що сіяли хліб тільки на продаж, а самі його не вживали. Згідно з цим поділом наше Городище попадає в зону заселену скіфами-землеробами. Скіфія займала величезну територію від Дунаю до Дону майже на 1000 км, а на північ сягала більш як на 700 км, що майже відповідало площі сучасної України.

Ця величезна територія заселена була різними племенами, що називались об'єднано — скіфами. Так на південному заході розташовувались племена алазонів та каліпідів. Прикарпаття було заселено агатирсами. На північному заході сусідами скіфів-хліборобів були неври, чия територія обіймала Волино-Подільське прикордоння, західну Волинь та частину правобережного Полісся. Далі на схід мешкали будини, їхньою країною було Київське Полісся, північно-східну територію Скіфії займали андрофаги та меланхлени; південно-східну — савромати. Серед цих етнічних груп, безперечно, були і предки східних слов'ян. Така етні-

чно строката держава була вразливою для різних агресивних сусідів, що її оточували. Вони часто нападали, спустошували край, полонених перетворювали на рабів. Згадаймо для прикладу новітню Історію України, коли татари і турки нападали на нашу землю, грабували і спустошували землю, бранців гнали валками і продавали в рабство. Згадаймо, як наші предки боронилися, будуючи на рубежах країни фортеці і нерідко самі нападали на Кримське ханство і Туреччину. Пригадаймо, яку героїчну роль в цій справі відігравали козаки. Поклонімося ж їх пам'яті!

Скіфи теж вміли захищатися і нападати. Інакше вони не створили б таку потужну державу, що на протязі століть зуміла тримати свої кордони, підкоряла суміжні племена, давала відсіч нападаючим і навіть таким сильним як перси (поразка царя Дарія).

Слід мати на увазі, що скіфи воювали не тільки з зовнішніми ворогами. Сама Скіфія складалася з різних племен, що нерідко ворогували між собою і трималися

під покореною тільки силою держави, зброї і силою панівного племені. Навіть самі скіфи не були згуртованими. Наприклад, царські скіфи зверхньо відносились до скіфів-орачів і скіфів-землеробів, вважаючи їх своїми рабами. Ці і подібні до них причини, а також етнічна строкатість населення призводили до повстань та збройних сутичок в скіфській державі.

Головну роль в захисті від нападів зовнішніх племен та при внутрішніх міжусобицях відігравали городища. При нападі за фортечні мурі збирались окролішні скотарі та землероби, які теж ставали до захисту, створюючи живу останню стіну городищ.

Хліборобська Скіфія в своїй суспільній основі мала територіальну общину. Добре вивченими археологічними пам'ятниками її є великі скіфські городища типу Більського та Немирівського, що існували уже в VI — V століттях до Христа. Можна припустити, що наше Городище також належало до такого ж типу хліборобських общин.

Общинам належали всі

орні землі, але для обробітку земля поділялась між окремими родинами. Ці діли щорічно переділялись між родинами, чим досягалося їх суспільно майнове вирівнювання. Такий індивідуальний розподіл землі все ж призводив до збагачення окремих родин, що обумовлювало майнове розщарування суспільства, поділ його на багатих та бідних. Самим же вагомим чинником класового розщарування Скіфії була грецька колонізація північного Надчорномор'я. Утворення грецьких поселень розпочалося уже в VII столітті до н. е. (поселення на острові Березань). А в VI столітті уже були засновані найбільші грецькі міста-колонії: Ольвія — на березі Буга-Дніпровського лиману, Тірас — у гирлі Дністра, Боспор — біля Черенської протоки, Феодосія, що існує й донині, Пантікапей — тепер Керч, Фанагорія — проти Керчі. У V столітті до н. е. виник Херсонес Таврійський біля теперішнього Севастополя та багато інших менш важливих міст.

ВАДИМ ПЛОШКО.

(Далі буде).

ПАМ'ЯТЬ РОДУ

У тлумачному словнику слово прізвище пояснюється так: «спадкова родова назва, яка приєднується до власного імені, переходить від батька або матері дітям, а також від чоловіка дружині».

У нас в Україні прізвища виникли у глибокій давнині, ще за часів Київської Русі. Найбільшим і найповнішим довідником українських прізвищ можна вважати «Реєстри всього Війська Запорізького», складеного восени 1649 року козацьким урядом гетьмана Богдана Хмельницького у перші місяці існування української держави. Цей унікальний документ має величезне значення для історії нашого народу. Козацькі писарі безпосередньо з народних уст записали 40 тисяч власних чоловічих імен і прізвищ, давніх, своєрідних, ніким ще не спотворених, тих, що згідно з рідкісними звичаями передавалися з покоління до покоління. Дві тисячі імені потрапили до «Реєстрів», і виняток — честь

стати родоначальниками багатьох славних родів, які нині налічують майже 350 років.

Після гетьмана Богдана тяжкі часи настали для козацької держави. Спочатку її нищили і плюндрували, потім — роздерли на дві половини — Правобережжю, яку знову загарбала Польща, і Лівобережжю, що відійшла разом з Києвом до Російської імперії. Українські козаки і селяни потрапляють у кріпацьку неволю, починають втрачати свою рідну мову, самобутню культуру, вільне самоврядування. Рабська залежність від поміщиків, чужих законів і урядовців спричиняють до того, що волелюбні українці поступово починають забувати свої прізвища, своє походження. Справжні імена і прізвища продовжують жити лише у побуті та ще в піснях і старовинних думах.

В офіційних актах іме-

на і прізвища мали лише духовництво, шляхта і частково козаки. Селян називали тільки по імені, зрідка по батькові, а дворові люди не знали навіть імені свого батька, не те що прізвища. І тільки наприкінці 18 — на початку 19 століття прізвища найчастіше в перекинуто вигляді, знову потрапляють до офіційних документів. Дрібна українська шляхта змінювала свої прізвища, щоб затерти останні сліди свого національного походження: Розуми стали Розумовськими, Чайки — Чайковськими, Маслії — Масловськими, Довженки — Долженками. Навіть Україна наша перетворюється на Україну — окраїну імперії, олтавці стають — полтавчанами, сумці — сумчанами, і вже зовсім сміхотворно, чернігівці — чернігівчанами. Збереглася листівка-звернення кандидата в президенти України до своїх земляків, яка

починається словами: «...Дорогие черниговчане!». Це вже нинішній парадокс.

А які ж бо гарні у нас прізвища — самобутні, барвисті, дотепні, промовисті й загадкові. Є навіть такі, що налічують може й тисячу років. Колись, у давню дохристиянську добу вони були власними іменами наших пращурів і лишень згодом трансформувалися у прізвища: Вілан, Божко, Величко, Вовк, Голуб, Гончар, Дудко, Журавель, Засць, Кисіль, Коваль, Лісовель, Мельник, Мовчан, Моогун, Пелех, Покотило, Рева, Різник, Скиба, Скороход, Соловей, Станко, Таран, Топчий, Труш, Холод, Чайка, Чалій, Шульга, Ярош.

Значна кількість українських прізвищ утворилася від власних імен батька або матері, а то й просто від діда або баби: Андрієнко, Василенко, Катренко, Гапченко, Діденко, Бабенко.

(Продовження на 4-й стор.).

ПАМ'ЯТЬ РОДУ

(Продовження.
Початок на 3-й стор.).

Чимало прізвищ утворилося за характерними ознаками людей: Вертійко, Гладкий, Глушко, Горбань, Головань, Горбоніс; за попереднім місцем їх проживання: Бойко, Донець, Журавський, Поліщук.

Велика група прізвищ утворилася від назви постійного зайняття, ремесла: Коваль, Пасічник, Бондар, Чумак, Пастух, Дігтяр, Колісник. Серед наших прізвищ немало таких, що утворилися від назви тварин і рослин.

Сім'я прилуцьких міщан Адамовичів

оробець, Сорока, Бугай, Ур, Буряк, Береза, Рєвка; група від назви трав: Борщ, Бублик, Веник, Куліш, Книш, Паляниця, Корвай, Галушка, Ковбаса, Кисіль, Корж, Юкшина, Паска, Соломаха, Сметана, Юшка.

Бувають прізвища такі загадкові й заковиристі, що для їхнього тлумачення необхідно провести цілі дослідження. Більше того, немало є таких, що загалом не піддаються розшифровці. Згадаймо хоча такі прізвища прилучан: Бабарика, Барабаш, Бабарика, Барабаш, Бабарика, Барабаш, Бабарика, Барабаш... Отак живемо на білім світі, тримали у спадок прізвище — ознаку свого діного і неповторного роду, передаємо його як подарунок своїм нащадкам, що воно означає — далеко й не знаємо.

У цій праці подаємо в алфавітному порядку переклад і коротенькі тлумачення українських прізвищ.

які найчастіше зустрічаються серед мешканців Прилуки, а також тих, які вдалося якось пояснити. Це лише перша сироба.

АВРАМЕНКО — від власного чоловічого імені Аврам, або Оврам, Авраменко — син Аврама.

АДАМЕНКО, АДАМОВИЧ — від власного чоловічого імені Адам, Адаменко — син Адама, те ж саме й Адамович.

АЛАНДАРЕНКО — по-

Антін, та його зменшеної форми Антонець, Антоша. Прізвище Антоненко (син Антона) значно поширене в Прилуках, походить від давнього роду кустівських міщан, серед яких у ХІХ столітті були й почесні громадяни.

АРТЕМЕНКО, АРТЕМІЮК, АРТЮХ — від власного чоловічого імені Артем та його зменшеної форми Артюх. Прилуцькі Артюхи походять з давнього роду квашинських міщан.

АРХИПЕНКО — від власного чоловічого імені Архип, означає син Архипа.

БАБАК — від назви величкого звірка, широко розповсюдженого колись у безмежних степах України. В народі існує повір'я, що бабак просипається першого березня і своїм свистом віщує початок весни. Бабаками називали людей лінкуватих, млявих, тих, що полюбляють добре поспати. Родонавальниками прилуцьких Бабаків були квашинські міщани.

БАБЕНКО — від слова баба, тобто батькова або материна мати. Таке прізвище давали круглим сиротам, яких виховували бабусі. Бабенко — син баби. Прізвище досить розповсюджене в Прилуках, особливо на Квашинцях.

БАБІЙ — буквально означає — ласий до жінок, бабник, ловелас, а ще — пестун, мазунчик.

БАБИЧ, БАБИЧЕНКО — теж саме, що бабій. Прізвище Бабиченко (син Бабича) походить з стародавнього роду кустівських козаків.

БАГАЧ, БАГАЧЕНКО, БАГАЧКО — ці прізвища означають, що засновник роду був чоловіком заможним, володів багатствами. Прилуцькі Багачки мешкали колись на Квашинцях.

БАКУН — назва сорту міцного тютюну, який вирощували в наших краях. Мабуть той, хто отримав таке прізвище, саме цим і займався. Прилуцькі Бакуни з давнього селянського роду, що мешкав на Трубарівському хуторі.

БАКІНІН — від слова

бакша, тобто баштан, бакшун — баштанник, той, що володіє баштаном.

БАЛАБУХА — назва невеличкої обрядової булочки, випеченої на воді, яка використовувалась для гадання у ніч перед святом Андрія Первозваного. Прилуцькі Балабухи мешкали на Броварках.

БАРАН, БАРАНЕНКО, БАРАНОВСЬКИЙ — це прізвище отримав колись чоловік упертий, затятий, наполегливий, про якого жартома говорили: «упертий, як баран». Бараненко — син Барана, Прилуцькі Барановські — з стародавнього й великого козацького роду, раніше жили на Квашинцях і в центрі міста.

БАРИЛО — назва бочки для вина або горілки. Мабуть той, хто отримав таке прізвище був або товстуном, або дуже полюбляв оковиту.

БАРНА — назва вола темносірої, або темно-червоно-сірої масті, барнавий — бурий. Прилуцькі Барни мешкали на Броварках.

БАСЬКО — те ж саме, що й басистий, тобто той, що говорить чи співає басом. В Прилуках міщани Баськи мешкали на Квашинцях, серед них були й почесні громадяни.

БИКОВСЬКИЙ, БИЧЕНКО, БИЧКО — власники цього прізвища мали предка, що відзначався великою силою, міцною статурою, про нього говорили: «здоровий, як бик».

БІЛАН, БІЛАНОВСЬКИЙ, БІЛЕНКО, БІЛЕНЬКИЙ, БІЛЕЦЬКИЙ, БІЛИЙ, БІЛИНСЬКИЙ, БІЛЯВСЬКИЙ — всі ці прізвища мають походження від слова білий, білявий, тобто світло-русий, блондин. В Прилуках прізвища Біленко (син Білого) зустрічається на Сорочинцях і Броварках, Білецький — у центрі. Білявські-козаки селилися на Квашинцях, а Білявські-селяни — на Квашинцях.

БІЛАШ — колись так звався білий хліб. Прізвище Білаш міг отримати багатий господар, який мав у достатку такого хліба.

БІЛИК — назва сталевого двоохручного ножа для очищення шкур. Таке прізвище могла отримати людина, яка мала полме відношення до шкури.

БІЛКА — назва пухнастого лісового звірка. Прізвисько Білка отримав колись чоловік метушливий, заклопотаний, невеличкою зросту. Прізвисько було поширене в центрі міста Прилук.

БІЛОБОРОДЬКО — означає чоловік, що має білу бороду, білобородий. Міщани Білобородьки жили в Прилуках, на Кустівцях.

БІЛОКІНЬ — означає кінв білої масті, але могло й означати — власник білого коня. Прилуцькі Білокіні жили на Броварках і на Кустівцях.

БЛИЗНЮК — означає той, що має брата, з яким народився одночасно. Є ще й інші визначення, наприклад: від, дуже схожий з своїм напарником, два горщики, з'єднані однією ручкою. Прізвисько в Прилуках досить розповсюджене, колись Близнюки-міщани жили на Броварках і Кустівцях, а Близнюки-селяни — лишень на Броварках.

БОВКУН — назва вола, запрожаного в одиночку. Також на Полтавщині бовкуном називали сніг очерету. А ще говорили — танцювати бовкуном, тобто без пари, в одиночку.

БОБРО — від слова бобер. Таке прізвисько колись одержав чоловік роботящий, статечний, опастий. Прилуцькі Бобри походять з давнього міщанського роду, мешкали в центрі міста.

БОГДАН — дуже давнє власне чоловіче ім'я, що означає даний Богом. Прилуцькі Богдани жили в центрі й на Кустівцях.

БОГУН — старовинне, ще дохристиянське, власне чоловіче ім'я. В народі богуном називали жердку, на якій розвішували сушити рибу, а також передній шпунок жуйних тварин. Прилуцькі Богуні жили на Кустівцях і Квашинцях.

БОЖКО — дуже давнє чоловіче ім'я. А ще в народі божком могли назвати людину дуже самолюбиву і самовпевнену. Стародавній прилуцький міщанський рід Божків селився в центрі міста, була себет них полина багатих купців і почесних громадян.

БОЙКО — виходець з бойків — етнографічної групи українців, що насе-

люють гірські райони Карпат. Прилуцькі міщани й селяни Бойки мешкали на Кустівцях і Квашинцях. Колись це було одне з найбільш розповсюджених прізвиськ у нашому місті.

БОНДАР, БОНДАРЕНКО, БОНДАРЕВСЬКИЙ — від слів бондар, бондарювати, тобто — виготовляти бочки. Прилуцькі селяни Бондарі та міщани Бондаревські мешкали на Квашинцях. Прізвисько Бондаренко (син Бондаря) було одним з найпоширеніших у нашому місті. Міщани й селяни Бондаренки з давніх часів з'єздили Квашинці, Броварки й Кустівці.

БОРИСЕНКО — від власного чоловічого імені Борис, означає — син Бориса. Прилуцькі Борисенки мають хліборобські корені. Їхні предки-селяни селилися колись лише на Кустівцях.

БОРОВИК, БОРОВИЦЬКИЙ, БОРОВСЬКИЙ — від слова боровик — той, що живе у хвойному лісі, у бору. Це прізвисько надавали людям, що жили в лісових хуторах і займищах.

БОРОДА, БОРОДАЙ — означає те ж саме, що й бородань, тобто власник великої бороди. Прилуцькі міщани Бороди мешкали на Кустівцях ще з давніх часів.

БОРТНИК — старовинна назва пасічника, або того, що володів лісовою пасікою — бортями.

БОРЩ, БОРЩЕВСЬКИЙ — від назви однієї з найлюбленіших страв українців. Мабуть той, хто отримав таке прізвисько, був надто ласий до цієї смачної страви. Прилуцький давній селянський рід Борщів має своє походження з Кустівців.

БОСИ, БОСЕНКО — власники цього прізвиська мають дуже бідного родоначальника, який не мав змоги придбати собі чоботи. А ще босим в Україні звали чорного пса з білими лапами і вося темної масті з білими копитами. Прізвисько Босенко (син Босого) зустрічається в Прилуках, на Квашинцях.

БРЕУС, БРЕУСЕНКО — так називали сильного, але незграбного, злого зросту чоловіка. Бурлаченко — син Бреуса.
БРОВКО, БРОВЧЕН-

КО — квітка дворового пса, бровастого й кудлатого. Але так могли назвати й людину — власника великих і густих брів. Бровченко — син Бровка. Прилуцькі міщани з такими прізвиськами мешкали на Кустівцях.

БРЮХОВЕЦЬ — від застарілого слова брухо, тобто черево, великий живіт. Мабуть той, хто отримав таке прізвисько був товстуном і мав чимале черево. Прилуцькі міщани Брюховці походять з Квашинців, але жили й на Броварках і на Кустівцях.

БУБЛИК — від назви найлюбленіших ласощів українців. П. П. Білецький-Носенко у своєму словнику дає таке пояснення: «круглий, кільцеподібний крендель з пшеничного борошна, спочатку обварений, а потім спечений». В XIX столітті в Прилуках були неперевершені майстри-бублейники. Їхні бублики пудами переправляли до Петербурга істориком Костомарову, який сам полюбляв їх і пригощав ними своїх друзів. Прилуцькі Бублики мешкали в центрі міста.

БУГАЙ, БУГАЄНКО — від назви пемінного бика, або болотної пташки. Бугаєм могли назвати людину величезного зросту й нелюдської сили. Одна з гілок роду замогнх прилуцьких міщан Бугаїв ще в XIX столітті замінила своє оригінальне прізвисько на «московський» і з того часу Бугаї стали Бугайовими. Мешкали вони в основному в центрі міста, але були й на Броварках і на Квашинцях. Бугаєнки — селянський рід з Кустівців.

БУДНИК — назва робітника буди — кустарного виробництва, на якому в давнину випалювали з дерева поташ, дьоготь і вугілля. Будництво дало назву багатьом поселенням України. У північній, лісовій частині Прилуцьчини також є село Буди. Прилуцькі Будники жили на Броварках.

БУДЬКО, БУДЮК — означає той, хто обіцяє бути і виконує своє слово, за народним прислів'ям: «поки хвалько нахвалиться, будько набудеться». Прилуцькі міщани Будьки походять з Квашинців.
БУЙМИСТЕР, БУЙ-

МИСТРЕНКО — перекручене від бурмістер, що означало посаду виборного керівника міського самоврядування в Україні XVIII—XIX століття. Слово бурмістер має походження від німецького «бургомістер». Мабуть предок Буймістренків посідав у минулому неабияку посаду.

БУЛЬБА — українська й білоруська назва картоплі. Очевидно й прізвисько пішло від давніх картоплярів. Прилуцькі Бублиби походять з давнього міщанського роду, що оселився колись на Кустівцях.

БУРЛАКА — бездомний, безземельний, безрідний чоловік, вічний наймит. У народній пісні говориться «Нема в світі гірш нікому, як бурлаці молодому».

БУРЛУКА — від слова бурливий, тобто бурхливий, неспокійний, чий від бурлі — крикливий, галасливий. Таке прізвисько підкреслювало вдачу чоловіка.

БУРМА, БУРМАК, БУРМАКА — означає буркотун, людину, яка завжди чимось невдоволена. Через це мабуть і ведмедя прозвали бурмилом.

БУРЯК, БУРЯЧЕНКО — очевидно так колись прозвали городника, який вирощував гарні буряки. Прилуцькі Буряки і Буряченки походять з міщанського роду, що мешкав на Квашинцях, а потім розселився по всьому місту.

БУТЕЙКО, БУТЕНКО, БУТЬКО — мабуть те ж саме, що й Будько. Прилуцькі міщани Бутейки й Бутенки мешкали на Квашинцях. Давній козацький рід Бутків теж походить з передмістя Квашинців.

ВАКУЛЕНКО, ВАКУЛИК, ВАКУЛЮК — від дуже давнього власного чоловічого імені Вакула, та його зменшеної форми Вакуллик. Прізвисько Вакуленко (син Вакули) досить поширене в Прилуках, особливо на Сорочинцях і Кустівцях.

ВАЛЬКО — від прізвиська чоловіка, що ходить хилитуючись у різні боки, не твердо, валькувато. Прилуцькі Вальки походять з давнього козацького роду, що мешкав на Кустівцях.

(Продовження на 6 стор.)

ПАМ'ЯТЬ РОДУ

(Продовження,
початок на 3 стор.).

ВАРЕНИК — від назви улюбленої страви українців, відомої з найдавніших часів П. Білецький-Носенко у «Словнику української мови» подає таке тлумачення: «Вареник — пиріжок з сиром, варений а не печений, котрий їдять гарячим з маслом і сметаною.» Мабуть перший, хто удостоївся такого прізвища був занадто ласий до вареників. Прилуцькі міщани Вареники мешкали в центрі міста й на Квашинцях.

ВАСИЛЕНКО, ВАСИЛЬЧЕНКО, ВАСИЛЕЦЬ, ВАСЬКО — від власного чоловічого імені Василь. Василенко і Васильченко буквально означає син Василя. Прізвище Василиченко було досить поширене в Прилуках, особливо в центрі міста.

ВЕДМИЦЬКИЙ, ВЕДМЕДЕНКО — від слова ведмідь. З цим могутнім звіром порівнювали чоловіка великої сили, але вайдуватого, неповороткого й добродушного. Говорили: «швидкий, як ведмідь за перепілками». Прилуцькі Ведмицькі походять з старовинного селянського роду, що мешкав на Кустівцях, а потім розселився в усьому місті.

ВЕЛИЧКО — зменшене від велико, так могли назвати чоловіка великого (величенького) зросту, або чванькуватого, що любив величатися: «величається, як заець хвостом», чи «величається мов поладя на весіллі». Прилуцькі Велички мешкали на Броварках.

ВЕНГЕР — у власників цього прізвища, хтось із предків був виходцем з сусідньої Угорщини (Венгрії). Венгери — давній прилуцький селянський рід, що поселився у центральній частині міста.

ВЕРБИЦЬКИЙ, ВЕРБНЯК — від назви широко розповсюдженого в Україні дерева — верби. Часто вербою називали чоловіка високого зросту: «будь високий як верба, а багатий як земля». Прилуцькі Вербняки здавна мешкали на Броварках.

ВЕРЕСКІН — означає крикун, той, що верещить «не своїм голосом», на такого ще казали верещак.

ВЕРМЕН — так колись в Україні звали вірменина. Мабуть предок у власників цього оригінального прізвища був вихідцем із Вірменії. Прилуцькі міщани Вермени з давніх часів мешкали у центрі міста, на Валу.

ВЕРНИГОРА — так називали козака богатирської статури за йменням казкового героя, що вергав гори. Прилуцькі Вернигори мешкали на Сорочинцях і на Броварках.

ВЕРТИПОРОХ — так колись звали легковажного пугуна, жартівника і веселуна. Таким мабуть і був предок сучасних власників цього прізвища.

ВЕРТІЙКО — таке прізвище давали чоловіку непосидючому, швидкому, який і хвилину не посидить на місці: «швидкий та верткий, що й з підступня викрутиться». Прилуцькі Вертійки мешкали в центрі міста.

ВИЛИВОК — назва яйця, знесеного куркою без шкаралущі. Про людей говорили: «Живе, як вилівки ллє», тобто — ледарює, гуляє, живе розкішно. Звідси й прізвище.

ВИННИЧЕНКО — означає син винника, тобто людини, що займається виноробством, або є власником винниці.

ВИСОЦЬКИЙ — можна важати, що таке прізвище міг отримати чоловік високого зросту, але може бути й інше припущення, що походить воно від села Високого на Прилущині й означало — вихідець з Високого.

ВИЙТЕНКО — від слова вийт, так називали особу, що очолювала місцеве самоврядування в Україні, починаючи з XV і до кінця XVIII століття. Були міські й сільські вийти, або як у нас на Лівобережжі їх називали — старости. Вийтенко — син вийта. В Прилуках селянський рід Вийтенків мешкав у центральній частині міста.

ВЛАСЕНКО, ВЛАСИКА, ВЛАСЬКО — від власного чоловічого імені Улас (Власій, Влас). Прізвище Власенко (син Власа) було значно поширене

в Прилуках. Це старовинний кушівський міщанський рід, вихідцями з нього очевидно були й Власенки - дворяни.

ВОВК, ВОВЧЕНКО — таким прізвищем на Січі охрещували хороброго, сильного і злого козарлюгу. Вовченком називали сина Вовка.

ВОВНЯНКО — від слова вовна, овеча шерсть. Мабуть власник такого прізвища мав отару овець і займався збутом вовни. Прилуцькі Вовнянки мешкали на Квашинцях.

ВОЛИК — зменшене від слова вол. Колись в Україні гірко жартували про постій російського війська: «Москалики-соколики, поїли наші волики, а вернетесь здорові, то поїсте й корови». Прізвище Волик отримували люди працювнті, витривалі, ті, що «тягнуть, як воли». Численні прилуцькі Волики походять від давнього міщанського роду з Квашинець.

ВОЛОХ, ВОЛОШИН — у власників цих прізвищ родоначальником був виходець із сусідньої Валахії, так у давнину в Україні називали Молдавське князівство. Старовинний козацький рід Волошинів оселився в Прилуках, на Кустівцях, де утворився цілий куток «Волошини» і навіть вулиця колись носила таку назву.

ВОРОБЕЙ — у давній українській мові означало те ж саме, що й воробень, воробець, горобець. Таке прізвище отримували люди дрібненького зросту, малі й слабосильні. В Прилуках мешкали в центральній частині міста.

ВОРОЖБИТ — чародій, чаклун, серед козацтва таких ще називали характерниками, вважалося, що вони можуть не тільки вгадувати наперед долю людську, але й відвертати очі, перевертатися у вовків, воронів і т. ін. Старовинний козацький рід Ворожбитів з давніх часів оселився в Прилуках, на Квашинцях.

ВОРОНА — це прізвище давали людям похмурим, відлюдкуватим і обов'язково чорнявим «як

воронове крило» й сматлявим. Ворона люди завжди вважали символом мудрості й довголіття. Прилуцькі Вороони жили на Броварках.

ВОРОНЬКО — від назви коня вороної, тобто чорної масті. Часто й густо таке прізвище одержував власник вороного коня. Вороньки в Прилуках оселилися на Ракитному хуторі.

В'ЯЗОВСЬКИЙ — від слова в'яз (дерево), або в'язати, в'язка. Прилуцькі В'язовські походять з старовинного міщанського роду, що селився на Кустівцях.

ГАВРИЛЕНКО, ГАВРИК, ГАВРИСЬ, ГАВРИШ, ГАВРИШЕНКО — від власного чоловічого імені Гаврило (Гавриіл) та його зменшеної форми Гаврик, Гаврусь, Гавриш. В Прилуках селянські роди Гавриленків і Гавриків жили на Броварках і в центрі, а міщани Гавришенки — на Квашинцях.

ГАЙДАЙ, ГАЙДАР, ГАЙДАЄНКО — на Лівобережжі здавна гайдаями й гайдарями звали пастухів овечих отар, навіть пастушу спілку називали гайдою, а пастицю — гайдаркою. В Прилуках досить поширеним є прізвище Гайдаєнко (син Гайдая), Гайдаї пішли з давнього міщанського роду, ще оселився колись на Квашинцях.

ГАЙДАМАКА — так звали повстанця проти польської шляхти на Правобережній Україні. Гайдамацьке повстання організоване в творах Тараса Шевченка: «Йде Залізняк Чорним шляхом, за ним гайдамаки». Таке прізвище могла отримати людина неспокійної, бунтівної вдачі.

ГАЙДУК — від назви повстанців-гайдуків проти турецької неволі в Сербії й Боснії. У 18 столітті. В Польщі гайдуками прозивали легкоозброєних воїнів, які перебували на службі у магнатів. Як правило туди підбирали високорослих, міцних хлопців. У нас таке прізвище давали саме через високий зріст і бунтівливий, незалежний характер. Прилуцькі Гайдуки мешкали на Кустівцях і Квашинцях.

ГАЛАМАГА — від слова галамагати, тобто говорити нісенітницю: «Не знаєш, нічого й галамагати язиком». Таке прізвище отримав чоловік веселий, балакун і пустомеля, що полюбляв веселити оточуючих різними байками.

ГАЛЬМА — пристрій для зупинки млинового кола, що складається з дерев'яних дуг і міцного мотузка. Той, хто отримав таке прізвище — майстрував такі пристрої для вітряків. яких було колись безліч по всій Україні.

ГАЛЬЧЕНКО — від власного жіночого імені Галина. Галька, буквально означає — Гальчин син, тобто той, хто мав лише матір, безбаченко. Прилуцькі Гальченки жили на Квашинцях.

ГАНЖА — це прізвище могла отримати людина, яка мала якийсь ганж або гандж, тобто — хибу, ваду. Таких ще називали ганжуватими. Прилуцькі Ганжі жили на Броварках.

ГАПОН — від власного чоловічого імені Агафон, яке по українськи звучало як Гапон.

ГАПЧЕНКО — від власного жіночого імені Агафія, яке по українськи звучало як Гапка. Буквально прізвище означає — Галчин син, тобто той, хто мав лише матір, безбаченко.

ГАРАГУЛЯ — можливо предок власників цього загадкового прізвища був вихідцем з Карпат, де це слово звучить як гаргало — горлянка.

ГАРАСИМЕНКО — від власного чоловічого імені Гарасим. Гарасименко — син Гарасима. Родоначальники цього прізвища в Прилуках — броварські міщани.

ГАРБАР — майстер по обробці шкір, те ж саме, що й чинбар чи кушнір. Таких майстрів на Прилуччині було особливо багато і вони славилися на всю Україну.

ГАРМАШ — у козацькому війську так називали артилеристів. Прилуцький козацький полк, що був утворений у 1648 році, був з самого початку добре оснащений гарматами і славився своїми гарматами. Прилуцькі Гармаші мешкали в Броварках.

ГЕЙСЬ — буквально означає той, що гейкає, тобто поганяє волів, погонич волів. Гей, гейс — означало колись вперед, гейса — наліво, гейсь — направо. Гейці в Прилуках мешкали на Броварках.

ГЕМБА — від слова гембелювати, гемблювати, тобто стругати рубанком — гембою. Власник такого прізвища очевидно був майстром по обробці дерева. Прилуцькі Гемби мешкали на Квашинцях.

ГЕРГУЛЬ — від застарілого слова гергель, що означало гусак. Таке прізвище міг отримати чоловік бундючний, самовпевнений, хвалькуватий.

ГЕТА, ГЕТЕНКО — від слова гетка або гетька, як колись говорили на поганеньку, замучену тяжкою працею селянську конячину. Таке прізвище могло бути у бідняка — власника такої худоби. Раніше Гетенки-міщани мешкали в Прилуках на Квашинцях і Броварках, а Гетенки-дворяни мали володіння у центрі міста.

ГЛАДКИЙ, ГЛАДЕНЬКИЙ, ГЛАДИЩЕНКО — той, хто отримав таке прізвище, був людиною статечною, мав солідну статуту. Міщани Гладенькі з давніх часів мешкали на Квашинцях.

ГЛАДИШ — це назва глиняного глечика з широким і коротким горлом, призначався для зберігання молока, його ще називали гладущиком. Таке прізвище очевидно колись отримав присадкуватий товстун.

ГЛОБА — означає клин, глобити — закріплювати клинами вал у млині. Очевидно людина з таким прізвищем мала пряме відношення до спорудження млинів-вітряків. Глоби в Прилуках походять з давнього міщанського роду.

ГЛУШКО, ГЛУЩЕНКО — від слова глухий, той, що недочуває. Глущенко — син Глушка.

ГМИРЯ — прізвисько чоловіка млявого, повільного, неповороткого. Це прізвище старовинного роду кушівських козаків у Прилуках. На Прилуччині вони засиували велике козацьке село Гмирянку.

ГНІДАШ — від слова гніди, означає алякуватий

людина. Буквально Прізвище значно поширене в Прилуках, всі Гнідаші з квашинського селянського роду, дуже давнього, хліборобів з діда-прадіда.

ГНИП, ГНИПА — назва короткого шевського ножа, зменшена форма слова — гнипець. Мабуть той, що отримав таке прізвище мав пряме відношення до шевства, чоботарства.

ГОВОРУН — означає говірливий, балакучий. Родоначальник Говорунів мав широку, компанійську натуру. Жили в Прилуках на Броварках і Кушівцях.

ГОГОЛЬ — рід дикої качки, красивого гордовитого птаха з строкатим забарвленням. Прізвище отримав чоловік чепурний, ошатний, той, що «ходить гоголем». В Прилуках це прізвище значно поширене, всі Гоголі селянського роду, мешкали раніше на Кушівцях і Сорочинцях.

ГОЛИК, ГОЛИШ, ГОЛЯК — всі ці прізвища посяються одним лише словом — бідняк. Той, що отримав таке прізвище, був настільки бідний, що не мав іноді чим прикрити грішне тіло.

ГОЛОБОРОДЬКО — буквально означає — чоловік з голою бородою, тобто без бороди. В Прилуках міщани Голобородьки мешкали на Кушівцях.

ГОЛОВАНЬ, ГОЛОВЕНКО, ГОЛОВЕНЕЦЬ, ГОЛОВКО, ГОЛОВНЯ, ГОЛОВЧЕНКО — всі походять від слова голова і означають те, що чоловік мав велику голову, але так само величали і людину з світлою, мудрою головою. Прилуцькі Головані й Головки з давніх козацьких родів, що селилися на Кушівцях. Головенки мешкали на Квашинцях, Головенці й Головні — в центрі міста.

ГОЛУБ, ГОЛУБЕНКО — таке прізвище мала людина лагідна, ласкава, тиха і добра. В Україні дуже полюбляли це слово: дівчина-голубонька, мати-голубка, діти-голубята. Голубенко — син Голуба.

ГОНЧАР, ГОНЧАРЕНКО — це назва майстра по виготовленню глиняного посуду, давня шахова-

лиця в народі. Гончаренко — син гончара. В Прилуках це одне з найпоширеніших прізвищ селяни і міщани Гончаренки мешкали на Кушівцях.

ГОРБ, ГОРБЕНКО, ГОРБАНЬ, ГОРБАТИЙ, ГОРБАЧ, ГОРБАЧЕНКО — всі ці прізвища походять від слова горбатий — тобто той, що мав природню ваду. Горбенко — син Горба, Горбаченко — син Горбача. Найбільш поширені в Прилуках прізвища Горбань (на Броварках) і Горбач (на Квашинцях).

ГОРБОНІС — означає людину з горбонькою на носі, те ж саме, що й Кривоніс чи Перербийніс. Прилуцькі Горбоніси мешкали на Квашинцях.

ГОРДІЄНКО — походять від власного чоловічого імені Гордій. Гордієнко — син Гордія. Чи не найпоширеніше прізвище в Прилуках. Колись міщани Гордієнки селилися в центрі міста, на Квашинцях, Броварках і Кушівцях, а селяни Гордієнки — лише на Броварках і Квашинцях.

ГОРЛЕНКО — це прізвище може мати подвійне значення, або ж від слова горло, гоблянка (Горленко — син Горла), або від слова горел — давня форма слова орел, тоді Горленко — син Горла, тобто Орла. Старовинний прилуцький козацький рід **ГОРОВИЙ** — тобто той, що живе на горбі, на пагорбі, на узвишші.

ГОРОДНИЧИЙ — походить від слова городник, тобто той, що займається городництвом, вирощуванням городини. Є ще й інше тлумачення слова городник — це дерев'яний заступ з залізним окуттям — постолом. В Прилуках Городничі мешкали на Ракитному хуторі й на Квашинцях.

ГОРОШКО — від слова горошок, горох. Мабуть предок Горошків був сам дрібненького зросту, або ж мав багато дітей, дрібних, як горошок, тому й отримав таке прізвище. Прилуцькі міщани Горошки з давніх часів мешкали на Броварках, Кушівцях і Квашинцях.

(Продовження на 8 стор.)

ПАМ'ЯТЬ РОДУ

(Продовження,
початок на 3 стор.).

ГОСПОДАРЕНКО

тобто син господаря, хазяїна, глави сімейства «де господар не ходить, там нивка не родить».

ГРЕБЕНЮК — так у народі звали пташок стриживів, які гніздяться у норах, риючи їх на схилах глиняних урвищ, високих берегів. Інакше їх ще називали берегівками, берегулями, гребелюками. Таким прізвиськом могли назвати численну родину, яка поселилася десь на березі річки невеликим але тисним хутором. В Прилуках Гребенюки мешкали на Квашинцях і на Ракитному хуторі.

ГРЕЧАНІВСЬКИЙ

від слова гречка, яку так полюбляли наші предки-грекчосі. Це прізвисько було досить розповсюджене в Прилуках, особливо в центральній його частині. Прилуцькі Гречанівські — давнього козацького роду.

ГРИГОР, **ГРИГОРОВИЧ**, **ГРИНЕНКО**, **ГРИНЧУК**, **ГРИНЬ**, **ГРИНЬКО**, **ГРИЦАНЕНКО**, **ГРИЦЕНКО**, **ГРИШКО**, **ГРИЩЕНКО** — всі ці прізвиська мають походження від власного чоловічого імені Григорій (Грицько, Григір) і зменшеної його форми Гринь, Гринько, Гриць, Гришко. Прилуцькі селяни Гриненки мешкали на Квашинцях, міщани Гриненки — на Броварках, міщани Грині — на Квашинцях, міщани Гришки — на Кустівцях і в центрі міста. Найбільш поширене прізвисько Гришко.

ГРОНА — очевидно походить від слова гроно, тобто кетяг винограду. Можливо, що це прізвисько отримав той, хто у давні часи почав вирощувати виноград в Україні, де його не знали. Прилуцькі міщани Гронні мешкали в центрі, на Броварках і на Квашинцях.

ГУБАР, **ГУБАРЕНКО**, **ГУБИЧУК**, **ГУБЕНКО**, **ГУБСЬКИЙ** — ці прізвиська походять від слова губань, губатий, тобто той, що має завеликі губи. Губаренко — син Губаря.

Прилуцькі міщани Губські мешкали на Кустівцях.

ГУЗЬ, **ГУЗЕНКО** — означає вузол на вірвовці чи нитці. Гузенко — син Гузя. Прізвисьце Гузь було широко розповсюджене в центральній частині Прилуки, а Гузенки мешкали на Лапинцях.

ГУЗИЙ — від слова гузий, тобто — кудий, малорослий, низенький. Прізвисьце розповсюджене в Прилуках на Квашинцях.

ГУК — означає голосний звук, галас, шум. Як у пісні: «Ой гук, мати гук, де козаки йдуть». Таке прізвисько міг отримати чоловік галасливий, гучноголосий. Прилуцькі Гуки мешкали на Квашинцях і Ракитному.

ДАВИДЕНКО — від власного чоловічого імені Давид, означає син Давида. Прізвисьце значно розповсюджене в Прилуках, колись Давиденки-селенні мешкали на Кустівцях, а Давиденки-міщани — в центрі міста.

ДАНИЛЕВСЬКИЙ, **ДАНИЛЕНКО**, **ДАНИЛЬЧЕНКО**, **ДАНЬКО**, **ДАЦЕНКО** — від власного чоловічого імені Данило і зменшеної його форми Данько, Дацько. З давніх часів у Прилуках на Квашинцях мешкали по сусідству Даниленки-міщани і Даниленки-козаки. Козацький рід Данилевських селився в центрі й на Броварках.

ДЕЙНЕКА — від слова дейнеки, що буквально означає — золота, озброєна дричками. Дейнеками називали учасників повстання Пушкаря на Лівобережжі у 1677 році проти гетьмана Виговського. Предок сучасних Дейнек і був учасником цих історичних подій. Прилуцькі Дейнеки походять з старовинного козацького роду, що селився на Квашинцях і Кустівцях.

ДЕМИДЕНКО, **ДЕМИДОВСЬКИЙ**, **ДЕМИДЮК** — від власного чоловічого імені Демид. Демиден-

ко — син Демида, те ж саме й Демидюк.

ДЕМЧЕНКО, **ДЕМ'ЯНЕНКО** — від власного чоловічого імені Дем'ян і зменшеної його форми Демко. Демченко — син Демка, Дем'яненко — син Дем'яна. В Прилуках Демченки-міщани мешкали на Квашинцях і Кустівцях, Дем'яненки — на Броварках.

ДЕНИСЕНКО — від власного чоловічого імені Денис, означає син Дениса. Прилуцькі міщани Денисенки жили в центрі міста і на Кустівцях, серед них була родина почесних громадян.

ДЕРДУЛЬ — перекручене від слова гергель, тобто гусак. Прилуцькі Дердулі мешкають на Сорочинцях.

ДЕРЕВ'ЯНКО — буквально означає — безногий чоловік на дерев'яній, тобто на примітивному дерев'яному протезі. Дерев'янки мають родоначальником солдата-інваліда, що втратив ногу на війні. Прізвисьце досить поширене в Прилуках, особливо на Броварках.

ДЕРКАЧ — від назви болотної пташки з характерним деренчливим голосом. Той, хто отримав це прізвисько мабуть теж мав подібний голос. Прилуцькі селяни Деркачі мешкали на Кустівцях і Плискунівці.

ДЕРНОВИЙ — мабуть той, хто одержав це прізвисьце, був дуже бідний і жив у землянці, покритій дерном, тобто — нарізаними скибами землі з травою. В Прилуках Дернові мешкали на Квашинцях.

ДЖУРА, **ЖУРА** — так у козацькі часи в Україні звали молодого козачка, що служив у війську помічником і напарником у бувалого або знатного козака. У нього джура навчався військового мистецтва а коли треба — то й шаблюю прикривав його у бою.

ДЗИГАЛО — походить

від слова дзигати, тобто вертіль. Таке прізвисько приставало до людини вертлявої, непосидячої.

ДЗЮБА, **ДЗЮБАК**, **ДЗЮБЕНКО** — від слова дзюбаній, тобто з пошкодженим віспою обличчям. Дзюбаком ще називали пташиний дзьоб, а дзюбою — рябу дівку. Дзюбенко означає син Дзюби. Прилуцькі міщани і селяни Дзюбенки здавна мешкали на Броварках і Кустівцях.

ДИДЕНКО, **ДИДКОВСЬКИЙ**, **ДИДОВИЧ**, **ДИДУСЕНКО** — всі походять від діда, тобто батькового або материнного батька. Прізвисьце Діденко, що дослівно означає дідів син, одне з найбільш розповсюджених у Прилуках, особливо на Сорочинцях і Квашинцях. Колись вони поділялися на Діденків-міщан і Діденків-селян.

ДОНЕЦЬ, **ДОНЧЕНКО** — означає донський козак і свідчить про те, що предок Донців був вихідцем із славного Війська Донського. Донченко — син Донця.

ДОРОШЕНКО — від власного чоловічого імені Дорош (Дорофій) і означає син Дороша. Одне з найбільш розповсюджених прізвиськ в Прилуках. Дорошенки-козаки і Дорошенки-міщани мешкали майже виключно на Кустівцях.

ДРИМАЛО — від слів дрімати, дрімота. Таке прізвисько приставало до людини неспішною, сонливою.

ДРОБОТ, **ДРОБОТЬКО** — таке прізвисьце давали тому, хто говорив швидко і нерозбірливо. Прилуцькі Дроботи походять з давнього міщанського кустівського роду, а міщани Дроботки мешкали на Трубарівщині, Квашинцях, Броварках.

ДРЮК, **ДРУЧЕНКО** — від слова дрюк, дрючок, палиця. Прізвисьце колись отримав чоловік кульгавий, котрий ходив з палицею. Друченко — син Дрюка.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей, Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-82-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350 м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Опсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1231. Тир. 1500 прим. Свідчить про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Скарбниці

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 4 (32)

КВІТЕНЬ 1995 РОКУ

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ МОГО
ЄДИНОГО
БРАТА ВІТОЛЬДА

Городище

(Продовження)

Початок у № 3 за 1995 р.)

Грецькі колонії були містами-державами, замкненими суспільно-політичними організаціями, що перенесли на колонізовані землі свої порядки і в першу чергу — рабовласництво.

Осідаючи в містах-колоніях, греки господарювали: сіяли збіжжя, вирощували виноград, ловили рибу, активно торгували з суміжними племенами. В продаж шло грецьке вино, олива, грецькі тканини та різне вбрання, чудові вироби з срібла та золота, розмальована кераміка. За це вони діставали від скіфів та других племен збіжжя, шкури, хутро, мед, віск та інші товари, а особливо — людей-невільників.

Греки їздили з своїми товарами далеко в глибину краю скіфів, грецькі вироби заходили далеко на північ: в Київщині, на Подлящині та Харківщині в старих могилах знаходять гроші причорноморських міст, грецький посуд для вина та оливи, грецькі вазни та різні вироби з золота та срібла. Народи, що населяли ці території вчилися у греків різним ремеслам, переймали у них звичаї, обряди та віру. Це відбувалося на протязі довгих століть поки стояли грецькі міста-колонії. Торгівля активно впливала на розширення виробництва, примушувала скіфів збільшувати масштаби господарства. В продаж ішли надлишки продуктів, що і далі приводило до суспільного розшарування скіфів, збагачення окремих родин. Археологія дає переконливі докази утворення панівної верхівки в скіфському суспільстві. Про це свідчать всевітньовідомі пам'ятки з царських курганів, IV століття до н. е. типу Солохи, Куль-Оби, Гайманової Мо-

гили, Товстої Могили та інших.

Греки залишили нам чимало відомостей про народи, що жили в той час в

свого царя або ватажка. За кожному ворожу голову воїн нагороджувався подвійною порцією вина і мав до себе високу честь і повагу. З голів убитих воро-

гів до своїх. Сварки між своїми вони вирішували поєдинками. Переможець з голови переможеного робив келих на пам'ять, обковував його сріблом чи золотом, пив з нього і пишався цим

Великі жертви приносились на похоронах царя. Забальзоване тіло його возили по володіннях, піддані на знак скорботи мали рвати на собі волосся, обрізали вухо або різали чи дряпали руки, чоло чи ніс, протикали стрілою ліву руку і т. п. При похороні царя вбивали одну з його жінок, по одному з різного роду слуг, вбивали любимої коней царя і все це хоронили разом в глибокій могилі, насипали над нею великий курган. До могили клали різний посуд, вироби з золота та срібла, зброю царя, різні прикраси, предмети побуту та монети. Через рік на поминках царя вбивалося 50 найкращих слуг і 50 коней, робили з них чучела і розставляли навколо цареві могили як сторожу. Слід думати, що подібні жертви, але значно менші числом і не такі багаті, робились скіфами при похованні менш знатних князьків та воевод. За скіфськими звичаями — чим знатніший покійник, тим глибше копали для нього могилу і насипали вищий курган. Чи не таким похованням якогось воеводи чи князя, був повністю розораний курган, що за переказами старожилів с. Городища колись височів на півдорозі між селом і Городищем ближче до Капетового провалля?

Скіфські вожді.

Причорноморських степах Гомерова Іліада згадує кочівників «славних кобилодоїльців, молокоїдів убогих, найсправедливіших між людьми».

Про військові звичаї скіфів багато повідає Геродот, який у VI столітті до н. е. сам відвідав Північну Надчорноморщину.

Наприклад, скіф, убивши в бою першого ворога пив з нього кров, а голови убитих ворогів приносив до

гів знімали скальпи і, вичинивши їх, чіпляли до збруї коня або робили з них різні причандали і пишались безмірно цими трофеями.

В кожній окрузі було святилище бога війни де стояв меч, якому поклонялися воїни-скіфи і приносили жертви: різали худобу, з кожної сотні невольників одного вбивали, зіджували з нього кров до келиху, тою кров'ю окроплювали мечі.

Скіфи були жорстокі не

(Закінчення на 2 стор.).

(Закінчення.
Початок на I стор.)

Городище

ного, скіф разом з ним зиджували з надрізаних рук трохи крові в один келих з вином, омивали тим напоєм свою зброю, пили з цього келиха, тримаючи його разом. По тому вони вважалися вже ріднішими за братів.

Такі побратими цінувалися понад усе. Наприклад, грецький письменник Лукіан, що зібрав багато відомостей про побратимство древніх скіфів, оповідає, як один бідний скіф сватав доньку боспорського царя. Коли всі женихи — претенденти вихваляли свої багатства, скіф похвалився, що не має отар і золота, зате має двох побратимів. Цар і його оточення посміялися з цього жениха і віддали царівну за багатого, тобто поставили золото, вози та худобу вище за добрих людей. Але саме ці побратими і викрали царівну для свого приятеля, а її жениха та батька-царя вбили.

Лукіан також розповідає про одного скіфа, що дав війняти своє око, щоб визволити з неволі побратима. В іншому випадку скіф винис з палаючої будівлі в першу чергу побратима, залишивши там дружину і дитину. Дружина ледве врятувалася, а дитина згоріла чим скіф не дуже й печалився «дітей — каже — ще можу мати та й невідомо, що з них буде, а от такого побратима, як цей, чи зайшов би?»

Як свідчать писемні джерела влада царів у Скіфії була уже в VII—VI століттях до Христа, тобто ще у той час розпочався процес державності. Але завершення цього процесу відноситься до IV століття до н. е. в епоху царя Атея, коли Скіфія включала величезну територію від Дунаю до Дону. Столицею цього царства вчені вважають Кам'янське городище в районі Нікополя. Соціальну основу цього царства уже становило рабовласництво. Але рабів скіфи більше продавали, чим утримували, маючи при цьому значний зиск.

Грецька культура мала неабиякий вплив на духовне життя скіфів. Тому скіфська культура це своєрідний конгломерат з місцевих традицій та складових ан-

тичної цивілізації. Особливо це видно з релігії. Наприклад, у скіфів Зевсу відповідав Папай, Деметри — Апі, Аполоні — Гойтосір, Афродіті — Арчипаса, Посейдону — Фатімісад, а бог війни Арес навіть зберіг своє ім'я. Скіфи також дуже шанували героя грецької міфології Геракла.

Суміш скіфських та грецьких традицій проявилася і в образотворчому мистецтві. Так званий «звіриний стиль» одне з найскравіших мистецьких явищ скіфської старожитності. Найдавніші його пам'ятки на території України є різьблені платівки з кістки, де зображені звірі та птахи (Жаботинські кургани і поселення кінця VII століття до н. е.). Яскравий приклад грецького впливу на скіфське мистецтво — малюнки на славнозвісних вазах з Чортомлицької могили, на численних золотих виборах з Куль-Оби, на чаші з Гайманової Могили, зображення на золотому гребні із Солохи, або на золотій пекторалі з Товстої Могили. Про це свідчать також і безцінні знахідки з золота, що відкриті в 1990 році при розкопках Братолюбівського кургану, в Горностаївському районі на Херсонщині

До нас дійшли також пам'ятки монументальної скіфської скульптури. Це так звані кам'яні баби, що ще недавно височили на вершинах курганів на півдні України.

IV століття до Христа в історії Скіфії — період найвищого піднесення. Але поступово в Надчорноморщині назріває криза, що охопила Грецію, грецькі колонії та залежні від них країни. Ця криза проявилася перш за все в розпаді рабовласницької системи.

У III—II століттях до н. е. грецькі міста-колонії вражає тяжке лихоліття, що спричинило загострення соціальної боротьби. Крім того на колонії почали нападати варварські племена, від яких відкуплялися даниною, що послаблювало міста. Деякі з них (Ольвія) навіть потрапили під владу Скіфії. Але вже через сто-

ліття ця колонія була спустошена готами. Скрутні часи також переживають у цей період Боспор, Херсон та інші грецькі міста Надчорноморщини.

Найбільша криза в Скіфії пов'язується з навалою сарматів. Це були войовничі кочівники, що залюднювали простори Нижнього Надволжя. В їх складі були такі сильні племена, як меоти, язиги, алани, аорси, роксолани і найсильніші — савромати, що дали назву цілому народові.

У III столітті до н. е. сармати завдали удару Скіфській державі. Наслідком цієї навали були демографічні зміни в скіфському суспільстві: прибульці злилися з місцевим населенням і створили нову етнічну групу, яку пізніше стали звать готами. Такій зміні найбільше піддалася лісостепова частина Скіфії з її хліборобським населенням. Крім лісостепу Скіфія втратила і частину скотарського степу. Внаслідок цього різко зменшилась територія Скіфського царства, вона обмежується Нижньою Наддніпрянщиною і Тавридою. Столицею нової Скіфії стає Неаполіс (сучасний Симферополь).

Кримський період історії Скіфського царства характеризується деяким піднесенням, але досягти попередньої могутності держава уже не змогла. Рабовласництво відмирало і поступалося новому більш прогресивному феодальному ладу. Остаточно своє існування Скіфія як держава припиняє десь на зламі II—III століть нашої ери. Скіфи, як народ, звичайно не зникли, вони стали творцем Готського королівства, що було сильніше за Скіфію.

Спить скіфське Городище біля села Городні. Зберігає земля його бзцінну інформацію про найдавніші скіфські часи. Нам невідомо де були могильники і цвинтарі. Ці поховання напевно мають неабияку цінність для дослідників. Адже в скіфів не було звичаю передавати любими речі в впадщину. Вони захоронялись разом з покійником-власником. Цінність вивчення цих речей важко пере-

більшити. Де ж були ці поховання? Можна стверджувати, що за межами Городища, напевно недалеко від нього.

Зберігає Городище, навколишні яри, байраки і галлявини, інформацію про грядущі за скіфськими часами. Це Готське королівство, що прийшло на зміну Скіфії, а також потужна держава Антів, що деякими вченими істориками називалися східними слов'янами. Напевно наше Городище не обійшла і навала гунів, що прийшло з Центральної Азії та Забайкальщини і досягло аж східної Франції.

Зберігає земля Городища відомості про подальшу свою історію. Особливо багата вона в період слов'янської доби, аж до монгольської навали. Слід зауважити, що більш як тисячоліття домонгольська слов'янська історія Городища не була простою: були війни і навали, були міжусобиці, руйнації і лихоліття: були розквіт і піднесення. Все було, але наше Городище як слов'янська обшина напевно мішило в своєму поступу, як і вся Київська Русь.

Городище перестало існувати, коли на Русь насунули монголи.

Зберігає наше Городище таємниці минулих епох. Чекає досвідчених дослідників-археологів, які кваліфіковано і бережно вивчать цей унікальний пам'ятник і здобудуть нову інформацію про глибоку історію нашого краю. Вірою, що настане час і дослідники-патріоти здобудуть на Городищі речові докази розвитку історії. І не попливуть ці археологічні знахідки до Ермітажу в Санкт-Петербургу чи до Москви, як це було з незчисленими скарбами з могил, курганів і городищ в недавній радянські часи.

Збагатять ці археологічні скарби наші музеї, щоб люди могли побачити і дізнатися, як жили наші пращури в різні часи. Нам же шановні земляки, треба всіляко оберігати цей древній пам'ятник археології від руйнації духовно байдужими варварами-сучасниками.

Вадим Васильович Плошко — пенсіонер-геолог, кандидат геолого-мінералогічних наук.

Пам'ять роду

(Продовження.
Початок у № 3 за 1995 рік).

ДУБ, ДУБАНЕНКО, ДУБИНСЬКИЙ, ДУБКО — від назви найміцнішого дерева — дуба. Таке прізвище отримували люди кремезні й міцні та сильні. Дубаненко означає син Дуба. Досить поширене в Прилуках прізвище Дубинський, особливо на Квашинцях і Мединщині.

ДУБОВИК — означає власник дуба — великого човна, видобаного із цілого дубового окоренка. Всі Прилуцькі Дубовики селянського роду, мешкали в центрі міста.

ДУБРОВА, ДУБРОВСЬКИЙ — від слова дуброва, тобто дубовий ліс чи гай. Таке прізвище отримували мешканці лісових поселень, лісовики. В Прилуках купці й міщани Дуброви мешкали в центрі міста і на Квашинцях, а козаки Дубровські — лише в центрі.

ДУДКА, ДУДКО, ДУДЕНКО, ДУДНИК, ДУДЧЕНКО — походять від слова дудити, дудка. Одне з таких прізвищ отримували той, хто був добрим музиком і звеселяв людей грою на дудці — сопілці. Прилуцькі міщани Дудки мешкали на Трубарівщині, Квашинцях, Броварках. Дудки-козаки — лише на Кустівцях. Міщани Дудченки жили на Квашинцях і Броварках, серед них була і дворянська родина.

ДУЖЕНКО — від слова дужий, сильний, здоровий. Прилуцькі міщани Дуженки здавна мешкали на Броварках.

ДУНДУК — так в Україні колись називали індіка або ж індійського півня. Таким прізвищем назвали людину бундючну, самовпевнену, самолюбиву.

ДЯЧЕНКО — буквально означає син дячка і свідчить про духовне походження власників цього прізвища.

ЄВДОКИМЕНКО — від власного чоловічого імені Евдоким (Євдоким). Євдокименко — син Євдокима.

ЄВДОШЕНКО — від власного жіночого імені Евдоха (Євдоха). Буквально означає — син Евдохи, тобто той, хто мав тільки матір, безбатьченку.

ЄВТУШЕНКО — від власного чоловічого імені Євтух (Євтух, Євтухін).

Євтушенко — син Євтуха. В Прилуках міщани Євтушенки жили на Кустівцях.

ЄРЕМЕНКО — від власного чоловічого імені Ярема (Єремія) або Єрема. Єременко — син Єре-

шкали на Броварках.

ЖУРАВЕЛЬ — таке прізвище отримав чоловік високого зросту, довгоший шбатий. Прізвище в Прилуках пішло від куствівських міщан Журав-

Подружжя Венгерів. 1920-ті роки.

ми. **ЄФРЕМЕНКО** — від власного чоловічого імені Єфрем (Охрім). Єфременко — син Єфрема.

ЖАБОТИНСЬКИЙ — тобто виходець з містечка Жаботина Черкаського полку. Прилуцькі міщани Жаботинські здавна мешкали на Квашинцях.

ЖИЛА, ЖИЛЕНКО — походять від слова жилавий, мускулястий, з великими, жилими руками. Є й інше пояснення слова жила — скнара, скулий, здирик. Жиленко — син Жили. Прізвище в Прилуках започаткував старовинний, міщанський рід з Кустівця.

ЖОВТОБРОУХ — походить від назви пташки, яку ще називають золотий подорожник. Прилуцькі Жовтоброухи мешкали на Броварках.

ЖУК, ЖУКОВСЬКИЙ — таке прізвище отримав чорнявий та смаглявий чоловік, про якого говорили, що він чорний «як жук», або жукуватий. Прилуцькі Жуковські ме-

ли. **ЖУРАВСЬКИЙ** — тобто виходець з Журавки — старовинного сотенного містечка Прилуцького козацького полку. Давній і численний козацький рід Журавських населяв колись цілий куток на Кустівцях в Прилуках. Журавські-міщани жили на Квашинцях, Броварках і Кустівцях.

ЖУРБА, ЖУРБЕНКО — від слова журитися, печалитися.

Мабуть таке прізвище започаткувала людина, яка пережила велике горе, якусь трагедію. Журбенко — син Журби.

ЗАБАРНИЙ — означає повільний, той, що марнує час, завжди запізнюється. Прізвище отримала людина нерішуча, млява, повільна. Прилуцькі Забарні мешкали на Броварках.

ЗАБІЯКА — означає розбишака, розбійник. Таке прізвище часто й густо давали на Запоріжжі козакам задиристим, відчайдушним, шибайголовам.

Прилуцькі Забіяки стародавнього козацького роду походять з Квашинців, потім розселилися й на Броварки і Сорочинці.

ЗАБРОДА — буквально означає прибулда, зайда, бурлака. Таким прізвищем могли охрестити того, що прибукав невідомо звідки ідесь оселився в селі чи місті. Прилуцькі Заброди жили на Броварках.

ЗАВАДА — означає перешкода, перепона, за народною приказкою: «поганому животові й пироги на заваді». Таке прізвище отримав колись той, хто якимось чином заважав своїм сусідам на кутку чи на вулиці. Прилуцькі Завади мешкали в центрі міста.

ЗАВГОРОДНІЙ — тобто той, що оселився у когось по сусідству, за горою. Прилуцькі Завгородні мешкали на Броварках і Квашинцях.

ЗАГОРУЛЬКО — це той, що живе за горою чи пагорбом. Прилуцькі Загурульки оселилися на Квашинцях і Кустівцях.

ЗАДОРОЖНИЙ — той, що живе по сусідству, за дорогою. Прилуцькі Задорожні поселилися в центральній частині міста.

ЗАЄЦЬ, ЗАЙКОВСЬКИЙ — таке прізвище отримав чоловік метушливий, швидкий, про якого казали: «бігає, як солоний заєць». В Прилуках — одне з найбільш поширених прізвищ, походить від старовинного, великого, селянського роду з Пискунівки, звідки Зайці розселилися по всьому місту. Зайковські живуть в центрі міста, на Квашинцях і Броварках.

ЗАХАРЧЕНКО — від власного чоловічого імені Захар та його зменшеної форми Захарко, означає син Захарка. В Прилуках Захарченки оселилися на Броварках і Квашинцях.

ЗДОРОВЕЦЬ — буквально означає здоровань, здоровило, силач. В Прилуках міщани Здоровці здавна мешкали на Броварках, а потім поселилися й на Квашинцях.

ЗІНЕЦЬ, ЗІНЧЕНКО — від власного чоловічого імені Зінець, Зінько (Зиновій). Прилуцькі Зінці оселилися на Квашинцях. Прізвище Зінченко (син Зінька) значно поширене

(Продовження на 4 стор.).

(Продовження.
Початок на 3 стор.).

Пам'ять роду

в Прилуках на Квашинцях, Сорочинцях і Броварках, має походження від квашинських міщан.

ЗЛЕНКО — від слова злий, тобто сердитий, недобрий, означає син Злого. Прилуцькі Зленки походять з старовинного козацького роду, що оселився на Квашинцях і Кустівцях.

ІВАНЕНКО, ІВАНИЦЬКИЙ, ІВАНЧАТЕНКО, ІВАНЧЕНКО, ІВАНЮТА, ІВАХНЕНКО, ІВАШКО, ІВАЩЕНКО — від власного чоловічого імені Іван і зменшеної його форми Іванчик, Іваник, Івахник, Івашко в Прилуках Іваницькі-дворяни та Івахненки-міщани ще з 18 ст. мешкали на Квашинцях а козаки Іващенко — на Кустівцях Іваненки оселилися на Броварках, Іванченки на Квашинцях, Сорочинцях і Броварках.

ІВЖЕНКО — від власного жіночого імені Івга, означає син Івги, що народився без шлюбу. Прилуцькі Івженки мешкають на Сорочинцях.

ІВЧЕНКО — від власного чоловічого імені Іва, Іво або Іова, Іов (російське Іов). Прилуцькі Івченки походять з великого міщанського роду, що селився на Квашинцях, Броварках і Кустівцях.

ІГНАТЕНКО — від власного чоловічого імені Ігнат (Ігнат), означає — син Ігната. Прізвище досить поширене в Прилуках, Ігнатенки-міщани мешкали на Броварках і Кустівцях. Ігнатенки-козаки з старовинного роду, що оселився на Квашинцях.

ІЛЬЧЕНКО, ІЛЬЧЕНКО, ІЛЯШЕНКО — від власного чоловічого імені Ілля або Ілько, Іляш. Даний міщанський рід Ільченоків походять з Квашинця, Ільченки поселилися в Квашинцях і Броварках, а Іляшенки — на Броварках.

ІНДИК, ІНДИЧЕНКО — таке прізвище отримав колись чоловік самозванецький, бундючний, пихатий, про якого в народі казали: «надувся, як индик». Індиченко — син Індика. Прилуцькі Індики мешкали на Квашинцях, а міщани Індиченки селилися, колись в центрі міста, на Залу.

КАЛЕННИЧЕНКО —

від власного чоловічого імені Каленик, означає — син Каленика. Одне з найбільш розповсюджених прізвищ в Прилуках. Калениченки походять з великого козацького роду, що здавна оселився на Броварках.

КАЛЮЖНИЙ — означає той, що живе біля калюжі, або біля двору якогось, після дощу утворювалась калюжа, яка всім добре набридала, казали: «не шукай моря, в калюжі втопишся». Прилуцькі Калюжні мешкали на Квашинцях і Кустівцях.

Молоде подружжя Дубинських. 1920-ті роки.

КАПАРА — від слова капарити, тобто жити убого в злиднях, капарник — бідняк, голод. Колись великий і заможний міщанський рід Капарів селився в Прилуках у центрі міста, на Квашинцях і Кустівцях.

КАПЛЕНКО — від слова капля, каплина, краплина. Таке прізвище започаткувала людина маленька, дрібенького зросту. Міщанський рід прилуцьких Капленків походить з давніх часів, ще в середині 18 ст. міщанин Капля мав свою оселю в центрі козацької фортеці.

КАПУСТА, КАПУСТЯНСЬКИЙ — це прізвище

свідчить про те, що перший власник його був добрим городником і умів краще за інших вирощувати саме капусту. Один із найдавніших у Прилуках козацький рід Капуст заснував колись село Капустенці, що існує й досі, мешкали вони на Квашинцях. Там же селилися й Капусти-міщани. Капустянські — з селянського роду, жили на Кустівцях і Броварках.

КАРНАУХ — від слова карноухий, тобто з маленькими або з відрізан-

ми чи пошкодженими вухами. Мабуть у давнину, хтось із власників цього прізвища був покараний козацьким судом відрізанням вуха за якусь провинку. Прилуцькі Карнаухи жили на Квашинцях і Кустівцях.

КАРПЕНКО, КАРПЕКА, КАРПІЙ, КАРПІЦЬКИЙ, КАРПИЧ — від власного чоловічого імені Карпо. Прилуцькі Карпенки з давнього міщанського роду з Кустівця.

КАТРЕНКО — від власного жіночого імені Катря, Катерина. Означає Катрин син, тобто той, хто народився без шлюбу, безбатченко. Прилуцькі Катренки мешкали на Б

рках.

КАШУБА — власник цього прізвища має родоначальника — вихідця з кашубів — етнічної групи поляків, що живуть на узбережжі Балтійського моря. Прилуцькі Кашуби оселилися на Броварках, Кустівцях і Ракитному хуторі.

КАЩЕНКО — від назви однієї з найпопулярніших страв, що здавна була поширеною в Україні. Кащенко — син Каші. В Прилуках Кащенко мешкали на Броварках і Кустівцях.

КИКОТЬ — так називали людину з «кіктем», тобто з відрізанним пальцем, пошкодженою рукою чи ногою.

КИРИЧЕНКО — від власного чоловічого імені Кирило, Кирик. Прилуцькі Кириченки — з давнього селянського роду, що мешкав на Кустівцях.

КИСІЛЬ — від назви поширеної в Україні страви, яку мабуть полюбляв родоначальник цього прізвища. Прилуцькі Киселі з стародавнього козацького роду, мешкали на Кустівцях.

КИСЛИЙ, КИСЛЕНКО, КИСЛОВСЬКИЙ — таке прізвище колись пристало до чоловіка, що мав звичку киснути, плакаться. Прилуцькі Кислі походять з давнього, заможного, міщанського роду, що оселився в центрі міста. Кисловські — були колись знаменитими прилуцькими купцями з квашинських міщан. Кисленки оселилися на Броварках і Квашинцях.

КЛИМЕНКО, КЛИМОВЕЦЬКИЙ, КЛИМОВСЬКИЙ — від власного чоловічого імені Клим, Климентій. Прилуцькі Клименки — з давнього селянського роду, що мешкав на Кустівцях. Раніше в центрі міста жила родина почесних громадян Климовських. Климовецькі оселилися на Броварках і в центрі міста.

КНИШ — назва пирога без начинки, з загнутами всередину краями, змазаного салом або конопляною олією. Таким прізвищем називали колись чоловіка, який часто мав книші у себе на столі. Прилуцькі Книші походять з квашинських селян а потім розселилися на Кустівцях, Сорочинцях, Ракит-

ному хуторі. Була серед них і родина почесних громадян.

КОБЕЦЬ — від назви невеличкого хижого птаха. Прізвище своє предок сучасних Кобців отримав через зовнішню свою подібність з цим птахом: худорлявість, гачкуватий ніс, великі виразні очі. Прилуцькі Кобці — з селянського роду, що походить з Броварок.

КОБЗАР — від назви українського народного співця, що виконує свої пісні, супроводжуючи їх грою на кобзі чи бандурі. Прізвище свідчить про те, що власник його саме й був отим співцем-кобзарем. Прилуцькі Кобзари походять з селянського роду, що мешкав на Квашинцях.

КОВАЛЬ, КОВАЛЕНКО, КОВАЛЬСЬКИЙ, КОВАЛЬЧУК — від назви одного із найільш шанованих у народі ремесел ковальства. Раніше майстри-ковалі були у кожному селі, а в Прилуках, починаючи з 17 ст. існував навіть ковальський цех. Прізвище Коваленко (син Коваля) було одним із найбільш розповсюджених в Прилуках. Здавна це були міщани з Броварок і Кустівця, селяни з Квашинець, Броварок і центра міста, козаки з Квашинець. Ковалі поселилися на Кустівцях і Квашинцях, Ковальські — на Броварках. Прізвище Ковальчук (підручний коваль) зустрічається на Квашинцях і Кустівцях.

КОВЕРА — від слова ковер або килим. Прізвище одержав чоловік, що мав пряме відношення до килимарства, яке у нас на Прилуччині мало широке розповсюдження. Колись село Дігтярі було відомим центром килимарства не тільки у нашій країні, але й по всій Україні. Прилуцькі Ковери поселилися в Прилуках на Квашинцях і Броварках.

КОВТУН — так могли назвати патлатого чоловіка, в якого волосся збилося в ковтуні, жмутки. Прилуцькі Ковтуни оселилися в центрі, на Квашинцях і Броварках.

КОЖУМ'ЯКА — тобто майстер по обробці шкір. В Прилуках дуже давній міщанський рід Кожум'як

мешкав на Броварках.

КОЖУХАР — давня назва майстра-шевця, що шив з овечих шкір теплі кожуки й кожушанки. В Прилуках Кожухари поселилися на Квашинцях.

КОЖУШКО — від слів кожух, кожушок, кожушанка — тобто тепла хутряна одежа, яку носили у нас в Україні чоловіки й жінки. Мабуть власник такого прізвища мав гарного, найкращого кожуха, чим і відрізнявся з проміж інших. В Прилуках Кожушки оселилися на Сорочинцях і Квашинцях.

Броварках мешкали козаки Козулі.

КОЗЮРА — від слова козуря, зменшеного від козак, козарюга. Прилуцькі Козюри з міщанського роду, що колись оселилися на Квашинцях.

КОКОША, КОКОШКО — від слова кокош, так в Галичині називали півня. Кокошитись — значить лишатись, бундючитись. Прилуцькі Кокоші й Кокошки оселилися на Квашинцях.

КОЛІСНИК — це назва майстра, що виготовляв колеса для возів.

Квашинцях.

КОМАР — таке прізвище отримав чоловік в'їдливого, маленького зросту, з тоненькими ніжками й пискливим голосом. Прилуцькі Комари мешкають на Квашинцях.

КОМПАНЕЦЬ, КОМПАНЧЕНКО — від слова компанієць, що означає козак легкокінного війська в Україні 18 ст. В Прилуках Компанці поселилися на Кустівцях, прізвище Компанченко (син Компанця) зустрічається на Квашинцях.

КОНОНЕНКО — від

Родина прилуцьких міщан Індиченків. Початок XX ст.

КОЗАК, КОЗАЧЕНКО — походить від назви українського лицарства, захисників Вітчизни, оспіваних в народних піснях і думах. Прізвище Козаченко (син Козака) досить поширене в Прилуках, всі вони походять з міщанського роду, що оселився на Броварках, а потім розселився на Кустівцях і Броварках.

КОЗЛЕНКО, КОЗЛОВСЬКИЙ — від слова козел, яке в українській народній мові, крім відомої тварини, мало колись ще кілька тлумачень: хлопчик, що допомагає пастухові, стовп, що тримає черинь в гончарській печі, рослина. В Прилуках відомий давній міщанський рід Козленків з Кустівця, а на Броварках жили дворяни Козловські.

КОЗУЛЯ — так звали колись маленьку корівку з загнутими назад рогами. Так могли назвати й власника такої примітної корівки. В Прилуках на

Прилуцькі міщани Колісники походять з Квашинець. Можливо, що саме вони й заснували село Колісники на Прилуччині. Дехто з них став Колесником і навіть на «московський» лад — Колесниковим.

КОЛОДУБ — тобто той, що жив біля великого, добре помітного дуба або й біля дубового гаю. Прилуцькі Колодуби з селянського роду жили в центрі міста.

КОЛОМІЄЦЬ — предок власників цього прізвища був вихідцем з давнього прикарпатського міста Коломиї. В Прилуках Коломіїці поселилися на Броварках і на Ракитному хуторі.

КОЛЯДА — від назви Різдва святого, коли коляда ходила по хатах колядувати, тобто співати колядки. Таке прізвище отримав той, хто добре розумівся в колядках і колядуванні. В Прилуках Коляди поселилися на

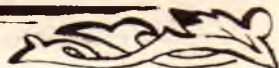
власного чоловічого імені Конон, означає син Конона. Прилуцькі міщани Кононеки здавна жили на Кустівцях.

КОПАНИЦЯ — походить від назви найпоширенішого хліборобського знаряддя — заступа, яким копали землю. Прилуцькі Копаниці з давнього селянського роду, що мешкав на Квашинцях.

КОПИЛЕЦЬ — від старої назви шевської колодки — копил. Копилом, та кож, називається колись великий і замогнций хутір під Прилуками. Можливо прилуцькі Копилці з Квашинець і були вихідцями з цього хутора.

КОРЖ, КОРЖЕВСЬКИЙ — від назви найдавнішого хліба, що виготовлявся з прісного тіста, яке розміщували на сироватці, розкачували качалкою на столі, робили насічку ножем і смажили на сковороді, змазаній

(Продовження на 6 стор.).

(Продовження.
Початок на 3 стор.).

Пам'ять роду

олією. Міщани Коржевські жили в Прилуках на Броварках. Коржі поселилися в центральній частині міста.

КОРНІЄНКО — від власного чоловічого імені Корній. означає — син Корнія. В Прилуках міщани Корнієнки жили на Броварках

Корсуня на Росі, неподалік від Черкас. Прилуцькі міщани Корсуни здавна селилися на Броварках і Квашинцях.

КОСАРЕНКО — від слова косар, тобто той, що косить збіжжя чи тра-

ТКО — від слова кіт, котик. Предок Котів чи Котків був якимось чином зовні схожий на kota: рідкі вуса на круглому обличчі, круглі очі, гладко причесане волосся на голові. Котенко — син Ко-

шани з Квашинець. Кравчини — кустівські козаки. Кравченки мешкали в усіх районах міста.

КРАМАРЕНКО — від слова крамарство, крамарювання, тобто торгівля, крамниця — лавка з товарами, крамар — власник крамниці. Крамаренко — син Крамаря. В Прилуках Крамаренки мешкають на Квашинцях і Липинцях.

КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ — означає вихідець з Краснопілля — козацької фортеці й містечка на Слобожанщині. В Прилуках Краснопольські поселилися на Квашинцях і в центрі міста.

КРАСНОЩОК — таке прізвище колись на Січі отримав здоровий, рум'яний козак, предок прилуцьких Краснощоків — кустівських козаків.

КРИВИЙ, КРИВЕНКО, КРИВЕЦЬ, КРИВИЦЬКИЙ, КРИВИЧ, КРИВУЦА, КРИВУШ, КРИВУША — від слова кривий, тобто кульгавий, з кривою ногою. Криві й Кривці поселилися в Прилуках на Квашинцях. Кривенки й Кривецькі — на Броварках і в центрі. Кривуцькі — на Липинцях, Кривуші на Сорочинцях, Кустівцях і Квашинцях.

КРИВОРУЧКО — тобто, чоловік з кривою, пошкодженою рукою. В Прилуках на Кустівцях здавна оселився великий козацький рід Криворучків, які, потім розселилися на Квашинці й у центральній частині міста.

КРІПАК — це назва кріпосного, тобто підневільного, поміщицького селянина. А це кріпаком в Україні називали міцний тотюні. Прилуцькі Кріпаки з міщанського роду, що оселився у давні часи на Квашинцях.

КРИСЕНКО — від слова криса, тобто пацюк. А це крисами називали край горщика або миски, поля капелюха чи бриля. Прилуцькі Крисенки мешкали на Квашинцях і Ракитному хуторі.

КРИЦЬКИЙ — від слова криця або сталь. Прізвище колись отримав міцний чоловік, про якого говорили, що має крицевий характер, сталеві нерви або загартований як криця. Прилуцькі Крицькі походять з міщанського роду.

Родина прилуцьких козаків Коровайів. Кінець XIX ст.

КОРОБКА — від назви плетеної із дуба корзини, або дерев'яної міряки, якою міряли борошно чи зерно. Мабуть предок Коробок працював у млині, міряючи борошно, за що й отримав таке прізвище. В Прилуках Коробки поселилися на Квашинцях і Броварках.

КОРОВАЙ — від назви обрядового хліба, який випікали й прикрашали спеціально для весілля. Прізвищем наділили колись людину з почуттям власної гідності, поважу й самолюбиву, про таких жартома казали: «пишається як коровай на весіллі». Прилуцькі Коровайі походять з стародавнього козацького роду, що оселився на Квашинцях.

КОРОГОД — від назви дуже давнього обрядового післявесільного звичаю (перезви), коли родичі молодої йшли на частування до хати молодого. Прилуцькі Корогоди здавна жили на Квашинцях і Бродках.

КОРСУН — це прізвище свідчить про те, що власник його був вихідцем з старовинного українського козацького міста

зу. Косаренко — син Косаря. В Прилуках жили на Квашинцях.

КОСЕНКО — від слова косий, тобто той, що має очі з косим розрізом, азійського типу або ж косоокий. Косенко — син Косого. Прилуцькі Косенки поселилися на Квашинцях, Броварках і в центрі.

КОСТЕНКО, КОСТЮК, КОСТЮЧЕНКО — від власного чоловічого імені Кость, Костянтин, Костюк. Прилуцькі Костюки — давній міщанський рід, селився раніше лише на Кустівцях. Костюченки жили на Броварках, Квашинцях, Ракитному і в центрі.

КОТЕЛЕНЕЦЬ — найбільш поширене в Прилуках прізвище. Походить від слова котел, що означає назву металевий посудини, котельник чи котеленець — майстер, що виготовляв котли або казани, якими широко користувалися в Україні. Здавна в Прилуках Котеленці-селяни мешкали на Кустівцях. Котеленці — міщани — на Квашинцях і Кустівцях. Котеленці-козаки — лише на Кустівцях.

КОТ, КОТЕНКО, КО-

та. Прилуцькі селяни Коти мешкали на Броварках, міщани Котенки — в центрі міста, а міщани Котки — на Кустівцях.

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ, КОТЛЯРЕНКО — від слова котляр, тобто мідник, той, хто виготовляє з міді посуд. У козацькі часи котлярам замовляли для війська литаври. Прилуцькі Котляревські походять з міщанського роду, що оселився у давні часи на Квашинцях, а Котляренки — з броварських селян.

КОШОВИЙ — означає отаман, начальник коша, тобто Запорозької Січі. Кошовим це могли назвати й чоловіка, що працював на млині, засипав зерно до дерев'яного короба-коша над жорнами. Прилуцькі Кошові походять з міщан і селян, які мешкали на Броварках і Квашинцях.

КРАВЕЦЬКИЙ, КРАВЧЕНКО, КРАВЧИНА — від слова кравець. Кравецтво — досить поширене з давніх часів ремесло пошиття одягу. В Прилуках ще у 17 ст існував досить чисельний кравецький цех. Кравецькі-мі-

Пам'ять роду

КРИШТОПА — прізвище має походження від польського чоловічого імені Криштоф або Кжиштоф. Прилуцькі міщани Криштопи мають родоначальника — вихідця з сусідньої Польщі.

КРОПИВА — це прізвище отримала людина в'їдлива колюча, про яку говорили «де й не посіси, то вродить». Селянський рід прилуцьких Кропив селився колись тільки на Квашинцях.

КРУГЛЯК — від назви вітряка так званого голландського типу, якого будували в Україні місцеві майстри. Мабуть той, хто отримав таке прізвище смів споруджувати саме такі млини-кругляки. Прилуцькі Кругляки походять з міщанського роду з Квашинців.

КРУТЬКО — так називають людину непосидячу вертуна, що не може посидіти й хвилину. Прилуцькі Крутьки з стародавнього козацького роду мешкали в центрі міста.

КУБРАК — означає бідолаха, безталанний, неборак. Прилуцькі Кубраки з козацького роду, що оселилися на Кустівцях.

КУДЛАЙ — так говорять на людину з кошлатою скуйовдженою головою. В Прилуках Кудлаї поселилися на Квашинцях і Броварках.

КУЗЬКО, **КУЗЬМЕНКО** — від власного чоловічого імені Кузьма і зменшеної його форми Кузько. Прізвище Кузьменко (син Кузьми) досить поширене в Прилуках, походять з міщанського роду, що оселився у давні часи на Броварках. Була також на початку 20 ст. дворянська родина Кузьменків на Квашинцях. Кузьки — з козацького роду, жили в центрі міста.

КУКСА — так називали пошкоджену руку або людину з відрубаною чи покаліченою рукою. Кукусою також називали покалічені копита в коня або ратині в корови.

КУЛИК — від назви пташки, яка живе на болоті і, як мовиться в народній приказці: «кожний кулик вихваляє своє болото». Таке прізвище могло пристати до чоловіка довготелесого, який ходить обережно ступаючи довгими кроками. Прилуцькі мисливці Кулики оселилися

на Броварках і Квашинцях.

КУЛІШ — від назви стародавньої страви українців яку ще називали польовою кашею. Готували куліш так у казан з киплячою водою засипали пшоно додавали трохи картоплі, зелені риби або м'яса і затирали салом з часником і цибулею. Прилуцькі Куліши з селянського роду, жили на Квашинцях.

КУЛИБКА — від ста-

шинця.

КУЧЕР, **КУЧЕРЕНКО** — від назви візника що працює кінями запряженими в карету чи коляску. В Україні вживали ще слово машталір або фурман. В Прилуках Кучери жили на Броварках а Кучеренки на Кустівцях.

КУШНІР — майстер по обробці шкіри з хутором та по виготовленню кожухів. Прилуцькі Кушніри походять з Сорочинців.

ЛАБУНЕЦЬ, **ЛАБУН-**

Почесні громадяни Котляренки з Броварок

рої назви печеного за особливим рецептом хліба — кулибки. Міщани Кулябки здавна мешкали в Прилуках на Кустівцях.

КУМЕЙКО — виходець із великого і старовинного села Кумейки на Черкащині, біля якого у 1637 році відбулася історична битва повсталих проти польської шляхти українських козаків і селян. В Прилуках Кумейки поселилися на Броварках.

КУЦЕНКО — від слова кучий або короткий, низькорослий, малий. Кучим або кучаком у народі звали ще й чорта. Прізвище Куценко (син Куцого) належить нащадкам давнього міщанського роду, що оселився в Прилуках на Броварках і Квашинцях.

СЬКИП — від слів лабунитись, лабузнитись, тобто підлещуватись, підлазити, підбивати клинці, женихатись. Предок Лабунців мабуть був гульвісою і зальотником, що користувався неабияким успіхом у жіноцтві. Прилуцькі Лабунці з козацького роду, що селився на Квашинцях, а потім вже й на Броварках і Кустівцях. Лабунські — один із найдавніших родів священнослужителів на Прилуччині.

ЛАВРЕНКО, **ЛАВРИНЕНКО**, **ЛАВРУК**, **ЛАВРУЩЕНКО** — від власного чоловічого імені Лаврін. Лаврентій, Лавро. В Прилуках Лавренки поселилися на Броварках. Лаврученки — на Квашин-

цях і Кустівцях. Лаврученські і Лавруки — в центрі а Лаврущенки — на Ракитному хуторі.

ЛАПШУК — від слова лалша або ж, як її частіше у нас називають — локшина — смачна страва яку готують з тіста, нарізаного смужками, і молока. Мабуть родоначальник лапшуківського роду дуже любляв цю страву. Прилуцькі Лапшуки з старовинного і замощного міщанського роду з Квашинців. На початку 20 ст. Лапшуки мали один з найкращих готелів і крамниці в Прилуках.

ЛЕБІДЬ — від назви птаха, дуже шанованого людьми. В Україні з лебедем порівнювали козака, називали батька і матір «мій таточку-лебедіку», «ой матінко-лебідочко». Прізвище Лебідь отримав чоловік красивий з гарною поставою, з білим і чистим тілом. Всі Прилуцькі Лебеді походять з славного козацького роду, що у давні часи оселився на Кустівцях а потім розійшовся по всьому місту.

ЛЕВЕНЕЦЬ — означає молодець, високий і гарний хлопець. Прилуцькі Левенці походять з кустівських міщан.

ЛЕВЧЕНКО — від власного чоловічого імені Левко. Лев означає — син Левка. В Прилуках прізвище Левченко досить поширене, поселилися вони в основному на Квашинцях, Броварках і в центрі міста.

ЛЕНЕЦЬ — можливо це дещо перекручене від левенець, можливо — від ланець, тобто босяк, шибайголова. В Прилуках прізвище значно поширене, колись Ленці-козаки і Ленці-міщани оселилися на Квашинцях і Кустівцях.

ЛЕПЕХА — від назви запашної річкової рослини. Лепехою у нас в Україні усталили колись долівку в хатах «для духу» на Зелені свята, цей звичай не утрачений і досі. Прилуцькі Лепехи походять з давнього кустівського міщанського роду. На початку 20 ст. купець Лепеха мав у Прилуках кілька крамниць на Конопської вулиці й на Базарній площі, в них торгували хлібом, салом, шкірами, кожухами.

(Продовження на 8 стор.).

(Продовження.
Початок на 3 стор.).

Пам'ять роду

ЛІБЕРНИЙ — від слова ліберія, тобто одяг, однострої, які носила дрібна шляхта на службі при дворах великих магнатів. Можливо предок прилуцьких міщан Ліберних з Кустівця служив колись, близько чотирьох століть тому, при дворі грізного князя Вишневецького.

ЛИЗОГУБ — жартливо-прізвисько чоловіка за кумедну звичку облизуватися або за надмірну пристрасть до поцілунків. Прилуцькі Лизогуби здавна мешкали на кутку Волошини, на Кустівцях. Серед них була родина почесного громадянина Микити Павловича Лизогуба.

ЛИМАРЕНКО — від лимарства або римаства, тобто давнього ремесла по виготовленню ремінної кінської упояжі, вуздек, сідел. В Прилуцькому музеї зберігаються чудові вироби давніх майстрів-лимарів — козацькі сідала, одне з яких, гарно оздоблене, належало колись гетьману Апостолу.

ЛИННИК — назва майстра по виготовленню вірвовок, віжок, мотуззя. Линництво було досить розвиненим промислом у наших краях ще до недавніх часів. Прилуцькі Линники поселилися на Квашинцях і Ракитному хуторі.

ЛИСЕНКО — означає син лисого, тобто чоловік з лисиною на голові. В Прилуках Лисенки-козаки жили на Кустівцях по вулиці Житній. Лисенки-міщани на кутку Волошини.

ЛИТВИН, ЛИТВИНЕНКО, ЛИТВИНЕЦЬ, ЛИТВИНЧУК, ЛИТОВЕЦЬ, ЛИТОВЧАК, ЛИТОВЧЕНКО — всі ці прізвиська свідчать про те, що їх власники мають предків — вихідців з Литви, яких називали литвинами або литовцями. Найвідоміший в Прилуках був рід купців і почесних громадян Литвиненків, які володіли в центрі міста 10 житловими будинками, крамницями і шинками.

Міщани Литвинці з давніх часів жили на Кустівцях. Литвини і Литовчаки поселилися на Броварках і Квашинцях. Литвинчуки — на Ракитному хуторі. Литовченки — на Квашинцях і Кустівцях.

ЛІСОВЕЦЬ ЛІСОВИЙ — ці прізвиська отримали люди, які жили в лісових хуторах і займищах. Лісовими також називали міфічних людей, патлатих і диких, які немов птахи гніздилися на деревах у лісових хащах. Прилуцькі Лісовці поселилися на Броварках а Лісові — на Кустівцях і Квашинцях.

ЛІСОГОР — прізвисько походить від гарної річки Лисогір, що протікає через наш край і впадає в Удай біля села Дігтярі, або ж від назви села Лисогори неподалік від Качанівки. В Прилуках міщани Лісогори поселилися на Квашинцях.

ЛИЧАК — так зветься взуття, сплетене з лика. В народі личаком ще називали простолудина. Прилуцькі Личаки з давнього козацького роду, мешкали в центрі міста. **ЛОГВИН, ЛОГВИНЕНКО** — від власного чоловічого імені Логвин. Логвиненко — син Логвина. В Прилуках Логвини поселилися на Квашинцях а Логвиненки на Броварках і Лапинцях.

ЛОЗА, ЛОЗЕНКО, ЛОЗИНСЬКИЙ, ЛОЗОВИЙ — від народної назви вербових кущів, що ростуть понад річками і ставками. Прізвисько Лоза чи Лозовий міг отримати той, хто жив на березі, біля верболозів. В Прилуках Лози жили на Квашинцях. Лозенки — на Броварках. Лозинські — на Квашинцях і Кустівцях. Лозові — на Броварках, Квашинцях і Ракитному хуторі.

ЛОЙКО — від слів лій, лойко, тобто свічкове сало. Прізвисько колись отримав той, хто постачав лій для виготовлення свічок або торгував ним.

Прилуцькі козаки Лойки здавна жили на Квашинцях.

ЛОМАКА, ЛОМАЧЕНКО — від назви великого дрюка, палиці. Ломакою називали людину великого зросту а сина Ломаки — Ломаченком. В Прилуках Ломаки жили на Броварках, а міщани Ломаченки — на Кустівцях.

ЛОТИШ — від слова лотошити, тобто бути без діла. Прізвисько приставало до того, хто полюбляв бити байдки, гуляти тоді, як інші працювали. В Прилуках на початку 20 століття — це великий міщанський рід, що компактно мешкав на Кустівцях по вулиці Житній (нині Щорса).

ЛУКАШ — від власного чоловічого імені Лука або Лукаш. Міщанський рід прилуцьких Лукашів мешкав у центрі міста а потім розселився ще й на Квашинцях і Броварках.

ЛУК'ЯНЕНКО, ЛУК'ЯНЧУК, ЛУК'ЯНОВИЧ — від власного чоловічого імені Лук'ян. Стародавній козацький рід Лук'яників оселився на Кустівцях (на Шарапах), а родина потомствених почесних громадян Лук'яновичів мешкала на Броварках.

ЛУТАЄНКО — від слова лут, дуття, тобто лико (кора молодого липи) для личаків або ж лозини для плетіння корзин. Мабуть лутай означало колись — той, що плете личаки або корзини. Лутаєнко — син Лутая. Давній селянський рід прилуцьких Лутаєнків оселився на Броварках.

ЛУЦАК — колись звучало як товстощокий, мизатий, мордатий. Таке прізвисько пристало колись до людини огрядної, тілестої, з повним широким лицем. В Прилуках Луцаки поселилися на Квашинцях.

ЛУЦЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Лук'ян — Луць, Луцько, Луценко

син Луца. Прилуцькі Луценки поселилися на Броварках, в центрі та на Ракитному хуторі.

ЛЮБАЩЕНКО, ЛЮБЧЕНКО — буквально означає син Люби, Любаші (Любові), тобто народжений без шлюбу, безбаченно. Прилуцькі міщани Любащенки мешкали колись тільки на Кустівцях.

ЛЮЛЬКА — так зветься кристрий для курців тютюну. Особливо пишалися своїми люльками козаки-запорожці: їх виготовляли з дорогоцінних порід дерева і особливо ретельно випаленої глини, оздоблювали сріблом і золотом. Мабуть той, хто одержав таке прізвисько дуже полюбляв смакити люльку і не випускав її з рота. В Прилуках Люльки мешкали на Квашинцях і Кустівцях.

ЛЯЛЬЧЕНКО — від слова лялька. Так колись називали дитячу іграшку і маленке дитя, а ще говорили про жінку або дівчину: «гарнісенька як лялечка» або «вирядилася як лялечка». Прилуцькі міщани Ляльченки здавна мешкали на Кустівцях на Преображенській (Шевченка) та Петропавлівській (Червоноармійській) вулицях.

ЛЯХ, ЛЯШЕНКО, ЛЯШКО — колись в Україні ляхами або ляхами називали поляків, отже предок власників цих прізвиськ був вихідцем з Польщі. В Прилуках Ляхи і Ляшки мешкали в центрі міста. Прізвисько Ляшенко (син Ляха або Ляшка) і нині дуже поширене, воно зустрічається майже в усіх районах міста.

МАВЛО — мабуть те ж саме, що й маючий, маєтний, заможний, багатий. Прізвисько досить розповсюджене в Прилуках, це були вихідці з старовинного міщанського роду, що мешкав на Квашинцях і Трубарівині.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1266. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

ДО 400-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

В цьому році виповнюється 400 років з дня народження видатного сина України Богдана Хмельницького.

В історії України постає Богдана (Зіновія) Хмельницького невід'ємна від найсвятіших прагнень українського народу до волі, щастя, справедливості. Саме з Богданом Хмельницьким пов'язане становлення української держави, формування української нації. Його внесок в історію рідного народу полягає у визволенні України від ярма польських магнатів, збереженні мови і культури, будівництві української держави.

Досвідчений воїн і дипломат, визначний державний діяч, один з найосвіченіших людей свого часу, Хмельницький, без сумніву, належить до плеяди найвидатніших постатей історії всіх часів. Це вже добре розуміли сучасники гетьмана, вважаючи його національним героєм.

Визначний політичний діяч і полководець Англії, сучасник Хмельницького Олівер Кромвель у своєму листі звертався до нього: «Богдан Хмельницький, божею милістю генералісимум греко-східної церкви, вождь усіх козаків запорізьких, пострах і викорінювач польського дворянства, скоритель фортець, винищувач римського священства, гонитель язичників і антихриста...»

«У цьому, можна сказати історичному, визначенні гетьмана, — писав М. Костомаров, — розкривається краса героїзму і величі подвигу славного сина України, легендарно-воїна і патріота». Ніх-

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ.

то так, як він, не зумів відчутися душою народу, його найпотаємніші прагнення і думи. Саме в особі Хмельницького український народ дістав такого велетня духу, який обстоював розумів історичну обстановку і бачив мету своєї діяльності в інтересах народу. І саме на народній масі, козацькій низи спирався він у здійсненні своєї мети — визволити український народ від поневолення, утворити українську державу.

Своїм виключним адміністративним талантом, — як зазначала Н. Полонська-Василенко, — він зумів розбурхати повстан-

нювали з Кромвелем, але була між ними велика різниця. Кромвель мав стару державу з налагодженою адміністрацією, армією. Хмельницький — розбурхану повстанням масу людей з протилежними інтересами і бажаннями.

У кровопролитних боях Хмельницький будував державу, поділив Україну на полки, сотні, встановлював порядок, суд. І тут мені хотілося б зупинитися на деяких прикладах, що стосуються історії нашого краю, зокрема стосунків Б. Хмельницького у його адміністрації з ченцями Густинського монастиря. Збереглися універсали, підписані Б. Хмельницьким, що були видані представникам монастиря, які клопоталися у різних справах перед гетьманом. Його помічниками.

Як писав І. П. Крип'якевич (у своїй праці «Богдан Хмельницький»), — можна гадати, що Хмельницький мав зв'язки з Густинським монастирем, монахи якого брали участь у козацько-селянській війні 1637—1638 рр. Цей монастир перший з усіх монастирів влітку 1648 р. послав до гетьмана своїх посланців, які одержали охоронні універсали.

На початку визвольної війни деякі монастирі опинилися в огні селянських повстань і були зруйновані. Так сталося і з Густинським монастирем, який за словами монастирського літопису, козаки «розграбовали, чернецово окрутне мордовали, били і інших з смертю побили».

(Продовження на 2-й стор.)

ням море, під час постійної війни, перетворити в міцну державу, зі стрункою системою адміністрації, з новими законами, новим соціальним ладом: зумів дипломатичним хистом лавірувати між ворожими сусідами. Б. Хмельницький спромігся перетворити «повстання рабів», як називали українську революцію поляки, на міцну державу, з якою шукали союзу та зв'язків великі держави, а з маленького козацького міста Чигирини зробити осередок Східної Європи, де зустрічалися дипломати різних держав.

Б. Хмельницького порі-

ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

Інші монастирі теж потерпіли від війни. Ущідили тільки їх основні садиби, щодо земель, то здебільшого їх доля була такою, як і інших панських маєтків — їх захопили селяни і козаки.

Монастирі вжили термінових заходів, щоб повернути собі втрачені землі і майно. Уже в червні 1648 р. в таборі Богдана Хмельницького з'явилися посланці Густинського монастиря, а слідом за ними й інших, прохаючи гетьманського захисту. Хмельницький одразу взяв їх під свою «протекцію і оборону» та надав їм ряд оборонних універсалів.

Велику кількість універсалів Богдан Хмельницький видав київським монастирям.

На Лівобережжі опікою гетьмана найбільше користувався Густинський монастир. Відомо 16 універсалів, які він держав на охорону і збільшення своїх володінь.

У червні 1648 р. Хмельницький дав наказ, не чпати монастирського майна і покарати «своєвольників», які пограбували монастир. У липні 1648 р. гетьман погодився не брати до Війська монастирських підданих з Маціївки і наказав не порушувати монастирських хуторів, пасік, лісів та сіножатей.

У жовтні 1649 р. він видав монастиреві млин у Валках і наказав селянам з Маціївки бути слухняними монастиреві. У липні 1652 р. він наказав повернути ченцям віддані два кола в тому ж млині.

Проте монастирі не задовольнилися тим, що закрипили за собою землі, які належали їм до війни. Використовуючи сприятливі обставини, вони намагалися придбати собі нові маєтності. Насамперед вони вимагали для себе земель, які належали католицькому дуовенству, а також частину тих земель, що залишилися без власників. Хмельницький йшов

назустріч цим домаганням і щедро роздавав монастирям села і містечка.

Велику кількість земель одержали лівобережні монастирі Ніжинський полковник Іван Золотаренко у грудні 1653 р. віддав у володіння Ніжинському монастирю млин у Нових Млинах на р. Сеймі, а Хмельницький затвердив це. У листопаді 1654 р. гетьман затвердив універсал Ніжинського полковника, за яким монастиреві надано містечко Мрин і приналежні до нього села.

Ніжинський монастир одержав від Хмельницького також містечко Салтикова дівчи і села Блистава, Стольно, Велоспівці і Степанівка.

Ряд нових земель та угідь одержав Густинський монастир і у травні 1655 р. с. Полову, одне млинове коло у Валківському і Мірочку в Шкуратишиному млинах; у лютому 1656 р. дозвіл на вилов риби у Вовчих Озерах. У квітні 1657 р. рішенням військового суду Густинський монастир одержав с. Левки.

(Крик'якевич, стор. 175).

З нагоди обрання Лазара Барановича Чернігівським єпископом Хмельницький універсалом від травня 1657 р. наказав, щоб ніхто «маєтностей, пом'яненому єпископству належачих і где колвек знайдуючихся... отцу єпископу а я бо засланим на то от его милости особам зайжджати і в посесію обирати не перешкожал».

Чи справді монастирі і дуовенство змогли взяти у своє володіння землі, надані їм гетьманськими універсалами? Цілком ясно, що монастирі вживали всіляких заходів, щоб цього досягти, проте вони не завжди були в силі з цим справитись. Так Микільський Пустинський монастир у квітні 1650 р. вислав свого «урядника» до містечок Максимівки і Городища з універсалом гетьмана, в якому наказано міщанам бути «послушними» монастиреві. Очевидно монастирський представник не добився

нічого, бо в липні 1651 р. ченці знову послали свого «урядника» до тих самих містечок з новим гетьманським наказом міщанам підкоритися владі монастиря. Селянам у Маціївці гетьман також двічі наказував стати підлеглими Густинського монастиря.

У багатьох універсалах є накази гетьмана, щоб ніхто не втручався до справ монастирських, земель і підприємств — очевидно, такі випадки траплялися нерідко.

Проте треба гадати, що монастирі в основному здійснили свої прагнення і не тільки повернули собі давні землі, а й заволоділи новими, одержавши на них гетьманські універсали. Монастирське землеволодіння, таким чином, було збережене.

Не одержуючи помітних прибутків від землеробства, великі землевласники звертали більшу увагу на сільськогосподарські промисли, що не вимагали багато робочих рук, а давали великі барини.

Особливе значення мало млинарство, яке було тісно зв'язане з землеробством і дозволяло власникам млинів використовувати зернової продукції малого землеволодіння. Всі великі власники мали свої млини.

Відомі млини Густинського монастиря у Валках, Батуринського — в Липовому, Мгарського — в Тишках і Вільшанці і т. п.

Як заловзятливо займалися тоді млинарством, видно з даних про млин Густинського монастиря у Валках. У цьому млині ченці мали право користуватися двома колами, кам'яним і ступним. Але під час повстань селяни чи козаки захопили цей млин і використовували його для себе, не даючи на монастир «звичайної мірочки». Ченці добилися, що гетьман видав два універсали, якими їм поверталось давнє право на користування двома колами в млині і заборонялося будь-кому молоти «без мірочки». Та ченці не

задовольнилися цим і випросили собі у гетьмана ще й третє коло.

Універсалом від 15 травня 1655 р. Хмельницький надав Густинському монастиреві третє коло в млині у Валках, забираючи його з оренди: «Тое третєє коло од оренди оддаєм... варуючи, жеби болш арендар до кола справи не міл» і таким чином ченці стали єдиними власниками млина. До того ж, вони добилися видання наказу, яким зобов'язували селян с. Валок і сусідніх сіл гатити монастирську греблю. Але й це не задовольнило ченців: вони хотіли мати користь із інших млинів і добилися права одержувати «мірочку» в Шкуратишиному млині. Ще більші прибутки давало виробництво спиртних напоїв. Козаки, міщани, селяни наполегливо добивалися участі у цьому промислі, але панство намагалось обмежити права простих людей і зберегти ці прибуткові промисли лише в своїх руках. Виробництво горілки і інших спиртних напоїв стало виключно державною монополією, і військовий скарб здавав цей промисел в оренду, насамперед старшині і замощним міщанам.

Знайдено також дані про рудні (біля Любеча). У деякі місяці випалювали по лісах попіл — поташ, а гданські купці склали умови на його експорт.

Наведені дані свідчать, що тогочасні пани — дуовенство, шляхта, козацька старшина, не маючи змоги одержувати прибутки від землеробства, використовували для цього різні промисли, які легше було організувати. Отже, хоч старшина прагнула одержати великі землі, проте основний дохід вона шукала не в землеробстві, а в промислах і тому звертала на них головну увагу. У цих своїх планах феодалів не могли розраховувати на використання ослиго селянства, яке вороже ставилося до кріпосних повинностей, а мусили шукати собі такої

робочої сили, яка підпорядковувалася б їм беззастережено. Такі беззахисні елементи вони знаходили у тих групах населення, які були розорені війною, втратили свої садиби та майно і шукали хоч якогось притулку і прожитку. Таких людей пани використовували і у землеробстві, і на різних промислах. Так ченці Густинського монастиря на своєму хуторі у Мацівці «для помочи своєї приспособили людей убогих». У с. Підгірцях Печерського жіночого монастиря знайшлися люди, «которые с охотою своєю, под тот час в козачество не хотячи, де того монастиря роботи і повинности от правляти удалися». У Максаківському монастирі, за даними від 1654 р., працювало 30 «монастирских работников». Відносно працювала наймитами і пастухами, робітниками у браварнях, винокурнях, поташевих будах, селітряних майстернях. Ще наймана праця була поширеним явищем у господарстві, про це свідчить Самовидаць, який писав, що в 1649 р. стільки людей пішло на війну, «же трудно было о наймитах».

Як видно із наведених даних, козацька старшина й інші великі власники шукали різних способів, щоб за нових умов влаштувати своє господарство і розвинути його якнайшвидше.

Ці нові умови диктувалися самим ходом тогочасних подій. В ході Визвольної війни 1648—1654 р.р. у якій активну участь брали усі верстви населення України, поступово розвивались і зміцнювалися такі порядки, які повинні були відповідати новим умовам, і, насамперед, успішному завершенню розпочатої Богданом Хмельницьким і його соратниками справи — визволенню України з-під гніту панської Польщі і створенню незалежної від неї самостійної Української держави.

З цією метою в 1649—1650 р.р. Хмельницький енергійно зміцнював козацьку адміністрацію, проводячи поділ країни на полки і сотні, які стали територіальними одиницями управління. Полковники, сотники і міські атамані здійснювали не тільки військову, а також і цивільну владу в своїх районах. Було організовано різні ланки державного апарату — фіянки, оподаткування населення, охорону торгівлі, суд. Хмельницький вступив у дипломатичні зв'язки з сусідніми державами. Так в ході війни створювалися основи державності України.

Державний апарат на території України створювався під особистим керівництвом Б. Хмельницького. При гетьмані був і найвищий суд. До його

складу входили два генеральні судді та судовий писар. Генеральний суд розглядав апеляції, які надходили від полкових і сотенних судів, а також деякі справи, з якими прохачі йшли просто до гетьмана.

Інокли гетьман посилав окремі судові комісії для вирішення справ особливо важливого значення. Так, у 1656 р. Київський полковник Антін Жданович розслідував такі справи: чому Візьськова застава залишила Новий Бихів; випадок присвоєння собі Іваном Нечаєм титулу білоруського полковника; непорозуміння між запорізькими і російськими військовими частинами; факти різних розбоїв і грабунків. Слідство тривало цілий місяць у Ніжині, Борзні та ін. містах. Після слідства Жданович деяких винних покарав, інших виправдав і їх справи відіслав на вирішення гетьману, а деяко залишив на розсуд місцевих полковників. Антін Жданович, вже як генеральний суддя, приїздив також 1656 р. до Борисполя і взяв участь у засіданні міського суду.

У 1657 р. Хмельницький послав від себе Петра Дорошенка і доручив йому розслідувати разом з Прилуцьким полковним суддею, на чий землі «засіло» село Левки. Гетьманський посланець при-

судив село Густинському монастирю.

Завершуючи свій короткий виклад матеріалу нагоди 400-річного ювілею Богдана Хмельницького, мені хотілося б навести висловлювання відомих українських істориків. Так Наталя Полонська-Василенко писала: «Значення діяльності Богдана Хмельницького величезне, і для порівняння з нею тяжко знайти в історії паралелі. Не можна упускати з ока, що тривала ця діяльність лише дев'ять років: з 1648-го по 1657-ий. Протягом того часу безперервно йшли війни, в яких він виявив свої виняткові таланти стратега та організатора».

«Найбільше місце Богдана Хмельницького в історії України, — не як полководця, хоч би й великого, не як дипломата, хоч би й блискучого, а як державного діяча, фундатора й будівничого Української Козацької Держави, — пише дослідник доби Хмельниччини, О. Глоблин. — Яку б ділянку громадсько-державного життя не взяти — Богдан Хмельницький скрізь виступає, як державний діяч великого формату». О. Глоблин підкреслює, що в організації верхньої влади виявився державний геній Хмельницького.

Анатолій РИЖЕНКО.

(Продовження.
Початок у № 3, 4
«Скарбниці» за 1995 р.).

Пам'ять роду

МАЖАРА — назва величезного як корабель і мічного, як фортеця чумацького воза, яким з найвіддаленіших кінців України чумаки їздили до Криму за рибюю і сіллю. Отож власник цього призвища, безперечно був пов'язаний з цим давнім небезпечним промислом.

МАЗЕПА — первісне значення — замазуря, нечупара а вже згодом це слово вживалося до людей простих і вайлуватих, грубих і незграбних. Прилуцькі Мазепи поселилися на Квашинцях.

МАЗУН — означає пестун, любимчик. Прізвище пристало до єдиного сина у батьків, якого обожню-

вали й пестували в дитинстві, а може й опікали у зрілому віці. Прилуцькі Мазуни мешкали на Броварках, Лапінцях і в центрі міста.

МАЗУР, МАЗУРЕНКО — від назви етнографічної групи поляків-мазурів, які заселяють північно-східну частину Польщі. Не важко здогадатися, що предок власників цих прізвищ саме й був вихідцем з тих місць. Прилуцькі Мазури мешкали на Кустівцях, козаки Мазуренки оселилися на Броварках і Квашинцях.

МАЙСТРЕНКО — від слова майстер, тобто спеціаліст у якомусь ремеслі. Майстренко — син

Майстра. Прилуцькі Майстренки походять з селянського роду, що оселився на Броварках і Квашинцях.

МАКАРЕНКО — від власного чоловічого імені Макар, означає — син Макара. В Прилуках прізвище значно поширене. Макаренки живуть на Сорочинцях, Квашинцях, Броварках і Кустівцях.

МАКСИМЕНКО — від власного чоловічого імені Максим, означає — син Максима. Давній прилуцький селянський рід Максименків походить з Кустівців, а вже згодом розселився на Квашинцях, Броварках і в центрі міста.

МАЛІЙ, МАЛИШ, МАЛИШКО — означає малий, маленький. Ці прізвища свідчать про великий зріст їх власника. Прилуцькі Малії походять з старовинного козацького роду, що оселився на Квашинцях а потім розійшовся ще й на Кустівці й Ракитиний хутір. Малиші мешкали у центрі міста а Малишки на Кустівцях і Броварках.

МАЛИК — те ж саме що й гамалик, гамалюкватий — тобто товстий, кремезний. Прилуцькі Малики здавна поселилися на Квашинцях.

МАЛКА — від слова мало, малий, маленький. Прізвище очевидно свідчить про малий зріст його першого власника. Селянський рід Малок зас-

(Продовження
на 4-й стор.).

Пам'ять роду

(Продовження.
Початок на 4-й стор.)

бував старовинне село Малківку на Прилуччині. В Прилуках вони оселилися на Квашинцях а згодом стали жити й на Броварках і Ракитному хуторі.

МАЛОГОЛОВИЙ — це прізвище свідчить про те, що власник його був людиною кремезною, крупною але з невеликою головою. Стародавній козацький рід Малоголових оселився в Прилуках на Кустівцях.

МАЛЯРЕНКО — від слова маляр, яке колись означало — художник, живописець. Свідчить про те, що засновник роду був людиною обдарованою, наділеною хистом малювати. Маляренко — син Маляра. Прізвище досить поширене в Прилуках, колись міщани Маляренки мешкали на Броварках і Квашинцях.

МАЛЬОВАНИЙ — означає красивий, випещений, «гарний як намальований». Таким мабуть був родоначальник сучасних Мальованих, які в Прилуках поселилися в центральній частині міста.

МАРИНЕНКО — від власного жіночого імені Марина, означає — Маринин син, тобто той, що народився без шлюбу, безбатченку. Прилуцькі Мариненки мешкали на Лапинцях.

МАРКЕВИЧ, МАРКОВСЬКИЙ, МАРОЧКО, МАРЧЕНКО — від власного чоловічого імені Марко. Маркевичі з старовинного козацького старшинського роду, відомого ще з 17 століття. В Прилуках заможна родина дворян Маркевичів мешкала в садибі на Броварках. Марковські жили на Броварках, а Марочки на Ракитному хуторі. Прізвище Марченко (син Марка) значно поширене в місті, походить від давнього міщанського кустівського роду.

МАРТИНЕНКО, МАРТИЩЕНКО — від власного чоловічого імені Мартин. Прилуцькі Мартиненки з давнього міщанського роду. Мартищенки жили на Броварках.

МАРУХНЕНКО, МАРУЩЕНКО, МАСЬОМА, МАЩЕНКО — всі ці прізвища від власного жіночого імені Маруся. Марія

і зменшеної його форми Маса, Маша. Всі вони означають, що перші власники їх були позашлюбними дітьми безбатченки. Прилуцькі Марухненки оселилися на Броварках і Квашинцях. Марушенки — на Броварках і Плискунівці, Масьоми, з старовинного козацького роду жили на Плискунівці а міщани Мащенки — на Броварках.

МАСЛЕНКО, МАСЛОВСЬКИЙ, МАСЛЮК, МАСЛЮЧЕНКО — від слова масло. Ймовірно, що власники цих прізвищ мали безпосереднє відношення чи то до виробництва, чи до торгівлі маслом. В Прилуках Масленки жили на Ракитному хуторі, Масловські — на Кустівцях і в центрі. Маслюки і Маслюченки — на Броварках.

МАСЮК — від слів масюнький, масюсінський, зменшеної форми від малий. Прізвище свідчить про малий зріст його першого власника. Прилуцькі Масюки походять з давнього козацького роду, що оселився на Броварках.

МАТВІЙЧУК, МАТВІЕНКО, МАТІЙКО, МАТЮШЕНКО, МАТЯШ — від власного чоловічого імені Матвій, Матій. Матяш і зменшеної його форми Матюша. Прилуцькі Матвійчуки жили на Броварках, Матвієнки — в центрі, Матійки і Матюшенки — на Квашинцях.

МАЦЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Матвій — Маць, Мацько, означає — син Маця чи Мацька. Прізвище на Прилуччині досить поширене, саме вони колись, близько 400 років тому заснували село Мацівку, яке згодом стало належати Густинському монастиреві. Прилуцькі Маценки-міщани мешкали на Квашинцях а Маценки-козаки — на Квашинцях і Кустівцях.

МЕДИНСЬКИЙ — від слова мед. Прізвище свідчить про те, що його перший власник був колись пов'язаний з бджільництвом, торгівлею медом. Мединські здавна селилися в Прилуках на кутку, який так і звався Мединщиною

і знаходився між Квашинцями і Трубарівським хутором.

МЕЛАЩЕНКО — від власного жіночого імені Мелашка, Меланія, означає Мелашчин син, тобто народжений без шлюбу, безбатченку. Прилуцькі Мелашченки — з давнього міщанського кустівського роду, що оселився на кутку Волошнини.

МЕЛІШКО — зменшена форма власного чоловічого імені Мелетій. Прилуцькі Мелішки поселилися на Броварках.

МЕЛЬНИК, МІРОШНИК, МІРОШНИЧЕНКО — ці прізвища свідчать про те, що власники його мають родоначальника, який займався древнім ремеслом — молот зерно на вітряку або на водяному млині. Прилуцькі Мельники з давнього селянського роду, що оселився в Прилуках, походить вони з давнього міщанського роду, що оселився колись на Броварках і Квашинцях, а потім розселився по всіх районах міста.

МИНЬКО, МІНЧЕНКО — від власного чоловічого імені Мина. В Прилуках селянський рід Миньків походить з Броварок, а Минченки (або як вони зараз чомусь пишуться Минченки) здавна оселилися на Кустівцях.

МИХАЙЛЕНКО, МИХАЙЛИЧЕНКО, МИХАЙЛОВСЬКИЙ, МИХАЛКО — від власного чоловічого імені Михайло і зменшеної його форми Михайлик, Михалко. В Прилуках Михайленки поселилися на Квашинцях і Ракитному хуторі, Михайличенки — на Квашинцях, Броварках і в центрі, Михалки — на Броварках. Прилуцькі міщани мали колись у власності лавку, кузню, стельмашню і мешкали на Квашинцях.

МИЩЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Михайло — Мисько (Мишко). Прилуцькі Мищенки походять

з давнього міщанського роду, що оселився на Броварках.

МИШУРА — це назва тонесеньких листочків золота, які колись використовувались для оздоблення ікон. Прізвище свідчить що його власник саме й був золотарем. Прилуцькі Мишури з кустівського міщанського роду.

МОГИЛА — так колись називали давні кургани, якими рясніли українські степи. Родоначальник власників цього прізвища мабуть оселився поблизу степового кургана або мав біля нього землю. Прилуцькі Могилы поселилися на Квашинцях.

МОЗГОВИЙ — таке прізвище отримав чоловік розумний, з мудрою головою, здатний міркувати, тобто розмірковувати, митикувати. Прилуцькі Мозгові з давнього міщанського роду, що оселився на Кустівцях.

МОЙСЕЕНКО — від власного чоловічого імені Мойсей. Мусій, означає — син Мойсея. В Прилуках здавна Мойсеєнки-міщани мешкали на Трубарівщині а Мойсеєнки-селяни — на Квашинцях.

МОСКАЛЕНКО, МОСКАЛЕЦЬ — від слова москаль, тобто вихідець з Московщини, росіянин або ж — солдат російської армії. Прізвище Москаленко (син Москаля) досить розповсюджене в Прилуках. Мешкають Москаленки на Квашинцях і Броварках а Москальці — на Плискунівці.

МОСКОВЕЦЬ, МОСКОВЧЕНКО — так в Україні називали і росіянина, і солдата. Московченко — син Московця. В Прилуках міщани Московці й Московченки мешкали на Кустівцях. В 19 столітті купці Московченки були чи не найбагатшими в місті, вони мали в центрі шість житлових будинків, фотографію, друкарню, аптеку, крамницю, в яких торгували ювелірними виробами, одягом, швейними машинками та ін.

МОСТИПАН (МОСЦІПАН) — на сучасну мову означає — милостивий пан. Прізвище свідчить про те, що чоловік, який отримав першим це прізвище був людиною не рядовою, мав неабияку ва-

а в суспільстві Прилуцькі Мосціпани (Мосціпани) походять з давнього козацького роду, що оселився на Трубарівщині а потім розселився по всіх районах міста. Найбільше їх на Сорочинцях і Лапінцях.

МОСТОВИЙ — означає той, що збирає податі за проїзд по мосту. Про такого мостового згадують історичні документи у зв'язку з конфліктом між ченцями і селянами на греблі через Удай по дорозі до Густинського монастиря на Прилуччині. Прилуцькі Мостові поселилися у центрі міста а також на Ракитному хуторі.

МОТРИЧ — від власного жіночого імені Мотря. Мотрона, означає — Мотрин син, тобто той, хто народився без шлюбу, безбатьченко.

МОТУЗ, МОТУЗКА — прізвище означає, що перший його власник займався ремеслом, яке звалось линництвом і виготовляв мотузку, вірвовки, віжки. Прилуцькі міщани Мотузи мешкали на Квашинцях і Трубарівщині. Мотузки поселилися на Броварках і Квашинцях.

МОХНАЧ — від слова мохнатий, кошлатий, волохатий. В народі мохначами називали людей, в яких від густого волосся були мохнатими руки, ноги, груди і навіть спина. Прилуцькі Мохначі походять з старовинного міщанського роду, який оселився колись на Броварках і Кустівцях.

МУДРАК, МУДРИЧЕНКО — перший власник цього прізвища був людиною тямущою, розумною, мудрою. Мудриченко — означає Мудраків син. Прилуцькі Мудраки мешкали в центрі міста а давній селянський рід Мудриченків — на Броварках.

МУЗИКА, МУЗИЧЕНКО — засновник роду з таким прізвищем звичайно ж був музикантом, умів добре грати на скрипці чи цимбалах і був бажаним гостем на родинних торжествах і святах. Прилуцькі міщани Музиченки мешкали на Броварках і Кустівцях, а Музики — на Кустівцях, Квашинцях і Ракитному хуторі.

МУСІЄНКО, МОЙСЕ-

ЄНКО — від власного чоловічого імені Мусій, Мойсей, означає Мусіїв (Мойсейів) син. В Прилуках Мусієнки-козаки мешкали на Броварках. Мусієнки-міщани і Мойсеєнки-селяни — на Квашинцях а Мойсеєнки-міщани — на Трубарівському хуторі.

МУХА — це прізвище отримав чоловік роботящий, заклопотаний, обтяжений дітьми і злиднями, про якого говорили, що він «крутиться як муха в окропі». Прилуцькі Мухи поселилися на Броварках.

НАГЛИЙ — означає швидкий, раптовий, той, що з'являвся і зникав зненацька, «як сніг на голіву». В Прилуках Нагли поселилися на Кустівцях і Броварках.

НАГОРНИЙ — тобто той, що живе на горі, на пагорбі, на узвишші. Прилуцькі Нагорні поселилися на Ракитному хуторі, на Сорочинцях і Квашинцях.

НАЗАРЕНКО — від власного чоловічого імені Назар, означає — Назарів син. Це одно з найбільш розповсюджених прізвищ в Прилуках. З давніх часів Назаренки козаки, міщани і селяни оселилися на Броварках а згодом розселилися на Квашинцях і Кустівцях.

НАЙДА, НАЙДЕНКО — перший власник цього прізвища ще немовлям був підкинутий матір'ю і знайдений чужими людьми, які його й пригріли. Давній міщанський рід прилуцьких Найд походять з Броварок. Найденки поселилися на Кустівцях.

НАУМЕНКО — від власного чоловічого імені Наум, означає — Наумів син. Прізвище досить поширене в Прилуках на Квашинцях, Броварках, Сорочинцях.

НЕБОЖЕНКО — означає небожів син, тобто син племінника. В Прилуках здавна мешкали на Лапінцях.

НЕГОДА — означає непогода, сльота. Таке прізвище очевидно отримав чоловік похмурий, вередливий, з сварливим характером. Прилуцькі Негоди з славного козацького роду, який у давні часи оселився на Квашинцях.

НЕДІЛЬКО — буквально означає той, що не зав-

жди займається ділом, даремно марнує час. Прилуцькі Недільки поселилися на Броварках і Кустівцях.

НЕМИРОВИЧ — від дуже давнього власного чоловічого імені Немира, яке дійшло до нас ще з часів Київської Русі. Немирович означає — Немирів або Немирин син. Прилуцькі Немировичі походять з стародавнього козацького роду, що оселився колись на Кустівцях, неподалік від церкви Трьох Святителів.

НЕСТЕРЕНКО — від власного чоловічого імені Нестір, Нестор, означає — Несторів син. В Прилуках це одне з найпоширеніших прізвищ. Нестеренки походять з давнього селянського хліборобського роду, що колись оселився на Кустівцях і Плискунівці а вже потім розселився на Квашинцях, Сорочинцях і Броварках.

НЕТРЕБКО, НЕТРЕБОВСЬКИЙ — це прізвище мабуть пристало колись до людини досить незалежної та самовпевненої, якій ні від кого й нічого «не треба». Прилуцькі Нетребовські походять з давнього міщанського роду, що мешкав на Кустівцях. Нетребки поселилися на Квашинцях і Броварках.

НЕТЯГА — означає бурлака бездомний. Нетягами в давні часи називали козацьку голоту: «у козака-нетяги шапка-бирка — зверху дірка, дощем покрита, вітром підбита». В Прилуках з давніх часів Нетяги-козаки оселилися на Кустівцях а Нетяги-міщани — на Квашинцях.

НЕФЕД — від власного чоловічого імені Мефодій. Прізвище досить поширене в Прилуках, всі прилуцькі Нефеди походять від давнього міщанського кустівського роду, які згодом розселилися й на Квашинцях.

НЕЧАЙ — очевидно той, хто мав таке оригінальне прізвище, був пов'язаний з виготовленням млинових жорен з каменю бо нечаями називали круглі отвори в жорнах. Прилуцькі Нечай поселилися в Прилуках на Броварках.

НЕЧВОЛОД — мабуть це прізвище отримав колись чоловік шляхетний але збіднілий, незамож-

ний, який «нічим не володів», ніяким майном. Прилуцькі Нечволоди походять з старовинного дворянського роду, який мав у центрі міста невелику але гарну садибу.

НИЧИПОРЕНКО — від власного чоловічого імені Ничипір, означає — Ничипорів син. Прилуцькі Ничипоренки поселилися на Кустівцях і Квашинцях.

НІКІТЕНКО, НІКІТЧЕНКО, НІКОЛАЄНКО, НІКОЛЕНКО — ці прізвища красномовно свідчать про те, як російські чиновники в Україні перекручували на свій «московський лад» імена і давні українські прізвища. Микити ставали Нікитами а Миколи Ніколаями, звідси походять і ці зросійщені прізвища. Прилуцькі Нікитенки поселилися в центрі міста і на Кустівцях. Нікитченки — в центрі. Ніколаєнки — на Броварках і Квашинцях. Старовинний козацький рід Ніколенків (які колись безперечно були Миколенками) походять з Квашинців.

НИКОНЕНКО — від власного чоловічого імені Никін, означає — Никонів син. В Прилуках Никоненки поселилися на Плискунівці та на Медичині.

НІС, НІЩЕНКО, НОСАЧ, НОСЕНКО, НОСКО, НОЩЕНКО — від слова ніс. Прізвище колись отримав той, у якого ніс був або завеликий, або якоїсь незвичної форми, горбатий, гачкуватий, картоплиною. В Прилуках Носи поселилися на Броварках, Носачі й Носки — в центрі міста, Ношенки — на Квашинцях. Давні роди Ніщенків оселилися колись на Квашинцях і Броварках. Носенків — на Квашинцях і Трубарівщині.

НОВАК, НОВИЦЬКИЙ, НОВОСЕЛЬСЬКИЙ — означає новачок, нова людина, новоселець. Прізвище надавалось чоловіку, що пристав до якогось села чи міста і приєднався до корінного населення. Прилуцькі Новаки поселилися на Квашинцях, Броварках і Ракитному хуторі. Новосельські — на Броварках, Новицькі-дворяни з давніх пір мешкали на Бровар-

(Продовження на 6-й стор.).

(Продовження).

Пам'ять роду

ках і в центрі а Новицькі міщани — на Квашинцях.

НУЖДЕНКО — від слова нужда, тобто бідність, убогість, означає Нуждин син. Прізвище підкреслює майновий стан його першого власника. Давній хліборобський селянський рід прилуцьких Нужденків має походження з Кустівця.

НЮНЬКО — від слова нюня, нюнявий, що означає — плакса, плаксивий. Таке прізвище пристало до чоловіка тонкосльозого, плаксивого, того, що завжди бідався, плакався, розводив нюні. Прилуцькі Нюньки поселилися на Трубарівщині в Лавинцях.

ОВСЮК — від власного чоловічого імені Овсій, означає — Овсій син. Прилуцькі Овсюки походять з старовинного козацького роду, що компактно селився колись на Кустівцях. До недавня там існував куток і вулиця під назвою «Овсюки».

ОВЧАРЕНКО — від слова овчар або вівчар, тобто овечий лаптух, означає — Овчарів син. Прилуцькі Овчаренки походять з давнього міщанського роду, що мешкав на Броварках а вже згодом розселився на Квашинцях і Лавинцях.

окремі садиби. Отже прізвище означало — той, що живе у захищеній окопом оселі. Прилуцькі Окінські мешкають на Квашинцях.

ОЛІЙНИК — свідчить про те, що предок сучасних власників прізвища, займався виробництвом і збутом олії, цього дуже популярного у нас в Україні харчового продукту. В Прилуках Олійники поселилися на Квашинцях, Броварках і в центрі міста.

ОЛЕКСЕНКО, ОЛЕКСІЄНКО, ОЛЕКСІПКО — від власного чоловічого

ством. Це прізвище обробили шкір. Омельяненки поселилися в центрі міста і на Броварках.

ОНОПКО, ОНОПРІЄНКО, ОНУШКО — всі ці прізвища від власного чоловічого імені Онопрій і зменшеної його форми Онопко, Оношко, Онопрієнко означає Онопрієв син. В Прилуках з давніх часів відомі селянські роди Онопрієнків, що мешкали на Броварках і Оношків з Кустівця. Онопки поселилися на Квашинцях і Броварках.

ОПАНАСЕНКО — від власного чоловічого імені Опанас, означає — Опанасів син. В Прилуках відомі давні роди Опанасенків-селян з Квашинців і Опанасенків-міщан з Трубарівщини.

ОПАРКО — від слова опар або яма на болоті, яка не замерзає взимку. Перший власник цього прізвища мабуть оселився десь біля болота, поблизу опарів. Прилуцькі Опарки мешкають на Кустівцях і Ракитному хуторі.

ОСАДЧИЙ, ОСАДЧУК — означає той, що перший осів, поселився, засновник поселення. Осадчук — означає син Осадчого. Прилуцькі Осадчі поселилися на Квашинцях а Осадчуки — в центрі міста.

ОСИПЕНКО — від власного чоловічого імені Осип або Йосип. Прилуцькі Осипенки поселилися на Квашинцях і Броварках.

ОСТАПЕНКО — від власного чоловічого імені Остап, означає — Остапів син. В Прилуках прізвище часто зустрічається на Кустівцях, Сорочинцях, Броварках.

ОСТРЯНСЬКИЙ — прізвище свідчить про те, що засновник роду був вихідцем із древнього міста Остра на Чернігівщині. В Прилуках Острянські поселилися в центральній частині міста.

ОХРІМЕНКО — від власного чоловічого імені Охрім, означає — Охрімів син. Одне з найпоширеніших в Прилуках прізвищ. Давній рід міщан Охріменків з Кустівця і Броварок розселився по всіх районах міста.

ПАВЛЕНКО, ПАВЛОВСЬКИЙ, ПАВЛУЩЕНКО — від власного чоловічого імені Павло, означає —

Родина козаків Маліїв.

Прилуки, початок ХХ ст.

ОВДЕНКО, ОВДІЄНКО — від власного чоловічого імені Овдій, означає — Овдій син. Прилуцькі Овдієнки походять з давнього козацького роду, що мешкав на Квашинцях. Овденки поселилися на Трубарівському хуторі й Квашинцях.

ОВЕРЧЕНКО — від власного чоловічого імені Оверко, означає — Оверків син. Прилуцькі Оверченки походять з старовинного селянського роду з Мединщини.

ОВРУЦЬКИЙ — означає, що родоначальник власників цього прізвища був вихідцем з древнього міста Овруча на Житомирщині. В Прилуках Овруцькі-міщани здавна оселилися на Мединщині, а Овруцькі-селяни — на Квашинцях.

ОГАР — це прізвище свідчить про велику давність роду, ще від часів, коли люди випалювали лісові хащі для того, щоб отримати бодай якийсь шмат поля. На місці випалу лишалися огарі — обгорілі пні, які потім корчували. Прилуцькі Огарі мешкають на Кустівцях.

ОДАРИЧ — від власного жіночого імені Одарка, означає — Одарчин син, безбатченко. Прилуцькі Одаричі поселилися в центрі міста.

ОКІПСЬКИЙ — від слова окіп, тобто рів з валом, земляні укріплення, які споруджували навколо давніх поселень люди для захисту від нападників. Окопами оточували не лише міста і села, але й невеликі хутори і навіть

імені Олексій. Олекса, означає — Олексійв або Олексин син. В Прилуках Олексенки і Олексієнки поселилися на Броварках і в центрі. Олексійки — на Квашинцях.

ОЛЕФІРЕНКО — від власного чоловічого імені Олихвер, означає — Олихверів син. В Прилуках прізвище досить поширене, всі Олефіренки походять з давнього козацького роду, що оселився на Квашинцях.

ОМЕЛЬЧЕНКО, ОМЕЛЬЧУК, ОМЕЛЯНЕНКО — від власного чоловічого імені Омелян, Омелько — означає — Омелянів син. Прилуцькі Омельченки і Омельчуки з давніх міщанських родів, що мешкали на Броварках і Кустівцях. Кустівські Омельченки займалися чинбар-

Павлів син. В Прилуках Кустівські мішани Павленки розселилися в центрі міста, на Броварках і Квашинцях. Це прізвище зустрічається також і на Липинцях та Сорочинцях. Павловські поселилися на Кустівцях а Павлуценки — на Квашинцях.

ПАДАЛКА — це прізвище походить від слова падіт, тобто діт, долина, низина. Падалкою очевидно назвали того, що жив десь у паділі, на низькому місці. Прилуцькі Падалки з стародавнього козацького роду, оселилися в центрі міста, неподалік від колишньої козацької фортеці. В кінці XIX — на початку XX ст. розселилися на Квашинцях і Кустівцях.

ПАДАМАРЕНКО — від слова паламар, церковний служитель, означає Паламарів син. В Прилуках Паламаренки поселилися на Броварках і Квашинцях.

ПАЛЮХА — є декілька припущень щодо пояснення цього досить таки загадкового і одного з найпоширеніших в Прилуках прізвища. Воно може означати те ж саме, що й палій — тобто той, що палить, спалює або стріляє. Можливо й те, що це палюха, тобто палець або палюх — стовп на ворожих обори. Прилуцькі Палюхи походять з старовинного міщанського роду, що оселився на Кустівцях. Серед них була й родина почесних громадян.

ПАЛИВОДА — те ж саме, що й шибеник, шибайголова. Прізвище свідчить про гарячу вдачу його першого власника. Прилуцькі мішани Паливоди з давніх часів мешкали в центрі міста біля валів і стін козацької фортеці.

ПАЛІЙ — означає той, хто палить, спалює або той, що добре стріляє (палить) з пістоля чи рушничі. А ще Палій — це різновид чоловічого імені Пантелеймон. Прилуцькі Палії з давнього міщанського роду з Броварок.

ПАЛЯНИЦЯ — так колись і нині називають в Україні печений пшеничний хліб. Власник цього прізвища мабуть був майстром-пекарем. В Прилуках це гарне прізвище належить представникам давніх, хліборобських се-

лянських родів з Броварок, Кустівцев, Сорочинців і Липинцев.

ПАНИЧ — так називали панських дітей або взагалі дітей літніх і пещених. Іще в народі паничiami звали багатих молодих гульвіс-холостяків і навіть... чортів. В Прилуках Паничі-мішани здавна жили на Квашинцях і Броварках а Паничі-козаки — лише на Квашинцях.

ПАНЧЕНКО — від власного чоловічого імені Панько, Пантелеймон, означає — Паньків син. Прилуцькі Панченки з давнього міщанського роду, що мешкав на Броварках а потім розселився в

Родина міщан Омелянєв.

Прилуки, кінець XIX ст.

на Квашинцях, Кустівцях і Ракитному хуторі.

ПАПІРНИК — означає майстер по виробництву паперу. З давніх часів існували в Україні невеличкі кустарні фабрики-папірні, на яких папірники виготовляли синюватий на вигляд, цупкий папір а потім возили і продавали його на базарах і ярмарках. Прилуцькі мішани Папірники мешкали на Квашинцях і мали на своєму дворі кузню та каретну майстерню.

ПАРФЕН, ПАРФЕНЕНКО, ПАРХОМЕНКО — від власного чоловічого імені Парфентій або Парфеній, Пархим. Парфененко означає — Парфенів син а Пархоменко — Пархимів син. Парфени з давнього міщанського роду, що мешкав на Трубарівщині. Парфененки поселилися на Кустівцях. Пархоменки — на Квашинцях і Броварках

і шану. Пастушенко означає — син Пастуха. Прилуцькі Пастухи мешкали на Кустівцях а Пастушенки — на Липинцях і Сорочинцях.

ПАШКО, ПАШУК, ПАЩЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Павло — Пашко або Пашук. Пащенко означає — Пашків син. В Прилуках Пашки мешкали в центрі міста, Пашуки — на Квашинцях а Пащенко — на Броварках і Ракитному хуторі.

ПЕРЕВЕРТЕНЬ — так раніше в народі називали ренегатів, тобто людей, які міняли свої переконання і ставали на сторону своїх колишніх противників. Прилуцькі Перевертні поселилися на Броварках і Квашинцях.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ — раніше в Україні це було пестливе слово, яке вживалося у відношенні до жінки. «мої сестриці-пере-

пелиці» — дівчаток-перепелючки. Той хто мав таке прізвище мабуть дуже полюбляв його вживати. В Прилуках це прізвище значно поширене. Раніше на Кустівцях по сусідству мешкали Перепелиці-мішани і Перепелиці-селяни. Потім це прізвище з'явилося й на Квашинцях і Сорочинцях.

ПЕРЕПУСТ — це назва старовинного пристрою для виготовлення спиртних напоїв, своєрідного самогонного апарату. Отже той, хто отримав це прізвище саме й займався виготовленням окованої, саморобної горілки-свічки. Прилуцькі Перепу-

сти здавна поселилися на Кустівцях.

ПЕТИП, ПЕТРАШ, ПЕТРЕНКО, ПЕТРИК, ПЕТРИЧАК, ПЕТРИЧЕНКО, ПЕТРИК, ПЕТРУХНО, ПЕТРУША, ПЕТРУШЕВСЬКИЙ, ПЕТРУШЕНКО — всі ці прізвища від власного чоловічого імені Петро і зменшеної його форми Петрик, Петрусь, Петя, Петруша. Прилуцькі Петії та Петрики з стародавніх козацьких родів, що мешкали на Кустівцях. Петраші — квашинські мішани, Петренки — селяни з Броварок і мішани з Квашинець. Петричаки поселилися на Кустівцях, Петриченки й Петрушевські — на Броварках, Петрухни — на Квашинцях і Трубарівщині, Петруші — на Трубарівщині й Сорочинцях.

ПИЛИПЕНКО, ПИЛИПЕНКО — від власного (Продовження на 7-й стор.).

(Продовження).

Пам'ять роду

ного чоловічого імені Пилип, означає — Пилипів син. В Прилуках Пилипенки поселилися на Броварках і Квашинцях а Пилипченки — в центрі міста і на Броварках.

ПИРИГ, ПИРОЖЕНКО — від назви однієї з найулюбленіших українських страв. Традиційні пшеничні пироги пекли у нас до всіх свят. За начинку правили сир з яйцями, капуста, квасоля, горох, картопля, гречана каша, печений гарбуз, мак, калина, сухі груші, січене й підсмажене з цибулею м'ясо, зелена цибуля з вареними яйцями, смажені з цибулею свіжі гриби та ін. Прізвище Пиріг значно поширене в Прилуках, походить воно з Пирогівця, Сорочинця і Липинця — колишніх приміських сіл а нині зустрічається в усіх районах міста. Пироженки поселилися на Квашинцях і Броварках.

ПИСАНКА — так в Україні звуться пофарбовані й розписані до Великодня курячі яйця. Мабуть перший власник цього прізвища був гарним майстром-писанкарем, народним художником.

ПИТЕЛЬ — це назва млина, на якому мололи зерно на крупчатку — пшеничне борошно найвищого гатунку, яке ще називали пилтьованим. В Прилуках на Квашинцях оселився давній селянський рід Пителів. Прізвище свідчить про те, що його перший власник був добрим мельником саме на такому млині.

ПИЦОЛА — від слова пиццла, так у старовину звалася важка, з довгим дулом рушниця, якою користувались українські козачи. Ця рідкісна вогнепальна зброя і стала причиною того, що її власник отримав таке оригінальне прізвище. Стародавній козацький рід прилуцьких Пицол оселився колись на Квашинцях.

ПІВЕНЬ, ПІВНЕНКО — це прізвище отримав колись чоловік, що полюблив кокошитись, бундючи-

тись, ходив гордовито випнувши груди, чимось нагадуючи півня. В Прилуках Півні поселилися на Квашинцях а Півненки — в центрі міста.

ПІДГІРНІЙ — це прізвище свідчить про те, що його власник оселився і жив десь під горою, біля узвишся. В Прилуках на Квашинцях, наприкінці XIX мешкав давній рід збіднілих дворян Підгірних.

ПІДДЯЧИЙ — так колись називали помічника дячка. Це прізвище свідчить про причетність його першого власника до церковнослужителів. Прилуцькі Піддячі походять з давнього заможного міщанського роду. На початку XX ст. вони мали на Квашинцях 3 житлові будинки і бакалійну крамничку.

ПІДКИДЬКО — від слова підкидати, так називали кимось підкинуту дитину без роду і племені. Прилуцькі Підкидьки (Покидьки) походять з давнього міщанського роду з Квашинця.

ПІНЧУК — це прізвище свідчить про те, що його власник був вихідцем з Пінщини в Білорусії. Прилуцькі Пінчуки з давнього селянського роду, мешкали на Броварках.

ПЛАКСЕНКО — від слів плакати, плакатись, плаксий, плакса, означає — Плаксин син. Прізвище пішло від чоловіка тонкошльозого, який любив плакатись кожному про свою гірку долю. Прилуцькі Плаксенки з Броварк і Квашинця.

ПЛАХОТНИЙ, ПЛАХТИЙ — від слова плахта, так зветься святковий жіночий одяг з двох полотниць барвистої клітчастої саморобної тканини. Прізвище пішло від ткача — майстра по виробництву плахтових тканин і плахт. Плахотні й Плахтії мешкали в Прилуках на Квашинцях.

ПЛИСКА — назва жовтої пташки з довгим хвостом, яка живе і гнізди-

ться поблизу річок і озер. Прилуцькі Плиски колись поселилися на Квашинцях.

ПОВІДАШ — означає бідак, сіромаха, зтидень. Прізвище свідчить про те, що засновник роду був украй бідною людиною. Прилуцькі Повідаші поселилися на Броварках і Ракитному хуторі.

ПОВОЛОЦЬКИЙ — від назви старовинного містечка Павлолі, центру козацького полку на Житомирщині. Прізвище отримав виходець з цього містечка. Прилуцькі Поволоцькі із давнього збіднілого дворянського роду, що оселився колись на Броварках.

ПОГОРІЛИЙ — означає той, що потерпів від пожежі, позбувся хати, оселі, погорілець. Прилуцькі Погорілі з селянського роду, що у давні часи оселився на Кустівцях.

ПОГРЕБНЯК — від старої назви примітивного житла заглибленого в землю — землянки. Погребняками називали також і бідняків, які жили в цих землянках. Прилуцькі міщани Погребняки походять з Кустівця а потім розселилися на Броварках. Прізвище зустрічається також на Сорочинцях і Липинцях.

ПОДОЛЬСЬКИЙ — це прізвище говорить про те, що власник його жив на Подолі, в низинній частині села чи міста. В Прилуках Подольські поселилися на Броварках і Ракитному хуторі.

ПОЖАРСЬКИЙ — походить від слова пожаб або пожежа. Означає, що засновник роду був мабуть потеопілим віт пожежі, погорільцем. В Прилуках прізвище досить розповсюжене. З давніх часів Пожарські-козачи селилися на Квашинцях і в центрі міста а Пожарські-міщани — на Медичині й Квашинцях.

ПОЛІЩУК — це прізвище свідчить про те, що засновник роду був вихід-

цем із Полісся — лісної а заболоченої північної частини України. В Прилуках Поліщуки поселилися на Липинцях, Кустівцях, Квашинцях, Броварках.

ПОЛОВКО — це прізвище походить або від слова половий, тобто світло-рудий, або ж означає — виходець з старовинного села Полової чи Половеських хуторів на Прилуччині. В Прилуках Половки поселилися в центрі, на Квашинцях і Броварках.

ПОЛОНЕЦЬ — від слова полонений, полоненик. Можливо також, що це прізвище означає — виходець із старовинного села Полонок на Прилуччині. В Прилуках Полонці поселилися на Броварках і Ракитному хуторі.

ПОЛОТНЕНКО — походить від слова полотно, виробництвом якого займалися колись в Україні повсюди. Прилуцькі Полотненки поселилися на Сорочинцях і Ракитному хуторі.

ПОНОМАРЕНКО — тобто син пономаря або вірніше паламаря, церковного служителя. Це прізвище досить розповсюжене в Прилуках. Пономаренки походять з старовинного міщанського роду, що оселився колись на Броварках а потім розселився в центрі й на Квашинцях. Прізвище зустрічається також і на Плискунівці.

ПОПЕНКО, ПОПОВИЧ — означає попів син і свідчить про духовне походження засновника роду. Прилуцькі Попенки поселилися на Квашинцях і Липинцях а Поповичі — в центрі міста.

ПОПРАВКА — від слова поправити, поладити, підремонтувати. Очевидно засновник роду був людиною, яка вміла майструвати, поладити дах чи хлівець, відремонтувати упряж чи сідло. Прилуцькі міщани Поправки поселилися на Квашинцях ще в дуже давні часи.

Георгій ГАЙДАЯ.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Кращацький музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1421. Тир. 1500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

„Бандуристе, орле сизий...“

Здавна наш співучий, слов'янський край славився колоритними співаками-кобзарями. Згадаймо лише знаменитого бандуриста 18 століття Григорія Любистка, що своїм співом чарував вишуканий царський двір російської імператриці Єлизавети Петрівни в Петербурзі або відомого усьому світові класика українського кобзарства, ніким не перевершеного у майстерності Остапа Микитовича Вересая, якого сучасники, ще в 19 столітті охрестили останнім українським кобзарем. Та мабуть мало хто знає, що і в нашому бурхливому ХХ столітті був у Прилуках чудовий співак-кобзар Дзюбенко, якого любили колись слухати не тільки у нас в Україні, але й за її межами.

О. Т. Дзюбенко. 1927 рік. Фото В. І. Маслова.

Олекса Терентійович Дзюбенко народився 13 березня 1890 року в місті Прилуках, на Кустівцях. Його батько — Терентій Нестерович, з давнього сліборобського роду, мав «на Волошинах» рублену під соломою, стару, ще дідівську хату та невеликий шмат землі. Сім'я була велика — чотирьох синів і шістьох дочок мав Терентій Нестерович. Життя тяжко, але весело — всі мали гарні голоси, всі любили співати. Ось так і організувався добрячий сімейний хор. Коли всі Дзюбенки збиралися гуртом і починали пісню, яка у тиху вечірню пору лилася-переливалася понад Удаєм, з хат виходили люди й довго зачаровано слухали: «ой же ж і гарно Дзюбенки співають, хай Бог їм здоров'я і довгі літа дає на радість людям!»

Учився Олекса Терентійович у гробхкласному міському народному учили-

щі. Вісімнадцятилітнім юнаком, вперше у житті, почув на концерті в Прилуках спів чудового українського кобзаря Терешка Пархоменка. Захопившись грою почав самотужки опановувати кобзу. В 1913—14 роках учився у сліпого кобзаря Михайла Кравченка. На власну кобзу спромігся лише через десять років, придбавши її у кобзаря Дяченка. З того часу не розлучався з нею. Його бачили й чули на сільських вигонах, на міських базарах, ярмарках, вокзалах. Тоді ж одружився на Марійці «з Волошинів», доньці до-

брого сусіда Левка Бондаренка, вінчалися у Спасо-Преображенському соборі. Дружина народила йому доньку Валентину і сина Сергія.

У квітні 1925 року талановитого співця-кобзаря прийняли до 1-ї Української художньої капели кобзарів у Києві. З капелюю об'їздив усю Україну, Росію, Білорусію, Кавказ, Кубань, виступав у концертних залах Москви і Петербурга. У своєму репертуарі Олекса Терентійович мав чотири історичні думи, більше десятка історичних пісень і близько 50 народних пісень.

Дуже полюбляв співати сумних, тужливих але не журавлих і веселих, жаргівливих пісень. Особливо до смаку йому були стародавні чумацькі:

«Ой чому ти, моя мати
рано не збудила,
Ой як тая чумачина
з села виходила?
— Тим я тебе, моя доню,
рано не збудила.
Попереду твій
миленький. —
щоб ти не тужила».

Запитую стареньку кобзареву племінницю Марію Яківну, чи гарний голос мав кобзар Дзюбенко? Не знаю, чи читала вона щось про Остапа Вересая, але у відповідь сказала ті ж слова, які говорили й про знаменитого кобзаря: «Олекса Терентійович співав не голосом, а душою, люди його слухали й плакали».

У 1930-ті роки жив кобзар у Києві, з дружиною і донькою Валентиною, учив дітей у музичному училищі, займався пасікою. Частенько навідувався до рідного міста, вирушав у похід з незмінною кобзою по найближчих селах. Жителі Замістя пам'ятають ще, як у голодні 30-ті Олекса Дзюбенко співав у їхньому селі. За ним уже тоді пильно доглядали сталінські людилови, здогадуючись, що він серцем і душою був пов'язаний з людьми, які хотіли уберегти національну культуру від безжалісного знищення. Саме тоді за це поплатилися життям прилуцькі інтелегенти, патріоти-українці. Не минула й Олексу Терентійовича їх гірка доля, довезла його кобза до сталінських

(Закінчення на 2-й стор.).

„Бандуристе, орле сизий...“

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.).

катівень і концтаборів
Ось там йому і нагадали,
як у чорні роки голодомору
співав по селах «кра-

мольну» пісню

«Ой чого ж ти бестро
така горда стала»

Сказав тобі драстуй, а ти
не признала?»

Братуку мій рідний,
не горда я стала,

За дрібними сльозами
тебе не впізнала,

Бо голодних діток ще й
не годувала...»

Але ні табори, ні тор-
тури не зломли нашого
кобзаря, з пісню і коб-
зю не розлучався до ос-
таннях своїх днів.

Георгій ГАЙДАЙ.

Історія старого знімку

На початку ХХ століття по вулиці Переяславській в Прилуках, квартал від Миколаївської (Короткого) до Костянтинівської (К. Лібкнехта) був повністю заселений євреями-міщанами Дубовицькими, Бродськими, Супоницькими, Кагановичами, Бахмутськими й Скловськими. Їм належали земельні ділянки й досить гарні й чималенькі приватні будиночки. Всі вони були дерев'яні, вкриті залізом, фасади деяких із них облицьовані фігурною орнаментальною цегляною кладкою. На місці нинішнього Будинку культури велика ділянка землі, близько 2 десятин належала Мордоху Бродському. На цій землі у той час уже існувала будівля цирку, що належала Авраму Бродському. Ніяких

документів про цю споруду поки що знайти не вдалося. Відомо тільки, що в діаметрі цирк мав 11 сажнів, тобто 23,5 метри. Старожили розповідають, що перед самою революцією хтось із Бродських, ймовірно, що це був саме власник цирку, розпочав будувати якусь грандіозну будівлю, можливо театру. Закінчити її він не встиг і недобудована споруда стояла від 1918 року ціле десятиліття. Сам Бродський після «експропріації», «націоналізації», «конфіскації» лишився старцем і від горя онімів. Отож так і ходив по місту в латаному-перелатаному лапсердаку, обвішаний торбами, прохаючи під вікнами шматочок хліба.

У 1929–1930 роках, за проектом прилуцького

окружного архітектора Федора Білика був збудований міський театр. До цієї споруди архітектор включив і вже існуючий двоповерховий будинок Бродських, який і став головним фасадом нового театру і чи не найголовнішою прикрасою центральної частини міста.

На старому знімку, що публікується вперше, сфотографовані саме ті, хто своїми руками зводив цю чудову будову. Пригляньтесь до цих людей. Вони уважно споглядають на нас немовби через вікно з далекого 1930-го року. У їх очах гордість: яку ж бо гарну споруду побудували! Багато милих усміхнених лиць, теплих і добрих очей. Хтось із них помер мученицькою голодною смертю у страшному

З'їму, інші підуть по степах і тюрмах, потраплять під бездушну репресивну машину 37-го, а хтось боронитиме рідний край і впаде, скошений ворожими кулями на просякнутих кров'ю полях Великої Вітчизняної у трагічному 41-му. А хтось, ще зовсім юний на знімку, можливо ще й досі живий і згадує про ті далекі роки, як ота гарненька дівчина з очима мадонни у центрі групи, чи хлопчина у великому, мабуть батьківському картузі, у верхньому ряду.

Отож просимо прилучити: придивіться уважніше до фото, якщо когось впізнаєте, повідомте нам до краєзнавчого музею, будемо вам безмежно вдячні.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Продовження. Початок у №№ 3, 4, 5 «Скарбниці» за 1995 р.).

Пам'ять роду

ПОРОХНО — або порошня, тобто залишки від трухлявого дерева чи старого сіна. У переносному значення цього слова по відношенню до старого чоловіка говорять: «такий старий, що з нього й порошня сипеться». В Прилуках Порохня здавна поселилися на Броварках.

ПОСТОЄНКО — від слова постій, тобто місце розквартирування військових у приватних будинках, це слово також означає просто проживання у найнятому приміщенні. Можна припустити, що власник цього прізвища мав десь при битому шляху велику хату, в якій часто густо постоем зупинялись люди. Прилуцький міщанський рід Постоєнків на початку ХХ століття мав на Броварках три житлові будинки і бакалійну крамницю.

ПОТАПЕНКО, ПОТАПЧУК — від власного чоловічого імені Потап, означає — Потапів син. В Прилуках Потапенки поселилися в центрі міста а Потапчуки — на Квашинцях.

ПОТІПАКА — означає бродяга, бурлака, зайда. А ще потіпакою називали колись обід з самого борщу. Прилуцькі Потіпаки мешкають на Броварках.

ПОТУРНАК — це прізвище з дуже давньою й трагічною історією, так колись у давнину називали українців — полонянців, яких кримські людилови продавали в Туреччину а потім вони по різних причинах приймали магаметанство й отуречувались, ставали покручани-потурчаками. В Прилуках від Потурнаків колись оселився в центрі міста.

ПРАВДИВЕЦЬ — означає той, що живе по правді, любить правду, справедливий. В Прилуках Правдивці мешкають на Квашинцях.

ПРИМА, ПРИЙМЕНКО, ПРИМАЧЕНКО — від слів приймати, прийняти, означає — чужа дитина, яку прийняли у сім'ю або чоловік, що прийшов у сім'ю дружини, став приймаком. Приймачко — Приймаченко — Приймачів син. В Прилуках давній міщанський рід

Родина прилуцького козака Степана Харитоновича Маценка. 1946 рік.

Приймачєнків мешкав на Трубарівському хуторі. Прийми (або Прими) поселилися на Квашинцях і Сорочинцях а Прийменки (Применки) лише на Квашинцях.

ПРИСТУПА — від слова приступний, тобто доступний, близький, привітний. Свідчить про широкую гостинну натуру засновника роду. Прізвище дуже поширене в Прилуках, особливо на Кустівцях і Броварках. Прилуцькі міщани Приступи компактно оселилися на кутку Волошини а потім розселилися й у центрі міста і на Квашинцях.

ПРИХОДЬКО — буквально означає той, що прийшов, захожа людина, чужинець. Так назвали колись того, що прийшов і поселився біля людей на обжитому місці. В Прилуках міщани Приходьки здавна оселилися на Броварках.

ПРИЧИНА, ПРИЧИНЕНКО — означає привід, підстава, причиною також називали душевну хворобу. В Прилуках міщани

з такими прізвищами здавна жили на Кустівцях а згодом Причинєнки з'явилися й на Квашинцях і в центрі міста.

ПРОКОПЕНКО — від власного чоловічого імені Прокіп, означає Прокопів син. Прилуцькі Прокопенки колись оселилися на Квашинцях, Кустівцях, Броварках і Ракитному хуторі.

ПРОХОРЕНКО — від власного чоловічого імені Прохір, означає — Прохорів син. В Прилуках Прохорєнки поселилися на Квашинцях, Ракитному хуторі, Сорочинцях.

ПРОЦЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Прокіп — Проць, означає Проців син. В Прилуках на Кустівцях здавна селилися міщани Проценки, які потім розселилися на Броварках, Квашинцях і в центрі міста.

ПУГАЧ — від назви нічного птаха, який за народними повір'ями відщував біду. Його дуже шанували козаки-запорожці: «ой не пугай, пугаче».

в зеленому байраченьку». Крик пугача «пу-гу, пу-гу» був і попередженням про небезпеку і своєрідним паролем для розпізнання своїх. Прилуцькі Пугачі поселилися на Броварках і Квашинцях.

ПУХА — походить від виразу — добити чи довести «до пухи», тобто до краю, покінчити з чимось. Мабуть той, кого колись назвали Пухою був людиною рішучою, завзятою. Прилуцькі Пухи мешкають на Квашинцях, Кустівцях, Ракитному хуторі.

ПУШКАР, ПУШКАРЕНКО — це прізвище свідчить, що власник його був колись артилеристом або гармашем у козацькому війську. В Прилуках Пушкаренки мешкали на Квашинцях і Броварках, а Пушкарі — лише на Броварках.

РАДЬКО, РАДЧЕНКО — від власного чоловічого імені Радивон і зменшеної його форми Радько. В Прилуках прізвище Радченко (Радьків син) значно поширене. З давніх часів Радченки-міщани мешкали на Квашинцях, Радченки-селяни — на Броварках. Була також і дворянська родина Радченків, яка володіла дуже гарним будиночком-особняком на Володимирській (нині Котляревської) вулиці. Радьки поселилися в 20 ст. на Квашинцях і в центрі міста.

РАК — найчастіше таким прізвищем прозивали чоловіка з червоним обличчям або того, хто червоний «як рак». Прилуцькі Раки поселилися на Квашинцях і Кустівцях.

РЕБРЕНКО — від слова ребро, ребристий. Прізвище отримав чоловік худорлявий. «сухоребрій», про якого говорили: «худий, аж ребра світається». Ребрєнок означає — Ребрів син. Прилуцькі Ребрєнки походять з давнього міщанського роду, що розселився на Броварках, по вулиці Бєреговій.

РЕДЬКА, РЕДЧЕНКО — це прізвище свідчить про те, що власник його був товстуним низенького зросту, схожим з відомим гоголівським героєм, що нагадував редьку «хвостом вниз». Можливий та-

(Продовження на 4 стор.).

Пам'ять роду

Родина Прилуцького міщанина Якова Йосиповича Приступи. 1930-ті роки.

(Продовження.
Початок на 3 стор.)

кож й інший варіант: власник прізвища був городником, вирощував редьку на Кустівцях і продав її на міському базарі. В Прилуках здавна відомі Родьки-козакі, що мешкали в центрі міста і Редьки-селяни з Кустівця. Прізвище Редченко (Редьчин син) зустрічається на Броварках.

РЕП'ЯХ — це прізвище свідчить про те, що його власник був людиною прискіпливою, допитливою, той, що чіплявся до кожного «як реп'ях». В Прилуках давній роди Реп'яхів-селян і Реп'яхів міщан мешкали поруч, по-сусідству, на Квашинцях.

РИЖИЙ, РИЖЕНКО — означає рижоволосий, тобто той, що має червоножовте або ж руде волосся. Риженко означає — син Рижого. В Прилуках міщани Рижі здавна поселилися на Кустівцях, а численний і міцний старовинний рід міщан Риженків заселив колись цілий куток на Броварках, де вони мали досить велике приватне виробництво цукрових товарів і чинбарно-охіт-ну майстерню.

КО — це прізвище свідчить про те, що його перший власник займався різницьким ремеслом, тобто різав худобу і торгував м'ясом. В Прилуках різницький цех був одним із найстаріших заснований ще при князях Вишневецьких у 17 ст. Прилуцькі Різниченки походять з давнього міщанського кустівського роду. Різники поселилися на Квашинцях.

РОЄНКО — походить від слова рій, роїтися. Прізвище без сумніву пов'язане з бджолярством, пасічництвом. Власник його мабуть умів добре справлятися з бджолиними роями. Прилуцькі Роечки поселилися на Трубарівському хуторі.

РОГОВИЙ — походить від слова ріг, означає — той, що живе на розі вулиці чи провулка. Прилуцькі Рогові з давнього міщанського кустівського роду.

РОЛІК — це досить рідкісне прізвище, мабуть означає теж саме, що й рольник — так у давнину називали різника-хлібороба. На початку 20 ст. в Прилуках на Броварках мешкала родина заможних міщан Роліків, які мали великий ошатний будинок і бака-

лійну крамницю.

РОМАНЕНКО, РОМАНЧЕНКО, РОМАНЬКО, РОМАШКО — всі ці прізвища походять від власного чоловічого імені Роман і зменшеної його форми Рома, Ромашка. В Прилуках Романенки і Ромашки поселилися на Квашинцях і Броварках. Міщани Романченки здавна мешкали на Квашинцях, Броварках і Кустівцях, а селяни і козакі Романьки — на Кустівцях. Характерно, що козакі Романьки компактно селилися лише на кутку, що зветься Шарапами.

РУБАН — красномовне, так би мовити, чисте козацьке прізвище, що означало рубаний, корубаний, той, що мав на собі рубані від шабель рани, одержані у бою з ворогами. Прилуцькі Рубани походять з давнього козацького кустівського роду.

РУДИЙ, РУДЕНКО, РУДИК, РУДИКА, РУДЬКО — всі ці прізвища походять від слова рудий, тобто рудоволосий. В Прилуках на Броварках поселилися Руді, Рудики й Рудьки. Рудики походять з давнього міщанського роду. На Квашинцях і Кустівцях мешкали досить численні роди Ру-

денків-козаків та Руденків-міщан. У місті здавна славилися своїми добротними виробами маймастерні й невеличка канатна фабрика міщан Руденків.

САВЕРСЬКИЙ — дуже ймовірно, що це дещо перекручене прозвище від «сіверський», що означає: виходець з Чернігово-Сіверської землі. В Прилуках Саверські-козакі селилися на Кустівцях.

САВЕНКО, САВИЧ, САВЧЕНКО, САВЧУК — від власного чоловічого імені Сава, всі означають одне й теж — Савин син. Найбільш розповсюджені в Прилуках — Савченки, які походять з квашинських козаків, а інші мешкають майже в усіх районах міста. Савичі походять з Кустівських міщан. Савенки поселилися на Квашинцях, а Савчуки — в центрі й на Мединщині.

САВОН — найвірогідніше те, що це прізвище первісно звучало як Савин, тобто син Сави, а вже пізніше трансформувалося в Савона. В Прилуках на Броварках здавна селився козацький рід Савонів.

САДОВИЙ — так могли назвати того, хто був власником саду або працював у ньому. Численний рід козаків Садових здавна оселився на Квашинцях.

САЙКО, САЄНКО — від власного чоловічого імені Сай або точніше — Ісайя. В Прилуках на Кустівцях мешкали міщани Сайки, які мали на Шарапах бакалійну лавку. Саєнки поселилися на Квашинцях.

САКУН — походить від власного чоловічого імені Сак, тобто Ісак, Ісаакій. Сакуном могли також назвати і рибалку, який ловив рибу саком — давнім рибальським знаряддям. На початку 20 ст. в Прилуках, на древньому Валі мешкала родина міщан Сакунів.

САМАРА, САМАРЕНКО, САМАРЕЦЬ, САМАРСЬКИЙ — всі ці прізвища означають те, що їх власники були західцями із земель Війська Запорозького по річці Самарі, з Самарської заланки. Самаренки з давнього селянського роду, що мешкав у Прилуках

Родина прилуцького селянина Федора Даниловича Сірого. Поч. XX ст.

на Кустівцях Самари, Самаренки й Самарці поселилися на Кустівцях, Самарські — на Квашинцях.

САМІЛЕНКО, САМОЙЛОВИЧ — від власного чоловічого імені Самійло, означають — Самійлів син. На початку 20 ст. в Прилуках на Кустівцях проживав дворянський рід Самойловичів, які можливо ведуть свій родовід від гетьмана Івана Самойловича. Самійленки поселилися майже в усіх районах міста.

СВИРИДЕНКО — від власного чоловічого імені Свирид, означає — Свиридов син. Прилуцькі Свириденки походять від давнього міщанського роду з Броварок.

СВИСТУН — так називали легковажного чоловіка, що мав звичку свистіти, а також і дитячу глиняну іграшку у вигляді пташки. Прилуцькі Свистуни походять з старовинного міщанського кустівського роду.

СЕЛЮК — так іноді називали людей, які переселилися з села до міста, але по натурі своїй залишилися селянами, селюками. Прилуцькі Селюки походять з стародавнього козацького роду, що

оселився колись на Кустівцях.

СЕМЕНЕНКО, СЕМЕНЧЕНКО, СЕМЕНЮК — всі ці прізвища означають — Семенів син. В кінці 19 — на початку 20 століття міщани Семенченки мешкали на Кустівцях, Семененки і Семенюки поселилися на Броварках.

СЕМЕНЕЦЬ, СЕМКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Семен. В Прилуках міщани Семенці мешкали на Квашинцях, а міщани Семки (перекручене «Сьомки») — на Кустівцях.

СЕРГІЄНКО — від власного чоловічого імені Сергій, означає — Сергійв син. В Прилуках Сергієнки мешкають на Квашинцях, Кустівцях, Сорочинцях.

СЕРДЮК — це прізвище має пряме козацьке походження. Сердюками ще в 17 столітті прозвали козаків з Правобережної України, які служили у піхотних (сердючких) полках. Козаки-сердюки здійснювали також особисту охорону гетьманів і найвищих козацьких урядовців. В Прилуках це досить розповсюджене прізвище, здавна козаки

Сидорки мешкали на Кустівцях і Квашинцях.

СЕРЕДА — мабуть з предком власників цього прізвища щось дуже важливе трапилося саме в середу, чому й пристало таке прізвище. Прилуцькі Середи походять з давнього міщанського роду з Броварок.

СИДОРЕНКО, СИДОРКО — від власного чоловічого імені Сидір. Сидоренко — Сидорів син, а Сидорко — зменшена форма цього ж імені. На початку 20 століття в центрі Прилук мешкала родина потомствених почесних громадян Сидоренків. Сидорки — походять з козацького роду, що здавна оселився на Квашинцях. Представники цього міцного й численного роду живуть там і понині.

СИМОНЕНКО — від власного чоловічого імені Симон, означає — Симонів син. Прізвище досить поширене в Прилуках, особливо на Квашинцях.

СИТНИК — походить від назви ремісника, який займався виготовленням сит для просвіання борошна. В Прилуках Ситники мешкають на Броварках, Квашинцях, Сорочинцях.

СИЧ — від назви нічного птаха. Прізвище пристало до людини похмурої, невеселої, відлюдька, того, хто дивився на всіх «як сич на сову». Прилуцькі Сичі здавна жили на Сорочинцях.

СІРИЙ, СІРИЧЕНКО, СІРІНКО, СІРИК, СІРОМАХА — всі ці прізвища походять від слів сірома, сіромахи, тобто — бідаки, злидарі. Всі Сірі — міщани й селяни і навіть потомствениі почесні громадяни мешкали з давніх пір на Квашинцях. Там же жили й міщани Сіриченки. А ось міщани Сірики й Сіренки оселилися у давні часи на Кустівцях і лише згодом Сірики розселилися на Трубарівському хуторі. Міщани Сіромахи поселилися колись під самими стінами козацької фортеці — на Броварках.

СІРЯЧЕНКО — від слова сіряк, тобто свитка з грубої сірої тканини, яку здавна носили українські простолюдини. Панство часто-густо й називало їх зневажливо — сіряками. Прилуцькі Сіряченки з давнього міщан

ського, квашинського роду.

СІЧКАР — цим словом звичайно могли колись називати власника січкаря, тобто пристрою для різання (січіння) соломи для поживи худобі, або ж майстра, що виготовляв на мисто з обрізків коралив — січки. Прилуцькі міщани Січкарі оселилися на Кустівцях.

СКИБА — це слово означає пласт землі, ліднятий плугом під час оранки, або шмат хліба чи кавуна. Прилуцькі Скиби походять з стародавнього міщанського кустівського роду.

СКИРТАЧ — від слова скирта, означає — той хто укладає солому в скирти, скиртопраць. Прилуцькі Скіртачі з давнього козацького роду, що поселилися на Кустівцях по Береговій вулиці.

СКЛЯР, СКЛЯРЕНКО — так звали ремісника, що займався різанням скла, склінням вікон або ж торгував склом. Скліренко — Склярів син. Прилуцькі Склярі з міщанського роду, що здавна селився на Квашинцях, а Склярєнки-селяни — на Броварках.

СКОПЕЦЬ — так звали людину неупереджену, байдужу, холодною. На заході України скопцем називали невелику дерев'яну бадійку-дійницю. Прилуцькі Скопці походять із давнього міщанського кустівського роду.

СКРИПЧЕНКО — від назви дуже шанованого в Україні музичного інструменту — скрипки. Можливо родоначальник власників цього прізвища саме й був музикою-скрипалем. Прилуцькі Скрипченки з хліборобського селянського роду, що оселився ще в давнину на передмісті Броварки.

СЛИВА — походить від назви ягід, дуже поширених у нашій країні. Мабуть колись власник цього прізвища мав гарний сад сливових дерев — сливник. Прилуцькі Сливи з давнього міщанського квашинського роду.

СМОЛЯР — так називали ремісника, що займався виготовленням (варінням або курінням) смоли та смолінням. В Прилуках Смоляри поселилися на Квашинцях.

(Продовження на 6 стор.)

Пам'ять роду

(Продовження)
Початок на 5 стор.

СМОТРИК — так могли назвати вартового на фортечних стінах або якогось дрібного службовця — наглядача казенного чи панського лісу, поля. Прилуцькі Смотрики мешкають на Квашинцях і Броварках.

СОБОЛЬ — це назва зв'язка з дорогоцінним, дуже гарним хутром, яким в Україні прикрашали шапки, киреї, кунтуші козацької старшини. Соболями московські царі нагороджували козацьких гетьманів і полковників. Чоловіка Соболем могли прозвати за чисте гарне лице, густі й шовковисті «соболині» брови. Прилуцькі Соболі походять з міщанського роду, що оселився у давні часи на Квашинцях, а згодом розселився по всьому місту.

СОЛОВЕЙ — це прізвище свідчить про те, що родоначальник його мав гарний голос і був добрячим співаком. Прилуцькі Соловії походять з міщанського роду, що оселився колись на Броварках.

СОЛОМАХА — походить від давньої козацької страви, яку готували з гречаного борошна і масла. Ось який рецепт цієї страви записав наш історик М. Маркевич: «беруть гречане прісне тісто, розводять досить рідко, потім кип'ятять воду в горщику, солять її, заливають тісто у воду під час кипіння, і помішуючи кладуть олію або коров'яче масло». Той, що отримав колись прізвище Соломаха мабуть дуже вправно готував цю екзотичну страву. Прилуцькі міщани Соломахи мешкали колись на Броварках, на Соборній вулиці.

СОЛОХА — це один з чисто українських народних варіантів християнського жіночого імені Соломонида або Соломія. Прилуцькі Солохи з давнього міщанського роду, що мешкав на Броварках, а згодом розселився на Кустівцях.

СОТНИК — це прізвище свідчить про те, що перший його власник був колись командиром козацької сотні. Насадки його згодом втратили козацьке звання і шляхетство, у 19 столітті прилуцькі сотники були вже селянами-гречкосіями, а

деякі втратили навіть прізвище і стали зватися Сотниковими на московський лад. Мешкали Сотники на Кустівцях.

СТАНКО, СТАНКЕВИЧ — прізвища походять від слова стан, що має кілька визначень. Найімовірніше, що прізвище походить від стану, або стайні, де держали коней. Станко — той, що працює на стайні, або володіє нею. Станкевич — Станків син. Прилуцькі міщани Станки мешкали на Броварках, а Станкевичі поселилися на Квашинцях і Сорочинцях.

СТАСЕНКО — походить від власного чоловічого імені Стах або Стась, означає — Стасів син. Прилуцькі міщани Стасенки здавна жили на Броварках.

СТЕПАНЕНКО — від власного чоловічого імені Степан, означає — Степанів син. Це одне з найпоширеніших в Прилуках прізвищ. Наприкінці 19 — початку 20 століття численний селянський рід Степаненків селився на Броварках і Квашинцях.

СТЕЦЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Степан — Стець або Стецько, означає — Стецьків син. Одне з поширених в Прилуках прізвищ. Стеценки-міщани жили на Кустівцях, а на Квашинцях на початку 20 століття була садиба почесних громадян Стеценків.

СТОЛІТНИЙ — це прізвище свідчить про те, що перший власник його дожив до досить таки поважного віку. Прилуцькі Столітні з старовинного козацького кустівського роду.

СУРМАЧ — це назва козацького військового трубача, що закликав своєю сурмою козаків до бою. В Прилуках Сурмачі поселилися на Квашинцях і Ракитному хуторі.

СУШКО — так називали всхоше дерево. Прізвище мабуть отримав чоловік високий і худорлявий. Прилуцькі Сушки поселилися колись на Квашинцях.

ТАРАБАН — так колись по українськи звучало слово барабан. Перший

власник цього прізвища був колись у козацькому війську музикантом і грав на литаврах та тудумбасах. Прилуцькі міщани Тарабани здавна мешкали на Броварках, на початку 20 століття вони були неперевершеними майстрами по виготовленню шапок із смушків і мали невелике приватне підприємство.

ТАРАСЕНКО — від власного чоловічого імені Тарас, означає — Тарасів син. Прилуцькі Тарасенки походять з стародавнього козацького квашинського роду.

ТЕРЕНТІЙ — від власного чоловічого імені Терешко, Терентій. В Прилуках численна міщанська родина Терентіїв розселилася на Кустівцях по Рудій (Нижньо-Береговій), Трьохсвятительській (Гоголя), Олександрівській (Леніна), Шарапівській (Політвідділу) та Волошинівській (Леваневського) вулицях.

ТЕРЕЩЕНКО — від власного чоловічого імені Терешко, означає — Терешків син. Прилуцькі Терещенки походять з стародавнього козацького роду, що поселився на Броварках і Кустівцях по Підвалній (Пушкіна), Гімназичній (Жовтневій) і Трьохсвятительській (Гоголя) вулицях.

ТИРКА — так називали пtiцю з розкуйовдженим, обтріпаним пір'ям. Прізвище пристало до чоловіка, що ходив завжди заклопотаний, часто не причесаний і недбало зодягнений. Прилуцькі Тирки походять з старовинного міщанського квашинського роду.

ТИСЕНКО — можливо це прізвище походить від слів тесати, тесля, теслярвати. В Прилуках на Броварках і Кустівцях з давніх часів поселився численний міщанський рід Тисенків.

ТИЩЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Тихий — Тишко, означає — Тишків син. Одне з поширених в Прилуках прізвищ. Тищенки-міщани на початку 20 століття мешкали в центрі міста і на Квашинцях, а згодом роз-

селилися на Квашинцях і Сорочинцях, на Броварках і Кустівцях.

ТКАЧЕНКО — це прізвище означає, що родоначальник сучасних його власників займався ремеслом ткача, виготовляв плахти й килими. Ткаченко означає — син Ткача. Прилуцькі Ткаченки походять з давнього козацького роду, що оселився колись на Броварках.

ТОВАРЕНКО — походить від слова товар, тобто худоба, свідчить про те, що власник цього прізвища мав колись воли і корови, був людиною заможною. Прилуцькі Товаренки-селяни мешкали на Квашинцях, а Товаренки-міщани — на Кустівцях.

ТОВКАЧ — так звуться міцна дерев'яна наліця, якою товкли в ступі просо, гречку, мак. Можливо, також, що прізвище походить від слів товктися, тобто вештатись, сновигати. «товчеться, як Марко по пеклу» Прилуцькі Товкачі поселилися на Квашинцях.

ТОВСТОЯТ — так жартівливо чи й глузливо називали людей простах, грубих, мужикуватих. Прилуцькі, міщани Товстоїяти здавна оселилися на Кустівцях (на Шарапах і Волошинах) та Броварках.

ТОПЧІЙ — так називався млин з кінним приводом. Прізвище свідчить про те, що власник його мав безпосереднє відношення до млинарства і мабуть був мельником або майстром по будівництву млинів-топчіїв. Прилуцькі Топчії з стародавнього козацького роду, що оселився колись на Броварках.

ТРИГУБ — так прозвали чоловіка з уродженою фізичною вадою, що звалася «заячою губою». На початку ХХ століття в Прилуках на Броварках проживали дворяни з козацького старшинського роду Тригуби. Деякі з них змінили своє прізвище на московський лад і стали прозиватись Трегубовими.

ТРОХИМЕНКО — від власного чоловічого імені Трохям, означає — Трохянів син. Прилуцькі Трохименки з давнього міщанського квашинського роду.

ТРУШ — від зменшеної форми чоловічого власного імені Трохям —

Турки, Турки. Назвухомі Турки походять з давнього хабаровського селянського роду, що оселився на Квашинцях.

ТУРОК, ТУРКІВ-СЬКИЙ, ТУРЧИН — ці прізвища свідчать про те, що родоначальником їх був вихідець із сусідньої частини Туреччини, який у давні часи якось потрапив у Україну а одружившись на українці, так і залишився тут назавжди. Прозвали його Турком або Турчином, а його синів — Турківськими. Наприкінці XIX — на початку XX століття в Прилуках добре знали заможну родину міщан Турчинів, які мешкали в центрі міста, мали 3 будинки, кузню, каретну майстерню й бакалійну крамницю Турки й Турківські поселилися на Квашинцях.

УДОВЕНКО — походять від слів удова або удова, означає — удовин син. Прилуцькі Удовенки поселилися на Броварках, Квашинцях, Ракитному хуторі.

УМЕН — буквально означає — розумний. Мабуть родоначальник цього красномовного прізвища виділявся з-поміж інших світлим розумом, мудрою головою. Прилуцькі Умени походять з селянського куствівського роду.

УШЕНКО — походять від слова ухо, означає — син Уха. Ухом або ж зухом прозвали колись чоловіка хвацького, молоджавого, беручкого. Прилуцькі Ушенки походять від давнього міщанського роду з Броварок і Куствівця.

ФАЛЬЧЕНКО — від слів хвалитися, хвалько, означає — син Хвалька або Фалька. В Прилуках давній міщанський рід Фальченків мешкав на Броварках.

ФЕДЕНКО, ФЕДІРКО, ФЕДОРЕНКО, ФЕДОРОВСЬКИЙ, ФЕДОРЧЕНКО, ФЕДОРЧУК, ФЕДОРЯКА, ФЕДЧЕНКО — всі ці прізвища походять від власного чоловічого імені Федір та його зменшеної форми Федь, Федірко. Прізвище Федоренко — одне з найпоширеніших в Прилуках. Прилуцькі селяни Федоренки мешкали на Куствіцях. Заможні міщани Федоренки поселилися на Броварках, де вони мали свої бу-

динки з меблями, в яких будували готовим одягом, зерном, бакалійними товарами. На Броварках оселилися й міщани Федорченки. Феденки мешкали на Броварках, Квашинцях і Ракитному хуторі, Федірки — на Квашинцях, Федоропські — на Броварках, Федченки — на Куствіцях і Квашинцях.

ФЕНЬ, ФЕНЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Парфен — Фень. В Прилуках давній міщанський рід Фененків оселився на Броварках, а Фенів — на Квашинцях.

ФЕСАК, ФЕСЕНКО — від зменшеної форми власного чоловічого імені Федосій — Фесь, Фесько, Хвесько. Прилуцькі Фесенки походять з броварських міщан. Фесаки в XX столітті поселилися на Квашинцях і Сорочинцях.

ФІЛОЗОН, ФІЛОЗОП — ці прізвища походять від слова філософ, або як це звучало колись у нас — філозоф. Так називали учня передостаннього класу духовної семінарії. Отже предки власників цих прізвищ були із духовного стану і навчалися в семінарії. Прилуцькі Філозони з квашинських міщан, а Філозопи в XX столітті поселилися на Ракитному хуторі, на Лапинцях і Квашинцях.

ФЛОРИНСЬКИЙ — від власного чоловічого імені Флор. В Прилуках дворяни Флоринські мешкали на Броварках, маючи там гарну садибу.

ФУРСА — від власного чоловічого імені Фірс, яке в простонародді звучало як Фурс. Прилуцькі Фурси походять з старовинного козацького роду, мешкали на Броварках.

ФУС — від слова хвус, тобто гуша. В Прилуках міщани Фуси мешкали на Броварках.

ХАВА — в простонародді — щелепа, або ще писок. Прізвище свідчить про те, що перший його власник був людиною не зовсім миловидною. В Прилуках на Куствіцях здавна мешкав міщанський рід Хав.

ХАРЧЕНКО — від власного чоловічого імені Харко, Харитон, означає — Харків син. Одне з найбільш поширених в Прилуках прізвищ. Найбільше було Харченків-міщан, мешкали вони в цен-

трі міста, на Куствіцях, Броварках і Квашинцях. Харченки селяни і Харченки-козакі селилися лише на Квашинцях.

ХИЖНЯК — походить від слова хижка, так називали невеличку бідняцьку хату, іноді — комірчину при хаті або й хлівець. Прізвище означає — власник хижі. Прилуцькі Хижняки поселилися на Лапинцях, Квашинцях і Куствіцях.

ХИТРИК, ХИТРЕНКО — це прізвище пристало колись до людини обережної, передбачливої, хитрої. В Прилуках Хитрики мешкали тільки на Броварках, а Хитренки — на Квашинцях і Ракитному хуторі.

ХОЛОД — це прізвище свідчить про те, що його власник натерпівся в житті всього: «прийняв і холоду, й голоду». Прилуцький стародавній рід козаків Холодів ще з гетьманських часів селився на Квашинцях і Лапинцях.

ХОМЕНКО — від власного чоловічого імені Хома, означає — Хомин син. Прилуцькі міщани Хоменки з давніх часів мешкали на Куствіцях.

ХОРТ — буквально означає мистливський пес. Чоловіка таким прозвищем могли назвати за довгі ноги, за те, що був швидкий, метушливий, що бігав «як загнаний хорт». В Прилуках це одне з найпоширеніших прізвищ. На Куствіцях є навіть великий куток, який і досі звегся Хорти. Всі вони походять з куствівських міщан, які згодом розселилися в усіх районах міста.

ХУДИНА — так колись звали худобу, особливо замучених тяжкою працею тварин. Мабуть власник саме такої худоби і отримав колись таке прізвище. Прилуцькі Худини походять з стародавнього козацького роду, що оселився на Куствіцях.

ЦИБА, ЦИБЕНКО — від слів цибатий, цибань, тобто довгоногий, довготелесий. Цибенко означає — Цибин син. В Прилуках давній міщанський рід Цибенків жив на Куствіцях. Циби — поселилися на Квашинцях.

ЦИГАНЕНКО — від слова циган, означає циганів син, свідчить про циганське походження власника прізвища. В Прилу-

ках міщани Циганенки ще з давніх часів мешкають на Куствіцях.

ЦИМБАЛ, ЦИМБАЛЕНКО — у давній українській мові це слово вужало як телепень, бовдур, а ось цимбали — це старовинний музичний інструмент з товстими струнами, на яких мелодію вибивають двома паличками. Прилуцькі міщани цимбали і Цимбаленки з давніх пір мешкали на Трубарівському хуторі й на Квашинцях.

ЦУКУР — так колись прозвали одноокого чоловіка. Прилуцькі Цукури в XX столітті поселилися на Куствіцях.

ЧАПКА — чи не найбільш шанована у нас пташка, ім'я якої часто називали кохану жінку і навіть саму Україну, згадаймо лишень чудові поетичні рядки з старовинної пісні про Україну: «Ой горе тій чайці, чаєчці-небозі, що вивела чаєняг при битій дорозі». Чайкою козакі-запорожці любовно прозвали свій бойовий корабель, на якому вони вирушали у небезпечні морські походи по Чорному морі. В Прилуках квашинські й броварські міщани Чайки були неперевершеними майстрами-ковалями і мали свої кузні. Один з прилуцьких Чайок, а саме Андрій Андрійович, дуже розбагатів, отримав звання потомственного почесного громадянина, ну й по тодішній «моді» поміняв своє прізвище на Чайкіна. У Прилуках він побудував на Олександрівській вулиці найкращий і найбільший готель, магазини, де торгували готовим одягом, годинниками, вином.

ЧАЙКОВСЬКИЙ — буквально означає — Чайчин син. В Прилуках на Броварках з давніх часів мешкав старовинний дворянський рід Чайковських, що мав козацьке походження.

ЧАЛИЙ, ЧАЛЕНКО — в народі чалим називали коня сіро-коричневої масті, могли так прозвати й власника таких коней. Чаленко означає — син Чалого. Прилуцькі Чали походять з стародавнього козацького роду з Куствівця, а Чаленки у 20 столітті поселилися у центрі міста.

(Продовження на 8 стор.).

(Продовження).

Початок на 7 стор.)

ЧЕНЧЕВИЧ — від слів ченець, чернець, тобто — монах, означає — ченців син. Прізвище свідчить про те, що засновником роду був чоловік, що деякий час перебував у чернецтві, а потім повернувся до світського життя. В Прилуках козаки Ченчевичі ще в давнину поселилися в самому центрі колишньої козацької фортеці й на Броварках.

ЧЕПІНОГА — так колись жартома прозвали чоловіка клишоногого, що ходив чіпляючись нога за ногу. Прилуцькі Чепіноги походять з давнього хліборобського селянського роду з Квашинець.

ЧЕПУР, ЧЕПУРКО — означає чепурний, чепурун. Прилуцькі Чепури з давнього міщанського роду, що мешкав на Бродках, Лапинцях, Трубарівщині. Чепури в 20 столітті поселилися на Квашинцях і Кустівцях.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО — прізвище походить від слова чередник, тобто пастух громадської чи панської череди, означає — Чередників син. Прилуцькі Чередниченки походять з квашинських міщан.

ЧЕРНИШ — від слова чорниш — так у старовину називали чорний житній хліб. Прилуцькі Черниші походять з селянського давнього роду з Квашинець.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ — походить від слова чорний, чорнявий. Наприкінці 19 століття в Прилуках на Мединщині жила родина почесних громадян Чернявських.

ЧИЖИК — походить від назви маленької пташки. Очевидно засновником роду був чоловік невеличкого зросту, жвавий і моторний. Прилуцькі Чижики в 20 столітті поселилися на Квашинцях і Сорочинцях.

ЧИЧВА — так колись називали поганеньке сіно з болота, мабуть і прізвище отримав колись власник болотистого сінокошу. Прилуцькі Чичви (або Чечви) походять з броварських міщан.

ЧОРНЕНКО — похо-

Пам'ять роду

дить від слів чорний, чорнявий і означає — Чорного син. Одне з найбільш поширених у нас в Прилуках прізвищ. Кустівські й броварські Чорненки походять з міщанського роду, а мединські — з селянського. У 20 столітті Чорненки розселилися в усіх районах міста.

ЧОРНОМАЗ — так колись назвали чоловіка чорнявого, смуглявого, «циганкуватого», можливо що й циганського походження. Прилуцькі Чорномази поселилися в давніх часів на Квашинцях, Броварках, Сорочинцях, Ракитному хуторі.

ЧОРНОМОРЕЦЬ так колись прозивали козаків-запорозжів, які після знищення Гетьманщини переселилися на Кубань. Отож і засновник цього роду був колись саме козаком з Кубані. Прилуцькі Чорноморці з квашинських і броварських міщан.

ЧУДАК — означає диwak, чудило, химерник. Мабуть засновник цього роду був людиною з причудами, чимось оригінальною й безперечно веселою. Прилуцькі Чудаки з давнього міщанського кустівського роду.

ЧУЙКО — означає той, що добре чує, має добрий слух, кращий ніж у інших. В Прилуках — одне з найпоширеніших прізвищ. Ще наприкінці 19 століття на Кустівцях проживало більше 30 родин міщан Чуйків.

ЧУМАК, ЧУМАЧЕНКО — це прізвище свідчить про те, що засновником роду був чумац, тобто той, хто займався дребним чумацьким промислом, завозячи волами в Україну сіль і рибу з Криму і Дону. Прилуцькі Чумаки походять з міщанського квашинського роду, а Чумаченки були знаменитими купцями і почесними громадянами, мали гарні будинки і крамниці на Броварках, Квашинцях і в центрі міста.

ЧУХРАЙ — так звали мисливського борзого пса, хорта. Власник цього прізвища мабуть був мисливцем і мав своїх хортів-чухраїв. Прилуцькі Чухраї походять з міщан і жили на Броварках.

ШАМРАЙ — означає — той, що шамрає, шамрить, тобто шелесить, шарудить. Прилуцькі Шамраї поселилися колись на Квашинцях і Ракитному хуторі.

ШАПАР — так у давнину звали ключника або економа в панському домі чи маєтку. Прилуцькі Шапари поселилися в 20 столітті на Квашинцях і Броварках.

ШАПОВАЛ — це прізвище свідчить про те, що власник його колись займався шаповальським ремеслом, виготовляв (валяв) з войлоку шапки й капелюхи. Прилуцькі Шаповали походять з квашинського селянського роду, відомого з давнього часу.

ШВЕЦЬ, ШЕВЧЕНКО — це прізвище свідчить про те, що засновником роду був майстер-швець, чоботар. Шевченко означає — Шевців син. В Прилуках обидва прізвища були і досі є дуже поширеними, особливо Шевченки. Міщанські роти Шевців здавна мешкали на Квашинцях, а Шевченків — на Кустівцях.

ШВИНДА — від слова швендя, швендяти, швиндяти, тобто марно тупитися без діла. Прилуцькі Швинди походять з стародавнього козацького кустівського роду.

ШЕПЕЛЯВИЙ — тобто той, що має мовну ваду — шепелявить: «хоч і зуб дучерявий, та ж сам шепелявий». Прилуцькі Шепеляви століття тому були заможними міщанами, володіли в центрі міста й на Квашинцях доброчиними будинками, мали крамниці в місті й на Базарі, приватне виробництво по обробці шкіри. На початку 20 століття два

брати Шепеляви мали те ж звання особистих дочасних громадян, мали на Броварках гарні будинки.

ШИНКАРЕНКО походить від слова шинкар, означає Шинкарів син. Шинок — це торговий наклад у давній Україні, де торгували горілкою, вином і закускою, щось на зразок нинішнього ресторану. Власника шинку звали шинкарем, а якщо це була жінка — шинкаркою. Прилуцькі Шинкаренки походять з давнього селянського роду з Кустівцець.

ШКУРАТ — дослівно означає шмат шкіри, шкураток. Прізвище свідчить про те, що його власник мабуть займався обробкою шкіри. Прилуцькі Шкурати (також і Шкуратови) походять з славного козацького роду, засновником якого був полковник прилуцького козацького полку Іван Шкурат. Шкуратови-дворяни на початку 20 століття побудували собі гарний будинок, в якому нині міститься середня школа № 4 на Броварках.

ШМАТКО — від слова шмат, що означає кусень, шматок, кавалок. Прилуцькі Шматки поселилися у 20 столітті на Броварках, Бродках, Квашинцях.

ШРАМКО — означає той хто позначений шрами від старих ран. Прилуцькі Шрамки з давнього міщанського роду, жили на Кустівцях.

ШУЛЯК — походить від назви хижого птаха шуліки, шуляка, коршуна. Мабуть що предок Шуляків своєю зовнішністю або характером нагадував цього птаха-розбійника. Прилуцькі Шуляки з давнього міщанського кустівського роду.

ШУЛЬГА — так у давнину звали лівшу, тобто людину, яка все робила лівою рукою. В Прилуках прізвище це було досить поширеним, на Кустівцях жили Шульги-козаки, на Броварках Шульги-селяни, на Кустівцях Шульги-міщани.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназавчий музей, Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1818. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

СКАРВНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 7 (35) ЛИПЕНЬ 1995 РОКУ

ДО 275-РІЧЧЯ
СПАСО-
ПРЕОБРАЖЕНСЬКОГО
СОБОРУ

На камені цьому...

«І Він преобразився
перед ними.
І стала одежа Його
осяйна,
дуже біла, як сніг,
якої біленьник не зміг
би так
вибилити на землі!»
Євангеліє від Св. Марка.
«...і на камені цьому
побудую Я Церкву
Свою — і сили адові
не переможуть Її.»
Євангеліє від Св. Матвія.
Спасо - Преображенський собор — одна з найдавніших і одна з перших камяних будівель, що велично височить сяючи золотом хрестів, заливаючи сонячним промінням середмістя і душі людей, що вештаючись у суєті мирській, все ж таки мають і світ надії Божої, і плескіт променів в засмучених очах.

У далечезному, нібито, 1705 році, що від Різдва Христового, було закладено цю дивовижну кам'яну споруду, а року 1720 зведено і освячено у празникові свята Преображення Спаса — Господа Бога нашого. Отож і маємо ми, хвала Спасителю, собор, що зведений на місті бувшої дерев'яної, з солом'яним дахом церкви Преображення Спаса, про яку згадував ще в 1654 році славнозвісний історик-андрівник, син патріарха антиохійського Макарія — Павло Алеппський.

Зводили собор миром. Наприкінці 1714 року височайшим указом царя Петра, полковником прилуцьким, замість пристарілого Івана Носа (того самого, що так підло зрадив Батурин... і за це «геройство» від «Петра від свата» одхвотив полковництво прилуцьке)

Спасо-Преображенський собор

призначено Гната Галагана, що родом з-під Кременчука, та колишнього полковника Запорізького (1706), компанійського (1708), Чигиринського (з березня 1709 по 1714 рр). Коштом нового урядовця та його дружини Олени було й завершено будівництво собору, а поряд, на тому ж мальовничому погості, височезної Миколаївської дзвіниці. Це рідкісна за типом споруда початку 18 століття — взірць кам'яної архітектури доби українського

барокко. На церкву почеплено дзвони, а на одному, самому великому, був напис: «Дзвін цей споруджений його милістю Господина Ігнатія Галагана полковника Прилуцького, жінкою Оленою і з сином Григорієм Галаганом до храму Спаса церкви кам'яної від нього спорудженій за відпущення гріхів».

Гріхів... щодня стогнав цей дзвін...

Гріхів... — скаржився на свою долю. Та стогнувши душив у собі той

біль...
Але ж той біль такий кременний, та такий невтішний — міцнів, та все зростав, не в силі втриматись він врешті вибухнув... та ще, та ще рознісши вщент пташині зграї...

грі-хів... грі-хів...!!!

Вдогін пташкам роса з дощу мільярдом блискавиць встрявала в очі туманячи зір гіркотою сльози. Цей мідний стогін здіймався ген в височину, та звідти вже, з прозорою блакиті плив аж до Хортиці, щоб втішити сон погледлих небожат...

«Ой горе тій чайці.

чаєць-небозі,
Що вивела чаєнат
при битій дорозі...»
Гетьман Іван Стеанович Мазепа.

Плин часу надавав Спасо - Преображенському собору славетної відомості у миру православному. В соборному інтер'єрі вражало перш за все підбір ікон доби високої зрілості українського барокко. Незабутній, чарівний колорит. З довершеною майстерністю та дивовижною, глибокою любов'ю зображено кожнісінький образ. Всю цю вражаючу красу доповнював весь в золоті, різьблений іконостас, чаруючий причудою завитків, та повними гронами виноградної лози. Здавалось інколи, що саме ця лоза росте із серця Ісуса. Помітно поширювалась кількість прихильників, дарителів собору, що в дар підносили коштовності, всілякі рідкісні та пам'ятні речі. Марія Горленко — дружина судді генерального — у 1753 році подарувала соборові рідкісне за красою розкішне Єванге-

(Продовження
на 2-й стор.).

На камені цьому...

(Продовження).

Початок на 1-й стор.). емаліями. Катерина Галаган в дар піднесла розшити золотом та сріблом плащаницю. Диякон Гаврило Бодянський відписав собору безліч цінних книг, а серед них «Мінеї» в лист київського друку 1796 року. Та скільки ще їх — полум'яних сердець... дарителів во славу Богу, во славу Православія — то відає один лиш Він. Всіх пам'ята: шляхетних меценатів та кріпака-сірому, що, заробивши грошенят, віддав їх без жалю во славу Господа!

Воістину дивен Бог во святих своїх!

Сподіваймося, шановний добродію, що в Преображенському соборі хвалу Госоду Христову Іоасаф — єпископ Білгородський! Святий Іоасаф, в миру Яким Андрійович Горленко, народився саме під Прилуками на хуторі Чернявщина (Липиці), що в якійсь версті — двох від собору. У родовому маєтку славетних полковників прилуцьких Лазаря та Дмитра — гідного патріота-мазепинця, у Андрія Дмитровича Горленка та його дружини Марії Данилівни (у дівочості — Апостол) 8 вересня 1705 року, з благословіння Господнього, з'явився на світ Божий майбутній Святитель-Чудотворець! В оту добу світ був недобрий. Світ був невольний. Світ тортур, ганьби і зради! То так вже сталося. Така вже доба випала рабу Господньому, нареченому Якимом у святому хрещенні.

Перші кроки Якіма у житті — кроки невпевненості, складні кроки скорботи і печалі — підтримували чуйливі теплі руки бабусі Марії Захарівни — небозі титаря Густинського Свято-Троїцького монастиря, гетьмана Івана Самойловича, спочилого у Бозі ще в 1690 році на засланні у Сибір.

У 8 літ з любов'ю до молитви Яким відбув до Києво-Могилянської академії, яка була тоді на всю Росію центром православія і вченості. Навчався юний Горленко успішно, з ретельністю. Ректором академії на той час був Феофан Прокопович

Іоасаф БІЛГОРОДСЬКИЙ

— вельмишановна постань у православній церкві, та широко відомий культурологічний, просвітницький діяч тієї доби. То дійсно був найтяжчий час для України. Пекельний смрад Батуринської фортеці, калюжі булькаючої крові, то тут, то там скорботний стогін мідних дзвонів... Можливо жити тільки у злагоді із Богом, вішатись молитвами, допомагаючи братам і сестрам. Молити Господа за Україну, за злагоду поміж людей — так вирішив прийнявши схиму Святитель Іоасаф.

Довгі роки в соборі Спаса зберігалася яскраво сяючі щирою позолотою мідна табличка з надзвичайно цікавим написом на ній: «1777 року, травня 19 дня святійший Вселенський Патріарх Константинопільський Серафим мав у цій церкві служіння й панахиду відправив по померлому полковнику прилуцькому Гвату Галагану, дружині його Олені й дружині його сина Уляні, полковни-

ці ж прилуцької та всіх їх рідних. Потім удостоїв своїм благословінням дід галаганівський і в ньому обідав у асесора колезького Івана Галагана, тієї ж полковниці Уляни сина». Із Константинополя він прибув морем на російському флоті в Петербург.

275 літ — це багато... Це і мало...

Як поглянеш зараз на надзвичайну, майже неземну білизну ошатних мурів кам'яної величі, вмить у пам'яті сплива відвертість від Святого Марка! Душу наповнює лілей святості і в серці відчуваєш Бога. З цим відчуттям зникає безліч літ.

Є Бог! Є церква! Є життя!

Хоч на хвилиночку зника тягар клопотів та тягнеться душа на вогники свічок, що мерехтять здалека крізь широко розчищену браму... І вже в самому ньому — ти вже не сам, ти не самотній, ти в соборі! В соборі, де крізь подихи століть кадриється фізіям колишній сла-

лим ліхоліттям!

Ой, де ж той дзвін?

«Було колись, минулося. Не вернеться знов».

Хіба не можна не згадати нам про те, як наш поет-пророк Тарас Григорович Шевченко, відвідуючи святині Прилуцьчини влітку 1845 року, припадав до вітваря, осіняючи себе хресним знаменням і, натхненний, змалював білокам'яну велич Спасо-Преображенського собору. У відомій повісті «Музикант» поет пригадує всю цю подію: «Оснувавшись таким от чином, я сів на свою мізерію, себто на чемодан, та й заходився рисувати прекрасно освітлену вечірнім сонцем кам'яну церкву, досить незграбною, однак оригінальною архітектурою». А скільки друзів і знайомих поета, та й взагалі... перебувало тут в минулому столітті.

Двадцяте століття насунулось важкою чорною хмарою, що облягла соборні білі стіни. Здрігнувсь, зненацька, сивий дзвін від пострілу «Аврори». Похилився... посуху... Відчувши свій останній час — гайнув пташок... й замовк навіки Жовтнева сіра брудна мряка заплямувала стіни, а дзвіниця, та височезная дзвіниця — візирець барокко України, ледь-ледь не згнула згубивши свого давнього вірного друга. А навкруги галаганоси босо бродять... враз підросли перевертні щоб матір катувати, та й не перевелись, тиняються під куполом прозорим! Пронизливий вітер з півночі закрутив, збісив червоною хурделицю, тай покотив Україною криваві хвилі репресій. Захлинули, з лихвою умили ці хвилі й священнослужителів Спасо-Преображенського собору в Прилуках: Подольський Василь Тимофійович 1868 року — народився й жив у Прилуках по вулиці Кузнечній, 16. Заарештовано двічі — у 1919 та в 1922 роках за хрещення дитини.

Каменецький Петро Федорович 1887 року — народився в селі Петрівці Прилуцького повіту. З 22 по 30 рік служив настоятелем Спасо-Преображенського собору. Активно виступав проти закриття

На камені цьому...

церков і зокрема собору.

Так, крок за кроком, все соборове життя, немов би вишита сорочка

«червоне — то любов, а чорне — то журба».

Дзвіницю, з Божою допомогою, врятували все ті ж мазепинці, все ті ж горленківці... Ото ж стоїть вона — красуня височезна, але ж розмова трохи в неї друга, вірніше, трохи не така.

Бо де той дзвін?

Той давній свідок!

Де він —

великомученик?

Стоїть собор. Стоїть дзвіниця. Спустошені, безбезцешні — але стоять. Як втримались вони в роки страхіть та лихоліття, то відає один Господь. Лишень у 1991 році Спасо-Преображенський собор повернуто у лоно Православної церкви... І знову, як колись, у давню давнину, світ від лампад, від образу Христа зігрів підвалини обкрижанілих наших душ. В серцях зажеврила надія і потяглися люде в храм, наповнюючи його змістом. Засяяли хрести на банях. Затеплились лампади в образах, смиренна лагідність зійшла на наші лица.

На хорах трисвятим тихесенько блаженно лине: Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний помилуй нас, Святий Боже, Святий Кріпкий Святий Безсмертний...

Не застить сяйво від хрестів нашої пам'яті. Тож, як найкращі побажання і вдячність усім тим реставраторам, майстрам, що відновили собор і дзвіницю та повернули людям, Низенький уклін за кошти і турботи, за променисті хрестики на куполах. За дзвоники новенькі... Уклін вам за повернуту надію 60 літ, себто 12 п'ятирічок, глуха була... Мов не жива. Пусті глазниці вікон. Не відає часу по сей день... лишень як дзвони б'є, — благо вчинив отець Василій. Розгойдався дзвін і вигукнув Спасителя слова: «...де двоє чи троє в ім'я Моє зібрані — там Я серед них.» (Євангеліє від Св. Матвія).

Той ланцюжок дорожочинний, що в'ється у віках крізь незгасимі лампади сердець прихильників-дарителів собору від Горленків шляхетних та купця Опанаса Глиновича, від сина архимандрита Іркутського Софронія... — простягся аж до наших днів. Помітно збагатився, золотом надбань торкнувся цей ланцюжок полум'яного серця Яковлева Василя, що в дар приніс собору старовинні рідкісні ікони. На кошти гідного прихильника собору Миколи Ралортиренка ведеться розпис стін у храмі. Це надзвичайний, без-

прикладний вчинок палкого серця, що б'ється в грудях незгасимою лампадою. Розпис стін, який ви можете вже бачити, веде до речі, дотепний майстер — Валерій Сигаєв родом з Гужівки під Ічнею, випускник Київської академії мистецтв. Різьблений Іконостас дивної краси, що вже частково в позолоті, виконав Куриленко Анатолій — різьбяр з Семенівки, Чернігівської єпархії.

Господь все милостивий! Він все бачить, і хай простить мене якщо я помилюся.

Є в храмі Спаса ікони, що пам'ятають Святителя Іоасафа. І це не дивно, бо вони привезені з Троїце-Сергієвої лаври, де з 1744 року, за наказом государині — імператриці Єлизавети Петрівни, намісником монастиря найбільшого в Росії, став саме Святитель Іоасаф. Здається, привіз в Україну ці ікони, блаженної пам'яті єпископ Кронід, спочилий у Бозі вересневим ранком два роки тому, а від небіжчика ці давні дивні лики в храм Спаса у Придуки, вже привіз отець Микола — теперішній настоятель. Ікони дійсно дивної краси, частково з срібними окладами та в позолоті.

Є в храмі Спаса ще одна ікона. Це сталось якось восени, років сімнадцять

тому. На Кустівцях (прилуцькому передмісті) по вулиці Гоголя 114, під уламками старесенької хатини у вугільному пилу знайшли ікону люди. Обмили як змогли, поглянули: тай зажурились... На дощі, чималої за розміром, ледь-ледь впізнати можна було образ Пресвятої Богородиці Скорботної. Забрали в хату цю ікону, берегли, а потім віддали в собор. Так зберігалася вона в соборі деякий час, очікуючи реставрації. Та раптом... О чудо! Очистилась сама! Бруд, що застив образ, сам обсипався і Пресвятая Божа Матір Скорботна чітко проступила білестим ликом. А інколи на Ній з'являється роса. Цю велику милість Божу відразу ж і помітили. І кожен раз, у всяку службу ідуть до Божої Матері Скорботної, ідуть, ідуть всілякі люди, несуть до Неї свої сумніви та печалі, скорботи та надії.

Ото ж бо й так, шановний друже мій, чимало є подій у нашому житті, в житті Спасо-Преображенського собору. Немолодимоплине час, — тихесенько пливе, зникає. Дай, Боже, сили нам! І не введи нас у спокус, але визволи нас від лукавого.

Да святиться ім'я Твоє, Господи!

Писав Євген
ТИМОФІВ.

ВІТАЄМО

Андрія Івановича Буренка в день ювілею.

Шановний наш краєзнавцю!

Вами подолана нова вершина і назва їй — 70 літ! Оглядаючись на пройдений шлях, можемо сказати, що малярство, музика, поетичне слово, різьблення по дереву, карбування по металу, композиційні секрети книжкових знаків — екслібрисів, краєзнавчі

дослідження. Вам допомагали йти по цій землі. Вони наснажували, давали духовну міць. І може тому Ви цінуєте в людині порядність, і тому Ви горнетеся до людей з добротою, і тому Ви любите людей за людяність — адже Ви самі такі.

Здоров'я Вам! Років і Років! Щасливих доріг і творчої незгасності!

Пропонуємо читачеві вірші з доробку ювіляра.

ВІТАЄМО

Андрій Іванович БУРЕНКО

МАМИНЕ ФОТО

Знайшов я давню плівку цими днями.
Зробив відбитків десь десятків два.
Під бороду хустина біла мами
І дивиться на мене, як жива.

Згадав я враз ті давні-давні роки:
Нестатки і в одежі, і в харчах.
І рук її покликання високе:
Нас зберегти і вивести на шлях.

Вона собі в усьому відмовляла,
Казала: «Я цукерки не люблю»,
Бо нас багато, а гостинців мало.
Так не хотіла додавати жалю.

І, як завжди, утомлена докраю,
І з радістю, і горем на виду,
Я так її яскраво уявляю:
І голос, і напружену ходу.

Поглянула б на все не без уваги,
І піднялися б ледь краєчки губ:
— На мене стільки зіпсував бомаги,
Та тут же, мабуть, більше як на руб.

Мадонни усміх в невольним русі:
Оцінений не у один мільйон.
А я за рідну усмішку матусі
Не захотів би й десяти мадонн.

ОСІННІЯ ЕТЮД

Дошам ні краю, ні початку.
Тепло звелось нанівець
З-за хмари, як дурне зайчатко,
Стрибне на стежку промінець

І стільки золота під ноги
Накида вам скорботний ліс
І забличать грузькі дороги
Водою в ямах від коліс.

Незвичний, таємничий шерех
І горобин холодний жар
Між стовбурів — беріз шпалери,
І раптом, серед тиші — Кар-р-р!

СЕЛО НОВА ГРЕБЛЯ

Ледь на осінь. Примружило очі
Сонце вересня в ранішній час
Прохолода лишилась від ночі.
В човні з вудкою дядько Панас

Розбрелись по-під лісом корови,
Понад берегом тягне димком
Хмара з півдня нахмурила брови
Там дощем пахне, тут — молоком

Чуть з верхівок дерев тихий шелест,
Коник сюркає втомлено десь
Заграбастав розложистий берест
Всеньке небо і Удай увесь

Горобців біля насипу згряя,
Оточила пеньки кропива
Років сто уже греблі немає,
А село зветься Гребля Нова!

ЧЕРЕЗ РОКИ

Ось вийшла ніч і золотим серпом
Колосся зір тихенько стала жати
А я через життєвий бурелом
Потрощений бреду на світло хати

Рябко не гавка, він виля хвостом
Бач, упізнав, хоча минули роки
І я стою у тебе під вікном,
Як злодій, озираюся на всі боки

Нема другого шляху, все одно!
Не в хату — в серце повернутись хочу!
І так, як я дивився у вікно,
Ти зазираєш у зрадливі очі.

БАТЬКАМ

Відкриваючи дитині світ,
Небо, космос, океан і сушу,
Передайте, наче власний звіт,
Совість, щирість, честь і чуйну душу.

Наче книгу, ваш життя роман,
Розгорніть, читаючи сторінки
Хай побаче правду і обман,
І підйоми ваші, і зупинки.

Хай затьямить, що не гроші — бог
(Хоч без них заперті в розкіш двері)
І, що жадність з'їсть синовий борг,
Задрість вродить глухоту тетері.

Щоб зумів ще зрозуміти біль
І свою, і вашу, і довкола,
Щоб не ріс, немов на хлібі цвіль,
Досвід ваш — йому надійна школа.

Але, хай це все відчує сам,
Хай пізнає все на власній шкірі
Сам збудує в серці власний храм,
Щоб зуміти вистоять в зневірі!

ТРАГЕДІЯ ГАЙДАЇВ

«А волики все половили,
А в них роженки все
золоті!»
А воловоди все
шовковії...»

(З народної пісні).

Воли для України — це було все: і транспорт, і тяглова сила в господарстві, і шкіра, і м'ясо, і, чи не найголовніше, це був товар, добрячий товар для країни і для експорту, який приносив чималий, один із найбільших прибутків. Волами українці торгували завжди, ще з часів Київської Русі, в усіх містах і селах, на всіх базарах і ярмарках. Добре відомо, що за часів козацької держави, з самого її виникнення, гетьманською адміністрацією була налагоджена торгівля волами з купцями Гданська і Кенігсбергу. У часи Руїни ці зв'язки надовго занепадають і відроджуються лише в останній чверті 17 століття. Відновлюється торгівля Україною з Прусією, Австрією, а через балтійські порти з Німеччиною, Швецією, Англією, Голландією. Головними українськими товарами були: худоба, хліб, льон, віск, мед, сало, шкіра. Згодом до них додалися тютюн, олія, сіль, селітра, поташ, смола. Гетьманщина підтримувала також торговельні зв'язки з Польщею, Литвою, Туреччиною, Московською державою. Чи не найбільше на європейських ринках славилися українські воли.

Найкращих, найсильніших і найвириваліших волів розводили в Полтавському, Миргородському, Лубенському і найбільше в Прилуцькому полку. Адже не дарма на гербі полкового міста Прилук красується золота бичача голова, а цей герб наданий був місту й затверджений королівською грамотою ще в 1582 році. Їх ще з маленьких кумедних і безпомічних теляток на недривних ніжках виховували українські селянки. Поїли молоком і теплим пійлом, годували запашним хлібом, як малих дітей. І виростили круторогі велетні, могутні й сильні, спокійні й незворушні. Потім молодих волів продавали на ярмарках. Шонайкращих, міцних і витривалих забирали чу-

маки для дальніх походів у Крим і на Дін, інших скуповували козацькі старшини, заможні козаки і посполиті. А вже потім вони потрапляли до рук гуртівників-погоничів, яких у ті давні часи прозивали гайдаями.

Здебільшого це були міщани й посполиті, люди досвідчені й грамотні, досить часто гайдаями ставали загартовані в боях і походах козаки. Всі вони добре знали дороги й лутівці, бродили й переправи, добре зналися в народній медицині, уміли орієнтуватися по зорях, були вправними стрільцями і могли захистити себе і свої гурти від грабінників і вовків. Старі досвідчені гайдаї до того ж знали й іноземні мови, вільно спілкувалися з польськими, пруськими, литовськими купцями.

Вирушаючи у дальню дорогу, гайдаї організовували великі валки, обирали свого отамана, накази якого були законом для всіх. В дорогу вирушали навесні, переважно у квітні, коли вже підсихали дороги і ставало тепло. У обраний день, в передвранішню пору, щоб ніхто на початку не перештов дорогу, гайдаї з гуртами збиралися десь на леваді, за селом чи містом і помолившись вирушали в далеку дорогу. З Прилуччини гурти гнали на Чернігів через Ніжин, а далі на Лів. Річицю, Слущк, Несвіж, Гродно до Кенігсбергу або Гданська.

І виникає в уяві грандіозна напівфантастична картина: по широкому шляху, під яскравим весняним сонцем, поволі й могутньо, аж гуде земля під копитами, суне величезна валка муругих і полових, сірих і білих, рябих і чорних. Ідуть похитуючи круторогими головами, викохані на безкрайніх пасовищах знамениті українські воли. Ідуть за ними на добрих конях меланхолічно погейкуючи чорні мов цигани, загорілі й обвітрені погоничі-гайдаї. За валкою пара воліків котить здорівну як корабель чумацьку мажу з халабудою, навантажену припасами в дорогу і так ідуть і ідуть, все далі й далі

від домівок. На ніч зупиняються десь у затишному гайку чи вибалку. Варять куліш або соломахи на вогнищі у казані, а тоді, помолвившись стародавньому лику святого Миколая-угодника, покровителя і оборонця всіх мандрівників, якого завжди возять з собою, вечеряли, розсівшись тісним колом навколо величезної спільної миски на шовковій траві. Потім під чистим зоряним небом влягалися спати, підмостивши під боки сінка а під голову козацьке сідло. А волики тим часом теж відпочивають і пасуться під пильним оком вартових з рушницями й пістолями. Та лише зачервоніє на сході й прокукурікає свій перший заклик горластий півень на возі, якого завжди брали з собою в дорогу, знову рушали в путь. І знову могутня рогата лавина суне все далі й далі, долаючи сотні й сотні верст. А навкруги широко й привільно розкинулись лани, зелені солов'їні гаї, залиті білим шумовинням весняного квіту сади. Ось і сонечко зблиснуло і позолотило все навкруги. Хтось із гайдаїв не втримався і затягнув пісню. Дзвінкий чарівний голос забився, затужив над валкою і шугонув угору, в піднебесся, до жайворонка, а той мимоволі затих і заслухався:

Зажурилась Україна, що
нігде прожити.

Гей витоптала орда

кіньми маленькі діти...

Ось так і торували дорогу в Європу, нікого не зобіжаючи й не загарбуючи чужих земель, бо своєї було доволі. Ішли до людей з відкритим серцем, несучи добрим сусідам свої здобутки, ділилися своїм добром.

Про торгівлю волами і про гайдаїв збереглися цікаві записи у «Щоденнику» генерального підскарбія Якова Марковича за 1730 рік, де він згадує про закупівлю волів для відправки за кордон: «...Через Остапа Козоріза перервинського писалем до Олексія в Сухоносівку о наняттю 4-х чоловік в дорогу Гданську гайдаїв і приспособлені харчі на віз воловин о 4-х волях,

на щю і грошен 10 рублів послалем... Писалем до Костенецького... сотника Конотопського, о прийомі Якова Дуброви з моїми волами в Гданську дорогу і лист йому Дуброві оддалем... Дем'ян отправлен на Ічанський ярмарок для покупки волів, на що далем йому 150 волів... і приказ далем Дем'яну в 10 пунктах, о виправі в Гданську дорогу і припроваженню так волів, яко і воза волового до Куреня». Костенецькі з Конотопа у ті часи вели широку торговлю волами з багатьма європейськими купцями і до них наймалася ціла ватага гайдаїв. Про ціну на волів дізнаємося ще з одного запису в цьому ж таки «Щоденнику»: «...Шаповал з Маценком купили мені 8 волів за 40 рублів. Та їм же наперед купувати воли далем 80 рублів». Цікаво, що на той час у Марковича уже було заготовлено для перегону до Гданська близько півсотні волів на «фурторі Гамаліївському» біля Глухова.

Про те, яку кількість волів вирощували на Гетьманщині говорить лише той факт, що в 1737 році російський уряд «реквізував» (читай — пограбував) у полках 44 тисячі волів, а ще 30 тисяч було продано за гроші у Московщину. Уже тоді, у зв'язку з заборонами й обмеженнями, які російський уряд запроваджував щодо експорту товарів з України, гайдаї ганяли гурти майже нелегально, потай від московських чиновників. У той же час від українських купців вимагали вивозити товари до Москви, Архангельська, Санкт-Петербургу. Це було страшенно не вигідно, навіть збитково і тоді вивіз товарів за межі України майже зовсім припинився. Тоді російські урядовці почали штучно, наслідницьким шляхом занижувати ціни на українські товари, надаючи право російським купцям за безцінь скуповувати тих же волів на ярмарках. Так, торгові агенти «светлейшого» Меншикова, користуючись «своїми» при владі, закуповували тисячі волів по сміхотворних цінах, один віл обходився їм нечесічно по 10 копійок. Тоді ж були скасовані (Закінчення на 6-й стор.).

ТРАГЕДІЯ ГАЙДАІВ

(Закінчення.
Початок на 5-й стор.).

ні українські паспорти, що видавалися гетьманською адміністрацією, і тепер, для того щоб виїхати за кордон, треба було їхати в Київ до російського коменданта, а крім на огляд везти чомусь до Брянська. У той же час, на українських прикордонних пунктах були поставлені російські застави, які здійснювали контроль над українською торгівлею. Продажні російські митники чинили насилля й всілякі зловживання над українськими купцями. Так поступово Україна втратила характер самостійного економічного організму й перетворювалась в колонію Москви.

Витіснення України з європейського ринку негативно відбилася на економіці Німеччини, Австрії, Польщі.

У 1757 році розпочалася Семилітня війна, яку Росія з своїми союзниками Францією і Австрією вела проти прусського короля Фрідріха II. У цій безглуздій і кровопролитній війні за визнання Росії «великою» державою, приймали участь і наші козаки. Окрім значних втрат і матеріальних збитків, для нас ця війна більше нічого не принесла.

Мабуть мало хто з дослідників української історії звернув увагу на той факт, що на Семилітній війні найбільше постраждали ті, кого в Україні звали гайдаями, що після цього їхня кількість катастрофічно зменшилась, їхній екзотичний промисел повністю занепав, а згодом і зовсім зник.

А було це так. У 1756 році гетьман К. Розумовський отримав наказ: підготувати до походу в Пруссію п'ятитисячний козацький загін, причому кожен козак повинен був мати двох коней. Командирами загону гетьман призначив генерального осавула Якова Дем'яновича Якубовича (сина жуварського сотника прилуцького полку) і прилуцького полковника Григорія Гнатовича Галагана. У 1757 році, коли розпочалися бойові дії, то прусського кордону був висланий тисячний загін козаків-компанійців, вони стали учасниками значного бою при Гросс-

Егерсдорфі, що закінчився поразкою прусського короля. Саме тоді з усієї Гетьманщини було зібрано вісім тисяч гайдаїв, які для потреб російської армії почали переганяти волів і коней. Спочатку 10 тисяч волів і 6 тисяч коней в наступному році ще вісім тисяч волів, а потім ще і ще. У 1758 році з Прилуцького полку гайдаї з гуртами вирушили до Пруссії під командуванням отамана Родинцевича. Пригнавши гурти волів до Пруссії, гайдаї лишалися в армії, причому не в своїй козацькій, а в російській. Їх розсилали по різних полках рядовими, денщиками, фурщиками. Отже вони найпершими потрапили на війну і саме вони, гайдаї, і стали учасниками боїв під Гросс-Егерсдорфом і

Цорндорфом, штурму Франкфурта й Берліна. В битві за Берлін у вересні 1760 року приймав участь і Прилуцький полк, який прибув на фронт з Гетьманщини під командуванням Григорія Галагана. Сам полковник про цей похід у своїй автобіографії записав так: «...отправлен был с тысячною командою в Прусский поход и там чрез целый год при армии, в чрезвычайных трудах и бедах, з немалым убытком именной монах, обретаюсь».

Але найбільші «труди и беда», та й не рік, а на цілий сім, дісталися всеж на долю гайдаїв-небораків. Люди хоробрі, загартовані самою матінкою-природою, вільнолюбні й горді, вони зненавця потрапили у рабську залежність від пихатих дурисвітів-офіцерів, які за честь для себе вважали приниження гідності «нижніх чинів», себто рядових солдатів. А тут ще до того ж і хохли, зрадники, мазепинці! Це ж про них у таємній інструкції для президента Малоросійської колегії П. Румянцева «матушка-цариця» застерігала: «...о сокровенной ненависти тамошнего народа против здешнего (тобто росіяні), который опять со своей стороны приобык оказывать не неприметное к малороссиянам презрение». Та воно оте «презрение»

було таким примітним, що далі вже й нікуди. Як свідчить сучасник тих подій, автор «Історії Русів», з восьми тисяч гайдаїв додому повернулось зовсім небагато, вважай що одиниці. І в боях з пруссаками загинуло не багато, а більшість їх помирало з голоду і холоду, покалічено, загнано на смерть. Ось як про це розповідає та ж «Історія Русів»: «Произошло же сие не от климата или воздуха, который в Германии и Пруссии нарочито здоровый, но по худому содержанию сих людей начальниками... кои считая их на ряду лопарей и камчадалов, вгоняли в чухотку или ипохондрию, за одно свое наречие, и они не скоро понимали выговаривать тогдашние преизящные речения: намясь и намедни и придомков их — ужь и кабыш». Ось такий був один із перших уроків з російської для дикунів-малоросів.

Це були й перші жертви, які життями своїми заплатили за «наречие», тобто за те, що розмовляли своєю рідною мовою. А погляньте — хто ж був учителями, хто ж ці аристократи духу? А це ж бо ті свіжоспечені князі й графи, синки отих звіроподібних бояр, яким ще зовсім недавнечко видирали з м'ясом бородинські і товк їхні жирні морди здоровенними кулачеськими скаженими цар Петро, витягаючи їх з багна у вікно в Європу, пробите дурною силою. Для них, отих навчателів, життєвим кредо було єдине — сісти комусь на шию і на дурницю напихати ненаситну пельку. А чия то буде шия, хохляцька, чухонська, чеченська, чи ще якась, те вже не мало значення. Вони як чортополох розсіялися, розлізлися кругом, витісняючи різних там «інородців» і відразу ж проголошуючи захоплені землі своїми «ісконними». Їм не знайомі високі почуття й глибокі переживання, туга за сивою матусею, за коханою дружиною і діточками-голуб'ятками, за ненькою Україною і рідною мовою, викликали у них супротив, зневагу і лють.

Здався випадок, про який розповів мені колись давно-давно мій добрий старий приятель, чудовий художник, світлої пам'яті достойний Юрко Кіндратович Кармелюк, родом з Ічні. Було це ще у дні його юності, десь у тридцять років. Поїхав він уперше в своєму житті до Москви. Ходив-ходив, роздивляючись столичні чудеса, притомився й зголоднів, тож і став шукати чогось підкріпитись. А тут саме пробігав мужичок і ніс такі гарні, такі звабливі оселедці, що у бідолашного Юрка аж сльма покотилася. Притримав його за лікоть та й запитує, де ж це такі гарні оселедці продають? А той недбало кинув: — Да это я намедни покупал, — та й побіг собі далі. А наш простодушний землячок і почав до людей набридатися, чи не знає хтось де тут неподалік «медня», думав же, що «медня» це може якась майстерня чи фабрика, де з міді щось виробляють. Так того разу й не покуштував добрих московських оселедців.

Мабуть погано «старші брати» вчили дике хохляцьке плем'я премудростям «великого і могучого», котрий вони й через віки не засвоїли як слід. До речі, якщо ви й досі не знаєте значення виразу «намедни», то це означає — зовсім недавно, вчора. А ось за ще одне «преизящное речение» тих часів «намясь», прошу у читача вибачення — не знаю, чи довіднику. Нема. Його вже мабуть не пояснять навіть ті, хто й досі з баранячою упертістю прагне зробити всю Україну «рускоязычною», не говорячи вже про українців-покручів, які їм у цьому запопадливо допомагають. От саме їх би, якогось «качергу» або «сіманенку» отуди в Пруссію, з волами, до «їхнього благородія» в денщики, він би їм показав де руки зимуєть! Та цур їм усім, але ж не забуваймо тих гірких уроків та й шануймося у своєму домі, з своєю рідною мовою, з своєю правдою і волею. А моїм пращурам-гайдаям, безвинно убієнним, хай буде земля пухом і вічний спокій.

Георгій ГАЙДАЙ.

Густинський пантеон

Латинське слово пантеон означає — храм усім богам. У Стародавньому Римі Пантеон спорудили за правління імператора Андріана близько 125-го року від Різдва Христового. Потім ця видатна архітектура споруда стала національним мавзолеєм Італії. Згодом, за прикладом Риму, у найбільших містах Європи почали з'являтися пантеони — місця поховання видатних людей, національних героїв. Найзнаменитішими з них стали Вестмінстерське абатство в Лондоні та Пантеон (церква Сент-Женев'єв) у Парижі.

В Україні своєрідними пантеонами є Байкове кладовище і Лавра в Києві, Личаківське кладовище у Львові. Врешті решт свої маленькі пантеони є майже в кожному місті, ба, навіть селі. Вся біда в тому, що всі вони, за незначним виключенням, давним-давно всіма забуті. Досить зауважити, що у нас в Україні з найдавніших часів існував добрий звичай ховати шановних людей на цвинтарі біля церкви або ж і в самій церкві. Найчастіше такими високоповажними людьми були сільський батюшка, який усе життя присвятив служінню Богу і громаді, титар або церковний староста, що добре дбав про церкву, поміщик, за кошти якого побудована церква, сільська школа або притулок для бідних.

Прикладів таких маленьких пантеонів, навіть у нас на Придніпров'ї, можна навести немало. У Заїзді, біля сільської церкви ховали кілька поколінь Горленків, серед яких були й козацькі полководці, і герої роєн з поляками, турками, французами. В Линовиці, в церковних підземеллях поховані представники знаменитого графського роду де Бальменів. В Прилуцькому Спасо-Преображенському соборі похований фундатор храму козацький полковник Гнат Галаган. Та де вони зараз?

У Заїзді розкішний, не гірше столичного, горленківський палац і гарненьку дерев'яну козацьку церкву, разом з родовими похованнями, знищили «гегемони» під червоними прапорами. В Линовиці, білоколонне диво — Успенську церкву, розбили, роздали важкою технікою у 1985 році за наказом нащадків отих «гегемонів», що десятиліттями уособлювали «ум, совість і честь» Прилуцького району. А прокляті запорожцями кістки прилуцького полковника Галагана ще й нині не знайшли спокою — їх уже й зовсім недавнечко засипали сміттям у зруйнованому склепі сучасні «благочестиві оновителі» собору в Прилуках. Ой, не любимо ми своїх достойних предків, не шануємо їх пам'яті. Бог нас за це кріпко покарає. І є за що.

Нині ми започатковуємо розповіді про наших відомих людей, наших земляків, які знайшли свій вічний спокій у найсвятішому місці в усій Україні — в Густинському Свято-Троїцькому монастирі.

І. ІОАСАФ ГУСТИНСЬКИЙ

Ніхто і досі не відає, ні імені, ні прізвища, ні роду, ні племені його. Але безперечно одне — це була дійсно свята людина, достойна вічної людської пам'яті. Як видно з давніх записів Густинського монастирського літопису, Іоасаф розпочав свою діяльність у стінах Києво-Печерської Лаври. Мабуть отримав добру освіту, бо був грамотний, розумний і допитливий. Адже не даремно ж здійснив паломництво до далекого Афону, де вивчав «строгий іноцький устав». Не кожен міг на таке зважитись, та ще в такі тривожні часи.

А часи таки дійсно були тривожні. Україна знемагала у польському ярмі, шляхта безчинствувала, знущалася над народом українським, над його вірою. В кінці 16 століття почалося насильницьке насадження католицизму в козацькому краї. Ця епо-

ха породила цілу когорту подвижників православ'я, які йшли в народ, укріпляли його духовно, підтримували морально, допомагали захистити церковні святині, засновували нові монастирі, споруджували церкви.

Повернувшись «от святої Гори Афонської» до Києва, Іоасаф, разом з ченцем Афанасієм, з благословення настоятеля Лаври відновив неподалік від Києва, на стародавніх дніпровських кручах, древній Межигірський Спасо-Преображенський монастир, заснований ще при святому князеві Володимирі, а потім зруйнований ордами Батия. Цей славний монастир згодом став «другою Лаврою», був останнім притулком для старих запорожців.

Та Іоасаф недовго лишився у Межигір'ї. З благословення Афанасія, якого призначили тут ігуменом, він з двома ченцями Геннадієм та Юхимом пішов у землі князів Вишневецьких на Посулля шукати місця для нового монастиря. Таке благословенне місце знайшлося на одному з удайських островів, що звалось Густинією, неподалік від Прилук. Ось тут «в літо тисяча шістсотное, місяця мая, п'ятого дня» і заснував Іоасаф «святую обитель монастир Густинський Святія Живоначальнія Тройці».

На острові Густинію, до мудрого і доброго отця Іоасафа відразу ж потяглися з своїми болями і кривдами прості люди, отримуючи моральну поміч і підтримку, добру пораду, тепле слово. Мало-помалу йому вдалося зібрати таких же як і сам подвижник, і на берегах тихого Удаю закипіла робота. У спорудженні монастиря приймали участь усі добрі люди. Княгиня Раїна і князь Михайло Вишневецькі від своїх щедрот подарували монастиреві острів Густинію з угіддями й лісами, допомагали коштами, козаки й селяни привозили припаси, валили й звозили ліс, допомагали зводити перші будівлі. Але події 1604 року надовго загальмували побудову монастиря, а можливо й знищили те, що вдалося спорудити за ці роки. У цей час розпочався похід шляхти на Москву, прилучилися до них і наші козаки. Військо Бориса Годунова люто помстилося тоді і знищило тільки не відновлені Прилуки «...і жителей оног... старих і малых, детей і женщин, умертвили без пощады».

Тільки через десятиліття після згаданих подій в Густині, завдячуючи старанню Іоасафа, у 1614 році спорудили «церков малу во ім'я Пресвятия Живоначальнія Тройці», келії, заклали церкву Різдва Богородиці, монастир обгородили фортечними стінами.

Блаженний старець Іоасаф «по мнозех трудах ізнемог плотією своєю», та й вік дався взнаки, старенький став і немічний, тож і звернувся до Лаври в Київ з проханням надіслати на його настоятельське місце добре знаного ним «начальника печери преподобного Антонія» в Лаврі Ісаю Колинського. З ним Іоасаф ще встиг зїздити на Волинь до князя Вишневецьких і випросити у володіння монастиря поля й ліси навколо Густині.

Помираючи, творець святої обителі Іоасаф просив братію зберегти монастир: «...місце сіє святоє даби не оставили в заупустінні по смерті мой». В оточенні любих йому людей, у тихій келії над Удаєм він і віддав Богові душу в осінню днину 8 жовтня 1616 року. Поховали отця Іоасафа у побудованій ним церкві Святої Трійці «одесную олтаря», тобто, праворуч від вівтаря. Думали ж люди, що честь ця і шана на віки, як вічна й сама церква. Та після бжежі монастир перенесли на нове місце, а могила та свята загубилася десь на монастирськихгородах на березі Удаю.

Георгій ГАЙДАЙ.

(Закінчення. Початок у №№ 3, 4, 5, 6 за 1995 рік).

ШУМЕЙКО, ШУМСЬКИЙ — походять від слів шум, шуміти, шумний. Прізвище пристало колись до чоловіка балакучого, галасливого. Прилуцькі Шумейки походять з квашинських міщанських і селянських родів Міщани Шумські мешкали на

Пам'ять роду

громадянина Івана Щербини, а на Кустівцях збереглася й нині садиба священика Мусія Щербини, сином якого був учений психолог професор Олександр Мусійович Щербина

варках. На розі Підвальної (Пушкіна) і Соборної (Радянської) вулиць знаходився особняк і крамниця взуття багатого прилуцького купця і фабриканта Кузьми Яковенка. У нього ще й у Києві був

імені Ярмолай або Ермолай. В Прилуках це одне з найбільш поширених прізвищ. Ярмаки-козаки мешкали на Квашинцях, а Ярмаки-міщани — на Кустівцях, Квашинцях і Броварках.

ЯРОВИЙ — походить від слів яр, яруга, означає той, що живе над ярмом або в яру. Прилуцькі Ярові з стародавнього

Родина прилуцьких міщан Федорченків.

Квашинцях, на Базарній площі мали свою крамницю.

ЩЕРБАК — це давня назва примітивного постолу, зшитого з одного шматка шкіри. Прізвище одержав колись чоловік, який був шевцем і тачав саме таке взуття для бідняків. Прилуцькі Щербани з давнього селянського роду, що мешкав на Броварках.

ЩЕРБИНА — означає ваду, гандж. Пощербленими називали горщик з відбитими краями, пошкоджену шаблю чи сокиру, говорили навіть «щербатий місяць». Щербиною могли назвати й чоловіка щербатого, тобто — з втраченими зубами. В Прилуках це прізвище — одне з найбільш поширених. Всі прилуцькі Щербини походять з старого козацького роду. Наприкінці ХХ століття в районі залізничного вокзалу жила родина почесного

ЮНАК — так називали козака-молодця, красивого й хороброго. Прилуцькі Юнаки походять з давнього міщанського роду з Кустівця і Броварок.

ЮРЧЕНКО — від власного чоловічого імені Юрій, Юрко, означає — Юрків син. Прилуцькі Юрченки з давнього й численного козацького роду з Квашинця.

ЯКИМАНСЬКИЙ — від власного чоловічого імені Яким. В Прилуках по Вокзальній вулиці мешкала родина дворян Якиманських, власників трьох гарних будинків і приватної друкарні.

ЯКОВЕНКО — від власного чоловічого імені Яків, означає — син Якова. В Прилуках це одне з найбільш поширених прізвищ. Козаки Яковенки мешкали на Квашинцях, селяни Яковенки — на Броварках і Кустівцях, міщани Яковенки — на Бро-

свій власний будинок і кілька взуттєвих магазинів у самому центрі міста.

ЯКОВЧЕНКО — від власного чоловічого імені Яків. Прилуцькі Яковченки походять з стародавнього міщанського роду, мешкали на Броварках на Володимирській (Котляревського) вулиці. З цього ж роду і знаменитий наш земляк народний артист України Микола Федорович Яковченко.

ЯНКО, ЯНКЕВИЧ, ЯНОВСЬКИЙ — від власного слов'янського імені Ян. В Прилуках давні роди міщан Янків мешкали на Броварках, дворяни Яновські — на Кустівцях, а Янкевичі в ХХ столітті поселилися на Квашинцях.

ЯРЕМЕНКО — від власного чоловічого імені Ярема або Іеремія. Прилуцькі Яременки походять з броварських міщан.

ЯРМАК — походить від власного чоловічого

селянського роду, що поселився колись у козацькій фортеці, на Валу.

ЯРОШЕНКО — походить від власного чоловічого імені Ярош або Ярохтей, означає — Ярошів син. В Прилуках це прізвище досить поширене, всі Ярошенки походять з куствіських міщан.

ЯСИНСЬКИЙ — від зменшеної форми власного чоловічого імені Яків — Ясь, Ясько, означає — Ясів син. Наприкінці ХІХ століття в центрі Прилуки жила родина збіднілих дворян Ясинських, вони володіли лише невеликою рубленою хатою і клатем землі.

ЯЦЕНКО — походить від зменшеної форми власного чоловічого імені Яків — Яць або Яцько, означає — Яцьків син. В Прилуках Яценки-міщани мешкали на Броварках, а Яценки-селяни — на Кустівцях.

Георгій ГАЙДАЙ.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Крезнавчий музей, Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилука, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1888. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

ДО 400-ЛІТТЯ ГУСТИНСЬКОЇ СВЯТО-ТРОЦЬКОЇ ПУСТИНИ

Пам'ятник віри

«І на скелі оцій побудую я Церкву Свою, — і сили адові не переможуть її»

Євангеліє від св. Матвія.

шляхетного магната Речі Посполитої. Зачаровані красою мальовничих берегів річечки Удай, старці двічі обійшли її, та врешті вибрали собі блаженний острів, що створив, здавалося, сам Бог Отець. Сріблясті хвилі малиновим світланком тендітно пести-

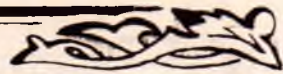
ли духм'яний острівець, лизали оксамитове його барильце. А навкруги, з усіх сторін порозляглися пагорби й байраки, ледь втримуючи на собі густі ліси; звідси й назва мальовничому куточку — Густиня. Відомий мандрівник, що з Антиохії, —

Павло Алеппський (він двічі був отут в 17 столітті) згадує про цей чарівний ліс, що тягнеться сім верств з Прилук до Густинського монастиря. — він увесь складається з горіхових дерев, вишень та слив.

Полинув час. Поплив собі тихенько та згодом швидше, дзвінше, коловоротом-обертом подій всіляких. — яскравим сйвом на листах літописів улігся, у пам'яті народній, — на струни кобзарів і подихи балад.

Свята Густиня. — саме від неї пішло відродження православ'я на Україні, ледве не стертого з лиця землі, що гинуло під утисками унії. — ледь жевріло у братствах, та нижчому духовенстві.

У травні 1620 року Прилуки та Густиню ошчасливив своїм приїздом Єрусалимський патріарх Феофан, що прибув у Гетьманщину за добродійними подаяннями на Єрусалимській святині. В монастирі патріарх, як говорить літопис: «опочиває». Другого ж дня в супроводі гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, прибувшого сюди для зустрічі високого первосвященницького гостя, поїхав з ним у Київ. Це дійсно був Господній глас, пославший в Свято-Троїцьку пустинь первосвященницького патріарха. Православ'я в той час жахлива криза захлинула: всі єпископи — подібно Рогозі — пекеметнулись в унію, або ж не ствержені були Польщею в своїх єпархіях (Продовження на 2-й стор.).

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

Пам'ятник віри

ях. Відновити ієрархів міг Феофан своєю первосвящительською владою. Тож Сагайдачний, як розумний політик скористався оцім: по дорозі від Прилук до Києва, гетьман виклав патріарху жахливе становище православної церкви в Гетьманщині; представив йому кандидатів на вищі духовні посади, котрих Феофан, прибувши до Києва, та й рукоположив. Київським митрополитом висвячений Іов Борецький, та ще п'ять єпископів на кафедри у Полоцьку, у Луцьку, Володимирі, Перемишлі та Холмі. Серед нових єпископів був і фундатор монастирів на Прилуччині, тодішній ігумен Києво-Братського монастиря Ісая Копинський. Та згодом, він таки знов повернувся в Густиню. Цим відновленням Київської митрополії, православіє на Україні зненацька воскресло!

Воскресло православ'я на Україні. Зажвавилось життя в монастирі. Побігло підтюпцем мерщій швиденько, немов дитя в ранковім сні... невтомні ніжки несли його по росах діамантових та по травиці, духмяних квіточках, кульбабці, житом... — та вже летить, неначе пташечка, шебече... — назустріч сонечку, назустріч лагідному дню, назустріч Божій усмішці! За ним іще одне та ще... немовби янголята!

Божої вдачі будувалися церкви. Як свідчить нам густинський літописець року 1624 про Свято-Троїцьку церкву: «...создаша зело красну, со всяким зуграфським украсенієм, єдиного року, всякою ліпотою утварі...» Тоді ж побудовані келії для братії й трапезна з церквою Усіння Пресвятої Богородиці.

Рік 1636 приніс Густині багато прикросів. Чи рік такий то видався, чи братія чимось бо завинила, — адже пожерло полум'я жадобним язиком своїм, — повилизало вщент весь монастир — до тла! Жах! Знепритому породжувало згаріще! Вбивало, навіть, це видовище!

Пригнічений ігумен Іринарх вирішив відбудувати монастир на новому місці, ближче до гаті, що

вела через Удай до Роменського шляху. Ще перший ігумен Іоасаф і святий Ісая бажали перенести на це місце монастир, та не погодилась на теє братія. Лише за два роки (1636—1637) вдалося підвести Успенську церкву та трапезну, келії братії, перенести й поставити стару дзвіницю, обгородити монастир і обкопати ровом.

Не довго тишилася братія, не встигла й розговоритись. За підтримку народних повстань проти шляхти, Ярема Вишневецький карав на горло козаків та посполитих, дійшов і до ченців. Попоровігалась братія. Позапустишав монастир. Лише сам літописець крізь сльози все бачить та пише: «Травами та хмизиною заростає, остров же весь громадане пустошаху і утішашесь сим враг вселукавий...» О, що то за диво?! Своїх селянко-сріомахи розтягли майже весь монастир. Розтягли реманент та худобу. Захопили левади й покоси. Вирубали монастирську діброву та встигли на монастирських землях поселити два села — Полову і Левки.

На спустошені та пограбовані маєтності святої обителі, в 1639 році прибув київський митрополит Петро Могила, та привіз із собою «благоуважного мужа, блаженного отця Ілію Топського» затвердити на ігуменство і предстательство колишнього «святого чудотворня Лаври Печерської сожителя». Тоді ж митрополит Петро «...водрузише хрест дав благословіння на создание церкви великія і з миром отиде, утішивши поученій своїми братією».

Насичувлась зима 1640 року. Ще здалеку, іше до падоліста відчувся її подих. Хода важка, кремезна крижана — випіла по калюжах. Спиняла срібний плескіт у вічках, звичалася над вербами: гойдала, гнула, вигинала й кидала витрпане гілля. Соня увесь змарнілий ліс, топтав пожухлий ряс, хитався наче очманіла п'янь, тягнула на собі барвило ватяне химерних хмар, що

сунуло здаля та човгане по чорних травах обрію.

Усе затихло скрізь. Все скам'яніло. Людей — нема! А ні душі! Не видко — мов і не було!

Ніде не мекне, не збрехне... — все по хатах!

Лише під пагорбом у лузі калина припадала, тримаючи в сусальному листку краплі палаючих коралів.

Злетіли перші білі мухи. Кружляли в ритуальнім танці. Слідом посипала крупа на стежечки й подвір'я, дахи-копиці, берези. Зірвався раптом хижий вітер, неначе із корчми млинар: а ну... загна ти по дірках сипучу дерть, — та й заходився-заходивсь... — кляне діряве простирадло... та де там... сипле й сипле знов та знов — не видно і кінця.

Заскаженілий вітриюган стогнав від гніву, від жалю — котив, кидав, крутив, здирав — все на своїм шляху. Слідом рипучая хода кріпезним ланцюгом своїм зв'язала миттю, — враз все угамувала!

Підсліпуватії хатини не в силі ворухнутися — питхлі димарями під кучугурами снігів.

Гойдулись образи у дзеркалі-відерпі, задріботили, розпливлися навкруги. Зухвалий котик нагострив вушка, вдивлявся ніби крізь стіну. Собаки кашлянули раз... та ще раз... підвелися... Десь нібито загупало, затупотіло, — неначе дощ по пилузі. — та дужче, дужче, дужче, дужче...! То не вовки-сіроманці, то бусурмани-татарва задерлись в Україну. Єдиним хустряним куболом вони неслись, мов скаженілі, все далі й далі... між пагорбами розтягавши хвіст. Минаючи великі села і міста неслись палотою по Україні: ясир барган...йохтойома! То тут — то там звивалися, стовбичили дими — стояли мов хрести німі над хуторами!

Втікали люде хто-кули... Втікали з діточками. Втікали у міста, в фортеці... світ за очі... куди-небудь?! Тікали!

Окремі сотні козаків

порозпанехали татар до кінського хребта.

Розкидав клоччя по снігах кудлатий хижий звір вернув на південь, вдень та вніч нищачи все на своїм путі. Чоловіків, жінок в'язали. А діточок... малечу... ледь-ледь охрещену, із материнських рук зрізали ятаганами. Ой, горечко ж горе, нене Україно, серце рветься із груди бо гине ж дитина!

Тупіт тупіт — жар
губами.
Кінський регіт — пар
клубами,
Людський гомін, крики,
стогін,
Стрілянина батогами,
Сніг як сіль, земля як
камінь,
Тица ніг поміж ногами,
Коні давлоть животами,
Татарва блищить очами,
Ятагани — бусурмани,
Криві шаблі — кляті

хани.
Під намистом, під рукою,
Цепенить не зупинить,
Крапля в краплю кров
рікою

Плавить землю, лід
тріщить,
Біль тремтить — в очах
чорніє,
В'яже клятий — сатаніє,
Страм вселенський —

тягнуть коні,
За юрбою та другою,
Ліс стіною — за спиною,
За байраком-долиною,
Подем голим, реп'яхами,
Стрілянина батогами,
Юрба тане — не дістане,
Сине море — за горами,
Чорна ніч над головами,
Стрілянина, стрілянина,
Стрілянина батогами.

Отак от, тройко немовляток неживих — троє Великомучеників — лежали на розпутьті. Лежали на хресті доріг — дивилися на зорі мертвими очами. Три дні і три ночі, три довжелезні ночі на них дивилися зірки в скорботі та печалі, тихесенько собі зітхали, та знов дивилися на них. А як розвиднілося та вгамувалося усе, зайшли цих діточок порізанних люди подорожні. Ні хижаків із лісу, а ні картава чорна птиця не доторкнулися тілиць дитячих. Обливаючись слізьми подорожні принесли у монастир ту неживу малечу. Ігумена Іллі на той час не було, отож монахи поховали діточок у старій келії, що пустувала довгий час. Та згодом не так забули, навіть ігумену не доповіли.

Одного разу бачить отець Ілля, — чи то видіння, чи то сон: троє діточок малесеньких в довгеньких сорочках, з хрестиками на тонесеньких шиячках, оченятами впилися, — благають Всевишнього милості Божої, заступництва Густинської обителі. Немовби в мареві прокинувся ігумен. Все це побачене... оце видіння, не коїло спокою ігумену Іллі, не гоїло душі його. У розпачі отець повідав братії про се сумління. Тоді ж йому й розповіли про лихо, що сталося тієї хижої зими посеред лютого. Діток тих відкопали, — тільки не тліни їх були. Тож так, — великомучеників тих з глибокою шанобою поклали до гробниці-раки та урочисто поховали серед монастиря, де будувалася освячена ще від тому митрополитом Петром Могилою велика церква. І саме над гробницею був зведений вітвар на честь Святої Трійці.

Ігумен Ілля Торський розпочав свою діяльність у Густинському монастирі з відвідин могутнього магната князя Яреми Вишневецького, що був володарем всіх цих земель, та виправив від нього охоронного листа. На будівництво нової церкви у 1641 році ігумен вивпросив значну підмогу від щедрого молдавського господаря Василя та від московського царя Михайла Федоровича — першого царя з династії Романових. П'ять років спонадобилося ігумену Іллі, щоб заново підвести монастир.

Не забарився й 1648 рік, Славетний рік в історії для України. Пригноблена Гетьманщина нарешті встала на весь свій зріст та розкидала гетьманських меценатів. Богдан Зіновійович Хмельницький від Запоріжжя аж за Львів наводив трепет на жовнірів: «Висипався Хмель із міха, та показав ляхам лиха!» Помстився люд панам, підпанкам, дісталася й ченцям густинським. Не роздивився люд навколо, аж ба... — універсал гетьманський, — придурькому сотнику зловити і покарати злочинців, що монастир «...розграбовали і ченців окрутне мордовавши, били, а інших в смерть побили». Та згодом ще універсал, та ще

— всього їх вісім, усі направлені в заступництво монастиря. Повернуто земель, угідь, що надано князями Вишневецькими, та ще закріплено за ними новенькі села Полова і Левки, а також Маціївка.

Павло Алеппський, уже відомий нам, у 1654 році записав у щоденнику, відвідавши Густинський монастир: «Його блискучі куполи видно на значній відстані... Не доїжджаючи до нього, доводиться спустатися в долину... Ззовні монастир має дві дерев'яні стіни та два рови. Над воротами гарна дзвіниця з великим і досить коштовним годинником. Ми зайшли в монастир Святої Трійці. Його подвір'я просторе і широке. Куполів на Святій церкві п'ять, вони стоять вкупі в вигляді хреста, середній більший... Ми зайшли до Святої церкви. Її іконостас вражає глядача... Ми вийшли зачудовані, бо ні величній іконостас Святої Софії (Київської), ні Печерський — обидва вони не можуть зрівнятися з цим найдосконалішим іконостасом».

І знову лихо! Знов попів в чуб від рештки зарища! О, страх Господній!

...Хіба постигнеш метафізику вогню, що так однаково, що так нещадно нищить найвище створіння рук людських та й найубогіше. Коли ж вгамується червоною цей дракон, — коли?! Чи завидючі очі має та метиться людям за талант, за геній відданий во славу Богу?! Що за люцифери тебе підтримують, скажи, паскудо краснопуз! Ні пари з вуст — мовчиш, та чиниш зло своє: калашниковий ряд створює та всяку чорну биль. Навіщо чиниш зло своє: то тут — то там спалахуєш, гвалтуєш, нищиш. Ой, дочекаєшся, — заллють злізми тебе істоти, що вештаються на землі. Ой заллюють, затруть, затопчуть та по кишенях розгребуть, — вгамуєшся тоді нарешті! А то, всю в ланцюгах, рипучю повію приведуть!

Нова епоха — кам'яна, розпочалася при ігумені Авксентії на прізвище Якимович, що правив у монастирі 30 років, а саме з 1665 — по 1695 рік. Що знищене вогнем — все буде відбудоване, відтворене у камені та дійде,

якось, аж до наших днів.

А почалося все з Варваринської церкви з перепінокем настоятеля, келлями, брамою й дзвіницею. Ось як про теє свідчить густинський літописець: «Року 1672-го після того страшного пожарю, благодаттю Божою, збудували бакшту і дзвонницю і повилитвали дзвони і келії мало под десяток поставили, з чого Господу Богу хвала і Пресвятій Господжі Богородиці». А трохи далі ще: «Року 1673-го іюня місяця колодязь змуровано посеред монастиря і колесо з двома відрами великими уроблено».

Отець ігумен Авксентій чималий розум мав та Божу вдачу, запросив до обителі недавно обраного гетьмана Івана Самойловича, що походив з Красного Колядина прилягаючого до Прилуцького полку, та й ублажав його побудувати кам'яну церкву на місці згорівшій у 1671 році. Гетьман погодився на те і 8 червня 1674 року, на свято Трійці відбулася урочиста фундація собору. Будували цю найбільшу в обителі споруду швидко, бо вже 1 серпня 1676 року Чернігівський архієпископ Лазар Баранович освятив собор на честь Отця, і Сина, і Святого Духа!

З від того часу собор Святої Трійці є головною, центральною спорудою в обителі, яка вирає в себе найкраще створіння кам'яної архітектури, сяга в найвищий витвір людського генію, як надбання немаюче аналогів, що всежтаки повинне увійти у світову скарбницю перлиною вистражданного мистецтва тривалої доби українського бароко.

В інтер'єрі Троїцького собору, вражаючого своєю величністю, із західного боку нефу, ліворуч, чи не найкраще зберігся від решти, та якось вже дійшов до нас настінний розпис — портрет гетьмана Івана Самойловича — акі титаря Густинської Свято-Троїцької пустині.

Піднята в лівий кут завіса важким великим бантом на мить, здавалося лише на мить відкрила гетьманську постать, бо в іншу мить завіса та таки впаде — не стане титаря, не стане мецената, не стане свідка-оповідача!

Стоїть гетьман на повний зріст, руки у молитовній жесті, в святковому квітчастому жупані та підперезаний золотим случьким поясом. На плечах, підбита соболом гранатового кольору кирея, з-під лагідного хутряного коміру важкими фалдами звисає до сап'янців. На столику гетьманська булава і шапка. Обличчя зосереджене, погляд сяга в далечину; а трохи осторонь, родовий герб: у рясному наметі щит, в червонім полі три чорні кавалерські хрести, середній вище; шолом увінчує корона; навколо герба літери І.С.Г.В.І.Ц.П.В.З., себто «ІВАН САМОЙЛОВИЧ ГЕТЬМАН ВІЙСЬКА ІХ ЦАРСЬКИХ ПРЕСВІТЛИХ ВЕЛИЧНОСТЕЙ ЗАПОРОЗЬКОГО».

Вдивляючись в цю велетенську, натхненну постать, силушся збагнути теперішні попіаські чвари й негаразди, що роздирають, рвуть на шматки, ганьблять благочестиву, перш за все Христову церкву в Україні — політично і економічно відокремленій державі. Державі, що має Президентів, Митицю й кордон. Та, навіть, міністра оборони, врешті-решт!

До чого ж тягнеться думками, бентежить що, за кого молитися той гетьман — сентиментальний, набожний, що всежтаки дійшов до нас в стінопису густинського собору?! Чого ж благає він — втрапивши сина, який загинув без вини на пласі?! Чому ж, сам обмовлений та преданий ганьбі угас тихенько в розпачі й печалі на засланні в Сибіру?! Невже за щирі служби бусурманам, як звичувачували його?! Чи за об'єднання церков?! Автокефалію, що віддана нащадкам Калити, — те самеє «велике діло» возз'єднання перков східної й західної Росії, що обумовлювало возз'єднання, нарешті, й політичне?!

Ще у XV столітті політичне роз'єднання обох сторін Русі під візні дінастії — рюриківську та гедиминівську — вважалося слідством поділу Російської церкви, литовські князі, володіючи Києвом, ніяк не прагнули, щоб їхні російські піддані в цер-

(Продовження на 4-й стор.)

(Продовження).

Пам'ятник віри

ковному відношенні залежали від московського митрополита, та настояли на посвяченні особого митрополита в Києві.

Тож час тривав. Високі урядові гості найвищих рангів і гатунків усе частіше приїздили в Малоросію до гетьмана Івана Самойловича, стосовно делікатної та вкрай важливої державної справи.

У листопаді 1684 року приїхав у Батурин «один из самых бойких дельцов московских» думний дяк Ємельян Ігнатович Українцев. Приїхав говорити з гетьманом про два великих діла, про старе діло — щодо союзу з польським королем Яном III Собеським супроти турок і татар; та про нове діло — обрання київського митрополита. Самойлович, як і раніше був проти союзу з цісарем римським (Австрія) та королем польським, мовляв: «...не слід, міняти золотий мир на залізну війну», і кропка!

Українець закінчив суперечки про війну та зайнявся другим важливим ділом. В Батурині, в Крупицькому монастирі, жив єпископ луцький, князь Гедеон Святополк-Четвертинський, покинувший свою єпархію під натиском католицького гоніння. «Приїхав я сюди, — розповів Гедеон, — тому, що від гоніння королівського мені життя не було, все примушував мене прийняти римську віру, чи зобитися уніатом; і тепер, ідучи у похід, сам король і королева сказали мені, що коли король прийде з війни, а я римлянином чи уніатом не зроблюся, то мене неодмінно зішлють в довчине ув'язнення у Марієнбург. Я злякався й утік сюди, бажаючи тут закінчити життя в благочестії. При мені ще три малясь благочестиві люди, а тепер без мене, король всіх приневолить у римську віру, він притому став наполегливо, щоб благочестиву віру в Короні і Литві зовсім викоринити. В архієреї я освячений Діонісієм Балабаном — митрополитом київським».

Поспілкувавшись з єпископом думний дяк Українцев мав розмову з гетьманом про обрання митрополита в Києві, якого вже

Гетьман Самойлович. Густинський стінопис XVII ст.

тривалий час тут не було. «Я завжди цього бажав і клопотав, — сказав Самойлович, — щоб в Малой Росії на київському престолі був пастир, тепер Дух Святий вплинув у серця великих государів (Івана та Петра Олексійовичів) і сестри їх (Софії), що прислали вони тебе з указом про це діло. Я стану коло цього діла турбуватися, з духовними і мирськими людьми радитись, а думаю, що іним малоросійським духовним буде це не любо. Прощу у великих государів милости, щоб ізволили послати до святийшого царградського патріарха — да подасть благословіння своє і уступить малоросійське духовенство від благословіння московських патріархів.

Та щоб пожалували великі государі мене і весь малоросійський народ, веліли нам і наперед вибирати у себе в митрополити вільними голосами по нашим правам. Знаю я достовірно, що це діло буде не любо архієпископу чернігівському (Лазарю Барановичу). Пому і те не люблю, що єпископ луцький приїхав сюди в Малоросію, каже «...хіба його митрополитом київським зробіть, а то другого йому міста нема». А єпископ — чоловік лагідний та смирний, ніякої влади не бажає».

Найближчим часом царі відповідали гетьману та дякували за труди по обранню митрополита «великі государі гетьмана милостиво та премилостиво

шляхем твоїм, великі царі закінчити це діло германово».

У квітні 1685 року в Батурин із Москви прибув окольничий Неплюєв, та на прохання гетьмана привіз настановлення від царів щодо обрання митрополита в Києві, а також оголосив гетьману, що великі государі жалують йому «в потомственное владение 52 крестьянских двора в Пронском уезде и в дар для потехи морского медведя».

Царям московським малолітнім то, певна річ, була утіха, але ж не тішило, ніяк не тішило оте сміховисько морське пригніченою гіркотою печалі старого гетьмана. Суворий вирок долі важеним тягарем упав на плечі Самойловичів у той страшенно тяжкий рік. У березні померла дочка гетьмана — бояриня Шереметева, дружина київського воєводи (цей уряд зяту виклопотав гетьман у Москві), а в червні помер старший син Самойловича, гетьманич Семен — волковник стародубський. «Син любимий, первородний, надія старості», писав царям нещасний гетьман.

На вибори митрополита в Київ до храму Святої Софії, у свято апостолів Петра і Павла, відіслав гетьман осавула генерального Івана Мазепу та ще чотирьох полковників, як оглядатаїв елекції митрополита київського, суворо наказував їм, щоб ні в якому разі не розгословили, кого бажують гетьман в митрополити. Одначе і без намови Мазепи було відомо, що гетьман прагне бачити митрополитом князя Гедеона Четвертинського (син його князь Юрій Гедеонович був нареченим Анастасії — молодшої дочки гетьмана) а не Лазаря Барановича, з яким не ладив він. Лазар не поїхав у Київ на елекцію і не послав нікого із знатного духовенства своєї єпархії. Ця обставина спочатку дуже шкодила виборам; шкодила й нова умова, при якій відбувалась елекція — перехід від константинопольського патріарха до московського, ото ж бо певна кількість «обретались, аки в растерзанні ума», — за словами самого Самойловича, нарешті, виборців бенте-

Пам'ятник віри

жили чутки із Білгородської єпархії. — нібито митрополітичій урядовці нещадно гнобили біле (нижче) духовенство поборами, мордують тілесно священників, заводять нові московські звичаї. — велять при хрещенні «окунать», а не обливать, від чого незвиклі попи багатьох немовлят потопили.

Однаке, всі ці обставини (чутки та плітки) не зашкодили... Діло зробилося і 8 липня 1685 року митрополитом київським був обраний єдиногослоно Гедеон, князь Святополк-Четвертинський.

Повідомляючи царів про цю щасливу подію, гетьман благав, щоб:

1) щоб стародавні права і вольності малоросійського духовенства лишались недоторканими;

2) щоб київська митрополія вважалася першою поміж російськими митрополіями;

3) умовити константинопольського патріарха, щоб уступив права свої на київську митрополію московському;

4) за київським митрополитом залишити звання екзарха константинопольського патріаршества, щоб православні єпископи у польських володіннях не вибрали особого митропо-

лита з титулом екзарха, що може примусити весь нарід прихилитися до цього нового митрополита;

5) щоб московський патріарх наставляв та благословляв митрополита київського, але в суди його не втручався, як не втручався в них і патріарх константинопольський;

6) щоб київський митрополит носив митру з стоячим хрестом і щоб в його єпархії перед ним носили хрест;

7) щоб в Києво-Печерській Лаврі друкувалися книги як і завжди, а в монастирі Братській викладалися вільні науки латинською та грецькою мовами;

8) всі звичаї та відносини духовних влад до митрополита залишити по стародавньому; по смерті митрополита обрання його наступника повинно бути вільним.

В Москві погодилися на всі ці вимоги, окрім одного. — щоб київський митрополит носив титул екзарха константинопольського патріарха, тобто отут передбачалася невідповідність київський митрополит підпорядковувався одному патріарху та в той же час перебував на-

званим намісником другого!

Восени того ж року новообраний митрополит приїхав до Москви. Царська грамота підтверджувала «права і вольності духовного чину» в Гетьманщині, всі привілеї київської митрополії.

Урочиште посвячення князя Гедеона Четвертинського в сан митрополита київського відбулося 8 листопада 1685 року в Успенському соборі патріархом московським і всія Русі Іоакимом, у височайшій присутності царів та вищого (чорного) духовенства.

Отак це сталося, шановний мій читачу, у певній мірі, рівно 310 літ тому.

Діло було скінчене. Але ж для багатьох, у тому числі й для старого гетьмана, — це був не край! Гетьман Самойлович боявся, що константинопольський патріарх прокляне його і всіх малоросіян за відпадиння від його відомства і не припиняв благодійних справ, щоб вони виклопотали в Константинополі дозволу київському митрополиту перейти у відомство московського патріарха.

З цією метою в кінці

1687 року до Туреччини відправилися піддачий Нікіта Алексеев та гетьманський посланець полковник Іван Лисиця, — до султана зі скаргою на перезив людей зі східної сторони Дніпра на західну; до патріарха, по ділу київської митрополії.

Досить тривалий час в Андріанополі йшли бесіди та ублагання посланців щодо важливої київської справи. Ніяк не згоджувались на теє патріархи, а ні константинопольський (з ним ще заздалегідь велись переговори), а ні єрусалимський Досифей. Ніщо здавалося не діло на них: ні досить різкий тон полковника Лисиці, ні лагідні благання Алексеєва. Під страхом смерті, що заподіє їм візир, та складністю питання, відмовилися патріархи.

Тим часом на константинопольський престол знов був возведений патріарх Діонісій, та з цього приводу прибув до Андріанополя, до султана і великого візира. Тож Алексеєв і відправився до візира, щоб об'явити йому бажання царів стосовно київської митрополії. Візир пообіцяв призвати до себе патріарха Діонісія та наказати йому виконати волю царів — помазати Божих.

(Далі буде).

З роду Синенків

«Нести добро, радість і розум людям — головне покликання учителя і Олександр Іванович Синенко гідно його виконав». Це рядки з нарису в газеті «Правда Прилуччини», які написав 13 років тому учень 8 класу середньої школи № 1 міста Прилук Ігор Моляр. Зараз він ведучий однієї з популярних передач на українському телебаченні.

Багатьом прилучанам був добре знайомий колишній директор першої школи О. І. Синенко. Проїшло вже більше року, як його не стало, але багато його вихованців і друзів з теплотою і шанобою згадують про нього.

Родом Олександр Іванович з Переміської В родині Івана Синенка було четверо дітей. Старший Григорій — 1907 року народження, Галина — 1917, Олександр — 1918 і наймолодший Андрій. Всі діти

тягнулись до науки. Але час був тяжкий, Григорію, як старшому, довелося тяжко працювати, щоб поставити на ноги молодших, вивести їх у люди. Все життя працював у місцевому колгоспі, зате своїми братами і сестрами він завжди пишався.

Галина після школи закінчила Харківський фармацевтичний інститут. Цей же навчальний заклад, за прикладом старшої сестри, закінчив і Андрій.

Олександр після навчання в середній школі робфаку в Прилуках, в 1937 році вступив до Ніжинського педінституту на фізико-математичний факультет. На фізико-біологічному факультеті цього ж курсу навчалася і дівчина з Прилук — Наталка Шкоропад. Разом доводилося добиратися на вихідні за «торбами» додому. Але познайомилися вони лише через рік. І Олександрові й Наталці не

до душі була німецька мова, тож і довелося зустрітися під час перездачі іспиту під дверима кабінету німецької мови. Тут і познайомились і заприятелювали, стали зустрічатися.

Час навчання для Олександра і Наталки в інституті підходив до кінця. Тож і вирішили вони поєднати свої долі. Відразу після новорічних свят, 4 січня 1941 року молодята й побралися. Але щастя їхнє було короточасним. Наближалася тривожні часи. Над світом нависла страшна коричнева чума. Німецькі фашисти зажадали зволгодити українськими землями. Віна з кожним днем наближалася до Чернігівщини. Юнаки педінституту рвалися на фронт, на захист рідної землі. Для тих студентів, яким треба було йти воювати, зробили достроковий випуск. І Олександр Іванович, здавши іспити і отримавши новенький диплом, через вісім днів від початку війни добровольцем пішов на фронт. Наталка разом з подругами почала працю-

(Закінчення на 6-й стор.).

З роду Синенків

О. І. СИНЕНКО

(Закінчення. Початок на 5-й стор.).
вати на залізниці, вантажили снаряди у вагони, прикручували гोलки до авіабомб, а вдень поспішали до аудиторій.

Уся родина Синенків стала на захист Вітчизни. Пішли на фронт Олександрові брати Григорій і Андрій. Десь на початку війни загинув у боях наймолодший із братів — Андрій.

Галина після інституту працювала в Переволочній завідуючою аптекою. Мабуть тому її й залишили в тилу у ворога для медичного забезпечення майбутнього партизанського загону. Перед приходом німців Галина, з своєю помічницею Наталкою Коїстрик, всі найцінніші медикаменти, перев'язочні матеріали закопали на подвір'ї аптеки. Коли ж у переволочанських лісах на початку 1942 року Іван Мишта, який вийшов з оточення, організував невеличкий партизанський загін, тоді Галина Синенко стала постачати партизанам ліки, бинти. Окупаційна влада занесла її до «чорного списку» на страту і вона з дитиною переховувалась спочатку у знайомих, а потім перебралася у ліс до партизанів. У загоні довелося їй бути і лікарем, і медсестрою, і санітаркою, і розвідницею.

Після визволення Придубчинці від фашистів, партизани разом з перетовними частинами Червоної Армії пішли у наступ на Київ, а разом з ними до самого Дніпра дійшла і Галина Синенко. За бойові заслуги цю мужню жінку нагородили бойовим орденом Червоної Зірки.

Олександр Іванович з перших до останніх днів пройшов нелегкі дороги війни зв'язківцем. А надійний зв'язок на війні забезпечує

половину успіху будь-якої операції. І це добре розумів Олександр Синенко, тож і довіряли йому організувати зв'язок на найважливіших ділянках, куди кидали 569 окремих батальйон зв'язку 199 стрілецької дивізії.

Проїшов Олександр Синенко і горнило випробувань на мужність, витривалість і стійкість — Сталінград. В цьому пеклі, де день і ніч не затихала канонада, де було страшно навіть підняти голову, забезпечити надійний зв'язок було в стократ важче. Тут горіла земля, плавився метал, а воїн повинен був вистояти. Синенко вистояв тоді і з переможними боями пішов від Сталінграда визволяти рідну Україну в складі Південного, а з 1943 — Четвертого Українського фронту.

Доля усміхнулась старшому сержанту. Чи то родився у сорочці, а чи матуся заворожилася, відправляючи на фронт, та кулі й снаряди обминали зв'язківця і провоювавши до кінця війни, він мав лише контузію.

Після закінчення війни, звільнившись у запас, Олександр Іванович приїздить до рідної оселі, до батьківської хати в Переволочну. Тож відпочити б від тяжких випробувань і незгод, набратися б сил, але це було не в характері Синенків. Через п'ять днів, в армійській шинелі, він уже працює учителем фізики в Переволочанській середній школі, а разом з ним і його дружина Наталія Овсіївна.

Своїх перших учнів-переростків, яким би навчатися на 3—4 класи вище, роздягнутих, розбутих і голодних добре запам'ятав Олександр Іванович. Замість зошитів писали на старих газетах і шматочках паперу, чорнилом, зробленим із бузини. Але жадоба до знань була винятковою. Та й молодому вчителю самому доводилось навчатись, багато читати, щоб у повній мірі задовольнити цікавість своїх вихованців.

Повернувся з воєнних довіг і старший брат Григорій. Сестра Галина знову порядкувала в сільській аптеці. Ще й до цього часу згадують сільчани її акуратність. В старенькій аптеці все блищало чистотою, ніде не було ні жодної пилінки.

Після приїзду Олександра Івановича, в хаті Синенків чотирьом сім'ям стало тіснувато. Тож він з дружиною і переїхався то Придубку, в просторий будинок її батьків. Спочатку він працював учителем математики в придубчій школі фабрично-заводського навчання, потім у вечірній школі. З 1948 року — директор вечірньої школи, а з 1950 по 1956 — викладач педагогічного училища. В 1956 році

Г. І. СИНЕНКО

Олександр Іванович переходить працювати в середню школу № 1, спочатку вчителем, а через рік завучем. Потім сім років очолює середню школу № 2, а з 1968, до виходу на пенсію (1978) — директором школи № 1.

Вимогливість, поєднана з чуйністю і турботою як за колеги, так і за учнів, завжди знаходили відгук у їх серцях. Його випускники давно уже торують свої життєві шляхи, стали шановними людьми, але його доброзичливість, чемність, тактовність і досі є їм за взірцем. Не даремно до військовими нагород доповнилися і вищі урядові відзнаки за творчу працю на педагогічній ниві: ордени Жовтневої Революції та Трудового Червоного Прапора, медалі.

Неспокійна вдача Олександра Івановича спонукала його і після виходу на пенсію виконувати різні громадські доручення. Не забував він дорогу і до рідної школи, допомагав порадами молодим колегам-педагогам.

По батьківській стежці пішла й дочка Ніна. Закінчивши природничий факультет Ніжинського педінституту, вона також весь час працювала учителем у школі. Син Анатолій також здобув вищу освіту, працює в Києві.

Після смерті Олександра Івановича засумувала його дружина Наталія Овсіївна. Згадає прожиті роки, все те хороше, що було пережито з чоловіком. А час бере своє. Добре, що поруч донька, яка завжди допоможе. Її розрадою є телефонні дзвінки від сина та брата Дмитра Овсіївовича Шкоропада, який хоч і живе в Москві, але кожний тиждень цікавиться її здоров'ям, придубчкими новинами і хоч раз на рік відвідує рідну оселю.

Уже пішли з життя всі брати Синенки, сестра, але залишились їхні діти, онуки і їм нести в майбутнє чесне, порядне ім'я роду Синенків, бути послідовниками старшого покоління.

Олексій САВОН.

Дубовий Гай

Ось уже кілька років через село біжить невелика річка Руда-Росош. Назва її вказує, що була вона колись великою і повноводною, справжньою великою річкою. Коли б прислухатись, про що хлюпочуться нині хвилі річечки, почули б ми стару, як світ історію.

Про походження назви села не збереглося ніяких документальних свідчень, але з покоління в покоління живе легенда про те, що колись шуміли тут дубові гаї і перші поселення були саме в цих галях.

Першим володарем Дубового Гаю був прилуцький полковник Дмитро Горленко. В 1692 році, після смерті Івана Стороженка, його призначили полковником. П'ятнадцятирічне управління Дмитра Горленка було для прилуцького полку найкращим часом. Дмитро Лазарович був одружений на доньці одного з братів дружини гетьмана Івана Самойловича, Захара Голуба. Ці родинні зв'язки по суті повинні були віддаляти Горленка від Мазепи, бо сім'я Самойловича переслідувалась його послідовником. Та інколи в житті стосунки між людьми складаються досить дивно. Так було і в цьому випадку. Ставши гетьманом, Мазепа відразу ж пообіцяв генерального уряду молодшого брата колишньої гетьманші — Костянтина Голуба, а ось до старшого з братів — Захара, поставився милостиво. Уже у вересні 1687 року був виданий цьому Голубу універсал, згідно з яким він брався під гетьманську опіку і на хуторах своїх мав господарювати вільно.

Через деякий час Мазепа особливо наблизила до себе і Дмитра Горленка. До 1692 року Дмитро не займав ніякого уряду, а в тому році відразу став прилуцьким полковником. Особливо тепле ставлення гетьмана до Горленка виявилось у щедрому наділенні його маєтностями. В 1697 році він одержав відразу три села: Сергіївку, Ковтунівку, Яблунівку; 1699 — Білошапки; 1701 — Ярошівку; 1705 — Калюжинці, а крім того, самовільно прибрав до рук Малу Дівичку. Отож, Дмитра Горленка вважали од-

ним з найбагатіших полковників Гетьманщини. Він користувався особливою підтримкою Мазепи і був одним із небагатьох, хто не знав відмови ні в чому. Дмитро разом з Мазепою став на бік шведського короля Карла XII. До 1715 року він перебував у Волощині і лише після смерті гетьмана повернувся на Україну.

У Дмитра Горленка було два сини, які вчилися в Києві, в «латинських школах». Закінчивши навчання, молодший постригся у монахи в Лавру, а старший Андрій повернувся до батька, одружився на доньці миргородського полковника Данила Апостола і почав служити у війську. Андрій повністю розділяв погляди батька і разом з ним пішов за Мазепою. Та повернувся він швидко і зумів оправдатись перед царем Петром.

29 травня 1709 року, за універсалом гетьмана Скоропадського Андрія Горленко одержав у володіння Дубовий Гай, Сергіївку, Білошапки, Яблунівку й ті хутори, які заселив батько на придбаних землях. Цей універсал викликав велике невдоволення серед прилуцької старшини. На той час прилуцьким полковником був Іван Ніс, який не хотів миритися з цим, бо мав велике бажання захопити собі хоч частину цих маєтностей. Бачачи, що гетьман не в силі зробити будь-що, він намагався особисто розправитись з Горленком.

Окрім одержаних образ від Носа, Андрій Горленко підозрювався у зраді і був викликаний до Москви, де обіцяли йому «життя без утисків». Отож Дубовий Гай і решта маєтностей, що повернулася до Горленків, лишилася без захисту. Такими обставинами поспішили скористатися їхні вороги.

Саме у цей час дружина гетьмана Скоропадського влаштувала Гамаліївський монастир неподалік від Глухова, який збиралася наділити маєтностями. Її передали скористатися маєтками Горленка

Андрія, якого на той час не було в Україні. Приховуючи ті обставини, що на монастир відбираються чужі маєтності, Скоропадські називають горленківські села «присілками», власністю гетьманші Насті Марківни. Так було зроблено для того, щоб одержати на ці села царську грамоту.

З часом Дубовий Гай став центром маєтностей Скоропадських, під назвою Дубогаївського староства, кордони якого були офіційно визначені в 1716 році.

Вже значно пізніше, наприкінці XIX століття, в словнику Брокгауза і Ефрона зазначається, що село Дубовий Гай налічує 375 жителів, має 5 лавок, земське училище, яке було відкрите при сприянні поміщика Давида Семеновича Горленка. В селі щорічно відбувалося три ярмарки. Населення Дубового Гаю складалося з козаків та державних селян.

Канули у вічність ті далекі роки. Тепер на території села проживають потомки давніх козацьких родів, а поряд з ними — росіяни, євреї, молдаване, узбеки. Найпоширеніші прізвища: Кашка, Сім'ячко, Дубина, Даниленко. Це старі українські прізвища, кожне з яких має свою історію. Майже кожен житель села має прізвище, в деяких випадках прізвище має хтось із членів сім'ї, або вся родина. Наприклад, Кульгуні — хтось колись шкутильгав у роду Пантюхових — діда звали Пантюхом, Кошланеви — раніше хтось із рідних ходив нечесаним, кошлатим.

Раніше майже в кожній сім'ї вміли прясти, ткати, вишивати. Чоловіки бондарювали (про що свідчить прізвище Бондар), теслювали, шили взуття та одяг. Іще й зараз в селі є жінки, які вміють гарно вишивати — це переважно літні люди.

Село сьогодні поділене на вулиці, які мають офіційні назви, але за звичкою село ділять на кутки. Вулиця Жовтнева, наприклад, зветься кутком Новоселівцею, бо колись там почали будувати нові бу-

динки; на кутку Німців під час окупації жило найбільше німців.

В 1929 році в селі був організований колгосп «Гігант», а в 1935 році його розділили на три окремі колгоспи Леніна, Сталіна і Ворошилова. Тому ще й зараз називають кутки: «Ленінське», «Сталінське», «Ворошилівське». Сьогодні в селі існує пайове господарство «Дубогаївське», але старі назви так і залишились.

Шуміли над Дубовим Гаєм і вітри революцій, горіли панські маєтки. Під час окупації села в 1941—1943 роках, тут діяла невелика підпільна організація.

На території села є два вигони, на яких росте трава та випасується худоба. Власних назв вони не мають.

Майже в кожному населеному пункті існують легенди про скарби, заховані в річках, ярах, балках. Дубовий Гай не виняток. Існує легенда про пана Полікарпа, який вкопав цілу яругу, шукаючи золоту карету. Яка буцімто провалилася крізь землю. Карету він так і не знайшов, а яр і досі носить його ім'я — Полікарпів Яр. Існують легенди про Гадючий Яр та про Венгерову могилу, про походження якої нічого не відомо.

В 1962 році було завершено будівництво нового бетонного мосту через річку Руду. В селі є ставок, який називають Панським. Знову ж таки легенда розповідає про те, що жили в селі два пани — Лукомський і Озерський. Про Озерського в селі не зосталося ніяких згадок, а ім'ям Лукомського названо куток Ставок Панський, вкопаний його кріпаками, тому й носить таку назву.

Незважаючи на назву — Дубовий Гай, село не має ні гаїв, ані лісів, лише невеликі лісосмуги на ближніх полях.

Родючі чорноземні ґрунти, долина річки, гарні випаси, чудові краєвиди...

Історія села на цьому не закінчується. Її творять люди кожного дня, кожної години.

Ольга ЛУБАШ

провідний бібліотекар
центральної районної
бібліотеки

№ 9 (37)

ВЕРЕСЕНЬ 1995 РОКУ

ДО 400-ЛІТТЯ ГУСТИНСЬКОЇ СВЯТО-ТРОЦЬКОЇ ПУСТИНІ

(Продовження.
Початок у № 8
за 1995 рік).

Пам'ятник віри

Кмітливий Алексеев поквапився з цією новиною до Досифея і знайшов, що він цілком перемінив свій намір. «Я — сказав єрусалимський патріарх, — пришукав у правилах, що вільно всякому архіерею відпустити із своєї епархії до другого архіерея; я буду умовляти патріарха Діонісія, щоб він виконав волю царську і сам буду писати до великих государів і до патріарха Іоакима та благословіння від себе подам особо, а не разом з Діонісієм». Діонісій, зі свого боку, ні найменшого упередження не зробив, пообіцяв у всьому виконати царську волю, як тільки повернеться в Константинополь та збере митрополитів.

Час було обрано найзручніший: турки під загрозою війни із трьох сторін, прагнули всіляко підтримувати мир із Москвою та поспішали годити всім царським побажанням: візир запевнив Алексеєва, що султан заборонить перезивати людей на західний берег Дніпра та будувати тут міста; російські полонені були повернуті.

З Андріанополя піддячий Алексеев поїхав у Константинополь, де отримав від патріарха Діонісія усі потрібні по київській справі папери і підніс йому 200 золотих та три сорока соболів: Досифею єрусалимському дано було також 200 золотих. Діонісій просив го-

сударів прислати жалування всім архіереям, що підписалися на грамоті стосовно київської митрополії, за прикладом царя Федора Іоановича, який прислав жалування всім архіереям, які підписали-

ся на грамоті про востановлення московського патріаршества у 1589 році.

Таким от чином, на початку 1686 року, швидко вирішення в Константинополі «київської справи»

відбулося завдячуючи бажанням турецького уряду угодити царям, щоб відвернути їх від союзу з Річчю Посполитою та Австрією — на той час могутньою Священною Римською імперією.

Та це лишень один з яскравих та досить красномовних епізодів історії, щодо втрати автокефалії (незалежності) Української православної церкви. Автокефалії — яку Україна практично ніколи і не мала, а лише прагнула до неї майже від самого хрещення Русі у 988 році.

Утворення «нової творчої живої братської церкви», як то передбачалося програмою Кирило-Мефодіївського товариства — можливе при умові незалежності від константинопольського, чи то московського патріархів.

Не довго пестила надію Порта. У тому ж 1686 році, не зважаючи на запобігання гетьмана Івана Самойловича, щодо війни з Туреччиною та Кримським ханством і щодо миру з Річчю Посполитою, російській моговладці 21 квітня таки уклали Московський договір про «вічний мир» в союзі з польським королем. Умови цього миру передбачали початок війни. «Купила Москва собі лиха за свої гроші, віддані ляхам» — вимовив старий мудрий гетьман, що все ж таки мабуть відчував, що і цей вислів буде вжито супроти нього.

(Продовж. на 2-й стор.).

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

Пам'ятник віри

Але ж повернемося в Густиню, то благо, що ось тут вона, близьенько; не займана унією, не торкнута ксьондзами-єзуїтами, майже під самим серцем тодішньої Гетьманщини.

В Густинській Свято-Троїцькій обителі писав «Четві-Мінеї» (життя святих) чернець Данило Туптало, що родом був з Макарова на Київщині. Господом назначено йому бути Святим Дмитрієм Ростовським Кожного разу, у кожній відвідини батьківської оселі у Прилуках, бував і в Густині, біля своєї родової усипальниці, — Святитель Христов Іоасаф — єпископ Білгородський, у миру Яким Андрійович Горленко. Найщиріша подяка блаженній пам'яті ієромонаху Михайлу Лосицькому, що зберіг для нащадків своїх надзвичайну історичну пам'ятку — «Густинський літопис», де викладено історію України з найдавніших часів.

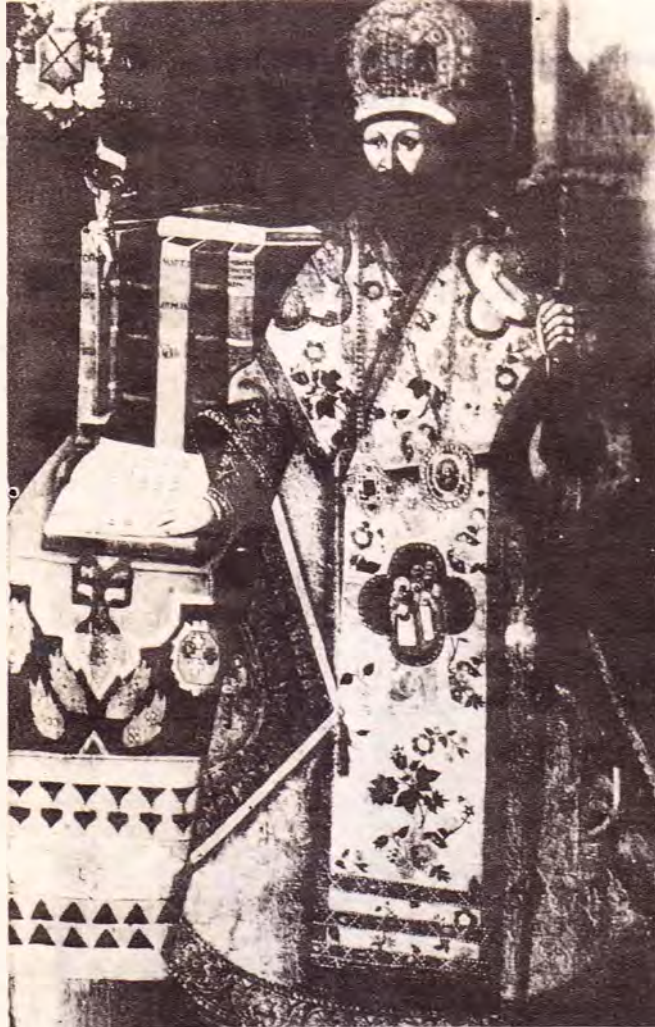
Як найсуттєвішу підтримку Святій обителі всіляко надавала родина Горленків — славетний рід полковників прилуцьких, та чи не найбагатший в усій Гетьманщині. На цей час саме й припада найбільший розквіт Густинської Свято-Троїцької пустині. Коштом полковника Дмитра Лазаровича Горленка зведено високі цегляні мури навколо монастиря. Збудовані кам'яні надбрамні церкви — Миколаївську із заходу і Петро-Павлівську зі сходу. Тоді ж, у 1695 році, добру пам'ять про себе в Густині залишив гетьман Іван Степанович Мазепа, — побудував кам'яну церкву Успіння Пресвятої Богородиці, з трапезною, калернею і пеларнею. Цю церкву потім довгий час все називали Мазепинською, бо щиро прагнув він відодати волю України, повернути церкву незалежну.

В Густинській Свято-Троїцькій обителі назавше упокоївся славетний рід полковників прилуцьких. Трагічна смерть Лазаря Горленка укладена на сторінках літопису: «Того ж року (1687), а місяця августа 2-го пострадал неввинное убийство

от своїх полчан пан Лазар Горленко, полковник стародавній прилуцький і похований в руні там же в полю, межі Кодаком і Самарою, де й могилу знаную висипано над ним, в которой літ 10 лежав, а

З відтіл се стала родина усипальниця вельмишановних панства Горленків.

Та знов комусь... чомусь... завадить монастир" «Землиця у них, матушка у... у... у... —

Св. Дмитрій Ростовський

когда Господь Бог накеровав сердце его милости пану Дмитрию Горленку, полковнику прилуцькому, сину і насліднику его, за відомостю гетьманскою будучи с полком своїм на том же мєстцѣ, откопал тіло милого родича своего і почесне допровадив до Прилуки а оттолг до монастиря нашего Густині і де ж з пенієм надгробним положиши в склепї в великой церкви Пресвятої Троїці мурованой, року 1697 сент. 15-го».

світліший князь Грицько Нечеса (Г. О. Потьомкін) Катерині шепотів. Великая вяjala, та й оттяла монастир. Височайшим указом 1786 року. — перевела обитель до розряду «позаштатних» та згодом й взагалі ліквідувала. — тихесенько, без диму, без вогню. І він сердешенький конав! Конала сила й слава!

Але ж загинути святому місцю не дали люди. — з Божою іскрою в серцях. Єпископ Гедзю

виринувся до населення Полтавщини з відозвою у 1841 році. Збирали кошти, били в усі дзвони. 1843 року вийшов указ Синоду про присвоєння монастиреві 3-го класу, а ще через півроку, тобто 15 травня 1844, на храмові свята у день Святої Трійці, — сталося урочисте відкриття монастиря.

Та відновити монастир не поспішали. Усе очікував чомусь призначений Синодом з Санкт-Петербурзької єпархії архімандрит Варсонофій. «Першим ділом таких оновителів, — зазначав український письменник О. Кониський, — знівечити в монастирі і по церквах все, що нагадує українську окремішність, усе, що не підходить під мірку й смак московсько-візантійського чернечого деспотизму й аскетизму».

В головній Троїцькій церкві знищили портрети князя Вишневецького і гетьмана Мазепи. Засипали родовий склеп Горленків. Познімали з образів дорожні шати з гербами Горленків та козацької старшини. Старовинні козацькі ікони замінили новими, замовленими в Петербурзі. І все це миттю... майже за ніч... так би мовити — Варсонофійська ніч — ніч довгих рук...

Відновлення, то в який це вже раз, точніше сказати буде, — воскресіння Густинської Свято-Троїцької пустині, розпочалося з великої печалі. 7 січня 1845 року в Яготині, в родовому маєтку, після тривалої хвороби спочив у Бозі його сіятельство князь Микола Григорович Рєпнін - Волконський. Не стало битися велике, подум'яне серце.

Князь духу! Князь чести! Князь слави! Успадкоємив прізвище Рєпнін від свого діда генерал-фельдмаршала князя Миколи Васильовича Рєпніна. Після смерті усталеного фельдмаршала Государ Імператор Олександр Павлович, 12 липня 1801 року видав такий указ: «В ознаменованіе отлчншого нашего уваженія к воинским и гражданским подвигам покойного генерал-фельдмаршала князя Рєпніна, в память добродетели его и любви к отечеству, коими в мире и на войне, и на службѣ и в

уєдненні, до самого кінця життя своєї, був он пренсполнен, и в свидетельстве, что истинные заслуги не умирают, но, живя в признательности всеобщей, переходят из рода в род, согласно желанию его, ближним его родственникам и нам самим известному, соизволяем, чтобы родной его внук, от дочери его рожденный, полковник князь Николай Волконский принял фамилию его и отныне потомственно именовался князем Репниным. Да род князей Репниных, столь славно отечеству послуживших, с кончиною последнего в оном не угаснет, но, обновясь, пребудет с именем и примером его в незабвенной памяти российского дворянства».

Князь Микола Григорович був старшим сином бойового генерала від кавалерії — князя Г. С. Волконського, жонатого на старшій дочці генерал-фельдмаршала, княгині Олександрі Миколаївні Репніній. У 1792 році, чотирнадцятилітній, блискуче вихований князь, закінчив Сухопутний кадетський корпус і розпочав службу в гвардії.

1799 року молодий князь, флігель-ад'ютант, любимчик Імператора Павла, приймає участь в баталії поблизу Бергена (Голандія), однак справжнє бойове хрещення здобув 1805 року в бойовищі під Аустерліцем. В чині полковника князь Репнін-Волконський командував 4-м ескадром Лейб-Гвардії Кавалергардського полку — найпривілейованішого полку в Росії. У романі «Війна і мир» (до речі, князь Андрій Волконський — прототип князя Репніна) Лев Толстой докладно описує блискучу атаку кавалергардів, що кинулись на виручку Лейб-Гвардії Семенівського полку, зминаючи французьких кавалеристів. Понад 15 хвилин тривала жорстока рубка аж поки на порятунк французів не підоспіло чотири ескадрони кінних гренадер «Старої Гвардії» Наполеона Бонапарта. Величезні вершники на тисячких конях обрушилися на кавалергардів з криками: «примусимо плакати пetersбургських дам!» Відчайдушні наміри врятува-

ти потрапивший у біду, оточений ескадрон — виявилися марними.

Після Аустерліцької атаки із ескадрону врятувалося лише 18 чоловік. Князь Репнін, поранений кулею в голову та контужений, потрапив у полон, як і решта поранених своїх підлеглих. Дехто тримався на ногах і їх підвели до Наполеона.

— Хто старший? — запитав Імператор. Йому назвали князя Репніна.

Князь М. Г. Репнін.

— Ви командир Кавалергардського полку Імператора Олександра? — спитав Наполеон.

— Я командував ескадромом. — відповів Репнін.

— Ваш полк чесно виконав свій обов'язок!

— Похвала великого полководця є кращою нагородою для солдата.

— З задоволенням віддаю її вам. Хто цей молодий чоловік поряд з вами?

— Це син генерала Сухтелена, він служить корнетом у моему ескадроні.

— Він ще занадто молодий, щоб битися з нами. — зауважив Бонапарт.

І юний Сухтелен (йому було 17 літ), поранений у голову і ногу, викликнув:

— Не треба бути ст

рим, для того, щоб бути хоробрим!

Дійсно, молоді кавалергарди у першому своєму бою виявили надзвичайну стійкість.

Та поряд з чоловіком творила свій, жіночий подвиг, подвиг високої мужності та відданості подвиг великого та ніжного кохання — дружина князя Варвара Олексіївна — уроджена графиня Розумовська, онука гетьмана. Побралися вони 1801 ро-

облагами. блискучим срібним позументом, лялунковою перев'язку, міцно тримає правою рукою кавалергардську каску з Андріївською зіркою й полковничою відзнакою (плюмажем). Припудрене волосся по тодішній моді, на шії чорний галстук. В петлиці ж князя — Святий Георгій — найдорожча бойова нагорода офіцера, тим більше, що єдиний князь Репнін, з усього полку, був нагороджений Єв. Георгієм 4-го ступеню за Аустерліцький бій.

Тильзитський мир приніс, у деякій мірі, затишок полям колишньої брані. У 1809 році Імператор Олександр I призначає генерал-майора князя Репніна російським послом при дворі Вестфальського короля Жерома Бонапарта, а через півтора року, князя переміщено, з тим же званням в Мадрид, де саме нещодавно королем став другий брат Наполеона — Іосиф. Однак до Мадрида Репнін так і не дістався. Під різними приводами його з дружиною надовго затримали в Парижі, бо ж сам Наполеон занадто не бажав, щоб європейські послы, тим більше російський, помітили, що брат його ледве тримався на іспанському троні.

В березні 1812 року князь Репнін одержав під командування кавалерійську дивізію, що входила до складу корпусу П. Х. Вітгенштейна і на чолі її брав участь у боях під Клецинями, Полоцьком та Чашниками. У 1813 році князь командував авангардом корпусу того ж усталеного полководця Вітгенштейна, інтенсивно розгорнувши бойові дії за Одером. Першим значним успіхом Російської армії у Західному поході було визволення столиці Пруссії — Берліна. Загин А. І. Чернишова і авангард кн. Репніна вранці 20 лютого 1813 року, ударами з різних боків, зненацька увірвалися в Берлін. Через 10 днів в столицю увійшли війська генерал-фельдмаршала князя Петра Християновича Вітгенштейна, а 5 березня пруський корпус Порта

(Далі буде).

На книжкову полицю

Літературні традиції нашого краю сягають в глибину століть. Можна багато і цікаво розповідати про перебування на Прилуччині Сковороди і Шевченка, про відомих письменників, що гостювали в мастку Тарновських в Качанівці. Про літературні угруповання, які були створені в Прилуках у 20-х роках, про рукописний альманах «Перша борозна», в якому об'єднувались всі мистецькі сили Прилуччини. Але все те в минулому. Досить довгий час існувала думка, що українська література уже створена, що всі зірки на поетичному небосхилі засвічені і годі й думати про відкриття чогось нового. Місцеві поети друкувались на сторінках «Правди Прилуччини» і лише іноді в якомусь українському часописі.

Всі ті невеликі публікації вирізувались з газет та журналів і дбайливо збирались працівниками районної бібліотеки, виклеювались в альбом «Письменники Прилуччини». Слово за словом, рядок до рядка складалася історія літературної Прилуччини. Майже сенсацією в нашій бібліотеці сприймалося, коли на книжкову полицю потрапляло нове видання місцевого автора. Цією книгою пишалися, про неї говорили. Останнім часом такі видання все частіше з'являються в бібліотеці.

Де кілька років тому в Прилуцькій друкарні бу-

ло видруковано **книгу**, М. П. Турківського «Струни бандури». Це була перша поетична збірка видана нашою друкарнею за повоєнні роки. Вірші у

венірне видання і насправді ніби квітник жовтогарячих і запашних чорнобривців. Із заголовних літер кожного вірша, починаючи з найпершого, ви-

збірці поета-художника звучать, як різноголосі струни бандури. То мажорно піднесені, то притишено мінорні, то підносяться до публіцистичного звучання, то ліричною бентежністю торкаються душевних струн. Любов до України, до свого рідного краю, до милої серцю Прилуччини, до сокровенного материнського ймення — в основі творів поета. Не менш вдалою можна вважати й збірку того ж таки поета «Серця мого чорнобривці». Це су-

прочитаєте присвяту: «Благословенному рідному краю, дорогій матусі, волелюбній матері-Україні на любов і добро серця мого чорнобривці». Художнє оформлення збірок зроблене самим автором. Його графічні роботи, малюнки пером не можуть лишити байдужим читача. І хочеться схилити голову перед талантом поета і художника. Цього року порадував він маленьких прилучан двома веселими й цікавими книжечками — «Мур-Мур» та «Заєць-пи-

санкар». І знову ж таки поряд з веселими дотепними віршами, чудове художнє оформлення.

Ім'я Борислава Степанюка добре відоме шанувальникам поезії, його твори видруковувались у різні роки, різними видавництвами. В ювілейній для поета рік в Прилуцькій друкарні була видана книга «Там, за Удаєм-рікою». Це книга нових і вже знайомих поезій про рідний край.

А ось ще одна поетична збірка видана в місті — Олександром Забарним і Василем Охріменком «Пасторали Полісся». Ця книга народжена в серцях місцевих авторів протягом багатьох років. Частина віршів уже знайома читачам, вони свого часу друкувались на сторінках «Правди Прилуччини», частина — нові твори, написані у вільний час. Автори збірки — люди різні за віком і за поетичним сприйняттям світу. Проте їхню поезію об'єднує вміння бачити навколо себе прекрасне.

І, нарешті, останнє видання Прилуцької друкарні — книга Н. Я. Ткаченко «Душа висвічує зорі». Книга чистої як кристаль жіночої лірики.

Ось лише кілька збірок, виданих в нашому місті, але без перебільшення можна сказати, що вони відкривають нову сторінку в історії літературного життя краю.

Ольга ЛУКАШ.

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

Данило Павлович Апостол був талановитим полководцем і дипломатом, добре освіченим і культурним політичним діячем, будівничим української держави. Нам не відомо, який урочистий заклад він закінчив, але те, що Апостол добре знав французьку мову, свідчить про його високу ерудицію. Полковий уряд козаки Миргородського полку довірили йому у 28-річному віці, а через довгих 45 років українське козацтво вручило старому полковникові гетьманську булаву — символ найвищої влади в державі.

Гетьман Апостол зумів розширити автономію України, зміцнити її економічно, зупинити засилля російських чиновників, які вже тоді почувалися господарями на чужій землі, вели себе як окупанти в переможеній країні. Він зміг у якійсь мірі призупинити атручення російських урядовців у козацькі справи й самоврядування. У першу чергу він дав лад судочинству, торгівлі, упорядкував скарбницю, повернув на Запоріжжя з Туреччини, після 25-літнього поневолення запорожців, добився, щоб Київ

був підпорядкований гетьманській адміністрації, а не російському генерал-губернаторові.

Але ще лишалася каторжні роботи по спорудженню сумнозвісної Української лінії, які повністю лягли на плечі українців. Щороку, 35—40 тисяч козаків і селян, зі своїми харчами й знаряддям копали глибокий рів, що простягнувся на 285 кілометрів від Дніпра до Сіверського Дінця, насипали вали, будували редути і фортеці. Багато людей гине на тих роботах, багато ставало каліками. А у цей час занепадало хліборобство, по містах і селах розквартирувалось 10—12 російських полків і весь тягар їхнього утримання теж лягав на плечі українських трударів. Українська церква страждала від утисків тупого, деспотичного російського духівництва, яке з фанатичною люттю викоринювало українські звичаї й обряди. У 1730 році російський піп Суханов доносив Синоду про те, що тут, в Україні «малороси співають у церквах по нотах, неначе італійці», а «попи хрестять дітей, не занурюючи їх у воду, а тільки обмивають, до того ж, як хрестять, то не плюють усім клиром на сатану».

Чи не головнішим своїм завданням мудрий Апостол вважав дати лад у одному з найбільш важких питань тодішнього життя — землекористуванні. На Лівобережжі у першій половині XVIII століття

Гетьман Апостол.

швидко зростає старшинське і монастирське землеволодіння. Усе більше й більше козацька старшина отримувала маєтності у повну свою власність, а гетьманські універсали закріплювали за ними ці маєтки у довічне користування. Найбільшими землевласниками у цей період стали й самі гетьмани Мазепа, Скоропадський, Полуботок. Збільшували свої земельні володіння й давні українські шляхетські роди.

Значну групу земельних володінь становили рангові маєтки, тобто ті, які давались козацькій старшині та іншим урядовцям на ранг, або на посаду, що її займав урядовець. По суті це були тимчасові володіння, надані урядовцям на час перебування їх на тій, чи іншій посаді, проте часто й густо вони, лишаючи посаду, продовжували володіти цими маєтками, а іноді й зовсім привласнювали їх.

На початку XVIII століття на Лівобережній Україні зростають і монастирські володіння. Великими земельними власниками, яким гетьманськими універсалами були підтверджені старі володіння, були Густинський, Ладанський, Мгарський та ін. монастирі. Нові великі маєтності за часів гетьманування Скоропадського отримав Гамаліївський Харлампіївський монастир.

Значну групу маєтностей становили вільні військові маєтності, які входили до володіння Війська Запорізького, і по суті являли собою державну власність, якою розпоряджались гетьман, генеральна старшина, полкова і сотенна адміністрація. Ці маєтності, тобто вільні військові села, здебільшого безпосередньо підпорядковувались ратушам, яким вони «прислушали» але ні в якій мірі не належали.

Поряд з старшинським існувало ще й козацьке землеволодіння. Заможні козаци, які мали міцні господарства, землі й угіддя, нерідко користувалися працею «дворових», наймитів. Земля була їхньою власністю, вони мали право її продавати, обмінювати, передавати у спадок дітям.

У другому десятилітті XVIII століття почалося масове загарбання українських земель російськими вельможами і урядовцями. Одним із найбільших земельних магнатів на Лівобережній Україні став

всесильний князь Меншиков. Про його тодішні володіння дають уявлення такі цифри: в 1727 році царський уряд конфіскував у нього лише в Україні 4 міста, 187 сіл, 14 слобід та 1 волость. Цей «світлий» кат загарбав собі навіть сплюндровану ним і залиту кров'ю невинних жертв столицю Гетьманщини многостраждальний Батурин. Характерно, що лише в Прилуцькому полку, окрім Меншикова, маєтками володіли царські вельможі генерал-аншеф граф де Вейзбах, граф Рагузинський, фельдмаршал Шереметєв.

Ще у 1726 році, користуючись відсутністю гетьмана в Україні, по указу цариці Катерини I, російські офіцери з Глухівського гарнізону провели реєстрацію маєтностей на Лівобережжі. Але не знаючи характерних особливостей земельних відносин в Гетьманщині офіцери наробили багато помилок у своїх реєстрах. До того ж, маючи мабуть таємну інструкцію, показали багато маєтностей, які визначені як «ратушніе, подлежащие к раздаче». Тим самим даючи можливість російському урядові продовжувати роздавати своїм чиновникам і вельможам-вискочкам великі маєтки в Гетьманщині.

Отож гетьман Апостол вирішив ліквідувати хаос і безладдя у справі землеволодіння і у 1729—1731 роках провів генеральне слідство про маєтності. В усі полки були розіслані військові канцеляристи, які об'їздили села й містечка, записали свідчення старожилів про час заснування поселень, хто й коли ними володів, перевірили у валсників документи на право володіння маєтками, знявши з них копії. Потім, після того як полкова старшина ретельно звірила ці дані з документами і матеріалами попередніх ревізій, були створені полкові книги генерального слідства, які направлялися до Глухова, тодішньої столиці Гетьманщини, де їх остаточно перевіряли і на початку 1731 року один примірник «Слідства» по всіх десяти полках, за підписами генеральної старшини і полковників, був надісланий до Петербургу.

Як зазначив відомий український історик Д. Дорошенко: «Зібраний у «Слідстві» величезний правничо-статистичний матеріал мав не тільки практичне значення, допомагаючи гетьманському урядові розібратися в складних і заплутаних маєткових відносинах, але також і велику історичну вартість, як першорядне джерело до історії землеволодіння на Гетьманщині».

Гетьман Апостол зробив усе від нього залежне, щоб оборонити права українців і його шестирічне гетьманування було світлою смугою в історії України після трагічного падіння Мазепи.

1733 року гетьмана розбив параліч. Нова російська імператриця Анна, налякана новачіями Апостола, не дочекавшись його смерті, усунула від уряду козацьку старшину і владу над Україною віддала «єго селятельству г. генерал-майору, ордену Святого Александра Невского кавалеру, князю Алексею Ивановичу Шаховскому». У таємній інструкції новому правителю Малоросійської Колегії містилися рекомендації самої цариці: сприяти зближенню українців з росіянами шляхом змішаних шлюбів, не допускати зближення української та польської шляхти, категорично заборонити самостійні зв'язки України з сусідніми державами. Таким чином гетьманське управління Україною було ліквідоване ще за життя Апостола.

17 січня 1734 року, на 80 році життя Данило Павлович Апостол помер. Поховали його у селі Великих Сорочинцях, у мурованій церкві, ним же й збудованій.

* * *

Пропонуємо нашим читачам матеріали генерального слідства маєтностей Прилуцького полку, опрацьованих і опублікованих ще наприкінці минулого століття істориком В. О. Мякот'чим. Цей досить

{Продовження на 6-й стор.}

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок на 4-й стор.).

вагомий і важливий історичний матеріал нині став зовсім недоступним для сучасних дослідників бо, як і більшість найважливіших і найрідкісніших документів з історії України, знаходиться за кордоном, у Москві.

Георгій ГАЙДАЙ.

Чтения в историческом обществе Нестора-летописца.
Книга одиннадцатая. Издана под редакцией
А. М. Лазаревского. Киев, 1896.

ГЕНЕРАЛЬНОЕ СЛЕДСТВИЕ О МАЕТНОСТЯХ ПРИЛУЦКОГО ПОЛКА (1729—1731 гг.)

«Генеральное следствие о маетностях», составленное в Малороссии при гетмане Данииле Апостоле и являющееся, по массе и точности своих сведений, одним из важнейших источников для истории малорусского землевладения в период времени, охватывающий 1654—1730 гг., в значительной своей части явилось уже в печати. До сих пор именно были уже изданы генеральные следствия по полкам Черниговскому, Киевскому, Гадяцкому и Переяславскому. Поэтому предлагая на страницы «Чтений в Историческом обществе Нестора-летописца» такое же следствие по Прилуцкому полку, мы не видим нужды оправдывать появление данного памятника в печати соображениями о степени его значения, как источника, которая и без того уже могла быть оценена по достоинству специалистами-историками. Предыдущими издателями были уже выяснены как общее значение «Генерального следствия о маетностях», так и повод его возникновения, и порядок составления; произведена была ими в общих чертах и оценка показаний данного памятника в разных его частях; по некоторым из этих вопросов имел случай высказаться и пишущий эти строки¹⁾.

Не останавливаясь уже на этих вопросах и не повторяя сказанного ранее в другом месте, мы постараемся здесь только отметить важнейшие отличия издаваемого теперь памятника от других, ему подобных. Генеральное следствие о маетностях в полном своем объеме состояло из трех частей: 1) извлечения из произведенной в 1726 г. великорусскими офицерами ревизии имений и помещавшихся параллельно с этим извлечением сведений, собранных по поручению гетмана в 1729—1730 гг. полковой старшиной, 2) приговора, постановленного относительно зачисления маетностей в тот или другой разряд генеральной и полковой старшиной в 1731 г. и 3) копий с представленных державцами документов на право владения имениями. В таком виде книги генерального следствия хранились в генеральной войсковой канцелярии, из архива которой они и дошли до нас. Но книга следствия по Прилуцкому полку была затеряна в этом архиве еще в половине прошлого столетия и на место ее была вытребована в 1758 г. копия со списка следствия, хранившегося в полковом Прилуцком архиве²⁾. Весьма возможно, что именно этим обстоятельством и объясняется не полнота Прилуцкого следствия, от которого сохранилась одна только первая часть: в полковом архиве могли и не храниться вторая и третья части, одна как составлявшаяся не в полку, другая, как слишком громоздкая и не особенно нужная для полковой канцелярии. Как бы то ни было, но мы имеем от Прилуцкого следствия только первую часть, разделенную обычным порядком на две графы, из которых первая заключает в себе сведения офицерской ревизии 1726 г., вторая сведения, собранные пол-

ковом старшиной в 1729—30 гг. В нашем издании первая графа печатается более крупным, вторая — более мелким шрифтом. Отметим кстати, что все заголовки (о роде имений и местности, в которой они находятся) принадлежат первой графе, исключение составляют только два первые (общие) заголовка, отмеченные в нашем издании цифрами, соответствующими тем графам, в которых они помещены в подлиннике. Взаимное отношение сведений этих граф в Прилуцком следствии такое же, как и в следствиях других полков. Великорусские офицеры, составившие ревизию 1726 г., благодаря своему незнакомству с местными условиями землевладения, наделали немало ошибок, исправлять и распутывать которые пришлось три года спустя полковой старшине путем опроса старожилов и справок с документами. Ввиду этого данные первой графы в большинстве не имеют никакого серьезного значения, и если мы удерживаем тем не менее эту графу в нашем издании, то потому, что не все верные ее данные перенесены во вторую графу, и для того еще, чтобы наглядно представить не состоятельность большей части заключающихся сведений. Прилуцкая старшина не ограничивалась исправлением частных ошибок офицеров в отдельных случаях, но и сделала гетману одно очень важное указание на общую неверность, допущенную ими, в виде смещения ратушных маетностей с свободными войсковыми, — указание, позволяющее точнее выяснить характер последних имений, чем это сделано было до сих пор в литературе³⁾.

Обращаясь к самому содержанию памятника, мы можем сказать, что он вскрывает перед нами в истории имений Прилуцкого полка те же общие условия, какие действовали и на территории других полков, но этот общий ход истории не привел к совершенно одинаковым количественно результатам. Позволим себе остановиться лишь на самых общих итогах истории имений данного полка. По данным сведениям в Прилуцком полку считалось в 1730 году 108 маетностей (105 поселений) и в них 5510 помещичьих дворов. Из этого общего числа на долю частно-владельческих приходилось — 51 маетность с 2995 дворами; монастырских — 12 маетн. с 618 дв., ранговых — 8 маетн. с 278 дв., отписных на государыню — 6 маетн. с 164 дв. и свободных войсковых — 31 маетн. и в них 1455 помещ. дворов. Иначе, во владельческих имениях, вместе с монастырскими, число дворов составляло 65,6% общего числа их в полку, в свободных — 26,4%, в ранговых — 5% и в отписных — 3%. Цифры эти оказываются наиболее близкими к подобным же цифрам в Переяславском полку, свидетельствуя о том, что вообще на юге Малороссии свободные имения сохранились к 1730 г. в большем количестве нежели в северных полках.

Следствие печатается нами с рукописи, хранящейся в рукописном отделении Московского Румянцевского Музея под № 1164. При печатании мы старались вполне сохранить орфографию подлинника. В заключение позволим себе выразить искреннюю признательность администрации Моск. Рум. Музея, благодаря готовности которой облегчить наши занятия в этом учреждении мы получили возможность приготовить с печати издаваемый памятник.

В. МЯКОТИН.

ГЕНЕРАЛЬНОЕ СЛЕДСТВИЕ О МАЕТНОСТЯХ ПРИЛУЦКОГО ПОЛКА

Ясневелможному високоповелителному гдну Малия Росии обоих сторон Днпра войск Запорожских гетману, Ея Императорского Величества действительному камергеру, Императорской Санкт-Петербургской Академии Наук президенту, лейб-гвардии Измайловского полку полковнику и обоим Российских Императорских ординов Святых Апостола Андрея и Александра Невского, також полского Білого Орла і голстинского Святія Анни кавалеру, Российской

Империи графу. Кириллу Григорьевичу его сиятельству Разумовскому

в генеральную войсковую канцелярию ныжайший репорт.

В ордере ваша ясневельможности генеральной канцелярии, прошлого марта 29 дня в полковой Прилуцкой канцелярии полученном, изображено: докладом де генеральной войсковой канцелярии представлено, что книги следствия генерального 730-го году о маетностях полку Прилуцкого в архиве генеральной канцелярии по умертвии канцеляриста войскового Закревецкого, содержавшого архиву, не сиска-

Сего 1729 году прошлого мая 28 дня, прислан в полк Прилуцкій универсал ясневельможного его милости пана Данила Апостола, войск Его Императорского Величества Запорожских обеих сторон Днепра гетмана, з таким изображением: по указу Его Императорского Величества, состоявшемся в Верховном Тайном Совете, данном его ясневельможности ршении по десятому пункту велено маетности, принадлежащие к чинам, генеральной старшины, полковников, полковой старшины і сотников, которые на

Козацький водяний млин на хут. Міняйлівка під Дігтярями. Фото XIX ст

лось, а яко такое следствие или экстракт из оного упователно иміється в полковой Прилуцкой канцелярии, для того велено тим ордером, списав чисто в полковой канцелярии с оного следствия генерального или экстракта о маетностях сего полку копію и за скрепою прислать при репорте в генеральную войсковую канцелярию, в силе которого генеральной вашей ясневельможности канцелярии ордера по полковой канцелярии по архиву справка чинена, а каковое сискалось по универсалу покойного гдна гетмана Данила Апостола, прошлого 1729 году мая 28 дня в полк Прилуцкій присланному, полковником Прилуцким тогда бившим, полковою старшиною и сотниками сего полку учиненіе зарученное о маетностях в полку Прилуцком, так под ратушами, яко и во владении находячимись, определение, а притом экстракта в Министерской канцелярии состоявшогось по ревизии в копия 1726 году Глуховского гарнизона чрез обер-афицера, от бывшой Малороссійской коллегіи посланного, учиненной, против которого экстракту по учиненному от всего полку следствию об оных же маетностях состоялась отмітка, с оного определения, також при нем иміючогось экстракта и против оного по следствию учиненных отміток списав верные копии и скрепя ония, при сем репорте вашей ясневельможности генеральной канцелярии полковой Прилуцкая канцелярия ныжайше влагает.

Полковник Григорій Галаган, Обозній полковій Федор Галенковскій, Судія полковій Яков Огронювич Асаул полковій Яков Велецкій,

Апріля 22 дня 1738 году, Прилука.

перед сего во владении той старшины били на уряди их, также і ратушам, возвратить к тим урядом, а ратушние к ратушам; а понеже прошлого 1726 году по имянному блаженния і вічно достойния памяти Ея Императорского Величества указу Глуховского гарнизона чрез обер-афицера, от бывшой Малороссійской Коллегіи посланного хочай в полку Прилуцком чинено било о тіх маетностях следствие, кто і по яким крепостям владіет, а на якие уряди оние маетности преже ныншних владітцов належали і кто їми владіт и почему, о том при той ревизии било не зслідовано, того ради по вишеозначенному 10 пункту надлежит відать, оние маетности, містечка, села і деревни, наперед ныншних владітцов на якие уряди били і з якого определения і по яким дачам і хто тими маетностями владіт; чего ради з оного следствия о маетностях полку Прилуцкого экстракт от его сиятельства, гдна генерал-майора, ордина Святаго Александра Невского кавалера, князя Алексія Ивановича Шаховского к его ясневельможности присланній, а от ясневельможности к нам; того ради б ми учинили о сем праведное і подленное следствие і что по тому следствию явится подписали б імена на упомянутом экстракті против каждой статті, і ми ниже подписание чинили о помянутых містечках, селах і деревнях по показаним крепостям в самую правду следствие, по которому явилось, что оного ж Прилуцкого полку якие містечка, села і деревни в мененном экстракті написани бить ра-

(Продовження на 8-й стор.).

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок на 4-й стор.)

тушними в роздаче, то оние никогда во владеніи ратушном не бивали і нині не найдуються, ібо на ратуши ні от кого не определенні і на оние при ратушах ніяких кріпостей не іміється, а тие містечка, села і деревни за владіння лядского били шляхетские, а за изгнанием от гетмана Богдана Хмельницкого і войска Запорожского ляхов стали бити войсковие свободные, в волі і диспозиції его Хмельницкого і протчих по нем бивших гетманов, котрие бивало знатному товариству за их вірніе служби к Его Императорскому Величеству села і деревни так по дачи от полковников своими универсалами подтверждают яко і сами, усмотривши заслуги чии вірніи к Его Императорскому Величеству, тому своими ж гетманскими универсалами без препятствия оние определяют, і на тие их гетманские универсали многие владілци получали в большое подтверждение грамоти, а что вишеозначенные містечка, села і деревни названни ратушными і прежде сего в бившую Малороссійскую Коллегію з невидіння ратушными прописанни, то такое название произошло ради тих причин, что по указам гетманским бивало з помянутых містечок, сел і деревень войсковых збирається в ратуши на компанійцов місячная плата, не обходя сел і владілческих, также на служителей войсковых, армашов, пушкарів і трембачов, вималось в тие же ратуши годовая належность з самих тих містечок, сел і деревень войсковых, котрие от отдачи владілцам поостались, да і подводи, кому належить по указам, а оних вистатчаються, і оная плата компанійцам і годовая належитость служителем била по указам гетманским з відомом полковничим і старшини полковой видається, да с тих же містечок, сел і деревень войсковых люде по указу гетманов і полковников в ратушах судятся старшиною полковою і сотенною в своих обидах. А оние містечка, села і деревні, як више показанно, не били в ратушном владінні і ні от кого не определенні, ібо ратуши на оное жадних кріпостей не іміли і тепер не іміють, но хто теми маестностями владіл прежде, і чи урядовие оние били, і по яким дачам, о том і о всем вишелісанном імянно подписанно ниже под каждою сего ж экстракту статтею.

В подленном тако: Его Императорского Величества войска Запорожского полковник Прилуцкій Ігнатій Галаган, во місто его полковій Прилуцкій писар Федор Галенковскій по его велінню подписался. Михайло Огронович, обозній полковій Прилуцкій, Михайло Ягелніцкій, суддя полковій Прилуцкій, Полковій Прилуцкій писар Федор Галенковскій, Михайло Мовчан, асаул Полковій Прилуцкій, а вместо его я, Стефан Евстафиев, писар сотенній Срібранскій, по его прошенію подписался. Сотник полковій Прилуцкій Петр Носенко, Сотник Сребранскій Антон Троцина, Сотник Іченскій Григорій Стороженко, Сотник Варвинскій Михайло Тарновскій, Сотник Красноколядинскій Марко Ангеліовскій, Сотник Мошатирискій Іван Романович.

Сія копія с подленного определения списана вірно і во вірность того подписался: Полковник Григорій Галаган, Обозній полковій Федор Галенковскій, Судія полковій Яков Огронович, Асаул полковій Яков Велецкий.

С копія копія.

1. По справке в канцелярии министерского правления с ревизорскими книгами, которая ревизія во всей Малой Россіи чинена в 1726 году по имянному блаженния і вічностойнния памяти Ея Императорского Величества указу Глуховского гарнизона обер-афицерами, посланными із бившой Малороссійской коллегии, какие в Малой Россіи обрѣтаются маестности, сели і деревни, хутори, званіями, каждая порознь, і что в тих маестностях дворового числа і кто ими і по каким крепостям владіет, значить ниже.

2. Подписать под каждую статтею, оние містечка, сели, деревни напред нинішних владілцов на какие уряди належали і кто теми маестностями владіли і почему.

В Прилуцком полку на уряд полковничій в Прилуцкой полковой сотні.

Село ПЕРЕВОД — 50 дворов; владіет Нежинской полковник Толстой по жалованной грамоте, данной в 1719 году на уряд полковничества.

Село, прописанное ПЕРЕВОД, ібо оное над річкою Переводом населилось, іменуемое ПОГРЕБИ; і послі держави польской і по спустошенію татарами лежала тая земля впусті, а била под видіннем сотні полковой Прилуцкой, а в ратуши Прилуцкой во владеніи не било, понеже на то і кріпостей жадних не іміет, і когда там населились люде, в тот час досталось во владеніе Обидовскому, полковнику Ніжинскому, а по нем жене его по универсалу Димитрія Горленка, полковника Прилуцкого, і универсалу Мазепином, а по змені Мазепиной покойній Лукян Жураковскій, полковник же Ніжинскій, тим же селом по грамоті монаршой владіл. А по нем Жураковском Нежинскій полковник Толстой оным селом владіл, тож по грамоті монаршой, а нині владіет помянутим селом сини его Жураковского.

В роздаче із ратушних сел в той же сотні.

Село ОЛШАНОЕ — 210 дворов. Владіет гпжа фелтмаршала Шереметова, которое дал із владіння своего гетман Скоропадской в 1713 году покойному гдну генералу фелтмаршалу Шереметову.

Мелница вешняк об одном камени.

Село ОЛШАНАЯ здавна было под виденіем войсковим, до сотні полковой Прилуцкой належало. А що прежде сего прописано в відомостях наших, посланных в бившую Малороссійскую Коллегію і в войсковую еeneralу канцелярию, что оное находалось во владеніи ратуши Прилуцкого і протчие ниже показанние села то прописанно потому, же якие бивало прикажутъ прежние гетмани і полковники выбрать з поселитих людей полку Прилуцкого належитости на служителей войсковых, іменно на армаші, пушкарі, трембачі і на протчие потребности, если случай покажет до походу, то с ратуши бивало ті належитости собираются і по указу полковничом з совіту старшини полковой помянутие належитости роздаются било на тие ж войсковие служители і на протчие потребности, а ратуш Прилуцкая на оное село Олшаную і на ниже, як помянулось, показанние села жадних кріпостей не іміла і тепер не іміет. Но року от создания мира 1714 (1666) монаршою грамотою Лазору Горленку, тогдашнему полковнику Прилуцкому, во владеніе стверженна, а по умертвіи Лазора жені его грамотою ж монаршою літа от создания мира 1718 (1690) потвержено. По смерти же Лазорки гетман Скоропадскій одібрал бил на себе, а потом в року 1713 покойному фелтмаршалу гдну Шереметову отдал во владінне і нині одним селом сини его фелтмаршала владіют.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Крєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКІЯ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 2376. Тир. 1500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

ДО 400-ЛІТТЯ ГУСТИНСЬКОЇ СВЯТО-ТРОЦЬКОЇ ПУСТИНИ

(Продовження.)

Початок у №№ 8, 9).

Та далі це були кровопролитні бої під Дрезденом, під Кульмом, під Ляйпцигом, а в жовтні князя було призначено на почесний і відповідальний пост генерал-губернатора Саксонського королівства. Інакше кажучи — віце-королем Саксонії. Перш за все князь Репнін відродив фінансову діяльність королівства. Наказом віце-короля велику кількість палацового срібла перечеканено в монету. Платня по державтя, кредит поступово міцнів. Службовці врешті за тривалий час одержали чалезну платню готівкою, в той час, як при минулій владі розрахунки чинилися фарфоровими виробами королівської Мейсенської фабрики.

Щоб полегшити умови життя саксонців, окремі мита і податки було скасовано, решту знижено. Поповнилася та упорядкувалася діяльність судових, адміністративних та поштових установ. По всьому королівству відбудовувалися порушені війною будинки, споруди, мости, дороги.

Весь оцей час, завжди, поряд із князем була його вірна дружина Варвара Олексіївна, що створювала всілякі опікунські та благодійницькі установи, комісії, збори. Невтомним було подружжя Репніних. На добрі справи не жаліло ні свого часу, ні своїх особистих коштів. Відновили свою діяльність академії — інженерна, артилерійська, лісна, гір-

Пам'ятник віри

нича та мистецтв. У медико-хірургічну академію кн. Репнін запросив деяких нових професорів, при ній було утворено дві нові клініки та безкоштовна поліклініка для бідних. Так промайнув цілий рік.

1814 рік — рік триумфу Російської армії, рік триумфу Імператора Олександра Благословенного! Російська армія з військами коаліції штурмом

Монмартрської висоти оволоділа столицею Франції — Парижем! Сталося це 19 березня!

У перших числах падлолиста 1814 року князь Репнін одержав імператорський наказ залишити місто Дрезден. В прощальній промові, звернутої до магістрату, він сказав: «Вас очікує щасливе май-

буття. Саксонія лишиться Саксонією, її кордони будуть непорушні. Ліберальна конституція забезпечить ваше політичне існування та благоденство кожного! Саксонці! Згадуйте інколи того, хто в продовж року являв собою одне ціле з вами...»

В 1816 році князь Репнін став генерал-губернатором Малоросії. Ще від дружини знав обряди, звичаї козацькі, знав князь історію Гетьманщини з найдавніших часів. Знав і людей — уславлених героїв, тож щиро полюбив цей край. На найвищих урядових рівнях відстоював права вільного козацтва та всіляко прагнув скасувати кріпацький устрій. Освічена людина, кавалер, з рідкісною для свого часу широтою поглядів, високої гуманності та доброчесності, князь став ініціатором викупу з кріпацтва актора М. С. Щепкіна, внісши із своїх коштів чотири з половиною тисячі рублів — майже половину всієї викупної суми. А покровительство Миколи Григоровича щодо історика Д. М. Бантиш-Каменського та драматурга І. П. Котляревського відома мабуть всім. Високі якості душі князя Репніна успадкувала його дочка — княжна Варвара, яка була справжнім другом Шевченка, Гоголя, Глафіри Псьол та багатьох інших яскравих патріотів України.

Невблаганна доля, та час — не знаючий жа, вчинили всеж-таки свою сумну справу. Згадаймо

(Продовження на 2-й стор.).

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

Пам'ятник віри

лист княжни Варвари Миколаївни до Тараса Григоровича Шевченка 1845 року. «Мой добрый и грустный певец, выплачте песню в память человеку, которого Вы так умели уважать и любить! Моего доброго отца нет уже между нами! После долгой и тяжелой болезни изнуренный ужасными страданиями, от отдал души свою Богу 7-го января. Вы поймете пустоту Яготина. Я начала было писать с дороги в Прилуку, куда мы повезли священные останки его, т. е. в Густинский монастырь. Это было его желание: там возобновляются церкви, и одну хочет маленька возобновить над ним... в Прилуке добрый народ отпряг лошадей и на себе в ужасную метелицу повез сани на которых стоял гроб...»

Останній путь славетного героя, кавалера орденів Святого Георгія 3 ступеню, Святого Олександра Невського, Святого Рівноапостольного князя Володимира I ступеня та безлічі й безлічі інших нагород, генерала від кавалерії, видатного дипломата та державного діяча, відчайдушного поборника людської гідності і честі, — спинився у Густинській пустині.

Князь, православний християнин, знав історію Густинської обителі і вірив у відродження святого місця. Так воно й сталося! Відновлену над домовиною князя Репніна-Волконського колишню Мазепинську Успенську церкву — освячено у Воскресенську, від неї ж і воскресла знов уся Густинська Свято-Троїцька обитель! У тій же усипальниці останній свій притулок знайшла дружина князя Варвара Олексіївна, що упокоїлася 1864 року в Москві на 89 році життя, а також діти їхні, та їх онуки — князі Репніни-Волконські.

Від пострілу «Аррори» пообсипалися церковні мурі. Повилітали шибки з вікон, порозпадалися іконостаси.

Так гукнуло... — немов би поряд! Ще й досі все стоїть глухе, німе та й рухається навмання.

Так гукнуло... Де та

Нева... де той у біса Петроград?! Далеко гукнуло... та сильно.

А згодом, як попоулігся гвалт революційних чвар та вибухів, у монастир було заселено безпритульних колоністів. Ще дали — різні лікувальні установи й так далі і таке подібне, лише не те, що існувало тут, вже понад 320 літ. Кюлгоспи, кумачі та транспаранти, кухвайчане село, таблички мідні — мовляв: під захистом закону! Лицемірні потяги-потуги. Ставляння риштувань: одні потрухли — ставимо другі, друкануло усе Поглинули бугі потрухли — треті... Та рхливі хвилі хрущовської відлиги всі наміри, всі закиди стиляг підняти монастир. Поглинули ті хвилі чарівний різьблений іконостас — сусальний го-мін давнини! Одна утіха — залишився він на світлинці, що зроблена професором Масловим у 20-х роках.

Так, коротенько, найбільш яскраві, як на мій погляд, сторінки з історії монастиря. Користувався чималим обсягом літератури. Вживались стародруки й репринтні видання. А ще користувався газетою «Скарбниця», що видає прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В. І. Маслова. Це невеличка, на перший погляд газетка, але змістовністю сяга такої ваги, що цілком варто видати її окремим виданням.

ПІСЛЯМОВА

Кожного року, а особливо влітку, буваю я в Густині. Був, нещодавно знов. Повітря тут зцілює ще — хмілієш вмить до знепритями. Та лагідний ковток склом в серці застрає, як в іншу мить встає напівруїна. На душу насувається громада-дзвін, кармає вуха, розриває череп, здійсмає стогін — біль вселенський та кожне слово зпопелія.

В такому розпачі поєнулися в браму, де колись була дзвіниця й церква Святого Миколая Чудотворця. Пригадується акварель Т. Г. Шевченка, яку зробив він у 1845

році, перебуваючи в Густині за завданням Київської археографічної комісії. Кобзар зарисовував тут церкву Петра і Павла, а також, на той час вже Воскресенську церкву над домовиною князя Репніна.

Приємно бачити на Свято-Троїцькій соборі накинута куполи, цеглою підведені карнизи. Окреслюються обриси граціозних бань на церкві Петра і Павла. Подвір'я прибране. То тут — то там, поміж ділянками кляпочуться черниці: зі слів ігумені їх більше двадцяти. Ось і вона По-першу, ніби стомлена, але ж підходить жвава жінка, висока на зріст, вітається на ширій мові. Крізаєть ледь помітні окуляри прозорий погляд.

Ігуменя Віра, настоятелька Свято-Троїцького жіночого монастиря Української православної Церкви Чернігівської єпархії. Відкрито монастир два роки тому (17 грудня 1993 року). Ведуться реставраційні роботи, нажалі далеко не так, як хотілось би: здається єдиного бракує — брак коштів.

Найкраще збереглася з усіх церков в монастирі Мазепинська церква, що стала усипальницею князів. Стоїть собі церковка кріпка, хоч купол на ній зовсім не той, але ж блищать очиця-вікна! В ній, саме, й служба правиться. По церкві тій обдертеній можна побачити: де князь Мазепа будував, а де вдова-княгиня Репніна. Ігуменя, да укріпить її Господь у сподіваннях, що в решті-решт здійшаться, провела нас у родову усипальницю князів Репніних-Волконських.

Це незабутнє відчуття! В розкритій брамі — вхід, досить просторий, склепіння, стіни, східці, все побудоване добротно в камені. Униз, не досить круто, 16 східців, далі, ліворуч поворот та ще три. Прохід вперед, метрів за шість, під саму церкву, під вівтар, — далі праворуч. Запалили свічки, поглянули один на одного... Мовчали. Відчулася чиясь присутність, чиясь помешкання — простора та суха. Всього у склепі сім поховальних камер.

Праворуч три замуровані камери, але ж зісковані, розбиті швент мармурові дошки, що вставлені були у архівольт (деталь облямування поховальної камери), з викарбуваними золотом іменами небіжчиків на них.

На протилежній стороні склепу дві поховальні камери, звагалі спустошені — нема нічого! Третя — частково розпечатана, в ній видно прах небіжчика — Мармурових дошок нема. Останнє, сьоме поховання, то вже на розсуд Божий, здійснено тут в 1924 році. Чотирнадцятилітній син відомого ученого, археолога Миколи Омеляновича Макаренка — Ор, втопився в Удаї коло монастиря під час археологічної експедиції на Прилуччині.

Отож той так: «масмо те, що масмо!»

Нема оспіваної легенди Аустерлицю, немає відчайдушного героя! Є бильпекельний та гіркота, з якою ковтаю сповідь Гумільова:

«Он умер, да! Но он не мог упасть. Войдя в круги планетного движения. Бездонная внизу зияла пасть. Но были слабы силы притяжения.

Не раз в бездонность рушились миры. Не раз труба архангела трубила. Но не была добычей для игры. Его великолепная могила.»

Нема і вірної його дружини — онуки

гетьмана?! Ким ми були б при них і хто ми є?!

Погляньмо один одному у вічі! Згадаймо гетьмана з густинської стіни!

Чи не за нас він Господа благает?!

Чи ж бо не нам прощення просить?!

Із рештки мармурових плит, за допомогою старих книжок та спогадів мистецтвознавців, більшменш вдалося встановити: хто ж ще із Репніних покоїться у розкритій домовині.

Перша праворуч — найбільше вірогідно онук князя Миколи Григоровича — князь Петро Васильович Репнін (1836 — 1856)

Друга праворуч — син

Г. Псьол. Родина князів Репніних. 1840-ві роки.

Зліва направо: Василь Миколайович, Варвара Олексіївна, Єлизавета Петрівна (дружина В. М.), кн. Кушельов-Безбородько, Єлизавета Миколаївна, Микола Григорович, лікар Ф. Фішер, Варвара Миколаївна.

Миколи Григоровича, князь Василь Миколайович Репнін (1806—1880) Закінчив Пажеський корпус Служив у Санкт-Петербурзі в Міністерстві закордонних справ Спількувався з О. С. Пушкіним та частенько зустрічався з ним у домі своєї троюрідної сестри Оленіної. Одружений на дочці генерал-лейтенанта, колишнього кавалергарда — Єлизаветі Петрівні Балабіній. Їх діти: князі Микола, Петро, Василь і княжна Варвара Т. Г. Шевченко, взимку 1844 року зробив портрет в овалі онуків князя Репніна — Василь-

ка та Варвара

Третя праворуч — княгиня Єлизавета Петрівна Репніна уроджена Балабіна похована у 1883 році.

Навпроти цієї поховальної камери — третя ліворуч (бо перші дві спустошені) — княгиня Софія Дмитрівна Репніна, уроджена княжна Волконська (1841—1875) дружина князя Миколи Васильовича, що теж, як і дід його був кавалергардом, та кавалером багатьох орденів, зокрема: Святого Олександра Невського Святого Володимира 2 класу 3 1905 року обер-гофмей-

стер, а з 1910 — член Державної Ради Коли помер і де поховано його, нам не відомо. На мармуровій дошці, яку розділено було навпіл, праворуч напис був, коли народилася, коли померла його дружина Софія Дмитрівна, ліворуч же відомості про князя Репніна М. В., окрім дати смерті його сіятельства, що набагато пережив свою дружину: їх діти: князь Вадим (1870—1912) та княжна Ольга (1872—1951), що була у шлюбі з герцогом Г. Н. Лейхтенберзьким

Нарешті і останнє, сьоме поховання, перше лі-

воруч — Ор Миколайович Макаренко.

Княжий рід Репніних існує і до нині: відвідують Росію.

Свята Густиня, перлина під Прилуками, ледь-ледь підводиться. Підводиться так тяжко, так нешвидко. Чому ж нам не підтримати її, чому не допомогти?! Колись, 150 років тому, Густинський монастир теж був у занепаді та відродився, воскрес! А скільки це разів було за всю історію обителі?!

Від Воскресенської церкви, від домовини Репніних, від принтарка за східною брамою — піде саме і Воскресіння всієї Свято-Троїцької обителі. Бо ми усі під Богом, під нашим триединим Богом — Богом Отцем, і Богом Сином, і Богом Святим Духом!

Бентежать думку увесь час слова блаженної пам'яті єпископа полтавського Гедеона, що вистраждав оцей священик — цей чоловік, півторастиліт тому назад: «Найкращий пам'ятник, який тільки можна залишити на цій землі, є пам'ятник віри, пам'ятник, що свідчить про високу відданість Богу і змушує нащадків шанувати своїх предків. Не я один закликаю вас до жертвування, але закликає вас сама древність Густинського монастиря і його втрачена велич».

Євген ТИМОФІЇВ

Пророк В. Винниченка

В. К. ВИННИЧЕНКО.

Твори В. К. Винниченка належать до духовної скарбниці українського народу. До 1930-х рр. їх вивчали як класичну літературу. Були вони й в безплатній читальні прилуцького товариства «Просвіта» (Найбільше в 1917—1920 рр. до її ліквідації більшовиками, прилуцька «Просвіта» пропагувала твори Т. Шевченка, М. Грушевського, О. Олеса й В. Винниченка). Проте в подальшому твори В. Винниченка були приховані від нашого народу, а їхній автор підданий шельмуванню як «буржуазний націоналіст».

Нині по наших школах поновлено вивчення творчості видатого письменника, художника, відомого політика — голови уряду УНР.

Хай невелика публікація в «Скарбниці» про один з найактуальніших творів Винниченка буде нашою скромною даниною пам'яті про нього. Продовжимо цим шляхетну справу пропаганди творчості В. К. Винниченка, розпочату на Прилуччині «Просвітою» в короткий час незалежності Української Народної Республіки.

1930 року в Парижі В. Винниченко написав свого «Пророка». І тільки 1992 року в суверенній Україні цей твір вийшов друком у № 4 журналу «Всесвіт». Знайомлячись із п'єсою, щохвилини відчуваєш актуальність та соціально-психологічну точність. Ось хазяїн

(Продовження на 4-й стор.).

Пророк В. Винниченка

(Закінчення. Початок на 3-й стор.)

готелю і бізнесмен Вільямс укладають безчесну, проте матеріально вигідну для них, поділку. При цьому вони прикриваються міркуваннями «національної честі». Знайома ситуація. Таке зчаста траплялося в історії — що тільки людина не використає для задоволення свого інтересу! І якщо використанню підлягають ідеї, мораль, то чому б не скористатися і з них? Люди повірили в пророка — і комерсанти біжать до нього, щоб він благословив помаду, пудру, сигарети тощо. Бо продати тоді можна буде дорожче. Те, що така поведінка може відчуватися кимось як плювок у душу, їх не турбує. Не мавши душі вони й в інших душу пошанувати не можуть. «Вони люблять на братові шкуру, а не душу», як писав Т. Г. Шевченко. «За шмат гнилого ковбаси, у вас хоч матір попроси, то віддасте...» — сумував Тарас Григорович.

Хоча, правду сказати, і для надмірної довірливості та інших сентиментів у ділків підстав таки й дійсно нема. Хіба не слушно один з головних героїв п'єси зауважує: «Панове, покажіть мені хоч одну політичну партію, хоч одного кандидата до парламенту, який би не проповідував любов, мир, братерство і, головне, щастя всього людства. Виберіть тільки до парламенту цього кандидата, і всі ці блага будуть моментально здійснені на землі!».

Але тим-то люди й цікаві, що вони є все-таки різні. Слуга Мустафа відмовляється від великих грошей аби побачити пророка — існують все-таки люди, що не все ладно продали та ще й продатися самому. Хазяїн готелю (а в його особі й все міщанство (називає Мустафу «божевільним», «фанатом», «Хазяї життя») завжди так робили. При тому вони не обмежуються зневажливими визначеннями релігійності, романтизму та інших різновидів ідеалізму. Цього на їх-

ню думку було б обмаль. Але затиснути рота не завжди буває зручно і, в будь-якому випадку, — занадто грубо, нормальні люди таким методом не симпатизують, а народна мудрість у суспільній свідомості закріпить реакцію саме нормальних людей. Ось чому в усі часи і серед усіх народів найпоширенішим методом як ідейної, так і організаційної боротьби в діях найгіршої частини людей (в п'єсі Винниченка — Райт) є провокація. Слушно казав У Черчилль: «Без провокації нема політики». Цю обставину добре було б згадати тим, хто не бачить широко розповсюдження провокації в суспільному й зокрема політичному житті. Вони й нас хотіли б засліплити демагогічним повчанням: «Не шукайте ворогів — досить цього вже було в 30-ті роки». Вони, як і в 30-ті роки, використовують гасла гуманізму.

«Пророк» В. Винниченка добре ілюструє психологічний та організаційний механізм провокації розколювання спільноти. Вдало показано роль грошей, спеціально засланих до організації людей (Вільямс), у цьому процесі, головний напрямок роботи — віддалити вождів від членів організації, а тим — нав'язати недовіру до своїх вождів. При тому — організатори провокації звинувачують у ній же її жертви! Той Райт закидає пророкові: «Ви тепер не бачите життя круг вас і зоно вас не бачить. Вас ховають од нього. Ви оточені людьми, які не можуть бачити, бо засліплені вами, або які не хочуть бачити. Амаре! Твоє вчення руйнує світ». Щоб розколоти прибічників учня Райт достоту як і ті, що лякають нас «примусовою українщиною», провокує недовіру між ними, виявляючи любов до одних, ти цього самого любов'ю неминуваче доконе виявляє ворожнечу до других. Подавши надію одним, вганяєш цих надією в одне страх других. Захищаючи одних, ти нападаєш на других».

Ось хто звинувачує пророка: «Я вам, Кет — продовжує Райт — подам зараз цілі купи грошей, які вам скажуть, наскільки ви виростило число злодієв, убивств, пияцтва, злиднів, шкортівства, банкрутства, безробіття і всякого зла з того часу, як звалився пророк» («розвал Союзу», «не залежність України»).

А злидні таки й дійсно у нас. І одночасно «вожді в шовках» та Найкращі (Рама у Винниченка) за суджують це і відходять від руху. Від цього і вони слабшають і рух гіршає, і... Райт з Вільямсом (провокатори) задоволені. «Людеве» бере гору! І вотре! Коли було інакше? Як не засумувати від цих спостережень? Але дивиться, сотнями років українське було гвиним, битим, убиваним, а кожне покоління до нього горнеться. Може, багато хто, піддавшись на численні провокації вже й засумував за доцільності незалежності своєї Батьківщини. Але скільки разів це вже було в нашій історії! І що ж? Діти розчарованих батьків знову її хочуть. Надати гарному явищу поганого вигляду не так уже й легко, одурити людей можна лише тимчасово, лише згнанивши їхній розум і почуття злиднями. Проте це минає. Скривджені гуртуються, а робити це найкраще навколо своєї вільної Батьківщини. Якщо її нема, то гуртуються навколо ідеї необхідності її свободи.

Тоді з'являться нові «райги», і захочуть використати і цей «вий» рух на свою користь. Райт Винниченка вважав амарянство «за велику силу, яка може бути корисною, коли їй нададуть співзвуччя з нашою добою форм». І провокаційна робота знову пов'язується з цим і систематично, і провокатори знову «підуть у народ». Це було, є і буде. До цього треба бути готовим. Пророка в п'єсі Винниченка було так сламано і це буває, і лжепророків як було, так і буде багато. Проте і справжні вожді руху до кращого життя також завжди будуть. Це є запорукою того, що ми такі будемо жити краще.

Віктор БУРМАКА,
кандидат історичних наук

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок у № 9).

Д. ЛИНОВИЧИ — 30 дворів. Владієт п'яца г-манша Скоропадская по жалованной грамоті, данной мужу ея і ей в 1718 году в вотчину и вичное владение.

Деревня ЛИНОВИЦЯ была прежде по державі польской пустоє селце, где покойник отец протопоп Прилуцкий Иван Мозеровский купил в том селце «футор» і при том

своєм футорі пред Казикирменским походом осадил селобду которая универсалом Дмитрия Горленка, тогдашнего полковника Прилуцкого отдана ему во владение, а по змені Мазепиной гетман Скоропадской ствердил был универсалом своим, а потом на свою особу одобрал і грамотою Его И. В-ва в 1718 году данной, во вичное владение ствердил по которой грамоті і нині пані Скоропадская, гетманша удовствующая, помянутое деревнею Линовицею владієт.

С. КАЛЮЖИНСІ — 48 дворів. Владієт полковник сербин Гаврило Милорадович по жалованной грамоте, данной 1718 году за верные службы в свободное владение.

Село КАЛЮЖИНСІ здавна било под виденієм войсковым, до соти полковника Прилуцкого належало, котрым завладієт першо Давид Горленко, тогдашній полковник Прилуцкий, а в 1707 году по универсалу гетмана Мазепы

Старовинна хата в Сокиринцях.

сину его Дмитрию Горленку, бывшему полковнику Прилуцкому во владение отдано. По змені теж Мазепиной в 1710 году от гетмана Скоропадского Горленковому сину Андрию было наданно, а потом в року 1712 гетман Скоропадский от оногo Андрея одибравши, волоскому маршалку бану по указу Его И. В-ва, а нині тим селом Гаврило Милорадович владієт по жалованной грамоті. в 1718 году данной, а ратуш Прилуцкая на оноє село никаких крѣпостей не имѣла і нині не имієт.

С ГОЛУБОВКА — 32 двора. Владієт бывшего асаула вдова Иванова жена Еремеева сина Носенкова Марія, данное 7200 (1692) году мужу ея Ивану по жалованной грамоте за службы его полкового асаулства во вѣчное владение.

Село ГОЛУБОВКА прежде было под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, которое в 1679 Ивану Носу, респектуючи на услуги его, Дмитрій Черныяский тогдашний полковник Прилуцкой, надал во владение, а в року от создания мира 7200 (1692) ему же Ивану Носу, тогдашнему асаулу полковому Прилуцкому, монаршою грамотою во владение ствержено, которым селом по смерти оногo Носа і нині по той грамоті невестка его, Марія Носенкова, з своими дітми мужеска пола владієт, а ратуша Прилуцкая на тоє село жадних крѣпостей не имѣла і тепер не имієт.

С. ДІДОВЦІ — 20 дворов. Владієт Прилуцкого полку значковой козак Антон Маценко по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1710 году до войскових услуг.

Село ДІДОВЦІ здавна было под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, а в року 1690 по універсалу зменника Мазепи Остапу Маценку товаришу полку Прилуцкого во владение отдано, а по змені Мазепиной 1710 году гетман Скоропадский жені Маценковой з сном оу універсалом своим ствердил і нині по тому універсалу оним селом помянутой Антон Маценко владієт, а ратуша Прилуцкая на оноє село никаких крѣпостей не имѣла і не имієт.

С. ТУРОВКА — 22 двори. Владієт Прилуцкого полку бунчуковий товариш Федор Маркович по жалованной грамоте, данной 1718 году за войсковие услуги в полное і спокойное владение.

Деревня ТУРОВКА здавна была под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належала, а в року 1709 по універсалу бывшего полковника Прилуцкого Носа Якиму Горленку товаришу бунчуковому во владение отдано, а гетман Скоропадский, от его Горленка одибравши, надал в року 1716 Федору Марковичу, товаришу бунчуковому ж, которую деревню в року 1718 грамотою блаженния і вѣчнодостойния памяти Его И. В-ва оному Марковичу ствержено, і нині тоєю деревнею он Маркович владієт, а ратуш Прилуцкая на тоє село жадних крѣпостей не имѣла, і тепер не имієт.

С. ЮВКОВЦІ — 17 дворов. Владієт протопол Ігнатій Лисаневич по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1710 году за услуги его, будучи в уряді полкового писарства.

Село ЮВКОВЦІ прежде было под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, а в року 1709

определил оноє універсалом своим бывшии полковник Прилуцкой Дмитрій Горленко до услуги войсковой нинішнему протополу Прилуцкому Ігнатію Лисаневичу, тогдашнему писареві полковому Прилуцкому, а в року 1709 гетман Скоропадский ему отцу Лисаневичу універсалу 1709 гетман Скоропадский ему отцу Лисаневичу універсалом своим Ювковцами протопол Прилуцкой отец Лисаневич владієт. А до ратуши тоє село не належало, ібо і крѣпостей жадних в оної ратуше на тоє не имієт.

В с. СОРОЧИНЦЯХ — 15 дворов. Владієт Прилуцкого полку значковой козак Роман Березинский по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1715 году до войскових послуг.

Деревня СОРОЧИНЦІ здавна была под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належала, а в року 1685 от гетмана Самойловича надана была Григорію Черныяскому, обозному полковому Прилуцкому, по умертвіи теж его досталось сину его Стефану асаулом полковим Прилуцким бывшему, а по смерти оногo Стефана надано во владение по універсалу гетмана Скоропадского, в року 1715 выданном Роману Березинскому, то варишеви полку Прилуцкого, до услуги і нині по смерти оногo Березинского жена его з сном своим тоєю деревнею владієт. А ратуш Прилуцкая на оною деревню жадних крѣпостей не имѣла і не имієт.

В д. РУДОВКА — 16 дворов. Владієт полковой Прилуцкой сотник Петр Носенко по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1709 году до войсковой услуги.

Деревня РУДОВКА издавна была под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належала. А когда орди на Украину выходили того часу была теми ордами спустощенна, а потом кгда із инних сіл посходилось малое число людей там і сіло, так тогдашний полковник Прилуцкой, Дмитрій Горленко, дал бил перве тих людей Дамяну Якубовичу для укошения ему сина, а потом он же Горленко надал Михайлу Григоріевичу, товаришеви значковому, а в року 1709 покойній Иван Нос тогдашнему хоружему, а нинішнему сотникові полковому Прилуцкому Петру Носенку, во владение отдал і в том же году гетман Скоропадский універсалом своим ствердил, по котором універсалу помянутой Носенко і нині оною деревнею Рудовкою владієт; а ратуш Прилуцкая нияких крѣпостей на тоє деревню не имѣла і нині не имієт.

С. ОБІЧЕВ — 42 двори. Владієт Прилуцкой полковой обозной Михайло Григоріев по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1721 году на уряд полкового обозного.

Село ОБІЧЕВ прежде было под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, а в року 1691 по універсалу зменника Мазепи Семену Федоровичу, тогдашнему асаулу полковому Прилуцкому, на уряд асаулства во владение отдано, а по умертвіи оногo в 1721 году гетман Скоропадский нинішнему обозному полковому Прилуцкому Михайлу Григоріеву тоє село надал.

С. ЗАИЗД — 61 двор. Владієт бунчуковий товариш Яким Горленко по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1718 году до войсковой услуги.

Село ЗАИЗД было здавна под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, а в року 1716 по універсалу гетмана Скоропадского Якиму Горленку товаришу бунчуковому, во владение отдано по якому універсалу і нині оним селом Яким Горленко владієт.

Д. СЛОБОДКА — в с. Обічеві — 12, ітого 20 дворов. Владієт Прилуцкого полку бунчуковий товариш Захарій Прокопович по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1721 году до войскових услуг.

Половинная часть вышепоказанного села Обічева в яном числе і СЛОБОДКА была здавна войсковая снობодная і нікому на уряд і в ратуши не належала, кроме вышепривисанного владієца Семена Федоровича, тогда на уряд асаулства, а потом на уряді обозничества полковогo Прилуцкого бывшего, который, як помянулось, всім селом Обічевом владієт, а в року 1721 гетман Скоропадский оною половиною часть села надал во владение Захарію Прокоповичу, бунчуковому товаришу і універсалом своим ствердил, по которому он Прокопович і по сую пору тоєю частию села владієт опречч оногo владієца.

(Продовження на 6-й стор.)

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок на 4-й стор.).

С. ПИРОГОВЦІ — 17. СТРИЛНИКИ — 22. ітого 39 дворів. Владієт полковий асаул Григорій Панченко по універсалу гетьмана Скоропадського, данного 1713 і 1719 годов на уряд полкового асаульства.

Деревня ПИРОГОВЦІ і СТРИЛНИКИ здавна була во владеніи войсковом до сотні полковой Прилуцкой належала, которую деревню 1716 году нинішній полковник Прилуцкій Ігнатій Галага і Григорію Панкевичу, асаулу полковому Прилуцкому, во владенне отдал, а в року 1719 і універсалом гетьмана Скоропадського стверджений і нині оною деревнею асаул полковий Григорій Панкевич владієт, а при ратушу Прилуцком оное не било і жадних кріпостей на тоє не міла и не імієт.

Д. МАНЖОСОВКА — 35 дворів. Владієт бившой войсковой канцелярист Стефан Тернавской по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1709 году до войсковой услужу.

Деревня МАНЖОСОВКА була здавна под виденіем войсковим, до сотні полковой Прилуцкой належала, которую по універсалу Дмитрія Горленка бившого полковника Прилуцкого Мартія Рижий, подасаулий полковий Прилуцкій, а по нем Семен Портянка подасаулий полковий, також по універсалу Горленка міл во владеніи. А в року 1707 по его ж Горленковом універсалу одійшла во владенне отцу Ігнатію Лисаневичу, тогдашнему писару полковому Прилуцкому. По змені теж 1709 году гетьман Скоропадський отдал Стефану Терновскому бунчуковому товаришеві, і універсалом своим ствердил, почему і нині он Терновскій тоєю деревнею владієт, а ратушу Прилуцкал жадних кріпостей на оную не іміла и не імієт.

Д. МУЛКИ — 16 дворів. Владієт Прилуцкой полковой писар Федор Галенковскій по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1716 году на уряд полкового писарства.

Деревня МУЛКИ — була здавна под виденіем войсковим, до сотні полковой Прилуцкой належала, а в року 1710 по указу гетьмана Скоропадського отдана була во владенне Петру Носенку, тогдашнему хоружему полковому Прилуцкому, а потом в року 1716 оній гетьман Скоропадський, от Петра Носенка одібравши, надад Федору Галенковскому, нинішнему писару полковому Прилуцкому і оной писар по том універсалу помянутою деревнею і нині владієт.

С. КОЛЕСНИКОВ — 71 и в м. ПЕРЕВОЛОЧНОЙ — 30, ітого 101 двор. Владієт бившого судіи, Івана Маркова, жена его вдова Софія Маркова, по жалованной грамоте, данной 1718 году до услуг войскових мужу ея, помянутому Івану Маркову.

Село КОЛЕСНИКИ прежде било под виденіем войсковим, до сотні полковой Прилуцкой належала, а когда Якова Золотаренка полковим Прилуцким сотником обобрано, то зараз на врид сотничества і оное село Колесники дано во владенне, а в 1709 году Івану Марковичу, сотником полковим Прилуцким ставшому, на той же врид сотничества оное ж село Колесники універсалом гетьмана Скоропадського во владенне отдано, а в местечку ПЕРЕВОЛОЧНОЙ, якоє и теперь под виденіем войсковим і полковой же сотні Прилуцкой зостаєт, гетьман Скоропадський в року 1714 ему же Івану Марковичу, сотником будучому, человека десять надад во владенне, а он Маркович при тих людях еще на купленной землі осадил человека двадцять, якоє село Колесники и тридцять человека в Переволочной будучих людей і грамотою блаженния і вічностойния памяти Его И. В-ва ствержено, котрим селом і людьми жена его ж Марковича по той грамоті владієт.

С. СЕЗКИ — 12, БУДИ — 13, ітого 25 дворів. Владієт бившого значкового товариша Якова Золотаренка жена его вдова Марія Семенова дочь по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1709 году мужу ея, Якову Золотаренку, на уряд сотничества полкового Прилуцкого.

Деревня СЕЗКИ и БУДИ здавна була под виденіем войсковим, до сотні полковой Прилуцкой належала, а в

Типи Прилуччини. Бабуся.

року от создания мира 7174 (1666) когда вишепрописанное село Олшаная оному Лазору Горленку по грамоті монаршой одійшло во владенне, он Горленко означенною деревнею Ссаками самовольно будучи полковником завладел, а по смерти его жена его тоєю деревнею, держачи Олшаную, владіла. По змені теж Мазепиной в року 1711 гетьман Скоропадський, одібравши от ей, надал Якову Золотаренку, тогдашному сотнику полковому Прилуцкому, на врид сотничества. А деревня ж Буди тож здавна була под виденіем войсковим і до сотні полковой Прилуцкой належала і в року 1690 зменник Мазепа надад помянутому бившому сотнику Золотаренку на врид сотничества, котрими деревнями он Золотаренко по смерть свою владілі, а жена его будучи без дітна, і нині владієт.

В Ічанской сотні:

С. ГМИРОВКА — 160 дворів. Владієт глжа фелтмаршалава по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1713 году мужу ея, глду фелтмаршалу Шереметеву.

Мельница вешняная на речкі Гмировке об одном камені да коло ступное.

Село ГМИРОВКА войсковое било і до сотні Ічанской належало, а когда Дмитрій Горленко Прилуцким стал полковником, оним селом завладіл, а по каким кріпостям о том в сотні Ічанской нікто не извѣстен. А по Горленку тим селом покойній гетьман Скоропадський завладіл, а потому покойному фелтмаршалу глду Шереметеву надад, которое і по сей час на дом его ж Ломикового фелтмаршала належить; а надано оное село в 1713 году.

С. ПАРАФІЄВКА — 60 дворів. Владієт граф Сава Владиславич Рагузинскій по жалованной грамоте. К тому селу Парафіївскі мельница вешняк об одном камене да коло ступное.

Село ПАРАФІЄВКА войсковое било і в відомій сотні Ічанской найдовалось, а потому Ломиковскому асаулу егералному, надано, а по Ломиковском покойній гетьман Скоропадський оним селом владілі, а потом сиятельному графу і тайному совітнику глду Саві Владиславичу Рагузинскому во владенне отдано і грамотою блаженния і вічностойния памяти Его И. В-ва ствержено, котрим селом его графское сиятельство і по сю пору владієт.

С. РИЖАВЦІ — 184 двора. Владієт Ічанской сотник Григорій Стороженко по універсалам гетьмана Скоропадського 1715 и 1719 годов отцу его і ему Григорію з братом за войсковіе служби.

Село РИЖАВЦІ німа котрим прежде сего владіния не

Типи Прилуччини. Парубок.

було і ні на якіє вradi не надлежало, а було в відомстві сотні Ічанської, а в 1690 году за служби войсковіє надано Івану Стороженку ресептом купленного в оном селі хутора і універсалом гетмана Мазепи ствержено, а по смерті Івана Стороженка жені его з сином, Андреем Стороженком, по універсалу ж гетмана Мазепи отдано 1695, а послі того ему ж Андрею Стороженку і гетмана Скоропадского універсалом сконфірмованно в 1709. По смертвіи же Андрея Стороженка жені его з синами Григорием да Иваном Стороженками по універсалу гетмана Скоропадского во владеніє одійшло 1715, котрим селом Григорій Стороженко, сотник Ічанскій, з позосталими умершого брата его Івана Стороженка дітми і по сюю пору по універсалах гетманских владієт.

С. ТОМАШОВКА — 30 дворов. Ічанскій же сотник Григорій Стороженко по універсалах гетмана Скоропадского, даними 1715 і 1719 годов отцу его і ему Григорию з братом за войсковіє служби

Деревня ТОМАШОВКА прежде сего ні за яким владенієм не була, но войсковая била і в відомстві сотні Ічанской найдовалась. А по нем брату его Андрію Стороженку отдано в 1705 году, а по Андрію Стороженку отдано в 1705 году, жені его з синами Григорием да Иваном Стороженками і по універсалах гетманских во владеніє одійшло 1715 і 1719, котрою деревнею Григорій Стороженко, сотник Ічанскій, з дітми помершого брата его Івана Стороженка і по сюю пору владієт.

В Монастирской сотні:

С. ПЕТРОВКА з слободкою ПОПОВКОЮ — 160 дворов. Владієт бывшего полкового писара Семена Раковича жена его вдова Агафія Раковичева з сином своим по жалованной грамоте, данной 203 (1695) году за войсковіє служби мужу его писарства полкового Прилучского.

Село ПЕТРОВКА з слободкою ПОПОВКОЮ прежде сего войсковое било и никому во владеніє ні на якіє уряді не належало, но за знатніє служби войсковіє з давних времен отдано во владеніє пану Семену Раковичу, тогдашнему писареві полковому Прилучскому, року 203 (1695) жалованною грамотою конфірмовано. По якой даний жалованной грамоті син его пан Павел Ракович бунчуковій товариш поманутим своим Петровкою з слободкою Поповкою владієт.

С. ХАЕНКИ — 20 дворов. Владієт бунчуковій товариш Андрій Горленко по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1710 году до войсковой услуги.

Село ХАЕНКИ прежде било войсковое под виденієм сотні Монастирской, а за гетманства Мазепинога отдано во владеніє бывшому полковнику Прилучскому Дмитрию Горленку, а потом сину его Андрію покойній гетман Скоропадскій тоє ж село в 1710 году надал і універсалом ствердил і по той дачи он Андрію Горленку поманутим селом Хаенками и теперь владієт.

С. ВОРОНКИ — 12 дворов. Владієт Прилучского полку Журавской сотник Михайло Ягелницькій по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1717 году до войсковой услуги.

Деревня ВОРОНУВКА прежде било войсковое у відомстві сотні Монастирской, а потом покойній гетман Скоропадскій оную деревню надал бил во владеніє до ласки войсковой охочокомонному полковнику Федю, а по смерті Федя он же гетман Скоропадскій оную деревню Воронувку за услуги войсковіє в 1717 году надал на те же ас будущому сотникові Журавскому, а нинішнему суді полковому Прилучскому Михайлу Ягелницькому і універсалом ствердил, і потому он, судя, тоєю деревнею и тепер владієт.

В Красноколядинской сотні:

С. БРАПИВНОЕ — 60 дворов. Владієт Ніжинского полку бунчуковій товариш Андрій Лизогуб по жалованной грамоте, данной 1708 году за служби его.

Село КРОПИВНАЯ здавна било войсковое под виденієм сотенним, которое до сотні Красноколядинской вся оную по прежним определеніям отдавало для служителей войсковых належитость, і оное село под ратушем не било, понеже ратуш ніяких на него писменних не имієт крѣпостей. А за Мазепи гетмана под час войскового походу, як Озов взято, он Мазепа надал покойному Ефиму Лизогубу, бунчуковому енералному, по якой дачи для свободнійшого владенія і премоційшую грамоту монаршую в подтверженіє в 1708 году виправил, по которой грамоті сам он, а по нем діти его Андрій Лизогуб бунчуковій товариш, владієт. А прежде тоє село ні под яким владієцем опроч поманутого Лизогуба не було в подданстві.

Д. ГРИГОРОВКА — 65 дворов. Владієт Черніговского полку обозной Василей Скоропадскій по жалованной грамоте, данной 1718 года на уряд обозничества полкового Черниговского.

Деревня ГРИГОРОВКА до сотні Красноколядинской не надлежала, а таким порядком она там осіла села Гайворона атаман сотні Красноколядинской Корній Салогуб в Гайворонского ж в зака Германя Чорниша купил хатку пустую к своему фунту, а купивши, загатил греблю и устроил млин футорец, которій за всіми угодами за Мазепи гетм. на продал Григорию канцелярист і як достался тот футорец по куплі Григорому, то несколько хаток около футорца поселилось. Потом, як стал гетманом Скоропадскій, надал бил тот футорец з малым числом хатками Петру Корецкому на малое время. После Корецкого владієт оним Черниш судя енералний, також малое время, а як достался тот футорец Василию Скоропадскому, обозному полковому Черниговскому, то, прикупивши он в разних поміщинов доволное число землі, осадил на купленной своей землі і слободку і в 1718 году монаршою жалованною грамотою оную подтвердил, а нині владієт діти его Михайло і Иван Скоропадские, бунчуковіє товариши. А зверх показанных владієцов оная деревня ні до ратуши, ні на чини ні на якіє не надлежала.

С. КУРИЛОВКА — 38 дворов. Владієт Ніжинского полку бунчуковій товариш Андрій Кандиба по жалованной грамоте, данной 7198 (1690) году за верніє его служби в вотчину неподвижно.

Село КУРИЛОВКА здавна войсковое било і до сотні Красноколядинской належало, а за Поповича Гетмана покойному сотникові Конопотскому Федору Кандибі на уряд сотниства надано, по которой дачі на оное село виправил собі премоційшую монаршую жалованную грамоту, от создания мишуу монаршою жалованною грамотою, от создания мира 7198 (1690) году данную, і од тих час сам он по смерті свою владієт, а по нем син его Андрій Кандиба, бунчуковій товариш, понині владієт.

(Продовження на 8-й стор.).

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок на 4-й стор.).

С. ПЕКАРИ — 24 двора. Владіють Чернігівського полку бунчукові товариши Василій Дорошенко, Андрій Стахович по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1713 року до військової служби.

Село ПЕКАРИ військовоє було под виденням сотенним, которое до сотні Красноколядинской всякую по определению прежнему отдавало для служителей войсковых належитости, і оное село под ратушем не било, понеже ратуш ніяких на него писемних не имієт кріпостей, а за Поповича гетьмана надано Івану Лисици полковнику охочепіхотному, во владение, по которого змертвіи зяті его Василій Дорошенко і Андрій Стахович бунчукові товариши, по універсалу гетьмана Скоропадського, в 1713 году данном до услуг войсковых, і по сюю пору владієт А прежде тоє село ні под яким державцем, кроме вишеписанных, в подданстві не било.

С. ЛИПОВОЕ — 40 дворов. Владієт бунчучний енералній Яков Лизогуб по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1715 году на уряд бунчучства.

Село ЛИПОВОЕ от давних час військовоє било под виденням сотенним, которое до сотні Красноколядинской всякую по определениям прежним отдавало для служителей войсковых належитость, і оное село под ратушею не било, понеже ратуш на него ніяких писемних кріпостей не имієт. А по шведской баталіи гетьман Скоропадскій Івану Носу по отставки от полковничества, як стал бил вторим судею енералним, на уряд надано било, которим всего с полтора года владієт, а по шведской руині той же гетьман Скоропадскій тоє село сотенное надал Якову Лизогубу, бившому бунчучному енералному, а нинішнему обозному енералному ж, в 1715 году і по універсалу гетьмана Скоропадского по сюю пору владієт.

С. ТАЛАЛАЕВКА — 116 дворов. Владієт Прилуцкой полковой асаул Михайло Мовчан по універсалу гетьмана Скоропадского, данному 1711 году до услуг асаулства.

Село ТАЛАЛАЕВКА здавна військовоє било і до сотні Красноколядинской належало, которое всякую по определениям прежним отдавало для служителей войсковых належитость. А за Мазепи гетьмана, як в поход войскової ходили, то послі походу за услуги войсковые надано било на уряд сотникові Красноколядинскому, Тимофію Андрієвичу, который владієт тим селом до измертвія по універсалу гетьмана Мазепи. А по смерти его, як стал Іоан Скоропадскій гетьманом, отнявши в жени і дітей помянутого сотника, надал нинішнему полковому Прилуцкому асаулові Михайлу Мовчану до услуг асаулства, який по універсалу гетьмана Скоропадского, в 1711 году виданном, по сюю пору владієт.

С. ЯРОШОВКА — 85 дворов. Владієт бунчужкой товариш Андрей Горленко по універсалу гетьмана Скоропадского, данному 1709 году до військової служби.

Село ЯРОШОВКА било здавна військовоє под виденням сотні Срібранской, до которой по прежним обыкновениям всякую служителем войсковым належную отдавало повинность, а под ратушем не било, потому что ратуш на него не иміла и тепер не имієт жадних кріпостей. А за гетьманства Мазепиного отдано било тоє село в подданство дворянину гетьманскому Роману Висецкому, который когда в поли освятился і пошол в Рому на мешканіє, то в 1701 году юня 10 от его гетьмана Мазепи наданно в подданство помянутое село Андрию Горленку, товаришу бунчужковому. Потом покойній гетьман Скоропадскій тоє село Ярошовку ему ж Андрию Горленку в 1709 году мая 29 дня в подданство привернул і універсалом своим ствердил, которим селом он Горленко по тим універсалом і тепер владієт. А болші, опроч вижеи выраженных владієтцов, ні под ким оное село не било в подданстві.

Д. ПОНОРИ — 47 дворов. Владієт Красноколядинской сотник Марко Ангеловскій по універсалу гетьмана Скоропадского, данному 1718 года до ласки військової.

Деревня ПОНОРИ здавна військовоє была под виденням сотенним, а за Мазепиного гетьманства определена тая деревня во владение на уряд сотництва сотникові Красноколядинскому Павлу Загурскому, а по змертвіи его за того ж гетьмана Мазепи, як обобрано Корнія Салогуба сотником, то тих времен бивший полковник Прилуцкій Димитрій Горленко на малое время завладієт бил, потом, як стал гетьманом Скоропадскій, по шведской баталіи знову тую деревню на уряд сотництва сотнику Леонтию Лещинскому надал, а по нем нинішнему сотнику Марку Ангеловскому тая деревня во владение определена, і по універсалу гетьмана Скоропадского, в 1718 году данном, по сюю пору владієт.

С. ГИРАВКА — 44 двора. Владієт бившого сотника Леонтия Лещинского жена ево вдова Мария Радичева по жалованной грамоте 199 (1691) году отцу ей, бунчужковому товаришу, Тимофію Радичу за всякие услуги в вотчину.

Село ГИРАВКА здавна било військовоє под виденням сотенним, которое до сотні Красноколядинской всякую, як і протчие села, по определениям прежним отдавало для служителей войсковых належитость, і оное село под ратушем не било, понеже ратуш на него ніяких писемних не имієт кріпостей, а як взято покойного гетьмана Поповича, Мазепи, ставши гетьманом і отнявши от сотні тоє село, надал Тимофію Радичу, бунчужковому товаришу, на которое виправивши премоцнійшую монаршую грамоту в вотчину в року от создания мира 7199 (1691) владієт до смерти, а по смерти зять его, Леонтий Лещинскій, сотник Красноколядинскій владієт же, по которого змертвіи жена его з дітми владієт, а нині тая маєтность з рожоними сестрами ей zostala розділена на пять частей во владение, которое село прежде вижеи онзаченных владієтцов не било в подданстві.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназавчій музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходять щомісяця.
Зам. 2398. Тир. 1500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

ДО 115-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

Сергій Маслов

28 листопада цього року виповнюється 115 років від дня народження видатного вченого-філолога, члена-кореспондента Академії Наук України, доктора філологічних наук, професора Сергія Івановича Маслова.

Наукові праці вченого — це і літературознавство, і історія древніх слов'янських літератур, і давньоукраїнська мова, це вивчення книговидавництва, бібліотечної справи, палеографії, археографії. Він залишив праці в галузі фольклористики, мистецтвознавства, історії освіти на Україні та культурно-національного відродження нашого народу в кінці 16—початку 17 століття.

Народився С. І. Маслов 17 (28 за новим стилем) листопада 1880 року в містечку Ічні, де пройшли його дитячі роки. Десятирічним хлопцем залишив він батьківську оселю і вступив до Прилуцької чоловічої гімназії. Саме тут сформувалась особистість майбутнього вченого. З десяти років, без сторонньої опіки Сергій Іванович планував свій день, свої азяття, а ввечері, сам в щоденнику підбивав підсумки, безкомпромісно занотовуючи як удачі, так і невдачі. Великий вплив на формування характеру Сергія Івановича мав дядько по материнській лінії — В. Н. Александренко, професор міжнародного права Варшавського університету. Літом 1892 року дядько з племінником здійснили подорож до Ариму, про що Сергій

С. І. МАСЛОВ. 1936 рік.

Іванович розповів у рукописному часописі Прилуцької чоловічої гімназії «Юный Сочинитель».

Коло інтересів Маслова-гімназиста широке: він серйозно захоплюється літературою, історією Укра-

їни), разом з цим багато уваги приділяє вивченню фізики та математики.

Саме це захоплення світом і його таємницями пояснює те, чому Сергій Іванович так довго вагався, обираючи свій шлях у житті: спочатку вступає на хімічний відділ Київського політехнічного інституту, потім захоплюється ботанікою і переходить до Київського університету на природничий відділ фізико-математичного факультету, сподіваючись, що згодом обов'язково прослухає повний курс лекцій історико-філологічного факультету.

За участь в студентському русі, в числі 183 студентів університету, Сергій Іванович у січні 1901 року був засланий в солдати рядовим, одержавши призначення до 43 Охотського полку, де й перебував більше як півроку. Навіть в досить складних умовах солдатчини юнак продовжує наукову працю: збирає народні пісні, фразеологію, старанно вивчає польську мову за допомогою свого університетського товариша Лисецького. Полк був розташований у Луцьку. Старовинна архітектура руїн замку Любарта Гединовича та інші пам'ятки Волині сприяли розвитку археологічних та історичних інтересів Маслова. Повебнувшись до Києва, Сергій Іванович вирішує продовжити навчання на природничому від-

діні, починає збирати наукову бібліотеку, яка з часом стане однією з кращих приватних збірок України (після смерті Сергія Івановича, бібліотека за його бажанням була подарована Академії Наук

(Продовження на 2-й стор.).

Сергій Маслов

Продовження.
Початок на 1-й стор.

ділі, але послухав лише перший семестр, бо в зв'язку з посиленням студентського руху перший курс усіх факультетів, крім історико-філологічного, було закрито.

Перебування на першому курсі затяглося. Гуманітарні ж справи виливалися в конкретні справи: активна праця в семінарі професора Г. І. Челпанова, в написанні дослідження «Лірники Полтавської і Чернігівської губерній», в постійному відвідуванні літературно-музичних вечорів в родини М. Лисенка та Олени Пчілки, в збиранні фольклору Волині. Тому восени 1902 року С. І. Маслов стає студентом історико-філологічного факультету, який і закінчує в 1907 році.

Наукові праці Сергій Іванович починає друкувати ще в роки навчання в університеті. Крім згаданої праці про лірників, видає «Сільсько-господарський огляд Прилуцького повіту за 1901—1902 роки», «Рукописи Софійської кафедри в Києві», а «Киевская Старина» на своїх сторінках вміщує рецензію на працю Соколова.

На 1 та 2 курсах Маслов докладно вивчає філософію, класичну філологію латинську стилістику, перекладає разом з О. Щербиною окремі пісні з «Енеїди», з Лукреція та Катвля. Поряд з цим в 1902—1903 роках складає гербарій насіннєвих та вищих спорових рослин Борзенського та Прилуцького повітів (близько 350 видів), збирає матеріали для словника живої української мови, етнографічні матеріали, записує пісні кобзарів та лірників. Потім, 520 карток зі свого зібрання вчений відіслав Б. Грінченкові для «Словника української мови».

З третього курсу Маслов захоплюється історією давніх російської і української мов, палеографією, історією друкарства в Україні. Ще студентом почав роботу над монографією «Кирило Транквіліон-Ставровський та його літературна діяльність».

С. І. Маслов-студент. 1907 рік.

Після завершення навчання Сергій Іванович, за пропозицією професора Перетца було залишено при університеті професорським стипендіатом кафедри історії російської мови та письменства. Готуючись до магістерських іспитів, Сергій Іванович публікує праці з історії друкарства, огляд рукописів бібліотеки Університету Св. Володимира, знаходить невідомі проповіді Г. Кониського та М. Максимовича.

Склавши протягом 1912—1913 рр. магістерські іспити, Сергій Іванович з вересня 1913 року викладає на Київських Вищих жіночих курсах, з січня 1914 — як приват-доцент в Київському університеті, в наступному році, там же, приймає завідування кафедрою. Паралельно викладає латинську мову в польській жіночій гімназії Києва. У цей час вittaє працю про видатного бібліографа 17

століття Стефанія Яворського.

Під час першої світової війни, в 1915—1916 роках університет евакуюють до Саратова, куди виїжджає і Сергій Іванович з дружиною й дітьми. Вчений і тут знаходить для себе нове і цікаве коло занять. Це стародруки в бібліотеці Саратовської Архівної Комісії, в приватних збірках.

Після повернення до Києва Маслов продовжує викладацьку роботу в різних учбових закладах, бо це були роки 1918—1922, коли однієї професорської заробітної платні вистачало на кілька днів існування. У ці важкі часи Маслов входить до складу «Комітету по охороні пам'яток старовини і мистецтва в районі воєнних дій», працює на Буковині, разом з В. Базилевичем, в 1919 році засновує при університеті «Музей війни та революції» (до 1921 року Маслов займав по-

ладу завідувачого цим музеем). При ліквідації майна церков і монастирів Сергій Іванович як співробітник Археологічної секції охороняє бібліотеки та архіви релігійних установ, що підлягали скасування.

З 1923 року Маслов починає постійну і плідну працю з Українським Науковим інститутом Книгознавства (УНІК), що вилілося в низку праць з історії друкарства в Україні 17—18 століть. Одночасно вчений був активним діячем різних науково-дослідних товариств, продовжував викладацьку діяльність. В грудні 1935 року Народний комісаріат освіти України присудив Сергію Івановичу звання професора літературознавства, а в лютому 1939 року він був обраний членом-кореспондентом Академії Наук України і позвав завідувати відділом давньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.

Після початку війни 1941—1945 рр., коли виникла загроза окупації Києва, разом з Академією Наук Маслов виїхав до Уфи, де продовжував роботу над історією давньої української літератури та почав вивчення історії та культури Башкирії.

Повернувшись до визволеного Києва Сергій Іванович відновив викладацьку роботу в університеті та наукову працю. В 1948 році він був удостоєний вченого ступеня доктора філологічних наук без захисту дисертації.

В післявоєнні роки вчений видає праці в галузі дослідження «Слова о полку Ігоревім», пише статті до 55 тому «Большой Советской Энциклопедии», знаходить невідомий лист О. Блока до Катоніна, продовжує роботу над монографією про Транквіліона Ставровського, готує до друку маловідомі твори Величковського та інше.

Помер Сергій Іванович 11 січня 1957 року після короткої тяжкої хвороби, похований на Лук'янівському кладовищі в Києві.

Олена КЛОЧКО.

3 історії села Товкачівки

За 15 кілометрів від Прилук, по старому ніжинському шляху, на берегах невеличкої річечки розкинулось село Товкачівка. Село, яке нічим не відрізняється від інших, але як і кожне старе поселення, воно має свою історію, в якій немало й цікавих і повчальних епізодів.

Село Товкачівка виникло більше 400 років тому, вік, яким похвалиться не кожне й місто. Засновником села був Роман Товкач, якому в 1550 році староста Остерський віддав землі по річці Дівниці (Галці). У своїх володіннях, при впадінні річки Галки в Удай і заснував боярин Товкач поселення, яке й отримало назву від його імені.

Товкачівка пережила і радісні й драматичні сторінки життя. У XIX столітті в селі було дві церкви: Троїцька мурована — велика й пишна, яку в окрузі називали «собором», з двома цегляними будинками для причету і навіть з своєю бібліотекою, друга — Воздвиженська, приписана до «собору», набагато менша, але затишна й тепла, взимку прихожани з задоволенням відвідували саме її.

Як же трапилося так, що в одному селі, в одному приході діяло дві церкви?

А історія досить цікава.

У першій половині XIX століття в Товкачівці діяла одна Воздвиженська церква. В селі жила дуже багата поміщиця Уляна Миколаївна Селіванович. І не даремно кажуть у народі, що чим людина багатіша, тим вона скупіша. Тож і Уляна була не лише скупа, а ще й жорстока. Жорстокості її не було меж. За найменшу провинку поміщиця тяжко карала своїх кріпаків. Мабуть начитавшись книжок про середньовіччя, її улюбленим покаранням було таке, коли панські посіпаки зв'язували людину і з підвішеної над нею посудини вода крапала на виголене тім'я нещасної жертви. Страшні муки доводилось терпіти годинами, а їй це приносило задоволення.

Минули роки, поміщиця зістарілася, за її жорстокості Бог покарав тяжкими хворобами. Лежачи в ліжку, стала вона згадувати прожите життя, свої гоніби, вчинки готуватись до потустороннього життя. А воно їй вимальовувалося далеко не в ідилічних тонах. Кожну ніч уві сні до неї приходили її жертви, день і ніч переслідували її страшні видіння. У ті часи Прилуцький повіт підлягав Полтавській єпархії, тож і звернулася Уляна Миколаївна до архієпископа Полтавського Гедеона (Вишневецького). Вислухавши уважно сповідь грішниці, владика, зважуючи на її

слізні прохання й розкаяння, дав їй настанову, як пом'якшити кару, що її чекає там, у загробному житті.

— Твої гріхи такі великі, — сказав архієпископ Гедеон, — що лише дуже значний християнський подвиг може полегшити їхню тяжкість, і перша добра справа, яку слід би тобі зробити — це збудувати храм Божий в селі Товкачівці.

Послухавшись доброї поради, поміщиця відразу ж заходилась будувати нову церкву і вже у 1847 році, на радість прихожанам, в селі виросла красива, мурована, разом з дзвіницею церква во ім'я Святої Трійці. Ікони для іконостасу багата грішниця замовила у найкращих петербурзьких художників, випускників Санкт-Петербурзької Академії Мистецтв. Достеменно відомо, що в Троїцькому храмі знаходились дві величезні (1,5x2 м) ікони-картини на біблейські теми роботи одного з найкращих українських живописців XIX століття А. М. Мокрицького — академіка живопису, великого друга Тараса Шевченка. Окрім всього цього Селіванович заповіла ще й капітал у декілька десятків тисяч карбованців для підтримки храму в належному стані.

Із згаданою Троїцькою церквою пов'язана ще одна досить цікава історія і можливо навіть і повчальна, зважуючи на сьогоднішня.

У Товкачівці з 4 грудня 1894 року священником став Володимир Іванович Міхновський. Широко відомий нині рід Міхновських зв'язи був тісно пов'язаний з Прилучною. Батько Володимира, Іван Іванович Міхновський пів століття (з 1843 року) прослужив священником у селі Турівці Прилуцького повіту, приятелював з відомим українським істориком, етнографом, поетом Миколою Андрійовичем Маркевичем, що мав тут маєток і довгий час у ньому проживав. Церква Всіх Святих стояла у садибі Маркевичів. Довгим знайомим вечорами засиджувався отець Іван у Миколи Маркевича ведучи розмови про нещасливу долю України. Її народу, Маркевич, автор п'яти томної «Історії Малоросії», невтомний дослідник і знавець історії України, добрий знайомий Глінки, Пушкіна, Шевченка, Максимовича, був цікавим і дотепним співрозмовником, а бібліотека історика, яка налічувала 4339 томів та більше 12 тисяч історичних документів, була у повному розпорядженні молодого священника. Від М. А. Маркевича і перейнявся І. І. Міхновський ширшою любов'ю до України, українського народу, рідної мови. Цю любов він прищепив і своїм синам. А

їх у нього було четверо: Володимир, Гаврило, Юрій і Микола. Всі вони були помітними постатями у громадському житті України.

Микола закінчив юридичний факультет Київського університету. У 1902 році створив українську революційну партію, а через два роки ще й народну партію. Публіцист, визначний політичний діяч 1917—1920 років, ідеолог державної самостійності України. До цього часу невідомі обставини, чи то вбитий агентами ДПУ, чи, не втримавши їх тиску, покінчив життя самогубством у 1924 році.

Юрій на початку 20-х років був архієпископом Чернігівським української автокефальної православної церкви, в 30-х — настоятель Святої Софії Київської, в 1937 році його заарештували і розстріляли.

Гаврило у 1890 році був викладачем права Київського університету імені св. Володимира. Пізніше переїхав до Прилук і працював адвокатом. Як записав відомий український громадський і політичний діяч Дмитро Дорошенко у своїх спогадах, відвідавши адвоката в Прилуках у 1905 році, Гаврило і обличчям, і статурою дуже нагадував меншого брата. А головне — був таким палким українським патріотом, як і його брат Микола. Його адвокатська контора була єдиною в Прилуках установою, яка мала вивіску на українській мові, а це було прямим викликом і обізвало немало неприємностей з боку місцевих властей. Він робив усе, що міг у Прилуках, для пробудження серед людей української національної свідомості.

Добре враження на Д. Дорошенка справили й самі Прилуки і прилучани: «...Прилуки з околицею зробили на мене дуже приємне враження своєю українською, національною стихією, яку було помітно на кожному кроці: я чув там раз-у-раз українську мову не тільки серед міщан і селянства, але й серед місцевої інтелігенції».

Старший брат Володимир теж пішов батьківською стежкою. У 1874 році закінчив Полтавську семінарію. З 1888 року служив священником Покровської церкви в селі Гнилиці (нині Знамянка) Прилуцького повіту. У 1892 — його перевели до Миколаївської церкви села Колісники того ж Прилуцького повіту, де він прослужив більше двох років.

А 1894 року отець Володимир Міхновський був призначений настоятелем Троїцької церкви в село Товкачівку, в якій і прослужив цілих 13 років. Його вже добре знали на Прилуччині, це була дуже

(Продовження на 4-й стор.)

3 історії села Товкачівки

(Продовження.)

шановна людина, бо де б він не працював, завжди з великою увагою і ширістю ставився до простих людей, шанував українську мову, був щирим українцем. Тож і в селі Товкачівці отець Володимир виголошував свої проповіді українською мовою. У журналі «Киевская Старина» за 1902 рік опублікована замітка одного з сучасників В. Міхновського, який був присутній на його служіннях у Товкачівці.

Ось як він пише про отця Володимира, котрий «...завжди виголошує свої, до речі мовити, глибоко змістовні проповіді на зрозумілій для народу українській мові. Відзначаючись простотою, загальною доступністю, ці проповіді, справляють дуже велике враження на слухачів, свідком чому був і той, що пише ці рядки. Без сумніву, цьому багато допомагає і те, що проповіді виголошуються ним без зощита. У формі живого слова. Із зовнішнього боку — вони бездоганні і виказують у поважному проповідникові людину, котра добре знає народну мову і вміє користуватись нею. Незвичайно, що мова (зміст) проповідей, не дивлячись на простоту, багата гарними порівняннями релігійно-моральних розумінь з природою, навколишнім оточенням і т. д. У цьому немає нічого, що б нагадувало вульгарність і служило образою святості предметів проповіді — навпаки, це ще більше підсилює враження від проповіді. Прихожани дуже задоволені тим, що батюшка звертається до них у церкві «по нашому» (як вони самі говорять)».

У той час, коли було жорстоке гоніння української мови далеко не кожний зміг би стати на позицію отця Володимира. Та й він, для того, щоб вище духовенство не змогло заборонити йому спілкуватися з прихожанами українською мовою, мав завжди напоготові, так би мовити — для «прикриття» гарний документ, датований ще 1861 роком — консисторський указ. Приведу його повністю:

«Указ Его Императорского Величества. Самодержца Всероссийского из Полтавской Духовной консистории, благочинному Прилуцкого уезда протоиерею Антонию Ромашкевичу По Указу Его Императорского Величества Полтавская Духовная консистория, во исполнение резолюции Его Преосвященства предписывает Вам благочинному, не запрещать священникам Вашего ведомства произносить проповеди своим прихожанам на малороссийском языке. Сентября 9-го дня 1861 года...»

Невідомо, яким чином потрапив цей документ до отця Володимира, але найбільш ймовірно, що його випросив у Полтавській духовній консисторії турівський панотець Іван Міхновський, порадившись з Миколою Маркевичем. Адже достеменно відомо, що він також читав проповіді українською мовою, а коли пішов на відпочинок то крамольний, на той уже час, указ передав синові.

Отож, так це було, чи інакше, але під прикриттям цього документа Володимир прослужив, у Товкачівці, як уже мовилося, цілих 13 років. У Троїцькій церкві, під час проповідей отця Володимира, ніде було яблуку власти.

Крім своїх товкачівських прихожан, а їх налічувалося у 1902 році 1229 чоловіків та 1226 жінок (з хуторами Петруші і Клеці), приходили люди з сусідніх сіл, щоб послухати на зрозумілій мові слово Боже та ширі настанови мудрої людини.

І все ж, указ його не врятував. Дуже вже не сподобались вищому духовенству і мирським властям українські проповіді отця Володимира. Та ще й серед простого люду зажив він великої поваги і гучної слави. Не дай Боже українське слово сколихне народ, дасть зрозуміти, що українці не малороси і не «менші» брати, а рівноправний великий український народ. Отож його швиденько, без зайвого галасу, висилають подалі з рідної Прилуччини, де він народився і стільки часу прожив. Перевели його у невеличке село Ходунівку сусіднього Роменського повіту. На жаль, подальша його доля невідома.

У Володимира Івановича було два сини. Старший Володимир закінчив Полтавську семінарію і у 1909 році служив священиком у Преображенській церкві села Заоченське Кобеляцького повіту на Полтавщині. З 1915 року він став священиком в селі Турівці, де 50 років правив службу його дід Іван. Про його брата відомо лишень те, що у 1900 році він був семінаристом.

Зараз на Прилуччині лише в єдиній церкві села Смош богослужіння ведеться на рідній українській мові.

Олексій САВОН

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок у №№ 9 і 10)

С. ФЕСЮВКА — 60 дворів. Владієт Нежинського полку Конотопській сотні Григорій Костенецький по універсалу гетьмана Скоропадського, данному 1713 року за військові услуги.

Село ХВЕСЮВКА от даних час військово було под виденіем сотенним і всякую по определініям преймим отдавало для служителей войсковых належитость. І оное село под ратушом не било, понеже ратуша на него ніяких писменних кріпостей не имієт. А як стал Мазепа гетьманом, то до дворца Великосамбурского гетьманского на малое время привернул бил в послушание. Потом он же Мазепа надад бил Тимофію Радичу бунчуковому товаришеві, которим несколько год малое время і по нем жена его владіли. А як стал Иван Скоропадский гетьманом, то в несколько год, одобравши в жени его Радичевой тоє село, надад Григорію Костенецькому, сотникові Конотопскому, которим селом по універсалу гетьмана Скоропадского, в 1713 году данном нині, застаючи на сотничестве, владієт а прейде вишшеписанных владілцов тоє село в подданстві не било, но к сотні Красноколядинской прислушало.

В Иваницкой сотні:

С. ЩУРОВКА — 52 двора. Владієт полковий Прилуцкий сотник Петр Носенко по універсалу гетьмана Скоропадского, данному 1720 году до услуги войсковой.

Село ЩУРОВКА здавна било войсковое в диспозиции гетманской і полковничой, под виденіем сотенним, а ратушу Иваницкая им не владіла, понеже не тілько кріпостей жадних оная ратуша не иміла і не имієт, на тоє село, но в мистечку Иваниці і ратуша не било, тепер нет. Якое село в року 1692 за Мазепи гетьмана перне полковничим, а послі гетманским універсалами наданно Ивану Носу, в ту пору товаришеві бунчуковому, і жалованною монаршою грамотою утверждієнно, і тим селом он Нос за гетьмана Скоропадского, будучи в Прилуці полковником і судою генералним, владієт по смерти своєю. А по смерти его пасенко Петро Носенко, сотник теперішній полковий Прилуцкий, содержит себе в подданстві по універсалу гетьмана Скоропадского 1720, данному в ту пору на уряд хоружества полкового.

С. БЕРЕЖОВКА — 40 дворів. Владієт бившой Иваницкой сотник Григорій Іванович по універсалу гетьмана Скоропадского, данному 1715 году на уряд сотничества до войсковой ласки.

Село Бережовка войсковое било, в диспозиции гетманской і полковничой, под виденіем сотенним, которим

Село СТУПАКОВКА сотенним виділенням прибуло до с. 1715 року на уряд сотничий, а року 1715 в гетьмана Скоропадського універсалом его гетьманським надано Григорію Волошину в ту пору сотникові Іваницькому, і хоча йому Григорашу за некоторое его преступление іменю монаршою блаженніа і вічно достойній памяти Петра Первого Императора и Самодержца Всероссийского, грамотою 1721 году юня 10 дня, до его гетьмана Скоропадського присланною отказанно вояса од уряду сотнического і впрядь нікогда ні в яких чинах ему бити не велено, однак особливим его гетьманським рескриптом ради свѣтовства з его домом оное село Березувка од того времени і до днесь во владении Грегора Шевом іміється.

С. СТУПАКОВКА — 50 дворів. Владієт Ічено

пану Ігнатію Галагану і ствердил своим реиментаціонним універсалом, который і тепер тим селом владієт, а болш кромє пана полковника нинішнього Прилуцького, в подданстві нікому прежде сего оное село не било.

С. БЕРЕЗОВИЦЯ — 80 дворів. Владієт бившого Прилуцького протопопи Трифановського жена его вдова Агафія Шкуратовна по жалованной грамоте, данной 1722 году мужу ея, протопопу Трифановському, в вічне владение.

Село БЕРЕЗОВИЦЯ било давним временем войсковое, под Срібранской сотні видіненіє і отдавало до оной для служителей войскових всякую по давним обикнє

Село Дідівці на Прилуччині, Фото XIX століття

кий сотник Григорій Стороженко з братом по універсалом гетьмана Скоропадського 1715 і 1719 годов за войсковіє услуги.

Село СТУПАКОВКА войсковое било в диспозиції гетьманской і полковничой, под видіненієм сотенним. Якое село за Мазепи гетьмана, полковниковаша тогда в Прилуці, Дмитрій Горленко надал своим універсалом Андрію Стороженку, в ту пору жадного уряду не іміючому, по которому і от гетьмана Скоропадського в потвержение на оное село універсал ему Стороженку, сотником Ічанським уже будучому, а по смерти его Стороженка жені его ж в року 1715 і дітям Григорію, Ічанському, да Івану Іваницькому сотникам, от того ж гетьмана Скоропадського вторителній дан універсал в року 1719, і по онім універсалом он Григорій, сотник Ічанський, з маткою своею да небожчика Івана Стороженка ж, сотника Іваницького діти владіють доселі.

В Сребранской сотні:

С. СОКІРИНЦІ — 192 двора. Владієт Прилуцькій полковник Ігнатій Галаган по універсалу гетьмана Скоропадського, данному в 1719 году до войсковой услуги.

Село СОКІРИНЦІ от того времени, когда Хмельницький с под ига лядского вибня, належало до сотні Срібранской, которое било не ратушное поневаж ратуш жадной на него не іміла и нині не імієт кріпости, але войсковое і било под сотенним видіненієм, а в 1716 году покойной гетьман Скоропадський надал оное село Сокіринці в подданство нинішному полковникові Прилуцькому

неинням належитую повинность, а не до ратуша, для того же ратуш не імієт кріпостей писменных жадних на оное, которое і ни под яким владієлем прежде не било в подданстві, а 1716 году покойний протопоп Прилуцький, тогда еще намисником Срібранским бувший, Михайло Трифановский, первый випросил в покойного гетьмана Скоропадського універсал на десять человек, менуючих подуседами, будто на его землі купленной, а на трох человек, на своих мужичих грунтах живучих, собі в послушаніє, другим разом, 1716, на половину оного села в того ж гетьмана Скоропадського другой універсал випросил, а потом 1722 году, будучи в Москві, и на все село Березовицю и на все грунта, движиміє і не движиміє, третій універсал в оного ж гетьмана Скоропадського по инстанції князя Александра Даниловича Меншикова виправил. По яких універсалах и по инстанції того ж князя Меншикова і премошнійшую монаршою грамоту ему, Трифановському, там же в Москві будучому, того ж 1722 году видано на означенное село Березовицю, которим по умертвію оного і его жени от прошлого сего 1728 года по сєе время сини Трифановского владіють.

С. ОХОНКИ — 74 двора. Владієт Срібранской сотник Антон Троцина по жалованной грамоте, данной 204 (1696) году, которая данна отцу его бившому сотнику, Трофиму Василиеву до войсковой услуги.

Село ОХОНЬКИ здавна било татарами забраное і с

(Продовження на 6-й стор.).

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок на 4-й стор.)

стошеное, і когда сотник Срібранский Антон Троцина еще не бувши сотником при дворі монаршом Ея В-ва блаженния і вічно достойния памяти Софіи Алексієвни служил тогда получил од гетмана Мазепи в первых его ж гетманства годах указ, даби отцу его сотниковому волно било тоє пустое селище Охонки осадити, по яком указу оній гетман, отцу его тоє село осадить позволивши, і універсал свой для спокойнійшого владения видал, которое село і премоцнійшою монаршию грамотою ствержено, а под ратушем Срібранским, который жадних писменних на него не иміет кріпостей, також і под иным владіцем, опроч помянутого сотника Срібранского, в подданстві не било село оное.

Типи Прилуччини. Хлопчик.

С. КАРПИЛОВКА — 86 дворов. Владіет Срібранской же сотник Антон Троцина по універсалу гетмана Скоропадского данному 1709 году до войсковой услуги.

Село **КАРПИЛОВКА** також татарами, когда еще по Украині грасовали, било забрано і спустошенное селище, которое ваковало болш сорока літ, сотник Срібранский Антон Троцина, тогда сотником не бувши, за позволением бившого полковника Прилуцкого Дмитрия Горленка не толико на спустошенном селище, но и на власной своей купленной земли осадил, чому болш двадцять годов діється. Которое село і універсалом покойного гетмана Скоропадского ствержено, яким і нині он сотник Срібранский владіет; а под ратушем оное, понеже на него жадних не иміет кріпостей, і под сотенним видением, також і под иным владіцем, кроме помянутого сотника Срібранского, не било в подданстві.

С. ГРИЦОВКА — 70 дворов. Владіет Прилуцкого полку бунчуковий товариш Іван Себастьянович по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1718 году до войскових услуг.

Село **ГРИЦОВКА** било здавна войсковое под видением сотні Срібранской і отдавало до сотні всякую по давнему обикновению і опредлениям належную службу, телем войсковим повинность, а под ратушем не било, что оная ратуш жадних на него не иміла і тепер не

иміет кріпостей. Которое село за гетманства Мазепинаго дано било в подданство небожчику Афанасию Мокіевскому, яко своему племеннику, тогда в Срібном атамаювавшому, і універсалом ствержено. А потом в первых годах гетманства своего покойній Скоропадский тоє село, у Мокіевского одобравши, надал в подданстві то небожчику писареві полковому Прилуцкому Андрею Себастьяновичу, уже потом і судію полковим Прилуцким же будучому, по которого смерти жена его з дитим тим селом до нині владіет і болш оное село Грицовка прежде означенних владіцлов ні под ким в подданстві не било.

Варвинской сотні:

Хутор, прозиваемой ОЗЕРКИ — 154 двора. Владіет Прилуцкой полковник Ігнатій Галаган по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1716 году.

Село **ОЗЕРЯНЕ** прежних времен било войсковое і под видением сотні Варвинской составляло, а за гетмана Самойловича надано било тоє село во владение Яреми Моренцеві, бившому тогда сотникові Варвинскому, а по умертвіи его знову приверненно било под видением сотні Варвинской, якое под сотнею найдовалось аж до настатія нинішного полковника Прилуцкого, Ігнатія Галагана, а когда он устроен в полку Прилуцком полковником, то в минушом 1716 году тим селом владіет універсал бившого покойного гетмана Скоропадского на тамошній футор і на несколько хат видан ему полковнику, по которому і нині он полковник тим футором і несколько хат людьми владіет.

С. СВІТЛИЧНОЕ — 25 дворов. Владіет гетманской по універсалу гетмана Скоропадского данному 1719 году до услуги войсковой.

Село **СВІТЛИЧНОЕ**, которое прежде прозивалось футором Світличанским, понеже ніякійсь козак Варвинский, прозиваемій Світличній футором там жил а около его і нині футорі разних козаков і посполитих найдовались, а потом, когда там довольно футурей умножилось, то иніе люди, козакі і посполитие, на своих грунтах стали мешкати, якие люди под видением сотенним найдовались, і тогда бивший полковник Прилуцкій Іван Стороженко покойному сотнику Варвинскому Петру Патоці, того времени при нем писарем полковим будучому, тоє село во владение надал і універсалом ствердил, по якому універсалу бивший гетман Мазепа на тоє село подтвердителній універсал видал. Когда же он Патока умер, то знову тоє село под видением сотні Варвинской найдовалось, а в року 1719 покойній гетман Скоропадский швагерові своему, Андрею Гондзаровскому во владение надал, яким і тепер он Гондзаровский по універсалу гетманском владіет.

С. ГУРБИНЦИ — 54 двора. Владіет Прилуцкого полку бунчуковий товариш Григорій Себастьянович по жалованной грамоте, данной 7023 (1615) году діду его, Прилуцкого полку писарю, Івану Васильеву, за службы ево войсковие.

Село **ГУРБИНЦИ** здавна било войсковое і под сотенним видением составляло, которое за гетманства покойного Самойловича отдано било в подданство небожчику, обозному полковому Прилуцкому, Василю Себастьяновичу за его службы і універсалом гетманским стверженно, по яком обозній і премоцнійшою грамотою виправил. По умертвіи ж Василя Себастьяновича досталось во владение старшому синову его Іванові, писареві полковому Прилуцкому, а когда оной змер, то досталось во владение синову его Григорію Себастьяновичу, котрим селом і тепер по універсалу гетманском і монаршій грамоті владіет. А под ратушем Варвинский оное не било, поневаж ратуш жадних на тоє не иміет писменних кріпостей.

Д. ІГНАТОВКА — 26 дворов. Владіет бившого Прилуцкого полкового суди Андрея Себастьяновича жена ево вдова, Федора Андрієва дочь, з детми по жалованной грамоте, данной 7183 (1675) году бившого Прилуцкого полку полковому обозному Василю Себастьяновичу, свекру ея, за многу ево верную службу.

Деревня **ІГНАТОВКА** здавна била войсковая ж і под сотенним видением составляла, которая за гетманства покойного Самойловича отдана била в подданство небожчику обозному полковому Прилуцкому, Василю Себастьяновичу за его службы і універсалом гетманским стверженна по яком обозній і премоцнійшою грамотою виправил. По умертвіи же его Василя досталось во владение синову его меншому Андрею Себастьяновичу, суди тогдашному полковому Прилуцкому, а когда он помер, то завладіт уже син его, Матвій Себастьянович, котрою деревчею оній Матвій і нині по універсалу гетманском і по монаршій грамоті владіет.

В с. ГУРБИНЦЯХ — 12 дворів. Владієт она же Себастьяновичева з дєтми по жалованной грамоте, данной 7183 (1675) году свєкру єя, бившому Прилуцкого полку полковому обозному, Василю Себастьяновичу за многую єво верную службу.

Семи дванадцатма дворами, на грунтах, купленних Василям Себастьяновичем, обозним полковим Прилуцким, і сином єго Андрияном Себастьяновичем, судиєю полковим Прилуцким, в сєлє ГУРБИНЦЯХ осілими, первє владіли по грамоте, в року 7183 (1675) данной, он обозний, а потом означенний син єго по універсалу покойного гетмана Скоропадского, 1715 данним, оними же владд, а тепєр жєна єго Андрияна з синами по той же грамоті і універсалу означєнными дворами владієт

В д. КУЛЕШОВКІ — 6, в д. МОКНЄВКІ — 15, того 21 двор. Владієт бившого Журавского сотника Демяна Якубовича жєна єго вдова Парасковия Маркова по універсалу гетмана Скоропадского, данному в 1712 году мужу єя, Демяну Якубовичу, до войсковой услуги.

Сєлє МОКНЄВКА і деревня КУЛЕШОВКА прєждє били войсковіє под видєнием сотни Журавской, которіє в року 1712 покойний гетман Скоропадский надал швагєрові своєму Демяну Якубовичу, тогдашному сотникові Журавскому, і універсалом своим ствердил, по яком означєнного Якубовича жєна по смєрти єго тими сєлом Мокнєвкою і деревнєю Кулєшовкою і до сих времен владієт. А под ратушом оноє не било, для того, жє ратуш не имієт на нєго жадних крїпостєй.

Вітряк біля сєлє Дідівцї. Фото XIX столїття.

С. ГНІДИНЦІ — 52 двори. Владієт Варвинской сотник Михайло Тернавский по універсалу гетмана Скоропадского, данному 1714 году на уряд сотничества.

Сєлє ГНІДИНЦІ здавна било войсковое, а под видєнием сотни Варвинской найдовалось і в минувшом 1709 году тогдашний полковник Прилуцкий Иван Нос за прислуги войсковіє дїда і отца сотника Варвинского, Михайла Тернавского, і за єго знатную службу рєченое сєлє Гнідинці єще до вряду сотничества во владєние єм надал і універсалом своим ствердил, а потом за покойного гетмана Скоропадского і універсалом гетманским ствержено и нині он же сотник владієт, а до ратуши Варвинской оноє сєлє не присутствовало, понєжє ратуш Варвинская жадних писменних крїпостєй не имієт.

Д. ЛЕЛЯКИ — 20 дворів. Владієт значковой козак Матвій Кисленко по універсалу гетмана Скоропадского, данному в 1716 году до ласки войсковой.

Деревня ЛЕЛЯКИ здавна била войсковая, под видєнием сотєним і до сотни всякіє належитости отбувала, а за покойного гетмана Скоропадского в 1716 году на дана во владєние значковому товаришєві Матвию Есипову житєлєві Варвинскому которий і нині по тому виданню і по універсалу гетмана Скоропадского оноє деревнєю владієт, да тот же владієтца тамже в деревнєю в ранних обиватєлєй тамошних купивши землю посєдлї несколько хат то и тими людьми он же владієт

С. АНТОНОВКА — 30 дворів. Владієт Прилуцкого полку бунчукового товарища Іліи Александровича жєна єго Домна Васиєва з братом своим родним Иваном по універсалу гетмана Скоропадского данному 1720 году, которое данно отцу их за войсковіє услуги.

Сєлє АНТОНОВКА прєждє било войсковое под видєнием сотни Журавской, которое гетман Мазєпа Леонтию Свічці тогдашнєму полковникові Лубєнскому по другом Перекопском поході надал во владєние, якое и грамотою монаршою ствержено і по той монаршой грамоті тим сєлом покойного Свічки син Иван і тепєр владієт. А под ратушєм оноє не било, потому что ратуш жадних на нєго писменних крїпостєй не имієт.

В том же Прилуцком полку в роздачє із надлєжашим на гетмана в Красноколядинской сотні:

С. САМБОР ВЕЛИКИЙ — 30, в с. МАЛОМ САМБОРЕ — 15, в с. ГОЛЮНКАХ — 20, в с. КАРАБУТОВЕ — 26, в с. ДЕПТОВКІ — 7, ітого 98 дворів. По указу, іє кабинєта данном в 1726 году; князю Меншикову. К сєду Самбору Великому мелїца на рєкє Самборе о двух каменях мучних, да

(Продовження на 8-й стор.).

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок на 4-й стор.)

коло ступное; в селі Малом Самборі мелниця на річці ж Самборі об одному камені; в селі Карабутові мелниця на річці Ромне о двух каменях мучних, да коло ступное. А нині оне села отписанні на Его Императорское Величество с протчими Меншикова маестностями

Села САМБОР ВЕЛИКИЙ, САМБОР МАЛИЙ і КАРАБУТОВ здавна були військові, под виденієм сотні Красноколядинской і всякую по определінію прежню отдала для служителей військових належитость і оне села под ратушою не були, понеже ратуш на них ніяких писменних не імієт кріпостей. А як стал Попович гетманом, тими селами завладі, а по нем Поповичу, ставши гетманом же, Мазепа определіи еще для прислушання до дворца Самборского села Голюнку и Дептовку послопити людей, якіе також до того були под виденієм військовим, і владіли ними. По Мазепе тож і гетман Скоропадскій тими всіма селами владі, а по ізмертвіи его Скоропадского, не відати по яким указам, завладіли бил оними селами князь Меншиков, а после Меншикова владенія всі вишо означенніе села отписанні на Его Императорское Величество, якіе і тепер в той отписі зостають.

Із отписних маестностей в роздаче ж:

В полковой сотні:

С. МАМАЄВКА — 40 дворів. Владієт гпдн генерал де Вейзбах по указу, із Сената данному 1722 году. Мелниця под Прилуками на річці Удаї об одному камені; двор в Прилуках с хоронним строєнієм ізменника полковника Горленка.

Село МАМАЄВКА здавна било под виденієм військовим, до сотні полковой Прилуцкой належало, а в року 1689 от ізменника Мазепи Тарасу Кондратову, тогдашньому суді полковому Прилуцкому, на вряд судейства отдано во владеніє, а по умертвіи его, того ж ізменника Мазепи в року 1705 Димитрію Горленку, бившому полковнику Прилуцкому, отдано било. По змені теж 1709 году універсалом гетмана Скоропадского Михайлу Григорієву, тогдашньому суді полковому Прилуцкому, нінішньому обозному, било надане. А нині оним селом господин генерал фон Вейзбах владієт по указу, із Сената данному в 1722 году.

В Иваницкой сотні:

С. РАСКИ — 191 двор. Владієт гпдн генерал де Вейзбах по указу, із Сената данному 1722 году.

Село РАСКИ било здавна військове, в диспозиції гетманской і полковничой, под виденієм сотенним, яке село в року 1679 за Самонловича гетмана універсалом надано Димитрію Чернявскому на вряд полковничества Прилуцкой. А послі гетманским же універсалом определенно Лазарю, полковнику Прилуцкой, сину, Димитрію Горленку, который до імени Мазепиною владіли тим селом. А по змені полковника Прилуцкие, прежній Іван Нос, а по Носу нинішній Ігнатій Галаган, владіли. Девед смертю же гетмана Скоропадского его превосходительство генерал аншеф гпдн де Вейзбах по монаршому указу между протчими маестностями ізменничими і тим селом Расками завладі і доселі владієт.

В Сребранской сотні:

С. ВАСКОВЦИ — 66 дворів. Отдано за гетманство Мазепино по універсалу бившему князю Четвертенскому, данному 700 году; в том же селі мелниця вешняк об одном камені та коло ступное, а в 723 году по указу із Малоросійской Коллегіи вишпоказанное село отписано на Его И. В-во.

Село ВАСКОВЦИ давних времен било войсковое под сотенним виденієм і до сотні Сребранской по определінію тогдашнему всякую служителем войсковим отдало належитость, а под ратушом не било і ратуш не імієт на оное жадних писменних кріпостей. Когда же Казикермен в 1695 году достали, в той час князь Юрій Четвертенский попал бил в неприятелскую татарскую неволю, з которой у колка год як свободился, а тот час оному князю Четвертенскому за гетманства Мазепиною надано в подданство, на яке село Васковці тогда і універсал гетманскій бил ему видан, а прошлого 1723 году августа 12 уже тоє село отписано на Его Императорское Величество, в якой отписі і донині оное імієтєся, которое пред тим в подданстві болш, кроме князя Четвертенского, ні под каким не било владіцем.

**Нині под ратушским ведомстві:
В полковой Прилуцкой сотні:**

М. ПЕРЕВОЛОЧНАЯ — 134 двора, сели ТОВКАЧОВКА — 203, БОРШНАЯ — 40, ВАЛКИ — 80, ВИСОКОЕ — 28, СМОШ — 74, ЛІСКИ — 19, КРАСНЯНИ — 18, ПОДИЩА — 50, ПОЛОНКИ — 19, д. РИБЕЦ — 7. Итого 672 двора. Оне містечко, села і деревні іздавна ратушніє, а по сказке тамошней городской старшини на вишепоказанніє містечко, сели і деревні жалованной грамоте і гетманского універсалу при той ратуші нет.

Містечко ПЕРЕВОЛОЧНАЯ, села ТОВКАЧОВКА, БОРШНАЯ, ВАЛКИ, ВИСОКОЕ, СМОШ, ЛІСКИ, КРАСНЯНЕ, ПОДИЩА, ПОЛОНКИ і деревня РИБЕЦ, як здавна так і тепер под виденієм сотні полковой Прилуцкой зостають, поневаж ратуш Прилуцкая на них жадних не імієт писменних кріпостей.

В Іченской сотні:

С. ГУЖОВКА — 42 двори. А по скаске тамошней городской старшини на вишепоказанное село жалованной грамоте і гетманских універсалов при оной ратуші не імієтєся.

Село ГУЖОВКА ні под какими владіцями не било, а в відомстві сотні Іченской найдсвалось і оного села послопити люде з міскими людьми повинность войсковую отбувають, на войсковіє артиллерійскіє коні сіно косять і возять і на служительні войскових по определінію даток взимаєтєся і во всяких нуждах до міста чинять помоществованіє. А ратуш Іченская на оное село кріпостей жадних не міла і не імієт.

В Монастирской сотні:

Сели ЗАУДАЙКА — 46, АНДРІЄВКА — 4, Итого 50 дворів. А по скаске тамошней городской старшини на вишепоказанніє сели грамот і гетманских універсалов не імієтєся.

Село ЗАУДАЙКА єсть войсковое і ні в яких дачах не било, кроме того, что з давних времен на ранг сотничій Монастирскій прислушаєт. Село АНДРІЄВКА також єсть войсковое і з давних времен под відомством сотні Монастирской зостаєт, а в дачах ніяких не було, на якіє вишпрописанніє села в сотні Монастирской жалованних грамот і універсалов гетманских не імієтєся.

В Красноколядинской сотні:

Сели ДМИТРОВКА — 30, РАБУХА — 32, ГАЙВОРОН — 73, ГАЛКИ — 41, КОРЕНЕЦКАЯ — 9. Итого 185 дворів. А по скаске тамошней городской старшини на вишепоказанніє сели жалованних грамот і гетманских універсалов не імієтєся.

Села ДМИТРОВКА, РАБУХИ, ГАЙВОРОН, ГАЛКА і КОРЕНЕЦКАЯ, як здавна були войсковіє і под жадними владіцями не найдсвались, також і ні на какие уряді не определієні были так і нині под виденієм сотні Красноколядинской обрїтаютьєся. А ратуш Красноколядинская жадних на означенніє села грамот і універсалов не іміла і тепер не імієт.

(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краснавіничий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набираєтєся і друкуєтєся в Прилуцкій місцевій друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг і друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 2429. Тир. 1500 прим. Свідочтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 12 (40)

ГРУДЕНЬ 1995 РОКУ

Левко Михайлович Жемчужников був людиною талановитою, живою, щиро закоханою в мистецтво і поезію. Значний плодотворний вплив на світогляд і мистецьку діяльність художника мала творчість Тараса Григоровича Шевченка. Ще до особистого знайомства з Великим Кобзарем, Жемчужников відвідав Україну і всією душею художника захопився в її поетичну природу, народ, його побут і звичаї. В Україні він знайшов те, що зворушило його поетичну душу і, як він писав у своїх спогадах «...дало ей пищу, обратило в пожар таившуюся во мне искру. Я не мог насытиться вольным чистым воздухом. не мог послушаться музыкальной речи: в сердце глубоко проникли звуки песен и я начал их записывать от дивчат, молодлиц и столетнего баштанника, проводя с ним часы, и радостно, и грустно было все, что чувствовал и не мог насытиться; хотелось слиться с народом».

Вперше Жемчужников відвідав Україну влітку 1852 року. По дорозі до Ковалівки на Полтавщині, він зупиняється в Чернігові. Молодого художника заповнили чарівні краєвиди древнього міста над зачарованою Десною, його правдива історія, величні пам'ятки. На жаль ми не знаємо де зупинявся тоді художник, з ким встиг познайомитись — перший свій приїзд. Відомо лише що він оглянув монументальний іконостас Спаського собору, а також відвідав Троїцький монастир, та змалював знаме-

Левко Жемчужников

ниті Антонієви печери.

З Чернігова Жемчужников завітав до старих друзів його батька — Лизогубів, які мали маєток у Седневі, неподалік від міста. З великим інтересом він знайомився з старовинним козацьким містечком, де зберігся розкішний диво-парк з старезною липою-патріархом, козацька кам'яниця часів гетьма-

на Богдана, старовинні козацькі церкви. В седнівському маєтку любовно зберігався господарями будиночок-малярня, в якому жив і працював Тарас Шевченко. Значно пізніше, у 1895 році, у листі до письменника О. Кониського, Левко Михайлович згадував: «У Андрія Лизогуба була дво флігеле (де помещался доктор и

друг дома Шраг) мастерская. В ней-то проживал Шевченко, в ней-то он и писал; ее-то особенно жаль (она сгорела), так как стены ее были исписаны рукою Шевченка. Это была привычка его и в мастерской Академии...»

В Седневі Жемчужников щиро подружився з братами Андрієм та Іллею Лизогубами. Вони походили з старовинного козацько-старшинського роду, представники якого посідали високі пости в Гетьманщині. Один із них — Яків Лизогуб був чернігівським полковником і особливо відзначився при здобутті Азова у 1699 році.

Багато теплих слів сказав Жемчужников про родину Лизогубів і особливо про Андрія Івановича. Такою ж вдячністю до цієї людини пронизані теплі листи Тараса Шевченка в заслання. Добре освічений і вихований, з доброю, чутливою душею Андрій Лизогуб з великим співчуттям ставився до поета, до його тяжкої долі. Він не тільки морально підтримував Шевченка на засланні, але й зневажаючи «высочайшее повеление», систематично надсилав йому книги, папір, фарби та ще й про грошенята не забував. Саме за це й потрапив Андрій Іванович під нагляд невиспущного ока імперії — III Відділення.

Про родину Лизогубів Жемчужников так написав у своїх спогадах: «...Хорошее воспитание, наряду с образованием, человеческое отношение к прислуге и народу, любовь к музыке»

(Продовження на 2-й стор.)

Левко Жемчужников

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

и искусствам проглядывали везде в семье Лизогубов и, впоследствии, подружившись с ними, я все более и более убеждался в их высоких качествах».

Про Дмитра Лизогуба, сина Андрія Івановича, Жемчужников згадує: «Дмитрий тогда еще был крошка, мне очень нравился, часто меня навещал; и я всегда приготавливал ему какое-нибудь лакомство. Митя, бывало, стоит около меня, долго смотрит, как я рисую. Бедный Митя! Вот этого моего милого Митю и повесили в 1879 году в Одессе; это был не суд справедливый и милосердный, а скорый и жестокий. — немилосердное убийство. Его передавали мне, учили лишь в том, что давал деньги нигилистам, а давал он деньги, можно ручаться, с полным убеждением, что служит делу честному. Он шел на казнь бодро и ободрял товарищей». Жемчужников тоді не міг знати, що Дмитро Лизогуб був революціонером - народником, одним із засновників бунтівного товариства «Земля і воля». Володіючи вели-

кими маєтностями, він, за словами С. Степняка-Кравчинського, цілих півтора року мав на своєму утриманні майже весь російський революційний рух. Сам Лизогуб жив дуже економно, майже в злиднях і все це лише тому, щоб не витратити ні копійки з коштів, які могли знадобитись на святу справу — знищення самодержавства і побудову справедливого і процвітаючого суспільства. За участь у народницькому русі Дмитра Лизогуба тричі притягали до слідства, а в 1878 році заарештували й відправили до Одеської в'язниці. Його звинувачували й підготовці замаху на життя Олександра II і засудили до страти. Лизогуб відмовився просити помилування і був повішений разом з іншими народниками в Одесі.

Там же, в Седневі, здружився Жемчужников з Іллею Івановичем, старшим братом А. І. Лизогуба, полковником у відставці, членом масонської ложі «Об'єднаних слов'ян», а також з царем

Людвигом Івановичем Шрагом. Вони обидва теж добре знали, любили й шанували Тараса Шевченка, кохалися у його поезії, тож багато і з великим захопленням розповідали про нього молодому художнику Жемчужникову.

Відвідавши Чернігівщину і Полтавщину Жемчужников швидко закохався в Україну, став її справжнім гарячим патріотом. Дай Боже кожному українцю носити в серці ту благословенну іскру, яка спалахнула тоді у широму серці оцього юнака, росіянина в десятому коліні! Згадуючи Ковалівку на Полтавщині він згодом скаже: «Ковалевка... Это то самое место, в котором искра, таившаяся в душе моей, разгорелась пламенем любви к Малороссии, к ее народу, песне, истории. — все мне стало родным. Душа моя соединилась с Украиной горячей любовью, я страдал и плакал за нее». Які прекрасні слова! І далі: «... Приехал в Петербург, я затосковал по Малороссии; мне казалось, что я навсегда расстался с нею... Соинениями Шевченко я хвирался, читал и перечитывал, читал другим, посвящая их в красоты, сердечность и силу этого замученного гения...»

Своїми розповідями про чудову українську природу, про народ, його звичаї і побут, а ще читанням шевченківського Кобзаря, Жемчужников зумів викликати серед художників, які його оточували значний інтерес до невідомої їм України. Талановитий російський художник-мариніст Л. Ф. Лагоріо, перед від'їздом у закордонне відрядження, вирішив відвідати з Жемчужниковим мило його серцю Україну. Навесні 1853 року друзі приїждять до Седнева, де були традиційно тепло і широко зустрінуті Лизогубами. Тут вони малювали чарівні краєвиди Седнівського парку, знайомились з побутом і звичаїми селян, відвідували циганський табір. В Седневі Жемчужников познайомився з мандрівним українським письменником і

стиляром М. Олександровичем Степановичем Афанасьєвим-Чужбинським, який був добре знайомий з Тарасом Шевченком і багаторазово захоплено розповідав про нього.

Погостювавши в Седневі Жемчужников і Лагоріо їдуть до родичів Лизогубів-Галаганів, у їхній славнозвісній Сокиринці. По дорозі вони заїхали до колишньої гетьманської столиці — Батурина, де оглянули грандіозний, напіваруйнований палац останнього українського гетьмана Кирила Розумовського. Ці печальні руїни стали мотивом для чудової картини Левка Феліксовича Лагоріо. Ця картина потім була придбана Галаганами і довгий час зберігалася в їх Сокиринському палаці, а з 1927 року 1953 рік була прикрашена експозиції музею в Придубках. Потім за проханням сильнішого її привласнив Чернігів і зараз її можна побачити в Чернігівському художньому музеї. В Батурині художники відвідали могилу Розумовського в склепні місцевій церкві.

І ось нарешті Сокиринці. «Проехал часть леса, одну плотину, потом другую, отделяющую пруд от винокурни, мы поднялись на пригорок, повернули направо и въехали в каменные ворота усадьбы. Прямая и широкая подвездная дорожка шла к дому. По обеим сторонам начинала от ворот стоять каменные флигеля для помещения служащих; за ними виднелись густые деревья, которые массово шли до самой площадки перед домом. Панский дом был большой, с главным корпусом посередине, с которого шли крыльцо по обе стороны — двустороннее, оканчивавшееся двухэтажными флигелями, вся постройка была каменная». Так описує садibu Галаганів Жемчужников у першій своїй приїзді до Сокиринця. У палаці Галаганів зберігалася надзвичайно цінна і цікава музейна збірка, яка роками зривалась кількома добувачами цього давнього козацького роду. Тут були цілком підібрані цінніші українських відомих майстрів козацької зброї, старовинних меблів, предмети побуту та інші цінні вироби, а ще ціла

Готична альтанка в Сокиринцях.

Г. П. Галаган з сином Павлом.

картинна галерея творів живопису відомих майстрів з України, Росії, Західної Європи.

Господарями маєтку на той час були Катерина Василівна та її син Григорій Павлович Галагани. Г. П. Галаган, володіючи колосальними маєтностями, в кінці-кінців лишився лише

з Сокиринцями. Після смерті свого єдиного сина Павлуса, у 1871 році він заснував у Києві вищий чоловічий заклад — Колегію Павла Галагана. На утончення цього закладу Григорій Павлович віддав чотири свої маєтки на Чернівщині й Полтавщині а з того, що в нього лишилось. Дітярівський маєток з розкішним палацом, подарував Полтавському земству під ремісничу училище для селянських дітей. Г. П. Галаган був широким знавцем мистецтва, немало художників пройшло вишкіл у Римі за його пахунок. Він ще й був неогорним знавцем українського фольклору та етнографії, вів та збірник народних пісень. Тарас Шевченко добре знав Галагана, листувався з ним і потарував йому примірник окремого видання поеми «Тарас» з довгим написом. У повісті «Музикант» поет добре змальовує галаганівські садиби на Прилуччині.

В Сокиринцях молодих художників зустріли гостинно, оточивши їх ласкою і увагою. Тут вони познайомились з родичами Галаганів, братами Миколою та Михайлом Маркевичами. Звідси вони виїздили в Качанівку до Таоновських.

Качанівська сатиба була однією з найбагатших в Україні. Серед розкішного парку, що розкинувся на 600 десятин, стояв пишній білоколонний палац з куполом в оточенні великих і малих флігелів, прикрашених левами і гербами. До палацу, повз церкву-усипальницю, вела широчезна тіниста алея з трьома рядами стрижених дерев. Біля головного фасаду стояли старовинні козацькі гармати, з яких в особливо чисті ліні стріляли гарматні, отяжені в козацькій строї. В залах палацу зберігалась величезна збірка української старовини: гетьманські булави, печатки, універсали, полковничі перначі, козацькі зброя, отяг, знамена, литаври, гармати, старовинні документи, портрети, ікони, картини. Всього й не перелічити. Згодом до цього всього В. Тарновський долучив мистецькі твори і рукописи Тараса Шевченка, документи про життя і творчість Великого Кобзаря, який зав-

жди радо відвідував Качанівку.

Як і Шевченку, Жемчужникову не сподобався гонорівитий господар маєтку Григорій Степанович Тарновський, цей «качанівський можновладний герцог», як назвав його конференці-секретар Петербурзької Академії Мистецтв В. І. Григорович. Свідченням перебування в Качанівці Левка Жемчужникова лишився автограф у «Золотій Книзі» для почесних гостей Тарновських, яка нині зберігається в Історичному музеї Чернігова. В Качанівці вони гостювали лише два дні, та й знову повернулись до Сокиринців. Згодом, випровадивши Лагорію до Петербургу, Жемчужников лишається сам.

«Я поселився в нижнем этаже дома, где была отведена для меня квартира в две комнаты, с двумя выходами, из которых один был на парадную лестницу, а другой — на малое крыльцо во двор. Эта квартира оставалась всегда за мной; и через это самое крыльцо меня часто навещал, а потом приходил чуть не ежедневно, друг мой, кобзарь Остап Вересай». Так зга-

дує про своє перебування в Сокиринцях Левко Жемчужников. Немало дослідників займалось вивченням життєвої одисеї нашого славного Гомера — Остапа Микитовича Вересая, але ще й до цього часу не вдалося установити точну дату його народження. Це у першу чергу пояснюється тим, що надзвичайно тяжко прослідкувати життєвий шлях людини простого, селянського походження, хоча й талановитої та славнозвісної, якою був наш славетний укарїнський кобзар. Нам вдалося натрапити на сліди Остапа Вересая у фондах Прилучького архіву. Так, в результаті попередніх досліджень, виявилось, що всупереч твердженню біографів кобзаря, він народився не в 1803 році, як це подається у 2-му томі української енциклопедії, а у 1809 році. Крипацька родина його батька Микити Родіоновича (а не Григоровича!) Вересая належала поміщику титулярному раднику Йосипу Андрійовичу Галенковському (а не Милорадовичам). У сповідальних відомостях Калужинської По-
(Продовження на 4-й стор.).

Остап Вересай.

Левко Жемчужников

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

кровської церкви записаний у 1854 році вдівець Остап Микитович Вересай, що жив з своєю 24-річною дочкою Мотрею, зятем Аврамом Даниловичем Савченком та трьома малолітніми онуками Єлизаветою, Пилипом і Тадеєм. Дослідження ще не закінчені, тож і є ще надія на те, що знайдуться ще нові штрихи до біографії надзвичайно цікавої людини, якою був Остап Вер-

савуати свої особисті справи. Російське Географічне товариство мало намір відрядити художника у кругосвітню подорож, або ж у мандрівку по Сибіру. Одне з таких відряджень давало можливість одержати підвищення в чині та ще й урядову нагороду, але Жемчужников відмовився від заманливої

Черкаса, кріпак сокиринський, але більш ймовірно, що у спогадах йшлося про його старшого брата Миколу, якому на той час було вже більше 90 років і мав він синів, онуків, правнуків і велику рідню. З архівних документів також вдалося установити особу, зображену на одному з малюнків Жемчуж-

ри Григорович Галаган «разбитий парализован. сердитый, капризный старик», як його характеризує у своїх спогадах художник Жемчужников високо оцінив гру знаменитих дигтярівських музикантів-вртуозів, слава про яких лунала по всій Україні. «Почувши його (оркестр), важко повірити, що можна на селі зі своїх двірських людей вивчити таких музикантів» — записав до свого щоденника друг і наставник Григорія Павловича російський письменник і вчений Федір Васильович Чижов. Грою дигтярівських музикантів захоплювався свого часу й Тарас Шевченко. Талановитий скрипаль-кріпак Артем Наруга три роки навчався у кращих музикантів у Дрездені, а потім прислужувався панам біля столу під час обідів. Саме він полонив своєю неперевершеною грою Шевченка і став прототипом головного героя його чудової повісті «Музикант».

Восени Жемчужников виїздить до Седнева, де разом з Лизогубами зустрічає новий 1855 рік, потім перебирається до Михайла Андрійовича Маркевича у його чаювні Васьківці. Там він збирає матеріали для своїх нових картин, вивчає народні обряди й звичаї, старанно записує народні пісні й легенди. У Васьківцях Жемчужников здружився з сімейством Маркевичів, близько зійшовся з Миколою Андрійовичем, відвідавши згодом його в Турівському маєтку у цьому ж таки Прилуцькому повіті. У своїх спогадах він пише: «...Брат М. А. Маркевича, поет, музикант, табаковод, статистик і историк Николай Андреевич, представлял собою прелестную личность. Жил он у себя в имени Туровке, верстах в 60 от села Васьковцы. Дом у него был оригинальный, каменный с башней. Жена его Ульяна Александровна, милая, добрая и когда-то весьма красивая женщина. Николай Андреевич был очень талантлив, любил народ и знал его быт; в молодости был знаком с А. С. и В. Л. Пушкиными, Дельвигом, Баратынским, Жуковским, писал сперва стихи, потом историю Малороссии. Библиотека его

Альтанка Шевченка в линовицькому парку.

сай, яку Жемчужников називав своїм другом, а Шевченко — братом.

З Сокиринця Жемчужников виїздив до Михайла Андрійовича Маркевича в село Васьківці, бував у Линовиці, Полтаві, Ковалівці. В Прилуках з ним трапився комічний випадок. Справа в тому, що Левко Михайлович мав звичку одягатися дуже просто, мало чим відрізняючись від простих людей і ось саме через це, на ярмарку в Прилуках його хотів заарештувати запападливий поліцейський. Художникові довелося у городничого долазувати хто він такий і з якою метою юприбув у Прилуки. З Сокиринця він також їздив у село Лебединці, звідки мав намір, разом з чумаками, вирушити у мандри до Криму за сіллю і рибою, але цьому доброму намівові не довелося зліїснитися — розпочалася Кримська війна.

Пізно восени 1853 року Жемчужников повертається до Петербургу влашто-

у розповіді — його як магнітом притягує до себе Україна, чарівні її куточки і добрі й працелюбні, дотепні й співучі прості люди, його нові добрі знайомі і друзі.

Весною 1854 року Жемчужников знову в Сокиринцях. Він невтомно, з великим захопленням працює над картиною «Кобзар на шляху» за мотивами шевченківської «Катерини». Ця картина була найзначнішим його живописним твором. Вона також була придбана Г. П. Галаганом для сокиринського палацу, потім зберігалась в Прилуцькому музеї, а далі історичний музей Чернігова і, нарешті, музей українського мистецтва в Києві.

В Сокиринцях художник зустрічається і здружується з простими селянами, прислугою Галаганів. У своїх спогадах він згадує столітнього діда Черкаса та його чудові, колоритні розповіді про старовину, про козаччину. Дійсно на той час в селі жив Степан Юхимович

нікова з підписом «Химка Забнячиха» — це 54-річна Юхимія Назарівна Забнячиха, дворова жінка Галаганів.

В Сокиринцях Жемчужников зустрічається з Іваном Сергійовичем Аксаквим, відомим російським письменником, відряджений Географічним товариством для обслідування та опису найголовніших українських ярмарків. Жемчужников познайомив Аксакова з Остапом Вересаем, спів якого справив на письменника незабутнє враження.

Влітку 1854 року Жемчужников їздив на ярмарки до Ромен, Дейманівки, Срібного. Збираючи матеріали до картини «Чумаки», в Дейманівці познайомився з бувалими чумаками, слухав їхні цікаві оповідки, навіть придбав чумацький одяг, та мріяв у ньому майнути разом з чумаками до Криму. Деякі назви з сімейством сокиринських Галаганів їздив до їхніх родичів у сусіднє село Дигтяїв. На той час селом володів дядько Григорія Павловича, багатий поміщик Пет-

була полна старинних рукописей, в количестве нескольких тысяч; при этом он прекрасно играл на рояле, был учеником известного Фильда и был коротким знаком с Глинкой, который советовался с ним при сочинении оперы «Руслан и Людмила». Народную музыку Николай Андреевич вполне понимал, ценил и хорошо знал».

ма подвизницями підтверджував старовинну хазу козацького старшини доби Гетьманщини. Тарас Шевченко назвав його «панською, але доброю і гідною наслідування витівкою», а Жемчужников відгукнувся так: «... Галаган попытался, и очень удачно, воскресить прошлое: всякою мелочью в доме он хотел напомнить нам

де Бальмен, брат Якова Петровича — художника і письменника, доброго і незабутнього друга Тараса Шевченка, якому він присвятив один із кращих своїх творів — поему «Кавказ». Ось як описує старовинний линовицький маюток Л. М. Жемчужников: «С большой дороги был поворот в Линовицы, куда вела совершенно гладкая и прямая дорога. С левой стороны виднелось в зелени село с белою каменною церковью, а прямо усадьба владельцев. Каменный белый дом с колоннами и мезонином стоял посредине; пирамидальные тополя и белая акация огибали полукругом ограду и въездные ворота. Налево был каменный одноэтажный флигель, в котором довелось мне так часто и подолгу жить».

В Линовиці Жемчужников подружився з двоюрідним братом С. П. де Бальмена художником Михайлом Сергійовичем Башиловим, який разом з Яковом де Бальменом був першим ілюстратором шевченківського «Кобзаря». В чудовій, живописній Линовиці художник багато малює, знову і знову записує оповідання, казки, легенди. Линовицькі дівчата за його проханням співають йому пісні про кохання, про дівочу долю. У фондах Прилуцького архіву зберігається церковна актовa книга села Линовиці, де знайдено запис про те, що 4 серпня 1855 року губернський секретар Лев Михайлович Жемчужников і дружина графа Сергія Петровича де Бальмена Марія Павлівна хрестили у кріпака Григорія Андрійовича Рибальченка та його дружини Килини Іванівни сина Степана Покоївку де Бальменів Килину Рибальченко Жемчужников згадує у своїх спогадах.

В Линовиці художник покохав дівчину-кріпачку Ольгу, портрет якої він малював і яка потім допомогла йому збирати й записувати народну творчість. Вирішивши одружитись з Ольгою, Жемчужников розповів де Бальменам про їх взаємне кохання і попросив дати дозвіл на одруження з дівчиною, відпустити її на волю, або призначити ціну за викуп з кріпацтва. Де Бальмени

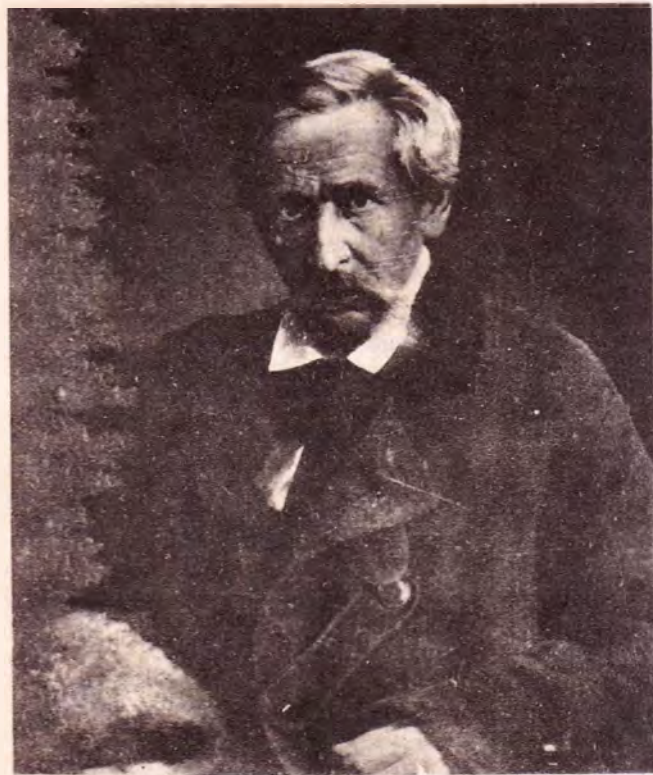
уже давно розраховували на те, що молодий художник одружиться з їх донькою Марією і тому його пропозицію зустріли вороже, сприйнявши її як особисту образу. Ольга категорично було заборонено зустрічатись з Жемчужниковим, а його самого почали буквально виживати з Линовиці. Де Бальмени зробили все від них залежне, щоб не допустити «ганебного», як вони вважали, одруження потомственного дворянина на простій селянці та ще й кріпачці. Вони дійшли до того, що зробили злочином 60-річного батька Ольги, людину, яку дуже поважали на селі і кілька разів обирали старостою села. Старий нізачо був жорстоко покараний різками. Жемчужников, обурений до глибини душі, був змушений покинути Линовицю і перебраться спочатку до Галаганів, а потім до Лизогубів у Седнів.

Восени 1856 року Жемчужников, домовившись з управителем седнівського маєтку англійцем Едуардом Сиссон, викрав з Линовиці свою кохану і втікає з нею спочатку до Петербургу, а потім за кордон.

Ми спробували знайти у фондах Прилуцького архіву бодай якісь відомості про дружину Л. М. Жемчужникова. По співдальних відомостях Линовицької Успенської церкви за 1856 рік виявилось, що в селі було 66 незаміжніх дівчат-кріпачок віком від 16 до 25 років, серед них лише одна мала ім'я Килина («Акилина»), саме так звали майбутню дружину художника, яку він згодом почав називати Ольгою. У відомостях показана копацька родина графа С. П. де Бальмена Степан Кузьмович Свириденко 59-ти років, його дружина Улана Яківна 52-х років, та їх діти Килина, Гафія, Тетяна і Федосія. Отож і виходить, що 19-річна Килина Степанівна і стала Ольгою Степанівною Жемчужниковою — дружиною і вірним другом художника на все його довге життя.

Жемчужников знайшов собі дружину не з свого аристократичного оточення, а серед простих, але

(Закінчення на 6-й стор.)

Микола Андрійович Маркевич.

1855 рік був особливо насиченим і плідним для Жемчужникова — дослідника збирача народної творчості. Весною він знову перебрався з Васьківців до милых його серцю Сокиринців, а потім — Линовиця, Гурбинці, інші села й хутори степової Прилуччини, де він записує народні пісні, оповідання, легенди, зарисовує пам'ятки народної архітектури, мистецтва, збирає цікаві речі народного побуту, мріє видати свою збірку українських народних пісень.

В Лебединцях, разом з своїм другом Остапом Вересаєм, Жемчужников був присутній на урочистій посвяті будинку, споруженого українським архітектором Червинським за замовлення Г. П. Галагана. Цей будинок, з усю

жизнь дедов и пращов, это очень похвально». В Лебединцях і Калюжинцях Жемчужников зібрав і записав немало народних пісень та дум, які з надзвичайною майстерністю виконував спеціально для нього Остап Вересай. Побував художник і в селі Липовому, де оглянув старовинний дерев'яний будинок Галаганів, в якому тоді жив онук відомого українського історика, автора «Летописного повествования о Малой России» Олександра Івановича Ригельмана, двоюрідний брат Г. П. Галагана Микола Арнадійович Ригельман.

Кілька разів Жемчужников відвідав і Линовицю, де ближче познайомився з родиною де Бальменів. Господарем маєтку на той час був Сергій

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

Левко Жемчужников

милих його серцю селян-трудоарів. і цим ще раз до-вів, що не скривив ду-шею, що слова його про любов до простого народу, до України були правди-ними і йшли від самісінь-кого серця.

Почувши про Жемчуж-

никова. Тарас Шевченко у одному з листів до друзів з захопленням відгук-нувся про нього «Как бы я счастлив был увидеть человека, который так искренне, так нелицемер-

он полюбил мой милый, родной язык и мою прекрасную бедную родину». Вони потім зустрілись і щиро подружились, але вже під самий кінець трагічного життя великого

їста

Отже, наш рідний край, наша Прилуччина мала велике значення і вплив на формування Левка Жемчужникова як люди-ни, художника, письмен-ника, збирача духовних скарбів українського на-роду.

Георгій ГАЙДАЙ.

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Продовження. Початок у №№ 9, 10, 11)

В Іваницькій сотні:

С. ГОРОДНЯ — 40 дворів. А по скаске тамош-ней городовой старшини на вишпоказанное село жалованной грамоти і гетманского універсалу не іміється.

Село ГОРОДНЯ войсковое било і есть, в диспозиции гетманской і полковничой, под видением сотенним, на-лежить до містечка Іваниці, а ратуш тамошняя тим се-лом не владіла, понеже не тилко ніяких кріпостей оная ратуш не іміла і не іміет на то село, но в містечку Іваниці не било і ратуша, і тепер нет, а державца жа-ден не мів оною в своем владеніі і доселі.

В Сребранской сотні:

Сели ХАРИТОНОВКА — 98, АЛЕКСИНЦІ — 99, НИКОНОВКА — 37, ЮРКОВЦІ — 48, БЛОТ-НИЦЯ — 52, ДОВГАЛЮВКА — 45, ітого 379 дво-ров. А по скаске тамошней городовой старшини на вишпоказанние села жалованних грамот і гетман-ских універсалов нет.

Села ХАРИТОНОВКА, АЛЕКСИНЦІ, НИКОНОВКА, ДОВ-ГАЛЮВКА, БЛОТНИЦЯ і ЮРКОВЦІ як здавна, так и те-пер под сотні Срібранской застають видением, поневаж ратуш Срібранская на них жадних не іміет писменник-кріпостей

Варвинской сотні:

Сели ДЕГТЯРЬОВКА — 6, ІВАНКОВЦІ — 11, САВИНЦІ — 38, ОРОБЮВКА — 5, ОСТАПОВКА — 11, ітого 71 двор. По скаске тамошней городо-вой старшини на вишпоказанние села жалованних грамот і гетманских універсалов при ратуши не імі-ється.

Села ДЕГТЯРИ, ІВАНКОВЦІ, САВИНЦІ, ОРОБЮВКА і ОСТАПОВКА, як здавна были войсковие і ні под какими, владіцями не наидовались, також і ні на якіе уряди не належали, так і нині под видением сотні Варвинской обрїтаются, а ратуш Варвинская жадних на означенние села грамот і універсалов не іміет.

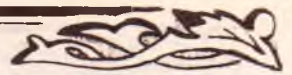
Монастирські:

В полковой Прилуцкой сотні:

Д. МАЦІЄВКА — 102 в д. ЛЕВКАХ — 17, іто-го 119 дворів. Владіют Прилуцкого Густинского мо-настира монахи по жалованной грамоте, данной 168 (1660) году

Село Були Хут М. Холодовський.

Деревня МАШІВКА була давня державна полковна біля селища Вишневецького Михайла Корнуботова при котрому деревні і фutor монастира Густинського наводвал ся і тепер наводвал ся в року 1619 январия 11 помянутую деревню Мацевку в оному хutorу монастирскому всеняжна Вишневецькая Радна Могилянка Михайлова Корнуботова до монастира Густинского надала і привелеем своим в вичность ствердила, а в року от создания мира 1168 (1660) грамотою блаженния і вично достойния памяти великого государя царя Алексія Михайловича потверженна, по якой грамоті монаршой і нині законники монастира Густинского оною деревнею владіют. А деревня ЛЕВКИ здавна на грунтах монастирских осадилась, якую деревню прежде бивший войт Прилуцкий Кость Никифорович привернул бил до ратуша Прилуцкого а в 1657 году Феодосій Лаврінович і Петро Дорошенко, настанние в полк Прилуцкий отнявши от онога полка до монастира Густинского во владение надала, а в року от создания мира 1165 (1660) і грамотою монаршою стверженно, по якой грамоті монаршой помянуті законники монастира Густинского і нині владіют.

С. КОВТУНОВКА — 12 дворов. Владіют Харлампіева девича монастира монахині по жалованной грамоте, данной в 1718 году в вичное владение.

Деревня КОВТУНОВКА была здавна войсковое, под видением сотни полковой Прилуцкой, а не ратушное, ибо ратуш на оное жадних крепостей не имела і тепер не иміет. А в року 1694 по универсалу Мазепи Дмитрию Горленку, бившему полковнику Прилуцкому, во владение отдано і грамотою монаршою в року от создания мира 1703 (1695) ему Горленку ствержено, которое синови уже его, Андрію Горленку, бунчуковому товаришу, в року 1709 по универсалу гетмана Скоропадского отдала бил, а потом гетман Скоропадский одобрал на свою особу і из своєю женою, нинішнюю удоствующую гетманшою, владіт.

С. ЯБЛУНОВКА — 43 двора. Владіют Харлампіева девича монастира монахині по жалованной грамоте, данной 1714 году во вичное владение.

Деревня прежде бившая, а нині село ЯБЛУНОВИЦА, данна была войсковая, под видением сотни полковой Прилуцкой, а не ратушним, ибо ратуш на оную жадних крепостей не имела і тепер не иміет. А в року 1694 бивший полковник Прилуцкий Дмитрий Горленку, по универсалу Мазепи одержавши себе во владение помянутое село Сергіевку, Білошалки і деревню Ковтуновку, задала оною Яблуновицею, которую по змені Мазепиноу гетман Скоропадский одобрал на свою особу і нині пані Скоропадская, удоствуючая гетманша, оною деревнею владіет.

С. БІЛОШАПКИ — 39 дворов. Владіют Харлампіева девича монастира монахині по жалованной грамоте, данной 1714 году во вичное владение.

Село БІЛОШАПКИ было давна войсковое, под видением сотни полковой Прилуцкой, а не ратушним, ибо ратуш на оное жадних крепостей не имела і тепер не иміет, а в року 1694 по универсалу Мазепи Дмитрию Горленку, бившему полковнику Прилуцкому, во владение отдано і грамотою монаршою в року от создания мира 1703 (1695) ему Горленку ствержено, которое синови уже его, Андрію Горленку, бунчуковому товаришу, в року 1709 по универсалу гетмана Скоропадского отдана бил, а потом гетман Скоропадский одобрал на свою особу, якую нині пані Скоропадская, удоствуючая гетманша, владіет нині.

В с. СЕРГІЄВЦІ — 48 дворов. Владіют Харлампіева девича монастира монахині по жалованной грамоте 1714 году во вичное владение.

Село СЕРГІЄВКА здавна было под видением сотни полковой Прилуцкой, а не ратушное, ибо ратуш на оное жадних крепостей не имела і тепер не иміет. А в року 1694 по универсалу Мазепи Дмитрию Горленку, бившему полковнику Прилуцкому, во владение отдано і грамотою монаршою в року 1703 (1695) ему Горленку, стверженно, которіе синови уже его, Андрію Горленку, бунчуковому товаришу, в року 1709 по универсалу гетмана Скоропадского отдана бил, а потом гетман Скоропадский одобрал на свою особу оную, яким пані Скоропадская, удоствуючая гетманша, владіет нині.

В с. МАЛОЙ ДІВІЦІ — 51 двор. Владіет Харлампіева девича монастира монахині по жалованной грамоте, данной 1714 году во вичное владение; в том же селі вешняная мельница на речки Мокрице об одном камені.

Село МАЛАЯ ДЕВИЦА была давна под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, которіе от Дмитрия Горленку, тогдашнего полковника Прилуцкого, надало во владение бившему хоружому полковнику.

полковнику Прилуцкому Семену Давенку, а потом он Горленку, одобравши тоє село на себе, держал до змені, а по змені Мазепиноу гетман Скоропадский в року 1709 надал во владение тестеві своему Марку Аврамову, а когда Марку помер, то он гетман Скоропадский на свою одобрал бил особу, а потом отдал во владение Харлампіевому девичу монастиру, яке в 1714 году і жалованною грамотою в вичность стверженно, почему монахині оноу монастира і нині помянутом селом Малою Дівіцею владіют.

Типи Прилуччини. Наречена.

В с. ВЕЛИКОЇ ДЕВИЦІ — 27 дворов. Владіют Харлампіева девича монастира монахині по жалованной грамоте, данной 1714 году во вичное владение.

Село ВЕЛИКАЯ ДЕВИЦА издавна било под видением войсковым, до сотни полковой Прилуцкой належало, а в року 1690 от зменика Мазепи тогдашнему суді Греку во владение било надало, а по смерти его он же зменник Мазепа 1707 году надал Андрію Горленку, товаришеві бунчуковому, которое гетман Скоропадский по змені Мазепиноу в року 1709 надал помянутому тестеві своему Марку, а по смерти его Марка он Скоропадский одобрал бил на свою особу, а потом отдал во владение Харлампіеву девичу монастиру, которое в 1714 году жалованною грамотою стверженно в вичность і нині по тому монастира Харлампіева монахині оным селом Великою Девіцею владіют.

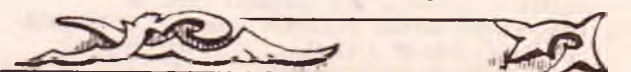
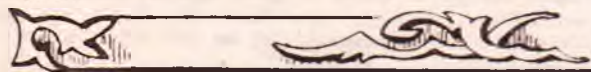
В сотні Іченской:

С. БУРУМКА — 95 дворов. Владіет Киево-Печерского монастира архимандрит з братиею по жалованной грамоте, токмо оной при ревизіи не обявлено.

Село БУРОМКА войсковое било і в відомстві сотні Ічанской найдовалось, а когда Вуяхевич стал судео енеральним, теми селами завладіт, принявши габит иноческій в обители Киево-Печерской, тоє село на обитель Киево-Печерскую же леговал, которое і по нині до обители належит і грамотою блаженния і вично достойния памяти Его И. В-ва ствержено.

С. ШИЛОВИЧИ — 15 дворов. Владіет оноу ж Киево-Печерского монастира архимандрит з братиею по жалованной грамоте, токмо оной при ревизіи не обявлено.

(Закінчення на 8-й стор.).

СЛІДСТВО АПОСТОЛА

(Закінчення Початок на 6-й стор.).

Село СЛІДОВИЧИ прежде било войсковое і под видением сотні Ігнатской наидовалось, а когда Вуяхевич стал бил судею генералним, теми селами завладіл; потим, принявши габит іноческій в обители Киево-Печерской, оное село на тую обитель Киево-Печерскую отдал во владение, яко і понині до обители належит і грамотою блаженния і вічно достойния памѣти Его И. В-ва ствержено

В Сребранской сотни:

С. ДЕЙМАНОВКА — 50 дворов. Владіют Прилуцкого Густинского монастыра ченци по жалованной грамоте з 202 (1694) году; в том же селі куплена мельница на речке Лисогорке об одном камені, да ступное коло.

Село ДЕЙМАНОВКА здавна било войсковое под видением сотенним, которое до сотні Сребранской всякую по определению прежним отдавало для служителей войсковых принадлежность, і оное село под ратушем не било, понеже ратуш ніяких на него писменних не иміет кріпостей, а за покойного гетмана Даміяна Ігнатовича отдано оное монастыра Густинского Прилуцкого законникам в подданство, которим для свободнійшого владения и универсал рейментарскій в 1670 году видан, по яком означенные законники і премоцнійшую монаршую грамоту в подтверждение виправили в року от создания мира 7202 (1694), по яким крепостям і донині владіют. А прежде тоє село Деймановка ні за яким владіцем, опроч помянутого монастыра, не било в подданстві.

В Жоравской сотни:

С. ЛАДИН — 119 дворов. Владіет девича Ладинского монастыра ігуменія Александра з сестрами, і в том селі построен монастыр, і оное село дано от полских королей княгини Ірини Могилянки Корибутовой, на которое имели они от оной княгини привилеи і в битность изменника Мазепи в прошлом 1709 году оные привилеги от швецкого неприятельского нахождения похороненни били в яму і в оной ямі оные привилеи за печатми все погнили, і на то село жалованной грамоти і гетманского универсалу оная ігуменія з сестрами не иміет.

А на пред вишеписання монастырския сели и деревни на какие уряди принадлежали, о том не повзано.

Село ЛАДИН издавна ратушнее не било і до сотенного відомства не належало, поневаж оное здавна еще в року 1619 януаря 18 от Раини Могилянки княгини Вишневецкой данно монастыру дівичому Ладинскому і писмом ствержено, по яком писму і по универсалу гетманскому оного монастыра законниши і тепер владіют оным сеном Ладином, а кромі того ні под каким болш владіцем оное не било.

Сия копия списана вірно і во увіреніе того под писались: Полковник Григорій Галаган. Обозній пол-

ковій Федор Галенковский. Судія полковій Яков Огропович Асаул полковій Яков Велецкий.
Полковій старшіи канцелярист Федор Марковский. Подковій канцелярист Михайло Грудина.

Григорій Гнатович Галаган—полковник Прилуцький.

Примечания:

1) А. М. Лазаревский. Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка Чернигов 1892. Н. П. Василенко. Генеральное следствие о маетностях Киенского полка. Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца Киев. 1893. Генеральное следствие о маетностях Гадяцкого полка Полтава 1893. В. Мякотин. Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка. Харьковский Сборник Историко-филологического общества 1895. См. также мой рецензии на первые три издания К. Старина 1893. № 8 и 1894. № 4.

2) См. ниже, документ I.

3) См. ниже документ II. Подробнее см. в моей рецензии на книгу А. М. Лазаревского «Описание Ставой Малороссии т. II. Нежинский полк». Отчет о 37-м присуждении наград имени гр. Уварова, стр. 102 и след.

4) Очевидный пробел в этом месте ничем не отмечен в оригинале, так что он вызван, вероятно, простым пропуском писца.

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ!

ВІТАЄМО НАШИХ ЛЮБИХ ЧИТАЧІВ, УСІХ ПРИЛУЧАН З НОВИМ РОКОМ ТА З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ!

ХАЙ ПРИЙДЕ РАДІСТЬ І ЩАСТЯ, МИР І

ТИША, ДОБРОБУТ І БАГАТСТВО У КОЖНУ РОДИНУ, У КОЖНУ ОСЕЛЮ, НА НАШУ РІДНУ ЗЕМЛЮ, У НАШУ ПРЕКРАСНУ УКРАЇНУ! З НОВИМ 1996 РОКОМ!

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназвичий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефон: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій миській друкарні, 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходять щомісяця. Зам. 28. Тир. 1500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Прилуцька „Просвіта“

До революції 1917 року на Полтавщині так і не вдалося добитися офіційно заснувати «Просвіту». Вся національно-культурна та економічна діяльність проводилася через кооперацію.

На Установчих зборах Прилуцької «Просвіти» 16 березня 1917 року було прийнято статут на зразок Київського товариства «Просвіта» з незначними змінами. В ньому було визначено мету і основні напрямки діяльності товариства: «1. Товариство має на меті допомогати розвитку української культури і першим чином просвіти українського народу його рідною мовою».

Для здійснення цієї мети: «Товариство має: а) видавати книжки, журнали, часописи і т. ін. українською мовою. В) одкривати свої бібліотеки, музеї, читальні, книгарні і т. ін. С) споряджати публічні лекції і відчити, загальнопросвітні курси, спектаклі, літературно-музичні вечори, концерти, вистави і т. ін. Д) засновувати школи, приюти, ясла, бюро праці і т. інші просвітні й добродійні заклади. Е) оповіщати конкурси й премії за найкращі твори письменності та умілості».

На цих же зборах обрали Ряду «Просвіти» у складі 7 членів. Були створені три секції: 1) бібліотечно-книгарська; 2) театральна-концертна; 3) літературна; була обрана контрольна комісія. Головою «Просвіти» став П. Ф. Залозний, голова повітового земельного ко-

П. Ф. Залозний, голова прилуцької «Просвіти»

мітету, редактор газети «Прилуцька думка».

В липні 1917 року Рада товариства складалася з 8 чоловік: голова — Петро Федорович Залозний, товариші голови — С. Г. Кондра, І. Базилівська, С. П. Шкуратов, скарбник — О. П. Діваковська, товариш скарбника — С. Корнієнко, секретар — В. І. Орловський, товариш секретаря — В. Т. Щербина.

Просвітяни активно взялися за культурно-освітню роботу. За травень 1917

тримала резолюцію Центральної Ради, про влаштування дня Національного Фонду 9 травня 1917 року; було обрано комісію по збору грошей. Товариство зібрало й відіслало до Центральної Ради 122 крб. на користь Українського Національного Фонду, за що дістало подяку Центральної Ради. Збір грошей на користь Національного Фонду, Українського полку ім. Б. Хмельницького «Просвіта» продовжувала і пізніше.

До кінця березня 1917 року (за півмісяця) основну роботу по створенню «Просвіти» в Прилуках було зроблено. Товариство користувалося підтримкою населення, про що свідчить постійне збільшення членів «Просвіти». Так, 10 квітня 1917 року на зборах були присутні 39 старих членів і 27 новоприйнятих. До кінця квітня було прийнято ще 90 членів. 29 квітня 1917 року Виконавча комісія Прилуцького громадського комітету «ухвалила вітати першу Прилуцьку українську організацію». В липні 1917 року в товаристві було більше 200 членів.

Потрібно відзначити, що членами «Просвіти» не завжди ставали свідомі прихильники українського руху. Загальні збори товариства 29 квітня 1917 року звернули увагу на небезпеку прийняття «непевних людей». До революції 1917 року вони були ворогами української справи, а тепер намагалися приховати свої колишні

(Продовження на 2-й стор.).

«Просвіта» активно під-

Прилуцька „Просвіта“

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

позиції членством в «Просвіті». Так було з В. Тарнавським, А. Завалішиним, М. М. Маркевичем.

«Прилуцька думка» 25 серпня 1917 року слушно зазначає це в статті «Хамелеони»: «Там «землячок-малорос», котрий глузував раніше з усього українського, тепер репетує: Ми теж українці! В наших жилах тече запорожська кров!»... Але найкращий спосіб ховатися хамелеонам... це стати членом «Просвіти». Скільки їх єсть в одній прилуцькій «Просвіті»?

Казначей товариства Андреев «повертає бумажки писані українською мовою і вимагає, щоб вони надсилалися до Казначейства на «общегосударственном языке». Загальні збори «Просвіти» виключили його з свого осередку.

За короткий час товариство «Просвіта» в Прилуках провело велику роботу: організувало український театр, народний дім «Рідна хата» ім. Т. Г. Шевченка і при ньому безплатну читальню, школу для дорослих, книгозбірню, книготоргівлю. Кошти для цього давав головним чином театр.

Прилуцьке товариство «Просвіта» влітку 1917 року відгукнулось на заклики Генерального Секретаріату народної освіти дати відомості про діяльність просвітніх організацій. Генеральний секретар народної освіти І. М. Стещенко звертався до Полтавського губернського земства з проханням про надання грошової допомоги «Просвіті» для купівлі власного помешкання.

«Просвіта» брала активну участь в роботі українських видавничих товариств. Вона була вкладником видавничого товариства «Вєрнігова» у Києві, пайщиком видавництва «Час» і «Коишня», членом Всеукраїнського учительського видавничого товариства — «Всеуито». Організація мала зв'язки з книгарнею «Слово» і «Українським видавництвом» в Катеринославі, з конторою газети «Нова

К. П. Величко, член Центральної Ради,
один із засновників прилуцької «Просвіти»

Рада», київського видавничого товариства «Друкарь», Київської видавничої Спілки «Книгозбірня». «Просвіта» передплачувала різні газети.

Значну увагу в своїй діяльності Прилуцька «Просвіта» надавала введенню української мови в школі. На вчительському з'їзді в Прилуках в квітні 1917 року П. Залозний виступив з агітацією запровадження української мови до учбового процесу.

П. Залозний був автором підручника граматики української мови, який в квітні 1918 року комісією по складанню підручників української мови при Міністерстві народної освіти був виданий. Придатком для перших двох класів середньої та вищої початкової школи. Видавничий відділ Міністерства народної освіти звертався до П. Залозного з проханням надіслати рукопис граматики для надрукування його заходами Міністерства.

На екстремному зібранні Прилуцького Повітового земства 7 серпня 1917

року розглядалося питання: «Про українізацію шкіл». Активну участь в дебатах брав голова «Просвіти» П. Залозний, який неодноразово доводив необхідність українізації.

Була прийнята резолюція (більшістю проти одного), на якій наполягала «Просвіта»: «1) Щоб з цієї осені було заведено в початкових школах повіту навчання в усіх групах, з яких складається школа, на українській мові. 2) Вимагати од адміністрації Прилуцьких хлоп'ячої та жіночих гімназій, щоб з цієї осені навчання велось в підготовчому класі на українській мові, а у 8-му класі жіночих гімназій, щоб з цієї осені велось навчання українській граматиці, історії, географії та письменству України. 3) Щоб з цієї осені було заведено навчання української мови в Прилуцьких вчительських семінаріях та вищих початкових школах».

Товариство «Просвіта» дозволило українській учнівській громаді хлоп'ячої гімназії безкоштовно ко-

ристуватися книгозбірнею.

В серпні 1918 року Рада Товариства звернулася до Міністерства народної освіти з проханням від зборів товариства «українізувати з початком року шкільного 1918/19 в Прилуцькій казюній хлоп'ячій і жіночій гімназії І (перший) клас», послаючись на те, що «з 10 середніх міських шкіл (5 державних і 5 приватних) немає жодної української». А майже всі початкові школи в повіті і місті вже дерусифіковані. У 1918 році в хлоп'ячій гімназії було організовано український підготовчий клас. Як тяжко було домогатися відкриття бодай одного українського класу в одній школі!

Одночасно Рада «Просвіти» просить звернути увагу на становище українського підготовчого класу, прохає не допустити, щоб цей клас було скасовано. Цей клас засновано на кошти земства, яке асигнувало 4 тис. крб., з яких покладено в депозит 1,5 тис. крб. З огляду на те, що теперішнє нове земство на майбутній рік поки що не асигнувало нової суми... існує поважна небезпека для існування цього класу. Тому Рада «Просвіти» прохає взяти цей клас на кошти держави.

З самих перших днів своєї роботи Прилуцька «Просвіта» стала центром для об'єднання волонтерів «Просвіт», вона надавала їм допомогу і підтримку.

Таку всебічну і значну діяльність Прилуцька «Просвіта» проводила в дуже складних для неї умовах. Вже у вересні 1917 року вона опинилася в скрутному становищі. Помешкання міського клубу, де вона перебувала разом з клубом, безплатною народною читальнею, біржею праці та ін. було відібрано під шпигаль. «Просвіта» звернулася до Громадського комітету із заявою, в якій вказала, що для цієї мети існують інші будинки. Проте Громадський комітет не зважив на це і товариство опинилося на вулиці і майже припинило свою діяльність. «Просвіта» мусила почати збір грошей на

будівництво дому для товариства. Перша хлоп'яча гімназія виділила кімнату для книгарні.

Великою перешкодою були фінансові труднощі. Відомо, що в листопаді 1918 року Прилуцька повітова земська управа відмовила «Просвіті» «в ответ на ходатайство за № 86, об ассигновании Вам денежного пособия в сумме 3000 рублей». Тоді ж вона повідомляє «Просвіту», що «передчасно телефонограмм частным лицам в настоящее время властями не допускается». От такою була «підтримка» товариства у скрутний для неї час з боку місцевої влади.

В грудні 1919 року деяку грошову допомогу «Просвіті» надали споживче Товариство «Самопоміч» і Прилуцький відділ Полтавської спілки Споживчих товариств. Коли театр припинив (через дорожнечу) давати прибуток «Просвіті», то всі її інституції одна по одній замирають. Спочатку — народний дім, потім театр, а далі книжкова торгівля. Лишилася лише книгозбірня, на якій товариство зосередило свою увагу і яка стала найбільшою та найціннішою в повіті. Але фінансові труднощі поставили під загрозу і її існування.

В 1919 році поступово змінюється становище Прилуцької «Просвіти». Її основною причиною були те фінансові труднощі, а політичні умови. Представники Спілки «Просвіт» Прилуцького повіту

і міської «Просвіти» були усунуті від розв'язання питання організації роботи народного університету. Так зробили й з представниками Центральної Ради, повітової й міської спілок учителів, робітничого кооперативу й Спілки споживчих Товариств. В колективному листі-заяві до газети вони повідомили, що керівництво університету не запрошує їх навіть на університетські засідання і що вони виходять із складу університетської колегії.

Русифікатори з Прилуцького народного університету під покровительством більшовицької влади висвітлили події в своєму закладі по-своєму: «Раз навсегда разрушив планы и попытки поставить университет в фокусе национальной борьбы, лекторская коллегия льстит себя надеждой, что эти же общественные круги, ныне признающие, что события обгоняют их сознание, поймут, наконец, что храм науки не арена для национальной борьбы...».

Як бачимо, за визначенням самих гнобителів української культури, «Просвіти» за умов більшовицької влади вели справжню національно-визвольну боротьбу мирними, культурно-просвітницькими засобами. Не даремно ще й досі в назвах заголовків справ з фонду «Просвіти» в філії державного архіву Чернігівської області в м. Прилуки ця організація скрізь іменується як «націоналістическое общество».

Прилуцький ревком на початку 1920 року залучив «Просвіту» до розв'язання окремих питань культурно-освітньої роботи (діяльність робітничого клубу, народного університету, вечірніх класів для дорослих тощо).

Член «Просвіти» К. П. Величко на робітничій конференції 17 січня 1920 року виступив з протестом проти наміру місцевого агітпропу створити окремий від робітничого червоноармійський клуб. В 1920 році міцніє організаційний та ідейний вплив повітового ревкому на «Просвіту». Відділ освіти спільно з Спілкою «Просвіт» Прилуцького повіту скликав і провів 6 лютого 1920 року Прилуцький повітовий з'їзд «Просвіт». В його роботі взяли участь представники 73 «Просвіт». В резолюції з'їзду наголошувалося на необхідності «широкого революційно-соціалістичного світогляду в змісті роботи «Просвіт».

Резолюції з'їзду свідчать про деяку зміну напрямків діяльності «Просвіти», наприклад: розпочати пропаганду деревосади та інших агрономічних знань і виробити програму святкування Шевченківських днів спеціально створеному комітету. В резолюції про дошкільну освіту: «Просвіти» на місцях повинні прийняти найактивнішу участь в організації дитячих установ на селі, для чого «Просвіти» завчасно вишукують кандидатів вихователів, турбуються про помеш-

кання для садка, обставлення його і т. ін.».

Проте просвітня діяльність ініціативно, не чекаючи проявів більшовицького керівництва. В селі Мала Дивиця «не дождаючись ініціативи з боку влади «Просвіта» організувала гімназію: 21 січня відчинила її».

Пропаганда української мови й української культури в масах, яку вела «Просвіта», давала свої плоди. Так, резолюція повітової безпартійної робітничо-селянської та червоноармійської конференції вимагала: «в справі соціального виховання (дошкільного та шкільного) для українського населення в школах і других установах вести навчання на рідній українській мові».

Як бачимо, прилуцька «Просвіта» проробила величезну роботу по поширенню української культури в різних верствах нашого народу. Пам'ять про неї донесли до нас матеріали філії державного архіву Чернігівської області в м. Прилуки (ф. 5404), дописи та інформація з старих прилуцьких газет. Багато цікавих відомостей про рідний край містяться та інші матеріали. Запрошуємо дослідників до захоплюючої роботи над архівними матеріалами.

Віктор БУРМАКА, професор Харківського військового університету.

Неоніла СОРОЧАН, аспірант Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Наші під Азовом

Славним лицарям-козакам, працюрам нашим, які полягли у боях за визволення рідної предківської землі від чужоземних загарбників — присвячується.

Давні дозаські могили... Розкидані вони по всіх світах, від найглухіших закутків сибірських до екзотичних анатолійських берегів, від холодних скандинавських фіордів до Лону і Сарагоси. Чи згадаємо й досі ми про звитяжців-земляків, які спочили вічним сном у тих могилах? Чи пам'ятаємо? Далібі ж ні. Забули й думати. А це ж все наші предки, наші найрідніші люди, без яких не було б і нас на білій світі. Це наш родовід і зв'язок з вічністю.

Оту еліту, що пишалася своїми родоводами й гербами нещадно вирубали шаблями в громадянську, виморили голодоморами в 33-м, добили кулями в лютлицю в 37-м, а тих хто лишився жити на цій

грішній землі, засліпили й задурили, зробили безбаченками без роду і племені. Біда, та й годі...

Сьогодні ми згадаємо добрим словом наших звитяжних предків, які боролися з ворогами, боронили рідну землю від чужинців-загарбників. Згадаємо тих, хто поліг у кривавім бойовищі, хто достойний вічної пам'яті.

Під переможний гуркіт гармат і брязкіт шабель, під невольничий плач і стогін уярмлених людей спливало у вічність бунтівливе й звитяжне 17 століття. Україна підвелася з колін, розправила широкі плечі та й труснула так, що очманіла від страху гоноровита й заповзята шляхта отямилася лише за Сяном-рікою. Здавалося ось-ось зживемо знову як і колись у своїй рідній оселі, своєю правдою і волею. Та де там... Гривня за булаву між можновладцями, їхня нерішучість, чвари і розлад межі людьми знову привели наш змучений нарід до ще гішого доневолення й безчестя. Варшава і Москва, Стам-

(Продовження на 4-й стор.).

Наші під Азовом

(Продовження. Початок на 3-й стор.)

бул і Бахчисарай, ворогуючи і примиряючись між собою, роздирали на шматки нещасну нашу Україну, ділячись нею між собою як хижакі здобиччю.

Наприкінці 17 століття Московська держава продовжувала воювати з Османською Портою за наше чорноморське узбережжя, за наші споконвічні землі. У 1695 році цар Петро розробив план нової військової кампанії на два фронти: захопити у гирлі Дону фортецю Азов і відкрити вихід в Азовське море, на Дніпрі захопити й зруйнувати турецькі фортеці й пробитися до Чорного моря.

Ранньою весною 1695 року російська армія під командуванням воеводи Бориса Шереметева, лівобережні полки гетьмана Івана Мазепи і запорожців під командуванням кошового отамана Максима Самійленка вирушили у пониззя Дніпра. У цьому поході приймав участь і Прилуцький полк у повному складі.

Одночасно з цим, цар Петро з 35-тисячним військом потай вирушив в пониззя Дону, щоб зненацька захопити міцну турецьку фортецю Азов. Задум був простий. Російсько-козацьке військо відтягувало сили Кримської орди і перешкоджало їй надати допомогу Азову, а Петро тим часом легко й ефектно бере «на шпагу» неприступну фортецю. Та сталося все інакше. Завдячуючи козакам, їхньому військовому досвіду і хисту, вдалося досить швидко впоратися на Дніпрі. Взяли штурмом могутню турецьку фортецю і місто Казікермен, фортеці Таванськ, Аслам-Кермен, Муберке-Кермен на берегах Дніпра і річки Кінської. Всі фортеці були зруйновані «до ґрунту» і лишень в Таванську лишили козацьку залог.

А ось різний цар Петро прибувши під Азов лишився ні з чим. Кілька разів ходили москалі на приступ, люто нищили все живе в околиці, але як записав козацький літописець Самовидець: «Тільки ж самого города не достали, около которого усе літо стояли, і зоставивши войско своє поблизу Азова, его царское величество на зиму повернуть на Москву изволил».

Новий 1696 рік розпочався новою бідою. З Криму, люто нищачи все на своєму шляху, спалюючи до тла козацькі села, хутори й зимовники, сипнула як горохом на Україну орда. Відтісняючи малочисельні Гадяцький, Миргородський та охотницький полки, татарські чамбули прорвалися аж до Голтви. Гетьман Іван Мазепа виступив з військом з Батурина і 21 січня прибув у Прилуки, простоявши тут цілий тиждень. Звідси були розіслані гінні в полки, сюди ж прибували посланці з місця подій і розвідники з полків. Одержавши дані про просування ворожого війська, гетьман направив прилуцького полковника Дмитра Горленка з полком назустріч Кримській орді, яка сунула до Полтави. Під командування Горленка гетьман надав ще й Гадяцький, Миргородський і Полтавський полки. А Лубенський полк і компанійський полк Новицького виступили до Дніпра проти Білгородської орди. Ординців прогнали з України і козаки на початку лютого повернулися до своїх домівок.

А в цей час спішно готувалися до нового походу на Азов: будувалися кораблі, закуповувалися припаси, заготовлялась зброя і спорядження. Російське військо зросло до 75 тисяч, командування прийняв боярин Олексій Шеїн. Указом царя були визначені й козацькі полки для участі в поході: «В лето 7204 (1696) по указу Великого Государя... велено быть на Его Великого Государя службе в низовом походе под Азов, для промыслу над тем городом Азовом сухим и морским путем... регимента его малороссийским: Черниговскому, Гадяцкому, Лубенскому, При-

луцкому да двух охотничьих полков, конному и пешотному, всего 15000 человек...»

На чолі козацького війська був призначений наказним гетьманом чернігівський полковник Яків Лизогуб. Полки очолювали досвідчені, загартовані в боях козацькі полководці Михайло Борухович (Гадяцький), Леонтій Свічка (Лубенський), Дмитро Горленко (Прилуцький), Федорина (компанійський-кінний), Кожуховський (компанійський-піхотний).

Фортеця Азов вважалася на той час однією з наймогутніших на кордоні північних турецьких володінь. Вона була розташована на лівому березі одного з рукавів Дону, за 15 верст від моря. Це ще й одне з найдавніших міст Причорномор'я. У X—XI століттях Азов — одне з прикордонних міст Київської Русі. В XIII столітті захоплене татаро-монголами. В XIII—XV століттях належало генуезцям, а з 1471 року — туркам, які й збудували тут міцну фортецю, що охороняла вихід в море. У другій половині XVII століття фортеця була значно перебудована й розширена. 28 тисяч чоловік працювали над укріпленням фортеці протягом кількох років.

Козацькі полки вирушили в азовський похід 24 травня 1696 року з гарматами і з «ратним запасом». На шляху до Азова татарська орда здійснила відчайдушний напад на козаків, та вони «...добрий отпор дали орді і притягнули под Азов...» Це було 17 червня. А вже другого дня, козацькі полки, влаштувавши табір проти валів фортеці, відбили першу атаку турецької кінноти. Російське командування поклало на козаків особливі надії, бо мали вони неабиякий досвід у боях з татарами і турками, а також у облозі фортеці і будівні обложних споруд. І козаки дійсно показали під стінами Азова зразки мужності й військової доблесті.

20 червня турки зробили вилазку з фортеці: «в восьмом часу дня выходили из Азова неприятельские люди на козацкие шанцы войска Малороссийского». Козаки успішно відбили напад, а потім гнали турків до самих фортечних мурів. 24 червня турецькі війська перейшли річку Кагальник і напали на російський табір і знову козацька кіннота приймала найактивнішу участь у цьому бої. Влучним вогнем козаки зупинили нападників, а потім змусили їх тікати аж до самого Кагальника. Козацьке військо майже без перепочинку перебувало у боях і сутичках з ворогами. Так було 2, 4 і 6 липня. Крім того, козаки успішно проводили розвідку, захоплюючи татарських «язиків» і доставляючи їх російському командуванню.

На протязі всього цього часу війська обложників споруджували велетенський облоговий пересувний вал, за допомогою якого вдалося максимально наблизитись до укріплень Азова. Прикриваючись ним російські солдати, українські й донські козаки підтягли свої гармати і почали інтенсивний обстріл турецьких бастионів, завдаючи їм великої шкоди. Але з вирішальним штурмом все зволікали й зволікали.

Козаків в печінках вже сиділа ця тривала й повільна облога і безглузда тяганина з штурмом. Вони ж бо, як ніхто інший, з власного досвіду знали, що турки бояться саме відчайдушної і раптової атаки. Ось саме таку атаку козаки й здійснили 17 липня, за свідченням очевидця: «не дождався указу и пошли на приступ собою». Під шаленим вогнем обложників, кинулись на приступ і захопили наріжний бастион фортеці оазом з гарматами і артилерійськими припасами. Долучивши до захоплених ще й свої гармати, вони вели безперервний обстріл ворожих укріплень і успішно відбивали атаки обложених. Саме цей героїський подвиг козаків, по суті й вирішив долю Азова, похитнувши твердість захисників фортеці: «беи и начальные турки сказывали... устрашили их черкасы (козаки), зело нагло на вал к ним взошли, не боясь их многой стрельбы». 190 козаків загинуло і 272 поранено у цих запеклих боях.

19 липня 1696 року, після рішучого штурму і останньої битви з турецько-татарським військом, Азов — турецьку твердиню в гирлі Дону — було взято. А вже на другий день після перемоги почалися роботи по відновленню й укріпленню фортеці. Те, що з таким азартом розтרוшували в друзьки з гармат ще вчора, нині довелося ретельно підправляти, відбудувувати. Розширили й поглибили рів, підсипали й вирівняли вали, побудували два нові рavelіни, відбудували наріжні bastiони. Козацьке військо у повному складі приймало участь у цих роботах. Літопис Самовидця зазначає; що цар Петро «козацьке войско, ударовавши, отпутив з честю і подякуванням гетманові...». А інший козацький літописець Граб'янка ще й доповнює про саму царську винагороду: «...на чернь цятнадесять тисящ рублів денег» за те, що «против неприятельских людей турок і кримських ногайських татар бились і служили рadeльно».

Близько двох тисяч прилуцьких козаків приймало участь у цьому знаменитому штурмі. Командував ними славний лицар, полковник Дмитро Горленко. Наші були у найзапекліших боях з татарською кіннотою у полі під Азовом, будували облогові споруди, копали шанці, насипали вал. Були вони і в чис-

лі тих героїв, що штурмом брали неприступні bastiони. Наші козаки також отримали винагороду, причому Горленко одержав з царських рук 15 золотих і дорожочинну тканину, а полкова старшина і сотники — по 15 червінців.

Звичайно ж були і втрати. 36-лицарів славного прилуцького полку зложили голови під стінами Азовської фортеці, а ще 73 було поранено й покалічено. Отож, 36 могилок лишилося на березі Дону під мурами переможеної фортеці. Ховаючи в далекій стороні полчан прилуцькі козаки мабуть і тоді говорили про вічну пам'ять, обцяли ніколи не забути своїх побратимів-героїв. І згадуються пророчі слова Великого Тараса:

Над річкою, в чистім полі,
Могила чорніє;
Де кров текла козацькая,
Трава зеленіє.

Пролетіло-прошуміло три сотні літ... І не лишилось ні хрестів, ні могилок, ні імен, ні пам'яті. Все ввітрилось, все поросло гірким полином забуття.

Георгій ГАЙДАЙ.

Перший щоденник П. Мирного

Чотирнадцятилітнім підлітком на вимогу батька в 1863 р. Панас Мирний у Гадячі поступив на державну службу. Спершу працював канцеляристом, а через рік — помічником бухгалтера. Та вже в грудні 1864 р. його переводять на службу до Прилук на посаду письмоводителя.

Не до серця Панасові були умови його праці. «Гидким» називав він прилуцьке чиновництво. «...Не життя мені в Прилуці, хочеться вирватись», — ще й таке писав він у листі до брата Івана. Отож і мусив він звертати щоденникові свої особисті почуття й невеселі думки.

Благом це виявилось й для нас. Щоденник — цінний документ людської душі, незмінне джерело пізнання розвитку особи його автора. І якраз у Прилуках, у найвідповідальнішому періоді людського життя, у віці від 15-ти до 18-ти років формувалася особа майбутнього великого письменника України.

В квітні 1865 р. 16-літній Панас розпочав писати свій перший щоденник. Чотири дні писав його російською мовою. І на останній день писання зробив такий запис: «Ну, каже несчастье Украине, этой бедной вдове; народ подавлен, воспитание на

Панас МИРНИЙ

родном языке запрещено... «Кобзарь», и тот изуродован. Несчастная Украина, мать ты моя!.. Не начать ли дневник писать на украинском языке? С завтрашнего дня же бро-

саю московский и берусь за свой. Как его изучить пословицы и сказки нашего люду, ...это такой этнографический источник для изучения народа, какого еще не было».

Ось як оформилася в цілому патріотична національна свідомість Панаса Мирного. Сталося це в Прилуках 28, квітня 1865 року. Наступного дня, вже українською мовою, Панас записує в своєму щоденнику: «Думаю писати яку-небудь повість і в місті приказки ізучати, та хто його знає, як і буде... я тільки знаю, що я дурень, та й превеликий, що не вивчивсь нашої мови... Правда, в мене є велика надія, мені тільки 16 років, та що, кажуть, знають, те за плечима не носити, хоч би і в 6 було, а не в 16!»

Він хоче знати мову, мудрість свого народу, писати для нього і вже відразу стає на його захист. Характерний запис у щоденнику він робить через тиждень, 5 травня: «Мені вчора топилося бачить-случай, котрий може постояти против того, що наш люд називають злодіями. Приходить жінка получати гроші на тітей, замість провіанту; казначей якось їй і видав замість 6 ть 12 карбовачів. І галки о тім нема. Коли не побігга через скілько голич, каже, мені передано 6 карб. ... Я зараз і пригадав оте батькове: Наша слава

(Продовження на 6-й стор.).

Перший щоденник П. Мирного

Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як господа слово.

...А у Харківській губернії, не знаю в якій повіті, кажуть, що вибрали председателя і членів з своїх, ще й неграмотних. Так, пани кричать, так, що ну. «Чого, каже, вони нас недолюбляють, чортові шквари!» — «Було б, кажу, вам ще більше держати у неволі, то тоді б незіснували ще». Отака неправда у людей є — того що він дворянин і раз йому оддається право подавити народ, а народу не дають, поганці, і обороняться. Постойте, що він ще вам покаже. Будете знати, що пан, що мужик — все одно. Та ще в такім ділі, як земське учреждение. Постойте, ось ще буде гласний суд. Побачимо. Вже світ правди прогляда у наше віконце».

І в перших же своїх художніх творах Панас бере під захист простих людей. Він записує в щоденнику: «...після обід писав одну повістину віршами, як гине наша краса дівоча од паничів. Ще мені треба буде написати, хоч прозою, як москалі розвращають жінок». Он ще коли задумав Панас Мирний написати таке, що згодом вилилося в досконалий твір «Повія». Задумав ще в Прилуках 9-го травня 1865 року. І там же 17 травня він пише: «А людська совість от до чого доходить?! «Тобі, каже, і бог повелів мене слухати!» А ти бог розпроклятий, коли ти одда-

Прилуцька скарбниця, в якій працював Панас Мирний

еш одного чоловіка на волю другого!!! І бога, таку святу і правдиву лічність, ставлять у такі безсовісні діла підвалиною, от люди!!!»

І 24 грудня — такий останній у Прилуках запис: «Які тепер люди?.. Оце дивись — говорю, говорю, — що, мов, і тим, і тим жертвою, — а як прийдеться до крута — то й назад. Ні, будь ти Гонта!»

Не зрадив Панас Мирний настроєм і думкам своєї юності і в зрілому віці. 1870 р. він занотовує в щоденнику: «Ні, не хочу тєї слави, їй-богу, не хочу. Вся моя слава — Україна, якби я їй добра хоч на машинку зробив, то б мені і була слава, я більшої не хочу». Тоді ж, але в іншому місці він записує до щоденника таку обіцянку: «Я язик собі ви-

рву, коли він, стільки літ даремно лежачи за зубами, не заговорить так, щоб і каміння завило, щоб у бездушній трупи не урвався світ правди і любові».

...Отакою чесною, чуйною, емоційною, сміливою високоморальною людиною постає перед нами Панас Мирний зі сторінок свого щоденника. На останку зауважимо, що не завжди коректно з ним поводитися ті, хто його цитував. Ось лише один приклад. М. Мелунія, автор повісті «Щоб жито родило» (К., 1976) в цитуванні Панасового запису від 9 травня випустив річчя («Ще мені треба буде написати хоч прозою, як москалі розвращають жінок») і не означив цього, як прийнято, трьома крапками. Запис від 21 травня він подав як та-

кий, що складається з 2-х речень. Але насправді в джерелі їх 48 і викладені в них цікаві філософські роздуми юнака про життя. Запис від 28 травня 1865 року поданий М. Медуніцею як суцільно прозовий, тоді як у джерелі він містить ще й вірші... Помилкою (або зовсім зайвим художнім вимислом) є твердження М. Медунічі про те, що до Прилук Панас Мирний приїхав «на сімнадцятому році життя». Бо насправді не сталося тоді, коли Панасом було 15 з половиною років (у середині квітня 1849 р. він народився, а в грудні 1864 р. Полтавською казенною палатою був переведений до Прилук)...

Віктор БУРМАКА,
професор Харківського військового університету.

Голубівка

Важко дати оцінку подіям, які відбуваються сьогодні, об'єктивно судити про ту чи іншу людину. Ще важче зробити це, коли мова йде про далеке XVI—XVII століття. І все ж, занурившись в історію, перебираючи подумки події, факти, імена до одних проймаєш повагою, співчуттям, до інших — неозумінням і обуренням. Саме такі почуття викликає ім'я Прилуцького полковника Івана Носа.

Згідно переказів Іван Нос провів молодість на Запоріжжі. Поняття «запорожець» асоціюється з об-

разом лицаря, порядного і чесного чоловіка. У Івана Носа цих рис було обмаль.

Отож, залишивши Січ і вийшовши в «городи», він пристосувався в Прилуцькому полку, одружившись на вдові Івані Білецької Насті. Це була рідна сестра Семена Раковича, який на той час був прилуцьким полковим писарем і зятем Лазаря Горленка. Ці родинні зв'язки і дали йому можливість виступити у перші ряди полкової старшини.

Природна хитрість, талант інтригана і авантюриста дуже допомогли йому в житті. Знав він зльоти і падіння, на його совісті трагедії багатьох людських дол. Отож спочатку займав він незначні посади, а вже в 1676 році він стає настільки впливо-

вою особою, що його ім'я відмічається в урядових актах серед інших знатних осіб.

У перші місяці свого гетьманства Мазепа своїми універсалами наділяє маєтностями людей, які йому допомагали, або ж яких треба було задобрити, серед них був і Іван Ніс.

Не дивлячись на це Ніс підло зрадив Мазепу. Саме з його вини був розгромлений Батурин. Коли Меншиков підійшов до Батурина, Ніс не захотів приймати участь у захисті міста, хоча ця місія покладалася й на нього. Сердюцький полковник Чедель сам захищав місто. Ніс зрозумів, що йому за це загрожує смертельна кара і він таємно посилав одного із прилуцьких старшин Соломаха передати Меншикову, щоб той напав на місто перед світанком у тому місці, де його, підозрюючи у зраді, прикували до гармати. Козаки його полку дали згоду в цьому місці лягти долілиць на землю і не приймати участь у захисті міста. Так воно й сталося. З листопада Батурин було взято, а 14 листопада Ніс був затверджений прилуцьким полковником.

Що ж здобув цей чоловік підлістю і зрадою? На полковому уряді не довелося йому досидіти до смерті. Це місце знадобилося для когось іншого. А його перемістили на уряд другого генерального судді. Щоправда і тут він довго не затримався, бо був людиною малоосвіченою і недалекою.

Великого грошового скарбу теж не нажив... Єдиним великим скарбом були його маєтності, наділені йому в 1692 році гетьманом Мазепою села Голубівка й Щурівка з двома млинами.

Голубівка то був справжній рай. За 7—8 верст від Прилук гарна рівнинна місцевість подекуди вкрита лісом. Трьохсотлітні дуби шуміли, навіваючи сон, осикові хащі дзвеніли листочками немов срібними монетами, красуні берези стояли мов сестри, а під розлогими липами було майже темно. А десь у приярку тече невеличка річечка, Зарукавка. Ось саме на цих благодатних землях і поселився колись козак Михайло Голуб, подекують, що був то заможний козак, можливо й сотник. Одружившись на сестрі Прилуцького козака Терешка Ярині зажили вони в мирі та злагоді. Згодом приїжджали козаки з Січі, та й оселились тут. Хати будувались праворуч та ліворуч від дороги. Ще й зараз цю вулицю звуть Козаченковою.

Бідніші селяни зводили свої оселі на околицях, в балках та ярах за що отримали прізвища Ярових. Пізніше цей край стали звати Горбанівкою. Від того Голубового роду і стали називати село Голубівкою.

Поступово рік за роком село росло, а рід Голубів зникав. Цікаво, що сьогодні в селі немає зовсім такого прізвища. І де, на якому кладовищі поховано першожителів села, невідомо. Хоча з самого початку на кладовищі козаків ховали з південної сторони, а селян — з західної.

Село підковою оточують яри. Їх назви походять від прізвищ хазяїв, тих хто там обробляв землю, бо колись тут не було лісів, вся земля була орна. Наприклад, Варченків, Курбаський, Лікарів яри, Флейтина, Петренкова балка. Як бачимо всі назви походять від власних прізвищ і лише одне цікаве виключення — Приймаків яр. Чоловік згодом став

заможним господарем, але в історії села так і залишився приймаком назавжди.

В селі є великий вигон, три ставки, кожен з яких має свою назву. Назва ставка Дерев'яниця походить від дерев'яного містка. Цей ставок вважався заплавою річки Зарукавки. Свого часу це була повноводна річка на якій стояв водяний млин. Поповнювали річку джерела та дошова вода. Дерев'яний місток часто мінявся.

Ставок Визвіз має цілу історію. Ставок копаный. На кожен двір визначали скільки возів землі треба вивезти. Найновіший ставок викопаний в 20—30-х роках і називається Новий.

Село здавна ділилося на кутки: Лук'янівка, Чавусі, Попенки. Найпоширеніші прізвища в селі Ленець, Ляшенко. Цікава історія прізвища Ленець. За царювання Катерини II неблагодійних етапом гнали і поселяли на берегах Лени. Відбувши термін заслання вони мали право селитись в губерніях Малоросії. Декілька сімей переселилися в Прилуки, а звідти і в Голубівку. В народі їх почали називати Ленці.

Одна з сімей поселилась на Попівщині, тобто на землі, що була виділена попові, за що одержали прізвище Попенки.

Є в селі прізвище Овдїєнко, Козакренко. Ці прізвища говорять самі про себе. Збергіся лист голубівського козака Овдїєнка на ім'я гетьмана Полуботка, де він скаржився, що місцевий поміщик змушує козаків виконувати селянські повинності.

Прізвиська часто давалися від імен старших у роду, як то наприклад Самсонови, Денищукви.

З імперіалістичної війни один із жителів села повернувся фельдфебелем, для села це була визначна подія, його нащадків і сьогодні ще називають Полковникові.

Цікава поява вуличного прозвища Драгунові. У кінці XIX ст. в село прибув відставний вояк драгунського полку, жавалер двох георгіївських хрестів. Відставний драгун був одбре прийнятий козаками в своє коло. Про це свідчить і те, що Драгунових на кладовищі ховали з південної сторони, разом з козаками.

Споконвіків славилася село майстрами та умільцями. Були мулярі, теслярі, покрівельники, шевці, ткачі. Найбільше славилися покрівельники, слава про яких дійшла аж до Таврії.

А що ж перший хазяїн Голубівки Іван Ніс?

В 1714 році він по старості відмовився від служби, перебрався в Голубівку, де й помер на 105 році життя.

Серед його нащадків довгий час зберігалась легенда про те, що він захворів в 1715 році і впав у літаргійний сон. Його порохували за померлого, обмили, нарядили, поклали в домовину та й винесли в церкву. Раптово прокинувшись, він перелякав усіх присутніх і наробив багато гадасу.

Правда то, чи вигадка, ніхто не знає. Давно вже немає першого володаря Голубівки, а селу ще довго жити і творити свою історію.

Ольга ЛУКАШ (Прилуки);
Анатолій СУХОВЕРСЬКИЙ (Голубівка).

До відома наших читачів!

Прилуцьке краєзнавче товариство ім. В. І. Маслова збирається в останній четвер кожного місяця о 16 год. дня в приміщенні Прилуцького краєзнавчого музею за адресою: м. Прилуки, вул. Орджонікідзе № 39.

Запрошуємо на наші зібрання всіх, хто любить історію рідного краю, хто шанує своїх предків, свою мову, свій народ, хто хоче добра матері нашій — Україні.

Поезія Бездольного

В. В. Клязник (Бездольний)

У січневому номері нашої газети за 1995 рік був надрукований нарис Олексія Савона «Два Володимирів — дві долі». Один з Володимирів, Володимир Володимирович Клязник мав літературний псевдонім Бездольний. Доля В. В. Бездольного, як літератора, не проста. Народився в Києві 1918 року, навчався в Ніжинському педінституті, закінчив Харківське газетне училище. Працював у Лосинівській районній газеті, а потім у газеті нашого міста. У 1943 році, під час визволення м. Києва, був тяжко поранений. Після шпиталю 10 років знаходився в Красноярську та Казахстані. 23 роки працював бібліотекарем в Прилуках. Декілька разів він подавав рукопис своєї книги поезій до видавництва «Молодь», але збірка так і не народилася на світ.

Сьогодні ми знайомимо читачів нашої газети з декількома поезіями В. В. Бездольного (Клязника) із збірки «Літо починається з конвалій».

Літо починається з конвалій,
З полуниць і почуттів моїх...
Ми проходили життєві далі
І молоді березові гаї...

Продзвеніла посмішка дитяча:
Ти знайшла знезацька ягідник —
І суниця запашна, гаряча
Залишила на губах свій сік.

Як кортіло ягодою бути,
Щоб мене знайшла ти між суниць
І хоч дотик губ твоїх відчуті,
Як вологу лісових суниць.

Я конвалії листок широкий
В тернику з дзвіночками зірвав.
Та ні разу юність карооку
В лісі так і не поцілував.

Як ви підете уранці
Понад Удаєм-рікою —

Привітають ніжним танцем
Журавлі між осокою.

А погляньте в ясну днину:
В Удаї прозорі води.
У дзеркальнім тихім плині
Видивитесь власну вроду.

І як підете під вечір,
То на березі ріки
Візьме лагідно за плечі
Вітер вогкий і терпкий.

А вночі тумани сиві
Ніби ковдрою ріку,
Укривають: — спи щасливо,
В пору лагідну таку!

Час спокійний і безмовний:
Не шелесне й очерет.
Лиш у плесах місяць повний
Мие власний силует.

Поле неозоре —
Юності розмай,
Щастя моє й доля. —
Отчий любий край.

В сонячній блакиті
Грає даліна...
Ти єдина в світі,
Рідна сторона.

Опустив гостинно
Долу вус ячмінь,
Лунко пісня лине
Нових поколінь.

Обіцяв, коли вечірня
Сутінь ляже у саду,
На побачення найперше
Неодмінно я прийду!

Як зустрілися, угледів:
Проліска вогонь в очах,
А розсипались не коси —
Трави шовку на плечах.

Простягли не руки — долі,
Щастя потиски долонь.
У мелодіях весняних
Заливається гармонь.

РАНОК

Схід рожевий ніжно крильцями тріпоче...
До голубки голуб лагідно вуркоче...
Гулі, гулі, гулі... Гулі голубки!
Летимо до лісу разом на дубки.

Зустрічати ранок чистий, променистий...
Вітерець грайливо щось шепоче з листом
І йому покійно ліс кива чолом...
Голуб до голубки тулиться крилом...

Сонце піднялося — промінь на крилі, —
Перші привітання шле воно мені!

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красназнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській
друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходять щомісяця.
Зам. 163. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Прилуччина в період скасування кріпосного права

Кінець 50-х — початок 60-х років XIX ст. стали переломним етапом в історії Росії, в тому числі і України. В ці роки склалась революційна ситуація, яка з усією очевидністю показала неможливість збереження панувалих на протязі століть феодально-кріпосницьких відносин, відбулось падіння кріпосного права, яке поклало початок утвердженню нових буржуазних порядків — капіталізму.

Хід економічного розвитку вимагав скасування кріпосного права — без цього неможливий був дальший розвиток країни.

Сила економічного розвитку, який втягував Росію на шлях капіталізму, сприяла зростанню товарного обміну Росії з Європою, не могла триматися старих форм господарювання, що розвалювалися. Це наочно показала Кримська війна. А селянські бунти, зростаючи з кожним десятиріччям перед скасуванням кріпосного права, примусили царя і поміщиків визнати, що краще звільнити їх із неволі згори, ніж чекати, поки вони звільнять себе самі, знизу.

У січні 1857 р. почав засідати призначений царським урядом комітет «для обговорення заходів по влаштуванню побуту селян». У січні 1858 р. його перейменували в «Головний комітет у селянській справі», і на нього було покладено керівництво підготовкою реформи.

У березні-жовтні 1858 року по всій країні були

створені губернські комітети з представників місцевого дворянства для розроблення проектів реформи.

Після понад трьохрічних обговорень і засідань, у яких брали участь усі поміщики і не було жодного селянина, проект реформи був готовий. Безправні кріпаки не могли брати участі в цьому обговоренні, але безперервні селянські виступи показали цареві і поміщикам всю небезпечність дальшого зволікання з проведенням реформи і примусили їх завершити, нарешті, її підготовку.

Основні положення селянської реформи були викладені в царському маніфесті від 19 лютого 1861 р. і «Загальному положенні про селян, які вийшли з кріпосної залежності». У березні 1861 р. по всій Росії в церквах у присутності поліцейських чинів і духовних осіб зачитувався указ «Про наймилоствіше дарування кріпосним людям прав бути вільними сільськими обивателями і про влаштування їх побуту». Крім царського маніфесту, було обнародовано 207 статей «Загального положення», 179 статей «Положення про викуп», кілька місцевих положень і т. д. — всього 17 основних законодавчих актів, написаних важкою мало-розумілою мовою (ряд «положень» і «додаткових правил» про проведення реформи, чотири «Місцеві положення про поземельний устрій поміщицьких селян», «Положення про

викуп селянами садибною і надільною землею», «Положення про губернські і повітові в селянських справах установи» та ін.).

Ще не зрозумівши важкого тексту «Положень», селяни дізналися з маніфесту, що «новый устрій» не можна запровадити одразу, що для цього треба не менше двох років. Поки що все залишалось по-старому.

Проте громадянські права селяни одержували зразу. Селянин тепер перестав бути власністю поміщика: його не можна було продати, обміняти на породистого хорта чи заборонити йому одружуватися. Закон дозволяв міліонам колись цілком безправних людей займатися промислами, торгівлею, володіти майном, передавати його у спадщину, судитися, вибирати на сільській сході старосту, на волосній — старшину.

Але й прав «вільний сільський обиватель» мав не набагато більше, ніж кріпак. Уряд не забороняв його шмагати різкими місцевим властям, тобто тим же поміщикам.

З тривогою чекали селяни відповіді на головне запитання, від якого залежало їхнє існування: що буде із землею.

«Даруючи» селянам особисту свободу, законодавство закріпляло за поміщиками право власності на всі землі, які їм належали. Селянам же надавалось право на одержання садиби і наділу польової землі.

Свою присадибну ділянку селянин міг викупити

в будь-який час. Польові наділи могли перейти у власність селян за викуп лише за згодою поміщика і навіть проти бажання общини. Якщо поміщик не давав згоди, селяни, як і раніше, повинні були працювати на панщині або сплачувати оброк.

Цей стан селян маніфест називав перехідним, а самих селян тимчасово-зобов'язаними. В тому разі, якщо поміщик погоджувався на викуп селянами надільної землі, в мастьку затверджувалась так звана уставна грамота, в якій зазначалось, скільки землі селяни одержать в постійне користування і які повинності відбуватимуть на користь поміщика. До затвердження уставної грамоти селяни повинні були користись, як і раніше, поміщикам і не-заперечно виконувати свої старі обов'язки. На складання і введення в дію уставних грамот відводилось 2 роки.

Повинності тимчасово-зобов'язаних селян залишались майже ті самі, що й у кріпаків, обмежена була лише підводна повинність і скасовані натуральні побори. Селяни ставали селянами-власниками тільки з моменту викупу садибних ділянок і придбання у поміщика надільної землі.

Реформа 1861 р. не ліквідувала поміщицьке землеволодіння — опору кріпосницьких підвалин і традицій. Хоч селянам і надавалось право на одержання присадибної і по-

(Продовження на 2-й стор.).

Прилуччина в період скасування кріпосного права

(Продовження.
Початок на 1-й стор.).

льової землі, проте при визначенні розміру наділу перш за все враховувались інтереси поміщиків.

Справжній зміст законодавчих актів про реформу досить виразно охарактеризував сам цар. 28 січня 1861 р. Олександр II на засіданні Державної Ради сказав: «Я надеюсь, господа, что при рассмотрении проектов, представленных в Государственный Совет, вы убедитесь, что все, что можно было сделать для ограждения выгод помещиков, — сделано».

«Отмена крепостного права на Украине» Сборник документов и материалов. Киев, 1961, с. 130).

І це було дійсно так. Законодавство від 19 лютого 1861 р. стверджувало програму безжалісного пограбування селян.

В переважній більшості місцевостей України, де земля була родючою, встановлювались незначні розміри селянських наділів.

В тих губерніях і повітах, де земля давала невеликий прибуток, встановлювались дещо більш високі норми наділу, так як поміщику вигідніше було одержати викуп за землю, ніж вести своє господарство, і, навпаки, в місцевостях, де земля була кращої якості і забезпечувала одержання високих прибутків, більша частина її залишалась у власності поміщика, а селянам виділялись ділячки значно менші тих, якими вони користувались до реформи.

Про це яскраво свідчать численні документи, які зберігаються в Філіалі Чернігівського облдержархіву в Прилуках. Так, наприклад наводяться факти по маєтку Бобровицького поміщика В. А. Кочубея. Якщо до реформи 58 його кріпаків користувались 108 десятинами землі, то після скасування кріпацтва вони одержали лише 77 десятин.

На Ічнянщині до реформи в користуванні кріпаків було 5168 десятин землі, а після її проведення залишилося всього 3124 десятини.

У куликівського поміщика Селецького до реформи 35 селян мали 127 десятин землі, а за уставною грамотою вони одержали лише 52 десятини.

У поміщика Милорадовича (Нові Боровичі) до 1861 р. селяни користувалися 1013 десятинами землі, проте за уставною грамотою одержали всього 775 десятин.

(Філіал Чернігівського облдержархіву в Прилуках, фонд 150, опис 1, справа 1356). Внаслідок реформи 1861 року у Полтавській губернії, до якої тоді входив Прилучий повіт, на користь поміщиків було відрізано в селян до 37,2% дореформених наділів, у Чернігівській губернії на користь поміщиків відрізки становили 21,9%.

У Ніжинському, Остерському і Конотопському повітах відрізки перевищували 40% надільного землекористування.

Поміщики залишили собі кращі землі, а селянам виділили найгірші. Вигони, випаси, ліси, водопої — усе це відійшло до поміщиків. Їх землі клином врізалися в надільну землю, збільшуючи через смужжя, яке здавна душило селян. Поміщики використовували через смужжя для того, щоб примусити селян орендувати потрібні їм ділянки землі за найвищими цінами і в той час користуватися дешевою селянською працею.

Та наділена земля ще не була власністю селян. За неї треба було заплатити викуп. Ціна наділу, сплачена селянами, була набагато вища проти його ринкової вартості. Вартість викупею селянами землі в Україні по ринкових цінах 1854—1858 рр. дорівнювала 128 млн. карбованців, а поміщики одержали за неї 165,6 млн. карбованців. Це сталося внаслідок того, що згідно з загальними початками викупу поміщик одержував викупну суму, яка давала йому дохід приблизно річного селянського оброку, при чому ця грошова сума була значно вища від ринкової вартості наділу. Таким чином, переплачуючи за землю величезні суми грошей, селянство фактично викупувало суму

оброку, тобто не землю, а феодалні повинності, або інакше кажучи, свою особисту свободу, хоч реформа лицемірно проголошувала безоплатне особисте звільнення кріпака.

Селяни були неспроможні відразу розплатитися з поміщиками, і царський уряд взяв викупну операцію на себе, примусивши селян сплатити поміщикові відразу 20% викупної суми. Уряд сплатив поміщикам решту викупної суми, тобто 80%, частково грішми, частково процентними паперами. Таким чином, селянство стало боржником держави. Протягом 49 років вони повинні були внести у банк виплачену за них державою суму та ще й проценти, що наростали на ній.

Пограбування селян внаслідок реформи 1861 р. викликало гнівний протест серед населення. Для селянства відразу став явним грабіжницький характер реформи і воно повело масову боротьбу проти неї.

Серед селян швидко поширювалась звістка, що поміщики начебто сховали «справжню» волю, яка визволяє всіх селян з-під влади поміщиків, звільняє від оброку та панщини і передає всю землю в селянські руки. Вони піднялися, щоб здобути «істинну» волю. Селяни не визнавали царського маніфесту і боролись за землю, за негання і повне визволення з-під влади поміщиків. Скрізь, де виступало селянство, царизмові довелося проводити реформу за допомогою різок, козачих нагайок, солдатських штиків, придуюючи силою непокірних.

Центром селянського руху на Лівобережжі стали Чернігівська і Полтавська губернії.

Особливо активно виступали селяни с. Безуглівки Ніжинського повіту і с. Кам'янської Слободи Новгород-Сіверського повіту. Коли селянам Безуглівки був оголошений маніфест про реформу, вони заявили, що не виконуватимуть повинностей на користь поміщика. Незабаром до них приєдналися селяни сусідніх сіл Бака-

ївки, Томашівки, Дорогинки, Пашківки.

У своєму рапорті від 3 квітня 1861 р. контр-адмірал Унковський, який усмирив селян, у рапорті Олександрові II писав: «Безуглівські селяни, твердо відмовившись відбувати повинності на користь поміщиків, почали розсілати своїх агентів у сусідні села з наміром розвинути непокірність по можливості в інших розмірах, і частково досягли мети, бо протягом 5 днів до Безуглівців приєднались ще близько 2600 душ». Унковський далі наводить заяву селян про те, що землю, яка була в їхньому користуванні, вони вважають своєю власністю, і ця думка до того міцно застала в їх головах, що вони готові відстоювати її, хоч би довелося віддати її життям.

«Крестьянское движение в 1861 году после отмены крепостного права. Сборник документов и материалов, части I и II, М., 1949», с. 246—247).

Терміново в Безуглівку було послано 3 батальйони солдатів з Ніжина, Козельця і Борзни. Прибув у село Чернігівський губернатор князь Голицын і контр-адмірал Унковський. Селяни 5 навколишніх сіл дізнавшись, що в Безуглівку йдуть солдати, і собі поспішили туди. Усіх селян зібрали на відкритому місці і оточили військами. На вмовляння губернатора і попа селяни відмовились коритись. Тоді губернатор наказав розділити всіх селян на окремі групи і кожному оточити солдатами. Солдати, діючи прикладами, узяли 9 чоловік і на очах усіх висікли. 16 чоловік було заарештовано. Щоб запобігти повторним виступам селян, у Безуглівці і навколишніх селах було розміщено три батальйони солдатів.

Не встигли карателі придушити селян Ніжинського повіту, як було одержано повідомлення про заворушення 9000 селян у 25 селах Новгород-Сіверського повіту. Центром заворушень стала Кам'янська Слобода. Для втихомирення туди було послано Донський 33-й козацький полк, прибув і сам

контр-адмірал Унковський. Царські сатрапи жорстоко розправилися з повсталими селянами. 36 чоловік були кинуті до в'язниці, багато селян покарано різками. Своїми виступами проти поміщиків селяни проявляли небажання жити по-старому, нестримне прагнення повністю знищити тяжкі феодальні відносини, безплатно одержати у володіння наділені землі.

Як свідчать документи, селяни чинили опір і в наступні роки. Вони відмовлялися підписувати уставні грамоти і намагалися боротись за справедливую волю. Так з акту від 23 серпня 1862 р., підписаного мировим посередником Прилуцького повіту Л. Миницьким, ставовим приставом Трегубовим і міщюном маєтку поміщика штаб-капітана О. Фон-Ріттера надвірним радником М. Муромським, дізнаємося про події, які відбулися в Ольшані Прилуцького повіту на Пруттавині (тепер Ічнянського р-ну Чернігівської області). Після того, як було зачитано уставну грамоту і пояснено, скільки саме від кожного селянина належить на користь поміщика повинностей за користування наділами присадибної і польової землі, і що уставна грамота в маєтку Фон-Ріттера вводиться з 21 серпня 1862 р. в дію, тимчасово-зобов'язаний селянин Михайло Безкровний, а за ним Іван Мурай виступили із натовпу і зухвало кричали, що уставної грамоти їм не потрібно, що їй ніхто з селян не прийме... і ніхто не примусить їх виконувати уставну грамоту. Цим вони підбурили всіх присутніх селян, які підтримали Безкровного і Мурая. Далі в акті зазначалось, що Безкровний і Мурай, як явні підбурювачі до безладдя, на підставі 154 статті «Загального положення про селян, які виїшли з кріпосної залежності» підлягають кримінальному суду і «як люди вредные в обществе подлежат заключению до окончания дела об них в тюремном замке».

Подібного акта було складено і про події в Сельках, де селянин Клим Мискун заявив: «Ми уставної грамоти знати не

хочемо. Все це обман. В маніфесті, зачитаному священником в церкві, говорилось, щоб селяни працювали до двох років, а після цього вони не зобов'язані ніякими повинностями на користь поміщика. Ми не маємо наміру цю грамоту виконувати і, як церковний староста, я краще знаю закон...»

Інший селянин Антон Колесник також заявив: «Нам ніякої грамоти не потрібно, ми її не приймемо, а будемо працювати до слушного часу, ніхто не сміє заставити нас винуватись грамоті. В церкві священник недаром читав маніфест, в якому зазначено про строк праці до двох років у маєтку пана. А якщо цареві потрібно, щоб була у нас земля, то він нам і дасть її».

Відбувся суд, який усім чотирьом присудив по 40 ударів різками. З цього приводу звертає на себе увагу досить оригінальний документ, у якому значиться: «1863 года февраля 13 дня. Вышеписаного времени сей приговор мы слушали и оным состояем довольны, в чем и подписываемся временнообязанные крестьяне М. Безкровный, И. Мурай, К. Мискун, А. Колесник, а за них, неграмотных, подписался дворянин Петр Венсеский».

У фондах архіву в Прилуках зберігається також «Дело о беспорядках в с. Калюжинцах между временнообязанными крестьянами помещиков Милорадовичей при введении в действие уставной грамоты». З нього дізнаємося про повідомлення мирового посередника Прилуцького повіту на ім'я судового слідчого М. П. Стороженка, у якому йде мова про те, що тимчасово-зобов'язані с. Калюжинці (тепер Срібнянського р-ну), Клим Черевко, Мойсей, Михайло і Онисим Федорченки, а також Фадей Корж «виявили себе злісними зачинщиками і підбурювачами до непокорі законів і неприйняттю уставної грамоти і осмілилися виявити це у присутності його превосходительства начальника Полтавської губернії... Зверх цього виказали непослух Сергій Куліш, Прокій Павлюк, Максим і Степан Карпенки, Прокій і Микола

Варехи, Гордій Маснуха та ін». Усі вони були притягнуті до суду і покарані 40 ударами різок.

Особливо стійкий опір владі вчинили селяни с. Березівки Прилуцького повіту (нині Ічнянського р-ну). Після того, як селяни «виявили непокору законній владі», туди було відправлено 13 роту 4-го резервного батальйону Подільського піхотного полку, штаб-квартира якого була розташована в Прилуках, про що свідчить рапорт командира батальйону на ім'я земського справника Прилуцького повіту: «Командирован сего числа согласно вашего распоряжения от 4 мая за № 316 в деревню Березовку 13-ю роту вверенного мне батальона под командою поручика Сулевского в числе 3-х обер-офицеров, 15 унтер-офицеров, 2-х музыкантов и 150-и рядовых при старшем штаблекаре имею честь о том уведомить ваше высокоблагородие».

З іншого документу дізнаємося, що 6 травня 1862 р. рота прибула в Березівку. Солдати оточили площу, на якій зібрані не лише місцеві селяни, але і ті, що прийшли з навколишніх сіл. Разом з батьками було багато дітей. Всіх зібралось до 1000 чоловік.

«Ні умовлення, ні докази і навіть прохання всіх присутніх урядових осіб не змогли привести селян до покори. А коли була зроблена спроба відокремити призвідників від натовпу селян, уся маса народу з шаленим криком «стріляти нас не смієте, а людей своїх не видамо і виказувати їх не будемо» кинулась на урядових осіб, осипаючи їх і солдат лайками і погрозами, так що команда за нечисленністю не змогла стримати натиску і змушена була відступити». — читаємо в документі.

Далі справник робить висновок: «Одной роты должно недостаточно для того, чтобы руководствуюсь 388 статьей 14 тома свода законов восстановить совершенный порядок строгостью военной дисциплины по тому именно, что крестьяне этого селения в 1860 году имели подобный случай буйственного поступка, к тому же и численность их

в этой местности весьма велика... В предупреждение могущего быть похищения оружия и амуниции до усиления военной команды рота мною размещена в господском доме».

Рота була розквартирована в економії і залишилася там, чекаючи вказівок губернатора.

11 травня 1862 року в Березівку прибув сам губернатор і ще дві роти солдатів. Селян розподілили на кілька груп, багатьох заарештували, але тільки 20 чоловік «покалялись», а всі інші продовжували стояти на своєму, навіть після покарання різками. 9 чоловік були під вартою відправлені до в'язниці.

У травні 1862 року сталися заворушення селян у селах Халаянів, Полуботки та ін. Чернігівського повіту. Про це змушений був доповідати Чернігівський губернатор міністру внутрішніх справ.

У травні 1863 року відбулися заворушення селян в селах Хрещатому, Ольшівці, Чемері, Держанівці і Будишах Козелецького повіту. Селяни відмовились від земельного наділу і заявили, що працювати на землі не будуть. Вони навіть не засівали своїх земель і горівів. Для втихомирення селян сюди було послано солдатів Брестського піхотного полку, що стояв тоді в Чернігові.

Уряд жорстоко розправився з усіма селянськими виступами, що вибухнули у відповідь на «волю». Всі вони були стихійними і неорганізованими. Виступаючи проти поміщиків та їх ставників, селяни продовжували ще вірити в царя, у можливість одержати землю і волю з його рук. Це стримувало рішучі дії мас і обрало селянські виступи на поразку.

Проте слід зазначити, що падіння кріпосного права було важливою віхою в історії народів Росії. Селяни одержали особисту свободу і громадянські права. Реформа 1861 року розчищала шлях до утвердження в Росії нових буржуазних відносин, давала певний простір розвитку капіталізму. У цьому полягає її прогресивне значення.

Анатолій РИЖЕНКО.

ПЕТРІВКА

Назви населених пунктів Прилуччини розмаїті і колоритні, овіяні легендами та переказами давнини. Кожен топонім, що прийшов до нас із минулого — це вціліла мовно-історична пам'ятка, яку необхідно знати і берегти.

Село, про яке я хочу розповісти сьогодні, одержало назву від імені свого засновника чи першого власника, принаймні так говорять в народі.

Історичні ж джерела свідчать про те, що село Петрівка було засноване не пізніше першої половини XVII століття. Було воно спочатку військовим і нікому не належало, ніяким урядом ні за кям не закріплювалось. Започатковане воно на березі невеличкої річки Галки, притоці Удаю. В ту сиву давнину річка Галка була судноплавною. Це зараз вона замулилась, і перетворилась в болото, а останні меліоративні роботи призвели до того, що все її русло заросло чагарниками. І дуже б мені не хотілося, щоб такими ж чагарниками поросла й пам'ять людська, щоб знали нащадки як колись на берегах цієї тиховодної річки з'явилися два поселення Галиця і Петрівка.

Галиця була сотенним містечком Прилучського полку і в ньому було багатолюдно і гамірно.

Але в 60-х роках XVII століття Галиця була розорена і спустошена ордою. Багато людей забрали в полон, поля позаростали бур'янами... Село Петрівка якимось чудом збереглося, проте статус вільного села мало не довго. Цими двома селами заволодів Лазар Горленко, він знову заселив село Галицю і потім обидві ці маєності віддав Семену Раковичу, своєму полковому писарю і зятю. Володіючи цими маєностями Семен Ракович захопив землі, що знаходились навколо і створив величезне земельне багатство.

Як свідчать царські грамоти, що збереглися в сімейному архіві Раковичів, служив він царям Олексію Михайловичу та синам його Федору Олексійовичу і Петру Олексійовичу. Служив, як сказано в тій же грамоті, «желательно», тобто похвально, «до кончини живота свого» і за службу, після смерті його вдова Агафія, дочка Лазаря Горленка та єдиний син його Павло Ракович одержали від царів Івана та Петра Олексійовичів у 1694 році грамоту на володіння селом Петрівкою та слободою Попівкою.

Про Павла Раковича відомо, що був він одружений на доньці охочекомонного полковника Пашковського і служив бунчуковим товаришем. В цьому ж таки чині ходив він у 1725 році в Гилянський похід разом зі своїми синами Андрієм та Федором. Сталося так, що Федір помер раніше від батька і всі маєності Раковича перейшли у спадщину одному Андрієві за винятком тієї частини землі, яку Павло Ракович віддав своїй доньці.

А в цей час в Галиці помітно зменшилось населення і вона вже не була великим і веселим містом як говорилося раніше.

Селяни почали переселятися в інші села, шукати кращі місця, а тут іще в 1718 році Павло Ракович не далеко від Галиці в урочищі Сальна Дуброва поселив дві слободи. Згодом поблизу Галиці були поселені ще ряд слобідок, які вже заселив син Павла — Андрій. Андрій був одружений, мав дочку Євдокію та шістьох синів: Захара, Лаврентія, Степана, Івана, Павла і Петра. Між синами і була розділена спадщина. Село Петрівка дісталось Петрові, тим самим ніби ще раз підтвердилася назва.

Між сестрою та братами точилась суперечка відносно батьківської спадщини, внаслідок цього розподіл маєностей зазнав змін. Сестра вимагала четверту частину спадщини і вона одержала її — це було село Петрівка.

Для визначення четвертої частини спадщини Ра-

ковича маєності було оцінено. І сьогодні ми маємо цікаві відомості про тодішні ціни на землю.

Панський двір з усіма будівлями коштував 280 карбованців. На річці Галці гребля та млин — 200 карбованців.

Став рибний посеред села — 10 крб. Посполитські двори з 136 хатами, грунтами, садами, левадами, лісами, орними землями, сінокосами, вітряками і пасіками — 6288 крб. Всі ліси, що знаходились в окрузі — 7000 крб.

В 1781 році в селі діяла церква пророка Іллі, священником її був Григорій Сушкевич. Церква діяла в селі до 1933 року, а потім познімали з неї хрести і зробили комору для зерна та всякого збіжжя. Під час війни за наказом коменданта церкву було розібрано і перевезено в с. Малу Дівичу, де з неї збудували комори. Розповідають, що староста села зхитрував, взявши собі декілька дубових колод, які пізніше використав для будівництва власної хати. Це не залишилося не поміченим і ту хату в селі називали «грішною».

Село простяглось майже однією вулицею вздовж болота на цілих 5 кілометрів. Один кінець села під лісом називається Колосівка, ґрунти тут були добрі, родючі і мабуть через те, що колосились ниви щедрим колосом прижилася така назва. Друга частина села відома під назвою Батраківка, — тут селились в основному незаможні люди — батраки. Коли в 1928 році було прокладено дорогу, що з'єднувала село Велику Дівичу і Петрівку, з'явилися нові вулиці, які забудовувались протягом десяти років, і ця частина села одержала назву Новоселівка.

Як правило в давнину з сіл мало виїздили. Коли в багатодітній сім'ї народжувались діти, вони селились на батьківській землі і так створювались цілі кутки одного прізвища, які до цих пір зберегли свої назви.

Є в селі куток, що зветься Лобківщина. Розповідають, що колись жили тут чотири брати: Микита, Антон, Дмитро та Іван Лобки. Всі вони мали свої поля і обістя, були гарні хазяїни. Таку саму історію мають назви Малашівка, Шпиринівка. Трапляється так, що й прізвищ у селі таких уже немає, а назви лишилися.

В селі живуть одвічно українські хліборобські родини. Найпоширеніші прізвища — Голобородько, Лобко, Рудовський, Степаненко, Чужба, Головенць. На сьогодні між сім'ями з однаковими прізвищами не спостерігається ніяких родинних зв'язків.

Як правило, жителі сільської місцевості мають крім прізвищ вуличні прізвиська, які переходять ніби спадщина від роду до роду.

Історія виникнення цих прізвиська різна і часто вони схожі на прізвища. Ось наприклад Вакулени — хтось із предків звався Вакула і з того часу пішло прізвисько Вакулі, Вакулени хоч справжнє їхнє прізвище Онопко.

Ще ряд сімей носять прізвисько Перешивайло. Дід чи прадід займався тим, що перешивав старий одяг, а в дійсності їх прізвище Колоша.

Ще одна сім'я носить вуличне прізвисько Паламар — їхній предок колись працював у церкві. Інколи саме прізвище служило основою до створення прізвиська, так як от: Митрофанові, Максимові, Даниленкові, або ще й Данилкові. Останнє прізвисько пояснюють тим, що прадід був маленького зросту і називали його не інакше як Данилком, хоча прізвище його було Матяш.

Був у селі колись поміщик Платонов. Жорстокий і недалекий чоловік, який якимось виміняв у свого товариша сім'ю кріпаків за породистого пса. В селі і сьогодні живуть нащадки того кріпацького роду, які носять вуличне прізвисько Філіповські.

Можливо саме за часів панування цього поміщика було в селі повстання скривджених селян. Повстання було придушено і багато сімей вислали на поселення в Херсонські степи. Ще й сьогодні зустрічаються там прізвища Петрівського походження — Степаненко, Гузь, Головенць та інш.

Нині село перебудувалося, змінило своє обличчя. Збудовано новий клуб, медпункт, магазин, різні господарські приміщення.

В західній частині села викопано новий ставок площею біля 2-х гектарів, посаджено 20 гектарів лісу, в основному це ялина і сосна. А в пам'яті людській і досі збереглися назви полів, урочищ, які прийшли до нас із сивої давнини.

Так, ліс посаджений на східній стороні села колись належав поміщику Джигурді і по сьогодні він носить назву Джигурдин ліс. Околиця цього лісу має назву Коржове. В селі існує дві легенди відносно цього. В одній з них розповідається про те, що на околиці лісу жив економ Корж і було в нього три сини. Це були горді, гарні хлопці, які мали задержуватий характер.

Однієї осінньої ночі їх було знайдено мертвими на околиці лісу, там їх і поховали...

Згідно другої легенди Коржове одержало свою назву в голодний 33-й рік. Край лісу стояла хатина бідних людей. Батьки померли з голоду і залишилося два брати. Якось один з них напик коржів і потайки хотів з'їсти їх. Ненароком нагодився другий брат, зчинилася бійка. І за ті коржі брат убив брата. Вбивця зник з села і полишилася лише назва Коржове.

Село Петрівку і Вороське роз'єднує болото і дорога, що проходить до Вороського, мала три містечка. Той же таки поміщик Джигурда, економія якого була на околиці села, насипав через болото греблю.

щоб скоротити шлях до своїх танів. Давно вже немає болота, на цих луках ходять косарки, а дорога ця і зараз зветься Джигурдина гребля. Поряд греблі було поле, що мало назву Руди. Там вже на Рудах є місцина, що називається Круг. Старожили розповідають, що цей Круг, величиною десь у 0,50 га, раніше був серед води, до нього добиралися човном, а там був посаджений парк, багато бузку, квітів, там частенько збиралося панство.

На північному заході села розташоване поле, яке має вигляд кургану. Колись ця земля належала заможному хліборобу Гоголю і сьогодні воно має назву Гоголева могила.

Є в селі ще одне місце, що має дивовижну назву. Чи то так те слово перекрутилося з часом, чи й справді мало споконвічну таку назву. Біля Гоголевої могили є поле, що зветься Мирла. Раніше це була заболочена місцевість, поросла очеретом і осокою. Весною вона довгий час стояла залита водою і через те довго не оброблялась. Якщо літо дощове, то й зараз поле затоплене водою.

По другу сторону річки Галки береги називаються «Кут». Звідки пішла та назва невідомо.

Живуча пам'ять людська, а людське життя ввічне і продовжити його може лише пам'ять, лише вона перемагає час.

Ольга ЛУКАШ (Прилуки),
Антоніна ГОЛОБОРОДЬКО,
зав. бібліотекою с. Петрівки.

Діамантова сльоза

Картини майже вже угамувалися. Деякі, ще трохи тремтячи, погойдувалися на довгих стропак-мотузках, врешті, спіймавши рівновагу, чинно розташувалися на вибілених стінах «саркофагу», з цікавістю й острахою спостерігаючи усіх і все навколо себе, чи то відразу, чи ледь-ледь влізнаючи знайомі квіти, постаті та ярасвиди. В останнє утішаючи одна одну легенько чепурилася, щоб якомога ліпше видатися на показ.

Саме тоді ж, крізь майже вгаслий гомін в краю барвистого світланку, полудня чи надвечір'я, мов тисяча кларнетів-пелюстків поміж духм'яних свіжих трав, розквітчували то вгасали, під паличку незримих диригентів, — відзвукі... дивовижні, чарівні, ухоплені лише крачком вуха, самісінькою окрайкою дуги, скоріше вже передчувались ніж відчувалися насправді, навагу. Своєю чарівною перейнятістю сягали геть до гни душі, бентежили пробуджений, відносний спокій, псували щент сердечний ритм. Все це віддалено, ледь-ледь, у мрійдаріві нагадувало, натякало — мов би в світанковий розмай сакраментальний виступ дивовижного оркестру.

Відкриття вернісажу було призначено після Різдва: на чотирнадцяту в

четвер! «На чоти...тр...у чет...етвр...». — зігнуло жахом, перегукнулося-передалося; чи аж не тричі, у замкненому колі поміж збентежених картин... Затріпотіли, закалаталися частки душі, частки сердечні митця, що жили, жевріли в кожнісінькій картині, в кожнісінькому полотні.

Та ось нарешті й чотирнадцята, четвер після Різдва!

— Промови, привітання, — побажання!

— Червона стрічка, ножичі та хвилювання — вихоплювали об'єктиви-кенони суб'єктивізму відчуття досить чисельної присутності зворушливих цікавістю усміхнених обличчя, які вдвлялися в схвильованого сивого художника — чистішого титанових білил, що даував тепло великого палкого серця привітним поглядом засмучених очей.

Ось клапнули гостренькі ножичі і впали стрічки роз'єднаних без ремствування, без жалю під оплески закоханих в живопис, бо більш ніщо не стримувало їх. — миттєво, в два потоки, заповнюючи «саркофаг» та звідти вже повозбрелися поміж галявин та лісів,

рожевим цвітом, копичками, соняхах, утамувавши спрагу в таловині на річці кришталево-чистої води відродження, що ніби перший срібний дзвоник ласкаво нагадав про неодмінне повернення завжди жаданої весні!

Воістину світ Божий на цій картині у митця!

— Чистий — ніби хітон Христа в преображенні!

— Зцілюючий — немов свята вода на Хрещення!

— Ще й дві засніжені притомлені копиці — немовби паски з запеченою цукровою пудрою на них. Стоять собі духм'яні на білій, сніжній скатертині!

Така от філософія (любов до мудрості) вельмишановного митця — Івана Макаровича Тринчука-Задорожного.

А глянеш осторонь... зашумить зелена діброва. Засипле гомоном пташиним! Заслухаєшся, захмелієш солов'їним співом. Налічиш-перелічиш літалочки зозулі-віщувниці. Надивишся, блиястих хмар, що мчать нібито білі коні, ледве торкаючись гігантських сосен. А скрізь... бездонне небо наповнене блакиттю, що так неквапно, пишно відзеркалюють озера і на-

ша рідна річка Удай.

Очищена природа фільтром душі, проціджена аортою митця, з різноманіття бруду підводиться на очі, зачудовує і манить, манить у мандри по Тарасовому шляху. Це є любов митця до матері-землі, це є його свята віра у зцілення природи і душі.

Ти тут не зплутаєш... не скажеш: «та це неначе синьоока сестро Білорусь... чи то Росія!»

Україна у повній мірі на полотнах Тринчука!

Ледь ушухається пташиний гомін, як підіймається, міцніє, квітне, цілком заповнює собою, кожну клітину в полотні, миттю полонить серце, бентежить душу та...а... уже знайома, ще з відтоді... ще з перших поглядів в картини — блаженна, чарівлива музика, що улягається у кожнім колонковому доторку, пробуджує його, вдихає життєствержуючий пафос... безмежну волю... — музичний витвір Нижанківського. «Спомин» (сі-мінор) з першої ноти — оксамитової басової «сі». З від тої миті, з від того чародійства басової «сі» — ти не належиш вже собі... ти не існуєш, ти ніщо! Ти розчинився у акорді — ти звук, ти нота, стогін, блеф... Тебе всього поглинув «Спо-

(Продження на 6-й стор.)

Діамантова сльоза

Іван Макарович Тринчук-Задорожний

ної тверді, лежав мов камінь мовчазний, по-риб'ячій ковтаючи озон. Ну, а коли дано второпати було, умістити, збагнути вреш-

ті-решт... повернене життя, ні, вже не те... зовсім інакше, не таке... з новітнім поглядом та почуттям і вдячності і ща-

сти... в очах, навичених любов'ю до всіх і всього в світі Божому. — тремтіла діамантова сльоза.

Як співпада по настрою, до колориту, темі, ритму музичний витвір многостраждального митця з окремими пейзажами художника.

Живе, плескоchettoся цей «Спомин» у чистім погляді карих очей привабливої молоді жінки. Красиве, навіть класичної лінії чоло, повторює лінію носа, що значно додає підвищеності гордовитої осанки соколиці. Стримані рум'яні на ланітах підкреслюють солодкий смак пухких чуттєвих вуст. Цей погляд лине у майбутнє на крилах «Спомину». — майбутнє таїнство очікування... як то призначено природою, як то призначено Творцем!

Не жухнуть квіти на вікні, не в'януть. Стоять відколи... запаши в блискучому жбанку, що відбиває сонячне проміння. Урочистий букет! Квітне тихесенько, непоспішливо, спогорда, лиш інколи погойдуються гілочки-стеблини, про щось лепечуть між собою пелюстки, очікуючи може й нас з тобою...

Євген ТИМОФІВ.

(Закінчення).
Початок на 5-й стор.).
ми!»! Той «Спомин», що було кинуте за ґрати забуття Сальєрі — прислужником при португелі, хромачах.

Деся там... в клітині пам'яті туманного відлуння, кромішній темряві мерехотить, тремтячим вогником спливає знов та знов казковий танок — чаклунство, ворожба тендітних рук гарцюючих довгими пальцями по рівній, кимось, колись укладеній стежині, чарівній стежці чорно-білих самоцвітів.

— Ти полонений тисячою ритмів, настроїв та фраз!

— Тисячі пауз, замирань, стагнацій!

— Тяженна туга... Кременний смуток!

— Тисяча вибухів, бурхливих водоспадів, злив несуть тебе несамовито до буття, до тьми, до мети — в полоні ланцюгів з туману — тисячі форте, форте сімо та піано..!

О... що це за миттєвості?!

О... що за насолода цей полон — оцей відвідин Нижанківського, коли ти любував по той бік небуття та сам в собі, де захилинаючись своїм еством ти ледве виринув... доплентався... досяг зем-

Серце матусине б'ється

Про поезію писати важко і майже неможливо. Її потрібно відчувати серцем і сприймати розумом.

І все ж коли до рук потрапляє нова поетична збірка, хочеться про неї розповісти широкому загалу читачів. Ось саме про таку книгу, яка щойно побачила світ хочеться довідати мені сьогодні.

Книга має дивовижно ніжну назву «Серце матусине б'ється». Її автор добре знайий на Прилуччині поет Турківський Микола Петрович, людина, якій від бога дано дарувати радість людям своїм проникливим словом і чарівним пензлем.

Як на мене, це унікальна книга в творчому доробку опета, як за змістом так і за формою. В ній немає ні назв, ні нумерацій сторінок, ні такого звичайного переліку творів, що увійшли до збірки. Це дійсно вінок пам'яті, сплетений з польових ромашок та волошок, переплетений подекуди різкою осокою, бо не все в житті жінки-матері так добре та спокійно, як того б хотілося.

Художнє оформлення збірки зроблене самим автором. Ніби вишитий неньою рушник чорними та червоними кольорами стелеться сторінка за сторінкою. І тут же таки присвята:

...Иду невтомно важкими дорогами,
де ступали Ви —

землю цілую.

До книги увійшли вірші, присвячені матері, написані в різні роки. Щось уже друкувалось в попе-

редніх збірках, щось лиш недавно народивсь у великому люблячому серці поета:

«Я радий
дали мені в спадок
батьки неспокійне серце».

І те серце до щему, до болю любить оточуючий світ і найсвятішу жінку в світі — матір, стежки якої вже давно сховались за обрієм, але в пам'яті синівськи немає їй забуття.

Листаю обережно сторінки книги і відчуваю пахощі літнього вечора і невимовну жагу життя... І здається в цю хвилину осягаю вічний невловимий стан душі — щастя:

«Пахне фіалка... І хата —

мовби купається в щасті.
І на душі моїй — свято...
Настіж душа моя...
Настіж».

І знову повертаюся до таких незвичайних слів, з яких починається цей вінок поезій. Вони звучать як молитва, як класичне «АВЕ Марія», як стогін душі:

Думки!.. О роздуми!.. О думи!..

Вони — у ніжності на хвилях, вони — у щирості, в теплі, у них — і доброта, й тривога, вони — на крилах материнства, на крилах вічності вони.

Жалі душі я ними гою, я з ними, з ними
нерозлучно..

О мати рідна!
МАМО!
НЕНЕ!

Як то було б добре, коли б усі вбачали в матері не лише людину, що дала життя, а й перший людський ідеал. Щоб любили вони в ній — своє походження, свій рід, свій дар, свою долю. Саме ця любов — найголовніше джерело поезії М. П. Турківського:

«Мені ніхто перечити не буде,
Коли скажу — найбільша неба вись
не там, не там, де ти пішов між люди,
а над хатиною, де народивсь».

Поет розмовляє з матір'ю завжди, де випадуть хвилини творчої самоти. Образ матері — його улюблений і можливо найкращий образ, над яким він грудиться все життя.

«Човник місяцем срібним бігав
стукав, стукав у хаті верстат...
І заносились вікна снігом,
мов невиспані очі червоні».

Десятки віршів про матір і мабуть ніколи автор не був задоволений повністю жодним. І знову і знову народжуються вірші про неньку, бо то роздуми про саму суть буття людини:

«Рід зневажати свій — ганебно,
ганебно — старших зневажати,
а матір не любить — що небо
плугами чорними орать».

Образ матері — то тендітна квіточка материнки чи волошки, зігріта великим добрим материнським серцем. Випало на долю матері і смуток, і нестатки, були і радощі і жалі. Дала вона дітям і долю, і щастя, виткала їм срібну дорогу з рушників, скрилила їх лет. І як важливо ще за життя сказати матері спасибі і низько вклонитись їй до землі:

«Спіши, окрилення спіши
подарувать тепло душі,
адже ми на землі не вічні —
в світ переходим потойбічний,
коли ж у нього йняти віру...
Спіши
сказати слово щире».

Читаю, перелистую, передумую прочитане... І приходять до мене як хтій того автор роздуми, думи, торкаються струн мого серця — струн від арфи дзвінкої, бандури сумовитої.

Мамо!
Ви виростаєте до неба з любові і, як завжди, раді б його до людей прихилити і зорями вкрити.

Мамо!
...стук-стук,
стук... — чую, —

СЕРЦЕ МАТУСИНЕ Б'ЄТЬСЯ!
СЕРЦЕ МАТУСИНЕ Б'ЄТЬСЯ!

Ольга ЛУКАШ

Допоможіть пташкам

Чи замислювались ви над тим, хто найчастіше супроводжує нас у повсякденному житті? Кого із братів наших менших можна зустріти у тую ж саму мить, як ви виходите із дому? Лишень пригляньтесь, зупинившись хоч на хвилю. Он там, поважно махаючи крилами пролетіла чорна гава. Неподалік в калюжі купаються і чистять пір'ячко красені-голуби коло хати, на осонні чубляться задиряки-горобці, а поряд обсіли горобину кмітливі синички і то лише зимою. А приїде красне літечко і все кругом защебече, за-

тхощає, зацвірює, загуркоче, заспіває на всі лади. А які ж бо вони гарні: білобокі й зозулясті, червоногруді й сизокрылі, сіренькі й жовтенькі, брунаті й смарагдово-зелені.

Не вірте тим, хто каже, що є птахи шкідливі, яких треба знищувати. Далебі таких ніколи матінка-природа не сотворяла. Коли і сам лайнеш кучоховостого шпачка, що перевальцем походжає по городу й вправно витягує своїм довгим дзьобом тільки-но посаджене у теплу землю насіння. Але ж за довге літо він стільки ви-

ловить усякої шкідливої летючої і повзучої погані, що ця невеличка втрата окупиться сторицею.

Згадаймо, як полюбили й шанували птахів колись у давнину на нашій славній Україні. А які чарівні порівняння: «матинко-голубонько», «донечко — ластівка моя», «сини мої соколоньки», «дівчонько-лебідонько». Або ще: «виступає пишно, наче пава», «насунився, мов сич», «цибатий, немов чорногуз», «любляться, як голубки», «стрекочуть, як сороки», «співає гарно, як соловейко». А скільки пісень про них складено,

яких гарних, ніжних. Навіть і землю нашу рідну, батьківщину милу назвав колись її оборонець неща славний — чайкою білокрилою.

«Ой горе тій чайці,
чаєцці небозі
Що вивела чаєнат
при битій дорозі...»

Вони горді й незалежні, люблять волю як і люди, але й вразливі та не захищені ще більше ніж ми. Особливо дістається тим, хто лишається переживати тяжку холодну зиму разом з нами. Ось тоді їм і потрібна наша допомога, як вдячність за те добро, що роблять для нас. Сьогодні «Скарбниця» розповідає саме про них.

На Прилуччині зима триває в середньому 95 днів. І саме в цей період, коли холодає, коли важко добувати корм, птахи потребують додаткової допомоги.

З настанням холодів птахи в пошуках їжі переселяються поближе до людського житла. І саме тут, біля людини, ніби знаючи, де допоможуть, пташок найбільше. Ось між гілочками дерев пролетіла сойка, майнувши своїм яскравим забарвленням і голубувато-синім «дзеркальцем» на крилі. Впізнати цю пташину можна по тріскучому і пронизливому голосу. Взимку сойка живиться жолудями, горіхами, ягодами, а навесні і влітку поїдає комах, жаб та мишей.

А сірих ворон і галок знають всі. Деякі з них пристосувались у лісі, але більшість живе поряд з людиною, поїдаючи насіння, комах та різні покидьки.

Зграйки веселих хатніх гоорбців завжди привертали до себе увагу. Вони поряд з нами і взимку і літом, і восени, коли більшість птахів вирушає в теплі краї і навесні, коли всі вони повертаються назад, будувати гнізда на своїх звичних місцях, рости пташенят, знищуючи при цьому велику кількість шкідливих комах.

В зелених садах і пар-

Зимуючі птахи

ках хоч і рідко, але все ж зустрічається сич хатній. Своім похмурим виглядом і своєрідним тужливим голосом він викликає острах у людей і різні забобони. Але цей птах теж корисний, бо знищує комах і мишей.

У багатьох птахів дві домівки — одна біля людського житла, друга в лісі. Так довгохвості строкати сороки полюбують узлісся, чагарники по берегах водойм. На фоні інших птахів сороки вирізняються завдяки характерним: забарвленню, голосу, поведінці. Живляться сороки комахами та зерном.

Скрізь де є дерева і у лісі, і в гайку, і в саду можна почути перестук дятла. Люди назвали його санітаром лісу. У нашій місцевості зустрічається декілька їх видів: дятел великий строкатий, дятел малий строкатий і дятел зелений. Живляться дятли комахами, насінням рослин, ягодами.

Горобців усі добре знають, але крім хатнього горобця, якого зустрічаємо частіше всього є горобець польовий. Живиться він переважно рослинною їжею, але зустрічається більше в лісах та по

берегових урвищах.

Нечисленними стали зграйки снігурів, які особливо виділяються серед інших птахів червоною грудкою, яка так красиво поєднується з червоними гронами горобини.

Все рідше можна зустріти птахів із чубчиком на голові — омельюхів. Залітають вони до нас пізно восени і взимку. Живляться ягодами паразитичної рослини омели, за що й дістали українську назву — омельюх.

Під час зимових кочувань залітає до нас чичітка звичайна.

Біля вивішеного шматочка сала, на підвіконні постукує дзьобом синичка. Ця жвава пташка з яскравим забарвленням часто прилітає до житла людини. Її наукова назва — синиця велика. Хоч і не дуже вона велика, але поїдає шкідливих комах, лялечок та гусені більше ніж важить сама. Родичкою згаданої синички є синиця довгохвоста, і назву свою отримала за свій довгий хвіст.

Про деяких птахів ми зовсім мало знаємо, це тому що вони живуть в лісі, на луках, полях. Так, сова вухата живе в лісі. А вухата тому, що має

маленькі з ширька вушка. Найбільші із сов — пугачі. На Прилуччині рідкісні. Занесені до Червоної Книги України. Їх улюблені місця — глухі старі ліси. Живляться пугачі зайцями, ховрахами, білками.

На Прилуччині зустрічається ще одна сова — сова болотяна. Живе вона на болотах, в степах, луках. Як і інші сови сова болотяна знищує мишей, приносячи велику користь.

А цього птаха здебільшого знають мисливці, бо полюють на нього. Це сіра куріпка. Побачити її можна на луках, полях, але залишилось їх небагато і було б доцільним заборонити на них полювання.

Щоб підтримати птахів, особливо в холодні дні, потрібно виготовляти штучні гніздівлі і підгодовувати їх. Така домівка для пташини захистить їх від сильних морозів, снігу, дощів і великого вітру. Вона є місцем відпочинку птахів, як у день, так і вночі. Найпростішою гніздівлею є фанерна дощечка з бортиками і виготовляти її посильно для учнів будь-якого віку.

Щоб охороняти природу, потрібно її знати, а щоб знати — треба спостерігати і спостережливій людині вона відкриє масу таємниць.

Ольга СТЕПАНЕНКО.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденовців, 39.
Пресоточай вузол, Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-82-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛІВСЬКА.
Газета набіряться і друкується в Прелуччій місцевій друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Яхаринова, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друк окремих виходів щомісяця.
Зам. 371. Тир. 1500 прим.
Свідчення про розстрівні 4Г № 070 від 27.XI.1992 р.

СКАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАСЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 3 (43)

БЕРЕЗЕНЬ 1996 РОКУ

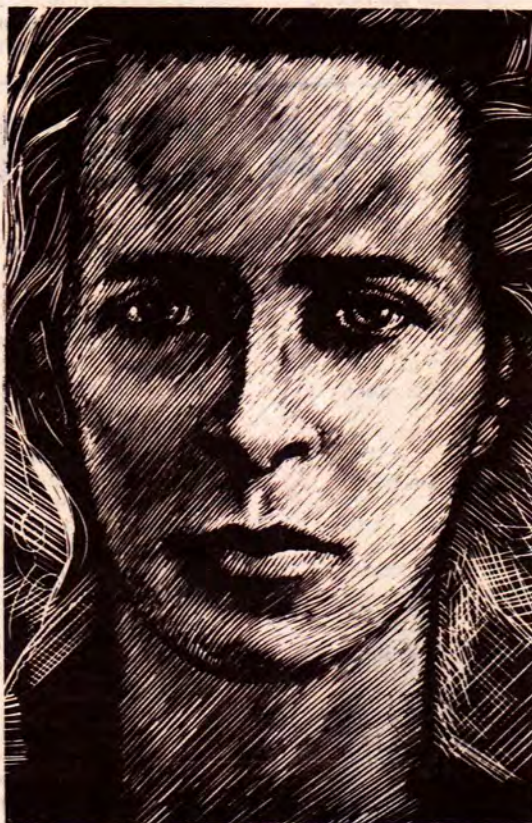
Великий книголюб

Україна по праву може пишатися багатою літературою. О. М. Горький сказав: «Вам, українцям, чим пишатися в своїй культурі. Яких могутніх людей дала ваша література, яку славну традицію! Шевченко, Франко, Леся Українка. — це ж поети не тільки величезного таланту і невичерпної енергії, це люди з великим серцем і розумом, з героїчною силою духу».

Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте, — писав Іван Франко, — Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як з вуст сеї слабосилої, хворої дівчини».

На 11-му році життя Леся захворіла на туберкульоз кісток. Спочатку хвороба вразила ліву руку, потім ліву ногу, легені, нирки, шлунок. Своє життя поетеса в одному з листів характеризувала як тридцятирічну війну з хворобою. Таке здоров'я позбавило Лесяю можливості вступити до школи. Вона не кінчала ні середніх, ні вищих навчальних закладів, але, як згадують її сучасники, була найосвіченішою людиною того часу.

Друг І. Франка, відомий український діяч Михайло Павлик так писав про двадцятирічну поетесу: «Леся просто приголомшила мене своєю освітою та тонким розумом. Ми говорили з нею дуже довго, і в кожному її слові я бачив розум та глибоке розуміння поезії, освіти, людського життя». Читати Леся навчилася в чотири роки, писати в п'ять. Одержавши початкові знання дома від батьків, вона лише дві зими вчи-

Леся Українка

лася у приватних учителях. Освіту здобула самотужки, та ще й яку. Письменниця досконало володіла російською, грецькою, латинською, польською, італійською, англійською, французькою, болгарською, іспанською мовами.

Знання мов інших народів дало змогу поетесі познайомитися в оригіналі з літературою багатьох народів світу, їх життям,

історією. Леся Українка була одним з кращих перекладачів Міцкевича, Гейне, Байрона, Гомера та інших видатних поетів. Вона переклала на українську мову деякі твори К. Маркса та Ф. Енгельса. Дев'ятнадцятирічною дівчиною Леся для навчання своїх молодших сестер — Ольги і Дори — написала підручник з історії, який потім використовувався в школах. Все

це є яскравим свідченням, що Леся Українка була найосвіченішою людиною того часу, великим рідкісним талантом.

Леся Українка надзвичайно багато читала. Де б вона не перебувала, з нею завжди була книга. У 13—14 років Леся стала читачем Київської університетської бібліотеки, Луцької, Новоград-Волинської, а також приватних бібліотек М. Старицького, М. Лисенка. Завжди перше, що вона робила, прибувши до того чи іншого міста, це записувалась читачем до місцевої бібліотеки. Вона брала і читала книги у найвизначніших бібліотеках світу — Петербурга, Москви, Києва, Мінська, Одеси, Праги, Софії, Женеві, Мілані, Відні, Парижі, Берліні. Коли ж не мала змоги безпосередньо брати книги з якоїсь бібліотеки, виписувала їх поштою для тимчасового користування.

Автор «Досвітніх вогнів», «Лісової пісні» часто задумувалась над тим, чим вона, фізично хвора, прикута до ліжка, допоможе народові у боротьбі за його вільне, щасливе життя. І вирішує боротися словом, вірить, що її зброю — слово приймуть месники для битви з царизмом і тиранією.

Месники дужі приймуть мою зброю, Кинуться з нею відважно до бою... Зброе моя, послужу

воjakм Краще, ніж служиш ти хворим людям.

І поетеса не помилилась. Її поезії друкувались в підпільних прокламаціях, більшовицькій пресі.

(Закінчення на 2-й стор.).

Великий книголюб

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

На літературній ниві Леся Українка виступила тоді, коли була доба чорної реакції. Проте віра в те, що настануть світлі часи, давала поетесі сили переносити найтяжчі випробування («...Щоб не плакати, я сміялась»), творити для народу, виступати з віршами, драмами, публіцистичними статтями, в яких вона закликала до борні, за соціальне й національне визволення: «Вставай, хто живий, в кого думка повстала! Година для праці настала!» «Хто волі ще не відцурав-

ся, нехай іде до бою! Хто пам'ятає про славу й честь, до зброї!»

Любов до рідної землі і дружба між народами, за концепцією поетеси, — в рівній мірі великі, благородні почуття. Більше того, це — одне могутнє почуття, поза яким немислимий розвиток людства. Найглибша спорідненість із своєю нацією аж ніяк не означає відрубності, зневаги щодо інших націй. Все благородне, правдиве, чесне, творче, будучи надбанням одного народу, стає, на її думку, здобутком загальнолюдським. Леся Українка приходить до висновку: люди і на-

роди повинні бути друзями, а мистецтво, література мусять сприяти зближенню людей, народів. Вона рішуче викривала всі «різновиди» буржуазного націоналізму, шовінізму, якою б машкарою вони не прикривались — наскрізь чужі і ворожі трудящим. «Чи теплий чад, розпарений на сонці, чи холодний — однаково бридкий», заявляла поетеса.

В творах Л. Українки втілені кращі риси українського народу — жадоба волі, ненависть до насильства і гніту, оптимізм, мужність, віра в перемогу добра над злом. Життя і творчість геніальної української поетеси — приклад самовідданого служіння народу, приклад справжнього людського

подвигу.

В некролозі на смерть поетеси газета «Робочая правда» писала: «Леся Українка, стоячи близько до визвольного руху взагалі і пролетарського зокрема, віддавала йому всі сили, сіяла розумне, добре, вічне. Нам треба дякувати їй і читати її твори. Леся Українка померла, але її бадьорі твори довго будитимуть нас до роботи, — боротьби».

Твори Зірки першої величини української доживотної літератури і сьогодні, в складні часи незалежності України, заслуговують на увагу, кличуть нас до миру, єднання, праці, зміцнення нашої молоді держави України.

Василь ЗАЛЕСНИЧКО.

ПОРТРЕТ НА СВІТЛИНІ...

«Закатилася зоряка за лес словно канула,
Понадвинулся неба холодный сапфир,
Может быть и просил брат пощады у Каина,
Только нам не менять офицерский мундир.

Да простит меня все, что я кровью
своей здесь испачкаю.
И все те обо мне чия память крепка,
Как скатится слеза на мою фотокарточку
И закроет альбом дорогая рука.

Ю. Борисов «Перед боем»

Граф О. Ф. Келлер

Здається кожний музей, який би він не був, великий чи маленький, столичний чи периферійний, перш за все, як на мій погляд, пригорта увагу, приваблює своєю якоюсь таємничістю та загадковістю, — своєю неповторною колишністю, своїм, суто йому одному притаманним минулим — печать, яку і пишно і спогорда несуть на собі різноманітні історичні експонати, чи то папери, чи то портрети. У найбільшій мірі це торкається історичних, краєзнавчих музеїв, яких існує безліч у невеликих містах, як скажимо наше місто, чи то Ніжин, чи Золотоноша, чи Ромни. Оці будиночки, садиби, відносно маленької, вузько місцевої своєї батьківщини (дай Бог не скособочитись до хуторянства) віддзеркалюють, відтворюють подих певної історичної епохи... та навіть довгий шлях становлення у просторі і часі, висвітлюють перебування на історичному театрі місцевих постатей, подій і дат, пробуджуючи надзвичайний інтерес.

Незабарився у очікуванні загадкового сюрпризу, тієї надзвичайної цікавості портрет на світлині невідомого військового імператорської гвардії з Північної Пальмири. Він ніби впав сюди в Прилуки суто випадково, цілком з не нашого століття, не нашої свідомості, й, здавалося не нашої галактики. Повір, шановний мій читачу, такий портрет, навіть на світлині, на фотографії з Санкт-Петербурзького салону — є надзвичайна рідкість, і я не помиляюсь в цьому, як фахівець з питань щодо уніформології та фалеристики (нагород), з багаторічним стажем співпраці у музеях Мінська, Києва і України, та ще як консультант принаймні десяти художніх кінофільмів. Я повторюю — це надзвичайно рідкісний портрет! Тим більше прикро, що портрет невідомо кого.

З першого погляду в світлину в очах заблимало, замигало, замерехкотіло, — збуджені заздрощі застили зір, — так завжди буває, коли бачиш значно цікавіше та загадковіше явище, ніж є ти сам. Прикро? Прикро! Навіть від портрета...

Однак... жарту геть! Облишмо жарту! Запрошую Вас, шановний читачу, по той бік небуття, на злам того і цього віку.

Отже, у путь, панове!

Як і кожний екскурс, хоч і містичний, розпоч-

немо і простого, з елементарних понять, — що це? Все це ретельно, до найменшої дрібнички у військовій уніформі, з малюнками, уміщується у фундаментальному творі О. В. Вісковатова, що налічує 42 товстезних томи, починаючи з однострункового допетровської доби і закінчуючи тими, чи іншими доповненнями, скажімо як Соваж, чи то полковник Шенк, аж по 1914, та навіть 1916 рік. В радянські ж часи, починаючи з 1918 року по хрущовську відлигу і т. д. і т. п. до Г.К.Ч.П.

Отже скористаймося лише тим, що спонадобиться вам по даному портрету, по даному часу, даній історичній епосі.

— Кірасири — важка кавалерія, що носила на грудях металеву кірасу при парадах та війнах. До кірасирів належали також кінна гвардія та кавалергарди.

— Прибор (позумент) — еполети, погони, гудзики, перев'язі, галуни, портупей, що мали тільки один колір (чи золотий, чи срібний), височайше (тобто царем, імператором) конфірмовано (установлено) кожному полку окремо.

— Приклад — колір випушок, кантів, обшлагів та підбою (підкладки) мундира, колета (мундир із білої замши), сюртука.

— Лядункова перев'язь — широкий галун, нашитий на шкіряний пояс через ліве плече, що тримав ззаду праворуч лядунку (патронну сумку). Суто кавалерійська річ.

— Корнет — нижчий офіцерський чин у кавалерії, на еполетах мав одну зірочку.

— Лейб-гвардія — гвардія (охорона) при особі (тілі) імператора, що квартирувала тільки но в Санкт-Петербурзі та Царському Селі і ніде більше.

Для початку вважаю вистачить. Перш за усе, поглянувши на портрет, можна з певністю стверджувати, що перед нами офіцер одного з чотирьох найпривілейованіших лейб-гвардії кірасирських полків Російської імперії.

Таку блискучу, красиву каску з Андріївською зіркою та двоголовим орлом на ній, білий замшовий колет в російській імператорській армії носили лейб-гвардії:

- Кавалергардський.
- Кінний.
- Кірасирський Його Величності (імператора).
- Кірасирський Його Величності (імператриці)

Таку ж каску, з орлом та зіркою, також у Лейб-Гвардії Жандармському ескадроні, що чинив політичний розшук та охорону, однак ж мундир шановне відомство мало вдягати при параді особливого блакитного кольору, він власне таку й назву мав — блакитний жандармський. Пам'ятаєте, як у М. Ю. Лермонтова:

«Прощай немытая Россия,
Страна рабов, страна господ,
И вы мундиры голубые,
И ты им преданный народ».

Таким от чином, жандарми у нашому випадку відпадають і коло розшуку звужується. Портрет на світліні таїть таємницю офіцера одного з чотирьох гвардійських кірасирських полків.

Нам вже відомо, що кожен полк в Російській імперії, а особливо в гвардії, мав суто йому єдиному притаманний вигляд. Мав свій мундир, прибор, гуп зброї. Отож, перш за усе спробуємо з'ясувати до якого ж полку з чотирьох належить невідомий нам офіцер? Вся складність у даному випадку полягає в тому, що портрет на світліні не має кольору, тобто чорно-білий варіант. Однак спробуємо.

Ретельно вивчивши портрет, цілком можливо стверджувати, що каска і орел на ній не одного кольору — орел значно світліший ніж каска і приблизно має таку ж забарвленість як і еполети, галун вздовж коміра з обох бортів колету, а також лядункова перев'язь. Ще одна дрібничка, однак

дуже важлива деталь у з'ясуванні кольору прибора, це — зірочка на еполеті! Вона значно темніша і ця обставина дає право стверджувати, що прибор офіцера на світліні — срібний! Бо в імператорській армії існувало строге правило — зірки на еполетах (погонах) мати в контр-колір! Себто, на золотих еполетах срібні зірочки і навпаки, на срібних — золоті. Золота і каска, це відомо нам з довідника полковника Шенка (СПБ, 1910 рік), існувала в усіх кірасирських полках; в жандармському ескадроні правда, золочений був лише кантик на касці, та заклепки, решта ж, і орел — срібні. В даному випадку, офіцер на світліні має срібного орла на золотій касці і це цілком можливо уявити, бо навіть на чорно-білій фотокарточці золото виглядає значно темніше від зрібла. З того ж довідника Шенка дізнаємось, що золотий прибор існував у полках кінної гвардії та кірасирів Його Величності, а срібний, що нам і потрібно, — у Кавалергардському та Кірасирському Його Величності полках!

Звідси, коло пошуку звузилося до двох полків і один з них, навіть голова паморочиться — Кавалергардський!!

Та знову халепа! І знову роздуми — який тепер із цих уже двох полків?! Кавалергарди мають історично установлену традиційну сполуку кольорів:

- прибор — срібний,
- колет — білий,
- приклад — червоний!

А кірасири Його Величності відповідно:

- прибор — срібний,
- колет — білий,
- приклад — жовтий!

Як бути зараз, що вдягти, коли відсутній колір на світліні...

Здавалося сам невідомий офіцер от-от обернеться, блискавкою полосне по очах високопробне золото на касці, погляне нам у вічі..., розм'якшиться по-смішкому широко його юначе, плекане обличчя!

І пригадалися офіцери на портретах... гортаю картотеку... герої Аустерліца й Бородіно..., герої Кульма, Дрездена, Монмартра! Російська гвардія в Берліні, Ляйпцігу, сконфуженому Парижі! Гвардія імператора Олександра Благословенного гуляє по Парижу... — «Бистро», «Бистро» — «Бістро», «Бістро»...! Це вам не жарти! Це гвардія, що повергла Бонапарта! Аж раптом... о глоріе! Точнісінько така ж лядункова перев'язь, як і у князя Рєпніна, Уварова, Дежерєдовича, Балабіна, Волконського..., як і у наших земляків де Бальмена та Скоропадських..., як і у всіх кавалергардів! Така ж самісінька, — по шість борозд значних, помітних впродовж всієї срібної лядункової перев'язі! Кайма — червоного сап'яну! Конфірмовано ще Павлом I у 1799 році при формуванні в Росії найаристократичнішого, найпривілейованішого Лейб-Гвардії Кавалергардського корпусу, що за привілеями стояв вище навіть Кінної гвардії — оплоту царів, ще від Анни Іоанівни з 1730 року!

Гвардія в гвардії! За висловом сучасників: «спогорда, честь і слава!»

Переконаємось, добродію, які ж лядункові перев'язі у Кірасирському Його Величності полку, що також мав срібний прибор? Звертаймося до О. Вісковатова, до періоджерела, до «Записок кірасира» князя В. С. Трубецького, що друкувалися в журналі «Наше наследие» №№ 2, 3, 4 за 1991 рік.

— Дивовижно, майже невірогідно, але ж факт! Отямившись від знепритоми, з приголомшеною радістю оповіщаю: на музейній світліні портрет корнета Кавалергардського полку! Шеф полку — імператриця Марія Федорівна — мати царя Миколи II.

Але це ще не край. Ідемо далі. Ви вже отямилась..., встигаєте чи ні...?

В такій от справі надзвичайно важливо установити якомога точніше дату виконання портрета — 5, 3, 2, рік, а то й місяці і навіть дні!

(Продовження на 4-й стор.).

ПОРТРЕТ НА СВІТЛИНІ...

(Продовження. Початок на 2-й стор.).

Сам білий замшований колет з такою каскою існував у російській армії, майже без перемін, з сорокових років 19 століття і ця обставина мало про що нам розповість у даному випадку, бо вже занадто довгий обсяг часу, понад 70 літ долає вона.

Тепер погляньмо на медаль. В очі кидається чіткий профіль Миколи II, що царював, як відомо з 1894 року, а от срібна медалька поряд з червоним хрестиком на ній, обмежує дату виконання портрета принаймні на 10 літ точніше. Ця медаль «Червоного Хреста в пам'ять Російсько-Японської війни 1904—1905 років» саме в цей час і карбувалася, а не скажимо рік, чи навіть місяць раніше ніж розпочалася ця війна. Такою медаллю нагороджували (як стверджує статут) всіх, хто приймав участь у діяльності товариства Червоного Хреста під час цієї війни там, на Далекому Сході.

Звідси, цілком справедливо буде зробити висновок, що портрет на світлині зроблено в Санкт-Петербурзі після повернення корнета з Маньчжурії, скажімо влітку (найкоротший термін) 1904 року і ніяк не раніше. А на скільки пізніше, це нам ще належить з'ясувати.

Сподіваймося, шановні добродії — мої терплячі читачі, якщо такі є звичайно, що ось цих даних вистачить для остаточного визначення невідомого кавалергарда на світлині.

І от, здолавши озброєну рушницями в петлицях та гострим зором чемну варту, за 20—30 (кому як) східців вгору і ліворуч, ми у просторій світлій Залі естампів та репродукцій Центральної Наукової бібліотеки імені академіка Вернадського в Києві.

Задібрало скло в передчутті...; зблідло, розчинилося в блакиті, нібито зникло..., умилось взагалі...

Блиснула «Біла дама!» Мов грім небесний вибухнув..., влетів, ввірвався марш Кавалергардів!!

— Розсипав срібло тарілок — сотнею шибок в цукор,

— Літаври тулумбасами,

— нервовість флейт,

— контрафаготи стримували на плечах золоту

Скоропадський П. П.

мідь та срібні сурми в Єгорівських хрестах хвилюючих штандарти!

У зал внесли гігантський фоліант — розкішний білий сап'ян, тиснутий сріблом, червоного обрізу — Історія Кавалергардів!!!

Санкт-Петербурзьке видання 1908 року під редакцією кавалергарда С. Панчулідзева «Збірник біографій кавалергардів» з безліччю фотопортретів, а особливо другої половини XIX та початку XX століття.

В який це раз гортаю фоліант дорогий парю з вуст сушив слюзу, заспраглий мов вітак незрячий у відчайдушних пошуках джерельця, що ніби молоко в тумані. Проходжу знов та знов сторінками-стежками в надії відшукать єдину..., з проміннями холодної ранкової зорі скаженого безбожного століття..!

Вслід за імператором їдуть генерали — генерали свити...

— Слідом дуелянти флігель-ад'ютанти,
блищать еполети,
Всі вони вродливі, всі вони таланти,
всі вони поети!

(Булат Окуджава)

О, скільки їх залишилось по той бік небуття... По травах соковитих... по казематах губчека... та по бруківках у містах, країнах, на цвинтарях... Сен-Женев'єв дю Буа... та й далі...

А зараз ми, жебрацьке покоління, благаєм інвестицій у них!

Отож бо й так! Том III, сторінка 377! Найбільше вірогідно на 1908 — граф Келлер Олександр Федорович!

Запрошую люб'язних співробітниць Залу естампів та репродукцій маючих не абияку насагу з приводу ідентифікації портретів, щоб скласти якомога ширше коло суб'єктивних поглядів та вивести, на решті, остаточний висновок, щодо портрета на світлині. В «Збірник біографій кавалергардів» вміщено фотопортрет пізньої доби — років на два, на три ніж наш. І поза там зовсім інша, там більше нагород і статі. Отож, ретельно вивчивши й співставивши риси двох портретів (з Прилуцького музею і збірника кавалергардів) одноставно дійшли згоди, що на світлині портрет графа Келлера О. Ф.!

Біжу очима рядки біографії: «Граф Олександр Федорович Келлер, православний, син кавалергарда гр. Федора Едуардовича, народився 16 жовтня 1852 року; з 1896 р. — в Пажеському корпусі; в 1900 р. переведений у молодший спеціальний клас; в 1901 р. його призначено фельдфебелем, — отут доцільно пригадати і медаль з профілем царя Миколи II, на червоній стрічці (це ми дізнались згодом). Отримавши срібну медаль «За усердие» (у навчанні, в стрільбі, у верховій їзді та ін.), пажу у корпусі позачергово призначили наступний чин, — в 1902 р., 10 серпня призначений корнетом у Кавалергардський полк; 1 квітня 1904 р. (коли розпочалася війна з Японією за особистим бажанням — Е. Т.) переведений у 52-й Ніжинський драгунський полк і призначений ординарцем до командира 17-го армійського корпусу, а потім ад'ютантом до головнокомандуючого; в 1905 р. переведений в поручики і 18 листопада того ж року переведений назад в кавалергарди корнетом і відряджений в Естляндську губернію; в 1907 р. вступив до Академії Генераль-

ного шматку і привезений в поручики. Має орден за бойові відзнаки: св. Анни 4 і 3 ст., св. Станіслава 3 і 2 ст.

Одружений (з 27 серпня 1907 р.) на дочці генерал-лейтенанта Володимира Володимировича Скарятіна, фрейліні Гюні Володимирівні.

Отже, генер, я перепрошую, як і обіцяно було, можна обмежити портрет у датах: не раніше літа 1904, та не пізніше 1905 років, хіба... я перепрошую, один-два місяці, плюс-мінус...

Як же потрапив оце портрет на світліні у наші краї? Які колізії, які вітри занесли його в музей міста Прилук?

Пригадую кавалергардів... Усіх, кого зустрів у мандрах-пошуках в отім казковім фоліанті. Усіх, кого вже знав, — кого й не знав. Там Скоропадські, батько й син — майбутній гетьман; там і два зяті Харитоненка, кожен у свій час, господарі славетної Качанівки. Доречі, на мій погляд, це більш певний шлях подорожі портрета на світліні в наші краї. Ну посподить самі — і князь М. О. Урусов, і М. С. Олів, і граф О. Ф. Келлер перебували у Маньчжурії на театрі військових дій. Був там і Скоропадський Павло Петрович. Перебували всі вони у складі різних полків dobroхітно. Кавалергардський полк не брав безпосередньої участі у війні з Японією. Далі, — і М. С. Олів і граф О. Ф. Келлер в один і той же рік і день (10 серпня 1902 р.) були зачислені в Кавалергардський полк. Само-собой, як кавалергарди, як вища аристократія, як каста, в рещті-решті, кавалергардська, не могли не зустрітись та не опікуватись один одним, а особливо в повоєнні дні далеко від Санкт-Петербурга...

На пам'ять спала думка, щодо стосунків між князем Урусовим та Олівом стосовно Олени, дочки Харитоненка дійсного статського радника і т. д. і т. п., одначе, це їх приватна справа та не обходить касту кавалергардів — мабуть існують винятки — щодо кохання... щодо бар'єра!

Але я про іншу річ, про фотографію із Качанівки. На ній досить присутній гурт людей на фоні ардерів палацу зі сторони парадного двору. Посеред дам, кирпатенька тендітна Олена Павлівна — нова господарка маєтку в Качанівці, а от ліворуч крайній офіцер... хто він... хто поряд з ним? Лише по збрісу полотняника (білого кітеля), видно, що це кавалерійський офіцер (довжина кітеля рівно на обшлаг коротша рукава). Біла тулія форменного кашкета... Тут я пригадую прохання шановного місцевого краєзнавця І. М. Радченка з'ясувати стосовно числу генерал-лейтенанта графа О. О. Ігнат'єва, автора книги «Пятьдесят лет в строю», де йдеться, що у генерала Куропаткіна (в Маньчжурії) було два ад'ютанти, два блискучих кавалергарди — князь Урусов і Олів. Стежина в тому чарівному фоліанті, миттєво привела до портрета князя Михайла Олександровича Урусова, що «Одружений (з 1897 р.) на дочці дійсного статського радника Павла Івановича Харитоненка дівчиці Олені Павлівні: — дітей немає».

Це дані на початок 1908 року! Отож ми й маємо — на качанівській світліні перший зліва князь М. О. Урусов! Фото зроблене не пізніше 1907 року, бо саме тоді в армії було відмінено носити влітку офіцерам полотняник. А поряд з князем, вчений мистецтвознавець, дослідник творчості В. Л. Боровиковського Василь Петрович Горленко! Біля ніг, не десь там... а біля ніг господаря степенний мопс — як у Шаляпіна, чи то у князя Фелікса Юсупова (молодшого) і такса.

Хотілося ще б сказати кілька слів про іншого, наступного господаря маєтку, про Оліва звичайно — другого чоловіка Олени Павлівни Харитоненко (жн. Урусової). Найбільше вірогідно, що від Оліва у наших краях осіла ця надзвичайно рідкісна світліна — портрет гр. Келлера.

Із біографій кавалергардів, том III, стор. 378: «Михайло Сергійович Олів, із дворян Таврійської губ., син головноуправляючого відомством установ імператриці Марії генерала від кавалерії Сергія Ва-

Князь М. О. Урусов

сильовича та дружини його Марії Олександрівни, уродженої Кольоміної (по 1-му чоловіку княгиня Лобанова-Ростовська), народився 10 травня 1881 р. в Московській губ.; закінчив курс в Николаївському кадетському корпусі, вступив на службу юнкером в школу в 1900 р., де в 1901—1902 рр. був старшим вахмістром і 10 серпня 1902 року призначений корнетом в Кавалергардський полк; в 1903 р. призначений помічником завідуючого полковою школою вихованців; в 1904 р., 9 квітня (за особистим бажанням — Е. Т.) переведений хорунжим у 2-й Читинський полк Забайкальського козачого війська на фронт; 20 грудня 1905 р. переведений знову в кавалергарди; в 1906 р. призначений поручиком; в 1907 р. призначений полковим квартирмістром. Має орден за бойові відзнаки: св. Анни 4, 3 і 2 ст., св. Станіслава 3 і 2 ст.»

Отже, з зорі XX століття поринемо у вік царя Петра, у першу чверть XVIII століття, де саме й починається історія славетного та найпочеснішого військового угруповання Російської імперії — кавалергардів (кавалер — вершник, гарде — охорона).

30 березня 1724 р. до коронації імператриці Катерини I, що відбулася 7 травня, було сформовано почесну варту — Кавалергардський корпус! До складу корпусу належала вища аристократія Російської імперії. Сам імператор Петро був капітаном, а решта 70 осіб, що мали навіть генерал-фельдмаршальські чини, зараховувались як поручики, фендрики та унтер-офіцери. Кавалергарди мали дивовижної краси вбрання. Червоний супервест з блакитною облогою, щедро оздоблений сріблом позумент та пишній білий плюмаж на шоломі.

25 листопада 1741 року, лейб-компанія, вчинивши в імперії переворот воззела на престол імператрицю Єлизавету Петрівну — дочку Петра I. Імператриця возложила на себе капітанський чин, керувала 364 щасливчиками, що несли внутрішню охорону Зимового палацу і супроводжували її в усіх мандрах. Під час коронації та в інших урочистих випадках лейб-компанії одягали пишні кавалергардське вбрання і несли придворну службу кавалергардів.

Славнозвісні кавалергарди, як відомо, червневим ранком 1762 року усадили на престол іще одну матушку-імператрицю. Монарша вдячність не мала меж... Зміцніла армія і флот! Кордони розляглись... — не видно! Аристократія, дворянство (у тому числі і малоросійське) — отримали золотий вік, вік просвітительства... а інтелігенти — грати!

(Продовження на 6-й стор.)

Портрет на світлині...

(Продовження. Початок на 2-й стор.).

З плином часу кавалергарди, як військово-формування, що склалися з представників найвідоміших російських фамілій видозмінювалося, розпускалось та знову виникало. Таке тривало до 1799 року, поки Павло I не сформував Кавалергардський корпус, а згодом, 11 січня 1800 року утворив Лейб-гвардії Кавалергардський полк.

М. С. Олів

При Олександрі I-кавалергарди набули остаточної своєї належності і як п'ятиескадронний елітний полк Російської імперії показали світові в бойовищі під Аустерлицем взірць військової наснаги, мужності і честі.

За враженням очевидців «...рукопашний бій між масами перемішаних наших і французьких латників уявляв надзвичайне видовище, з певного погляду величне бойовище, що нагадувало битву стародавніх лицарів... Вершники рубалися палашами серед куп убитих і поранених». Ворог був розтрощений і примушений до втечі. Сурмачі просурмили сигнал «апель!» Тут слід нагадати, що по існуючому статусу кавалерію противника слід атакувати тільки зімкнутим «залізним» строем, а вже для переслідування не витримавшого натиску ворога використовувалася «розсипна атака». По команді «розні! марш! марш!» належало «...кожному кірасиру не тримати ні лінії, ні шеренги, а рухатись вперед». Стріляли та рубали по ті пори, поки сигнал «апель!» не змушував припинити переслідування, та не гаючись, збиратися до свого полкового штандарту. При цьому бажано було знайти свою шеренгу, та своє місце в строю. Місце ж збору визначалось по штандарту, для прикриття якого завжди залишалися з обох сторін по три ряди кірасирів з командиром 3-го взводу, а також замикаючий офіцер та сурмачі.

Між тим, захопившись переслідуванням, гурт кавалергардів не відразу сприймав гасло «апель!» Близько сотні вершників на гарячих гнідих ганновських рисаках, що в холці були як один — не нижче 170 см, зупинились, лишень побачивши перед собою стрій французької кавалерії. Гвардійці миттю утворили свій «залізний» стрій. Старший в строю

поручик П. С. Шкурін упав у розпач: стояти неможливо — противник накопичується, ось-ось атакує! розвернутись — ударять в спину; атакувати самому — значило не виконати полкового наказу — «апель!» продовжував дунати. Тільки во дивізіонний ад'ютант М. П. Бутурлін, що опинився поблизу, вирішив атакувати. Супротивник бою не прийняв і загін зміг приєднатися до полку.

Першим георгіївським кавалером в історії Російської імперії не випадково став кавалергард, унтер-офіцер Є. І. Мітюхін, що мав за № 1 того завітного срібного хрестика, як ласкаво називали його поміж солдатів — святого Єгорія. Святого Єгорія за № 3 мав теж рядовий кавалергард українець К. С. Овчаренко. Взагалі у кавалергарди брали кремезних, з рудим волоссям, синьооких юнаків на зріст не нижче 186 см.

Маршем полка була мелодія із опери Ф.-А. Буальдьє «Біла дама» — навіть перший куплет співався французькою — цей привілей був суто кавалергардський. Чого варта сама назва маршу «Біла дама» (відчуваєте парфуми!), що так вабила гвардійців. «Біла дама» на армійському жаргоні — шабля, шпага! Широкої відомості набув і оркестр Кавалергардського полку, що налічував 25 музикантів, та ще додати 15 сурмачів, литаврщиків, та ще одного штаб-сурмача! Оркестр цей лунав у визволеній Європі, а в Санкт-Петербурзі! На балах...! До парадів та балів гвардія була охоча «...залить шампанським жар котлет!»

На варту у палацовий караул офіцери за допомогою денщиків натягували легенько змочені білі замшові лосини (із шкіри лося), потім, затягнувши пояси, вертілися біля палаючого каміна... лосини висихали на м'язах ніг та стегон, створюючи неймовірне враження на оточуючих, а особливо на мрійливих тендітних дам...! Надзвичайну стрункість постаті додавали блискучі чорні ботфорти з високим розтрубом спереду, з срібними шпорами на височенних каблучках. Поверх колета одягався супервест червоного кастору, що облягав талію немов би пелюстками, велика срібна зірка св. Андрія Первозванного й лядункова перев'язь прикрашали груди, що створювало уяву римських легіонерів. Срібні еполети, високий комір на гачках із срібними петлицями. На голові золота каска та срібний орел самодержавний. На руках білі замшові крагени, що ледь підтримують ліворуч важкий палаш («білу даму») за довжиною метр-п'ять, з чорним темляком на гарді.

Таких кавалергардів ви певно бачили у кінохроніці під час височайшого виходу на коронації в першопрестольній, чи то на святах 300-річчя дому Романових у 1913 році.

До балу кавалергарди одягалися не менш розкішно. У першій половині XIX століття замість лосин та ботфортів на бал у височайшій присутності (імператорського подружжя) кавалергарди одягали білі кюлоти, що мали застібку під коліном, білі шовкові панчохи та спеціальні балні туфлі з золотом пряжкою. Мундир червоного сукна (кастору) французького типу по тодішній моді. На фалдах та на рукавах, вище чорних обшлагів — срібні нашивки-галуни, на плечах еполети, на чорному комірці петлиці та 9 гудзиків мундира — усе із срібла. На голові — з чорної лакованої шкіри каска, на ній з білого кінського волосся (гренади) звисає пишний плюмаж. При боці, як і належить, «біла дама» — легенька шпага, на дужці якої змієюкою обвивався темлячок.

Від часів царя Олександра II, та і в XX столітті на бал вдягали «полукафтан» червоний, празничний, з блакитним коміром та обшлагами і сині брюки з широкими червоними лампасами, а решта — все те саме.

Але окрім цих двох форм одягу у кавалергардів існувало ще:

- 1) городська парадна, в кінному строю.
 - городська парадна, в пішому строю.
 - городська парадна, поза строєм (доречі, граф Келлер на світлині саме й зображений у формі парадній позастроєм);
- далі:
 - городська празникова,
 - городська воскресна,
 - городська звичайна, стройова звичайна.
 - городська службова, стройова службова,
 - візитна.
 - повсякденна, зимова чи літня — поза строєм.

ем.

Окрім цього, форма 2) похідна парадна, похідна празникова, похідна звичайна.

А ще, для занять спортом та робоча для нижчих чинів — мабуть вже годі...; мабуть вже вистачить..! Що ж скажуть наші люди?!

Звичайно, про кавалергардів всього не скажеш, не напишеш, тим більше у короткій оповідці. Та й чи можливо висказати все про самих-самих... про живу легенду!

Одне приємно, і це відчувається, що ми знаємо тепер — чий образ на світлині. Немає прикрас від незнання, нема бентежності. Є вогник у клітинці пам'яті, що гріє душу.

Евген ТИМОФІВ.

НЕВГАСИМЕ ПОЛУМ'Я серця

135 років тому замовкли струни, яких торкалось серце Великого Кобзаря, які сповіщали цілому світові про дивовижний край, про славних і героїчних його людей, про їх щирість, доброту і любов. Струни замовкли, але звуки їх не затихають, вони хвилями лижуть у сьогоднішня, у майбутнє — віки!

Доки живуть люди, слово Тараса Григоровича Шевченка — невмируще! Мінялись покоління, царі, вожді, президенти, чого тільки й не було за цей період, та любов у народі до свого проводиря залишилась незмінною, щирою і всеохоплюючою. Коли зійдеш на Тарасову гору у Каневі, подивившись на «Дніпро і кручі», на безкінечні потоки людей, які прийшли вшанувати світлу пам'ять поета —

співця — розумієш всю його велич:

Свободи дух живе й понині,
Як спадщина його пера,
Найвища в нас на

Україні
Свята Тарасова гора.

То і не дивно, що письменники, композитори, художники в своїх творах освітлюють, ілюструють, увіковічують його добрий геній, вивчаючи найменші рисочки характеру, біографії, відкриваючи все нові і нові подробиці життя. Далеко за межі України сягнула його невмируща слава. І за океаном в США, Канаді височать пам'ятники українському поетові.

На Україні у 1918 році перший пам'ятник Тарасу Григоровичу був поставлений в Ромнах. В нашому місті, поки що, лише красивий проєкт пам'ят-

ника, якщо не враховувати погруддя, що виглядають не дуже привабливими на неохайних газонах. Це буденність.

Головне, що ми відчуваємо його присутність — то піснею, то рядком вірша. Так сьогодні в музеї на виставці робіт місцевого художника І. М. Тринчука — Задорожного, красуються олійні портрети, причому на одному з них Шевченко з бородою. Не звично, але вдивляється ніби в живі, знайомі риси і чекаєш, що ось з його вуст полетить рідна мелодія, адже він і співав прекрасно.

А ще можна виділити як окремий розділ «Шевченко і екслібрис». З історії відомо, що і у Тараса Григоровича був власний знак невеличка кришталева печатка з монограмою «Т. Ш.». Його

Разом з речами поета віддала в Київський музей Шевченка, онука Варфоломея Шевченка, Марія Андріївна Гілевська. Прижиттєвий екслібрис.

Лише на початку ХХ століття у Львові з'явився екслібрис на виданнях бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Ш. Шевченка. Зроблений друкарським способом, без малюнка. Екслібрис в Україні існує з 1601 року. Він пов'язаний з ім'ям цехового майстра Станіслава Самборського із Кам'янка Подільського. Зображались на них переважно фамільні герби, герби міст, знаки народних бібліотек, клубів в Одесі, Львові, Києві, Харкові, Сумах. Їх створювали і видатні художники України, Росії, Білорусії.

(Закінчення на 8-й стор.).

Невгасиме полум'я серця

(Закінчення).

Початок на 7-й стор).

Число майстрів зростало, а відтак, з'являться колекціонери. І книжковий знак виходить за межі свого призначення. Він іде в мандри по країні, знайомить людей. Відкриваються виставки, які відвідують сотні, тисячі любителів книги. «Мала графіка» — так охрестили художники цей жанр, стає популярною. В 1927 році була видана брошура І. Сільванського про мистецтво екслібриса Одещини, та Херсонщини. Найвищого рівня розвитку досягла книжкова графіка, а також і знак, після Великої Вітчизняної війни. Разом з цим виділились колекціонери і художники по темі, тобто знаки присвячені одній видатній особі. Так з'явилась Пушкініани, Шевченкіани, та інші.

З міста Дніпропетровська до мене надійшов знак виконаний відомим в Україні і далеко за її межами художником Василем Івановичем Хворостом — екслібрис онуки Тараса Григоровича, що проживає в Києві Людмили Красицької. Силует Кобзаря в обрамленні деталей українського орнаменту і полум'я свічки, як спомин, як пам'ять. Чи не найбільшу колекцію екслібрисів на Шевченківську тему в Україні має цей надзвичайно талановитий майстер мініатюрної графіки. Зараз

він готує до видання другу книгу екслібриса Шевченкіани. Його роботи були на багатьох виставках колишнього Радянського Союзу, друкувались в тематичних збірках різних видань. Найрізноманітніші теми порушує його різець, але перевага, але прихильність найциріша, найглибша до Шевченка.

Одесит Саргій Максимович Пасюк — не графік, зате художник — фотограф. В його квартирі все що може зібрати людина закохана в улюбленого поета.

Екслібрисна Шевченкіана налічує 170 знаків. Мандруючи по Україні він сфотографував сімдесят пам'ятників Кобзареві, а всього фотознімків пам'ятників сто п'ятдесят Сорок «Кобзарів» різних видань прикрашають книжкові полиці і радують серце.

Листівки, плакати, марки, медалі, значки.

Не можу не розповісти про людину, яка далеко від рідного краю створює

в своєму місті атмосферу поваги і шани Т. Г. Шевченку. В місті Орську Оренбурзької області в Росії живе і працює одарований художник відомий в колах прихильників поета Олександр Олександрович Денищик. Шороку, в березні місяці при краєзнавчому музеї відкривається виставка Шевченківського екслібриса, яку влаштовує цей художник разом з працівниками музею. Починали

ся вони з якихось двох-трьох десятків екслібрисів і уже в 1995 році їх було більше двохсот. Відвідувачі можуть познайомитись і з матеріалами, що стосуються Тараса Григоровича, мабуть не всім відомо, що в Орській фортеці він знаходився 338 днів. Зараз там на Зудинку гауптвахти меморіальна дошка. В місті сквер, площа на якій височить пам'ятник, вулиця і педінститут названі його ім'ям. Далекий Орськ, де Тарас Григорович писав і мріяв про рідний край, гауптвахта, солдатські муштри. Чи думав він, що і через півтора

EX LIBRIS
Орського Музея
Тараса Григоровича
Шевченка

століття і далі, далі його ім'я, його твори будуть жити в серцях не відомих йому, таких далеких, нових людей.

Оренбурзьке видавництво видало на честь 260-ліття міста Оренбурга — тритомник Л. Большакова «Думи Тараса» — на жаль до нас вони не потрапили. Утішає те, що Тарас Григорович живе з нами і не має ніякого значення, це Орськ, Мінськ чи Прилуки, люди пам'ятають і шанують невгасиме полум'я його серця.

Андрій БУРЕНКО.

ДО ВІДОМА НАШИХ ЧИТАЧІВ

В Прилуцькому краєзнавчому музеї ведеться робота по створенню «Книги Слави» про всіх уродженців і жителів нашого міста, які приймали безпосередню участь у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років. Просимо всіх ветеранів війни, а також дітей і онуків тих воїнів, яких уже немає серед нас — принесіть короткі біографічні дані та фотографії тих, хто захищав рідну землю у останній війні. Пам'ять про них повинна лишитися у серцях прийдешніх поколінь.

Адміністрація музею.

НАША АДРЕСА:

251350 м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг і друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 663. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Скарбниці

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 4 (44)

КВІТЕНЬ 1996 РОКУ

Перше видання Кобзаря

Древні говорили: «Мають свою долю книги». Але мало на світі книжок, чия доля мала б зрівнятися з трагічною і щасливою долею «Кобзаря» — однією з найунікальніших та найзнаменитіших у світі. У скарбниці українського народу з-поміж усіх книг найціннішою, яку він одностайно вибере, є саме «Кобзар», який, щоправда, тримали ще й поряд з «Євангелієм».

«Реве та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами» — мало хто починав із світових поетів з таких емоційно могутніх, емоційно багатих, мистецьки досконалих рядків, які народ одразу підхоплював, які були як гімн народний, подібний до знаменитої «Марсельєзи» — першої пісні генія однієї ночі «Уже де Ліля — Вперед, сини Вітчизни!»

Воістину поява «Кобзаря» — то був зоряний час Поета і народу українського. Про той час і про ту Книгу за 155 літ, що минули з дня появи її, сказано багато заслужено високих, справедливо шанобливих слів.

...Це було щось зовсім особливе, нове, оригінальне. «Кобзар» вразив нас! — заявив від себе та від М. Костомарова поет і видавець Олександр Корсун.

Тогочасний патріарх української літератури Григорій Квітка-Основ'яненко «притулив до серця» «вже дуже вичитаний «Кобзар» і зачудований та занімілий тільки й промовив: «Гарно, батечку, гарно! Більше не вмію сказати!»

З-поміж численних тодішніх відгуків на «Кобзар» хотілось би виділити ще такі принципово важливі: «Його вірші оригінальні: це голос сильної поетичної душі» (Отечественные записки).

«У віршах Шевченка — багато вогню, багато почуття глибокого, скрізь дихає в них гаряча любов до Вітчизни» (Літературна газета). «Поява «Кобзаря» миттю розвіяла апатію і викликала любов до

рідного слова, вигнаного з життя» (О. Афанасьєв-Чужбинський).

Зауважимо, що дехто вчив тоді українську мову власне для того, щоб читати і розуміти Шевченка.

Так був зустрінутий «Кобзар», і відтоді в такому ж дусі про нього говорилося аж до прекрасної оцінки І. Франка: «Ця маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої холодної

води, зяснила не відомою досі в українському письменстві ясністю, прямою і поетичною грацією вислову».

Поєми «Катерина», «Тарасова ніч», «Іван Підкова», балада «Перебендя», «Тополя», послання «До Основ'яненка», «Нашо мені чорні брови». Ці твори поета склали першу його поетичну збірку — «Кобзар». Перед виданням збірки і спеціально для неї Шевченко написав вступний вірш-заспів «Думи мої, думи мої...», який вмістив на початку «Кобзаря», що складався із 8 поезій.

Заходами і коштом Петра Івановича Мартоса (відставного штабс-ротмістра, якого й самого в молоді літа шмагали за вільнодумство, може, тому й виявив увагу до вчорашнього «рпіака») при благородній і значимій участі поета Євгена Гребінки було видано «Кобзар» 1840 року. 7 березня Є. Гребінка відніс рукопис «Кобзаря» до цензурного комітету під назвою «Кобзарь», малоросійские песни и стихотворения». Рукопис цей мав 20 сторінок. Цензор П. Корсаков був неприємливим і 7 березня схвалив збірку до друку, а вже через 40 днів на світ з'явився вікопомний «Кобзар».

Перша книжка вийшла в світ майже в день других роковин його викупу з кріпацтва. Це була чи не найсвітліша, найрадісніша доба життя поета».

(Закінчення на 2-й стор.)

Перше видання Кобзаря

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.).

Про історію видання першого «Кобзаря» згадок самого Шевченка не лишилось. Чи не єдиним джерелом відомостей про це були спогади Мартоса, коштом якого видано книжку.

Серед літераторів, які довіряли цензурі Корсакову, був і Пушкін. Залучаючи до розгляду «Кобзаря» прихильного цензора (а саме таким для нього був Корсаков), Гребінка прагнув провести рукопис крізь цензуру з якомога меншими втратами тексту і зумів домогтися з боку цензури деяких поправок до «Кобзаря». Пізніше начальник III відділу О. Орлов, поряд із забороненою й вилученням «Кобзаря», пропонував винести сувору догану і цензорів цього видання. Однак, покарати Корсакова було вже неможливо — 1844 року він помер.

Шевченко так згадував про Корсакова як цензора: «Моторний, спасибі йому».

Набирався й друкувався «Кобзар» приблизно з місяць, вийшов з друкарні Фішера в світ 18 квітня 1840 р. Видавцем Мартос мав кілька примірників книжок й наділяв примірниками «Кобзаря» Є. Гребінку, М. Маркевича, Н. Кукольника, можливо, також — К. Брюлова, М. Глі-

нку, М. Прокоповича та інших (жоден з цих примірників не зберігся). Тоді ж, очевидно, одержав «Кобзаря» і його автор. Книжку випущено в м'якій паперовій обкладинці, але і сьогодні ми не маємо жодного примірника в первісній обкладинці.

З усіх прижиттєвих видань творів Шевченка «Кобзар» 1840 р. був найбільш привабливим зовні: непоганий папір, зручний середній формат, чіткий шрифт, рівний набір, продуманий розподіл тексту та його частин. Цікава особливість «Кобзаря» — офорт на початку книжки за малюнком художника В. Штернберга: народний співець — кобзар із хлопчиком-поводирем — це узагальнений графічний образ кобзаря, що дає назву першій Шевченковій збірці. Призначення офорта — створити відповідний настрій, ввести читача в образний світ «Кобзаря».

Тираж першого видання «Кобзаря» навряд чи перевищував 1000 примірників. Тогочасний книжковий ринок і взагалі був вузький, а для української книжки й поготів. Продавався «Кобзар» по карбованцю сріблом. Чиста виручка видавця з урахуванням всяких витрат, відчислень становила приблизно 400—500 крб. Розійшовся «Кобзар» швидко,

в книгарнях не залежувався. Коли в травні 1842 року харківський учитель П. Корольов звернувся до Шевченка з проханням надіслати «Кобзар», поет відповів йому: «Прийми не гніваючись «Гайдамаки», а за «Кобзаря» вибач. Нема ні одного. Як надрукую вдруге, то пришлю не один екземпляр».

Видатки на друкування «Кобзаря» були відшкодовані досить швидко, та ще й принесли видавцеві прибуток. Шевченко ж при розрахунку з видавцем одержав непомірно малу винагороду, про що автор говорив М. Лазаревському. Не дивлячись на це, ми повинні дякувати П. І. Мартосу за перше видання «Кобзаря».

Успіх «Кобзаря» у читачів був величезний. Рукописні списки з «Кобзаря» набагато збільшили «тираж» книжки. Ця невеличка книжечка з восьми творів одразу ж поставила ім'я Шевченка на перше місце в українській літературі. Рецензії й відгуки на «Кобзар» з'явилися майже в усіх перекладних журналах і газетах. Жодна з попередніх українських книжок не привертала до себе такої виняткової уваги. Заборона й вилучення «Кобзаря» після арешту Шевченка 1847 р. зробила цю реліквію української літерату-

ри раритетом (коштовна рідкісна річ) ще за життя поета. Повернувшись із заслання, не мав свого першого «Кобзаря» й сам автор. «Кобзар» 1840 року — книжка надзвичайно рідкісна.

У «Кобзарі» 1840 р. ще не було відвертих закликів до революційних дій, але весь він пройнятий протестом проти суспільної несправедливості, усе в ньому — порівняння до вільного життя, гідного людини. Відтворюючи миттєве, Шевченко додав про те, щоб пам'ять про нього не стерлась у свідомості нащадків. В основі пам'яті людської у поета — людська справедливість і несправедливість, правда і кривда і обов'язково найвища мета — воля. Особливо Шевченко застерігав від наапаті манкурства і національного яничарства, потворні варіанти якого супроводжують нас сьогодні і перешкоджають становленню і зміцненню незалежної України. Перечитуючи сьогодні «Кобзаря», переконалися, що Шевченко, його твори є досить актуальними, поет є одним із наших сучасників, борців за незалежність України. То ж використуємо, звертаючись до поезії Шевченка, вона так потрібна нам.

Василь ЗАЛЕСНІЧКО.

Історія одного портрета

Слово Великого Кобзаря лунає в різних куточках земної кулі, розкриваючи не тільки трагічні та героїчні сторінки історії України, але й духовні цінності українського народу, багатство душі та велич його духу.

Звертаючись у той далекі час, коли жив і творив наш великий поет, бачимо, який складний і тяжкий шлях пройшов Тарас Григорович. Але дружба, товариські відносини з добрими людьми завжди займали чільне місце у його житті. Серед друзів молодого Тараса був і наш земляк Антон Іванович Лагода (1816—1876). Виходець з небагатої дворянської родини, досить довго жив у маєтку батьків в селі Голубівці на Прилуччині. Чарівна природа з перших кроків життя вабила юнака. З подвір'я можна було чути срібний передзвін річки Зарукави, поскригування водяного млина навювало спокій і зачарування. Дихне легенький вітерець зі сходу і подвір'я огортає приємний аромат м'яти, квітів, трав. Стрункі берізки, сивочолі дуби, чарівні тополі відділяли поле від яру, прикриваючи своїми вітами

дзвінкоголосептаство. Ген-ген на горі вітер гойдав море золотих хлібів. На горизонті золоті хлібів відтіняла блакитна голубинь неба. Пісні солов'їв та жайворонків створювали враження чогось надзвичайного, казкового. До цього не можна бути байдужим і Антон малював. Слухав журливі пісні, легенди, бачив нелегке життя селян, тож і виріс чуйним, мрійливим, лагідним, романтичним юнаком. Отримавши освіту, він вирушив у далекий Петербург, шукати кращої долі.

У цей час молодий Тарас зв'язався в Академії Мистецтв, мав велике коло друзів серед художників, молодих урядовців, офіцерів-земляків. З Антоном Лагодю Тарас Шевченко познайомився десь у кінці 1830-х років. Заприятелювали. Часто можна було бачити разом В. Штернберга, А. Майкова, А. Лагodu. Вони приймали участь у літературних читаннях на користь недільних шкіл в Петербурзі в родині Ф. Толстого, на вечірках. В. Штернберг — талановитий художник, закоханий в Україну, був одним з найближчих друзів Тараса. Разом навчались в

А. І. Лагода

Академії, жили в одному помешканні. Можливо, що саме тут і був виконаний портрет Антона Лагоди (папір, акварель, 25,5x19,5 см, 1839 рік).

Антон Лагода служив у державній установі чиновником. Був добре освіченою, товариською людиною, українським патріотом, щирим прихильником таланту Т. Г. Шевченка. Лагоду, Штернберга і Шевченка єднала не тільки любов до живопису, поезії, а й до України. Цей період в житті Тараса Шевченка був найщасливішим. Поруч з талантом живописця, зростає талант поета, визнання в народі.

Портрет А. І. Лагоди зберігся дякуючи його доньці, яка згодом стала художницею, дружиною видатного російського живописця І. І. Шишкіна. Саме з її збірки портрет переданий до Київського Державного музею Т. Г. Шевченка, де зараз він і експонується.

На тій же вулиці в Голубівці, де жили Лагоди, але ближче до старої, нині не існуючої церкви, знаходилась садиба Носенків. Виходець з цього старовинного козацького роду П. П. Білецький-Носенко увійшов у історію вітчизняної культури, як письменник, досвідчений педагог. Певно саме в приватному пансіоні Вілецького-Носенка під Прилуками отримав початкову освіту Антон Лагода.

Що ж трапилося з родом Лагоди? Наприкінці XIX століття землі Лагоди були куплені голубівськими заможними козаками Назаренками. Пізніше ця родина отримала вуличне прізвище — Лагоденкови. Під час колективізації Назаренки були розкуркулені й вислані за Урал.

Шевченківські місця на Прилуччині дорогі кожному із нас. Для жителів Голубівки також дорогі ці місця, події і люди. Тарас Григорович неодноразово відвідував Прилуччину і можливо заїздив до нас в Голубівку з коротким візитом до батьків свого приятеля Антона Лагоди.

Анатолій СУХОВЕРСЬКИЙ.

Дві жінки—дві долі

Часто ми ловимо себе на думці, що зосереджуємося на певних стереотипах, сприймаємо прописні твердження як істину, боячись ступити бодай найменший крок кудись убік. Здається, що нові враження переплутають все в уяві та душі. Адже так приємно і затишно жити, коли не турбують так звані подразники людського розуму і пам'яті.

І все ж таки, інколи виникає бажання піддати сумніву те чи інше твердження, заглибитись у події давно минулих днів. І тоді починаєш у такий вир історичних подій, людських доль, з якого вже неможливо вийти байдужим.

Довгий час доля двох жінок турбувала мою душу — це Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська і Надія Львівна Тираспольська. Про першу ми знаємо все, або майже все, про іншу — майже нічого. Дві жінки, які прославили українську і російську

сцени, дві долі, такі схожі у своїй безкінечній любові до театру і такі різні в житті, одна — знана і шанована всією Україною, інша — поринула у чорну безодню забуття.

Під псевдонімом ПРИЛУЦЬКА

Народилася Ганна Петрівна Ковтуненко (дівоче прізвище) у дворянській сім'ї 8 (20) лютого 1855 року в тихому містечку Срібному Прилуцького повіту на Полтавщині. Петро Ковтуненко був дрібним поміщиком, мав у селах Плєскані та Лелєдині по десять десятин землі, та ще орендував леваду у власника земель у Срібному генерала Данчича, що жив у Петербурзі при царському дворі.

Коли батько Ганни Петрівни помер, її мачуха вийшла заміж за місцевого урядовця Ольшанського. Вони досить довгий час жили в домі Ковтуненків, а потім залишили Срібне

і виїхали.

До восьми років дівчину виховувала мати, росіянка за національністю, з колишньої Олонецької губернії. Перебуваючи тут на службі в царській армії, Петро Ковтуненко одружився і потім перебрався в Україну. Завжди при маленькій Ганнусі в батьківському домі була нянька-кріпачка Катерина Миколаївна Забіла. Вона співала над її колискою котика, а коли Ганнуся підросла, то перейняла від няні багато українських народних пісень, приказок, прислів'їв, які їй потім так згодилися на сцені.

Коли дівчині минуло вісім років, батьки віддали її до Прилуцького приватного пансіону, а через два роки перевели до Київського інституту шляхетних дівчат. Перебуваючи вихованкою інституту, Ганна Ковтуненко приймала активну участь у самодіяльних концертах під час річних ваканцій. Атмосфера театрального мистецтва

хвилювала молоду дівчину. У неї виникло велике бажання продовжувати освіту в Московській консерваторії, де вже тоді навчалася її близька подруга. Крім того, вона дуже полюбила виступати на сцені — це було її заповітне бажання. З великим інтересом і жадобою вона перечитувала театральні розділи в часописах. Не побувавши жодного разу ні в Петербурзі, ані в Москві, вона добре знала, які п'єси йдуть на сценах великих театрів, добре знала всіх талановитих акторів.

Але скоро їй довелося розпрощатися з театральним життям Києва і повернутися у рідне й близьке їй Срібне, до батьків, які наполегливо підшукували для вісімнадцятирічної курсистки нареченого. Так, 1874 року Ганна Петрівна Ковтуненко вийшла заміж за сусіда з

(Продовження на 4-й стор.).

Дві жінки—дві долі

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

села Блотниці поміщика Дмитра Олексійовича Затиркевича, значно старшого від неї.

Замість рожевих мрій, вогнів рампи і вимріяних класів консерваторії, перед нею був поміщицький масток в тихому селі, господарські справи. Саме тут, в селі Блотниці, в маєтку Затиркевича Ганна Петрівна добре познайомилась з життям провінціального поміщицтва, майстерно відтворивши потім сатиричні образи на сцені.

Деякий час їй довелося жити в Прилуках. Ганна Петрівна була, як то кажуть, першою дамою в повітовому місті Прилуці. Молода, гарна, надзвичайно весела — вона мала успіх на прилуцьких та роменських балах, вечірках. Але життя панського кола їй не задовольняло; багато уваги приділяла вона влаштуванню аматорських вистав. Уже в перший рік після одруження виступає у п'єсі «Москаль-чарівник» Котляревського в ролі Тетяни. За власними її словами, цю роль вона провалила. Проте Кропивницький оцінив талант молодой дебютантки, може й тоді вже вбачаючи в ній окрасу українського театру.

В особистому житті Ганни Петрівни у цей час відбуваються зміни. Вона удруге виїхала заміж за лікаря Карпинського. Долю майбутньої актриси вирішив аматорський спектакль «Сватання на Гончарівці» Квітки-Основ'яненка, який відбувся у Ромнах 9 грудня 1882 року, де вона блискуче зіграла роль Одарки. «Приїхала додому, — згадувала Ганна Петрівна, — спати не могла всю ніч. Після першої вистави моя здушена любов до театру прорвалася».

Після тривалого листування з М. Л. Кропивницьким Ганна Петрівна дістає від нього згоду на свій дебют у його трупі. Відбувся він 20 травня 1883 року в Полтаві. Затиркевич виступала під прізвищем Прилуцької в ролі Секлети в комедії

Г. П. Затиркевич-Карпинська

Старицького «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»!

Значний сценічний талант, добре знання української мови, побуту і звичаїв народу, життя якого доводилось відтворювати на сцені, допомогли початку актрисі швидко здобути визнання у трупі Старицького та Кропивницького. Сотні ролей довелося зіграти актрисі, деякі створені нею образи довгий час лишалися неповторними і неперевершеними.

Вона майже не користувалася гримом для сценічного перевтілення. Ганні Петрівні достатньо було перев'язати щокую хусточкою, або запліснити ліве око і так тримати його весь спектакль. Так народжувався новий неповторний сценічний образ. У неї було напрочуд рухливе обличчя і дуже чітка міміка. Це була одна з небагатьох українських актрис, яка ніколи не претендувала на молоді драматичні ролі. Все життя вона виконувала тільки

характерні ролі бабів та молодих і ніколи не мала суперниць щодо виконання комедійних ролей. Дуже любила Ганна Петрівна грати в нових для неї п'єсах, і якщо в п'єсі не було провідної ролі її жанру, а тільки епізодична, то вона сама вимагала, щоб її використовували в епізоді. Так було й із зовсім маленькою роллю у виставі «Ревізор», яка стала лебединою пісню великої артистки.

Грала вона в основному в п'єсах Старицького, Кропивницького, Карпенка-Карого, та інших українських драматургів. Лимриха; Риндичиха, Мелашка, Секлета, Драбиниха, Фена Отепанівна — все це ряд класичних образів, покликаних до життя чародійною акторкою Затиркевич-Карпинською. Звичайно, всякій людині властиве негативне й позитивне, але виявляються ті цінності у кожній людині по різному. Безперечно були вади і у Ганні Петрівні, але вони були такі дрібні і так рідко проявлялися,

що оточуючі їх просто не помічали. Вони тонули у річищі людських ідеальних якостей цієї прекрасної людини.

Весною 1917 року Ганна Петрівна із Києва переїхала до милої її серцю Блотниці і, захоплена можливістю без перепон ставити вистави в селі, відразу ж уладнала виставу «Катерини-мужички». Ця перша велика робота в селі заклала міцні підвалини блотницькому самодіяльному драматичному гурту, що був зовсім унікальним явищем на Прилуччині. Актриса дуже любила свою Блотницю і за сценічні заробітки збудувала там гарний затишний будинок. Вона потім часто говорила своїм близьким і знайомим: «Скільки я сміялась, плакала і танцювала — щоб збудувати цей дім!» Будинок був справжнім музеєм: картини відомих художників, фотографії Ганни Петрівни у різних ролях, чудові японські вироби, старовинний посуд, барвисті вишиванки, кавказькі килими. На жаль, все це знищено.

В один із своїх приїздів до рідного села побачила Ганна Петрівна на вулиці дитинча, що переповзало через брудну дорогу і ледве не втрапило під коні. Ганна Петрівна підбрала цю дитину, потім уладнала справу з батьками і дівчина зосталася при ній до самої смерті. Це була Олена Пилипівна Каченко. Любили вони одна одну дуже, були схожі між собою навіть обличчями.

У трупі М. Кропивницького Ганна Затиркевич-Карпинська працювала з 1883 до 1892 року, потім у трупі М. Садовського; пізніше працювала в різних театральних об'єднаннях (Суслова, Сагатовського, Колесниченка, Гайдамаки та інших), повертаючись знову до театру М. Садовського.

Коли О. Коралчук і І. Кавалерідзе організували в Ромнах український театр, до нього вступила і Ганна Петрівна з групою акторів колишнього театру М. Садовського. Уже старенька, але бадьора і весела, лагідна і жар-

тільки з людьми, вона швидко познайомилась з акторами місцевої трупи. Це була хоч і провінційна але непогана трупа, в складі якої були прекрасні актори. Своєю грою Ганна Петрівна завжди приваблювала публіку, і її свистави завжди відбувалися при переповненому залі. Слід сказати, що на ті часи рідко хто на периферії так сміливо дерзав, як троменці. В репертуарі їхнього театру були такі шедеври як «Лісова пісня», «Украдене щастя», «У пущі», «Розбійники» та інші.

Останні роки життя актриси прожила неспокоїно, душу її тривожили думки і вагання. Театр був для неї єдиним причулком і втіхою в житті, заміняв сім'ю, родичів. Повернувшись з театру в чотири стіни маленької кімнати по вулиці Коржівській № 37, вона почувала себе самотньою і постарілою. Тихе пристанище в Блотниці, достатки, чоловіка, сім'ю вона без вагань проміняла на «циганські мандри» з театром.

Восени 1921 року, перетримавшись, вона тяжко занедужала і злягла. Лікарі кілька днів не могли установити точний діагноз хвороби, а коли все вияснили, то необхідно було негайно робити операцію. Ганну Петрівну перевели до лікарні і почали готувати до операції. Але не встигли, — приблизно о 12 годині дня 12 вересня 1921 року Г. П. Затиркевич-Карпинська померла.

У вихорі буремних літ загубився домашній архів артистки, особиста бібліотека, численні листи, фотографії. Вдалося з'ясувати однак, що на кладовище її проводив разом з численними земляками ще й батальйон кавалеристів. За стародавнім українським звичаєм труну поставили на воза й накрили плахтою. Везли на волах. Під звуки шевченківського «Заповіту», що виконував хор артистів. Такого грандіозного похорону Ромни не бачили ще ніколи.

Актриса часто говорила: «В Ромнах я починала свою кар'єру, там і умру». Так воно і сталося.

Життя актриси

В мемуарній літературі, ясна річ, відчутний певний суб'єктивізм. Особливо тоді, коли автор ставить себе чи не в центрі подій, які зображує. Хочемо ми того чи ні, але мусимо сприймати все так, як подає нам оповідач. А у випадку, коли крім мемуарів іншої літератури

та в аматорських спектаклях. Згодом сім'я перебирається в Полтаву і тут вона вперше приймає участь в справжньому спектаклі аматорського драматичного гуртка.

Закінчивши полтавську восьмирічну Маріїнську гімназію, Тираспольська поїхала до старшого брата в Херсон. Звичайно і

ставши рекомендаційного листа Савіної до О. І. Южина, стає ученицею приватної драматичної школи Московського філармонічного товариства. Після закінчення школи, за порадою тієї ж М. Г. Савіної, Тираспольська підписує контракт з Харківським товариством Бородая і стає актрисою провінційного театру. Склад трупи був сильний і це було доброю школою для молодої актриси.

Тираспольській пощастило грати з видатними майстрами російської сцени Я. А. Стрететовою, Г. М. Федотовою, В. Ф. Комісаржевською. Яскравою сторінкою в її творчому житті була робота в Московському Малому театрі, на сцену якого вона поступила в дев'яностих роках минулого століття.

Ішов 1895 рік. Колектив Малого театру вирішив поставити інсценізацію роману Тургенєва «Дворянське гніздо». Роль Варвари Павлівни Лаврецької була першою роллю актриси в цьому театрі. Ось як згадує вона цей час у своїх спогадах: «Молодість делала меня тщеславной и вместе с тем неуверенной в собственных силах. А как я справляюсь со своей ролью, а помогут ли мне старшие товарищи по сцене, а ну как «шлепнусь» на первом же шагу, и всем станет ясно, что нельзя только что поступившей в театр актрисе поручать сложную роль». Але роль вдалася і майже на протязі всього часу актриса грала лише світських дам і в основному в п'єсах Островського. З сорока його п'єс вона була зайнята в шістнадцяти.

Прослуживши вісім років у Малому театрі в Москві, Тираспольська восени 1893 року, за пропозицією директора Імператорських театрів Волконського переїздить до Петербургу. Вона була призначена «на зміну та дублерство» М. Г. Савіної на сцені Олександринського театру.

Порівнюючи колективи Малого і Олександринського театрів, актриса швидко переконалася у величезній різниці, що існувала між ними. Коли у Малому театрі всі обожнювали Ермолову, то тут

(Закінчення на 6-й стор.).

Н. Л. Тираспольська

немає, то кожне слово сприймається як істина і не піддається сумніву.

Отож, року 1867, в невеликому українському місті Прилуках, у дворянській сім'ї Тираспольських народилася дівчинка, яку назвали Надією, «якій судилося стати окрасою російських театрів».

Спираючись на спогади актриси, можна дійти висновку, що будинок Тираспольських знаходився поряд з дачею Сквородських. Батько майбутньої актриси мав у Прилуках власний фотографічний павільйон. Коли дівчинці виповнилось сім років, сім'я переїздить з Прилук до Єлисаветграду. Надія разом з сестрою навчається в гімназії, і тут, на гімназичних вечорах, виступає з читанням віршів

там не обійшлося без аматорських спектаклів.

Захоплення театром міцніло з кожним днем, з кожним новим виступом на сцені і привело до того, що Надія Львівна твердо вирішила стати професійною артисткою. Батьки не схвалювали це рішення, але бажання було настільки сильним, що вже ніщо не змогло стати на перешкоді. У цей самий час Тираспольська знайомиться з Марією Гаврилівною Савіною. Від неї вона дізнається, що в Петербурзі організовані при Імператорських театрах драматичні курси. М. Г. Савіна пообіцяла допомогти Надії Львівні і це остаточно вирішило її долю.

На петербурзькі курси вступити їй не вдалося і Тираспольська, викори-

Дві жінки—дві долі

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.).

всі «служили» у Савіної. Вся «законодавча влада» в театрі була в її руках. В Олександринському театрі всі прагнули «переграти» і обігнати один одного. Молодим важко було тягнутись за старшими акторами.

Колись дружні стосунки з Савіною, тепер різко погіршилися. Справа в тому, що відразу після переходу Тираспольської до Олександринського театру, їй була запропонована роль Наталії Дмитрівни у п'єсі Грибоедова «Лихо з розуму». Сам по собі цей факт не дуже важливий якби не та обставина, що

цю роль раніше виконувала сама Савіна. Вони стали суперницями. Склалася конфліктна ситуація, яка упродовж багатьох років не мала розв'язки. Колишні теплі стосунки розвіялися немов марево...

Чи не найскладніший у житті актриси був період з 1917 по 1921 рік. Рухнули підмурівки імператорського театру і разом з тим втратили свою первозданну вагомість сотні тисячі понять. В театрі все рідше й рідше грала п'єси Островського, звучала «Апостолата», революційні марші. Змінювався світ, лише незмінною лишалася любов до театру. На деякий час втрачається зв'язок з акторами і

сценою, її всю захоплює громадська робота.

Але поступово все повертається на «круги своя», і врешті-решт знову театр, але тепер уже не імператорський, а театр ім. О. С. Пушкіна і звання заслуженого діяча мистецтв.

Шістдесят п'ять років віддала Н. Л. Тираспольська нелегкій праці актора. Сцени Малоого театру та театру ім. Пушкіна бачили її злеті і падіння, переживання та радощі. Мало кому з акторів пощастило прожити такий довгий вік. Природа наділила її неабияким талантом, світлою пам'яттю, спостережливістю і довго-

вічністю. Маючи від роду 94 роки вона закінчила писати свої мемуари, які і по цей день лишаються єдиним матеріалом про її життєвий і творчий шлях. Невідомо з якої причини, але її ім'я рідко згадується в мистецтвознавській літературі. Тираспольська була видатною актрисою, заслуженим діячем мистецтв. Її знали театральні глядачі кількох поколінь, в своїх мемуарах вона згадує імена М. Г. Савіної, Г. М. Федотової, О. О. Яблочкіної. Але як не дивно, ніхто з них у своїх мемуарах жодним словом не згадав імені актриси.

Забули його і ми нажаль.

Ольга ЛУКАШ,
Галина ГОРЛА.

Сергіївка

Споконвіку існує на Прилуччині (як і по всій Україні) сила-силенна казок, переказів, загадкових легенд. Часом ці легенди заховані у такі таємничі оболонки тисячоліть, що їх годі й розтлумачити. Іноді у них переважають фантастично-казкові оповіді чи описи-подій, речей, які з погляду здорового глузду не годяться сприймати серйозно. Та трапляються часом такі історії, які натякають нам на стежки для розгадок далеких таємниць минулого.

Чимало таких легенд і переказів існують і в одному з найдавніших і найвіддаленіших сіл Прилучького району Сергіївці.

Уперше село документально згадується О. Лазаревським у 1629 році: «...села Ковтуновка, Яблонька, Сергивка и Белошапки — принадлежали Дм. Горленку и затем Скоропадским отданы были Гамалеевскому монастырю в составе Дубогаевского староства».

Згідно з переказами назва села походить від імені вільного козака Сергія Ковалю, який першим оселився на березі річки Переводу. З тих часів куток, де він поселився, називається Ковалівкою, а село — Сергіївкою:

Минають осені і весни,
Скриплять історії колеса,
Все як накреслено,
Все так і має бути.

...Прошуміло, прогуркотіло над селом не одне століття. Часи Богдана Хмельницького і гетьмана Скоропадського, кріпаччина і колективізація, розкуркулювання і голодомори, страхіття Великої Вітчизняної війни. Та не зміліла ріка людської пам'яті і мудрості.

В селі живуть переважно українці. Але в роки Століпінських реформ приїхало в село чимало єврейських сімей і вихрестів, як колись називали євреїв, які прийняли християнську віру, вихрестились. Ще й зараз живуть в селі дві жінки, які походять з цих сімей. Це — Нестеренко Ольга Миколаївна та Ашерівська Катерина Миколаївна. Проживали в селі й росіяни, але в дуже незначній кількості.

Найпоширеніші в селі прізвища: Горбач, Кальян,

Сікач, Шейгус, Брухно, Овдієнко, Здоровець, Коваленко, Киян, Кравченко. Окрім прізвищ існують ще й вуличні прозвища, прізвиська. Вони походять від імен, місця проживання, ремесел, професій. Так родина Кияна Михайла Степановича по вуличному зветься Драгунови, бо прадід колись служив драгуном в російській армії. Родину Здоровець Марії Мусіївни називають Шестипалими. Розповідають, що давно колись, хтось в родині народився з шістьма пальцями на руці. Є прізвиська, про походження яких можна розповідати багато, але обмежимось лише їхнім переліком: Стрілки, Дземи, Молотки, Мілейки, Лещотні.

Родину Панчошної Ганни Сергіївни звать Лікареньками. Її дід був ветеринарним лікарем і, як свідчать односельці: «...умів не тільки випускати «погану» кров у худоби, але й «замовляти кров», зупиняти її».

В минулому сільчани займалися різними ремеслами і промислами: бондарством, ткацтвом, шевством. Були в селі свої ковалі, кравці, теслярі, пасічники, мірошники. Увесь товар, що вироблявся, відвозили в місто на базари і ярмарки, це було значною матеріальною виручкою селян.

Гончарством в селі не займалися зовсім, керамічний посуд завозився з інших губерній. Заможніші селяни, що мали свої крамниці, торгували різним крамом: від хомутів до бубликів.

Одним із найпоширеніших ремесел в давнину було решітництво. Для доброго врожаю необхідне було якісне, добірне зерно, його очищали на решетах. Коли вірні переказам, решітники з'явилися в Сергіївці у першій половині XIX століття. Сергіївський пан вимняв у Бережівського поміщика родину кріпаків за пару породистих кортів. Кажуть, що обмін цей відбувся 29 лютого. У цей день за церковним календарем свято святого Касіяна, або Касяна, людини найбільшої, найнещасливішої. Тож і дали цьому кріпакові прізвище Касьян. Одружився юнак на сергіївській дівчині, народилося у них шестеро синів і три дочки. Сини разом з батьком наймалися очищати на решетах зерно в своєму селі та в сусідніх, а доньки були хорошими ткалями. Ткали гарне полотно, рушники, доріжки на верстатах, виготовляли батьком і синами. Ще й досі зберігається в селі стара верстат, змайстрована одним із синів старого Касьяна — Сидором Івановичем.

Село Сергіївка тягнеться понад берегом Переводу упродовж кількох кілометрів. І кожний куток, кож-

на вулиця мають свою власну назву. Центр села зветься Тополівкою, колись ріс тут тополевий гай. Район, де зараз знаходиться школа, називають Степанівкою. Частина села, що прилягає до річки Переводу, на захід від Степанівки, зветься Горюк. Назву пов'язують з старовинною могилою-курганом, мабуть ще скіфських часів.

Навпроти сільського ставка, що розташований у центральній частині села, лежить Ярошівка, яка тягнеться до Ярошкового ставка. Тут знаходилось старе глинище, де брали глину і виробляли цеглу-сирець для печей. Частина села зветься Майнулівкою (від Майнулів, що ще й зараз в основному заселяють цей куток села). З Майнулівки переходимо в хутір, де жили колись заможні селяни-хлібороби. Район цей був заселений не густо, будівлі зводились міцні, добротні.

За греблюю розташоване Загребелля. На сході села, де лежить Ярошівка — колись давно збудували гребельку, земляний насип давав змогу перейти до центру села. Напрвесні, майже щорічно, греблю розмивала вода і її насипали знову і знову.

В селі є ще куточки з загадковими назвами — Картози і Драний Город. Назви цих топонімів розгадати поки-що не вдалося. На землях, що прилягають до села Сергіївки є декілька урочищ, серед них Ількове. Назва походить від імені хазяїна, колишнього власника цього урочища. Урочище Копанки довгий час не розорювалося, бо там було декілька копанок з чистою, смачною водою, яку брали залюбки селяни під час польових робіт. Праворуч, по дорозі на Горбачівку (нині це хутір Згурівського району Київської області) знаходиться урочище Забарне. Цей шмат родючої землі належав колись не дуже заможному чоловікові. Коли виникла потреба насипати греблю, яка б з'єднала село Сергіївку з хутором Горбачівкою, він продав нижній шар землі для насипу, таким чином зберігши родючий чорнозем. Ця гребля ще й сьогодні служить людям.

Урочища Беззубенкове і Горленкове названі за прізвищами їх власників. Скільки років минуло з тих давніх часів, коли жив всевладний прилуцький полковник Дмитро Горленко, а ще й сьогодні ця родюча земля носить його ім'я.

Далі, за цими урочищами, ближче до села, знаходиться Гайок, колись ріс тут затишний зелений гай, який з часом викорчували. Розповідають, що водилося тут багато вужів. А коли тільки збирались корчувати дерева, вужі, ніби відчуваючи свою біду, почали розповзатися по сусідніх байраках і болотах.

Над Переводом є ділянка землі, яка чомусь зветься Чехами і навіть людей, що там мешкали теж прозивали чехами. Пізніше люди переселилися до села, а назва місцевості так і лишилася назавжди.

На сергіївських полях є немало долин. Частина з них безіменна, а деякі з них мають досить такі своєрідні назви: Шомина долина, Васькова і Бебина долини. Праворуч по дорозі з Сергіївки на Сухоліски видно старий курган, в селі його звуть Вовчою могилою.

З півночі на південь протікає річка Перевід, яка ніби сповиває, обгортає село. Течія її тиха і повільна, вода чиста, прозора. Колись в селі було чотири ставки, в яких водилося багато риби. В Ярошковому ловили карасів та короїв. Став був настільки великий, що розливався далеко в поле. Сьогодні він значно змілів і його затоки перетворилися в ярів та балки. Один з таких ярів зветься Голотиною.

Є в селі дві криниці, про які тут варто згадати. Одна з них знаходиться в урочищі Лукомщина. Вода до криниці надходить з підземного джерела, прозора, смачна і довгий час зберігається, лишаючись свіжою. По дорозі з Сергіївки на Яблунівку є ще одна криниця, яку звуть Чайником. Її вода, холодна і чиста, особливо смакує тим, хто працює тут у жнива.

Збираючи краєзнавчі матеріали про села Прилучини, доводиться зустрічатись з різними людьми. Одні знають і шанують історію краю де живуть, про вулиці, яруги і урочища можуть говорити годинами. Інші ж недбало відмахуються, мовляв — кому це все потрібно... І тому хочеться сказати щире спасибі Антону Миколайовичу Касьяну та Григорію Володимировичу Рудьку, які знають, пам'ятають і шанують історію свого рідного села.

Ольга ЛУКАШ (Прилуки),
Ніна ОВОД (Сергіївка).

Історія кустівських шкіл

Група «Пошук» Прилуцької середньої школи № 10 два роки збирала матеріали про історію шкіл на Кустівцях, в основу яких покладені дані з міського архіву, музею, з книг про Прилуччину Д. О. Шкоропادا (1994) і В. А. Маценка (1988), розповіді старожилів.

У 1875 році на Кустівцях було відкрито 2-е однокласне міське початкове чоловіче училище. Будинок де воно знаходилось, зберігся до цього часу по вул. Леніна № 373 (зараз тут дитсадок «Віночок»). У книзі В. А. Маценка «Прилукищина» є згадка про це училище: «...2-е городское начальное мужское училище содержится на средства города на Кустовцах, расход на него в 1887 году равнялся 912

рублей. Учеников было 77. Из них свидетельства об окончании получило 19». Ця ж сама книга містить і таке цікаве повідомлення: «2-е городское начальное женское училище на Кустовцах открыто в 1887 году, содержится на 225 руб., отпущенных городом». Будинок де знаходилось це училище теж зберігся по вул. Леніна № 371 (магазин «Каштан»). Тобто приміщення обох училищ розміщувались поряд.

В чоловічому училищі на початку ХХ століття навчався уродженець Кустівців поет-шевченкознавець О. М. Ведмицький (1894—1961) і відомий прилуцький педагог І. І. Хотеленець (1900—1995). В 1896 році в кустівській жіночій школі, яка тоді

звалась міським жіночим училищем, навчалось 25—30 дівчат, а в чоловічому училищі було 50 учнів.

Із спогадів учительки Ганни Федорівни Терлецької: — У колишньому приміщенні військомату (вул. Леніна, 371), у половині будинку від вулиці, знаходилась жіноча школа. Більша кімната була її класною кімнатою, а в маленькій — учительська. У другій половині будинку жила сім'я учителя чоловічої школи. Чоловіча школа від жіночої була відгороджена парканом.

На початку ХХ століття на Кустівцях почали діяти ще дві церковно-приходські школи, підпорядковані церквам. Одна з них біля самої кустівської Трьох-Святитель-

ської церкви. Будинок школи зберігся до цього часу, в ньому зараз філіал середньої школи № 10. Побудував його на церковні кошти священик Петро Геєвський. Школа була виключно для дівчаток. Із перших учителів відомі Ольга Філаретівна Павловська і Віра Романовська. Школа мала дві класні кімнати. У більшій щонеділі, відбувалася вечірня служба для бажаючих. Про цю школу розповідала 85-ти річна Ганна Денисівна Нетребовська, яка училася в ній, а потім довгий час була регентом церковного хору. Друга школа містилася на території заїжджого двору Густинського монастиря, поруч з Пантелеймонів-

(Закінчення на 8-й стор.).

Історія кустівських шкіл

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

ською церквою (капличкою) на розі вулиць Леніна і Кустівської. Будинок школи теж зберігся до цього часу. Про навчання у цій школі мені розповідав мій батько О. О. Івахненко, який навчався тут в 1908—1910 роках разом з майбутнім народним артистом України Миколою Федоровичем Яковченком.

З 1918 по 1926 рік школа на Кустівцях отримала назву Кустівська трудова школа. Директором її був Василь Васильович Журавський. Про цю трьохкласну тоді школу в матеріалі в місцевому архіві. Навчання проходило в згаданому будинку біля Трьох-Святительської церкви, а будинки чоловічого і жіночого училищ використовувались для військового матеріалу і навіть для квартир працівників райвиконкому. В архіві вдалося віднайти деякі статистичні матеріали про Кустівську трудову школу. В 1924—25 навчальному році в школі налічувалось 185 учнів: у двох перших класах — 53 та 54 учнів, у другому — 46 і в третьому — 32 учні. На 1 лютого 1924 року такі дані: викладача мови — українська, кількість років навчання — три, кількість учнів — 160, персоналу — 4 чоловіки. Зберігся ще один документ: «Посвідчення. Окренспектура народної освіти цим свідчить, що пред'явник цього тов. Василь Васильович Журавський дійсно є завдувачий Кустівською трудовою школою. Дійсно до 1 січня 1925 р. З.ІХ.1924 року. Окренспектор Наросвіти». Доля директора школи і його сім'ї невідома. Може на цю публікацію відгукнеться хтось із його родичів?

У 1926—27 навчальному році школа почала називатися неповно-середньою школою № 10. Першим директором семиріч-

ки став Федір Омелянович Лабунець. З 1930 року директором став Іван Васильович Пфейффер (1887—1968) — німець за походженням, брат відомого академіка-математика Георгія Васильовича Пфейффера. До 1936 року учні навчалися у різних приміщеннях, оскільки будинок біля церкви був забраний для сельбуду. Старожили згадують, що навчались в будинку теперішнього дитсадку — це було основне приміщення. 5—7 класи навчались в будинку на цьому ж подвір'ї, зруйнованому під час війни. А ще використовувався будинок, що знаходився на розі вулиць Леніна і Червоноармійській, де зараз фруктовий сад школи № 10. Це була колишня панська садиба Деда. В цьому будинку була хороша їдальня, він теж знищений війною. Діти молодших класів навчалися в колишньому панському будинку Данчича (вул. Кустівська, 29), де у 1845 році побував Т. Г. Шевченко. Про заняття у цій школі розповідала жителька Кустівців Н. А. Бодисенко.

У 1936 році для дітей Кустівців відкрила двері нова прекрасна двоповерхова школа № 12, яка встигла здійснити лише три випуски: 1939, 1940 і 1941 років. У перші дні війни приміщення школи зруйноване фашистськими бомбами. На її місці нині й знаходиться школа № 10. Учителька-пенсіонерка М. П. Антоненко подарувала школі фотографії другого випуску школи № 12. Директором тоді був Новиков, класний керівник Маслюк, серед випускників — рідна сестра поетеси Л. Забашти Людмила Гришко. Про навчання у цій школі розповіла В. О. Ворончихіна. На її очах бомби з фашистського літака зруйнували любиму школу. А вона дійсно була гарна: світлі коридори, велика зала,

на сцені піаніно, хороші кабінети, спортзал. В надісланому нашій групі «Пошук» листі Валентина Олексівна розповіла про те, що під час бомбардування знаходилась на Кустівцях. Побачивши страшний трагедію, не могла втримати сліз, промайнула гірка думка: «Тільки ж побудували школу і вже її розбомбили. Що ж це таке діється?»

Навчався у цій школі й нинішній заступник директора В. О. Нетребовський, він теж розповідав про загинувшу школу. Хлопчак з Кустівців бігав після бомбардування дивитись на руїни, підбирали й приносили додому книжки з шкільної бібліотеки, фізичні прилади. Дуже жалкували за школою.

Житель Кустівців М. М. Січвар пригадував той час, коли на одному подвір'ї діяли відразу дві школи № 10 і № 12 і як хлопці грали зимку в сніжки — школа на школу.

Після звільнення Прилук 18 вересня 1943 року неповно-середня школа № 10 продовжувала навчати кустівських дітей. Тоді використовували три будинки: по вул. Леніна № 373 (дитсадок «Виночок»), по вул. Радянській № 63 і біля кустівської церкви.

В 1947—48 роках я навчалася в цій школі (3 і 4 класи). З любов'ю згадую свою вчительку Лідію Петрівну Скрыгіну — молоду, енергійну, яку всі ми вважали як матір'ю. Пригадую, як вона з нами розучувала пісні, готувала невеличкі спектаклі до Нового року.

В 1952 році школа на Кустівцях стала середньою, а в 1955 році відбувся перший її випуск. Через сорок років, у 1995 році був уже 39-й випуск. У 1962 році випуску не було, тоді саме ввели 11 клас (випуски 1963, 1964, 1965, 1966 років).

20 жовтня 1958 року середня школа № 10 переїшла з сучасне приміщен-

ня по вул. Леніна, 375. 17 вересня 1974 року постановою уряду України школі присвоєне ім'я Героя Радянського Союзу Миколи Павловича Симоняка.

Директорами школи у післявоєнний період були: Г. Я. Дорошенко, Д. В. Жижка, В. Б. Бівалькевич, С. М. Кузьменко, П. С. Кисіль, Н. І. Скотаренко, М. П. Голяк, В. С. Дротянко. Шостий рік школу очолює В. І. Кобець. У цьому навчальному році в школі учнів — 688, класів — 30, учителів — 52, старших учителів-методистів — 4, учителів вищої категорії — 16. З 1972 року в школі діє музей бойової слави. З 1992 року школа підтримує зв'язки з «Рідною школою Лесі Українки» в Австралії.

Отже, 121 рік школа на Кустівцях є центром освіти і виховання дітей. В 1963 році, на південній околиці міста (Верхні Кустівці) відкрита школа інтернат, директорами якої були Яременко А. І., Вареник О. П., Лотиш М. В. Через 10 років школа ліквідована, а приміщення передані прилучському педагогічному училищу імені Івана Франка, яке й понині тут знаходиться.

В даний час на Кустівцях працює ще й середня школа № 6, переведена сюди з центра міста. В приміщенні школи № 10 в 1963—1987 роках працювала заочна школа, яка мала філіали на підприємствах міста. Директорами її були Д. М. Запара, М. Д. Курлук, І. С. Саліков, Р. І. Сичова.

Шкільна група «Пошук» оформляє альбоми «Розвиток освіти на Кустівцях», та «Школі — 120 років». Просимо надсилати нам у школу № 10 фотографії випускників, спогади тих, хто колись учився в нашій школі або про своїх рідних чи дітей. Будемо вдячні за допомогу.

Н. О. ІВАХНЕНКО.

НАША АДРЕСА:

251350 м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 919. Тир. 1500 прим. Свідомство про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1982 р.

СКАРБНИЦЯ

ВІДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І ПРАСЯВАЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 5 (45)

ТРАВЕНЬ 1996 РОКУ

НАШІ МАДОННИ

(УРИВОК З ПОЕМИ)

...Вже дві зими, як і війна — жорстокі.
Сніги, замети, люті холода.
А у людей, бач, олімпійський спокій...
— Перезимуєм, — кажуть, — не біда!

Забули, де ті свята, де ті будні.
Робили від зорі і до зорі.
Але які, які великі люди
Оці звичайні наші трударі.

Не про дядьків у мене піде мова,
Хоч і про них сказати погане, гріх.
Я про жінок. Вони життя основа,
Турбот, всіляких клопотів, утіх.

В тривогах, у постійних цих галопах,
Угору глянуть ніколи було.
І справді, тут не краще ніж в окопах.
Та гріло всіх душевне їх тепло.

Старенька хата, не якісь хороми.
Дров обмаль. Зуб на зуб не попадеш.
Та ще із неба, ні, не манна — бомби!
Жах за дітей, за чоловіка теж.

Я перш за все про тих, кому на плечі
Звалився нещадний враз тягар війни.
У голоді, у горі, в холоднечі
Не бідкались, не скаржились вони.

Вони не вимагали, не жалілись,
Робили мовчки (двох не вирвеш слів).
Ще й дітям пайку. Звідки брали сили?
Чекали і боялись поштарів.

Дитину уявіть, голодні очі
Не одні, а двох, чи може, трьох.
А ще коли: «Я, мамо, їсти хочу...»

І сльози по щоках, немов горох.
Що вдієш. То ж не зварити з нього супу.
Не зроблять ситим лагідні слова.
Не знайдеш в хаті навіть шкаралупу.
І в молодиць сивіла голова.

У ті часи, жорстокі і бентежні,
Війна молола долі, мов вітряк,
Ми жертви їх сприймали, як належне.
Не вдумуючись, що воно і як.

А в добрі дні (до смертної безодні)
Жадала кожна власне щастя мати.
І, дивлячись на втомлених, голодних,
Хотілось разом всіх розцілювати.

(Закінчення на 2-й стор.)

Наші мадонни

(Закінчення. Початок на 1-й стор.).

Щоб шоки схудлі раптом
зашаріли,
Щоб усміхнулись стиснуті вуста,
І рухи стали впевнені і смілі
Краса сяйнула ніжна і проста.

Хіба це жінці вергати снаряди,
Пуди заліза кожну слухну
мить?
Але повзуть в оселю нашу гади,
І чоловіки пішли, щоб
зупинить.

Вони пішли без роздуму
й вагання,

Ненадовго прощаючись наспіх,
Та чорне багатьом прийшло
писання.
Усе життя чекали вдови їх.

Не завжди ми правдиві
і ласкаві,
І не цінуєм відданість бува.
Купаючись у тій воєнній славі,
Образливі базикаєм слова.

Ні, ми не маєм права забувати
Про тих, на кому вся життєва
суть!
Поки живі — ми ті, з війни
солдати,
Нас завжди люблять ті жінки
і ждуть!

В чотири роки простяглась
дорога,
Ішли на смертний бій батьки,
сини.
Здобута вже священна
Перемога,
Війну ж найперше — виграли
вони!

І виграли грядущі покоління,
І виграли такий тривалий мир.
Лиш муками й своїм святим
терпінням,
Та вірою, що ніби проводир.

Це наші немальовані мадонни
І стали варили, і впрягались
в плуг.
Хоч треба з них було писать
ікони
Оберігать від кривди і наруг.

Андрій БУРЕНКО.

Алгазін, Дубинський, Коробов, Кошовий, Панченко. Так, це Герої минулої війни — наші земляки. Це ті, хто народився чи жив у нашому місті, це ті, хто віддав своє життя, рятуючи людство від фашизму, це ті, хто добив ворога, ірніс Перемогу і повернувся додому живим, це ті хто проявив мужність і героїзм у битві з ненавсним ворогом на полях Великої Вітчизняної війни.

Герой, чи то Радянського Союзу, чи то якої іншої держави залишається героєм назавжди, звання це почесне і є найвищим ступенем відзнаки за заслуги перед державою, які пов'язані зі здійсненням героїського подвигу. І кожен з них: льотчик О. К. Алгазін, розвідник І. Я. Дубинський, піхотинці О. В. Коробов і О. Я. Панченко, підпільник О. В. Кошовий здійснили, кожний окремо, такий подвиг.

Про одного з наших героїв — Олександра Кузьмовича Алгазіна і хочеться розповісти.

Починався 1914 рік. Росія, її окраїна — Україна, жили тихим, мирним, хлібосольним життям. Тихо і мирно, у любові і злагоді жило у Дебальцевому молоде подружжя Алгазінних, Марія Федотівна та Кузьма Костянтинович, чекаючи появи на світ Божий своєї першої дитини. І от, 14 березня — народився хлопчик. Нарекли його Олександром. А потім майже кожного року лелека приносив дітей: трьох хлопців (Сергія, Павла, Івана), та трьох дівчаток (Антоніну. Ва-

ОЛЕКСАНДР АЛГАЗІН

О. К. АЛГАЗІН

лентину, Ольгу). В 1915 році, а можливо і в 1916-му, коли вже йшла перша світова війна, сім'я перебралася до села Голубівки (нині селище Комісарівка) Перевальського району Луганської області. В цьому мальовничому селі і пройшло дитинство Олександра. Був дитиною серйозною, допитливою, як старший з дітей, допомагав батькові по господарству, мамі — доглядати за меншими. Одержавши неповну середню освіту в голубівській школі,

поїхав у Дебальцеве. Спочатку працював слюсарем, потім помічником машиніста паровоза, водночас навчавшись у школі фабрично-заводського навчання. Потім доля закинула 20-річного Олександра в Кадівку, де він закінчив педагогічні курси і був направлений до Луганська учителем молодших класів школи-інтернату.

Закінчивши в 1937 році Єйське військово-морське училище, проходив службу стрільцем-бомбардувальником. Після при-

своєння звання лейтенанта був льотчиком одного з бомбардувальних авіаційних полків. Під час війни з Фінляндією приймав участь у бойових операціях, здійснив 47 бойових вильотів, за що був нагороджений орденом Червоної Зірки. Після закінчення війни Олександра Алгазіна, як здібного льотчика, було направлено на навчання до Рязанської вищої школи штурманів, яку він закінчив напередодні Великої Вітчизняної війни. Полк, до якого був направлений лейтенант Алгазін, дислокувався в селищі Платонівці Тамбовської області. Тут він зустрівся з чарівною дівчиною — Ганною, яка після закінчення Тамбовської юридичної школи працювала в селищі суддею. Весь вільний час проводили разом, покохали одне одного, мріяли про створення щасливої сім'ї, та доля розпорядилася інакше.

22 червня 1941 року розпочалася найжорстокіша, найкровопролитніша в історії людства війна — Велика Вітчизняна, а вже 24 червня стрілець-бомбардувальник Олександр Алгазін громив ворога та його техніку. Починаючи з серпня 1941 року приймав участь у нальотах на Берлін. У червні 1942 року йому було присвоєно звання старшого лейтенанта і переведено штурманом ланки 749 дальнього бомбардувального авіаційного полку, у складі якого наносив бомбові удари по найважливіших військових об'єктах в глибокому тилу ворога. На початку 1943

року Олександр Алгазину було присвоєне звання капітана. До вересня 1943 року штурман Алгазін здійснив 195 успішних бойових вильотів.

18 вересня 1943 року за успішне проведення бойових операцій і проявлений при цьому героїзм Олександр Кузьмович Алгазін було присвоєне звання Героя Радянського Союзу.

У серпні 1944 року його було призначено штурманом ескадрильї, а в листопаді присвоєне звання майора.

Лютий 1945 року. До кінця війни лишилося 95 днів, вона наближалася до переможного завершення, потрібно було вже замис-

литись і про особисте життя. Майору О. К. Алгазину — 30 років! І от, 6 лютого 1945 року Олександр Кузьмович Алгазін і Ганна Михайлівна Тезікова зареєстрували свій шлюб у райцентрі Кизині Рівненської області, їх мрія збулася — вони разом. Але війна ще продовжувалася і залишатися з чоловіком було неможливо, тому Ганна поїхала до чоловікових батьків у Луганську область, а Олександр у складі гвардійського авіаполку дальньої авіації громив ворога до самого кінця війни.

За участь у Великій Вітчизняній війні Олександр Кузьмович був нагороджений медаллю «Зо-

лота Зірка» Героя Радянського Союзу, орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни I ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями: «За оборону Ленінграда», «За оборону Москви», «За оборону Сталинграда», «За боевые заслуги», «За взяття Будапешта», «За взяття Кенігсберга», «За взяття Берліна», «За победу над Германией».

У травні 1946 року полк, у якому служив Алгазін, був передислокований у місто Прилуки. Саме тут, у Прилуках, 8 квітня 1949 року прийшов у пологовий будинок молодий батько, щоб вперше в житті побачити і помилуватися своїм сином, якого подарувала йому Ганна Михайлівна.

В 1950 році О. К. Алгазін перевели штурманом авіаескадрильї бомбардувального авіаполку в місто Білу Церкву, а пізніше в місто Миргород. Звільнився у запас в званні підполковника в березні 1954 року. Постало питання: де жити? І тоді згадалося зелене місто над тихоплинним Удаєм. На сімейній нараді прийняли рішення: «Ідемо в Прилуки». Три роки тулилися по квартирах. Потім сім'я отримала державну квартиру в будинку по вулиці Котляревського. Ганна

Михайлівна працювала в Ідадьмі гідротехнікуму, звідки й пішла на заслужений відпочинок. Син, якого на честь діда назвали Михайлом, закінчив школу, військове училище. Служив у армії, звільнений у запас з посади начальника зв'язку Хмельницького обласного військкомату.

Після переїзду до Прилук Олександр Кузьмович не працював, війна підірвала здоров'я, але проводив велику військово-патріотичну, виховну роботу серед молоді міста. Був частим і бажаним гостем у школах, на підприємствах.

Помер О. К. Алгазін 23 квітня 1984 року, похований на міському кладовищі («Новий побут»). Вдячні прилучани не забувають Героя. Одна з вулиць міста носить його ім'я. У військовому містечку, де колись проходив службу О. К. Алгазін, встановлене бронзове погруддя.

Не довелося мені зустрітись з ним, коли він був живий. Але ось уже кілька років, кожного дня я зустрічаюся з ним, бачу його світлий образ. Висить на стіні, у мене в кабінеті, портрет Героя. Серйозне обличчя, задумливий погляд...

Леонід
КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

О. К. та Г. М. АЛГАЗІНИ

ДО ВИТОКІВ РОДУ

У 1925 році Сергій Іванович Маслов (1880—1957), доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент Академії Наук України, зробив перші начерки до праці, яка так і лишилася незавершеною. Сергій Іванович тільки розпочав збирати матеріали до історії роду Маслових. Сімдесят літ по тому спробою продовжити розпочату роботу, в якій моїм головним помічником і опонентом є найстаріший представник роду Маслових — Ірина Олександрівна Лучник.

Уже в начерках Сергія Івановича чітко визначаються головні лінії та прізвища: Маслови—Александрівки—Карамзіни. Зберігаючи цей напрямок, доповнюю його матеріалами розвитку родового дерева за наступні роки.

В паперах Сергія Івановича, що стосуються історії роду, чимало і прекрасних, і трагічних, і загадкових сторінок.

Отже, перша згадка прізвища Маслових бере початок від Івана, селянина Орловської губернії, чий син Василь Іванович (1808—1884) оселився в Ніжині, перебравшись з міста Бельова (нині Тульської області), де був одружений і мав сина Павла. Дружина, мабуть, рано померла, в архіві про неї немає ніяких згадок. У Ніжині Василь Іванович одружився

з Ганною Іванівною Загнєєвою. (1816—1900), напівгречанкою. У них народилися діти. Син Михайло Васильович (1840—1871), за словами І. О. Лучник, був талановитим ученим-хіміком. Про його дружину в паперах Сергія Івановича згадок нема. Є інше: запис 1925 року про те, що Сергій Іванович відвідав у Ічні цвинтар при Миколаївській церкві, зробивши помітку: «Михайл Васильович Маслов. Скончався февраля 1871 года, проживши 30 лет, 4 месяца, 6 дней».

До речі, у ті відвідини Ічні Сергій Іванович переписав написи з надгробків на могилах родини Маслових, похованих в ічнинському некрополі. Зважаючи на те, що після революції минуло лише вісім років, пам'ятники ще не були знищені. В записях Маслова є дещо й не зовсім зрозуміле. Ось одна з загадок: поряд з іменем згаданого Михайла Маслова стоїть ім'я... Михайла! Тільки тепер вказується: жонатий на марії Михайлівні (примітка: померла в 1908 році). До цього запису Сергій Іванович приклав запрошення на весілля: «Анна Івановна, Михайл Васильевич и Мария Михайловна Масловы в день бракосочетания дочери Марфы Михайловны

(Продовження на 4-й стор.).

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 3-й стор.).

с Григорієм Прокоф'євичем Гриненко покорнейше просят Вас пожаловать на свадебный вечер сего 1886 г. января 26 в 6 часов пополудни в дом И. Маслова в м. Ічне».

Отже, перед нами дві різні особи, але з одним ім'ям. Між роком смерті першого і шлюбом доньки другого — 15 років (ми пам'ятаємо, що весільне запрошення підписував і розсилав другий Михайло Васильович). Повернемося до цієї загадки дещо пізніше, а зараз треба відмітити, що крім двох Михайлів, у Ганни Іванівни і Василя Івановича Маслових народжується ще один син Іван (1846—1884), а пізніше — донька Марія (згодом вона вийде заміж за Дуброву з міста Прилук, буде мати двох дочок Євдокію і Галину і синів, подальша доля яких невідома).

Родина Маслових. Зліва направо: Михайло Васильович Маслов, Ніна, Ганна Никифорівна та Сергій Маслови, Г. І. Карамзін. 1908 рік.

Фото В. І. Маслова.

Василь Іванович Маслов у Ніжині організував підприємство по виробництву свічок і мила. Справи йдуть успішно. Родина перебирається в містечко Ічню. Підрастають сини, розширюється виробництво, до ніжинських підприємств додається спиртовий завод в Ічні. Діти допомагають батькові у веденні справ, організації й розширенні виробництва. Сини одружуються: Михайло Васильович з Марією Михайлівною, а «...Іван Васильевич нашел себе невесту в Борзне — Анну Никифоровну Александренко, купеческую дочь, шестнадцати с половиною лет. О согласии бабушки не спрашивали: родители решили, что Иван Васильевич человек солидный (старше почти на 20 лет), положительный (есть в руках дело), хорош собой и будет хорошим мужем». (І. О. Лучник «До історії роду Маслових», 1993 рік).

Про коріння роду Ганни Никифорівни Александренко дещо вдалося знайти. Її прадід Петро Кисловський (м. Ічня) мав двох синів — Івана і Платона, та ще дочку Параску. Про Івана Петровича в записках Сергія Івановича згадок нема ніяких. Про Платона Петровича сказано, що від першого шлюбу (ім'я та прізвище дружини не вказані) мав сина Федора, жонатого на Скалягінній (діти Федора — Костянтин і Марія). Удруге Платон Петрович був

обвинчаний з Ганною Іванівною Дубиною, від якої мав сина Михайла.

Параска Петрівна Кисловська вийшла заміж за Семена Онискевича. У них народилося п'ятеро дітей: син Василь (помер у восьмирічному віці), доньки Олександра (вийшла заміж за Александренка), Марія (замужем за Рублевським), Наталка (чоловік Василь Миколайович Писарев), Настя (замужем за Пантелеймоном Івановичем Дяченком).

Новгород-Сіверський міщанин Семен Леонтьович Онискевич 10 березня 1815 року вступив до шлюбу з дівцею Параскою Петрівною Кисловською в Борзнянській Свято-Миколаївській церкві. Молодята поселилися в Борзні, купили невеликий будиночок з садом і дворичем, та ще лавку «красного» товару, де можна було придбати найрізноманітніші тканини: від найдешевшого ситцю до едвабу та оксамиту. Лавка була зовсім невеличка — торгівельний «зал» — близько 20 кв. м., але тепер Онискевичі переходять до купецького стану (до речі, у 1876 році удова купчиха Параска Петрівна Онискевич заплатила в скарбницю податок 33 карбованці, про що свідчить квитанція податкової інспекції, збережена С. І. Масловим). Отже, в 1876 році Параска Петрівна була вже удовою, коли ж помер Семен Онискевич, в архіві братів Маслових, серед родових документів, свідчень нема. Удова Онискевич прожила до 14 вересня 1895 року. За благодійницьку діяльність, за допомогу бідним, Параска Петрівна «удостоилась получить благословение Синода с выдачею грамоты».

Олександра Семенівна Онискевич народилася 13 березня 1839 року. Про її першого чоловіка Никифора Опанасовича Александренка відомо дуже небагато: надмірна схильність до алкоголю призвела до тяжкої хвороби, від якої він і помер, не доживши до 50 років. В родині було троє дітей: Василь Никифорович (1861—1909), Ганна Никифорівна (1864—1952) і Петро Никифорович (дати народження і смерті невідомі).

Після того, як Никифор Александренко помер, в Ніжині у 1869 році, Олександра Семенівна через два роки, в 1871 р., вийшла заміж за Пилипа Івановича Малініна (інше написання цього прізвища — Малінка), прикажчика її власної крамниці. З ним вона прожила в любові й злагоді 27 років. Від другого шлюбу дітей у неї не було.

Після смерті другого чоловіка Олександра Семенівна в 1898 році, за настійним проханням доньки Ганни Карамзінної перебралася в Прилуки. Причини для такого рішення були досить вагомими: донька уже другий рік заміж в Прилуках, і неї власний гар-

Хутір Безбородьків (Лагодівщина) на Ічнянщині. 1903 рік.

Фото В. І. Маслова.

ний будинок. Ганна хоче забезпечити матері спокійну старість. До того ж, син Василь Никифорович в передмісті Прилук придбав надзвичайно гарний і досить чималенький маєток. Зі слів О. І. Лучник, цей маєток в Дідівцях належав раніше родичам Білецького-Носенка. А ось стосунки з сином Петром, генералом російської армії, були розірвані остаточно й безповоротно, через його нерозважливий шлюб з католичкою, якого Олександра Семенівна за релігійними мотивами прийняти не змогла.

Олександра Семенівна не захотіла поселитися в будинку дочки, а купила пів-будинку біля міського ринку (нині в районі Крутого в'їзду). Прожила вона на новому місці сім років, померла 10 серпня 1905 року, похована на старому цвинтарі в Пирлуках. Могила і пам'ятник збереглися.

Улюбленицею Олександри Семенівни була донька Ганни Ніна, саме їй, Ніні, вона заповіла своє майно: землі в Борзенському повіті, гроші — словом усе, що повинно було дістатися синові Петру. Але шлюб Ніни, після якого вона ставала спадкоємицею, відбувся уже при іншій владі і в іншу — соціалістичну епоху.

Василь Никифорович Александренко — юрист, визначний учений в галузі міжнародного права. Ось яку статтю про нього вмістив «Новый энциклопедический словарь» Брокгауза і Ефрона (СПБ, т. I, стор. 854):

«Александренко Василий Никифорович, юрист (1861—1909), окончил курс в Санкт-Петербургском университете. С 1888 г. до смерти занимал кафедру международного права в Варшавском университете. Ученые степени магистра и доктора государственного права приобрел в Московском университете. Занимался историей государственных учреждений Англии и изучением русских дипломатических документов. Смерть помешала ему довести до конца начатое им исследование дипломатической истории Смутного времени, а также относящихся к этой эпохе документов, хранящихся в Бреславле, Кенигсберге и других немецких городах. 1910 г. в Варшавских «Университетских известиях» начат печатанием очерк его жизни и научной деятельности, составленный Е. В. Спекторским.

Важнейшие сочинения Александренко:

- «Английский Тайный Совет и его история» т. I, чч. I и II, 1888—90 (магистерская диссертация);
- «Новая реформа местного управления в Англии, ее характер и значение», 1888;
- «О правах и преимуществах дипломатических агентов», 1891;
- «Посольский церемониал в XVIII веке и отношение к нему русских дипломатов»;
- «Из переписки княгини Ливен с графом Греем»;
- «Реляция кн. А. Д. Кантемира из Лондона» (тт. I и II, 1892 и 1903);
- «Русская посольская церковь в Лондоне в XVIII веке», 1895;
- «К биографии кн. А. Д. Кантемира», 1896;
- «Русские дипломатические агенты в Лондоне в XVIII веке» (тт. I и II, 1897, докторская диссертация);
- «Князь Бисмарк и Россия»;
- «К характеристике кн. Бисмарка и его мемуаров»;
- «Северо-Американские Соединенные Штаты и международное право», выпуск I, 1903;
- «Очерки внешних сношений Японии с иностранными державами», 1904;
- «О подданстве и натурализации», 1904;
- «О высылке иностранцев», 1905;
- «Наполеон и Англия (1802—1815)», 1906;
- «Собрание важнейших трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами (1774—1906)», 1906».

Василь Никифорович народився 30 січня 1861 року в місті Ніжині Чернігівської губернії. Там же й закінчив гімназію. В 1881 році вступив на юридичний факультет Петербурзького університету. Кожно наукових інтересів Василя Никифоровича визна-

чилося досить рано: уже в 1883 році, ще студентом, він працював у бібліотеках Англії, Німеччини, Австрії. Результати пошуків були настільки значні, що Василя Никифоровича професор Градовський залишає в 1885 році при університеті. Здавши магістерські іспити, він, в 1887 році їде в Лондон для роботи в архівах, а на наступний рік очолює кафедру міжнародного права у Варшавському університеті. Зі слів І. О. Лучник, Василь Никифорович Александренко був гарний собою: високий, елегантний, таким бачимо його і на знімку — ошатний, упевнений в собі. Одружився він у середині 90-х років минулого століття. Дружина — баронесса Енгельгардт, батько її, багатий поміщик, мав у Санкт-Петербурзі будинок на набережній Неви, в якому й відсвяткували шлюб Василя Никифоровича та Ніни Ріхардівни. Після одруження виїхали до Варшави, де й народилися всі їхні діти:

Гліб (1898—1963) — юрист, професор міжнародного права Київського державного університету. Середню освіту отримав у Петрограді, вищу — в Харкові, закінчивши в 1925 році юридичний факультет Харківського інституту народного господарства. Після навчання залишений при інституті для наукової роботи. З 1926 року працював у складі Всеукраїнської кафедри «Проблеми сучасного права». 30 жовтня 1929 року обраний штатним професором державного і адміністративного права Одеського інституту народного господарства. Спеціалізувався в галузі державно-адміністративного права. В 1941—1951 роках був репресований. Після реабілітації в 1956 році жив і працював у Києві;

Леонід (1900—1960) — історик, доцент Харківського та Мінського університетів;

Ігор (1903—1945) — був студентом Харківського університету, але ніяк не міг визначитися зі своїм покликанням, декілька разів переходячи з факультету на факультет, так і не закінчивши освіти. У 1938 році заарештований і зісланий на північ (Ведмежа Губа), там на заслання й помер;

Тетяна (1905—1925) — працювала бібліотекарем, померла від скарлатини.

(Продовження на 6-й стор.).

В. Н. АЛЕКСАНДРЕНКО

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 3-й стор.).

Ніхто з дітей Василя Никифоровича Александренка рід не продовжив, хоча Гліб і Леонід були одружені, та дітей не мали.

У статті Спекторського «Пам'яті В. Н. Александренка» (Варшава, 1910) дається оцінка діяльності Александренка-ученого:

«В лице покойного наука потеряла неутомимо и плодотворно работающего юриста, государствоведа и в особенности историка, в особенности потому, что смерть застигла его на пороге новых чисто исторических исследований. И это тем большая потеря, что покойный был прежде всего и по преимуществу историк, историк по призванию и притом историк-исследователь; умевший искать и находить, умевший обогащать науку.

Родина Маслових. Хутір Безбородьків. 1902 рік.
Фото В. І. Маслова.

...аналитическая работа в области политической истории — такова была родная стихия В. Н. Александренко. Он обладал редкими качествами настоящего архивного исследователя. Такой исследователь, побуждаемый какою-то особой интуицией, особым инстинктом, уверенною рукою извлекает из тысячи архивных связей именно ту, в которой оказываются ценные акты. Такой исследователь, работая в Московском архиве, безошибочно определяет, что интересный его документ должен храниться в архиве Кенигсберга или Бреславля, затем едет в эти города и действительно находит их там. С таким направлением ума покойного как нельзя лучше гармонировала пройденная им школа, а также та научная специальность, по которой он в течении 21 года занимал кафедру в Варшавском университете. Он был учеником А. Д. Градовского и, значит, имел перед собою живой пример государствоведа, интересующегося не только формальными, полусхоластическими конструкциями публичного права европейских держав, сколько тою фактической, полною глубокого драматизма обстановкою, среди которой оно развивается.

...Все в научной жизни покойного слагалось так, что на первый план естественно выдвигались его качества аналитического исследователя, историка, работавшего не в холодной, разреженной атмосфере умозрительных построений или абстрактных схем, а в неисследованных залежах еще неведомого архивного материала.

Как профессор, покойный был неизменно предан академической идее. Он привлекал к себе симпатичных слушателей и учеников тем, что с искренним увлечением посвящал им во все подробности своих ближайших научных работ и замыслов. Так как он сам любил и умел работать, он умел и любил побуждать также и других к работе».

Василь Никифорович помер в жахливих муках (рак стравоходу), хвороба розвивалась стрімко, зістаривши його на кілька десятиків літ. Після смерті чоловіка Ніна Ріхардівна, забравши дітей, переїздить з Варшави до Петербургу, де жила одна із її сестер заможем за генералом. Але невдовзі Ніна Ріхардівна переїздить до Царського Села, де й застала її революція. В результаті націоналізації майна і коштів у банках, вона лишилася з чотирма дітьми без будь-яких засобів для існування.

На початку 20-х років до Петрограда приїхав Дмитро Іванович Багалій — видатний український учений, історик, приятель Василя Никифоровича Александренка. Дізнавшись, в якому жахливому стані опинилася удова його друга, він забирає до Харкова, де жив і трудився, Ніну Ріхардівну з дітьми, оселивши їх на другому поверсі свого власного будинку.

Ніна Ріхардівна, яка вільно володіла трьома іноземними мовами і свого часу отримала гарну освіту, заробляє на життя приватними уроками іноземних мов. В 30-ті роки головним годувальником родини стає син Гліб Васильович, який працював у Раді Міністрів України, радником аступника голови Раднаркому М. О. Скрипника. Коли в 1934 році столицю України переводять з Харкова до Києва, Гліб Васильович залишає Ніну Ріхардівну з Леонідом та Ігорем і зі своєю дружиною Марією переїздить до Києва, де на Печерську в міністерських будинках отримує кімнату в комунальній квартирі. Донос на Гліба Васильовича був написаний невдовзі після початку війни сусідкою по квартирі, яка у такий спосіб за рахунок кімнати Александренка вирішила розширити свою житлову площу. Гліба Васильовича заарештували й зіслали в Дудинку, десять років заслання, та ще п'ять — до довгожданної реабілітації. Після смерті Гліба Васильовича його дружина Марія Миколаївна Стогова виїхала до Харкова, де жили її брати і сестри. Удруге заміж не виходила. Ніна Ріхардівна померла в Харкові у 1942 році, могила її не збереглася.

В серпні 1921 року Сергій Іванович Маслов розшукав могилу Василя Никифоровича Александренка, похованого у 1909 році в селі Дідівцях Прилуцького повіту, де був його маєток. Сергій Іванович знайшов мармуровий надгробок, переписав напис: «Земля родная! Ты будешь прах мой врачевать... Профессор Университета Василий Никифорович Александренко. Род. 30 января 1861 г. Сконч. 18 июля 1909 г. Дорогому мужу и отцу». Далі Сергій Іванович записав: «Похоронен на погосте церкви во имя св. Параскевы с. Дедовцы под г. Прилуками Полтавской губ. Памятник из черного мрамора с большим белым мраморным крестом.» В кінці 1919 г. Дедовская церковь до основания сгорела. Весной 1921 г. неизвестным лицом похищен портрет Василия Никифоровича. Списал надпись 1/14 авг. 1921 г. С. М.»

Нині надгробок лежить біля корівника. В червні 1992 року я писала про Александренка на сторінках газети «Правда Прилуччини» (№ 69 від 11. 06. 1992 р., стор. 4 «Вчений з світовим іменем»). Закінчувала статтю зверненням до тих, хто реально міг би через 83 роки після смерті ученого допомогти відновити осквернену могилу:

Сусіди Маслових. Ічянщина. Початок ХХ століття.

Фото В. І. Маслова.

«Мабуть бачив ту плиту і голова колгоспу «Росія» В. Н. Коваленко. Можливо ця публікація зацікавить його і мешканців Дідиць. Старі люди пам'ятають, де був розташований цвинтар, і якщо місце самої могили тепер важко встановити, то хоча б повернути туди плиту, де їй бути пристойніше. Міркуючи над цим питанням, я звернулася до батька: «Може перевезти плиту на старий прилуцький цвинтар, щоб лежала поруч з могилою сестри Ганни?» Та відповідь була категоричною: «У той час Ганна (з чоловіком і дітьми) жила в Прилуках, Александренко ж обрав сам Дідиці. Ми не вправі скасувати його останню волю».

Багато чула хорошого про В. Н. Коваленка саме як людину: і що поважає минуле, зберігає традиції, піклується про людей (не кажучи про добробут колгоспників), цінує національну культуру. Тож хочеться сподіватися, що і про Александренка потурбується.

Згадаймо ж добрим словом Василя Никифоровича Александренка, чия чесна праця і світлий розум у далеких Варшаві, Лондоні, Стокгольмі та інших містах і столицях зарубіжжя примушували шанувати Україну, її народ, який дав такого ученого».

Нажалі щасливого кінця нема: минуло чотири роки. В. Коваленко визнав за краще статтю не помітити, надгробок так і лишився лежати неподалік від

входу до корівника. Потрібні підйомник і вантажна автомашина.

«Земля родная! Ты будешь прах мой врачевать...» У тюркських народів є звичай: народ, що потурбував сон померлих, ждуть страхітливі біди. Зупинити шквал нещастя зможе тільки повернення спокою небіжчикам.

Хто знає витоки народних легенд! Згадаймо, що могила Тамерлана була розкрита у той день, коли на нашу землю посипалися бомби німецько-фашистських загарбників, а їхні дивізії перейшли у наступ. А в рік повернення саркофага Тамерлана у некрополь завершилася Сталінградська битва. Збіг обставин? Можливо.

Тільки ось уже десятирочний рік, регулярно, восени і навесні приходжу зі своїми учнями на старе міське кладовище. Розбираємо напівстерті написи, оглядаємо кілька вцілілих мармурових пам'ятників, а потім прибираємо сміття, сухе листя, бур'яни. Стоїмо біля хреста в пам'ять жертв голодомору.

Дуже хочеться вірити, що мої учні не кинуть чужий надгробок на смітник. Можливо вони, мої сьогоднішні школярі, і будуть тими, хто поверне спокій душі Василя Никифоровича.

Олена КЛОЧКО.

(Далі буде).

Густинські експромти

Густинський літопис — одна з найдавніших пам'яток давньої української літератури. Цю хрестоматійну істину я повторювала упродовж багатьох років, не бачивши ні літопису, ні тих місць, де він був написаний. Поруч з містом, в якому я досить

довгий час прожила, знаходиться чи не найкращий пам'ятник українського барокко — Густинський Свято-Троїцький монастир, а я, як і безліч моїх земляків захоплювалась соборами Європи, святими місцями світу, чимось далеким і напівміфічним.

І лише минулої осені потрапила я до Густині... Все що чула і читала до цього в порівнянні з тим, що побачила, було ніщо! Здавалося, що колишня велич монастиря не вразила б мене так, як цей розорений і сплюндрований нащадками осередок

православної віри.

Осінь того року була тихою і якоюсь неспівною. Останнє листя недбало колихалося на деревах. Залишки монастирського саду, старі дерева з порученим гіллям вже не змогли сховати монастирського муру і він порушаний часом зустрічав усіх, хто знаходив стежку сюди.

(Закінчення на 8-й стор.).

Густинські експромти

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

Проходжу крізь ворота надбрамної Миколаївської церкви, що ніби дивиться мені услід спотвореними зінціями вікон-бійниць. Невтримуюсь, обертаюсь, незнаючи чи йти далі, чи повернутись назад. І раптом очі впираються в обірвані часом рядки, давно ніким не читаної молитви, написані над брамою старої церкви. І мимоволі слово до слова складаються рядки:

Собор обдертий,
в риштуванні,
Зарослий цвинтар
попином,
Усе повите ніби сном...
І гострий біль тривожить
душу,
Коли читаєш ті слова,
Накреслені давно рукою
незваного будівника.
Тих слів не скласти вже
докупи,
Не прочитати весь
рядок,
І не очистити уже душу
молитва в храмі,
Бо й хусток жінки
сучасні не напнуть,
І свічку в храм
не занесуть,
І хрест на груди
не положать,
Неначе гріх в собі
несуть,
Гріх незнання, гріх
непокори,
Невіри гріх і суєти.
Прости ж їх Господи!

Прости!
Перехреститися б як годиться,
та рука ніяк не може піднятися до чола і я сторожко ступаю до

клейкій від вогкого листя стежці. Подумки намагаючись уявити, як чотириста років тому ішли сюди з вірою в серці, а тепер іду я з вивіреною душею. Та в кожного своя дорога до храму:

По стежці дівчина біжить,
Ні, то не дівчина — черниця,
за нею ряса мов та лтиця,
Тріпоче крилами, мигтить.
Та біля храму зупинилась,
На купол глянула, схилилась,
Тихенько Богу помолилась
І в храм ввійшла...
Дорога в храм її пряма,
Стежина ця і віра чиста,
Моя ж покручена терниста.
Серед вагань, спокус, вневіри,
Та серце не втрачає віри,
Дорогу в храм свою знайти.

Заходжу до церкви і я, збудованої колись Іваном Мазепою. Нещодавно над нею відновлено купол з хрестом і лише дякуючи їй оживає монастир в часи вранішніх та вечірніх молитов.

Залишки розпису XVII—XVIII століть, образи святих, що тьмяно проступають крізь товстий шар крейди безжалісно намазаний чияюсь байдужою рукою, сторожко дивляться на мене: з чим прийшла, що принесла в

душі? Той розпис вражає незвичністю фарб, очі переповнені суму, скорботи і відчаю: що буде в наступні чотириста літ?

Сучасний, блискучий іконостас навпроти картини страшного суду невідомого митця, аж ніяк не в'яжеться в одне ціле і лише проповідь священника святим щедрим словом поєднує віки, а спів на церковних хорах несе їх кудись у небуття.

У слова сила неземна,
І возвеличить і огудить,
І душу праведну осудить,
І думу грішну вознесе.
У слова людського є все.
Воно творило світ і млу,
Добро і зло, хвалу

і славу,
Воно було всьому начало.
Це правда — слово може все,
Воно життя в собі несе.

І хочеться вірити, що слово те полине далеко за мури монастиря і сколихне збайдужілі душі. І оживуть, загомонять дзвонами церкви Густинського монастиря. І будуть іти сюди люди, щоб знайти і втіху, і спокій душі, і розраду, і віру.

Виходжу з храму і прямо до виходу. Страшенно хочеться підійти до Варваринської церкви і пройти тим потаємним ходом, що веде на ярмаркову площу. Саме сюдою вносили ченці чудотворну ікону з Троїцької церкви, що була окрасою не тільки монастиря, а й усієї України.

Ще й сьогодні вимиває дощ та вививає вітер позеленілі мідні та срібні монети, розгублені за кілька століть на ярмарках під стінами монастиря. І йдуть шукачі пригод, завзяті нумізмати, копірсаються в піску віків з надією віднайти старовинну реліквію, не помічаючи поряд найбільшу реліквію тисячоліть.

Та я відганяю від себе примарні бажання і спішу до виходу, в буденне мирське життя, в якому я відчуваю себе впевнено й надійно. Та на душі залишається присмак гіркоти від того, що ми, діти своїх батьків плутаємося в їхній вірі і звичаях, забуваємо святі місця і руйнуються вони від того безпам'ятства мабуть більше ніж від часу... Залишаю монастир, але довго ще буду відчувати той присмак гіркоти.

Сьогодні день, мов гілка
полину.
П'яний, гіркий, аж
подих забуває.
Немов провину в чомусь
відчуває.
Полину гіркоту розвіє
вітер,
А сонце висушить
п'яний той аромат,
І рознесе за вітром
насінишки,
Щоб той полин розрісся
у стократ.
Високі мури і старі
дзвінці.
Розорений,
сплюндрований собор.
Пече поля і серце
і зінці,
І жде земля господньої
правниці
Щоби воскресла віра
і любов.

Ольга ЛУКАШ.

ДО ВІДОМА НАШИХ ЧИТАЧІВ

В Прилуцькому краєзнавчому музеї ведеться робота по створенню «Книги Слави» про всіх уродженців і жителів нашого міста, які приймали безпосередню участь у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років. Просимо всіх ветеранів війни, а також рідних тих воїнів, яких уже нема серед нас — принести короткі біографічні дані та фотографії тих, хто захищав рідну землю у останній війні. Пам'ять про них повинна лишитися у серцях прийдешніх поколінь.

АДМІНІСТРАЦІЯ МУЗЕЮ.

НАША АДРЕСА:

251350 м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

ОГОЛОШЕННЯ

До уваги керівників освіти, вчителів початкової школи та вихователів дитячих садків!

Не забудьте передплатити на II-е півріччя 1996 року єдині в Україні видання для вчителів початкової школи, вихователів та батьків дітей віком від 3 до 10 років — газету «РОЗКАЖІТЬ ОНУКУ» (передплатний індекс за каталогом — 33597) і додаток до неї «БІБЛІОТЕЧКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ» (передплатний індекс за каталогом — 40122), які видають Журналістський фонд України та фахівці Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1208. Тир. 1500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Скарбниці

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 6 (46)

ЧЕРВЕНЬ 1996 РОКУ

В історії кожного народу є імена, які ввібрали в себе живу душу народу, стали частиною його життя. Поляки мають Міцкевича, німці — Гете, англійці — Шекспіра, італійці — Данте, росіяни — Пушкіна, українці пишуться своїм генієм, пророком Шевченком. Він вершина нашого родового дерева, навіть тіло його вознесе на вершину, іншої такої людини на планеті нема... Шевченко є одним з тих небагатьох поетів, без яких неможливо уявити собі світову поезію. Неповною і збідненою буде та національна культура, яка не знає Тараса Шевченка.

22 травня 1996 року виповнилася 135-а річниця з дня перепоховання на українській землі тіла пророка нації, батька українського націоналізму, велета духу і слова Тараса Шевченка. Було виконано заповіт геніального поета «щоб лани широкополі, і Дніпро, і кручі було видно, було чути, як реве ревучий».

Одержавши дозвіл перевезення праху поета, 7 травня 1861 р. друзі Тараса розкрили могилу поета на Смоленському кладовищі Петербурга, підняли прах поета. Дерев'яну труну поставили в цинкову, встановили на спеціальну повозку, покрили червоною китайкою. Тіло за два місяці нітрохи не змінилося, тільки вкрилося цвіллю. Вечором траурна процесія направилась на вокзал Московської залізниці. Супроводжували тіло покійного на Україну приятелі покійного — художник Г. Честахівський і

Шляхом Кобзаря

історик О. М. Лазаревський, до яких в містечку Борзні приєднався друг поета В. Забіла, в якого часто гостював Шевченко. Розлучаючись із Забілою, Тарас подарував йому свій картуз, сорочку, пошити сестрою поета Яриною з конопель, які вона сама виростила і з них

виростила і якийсь рослинний порошок для приготування «лікарської» настойки.

8 травня траурний поїзд прибув у Москву. Домовину встановили в церкві Тихона на Арбаті. Прах поета зустріли літератори, студенти, учні. Відбулося прощання з покійним. Із Москви в Київ домовину везли на конях.

По дорозі в містах Орлі, Борзні, Ніжині, Броварах прах Шевченка зустрічали тисячі народу. В Орлі прах поета стрічали учні гімназії, трудящі. Полковий хор грав похоронний марш. Тіло було урочисто проведено за місто.

На Борзнянщині Шевченко жив більше місяця, був добре знаний навіть серед хоч трохі освічених людей як поет, художник, але знайшовся серед просвітителів дітей такий учитель, який навіть не чув імені Шевченка. Трапився такий курйоз. Коли в Борзні готувалися до урочистої зустрічі праху Шевченка, В. Забіла (поет, приятель Кобзаря) особливо метушився. На вулиці до нього підійшов учитель повітового училища і звернувся до Забіли з такими розпитуваннями: «Дак кого се везимуть у свинцевому гробі?» — «Шевченка», — відповів Забіла. «Хто він такий?» — «Коваль». — «Дак за що везимуть так далеко?» — «За те, що добре кував». Учитель і рот роззявив від здивування: «А-а!».

У Борзні на ніч труну було поставлено на цвинтарі Різдваної церкви. (Автор статті кілька разів був у цій церкві, тепер там електростанція). У селі Оленівці Борзнянського повіту, була панакхид, яку відправляли два священники обох оленівських церков (їх зруйнували). За труною дівчина несла «канун». Труну проводжали далеко за село. В одному лісовому хutorці був обід для на-

Шляхом Кобзаря

роду. Серед присутніх на обіді були люди, які добре пам'ятали Шевченка, коли він у 1847 р. гостював на хуторі Мотронівка і був за старшого боярина на весіллі у П. Куліша.

18 травня труну привезли у Бровари, звідки молодь хотіла перевезти її на собі в університетську церкву, але губернатор Києва Васильчиков заборонив взяти труну центром міста і виголошувати промови, дав дозвіл поставити труну в церкві Різдва на околиці міста (Подолі).

Перед ланцюговим мостом молоді люди випрягли коней і самі провезли домовину в Київ. У Києві прах поета зустріли художник І. Сошенко, брати Тараса Григоровича — Йосип, Микита, сестра Ярина, свояк Варфоломей Шевченко (чоловік сестри Тараса, якого поет називав братом), народ.

Рідні й приятелі погодилися поховати Кобзаря в Києві. В. Шевченко розпорядився копати могилу на горі Щекавиці, але родичам це місце не сподобалось, і вони умовилися поховати на березі Дніпра, недалеко від Аскольдової могили. Узнавши про це, Честахівський уговорив рідню поховати поета в Каневі.

19 травня велика траурна процесія, що розтягнулася більше ніж на два кілометри, направилася по набережній Дніпра за Ланцюговий міст, де стояв пароплав «Кременчук». На якому рішили взяти прах поета в Канів. Вечором княгиня, поклонившись домовині Тараса, поставили її на пароплав. Було виголошено кілька прощальних промов.

20 травня, о 7-й годині ранку, пароплав «Кременчук» знявся з якоря в Києві і в чотири години дня прибув у Канів. На березі Дніпра зустрів свого поета народ. У тиші печалі прийняв домовину на трудові руки, обережно переніс з пароплава на спеціально підготовлений повіз, покритий червоною китайкою, і рушив до міста. Домовину було встановлено в Успенському соборі.

Варфоломій Шевченко розпорядився копати могилу біля собору, але втрутився Честахівський: «А давайте, Варфоломеє Григоровичу, поховаємо Тараса подальше від церкви». Він знову звернувся до рідних, до братів Тараса, за якими було вирішальне слово, і переконав їх знайти краще місце в околицях Канева, на дніпровських горах.

На другий день, 21 травня, Честахівський з родичами і приятелями Кобзаря відправились на човні вниз по Дніпру.

В. Шевченко показав місце, яке він хотів придбати для садиби Тараса і побудувати там хатину. Це була Чернеча гора, в 4 кілометрах нижче Канева. Місцевість всім сподобалася, вона дійсно відповідала бажанню поета, яке він виразив у своєму вірші «Заповіт». Це місце, до речі, Тарас бачив, воно йому сподобалось, він збирався тут жити.

«Я тільки хаточку в тім краї
Щоб хоч умерти
на Дніпрі,
Бажав і досі ще благаю...
Хоч на малесенькій
горі».

Оглянувши місцевість, рідні, приятелі вибрали місце для могили на схилі високої гори над Дніпром і викопали могилу, а солдати — мулярі з канівського гарнізону збудували склеп. Звістка про день похорону розповсюдилася далеко за межі Канева. Біля церкви зібралася декілька тисяч селян, які прибули з навколишніх сіл.

22 травня домовину з прахом Великого Кобзаря поставили на козацького воза, покрили червоною китайкою. Замість волів, у віз впрягли люд хрещений і повезли як слід діти свого батька, що повернувся з далекого краю до своєї хати. Попереду йшли дівчата і квітами, рують — м'ятою та барвінком встеляли останню Тарасову путь — дорогу. О 19 годині, в ясне надвечір'я поховали поета на широкій, великій галявині, щоб видно було йому

лани широкополі, і Дніпро, і кручі, і щоб слухав він як реве ревучий, могутній рев ріки.

Прадавня Чернеча гора, на якій у різний час були поховані славні козаці гетьмани Іван Підкова, Самійло Кішка, взяла в своє лоно останки людини, ім'я якої для народу було найсвятішим. І народ Чернечу гору перейменував на Тарасову. І стала вона місцем всенародного поминання.

Перевезення праху Шевченка на Україну було небаченою на той час демонстрацією поваги народу до свого поета. Всю ніч не розходилися селяни з могили кріпацького сина. На горі біля могили запалили вогнище. У казані кипіла козацька каша. За старовинним українським звичаєм готували прощальну поминальну вечерю по небіжчику. В. Забіла поминав Тарас тією «лікарською» настояю, порошок для якої дав йому Тарас у 1847 році.

Після похоронів родичі і друзі Шевченка роз'їхались. У Каневі залишився лиш Г. Честахівський. Він подумав: «А хто ж насипле над Кобзарем високу могилу за його заповітом? Чи не спробувати мені». На його прохання відгукнулися рибалки, бондарі, хлібороби. Протягом двох місяців вони носили землю, збирали каміння і обкладали могилу. Трудилися, поки не виріс на горі високий могильний курган. Це був перший пам'ятник України своєму синові. Могила Т. Г. Шевченка стала народною святинєю.

У 1925 р. Постановою РНК України могила Шевченка і вся територія Тарасової гори була оголошена державним культурним заповідником і взята на повне утримання держави.

Світ зумів гідно оцінити життя і творчість Т. Г. Шевченка. Виявом того є переклади його поезій, що мільйонами примірників виходять у різних країнах, величні пам'ятники, що височать у багатьох містах на різних континен-

тах.

А що ж ми, земляки — українці? Здавалося б, як ніхто доскonalо повинні знати й шанувати того, кого самі називаємо духовним пророком нації. То як же насправді виконуємо ми його Заповіти? На всі сторони розграбовують Україну всі, хто має хоч найменшу змогу. Набиваючи краденими мільйонами сейфи у закордонних банках, вони забули, що «нема на світі України, немає другого Дніпра». А ті, хто мали б захистити народ і державу від такої наруги, «мовчать собі, вирячивши очі», або ж «правдою торгують, орють лихо, лихом посивають».

На п'ятому році незалежності, коли, здавалось, можна було б стверджувати, що «у своїй хаті своя й правда, і сила, і воля», мусимо константувати наростання антидержавних настроїв у суспільстві. Кожну нагоду використовують «вічно вчорашні», щоб у колонах під червоними прапорами та портретами Леніна — Сталіна проагітувати за одну ту страшну імперію, де мовчки благоденствували усі народи «від мовдованина до фіна», а для невгодних — була «Сибір неісходима», тюрми, кайдани і «кнуті узлувати».

На ґрунті бездуховності українська книжка загнана знову на другий план, маємо засилля бульварної літератури і преси, наших кіно і телеекранів сумнівної якості дешевими заморськими кінострічками. Отак — то ми чужого навчаємося і свого не цураємося.

Буйним бур'яном розцвітає еґотизм і байдужість, а подекуди — варварство і вандалізм.

Що ж, перевиховувати таких — це справа безплідна. Але сказати їм хотілося й таке: «Це про вас поет сказав: «За шмат гнилої ковбаси у вас і матір попроси, то оддасте».

А взагалі — то можна лиш поспівчувати таким особам, яких Господь обдів умінням цінувати прекрасне. А на діяння рвк їхніх, як писав поет:

Бодай не дивитись,
бодай не казати!

Бо за людей сором,
бо серце болить.
Усі ці факти наводять
на «думи невеселі»,
що частина нашого наро-
ду перебуває ще на почат-
ковій стадії свого розвит-
ку. Це даються знаки і
століття бездержавності, і
десятиліття нищення цві-
ту нації голодоморами та
репресіями в умовах тоталі-

таризму, тривале вихоло-
щення всього українсько-
го з людських душ. Сьо-
годні, на жаль, ще не всі
розуміють значення свого,
рідного, не чужого —
своєї мови, своєї історії,
своєї культури. А без цьо-
го народ не може розра-
ховувати на гідне місце
у суцвітті народів світу,
його голос не звучатиме

у вселенському хорі ку-
льтур, він позбавить себе
надії на майбутнє.

І не наша вина, що до-
водиться нам жити на
крутозламах епох. Звичай-
но, емоційно кожен сприй-
має цей час по своєму.
Однак за будь-яких об-
ставин слід залишатися
людиною. Треба розкути-
ся, перш за все особисто.

і завжди пам'ятати, як
заповідав любити Україну
Кобзар, усім, хто наро-
дився на цій землі:

Любіть її во время
люте,
В останню тяжкую
минуту
За неї Господа молить.

В. ЗАЛЕСНІЧКО.

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок у № 5 (45))

Чому Маслови оселилися в Ічні, а не в Ніжині, звідки була родом Ганна Іванівна Загнєєва?

Ось яку ниточку для відповіді знайшла я в паперах Сергія Івановича Маслова. У серпні 1922 року він про це розмовляв зі своєю матір'ю Ганною Никифорівною Александренко — Масловою і тіткою, сестрою батька, Марією Василівною Масловою — Дубровою. Вони згадували, що Василь Іванович Маслов із Бельова приїхав спочатку до Ічні й оселився у багатого купця Скапіна, свого дядька, очевидно по материнській лінії, у якого у той же час виховувались дві племінниці — Варвара Григорівна (по чоловіку Котлярова) і Оріся. Через деякий час Скапін дарує Василю Івановичу Маслову будиночок з бакалійною лавочкою на Ічнянському базарі. У цьому будинку потім і жив Василь Іванович з дужиною Ганною Загнєєвою — Масловою.

Мабуть звідси і витoki капіталу Василя Івановича, що дав змогу заснувати в Ніжині невеликий завод по виробництву свічок і мила, а потім розширити виробництво, перенісши головну частину його в Ічнію. Йому допомагають сини Михайло та

Іван, другий Михайло більше цікавиться наукою, хімією. Живуть дружно, майна не ділять.

19 серпня 1879 року Іван Васильович одружується з Ганною Никифорівною Александренко. Вона народилася 3 лютого 1864 року в Ніжині. Закінчила міське 9-класне училище в Борзні. Після одруження переїхала до чоловіка в Ічнію. Сім'я Василя Івановича розростається. Син Михайло приводить в дім молоду дружину Марію Михайлівну.

В 1884 році помер Василь Іванович, а ще через 10 років раптово помер Іван Васильович у віці 48 років, лишивши Ганну Никифорівну з 5-ма дітьми без засобів для існування, бо заповіт не був складений і майно після смерті батька, Василя Івановича, не було поділене.

Старшому з синів Івана Васильовича Сергію було 14 років, Георгій помер ще немовлям, Василю — 10, Ганні — 11, Насті — 7 років, Володимиру — біля 6.

Не легко жилося Ганні Никифорівні: «Брат мужа; Михаил Васильевич Маслов, человек деловой, но прижимистый, деньги на необходимые расходы давал неохотно. Подросли дети, надо было их учить. Анна Никифоровна решила дать детям лучшее в то время образование, т. е. отдать в классическую гимназию... Один за другим поступали дети в гимназию, надо было платить за квартиру, стол, покупать одежду.

Мать довольно часто навещала своих детей в Прилуках и решила изменить уклад своей жизни. В 1897 г. выходит второй раз замуж за довольно крупного чиновника — Карамзина Геннадия Ивановича (1864—1941). Г. И. в то время был начальником уездной казенной палаты (финотдела) в Прилуках». (І. О. Лучник. «До історії роду Маслових», 1993 р.).

Але повернемося на кілька років назад. Дитячі роки синів і дочок Ганни Никифорівни та Івана Васильовича Маслових були щасливими (до 1894 року): взимку — великий дідівський дім в Ічні, де разом з ними підросли двоюрідні брати Іван Михайлович і Василь Михайлович. Іван був музично обдарованою дитиною (згодом поїде до Москви, отримає музичну освіту, напише кілька творів для церковного хору, найвідоміший і значний із яких — «Херувимська»). Василь учився в комерційному училищі, але не скінчив його, розчарувавшись у обраній професії. Одружився з селянською дівчиною Дусею. Його життя пройде в Ічні поряд з батьком, його турботами і справами. У Василя Михайловича будуть діти Сергій (контррозвідник, генерал, що приймав участь у другій світовій війні, але доля його невідома), Михайло (загинув у боях 1941—1945 рр.) і донька Марія (вийде заміж та виїде до Чернігова).

Окрім синів, у Михайла Васильовича і Марії Михайлівни Маслових було ще й дві дочки: Варвара (вийде заміж за Гигорія Івановича Воробйова, їх діти Надія, померла в липні 1921 р., Іван, Лідія — її чоловік Яків Семенюк, Олена, Євген — помре в дитинстві, Марія, Олександр, Микола, Галина) і

(Продовження на 4-й стор.).

1. Ганна Никифорівна Александренко 1879 рік.

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 3-й стор.)

2. Хутір Лагодівщина на Ічнянщині. Флігель в садбі Маслових. Початок ХХ століття. Фото В. І. Маслова.

Марфа (вийде заміж за Григорія Прокоповича Гриценка, їхні діти Володимир і Костянтин). Третя донька, Марія, померла ще немовлям.

Отож не дивно, що при такій кількості молодого підростаючого покоління, брати Маслови Михайло та Іван на літо відправляли дітей на хутори. Діти Івана Васильовича — Сергій, Ганна, Василь, Настя і Володимир — відправлялися в Лагодівщину. Це був невеличкий хутірець з старенькими будівлями, але за словами І. О. Лучник, надзвичайно живописний: ліс, затишний гай, розкішний декоративний садок та кілька селянських хат з полями і чарівними полянами, через все це хутірець став улюбленим місцем відпочинку Ганни Никифорівни та Івана Васильовича. На фотографії один із куточків Лагодівщини — флігель, де жили діти. Це їх батьківщина, звідси їхня любов до ботаніки, до праці в саду. Розглядаю знімки Василя Івановича Маслова і захоплююсь його розумінням природи, почуттям прекрасного, умінням бачити в старому пеньку чи усохлому дереві таку гру світла і тіні, що фотографія ставала витвором мистецтва. А витокі поезії красивдів Василя Івановича — в дитячих враженнях, в тиші літнього вечора Лагодівщини, в її зарослих доріжках і квітах, в усьому тому, що дається тільки в дитинстві і тільки при безпосередньому спілкуванні з природою.

Діти Михайла Васильовича, за словами І. О. Лучник, на літо виїздили в Ясківці; цей хутір був не такий гарний, але значно багатший і, як зараз мовлять, економічно перспективніший, хоча на обох хуторах були чудові ферми, свої молочні продукти, свої пташники. Щоправда, в Ясківцях був гарний фруктовий сад, чого не було в Лагодівщині, та й дім з господарчими будівлями був новий, добротний, просторий.

Сергій ще при житті батька вступив до Прилуцької чоловічої гімназії, куди в тяжкий для родини

1894 рік був відданий і Василь. Ганна Никифорівна найняла для дітей квартиру на повному пансіоні за два квартали від гімназії (в будинку Флора Михайловича і Повдоха Антонівни Лачунських). Після смерті батька Сергій Іванович став головою сімейства. Мабуть це зараз може здатися дивним: хлопчина 14 років, гімназист... Але саме Сергій перевряв у братів і сестер домашні завдання, займався з ними латинською і грецькою мовами, а з Василем — ще й математикою. За словами І. О. Лучник та О. І. Клочка, був вимогливим з молодшими у питаннях етикету, підбирав для них книги, опитував прочитане. Сергій Іванович з перших класів гімназії почав вести щоденник, не перериваючи його в найтяжчі моменти життя. До цього ж привчив і Василя. Ось сторіночка з щоденника. На обкладинці напис: «Тетрадь для Дневника за 1896 г. Вас. Ів. Маслова (уч. 2 класса). № 2-й. Декабрь с 5-го — 31 вкл.». «6 декабря, пятница. св. святит. Никол. чудотворца. Встал в 7 час. 45 мин. утра. Ходил в церковь. После обедни и молебня был парад, маршировали только старшие классы (начиная с 4-го). Приехал в Прилуки дядя Мих. Василь. Ходил к Дуброве, закусывал там колбасою, немного погодя и обедал там... Дядя привез нам из Ичнии халвы 1 фунт. После обеда пришел домой за Сережей и коньками, чтобы идти кататься на Муховец. Зашел опять к Дуброве, взял Васю и Ваню и пошел к Сереже на Муховец. Муховец находится недалеко от дома. Ив. Ив. Кисловского. Муховец — это небольшой став сажень 40 длиной. Теперь там по случаю оттепели лед еще не совсем замерз, и когда мы ездил по нему на коньках, то лед прогибался и ужасно трещал, хотя мы ни разу не провалились. После катания я едва шел домой записывать дневник за сегодня. Устроил было из книжек дом для котов, и коты туда важно входили и спали около 2 часов. Приходил Павел Васильевич Пфейффер, он показал нам некоторые фокусы... лег спать в 11 ч. вечера».

Автору щоденника у грудні 1896 року було 12 років. Серед записів постійно зустрічаються ті що повторюються, наприклад: «После обеда писал перевод: Сережа мне его дал в наказание за то, что я баловался с Титоренком на улице... Спрашивал меня Сережа уроки, я знал. Плоховато знал русский. После ужина читал русский и записывал дневник за сегодня... 10 декабря».

Як видно із записів Василя Івановича в щоденнику 1896 року, господиня дому Повдоха Антонівна, слідувала тільки за харчуванням дітей, усім іншим порджував Сергій Іванович. Він турбувався про сестричок, Ганну і Настю, які теж жили у Повдоха Антонівни. Діти скучали за домівкою. Знову звертаюсь до того ж щоденника:

«12 декабря. Четверг. Встал в 7 ч. 35 м. Ходил в гимназию. На дворе ужасно темно, и потому, когда мы пили утренний чай, то горела лампа. Так было приятно пить чай при лампе. Вспоминалось, как будто это дома пьем чай перед отъездом на вокзал. Мама говорит: «Пейте чай, потому пока будете до Прилук, так есть захочется». Хлопнула дверь, вошла горничная и сказала: «Лошади уже готовы». Печально мне слышать эти слова, начнешь одеваться, попрощаешься с мамой, бабушкой и спящим Володей и уедешь на вокзал...»

Рішення Ганни Никифорівни Александренко-Маслової перебраться в Прилуки до дітей прискорилось хворобою Насті (скарлатина). В Прилуках Ганна Никифорівна познайомилась з Геннадієм Івановичем Карамзіним і 20 липня 1897 року вийшла за нього заміж.

Геннадій Іванович Карамзін народився в місті Вольську Саратовської губернії 28 січня 1865 року. У його матері, Олімпіади Іванівни, уродженої Прудентової, від першого шлюбу була дочка, Ганна Миколаївна Некрасова. Другий чоловік Олімпіади

3. Геннадій Іванович Каразін. 1903 рік.

Іванівни, Іван Васильович Каразін, небагатий чиновник, помер, коли сину Геннадію виповнилося 12 років. Хлопцеві довелося піти працювати в контору писарем, щоб допомогти матері утримувати сім'ю. В 1883 році Геннадій закінчує Вольське реальне училище. Відомо, що до приїзду в Прилуки Г. І. Каразін служив у Самарській та Владимирській казенних палатах, Муромському казначействі, був податковим інспектором Чембаро-Крепського повіту Пензенської губернії. В січні 1896 року був переведений інспектувати Пирятинський та Прилуцький повіти Полтавської губернії.

Геннадію Івановичу було вже за тридцять. Жив з матір'ю Олімпіадою Іванівною і горбатенькою сестрою Ганною, чудовою рукодільницею і доброю, сердечною людиною. В Прилуках Каразіни жили в достатку, але свого будинку не мали, наймали квартиру.

Повідомлення Геннадія Івановича Каразіна про те, що бере собі дружиною Ганну Никифорівну Александренко-Маслову, здивувало не тільки його матір, Олімпіаду Іванівну, але й два повітові міста. Каразін ось-ось мав отримати підвищення в

Садба Каразіних в Прилуках. 1930 рік. Фото В. І. Маслова.

чинах, перед ним відкривалась блискуча кар'єра. Отож брати дружливо удову з 3 дітьми і без власного майна! За словами бабусі, цей крок Каразіна зрозумів тільки його безпосередній начальник — Панас Якович Рудченко, більш відомий як Панас Мирний.

Одружившись проти волі матері, Геннадій Іванович купує землю у центральній частині міста на розі вулиць Земської та Костянтинівської (вияв Маркса та Лібкнехта) і приступає до побудови своєї садиби, будинків для матері і сестри Ганни — окремо, для дітей Маслових — свого флігеля, для Ганни Никифорівни і себе — великого, з залом і вітальнею, де буде збиратися вся сім'я. Будинки розміщувались трикутником, у центрі якого — квітники і клумби, а за будинком матері, що в глибині двору, — великий сад.

На купленій ділянці росло кілька груп старих гарних дерев — два липняки (їх там і звали: перший липняк, другий липняк) і берести. Навколо них і почав складатися ансамбль саду. Геннадій Іванович зміг утягнути в цю справу всю родину: кожен обирав собі куточок, що найбільше сподобався, розбивали доріжки, підбирали кущі, породи дерев, квіти. Геннадій Іванович не жалкував грошей: саджанці виписувались з Києва у садівничому товаристві Кристера, загорталися в роґожі й волами поволі везли рідкісні сорти в Прилуки.

Для всіх дітей Маслових Геннадій Іванович був люблячим і дбайливим батьком, який не жалів коштів на виховання і освіту. Допоміг зібрати Сергію й Василеві чудову бібліотеку, дав усім дітям

5. Ніна і Таня Каразіни. 1910 рік

Фото В. І. Маслова.

можливість отримати вищу освіту. Більш того, Геннадій Іванович зміг зацікавити своєю роботою фінансиста Сергія Івановича Маслова настільки, що останній піде працю на 64 друкованих аркушах «Сельскохозяйственный обзор по Прилуцкому уезду за 1901—2 год. По ответам корреспондентов Общества и данным податного инспектора по Прилуцкому уезду». Праця опублікована у збірнику «Прилуцкое Сельскохозяйственное Общество. 1902» (вид. Прилуки, 1902 рік).

Одночасно Геннадій Іванович вирішив і питання розділу майна Ганни Никифорівни і Михайла Васильовича Маслова, в результаті чого кожний з дітей Маслових отримав вклад у банку 10 тисяч карбованців золотом, а Ганна Никифорівна — хутір. За словами І. О. Лучник, коли проходив розподіл, — Михайло Васильович, говорючи про хутір, сказав: «обирайте любий», на що Геннадій Іванович відповів «Ясківці».

У Ганни Никифорівни і Геннадія Івановича народилося дві доньки — 25 червня 1898 року Ніна

(Продовження на 6-й стор.).

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 2-й стор.).

6. Маслови Сергій, Настя, Ганна і Василь. Петербург. 1910-ті роки.

І в січні 1907 року — Тетяна. Олімпіада Іванівна змінила гнів на милість, скорена любов'ю і злагодою, які панували у сім'ї Геннадія Івановича. Всі діти Маслови звали його батьком, всі з великою увагою і пошаною ставились до Ганни і Олімпіади Іванівни.

Горе не обминуло життя Ганни Никифорівни і Геннадія Івановича, яке так щасливо розпочалося: у червні 1908 року, тільки що закінчивши Прилуцьку гімназію, утопився при загадкових обставинах молодший із синів Володимир Маслов.

Старші діти підростали, Сергій Іванович вже закінчував Київський Університет, там же проходив курс і Василь Іванович, Ганна Іванівна обрала медицину, слухає лекції в Санкт-Петербурзькому Жіночому Медичному інституті, а Настя готується вступити на історико-філологічне відділення Санкт-Петербурзьких Вищих Жіночих Курсів. Починається друге десятиліття ХХ століття.

Про революційні події розповідають листи Ганни Никифорівни, ось уривки з них:

«На нашій улиці кожену ніч устраивають грабежі, ночі очень темные, не освещаются за отсутствием керосина, детям приходится возвращаться в страшную темь... Какой-то нахал из кузницы схватил грязной рукой Таню (Т. Г. Карамзіна; донька 10 років) за лицо, она чуть не вступила с ним в рукопашную...»

У нас каждый ден ьна вокзале идет перестрелка. Калужане, забравши хлеб в городе, желая скорей уехать, устраивают бунты, к ним из города присоединяются ратники, солдаты за плату, а против них высылаются для усмирения казаки, присланные сюда для охраны; один из усмиряемых казаков пропал без вести на вокзале; несмотря на усиленные поиски, его не могли найти.

Морачевский выезжал, хотел сказать успокоительную речь, но пригрозили ему и воинскому начальнику пулей, и они еле удрали...» (3 листа С. І. Маслову в Київ, 27. 10. 1917 р.).

На іншому листі дати нема, можна припустити, той же рік, середина грудня:

«Дорогие мои Леся и Сережа, как у вас сейчас в Киеве, наступило ли успокоение, или еще народ жаждет крови?»

У нас начался разбой экономий и винных складов, на днях разбили Дорогинскую экономию, унич-

тожили дом и завод, самого Троцину вели босым на вечерниці и учиняли над ним всякого рода издевательства. Журники иченского Арсуду разбили, несмотря на то, что он такой же мужик, как и они... он (Геннадій Іванович) еле дождался утра и выехал на Ичню, но и там не лучше; толпы стоят из сел с возами, буньками за спиртом, намечено разбить наш завод. Страхалицкий хлопочет поставит охрану в 15 человек, но это чепуха а не охрана; дали экстренную телеграмму Акобе, чтобы спустил спирт в сажалку, но ответа нет никакого.

Я очень рада что Ген. Иван. приехал домой, он все равно не уйдет, видно есть руководитель погромов, сначала разбили в Бахмаче... потом Дорогинку, а теперь очередь дошла до нас...

Прилуцкий винный склад охраняется в 200 казаков и два пулемета, но чиновники все наняли квартиры по гостиницам...»

Чесність, принципівість і порядність Генадія Івановича Карамзіна добре були відомі прилучанам і тому, після встановлення в місті радянської влади питання про заміну царського начальника фінвідділу на нового, революційного, ні у кого не виникло. Геннадій Іванович так само продовжував ходити на службу і виконувати свої обов'язки.

У тривожні часи громадянської війни Геннадій Іванович при кожній зміні влади відправлявся разом зі своїми співробітниками в тюрму, як заручник, за співпрацю з поваленим урядом. Один із арештів був дуже серйозний: Карамзіна відправили до Полтави. Півтора місяці в сирій камері, в одній сорочці, підірвали і без того слабе здоров'я 55-літньої людини. Хвороба розвивалась стрімко і привела до тривалої втрати свідомості, порушення пам'яті.

Звернемось знову до листів Ганни Никифорівни: «... скоро два года, как Г. И. отсутствует из дома и мы точно осиротели, одиноки, все кругом тебя чужое, — нет своего родного, близкого, с кем бы можно было пережить все невзгоды и бедствия последнего времени». (3 листа доньці Ганні Іванівні Масловій — Воробйовій від 19 червня 1920 р.).

У цей же день отримав листа і Сергій Іванович Маслов, в якому Ганна Никифорівна докладно розповідає про долю Геннадія Івановича Карамзіна:

«...первое горе наше самое тяжелое — это бедствие Г. И., находящегося сейчас в Полтавском богоугодном заведении, сейчас как будто бы положение его немного улучшилось, память и сознание к нему возвращаются, судя по его письму, переданному мне через Пав. Иван., который согласился поехать в Полтаву и навестит страдальца, пере-

7. Ганна і Геннадій Карамзіна з родиною. Прилуки. 1920 рік. Фото В. І. Маслова.

нешего ни за что, ни за какую вину, 5-недельное сидение в сыром холодном помещении, которое dokonало его и без того уже надорванное здоровье.

Пока меня известили, пока я собрала необходимые сведения, дошли бумаги оправдательные не скоро — ввиду трудности передвижения, и каждый день давал себя знать, в одной рубашке 4 недели в сыром помещении в чужом городе. Душевное переживание человеку, не чувствующему за собой никакой вины да при его самолюбивом характере, конечно, не могло и быть иначе.

Мне не удалось выхлопотать пропуска ввиду того, что ходят только одни воинские поезда. Сведения до нас доходили очень медленно, или мы их не получали. Ехать на лошадях в это время небезопасно, и я только находила утешение в этом роде, что ходила по церквям, служила молебны святителю Николаю, а добрые люди помогали ему в бессознательном состоянии, перевозили его из одного места в другое, чтобы он был не помещен в психическую больницу, я им писала и очень благодарила за их хлопоты и заботливость о нем».

А ось кілька рядків з листа Василя Івановича Маслова сестрі Ганні Іванівні Масловій-Воробійовій у Білу Церкву від 3 серпня 1920 р.:

«Папа пока благополучен, служив в фин. отделении; здоровье его слабоватое, восстанавливается очень медленно; и после всего пережитого вряд ли можно восстановить прежнее самочувствие».

В одному з листів цього періоду Василь Іванович згадує, що перенесені страждання перетворили 55-літню людину в глибокого старика. Геннадій Іванович продовжував ходити на службу. Він зберігав порядок у фінансових питаннях життя міста не для влади, а для добробуту міста і горожан. Це не аполітичність, а усвідомлення свого обов'язку і розуміння, що від твоєї праці багато залежить у рідному місті. Саме в такому дусі виховував він своїх дітей, саме таким пам'ятали його старі прилуччани.

Ось ще одна деталь: коли в 20-ті роки проводили перерозподіл землі, то інспектором по виявленню зловживань і приховування земель в Прилучському повіті був обраний Г. І. Карамзін, таємний радник, що одержав потомственне дворянство і нагороди за службу Вітчизні до 1917 року.

Мій батько, зі слів своєї матері, Нині Карамзіної — Ключко, розповідає, що під час єврейських погромів євреї з усього кварталу приходили до Геннадія Івановича. Їх ховали у маленькій кімнатці, яка губилася серед великих приміщень з великою кількістю дверей. Одні двері з зали завішували ки-

лимом і щільно підсовували кабінетний шпирдерівський роаяль, на інші двері теж вшали килим і перекривали ще й етажеркою з журналами. Ніхто з погромщиків не заходив навіть на подвір'я до таємного родника. Про це мені розповідав не лише батько, а ще й старий Халип, єврей, якого добре пам'ятаю з дитинства.

Повертаючись до мирного, дореволюційного часу, хочу доповнити, що Геннадій Іванович дуже любив дарувати дітям дорогі й корисні подарунки, знаходячи для цього найрізноманітніші приводи. Наприклад, Василю Івановичу він подарував фотоапарат, фотолабораторію, Ганні Іванівні — мікроскоп. Прикладів таких безліч. Тепла уваги і турбот Геннадія Івановича вистачало для всіх. Саме тому так любили бувати у його домі і брати Щербини, особливо Олександр, і лікарі Власов, Запутьєв, Краснопольський. Це друзі Сергія і Василя Маслових, які стали близькими і Геннадію Івановичу.

У трудовому списку Г. І. Карамзіна 23 листопада 1923 року зроблений запис: «За успішну податкову роботу Колегією НКФ УРСР видані срібні часи з відповідним написом». Тут же і записи про те, що він був делегований на з'їзд фінансових інспекторів у Харків, приймав участь у Всесоюзному з'їзді податних інспекторів у Москві (1926 рік).

Геннадій Іванович пропрацював у економічній системі Прилук 41 рік і в 67 років за власним бажанням пішов на пенсію.

Найтяжчим для сім'ї були роки голоду в Україні. Пам'ятаю розповіді бабусі, Нині Карамзіної-Ключко, про мого батька, дев'ятирічного хлопчика, який сидів за пустим столом і просив: «Мамо, дай скоринку хліба!» Тоді й продали все, навіть унікальну бібліотеку В. Н. Александренка, але сім'ю зберегли, не помер з голоду ніхто — ні дорослі, ні діти.

Помер Геннадій Іванович Карамзін в червні 1941 року, за тиждень до початку війни. Біля нього були дружина, діти, онуки. Не зміг прийти лише один онук — курсант Олександр Ключко, що здав випускні іспити в Саранському військовому училищі.

На останній сторінці Євангелія Ганна Никифоровна записала: «Это была смерть без страданий, без агонии, ясная и печальная, как тихий закат потухающего дня. Он умер 15 июня 1941 г. Да будет ему вечная память. А. Карамзина».

О. КЛЮЧКО.

(Далі буде).

Топоніміка села Голубівки

Село Голубівка на Прилуччині розташоване на рівній місцевості, оточене з усіх боків ярами. З півдня на північ текла досить повноводна річка Зарукавна, яка впадає в річку Манжосівку (або Калишівку) притоку Удаю. В селі є чотири ставки. Один з них Дерев'янична в заплаві річки Зарукавни, ця назва пов'язана з дерев'яними містками, які часто мінялись на річці. З північного боку села знаходиться дуже давній копаній ставок Визвіз. Кожен, хто мав коней, повинен був вивезти певну кількість возів землі під час копання ставка, тому й прижилася така назва. На заході знаходиться ставок Новий, серед ставок він найновіший, наймодерніший. Заводяньський також новий ставок і отримав назву від прізвища власника, який живе на березі.

З одного боку до Голубівки можна увійти по рівнині. Кругом села на пагорбах росте діс, колосяться ланці золотих пшениць, вусатих учменів, молочні подотна гречок, золотих соняшників. Таким є наше

село сьогодні.

Оповідають давню історію села назви кутків, ставків, ярів, урочищ, земель. З давніх часів Голубівка мала поділ на кутки. Перший поділ села на Козаки та Горбанівку яскраво показував типову картину для українського села XVII—XVIII століття. Козаки, їхні діти й онуки мали більш сприятливі умови для життя, дякуючи певним вольностям. Особливо це було актуальним до скасування кріпацтва 1861 року. Маючи рівнинні землі, замочні козаки без особливих труднощів вели свої господарства. Сам зовнішній вигляд Козаків підкреслював їх матеріальне благополуччя. Добротні господарства, добре доглянуті поля і ниви, більше тридцять вітряків на вигоні (з яких зберігся лише один). Не випадково, що в роки страшного голодомору 1933 року, більшість померлих з голоду були саме з кутка Козаків, їх піддали найжорстокішим репресіям. (Продовження на 8-й стор.).

Топоніміка села Голубівки

(Продовження. Початок на 7-й стор.)

сіям. Жителі Горбанівки вели своє господарство на гіршх землях (горби, яри), малопродатних для землеробства. Тяжкі кріпацькі повинності, малоземелля змушували людей займатися якимось ремеслом. Не тільки у наших краях, але й далеко за межами Полтавської губернії славились голубівські укривальники, тесляри.

Зрозуміло, що ці два кутки особливої взаємної симпатії один до одного не відчували. Отож часто-густо на свята відбувались бійки куток на куток і село на село. Шановне панство підтримувало це суперництво. Поміщики виставляли як своєрідний «приз» бочку горілки (до 25 відер), а голубівські та івківські молодці лупцювали один одного. Практично кожного разу «приз» діставався голубівцям.

У перше століття свого існування село займало невелику площу. Тісніше були заселені Козаки, а селянство селилося на горбах більш вільно, окремими острівцями. Господарства, які засновувались відокремлено, утворюючи своєрідні хутірці навколо села, які отримували свої назви від прізвища, прізвиська чи імені власника, першого поселенця. Згодом вони стали кутками села, а назви лишилися ще й до наших часів.

Поряд з Козакми з'явилися кутки Пилипівщина, Улитенки, Чавусі, Лук'янівка, Попенки, Хрести, Варченки, Визвіз і кожна з цих назв має свою історію. Пилипівщина — землі заможного господаря Пилипа. І хоча ці землі були давним-давно ним продані, назва Пилипівщина залишилась і до цього часу.

Улитенки — один з небагатьох випадків, коли куток названий жіночим ім'ям. Улита з своїми синами жила тут і мала неабиякий вплив на односельців.

Чавусі оселились досить далеко від села, аж під Дідівцями. Господар, по вулиці Чавус, мав чотирьох синів і коли вони одружились побудували поряд з батьківською свої хати, утворився хутірець Чавусі.

Лук'янівка — куток, в якому першим поселенцем був господар по імені Лук'ян.

Попенки — куток на колишніх попівських землях, які були колись виділені поселенцям. Вони й отримали вуличне прозвище Попенки. Через століття там було вже дев'ять господарств.

Куток Хрести знаходиться майже в центрі села. Назва пов'язана з тим, що тут було друге після давнього Голубового кладовище.

Варченки — має назву не тільки куток, але й яр, назва якого пов'язана з господарем цього яру Варченком.

При організації колгоспу давній поділ був також використаний, село було поділене на п'ять бригад по найбільших сільських кутках.

Частина назв забулася, якісь із них на протязі століть змінились, трансформувались, стали невпізнаними. У південній частині села знаходиться місцевість під назвою Царина. Тут колись знаходилась сільська застава, ворота на в'їзді у село по старовинному шляху з Прилук до Ладана, Варви, Лохвиці. Поруч знаходяться землі, пориті яругами, які мають назву Копитанське. Розповідають, що місцевий поміщик видаючи заміж дочку за Роменського поміщика відставного капітана, дав їй у посаг ці

землі. Кожної осені приїздив цей капітан за орендною платою.

Поряд з Копитанським знаходиться яр «в якому дівка співала». Назва пов'язана з старою легендою: пізно увечі в яру з'являється гарна дівка, вона сідає на камені і починає тужно співати. У цей час до яру ніхто не наслідуювався заходити. У роки селянських заколотів, саме у цьому яру збирались бунтівники-відчайдухи. За цим яром на схід знаходиться Якимашин яр, один з найбільших в округі. Яр належав місцевому поміщику Якимасі, який дуже полюбляв вихвалитись своєю дворянським походженням. Скоріше за все, що це був вихідець з козацької старшини. Поряд — кілька невеликих байраків, що мають назви Приймаків, Флейтин. Якимашин яр закінчується Курбатським яром, останній закінчується розвилкою. Уже зовсім нова легенда свідчить про те, що хтось із односельців, під час останньої війни потрапив до Франції і там, зовсім випадково натрапив на документи, які свідчать, що сме тут, під Голубівкою, в Курбатському яру на розвилці, під час відступу шведських військ на початку XVIII століття було закопане шведське золото.

Зі сходу до сел підступає Варченків яр, власником його був селянин Варченко. Декілька вибалків цього яру носять прізвиська (вуличні) власників — Петрушин, Шовковишин. Із заходу на північ від села знаходиться декілька ярів, які також колись мали своїх власників: Лікарів або Лікарчуків (хтось з цієї родини займався лікуванням), Петренків — господарів Петришиних. Є ще урочища Вільківщина, мабуть від вільхи яка там росте, Дубина, колись тут був дубовий гай. Це урочище межує з ціляхом Прилуки-Ладан. На жаль сьогодні ця жиловисна місцина перетворена на звалище.

На сході за селом знаходиться стародавнє урочище Бук або Бучок, мабуть росло тут, колись, у сиву давнину славне дерево бук, яке нині зустрінеш лише в Карпатах. Саме тут річка Зарукавна була найглибшою. Тут, ще досить недавно, знайдено підмурки стародавнього водяного млина.

В голубівських ярах господарі вирощували тютюн і навіть жито, а ще тут були чудові сіножаті. Господарі, щоб не замулювався яр, кожної весни копали рівчак, куди й стікала вода. Яри не замулювались, не було ні осоки, ні очерету. Про що не скажеш нині.

Мають свої назви й поля і часом їхні назви можуть розповісти досить цікаву історію. Полковникові поля займали велику територію, ними володіли колись прилуцький полковник Іван Ніс, який і був першим власником села. Його поховали у старій церкві у правому криласі, в багатому вбранні, з золотим зброєю. Частину Полковникових земель купив пан Корзинський і їх стали називати Корзинщиною. Поряд з землями Корзинського і дідівського поміщика Киселя, знаходився хутір Копил, сьогодні там поселення вже нема. Недалеко від Копила була економія пана Галагана, відомого мецената, почесного громадянина міста Прилук.

Більше трьохсот років існує село Голубівка, свідками багатьох історичних подій були ці широкі лани, глибокі яри, прозорі джерела. Вони можуть багато розповісти про давно минулі часи.

А. СУХОВЕРСЬКИЙ.

НАША АДРЕСА:

261350 м. Прилука, вул. Орджонікідзе, 39.
Креативний музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій місській друкарні. 261350, м. Прилука, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1316. Тир. 1500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1993 р.

Наш край в XVI-XVII ст.

В кінці XVI — на початку XVII ст. значна частина північно-східної території сучасної України стала ареною запеклої боротьби між Литвою, а згодом Польщею і Росією. Нелегкі випробування випали і на долю населення нашого краю. Численні історичні джерела, дослідження відомих істориків та краєзнавців дають можливість переконатися у цьому.

Як відомо, землі Прилуччини в результаті спустошливої монголо-татарської навали довгий час перебували в запустінні. Згодом, коли вже припинило своє існування Київська Русь, значна частина її земель (зокрема Переяславське князівство, до складу якого входили і Прилуки) увійшли до складу Великого князівства Литовського.

В XV ст. в Литві був введений адміністративний поділ українських земель на 8 воеводств. Як стверджує наш земляк Д. О. Шкоропад у своєму дослідженні «Прилуччина», одне із них, зокрема Київське, було розділене на 7 повітів. «Згідно П. Клепатському, — зазначає автор, — Прилука знаходилась в північній частині Черкаського повіту, в так званому «Каневському обводі».

У 70-х роках XV ст. частина місцевих князів, незадоволених політичним плануванням литовських феодалів, почала переходити під владу московського князя. В 1500 р. на сторону Москви перейшли чернігово-сіверські князі.

В 1507 р. великий князь литовський Сигизмунд розпочав війну з метою повернення земель, що перейшли до Росії в ході остінних воєн. Але ця боротьба не принесла відчутних результатів жодній з сторін. В результаті підписаного в 1508 р. миру була встановлена межа між Росією і Литвою. Вона починалась від верхньої течії річок Тор і Самари, йшла до верхів'я річки Орель, проходила поблизу Полтави, Ромен, Прилук, Остра, Любеча і далі до Дніпра, йшла на Гомель. Таким чином на початку XVI ст., коли Чернігово-Сіверщина, в тому числі і частина території Прилуччини, відійшла до Росії, «Прилучке городище» опинилося близько від кордону між Росією і Литвою.

Після 1569 р., коли на загальному сеймі в Любліні було прийнято остаточне рішення про об'єднання Литви і Польщі в єдину державу — Річ Посполиту, на українській землі відкрився шлях і польським феодалам.

Не обминула лиха доля і наше місто. Посилаючись на «Словник географічний Королівства Польського і інших країв слов'янських» (Варшава, 1888, т. 9, с. 218—219) В. В. Румянцева у своїй праці «Емблеми земель і герби городів Лівобережної України періода феодалізму» стверджує, що першими власниками Прилук — одного з найстаріших міст, відомих ще з часів Київської Русі, — були князі Збара-

зькі. Вони укріпили місто і побудували там замок. Проте вона не вказує на час, коли це сталося.

А у монографії Р. Г. Скринникова «Соціально-політична боротьба в Русском государстве в начале XVII века» зустрічаємо прізвище інших польських магнатів, які прагнули утвердитись на території нашого краю. В кінці XVI ст. Вишневецькі під різними приводами захопили великі площі української землі по річці Сулі в Задніпров'ї. В 1590 р. сейм затвердив за ними ці «куплені» землі з околищами на правах власності. За декілька років ці українські магнати прибрали до рук велику територію, пізніше названу «Вишневецькою».

Загарбання порубіжних місцевостей польськими феодалами, привело до зіткнення між Вишневецьким і московським царем. Із дипломатичного листування кінця XVI ст. між Росією та Польщею видно, що обидві держави претендували на порубіжні землі, зокрема на територію «Прилучького городища», вважаючи їх своїми.

Про це довідемося, наприклад з грамоти царя Федора Івановича, переданої послом П. Волком польському королю Сигизмунду в 1592 р., зміст якої використав Д. О. Шкоропад в історичному дослідженні про наш край. В ній, зокрема, говорилося: «Да в нынешнее ж перемирие время... Князь Александр Вишневецкой поставил новую слободу

и острог на Лубне, и город хочет делати, а на Прилуцком городище на реке Удае в Черниговском уезде слободу ж ставити хочет. А то Прилуцкое городище и река Удай со всеми угодья по обе стороны искони наша земля Черниговского уезда, а была значала та волость оброчная и жили в ней бортники... А после того волость, Прилуцкое городище, роздана в поместье при нашем отце... Иване Васильевиче всея Руси нашим детям боярским черниговцом, Миките Лахиреву, до Ивану Шестовицкому, тому больші 50 лет, а после владела дети их Клим Лахирев, да Григорий, да Василий Шестовицкие. А как князь Александр Вишневецкой поставил слободу и острог на Лубне и князь Александрова урядники от тое Лубны наши волости запустошили, людей наших севрюков из наших волостей выбили, одного летошного лета, до смерти, больше двухсот человек побили... а вверх по Удаю и по городище Прилуцкое по обе стороны Удае реки Черниговского уезда, у детей боярских, у черниговцов поместьях их запустошили многих людей в их поместьях побили досмерти...».

Влітку 1592 р. в Польщу поїхав російський посол Афанасій Рязанов, який передав польському королю список «обидних дел». В цьому списку повторюються ті ж скарги на О. Вишневецького, але (Продовження на 2-й стор.).

Наш край в XVI-XVII ст.

(Продовження)

Початок на 1-й стор.), вже говориться, що Вишневецький на Прилуцьком городище... слободу начал ставити».

Після укладення російсько-польського перемир'я сторони незабаром приступили до уточнення лінії кордону. Розмежування рубежів супроводжувалося багатьма інцидентами («задорами»). Робота по розмежуванню почалася в 1602 р. і в деяких місцях продовжувалась до 1603 р. Розрядний приказ неодноразово направляв дворян з ратними людьми в Чернігів, Путивль та інші прикордонні пункти.

Московські дипломати скаржились, що в деяких місцях литовські судді учинили при розмежуванні земель «кроворазлитие», «воинским обычаем», переходили рубіж «в нашу землю». Зі свого боку литовські межові судді висували російській стороні аналогічні звинувачення. Найбільш великі інциденти відбулися на Сіверщині «из-за городков Прилуки и Снетино». Російські урядовці стверджували, що ці «городки» здавна «тянули» до Чернігова і що «Вишневецкие воровством своим в нашем государстве в Северской земли Прилуцкое и Снетино городище осваивают». (В царському архіві зберігався «столп литовской 110-го году о Прилуцком городище, а из него указы и росписи отданы в Разряд дьяку Сапуну Аврамовичу». Описи царського архива XVI в., с. 126 — Скринников, с. 114).

Справа закінчилась тим, що в 1603 р. Борис Годунов наказав спалити спірні «городки». Люди Вишневецького вчинили опір. З обох сторін були вбиті і поранені. Збройні сутички у володіннях Вишневецького могли привести до більш широкого воєнного зіткнення.

Це був час, коли почалась потайна польська інтервенція в Росію. Знарядям її стали самозванці.

Самозванство, як відомо, зіграло помітну роль в російській історії XVII

XVIII ст. Початок його пов'язаний з появою на історичній арені Лжедмитрія I — Григорія Отреп'єва.

Слід відзначити, що одним з перших польських магнатів, які підтримали Лжедмитрія I у його домаганнях царської корони, був саме Адам Вишневецький, до володінь якого на Лівобережній Україні входили наші Прилуки.

Вишневецький визнав «царевича» не тому, що повірив йому. У князя Адама були свої цілі. Вишневецькі ворогували з московським царем із-за земель. Приймавши самозванця, князь Адам одержав сильний засіб натиску на російський уряд. Як уже відомо, батько Адама Олександр заволодів просторими українськими землями по річці Сулі в Задніпров'ї. Сейм затвердив за ним його надбання на правах власності. Заняття порубіжних міст, які здавна тягли до Чернігівщини привело до зіткнення між Олександром Вишневецьким і царем. Вишневецькі відбудували місто Лубни, а потім поставили слободу на Прилуцькому городищі. До чого це привело, ми вже знаємо.

Поява претендента на російський трон в межах Речі Посполитої стала предметом складної політичної боротьби. Найбільш далекоглядні політики Польщі на чолі з коронним гетьманом Яном Замойським оцінили дії Адама Вишневецького як авантюру. Виправдовуючи свої дії, Вишневецький висунув на перший план два моменти: одержання з Росії новин сприятливих для претендента і покарання перебіжчиків. «Причина того, — писав князь Адам, — що я не сразу оповестил Вас о нем, то что я сам в этом весьма сомневался, а теперь, когда к нему прибежали совсем недавно более 20 москалей, признавшие, что царство по естественному праву принадлежит ему, то, воспринимая это как доказательство, посылаю Вашей милости новости из Москвы...» (Р. Г. Скринников. Россия в начале

XVII в. «Смута». М., 1988, с. 117).

Замойський негайно порадив Вишневецькому повідомити про все короля, а потім відправити і самого претендента або до короля, або до нього, гетьмана.

Король наказав Вишневецькому привезти претендента в Краків і подати докладне донесення про його особу. Князь Адам переслав Сигизмунду III докладний запис розповіді Лжедмитрія. Проте переписка з Замойським переконала його в тому, що уряд Речі Посполитої не схильний підтримувати самозванську інтригу, і тому не спішив передавати самозванця в руки офіційних властей.

Маються відомості, — як зазначає Скринников, — що А. Вишневецький уже в січні 1604 р. став збирати армію для самозванця в межах своєї вотчини в Лубнах, на Сулі. Зібраних сил було надто мало, щоб подумувати про серйозне вторгнення в Росію. Проте Лжедмитрій і його покровитель розраховували знайти союзників на Україні і за її межами. Особливі надії вони покладали на кримського хана.

Розпочавши збір армії в Лубнах, Вишневецький розраховував вторгнутися в межі Росії у той момент, коли її військові сили будуть зв'язані боротьбою з татарами або знають серйозної поразки в цій боротьбі. Очевидно, самозванець і покровитель намагалися зав'язати стосунки з ханом. В 1604 р. кримський гонець повідомив цареві, що Вишневецький сповістив ханові про прибуття до нього «царевича» і заявив, що на відміну від короля не пов'язаний присягаю про мир з царем Борисом і може діяти, не рахуючись з мирним договором. Лубни знаходились на найкоротшій віддалі від спалених царськими вояками Прилук. Вишневецький вів свою особливу війну з Борисом. Проте його розрахунки на зіткнення між Росією і Кримом не спрацювали.

В значній мірі успіх авантюри залежав від того,

чи знайде ідея «доброго царя» підтримку серед козацької вольниці і православного населення України. Сім'я Вишневецьких зберегла стосунки з козацькою старшиною і церковними православними ієрархами. Ці стосунки були луцнені в хід. Самозванець не жалів обцянок, щоб прихилити на свій бік запорожців. (Скринников. «Смута», с. 118). Але вільні козаки не проявляли особливого ентузіазму. Вони визнавали за краще мати справу з справжнім царем на Москві, звідки часом надходило «государеве жалування». Отреп'єв жалував їх лише на словах.

Таким чином, в ситуації, що склалася на весну 1604 р., військові плани Отреп'єва потерпіли повний крах.

Проте в цей момент самозванець знову виявив дивовижну здібність пристосовуватися до обставин. З маєм Вишневецького Отреп'єв перебрався до Юрія Мнішка в Самбор. Ще недавно збіглий монах розраховував запанувати в Москві з допомогою козаків і татар. Новий покровитель самозванця відкинув ці плани. Він надіявся на допомогу короля і обцявав посадити претендента на царський трон з допомогою коронної армії. (Р. Г. Скринников. Самозванці в Росії в начале XVII в., М., 1990, с. 68).

Мнішек не належав до числа впливових державних діячів. Але він знав, що король Сигизмунд III давно шукає приводу для війни з Росією, і твердо розраховував на його покровительство. Гетьман С. Жолкевський, який спотригав за інтригами прихильників війни, писав, що Мнішек діяв шляхом лестощів та обману і що особливо важливою була для нього допомога його родича кардинала Мацєвського, який мав у той час велику вагу при дворі короля. Мнішек допоміг самозванцю заручитися підтримкою і литовського канцлера Сапєги.

Завдяки зв'язкам при королівському дворі, Мнішек добився посади воє-

води Сандмирського і старости Львівського і Самбірського. Під його управління поступили прибуткові королівські маєтки в Червоній Русі. Але Мнішек розпоряджався королівськими доходами майже погано, а його пристрасть до розкоші і марнотратства була настільки велика, що на кінець життя він зовсім залуштанувся в своїх фінансових справах і опинився на межі повного розорення.

Сучасники стверджували, що Мнішек виявив заступництво самозванцю лише з корисних мотивів. Знаючи задуми короля, Мнішек сподівався повернути собі його милість і тим самим розв'язати питання про недоїмки і борги.

Мнішек спішив узяти в свої руки інтригу. Він не лише прийняв Отреп'єва з царськими почестями, але й вирішив поріднитися з ним, видавши заміж за нього свою дочку Марину.

Згодом магнати познайомилися самозванця з папським нунцієм у Польщі і ввели його у правлячі кола Речі Посполитої. План самозванця, підтриманий крім Вишневецьких і Мнішека краківським єпископом Мацейовським та ін., полягав у тому, щоб почати війну проти Росії, скинути царя Бориса Годунова і оволодіти російським престолом. Проте план цей не зустрів одностайної підтримки. Канцлер і великий коронний гетьман Ян Замоїський не вважав можливим почати війну проти Росії без дозволу сейму. Крім того, Польща, на його думку, не була готова до такої війни. Король Сигизмунд III запропонував, в обхід сейму, компромісне рішення: походу «царевича Дмитрія» на Росію слід надати характеру приватної справи, за яку Річ Посполита не може нести відповідальності. Цей план був прийнятий і став здійснюватися.

23 квітня 1604 р. самозванця прийняв король Сигизмунд III. Він «визнав» його царевичем Дмитром, обіцяв видавати по 40 тис. золотих в рік і надав право набирати військо із шляхти. В той же час Сигизмунд III пов'язав претендента на російський трон низкою важливих зобов'язань: Лжедмитрій повинен був після воцаріння в Росії передати Речі Посполитій Смоленську і Сіверські землі і сприяти заключенню унії Речі Посполитої з Росією. Юрій Мнішек також уклав договір з самозванцем, за яким той забов'язався після воцаріння одружитися на його дочці Марині, віддати їй у володіння Новгород і Псков, а самому Юрію Мнішеку заплатити 1 млн. золотих. При посередництві папського нунція Рангоні самозванець встановив зв'язок з Ватиканом, таємно прийняв католицизм і зобов'язався не протидіяти пропаганді католицизму в Росії.

До середини серпня 1604 р. покровителі самозванця зібрали в околицях Львова деяку кількість кінноти і піхоти. Під знамено самозванця зліталися найманці, які залишилися без діла і різного роду запроданці.

Протягом двох тижнів самозванець залишався в межах Львівщини. Пройшовши за два місяці шлях від Львова до Дніпра, армія зібралась на берегах Десни, готуючись до вторгнення в межі Росії.

Прихильники самозванця у цей час, з метою залучення на свій бік місцевого населення, розгорнули активну агітацію. Центром агітації став замок Остер на Десні. Місцевий староста Михайло Ратомський був одним з найенергійніших прихильників Отреп'єва. Протягом значного часу він заслав своїх вивідачів в Остер і Чернігів.

Агітація на користь «доброго царя» принесла свої результати. Сподіваючись на «доброго Дмитрія», низи з нетерпінням чекали приходу справжнього царя з-за кордону. Чутки, які заповнили Сіверщину про швидку появу «доброго» царя, розчистили шлях самозванцеві. При наближенні «царевича» до Чернігова простий народ став вимагати визнати владу законного царя, а серед місцевих служилих людей запанувала розбірді і вагання.

Чернігівський воєвода князь Татев замкнувся з стрільцями в замку і приготувався до відбиття су-

противника. Але він залишив посад в руках повстаючого народу, що й вирішило результат справи. Князь Татев не зміг утримати в покорі козаків, стрільців та інших служилих людей, що знаходилися при ньому.

Російські і іноземні джерела однаково описують обставини падіння Чернігова. За свідченням «Нового летописця» Татев намагався оборонити фортецю, але серед гарнізону відкрилася зрада «и придоша ж вси ратные люди и ево поимаше и сами здалися к Ростриге...». Згідно з Розрядними книгами, чернігівці захопили і видали самозванцеві князів Татєва, Шаховського і Воронцова-Вельямінова.

Отреп'єв вступив у Чернігів на другий день після його здачі.

Околицький П. Ф. Басманов з загоном стрільців, який рухався на підмогу чернігівським воєводам, не встиг і змушений був відступити до Новгорода-Сіверського. На протязі двох тижнів він готував фортецю до оборони. Гарнізон міста був великий, не більше трьохсот ратних людей. Невеликий загін воєвода привів з собою. Крім того, він встиг викликати поповнення з сусідніх фортець. Тепер гарнізон Новгорода-Сіверського включав півтори сотні дворян, понад чотириста п'ятдесят козаків, а крім того до п'ятисот чоловік, набраних із селян сусідньої Комарницької волості.

Коли авангард Лжедмитрія відступили до міста, Басманов наказав стріляти і відігнав їх від стін фортеці.

Дізнавшись про невдачу Мнішек два дні не наважувався йти вперед. Його армія стояла обозом у полі. Нарешті самозванець і його покровитель подолали замішання і 11 листопада приступили до облоги Новгорода-Сіверського. При першій спробі взяти фортецю приступом солдати втратили п'ятдесят чоловік і відступили.

В ніч з 17 на 18 листопада відбувся генеральний штурм. Басманов мав вивідувачів у ворожому таборі і встиг добре підготуватися до відбиття нападу. Солдати закидали рив хмизом і спробували

підпалити стіни фортеці. Проте приступ знову не вдався. Понісши великі втрати, найманці відступили.

Ніколи раніше Отреп'єв не нюхав пороху, і перша невдача дуже засмутила його. Він був близький до непритомності, проклинав найманців солдат. Поразка посягла в його таборі страх і невпевненість. У війську на зривав бунт. Після недовгих нарад найманці вирішили негайно відступити від міста і повернутися назад. Проте вони не встигли здійснити своє рішення, оскільки в цей самий момент у таборі стало відомо про здачу Путивля.

Путивль був ключовим пунктом оборони Чернігівської землі і єдиним із сіверських міст, що мало кам'яну фортецю.

В Путивлі відбулося те ж саме, що раніше трапилося в Чернігові. Народ підняв повстання на користь «доброго царя». Служили люди підтримали «чернь». В Путивлі у воєводській скарбниці зберігались значні суми, які мали бути виплачені служилим людям і на фортечне будівництво. Під час повстання один із дяків зберіг скарбницю, а потім доставив її самозванцю в його табір. Це врятувало становище Лжедмитрія, розпад найманчої армії під Новгородом-Сіверським.

П'ять тижнів йшла боротьба за сіверські міста, перш ніж повстання перекинулось із Сіверської України на суміжні землі з російським населенням.

Таким чином наступні події відбувалися вже в межах нашого краю.

Як відомо влітку 1605 р. Лжедмитрій увійшов у Москву і був проголошений царем під ім'ямем Дмитрія І.

Скоро, проте, обман розкрився. Залежність Лжедмитрія від польських панів стала явною. Ворожа російському народу політика самозванця і безчестя польської шляхти, яка прийшла з ним в Москву, викликали обурення як серед російського боярства, так і серед трудового народу.

(Закінчення на 4-й стор.).

Наш край в XVI-XVII столітті

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.).
Вранці 17 травня 1606 р. по всій Москві загув тривожний сполох: це був заклик до всена-

родного повстання. В різних районах міста натовпи людей стали громити польських інтервентів. А група бояр — змовників проникла в Кремль і

увірвалася в палац. Лжедмитрій намагався врятуватися втечею. Проте йому цього зробити не вдалося і він був убитий.

Так закінчилася спроба

польських феодалів використати Лжедмитрія I з своїх загарбницьких цілей проти Російської держави.

Анатолій РИЖЕНКО.

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок у № 5 та № 6)

СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ МАСЛОВ (1880—1957)

Літературознавець, професор Київського університету, доктор філологічних наук, член-кореспондент Академії Наук України, відомий учений в галузі української палеографії, книгодрукування, історії давніх літератур, історії мови.

Сергій Іванович народився 17 (28) листопада 1880 року в Ічні, де й пройшли його дитячі роки до вступу в Прилуцьку гімназію (1890 р.). Про його дитинство відомо зовсім небагато. Вчився грати на скрипці, часто влаштовував скрипичні дуети з друзями Сашком Коноплею і Овраімом Веймблятом. Дуже полюбляв кататися на новозанах. В 1894 році розробив план дитячої залізниці в Ічні, а поки вона була ще не збудована, робив її сам в мініатюрі. Серед прочитаних книг — Гоголь, Майн Рід, Сервантес, часописи «Вокруг света», «Приключення отставного солдата Архипа Кузьміна», «Тайна високого дома» та інші. Різні записи в щоденнику 1895 року: «Слушал вечером соловья», «...посадили две розы и тюльпаны», «...принес Вася букет сирени», «...вечером чистил сад с Андрушей и Зоськой», «... перед ужином катался верхом», «...отколотил Парфирку», «...лакировал сундук для коллекции яиц», «...косили отаву», «...вечером читал детям «Страшную мечь», «...купил Васе географію, а себе греческие книги», «...начал читать книгу из Парижа», «...получил собр. соч. Шевченко», «...приходили Дорошенко, Минченко, Мирон Кондрат, Фролов, Авдотья Антиповна и Вася ходили в еврейскую школу слушать пение», «Узнал, что умер Женья Воробьев».

Найяскравіше враження гімназичних років — це поїздка 1892 року з братом матері, В. Н. Александренком, до Криму. Сергій Іванович вів докладні записи під час мандрівки, які потім будуть опубліковані в гімназичному альманасі «Юный Сочинитель».

У старших класах Сергій Іванович захоплювався математикою і фізикою, приймав участь у першому загальному перепису населення, за що Центральною Статистичною Комісією 24 травня 1897 року був нагороджений медаллю. У заняттях точними науками йому допомагав чоловік двоюрідної сестри матері Олександри Рублевської — Шарко (Сергій Григорович Шарко був викладачем математики Прилуцької гімназії). У цей же час захоплювався читанням російської класичної й критичної літератури, історією. Геннадій Іванович Карамзін подарував Сергію «Исторію Малороссии» Бантиш-Каменського. При активній участі Г. І. Карамзіна Сергій Іванович починає збирати книжки, започаткувавши тим самим свою майбутню унікальну бібліотеку (більше 10 тисяч томів давніх рукописів, стародруків, досліджень в галузі палеографії, книгодрукування, історії мови і давніх літератур).

До моменту закінчення гімназії С. І. Маслов, в Києві відкрився новий Політехнічний інститут, це була видатна подія в культурному житті Києва, а викладацько-професорський склад був справжнім суцільним талантів, тому Сергій Іванович обирає хімічне відділення цього навчального закладу. Кінець XIX століття відмічений зростанням студентського руху, і навесні 1899 року велика група першокурсників виключається зі складу студентів, серед них був і Сергій Іванович Маслов. Але уже восени того ж року виключеним студентам дозволили здати іспити й продовжити навчання на 2 курсі. Та тепер уже Сергій Маслов захопився морфологією рослин (під впливом свого друга А. В. Думанського, в майбутньому видатного ученого-хіміка, академіка).

Проте вузька практична спрямованість Політехнічного інституту розчарувала Сергія Маслова, і він переходить на природниче відділення фізико-математичного факультету Київського університету, продовжуючи вивчення хімії й біології. В університеті Сергій захоплюється гуманітарними й філософськими дисциплінами.

Та й приятель Сергія Івановича Олександр Щербина вивчає філософію. Друзі перечитують Канта, разом готуються до семінарських занять у Челіанова, а Сергій Іванович навіть виступає з читаннями двох рефератів: «О причинности в эмпирической школе» (1900 р.) та «Учение Канта о свободе воли» (1902 р.).

У 1902 році Сергій Іванович публікує статтю, яка стане першою віхою на шляху його наукової праці: «Лирники Полтавской и Черниговской губернии» («Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества», X, том 13).

Синтез вивчення історії, етнографії, літератури і мови України буде характерним для подальшої праці Сергія Івановича Маслова.

Університетське життя не вичерпувалось лекціями й семінарами. За участь в студентських зборах 7 грудня 1900 року спеціально створений для розслідування суд виніс вирок: 183 студентів суворо покарати солдатською; Сергію Маслову — ряд служби рядовим 43 Охотського полку, розквартированого в Луцьку.

Проводжаючи сина в далеку дорогу, Ганна Никифорівна по його проханню збрала цілу скриньку книг за складеним Сергієм списком. Маслов ішов з твердою упевненістю, що буде займатися наукою, учинитися, що не відстане від своїх однокурсників і дасть екстерном іспити по всіх університетських дисциплінах не гірше від інших студентів.

Про цей період життя Сергія Івановича найповніше розповів Микола Іванченко в статті «С. І. Маслов — біографічні дані» (в книзі «Сергій Маслов. 1902—1927». Український науковий інститут книгознавства, Серія «Українські бібліологія», К.: 1927, вип. XXV): «За допомогою свого університетського товариша Леон. Лисецького С. І. студіював польську мову та збирав матеріали з народної

С. І. МАСЛОВ

творчості, записуючи народні слова та вирази, пісні від солдатів, а під час літніх польових робіт — від селян. Руїни замка Любарта Гедеміновича в Луцькому, старовинні церкви та решти валів в найближчих до Луцьку місцевостях Волині чимало сприяли розвиткові археологічних та історичних інтересів С. І. Маслова. Цьому ж сприяло й те захоплення українською старовиною, яке почалося у С. І. ще з гімназійних років і особливо яскраво виявилось під час перебування в Політехнічному інституті, коли він близько зійшовся з студентськими українськими гуртками і був постійним відвідувачем літературно-музичних вечірків, що влаштовувалися в гостинних М. В. Лисенка та Олени Пчілки (Косач).

Повернувшись у вересні року 1901 до Києва, С. І. Маслов знову вступив на I курс природничого відділу, але працювати тут йому довелося лише перший семестр, бо, в зв'язку з студентським рухом на початку весінного семестру, перший курс усіх факультетів, крім історично-філологічного, було закрито і студентів тимчасово виключено з університету.

Ще вступаючи до фізично-мат. факультету, С. І. Маслов гадав після його закінчення прослухати систематично весь курс історично-філологічного факультету. Тепер же перебування на I курсі, яке занадто затяглося, збільшення інтересу до історії та літератури, робота у Г. І. Челпанова, етнографічні та історичні студії в Луцьку — все це не могло не викликати у С. І. Маслова питання, чи варто далі продовжувати роботу на фізично-математичному факультеті і чи не доцільніше спеціалізуватися в галузі гуманітарних наук. I восени року 1902 С. І. Маслов переходить на історично-філологічний факультет, який і кінчає року 1907. Але й тут науковий шлях С. І. виявився не відразу.

На I й 2 курсах історично-філологічного факультету С. І. Маслов студіював головним чином філологію та класичну філологію. Для «Психологічної семінарії» проф. Челпанова він написав ре-

ферати «О реальности пространства и времени по Канту» (р. 1902); «Монизм Паульсена» (р. 1904). В галузі класичної філології С. І. студіював діалогі Платона, трагедії Софокла, сатири Ювенала, твори Овідія і Катюла в семінарах і на спеціальних курсах І. А. Лециуса, Ю. А. Кулаковського, О. О. Поспішиля і А. І. Сонні. Окрім того працював над історією Рима, римським державним та цивільним правом, над окремими піснями «Одісеї» та «Енеїди» і, разом з О. М. Щербіною, над поемою Лукреція, а також брав участь в практичних роботах з латинської стилістики у О. О. Поспішиля.

Одночасно з цим С. І. не припиняв своїх праць з ботаніки, історії та фольклору України. В роках 1902—1903 він склав гербарій насіннєвих та вищих спорових рослин, які зібрав в Борзнянському та Прилуцькому повітах (до 350 видів). Гербарій цей загинув під час революції. Другий гербарій, який складено було раніше, С. І. надіслав приват-доцентові В. І. Талієву, як матеріал для його праці «Определитель высших растений Европейской России». В тих таки повітах та у Києві С. І. Маслов продовжував збирати матеріали для словника живої української мови, ліричні пісні, думи та релігійні вірші (псалми) у лірників і кобзарів, відомості про звичаї, одяг українського населення та інш. Частина зібраного лексичного матеріалу було надіслано Б. Д. Гринченкові для «Словника української мови» (520 карток); матеріали до репертуару лірників Полтавщини та Чернігівщини С. І. Маслов надіслав до Харкова, де частину їх було надруковано в «Трудах Харьковского Предварительного Комитета по устройству XII Археологического Съезда» (т. II, ч. I і II, Харків, 1902).

З 3 курсу С. І. Маслов розпочинає студії з історії давньої російської та української літератури і суміжних дисциплін — слов'яно-руської палеографії та історії друкарства, причому працює головним чином під керівництвом професорів В. М. Перетца та С. Т. Голубева. В листопаді року 1904 С. І. зачитав на практичних вправах у проф. В. М. Перетца доповідь — «О типографиях в Юго-Западной Руси XVI и первой половины XVII в.» і протягом 3 років (1904—1907) працював над фундаментальною монографією з історії української літератури XVII в. під назвою «Кирилл Транквилян-Славровецкий и его литературная деятельность» (с. 8—10).

Монографія була закінчена, але так і лишилась в рукопису. Сергію Івановичу здавалося, що він зібрав не всі матеріали, що рукопис слід допрацювати, доповнити. Так він і пролежав до 1980 року в сина Сергія Івановича Юрія Сергієвича Маслова, доктора філологічних наук, професора Ленінградського університету. Сергій Іванович вважав цю працю однією з своїх основних: постійно, на протязі 50 років повертався до рукопису, доповнюючи й змінюючи його. В 1980 році відмічалось сторіччя від дня народження С. І. Маслова, і редакція «Наукова Думка» за наданням ученої ради інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук України в 1984 році видала монографію.

Під час роботи над «Транквіліоном» С. І. почав складати свою бібліографічну картотеку, яка зараз (на 1927 рік — О. К.) має понад 15 тисяч карток з питань історії літератури, мови та головним чином з бібліології.

Після закінчення весною 1907 р. Київського Університету С. І. Маслова було залишено, з пропозиції В. М. Перетца та А. М. Любоді, професорським степендіатом кафедри історії російської мови та письменства.

Готуючись до магістерських іспитів, С. І. продовжував свої суто наукові праці, збираючи необхідні матеріали по бібліотеках Києва, Петербурга та інших міст (під час екскурсій семінару В. М. Перетца до СПб., Полтави та Катеринослава у 1910

(Продовження на 6-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 4-й стор.)

і 1911 рр.), та надрукував ряд статей з історії української літератури XVII—XVIII вв. й бібліографії рукописів і стародруків. Про наслідки своїх студій та дослідів С. І. доповів на засіданнях історико-філологічного семінара В. М. Перетца (член семінара з жовтня 1907 р.), «Історичного Товариства Нестора-літописця (дійсний член з 18 травня 1908 р.), «Українського наукового товариства» в Києві (дійсний член з січня 1908 р.) і XIV Археологічного з'їзду в Чернігові в серпні 1908 року». (Микола Іванченко, «Сергій Маслов», стор. 10—11).

Працюючи аспірантом, Сергій Іванович допомагав професору Перетцу проводити семінарські заняття. Про ці часи згадує близький друг С. І. Маслова професор Київського університету О. А. Назаревський:

С. І. Маслов серед вчених-колег. 1940 рік.

«Помню Сергея Ивановича — стипендиата в роли помощника проф. Перетца на практических занятиях по палеографии. Такую же роль ближайшего помощника, а иногда и заместителя В. Н. Перетца Сергей Иванович выполнял в нашей семинарии русской филологии — и в обычной рабочей обстановке, и в неоднократных научных экскурсиях участников в Москву, Петербург и другие города. Мне вспоминается обычно ровное, спокойное обращение Сергея Ивановича с младшими членами семинария, его строгая, но блажелательная по отношению к начинающим критика, готовность всегда помочь, поделиться своим опытом и знаниями. Присматриваясь к работе и жизни нашего Семинария, я не раз вспоминал вычитанное в какой-то научно-популярной книжке по астрономии предположение, что если бы в солнечной системе вдруг исчезло солнце, его мог бы заменить Юпитер — крупнейшая планета с наибольшим объемом и массой: все остальные, более мелкие планеты, стали бы вращаться вокруг него. Сознаюсь, у меня не раз тогда невольно напрашивалось такое, чисто «астрономическое» сравнение: если бы вдруг наш Семинарий остался без В. Н. Перетца, его мог бы заменить Сергей Иванович».

Магістерські экзамени здавав Сергій Іванович в Києві, при Університеті св. Володимира. Перший — 24 квітня 1912 року, історія російської літератури, екзаменатори проф. Перетц і проф. Лобода. Потім ішли церковно-слов'янська та російська мови, історія західно-європейської літератури. Закінчивши екзамени 30 березня 1913 року, Сергій Іванович прочитав дві пробні лекції для одержання звання приват-доцента: «Современное положение в науке вопроса о полиогласии» та «Южно-русская проповедь 16 и 17 ст.».

7 червня 1913 року Сергій Іванович одружився з Оленою Митрофанівною Шуляк (1887—1934) студенткою романо-германського відділення Київських Вищих Жіночих Курсів. Вона стала однодумцем і помічником Сергія Івановича в роботі. Про її наукові праці розповів окремо.

В 1914 році у С. І. Маслова і О. М. Шуляк-Маслової народився син Юрій, а в 1916 — Олек-

сій. Доля молодшого сина трагічна: талановитий математик-аспірант, він загинув у 1941 році, захищаючи Ленінград.

У тяжкі 1917—1920-ті роки Ганна Никифорівна Карамзіна забирала влітку онуків Юрія і Олексія до себе в Прилуки, де їхнім головним вихователем і нянькою був Василь Іванович Маслов.

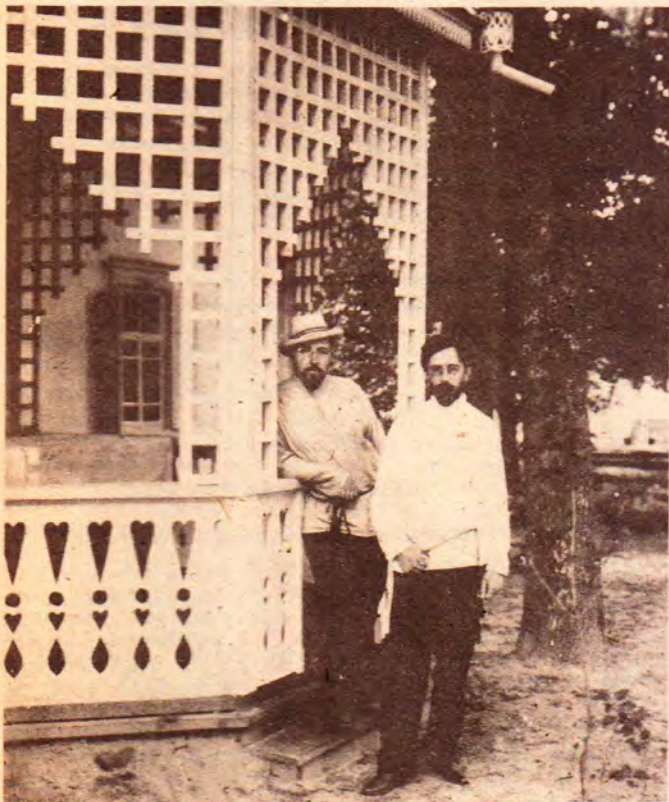
Сергій Іванович постійно живе в Києві. В 1913 р. він викладає як аспірант на Вищих Жіночих Курсах, з 1914 року — приват-доцент Київського університету. Після переїзду проф. Перетца до Петербурга Сергій Іванович очолив кафедру. Паралельно, в ці ж роки, С. І. Маслов викладає латинську мову в польській гімназії.

Найзначніша наукова праця С. І. Маслова цього періоду — «Библиотека Стефана Яворского» (про видатного бібліофіла епохи Петра I), яку він присвятив своєму гімназичному учителю грецької мови Лебедеву.

У зв'язку з подіями першої світової війни восени 1915 року Університет, Вищі Жіночі Курси і Товариство Нестора-літописця, дійсним членом і секретарем якого був у ці роки Сергій Іванович, евакуюються до Саратова, куди переїздить і С. І. Маслов. Сергій Іванович поринає у вивчення рукописів і

стародруків у бібліотеках «Саратовской ученой Архивной комиссии» і «Братства Св. Креста», а також і в приватних збірках. Саратовські науковці оцінили працю й здібності С. І. й 12 грудня 1915 р. його було обрано на дійсного члена Саратовської Архівної Комісії. Після реєвакації наукових закладів з Саратова до Києва С. І. Маслов продовжував свою роботу, як приват-доцент, потім — доцент, в Університеті та на Жіночих Курсах, а після реорганізації цих шкіл — в Київському Інституті Народної Освіти». (М. Іванченко, стор. 12).

В роки революції та громадянської війни родині С. Маслова доводилось досить скрутно, через що Сергій Іванович викладає у різноманітних інститутах, курсах, гімназіях, середніх школах. Але головне інше: Сергій Іванович багато сил і уваги приділяє збереженню старовини. Уже влітку 1917 року в складі «Комісії по охороні пам'яток старовини й мистецтва» він працює над збереженням бібліотек і архівів Чернівців, Сучави та інших міст Буковини. Спільно з В. М. Базилевичем в 1919 році створив при київському університеті «Музей війни і революції» (завідував цим музеєм Сергій Іванович до

Брати Василь і Сергій Маслови.

1924 року). Він був співробітником «Археологічної секції відділу ліквідації майна релігійних установ при Колегії соціального забезпечення Київського виномкому»; охороняв бібліотеки в архівах монастирів і церков. Восени 1922 р. він член експертної комісії по впорядкуванню архіву Київської Князьої Палати.

Поступово життя набувало мирного характеру. Сергій Іванович міг більше приділяти уваги науковим працям, обличая сумісництво роботи. 29 лютого 1922 року С. І. Маслова обирають дійсним членом науково-дослідницької кафедри мовознавства, в 1923 року С. І. Маслов співробітничав з Українським науковим інститутом книгознавства, що й визначило його плідну працю в галузі дослідження книгодрукування в Україні в 16—18 століттях. А в травні 1926 року Сергій Іванович завідує відділом стародруків Всеукраїнської Бібліотеки України.

Сергій Іванович віршив не писав, галузь його інтересів дещо інша. Але в паперах його архіву знайшла цікавий твір:

«Анкета при перереєстрації («чистке») студентів Київських Вузів в 1924 году.

Твердо ль вы стоите на платформе?
Презите ль порою о реформе?
Как на днях могли купить вы шоколад.
Получая в месяц сертификат?
Протеже ль советской вы персоны?
Часто ли меняете кальсоны?
С кем вы флиртовали в прошлом октябре?
Состоите ли в родстве с Пуанкаре?
Как звалась в девичестве мамаша?
Где в нее влюбился ваш папаша?
С кем гуляете ночью вы порой?
Не был другом вам городской?
Почему на Пурим вы полились?
На какие средства вы побились?
Маникюр у вашей тетки отчего?
Утаить вам не удастся ничего!
Что вы пили в девятьсот девятом?
Что вы пили в девятьсот десятом?
Не держал ли ваш папаша магазин?
Нет ли в Бессарабии у вас кузин?
От каких причин вы пополнили?
Почему при «белых» не сидели?
Маску с вас сорвем в один момент!
И «вычистим» как чуждый элемент!»

Можливо, автор не вказаний тому, що, передбачуючи обшук, (а в будинку Карамзінних їх було декілька, про що писала до Києва Ганна Никифоровна) Сергій Іванович не хотів підставляти під удар людину, а можливо все ж, що автором був він сам. Іронічність, а інколи й саркастичність його характеру у повній мірі обумовлювали саме таке сприйняття подій, що відбувалися в 20-ті роки.

Сергій Іванович був людиною твердих поглядів і переконань, які не змінювались і, тим більше, не пристосовувались. Наприклад, в його кабінеті вдома висіла ікона, у свята завжди відвідував церкву. У червні 1931 року його теж примусили виступати з покайною заявою, визнаючи свої політичні помилки в науковій та педагогічній праці, але роботи Сергія Івановича були широко відомі дослідникам, тому 17 грудня 1935 року Нарком народної освіти України присвоїв С. І. Маслову звання професора літературознавства. А через чотири роки його обрали членом-кореспондентом Академії Наук України, він очолював відділ давньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук України.

На початку війни Академія евакуюється до Уфи, куди відїздить і Сергій Іванович. Там він продовжує роботу над історією давньої української літератури, вивчає минуле Башкирії. Після звільнення Києва Сергій Іванович викладає в університеті, працює в Інституті літератури, в 1948 році був удостоєний ученого ступеня доктора філологічних наук без захисту дисертації.

Тяжка хвороба очей змусила Сергія Івановича піти на пенсію в 1950 році, але роботу він продовжує. Основну увагу приділяє вивченню «Слова о полку Ігоревім». Пише про нього статті, коментарі, підготував до видання текст «Слова...» в українських художніх перекладах і переспівах. Знаходить і публікує невідомий лист Олександра Блока.

Помер Сергій Іванович 11 січня 1957 року. Похований на Лук'янівському кладовищі в Києві. На могилі — високий лабрадорський обеліск з зображенням хреста і написом «Профессор Сергей Иванович Маслов. 1880—1957».

У грудні 1980 р. на вечорі, присвяченому Прудницьким місячним товариством книголюбів вшануванню пам'яті С. І. Маслова, Ст. Рев'як прочитав свій вірш:

(Продовження на 8-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 4-й стор.)

КІНЬ СЕРГІЯ МАСЛОВА

Хотілось пролетіть життя навскач,
Ковтнути вітру, обійняти овид.
І з боку в бік він кидався, мов блукач,
Розливши серця невгамонну повідь.

Суварий час гукнув його на сповідь
По трасах вдач, по урвищах невдач.

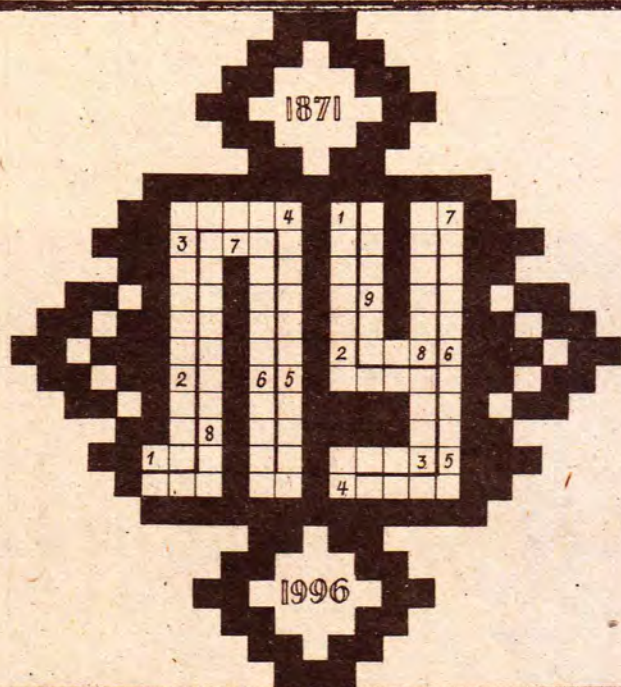
Та, зрештою, він взяв свого коня за повід.
Свого коня... Шукач і відкривач...

На ньому він і рушив у віки.
У рідну древність, де свої закони,
Пелюстками скропив старі вінки:
Дух Величковського і дух Транквіліона...

Той кінь казковий, гордо величавий
Знайшов ворота світової слави.

Олена КЛОЧКО.

(Далі буде)

Чайнворд Леся Українка

Л 1. Персонаж «Лісової пісні». 2. Дійова особа з драматичної поеми «Адвокат Мартін». 3. Дійова особа драми «Руфін і Прісцилла». 4. Персонаж «Лісової пісні». 5. Дійова особа з драматичної поеми «Адвокат Мартін». 6. Персонаж драматичної поеми «Одержима». 7. Дійова особа твору «Кассандра». 8. Персонаж з драматичної поеми «Орґія».

У 1. Поема. 2. Дійова особа драми «Руфін і Прісцилла». 3. Дійова особа твору «Кассандра». 4. Дійова особа драми «Руфін і Прісцилла». 5. Персонаж «Лісової пісні». 6. Персонаж фантастичної драми. 7. Дійова особа з драматичної поеми «Адвокат Мартін». 8. Дійова особа твору «Кассандра». 9. Поезія з циклу «Весна в Єгипті».

Склад МИКОЛА ТУРКІВСЬКИЙ.

ШАНОВНІ ПРИЛУЧАНІ!

Якщо ви хочете серцем пригорнутися до історії рідного краю, землі наших предків, якщо хочете ближче познайомитися з видатними земляками-прилучанами — читайте газету «Скарбниця», яку видає Прилуцький краєзнавчий музей.

«Скарбниця» розповість вам про Прилуки часів Київської Русі, про долю славного Прилуцького козацького полку, про виникнення сіл Прилуччини. А ще ви дізнаєтесь про життя і діяльність славних земляків: святителя Іоасафа Білгородського, письменника-енциклопедиста П. Білецького-Носенка, вченого-патріота В. Маслова, кобзаря-самородка О. Вереся, художника-унікума Ю. Коваленка, про почесних громадян міста і прилуцьке дворянство.

Про все це і про багато іншого ви дізнаєтесь придбавши за зовсім невеличку плату номери газети «Скарбниця» за 1993—1996 роки, які в обмеженій кількості є ще у нашому музеї.

Наша адреса: місто Прилуки, вул. Ордонікікдзе № 39, Краєзнавчий музей.

ЧИТАЙТЕ ГАЗЕТУ «СКАРБНИЦЯ»!

ДО ВІДОМА НАШИХ ЧИТАЧІВ

В Прилуцькому краєзнавчому музеї ведеться робота по створенню «Книги Слави» про всіх уродженців і жителів нашого міста, які приймали безпосередню участь у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років. Просимо всіх ветеранів війни, а також рідних тих воїнів, яких уже нема серед нас — принести короткі біографічні дані та фотографії тих, хто захищав рідну землю у останній війні. Пам'ять про них повинна лишитися у серцях прийдешніх поколінь.

АДМІНІСТРАЦІЯ МУЗЕЮ.

ОГОЛОШЕННЯ

До уваги керівників освіти, вчителів початкової школи та вихователів дитячих садків!

Не забудьте передплатити на II-е півріччя 1996 року єдині в Україні видання для вчителів початкової школи, вихователів та батьків дітей віком від 3 до 10 років — газету «РОЗКАЖІТЬ ОНУКУ» (передплатний індекс за каталогом — 33597) і додаток до неї «БІБЛІОТЕЧКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ» (передплатний індекс за каталогом — 40122), які видають Журналістський фонд України та фахівці Інституту змісту і методів навчання Міністерства освіти України.

НАША АДРЕСА:

Ж 1330 м. Прилуки, вул. Ордонікікдзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 9-02-00, 6-12-42.

Редактор Л. М. КАРПІЛІВСЬКА.

Газета забирається і друкується в Прилуцькій місцевій друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Яришова, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друк аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1535. Тір. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 978 від 07.11.1992 р.

Давня історія нашого краю — то майже суцільний ланцюг з війн і бойовищ, мук і крові, страждання і сліз. Все перенесли й терпіли наші люди, бо завжди жевріла у них надія на кращі часи, на мир і злагоду, на щастя і добробут у рідному краї. Але миналося одне горе, а за ним чорною хмарою насувало інше, ще страшніше, затьмарюючи людям чисте небо, безжально толочачи золоті хліба, спопеляючи мирні оселі, калічачи й вбиваючи молоду, здорову силу.

Ось так починалося і XIX століття. Борсалася і стогнала в російському ярмі колись могутня козацька держава Україна. Знищена, сплюндрована слава Січ Запорізька, нема вже й Гетьманщини. Царі й цариці з Петербургу надсилали свої грізні укази з чорними, ненаситними двохголовими орлами, які тримали в своїх загребуємих пазурах не тільки наші козацькі землі а й «прочая, прочая і прочая». Рихтували Україну по імперському шаблону. Гетьманщину обернули на дві «малоросійські губернії» — Чернігівську й Полтавську, скасували козащину, судові й громадські порядки. Колись вільні українські хлібороби, рибалки, мисливці, бортники, чумаки, стали кріпаками, холопами, лакеями, козачками. Така ж доля чекала й вольне козацтво. Але часи минули, а жоден із монархів, хитрих і підступних, не наважився спробувати відкрито закріпачити отих страшних у гніві, свавільних і відчайдушних козаків. Вирвати у козацтва хай уже й зовсім куці вольності й перетворити їх у робочу

Козаки і ратники

П. І. БАГРАТІОН

худобу, безправну й безсловесну, можна було тільки великою кров'ю.

І все ж, козацтво поступово, все більше й більше перетворювалось на звичайних хліборобів-греків. Руки, звиклі до шабель і пістолів, вкривалися мозолями від плуга, коси, ціпа. Але ще жевріла надія про відродження козацької держави, славної Січі. Війська Запорізького. Та й царський уряд

Росії у найсутужніші моменти змушений був звертатися за поміччю до козаків, а вони завжди, з великою охотою ставали до військової служби.

Настав 1812 рік. 12 червня французькі війська незборного імператора Наполеона Бонапарта форсували річку Німан і вирушили в похід на Москву. Під натиском французів російська армія відступала все далі й далі,

лишаючи Вільно, Мінськ, Мотильов, Оршу. 25 червня російський імператор Олександр I звернувся з своїм «рескриптом» до малоросійського генерал-губернатора князя Якова Івановича Лобанова-Ростовського, доручивши йому сформувати на терені Полтавщини й Чернігівщини козацькі полки і надіслати їх для «защити отечества» в Тулу й Калугу. Імператор Олександр I пообіцяв українським козакам, що після закінчення війни, вони лишаться як постійне козацьке військо. Генерал-губернатор, закликаючи козаків до війська, оголосив, що «...тем снаряженням избавятся они не токмо первого рекрутского набора, но по миновании в тех полках надобности все они распустятся в дома свои, но навсегда останутся принадлежащими Украинскому войску, и по первому требованию обязаны опять явиться и составить свои полки. Таковое сих полков устройство столь близко или похоже с древним состоянием Малороссийских воинов...»

Ця звістка швидко облетіла колишню Гетьманщину. Козаки без примусу, з радістю і надією йшли добровільно до війська. Можливо князь і сам вірив у те, що обіцяв козакам, бо це про нього сучасник сказав: «Князь Лобанов отличался благородным образом мыслей... тверд, не косноязычен, часто горяч там, где видел неправду...» Отож може й не з злого наміру обдурив українських козаків у тяжкі для Росії часи.

Велику увагу формуванню козацьких полків при-
(Продовження на 2-й стор.).

(Продовження).

Початок на 1-й стор.).

діляв ще один князь грузинського походження — Петро Іванович Багратіон, російський генерал, герой війни з Наполеоном. В надісланій цареві доповідній записці, у липні 1812 року, він настійливо радив відродити українське козацьке військо, вважаючи, що Полтавщина й Чернігівщина можуть «без отягощення» виставити 10 полків по 1000 козаків «совершенно способных к службе». Павло Іванович добре знав і цінував українських козаків. Свою військову службу він розпочав в 1782 році сержантом, потім кілька років перебував у складі Київського кінно-егерського полку, а в 1794—1795 роках служив прем'єр-майором Софійського карабінерного полку, що був створений у 1784 році з козаків Прилуцького козацького полку і розміщувався на території Прилуччини.

Полтавщина й Чернігівщина лише за місяць виставили не десять полків, як передбачав Багратіон, а п'ятнадцять. У нас на Полтавщині, до якої тоді входив і Прилуцький повіт, було сформовано дев'ять полків по 1200 козаків у кожному. Полк складався з двох батальйонів, а батальйон — з чотирьох ескадронів по 150 козаків у кожному. Козак був озброєний списом, шаблею і пістолем, мав доброго верхового коня.

Поряд з створенням регулярних козацьких полків, в Малоросії формувалося також і земське ополчення із селян і міщан. На Полтавщині ратників виділяли з розрахунку — один чоловік від 25 душ чоловічого населення. Полтавське ополчення налічувало 16123 ратники, з яких 6563 — кінних. Начальником ополчення призначили генерал-майора, князя Пилипа Семеновича Жевахова, ветерана двох російсько-турецьких воєн, учасника підкорення Криму. Це був родич князів Жевахових, що здавна мешкали на Прилуччині. Десять до 1980-х років зберігалася в Линовиці їхня надзвичайно гарна й затішна садиба (на Жевахівщині). Тут був чудовий дерев'яний палац, збудований у модному на початку XIX

Козаки і ратники

П. С. ЖЕВАХОВ

століття стилі ампір, кілька флігелів, домова церква і розкішний, екзотичний парк. Зараз там — одні руїни і запустіння. У тіж часи знищена, стерта з лиця землі й інша садиба Жевахових у Лутайці.

Відомо, що лише міщанська община міста Прилук спорядила в Полтавське губернське ополчення 68 чоловік, озброєвши їх за свій рахунок і забезпечивши одягом та достатнім провіантом. Дослідник прилуцької старовини В. Маценко у своїй книзі «Прилуччина» зазначає, що Прилуцький повіт виставив «от себя» полк. Та ще для потреб армії Прилуччина заготовила 1711 пудів сухарів, 340 пудів круп і 3250 пудів вівса. В Прилуках був також створений за коштів міста військовий шпиталь для поранених і хворих воїнів Житомирського драгунського полку, що кватирував у повіті. Всіма цими справами опікувався предводитель прилуцького дворянства Михайло Іва-

нович Корбе, гвардійський офіцер, людина поважна, добре освічена і культурна. Його син, генерал-майор Іван Михайлович Корбе, поміщик містечка Вейсбахівки (нині село Білоріччя), був добрим приятелем Тараса Шевченка і великим шанувальником його творчості.

В Московському Військово-історичному архіві зберігаються документи, які свідчать про те, що в Прилуцькому повіті, окрім згаданого уже полку ратників, було сформовано ще два регулярні кінні козацькі полки по 1200 козаків у кожному. Причому, 7-й Полтавський полк під командуванням майора Александровича формувався з прилуцьких козаків у колишньому сотенному містечку Срібному, а 8-й полк під командуванням полковника де Коннора — в містечку Іваниці, яка теж, за часів Гетьманщини була сотенним містечком Прилуцького полку. У збірнику документів «Український на-

род у Вітчизняній війні 1812 року» (Київ, 1948 рік) упорядники в покажчику імен подають ім'я та по батькові лише командира 7-го полку — Василь Іванович Александрович. Отже є підстава стверджувати, що це виходець з старовинного, відомого на Прилуччині ще з часів гетьмана Богдана Хмельницького, козацько-старшинського роду Александровичів. Найвірогідніше, що Василь Іванович був онуком прилуцького полкового судді Івана Александровича, який мав чотирьох синів: Якова, Антона, Федосія та Івана (1753 року народження). Александровичі володіли маєтками в Прилуках, Богданівці й Малківці.

Відоме у ті часи на Прилуччині також і досить рідкісне, мабуть французького походження, прізвище де Коннор. Як вдалося виявити з архівних документів, у селі Ступаківці, поблизу містечка Іваниці, у першій половині XIX століття була садиба, земля і кріпаки генерал-майора (1844 рік) Олександра Івановича де Коннора. Генерал мав дітей, серед яких трое синів і всі як один військові — гвардії капітан Віктор, штаб-ротмістр Олександр і артилерії поручик Валер'ян. Так що можна цілком впевнено вважати, що генерал-майор О. І. де Коннор і був командиром 8-го Полтавського полку під час війни з Наполеоном.

Чи ж приймали участь наші ополченці, і зокрема прилуччани, у боях проти французів? Український історик Дмитро Дорошенко у 2-й частині своїх «Нарисів історії України (Київ, 1991 рік)» зазначає, що «...уряд не допустив їх (козаків) до участі у війні, продержав на службі до 1816 року і потім демобілізував...» Але ж документи свідчать про інше: козаки і ратники були в боях з французами, та ще й не раз! Ось як це відбувалося.

Події на фронтах розгорталися стрімко. 6-серпня 1812 року наполеонівські війська штурмом взяли Смоленськ, 26 серпня перемогли росіян у Бородинській битві, а 2 вересня зайняли без бою Москву. Тричі, сидючи в Москві, імператор Наполеон намагався укласти мир з

Росією, диктуючи свої умови, але успіху не домогся.

Листом від 26 вересня 1812 року полтавський губернський предводитель дворянства Дмитро Прокопович Трошинський повідомив головнокомандуючого російської армії М. Л. Кутузова про те, що «...дворянское ополчение стоит в готовности в Переяславе, Прилуке, Золотоноше и Пирятине. Благоволите распоряжаться оным...» У цей же час полтавські козацькі полки, що знаходились в Чернігівській губернії, вирушили на зустріч з діючою армією. Йшли вони різними шляхами до Брянська й Калуги. 1 жовтня командир 7-го полку майор Александрович повідомив Кутузову про те, що полк вирушив з слободи Клищі Суразького повіту Чернігівської губернії у напрямку до Калуги. У цей же день командир 8-го полку де Коннор повідомляв про намір «выступить со вверенным мне полком из г. Мглин сего месяца 2 числа и следовать к Главной армии через гг. Брянск и Калугу». 16 жовтня де Коннор рапортував у штаб головнокомандуючого про те, що він наблизився до Калуги і просив повідомити «...до какого именно места со вверенным мне полком должен я следовать по ближайшему тракту». 23 жовтня Александрович рапортував про прибуття з полком в село Ромаданов Калужської губернії. Калужський губернатор наказав розмістити полк в Мещовському повіті.

А в цей час становище французів у спаленій і розграбованій Москві з кожним днем гіршало. 6 жовтня під Тарутіно російська армія завдала нищівної поразки наполеонівським військам. Французи полишили Москву і вирушили назад до Смоленська, по спустошеній ними ж дорозі. На шляху від Москви до Смоленська Наполеон втратив майже половину своїх солдатів. У розгромі французів не малий вклад і наших ополченців.

Відомо, що 4-й Полтавський козацький полк був залишений в Києві, 3-й і 9-й полки з 17 жовтня перебували в рейдовому партизанському загоні гене-

рал-ад'ютанта графа Адама Петровича Ожаровського і приймали найактивнішу участь у розгромі французів біля містечка Красного на Смоленщині. Відомо також, що 7-й полк Александровича був направлений під Брянськ, а 1-й, 2-й, 5-й, 6-й та 8-й де Коннора спочатку прикривали від нападів ворога Калугу, а потім були направлені в розпорядження генерал-лейтенанта Гудовича під Рославль.

Що вдалося висвітлити про дії полтавського ополчення. На початку вересня ратники виступили на фронт, захищати від французів північні кордони Київської та Чернігівської губерній. Генерал-майор Жевахов, оглянувши полки, відмічав, що «...должное число казаков оказалось годное к службе, лошади довольно хорошие, конская сбруя, оружие — все в полной исправности». На озброєнні ополчення палічувалося 24 гармати. Полтавці вийшли на так званій «кордонний ланцюг» і зайняли свою лінію від Овруча до Чернігова. В середині вересня французи розпочали наступ з Бобруйська і Єльні на Череск і Брянськ, до кордонів України, але були зупинені регулярними російськими військами і ополченцями. Та на початку жовтня наступ розпочався знову. У цей час полтавське ополчення було зосереджене під містечками Бєлиця і Нове Місто. На ратників сунули регулярні, добре вишколені й озброєні французькі й польські полки. Князь Я. І. Лобанов-Ростовський просив Кутузова негайно надіслати регулярні війська для захисту України від вторгнення, але головнокомандуючий відмовив йому і сказав, що він вірить у силу й мужність ратників. Ополченці хоробро оборонялись. Допомогти їм зголосився командир корпусу генерал-лейтенант Ертель. 16 жовтня він просив Кутузова дозволити йому «...идти в Малороссию, чтобы вытеснить из оной грабителей». Але Кутузов не дозволив йому вступати, посилаючись на те, що хоче використати його корпус під час загального контрастату.

В результаті поразки під Малоярославцем і дя-

куючи стійкості ратників французам прорватися на південь не вдалося. Розпочався їхній згубний відступ по Смоленській дорозі. Ополченцям і корпусу Ертеля командування поставило бойове завдання — визволення південної Білорусі. Наказом Кутузова Полтавське й Чернігівське ополчення об'єднані під командуванням генерал-лейтенанта графа Миколи Васильовича Гудовича, який отримав наказ оволодіти містом Могильовим. Ополченці перейшли у наступ і з боями, через Пропыськ і Бихов проривались до Могильова. Але першими зайняли місто партизани загону Ожаровського, до складу якого входили й наші козацькі полки.

Подальшу долю полтавських козаків і ратників висвітлюють історичні документи.

4 лютого 1813 року князь Жевахов у рапорті Кутузову зазначав, що полтавське ополчення складається з 6367 кінних козаків і 9518 піхотинців, має на озброєнні рушницю і пістолетів «весьма в малом количестве», та ще 18 гармат. Жевахов записував «...не благоутгодно ли будет Вашей светлости повелеть вооружить оное ополчение из доставшегося от неприятеля оружия». Цей рапорт був надісланий з міста Острога.

26 лютого 1813 року Жевахов рапортував князю Горчакову, що полтавське ополчення, за таємним наказом Кутузова з Острога, Ізяслава, Рівного і Новоград-Волинського виступило в Герцогство Варшавське. Прилучани приймали активну участь у штурмі фортеці Замостя.

Швидко наступила й довгождана перемога. Російські солдати й ополченці, українські козаки й ратники у складі союзних військ звільнили від наполеонівських загарбників країни Західної Європи і штурмом взяли Париж. 18 травня 1814 року між союзниками і Францією був підписаний Паризький мирний договір.

А потім наступив гіркий фінал — українці отримували «подяку» від старшого брата за дружню допомогу в тяжку для «отечества» годину. Ще коли ополченці знаходились на

українських землях, то перебувалися сьак-так, а вже серед чужих людей і зовсім дійшли до погібелі. Виявилось, що наші ратники нікому вже не потрібні, про них просто забули, як це вже було неодноразово й до цього. Вони страшенно обносилися, їм не постачали не тільки одягу й взуття, але й провізії.

Голод, холод і хвороби буквально косили людей. Командир корпусу генерал-лейтенант С. Л. Ратт, до якого під командування потрапили наші ополченці, ще 22 травня 1813 року рапортував з Герцогства Варшавського про те, що стан ополченців жалюгідний, що серед них «...великое множество больных... кавалерия не имеет пистолетов, а пехота без ружей, большая часть без сапогов, без рубах и вскоде будет вовсе без одежды», що вони не мають навіть казанів для приготування страви. Генерал повідомляв, що про все це він уже подавав рапорт «...Его светлости г. генерал-фельдмаршалу Кутузову-Смоленскому...но по сие время не имею никакого сведения, ни даже ответа на мои требования». Доведені до відчаю люди, голодні й розджені з армії. Ось такою була вдячність. Використали людей в сутужні часи, а потім покинули на призволяще як непотріб.

Наших ополченців тримали ще цілий рік. Нарешті 18 серпня 1814 року надійшов «рескрипт», в якому імператор «...Высочайше повелеть соизволил...ополчение, выставленные от дворянства, отправить в свои губернии для отпуска по домам...» І лише 14 вересня 1814 року головнокомандуючий Барклай-де-Толлі доповідав Олександрові І про розпуск Полтавського й Чернігівського ополчення. Глузом і блюзнірством звучать слова указу Олександра І від 28 жовтня 1814 року: «...изъявив благодарность нашу всем чинам ополчения за ревность и усердие, оказанные ими во время службы; изъявить купно с тем желание наше, чтобы воины в недрах семейственных наслаждались среди трудов и промыс-

(Закінчення на 4-й стор.).

Козаки і ратники

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

лов, прежнему состоянию их приличных, полным благом и спокойствием». Тобто, вчорашні ратники, які збороли могутнього Наполеона, знову поверталися домів і ставали крипаками, робочою худобою панів Шереметєвих, Юсупових. Не добре поведися й з старим, заслуженим генералом, командиром полтавського ополчення князем Жеваховим. Після перемоги над Наполеоном він пішов у відставку й доживав у своїй невеличкій садибі в селі Біликах Кобеляцького повіту на Полтавщині. Жилося старому сутужно, йому чомусь призначили лише половинну пенсію. В 1817 році князь звертався з проханням про повну пенсію до генерал-губернатора Малоросії князя М. Г. Рєпніна, але чи зважили на скруту і чи допомогли ветерану — невідомо.

Не краща доля судилася й нашим козакам, які служили в регулярних 7 й 8 кінно-козацьких полках Полтавської губернії. 15 червня 1814 року князь Лобанов-Ростовський представив до нагороди орденом св. Анни 2-го класу командира 8-го полку полковника де Коннора за те, що «неутомимими трудами и бдительностью своею со вверенным ему полком во все время вступления его в блокаду крепости Замость, находясь безотлучно, не только отражал все покушения неприятельского гарнизона, но и наносил ему отличною расторопностью во всех

случаях большой вред, а вместе с тем и командующим им полк доведен до желаемого совершенства...» На рапорті князя імператор наклав резолюцію «Исполнить».

А ось як оригінально «нагородили» рядових козаків — учасників баталій і походів. У вересні 1814 року генерал-фельдмаршал князь Михайло Борисович Барклай-де-Толлі в рапорті імператору запитував, чи видавати полтавським і чернігівським ополченням в нагороду за участь у облозі пруської фортеці Глогау по 5 рублів асигнаціями, чи ця нагорода стосується росіяно-ополченців (Костромське, Сибірське, Нижегородське й Рязанське ополчення). На цьому документі стоїть явно дискримінаційна резолюція імператора: «Как сие ополчение не было ни в деле с неприятелем, ни в дальних походах, то выдать по два рубля на воина». Ось така вартість наших голів «малоросійських», тобто, не зовсім, або не чисто російським. Ось вам і єдинокровні браття! Єдиним розчорком пера їхня (а не наша!) імператорська величність образила кілька десятків тисяч людей, які чесно і самовіддано боролися з нашієм французів, захищали і визволяли своїх ближніх сусідів. Не були ні в «деле», ні в походах! То де ж вони тоді були?

Та історичні документи

ніяким «высочайшим» пером не перекреслити, вони уперто свідчать зовсім про інше. Про участь наших ратників і козаків у блокаді фортеці Глогау в складі корпусу Барклай-де-Толлі беззастережно свідчить його рапорт імператору від 14 вересня 1814 року, що нині зберігається в Московському Військово-історичному архіві (фонд 103, оп. 210, справа 169).

Всі полтавські й чернігівські козацькі полки, а в їх числі й обидва прилуцькі, були залишені в армії. Доля їх не однозначна, 7-й полк відрядили в розпорядження генерал-губернатора Герцогства Варшавського для внутрішньої служби. А вірніше, для вгамування бунтівливих поляків, яких ніяк не могла укусати і загнудати Росія. Гонористі й шляхетні поляки ніяк не піддавалися грубій силі, вони нізачо не хотіли ходити в російському ярмі. Отож, тяжка й незavidна доля випала нашим козакам. Вони були добрими вояками, сміливими і навіть відчайдушними у відкритому бою з ворогом, але зовсім не годилися на ролі пісипак і держиморд. Для цього більше підходили донські козаки, які згодом і стали «опорою і зашитою трона», заживши недоброї слави й затмаривши славіні подвиги далеких предків. Полк де Коннора перевели в 6-й корпус генерал-лейтенанта

Олексія Петровича Ермолова. Це той самий Ермолов, що став згодом знаменитим «покорителем» і досі не скорених чеченців і засновником фортеці, а згодом міста Грозного, що стало нині грізним застереженням для ласих до чужого завойовників.

Про втрати прилуцьких козаків у війні з Наполеоном деяке уявлення дає «Ведомость Малоросійским полкам, состоящим в Герцогстве Варшавском под командою генерал-лейтенанта Ратта» за вересень 1814 року. У цьому документі зазначається, що в 7-му полку налічувався 783 чоловіки, а в 8-му — 832. Нагадаю, що в обох полках на початку війни налічувалося по 1200 козаків. Отже втрати були дуже значними — 385 чоловік.

Подальшу долю прилуцьких козаків — учасників війни 1812—1814 років прослідкувати по архівних документах поки що не вдалося. На превеликий жаль нині, всі найголовніші джерела нашої вітчизняної історії все ще лишаються в архівах Москви і Петербурга. А це значить, що всі вони стали недоступними для наших істориків і краєзнавців.

Єдине, що можна з певністю стверджувати, це те, що козацькі полки розчинилися в російській армії. А обіцянка «добротою» царя про українське війсьсько так і лишилася обіцячко-цяцячкою для довірливих і простодушних малоросів.

Георгій ГАЙДАЙ.

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок у №№ 5—7)

РОДИНА СЕРГІЯ МАСЛОВА

Зі своєю майбутньою дружиною Оленою Митрофанівною Шуляк Сергій Іванович познайомився під час науково-дослідної екскурсії семінару В. М. Перетца, який відвідувала молода слухачка Вищих Жіночих Курсів, старша дочка статського радника Митрофана Яковича Шуляка.

Сергій Іванович, помічник В. М. Перетца і його заступник в проведенні практичних занять, серед учасників семінару користувався не меншим авторитетом, ніж керівник. Олександр Андріанович Назаревський, викладач Київського університету пригадує ті далекі роки: «Я перешел на второй курс, а

Сергей Иванович окончил филологический факультет и был оставлен при университете. На одном из первых собраний нашего Семинария русской филологии С. И. — совершенно для меня неожиданно — должен был выступить официальным оппонентом по моему докладу «Исследование текста». Должен откровенно сознаться, что я побаивался своего солидного во всех отношениях оппонента, самый внешний вид которого был несколько суровым: «византийский лик» — так определила его одна из тогдашних участниц нашего Семинария, нынешний член-корреспондент АН СССР В. П. Адрианова-Перетц. Меня смущала, конечно, не столько разница лет, сколько сознание, что я — всего лишь студент второкурсник и выступаю с первым «настоящим», серьезным докладом, а мой оппонент уже окончил университет,

Родина С. І. Маслова.

оставлен «стипендиатом для подготовки к профессорскому званию» и — имеет готовую диссертацию... Хорошо еще, что я не знал тогда о наличии у С. И. уже нескольких печатных работ!..

Я очень хорошо знаю, что многие бывшие слушатели С. И., особенно участники нашего кружка, не раз испытывали то обаяние, которое присуще С. И. как руководителю научных занятий, как преподавателю, лектору, у которого самые, казалось бы, сухие и неинтересные детали и факты, самые отдаленные события приобретают интерес и значение, осмыслиются и оживают перед нами».

В особистості Сергія Івановича поєднувались підкреслена стриманість, певний педантизм, легка іронічність з палким захопленням наукою, ентузіазмом дослідника, чуйністю співрозмовника.

Олена Митрофанівна Шуляк привертала до себе увагу не лише гарною зовнішністю, а й ґрунтовною освітою: вільно володіла декількома іноземними мовами, захоплювалась італійською поезією та культурою Відродження.

Домашній побут сім'ї Шуляків дещо відрізнявся від звичайв родини Маслових. Митрофан Якович Шуляк (4.06.1860 — 20.06.1933, Санкт-Петербург) обрав у житті шлях військового лікаря, численні переїзди, що обумовлювались роботою. Митрофан Якович був неординарною і талановитою людиною, усього добирався власною працею і наполегливістю. Скупі нотатки Сергія Івановича малюють чесного і благородного чоловіка, що служив не задля кар'єри і чинів. Коли М. Я. Шуляку виповнився 21 рік, він мусив йти на військову службу — «по вынужденному № 325 зачислен в ратники ополчения». Наступна згадка — через 5 років: «По окончании курса в Императорской Военно-Медицинской Академии признан в степени лекаря. 1886 год». За те, що користувався стипендією Академії, повинен був відслужити 4 роки і 9 місяців. Розпочав службу в Келецькому лазареті молодшим лікарем, у цей же час одружується на Олені Петрівні Шатько, дочці надвірного радника. 21 квітня 1887 року народилась старша з чотирьох дочок — Олена, в 1891 році — Олександра (померла в 1898 р.). Чесне ставлення Митрофана Яковича до служби було відмічено затвердженням його 5 травня 1891 року в чині титулярного радника. 11 серпня цього ж року — присвоєнням чину колезького асессора, а через три роки він стає надвірним радником.

Митрофана Яковича цікавила військово-польова хірургія, і тому у вересні 1894 року він знову у стінах Військово-Медичної Академії. Родина переїздить до Санкт-Петербургу. Для виховання Олени за-

просили гувернантку, підрастає Олександра. Борисю вже виповнилось 2 роки, в січні 1895 року народжується Оксана, через півтора року — Любов, 27 квітня 1898 року — Петро, і 17 серпня 1902 року — Олександр.

Закінчивши поглиблене вивчення хірургії, 1 червня 1896 року Митрофан Якович отримує призначення до Головного Медичного Управління, тобто, доля відкривала перед ним неважкий і необтяжливий шлях штабного лікаря і мешканця столиці. Та саме у цей час починається реорганізація військової медичної служби російської армії, тому М. Я. Шуляк обирає інший шлях: стає помічником начальника майстерень перев'язочного відділу заводу військово-лікувальних заготовлювань. Від його роботи залежить, як будуть працювати лазарети на полях бойових дій під час війни. Але мрія про роботу військовим хірургом не покидає Митрофана Івановича: 7 червня 1896 року він здає іспити в Академії по військово-польовій хірургії.

А час плине... Вже Олену Митрофанівну зарахували у підготовчий клас Інституту ІІ Імператорської Величності принцеси Ольденбургської, та лише три роки встигла провчитись в цьому навчальному закладі, бо в 1900 році батько отримує призначення по службі до Києва; для навчання Олені обирають Фундуклеївську гімназію, одну з кращих в місті. Професійний вибір Олена Митрофанівна зробила уже у старших класах, вступивши в педагогічний клас в 1905 році (закінчила в 1907). Після закінчення гімназійного навчання, у тому ж році стає слухачкою романо-германського факультету Київських Вищих Жіночих Курсів. В 1908 році сім'я Шуляків переїздить до Катеринослава, куди одержав нове призначення Митрофан Якович, тому державні іспити Олена Митрофанівна склала в 1916 році, вже з прізвищем Маслової. Весілля відбулося в 1913 році, в петербурзькому будинку тітки, сестри Олени Петрівни Шатько-Шуляк.

Олена Митрофанівна успішно навчалася в університеті, переходила з курсу на курс з відмінними оцінками, відвідувала семінар В. М. Перетца. Гарна господиня і вимоглива вихователька двох синів — Олексія і Юрія, — вона встигала все: доглядати за порядком у квартирі, займатися дітьми, продовжувати наукові дослідження. З дитинства Олексій і Юрій вивчали іноземні мови (для цього запросили гувернантку з Німеччини), багато уваги приділялось естетичному і художньому розвитку дітей. У Олені Митрофанівни не можна було бешкетувати чи вередувати.

Переглядаючи праці Олени Митрофанівни, дивуюся широті її наукових інтересів: «Рукописная книга» (К., 1925), «Життя і літературна спадщина Людовика Гвіччарді» (К., 1929), «К истокам анекдотической литературы 18 в.», «Зрелище життя человека» (в журналі «Бібліотечні вісті», К., 1928), «Новела Бокаччо про Сигізмунда та Гвіччардо в українському перекладі 17-18 ст.». Це далеко не повний перелік її наукових робіт.

Комісія Давнього Українського Письменства ВУАН обирає її своїм членом (12 лютого 1929 року). Олена Митрофанівна була також членом Всеукраїнського товариства «Друзі дітей». В інституті мовознавства працювала в секції історичного словника науковим працівником.

Злагода і порозуміння панували в родині Сергія Івановича. Часто відвідували київську оперу, збирали фонотеку. Проводили різноманітні сімейні змагання: хто напише кращого вірша про квартирантку (у дівчини було рідкісне ім'я — Зоря), тощо. Доречі, в паперах Сергія Івановича зберігається епіграма на нього без підпису автора, а писав той, хто добре знав С. І. Маслова:

Мало спить, багато пише.

А вночі хропе, не дише.

Сам високий і стрункий.

(Продовження на 6-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 4-й стор.).

Окулярів не скида,
В срібних плямах борода.

Мабуть авторство вже не з'ясувати, проте хто знає, чи не вийшли ці рядки з домашніх поетичних змагань родини Сергія Івановича.

Померла Олена Митрофанівна в 1934 році від дивентерії. Похована на Лук'янівському кладовищі в Києві.

ЮРІЙ СЕРГІЙОВИЧ МАСЛОВ (1914—1990)

Юрій, старший син Сергія Івановича і Олени Митрофанівни, народився в Києві 22 квітня 1914 року. Коли в 1915 році С. І. Маслов був змушений емігруватися разом з працівниками університету до Саратова, Олена Митрофанівна з Юрієм переїхала до Прилук, хрещеним батьком немовляти став Геннадій Іванович Карамзін, вітчим Сергія Івановича).

У Юрія з дитинства виявилися яскраві здібності у вивченні іноземних мов, що гаряче підтримувалося і розвивалося Оленою Митрофанівною. Освіту Юрій отримав спочатку в київській трудовій школі (В. Підвальна, 25), а завершив навчання в школі № 54.

З вересня по грудень 1930 року опанував трьохрічну програму Київських Державних курсів іноземних мов, обравши німецьке відділення, а на слідуючий рік вступив на німецько-англійське відділення Українського інституту лінгвістичної освіти, але навчання не завершив, перейшов у 1934 році на 3 курс Ленінградського державного інституту історії, філософії та лінгвістики на лінгвістичний факультет (відділення німецької мови). Учителями Юрія Сергійовича були всесвітньо відомі академік Марр і професор Жирмунський.

Наукова думка Ленінграда довоєнної пори відзначалася не тільки свободою і незалежністю, а й глибоким дослідницьким ставленням до вивчаемого (здаємо, що основою імперської ідеології був класовий підхід до будь-якого наукового явища, який відмовляв у праві на існування кібернетики, генетики, тощо). Тоді, в 30-ті роки ім'я академіка Марра вживалося з негативними епітетами, бо вчений запропонував, як визначає «Советский энциклопедический словарь», виданий в 1985 році в Москві, «научно не обоснованную» яфетическую теорию (нове учение о языке). Але негативний результат у науці — це теж результат. Вчений пропонує нову точку зору, інший погляд на відоме, складає свою теорію. Як важливо для студента спілкуватися з педагогом, який не повторює затверджені істини, а шукає нове, вчить досліджувати і відкривати. А тепер вступаємо на дорогу припущень і здогадок. Невже Сергій Іванович, серйозний вчений-мовознавець, добре орієнтується в науковому житті свого часу, міг відіслати свого талановитого сина в учбовий заклад, що не здається батькові взірцем служіння науці? Він, Сергій Іванович, вчений з дореволюційним стажем і світовим визнанням, добре розумів стан мовознавства, коли кремлівський «батько народів» друкував «вчені» праці з лінгвістики, що визнавалися як останнє слово в науці, були методичним взірцем для вивчення мов.

Так, саме ленінградська інтелігенція служила науці, не рівняючись на директиви і укази; що гучувалося на класовому сприйманні світу. Другий вчитель Юрія Сергійовича, Віктор Васильович Жирмунський, був енциклопедично освіченим вченим: його стихією було як мовознавство, так і літературознавство; фольклористика, діалектологія, історія західної та російської літератур, проблеми загальної германського та тюркського мовознавства, поетика були полем досліджень молодого професора Жирмунського.

Юрій Сергійович Маслов. 1950-ті роки.

Юрій Сергійович привернув до себе увагу викладацького колективу інституту досконалим знанням німецької мови, тому студента Ю. С. Маслова в 1934/35 учбовому році рекомендували на викладацьку роботу в групу начсладу військових частин і одночасно — 6 і 8 класи школи № 11 міста Ленінграда.

У цей час на інститут історії, філософії та лінгвістики, де навчається Юрій Сергійович, падає удар «чистки» 30-х років. Результати виявилися настільки гнітючими, що «Известия ЦИК» від 16 серпня 1936 року вмістили статтю «Быть или не быть?» за підписом Д. Краминова. Ось лише невеличка виписка з цієї публікації:

«Институт не справился с задачей подготовки научных и преподавательских кадров гуманитарных дисциплин для ВУЗов. В течение 6 лет он выпускал недоучек, которые не всегда принимались преподавателями даже в средние школы. Никакой исследовательской и научной работы не велось. Директора менялись в институте по несколько раз в год. Наконец, руководство было вручено Моргену, не имеющему никакого образования... Литературным факультетом руководил исключенный из партии аспирант Делянтьев. Это руководство, выжив из института ряд заслуженных профессоров, замененных вчерашними студентами, развалило научную работу».

Сумнівно, що описані події творилися без відому Наукомату народної освіти.

І все ж Юрій Сергійович закінчив аспірантуру і захистив кандидатську дисертацію по німецькій мові. Уроки Великої Вітчизняної війни Ю. С. Маслов працював у Москві в Генеральному штабі перекладачем і паралельно, як згадував О. І. Ключко, готував програми на німецькій мові, які транслювалися на передових позиціях фронту як контрпропаганда.

Після закінчення Вітчизняної війни деякий час працював у Берліні як перекладач Генерального штабу, побував у багатьох слов'янських країнах. Тому в післявоєнні роки свої наукові інтереси Юрій Сергійович зосереджує на слов'янській філології, а його докторська дисертація присвячена вивченню історії болгарської мови. За внесок у розвиток мови і написання граматики болгарський уряд нагородив Ю. С. Маслова орденом Кирила і Мефодія.

Останні десятиріччя Юрій Сергійович завідував кафедрою мовознавства Ленінградського університету, у ці ж часи видає книгу «Введение в языкознание» (М., «Высшая школа», 1975 р.).

Помер в 1990 році, похований на Серафимівському кладовищі Санкт-Петербурга (урна з його прахом покоїться в могилі Олени Петрівни Шуляк, його бабусі по материнській лінії).

ОЛЕКСІЯ СЕРГІЙОВИЧ МАСЛОВ (1916—1941)

Молодший син Сергія Івановича і Олени Митрофанівни народився в Києві 11 листопада 1916 року. Навчався в 2-й трудовій школі (В. Підвальна, 25, колишня гімназія В. П. Науменка). Закінчував середню освіту в школі № 54. Ще в старших класах школи вступив на підготовчі курси Київського університету, а з вересня 1934 року — він студент фізико-математичного факультету (фізичне відділення) КДУ. Згодом перевівся до Ленінградського університету. Разом з ним навчалася Оксана Федорівна Томасевич, яка й стала згодом (в березні 1941 року) дружиною Олексія Сергійовича. О. С. Маслов був обдарованим фізиком, ще студентом він вражав яскраво вираженими математичними здібностями, тому після закінчення університету його рекомендують для продовження освіти в аспірантурі, куди він і вступив напередодні війни.

Про подальші події розповідають листи Оксани Томасевич-Маслової Сергію Івановичу Маслову:

«Алик приїхав 23/VI. В первые же дни записался добровольцем, некоторое время был в Ленинграде... Думаю, он Вам сам напишет обо всем, адрес Ваш я ему успела уже передать. Юра тоже уехал из Ленинграда...»

Я сейчас немного работаю в институте, занимаюсь на курсах телеграфистов, надеюсь быть полезной таким образом тоже...

У нас все спокойно. До приезда Алика мне было очень тяжело, но он приехал такой бодрый, веселый даже, что и мне помог взять себя в руки. Сейчас я держусь совсем хорошо. Только вот заниматься аспирантским минимумом, безусловно, не хочу и не смогу. Надеюсь и верю, что добьюсь того, что буду работать телеграфистом. Если бы удалось быть вместе с Аликом, была бы совершенно счастлива. У нас некоторым удалось устроиться вместе с мужьями, но мне хотелось вначале получить какую-нибудь специальность... Ленинград, 24 июля 1941 г.»

«...Все, что я знаю, — это то, что 11—12 сентября их район сильно обстреливали (Алик передал мне записку с просьбой не приезжать в воскресенье 14 сентября, как я собиралась) и что теперь их часть уже не в этом месте, а где-то в другом. Ни адреса, ни известий о них нет. Я очень беспокоюсь... Ленинград, 5 октября 1941 г.»

«...при мысли, что жизнь Алика, такого чудесного и талантливого человека, может быть так внезапно и жестоко оборвана, мне хочется кричать, протестовать. Мне хочется быть в армии. Раньше меня останавливала мысль о том, что маме будет очень тяжело. Во время последнего свидания с Аликом мы говорили об этом, но ни к какому решению не пришли. Решили еще подождать. Алик просил меня пока не идти в армию, так как он боялся, что беспокоить обо мне помешает ему быть хорошим командиром... 19 октября 1941 г.»

Оксана Федорівна все ж побувала на місці боїв. Сталося жахливе і непередбачене: снаряд влетів

Олексій Сергійович Маслов. 1940 рік.

з тилу у розчинені двері бункера, загинули всі як один.

Після прориву блокади Ленінграда Оксана Федорівна виїхала до Уфи, де оселилася разом з свекром — Сергієм Івановичем Масловим. Після звільнення Києва повертається туди, через деякий час виходить заміж за свого інститутського товариша — Кирила Борисовича Толпигу. У них є син Олексій (народився в 1946 році, математик, викладач Київського політехнічного інституту) і дочка Наталка (народилася в 1952 році, піаністка Київської філармонії).

СЕРГІЙ ЮРІЙОВИЧ МАСЛОВ (1939—1980)

Свою майбутню дружину, Сару Семенівну Лашамську (1916—1990), Юрій Сергійович Маслов зустрів у Ленінградському інституті історії, філософії та лінгвістики на романо-германському відділенні лінгвістичного факультету. До війни у них народився син Сергій. Закінчив фізико-математичне відділення Ленінградського університету, аспірантуру, захистив кандидатську і докторську дисертації, автор низки наукових праць.

Його дружина, Ніна Колчина, теж математик, доктор наук. Їхня донька Олена обрала не математику, як батьки, а мовознавство; кандидат філологічних наук. Від першого шлюбу має сина Бориса.

Сергій Юрійович трагічно загинув в автомобільній катастрофі, дружина зазнала серйозних травм, але її життя було врятоване. Ніна Колчина-Маслова померла в 1993 році, під час занордонного відрадженья.

Урни з прахом Сергія і Ніни, так само, як і їх батьків, поховані в могилі Олени Петрівни Шуляк.

(Далі буде).

Олена КЛОЧКО.

РИБЦІ

Слова, як і люди бувають великими і завзятими мандрівниками. Мандрують вони світом, доки не знайдуть куточка де зупиняться і залишаться навечно. А люди заклопотані буденними справами рідко замислюються над тим, звідки прийшла та, чи інша назва, що вона означає, чому саме так а не інакше зветься те, чи інше село, вулиця, куток... І поволі слова втрачають своє первозданне тлумачення, набувають нового значення і мандрують далі світами.

Чимало чудернацьких назв на Прилуччині і кожна з них оповита якоюсь легендою.

Ось так, в двадцяти п'яти кілометрах від Прилук, на правому березі річки Удаю розташоване село Рибці.

Вперше село згадується в 1666 році. Назва буцімто пішла від того, що жителі села займалися риболовлю і продавали рибу в місті. Жителів села називали рибчуками, або рибчунами, а село — Рибцями. А можливо назва пішла від назви річки, бо село розташоване якраз в тому місці, де зливається ріка Удай і невеличка річка Рибець. І мимоволі постає питання — чому ж річка має таку назву? У словнику української мови Бориса Грінченка читаємо: «Рибець — риба. Слава риба — рибець». Отже це річка в якій водиться гарна риба. Гортаючи словник Грінченка вкотре

вже дивуюся багатогранності української мови. Стільки відтінків, відголосків, має здавалося б невеличке слово.

Як би там не було, а ось уже більше 300 років існує село. Спочатку належало воно до числа ратушних сіл. Більша частина жителів були вільними козаками. І до сьогодні живе в селі легенда, проте, що споконвічно село було вільне і не належало ніякому панові. Але то лише легенда. Бо вже дані 1764 року свідчать, що Рибці належали генеральному осавулові Григорію Кологривому. Його володіння утворилося чи то із зупки сіл, чи то в результаті повернення в селянство «нововписаних» козаків. Згодом село було передане Кологривому по гетьманському універсалу.

Рибецькі селяни займалися хліборобством та розведенням худоби, родючі чорноземні ґрунти сприяли розвитку землеробства. Корінні жителі села — українці. Варіанти прізвищ виникли у більшості своїй від власних імен. Так, наприклад, найпоширеніше прізвище в селі Гапон походить від власного імені Агафон. Деякі прізвища утворювались за індивідуальною ознакою людини. Досить поширене прізвище — Нішта — походить від того, що рід цей був бідний, точніше — «нищий».

Є в селі прізвища, що походять від назви місцевості, де проживали або

звідки походять основоположники роду — Краснопольські — від пращурів поляків, які проживали в місті Красному.

Крім офіційних прізвищ, майже за кожною сім'єю закріпилося прізвисько. Часто-густо вони походять від імені засновника роду — Михайловськи — від імені діда Михайла, Мусії — якийсь Мусій прославив доброю чи лихою славою увесь рід.

Є в селі прізвиська, які іноді мають жартівливий характер — Плескачі — багато плещуть язиками, Германи — під час війни 1914 року чоловік був у полоні в Німеччині й повернувшись додому прагнув завести тамтешні порядки, Матроси — пращур служив на флоті.

Село ділиться на кутки. Один з них зветься Горяни — розташований в найвищій частині села. В центрі села колись стояла кузня і відтоді цей куток називається Кузенці. Частина села, де жили найбідніші селяни, зветься і понині Голопузівкою. Новосілля — таку назву мають нові вулиці села.

Навколо села знаходяться гори Біла і Лисогір. Назви говорять самі про себе. Одна з них заросла чудовим березовим ліском, інша — випалена сонцем і на противагу Білій горі, лише подекуди вкрита не вельми пишною рослинністю. Таку ж назву має і невеличка річка, що тече біля підніжжя гори.

На заході за селом знаходяться ліси і гаї. Найбільший ліс належав колись старості чи війту і досі зветься Войтівщиною. В Коморницькому ростуть високі рівні дубки, які використовували на будівництво комір і хат. Стіна — ліс, що розташований по одній стороні пагорба і коли дивитись здалеку; то він дійсно стоїть немов стіна. Ліс Довге розташований по обидва боки довгої й вузької долини.

На південь від села знаходиться Гречаний ставок, названий так тому, що на полі біля нього завжди добре родила гречка.

Село немов паском оповите полями і майже кожне має свою власну назву: Поділ — було поділене між хазяями, Дубина — колись росли там дубки, Гапонова левада — від імені господаря, Степок — найрівніше в околицях поле. Неповдалік від села знаходиться пасовище Заозір'я — назване так тому, що розташоване в зоні впадіння річки Лисогір в Удай. Тут таки утворилося декілька озер. Редькове й Карпичеве — назви походять від імен власників землі, на якій були озера.

Колись кругом села стояли вітряки, ніби на стороні крила. Зараз лишилась від них лише згадка та той шлях, обабіч якого вони стояли.

Ольга ЛУКАШ,
Віра
КРАСНОПОЛЬСЬКА.

Відповіді

на чайворд, розміщений у № 7 газети «Скарбниця»

- Л 1. Мавка. 2. Ардент. 3. Теофіл. 4. Лісовик.
5. Констанцій. 6. Йоганна. 7. Андромаха.
8. Антей.
У 1. Самсон. 2. Нофретис. 3. Сінон. 4. Нартал.
5. Лунаш. 6. Швачка. 7. Альбіна. 8. Айтра.
9. Афра.

ОГОЛОШЕННЯ

В Прилудському краєзнавчому музеї проводиться передплата газети «Скарбниця» на 1997 рік. Передплатна ціна на рік — 1 гривня 80 копійок.

Наша адреса: місто Прилуки, вул. Орджонікідзе № 39, телефон 3-12-48.

АДМІНІСТРАЦІЯ МУЗЕЮ.

НАША АДРЕСА:

251350 м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Красналучий музей. Редакція газети «СКАРБИНИЦЯ».
Телефони: 3-02-00, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилудській міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зав. 1850. Тір. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1994 р.

Роде красний і пресвітлий

Вулиці мого міста... Вони такі різні й такі схожі. Вулиця якою я ходжу кожного дня сьогодні називається Радянською. Абстрактна назва, яка не викликає абсолютно ніяких емоцій, абстракція, яких так багато в історії нашого міста.

Колись вона називалася Соборною, бо дійсно вела до старого міського собору Різдва Пресвятої Богородиці. Та й нині, в який край вулиці не підеш, обов'язково прийде до храму. Чи-то до Спасо-Преображенського собору, чи-то до Трьохсвятительської Кустівської церкви де очистиш душу і знайдеш спокій...

Але не про собори і храми піде мова сьогодні. Неподаляк від районної бібліотеки розташований будиночок з фасадом, прикрашеним вигадливим мураваним орнаментом. Прилучани знають його як осередок різних установ, які упродовж багатьох років тіснилися та й зараз тісняться тут. І мало хто знає, що це один з колишніх маєтків родини Тарновських, що належав він Володимиру Васильовичу — рідному братові знаменитого колекціонера Василя Васильовича Тарновського-молодшого. І що тут, у цьому гарному будинку зберігалася невеличка збірка портретів, картин і старожитностей.

Час припорошив пилом безпам'ятства і ім'я Тарновського і його чудової колекції. Ця славна українська родина сьогодні незаслужено призабута. А між тим залишила вона

В. В. Тарновський-молодший.

помітний слід у нашій історії, всебічно сприяла розвитку української культури, своїм меценатством підтримувала багатьох кращих синів України в їхній діяльності і творчості.

Енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона повідомляє про те, що Тарновські належать до парості дворянського роду, корені якого сягають у XIV століття. З поси-

1685 року Іван Ляшко одержав універсал на володіння землями біля села Гнідинець від прилуцького полковника Лазаря Горленка. Від 1691 року прилуцькі Ляшки, згідно з універсалом Івана Мазепи, стали писатися Тарновськими.

Правнук Івана Ляшка Яків Степанович Тарновський здобув на той час пристойну освіту. Він був «одним з кращих учнів Київської Академії». Яків Степанович обіймав посаду генерального бунчужного, був людиною доволі самостійних поглядів. Коли Кирило Розумовський домагався спадковості гетьманства, бунчужний, як і генеральний хорунжий Данило Петрович Апостол та генеральний осавул Іван Михайлович Скоропадський не підписав супліку на ім'я Катерини II.

У «Генеральному следствии о маетностях Черниговского полка 1729—1730» — документі, де зібрані відомості про походження володінь в полку — знову зустрічається прізвище Тарновських: бунчужковий товариш Стефан Тарновський володіє сорокома обійстями в слободі Деревині, що раніше належала полковникові Полуботку, згодом перейшла його сином Андрієм та Якову. Як слобода дісталась бунчужковому товаришу Стефанові «тамтешні обивателі не знають».

В сімейному архіві Тарновських зберігалось чимало документів, що під-

(Продовження на 2-й стор.)

ланням на О. Лазаревського називається ім'я родоначальника династії Івана Ляшка — військового товариша Прилуцького полку. А Чернігівський губернський предводитель дворянства граф О. Милорадович у своїй «Родословной книге Черниговского дворянства» поглиблює родовід Тарновських до XIII століття.

Втім, хоч би як було, а достеменно відомо, що

Роде красний і пресвітлий

(Продовження).

Початок на 1-й стор.).

тверджують приналежність їхніх власників до козацької еліти. Так, за універсалом, виданим 28 квітня 1691 року Іваном Мазепою в Батурині, сотникові Варвинському Федорові Тарновському надавалося володіння на річці Удай. Іншими універсалами гетьмана Мазепи за знатним канцеляристом військовим закріплювалися села Манжосівка під Прилуками (1709) та Білоцерківці під Пирятином в Лубенському полку. Родина Тарновських поступово розросталась, набувала економічної моці й нових маєтностей, розбудовувала ошатні садиби, вела підприємницьку діяльність.

З-поміж усіх Тарновських нас найбільш цікавлять ті, котрі полишили помітний слід у розвитку української культури, всіляко допомагали письменникам, художникам, музикам — і грошима, і словом приятним, і гостинністю. Тут виділяються три непересічні постаті: Григорій Степанович (1788—1853), його небіж Василь Васильович (1810—1866) та син останнього — теж Василь Васильович (1837—1899).

Григорій Степанович Тарновський — камер-юнкер при царському дворі, почесний попечитель повітового училища в Борзні, власник земель у Київській, Полтавській, Чернігівській губерніях та багатьох маєтків, серед них і знаменитої Качанівки, власник дев'яти тисяч кріпаків, своїх музик. Створив чудову картинну галерею, мав у Качанівці зі смаком підібрану бібліотеку, якою «хоче користувалися гості. Він їх радо вітав у своєму петербурзькому будинку, де проводив зими.

Свого часу генерал-губернатор князь Рєпнін пропонував Тарновському посаду генерального судді, але він з невідомих причин відмовився, віддавши перевагу господарським клопотам. З його публіцистичних вправ відома стаття «О пользе свеклосахарных заводов в России в

виде улучшения хлебопашества» опублікована в «Киевских губернских ведомостях» 1880 року. Г. Тарновському було надано звання «Почетного Вольного Общника Санкт-Петербургской Академии Художеств» враховуючи його любов до мистецтва.

Життя Тарновського, його інтереси роздвоювались між буденщиною, поміщицькими забавами, неперобаченими вчинками кріпосників та високими духовними запитами й меценатством. Бучні бади, фейерверки, розкішні весілля, святкові вбрання світських гостей, яких обслуговує покїрна вишколена челядь... У той самий час у тиші його кабінетів лунають чарівні звуки з майбутньої опери Михайла Глінки «Руслан і Людмила», котра народжувалася і уривки з якої вперше виконувалися оркестром селян-кріпаків під орудою композитора в садібі Тарновського. Або романи на слова Віктора Забіли «Не щєбечи соловейку», «Гуде вітер вельми в полі», серйозні розмови про мистецтво, літературу, листування з поетами. Саме Григорій Степанович проклав стежку до Качанівки для Шевченка, С. Гулака-Артемовського, Куліша, Рєпіна, Жемчужникова та багатьох інших, які вславили Україну перед світом.

Не випадково Микола Маркевич склав на честь Григорія Степановича величального вірша, а Глінка поклав його на музику. Меценатство Г. С. Тарновського падало на благодатний ґрунт, знаходило своє продовження в наступних поколіннях Тарновських, Терещенків, Харитоненків, Ханенків та інших подвижників української культури.

Після смерті Григорія Степановича Качанівка та інші маєтки перейшли у спадок його небожу Василю Васильовичу. Качанівка перетворилася на справжній літературно-художньо-музичний салон у кращому розумінні, а її господар з дрібного дідича — на багатія, що дало йому можливість щедро перейматися добродійництвом, активно займатися

громадською діяльністю.

Василь Тарновський був ерудованою людиною, знавцем права та землеустрою. Навчався у Ніжинській Гімназії Вищих Наук князя Безбородька разом з М. В. Гоголем, з яким товаришував і підтримував дружні стосунки після її закінчення.

Здобувши ступінь кандидата прав у Московському університеті, вчителював у Житомирській гімназії, мріяв про викладання в Київському університеті Святого Володимира. За нього клопотався перед М. Максимовичем, ректором університету, М. Гоголь. Максимович звернувся до начальства, та воно відхилило подання ректора.

Втім, Василь Васильович знайшов свій шлях прислужитися громаді, Вітчизні. Багатий, молодий, енергійний, не без таланту, він повністю зосередився на громадській діяльності, опублікував декілька оригінальних досліджень в журналах «Юридические записки» та «Сельское благоустройство». Коло творчих зацікавлень Василя Васильовича дуже широке. На доказ цього свідчать його статті й замітки про поезію російського народу і вплив на неї України, про українські пісні, про застій промисловості в Полтавській губернії, добування корисних копалин, про юридичний побут України... Скільки тем, скільки порушених проблем! І підійдено до них не на дилетантському рівні, а ґрунтовно й кваліфіковано, із залученням багатого фактажу, викладом цілком пристойних наукових і власних спостережень.

Та чи не найбільше сил, нервів і часу віддав В. Тарновський на боротьбу за скасування кріпацтва. Невдовзі після реформи 1861 року він обійняв невелику посаду члена Чернігівської Земської управи, хоча йому пропонували значно пристойніше місце, престижніше. Як діяча, котрий незважаючи на знатність та авторитет серед сучасників залишився скромною люди-

ною, характеризують його ж слова в листі до Григорія Галагана: «Я одержав золоту медаль за труди по визволенню селян, але Господь Бог не дасть мені возгордиться почетом».

В. Тарновський, можна сказати, перейняв «у спадок» друзів свого дядька Григорія Степановича, розширив їх коло, примножив до них увагу й турботу. Особливо тепло він ставився до Тараса Шевченка.

Діяльною вдачею відзначався і син В. В. Тарновського, так само Василь Васильович, до прізвища якого для розрізнення додавали «молодший». Після закінчення студії з історії та літератури в Київському університеті Св. Володимира він був мировим посередником у Чернігівській губернії, предводителем дворянства в Борзенському та Ніжинському повітах.

Та не це становило суть його життя. Дві пристрасті володіли ним, підпорядковували всі його бажання, забирали майже всі його гроші й забрали навіть улюблену Качанівку. Перша — це титанічна робота у справі збирання всього, що стосувалося Тараса Шевченка, аби якнайповніше зберегти для нащадків пам'ять про Кобзаря. І друга — возвеличення героїчного і страдницького минулого України. Внаслідок багаторічних постійних пошуків Тарновський зібрав багату колекцію пам'яток козацького періоду. Й досі показують на різних виставках портрети діячів Січі — як оригінали так і копії, перемальовані за замовлення Тарновського з мініатюрних гравюр гетьманів, уміщених у відомому літописі Величка. Кожна реліквія музейної збірки Тарновського — то окрема, іноді й пригодицька історія її придбання, то знахідка, яка потребувала високого смаку, професіоналізму, знань і неабияких витрат. Як збирався ці безцінні скарби нашої історії, де їх знаходив Тарновський? Іздив по глухих хуторах і селах,

заходив у бідні селянські хати й розкішні панські палаци, щось випрошував, щось купував або вимінював, розкопав на Княжій горі курган, що належав до скіфської культури, листувався навіть з закордонними кореспондентами. Тарновський мріяв створити музей; який був би

власністю широкої громадськості. З такою пропозицією звернувся він до Чернігівського земського зібрання, сподіваючись отримати від нього підтримку. На жаль мрії свої втілити йому не вдалося. Завадила смерть. Поховали його в Києві у фамільному склепі на Аскольдо-

вій могилі — кладовища для поважних людей міста. І лише в 1902 році музей українських старожитностей в Чернігові було відкрито. Земство виконало волю Тарновського.

ми голову в глибокій пошані, вшановуючи їх внесок у розвиток нашої культури, у збереження духовних надбань українського народу.

Отаким він був пресвітерий рід Тарновських.

Ольга ЛУКАШ.

ДО ВИТОКІВ РОДУ

В. І. МАСЛОВ

(1884—1959)

(Продовження. Початок у №№ 5, 6 і 7)

Український літературознавець, історик, музейний працівник, спеціаліст в галузі історії російської літератури, доцент Київського університету, професор.

В. І. МАСЛОВ.

На чорній гранітній стелі, що вінчає могилу Василя Івановича, викарбовано: «Светлой памяти нашего дорогого брата, дяди, дедушки — воплощения добра и самоотверженности».

Так, втілення доброти і самовідданості — лаконічніше і повніше не скажеш про В. І. Маслова як людину.

Стриманість і певний педантизм Сергія Івановича

Маслова урівноважувались чуйністю і турботливістю Василя Івановича про рідних та близьких йому людей. Іноді їх сприймали як одне ціле — брати Маслови, та вони були не лише братами-однодумцями, а й колегами, помічниками і водночас опонентами у найрізноманітніших питаннях, які зустрічались на життєвім шляху.

Василь Іванович був захисником усієї малечі, що піростала у великій родині, і водночас нянькою і наставником сестер, племінників та хрещеників. В його характері гармонійно поєднувались працездатність, вимогливість до себе, сумлінність вченого — з добрим гумором, любов'ю до життя, лагідністю та чуйністю. З ним було легко й приємно спілкуватися, бо Василь Іванович намагався не осудити, а зрозуміти і завжди при необхідності допомогти будь кому. Найповніше його душа розкрилась у щоденниках та листуванні. В архіві Василя Івановича поряд з листами до колеґ-вчених збереглися листи до дітей, написані друкованими літерами, щоб малеча змогла прочитати, доповнені майже завжди малюнками або прикрашені аплікаціями та вирізками. Ось рядки, адресовані мені, п'ятирічній дитині:

«2 часа ночи... Крепко целую, дорогая моя девочка, желаю быть здоровенькой, послушной и расти на радость всем, кто тебя любит и думает о тебе. К таким принадлежит и дядя Вася, которому вот-вот исполнится 70 лет. Это так много, что, пожалуй, ты и не сумеешь посчитать сколько. Вчера на заседании начальник мой, А. И. Белецкий, спрашивал, когда будет день моего рождения. Я ответил, что по новому стилю 3 января. «Очень хотелось бы, — заметил я — чтобы этим днем никто не интересовался». — «А я вот интересуюсь», — упрямо заметил на это Белецкий. Другой человек — помдекана Шолом — спрашивал, когда исполняется мне 70 лет. Я постарался уверить его, что будет это через 3 года, на что Шолом отвечал: «Ну, я проверю это по документам!»

З документів — автобіографії — і розпочнемо розповідь про життя Василя Івановича.

«Народився 21.12.1884 р. на Чернігівщині в м. Ічні у родині купця 2 гільдії. Після закінчення в 1903 р. Прилуцької чоловічої гімназії вступив на перший курс історико-філологічного факультету Московського університету, а потім, в 1904 р. перевівся на 2 курс того ж факультету Київського університету, який і скінчив в 1909 р. з дипломом I ступеня. З 1 січня 1910 р. був затверджений штатним професорським стипендіатом Київського університету для підготовки до професорського звання по кафедрі російської мови та літератури;

(Продовження на 4-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 3-й стор.).

В. І. Маслов за роботою. Київ, 1931 рік.

в 1913—1914 рр. витримав магістерські іспити.

З 1915 по 1920 рр. був приват-доцентом Київського університету, а через 2 роки, в 1917, був вибраний приват-доцентом Київських Вищих Жіночих Курсів. Як в університеті, так і на Курсах читав лекції з російської літератури та вів практичні заняття.

З 1920 по 1930 р. працював в м. Прилуки, де читав лекції з літератури на Вищих педагогічних курсах, перетворених потім в педагогічний технікум. Останні 4 роки проживання в Прилуках був директором Прилуцького окружного музею, де вів науково-дослідну роботу по вивченню Прилуччини. Цей матеріал увійшов у «Бюлетень Прилуцького окружного музею», що видавався під мою редакцією в 1928—1929 рр. (№№ 1—2).

В 1930 р. по конкурсу був обраний науковим працівником Академії Наук України і працював спочатку в фольклорно-етнографічній комісії, а після реорганізації Академії — в інституті історії матеріальної культури.

З вересня 1936 р. був призначений виконуючим обов'язки професора на кафедрі російської літератури Київського педагогічного інституту ім. М. Горького, де, крім лекційної роботи, виконував обов'язки керівника кафедри російської літератури і на протязі двох років був головою державної комісії на літературно-лінгвістичному факультеті заочного сектору цього ж інституту.

В 1937 р. я залишив роботу в інституті матеріальної культури і, крім педінститута, з 1937/1938 навчального року читав лекції з російської літератури в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка.

Під час війни та окупації України німцями я був в Києві і спочатку вважався працівником педінституту та університету. Після ліквідації цих закладів я вважався референтом шкільного відділу і тут, користуючись тим, що окупанти звели на нівець шкільну роботу, залишивши лише перші чотири класи народної школи, яка до того ж більшу частину року була закритою, я став успішно займатися докторською дисертацією на тему «Етюди по історії русскої лирики начала XIX в. (Лирика декабристов. Т. Мур в русских переводах. Русские песни А. А. Дельвига)».

В. І. Маслов — археолог. 1934 рік.

При відступу німців з України я, щоб не бути евакуйованим на Захід, виїхав з Києва до сестри-лікаря в Білу Церкву й залишався там, поки це місто не було звільнене (4.01.1944 р.) частинами Червоної Армії. На другий день після визволення Білої Церкви я вирушив до Києва, і, тільки но почала налагоджуватися академічна робота і в університеті і в педінституті, я розпочав працювати в цих закладах.

Заняття в Київському університеті я продовжую і зараз, а штатну роботу в педінституті я облишив з другого семестру 1946/47 навч. р. відповідно розпорядження РНК СРСР про недопустимість сумісництва. До того ж 7.06.1946 р. я був затверджений Президією АН УРСР на посаду старшого наукового співробітника інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка, де виконую ще обов'язки замісника завідуючого відділу російської літератури.

Наукова праця моя після складання магістерських іспитів спрямована була на дослідження питань з російської літератури кінця 18 — початку 19 ст. Працюючи науковим співробітником інституту матеріальної культури, я підготував і надрукував ряд статей, що пов'язані з історією, етнографією та археологією. Підготовлені до друку були праці:

- 1) «Побут сталінських шахтарів» — монографія на 10 авторських листах з 40 таблицями і ілюстраціями;
- 2) «Отчет о командировке в Сталино» — 1 авторський лист;
- 3) «Рибальська техніка XI—XIII вв. на Середньому Придніпров'ї» — 3 автор. лл. з 12 табл. ілюстрацій.

(Три останні праці дуже постраждали під час пограбування моєї квартири і бібліотеки, що вчинили німці при втечі з Києва).

Працюючи в інституті матеріальної культури, я надрукував 3 статті — про Рилєєва, Крилова та Короленка і в наступний час по плану на 1947 р. готую до друку статтю «Влияние декабристского движения на украинскую литературу» на 6 друкованих аркушах.

Що стосується суспільної праці, то вона під час мого життя в Києві з 1930 р. проявлялася у різноманітних формах. Працюючи в інституті матеріальної культури, я брав участь в свібі та жнивах, читав лекції робітникам Київського електронно-арма-

турного заводу. Після переходу до педінституту та університету неодноразово виступав з лекціями перед різними частинами Червоної Армії, на підприємствах Києва, Черкас, Білої Церкви, Ніжина, брав участь в проведенні систематичних курсів літератури для працівників Київської преси («Комуніст», «Вісті», «РАТАУ»), в неодноразовому читан-

І. В. Маслов — батько братів Маслових.

ні лекцій вчителям м. Києва, Прилуки, Білої Церкви, Дніпропетровська, слухачів Вищої партшколи м. Києва, в друкуванні статей в місцевій пресі, в виступах по радіо та інше. 20 жовтня 1947 р. В. Маслов».

Попередні розділи «До витоків роду» розповідають про дитинство Маслових. Іван Васильович, батько, помер, коли Василю виповнилось 10 років. Місце вихователя-чоловіка заступив не дядько Михайло Васильович, а старший брат Сергій; потім, згодом, Геннадій Іванович Карамзін, вітчим, стане для Василя і батьком, і другом.

Виховувався Василь Іванович, як і інші діти родини Маслових, спочатку вдома, в Ічні. Навчання розпочав в Борзнянському двокласному міському училищі. Вже не з'ясувати причин, з яких батьки Василя вирішили його відправити на рік до бабусі. В Борзні його постійно відвідувала мати, Ганна Никифорівна, а бабуся поставила собі за мету виховувати міцного хлопчика, щоб не боявся хвороб, холоду та протягів. Збираючи онука до училища, бабуся з книжками та зошитами клала у ранець цілу смажену курку чи качку або кільце домашньої ковбаси, декілька величезних яблук і приказувала, щоб усе поїв, що Василь і виконував. Бабуся ретельно слідкувала й за навчанням, онук отримував гарні оцінки і перше відділення Борзнянського училища закінчив з нагородою. Цей рік, що пройшов віддалік від домівки батьків, був важливим у формуванні характеру хлопчика: в оточенні дорослих він став витриманим, чемним, серйозним. Бабуся була талановитою вихователькою, прививши гарні манери, вона не вбила в дитині природнього гумору, допитливості, цікавості до оточуючого світу.

Про навчання Василя Івановича в Прилуцькій чо-

ловічій гімназії розповідає щоденник, рядки з якого вже наводилися в попередніх розділах. За невпевненими ще літерами письма дванадцятирічного хлопчика постає чесна, без прикрас, розповідь про дрібниці життя, близьких та знайомих людей, гімназійні успіхи та невдачі. Ось ситуація, яка залишилася незмінною за сто років:

Г. І. Маслова — бабуся братів Маслових.

«7 декабря 1896 г. Суббота.

...Василий Васильевич Жуковский сегодня, должно быть заболел, потому что не был в гимназии. Александров вышел из 2-х классов и положил куда-то журнал, а Филипп Иванович Калента не знал, куда положил И. Н. Александров журнал, пришел во 2-й класс, послал искать журнал меня и Ярового. Яровой искал и не нашел. А я пошел в инспекторскую и там нашел его на столе у директора и принес в класс по прошествии 15 минут, а эти 15 мин. у Каленты Ф. И. много значат...»

Мені дуже подобається цей хлопчик, не дуже сидючий, веселий, який з задоволенням вдається до пустощів. Заради улюбленої книжки може так-сяк розправитись з домашніми завданнями, щоб скоріше кинутись до читання. Старший брат, Сергій, добре знав вдачу Василя, бо кожного дня без винятку перевіряв якість виконання як письмових, так і усних завдань по усіх предметах гімназійної програми, досить часто примушував Василя переробляти те, що погано засвоєно, та молодший брат не ображався і з легким серцем сів за підручники:

«13 декабря. Пятница.

...Учил уроки от 7 до 8 час 15 мин. вечера, Сережа спрашивал их, я не знал русского. Ужинали в 8 ч. 45 мин. После ужина сидели с Сережей в нашей комнате: я переписывал задачу, записывал дневник; учил русский, Сережа упражнялся в физике. Лег спать в 11 час. 30 мин. ночи.»

Сергій Іванович не мав нічого проти, якщо Василь бешкетував вдома і якщо пустощі не заходили надто далеко; довгими зимовими вечорами витівки Василя зігривали душі усіх дітей Маслових, що нудьгували за батьківською домівкою:

«10 декабря. Вторник.

(Продовження на 6-й стор.).

ДО ВИТОКІВ РОДУ

Продовження. Початок на 3-й стор.).

Василь Маслов — гімназист.

...Сьогодні уроки вивчив я скоро. Баловался: из корзины большой представил я толстую низенькую бабу. Надел свое пальто и сделал голову, повязал ее черным платком. Пооставил у дверей.

Все ужасно смеялись, так как эта баба немного была похожа на одну мою знакомую, которая живет в Белоцерковцах, — Надежду Самсоновну».

Але якщо Василь бешкетував на вулиці, то покарання Сергія було важким у прямому значенні: величезний переклад з грецької або з латині.

На все життя Сергій Іванович залишився для Василя Івановича неперевершеним авторитетом у всіх питаннях. Василь з дитинства намагався у всьому наслідувати Сергія: так само почав вести щоденник, регулярно зимою бігав на ковзанах, просипався зрання та довго засиджувався з книгою увечері; брати однаково любили квіти, роботу в саду, далекі прогулянки пішки. Коли оселилися в Києві, регулярно відвідували вернісажі, вистави в драматичному і оперному театрах. Добре знали і любили українські пісні, тому по декілька разів за сезон слухали «Запорожця за Дунаєм» і «Наталку Полтавку».

Сергій привчав Василя до напруженого духовного життя, яке освітлювалося і зігрівалося поетичністю натури молодшого брата.

10 років життя і творчої діяльності Василя Івановича пов'язані з Прилуками і Прилуччиною (з 1920 по 1930 рік).

Щож спонукало його облишити викладання в Київському університеті, змінити місце проживання і навіть фах — стати музейним працівником? На це питання не знаходимо відповіді ні в автобіографії, ні в паперах приватного характеру. Тож обставини життя, можливо, підкажуть причину, що привела З. І. Маслова знову до батьківського порогу.

АТТЕСТАЦІЯ.

Учень 7 класу Прилуцької гімназії *Маслов*
Василь в течение 4-й четверти 1902
учебного года вел себя *офшрно*. Поведение за год отмечено
в Педагогическом Совете отметкою *5*. Пропустил уроков за год *14*.

	Учень за 1-ю четверть	Годичн. оценок	Оценок	Постановление Педагогического Совета
Законъ Божій	5	5		Перев. с франц. 2 стр.
Русскій языкъ	3	4		
Русск. слоесность				
Логика	5	5		
Латинскій языкъ	5	5		
Греческій языкъ				
Арифметика	4	4		
Алгебра				
Геометрія	5	5		
Тригонометрія	5	5		
Фізика				
Космографія				
Природоводство	5	5		
Історія				
Географія	5	5		
Французск. языкъ				
Німецькій языкъ				
Числосчисленіе				
Рисование				
Прикладное				
Вышивание				

Перевода въ 8 классъ — удостоенъ

Классный Наставникъ *П. Сахаръ*

Атестат В. І. Маслова. 1902 рік.

1919 рік. Влітку армія Денікіна стала для Києва такою серйозною загрозою, що місто оголосило у стані облоги. 30 серпня Червона Армія залишила Київ, на наступний день в місто увійшли частини армії Петлюри, а ще через добу — загін генерала Бредова, що входив до складу військ Денікіна. В середині жовтня І Богунська бригада закріпилася в 27 кілометрах від Києва на річці Ірпінь. Це проти-стояння продовжувалось до середини грудня 1919 року, аж поки не почалися бої за місто. 1920 рік був не набагато легшим: більшість підприємств не працювало, не було пального, починалась епідемія тифу. 19 квітня над містом з'явився польський аероплан, що скинув бомби в районі вулиць Кузнечної і Мар'їнсько-Благовіщенської (Горької й Саксаганської), було вбито 10 і поранено 13 чоловік. 25 квітня польська армія розпочала наступ; виникла загроза Києву.

Тривожно і голодно було в Києві. Та й в Прилуках не набагато краще. В родині Карамзінних-Маслових обставини склалися непрості: Анастасія Іванівна з маленькою донькою була вимушена виїхати до Ромен, щоб урятувати залишки майна у своєму домі; покинутому на призволяще; Геннадій Іванович на початку літа ще знаходився в Полтаві; Ганні Никифоровні було дуже тяжко без підтримки, бо доньки Ніна й Тетяна самі потребували захисту, а здоров'я Карамзіна було настільки підірване, що сподівання на повернення його до роботи було марним.

Про ті тривожні дні розповідають родинні листи: «Прилуки, 1920. Пятниця, 5 (22) июля.

...Мамуна нас часто балует по вечерам...возле крыльца раскладывается костер, ставится треножник и в чугунке здесь варится полевой суп с чем Бог послал, а он иногда посылает и мяско, и сало, и

проч. рідкіє уже для Києва предмети питания. Насчет службї здесь я еще ничего не предпринял, да и вряд ли и предприму. В конце августа вернусь в Киев; если там не улучшатся условия жизни, тогда уж буду ликвидировать там дела и переселяться сюда».

(В. І. Маслов — С. І. Маслову до Києва).

Минає місяць, але невпевненість щодо подальшо-

В. І. Маслов

1925 рік.

го життя переповняють душу Василя Івановича:
«Прилуки. 29 августа 1920 г.

...Я уже начинаю беспокоиться, что долго засиделся в Прилуках, боюсь, как бы не начались занятия в Киеве и как бы меня не уволили от службы. Кербуша, сообщите мне незамедлительно, нужно ли мне сейчас ехать или еще можно пожить здесь числа до 15 сентября по ст. стилю. Если бы не квартира, то я и не думал бы торопиться с приездом, а то боюсь,

что выведенные из терпения гастролирующими квартирантами Василием и Василисой, в конце концов сдадут комнату какому-нибудь постоянному жильцу».

(З листа Сергію Маслову в Київ).

З листа Ганни Никифорівни доньці Ганні Іванівни та зятю Борису Михайловичу Вороб'ївовим в Білу Церкву:

«Прилуки, 9 июля. 1920.

...Я очень рада приезду Лики (Олени Митрофанівни Шуляк-Маслової), дружини С. І. Маслова) и в особенности Васи, он для меня служит большой опорой, свой человек в доме, сразу отвоевал свои книги, да со мной и говорить не хотят. Сейчас у нас в городе идет выселение домохозяев, сейчас очищается 3-я улица, и я с каждой минутой жду неприятной вести: что делать, куда деваться... Жду с минуты на минуту Геннадия, на днях Юшкевич привез мне от него письмо, был у него, говорит, что очень изменился. Заметил, что у него очень белые белки, седой, похуевший и глуховат. Я очень боюсь встречи. От нас он уехал бодрым, веселым, а возвратился теперь таким жалким, истрадавшим, а я здесь теперь не могу подлечить».

Василію Івановичу довелося відвойовувати не лише бібліотеку, яку збирали вони з Сергієм Івановичем ще в гімназичні роки, а й мікроскоп Ганни Іванівни Маслової-Вороб'ївової, право залишатися у власному будинку, збудованому вітчимою Карамзиним, та согку від колишнього саду. Василь Іванович дійсно стає опорою родини, її захисником.

Ганна Никифорівна розуміла, що в такий скрутний час вижити можна лише тоді, коли уся сім'я буде разом, під одним дахом, тому вона забирає в Прилуки Анастасію Іванівну з донькою Іриною, подовгу гостює тут і Олена Митрофанівна Шуляк-Маслова з синами Юрієм та Олексієм. Усі разом вони виходжують Геннадія Івановича і дійсно підіймають знесиленого Карамзіна на ноги; через півтора місяці він вже повертається до роботи в фінвідділі. Василь Іванович викладає на Вищих педагогічних курсах, з захопленням поринає у дослідження про вплив Осіана на російську літературу. Улюбленцем В. І. Маслова стає дитя, що з'явилося у його сестри Ніни та її чоловіка Івана Семеновича Ключка. Потроху страшне напруження, що панувало в родині, затихає, життя влаштовується.

Олена КЛЮЧКО.

(Далі буде).

РЕКРУТЧИНА

Колись, не так уже й давно, це чужинське слово було страшніше від слів пошесть, каторга, тюрма. Рекрутчина — це коли молодих, здорових людей з простолюдинів відривали від сім'ї, від домівки, від господарства і насильно забирали в армію, де вони й лишалися довічно, до самої смерті, муштровані й биті, безправні й підневільні.

В Росії рекрутчину, як систему комплектування армії, запровадив цар Петро І в 1705 році. Українського війська ця драконівська система не торкалася. У нас були свої, зовсім інші порядки. В Україні козакі й селяни обробляли землю, вирощували хліб, худобу, купці й міщани торгували, займалися ремеслами. Але коли над країною нависала загроза чужоземного вторгнення — козакі швидко озброювались, сідали на коней і це вже було сильне, мобільне військо, здатне захистити свою землю від

нападників. У найскрутніші часи до зброї брали всі, не залежно від станів і звань. Кінчалася війна і люди знову поверталися до мирної праці у своїх рідних оселях. Було так споконвічно, тому й багато козацьке славилася як одне з найкращих в Європі, а козаків залюбки наймали до себе на військову службу королі й монархи.

Після того як Україна повністю втратила державність і були ліквідовані навіть залишки національної автономії, коли Гетьманщина перетворилася на малоросійські губернії Російської імперії, рекрутчина прийшла й на нашу землю. Тяжко стали й українські селяни-греккосії. Не могли змиритись з довічною армійською каторгою, з глуздою муштрою й тілесними покараннями. Р.

(Закінчення на 8-й стор.).

РЕКРУТЧИНА

(Закінчення. Початок на 7-й стор.).

ти втікали зі збірних пунктів і під час етапів, втікали з полків. Їх ловили і нещадно карали, найнепокірніших засиляли на каторгу до Сибіру. Дійшло навіть до того, що рекрутів забивали в колодки, заковували в ланцюги, випікали або виколовали хрести на руках, голили лоби. Але непокора ширилася й далі.

У 1793 році цариця Катерина II своїм указом змінила довічну службу на... двадцятип'ятирічний термін. Звичайно, це теж мало що змінювало, бо рідко хто витримував цю осоружну службу і повертався до рідної домівки живим і здоровим: Та й про них швидко забували і ніяких винагород чи пілг за свій ратний труд вони не отримували.

Так уже повелося, що ми пишаємося видатними полководцями, їхніми високими чинами, титулами і нагородами. Нам відомо до подробиць про усі їхні подвиги, про участь у знаменитих битвах і походах. І зовсім нічого не знаємо про таких же героїв, але простих людей, рядових воїнів.

Нині ми оприлюднюємо надзвичайно цікавий документ — паспорт нашого земляка Радіона Тищенка, отого самого колишнього рекрута, який пройшов вогонь, воду і мідні труби й повернувся до рідної домівки через довгих чверть століття. Цей рідкісний документ експонується в Прилуцькому краєзнавчому музеї у вітрині про учасників війни з Наполеоном.

Георгій ГАЙДАЙ.

«По Указу Его Величества Государя Императора Николая Павловича Самодержца Всероссийского и прочая, и прочая, и прочая.

Объявитель сего служивший в Харьковском Драгунском полку рядовым, Радіон Степанов сын Тищенко имеющий знак отличия Св. Анны за выслугу 20-ти лет под № 107, 735-м медали в память 1812-го года и вступления российских войск в Париж 19-го марта 1814 года и знак отличия Высочайше установленный за безпорочную службу на левом рукаве из тесьмы три нашивки. От роду ему ныне 42 года. Приметами 2 арш. 6 1/2 вершков, лицом кругл смугловат волосы на голове и бровях черные, нос умеренный. В службу вступил как по поверке в инспекторском департаменте Его Императорского Величества формулярного его списка найдено Полтавской губернии Прилуцкого повета села Малой Девицы из казенных поселен в сей полк 1803-го года апреля 11 дня был в походах 1805-го года сентября с 5-го в австрийских приделах до местечка Аустерлиц где того ж года ноября 20-го числа в генеральной с французами батальи был; 806-го декабря с 30-го в Пруссии противу французских войск 807-го года генваря 22-го при занятии города Острова и февраля 4-го под городом Остролинка в сражениях находился; 812-го года с начала открытия кампаний в российских приделах был в походе и в разных сражениях во время преследования неприятеля из наших приделов; 813-го года генваря с 1-го в Герцогстве Варшавском февраля 1-го при занятии города Калиша, февраля 27-го числа в Шлезин блокады крепости Глогова, с 23-го марта в Королевстве Саксонском до местечка Цеиц а оттоль с 19-го апреля при отступлении до Бауцина по 4 мая в непрерывных сражениях, 8-го и 9-го в сражении

при Бауцине августа 7-го под Цоптенем, 14-го при реке Кацбах, 29-го в Саксонии под Готх-Кирхеном, 31-го Киргехсом, сентября 1-го и 3-го Нидер Пуцмау, 26-го Эйлембергом, 27-го Шильдодю, октября 5-го, 6-го и 7-го Лейбегом а оттоль во Францию до крепости Мец; 1814-го года генваря с 25-го при вылазке неприятеля из крепости в сражении был.

Холост. Ныне оной Тищенко по воспоследовавшему о доче отставки разрешению с предписания бригадного командира г. генерал майора и кавалера Нобеля от 7-го июня сего 1827 года за № 520-м за выслужением на основании Высочайшего Указа в 22-й день августа 1826-го года состоявшегося по то число 22-х лет от воинской службы отставлен и отпущен по его желанию на собственное его пропитание, где жить пожелает в Россия во всяком городе или уезде, и всякою законами дозволенное ремесло или работу исполнять. Сей паспорт надлежит ему объявлять в городах городничим или в полициях а в уездах в нижних земских судах, как скоро где на жительство останется похочет. Есть ли же он Тищенко для водворение себе избрет постоянное жительство и припишется в казенное селение, таковое с ведома своего начальства, приняв его в свое словие на основании мнения Государственного Совета Высочайше утвержденного в 15-й день июня 1816 г., обяzano отобрав сей паспорт приписать его Тищенка к селению и иметь на щету точно так, как казенного крестьянина внеся его семейство, какое им при отставке прижитое будет в следующей первую ревизию, с наблюдением дабы он Тищенко как отставной солдат в ревизийской сказке состоял только для щета без платежа податей а дети его по отставке рожденные были бы записаны в подушной оклад. Буде же он Тищенко по отставке не избрет постоянного жительства и к казенному селению не припишется а будет переходить из одного места в другое то хотя сие ему и дозволяется но дети мужеска пола, им при таковых переходах прижитые, наравне с рожденными в службе по достижении 10-ти летнего возраста, непременно должны быть высылаемы в военно сиротские отделения. Сам же он Тищенко жительствова во всяком месте обязан вести себя честно и добропорядочно, одеваться благопристойно; бороду брить, по миру не ходить и от всяких законам противных поступков воздерживаться и как гражданскому так и местному правительству повиноваться и никому на каких озлоблений не делать под опасением наказания по силе государственных узаконений. — Напротив чего и ему Тищенке во уважение долговременной и безпорочной службы и добропорядочного по отставке жития всякое доброхотство и вспомощение оказываемо быть имеет; в случае есть ли от кого либо причинена ему будет какая обида или притиснение то должен он приносить жалобу в город гражданскому а в уезде земскому правительству которые и обязаны оказать ему справедливую защиту и удовлетворение по законам, по смерти же его родственникам или местному начальству представить сей паспорт куда надлежит для представления в инспекторский департамент Главного Штаба Его Императорского Величества.

Дан Киевской губернии Таращанского повета в лагере при м. Ставищах июня... дня 1827 года. Подлинной подписал полковник Анреп и полковий адъютант поручик Грушецкий».

НАША АДРЕСА:

19960 н. Прилуки, вул. Орденовців, 29.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 2-02-02, 2-12-02.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета збирається і друкується в Прилуцькій місській друкарні. 251350, н. Прилуки, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг і друк. аркуш. Виходить щотижня.
Зам. 1954. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.11.1995 р.

№ 10 (50)

ЖОВТЕНЬ 1996 РОКУ

ДО ВИТОКІВ РОДУ

В. І. МАСЛОВ

(1884—1959)

(Продогення. Початок у №№ 5, 6, 7, 8, 9)

В. І. МАСЛОВ. 1920-ті роки.

В кінці 1926 року в Прилуках було вирішено відтворити і розширити колишній повітовий музей, а посаду директора запропонували Василю Івановичу Маслову. З радістю та ентузіазмом взявся він за роботу. Починати довелося майже спочатку, бо «Прилуцький повітовий музей проіснував з 1920 до 1923 року і в 1923 р., через бюджетну скруту та відсутність спеціального приміщення для музею, припинив своє існування. Речі, які були зібрані протягом цих років, були передані в розпорядження Прилуцького педтехнікуму, в будинку якого містився тоді

музей. (Відведений для музею будинок — флігель бувш. жіночої гімназії — був зайнятий під квартири службовців військового шпиталу). Потім музейні експонати частково (переважно картини) попали в різні установи м. Прилуки — як клуби, тощо». (Бюлетень Прилуцького окружного музею, 1928 р., № 1, стор. 4). Коли почали збирати експонати в 1926 році, виявилось, що стан речей, які зберігалися в педтехнікумі, був «...дуже незадовольняючий: багатьох експонатів надоставало, рештки являли з себе розрізнені збірки з тканин, кераміки, нумізматики. Картини здебільшого поповані; бібліотека кол. Повітового музею, де зібрані були книжки з історії України взагалі й зокрема з історії Полтавщини, в цілому не збереглась». (Бюлетень..., № 1, стор. 30).

Та на початку 1927 року з Сокиринського палацу Ламсдорф-Галаганів, що не був знищений і розграбований, співробітницею Прилуцького музею М. Кучминою була перевезена в Прилуки збірка експонатів української старовини, вона і стала основою історичного музею нашого міста, який щойно народжувався. На 1 січня 1927 року затвердили штат музейних працівників: науковий співробітник (він же й директор музею), лаборант і техробітниця-прибиральниця. Восени цього ж року посаду лаборанта скоротили, а на завідування сільськогосподарським і промисловим відділом прийшов Ю. Г. Каневський. Таким чином на все про все — два чоловіки і жінка. Та з яким запалом узялися вони за роботу! Василь Іванович зафотографував, як народжувалася експозиція: під стелею Ю. Г. Каневський розвішує картини, підтримує драбину техробітниця; на передньому плані ще не встановлена на місце мармурова скульптура, поряд — розкішні самовари, старовинні меблі, бронза, а в шафі під стіною — порцеляна. Порядку немає, але вже видно, що експозиція, як то кажуть, світового стандарту...

27 березня 1927 року «... в Прилуці був відчинений музей, який з травня того ж року почав функціонувати уже постійно». (Бюлетень..., № 1, стор. 4). Не задовольняючись галаганівською збіркою, Василь Іванович проводить серйозну дослідницьку роботу там, де до революції були повнаті колекції: в Заїзді його цікавить, що залишилося від зібрання барона Бістрома, в Линовиці по хатах розшукує ре-

(Продовження на 2-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

В Прилуцькому музеї. 1928 рік.
Фото В. І. Маслова.

чі з маєтку де Бальменів, у Вейсбахівці купує у селян посуд та картини, що колись були в палаці Рахманової, доньки декабриста С. Волконського, навідується в Згурівку, щоб зберегти хоча б щось, пов'язане з ім'ям Кочубеїв. На велосипеді, подарованому ще вітчимою Г. І. Карамзіним Василю-студенту, об'їхав всю округу з своїм фотоапаратом і тринною. В сімейному архіві зберігається фотографія Василя Івановича тієї пори, 29 року: домоткана сорочка навипуск, пошита і помережана по краю тіткою Ганною, сестрою вітчима, старі розбиті черевники, капелюх, що не раз побував під дощем, а потім висох на сонці, тому дещо схожий на печене яблуко; Василь Іванович приладнавши штатив з камерою в комишах тростянецького озера, збирається щось фотографувати.

Не цурався самої брудної роботи: на археологічних виїздах сам копав, а потім відмивав, вичищав знахідки; коли обладнували музей, разом з Ю. Г. Каневським пиляли, прибивали... З повним правом можна сказати, що музей Василь Іванович і Юрій Григорович Каневський створили власними руками. А скільки обстежено пам'яток старовини, природи, побуту! Про захопленість музейною працею Василя Івановича свідчить незначний, здавалось би, факт: Всеукраїнський Археологічний Комітет надіслав перелік об'єктів для опису і фотографування, що співпадало з річним планом роботи музею; в звіті Маслова робить примітку, що по дорученню ВУАКу описано 48 пам'яток, а з власної ініціативи — 60.

Бюлетень Прилуцького окружного музею в 2-му номері за 1929 рік повідомляє про те, як Василь Іванович працював, збираючи матеріали:

«6/VIII-1928 р. обслідувана могила Є. П. Гребінки в х. Мар'янівці Пирятинського району і садиба Гре-

бінок в суміжному з Мар'янівкою х. Убіжище. Під час обслідування виявлено, що могила письменника в незадовільному стані: пам'ятник під час громадянської війни знищено бомбою і від нього залишився тільки чавунний постамент; зруйновані і штакети коло могили; остання без догляду псується. В кол. садибі Гребінок від часів письменника збереглась тільки кам'яна хата, де живе садівник і в якій під час своїх приїздів з Петербургу до батьків жив літом Гребінка і писав там свої твори. Могила й хата зафотографовані. Крім того, з убжищенської школи взятий писаний ол. фарбами портрет Є. П. Гребінки, що раніш зберігали в будинку небожів письменника. На засіданні музейної секції... вирішено популяризувати серед місцевої людности думку про потребу впорядкувати ці місця. З приводу цього член секції Є. І. Хоменко надрукував в «Правді Прилуччини» (1928 р., № 87) статтю «Зруйнована могила», а крім того музей підніс відповідне клопотання перед Окрвиконкомом, президія якого, розглянувши цю справу, дала дозвіл організувати по всіх культосвітніх установах Прилуччини добровільне збирання грошей на упорядкування могили і хати письменника».

За сухими рядками звіту проглядає палке піклування Василя Івановича про свій край і його духовно цінності: не лише зафіксувати документально, описати і зафотографувати, а ще й знайти змогу в ті даліє не прості роки зберегти і хоч якось ре-ставрувати пам'ятку. Діяльність натури Василя Івановича і його закоханість в історію, культурну спадщину Прилуччини знайшли втілення в музейній справі. Він умів запалювати цим вогнем захопленості давниною людей, які його оточували, зумів об'єднати творчу інтелігенцію міста навколо музею. Так створилася Музейна секція, головою якої став професор М. І. Демков. Ці 15 ентузіастів краєзнавства стали помічниками і науковими співпрацівниками директора музею, М. І. Демков працює над історико-географічним описом Прилуччини, Є. І. Хоменко досліджує творчість письменників, життя і діяльність яких пов'язана з нашим краєм; в № 1 бюлетня Прилуцького окружного музею надрукована його робота «Шевченко на Прилуччині». Василь Іванович неодноразово підкреслював важливість археологічних досліджень на Прилуччині професора М. О. Макаренка, який теж став одним з авторів, чий праці увійшли до 2-го номера Бюлетня. Видання ж серйозної наукової праці (Бюлетня Прилуцького окружного музею) послужило «засобом зв'язку з місцевими робітниками округи і дали також можливість налагодити зв'язок Музею з різними науковими інституціями УСРР та Радянського Союзу взагалі в формі обміну виданнями...» (Бюлетень, № 2, стор. 75).

Про вміння захоплювати музейною справою оточуючих видно з результатів роботи Василя Івановича: пасинок Костомарова О. М. Кисіль дарує музею спогади про Костомарова на Прилуччині і ряд цінних фотографій, дружина професора Г. Ф. Воронного передає музею друковані праці по математиці свого чоловіка та некролог, родичі професора В. Н. Александренка видають збірку праць та рукописи Василя Никифоровича. А скільки прилучан та мешканців району безкоштовно приносило старовинних речей, рідкісних археологічних знахідок! І. Кочубей «збирав для музею ентомологічні і почати ботанічні матеріали. Н. О. Хиревич передала до музею збірку своїх малюнків старовинних споруд». Цей перелік займає не один лист опису музейних надходжень за 1928—1929 роки.

Щорічно Василь Іванович організовував у стінах музею виставки прилуцьких художників, тематичні екскурсії, налагодив читання лекцій.

А якою цікавою, привабливою, цілеспрямованою

У. С. Р. Р.

Справа Ч

ПРИЛУЦЬКИЙ
ОКРУГОВИЙ

Виконавчий Комітет

Рад Робітничих, Селянських
та Червоноармійських Депутатів

Інспектура Наросвіти.

192 р.

Ч

М. ПРИЛУКА

Вх ІНО Ч

Д О Р У Ч Е Н Н Я . -

Цим ІНО доручає Завідуючому
Округовому музею тов. МАСЛОВУ В.І. всту-
пити з Прилуцьким устаном, а саме: Сіль-
буду і трудової школи, всі ті картини,
які були вилучені з музею Де-Вальма, і до-
дати кожній із цих установ по 5 руб. 50 к.
копій, як компенсація за дебільше і окремі
предмети для підсилення з цієї установи
артеfacts.

В. І. Маслов

Доручення В. І. Маслова. 1927 рік.

уявляється особистість Василя Івановича, коли знайомишся з «Щоденником директора Прилуцького окружного музею!» Ось декілька фрагментів з «Дневника путешествия в Московію и Северную Пальмиру» 1928 року. Щоб зрозумілими були сторінки цього щоденника, треба пояснити мету відрядження до столиць: Василь Іванович вирішив придбати для Прилуцького музею з запасних фондів Пушкінського Дому та Ермітажу картин європейського живопису та портретів осіб, чие життя й творчість були пов'язані з нашим краєм: Богдановича, Бодяньського, Костомарова, Величка, Затиркевича, Волконського, Гамалії та інших. Крім цього, Василь Іванович сподівався також поповнити прилуцьку музейну колекцію старовинних меблів, що була зібрана ним з кинутих поміщицьких мастків, та дещо розширити зібрання кераміки й скульптури.

«10 (22) января благополучно отбыл из дома на вокзал. Ожидая там поезда, купил для дорожного чтения избранные сочинения К. Пруткина и «Мальву» Горького. По дороге от Прилук до Бахмача ничего любопытного не произошло; покуривал, сидя в вагоне, папиросы, набитые в достаточном количестве Ниной (сестрой В. И. Маслова), читал «глубокомысленные» изречения Пруткина и, наконец, своевременно высадился в Бахмаче... В 4 ч. 40 мин... отправился в ускоренном поезде на Москву. В вагоне познакомился с одной довольно образованной дамой-агрономом, которая работает постоянно в Ташкенте, а сейчас ездил к родственникам в Житомир, где она несколько лет и сама жила, работая в местном музее. Между прочим, она рассказывала, что в период гражданской войны в Житомире возник истор.-худож. музей, в течение нескольких лет успешно развивался и получил весьма одобрительные отзывы от разных лиц, приезжавших из Харькова осматривать музей. Несмотря на это в последние годы музей приходит в упадок, работа его заметно сокращается, те же самые лица, которые давали лестные отзывы о музее, спустя некоторое время, не смущаясь, присылали из центра бумаги самого неутешительного содержания: с сокращением шта-

тов, с ограничением сумм на самые необходимые расходы. Теперь эта дама уезжала из Житомира с тяжелым настроением, т. к. видела, что вся затраченная ими работа свелась в конце концов ни к чему и будущее музея представляется ей в самых мрачных красках. Много говорила она об узбеках и европейских поселенцах в Ташкенте, об энергичной работе своей матери-вдовы, которая воспитала пятерых дочерей в тяжелые годы разрухи, дала им хорошее образование, и когда они, года 4 назад, все в один год вышли замуж, сама поступила в партию... Так в беседе, чаепитии, а потом сне провели мы время, пока 24 янв. в 10 не прибыли в Москву на Брянский вокзал.

Поезд подкатил к большому вокзальному зданию, въехал в арку, остановился, и публика не спеша, зная, что уже конец маршрута, стала выгружаться из вагонов. Вышла и моя спутница, которую на вокзале встретил муж; вышел и я... нагруженный вещами (сумка с харчами, подушка с одеялом и небольшой, но увесистый ящик-посылка Тане (сестре) в Питер, которую в случае надобности я должен был отправить по назначению почтой), стал медленно, с остановками для передышки, двигаться к выходу...

Из писевого возле телефона справочника узнал, что Дом Ученых находится по ул. Кропоткина, № 16 (Быв. Пречистинка, тел. 3-58-4), а общежитие Дома Ученых на Кропоткинской набережной, № 3, ...возле Крымского моста... я взял за полтора рубля извозчика и отправился в Дом Ученых. Там я представил свой командировочный лист и «Посвідчення від секції наукових робітників». Оба документа, писанні по українськи, вызвали некоторое неудовольствие у дамы-регистраторши, которая резонно заметила, что не вредно было бы украинцам не обременять москвичей неизвестным для них языком. «Мы только запишем номера Ваших документов, а копии с них снимать не будем, т. к. ничего там не понимаем. Что значит посада?..» «Пожалуйста, я ничего

(Продовження на 4-й стор.).

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження. Початок на 3-й стор.)

не имею против. — заметил я, обрадовавшись, что в Доме Ученых все же мне дадут место, т. к. из беседы этой же дамы по телефону я видел, что места в общежитии берутся нарасхват, надо устроить было в первую очередь каких-то трех профессоров, приехавших из Харькова... Получив путевку, я поспешил к ожидавшему меня на морозе извозчику, облегченно вздохнул, увидевши, что он с вещами стоит на месте, и затем поехали в общежитие. Ехали довольно долго...

Скинув у швейцара пальто и оставив у него вещи, я поднялся по мраморной лестнице на 2-й этаж и, пройдя через занятую комнату (столы, удобные кресла, над столами спускаются с потолка электрические лампы; в одном конце — мягкие, оббитые клеенкой диваны, в другом — пальмы), я зашел в канцелярию... Я узнал, что накануне остановился здесь же и великий старец (так брати Маслови жартома называли своего земляка-прилучанина профессора Александра Мусийовича Щербину) с Анной Петровной — в отдельной комнате № 3; я попросил поместить меня поближе к нему... Водворили меня в № 6 на одной из четырех кроватей, покрытых хорошими плюшевыми одеялами синего цвета.

...Общежитие поризводит приятное впечатление. Оно не блещет роскошью, но все необходимое в нем имеется. Кровати прочные, с сетками и новыми матрацами. Белье чистое, одеяла теплые. В доме паровое отопление и достаточно тепло; ...кроме комнат для ученых, имеется упомянутая выше большая комната-зала для занятий, где можно работать, включивши электрическую лампочку, до тех пор, пока Морфей не начнет протестовать...

Расположившись и распаковавшись вокруг отведенной мне кровати, я затем отправился в Главнауку узнать, в каком положении находится дело о пополнении Прил. музея вещами из Муз. фонда. Наркомпрос вместе с Главнаукой находится недалеко от Главпочтамта и занимает довольно большой дом на Чистых Прудах, № 6. При входе в вестибюль в глаза бросилось большое количество вешалок, заполненных приличными пальто. Публика подошла и... ждала очереди для раздевания. Поднявшись на второй этаж, я на большой двери заметил надпись: «Кабинет Наркома просвещения», и с боку — «Нарком А. В. Луначарский», «Личный секретарь Наркома — Ерголина». В музейное отделение Главнауки пришлось пройти через длинные коридоры. Там, обратившись к некому Малицкому (заведует музееведением в Истор. музее), узнал, что дело по отбору вещей для Прил. музея находится у него, что на днях получена еще в форме личного письма просьба из Харькова от зам. наркома освіти Приходька удовлетворить ходатайство Прилуцкого музея о пополнении. К сожалению только, центральная музейная комиссия в Ленинграде срезала отбор по отделению бронзы и мебели на 13 предметов (из 27), а по живописи на три номера (из 23). Главнаука против остального отбора не имеет возражений; в таком смысле при мне и положена была резолюция на ходатайстве; сейчас же ее понесли к заместителю начальника Главнауки Веймайеру, который и дал свою подпись. «Это и все?», — спросил я. «Нет, — сказал мне Малицкий. — Для окончательного решения вопроса необходимо согласие наркома Луначарского. Мы сегодня передаем ему эти бумаги для резолюции. Завтра по этому поводу вы наведете справки у личного секретаря наркома Луначарского. Вероятно, он протестовать не будет, так как Веймайер в своем заключении отмечает, что интересы музейного дела РСФСР соблюдены».

Так в первый день моего пребывания в Москве

закончились мои музейные хлопоты. Настроение было бодрое, т. к. мне казалось, что все пока обстоит благополучно; хотя и срезали немного, но все же отбор остается значительным (257 номеров), и Малицкий советовал мне ввиду значительного пополнения Прил. музея не подымать ходатайства об оставлении за Прилуками снятых вещей. Я согласился с ним и, простившись, направился к выходу, раздумывая, куда отправиться победать...

Уже достаточно смеркалось, когда я вышел из Наркомпроса, сел на 31 номер трамвая и поехал в ту сторону, где находилось общежитие ЦЕКУБУ. В комнате своей застал старичка, читавшего газету на соседней со мной кровати. Познакомились. Он оказался профессором-экономистом Минского белорусского университета... Поговорили о Щербине, а затем старичок улегся в постель, а я отправился с корректурой осановской библиографии составлять указатель, чтобы передать его затем Модзалевскому. В 10 ч. вечера, когда я спускался по лестнице в свой номер, в вестибюле увидел входящих Александра Моисеевича (Щербину) в черном пальто и белой козье шапке-папаче и Анну Петровну. Они никак не ожидали встретить меня здесь и пригласили к себе в номер пить чай. Просидел я там до 12 с половиной ночи. Беседовали о разных делах. Старик, подкрепляя свои силы олей и черным хлебом, с интересом слушал прилуцкие новости и рассказывал о питерской поездке. На столе мирно горела лампа, чай из чайника пился с удовольствием; в комнате было тепло, а за окнами слышен был шум ветра, слегка снежило и мороз не уменьшался... Анна Петровна также была оживлена и отмечала необычную обстановку, в какой беседовали прилучане, съехавшись в Москву с разных концов — с севера и юга.

13 (25) января. Встал в половине восьмого утра; соседи мои еще спали. Наскоро умывшись, я отправился пить чай...

С утра я решил отправиться на конференцию словесников. Интересно было посмотреть и на старый Московский университет, где я в 1903—1904 учебном году был первокурсником, слушал лекции Ключевского... По дороге на Волхонке я увидел красивое здание Музея изящных искусств и решил зайти для беглого осмотра туда. Быстро осмотрел картинную галерею, отдел египетских и греко-римских древностей. Здание музея роскошное, в классическом стиле. Экспонаты любопытные, поучительные, но особого впечатления (кроме картин) не производят, т. к. большинство экспонатов представляют собой копии, утратившие от времени свою свежесть. Зашел затем к директору музея Ник. Ильичу Романову и просил его дать для Прил. музея «Жизнь Музея. Бюллетень Гос. Музея изящных искусств». Он с охотой согласился и предложил еще взять ряд изданий музея... в 2 часа я отправился в Наркомпрос. В Главнауке сказали, что нарком Луначарский моего дела еще не рассматривал, рекомендовали навеститься завтра к концу занятий. Проходя мимо кабинета Луначарского, я решил зайти туда поговорить с его секретарем. В приемной увидел грузную фигуру Павла Елисеевича Щеголева, который с огромным портфелем и сам огромный сидел и поджидал, когда его примет Луначарский. Я сказал по какому делу зашел туда, на что он заявил, что на месте наркома он никогда бы не дал вещей в Прилуки и вообще на Украину. Между прочим, он просил купить ему в Киеве сочинения Лучицкого И. В. и сообщить, где бы можно на Украине снять дачу, т. к. везти семью в Крым нет охоты; очень уж там тревожно в смысле землетрясения. В это время из кабинета Луначарского вышел его секретарь — де-

В. І. Маслов серед колег. 1929 рік.

вища лет двадцати, довольно красивая, смуглая, с черными холодными глазами. Я спросил ее о своем деле, и она ответила, что нарком вторично потребовал списки, сам будет их просматривать и отнесется к передаче весьма внимательно. «Конечно, не дадут, и не следует давать», — вставил тут Щеголев.

«Зайдите завтра в час», — сухо сказала Ерголина, а Щеголев улыбнулся, довольный, видимо, что и нарком стоит на той же точке зрения, что и он.

Становилось тревожно за поездку в Москву; недолго было возвращаться с пустыми руками в Прилуки, где найдутся приятели, которые будут говорить, что, мол, проездил казенные деньги, «ездит ни по чьому, привез ничего». Делать больше в Наркомпросе было нечего, я спустился в столовку и с досады решил прибавить к обеду за 50 коп. порцию осетрины.

Вечером поделился своими тревогами с великим

тарцем, а на следующий день с утра отправился в Исторический музей побеседовать со Сперанским... Из Исторического музея я поехал в Главнауку; там сказали, что нарком еще не рассматривал, и рекомендовали приехать на другой день к концу занятий. «Совсем плохо», — подумал я и отправился, чтобы не терять день, в Третьяковскую галерею. И тут неудача: Третьяковка оказалась в этот день закрытой. Опять вернулся в Наркомпрос обедать и на всякий случай решил зайти к Ерголиной... В приемной сказали, что Луначарского нет, а секретарь сидит в его кабинете. Приоткрыв дверь, я увидел богато обставленную мягкой мебелью комнату; в одном углу помещался стол Луначарского, а недалеко от входа большой стол, за которым сидела Ерголина. «Можно зайти?» — «Войдите... Нарком согласился передать вещи в Прилукский музей. Возьмите эти бумаги и передайте их в Главнауку». Голос ее звучал приятнее, чем вчера; я воспянул духом и тотчас отнес бумаги по назначению... С облегченной душой опустился я затем в столовку и, допив обед порцией осетрины, решил таким образом отметить удачный исход московской командировки».

Цей щоденник писався у трьох примірниках: матусі в Прилуки, брату Сергію — в Київ, сестрі Ганні — у Білу Церкву. Тому Василь Іванович веде розповідь так повільно, з подробицями, щоб рідні люди неначе з ним йшли московськими вулицями та коридорами Наркомпросу. Щоденник зберіг притаманну Василю Івановичу манеру розповіді, його інтонацію, погляд на світ.

Він завжди жадібно придивлявся до людей і до життя — роботячий, непосидячий, з добрим гумором і водночас з таким же критичним ставленням до речей і подій — таким постає Василь Іванович з рядками свого незвичайного листа-щоденника до рідних. Це тяжіння до сім'ї, відчуття себе колючим великої рідинної ниви проніс Василь Іванович Маслов через все своє життя, яке було наповнене працею, роздумами, творчістю, пошуками і зігрите великою любов'ю до людей.

Олена КЛОЧКО.

(Далі буде).

ПО РІДНОМУ КРАЮ

В Сокиринці, до Галаганів

Десь швтора століття тому Тарас Григорович Шевченко, мандруючи шляхами України, не обминув і наші благословенні Прилуки. Сподобалось і приглянулось йому старовинне місто над Удаєм-рікою, колись бучне і гомінке, столиця славного козацького полку, а згодом тихе і сонливе, більш схоже на велике село з кількома монументальними спорудами церков у самісінькому центрі. Тарас Григорович запрошував сюди шанувальників старовини: «...советую вам остановиться на сутки в этом городе...»

Отож і ми, любий читачу, задумавши мандрівку до Сокиринця, послухаємо слушної поради, зупинюся в Прилуках і пригляньмося до старовинних пам'яток, пов'язаних з династією, яка носила гучне на всю Україну ймення — Галагани. Згадаймо і про засновників цього давнього козацького роду, який давним-давно вже перевівся

І. ГАЛАГАНИ В ПРИЛУКАХ

Перед вами рідкісні, гарні й милі своєю простодушністю старовинні порт-

рети-парсуни, шедеври українського малярства першої чверті XVIII століття. Колись, у далекому 1927 році перевіз їх із Сокиринського палацу професор В. І. Маслов. Майже

30 років були вони окрасою нашого музею.

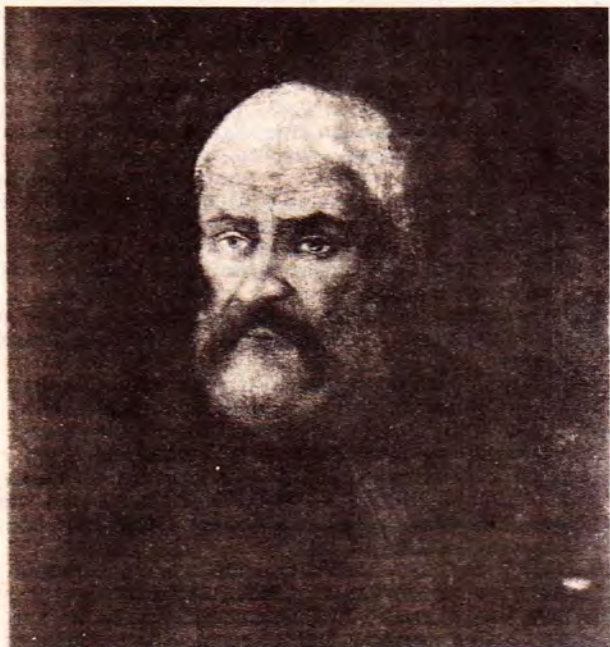
На першому — родоначальник галаганівського роду прилуцький полковник Гнат Іванович Галаган. Майстер-портретист не лукавив, малював що бачив перед собою: стареча присадкувата постать полковника у червоному жупані, упертий, стомлений і недобрый погляд, від якого ні добра, ані пощади не жди. Очі старого дивляться у різні боки. Ось так він і жив роздвоєним життям, слідкуючи недовірливим поглядом одночасно і за гетьманом у Глухові, і за царем в Санкт-Петербурзі. Ця одіозна фігура з'явилася на історичній арені на самому початку XVIII століття. Син простого козака з

містечка Омельника на Полтавщині, Гнат з молодих літ прибився до Запорозжя і там прижився. Згодом зажив слави відчайдушного і жорстокого козака-рубачки, за що мабуть і отримав від запорожців прізвисько «галаган», тобто — пройдисвіт, шибеник. Ось саме цього шибеника і обрали січовики своїм полковником у 1706 році, а вже потім, гетьман Іван Степанович Мазепа, призначив його полковником компанійського полку, що складався з «охотників», цебто добровольців.

Галаган під час Північної війни Росії з Швецією підтримав гетьмана Мазепу в його відчайдушному стремлінні за будь-яку ці- (Продовж. на 6-й стор.).

В Сокиринці, до Галаганів

(Продовження. Початок на 5-й стор.).

Гнат ГАЛАГАН.

Олена ГАЛАГАН.

ну вирвати Україну з залізних обіймів злого тирана царя Петра. Пішов з Мазепою до шведів і клявся воювати з своїми запорожцями проти російської армії. Та потім, у найвідповідальніший момент підло зрадив і гетьмана, і шведського короля Карла. Галаган вимолвив у Петра прощення «за измену», плазуючи перед царем на колінах і відтоді був вірним його служакою і полічником. У травні 1709 року він запопадливо і ревно допомагав росіянам зруйнувати захоплену ними Чортомлицьку Січ, яка була йому колись за рідну матір. Зрадив він і своїх братів-запорожців, яких потім по звирячому вибили до ноги москалі. Ця третя зрада була найстрашнішою, найпідступнішою.

За ці юдині «заслуги» цар Петро надав йому полковницький уряд в Чигирині та ще й наділив багатими маєтностями. В 1714 році Галаган стає полковником Прилуцького полку. Ось тоді він і зажив на всю губу. Від його свавілля потерпали не тільки прості козакі й селяни, але й уся козацька старшина. Після того, як

його володіння у Чигиринському полку відійшли до Польщі, Галаган отримав у Лубенському полку містечко Вереміївку з хуторами і село Липове, у 1716 році отримав гетьманський універсал на велике і багате село Сокиринці Прилуцького полку. А вже згодом самовільно захопив Озеряни і Дігтярі, та ще скуповував за безцінь і одбирав у збіднілих селян і козаків ґрунти, поселив кілька нових хуторів, побудував водяні млини. На всі ці маєтності він зумів отримати царську грамоту в 1732 році. Принагідно треба зазначити, що грізний полковник Галаган був зовсім неграмотний, або як він сам про себе говорив — «не книжний».

Одружився Гнат Галаган досить пізно, взявши собі до пари заможненьку киянку, доньку міщанина Антона Тадрина — Олену, молоду вдову київського бурмистра Максима Александровича. Пригляньмося до другого портрета з галаганівської збірки, про який О. Лазаревський свого часу слушно зауважив: «Портрет дружини Галагана — кращий з відомих

Кам'яниця в Прилуках. 1920-ті роки.

нам малоросійських портретів».

Перед нами ще зовсім не старе, але передчасно

зів'яле лице жінки з смутними очима. Полковниця в червоному кунтуші, з-під якого виглядає біло-

сніжна сорочка, на голові хитромудрий «кораблик» з хутряною оторочкою, на грудях іскристий діамантовий хрестик на скромньому червоному шнурочку, на шії — разок величельних перлів. Перед нами ліричний образ козацької дружини, матері, господині. Вона боїться чоловіка, любить всім своїм еством синочка-одинака і намагається встигнути скрізь по господарству. Видно не дуже затишно було їй за суворим і депотичним Галаганом. Померла Олена Антонівна в 1763 році, перживши чоловіка на 15 років.

ган побудував на своєму дворішці невеличку кам'яницю, яку потім називали полковою скарбницею або арсеналом Галагана. Ця унікальна пам'ятка українського барокко збереглася ще й досі, отож і є найстарішою спорудою нашого міста, про яку слід сказати кілька слів.

Прямокутна в плані кам'яниця споруджена з цегли, має глибоке підземелля перекрите цегляним склепінням. Стіни цієї зовсім невеличкої споруди сягають метрової товщини, торці увінчані барочними фронтонами, фасади декоровані пілястрами, профільованим карнизом. Тут колись, в обкутих за-

льну пам'ятку до повної руїни. Відродження прийшло лише у 1989 році. Прилуцькі реставратори всього за три місяці відновили споруду в первісному вигляді і вона засяяла знову серед пишної зелені білосніжними стінами як коштовний камінь в оправі.

1720 року в Прилуках на кошти Галагана звели нову муровану споруду — полковий Спаський собор. Віднині у стінах собору відбувалися усі урочистості, події радісні й печальні; в житті міста і кожного горожанина. Народжувалися козацькі діти — тут їх хрестили, ставали дорослими, одружувалися

скоріше заслуга в тому, що не скопіювали сліпо і бездушно густинський шедевр, а змурували по-своєму, з власного розсуду, оригінальну і монументальну споруду, витримавши найкращі форми українського барокко.

Зводили п'ятиглавий собор на міцному підмурку з велетенських каменів, перевезених з річки Переводу, де вони були закладені у бики стародавнього мосту біля Край-Города, зруйнованого дикими ордами Батия. Чи не ці священні камені, щедро скроплені кров'ю русичів, допомогли козацькому храмові вистояти у найтяжчі часи лихоліття? Чи може врятували двохметрові стіни й міцніючі склепіння, зведені козаками-будівничими? Як би не було, а собор, покинутий на призволяще у 1930 році, вистояв і уцілів, а нині й повністю відродився у всій своїй первозданній красі й величі.

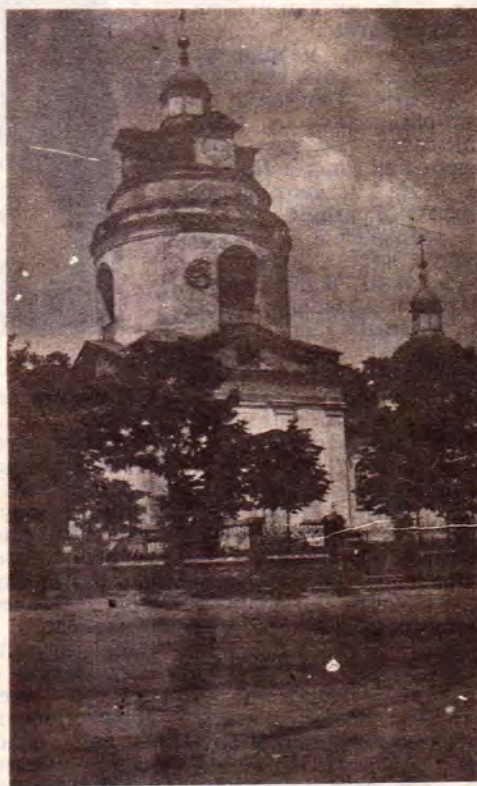
Не дістав вічного спокою фундатор собору — лихий Гнат Галаган, якого у 1748 році поховали у правій абсиді собору. Уже в наші часи хтось, не побоявся кари Божої і пограбував небіжчика, зламавши склеп. Під час реставраційних робіт розкритий склеп засипали сміттям і залили відходами вапна. Пам'ятаю, як прибігли до музею всюдисущі хлопчачки з сенсаційною звісткою про знайдене в соборі поховання, як з іронією, й кепкуванням зиркали робітники на директора і хранителя музею, які удвох, майже голіруч вигрібали сміття з порушеного склепу. На дні побачили лише у безладді розкидані кістки небіжчика, залишки дощок з домовини та дві величезні цеглини, на яких вона стояла. Оце й усе.

Отож хочу нагадати отцям церкви і прихожанам про те, що у правій від головного входу абсиді, під східною стіною, у напівзруйнованому склепі під підлогою, лежать останки колись грізного й всевладного полковника прилуцького Гната Івановича Галагана — фундатора і творця храму цього. Хай багато лиха завдав він свого часу козакам, хай впали на його го-

(Продовження на 8-й стор.).

Спасо-Преображенський собор та Миколаївська церква в Прилуках. 1920-ті роки.

Прибувши на полковництво в Прилуки Гнат Галаган побудував собі гарну садибу, обравши найкраще місце у старому укріпленому місці, на високому березі Удаю, біля Кустівської брами. Тут, на розі вулиць Галаганівської (Орджонікідзе) і Преображенської, вона ще існувала і на початку ХХ століття. Останньою господинею садиби була графиня Катерина Павлівна Ламсдорф-Галаган.

Облаштувавши гарненько свою садибу Гнат Гала-

лізом дубових скринях зберігались полкові клейноди, прапори, значки, привезена з походів коштовна зброя, одяг, в дерев'яних барильцях — срібні таляри, орти, рублі, мідні шеляги, копійки, полужки.

Нащадки полковника Галагана завжди дбали про полкову скарбницю. Ще на початку ХІХ століття її відреставрували, укріпили стіни, відновили фронтони й покрівлю. Це вже у наші часи тотальної байдужості довели уніка-

— тут вінчали, вирушаючи в далекий похід — збиралися в соборі й просили Всевишнього про благополуччя, а повертаючись додому — дякували заступників-небожителів за спасіння від напасті. З-під склепіння собору кожного козака виряджали й в останню скорбну путь.

Собор будували найкращі майстри-мулярі, яких зумів знайти Галаган у своїх володіннях. Зразком для них був знаменитий на всю Гетьманщину Троїцький храм Густинського монастиря. І не їх вина —

В Сокиринці, до Галаганів

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.).

лову тяжкі прокляття, але уже саме те, що ця людина за свої кошти побудувала два величні храми, вона достойна пам'яті й пошанування. Хай Всевишній простить йому всі його тяжкі гріхи. Десь там, у наших західних сусідів, місце заховання засновника храму обов'язково б відмітили меморіальним написом, іконою, чи може й скромним пам'ятником.

Бентежить душу ще й те, що саме отці церкви розпорядилися залити бетоном і облицювати цеглою велетенські камені з літописного Край-Города, які лежали перед головним входом до храму з часів його побудови більше двох з половиною століть, певно знаючи про їхню історичну цінність. То що ж, виходить сучасне духовенство не в ладах з духовністю? Чи може через «суєту і соблазни» не вистачає часу на духовне?

Та повернімося знову у XVIII століття. У тому ж 1720 році, поряд з собором звели й високу муровану дзвіницю, яка одночасно слугувала й брамою-проїздом на територію замку-дитинця. Ця гарна, ошатна споруда, разом з невеличкою однефною церквою Святого Миколая, побудована у стилі барокко на кошти вищезгаданого Гната Галагана. Дзвіниця двоярусна, перший ярус — чотверик, другий — циліндрична вежа з великими арокними отворами, де розміщені були дзвони. Завершує дзвіницю баня з люкарнами, в які раніше були вмонтовані циферблати баштового годинника-курантів. На початку XIX століття, після чергової пожежі, пам'ятку дещо перебудували в модному тоді класичному стилі, оздобивши перший ярус дзвіниці пілястровими портиками з фронтонами. Ця чудова архітектурна пам'ятка була вже й зовсім за два кроки від повного знищення. Довів-

ши цю чудову споруду до вкрай жалюгідного стану. «Батьки» міста вирішили знести її з лиця землі «чтобы не портила внешний вид центра города». Тоді, на початку 1980-х років місцеві патріоти відстояли пам'ятку, не дали її знищити. А потім почалася реставрація, яка й закінчилася 1988 року. Миколаївська церква з дзвіницею стала прикрасою нашого міста.

Ось так, у першій чверті XVIII століття старовинні Прилуки прикрасились чудовими пам'ятками козацької доби.

Цікавою і неординарною постаттю був син Гната і Олени Галаганів — Григорій, якому в 1739 році батько передав полковницький уряд в Прилуках. На старовинному портреті Григорій Гнатович зображений у чорно-зеленій киреї, золотистому жупані, підперезаний шовковим козацьким поясом, в правій руці — срібний пернач, символ полковницької влади. На вигляд полковник старий і хворий, чимось роздратований і невдоволений, хоча в дійсності йому тоді ще не минуло й 50 років. Мабуть якусь тяжку хворобу, а чи моральні муки пережила ця людина.

Про своє життя Григорій Гнатович розповів у автобіографічній записці «Жизнь моя», написаній на двох аркушах у 1771 році. Народився він у 1716 році, учився в Київській Академії, потім служив у війську. Ось як він сам про себе згадував: «У 18 літах убилися з коня мало не до смерті... В 22 года оженився некстаті і не по своїй волі...» «Принагідно нагадати, що у 23 роки він став прилуцьким полковником, наймолодшим полковником в історії Гетьманщини. У 1741 році Галаган з полком був у поході під Азовом, де «...перетерпівал несказанную трудность і бди...», у 1760 році «...отправлен бил з тысячною командою

Григорій ГАЛАГАН.

в Пруссій поход...» і, накінець, в 1763 році «...матка моя скончалась, от якої несносной печалі я і сам толко не луснув. І того ж году все оставивши, переселився на своє уєднієніє вічно». Відомо ще, що Григорій Гнатович був одружений на доньці бунчукового товариша Олені Михайлівні Дунін-Борковській і хоча шлюб цей був «некстаті», подружжя мало трьох дітей — сына Івана і двох доньок — Олену і Параску. Найбільші маєтки і землі Галаганів знаходились в Прилуках, Ічені, Озернах, Дігтярях, Сокиринцях; Липовому і Гнилиці.

Своє «уєднієніє» Галаган знайшов у скромній і затишній Сокиринській садибі, де й прожив до самої смерті, бідкаючись і картаючи свою нещасливу долю у листах до дітей: «...а не дай Бог такого (життя), як мос било, і татарам не желаю». Помер Григорій Гнатович в Со-

киринцях у 1777 році й похований в «старій» церкві.

Ось таку історію допитливому мандрівникові повідають в Прилуках старовинні портрети-парсуни, що по чийсь злощасній волі переселилися з рідних Прилук до далекого й чужого їм Чернігова. Кажуть їм, Галаганам, там затишніше. Ой не вірте! Погляньте лишень у їхні зажурені очі. Всі вони хочуть додому в Прилуки, в Сокиринці, у рідні гнізда, де здобували славу і неславу, де раділи і мучились, де народжувались і помирали, де й досі доглівають їхні кісточки. З такими ось гіркими роздумами закінчуємо мандрівку по древньому прилуцькому Валу з його сивочолими монументальними спорудами, що стоять немов сторожа у білосніжних шатах і зелених шоломах на варті століть.

Георгій ГАЙДАЙ.
(Далі буде).

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 2013. Тир. 1500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА
№ 11 (51) Листопад 1996 року

ДО ВИТОКІВ РОДУ

В. І. МАСЛОВ.

(Продовження. Початок у №№ 5-10)

З добрим настроєм, з жагою до роботи повертався Василь Іванович з відрадження до "Московії". Летів, як на крилах: Прилуцький музей поповнився 256 експонатами, та ще й якими! Це живопис, скульптура, меблі, бронза, кераміка, нумізматики.

Його день, день завідуючого окружним музеєм, заповнений листуванням з ленинградськими та київськими музеями, Академією Наук, археологом М. О. Макаренком, з яким разом склали карту скіфських курганів на Прилуччині, досліджували Густинський монастир. З нагоди 125-річчя від дня народження друкує дослідження "Микола Андрійович Маркевич", виїздить на зйомки, збирає цікаві спогади, матеріали тощо. Здається, всі 24 години на добу Василь Іванович відчуває себе уповноваженим послом культури та історії рідного краю. Якими цікавими записами заповнений

його робочий музейний щоденник. Наприклад, М. О. Макаренко розповідає Василю Івановичу, що чув від селян Сокиринців:

"Коли А. О. Степович був у Сокиринцях 10.VII.1927 р., селяни-старожили говорили між собою, дивлячись на нього: "Вилитий старий Галаган!" (Григ. Павл.). Розповідають, що Степович, позашлюбний син Г. П. Галагана і М. М. Маркевич, знайдений у полі, звідки й прізвище - Степович. Галаган заздалегідь неначебно знав, де буде покладена дитина, проїздом підібрав його і виховав на свої кошти".

Наступний запис про те, що Василь Іванович розшукав Степовича (тут же у щоденнику навів адресу: Київ, вул. Столипінська, 37, кв. 4, вхід з другого двору). І хоча щоденник завідуючого музеєм переповнений записами про людей, з якими зустрічався Василь Іванович, про Степовича зроблена дуже лаконічна помітка, що останній навчався "...з Павлусем Галаганом, незважаючи на різницю у віці (Павлусь на 4 роки старший)", дописане прізвище їхнього вчителя - Гурьєва і дата поховання наставника на Щекавицькому кладовищі Києва.

Що б цікавого не почув Василь Іванович, він відразу ж перевіряв, уточнював, доповнював новими фактами. А ще він як директор музею входить до складу комісії, що описувала церковне майно.

Закриттю і знищенню церков у 20-ті роки надавалось особливого значення. Це була офіційна політика, що впроваджувалася в життя жорстко і послідовно. Якщо хтось ставав проти цієї хвилі, він був приречений на знищення, як професор М. О. Макаренко, безумовний авторитет світового значення в галузі археології та мистецтвознавства періоду Київської Русі, відкривач двох археологічних культур, засновник двох українських музеїв. 4 січня 1938 року він був розстріляний за постановою "трійки" як учасник "кадетско-монархической організації". Чи можна ж повірити, що українець Макаренко, син багатодітної селянської родини з села Москалівки на Роменщині, міг мріяти про відродження монархії в Росії? Звісно, ні. Причина в іншому. Йшлося про знищення найголовніших святинь Києва. Однією з перших повинна була загинути Софія Київська. Проект про знищення був готовий, усі потрібні підписи партійних та державних діячів були зібрані, не вистачало лише підтримки людини авторитетної з наукового світу, бажано б ще історика, археолога. Наступний акт вже теж був готовий - про знищення Михайлівського Золотоверхого собору. Микола Омелянович не тільки не підписав актів, але й єдиний гнівно виступив на захист уже приреченого Михайлівського Золотоверхого. Це вирішило долю вченого: в 1936 року Макаренка висилають до Казані, а ще через два роки фабрикують новий вирок, який і

(Продовження на 2-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження.)

був виконаний Томським міським відділом НКВС.

На Прилуччині знищення церков було інсценовано дещо інакше: до окрвиконкому надходив лист з проханням від парафіян про закриття церкви, бо всі мешканці вже зрозуміли, що релігія - то опіум для народу. Церкву відразу ж закривали, дзвони скидали та розбивали, а те, що могло горіти, дуже часто відправляли у величезне багаття, яке похапцем розводили поряд з церквою. Що ж міг зробити директор музею? Лише одне: доводячи, що церковне майно являє собою історичну і музейну цінність, зберегти якомога більше. Спочатку Василь Іванович записує врятовані ікони до реєстру художнього відділу музею. Але ж є не тільки ікони і він знаходить блискуче рішення: організовує при музеї антирелігійний відділ, де й зберігаються всі врятовані ним шедеври. Скільки разів йому доводилось по бездоріжжю добиратися до якоїсь маленької сільської церковки, щоб не пропустити бодай одну цінну старовинну ікону чи книгу: гіркі то були хвилини для Василя Івановича, але й прекрасні: не стояв осторонь, не ховався за чужі спini, а сам кидався і рятував, хай краплиночку, хай малесеньку.

Перегортаю пожовклі листочки старих документів. Ось довідка до секретаріату окрвиконкому, своєрідна характеристика і оцінка роботи завідуючого музеєм. Наведу лише декілька рядків:

"В останній час Маслову доводилось працювати знову по улаштуванню музею у виведених для нього нових приміщеннях і провадив одночасну роботу на районах округи по вилученню музейних речей з причинених молитовних будинків, що мало своїм наслідком збільшення експозиційного матеріалу в антирелігійному відділенні музею."

Любив свій музей Василь Іванович, як люблять людину: піклувався про нього, прикрашав, збагачував. Він штурмує окрвиконком численними вимогами про належну охорону музейних цінностей, про необхідність розширити приміщення музею, бо за браком площі більшість експонатів "... зберігаються покіщо у склепі, чекаючи на час, коли музеєві видана буде площа для належного розташування всього зібраного матеріалу", про потребу розширити штат, бо два наукових працівники не можуть вивчити "Багатих своїм матеріалом районів округи, що і на цей час залишаються мало ще дослідженими", пише про жалюгідне фінансування музею.

У Прилуцькому архіві у фондї Р-5492 під грифом "таємно" зберігається цікавий документ: київський цензурний комітет (він тоді називався вельми скромно - "укрголовліт") дає запит прилуцькому цензурному комітету "... хто саме видав дозвіл на книжку Маслова "Осианизм Карамзіна" і хто саме такий видавець цієї книжки". Документ підписали зав. "Головліту" Латинський і секретар Бочаров. Кілька разів перегорнула цю невеличку книжечку - усього 16 сторінок, на обкладинці - перелік друкованих робіт автора, унизу - примітка: "Склад издания у автора. Прилучки на Украине, ул. Либкнехта (б. Константиновская), д. № 49." (Ще й адресу вказав, куди при бажанні можна надсилати своє невдоволення з приводу оссианізму у Карамзіна). Робота ґрунтовна, з численними примітками, думками щодо проблеми різних авторів. Що ж тут крамольного? Мабуть лише одне: видав сам, на свої кошти, обминув цензуру. Здається, я здогадалась, чому Василь Іванович саме в Прилуках надрукував цю працю. В присвяті написано:

"Посвящается дорогой для нас памяти Бориса Львовича Модзалевского. (20 апр. 1884 - 3 апр. 1928)".

Ще в січні 1928 року під час подорожі в "Московію" й Північну Пальміру" Василь Іванович разом з Модзалевським обговорювали роботу "Оссиан в России", багато зусиль приклав Борис Львович, щоб

ця праця його українського колеги з Прилук була надрукована. "Оссианизм Карамзіна", присвячений світлій пам'яті Б. Л. Модзалевського, - це прощання Василя Івановича з дорогою для нього людиною, це ревієм літературознавця, бо саме над темою Оссиана в Росії вони працювали разом в останнє. Борис Львович помер 3 квітня, а вже 13 червня Василь Іванович підписує до друку книгу, присвячену пам'яті вченого. І обминув "головліт" не тому, що в книзі було щось не дозволене, він просто послішав віддати останній уклін Модзалевському, знав, що цензурна тяганина - це місяць очікування. Отож і видав сам на свої кошти, і це також характерне для Василя Івановича, він був людиною дії, вчинку, ніколи не поступався совістю. Такий завідуючий музеєм багатьох в Прилуках не вдовольняв. Своєю відданістю справі, закоханістю в старовину, працездатністю і наполегливістю у всьому, що стосувалося поліпшенню справ музею, він був живим доктором чиновникам, які повинні були по службі дбати про вітчизняну культуру. Тому "...внаслідок злісного наклепу, зведеного секретарем Прилуцького Істпарту І. Ідліним, у травні 1929 року В. Маслова було знято з посади завідуючого музеєм". ("Репресоване краєзнавство". К., 1991, стор. 345).

Науковий світ був збентежений: за що позбавили роботи одного з найсумлінніших вчених? В архіві Василя Івановича збереглося кілька копій документів, що висвічують ті далекі події та їх учасників.

"До голови Прилуцького Окрвиконкому.

Шановний т. голова, вчора я приїхав до Києва і в Академії Наук мені повідомили, що завідувача Прилуцького округового музею проф. Василя Івановича Маслова невідомо з яких причин знято з посади. Василя Івановича я знаю давно, як свого учня по Київському університету, і завжди він робив на мене враження людини талановитої і надзвичайно сумлінної, що до виконання своїх обов'язків. Його наукові праці про Рилєєва, Байрона, Стерна, Осіяна та інші широко відомі не тільки в межах СРСР, а й за кордоном. Його любов до Музею, на чолі якого він стояв, та відданість музейній роботі я спостерігав під час, коли Василь Іванович приїздив до Москви та Ленінграду в справах поповнення фондів Прилуцького музею. Видані за його участю 1-е та 2-е числа "Бюлетня Музею" роблять на мене враження цілком наукового органу й також свідчать про цінність роботи Василя Івановича по Музею.

В зв'язку з вищенаведеним мене надзвичайно здивувало звільнення Василя Івановича з музею. Невже, т. голова, наша провінція така багата на культурні сили, що з легким серцем, навіть без пояснення причин, можна знімати з посад висококваліфікованих осіб, і чи певні Ви, що ті цінності, які зібрані в Прилуцькому музеї, і надалі будуть зберігатися з таким умінням і сумлінністю, з якою вони зберігались і поповнювались до-тепер.

Прошу Вас взяти заходів, щоб ліквідувати це, на мою думку, непорозуміння і поновити Василя Івановича на його посаді.

**Академік Всесоюзної Академії Наук
академік Всеукраїнської Академії Наук
Володимир ПЕРЕТЦ.**

5 червня 1929 р. Київ."

1 червня 1929 року надійшов до Окрвиконкому лист від Всеукраїнського Археологічного Комітету.

"До голови Прилуцького ОБК.

До відому Всеукраїнського Археологічного Комітету надійшло, що завідувача Прилуцького Музею В. І. Маслова, одного з найкращих уповноважених ВУАКУ на Прилуччині по справах археології та мистецтва звільнено з посади завідувача Музею. Тому ВУАК прохає Вас повідомити його, чи відповідає зазначена чутка дійсності, і як відповідає, то яка причина звільнення В. І. Маслова з посади завідувача Музеєм.

Голова ВУАКУ академік О. Новицький.

Вчений секретар ВУАКу П. Курінний."

На останню вимогу хоч не хоч, а треба було відповідати. Тому з Прилук до Києва надсилають роз'яснення, дуже лаконічне і вичерпне:

"Прилуцький Окружний Виконавчий Комітет.

Секретаріат.
19.VI.1929 Р. Ч. 5388
м. Прилука.

До Всеукраїнського Археологічного Комітету на ч. 811.
м. Київ.

Секретаріат Окрвиконкому повідомляє, що В. І. Маслов на посаді завідувача Окрмузею відновлений.

Секретар ОВК Червоненко
Техсекретар Басюра."

Зрозуміло, що відновлення на посаді Василя Івановича відбулося під тиском науковців Києва, що знання, наснага до праці, закоханість у музейну справу чиновникам від культури зовсім не потрібні. Василь Іванович вирішує не очікувати наступного приводу, коли йому знову повідомлять про звільнення, ґрунтовно підготувавши пояснення; Маслов починає нову сторінку в своєму житті: він висуває свою кандидатуру на конкурс по заміщенню вакансії наукового працівника Академії Наук України. Фактично він уже був науковим співробітником Академії в Прилуках: в збірці праць Академії Наук СРСР за 1927 рік вміщена його робота "К вопросу о первых русских переводах Оссиана-Макферсона", в наступному році в "Трудах Пушкинского Дома Академии Наук" - "Оссиан в России".

Важко було водночас розірвати все, що поєднувало вченого з музейною працею, тому і обирає він в Академії фольклорно-етнографічну комісію, яку пізніше реорганізують в Інститут історії матеріальної культури. Археологічні дослідження, експедиції, відрядження, опис експонатів та їх систематизація - цим заповнене життя Василя Івановича в першій половині 30-х років. Наукові праці цього періоду так чи інакше пов'язані з історією, етнографією та археологією. До речі, сплав вищезгаданих дисциплін та ще прекрасне знання історії російської літератури були характерною ознакою наукових праць ще дореволюційного періоду творчості Василя Івановича. Він умів шукати і знаходити. На засіданні історичного товариства Нестора-літописця, дійсним членом якого він був, 15 травня 1911 року Василь Іванович виступив з повідомленням про відому пісню В. Жуковського "Мой друг, хранитель, ангел мой!", яка присвячена Протасовій. Цей твір вважався оригінальним, але Василю Івановичу вдалося знайти французьке джерело пісні, і хоча Жуковський працював за принципом "перекладач у віршах - суперник автора", та все ж переклад є переклад, про що Маслов ґрунтовно доводить співставленням точного перекладу французького оригіналу і пісні Жуковського.

Серед паперів Василя Івановича знайшла фотографію з написом: "Василю Івановичу Маслову з подякою за хороший вечір. М. Рильський. 18 червня 1935".

Здається мені, що усі вечори з Василем Івановичем були хорошими. Він любив і умів пригостити, сам готував на кухні бутерброди, варив каву або чай. А скільки цікавого, дотепного, веселого можна було почути від нього під час вечері!

Василь Іванович збирав вірші маловідомих і зовсім невідомих авторів, які зацікавили його чи гострим змістом, чи дотепністю, чи то живим образом, та й сам полюбила написати жартівливого віршика про своїх друзів, знайомих, родичів і навіть про самого себе ("Сказка о Васильке"). Як було в дитинстві розважав він братів і сестер веселими пустощами, так і тепер, тридцять років потому, хотів, щоб день, яким би важким не видався, закінчувався доброю посмішкою; жартом. Так і народжувались рядки, з яких я не тільки добре знаю прізвища прилуцьких лікарів - приятелів Василя Івановича 20-х років; а й уявляю так, неначе була знайома з ними особисто. Звісно, ці вірші не збирався ні друкувати, ні оприлюднити їх автор - Василь Іванович,

В. І. МАСЛОВ. Київ. 1950-ті роки.

та вже нікого з згаданих героїв не залишилось на цьому світі.

"Кто из вас добрейший, милый,
Симпатичный богатырь?"

Как Алеша он Попович.

Это - доктор Домонтович.

Кто любимец дам прилуцких

И к тому ж танцор прекрасный?

Кто не терпит негодяев?

Это доктор Запутряев.

Кто готов всегда поведать

Непристойный анекдот

Без запинки и легко?

Это, верно, врач Сушко

Кто, презрев мороз и вьюгу,

Путь свершает к пациентам

По дороге зимней, скользкой?

Это - доктор Краснопольский.

Кто разносит всю больницу

Словом громким, веским, кратким?

Этот врач, конечно, Фраткин.

Сердце чье покрыто льдами,

Не горит, не рвется к дамам?

Хладнокровный кто, как стенка?

Этот врач, увы, Майстренко.

Кто средь вас неразделимо

И колючий нестерпимо.

Кто громит безбожников?

Это - врач Сапожников.

Кто бросает взгляд на женщин

Легче всех шелков, атласов?

Ну, конечно, доктор Власов!

Та починаючи з середини 30-х років все менше стало світлич, безтурботних вечорів у родині Масових. Першим пішов із життя в 1934 році Щербина Олександр Мусійович, друг Сергія Івановича Маслова і близька людина для усієї родини, за ним дружина Сергія Івановича Олена Митрофанівна, потім - заслання і загибель Макаренка, а вже в 37-38 полетіли душі співробітників та колег з університету, музеїв, архівів, з мистецьких та літературних кіл, де бували брати Маслови. При першій же нагоді Василь Іванович приїздив у Прилуки до матусі, вітчима, приглядався до племінника-хрещеника Сашка, радів, що той росте роботязим, полюбилає книжки, гарно фотографує, старанно вчиться.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, Василь Іванович залишився в Києві. Під час підготовки німців до евакуації з Києва, коли виселялися (або знищувались) цілі райони Києва, Василь Іванович з сестрою Настею Лучник та племінницею Іриною, вигнаний з квартири, не маючи притулку в місті, вирушає до Білої Церкви, де всі вони й дочекалися визволення. Коли повернувся до Києва, не впізнав своєї домівки: усі книги, теки з паперами та документами, рукописи були викинуті з шаф і товстим шаром по коліна вкривали підлогу. Усі речі, посуд, постіль зникли, як і

(Продовження на 4-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження.)

колекція платівок (5000 шт.), пропало близько 7 тис. рідкісних книг-стародруків та рукописів 17-18 століття.

Матуся в Прилуках хвилюється, як там Василь один у розореній квартирі, пише сину Сергію до Уфи:

"...Вася уже в Києве, живе у Назаревського, заходить в свою розорену квартиру, но отопити пока нет дров и дверь еще кое-как слегка заколочена... В одном письме Вася писал, что придется жить плохо, без дров, постелей и всего необходимого в домашнем хозяйстве. Кормится он тем, что варит картошку и с олейкой ест два раза в день. Лекций у него много, по целым дням он будет занят, а с обедами еще пока не налажено.

Хорошо будет если ты скоро возвратишься в Киев, очень нужна твоя помощь, пока хоть кое-как устроитесь с квартирой. 3.02.1944 года".

Після повернення Сергія Івановича до Києва брати разом узялися за наведення порядку і хоч приблизно систематизацію паперів, книг, документів, робота ця була копіткою і зайняла не один місяць:

"...Сейчас Сережа увлечен приведением в порядок своих многочисленных книг, ими заняты все комнаты. Маленькая, где жила Ефросинья Алексеевна, и кабинет до того переполнены, что почти нельзя пройти. Заказал и уже на днях получил 6 громадних полок. Стоят они и по стенам, и посреди комнаты. В общем, у нас скорее книжный склад, чем нормальная квартира. Пыли и хлама всюду гибель. У Васи тоже пальца нельзя просунуть: всюду горы книг, папок и всяких других неприкосновенных бумаг. И сидят они все время над своими столами, загроможденными до отказа. Занимаются до 4-5 часов ночи..." (3 листа Н. І.

Маслової-Лучник в Прилуки до Г. Н. Маслової-Карамзіної від 7.02.1945 р.).

В післявоєнні роки Василь Іванович продовжує викладати російську літературу в Київському університеті, не припиняє своїх історико-краєзнавчих пошуків, у "Віснику АН УРСР № 1 за 1947 рік публікує роботу про В. Г. Короленка, пише передмову ("Творчий шлях Крилова") до перекладу байок українською мовою за редакцією П. Тичини, багато уваги приділяє вивченню творчості декабристів, у "Філологічному збірнику" № 6 за 1954 рік вміщує статтю "Неизданный роман П. П. Белецкого-Носенка "Зиновий Богдан Хмельницкий".

Тяжким ударом для Василя Івановича була смерть старшого брата Сергія Івановича - наставника, друга і порадирика.

В березні 1999 року виповниться 40 років, як пішов з життя Василь Іванович Маслов. Та живий в Прилуках той музей, якому він віддав стільки душі і серця, а на фасаді - дошка, що нагадує про його колишнього завідуючого - професора Маслова. Працівники музею звернулися в Міністерство культури України з проханням надати музею ім'я Маслова; діє краєзнавче товариство його імені і видає часопис, на сторінках якого ледь не в кожному номері щирим добрим словом згадують Василя Івановича.

Своїм життям Василь Іванович відповів на запитання: "Для чого жити?". Щоб залишитись в пам'яті людей доброю справою, гарним словом, щирою душею. Самовіддано жити для добра.

ОЛЕНА КЛОЧКО.

(далі буде).

В Сокиренці до Галаганів

(Продовження. Початок у "Скарбниця" № 10 за жовтень 1996 року).

2. СТАРИМ РОМЕНСЬКИМ ШЛЯХОМ

Колись, давним-давно, починався він, цей битий шлях, від Кустівської або ж Роменської брами, від крутих валів і глибоких ровів прилуцької фортеці й рівенько слався через Броварський посад та старовинне приміське село Кустівці, повз біленькі хатки, які мов лялечки вигулькували перед подорожнім з зелених садочків і пишних левад. Ось зблиснула хрестами гарненька церквушка на честь трьох Христових святителів Василя Великого, Іоанна Златоуста і Григорія Богослова. По-людськи мовити - онука тієї першої, зведеної лише долотом і сокирою талановитими прилуцькими майстрами з живодайного смолистого дерева на кошти, які офірував від щедрот своїх славетний міщанин пан Андрій Кендюх десь у 1657-1658 роках, за полковництва

у славному гроді Прилуці знатного лицаря України Петра Дорофійовича Дорошенка. Ось таким робом увічний чоловік своє хоча й не зовсім шляхетне ім'я. Бо все, що зроблене не від лукавого, а лишень від щирого серця, довго пам'ятають люди.

Упродовж цілого століття ця місія зв'язана умілами і дужими руками споруда вірно слугувала людям. Року 1752 ветху церкву розібрали і на кошти побожного полковника Григорія Гнатовича Галагана та ще відомого на Прилуччині розбишаки і свавільця полкового сотника Андрія Івановича Гуленка побудували новий величний храм. Нинішня, вже третя Трьохсвятительська церква, побудована при активній допомозі почесного громадянина прилуцького Григорія Павловича Галагана в 1878 році. отож, на цьому спасенному місці люди моляться безперервно вже близько трьох з половиною століть.

А старий роменський

шлях кличе далі. Десь біля старого кладовища з воротами, перенесеними колись від кустівської церкви, дорога збігає вниз, кінчаються Кустівці, далі - широка долина знаменитої колись своїми розкішними луками й сінокосами річечки Сеньківки. Над шляхом схилилися столітні верби; а за містком вже й Плискунівка, невеличке колись сільце, але з своєю школою на вигоні і цвинтарем на горі, де спочиває місцевий поет-романтик, ще недавно всіма добре знаний а нині призабутий Григорій Плискунівський (Засць). Далі, в затишній удайській долині тіснилися колись хутори Гарагулівщина, заселена завзятими і замогутими хліборобами Гарагулями, Круківщина або Єгорівка, що належала поміщику-офіцеру Єгору Круковському, Калишівка, заснована козаками полкової прилуцької сотні Калишами. Від хутора Калишівки, що притулювся під горою біля однойменної живописної річечки,

простяглася дорога на Ділівці.

Є такі села в Україні, які не може обминути жоден мандрівник, чи людина, яка кохається в красному письменстві, малярстві, музиці, яка взагалі любить старовину, пишастесь своєю історією, пам'ятає і знає свій родовід, своє коріння. Згадаймо лише Качанівку або Седнів на Чернігівщині, великі Сорочинці на Полтавщині, шевченківські місця на Черкащині. Вет вони овіяні духом великих людей. Ділівці на Прилуччині - це містечко, пов'язане з Костомаровим. Так, так - саме з ним, з отим знаменитим ученим, патріархом української історії, творцем Кирило-Мефодіївського братства Миколою Івановичем Костомаровим, який довгий час жив і працював у Ділівцях. Тож загляньмо і ми сюди, та й дізнаємось - а що ж тепер збереглося тут, пов'язане з іменем видатного історика?

Пройшовши десь з півтора кілометра по дорозі, яка вже нині стає вулицею,

підходимо до пагорба, на якому й притулилося старовинне панське гніздо. Посеред двору біліє стінами невеликий, але гарний, ошатний будиночок на високому цегляному підмурку, з чотирьох колонним портиком на широкому ганку, трикутним фронтоном з арочкою. Ліворуч від панського будинку - просторий флігель з підвалом. За будинком, вниз до річечки Калишівки збігають молоді струмки берізки. Колись тут був затишний парк, великий сад. А там, праворуч, зовсім близько від садиби, стояла на вигоні невеличка дерев'яна церквочка Параскеви П'ятниці. На пагорбах, що охоплюють село підковою, махали зчорнілими від негод крилами трудяги-вітряки. Гай-гай, було колись, де все те поділося?

30 березня 1847 року в Києві повинно було відбутися весілля. Молодий професор Костомаров брав шлюб з красунею Аліною Леонтіївною Крагельською. Старшим боярином на це весілля був запрошений Тарас Шевченко. Та не так

Лише після заслання, через чверть століття Микола Костомаров одружився з Аліною, яка встигла за цей час вийти заміж за власника Дідівської садиби полковника Марка Дмитровича Киселя, народити трьох дітей і овдовити. Вінчалися Микола Іванович і Аліна Леонтіївна 9 травня 1875 року в дідівській церкві св. Параскеви. А потім, шолита, на протязі десяти років, Микола Іванович відпочивав, плідно працював, відіграв душу в любих йому Дідівцях, у садибі Киселів. Саме тут він закінчив писати свої знамениті монографії "Руїна", "Мазепа і мазепинці", драму "Елліні Тавриди". Тут він зустрічався і спілкувався з письменниками і журналістами Данилом Мордовцем і Василем Горленком, з художницею, ученицею Тараса Шевченка графинею Катериною Толстою (Юнге), з чудовим народним співцем кобзарем Остапом Вересаєм. І всі ці великі люди були зачаровані скромною, тихою красою Дідівцею, вони приїздили сюди знову і знову.

за свої кошти побудував і устаткував у селі земське ремісничє училище для селянських дітей, в якому навчали хлопчаків столярної справи, а дівчаток - мереживному мистецтву. А ще згодом, подарував селянам гарний будиночок для дитячого садка. О. М. Кисіль був ще й редактором і видавцем громадсько-політичної газети "Прилуцький Голос". А потім у цього філантропа-благодійника "рідна" радянська влада відбрала, тобто "націоналізувала" все його майно, а його самого сердечного витурила в чім стояв з рідного дому. Довго він тинявся по-під тинню в Прилуках, де колись його всі добре знали й шанували. Добрі люди пригріли старого Киселя, давши йому притулок. А в тридцять третьому страшному році і він, і його дружина померли від голоду і холоду. Всіма забуті й нікому не потрібні. Ось така й дяка за добро, яке робив він людям усе своє життя. Нині ж, після шістдесяти з лишнім років прийшла черга й Кисельового маєтку, до місць пов'язаних з видатними діячами української й російської культури.

Отож, любий читачу, коли підходиш до Дідівцею і вгледіш на пагорбі старовинний маєток - біленькі будиночки під зеленими дахами, велетенський каштан, кучеряві берізки - не спіши радіти. Підійди ближче й оглянься навкруги. То що ж тут відбулося? Може шалений ураган промчався по цих тихих паєстинах? Мо землетрус, крий Боже, стрепенув ось цими романтичними пагорбами і гаями? Так ніт же ні! Стоять мов писанки людські оселі, кругом все чисто і затишно. А тут, о Боже милий! Окрім самотнього каштана і розлогої ялини, викорчувані усі як є дерева, знищені доріжки, квітники, усе просторе дворіще, по якому так полюбиав прогулюватись мудрий наш історик, вкриті вибійнами і ямами, немов хтось велетенський і потворний страшними пазурами пошкрябав тут усе навкруг. Не лишилося й сліда від старовинної

просторі комори з піддашшям, що слугувала флігелем неподалік від головного панського дому, з правого від воріт боку. Нема вже й самих воріт а ні огорожі. Ще живітис лівий флігель над дорогою - дерев'яний, рублений, під залізним дахом, на цегляному підмурку з просторим льохом-підвалом. Але ж в якому жалливому стані! В усіх чотирьох просторах і затишних покоях видерті з м'ясом віконні рами, двері, зруйновані печі, підлога. Усе потрошено й побито, місцями вже почали виламувати шматки доброго дерева зі стін.

А ось і головний садибний будиночок - останній притулок великого вченого, знаменитого на весь білий світ людини. Хто ж так позбиткувався над цією чудовою спорудою, історичною і архітектурною пам'яткою? Повибивані, а частково й повиймані шибки з усіх вікон, а ще хтось допіру "дбайливий" виламав вікно, що виходить до гаю з тильного боку і лазить в дім, знімає двері, виймає, видає одвірки з протинків. Кажуть люди, що хтось хотів придбати цей будинок чи то під кооператив, чи ще якусь фірму. Навіть почав "реставрувати" панський будинок, а потім щось не вийшло з усім цим і роботи зупинили, кинувши споруду на погибель. Гірка була та реставрація. Чиясь бездушна рука обліпила, обмурувала стіни будинку отим мертвотним "силікатом", який так навалює і грубо увірвався в наш побут. Нині всі будинки стали будувати як із одної пресформи, по одному шаблону і готовне - з одного й того ж матеріалу, з силікатної цегли. А вже й зовсім не пасують ці "силікатні" стіни до старовинної поміщицької садиби. Не пожаліли й гарних струнких колон, виточених з липи, їх обмотали металевою сіткою і взялися тинкувати грубим шаром, а вже потім на півдорозі й покинули цю марудну справу. Так і стоїть старий дім перероблений і недороблений, зневажений і

(Продовження на 6-й стор.)

Село Дідівці. Садиба Киселів. 1920-ті роки.

Сталося, як гадалося. Царські посіпаки за день до весілля заарештували Костомарова разом з усіма братчиками кирило-мефодіївцями і ув'язнили в страшних казематах Богом проклятої фортеці на Неві. А потім нареченого і боярина запроторили на заслання: першого в саратовську провінцію, а другого в дикі степи аж за Арал-море.

Останнім власником садиби був Олександр Маркович Кисіль - син Аліни Костомарової від першого її шлюбу. Це була надзвичайно цікава і неординарна людина. Довгі роки обирався гласним, тобто депутатом Прилуцького повітового земства. Його стараннями і на його власній землі побудована в Дідівцях земська школа. А потім сам,

В Сокиренці до Галаганів

(Продовження.)

спотворений невігласами. Всього лишень і треба було підправити стіни простим і вивіреном селянським способом, як це й досі робилося, та ще підлатати у двох-трьох місцях покрівлю і вже зовсім не потрібно було чпати колон.

На підвищенні, якраз навпроти маєтку стоїть містичне О. Киселя - земське ремісниче училище, велика і добротна споруда з великими вікнами, донедавна сільська середня школа. І ця покинута людьми, тож і вона приречена на погибель. І вже зовсім не поталанило старій земській школі - гарному, рубленому з вічного дуба будиночку, якому б ще стояти й стояти, може й ціле століття. Розбили, розтягли на дрова і сліду не лишилося, немов і не було. Ще трохи дали від маєтку, на сільському вигоні, знову сліди тієї ж самої руїни.

Колись тут було гарно й весело: дівчата-шебетухи водили тут веснянки, до них залицялися парубки, степенні господарі зі своїми дружинами прибравшись у празникове йшли повагом до церкви, що стояла тут же посеред вигону. Біля церкви, на святому місці ховали колись найдостойніших: священників, знатних і поважних козаків, шановних всіма людей. Поховали тут згідно з останньою волею і знаменитого ученого професора В. Н. Александренка. Церковка святої Параскеви, в якій вінчався а потім молився з своїми домочадцями М. І. Костомаров, ще в 20-тім році, серед глупої ночі спалахнула як свічка і згоріла до тла. Звинуватили звичайно ж старенького попа, мовляв небайливий був, не вмів поводитись з вогнем. А вже після останньої війни, хтось із горе-керівників, отих колгоспівських мудрагелів, що й нині ще достобіса, додумався на місці цим святим, на кістках небіжчиків побудувати величезну, на весь вигін тваринницьку ферму. В результаті такого "мудрого"

рішення центр села був перетворений у смердюче гнойовище. в якому потонули і могили знатних односельців і місце святого престолу, яке мудрий наш народ споконвічно шанував так само як і церкву. Кажуть, ще зовсім недавно стирчав з гною мармуровий пам'ятник скинутий з могили професора Александренка. І ферму теж не обминула лиха година. Стоїть нікому не потрібна, без вікон і дверей.

Звичайно ж прийдуть кращі часи, на місце невігласів і пустобрехів прийдуть тямущі й чесні проводирі, які дадуть людям вільно дихати і господарювати. Нові господарі набудують нових ферм і будинків, може ще й кращих аніж були. Але ніхто і ніколи не спроможний відновити знесену з лиця землі старовинну споруду, спалену ікону, книгу-стародрук, розтрощену мармурову скульптуру. Мабуть ми вже дійшли до тієї межі, коли треба зупинитись і добре подумати про всі ці речі, бо буде пізно і соромно перед прийдешніми поколіннями.

Ось так гірко роздумуючи, прикро вражені від побаченого зруйнованого затишного панського гнізда, ми вертаємо знову до старого роменського шляху. Ось тут, на околиці старовинного села Манжосівки, де ще донедавна зустрічали подорожніх два вітряки, дорога вигулькнула на узвишші і повернула на схід.

Місце тут надзвичайно гарне. Звідси відкривається широка панорама зеленої удайської долини. Ліворуч за Удаєм видно Замостя, праворуч - боршенський яруги, посередині на узвишші притулилося казачке сільце Капустенні, а ще далі, за капустенським лісом, заяснили свіжо-білими стінами древні церкви святої Густині. Ця місцина настільки гарна, що її не зміг поминути і наш Тарас Григорович. Саме на

цьому узвишші він споглядав на Густиню, проїжджаючи роменським шляхом з Дігтярів і Сокиринців до Прилук: "...на горизонті показала нам Прилука, а несколько ближе из-за темного лесу выглядывали главы, белым железом крытые, соборной церкви Густынского монастыря". (Із повісті "Музикант").

Підїжджаючи до Боршни зверніть увагу на велетенський скіфський курган обабіч шляху - копаний-перекопаний, ораний-переораний, але ще й досі грандіозний у своїй величі. Він як той велетенський богатир розлігся стомившись на ясно-зеленому руні озимини та так і лишився на тисячоліття. Неподалік від кургана - велетенська починається дорога, що з'єднує приудайські села Боршню і Валки з надсмолянськими - Смошем і Рясками. Колись тут, на перехресті доріг стояла капличка з образом Богоматері, як дороговказ для прочан-богомольців, які йшли на прощу до Густині з боку Ромен.

Пряма дорога кличе все далі й далі. Ліворуч за Боршною ще два кургани на порізаних ярами полях, а праворуч, у живописній долині простяглися аж до обрїю Шафранівські (або Шепрунівські) ліси. А ось і поворот до невеличкого села Мільки, що притулилося в удайській долині під захистком Мільківської гори. В селі чудом збереглася

обезглавлена дерев'яна церковка.

З Мільківської гори дорога стрімко збігає вниз у широку долину, де вужем петляє старий Удай, взявши в широкі обійми колись преславний град Переволоку - грізну фортецю Київської Русі на кордонах з Диким Подем. В часи козаччини старий град став уже сотенним містечком Прилуцького полку Переволочною. Мало що нині нагадує про минулу ратну славу в древній Переволочній, хіба що козацькі прізвиська переволочанців: Базалії, Донці, Лукаші, Марегі, Повхи, Сірки, Третьяки...

Стоїть у центрі села стара двоповерхова ще земська школа, дерев'яна Преображенська церква, обнесена огорожею з гарними мурованими ворітьми. Від церкви повертає до Удаю вуличка, що веде по дамбі з трьома містками, обсадженої столітніми вербами до невеличкого хуторця Пруси. У цьому тихому куточку якимось чудом і досі збереглося іще одне заповідне містечко - садиба панів Милорадовичів.

Цікава історія цього роду, що прибвив до нас на Прилуччину ще за часів царя Петра з далекої Сербії. Брати Гаврило і Михайло Милорадовичі командували полками сербських гусар, перейшовши разом з полками на службу до російських царів під час російсько-турецьких війн.

Хутір Пруси. Садиба Милорадовичів. 1996 рік.

вони так і не повернулися домів, а лишилися в Україні. У 1715 році Гаврило Ілліч випросив царський указ на село Калюжинці Прилуцького полку, яке у той час було відібране у мазепинця Дмитра Горленка. За заслуги перед "отечеством" імператор Петро II пропхнув Милорадовича у козацьку старшину. У 1727-29 роках він правив гадяцьким полком, але потім зажив там сумнівної слави через свій деспотичний, жорстокий характер і був зміщений гетьманом Данилом Апостолом, але Калюжинці за ним лишилися. Мав Гаврило Ілліч сина Антона, який згодом став відомою людиною в Гетьманщині, служив у війську бунчуковим товаришем, потім одружився на онуці генерального осавула Бутовича, мав сімох синів і чотири доньки. Велелюдному сімейству Милорадовичів було вже затісно в Калюжинцях. На початку XIX століття тут жили родини трьох синів Антона Гавриловича, причому у Івана і Петра було по семеро дітей, а у найстаршого, колезького радника Миколи Антоновича - одинадцять.

Милорадовичі почали розширювати свої володіння. Іван Антонович побудував для своїх синів садибу в хуторах Нескучному і Пручячя поблизу Калюжинців. Десь у першій чверті XIX століття Микола Антонович придбав землі і кріпаків біля хутора Пруси під Переволочною. А вже його син Родіон побудував тут садибу.

Місце тут надзвичайно гарне. Ліс, що тягнеться понад лівим берегом Удаю до Лисок і далі до Дігтярів, тихі заплави, хутірці, що примостився тут з часів козаччини. До садиби ведуть ворота з масивними пілонами. В глибині двору чималенький, одноповерховий панський будинок з чотириколонним порталом, широкими східцями. Праворуч від будинку, на початку саду стоїть і зовсім уже унікальна споруда - це двоповерхова, дерев'яна, рублена комора для зерна. Вона квадратна в плані, з піддашком, зі сходами на другий поверх.

Збудована з гладко обтесаних дубових брусів, щільно припасованих один до одного. З повним правом можна сказати, що це таки дійсно унікальна пам'ятка народної архітектури. Гадаю, що подібної їй немає у жодному музеї народної архітектури - ні в Києві, ні в Переяславі.

Від панського дому широка алея з столітніх ялин веде до чарівного озера з острівцем, до якого перекинутий місток. За озером старовинний парк переходить у густий ліс. Хто ж був останнім господарем цього милого куточка? Родіон Миколайович (1803-1865) - вихованець кадетського корпусу, перебував на військовій службі, гвардії поручик, мав кілька нагород за російсько-турецьку війну. У 1844-47 роках - прилуцький повітовий суддя, а в 1847-50 роках - предводитель прилуцького повітового дворянства. Схожа доля склалася і у його старшого сина Миколи, але він був суто цивільною людиною. Закінчив Київський університет, юрист, працював у палаті карного суду в Полтаві, мировим посередником і мировим суддею в Прилуках. В 1882-1885 роках - предводитель Прилуцького повітового дворянства. Цей почесний титул і обов'язок передав своєму рідному братові Володимирі. Микола Родіонович і був останнім господарем маєтку під Переволочною.

Цю гарну, добре облаштовану садибу використовували ще зовсім недавно, належала вона Прилуцькому технікуму гідромеліорації. Зараз по всьому видно, що господаря тут немає зовсім. Садиба покинута, полишена як непотріб. Стан її зараз просто плачевний. Іще в минулі роки господарі, намагаючись надати старим спорудам сучасного, тобто казенного вигляду, облицювали панський будинок і навіть пілони на воротах керамічною плиткою. На подвір'ї, зовсім близько до старих будівель побудували магазин, кілька житлових будинків - для службовців, якісь майстерні, склади, гаражі. Словом все

Село Калюжинці. Садиба Милорадовичів. 1996 рік.

те, що можна було побудувати поряд з садибою. Тепер же все це, за виключенням житла, також покинуте і активно знищується: на одній з виробничих будівель згоріла покрівля, в іншій цю покрівлю розібрали і зараз вже розбирають цегляні стіни, ще в іншій нема ні вікон, ні дверей. Нині розтягують нові споруди і це в якійсь мірі навіть на користь старовинній садибі, вона самоочищається від зайвого і наносного, але ж скоро дійде черга і до старих споруд. Розповідають, що біля ставочка стояли скульптурні зображення жаб, їх було декілька, а нині лишився лише уламок однієї. Сьогодні в парку з'явилися свіжі пеньки від могутніх дерев, які ще б стояли і стояли, не одне десятиліття. Безперервно з'являють бензопилка, люди заготовляють дрова на зиму. Старовинний парк все рідшає й рідшає. Як зберегти від загибелі це розкішне місце? Хто це зробить? Держава? Можливо, але якби ж ця садиба була десь поряд з Маріїнським палацом. Обласне чи районне керівництво? І пальцем не ворухне щоб зберегти старовину, знаю це по власному гіркому досвіду, бо не раз і не двічі звертався за допомогою.

З гіркотою і сумом покидаю чарівні Пруси. Минали останні дні листопада. Цього року видалася напрочуд гарна і тепла осінь. Якось швидко і непомітно облетіло з дерев золотаве листя. Все навкруги немов причаїлося чекаючи дощів, снігу, морозів. А зима

забарилася і все не нагадувала про себе. І ось, під теплим сонечком земля шедро зазеленіла свіжою травицею, немов посвітлили безлисті дерева, здавалося, що ось-ось на гілочках розкриються бруньки і вони знову зазеленіють. Милуючись тихим Удаєм, ступаю на стару греблю і раптом, над головою з свистом розтинаючи чисте осіннє повітря могутніми крилами пролетіла пара велетенських сніжно-білих птахів. Білі лебеді! Зупиняюсь вражений, слідкую поглядом за казково-прекрасними птахами, які так же раптово як з'явилися, зникають за деревами у плавнях. Виходжу на греблю, аж гульк, на тихій заводі, під самим хутором плавають дві пари білих лебедів. Спускаюсь до самої води і пара лебедів, розтинаючи воду могутніми грудьми, пливе мені назустріч. Стою і не вірю своїм очам. У нас на Удаї, зовсім поряд з людьми, вільно плавають ці королівські птахи, яких звикли бачити лишень в зоопарку, в неволі. Вони підпливли зовсім близько, потім лебідь зупинився, розпушив свої крила, шось сердито прошипів до лебідки і пара попливла геть, подалі від берега. Довго стояв і не міг відірвати очей від граціозних і гордих створінь. Може це їх послав хтось могутній і всесильний охороняти чарівну красу тихого Удаю, дrebного граду русичів, романтичної садиби в Прусах? Може

(Продовження на 8-й стор.)

В Сокиренці до Галаганів

(Продовження.)

люди, бачачи цих дивовижно-прекрасних посланців, отямляться, подобришають і не здійнуть руку на прекрасні творіння їхніх же предків - старовинний парк над тихим озером, чарівний панський маєток. Дай Боже щоб так і було.

Повернувшись до церкви, продовжуємо мандрівку через Переволочну і хутір Базаліїв, через удайський міст, далі до Охіньок. За Переволочною дорогою поволі здійснюється вгору. Кінчається удайська долина. Перед самими Охіньками, ліворуч від дороги, бовваніє на узвишші давній скіфський курган. І ось ми вже минаємо місток на річечці Утці, на берегах якого привільно розкинулось старовинне хліборобське село з милою і ніжною назвою Охіньки (або Охоньки). Існує воно тут дуже давно, може ще з праслов'янських часів. Пройшлася тут колись ординська дика сила і знищила, спопеліла все навкруги: білені хати, зелені садочки, золотоколосі ниви. Не пожаліли і людей. Після цього кривавого розбою довго, аж до кінця тривожного 17 віку існували Охіньки лише "пустим селищем".

Заселяти пустиню взялися у 1688 році Троцини. Цьому передувала досить цікава історія. У Переволочанського козака Василя було два сини - Трохим і Степан. Обидва вони вірою і правдою служили у війську і нічим не відрізнялися від інших козаків - ні багатством, ані славою. Та ось у пана Трохима, а по-простому Троця, синок Антось народився, та з таким чарівним ангельським голосом, що люди тільки дивувалися і зачаровано слухали спів юного Троценка, слава про якого далеко полинула по всій славній Гетьманщині. Про

нього дізналися навіть царственні особи і згодом його вже слухали в Москві, при дворі царівни Софії Олексіївни.

Там Антон "вистівав" своєму старому батькові уряд срібнянського сотника і право заселити пусте селище Охінківське. Владливий сотник швиденько, поки не передумали заселити Охіньки, та ще встиг півтора року побути полковим суддею в Прилуках у 1707-1708 роках. Після поразки гетьмана Мазепи Троця теж, як і багатьох інших потягли на розправу до столиці, лишень запідозрюючи його в участі в "змене". Старий страшенно розхвилювався, загорював і в дорозі, не доіхавши до Москви, помер. Придворний півчий Антон, по "благородному" Троцина, повернувся до рідного порога і заступив батька на сотницькому уряді в Срібному, де й прослужив не багато, не мало - 30 років. Антон жив у Срібному, мав там двір і "...огороди по купленню і сади і луки... також бровар і воскобойню". Син Антона Микола, що отримав у тридцятирічному віці з рук батька сотницький уряд в Срібному, оселився вже в Охінках. Сотникував він більше 15 літ і "прославився" серед земляків своєю жорстокістю і свавіллям. Маєток в Охінках перейшов у спадок до сина Миколи Антоновича - Яким, корнета Ямбурзького краабінерного полку, а вже потім до онуків Петра і Ялисея. Лишився він за Троцинами й надалі. Наш місцевий краєзнавець В. Маценко згадує у своїй книзі "Прилуччина" у 1888 році: "...по красі місцевості звертають на себе увагу село Охіньки з красивим будинком поміщика Троцини". Ще й досі не вдалося віднайти місце цієї садиби. Місцеві люди кажуть, що десь вона була в старому саду над Уткою, там колись для своїх потреб селяни здобували цеглу.

Сучасні "оновителі" так постаралися в селі, що не залишилось жодної пам'ятки минулого. Немає й сліду і від гарненької дерев'яної Введенської церкви, яка пішла у безвість разом з прекрасним образом католицької Мадонни, написаним галановитим італійцем у XVI столітті. Картину колись привіз з сонячної Італії Троцина і подарував у церкву, де вона чудово уживалася з православними святими і загинула разом з ними від рук невігласів.

В центрі Охіньок, біля клубу - перехрестя доріг. Прямо - прослався далі гомінкий роменський шлях, праворуч дорога повертає на Іванківці й далі на Дігтярі, Варву, ліворуч - на Пручай, Калюжинці. Нам краще звернути з роменського шляху на калюжинську дорогу. Ось вуличка, на якій ще й досі зустрічаються старі рублені комори і сажі, поволеньки спускається до Утки, а потім - вгору і праворуч. Десь з півкілометра і починаються козачий хутір, заснований колись давно козаком прилуцького полку Пручаєм. Місцевість тут - ну просто розкіш. За кожним поворотом хутірської вулиці розкриваються все нові й нові краєвиди. В центрі хутора господарчий двір: три гарні комори, великий гамазей, тобто комора для зберігання громадського збіжжя. Далі дорога збігає вгору звідки відкривається чудова панорама: береги Утки, вкриті верболозом і кущами калини, подекуди стоять старезні верби, далі синіють пагорби, вкриті лісом. Тут на горі на околиці хутора і була колись садиба поміщика, губернського секретаря Петра Івановича Милорадовича - онука сербського полковника Гаврила Ілліча. Саме тут, у маєтку свого батька провів своє дитинство і молоді роки відомий збирач і дослідник народних скарбів Василь

Петрович Милорадович (1846-1911). Саме тут, у Богом і людьми забутому хуторі, він уперше познайомився з народним побутом і звичаями, казками і легендами, піснями і думами рідного краю. Закінчив Харківський університет, служив мировим суддею в Лубнах. Все життя присвятив збиранню народної творчості, в часописах, збірниках і газетах опублікував багато своїх досліджень і творів, велику кількість перлин української народної творчості.

Кінчилися Пручай і подьова доріжка рівно стедиться до Калюжинців, відомого як батьківщина славного нашого кобзаря і співця Остапа Вересая. Село широко розкинулось по високому берегу річки Утки та її невеличкої притоки, які зливаючись утворюють широке і гарне озеро. На узвишші, перед виїздом з села у бік Сокиринців, збереглася садиба Милорадовичів, яка нині складається з панського будинку, старовинного льоху і залишків старовинного парку на березі озера. Будиночок простенький, рублений з товстих колод і облицьований гладенько виструганими дошками, з великими вікнами. З тильного боку добре видко сліди від знищеного ганку, можливо ще й з фронтоном і колонадою. Перед будинком старі розлогі ялини, ближче до дороги велетенський, мурований з цегли льох. На початку нашого століття два брати Милорадовичі мали в селі лише 250 десятин землі.

Відвідавши Калюжинці поспішимо до мети нашої подорожі - до Галаганів у Сокиринці. Від садиби Милорадовичів, дорогою попід горою, через місток понад ставом виходимо до сокиринського парку. Дорога стрімко здійснюється вгору, потім звертає праворуч і підступає до білих мурів старовинної брами маєтку Галаганів

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ.

(далі буде).

НАША АДРЕСА:
251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 2516. Тир. 1500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р

По рідному краю

В Сокиринці до Галаганів

(Продовження. Початок у "Скарбниці" №№ 10, 11)

3. ТВОРЦІ Й ГОСПОДАРІ.

Сокиринці – чарівний куточок рідної землі, тихий притулок примхливих муз і римських богинь, прекрасний витвір матінки-природи і людського генію. Місце, яке вже півтора століття приваблює до себе людей закоханих в мистецтво і поезію, надихає їх до творіння прекрасного. Алеями і доріжками чудового сокиринського парку ходили і милувались неповторними красвидами Тарас Шевченко і Пантелеймон Куліш, Микола Маркевич і Левко Жемчужников, Микола Лисенко і Олександр Лазаревський, Микола Макаренко і Максим Рильський. Тут, під кронами старих дубів-велетнів лунав проникливий голос нашого знаменитого кобзаря Остапа Вересая.

Про Сокиринці, про їхню чарівну красу багато вже написано і опубліковано, відкриті томики енциклопедії або візьміть в руки історію українського мистецтва і там обов'язково знайдете про галаганівську садибу. Але з усіх видань зовсім мало знайдете про історію Сокиринців і вже майже нічого нема про колишніх господарів цього давнього панського гнізда. До недавня це вважалося забороненою темою. Зважаючи на це, я й хочу

Григорій Павлович ГАЛАГАН.

побільш познайомити читача зі всіма колишніми господарями Сокиринської садиби, творцями і хранителями цих чарівних місць, та ще коротенько викласти історію цього давнього українського поселення.

Можливо що назва села пішла від майстрових людей, які мали справу з сокирою і деревом. Адже ще Борис

невецькому. У першій половині 17 століття в селі налічувалося 128 дворів і 12 млинів. За часів Гетьманщини в Сокиринцях мешкали вільні селяни-землероби, або як їх тоді називали – посполиті. Були й козачі двори, але значно менше. А всі вони разом "прислушали" Срібнянській ратуші й сотенному уряду.

В 1716 році гетьман Іван Скоропадський віддав село у володіння прилуцькому полковнику Гнату Галагану, а той розширивши і примноживши добра сокиринського маєтку, передав його у спадок синові Григорію, разом з полковничим перначем.

Опісля Григорій Гнатович відрікся від полковництва і довгенько жив тут в "усідненні". Сокиринці були для нього утіхою і розрадою. Помер він 1777 року і похований у побудованій ним же Вознесенській церкві. Довгий час над його похованням на стіні висів полковничий пернач, а на металевій дошці з зображеннями фамільного герба і козацьких військових клейнодів написаний Петром Тарновським "епітафійон", тобто жалісний надгробний напис, з переліком заслуг небіжчика.

Садиба Галаганів ще в першій половині 18 століття вважалася однією з найбагатших. Свідченням цьому є хоча б те, що тут у 1740 році, в числі службовців

(Продовження на 2-й стор.)

В Сокиринці до Галаганів

(Продовження.)

маєтку були війт, комісар, і лєсничий, а серед служителів тєсла, колїсник, бондар і навіть "шкляр". В маєтку Галагани утримували школу і притулок для бідних та єшинок для розваги.

Після смерті Григорія Ігатовича, маєток в Сокиринцях перейшов у спадок його єдиному синові Івану, який служив у козацькому війську, мав почесний титул бунчукового товариша, чотири роки (1763-67) правив придуцьким полком замість батька. В 1780-90 роках єслужив повітовим суддею в Прилуках. В Сокиринцях Іван Григорович побудував новий двоховерховий дерев'яний будинок на кам'яному фундаменті. Дім був гарний, з широкими ганками, прикрашеними колонадами і фронтонами. Просторі зали, вітальні, світлиці, опочивальні обгрівалися печами, облицьованими синіми кахлями. Будинок стояв оточений флігелями на величезній галявині, яка погого спускалася до ставка. Тут були влаштовані квітники і газони, алеї з підстрижених лип, альтанки. Одружився Іван Григорович в 1754 році на чотирнадцятилітній доньці київського полковника, племінниці гетьмана Кирила Розумовського

Катерини Юхимівни Дараган, яка згодом отримала від батька і братів євоїх величезні багатєства. Але шлюб єей був нещасливим і подружжя, вже маючи трьох діток, через кілька років роз'їхалося. Галаган хотів навіть офіційно розвестися, але розумна і практична Катерина Юхимівна, за-для благополуччя сина і двох доньок згоди на розвод не дала. Іван Григорович часто хворів, жив тихо і непомітно, цурався гостей і велелюдних зборищ. Зовсім інакше вєла себе Дараганша. Після розриву з Галаганом, вона купила собі невеличкий маєток в Івківцях під Прилукою і там прожила близько трьох років. А у єей час померли два її брати і її з сестрою дісталися великі і багаті маєтки на Полтавщині і Чернігівщині. Катерина Юхимівна з дїтьми перебралася в Покорщину під Козельцем і зажила як велика і вельможна пані, оточивши себе слугами, служанками, козачками і... цілою тїчкою породистих заморських собачок-іграшок, які всюду її супроводжували. Та все ж була вона доброю господинею, одягалася просто, розмовляла тільки на "малоросійском нареччі", сиріч - на чистій українській мові. Померла вона у 83-х річному віці в 1823 році і похована в Георгіївському монастирі в

селі Данівці біля Козельця.

Іван Григорович Галаган помер в 1789 році, поховали його біля побудованої ним "домової" церкви в єокиринському саду. Його маєтки, землі, близько 6 тисяч кріпаків успадкував єдиний син Григорій, якому перейшла і єокиринська садиба. Молодий Галаган отримав освіту в Ляйпцигу, потім єслужив у війську, приймав участь у російсько-турецькій війні 1788-89 років. У відставку пішов прем'єр-майором. Одружився на єусідській панночці з Калюжинець Ярині Антонівні Милорадович, мали вони двох синів і доньку, які і стали спадкоємцями євєх величезних галаганівських багатєств. Власником маєтку в Дігтярях та єе земель і 8 тисяч кріпосних душ у Полтавській і Чернігівській губерніях став старший син Григорія Івановича бездїтний Петро (1782-1855), а Сокиринці дісталися молодшому Павлові (1793-1834). Обидва брати отримали освіту в петербурзькому училищі вищих наук. Причому молодший Павло показав гарні здібності до наук, добре вчився, мав велику схильність до мистецтва, добре малював, з захопленням вивчав архітектуру. Після училища, брати Галагани вчилися в

Гірничому інституті. 1813 року Павло Григорович вступив на державну службу до міністерства закордонних єправ. Єе був чорноокий, високий і стрункий красєнє, розумний і єемний, освічений і добре вихований молодий чоловік. Любив живопис, музику, архітектуру, єловом тонко і чутливо сприймав єсе прекрасне. В домі графа Михайла Васильовича Гудовича Галаган познайомився з його племінницею графинею Катериною Василівною Гудович - донькою генерал-лейтенанта. В 1914 році вони одружилися. Після весілля молоде подружжя відвідало бабку Катерину Юхимівну в Покорщині і оселилося в Сокиринцях, у предківському домі.

Жили Галагани мирно і дружно, у повній згоді і любові. Після втрати перших трьох діток, у подружжя народився в 1819 році єин Григорій, а в 1823 році - донька Марія. Павло Григорович не єслужив, не приймав участі в дворянських зібраннях, жив єщо замкнуто, дуже багато читав. А єе миловався пишною красою, яка його оточувала і мріяв створити тут райський куточок, садибу-казку. Якось зачув, що у родича графа Милорадовича в селі Вороньках Лохвицького повіту, єчений-саєвник з Саксонії І. Є. Бєстерфельд розвив небачений у наших краях за красою сад. Поїхав, поглянув і зрозумів, що саме про таку ось красу він і мріяв. Закінчилось тим, що Галаган "переманив" до себе саксонця і з 1923 року той уже порядкував у Сокиринцях. Розмахнутися було де. Старий парк з дубами-вєлетнями по 300 і більше років та єе 600 єєсятин незайманого лісу понад рієчкою Уткою і далі на південь, аж до самого роменського шляху. Уже на єлїдуючий рік в Сокиринці з Москви приїздить єосить відомий на той час архітектор Павло Андрійович Дубровський, який уже єспорудив немало будівель в Москві, Чернігові, Миколаєві, Києві. Брати

Саєвник Ю. Ф. Гапон (2-й лїворуч у 1 ряду) з робітниками єокиринського парку. 1915-17 роки.

Павло і Петро Галагани уклали з ним угоду про будівництво двох садів в Сокиринцях і Дігтярях, вочевидячки це були чи не найперші авторські споруди, які він сам запроєктував і сам узявся збудувати. Після укладення контракту архітектор разом з родиною оселився в Сокиринцях і прожив тут 5 років, спорудивши за цей час обидві садиби. Треба зауважити, що Павло Андрійович з честю виконав замовлення Галаганів. Він створив шедеври класичної архітектури, які нині увійшли до скарбниці пам'яток національної культури. Разом з будівництвом в Сокиринцях велася робота по створенню парку за проектом Бістерфельда. Вони працювали разом - господар, архітектор і садівник, творчо доповнюючи один одного. Павла Галагана можна з повним правом вважати співавтором цього видатного дівірцево-паркового ансамблю.

У 1826 році помер Бістерфельд, але роботи в саду за його проектом продовжували садівники Редель, потім Христіані. Фактично будівництво парку розтяглося на ціле століття, тобто весь той час, коли садиба мала справжніх господарів. Останніми садівниками були чех Янічек і німець Пфейффер і чудовий майстер своєї справи, місцевий садівник самородок Юхим Федорович Ганон (1859-1933).

Перед початком будівництва архітектор Дубровський хотів залишити старовинну галаганівську садибу, вона йому не заважала. Але господар розпорядився по своєму і старі будівлі знесли всі як одну, лишилися лише дуби-велетні, які оточували предківський дім. А новий палац був готовий уже в 1829 році, сімейство Галаганів переселилося сюди восени цього ж року. Га пожити в новій оселі господареві не довелося: Галаган часто і тяжко хворів, здоров'я погіршувалося, треба було лікуватися, їхати закордон. Але Павло Григорович не уявляв себе десь поза Сокиринцями, поза чарівним світом, створеним

ним самим. В 1834 році, відчуваючи що життя кінчається, П. Г. Галаган вирішив їхати до столиці, щоб влаштувати дітей, дати їм якомога кращу освіту і виховання. До Петербурга він уже не доїхав і 17 жовтня 1834 року помер у Москві. Його прах перевезли в Сокиринці і поховали поряд з батьком в саду, біля домової церкви. Це була його остання воля, він і після смерті хотів бути в створеному ним зеленому земному раї.

Всі турботи по вихованню дітей лягли на плечі удови Катерини Василівни. Тож вона змушена була покинути Сокиринці й оселитися в Петербурзі. Як згадував один із сучасників: це була у найвищій мірі поважна жінка, чоловіка і дітей вона любила ревню і безгранично. Глибоко релігійна, сувора по відношенню до себе і поблажлива й привітна до людей. Все життя вона дотримувалася старовинних звичаїв, високо цінувала народну творчість, знала безліч українських пісень, а ще палко любила сокиринську садибу, милий її серцю сад.

В 1858 році Катерина Василівна побудувала над могилами чоловіка Павла Григоровича, його батька Григорія Івановича і діда Івана Григоровича, прекрасну п'ятиглаву церкву в ім'я апостолів Петра і Павла з високохудожнім іконостасом і мармуровою підлогою.

В Петербурзі син Катерини Василівни Григорій Павлович Галаган (1819-1888) вступив до університету і зустрів там учителя і друга молодого професора Федора Васильовича Чижова, який відправ у подальшому його житті досить таки помітну роль. Інакше склалася доля панночки Марії, сестри Григорія, напрочуд вродливої і чарівної дівчини, яка закохалася у поміщика з Орловщини гвардійського офіцера графа Павла Євграфовича Комаровського і в 17-річному віці вийшла за нього заміж.

Григорій Павлович одружився в 1847 році на Катерині Василівні Кочубей з давнього козацького роду, засновником якого був знаменитий генеральний

Василь Іванович ПФЕЙФФЕР - сокиринський садівник.

суддя Василь Леонтійович Кочубей, який поплатився головою за зраду гетьманові Івану Мазепі. Після закінчення в 1845 році юридичного факультету петербурзького університету, Галаган побував за кордоном, а потім вступив на службу, Служив спочатку в Чернігівській палаті державного майна, та вже через два роки його обирають предводителем дворянства Борзенського повіту, потім був мировим суддею, попечителем Чернігівської гімназії. Коли почалася підготовка до селянської реформи, Галаган активно включився у цю роботу, був спочатку членом Чернігівського комітету, потім членом-експертом Головного комітету. Після реформи 1861 року продовжував роботу по покращенню життя і побуту селян, звільнених від кріпачтва, був призначений віце-головою тимчасової комісії по влаштуванню селян Південно-Західного краю (тобто, України). Після закінчення реформування селянського питання Галаган активно займався земською реформою. З 1869 року він голова з'їзду мирових суддів і предводитель дворянства Прилуцького повіту. Останній його чин і посада - таємний радник і член Державної Ради Російської імперії.

Все це так би мовити офіціоз. А найголовнішим в житті Григорія Павловича було доброчинство, саме воно зробило його найавторитетнішою людиною свого часу. Він над усе любив Україну, свій знедолений і уярмлений народ, робив усе, що тільки міг на користь своїм землякам. Галаган добре знав трагічну історію українського народу. Він немов-би переклав на себе спокуту за тяжкий гріх свого прашура підступного полковника Гната Галагана, що зрадив козаків, допомагав цареві Петру нищити славу Січ Запорозьку і був винуватцем мученицької смерті багатьох січовиків.

Григорій Павлович і Марія Павлівна після смерті їхнього дядька Петра у 1855 році, його дружини Софії Олександрівни у 1864 році і матері Катерини Василівни в 1868 році, успадкували величезні багатства роду Галаганів. Але це не заважало Григорію Павловичу збирати і публікувати народний фольклор, мистецькі пам'ятки, примати активну участь у діяльності Географічного товариства, допомагати матеріально митцям. Галаган був у добрих стосунках з Тарасом Григоровичем Шевченком.

(Продовження на 4-й стор.)

В Сокиринці до Галаганів

К. М. ЛАМСДОРФ-ГАЛАГАН.

К. П. ЛАМСДОРФ-ГАЛАГАН.

(Продовження.)

який часто і залюбки зустрічався з ним і звав просто Грицем.

27 квітня 1869 року подружжя Галаганів постигла кара Господня, невшитравна втрата - помер їхній синок, єдина їхня дитина, шістнадцятирічний Павлусь Галаган. Горе батьків було безмежним і невтішим. Подейкували, що Галаган після смерті сина почав вірити в містики, повірив і у прокляття запорозьких характерників на весь його рід. Адже у той страшний 1709 рік, рівно 160 років тому, коли москалі, захопивши при допомозі Галагана Запорозьку Січ, звірючи від гарячої крові рубали полоненим січовикам голови і дерли з живих шкіру, козаки прокляли зрадника до сьомого коліна. Павлусь саме й був отим сьомим коліном Гната Галагана, на ньому цей рід і закінчився.

Після смерті сина подружжя Галаганів вирішило всі свої багатства використати на освіту і виховання молодих українців. Вони створили в Києві Колегію Павла Галагана - учбовий заклад, в якому на повному утриманні навчалися юнаки у тому віці, в якому помер Павлусь. Для Колегії Галагани побудували гарні приміщення в самому центрі Києва, а на її утримання подарували свої

мастки в Михайлівці, Мостищі, Рудьківці, Давнівці, Макіївці, Лемешах і Покорщині в Полтавській і Чернігівській губерніях. Колегія дала Україні цілу плеяду визначних діячів науки і культури. На самкінець Г. П. Галаган створив у Дітярях земське ремісниче училище для селянських дітей, подарувавши земству дітярівський масток з величезним палацом. Немало зробив Галаган і для Прилуччини. Саме його турботами і значними коштами Прилучський повіт по кількості шкіл і учнів займав перше місце в Полтавській губернії. Його стараннями і турботами в Прилуках були створені і нормально функціонували жіноча й чоловіча гімназії. Вдячні прилучани вручили йому диплом почесного громадянина міста Прилук.

Помер Г. П. Галаган 25 вересня 1888 року, поховали його в родинній усипальниці Петропавлівській церкві в Сокиринцях. Ця людина достойна шонайвишого пошанування і вічної пам'яті. Колись, позбувшись згубного безпам'ятства і байдужості, люди оцінять цього широго українця-патріота і його добрі справи.

Після смерті Г. П. Галагана сокиринську садибу успадкувала його дружина Катерина Василівна, яка й була тут господинею до самої смерті

у 1896 році. Вона була й почесною попечителькою Колегії в Києві, жіночої гімназії в Прилуках, земського училища в Дітярях, тобто продовжила справу свого покійного чоловіка.

Як уже згадувалося, рідна сестра Г. П. Галагана Марія Павлівна вийшла заміж за графа Комаровського і подружжя оселилося в Сокиринцях. Тут у них народилися син і донька. Про все це дружне сімейство згадував у книзі "Мої воспоминання из прошлого" художник Л. М. Жемчужников, який часто і подовгу жив у Галаганів.

"Сімейство Галагана постійно проживало в Сокиринцях і складалося з матері Галагана, удови невеликого зросту, сухої, стриманої, розумної і владної жінки; сина її Григорія Павловича, високого, сухуватого з рідким білявим волоссям; його дружини Катерини Василівни, уродженої Кочубеї; дочки її Марії Павлівни; її чоловіка графа Павла Євграфовича Комаровського; їх сина Грані, років дванадцяти, і гарненької доньки Каті, років дев'яти, при якій знаходилась висока, строга англійка м-м Сауз". Було це у 1853 році.

Ота гарненька Катя згодом виросла і стала чарівною панночкою графинєю Комаровською, яка полонила серце блискучого

гусарського полковника графа Костянтина Миколайовича Ламсдорфа, за якого вона і вийшла заміж у 1874 році. Особа графа настільки цікава і значима, що не розповісти про нього просто неможливо. Народився він 25 грудня 1841 року в Петербурзі, в родині директора Лісного департаменту генерал-ад'ютанта Миколи Матвійовича Ламсдорфа. Рід їхній стародавній і поважний. Походить з Вестфалії, в 15 столітті переселився до Прибалтики. Найвідоміший з роду - дід Костянтина Миколайовича Густав Ламсдорф, або як його прозвали в Росії - Матвій Іванович. Він був вихователем імператора Миколи І, членом Державної Ради, в 1817 році отримав графський титул. В 1859 році Костянтин закінчив пажеський корпус і був призначений корнетом в лейб-гвардії гусарський полк. Розумний і меткий, хоробрий і чесний молодий офіцер надзвичайно швидко робив кар'єру в полку. В 1862-1866 роках був полковим ад'ютантом, а вже в 23-річному віці одержав чин полковника. В 1869 році його призначили флігель-ад'ютантом і направили на службу до головного штабу. Служба була престижною й почесною, кілька разів його призначали "состоять" при монархах, які з офіційними

візитами прибували до Росії. Але граф Ламсдорф ніколи не був, як тоді казали паркетним "шаркуном" і доказав це у 1876 році, під час підготовки Росії до війни з турками. Він попросив імператора направити його в діючу армію і отримав призначення командиром кінно-гренадерського полку, з яким і пройшов всю війну 1877-1878 років. За вміле командування полком і особисту мужність нагороджений золотою зброєю, орденом св. Станіслава II ступеня з мечами і чином генерал-майора. Але війна не минулася безслідно. Ще в Туреччині граф тяжко перехворів дизентерією і вже після того здоров'я його було підірване, він не міг продовжувати командувати полком. Підлікувавшись, Ламсдорф отримав призначення на почесну службу в царську свиту. Його знову почали використовувати у дипломатичних стосунках з європейськими монархами, особливо з німецьким

імператором Вільгельмом II і герцогом Альфредом Единбурзьким, з якими граф перебував у теплих, дружніх стосунках. Його нагородили багатьма російськими та іноземними орденами і медалями.

Імператор Олександр III досить часто доручав графу Ламсдорфу найделікатніші справи. Посилаючи якось з дорученням на Полтавщину, для розслідування однієї з таких справ, цар сказав йому: "Я посилаю саме Вас, бо Ви мені скажете правду". В 1886 році графу присвоїли чин генерал-лейтенанта і за станом здоров'я він змушений був іти в запас, а згодом і у відставку. З тих пір Ламсдорф майже постійно проживав у Сокиринцях, лише на зиму виїжджаючи до Петербурга або на лікування в найкращі курорти Європи. Він став енергійним і діяльним помічником Галаганів у справах Колегії Павла Галагана в Києві. В 1894 році цар дозволив йому іменуватися графом Ламсдорф-Галаганом з тим, щоб

це прізвище передавалося старшому в роду.

В 1897 році графа Ламсдорф-Галагана по "височайшому повелінню" призначили почесним попечителем Колегії і з тих пір він ще енергійніше став займатися справами Колегії, відчувавши свою відповідальність у цій благородній справі. Він уважно слідкував за долею колегіантів, жодного не випускаючи з поля зору, завжди і в усьому їм допомагаючи. І юні випускники Колегії віддячували йому тим же, шануючи його як рідного батька. Останні роки життя тяжка хвороба не давала йому можливості плідно працювати. Граф став рідко вибиратись з Сокиринців, лише у найневідкладніших справах та лікування в Європу. 13 серпня 1900 року К. М. Ламсдорф-Галаган помер. Його поховали в склепі домової церкви у милах його серцю Сокиринцях, які він безмежно любив. В останню путь графа проводжали рідні, друзі,

товариші по службі, колегіанти, прилуцьке дворянство, було багато квітів і вінків. З Берліна німецький імператор Вільгельм II особисто, через консула прислав розкішний вінок з живих орхідей, лілей і тубероз.

Останніми господарями маєтку в Сокиринцях лишилися графиня Катерина Павлівна Ламсдорф-Галаган та троє її дорослих синів Сергій, Павло і Микола. Яка їхня доля - невідомо, принаймні поки-що. Може розділили емігрантську долю тисяч і тисяч їм подібних, а може й потрапили під безпощадне червоне колесо, яке прокотилося розчавлюючи долі і життя мільйонів людей.

Ми згадали про всіх господарів панської садиби в Сокиринцях - від фундатора і до найостанніших. Півтора століття вони тут народжувались, жили і помирили - сім поколінь старовинного роду Галаганів, колись добре знаного а нині майже зовсім забутого.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ.
(Далі буде.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ СЕСТРИ МАСЛОВИ

(Продовження. Початок у №№ 5-9)

Вдивляюся у фотознімки сестер-гімназисток. Прадавні грецькі корені роду подарували їм темне густе волосся, ніжний, ледь подовжений овал обличчя. Ошатні, але скромні сукні. Замріяний погляд молодшої, Анастасії (14.03.1887 - 4.10.1973) і рішучий, впевнений-старшої, Ганни (26.6.1885 - 3.6.1952).

Обидві народилися в Ічні, де виховувалися в батьківській родині, отримали початкову освіту, потім - Прилуцька жіноча гімназія. Мати і вітчим вирішили, що дочки, як і сини, повинні продовжувати навчання далі. Свій професійний вибір Ганна Іванівна зробила в значній мірі під впливом родички й подруги Дусі Дуброви, яка на той час вже була студенткою медичного інституту. Тож в 1906 році Ганна Іванівна вступає на перший курс Санкт-Петербурзького жіночого медичного інституту, який успішно закінчила в 1913 році. Лікарську практику вирішила проходити в Києві, де мешкали брати Сергій та Василь. Місце для Ганни Іванівни знайшлося в так званій "Лікарні для чорноробів", як офіційно називався цей медичний заклад. Лікарня, що містилася на початку 20 століття ближче до околиці Києва, славилася колективом серйозних і талановитих працівників. Так, наприклад, разом з Ганною Іванівною Масловою розпочинав свій професійний шлях Півовонський, що стане потім одним з кращих хірургів Києва. Молода практикантка справила гарне враження на досвідчених колег. Педантична, пунктуальна, з ґрунтовними теоретичними знаннями, вона при обслідуванні хворого не губилася, не нервувала. Тому після отримання диплому Ганні Іванівні пропонують посаду лікаря-ординатора в цій же київській лікарні.

Ганна Іванівна МАСЛОВА.

В 1918 році повертаються з фронтів першої світової війни військові, а також лікарі, що обслуговували шпиталі. Таким чином в "Лікарні для чорноробів" з'являється Борис Михайлович Вороб'юв, талановитий хірург, з орденом учасника бойових дій, який і пороху понюхав, і працював під свистом куль

(Продовження на 6-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Продовження.)

та розривів снарядів. Корінний киянин, інтелігентна і чарівна людина, він справив неабияке враження на Ганну Іванівну. Борис Михайлович мав на той час брата Михайла, сестру й стареньку матусю. Весілля справляли у тому ж буремному 1918 році. Революція та громадянська війна відгукнулися численними епідеміями, хворобами, каліцтвами. Тому поряд з переповненими діючими лікарнями відкривалися шпиталі Червоного Хреста, в одному з яких з 1919 по 1921 рік працював

Борис Михайлович Вороб'їов.

В архіві братів Маслових немає пояснень, чому Ганна Іванівна облишила працю в лікарні, куди вона прийшла ще практиканткою, є лише скупий запис, що в 1920 році вона була змушена працювати технічним секретарем в Київському археологічному інституті. В ці ж роки інтелігенція масово емігрувала, в провінціях не вистачало лікарів, вчителів, юристів. Тому коли почалася кампанія по переміщенню кваліфікованих кадрів лікарів на периферію, подружжя Вороб'їових обирає для проживання Білу Церкву. Спочатку найняли одну кімнату на вулиці Замок, 4 у пані Гренаківської, а згодом арендували будинок з ганочком на вулиці 1-й Київській, 68 у пані Лешинської. Борис

Михайлович працював у поліклініці, а потім очолив хірургічне відділення білоцерківської окружної лікарні. Ганна Іванівна не працювала, займалася господарством. До подружжя часто приїздили сестри, брати, племінники, гостинний дім сяяв чистотою, притягував затишком. Ганна Іванівна, наділена від природи художніми здібностями, зі смаком розставила привезені з Києва меблі, застелила підлогу домотканими білими килимами, на яких не було а ні плями.

Борис Михайлович користувався повагою у пацієнтів та мешканців Білої Церкви. О. І. Ключко, який і хлопчиною, і молодим чоловіком часто гостював у тітки Галочки, як її називали, розповідав трагікомічний епізод з життя подружжя Вороб'їових. Однієї зимової ночі, повертаючись після термінового виклику до лікарні. Борис Михайлович відпустив службову коляску за декілька кварталів від дому (жили Вороб'їови далеко, кілометрів за 4 від місця роботи). Була чудова тиха погода, сніжок рипів під

каблуком, дихалося легко. Раптово, неначе з-під землі виростили три постаті. З Бориса Михайловича було знято не лише шубу, шапку і пенсне в золотій оправі, а й чоботи. Грабіжники, щоправда, пожаліли бідолаху: залишили галосі. На щастя, дім вже поруч. Наступного дня була неділя. Тільки розвиднілось, у двері почулося чемне постукування. Запитали, чи можна бачити лікаря. Двоє кремезних молодиків, червонючі, переминаючись з ноги на ногу і не відходячи від дверей, розв'язали великий оклунок і поклали на стілець усі речі Бориса Михайловича,

яких він позбавився минулої ночі. Хлопці пояснили, що то були якісь чужі "гастролери", які тільки-но залетіли до Білої Церкви і ще ні з ким з своїх і словом не перекинулись, а, побачивши вночі солідного, гарно одягнутого літнього чоловіка серед темної порожньої вулиці, просто не могли пройти мимо. Візитери запевнили, що такого ніколи не повториться, що пан лікар може спокійно ходити по місту серед самої чорної ночі: його охоронятимуть.

Чим же Борис Михайлович заслужив таку повагу від кримінального елемента? Як завідувач хірургічним відділенням, він повинен був повідомляти у міліцію про випадки, коли до лікарні привозили осіб, що мали вогнепальне поранення, або травми, нанесені холодною зброєю. Та Борис Михайлович мав дореволюційне поняття про гідність: з жандармами не спілкувався а в офіційних паперах лікарні позначати: "побутова травма".

Так у клопотах по роботі, у піклуванні за рідними сплигло 10 років життя подружжя Вороб'їових у Білій Церкві. І раптом страшний діагноз: у Бориса Михайловича гострий спалах туберкульозу. Ганна Іванівна відразу ж везе

чоловіка у лікарню-санаторій біля Сухумі, в Гульришні, але врятувати життя не вдалося. 29 січня 1931 року Борис Михайлович помирає. Його поховали на місцевому кладовищі (в Гульришні).

Ганна Іванівна повертається у великий пустий будинок, який для неї однієї став завеликим. Спочатку вона здає половину приміщення київському кардіологу Крижанівському, що теж приїхав працювати, як колись і Вороб'їови, у Білу Церкву, а потім відмовляється від аренди будинку зовсім. Ганна Іванівна викладає в білоцерківському медичному училищі, а потім починає працювати в інфекційному відділенні лікарні № 2.

Анастасія Іванівна МАСЛОВА.

Працездатність, вимогливість її до себе і оточуючого медперсоналу привернули увагу головного лікаря, який запропонував їй прийняти завідування відділенням, на що Ганна Іванівна погодилася.

Коли почалася війна і стало важко долати 4 кілометри від квартири до роботи, головний лікар пропонує Ганні Іванівні перебраться на проживання

Ірина Олександрівна ЛУЧНИК.

до лікарні. Там і працювала вона усі військові роки, допомагала, чим могла, київським родичам. Саме до неї приїздили рятуватися Василь Іванович Маслов з сестрою Анастасією та племінницею Іриною Лучник, коли німці почали масове виселення мешканців з центральних районів Києва.

Після звільнення України Ганна Іванівна залишилася у Білій Церкві, багато сил віддавала роботі, хворим, її сумлінну працю неодноразово відмічали різними нагородами. Хвороба підірвала непомітно і підступно. Коли в київській клініці була зроблена операція, онкологічна пухлина зробила свою страшну справу, врятувати Ганну Іванівну було неможливо. Вона померла в 1952 році, її могила на Лук'янівському кладовищі неподалік від поховання брата Сергія Івановича Маслова.

Анастасія Іванівна Маслова прилуцьку жіночу гімназію скінчила з золотою медаллю. На відміну від старшої сестри Анастасія обирає педагогічну ниву, тому в 1904-1905 роках прослухав додатковий курс в гімназії, 8-й клас, і отримує атестат домашньої наставниці з російської мови. Продовжила навчання на історико-філологічному відділенні Вищих Жіночих Курсів Санкт-Петербургу. Отримавши в кінці 1911 року диплом, Анастасія Іванівна переїздить до Києва, де Сергій Іванович Маслов, її брат, запропонував прослухати ще й річну програму педпрактики при Київських Вищих Жіночих Курсах. Після закінчення курсу вона отримала призначення викладати російську мову в харківській гімназії, де

працювала разом з приятелем Сергія Івановича Маслова Олександром Івановичем Білецьким, майбутнім академіком. В 1915-1916 роках Анастасія Іванівна змогла перебраться поближе до рідних: її перевели працювати до Ромен. Своєї квартири Анастасія Іванівна не мала, наймала кімнату, мабуть, не дуже зручну, бо погодилася на пропозицію своєї учениці Ольги Лучник переїхати на квартиру до них у великий ділівський будинок на вул. Вознесенській. Через кілька місяців прибув у відпустку брат Ольги, Олександр, офіцер, учасник бойових дій. Молодий красивий юнак гарно грав на гітарі, співав, користувався успіхом у жінок, та молода вчителька Анастасія не поспішала ставати його приятелькою. Чим більше придивлявся до неї Олександр, тим більше захопувався. Весілля відбулося тільки через два роки - в 1918. Через рік у молодят народилася дочка Ірина, та батько бував з нею не часто. Він загинув на громадянській війні, точніше - пропав без вісті.

Рід Лучників, зі слів Ірини Олександрівни, відомий їй з Мусія Лучника, священика церкви села Нехворощ Кобеляцького повіту на Полтавщині, що мав двох синів - Григорія і Василя (1860-1936). Останній скінчив медичний факультет Київського університету, одружився з Марією Яківною Білобровою, вірогідно, позашлюбною дочкою поміщика Білобрового. Першого сина Сергія (1886-1919) Марія народила, коли їй було 18 років. Померла при народженні другої дитини, Олександра (1888-1920), який і став у майбутньому чоловіком Анастасії Іванівни Маслової. Сиріт Сергія і Олександра виховувала мачуха, суворо і скупа жінка. Олександр закінчив юридичний факультет Київського університету, працював слідчим у Ромнах, звідки в 1914 році пішов на фронт першої світової війни. Після загибелі чоловіка Анастасія Іванівна продовжувала викладати російську мову та літературу в роменській гімназії, потім - в трудовій школі. В 1928 році А. І. Лучник разом з донькою Іриною переїздить до батьків у Прилуки. Спочатку завідувала бібліотекою медучилища і мала кілька уроків російської мови, потім перейшла працювати викладачем в школи міста.

В 1934 році після смерті дружини Сергія Івановича Маслова, Анастасія Іванівна, зваживши на запрошення братів, переїздить до Києва, живе з ними, допомагає у веденні господарства, одночасно викладає в київських школах. Ірина Олександрівна Лучник продовжила навчання в 49-й київській школі, яку скінчила в 1937 році. Вступила на філологічне відділення Київського університету, після завершення навчання в 1945 році стала науковим працівником відділу рукописів інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, де опрацьовувала архіви українських письменників, готувала наукові видання творів Т. Г. Шевченка, Панаса Мирного, Квітки-Основ'яненка, Лесі Українки та інших.

Ірина Олександрівна видала кілька праць текстологічного характеру про твори українських письменників (Лесі Українки, Євгена Гребінки, Ю. Федьковича та інших). Чоловіком Ірини Олександрівни став Геннадій Олександрович Шамонін, лікар-епідеміолог. У них народилися діти - дочка Олена (1955 року народження, зараз працює викладачем Київського інституту іноземних мов) і Олександр (народився в 1956 році, музичний редактор Українського радіокомітету).

У Ганни Никифорівни і Геннадія Івановича Карамзіна народилися дві доньки: Ніна (25.06.1898 - 6.03.1989) і Тетяна (1907-1973). Їхнє дитинство пройшло в батьківській оселі, в Прилуках. Брати і сестри Маслови пестили і любили Ніну і Таню, усе

(Закінчення на 8-й стор.)

ДО ВИТОКІВ РОДУ

(Закінчення.)

життя, піклувалися і допомагали своїм молодшим сестричкам, як могли.

Скінчивши гімназію напередодні революції, Ніна за згодою батьків вирішує продовжити навчання в Києві, вступає до консерваторії по класу фортепіано; вчиться з задоволенням, але буремні вітри історії, що спалювали на своєму шляху держави і долі, обрушились на Київ. Ганна Никифорівна і Геннадій Іванович сподівалися, що негаразди врешті-решт минуться, життя налагодиться. Тому батьки вирішують, що краще для Ніни повернутися додому, щоб потім, коли революційні сили вгамуються, продовжити навчання. Та спалахи громадянської війни не згасли протягом року, як сподівалася родина, а, навпаки, зловісне вогнище дедалі поширювалось.

Про життя родини Маслових-Карамзіних в ті тяжкі роки вже розповідалося в попередніх розділах, тому залишається додати тільки те, що батькам було легше на душі, коли молоді і не влаштовані в житті дівчата Ніна і Тетяна були вдома, під захистом.

Увечері до гостинної оселі Карамзіних часто заходили друзі, знайомі, товариші по роботі Геннадія Івановича. Так одного разу і з'явився на подвір'ї молодий чоловік - Ключко Іван Семенович (випускник економічного факультету Санкт-Петербурзького політехнічного інституту), що був призначений на роботу в Полтавську губернію. Він отримав службу в прилуцькій казенній палаті, яку очолював Г. І. Карамзін. Іван Семенович, вихований в родині заможного козака-хлібороба на власному хуторі, був наділений невеликим, але дуже приємним голосом, знав безліч народних пісень та модних романсів і з задоволенням виконував їх під акомпанемент Ніни. А скільки він знав цікавого про оточуючу природу! Іван і Ніна повінчалися в 1920 році. Молоді переїхали на квартиру до Демченків, за пів-квартилу від батьків. Там і народився у них син Олександр. Дитина росла хворобливою, слабенькою, потребував багато уваги, тому батьки повертаються додому - на вулицю Костянтинівську, де їх радо прийняли. Іван Семенович працював у фінвідділі, потім - на чавуноліварному заводі. Ніна Геннадіївна займалася вихованням дитини й господарством. Коли після війни в Прилуках вирішили відкрити дитячу музичну школу, Ніну Геннадіївну запросили викладачем

музики, де вона і проробила майже 20 років.

Тетяна Геннадіївна теж виявилася музично обдарованою дівчиною, але обрала вокал - співала в народному хорі. Для дітей службовців, чий батьки ще до революції працювали в державних установах і займали досить високі посади, після встановлення радянської влади були закриті двері усіх вищих навчальних закладів. Вихід був єдиний - піти на виробництво, щоб через кілька років отримати виробничий стаж і право на вступ до робфаку. Тетяна Геннадіївна в 1928 році переїздить до Ленінграда, влаштовується працювати швачкою на фабрику. Дівчині так хотілося вчитися, що вона скористалася першою ж нагодою - вступила на бухгалтерські курси. Отримала призначення на сирзавод, який очолював більшовик з великим стажем революційної роботи, залишивши за собою ще з тих підліткових часів псевдонім Орлова. На початку 30-х років Тетяна Геннадіївна стає його дружиною.

У них народилися дити: дочка Всемира (померла у дитинстві), Геннадій (1936 року народження, закінчив історичний факультет Ленінградського педінституту, викладав історію у середніх школах Ленінграда), Олена (1938 року народження, після закінчення Ленінградського медичного інституту працює заввідділом інституту переливання крові міста Пушкіно Ленінградської області. Вийшла заміж за Коробкова Валентина Андрійовича, інженера, доктора наук. Вони мають сина Сергія, авіаштурмана цивільної авіації). Володимир, молодший син Тетяни Геннадіївни і Василя Федоровича Орлова, вищої освіти не отримав, рано відійшов від сім'ї, родинних стосунків не підтримував. Прожив біля сорока років, помер в середині 80-х років.

Я розповіла про деякі сторінки життя великої родини. Сподіваюся, що жанр сімейної хроніки зацікавить читачів "Скарбниці". Кожна родина повинна мати свій, записаний родовід. І треба поспішати, бо все менше і менше залишається поруч з нами тих, хто пам'ятає минуле, хто може відтворити те, що молоде покоління вивчає лише по книжках. Ще півтора століття тому російський філософ і поет стверджував: "История души человеческой, хотя бы самой мелкой души, едва ли не любопытнее и не полезнее истории целого народа".

Та кожна душа в чомусь прекрасна, тож поспішаймо, поки ще поряд з нами наші батьки і дідуся.

ОЛЕНА КЛЮЧКО.

Ніна Геннадіївна КАРАМЗІНА.

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.

Красназавчий музей. Редакція газети

"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.

Зам. 2669. Тир. 1500 прим.

Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р

По рідному краю

В СОКИРИНЦІ ДО ГАЛАГАНІВ

*Закінчення. Початок у
"Скарбниці" №№ 10-12 за
1996 рік.)*

4. ПРИТУЛОК ФЛОРИ ПОМОНІ

Якщо ви вперше в Сокиринцях, раджу вам відвідати святе для кожного українця місце. Воно ось тут, недалечко, у центрі села, на старому сільському цвинтарі. ще зовсім недавно тут, біля самого роздоріжжя стояв біля обгородженої дерев'яним заборчиком могилки дубовий стовпець з вирізаним на ньому написом про те, що тут спочиває вічним сном видатний співець України - кобзар Остап Микитович Вересай. Отой самий незрячий син калюжинського кріпака Микити Радіоновича Вересая, якого знала і любила колись вся Україна. Знали його і в убогих селянських хатинах і в пишних панських палацах. Його голос лунав на сільських базарах і містечкових ярмарках, в найкращих театрах Києва і в царських покоях далекого Петербурга. Його добре знав і любив Тарас Шевченко, називаючи Вересая своїм братом. Про нього свого часу писали в Англії, Франції, Польщі, його називали українським Гомером і порівнювали з солов'янським співцем Бояном.

Сокиринці. Пам'ятник на могилі О. Вересая.

Нині над могилою завмер зіпершись на свою нерозлучну кобзу бронзовий кобзар - слава і гордість України. Вклонімося ж йому і ми. Хай буде вічна йому пам'ять.

Провідавши святу могилу, вернімося до старовинної брами, до

поряд, за брамою. І воно завжди відкривалося, завжди відбувалося це маленьке чудо, навіть тоді, коли перед білосніжним, гарним як лебідь у польоті палацом, стояв на високій незграбній тумбі плюгавенький лисий чоловічок, який хотів, щоб увесь люд на землі прямував туди куди він вказував правицею. Слава Богу у когось дістало глузду прибрати це неподобство.

Ворота, як і всі споруди дворцево-паркового ансамблю збудовані в класичному або ампірному (імперському) стилі: два пілони, увінчані фронтонами на кронштейнах, над фронтонами - аттики (уступчасте завершення). В пілонах прорізані вузькі проходи з півциркульними арочками над ними. Фактично перед нами дві невеличкі триумфальні арки. Між пілонами і службовими флігелями - огорожа, яка далі переходить у цегляні стіни, що завершуються гарненькими рустованими башточками, увінчаними прямокутними альтанками. Два службові флігелі розташовані симетрично відносно центральної

(Продовження
на 2-й стор.)

В СОКИРИНЦІ ДО ГАЛАГАНІВ

Сокиринський палац. Фото 1950-х років.

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

алеї. Вони одинакові, як брати-близнята і кожен з них - це архітектурний шедевр, витончена архітектурна пам'ятка: одноповерхова, прямокутна в плані центральна частина кожного з флігелів звернена фасадом до парадного проїзду, її торці примикають до двох квадратних в плані двохповерхових об'єктів, декорованих рустовков, пілястрами доричного ордеру і архівольтами. Нажаль ці чудові споруди, у яких по десятку гарних, світлих кімнат, сьогодні нікому не потрібні - ні училищу, яке нині є господарем садиби, ані селу. Стоять вони, ці два невеличкі палаци, покинуті й забуті. Уже виламують вікна й двері, уже протікає стара покрівля, тобто почалося активне руйнування. Але ж це пам'ятки архітектури, скажете ви, вони ж бо

охороняються державою, про це ж і охоронні дошки свідчать на фасадах! Далєбі ж так. Та де та держава, хто її нині офірує? Оті що рвуть один одному комірці за тепле і затишне містечко під кришталевим куполом? Чи може ті, що утаємничились за масивними цековськими колонами? Та ж їм ниньки не до пам'яток старовини. Вони вже чимдуж поспішають мурувати пам'ятники своїм особам, у свою честь. Є вже їх немало і не тільки святому Данилу. А ще ж і плани грандіозні. Тільки на два столичні іграшки-макети піде стільки коштів, що за них можна було б відреставрувати, зробити як лялечки усі старовинні палаци і парки України. Чи ж думають вони про це? Чи їм воно пече? Ой горенько-горе отому безголов'ю. Воно ж бачите так здавна повелосся, якщо Галагани - то це дійсно пани, а

якщо... отой як його, тоді вже звиняйте.

Та годі зволікати, така ж бо краса перед очима, а сонечко вже на захід швиденько скочується і темнішають тіні в старовинному парку.

Пряма алея, яку з обох боків обступили дуби-патріархи, веде до білоколонного палацу. І тут недоречність. Ще на початку століття дослідник Г. Лукомський помітив, що ця центральна паркова алея достатньо широка, щоб не створювати враження коридора. А хтось нерозсудливий зробив так, щоб це враження створити і посадив дві смуги туй, яких тут ніколи не було і не повинно бути.

Перед фасадом палацу круглий газон. Колись тут стояли дві козацькі гармати на колісних лафетах, з них салютували почесним гостям і на великі свята. Палац складається з центрального двохповер-

хового корпусу і двох сполучених з ним одноповерховими переходами флігелів на два поверхи. У центрі споруди підноситься декоративний купол з шпилем. Головний фасад центрального корпусу прикрашений ліпним орнаментом у вигляді акантів-розеток. Між колонами влаштована балюстрада. Колись тут на літо виносили і встановлювали кадїби з квітами, а перед порталом, по боках східців - ящики з лавровими деревами. Перший поверх центральної частини палацу рустований, на другому поверсі, над вікнами, ліпні прикраси у вигляді вінків, перевитих стрічками.

Чи відчуваєте ви смак, музикальність архітектурних слів і термінів: руст, аттік, портик, фриз, аркада, ризаліт? Все це Греція, Італія - центри світової культури, заповідники

Сокиринці. Скульптура. Богиня Флора.

архітектурних шедеврів. Тож і по нашому, сокиринському шедевр можна вивчати класичну архітектуру. Всі ті архітектурні елементи, що використані в античних спорудах, наприклад в римському Пантеоні, зустрічаються і тут, в сокиринських пам'ятках, будь то палац, чи альтанка, чи навіть ворота і оранжерея.

Парковий, або південно-східний фасад сокиринського палацу влаштований дещо інакше ніж головний, він не такий урочистий, більш інтимний. Портик, хоча й такого ж ордеру як і центральний, але шестиколонний. З балкона другого поверху в парк спускаються сходи, які розширюючись донизу переходять у пандус (пологий спуск) з балюстрадою, прикрашеною декоративними вазами. По боках пандуса встановлені на постаментах дві чудові

мармурові скульптури богинь. Професор В. І. Маслов, який досліджував сокиринський парк у 1929 році, у своєму звіті записав про пандус так: "Від колони балконної веранди додолу веде у парк пандус, що являє собою добре утриману і посипану піском "горку", яка

міцно злагоджена на товстих дерев'яних балках, донизу поширюється півколом і просто виходить до парку на велику зелену поляну, обрамлену підібраними купама дерев. Від колони до кінця "горки" раніше була балюстрада, де були встановлені вази з квітами; зараз цієї балюстради немає і збереглись лише дві великі мармурові статуї - Флора, богиня квітів і Помона, богиня плодів. Цими статуями закінчується з обох боків балюстрада. Статуї і талійського походження".

Не можна втриматись і тут від невеличкого відступу. Я дуже люблю цих жінок, заморських красунь з божественно-прекрасними лицами і тілами, прикритими спадаючими до ніг туніками. Я по довгу стою біля них і не можу відірвати погляду від цих прекрасних створінь. Мені їх було завжди чомусь безмежно, до сліз жаль: ось тут, немов на іншій планеті, серед чужих і грубих людей, стоять вони щотливо-білосніжні, беззахисні й вразливі. Приїжджаючи сюди, я завжди спішу від воріт до палацу, швиденько прямую до парку, щоб поглянути і впевнитись - чи ж стоять, чи не покалічені? Їх завжди зобижали - одні відламали руку, інші - пальці поодбивали. Нещодавно возили їх у Київ на реставрацію. Там

їх почистили, відновили втрачене і захотілося нашим столичним вельможам прикрасити ними Маріїнський палац. Розказують затявся тодішній директор сокиринського училища, сказав не віддам і хоч вовк траву їж. Виходив, виклякчив, перевіз додому, і встановили їх знову на звичному місці. Років кілька тому приїхав у Сокиринці і майже бігцем до них, чув бо що добре попрацювали над ними киявські реставратори. Дивлюсь - стоять, але вже в одній знову пальчиків нема, а в іншій до вуст недопалок приклеєний. І в якій ж ото підлої душі руки підіймаються на таке? Якою ж твариною треба бути, щоб отак збиткуватись над прекрасним творінням рук людських!

А ось недавно потрапив до рук каталог архітектурних пам'яток України і там, у статті про сокиринський ансамбль зазначено що це не Флора і Помона, а Гера і Церера. Отож іще одна таємниця. Хто ж все таки вони - ці заморські красуні? Я все ж більше довіряю нашому шановному професору Василю Івановичу. Він як уже щось писав, так тільки те, що знав достеменно.

Цей гарно прикрашений і оригінально влаштований пандус зі

(Продовження на 4-й стор.)

Сокиринці. Готичний місток. 1929 рік.

Фото В. І. Маслова.

В СОКИРИНЦІ ДО ГАЛАГАНІВ

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

сходами сполучає парадний зал палацу на другому поверсі, безпосередньо з парком. Галановитий архітектор, яким безперечно був П. А. Дубровський, дуже вдало зблизив, об'єднав благородні форми паркового фасаду з розкішною зеленню парку.

Зручною і добре продуманою була внутрішня планування палацу. На першому поверсі містився вестибюль, ліворуч від нього парадні дерев'яні сходи на другий поверх, до аванзалу і танцювального залу, які розташовані строго по центру палацу. Далі йшли вітальня, більярдна, їдальня, спальні, кабінети та інші кімнати. Всі вони були з'єднані з центральними залами. Увесь перший поверх центрального корпусу, переходи і двохповерхові флігелі були відведені під

житлові, службові та господарчі приміщення. Загалом кімнат в палаці налічувалося понад шістьдесят.

Оформлення інтер'єрів палацу дуже просте. Стіни в більшості кімнат гладенькі, побілені, без пілястр і ніш. Єдиною їх прикрасою були простенькі карнизи та ще каміни й кахляні печі. Парадні приміщення декоровані класичними колонами, пілястрами.

Цікаво, що одночасно з будівництвом садиби, за рисунками архітектора Дубровського кріпосні сокиринські майстри виготовляли для палацу меблі: крісла і стільці, столи і шафи, дивани і більярдні столи, а також рами для портретів і картин, вітрини для посуду, срібла, старовинної зброї.

Згаданий уже мистецтвознавець Г. Лукомський відмічав, що в залах палацу є високохудожні люстри, чудові зразки

старовинних меблів, що в аванзалі на стінах висіли старовинні портрети в гарних різьблених рамах, у вітальні - італійські картини, стильні меблі, в кабінеті господаря ціла галерея гетьманських і фамільних портретів, а в більярдній італійські гравюри "рафаелівського циклу". Згадує він також і колекції старовинної зброї, порцеляни, срібла, медалей, а ще годинників, мініатюр, табакерок, ювелірних прикрас часів Катерини II і Олександра I. Все це було тоді ще на своїх місцях.

Перед парковим фасадом велика і світла поляна, яка полого спускається до ставка. Від неї в уві боки відкриваються чудові краєвиди старовинного парку. Ось вдалині замерхтіла сріблом спокійна гладь широкого ставу, облямована темною зеленню парку. Праворуч, на насипній терасі гарна і струнка альтанка Ротонда. Вісім іонічних колон підтримують граціозний купол. Колись вона мала ще багату, набірну, мармурову підлогу. Під альтанкою є досить просторе склепінчасте приміщення у вигляді романтичного грота. З альтанки відкривається на всі боки зворушливо чарівні краєвиди сокиринського парку. До альтанки через глибоку долину веде місток на високих мурованих биках.

На південний захід від Ротонди знаходиться галаганівська оранжерея і фруктовий сад. Оранжерея займає площу в 0,3 га, обгороджена вона високими цегляними мурами, декорованими з зовнішнього боку пілястрами, а вхід - пілонами. Теплиці являли собою заглиблені в землю прямокутні траншеї, розділені поперечними цегляними стінками на ряд камер. Нині в оранжерей чийсь город, хтось кмітливий садить тут картопельку і

має з того неабиякий зиск. А ця споруда, до речі, унікальна архітектурна пам'ятка, єдина в Україні.

Від оранжереї треба спуститись вниз і по доріжці, що в'юниться по бережку понад ставом, пройти на захід. Ось там, неподалік від Ротонди, велетенським шатром розкинув свої віти древній, товстезний явір, який зветь ще "Шевченківським" вважають найстарішим деревом парку. Доріжкою можна вийти до Кавказу. Це вузька глибока долина, яка починається від ставка і тягнеться в глибину парку. Десь посередині, через долину перекинутий місток, що його зветь готичним. Три стрільчасті арки, чотири гранчасті трюхи ярусні пілони оздоблені стрільчастими канелюрами і стрункими колонками на верхньому ярусі, з зубчастим завершенням. Місток мав дерев'яний настил, обгороджений вигадливим парапетом.

Колись, у далекому 1845 році, маловідомий, але напрочуд душевний і талановитий живописець Олександр Якович Волосков написав тут, у сокиринському парку одне з своїх сонячних полотен. Прямо перед очима зелена долина жовта доріжка між дубами, охристо-золотавий готичний місток, яскраво освітлений полуденним літнім сонцем. Через центральну арку моста вдалині дзеркальцем блищить між деревами-велетнями тихе плесо ставу. На містку, зіпершись на парапет стоїть юнак, біля нього живописною зграйкою розташувались панночки в барвистих сукнях. Ця гарна, сяюча сонцем і літом картина була колись прикрасою сокиринського палацу, а потім прилуцького музею.

Це було колись. Півтора століття тому, а що ж зараз? Дуже схоже на те, що зовсім скоро

Сокиринці. Готична альтанка. 1929 рік.

Сокиринці. Церква-усипальниця Галаганів.

Фото 1927 року.

цей гарний місток можна буде побачити не в Сокиринцях, а в Чернігові, в художньому музеї, на вже згаданій картині Волоскова. Зараз ця екзотична і напрочуд гарна споруда буквально гине на очах, розвалюється, розкришується, розламується на шматки. Нікого це не обходить.

Є ще одна місцина в парку, яку аж ніяк не можна обминути. Для цього треба повернутись до ставу, пройти дещо далі на захід. Ось тут і починається знаменита Свята долина, чи не найживописніша місцина парку. Тягнеться вона вгору від ставка майже на пів-кілометра. В нижній частині долини є невелике озерце, вода з якого злігає у ставок. Ідучи долиною, бачиш картини одна краше другої. Десь до 20-х років нашого вже століття у цій долині стояв старезний дуб, названий ім'ям знаменитого українського святого Дмитрія Ростовського, козачого сина з славного містечка Макарова Київського полку. Про цей дуб згадували всі, хто відвідував Сокиринці. Господарі його оберігали як святиню і залюбки показували гостям. Справа в тому, що у давні часи, ще за Гетьманщини, вправний

козацький маляр зробив на цьому дубі затес і на живому дереві якимись особливими фарбами намалював улюблений в Україні образ Іржавецької Богоматері. Та так добре змалював, що він не тьмянів і не обсипався, не брали його ні морози, ні дощі, ні вітри. Ось як про цей дуб з святим образом згадував російський письменник І. С. Аксаков, відвідавши Сокиринці в 1845 році, у листі до батьків:

"Завдячуючи незвичайній рослинності Прилуцького повіту, - всі дерева гіганти, дуби, липи, клени в кілька обхватів шириною. Таких високих, таких могутніх дерев я нігде не бачив. Є клен, під яким може вміститись цілий батальйон. Від одного краю гілля до другого 42 кроки, в поперечнику! Сад такий величезний, що в ньому багато урочиш з народними назвами. В одному дубі, обхватів у три шириною, образ, уже давно й невідомо ким сюди поставлений. Він уже не раз вросав у дуб, тобто його затагувало корою дуба, - і повинні були знову вирубувати його". А далі в листі Аксаков, людина не байдужа і спостережлива, висловився і про наших земляків: "...тут

художник, який малює природу, не здивує нікого, не тому що це явище траплялось часто, а тому що розуміння красних мистецтв доступне малоросу самому простому і він сам здатний милуватись красою квітки цілими годинами".

А ось як розповів про сокиринський парк і знаменитий дуб Тарас Шевченко в своїй повісті "Музикант": "Мы вошли сначала в дом и, пройдя две залы, очутились на террасе, уставленной роскошнейшими цветами; спустившись с террасы и пройдя дорожкой, тщательно песком усыпанной, через зеленую площадь (из патриотизма называемую левадою), вошли мы в сад, к немалому моему удивлению, не в английский и не в французский сад, а в простой, естественный дубовый лес, или в дубовый. И если б не желтые дорожки блестя между старыми темными дубами, то я совершенно забыл бы, что нахожусь в барском саду, а не в какой-нибудь заповедной дубраве. Виргилий мой подвел меня к высокому раскидистому огромному дубу и показал мне на стволе его небольшое отверстие вроде

маленького окошечка, сказавши: "Посмотрите-ка в это оконце". Я посмотрел и, разумеется, ничего не увидел. "Посмотрите пристальнее". - Я посмотрел пристальнее и увидел что-то вроде иконы божией матери. И действительно, это была икона иржавецкой божией матери, как мне пояснил мой Вергилий, врезанная в этот дуб знаменитым прилуцким полковником год спустя после Полтавской битвы".

Походивши по Святій долині, треба знову вийти до Кавказу, пройти доріжкою крізь арку готичного містка і вийти до парку поблизу головної поляни-чевали. Тут поблизу, ще до 1928 року стояла гарненька готична альтанка, схожа на невеличкий католицький храм. Її розібрали на цеглу студенти агрошколи, яка містилася в садибі у ті часи. Тут, неподалік від головної поляни, на початку алеї, що веде до села красувалася Петропавлівська церква-усипальниця Галаганів, а поряд з нею ще одна класична споруда - Варваринська церква з дзвіницею, збудована в 1806 році Григорієм Івановичем Галаганом і подарована сокиринській громаді Григорієм Павловичем. Зараз від них на цій місцині лишилися лише одні ями. Все ті ж самі меткі студенти агрошколи, очолювані в ойовничими безбожниками в червоних галіфе, розбили, розтрошили, розтягли по цеглині не тільки щедрий дар панів Галаганів, а й їхню родову усипальницю. Про це відомо з того ж таки звіту В. І. Маслова: "Двохповерхова Готична альтанка не збереглась і влітку 1928 року розібрана агрошколою на цеглу. Те ж зроблено і з Петропавлівською церквою, що збудована над фамільним склепом Галаганів. Усипальниця їх не розібрана, але

(Закінчення на 6-й стор.)

В СОКИРИНЦІ ДО ГАЛАГАНІВ

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

знаходиться під залишками від розібраної церкви". Отож, можна певно думати про те, що кісток галаганівських не зачепили. Може совість заговорила, а може рука не здійнялася на ще зовсім недавнє поховання. Адже останнього небіжчика, достойного блаженної пам'яті графа К. М. Ламсдорфа-Галагана поховали 28 років тому. Нині це місце треба було б відмити бодай найскромнішим пам'ятником, адже які достойні люди тут покійся! Може б училище взяло на себе цю маленьку спокуту за гріхи свої попередників? Чи може під величним палаповим куполом і досі витає дух отих войовничих?

Сокиринська садиба - видатна пам'ятка садово-паркового мистецтва, унікальна архітектурна пам'ятка XIX століття, яка має велике культурне і естетичне значення. Про це знали завжди. Але нині як ніколи їй загрожує руйнація. В часи громадянської війни маєток зберегли місцеві селяни. Один з

учасників тих подій розказував: "Дядьки з калужинець зібралися і пішли до нас грабувати пана, а ми на них з кулемета... Вони й порозбігалися". Ось так тоді прості люди розібралися між собою - що й до чоґо. А потім садибу забрали військові під санаторій для себе. Була спроба створити тут музей-садибу, але з цього майже нічого не вийшло. Потім поселилася агрошкола. В 1927 році всі художні й історичні цінності, які ще вцілили, були перевезені до музею в Прилуки і вже після війни, в 1953 році, галаганівські колекції забрали до Чернігова.

У післявоєнний період садиба зайнята під агрошколу, потім професійно-технічне училище. В результаті не дба й л и в о ґо використання цієї унікальної пам'ятки природи і мистецтва, їй вчинено непоправних втрат. Ось тільки найголовніші. У північно-східній частині парку вирубано величезну кількість абсолютно здорових дерев, особливо кількасотлітніх дубів. Така ж сумна доля спіткала й велику

кількість столітніх дерев-велетнів по всій території парку. Це саме тих дерев, про які з таким неспідробним захватом писав майже півтора століття тому росіянин Аксаков. У тій же північно-східній частині парку майже повністю забудована новими спорудами колишня Велика поляна, від якої не лишилося й сліду. Не говорючи вже про повністю знесені з лиця землі згадані вже архітектурні пам'ятки, треба терміново рятувати готичний місток, оранжерею, службові фліґелі, стайню.

Є немало й інших недоречностей, які ще можна і конче необхідно виправити. Треба нагально зобов'язати тимчасових господарів, які так привільно почувуються в розкішному палаці, чітко виконувати правила використання цього унікального, заповідного місця, відомого цілому світу. Адже це саме вони перетворили розкішну поляну перед палацом на стадіон зі всіма тими воротами, бар'єрами, стовпами, біговими доріжками. Не можна ж тут цього робити! Адже зовсім поряд, ближче до

села, де вже навіть залишки парку знищені. гуляє пустирище для трьох таких стадіонів.

Зовсім не вписується і пам'ятник О. Вересаю роботи місцевого мільйонера на тій же голубній поляні. Чому б його не поставити дець в центрі рідного кабзаревого села Калужинець. Це було б і розумно і справедливо. А то ж виходить, що в Сокиринцях аж два пам'ятники Вересаю, а в селі, в якому він народився - жодного.

Бсе тут написане вилідось на папір спонтанно, на одному диханні, під враженням останніх відвідин сокиринської садиби глибокої осені минулого року. Обійшовши тоді й оглянувши давно знайомі куточки парку, з суюмом розмірковуючи над побаченим, прямиував до виходу, востаннє поглядом просянучись з Флорою і Пемоною - т а е м н и ч и м и володарками цього милоґо притулку на нашій землі. Щиро зичу їм обом вціліти у ці смутні часи, а може й відвернути біду й напасті своїми чарами, своєю неземною красою. Щастя вам, Сокиринці. Георгій ГАЙДАЙ.

ПРОФЕСОР ДЕМКОВ

Професор М. І. Демков серед прилуцьких студентів. 1924 рік.

Шедра на талановитих людей українська земля. На жаль де-які з них несправедливо забуті, хоча в свій час вони були досить відомі і залишили після себе невичерпну скарбницю духовної і наукової спадщини. Серед них Михайло Іванович Демков - видатний вчений педагоґ, автор Фундаментальних робіт з педагоґіки та її історії. Близько сотні праць - такий творчий доробок вченого.

Народився Михайло Іванович 12 березня 1859 року на хуторі Скринному Прилуцького повіту Полтавської

губернії. В 1870 році Демкова влаштовують у другий клас Ніжинської гімназії при історико-філологічному інституті князя Безбородька, яку він закінчив у 1877 році з срібною медаллю. В гімназії він захоплювався науками природничо-математичного циклу, а також вивченням іноземних мов. Це визначило подальший напрям його навчання, Демкова рекомендують до вступу на фізико-математичний факультет Університету св. Володимира (нині Український Національний університет ім. Т. Г. Шевченка), який він закінчив з ступенем кандидата природничих наук.

28 серпня 1882 року Михайла Івановича призначають викладачем фізики і природничої історії в Чернігівську жіночу гімназію, де він працював до листопада 1885 року. Тут він одружився. В Чернігові 29 вересня 1885 року в Михайла Івановича та його дружини Олександри Лук'янівни народився син Сергій. 8 листопада 1885 року Демкова призначають викладачем природознавства в Глухівський учительський інститут. Скоро у сім'ї Демкових з'являється донька Тетяна.

Період роботи Демкова в Чернігові та Глухові відзначається значною творчою діяльністю. Його статті з методики викладання природознавства і фізики друкуються в різних журналах. Широта кругозору і володіння декількома іноземними мовами (Демков знав їх більше десяти) допомогли вченому звернути увагу на існування за кордоном періодичного видання, яке дає загальнодоступний огляд досягнень науки за останній рік чи два, і відсутність такого вітчизняного видання. Демков уперше

намагається заповнити цю прогалину, підготувавши збірник "Успехи знання (1883-1884)". Фізика, метеорологія, зоологія, ботаника, географія, етнографія і путешествия". Незважаючи на певні недоліки, ця праця внесла певний вклад в популяризацію наукових знань, поклала початок роботи в даному напрямку.

Значну увагу Демков приділяв питанням освіти, навчання та виховання. В полі зору вченого проблеми доступності навчання, розвиток пізнавальних інтересів. Навчальний процес розглядається ним як цілісна навчально-виховна система. Питання гармонійного розвитку, зокрема морального виховання, сімейного, знаходять своє відображення у публікаціях вченого.

Педагогіка настільки захоплює Демкова, що він звертається до її витоків, аналізує розвиток педагогіки з часів Київської Русі. Вчений розпочинає роботу над фундаментальною працею "История русской педагогии" (1895-1909 рр.), яка витримала декілька перевидань. Ця перша книга з історії вітчизняної педагогіки складається з трьох частин (трьох книг): 1 ч. - "Древнерусская педагогика (XVII в.)", 2 ч. - "Новая русская педагогика (XVIII в.)", 3 ч. - "Новая русская педагогика (XIX в.)". Автор розглядає історію розвитку освіти, навчання і виховання, спираючись на багату спадщину давньоруської культури, на народну педагогіку, розглядає її формування після введення християнства на Русі (988 р.) в боротьбі з язичницькими традиціями.

Один з примірників своєї праці Демков подарував навчальному

закладу, в якому він розпочинав свою освіту, з написом "Нежинскому Историко-филологическому Институту от автора".

Багатогранна плідна діяльність Демкова принесла популярність вченому. Йому пропонують співробітництво в багатьох журналах, до його думки прислухаються. В 1905 році його запрошують працювати директором Московського інституту, а з жовтня 1911 року - директором народних училищ Володимирської губернії. З великою старанністю виконував він свої нові обов'язки, багато сил і енергії віддавав шкільній справі, поліпшенню народної освіти і школи.

Разом з тим він продовжує свою наукову діяльність. Значну увагу Демков приділяв підготовці педагогічних кадрів. Опубліковані ним підручники для учительських інститутів, учительських семінарій і педагогічних класів жіночої гімназії не втратили свого значення й на сьогодні. Поряд з іншими авторами підручників педагогіки того часу (К. Єльніцьким, Л. Соколовим, К. Смирновим та ін.) Демков також у своїх книгах виділяє теорію виховання окремим розділом, що було прогресивним на той час. Протягом багатьох років копійкою праці питання педагогіки, методики підготовки вчителів для народних шкіл постійно перебувають в полі зору вченого ("Учебник педагогии", "Начальная народная школа, ее история, дидактика и методика").

Однією із сторін діяльності Демкова є популяризація педагогічних знань. З цією метою виходять з друку ряд посібників, розрахованих на народних учителів і

селян (наприклад скорочене дешеве видання "Очерки по истории русской педагогии", "Начатки сельского хозяйства", "Естественная история для народной школы" та інші). А такі публікації як "Русская педагогия в главнейших ее представителях", "Старые и новые педагогии, их жизнь, мысли и труды" привертають увагу читачів до педагогічної професії оповіданнями із життя школи. Знайомлять з біографіями великих педагогів: К. Д. Ушинського, В. Я. Стоюніна, В. І. Водовозова.

В 1919 році Демков повертається в Україну, бере участь в організації народного університету ім. Т. Г. Шевченка в місті Ніжині, метою якого було дати працюючим людям вищу освіту. Він був деканом словесно-історичного факультету цього університету, а згодом виконував обов'язки його завідуючого. Тут читав лекції з педагогіки та її історії. Згодом, в 1920 році Демков переїздить в місто Прилуки і починає працювати в учительській семінарії, пізніше реорганізованій у педшколу, а згодом - у педтехнікум. Тут поряд з Михайлом Івановичем працюють його син Сергій, який викладав хімію, та дочка Тетяна - вчителька німецької мови.

Помер М. І. Демков 27 березня 1939 року.

Педагогічна спадщина Демкова - невичерпна скарбниця цінних думок і практичних починань, які не були до цього часу реалізовані, але які можуть бути творчо розвинені і успішно застосовані у практиці сьогодення.

Надія БЕЛКІНА,
аспірант кафедри педагогіки Ніжинського пединституту.

ОЧИЩЕННЯ ДУШІ

Розкриваю нову збірку поезій Наталі Віргуш "Очищення" з дарчим написом: "Прилуцькій міській бібліотеці від колишньої читачки з найкращими побажаннями виховати ще не одну плеяду письменників і поетів". І мимоволі згадую

школу № 1, Черкаський педінститут. Сьогодні живе й працює в Черкасах. З під її поетичного пера вийшло ряд збірок: "Роменовий вир", "Стривожені птахи", "Відкритий світ", "Спіралі часу". Вона член Спілки письменників України.

мудрість жінки поетеси підкоряє, бере в полон, змушує замислитись над кожним прочитаним рядком: Не спіши мій день, дай роздивитися на оці залиті сонцем вулиці, дай можливість людям уклонитися.

дошкульно не болить, як те, що не змогло, не стало щастям" - ці афористичні рядки я поставила б епіграфом до циклу віршів присвячених пам'яті чоловіка поетеси Петра Івановича Приймака:

Скільки життів пережито уже. Щастя не знайдено мрії не здійснено...

Гарно це чи ні, але особисто мені завжди хочеться відгородити слово мов хвилюк долонею і зазирнути в душу поета. Хочеться достеменно знати: "Що це? Гра слів, чи так воно і є насправді?" Робити це завжди боляче, страшно розчаруватися. В поезії Наталі Віргуш відгортати немає чого. Її дума бринить у кожному слові:

розділити, що було, що збудеться. І застерегти, і вберегти від образ - довірливих і чесних.

І тоді лиш в сутінки піти, коли все вже зроблено по честі.

Перечитую рядки і завмираю вражена тим, як співзвучні вони стану моєї душі. Починаю мимоволі вірити в існування споріднених душ. А можливо так воно і є бо:

Сходить сонце й заходить сонце.

Всі по колу - і ти, і я. Від струмочка не переповниться ні душа моя, ні моря. Все - по колу. Мов крізь чистилище:

щастя - коротко, довго - біль, і здається - все вище й вище, а насправді - той самий бій.

І в тому коловороті тільки й того, що на різних круговертях пролітає і моє життя.

Наталія Віргуш - поетеса від Бога. І її вірші мов та молитва тільки не перед образами, а перед людською долею, людською душею: Не треба заподіювати зло.

Я в Бога попрошу відшкодування за те, що вам наврочено було, про те, щоб ім відміряно було тією ж чорнотою до світання.

"Нещастя так

ОЛЬГА ЛУКАШ.

НАТАЛІЯ ВІРГУШ.

чийсь мудрі слова про те, що в світі є три святі професії: вчитель, лікар і бібліотекар. Щоправда святість останньої часом ставиться під великий сумнів, з чим я дуже не хочу погоджуватись і радію з того, що є люди які й сьогодні відчувають потребу в нашій професії.

Отож, Наталія Віргуш наша землячка. Народилася вона в 1948 році. Закінчила Прилуцьку середню

Гортаю сторінку за сторінкою її останньої збірки і починаю усвідомлювати, що поетеса досягла певної поетичної межі в житті і такої грані в поезії, коли може очистити свою душу словом. Мабуть кожен, хто живе на цій землі час від часу хоче зізнатися в помилках і розчаруваннях, попросити прощення за гріхи суцї та уявні. Та не в усіх вистачає на це сили, талану, мужності.

Проста життєва

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орджонікідзе, 39.

Красназавчий музей. Редакція газети

"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській

друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.

Зам. 178. Тир. 1500 прим.

Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X . 1992 р

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 2 (54)

Лютий 1997 року

Микола Омелянович Макаренко

(до 120-річчя з дня народження)

Ще в юності мене цікавила і глибоко хвилювала історія рідного села Вільшани, його сива давнина, корені його виникнення, розвитку чи занепаду.

Як відомо з літературних джерел село Вільшана було заселене в першій половині XVII століття і належало польським магнатам до їх вигнання з Правобережної України. В архівних матеріалах згадується що 17 листопада 1665 року Ольшана була подарована Московським урядом при царю Олексію Михайловичу Лазарю Горленку, що служив спочатку простим козаком у сотника Прилуцького полку Івана Шкурата:

“За многия службы храбрость и непоколебимую верность написан был во дворяне и пожалован Ольшаною в 50 дворов со всеми угодиями”.

Пізніше Лазар Горленко став полковником прилуцького полку.

А яка ж історична доля села Ольшани і її околиць була до XVII століття й раніше? На ці питання певною мірою можуть відповісти древні Городища, могили і могильники. Про одне з таких древніх поселень - Городище мені відомо було ще в далекі

шкільні роки. Залишки його ми відвідували не раз в своїх юнацьких мандрах.

Городище розташоване за кілометр південніше хутора Жовтневого, що в побуті сільчан називається Комуною і входить до Вільшанської сільської ради. Від самого села Городище віддалене на 1,5-2 км на схід від його південної околиці.

ті роки комуністично-сталінською системою.

Крім названого Городища, досить широко відомого населенню, М. О. Макаренко при здійсненні археологічних досліджень на Прилуччині в 1926 році було виявлене раніш невідоме друге Городище - поселення безпосередньо на території самого села Вільшани. Обидва Городища належать до древніх східнослов'янських поселень, що детально вивчались М. О. Макаренко в Полтавській області і віднесені ним до так званої Роменської культури. Поселення цього типу набули розквіту в VI-VIII століттях нашої ери.

Названі відкриття свідчать, що село Вільшана має дуже древню історію, яка сягає на півтори тисячоліття назад, в глибину віків.

Більш детально про Вільшанські Городища будуть викладені мною в подальших публікаціях. Тут же зупинюсь на постаті Миколи Омеляновича Макаренка як першовідкривача цих Городищ і як великого вченого і патріота України.

Свідчень про життя і творчість цього вченого, на жаль, дуже мало. Тут я скористався монографічною

Перше наукове вивчення цього Городища і його могильника відноситься до 1926-1928 рр. і пов'язане з ім'ям Миколи Омеляновича Макаренка вченого-археолога, художника, мистецтвознавця, історика. Він був одним з когорти вітчизняних вчених - патріотів України, розстріляних в 30-

(Продовження на 2-й стор.)

Микола Омелянович Макаренко

(Продовження. Поч.
на 1-й стор.)

роботою однофамільця вченого Д. Е. Макаренка "Микола Омелянович Макаренко", що надрукована в 1992 році видавництвом "Наукова думка".

В лютому 1997 року минає 120 літ з дня народження цього видатного вченого. Цій даті і пам'яті Миколи Омеляновича Макаренка я і присвячую цей нарис.

Народився Микола Омелянович Макаренко 4 лютого 1877 року в селі Москалівці Перекопівської волості Роменського повіту на Полтавщині (нині це Сумська область). Його батько - Омелян Якович - був зі збіднілого, але грамотного козацького роду, мав звання спадкового почесного громадянина, служив володним писарем. Мати - Євдокія Степанівна, яку в селі любовно називали Омелюшихою, була простою неписьменною жінкою з добрим чуйним серцем. Вона терпляче несла тягар господарства, народжувала і виховувала дітей, яких було в родині аж шестеро. Микола серед них був найстарший.

Батько Миколи рано помер (в 1910 році) і дітей піднімала і виховувала в люди мати. Виросли, розлетілись, а старенька лишалась самотньою у великій хаті, що височіла на лівому березі Сули. Чекала, виглядала своїх дітей, а вони так рідно її навіщали.

Навчання Микола Макаренко розпочав в Перекопівській початковій школі і продовжив в Лохвицькій гімназії. Тут і почала формуватись тяга Миколи до пізнання і любов до мистецтва, що ґрунтувалось на багатих традиціях навколишніх сіл, які славившись гончарством, ткацтвом, столярством та різни-

ми художніми промислами. Микола в гімназії досконало оволодів німецькою та французькою мовами, що так допомагало йому в подальшій науковій діяльності.

Здібний юнак після гімназії вступає до С. Петербурзького Центрального училища технічного малювання барона А. М. Штиґлиця. Цей заклад на той час був одним з кращих в Росії, про що свідчить високий рівень підготовки: половина випускників вступали до Академії Мистецтв. Після закінчення училища (1902 р.) Миколі Макаренку було присвоєно звання художника по першому розряду.

Ще навчаючись в училищі, Макаренко заприятелював з братами Миколю та Борисом Реріхами. Їх об'єднували спільні наукові інтереси, філософсько-етнічні погляди, нестримне бажання служити Вітчизні, збагачувати її духовні скарби.

З Миколю Реріхом Макаренко проводив археологічні розкопки дитинця у Великому Новгороді 1910 р. Результати розкопок були викладені в доповіді на засіданні Товариства захисту і збереженню пам'яток мистецтва і старожитностей. Обидва Миколи були активними членами товариства ім. Т. Г. Шевченка, палко любили Великого Кобзаря, пропагували його творчість. Юнаки любили Україну, її культуру, природу, талановитий народ.

Після закінчення Училища Микола Омелянович продовжив освіту в Петербурзькому Археологічному інституті, що готував фахівців з різних галузей археології та архівної справи. Після закінчення навчання (1905 р.) Макаренку було присвоєно звання дійсного члена цього інституту.

Розпочалась широка наукова і практична робота. З 1906 по 1910 рр. він являється заступником інспектора і викладачем малювання в "Школі Імператорського товариства заохочення мистецтв", викладає малювання в Першому реальному училищі м. Петербурга (1906-1912 рр.); є членом - співробітником Російського археологічного товариства (1907 р.); співробітничав в журналі "Старые годы", являється членом Полтавської вченої архівної комісії (1908-1919 рр.), а також членом - співробітником Московського археологічного товариства (1909-1919 рр.) і дійсним членом Російського Археологічного товариства (1910-1919 рр.).

М. О. Макаренко в 1910-1919 рр. працює заступником голови Комісії по вивченню орнаменту народів Росії при Російському географічному товаристві; є членом Комісії Російської Академії Наук по влаштуванню виставки: "Ломоносов и Елизаветинское время".

В 1914 році Миколу Омеляновича зараховують на штатну посаду до імператорського Ермітажу, де він працює до виїзду в Україну. За плідну роботу вченому присвоюють звання колезького асесора (1912 р.), надвірного радника (1913 р.), колезького радника (1916 р.).

За сумісництвом вчений викладає "Історію мистецтв" в художній школі товариства заохочення мистецтв і курс "Російське мистецтво" на Вищих жіночих архітектурних курсах в Петербурзі. М. О. Макаренко також приймав участь в зарубіжних поїздках. Наприклад в 1914 р. отримав відрядження до м. Лейпцигу на Міжнародну виставку

графічних мистецтв, вивчення музейної справи і пам'яток мистецтва романської доби. В 1917 р. вчений приймає участь в експедиції Російської Академії наук по вивченню і охороні пам'яток мистецтва і старовини в м. Трапезунді в Туреччині.

Микола Омелянович багато друкується. Це статті в різних журналах і виданнях, а також значні монографічні роботи. Серед останніх слід відзначити книги: "Художественные сокровища императорского Эрмитажа (1916 р.); "Ломоносов и Елизаветинское время. Мозаичные работы Ломоносова" (1917 р.); "Городища и курганы Полтавской губернии" (1917 р.); "Искусство древней Руси. У Соли Вычегодской" (1918 р.).

В 1907 році М. О. Макаренко взяв шлюб з Анастасією Сергіївною Федоровою, що в свій час також закінчила училище технічного малювання і мала диплом художника. На протязі всього спільного життя дружина в усьому була надійною помічницею і ширим другом. Вона супроводжувала його в експедиціях, надавала допомогу в технічних справах, друкуванні й оформленні результатів експедиції, складанню і оформленню звітів, тощо. Не залишила його дружина і в гірку пору заслання.

Практичну роботу М. О. Макаренко розпочав дуже рано ще будучи студентом Археологічного інституту. Починаючи з 1902 р. він проводить археологічні дослідження в Ярославській, Тверській, Псковській, Харківській, Новгородській, Воронежській, Полтавській губерніях, а також на території Оренбурзького повіту і землях верхньої течії Волги.

На протязі всієї діяльності в Росії Микола Омелянович не

пориває наукових зв'язків з Україною; підтримує їх через Полтавську архівну комісію та "Українське наукове товариство".

Події 1917 року молодий вчений, як і більшість інтелігенції сприймав з піднесенням, покладаючи надії на здійснення своїх творчих планів.

Український період творчості і наукової діяльності М. О. Макаренка розпочав як зрілий вчений уже в 1919 році, коли він переїхав до Києва.

Цей період діяльності М. О. Макаренка надзвичайно плідний і багатограний. В 1919-1921 рр. він працює приват-доцентом Київського Університету по кафедрі археології України; на протязі 1919-1929 рр. він - голова секції мистецтв Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН). В цей же час він професор Української державної академії мистецтв, що була реорганізована в Київський інститут пластичних мистецтв (1922 р.), а пізніше (1924 р.) в Київський художній інститут.

В 1921-1925 рр. Макаренко - професор Київського Всеукраїнського інституту народної освіти (ВІНО) по кафедрі історії культури. Одночасно (1921-1922 рр.) він являється головою Археологічної секції Української Академії Наук (УАН), директором музею Мистецтв УАН і активно працює в Софійській комісії. Він розшукує і повертає на Україну багато цінних музейних експонатів, що були вивезені в 1915 р. до Росії.

Як і раніше Микола Омелянович присвячує багато часу викладацькій роботі (1921-1925 рр.). Він читає курси "Історія культури", "Українська археологія", "Загальна історія мистецтва", "Українське мистецтво" та інші в Архітектурному інституті, в музично-драматичному інституті ім. М. В. Лисенка, в Київській кон-

серваторії, в Політехнічному інституті і на вищих жіночих курсах.

Як дійсний член Археологічної комісії, Археологічного комітету (1922 р.) і Всеукраїнського Археологічного комітету (1924 р.) М. О. Макаренко багато сил віддає науковій роботі в цих організаціях.

Микола Омелянович Макаренко проводив археологічні і архітектурні дослідження і на наших землях. Так в 1926 році за дорученням Археологічного комітету УАН він здійснив експедицію по значній території Прилуччини. Метою експедиції було виявлення археологічних пам'яток для подальшого їх вивчення. Результати цієї оглядової експедиції вчений виклав у статті "Археологічні досліді та розшуки на Прилуччині", що увійшла до збірки "Коротке звіттовлення Всеукраїнського Археологічного комітету за 1926 р."

Було здійснено кілька оглядових маршрутів по напрямках: 1-й з Прилуки на села Вільшану, Іваницю, Калюженці, Сокиринці, Тростянець, Охінки, Срібне; 2-й від Срібного на села Гурбинці, Дігтярі, Іванківці, Переволочну, Мільки до Прилук; 3-й з Прилук на села Мазки і Вейзбахівку.

Крім древньослов'янських городищ, що були виявлені в селі Вільшані, вченим було відкрито багато могил і могильників, біля с. Гурбинці проведені розкопки могильника типу "полів похоронних урн", виявлено низку невідомих городищ.

В 1927 році М. О. Макаренко займався вивченням архітектурних пам'яток Густинського монастиря. Його назавжди полюбили архітектурні шедеври: Троїцька кам'яна церква, що була збудована в 1676 році на місці дерев'яної

згорівшої; монументальні кам'яні надбрамні церкви - Миколаївська і Петропавлівська, збудовані в 1690 р., а також Успенська (Мазепинська) церква з трапезною, келарнею і пекарнею, збудована в 1695 р. гетьманом Мазепою. Викликали захоплення вченого і захисні кам'яні мури з брамами, споруджені навколо монастиря полковником Дмитром Горленком в кінці XVII сторіччя.

Про історію виникнення Густинського монастиря, забудову його унікальними архітектурними спорудами, а також про розквіт, занепад, руйнацію і знищення цієї святині в давні часи і нині написано немало. Стосовно ж М. О. Макаренка можна стверджувати, що музика архітектури Густині запала назавжди в його душу як фавіця і як людини-інтелігента. Я певен, що в останні хвилини свого життя перед дулом енкаведистського пістолета Микола Омелянович згадавав Густиню, але, на жаль, не як унікальну перлину зодчества, а як могильник, пантеон його єдиного сина.

Син Миколи Омеляновича і Анастасії Сергіївни - Ор, якого любовно називали Орлик - народився 20 серпня 1910 року. Батьки дуже любили сина. З юнацьких літ він уже приймав участь в експедиціях, привчався до наполегливої праці в польових умовах неспокоїного життя дослідників-археологів.

Був Орлик і в Густинській експедиції, йому тоді виповнилося 17 літ.

І ось 28 серпня 1927 року спекотної днини Орлик купався в Удаї поблизу монастиря, а його батько і археолог І. М. Самойловський відпочивали на березі. Раптом сталась тра-

гедія - на їх очах Орлик втопився. Не було меж горю батька. Він за одну хвилину втратив не тільки сина, а й вірного однодумця і помічника.

Поховали Орика тут же в Густині в склепі Мазепинської церкви в усипальниці князів Репніних-Волконських. В ній 10 поховальних камер: три праворуч від входу, сім - ліворуч. В сьомій зліва і упокоївся син Миколи Омеляновича Макаренка - Ор.

Микола Омелянович мав незалежну безкомпромісну вдачу вченого, високо розвинене почуття власної гідності. Ці риси характеру, а також успіхи в науковій роботі не подобались деякому з чиновного керівництва УАН. Тому вчений зазнав утисків і переслідувань, ігноруються проблеми очолюваних ним колективів, не виділяються належні кошти, поступають відмови на проведення необхідних досліджень.

Свідівля адміністрації, інтриги і утиски призвели до того, що М. О. Макаренко в знак протесту змушений був вийти зі складу Всеукраїнського Археологічного комітету (ВУАК).

Адміністративні і моральні утиски змусили М. О. Макаренка залишити Українську Академію Наук. Він почав працювати викладачем Одеського художнього інституту (1930-31 рр.). Це вимушене перебування в м. Одесі не давало змоги вченому займатись повноцінно науковими дослідженнями; негативно впливала на вченого і віддаленість його від дружини, домівки. Незважаючи на це Микола Омелянович не поривав зв'язків з археологічною наукою, був тісно зв'язаний з

(Продовження на 4-й стор.)

Микола Омелянович Макаренко

(Продовження. Поч. на 1-й стор.)

столичними подіями в Академії.

В березні 1932 року Макаренко повертається до Києва на посаду старшого наукового співробітника ВУАКУ. Працює він керівником сектора рабовласницького суспільства. З поверненням вченого до ВУАКУ значно поживалась діяльність наукових засідань. З великим інтересом були зустрінуті доповіді Макаренка "Археологічні дослідження на Маріупольщині", "Система й техніка вирізки і перевозки поховань і кам'яних гробниць Маріупольського могильника" та інші.

Незважаючи на труднощі, утиски і шельмування вчений був незборимим у своїх наукових переконаннях, в найтяжчі тридцять років сталінського лихоліття залишився в числі кращих представників вчених України, що жертвуючи своїм життям, стійко відстоювали її науку, культуру, мистецтво, мову.

Дослідження М. О. Макаренка завжди були комплексними, відзначались ґрунтовним науковим аналізом і всебічним співставленням. Тому вони були цікаві не тільки археологам, а й історикам, мистецтвознавцям, етнографам, художникам.

Археологічні дослідження в Україні Микола Макаренко розпочав рано, ще до закінчення Петербурзького Археологічного інституту. Так під час канікул 1901 року він проводить дослідження території басейну р. Сули в районі її притоки Ромен, Рашівки, Олави, Малої Локні. Особливу увагу студента привернуло давнє городище "Монастирище" на річці

Ромен. Знахідки з попередніх розкопок підтвердили необхідність детального вивчення цього древньослов'янського поселення. Тільки в 1906 році молодий вчений продовжив вивчення цього та інших городищ Посулля; інших районів України.

На Роменщині було виявлено і досліджено городище біля села Ведмежого, над Сулою (в садибі господаря Вашкевича), біля хутора Шумського, на горі "Замок" в Глинську, городище "Донецьке" біля м. Харкова на р. Уді, біля оз. Бурімка Сосницького району на Чернігівщині, в с. Петрівському Тростянецького району, на хуторі Новотроїцькому Лебединського району та в с. Волинцевому Путивльського району на Сумщині, а також в селах: Опішні і Ліпляве на Полтавщині.

Дослідження цих поселень проводились аж до 1925 року. Узагальнення результатів розкопок увійшло в археологічну науку під назвою Роменської культури. Вченим доведено, що поселення Роменського типу належить до VI-VII ст. нашої ери. До цього ж типу Городищ слід відносити і Ольшанські поселення, які Макаренко вивчав пізніше.

Дослідження городищ Роменського типу є первопрохідними у вивченні ранньослов'янських поселень в середньому Подніпров'ї.

Великий науковий внесок М. О. Макаренка у вивченні пізньонеолітичної культури Північного Приазов'я IV тис. до н. е. Ним виявлено і досліджено Маріупольський могильник. Це неповторна і єдина археологічна пам'ятка України цієї доби. По матеріалах розкопок і

досліджень вченим була написана фундаментальна монографія "Маріупольський могильник", опублікована українською та англійською мовами. Лише одна ця робота могла принести світову славу вченому. Але внаслідок переслідувань автора цю монографію було вилучено з користування.

Значний науковий внесок М. О. Макаренка пов'язаний з дослідженням так званої Трипільської культури, що існувала на території України в IV-II ст. до н. е. Вчений досліджував Трипільське поселення в київському Придніпров'ї і в самому Києві, на Донеччині, Одещині, Черкащині і на Чернігівщині (Євминське поселення).

Значну увагу Микола Омелянович приділяв вивченню археологічних пам'яток скіфсько-сарматської доби (VI ст. до н. е. - кінець II ст. н. е.). Так під керівництвом вченого були проведені розкопки Мордвинівського кургану на лівому березі Дніпра.

Ще працюючи в Ермітажі вчений провів титанічну роботу по вивченню і систематизації великої кількості предметів культури епохи Відродження середньовіччя і старожитностей півдня Росії. Вивчалось також і золото зі скіфських курганів України.

Певний час Макаренко приймав участь в роботі наукової експедиції очолюваної відомим вченим В. В. Фюрняковським по дослідженню древньогрецького міста - держави Ольвії, що існувала з VI ст. до н. е. по IV ст. н. е. Ця древньогрецька колонія мала значний вплив на розвиток племен і народностей північного

Причорномор'я і Придніпрянщини. До цього висновку прийшов М. О. Макаренко вивчаючи багаті археологічні знахідки, здобуті в Ольвії, співставляючи їх з матеріалами скіфських курганів.

В археологічних дослідженнях М. О. Макаренка, незважаючи на широку їх розмаїтість, все ж домінує проблема вивчення древнього слов'янства. Це перш за все доба уже задуваної Роменської культури (VI-VIII ст. н. е.), а також доба Київської Русі в домонгольській період (X-XII ст. н. е.).

Потужним джерелом вивчення древнього олов'янства Макаренко вважав пам'ятки зодчества: собори, монастирі, божиці. Вчений вважав, що на території України наука, культура та мистецтво найбільший розвиток мали в період великокнязівства (X-XII ст.), а також за Козаччини (XVII-XVIII ст.). Ці періоди Макаренко вивчались ґрунтовно на пам'ятках зодчества.

XI-XIII ст. на жаль залишили нам мало пам'яток зодчества, що можна пояснити монгольською розрухою. Одна з рідкісних споруд цього періоду - Остерська Старогородська родова божиця, збудована Юрієм Долгоруким 1098 р., детально вивчена М. О. Макаренко. Ці дослідження він розпочав ще в 1906 році і продовжував на протязі всього життя, про що свідчать численні публікації 1907, 1909, 1928 років. Будучи неабияким художником, вчений доніс до нас досконалим виконані акварелі божиці і фресок цієї скарбниці.

В 20-і роки Макаренко також були проведені археологічні

і мистецькі дослідження храму Спаса в Чернігові, збудованого 1024 р. Мстиславом Володимировичем. Цей храм як і Київську Софію вчений відносить до найвизначніших пам'яток мистецтва. Професор Макаренко детально дослідив фрески цього храму; вивчив його архітектуру, пізніше прибудови, а також п'ять нашарувань долівки храму, що наслідились за дев'ять століть. Він вивчав також підземелля Спаського собору де за літописними, літературними та архівними джерелами було поховано князів Мстислава Володимировича, Святослава Ярославовича, Гліба Святославовича та інших.

Макаренко встановлено, що храм Спаса в Чернігові не був зруйнований монголами, а тільки пограбований ними. Уже в XV столітті він був центром Єпископії, відомо, що служба велась в ньому і в 1298 році. Значної руйнації храму було завдано поляками в 1611 році.

Результати вивчення храму Спаса в Чернігові Макаренко опублікував у записах історично-філологічного відділу ВУАН (1928 р.), а також в статті "Біля Чернігівського Спаса" збірника "Чернігів і Північне Лівобережжя" (теж 1928 р.).

Крім названих архітектурних пам'яток М. О. Макаренко вивчав також залишки будівель Десятинної церкви в м. Києві (989-996 рр.), досліджував архітектуру і художнє оформлення Софії Київської (1036 р.).

До сказаного слід додати, що М. О. Макаренко був надзвичайно всебічним фахівцем - дослідником. Так наприклад, він був неперевершеним знавцем і цінителем художнього шитва. Він вивчав і добре знав найкращу збірку тканин і шитва

Лаврського музею в Києві. (1200 експонатів). Крім того, він знався на стародруці. До ювілею 350-ліття українського книгодруку (1924 р.) він виступив на урочистому засіданні з грунтовною доповіддю "Мистецтво старої української книжки". Як художник він знався на українських писанках, виготовляв ілюстрації до наукових статей, а також здійснював технічні малюнки знахідок з археологічних розкопок. Збереглися також його акварельні малюнки, що мають неабияку художню і пізнавальну цінність.

Особливе місце в творчості та і в долі Миколи Омеляновича займав Київський Михайлівський Золотоверхий собор. Він збудований в 1093-1113 рр. на Михайлівській горі онуком Ярослава великим князем Святополком Ізяславовичем, що був охрещений Михайлом. Понад вісім століть великий собор височів над Києвом і Дніпром, звеличучи стійкість, мужність і талант народу. Собор вистояв під нападами монголотатарських, литовських та інших завойовників. Але не витримав Михайлівський Золотоверхий вандалів ганебних 30-х років: в 1936 р. він був зірваний дощенту.

Цей собор був одним з найвизначніших пам'ятників світового значення. Унікальні архітектурні принципи його спорудження, древня епоха, неповторне оформлення і оздоблення (мозаїки, фрески, барельєфи) висувують цю унікальну споруду в ряд світових шедеврів.

Унікальність собору не обмежувалась цінністю самої споруди. Неповторною була мозаїка, фрески, що відносяться до XII ст., видатної різьби іконостас (1720- р.) роботи Чернігівського

майстра Григорія Петрова, розпис іконостасу відомим Стефаном Сміловським, срібна рака українських золотарів подарована собору гетьманом Мазепою, прикраси мальовничих контрфорсів та фронтонів, мідні барельєфи і окраси на головному куполі, зроблені на кошти Богдана Хмельницького і т. п.

Крім собору територія монастиря мала також інші унікальні споруди. Так в 1713 році тут споруджено Трапезну церкву, в 1716-1720 рр. муровану дзвіницю, в XVII ст. вимуровано фортифікаційну огорожу.

Ось цю неоціненну пам'ятку древнього зодчества і культури XII з'їзд КП (б) У постановив знищити, а натомість спорудити будинки ЦК КП(б)У і Раднаркому. Цей акт вандалізму почав наполегливо здійснюватись. Згідно з планом перебудови площі намічалось знести дзвіницю Святої Софії, ліквідувати пам'ятник Богдану і т. д.

В цей час було здійснено передачу Михайлівського Золотоверхого собору на баланс Археологічного комітету УАН. Ця начебто благочинна акція несла зловісний намір: смертний вирок пам'ятці XII ст. повинні винести самі вчені.

Неблаговидну роль у знищенні Золотоверхого собору відіграв нарком освіти В. П. Затонський. Створена ним комісія була підібрана з таких фахівців архітектури, живопису, історії, а також з представників адміністративно-командної еліти, які сліпо виконували накази авторитарного режиму.

М. О. Макаренко також був залучений до цієї комісії, як мистецтвознавець і археолог. З самого початку роботи комісії він зайняв недвозначну позицію: проти зни-

щення Михайлівського Золотоверхого собору. Він єдиний з членів комісії не підписав акту про те, що собор не має ніякої архітектурної, історичної і художньої цінності.

Органи НКВС пильно стежили за діяльністю цієї комісії. Відмова М. О. Макаренка підписати акт на знищення собору було розцінено як зухвалу ворожу акцію. Але навіть і без цього на вченого було вже достатньо матеріалів, щоб звести з ним рахунки.

26 квітня 1934 року НКВС заарештує вченого висунувши безглузде, але стандартне звинувачення в "антиреволуційній діяльності, виявленій в протипоставленні проводимим мероприяттям". Постановою Особливої наради від 23 травня 1934 р. М. О. Макаренка було засуджено на "вільне заслання" на три роки до Казані. Висилка відбулася не зразу, бо НКВС ще використовувало вченого в роботі комісії по зняттю фресок в Золотоверховому соборі. За участю М. О. Макаренка було знято частину фресок і мозаїк, і передано на зберігання до Софії Київської, а також до московських і ленинградських музеїв. Але більша частина фресок і мозаїк не була демонтована і назавжди загинула після знищення собору на початку 1936 року.

На засланні в 1935-1936 рр. Макаренко працює викладачем Казанського художнього технікуму, консультує центральний історичний музей в м. Казані, бере участь в реставрації Петропавлівського собору. Дуже швидко Микола Омелянович своєю кваліфікованою працею завойовує велику повагу і авторитет у студентів, викладачів і колег-археологів.

(Закінчення на 6-й стор.)

Микола Омелянович Макаренко

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

Тавро ворога народу не дозволило дружині Макаренка Анастасії Сергіївни перебувати в Києві і вона переїздить до чоловіка в м. Казань.

В 1936 році НКВС вдруге заарештовує М. О. Макаренка за сфабрикованим звинуваченням "контрреволюційної діяльності і клевете по отношению вождя ВКП(б) У і керівників правительств". Постановою Особливої наради при НКВС СРСР вченого засуджують на 3 роки ув'язнення у виправно-трудових таборах: і етапують до трудової колонії № 2 в м. Томську.

Дружина Макаренка - Анастасія Сергіївна робила все можливе і неможливе для звіль-

нення чоловіка, але марно.

15 грудня 1937 року М. О. Макаренка втретє заарештовують як "учасника кадетско-монархической контрреволюционной организации "Союз спасения России", яка ставила за мету скинення радянської влади шляхом збройного повстання. Постановою трійки при НКВС по Новосибірській області вченого було засуджено до вищої міри покарання - розстрілу.

Вирок виконано 4 січня 1938 року. Вченому було лише 60 років. Скільки ще міг би він зробити добра для своєї Вітчизни! Система продовжувала карати вченого і після його вбивства: ще 20 років заборонялись і вилучались з ужитку його наукові праці.

Анастасія Сергіївна довго нічого не знала про долю свого чоловіка. Вона марно клопоталась, стукаючи в наглухо закриті двері системи. тільки в 1966 році вона одержала від Томського Управління КДБ довідку про реабілітацію М. О. Макаренка. Йй тоді вже виповнилось 83 роки. Невдовзі вона померла (в 1971 році).

Ніхто не знає де могила вірного сина України Миколи Омеляновича Макаренка, як і тисяч його співвітчизників українців, що були знищені в часи комуністичної диктатури. Але є пам'ятник цьому патріоту. І вздовж його він сам. Це результати його титанічної багатогранної і плідної праці на ниві археології, архітектури, мистецтвознавства, історії,

краєзнавства. На жаль, науковий доробок Миколи Омеляновича ще зовсім не вивчено. Більш того, навіть ім'я вченого не заслужено забуто. Сучасникам належить воскресити ім'я цього патріота, осягнути і вивчити всю його наукову спадщину і довести її до людей, віддати належну шану в цій непересічній особистості.

А на фасаді Михайлівського Золотоверхового храму, який указом Президента України Л. Кучми повинен заново відродитись, має бути встановлена меморіальна дошка з ім'ям вченого Миколи Омеляновича Макаренка, що не знає х у в національним скарбом України навіть ціною свого життя.

Вадим Плошко.

ШКОЛА: ПОГЛЯД В МИНУЛЕ

Школа... Для всіх нас вона здається явищем, якщо не вічним, то принаймні досить давнім, звичним. В ній вчилися наші батьки, діди, прадіди, і не тільки грамоти, а й вміння жити, працювати, творити.

Коли ж вперше з'явилася школа в моєму рідному селі Голубівці, який шлях пройшли разом з нею мої односельці? За спогадами, переказами старожилів офіційно вона почала працювати в 1897 році, тобто рівно 100 років тому. Ціле століття разом з школою росли вчителі та їх вихованці, підвищувався не тільки рівень викладання, а й рівень свідомості, людяності, доброти. Бурхливим, неспокійним був цей час. Радісні й гіркі події переживала Україна, Прилуччина, Голубівка.

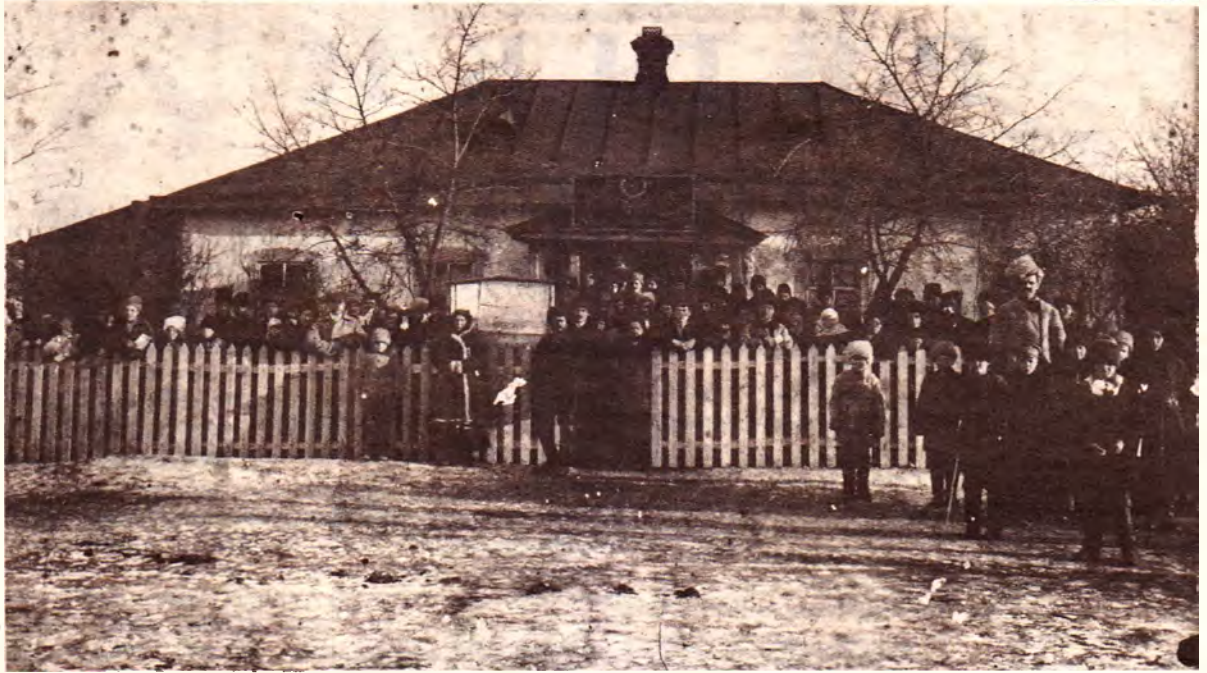
Пореформенний (1861 р.) період приніс Голубівці не тільки інтенсивний розвиток ремесел, а й велику кількість дітлахів у селянські та козацькі родини. Діти мов квіти рясно прирашали наше село, робили його гамірливим та веселим. Вже наприкінці 18 століття в селі було більше 300 господарств, близько 2000 жителів.

У ті часи, на відміну від сьогодення, з величезною повагою ставились до освіти. В давнину окремих дітей, які мали можливість заплатити за науку, вчив дяк. За підручник служив Часослов і Псалтир - по них діти вчилися абетки, удосконалювались в читанні. Батьки згодні були віддати останню копійчину, тільки б дати дітям

якусь освіту. Якщо за часів Богдана Хмельницького Україна вигідно відрізнялася від своїх сусідів рівнем грамотності серед населення, то при перепису в 1897 році три чверті українців були неписьменними.

Охопити всіх бажаючих учитись селянських дітей могла лише школа. Голубівська громада на своєму сході вирішує збудувати школу, яку спорудили на межі двох кутків Козаків і Горбанівки в 1897 році. Сьогодні цей куток зветься Хрестами, тут поруч було друге після старого (Голубового) кладовище. Коли сонце піднімалось над річкою Зарукавною, золотило променями верхівки дерев, до школи йшли діти. Заможніші рано восени, бідніші - пізніше. Село було відоме малоземеллям і тому значна кількість батьків до пізньої осені перебувала на заробітках. Діти по мірі можливості допомагали вдома по господарству. Спочатку школа була церковно-парафіяльна. батьки дітей, які вчилися, повинні були забезпечити її існування. Наприклад, для опалення школи завозили кулі соломи.

Минув час і школа стала земською, трьохкласною. Дітям викладали Закон Божий, читання, письмо (церковне й світське), початкові арифметичні дії, церковні співи. Йшли роки, відгомін революції 1905-1907 років, перша світова війна, революція і громадянська війна вплинули на хід громадського життя. Посилився класовий характер взаємовідносин між

Хата-читальня в селі Голубівці. Фото 1920-х років.

селянами. Та це не могло загасити тяготіння хліборобів до знань, освіти, культури. Приміщення першої школи стало замалим і вже не вмещало всіх бажаючих вчитися і громада в 1920-х роках вирішує побудувати нове. Це було добротне, світле приміщення на чотири класи з учительською, яке більше 50 років служило людям.

Ім'я першого вчителя на жаль не збереглося, але ми знаємо, хто з випускників школи продовжив його традиції. Це був наш земляк Назаренко Костянтин Іванович, вихідець з голубівських козаків, який отримавши освіту, сам довгий час навчав дорослих і дітей. В роки колективізації він потрапив під розкуркулення і був разом з сім'єю висланий за Урал.

Великий вплив на розвиток освіти мав ще один наш земляк вчитель Юрченко Федосій Іванович. Працював вчителем, потім інспектором народної освіти, очолював місцеве товариство "Просвіта". Зробив чимало добрих справ для пропаганди української мови й культури. Заслуженим успіхом користувався створений ним самодіяльний театральний гурток. Наші артисти часто їздили з виступами по сусідніх селах. На одній з вистав за п'єсою "Назар Стодоля" вдячні глядачі подарували самодіяльним артистам білий рояль. Федосій Іванович був різносторонньо освіченою людиною, любив мистецтво, літературу, музику. Часто можна було бачити його за роялем в колі своїх друзів і однодумців. Його статті й нариси друкували різні газети, журнали. Він працював головним редактором всеукраїнського журналу "Пасічник". Це були роки, коли безпідставно репресовано тисячі і тисячі представників інтелігенції. Був написаний лист, де вчителя звинуватили в причетності до куркульства, "притосуванстві" і багатьох інших "гріхах". Після цього Ф. І. Юрченко безслідно зникає в сталінських таборах, як ворог народу.

Приміщення третьої школи будувалось також методом народної будови з 1930 по 1934 рік. Це були тяжкі для України роки. Колективізація, голодомор 33-го затримали, але не могли зупинити будівництво. Розпочинали будувати як

початкову школу з квартирами для учителів, а закінчували вже як семирічку. В якій було сім класних кімнат, вчительська. Для становлення школи багато зробив її директор Павлик Іван Зіновійович. Приміщення старої школи використовувалось, як піонерських клуб.

Ці роки були й вирішальними в боротьбі з неписьменністю. Хату-читальню очолював вчитель Чайка Олексій Федотович. Він же був і учасником всесоюзного з'їзду "избачей", де за зразково поставлену роботу відмічений премією.

Розпочалася Велика Вітчизняна війна. Десятки голубівчан пішли захищати рідну землю. Перед відступом радянських військ, за рішенням місцевих керівників нову школу... спалили! У цей час діяла сталінська директива - нічого не залишати ворогу. Два роки окупації минули, як одна темна ніч. Горі й страждання випали на долю кожної сім'ї. Після визволення села, відразу ж розпочала роботу сільська школа. В тяжкі післявоєнні роки вона продовжувала успішно навчати, виховувати підрастаюче покоління.

З часом стало зрозумілим, що треба будувати нове приміщення. За ініціативою директора Ольги Яківни Власенко виноситься на сход села питання про будівництво школи, яке й розпочалося в 1973 році. 1 січня 1976 року відбулося урочисте відкриття нової школи. Учні отримали чудовий подарунок - новобудову з світлими класами, спортзалом, їдальнею. Потрібні були величезні зусилля, щоб витримати таке будівництво, та ще й господарським способом. Це стало під силу людям значної сили волі й віри в майбутнє. Саме таким показав себе педагогічний колектив, громадяни села.

Школа може з гордістю згадати своїх вихованців. Більшість з них стали не лише добрими спеціалістами, а й гарними батьками, достойними людьми, і продовжують те добре, вічне, мудре, що з самого початку закладено в школу.

АНАТОЛІЙ СУХОВЕРСЬКИЙ.

Р Я Ш К И

За переказами, які дійшли до наших днів, село Ряшки виникло в глухій лісисто-болотистій місцевості. Три брати, старший із них по імені Рясина, були зіслані в ці місця як карні злочинці. Вони й побудували невеликий хутір за річкою Смош. По імені першого поселенця село начебто і стало називатись Ряськи. Пізніше назва змінювалась на Рязки, а потім Ряшки.

Вперше село згадується в 1629 році. З 1648 року Ряшки стали маєтністю Прилуцького полку. В 1718 році німець фон Вейсбах, генерал російської армії, учасник Полтавської битви, одержав царську грамоту на володіння колишнього переяславського полковника Мировича. В числі інших, він приховив і село Ряшки, як володіння прилуцького полковника Д. Горленка, хоч село особисто йому й не належало. Дмитро Горленко заснував другу на Лівобережній Україні суконну мануфактуру, яка потім стала власністю Вейсбаха. Після його смерті Ряшки були віддані генерал-фельдмаршалу Мініху в 1737 році. Мініх розширив суконну мануфактуру, на якій виготовлялось не лише сукно для армії, але й капелюхи, килими і навіть віконне скло. В своєму донесенні імператриці Мініх писав, що його сукно "добротою против делающихся на российских фабриках лучше и прочнее". Про це говорить і той факт, що в 1735 році Московський суконний двір прислав у Ряшки 11 осіб різних спеціальностей для навчання. В 1743 році село Ряшки було приписане до суконної фабрики і стало посесійним володінням. В 1754 році цариця Єлизавета Петрівна пожалувала грамоту "его сиятельству действительному тайному советнику, сенатору ее императорского величества камергеру и обоим российских орденов кавалеру, шляхетского кадетского корпуса и большого Ладожского канала главному директору князю Борису Григорьевичу Юсупову в вечное и потомственное владение ряшковская суконная фабрика со всеми принадлежащими к селу крестьянами, строениями, землями и угодьями". Для розширення виробництва Б. Г. Юсупову було надано безпроцентний кредит - 10 тисяч карбованців на 10 років. За це Юсупов мав виробляти сукно для армії. Матеріали, потрібні для виробництва сукна, купувалися не тільки в Росії та в Україні, а й за кордоном. Із селян, приписаних до фабрики як посесійних, бралась особлива подать по 58 копійок з особи. За роботу на фабриці селяни одержували платню за встановленими розцінками. Тяглові селяни відбували триденну панщину. Крім того, селяни і козаки платили казні державні податки в залежності від кількості землі, відбували кінну і

шляхову повинність.

Населяли Ряшки люди рішучі й сміливі, задержувати. Про це свідчить документ за 1874 рік "По спору крестьян Полтавской губернии Прилуцкого уезда с. Ряшек с помещиком князем Юсуповым о земле". Справа ця тягнулась до 1882 року. Щоб припинити її, князь Юсупов погодився із 5047 десятин землі, що йому належала, передати селянам 2000 десятин, в результаті чого селяни мали мізерні наділи, а 58 господарств зовсім не мали землі.

Розповідають, що під час Північної війни на східних і південно-східних околицях села були насипані високі могили, які до цього часу називають "шведськими". Біля цих могил є глибокий яр, з якого доставляли воду для війська. Цей яр дістав назву "Водовизна". Село Ряшки оточене болотами, ярами і лісами. І назви в них промовисті та соковиті. Яр Серединна, якраз посередині між Ряшками та Іваницею. Є також яри Крутий і Крутенький, назви яких говорять самі про себе. Мотлохів яр нагадує про господаря, якому цей яр належав. Є під Ряшками поле Вишеньки, рясно родили колись тут вишневі сади. До цього часу населення Ряшок називає ряд вулиць так, як вони називались в давнину. Зарічна (за річкою поселились перші поселенці), Мойка (місце, де мили шерсть для суконної фабрики), Вигін - площа, куди селяни виганяли худобу. Ряшки також поділяються на кутки. Науменків куток - живуть Науменки. Острів - місце, оточене болотом неначе справжній острів. Бутівка - від господаря Бута, що колись проживав там. Куток Перемога - від назви місцевого колгоспу, Загребля - куток за греблею.

Найпоширенішими прізвищами в Ряшках є Вовнянко, Куліш, Онищенко. Прізвище Вовнянко походить від пращурів, що мали справу з обробітком вовни на фабриці, Науменко - від власного імені Наум, Онищенко - від Ониська, Толочко - від слова толочити, ходити ледве переставляючи ноги. Поширене прізвисько Півневі, мабуть хтось із роду занадто голосно говорив, дуже рано вставав і всіх будив своїм дзвінким голосом. Кострицині - від слова костриця. Вилкіни і Слепакові - далекі нащадки кріпаків князя Юсупова, привезених ним з Російських своїх володінь для роботи на Ряшківській мануфактурі. Болота, ставки, озера...

Красиві, мальовничі Ряшки, працьовиті і щедрі на вдачу живуть тут люди. Їм творити далі історію села, свого роду.

**ГАЛИНА ГОРІЛА (Прилуки)
НІНА СОТНИЧЕНКО (Ряшки).**

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденовиків, 39.
Краснознавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 964. Тир. 1000 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р.

ДЖЕРЕЛО

Світлій пам'яті Василя Івановича Маслова та Олександра Івановича Ключка.

“Сей семена с утра, и руке до вечера не дай отдохнуть. Библия. Книга Экклесиаст”.

Ниву нашої долі засівають не лише власні вчинки, слова та наміри; не тільки родина, друзі та недруги ліплять нас.

Чиєсь стороннє життя невігадана доля можуть інколи перевернути душу, змусити пильніше придивитись до себе та оточуючих людей.

Незвичайне враження справило на мене знайомство з щоденниками професора Олександра Мусійовича Щербини - людини, що перемогла обставини, які в трирічному віці позбавили дитину зору. Захотілося більше дізнатися про родину Щербин, про тих, хто допоміг хлопчику знайти гідне місце в житті.

Наша подорож розпочнеться на початку минулого сторіччя в селі Переволочні Прилуцького повіту на Полтавщині. Саме тут служив пономарем Никифор Захарович Щербина. Як зазначив у своїх паперах Сергій Іванович Маслов, професор, член-кореспондент Академії Наук України, родина Щербин належала до маломаетного дворянства, а сім'я його дружини, Ганни Костянтинівни, - козацька. У них народилися діти: Ілля, Мусій (1828-1882), Данило, Уляна, Прокіп, Омелян, Василь, Явдоха, Іван, Сергій.

Як свідчать спогади Олександра Мусійовича, його дід, Никифор Захарович, до похилого віку зберіг жадібне тяжіння до книжок, цінував науки. Тому коли підір Мусій, батько вирішив, що син повинен отримати освіту в Переяславській духовній Семінарії. Здавши випускні іспити в 1849 р., Мусій Никифорович повертається до батьківської оселі.

Юнак знайомиться з місцевим духовенством і закохується в Домаху Титівну Волкову, дочку священика Михайлівської церкви в селі Леляки. Влітку 1850 р. справили весілля, після чого Мусій Никифорович приймає сан і отримує місце

священика в Трьохсвятительській церкві міста Прилук. Молоде подружжя оселяється в одному з найживописніших куточків Прилук - на Кустівцях, що на той час були околицею міста. З теплотою і ніжністю змалювала цей куточок українська письменниця, поетеса, кандидат філологічних наук, доцент Ганна Георгіївна Ігнатенко в книзі “На дні мого серця” (К., “Радянський письменник”, 1984). Тож їй слово: “Невеличке районне містечко, чи як звикли говорити у нас в Києві, - периферія. Воно зустрінє вас вогником вокзалу, напоїть якимось особливим повітрям, огорне незвично лагідно тишею і поведе стежками юності кудись на околицю - на Кустівці чи Квашинці...

...Ген-ген, біля Дідовець, піднялося на півголови сонце, забилися бані куштівської церкви. З ганку було добре видно усе довкола, ніякі високі мури не заступали людям сонця: городи не обмежувані парканами,

лише сякі-такі стирчали від шляху про людське око...

Ніби зараз чую: прогуркотів віз, запахло сіном, почали вигонити корів на вулицю...

...Вітер сонно прошелестів листями тополі, соняхи пробудилися од вранішнього сну і, цікаві,

(Продовження на 2-й стор.)

Домаху Титівна Щербина. Фото поч. ХХ ст.

ДЖЕРЕЛО

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

перегнулися через невисокі паркани, жоржини затремтіли, струшуючи холодну росу. Чи то од вітру, чи, може, від жалю...

...Ідемо з татком повз кустівську церкву на Удайську вулицю провідати діда Івана і бабу Харитину.

Тини, перелази, хати під стріхою - ото вам Удайська вулиця тих часів. Потягло прохолодою, задзижчали комарики, хмарою здіймаючись над

Костянтинівни Бабенко, у 18 років стала господинею великого дому, матінкою, як її шанобливо називали прихожани. Теплі згадки залишили про Домаху Титівну її син Олександр і невістка Ганна Петрівна, відмічаючи хозяйновитість матусі, її невимогливість, вміння задовольнятися малим, необхідним. За скупими рядками запису Ганни Петрівни Щербини про свою свекруху виникає неабияка особистість... "первую половину жизни сама изготовляла пряжу, из которой потом ткалось полотно... не любила

Прилуки Видь на Кустовцахъ.

Кустівці (праворуч - садиба Щербин). Початок ХХ століття.

левадою, закумкали жаби - Удай близько. Батько зупиняється біля копанки, і ми слухаємо протяжне і ніжне, пристрасне і настирне: кум-кума, кум-кума, кум, кум...

...Діти околиць провінційного міста, широких вулиць без бруківки, яблуневих садів, зелених городів, що десь біля Дідовець зустрічаються із різнобарв'ям гречки, рижію, м'яти, ми бігали слухати тишу стомленого поля, розпізнавали **голоси** весняного птаства у березовому і дубовому гаях...

...Запевняли, що коли співають на Кустівцях, то чутно на Квашинцях. Може, воно й не так, бо від Кустівця до Квашинець кілометрів зо три з гаком, але співали кустівчани добряче. Славилась піснями приудайщина, пісенні традиції передавалися від покоління до покоління. Майже у кожній хаті - свої дуети, тріо, квартети..."

Подружжя Щербин оселилося недалеко від кустівської церкви, де Мусій Никифорович правив 14 років (з 1850 по 1864 р.).

Домаху Титівну, онука дячка з Іржавця та дочку галаганівського вільновідпущеного Марії

судачить. Не было и тени предрассудков, суеверий. В день смерти она еще работала; легла после обеда отдохнуть и спокойно уснула 18.12.1913 года навсегда восьмидесяти двух лет"

Мусій Никифорович Щербина був людиною неординарною, помітною не лише в середовищі прилуцьких священників. За згадками сина, Костянтина, "...занимався педагогическим делом; любил книгу; живя в большом уездном городе (Прилуках), всегда выписывал газеты и журналы; большую часть времени проводил за чтением; пробовал писать и печатать газетные статьи. Был крайне сдержан и тактичен в обращении с людьми"

Трагічно розпочиналося сімейне життя молодого подружжя Щербин: не давав Бог життя їхнім діточкам, помирался немовлятами. Так сталося з Іваном, Олександром та Михайлом. Ганна прожила теж небагато - з 1861 по 1864 р. В живих залишилася Юлія (22.06.1857 р.) та її три брати: Костянтин (30.06.1864-19.08.1946 р.),

Григорій (17.01.1872-1951) і Олександр (17.02.1874-25.12. (07.01..(1934).

Молодий, розумний і інтелігентний отець Мусій користувався повагою не тільки прихожан кушівської церкви, а й мешканців Прилук. Тому, коли в 1863 році помирає настоятель Спасо-Преображенського собору отець Павло Андрієвський, заступити його місце пропонують Мусію Никифоровичу Щербині, де і правив отець Мусій до самої своєї смерті. Його проповіді притягували до себе не лише прекрасним знанням церковної літератури, а й глибинною мудрістю, а ще більше - красним словом, бо вмів про саме буденне сказати так, що западало в душу. Це останнє і обумовило запрошення викладати Закон Божий в Прилуцькій прогімназії (з 1874 року по 1882 р.).

Помер Мусій Никифорович молодим, у віці 54

латинськими фразами і пословицями".

Через деякий час Юлія та Феодосій Чорногори поселяються окремо від батьків. Першим народжується хлопчик, якого нарекли Володимиром (1877-1895), потім в наступному році - донька Олена. Доля обох дітей трагічна: Олена померла в 1880 році, а Володимир загинув в вісімнадцятирічному віці під час полювання; хлопець так і не встиг окінчити 2-гу Київську гімназію, де навчався в 7 класі.

Після смерті в 1882 році Мусія Никифоровича Щербини його місце настоятеля Спасо-Преображенського собору заступає Феодосій Антонович Чорногор. Сумлінно виконує він свої обов'язки настоятеля майже 30 років, до останнього дня життя в 1911 р.

Старший з братів, Костянтин, закінчив Прилуцьку чоловічу гімназію, потім - Київський

Родина Щербин на ганку свого будинку. Початок ХХ століття.

років від емфіземи легенів, хвороби, якою страждав з молодих років.

Родинне гніздо Щербин на Трьохсвятительській вулиці Прилук описує Василь Іванович Маслов у листі до Володимира Оголевця від 29.01.1951 р.: "...некогда Александр Моисеевич Щербина обитал в своей чудесной, занимавшей весь квартал усадьбе, где был и старый дом, и сад со старым дубом, и левада с колосащейся летом рожью. Искони эта усадьба принадлежала Щербинам".

Першою вилетіла з батьківського гнізда Юлія Мусіївна, в середині 70-х років вона вийшла заміж за молодого священника Феодосія Антоновича Чорногора. Спочатку усі жили однією великою родиною в маєтку Мусія Никифоровича. Разом з ними мешкав і старий батько Домахи Титівни - Тит Федорович Волков. Як згадує Костянтин Мусійович Щербина, Т. Ф. Волков "был не от мира сего - совершенно не интересовался хозяйством, бытом, был чрезвычайно молчалив, много читал. Много вспоминал о своем учении в бурсе, речь обильно пересыпал

университет, з 1889 р. обирає педагогічну та наукову стежину, головним чином це методика викладання математики, отримує вчену ступень професора. Живе і працює в Одесі. Його дружина, Софія Миколаївна Єгунова (28.07.1859-1945), народилася в Одесі, мабуть, тут же закінчила гімназію. Вищу освіту отримала в Києві на Вищих жіночих курсах, після чого викладала географію в жіночій гімназії Дучинської та на річних Педагогічних курсах при Київському учбовому окрузі. Софія Миколаївна жваво цікавилась суспільним життям: брала участь в діяльності Київської комісії народних читань (у 1902 р. комісію реорганізували в Спілку допомоги початковій освіті). У Костянтина Мусійовича і Софії Миколаївни Щербин була одна дитина - донька Ганна (народилася 01.02.1900 р.), яка влітку 1925 р. вийшла заміж за Івана Яковича Фааса. Сергій Іванович Маслов 13.07.1947 р. зробив запис зі слів Олександри Олексіївни Андрієвської, що Ганна і Іван Фааси разом

(Закінчення на 4-й стор.)

ДЖЕРЕЛО

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

з відступаючими частинами німецької армії залишили Україну і зупинилися у Румунії, де 11.04.1945 р. Іван Якович помирає від закупорки судин серця, а Ганна Ко-стянтинівна в 40-х роках працювала лікарем на території Румунії і подальша доля невідома.

Померла Софія Миколаївна 18 березня 1945 р. в Одесі в чоловік, Костянтин Мусійович Щербина, пережив свою дружину на півтора роки, які прожив з молодшим братом Григорієм Мусійовичем в с. Макарів-Яр на Донбасі.

Григорій Мусійович Щербина (17.01.1872-1951), як і його брати, закінчив Прилуцьку чоловічу гімназію, а потім обрав медичний факультет Київського університету. Більше 30 років працював лікарем сільської лікарні на Донбасі, був її головним лікарем. Дружиною його стала Варвара Костянтинівна Пінчукова (серпень 1874 - травень 1936). Їхня перша дитина, Наталка, померла немовлям. В 1897 р. народився син Микола, через три роки - Володимир, в 1904 р. - Марія, в 1906 - Дмитро. В паперах Сергія Івановича Маслова про долю дітей Григорія Мусійовича Щербини згадок не-має, лише зазначено, що Марія вийшла заміж за лікаря, Микола теж був одружений. Про останні дні життя Григорія Мусійовича Щербини розповіла в листі до Сергія Івановича Маслова Олена Петрівна Геєвська, сестра дружини Олександра Мусійовича:

Олександр Щербина. Початок ХХ століття.

"...умер от злокачественной опухоли в желудке. Так ему и не удалось приехать в Прилуки: хотел перед смертью посмотреть на те места, где провел детство и юность. Да и лучше, если он не видел этого запустения и разрушения."

Доглядати маєток і старий дім залишилася Юлія Мусіївна Чорногор.

В 1913 р. після смерті матусі Домахи Титівни Юлія Мусіївна повертається до родинного вогнища. Вона залишилась самотньою: чоловік і діти пішли з життя, батьки померли теж. Костянтин успішно викладає в вузах Одеси, Григорій теж звив своє гніздо і повертається до батьківської домівки не збирається.

Та коли зазеленіє левада, одцвіте старий сад, тоді приїздить до Прилуцької найменший брат, Олександр, приват-доцент Московського університету. Юлія Мусіївна вдвляється в переплетене гілля фруктових дерев, і ось їй здається, що на стежині вона бачить невисоку худорляву постать Олександра: повільно, але впевнено крокує він по батьківському саду, підймає голову, і на сонці вислискують, чорні окуляри сліпого. Та це вже інша розповідь про сумну і прекрасну долю людини, що перемогла долю.

Олена КЛОЧКО.

ЛІТОПИС САМОВИДЦЯ

Серед українських джерел минулих періодів особливе місце займають літописи. Своєрідність цих джерел полягає в тому, що вони є пам'ятками не тільки історіографії, а й літературознавства.

Серед них окрему групу становлять козацько-старшинські літописи XVII-XVIII ст. Авторі їх використали ширше коло джерел: щоденники очевидців і учасників подій, літописні матеріали, грамоти, універсали, польські хроніки та ін.

Цикл таких оригінальних літописів і хронік виникає особливо у період визвольних війн українського народу з шляхетською Польщею, Туреччиною і Кримом з другої половини XVI і протягом всього XVII ст.

Чільне місце серед них належить літопису Самовидця, вперше надрукованому О. Бодянським у 1846 р. в Москві ("Чтение в Обществе истории и древностей Российских при Московском университете, 1846").

До надрукування літопис Самовидця був відомий в рукописах багатьом історикам першої третини XIX ст. - Д. М. Бантиш-Каменському, М. А. Маркевичу, М. О. Максимовичу та ін.

Вдруге цей літопис, за повнішим і ближчим до оригіналу списком, видала у 1878 р. Київська Тимчасова Комісія для розбору давніх актів ("Літопис Самовидця по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник: Хмельницкой, "Краткого описания Малороссии", "Собрания исторического", К., 1878).

Літопис Самовидця, як джерело для вивчення історії України і пам'ятка історіографії та літератури, є одним з найцікавіших, де висвітлюється історія бурхливої доби XVII

ст.

Особливий інтерес викликає він і у краєзнавців Прилуччини, бо містить у собі чимало відомостей з історії нашого краю того періоду.

Літопис притягнув увагу багатьох істориків. Дослідження цієї пам'ятки почалося з того часу, коли відомий історик Орест Іванович Левицький (1849-1922 рр.), при другому виданні літопису Самовидця 1878 р., додав до нього свою розвідку.

Орест Левицький, порівнявши багато списків цього літопису, прийшов до висновку, що початковий оригінальний його текст піддався великим змінам і доповненням з різних джерел пізнішими переписувачами XVIII ст. В цих пізніших списках помічені також свавільні скорочення. В найцікавішому вигляді виявився найдавніший і найоригінальніший, що найкраще зберігся з шести відомих списків. Він належав на початку XVIII ст. одному з представників козацької старшини-Іскрицькому. Після короткого вступу в ньому висвітлюється подія від 1648 до 1702 р. Цей список зберігся в оригіналі, а не в пізнійшій переписці і є найповнішим.

Усім, хто захоплюється історією нашого краю, цікаво буде дізнатися, що майже з перших сторінок літопису знаходимо опис подій, у яких активну участь приймали і жителі Прилуччини. Так у літопису під заголовком "Починається війна Збаражская року 1649" читаємо: "Знову зась на полки, которіє до гетмана Хмельницького притягнули: полк Переяславській, полк Ніжинській, полк Чернігівській зо всею

Сіверю, аж по Гомель..., полк Прилуцький, полк Ічанській, полк Лубенський, полк Миргородський, полк Полтавський... Тіє усі полки билі при гетману Хмельницькому, в котрих незлічона лічба войска было, бо інший полк міль козацтво тисяч болше двадцяти, бо що село, то сотник, а иная сотня міла люду тисячу. Так усе, що живо, поднялося в козацтво..." (Літопис Самовидця, "Наукова думка", К., 1971, стор. 57).

В описові подій під заголовком "Року 1625" повідомляється: "Того ж року барзо приморки великіє билі в Корсуню і по інших городах в тих повітах. также і на Задніпру в Переяславлю і в пригородах его, в Носовці, Прилуці, оприч Ніжина - много вимерло людей, же пусти zostали двоори". (Літопис Самовидця, "Наукова думка", К., 1971, стор. 64-65).

Наступне повідомлення про події, в яких приймав участь і Прилуцький полк, знаходимо вже під заголовком "Року 1658: "Того ж року, зараз о святом Миколаї, гетман Виговський з ордами і полками козацкими под Полтаву наступил, а Гуляницький з полками Прилуцьким і Черніговским, идучи за гетманом, перше в Лубнах пушкарцов, которий ся билі зачипили, штурмом узял, а напотом Гадячює обліг:... А гетман Виговський, прийшовши под Полтаву, стал непоодаль, докучаючи полтавцам, где Пушкар, не чекаючи приступу Виговского, тысячей у двадцати албо і болше з запорожцями вийшовши із города на святую Тройцу рано, ударил на табор Виговского, й там в табор уламавшись, юже і гармати опановал бил; але гетман Виговський, на коня влавши, до орды прибіг, і знайшовши орду в наготовности, зараз з ордою дал своїм помочи, же їх з табору вибили, і не допустивши до міста Полтави, всіх вистинали й самого Пушкаря стяли, же мало хто з того войска живим вийшов й Полтаву доценту Виговській спустошил. Того ж дня й Гадячю Гуляницький узял".

І далі: "Того ж літа, под осінь, князь Ромодановській з Білагорода з війсками великими так московскими, яко і козацкими вишол на Україну ку Пиратину, з котрим і запорозці і полки Полтавській, Миргородській і Лубенській билі. А напротив его вийшол Гуляницький с полками Черніговским і Прилуцьким і дали межю собою бой под Пиратином. І так мусліл Гуляницький оборонною рукою уходити, которого у Варві боярин князь Ромодановській держал в обложюю неділь шесть, аж Виговській гетман з ордами дал оному отсіч" (Літопис Самовидця, "Наукова думка", К., 1961, стор 78-79).

Про участь населення Прилуччини у подіях наступних років знаходимо у літописі Самовидця вже в записках під заголовками "Року 1660", "Року 1662" та наступних років.

З тексту "Року 1666" дізнаємося про те, як за гетьмана Брюховецького було збільшено кількість царських гарнізонів в Україні, один з яких мав прибути і до Прилук: "А зараз приболшено воевод по городах...: в Прилуку, Лубні, Гадяч, Миргород, Полтаву, в Батурин, Глухов, Сосницю, Новгородок, Стародуб до тих воевод, которіє zostавали в Києві, в Переяславлю й Ніжині..." (Літопис Самовидця, "Наукова думка", К., 1971, стор. 99).

А вже із тексту літопису під заголовком "Року 1668" дізнаємося про різку зміну в зовнішньополітичній орієнтації того ж Брюховецького і його спільників. ось як про це розповідається у літописі Самовидця: "На початку, о Богоявленні, з'їхалися усі полковники в Гадячює, і гетман Брюховецький учинил раду с полковниками, суддями і усею старшиною, і поприсягли собі, же юже конечно отступити от его царского величества і по орду слати, і воевод, і москву з гродов отсалати, албо з ними битися, ежели би не уступали з городов... Того ж часу нічого не отволікаючи, полковники, скоро посприздили вдоми, почали задор чинити з воеводами і на масляницю всюди почалися бити з москвою і воевод побрала. А найпервей в Гадячюму..."

Не лишилося в стороні і наше місто: "Также і в Прилуці, Миргороді, Батурині воевод побрала, а людей при них будучих погубили, а сосницького і новгородского... подостававши в замках приступами, запорозкіє козаки з міщани усіх побили. Ніжин зась і Чернігов і Переяславль міста пуштовшени і попалени, а замки zostавали през усе літо в обложюю от козаков і усею посолства" (Літопис Самовидця "Наукова думка", К., 1971, стор. 104).

Ще декілька цікавих повідомлень про пізніші події, що стосуються також і Прилуччини, любители історії нашого краю знайдуть на сторінках літопису Самовидця уже в описові подій наступних десятиліть.

Слід також відзначити, що у XIX ст. літопис Самовидця

широко використовували майже всі українські історики, що досліджували надзвичайно багату на події історію України другої половини XVII ст. Це зумовлене значною мірою тим, що в першій половині XIX ст. ще не були опубліковані достовірніші за літописні історичні документи. До того ж літописи давали суцільний виклад подій про Україну.

Після того, як 1846 р. літопис Самовидця був опублікований, про нього з'явилися окремі дослідження. а історичні праці містили посилання на це джерело.

Літопис Самовидця дійшов до нас без імені автора і місця його написання. Чи ці дані загублені пізнішими переписувачами, чи автор волів приховати своє прізвище, це питання розв'язати важко. Довгий час в історичній літературі точилася полеміка про те, хто ж був автором літопису Самовидця? Ця суперечка була не безпредметною. Від розв'язання питання про авторство літопису залежало ряд інших питань з історії XVII ст., зачеплених у літописі, зокрема про соціальні погляди літописця, про ідейну цілеспрямованість твору, про оцінку ряду фактів, висвітлених Самовидцем як особою свого часу, тощо.

Преший видавець літопису О. М. Бодяньський висунув гіпотезу, що складач літопису походив з Корсуня. Думку про походження автора літопису Самовидця з Правобережжя підтримував також М. О. Максимович. Він називав його Задніпровським, тобто жителем правого берега Дніпра, козаком-літописцем, сучасником Хмельницького. Той "літописець про початок війн Хмельницького, - писав Максимович, - викривас в собі творця - козака письменного, бувалого і розумного, але не книжного, що писав по живому усному переказу, який ходив серед козацтва, про події того часу" (М. Максимович. Собр. Соч., т. 1, К., 1876, стор. 462). Такої самої думки дотримувався В. С. Іконніков. О. Левицький, аналізуючи мову літопису, висловив також думку, що літописець походив з західної частини України, з Правобережжя, але преселився на Чернігівщину, де й написав свій твір.

Відомий для свого часу дослідник генеалогії українських старшинських родів Вадим Модзалевський, торкаючись життєпису генерального підскарбія 60-х років XVII ст. Романа Ракушки-Романовського, порівняв деякі моменти його життя й діяльності з подіями, описаними Самовидцем. Модзалевський висунув гіпотезу про те, що автором літопису міг бути ніхто інший, як Роман Ракушка (В. Модзалевський. Перший військовий підскарбій (1663-1669) Роман Ракушка Романовський. Записки історико-філологічного відділу Укр. Академії наук, 1919, кн. 1, стор. 18-52; кн. П., 1920-1922, стор. 29-59). До такого ж висновку прийшли В. Романовський (В. Романовський, хто був "Самовидець?", "Україна", 1925, кн. V, стор. 60-73), а також Микола Петровський (М. Петровський. До питання про певність відомостей літопису Самовидця й про автора літопису (Романа Ракушку-Романовського), Зап. Ніжинського інституту народної освіти, кн. VI, 1926, стор. 1-80).

Думку про авторство М. Н. Петровський розвинув далі у своєму великому дослідженні "Нариси з історії України". Ця праця цікава тим, що в ній гіпотеза Петровського виявилася найпереконливішою серед думок усіх істориків, які займалися цим питанням. Проф. Петровський стояв твердо на тому, що автором літопису Самовидця був Ракушка-Романовський.

Поряд з суперечками про авторство і місце написання літопису постало також питання про час складення цієї важливої пам'ятки історії визвольної війни. З часу відкриття літописних списків в історіографії твердо встановилися погляди на цей літопис, як на твір (VII ст., а на його складача - як на свідка і, в багатьох випадках, учасника описаних ним подій.

Складання літопису почалося в 70-х роках XVII ст. Всі попередні події від початку визвольної війни зображені на підставі ряду джерел і особливо народних переказів. Разом з тим у літописі є багато таких свідчень, які автор, як сучасник, міг записати з власних спостережень. Від 1670 р. літопис Самовидця змінює свій характер. Він хоч і продовжується, як і раніше за роками, але перетворюється в своєрідний щоденник. Трапляються записи, які справляють враження нотаток, зроблених відразу ж після того, як відбулися події. Автор більше

(Продовження на 6-й стор.)

ЛІТОПИС САМОВИДЦЯ

(Продовження. Початок на 4-й стор.)

не забігає наперед в своїх оповіданнях, як де робив раніше. Цілісні оповідання часто перериваються вставками, здобутими, очевидно, літописцем пізніше. Отже, слід вважати, що початок складання літопису Самовидця відноситься до 70-х років XVII ст. і закінчується 1703 р.

Незважаючи на те, що автор залишається і зараз до певної міри загадковим анонімом, сам зміст літопису може охарактеризувати його соціальне обличчя й ідеологію. Літописець є виразником інтересів заможного козацтва російської орієнтації, разом з тим його погляди пронизані українським козацько-старшинським патріотизмом.

Коло соціальних інтересів автора літопису Самовидця визначене з самого початку літопису, в той місці, де він говорить про причини визвольної війни, в розділі "Про початок війни Хмельницького". Причини війни він бачив в гонінні на православія, в обтяженні козаків повинностями з боку Польщі, в тому, що козаків "примушували панщину робити". Найбільше автор висловлює своє невдоволення тим, що над реєстровими козаками від польської шляхти, полковників та коронного гетьмана були "насильства великі", що "на вольності реєстрових козаків посягали, а козацьких старшин до всяких робіт примушували". Доля посполитих літописця мало хвилює. В окремих випадках він навіть ідеалізує становище селян, говорить про достаток їх господарства; все ж він змушений підкреслити, що посполиті в Україні не звикли терпіти такого тяжкого гніту і це було також немаловажною причиною війни.

Епопею визвольної війни автор літопису Самовидця прагнув подати в усій величчї цих славних подій. Проте головною рушійною силою в боротьбі проти Польщі він вважає козацтво. До боротьби посполитих і ремісників міст за свої права автор літопису ставиться негативно. Так, наприклад, він з захопленням описує перемоги Хмельницького під Жовтими Водами і Корсунем, позитивно оцінює факт утворення козацького гетьманського уряду, а також полкового і сотенного устрою, але негативно ставиться до рішучих виступів народу, коли визвольна війна виходила за межі національних і релігійних прагнень, коли вона вторгалась в сферу внутрішніх взаємовідносин українського суспільства. Літописця особливо лякають криваві події в тих випадках, коли він спрямовує свою увагу саме в цей бік, в бік показу подій, у яких "рідко хто в той крові на той час рук своїх не умочив і грабунку тих багатств не чинив. І на той час туга велика людям всякого знатного стану була і наруга від людей посполитих, а найбільше від гулятьства, тобто від броварників, винників, могольників, будників, наймитів, пастухів, якщо якийсь значний чоловік і не хотів приставати до того козацького війська, все ж мусив це робити, щоб позбавитися ганьби і нестерпного лиха... і ті мусили у військo приставати до того козацтва".

В усіх випадках, де йде мова про заворушення посполитих і міських низів, літописець інакше не називає ці рухи, як виступи черні і грабунки гулятьства. Він виправдовує тверду політику Хмельницького щодо приборкання цих рухів. Так, наприклад, він виправдовує страту Богданом Хмельницьким Миргородського полковника Гладкого, який разом з незадоволеними козаками і посполитими виступив у 1651 р. проти

Білоцерківської угоди. Недоброзичливо літописець ставиться також до невдоволень запорізької сіроми.

У свою чергу автор стриманий в оцінці політики деяких гетьманів і генеральної старшини. Він негативно охарактеризував таких осіб, як гетьман Іван Самойлович, Дем'ян Многогрішний, Петро Дорошенко, авантюристів Правобережжя - Опару і Ханенка.

На відміну від інших козацьких літописців автор літопису Самовидця уникнув панегірика Богдану Хмельницькому. За ідеологією виявленою в літопису, ми можемо віднести його автора до того заможного реєстрового козацтва, що займало проміжне становище між генеральною старшиною і козацтвом, хоч, можливо, такі особи займали певний час поважні посади в гетьманському урядованні. Характерною рисою автора літопису є та, що в описові подій він виявляє себе не як козак-воїн, а скоріше спостерігач, як знавець описаних ним подій з канцелярських записів. Тому деякі дослідники і вважали автором літопису Самовидця когось з освічених гетьманських канцеляристів.

У поглядах на події зовнішнього характеру, які відбиті в літопису Самовидця, автор відобразив настрої більшості українського народу. Він рішучий противник шляхетської Польщі, Криму й Туреччини та їх прибічників у середовищі козацької старшини. Особливо вороже літописець ставиться до шляхетської політики Виговського і орієнтації на Туреччину Юрія Хмельницького та Петра Дорошенка. Щодо російської автор літопису Самовидця займає прихильну позицію. Приєднання України до Росії він розглядає як позитивний акт: "що по усій Україні увесь народ з охотою тое учинив... і немалая радість межі народом стала ("Летопись Самовидца по новооткрытым спискам", стор. 13).

В ряді інших місць літопису, наприклад, в освітленні подій російсько-польської війни 1654-1667 рр. ми знаходимо оповідання, що характеризують доброзичливе ставлення літописця, до російсько-українських відносин. Тут же він ганьбить політику старшини в особі Виговського, Гуляницького, Тетері.

Під 1664 р. в літопису Самовидця вміщені поширені оповідання про похід польських військ на чолі з королем Яном Казимиром на Лівобережну Україну. В описові цих подій літописець лишається прихильником Росії, з симпатією описує перемогу російських і козацьких військ над військами короля Яна Казимира. Так само радо зустрічає він звістку про розстріл у тому ж 1664 р. Виговського.

Поступово змінюється ставлення автора літопису до російського уряду Олексія Михайловича з кінця 60-х років, особливо після заволоду Брюховецького в 1668 р., внаслідок якого були вбиті царські воєводи і знищені російські гарнізони на Лівобережжі. Можливо, що літописець особисто прийняв якусь участь у цих подіях в складі козацьких старшин Лівобережжя. Вперше своє негативне ставлення до заходів російського царського уряду літописець висловив у зв'язку з оповіданням про прибуття в Україну царських переписувачів в 1666 р., "которые переписывали усіх людей на Україні мешкающих і по городах і по селах: і синов хто маєт, і хто чим пашет. І так вложили дань на людей тяглих от плуга... Так же

поставили по городах целовальщиков з міщан, которіе виберали от вшеляких торгов, так великих і малих. Также подачку наложили на всякого чоловіка, так ремесника, як тож і найубогшого. І тіє реестра в книги пописали, которіе книги одни на Москву повезени, а другіе воеводам подани, жеби тоє наложеню подачу на людей вибирали і тим платили людям ратним, зостаючим на Україні" ("Летопись Самовидца по новооткрытым спискам", стор. 90-91).

Як відомо з "Московських статей" 1665 р., гетьман Брюховецький і значна частина старшин одержали від царського уряду ряд феодальних правових привілеїв і земельних надань. Сам гетьман вперше в історії козацького підданства Росії одержав титул боярина. Боячись народного гніву, Брюховецький погодився на збільшення царських воевод і гарнізонів в Україні, які б обороняли привілеї старшини і всупереч інтересам народу проводили політику царизму. Складання переписних книг 1666 р. і збирання податків у царську казну було одним з перших заходів царизму, спрямованих проти посполитих і козацтва в Україні. З усього видно, що автор літопису не належав до старшин, обдарованих різними привілеями. Він лишався в таборі того козацтва, інтереси якого тією чи іншою мірою ущемлялися. Звідси його нарікання на переписувачів і цілувальників, його стримане виправдання козацького повстання в Переяславському полку в 1666 р., під час якого був убитий полковник Данило Хоменко і перебитий царський гарнізон. Не засуджує він також і убивство запорожцями царського посланника Ладженського, про яке розповідається в літопису під 1667 р. У тих випадках, коли політика царського уряду імпонує ідейним настроям автора як представника українського козацтва, він виправдовує і навіть вихваляє її. Це помітно, наприклад, в короткому оповіданні про смерть царя Федора Олексійовича, зміщеному в літопису під 1682 р. Автор пише, що цей цар "великую любов до нашего народу мал, бо і набоженства на Москві нашим напівом по церквах і по монастирях отпраовати приказал, і одежу московскую отменно, але по нашому носить позволил" ("Летопись Самовидца по новооткрытым спискам", стор. 152). Отже, в концепціях автора літопису Самовидця помітні не антиросійські чи антицаристські погляди, а тільки автономістичні козацько-українські настрої, властиві багатьом освіченим особам України кінця XVII і початку XVIII століття, що добивалися від царського уряду дотримання "Московських статей" 1654 р.

Серед козацьких літописів літопис Самовидця являє собою одну з найцінніших пам'яток

української історичної літератури XVII ст.

Своїм змістом він відобразив важливі питання історії України цього періоду як джерело і пам'ятка історіографії. У значному числі оповідань зустрічаються образні характеристики подій та історичних осіб свого часу. Автор літопису був добре обізнаний з усною народною творчістю, знав звичаї і традиції українського народу. В текст своїх літописних повістей він вніс не мало різного роду народних оповідань, переказів, поговірок і приповідок. У силу всіх цих якостей літопис Самовидця більше, ніж будь яка з більш ранніх літописних пам'яток, набув виразного національного характеру.

Літопис Самовидця є одним з зразків української літературної мови XVII ст. Незважаючи на архаїзми, різного роду місцеві діалектизми, полонізми та інші мовні та стилістичні особливості, які пояснюються умовами часу, твір Самовидця яскраво свідчить, що в українській літературній мові XVII ст. була міцна основа живої народної мови.

Як видатну пам'ятку історії української літератури та української літературної мови літопис Самовидця високо оцінювали українські філологи О. Огоновський, М. Петров, П. Житецький, М. Возняк, О. Білецький.

Заслужену оцінку українським літописам, зокрема й Самовидацевому, дав Іван Франко. Розглядаючи український літературний процес як безперервний і органічний, учений чітко визначив роль і місце літописів у розвитку нової української літератури, історіографії та суспільно-політичної думки в Україні XIX ст.

Як пам'ятку української літератури, давньоукраїнської мови і джерел історичних подій літопис Самовидця використовували і захоплювались ним українські письменники І. Нечуй-Левицький, М. Старицький, Леся Українка, З. Тулуб, О. Довженко та ін.

З літописом Самовидця був знайомий уже на початку своєї творчої діяльності Тарас Григорович Шевченко. За його власним свідченням, він "літописи на пам'ять" знав, і "оживала його душа", коли перечитував їх. Після виходу в світ літопису Самовидця Шевченко разом з іншими літописами тримав його на своїй полиці.

Як достовірне і важливе історичне джерело літопис Самовидця використовували українські історики М. Костомаров, О. Лазаревський, О. Левицький, Д. Яворницький, Д. Багалій, І. Крип'якевич та ін, а також російські, білоруські, польські, молдавські дослідники.

Все це свідчить про великий вплив літопису Самовидця на дальший розвиток української історіографії та важливе значення його як пам'ятки української літератури й мови.

Анатолій РИЖЕНКО.

КРАСЛЯНИ

Чимало віків прошуміло над селом Краслянами. За давньою легендою перші поселенці села були десятима жителями міста Красного, які поселились в ярах, після розгрому татарами цього міста. Так їх і назвали "Десятенки", а рід їхній живий і до наших часів. Краслянецькі люди волелюбні, в XVII ст. приймали участь у повстанні селян проти польського магната - землевласника Вишневецького, а в 1648 році у визвольній боротьбі проти польських загарбників. Мужньо захищали свою землю краслянецькі в 1812 році. Більшість населення села - українці. Найпоширенішими прізвищами є: Омеляненко,

Ювченко, Мелашенко, Кисіль, Соболь, Ярмоленко, Власенко. Прізвиська: Гусаки, Здреві, Бряди від слова багато говорити, бредити, Марчуки, Гусарі - пращур був гусаром у війську, Стрільці, Михлики, Ковалі - дід був коваль.

Колись селяни займались броварництвом, чинбарством, були ковальями, шили взуття та зброю для коней. Були свої ткалі та кравці.

Село ділиться на кутки, як і скрізь по українських селах. Хапунівка - в 1918 році шматок землі стали захоплювати для коней. Були свої ткалі та кравці.

Село ділиться на кутки, як і скрізь по українських селах. Хапунівка - в 1918 році шматок землі стали захоплювати для будівництва садиб. Хоменщина

(Закінчення на 8-й стор.)

КРАСЛЯНИ

(Закінчення. Початок на 7-й стор.)

- земля належала багатому селянину Хомі, цю землю після революції заселили. Соболівка - на цьому кутку оселилась багатодітна сім'я Соболів. Куток Безубівку обжила сім'я Безубів.

На землях Ладанського монастиря було створено СОЗ і засновано хутір Чубарівка. В 1941 році цей хутір спалили німці. Козин - хутір де розводили кіз.

На весні Красляни пишаються буйним білопінним цвітом своїх садів. Сади також мають свої назви. Сад Дубина посадив заможний селянин Кириляка в 1924 році. А Чубарівський сад посаджений монашками Ладанського монастиря в 1910. Знищений він був уже в наші дні 1970 року.

Залишив про себе згадку і відставний солдат Гаврило Бондаренко, він одержав землю за вислугу в армії 25 років. В 1922 році на цій землі Бондаренки посадили сад, тепер він називається Бондарівщина. Ще був сад Лукомський, який садили кріпаки пана Лукомського в 1860 році, а знищений він 1945 року.

Село Красляни оточують поля. Одне з них називається Лікарівщина, бо під час війни з шведами в лісі і полі був розміщений шпиталь. Поле Бабачиха взяло назву від кургану, на якому

давним давно стояла кам'яна баба. Ще є Подиське поле, від села Подище, Біла гора, від білої глини на цій горі.

На захід від Краслян є урочище Сотниківщина, бо колись там стояла сотня козаків Прилуцького полку. Жидівщина - від єврея - власника, який мав у селі шинок.

Чимало ярів, назви яких походять від власних імен селян: Брусків яр, Калинів яр, Кисилівський, Вашурини штани, Галатовичів яр, Соболівський, Кирилячин. Назви залишились від заможних селян.

Урвища також носять назви - Хоменське, Бондареве, Бойчакове. Славляться Красляни і лісами: Довге, Коморицьке, Гречанівщина, Жидівщина, Шкалубине, Калинове. Яких тільки назв не почуєш в нашому краї.

Два ставки в селі також мають назви. На північному сході Краслян Ігнатієнків ставок, викопаний Ігнатієм, Гнатом, а на півночі панський Лукомський ставок.

Людська пам'ять зберегла чимало назв, різних подій, але вже немало втрачено та забуто. Та все таки є надія, що нашому роду жити і творити добро.

Висловлюємо свою вдячність пенсіонеру Соболю Д. О. за допомогу в зібранні матеріалів про село Красляни.

**ГАЛИНА ГОРІЛА (Прилуки)
НАДІЯ ВЛАСЕНКО (Красляни)**

ВИСОКЕ

На північному сході Прилуцького району у верхній течії лівобережжя річки Удай розташоване село Високе. Документальних відомостей про походження назви села немає. За народними переказами, на час заснування села тут проживав полковник Висоцький, від прізвища якого і пішла назва села. Другий варіант переказів твердить, що назва села пішла від того, що лежить воно на високому березі річки Удай. Високе засноване в XVII ст., спочатку воно знаходилося в числі ратушних сіл. В 1732 р. його віддали на ранг осавулу Мануйловичу. Після його смерті Високе зосталося ранговою маєтністю осавулів, як значиться по відомості 1780 року.

В XVII-XVIII ст. на території села Високого проживали поміщики Лихошерстов і Ведмедовський. Вони мали тут економію. Поміщику Лихошерстову належало 260 десятин землі, а Ведмедовському 240 десятин. Землі обробляли кріпаки.

Село населяють українці, як колись так і тепер: селяни, рибалки, мисливці. Найпоширеніші прізвища в селі: Лабунець, Шепель, Сич, Ведмідь, Лень. Поширені прізвиська у Високому Кравці і Степанки. Родину Леня П. В. звать кравцями. Як свідчать старожили села, його предки були добрими кравцями. Родину Ведмеда А. С. звать Степанками, тому що і його дід, і його батько були наречені ім'ям Степан.

Поступово з маленького хутірця (10-12 дворів) село розрослося. Зараз територія Високого становить 3 кв. км. І кожний куток, кожна вулиця мають свою назву. Правда, про походження кутків Голіївка, Шкуратівка, Ярмолівка ніхто не знає, але

є припущення, що на Ярмолівщині жили Ярмоли. Голіївка від слова голий, бідняк, можливо заселили цей куток люди бідні, нужденні. Два хутори недалеко від Високого: Сич та Заудаївка. В хуторі Сичі проживали люди з єдиним прізвищем Сич. Друга назва Заудаївки - Дворець. Розказують, що в давнину тут був побудований красивий палац - дворець якогось багача.

На околиці села є пасовище, яке називають Сонним Ярмом. В давнину через цей яр проходив шлях, по якому люди з навколишніх сіл ходили пішки на базар, чи то у іншій справі до Прилук. Заходячи у цей яр, люди перепочивали, а то навіть і засинали, зморені далекою дорогою. Ось чому цей яр називають Сонним.

Неподалік Високого є гора Весела. Походження назви також ов'яне легендою. Давно-давно на цій горі жила в своєму маєтку багата пані. Була веселою, небайдужою до заливань місцевої знаті і гриміла у маєтку музика, лунали пісні. Веселі гуляння були дуже часто. З тої пори гора одержала свою назву.

Борів, гаїв навкруги села немає. До Діброви примикають урочища Михайлівщина, Щучина, Дідовське, Гребелька і Прикупщина. Точних відомостей про те, чи інше урочище також не збереглося.

Є у Високому і Руське поле. Власник його пан Ярема був російського походження. Сам проживав у Вільшані, а володіння мав поблизу Високого. Давно не стало полковника Висоцького, не один ставок замулювся і зник, а село Високе живе.

Наше село - маленька крапочка на карті України. Нам берегти і відроджувати Високе, не дати зникнути йому у вирі століть.

**ГАЛИНА ГОРІЛА (Прилуки)
МИКОЛА МАКСИМЕНКО (Високе)**

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Ордженікідзе, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.

Зам. 1312. Тир. 1000 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р.

С КАРБНИЦЯ

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В. І. МАСЛОВА

№ 4

1997 рік

СТЕЖКАМИ МИКОЛИ МАКАРЕНКА

ВІЛЬШАНСЬКІ ГОРОДИЩА

При вивченні життєвого шляху і наукової спадщини видатного археолога, історика і краєзнавця Миколи Омеляновича Макаренка, мене особливо цікавила його діяльність на Прилуччині і суміжних землях. Перші дослідження вченої проводив тут в 1926 р. за дорученням Археологічного Комітету Української Академії наук (УАН). Було здійснено широке вивчення території для виявлення невідомих археологічних пам'яток. Результати цієї експедиції вчений виклав у статті "Археологічні дослідження та розшуки на Прилуччині", що увійшла до збірки "Коротке звітання Всеукраїнського Археологічного комітету за 1926 рік". Інформацію з цієї публікації, а також власні спостереження я і використав у цьому нарисі.

Миколаю Омеляновичем було здійснено кілька оглядових маршрутів. Перший проходив з міста Прилуки на села Вільшану, Городню, Іваницю, Калюжинці, Сокиринці, Тростянець, Охінки, Срібне. Другий маршрут був продовженням першого: з села Срібного на Гурбинці, Дігтярі, Іванківці, Переволочну, Мільки і далі до Прилук. Третій напрямок був коротшим: з міста Прилук на села Мазки і Вейсбахівку (нині Білорічниця) і - назад.

Перші крупні пам'ятки древніх епох виявлені в селі Вільшані: це два великих городища древньослов'янського походження. Про ці поселення-городища я докладно розповім дещо пізніше.

В напрямку на село Іваницю за селом Городню

дослідник зафіксував кілька груп курганних могильників, що місцями з'єднуються між собою. Під самою Іваницею таких могил безліч; вони тягнуться то у вигляді насипів то ледь помітні у

вигляді малих пагорбків, що залишились від оранки. Траплялись і нерозорані великі насипи - могили, а між ними широкі рівні майдани. М. О. Макаренко ці всі поховання, за їх зовнішнім виглядом відносить не пізніше як до скіфсько-сарматської доби (2,0-2,5 тисячі років до н. е.). Нині ці могили розорані, більшість з них повністю знівельовані і втрачені назавжди. Деякі могили все ж досить виразно спостерігаються в рельєфі і тепер.

М. О. Макаренко біля села Іваниці оглянув майже повністю зруйнований курган. Його було розрито селянами в 1893 році; тут знайдені бронзові речі: кельти, серпи і т. п.; що були впізнані на малюнках вченого ще живими на той час "копачами".

По дорозі з села Іваниці на село Калюжинці на розораних полях Макаренко спостерігав окремо розкидані могили різних розмірів. Скупчення

таких могил зафіксовано і біля самих Калюжинців, де також височів курган значних розмірів. Тепер ці об'єкти втрачені для археології назавжди.

Цікавою була знахідка Миколи Омеляновича в с. Охінки. В урвищі високої площі в льосових глинах вчений спостерігав напівзруйновані ями

(Продовження на 2-й стор.)

Скіфська "баба" в Тростянці. 1926 рік.

ВІЛЬШАНСЬКІ ГОРОДИЩА

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

штучного походження, виповнені побутовими рештками, уламками кераміки, вугіллям і попелом. Такі побутові ями свідчать про наявність тут древнього поселення.

Особливої уваги заслуговує вивчення археологічних пам'яток біля села Гурбинці. Навкруги села вченим зафіксовано чимало поодинокі розкиданих курганів. На панівних же висотах видно і групове розміщення могил. Уже в той час ці могили інтенсивно розорювались.

При виїзді з села Гурбинці в напрямку на Савинці і Поділ було відкрито могильник типу "полів похоронних урн". На жаль цей могильник значною мірою втрачено, бо селяни довгий час брали з нього глину для потреб. Дуже часто при цьому знаходили тут посуд різної форми і розмірів. Більша частина цих знахідок знищувалась. З тих знахідок, що вціліли, Макаренку було подаровано селянами кілька викопаних мисочок і глечиків. Цей археологічний об'єкт настільки зацікавив вченого, що ним зразу ж було закладено розкопи: зі сходу на захід довжиною 11 м, і з півночі на південь - 6 м. При розкопках виявлено шість похоронних ям різних розмірів і на різних глибинах. Два поховання на невеликій глибині мали кістяки збережені лиш частково; дві ями мали різні речі, але без кістяків; у п'ятій ямі було знайдено різні кістки тварин, але без людських, а шоста була зовсім порожньою. В одній з ям було знайдено спалені кістки в глиняному горщику, поруч лежало кілька глиняних посудин.

Здобуті знахідки, а також характер поховань вчений планував детально вивчити і описати в майбутніх публікаціях.

Продовжуючи вивчати довкілля Микола Омелянович зафіксував по дорозі з села Гурбинці до Срібного низку могил, розташованих групами або поодинокі. Окремі могили свідчили, що вони є часткою групи могил що майже повністю розорані. До таких вчений відносить і так звану "Борисенкову" могилу, розташовану в урочищі "Лободерна". В Подолі вчений оглянув високий земляний гурб, що помилково називався селянами могилою, курганом, а насправді був природним утворенням.

Ще одним з вельми цікавих археологічних об'єктів, які вивчав М. О. Макаренко, є городище в селі Срібному. З трьох боків площа його обмежується неприступними кручами, що спускаються до двох річок Лисогір і Сріблянка, які тут же зливаються. З заходу є рівнина і відкритий ушинок. Городище оточене рукотворними валами і ровами. Це городище є залишком городка Серебряного що згадується в літописах у зв'язку з битвою Великого князя Ігоря Святославовича з половцями в 1174 році.

Ще одно городище відвідав і оглянув М. О. Макаренко. Воно називається "Рудькове" і розташоване між селами Гурбинцями та Іванківцями. Городище мало округлу форму, облямовувалось штучними валами і ровами, у весняну повінь заливалось в околищах водою і доступне було тільки на човні. Вчений висловлює припущення, що це поселення має пізні походження. В південно-східному напрямку від городища тягнеться болото, яке називають "Сірковщиною", назва нібито пов'язана з іменем отамана Сірка.

Між селами Гурбинці і Дігтярі серед поля

зафіксовано кілька поодиноких могил. Біля крайніх хат села і в дворах деяких садиб трапляються поодинокі насипи невідомого походження.

Три групи великих могил спостерігались понад дорогою між селом Іванківці та Охіньки, а також значно менших розмірів біля самого села Охіньки і між селами Гурбинці та Охіньки. Більшість зафіксованих могил, як зазначає вчений, розорані.

Простуючи з села Переволочної до села Ряшок, на відстані біля півкілометра від останнього, на низькому місці височіла велика могила, що звалась жителями "Джигалевою". На жаль вона значно зруйнована - з неї брали землю для висипки дамби. Могили такого типу, що розміщені на низинах, дуже рідко зустрічаються і тому мають значний науковий інтерес.

З Переволочної до с. Мільки на нагірному плато розкидані групи невисоких могил. Далі по дорозі на м. Прилуки на всіх пагорбах - також численні могили, що зникають від оранки. По дорозі від Мільок до Прилук Микола Омелянович зафіксував залишки великого кургану з кільцевими валками по периметру і глибоким ровом.

На думку вченого, як об'єкт для детального вивчення, заслуговували могили і кургани, що розташовані понад дорогою з Прилук на Мазки і далі на Вейсбахівку (Білорічицю), правда значна кількість їх уже в той віддалений час була розорана.

Таким чином під час оглядових маршрутів, які здійснив М. О. Макаренко на Прилуччині за незначний відтинок часу (всього два тижні), зроблено багато цінних археологічних спостережень, дана їм оцінка. Крім того вчений не обминав інші цікаві явища і предмети. Наприклад, ним оглянуто так звану "Мечеть" біля Тростянця, яку він відносить до ритуальних споруд близького минулого. Було також розглянуто і описано кам'яні скіфські "баби" привезені Скоропадським з півдня України, де вони височіли на степових курганах.

Стосовно більшості могил, могильників і курганів, виявлених і зафіксованих М. О. Макаренко під час досліджень на Прилуччині і околишніх землях можна лише висловити жаль, що вони назавжди втрачені по причині інтенсивного розорювання та іншої діяльності населення. Але ж є й такі що заслуговують на увагу і нині. До них треба віднести Вільшанські Городища. Про це свідчить той факт, що серед всіх об'єктів Макаренко вибрав саме ці городища для фундаментальних досліджень: в 1928 році керована ним експедиція провела детальні розкопки могильника одного з Вільшанських Городищ. Немаловажним аргументом на користь вивчення цього пам'ятника були значні розміри Городища і його могильника, а також їх відмінна збереженість у часі.

Використовуючи досить мізерний літературний матеріал, а також власні спостереження, я нижче приведу дані про Вільшанські древньо-слов'янські городища, які для зручності подаю під цифрами I і II.

Вільшанське Городище I.

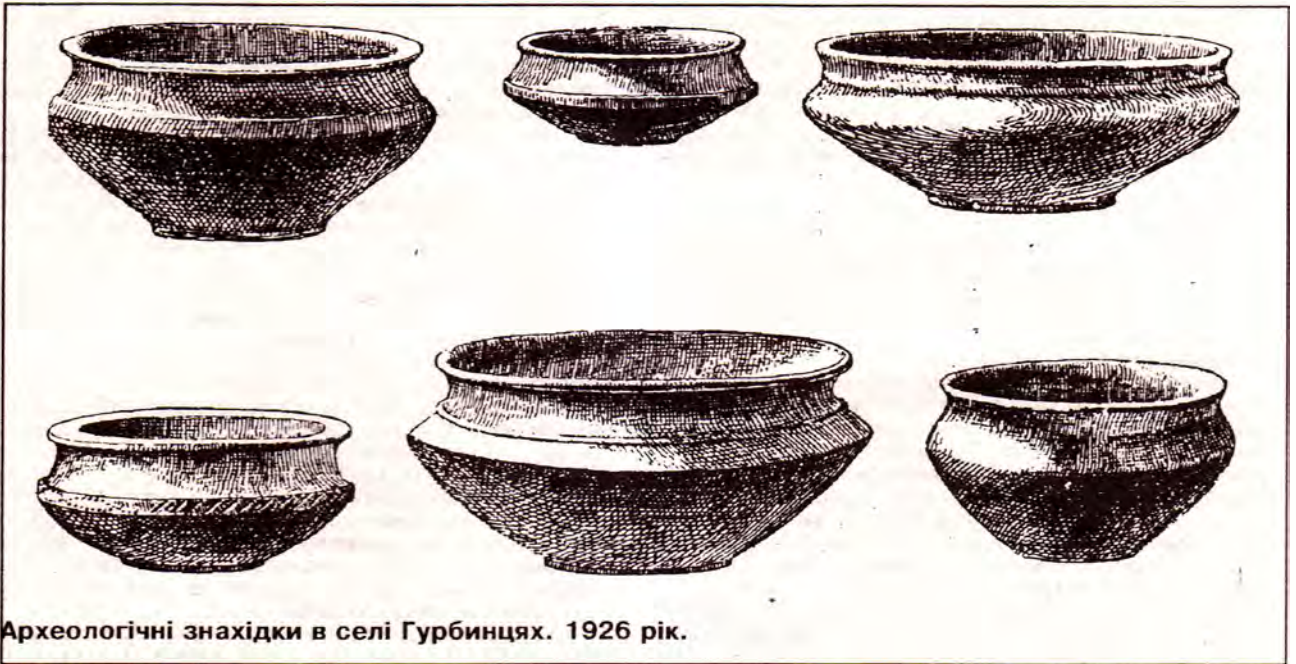
До цього древнього поселення можна потрапити, якщо йти від південної течії річечки Вільшанки через широке луговинне урочище Чуївщину і ще далі на схід вгору в лісовинну частину цього краю.

А ще до Городища I можна дійти від хутора Жовтневого (Комуни), якщо простувати десь з кілометр полем на південь, або так: Комунським ярком вниз за течією ручая де він зливається з річкою Ольшанкою. Тут по ліву руку від нижньої

частини цього ярка на узвишші покритому лісом і спить древнє поселення, вірніше його залишки. Сюди приведе добре уїжджена доріжка, що йде від підніжжя крутосхилу вгору на схід. Пройдеш метрів 250-300 і побачиш ліворуч великий могильник Городища І. Ще далі на схід дорога приведе до валу. Тут починається його західна кінецьність, а дорога перетинає вал, утворюючи в'їзд до Городища І. Тут була брама. Сама ця доріжка така ж древня як вал і саме поселення. Тільки по цій доріжці можна потрапити до городища і з заходу. Звідси, з розкішних лугів Чуївщини і Чернявщини поселяни напевно возили сіно. По цій же доріжці виносили покійників за межі

облаштовані так, що воїни могли швидко переміщуватись понад стінами при необхідності оборони. Стіни і вежі мали численні бійниці. Через них, а також через голову стіни частоколу захисники Городища вражали стрілами, списами або мечами чи сокирами недругів, штурмуючих фортецю.

Городище І мало і запасний вихід - підземний. Певна річ цей вихід був самим вразливим при обороні поселення, тому він ретельно охоронявся і напевно мав якісь перепони проти проникнення чужинців. Таємниця знаходження внутрішнього і, особливо, зовнішнього входу була найсуворішою таємницею в жителів, що заселяли Городище І.

Археологічні знахідки в селі Гурбинчях. 1926 рік.

поселення до кладовища-могильника, віддавали землі, супроводжуючи цей обряд язичницькими діями.

Иду по підкові валу до самого його східного кінця, зліва по всій довжині валу з зовнішнього боку добре збереглися залишки захисного рову. Він як і вал рукотворний, тут брали землю, переміщали її вгору на вал вивершували його і укріплювали. Яка ж була висота валу? Може метрів 3 або й більше, відповідно глибочів і рів, створюючи для нападників додаткову перепону. Довжина валу значна - більше 400 метрів. В східному кінці валу - сліди діяльності людей XVIII-XIX ст.: вздовж і впоперек валу вириті канали, вони ж ріжуть околиць ліс на шматки. Так власники землі відділяли один від одного свої володіння.

Тут же, де кінчається вал, є другий в'їзд до Городища І, де також була брама; через неї жителі мали єдиний вихід на схід до своїх нив. По цій дорозі через браму поселяни везли збіжжя або ж ліс, чи гнали на випас худобу - чи овець.

Простую далі по верхньому пругу бувшої фортеці. Вражає доцільність вибору місця для поселення: як розумно використано природні дані. По всьому периметру - круті схили до яру створюють неприступність, або значну перепону при нападі. Над урвищем на уступі (місцями видно, що він має рукотворну природу) колись стояла сучільна стіна - частокол з товстих високих дубів, на поворотах по всьому периметру Городища І стіни мали сторожові захисні вежі. З внутрішнього боку стіни по всій їх довжині (і на валу теж) були

Залишки цього підземного ходу чітко простежуються і нині. Тут утворилась пряма мов стріла ущелина довжиною до 50 метрів. Вона звужується і міліє вгору до площини поселення, розрізаючи крутосхил яру і виходить майже до його підніжжя в Чернявщину. Це заглиблення утворилось завдяки дії дощу і талих вод на місці підземного ходу, що з часом завалився. Дія дощових і весняних вод не була тут активною, бо не мала значного підтоку з площини поселення. Але все ж вплив атмосферних опадів зробив свою справу на протязі майже тисячі літ з моменту загибелі поселення. Всі зовнішні схили Городища І окрім тієї рівнини, що захищалась валом, мають значну крутизну (ділянками до 45°). Нині схили поросли густим лісом як і вся територія поселення. Може вирубали ліс на схилах древні жителі Городища з метою кращого огляду? Думаю, що так. Але ж ліс значною мірою також маскував поселення від зайд-чужинців.

Внутрішня поверхня Городища І платовидна, досить рівна, місцями слабо хвиляста. Досвідчене око фахівця-археолога можливо побачить тут місця де стояли оселі, або якісь інші споруди, хоча це зробити буде досить важко із-за залісення території поселення.

В плані Городище І має округлу форму перевищуючи по периметру 2 кілометри. Судячи з розмірів валу і самого Городища І община, що населяла це поселення була потужною інакше вона

(Продовження на 4-й стор.)

ВІЛЬШАНСЬКІ ГОРОДИЩА

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

була б неспроможна захищати таку велику фортецю і тим паче спорудити її. Про це також свідчить великий могильник Городища.

Могили поховання мають різні розміри, але їх форма однакова. Це круті горбочки, деякі з них майже злилися з поверхнею, інші, яких менше, різко виділяються на поверхні і їх можна назвати малими курганами. З цієї безлічі могил археолог М. О. Макаренко вибрав 15 найбільших, які і було розкопано в 1926-29 рр.

При розкопках виявлені кістяки людей чоловічої і жіночої статі. Знайдені залишки зброї різного ступеня збереженості. Це залізні наконечники стріл і списів, залишки мечів, а також прикраси кінської зброї. Знайдено також жіночі прикраси: гривні, намисто і перстні. Значну кількість знахідок складають гончарні вироби: глечики, горщики, миски та ін.

Результати розкопок Вільшанського могильника на Городищі I, наукове вивчення знайдених предметів свідчать про високу ступінь культури поселення, їх високу військову організованість і озброєність. Згідно з попередніми висновками, виникнення цього Городища відноситься до VI-VII ст. після Христа.

Вільшанське Городище II

Микола Омелянович Макаренко виявив це Городище на території села Вільшани на лівому березі річки Вільшанки, по обидва боки від дороги, що веде через ставок до села Городні. В побуті цей куток називають Драганівкою за переважною більшістю садіб Драганів, що тут мешкали в різний час. А ще тут проживали в минулі часи: Шевели, Развії, Хамайки, Шевціцькі, Березенки, Шинкаренки, Кудлаї, Мураї, Котеленці, а також Нагорні, Мостові, Тимошенки, Рябчуки і Давиденки.

Жили тут люди можливо аж з самого заснування села Вільшани, обробляли землю, народжувалися і помирали, змінювались власники садіб і ніхто не здогадувався, що мешкає на стародавній землі своїх пращурів - древніх слов'ян.

Відкриття Городища II М. О. Макаренко завдячується особливостям рельєфу місцевості і, головне, наявності побутових ям, що відпрепарувались в стінці урвища. Воно добре відоме моїм землякам, - його видно як тільки перейдеш греблю ставка на напрямку на села Городню та Іваницю. Дорога ця глибоко врізається в пагорб, ліворуч, зразу ж за мостом, де колись стояв механічний млин, що в побуті називався "бухкалкою", впадає в очі стінка урвища. Сам М. О. Макаренко про ці ями пише так:

"На стінці урвища, над самою дорогою, в чистій жовтій глині льосового походження різко вимальовувались чотири глибокі ями, що наповнину вже обвалились і тим чітко і ясно виявили свій прямовисний перекий. Середину ям засипано темносірою масою. При ближчому ознайомленні з нею виявляється, що вона являє собою не що інше, як золу, попіл, уламки різного керамічного посуду та інші побутові похідки, що змішані з невеликою часткою землі..."

Ями з рештою побутових речей завжди трапляються в місцях колишнього мешкання слов'ян і завжди мають зв'язок з городищами та могильниками, що розташовані поруч з ними".

Між уламками керамічного посуду з цих побутових ям М. О. Макаренко було знайдено декілька вінець і денців горщиків. По формі горщиків, характеру орнаменту на них, по способу виготовлення і випалення вченим чітко визначено древньослов'янське походження посуду, а значить і самого поселення.

Влітку 1996 року я уважно оглянув стінки урвища біля "бухкалки". Знайдена була тільки одна побутова яма глибиною і шириною 1,2 м. Яма має прямовисні стінки, явно штучне походження, вивпннена вона темносірою масою, що чітко вирізняється на фоні світлої материкової глини. В ямі багато попелу, уламків деревного вугілля, дрібних уламків кераміки і розтрощених кісток. Чи є це одна з тих ям, які бачив Макаренко? Навряд. Напевно це інша яма, а ті що він описував обвалились, адже з того часу пройшло 70 літ.

Чому побутові ями вмщають так багато залишків золи і вугілля можна пояснити їх призначенням: до цих ям жителі скидали золу і попіл з вогнищ, щоб вберегти густо заселене Городище від пожеж. До цих ям скидався також і різний побутовий мотлох, залишки кісток і т. п.

Звернемось до рельєфу Вільшанського Городища II. Перш за все треба відмітити, що залишкам цього поселення дуже не "повезло". На його території в пізніші часи селились люди і вони поступово зруйнували майже повністю залишки Городища II. Вільшанське Городище I в цьому плані досить добре збереглося, бо на ньому після знищення завойовниками (можливо монголами) уже ніхто не селився. Воно заросло лісом і тим було збережене від руїнації.

Вільшанське Городище II розташоване на видовженому з півночі на південь пагорбі. Довжина його сягає 350-400 метрів; в північній частині ширина пагорба перевищує 120 метрів. На заході пагорб обривається значними кручами - схилами лівого берега річки Вільшанки, яка в південній частині пагорба різко повертає на захід, огинаючи Городище II. Східна частина пагорба досить полого понижується до Шевелиного ярка. Північна частина пагорба, поступово розширюючись, переходить у відкриті поля, що лежать понад Гмирянською і Городнянською дорогами.

Судячи з характеру рельєфу, віддаленості Шевелиного ярка від круч річки Вільшанки, захисний вал Городища II мав бути десь в районі нинішніх садіб Шевели Марусі і Березенка Миколи,

або дещо далі на північ. Огляд місцевості не виявив, на жаль, чогось схожого на залишки валу або рову. Однак не треба забувати, що ця територія інтенсивно розорювалась і забудовувалась на протязі значного часу. Крім того залишки валу могли бути "з'їдені" дорогою, що йде на Городню і досить глибоко розділяє пагорб на східну і західну частини. Досліджуючи східну половину цього пагорба я був винагороджений: впродовж всього ярка нагородах, що до нього спадають, чітко видно уступ. Він являє собою залишок насипу, що мешканці Городища II створювали на похилій стороні пагорба і цим підвищували висоту стін фортеці.

Крім того на західній половині розчленованого Городища II ближче до садіб Березенка Миколи фіксуються рукотворні земляні споруди, що нагадують залишки виходу до річки по крутому схилу берега. Тут напевно були в стіні городища якісь допоміжні малі ворота, через які виходили жителі і спускались до річки. Рукотворність цих земляних виробок також підтвердив головний хранитель Прилуцького краєзнавчого музею Г. Ф. Гайдай. Він також схильний думати про вказане призначення цих виробок.

Названі рукотворні земляні утворення переконаливо доповнюють висновок М. О. Макаренка про наявність тут древнього поселення - Городища.

Доскіпливий читач може заперечити наявність тут древнього поселення, посилаючись на дороги.

що пошматували тіло пагорба і тим зробили його буцімто непридатним для заселення і побудови стін частоколу. Це було б справедливо, якби ці дороги існували півтори тисячі літ тому.

Дороги теж є витвором діяльності людей. Ось при вивченні рельєфу пагорбів і крутосхилів лівого берега річки Вільшанки, ми з братом Вітольдом ще в 1993 році помітили залишки старої дороги, що зв'язувала два берега річки: східний і західний. Можливо ця дорога була першою в поселенні, що в період нової історії стало називатись Вільшаною. Ця дорога йшла прямо з Прилуцького шляху сюди повз теперішній магазин побутових товарів і прямо по Синичівці повз садиби Протащука і Бондаря. Далі вона спускалась до води, по дерев'яному мосту вела на лівий берег і дерлася вгору на досить крутий схил.

Підтвердженням наявності цієї дороги свідчать і залишки дерев'яного мосту, а саме дубові палі, що стирчали з води ще коли рівень ставка не піднімали дамбою в 70-ті роки. Ці палі я бачив завжди, коли рибалив тут з човна.

Виїзд Синичівською дорогою на крутосхил лівого берега річки був нелегким. Особливо це відчували селяни, коли возили до своїх осель снопи чи якісь інші вантажі з лівого берега на правий. Слід додати що весь лівий берег річки Вільшанки через все село дуже незручний, крутий. Ось крім названого Синичівського, приходилось долати такий же крутосхил на Мостовіському і Лоївському виїздах. Таку ж крутизну приходилось долати жителям і на Каянівському і Роліківському узвозах.

Враховуючи названі незручності, жителі села Вільшани вишукували більш зручні виїзди на східний берег річки. Таким став виїзд сюди на пагорб в напрямку до нинішньої Мізинівки. А цього повороту дороги вліво на Іваницький шлях довго не існувало. Дорога йшла через міст, що був тут збудований на місці нинішнього, піднімалася на пагорб, далі вела вниз по Мізинківському кутку і повертала ліворуч по правій луговині Шевелиного ярка. На Іваницьку трасу дорога виходила біля крайньої тут Шевелиної садиби. Виїзд з Шевелиного ярка зберігся донині. Про цей виїзд з села через Мізинівку до Іваницького тракту говорив також старожил Мізинівського кутка Олександр Несторович Місік.

І все ж люди поступово відшукували більш раціональний виїзд на східні поля і урочища. В результаті виник оцей поворот, вліво після мосту. Почали їздити впродовж пагорба, дощі і зливи, а також людська діяльність поглиблювали цю дорогу і вона поступово впродовж розрізала пагорб, досягнувши нинішнього стану.

Особливе місце при вивченні древніх поселень Городищ мають могильники. Це ми переконались бачимо на прикладі описаного вище Городища I. На жаль Городище II втратило свої могильники дякуючи людській діяльності. Залишків чогось схожого на древні могильники виявити мені не вдалося: все розорано, розбудовано. Можна тільки безумовно стверджувати, що ці могильники були за межами Городища недалеко від його вхідних брам на кінцях захисного валу. Через ці брами несли покійників до кладовища і віддавали землі. Можна тільки припустити, що цей могильник був десь в районі отого перехрещення доріг, що зв'язують Городню і Гмирянку з Вільшаною. Можливо також, що ці поховання були там де збудовано в радянські часи свинарник. Розпитування старожилів села про можливі знахідки людських кістяків в названих ділянках території за межами Городища не дало позитивних результатів. Однак Кудлай Григорій Гордійович засвідчив, що при земляних роботах на західному пагорбі самого Городища були викопані людські кістки. Можливо в межах самого Городища II все ж відбувались поховання окремих знатних поселенців,

можливо це були язичницькі культові особи (шамани). Не виключено, що це були поховання XVII-XVIII століття.

Зупинимось тепер на загальних відомостях про древніх слов'ян, що дають нам літературні історичні джерела.

Вченими доведено, що слов'яни походять від великої арійської (арії) або індоєвропейської сім'ї народів. До неї також належать індійці, іранці, вірмени, албанці, греки, італійці, кельти, германці, та литовці. Слов'яни, як і інші арійські народи були багатоплемінними. Наприклад, ті слов'яни з яких постав український народ відносяться до східнослов'янської групи.

Це були древляни, що жили поміж Горинню, Прип'яттю, Дніпром і Тетеревом; поляни на правому березі Дніпра поміж Ірпінню і Россою з головним містом Києвом; сіверяни на лівому березі Дніпра по річках Десні, Сейми і Сули в нинішній Чернігівщині й Полтавщині. Дуліби, бужани або волиняни проживали за Случем в нинішній Волині на Холмщині й Підляшші; тиверці - поміж Бугом і Дністром, уличі - над морем поміж Дністром і Бугом. У нинішній Галичині жили хорвати.

Як бачимо древні слов'яни, що заселяли обидва Вільшанські городища, відносяться до сіверян.

З арійських племен слов'яни виділились і займали первісно землі поміж рікою Одер на заході і Дніпром - на сході, Карпатами і Судетами на півдні і прибережною надбалтійською смугою на півночі. Дещо пізніше слов'яни поширились і на весь обшир нинішнього українського лівобережжя. Для поселень найбільш сприятливими були лісові і лісостепові зони цієї території. Тут, в недоступних лісових хащах і болотистих місцях вони будували поселення - городища, мудро використовуючи для цього природний рельєф, річки, урвища і т. п. Як бачимо на прикладі наших Городищ поселення створювали досить надійні фортеці, що губились в природному ландшафті і лісах.

Виділившись з середовища інших арійців, слов'яни швидко набули значного поступу в розвитку і культурі. Вони були войовничі, сміливі, жорстокі і надзвичайно свободолюбиві. Займались скотарством і бджільництвом, хліборобством і городництвом, вирощували жито, пшеницю, ячмінь, овес, просо, льон, коноплі, різні овочі і ягоди, заготовляли сіно. В господарстві приміняли рало, серпи, коси, мотики, лопати. З ремесел знали ткацтво і кушнірство (обробка шкір), вправно володіли сокирою і долотом; уміли плавити мідь і залізо, були неперевершеними ковалями, гончарами. Слов'яни вміли будувати хати з вікнами і дверима, виготовляли з молока сир і масло. З окрас носили перстні і намисто.

Наші пращури були добрими мисливцями, адже по лісах в той час водилась нечислима сила зубрів та лосів, оленів, косуль. По степах ганяли цілі табуни диких коней, бродили дикі кози (сайгаки). Повноводні ріки і річечки кишіли рибою, а ліси птаством. Полювали слов'яни на ведмедів, вовків, рись, лисиць і зайців, якими також було багате довкілля. По ріках плодилось багато бобрів і дрібної хутряної звірини. Все це природне багатство слугувало поселенням в різні пори року і давало не тільки їжу до столу, а й багате і різноманітне хутро, яке обмінювалось на інші товари при торгівлі.

Постійні напади суміжних племен, а також різних дальніх зайд виховали з слов'ян хоробрих і стійких воїнів. За свідченнями візантійців Маврикія і Прокопія слов'янські воїни відзначались високим зростом, силою і хоробрістю, стійко переносили спеку, холод, голод. По суті були непоганими, незлобивими людьми, їм притаманна привітність.

ВІЛЬШАНСЬКІ ГОРОДИЩА

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

гостинність. Слов'ян ніяким чином не можливо схилити до рабства або підлеглості у своїй країні.

У бій воїни йшли з двома короткими списками, деякі з них мали міцні важкі щити. На озброєнні мали лук та стріли, а також короткі мечі і бойові сокири. Панцирів воїни не носили і бились напівголі в одних коротких штанах, зброєю володіли майстерно.

В бою слов'яни уникали відкритої місцевості, віддаючи перевагу зустрічати ворога в лісі, в байраках, при цьому майстерно володіли мистецтвом засідки, приміняли різні військові хитрощі як в денному, так і в нічному бою, дуже майстерно володіли мистецтвом переправи через річки.

У той же час, як відмічав Маврикій, слов'яни воювали без єдиного командування, підкоряючись лише ватажкам свого племені чи общини-поселення.

При нападі недругів на городища, слов'яни майстерно захищали його, проявляючи велику мужність і винахідливість. Коли ж вони бачили, що ворожа сила нездоланна і не можна втримати поселення, слов'яни виводили жителів через підземні виходи за межі укріплення, переправлялись в довбанках-човнах на другий берег річки і... зникали. Як вони це робили, розповідає в своїй праці "Стратегіон" один з імператорів Візантії Маврикій, що правив у 582-602 рр. Слов'яни занурювались у воду тримаючи в роті довгі очеретини видовбані всередині. Вони дихали через ці очеретини, залишаючись під водою довгі години, аж поки не зникала небезпека. Якщо ж ворог був досвідченим і по очеретинах знаходив поселення, розправа з ними була невмолима і жорстока.

Однак слов'яни не тільки вмело ховались від недругів і вмело оборонялись в своїх фортецях. Вони також володіли різнобічним веденням наступального бою. Все той же Маврикій описує один з таких боїв слов'ян. Щільний стрій воїнів прикривався великими щитами, утворюючи живу рухливу стіну. Грізно вигукнувши воїни переставляли щити і робили крок вперед. Так крок за кроком вони зближались з недругами, які часто не витримували натиску і починали тікати з поля бою, підставляючи свої спина стрілам і спискам слов'ян. Якщо ж така атака не мала успіху, слов'яни починали організовано відходити, намагаючись заманити ворога до лісу, або до ярів чи урвищ, де вони і давали бій.

Як свідчать історичні джерела, слов'яни нерідко об'єднувались і ходили в далекі походи, щоб покарати своїх кривдників на їхній землі і взяти багату здобич. Ось один з випадків бою слов'ян на відкритій місцевості, що відбувся в 594 році. Загін слов'ян біля 600 чоловік, серед яких були жінки і діти, повертався з багатою здобиччю після вдалого нападу на візантійців. В той же час в бік Дунаю йшла грабувати слов'янські землі візантійська армія керована полководцем Петром, братом імператора Маврикія. Кінний авангард в 1000 чоловік раптово атакував слов'ян, що не чекали такого нападу. Але вони не розгубились. На очах недругів вони з'єднали вози і зайняли кругову оборону. Діти і жінки заховались всередині цього "укріплення", а чоловіки стоячи на возах почали списками і стрілами вражати нападників. Незважаючи на перевагу візантійці довго не могли

зламати слов'ян, аж поки не вдалось розтягнути вози. Тоді візантійці увірвалися всередину табору і поголовно всіх знищили. Звичайно, подібні сутички не завжди закінчувались поразкою слов'ян. Інакше вони б не наважувались ходити в такі небезпечні походи, беручи з собою жінок і дітей.

Наприклад, при черговому поході на Візантію слов'яни в 551 році у відкритому бою наголову розбили візантійців, а їхнього вождя Юстиніана взяли в полон. В цьому поході слов'яни штурмували фортецю Топер і, примінивши військові хитрощі, здобули її.

Пізніше слов'яни уже оволоділи всім арсеналом тодішнього важкого озброєння. Наприклад, в 597 році при штурмі грецького міста Фесалоніки слов'яни приміняли осадні машини, залізні тарани, механізми для кидання каміння і так звані "черехахи" - пересувні башти. Візантійці визнавали, що слов'яни на кінець VI століття навчились вести війну краще, ніж римляни.

Слов'яни були також досвідченими мореплавцями. Вони виходили з Чорного моря до Середземного. Історія має відомості, що слов'янський флот воював у 623 році біля Криту, а 642 року біля берегів Італії.

До прийняття християнства наші пращури були язичниками, поклоняючись багатьом богам. Одні з племен чи родів у різних формах обожнювали природу та її явища, а серед інших панував культ предків. Кожне плем'я шанувало своїх богів, а також мало свої власні культу. Древні слов'яни мали священні гаї і поклонялись старим ясеням, дубам, липам та іншим деревам. Під деревами здійснювались різні жертвоприношення. У священних гаях стояли язичницькі ідоли. Бог Перун мав світлоносне начало, символами його були кінь, громовий та сонячний знаки, дубове листя. Він визнавався богом війни і "господарем" дощу.

Богом світла вважався також Сварог, батько Дажбога і Сварожича, посередника між небом і землею, втілення найвищої мудрості. Він визнавався божеством війни, покровителем гостинності і промислів.

Наші пращури вірили в щорічне народження Сонця, що пов'язувалося з поворотом на літо. Ця подія святкувалась від 23 травня до 24 червня як свято Лада, що вважався синонімом згоди, гармонії, краси і кохання.

Вірили також в Дажбога і Хороса, що уособлювали Сонце; Смаргл вважався богом Землі, підземного царства; Стрибог - богом вітрів; Мокш - жіноче божество родючості і домашнього господарства. Були ще боги Велес (Волос) і Род. Перший - покровитель і захисник "нижнього світу", герой - змієборець, покровитель багатства і худоби, володар світу мертвих, лікар і покровитель мистецтва. Род охороняв хліб, сир, мед, йому поклонялись під час різних обрядів і свят.

Закінчуючи цей нарис, я хотів би щоб мій люб'язний читач задумався над тим, яку древню історію має наш край, які випробування випали на долю тих людей, що його населяли. Хай читач сповниться гордістю за своїх пращурів, що проживали тут споконвіку, любили свою землю, берегли її від зайд-чужинців. Наші пращури древні слов'яни були тими першими українцями, що пізніше створили могутню державу - Київську Русь.

Вадим ПЛОШКО.

КОЗАКИ НА СЛУЖБІ БОЖІЙ

У часи козаччини устрій православної церкви в Україні був значно простіший і демократичніший ніж це було у найближчих сусідів. Не було у побуті духовенства і кастовості. Фактично кожна освічена і забезпечена матеріально людина могла без особливих труднощів висвятитись і дістати парафію або постригтися в монахи.

У такій ситуації виникали непорозуміння з землею і власністю. Адже той із козаків, що виявляв бажання піти в монахи, повинен був передати все своє майно і землю у власність монастиря. Також траплялися випадки, коли священники із козаків помиряючи, завіщали свою землю монастирям. А пунктами царя Петра I, наданими гетьману Скоропадському, було найсуворіше заборонено монастирям і священникам розширювати свої володіння і збагачуватись, тим більше, привласнювати вольні козацькі землі і угіддя.

Отож і виникло питання - чи можуть монахи або священники віддавати монастирям свої землі, які дісталися їм у спадок від батьків-козаків. Першим, хто зацікавився цією справою був лубенський полковий суддя Семен Максимович, людина розумна і освічена. В 1734 році він написав листа правителю Малоросії князю Олексію Івановичу Шаховському, в якому повідомляв, що "многие козацькі діти, оставшіяся по отцах своих и разделившіяся между собою отческими и дедовскими грунтами, постригшіяся в попы и живучи килко надесять лет попами, у многих козаків землі и протчіе грунта покупляли до указу. Будучи же бездетны, при смерти своей тые свои так отчизные, яко и скупленные вси грунта духовными - отказуют в монастыри".

Князь зацікавився листом Максимовича і наказав генеральній канцелярії зібрати всі відомості у цій справі. Все що повідомляв лубенський суддя підтвердилося. Траплялися уже й зовсім ганебні вчинки: "...некоторые из бунчуковых товарищей... и другие козацкого звания, егда почули указ повелеваючи козакам... итти в поход Гилянский, тогда они, ухилившись отоного походу и службы войсковой, со многими своим иждивением и искуслом (подкупом) старались в попы постригтиса и постригались, а имеючи у них козацькі доволніе грунти и маетности, по том их в попы постригу, при них оставались, и нихто з тих грунтов козачих и найменшой по сей час войсковой не имел и неимеет службы".

Занепокоїлась козацька старшина, та й рядове козацтво. Адже вони вважали, що тільки за бойові подвиги можна було отримувати і вольність військові, і грунти, і угіддя. А тут... В Прилуцькому полку за рахунок колишніх козачих земель непомірно збагатився Густинський монастир, не відставав від него й Ладанський. Швидко збагачувались і наживались ще зовсім недавно "пострижені" полковий писар Гнат Лисаневич, козаки Тарновські, Щербини, Пручай.

Під тиском козацької старшини князь Шаховський змушений був звернутися до Петербургу і просити "височайшей резолюции". Імператриця Анна Іоанівна, яка зійшла на трон у 1730 році, ще в перший рік свого правління занадто круто обійшлася з українським духовенством. зліязики донесли синоду про те, що в Україні попи паплюжать стару російську віру, заразившись проклятою латиною. Що воно... без угрязнення совести крестит младенцев, не погружая, а обливая и не оплевывая всем клиром сатаны и всех дел его". Що в українських церквах співають по нотах як італійці, а всі архієреї, архимандрити і сам митрополит мають на митрах такі ж хрести як на коронах російських царів.

Імператриця викликала до столиці архієпископа київського, галицького і всієї Малоросії Варлаама Ванатовича з усіма членами консисторії. Архієпископ був переданий до суду в сумнозвісну "таємну канцелярію", його лишили сану і зіслали простим монахом до Кирилівського Білозерського монастиря, а маєтки "описали на государиню". Новим митрополитом призначили Рафаїла Заборовського.

Анна Іоанівна підтримала князя Шаховського і синод розіслав укази митрополиту київському, єпископам переяславському та чернігівському про те "...чтобы в Малой России никому из архиереев никого з шведских обывателей, а барзачи - старшину, козаків и старшинских и козачих детей, без ведома полковничого и старшинского атестату - в попы не постригати". Митрополит Рафаїл

Заборовський награвив укази своїм підлеглим: "всечестным протопопам Ичанскому Иоанну, Прилуцкому Игнатию, Пиратинскому Фоме, Лохвицкому Григорию, Лубенскому Иоанну, Роменскому Василию и пречестным игуменам Густинскому Гавриилу, Мгарскому Феофану и честной игумении Ладинской Инокентии".

У справах Генеральної канцелярії зберігався цікавий документ про тих священників Прилуцького полку, які "святислися із товариства і посольства":

- Протопоп Прилуцький Ігнатій Лисаневич - зайшлий з польских краев в Малую Россию и своєю охотою стал служити козацко, и в той пребывая службе, зоставал полковним прилуцьким писарем, а потом з ведома и позволения покойного гетмана Скоропадского постригся попом. в 1710 г.

- Намесник Красноколядинский Тихон Иванович прежде был писарем сотенным красноколядинским и оженившись, постригся попом до храму Рождества Пресв. Богородицы, в 1709 году.

- Тогож местечка, другой поп Петр Василиевич - звания козацкого син, постригся в священство в 1718 г.

- Тогож-ж местечка поп викарий Артем Иванов послолитого звания сын, постригся попом в 1729 г.

- Села Липового поп Петр козацкого звания сын, изучивши грамоты, перво дяковал, а оженившись, постригся в попы в 1718 г.

- Села Галки поп Афанасей Иванов постригся в священство с козацкого звания в 1699 г.

- Села Поюряк поп Ефим Савин послолитого звания сын, постригся в священство в 1730 г.

- Села Дмитровка поп Лукиан Светилский был канцеляристом полковним прилуцьким и взявши в попа дочь, постригся попом в 1731 г.

- Села Голюнки поп Стефан Еремеев звания козацкого з местечка Конотопа, взявши за себя в попа голюнского дочь, ту постригся в попы в 1725 г.

- Села Мал. Самбора поп Прокофий Андреев звания послолитого син, постригся в священство в 1718 г.

- Села Ржавця поп Яков Кушакевич с послолитых людей, в попы году 1699 святился.

- Села Хаенок поп Петро Радзиевский сказал, что он з за Днепра, з под Бару прийшовши в полк прилуцький, служил при дворю бывшего полковника прилуцького Дмитрия Голенка, а потом в попы святился в 1707 г.

- Села Дегтярей поп Петро Тарнавский бывшего варнинского сотника Федора Тарнавского сын, службы войсковой не отбываючи, постригся попом в 1715 г.

- Села Иванковец поп Василий Канарский з послолитых, взявши за себя в покойного попа иванковского дочь, постригся попом в 1727 г.

- Наместник протопопии прилуцькой отец Василий Паскевич козацкого звания, святился в попы в 1710 г.

- Села Лисков поп Григорий Щербина звания козацкого, постригся попом в 1720 г.

- Села Обичева поп Корнилий Михайлов звания послолитого, посвятился в попы в 1723 г.

- Села Великой Девицы поп Иоан Савич звания козацкого, святился в попы в 1730 г.

- Села Погребов поп Иван Жидацкий звания купеческого, посвятился в попы в 1724 г.

- Села Калюжинец поп Матфей Яковлев звания послолитого, посвятился в попы в 1729 г.

- Мест. Журавки викарий о. Никита Чепурний из отца козак, постригся попом в 1719 г.

- Села Мокиевки о. Моисей из отца послолитый Мелниченко, а постригся в 1715 г.

- Местечка Иваницы о. Михаил Прочай з козацкого звания, на тестевщине своей поставлен в попы, а стал попом в 1714 г.

- Мест. Срибнаго о. Яков Блотничкий, намесник Сребранский, з козацкого звания, а поставлен в попы в 1709 г.

- Местечка Срибнаго о. Стефан, молодиком будучи, несколько годов дяковал и вдовствующой

(Закінчення на 8-й стор.)

КОЗАКИ НА СЛУЖБІ БОЖІЙ

(Закінчення. Початок на 7-й стор.)

попади дочь за себя понявши, стал при ратуши прилуцком за подписка; потом в Срибном десяти год писаровал, а сего 1734 году святился в попи.

- Села Сокиринец о. Федор Магеровский з козачого звання, зять старого попа Федора, святился в 1722 г.

- Мест. Ични протопоп Иван Тимошевский син сотника красноколядинского Андрея Тимофеева, постригся в попи в 1712 г.

- Мест. Варвы о. Иосиф Леонтьева посполитого

звання, пострижен в 1733 г.

- Села Озерян о. Иоан Стефанов з козачого звання, в попи пострижен в 1703 г.

- Села Озерян другий поп означенного Иоанна зять, о. Иоанн Нелипа посполитий, в попи пострижен в 1733 г.

- Села Остаповки о. Карп Несходовский з отця козак, в попи пострижен в 1714 г.

Цей список надрукований у часописі "Киевская старина" том 74, вересень 1901 року, стор. 80-82.

Георгій ГАЙДА.

ОБИЧІВ

Село Обичів розташоване в мальовничій місцевості: річка Удай, ставки, ліси, гаї і чагарники, зелені килими шовковистої осоки. Про походження назви села існує дві красиві легенди. Коли Удай був судноплавною рікою, то керманічі кораблів мали звичку приставати до берега прямо в цьому місці. І ось якийсь Пугач або Пугачов, пропливаючи біля села, назвав цю пристань "обичним місцем". з того часу і пішла ця назва.

Друга легенда розповідає про те, що козаки пропливаючи по Удаю, щоразу зупинялися на перепочинок і нічліг в одному й тому ж самому місці "за обичаєм", за звичаєм. Ще сивоголови старі люди говорять, що зупинялись вони на островці, який був серед Удаю. Але згодом острів злився з сушею і на ньому виникло перше поселення обичівців. Зараз ця місцевість називається Старий Обичів.

Якщо вірити переказам про Пугачова, то першими поселенцями були його люди. На кутку Старий Обичів людей і досі називають пугачами.

Перша згадка про Обичів датується 1629 роком. До складу полкової сотні село належить з 1659 року. Іван Мазепа в 1691 році віддав село Обичів прилуцькому полковому осавулі Семену Федоровичу. А вже в 1721 році гетьман Іван Скоропадський поділив його між полковим обозним М. Огроновичем і бунчуковим товаришем З. Прокоповичем. В кінці XVIII - початку XIX ст. Обичевом володів поміщик Гаврило Якович Макаров. В основному Обичів населяють українці. Є також декілька сімей росіян. Жителі сусідніх сіл називають обичівців "клопами". Це прізвисько з'явилося через лайки пастушків. Череди паслись по обидва боки залізниці, посварившись за якісь дрібниці, діти кидали один в одного камінцями, вигукували образливі слова: "клопи", "торботряси", "каганці". Таким чином прізвисько "клопи" міцно прилипло на довгі роки до обичівців, а два інших - до жителів Великої Дівиці та Малої Дівиці.

До 1968 року вулиці в Обичеві були без назв, орієнтувалися лише по прізвиськах та кутках. Все село ділиться на дві частини: Старий Обичів та Новий Обичів. Новий Обичів складається з декількох кутків. Голляківка або Ганничівка - на цьому кутку багато Ганн. Низ - низова місцевість. Постульгівка - чимало людей з прізвиськом Постульга. Ще одна цікава назва - куток Калуга. Де б узятись назві російського міста в Обичеві? Пояснення дуже просте. Куток значно віддалений від центру села. Сільчани говорять: "Ити як до Калуги".

Від роду до роду, з покоління в покоління передаються прізвища і прізвиська людей. деяким з них зараз важко знайти пояснення. Найпоширенішими прізвищами є Голуб, Бакун, Рева, Шуляк, Постульга. Прізвиська: Зелда, Терешкові, Крижани, Столяріві (від діда столяра), Ратникові (від армійського звання прапрадіда), Пугачі.

Селяни з давніх давен працювали на землі. Особливо добре розвивалось вівчарство, тому люди вичиняли шкіри, шили кожухи. Була в селі своя кузня, п'ять млинів, деякі з них мали назви: Пугачів млин (від прізвища власника). Машина - двоповерховий млин. На сьогодні зберігся лише один млин, але це вже скоріше музейний експонат, а 15 років тому він ще молот.

Колись в Обичеві був великий вигін, на ньому завжди бував базар, іноді ярмарок. Згодом базар зник, вигін забудували. В селі є два ставки, один з них природний, розташований на Низу, вода з нього тече в болото, а тоді в Удай. Ще до "хімічної революції" ставок був рибним, весною біля греблі хвилі вигортали рибу на берег, зараз він майже пересох. Другий ставок розділяє Старий і Новий Обичів. Через Удай мостів не було, лише кладки, які потрібні були на час сінокосу.

Навкруг Обичева багато лісів, чагарників, лісосмуг. Два великі ліси Обичівський і Горілий. Ким і коли вони посаджені ніхто не пам'ятає. Колись в одному з них трапилась пожежа і його назвали Горілим. Сосновий ліс, який так і називається "Сосна" посадили в 30-ті роки. Недалеко від села є ще один невеликий лісок, який носить назву "Завадський". Кажуть, що колись він належав поміщику Завадському.

Окремі частини боліт також мають назви. Амур, наприклад. Кажуть, що раніше ця частина болота була судохідною. Амур взяв свою назву від російської річки. Є ще Море, Острів. Частки, болото ділили на сінокоси по частинах, тому й назвали Частки.

Біля села є пасовище Кута, яке назвали так за його трикутну форму. Про славні козацькі часи за селом нагадують дві могили, які зараз майже розрівняні і долина, яку Наливайковою звуть. По переказах старожилів славний козак відпочивав у цій долині.

Чудові місця... Красиві легенди... Це - Обичів. Село яких багато на Україні, але яке неповторне і своєю красою і людьми.

Галина ГОРІЛА (Прилуки)
Ольга БУРДЮГ (Обичів)

НАША АДРЕСА:

251350, м. Прилуки, вул. Орденовиків, 39.

Красназавчий музей. Редакція газети

"СКАРБИНИЦЯ".

Телефони: 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 251350, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.

Зам. 1427. Тир. 1000 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р.

Скарбниці

ВИДАЄ ПРИЛУЦЬКИЙ МУЗЕЙ
І КРАЄЗНАВЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ В.І.МАСЛОВА

№ 57
грудень 1999 року

21 грудня музею Прилуччини виповнюється 80 років. Багато це, чи мало. Для людини - це життя, правда не в умовах сьогоденної України, для музею - пора зрілості, досконалості.

Народився "Повітовий музей Прилуччини" (саме таким ім'ям нарекли його тоді) у далекому, голодному і холодному 1919 році. Ось тоді, 80 років тому, невпевненою ходою, "пішов" він до людей Прилуччини. Перші кроки музею робив під наглядом одного з організаторів, директора Івана Назаровича Капустянського. Знаходився музей в Земському Домі, в одному з найкращих будинків міста по вулиці Скоропадській (суч. Бособрода).

Потім був занепад, протягом трьох років музей не мав постійного приміщення.

Своє друге народження музею, на той час вже окружний, відзначав, коли його директором став Василь Іванович Маслов. За період керівництва музеєм професор В.І. Маслов перетворив його на один з кращих музеїв України. А знаходився музей в приміщенні готелю по вулиці Леніна. В.І. Маслов вніс неоцінний вклад у розвиток музейної справи на Прилуччині. Після обрання В.І. Маслова науковим співробітником Всеукраїнської Академії Наук, він переїхав до Києва. Його справу продовжив Юрій Григорович Каневський. В 1930 році музей було переведено у приміщення Срітенського собору.

За період тимчасової окупації німцями Прилук (18.09.41 - 18.09.43 рр.) музейна збірка була збережена директором музею Сергієм Васильовичем Кочуком.

1953-й. Найстрашніший рік для нашого музею. Восени того року байдужість, відсутність патріотизму у керівників міста і музею, дозволили вивезти з Прилук шість товарних вагонів всього найціннішого, що з таким трудом збиралося протягом більш як 30 років. Наші шедеври, я не помилився - шедеври, нині є чи не головними експо-

натами в експозиції Чернігівського історичного музею, а художні твори видатних художників світу послужили основою при створенні художнього музею в обласному центрі.

10 років тому ми почали роботу по поверненню цінностей, які були створені на Прилуччині, і які відтворюють її історію, і аж ніяк не історію Чернігівщини, а тим більш Київщини (дещо з вивезеного потрапило і до столиці України).

10 років! Читач запитає, чому за цей період не можна було вирішити це складне питання? Причина одна і головна - економічна криза. Відсутність коштів не дає можливість закінчити ремонт колишнього кінотеатру (синагога) під фондосховище.

Завершення ремонту і здача фондосховища в експлуатацію дасть змогу збільшити експозиційну площу, а головне мати фондосховище, яке б відповідало всім нормам для збереження існуючих фондів, і тих цін-

ностей, які будуть, я надіюсь, повернуті музею. («Надія помирає останньою», але - «На Бога надієся...»).

Питання повернення музейних предметів, які вже 46 років знаходяться в історичному та художньому музеях Чернігова - дуже складне питання (я вже про це колись писав) можливо вирішити при умові врахування обставин, в яких опинилися музеї, і при взаємному порозумінні їх директорів.

В манулому році інтелігенція міста звернулася до міського голови з проханням передати на баланс музею Будинок культури заводу «Будмаш», який вже багато років не використовується за призначенням. В цьому палаці, безумовно після ремонту, бодай косметичного, можна було б відкрити повноцінний художній музей. І знову проблема - відсутність коштів.

Не використовується за призначенням і будинок Тарновських (вул. Радянська, 31), частина якого передана на баланс музею декілька років тому. В ній планувалося відкрити художній відділ музею. Ця цікава споруда минулого століття якраз і була побудована відомим меценатом В.Тарновським під картинну галерею. Але використовувати її, не провівши капітальний ремонт неможливо. І знову проблема. Де взяти гроші?

А час плине. Вітер і мороз, вода і сніг роблять свою чорну справу, і може так статися, що наші нащадки вже ніколи не зможуть милуватися згаданими цікавими будівлями.

Кожного року в музеї експонується 5-6 виставок як місцевих так і не місцевих, як відомих так і маловідомих художників. Експозиційна площа виставочного залу мала, що не дає змоги розміщати в ній повноцінні виставки. Щоправда нещодавно силами працівників музею в одному з приміщень музею проведено ремонт. Експозиційна площа збільшилася, але вона проблем не вирішує. Місту потрібен виставочний зал.

Після проведеного більше як 10 років тому капітального ремонту першої кам'яної споруди нашого міста - полкової скарбниці, ні в кого не доходять до неї руки. А цією, однією з небагатьох, що збереглися в Україні громадських споруд доби барокко, милувався, перебуваючи в Прилуках, Великий Кобзар. До речі про Т.Шевченка, а точніше про пам'ятник йому. Наскільки мені відомо, вже не один рік "валяється" гіпсова модель пам'ятника на території Ладанського заводу ППО, і коли пам'ятник стане в бронзі перед прилуччанами, сам Бог знає. А поки що прилуччани, особливо ті, що працюють на підприємствах, розташованих у промзоні, вимушені дивитися на погруддя Т.Шевченку з розбитим носом. Про місце, в якому

стоїть погруддя, взагалі згадувати не хочеться. Не хочеться і декому з відповідальних осіб забрати з того непристойного місця погруддя і перенести його на вулицю, яка носить ім'я Великого Кобзара.

Ще недавно наш музей був одним з самих видавничих, якщо можна так сказати, серед музеїв України. Це - буклети і календарі, брошури і книги. Але нашим досягненням у видавничій діяльності була газета "Скарбниця". Газету з задоволенням читали не тільки в нашому місті, в Україні, а й далеко за її межами (США, Канаді, Бразилії, навіть Австралії).

5 років газета знайомила читачів з невідомими сторінками історії рідного краю, його видатними людьми.

50 відсотків матеріалів, які подава-

лися в газеті - наукові, і їх з нетерпінням чекали і використовували учні шкіл, студенти наших середніх навчальних закладів. Ніжинського і Чернігівського педагогічних інститутів.

З травня 1997 року "Скарбниця" не виходила. Причина? - Кошти. А точніше їх відсутність.

І ось, нарешті, газета вийшла.

Я думаю, що з цього святкового номера "Скарбниця" починає своє друге життя, і я надіюсь довге. Відновлення рідної газети, а для мене вона такою і є - найкращий, найдорожчий подарунок музею на честь його 80-річчя.

Леонід Карпилянський

директор музею

= Історія в творах О.Стороженка =

Олекса Петрович Стороженко народився 24 листопада 1805 року недалеко від Прилук - в с.Лисогори Борзнянського повіту (тепер Ічнянського району). Його предків знаходимо серед прилуцьких полковників, ічнянських та повстинських (Лубенського полку) сотників. Отож і описує він у своєму найбільшому (незакінченому) творі «Марко Проклятий» події на Прилуччині, Ось зразки його реалістичних розповідей про Хмельниччину на Прилуччині в творі «Марко Проклятий»:

«- Що ж там ще у вас у Прилуччині? - запитав Заленський переголом.

- Та нічого путящого; щодня тільки й чулки, що там схизматики (тобто розкольники - так католики називали православних - В.Б.) забили жовнірів, там повісили ксьондза. На тім тижні на Лубенському шляху напали гайдамаки на князьські хури із провіантом, дев'ять жовнірів забили, а останніх розігнали.

Єремія (Вишневецький - В.Б.) аж затрусився, дослухавши Щуку. - Дамся ж я їм узнати, дамся! - скрикнув він, заскреготавши зубами. - Завтра одпровадить у Прилуччину двісті жовнірів, щоб вони спалили Ржавець і Ічно, щоб навколо вирізали всіх людей, не милуючи ні старого, ні малого, і щоб їхні голови, ноги й руки розтикали по шляхах і перехрестках!.. Чуєш?»

Почув про це не тільки герой твору Стороженка, а й уся Україна, й ми, люди ХХст. почули про жорстокості, які творив в Україні Ярема Вишневецький... Та хіба ж це робив тільки він? Отож і мстилися українці. Наведемо ще фрагмент того ж таки твору Стороженка про події на Прилуччині: «Учора Бубнівський протопоп Світ привів чимале військо, і старий Гуня з ним, дак які не повітали ляхи, то усіх забили на макуху, а мніхів домініканів (членів католицького чернечого жезбруцього ордену, заснованого 1215 р. у Франції іспанським ченцем Домініком - В.Б.), що осадились у Густинському монастирі, до одного вилушили. Теперечки іду, щоб порадитися з Кривоносом» - каже один з героїв «Марка Проклятого».

А і було з ким порадитися про те, як і коли бити кривдників нашого народу. Мало кого боялися вони так панічно, як полковника Черкаського полку Максима Кривоноса - непримиренного ворога ката Лівобережної України Яреми Вишневецького. Цій особі достатньо уваги приділив і Стороженко. В творі «Марко Проклятий» він наводить родовід Вишневецьких, цікаві відомості про Ярему, зокрема, про короткочасний вплив на нього (в

подальшому католики його переборили) духівника його матері (вона вмерла й не встигла виховати сина в душі вірності релігії рідного народу) архімандрита Густинського монастиря Іс.Копинського. Докладно описав Стороженко й польські безчинства у Вишневецьчині, до якої належала тоді й Прилуччина.

М.Кривоноса Стороженко в своєму творі зобразив такою жорстокою людиною. Чи дійсно був таким наш герой, і якщо був; то чому? На жаль, далеко не в кожній книзі з історії України можна знайти докладні відомості про М.Кривоноса. Наприклад, літопис Грабянки помічає його лише під Баром і Пилявцями, Яворницький у своїй «Історії запорізьких козаків» і Грушевський в «Очерке истории украинского народа» його навіть не згадують. В «Історії України» Крип'якевича згадується лише його вперте переслідування Вишневецького та спротив гетьманській владі Хмельницького. (Щоправда, в монографії Крип'якевича «Богдан Хмельницький» постаті М.Кривоноса приділено велику увагу, при тому про його ненависть, непримиренність до польських панів написано в тій книзі цілком достатньо). Про жорстокі форми помсти козаків Кривоноса йшлося ще в поширеній серед українських інтелігентів в середині ХІХст. «Історії Русів». Очевидно, саме з неї про них довідався О.Стороженко. Д.Дорошенко в II т. «Нарисів історії України» називає особисту жорстокість М.Кривоноса «відомою». О.Єфименко жорстоку поведінку загону Кривоноса пояснила, пославшись на відповідну оцінку Б.Хмельницького: «Гіркою правдою бриніли слова Хмельницького, який відповідаючи на звинувачення в жорстокостях, допущених Кривоносом, начальником одного з загонів, указував на більші жорстокості, які дозволяв собі Єремія Вишневецький, іронічно підкреслюючи, що Кривоніс і Вишневецький є зовсім дві різні особи, і що важко висувати вимоги до якогось простака Кривоноса, коли їх не витримує культурний Вишневецький» (див.: Єфименко О.Я. Історія українського народу, К., 1990, с.229).

Сучасний історик О.Апанович в «Розповідях про запорізьких козаків» наводить свідчення одного з офіцерів Вишневецького про розправи свого князя: «... За Прилуками і тут перед костюолом руки повідрубували, на палю посадили...» Проте, у розділі, присвяченому М.Кривоносу, про прояви жорстокості з його боку, цей історик нічого не пише. Те ж саме бачимо і в монографії В.Голобуцького «Запорізьке козацтво». Хоча, як ми пересвідчилися, тих фактів не заперечував ані Хмельницький, ані сам

М.Кривоніс. «Знищення людей і кровопролиття, - писав Кривоніс до поляків, - я вже було припинив, але пан Вишневецький своєю жорстокістю у відношенні до наших братів у Немирові й Пегребищах, яким він наказав висвердлити очі, штовхнув мене на це» (див.: З.Смолій, В.С.Степанков, Богдан Хмельницький. К., 1993).

Жорстокостей в національно-визвольній боротьбі припускалися обидві сторони. Про це писав не тільки Стороженко, але й Гоголь, Кашенко та інші письменники. Різні історики намагалися замовчати той чи інший бік цієї правди замість того, щоб визнати її та пояснити: визискувачі мали б передбачити, що помста за їхні багаторічні жорстокості може проявитися також у жорстоких методах її здійснення.

До речі, Стороженко, планував ще більше згустити фарби в портреті М.Кривоноса. Про це він сповіщав одеського видавця В.Білого в листі 8.03.1874 р. В тому листі він наводив усний переказ, почутий ним 1825 р. в Немирові від сліпого 98-річного священика, прадіда якого був очевидцем здобуття Немирова козаками Кривоноса. Тоді, нібито М.Кривоніс фізично оволодів полоненою красунею - єврейкою, а наступного дня публічно їй власноручно відтяв їй голову шаблею. Важко сказати - чи дійсно це було насправді. Російська народна пісня також оповідає про те, що Ст.Разін власноручно втопив свою наложницю - сестру персидського князька. Історик М.Костомаров повірив цьому, щоправда, пославшись при цьому в своєму творі «Бунт Стеньки Разина» на публікацію очевидця німця Штрауса. Публікація та була, по суті, спогадом, хоча й не усним.

В аналогічній ситуації аналогічним чином міг повестися й М.Кривоніс. Хоча категорично стверджувати, що він саме так і зробив на основі усного переказу, мабуть, не слід. Як відмічав відомий історик української літератури П.Волинський «Романтики найчастіше створювали образи героїв, наділених надзвичайними пристрастями; надзвичайно суворих, жорстоких, або без міри лагідних, добрих; жажливо потворних або несказанно красивих і т.д. І показують їх здебільшого у виключних обставинах, часто навіть у трагічних» (див.: П.Волинський. З творчого доробку. К., 1973, с.15). Це якраз відповідало творчим настановам О.Стороженка.

Проте й широке користування народними усними переказами також було в його творчій манері. До цього вдавалися й професійні історики. Вже в «Повісті минулих літ» Нестора бачимо застосування цього методу (в оповідах про Кия, Ольгу, народних героїв боротьби з печенігами, тощо). Бачимо його і в «Записках о Южной Руси» П.Куліша. До використання спогадів активно вдавався історик і письменник Д.Мордовцев. За його думкою, «...чисто народними історичними джерелами можуть бути названі... й усні свідчення народу як про своє минуле й найважливіші події цього минулого, так і погляди народу на своє власне історичне життя» (див.: Д.Мордовцев. Разбойники России. М., 1991, с.173). А на теперішній хвилі національного відродження захоплення збиранням історичних спогадів набрало прямо - таки вибухового характеру. (Скільки, наприклад, опубліковано спогадів і переказів про голодомор 1933-1934 рр.) Це засвідчила міжнародна наукова конференція «Методологія усної історії та автобіографічний метод у соціальних дослідженнях», яка проходила у Львові 5-7 вересня 1994 року.

В зображенні Запорізької Січі, (звичаїв, побуту, подій) Коліївщини О.Стороженко, на відміну від М.Гоголя міцно тримається народного переказу і не вдається до надто високого польоту своєї уяви. Хай і романтизовані герої більшості його творів, але вони є реальними історичними постатями. По суті значна частина таких його творів є нарисами. Особливо цікавими є «Споминки про Микиту Леонтійовича Коржа, з яким письменник познайомився

1827 р. і здійснив спільну поїздку по місцях Запорізької слави. Твори з циклу «Оповідання Грицька Ключника» також нагадують подорожні описи. Конкретність зображення в них забезпечується топонімічною достовірністю художніх картин, міцною прив'язаністю до хронології, що вирізняло ці твори О.Стороженка в літературі середини XIX століття. І що ще характерно для нього - спогади він використовував інколи одночасно з науковою літературою і з науково оформленими посилками на неї в тексті твору. Так зробив він, наприклад, з «Історією Малоросії» М.Маркевича в творі «Кіндрат Бубненко - Швидкий» у зображенні подій Гайдамаччини. Достовірними історичними примітками автора вірні факти опоряджено в творі «Дорош». А йдеться в ньому про те, «як протурили запорожців з Чортомлика у Туреччину, аж в Алешки», про інколи й не зовсім романтичну поведінку гайдамаків: «тільки почують, було, що у якого-небудь хуторянина завелись гроші, то й набіжать - і мучать, і печуть його, поки не віддасть усього до копійки». Багато цінних довідок і посилки на історичні джерела робить Стороженко в «Споминках про Микиту Леонтійовича Коржа». Причому автор критично ставився до спогадів, незрідка поправляючи помилки оповідача.

Написане Стороженком про Січ актуальне ще й тепер. Наприклад, його дані про катеринославські місця доводять, що ті місця були обжиті українськими козаками, хоча й нечисленними (а нас же ще й тепер подекуди хочуть переконати, що то зробили росіяни). Водночас козаків Стороженко не ідеалізує - він наводить свідчення про те, що інколи вони - таки дійсно займалися розбоєм. Дуже цікавим є його опис по-класовому різної поведінки козаків під час облоги Січі російськими військами 1775 р.

Раніше критики літератури незрідка закидали Стороженку нібито непомірне замишування старовинним українським панством

Цього таки в його творчості дещо було. Але робив він це для того, щоб відтінити хижацьку поведінку панів його сучасних. Ось, наприклад, початок першого ж з «Оповідань Грицька Ключника»: «Нема вже теперички таких панів, як колись були..., прибіжить з Петенбурга, ухопить грошенят та знову у Петенбург. Та ще чортяка їх навчив у карти грати: програ, що в закромах, та й продає, що має ще вирости на той рік!.. А в конторі яку тобі пораду дадуть? Вилають та в три вирви й проженуть... І в косовицю - хто хотів, той і косив; не так, теперички, що часом і своєму чоловікові не дадуть накосити трави». Та й про старовинних панів Стороженко писав критично: «...стали забирати і наші вольності, землі, не так прості люди, як ті підпанки». З Коржових споминів: «нечиста мати понаносила до нас тих панів, та й стали вони захоплювати наші землі, ...» Ну вже й суди тоді були!.. Важко шукать ту правду по цих великихгородах» і т.д. А ось - із байки «Чоловік та жито»: «Москалів на постій пригнали...» Ще багато важливих і достовірних фактів наводить Стороженко також у своїх листах (про Костомарова, Куліша, Гулака-Артемівського П.П., роботу журналу «Основа», про своє особисте й творче життя і т.і.) В листі до І.Білого 8.03.1874 р. він наводить, наприклад, вірша Гулака-Артемівського, адресованого П.Кулішеві, який не ввійшов до найновішої збірки творів Гулака-Артемівського, виданої 1978 року.

Історизм творчої спадщини нашого земляка проявився не тільки в його художніх творах. В Стороженка є нариси, які прямо можна назвати історичними. А вже як ця людина вміла описати етнографію нашого народу, подати його мову, фольклор! Варто прочитати й сучасному читачеві.

Віктор Бурмака.

професор,
м.Харків

* ЯКУБОВИЧІ *

Давні козацькі оповідки, збережені в народній пам'яті, свідчать про надзвичайні здібності славних оборонців нашої землі - козаків-запорозьців. Були серед них і правдиві, але немало й таких, що козаки самі придумували й поширювали для того, щоб налякати своїх ворогів. На війні, запорозький козак бився до останнього і вмирав, як лицар, а вже якщо й потрапляв зранений у полон, на тортурах не плакав, не скиглив: «От казали воно боляче, як шкіру з живого здирають, а воно мов комашки кусають».

Розповідали, наприклад, що багато серед козаків зустрічалося чародіїв, так званих «характерників», котрих ні куля, ані шабля не брали. «Характерники» без ключів відмикали замки, перепливали річку, сівши на ряднину, бачили на кілька верстов навколо себе, пірнали під воду й тижнями сиділи на дні, вміли навіть літати.

Ось одним із таких «характерників» був і його милість вельможний пан полковник Прилуцький, а згодом його превосходительство генерал-майор і кавалер Олександр Якович Якубович.

Його дід, Дем'ян Якубович, був простим козаком Журавської сотні Прилуцького полку. Це вже потім, доскочивши високих чинів, його нащадки доводили, що походять від Чигиринського полковника Федора Якубовича, сподвижника самого гетьмана Богдана Хмельницького, але жодного документального доказу того високого родоводу не існувало. Повезло Демкові, неймовірно, лише в одруженні, бо покохав чорнооку красуню Марковичівну, доньку «славного обивателя» Прилуцького, титара Пречистинської церкви Марка Аврамовича. Віддав старий титар доньку за Дем'яна в містечко Журавку, а невдовзі, сестру її Настю засватав удівця Іван Скоропадський. Ось так і стали свояками простий журавський козак і ясновельможний гетьман Війська Запорозького і всієї України.

1711 року гетьман призначив Дем'яна Якубовича на сотницький уряд в Журавці й надав йому у володіння посполитих в селах Кулешівці й Макіївці. Та не виправдав високої гетьманської довіри не дуже мудрий, але жадібний і підступний Демко. За два роки свого владарювання в сотні, він устиг перетворити козаків села Антонівки у своїх підлеглих, як було сказано в ревізії 1713 року: «козаки, которі нігди не бували у войску і не бувають, толко робять панщину сотникові своєму». Це вже було нахабство, замах на найсвятіше - на козацькі вольності, цього не могли стерпіти козаки і сотник змушений був вийти у «абшит», сиріч у відставку, всеж отримавши почесний старшинський чин бунчукового товариша.

Фантастична кар'єра чекала єдиного сина Дем'яна Якубовича - Якова. Свою службу в козацькому війську він розпочав відразу з бунчукового товариша. Але вдома не відсиджувався, водив козаків у похід на вгамування нескоримої Польщі, в Кримський, Дністровський, Хотинський походи. Був помічений гетьманом і призначений на високий пост генерального осавула, відразу ставши однією з найвищих службових осіб у гетьманській адміністрації.

Ще більшому піднесенню Якубовичів посприяла одна щонайдивовижніша подія, про яку, нажаль, збереглися дуже скупи відомості. В 1744 році приїхала до Києва поклонитись святим місяцем російська імператриця Єлизавета Петрівна, яка на відміну від свого батька - царя Петра, що люто ненавидів і викорінював усе українське, досить «благосклонно» ставилася до України і особливо

до українців. Недаремно ж бо широко покохала козацького сина Олексу Розума і стала його дружиною. Кажуть, що імператриця відвідала господу старої Розумихи в славному місті Козельці і що саме тут таємно обвінчалася з Олексою. А в Києві, переповнена почуттями цариця царський хрещеник Андрій потрапив до гвардії, Григорій і Олександр служили підпоручиками, Дем'ян - прапорщиком, Олександр - старший дослужився до генерала. Доньки Якова Дем'яновича теж повиходили заміж за військових: Ганна за гусарського капітана Василя Терлецького, Катерина - за полковника Іллі Лизогуба, доля ж третьої дочки, Уляни, лишилася невідомою.

Саме у цей час, може в Києві, а може й у Козельці, похрестила цариця сина Андрія у високоповажного осавула генерального Якова Дем'яновича Якубовича. З цих пір і почалося вірне служіння Якубовичів царському престолу. Усі п'ятеро синів осавула стали офіцерами російської армії: Андрій потрапив до гвардії, Григорій і Олександр служили підпоручиками, Дем'ян - прапорщиком, Олександр - старший дослужився до генерала. Доньки Якова Дем'яновича теж повиходили заміж за військових: Ганна за гусарського капітана Василя Терлецького, Катерина - за полковника Іллі Лизогуба, доля ж третьої дочки, Уляни, лишилася невідомою.

У 1752 році гетьман Кирило Розумовський видав універсал, надавши осавулу за вірну службу, села Олексинці, Яцини і Скибинці «со всіми принадлежащими к оным селам грунтами і угодіями».

У 1758 році старий осавул помер, а родина лишилася в Журавці, у своїй садибі - старовинному дідівському гнізді. Дивна метаморфоза з цією родиною сталася пізніше, в останній чверті 18 століття, коли козацька старшина почала з усіх сил пнутися поближче до престолу, щоб якимось протиснутись до «великоросійського» дворянства, намагаючись, принаймні, виміняти на свої козацькі чини, хоча б найнижчого російського військового звання, яке б давало право на дворянство. Так ось, саме тоді, оті дивні Якубовичі почали повертати собі козацькі чини: Андрій у 1774 році отримав бунчукового товариша а через два роки його обрали земським суддею в Прилуки, Дем'яна призначили полковим хорунжам а у відставку 1781 року він пішов теж бунчуковим товаришем, мав чин військового товариша і найменший - Григорій.

Яків Якубович лишив після себе невелику спадщину, але й бідними сини його ніколи не були. Про це свідчить хоча б те, що в Журавській садибі Якубовичів була своя домово церква, а це могли собі дозволити лише знатні й заможні люди. Дружина осавула Уляна Андріївна в 1763 році поділила батьківську спадщину між дітьми: найстарший син Олександр отримав села Олексинці, Макіївку і Кулешівку, Григорій - Яцини, Скибинці й Антонівку, Андрій - хутір Артополоцький, Олександр (менший) - слободу Артополоцьку. Собі й сину Дем'яну мати лишила Журавський масток і село Богдани.

Найпомітніший слід в українській історії всеж лишив Олександр Якович Якубович (старший). Народився він в 1737 році. З упевненістю можна сказати, що місце його народження - містечко Журавка, хоча про це досі не вдалося знайти документального підтвердження. Всі молоді Якубовичі, де б вони не служили, завжди поверталися додому, до батьків у Журавку. Так, сповідальна відомість Воскресенської церкви містечка 1764 року свідчить про те, що тут, в числі інших військових чиновників мешкала Уляна Андріївна Якубович (1714 року народження) та її діти: Олександр (1737 р.н.), Дем'ян (1742 р.н.), Андрій (1743 р.н.), Олександр (1744 р.н.), Григорій (1747 р.н.) і Уляна (1741 р.н.). Всі вони, окрім старшого Олександра і покійної матері, уже одружені, згадуються і через 15 літ у 1780 році.

Спочатку Олександр Якубович потрапив до далекої північної столиці - Санкт-Петербургу, у пажі при царському палаці, була тоді така придворна посада для юнаків з іменитих родів. Але то була не його стихія, козацька кров нуртувала в жилах молодого Якубовича, кликала на лицарські герці, на подвиги. Попросився в армію. Служив добре, в 1759 році він уже ротмістр. Молодого здібного офіцера помітив сам генерал-фельдмаршал і президент Малоросійської колегії граф Петро Олександрович Румянцев. Десь наприкінці 1760-х років він послав Якубовича зробити опис території Переяславського полку для Генерального опису Лівобережної України, який тоді проводився. Мабуть саме тоді й познайомився зі своєю майбутньою дружиною Марією Михайлівною Іваненко, племінницею Переяславського полковника Григорія Іваненка.

Як тільки розпочалася російсько-турецька війна, Якубович - на фронт і, під командуванням верховного головнокомандуючого графа Румянцева. Брав участь у штурмі могутніх турецьких фортець Мачин, Бендери, Сілістрія, Тульча, Дубасів. В жовтні 1771 року козаки Якубовича пішли на штурм турецької фортеці Хиршова на правому березі Дунаю. Кілька разів російські козаки зривалися на штурм турецької твердині, і сам Якубович зі шпагою в руці був у перших лавах атакуючих, але турки міцно трималися на фортечних стінах. І ось, немов янголи білокрилі, виринули з небесних глибин, з густою завісою порохового диму, що слався понад Дунаєм-рікою, виринули, круто розрізаючи грудьми високі хвилі запорозькі байдаки і чайки. Це йшла підмога Якубовичу від Румянцева - особливий морський загін запорожців на човнах. Здавалося сам Бог послав звитяжців рятувати свого брата-козака, що потрапив у халепу. Зашеміло серце, затуманились сльозою очі бойового командира, з задрітцями дивився на запорожців-молодців, на їхні барвисті строї, на дорогоцінну зброю. Згадалася чарівна Журавка над тихим Удаєм, світлиця просторого дідівського будинку, в якому всі стіни обвішані шаблями, рушницями, порохівницями, пістолями.

Дісталось тоді туркам. Немов у лещата взяли козаки фортецю й сипонули на вали і стіни. Фортеця здалася і Якубович привіз до Румянцева захоплену турецьку берегову батарею і кинув до ніг командуючому шість турецьких знамен. За цей подвиг його нагородили орденем Святого Георгія 4 класу і залишили під його командуванням загін запорожців.

З того часу Якубович почав мріяти про повернення у рідні краї, в Гетьманщину, йому до болю в серці остогидло гинятися по чужих землях, бачити чужі звичаї, чути чужу мову, чужу пісню. І його мрія збулася. В 1773 році йому присвоїли звання армійського полковника і президент Румянцев призначив його на високу посаду Прилуцького полковника. Про це призначення свідчить відомий український історик Ол. Лазаревський у своїй фундаментальній праці «Описание Старой Малороссии. Том третій. Полк Прилуцкий. Киев-1900», на стор. 54-55. Але останні наші дослідження козацьких родів Прилуччини виявили деякі розбіжності у датах. Так, у сповідальній відомості церкви Різдва Христового села Олексинці Варвинської сотні Прилуцького полку за 1773 - 1774 роки, серед мешканців села значиться підполковник карабінерного полку Олександр Якубович та його дружина Марія Михайлівна, у 1773 році у них народилася дівчина - Іван і Марія. В Олексинцях Якубовичам належали майже всі посполиті - більше 300 душ. І тільки у відомості, 1775 року Якубович названий полковником прилуцьким. Цього ж таки, 1775 року, родина «єго высокородия господина полковника Прилуцкого и кавалера Александра Яковлевича Якубовича» записана до відомості При-

луцької (Квашинської) Іванівської церкви. У цьому році, уже в Прилуках, народився у них син Олександр.

Можливо, що Якубович після виснажливих боїв на Дунаї був відправлений у довготермінову відпустку і відпочивав у своїй садибі в Олексинцях. І лише в 1774 році прийняв команду над Прилуцьким полком, та відразу ж вирушив з полчанами у «Казанський» похід на придушення Пугачовського бунту.

Враховуючи бойовий досвід полковника, його призначили командиром над тисячним загоном українських козаків. Участь у бойових діях прилучани встигли прийняти, про це свідчить хоча б те, що в поході був поранений пугачовцями полковий хорунжий Андрій Галенковський. Але надовго Якубович з Прилук не виїздив, про це він сам згадує в листі до Румянцева, називаючи своє перебування в поході «отлучкою», та й сам лист був надісланий 4 лютого 1775 року уже з Прилук.

Як свідчать документи, Якубовичі в Прилуках жили досить скромно, мали двір на Квашинцях, їм слугувало всього десять чоловік дворні. Принагідно треба відмітити, що жоден з слуг не мав прізвища: Ярема, Гнат, Гордій, Мотря, Параска... та й повсюмо. Сусідами Якубовичі на Квашинцях мали прем'єр-майора Михайла Стороженка, родини полкової та сотенної старшини Галенковських, Яновських, Тишкевичів, Соломах, Самойловичів. Мешкали тут виборні козаки Гуленки, Дивничі, Кондрашки, Пищолі, Пожарські, Самохвали, Денисенки, Москалі, Шевченки, Пушкаренки, Бурмицькі, Яковенки, Турчини, Каліши, Малооголові. В числі виборних - Данило Трубач Полковий. Окрім козаків виборних і підпомічників, мешкало ще тут кілька сімейств приказних, тобто, цивільних чиновників як то: писар земського суду Семен Каневський, писар міського суду Степан Карпич, два возних міських Андрій Федоровський та Яків Джевага, отаман міський Стаховський, міський городничий Федір Сахновський. На Квашинцях мешкали ще й цехові ремісники. Цікаво, що серед них є прізвища, що походять від професій: Різник, Кушнір, Швець, Котляр. Більшу половину населення Квашинець того часу складали посполиті (селяни) й підсусідки, або як їх ще називали - дворові, тобто ті, що мали лише хату в чиемусь дворі.

Вважається, що Якубович правив Прилуцьким полком до 1781 року, коли формально була скасована Гетьманщина з її полковим поділом. Але відомо й те, що фактично козацькі полки продовжували існувати ще три роки і лише в 1784 році Прилуцький полк був перетворений у регулярний Софійський карабінерний полк. Олександр Якубович продовжував військову службу в армійських полках, в 1783 році отримав звання генерал-майора і у відставку він пішов лише 1788 року, але місце служби його у цей час, лишається покищо невідомим.

Свою доньку Надію, Якубович видав заміж за відомого магната Дем'яна Оболонського, власника містечка Горошина. Снин, Іван і Олександр служили в російській армії й дослужилися обидва до ротмістрів. Іван Олександрович уже в 19 столітті був обраний предводителем Роменського дворянства. Генерал доживав віку в своєму маєтку в селі Олексинцях. Що саме подіяло на старого рубаку, які думки гризли його сиву голову, цього ніхто не знав, але він відійшов від свого сімейства, від вищого світу і усамітнився в Богом забутому селі. А незадовго до смерті й взагалі почав поводити себе дивно: запрошував до себе, до своєї господи селян, простих козаків, щедро пригощав їх горілкою й винами зі своїх старих запасів. А ще почав водити дружбу з околицьними знахарями, віщунами. Була й ще якась невідома причина, через яку молодший син Олександр називав батька чародієм і боговідступником.

Справа про чаклунство й чародійство поважного генерала, колишнього козацького полководця дійшла до суду. На засіданні земського суду в Прилуках у листопаді 1810 року, вкрай збентежений і розгублений тридцятип'ятирічний бойовий офіцер Олександр Якубович розповів ось таку фантастичну історію, яка сталася в Олексинцях.

Над селом опустився тихий осінній вечір. З-за хмар вплив ясний місяць і освітив старі дуплисті яблуні, кучеряві вишні, крислаті кремезні дуби, що скупчилися понад чистою річечкою Лисогором. Низенько слався осінній холодний туман, кутаючи вкрити золотавим листям землю. Раптом над річкою зашехотіло, зашуміло, здійнявся вітерець і в місячному сяйві вже не дуби стояли, а чубаті й вусаті запорожці в червоних як жар жупанах скупчилися під мурами старої гуральні. А потім заціпенілий молодий Якубович побачив, як берегом, понад садом простує прямисінько до гурту ще одна постать у довгій малиновій киреї. Вона неначебно тихо плывла у смузі туману, легенький вітерець ворухнув довге сиве волосся на голові у примари і раптом Якубович упізнав у ній свого батька в накинутій на плечі генеральській шинелі. Старий наблизився до гурту козаків, які розступилися і прийняли його до себе. Через хвилину він з'явився вже над гуртом у повітрі й почав підійматися все вище й вище над дахом гуральні. У цей час чорна хмара напливла на місяць і все шезло, як не було.

Задумався поважний суддя, який добре знався у козацьких справах, а потім мовив до Якубовича: «Не тривожся, сину, то старі запорожці-характерники забирали твого батька до себе, на цім світі ти вже його не побачиш». І дійсно, приїхав син в Олексинці, а батько вже лежав на столі, тихий і умиротворений, немов спав. Сталося це 7 листопада 1810 року. Так ось закінчив своє життя останній прилуцький полковник.

Закінчуючи цю розповідь, не можна не згадати ще одного з Якубовичів, онука прилуцького полковника - Олександра Івановича Якубовича (1792-1845), уродженця села Липового, яке входило до складу Прилуцького полку, а нині до Талалаївського району Чернігівської області. Це був вихованець Московського університетського пансіону, блискучий офіцер-гвардієць, герой Вітчизняної війни 1812 року, учасник підкорення Кавказу, дуелянт і естет, зісланий царем під кулі горщів. Він ще був і декабристом, зісланим в сибірську каторгу довічно. Про цю яскраву особистість, яку великий Пушкін назвав «героєм мого воображення», можна розповідати й розповідати.

Ось такі були вони - Якубовичі, наші земляки, представники славного козацького роду, які лишили помітний слід в історії і несправедливо забуті потомками.

Георгій Гайдай

головний хранитель музею

Початкова освіта на ПРИЛУЧЧИНІ

Історія школи, а разом з тим і освіти в Україні, започаткована ще в Київській Русі наприкінці 10 століття і швидко почала розвиватися в 11-12 ст. і особливо при Ярославі Мудрому. З прийняттям християнства серед князів та вищих станів прищеплюється звичай давати дітям освіту. Так, Володимир Мономах про свого батька Всеволода (помер 1093 р.) свідчить, що той «дома сядя, изумяша пять язык», тобто добре володів п'ятьма мовами. Школи створювалися при церквах, монастирях і княжих дворах, готували служителів церкви і освічених людей, потрібних для державного управління. При парафіях коло церков існували початкові школи для місцевої людності. Таким чином церква стала осередком народного виховання та освіти. Священники і, особливо, під їх доглядом дяки, ширили початкову освіту, вчили дітей читати та писати. Підручниками, після вивчення азбуки та складів (букваря), служили звичайні церковно-служебні книги. В ті часи шкільна освіта в Україні стояла не нижче, ніж у Візантії.

Навала татарських орд, загарбання українських земель польськими і литовськими феодалами пригальмували розвиток освіти. Але за часів козацької держави освіта в Україні набирає широкого розмаху. Так

Київська Академія випускала в деякі роки до 2000 студентів; це були сини козаків, мішан, духовенства, що йшли працювати учителями, священниками, канцеляристами урядових установ та при війську. Характерним явищем була велика кількість початкових шкіл.

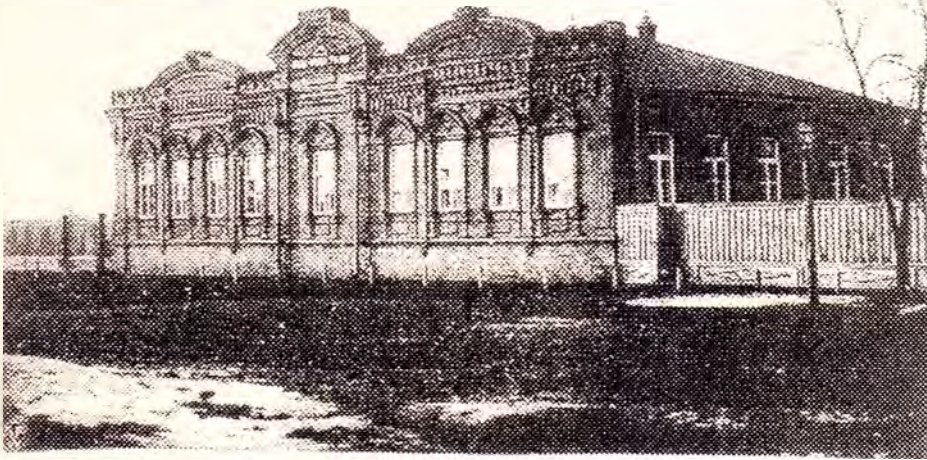
Син антиохійського патріарха Макарія, архідиякон Павло Алепський, подорожуючи з батьком по Україні в 1653-56 р.р. дивувався надзвичайно поширеній грамотності, - «діти, яких в кожному місті багато і всі вони уміють читати, навіть сироти», в бурсах учили безпритульних дітей і навіть жінки в церкві читали з молитовників.

Існували козацькі полкові і сотенні (при сотенних правліннях) школи. За переписом 1740-48 р.р. у Прилуцькому полку налічувалось 69 шкіл.

Після скасування Росією полкового устрою в Україні, народна освіта повністю перейшла в руки духовенства. Діти прилучан навчалися у дяків церковно-слов'янському читанню і письму. За вивчення граматики платили 50 коп., часословця 1 крб., а вивчення напам'ять псалтиря - від 1,5 до 3 крб., що складало великі кошти. В той час за «золотою» (2,5 крб.) можна було купити «день» поля, тобто стільки, скільки один чоловік може впрорати за цілий день.

5 серпня 1786 р. імператриця Катерина II видала устав, за яким в усіх великих містах почали відкривати головні народні училища, а в малих - малі народні училища. 14 жовтня 1789р. відбулося урочисте відкриття першого в Прилуках малого повітового народного училища для непривілейованих станів з 2 класами навчання. Училище розмістилося в палаці, побудованому для відпочинку російської цариці Катерини II, під час її подорожі до Таврії в 1785 р., на Квашинцях (суч. вул. Бособрода навпроти ефіроолійного комбінату). В першому класі викладали азбучну таблицю, таблицю для складів, російський буквар, правила для учнів, скорочений катехізис, священну історію, пропис і чистописання. В другому - великий катехізис, священну історію, «книгу о должностях гражданина и человека», керівництво до чистописання, прописи і арифметику. Першим директором призначили Почеку, а вчителями були: в 1-му класі Макар Сварика, в 2-му - Калембет, який закінчив Чернігівську бурсу по філософії і богослов'ю та Київську духовну академію, знав латинську, грецьку, французьку і німецьку мови. Відкриття нового учебного закладу в Прилуках місцеві жителі зустріли з недовірою. Вони не хотіли віддавати дітей в науку, були випадки, коли за учнями доводилося посылати поліцейських.

Місто Прилуки. Міське 4^е класне училище.
1910 рік.

Через рік приміщення палацу вже стало малим і училище перевели в подарований йому останнім Прилуцьким полковником О.Я. Якубовичем будинок біля старої Іванівської церкви (суч. вул.К.Маркса). У 1793 р. вчителями працювали: в 1-му класі Йосип Адамович, який, крім Переяславської бурси, закінчив ще й Київську академію і С.Петербурзьку учительську семінарію; в 2-му класі - Іван Навроцький.

В 1801 р. в училище дозволили приймати дівчаток.

З 1803 р. училище підпорядковується Харківському університету, для педагогів училища було введено першу форму: однобортний каптан з темно-синього сукна з оксамитовим стоячим коміром і білими металевими гудзиками без герба.

В 1812 році Прилуцьке мале народне училище перетворене в повітове, тут почали готувати учнів для вступу в гімназії. До дворічного курсу навчання входило: Закон Божий, граматики, історія, географія, арифметика, початкова геометрія, фізика, природознавство, малювання, правопис.

В 1815 р. в Прилуцькому повіті відкриті перші сільські училища: в Подиші (вчитель Подольський), Іванківцях (вчитель Гнат Коломійцев), Товкачівці (вчитель Яким Радкевич), Мацівці (вчитель Павло Киянівський), Малій Дівиці (вчитель Іван Алдахівський), а також в містечках Переволочній (вчитель Зот Скорупа), Срібному (вчитель М.Богданович) та Іваниці (вчитель Опанас Єрмилов).

В 1827 р. Яків Марказеті з дружиною Марією відкрили в місті приватний пансіон для дівчат, в якому викладали учителі повітового училища, рукоділля і танці - власники пансіону, музику - учителі К.Подчекаєва і П.Каншинська.

В 1834 р. в місті відкрите одно-

класне міське церковно-парафіяльне чоловіче училище, першим вчителем був Яків Назаренко. Воно містилося у найманому приміщенні, а з 1842 року - в будинку міської ратуші на території старого замку (будинок не зберігся). У 1888 р. в ньому 2 учителі навчали 70 хлопчиків. На утримання училища міська громада сплачувала за рік 973 крб. та ще по 3 крб. сплачували батьки за кожного учня. В Прилуцькому повіті парафіяльні школи були відкриті в 1843 р. в селах: Березівці, Дубовому Гаї, Іванківцях і Вільшані, а протягом 3-х років - ще в Журавці та Переволочній. В 1846 р. в них навчалось 207 хлопчиків. Це були початкові школи першої ланки освіти, які призначалися для людей найнижчих станів, тут безкоштовно навчалися читанню, письму, арифметиці, Закону Божому.

У 1864 р. введено єдину систему початкової освіти, устанавлено назву «початкове училище». Створювались

міські початкові чоловічі та жіночі училища і сільські початкові народні училища.

В 1865 р. Прилуцький повіт став першим в Полтавській Губернії по кількості училищ і учнів (72 училища з 1237 учнями).

В 1867 р. при Прилуцькому повітовому училищі відкрито пансіон для підготовки народних учителів, вихованцями якого були виключно селянські діти, відібрані з кращих учнів сільських училищ повіту. Крім загального навчання їх знайомили з кращими методами викладання. Утримувалось училище на кошти голови училищної ради Івана Михайловича Скоропадського, який забезпечував учнів житлом, харчуванням і навіть одягом, утримував наставника. Після закриття пансіону (1870 р.) І.М.Скоропадський за свої кошти відкрив у Прилуках перше початкове жіноче училище, яке проіснувало 10 років.

На початку 60-х років при повітовому училищі відкрита безкоштовна недільна школа для дорослих, яка працювала в неділю та святкові дні і надавала початкову освіту всім бажаючим. Для неї спеціально друкувались букварі й підручники українською мовою (в усіх інших учбових закладах викладання велось тільки російською мовою). Але по причині «неблагонадійності» вона була закрита в 1867 р.

В 1872 р. повітові училища реорганізовані в міські двокласні, а в 1874 р. і у великих селах також почали відкриватись двокласні сільські початкові училища. Це були школи підвищеного типу з п'яти- і шестирічним строком навчання. Перші 3 роки вважались першим класом і повністю співпадали з курсом почат-

Місто Прилуки. Друге 4^е класне училище ім. Кислик.
1910 рік.

кового училища: 4, 5 і 6-й рік склали 2-й клас, кращі учні мали право вступати в учительські семінарії. Прилуцьке повітове училище перетворене в двокласне у 1878 р. і проіснувало так до 1912 року, коли було реорганізоване у 1-ше вище міське початкове 4-х класне училище. В 1915 р. в ньому навчалось 185 учнів. Будинок училища знаходився в центрі міста на Валу, між жіночого гімназією і церковнопарафіяльним однокласним чоловічим училищем (приміщення не збереглося). Діяло ще і 2-е вище чотирикласне училище ім.Кислих на Вокзальній вулиці (суч.Свердлова, шкіргалантереяна фабрика ЗАТ «Вербена»).

В 1875 р. засноване 2-е однокласне міське початкове чоловіче училище на Кустівцях з терміном навчання - 3 роки. Містилося училище в найманому приміщенні, а з 1902 року - в спеціально збудованому будинку (нині дитсадок по вул.Леніна, 373). На його утримання міська громада виділяла 820 крб. на рік, батьки сплачували по 3 крб. за кожного учня. Попечителем училища в 1880 році обраний купець І.В.Дедін, з учителів відомий Й.К.Антоненко, який працював тут у 1898 році.

В 1880 р. в приміщенні міської управи відкрито 1-е міське початкове жіноче училище. В 1902 р. в ньому навчалось 107 учениць. Попечительницею була дружина купця О.Я.Дедіна: (з учителів відома - М.І.Ясинська, з 1892 р., яка закінчила Седлецьку жіночу гімназію, мала платню 250 крб. на рік і казенну квартиру). Містилося училище на вул.Галаганівській (нині Орджонікідзе, поруч з музеєм, суч. парк.).

В «пам'ятній книжці Полтавської губернії» за 1874 р. відмічалось, що Прилуцький повіт є «найбагатший народними училищами. Він різко виділяється і по кількості і по якості шкіл з ряду усіх повітів не тільки Полтавської губернії, але й інших губерній Київського учбового округу». За числом учнів і учбових закладів Прилуцький повіт займав перше місце в губернії, так в 1881 році кількість учнів Прилуцького повіту складала 10 відсотків усіх учнів Полтавської губернії в якій тоді налічувалося 15 повітів. А наскільки якісне було навчання учнів, свідчать такі цифри: з Прилуцького повіту в 1881 році з числа набраних на військову службу було 380 чоловік освічених, в той час коли з Полтавського повіту - 84, Переяславського - 44, Лубенського 33 чоловіки.

Найбільше коштів, енергії і сил на влаштування освіти Прилуччини віддав голова ради училищ дійсний таємний радник Григорій Павлович Галаган. Як згадує автор «Прилуччини» Маценко (видання 1888 р.) «Маючи притулок колись в жалюгідних, не пристосованих для навчання хатинах училища, при ньому перетворились в розкішні, просторі, зі зручними меблями приміщення, яких не зустрінеш в жодному з повітів Полтавської губернії. Разом з цим і сам побут сільських вчителів, які стали акуратно отримувати збільшену платню, невідомо поліпшився». На будівництво училищ значні кошти надходили від самого голови училищної ради. В 1876 р. Галаган пожертвував земству для ремісничого училища в с.Дігтярях свою садибу з палацом і флігелями, з службами і садом, а також близько 17 десятин землі (суч. СПТУ). Завдяки клопотанню, листуванню, турботам Г.П.Галагана в Прилуках відкрито чоловічу і жіночу гімназії.

В 1888 р., крім названих училищ, діяли ще два приватних (Янсон і Міларде) для дівчаток і хлопчиків та в повіті двокласне училище Міністерства Народної освіти в Срібному, трьохкласне жіноче при Ладанському монастирі, приватне початкове при маєтку П.А.Кочубея, п'ятикласне ремісниче земське в Дігтярях та 51 початкове сільське училище в селах повіту.

В 1888 р. на Кустівцях відкрите 2-е однокласне міське початкове жіноче училище. Спочатку воно знаходилося в одному приміщенні з чоловічим училищем, а згодом перейшло в окремих будинку розташованій поряд (суч. ЗАТ «Каштан» на вул.Леніна №371). Кустівські жителі неохоче посилали своїх дочок на навчання. Більшість учениць, після того як навчилися читати і писати, залишали училище. Про це говорять цифри: в 1888 р. навчалось всього 16 дівчат, в 1902 році - 31, а закінчили курс 5 учениць. Попечителька - вдова купця М.В.Кисловська (з 1895 р.); учителька - Д.Ф.Четвертакова (з 1892 р.), яка закінчила Прилуцьку жіночу гімназію, одержувала платню 200 крб. на рік.

В 1895 р. на розі вул.Ділової і Олександрівської на Квашицях було відкрито 3-є однокласне міське початкове чоловіче училище, а через рік там же відкрите і 3-є жіноче училище (суч. школа №8). В 1902 р. в 3-му чоловічому училищі навчалось 76 учнів; по-

печитель - дворянин В.В.Тарновський (з 1896 р.); учитель Г.Я.Войтеховський (з 1896 р.), який закінчив Прилуцьке повітове училище, мав звання учителя; в жіночому училищі навчалось 49 дівчат, учителька Є.М.Ромашкевич (з 1898 р.), закінчила Прилуцьку жіночу гімназію. В кінці 1897 р. місцева влада купила у міщанина М.Г.Сірого 1 дес. 800 кв. сажень левади на розі вул. Скоропадської й Міщанської. Згодом тут почалося будівництво чоловічого і жіночого початкових училищ і в 1906 р. Квашинські училища були переведені в новозбудовані приміщення. Нині в будинках, які в 1928 р. були об'єднані під одним дахом, міститься середня школа №2.

В 1902 р., крім названих вище, в місті діяли ще чотири приватні єврейські училища (два Левіна, Хазанова і Фріда).

В 1907 р. в новозбудованому будинку на Плискунівці (суч.вул.Леніна №473, школа №11) було відкрите 4-е однокласне міське початкове училище. Воно мало дві класні кімнати, учительську і квартиру для учителя. В училищі навчалися діти з міста і навколишніх сіл.

У 1912 р. частину міських училищ реорганізовано у вищі початкові 4-х класні. Навчання було платне, велось на російській мові. Учні, які пройшли курс 1-го та 2-го класів вищих училищ, мали право вступати відповідно в 2-й і 3-й класи гімназій, реальних та комерційних училищ. В 78 сільських школах Прилуцького повіту в 1912 р. налічувалось 176 комплектів або груп, в яких навчалось 6456 учнів.

В 1906 р. прийнятий закон про загальне початкове навчання. Прилуцька повітова земська управа розробила програму розширення існуючих і відкриття нових учбових закладів. Для суцільного охоплення населення повіту загальним навчанням потрібно було побудувати ще 113 будинків. Програма була розрахована з 1910 по 1920 рік. Але здійснення її припинилося через події 1917 р. Після революції училища реорганізовано в школи.

Крім початкових і вищих початкових училищ на Прилуччині діяла середня ланка освіти. Це гімназії: чоловіча, жіноча, жіноча приватна Т.І.Федоренко, гімназія Бельська, комерційне чоловіче училище. Прилуцька та Бельська учительські семінарії. Але то вже тема для окремої розповіді.

Олексій Савон
краєзнавець

НАША АДРЕСА:

Україна 17500, м.Прилуки, вул.Орджонікідзе, 39
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ»
Телефони: (04637) 3-02-09; 3-12-48

Редактор Л.М.КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Виготовлено в ПМБ.Пустовіт =
м.Прилуки, тел./факс: (04637) 3-06-48
Наклад: 500 екз., формат 1 друк аркуш.

Прилуцькі полковники

Кожен народ, кожна нація, хай і зовсім невелика, мають своїх героїв, вождів і геніїв, їх добре знають і шанують серед людей, їм встановлюють величні пам'ятники і мавзолеї, їхніми іменами називають міста і кораблі, майдани і вулиці, їхні образи викарбовують на орденах і монетах. Особливу повагу і шану завжди здобували народні герої, люди, які здійснили героїчні подвиги і вчинки на благо іншим, захищаючи свій народ, свою країну, свою рідну землю. Немало таких героїв породила й наша свята українська земля. І не героїв-завойовників, не загарбників чужих земель і покорителів чужих народів; а героїв-оборонців, героїв-захисників.

Цілу плеяду народних героїв виплекало українське козацтво. Саме з козацького середовища, з січового братства були вихідцями славетні полководці Дмитро Байда-Вишневецький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Петро Дорошенко, Іван Мазепа та й ще багато інших козацьких керманічів, які прославили Україну на весь білий світ.

Немало визначних національних героїв дав Україні й наш Приудайський край, наша Прилуцька земля. Найвідомішими серед них, у свій час були прилуцькі полковники, вихідці з простих козаків й самі козаки, які згодом досягли найвищих у державі постів, великої всенародної шани й поваги. Саме вони стали засновниками відомих шляхетських родів, які ні в чому не поступалися знаменитим родам Західної Європи. Серед прилуцьких полковників одні готові були життя віддати за незалежність і самостійність української козацької держави, інші - не менш самовіддано намагалися затягнути її під владу батюшки-царя, або сонцеликого султана, чи найяснішого короля. І все це не від злого умислу а скорше через свою простоту й довірливість, бажаючи добра і процвітання своєї країни. Всього було в нашій історії.

Отже, про полки й полковників. Як відомо, полками у нас стали називати збройні загоны, створені українсько-литовською державою ще в 15 столітті для боротьби проти татарських нападників, які століттями немилосердно терзали нашу землю. І лише у 20-х роках 17 століття, польський уряд за дозволом короля сформував в Україні шість реєстрових козацьких полків, до яких входили українські козаки, взяті на королівську службу і введені в списки-реєстри. На самому початку визвольної війни українців, у 1648 році, гетьман Богдан Хмельницький увів на території України територіально-адміністративний поділ на полки. Кожний полк іменувався за назвою міста, де перебувала полкова старшина на чолі з полковником і збиралася полкова рада. Полки подіялися на сотні, які теж іменувалися за назвами містечок, де перебувала сотенна старшина. Ось такий поділ зберігався аж до 1781 року, коли російські правителі

Шкуратів «замок» в Прилуках. (фото 1952 р.)

повністю знищили політичну автономію Гетьманщини й перетворили козацьку державу на кілька губерній Російської імперії.

Полковники в Гетьманщині були не тільки воєначальниками, вони ще й зосереджували у своїх руках всю цивільну і судову владу на території полку. На цю відповідальну посаду спочатку обирали на козацькій раді, згодом стали призначати гетьманськими універсалами за погодженням з московськими царями.

На привеликий жаль про прилуцьких полковників збереглося дуже мало відомостей. Про деяких з них навіть і досі не можна говорити з абсолютною впевненістю, що такі взагалі існували, як історичні особи. Велику плутанину вносить ще й те, що в царських документах високоповажних українських полковників, та й гетьманів теж, за московським звичаєм презирливо називали «Івашками» та «Сьомками», «Петровими-Сидоровими», зовсім нехтуючи їхніми прізвищами.

Та незважаючи ні на що, беремо на себе сміливість подати бодай коротенькі розповіді про всіх полковників, які правили Прилуцьким козацьким полком у 1648-1781 роках.

ІВАН ШКУРАТ

Розповідь про першого Прилуцького полковника треба розпочати з коротенького, але досить важливого зауваження-гіпотези. Справа в тому, що в часи Хмельниччини, коли керманичі полків досить часто мінялися, дослідники визначили двох вихідців з Прилуччини: Івана Мельниченка та Івана Шкурата або Шкуратовича. Але співставивши всі відомі історичні документальні свідчення, неважко дійти логічного висновку, що це була одна й та ж сама особа: Іван - син Шкурата-мельника.

А починалося це так. На самому початку буремного і вирішального у долі України 17-го століття, на тихому лісному удайському острові Густині прижилися монахи з Межигірського Спасу. Спочатку жили тихо й непомітно. Молилися, обробляли земельку, розводили в дуплянках бджіл, ловили рибу, збирали ягоди й гриби, а згодом почали зводити монастирські нехитрі дерев'яні будови. У цей же час, на старому многостраждальному городищі-попелищі поблизу Густині, у котрий уже раз відроджувалося-виростало славне місто Прилука - майбутня столиця Прилуцького полку, з могутнім замком-фортецею ясновельможного князя Яреми Корибута Вишневецького.

Мабуть саме тоді й з'явився в Прилуці козак Шкурат - людина до всякої справи беручка, розумна й смілива, яка добре зналася на млинарстві. Якось відвідавши острів Густиню, помітив, що тут як найкраще місце для побудови водяного млина на Удаї. Тут, поблизу острова, він розходився на два рукави, які потім знову сходилися десь за версту, навпроти старовинного правобережного села Валки. Отож, задумавши добру справу, поїхав старий мельник Шкурат на Січ, забрав звідти свого сина Івана, якого відвіз ще зовсім юного і здав січовикам в лицарську науку. На Запорозжі братчики прозвали козака Мельниченком і полюбили за сміливість і силу. Удвох вони стали споруджувати добрячого млина на удайському рукаві, що був ближче до околиці села Боршної.

Заможний Шкурат не пожалів грошей і найняв щонайкращих майстрів-млинарів, тож і млин вийшов на славу: міцно зшитий з грубених дубових окоренків, під гонтовим дахом, з двома велетенськими колесами, одне молотило збіжжя на борошно, інше - дерло гречку на крупу. Обійшовся млин Шкуратам у 80 кіп литовської лічби. Десь скоро старий Шкурат віддав Богові душу і молодий мельник Іван Шкуратович лишився господарювати сам.

У цей же час, за дозволом князя Яреми, монастирські піддані й селяни з ближніх сіл висипали величезну греблю, від стін монастиря, через удайську долину, що звалася Сагою, до сіл Валок і Боршної. Монахи вже давненько косували на Шкуратів, що мали неабиякі прибутки від свого млина, їм дуже б хотілося приточити його до своїх прибутків і володінь, які зростали з кожним роком. Тим більше, що тепер млин знаходився на їхній греблі, яку в народі прозвали Великою, на відміну від двох інших і набагато менших. А тут ще й суперник у Шкурата з'явився. На цій же греблі, але біля самісіньких стін монастиря поставив млина з мучним і ступним колесами старий і одиникий козак Максим Капуста.

Відчуваючи реальну загрозу від ченців, якесь почувши, що князь Ярема перебував у Лохвиці, Іван Шкуратович добився до нього та й випрохав собі охоронну грамоту

на млин: «...ЙОМУ й потомкам його або кому би он дал, даровал, продал, з права от мене принятого». Сталося це «29 дня октоврія, року 1643». Його досвідом скористався і Максим-мельник, виклопотавши собі у князя Вишневецького такого ж привілею, виданого в «Прилуці 1 мая 1647», але вже з віддачею частини доходів густинським ченцям. І Шкурати й Капуста осіли хуторами поблизу своїх млинів і Густинського острова, на високому лівому березі Удаю, з якого відкривався величний красвид на удайську Сагу з Великою греблею і млинами, на мальовничі споруди монастиря, а ще було добре видко села Валки, Боршну, Високе, Маціївку, Манжосівку й Дідівці. Згодом їхні хутори злилися в одне невелике сільце Капустенці.

Гроном гармат, посвистом куль, дзвоном шабель увірвався в Україну славний 1648 рік. Гомін розійшовся від Дніпра до Сяну. Козацтво, поспільство піднялося на священну визвольну борню проти своїх віковичних гнобителів - польської свавільної шляхти. На заклик гетьмана Богдана з'явився на Січі й наш мельник Іван. Заграла, зануртувала в жилах гаряча козацька кров і не всидів він у своєму мліні. Мабуть добре знав Хмельницький козака Івана, бо відразу й настановив його на таку відповідальну й почесну посаду - полковником Прилуцького полку.

А в цей час вся Прилуччина палала загравами повстань. Прогнавши ненависного князя Ярему а разом з ним і всіх інших панів та ксьонзів, прилучани погромили й монастир та пошарпали добряче при цьому монахів, які теж немало позбиткувалися над своїми підневільними селянами в Маціївці, Половій, Левках. Дізнавшись про це, гетьман видав свій найперший універсал, наказавши полковникові прилуцькому Іванові Мельниченку, як по старій пам'яті продовжував він називати колишнього мельника, розібратись у цій справі. Ченці у скарзі до гетьмана писали, що своєвольці «монастир розграбовали і чернцов окрутне мордовавши, били, а інших в смерть побили». Універсал був грізний, гетьман наказував полковнику щоб він нападників і грабіжників «яко неприятелей громил і забіял, інакше не чинячи». Це було 17 червня 1648 року.

А потім, у вирі грандіозних битв, перемог і поразок, ім'я полковника Івана тимчасово зникло. Командував своїм полком він не більше року і лишень у найнебезпечніший момент, коли вирішувалася доля козацької держави, перед знаменитою Зборівською битвою, у серпні 1649 року гетьман замінив його більш досвідченим полководцем Тимофієм Носачем, перемістивши Івана Шкуратовича-Мельниченка на посаду Прилуцької полкової сотні, яка через велику повагу до нього козаків, стала зватися Шкуратовою сотнею.

Без ніякого сумніву, Шкуратова сотня, як і весь полк Прилуцький брали участь у битві під Зборовом 1649 року, після якої були складені знамениті «Реєстра всього Війська Запорозького». В реєстрах сотник записаний як Іван Шкуратевич, а поряд з ним і знайомі прилуцькі прізвища: Лазар і Яцько Горленки, Мисько Кубрак, Макар Пуха, Семен Гунька, Олекса Донець і багато, багато інших.

Здається, що сотникував Шкуратевич довгенько, років зо два, бо вже знову на посаді Прилуцького полковника він зустрічається 1651 року, під час трагічної для козацтва й усієї України Берестецької битви. Ось тільки тоді його вперше названо Іваном Шкуратом, бо був уже в поважному зрілому віці.

Сталося це спекотним літом 1651 року на Волині, неподалік від старовинного українського міста Берестечка. 18 червня на Берестецькому полі, величезна маса

озброєного люду, непримиренних ворогів, зійшлася у зятятому двобої. У гетьмана Богдана Хмельницького було стотисячне козацьке військо, та ще 50 тисяч татар-кримчаків, яких покликали на підмогу. Польсько-шляхетське військо теж налічувало 150 тисяч вояків, в тому числі й 20 тисяч німців-найманців. Все спочатку йшлося на користь Богданового війська, яке відчайдушно атакувало поляків, тіснило їх до непролазних боліт. Але сталося негадане: поляки підкупили кримчаків і орда, під час запеклого бою, зненацька, відступила, захопивши в полон і самого гетьмана. Залишене без полководця українське військо було оточене переважаючими силами ворогів. Козаки відбивалися з останніх сил, обороною керували досвідчені полковники, серед яких був і наш Іван Шкурат, але вирватися з кільця їм не вдалося. Скоїлась паніка і поляки нагло вирізали близько 30 тисяч козацького війська, рештки його під проводом Івана Богуна, збудувавши переправу через болото і річку Пляшеву, вирвалися з оточеного козацького табору. 29 червня 1651 року на полі Берестецькому, разом з багатьма своїми побратимами-прилучанами зложив свою буйну голову й славний наш полковник Іван Шкурат.

А на Великій Густинській греблі продовжив порядкувати у млині потомственний мельник Тиміш Шкурат - полковницький синок. Справи йшли добре, вдалося навіть прибудувати до млина «фалюші», або «валюші», тобто - сукновальню. У 1671 році густинські монахи все ж відкупили млини на Великій греблі: Шкуратів і Максимів, що перейшов був у спадок його пасинкові Процькові Капустенку. Це вигідне придбання скріпив своїм «писанієм врядовим» полковник Прилуцький Семен Третяк 19 вересня 1671 року.

Шкуратів рід продовжився і ще не раз в прилуцькій історії згадуються їхні імена: в акті 1688 року «пан Іван Шкуратенко, товариш військовий, обиватель прилуцький», в 1715 році Федір Шкурат зі своєю матінкою Настею Іванівною подарували Густинському монастиреві свій сад в селі Боршній. Відомо також, що прилуцький протопоп Михайло Трифановський був одружений на Гапці «Шкуратовні». Схоже, що всі ці особи були нащадками полковника Івана Шкурата.

Давно-давно колись, мандруючи Поділлям і Волин-

ню, оглядаючи могутні фортеці-твердині, старовинні замки й монастирі, забрів і я до Берестечка. Було це вже надвечір, у сутінках розгледів містечкову площу, чималенький мурований собор, а поряд - ошатний католицький костел з дзвіничкою і кам'яним розп'яттям при вході. Нетерпілося побачити знамените поле битви, тож передрімав у готелі, за який правив «фінський» будиночок на три кімнати, а ледь засірілося за вікном, схопився та й подався з міста. Ступив на поле битви коли вже заграло в небі сонечко й заспівав, задріботів крильцями у високості жайворонок. Йшов по вкритому легеньким вранішнім серпанком давним-давно не ораним полем й згадався Шевченкові слова:

«Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?» «Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили».

Та й подумалось: скільки ж лежить тут люду! А скільки моїх земляків, а може й хтось із предків? Адже в «Реєстрах» 1649 року записаний у Шкуратовій сотні Яцько Горленко, а потім про нього нема ніде й словечка. Отак роздумуючи перейшов усеньке поле, оглянув церкву-усипальницю, підземелля якої зберігають сотні козацьких черепів, а ще дерев'яну церковку, в якій гетьман Богдан молився перед битвою, та й подався далі, у напрямку Бродів.

А що ж на Прилуччині? Чи збереглася бодай якась пам'ять про нашого славетного героя? Далєбі, що ні. Не лишилося ні пам'яті, ні згадки. Лише взимку можна знайти серед боліт удайської Саги залишки Великої греблі, на якій стояв Шкуратів млин і яка з'єднувала острів Густиню з селами Валки і Боршна та з старим Роменьським шляхом. На горі, понад озером примостилися купка хаток спорожнілого села Капустенець. А ще в Прилуках, на розі вулиць Гоголя і Горького височіє романтичний замок з баштою і шпилем, збудований статським радником Володимиром Павловичем Шкуратовим. Отож, як бачимо, правнуки славних прадідів великих вже й справжніх своїх прізвиськ відцурались, стали величати себе на московський лад. Отак і перевелось Шкуратове плем'я.

Георгій Гайдай

СІЛЬСЬКІ НАРОДНІ УЧИЛИЩА ПРИЛУЧЧИННИ

Останнім часом стає традицією відмічати ювілеї на підприємствах, в установах і закладах, в тому числі й школах. Так, недавно відмітили свої ювілеї 1-ша й 6-та Прилуцькі, Голубівська й Білошапківська школи. На жаль ці дати не завжди точно відомі, мало достовірні. Тож, у цьому матеріалі і подаються коротенькі історичні довідки про заснування та діяльність народних училищ колишнього Прилуцького повіту Полтавської губернії в межах сучасного Прилуцького району Чернігівської області. Всі вони після революції реорганізовані в сільські школи.

Білорічицьке (Вейсбахівське) - засноване 1861 року. В підпоряд-

кування земству перейшло в 1881 році, тоді ж побудоване нове приміщення з двома класними кімнатами.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада - 355 крб. Навчалось 101 хлопчик і 18 дівчаток, училище закінчили 7 хлопчиків. Попечителька Олена Сергіївна Рахманова. Учитель Петро Іванович Котляренко, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, на посаді учителя з 1.01.1901 р., заробітна платня 300 крб і квартира. Помічник учителя Іван Васильович Харченко, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, на посаді помічника учителя з 1.01.1901 р., зарплата 150 крб.

Законоучитель священик Микола Петрович Гуглінський з 1894 року, зарплата 60 крб. При училищі 504 кв.сажені землі під городом.

В 1912 році до училища вступило 60 хлопчиків і 31 дівчинка, у трьох комплектах навчалось 95 хлопчиків і 20 дівчаток, з них 3 учні з інших населених пунктів повіту і 8 - з інших губерній, закінчили училище 15 хлопчиків і 1 дівчинка. Викладали 3 учителі.

В 1913-1914 роках побудоване ще одне приміщення з двома класними кімнатами і з 1916 року в училищі було чотири комплекти, по два в кожному приміщенні.

Білошанківське - засноване 1879 року.

Богданівське - засноване 1913 року.

Бубнівщинське - засноване 1899 року.

Великодівицьке - засноване 1862 року. В підпорядкування земству перейшло в 1872 році.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада - 355 крб. Навчалось 100 хлопчиків і 18 дівчаток, училище закінчили 12 хлопчиків і 2 дівчинки. Попечитель козак Федір Матвійович Павловський з 1894 року. Учитель Іван Никифорович Хорт, на посаді учителя з 20.10.1890 р., зарплата 300 крб. і квартира. Законоучитель священник Іван Олексійович Нестеровський з 1862 року, зарплата 60 крб. Помічник учителя Марія Іванівна Нестеровська, закінчила Полтавське єпархіальне жіноче училище, на посаді з 1.09.1889 року, зарплата 150 крб. При училищі 100 кв. саженів землі.

В 1903 році побудоване нове приміщення з двома класними кімнатами. В 1912 році до училища вступило 35 хлопчиків і 10 дівчаток. В трьох комплектах (третій містився у пристосованому приміщенні) навчалось 109 хлопчиків і 12 дівчаток, з яких шість учнів - з інших населених пунктів, закінчили училище сім хлопчиків. Викладали три учителі.

Високівське - відкрите 1 грудня 1910 року. Приміщення училища з двома класними кімнатами побудоване в 1911-1912 роках. В 1912 році до училища вступило 10 хлопчиків і 7 дівчаток, у двох комплектах навчалось 37 хлопчиків і 33 дівчаток, з них 5 учнів з інших населених пунктів, закінчило училище 5 хлопчиків і одна дівчинка. Викладали два учителі.

Дідовецьке - відкрите 1 жовтня 1906 року в новозбудованому приміщенні, на землі подарованій поміщиком Олександром Марковичем Киселем, з однією класною кімнатою. В 1912 році до училища вступили 22 хлопчики і 14 дівчаток, навчалось у двох комплектах 44 хлопчики і 34 дівчинки, з них 7 учнів з інших населених пунктів, закінчили училище 6 хлопчиків і 4 дівчинки, навчали 3 учителі.

Дубогаївське - засноване 1842 року. В підпорядкування земству перейшло в 1872 році. Найстаріше училище в Прилуцькому повіті.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада

Земське народне училище в Линовиці. (фото 1960 р.)

- 355 крб. Навчалось 100 хлопчиків і 19 дівчаток, училище закінчили 10 хлопчиків і одна дівчинка. Попечитель козак Олекса Лукович Дідусенко. Учителька Віра Олександрівна Терлецька, закінчила Полтавське єпархіальне жіноче училище, на посаді учителя з 1.09.1900 р., зарплата 300 крб. і квартира. Помічник учителя Іван Григорович Джигурда, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, на посаді помічника з 22.09.1901 р. зарплата 150 крб. Законоучитель священник Петро Григорович Галабутський з 1877 року, зарплата 60 крб.

В 1906 році побудоване нове приміщення з трьома класними кімнатами. В 1912 році до училища вступило 38 хлопчиків і 18 дівчаток. В трьох комплектах навчалось 110 хлопчиків і 47 дівчаток, закінчили училище 14 хлопчиків і 4 дівчинки, навчали 3 учителі. В 1916 році навчалось чотири комплекти учнів.

Замостянське - відкрите земством 15 вересня 1911 року в новозбудованому приміщенні з трьома класними кімнатами. В 1912 році в училище прийнято 27 хлопчиків і 5 дівчаток, в трьох комплектах навчалось 67 хлопчиків і 34 дівчинки, з них 10 учнів з інших населених пунктів, закінчили училище 7 хлопчиків і одна дівчинка, навчали три вчителі.

Знам'янське (Гнилицьке) - засноване 1862 року. В підпорядкуванні земства з 1872 року. В 1882 році побудоване нове приміщення училища з двома класними кімнатами.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада 355 крб. Навчались 104 хлопчики і 24 дівчинки, училище закінчили 8 хлоп-

чиків і 2 дівчинки. Попечителька графиня Катерина Павлівна Ламсдорф-Галаган з 1897 року. Учитель Олександр Андрійович Мотузков, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, мав звання сільського учителя, на посаді з 20.10.1895 р., зарплата 300 крб. і квартира. Помічник учителя Марія Петрівна Гуглинська, закінчила Полтавське єпархіальне жіноче училище, на посаді з 1.10.1901 р., зарплата 150 крб. Законоучитель священник Микола Михайлович Процаєв з 1898 року. При училищі 900 кв. саженів землі, зайнятих садом, пасіка.

В 1912 році до училища вступило 29 хлопчиків і 6 дівчаток, у двох комплектах навчалось 129 хлопчиків і 25 дівчаток, з них 8 учнів з інших населених пунктів, закінчило училище 18 хлопчиків, навчали 2 учителі.

1 вересня 1912 року, в найнятому приміщенні відкрите 2-е Гнилицьке народне училище на один комплект. Де нього вступило 35 хлопчиків і 5 дівчаток, навчав один учитель. В 1916 році це училище розширилося до трьох комплектів.

Канівщинське - відкрите 3 листопада 1896 року. Містилося в громадському будинку.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 180 крб., громада - 200 крб. Навчалось 72 хлопчики і 4 дівчинки, закінчили училище 10 хлопчиків. Попечитель почесний громадянин Карл Данилович Шлінтлоф з 1897 року. Учитель Григорій Спиридонович Кислий, на посаді учителя з 28.09.1899 р., зарплата 200 крб. і квартира. Законоучитель священник Михайло Дараган з 1899 року. В 1912 році до училища вступило 39 хлопчиків і 25 дівчаток, в чотирьох комп-

лектах навчалося 89 хлопчиків і 49 дівчаток, закінчило училище 9 хлопчиків і 2 дівчинки, навчали 4 учителі. В 1912-1913 роках збудоване нове приміщення з чотирма класними кімнатами.

Ковтунівське - відкрите 20 вересня 1895 року. В 1902 році навчалося 40 хлопчиків і 5 дівчаток. Випуску не було.

Краслянське - відкрите 1 грудня 1910 року. В 1911-1912 роках побудоване нове приміщення з двома класними кімнатами. В 1912 році до училища вступило 11 хлопчиків і 12 дівчаток, у двох комплектах навчалося 60 хлопчиків і 27 дівчаток, закінчили училище 6 хлопчиків, навчали 2 учителі.

Кротівське - засноване 1914 року.

Ладанське - засноване 1880 року.

В 1902 році містилося в громадському будинку, на утримання училища земство витратило 180 крб, від громади - 200 крб. Навчалося 63 хлопчики і 18 дівчаток. Закінчило училище 5 хлопчиків і одна дівчинка. Попечитель селянин Йосип Герасимович Маслик з 1890 року. Учитель Яків Григорович Соломаха, на посаді з 26.09.1899 р., зарплата 200 крб і квартира. Законоучитель священник Григорій Михайлович Рябчевський з 1893 року, зарплата 50 крб. При училищі 200 кв.сажнів землі.

В 1907 році побудоване нове приміщення на дві класні кімнати. В 1912 році до училища вступило 15 хлопчиків і 20 дівчаток. У двох комплектах навчалося 70 хлопчиків і 22 дівчинки, закінчили училище 8 хлопчиків і 2 дівчинки, навчали два учителі.

Левківське - відкрите 1 вересня 1912 року в новозбудованому приміщенні з однією класною кімнатою, до училища вступив 31 хлопчик і 22 дівчинки, навчав один учитель.

Линовицьке - відкрите 26 лютого 1879 року. В 1902 році навчалося 64 хлопчики, закінчили училище 14 хлопчиків.

Лисківське - засноване 1862 року, в підпорядкування земству перейшло в 1894 році. В цьому ж році побудоване нове приміщення з однією класною кімнатою.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 180 крб., громада - 200 крб. Навчались 53 хлопчики і 13 дівчаток, закінчили училище 8 хлопчиків. Попечитель штабс-ротмістр Степан Миколайович Лукомський з 1896 року. Учитель Серафима

Федорівна Ревінська, закінчила Полтавське єпархіальне жіноче училище, на посаді учителя з 10.10.1890 р., зарплата 200 крб. Законоучитель священник Михайло Васильович Лісовський з 1862 року, зарплата 50 крб.

В 1910 році приміщення розширене ще на один комплект. В 1912 році до училища вступили 4 хлопчики і 13 дівчаток, закінчили училище 6 хлопчиків, навчали 2 учителі.

Лісовосорочинське - відкрите 1 вересня 1911 року в найманому приміщенні. В 1912 році, в одному комплекті навчалося 32 хлопчики і 12 дівчаток, з них 3 учні з інших населених пунктів, навчав один учитель.

Малківське - відкрите 1 жовтня 1907 року в новозбудованому приміщенні з двома класними кімнатами.

В 1912 році вступило 17 хлопчиків і 10 дівчаток, у двох комплектах навчалося 83 хлопчики і 26 дівчаток, з них 7 учнів з інших сіл. Закінчили училище 11 хлопчиків і 4 дівчинки, навчали два учителі.

Малодівицьке - засноване 1864 року, в підпорядкування земства перейшло у 1876 році. Нове приміщення на два комплекти побудоване в 1881 році.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада - 355 крб. Навчалося 128 хлопчиків і 43 дівчинки, закінчили училище 18 хлопчиків і 3 дівчинки. Попечитель козак Василь Васильович Плющ з 1891 року. Учитель Федір Васильович Оджа, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, отримав звання сільського учителя, на посаді з 1.10.1900 р., зарплата 300 крб. і квартира. Помічниця учителя Катерина Онуфріївна Загородня, закінчила Київський професійний жіночий клас, на посаді з 15.01.1900 р., зарплата 150 крб. Законоучитель священник Іван Васильович Прочаєв з 1864 року, зарплата 60 крб. При училищі 105 кв.сажень землі під садом і городом. В 1906 році для училища придбано ще один окремих будинок на один комплект.

В 1912 році до училища прийнято 35 хлопчиків і 30 дівчаток, у трьох комплектах навчалося 107 хлопчиків і 50 дівчаток, закінчило училище 14 хлопчиків і 6 дівчаток, навчали 4 учителі.

20 вересня 1911 року, в найманому приміщенні відкрите 2-е училище на два комплекти. В 1912 році в це училище вступило 27 хлопчиків і 23

дівчинки, навчалися 33 хлопчики і 33 дівчинки, викладали два учителі.

Миколаївське - засноване 1903 року в новозбудованому приміщенні на дві класні кімнати і в найманому приміщенні, всього три комплекти.

В 1912 році прийнято 52 хлопчики і 28 дівчаток, навчалося 80 хлопчиків і 36 дівчаток, закінчили училище 11 хлопчиків і 7 дівчаток, навчали три учителі. З 1.09.1916 року доповнився ще один комплект (четвертий) в найманому приміщенні.

Мільківське - відкрите 1 жовтня 1911 року. В 1912 році прийнято 10 хлопчиків і 9 дівчаток, навчалося 44 хлопчики і 22 дівчинки, закінчили училище 6 хлопчиків і 3 дівчинки, навчали два учителі. Нове приміщення на дві класні кімнати побудоване в 1912-1913 роках.

Нетяжинське - засноване 1914 року.

Новотарнавське - засноване 1913 року.

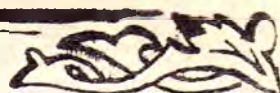
Обичівське - засноване 1867 року. В 1889 році побудоване нове приміщення з двома класними кімнатами, училище перейшло в підпорядкування земства.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 180 крб., від громади - 200 крб. Навчалося 59 хлопчиків і 12 дівчаток, закінчило училище 6 хлопчиків і одна дівчинка. Попечитель козак Федір Макарович Божко з 1889 року. Учитель Костянтин Миколайович Завадський-Краснопольський, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, на посаді учителя з 1.02.1899 р., зарплата 200 крб і квартира. Законоучитель священник Федір Андрійович Корневський з 1890 року, зарплата 50 крб.

В 1912 році прийнято 23 хлопчики і 11 дівчаток, навчалося у двох комплектах 101 хлопчик і 33 дівчинки, закінчило училище 12 хлопчиків і 3 дівчинки, навчали два учителі.

Охінківське - засноване 1868 року, в підпорядкування земства перейшло в 1888 році.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 160 крб., від громади - 62 крб. 50 коп. Навчалося 30 хлопчиків і 14 дівчаток, закінчило училище 9 хлопчиків і 1 дівчинка. Попечителька графиня Марія Миколаївна Ламсдорф-Галаган з 1901 року. Учитель Микола Іванович Шаповал, на посаді з 14.10.1898 р., зарплата 150 крб. і квартира. Законоучитель священник Іван Сидорович Гиренко з 1895 року, зарплата 50 крб.

В 1912 році до училища вступили 32 хлопчики і 12 дівчаток, навчалися 23 хлопчики і 13 дівчаток, закінчили училище один хлопчик і 4 дівчинки, навчав один учитель. В 1912-1913 роках збудоване нове приміщення з двома класними кімнатами, з 1916 року почалося навчання у двох комплектах.

Переволочанське - засноване 1880 року.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада - 355 крб. Навчалася 104 хлопчики і 13 дівчаток, закінчили училище 11 хлопчиків. Учитель Трохим Григорович Янина, на посаді з 15.10.1880 р., зарплата 300 крб. і квартира. Помічниця учителя Настя Василівна Янина, закінчила Полтавське єпархіальне жіноче училище, на посаді з 1.10.1901 р., зарплата 150 крб. Законоучитель священик Петро Олександрович Ревуцький з 1893 року, зарплата 60 крб. При училищі 150 кв.сажнів землі під городом.

В 1912 році училище розширилося ще на один комплект в найманому приміщенні. Прийнято 38 хлопчиків, навчалося в трьох комплектах 90 хлопчиків, закінчило училище 10, навчали 3 учителі.

В 1913 році збудоване нове двоверхове приміщення училища вартістю 2476 крб., з чотирма класними кімнатами і двома квартирами для учителів.

Петрівське - засноване 1861 року, в підпорядкуванні земства з 1872 року. В 1880 році збудоване нове приміщення з однією класною кімнатою.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 180 крб., громада - 200 крб. Навчалася 70 хлопчиків, закінчило училище - 10. Попечитель селянин Степан Андрійович Омеляненко з 1870 року. Учитель Олександр Павлович Шкоропад, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, на посаді з 1.09.1900 р., зарплата 200 крб і квартира. Законоучитель священик Федір Степанович Каменецький з 1885 року, зарплата 50 крб.

В 1912 році прийнято 33 хлопчики і 33 дівчинки, в трьох комплектах, з яких два містилися в найманому приміщенні, навчалася 98 хлопчиків, закінчили училище 14 хлопчиків, навчали три учителі. В 1913 році училище перейшло в новозбудоване приміщення з трьома класними кімнатами.

Піддубівське - відкрите в 1914 році в приміщенні з двома класними кімнатами. З 1.09.1916 року навчання проводилося в трьох комплектах.

Погребівське - засноване 1861 року, в підпорядкуванні земства перейшло в 1873 році, нове приміщення з двома класними кімнатами збудоване в 1892 році.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., від громади - 355 крб. Навчалася 99 хлопчиків і 32 дівчинки, закінчило училище 7 хлопчиків. Попечитель почесний громадянин Василь Іванович Биковський з 1900 року. Учитель Дмитро Юхимович Макаренко, закінчив Срібнянське двокласне (міністерське) училище, мав звання народного учителя, на посаді з 1.09.1900 р., зарплата 300 крб і квартира. Помічник учителя Ларіон Остапович Гордієнко, закінчив Прилуцьке двокласне училище, на посаді з 1.10.1901 р., зарплата 150 крб. При училищі 600 кв.сажнів землі під садом і городом.

В 1912 році прийнято 29 хлопчиків і одну дівчинку, у двох комплектах навчалися 104 хлопчики і 17 дівчаток, закінчило училище 6 хлопчиків, навчали два учителі.

Подищанське - засноване 1879 року. В 1901 році збудоване нове приміщення з двома класними кімнатами.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 180 крб., громада - 200 крб. Навчалася 76 хлопчиків і 4 дівчинки, закінчило училище 8 хлопчиків. Попечитель козак Василь Давидович Борода з 1891 року. Учитель з 26.09.1899 р. Порфирій Орестович Романов, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, мав звання сільського учителя, нагороджений срібною медаллю, зарплата 200 крб. і квартира. Законоучитель священик Антон Матвійович Сокальський з 1879 року, зарплата 50 крб.

В 1912 році прийнято 16 хлопчиків і 9 дівчаток, у двох комплектах навчалася 56 хлопчиків і 44 дівчинки, закінчило училище 6 хлопчиків і 3 дівчинки, навчали два учителі.

Покровське - відкрите 4 грудня 1897 року в приміщенні, що належало поміщикові Василеві Павловичу Маслянникову.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 150 крб. Навчалася 19 хлопчиків і 7 дівчаток, закінчило училище 5 хлопчиків. Попечитель ротмістр В.П.Маслянников.

Учитель Андрій Кирилович Рижий, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, на посаді з 1.10.1901 р., зарплата 120 крб і квартира. Законоучитель священик Віталій Тарасевич з 1900 року, зарплата 30 крб.

В 1912 році прийнято 10 хлопчиків і 2 дівчинки, навчалася 18 хлопчиків і 6 дівчаток, закінчили училище 4 хлопчики і одна дівчинка, навчав один учитель. В 1914 році побудоване нове приміщення з однією класною кімнатою.

Полов'янське - засноване 1914 року.

Рибецьке - засноване 1876 року, в підпорядкуванні земства перейшло в 1878 році.

В 1902 році перейшло у новозбудоване приміщення з однією класною кімнатою. На утримання училища земство витратило 160 крб., громада - 125 крб. Навчалася 25 хлопчиків і 15 дівчаток, закінчили училище 4 хлопчики і одна дівчинка. Попечитель козак Петро Борисович Неділько з 1890 року. Учителька з 21.09.1898 р. Настя Григорівна Нешта, зарплата 200 крб. Законоучитель священик Михайло Васильович Лісовський, закінчив Полтавську духовну семінарію, на посаді з 1899 року, зарплата 50 крб. При училищі 130 кв.сажнів землі.

В 1912 році прийнято 13 хлопчиків і 7 дівчаток, навчалася 33 хлопчики і 18 дівчаток, закінчило училище 8 хлопчиків і 2 дівчинки, навчав один учитель.

Рудівське - засноване 1867 року, в новозбудоване земством приміщення з трьома класними кімнатами перейшло в 1884 році,

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада - 355 крб. Навчалася 135 хлопчиків, закінчило училище 12 хлопчиків. Попечитель дворянин Андрій Васильович Хелмський з 1888 року. Учитель з 21.09.1899 р. Олександр Георгійович Радзівський, закінчив Роменське трикласне міське училище, мав звання сільського учителя, зарплата 300 крб. і квартира. Помічниця учителя з 28.09.1899 р., Юлія Іванівна Щербина, закінчила Прилуцьку жіночу гімназію, зарплата 150 крб. Законоучитель священик Антоній Базилевський з 1901 року, зарплата 60 крб. При училищі 1200 кв.сажнів землі під шовковицею і городом.

В 1912 році прийнято 18 хлопчиків, в чотирьох комплектах навча-

лося 192 хлопчики і 2 дівчинки, закінчило училище 18 хлопчиків, навчали два учителі. В 1914 році побудоване ще одне окреме приміщення з однією класною кімнатою.

Ряшківське - відкрите 1 грудня 1910 року. Нове приміщення з трьома класними кімнатами збудоване земством в 1911-1912 роках.

В 1912 році прийнято 23 хлопчики і одна дівчинка, в трьох комплектах навчалось 134 хлопчики, навчали три учителі.

Сергійське - засноване 1872 року. В 1902 році навчалось 89 хлопчиків і 6 дівчаток, закінчили училище 3 хлопчики.

Старотарнавське - відкрите 7 жовтня 1907 року. Нове приміщення з однією класною кімнатою побудоване в 1908 році.

В 1912 році прийнято 17 хлопчиків і 7 дівчаток, навчалось 40 хлопчиків і 10 дівчаток, закінчило училище 6 хлопчиків, навчав один учитель. В 1914 році училище розширене ще на один комплект.

Товкачівське - засноване 1883 року, в підпорядкуванні земства перейшло у 1888 році, в нове приміщення з двома класними кімнатами перейшло в 1892 році.

В 1902 році на утримання училища земство витратило 310 крб., громада - 355 крб. Навчалось 122 хлопчики і 34 дівчинки, закінчили училище 9 хлопчиків. Попечитель козак Данило Петренко з 1900 року. Учитель з 1.11.1883 р. Василь Іванович Яковченко, закінчив Прилуцьке двокласне міське училище, зарплата 300 крб і квартира. Помічник учителя з 1.02.1899 р. Павло Карлович Гольц, зарплата 150 крб. Законоучитель священник Володимир Іванович Міхновський з 1895 року, зарплата 60 крб.

В 1912 році прийнято 32 хлопчики, в трьох комплектах навчалось 103 хлопчики. Закінчило училище 10 хлопчиків, навчали два учителі.

У цьому матеріалі та в статті «Початкова освіта на Прилуччині» (див. газету «Скарбниця» № 57 за грудень 1999 року) наведені дані про початкові народні училища - освітні заклади самоврядування земських, міських та сільських громад, які знаходилися у відомстві Міністерства народної освіти. Існували також училища, які безпосередньо підпорядковувались Міністерству: як наприклад Срібнянське в тодішньому Прилуцькому повіті. Земство займалося будівництвом училищ,

виділяло частину коштів для їх утримання, обирало попечителів для завідування училищами та нагляду за використанням коштів.

В училища приймали дітей віком від 7 до 11 років. На одного учителя припадало не більше 60 учнів, що становило один комплект. Якщо кількість учнів у одному комплекті була завеликою, то призначався помічник учителя. Повний курс навчання в початковому народному училищі тривав чотири роки. До одного комплекту входило 4 відділення, що приблизно відповідає чотирьом сучасним класам. В училищі викладали: Закон Божий (короткий катехізис і священна історія) для дітей православного віросповідання, російську мову з чистописанням, арифметику, історію, географію і природознавство, церковні співи. Закону Божому і співу навчав законоучитель-священник з парафії, до якої належало училище.

Головне керівництво народною освітою в Російській імперії належало Міністерству народної освіти, в підпорядкування якого, поступово були передані майже всі існуючі народні училища, за виключенням церковно-парафіяльних шкіл духовного відомства.

ОЛЕКСІЙ САВОН

ДУМИ

Нескінченний спекотний літній день. Всі вікна в будинку полковника Прилуцького козацького полку Гната Галагана були відчинені, але в кімнатах все одно парко. Гнат Іванович сидів у фотелі за дубовим різьбленим столом перед відчиненим вікном і насолоджувався спокоєм просторої кімнати. Почухавши груди під тонкою сорочкою, дивився примружившись на пусте по двір'я. На стежці купалися в пилюці горобці, глухла в спекоті міська вулиця. Замутнені очі старого не бачать цього, думками він далеко. Думав про справи, яких назбиралося доволі, але робити нічого не хотілося. Такого дня краще сидіти десь у затінку, потягуючи охолоджене вино або дрімати після добрячого обіду.

- Ясько! - гукнув не повертаючи голови полковник. Десь в глибині щось гупнуло, упало, хтось пронісся по будинку, і в кімнату, розчахнувши й одразу зачинивши за собою двері, увалився служба, Гнат Іванович наказав покликати управителя, а сам кречучи, бо не хотілося вставати, підвізся з крісла, натяг на себе білий, гарного суцаня каптан з позументом і срібними гудзиками, одягнув шапку і в супроводі управителя та двох наймитів рушив через подвір'я до скарбниці. Давно уже хотів упорядкувати свій скарб і сьогодні зранку намітив розпочати це діло.

Вартовий козак, що сидів у затінку на східцях, зачувши важкі кроки, підхопився поправляючи пояс і шабельтас. Полковник, проходячи мимо, глянув на

нього: стоїть, землі під собою не чує, очима в полковника вп'явся, готовий у вогонь і воду... Синій жупан зграбно сидів на його стані, перетягнутому зеленим поясом, червоні саєтові шаровари були заправлені в халяви чобіт. Ліва рука його покоїлась на руків'ї шаблі, а правою притримував мушкет.

- Як звуть? - суворо запитав Гнат Іванович.

- Федором Причіпою, пане полковнику!

- Коли у полк записався?

- В сімсотому році, пане полковнику.

- Полкової сотні?

- Так, пане полковнику.

- Гм... нагороди маєш?

- Під Ерестфером нагороджений царським рублем...

- Гм... добре, послужи ще, не забуду, - поплескав по плечу, - я слів на вітер не кидаю. Брязнувши ключами, відчинив оковані залізом двері, відімкнув другі. Пахнуло цвіллю, пилюгою. Зайшов до низької, під масивними склепіннями, напівтемної кімнати. Світло ледь пробивалося крізь загразоване, заплетене павутинням вікно. Там, на нерівній підлозі стояли дубові, оковані залізом скрині, барильця, скриньки. В скринях зберігалися полкові клейноди: прапори, значки, литаври, дорогоцінна зброя оправлена золотом і сріблом, а в невеликих скриньках і барильцях - казна, і полкова і галаганівська. В стінних

нішах лежали різні дрібнички.

Козак і наймити тупцялися біля порога. Управитель запитав: «Що робити, пане полковнику?» Гнат Іванович кивнув козакові на перше барильце; «Відкрий». Причіпа ступив до скарбниці, війнувши широкими полами жупана, повертів у руках важке барильце. Збив високу смушкову шапку з зеленим сукняним верхом на потилицю, потяг із піхов шаблю. Заклавши лезо в щілину, вправно і без зусиль зірвав денце. Галаган сказав: - Беріть оці барильця і несіть до льоху, потім - ось цюю скриньку. Так... А ти чого став, як засватаний? - гримнув на Причіпу.

Гнат Іванович присів біля барильця, намацав у ньому холодне срібло і витяг жменю грошей. Це треба перенести до будинку. Дивився як наймити несли удвох скриньку, оступаючись на крутих східцях, терлися плечима об тісні стіни. За ними спустився Причіпа, змітаючи високою шапкою павутиння, що звисало зі стелі. Йому заважала шабля - билася об стіни, плуталась під ногами, і він теж оступився на східцях, дряпаючи їх залізними підковами на чоботях. Гнат Іванович промовляв: «Обережно, обережно». Хтось знову спіткнувся, видно не розгледівши в напівтемряві останньої сходинки. Глухо бухнуло барильце.

- Обережно, вражі сини!

Внизу сказали щось дотепне і всі, хто там був зареготали. Гнат Іванович спустився до темної кімнати з маленьким віконцем під склепінням, перевіряв принесене сюди, постояв хвилинку, насолоджуючись прохолодою і піднявся нагору. Причіпа і наймити стояли в холодку, під стіною скарбниці, обтрушувались. Управитель ревно зазирає у віч і, відчуваючи себе винним у чомусь, чого полковник ще не знав, підлещувався. Наказавши йому віднести барильце до будинку, Гнат Іванович замкнув двері та й став на ганку, оглядаючи подвір'я. Біля криниці, простоволосий в розхристаному каптані конюх, напував пару дорогих польських коней. Відчувши на собі важкий погляд полковника, запопадливо вклонився. По вулиці, обганяючи підводу, проїхав якийсь молодий козак, хвацько сидячи в сідлі. Обернувшись, Гнат Іванович прикрикнув на робітників, які все ще диміли люльками і рушив до будинку, наморщивши лоба від думок, що роїлися в його сивій голові. Як тільки він зник у дверях панського будинку, Федір Причіпа, лишившись на самоті, присів знову на східцях, поклав позаду мушкет і з діловитим виглядом почав вибивати льольку.

Довго горіла рум'янцем зоря, невловимий присмерк згунався над полями. Темніло і в місті. Не чути було ні пісень, ні дитячого сміху. Лише погойднувався в світлому ще небі спис вартового. Тихим і спокійним був літній вечір. Все немов замислилось навколо, задумався і Гнат Іванович. У відчинене вікно лине вечірня прохолода, кімнату заповнює сюрчання цвіркунів. Полум'я свічок дрижить, нерівно освітлює стіл з купою паперів, чорнильницею і печаткою. Шкребуться під підлогою невтомні миші.

Писар сидить поруч, читає якусь грамоту, але полковник його вже не слухає, думки течуть відмінним від справ, уторованим шляхом. Згадає себе на Січі, своє

прізвисько - галган, тобто - шибеник. А потім - пан полковник компанійського полку. Далі завертілося усе в сум'ятті Північної війни. Рушилися виплекані роками надії. Та добре вчасно зрозумів, що пропаде діло Мазепине і перекинувся з полком до царя. В ноги упав грізному Петру, вимолвив прощення. У глибині душі росла досада й злість за той вчинок. А що лишалося робити?

Гнівом наливаються очі полковника - згадалися високі січові вали, а на них, на списках чубаті козацькі голови. Плоті з повішеними запорожцями, пекельні очі полковника царського Яковлева... Страшні прокляття, які злітали з вуст гинучих козаків і досі давили посвітлу голову старого полковника. Судом перекошує обличчя, рука намацала якийсь сувій - судорожно зім'яла його. Писар перестає читати і з подивом дивиться на полковника.

- Йди геть, прохрипів Гнат - Завтра прийдеш. На подвір'ї люто забрехали пси, почувлися голоси писаря й сторожі. І знову тиша.

- Гультипаки, обідранці! - шепоче з ненавистю. Але на зміну гніву приходить страх, холодом наливаються нутрощі - прокляли до сьомого коліна! Іноді не мав віри цьому прокляттю, інколи - охоплював жах. Здавивши підлокітник фотелю, дивився на зоряне небо, прислухається до тиші, що панує над садибою. Отямившись, згадав Чигирин, переповнені ненавистю очі козаків. А потім Прилука. Неприязнь старшин, і Федір Причіпа - бравий, з веселим поглядом, а глибоко в очах - дивні вогники.

Тиша. Перекликаються далеко на фортечних стінах вартові козаки: «пильнуй! пильнуй!»

«Пильную і я, - подумав Гнат Іванович, - пильную і за гетьманом і за царем. А пильнувати треба, щоб не потрапити до пастки. Вельможі перемінливі - сьогодні він гладить по голові, а завтра тією ж рукою душить. Тяжко жити». Тяжко було на душі, важкі гріхи лежали на ній гірким тягарем, терзали її. А найстрашніший з них - зруйнування Січі і прокляття запорожців. Бачив єдиний вихід: звернутися до Бога, замолити перед ним гріхи, не жаліти гроші на пожертви. Й знову повернувся до давно задуманого - збудувати церкву. Біля самої садиби збудувати добру кам'яну церкву, бо не було в місті гарного храму, де можна було б помолитися козакам і міщанам. «Грошей багато, та на той світ з собою не забереш, збудую» - подумав Гнат Іванович.

Хотілося спати але останнім часом намагався лягати як найпізніше, щоб не думати про життя. Важко піднявся, взяв свічник і по темному будинку рушив до опочивальні. «От і день пройшов, - подумав смутно. А скільки їх ще лишилось?»

Під дверима опочивальні дрімав служба, чекаючи свого пана, щоб допомогти роздягнутись. Пхнувши його під бока, Галаган пройшов до опочивальні.

Лежав у ліжку. Місячне світло лилося у вікно і лягало блідою смугою на підлозі. Німа тиша. І засинаючи Гнат Іванович з полегкістю подумав: «Збудую церкву. Щоб там не було».

ЮРКО КУДРЯШОВ

НАША АДРЕСА:

Україна 17500, м.Прилуки, вул.Орджонікідзе, 39
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ»
Телефони: (04637) 3-02-09; 3-12-48

Редактор Л.М.КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.ХІ.1992 р.

Виготовлено в «ПМ В.Пустовіт»
м.Прилуки, тел./факс: (04637) 3-06-48
Наклад: 500 екз., формат 1 друк. аркуш.

Прилуцькі полковники

ТИМОФІЙ НОСАЧ

Було це відразу після блискучих перемог українського козацького війська під проводом гетьмана Богдана Хмельницького над польськими коронними військами у битвах під Жовтими Водами і Корсунем у травні 1648 року. Окрилене першими перемогами над загарбниками, козацьке військо вирушило у визвольний похід через усю центральну Україну. Людність українська після багатьох невдалих спроб скинути польське ярмо з своїх натруджених плеч, уже майже змирилася з тим, що ярмо це вічне, воно як доля, як Божа кара за земні гріхи. Тепер, почувши про звитяжного гетьмана та його успіхи, українці знову повірили у свої сили. Козаки й посполиті, міщани й ремісники розправлялися з шляхтою і поспішали до Богдана, що став табором під Білою Церквою.

А гетьман розгорнув бурхливу діяльність: формував військо, розслав звернення-універсали до мешканців міст і сіл України, направляв своїх кращих полководців з загонами в усі найвіддаленіші куточки для організації збройної боротьби і встановлення козацької влади у звільнених районах. Відомо, що такими посланцями були Максим Кривоніс, Іван Ганжа, Мартин Небаба та інші.¹ Але в числі інших, «История Русов» згадує ще й Тимофій Носача, називаючи його генеральним обозним.² Нажаль, жодне з інших відомих історичних джерел не підтверджує за Носачем цієї високої посади саме на початку війни, але це цілком можливо, бо у ті бурхливі часи люди на старшинських постах довго не затримувались і часто мінялися. Відомо, що на початку 1649 року генеральним обозним був уже Чарнота,³ а Носача у цей час називають полковником, хоча цим почесним титулом його величали завжди, до кінця його бурхливого і звитяжного життя.

Отже, Тимофій Носач - людина славетна і героїчна, соратник і одиодумець великого гетьмана від самого початку й до кінця його самовідданої боротьби за вільну й незалежну Україну. Він як і Богдан, все своє життя присвятив цій благородній цілі, не відступивши ні на крок і ніколи не зрадивши їй.

Наприкінці травня 1648 року послав гетьман Носача з полковником Дорошенком у найвіддаленішу українську землю, в Галичину, по сучасному сказати б, в рейд по глибоких ворожих тилах. Пішли будити й підіймати на-

род на священну боротьбу проти споконвічних пригноблувачів, яких терпіти вже не було сили. Разом з Носачем пішли у різні краї його побратими, славні українські лицарі: Кривоніс і Шаблюка до Слущька, Родак, Нестелій і Богун до Прип'яті й далі на Литву, Буйніс, Гладкий і Худорбай на Полісся і Сіверію.⁴

Як потім стало відомо, усі вони з честю справилися з гетьманським дорученням, а підтвердженням тому є триумфальний похід козацького війська через усю Україну, від Білої Церкви до самісінського Львова і навіть польського Замостя, звідкіля і до Варшави палицею докинути, повстанські загони зайняли також і майже всю Білорусь: Лоїв, Гомель, Річицю, Турів, Мозир.

Тиміш Носач, повернувшись з першого походу, приймав участь у грандіозній битві під Пилявцями на Поділлі, де у вересні 1648 року блискуча польська регулярна армія зазнала повного розгрому від нашвиджуроч озброєного і спорядженого українського повстанського війська. Після страшного погрому, поляки панічно втікали з України, покинувши всі свої фільварки й пожитки, отямившись аж за Віслою. Дійшовши до Замостя, Богдан Хмельницький зупинив свої військо і провів переговори з

королем Яном Казимиром, на яких домовились про перемир'я. З триумфом повернувся гетьман з старшиною і військом до Києва, де його стрічали як визволителя України з «лядської єгипетської неволі».⁵

Знову на сторінках козацьких літописів ім'я Тимофій Носача з'являється під 1649 роком. Саме тоді відбувалася ще одна визначна подія в історії визвольної боротьби українців. Під час перемир'я, переполохана шляхта почала збирати всі свої сили для приборкання непокірної України. Перед навислою смертельною небезпекою в Польщі було оголошене посполите рушення, тобто - суцільна мобілізація шляхти. Король сформував три могутні армії. Також і в Україні піднімався на боротьбу весь народ: селянин полишав свого плуга, ремісники - майстерні, міщани - лавки, всі озброювались як хто міг і йшли у козаки. Вдома лишалися лише жінки, діти й немічні та старі люди.

Гетьман порядкував у війську, яке було розділене на полки, по дванадцять на лівому й правому боці Дніпра. В числі лівобережних, був і Прилуцький полк.⁶ На початку липня 1649 року козацьке військо і хан Іслам-Гірей з татарською кіннотою, якого запросив на підмогу

гетьман, обложило першу польську армію під містечком Збараж в Галичині. Залишивши тут частину війська, гетьман з головними силами й татарами вирушив на зустріч посполитому рушенню, яке очолив сам король. Королівська армія була оточена з усіх боків під містечком Зборовом на річці Стрипі. Почалася кривава битва, яка ось-ось повинна була закінчитись повною поразкою поляків, але у найвідповідальніший момент, підкуплені шляхтою татари зупинили бойові дії, та ще й пригрозили Хмельницькому виступити проти нього. Тоді ж, на полі битви, гетьман змушений був укласти з королем мирну угоду, яка увійшла в історію під назвою Зборівського трактату, невідомого для України.

За умовами угоди, козацьке військо мало бути сорока тисячним і перебувати на території Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Волині й частини Поділля. Тоді ж почалося складання списків-реєстрів козацького війська, яке закінчилося лише навесні 1650 року. Край був розділений на 16 округів-полків, на чолі яких стояли полковники зі своєю полковою старшиною. полки поділялися на сотні. Прилуцький полк складався з 20 сотень і налічував близько 2 тисяч козаків. Мабуть ще задовго перед Зборовом полковником Прилуцького полку гетьман призначив одного із своїх випробуваних соратників Тимофія Носача. В числі полкової прилуцької старшини в реєстрах значаться відомі згодом в Гетьманщині люди: це й Іван Домонтовець (Домонтович), який потім став генеральним суддею, і Грицько Александрович, що був родоначальником цілої династії прилуцьких полкових старшин, і Шкурат Іван, який двічі перебував на полковому прилуцькому уряді.⁷ Всі, хто потрапив до реєстрів, без сумніву були учасниками не тільки облоги Збаража і Зборівської битви, але й усіх інших знаменитих боїв і баталій визвольної війни, починаючи від Жовтих Вод.

Скільки часу правив Прилуцьким полком Тимофій Носач, достеменно сказати тяжко. У вирі подій його ім'я то виринає, то ненадовго зникає зовсім. Відомо, що Прилуцький полк у повному складі ходив виручати із біди козаків Вінницького (Кальницького) полку, на яких підступно, порушивши Зборівський трактат напало коронне військо. В нерівному бою під Красним тоді, загинув геройською смертю національний герой України брацлавський полковник Данило Нечай. Прилуцький полк, разом з іншими полками вчасно прибув під Вінницю, де з останніх сил відбивався обложений з усіх боків поляками Іван Богун з своїм Вінницьким полком. Козаки спільними зусиллями відігнали шляхту не тільки від Вінниці, але й прогнали з Брацлавщини. Це було на початку 1651 року.⁸

«История Русов»,⁹ а за нею і Микола Маркевич у своїй «Истории Малороссии»¹⁰ стверджують, що Носач, перебуваючи на посаді генерального обозного, ходив у молдавський похід під командуванням Тимоша Хмельницького 17 вересня 1648 року. Але це свідчення не вірне й нічим не підкріплене. Такого походу тоді взагалі не було, як не було і облоги Кам'яня в травні 1648 року, про яку розповідають ті ж самі джерела. Перший похід Богдана Хмельницького з українським військом на Молдову відбувся в серпні 1650 року, а козацькими полками у той час командували Нечай і Джеджалій.¹¹ А ось у поході Тимоша Хмельницького на Молдову у квітні 1653 року Носач дійсно приймав участь, але не обозним, а в ранзі полковника Брацлавського полку. 6 квітня 1653 року валасько-угорське військо захопило Ясси і молдавський господар Василь Лупу звернувся за допомогою до українського гетьмана. Хмельницький направив у Молдову 12-тисячне козацьке військо під командуванням свого старшого сина Тимоша. Командували полками найдосвідченіші козацькі ватажки Богун, Мозира, Глух і Носач. Козаки вщент розбили військо нападників, відновили в Молдові владу В.Лупу - тестя Тимоша

Хмельницького і пішли з боями до Валахії. Досвідчені полковники відмовляли молодого й запального гетьмана від необачного кроку, але він їх не послухав і захотів захопити всю Валахію. У травні 1653 року під Торговищем військо В.Лупу, що було в поході з козаками, зрадило і відступило. Тиміш зазнав поразки і повернувся в Україну, разом з тестем.¹²

У ранзі брацлавського полковника Носач згадується і через рік, у травні 1654 року, це вже після ради в Переяславі і переходу козацької України під протекцію Москви. Ще в січні 1654 року польський король великого гетьмана коронного Станіслава Потоцького з'являються під стінами Шаргорода і Могилева-Подільського, а вже наприкінці лютого розпочали наступ на Брацлавщину.¹³ Спроби жовнірів захопити Брацлав зазнали невдачі, вони, зустрівши героїчний опір захисників під орудою Носача, змушені були відступити.¹⁴

Десь лише під кінець свого життя гетьман Богдан знову наблизив до себе свого вірного товариша Носача, призначивши його на посаду генерального обозного. У них були схожі натури і політичні погляди. І Богдан, і Носач ладні були життя покласти за Україну. У цей час Носач займався своїми нелегкими обов'язками: порядкував біля військової артилерії, дбав про постачання козацького війська, а в гетьманській столиці приймав участь у переговорах з іноземними посланцями, засідав у генеральному суді. Тяжко переживав смерть свого побратима, батька української козацької держави - гетьмана Богдана Хмельницького, яка сталася 27 липня 1657 року. На старшинській раді в Чигирині гетьманська булава перейшла до генерального писаря Івана Виговського, поки «возмужает прежнего гетмана Богдана Хмельницкого сын Юрья Хмельницкий».¹⁵

Микола Маркевич, видатний наш збирач і дослідник історичних документів, відгукнувся добрим словом про Тимофія Носача: «В войске Запорожском первое место по Виговском занимал полковник Носач, воин храбрый, человек с глубокими сведениями в древних запорожских законах и обычаях».¹⁶ Необхідно було б ще й доповнити, що Носач, людина проста і навіть зовсім неграмотна, все ж був палким патріотом України, присвятивши все своє життя боротьбі за її волю і незалежність. Він всебічно підтримував нового гетьмана у його боротьбі проти московського поневолення, був одним із ініціаторів підписання Гадяцького договору 16 вересня 1658 року, який передбачував перетворення Речі Посполитої у федерацію трьох самостійних і рівноправних держав: Польщі, Литви й України. Хтось із росіян, залишив тоді для історії ось такі замітки про нас українців: «...хотя черкасы (українці) исповедуют веру православную, но обычаи и нравы звериные имеют... взяли себе в голову, что жить под преславным царством Русским хуже турецкого мучительства и египетской работы».¹⁷ Разом з Виговським Носач приборкував бунт полтавського полковника Пушкаря, якого Москва мостила на гетьманський уряд, був також і учасником знаменитої битви під Конотопом 28 червня 1659 року, де війська гетьмана вщент розгромили російську армію під командуванням князя Пожарського.

Після Виговського почалося гетьманування Богданового сина - Юрія Хмельницького, а Тимофій Носач незмінно лишався на посаді генерального обозного. Москва знову взяла верх і Україна, в котре уже, потрапила у «преславну» московську неволю, гіршу «турецького мучительства». Носач приймав участь у битві під Чудновом,¹⁸ де поляки вщент розбили російську армію, а Юрія Хмельницького змусили перейти під протекторат Польщі. А вже потім Україна розпалася на дві частини: правобережну, яка стояла за союз з Польщею, та лівобережну, яка «воліла» лишатися з Московією. Зчинилася страшена ворожнеча і «пішов тоді

брат на брата», починався отой сумний період української історії, який ще тоді дістав зловісну назву - Руїна. Носач лишився з Хмельницьким до останнього, але той швидко втрачав і владу, і людську повагу. А потім, у вирі бурхливих подій, ім'я старого полковника сечає з літописів і лишень 1664 року спливає знову.

На початку 1663 року Юрій Хмельницький відмовився від гетьманування й постригся у ченці. Козацька рада в Чигирині вручила гетьманську булаву одному із сподвижників Богдана Хмельницького, його родичу Павлові Тетері, людині розумній, але егоїстичній і жорстокій. Носач так і лишився на посаді генерального обозного серед старшини нового гетьмана, затвердженого самим королем польським. У жовтні 1663 року король Ян Казимир і гетьман Павло Тетеря виступили проти Москви і витіснили російські війська за кордони України. Але скоро король змушений був відступити на Литву, а Тетеря на Правобережжя, яке вже клекотіло й нуртувало повстаннями проти поляків. Окрилений народною підтримкою лівобережний гетьман Брюховецький, разом з московськими вояками, вирушив на Правобережжя. У квітні 1665 року вони штурмом взяли Корсунь і захопили в полон старшин гетьмана Тетері, серед яких був і генеральний обозний Тимофій Носач. Так, вперше і востаннє старий запорожець потрапив у полон, та ще й до своїх братів-козаків. І довелося йому на схилі свого життєвого звиязнього шляху пережити ганьбу і неславу невільника - його запроторили у московське заслання.¹⁹ А там, як відомо, суддя нашого брата-українця був один: людину пропускали через безглуздий, принизливий допит з обов'язковим ламанням кісток на «дыбе», тавруванням розпеченим залізом і, врешті-решт, жалива сибірська каторга. В бездонному сибірському океані потонула, розчинилася безслідно за сотні років «братньої дружби з великим російським народом» така величезна кількість українців, що якби хтось спромігся кожному з них поставати бодай хреста при дорозі, то їх треба було б ставити на

кожному метрі довжелезного шляху з України до центру Сибіру.

Джерела та література:

1. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький, Київ, «Либідь», 1995, стор.115.
2. «История Русов или Малой России, М., 1846», стор.68.
3. «История Малороссии Николая Маркевича», М., 1842, т.1, стор.225.
4. «История Русов или Малой России, М., 1846», стор.68.
5. Дорошенко Дмитро. Нариси історії України, Мюнхен, 1966, т.ІІ, стор.20.
6. Костомаров Микола. Галерея портретів, Київ, «Веселка», 1993, стор.142.
7. «Реестра всего Войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 года, октября 16 дня и изданные по подлиннику О.М.Боянским, М., 1875», стор.304-320.
8. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький, Київ, «Либідь», 1995, стор.297-298.
9. «История Русов или Малой России, М., 1846», стор.84.
10. «История Малороссии Николая Маркевича, М., 1842, т.1», стор.209.
11. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький, Київ, «Либідь», 1995, стор.278.
12. Наукові записки Інституту історії України, К., 1952, стор.224, 225
13. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький, Київ, «Либідь», 1995, стор.453-457.
14. «Документи об освободительной войне украинского народа 1648-1654, Киев, «Наукова Думка», 1965», стор.768.
15. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький, Київ, «Либідь», 1995, стор.595.
16. «История Малороссии Николая Маркевича, М., 1842, т.2», стор.25.
17. Соловьев М.С., «История России с древнейших времен», М., 1961, т.11-12, кн. VI», стор.60.
18. «История Малороссии Николая Маркевича, М., 1842, т.2», стор.59.
19. Дорошенко Дмитро. Нариси історії України, Мюнхен, 1966, т.ІІ, стор.70.

Георгій Гайдай

Славетні прилучани

Закінчилося друге тисячоліття. Яким воно було для нашого міста? За цей період було все: радощі і горе, паразки і перемоги.

У 1085 році князь Володимир Мономах в «Повчанні» своїм дітям вперше згадує про Прилуки. За свою історію Прилуки неодноразово зазнавали спустошень від різних ворогів. У 1092 році місто було винищене половцями, у 1239-му - татаро-монгольськими ордами. Протягом довгих років Прилуки були під владою Литви, Польщі. У 1604 році війська царя Бориса Годунова, в помсту князям Вишневецьким, за підтримку Лжедмитрія І, зруйнували місто. З 1648 по 1781 рік Прилуки - центр Прилуцького козацького полку.

У 1709 році за наказом Імператора Петра І було складено план Прилук, згідно якого загальна довжина міських стін складала 1650 метрів, довжина стін замку - 556 метрів, висота валів замку - 12 метрів, протяжність міста з заходу на схід - 540 метрів.

Згідно перепису 1729 року в місті виявилось: заможних - 69 дворів, убогих - 497 дворів, дуже убогих - 302

двори, вдів - 53 двори.

Початок XVIII століття позначений будівництвом у місті кам'яних споруд. Першою такою спорудою була полкова скарбниця - унікальна пам'ятка цивільної архітектури Лівобережної України.

Після ліквідації Гетьманщини - Прилуки повітове місто Чернігівського намісництва. З 1796 року - місто Малоросійської губернії, а з 1802-го - повітове місто Полтавської губернії.

У 1815 році почалася забудова Прилук за планом, затвердженим імператором Олександром І. План центральної частини міста зберігається і нині.

В кінці XIX століття - Прилуки важливий торговельний центр Полтавської губернії. В місті виникають великі промислові підприємства, створюються банки. З 1932 року - Прилуки місто обласного підпорядкування, Чернігівської області.

Великих руйнувань зазнало місто під час Великої Вітчизняної війни. В 1950 році в Прилуках вже пра-

цювало 20 промислових підприємств, велося житлове і промислове будівництво.

В 90-х роках в місті функціонувало 23 промислові підприємства міського і 8 районного підпорядкування, введено в дію лікарню та поліклініку, збудовано кінотеатр «Україна». До послуг жителів: Будинки культури, клуби, бібліотеки, музей, стадіон

В 1995 році наше місто увійшло до Ліги історичних міст України.

Місто - це вулиці, будівлі, підприємства, але головне це люди, які в ньому жили і живуть, працювали і працюють, які його прославили і прославляють. З Прилуками пов'язані сторінки життя і діяльності багатьох відомих в нашій країні і за її межами людей.

Хочу запропонувати читачам 10 славних імен видатних прилучан (на мій погляд) за останнє тисячоліття, тих, хто народився в нашому місті, тих, чие життя і діяльність пов'язані з ним, хто своєю працею (подвигом) прославив місто над Удаєм - рідні Прилуки.

1. Антонський-Прокопович Антон Антонович (1762-1848) - педагог, літератор. Народився в Прилуках. Закінчив філософський та медичний факультети Московського університету. Працював викладачем, завідувачим кафедрою, ректором цього ж університету. Професор. Автор енциклопедії по натуральній хімії, фізиці, історії. Написав 20 учбових посібників для вихованців шляхетного пансіону, в якому Антонський-Прокопович довгий час був директором.

А.А.Антонського-Прокоповича по праву можна назвати яскравою зіркою в сузір'ї славетних українців.

2. Білецький-Носенко Павло Павлович (1774-1856) - український письменник, педагог. Уродженець м.Прилуки. Приймав участь у військових походах під командуванням О.Суворова. В чині штабс-капітана повернувся додому, організував пансіон, де всі предмети викладав сам. Був штатним наглядачем повітового училища, почесним наглядачем училищ Прилуцького повіту. Одним з основних положень педагогіки Білецького-Носенка була гуманістична ідея всебічного гармонійного розвитку особистості дитини. Автор поеми «Горпинида», драми «Іван Золотаренко», роману «З.Б.Хмельницький», багатьох балад, байок. Автор «Словника української мови».

Активною діяльністю на благо свого народу П.П.Білецький-Носенко вписав славу сторінку в історії становлення і розвитку прогресивної педагогічної думки в Україні у першій половині ХІІ ст.

3. Галагач Григорій Павлович (1819-1889) - громадський діяч, почесний громадянин Прилук. Народився в Сокиринцях, правнук прилуцького полковника Гната Галагана. Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету. Предводитель дворянства, голова училищної Ради Прилуцького повіту. Один з засновників чоловічої і жіночої гімназій у Прилуках. Садибу в Дігтярках передав під ремісничє училище. Сприяв розвитку творчості кобзаря О.Вересая. Сокиринський масток за часів Галагана перетворився в один з осередків культури Лівобережної України.

Організатор і засновник Колегії Павла Галагана, одного з престижних учбових закладів Києва. Почесний громадянин Прилук.

Рідному краю, його людям присвятив своє життя. Г.П.Галаган своїми ділами заслужив найвищого шанування і вічної пам'яті.

4. Горленко Яким Андрійович (Іоасаф Белгородський) (1705-1754) - визначний церковний діяч, просвітител, письменник. Уродженець Прилук, онук прилуцького полковника Л.Горленка та миргородського полковника Д.Апостола. Закінчив Києво-Могилянську академію, пострижений в монахи, пізніше прийняв схиму й одержав ім'я Іоасаф.

У 1728 році його висвячують в сан ігумена і призначають настоятелем Мгарського Спаського монастиря, в 1744-му посвячений у сан архімандрита і призначений намісником Троїце-Сергієвої лаври. У 1748 році в присутності імператриці Єлизавети його висятели на єпископа і призначили управляти Белгородською єпархією. Автор поетичних і прозових творів, повчань, молитов.

У 1911 році офіційно проголошений святым, а 4 вересня і 10 грудня стали церковними святами угодника Божого Святого Іоасафа.

Майже за тисячолітню історію Прилук Іоасаф Белгородський єдиний з прилучан удостоєний найвищої честі і слави, якої тільки спроможна сягнути людина.

5. Жданович Сергій Миколайович (1894-1964) - хірург, заслужений лікар України. Народився в Чуднові на Житомирщині.

Після закінчення медичного факультету Київського університету працював лікарем в госпіталі, Жовтневій лікарні Києва.

З 1921 по 1934 р. С.Жданович - завідувачий лікарнею в селі Парафіївка, Ічнянського району. У 1926 році Ждановичем, одним з перших в Україні, була проведена операція завороту шлунку зі зміщенням селезінки, рідкісного і надзвичайно складного захворювання.

З 1934 року - головний лікар, зав. хірургічним відділенням Прилуцької міської лікарні. Ним, і під його керівництвом, було проведено 15 тисяч операцій. Тисячам прилучан «золоті руки» С.М.Ждановича повернули життя.

Його ім'ям названа одна з вулиць міста, на будинку лікарні встановлено меморіальну дошку.

6. Забашта Любов Василівна (1918-1990) - українська поетеса, перекладач. Уродженка Прилук. Закінчила середню школу № 4, потім Одеський суднобудівний інститут, літературний фак-т Київського педагогічного інституту. Літературну діяльність почала в Прилуках. На перший надрукований в газ. «Правда Прилуччини» вірш Забашти композитор П.Майборода написав романс «Юність, юність».

Л.Забашта - автор 20 поетичних збірок, 4 прозаїчних творів, кількох

п'єс, драм, поем. Багато віршів присвятила поетеса рідному краю.

Похована на Байковому кладовищі в Києві поруч з чоловіком А.Малишком.

7. Кошовий Олег Васильович (1926-1943) - Герой Радянського Союзу. Народився в Прилуках, де провів дитячі роки. Жив разом з сім'єю у Полтаві, Ржищеві, Каневі, з 1940 р. - у Краснодарі.

Після окупації міста - один з організаторів групи, яка увійшла до складу «Молодої Гвардії». Брав участь у багатьох диверсійних операціях. Після розкриття «Молодої Гвардії» був схоплений фашистами. Після жорстоких катувань 9 лютого 1943 року - розстріляний поблизу м.Ровеньки.

О.Кошовий - юнак, патріот, який не зрадив товаришів по підпіллю. І віддав своє життя у боротьбі з «коричневою чумою».

Його ім'ям названа одна з вулиць Прилук, в центрі міста встановлено погруддя. біля будинку, де він народився - пам'ятник.

8. Мандрика Микола Якович (1777-1853) - герой Вітчизняної війни 1812 року. Народився в Прилуках. Закінчив Петербурзький Пажеський корпус. Будучи командиром лейб-гвардії Гусарського полку, під час війни 1812 року, особливо відзначився в боях під Вітебськом, в Бородинській битві, в боях на території Німеччини, Франції. Після війни жив у Казані, займав посаду генерала 4 округу внутрішньої служби, генерал-лейтенант.

За період 57-річної служби М.Мандрика приймав участь у 6 військових кампаніях. Нагороджений двома орденами св.Володимира II ст., св.Анни I та II ст., св.Володимира IV ст., св.Георгія IV ст., св.Станіслава I ст., пруським орденом «За достоїнство».

9. Щербина Олександр Мусійович (1874-1934) - вчений-психолог, професор. Уродженець Прилук. В дитинстві, внаслідок нещасного випадку, залишився сліпим. Закінчив Прилуцьку чоловічу гімназію з золотою медаллю. Після закінчення Київського університету залишений працювати викладачем. У 1918 році О.М.Щербині присвоєно звання професора.

З 1921 по 1931 рік працював викладачем Прилуцького педтехнікуму, читаючи одночасно курс лекцій з психології в Полтавському Інституті народної освіти. Надавав велику допомогу сліпим Чернівецької, Полтавської, Харківської та інших областей. З 1931 року і до кінця своїх днів -

професор дефектологічного факультету Київського педінституту.

Багато тих, кому не пощастило бачити світ, лишившись зору, вдячні О.М.Щербині, що своїм прикладом та науковими працями зумів довести про рівність сліпих і зрячих.

10. Яковченко Микола Федорович (1900-1974) - актор, народний артист України. Народився в Прилуках. Сценічну діяльність почав в аматорських гуртках рідного міста після закінчення Прилуцької чоловічої гімназії. Працював на професійній сцені театрів Сімферополя, Черкаса, Чернігова, Дніпропетровська, Харкова. Після переїзду до Києва - М.Яковченко провідний артист Київського українського драматичного театру імені І.Франка.

Знімався у фільмах: «За двома зайцями», «Максим Перепелиця», «Ніч перед Різдом» та ін.

М.Ф.Яковченко - народний сміхотворець України. На будинку, де він народився і жив, встановлено меморіальну дошку.

Шановний читачу! Ти ознайомився з коротенькими біографіями десяти видатних прилучан. І що скажеш? Ти зі мною згоден?

Безперечно, запропоновані мною імена - це моя особиста думка, і були вони вибрані з 50 біографій славних прилучан другого тисячоліття. Біографії видатних земляків були складені і підготовлені для видання брошури «Славетні прилучани».

Видання про рідний край, його видатних людей, і взагалі краєзнавчі матеріали, вкрай необхідні учням, студентам, викладачам. Та, мабуть, це аж ніяк не можуть або ж не хочуть зрозуміти ті, хто займається, а точніше, відповідає за виховання підростаючого покоління, ті від кого,

залежить інтелектуальний потенціал міста, вони живуть сьогоднішнім. А з ким, і головне з чим ми прийдемо в день завтрашній?

Лежать у мене в столі, підготовлені до видання матеріали, і ніякої від них користі.

Так було раніше, так і зараз - на культуру грошей не вистачає. А може її купити? Та ні! Купити можна пароплав, планету, звання, навіть посаду президента, але культуру придбати неможливо, як неможливо придбати честь, совість... Згадані почуття моральної свідомості - результат довгого і кропіткого процесу, процесу виховання людини - цілеспрямованого, навмисного і систематичного впливу вихователя на вихованців з метою... Стоп! Та що це я, з хворої голови - на здорову, а головне - про що це я? Я ж про славних прилучан.

Л.Карпильняський

Село Смош виникло в лісисто-болотистій місцевості на правому березі річки Смош, яка впадає в ріку Удай. На лівому березі річки був поселений невеликий хутір, з такою ж назвою - Смош. Село і хутір з'єднувала насипана гребля з двома містками, один з яких був побудований на основному руслі річки Смош. У давні часи, коли взимку випадало багато снігу, бурхливі весняні потоки танучих вод лавиною йшли через греблю й розмивали її. У цей період втрачався зв'язок села з хутором.

Вперше село Смош згадується в історичних документах в 1629 році. З 1654 по 1781 рік село входило до складу Прилуцького полку як ратушне село. В 1732 році віддане гетьманом на ранг генеральному осавулу Лисенку. З 1744 року відійшло до Розумовських. Під час революційних подій 1905 - 1907 років у селі Смош відбувалися селянські заворушення. В 1922 році на південь від хутора Смош, поселений виселок-хутір, названий Комуною.

Раніше від села Валки до села Смош була прокладена звичайна ґрунтова дорога, яку перед селом перетинали дві невеличкі річечки: Близька і Далека Рудки. Близька Рудка протікала по південній околиці села і впадала в річку Смош, а Далека - бере свій початок біля Високе і впадає в Удай. Нині ці річки майже зовсім зникли, але під час великих повеней нагадують про себе бурхливими потоками води. Рудками раніше називали всі невеличкі річки з застоюною рудою водою.

На південний схід від хутора Смош раніше знаходився невеличкий ліс, який красувався струнками білорими березами і називався - Гайок.

СМОШ

Тут, у вільні від праці дні, відпочивала і розважалася сільська молодь. Але нині цей ліс уже не існує. Далі за Гайком розташоване урочище Крутеньке - це круті схили до болота, яке оточує русла річок Смош і Удай, вкриті листяним лісом і подекуди соснами. За Крутеньким, до річки Удаю розкинувся буйний ліс, який славився своїми струнками віковими дубами. Ліс отримав у народі назву Бунилів, від слова буйний. Ліс цей поділяється на дві частини: Сухий Бунилів розташований на схід, на підвищеному суходолі та Сирий Бунилів - праворуч від Сухого, на острові, оточеному болотом, в літню пору до нього можна дістатися лише човном.

У давнину дорога від села Смош до Валока заносилась глибокими снігами, тому по обидва боки шляху, від села до села, виставляли віхи з високих жердин, щоб позначити дорогу, але завірюха часто валяла віхи і дороги не було видно. Особливо після заходу сонця не можливо було у негодю добратися до села Смош, люди часто збивалися з дороги, заблукавши в полі замерзали, обморожували руки й ноги. Тому, край села, на високому стовпі, після заходу сонця вивішували ліхтар, який служив ніби маяком. Мандрівник, побачивши світло, добирався до села і міг відпочити в будинку для приїжджих.

Тому це місце і вулицю стали називати Вокзалом. Звідси вулиця вела до невеликої площі, яка називалася Цариною. За народними повір'ями, людина, яка помирала,

ставала на варту на Царині і охороняла спокій померлих. Змінювали вартового ті, що помирили після нього. Тому варту несли по-різному - одні довше, інші менше.

Найпоширенішими прізвищами в селі були Кириєнки, Задорожки, цебто ті, що жили по сусідству, за дорогою, тому й кутки, де вони мешкали, називалися Кириївка, Задорожівка. Досить поширеним в селі прізвищем було - Падалка, яке походить від слова паділ, тобто діл, долина, низина. Люди з цим прізвищем поселилися на низу, в лісі на березі Удаю (біля Комуни), куток теж називався Падалками. Часто зустрічалися прізвища, які походять від власних імен: Мусієнко, Савченко, а також ті, що утворилися від назв професій: Овчаренко - від слова овчар або вівчар, тобто овечий пастух. Коваленко - від назви одного із найбільш шанованих у народі ремесел - ковальства. Куток, де мешкали Ковалі-Коваленки так і називається - Ковалівка, розташований він у східній частині села.

Між селами Смош і Високе велика ділянка землі була обнесена канавою і валом, це місце звалось Облоги, тобто - давно не оране поле, на ньому пасли худобу. Між селами Смош і Високе не було мирних і дружніх стосунків, дуже часто виникали бійки і Вали Облогів служили захистом від нападів.

Ліворуч від хутора, в заплаві річки Смоші колись була ділянка лісу, обнесена валом. Росли тут переважно вільха і верби, а потім ліс вирубали, лишилися тільки верби на валу, які згодом теж повирубували. З тих пір цю ділянку називають Поруб. На північ від Задорожівки розташований куток з назвою Поділ, тут протікає

маленька річечка Мухавка, яка поділяє цю місцину на дві частини. Тут же й записаний куток села під назвою Зеленчук.

Ще в 1754 році граф Розумовський побудував у селі дерев'яну Покровську церкву з одним куполом і дзвіницею. В 1837 році вона була поновлена і перебудована. На дзвіниці знаходився дзвін вагою 40 пудів, який мав гарний мелодійний звук, його можна було чути навіть у навколишніх селах. Як розповідають старожили, дзвін віддивали в селі, у

тому місці де нині побудовані магазини. Для кращого звучання у метал добавляли срібні монети.

Ліворуч від церкви, на відстані до 200 метрів знаходився панський цегляний будинок. Після 1920 року в ньому була школа, в якій навчалися від першого до четвертого класу. Це було до війни, а в 1950 році будинок розібрали на цеглу. На відстані 100 метрів, ліворуч від будинку, був похований пан Гижицький, могила й пам'ятник збереглися до нинішнього часу.

За церквою, зі сходу, ще до революції побудували церковно-парафіальну дерев'яну школу з чотирирічною освітою. У 1920-х роках в школі містився клуб, з 1934 року - колгоспна комора, 1945 року - будинок розібраний, була ще одна школа, де навчалися з п'ятого до сьомого класу, в колишньому будинку багаторої пані Курсіхи. Зараз на цьому місці восьмирічна школа.

Іван Задорожко

МАРШАЛ ЖУКОВ В ПРИЛУКАХ

До цих пір невідомо: хто ж восени 1943 року звільнив від німців Прилуки. З цього приводу досі сперечаються історики і ветерани, солдати і генерали. Тоді, під час війни сталося історичне непорозуміння, яке на мою думку вже нікому не вдасться розплутати.

У вересні 1943 року біля Прилук по лінії Ічня і далі на захід проходила межа Центрального і Воронежського фронтів. Центральним фронтом командував Рокосовський, а Воронежським - Ватутін. Прилуки входили до Воронежського фронту і згідно з планом операції місто повинен був звільнити Ватутін. Та сталося непередбачене. У своїх спогадах-щоденнику, який був опублікований після війни мізерним тиражем, генерал Черняхівський згадує, що його 60 армія, якою він тоді командував, успішно просувалася на захід, звільняючи на своєму шляху невеличкі населені пункти. І ось раптом армія опинилася поруч з Прилуками. Генералу спало на думку з ходу взяти місто, хоч він добре знав, що воно знаходиться за межею його фронту. Командарм-60 армії запросив дозволу у свого командуючого фронтом. Генерал Рокосовський дав згоду і війська 60 армії звільнили Прилуки. Про це навіть сьогодні добре пам'ятають ветерани - учасники тих деяких подій.

Воронький фронт, який за планом операції мусив звільнити Прилуки, затримався під Ромнами. Але сталося диво: до Ставки Верховного Командування 18 вересня 1943 року одночасно надійшло з Центрального і Воронежського фронтів повідомлення про взяття Прилук. Розлючений Сталін наказав маршалу Жукову негайно летіти до Прилук і на місці з'ясувати ситуацію. Маршал Жуков виконав наказ Верховного і літаком прибув до Прилук. Жуков був сильною вольовою людиною і добре знав сталінський гнів. Очевидно з цих міркувань він не захотів ставити під удар своїх бойових друзів Рокосовського та Ватутіна. Жуков тоді пішов на ризик і доповів Сталіну так, як треба було доповісти... Він повідомив Сталіна, що Прилуки звільнив Воронежський фронт. В архівах Міністерства Оборони зберігається його телеграма Сталіну з Прилук. Ось її повний зміст:

«Товаришеві Іванову. Доповідаємо:

За перевіреними даними на місці встановлено, що Прилуки були зайняті о 6.00 18.09.43р. 42гв.с.д. 40 армії генерал-лейтенанта тов.Москаленка; командує 42 гв. с.д. генерал-майор Бобров Федір Олександрович.

На цей час праве крило армії Чибісова мало завдання йти за 10-15км на північ від Прилук і в місто не заходити, а обминати. Дивізія Центрального фронту рухалася на Прилуки, перетинаючи бойові порядки військ Чибісова, коли вже в місті противника не було, а

там перебували частини 42 гв.с.д. Просимо присвоїти 42 гв.с.д. найменування Прилуцької».

Та очевидно Сталін дізнався про обман Жукова, бо маршал Рокосовський у своїх спогадах, які вийшли після його смерті, згадує, що Сталін за те, що він самовільно взяв Прилуки виніс йому по телефону догану.

Постать маршала Жукова неоднозначна. Хоч це був вмільний і вольовий полководець, який не боявся сказати правду Сталіну, він був вихованцем більшовицько-сталінської військової школи. Там, де на фронті з'являвся Жуков були не тільки перемоги, а й колосальні жертви. Маршал не шкодував солдат. За 16 днів Берлінської операції він загубив 350 тисяч солдат та офіцерів. Такі втрати США та Англія понесли за всю Другу світову війну.

Жуков у своїх спогадах прихильно ставиться до українського народу, але архівні документи свідчать зовсім протилежне. Жуков разом з Берією підписав таємний наказ про висилку на Північ всіх українців, які знаходилися на тимчасово окупованій німцями території. Тоді українців від біди врятувало не те, що в Сталіна не вистачило товарних вагонів, а бойові дії Української Повстанської Армії. Тиран злякався перспективи. Він добре знав, що коли національно-визвольна боротьба бандерівців із Західної України перекинеться на Східну, йому не вдасться успішно завершити війну.

Ось цей страшний архівний документ:

«Совершенно секретно»

Приказ № 0078/42

22 июня 1944 года

г.Москва

По Народному Комиссариату внутренних дел Союза ССР и Народному Комиссариату Обороны Союза ССР.

Содержание: о ликвидации саботажа на Украине и о контроле над командирами и красноармейцами, мобилизованными из освобожденных областей Украины.

§ 1

Агентурной разведкой установлено:

За последнее время на Украине, особенно в Киевской, Полтавской, Винницкой, Ровенской и других областях, наблюдается явно враждебное настроение украинского населения против Красной Армии и местных органов Советской власти. В отдельных районах и областях украинское население враждебно сопротивляется выполнять мероприятия партии и правительства по

восстановлению колхозов и сдаче хлеба для нужд Красной Армии...

Приказываю:

1. Выслать в отдаленные края Союза ССР всех украинцев, проживающих под властью немецких оккупантов.

2. Выселение производить:

а) в первую очередь украинцев, которые работали и служили у немцев;

б) во вторую очередь выслать всех остальных украинцев, которые знакомы с жизнью во время немецкой оккупации;

в) выселение начать после того, как будет собран

урожай и сдан государству для нужд Красной Армии:

г) выселение производить только ночью и внезапно, чтобы не дать скрыться другим и не дать знать членам его семьи, которые находятся в Красной Армии.

3. Для борьбы с антисоветскими бандами перебросить 12 и 25 карательные дивизии НКВД.

Приказ объявить до командира полка включительно.

Народный Комиссар Внутренних Дел Союза ССР Берия

Зам. Народного Комиссара Обороны Союза ССР,
Маршал Советского Союза Жуков.

Ось така правда життя.

Володимир Чепур

Смарагдова казка України і її господар

Оповитий легендами «Тростянець» М.Рильський назвав живою смарагдовою казкою.

«Тростянець» - чарівний куточок рідної землі, прекрасний витвір природи і людського генію. Особливо прекрасний він восени, коли тут панує велична тиша. «Осінім золотом гаптовані доріжки, палають міддю граби, горять жовтогарячі берези - все контрастує з чистою нерухомою синню неба та водойм, густою зеленню хвої». Милуючись красою місцевості мимоволі задумуєшся над тим, якою цілеспрямованою, з якою красивою душею, закоханою у природну красу була людина, яка замислила створити це диво. Виникнення «Тростянця» пов'язане з ім'ям Івана Михайловича Скоропадського, нащадка гетьмана Лівобережної України Івана Ізліча Скоропадського /1646-1722 рр./.

Вперше х.Тростянець згадується в письмових джерелах під 1549р., як власність Києво-Микільського монастиря, який у 1629р. загоном польської шляхти був повністю зруйнований. На початку XVIII століття на цьому місці з'явився хутір Крячів /Тростянець/, який входив до Срібнянської сотні Прилуцького полку. З 1782р. - до Іваноцької волості Прилуцького повіту. На початку 1820р. українські поміщики Скоропадські купили у козака з с.Васьківці І.Хоружія х.Тростянець. У 1830р. хутір з навколишніми землями перейшов у спадок І.М.Скоропадському і з того часу він навечно пов'язаний з Тростянцем.

Іван Михайлович Скоропадський походить з давнього козацького роду. Народився він 12 січня 1804 року в с.Ярославцев Глухівського повіту Чернігівської губернії. Дитинство провів у маєтку родичів Кочубеїв, де отримав гарне, як на той час, домашнє виховання, навчався у Прилуцькому пансіоні П.Білецького-Носенка. У 1825 році, як і більшість юнаків знатних родин, пішов на військову службу, вступив юнкером до Сіверського кінно-егерського полку, а потім у 1827 році був переведений у Нарвський гусарський полк. Нудна військова служба не приваблювала енергійного, допитливого юнака і вже у 1828 році він пішов у відставку, і за бажанням матері, вступив на службу до управління предводителя дворянства Конотопського повіту. У 1830 році Іван Михайлович одружився з Єлизаветою Петрівною Тарновською, яка жила у маєтку родичів в с.Качанівка. В цьому ж році, після смерті матері, йому у спадок відійшов хутір Тростянець. В 1833 році Скоропадський залишає тісну батьківську садибу в с.Григорівка і оселяється разом з родиною в Тростянці в новій садибі, яка була побудована до того часу. Змалку закоханий у красу рідної природи, він повністю поринув у справи, спрямовані на облаштування коханого

куточку. У 1834 році в неглибокій та широкій балці Богівщина, захищеній від вітрів, були закладені перші посадки дуба, клена, липи та інш. дерев місцевих порід.

Трохи пізніше Богівщина поповнилася великою колекцією дерев різних порід, а більша її частина була перетворена у розсадник. В парку важкою працею селян створювались греблі і загати, копались ставки, насипались гори, пагорби. На площі понад 10 га утворилось 4 ставки - Великий, Куциха, Лебединий і Безіменний, які стали головними елементами паркового комплексу. Поруч з Великим ставом на площі понад 20 га польової землі було висаджено ялини й каролінські тополі, привезені з старої садиби у с.Григорівці. У 1836 році почалося висадження дерев групами у вигляді суцільних масивів на протилежному боці ставу. Наприкінці 40-х років тут вже росло багато берези, липи, клена, дуба, хвойних дерев, насадження розмежовувались мальовничими галявинами. На початку 1840-х років в парку з'явилося багато дерев завезених з Петербурга, Києва, Риги, Каразінського саду під Харковом. Площа парку постійно збільшувалась за рахунок купівлі нових земель, тоді ж стали садити дерева і за межами парку - смугами та гаями. Так з'явилися нові урочища /Іванове, Бабусене, Мечет, Клини, Вітерець, Ялинка та інш./ Кожна така посадка складалась з дерев однієї чи кількох порід.

Іван Михайлович Скоропадський в 1844 - 1848 рр. виконував обов'язки предводителя дворянства Прилуцького повіту, а в 1848 - 1852 рр. предводителя дворянства Полтавської губернії. Наприкінці 1850-х р. садівники з Петергофа брати Євстигнеєви розробили план парку. Доріжки, прокладені по всій території, підводили до найоригінальніших ділянок і галявин. Найбільше розширення території парку припадає на 60-ті роки XIXст., після реформи 1861 року. Поміщик Скоропадський володіючи великою /більше 5тис.га/ територією родючої землі у Чернігівській та Полтавській губерніях, інтенсивно займався своїм господарством. Одержуючи великі прибутки від вирощування тютюну, виноробства і цукроваріння, вкладав значні кошти в створення парку, який вважав сенсом свого життя. Іван Михайлович також веде активне суспільне життя. Він постійно приймає участь у земських зборах і з'їздах, виявляє великий інтерес до народної освіти, є членом Прилуцької училищної ради, надаючи учбовим закладам постійну фінансову підтримку. За власні кошти Іван Михайлович створює школи по підготовці народних вчителів, вихованцями яких були виключно селянські діти, відібрані з числа кращих учнів сільських училищ Прилуцького повіту. Так, у 1870 році на свій кошт він відкрив у Прилуках перше початкове жіноче училище, а у 1874 році в його міському будинку була відкрита

Прилуцька чоловіча гімназія. Іван Михайлович в житті був дуже простою людиною, любив Україну і все українське, добре розмовляв українською мовою, захоплювався старовиною, любив музику, літературу і живопис. «Тростянець», завдяки йому, став осередком культури. Тут влаштовували концерти фортепіанної музики, струнних квартетів. Кожний четвер, до обіду, приїздили сюди місцеві поміщики, серед яких були як ближні так і дальні сусіди: Павло Петрович Зоц, брати Орловські-Барановські, Милорадовичі, Іполит Михайлович Маркевич. Також бували тут, але не так часто, Григорій Павлович Галаган член Державної Ради, власник великих маєтків і садиби в 12 верстах від Тростянця - Сокиринець, Василь Васильович Гарновський, видатний збирач української старовини, власник садиби й парку в Качанівці.

Після обіду всі сідали у вітальні, вирішували місцеві проблеми, сперечались, дехто, співчуваючи земським починанням, інші вважали, що раніше було краще. Потім сідали за стіл і грали в карти. Іван Михайлович дуже любив, щоб у нього завжди було багато гостей, і щоб приїздили на довго. Тому садиба була завжди заселена приїжджими, які жили у двох кам'яних флігелях. Більшість з них були людьми творчими - художники, артисти, які приїздили й жили тут місяцями. Так, подовгу жив тут і малював портрети представників родини Скоропадських видатний російський художник М.М.Ге.

Але головною пристрастю Скоропадського була любов до природи. Коли наставала вільна година, серце його рвалося до улюбленого «Тростянця», тільки тут він знаходив свій душевний спокій. Багато подорожуючи по Європі, він завжди привозив з цих поїздок нові рослини. Так, під час однієї з таких поїздок, він відвідав багато парків, в тому числі парк Джеймса Ротшильда у м.Фер'єрі /Франція/, де застосовувався метод штучної обробки рельєфу. Власник «Тростянця» вирішив використати цей метод і у своєму парку. У 1858 році він доручив головному садівникові К.Д.Шлінглофу створити гірський сад. Перші два роки роботи здійснювались без жодного проекту і тому не дали бажаного результату. Тоді художник-пейзажист, який на той час жив у Тростянці, склав проект і намалював ескіз ландшафту з загостреними вершинами, що нагадував Альпи. Спочатку гірський рельєф розміщувався на 5га, але згодом територію було збільшено до 30га. Пагорби і «гори» /до 30м./ зводили виступами і з'єднували земляними валами. Протягом 1866 - 1879 рр. насипано Дідову, Ротонду, Сторожову, Мохнату та інш. «гори». Долини між ними засаджувались хвойними, з перевагою ялівця, що майже суцільним килимом вкриває схили. Після спорудження пагорбів і «гір» у північно-східній частині парку, почалося створення такого ж ландшафту в західній і південно-західній частинах. У II половині XIXст. продовжували висаджувати екзотичні рослини. Так, з 45 видів ялин, поширених в Європі, Азії і Америці, в парку висаджено 17. Прижилися і добре ростуть у невластивих їм умовах сосна Вей-

мутова, тсуга, туя всіх видів, кедр сибірський, сосна чорна та інш. Площа парку сягала 175, а разом з навколишніми галями 350га. В парку було чимало скульптур міфічних героїв і богів, збудовано дерев'яні альтанки, повсюди стояли дерев'яні і кам'яні лавки, на яких можна було посидіти і помилуватись оточуючою красою.

До кінця свого життя Іван Михайлович Скоропадський пристрасно і віддано любив свій парк, перлину своєї душі. Милуючись мальовничими пейзажами з добре розвинутими рослинами він, будучи вже 80-річним старцем, майже кожного дня об'їжджав парк, цікавившись проведеними роботами. Помер Скоропадський 23 лютого 1887 року о 3-й годині ночі, сидячи у своєму кріслі. Згідно його волі, похований у парку поблизу Монументальної галявини. У 1887 році земляні роботи в парку були майже завершені, але продовжувалося насадження дерев і кущів, головним чином рідкісних порід. Наприкінці минулого століття сформувалась композиційна структура парку, яка пізніше практично не змінювалась. Було закінчено прокладення доріжок, оновлено старі і споруджено нові мости і греблі, встановлено статуї - кам'яні баби, побудовано альтанки, викопано криниці і розчищено джерела. 25 серпня 1951 року парк постановою Ради Міністрів УРСР перетворено у Державний дендрологічний заповідник. Своєю красою і багатством він не поступається перед найкращими парками Європи. Тут нараховується 537 видів і форм дерев і чагарників. Більшість з них завезено із Західної Європи, Кавказу, Середньої Азії, Китаю, Далекого Сходу, Японії та Північної Америки. Парк - це важлива база наукових досліджень, водночас він має велике значення, як насіннева база численних екзотичних культур та вирощування посадкового матеріалу для озеленення міст і сіл країни.

Цей мальовничий куточок рукотворної краси цілком заслужено можна назвати справжнім музеєм живої природи, який відомий не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Це найбільша шана і данина людині, яка доклала багато зусиль для його створення - Івану Михайловичу Скоропадському. Людині, яку жителі нашого міста, ще при житті удостоїли звання почесного громадянина: «испросив Высочайшее позволение иметь портрет его на стене в городской управе».

Іващенко Тетяна

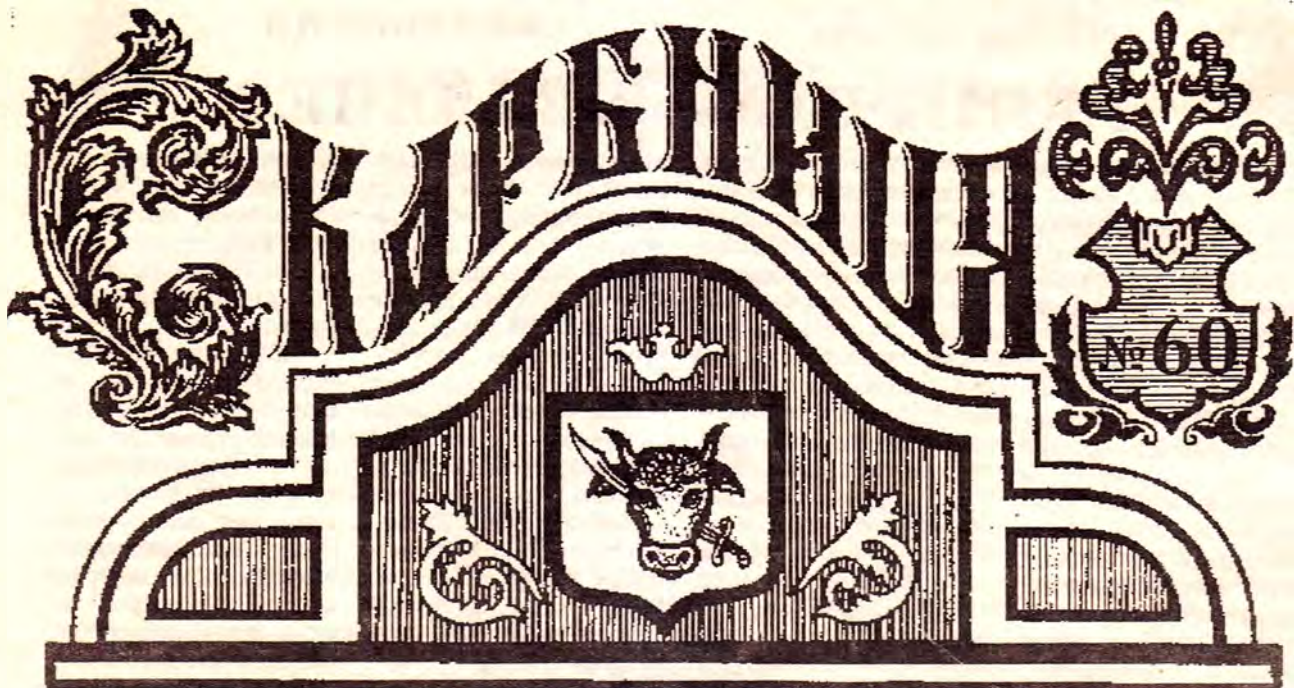
НАША АДРЕСА:

Україна 17500, м.Прилуки, вул.Орджонікідзе, 39
Краєзнавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ»
Телефони: (04637) 3-02-09; 3-12-48

Редактор Л.М.КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27.XI.1992 р.

Виготовлено в «ПМ В.Пустовіт»
м.Прилуки, тел./факс: (04637) 3-06-48
Наклад: 500 екз., формат 1 друк. аркуш.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова

Грудень 2001 року

УКЛІН ВАМ, ЗЕМЛЯЧЕ!

Історія Прилуччини пам'ятає немало славних імен земляків-меценатів, які ушавилися серед людей добрим серцем, великодушністю, високою порядністю і ширим, безкорисливим благодійництвом. Гетьмани Іван Мазепа, Іван Самойлович і полковник прилуцький Дмитро Горленко збудували за свої кошти Густинський монастир у 17 столітті, педагог і просвітитель Павло Білецький-Носенко у 18 столітті подарував прилуцьким дітям найбільше своє багатство - бібліотеку, Григорій Галаган у 19 столітті віддав усі свої величезні багатства на оltар освіти нації.

Потім, у вирі брато-вбивчих воєн, репресій і голодоморів, будівництва недорозвинутого соціалізму і примарного комунізму людям було вже не до благодійництва і меценатства.

Найбільше радує те, що меценатство і благодійництво почало відроджуватися відразу, як тільки ми заявили усьому світу про свою власну державу Україну і почали дбати про

неї, про її авторитет у світі, коли ми почали відчувати себе великою нацією, а не народною масою.

Сьогодні у нас свято. Ми знову, вкотре вже, відроджуємо свою "Скарб-

ницю". Тшимо себе надією, що це не тільки свято нашого колективу, але й велика приємність для наших читачів, для всіх шанувальників прилуцької історії, для всіх людей допитливих і не байдужих, для тих, хто любить свій рідний край, свою матінку-Україну. Тож і вважаємо своїм приємним обов'язком розповісти про "винуватця" цієї доброї справи, про сучасного високоповажного мецената нашого міста - Павла Олександровича Кривоноса - нашого славного земляка і чудову людину.

Він народився у Прилуках, тут виріс, тут промайнули його юні роки, навчання в школі, в гідротехнікумі. Тут формувався його світогляд і безмежна любов до рідної хати, рідного міста і рідного краю. Його ще

Кривонос П. О. передає в дар Густинському монастирю панікаділо. 2000 рік.

(Продовження на 2-й стор.)

УКЛІН ВАМ, ЗЕМЛЯЧЕ !

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

злитинства приваблювала сива старовина, давня і славна історія тисячолітнього міста, славетні герої, які уславили рідну землю.

Закінчивши Київський інженерно-будівельний інститут, Павло Олександрович працював спочатку рядовим інженером, а потім начальником управління житлового господарства Подільського району Києва, заступником голови державної адміністрації. Він не тільки старався збудувати щось нове, гарне, раніше не бачене, але завжди дбав про старовинні пам'ятки, про чудову, неповторну архітектуру Подолу. Йому боліло серце за втраченими архітектурними та історичними шедеврами, які бездумно і безжалісно винищила тоталітарна система і тому багато сил і енергії доклав до справи відновлення найвідоміших, найзаповітніших подільських святинь: церкви Богородиці Пирогощі, Самсонівського фонтану, Контрактового будинку і Гостинного двору.

З 1992 року Павло Олександрович очолив Генеральну дирекцію по

обслуговуванню іноземних представництв при Київській міській державній адміністрації. Робота надзвичайно велика, відповідальна і складна. Фактично, як справцює Кривонос зі своєю командою, така й думка буде про нас, про нашу державу в усіх зарубіжних країнах, які мають свої представництва у нашій столиці, а їх зараз близько сотні. Та не зважаючи на великий дефіцит часу, на величезну масу справ і проблем, які нагально треба вирішувати, Павло Олександрович завжди знаходить час для творчої роботи, для участі у суспільному житті країни і взагалі, для добрих і корисних справ. Він автор кількох десятків розумних і злободенних статей у періодиці, збірниках і альманахах. Майже всі його праці присвячені збереженню українських визначних пам'яток історії та культури. Він є одним із творців дуже авторитетного міжнародного історичного клубу "Планета" і душею Чернігівського земляцтва, яке завдячуючи саме йому і його товаришам стало затишним домом для наших земляків, які волею долі нині стали

князями. Павло Олександрович узяв під свою опіку ряд важливих друкованих видань, які лише завдяки його зусиллям нині продовжують своє існування. Це часопис "Пам'ять століть", щорічник "Історичний календар", альманах "Український богослов".

Чернігівське земляцтво нині об'єднує більше тисячі чоловік і серед них перші особи в державі Л. Кучма, І. Плющ та багато інших добре відомих у нашій країні людей. Рік тому, в земляцтві були створені осередки і одним із найактивніших відразу став очолений П. О. Кривоносом Прилуцький осередок, до якого входять Прилуки і Прилуцький район, Талалаївський і Срібнянський райони. Нині прилучани вже добре знають Павла Олександровича та його побратимів із осередку, знають і про їхні добрі благодійні справи.

Стараннями Павла Олександровича, у його рідній прилуцькій середній школі № 3 створено новітній комп'ютерний клас, земляцтво уже кілька разів привозило гуманітарну допомогу Густинському монастиреві, Удайцівському сирітському бу-

динку, Срібнянській районній лікарні. Нині ми відновлюємо видання газети "Скарбниця" на кошти, люб'язно надані Павлом Олександровичем Кривоносом.

Він людина надзвичайно проста і скромна, мабуть мало хто із земляків знає, що Павло Олександрович є дипломатом-радником першого класу, що йому присвоєне звання Заслуженого будівельника України і високі нагороди: орден "За заслуги" III ступеня, орден Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня та орден Святого Архистратига Михаїла.

Складаючи безмежну вдячність Павлові Олександровичу Кривоносу за дружню й сердечну підтримку нашої "Скарбниці", ми бажаємо йому найліпших успіхів у житті та у благородній діяльності у справі збереження та відродження духовної та історичної спадщини українського народу, його культури.

Здоров'я, щастя й наснаги, уклін Вам і найщиріша вдячність, дорогий земляче!

Георгій ГАЙДАЙ.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ЦІНА ГОЛОВИ

Видатний російський історик і дослідник минулого Сергій Михайлович Солов'йов ("С. М. Соловьев. История России. Книга VI, М., 1961", с. 100-102) підмітив у російсько-українських стосунках такий трагікомічний випадок. У 1661 році на раді в Козельці козаки обрали гетьманом Якимом Сомка. Той добряче взявся за діло і вибив поляків з Лівобережжя. Окрилений успіхом новоспечений гетьман послав цареві в Москву переможну реляцію з надією на те, що той затвердить його на гетьманстві.

Московські круті-чиновники відразу ж помітили в гетьманському листі жажливу для них крамолу: якийсь там нікому не відомий малорос насмілився назватися в листі на "вич", тобто, написав повністю своє ім'я та по-батькові. А в Москві у той час, в офіційних листах ім'ям та по-батькові називали лише одного царя. Всі ж, хто звертався до нього письмово, навіть князі та бояри називали себе не інакше як "Андрюшка Бутурлін", "Федька Хилков", "Ларько Лопухин".

Цього міг і не знати гетьман з протих переяславських козаків Сомко, якого ще зовсім недавно називали Сомченком або Семененком, бо у нас в Україні батькове ім'я часто-густо заміняло людям прізвище, згадаймо лише численних Богдановичів, Максимовичів, Марковичів, Самойловичів і т.д.

Ось так і сплонував бідолаха Сомко, назвавшись в листі до царя Олексія Михайловича Якимом Семеновичем. З Москви в Україну виїхав у цій нагальній справі дворянин Протасьєв. Він від імені царя подарував Сомкові за бойові подвиги соболев і оголосив догану за "вича", мовляв "ты Яким пишешся к Великому Государю с "вичем" мимо прежних обычаев, а прежде гетманы, Богдан Хмельницкий и сын его Юрий, писались без "вича" просто", а ти... Нещасний Сомко виправдовувався тим, що не знав таких тонкощів, що писар у нього не досвідчений, але вже було пізно. Хто зна, може саме це й стало причиною того, що Сомка цар не затвердив гетьманом, а десь через рік, після Чорної ради в Ніжині, прибічники Москви відрубали йому голову в Борзні.

ПРИЛУЦЬКИЙ АРХІВ

24 ГРУДНЯ працівники архівних установ України відзначають своє професійне свято.

Наш архів, який у даний час є відділом Чернігівського обласного архіву, існує в Прилуках понад 75 років. Підвалини архівного будівництва заклав декрет Раднаркому Російської федерації від 1 червня 1918 року "Про реорганізацію та централізацію архівної справи в РРФСР".

Стан архівів у Полтавській губернії (місто Прилуки на той час входило до її складу) у перші роки радянської влади був катастрофічним. Велика кількість архівних матеріалів загинула під час революції та громадянської війни. Більша частина документів поліцейських установ, каральних експедицій була знищена, а документи повітових та волосних архівів загинули майже повсюди.

У перші роки радянської влади (до 1 травня 1922 року) обов'язки щодо охорони архівів були покладені на органи народної освіти. Діяльність цих органів, щодо охорони архівного фонду, характеризувалася певним незнанням того, які є архіви, як і куди вони зникають, тобто, не зроблено було найголовніше - не проведено обліку архівів.

У період 1920-1922 років архіви продовжували гинути, головним чином, через свідоме знищення на потреби канцелярії та ринку. Оскільки в країні не вистачало паперу, часто цінні архівні матеріали використовувалися у канцелярській роботі. Ще й зараз, гортаючи справи того чи іншого фонду тих часів, можна побачити на звороті довідок та звітів документи установ дореволюційних часів. Але й у цих надзвичайно складних умовах приділялася певна увага справі збереження архівів.

У вересні 1921 року в складі Комісаріату освіти УРСР утворюється Головне архівне управління (Головархів), а на місцях - губернські архівні управління (Губархи). У травні 1922 року в Полтаві утворене губернське архівне управління, а в повітах уведені посади уповноважених Губарху. Зупинити знищення документальних матеріалів, провести облік архівів губернії, виявити їх кількість і стан - такі невідкладні завдання стояли перед Губархом, а з утворенням у липні 1923 року Прилуцького округу Полтавської губернії - перед Прилуцьким окружним архівом, який розпочав свою діяльність 27 листопада 1924 року. (Ця дата і є датою заснування архіву в Прилуках).

Першим завідуючим Прилуцьким окрархівом було призначено Олександра Ілляча Пашину, досить обізнану в архівній справі людину. До призначення на цю посаду він працював у Полтавському Губарсі, пройшовши там певне стажування. 8 грудня 1924 року на нараді в Прилуцькому окрвиконкомі він звернувся до керівників райвиконкомів і установ округу з роз'ясненням про необхідність врятування архівів, розповів про порядок передачі документів на державне зберігання. 10 грудня 1924 року Прилуцьким окрвиконкомом було видано циркуляр, в якому зазначалося, що архіви діючих установ Прилуцьчини знаходяться під контролем окрархіву, а

також визначено порядок оформлення та передачу архівних матеріалів на державне зберігання.

Для розміщення Прилуцького окружного архіву було виділено дві кімнати, обладнані стелажими для документів у приміщенні окрвиконкому. Для обслуговування архіву, окрвиконком виділив також технічного працівника.

З цього часу почалося комплектування окрархіву. Уже у вересні 1925 року на зберігання надійшли архіви всіх скасованих установ, а також дореволюційні фонди. Разом з тим, розпочато формування наукової бібліотеки. Першими надійшли комплекти часопису "Полтавские старьяльные ведомости" (1863-1918).

У зв'язку з ліквідацією Полтавської губернії, 1 жовтня 1925 року Прилуцький окрархів реорганізовано в окружне архівне управління (Окрарх). Паралельно з основною роботою, зберіганням архівних документів, архівне управління займалося систематизацією документів, реєстрацією відомчих архівів, видачею довідок установам та приватним особам. Вся ця величезна за обсягом робота лежала на плечах двох архівних працівників.

У грудні 1927 року в архівосховищі архівного управління було сконцентровано 192 фонди установ, які до січня 1928 року збільшилися до 362 фондів. Вся ця величезна кількість архівних матеріалів зберігалася в 4-х кімнатах окрвиконкому та в невеликій кімнаті на хорах Спаської церкви.

У липні 1931 року президія Прилуцької міської Ради прийняла постанову № 16 про переведення архівного управління в приміщення закритої соборної церкви Різдва Богородиці, де архів знаходиться і нині. У 1932 році на базі окружного архівного управління утворено Прилуцький державний історичний архів, з жовтня 1939 року його перейменовано в Прилуцький історичний архів, у 1941 році - у філіал обласного архіву. Змінювалось неодноразово і підпорядкування: з 1939 до 1960 він належав місцевим органам Міністерства внутрішніх справ УРСР, з 1961-го - міськвиконкому, з 1992 року - обласній державній адміністрації.

На превеликий жаль ми не можемо назвати кількість фондів і документів, які зберігалися в архіві напередодні Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, через те що під час фашистської окупації міста загинуло дільводство архіву, який не було евакуйовано. Але на мій погляд, архіву пощастило в тому, що в роки його становлення в ньому працювали люди, хай не завжди архівісти за фахом, але архівісти за покликанням. Це й перший завідуючий О.І. Пашина, і архіваріус Юрій Максимович Політун. До червня 1945 року, незважаючи на труднощі, вони робили важливу справу - збереження документальних скарбів нашого народу. І як результат, був створений і досить успішно продовжував працювати Прилуцький філіал обласного архіву, за складом та змістом документів один із кращих в Україні.

(Закінчення на 4-й стор.)

ПРИЛУЦЬКИЙ АРХІВ

(Закінчення. Початок на 3-й стор.)

Ішні відділ (до 1992 року - філіал) державного архіву Чернігівської області залишається однією з найбільших скарбниць документальних пам'яток історії України. За станом на 1 січня 2002 року в ньому зберігається 1503 фонди, 232186 одиниць зберігання. У відділі зосереджені документи з початку 18 століття і по теперішній час.

Значну частину фондів відділу складають дореволюційні. З них найбільший інтерес викликають фонди Прилуцької земської управи, міської ратуші, Думи, фонди учбових закладів міста. Найдавніші документи зберігаються у фонді Прилуцького духовного правління.

Свого часу в Прилуцькому історичному архіві зберігалися фонди Прилуцької полкової канцелярії, полкового суду, фонди Густинського Свято-Троїцького та Ладанського Покровського монастирів, фонд Ламсдорф-Галаганів - справжній скарб, який був переданий до Харківського, а пізніше - до Київського історичного архіву.

У нашому архіві зберігаються відомості про участь прилуцького ополчення у війні з Наполеоном 1812 року, про революційні виступи селян і робітників 1905-1907 років, про проведення столипінської реформи, про стан економіки, освіти і культури Прилуччини. У фонді Прилуцького духовного правління зберігається більше 5 тисяч метричних книг за 1722-1925 роки. Не меншу цінність мають і документи 20 століття.

У фондах післяреволюційного періоду висвітлюється історія боротьби за владу, боротьби з розрухою, відбудова зруйнованого господарства в нашій краї. Фонди повоєнного часу містять економічні характеристики міста і району після визволення від німецько-фашистських загарбників, відомості про відбудову і подальший розвиток народного господарства.

Наукова бібліотека відділу налічує 1818 книг і брошур. У відділі працює 5 співробітників, з них два спеціалісти, які мають вищу освіту. Самовіддана праця колективу забезпечує життєдіяльність відділу, виконання поставлених перед ним завдань, забезпечення дотримання Закону України "Про національний архівний фонд і архівні установи", який був прийнятий Верховною Радою України 24 грудня 1993 року.

Одним із важливих напрямків діяльності відділу є використання архівних документів. Сьогодні ми можемо констатувати зростання інтересу до архіву з боку широких кіл громадськості. І це цілком закономірно, адже як можна вивчати історію нашої країни, нашого краю, не вивчаючи документів.

У відділі функціонує читальний зал, який відвідують щорічно майже 360 чоловік. Працівниками архіву щорічно виконується близько 300 запитів соціально-правового характеру (про уточнення біографічних даних, підтвердження трудового стажу, право власності), готуються публікації документів, проводяться екскурсії по архіву, демонструються виставки архівних документів.

Працівники відділу роблять все необхідне для того, щоб кожна людина переконалася в тому, що архів - це не склад паперів, а жива, творча, наукова установа, що кожний документ є важливим і становить велику цінність, щоб змінилося уявлення про архівістів - людей, зайнятих зовні непомітною, але такою важливою справою - збереженням і дослідженням документальних скарбів нашого народу.

Людмила ШПІЛЬКО,
завідуюча відділом Державного архіву Чернігівської області в місті Прилуках.

СЛОВО ПРО ВЕРЕСЯ

Живе в Казахстані наш земляк, представник славної династії садівників-чародіїв Михайло Гапон. Його прадід Федір Якович і дід Юхим Федорович народилися й мешкали в селі Сокиринцях. Дід все своє життя працював садівником у маєтку графа Ламсдорф-Галагана, був учнем і послідовником іменитих європейських учених-садівників, трудами яких розквітнув і став знаменитим на всю Україну чарівний Сокиринський парк. У галаганівському маєтку, в парку трудився і батько Кіндрат Юхимович - герой першої світової війни, кавалер двох георгіївських

Кіндрат Юхимович Гапон. 1914 рік.

хрестів. Насаджував сади і парки його син Михайло Кіндратович Гапон, але вже не в рідних Сокиринцях а в чужих краях. І хоча й живе він в далекому Казахстані - душа його і всі помисли тут, у рідних Сокиринцях. Нещодавно М. К. Гапон надіслав спогади про Остапа Вересія - знаменитого українського бандуриста-співака, записані його батьком Кіндратом Юхимовичем Гапоном (1887 - 1968) від односельців-старожилів у давні часи його молодості. Ось цю простеньку, але щиро розповідь ми й публікуємо нині в "Скарбниці".

Остап Вересай народився в селі Калюжинцях. Осліп він з малих літ. Брав його пан Микола Милорадович на своє утримання, та Остап не захотів у панів жити. Тоді його забрав Галаган у Сокиринці, та Остап і од Галагана пішов на волю. Галаган зробив йому хату і визивав до себе в маєток грати на кобзі. Був він здатний до цього і голос мав - тенор. Остап грав і співав а баба його співала і танцювала.

Вересай свої пісні складав проти панського ладу. Галаган возив його у Петербург до царя. Цар дав Вересаю іменну золоту табакерку, Остап тоді й каже йому: "ану ж я побачу, який ти є". Цареві неприємно було нахилитись, але він нахилився. Вересай обмацав його та й каже цареві: "такий само у нас є Гаїдамака". Цареві не сподобалось оце і він більше нічого йому не дав. З цим Остап і поїхав додому. До нього стало багато з'являти таких же сліпців. Вересай учив

Остап Вересай з дружиною.

їх грати, співати, висловлюватись проти кріпосного права того часу.

Остап не міг жити у панів. Тут же, в Сокиринцях, він зустрівся з Т. Г. Шевченком. Ходив він без поводиря і до Галагана, і по своїй вулиці, на якій жив тоді піп

Кузьма Манжевський. Вересай не любив попа, так само як і піп не любив його. Якось ішов повз попівський двір, а попова собака накинулася на нього і Остап так її влучив, що вона й не кавкнула. Це ж бачив піп і каже: "як ти Остапе

ото собаку вбив?" А він йому й відповідає: "Бог сліпців умудряє, тебе вже Бог мудрив двічі та й перемудрив". Ось так у своїй мандрівці й загинув.

Вічна пам'ять йому.

Герб Воронченка

ЦЕ ІМ'Я знали не тільки на Запорозжі, але й в усій Гетьманщині, сам ясновельможний гетьман Богдан Хмельницький поважав і цінував козацького ватажка Якова Воронченка, настановляючи його на відповідальні пости у найскрутніші для Козацької держави часи. Можливо, що родом він був із Києва, бо мав там свій власний дім, та й на відміну від інших старшин того часу, мав досить пристойну освіту і добре володів книжною українською мовою, що не завадило йому бути відчайдушним рубакою і вправним козацьким полководцем.

Вперше на сторінках козацьких літописів його ім'я з'являється в 1649 році. Тоді, у військовому таборі під Замостям, помер від страшної пощесті - чуми знаменитий Максим Кривоніс і командування Черкаським полком перейшло від нього до його бойового побратима Воронченка або Воронька, як його тоді ще називали. Він повів черкасців у бій з королівськими військами під Зборовим, де разом з гетьманом змусив "найяснішого" короля польського Яна Казимира задовольнити всі вимоги українців і надати грамоту-привілей, так звану "Декларашю ласки". Після Зборова були складені реєстри 40-тисячного Війська Запорозького, куди навично вписані імена найбільш заслужених козаків. У реєстрі Черкаського полку першим записаний "Яско Воронченко Полковник"¹. Як і Шкурат з прилучанами, так і Воронченко з черкасями приймав участь у знаменитій битві під Берестечком у червні 1651 року, а коли прилуцького полковника вбили у бою, на якийсь час замінив його на цьому посту Воронченко. З того часу його стали вважати своїм як прилучани, так і черкаси, бо на протязі кількох років він черговою полководником був то в Прилуках, то в Черкасах.

Після поразки під Берестечком, Богдан Хмельницький змушений був укласти з поляками Білоцерківську угоду, за якою козаки мали право проживати лише на території Київського воєводства, а полки Чернігівський, Ніжинський і Прилуцький підлягали ліквідації. На початку 1652 року польські жовніри тисячними корогвами знову посунули на благодатні землі українські, захоплюючи міста і села. Та якщо Ніжин вони захопили безборонно, то в Ромни їх не пустили зовсім і жовнірам довелося тримати роменців у облозі, а з Конотопа виїхали всі мешканці, лишивши полякам пусте, напівзруйноване місто. На Прилуччину зайшла рота шляхтича Семашка. Прилучани впустили поляків

без супротиву, але як тільки вони почали встановлювати свої порядки, напали на них і вирубили до ноги. Дізнавшись про це, шляхтич Маховський, що стояв з двохтисячним військом у Конотопі, напав на села Рябухи і Липове Прилуцького полку і по-звірячому вирізав усіх його мирних мешканців, не пожалівши навіть дітей.

Формально, за угодою, Прилуцький полк тоді вже не існував, але насправді він продовжував діяти як бойова одиниця, так би мовити нелегально, і ним командували то Яків Воронченко, якого для маскування називали "бившим" прилуцьким полковником, то Семен Герасимович (Герасимов) - "Семко Іченський". Саме в цей час гетьман, налагоджуючи зв'язки з сусідніми державами, послав свого сина Тимоша Хмельницького з військом до Молдови. За попередньою угодою, Тимош мав одружитися з князівною Розандою - донькою молдовського господаря Василя Лупу. Але біля подільського містечка Батіг дорогу йому заступив коронний гетьман Калиновський, що теж претендував на руку князівни. Суперники зцепилися у смертельному двобої. На поміч синові прибув сам гетьман з військом. Відбулася кривава битва, яка скінчилася 2 червня 1652 року повною поразкою коронного гетьмана. Під Батогом загинуло 20 тисяч відбірної польської армії разом з Калиновським².

Черкаський полк приймав участь у битві під Батогом, а Прилуцький, разом з Миргородським і Полтавським, під командуванням наказного гетьмана Степана Побойдайла, гетьман залишив прикривати тили на Лівобережжі. Почувши про блискучу перемогу гетьмана, козаки почали громити шляхту по всій Україні. В літопису Саміла Величка записано: "...і в тому року знов по городах много панов пропало"³. Яків Воронченко на той час перебував у Прилуках і відразу ж очолив бойові дії проти шляхти, яка хазяйнувала на Прилуччині, захопивши навіть полкове місто. Воронченко запальним словом підняв своїх полчан і вибив польську залогу з міста, яка побачивши, що дорога на захід уже вся у вогні, рвонула на Конотоп, а козаки подалися навздогін. Закінчилася погоня кривавим фіналом. Як і майже під спинами Конотопа. Про це Величко записав: "Яско Воронко, бивший полковник Прилуцький, у Подліпного нагнавши, головки ім поотрубувал"⁴.

Відчувши силу, козацтво знову підняло голову. Воронченко розіслав листи в сотні і закликав усіх козаків, зі зброєю, до полкового міста: "радо прийму за товаришків", зазначалося в листі. У російських дипломатичних документах

Воронченко на полковому прилуцькому уряді згадується кілька разів упродовж усього 1653 року⁵. Тоді знову почалися чорні дні для України. Налагодивши дружні стосунки з Молдовою, польський король Ян Казимир скликав війська у новий кривавий похід на Україну. А в Хмельницького визрів план військового союзу з Московою, щоб спільно з нею назавжди покінчити з залежністю від примхливої і бундючної Речі Посполитої.

У грудні 1653 року до пограничного з Московською державою Прилуцького полку прибуло царське посольство боярина Василя Бутурліна. Москва давно уже готувалася до того, щоб за всяку ціну приборати до своїх рук Україну, у той же час створюючи видимість, що не дуже цього хоче, відтягуючи остаточне рішення. Українці мислили про безкорисливу, братню, військову допомогу найближчих сусідів, а жадібна й ласа до чужого Москва марила "воссоєдинением". Тобто - привласненням України, її земель і, що мабуть найголовніше, її багатівкової історії, культури, святинь і навіть прадавньої назви - Русь. Отож і посольство споряджалося дуже і дуже ретельно. До його складу входив увесь цвіт московської дипломатії: сім князів, кілька стольників, шла зграя дворян, стряпчих, дяків і підлячих. Для улаштування старшини везли "м"яке золото" - соболів цілими возами, а ряловому козацтву - більше ста верб мідних московських медів. Усе це добро було ретельно підрховане і розподілене. Гетьману, окрім прапора, булави й дорожніх цінних уборів, 16 "сороків соболів" на суму 1500 рублів, його синові - шість "сороків" на 500 рублів, генеральному писарю теж стільки, як і гетьману, але ще "даць тайно" (хабар) три "сорока", полковникам лише по сорок соболів, і так далі, аж до сотників і рядових включно. Тут же планувався і підкуп священників найвищих рангів, тими ж таки соболями⁶. Словом, спорядили посольство добряче, їхали як на ярмарок, купувати собі давно омріяний крам.

26 грудня 1653 року посольство Бутурліна зустрічав під Прилуками "прилуцькой полковник Яков Воронченко, а с ним казаков человек с полтораста на конех, з знаменсы... священныи в ризах, со кресты, и с образы, и с хорутви, и со святою водою". Боярин Бутурлін зі свитою, Воронченко зі старшиною і прилуцький люд молилися в церкві "Всемилоствитого Спаса" і зустрічалися на "подворье", а на міській площі тим часом стріляли "ис пушек и ис пищалей". Переночувавши в Прилуках, посольство вирушило далі, до Переяслава⁷.

У Переяславі відбулася рада гетьмана з генеральною старшиною і полковниками, де ухвалили прийняти цар-

ську протекцію. В числі полковників на рад був і Яків Воронченко. 18 січня 1654 року гетьман виступив з промовою перед народом, що зібрався на той час у місті на майдані, а Бутурлін вручив йому царську грамоту. Потім, в соборній переяславській церкві, де мала відбутися урочиста церемонія присяги на вірність угод, виявилось, що Бутурлін відмовляється присягнути від імені царя московського, бо такого "ніколи не бывало і впредь не будет; и ему, гетману, и говорить было о том неспростовно, и потому что всякой подданный повинен веру дати своему государю". Довелося козацтву схилити голову і присягнути "щоб бути ім із землями й городами под царською великою рукою невідступно". Присягу склали генеральна старшина, полковники, близько ста сотників і кілька десятків делегатів від різних полків⁸. Від прилуцького полку, окрім полковника, принесли присягу полковий осавул Федір Терещенко, писар, три сотники і один рядовий козак⁹. Після цієї акції посольство виїхало в Україну для "приведення" до присяги міст, містечок і сіл. В Переяславі гетьман зі старшиною виробив умови договору з Москвою у формі петиції з окремих статей і послав з нею послів до царя. У Москві петицію дещо підправили, але загалом, майже всі козацькі побажання були прийняті й затверджені царем¹⁰. Ним же вони й були порушені та так швидко, що ніхто й оглянутися не встиг. Ще козацькі послі перебували у дорозі, а вже до Києва вступало велетенське військо, яке відразу ж заходилося будувати могутню фортецю і не десь там, а в найсвятішому для українців місці - на Печерських пагорбах. Отож, козаки надіялись на допомогу проти спільного ворога, а Москва почала з окупації Києва.

Навесні 1654 року цар Олексій Михайлович вирушив з військом відвоювати у поляків Смоленськ. Йому на поміч гетьман вислав двадцятитисячний козацький корпус під командуванням наказного гетьмана Івана Золотаренка. Захопивши спільними зусиллями Смоленськ, війська розділилися: цар пішов завойовувати Литву, а козаки - Білорусь. На початку вересня козацьке військо Богдана Хмельницького і 4,5-тисячний загін московського воеводи Андрія Бутурліна стояли табором під під стінами могутньої фортеці у Бердичеві. Звідси гетьман розіслав загоны у рейди на західні землі. У напрямку до Луцька вирушив корпус, до складу якого входило п'ять козацьких полків і невеликий загін московських стрільців. Командувати корпусом Хмельницький призначив наказного гетьмана Якова Воронченка, вручивши йому свою булаву. З Воронченком перебував і прилуцький полк у повному складі. Мобільний, добре оснащений корпус Воронченка раптовим ударом захопив місто Острогоз з його неприступним замком і сусідню фортецю Межиріч¹¹.

У жовтні 1654 року 30-тисячна польська армія під проводом гетьмана

Потоцького знову вирушила у похід на Україну. Тривожно закалатали дзвони, здійнялися стовпами дими під самісіньке небо, закружало чорне вороння над згарищами. Горіли як свічі святі храми православні, опатні мішанські будиночки, селянські хати. З заходу, виблискуючи позолотою лат і шоломів, маючи по вітру розкішними плюмажами і шовковими плащами, сунула чванлива своєю освіченістю й витонченістю європейська орда завойовників, яка безжалісно саджала на гострі палі непокірних колишніх рабів своїх, кидала немовлят у вогонь пожарищ, гвалтувала українських жінок і дівчат. Знову відлюдських зойків і плачу здригалося небо. Кожне містечко з невеликим земляним укріпленням-фортецею чинило упертий опір загарбникам. Люди воліли краще загинути у нерівному бою, аніж підкоритися.

Під містом Брацлавом поляків зустріло вогнем козацьке військо наказного гетьмана Василя Томиленка¹², у складі якого перебував і наш прилуцький полк¹³. У запеклих боях загинуло немало шляхти, поріділи й козацькі ряди, загинув і сам наказний. Військова старшина на раді обрала собі нового ватажка, ним став Яків Воронченко - найхоробріший та найдосвідченіший з усіх. Бої розгорілися з новою силою, наказний гетьман з'явився в коловерті найзапекліших сагиточок, уміло маневруючи своїми загонами. Довідавшись, що на підмогу полякам вирушила ще й татарська орда, Воронченко наказав підпалити з усіх боків Брацлав і, відбиваючись, відступив до Умані. Поляки й кримчаки заходилися пљондрувати Брацлавщину, не лишаючи цілим жодного містечка, села, навіть хутора. Як зазначав польський хроніст: "Брацлавщина стала пустинною"¹⁴.

У січні 1655 року поляки й татари облягли Умань. На допомогу обложеним поспіхом прибули гетьман Богдан Хмельницький і воевода Василь Шереметев з військами. Під Охматовим відбулася кривава битва, в якій приймали участь і славні прилуцькі козаки. Польське військо відступило, татари з величезним ясирем повернулися до Криму. В Україні наступило тимчасове затишшя.

Ім'я Воронченка знову з'являється в історичних документах лише у червні 1656 року. Зберігся його лист, що містив наказ краснянському сотнику прилуцького полку "іс товариством" не чіпати лісу, що належав орендареві "славетному пану Івану Богатому". Лист написаний гарною, соковитою, українською мовою: "прето розкажу вам, жеби йому жадної кривди не було у том його лісі, а кого застане в дачі, заціятить куп п'ять на нас, полковника і Войско Запорозкое, і карання не уйде так козак, яко і мешчанин". Лист "писан в Прилуці, дня 28 юнія 1656 року", підписав "Яско Воронченко полковник Войска Запорозкого

Прилуцький". В наступному 1657 році на посту прилуцького полковника його замінив не менш відомий у Козацькій державі, а згодом і дуже знаменитий Петро Дорошенко.

У 1658 році Яків Воронченко востаннє і зовсім на короткий час знову з'являється на полковому уряді в Прилуках. Московський боярин Григорій Ромодановський "велел быть в прилуцком полку в полковниках на Петрово место Дорошенка Якову Воронченку, до указу великого государя"¹⁵. В цьому ж році на полковництво, уже офіційно, отримав призначення Лазар Горленко. А заслужений полковник зовсім полишив військові справи і поселився у своєму власному будинку на Подолі в Києві, під стінами знаменитого Києво-Братського монастиря.

Синів у Воронченка не було, мав лише двох доньок, яких видав заміж за військового товариша Захарія Шийкевича, висланого згодом царем до Сибіру, та за полкового прилуцького суддю Яна Христофоровича (Івана Грека), який після смерті тестя успадкував його садибу на Подолі¹⁶.

Помер славний козацький полководець Яків Воронченко у 1679 році вже у поважному віці. Похований у Києві, можливо, що під стінами Богоявленського собору або Святодухівської церкви Києво-Братського монастиря, де за звичаєм ховали найбільш достойних людей.

Література і джерела:

1. Реєстра всего Войска Запорожского... М., 1875, с. 27.
2. Дорошенко Дмитро. Нарис історії України. Том II, К., 1991, с. 31.
3. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 64.
4. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Том 3, Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 5.
5. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. Том III, М., 1953, с. 260, 292, 451.
6. Там само, с. 418.
7. Там само, с. 447-453.
8. Дорошенко Дмитро. Нарис історії України. Том II, К., 1991, с. 35.
9. Шкоропад Д. Е. История Прилук. Часть I, М., 1979, с. 168.
10. Дорошенко Дмитро. Нарис історії України. Том II, К., 1991, с. 40.
11. Шкоропад Д. Е. История Прилук. Часть II, М., 1982, с. 4.
12. Дорошенко Дмитро. Нарис історії України. Том II, К., 1991, с. 40.
13. Шкоропад Д. Е. История Прилук. Часть II, М., 1982, с. 5.
14. Дорошенко Дмитро. Нарис історії України. Том II, К., 1991, с. 40.
15. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 6, 236-237.
16. Там само, с. 7, 60.

Георгій ГАЙДАЙ

Дивна птаха Олени Шульги

“Дивна птаха” Олени Шульги вилетіла з її поетичного “Зеленого листопаду”, бо саме таку назву мала перша поетична збірка нашої землячки і талановитої поетеси. Між цими двома збірками був досить довгий час чекання, розпачу, маленьких перемог над собою, над оточуючим світом, над морем думок, яким не властивий спокій:

*Але хто в марафоні надривнім
В ту високість хоч очі підніме.*

А вже той хто наважиться і збагне її поезію, хто зрозуміє її болі і страждання, кому імпонуватиме розкутість її думок, той зможе поринути в незвичайний, до болю прекрасний і водночас страшний поетичний світ.

*Негоді здалась несподівано рано
Знесилена осінню рать.*

*Прекрасними дамами віку органа
Самі хризантеми стоять.*

*Зворушливо горді у світлій зажурі,
В сріблястих своїх париках,
В зелених корсетах -
Ще й віяла листя в руках.*

“Долі та хвороб підступне жало” виснажує до нестями, душа прагне вирватися із наболівшого тіла і створює свій високий світ. Високість її поезії межує з пророцтвом і святістю, із захопленням і розпачем, із надією і зневірою.

*Перед сходами прадавнього будинку
В нерішучості жар-птиця потерпа:
Як нагору, до людей, хоча б пушинку
Донести їй сонцеперого снопа.*

Бог творить на землі гармонію руками таких поетів, як Олена Шульга, прощіджуючи правду і фальш думок через мідні мережані квітки поетичних образів.

Ми, мабуть, беремо великий

*Поети Станіслав Реп'ях і Олена Шульга на презентації
книги "Дивна птаха". Прилуки, грудень 2001 року.*

Фото М. Баранова.

гріх на душу, прославляючи геніїв минулого, чекаючи геніїв майбутнього і не помічаючи, що поряд з нами живе геніальна поетеса, творча палітра якої не терпить порівнянь будь з ким.

За якимось чудним законом розпорядилася доля з її життям, наділивши неабияким талантом, не дає можливості реалізувати його у повній мірі.

Олена Василівна народилася в Прилуках у 1946 році. Навчалася в середній школі № 2, яку закінчила в 1965 році. У тому ж таки році вступила до Київського університету на факультет журналістики. З ряду причин змушена була перевестися до інституту культури на факультет бібліотекознавства та бібліографії. В 1970 році закінчила навчання і з того часу працює в музичній школі бібліотекарем.

Друкватися почала на сторінках міської та районної преси з шкільних років. У 1988 році з'явилися перші її публікації в

центральної видавництва - в журналі “Дніпро” (добірка віршів), а також у альманасі “Вітрила”.

В 1991 році у видавництві “Молодь” вийшла перша збірка її поезії “Зелений листопад”. В січні 1994 року Олена Шульга була прийнята до Спілки письменників України. “Дивна птаха” - друга збірка, яка шойно побачила світ і чекає на свого читача.

В її поезії немає поверховості, лицемірства, бездумних присягань і запопадливості. Є в Олени Шульги ось такі рядки:

*Послуги на поетичній біржі
Пропоную в глузді - не в чаду:
Написала б пречудові вірші -
Брилу підходящу не знайду.*

Вірші в неї і правда пречудові, шкода лишень, що на сучасній поетичній біржі вони не завжди в ціні.

Ольга ЛУКАШ.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краснознавчий музей. Редакція газети
“СКАРБНИЦЯ”.
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 1750. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова

Січень 2002 року

Наше земляцтво

ОЛЕКСАНДР ІВАХНЕНКО

Манжосівка... Старовинне українське село на березі, сивого Удаю, поряд з Прилуками. Село "...що притулилося у затишній річкової луці, немов у підкові, загороджене від широкого степу непрохідними плавнями та густою вільшиною, і лише вузькою горловиною відчинене у буйний луг з гудохими травами в пояс, з високим срібнопереливним верболозом". Так гарно і закохано обізвався про село свого дитинства знаменитий у ще зовсім недалекому минулому диячий поет і письменник Валентин Бичко.

Манжосівка - колись вільне хліборобське село, що належало до славного Війська Запорозького, а згодом вотчина поважних військових товаришів полку Прилуцького Маценків, знаменитого шляхетного роду Тарновських і родинне гніздо нечислимого селянського роду Івахненків. Скільки їх було, отих Івахненків!? Скільких списано у церковних

книгах, у шкільних журналах, на гранітних плитках меморіалів? Серед них і невтомні землероби-грецької, і вдатні рибалки, і неперевершені теслі, мулярі, і мудрі навчачелі, і мужні воїни. Все це були добрі, порядні, талановиті люди, яких знали і шанували всі навкруг. Всіх їх і не перелічити. А засновником

цього чисельного роду був вільний хлібороб на ймення Івахно (а це різновид імені Іван), якого гетьман Іван Мазепа, разом з іншими манжосівськими селянами, наприкінці 17 століття надав у власність Остапові Маценку. Згодом всі вони стали підсусідками генерального бунчужного Якова Тарновського. У

Івахна з дружиною народилося три сини: найстарший Ілько 1707 року народження, середній Іван - 1709-го і менший Данило - 1713 року народження. Всі вони звалися уже Івахненками, по імені батька. Жили в селі одним двором, всі одружилися і мали діточок. У Ілька було три сини: Юхим, Семен і Артем, у Івана - один Іван, і в найменшого Данила їх було аж п'ятеро: Максим, Семен, Григор, Павло і Василь. Ось від них і пішов великий рід Івахненків.

Мабуть нема в Манжосівці, та й у Прилуках, того чоловіка, який би не знав Івана Васильовича Івахненка - чудову людину і мудрого вчителя. Його з теплою і вдячністю згадують сотні молодих людей, колишні студенти Прилуцького педучилища, яким він прищеплював любов до ремесла, навчив тримати долото й рубанок у руках.

Нинішня наша розповідь про сина старого

(Закінчення на 2-й стор.)

ОЛЕКСАНДР ВАХНЕНКО

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

учителя - Олександра Івахненка, який прославив свій івахненківський рід, своє рідне село, Прилуки і Прилуччину на весь білий світ. Він - митець, прекрасний художник, художник з великої літери, художник від Бога. Він "... вийшов з луків, з простої селянської хати села Манжосівки, ступив на мистецьку дорогу, щоб хвилювати людей своїми художніми відкриттями".

Олександр Іванович Івахненко народився 16 жовтня 1949 року. В 1956 році вступив до Манжосівської початкової школи. Залюбки навчався, з дитячих літ полюбив українську літературу і мову, історію рідної України, українського народу, завжди, скільки себе пам'ятає був закоханий у поезію Тараса Шевченка. Ця велика любов і шана лишилася з ним на все життя.

Ще зовсім малим хлопчиком привів його батько до невеличкої художньої студії в Прилуках, якою керував місцевий художник і педагог Іван Макарович Тринчук-Задорожний, який відразу і безпомилково виявив у малюка великий хист і потяг до малювання. Учень був достойний свого учителя, що теж понад усе любив Україну, краєвиди рідного краю, кохався у шевченківській поезії.

1961 року талановитого хлопчика віддають до Київської художньої середньої школи ім. Т.Г. Шевченка, де він успішно навчався сім років. А потім, з 1968 року - навчання в Київському державному художньому інституті (нині Академія мистецтв), на

графічному факультеті, в майстерні видатних майстрів графіки, академіка Василя Касіяна і професора Василя Чебаніка. Його дипломною роботою були ілюстрації до книги Олександра Довженка "Зачарована Десна", яка побачила світ у 1975 році, а потім було ще кілька її видань на різних мовах. Це був безсумнівний успіх молодого художника.

З 1974 року до червня 1976 року працював у Києві на заводі "Арсенал", служив у збройних силах. А в цей час його роботи експонувалися на престижних виставках в Києві й Москві, митець стає відомим, його пізнають за своєрідною трактовкою художніх образів, в оригінальному, притаманному тільки йому стилі.

Після служби в армії художник навчається в Творчих майстернях Академії мистецтв СРСР в Україні, у майстерні графіки, якою керував член-кореспондент Академії мистецтв Михайло Деревус. Активно працює в галузі книжкової графіки, ілюструє художні твори, його мистецтву притаманні яскрава образна характеристика героїв, глибоке проникнення в художню, духовну структуру літературного твору. В 1977 році, після того як роботи Олександра Івахненка побували на міжнародній виставці у Флоренції, його приймають до Спільноти художників України, а після закінчення у 1979 році навчання в майстернях, він має щасливу нагоду повністю перейти на творчу роботу.

З цього часу починається його багаторічна праця над поетичною спадщиною Великого

Кобзаря, яка стала вагомим явищем у мистецькому і культурному житті України. А почалося все з ілюстрованої ним кольоровими гравирами невеличкої дитячої книжечки "Садок вишневий коло хати", яка пів-мільйонним накладом у 1985 році розійшлася по всій Україні. "Із цієї збірки, власне, починається нова сторінка у творчості молодого митця, виробляється власний стиль, у якому він працює й досі, збагачуючи його тематично, змістовно, асоціативно, розвиваючи нові форми, ламаючи традиції, розкошуючи в кольоровій гамі, ніби випробуючи свій естетичний смак..."

У 1980-х роках художник активно виставляється за кордоном на міжнародних виставках: в Братиславі (1983, 1985), Берліні (1986), Софії (1986), США (1988). У 1988 році виходить у світ двохтомна збірка поезій Т.Г. Шевченка, ілюстрована Олександром Івахненком, яка отримала найвищу оцінку, про яку тільки може мріяти український художник - Державну премію України імені Т.Г. Шевченка 1989 року.

І саме в цей час художник зник з обрію преси і усамітнівся в Каневі на Чернечій горі, де він засів у Музеї Тараса Шевченка за монументальними розписами стін на сюжети з життя і творчості генія України. Більше шести років свого життя присвятив Олександр Іванович цій грандіозній праці. На якийсь час його полотно зникли з виставок. Але він продовжував працювати в

Каневі, і в Києві, у своїй майстерні. Саме тут з'явився новий цикл його станкових живописних, епічних, піднесених, романтичних творів, в яких постає у всій своїй красі і величі мати-Україна. Його образи сповнені красою і святістю, його картини схожі на ікони, на які не гріх і помолитись.

У 1996 році художнику присвоїли почесне звання Заслуженого художника України, а в 2001 році Академія мистецтв України обрала його своїм членом-кореспондентом.

У 1999 році в Києві відбулися дві персональні виставки митця: в Українському Домі та в Національному музеї літератури України. В 2001 році - він учасник виставок, присвячених 10-річчю Незалежності в міській галереї "Лавра" та в Музеї Т. Шевченка. І в цьому ж році відбулася перша персональна виставка в Прилуках, на якій були представлені найкращі його роботи останніх літ.

Твори нашого шановного земляка зберігаються у музеях Києва, Ужгорода, Черкас, Канева, Івано-Франківська, Хмельницького, Прилук, а також у приватних збірках США, Канади, Великої Британії, Японії, Німеччини, Росії.

Нині його талант на злеті, у повному розквіті. Щастя ж Вам, земляче, на Вашім мистецьким шляху, на Вашій творчій дорозі. Хай щастить Вам у всьому і хай збудуться всі Ваші задуми і сподівання.

Георгій Гайдай.

КАЛЕНДАР

знаменних і пам'ятних дат Прилуччини на 2002 рік.

7 січня - 225 років (1777) від дня народження Миколи Яковича Мандрики, героя війни 1812 року, генерал-лейтенанта, командира гусарського полку, уродженця міста Прилук.

5 лютого - 90 років (1912) від дня народження Сергія Михайловича Бондаря, художника, заслуженого діяча мистецтв Казахстану, видатного портретиста, уродженця села Вільшани на Ічнянщині.

17 лютого - 155 років (1847) від дня народження Федора Герасимовича Мищенка, професора філології, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук, видатного дослідника грецьких старожитностей і перекладача, уродженця міста Прилук.

27 лютого - 200 років тому (1802) за царським указом утворено Полтавську губернію, до складу якої увійшло місто Прилуки.

15 березня - 75 років тому (1927) засновано Прилуцьку панчішну фабрику. Нині - відкрите акціонерне товариство (ВАТ) "Прилуцька панчішна фабрика".

16 березня - 155 років (1847) від дня народження Олексія Івановича Маркевича, професора, історика, літератора, уродженця села Смоїш на Прилуччині.

23 березня - 95 років (1907) від дня народження Олексія Яковича Панченка, Героя Радянського Союзу, учасника Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, проживав у Прилуках.

24 березня - 80 років (1922) від дня народження Олексія Андрійовича Денисенка, полковника, ветерана Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, краєзнавця, проживав у Прилуках.

1 травня - 80 років (1922) від дня народження Кирила Олександровича Кутового, почесного громадянина міста Прилук, ветерана Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, учасника визволення міста від німецько-фашистських загарбників, уродженця міста Прилук.

5 травня - 75 років (1927) від дня народження Вітольда Васильовича Плошка, кандидата геологічних наук, письменника, краєзнавця, уродженця села Вільшана на Ічнянщині.

9 травня - 135 років (1867) від дня народження Надії Львівни Тираспольської, актриси, заслуженого діяча мистецтв Росії, уродженки міста Прилук.

16 травня - 185 років (1817) від дня народження Миколи Івановича Костомарова, видатного українського історика, письменника, етнографа, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук, останні роки життя жив і працював у селі Дідівцях на Прилуччині.

16 травня - 65 років (1937) від дня народження Миколи Петровича Турківського, українського поета, художника, члена Спілки письменників України, уродженця села Линовиці на Прилуччині, мешканця міста Прилук.

28 серпня - 80 років (1922) від дня народження Марії Павлівни Лісовської, української письменниці, члена Спілки письменників України, уродженки села Лиски на Прилуччині.

1 жовтня - 75 років (1927) від дня заснування Прилуцького медичного училища.

15 жовтня - 70 років (1932) тому, рішенням уряду утворена Чернігівська область, до складу якої увійшло місто Прилуки.

23 листопада - 130 років (1872) від дня народження

Георгія Васильовича Пфейффера, українського вченого математика, академіка Академії наук України, уродженця села Сокиринці, мешкав у місті Прилуках.

910 років тому (1092) місто Прилуки зруйноване половецькими ордами, про що згадується в Іпатіївському літописі.

415 років тому (1627) народився Петро Дорофійович Дорошенко, гетьман України (1665-1676), полковник Прилуцького козацького полку в 1656-1659 роках.

240 років тому (1762) народився Антон Антонович Антонський (Прокопович), педагог, літератор, ректор Московського університету, автор енциклопедичних видань з природознавства, фізики, хімії, уродженець міста Прилук.

200 років тому (1802) російський імператор Олександр I затвердив генеральний план забудови міста Прилук. Поквартальна забудова центральної частини міста зберігається і донині.

185 років тому (1817) освячено новозбудований кам'яний собор Різдва Пресвятої Богородиці в Прилуках. Нині в ньому розміщений відділ Державного архіву Чернігівської області.

155 років тому (1847) на міському кладовищі в Прилуках по вулиці Гімназичній побудована церква Всіх Святих. Зруйнована в 1930-х роках.

130 років тому (1872) побудовано єврейську синагогу в Прилуках по вулиці Земській. Нині в ній міститься дитяча музична школа.

120 років тому (1882) в Прилуках відкрита перша бібліотека.

120 років тому (1872) відкрита Прилуцька жіноча гімназія.

120 років тому (1872) почалося будівництво залізничної колії Прилуки-Ніжин.

90 років тому (1912) побудована Пантелеймонівська церква в Прилуках на розі вулиць Михайлівської та Київської.

95 років тому (1907) засновано Прилуцький завод будівельних машин (майстерня по виробництву і ремонту запчастин для сільськогосподарських машин Гофмана). Нині - відкрите акціонерне товариство завод "Будмаш".

45 років тому (1957) відкрито Прилуцьку дитячо-юнацьку спортивну школу, вихованцями якої є призери Олімпійських ігор, чемпіонату Європи і України.

Леонід Карпильський.

ОДЯГ НАШИХ ПРЕДКІВ

Костюм - частка народної душі. Велике історичне та художнє значення українського народного костюма безумовне. Від глибокої давнини і протягом усього існування він задовольняв не лише матеріальні, а й духовні потреби людини, виконуючи необхідні побутові, соціальні, обрядові функції.

Виникнення Запорозької Січі, специфічні політичні умови, в яких опинилася територія України в XVII-XVIII ст., зумовили поглиблення локальних рис української культури цього періоду. Характерними особливостями визначався костюм різних соціальних верств населення України - козацтва, селянства, міщанства, духовенства тощо.

Знання історії українського костюма конче необхідні для професійної освіти

істориків, художників, етнографів, мистецтвознавців - взагалі для естетичного виховання підрастаючого покоління, прищеплення йому любові до рідної культури, її неперевершених цінностей.

Нині, силами ентузіастів відроджується українське козацтво, для якого розробляється уніформа з військовою атрибутикою на зразок вбрання українських козаків. Але мало хто знає як одягалися козаки, та, взагалі, наші предки, в той козацький період. Спробуймо й ми повернутися в козацьку минувшину та побачити одяг предків очима сучасників того періоду.

Шведський посол Я.Гільдебрандт (1629-1679) в листі до гетьмана Б.Хмельницького пише про одяг українців-козаків, що носять вони "довгі кожухи без

покриття та з великим ззаду комром із чорного смушку. Одягу з сукна на них не видно. Вони мають шаблю, прив'язану до боку простим ремнем; рушницю з ремнем через плече; пістоль у руці і нагайку, щоб підганяти нею коня. Деякі носять і сагайдак і лук. Над стрілами в сагайдаку звисає червоне полотно, яким вони їх прикривають, щоб не повипадали. Деякі мають шолом (Casket), який насувають на голову під час бою, а взагалі вони носять його при боці, пристромленим коло сагайдака. На голові, до чола обстрижені, мають оселедці, носять довгі вуса й виглядають дуже суворо..."

Ульріх Ведрум, мандруючи по Україні у 1670-1672 рр., пише: "На Русі носять мужчини і жінки селяни гніду опанчу з сукна,

яке самі виробляють. Шляхта і купці носять блакитну опанчу. Селяни-козаки носять влітку опанчу з білого сукна, взимку - з баранячих кожухин, котрі сягають від шиї аж до ніг, вишивані на плечах узорами червоними, жовтими, гнідими та іншими кольоровими шкірками, виглядають дуже добре. Та опанча називається на їх мові кожухом. Взимку такий кожух є цілим вбранням козаків. Влітку ходять лише в сорочці; у селянок сорочки з грубого полотна, у міщанок і заможніших двічі з гагтованої китайки, при чому всі форми тіла видно так добре, як би ходили голими. Горішня частина таких сорочок коло шиї і паса стягнена у збори, як плащ, і чепурно облямована

(Продовження на 4-й стор.)

ОДЯГ НАШИХ ПРЕДКІВ

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

різнокольоровою бавовною. При тому, вони підперезані понад бедрами червоним, жовтим, зеленим чи іншого кольору паском і виглядають так цілком не зле. Щодо оздобу голови, то вона визначається великою зграбністю. Оздоблюють її влітку свіжими квітами і зеленими вінцями, взимку мусять їх заступати восковими вінцями. Уживають також перстнів на пальцях і дуже великих кульчиків у вухах і намиста з кришталю, скла, міді, мосяжу, згідно з фантазією та засобами. Волосся розділяють вздовж посеред голови дуже зручно і старанно на обидві сторони, а коли так гладко спадає з обох боків, сплітають його збоку у дві малі коси, перетягують їх під вухами до плечей. З тих двох бічних кос, разом з грубою косою на плечах, творять ззаду голови кружок, на якому, навіть, найбідніші дівчата уміщують вінець зелений або з квітів. На селі взимку та влітку мужчини і жінки носять чоботи, а міщанки носять також черевички...

А ще шведський старшина Вейгс пише: "Козаки ведуть однаковий спосіб життя і однаково вбираються. Мужчини згортають собі на голові волосся і тільки над чолом залишається довгий чуб. Жінки носять на голові щось як шапки, цілком пласкі, як тарілки, й обвивають їх довгою плахтою; спідниця складається з тонкого волоссяного сукна різноманітних кольорів".

Цікаво, що французький письменник-романіст О. Бальзак, перебуваючи в Україні у 1847-1850 рр. у с. Верхівні на Київщині, недалеко від Бердичівна, у своєї коханої Евеліни Ганської (уродж. Ржевуської), з котрою обвинчався в Бердичеві, про дамські сукні зауважує: "Молоді дами бувають на балах у сукнях королівської розкоші, далеко більшої від усього того, що можна бачити в Парижі... вони розорюють чоловіків своїм вбранням".

У травні 1893 року в журналі "Киевская старина" надрукована стаття про вбрання українського козацтва XVII століття, яку вже в наш час прокоментувала Віра Зайченко -

заслужений працівник культури України.

Українська козацька старшина, що прийшла до влади в ході Визвольної війни 1648-1654 рр., безмено багата, гонориста, мала можливість купувати дорогі шовкові, оксамитові і пачеві тканини для одягу. Їх представники наслідували іноземні зразки і носили одяг, у якому самотутні українські елементи поєднувалися з польсько-литовськими та угорськими. Ось відома всім селянська свита - розстібне вбрання, майже прямого крою, оскільки її спинка тільки трохи звужена до талії. З боків спинки, починаючи від талії, при бажанні підкреслити її, можна вставити трикутні клини - "вуси". Свита без коміра, з трохи звуженими рукавами, підперезана поясом. А хіба не схожий на свиту жупан - на Лівобережній Україні одяг виключно старшинський. "Обіцяв пан жупан, та слово його тежде", - прислів'я про омріяну селянином одягу. Придивившись, можна знайти відмінності між свитою і жупаном. На жупані підріз спинки біля талії зроблено довший, поміж передом і спинкою вставлено прямокутні, укладені дрібними

складочками клини - "ряси". Пола на полу не заходить, застебнутий на густо посаджені гудзики та "духові" петельки, підперезаний поясом. Та не з строго і, навіть, не з білого домотканого сукна понятий жупан, а з дорогого тонкого синього, червоного, бурякового, блакитного, зеленого, оздоблений вишивкою і шнуром.

Мабуть частенько бував на ярмарках відомий дослідник нашого краю Опанас Шафонський, автор "Черниговського наместничества топографического описания..." 1786 року. Він так описує одяг: "Дворяни носять кафтан довгий... суконний або шовковий, а зверху його кунтуш, або черкеску з прорізними рукавами, переважно суконний або шовковий; підперезуються довгими поясами; нижче одягу - суконні широкі шаровари..."

Каптан - варіант свити, понятий з дорогого сукна, дуже приталений, з багатьма гудзиками на грудях і з обшлагами на рукавах. Стоячий комір і обшлагають мають інший, ніж сам каптан, колір. У передніх плічках - дві вертикально прорізні кишені. Поверх каптана або жупана одягався кунтуш або делія. Кунтуш

мало чим відрізнявся від жупана. Тільки вільніший і має одну дуже цікаву особливість крою - довгі, досить широкі рукава з розрізами в центрі проти ліктів, у які просовували руки. Внизу рукава кунтуша або мають розріз, або хутрянні обшлага. Зустрічаються і кунтуші з розрізами від самі пройми, або й по всій довжині рукава. У теплу погоду одягали легкий кунтуш, у холодну - підбитий дорогими хутрами. У запорізьких козаків кунтуш був відомий під назвою черкеска.

Делія, як і кунтуш, - додатковий вид одягу, тобто, одягалася поверх жупана або каптана. Від кунтуша її різнить дуже широкий відкладний комір, іноді з хутра, і відкидні рукави, часом фальшиві, у вигляді вузьких смуг, що спадають за спиною.

Чоловіки носили широченні шаровари, які прийшли на зміну вузьким порткам десь у XVI столітті. Ширина колош - понад 40 см. З'єднані вони широкую і низькою матнею, яка сягає майже землі. Згадаймо козака з вірша Т. Шевченка "Чернець":

*В червоних штанях
оксамитних*

*Матнею вулицю мете,
Іде козак.*

Або народну пісню: "А у мене шаровари сліди замітають". Особливо довгою була матня у запорізьких козаків. Густо призбирані біля талії шаровари трималися на очкури, мали глибокі бокові кишені. Шили їх з шовку і сукна синього, чорного, червоного кольорів. Носили, заправивши в чоботи, а на Запоріжжі під'язували шнурками поверх чобіт і робили дуже низький напуск. Чоботи - м'які, кольорові з сап'яну чи шкіри, мали металеві підківки.

Звершує вбрання дорога шапка польського типу з лисячого, видрячого, соболиного хутра або смушки. Специфічним варіантом смушкової шапки є, так званий, шличок - зрізаної конічної форми з суконним конічним мішечком замість денця, який звисав з лівого боку і кріпився до наголовка гапличком.

Приклад набору чоловічого одягу знаходимо (Закінчення на 5-й стор.)

в "Описи дома в зимовнике кошевого П. Калнишевского, разгромленного в декабре 1768 г. во время восстания в Сечи". Серед різноманітних речей і припасів описано одяг: шубу, криту червоним оксамитом, шубу вовчу, шубу лисячу, шапки "з добрим кримським сивим смушком", чотири каптани, свиту блакитного сукна, два пояси "визолочені" по шовку, два пояси шовкові. 12 пар нових шкіряних і 11 пар саф'янових чобіт. Ще один опис, датований 1728 роком, дає нам повний комплект чоловічого вбрання: кошуля (сорочка), шаровари суконні вишневі, пояс зелений з "засновами" золотими, кунтуш тонкий перцевий, каптан жовтий штофний, шапка гаптована.

Молоді жінки у XVI-XVII ст. вдягали спідниці з дорогих парчових тканин. Спереду спідниці прикриті такими ж дорогими запасками, а груди облягають оксамитні різнокольорові безрукавки "шнуровки".

На голові - гаптовані, з оксамитними облягаючими крисами шапочки "корабліки". Деякі панночки до кораблика прикріплювали різнокольорові стрічки, які звисали уздовж спини.

Також жінки носили схожі за обрисом на свити, але з низьким вирізом на грудях, шалевими кірмірами і обшлагами-розтрубами на руках, капоти. Шилися вони з кольорового сукна, шовку, оксамиту, парчі. Комір і обшлага - з іншого матеріалу або облямовані хутром. На ноги взували черевички з сукна, атласу, штофу, гаптовані або оздоблені срібним чи золотим галуном. Закаблуки високі, обтягнуті білою шкірою, носи загнуті вгору.

Загляємо у список посагу дочки іваницького сотника Павла Миницького Меланії, що у 1748 році вийшла заміж за Петра Стороженка, брата ічнянського сотника Андрія Стороженка. Із вбрання налічуємо: кунтушів з дорогих тканин легких і на хутрі, оздоблених золотим і срібним мереживом 8

штук, спідниць шовкових, штофових, гризетових з золотим мереживом 5 штук, "шнуровок" оксамитових 3 штуки, запасок з дорогих тканин 9 штук, сорочок 10 штук, черевиків сукоонних і штофових гаптованих 3 парі, а що вже інших усіляких речей - не перелічити.

Відомий дослідник-етнограф Павло Алеппський, подорожуючи по Україні, зауважував, що жінки на Київщині одягнуті в дуже гарне вбрання, що вони зайняті своїми справами і ніхто не накидає на них нахабним оком. "Дочки київських вельмож носять на голові кружальця, щось наче перстенів, із гарного оксамиту, гаптоване золотом, прикрашене перлами та самоцвітами, щось мов корона, вартості більш 200 золотих. Дочки бідних роблять собі вінки з різних менших квіток".

В козацькому одязі присутні елементи запозичені з польського, татарського, турецького, черкеського вбрання.

В описі костюма

запорізьких козаків, складеному за колекцією Д. Яворницького, наголошено, що він не був вільним від багатьох іноземних запозичень, проте мав стійку етнічну основу, що й зробило його одним із найяскравіших виявів національної самобутності.

Література і джерела:

1. Николаева Т. История украинского костюма. Київ, "Либідь", 1996.
2. Грушевський М. С. История України-Руси. Том I, Київ, 1991.
3. История украинского мистецтва. Том 4, книги 1-2, Київ, 1969-1970 роки.
4. Яворницький Д. І. История запорізьких козаків. Том I, Київ, 1990.
5. Стамеров К. К. Нариси з історії костюмів. Київ, "Мистецтво", 1978.
6. Січинський В. Чужинці про Україну. Київ, "Довіра", 1993.

Любов ЖОВКОВСЬКА
викладач Прилуцького
педучилища.

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

Семен Герасименко

В середині 17 століття його назвали по-різному: тут, у нас на Прилуччині - Семеном Герасимовичем Герасименком. В московських дипломатичних документах Семком Герасимовим,

Семком Іченським, а то й просто-Семком. Це призвело до того, що козацький літописець Самійло Величко, розповідаючи про події 1652 року, переплутав Герасименка з Сомком (Семко - Сомко), що в свою чергу стало причиною для історика О. Лазаревського показати Якіма Сомка у списку прилуцьких полковників¹. Високоповажний наш історик мабуть не звернув увагу на те, що Сомко, вельми знаменита загалом особа, чи не вперше згадується в історичних документах лише в 1654 році, коли займав посаду сотника в Переяславському полку і величали його тоді ще Сомченком, що вказувало на його досить молодий вік.² Отож, у 1652 році він аж ніяк не міг бути прилуцьким полковником.

У Визвольній війні проти польських загарбників Семен Герасименко приймав участь з самого її початку, можливо ще в складі Іченського полку, бо вже після Зборівської битви 1649 року, його ім'я записане у першій Іченській сотні Прилуцького

полку, якою командував Іван Янович. Можливо, що після Зборова його призначили Іченським сотником. І ось, зовсім несподівано, 13 лютого 1652 року лист цареві Олексію Михайловичу, надісланий з Ічні. Підписав "Семко Герасимов полковник Войска Его Королевской милости Запорожского прилуцкий, иченский и иных городов рукою власною". В листі прохання до царя надати грошову допомогу ченцеві Києво-Печерської лаври Арсенію для викупу з татарської неволі матері і сестер³. Чим пояснити такий бундючний титул простого козацького ватажка, що схожий скорше на князівський, чи навіть королівський, яким підписано лист? Гадаю, що це зроблено для надання вагомості своїй особі у зверненні до самого царя: тут і прилуцький і іченський, та ще й якихось "іных городов", яких не існувало в природі. У листі Семен Герасимович дещо уточнює свою посаду: "яко в то время стерейшинствующего в Ичне"⁴. І це значно ближче до істини. Не виключено, що його у той час всеж призначили наказним (тимчасовим) полковником, відновленого

(Продовження на 6-й стор.)

Семен Герасименко

(Закінчення. Початок на 5-й стор.)

Ічеського полку а також і частково розформованого за Білоцерківською угодою Прилуцького полку. Отож, Семен Герасименко був учасником одного з найзагадковішого і найтрагічнішого періодів історії Прилуцького полку.

У 1651 році гетьман Богдан Хмельницький підписав з поляками принизливу для нього Білоцерківську угоду. Козацька держава втрачала свою територію, майже наполовину скорочувалися реєстри, а записані до них козаки не мали права жити на Чернігівщині, Полтавщині, Прилуччині й Брацлавщині. Розформовувалися Ніжинський, Чернігівський та Прилуцький полки, а реєстровці переселялися на територію Київського воеводства, під владу Польщі. Лівобережні козаки відмовлялися переселятися зі своїх домів на сплюндровані війною землі за Дніпром. Гетьман змушений був карати їх за це, але ж і у нього самого боліла душа за єдинокровними, які знову потрапляли у тяжку принизливу залежність до чужинців. У тому ж році польські війська вдерлися на Лівобережжя, окупувавши Полтавщину, Прилуччину, Чернігівщину. Люди кидали своє найкраще добро, палили хати й тікали світ за очі: на вільні землі Слобожанщини, на Правобережжя, в Московщину. Особливо потік біженців збільшився після так званої "Липівської" різни, коли шляхтич Маховський з загоном вирізав усе населення містечка Липового і села Рябух Прилуцького полку.

Є всі підстави стверджувати, що повністю Прилуцький полк не був розформований і зберігся як бойова одиниця. Про це свідчить не тільки згаданий уже лист Герасименка, але й ще один дуже важливий документ того часу. Це лист ("отписка") путівльських воевод цареві "на Москву", написаний 21 березня 1652 року про переселення чернігівських козаків на територію Московської держави. У цьому листі знову згадано Семена Герасименка, але вже як полковника ічеського: "...Богдан Хмельницькой поступился полякам от Переяславля по город по Конотоп. И ныне в те города пришли поляки и черкас и уездных людей побивают. А черкаской гетман Богдан Хмельницкой стоит в Чигирине по прежнему с черкасы... Черкаские ж полковники: Матвей Глаткий стоит в Плтаве, Семко Ичеськой стоит в Вышне, полковник же Дежили стоит

в Миргородке, а с ними черкасы"⁵. До цього ґрунтовного, але написаного не дуже вправним у грамоті дячком-москвитом донесення, необхідно зробити пояснення деяких слів. Це неточно названі прізвища: Глаткей - треба Гладкий, Дежили - Деджелій, і назви географічні: Плтава - треба Полтава, Вишня - Ічня, Миргородка - Миргород. Та ще треба нагадати, що українців у Москві довгий час називали черкасами а вже з часом малоросами і хохлами.

Отже, аналізуючи цей і попередній документи, можна прийти до логічного висновку, що в лютому-березні 1652 року козак або сотник ічеський Семен Герасименко тимчасово командував зведеним Прилуцько-Ічеським полком і його резиденція знаходилась, як він сам писав "в Їчне", через те, що місто Прилуки у той час було вже зайняте польськими окупаційними загонами. Немає жодного сумніву, що допомагав йому досвідчений козацький полководець Яків Воронченко, який теж згадується в документах, але вже як "бывший" прилуцький полковник. Так було зроблено для того, щоб не драгувати поляків, які вимагали дотримання Білоцерківської угоди. Гетьман ледве стримував козаків від збройного опору окупантам і постійно виправдовувався перед Варшавою, бо треба було будь що зберегти сили для нової війни з Польщею.

В козацькому середовищі виникала опозиція проти гетьмана, яку очолив полковник Матвій Гладкий зі старшиною. Вони вимагали негайно перейти від дипломатії до рішучого збройного виступу. У квітні 1652 року Хмельницький зібрав старшинську раду в Чигирині, яка засудила змовників Гладкого, Герасименка і кількох сотників до смертної кари⁶. Схоже на те, що з усіх засуджених страчено було лише полковника Матвія Гладкого, "...прочих же старшин и многих из товариства и рядовых козакow наказано палками, тюрьмою и содержанием окованных на пушке"⁷. Зберіг голову і Семен Герасименко. Йому допомогла блискуча перемога козаків у битві під Батогом 2 червня 1652 року, після якої Прилуцький полк очолив Яків Воронченко а Герасименка повернули на його колишню посаду сотника ічеського.

Його ім'я знову спливає у 1653 році. Наприкінці грудня велике московське посольство вирушило до Переяслава. 22 грудня посли прибули до сотенного містечка Прилуцького полку Корибутова, далі - в Красний Колядин, Кропивну, Іваницю. 26

грудня посольство Бутурліна зустрічав біля села Городні "ичеський сотник Семен Герасимов. А с ним козакow человек с 100 на конех, з знаменем. И не доехав, ссели с лошадей и, прошедчи, говорили боярину Василью Васильевичу с товарищи, что они встречают их по гетманскому росказанью. И ехали вместе до города Прилуки". Відбулася урочиста зустріч в Прилуках, де посли розмістилися на ночівлю. Другого дня Бутурлін вирушив далі. До Галиці його супроводжував Семен Герасименко зі своєю сотнею, передавши там послив галицькому сотнику Мартину Старусі⁸.

Далі слідів Герасименка відшукати не вдалося. Вочевидь його можна вважати корінним мешканцем міста Ічєна, яке згодом комусь стало зватися Ічнею. Мав там і сім'ю, й родичів. Один із документів 1656 року повідомляє про віита ічеського Василя Герасимовича⁹, що міг бути рідним братом полковника, а 1691 року купчу кріпость підписав ічеський бурмистер Грицько Семенченко¹⁰, який можливо був його сином. У ту пору за звичай брали ім'я батька своїм прізвищем: діти Герасима ставали Герасименками, Семена - Семенченками або Семененками.

Яка доля спіткала козацького ватажка Семена Герасимовича Герасименка, в яких битвах і походах ще побував, як і коли скінчив останні дні свого буремного життя - лишається невідомим. У тяжкі часи нашої історії йому довіряли надзвичайно важливий і відповідальний пост і долю багатьох тисяч людей. Все це ставить його в ряд видатних людей свого часу, достойних пам'яті й пошанування потомків.

Джерела та література:

1. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3, Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 216.
2. Документи Богдана Хмельницького. К., 1961, с. 382.
3. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. Том III, М., с. 188.
4. Там само, с. 188.
5. Там само, с. 207.
6. Воссоединение Украины с Россией. М., 1954, с. 135.
7. История Русов. М., 1846, с. 102.
8. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. Том III, М., с. 451-452.
9. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 225.
10. Там само, с. 216.

Георгій Гайдай.

СКАРБИЦЯ Тваринний СВІТ

Історичний огляд

В Україні понад 2800 видів диких тварин. Дикі тварини відіграють велику роль в народному господарстві та безпосередньо в житті людини. Число видів диких тварин, що живуть на території України, становить лише 2% від числа видів світової фауни, проте тваринний світ нашої країни досить багатий і різноманітний. Найбільшими наземними дикими тваринами є лось, олень звичайний, свиня дика, ведмідь бурий і вовк.

У водах рік, озер та прибережних територій морів, прилеглих до нашої країни, живе близько 2000 видів або приблизно 7% тварин фауни України. Отже, тваринний світ нашої зони має переважно суходільний характер. Ця особливість була йому властива і в минулі геологічні часи. Зміна видового складу тваринного світу та еволюційний розвиток тварин, великою мірою залежали від геологічних змін, що їх зазнавала територія України.

Формування наземного тваринного світу сучасної території почалося з пізнього еоцену (38 млн років тому). В неогеновий період (25 млн років тому) площа суходолу значно збільшилася і на кінець періоду досягла сучасних розмірів, сформувалися степи, для яких характерною була гіпаріонова фауна. До її складу, крім вимерлих гіпаріонів (трипалих коней) і мастодонтів (первісних слонів), входили родини і роди тварин, представники яких живуть і тепер або недавно жили в нашій зоні (лисиці, ведмеді, їжаки, вихухолі, зайці, куріпки).

В неогеновий період на нашій території зустрічалися жирафи, дикобрази, мавпи, страуси, дикі кури. Клімат в неогені був тепліший за сучасний.

На початку антропогенового періоду (3,5 млн років тому) тваринний світ нашої зони набув ще більш сучасних рис. У зв'язку з похолоданням і появою більш-менш стабільного снігового покриву взимку, не стало мавп, жирафів, страусів. Але ще існував слон та шаблезубий тигр. Отже, клімат був усе ще тепліший ніж тепер.

З другої половини плейстоценової епохи (2,5 млн років

тому) похолодання клімату досягло максимуму. Клімат був лише трохи холодніший за сучасний. В той же час існувала мамонтова фауна, до складу якої, крім мамонтів, волохатих носорогів, північного і велетенського оленів входили представники багатьох видів сучасної фауни.

З середини голоцену (10 тис. років тому) кліматичні умови почали наближатися до сучасних, тобто, стало тепліше. Проте вони не мали вирішального впливу на розвиток фауни. Навіть в останні 4-5 тисячоліть фауна зберігала риси збіднілої мамонтової фауни. В її складі були зубр, дикий кінь, кулан, сайгак, ведмідь і навіть лев та гієна.

На зникнення багатьох видів тварин вплинув розвиток скотарства, землеробства, мисливства, рибальства. Десь у 1 тисячолітті нашої ери на нашу територію перестав заходити північний олень, в 16-му столітті зник кулан, в 17-му - тур і зубр, у 19-му - дикий кінь, сайгак, сіноставець степовий, ховрах рудуватий. Зміни, внесені в первісні біоценози сільськогосподарським виробництвом, зумовили зникнення ряду видів диких тварин і появу інших, зокрема багатьох шкідників культурних рослин.

В умовах сучасного промислового і сільськогосподарського виробництва велике значення має регулювання чисельності диких тварин та їх охорона. Особливу увагу потрібно звернути на зникаючі види. Так, на території Прилуччини зменшилася кількість лосів, борсуків, єнотовидних собак, видр, тхорів степових. Хотілося б вірити, що ми, цікавлячись і вивчаючи історію тваринного світу, зробимо все від нас залежне, щоб ці тварини не потрапили в перелік вимерлих видів.

Ольга СТЕПАНЕНКО
науковий співробітник
Прилучського
краєзнавчого музею.

ФЕДІР МИЩЕНКО

(До 165-річчя від дня народження)

Педагог, професор філології, член-кореспондент Петербурзької Академії наук.

Народився 6(18) лютого 1848 року в місті Прилуках, у родині місцевого купця Герасима Калениковича Мищенко.

У 1860 році на відмінно закінчив Прилуцьке парафіяльне училище. В тому ж році вступив до Київської гімназії, яку у 1866 році закінчив з золотою медаллю.

Після закінчення історико-філологічного факультету Київського університету - залишений працювати на кафедрі грецької словесності. В 1874 році Мищенко захистив дисертацію і отримав ступінь магістра та звання доцента. У 1881 році захистив докторську дисертацію на тему "Досвід з історії раціоналізму в історії стародавньої Греції". Ця робота принесла Ф.Г.Мищенку славу фахівця з античної літератури.

В 1884 році за близькість з поглядами революційних демократів Мищенко було звільнено з університету.

З 1889 року - ординарний професор Казанського університету і редактор його "Вчених записок".

В 1895 році його обрали членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук.

Помер Ф.Г.Мищенко 28 жовтня (10 листопада) 1906 року.

За час наукової діяльності переклав на російську мову багато творів Арістотеля, Страбона, Фукидіда, Плібія, Демосфена, Гомера, Геродота, Софокла.

Ф.Г.Мищенко - перший дослідник грецьких старожитностей, видатний перекладач з давньо-грецької мови.

Леонід КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

МИКОЛА МАНДРИКА

(До 225-річчя від дня народження)

Герой Вітчизняної війни 1812 року.

Народився 7 січня 1777 року в Прилуках. Після закінчення в 1793 році Петербурзького Пажеського корпусу, вступив на військову службу сержантом в лейб-гвардії Преображенський полк. В 1797 році переведений до лейб-гвардії Гусарського полку, в якому дослужився до звання полковника.

Микола Якович Мандрика приймав участь у військових походах до Австрії (1805), Прусії (1807) та Фінляндії (1808). Будучи командиром лейб-гвардії Гусарського

полку, під час воєнних дій 1812 року особливо відзначився у бою під Вітебськом та у Бородинській битві, за що був нагороджений орденами Володимира 3 та 4 ступеня, орденом Святої Анни 2 ступеня. За участь у боях на території Німеччини і Франції, нагороджений орденом Святого Георгія 4 ступеня та пруським орденом "За достоїнство".

Після війни М.Я.Мандрика продовжував служити в армії, за що отримав ордени: Володимира 2 ступеня, Святої Анни і Святого Станіслава 1 ступеня, а також діамантовий

перстень з вензелем імператора Олександра І.

В 1826 році йому присвоєно звання генерал-майора, а в 1845 році - генерал-лейтенанта.

Останнім часом жив у Казані, займав посаду генерала 4 округу внутрішньої служби. За період 57-річної військової служби

М.Я.Мандрика приймав участь у 6 військових кампаніях. Був тричі одружений, мав 6 дітей.

Помер Микола Якович Мандрика 6 липня 1853 року.

Леонід КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 154. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. X. 1992 р.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №2 (62) Лютий 2002 року

Наше земляцтво

ПЕТРО БАСАНЕЦЬ РОДОМ З БУРІМКИ

Всі, хто будь-коли відвідував Україну, завжди з подивом і навіть з якоюсь потаємною заздрістю примічали, що ми, українці, маємо характер м'який, лагідний, ліричний, що маємо схильність до поезії, любимо журливу протяжну пісню, задушевну розмову. Ми завжди були терплячі й покладисті навіть до недругів своїх. А лихими і навіть жорстокими ставали лише тоді, коли хтось, боронь Боже, наважився скривдити хоча б недобрим словом рідну матусю, чи кохану дружину, а ще лихішими були до тих, хто посмів зневажити чи паплюжити матінку Україну, любий край, рідну землю.

Ми завжди пам'ятаємо і до сліз розчулюємось згадуючи той невеличкий куточок на землі, те сільце, чи загублений на безмежних степових просторах хутирець, де народився і виріс, де народився і виріс, де народився і виріс. Давненько це було. А що ж нині? Чому ж ми стали такі байдужі й черстві? Чому забуваємо материнську мову, де поділася гречність у ставленні до рідних людей і любов до рідної землі? Чи ж всі ми такі? Такі ось сумні

Мартос родом из Ични". Увічнити рідне місто для нього було вдесьтеро важливіше, аніж перелічити високі звання, титули і ордени. Все життя він жив у непривітній, чужій і пихатій Московщині, а серцем і душею ніколи, до самої смерті не розлучався з

рідною і милою його серцю Ічнею, де народився і виріс. Давненько це було. А що ж нині? Чому ж ми стали такі байдужі й черстві? Чому забуваємо материнську мову, де поділася гречність у ставленні до рідних людей і любов до рідної землі? Чи ж всі ми такі? Такі ось сумні

думки бентежили й бентежать душу.

Згадалося все це тоді, коли явилася щаслива нагода поспілкуватися з чудовою людиною, видатним художником сучасності Петром Олексійовичем Басанцем, який приїхав з Києва в Прилуки, де з великим успіхом, уперше, проходить його персональна виставка. Тепло і шанобливо зустріли Петра Олексійовича прилучани. В оточенні місцевих художників, просвітян, студентів і школярів проходив митець по своїй виставці в стінах краєзнавчого музею, від одного полотна до іншого, розповідаючи про зображених людей і краєвиди. Разом дещо розповів і про себе.

"Народився 23 квітня 1926 року в селі Бурімці, що біля Ічни. Батько умів робити, як кажуть, все - що завгодно: столярював, шив чоботи, плотникував, кував у кузню, робив колеса, займався різьбярством і навіть вишивав. Цікавився книжками. Мати на багато років була молодшою від батька. Він закінчив сільську школу і це

(Продовження на 2-й стор.)

ПЕТРО БАСАНЕЦЬ РОДОМ З БУРІМКИ

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

відчувалося, бо читав книжки, багато що його цікавило. Мати ж, як вона сама жартувала, знала всього "півтори букви - "о" і "с". Але розписатися вміла, хоча й з малої літери. Зате ж вимазати хату, випрати білизну, навести лад у городі могла так, що бувало приходили сусідки подивитись: "як то воно у Марфи", повчитися.

Навчався я в сільській школі, а почав малювати ще й до школи. Якось пішов до сільського клубу, де хлопці з старших класів Порянські Володя та Павло написали клейовими фарбами декорацию для вистави, яка настільки мене вразила, що я ніч не спав. Великого розміру, на всю стіну, на полотні: стара, з похиленим лісяним бовдуром хата, перекошені вікна, жовтою глиною вимазана призьба, дівчина з відром, верба похилена, черногузи, дорога, гребля. І настільки мене це вразило, що я до сих пір чітко пам'ятаю все, бачу і відра з фарбою і квачі з кінського хвоста, перев'язані нитками...

З цих пір напевне й почалося моє життя в мистецтві. Дня не було без фарб, без малюнків, які з'являлися навіть на стінах. Директор нашої Бурімської школи Володимир Федорович Чокол сам трохи малював і постійно приносив на уроки птахів, намальованих кольоровими олівцями. Показував і підказував. Ми брали участь у районних олімпіадах, за малюнки отримували премії. Сільську школу я закінчив з п'ятьма похвальними грамотами. Потім війна...

Послухавши розповідь художника про свою малу батьківщину, прочитавши про неї у написаній ним власноруч коротенькій біографії та побачивши його чарівні красиви, написані у рідному селі, виникла нагальна потреба побувати на цій благословенній землі. Тож, не відкладаючи у довгий ящик, ми - троє шанувальників його таланту, вирушасмо у недалеку мандрівку до рідного села ушавленого українського митця.

Якщо ви вже прибули до Ічні, то обов'язково побувайте в старовинному центрі цього ошатного і затишного, невеличкого міста з його старовинними купецькими будиночками, двома гарними церковками і пам'ят-

никами видатним землякам, яких завжди щиро шанували ічнянці. Тут і вже згаданий нами славетний скульптор Іван Мартос, і чудовий селянський письменник Степан Васильченко, і юний мрійник, поет Василь Чумак. Помилувавшись усім цим, розгляньтеся уважно і відшукайте поглядом добре помітний з усіх куточків міста орієнтир - напівзруйновану високу дзвіницю. Полишивши праворуч дзвіницю, прямуйте нікуди не

ких озерець починається річечка Бурімка. Її колись чисті джерельні витoki розкраяні глибокою канавою. Ще зовсім недавно, тут попрацювали меліоратори, які осушували степові озера, чисті джерела і наповнені гоміливим пластивом болота, відвойовуючи у матінки-природи ще якусь сотню-другу гектарів, щоб якомога більше виростити хліба, який потім зсипали у бездонну прірву, під назвою "закрома родині".

Господар крайньої хати, без зайвих розпитувань, відразу ж і детально розповів, як знайти дворище Басанців. Петра Олексійовича в селі знають і пам'ятають всі без виключення, як кажуть - і старе, і мале, у цьому ми переконалися трохи згодом.

Проїшовши кутком Верби, виходимо на широку вулицю понад ставками і прямуємо до центру села, де встановлено високий обеліск і мармурові дошки з іменами воїнів-односельців, загиблих на фронтах останньої війни. Їх тут багато, більше двох сотень і першими в цьому печальному списку - вісім Басанців, а серед них і рідні художника: батько Олексій Мусійович та два старших брати - Іван і Микола. Поставши хвилинку перед пам'ятником, прямуємо далі понад річкою і виходимо до шкільного дворища. Великий будинок земської школи використовується лише наполовину, і саме та його частина, що збудована у давні часи, а ось сучасна прибудова уже потроху руйнується.

Біля школи треба повернути ліворуч і вийти до мосту через річку. Поминувши дві велетенські, у кілька обхватів столітні верби і перейшовши мостом через Бурімку, праворуч побачили чималу ошатну дерев'яну церкву святої Параскеви з кам'яною старовинною огорожею та кованими залізними ворітьми. Як повідомили жіночки, які щойно вийшли з церкви, побудована вона давно, але більшовики зруйнували і влаштували на цьому місці клуб. Під час німецької окупації людям дозволили церкву відновити. Будували новий храм усім миром, зносили все, хто що міг. Не маючи ні машин, ні коней, люди на коровах звозили сюди ліс, глину, цеглу.

Ось на цьому святому місці либонь треба було б згадати й про історію цього великого і старовинного українського села. Засноване воно як ранньослов'янське поселення ще до Різдва Христового, або на самому початку новітньої ери. Слов'янське плем'я сіверян не покидало це чудове, благодатне місце і в часи становлення Київської Русі у VIII-IX століттях, про це переконаливо свідчать археологічні пам'ятки, знайдені вченими на околицях сучасної Бурімки. Схоже, що назва села походить від назви річки, а не навпаки.

Бурімка. На вигоні

звертаючи і скоро вийдете на старий битий шлях до села Бурімки.

Свіжий вітерець приємно холодить розпашіле від швидкої ходи обличчя, поважно вимахуючи чорними крилами прошуміла над головою вороняча зграя, пурхнув прямо з-під ніг гамірливий табунець горобців. Наближається весна... Ліворуч темніє чималий ліс, а праворуч, до самого обр'ю прослалося справжнє дике поле, яке здається вже цілу вічність не бачило плуга. Перед самісіньким селом, що затишно пригніздилося в широкій долині, з невелич-

Село Бурімка починається з кутка Верби, що простягнувся вуличкою над річкою. Обжиті тут лише половина хат і дворич, а інші світять ребрами-кроквами, вибитими вікнами і що саме найстрашніше, у кожній покинутій хаті обов'язково зруйнована найважливіша хатня річ - життєдайна піч. Це мабуть роблять самі колишні господарі для того, щоб уже ніколи сюди не вертатися. Щоб нічого вже не спокуювало. Бо без печі, без домашнього вогнища, уже нема й оселі, нема й ніколи не буде життя в ній.

Бурімка. Хата Басанців

ПЕТРО БАСАНЕЦЬ РОДОМ З БУРІМКИ

Ще Борис Грінченко у своєму славетному словнику² пояснював слово бурити, буритися, як дуже лити чи литися з чогось - "бурить, як з барила". Можливо, що саме тут, на початку річки знаходились джерела, з яких з силою вибивалася на поверхню вода. За цією ознакою мабуть і назвали люди річку, а потім і село.

Уперше в історичних документах село згадується 1629 року³. А вже через 30 років, в часи гетьмана Івана Виговського, людні й багаті села Прилуцького козацького полку Бурімка і Шиловичі на річці Бурімці були вщент спалені татарською ордою з Криму: "нинечі розорені й огнем сожжени от безбожних агарян"⁴.

Через рік Вуяхевича обрали архімандритом Києво-Печерської лаври і бурімські селяни, разом зі своїми ґрунтами стали монастирською власністю⁵. Але в усі часи існування села третина його мешканців носила козацьке звання, а козаки, як відомо, нікому не підлягали навіть у часи ненависного кріпацтва.

Отак пригадавши історію села і помилювавшись чудовим краєвидом, що й нині відкривається з пагорба, на якому стоїть церква, ми знову вирушаємо далі сільською вуличкою і виходимо на вигон з невеликим гарним ставком, обсадженим вербами. В кінці вигона, що зветься Кут, на вулиці Набережній знаходимо й батьківське обістя Басанців. Невеличка

нитим земляком, добре пам'ятають і шанобливо згадують матінку Петра Олексійовича - Марфу Панасівну, знають і молодшого Басанця - Юрка, що теж пішов батьковою стежкою. Говорять, що майже в кожній хаті є малюнки не тільки Басанця-старшого, але й його сина. Один із сусідів показав майстерно виконаний портрет роботи Петра Олексійовича.

Поспілкувавшись з сусідами, ми вернулися назад до церкви і пішли на сільське кладовище, де знайшли могилу матері художника, з гарним гранітним пам'ятником, який Петро Олексійович замовив у Києві. На кладовищі нагодився і дещо

Брав участь у запеклих боях з японцями в складі 25-ї армії, звільняв Корею, Маньчжурію. Дуже багато малював з фотокарточок і пробував з натури. Треба відзначити, що в далекій Маньчжурії наші емігранти видавали багато книжок і журналів російською мовою. В журналі "Нива", виданому в Росії, я побачив репродукцію картини К.Д.Трохименка "Допит полонених гусар", написану в майстерні професора Самокиша в Академії мистецтв. Так, далеко від дому у познайомився з своїм майбутнім учителем і прекрасною людиною, справжнім українцем.

Демобілізувавшись у 1947 році, я вступив до Одеського художнього училища. Навчався у прекрасних художників. Першим моїм учителем в Одесі був Іван Францович Гурський. Геніальних полотен він не писав, але учителем був прекрасним. Завжди спокійний, доброзичливий, без особливого тиску, вводив нас, своїх учнів, у прекрасний, великий і загадковий світ мистецтва. Художник Микола Артемович Павлюк був у нас на другому курсі. Великий прихильник школи П.П.Чистякова - викладача малювання в Імператорській Академії мистецтв. "Рисуйте больше, рисуйте дольше" - любив повторювати слова Чистякова. Потім професор Л.М.Мучник - автор великої картини "Похорони Вакулечука". Захистився в Одесі я добре. За дипломну роботу, ескіз "У музеї", професор Костецький Володимир Миколайович, як голова екзаменаційної комісії, поставив мені "5" з подякою.

З 1952 до 1958 року навчався в Київському художньому інституті, у професора Віктора Григоровича Пузиркова, в майстерні живописця Карпа Дем'яновича Трохименка. Інститут закінчив успішно, з відзнакою, роботою "Ходоки з Чернігівщини у вояждя". Відмінно за дипломну роботу поставив сам Олександр Михайлович Герасимов і розписався у мою дипломі. Я дуже радий з того, що мою роботу так високо оцінив голова Державної екзаменаційної комісії - мій любий і великий художник.

Однією з перших моїх робіт після закінчення інституту була картина "Над

(Закінчення на 4-й стор.)

Петро Басанець. Над тихим Удаєм

Прилуцький полковник Федір Терещенко просив московського царя Олексія Михайловичу віддати ці сплюндровані села нижинському протопопу Адамовичу, але цар не дозволив і лише в 1689 році гетьман Іван Мазепа добився щоб вони були надані у володіння генеральному судді Війська Запорозького Михайлу Вуяхевичу. Села вже тоді були відновлені, а в Бурімці навіть збудована церква Святої Параскеви-П'ятниці.

хата під старою ялиною, у дворі - довгий рублений сарай з кількома дверима, під черепицею, город, залишки саду і розкішна левада з купками дерев, що привільно розкинулась понад річкою. За левадою видніються хатки, які простяглися ланцюжком у бік Шиловичів і Вишнівки.

Зайшли у кілька сусідських хат. Усі, з ким ми говорили, з великою повагою відзиваються про сімейство Басанців, пишаються знаме-

розповіді про Петра Олексійовича його ровесник Іван Дмитрович Згерський. Вони разом вчилися в школі, працювали в колгоспі й общині, в один день були призвані в армію і служили в одному батальйоні, полку й дивізії, разом воювали з японцями.

Ось як згадує про свій життєвий і творчий шлях сам Петро Олексійович: "Мої два брати і батько пішли на війну і не повернулися. В кінці 43-го пішов і я.

ПЕТРО БАСАНЕЦЬ РОДОМ З БУРІМКИ

(Закінчення.)

тихим Удаєм". Удай я полюбив з раннього дитинства. Моя матуся була з сусіднього села Вишнівки, яке розташоване на березі Удаю. Оскільки сім'я у нас була велика, мати відносила нас до діда, де ми й розкошували на приудайських луках. Я знаю його ще широким і чистим. Ні в діда, ні в сусідів колодязів не було і воду, здається, брали з Удаю. Ріка, сінокоси, чоловіки з косами, жінки одягнуті святково. Клепання кіс, як писав Олександр Довженко, це найкраща мелодія, найкраща музика і пісня. Все, що пов'язане з Удаєм, для мене найдорожче, воно дало натхнення написати одну з перших своїх робіт після диплому. Картина "Над тихим Удаєм", за яку я отримав грамоту, зараз знаходиться в музеї міста Черкас.

Якщо в цілому поглянути на зроблене мною в образотворчому мистецтві, то в основному воно присвячене рідній Чернігівщині, її людям. Зокрема: "М.Кибальчич в тюремній камері", серія пейзажів Чернігівщини (Качанівські красавиці), які експонувалися на виставках та друкувалися в репродукціях. А ще: "Тарас Шевченко на Чернігівщині", "Шевченко з косярами", "В рідному краї", "Материн город", "Генерал Кирпонос в останньому бою", "На Десні", "Батьківщина в небезпеці", "Сердечна розмова", "Гаврило Одинець у вождя", "З'їзд комнезамів", "Танкісти", "Однополчані", "Чекають молодих", "Додому", "Райдуга над Качанівкою", "Наш клас", та інші. Це частина робіт, що друкувалися у пресі. Співробітничав у пресі, писав і друкував спогади, малював, ілюстрував книги й журнали. Був присутнім на з'їздах письменників у Києві і Москві, як кореспондент від газети Спілки письменників. На основі зібраного на з'їздах написав велику картину "Чуття єдиної родини". Багато з'їздів по Україні від газети "Колгоспне село", малюючи портрети трудивників, людей культури. Широко співробітничав з журналом "Україна", з'їздах робити репортажі в малюнках.

Свого часу за репортаж "На батьківщині Шевченка" одержав першу премію журналу "Україна". Бував за кордоном в Румунії, Баварії, де знаходиться ряд моїх

робіт. Писав портрети письменників: Т.Шевченка, І.Франка, О.Гончара, П.Тичини та багатьох інших. Малював і зарубіжних письменників, багато робіт роздарував, частина лишилася в мене. Приймав участь у багатьох виставках. Писав

кому вигонці старовинну рублену хату, якій уже більше сотні літ. Колись дворище було обнесене огорожею, від якої лишилася височенна брама під дашком, з хвірткою. Вся ця садиба, яка була б окрасою

Прилуки.

Мистецтвознавці визначили деякі роботи Петра Басанця як епохальні, і це дійсно так. Визначальною і епохальною є картина "Україна духовна", яка нині прикрашає один із головних залів Маріїнського палацу в Києві. Це слава і триумф України, яка виборолла свою Незалежність. Тут святі і генії, князі і гетьмани, просвітителі і трударі, тут цвіт української нації, її духовна еліта. Але є ще одна епохальна картина, про яку нині вже трохи призабули і ми пишаємося тим, що вона є власністю нашого міста, нашого музею. Це - "Тяжкі роки війни. Мати", картина написана П.О. Басанцем за старими ескізами в 1976 році. Сидить у зажурі мати-удовиця в хаті біля печі, вона чистить картоплю і думає свою безкінечну думу: як прогудувати дітей, чи вистачить картоплі й хліба до нового врожаю, де взяти топлива, щоб не замерзнути у власній хаті. Чи не є старенька Марфа Панасівна прообразом тодішньої та й сучасної матері-України? І чи не ті ж само турботи у неї і в її дітей через пів-віку після тяжких років війни і через десять літ після проголошення Незалежності? Мабу-ть ті ж самі.

Петро Олексійович Басанець і нині увесь в роботі, у творчих задумах і ще не раз порадує своїх земляків епічними полотнами, чарівними краєвидами рідної України, прекрасними портретами наших сучасників та історичних діячів. Хай будуть чистими його помисли, легкою - рука і хай Бог продовжить його літа на радість людям.

Література і джерела:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. К., 1972, с. 296.

2. Борис Грінченко. Словарь української мови. Том 1, К., 1958, с.112.

3. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с.97.

4. Описание старой Малороссии. Ал.Лазаревский. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с.228.

5. Там само, с. 228-229.

6. Реєстра всего Договора Запорожского после Зборовского договора... М., 1875, с.315

Георгій Гайдай

Бурімка. Могила матері художника

про творчість художників, зокрема про К.Трохименка, М.Родина та інших.

В 1961 році директор Київського художнього інституту О.С. Пащенко запросив мене на викладацьку роботу в інститут, де й працюю до цього часу. Нині - професор Української Академії мистецтв, народний художник України.

Сім років працював над великим полотном "Україна духовна", в 2000 році виконав розписи в Національному університеті імені Т.Шевченка "Володимир Великий" і "Тарас Шевченко". Нині працюю над картинами "Т.Шевченко у гостях у Максимовича" та "Вчені України часів Незалежності".

Ось такий він - Петро Олексійович Басанець, родом з Бурімки, потомок і гідний спадкоємець славного козака Пилипа Басанця записаного до Іваницької сотні Прилуцького полку в "Реєстри Війська Запорозького" 1649 року, після славетної перемоги військ Богдана Хмельницького під Зборівим⁶.

Постоявши в задумі біля могили матері художника на бурімській кладовищі, ми повертаємо знову на старовинний шлях, що веде до Ічні. На роздоріжжі за річкою, помітили на невели-

музею народної архітектури, стоїть нині в страшному запустінні, мине зовсім небагато часу і від неї лиши-ть-ся лише купа сміття. А жаль.

Навпроти садиби з унікальними воротами, стояли й розмовляли на вулиці дві жіночки. Допитались про власників унікальної брами й хати нам не вдалося, але почули немало цікавого про селянське життя-буття, про щасливі молоді літа і сучасні негаразди. Одна з жінок, теж ровесниця Петра Олексійовича, розповіла дещо про його, і про свої молоді роки: "Гуляли ми тоді по кутках, збиралися гуртами по 20-30 чоловік. Вийдеш бувало увечері і чуєш, як все село співає, і там, і там, і скрізь, аж на душі тає весело. Узимку збиралися на досвітки в хаті, яку молодь на нашому кутку називала "раєм". По черзі забезпечували хату світлом, сьогодні я, завтра хтось інший. Співали, вишивали, в'язали, ось до отакуського "моргунчика". І все-одно ми відчували себе щасливими, хоча й злидні були кругом і часто недоїдали. І люди були зовсім інші." Ось так душевно порозмовлявши з привітною і доброзичливою землячкою нашого славетного художника, повертаємось до Ічні і далі - на

СВІТЛО ДАЛЕКОГО КОХАННЯ

Одного разу Євген Тимофеев, знаючи, що я цікавлюся українським просвітництвом, запитав, чи не траплялося мені читати спогади князя Івана Михайловича Долгорукова "Капище моего сердца"¹, бо саме там згадується про першу письменницькомуаристку, нашу землячку.

Її портрет зберігається в Чернігівському музеї: молода жінка, зодягнена учернече вбрання, написана в типовій для 18 століття манері майстром Самуїлом - ієромонахом Христо-Воздвиженського Полтавського монастиря (пізніше Самуїл став "малярським начальником" Києво-Софійського монастиря). Це черниця Нектарія. Її ім'я я чула не раз під час екскурсій в Києво-Печерській лаврі, де біля стін Успенського собору знаходиться її скромне поховання.

За дослідженнями П.О.Білецького ("Украинская портретная живопись 17-18 вв."), той же майстер Самуїл в алегоричній формі в іконі "Дерево життя" відтворив портрети схимниці Нектарії та її сина Дмитрія. Нині ця ікона зберігається у фондах Київського державного музею українського мистецтва.

Саме там, у Києві, схимниця Нектарія в 1767 році написала не просто власний життєпис, а створила яскраву картину життя 18 століття, діячами якої були відомі історичні особистості. Рукопис Нектарії зберігався в родині, а потім княжна Катерина Дмитрівна Долгорукова подарувала його великому князю Сергію Олександровичу. Зараз оригінал знаходиться в одному з Московських центральних архівів. Одне з видань "Своеручных записок", що вперше були надруковані онуком Нектарії Іваном Михайловичем Долгоруковим у 1810 році і багато разів перевидавалися, зберігається в Київській бібліотеці Академії Наук ім. Вернадського у відділі стародруків.

За рядками старовинних нотаток відтворимо життя трагічне, незвичайне, осяяне великим коханням та сповнене мужності й терпіння.

Тож перенесемося думкою до Лубен, у 1714 рік, де в маєтку прославленого полководця, фельдмаршала, якого О.Пушкін в поемі "Полтава" яскраво визначив "Шереметев благородный", народився донька Наталія. Через 5 років, на 76 році життя, батько помирає, і мати (у першому шлюбі Нарішкіна, була одружена з рідним дядьком Петра I) виховує Наталію в дусі передових ідей століття, дає доньці найкраще виховання та освіту, щоб потім ввести до імператорського оточення.

Смерть матері в 1728 році була для Наталії тяжкою втратою: дівчина два роки нікуди не виїздила і носила траурне вбрання.

Окрім краси і розуму, графиня Наталія Шереметєва мала неабияку

спадщину, тому багато молодих людей шукало її прихильності у той жорстокий час, коли фаворити біля трону злітали і зникали так само миттєво, як і з'являлися. Ось і весільний Меншиков іде на заслання в Березове, а нареченою царя Петра II замість

Самуїл. Портрет Нектарії.
1769 р.

меншиковської доньки стає княжна Катерина Долгорукова. Її рідний брат, Іван, теж мріє про славу та владу: в 19-річному віці він оберштальмейстер, майор гвардії, у ті часи це звання відповідало сучасному генеральському².

Наталія Шереметєва та Іван Долгоруков покохали одне одного. Заручення відбулося 24 грудня 1729 року, прибув імператор зі своєю, іноземні послы, генералітет. Недовгим було щастя молодих. Уже ставши черницею, гірко згадує Наталія ті дні юності: "За 26 днів благополуя, или сказать радости, сорок лет по сей день стражду".

Щастя і справді було миттєвим: раптова смерть імператора, коронація Анни Іоанівни, Біронівщина... Коротко і мудро підведе підсумок тих днів Наталія: "Я довольно знала обыкновение моего государства, что фавориты после своих государей пропадают. Моя обманчивая надежда кончилась".

Ненависть Бірона до родини Долгорукових була невгамовна: хіба ж можна забути, як принижували його! Всіх вигнати, усіх, щоб духу не було - у Сибір, слідом за Меншиковими!

Заручення Наталії з Іваном це можна було розірвати (саме так і радили друзі батька, родина Шереметєвих). У 16 років Наталії потрібно було зробити вибір між коханням та імператорським оточенням, де її родину шанували. Дівчина обирає: "Какая мне это радость и честная ли это совесть:

когда он был велик, то я с удовольствием за него шла, а когда он стал несчастлив - отказать ему? Я такому бессовестному совету согласия дать не могла".

Вже знаючи, що коханий приречений на заслання, Наталія не тільки дає згоду на шлюб, а й квапить: скоріше, скоріше, неначе серцем відчуває останні хвилини волі. 8 квітня в бідній сільській церкві обвінчали Наталію та Івана, з родини Шереметєвих приїхали лише дві старенькі бабусі, а через три доби наказ: усім Долгоруковим виїхати до далеких Касимівських сіл і там чекати царського вироку. Тільки гувернантка Марія Штауден та покоївка-кріпачка з доброї волі супроводжують молодих до Тобольська. Усе своє майно Наталія залишила рідному братові, мабуть, молода невістка, помічаючи, як ретельно збирається родина Долгорукових, сподівалася, що і їй знайдеться місце серед них, та марно... Та звернемося за свідченням до "Своеручных записок": "И такя хорошо собиралась, ниже рабы своей имела, денег ни полушки. Сколько имела моя воспитательница при себе денег, мне отдала: сумма не очень велика была - 60 рублей, с тем и поехала". Під конвоем, як державних злочинців: шлях йшов із Тобольська далі - у Березове, містечко посеред острова, де 9 місяців зима, ліси та болота.

На цьому нотатки Наталії Борисівни закінчуються. Про її подальшу долю дізнаємося з історичних нарисів князя Петра Володимировича Долгорукова (1816-1868), публіциста, історика, книговидавця. Опис життя на засланих вражає: скільки ж довелося перетерпіти 17-річній жінці з немовлям, сином Михайликом. Десять років заслання. Князь Іван зламався морально, почав пити, всьому треба було навчатися самій, до всього звикати. І ні єдиного слова докору з вуст Наталії, навпаки: "Пушкой бы я одна в страдании была, товарища своего не могу видеть страждущего".

У 1738 році Івана несправедливо звинувачують у заколоті проти імператриці, посліхом вивозять з Березового, не давши змоги попроситися з родиною, жорстоко катують, а потім засуджують до страшної кари - колесування. Петро Долгоруков пише про останні хвилини життя Івана: "...проявил поразительную твердость, глядя в глаза смерти, и какой смерти!" Наталія в розпачі, гадає, що чоловіку поміняли місце заслання, пише "прошение" на ім'я імператриці: якщо чоловік лишиться живим, не розлучати її з ним. У ці страшні для неї місяці, вона народжує сина Дмитра - і тільки через півтора року дізнається про страту чоловіка.

(Закінчення на 6-й стор.)

СВІТЛО ДАЛЕКОГО КОХАННЯ

(Закінчення. Початок на 5-й стор.)

Вдруге Наталія заміж не виходила. Її онук, Іван Михайлович, запише: "...по кончині его (свого чоловіка - О.К.) вступила сего числа (28 вересня - О.К.) в монашеский орден, в котром наконец посхимилась, и похоронена в Киеве, в Печерской лавре".

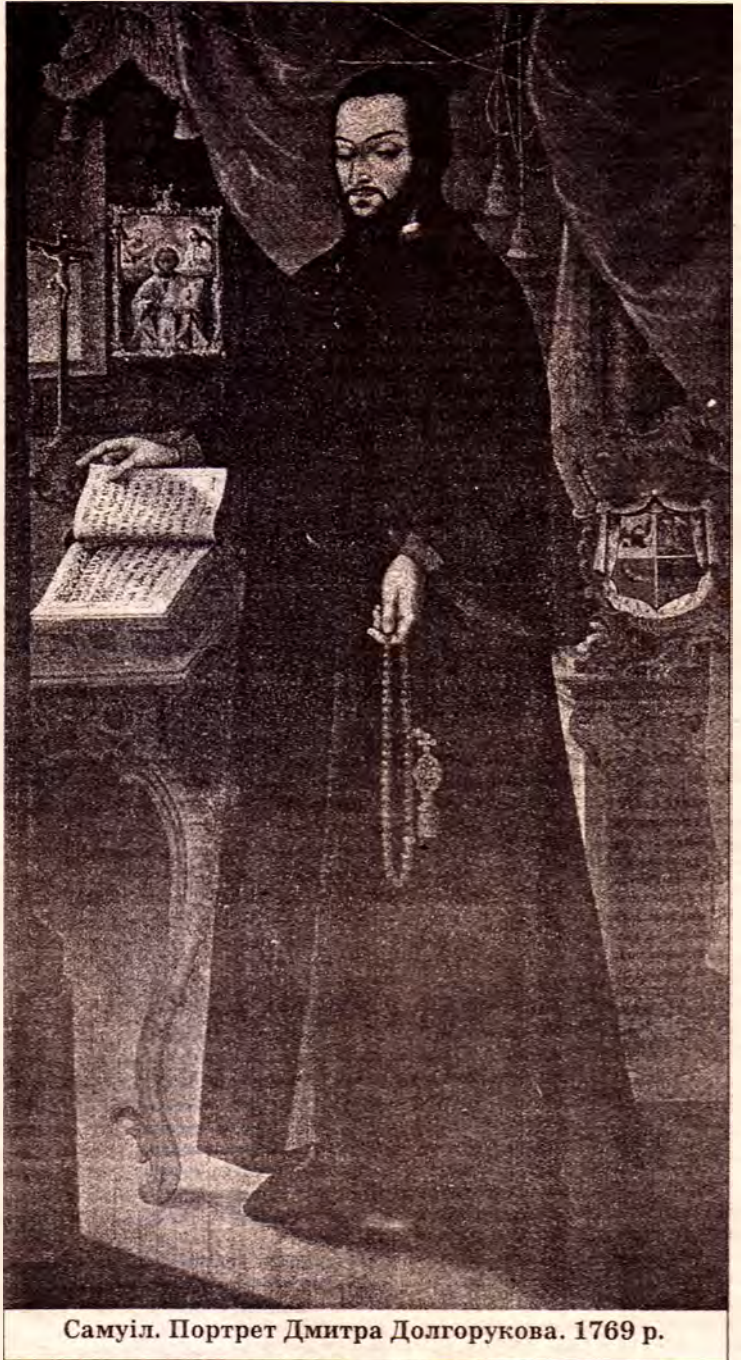
Поруч з її похованням - могила молодшого сина Дмитра, якого вона в 1757 році привезла до Києва. Його портрет зберігся у фондах Київського Державного музею українського мистецтва і, як вважають дослідники, є шедевром українського портретного живопису 18 століття. Традиційною є і епітафія: "Князь Дмитрий Иванович Долгоруков имел неперменное намерение быть монахом, жил в Печерской лавре, скончался в 1769 году, мая 26 дня и погребен здесь при церкви на правой руки. От роду ему было 30 лет и 8 месяцев". Майстер Самуїл намалював його портрет з посмертного малюнка на замовлення Наталії Борисівни у вересні 1769 року, саме в той час, коли вона працювала над "Своєручними заметками".

Рішення Дмитра, поручика у відставці, прийняти чернецтво виникло під впливом особистої трагедії - кохання до бідної і незнатної дівчини. Іван Долгоруков декількома словами обмовився про долю Дмитра: "Войдя в возраст, князь почувствовал страсти... Родственники вооружились против союза с ней. Князь Дмитрий долго боролся с чувством сильной любви, но сердце превозмогло рассудок, и он лишился ума"³. Було йому тоді лише 20 років, ще десять скорботних літ відміряла доля у стінах Київського Пустинно-Микільського монастиря.

Віддане кохання Наталії Долгорукової, її трагічна доля надихнули К.Рилєєва до створення "Думи". Сліпий поет І.Козлов присвятив їй поему, про що він писав у листі до О.Пушкіна, про подвиг Наталії згадує М.Некрасов у поемі "Русские женщины". Дослідник Б.Хандрос припускає версію можливого впливу долі Наталії Борисівни на створення О.Пушкіним історії кохання Маши Миронової і Петра Гриньова в "Капітанській дочці" - те ж саме бурхливе 18 століття, та ж самовідданість Маші, готової заради коханого піти на все, щоб полегшити його долю зісланого державного злочинця, та ж щира розповідь від першої особи, що так нагадує стиль "Своєручнх записок".

Як переплітаються і долі, і епохи. Неподалік від Прилук, в Білорічиці, могила доньки Марії Волконської - Олени, народженої, як і діти Наталії Борисівни, на засланні, в Сибіру. Марія Волконська, майже через сто років, уже в 19 столітті, повторить долю Долгорукової, також покине родину, щоб поїхати за своїм чоловіком на заслання.

Ця моя розповідь - відповідь на твердження, що кохання існує лише в романах та телесеріалах. Справжні

Самуїл. Портрет Дмитра Долгорукова. 1769 р.

почуття вражають, тому стають фольклором, залишаються в пам'яті народній, як залишилися історичні пісні.

Схилимо ж голову перед душевною щедрістю, любов'ю, терпінням жінки, яка не нарікала на долю, не звинувачувала чоловіка за негаразди життя, а вже будши схимницею Нектарією, на порозі смерті написала: "Я всему свету доказала: любви верна".

в різних отношениях в течении всей моей жизни. Сочинение князя Ивана Михайловича Долгорукова, с предисловием О.Бодянского. Издание Императорского Общества Истории и Древностей Российских при Московском Университете. М., 1874.

2. Хандрос Б.Н. Всмотриваясь в лица. К., 1990.

3. Сочинение Ивана Михайловича Долгорукова. Т.2, М., 1849, с.491-492.

Література та джерела:
1. Капище моего сердца, или словарь всех тех лиц, с коими я был

Олена Ключко.

НАШ КАЛЕНДАР

ПОЛТАВСЬКА ГУБЕРНІЯ

(До 200-річчя від дня утворення)

Гетьман Богдан Хмельницький ще на початку свого правління в 1648 році запровадив полковий устрій в Україні. Кожний полк іменувався за назвою міста, в якому знаходилась полкова старшина і збиралася козацька рада. Полк у свою чергу поділявся на сотні, сотні - на курені. На Лівобережній Україні, яка ще називалася Гетьманщиною, цей поділ проіснував до 80-х років 18 століття, коли московська влада наважилася остаточно ліквідувати усі ознаки української державності, щоб не було навіть надії на відновлення Козацької держави.

Царським указом від 16 вересня 1781 року полковий устрій був скасований, а натомість, з полків Гетьманщини утворено три так звані намісництва: Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське. Полкові та деякі сотенні міста і містечка стали повітовими центрами намісництв, очолюваними намісниками від царського уряду. Полкове місто Прилуки теж стало центром Прилуцького повіту Чернігівського намісництва.

Але така ситуація продовжувалась недовго, десь 15 років, які були своєрідним адаптаційним періодом для українського суспільства, щоб воно звикло

до свого безправного стану і потім безболісно розчинилося у безмежній Російській імперії. В 1793 році Росія, скориставшись послабленням Польщі, та домовившись з Австрією і Прусією, загарбала під себе всю Правобережну Україну, а ще згодом, "прихопила" і саму володарку цієї території - Польщу. 12 грудня 1796 року, указом імператора Павла I намісництва були ліквідовані, а на всій українській території створені губернії.

Чернігівське і Новгород-Сіверське намісництва, деякі повіти Київського і Катеринославського намісництва увійшли до новоствореної Малоросійської губернії, яка проіснувала лише 5 років. Царським указом від 27 лютого 1802 року губернію поділили на дві - Полтавську і Чернігівську. Полтавська губернія поділена на 15 повітів: Гадяцький, Зіньківський, Золотоніський, Кобеляцький, Костянтиноградський, Кременчуцький, Лохвицький, Лубенський, Миргородський, Переяславський, Пирятинський, Полтавський, Прилуцький, Роменський, Хорольський. В губернії на той час мешкало 1 млн 340 тисяч жителів.

Населення Полтавщини займалося переважно землеробством і скотарством, а також чумацтвом, бондар-

ством, гончарством, чинбарством та іншими промислами. У другій половині 19 століття почала розвиватись промисловість, зокрема селітроварні, винокурні, чинбарні, цукрові, салотопні та цегельні заводи, тютюнові та вовняні фабрики. На кінець 19 століття в Полтавській губернії вже налічувалось 2778151 мешканців, у тому числі - 274294 душ міського населення. На початок 1917 року на Полтавщині налічувалось 6182 промислових підприємств, на яких працювало до 30 тисяч чоловік. Досить інтенсивно розвивалися кустарні промисли на селі, якими займалося більше 90 тисяч селян.

У 1920-х роках на території губернії проводились адміністративно-територіальні зміни, але вони носили тимчасовий характер. 7 березня 1923 року поділ губерній на повіти і волості було скасовано, а замість них на території губернії створено 7 округів: Золотоніський, Красноградський, Кременчуцький, Лубенський, Полтавський, Прилуцький і Роменський, до складу яких входило 89 районів.

3 червня 1925 року Полтавська губернія ліквідована.

Георгій Гайдай

ЦІКАВО ЗНАТИ

24 січня 1722 року російський імператор Петро I узаконив "Табель про ранги", який встановлював ієрархію чинів у державному апараті, в армії та на військово-морському флоті. "Табель" поділяв усі чини й посади на 14 рангів (класів), які надавали право для призначення на певну посаду.

Цивільні.	Табель російських чинів Військові.	Морські.
1. Державний канцлер	Титул Високопревосходительство Генерал-фельдмаршал	Генерал-адмірал
2. Дійсний таємний радник	Генерал	Адмірал
3. Таємний радник	Титул Превосходительство Генерал-лейтенант	Вице-адмірал
4. Дійсний статський радник	Генерал-майор	
5. Статський радник	Титул Високородіє Полковник	Капітан 1 рангу
6. Колезький радник	Титул Високоблагородіє Підполковник	Капітан 2 рангу
7. Надвірний радник	Капітан (в піхоті)	
8. Колезький асесор	Ротмістр (в кавалерії)	
	Титул Благородіє Штабс-капітан	Лейтенант
9. Титулярний радник	Штабс-ротмістр	Мічман
10. Колезький секретар	Поручик	
11.	Підпоручик	
12. Губернський секретар	Корнет в кавалерії	
13. Сенатський реєстратор		
14. Колезький реєстратор		

Терміни вислуги для отримання наступних цивільних чинів: із 14-го в 12-й клас, із 12-го в 10-й клас, із 10-го в 9-й та з 9-го в 8-й - по три роки. Із 8-го класу (колезького асесора) в наступні, до 5-го класу включно - по чотири роки. Для надання чину вище статського радника залежало лише від "соизволення" імператора. Отримання першого (14-го) класного чину давало право на особисте почесне громадянство, 9-го класу (титулярний радник) - на особисте дворянство, 5-го класу (дійсний статський радник) - на потомственне дворянство.

КРОСВОРД "РІДНИЙ КРАЙ"

Газета "Скарбниця" оголошує для школярів конкурс на знання історії Прилудайського краю, який триватиме на протязі року. Переможці конкурсу будуть отримувати нашу газету у 2003 році - безкоштовно.

По горизонталі:

1. Автор першої літописної згадки про місто Прилуки. 2. Перший прилуцький полковник. 3. Прізвище мецената, завдяки якому в 1874 році була відкрита Прилуцька чоловіча гімназія. 4. Звання, яке отримували за тривалу військову, чи якусь іншу службу в державі. 5. Збір, що стягується з населення на користь держави. 6. Місце купівлі і продажу. 7. Місто Чернігівської області. 8. Наука про минуле. 9. Герой Радянського Союзу, прізвищем якого названа одна з вулиць міста Прилуки. 10. Ім'ям якої Святої була названа церква, що згоріла 1781 року в Прилуках. 11. Установа, в якій зберігаються пам'ятки матеріальної та духовної культури.

По вертикалі:

1. Знаряддя праці. 2. Підприємство початку 18 століття. 3. Одна з країн, що увійшла до складу Речі Посполитої (1569 р.) 4. Засіб пересування 18 століття. 5. Під стінами якого міста відбулася вирішальна битва у війні Росії зі Швецією на початку 18 століття. 6. Назва газети, яку випускають прилуцькі краєзнавці. 7. Колишня назва вулиці Галаганівської в Прилуках. 8. Регулярні, призначені на певний час торги, на які приїждять для продажу і закупок товарів. 9. Символ гетьманської влади. 10. Головуючий у парламенті. 11. Засіб пересування.

Створила
Ірина Біленко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця.
Зам. 542. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ №034 від 24.02.1994 р.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №3 (63) Березень 2002 року

Прилуцькі полковники.

ПЕТРО ДОРОШЕНКО

Про Петра Дорофійовича Дорошенка, ще зовсім недавно можна було прочитати лише коротенькі відомості в довідкових історичних виданнях, де вслід за "Большой советской энциклопедией" слухняно таврували його "изменником", чи навіть ворогом народу українського. Насправді ж Дорошенко був мудрим державним діячем, здібним і хоробрим полководцем, полум'яним патріотом України. Не шкодуючи свого життя він боровся за соборну, незалежну українську Козацьку державу.

Народився 1627 року в родині чигиринського козака. Деякі дослідники старовини вважають його онуком славного козацького гетьмана Михайла Дорошенка, про якого ще й досі, через чотири сотні літ, співає вся Україна, як він "веде своє Військо Запорозьке хорошенько". Ще зовсім молодого, кмітливого козака-чигиринця, на початку Визвольної війни заприпитив Богдан Хмельницький, забравши його до гетьманської сотні та надавши згодом чин "арматного писаря". Відзначивши дипломатичні здібності Дорошенка, гетьман почав довіряти йому важливі доручення. У 1650 році його призначають одним із керівників походу до Молдови,

потім він вів переговори з польським сеймом, їздив з дорученням гетьмана до шведського короля. 1653 року, ще зовсім молодого козака гетьман призначив полковником (наказним) Прилуцького полку¹, за твердженням місцевого дослідника прилуцької старовини, прилучани брали участь у переможній

Жванецькій битві 1653 року саме під його командуванням. Звичайно, це було тимчасове призначення, можливо лише на час тої битви, як того вимагали обставини та військові потреби. На постійний полковий уряд у Прилуки Хмельницький призначив Петра Дорошенка лише у серпні 1656 року².

У 1656-1659 роках Дорошенко жив у Прилуках,

маючи тут свій двір "за власну суму з чесною своєю працею" придбаний. Знаходився він між дворами пані Ворончихи та міщанина Дмитра Васюка, на ринку, навпроти церкви Пречистої Святої, тобто, неподалік від сучасного собору Різдва Пресвятої Богородиці та Спасо-Преображенської церкви, на території старовинної козацької фортеці. Окрім того він мав за містом чималий степовий хутір "власний на дубовому гаї лежачий, з двома садами, з угоддями і грунтами"³. Цілком ймовірно, що з цього Дорошенкового маєтку і виросло сучасне село Дубовий Гай за 15 верст від Прилук. Забігаючи наперед, потрібно сказати, що у 1668 році Дорошенко подарував і будинок свій прилуцький і хутір з угоддями Густинському Свято-Троїцькому монастиреві⁴. Цей благородний жест власне й характеризує гордовитого і незалежного козацького ватажка, як порядну й щедру людину. Бо саме у цей час, козацька старшина захоплювала собі силоміць і грунти й хутори, а то й цілі села. Перебуваючи на уряді в Прилуках, Дорошенко займався не тільки військовими справами, але й показав себе як

(Закінчення на 2-й стор.)

ПЕТРО ДОРОШЕНКО

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

дбайливий господар, на якому лежала відповідальність за долю цілого краю. Разом з полковим суддею він мирив колишнього прилуцького вїта Костя Нечипоревича з густинськими ігуменом Йосипом Федоровичем та селянами села Левки⁵, провів справедливе розмежування земель Ладанського монастиря, дбав про полкове місто, сприяв будівництву церков.

У 1657 році помер, залишивши після себе головне своє дітище - Козацьку державу, старий гетьман Богдан Хмельницький. Обраний ще за життя батька гетьманом молодший гетьман Юрась Хмельниченко не був здатний керувати великою державою, та ще й у надзвичайно тяжкі для неї часи. Гетьманська булава опинилася в руках Івана Виговського - у недалекому минулому генерального писаря Війська Запорозького та найдовіренішої особи гетьмана Богдана. Виговський ще з самого початку був непримиренним противником хижої та загребущої Москви, яка вже у той час провадила колонізаторську політику на обширах Козацької держави. Його погляди повністю поділяв і Петро Дорошенко, тож коли гетьман виступив проти царя, прилуцький полковник гаряче підтримав його, та й не сам, а з усією старшиною і всіма полчанами.

Усмирятися "бунтівників" ранньою весною 1659 року посунули війська з Московщини під командуванням князів Пожарського, Ромодановського і Трубецького. Під час цієї каральної експедиції, а це була саме вона, князь Пожарський "город Сребное достал, жителей тамошних едних вырубал, а других в полон забрал со всеми их набытками"⁶. Прилуцькі козаки під командуванням Дорошенка, незважаючи на тяжкі втрати, скільки змогли захищали Срібне, своє сотенне містечко, але змушені були відступити перед переважними силами підступного ворога. Уже згодом, після кривавої різанини, яку вчинили москалі над мирним населенням, Дорошенко з полчанами об'єднався з військом під командуванням наказного гетьмана Гуляницького, яке захищало Конотопа.

А в цей час гетьман Іван Виговський зібрав військо і разом з татарською ордою з Криму вирушив на поміч захисникам Конотопа.

Результати блискуче спланованої військової операції були вражаючі. Гетьман наблизився до ворожої армії і коло села Соснівки, неподалік від Конотопа, вдарив на неї з двох боків. Два дні, 28 і 29 червня 1659 року, точилася жорстока кривава битва, яка скінчилася нищівною поразкою московської армії, як писав російський історик С.М.Соловйов: "Цвет московской конницы, совершившей счастливые походы 54 и 55 годов, сгиб в один день... Никогда после того царь московский не был уже в состоянии вывести в поле такого сильного пополнения. В печальном платье вышел Алексей Михайлович к народу, и ужас напал на Москву... царствующий град затрепетал за собственную 'безопасность'". Дорошенко з прилучанами теж брав участь у цій грандіозній битві.

У період гетьманування Юрія Хмельницького, 1660 року Дорошенка призначено чигиринським полковником. Знову змушений був займатися дипломатичною діяльністю, іздив з депутатами до Москви і Варшави. Якийсь час обіймав посаду генерального осавула Війська Запорозького, 1665 року призначений черкаським полковником. А вже через рік в Чигирині відбулася козацька рада, на якій Дорошенка козаки "вольними голосами" обрали своїм гетьманом.

Довго, майже десять років, борсався невгамовний Дорошенко між Московією і Варшавою, Стамбулом і Бахчисараєм. Не було згоди між козаками, не було її і між старшиною. Гривня за булаву, за владу, за власні вигоди привели до того, що "з'явилися в Україні два гетьмани - на Лівобережжі Брюховецький, на Правобережжі - Дорошенко. А в цей час, коли козаки чубилися між собою, даремно проливаючи власну кров, Москва з Варшавою, змовившись між собою, уклали підлу Андрусівську угоду 1667 року, за якою розділили Україну на дві частини: російську і польську, кордоном між ними мав бути Дніпро. Відразу ж поляки посунули на Правобережжя. 8 червня 1668 року, після нищівної поразки лівобережного гетьмана Івана Брюховецького, козаки проголосили Дорошенка гетьманом обох боків Дніпра. Це був момент найбільшого його триумфу і популярності серед козацтва і всього українського народу⁷.

Гетьман Дорошенко з вірними йому козаками відчайдушно відбивався від пихатої, жадібної шляхти,

прохаючи допомоги у московського царя. Та надаремне, з Москви йшли поради, чи навіть вимоги: "чтобы он находился в верном подданстве короля польского". Порадившись із козаками на Корсунській раді Дорошенко уклав спілку з турецьким султаном у спільній боротьбі проти шляхетської Польщі. На деякий час на Правобережжі уляглося відносно затишшя. Дорошенко енергійно проводив переговори про об'єднання обох частин України знову під єдиною булавою, як то було при Хмельницькому. Та на Лівобережжі у цей час один за другим змінюються гетьмани. Загинув у чварах Брюховецький, на його місце козаки проголосили Петра Дорошенка, але московський цар у 1669 році призначив своєю волею гетьманом Дем'яна Многогрішного. Три полки на заході Правобережжя 1670 року оголосили гетьманом полковника Ханенка. Знову розгорілася боротьба за булаву. На Лівобережжі у цей час гетьманом стає колишній красноклядинський сотник Прилуцького полку Іван Самойлович, що теж добивався об'єднання України, але вже під його гетьманською булавою. Декілька років велася ця виснажлива боротьба уже між трьома гетьманами. Москва підтримувала то одного, то іншого, стикаючи лобами амбітних ватажків, завжди маючи від цього певний зиск для себе.

Покинутий козаками і старшиною, які перекинулись до стану Самойловича, гетьман Дорошенко з своїми прибічниками зачинився в останньому своєму пристаніщі - у Чигирині. Та йому вже й рідні стіни не допомогли. У 1675 році сюди зібралися козаки на раду, на якій Дорошенко здійснив ще один мужній вчинок - передав гетьманську булаву славному лицареві України кошовому Війська Запорозького Низового Івану Сірку, якого він найбільше шанував. На початку 1676 року війська гетьмана Самойловича і московського воєводи Ромодановського обложили Чигирин і Дорошенко змушений був здатися на милість переможців, щоб не вчиняти кровопролиття і не піддавати небезпеці знищення рідного міста.

Гетьман Самойлович повівся гречно з почесним полонянником, взявши від нього слово про невтручання у державні справи, дозволив поселитися Дорошенкові в Україні, в містечку Сосниці Чернігівського полку. Та московський уряд не захотів

залишити бунтівного гетьмана на рідній землі, але й побоювся запроторити його до Сибіру.

Дорошенка відправили у "почесне" заслання до Москви. За його словами, він їхав до Москви, як на смертну кару⁸. Так закінчилася політична діяльність одного з найобдарованіших представників українського козацтва 17 століття. Незважаючи на помилки й недоліки, Дорошенко завжди піклувався про Козацьку державу і прагнув до її об'єднання та незалежності.

Московський цар, запобігаючи перед розумним і авторитетним козацьким ватажком, наділив Дорошенка маєтком у селі Ярополчому під Москвою і навіть призначив воєводою до В'ятки, та не вийшло з колишнього українського ясновельможного гетьмана вірнопідданого царського слуги. У 1682 році він залишив царську службу й назавжди оселився у своєму маєтку. В Україну його так ні разу й не пустили.

У гетьмана було два брати: Григорій - полковник Брацлавського полку і Андрій - паволоцький полковник. Дорошенко був одружений на доньці Павла Яненка-Хмельницького, родича Богдана Хмельницького. Помер гетьман 9 листопада 1698 року. Поховали його біля церкви у підмосковному селі Ярополчому.

Література та джерела:

1. Гетьмани України. Історичні портрети. Збірник. К., 1991, с.79.
2. Сергійчук В. Бойолві побратими Богдана Хмельницького. "Жовтень", 1985, № 1, с.95.
3. Прилуцщина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда. Составил В.А.Маценко. Ромны, 1888, с.50
4. Там само, с. 50.
5. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с.179-180.
6. Прилуцщина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда. Составил В.А.Маценко. Ромны, 1888, с.47.
7. Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Книга 6, тома 11-12, М., 1961, с.51
8. Дорошенко Дмитро. Нарис історії України. Том 2. К., 1991, с.80.
9. Костомаров Микола. Галерея портретів. К., 1993, с. 184.

Георгій Гаїдай

Славетні земляки ОЛЕКСАНДР ЩЕРБИНА Дитинство та юність.

Ця розповідь про душу незвичайну, долю трагічну. Ім'я професора Олександра Мусійовича Щербини пам'ятають у Прилуках, місцева преса неодноразово публікувала нариси про життя та діяльність Олександра Мусійовича, в газеті "Скарбниця" (№ 55 за 1997 рік) надрукований мій нарис "Джерело" про славетний рід Щербин. Нині хочеться загальновідомі уже факти доповнити архівними знахідками та спогадами Ірини Олександрівни Лучник, племінниці Василя та Сергія Маслових, з якими професор Щербина товаришував протягом майже усього свого життя.

Архів О.М.Щербини, з яким я мала нагоду працювати, знаходиться у відділі рукописів бібліотеки Академії Наук ім.Вернадського в Києві. Спогади брата Костянтина Мусійовича, дружини Ганни Петрівни, а також автобіографія, яку продиктував сам професор, складають фактичну основу моєї розповіді про його життя.

Сергій Маслов 30 жовтня 1940 року в "Характеристиці Щербини О.М." писав: "Профессор А.М.Щербина принадлежит к числу замечательнейших людей нашего времени. Двух лет от роду он потерял зрение. Тем не менее присущая ему с детства жажда знаний, несокрушимая энергия и благородное сознание лежащих на каждом человеке гражданских обязанностей сделали то, что он занял видное место среди ученых и педагогов начала XX века.

Научные и педагогические интересы А.М.Щербини были широки и разнообразны, но работал он главным образом в области философии, этики, логики и психологии.

...Александр Моисеевич все свои силы отдал делу воспитания и образования слепых. Он много писал по этим вопросам в русских и заграничных изданиях, выступал на съездах, подавал соответственные докладные записки. Тот широкий доступ в школы Союза - низшие, средние и высшие, который открыт сегодня для слепых, является в значительной мере делом рук профессора Щербини.

Слепая игра случая хотела себе собрать Щербину на скромную роль человека, живущего общественной благотворительностью, но богатый запас творческих сил, каким наделила его природа, сделал из него первоклассного деятеля-общественника: дефект сменился блестящей сверхконцентрацией".

Народився Олександр Мусійович 17 лютого 1874 року в Прилуках. За словами його старшої сестри Юлії, це був дуже жвавий, веселий хлопчик з великими сірими очима. В той страшний для родини 1876 рік перебудовували садибу. Маленький Сашко гуляв з чотирьохрічним братом та батьком у саду, робітники пішли обідати. Лихо сталося в ті хвилини, коли батько зайшов до хати: Сашко впав у яму з вапном. Опіки були настільки великі та глибокі, що лікар припустив: життя дитини врятувати не вдасться.

Батько у розпачі сказав, що якщо неможливо врятувати у Сашка зір, то лікувати взагалі непотрібно. Життя ледь жевріло в маленькому тілі, родина готувалася до найгіршого. Шість тижнів дитина боролася зі смертю і перемогла. Спроби батьків та лікарів відновити у подальшому хоч якусь частку зору Олександра - були марними.

У великій родині Щербин Сашко був найменшим. Крім сестри Юлії та її чоловіка, братів (одному 10, другому 4 з половиною років), двоюрідних братів, що навчалися у різних учбових закладах Прилук, з батьками Сашка жив 70-річний дід Тит Федорович Волков, який відіграв визначну роль в ті тяжкі роки адаптації до оточуючого світу маленької дитини, про що потім скаже Олександр Мусійович у автобіографії: "Старик оказал самое благотворное влияние на мое развитие и в значительной мере смягчил тяжесть одиночества, на которое я был обречен. По целым дням я почти неотлучно находился при нем".

Дід читав уголос онуку святе письмо, з белетристики хлопця найбільш вразили біографії Суворова і Ломоносова. Абетку Сашко опанував дуже швидко, разом з старшим братом Григорієм, коли той

"История души человеческой, хотя бы самой мелкой души, едва ли не любопытнее и не полезнее истории целого народа".

М. Лермонтов.

готувався до вступу в прогімназію і вирізав з картону літери для Сашка. Останній, тільки но опанував абетку, взявся учити свого молодшого племінника.

Серед знайомих, що постійно навідувалися до Щербин, Сашко не відчував себе обділеним. За загадками старшого брата Костянтина, "...жил довольно полной жизнью со зрячими, его окружавшими. Так, он играл вместе со зрячими детьми в лошади, в пожарных (вблизи усадьбы, где жил ребенок, помещалась городская пожарная команда), ... в беседах со взрослыми любил пофантазировать... В детском возрасте он особенно увлекался военным делом, хорошо ознакомился с организацией полка, изучил военную амуницию, будучи лет 12-ти, пытался ездить верхом на полковой лошади".

Через 30 років Олександр Мусійович згадає, що майже кожного дня відвідував ескадрон кавалерійського полку, який мистівся поблизу садиби, особисто знав усіх унтер-офіцерів, багатьох солдат, був присутній на військових навчаннях, цікавився ескадронним життям.

Другою великою пристрастю в дитинстві Олександра стане книга; першу надруковану рельєфним шрифтом, привіз з Одеси Костянтин в 1882 році. Це була Нагорна проповідь, видана російською мовою в Англії. День отримання книги - 19 серпня - Олександр Мусійович буде відмічати кожного року як найбільше і найважливіше своє свято. Наприкінці життя, тяжко хворий, ледь розмовляючи, він скаже дружині: "Пропало моє свято". Навіть на порозі смерті він пам'ятав той день і подію, що дала йому крила.

Батьки багато уваги приділяли не тільки розумовому розвитку сина, а й фізичному: старший брат-студент знайомив з вправами шведської гімнастики (для Сашка у дворі обладнали трапецію), обов'язком Олександра було кожного дня накачати воду з глибокого колодязя, полити квіти; він допомагав також розпильовати дрова, взагалі прагнув бути самостійним у всьому. Наприклад, коли Костянтин привозив з Києва різні посібники для сліпих, Олександр намагався зрозуміти принцип їх роботи і сам виготовив прилад для вивчення геометрії.

О.М.Щербина згадає про перші кроки в науку: "После перехода брата в 1-й класс я по-прежнему присутствовал при его занятиях. Особенно охотно изучал я тогда латинский язык, хотя мне было известно мнение отца, что мне в особенности знание древних языков совершенно не нужно".

Після смерті батька (листопад 1882 року), а потім діда (березень 1883) сестра Юлія з чоловіком Феодосієм Чорногором тимчасово переїздить до родинної оселі, щоб підтримати Домаху Титівну у її горі. Цей рік став для Олександра домашньою школою. Феодосій знайомив Сашка з латинською етимологією, допомагав складати коротенькі речення, через бажання хлопця мати книжки з Франції, почали вивчати французьку мову; Олександр навіть зробив спробу оволодіти грою на скрипці, але покинув заняття, бо не був музично обдарованою дитиною.

В наступному, 1884 році, заняття пожвавилися, бо в Прилуки повернувся старший брат Костянтин, виключений з університету, як політично неблагонадійний. Олександр за допомогою братів та жовтень-грудень оволодів навчальним курсом 2-го класу гімназії, додавши до нього дисципліни, що не входили до гімназійної програми - фізику і природознавство. У ці роки Олександр захоплюється античним світом, подвигами греків та римлян. Його уява створювала яскраві образи, які він втілював у віршовані форми. Один з його численних віршів було надруковано 1888 року в журналі "Друг слепых" (№ 1).

Хоча Олександр уже розпочав знайомство з німецькою та французькою мовами, бо отримував журнали для сліпих книжками мовами, але навчання йшло дуже повільно - бракувало словників, які видавалися для сліпих особливим шрифтом за системою Брайля.

(Закінчення на 4-й стор.)

ОЛЕКСАНДР ЩЕРБИНА

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.)

Олександр це не зупинило, хлопцеві в 1885 році починає створювати власні словники, спочатку - латино-російський, а потім і німецько-російський, робота над ними розтягнулася на 4 роки, а на її початок юному вченому виповнилося лише 11 років.

Справжнє ж захоплення німецькою мовою почалося з подарунка: Костянтин привіз із Одеси третій розділ Євангелія, надрукований для сліпих німецькою мовою. Переклад так вразив Сашку, що він не дозволяв собі прочитувати за день більше 2 сторінок, щоб надовше розтягнути насолоду від спілкування з книгою.

29 січня 1887 року Прилуцька чоловіча гімназія проводила літературний вечір, присвячений пам'яті О.Пушкіна; були запрошені не лише гімназисти, але й усі бажуючі. Серед присутніх був і Олександр з рідними. Після закінчення вечора хлопцю дозволили ознайомитися з кабінетами, серед яких його найбільше вразив географічний з рельєфним глобусом. З цього дня Олександр мріє про навчання в гімназії, хоча прагнення хлопця рідні й не підтримували, погоджуючись, що тільки уроки словесності можуть мати якусь значення.

Плине час. Ось уже й Григорій, закінчивши Прилуцьку гімназію, став студентом медичного факультету Київського університету. З Олександром, окрім матері, залишилася сестра Юлія, допомагаючи братові в самоосвіті. У списках тих років - Спенсер, Дрепед, Бокль. З художньої літератури - Л.Толстой, "Війна і мир". Дуже широке коло інтересів Олександра: "Не упускав я також случая познакомиться с предметами, которые брат изучал как студент медицинского факультета", додаючи, що загальну патологію можна назвати філософією медицини.

10 вересня 1893 року Олександр приймає остаточне рішення: сам іде до директора Прилуцької чоловічої гімназії М.Фірсова з проханням дозволити здавати іспити для вступу до гімназії. Дозвіл з попечительського комітету надійшов у листопаді цього ж року.

Увійти до гімназійного оточення Олександрові допоміг його двоюрідний брат Ілля Волков, який до Різдва готував домашні завдання разом з Сашком. Навіть коли О.Щербина залишився без допомоги, він не втрачав оптимізму: "Тем не менее о прежней тягости одиночества не было и помину. В стенах гимназии я находил отдельную пищу для удовлетворения своих стремлений к образованию. Высоко гуманное отношение ко мне со стороны директора, преподавателей и товарищей поддерживало во мне бодрость духа. Во время перемен и др. свободных промежутков товарищи охотно прочитывали мне заданные уроки".

На цьому аркуші Ганна Петрівна збоку написала, що Олександр сам з бажанням пояснював матеріали з математики і фізики тим, хто відставав у навчанні. У випуску Олександра - 8 з 18 гімназистів не допустили до річних іспитів із-за академічної заборгованості, тобто негативних оцінок у чверті. Перед іспитами невстигаючі гімназисти звернулися до інспектора з проханням дозволити їм залишатися після занять у вільному класі для ліквідування недоліків у знаннях, репетитором погоджувався стати Олександр Щербина. У проханні було відмовлено, тому що у ті часи ніякі зібрання взагалі не дозволялися. Тоді невстигаючі, зібравшись гуртом, приходили до Щербини на Кустівці, де заняття продовжувалися після

уроків вельми успішно.

Доповнює уяву про гімназійні роки Олександра розповідь брата Костянтина: "Опасения администрации гимназии, что появление слепого в стенах ее может неблагоприятно отразиться на дисциплине учеников, на жизни учебного заведения, оказались совершенно несостоятельными. Напротив, в тех классах, куда появлялся слепой (вільний слухач, яким був Олександр, сам мав право обирати необхідні йому предмети і класи - О.К.), водворялись порядок и тишина: учащиеся спешили воспользоваться большими знаниями своего необычайного товарища и обращались к нему в затруднительных положениях за помощью. К нему они были чрезвычайно внимательны и предупредительны. Интересно отметить, что слепой с особенной охотой объяснял своим товарищам по физике

Фірсов Михайло Єгорович
Директор Прилуцької чоловічої гімназії
Фото 1900 року.

вопросы оптики. Письменные работы для представления преподавателям А.М. выполнял обычно без черновых на пишущей машинке системы "Космополит" (рычажной), приспособленной для слепых.

Були у Олександра і улюблені вчителі. Це викладач математики, фізики і космографії І.Ф.Россонтовський, за словами О.М.Щербини, "в высшей степени добросовестный преподаватель, хорошо объяснявший теорию и требовавший от учеников сознательного и точного выражения своих мыслей. Его уроки немало способствовали выработке у меня привычки внимательно следить за правильностью употребления мною выражений".

Другим викладачем, що запам'ятався на все життя, був Олександр Федорович Лебедєв. Як згадувала Ганна Петрівна Щербина, "...это была светлая личность, высокообразованный, талантливый преподаватель греческого и латинского языков, увлекавшийся классической древностью, что так редко встречается во время насильственного внедрения классической культуры в умы гимназистов". Олександр Мусійович у своїх нотатках підкреслював, що своєму духовному становленню він у багатьох випадках завдячує саме О.Ф.Лебедєву.

У 1896 році Олександр успішно складає випускні іспити за гімназійний курс, але без латини і грецької мови, бо не мав під час підготовки текстів, надрукованих рельєфним шрифтом.

За постановою Міністерства освіти такий атестат давав право вступати до вищих навчальних закладів лише на правах вільного слухача. "Желая по праву, а не из милости, поступить в университет в качестве действительного слушателя, А.М. покидает через полгода университет и вновь хлопочет, чтобы ему разрешено было держать экзамен по всем предметам (с латинским и греческим языками) для поступления в 8 класс гимназии. Это теперь ему было разрешено", - згадував Костянтин Щербина.

Олександр з головою поринув у заняття: відвідував до 25 уроків на тиждень, крім цього, до нього на Кустівці приходило учень 5 класу гімназії Л.Писаревський, який читав необхідні для перекладу уривки з античних авторів. Дружина брата, Софія Миколаївна Щербина, разом з Олександром підготували листа до освітянських установ Англії з проханням надіслати грецькі та латинські твори, надруковані для сліпих. Прохання виконали не тільки швидко, але й з пропозицією надіслати тексти будь-кого з античних авторів, які будуть необхідні у подальшому навчанні.

Випускні іспити за курс 1897/98 навчального року Олександр здав блискуче, він єдиний з усього випуску отримав нагороду - золоту медаль. І радість, і тривога, і сумніви переповнюють душу юнака: чому присвятити життя, який обрати шлях? Глибокі знання в різних галузях, схильність до філології, особливо давнього світу... Олександр вирішує, як завжди, самостійно: "...у меня возникло опасение, что, удовлетворяя своей склонности, я никогда не буду в состоянии сделать полезным членом общества". Це й визначило остаточний вибір: юридичний факультет. Перше бажання - Санкт-Петербурзький університет, але за попередніми довідками з'ясувалося, що міністр освіти не може допустити О.Щербину до складу петербурзьких студентів, тому Олександр вирішує подати документи до університету Святого Володимира в Києві.

Розпочалося нове життя - найщасливіша пора сподівань, знайомства з цілим світом мистецтва, мудрості, знань. Попереду нові друзі, наукова робота, літні тихі вечори в Прилуках серед братів та родичів.

Про таких людей, як Олександр Щербина та мій батько Олександр Ключко, я думаю з гордістю за велич їхнього духу, нескореність обставинам. Про них можна сказати лише одним словом: "переможці". Перемогти самого себе, залишитися людиною розумною, мислячою, що за будь-яких обставин намагається бути корисною людям, намагається не існувати, а жити повним життям.

Література та джерела:

Відділ рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії Наук ім. Вернадського:

1. Фонд 33, справа 62 "Щербина А.М. Моя жизнь как один из примеров, чего может достигнуть слепой"; справа 8251 "Щербина А.М. Материалы для биографии. Воспоминания К.М.Щербини".

2. Фонд 34, справа 17 "Щербина Анна Петровна. Биография проф. А.М.Щербини"; справа 19 "Щербина А.П. Жизнь и деятельность слепого с 2-х летнего возраста А.М.Щербини".

ОЛЕНА КЛОЧКО

КОЗАЦЬКА МИНУВШИНА.

КУХНЯ ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ

Запоріжжя... Край вільних запорозьких козаків. Його водночас називали і дуже багатим, і дуже бідним; все залежало тут не стільки від річкових і джерельних водойм, скільки від атмосферної і дощової вологи: в дощове літо рослинність сягала тут неймовірних розмірів, урожай був казковим; в посушливий рік рослинність гинула, неврожай був катастрофічним. Ось чому дослідники так по-різному описували край запорозьких вольностей: в одних - це найбагатша і найщасливіша країна, в інших - це дика, безводна, випалена сонцем пустеля.

Московські послы М.М.Зотов і В.М.Тяпкін описували місця по Орелі й Самарі: "Воды и конских кормов, и рыб и птиц, также зверей, которых Господь Бог благословил людям в пищу там довольно". У XVIII столітті учасник російсько-турецьких воєн Христофор Манштейн відтворює у своїх нотатках багатство запорозьких степів такими словами: "Земля та є найкращою в Європі, але є великою втрапою те, що вона не заселена по причині нестачі лісу і води, бо часто трапляється, що їдучи чотири чи п'ять миль, не видно жодної, ані найменшої річки, що й змушує возити з собою завжди дрова і воду для приготування страви..."

Перші поселенці Великого Лугу потрапляли в очеретяні хащі й степові байраки у пошуках звірини та рибної здобичі. Кмітливим і винахідливим зробили козака виласки по здобич, турбота про її збереження, похідне куховарство. Взагалі козаки були до їжі невибагливі. "У степу і хрущ м'ясо", - жартували.

Про січовиків чужинці писали: "запорожці як малі діти: дай багато - все з'їдять, дай мало - теж будуть задоволені". Були й певні правила поведінки за столом. "Їж та хвали, щоб ще дали", - вчили бували козаки новачків.

Козацька кухня - це прості страви, але не диво були й щедрі застілля, насамперед у зимівниках. Де на двох варять, там і третій поживиться. Козаки славилася прагненням нагодувати як слід "гостей з усіх волостей". Їхня кухня формувалася під впливом різних народів і племен.

Важливе місце у харчуванні наших предків посідали каші. Недаремно кухарів козаки називали "кашоварами". Запорожці хоча й не були вередливими в їжі, все ж таки відрізняли кашу від куліша. Старий запорожець Микита Корж розповідав про звичай січовиків: якщо хто супроти звичаю запорозького не

полюбляє мамалиги й тетері - головних страв козацтва і варить собі кашу, того прозвуть Кашою або Кашоваром.

Каша прийшла до запорожців з глибокої давнини. Каші варили з пшениці, ячменю, гречки, проса, вівса, кукурудзи, рису ("сарацинське пшоно") тощо. Перше місце у козаків займала пшоняна каша. "Аби пшоно, а каша буде", казали вони. Вирушаючи в похід, пшоно перетирали з салом, крупа тоді не намокала і її можна було споживати сирого. Кашовари, щоб не гаяти часу готували кашу за стародавнім способом: замочену крупу сипали у полотняний мішок, який занурювали у гарячу воду. Кашу варили з гарбузом, квасолею, яблукми, сухими грушами та сливами. Каша з молдої лободи називалася лободяною.

Смак гречаної каші подобався всім. Недарма мирних українців називали "гречкосіями". Підсмажену гречку брали з собою в дорогу. Якщо не було змоги варити, то їли сирого. Круті каші з ячменю називали "гуццо", "пенцаком", "зубцями". "Логазда" - негуста ячмінна каша з горохом або квасолею.

Як із крупинок каша, так із днів-зерняток складається життя. Каша здавна була символом родинного кола, дружби, єднання безпритулних душ. Часто в степу біля вечірніх багать та за казанком каші козаки згадували домівки, товаришів, які загинули.

З глибокої давнини прийшов до нас звичай процатися кашею з померлими. "Коливо" - було обов'язковою стравою на поминальному столі козака і гречкосія, його варили з ячмінної або пшеничної крупки, заливаючи медовою ситою

Магічну роль у святах і обрядах календарного циклу відігравала каша. Головна страва на пісному святвечірньому столі - кутя з добре висушених зерен пшениці або ячменю. На ніч їх заливали водою, а вранці варили. Заправляли кутю перетертим маком, подрібленими горіхами, родзинками, медом, цукровим сиропом. Зерно символізувало життя, мед - солодкість майбутнього буття на небесах. Існують приказки: "Біжить неначе до каші", або "Мало каші з'їв".

Місцевість за Дніпровими порогами була багата на звірину, але запорозькі козаки не були завзятими м'ясоїдами. Займалися звіроловством, але суто для хутряного промислу, а не для харчу. Іноді м'ясні страви споживали, хоч і

не часто. Основною буденною живою були зернові страви. Козаки, які хотіли їсти м'ясо або рибу, купували їх за власні гроші. Хтось купував, вимінював, а більшість добували у плавнях або степу. Записи свідчать, що "з м'яса вживають лише філейну вирізку, решту викидають". Однак це не характерно для суворого козацького життя. Яким же м'ясним стравам віддавали перевагу козаки?

Французький військовий інженер Боплан у другій половині XVII століття зустрів біля порогів уздовж Дніпра тварину, схожу на нашу козу, але з тонкою і гладкою шерстю - сайгаків. Він повідомляв: "Я смакував м'ясо цієї тварини, воно таке ж смачне, як м'ясо косулі". Немає сумніву, що м'ясо косулі і сайгаків "смакували" й запорожці.

У степу було чимало й диких коней - тарпанів. Запорожці ловили їх і за прикладом сусідів-татар споживали конину. Козаки навчилися у степових кочівників технології обробки м'яса конини.

Відомий дослідник козацтва А. Скальковський писав: "Пастряма - важливий винахід для мешканців степу, особливо у XVII й XVIII ст. Це шмат баранини, найчастіше верхня частина ноги, висушена або зав'язана з сіллю. Вона була схожа на балик, й козаки брали її в дорогу. Коли загін мав змогу порозкошувати, то добували борошна, варили мамалиги і клали туди для смаку шмат пастрямаи."

З баранячого шлунка та кишок готували "рубці" ("гляги"). Найпоширенішим варіантом цієї страви були "хляки з пшоном".

Суворе життя не балувало лідарів степу, привчило їх споживати всі частини туші забитої худоби чи впольованого звіра. Ані краплини крові не пропадало у степовиків. Боплан підкреслював, що вони під час обробки туші "якщо мають напхвату муку, то пальцями перемішують її з кров'ю, як це робиться, коли виготовляють кишки із свинини. Потім цю суміш варять і смажать у казані, і з великим апетитом споживають". Із крові також готували кров'яну ковбасу - "кров'янку", чи "крашанку", чи "кишку".

Козаки нерідко готували куріпок, фазанів, стрепетів, качок, обмашивши їх глиною і поклавши у попел під багаття. Готовність страви визначали за потріскуванням глини. Іноді тушку наповнювали кашею (гельбухами). М'ясо обсмажували над жаринами: шматки нанизували на лозини або підвешували на мотузці

(Закінчення на 6-й стор.)

КУХНЯ ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ

(Закінчення.
Початок на 5-й стор.)

над багаттям. До неї кріпили дерев'яну лопаточку. Степовий вітерець обертав її, а разом з нею оберталося і м'ясо, обсмажуючись з усіх боків. Оброблене вогнем м'ясо краще зберігалося під час походів.

У давнину казали: "Дав Бог рибу, дасть і хліб". Для запорожця або для дружини козака не було проблемою добути рибу для столу. Риба у козацькому харчуванні була таким же звичайним продуктом, як хліб для грецьосія.

Козаки, за свідченням різних мандрівників швидко "розбиралися" з великою кількістю риби. Насамперед її сортували, потім звільняли від луски, патралаи, виймаючи жир, нутроці, ікру, клей і складали їх окремо. Після цього тушки (за звичай червоної риби) протягом доби навесні і кількох годин взимку, вимочували у воді й "карбували", надрізаючи боки. Приготовану таким чином білу рибу солили кожну окремо і складали в діжки, потім знову виймали і банили у воді, нанизували на мотузку й розвішували на сонці. Щоб риба не псувалася при зберіганні, її, вимочену після соління, розкладали вранці на росній траві. Життя вчили

як ощадливо, без відходів - до лусочки і пір'їнки обробити здобуте. Солоний жир червоної риби вживали з хлібом, як шинку. Добували його й з інших порід риби. Нутроці складали у велику діжку і залишали на декілька днів. Після цього, увесь цей риб'ячий гамуз із специфічним душком пересипали у казан і варили у воді, збираючи жир, що спливав на поверхню.

Важливою заготівельною операцією вважалася обробка ікри ("кав'яру"). Цим займалися окремі рибалки - "кав'яриники". Для себе заготовляли ікру осетра, севрюги, білуги, її старанно очищали, протирали кризь дротяне сито і засолювали. На продаж готували паюсну ікру у такий спосіб: "вийнявши з риби ікру, навіть не прорививши її, а лише обшпавши сіллю, складали шарами в діжку аж до верху і на верхній шар клали гніт, просоливши так певний час, виймали окремими шарами, банили у воді і в'ялили на сонці, доки вона не ставала твердою".

Запорожці вміли заготовляти рибу навіть без солі. "За браком солі, зберігають рибу у котлі, засушуючи її у великій кількості" - повідомляє Боплан.

У низов'ї Дніпра для буденних

харчових потреб рибу в'ялили і сушили. "Рибка сухенька - юшка смаченька" - казали в народі. До речі, прісно сушена риба зберігається краще, ніж солоно сушена, яка швидко відсиріває. Вологу з риби видаляли у сухих печах на очеретинах чи на трісках. Перегортаючи сторінки куховарської книги середини минулого століття, дізнаємося, що сушену в печі на соломі рибу називали "опіканкою". Саме її козаки брали в походи і варили в похідних умовах, попередньо подрібнюючи в долонях.

Рибу навіть вивозили за межі Запоріжжя, причому рибу цінних порід - севрюгу, осетра, судака.

Література і джерела.

1. Українська минувшина. Київ, 1993.
2. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Том I, Київ, 1990.
3. Боплан. Описание Украины. Санкт-Петербург, 1832.
4. Манштейн Х. Записки о России. Москва, 1823.
5. Січинський В. Чужинці про Україну. Київ, 1992.

*Любов Жовковська
викладач Прилуцького педучилища.*

РІДКІСНІ ТВАРИНИ КРАЮ

Ще в XVII столітті арабський мандрівник Павло Алеппський, описуючи свою мандрівку по Україні зазначав, що в наших ріках було стільки риби, що від великої тісниви вона вискакує на берег, а в лісах живе безліч різноманітних тварин. У ті часи, як і зараз, люди використовували природні дари для своїх потреб. Вони займалися мисливством та рибальством. Але з кожним роком посилювався вплив господарської діяльності людини на природу. Розорювалися степи, висушувалися болота, вирубувалися ліси. Люди все більше втручалися в навколишнє середовище, порушуючи природний баланс. Внаслідок чого, зменшилась кількість територій придатних для життя окремих видів.

Так за останні роки зменшилась кількість красенів-лосів. На даний час їх чисельність на Прилуччині становить лише 11 особин. Це найбільша тварина нашого краю, висота якої сягає двох метрів. Голова самця прикрашена великими лопатоподібними рогами з відростками. Полюбляють лосі болотисту лісову місцевість. Тут вони живляться пагонами дерев, молодими гілочками, особливо люблять поїдати соковиті болячі рослини.

В 50-х роках минулого століття на територію України з Далекого Сходу завезена єнотовидна собака. З того часу ці тварини розселилися по всій українській

землі. На Прилуччині нараховується трохи більше двох десятків єнотовидних собак. Селянства вони неподалік від води і споживають різноманітну їжу: молюсків, рибу, дрібних пташок. Ціняться ці тварини пухнастим хутром, тому і являються об'єктом для полювання.

нараховується 64 особини. Борсуки, крім свого хутра, ціняться і жиром, який має цінні лікувальні властивості. На полювання борсуки виходять вночі, проходячи десятки кілометрів у пошуках їжі і знищуючи велику кількість шкідливих комах та їх личинок. Тому борсука називають санітаром лісу.

Родина оленевих представлена косулею європейською. Зустрічаються ці тварини парами або невеличкими групами неподалік від водойм. Живляться пагонами молодих дерев та листям. За останні роки чисельність їх набагато зменшилась, бо вони також є об'єктом для полювання.

З родини куницевих у нас зустрічається куниця лісова. Їх кількість становить 36 особин. Найбільше ці тварини люблять бувати на узліссях, живляться дрібними пташками та гризунами. Тваринка ціниться своїм гарним хутром. До цієї ж родини відноситься і тхір степовий, спосіб його життя як і в усіх куницевих, але зустрічається і на відкритих місцевостях. Останнім часом цей вид на нашій території вважається майже зниклим.

Зникнення кожного рідкісного виду тварин - це трагедія для цілої планети. Нині все активніше заявляє про себе всесвітня організація "Гринпіс", хотілося щоб і у нашій місцевості функціонувала дієва організація по захисту навколишнього середовища та рідкісних видів тваринного світу.

Ольга СТЕПАНЕНКО

Куниця

Цінним мисливським видом є і видра річкова. Кількість цих тварин-водолюбів на Прилуччині становить 16 особин. Живучи в невеличких водоймах, видри знаходять собі їжу теж у водному середовищі.

До останнього видання "Червоної Книги України" занесено борсука. У нас їх

Наш календар

ПАНЧЕНКО ОЛЕКСІЙ ЯКОВИЧ

Герой Радянського Союзу

До 95-ї річниці від дня народження.

Народився 23 березня 1907 року в селі Калантаєве нині Кіровоградської області. Проходячи дійсну військову службу з 1930 по 1933 рік, служив механіком на аеродромі в Прилуках. З 1933 по 1943 рік - працював на мелевому комбінаті.

На фронт у Великій Вітчизняній війні Олексій Панченко потрапив у вересні 1943 року. Брав участь у боях з німецько-фашистськими загарбниками у складі 1-го батальйону 1318 стрілецького полку 163

Роменсько-Київської стрілецької дивізії. 11 жовтня 1943 року О.Панченко першим з воїнів батальйону увірвався у село Гута Межигірська Вишгородського району на Київщині, розстріляв з автомата вартових і підірвав склад з боєприпасами. Позбавлені боєприпасів гітлерівці не змогли чинити опір і відступили. На другий день 12 жовтня, під час бою, гранатами знищив ворожий дот.

Загинув О.Я.Панченко 15 жовтня

1943 року, похований в селі Гута Межигірська. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 29 жовтня 1943 року, за мужність і героїзм, виявлені у боях, рядовому Панченку Олексію Яковичу посмертно присвоєне звання Героя Радянського Союзу.

Вшановуючи пам'ять Героя, рішенням міської Ради в Прилуках одна з вулиць міста названа його іменем.

МАРКЕВИЧ ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ

Педагог, історик, літератор.

До 155-ї річниці від дня народження.

Народився 16 березня 1847 року в селі Смош на Прилуччині. Читати навчився у 3 роки. Самостійне життя почав рано, поїхавши до Москви, де працював прикажчиком магазину, військовим топографом, приватним учителем, актором. У 1869 році закінчив Одеський університет, працював учителем історії та географії в Таганрозькій губернії. В 1871 році повернувся до Одеси, де працював викладачем в різних учбових закладах. Захистивши дисертацію в 1879 році, почав читати лекції в Новоросійському університеті. В 1889 році О.Маркевич захистив дисертацію на ступінь доктора російської історії і був

призначений екстраординарним професором Новоросійського університету. З часом Маркевич став найпопулярнішим викладачем і лектором Одеси. Він підготував і опублікував сотні наукових праць бібліографічного, біографічного, генеалогічного характеру, праць з історії літератури, з історії Півдня України.

В 1893 році Олексій Іванович залишив університет, але продовжував читати популярні лекції для різноманітних аудиторій. Був міським і земським гласним, почесним мировим суддею, членом правління слов'янського благодійного

товариства, членом і секретарем Одеського товариства історії і старожитностей.

У своїх працях Маркевич часто згадував свій рідний край, свій родовід. Заслуга Маркевича ще й в тому, що він був українофілом, патріотом України.

Помер О.І.Маркевич 5 травня 1903 року. Серед безлічі вінків на могилі вченого був і вінок з живих квітів з написом на стрічці: "Сіячеві добра, освіти і правди Олексієві Івановичу Маркевичу від земляків".

Леонід Карпильяньський.

Цікаво знати.

Українське козацтво залишило на терені стародавніх Прилук величнї пам'ятки, які є свідками боротьби наших пращурів за волю і незалежність Козацької Держави, створеної розумом і владною зброєю рукою великого гетьмана Богдана Хмельницького та його послідовників. У 1648 році прилуцьке козацтво було об'єднане у Прилуцький полк, який проіснував майже півтора століття і вписав немало славних сторінок у історію визвольної боротьби українського народу проти іноземних гнобителів.

Найграндіознішою спорудою у нашій краї була козацька фортеця на високому правому березі Удаю. Своїми розмірами і могутніми укріпленнями вона викликала захоплення навіть у іноземних мандрівників, які відвідали наше місто у другій половині 17 століття. Фортеця мала на стрімких земляних валах міцні дерев'яні стіни, високі рублені вежі з брамами, спорудженими на виїздах з міста. Уздовж валу, що сягав 10-12 метрів у висоту, проходили глибочні рови, що заповнювалися проточною водою. У середині фортеці, біля північної її стіни

був розташований замок або дитинець, теж обнесений окремим валом і ровом. Тут, у найбільш укріпленій місцині, зачинялися оборончі фортеці у найскрутніший момент ворожої облоги. Земляна фортеця мала п'ятеро воріт або брам: з заходу - Київські, з півдня - Пирятинські, зі сходу - Роменські або Кустівські, з північного заходу - Глухівські або Млинові, та ще Замкові з дитинця. На стінах і брамах фортеці стояли великі й малі гармати. На території фортеці знаходилися всі найголовніші будівлі міст

а: палац Яреми Вишневецького, побудований 1647 року, дерев'яні церкви Пречистої Святої 1618 року, Преображенська 1653 року, будинок полкового магістрату або канцелярії, полковий суд, полкова скарбниця, пороховий погреб, артилерійський склад, острог, міська ратуша, садиби полковника і полкової старшини, крамниці. Окремі будівлі фортеці були зв'язані між собою потайними підземними ходами, такі ж ходи вели й за межі фортеці на випадок тривалої облоги міста. Нині на території фортеці знаходяться будівлі ринку, житлові

будинки, парк, колишня станція юних техніків, пам'ятники Мономаху, Дубинському, Кошовому, афганцям, чорнобильцям, церкви Різдва, Преображенська, Миколаївська, Стрітенська.

Найстарішою будівлею міста є унікальна пам'ятка архітектури козацької доби - полкова скарбниця, або як її ще називали у давнину - арсенал Галагана. Побудував її полковник прилуцький Гнат Галаган приблизно у 1714 році для зберігання полкових клейнодів, зброї, полкової казни. Прямокутна у плані споруда збудована з цегли, перекрита склепіннями, з барочними фронтонами, має глибоке підземелля. Знаходиться вона між садибою Галагана та полковою церквою. Нині не використовується.

Спасо-Преображенська козацька церква побудував той же таки Гнат Галаган 1720 року за свої власні кошти для потреб Прилуцького полку. П'ятиглавий храм споруджений на міцному підмурку з велетенських кам'яних брил, перевезених з річки Переводу, де з них були вимуровані

(Закінчення на 8-й стор.)

ПАМ'ЯТКИ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

ПАМ'ЯТКИ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

бики стародавнього кам'яного мосту біля Край-Города, зруйнованого дикими ордами хана Батия. У правій абсиді храму знаходиться пограбований, напівзруйнований склеп з останками праху фундатора і будівничого Гната Галагана. Зараз церква діюча, зайнята громадою віруючих православної церкви Московського патріархату.

У 1720 році, поряд з Преображенською або Спасо-Преображенською церквою, на кошти полковника Галагана, звели й високу муровану дзвіницю, яка одночасно слугувала й брамою-проїздом на

територію замку. Ця оригінальна споруда, разом з невеличкою одностовпною церквою Святого Миколая-Чудотворця побудована в стилі барокко. Дзвіниця двох'ярусна, її завершує великий купол з люкарнами, в які раніше були вмонтовані циферблати баштового годинника-курантів. На початку 19 століття дзвіниця була значно перебудована. Нині споруда теж належить православній церкві Московського патріархату.

Під стінами скарбниці є ще один скромний пам'ятник козацької доби, який має свою цікаву історію. На початку 1990-х років, під час проведення підземних комунікацій на центральній Київській вулиці, в районі

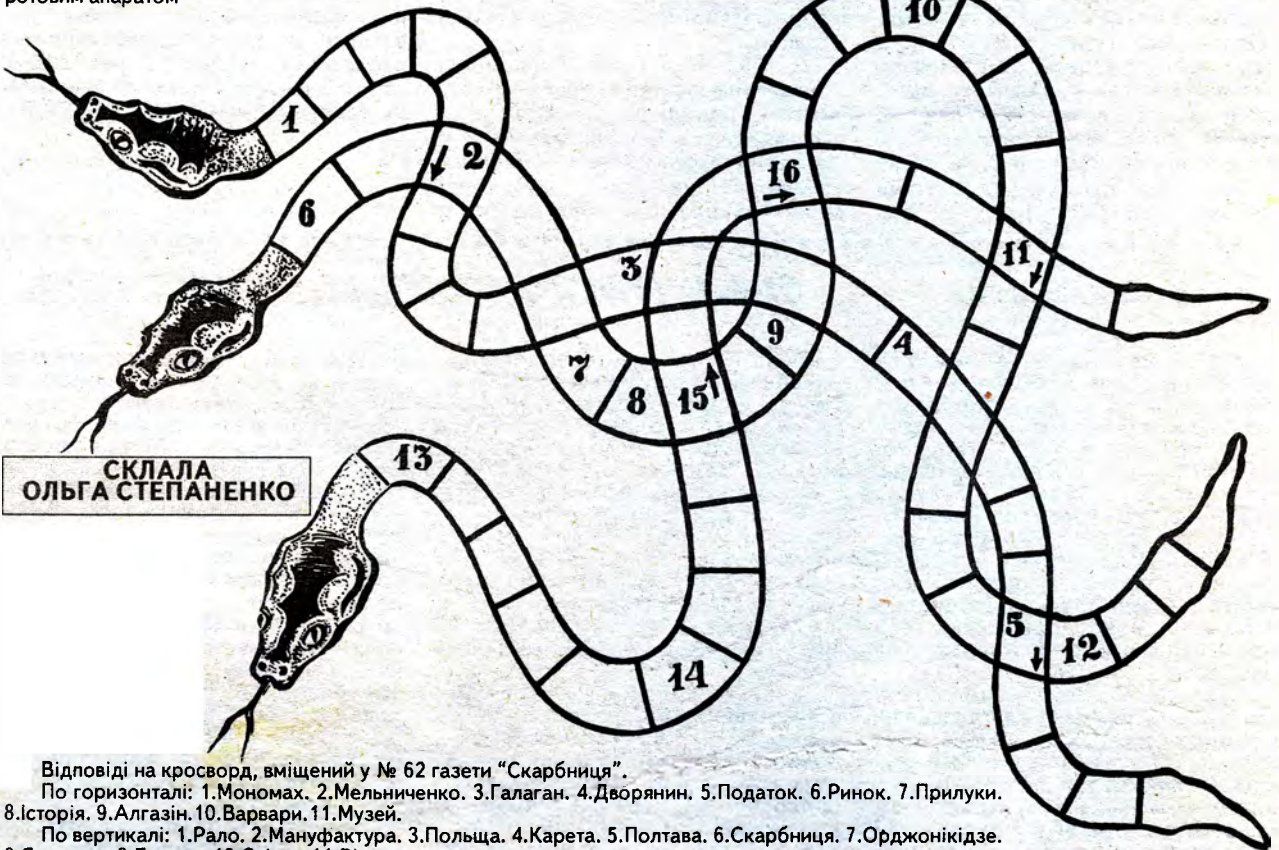
аграрного технікуму будівельники раптово натрапили на забуте кладовище часів козаччини, яке було розташоване на березі Муховця, між Пирятинською і Роменською брамами, під стінами прилуцької фортеці. Було знайдено добре збережену домовину з тілом козака у якого була прострелена скроня. Збереглося не тільки природньо муміфіковане тіло, але й одяг козака. Працівники музею здійснили перенесення покійника до скарбниці а потім, 1995 року, і поховання. На могилі встановлено невеличкий пам'ятник з хрестом і написом: "Невідомий козак 18 ст."

Георгій Гаїдай.

ЧАЙНВОРД

1. Представник хвостатих земноводних.
2. Середній за розмірами кажан з досить довгими вухами.
3. Хижий птах, якого раніше використовували під час полювання.
4. Тварина занесена до Червоної Книги України, жир якої використовується в медицині.
5. Свійський водоплаваючий птах.
6. Невеликий хижак з цінним хутром.
7. Порода свійської рогатої худоби з довгою вовною.
8. Комаха з напівтвердими крилами і колючо-сисним ротовим апаратом

9. Ряд найбільш високоорганізованих ссавців.
10. Хижий ссавець, живе у водоймах, має цінне хутро.
11. Порода свійських кіз з довгою вовною.
12. Річкова далекохідна риба, акліматизована в Україні.
13. Паразитична комаха, яка відкладає свої яйця в яйця інших комах.
14. Лісовий птах з довгим, гострим і сильним дзьобом.
15. Представник родини оленевих.
16. Метелик занесений до Червоної Книги України, зустрічається й на Прилуччині.

СКЛАЛА
ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО

Відповіді на кросворд, розміщені у № 62 газети "Скарбниця".

- По горизонталі: 1. Мономах. 2. Мельниченко. 3. Галаган. 4. Дворянин. 5. Податок. 6. Ринок. 7. Прилуки.
8. Історія. 9. Алгазін. 10. Варвари. 11. Музей.
По вертикалі: 1. Рало. 2. Мануфактура. 3. Польща. 4. Карета. 5. Полтава. 6. Скарбниця. 7. Орджонікідзе.
8. Ярмарок. 9. Булава. 10. Спікер. 11. Віз.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 685. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №4 (64) Квітень 2002 року

Прилуцькі полковники.

ФЕДІР ТЕРЕЩЕНКО

Давно це було. Жив собі у біленькій рубленій хаті, що примостилася на березі Муховця на Броварському посаді, неподалік від валів грізної фортеці, поважний прилуцький козак Терешко. Мав чималеньку сім'ю, міцне господарство і сам був людиною статечною, добропорядною. Прізвища, як і більшість простолюдинів тоді, він не мав, воно йому було нідочого, бо всі у Прилуках і в окозрі добре знали старого заслуженого козака. Мав він синів, яких виховував і заартовував змалечку але освіти їм не дав, вважаючи, що кращої освіти аніж славна Січ-мати і козацьке товариство, у світі не буває. А тут і нагода трапилася - збурир, підійняв з колін уярмлену Україну славний гетьман Богдан і почалася освіта для молодих козаків у куренях і сотнях, у походах і битвах під гуркіт гармат, тріскотно мушкетів, передзвін шабель.

Цю освіту швидко опанував і хоробрий та кмітливий Хвесько, один із синів старого козака Терешка з Броварок. Під знаменами Хмельницького він бив і гнав пихате панство польське від Жовтих Вод до мурів неприступної фортеці Зборова на Поділлі, де оточений чотирьохсоттисячною козацькою армією польський король Ян Казимир змушений був дати Богдану Хмельницькому грамоту-привілей "Декларацію ласки", яка стала юридичною підставою для складання восени 1649 року "Реєстру всього Війська Запорозького"¹. Усім без винятку хотілося потрапити до тих омріяних і вистражданих "Реєстрів". Та записували лише найдостойніших, найхоробріших, кращих із кращих, тих, хто уже міг очолити курінь, а то й сотню. Це була безперечно еліта не тільки Війська Запорозького, але й усієї молоді Козацької держави. Отже до цього "Реєстру" потрапила лише десята частина всього козацького війська, а скільки лишилося невдоволених, скільки було нарікань і навіть бунтів!

Терешків син записаний до 4-ї полкової сотні Прилуцького полку відразу після сотенної старшини і уже з прізвищем - Фесько Терещенко². Це вже було неабиякий визнанням лицарських заслуг молодого воїна, захисника рідної землі. У яких подіях приймав участь хоробрий козак потім, на яких посадах перебував - поки що лишається невідомим. Але можна з упевненістю сказати, що задніх він ніколи не пас і був завжди на виду, можливо що й займав якусь досить значну посаду в козацькій старшині. Історичні документи тієї пори не згадували про нього цілих 10 років.

А події у ті часи розгорталися надзвичайно трагічно для України. Її рвали, роздирали на шматки, на неї нападали з усіх боків, не давали ні днини для відпочинку. Знекровлена, сплюндрована країна стояла на порозі загибелі. Велику надію на відродження подав найближчий соратник і порадник Богдана Хмельницького, продовжувач його справи - гетьман Іван Виговський, який щиро уболював за долю нещасної України. Ось як писав гетьман у листі до короля Яна Казимира: "цвітучі полки Полтавський, Ірклівський, Миргородський, Прилуцький лежали в руїнах, міста і села поросли крапивою, а людність була або винищена, або розігласяна всі сторони, а кого - так і татари погналі в неволю"³. Щоб врятувати Україну, Виговський 1658 року уклав знамениту Гадяцьку угоду про створення федерації трьох рівноправних держав: Польщі, Литви і України, яка отримувала нову назву - Велике Князівство Руське. А коли розгнівана Москва вислала карателів, щоб покарати непокірних "хохлов-изменников", Іван Виговський розгромив ущент московське сотисячне військо під Конотопом 28-29 червня 1659 року. Але внутрішні чвари не дали змоги гетьманові відірватися від загребущої Москви і пристати до сім'ї європейських держав. Він змушений був у середині вересня 1659 року

ФЕДІР ТЕРЕЩЕНКО

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

зібрати у містечку Германівці на Київщині козацьку раду і скласти перед нею булаву, яку промосковський налаштована частина старшини вручила молодшому синові гетьмана Богдана - Юркові Хмельницькому⁴. Як зазначає М.І.Костомаров: "Так сумно скінчилося гетьманство Виговського, а з ним скінчилося й Велике Князівство Руське. Українці показали, що вони не в стані зрозуміти й оцінити цей продукт голів, які стояли вище від рівня цілого народу."⁵

Дізнавшись про поразку Виговського, з Московщини в Україну знову вирушила армія під проводом Трубецького, вона швидко просувалася і невдовзі окупувала все Лівобережжя. Московський князь розташувався зі своєю свитою в Переяславі, зібрав туди козацьку старшину і викликав Юрія Хмельницького. В оточеній 40-тисячним московським військом столиці Козацької держави відбулася козацька рада, на яку разом з іншими прибув і Федір Терентійович Терещенко, але вже не рядовий козак сотні Прилуцької, а його вельможність пан полковник Прилуцького полку.

Козацька рада знову обрала гетьманом Юрія Хмельницького, як повідомляв Самовидець: "...обрали гетьманом совершенно Юрия Хмельницкого, которому гетманство здавал князь Трубецкий"⁶. На раді 17 жовтня 1659 року був також укладений новий договір між Україною і Москвою. У ньому вже без звичного московського крайництва говорилось про те, що гетьман з усією Україною переходить у підданство московського царя, заборонялося обирати нового гетьмана без узгодження з царем, царські воєводи з військом мали стояти в найбільших українських містах і утримуватися коштом місцевого населення. Мали бути виведені козацькі залоги з Білорусі, а також повернуті Москві всі трофеї і полонені, взяті Виговським у Конотопській битві. Цар доручив Трубецькому обговорити з українською стороною ще одне досить "делікатне" питання, про те, що стародавні українські міста Чернігів, Новгород Сіверський, Стародуб і Почеп будуть включені до складу Московської держави, які нібито "істаріи" їй належали, а все козацьке населення цих міст мали переселити будь-куди. Гетьман не дав згоди, слухно заявивши, що від такого "разорення" може виникнути "всякая шатость".

Після ради гетьман з старшиною і козаками змушені були ще й пройти унизливу процедуру односторонньої присяги вірності прийнятій угоді у соборній переяславській церкві. Московські вельможі, звісна річ, присяги не приймали. Умови угоди були записані до книги в якій поставили підписи гетьман, генеральна старшина і полковники: прилуцький Терещенко, черкаський Одинець, канівський Лизогуб, корсунський Петренко, переяславський Цецура, кальницький Сірко, миргородський Апостол, лубенський Засядько, нижинський Золотаренко. За відсутніх полковників чигиринського, білоцерківського, кійського, уманського, брацлавського, павлоцького і подільського "руку приложив" сам гетьман⁷. Федір Терещенко так і лишився неграмотним, за нього розписався у книзі полковий писар Василь Севастіанович⁸.

Про стан Прилуцьчини у ті часи свідчить лист полковника Терещенка 1659 року до царя московського Олексія Михайловича з проханням наділати маєтностями іченського протопопа Адамовича. У листі він зазначає, що села на Ічнянщині, і зокрема Бурімка і Шилівці "нынечи разорены и огнем сожжены от безбожных агарян"⁹. Полковник дбав і про одну з найголовніших козацьких святинь Гетьманщини - Густинський монастир. 17 грудня 1659 року він надав у володіння монастиреві для риболовлі греблю Демковську на Удаї біля села Високого¹⁰.

Влітку 1660 року московський уряд розірвав угоду про перемир'я з Польщею і знову з Москви, через Лівобережжя, вирушила у похід армія Василя Шереметева, до якої приєдналося козацьке військо під командуванням Тимоша Цецури. Похід був невдалий. Під містечком Любарем на Волині війська Шереметева були оточені. Після тяжких боїв Шереметев відступив до Чуднова, де знову потрапив у облогу. Військо Юрія Хмельницького поспішало на поміч Шереметеву, але під Слободищами зустрівся з поляками, відбулася битва, яка скінчилася мирною угодою. Козаки з корпусу Цецури покинули Шереметева і перейшли на сторону Хмельницького. Шереметев капітулював. Він видав кілька тисяч козаків, які залишилися з ним у обложеному таборі, татарам у полон, але це вже не врятувало ні його, ані його військо від повного розгрому і винищення. Сам Шереметев потрапив до кримської неволі, в якій перебував цілих 20 років¹¹.

Деякі історичні джерела вказують про участь у цих подіях Прилуцького полку під командуванням Федора Терещенка, але дослідник прилуцької історії Д.О.Шкоропад у своїй праці¹² переконливо довів, що Федір Терещенко був посланий з полком на поміч князю Юрію Долгорукому, який терпів поразку в битві з поляками під Могилевом у Білорусі. Після угоди з поляками, полк повернувся в Прилуку і став на сторону гетьмана Юрія Хмельницького.

Нічого доброго не принесла українцям нова угода з поляками. Як записав до свого літопису Самовидець: "три полки (Переяслав-

ський, Нижинський і Чернігівський) не давалися, а інші усі полки поздавалися, где и залого стали били, и жолнірове зівовали тую зиму по инних полках, почавши от Прилуцкого по усей Україні"¹³. За що "зимівлю" досить дорого ціну заплатали прилучани, як зазначає у своєму листі до Москви Василь Золотаренко 3 січня 1661 року, поляки: "не мало полку Прилуцкого спустошено, что уж мало чего целого осталось"¹⁴. Після такого "спустошення" польська армія вирушила назад до Польщі. А українці знову почали чубитися між собою: правобережна Україна прихилилася до Польщі, а лівобережна шукала захисту в Москві. Скінчилося тим, що наказаний гетьман Яким Сомко від імені частини лівобережних полків склав у Переяславі присягу на вірність московському цареві. Навесні 1661 року прийняли присягу Прилуцький, Лубенський і Миргородський полки. І знову Україна розпалася на дві частини. Починався один із найтрагічніших етапів української історії, який дістав назву - "Руїна".

Федір Терещенко не присягав на вірність Москві, він залишився прибічником Юрія Хмельницького і через це лишився полковником уряду. Його місце на початку травня 1661 року зайняв Лазар Горленко. На Лівобережжі у цей час готувалися до гетьманських виборів. Претендентів було аж три: колишній переяславський полковник Яким Сомко, нижинський полковник Васюта Золотаренко і кошовий отаман Січі Запорозької Іван Брюховецький. Бушували пристрасті, які доходили до кровопролиття і козацькі керманічі не знайшли нічого кращого аніж "положить на волю царського величества"¹⁵.

Не діждавшись відповіді з Москви, на старшинській раді в Козельці, у квітні 1662 року гетьманом було проголошено Якіма Сомка. Проти цього рішення виступив лише прилуцький полковник Горленко, за що його Сомко й позбавив уряду і знову призначив полковником Федора Терещенка. Саме він, разом з іншою старшиною, у червні 1662 року підписав листа до царя з проханням затвердити рішення Козельцької ради.

Цар не затвердив Сомка і колотнеча в Гетьманщині продовжувалася. На початку 1663 року Сомко зміщав Терещенка і на його місце призначав Дмитра Чернявського, одного з найближчих своїх прибічників. Після цього була знаменита Чорна рада в Ніжині і страта Сомка, спалахнули і загасли зріки гетьмана Івана Брюховецького і полковника Горленка і ще багато чого, а ім'я Федора Терещенка зовсім і назавжди зникає з історичної арени. Куди поділася після цих подій добре знана і помітна в Козацькій державі людина - так і лишилося невідомим.

Але не перевівся славний рід, козака Терешка з Броварок, він існував у Прилуках завжди, більше 300 літ, існує навіть зараз. Відомо, що на початку 20 століття на всі Прилуки налічувалося всього лишень 5 родин Терещенків, всі вони були козацькими і всі мешкали на Броварках і Кустівцях: родина Василина Марківни на Преображенській (Шевченка) вулиці, Омеляна Саовича на Підвалній (Пушкіна), Кліма Тимофійовича на Садовій, Данила Омеляновича на Руській і Архипа Харитоновича на Жостяній (Щорса)¹⁶. Саме це й дає підстави стверджувати, що всі прилуцькі Терещенки є нащадками сподвижника Богдана Хмельницького, славетного козацького полковника, хороброго лицаря і захисника рідної землі Федора Терентійовича Терещенка. Мабуть правдиво гласить старовинне народне прислів'я, що козацькому роду - нема переводу.

Літературні джерела:

1. Реестра всего Войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 года, октября 16 дня, и изданные по подлиннику О.М. Бодянским. М., 1875.
2. Там само, с. 308.
3. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том 2. К., 1991, с. 62.
4. Наталія Полонська-Василенко. Історія України. Том 2. К., 1992, с.39.
5. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том 2. К., 1992, с. 63.
6. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 82.
7. Соловьев С.М. История России. Книга 6. М., 1961, с. 57,59.
8. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 7.
9. там само, с.228.
10. там само, с. 396.
11. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том 2. К., 1992, с. 65-66.
12. Шкоропад Д.Е. История Прилук. Часть вторая. М., 1982, с. 25-26.
13. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 84.
14. Акты Юго-Западной России. Том 5. С-Петербург, 1867, с. 28.
15. Там само, с. 56.
16. Відділ Державного архіву Чернігівської області в місті Прилуках. Фонд 81, од.зб. 153,172, 190, 205.

ШЛЯХ ДО КЛАДОВИЩА, АБО ... "ЖИТТЄ МОЄ".

2002-й рік. Весна. Березень... Звільнилися від льодового панцира ріки, ставки, озера. На ще прохолодних хвильках радісно відіграють веселіми "зайчиками" сонячні промені. Невпевнено, але ласкаво і ніжно прогріває сонечко землю, з якої вже починають пробиватися перші паростки. Радісно зацвірінькали під стріхами горобці, гучно заторохтіли дзьобами високо в небі, повертаючись до рідних гнізд, лелеки, щоб дати життя, в повному розумінні цього слова, новому поколінню.

Весна своїм теплим і ніжним подихом відновлює життя в природі. Відновленим повинно стати, принаймні так хочеться, життя і в нашій державі.

Відбулися вибори. Частково змінився депутатський корпус Верховної Ради. А що це нам, простим смертним дасть? Навіть до цієї політичної акції, я маю на увазі вибори, підходять твердження матеріалістів про те, що в природі нічого не зникає, а переходить з одного виду в інший. Як на мене, то і у Верховній Раді нічого не зникло, не відбулося якісних змін, змінилася форма, а зміст залишився. Тож результати побачимо, а вірніше відчуємо на собі пізніше.

Повернемося до залишених у гнізді лелек. Уявляю собі, що у пари лелек уже з'явилися

лелеченята, а вся пташина сім'я - наша держава. Тож, не спішіть, шановні читачі, читайте уважно. Згадана пара лелек (дорослі лелеки - керівництво нашої країни) при їх батьківському, закладеного природою піклуванні (піклування - нормальна заробітна плата, пенсія, безкоштовне навчання, медичне обслуговування) з маленьких пухнастих лелеченят (лелеченята - більшість населення сьогоднішньої України) виростуть, підготовлені до далекого і складного перельоту (переліт - перебудова і розвиток промисловості, науки, культури) здорові і сильні, з могутніми крилами (крила - економіка країни) і міцним дзьобом (збройні сили) лелеки (лелеки - забезпечений, високорозвинутий народ України).

Мрії, мрії, дай, Боже, нашому теляті...

2002 рік. Весна. Квітень.

В один з вихідних я вирішив сходити на центральне міське кладовище, розташоване біля міського стадіону, до могили мого дядька Дмитра Софроневича Наказнюка. Чудова була людина, та рано пішла з життя. Ідучи у супроводі невеличкої зграї собак, дійшов до перехрестя вулиць Миколаївської (Короткого) та Ветеранської (Борців рево-

люції) і тут зрозумів, чому мене супроводжували ці, колись домашні тварини. Їх приваблював сморід, який розносився на всю "іванівську" зі звалища сміття. Звідкіля воно взялося? "Допомогла" жінка, яка йшла з пакетом сміття і озирнувшись, жбурнула його до купи, налякавши собак. Ось тут я і згадав міського голову, який нещодавно на нараді, на запитання: "Чому на вулицях міста багато сміття?", влучно відповів: "А ви що, не знаєте? Його нам завозять з Пирятина і розкидають по вулицях міста". Не в брову, а в глаз (око)! Ну все, досить! Мені ж на кладовище.

Отак розмірковуючи про "життє моє", дійшов до кладовища. Протягом двохсот років ховали на ньому померлих і загиблих прилучан. Тисячі колишніх мешканців нашого міста сплять тут вічним сном. Земля їм пухом.

У 1845 році на території кладовища було побудовано і освячено Всіх Святих церкву. Прилучани називали її Кладовищенською. Не прослужила вона і ста років, як її було закрито і розібрано. У 1993 році, в пам'ять 60-річчя голодомору на місці церкви встановлено пам'ятний знак - дерев'яний хрест. До речі, прах багатьох прилучан, померлих від голоду, покоїться на цьому кладовищі.

(Закінчення на 4-й стор.)

ШЛЯХ ДО КЛАДОВИЩА, АБО... "ЖИТТЄ МОЄ".

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.)

Пам'ятаю, як у 50-х роках минулого століття старожили розповідали своїй мамі, дай Боже їй здоров'я, про кладовище і яким воно було в позаминулому столітті. З розповіді запам'ятав, що воно було обнесене парканом. За могилами доглядали, якщо вже нікого не було з рідних померлого, священнослужителі, прихожани церкви. Влітку бур'яну не те що на могилах, не було на території всього кладовища. Взимку могили відчищалися від снігу. Алеї, а вони були зручно сплановані, перед вихідними і святковими днями посипали пісочком. Відвідування померлих - це був цілий ритуал. Жителі міста - міщани, ремісники, селяни, збираючись на кладовище урочисто вдягалися, обов'язково брали з собою печиво, цукерки. Частину їх клали на могили рідних, а частину віддавали жебракам, яких багато сиділо з протягнутою рукою від сторожки до церкви. Як на мене, то їх і зараз не менше, і не тільки на кладовищах міста. А кладовищ нині в місті вже шість.

Стоп! Знову я не про те, чим хотів поділитися, не про те, що болить. А болить серце, коли заходиш на це святе місце. Сторожку, а точніше те, що від неї залишилося, "добрі люди", щоб у них руки не

боліли, зруйнували і перетворили на звалище сміття. Та й взагалі, територія всього кладовища - целюфанові пакети з сміттям. А чого? Дуже зручне місце. Взав вранці, ідучи на роботу, пакет з сміттям, кинув на могилу, і пішов з "чистою совістю" на роботу.

Прилучани, земляки! Що ж ви робите? Схаменіться!

Та це ще пів-біді. Сміття можна прибрати, а що робити з пам'ятниками? Нічого. Вони майже всі знищені, розбиті.

В 60-х роках вражав своєю величністю і красою мармуровий пам'ятник на могилі М.К.Галабудського (1838-1920) - протоієрея, благочинного церков Прилуччини, який вніс великий вклад у розвиток освіти в нашому краї. Ще в минулому році увагу до себе привертала пам'ятники на могилах колезького радника Г.В.Соколова (1854-1911) та його сина Олександра. Пам'ятник батькові має сліди наруги, а синові - знищений. Поруч пам'ятник, а точніше те, що від нього залишилося, колезькому раднику Л.М. Бобирю (1820-1894). А ось результати відданої "почесті" почесному громадянину Прилук, його міському голові І.В. Дедіну (1838-1906). Пам'ятник на могилі розбитий. Ну, думаю, віддячили правдуки погані!

Не забули познущатися і над пам'ятником на могилі його дружини. Всі пам'ятники встановлені в 19- на початку 20 століття розбиті. Та ні, два якомсь, хоч і добре побиті, вціліли і на одному з них - фотографія - єдина з тисяч, що були на пам'ятниках. Згадалися з підручників 20-ті роки. Подумав, що це діло рук безпритульників. Нічого подібного. Пам'ятник відомому в місті лікарю В.О.Некращенку (1895-1958), встановлений в 60-х роках - повністю зруйнований.

На кладовищі, в його західній половині, не залишилося ні однієї цілої огорожі. А як же вони майстерно були зроблені. Треба ж було отакі творіння людської праці знищити. Це ж треба було мати таку волячу силу. Ой, вибачайте. Де ж там та сила. Кидалися і руйнували гуртом, як погані гієни.

Ні в одній країні світу, крім країн СНД не осквернюються так місця поховань, як в нашій. З таким неприємним осадком на душі я дійшов до могили дядька...

Виходив з кладовища на вулицю Котляревського, бо не міг повертатися дорогою, якою зайшов, і знову бачити те, що бачив. Бачити байдужість, нелюдність, дикість. А дорога ж у нас у всіх одна...

ЛЕОНІД
КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Прилуччина в період Великої Вітчизняної війни.

Минуло немало десятиліть від того часу, коли над нашою благословенною землею запахло порохом, коли сподівання на краще життя обірвалося трагічними подіями 1941 року. Війська нацистської Німеччини та її союзників напали на нашу землю. Розпочалася кривава епопея.

З перших днів війни тисячі прилуччан пішли на фронт, а ті що залишилися - тяжкою самовідданою працею допомагали своїм рідним зупинити, стримати загарбників. Робітники віддавали частину свого заробітку у фонд оборони країни. З 24 червня 1941 року проведена мобілізація всього транспорту з міста і сіл району для потреб армії, розпочався демонтаж і вивіз у глибокий тил обладнання заводів і фабрик Прилук, евакуація населення. Жителі міста приймали участь у будівництві оборонних споруд.

У місті й районі формувалися загони народного ополчення. На 11 липня 1941 року по місту нараховувалося 2470 ополченців, у тому числі 897 жінок, а по району - 2561 чол., з них 222 жінки¹.

З наближенням фронту в Прилуках з 24 серпня до 14 вересня 1941 року мистівся штаб Південно-Західного фронту (вул. Шевченка, 61). Командуючий фронтом генерал-полковник М.П. Кирпонос звідси здійснював керівництво фронтом.

Вересень приніс на Прилуччину ріки сліз і крові, хвилю знущань та приниження. Нацистська окупаційна машина з кожним днем поневолювала все нові й нові території. Передові частини німецьких військ 10 вересня захопили Ромни, 12 - Лохвицю, 15 - Малу Дівицю, а 18 вересня 1941 року гітлерівці захопили місто Прилуки. У ході оборонних боїв за місто і район загинуло 46 чол., з них 8 офіцерів (у тому числі 1 жінка), партизан і підпільник, а також 7 чол. померло від тяжких поранень, з них 2 офіцери².

Як і на всіх окупованих територіях гітлерівці встановили режим жорстокого терору. Розпочалися масові грабунки, розстріл мирного населення. У місті, на будинках і парканах з'явилися накази з чорною свастикою, в яких повідомлялося, що кожен, хто ховає поранених червоноармійців, зброю або радіоприймачі, буде розстріляний. Розстрілом погрожував і документ виданий 4 грудня 1941 року старостою Прилуцької міської управи Пухою, згідно з яким, люди віком від 16 і старше, повинні були зареєструватися і отримати посвідчення від окупантів.

Для тримання в жорстоких шорах непокірного люду гітлерівці створили на окупованій території цілий каральний апарат. У місті перебувало гестапо, жандармерія (начальник Вільгельм Кетелер, жандарми Еріх Екардт, Хольц Хоєр), військова комендатура, два поліцейські відділки (обов'язки начальника поліції у жовтні 1941 року виконував колишній учитель креслення та малювання

Кривич), міська управа, с.г. комендатура та ін. Розпочалася "чистка" населення від комуністів, комсомольців та тих, хто хоча б якимось міг зашкодити окупантам. На повну силу почала діяти акція відправки юнаків та дівчат на роботи до Німеччини. Спочатку їх агітували, а коли добровольців не виявлялося - тоді людей під конвоєм насильно вивозили до рейху. За два роки окупації вивезено більше 6 тисяч чоловік.

Страшна трагедія трапилася 20 травня 1942 року. За декілька днів до цього було наказано зібрати все єврейське населення міста з цінними речами для евакуації. Але сталося не так як гадалось. З самого ранку всі дороги з міста були перекриті посиленими нарядами. На площі зібралось близько 3 тисяч чоловік. Більшість із них, напевно, здогадалася, що їх чекає смерть. Вишукувались колоною, під конвоєм, люди прийшли до околиці міста - Плискунівки. Це і стало місцем страти. Над плискунівськими ярами стояла стрілянина, крики, плач. Присутні серед конвою три німецькі лікарі умертвили дітей, давши їм понюхати якусь отруйну речовину. Дорослих розстріляли, а їхні речі пограбували.

Це лише один випадок, а скільки їх було

нацистського "нового порядку" наростав опір проти завойовників. У надзвичайно тяжких умовах у місті створювалися підпільні групи. Першою виникла підпільна група "Юні товариші", яку організували молоді офіцери прилучанин М.І.Новицький та киянин Ю.О. Агеєв. Влаштувавшись на роботу перекладачем у комендатуру Юрій Агеєв інформував своїх товаришів про можливі арешти, "чистки", каральні експедиції. Члени групи збирали зброю, набої, мали рацію і радіоприймач. Вони виготовляли та розповсюджували антифашистські листівки, здійснювали ряд диверсійних актів. Але діяла організація недовго. У грудні 1942 року гітлерівці зарештували 48 патріотів, членів підпільної групи, всі вони були вивезені до Чернігова і там страчені.

Влітку того ж року почала діяти підпільна молодіжна група І.Т. Правдивця. Іван Тимофійович у своїх спогадах записав: "Пізно увечері 21 вересня повернувся до рідного міста, Лише кілька днів не був у ньому, а місто здавалось чужим, його важко було упізнати. Пахло згаріщем, догоряли будівлі фабрик, заводів, складів, магазинів і окремих житлових будинків. Поглянувши на все це, народжувалася ненависть до гнобителів, з'явилася думка стати месником".

До складу підпільної групи увійшли Борис Біліменко, Юрій Брюховець, Григорій Сірик, Андрій Симоненко, Віктор Карасюк, Микола Пасіниченко, Микола Сидорко, Іван Поляков, командиром обраний Іван Правдивець. Роздобувши радіоприймач підпільники регулярно знайомили населення міста з повідомленнями з Москви, випускали і розповсюджували листівки. Завдяки їхнім зусиллям, на залізничній магістралі Прилуки-Ніжин був підірваний мінною німецький паровоз.

Почалися переслідування. Підпільники змушені були шукати партизанів у лісах поблизу Прилук. Але вийти на зв'язок їм не вдалося, дехто з підпільників отримав поранення. Прилуцький лікар-патріот С.М. Жданович деякий час лікував юнаків і переховував їх у міській лікарні.

Треба згадати й про партизанський загін під командуванням Г.П. Федоренка із з'єднання Є.Х. Соколовського, що активно діяв на Прилуччині з серпня 1943 року. Партизани приймали безпосередню участь і у звільненні нашого міста від окупантів.

Фашисти досягли свого - у них під ногами горіла земля. Стомленим знущаннями та приниженням люду прагнув свободи. Вересень 1943 року приніс на Прилуччину найдовгожданіше свято - свято визволення. Сталося це рівно через два роки - 18 вересня 1943 року. Склалося так, що у звільненні приймали участь командири і бійці двох фронтів: 18 гвардійської стрілецької корпусу генерал-майора І.М. Афоніна у складі 60 армії Центрального фронту, 3 гвардійський танковий корпус

*Прилучани на суботнику.
Весна 1944 року.*

за період окупації, коли відбувалися подібні звірства. Зафіксовані також дані про масове знищення мирного населення на території міської в'язниці та іподрому в Прилуках. Ось які висновки зробила медична експертиза 16 березня 1945 року після розкриття ям-могил на території Прилуччини: "...як установленно експертизою, у расстрелянных руки были закинута за спину и связаны веревкой или проволокой. Все трупы имели огнестрельные пулевые ранения со входными отверстиями сзади в области затылочной части черепа, на многих трупах установлены значительные повреждения черепа и различных частей тела тупим оружием. Трупы, как правило, были частично или полностью раздеты..."³. Як бачимо, конвеєр смерті працював чітко і безвідмовно. А скільки ще таких плискунівських ярів та іподромів у нас в Україні, де лежать сотні й тисячі безвинних людей? Всього за роки окупації гітлерівці замучили і вбили близько 13 тисяч жителів міста і району⁴.

З самого початку запровадження

(Закінчення на 6-й стор.)

Прилуччина в період Великої Вітчизняної війни

(Закінчення.)

Початок на 5-й стор.)

генерал-майора І.А. Вовченка і 163 стрілецька дивізія полковника Ф.В. Карлова у складі 38 армії та 42 гвардійська стрілецька дивізія генерал-майора Ф.О.Боброва 40 армії Воронезького фронту. Наказом Верховного головнокомандувача 42 гвардійська стрілецька дивізія отримала почесне найменування "Прилучка"⁵.

Не можна не згадати і про героїчний подвиг нашого земляка, почесного громадянина міста Прилук Кирила Олександровича Кутового. В одному із своїх листів він розповів, що у ніч з 15 на 16 вересня 1943 року, командуючи загonom з 109 десантників, він форсував річку Удай і зайшовши у тил противника, успішно провів ряд операцій, а саме не дав німцям підірвати залізничні мости, розмінував міську лікарню, яку окупанти збиралися підірвати разом з медичним персоналом і хворими, захопив ворожий аеродром. За успішне виконання завдання десантника К.О. Кутового нагороджено орденом "Красная звезда".

За роки окупації Прилуччина понесла великі збитки. Були зруйновані підприємства, школи, заклади культури, житлові будинки. Але вже з перших днів після визволення Прилуччина почала поступово відроджуватись. В Прилуках відбудована залізниця, відновився рух поїздів, почала діяти електростанція, паровий млин, пекарня, мєлосзавод, налагоджене водопостачання. Уже на початку 1944 року працювало кілька заводів і фабрик міста.

Потрібну роботу у повоєнні роки проводили також і педагогічні та учнівські

колективи міста щодо сімей фронтовиків, дітей-сиріт, поранених воїнів. За ініціативою середньої школи № 8 школярі міста зібрали 30 тис. крб на танк "Піонер Прилуччини".

На фронтах війни, в партизанських загонах і підліллі близько 18 тис. мешканців Прилучького району захищали свою Вітчизну. За виявлену хоробрість і мужність 8148 чол. відмічені державними нагородами, з них 12 чол., уродженців міста та району, удостоєні звання Героя Радянського Союзу, це: Кошовий О.В., Дубинський І.Я., Горбач М.М., Литовченко М.І., Лозенко І.А., Макієнко О.П., Малка І.Т., Мороз Д.Ю., Надьон І.П., Степанюк Г.Ф., Тищенко М.П., Харлан І.Ф. Почесний громадянин міста Прилук Григорій Іванович Риженко нагороджений солдатським орденом "Слава" усіх трьох ступенів.

14619 жителів Прилуччини загинуло на фронтах війни, іще 170 чол. загинули в полоні⁶.

Війна породжує героїв. Буденні, спокійні і навіть непомітні характери в мирний час, вони раптом розкриваються в екстремальних ситуаціях. Їхнє життя стає подвигом і золотими літерами вписується в історію. В Прилуках, у травні 1978 року відкрито пам'ятник-меморіал жертвам фашизму на вул. Київській: скульптура матері, яка тужить за своїми синами і доньками, встановлена на братських могилах розстріляних мирних громадян міста і району. У жовтні 1979 року встановлено пам'ятник воїнам-визволителям: бойовий танк "Т-34" на кургані, на перехресті вулиць Пирятинської, Першотравневої та Гвардійської. 2001 року

споруджений пам'ятник воїнам-прилучинам, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років у Парку Слави на вулиці Київській. Окрім того, впорядковані братські могили загиблих та померлих від ран воїнів у нашому місті по вул. Партизанській, Чапєва, Котляревського та братська могила жертв фашизму на Плискунівці.

Звичайно ж, кожен солдат, який пройшов цю війну, без сумніву - герой. Адже саме вони, солдати, творили подвиги, які назавжди залишаються в літописі великої війни. Дорога того, заплачена за свободу і незалежність і тому хочеться вірити, що наступні покоління не забудуть тих, хто ладен був загинути, аби ми жили на своїй вільній і святій землі.

Література і джерела:

1. Черниговщина в період Великої Отчественной войны (1941-1945 г.г.). Сборник документов и материалов. К., 1978, с. 28.

2. Книга Памяти Украины. Черниговская область. Том 7. Г. Прилуки, Прилуцкий район, Репкинский район. К., 2001, с. 22.

3. Черниговщина в период Великой Отчественной войны (1941-1945 г.г.). Сборник документов и материалов. К., 1978, с. 105.

4. Книга Памяти Украины. Черниговская область. Том 7. Г. Прилуки, Прилуцкий район, Репкинский район. К., 2001, с. 23.

5. Освобождение городов. М., "Воениздат", 1985, с. 194.

6. Книга Памяти Украины. Черниговская область. Том 7. Г. Прилуки, Прилуцкий район, Репкинский район. К., 2001, с. 24, 26.

ІРИНА БІЛЕНКО,

науковий співробітник

Прилучького краєзнавчого музею.

У моєму житті 3 січня - чорний день. Цього числа 1994 року, на 67 році життя помер мій єдиний брат Вітольд Васильович Плошко. Був життєлюбом, людиною талановитою, трудивником з різнобічними запитамми і улюбленими; любив природу, людей-трудоарів, зневажав тих, хто зрікався свого роду, своїх коренів, рідної мови. Понад усе любив землю, трудився на ній, плакаючи город, старий сад, вирощував квіти. Вболівав за долю України, її державність. Про себе писав так:

"Земле, моя чарівнице, покинула мати! Чи повернеш ти до себе любов дітей своїх? А чи й надалі вони тікати муть від тебе, цураючись всього материнського? Я довго не жив у своєму селі, але зберігав у серці любов до рідного краю і тільки й мріяв про те, щоб повернутися сюди. Перш за все, я люблю свою Землю як планету, бо вивчав її більше 30 років. Люблю - як світ у якому ми живемо, ношу в серці любов до землі, де я жив малим хлопчиком і юнаком, босими ногами бігаючи рідними стежками. Але найбільше я люблю землю як ту, що годує нас, як рідна мати, даруючи радість праці й захоплення від результатів її. По фаху відносячись до інтелігенції, я залишився селянином по

РОДОВІД

Пам'яті брата.

крові, залишився ним і по духу і способу свого життя, добре знаючи що таке важка селянська праця. Люблю й шаную землю своїх, літніх і молодих, знайомих і незнайомих за те, що в мене з ними спільний історичний корінь, за їхній труд тяжкий, щоденний, за те, що годують нас хлібом святим!"

Ось таким рідні й земляки знали Вітольда Васильовича, за що любили і поважали його.

Народився він 5 травня 1927 року в селі Чорнобаївці на Херсонщині. Батько - Василь Євдокимович і мати - Тетяна Іванівна були вчителями, працювали в селах над Інгульцем. У 1933 році переїхали на Чернігівщину. Брат Вітольд вчився в Городнянській середній школі, восьмий клас закінчив у Вільшані. Кожного року радував батьків похвальними грамотами. Напередодні війни померла наша мама...

У 1944 році мій брат вступив до Київського геолого-розвідувального

технікуму, який закінчив з відзнакою 1948 року. Працював техніком-геофізиком у польових геолого-розвідувальних партіях на Кіровоградщині, Вінничині, Запоріжжі.

У 1950 році ми разом вступили до Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка на геологічний факультет. Закінчили його 1955 року. Розїхались. Я - до Казахстану, брат - до Москви, де працював молодшим, а потім - старшим науковим працівником Інституту геологічних наук Академії наук СРСР, де в 1963 році захистив дисертацію на звання кандидата геолого-мінералогічних наук. З дружиною виростив сина і доньку, самовіддано любив їх.

1976 року Вітольд Васильович переїхав до Києва, де працював у Інституті геологічних наук Академії Наук України. Мав більше сотні наукових праць по геології (з них шість - монографій). Друкувався в престижних геологічних виданнях Союзу та України.

У 1982 році переніс тяжку операцію, незважаючи на хворобу захопився дослідженням родоводу та історії рідного краю. Працював у Прилучькому, Ніжинському, Чернігівському, Полтавському, Київському,

Херсонському, Миколаївському архівах, мав зв'язок з Московським, Санкт-Петербурзьким, Орловським, Сумським, Львівським та Черкаським архівами, а також із Львівським та Переяславським історичними музеями і з численними краєзнавчими музеями міст і сіл України. Мав також листування з загсами, сільрадами та школами.

Разом з батьком Василем Євдокимовичем (помер 1 грудня 1995 року на 95 році життя) брат систематично друкувався в газетах "Правда Прилуччини", "Трудова слава", "Скарбниця", у "Чернігівському віснику", журналі "Жінка". Публікації патріотичні, присвячені виключно історичній тематиці. Тільки в "Трудовій славі" за два роки (вересень 1991 - вересень 1993) опубліковано 95 статей на історичні теми. Ці матеріали були зведені в книжку "З історії Посульсько-Удайського краю".

За дослідження і пропаганду історії рідного краю могому батькові і братові 1993 присуджена обласна премія ім. Б. Грінченка в галузі історії і краєзнавства.

Я ж розповім про ту частину гігантської роботи мого брата, що не була опублікована і об'єднає дослідження під назвою "Родовід".

Пристаючи до цієї праці брат говорив: "Мушу встигнути вивчити наше коріння так глибоко, як зможу. Не допущу, щоб ми, наші предки і пращури відійшли в небуття не залишивши жодного сліду". І працював над родоводом до останніх своїх днів. Робота копітка, нескінченна, вимагала надзвичайного терпіння і сумлінності, про обсяг її можна судити з записів Вітольда Васильовича хоча б на прикладі 1987-1989 років. Ось далеко не повний перелік виконаних робіт:

- Відправлено різним адресатам 375 листів та бандеролей, виконано фотокопій в ательє на суму 356 крб.

- Робота в архівах та музеях міст Києва (3 поїздки), Херсона (2 поїздки), Чернігова (3 поїздки), Дніпропетровська, Миколаєва, Полтави, Ніжина (4 поїздки), Ічні (2 тижні, майже щодня), Прилуки (2 місяці щодня, 5 місяців по 1-2 рази на тиждень).

- Опитування громадян по селах Херсонщини: Павлівка, Івано-Левуцьке, Чорнобаївка, Велика Олександрівка, Романове-Булгакове, у деяких селах по кілька разів.

- Те ж саме на Ічнянщині та Прилуччині: села Щурівка, Іващиця, Ступаківка, Іценків хутір, Мала Дівича, Сезьки, Канівщина, Грабів та ін.

- Інтенсивні поїздки по селах Городні та Вільшані: опитування серед родичів, літніх людей.

- Сума тільки зареєстрованих особистих витрат по родоводу за ці роки склала 572 крб (пошта, квитки, фотоательє та ін.)

Слід додати, що брат мій займався не тільки родоводом та вивченням історії, проживаючи в селі Вільшані і будучи інвалідом 2 групи, на своїх

РОДОВІД

Пам'яті брата

плечах ще й ніс тягар господарських робіт по вирощуванню і обробці городини, різних фруктів та ягід. Героїчно боровся з недугою. Періодично (не менше одного разу на рік) лікувався в стаціонарі Київського онкоцентру, де проходив курси опромінення, медикаментозну терапію. Крім того, настійливо і терпляче лікувався травами, приміняючи народні методи. Ми з батьком, допомагали в усьому братові по господарству, підміняли його на періоди відсутності під час лікування і т.д. Дуже часто я возив брата і батька по селах для збору даних по родоводу.

У родоводі використані спогади наших батьків - Василя Євдокимовича і Тетяни Іванівни (в дівоцтві Остапенко). Також записані свідчення нашої бабусі Насті Андріївни (в дівоцтві Сакун), а також бабусі по маминій лінії - Оксени Василівни (в дівоцтві Братченко). Записано багато спогадів живих на той час родичів як по батьковій, так і материнській лінії. Дякуючи унікальній пам'яті мого брата, до родоводу ввійшли і його спогади та враження з раннього дитинства. Максимально використані дані різних офіційних установ. В результаті Вітольд Васильович майже завершив родовід. Дослідження чітко поділяється на три складові: родове дерево з різними його розгалуженнями, текстова частина і фотографічний блок.

Вивчене коріння роду по лінії Плошків і Сакунів відноситься до середини 17 століття. Зафіксовані перші відомі пращури: Іван, Роман, Семен та Григорій Плошенки. З Сакунів став відомим найперший - Семен. По відношенню до цих перших пращурів ми з братом є одинадцятим поколінням.

Названі Плошенки були пращурами Сезьківського, Грабівського і Сорочинського відгалужень роду Плошків. А Семен Сакун дав початок Городнянським гілкам і паростків роду.

З вини церковнослужителів прізвище Плошенко, починаючи з 1782 року в метричних церковних книгах не згадується і представники нашого роду вже пишуться Плошко.

На гілках родового дерева є дати народження і смерті майже всіх представників величезного роду Плошків, що генетично пов'язаний з родом вільшанських Михнів і городнянських Сакунів.

Ця унікальна інформація в основному зібрана в Прилуцькому архіві, де збереглися метричні церковні відомості. Вони велася в усіх церквах Прилуцького повіту. Серед них і дані по парафіях наших родових сіл Вільшани

та Городні. Тут слід з вдячністю згадати ентузіастів-патріотів Прилуцького архіву, котрі в часи окупації та в повоєнні роки зберегли унікальний величезний архів і в тому числі метричні церковні книги від 17 століття до жовтневого перевороту. В цих книгах записувались дати народження, імена батьків та хрещених новонароджених, а також відомості про шлюб і смерть жителів тієї чи іншої парафії.

Працюючи над цим зібранням, мій брат тепло і вдячно відзивався про працівників Прилуцького архіву, що допомагали в пошуках та підбірці необхідних матеріалів.

Крім лінії Плошків, прослідковане коріння і розгалуження родового дерева Городнянських Сакунів. Тут вивчені гілки, що мали вуличні прізвиська "Колоші", "Домашенки", "Сизони", "Садові", "Трохименки", "Кирики" та ін. Один з представників великого роду Сакунів - Андрій Йосипович (1819-1904) досить довго працював ветеринаром у пана Тарновського в Качанівці. Він також був виборним старшиною Вільшанської волості. Це і був наш пращур. Він першим у селі Городні почав носити гумові колоші (калоші), за що його і прозвали "Колошом". П'ять синів - Іван, Грицько, Василь, Гаврило та Сашко понесли в життя це прізвишко. А старша з двох доньок - Настя - вийшла заміж за вдовця Плошка Євдокима Максимовича, що служив писарем Вільшанської волості. Настя Андріївна народила доньку Марію та сина Василя - нашого батька.

Вітольд Васильович ретельно вивчив родовід нашої матері, що народилася і виросла на Херсонщині. Виявлена велика кількість близьких і далеких родичів Остапенків і Братченків, що жили в селах над Інгульцем, а також в містах Херсоні та Миколаєві. На прикладі деяких сіл вивчені і досліджені шляхи та умови міграції селян-кріпаків з північних областей України на Причорноморські степи. Доказано, що наш рід і по материнській лінії є чисто українським і йде звідси, з Полтавщини.

Текстова частина родоводу складає шість великих загальних зошитів. Це більше 1700 сторінок дрібно написаного рукопису щедро інформаційно наповненого. Наприклад, тільки наших троюрідних братів і сестер по батьковій лінії, виявлено більше сотні (але далеко не всі). Висвітлені долі окремих осіб, цілих родин. Їх заняття, майновий стан, соціальний статус і т.п. Доказано чисто українське походження роду в усіх його гілках і розгалуженнях. Використані сімейні перекази про долі представників різних родин, визначні події і навіть легенди.

Вадим Плошко,
краєзнавець

(Закінчення в наступному номері.)

КУТОВИЙ Кирило Олександрович

Народився 1 травня 1922 року в Прилуках, у родині службовця. До 7 років проживав у с. Сергіївці, потім жив і навчався в Прилуках, Сумах, Полтаві. Одержавши середню освіту, навчався у Чугуївському авіаційному училищі, закінчити яке перешкодила Велика Вітчизняна війна.

На полях війни - сержант, заступник командира взводу десантників К.Кутовий з перших її днів. Після закінчення офіцерських курсів, приймав участь у битвах під Москвою, Сталінградом, на Курській дузі, учасник визволення Лівобережної України.

Серед значних бойових нагород - орден "Красная звезда", яким він був нагороджений за вміло проведену бойову операцію по звільненню Прилук від німецько-фашистських загарбників.

"В ніч з 15 на 16 вересня 1943 року загіг десантників кількістю 109 чоловік під командуванням старшого лейтенанта К.Кутового форсував річку Удай, здійснив рейд у тил ворога. Загіг розмінував два залізничні мости, визволив із замкнутої лікарні 50 чоловік медичного персоналу та хворих. До кінця дня 17 вересня загіг

захопив залізничний вокзал, польовий аеродром, 9 транспортних літаків і утримував ці стратегічні вузли до приходу наших військ 18 вересня" - з нагородного листа на орден "Красная звезда".

При форсуванні Дніпра був тяжко

поранений. Після госпітально - бої на Ленінградській землі. Після війни К.О.Кутовий закінчив Алма-Атинське військово-десантне училище, Вищі офіцерські курси при Академії ім. Фрунзе.

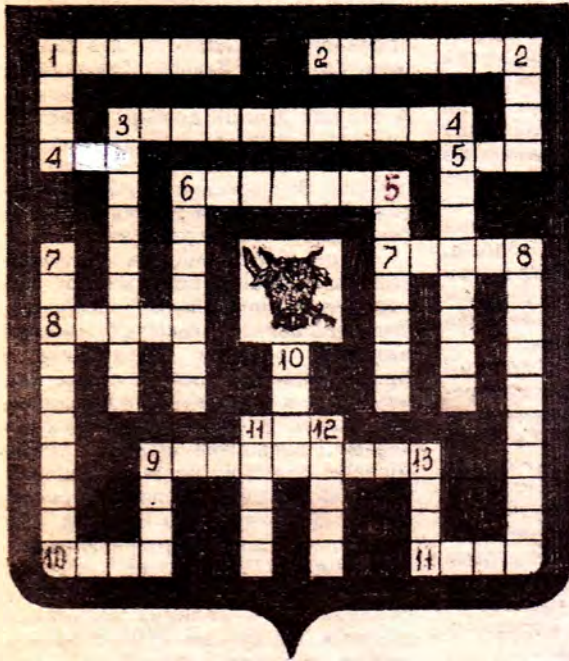
Служив у десантних військах, передавав свій досвід молодим воїнам. У 1949 році займався підготовкою десантників у Китаї, а в 1961 році - на Кубі. Закінчив службу в Ленінградському військово-морському округу. Більше 40 років прослужив у Збройних силах гвардії полковник К.О.Кутовий. Майстер парашутного спорту, здійснив 3500 стрибків, у тому числі - в тил ворога, 15 катапультивань з реактивних літаків під час випробування засобів для спасіння космонавтів.

Кирило Олександрович учасник параду на Красній площі в Москві 7 листопада 1941 року, параду непереможених 1 травня 1945 року, Параду Перемоги 24 червня 1945 року, ювілейного параду 1995 року.

Проживає в Санкт-Петербурзі. Одружений має трьох синів-офіцерів, Почесний громадянин міста Прилук.

ЛЕОНІД КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

КРОСВОРД

СКЛАЛА
ІРИНА БІЛЕНКО.

ПО ГОРИЗОНТАЛІ:

1. Холодна турецька зброя.
2. Людина, що професійно займається викладацькою та виховною роботою.
3. Сучасна назва вулиці Пролетарської в Прилуках.
4. Земляна перешкода навколо укріплених міст, фортець.
5. Первіснообщинний, рабовласницький, феодальний...
6. Середній кам'яний вік.
7. Світле Христове Воскресіння.
8. Ім'я полковника Прилуцького козацького полку - Герасименка.
9. Наказний гетьман Лівобережної України, який виступав за ліквідацію Малоросійської колегії та за відновлення гетьманщини.
10. Особа, яка в минулому очолювала владу в селі - його обирала сільська громада.
11. З якої частини світу прийшли в Європу племена скіфів.

ПО ВЕРТИКАЛІ:

1. Данина, яку сплачували татарам завойовані народи.
2. Друга складова частина назви міст.
3. Самоврядування певної частини держави, яке здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом.
4. Ім'я найвидатнішого полководця і державного діяча стародавнього світу.
5. Автор книги "Четьї-Мінеї", який жив і працював у Густинському Свято-Троїцькому монастирі.
6. Як називали людину в Україні, яка у 17-18 ст. належала до міського населення.
7. Історик і етнограф, життя і творчість якого з 1874 року пов'язані з Прилучиною.
8. Наука, яка на основі речових пам'яток вивчає розвиток людського суспільства у ранні періоди історії.
9. Міжнародний договір широкомасштабного політичного значення.
10. Особливий символічний знак країни, міста, чи знатного роду.
11. Одна з посад, яку займав Лазар Горленко в Прилуцькому полку.
12. Адміністративно-територіальна одиниця в Україні, створена у 1781 році замість полку.
13. Улюблена козацька їжа.

ВІДПОВІДІ НА ЧАЙНВОРД, ВМІЩЕНИЙ У № 63 ГАЗЕТИ "СКАРБНИЦЯ":

1. Тритон. 2. Нічниця. 3. Яструб. 4. Борсук. 5. Качка. 6. Куниця. 7. Як. 8. Клоп. 9. Примати. 10. Видра. 11. Ангорська. 13. Яйцеїд. 14. Дятел. 15. Лось. 16. Махаон.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Осетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 907. Тир. 800 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №5 (65) Травень 2002 року

Прилуцькі полковники.

ЛАЗАР ГОРЛЕНКО

Буремне 17 століття яскраво висвітлює цілу плеяду народних героїв, козацьких ватажків, борців за волю України, за незалежність Козацької Держави. Серед них були й представники старовинного прилуцького козацького роду Горленків, слава про яких гриміла колись на всю Україну.

Ще перед визвольною війною сина прилуцького козака Горла Лазаря Горленка (Горличенка) добре знали на Запорожжі. Мабуть не в одному поході встиг побувати, не раз показати себе відважним воїном і надійним товаришем. Потім, у боях під проводом Богдана Хмельницького, теж показав себе з найкращого боку, адже не випадково після битви під Збаражем і Зборовим у 1649 році рядовий козак третьої полкової сотні Прилуцького полку Лазар Горленко потрапляє до реєстрів Війська Запорозького¹. Така честь була надана далеко не всім.

Вперше, хоча й тимчасово і не на довго, призначення на полковий уряд Горленко отримав 1658 року, замінивши на цій посаді знаменитого Петра Дорошенка, майбутнього українського гетьмана, та наказного (тимчасового) полковника Якова Воронченка. Тільки з того, що

простий козак відразу був затверджений гетьманом Виговським на такій високій посаді, можна судити про Горленка, як про людину, яка користувалася серед козацтва величезним авторитетом.

Є підстави вважати, що Горленко з прилучанами приймав участь у розгромі

московських військ під Конотопом 1659 року, але прилуцьким полком командував у той час знову Дорошенко, а згодом - Федір Терещенко.

Після конотопського побоїща Москва не вгамувалася, очунивши від потрясіння й перепочивши, на Гетьманщину через Путивль знову посунули війська Трубецького². Армія швидко просувалася, захоплюючи ключові міста Лівобережжя і творячи в них суд і розправу, одних милували, інших карали. Відчуваючи загрозу, прилучани 6 вересня 1659 року вислали назустріч Трубецькому делегацію з 30 осіб, яка передала йому листа, підписаного наказним полковником Лазарем Горличенком з проханням від прилучан щоб князь "... велел вини их отдать и быть под своею в. (великого) г. (государя) рукою в вечном подданстве попрежнему"³. І

(Продовження
на 2-й стор.)

ЛАЗАР ГОРЛЕНКО

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

щоб прилучани не встигли оговтатись, Трубецької послав Протасія Неплюєва в Прилуки "...к вере привести полковника и всяких жителей"⁴.

Під час гетьманування Юрія Хмельницького, у травні 1661 року прилучан знову очолив Горленко, на козацькій раді в Бикові він змушений був цілувати хрест і клястися "на верную службу" Москві⁵. Після ради Горленко з полком вирушив до Полтави і примусив полтавців підкоритися Москві: "Полтава со всем своим полком стала его ц. (царскому) в. (величеству), и присягу учинили служить верно, по прежнему обещанию"⁶. Саме у цей час в Україні точилася боротьба за гетьманську булаву. Претендентів було аж три. Запорожці виставляли свого Івана Брюховецького, переяславці - Якіма Сомка, а ніжинці - Васюту Золотаренка. У квітні 1662 року гетьманом на раді в Козельці обрано Сомка, якого з числа лівобережних полковників не підтримав лише Лазар Горленко, за що й позбувся полковничого пернача, на його місце був призначений Федір Терещенко, а згодом Дмитро Чернявський. Запорожці перемогли на Чорній раді під Ніжином у червні 1663 року, коли більшістю голосів на гетьманство був обраний Іван Брюховецький - улюбленець і захисник козацької голоти⁷. Багато тоді козацьких голів полетіло з плеч, багато невинної крові пролилося.

А в цей час не затихала гризня між загребушими сусідами-агресорами: Варшава не могла змиритися з утратою лівобережних земель, які вона вважала частиною своєї "ойчизни", а "єдинокровні" брати з Московщини, захопивши під свою "високою руку" Лівобережжя, ласо поглядали не тільки на Правобережну Україну, але й примірялася, як би то підім'яти під себе і саму Польщу.

Новий гетьман змістив

1663 року з полкового уряду в Прилуках прихильника Сомка Дмитра Чернявського і призначив на його місце одного з ватажків запорозького "гультьяйства" Данила Пісоцького, але той, як і більшість запорожців, не міг навіть терпіти "московського духу" і перекинувся на бік Польщі, під час чергового походу шляхти під командуванням короля Яна II Казимира на Лівобережжя⁸.

У лютому 1664 року Брюховецький призначив на місце Пісоцького Лазаря Горленка, якого добре знав по Запорозькій Січі і якому довіряв чи не найбільше.

Навесні 1664 року Москва вирішила зробити "візит ввічливості", розпочавши похід на Правобережжя. Російські війська, підсилені лівобережними полками перейшли Дніпро. Горленко з прилучанами вибив поляків з старовинного козацького міста Лисянки і засів у тамтешній фортеці. Шляхта під командуванням Чарнецького і правобережні козаки з корпусу гетьмана Тетері обложили місто з усіх боків. Почалася тривала і виснажлива облога з безкінечними штурмами і атаками. До полковника Лазаря підсилав посланців Тетеря, з яким вони були давно і добре знайомі, навіть обіцяв немалі гроші, тільки б здав Лисянку. Та прилучани продовжували героїчно захищати фортецю і, врешті-решт, поляки змушені були відступити. Горленко з'єднався з основними силами під Каневом⁹.

Весною 1665 року Горленко водив Прилуцький полк з Канева до Білої церкви де було ущент розгромлене польське військо Яблоновського.

26 травні 1665 року гетьман Брюховецький відправив послів до царя в Москву з повідомленням про перемогу і з полоненими шляхтичами в дарунок. Посольство очолив полковник Горленко. А ще гетьман доручив йому обговорити

умови свого візиту до Москви. У вересні цього ж року Москва зустрічала переможців - гетьмана Брюховецького та його найближчих соратників, серед яких був і Горленко. Розчулений гетьман, якого цар увів у дворянство і навіть надав йому титул московського боярина, заявив, що він "б'є чолом цареві всіма українськими городами". А насамкінець підписав так звані Московські статті, які значно обмежували політичні права України та посилювали її залежність від московського уряду. Вся козацька старшина, а разом з нею і прилуцький полковник, отримали тоді не тільки "жалування" і подарунки, але й дворянство з рук московського царя¹⁰. Так простий козак-запорожець став дворянином і власником села Вільшани на Прилучині. Як було записано в царській грамоті за те, що "против неприятелей стоял твердо и мужественно...и бился не щадя головы своей".

На початку 1666 року з'явилися на Лівобережжі царські воєводи з залагами, дяки-обліковці, які переписували людей, маєтки, угіддя, худобу, накладали податки грошима, хлібом, медом. Все це викликало страшне незадоволення в українців. Вони кляли гетьмана-боярина та його "свата" московського царя, а разом з ними і всю старшину. В Прилуки теж прибув воєвода Кирило Загряжський з стрільцями.

У липні 1666 року в Переяславі вибухнуло народне повстання проти московського засилля. Для утихомирення повсталіх Москва прислала військо Щербатова і загони напівдиких кочових калмиків, які вели себе в Україні гірше татар. Гетьман змушений був теж послати на вгамування переяславців частину лівобережних полків, серед яких був і Прилуцький полк, але від цього майже ніякої користі не було, бо козаки самі

співчували і підтримували повсталіх та були готові перейти на їх бік.

У вересні цього ж року на Лівобережжя прийшла орда Соломат-Гирея, яка безпощадно нищила і грабувала міста і села, прилуцькі козаки під проводом Горленка відчайдушно відбивали напади ординців. Територія полку тоді дуже постраждала, нападники пройшли немов смерч, залишаючи за собою спалені хутори і села. Багато прилучан потрапило в страшну татарську неволю¹¹.

Чашу терпіння українців переповнило Андрусівське перемир'я укладене між Москвою і Польщею без участі української сторони взимку 1667 року, за яким Україну було остаточно розділено між двома агресорами. Лівобережжя прокотилася хвиля повстань. У січні 1668 року гетьман і старшинська рада в Гадячі вирішили розірвати з Москвою, вигнати з України російських резидентів і перейти під протекторат Туреччини. Під час підготовки до повстання Горленка запідозрили у промосковських симпатіях і замінили на уряді колишнім кошовим отаманом Іваном Щербиною. Горленко був талановитим полководцем, освіченою і дуже розумною людиною, яка добре зналася в тонкощах дипломатії та європейській політиці. Тому був упевнений, що тільки своїми силами, не довіряючи нікому, згуртувавшись і об'єднавшись в один міцний кулак можна вижити Україні в оточенні ненадійних і ласих до чужого сусідів. Він не вірив ні Варшаві, ні Москві, а до Стамбулу і взагалі був налаштований вороже, бо немало зазнав кривд від нього, та й його шабля не раз і не два гуляла по турецьких і татарських головах.

Унікаючи переслідувань скривджений полковник покинув Гетьманщину і вирушив до найнадійнішого козацького захисту - Запорозької Січі. Там його добре знали і поважали братчики-січовики. Не

ЛАЗАР ГОРЛЕНКО

забувала про свого полковника і старшина Прилуцького полку, яка була вкрай незадоволена призначенням Щербини та його утисками заслуженого і справедливого Горленка.

Всю московську братію вигнали з України, багатьох побили, виміщуючи на них усі свої кривди і біди. Але не вцілів від народного гніву і сам гетьман Брюховецький. Як зазначав Самовидець "року 1668... голота тиранско забили і замордовали Брюховецького на полі і много людей значних козаков і запорожцов позабавали на першому тижню Петрова поста"¹². На місце Щербини на полковий уряд в Прилуки був призначений осавул Іван Маценко, який приймав участь у виборах гетьмана Дем'яна Многогрішного.

Горленко два роки перебував на Січі. З'являється він у гетьманській столиці Батурині 18 квітня 1670 року на старшинській раді у гетьмана Многогрішного. Десь невдовзі після цього його призначено полковим суддею в Прилуки.

У березні 1672 року Москва звинувачує Многогрішного "в измене" і довелось ясновельможному вирушати "...з братами его, з жоною на Сібір на вічне пребиванне"¹³. Тоді ж, одним із перших був зміщений з посади і прилуцький полковник Семен Третяк, а на його місце знову стає старий досвідчений Лазар Горленко.

17 червня того ж року до влади в Лівобережній Україні приходить гетьман Іван Самойлович - колишній сотник Красноколядинської сотні Прилуцького полку, який не рік і не два служив під командуванням Горленка. Почалася затяжна і кривава громадянська війна між Самойловичем і правобережним гетьманом Петром Дорошенком, яку всіляко підтримували і роздухували московський цар, польський король і турецький султан. У цій війні не раз ішли брат на брата українські козаки, не раз вбивали один одного, не раз виводили в бій прилучан проти

своїх побратимів і Лазар Горленко. Так було у липні 1674 року під Чигирином, у березні й серпні 1676 року на Дніпрі. Наприкінці 1676 року Горленко був запідозрений у змові проти Самойловича, відсторонений від уряду і ув'язнений. Він зумів довести, що не був у спілці з учасниками змови, але на уряді його відновили лише через чотири роки, восени 1680-го.

Займаючи майже все своє життя найвищі посади в полку, Горленко, на відміну від інших, не використовував своє становище для особистого збагачення, а володів лише тими маєтностями, які йому були надані законним шляхом і підтверджені документами. За царською грамотою 1665 року йому належало село Вільшана з двома млинами-вешняками, а за гетьманськими грамотами і універсалами села Калюжинці, Петрівка і поселений ним же хутір Сезьки. Та ще мав полковник у своїй власності водяні млини на Удаї в Прилуках і Подищі. Про освіченість і духовність Горленка свідчить те, що він завжди дбав про козацькі школи, про благоустрій та добробут Густинського монастиря, а також створив у Прилуках 1686 року чи не єдиний на той час в Гетьманщині "музичський" цех. Полковник від двох дружин мав п'ятеро дітей: синів Петра, Івана, Степана, Дмитра та доньку Агафію.

Закінчив своє звитяжне життя старий полковник трагічно у кримському поході. 1687 року 150-тисячна російська армія під командуванням В.Голіцина вирушила у похід на Крим. Наприкінці травня до неї приєдналося 50-тисячне козацьке військо на чолі з гетьманом Самойловичем. Похід був невдалим. Щоб перешкодити наступові об'єднаних військ, татари підпалили степ. Обачні й бували козацькі полководці Самойлович і Горленко радили командуючому Голіцину відвести війська,

але князь нікого не слухав і згодом уся величезна армія залишилася без продовольства, води й фуражу. Почалися пошесті, голод, падиж коней. Багато людей загинуло. У цьому поході Горленко зі своїм полком перебував у передовому загоні гетьманця Григорія Самойловича, який найменше постраждав і залишившись без підтримки, все ж продовжував бойові дії, завдавши татарам поразки в боях під Кодаком. В одній із сутичок старого полковника було тяжко поранено. Почався масовий відступ армії Голіцина. Всю вину за поразку князь звів на українського гетьмана і козацьку старшину. У полках, де старшина підтримувала гетьмана, стихійно спалахнули бунти.

2 серпня 1687 року, за словами літописця: "...пострадал невинно от своїх полчан пан Лазар Горленко полковник стародавній прилуцькій", його зраненого і непритомного, але ще живого, бунтівники кинули у вогнище. Коли все вгамувалося, спохватилися козаки та було уже пізно. З великими почестями ховали свого ватажка прилучани в полі між Кодаком і Самарою "де і могили значную висипано над ним". За стародавнім запорозьким звичаєм козаки шапками насипали високу могилу на крутому березі Самарі-ріки. А потім було похмілля. Гетьмана Самойловича разом з сином полковником Яковом схопили прямо в церкві, під час богослужіння, та й запроторили прямісінько до Сибіру: батька в Тобольськ, а сина в Єнисейськ. Двох інших гетьманців, полковників Григорія та Семена, за наказом Голіцина привезли до Путивля і там, після жорстоких катувань, їм обом відрубали голови. Гетьманські скарби були конфісковані, більша їх частина забрана до казни московського царя.

Життєпис полковника Лазаря завершує густинський літописець:

"...Господь Бог покеровал серце его милості пану Дмитрію Горленку, полковнику прилуцькому, сину і насліднику ево (Лазаря) за відомостю гетманскою будучи з полком своїм в том же місті, откопал тіло милого пана родича свого і почесно допровадив до Прилуки, а оттуда до монастиря нашого Густині, де с пенієм надгробним положили в склепі в великої церкви Пресвятой Троїци року 1697 сентября 15 дня"¹⁴.

Джерела та література:

1. Реестра всего Войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 года, октября 16 дня, и изданные по подлиннику О.М. Бодянским. М., 1875, с. 305.
2. Соловьев С.М. История России. Книга 6, М., 1961, с. 55.
3. Акти Юго-Западной России. Том 4. СПб, 1863, № 115, с. 249-250.
4. Там само.
5. Акти Юго-Западной России. Том 5. СПб, 1867, № 28, с. 50-53.
6. Там само, № 35, с. 69.
7. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том 2, К., 1991, с. 66.
8. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 93.
9. Акти Юго-Западной России. Том 5. СПб, 1867, № 105, с. 234.
10. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том 2, К., 1991, с. 75.
11. Шкоропад Д.Е. История Прилук. Часть 2, М., 1982, с. 37-38.
12. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 105.
13. Там само, с. 113.
14. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 14-17, 95, 152, 167, 173, 206, 317, 352, 397, 398, 423.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

(Закінчення.
Початок у № 64)

РОДОВІД

Пам'яті брата.

З родоводу чітко видно, як з часом "всихає" родове дерево. Родини 18-19 століть у більшості своїй були багатодітними, мали по 5, 7, 10, іноді 12 дітей. І хоча багато дітей помирало від хвороб ще малими, але ж ті, що вижили, створювали нові родини часто з численними дітьми. У 20 столітті, особливо починаючи з радянських часів, родини переважно малодітні. Багато представників роду не мали дітей зовсім, або ж народжували одну, дві, рідко - три дитини.

Родове дерево, як і текст до нього ілюструють біля 900 фотографій. Це портретні знімки, сімейні та групові фотографії, а також фото історичних будівель або ж краєвиди сіл Вільшани та Городні. Фотографії супроводжуються відповідними підписами і поясненнями ступеню спорідненості зображуваних осіб з моїм братом.

Займаючись родоводом по батьковій та материнській лініях, Вітольд Васильович, наскільки це було можливим, вивчив фаховий спектр представників роду як в царські, так і в радянські часи. Тут були військові від рядових до полковників, чимало було інтелігенції - вчителі, інженери, лікарі, художники. Були люди майстрові, робочі, ремісники, поденники та ін. Але найбільше було селян, хліборобів-гrecькосіїв. До реформи 1861 року - це кріпаки, що належали мов худоба, панам-власникам. При зміні власників села чи земель ці люди переходили до іншого пана, або й вивозилися ним на нові землі. Рід наш мав також і вільних козаків, але ця категорія була нечисленною.

Як уже згадувалося, крім копіткої роботи в державних установах міст і містечок (архівів, музеїв, школи, сільради, загси, паспортні столи), мій брат багато часу витрачав на опитування літніх жителів як родових сіл, так і суміжних: Іванці, Шурівки, Зоцівки, Бережівки, Ступаківки, Ряшок, Грабова, Гмирянки, Сезьок, Канівщини, Малої Дивиці та ін. Багато такої роботи виконано по селах і містах Херсонщини. Уявлення про характер таких досліджень хай дасть цей спогад.

Ось по моєму приїзді з Прилук на вихідні, брат просив мене про поїздку до того чи іншого села. Брали з собою батька. Вітольд Васильович мав уже інформацію з церковних книг про тих представників роду, до яких ми їхали. Приїздили, знаходили дворище потрібних людей, заходили... Брат рекомендувався, коротко пояснював хто ми такі, нерідко ми навіть показували свої паспорти, бо люди боялися відвертих розмов. Потім брат дарував господарям одну зі своїх геологічних праць з автографом. Точилася уже невимущена розмова, вручали ми сякі-такі подарунки - кондитерські вироби, або хлібину чи дві... Коли вже холодок недовіри танув зовсім, брат починав розпитувати про

долю деяких родичів цієї сім'ї: діда чи прадіда, брата чи дядька, прабабусі чи сестри, називаючи їх імена та інші дані, що були вже нам відомі. Наші нові знайомі вражалися такої поінформованості, нерідко вони зовсім нічого не знали про деяких членів своєї родини, особливо старшого покоління. Тим часом Вітольд Васильович продовжував розмову, розповідав про роботу над родоводом, про спільних знайомих і т.п. Пробуджував цікавість у співрозмовників, відновлював їх пам'ять, занотовуючи почуте.

Потім нас запрошували до хати, де на стінах, як водиться в селянських родинах, висіли рамки заповнені фотографіями. Іноді фотографії були унікальними - на нас дивилася поживкла старовина. Продовжувалось розпитування про тих чи інших представників родини, вияснялись подробиці їх долі. Господарі приносили зі схованок інші фотографії, ті, що цікавили брата, просив у тимчасове користування, обіцяючи повернути. Не пам'ятаю жодного випадку відмови, нерідко господарі віддавали деякі фото назавсім. Брат номерував фото, записував - хто є хто. Потім, коли вже в ательє перезнімали фото, оригінали відсилались з додатками нових відбитків. Чергові записи і фотографії оброблялись і заповнювали гілки і галузки, займаючи своє місце в родоводі.

Схему родового дерева з усіма його розгалуженнями, що створив мій брат, я збільшив у кілька разів і розмістив на щитах, що висять на стінах спадкової хати. Ось тут вони перед очима мої пращури і предки, українці за походженням, що споконвіку населяли рідні села Вільшану та Городню, розселилися по Прилуччині, Ічнянщині, по Чернігівській та Полтавській губерніях і врешті по всій Україні. Багатою доля закинула в далекі краї Російської імперії (Сахалін, Хабаровськ), по незчисленним її великим і малим містам і селищам.

Більшість же народжувалась тут, на рідних землях. Росли, трудилися, здобуваючи нелегкий хліб, творили сім'ї, народжували дітей, росли їх, помирали і лягали в землю нерідко поруч зі своїми родичами на родових чи загальних цвинтарях. Скільки ж їх загинуло ще малими дітьми від хвороб, пошестей та епідемій?! А скільки померло передчасно від голоду, особливо в тридцяті роки насильницької радянської колективізації. З родового дерева промовляють до мене хлопці, парубки, молоді та літні чоловіки, що клали голови у незчисленних війнах, устеляли трупом чужу землю за чужі імперські інтереси.

Дивляться на мене з родового дерева знедолені гілки - родини що в

часи колективізації були викинуті з власних осель, пограбовані, репресовані, виселені до сибірських таборів, де й гинули. Багато ж хто, після насильницьких дій влади поневірялися тут у селі, тулячись по хлівах чи хатинах-хизах, помираючи від холоду і голоду... Плаче родове дерево сльозами вдів і сиріт, що не дочекалися своїх мужів, батьків і братів з воєн або з репресивних висилки. Безмовно мовлять до мене жіночі долі наповнені тяжким сільським трудом, нескінченною роботою на нивах, часто з серпом в руках; робота біля печі з щоденним готуванням страв, праця біля худоби, щорічне вирощування і обробка конопель, прядиво і згорблені спини біля ткацьких верстатів; ще - народження в муках дітей, їх догляд, нерідко ранні похорони. Чи ж можна виміряти цю сільську жіночу працю, найчастіше невдячну, ніким не оцінену, як правило в злиднях і нужді, немочі і хворобах до самого скону?! Всім оцим з 17, 18, 19 і 20 століть дихає родовід.

Напевне, дорогий читачу, у тебе, прочитавши цю публікацію, виникнуть запитання - для чого таке глибоке дослідження, яка буде його подальша доля?? Мушу відповісти також запитанням. А для чого і чому деякі народи, наприклад азербайджанці чи грузини, так бережно і дбайливо зберігають в усних переказах пам'ять про своїх предків аж до 13 коліна?! Чи не тому ці нації зберегли свою національну самодостатність, гордість і самоповагу, любов до свого роду, своєї історії, землі і своєї мови! А ми - українці?! Чи багато хто з шановних читачів пам'ятає про своїх пращурів? А чи може хто пригадати як звали прадідів і прабабусь, яка була їх доля, де були родові дворища і де могили цих найрідніших людей? Я вже не говорю про знання більш глибоких коренів... А чи є майбутнє без знання минулого? Певний - немає! Бо ж сучасне - це мить і ми в цьому житті лише коротка ланка, що пов'язує минуле з майбутнім...

Яка ж подальша доля родоводу, вивченого братом? В ідеалі маю встигнути надрукувати текст родоводу, зробити фотографії родового дерева і по одному примірнику розіслати нашим нащадкам. Оригінал же родоводу з фотографіями напевно здам до Прилучького музею. Гадаю, що ці матеріали рано чи пізно будуть використані дослідниками.

І останнє... Якщо у когось з читачів виникне потреба детального ознайомлення з родоводом, а ще більше, якщо когось з читачів ця публікація спонукає до роботи над власним родовим корінням - радий буду прийняти, показати, розповісти, допомогти... Приїздіть!

ВАДИМ ПЛОШКО
село Вільшана на Ічнянщині

ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА

Людина - для якої книга уже в дитинстві стала такою необхідною, як скрипка для музиканта, як пензель для художника, ніколи не відчує себе обділеною, збіднілою і спустошеною.

На сьогодні бібліотека залишається чи не єдиним безкоштовним джерелом одержання інформації, місцем самоосвіти, розваги, відпочинку, спілкування і творчого розвитку дітей і підлітків.

У Прилуках нині діє чотири бібліотеки, одна з них - дитяча. В 2002 році дитячій міській бібліотеці виповнюється 80 років - це одна з найстаріших дитячих бібліотек України.

До 1917 року бібліотечне обслуговування дітей в Україні здійснювали земські, народні та приватні бібліотеки. Перша самостійна бібліотека для дітей була заснована 1909 року в Києві бібліотекарем-педагогом Д. Доброво за участю благодійного товариства "Ліги захисту дитинства" (сьогодні це Київська обласна бібліотека для дітей). Найбільш інтенсивного розвитку мережа дитячих бібліотек зазнала у 20-30-х роках ХХ століття.

Саме на цей час припадає і створення Прилуцької дитячої бібліотеки, точніше - дитячого відділення. На вулиці Київській, під номером 273 розташований будинок Веніаміна Рабиновича - власника тютюнової фабрики (в якій дитяча бібліотека знаходиться тепер). Саме тут у 1922 році була створена публічна бібліотека, а при ній дитяче відділення.

В міському архіві зберігаються тогочасні документи з аналізом книжкового фонду бібліотеки, де зазначається, що якісний склад фонду не може задовольнити потреб читачів у вичерпній інформації, бо 30% становила література контрреволюційного характеру, 25% взагалі - непотрібна і нехудожня, 40% - "терпима" і лише 5% радянська література, на яку є попит. Звичайно, з відстані часу можна піддати сумніву такий розклад фонду, бо відношення до друкованого слова не завжди було об'єктивним і читаючи сьогодні архівні документи ми дивуємося різким судженням і категоричним рішенням тих часів.

Зокрема, в рішеннях Прилуцького РПК (компартийного райкому) від 11 листопада 1933 року зазначається про "засміченість" Центральної прилуцької книгозбірні ідеологічно-шкідливою, контрреволюційною літературою. Бо бачте, під час перевірки було знайдено три полиці в книжковій шафі з журналами "Промінь", "Україна", "Наше минуле", виданих у 1917-19 роках із статтями С. Петлюри, Л. Старницької-Черняхівської, М. Грушевського, В. Винниченка. Райком зняв з роботи завідуючого бібліотекою Васильця за "абсолютну бездіяльність" і доручив прокуророві притягти його до

судової відповідальності.

Але повернемося безпосередньо до дитячої бібліотеки. В листопаді 1926 року було прийнято рішення про переведення дитячого відділення з Центральної книгозбірні до клубу піонерів. В протоколі засідання РПК зазначалося: "...беручи до уваги те, що при Центральній книгозбірні приміщення не для дитячого відділення, занадто кепське, а також і те, що дітей не слід розділяти на два табори (читачі піонерів і читачі Центральної книгозбірні) передати дитяче відділення до клубу піонерів".

Користування бібліотекою на той час було платним. Діти та учні за користування повинні були заплатити 10 копійок, заставка складала 50 копійок. Тоді ж у місті існували дві єврейські школи (№№ 4 і 8) і на одному з засідань РПК зазначалося про необхідність поповнювати фонд дитячої бібліотеки літературою єврейською мовою, бо в цьому була велика потреба.

У серпні 1940 року до роботи в дитячій

кінець 1945 року в бібліотеці було вже 1725 книг.

Після війни бібліотека знову переходить до приміщення палацу піонерів і займає одну кімнату на другому поверсі. Штат бібліотеки складається з трьох чоловік. Завідуюча бібліотеки - Прокопенко Л.П., завідуюча абонементом - Сіра О.А. та працівник чита льного залу Ленець І.Г.

Саме про Івана Гавриловича Ленця хотілося б сказати декілька слів. Народився в селі Манжосівці 7 квітня 1920 року. Після закінчення школи працював деякий час в районній бібліотеці. Під час війни був евакуйований з сім'єю до Казахстану. У 1947 році повернувся до рідного міста. Влаштувався на роботу до дитячої бібліотеки. Це була неординарна особистість. Він був членом літературної групи редакції газети "Правди Прилуччини". Саме за його ініціативою при редакції створена літературна студія, в якій молоді літератори навчалися досвіду. Пізніше вона отримала назву "Сонячні кларнети".

Пів-століття пов'язувало його з "Правдою Прилуччини". За цей час було надруковано майже три сотні його дописів, віршів, оповідань. У 1961-1975 роках він очолював літературне об'єднання "Сонячні кларнети".

Умови праці в повоєнні роки були не простими. Не вистачало меблів, книг, канцтоварів. Температура в приміщенні була такою, що замерзало чорнило. Проте в бібліотеці завжди працювали люди одержимі, які пов'язали своє життя з книгою, з дітьми і ніколи не зраджували своїй професії.

Колектив бібліотеки значно розширився, його чисельність збільшилася вдвічі, прийшли працівники з вищою освітою: Мелещенко М.В., Коваленко Л.Г., Павленко Т.Д., а згодом і Ясинівська Л.М.

Щоб діти приходили не тільки одержати книгу, а й почитати журнал, відпочити, розважитись, працівники бібліотеки розгорнули велику масову роботу. Бібліотека поступово виходила на одне з кращих місць в області. Постало питання про розширення приміщення. І ось бібліотека отримала будинок з чотирьох кімнат, і саме той у якому й була створена в 1922 році.

Нині бібліотека поступово перетворюється з центру дозвілля в центр додаткової освіти і виховання дітей. Фонд бібліотеки нараховує 39340 примірників, щорічно вона обслуговує 4500 читачів. Бібліотека має свій комп'ютер, копіювальну техніку. Діти не лише читають книги, а й спілкуються одне з одним, з бібліотекарями, письменниками, цікавими людьми.

В Прилуцькій дитячій бібліотеці. 1950-ті роки.

бібліотеці приступила Ольга Антонівна Сіра, ось що вона згадує: "Бібліотека для дітей знаходилася в палаці піонерів. Тут був хороший читальний зал і абонемент, затишні кімнати обладнані бібліотечними меблями. Працювали ми удвох із завідуючою, прізвища її на жаль не пам'ятаю. Я дуже любила працювати з дітьми, проводити з ними тематичні ранки, читки, бесіди. Діти тяглися до літератури, на абонементі завжди були великі черги".

У 1941 році, під час Великої Вітчизняної війни, дитяча бібліотека повністю згоріла і відновила свою роботу лише 1944 року. Приміщення, в якому почала працювати бібліотека, зовсім не відповідало елементарним вимогам. Це був вогкий, темний підвал. З фонду дорослої бібліотеки відбрали 734 книги для читання дітям. Бібліотечного обладнання не було, книги розкладали на ослонах різної величини і форми. Книжковий фонд поповнювався лише за рахунок книг, які дарували читачі. На

СПАМІННЯ ГАЛАГАНІ

На музейній стіні вишикувались в ряд, ніби на стіні зали родового замку, старовинні портрети-парсуни Гната та Олени Галаганів. Погляд байдуже ковзнув по нестарому, але передчасно зів'ялому обличчю жінки зі смутними очима і скорботно опущеними кутіками вуст. Вишукане вбрання, діамантовий хрестик, разок перлів. Полковниця... І все тут. А очі знову повертали до чоловічого обличчя - родоначальника роду Галаганів, прилуцького полковника Гната Івановича. Упертий, стомлений, недобрый погляд розкоших очей, від якого ані пощади, ні добра не жди. Очі в різні боки - і життя також. Ніби двома дорогами відразу йшов. Дорогою добра і дорогою зла. Чого було в його житті більше? Яка дорога була ширша, протореніша? На якій вибоїн було менше? Хіба нам судити?

Ці портрети-парсуни, які є шедеврами українського малярства першої чверті 18 століття, майже 30 років були окрасою нашого музею. Їх у далекому 1927 році перевіз із Сокиринського палацу професор В.І. Маслов. Тепер вони є прикрасою іншого музею - обласного. А наше місто прикрашають Спасо-Преображенський собор і Миколаївська церква, та ще Полкова скарбниця - взірць українського барокко, зведені Гнатом Галаганом на власні кошти. Та ще добрі справи його нащадків, які служать прилучанам і понині.

Хай багато лиха завдав він свого часу козакам, хай впали на його голову тяжкі прокляття, але він (ніхто інший подібним не може похвалитися) збудував на власні кошти два величні храми, які милують зір прилучан і сьогодні. Він гідний людської пам'яті, бо залишив після себе помітний слід.

Над Удаєм займався сірувато-рожевий ранок. Важкі хмари, які готові були ось-ось розсипати рясний дощ, ніяк не хотіли впускати у новий день сонце. Гнат, стоячи посеред широкого подвір'я, підвів до неба важкий погляд: хоча б розгодинилося. Негоже виряджати людей в далеку дорогу при такій негоді. На задньому дворі хлинула хвіртка. Несміливі кроки прошаркали по молодому споришу.

- Господарю, - Гнат здригнувся. І відразу очі стали злі, недобрі.

Жорстокий погляд вперся в доїжджого, який м'яв у руках шапку, не в силі вимовити те, з чим прийшов.

- Воли готові і люди теж, - ледь прошелестіло з поблідлих вуст.

- Ну, тоді в дорогу, пора вже, з Богом - проскрипіло у відповідь - лайдаки! Доїжджий, низько вклонившись, заспішив до хвіртки. Заскрипіли ворота, дзенькнула зброя, голос погонича розбудив ранкову тишу.

- Ну, з Богом, - ще раз, але вже ледь чутно проговорив Гнат. І важко прихилившись до ганку, впер погляд у те місце, яке блищало ранньою рососою на протоптаній траві - місце, де скоро мав з'явитися він - Собор - його мрія і його прощення, очищення його душі.

Гнат давно закріпив на Переводі напівзруйнований міст біля вщент

їх, тікав від них, міцно склепив повіки. А може не побачать його тут, може обминуть? Та де там...

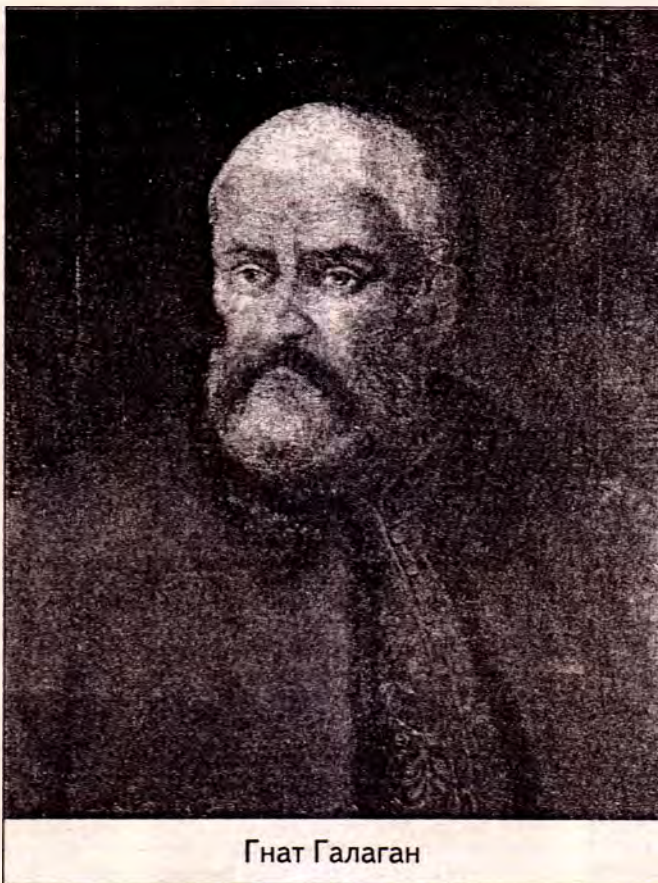
І вже він не серед двору, біля власної садиби, а в гурті січовому біля очеретяного куреня.

- Галагане, Галагане, розкажи, як ти турка до сідла приторочив!

- Ох і покачався він по степу нашому, ох і наніжив боки об битий шлях... І Гнат, уже вкотре, і все з новими приказками розповідає про своє полювання на далеких окраїнах козацького степу. Він не ображався, навіть гордився своїм прізвиськом "галаган". Ну й добре, раз пройдисвіт, ну й добре, що шибеник - рубака, але ж не куліш з салом.

А ось він уже гордий, сміливий, відчайдуха - полковник, і вже навіть друзі не наберуться сміливості глянути йому прямо в вічі і назвати Галаганом, а вже Гнат Іванович. Але загубилося, забулося батькове ймення простого козака з Омельника, а приросло нове, життям новим дане - Галаган. Так і пернача вручили - Галагану Гнату Івановичу.

І сам великий, прославлений Іван Мазепа зустрічає його гостинно на своєму порозі, подружньому простягає руку і веде до свого палацу, посвячує в свої найбільші таємниці. Сам Мазепа, якого приймає шанобливо Петро-цар, якого вся Європа шанує. І завіряє гетьмана в вірності своїй полковник компанійського полку, і клядеться до скону свого боронити волю нееньки-України, і до шведів привела його ця клятва кровна. Прискіпливим поглядом на всі боки роздивлявся Гнат у шведському стані. Все примічав, все співставляв, виважував. Щось не дуже бравими вояками виглядають союзнички, пороху, мабуть, малувато лишилося в душах їхніх. Не вистачить для влучного, могутнього пострілу, щоб, якщо і не вбити, то смертельно поранити Петра. Та щось не всі й полковники сюди, до королівського шатра, поспішають, а гуртуються під штандартами москалів. Двоїлися думки, не спалося ночами. І вже косе око набачило іншу дорогу, інший шлях. А в душі отой шибеник-пройдисвіт борвася з вірнопідданим полковником. І... переміг. Переміг

Гнат Галаган

знищеного ордами Батия Край-Города. Міцне каміння, от би тільки здужали козаки привезти його швидше, та в підмурівок - а за стінами справа не стане. Майстри найкращі, та й є з чого будувати. А потім і дзвіницю - поряд з церквою - щоб на все місто, на всю округу благословляли дзвони життя.

- Ех, життя - вирвалося як стогін. І накотили шквалом, і заступили довокoliшній світ спогади. Гнат боявся

СПАДІННЯ ГАЛАГАНА

пройдисвіт. Зрада?... Гнат не любив цього слова. Себе б не зрадити. Не для того за татарами з турками по степах ганявся, славу в боях здобував, щоб тепер безславно за ідею полягти. Життя, багатство - ось його ідея. І до неї, до своєї баченої в снах мрії, він поспішав. Поспішив у найвідповідальнішу для долі України мить, коли у двобої з російським тираном ось-ось мали зійтися, ось-ось мало вирішитися: бути чи не бути вільній Україні. Встиг, утік разом з полком. І забув, що козацького роду, і плюхнувся ниць до забруднених чобіт Петрових, і плазував, вимолюючи прощення.

- Гнате, - на дорозі, кутаючись в червоний кунтуш, постала Олена.

- То йди вже до столу, куліш готувий, та й в Сокиринці збирився...

- Сам знаю, - кинув зло, аж відсахнулася Олена. Ні привіту тобі, ні доброго слова. Мов та хмара, що повисла на обрії. Так і чекай грому. Та вже звикла.

Снідали мовчки. Підвівшись з-за столу, Гнат поволі клав хрести на груди, шанобливо схиливши голову перед покуттям, заставленим іконами.

- У душу б тобі Бога, - подумала, але сказати не посміла. Гнув її до землі важкий погляд Гната, сковував волю. І жаліла його, і боялася. Щось таке часто з'являлося в його очах, що аж душа крижаніла. Та хіба ж розгадаєш. А він мовчить... Ночами ж стогне, ніби сам диявол його терзає. Гнат, ковзнувши поглядом по дружині, вийшов на поріг. Його почуття вже зібрався, коні нетерпляче гарцювали, поблискувала зброя, приторочена до широких козацьких поясів.

Гнат скочив на коня і відразу поринув у щоденні турботи. Великі Сокиринці, багаті і міцні козаки тримаються за свою землю, за своє добро. І універсал гетьманський їм нібито не указ. Але нічого. І не з такими управлявся. Дадуть все, що скаже. Недарма почет такий з собою взяв. Хлопці бували, ні перед чим не зупинялись, лише б йому, полковнику, догодити.

Майже місяць не був Гнат вдома, хоча гінці щодня привозили новини. Там, в Прилуках все гаразд. Та і в Сокиринцях тепер також гаразд. Відчули, що значить полковника не послухатися. Наїжджений шлях рівною стрічкою стелився під кінські копита, які вибивали, виводили наймилішу серцю пісню. Десь позаду повільно котилася довга валка возів, навантажених козацьким добром, а до сідла приторочена чимала торбина з золотом все нагадувала про себе, втискуючись крутим боком в стегно.

От тільки... Оте "юда", кинуте кимось з натовпу посеред сільського

майдану, знову стривожило, знову зігнало зі свого гнізда птаху-спогод. І знову вона кружляє над ним, і знову - "юда", оте прокляття з усіх сторін, тільки вже там, в далекому Запорожжі. Вимолвив прощення у Петра, вимолвив, погубивши братів-запорожців, а з ними і душу. "Юда, хай згинє твій рід у сьомому коліні!" - оте найстрашніше прокляття часто будило його ночами і потім довго не давало заснути - "Ні, вимолоу в Бога, випрошу прощення, тільки вже іншу ціну платитиму, не ту, що довелося царю дати. Бога славить буду, і нащадки в сьомому коліні до мого Собору ходити будуть, і дзвони їх слух тішитимуть. Вимолоу..."

Так і не помітив, як гнідий виніс його на майдан. І зітхнув полегшено. Посеред майдану сіріло щойно звалене з возів каміння. Стомлені воли понуро опустили голови, ледь поскрипуючи ярмами. Що ж, вже завтра можна починати. Замало цього, але незабаром підвезуть ще.

В'їхавши до двору і від'їхавши торбу, Гнат направився прямо до скарбниці-арсеналу. Добре, що вимурував її на своєму дворічці - завжди під пильним оком. Дубові скрині обкуті залізом, надійно зберігали полкові клейноди, прапори, значки, привезену з походів коштовну зброю, одяг. Але особливо тишили око, зігрівали душу дерев'яні барильця, наповнені талярами, ортами, рублями, шелягами, копійками, полушками. Золото, срібло, мідь. Руки прагнули ласки, тепла, які давав їм цей холодний різнокольоровий метал. Гнат зсплав у нове, пусте барильце привезений здобуток, окинувши поглядом, виважуючи - малувато. Але нічого, іншим разом доберу - промайнуло в голові, в хижуватому блиску очей.

Собор будували найкращі майстри-муляри, які знайшлися у володіннях Гната Галагана. Зразком для них був знаменитий на всю Гетьманщину Троїцький храм Густинського монастиря. І не їх вина - скоріше заслуга в тому, що не скопіювали сліпо і бездушно густинський шедевр, а змурували по-своєму, з власного розсуду, оригінальну і монументальну споруду, витримавши найкращі форми українського бароко. П'ятиглавий, на міцному підмурку з священних каменів, щедро скроплених кров'ю русичів, він став козацьким храмом-святинєю. Віднині в стінах полкового Спаського собору відбувалися всі урочистості, події радісні й печальні в житті міста і кожного горожанина. Народжувалися козацькі діти - тут їх хрестили, ставали дорослими, одружувалися - тут вінчали, вирушали в далекий похід - збиралися в соборі й просили Всевишнього про благополуччя, а

повертаючись домів - дякували заступників-небожителів за спасіння від напасті. З-під склепінь собору кожного козака виряджали й в останню скорбну путь. Шукав і знаходив спокій для своєї душі в стінах собору і Гнат. І не жалів грошей для його оздоб.

Поряд з собором, разом з ним, у тому ж 1720 році виросла, вибудувалася і ошатна, висока, мурована дзвіниця, яка одночасно слугувала й брамою-проїздом на територію замку-дитинця. До неї прилягала невелика церква Святого Миколая. Цю двоохарсну дзвіницю з великими арочними отворами, де були розміщені дзвони, вінчала баня з люкарнами, в які були вмонтовані циферблати баштового годинника-курантів. І вона була справжньою гордістю Гната. Він хотів, щоб дзвін лунав і не змовкав. Він його слухав і слухав би.

Може той дзвін відганяв страшні привиди минулого, може своїм голосом глушив передсмертні крики козаків, їх страшні прокльони.

Світанок ледь займався над Удаєм. Гнат, вже вдягнений в червоний жулан, простував до собору. Руками і чолом тулився до холодного з ночі каменю стін, сідав на величезний валун перед собором і чекав доки заповнить все навколо і його душу - мелодійний перегук дзвонів.

Піднявши очі, він дивився туди, куди стрімко здіймалася ярусами дзвіниця, куди линула її пісня, куди стогнала, квиліла під гнітом гріхів душа Гната. А губи беззвучно, вже звично ворухилися-шепотіли: "прости Боже".

- Татку, - струнка, гінка постать сина-первістка Григорія простувала до нього. Гнат мовчки поклав руку на плече синові, очі стали тепліші.

- Тату - в голосі сина несміливе прохання відкрити серце, готовність взяти на свої ще не зміцнілі плечі частину того, що хилив горду батькову голову, ятрили, спопеляє його душу. Але ні. Він нікого туди не впустисть, як не впустив свого часу Олену. Цей біль, це каяття, ця пустка - його хрест і він, зваливши його сам на свої плечі, сам і донесе.

З новою силою вдарили дзвони. Вони очищали душу, несли благословення, обіцяли прощення...

Перші промені сонця посріблили сиву голову Гната, зігріли зморене життям тіло, освітили душу і прояснілий погляд пестив струнку юначу постать - його надію.

ЗАГОРОДНЮК РАЙСА ІВАНІВНА
Вчитель Прилуцької школи № 9

КОСТОМАРОВ Микола Іванович

Народився 16 травня 1817 року в селі Юрасівці Ольховатського району Воронезької області в Росії. Навчався у Воронезькому пансіоні, потім в гімназії. Після закінчення Харківського університету працював учителем в гімназіях Рівного, Києва. З 1846 року - ад'юнкт-професор Київського університету. В 1848-1856 роках перебував на адміністративному засланні в Саратові, як один з організаторів Кирило-Мефодіївського братства. Після амністії - професор Петербурзького університету, автор праць з вітчизняної історії: "Богдан Хмельницький", "Руїна", "Мазепа".

Літературна творчість Костома-

(До 185-річчя від дня народження)

рова (літературний псевдонім Ієремія Галка) пов'язана з розвитком українського романтизму. Найзначніші прозові твори: "Сорок літ", "Син", "Чернігівка", "Переяславська ніч" та інші.

В 1870-80-х роках життя та творчість Костомарова пов'язані з Прилуччиною. В 1875 році він повинчався в Дідівцях з Аліною Кисіль, одруженню з якою перешкодив у свій час вирок 1847 року. В Дідівцях працював над історичною монографією про імператрицю Анну Іоаннівну, монографіями "Руїна", "Мазепа",

вивчав народні обряди, збирав і працював над матеріалами по історії Прилуччини.

Костомаров - один з перших українських літературних критиків.

Помер Микола Іванович 19 квітня 1885 року, похований в С-Петербурзі. Будинок у Дідівцях, де жив і працював Костомаров зберігся до цього часу.

Виступаючи з доповіддю на зборах, присвячених відзначенню в Україні Дня Незалежності, перший президент України Леонід Кравчук серед славних імен "справжніх геніїв духу" згадав Миколу Івановича Костомарова.

ЛЕОНІД КАРПИЛЯНСЬКИЙ

КРОСВОРД

"ПТАХИ"

По вертикалі:

1. Чорно-білий птах середніх розмірів з стрикучим голосом.
2. Маленька сіра перелітна пташка, яка гарно співає.
3. Бурувато-сіра пташка, яка часто гніздиться в людських оселях.
5. Невеликий птах, який має широкий плаский дзьоб з щетинками біля основи.
7. М'язова перегородка між грудною і червеною порожнинами тіла.
10. Чорний птах з родини вороньох, який не має оперення біля основи дзьоба.
11. Тварина, тіло якої вкрите пір'ям.
14. Чорно-сірий птах середніх розмірів.
17. Птах невеликих розмірів з ряду куриних, яйця якого використовує медицина.
18. Хижий довгоногий птах, який має чубчик з пір'я на голові, живиться переважно зміями і ящірками.
19. Одна з найважливіших систем організму птаха.
20. Загальна назва птахів, які не відлітають до теплих країв.

По горизонталі:

4. Птах степів і полів, що співає в повітрі.
6. Лісовий птах, що живиться комахами та дрібними тваринами, має дзьоб стиснутий з боків, як у хижих птахів.
8. Один з органів чуття у птахів.
9. Рогові утвори на кінцях пальців у птахів.
12. Орган, в якому починається процес травлення.
13. Великий довгохвостий американський папуга.
15. Передня частина голови птаха.
16. Дрібна річкова качка.
21. Камера серця птаха.
22. Назва системи в організмі птаха, яка знаходиться в дегенях і служить для відновлення вмісту кисню в крові.

СКЛАЛА
ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО.

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД. ВМІЩЕНИЙ У № 64 ГАЗЕТИ "СКАРБНИЦЯ"

По горизонталі: 1. Ятаган. 2. Педагог. 3. Андріївська. 4. Рів. 5. Лад. 6. Мезоліт. 7. Пасха. 8. Семен. 9. Полуботок. 10. Війт. 11. Азія. По вертикалі: 1. Ясир. 2. Град. 3. Автономія. 4. Александр. 5. Туптало. 6. Міщанка. 7. Костомаров. 8. Археологія. 9. Пакт. 10. Герб. 11. Суддя. 12. Повіт. 13. Каша.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуччій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 966. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧФ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №6 (66) Червень 2002 року

Майже кожного дня ми знайомимося з матеріалами про події та явища суспільно-політичного, економічного, культурного життя світу, нашої держави, області, міста, села через найпоширеніший засіб інформації - газету. Інформацією цього друкованого видання люди користуються вже тринадцять століть. Більшість винаходів та відкриттів робилося на Сході, і для втілення їх в життя, поширення ринків збуту в Китаї у 8 столітті з'явилася перша газета. Лише через 800 років перші газети почали виходити в деяких країнах Європи (Німеччина, Голландія, Англія).

В Україні перші газети з'явилися у 18 столітті у Львові (польською та французькою мовами). Початок журналістики в Україні пов'язаний з харківською газетою "Харківський ежендельник" (1812 р.). Перші газети, серед них "Прилуцький голос", почали виходити в нашому місті на

початку минулого століття.

Я недаремно почав розповідь про перші друковані видання, бо далі хочу розповісти про перше таке видання серед музеїв самостійної України - історико-краєзнавчу газету "Скарбниця".

В період тяжкого економічного хаосу, а саме таким був початок 90-х років двадцятого століття, ще в більш критичному стані опинилася і культура Прилуччини. Але іноді, невідомо звідкіля, з'являлися якісь гроші. Пrawdami і неправдами можливо було урвати "копійку" і на культуру. Хапалися за все, вкладали гроші, а результати позитивних не було.

Розпочали ремонт колишнього кінотеатру. Протягом 5 років "строители когось-то строили из себя". Витрачено колосальну суму грошей, я навіть боюся її назвати. Результат - викинуті

"на вітер" гроші. Міський Будинок культури не приймав глядачів, не працювали гуртки, бо не виправдано (та це дивлячись з якої точки зору) довго тягнувся ремонт. Міська бібліотека, якщо те приміщення в якому вона знаходилася можна було назвати бібліотекою, не ломилася від читачів. Пам'яткам культури, їх збереженню, взагалі не приділялося ніякої уваги. Ми вже ніколи не зможемо милуватися деякими унікальними спорудами міста.

Такі обставини стали причиною того, що жителі міста не могли і не знали де провести своє дозвілля. Правда більшість з них проводили його у задоволенні своїх матеріальних потреб. А що ж було робити тим, хто "не хлібом едимим"?

У ті скрутні часи

основною ланкою у заіржавілому ланцюгу культури міста виступив музей. У відремонтованому приміщенні музею (Стрітенська церква) новостворена експозиція відділу історії почала приймати відвідувачів. Естетичне задоволення прилучани отримували відвідуючи виставки відомих художників світу в художньому відділі музею (Миколаївська церква). Працівники музею організовували виставки, читали лекції на підприємствах міста і в селах району. За таких обставин, в один з травневих днів 1992 року, автор цих рядків і головний хранитель музею Г. Гайдай, сперечаючись щодо статусу культури в місті та в районі, прийшли до спільного знаменника - випускати історико-краєзнавчу газету. Основне завдання газети - сприяння становленню і розвитку культури, розбудова наших духовних

(Продовження
на 2-й стор.)

10 років газеті "Скарбниця"

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

цінностей. Інформація про духовні і матеріальні скарби минулого Приудайського краю та нашого сьогодення складала і складають основний зміст газети, звідси походить і її назва - "Скарбниця".

Серед тих, хто стояв у витоків газети - відомі в місті краєзнавці: головний хранитель музею Г. Гайдай, зв'язківець залізничної станції Прилуки О. Савон, вчитель школи № 13 А. Риженко, поет і художник А.

Буренко, вчитель школи № 10 Н. Івахненко. Читач може запитати: "А чому мова йде тільки про "Скарбницю"? Адже в місті виходить декілька газет". Відповідаю. А тому, що газета, як на мене, мало того що дуже цікава, вона ще й оперативно реагує на події культурного життя міста, знайомить читачів з нестандартними ідеями. А головне - виповнюється 10 років з дня виходу першого номера.

А було це 18 червня 1992

року. Готуючи матеріали до першого номера "Скарбниці", а особливо після його виходу, мене як редактора газети хвилювало питання: "Чи потрібну справу робить колектив ентузіастів?" А коли почали надходити відгуки щодо перших номерів нашої газети, я заспокоївся: "Так, потрібну, дуже потрібну справу".

Ось як відреагував на перший номер "Скарбниці" голова Спільноти журналістів України Є. Вербило: "газета читається, матеріали підібрані кваліфіковано, написані добротнотно...

Думається: якби ж ото скрізь отак мудро підійшли до розбудови наших духовних цінностей, відродження добрих традицій. Це вкрай потрібно нам, а ще більше нашим дітям, онукам, правнукам..." А ось враження фахівців з Інституту історії Академії наук України: "З великою зацікавленістю прочитали примірник газети "Скарбниця"... Сподіваємось, що видання такої газети як "Скарбниця", буде сприяти

відгуками про газету редакторський колектив взявся за підготовку до виходу слідуєчих номерів. Але наші "крильця" були швидко обрізані. Як завжди в будь-якому починанні - проблеми, проблеми, проблеми. І ось, коли вони майже всі були вирішені, постала найголовніша - фінансова. Хто ж буде фінансувати видання газети? Куди і до кого ми тільки не зверталися! Даремно. Та всеж,

журналістським бо журналістика і музей поняття несумісні. Та Бог з ними. Газету ми видаємо не за ради слави. Але в кожному номері ми славімо не себе, а рідну землю і людей, які своїми ратними подвигами і трудовими здобутками її прославили і прославляють. І якщо в перших номерах газети наші дописувачі робили ще не впевнені журналістські кроки, то за 10 років своїх виступів на сторінках "Скарбниці" вони перетворилися на "зубастих акул" пера. З їх науковими статтями не один раз знайомилися читачі на сторінках науково-популярних газет і журналів України.

Вже багато років співпрацює з газетою Андрій Буренко. Це його умілими руками зроблено заголовки газети, художньо оформлено не один її номер. Його трепетні душевні статті і ліричні вірші неодноразово з'являються на сторінках "Скарбниці" ("Сестра-жалібниця", "Наші мадонни"...)

Коментарі до статей Георгія Гайдая, які є результатом кропіткого наукового пошуку і досліджень як кажуть зайві. Його матеріали про храми, монастирі, видатних церковних діячів являють собою цілу історію православної церкви на Прилуччині ("Лада - Богиня Сонця", "Пам'яті святого гетьмана", "Святитель Іоасаф", "Порідному краю". Всі назвати неможливо). Його цікаві матеріали - в кожному номері газети.

Статті Олексія Савона про історію підприємств,

Редакційна колегія газети "Скарбниця"

На фото (зліва направо): Л.Карпильянский, А.Риженко, А.Буренко, Л.Тищенко, О.Савон, Г.Гайдай. 2002 рік.

об'єктивному висвітленню історичного минулого, знайомитиме із забутим, відкриватиме невідоме... Взагалі газета справляє добре враження художнім оформленням, цікавими графічними і фотоілюстративними матеріалами, піднімає як загальноісторичні, так і питання місцевого характеру. Вважаємо, що видання "Скарбниці" є справою корисною і важливою, що газета, її авторський колектив зможе зробити гідний внесок в скарбницю української культури..."

Тож, окрилений такими

знайшлася людина, яка, мабуть, чи не єдина зрозуміла, що культура дійсно є невід'ємною частиною духовного життя людини. Це - директор асоціації "Арکید", колись була така, Віктор Павлович Бальбух. Він і став "хрещеним" батьком нашої газети. Після ліквідації згаданої асоціації фінансування взяв на себе міськвиконком.

З кожним номером газета набирала досвіду як журналістське видання. Правда дехто з керівників іншої думки і не вважає "Скарбницю" виданням

10 років газеті "Скарбниця"

організацій, закладів освіти і культури з задоволенням читають школярі, студенти, люди середнього покоління ("Вересаєві струни", "Освіта на Прилуччині", "До 100-річчя залізниці").

Олексій Савон, Георгій Гайдай і нині покійний, земля йому пухом, Дмитро Шкоропад є авторами унікальної рукописної книги "Прилуччина. Енциклопедичний довідник". От би знайшовся "добрий дядя" і профінансував її видання! Не кожен обласний центр має такий свій довідник.

Неодноразово знайомила читачів з невідомими сторінками життя видатних прилучан вчителька школи-гімназії № 5 Олена Ключко ("До витоків роду", "Джерело").

Не могу не згадати лауреатів премії ім. Б. Грінченка, нажалі нині покійних Василя і Вітольда Плосків. У своїх статтях вони прославляли земляків, які залишили помітний слід в історії України, Російської імперії ("Універсал Скоропадського", "Брати Розумовські", "З історії села Канівщини").

Своєю філософією вражають публікації директора міської дитячої бібліотеки Ольги Лукаш ("Очищення душі", "На книжкову полицю", "Густинські експромти").

Відчувається велика дослідницька робота в статтях на військову та історичну тематику. З ними знайомлять читачів Анатолій Риженко і Леонід Тищенко ("Вітри Бородинського поля", "Символіка України", "Від Батурина до Полтави", "Мундир розповідає" та ін.) До речі, останні номери газети виходять з цікавим, художньо оформленим новим заголовком, який підготував Л. Тищенко.

Якщо кількість дописувачів у перших номерах газети можливо було перерахувати на пальцях, то тепер їх не один десяток. Плідно співпрацюють з "Скарбницею" пенсіонер Іван Задорожко, завідувач

відділом держархіву області в Прилуках Людмила Шпилько, краєзнавець Євген Тимофєєв, вчителька школи № 9 Раїса Загороднюк, відомий в місті художник і поет Микола Турківський, пенсіонер Вадим Плошко, бібліотекарі Галина Горіла і Анатолій Суховерський, директор школи з Жовтневого Олександр Лозовий, наукові співробітники музею Тетяна Іващенко, Ірина Біленко, Ольга Степаненко.

Нашу газету знають і люблять далеко за межами Прилук. Особливо в тих містах і селах, де проживають наші земляки. Українська діаспора в Павлограді (Казахстан) має підшивку всіх номерів "Скарбниці". На сторінках нашої газети виступали професор Харківського військового університету Віктор Бурмака, художник з Одеси Юрій Коваленко, журналіст з Києва Володимир Чепур. А от більшість вчителів шкіл та учбових закладів міста, особливо вчителі історії та біології аж ніяк не бажають подавати матеріали до "Скарбниці". Не радують вони своїми статтями й інші газети міста. Невже вчителі не розуміють, що їх матеріали будуть сприяти підвищенню знань, і що не менш важливо - піднімають авторитет вчителя в очах учнів, батьків. Заради наших дітей - до співпраці, шановні вчителі!

І знову економічні негаразди зачепили своїм "чорним крилом" нашу газету. Більше року друкарня отримувала від нас за друкування газети лише обіцянки. Та всьому є кінець. Майже рік газета не виходила. І знову знайшовся "добрий дядя" - підприємець В.В. Пустовіт, який взявся друкувати "Скарбницю" до тих пір, як він казав: "поки ви не станете на ноги..."

А "стали ми на ноги", коли другим хрещеним батьком газети став наш земляк, генеральний дирек-

тор Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв міста Києва, голова Прилуцького осередку Чернігівського земляцтва Павло Олександрович Кривонос. І ось уже півроку без затримок виходить "Скарбниця" - велике спасибі землякові. Словом і ділом підтримує нашу газету головний редактор журналу "Дім, сад, город" Микола Іванович Халिमоненко, теж член Чернігівського земляцтва. Тож я надіюся, що при підтримці таких земляків-патріотів життя газети буде довгим і плідним.

Після відновлення в кожному номері газети публікується рубрика "Наш календар". Для кращого пізнання історії рідного краю, його флори і фауни публікуємо складені науковими співробітниками музею кросворди і чайнворди. Газета оголосила для школярів конкурс на знання історії Прилуцького краю, який триватиме протягом року. Переможці конкурсу будуть отримувати "Скарбницю" у 2003 році - безкоштовно.

До редакції, як і до музею, часто звертаються жителі міста з проханням розповісти в засобах масової інформації історію вулиць міста. І дійсно, така пора сьогодні назріла. Майже всі центральні вулиці міста перейменовані, а точніше їм повернуті історичні назви. Саме про історію вулиць, підприємств, які на ній були і є, про видатних людей які народилися і проживали на ній буде йти мова в наступних номерах газети. Ми плануємо, починаючи з нового навчального року давати в газеті матеріали з історії та краєзнавства згідно календарних планів учителів та Постанови уряду, яка спрямовує їхню увагу на поширення знань щодо історії рідного краю. Для того, щоб більш оперативно готувати кожен номер газети і щоб не платити і не шукати гроші за набір, нам

необхідно придбати комп'ютер більш високого класу. То може знайдуться люди, які розуміють, що нам потрібно це не для задоволення особистих потреб.

Напередодні 10-річчя "Скарбниці" хочу побажати членам редакційної колегії, всім її дописувачам, всім, хто словом і ділом їй допомагає доброго здоров'я, безмежного щастя, радості від тих, хто завтра буде піднімати страждальницю Україну-матінку, успіхів у необхідній і благородній справі.

На закінчення наведу витяг з листа Ю. Коцюбинського, директора Чернігівського літературно-меморіального музею М.М. Коцюбинського: "Це дійсно верша ластівка в українському музезнавстві, коли колектив музею стає фундатором та видавцем такої цікавої газети. Уважно переглянули вашу "Скарбницю" і переконалися, що ви робите дуже важливу і корисну справу на царині духовного відродження нашої матінки-України... Матеріал ... настільки цікавий, що газета читається на одному подиху".

Що ж, мені дуже приємно. Я думаю, що й надалі матеріали наступних номерів газети будуть не менш цікавими, а газета читатиметься на "одному подиху".

Леонід
КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Прилуцькі полковники

ДМИТРО ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Його ім'я не часто потрапляло до історичних документів, про нього мало лишилося згадок, його скромну постать заслоняли більш блискучі: Шкурат, Дорошенко, Лазар і Дмитро Горленки, Мовчан. Про нього жодним словом не згадали ні знаменитий всевидящий літописець козацької доби Самовидець, ні всевідаючий історик Микола Маркевич, а місцевий краєзнавець Володимир Маценко у своїй книзі написав лише кілька не вельми похвальних слів: "Після Мовчана Прилуцький полк перейшов до Дмитра Чернявського, вся діяльність якого примітна лише тільки тим, що він ні разу не воював..."¹ Такий висновок був зроблений мабуть через те, що Маценко користувався вельми обмеженою кількістю історичних джерел, і тому не зміг прослідкувати життєвий шлях полковника Чернявського більш детально. Тяжко зробити це і в наш час, та всеж деякі штрихи доповнити можливо і тому необхідно. Адже гріх розкидатися такими визначними особистостями, якими були козацькі полководці.

Почати треба мабуть з того, що Дмитро Чернявський не один раз а двічі, хоча й на зовсім не значні терміни, призначався на полковий уряд в Прилуки. Вперше це відбулося в трагічні для України часи гетьманування Якіма Сомка, який з усіх сил старався догодити цареві, але Москва йому недовіряла і тому не затверджувала "повним гетьманом". В Україні творилася колотнеча. Кілька претендентів на булаву сперечалися між собою, втягуючи у ці суперечки все більше й більше людей, між українцями знову не було згоди. Заможні козаки і старшина підтримували Сомка, а запорожці, міщани і козацька "чернь" висувала на гетьманство свого представника - кошового Івана Брюховецького. На старшинській раді в Козельці, скликаній у квітні 1662 року, Сомка не підтримав лише прилуцький полковник Лазар Горленко і тому був замінений Федором Терещенком, а на початку 1663 року призначення на полковий уряд отримав Дмитро Чернявський².

Новий полковник мабуть не був корінним прилучанином, можливо мешкав у одному з сотенних містечок Прилуцького полку. Чи не його батьком був рядовий козак Переволочнянської сотні Прилуцького полку Грицько Чернявський, записаний 1649 року до "Реєстрів" Війська Запорозького, після Зборівської битви, у часи Визвольної війни³? Перед призначенням на полковий уряд, Чернявський

досяг уже певних успіхів на військовій службі, мабуть займав якусь досить значну посаду і був людиною заможною, бо вже у березні 1663 року, купив собі дворище з будинком в Прилуках у густинського ченця Федора Гостиловича. Проблизькість стосунків його з гетьманом свідчить те, що купівля ця здійснена при сприянні "єго милости пана Іоакима Самка, гетьмана Войска єго царского величества Запорозького". Про що й записано до ратушної Прилуцької книги⁴. Саме тоді гетьман ще й надав "на уряд" Чернявському чималеньке село Прилуцького полку Ряшки на березі Смошу, в якому налічувалося окрім козацьких, близько 40 посполитих дворів⁵.

У цей час Чернявський перебував разом з Сомком на так званому "з'їзді" в Ічні, де прибічники Сомка прийняли присягу на вірність йому та змовилися про спільні дії супроти Брюховецького. Але вже було пізно. Збаламучена запорожцями біднота сотворила собі нового кумира - демагога і авантюриста Івана Мартиновича Брюховецького, про таких як він знаменитий наш земляк козацький літописець Самійло Величко сказав, що "для срібла і злата не тільки... дав би вколоти око, але брата і отця свого не пощадив би: то як би мав жалувати матки погибаючої України"⁶. Що вже говорити про суперників.

У червні 1663 року під Ніжином зібралася Чорна рада, в якій взяла участь не тільки старшина, але й низове козацтво, посполиті, міщани. Під тиском запорожців і московського війська на чолі з князем Д. Великогагіним гетьманом було обрано

Брюховецького⁷. Козацький літописець Самовидець записав: "...Бруховецькій зо всім войском пришло к намету царскому, которому уже князь здавал з своїх рук булаву і бунчук, подтверждаючи гетманство", а про прибічників Сомка: "...того ж часу усе у них поотбірано - коні, ринштунки, сукні, і самих за сторожу дано"⁸. А потім розігрався кривавий фінал. Кілька днів збурена чернь грабувала і вбивала заможних людей в Ніжині та його околицях. Заарештованого Сомка та його прибічників тримали в ув'язненні в ніжинському замку. Разом зі всіма сидів у кайданах і Дмитро Чернявський, чекаючи присуду.

Виконання вироку військовий суд призначив на 18 вересня 1663 року в Борзні. Сюди привезли Сомка, полковників, сотників, рядових козаків. Нагляд за стратою було доручено генеральному обозному Івану Цесарському, полковнику кївському Василеві Дворецькому та новопризначеному полковнику прилуцькому Данилу Пісоцькому. На площі в Борзні, на догоду Москві, привселюдно, українці стинали голови кращим із кращих, цвіту нації: гетьману Якимі Сомкові, ніжинському полковнику Васюті Золотаренку, чернігівському - Оникію Силічу, переяславському - Опанасу Шурівському, лубенському - Стефану Шамрицькому, полковій старшині Павлові Килдію та Кирилу Шираю⁹.

Десятьох старшин і знатних козаків, а серед них і прилуцького полковника Дмитра Чернявського суд "помилував", відправивши їх у кайданах до Москви, а там уже протореним українцями шляхом - до Сибіру, на тричі прокляту "Лену", звідки вже ніхто й ніколи не повертався. Незміряна і нескондима сибірська тайга поглинала людей як ненаситне чудовисько, ні слідів, ні згадки, ані хреста на могили.

Та нашому полковнику ще й підвезло, він і голову зберіг, і в Сибіру не все життя нудив світом. Виручив Чернявського, порятував від забуття і смерті вірний побратим і соратник його славний гетьман Петро Дорошенко¹⁰. Сталося так, що через 15 літ сибірський бранець знову з'являється на історичній арені. Ось як це було.

Липень 1678 року. Величезна, більш як 200-тисячна турецько-татарська армія вирушила у похід на Україну, на гетьманську столицю Чигирин. Малочисельна залога столиці, мужньо захищала козацьку твердиню. На поміч захисникам вирушили козацьке військо гетьмана Самойловича і

ДМИТРО ЧЕРНЯВСЬКИЙ

московська армія боярина Ромодановського. 12 липня військо Самойловича, до складу якого входили Прилуцький, Чернігівський, Ніжинський, Лубенський і Миргородський полки, а також компанійські полки, форсувало Дніпро і зупинилося на Бужинському полі на березі Тясмина. Прилуцьким полком у той час командував Федір Мовчан, у полку вже перебував і Дмитро Чернявський. Почалися затяжні й кровопролитні бої за Чигирин, які скінчилися тим, що вороги, втративши величезну кількість своїх воєнків, захопили фортецю, зруйнували її і забравши гармати, відступили. У цих боях загинув прилуцький полковник Федір Мовчан і на його місце гетьман призначив колишнього засланця Дмитра Чернявського, якого добре знали і шанували в полку¹¹.

Після невдалого Чигиринського походу турки не вгамувалися. Взимку 1678-79 років на Лівобережжі з'являють татарські загони, які почали руйнувати містечка й села Київщини і колишньої Вишневещини. Козацьке військо під командуванням гетьманича Семена Самойловича, до складу якого входив і Прилуцький полк під командуванням Чернявського, знову вирушило в похід. Військо звільнило Лівобережжя а на Правобережжі козаки захопили міста Канів, Корсунь та інші, наказний гетьман наказав мешканцям звільнених міст переселятися на Лівобережжя, а міста спалити.

Влітку 1679 року султан знову направив на Гетьманщину величезну армію, яка мала намір захопити все Лівобережжя разом з Києвом. Козацьке військо посилене московською армією заходилося відновлювати та будувати нові укріплення навколо міста Києва. Ціле літо близько 100 тисяч чоловік працювало над спорудженням 10-метрових земляних валів і глибоченних ровів. Прилуцькі козаки під командуванням Чернявського будували вали і укріплення навколо Печерського монастиря¹². Дізнавшись про надзвичайні заходи, турецький уряд, навчений гірким досвідом, не рішився на крупномасштабну військову операцію та почав мирні переговори з Росією. Козацькі полки на початку вересня повернулися по своїх домівках.

Повернувшись у Прилуки, змучений хворобами, отриманими в Сибіру, полковник Дмитро Чернявський помер у кінці 1679-го, або на самому початку 1680 року, бо один із документів Густинського монастиря, датований 25 січня 1680 року, підписаний уже Лазаром Горленком "на той час

вакансії полкової, полковник наказної"¹³.

А завершилась ця епопея для України плачевно. Недолугі московські політики уклали в березні 1681 року з Туреччиною Бахчисарайську угоду на 20 років¹⁴, за якою відмовлялися на її користь від Поділля, Брацлавщини та південної Київщини. Беріть, мовляв, нам не жаль, тільки б нас не турбували у нашому рідному болоті. Була ще одна підла умова цієї угоди, яка найбільше засмутила українців. Величезний простір між Бугом та Дністром ніхто не мав права заселяти: ні Москва, ні Туреччина, ані Крим. Вона повинна залишатися безлюдною і нейтральною на протязі 20 літ. Як зазначав видатний історик України Д.Дорошенко: "Було санкціоновано пустину в самому серці багатого краю, там, де була колиска його історичного життя, там, де був осередок держави Богдана Хмельницького"¹⁵.

Сліди полковника Дмитра Чернявського не загубилися на Прилуччині. Лишилося село, засноване ним у часи його полковникування на Прилуччині. Спочатку це був хутір на лівому березі Удаю, якраз навпроти прилуцької фортеці. Називався він Чернявщиною, з хутора виріс до доволі людного села, яке мало навіть свою церкву. Володів ним Чернявський недовго бо згодом тут господарювали вже Горленки і село навіть назву змінило, стало називатися Липинцями.

Мав полковник і нащадків. Його син Григорій теж пішов за батьком і дослужився до досить поважної посади. Ще прижитті полковника, 1672 року був призначений із значкових товаришів у полкові осавули, а потім близько 15 років (1685-1699) був прилуцьким полковим обозним, тобто, другою особою в полку після полковника. Гетьман Самойлович 1685 року наділив його маєтком - Лісовими Сорочинцями.

Певний слід в прилуцькій історії залишив і онук полковника Степан Григорович Чернявський. Він теж із рядового козака дослужився до значкового товариша, а 1700 року призначений на посаду прилуцького полкового осавула. Йому ж батько передав у спадщину і село Лісові Сорочинці. Помер він близько 1714 року, залишивши маєток своїй дружині Марії¹⁶. Брат його - Микита, переживши якусь душевну травму, дав обітницю присвятити своє життя служінню Богу. 1697 року він, відкріпшись від мирської суєти, пішов у Густинський Свято-Троїцький монастир, де й залишився на все життя під іменем Нифонт. Батько за цю послугу віддав монастиреві частину

свого маєтку¹⁷.

Далі прослідкувати рід полковника Дмитра Чернявського не вдалося. У 19 столітті Чернявські-поміщики мешкали в селах Прилуцького повіту Іржавці, Боршній, Радківці, Чернявські-священки - в Никонівці¹⁸. На початку 20 століття на Квашинцях мешкала родина почесних громадян Петро Іванович та його дружина Ольга Павлівна Чернявські¹⁹, їхній гарний будиночок (Київська, 221) зберігся й досі, хоча й з деякими перебудовами.

Джерела та література:

1. Маценко В.А. Прилуцщина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда. Ромны, 1888, с. 68.
2. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 7, 8.
3. Реестра всего Войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 года, октября 16 дня, и изданные по подлиннику О. Бодянским. М., с. 312.
4. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 8.
5. Там само, с. 317, 320
6. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України. К., 2001, с. 195.
7. Там само.
8. Літопис Самовидця, К., 1971, с. 91.
9. Там само, с. 174.
10. Акты Юго-Западной России. Том 8, № 50, Спб, 1875, с. 54.
11. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 13.
12. Летопись Григория Грабянки. К., 1854, с. 314.
13. Шкоропад Д.Е. История Прилук. Часть 2. М., 1982, с. 63.
14. Соловьев С.М. История России. Книга 7. М., 1991, с. 219, 220.
15. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том 2. К., 1992, с. 93.
16. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 181, 182.
17. Там само, с. 57.
18. Відділ Державного архіву Чернігівської області в місті Прилуках. Фонд 203, од.зб. 5. Фонд 43, од. зб. 2234, 8697, 9282, 9292.
19. Там само, фонд 81, оп. 1, од.зб. 103.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

Прилуцька чоловіча гімназія. Заснування і становлення.

Будівлі, як і люди, мають свій вік, свою історію, біографію. Одні навіть при житті своєю скромністю не привертають до себе уваги непомітно зникають не залишаючи навіть згадок у пам'яті людей, іншими - милуються століттями вони стають гордістю, прикрасою міста чи навіть країни. А от коли поєднується краса та історія чудової будівлі і біографії визначних людей пов'язаних з нею, то доповнюючи одне одного, разом вони залишають глибокий слід у пам'яті людей. Така доля випала і Прилуцькій чоловічій гімназії, сучасній школі №1.

Жителів і гостей міста не залишає байдужими краса двоповерхової споруди у центрі, на головній міській магістралі - вулиці Київській. Композиційним центром будівлі є глибока лоджія у два поверхи у створі головного фасаду з колонами, напівколонами і арками, яка прикрашає парадний вхід. По боках від центрального входу розташовані великі півциркульні вікна (з нішами і пілястрами на 1-му поверсі). Завершують головний фасад бокові входи першого поверху з балконами над ними.

Меморіальні дошки на фасаді нагадують, що у цій будівлі, колишній чоловічій класичній гімназії, навчалися знані не лише в Україні, а й за її межами люди. Серед них видатний математик, член-кореспондент Петербурзької АН, професор Варшавського університету Вороний

Г.Ф., член-кореспондент АН України, доктор філологічних наук, професор Київського університету Маслов С.І., видатний композитор академік АН України Ревуцький Л.М. і багато інших видатних людей.

Історія заснування і будівництва Прилуцької чоловічої гімназії сягає середини 19 століття. Тоді на дворіщі майбутньої гімназії на Роменській (нині Київській) вулиці знаходилися чотири садиби: купця З гільдії Федора Петровича Московченка, дружини титулярного радника Олександри Федорівни Горленко, міщанки Марії Тимофіївни Новової і купця Григорія Григоровича Шумського.

Задумавши створити розкішну міську садибу в Прилуках, місцевий поміщик, надвірний радник Іван Михайлович Скоропадський у 1863-65 роках викупив садибу Московченка Ф.П., Горленко О.Ф. та Новової М.Т. і збудував тут гарний будинок з флігелем, посадив красивий парк.

Життя і діяльність І. М. Скоропадського, вихідця з гетьманського роду, тісно пов'язане з

Прилуками. У дитинстві він навчався у приватному пансіоні П.П. Білецького-Носенка у м. Прилуках (на Липинцях). З 1844 по 1848 рік його обирали предводителем Прилуцького дворянства, а з 1848 по 1852 рік - дворянства Полтавської губернії.

Особливо багато добрих справ зроблено ним у розвитку народної освіти на Прилучині, у організації шкіл. За власні кошти він відкрив у Прилуках пансіон по підготовці народних учителів, вихованцями якого були кращі учні сільських училищ Прилуцького повіту, виключно діти з селянських родин, заснував перше початкове жіноче училище.

З 1868 по 1877 Іван Михайлович обирався гласним (депутатом) Прилуцького повіту, головою училищної ради, почесним мировим суддею. Особливої поваги заслуговує І.М. Скоропадський за створення чарівного куточка рідної землі, музею

Документи свідчать, що якраз перед своїм семидесятиліттям Іван Михайлович вирішив за досить помірну ціну продати свою садибу площею 2340 кв. сажнів на Роменській вулиці Прилуцькій повітовій Земській Управі для чоловічої гімназії. В садибі знаходились: цегляний житловий одноповерховий будинок під залізним дахом, двоповерховий під залізом флігель, дерев'яні, рублені, обкладені цеглою, під залізом кухня і лазня, комора, льодовник, дерев'яна конюшня і сарай для екіпажів, льох і колодязь.

Для оформлення продажі садиби хворий Скоропадський запросив до себе додому Прилуцького нотаріуса Михайла Петровича Демкова.

11 грудня 1874 року крім нотаріуса у дім Скоропадського на Роменській вулиці прибули члени Прилуцької повітової Земської Управи: штабс-ротмістр Аркадій Миколайович

Горленко (поміщик с. Ярошівки Прилуцького повіту) з дорученням від Управи, козаки Тихон Степанович Самойленко з Валок і Прокіп Васильович Макаренко з Іванківцево, свідками були підпоручик Павло Максимович Гудим-Левкович (поміщик з с. Олексинців), губернський секретар Іван Іванович Рутницький і колезький асесор Антон Гасперович Єдлінський (мешканці Прилук).

Тут і відбувся акт купівлі-продажу садиби Скоропадського за 20 тис. крб сріблом, з оплатою ним усіх витрат пов'язаних з оформленням „купчої кріпості” (обійшлося у 851 крб), а 24 травня 1875 року згідно „ввідного листа” судовий пристав Полтавського окружного суду Рублевський узаконив придбання садиби Прилуцьким повітовим земством.

Відомо, що відкрито Прилуцьку чотирьохкласну прогімназію 22 вересня 1874 року, тому є всі підстави вважати, що як голова училищної ради, добившись відкриття у Прилуках чоловічої гімназії, але не маючи для неї приміщення, Іван Михайлович віддав свою садибу під гімназію, а вже пізніше Земська Управа вирішила відшкодувати йому витрати, придбавши у нього садибу. Першими у прогімназії працювали: інспектором-Сачин Михайло Іванович, законоучителем - батько майбутнього професора Олександра, священник Щербина Мусій Никифорович, учителем математики - Куликовський Еразм Гнатович, стародавніх мов - Мокрицький Володимир-Павлович,

живої природи, відомого не лише в Україні, а й далеко за її межами Тростянецького дендропарку. За добрі справи прилучани першим удостоїли Івана Михайловича звання почесного громадянина міста Прилук.

Як відомо, І.М. Скоропадський створив у Прилуках ще оду гарну садибу "Острівки", яка на початку 20 століття належала його онукам Михайлу і Павлові (останньому гетьману України) Петровичам. Садиба площею більше 10 десятин з великим парком, будинками, озерами, каналами, штучними острівцями, альтанками і мистками знаходилась на Скоропадській вулиці (суч. Бособрода, територія ефіро-олійного комбінату). Покищо невідомо коли вона придбана Скоропадськими. Можливо Івану Михайловичу сподобались краєвиди над Удаєм і, продавши садибу на Роменській вулиці, він створив тут для себе ще кращу садибу. Старожили розповідають що у вихідні дні у цьому парку могли побувати всі жителі міста, порозважатись, відпочити, покататись на човнах.

Прилуцька чоловіча гімназія.

історії і географії - Жуковський Василь Васильович, німецької мови - Моргулович Георгій Дмитрович, французької мови - Ляков Альфонс Андрійович, каліграфії, креслення і малювання - Морозов Володимир Юхимович, гімнастики - Полянський Петро Юхимович, учителем підготовчого класу - Довгополов Іван Єремійович, помічником класних наставників - Зелінський Микола Андрійович, лікарем - Козіонтовський Адольф Станіславович. Почесним попечителем гімназії Міністерство народної освіти затвердило тасного радника Григорія Павловича Галагана.

Але колишній поміщицький будинок, з його невеликими і тісними кімнатами, з самого початку не влаштував новостворений учбовий заклад, уже тоді підготовчий і перший класи довелося переводити до флігеля. Тож за рішенням Земської Управи уже в 1876 році довелося добудувати приміщення до основного будинку, яке завершено у 1877 році. У прибудові розмістилось три класи, інспекторська.

Після реконструкції, як свідчить офіційна довідка, гімназія мала такі приміщення: основний будинок площею 424 кв сажени, довжиною 60 аршин (1 арш - 0,711 м), шириною 20 арш., висотою 8 арш., мав 9 кімнат, вітальню, коридор, 2 комірчини і 2 сіней, в ньому налічувалось 18 дверей, 37 вікон, 10 печей, кахляний камін. Двоповерховий флігель площею 324 кв саж. довжиною 26 аршин, шириною 20, висотою 10, на другому поверсі містились 4 кімнати, коридор, дві вітальні, 2 сіней і комірчина, в ньому налічувалось 10 дверей, 15 вікон, 4 печі. Такі ж самі приміщення були і на першому поверсі який мав 15 дверей, 11 вікон, 2 сходів, 4 печі. Малий флігель площею 52 кв. саж.

У 1878 році учбовий заклад перетворено у 6-ти класну прогімназію.

З кожним роком все більше поважних людей виявляли бажання навчати своїх дітей в гімназії, та можливостей не було. І лише з приходом на посаду директора Феодосія Яковича Вороного (батька математика Георгія Федосійовича), людини передових, демократичних поглядів, людини діла, яка вболіває за майбутнє учбового закладу, відмічаються значні зміни у житті гімназії.

Завдяки його клопотанню у 1882 році гімназія стає повною 8-ми класною з підготовчим класом. У 1882-83 роках до головного корпусу гімназії споруджена прибудова, на першому поверсі якої розмістились чотири старші класи, а на другому - фундаментальна бібліотека, фізичний

кабінет і домова гімназична Свято-Вознесенська церква (освячена 14 лютого 1884 року). Розписав церкву іконописець, київський художник Антон Зіновійович Маленко. Для неї Григорій Павлович Галаган придбав у московського фабриканта Постникова дороге церковне начиння (позолочену дарохранительницю, позолочене кадило, посуд, напрестольні і молебні хрести, напрестольне Євангеліє в срібному визолоченому карбованому окладі, таке ж мале Євангеліє, та ін.). Колишній учень гімназії Василь Іванович Рубцов подарував гімназичній церкві „облачение для священника и диакона". До речі, у 1907 році після ремонту церкви, на прохання педагогічної ради гімназії, у зв'язку з тим що Вознесіння співпадало з кінцем навчального року коли учні роз'їзжались по домівках, храмовий день з Вознесіння було перенесено на 8 листопада - день Архистратига Михайла.

Ф.Я. Вороний планував ще

Будинок гімназії спалений у роки війни. 1944 рік

розширити територію гімназії, побудувати приміщення для гімнастики, для класу малювання, учнівської бібліотеки, квартири, розширити гімназичний двір. У 1884 році він уклав угоду з пирятинським міщанином Рубіном М. М. про купівлю в нього ґрунту площею 380 кв. саж. з будівлями, який знаходився поряд з гімназією на розі вул. Роменської (Київської) і Кладбищенської (Гімназичної). Ця садиба куплена Рубіном М.М. 28.01.1881 року у купця Шумського Г.Г. Гімназія придбала цей ґрунт 25 лютого 1887 року.

І відразу ж розпочалося будівництво актово-гімназичного залу і галареї-вітальні при ньому. У 1887-88 роках до існуючого двоповерхового корпусу гімназії прибудовано двосвітний зал шириною 20 арш., довжиною 31 арш. Внутрішній коридор, по боках якого містились класи, вів до актово-гімназичного залу. На цей час у головному флігелі

містились квартира директора і канцелярія, в іншому, малому флігелі - квартира вихователя. Як записано у звіті про стан гімназії за 1900 рік, двір гімназії „довольно обширен, займаєть площу в 1 кв дес. 280 кв.саж. Во дворі ростуть теністые деревья и имееть достаточно места для игр и прогулок учащихся в свободные от классных занятий часы. Самое здание гимназии нельзя считать удовлетворительным, оно тесно и не имееть внутреннего клозета..." (прибудовано у 1903 році).

У 1914 році міська Управа, збираючись відкрити парельні класи в гімназії, виділила 20 тисяч крб для розширення будівлі. Планувалося зробити надбудову над 4, 6 і 7 класами і бібліотекою, а згодом і над усім одноповерховим корпусом, розширити церкву. До кінця березня того ж року Земська Управа заготовила для цього необхідні будівельні матеріали. Планувалося після закінчення навчання, матеріали перевезти до двору гімназії і відразу ж приступити до будівництва. Але перша світова війна 1914 року, яка призвела до нестачі робочих рук, дорожничі матеріали, плати за виконання робіт, примусила відкласти розширення будівлі до більш слушного часу.

Після подій 1917 року гімназія була закрита, в її приміщеннях працювало декілька шкіл. У 1920-30-х рр. тут містився педагогічний технікум. Під час Великої Вітчизняної війни 1941-45 рр. будинок згорів і був відновлений у 1940-50-х роках зі значними перебудовами. З 1 вересня 1951 року в ньому розмістилась школа № 1, яка з честю продовжує історію гімназії, дописуючи нові славні сторінки.

Джерела та література:

1. Павловський І.Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Полтава, 1914, с.97.
2. Прилуцщина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда. Составил В.А.Маценко. Ромны, 1888, с.127, 155-157.
3. Мисник Г.Е. Дендропарк „Тростянець". Путівник. К., 1971, с.3.
4. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с. 664.
5. Відділ Державного архіву Чернігівської області в місті Прилуках. Ф 1435, оп. 1, од. зб. 63, 111, 125, 133, 221, 224, 229, 230, 235, 275, 318, 442, 663.

ПИСЬМЕННИКИ ПРИЛУЧЧИНИ - ДІТЯМ.

Все починається з дитинства... Перша прочитана книга непомітно вводить дитину в дорослий світ де панують добро і зло, вірні друзі й жахлива зрада, де на щастя все закінчується добре, але завжди застерігає: "Будь уважний!" Дитяча книга - то особливий світ, особливий тим, що плекає він дитячі душі навіть інколи незалежно від нас дорослих. А ми іноді тільки дивуємося: звідки наші діти знають те чи інше, хто їх навчив робити такі висновки.

Працюючи упродовж багатьох років у дитячій бібліотеці, спілкуючись з маленькими читачами, зустрічаючись з поетами і письменниками, мимоволі виникло питання: "чи пишуть наші письменники для дітей?"

Як виявилось на літературній царині Прилуччини література для дітей не лише існує, а й поступово перетворилася з маленького паросточка в рясне деревце вкрите чудовими плодами - дитячими книгами. І безперечно на сьогодні кращого дитячого письменника аніж Микола Петрович Турківський годі й шукати. Першою спробою написати щось для дітей був розділ "Різні цікаві речі для малечі", вміщений у збірці "Стодзвони". Першими читачами були онуки письменника Андрійко, Оксана та Ганнуся. Мабуть з їхнього благословення з'явилися на світ ряд дитячих книжечок: "Мур-Мур", "Заєць писанкар", "Молодчина красень-півень", збірник кросвордів для дітей. Він одночасно був і автором і художником цих книг. Це унікальне явище, яке свідчить про неабиякий талант Миколи Петровича.

Віднедавна в шкільних програмах з'явилось ім'я письменника майже не знаного в літературному світі нашого краю - Василь Костьович Королів-Старий. В жодному енциклопедичному словнику, навіть в краєзнавчій довідковій літературі, яка є в бібліотеках міста ви не знайдете інформацію про письменника, який народився на Прилуччині, навіть дивно, як вплигло його ім'я з непам'ятства.

Народився Василь Костьович 4 лютого 1879 року в селі Ладані Прилуцького повіту на Полтавщині. Освіту здобув у Полтавській духовній семінарії. Змолоду захоплювався фольклором, тягнувся до мистецтва, яке його захоплювало більше аніж теологія. У 1923 році вийшла збірка казок "Нечиста сила", яка відразу ж стала популярною не лише серед маленьких читачів, а й поміж їхніми батьками. Її унікальність полягає в тому, що автор мабуть чи не єдиний в світі спробував облагородити "нечисту силу", показав народові традиційно злі й лихі алегоричні образи добрими, вчинки яких приносять людям здебільшого користь. Письменник змушений був за певних обставин емігрувати. Його творча доля склалася доволі вдало - він писав, друкувався, був добре знаний, але... тільки в еміграції. Щож, час розкидати і час збирати каміння.

Мало хто знає, що російський письменник Мойсей Павлович Венгров - автор багатьох творів для дітей народився в Прилуках. У 30-х роках він редагував дитячі журнали "Еж" і "Мурзилку". Потім багато і плідно працював у галузі літературних досліджень. Писав статті про О. Блока, О. Фадєєва, Д. Фурманова, про дитячу літературу. Його статті перекладені на кілька іноземних мов. Нажаль він не підтримував зв'язку з рідним краєм.

Добре відоме читачам старшого покоління ім'я Валентина Васильовича Бичка - автора багатьох книг для дітей і дорослих. Народився він на околицях Харкова в Журавлівці в робітничій сім'ї. 1920 року батькові

визначили наділ землі і вся сім'я переїздить до його рідного села Манжосівки на Прилуччині. У 1932 році вийшла перша збірка віршів для дітей Валентина Бичка. Всього в творчому доробку поета понад п'ятдесят дитячих книг. У повоєнні роки поет був редактором газети "Зірка", головним редактором видавництва "Молодь".

Шанувальникам поетичного таланту Олени Шульги добре відомі дві її поетичні збірки - "Зелений листопад" і "Дивна птаха". У жодній з них нема творів для дітей, проте є у поетеси дитячі вірші з яких могла б вийти чудова дитяча книга. До речі, на один з віршів Олени Василівни місцевий композитор О. Вовк написав музику.

Є в нашому місті людина, яку Бог наділив талантом словна, по самісінькі вінця. Євген Васильович Постульга - художник і поет, філософ і мудрий батько. На відміну від попередніх авторів він не має поетичних збірок, його вірші друкуються на сторінках періодичних видань, увійшли до збірки "Первоцвіт". Його поетичні твори для дітей сповнені ліризму і казковості - це світ де говорять трави і всміхаються фіалки. Юна прилуцька художниця Ганна Олександрівна проілюструвала твори для дітей, написані Є. Постульгою чудовими малюнками.

Ще про одного поета, найстаршого серед плеяди прилуцьких поетів я б хотіла сказати декілька слів. Андрій Іванович Буренко - людина складної, драматичної долі, проте і в його зраненій душі знайшлося місце для дитячих творів. Це низка віршів про речі, які нас оточують: квіти, рослини, предмети побуту. На особливу увагу заслуговує його "Казка про Цвіркунчика", надрукована в газеті "Правда Прилуччини" в лютому 1988 року.

Отож, як виявляється, дитяча література як жанр існує на Прилуччині. Що правда, твори всіх авторів, окрім М.П. Турківського, знаходяться в архівах письменників. Лишається лише сподіватися на кращі часи.

ОЛЬГА ЛУКАШ

Євген Постульга**Мати й мачуха**

Ще бруньки на вербах сонні
І тепло іще не те...
А в затишку на осонні
Мати й мачуха цвіте.
То гуртом, то по одинці
Квіти гріються малі,
Мов яскраві золотинки
Хто розсипав по землі.

Фіалки

У трепетному плетиві
Між рясту й жовтецю
Фіалки фіолетові
Всміхались вітерцю.
Всміхались-кохалися
Дивуючи усіх...
А люди нахилялися
І рвали їхній сміх.

Світлячки

Світлячки в траві живуть
Вдень їх не побачиш.
Заховаються й ау-у-у!
І нема їх наче.
А як прийде темнота
В луг після заграви,
Мов зірки замерехтять
Світлячки яскраво.
І тоді, ну й чудеса
Діються з тобою:
Під ногами небеса
І над головою!

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1109. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №7 (67) Липень 2002 року

"ПОСОЛ ПРИЛУК В ОДЕСІ"

Він живе і працює, а точніше малює в "жемчужині у моря" - Одесі, та до рідного міста, де народився і провів "бешкетне" дитинство, приїздить дуже часто. Ось і цього літа, напередодні свого дня народження він, разом з сином, до речі тоже художником, приїхав до Прилук вклонитися прахові матері та батька і, безумовно, разом з художниками міста "відмочити" свій день народження.

Мова йде про відомого одеського художника Юрія Андрійовича Коваленка, якого в місті над морем називають "живим украшеним Одессы" або ж "чрезвычайным і полномочным послом Прилук в Одессе".

Народився він тієї літньої пори, коли в дідівському саду на Ракитному дозрівали, не один раз зображені на його картинах, груші-іллінки. А чому груші? Да тому, що з дідів-прадідів пуп новонародженої дитини закопували під грушею - міцним і кріпким деревом. Закопали під грушею пуп свого первістка і його батьки - Марія та Андрій. А було це 27 липня 1931 року. Рановранці того дня, тільки но

Юрій Коваленко

почало підніматися ласкаве сонечко, у збудованій ще дідом Іваном хаті біля залізничної станції, під стукіт паровозних колес народився хлопчик, якого назвали Юрасиком.

Про своє повзункове дитинство Юрій Андрійович майже нічого не пам'ятає, але достеменно стверджує, що він "з горшка - прямо на грушу". Його впертий і твердий характер проявився

ще в дитячому садку, за що його часто купали у тазуку перед тихим часом усальні дівчаток. І такі були методи виховання. Саме тоді і почалися перші спроби малювати. Малював на газетах, що в ті часи було дуже небезпечно, парканах (свій і сусідські паркани зберігали його "творчість" аж поки не почалася Велика Вітчизняна війна, потім - "пішли в грубу"). Особливо

полюбляв малювати там, де навіть ходити заборонялося - на залізничній станції. Там же, на вагонах, почалися перші спроби пера - писав вірші.

До війни одержав неповну середню освіту в залізничній школі № 57 (нині школа № 14). Малював майже на кожному уроці, крім тих, на яких писалися диктанти, твори, контрольні роботи. Середню освіту одержав у школі № 2. Влітку його друзі - на річку, купатися або на поїзд - до лісу, за грибами. Він теж - до річки, до лісу - малювати. А ось що розповів мені художник про один з осінніх днів 50-х років.

"Хмарилося. Накрапував дощик. Взяв етюдник (дерев'яна валізка, яку зробив сам) і пішов на залізничне полотно малювати. Малюю. Підходять двоє, і коли побачили, що на малюнку - семафор, повели мене до кабінету дільничого енкаведешника. Там "розібралися" - попередили, що якщо ще раз буду малювати,

(Продовження
на 2-й стор.)

"Посол Прилук в Одесі"

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

навіть в районі станції, притягнув до відповідальності. Публіка, яка роззявивши рота все це спостерігала і сподівалася що "ворог народу" отримає по заслугі, була розчарована. Особливо коли я повертався додому і на їх запитання - як же це тебе відпустили?, - я відповів, що я шпигун, але працюю на нашу розвідку".

В 1959 році закінчив Одеське театральне училище. У навчання була перерва - служба в армії. В 1969-му - Ленінградський державний інститут театру, музики і кінематографії. Навчаючись, сумував за рідним Прилуцьким краєм. Про той період наша газета ("Скарбниця") у 1994 році писала: "...тимчасове заслання" на навчання стало причиною того, що більшість його робіт присвячені рідній Прилучині". До періоду навчання відносяться і перші вірші, якщо не враховувати тих, що писалися на заборах, вагонах, в них він сумує за рідним краєм і ніяк не може звикнути до чужого і холодного Ленінграду:

А все ж один, отут, у Петербурзі,

Серед холодних і казенних стін.

Лише у думках-снах калина в лузі,

Та сонця у степах гарячий дзвін.

Більше 10 років працював у Одеському художньому училищі. Викладаючи живопис, малювання, композицію почав формуватися як художник. Працював художником-гримером в Одеському оперному театрі, в Українському музично-драматичному театрі.

Перша персональна виставка відкрилася, коли художнику було далеко за 40. Ні, вони були. А було їх до 1985 року - аж 5! Кожна з них ретельно перевірялася. І не стільки картини (техніка, сюжет, композиція, реалістичність), скільки прописка в паспорті, сімейне положення, моральний стан... "Они (перевіряючи), - як пише В. Віленський в

газеті "Одесские новости", - ходили, разводили руками, морщились, недоумевали. Многочисленные звонки, долгие переговоры с самым высоким начальством".

Оте ж високе від культури начальство неодноразово радило Коваленку: "Юра, налиши красивый трактор на зеленом поле, вступишь в Союз и будешь делать, что захочешь". Всі такі пропозиції він відкидав: "Я презирал эти предложения. Надо писато то, что

галереях, музеях України. Його виставки з нетерпінням чекають в Канаді, Голландії, США, Ізраїлі, та багатьох інших країнах. Я не беруся перелічити країни в яких зберігаються роботи Коваленка в приватних збірках. Але його роботи дають відчуття гармонії не всім, а лише тим, хто має в собі хоча б частинку потенціалу моральних та естетичних цінностей України, який має Юрій Коваленко.

Юрій Коваленко. Чекання 1978 р.

любишь. Только через любовь человек приближается к Истине. Я делал то, что мне нравилось. И называл это "Стихи любимой женщине".

"Спеціалісти" клеймили його роботи позором, клялися, що поки вони живі, Коваленко, цей "націоналіст" і "модерніст" ніколи не стане членом Спільки художників. А він все "создавал картины, где грань между реальностью и фантастикой была ничем не обозначена". Прошли часи "одобрям". У 1988 році, коли художнику виповнилося 57 (!) років, його прийняли до Спільки художників України.

Сьогодні він уже не бігає по заводах, клубах, навчальних закладах, пароплавах, шукаючи місце для виставок. Нині він бажаний гість (я маю на увазі його роботи) не тільки у виставочних залах,

Тільки за останні роки в місті над морем відбулося декілька його виставок. Ось витяг з відгуків на виставку його робіт, яка проходила в Одеському художньому музеї восени 1999 року: "Пейзажи, портрети, новые темы в изложении Юрия Коваленко звучат гимном молодой независимой Украине... художник не изменяет себе ни при каких обстоятельствах. Таким его знают и любят не только в нашей стране, а и в Германии, Америке, Канаде, Израиле".

Але про все він залишається неординарним. Про нього ще й досі говорять: "спорщик и выдумщик", "деревенский романтик", "мистический хулиган", "солист-скандалист", "природный заводяйка, витівник і дотепник". Його живопис називали: "барочним

примитивом", "крестьянским реализмом", "живописным беспределом", "низовым барокко", "вкусным одесским язычеством", "украинским наивом".

В кінці 2000 року в Золотій вітальні одеської газети "Коммерсант Юга" відбулася чергова виставка Юрія Коваленка: "Из его картин хлыщут энергия жизни, которую дано чувствовать посвященным и на тропинках далекого детства, и в миллионном городе".

Своїми враженнями щодо цієї виставки поділився заслужений діяч мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор Євген Лукашов: "Его работы живут в двух измерениях: реальном и фантастическом, в них самые обыденные вещи приобретают сказочный характер. Художник легко переводит зрителя за грань реального. У картин Юрия Андреевича энергетика своего собственного мира и свое видение его..." і скульптор Микола Степанов: "Юрий Коваленко - личност гиперболическая (кто же этого не знает). У него все масштабно. Все вымысел и все правда".

Дивлячись на його картини виникає думка: "А можливо, Юрій Андрійович як той хитрий дід з грушами на картині просто підсміюється над нами". Можливо і підсміюється: "Да так может рисовать любой ребенок!". А можливо пропонує: "Возьми и нарисуй!".

В минулому році в Одесі була відкрита виставка, такої за розмахом ще не бувало, з нагоди 70-річчя художника. Телеграм, подарунків з усіх кінців України було... море! А головне те, що творчість Ю.А. Коваленка була відмічена золотом, у повному розумінні цього слова. Голова Одеської обласної державної адміністрації Сергій Гринецький "За вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняного художнього мистецтва, активну творчу діяльність, та з нагоди 70-річчя від дня народження" нагородив Коваленка Юрія Андрійовича "Золотим знаком".

Мабуть тому, що Юрій Коваленко - людина оригінальна, одеські журналісти

"Посол Прилук в Одесі"

"придумали" йому оригінальний псевдонім - ЮК.

Про безмежну закоханість Юрія Коваленка в рідні Прилуки говорить назва виставки, яка відбулася декілька років тому в Одесі - "Прилуцька повість". Самі назви робіт говорять про те, що він постійно думає про рідне місто, сумує за ним: "Батьківщина", "Зима в Прилуках", "Дитинство художника", "Базар в Прилуках", "Дід з грушами",

"Іменини на Ракитному", "Баба Таня", "Весілля в Прилуках", "Хата баби Марії", "Гоголь в Прилуках"...

Таких патріотів як Коваленко - ох, як небагато! Я знаю лише одного - народного артиста України Бойка Володимира Івановича. Гастролюючи з концертами в багатьох країнах світу він завжди підкреслює: "Я козацького роду, з славних Прилук".

Кожного разу, пере-

буваючи в Прилуках, Коваленко заходить до музею і кожного разу я знайомлю його з черговою виставкою. А цього разу, оглядаючи виставку Леоніда Лева, сказав мені: "У цьому році зробимо". Що ж, у прилучан з'явилася надія ознайомитись з творчістю свого земляка - "чрезвычайного и полномочного посла Прилук в Одессе" художника Юрія Коваленка.

Від'їжджаючи до Одеси, як завжди жартував, дякував

усім, особливо Семену Тихоновичу та Катерині Петрівні Кантурам, за дружній і теплий прийом. А коли до відправлення поїзда залишалося ще цілих 5 хвилин Юрій Андрійович різко повернувся і неозираючись пішов до вагону, залишаючи на пероні краплі сліз...

Щасливої тобі дороги, ЮК!

**ЛЕОНІД
КАРПИЛЯНСЬКИЙ**

З ПОЕТИЧНОГО ЗОШИТА ЮРІЯ КОВАЛЕНКА

Андрію Коваленку (синові).

Іди. Біжи. Не падай.
Не впади. Впади.
Та падай. Та біжи.
Та йди..

Себе в розкопах віднайди, ,
Раї неправедні мина.
Сплячі повстання розбуди.
В роботі з Богом говори своїм.

В базарний день повз нашу хату,
Селяни йшли, тяглись підводи.
Кричало радіо завзято:
"Слава Сталіну від українського народу!"
Сидить колгоспник он на возі,
Задумливий, цигарку палить,
І слуха про земного бозю,
Якого письменство наше хвалить.
І ще він думає, які ж вони,
Ті люди, що вірші творили?
Та й сплюнув. Боже борони!
Кричало радіо щосили.

Без вас Прилуки,
Без вас цей стіл.
Без вас пляшка,
Без вас цей натюрморт

Без вас комедії і драми
Без вас все інше.
Без вас я наливаю,
З вами п'ю.

КОЗАЦЬКА МИНУВШИНА**КОЗАЦЬКІ КЛЕЙНОДИ**

Цікавою сторінкою нашої національної історії є етнічно-військове формування - Запорозька Січ. Вона історично склалась на території України і являла собою високоорганізоване військо, яке мало регламентовану структуру, суворо визначений начальницький склад - старшину, а також свої клейноди: прапор, бунчук, булаву, литаври та ін., які завжди супроводжували Військо Запорозьке в походах, були його святинями.

Прапор, як засіб сигналізації, відомий з античних часів. Прапороносцями призначали, як правило, визначних воїнів, які мали за обов'язок постійно тримати прапор над полем бою, пильно охороняти його. Стародавні стяги були у великій шані на Русі ще за часів язичництва, а після запровадження християнства вони освячувалися образом Нерукотворного Спаса. Значення прапора під час бою було надзвичайно велике. Якщо він стояв нерухомо, знали: битва проходила успішно, а якщо зникав з поля зору воїнів, то це мало означати ніщо інше, як поразку. Збити стяги ворога - означало зігнати його з поля, знищити.

Запорозький прапор - короґва - найбільша святиня українського козацтва. Під нею запорозьці ходили через бурхливе Чорне море до стін столиці Оттоманської Порти - Константинополя, переслідували ординців, які нападали на українські землі, відвойовуючи у них ясир, піднімали людиність на боротьбу проти польської шляхти. Побіля прапорів розгорталися найзавзятіші поєдинки, бо втрата прапора для запорозьця, як і для його предків русичів - то поразка, ганьба. На козацьких прапорах 17-18 ст. зображувалися святі, сонце, місяць, зорі, олені, зброя - все, що було на той час характерним для мотивів українського народного образотворчого й декоративного мистецтва.

Треба додати: за свідченням історика Михайла Антоновича, на короґвах, які супроводжували запорозьців у бойових походах на Крим, Туреччину, Західну Європу,

вишивали образ Святої Покрови. Прапори з цим зображенням гордо майорили над козацькими головами під час походів під проводом Ружинського, Госинського, Наливайка, Лободи, Сагайдачного... Проте найпоширенішим було зображення козака, воно стало гербом Низового Війська. Цей символ - лицар-воєнка з шаблею на лівому боці і рушницею на лівому плечі - відомий ще з 16 ст.

Поряд зі своїми, козаки користувалися короґвами володарів, котрі брали їх на службу, наприклад, стягом із зображенням чорного орла - австрійського імператора, з білим орлом - польського короля.

Зустрічаючись 1654 року в Богуславі з Богданом Хмельницьким, Павло Алеппський, котрий супроводжував до Москви антиохійського патріарха Макарія, зазначав: "З військом був прапор христоролюбивого войовничого гетьмана Зиновія із чорної та жовтої матерії смугами, з встановленим на ньому хрестом"

А ось які прапори періоду Визвольної війни 1648-1654 років були в Київському полку: чотири з них мали поєднання блакитного й жовтого кольорів. А ще на трьох жовтих короґвах з блакитною полотняною лиштвою - герб Києва - лук зі стрілою в колі. Ще на одному, на блакитному - коло, лук і стріла жовті, а лиштва також блакитна, полотняна. До речі, на думку історика Я.С. Ісаєвича, один із цих прапорів міг належати і якомусь із київських ремісничих цехів. Подібні прапори були і в ремісників Ніжина, Прилук, Березини і Борзни.

Слід зазначити й про символіку кольорів одягу, предметів побуту. Так-от, в Україні зустрічаємо найчастіше червоний та золотаво-жовтий кольори. За словами К. Копержинського, перший береже рослинність від шкоди,

(Продовження на 4-й стор.)

КОЗАЦЬКІ КЛЕЙНОДИ

другий - сприяє дозріванню. Козацькі поховальні атрибути, як відомо, завжди супроводжував червоний колір, що найбільш передано в народному фольклорі. Тіло загиблого запорожця покривали червоною китайкою.

З 18 століття полкові й сотенні прапори Війська Запорозького все частіше виготовляють з блакитного полотнища, на них жовтою фарбою наносять хрести, зорі, зброю, постаті святих. Згодом - козак із самопалом на золотому щиті, на блакитному тлі. Водночас традиція поєднання жовтого і блакитного кольорів поширюється і на герби тогочасних міст України. Їх бачимо на гербах Прилук (на блакитному полі золота голова бика, проткнута шаблею) та Лохвиці (на золотому полі кам'яні ворота, над якими три вежі з блакитними флюгерами).

Здавна на Січі побутував звичай: коли кошовий та вся старшина накажуть литавристу бити в "котли", осавул заходить до церкви, бере корогву, ставить її на видному місці та проб'є тричі дрібно в литаври, то кошовий з палицею, що в ній уся його гідність, а суддя з військовою печаткою, писар з каламарем, осавул з малою паличкою прийдуть, стоять, кланяються на всі боки. Після того, як на Січі Богдана Хмельницького обрано гетьманом, пише Самійло Величко, "...зараз от кошового послан до скарбниці войскової писарь сечовий з несколькими атаманами куренными и иным значным товариством, взявши там и принесши в раду клейноти войсковии... и вручили их зараз Хмельницкому. Клейноти зась были тии: хорогов королевская, златописанная, барзо красная; бунчук тоже велце медный, с позолоцестю горкою и древцем; булава сребная позолоцистая, зело майстерно зделанная і каменієм честным украшенная; печать сребная войсковая і котлы новии великии з добошем; к тому теж и три штуки армат полевых легких, з достатком пороху до них и куль, з арматами и пушкарями".

Разом з корогвою польський король Стефан Баторій уперше офіційно надав запорожцям 1578 року за гетьманування Богданка і бунчук. У своєму привілеї король, зокрема, зазначав, що дає його у відзнаку звитяги: "З військом своїм над народом азіатським, од якого і клейнот той здобутий працею гетьманською і кров'ю козацькою". Перед бунчуком гетьманським завжди схиляли козацькі полкові прапори. Поряд з булавою він був важливим атрибутом гетьманської влади. Так, запрошуючи Петра Дорошенка в жовтні 1668 року на чорну раду в Січ, запорожці назвали йому: "Кого Військо обере, і бунчук, і булаву дадуть, той у нас буде й гетьманом".

Документи стверджують, що бунчук був даний Дем'яну Многогрішному, Михайлу Ханенкові, Івану Самойловичу, котрого "укривали знаменом і бунчуком", Івану Скоропадському, Данилу Апостолу.

Бунчук - це держак довжиною до двох з полоаиною метрів, зверху кріпилася маковиця (тобто кулька), від неї донизу звисали пасма кінського волосся. В Туреччині, звідки українці перейняли цей атрибут влади, на бунчук чіпляли від одного до семи пасом волосся - залежно від службового становища того, кого він супроводжував у походах. Перед султаном, наприклад, носили бунчук з сімома пасмами.

На Запорозжжі бунчуки виготовлялися з білого

кінського волосся і червоних мотузків. Гетьманські були білого, чорного та червоного кольорів, крім того, з них звисало по дві посрібнені китиці. Наказним гетьманам, котрим Богдан Хмельницький доручав на певний час керувати військовими операціями, вручалися малі бунчуки, що мали висоту меншу двох метрів.

Обов'язок охороняти й захищати гетьманський бунчук покладався на генерального бунчужного. Та оскільки він був зайнятий іншими важливими справами, то цю функцію виконували його помічники - бунчукові товариші або підбунчужні. До речі, під час походів вони водночас ставали "ад'ютантами" гетьмана.

Слід сказати, що чи не найважливішою ознакою влади в козацькому війську була гетьманська булава. До речі, з археологічних знахідок на українських землях кам'яні булави знані ще з кам'яного віку. Відома в давнину як дерев'яна або металева зброя, вона згодом стала символом найвищої посади в козацькому війську. Її також уперше передав запорожцям Стефан Баторій, визнавши, таким чином, дніпровську вольницю.

Булава являла собою палицю з горіхового дерева завдовжки 50-70 сантиметрів із срібною або визолоченою кулею на кінці, яка оздоблювалася, як правило, бірюзою, смарагдами, перлами. На ній могли бути герб, прізвище чи вензель власника. Гетьману Самойловичу, скажімо, вручена булава "серебряная золоченая с чернью, и с каменьями, и с бирюзью; цена 15 рублев".

Як символ найвищої влади, булава завжди була на видному місці. Скажімо, під час переговорів з посольством Львова у жовтні 1648 року, повідомляють документи, Богдан Хмельницький сидів за столом із золоченою булавою. А під час виборів нового гетьмана вона здебільшого лежала на столі. І лише тоді, коли вже претендента "гетьманом окрикнули", давали йому булаву і бунчук до рук.

За давнім запорозьким звичаєм, кожен претендент на булаву мав спочатку від неї відмовитися. Наприклад, козацький літописець Самовидець, описуючи сцену обрання Дем'яна Многогрішного в гетьмани,

іронізує, що той не хотів булави, "як старая дівка хорошого жениха". Подібна сцена була і 1708 року, коли на місце Мазепи обирали Івана Скоропадського, і 1727 року, коли вступився до булави Данило Апостол. Момент прийняття булави означав, що даний кандидат "учинився гетьманом".

За свідченнями документів, булаву, як знак верховної влади у Війську Запорозькому, гетьману передавала генеральна старшина. Наприклад, Дем'ян Многогрішний "булаву и знамя у обозного и у полковников принял". Але були випадки, коли булаву вручали, як і інші клейноди, представники монархів. Так, 1658 року царську булаву Івану Виговському вручав уповноважений царя Олексія Михайловича, котрий сказав при цьому: "Великий государь...жалует тою булавою и гетманством Войска Запорозского его Ивана Выговского".

До так званих малих булав належав пернач - атрибут влади полковника. Куля в нього була порізана на шість частин. Різновиди перначів та їх оздоблення можна побачити на портретах прилуцьких полковників роботи художника Анатолія Гайда в експозиції Прилуцького краєзнавчого музею.

Особлива булава вручалася наказному гетьману, коли

Запорізькі клейноди
Гравюри кінця ХІХ ст.
Бунчук. Булава.
Загальновійськова
запорізька печатка

КОЗАЦЬКІ КЛЕЙНОДИ

його посилали на виконання важливих доручень. Самовидець, наприклад, повідомляє, що "Гетьман Хмельницький висилає свого войска полки Ніжинській, Чернігівській, при котрих и охочих много козаков и инних полков пошло немало, з котрих осм полков стало, бо Івану Золотаренкові наказное гетманство вручил, давши ему булаву и бунчук, а армат узял из собою немало..."

Гетьманські регалії можна було одержати на козацькій раді тільки за згодою війська. Самовидець розповідає, що коли після смерті батька Юрася Хмельниченко, відмовляючись від влади, поклав булаву й бунчук, подякувавши й поклонившись козацтву, то "тая булава час немалий лежала в той раді, кожному би ся хотіло узяти той уряд, але ж не позволяєт войско. Питано по кілька крат чрез осаулов войска: на чом бы воля їх была, жебы доставал на тому уряді гетманства. Але усі одними голосами кричат, жебы сын Хмельницького гетманом зоставал..."

У "статейному списку" московського посольства залишився опис вручення гетьманських регалій в січні 1654 року Богдану Хмельницькому в Переяславі. Цікаво, що передаючи їх в руки козацького полководця, боярин Бутурлін виголошував спеціальну промову, яка підкреслювала особливі ознаки кож-

ної. Так, прапором цар Олексій Михайлович "...вас от иноверных оружия покрывает и победу на них даруя, тебе со всем православным воинством и его всеми верными соблюдает невредимых... и знамение се его, царского величества, да будет всем врагам вашим победы знамение страшное и ужасное во бранех". Ще така важлива деталь: приймаючи гетьманські клейноди в лютому 1649 року тут же, в Переяславі, від польського короля, Богдан Хмельницький брав їх "доволі недбало". А от коли на раді в Переяславі представниками Москви були вручені такі ж клейноди, то гетьман "...знамя велел нести перед собою развертєв, а сам шол за знаменем в государеве жалованье, в фerezее и в шапке з булавою пеш. А писари, и полковники, и всякие многие люди шли за ним по тому ж до двора пеш".

Існувало неписане правило, що вручити клейноди новообраному гетьману можна було лише за згодою Запорозької Січі. Коли через малолітство Юрія Хмельницького в Чигирині обрали Івана Виговського, то запорожці прислали йому гнівного листа: "Тилко ж тое ізбраніє и елекція ваша не повинна була без волі и совіту нашого войска Низового Запорозького чрез братю нашу панов старшину енеральню, полковников и войска Городового Украинского, зачинатися й вершитися; поневаж и небожчик Богдан Хмельницький не в Чигирине але на Кошу нашом Січевом, не от Городового, но от нас Низового войска Запорозького начало пріял своего гетманства".

До козацьких клейнодів крім прапора, бунчука та булави, належать також гербова печатка, литаври, духові труби, каламар тощо. Печатки вручалися козацтву теж з часів Баторія. Водночас військову печатку одержували окремо й запорожці. Вирізнялася вона тим, що на ній поряд із козаком на кургані зображувався спис, що, очевидно, мало нагадувати запорожцям їх прикордонну службу. Гетьманські клейноди, як сказано вище, вручалися українським козакам польським королем, потім - московським царем. Старший Війська Запорозького надавав їх полковникам і сотникам, а кошовий старшині - Рада Запорозької Січі, курінній - курінна рада, паланковій -

кошовий отаман.

Траплялися випадки, коли козаки самовільно відбирали у гетьманів знаки їх влади і передавали новообраним особам. Робилося це, звичайно, без королівської чи царської згоди. Зокрема, подібний факт мав місце 1632 року, коли козацька рада в Черняхівській Діброві, вислухавши "Киевского митрополита и иных старцев", котрі переконували козацтво стояти за православному віру, постановила: гетьмана Кулагу і полковників відставити, а "вибрати иного гетмана, Андрея Деденка, и полковников иных же из черных людей, которые преж сего бились с поляками". Переобравши старшину, козаки "знак у него, Кулаги, отняли и отдали новому гетману."

З другої половини 18 століття козацькі клейноди поступово скасовуються: після ліквідації 1764 року царським урядом гетьманства, змушений був відмовитися від булави останній гетьман України Кирило Розумовський, а коли за наказом Катерини II генерал Петро Текелій 15-16 червня 1775 року захопив і зруйнував Запорозьку Січ, втратила символи влади і запорозька старшина. І хоча через кілька років клейноди ліво-бережної старшини втратили будь-яку вагу, 1788 року царський уряд, від-правляючи Чорно-

морське козацьке військо на Кубань, вручив курінним отаманам перначі.

Читаєм цікаво було б дізнатися, про те що козацькі клейноди служили обов'язковими атрибутами різних запорозьких обрядів. Зокрема, вони надавали великого значення похоронам лицарства. Наприклад, коли помер гетьман Іван Скоропадський, його тіло несли з Глухова до села Гамаліївки в супроводі всіх регалій. За двома батальйонами московських

солдатів несли значок (малий прапор), а також військову корогву. Потім за духовенством йшли козаки з булавою та бунчуком.

Коли ж 1734 року помер гетьман Данило Апостол, його, згідно заповіту, перенесли з Глухова аж до Сорочинців. Але спершу відправили службу в церкві Святого Миколая в Глухові, тодішній гетьманській резиденції. Перед труною до церкви несли головну корогву, далі - гетьманську шаблю на одній подушечці, а на другій - царську нагороду з червоною стрічкою, на третій - булаву, бунчук і печатку. В церкві під час служби булаву і бунчук тримали з правого боку від труни, а "кавалерію" - царську відзнаку - з лівого. Під час перевезення тіла до Сорочинців по місту за труною йшло 30 козаків з рушницями, за ними несли шаблю, тоді - булаву, бунчук і печатку на подушечках.

Доля українських національних святинь, як і всієї землі української, - справді гірка: наш народ не може й досі бачити їх у повному обсязі. Звичайно, козацькі клейноди, скажімо, часто-густо захоплювали вороги, десь вони, очевидно й досі припадають пилом у сховищах чужих музеїв. <

Джерела і література:

1. Сергійчук В.І. Доля української національної символіки. Київ, 1990 р.
2. Мельник Л. Національна символіка на Україні. Київ, 1989.
3. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание... К. 1851.

ЛЕОНІД ТИЦЕНКО

Литаври. Тулумбаси (котли).

ЗАСЛУЖЕНИЙ АРТИСТ ІЗ КУСТІВЦЕЦЬ

Місту Прилукам вже більше 900 років. З давніх-давен у місті знають стародавні райони, їх традиції, відомих людей. Кустівці належать до таких районів, у яких проживали кустарі, але поряд з ними виростили й майбутні заслужені люди. Імена письменників Любові Забашти, Ганни Ігнатенко, Олександра Ведміцького, професора Олександра Щербини, заслужених артистів України Валентини Кононцєвої та Івана Бровченка теж пов'язані з Кустівцями.

Я хочу розповісти про Бровченка Івана Кузьмовича, якого бачила неодноразово на сцені театру в Прилуках і в себе вдома, куди він часто приходив на гостину до моїх батьків. Роки життя І.К. Бровченка - 1898-1971. Народився Іван Кузьмович на Кустівцях. Будинок його батьків знаходився недалеко від річки Удаю на вулиці Нижньо-Береговій між будинками № 39 та № 41 (не зберігся). Вулиця і тоді та й зараз по вуличному називалася Рудою. Мешканці вулиці з гумором говорять: "Хоча вулиця наша й Руда, але на ній жили три артисти брати Бровченки: Іван, Павло та Панас". Дійсно це так.

Артистичне життя Павла і Панаса пов'язані з С.-Петербургом, Донецьком, Ужгородом. А от Іван Кузьмович своє театральне життя пов'язав з Прилуками і Ніжином, хоча на гастролях бував у багатьох містах країни.

Про початок своєї театральної діяльності І.К. Бровченко згадує так: "1918 року на околиці Прилук на Кустівцях я вперше грав у "Наталці Полтавці" Миколу, під керівництвом артиста-професіонала І.М. Ярошенка. Це було, так би мовити, моє хрещення, перші несміливі кроки на театральних підмостках. Звідси І.М. Ярошенко передав мене професіональному театрові, який на той час працював у Прилуках. За оте посвячення у актори І.М. Ярошенку я завдячую все життя. І вже потім, в якому б театрі я не працював, там і йшла п'єса "Наталка Полтавка". У цій п'єсі я зіграв Петра, Миколу, Возного, Виборного і навіть Терпелиху. Точно не можу сказати, скільки разів за пів-століття сценічної

І.К. Бровченко

діяльності я зіграв усі зазначені ролі. Але найть поверхові підрахунки свідчать, що не менше 600. "Наталка Полтавка" була початком моєї театральної діяльності і моїм творчим фінішем. У 1968 році зіграв Возного".

Мій батько, вчитель-краснознавець Івахненко Олексій Олексійович (1900-1987), був другом І.К. Бровченка. Він розповідав, як їздив до нього на 70-річчя від дня народження та 50-річчя акторської діяльності. На творчому вечорі 8 вересня 1968 року Іван Кузьмович з великим піднесенням виступав у окремих сценах відомих п'єс. Батько привітав ювіляра від імені його земляків, мешканців Кустівця. Моя мати Катерина Григорівна (1904-1990) згадувала, як у молодості грала в селі Замості в різних аматорських п'єсах, а Іван Кузьмович інколи приїздив до них і надавав режисерську допомогу. Вона завжди говорила, що він був дуже вимогливий, допомагав у підборі костюмів, оформленні сцени. Про виступи І.К. Бровченка знало все село і селяни з великим задоволенням йшли на вистави.

Мешканцями Кустівця пригадують виступи І.К. Бровченка в клубі на вул. Червоноармійській

(нині - філіал школи № 10). Недалеко від Бровченків проживав Охріменко В.К. Йому зараз іде 99 рік, він мені розповідав про ці вистави на сцені кустівського клубу. І.К. Бровченко був дуже красивий, стрункий і гарно співав, пригадує В.К. Охріменко.

Перед війною І.К. Бровченко працював у театрах Прилук і Ніжина. З Ніжинським театром він виїхав до Новосибірська, де ставили п'єси в різних містах, в госпіталях. Після війни працював знову в Прилуках, Ужгороді, Дубно. З 1959 року - артист Ніжинського драматичного театру імені М.М. Коцюбинського, був на посадах режисера, художнього керівника.

Іван Кузьмович Бровченко був талановитим актором і режисером, поставив близько 150 спектаклів та зіграв сотні ролей. Серед них: Назар ("Назар Стодоля"), Годун ("Розлом"), Гриць ("Ой, не ходи Грицю"), Платон ("Платон Кречет"), Голохвостий ("За двома зайцями"), Василь ("Лимерівна"), Гнат ("Безталанна"), Фігаро ("Одруження Фігаро"), Панас ("Наймичка"), Яшка ("Весілля в Малинівці"), Антон Квітка ("Талант"), Коваль ("Шлях на Україну") та багато інших.

Творча праця нашого земляка високо оцінена, йому присвоєно звання "Заслужений артист України". 1970 року праця Ніжинського народного театру була відмічена срібною медаллю, а його керівник І.К. Бровченко 1971 року нагороджений орденом "Знак Пошани". Звістка про нагородження прийшла 23 січня 1971 року якраз у день смерті актора.

Іван Кузьмович залишив свої записки про Ніжинський театр і про свою творчу діяльність. Дружина і дочка артиста надали велику допомогу досліднику Г.В. Самойленку, який написав книгу про цей театр (Г.В. Самойленко. Ніжинський драматичний театр ім. М.М. Коцюбинського. Ніжин-1996.), де значне місце відведене й нашому землякові І.К. Бровченку.

Будемо пам'ятати своїх славних земляків.

НИНА ІВАХНЕНКО

Драматичний гурток Куствівського сільбуду. 4 зліва у 3-му ряду - І.К. Бровченко. Прилуки 1928 р.

ПРЯНИ РОСЛИНИ

З давніх часів люди цінували пахучі трави. Спочатку використовували їх в різних ритуалах, пізніше для приправи їжі та для приготування ліків.

В пагонах, корінні, листі прямих рослин містяться ароматичні або гостросмакові речовини. Корисні властивості цих рослин визначаються органічними кислотами, ефірними маслами, фітоцидами, глюкозидами, вітамінами та іншими біологічно активними речовинами.

На даний час відомо більше 200 видів прямих рослин. Як приправу використовують коріння (хрін), зелену масу (кріп, естрагон), листки (лавр), плоди та їх частини (червоний перець).

Корінь хрину має гострий смак. Ця фітонцидна рослина вбиває не тільки бактерії, але й грибки, і найпростіші мікроорганізми тваринного походження.

Перець червоний - відома приправа в українській кухні. Дозрілі червоні плоди цієї рослини надають стравам гострого смаку.

Характерний смак і сильний запах має часник. Ще в Давньому Римі часник входив до обов'язкового раціону легіонерів, бо на думку римлян, окрім цілющих властивостей, він володів здатністю надавати воїнам мужності й

сили. В Єгипті, на будівництво пірамід зганяли тисячі рабів, яким давали цибулю і часник, щоб вони не хворіли. Цибуля відома у народів Сходу за 400 тисяч років до нашої ери. В Єгипті цибулю вважали священною рослиною, тому часто пучки цибулі знаходили в саркофагах фараонів. Використовують цю цінну овочеву культуру з харчовою і медичною метою.

Приємний і своєрідний аромат має петрушка, яка широко культивувалася ще в Давній Греції. Грецькі герої і переможці Олімпійських ігор увінчувались вінками із зеленої петрушки. Із Греції ця рослина розповсюдилася по всьому світу. Цінність її обумовлена високим вмістом каротину, вітаміну С та мінеральних речовин.

Одне з ведучих місць серед столових пряностей належить кропу. Зелена маса цієї рослини надає стравам приємного запаху та смаку і містить багато корисних речовин необхідних для організму людини.

Сильний приємний аромат має зелене листя м'яти. В ефірному маслі цієї рослини міститься 50-90 % ментолу. В Давньому Римі вважали, що м'ятний запах піднімає настрій і сприяє приємній застольній бесіді. Тому в римлян існував звичай, до приходу

гостей столи натирали свіжозірваною м'ятою. Давні вчені переконували, що рослина позитивно впливає на роботу мозку. Так, знаменитий римський історик Пліній Старший носив на голові вінок, сплетений із свіжої м'яти. М'яту широко використовують у фармакології. Так, м'ятне масло входить до складу валідолу, м'ятних таблеток та ін.

Приємний лимонний запах має меліса. Батьківщина меліси - Південна Європа. Ще в давнину цю високовітамінну рослину використовували з лікарською метою. Ібн-Сіна хвалив її як засіб, що підвищує життєдіяльність.

Крім місцевих відомих пряностей широко використовуються в кулінарії іноземні спеції. При виготовленні овочевих, рибних, м'ясних страв, різних соусів та консервів використовують лаврове листя, духмяний перець, гвоздику та ін. Солодкі страви та різні кондитерські вироби не можуть обійтись без ванілі та кориці.

Пряні рослини займають важливе місце в коморах природи. Вони дуже корисні для здоров'я, а також цінні як приправи, які надають стравам нові смакові відтінки. Тож вживайте їх на здоров'я і смачного вам!

ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО

Прилуцькі ярмарки

Найдавнішою згадкою про прилуцькі ярмарки є повідомлення арабського мандрівника Павла Алеппського, який разом зі своїм батьком Антиохійським патріархом Макарієм двічі відвідав Прилуку у 1654-1656 роках. Повертаючись з Москви на батьківщину влітку 1656 року, патріарх з сином "милувалися картиною великого ярмарку, який буває тут у свято Іоанна Хрестителя, на нього з'їжджається велика кількість грецьких купців з Румелії та Карамалії з шовками, шалям, перськими килимами, великими плащами..."

З 1692 по 1708 рік Прилуцьким полком правив полковник Дмитро Лазарович Горленко. Він відновив у Прилуках Іванівський літній ярмарок.

Наприкінці 18 століття на Івана і Дмитра в Прилуку з'їжджалися купці з крамом з Ромен, Полтави, Ніжина, залізни виробы велзи з Тули і Орла, шкіри з Бихова, худобу

і коней приганяли з Пирятина, навколишніх сіл, вино і горілку привозили з Коропа і Сосниці. Купці приїздили також з Москви, Стародуба, Гомеля, Могильова.

У першій чверті 19 століття центр торгівлі перемістився на Верхні Кустівці. Саме тоді, до двох існуючих долучилися ще два ярмарки: Василівський та Провідський.

У другій половині 19 століття в місті збиралося вже п'ять ярмарків, був запроваджений новий Здвиженський, або як його ще називали Хрестовоздвиженський чи Воздвиженський ярмарок.

На цей ярмарок з'їжджалися в основному ніжинські, роменські, лохвицькі та золотоноські купці, а для закупки великої рогатої худоби і коней, приїздять купці з Калуги, Орла, Могилева та інших міст. Завозили на прилуцькі ярмарки сукна, шовк, папір, фарби, шкіри, глиняний, дерев'яний, скляний та

фаянсовий посуд. З Київської та Чернігівської губерній, привозили велику кількість дьогтю, конопляної олії, соснових дощок, та різних дерев'яних виробів. З Таврійської губернії завозили сюди місцеві чумаки у великій кількості сіль і рибу. Купували в Прилуках просте селянське полотно, овечу вовну, свинячу щетину, заячі та вовчі шкури, пух, віск і мед. Та найбільше торгували кінями і худобою.

У першій чверті 20 століття ярмарки були скасовані тоталітарним режимом, який панічно боявся бодай якогось скупчення людей.

Запровадження в Прилуках Здвиженського ярмарку - перша спроба молодих реформаторів-керівників нашого міста відродити добру віковічну традицію нашого народу.

Георгій Гайдай

КРОСВОРД

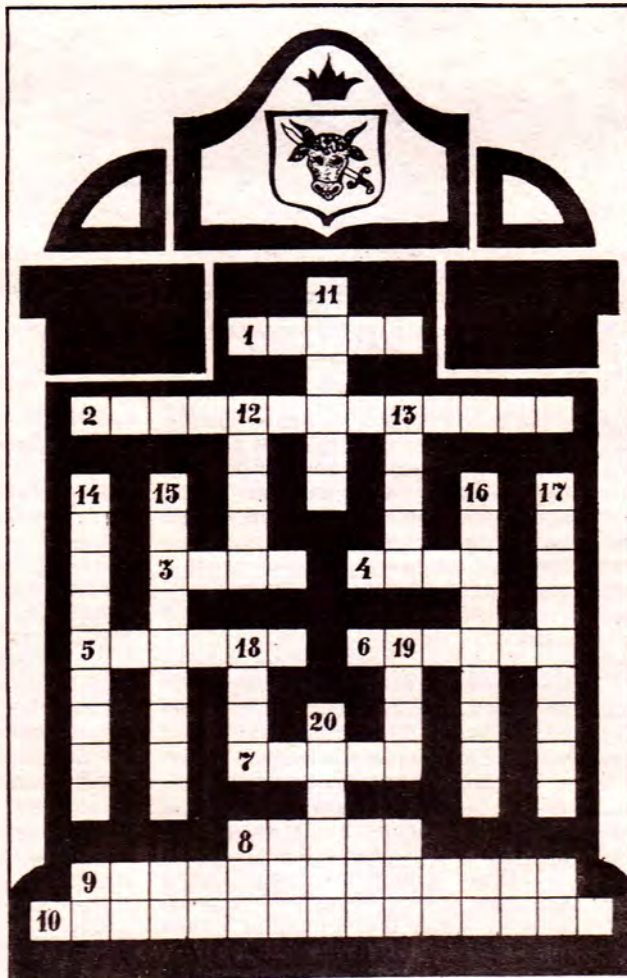
По горизонталі:

1. Церковна чаша.
2. Як називалася козацька рада, що відбулася 8 січня 1654 року.
3. Музичний інструмент.
4. Ресурси, запаси будь чого.
5. Двоповерховий дерев'яний ляльковий театр.
6. Князь, губернатор Малоросії, що похований в Густинському монастирі.
7. Початковий пункт, лінія, з якої починаються спортивні змагання.
8. Окрема кімната ченця в монастирі.
9. Святитель Іоасаф
10. Отруйна рослина з родини пасльонових.

Відповіді на кросворд, вміщений у № 65 газети "Скарбниця"

По вертикалі: 1. Сорока. 2. Соловей. 3. Горобець. 5. Мухоловка. 7. Діафрагма. 10. Грак. 11. Птах. 14. Ворон. 17. Перепілка. 18. Секретар. 19. Нервова. 20. Осідлі.

По горизонталі: 4. Жайворонок. 6. Сороколуд. 8. Зір. 9. Кітті. 12. Рот. 13. Ара. 15. Лоб. 16. Чирок. 21. Передсердя. 22. Репровідна.

По вертикалі:

11. Взірець міри.
12. Тверда, прозора смолиста речовина жовтого кольору, використовується для виготовлення прикрас.
13. Речовина білого кольору, що використовується в будівельній справі.
14. Українська письменниця, уродженка села Лисок на Прилуччині, авторка книги "Крізь громовицю".
15. Назва України в офіційних актах царської Росії.
16. Назва документа, що погіршив становище козацтва напередодні Визвольної війни, датований 1638 роком.
17. Дворянська садиба, одним із власників якої був В.В.Тарновський.
18. - розповідний жанр літератури.
19. Рідкісна тварина Прилуччини з довгим та цінним хутром.
20. Професор, засновник Прилуцького музею.

СКЛАЛА

ІРИНА
Б.І. КИРКО.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1332. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №8 (68) Серпень 2002 року

ЛЮБОВ ЗАБАШТА *поетеса, прозаїк, драматург*

Забашта (Гришко - дівоче прізвище) Любов Василівна народилася 3 лютого 1918 року в місті Прилуках на Чернігівщині (тоді Полтавської губернії) в родині службовця. Пристрасть до поезії, згадувала письменниця, пробудив дід, батько матері, Січкар Семен Герасимович, який вчителював тоді в селі Хаєнках на Ічнянщині і для якого віршування було великою відрадою в житті. Вірші почала писати ще в школі з 10 років. Відвідувала літературну студію, керівником якої був Микола Навроцький. Друкувалася в газеті "Правда Прилуччини". З першими віршами виступила на обласній нараді молодих літераторів у Чернігові 1935 року, де Павло Григорович Тичина відзначив і похвалив молоду авторку.

В 1940 році закінчила інститут інженерів водного господарства в Одесі і разом з чоловіком Валентином Забашто, випускником цього ж інституту, одержала призначення інженера-кораблебудівника на Рибінську судверф ім. Володарського. З початком війни

разом з підприємством була евакуйована в Красноярськ на Єнісеї, а чоловіка призвали на фронт, де він недовзі, в квітні 1942 року, загинув у боях під Новоросійськом. Після звільнення України з 1944

року працювала кораблеконструктором на заводі "Ленінська кузня", де редагувала також заводську багатотиражку. Без відриву від виробництва навчалася на мовно-літературному факультеті Київського

педінституту. Брала активну участь у студентському літературному житті. В 1949-50 роках - завідувача відділом поезії журналу "Дніпро". Член Спілки письменників СРСР і на творчій роботі з 1950 року. Нагороджена медалями як учасник війни.

Любов Забашта znana як письменниця з широким і багатогранним творчим доробком. Книжки письменниці, написані впродовж сорока років праці в літературі, вирізняються розмаїттям тем, художніх засобів і жанрів: вірші, поеми, балади, повісті, романи, драматичні і дитячі твори.

Авторка збірок "Нові береги" (1950), "Щоб мовчали гармати" (1952), "Дороги дружби" (1953), "Олекса Борканюк" (1954), "Калиновий кетяг" (1956), "Квіт папороті" (1959), "Гніздо голубки" (1960), "Пісня і хліб" (1961), "Вірю людині" (1963), "Скрипка Страдіваріуса" (1964),

(Закінчення
на 2-й стор.)

ЛЮБОВ ЗАБАШТА

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

"Незабудки" (1966), "Ой катране, катраночку" (1968), "Земля Антеїв" (1971), "Срібля креш" (1973), "Берег надії" (1974), "Вибране" (1977), "Вересневі світанки" (1978), "Київська гора" (1982), "Сівачі" (1984), "Відлуння тривожних доріг" (1986), "Вибране" (1987); книжок для дітей "Паляниця білолиця" (1963), "Коли я виросту" (1975), "Дощик і веселка" (1980), "Пісня зеленого лісу" (1983); п'єс "Весілля в Тернах", "Крем'яні потоки" ("Троянди на камені"), драматичних поем "Квіт папороті" (збірник "Драматичні твори", 1963), "Тернова доля" (збірка "Скрипка Страдіваріуса"), "Дівчина з легенди" (збірка "Київська гора"); "Дівчина з Рогатина" (збірка "Земля Антеїв"); повістей "Крила Артема Дороша" (1968), "Будинок мого дитинства" (1983), "Спалення мадонни" (1989); романів "Там, за рікою - молодість" (1970), "Крилаті мої кораблі" (1983). Російською мовою вийшли збірки: "Слово имеет женщина" (1953), "Дружба" (1954), "Мальви на камне" (1958), "Дерево моих надежд" (1968), "Земля Антеев" (1976), "Есть вечная любовь" (1986). Окремі вірші перекладалися білоруською, молдавською, латиською, грузинською, польською, румунською, англійською мовами.

Тематика і характер поетичної творчості Любові Забашти відзначається різноманітністю й широтою обривів, постійною змінністю й шуканням - при збереженні художницької і емоційної індивідуальності. Поетеса створила розлоге коло поетичних портретів видатних людей історії та культури. Її поезія олюднена, густо заселена, а герої - шукачі і відкривачі духовних скарбів, природи цілісні й щедрі. Це Іван Франко і Фрідерік Шопен, Леся Українка і Габрієла Містраль, Микола Лисенко і Ван Гог, підпільниця Ніна Сагайдак і співачка Діана Петриненко, легендарні Олександр Довбуш і Іван Сірко, Олександр Довженко, Максим Рильський, Воло-

димир Сосюра, Платон Майборода, Андрій Малишко.

Двома полюсами її творчого діапазону можна вважати інтимну лірику і поетичну драму. Жанру драматичної поеми, за словами Івана Дзюби, "...вона віддала, мабуть, більше часу й зусиль, ніж будь-хто із сучасних українських поетів, і тут, може, чи не найсамобутніший її внесок у нашу літературу. У своїх драматичних поемах Л. Забашта звертається до важливих подій та яскравих постатей української історії" (І. Дзюба. З дзвонкової криниці. Передмова до збірки "Вибране", 1987, стор. 12).

Драматична поема "Квіт папороті" це лірично-романтична розповідь про життя на Покутті. Драма "Крем'яні потоки" змальовує героїчне життя і творчість революційних письменників Західної України за шляхетської Польщі. Цій же темі присвячена поема "Троянди на камені" (збірка "Калиновий кетяг").

Драматична поема "Дівчина з легенди" про Марусю Чурай, текст якої фрагментарно друкувався ще 1968 року в збірці "Ой катране, катраночку", поставлена у 1972 році на сценах Тернопільського музично-драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка (режисер народний артист Я. Геляс) та Луцького драматичного театру, де з успіхом йшла впродовж багатьох років. Драматична поема "Дівчина з Рогатина" ("Роксолана") вперше пішла на сцені Івано-Франківського драматичного театру ім. Івана Франка ще в 1971 році (режисер народний артист В. Смоляр) і витримала біля п'ятисот постановок. Тернопільський театр ставив також драматичну поему "Тернова доля" - про останні роки життя Тараса Шевченка.

Досвід інженера-суднобудівника придався, коли Л. Забашта писала повісті "Там, за рікою, молодість" і "Крила Арсена Дороша", роман "Крилаті мої кораблі", який письменниця

присвятила головному конструктору заводу "Ленінська кузня" О.Б. Байбакову.

Героїною повісті "Будинок мого дитинства", створеною письменницею на фактичному матеріалі, стала вчителька Віра Тихонівна Бугиля, яка організувала в тимчасово окупованому фашистами Києві дитячий будинок і врятувала від смерті майже сто дітей різних національностей. "Спалення мадонни" написана на основі розповідей колишніх в'язнів концтабору Равенсбрюк. Це повість про матерів, яких разом з дітьми було спалено в крематоріях концтабору протягом другої світової війни, про мужність жінок, створене в концтаборі антифашистське кільце Опору.

Понад п'ятдесят пісень створили композитори на слова поетеси. Серед них піднесено-урочиста "Україно, матінко моя" А. Кос-Анатольського, ліричні "Червона ружа" І. Шамо і "Не даруй мені білі лілеї" Л. Височинської, мажорні "Дніпровський вальс" А. Філіпенка і "Шахтарська лірична" Я. Цегляра, "Ти - злиток сонця" П. Глушкова, "О юність, юність" П. Майбороди, "Криниця мого дитинства" О. Білаша, "Вечірня пісня" С. Сабаша, "Засихає в степу материнка" О. Сандлера. Ліричний вірш "Ой вербиченько", музику до якого написав І. Шамо, став народною піснею. Дмитро Луценко назвав поетесу "...однією з кращих піснярочок нашої України" ("Вербиченька"). Вокальні твори на слова Л. Забашти, 1968, стор. 4). Композиторами покладені на музику також епічні твори поетеси: кантата Г. Майбороди "Запорожці", "Балада про опришка" Г. Верета, "Балада про матроса" Ю. Мейтуса, "Сходить сонце над Україною" Я. Цегляра.

Чимало віршів Любові Забашти уміщено в шкільні підручники і стали класичними зразками патріотичного виховання підрастаючого покоління.

Двадцять останніх років свого життя Любов Забашта присвятила увічненню пам'яті і творчої спадщини видатного українського поета, свого чоловіка, Андрія Малишка, з яким прожила у шлюбі 13 років. Впорядкувала величезний архів поета (рукописи, спогади, листи, фотографії тощо) і передала його до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМУ). Як член редколегії видавництва "Дніпро" приймала найактивішшу участь в упорядкуванні та підготовці текстів посмертного 10-томного видання творів А. Малишка (1972-74). На кошти письменниці виготовлений і споруджений пам'ятник поету на Байковому цвинтарі (скульптор Галина Кальченко).

З ініціативи Л. Забашти і за її матеріальної підтримки були створені й опоряджені меморіальні кімнати поета при Обухівському краєзнавчому музеї та в ЦДАМЛМУ (вул. Володимирська, 22-а). Плідно допомагала в кількарічній праці письменника Анатолія Костенка над біографічною повістю "Андрій Малишко" - К., "Молодь", 1981.

Творчий і життєвий шлях письменниці свідчить, що вона щиро і пристрасно любила Україну, була справжньою патріоткою свого народу. В 60-х роках самовіддано підтримувала національно-патріотичний рух в Україні (Овчаренко Ф.Д. Спогади. К., "Оріяни", 2000, стор. 255; Інтернет: www.memo.ru).

Любов Забашта нагороджена Почесною грамотою і медаллю Президії Верховної Ради Української РСР (1988).

Померла 21 липня 1990 року на лікуванні в Хмельнику. Похована в Києві на Байковому цвинтарі разом з Андрієм Малишком. На батьківщині письменниці у місті Прилуках встановлені меморіальні дошки: на будинку по вул. Удайській, 91, де вона народилася і прожила 17 років (1993), і на школі № 4, в якій навчалася (2001).

ІГОР ЗАБАШТА

СКАРБНИЦЯ ДУХОВНОСТІ

Як усталена ідіома, що не потребує глибокого осмислення, сприймається останнім часом "класична" фраза про потребу відродження духовності. На жаль, у багатьох випадках за нею - торрчелєва порожнєча. Натомість, не галасуючи й не рекламуючи свою працю, шляхетну справу просвіти земляків робить "могутня купка" прилуцьких інтелігентів. Концентрованим втіленням найрізноманітніших відомостей про історію Прилуцьчини, долі її видатних представників (а тут розпочався земний шлях козацького полковника Лазаря Горленка, видатного кобзаря Остапа Вересая, історика Миколи Костомарова, археолога Миколи Макаренка, поета й етнографа Йосипа Бодяньського, літературознавця й історика книги Сергія Маслоу, знаного бібліографа Володимира Дорошенка, видатного композитора Левка Ревуцького та багатьох інших особистостей), духовній святині краю (Свято-Троїцький Густинський монастир, церква Всіх Святих у Прилуках), пам'ятки садово-паркової архітектури (Качанівка) та багато іншого цікавого й повчального стала газета "Скарбниця". Її заснували в часи відновлення державної незалежності України Прилуцький музей і місцеве краєзнавче товариство імені В.І. Маслоу. Перше число історико-краєзнавчого періодичного видання побачило світ 18 червня 1992 року.

Відтоді "Скарбниця" стала для мешканців Прилуцького краю (й ширше - Чернігівщини, іноді читачів з різних куточків України та зарубіжних країн) надійним лоцманом у безмежному океані історії української культури й духовності. Проста щира назва нині вже сприймається амбівалентно: це скарбниця не лише розмаїтої інформації, а й особистостей. Серед тих, хто стояв біля витоків газети і нині чатує її долю - редактор, директор музею Л. Карпилянський, головний хранитель музею, відомий краєзнавець Г. Гайдай, поет і художник А. Буренко, вчителі шкіл № 10 Н. Івахненко та № 13 А. Риженко, зв'язківець залізничної станції Прилуки О. Савон. Як з гордістю наголошують засновники - це єдина в Україні газета, що її видає краєзнавчий музей. Тут доречно згадати й про могутні корені видання в 1920-х роках "Бюлетню Прилуцького окружного музею", редакційна модель абсолютно адекватна сучасній "Скарбниці".

Приємно вражає не лише розмаїття тематики газети, але широка джерельна база (архівні документи, раритетні видання, усна історія) та високий науковий рівень публікацій при збереженні доступності викладу, витончене розуміння запитів читацької аудиторії.

За роки існування газета знала різні часи (траплялися й вимушені паузи), але завжди знаходилися меценати, які надавали матеріальну й моральну допомогу. Видання виходило за фінансової підтримки директора асоціації "Арکید" В. Бальбуха, міськвиконкому, підприємця В. Пустовіта, останній рік - заходами Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв,

очолюваної головою Прилуцького осередку Чернігівського земляцтва П. Кривоносом.

Отож привітання і цінні подарунки від "другого хрещеного батька" газети прилучанина Павла Кривоноса, а також від Чернігівського земляцтва загалом привезла київська делегація (директори дирекції ГДІПу М. Гордієнко та Г. Краснолоб, директор науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства І. Матяш) до Прилук у день святкування десятиліття газети 26 червня 2002 року. Цей день став справжнім святом для творців "Скарбниці", радість якого з газетарями ділили їхні колеги (в Прилуках видається сім газет), представники міської адміністрації, гості з Чернігова й Києва, автори. Побажання, висловлені на адресу ювіляра, в цілому зводилися до найголовнішого - газета має продовжувати свою шляхетну справу, вона потрібна й вчителям, і школярам, і пересічному читачеві, щоб не замулилися джерела історичної пам'яті... Втім, чи варто розповідати про газету, про безсонні ночі авторів, про пошуки фінансових засобів на її видання редактором, про радість "архівних" відкриттів для нових матеріалів чи вдале оформлення наступного випуску. Все це - складні й щасливі будні ентузіастів духовного відродження. Газету треба читати!

Доктор історичних наук ІРИНА МАТЯШ (Київ).

До читачів "Скарбниці".

З великим задоволенням видруковуємо статтю одного з провідних науковців - спеціалістів у галузі архівної справи та документознавства нашої країни. Для редакційного колективу і всіх дописувачів ця стаття є високим визнанням, а також і своєрідною винагородою за нашу багатолітню творчу працю, вона спонукає нас ще завзятіше працювати і ще наполегливіше шукати засобів для існування "Скарбниці", яка потрібна людям.

З приємністю повідомляємо також, що Ірина Борисівна Матяш - доктор історичних наук, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, у сфері її наукових інтересів - архівознавство, джерелознавство, біографістика, грушевськознавство. Вона є заступником голови Співки архівістів України, членом комітету професійної освіти Міжнародної ради архівів, віце-президентом Українського біографічного товариства, членом Наукового товариства імені Шевченка у Львові, Українського історичного товариства, Чернігівського земляцтва. Автор більше 150 публікацій і монографій. І, що мабуть найприємніше - Ірина Борисівна - наша землячка, вона народилася в місті Прилуках, яке дуже любить і завжди дбає про його добру славу. Щастя Вам, Ірино Борисівно у Вашій творчій праці! Ми Вам вдячні за високу оцінку нашої скромної праці. Від імені "могутньої купки" прилуцьких інтелігентів -

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ.

ДАНИЛО ПІСОЦЬКИЙ

У тривожні й непевні для Гетьманщини часи з'явився і не надовго затримався на Прилуччині Данило Андрійович Пісоцький. Але історичні події, які відбувалися тоді, були настільки важливі й трагічні, що багато важив не тільки місяць чи тиждень, але й навіть кожен день, а іноді й кожна година.

18 червня 1663 року під акомпанемент радісних вигуків, розпачливих зойків, рушничної тріскотні та шабельного звону прошуміла знаменита Чорна рада. Чорною її названо тому, що крім городового та запорозького козацтва і старшини на ній була присутня й "чернь", тобто - селяни з навколишніх сіл та міська біднота. Рада закінчилася триумфом Брюховецького, того самого Івана Мартиновича, який у листі до Москви до "пресветлого царського величества, благодетеля нашого милостивого" підписувався не інакше як "верный холоп и нижайшая подножка пресветлого престола"¹.

Після Чорної ради новообраний гетьман Брюховецький позмався з посад усю старшину й замінив її новою з числа своїх прибічників-запорожців². Тоді й з'являється на історичній арені Пісоцький, якого настановлено полковником Прилуцького полку замість Дмитра Чернявського, відправленого в кайданах на Москву й далі в Сибір на заслання. Данило Пісоцький був з числа прибічників нового гетьмана, з "гультайства запорозького", як тоді говорили. Вочевидь він користувався неабиякою довірою Брюховецького, бо гетьман саме йому довірив сумнівну честь бути присутнім на церемонії страти своїх суперників у Борзни.

А в цей час Україна знову стояла на порозі війни з Польщею. На початку 1663 року козацька рада в Чигирині замість Юрія Хмельницького обирає гетьманом Правобережної України Павла Тетерю - зятя Богдана Хмельницького, одного з найближчих його соратників. Це обрання було затверджене польським королем Яном Казимиром, який збирався "вогнем і мечем" знову повернути під свою зверхність Лівобережжя, відбивши його від московського царя.

В жовтні 1663 року король з військом був уже в Білій Церкві, де до нього приєднався Тетеря з правобережними полками, очолюваними знаменитими козацькими полководцями Богуном, Гуляницьким, Гоголем, Ханенком. Сюди до короля приїздила й депутація київського духовенства на чолі з архимандритом Гедеоном (Юрієм Хмельницьким - колишнім гетьманом), яка повідомила про обрання нового митрополита київського Йосифа Тукальського. Не тільки найвищі

духовні особи, але й більшість українського духовенства, сповна відчувши на собі московську сваволу, виступило на підтримку короля Яна Казимира³.

Про все це "верный и во веки неотступный холоп" гетьман Брюховецький "смирненно бьючи челом" повідомляв московського царя. Дізнавшись про те, що печерські монахи готують змову проти нього, гетьман вирішив захопити їхніх поводирів і доправити до Глухова для допиту. Ця делікатна справа знову була доручена прилуцькому полковнику Данилу Пісоцькому, але повернувся він нізчим, у Києві всі з нетерпінням чекали короля і на гетьмана зовсім не зважали. Як сам він самокритично зізнавався своїм московським покровителям: "при мне войска в сборе ничего нет, и рад бы я собраться, но козаки меня не слушают"⁴.

В листопаді 1663 року король з невеликим військом, посиленням козацькими полками і кримською ордою вирушив у похід на Лівобережжя. Ян Казимир досить швидко просувався вперед, захоплюючи без опору одне місто за другим. Особливий успіх у цьому поході мало військо, яке очолював славетний козацький полководець і народний герой Іван Богун, про якого ще прижитті в народі ходили легенди, а кобзарі по всій Україні співали думи. Як повідомляв Самовидець: "бо ішов Богун наказним гетманом з козаками, которому ся здавали городи и зараз з ним до войска ишли, тилко Монастирище містечко не хотіло ся здати"⁵.

Монастирище - сотенне містечко

Прилуцького полку, яке знаходилося на найвіддаленіших північно-західних околицях Прилуччини. За наказом Брюховецького його мав захищати з полком Данило Пісоцький і мабуть захищав, бо не дарма ж про це зазначав літописець: "не хотіло ся здати". Містечко мало доволі міцну й добре захищену фортецю, та навіть не одну, а цілих дві, друга - невелика, але теж добре укріплена фортеця знаходилася на удайському острові навпроти Монастирища. Острів із залишками фортеці зберігся й досі, люди й зараз називають його "Містечком". Досліджуючи цю місцину багато років тому, в кількох місцях натрапляли на суцільні згаріща, вдалося розкопати завалену піч у погорілій оселі, а в ній розвали горщиків озарської доби. Чи не під час оборони Монастирища 1664 року була спалена фортеця "Містечко"?

Далі Самовидець з гіркою повідав і таке: "И так впавши жолнірство з козаками, усе зграбовали, а инних в полон татаре побрали, що не могл оборонити полковник Пісоцький, который, уже здавшись, з войском людским был"⁶. Тож чи міг він з невеликою залогою оборонити Монастирище? Звичайно ж ні. Крім того, виходець з Січі Пісоцький хоча й підтримував до часу Брюховецького, не міг терпіти того, як гетьман все більше й більше ставав "нижайшою подножкою" Москви, яку запорожці традиційно вважали брехливою, підступною і ніколи не мали до неї довіри. Була й ще одна доволі поважна причина - запорозький ватажок Пісоцький не міг протистояти такому авторитетному і популярному серед українців полководцю, яким був Іван Богун. Отож Пісоцький, здавши Монастирище, пішов разом з Богуном вибивати москалів з Лівобережжя. На жаль не вдалося встановити, чи пішли за своїм полковником полчани, або хоча б полкова старшина, а чи лишилися на місці? Відомо лише те, що у той же само час військом гетьмана Тетері зайняло місто Прилуки і лишило в ньому залогом. Полкове місто було здане без ніякого супротиву. Мабуть не останню роль у цьому зіграли не тільки полковник Пісоцький, але й ченці Густинського Троїцького монастиря, які умовили захисників прилуцької фортеці здатися без бою. Про це красномовно свідчить королівська грамота, яку отримав монастир у той же час: "... пам'ятаючи на вірність і зичливість побожних законников монастиря Густинського, который до освобождения з рук тиранской неволи міста нашего Прилука названого, великою помощію били, тут же стосуочиса до супліки благородного гетмана і цілого войска нашого

Данило Писоцький

Запорожского, до нас за ними внесенной, охотно ми на то соизволили, аби ми их при спокойной млинов на ріці Удаи стоячих, от князей побожних наданних, посесіи заховали, яко-ж и заховуем и зоставуем тим листом нашим, которые то млини помянутіе побожніе закончии имючи, держать и заживать будут ...” Грамота ця датована: “дан в обозі под Менюю, м-ця генваря 10 дня, 1664 року”⁷.

Як відомо, похід Яна Казимира 1664 року був невдалим, хоча він і дійшов аж до кордонів Московщини і навіть обложив Глухів. Історик Д. Дорошенко у своєму “Нарисі” зазначав: “Під Глуховом знайшов собі смерть славний Іван Богун: у польському штабі довідалися, що Богун потаємно зноситься з обложеними й з Бруховецьким. Його судили військовим судом і розстріляли”⁸. Чи не знайшов собі смерть і прибічник Богуну прилуцький полковник Данило Писоцький? Адже не дарма він пішов саме з ним. Не лишнім доказом на користь цієї версії є й те, що більше жодного разу в історичних

джерелах ім'я такої дуже поважної і помітної особи, якою був полковник Війська Запорозького прилуцький Данило Андрійович Писоцький, не згадується.

Витіснвши Яна Казимира і Тетерю з Лівобережжя гетьман Брюховецький з москалями провів каральні експедиції по всіх містах Гетьманщини. Багато крові пролилося у ті дні. Мало хто з тих, хто вітав прихід короля лишився в живих. Місце Писоцького на полковому уряді в Прилуках зайняв розсудливий і поміркований Лазар Горленко.

Бруховецький запопадливо проводив промосковську політику, на горе собі й усім українцям підписав у 1665 році так звані “Московські статті”, за якими були узаконені вкрай обмежені політичні права України. Одним із найганебніших пунктів цих “статей” був останній, шостий: Київська митрополія підпорядковувалася московському патріархату⁹. А це означало, що лагідна й поступлива “мати городів руських” пішла у найми до свого невдячного загребущого і знахабнілого дитятя. Оце й була кара

Божа за всі наші гріхи, яку ми всі у повній мірі відчуваємо й досі, ось уже майже три з половиною століття.

Кривава українська драма під фатальною назвою “Руїна” продовжувалася.

Література та джерела:

1. С.М.Соловьев. История России с древнейших времен. Книга 6. М., 1961, с. 117.
2. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том II. К., 1991, с.67.
3. Там само, с. 68.
4. С.М.Соловьев. История России с древнейших времен. Книга 6. М., 1961, с. 129.
5. Літопис Самовидця. “Наукова Думка”, К., 1971, с. 93.
6. Там само, с. 93.
7. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с.85.
8. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том II. К., 1991, с.68.
9. Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович. Історія України. К., 2001, с. 196.

Георгій Гайдай

Славетні земляки

ОЛЕКСАНДР ЩЕРБИНА

Студентські роки.

(Продовження, початок в “Скарбниці” № 63).

Осінь. За мурами університету Святого Володимира золото ботанічного саду; в вестибюлі, коридорах - молоді голоси, вітання, жваві розмови. Починається новий навчальний рік, починається нова сторінка у житті Олександра Щербина. До університету разом з ним вступили знайомі прилучани, випускники гімназії, він знайшов друга - Сергія Маслова. Спогади В. Селінова, однокурсника Олександра, допоможуть яскравіше уявити далекі від нашого часу події:

“Слепой студент... Окружающие его товарищи относятся к нему очень бережно и сопровождают его при переходе из одной аудитории в другую. А вместе с тем они внимательно слушают какие-то его объяснения. Видно, что он пользуется среди них авторитетом. Его кажущейся внешней беспомощности резко противоречит его внутренняя сила, которая приковывает к нему вот эту беседующую с ним группу... Кругом шум, из большого коридора доносится громкий говор, молодежь спешит занять места в различных аудиториях, а эта небольшая группа прикована к речи слепого, худенького, на вид невзрачного студента в форменном

сюртуке с синим стоячим воротником, чуть-чуть опустившего голову и опершегося подбородком на пальцы согнутой в локте руки...”

Бажання вчитися, отримувати нові знання було настільки сильним, що Олександр Мусійович не задовольняється відвіданням лекцій на юридичному факультеті, а бере участь у роботі різних семінарів, відвідує лекції на історико-філологічному факультеті, разом з Сергієм Масловим на протяжі трьох місяців захоплено вивчає роботу Паульсена “Введение в философию”, вони сперечаються, обговорюють, не погоджуються з перекладом, шукають найточніші варіанти синонімів, термінів - і все більше поринають у справи історико-філологічного факультету. Мабуть тому, рішення Олександра перейти через два роки навчання на юридичному факультеті до філологічного - було зумовлене плідною співпрацею з Сергієм Масловим, а також захопленням лекціями молодого професора Челпанова, що організував семінар з філософії для студентів-філологів.

І знову звернемося до спогадів В. Селінова:

“Принимались в этот семинар студенты по выбору и прежде всего знавшие немецкий язык, так как германская философская литература

(Закінчення на 6-й стор.)

ОЛЕКСАНДР ЩЕРБИНА

главным образом кантианская, считалась последним словом философской мысли. В семинаре заслушивались самостоятельные доклады студентов, а лучшие работы печатались в особом сборнике семинара... С изумлением узнаю, что так поразивший меня слепой студент Щербина является одним из активнейших членов этого семинара, что он прекрасно знает древние языки и владеет немецким.

...Вспоминается огромная 14 аудитория, большею частью занята многочисленными юристами... Мне хорошо врезался в память нижний ряд скамей аудитории, построенной амфитеатром, на которых сидела небольшая группа студентов историко-филологического факультета, окружавшая слепого студента Щербину. Он был среди них. Рядом с ним сидел Сергей Маслов. Когда начались прения, из этой группы выступил один, этот юноша-феномен в черных очках...

В 1902 році Олександр вирішує випробувати свої сили в науковій праці, обирає тему зі списку, який факультет пропонує для дослідження на здобуття нагороди - "Учение Канта о вещи в себе". Перша спроба - і перемога: золота медаль, а в 1904 році - публікація дослідження в "Университетских Известиях".

Коли підійшов час випускних іспитів, Олександр Мусяйович вирішив ще на один рік залишитися студентом, щоб поліпшити знання. Напружені заняття - і в університеті, і з товаришами, найчастіше з Сергієм Масловим як у Києві, так і в Прилуках під час вакацій. Вдома, на Кустівцях, найсумліннішими помічниками Олександра були вчителі Зінаїда Григорівна Кабиш, Людмила Митрофанівна Петренко і Ганна Петрівна Геєвська. 9 лютого 1905 року Ганна Петрівна стала дружиною Олександра Мусяйовича, його помічником і співавтором автобіографічних творів, вірним другом і порадиником.

Ганна Петрівна Геєвська почала освіту в Харківській гімназії, завершила у Полтавській. З 1890 року працювала вчителькою в селі Васи́лівці, а потім в селі Рибцях Полтавської губернії, в 1896-99 роках викладала арифметику в Прилуцьких гімназіях, організувала воскресну школу. Вищу освіту здобула в Санкт-Петербурзі на Вищих жіночих курсах (1899-1902). Вакації проводила в себе вдома, в батьківській оселі, в Прилуках, де й познайомилася з Олександром Мусяйовичем. На протязі 27 років Ганна Петрівна допомагала Щербині в науковій роботі, читала йому твори німецькою, французькою, грецькою мовами та латиною, писала під його диктовку статті, програми лекцій, читала йому реферати студентів, була присутньою на лекціях

викладача Щербини.

1905 року Київський університет вирував політичними пристрасями, страйками студентів - листівки, заклики, прокламації. Молодь змогла домогтися щоб з 1905 року в число студентів університету допускалися жінки, правда, на правах вільних слухачів. Олександр Мусяйович, як зазначав студент університету Л. Салагов, був "по складу темперамента своего интеллектуалист с сильно выраженной волей"; керуючись розумом, а не емоціями, Щербина ігнорував постанову студентського комітету не відвідувати лекції, бо був проти такої форми політичного протесту.

За твердженням Л. Салагова, Олександр Мусяйович представляв собою в цей час повністю сформований тип вченого, надмірно вимогливого до себе, енциклопедично обізнаного в справі; лише один раз прослухавши якусь наукову працю, Олександр Мусяйович міг пояснити усі питання, що виникали під час обговорення. За свідченнями Л. Салагова, Щербина нагадував Канта: "Та же развитая воля, та же доминирующая над всем рассудочность и пониженная эмоциональность, в отношении с людьми выражающаяся в некоторой резкости, строгости и холодности".

Близкучі знання, продемонстровані Олександром Мусяйовичем під час випускних іспитів, визначили рішення екзаменаційної комісії: залишити Щербину при університеті штатним стипендіатом для підготовки до професорського звання. Але магістерські іспити він складає не в Київському, а в Московському університеті. В спогадах, автобіографії та листах до Сергія Маслова я не знайшла пояснення цього вибору. Вдаючися до припущень, можна гадати, що відповідь треба шукати в характері нашого земляка. Олександра Мусяйовича у рідному університеті поважали і цінували з перших студентських років усі викладачі, та він не хотів, щоб хоч якась краплина жалю чи співчуття визначали результати захисту.

1909 року, склавши іспити, Щербина приймає пропозицію комісії і займає посаду приват-доцента Московського університету, щоб викладати теоретичний курс з філософських дисциплін та практичні заняття з логіки та етики. Одночасно з цим Щербина стає штатним лектором Московських курсів перепідготовки вчителів (з 1912 по 1918 рік).

У період підготовки до отримання докторського ступеня та звання професора Олександр Мусяйович навідувався до Прилук не так регулярно, як раніше. Перша світова війна, потреба звикнути до нового місця, колег, нового ритму життя - все це визначило не просто чергову сторінку біографії вченого, а й душевну

перебудову.

Світлою радістю осяяні ці роки: любов та повага студентів, улюблена праця, захоплення новим напрямом - пропагандою ідеї освіти сліпих - визначають головні риси діяльності Олександра Мусяйовича в дореволюційний час.

В 1915 році засідання Московського психологічного наукового товариства було присвячене доповіді-лекції, яку підготував приват-доцент О.М. Щербина: "Слепой музыкант" Короленко как попытка зрячих проникнуть в психологию слепых (в свете моих собственных наблюдений)". Цей виступ був не лише новим кроком в науці, що само по собі надзвичайно важливо, а й першою спробою переконати, що сліпих треба виховувати та навчати не в ізолюваних умовах, а сумісно зі зрячими дітьми, щоб уникнути певних вад у формуванні душі сліпої дитини.

Як зазначає в спогадах дружина Олександра Мусяйовича, лекція мала шалений успіх, привертала увагу самих різних прошарків суспільства та людей. Тридцять міст запросили вченого виступити з лекціями, інколи вони відбувалися по декілька разів, бо приміщення не могли вмістити усіх бажаючих послідувати й послухати Щербину. Треба зазначити, що весь прибуток від виступів Олександр Мусяйович віддав на допомогу воїнам, що втратили зір під час бойових дій на фронтах першої світової війни.

Олександр Мусяйович відвідував військовий шпиталі, розмовляв з тими, хто втратив зір і намагався покінчити життя самогубством, вважаючи, що марно існувати на світі, коли перед очима завжди одна ніч. Прикладом свого життя, вмінням переконувати і заспокоювати, розумінням душі людини, що втратила зір, Щербина допоміг багатьом як лікар.

У травні 1918 року Олександру Мусяйовичу Щербині присвоєно звання професора.

Про наукову працю в буремні роки революції та громадянської війни професора розповімо окремо, бо є перед чим схилити голову і чому повчитися у цієї незвичайної людини.

Джерела та література:

Відділ рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії наук ім. Вернадського:

1. Фонд 33, справа 62 "Щербина А.М. Моя жизнь как один из примеров, чего может достигнуть слепой"; справа 8251 "Щербина А.М. Материалы для биографии. Воспоминания К.М. Щербини".

2. Фонд 34, справа 17 "Щербина А.П. Биография проф. А.М. Щербини"; справа 19 "Щербина А.П. Жизнь и деятельность слепого с 2-х летнего возраста А.М. Щербини".

ОЛЕНА КЛОЧКО

ДОТЯ

*"Доле моя доле,
Де ти узялася?"*

Цей епіграф дуже точно висловлює нелегку долю простої жінки, люблячої матері, сумуючої вдови, порядної людини.

Мова йде про Рожко (Хоружу) Надію Миколаївну. Її добре знають у Малій Дівиці ще з тих часів, коли вона після закінчення Чернігівського медичного училища надавала допомогу хворим у лікарні рідного села. Добрим словом згадують її колишні вихованці дитячого садка, де вона довгий час працювала.

Народилася Надія Миколаївна і вже піввіку проживає в селищі Малій Дівиці. Все йшло по законах природи: зустрічалися, покохали одне-одного, лелеки принесли двох синів. Раділи Надія і Віктор, двлячись як "стають на крило" сини-соколи. Але таке вже воно життя, після радощів - неприємності. Невблаганна смерть зробила свою "чорну справу" - забрала Віктора. Діти лишилися батька, жінка - люблячого чоловіка:

Надія Рожко

*Залишилась без дружини,
Не життя, а мука,
Одну біду проганяю,
Друга в двері стука.*

Та біда не ходить одна. Знову смерть нагадала про себе - померли

батько, свекруха, а пізніше - покинула цей світ і мати:

*Болять від сліз до щему очі,
І в серці ніби рана від ножа
Та не зрівнять ні з чим у світі,
Коли болить поранена душа*

Залишилася одна радість, вітха і надія - діти. За них думає, про них піклується. А ще ж треба піклуватися про старенького свекора, та й господарство повинно бути у належному порядку.

А вірші? Що Вас, Надіє Миколаївно, надихнуло і надихає на їх написання? "Вірші - це висловлення усього того, що прийшлося відчувати на собі. Була й радість, було щастя. У вільні від роботи хвилини, а вони випадають дуже рідко - думки свої переносу на папір. Може вони й не варті того, щоб їх друкувати в газеті". Варті! Шановна Надіє Миколаївно! Я низько Вам вклоняюся. Довгого, щасливого і радісного віку Вам і синам.

ЛЕОНІД КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

З поетичного зошита Надії Рожко.

Легенький туман ляга над полями,
І вітер у вербах ледь-ледь шелестить.
Сидить край віконця зажурена мама,
Чекає на вас і вже вкотре не спить

Боїться проспати, хтось раптом постука,
А мо прошепоче: "Відкрийте - це я".
Найдовша у світі, то з дітьми розлука,
Чекати так вмє лиш мати твою.

Залиште роботу, відставте клопоти,
До неньки своєї хоч раз поспішіть:
"Пробачте рідненька за Вашу турботу",
Вклоніться низенько й спасибі скажіть.

Як зоряно в неї засвітаються очі,
Як зморшки розгладяться враз на лиці.
Подякуйте їй за недоспані ночі,
За все, що ви маєте в цьому житті.

Вона ж, як в дитинстві, голівку погладить,
І солодко вас поцілує в чоло.
Вона зрозуміє, вона і порадить,
Вона ваше щастя і горе й добро.

Прошу всіх дітей - не черствійте з роками,
У серці своєму куточок знайдіть,
Де б ваша любов помістилась до мами,
Як вільна часинка - до неї прийдіть.

Вона вам пробачить усі негаразди,
На себе візьме всі печалі й жалі,
Вона ваша віра і захист і правда,
Для матері діти - най...най...на землі.

Ще в осені літо гостює,
І щедро дарує тепло,
І вересня ніжно цілує,
В його золотаве чоло.

І зорі ще теплі та ясні,
Підморгують хитро садам,
І падають людям на щастя,
І губляться десь аж отам.

Ще квітами пахне, медами,
Навколо така благодать.
Легенький туман над дворами
Й жоржини, як ватри горять.

Вітри-розбишаки ігристо,
Поміж чорнобривців снують.
Калини наділи намисто
Й дівочу красу стережуть.

Хай котяться хмари клубками,
Що хочуть дощем налякати.
Там верби й берези курчаві
Ще листям зеленим тремтять.

З яких доріг тебе чекати,
В яке віконце виглядати?
Серед своїх не розпізнати
Й серед чужих не розшукати.

А може ранньою весною,
Ти з журавлями прилетиш?
А може хоч листком кленовим
Впадеш на стоптаний спориш.

А може тихим снігом білим,
Тебе нам принесе зима.
Метуть сніги, гуляє вітер,
Тебе нема, тебе нема.

Наділи фату абрикоси,
Пасує їм білий наряд
І промені сонця розкосі
В краплинках роси миготять.

Їх вітер тихенько гойдає,
А ночі закутують в сні.
Ну де ще скажіть так буває,
Як в нас у розгарі весни.

І сад, ніби приспаний досі,
В оновленій казці зрина.
А все це вони - абрикоси,
Їх тиха краса неземна.

Їх ніжно цілують тумани,
Шепоче замріяний сад.
А цвіт їх до себе так манить
Й дурманить тонкий аромат.

Встану рано-рано,
Богу помолюся.
Все зробити встигну,
Ще й причепурюся.

Надіну, як в свято
Новеньку кофтину.
Пов'яжу на коси
Новеньку хустину.

Потрушу пісочком
До хати стежину,
Поставлю букет
Із бузку та жасмину.

Принесу з криниці
Чистої водиці
Щоб з дороги дітям
Свіжої напитися.

На столі поправлю
Білу скатертину,
Витягну із печі
Духмяну хлібину.

Сяду край віконця
Й буду виглядати,
Ідять діти в гості
Вас чекає мати.

Доле, моя доле,
Де ти узялася?
Нащо мені безталанній
Ти така здалася.

Якби можна утопила б,
Тебе в синє море,

Спать лягаю із бідю,
Прокидаюсь з горем.

Залишилась без дружини,
Не життя, а мука.
Одну бідю проганяю,
Друга в двері стука.

Чи я ж тебе, моя доле,
Не так виглядала,
Чи не так тебе у Бога
Просила, благала?

Нащо ж я тебе чекала,
На що сподівалась?
Що така гірка й терниста
Ти мені дісталась.

- По горизонталі:
1. Покрив тіла тварин.
 2. Хутровий звір з родини куніцевих.
 3. Свійська непарнокопитна тварина.
 4. Інша назва ссавця.
 5. Комахоїдна тварина, яка живе під землею.
 6. Кінцівка у копитних.
 7. Представник родини оленів на Індомалайських островах.
 8. Вживання найбільш пристосованих до життя.
 9. Частина травного тракту, яка з'єднує порожнину рота з шлунком.

- По вертикалі:
1. Кровотворний орган у тварин.
 2. Рогові утвори на кінцях пальців багатьох тварин.
 3. Велика свійська непарнокопитна тварина.
 4. Представник родини верблюдових у Південній Америці.
 5. Хижий савець з родини котячих з китицями на вухах.
 6. Хижа тварина родини собачих.
 7. Забарвлення предметів, що сприймається органами зору.
 8. Циркуляція крові в організмі тварини.

СКЛАЛА

Ольга Степаненко

Відповіді на кросворд, вміщений у № 67 газети "Скарбниця":

- По горизонталі: 1. Потир. 2. Переяславська. 3. Ліра. 4. Фонд. 5. Вертеп. 6. Репнін. 7. Старт. 8. Келія. 9. Білгородський. 10. Дурманзвичайний.
- По вертикалі: 11. Еталон. 12. Янтар. 13. Вално. 14. Лісовська. 15. Малоросія. 16. Ординація. 17. Качанівка. 18. Епос. 19. Єнот. 20. Маслов.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1404. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №9 (69) Вересень 2002 року

Прилуцькі полковники

ІВАН ЩЕРБИНА

Запорозького ватажка Івана Щербину, послідовника і одностайця славетного Івана Сірка, а загалом теж видатного українського військового діяча часів Руїни, козацькі літописці вперше згадали 1664 року. В цей час творилася в Україні кривава веремія - точилася братовбивча війна. Схиливши на свій бік багатьох уславлених козацьких полководців, польський король Ян Казимир йшов відвоювати у москалів Лівобережну Україну. Правобережний гетьман Тетеря і колишній гетьман Вигівський йшли війною проти лівобережного гетьмана Брюховецького, знаменитий народний герой Іван Богун проти не менш уславленого Івана Сірка. Одними українцями керували з Варшави, іншими - з Москви.

Вирувало й клекотіло орлине гніздо - Запорозька Січ. Восени 1664 року покидав товариство кошовий Іван Сірко. Тільки но кошового улещували і московський цар і гетьман, його нагороджували і прославляли, перед ним

запобігали. Військо Запорозьке під орудою Сірка як смерч, як Божя кара падало на голови полякам та їх підступним союзникам татарам. Де з'являвся Сірко, або як татари називали його "Урус-шайтан", там відразу ж зчинялася паніка, там починався нещадний герць, який закінчувався майже завжди козацькою перемогою. Сіркові стало кривдно тоді, коли гетьман з царем, не порадившись з ним,

запросили собі на підмогу кримського хана.

Сірко покидав Чортюк. Його просила старшина, слізно молили січові діди, та він був невблаганий. І тоді гримнула на січовій площі найбільша гармата, довбиш ударив у литаври і з куренів висипало на площу козацтво. Збиралася січова рада. На площі перед церквою осавул поставив великий військовий прапор, до нього поспішала

січова старшина: суддя, писар, курінні отамани. Вийшов з Покровської церкви панотець і відправив молебень. Вся старшина і рядові козаки стояли без шапок, всі молилися. Потім в коло вийшов Сірко, подякував козакам за честь і сказав напутнє слово. Знаючи його круту вдачу, козацтво швидко його відпустило і він, поклавши з поклоном булаву, пішов з кола.

Почалися вибори кошового отамана. Місце Івана Сірка міг зайняти тільки найкращий, найвідважніший, наймудріший. Саме таким виявився на той час Іван Щербина. Його кандидатуру прокричали відразу в кількох місцях залюдненої вкрай площі. Щербина за усталеним звичаєм швидко вийшов з кола і пішов до свого куреня, щоб особистою присутністю не впливати на обрання. Злетіли вгору шапки і одностайний тисячоголосий згук: "Щербину, Щербину-у-у". Відразу до куреня метнулося кілька козаків :

(Продовження
на 2-й стор.)

ІВАН ЩЕРБИНА

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

"Пане Іване іди до гурту, товариство обрало тебе отаманом". Щербина, знову ж таки за звичаєм, почав відмовлятися, а козаци, підхопивши полід руки, потягли його на площу, штурляючи в плечі й боки та примовляючи: "Іди, скурвий сину, бо тебе нам треба, ти тепер наш батько, ти будеш у нас паном"¹. Двічі відмовлявся Щербина від високої честі й двічі його просило товариство, за третім разом отаман узяв до рук булаву. Під урочистий грім литавр до нього почали по черзі підходити січові діди - "славні лицарі низові" і поспати його виголоу голову з оселедцем курявою, беручи її жменями з-під ніг. Щоб не забував про своє просте земне походження й не прагнув ставати вище над усім товариством. Новообраний отаман кланявся на чотири боки і дякував за честь.

Кошовий отаман тримав у своїх руках не тільки військову, але й адміністративну, судову і навіть духовну владу. Під час військових походів він мав право карати винуватців на смерть. У мирний час кошовий був володарем усього Запорозжя, виконував роль верховного судді, був "верховним начальником" запорозького духовства², затверджував січову старшину, розподіляв військову здобич і прибутки, вступав у дипломатичні стосунки з сусідніми країнами, отримував корольські універсали, царські укази, гетьманські ордери. Кошового обирали тільки на один рік і лише такі видатні особи як Іван Сірко, Кость Гордієнко і Петро Калнишевський обиралися протягом 10-15 років.

Того ж таки 1664 року, дізнавшись про те, що на Запороги суне з Тавані турецька ескадра, Щербина зібрав товариство і на легких чайках гайнув Дніпром назустріч туркам. Козаки розбили вщент ескадру, потопили кілька великих турецьких кораблів, захопили в полон кілька десятків турків. Повернувшись на Чортомлик, Щербина заходився ладнати кілька великих морських кораблів (чайок) для весняного

походу³. Від цього часу (8 листопада 1664 року) зберігся лист кошового до гетьмана Брюховецького, в якому він просить надіслати в Січ залізо, смолу й полотно для кораблів, а також запас пороху на зиму і служебні книги для погорілої січової Покровської церкви. До листа була прикладена приватна записка кошового, в якій він просив гетьмана вивезти "з того боку Дніпра" його дружину⁴. Московський цар, отримавши гетьманського листа, похвалив запорозжів за подвиги і велів відправити їм полотно для вітрил і бердиши.

А потім почалася вороженча запорожців з гетьманом Брюховецьким, який через свою недалекоглядність запропонував цареві надіслати московських воєвод не тільки в Україну, але й на землі Війська Запорозького. А Москві тільки цього й треба було і ранньою весною 1665 року до Кодака прибув воєводою Яків Хитрово, а на Січ з'явився царський посланець Григорій Косагов. Козаки лютували, нахваліялися потопити москалів у Дніпрі, а разом з ними й Брюховецького.

Десь у цей час Щербина зникає з поля зору, на його місце спочатку кошовим обрали Шкуру, але й того козак швидко скинули, дізнавшись про його спілкування з царськими посланцями. А вже влітку 1665 року на Січі знову з'являється Іван Сірко⁵. Іван Щербина згадується 1666 року, як полковник піхотного полку, що перебував у розпорядженні гетьмана Брюховецького⁶.

А в цей час назрівали нові, не менш трагічні події. В Україні ширилося всенародне невдоволення правлінням Брюховецького та його московських "сватів". Гнів народний досяг свого апогею у лютому 1667 року, коли без участі української сторони між Москвою і Варшавою була укладена Андрусівська угода про перемир'я, за якою два агресори остаточно і офіційно розділили Україну між собою на дві частини по Дніпру. Одне за другим на Лівобережжі вибухають повстання проти

московських залог, розташованих майже в кожному українському місті. Гетьман, відчувши як починає горіти земля у нього під ногами, намагався очолити всенародне повстання проти Москви. Під час підготовки до повстання в Прилуцькому полку пройшла заміна полковників, поміркованого і прихильного на той час до Москви Лазаря Горленка замінили колишнім кошовим отаманом, полковником Іваном Щербиною. Це сталося на початку лютого 1668 року⁷.

Цього разу гетьман учинив досить гречно, запропонувавши московським воєводам разом із залогами добровільно полишити українські міста, пообіцявши їм не чіпати. Прилуцькому полковнику Івану Щербині добровільно здався воєвода Загряжський, під командуванням якого була залога з 65 драгунів та дві гармати, що стояли у "верхньому місті", тобто в дитинці прилуцької фортеці⁸. Схоже, що здався лише воєвода, покинувши на призволяще своїх офіцерів і солдат, які всі загинули, захищаючись до останнього. Про це говорить козацький літописець: "...в Прилуці, Миргороді, Батурині воєвод побрала, а людей при них будучих погубили"⁹. Загряжського доправили до Брюховецького в Гадяч, а потім, разом з іншими воєводами, до Мгарського монастиря.

Як тільки в Москві дізналися про таке "свавілля і зраду", відразу ж спорядили й карателів під орудою знаменитого вже своїми кривавими походами в Україну князя Григорія Ромодановського. І лише нещадні морози затримали москалів на пограниччі. Десь у квітні вони вирушили у безславний свій похід з Білгорода і Путивля в напрямку на Котельву і Гадяч. У травні на Лівобережжі з'явився правобережний гетьман Петро Дорошенко з військом і козакі стали валками і цілими полками переходили на його бік. Полки Дорошенка швидко впоралися з Ромодановським, відкинувши його війська за межі Лівобережжя.

"На першому тижні Петрова поста... голота тиранско забили и замордовали Брюховецького" - так записав у своєму літопису Самовидець¹⁰. Після цього на козацькій раді Петро Дорошенко був проголошений гетьманом возз'єднаної Української держави. Гетьман взяв під свій контроль Лівобережжя, розмістивши міцні залоги майже в кожному місті. Вся Україна підтримувала його дії. Але з цим ніяк не могли змиритися ані Польща, ані Москва. Влітку польські війська з'являються на Брацлавщині, тому в липні гетьман вирушає на Правобережжя, залишивши наказним гетьманом чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного¹¹. Поки Дорошенко порядкував на правому березі, на Запорожжі з'явився претендент на гетьманську булаву Петро Суховій, а більшість лівобережної старшини, разом з Многогрішним у жовтні місяці перейшли на бік Москви. І знову Україна розпалася на два гетьманства.

Іван Щербина був одним із найпопулярніших соратників Дорошенка і не пішов з Суховієм, який стояв з ордою в Липовій Долині, розсилаючи своїх посланців у полки. На його сторону відразу перейшли Полтавський, Миргородський та Лубенський полки. Не пішов Щербина й за Многогрішним - Прилуцький полк лишився вірним колишньому своєму полковнику - гетьману Дорошенку. В листопаді того ж 1668 року під Прилуками з'явилася трьохтисячна татарська орда, але Щербина добре організував оборону і якийсь час місто перебувало в облозі: "...татаровя де хотели было прилуцьких жителей перевезать арканами, и полковник де велел ворота запереть и татар всех побили"¹². Це є одна з героїчних сторінок в історії міста Прилук і Прилуцького полку, а також і в біографії полковника Івана Щербини.

В кінці 1668 року на раді в Новгороді-Сіверському лівобережна старшина офіційно обрала своїм гетьманом Многогрішного, який відразу ж розпочав переговори з Москвою. Ці вибори відбувалися не

ІВАН ЩЕРБИНА

досить демократично, про це свідчить Самовидець: "...старшина, будучи у дворі зачинени, ktorих было омаль...пошовши гуртом, просили его Многогршного, жеби он над ними гетманом був"¹³. Щербина на раду не прибув і "...затворившись в своей Прилуке, пробовал отсидеться"¹⁴. Так протримався він майже місяць, та з цього нічого не вийшло. В лютому 1669 року "...город Прилука здалась...", а Щербина прибув до Многогршного, який залишив його "...при себе, а на его место учинил полковником ясаула прилуцкого Ивана Маце-нка"¹⁵.

Яка ж подальша доля Щербини? Дуже схоже, що він все ж таки повернувся на Січ, був там знову не останньою людиною, займаючись дипломатичними справами. Відомо, що полковник запорозький

Щербина 1680 року був у якості посла відправлений до Москви вирішувати якісь важливі справи, а також сповістити царю про смерть знаменитого козацького вождя Івана Сірка¹⁶. 1692 року Іван Щербина був посланцем Запорожжя до турецького султана, де його тримали заручником¹⁷ під час повстання Петрика, який нахвалювався визволити Україну "від тиранства Москви". Востаннє, але вже в ролі отамана козацької ватаги, яка пошарпала турецьких купців на річці Інгулі, Щербина згадується 1701 року¹⁸. Дуже схоже, що в усіх цих випадках згадується одна й та ж людина - Іван Щербина - колишній кошовий отаман Запорозької Січі й колишній полковник преславного Війська Запорозького прилуцький.

Джерела та література:

1. Д.І. Яворницький. Історія запорізьких козаків. Том перший. Львів, 1990, с.133.
2. Там само, с. 138.
3. Акты Юго-Западной России. Том 5. Спб, 1867, с. 237, 239, 240.
4. Там само, с.227.
5. Д.І. Яворницький. Історія запорізьких козаків. Том перший. Львів, 1990, с.236.
6. Акты Юго-Западной России. Том 6. Спб, 1869, с. 134, 136, 153.
7. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 9-10.
8. Акты Юго-Западной России. Том 7. Спб, 1872, с. 14, 17, 21.
9. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 104.

10. Там само, с. 105.
11. Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович. Історія України. К., 2001, с. 202.
12. Акты Юго-Западной России. Том 7. Спб, 1872, с. 150.
13. Літопис Самовидця. К., 1971, с. 106.
14. Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 10.
15. Акты Юго-Западной России. Том 8. Спб, 1875, с. 60-61.
16. Д.І. Яворницький. Історія запорізьких козаків. Том другий. Львів, 1991, с.367.
17. Д.І. Яворницький. Історія запорізьких козаків. Том третій. Львів, 1992, с.92.
18. Там само, с.200.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

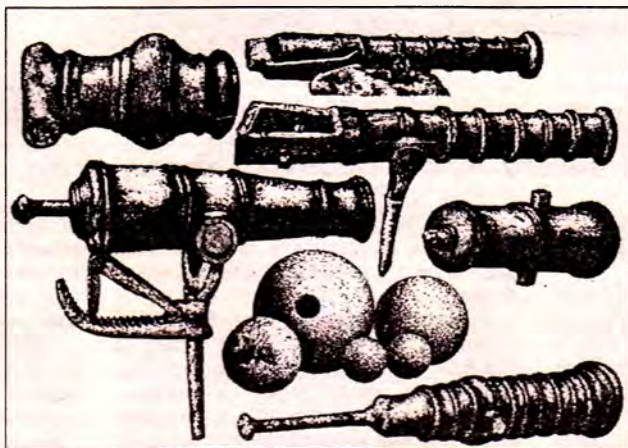
Козацька минавшина

КОЗАЦЬКА ЗБРОЯ

Озброєння запорозького козацького війська було різноманітним. Історичні та археологічні дослідження вказують, що зброя у них була вогнепальна - "огнистой стрельбы" - гармати, мортири, гаківниці, рушниці та пістолі, а також і холодна - "рукопашного боя" - списи, шаблі, луки зі стрілами в сагайдаках, ножи, кинджали, келепи, якрці та інше.

Зрозуміло, що козаку, як воїну, крім власного вміння воювати та бойового хисту, потрібно було мати ще й відповідну зброю, щоб перемагати ворога. Можна із впевненістю сказати, що запорожці мали всі типи бойової зброї, яка була у вжитку на той час у поляків, турок, татар, москалів, сербів та чорногорців.

Перші літописні свідчення про запорозькі гармати відносяться до 1516 року: "Жили они (запорожцы) на Днепровских островах и временем летом рыбною ловлею упражнялись, которую без соли сушили и оною питались: на зиму ж в ближайшие к ним города ходили. А при коше и пушках

Козацькі гармати

невеликих (коих у турков и татар, разоряя их города и замки, себе добували) несколько сот оставляли". Подальші вказівки на запорозькі гармати стосуються до 1577 року. В цей час один із перших козацьких вождів князь Дмитро Вишневецький, воюючи з турками, взяв турецьку фортецю Аслам-Кермень, захисників усіх вибив, а гармати, що були в ній, забрав з собою і вивіз у своє

містечко Хортицю. Із цих же перших вказівок дізнаємось, що перші гармати, які потрапили до запорожців, були саме турецькі.

Так, у 1572 році коронний гетьман Мелецький та козацький отаман Темрюк П'ятигорець, під час війни з турками дістали у них під фортецею Хотин декілька знаменат гармат. В наступні роки запорожці часто здобували собі гармати, знову ж таки у турків: під

Чигирином вони взяли 27 гармат, а під час штурму Азова захопили 4 гармати. Там де були турки, там знаходились і татари. Під час сутичок з татарами, навіть частіше ніж з турками, козаки відбивали у них крім зодобичі, також і гармати, якщо вони у них були.

Почавши воювати з Польщею, запорожці почали здобувати собі гармати і в поляків. 1586 року перший отаман, який підняв козаків проти поляків Криштоф Косинський, здобувши перемогу під Білою Церквою та Києвом, забрав у переможених порох, гармати та інше спорядження і зброю. Пізніше, при здобутті гетьманом Богданом Хмельницьким міста Корсуня, козаки захопили тільки великих гармат - 41, а під містом Збаражем - 50.

До кінця 16 століття у запорозьких козаків гармати вже були обов'язковою належністю війська і тому, коли 1594 року до них

(Продовження на 4-й стор.)

КОЗАЦЬКА ЗБРОЯ

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

прибув посол германського імператора Рудольфа II Еріх Лясота, то вони: "салютували его множеством пушечних выстрелов". З переходом Запорозжя у 1654 році з-під влади Польщі під владу Москви, Військо Запорозьке почало одержувати, час від часу, у вигляді нагород від царя гармати московського виробництва.

Літописні та актові дані вказують на те, що гармати у запорожців поділялися на мідні та "залізники", тобто залізні, а також на потужні та малі, ще по іншому вони звалися муроломними, польовими та кріпосними. Для стрільби з гармат використовували великі й малі гранати та "пульки" (ядра).

Вся січова артилерія розставлялася на площі, поблизу куренів, на валу довкола Січі, біля брами, яка вела із передмістя у внутрішню фортецю. Але більша частина артилерії все ж зберігалася у військовій пушкарні. Для командування артилерією в Січі призначався військовий пушкар, який мав при собі одного помічника та гармаша.

У 17 столітті французький інженер Боплан писав, що у запорожців зі зброї були у вжитку - фальконети, ядра, порох, пищалі та шаблі. Кожен козак, ідучи в похід, брав шаблю, дві пищалі, шість фунтів пороху. Важкі бойові набої вантажилися на човни, а легкі - залишалися при собі. Пищалі, як зауважував Боплан, були звичайною зброєю у козаків, з них вони дуже влучно стріляли. Пищаль - зразок важкої довгої рушниці.

Український літописець Григорій Грабянка в 17 столітті писав, що із озброєння у запорожців зазвичай були гармати, шаблі, списи, стріли і обухи, тобто бойові молотки або келепи. Літописець другої половини 18 століття прилуцький сотник Стефан Лукомський згадував ще й про гаківниці, які теж були на озброєнні у запорожців. Це довга і важка рушниця, яку під час стріляння прикріплювали до землі своєрідним гаком, вона уражала цілі на віддалі до 300 кроків.

Після гармат і гаківниць важливою зброєю у козаків були рушниці (точніше - ручниці, від слова "рука"). Багаті козаки і старшина мали рушниці з дорогоцінними ложами, оздобленими сріблом з черню та насічкою. Рушниці стріляли завдяки наспаному на полчищу пороху та прилаштованого до курка та казенника рушниць кременя.

Свідчення, які відомі від першої

половини 18 століття відносно цін на козацьку зброю зазначають, що рушниця коштувала від 2 до 8 карбованців. На той час це були досить великі гроші. За свідченнями сучасників, козаки користувалися рушницями бездоганно, стріляючи з них на доволі велику відстань і дуже влучно.

Рушниці у козаків ще мали назву самопалів, як правило їх виготовляли на Запорозжі та в Гетьманщині, а ось більш досконалі мушкети завозились з-за кордону, їх вартість була значно вищою. Таким чином, маємо вважати, що рушниці, самопали і мушкети - це різні назви однієї й тієї ж зброї.

На озброєнні у запорожців були також і пістолі. Кожен козак мав при собі чотири пістолі, причому - два з них носилися за поясом, а два - в шкіряних кобурах ("кубур" з татарського - чохол або футляр), пришитих поверх шароварів. Кулі для пістолів, судячи із зразків, які знаходять у наш час там, де

вельми гострі: "Як рубне кого, то так надвое і розсіче, - одна половина голови сюди, а друга туди". Руків'я шабель нерідко обкладалися лускатою шкірою морських риб і закінчувалися зображенням голівки якогось птаха чи звіра. Лебеза часто мали золоту насічку і вкладалися у дерев'яні, обтягнуті шкірою або дорогою цупкою тканиною з металевою обкладкою, піхви (від слова "пхати").

Шабля була настільки необхідною зброєю для козака, що в піснях козацьких вона завжди зветься "шаблею-сестрицею, ненькою-рідненькою, дружиною-панночкою молоденькою":

*"Ой, панночко наша шаблюко!
З бусурманом зустрівалась,
Не раз, не два цілувалась".*

Списи теж були у широкому вжитку козацтва. "Козакові без ратица, як дівчині без намиста" - говорили звичайно на Січі. Списи запорожці перейняли від татар, які ними користувалися ще з часів Тамерлана.

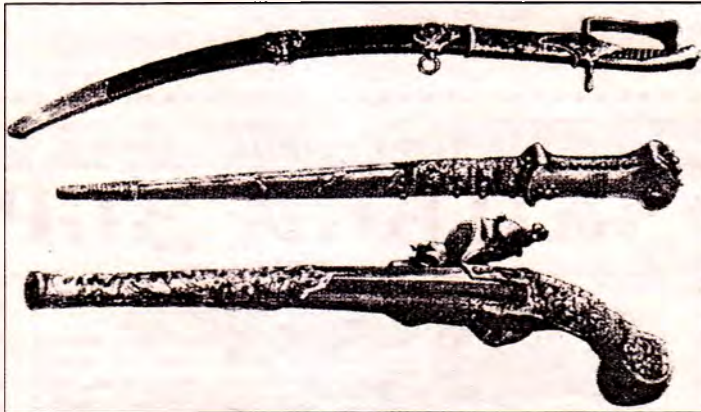
Окрім шабель та списів із ручної зброї козаки ще використовували келепи, або чекани. Ця зброя являла собою залізний молоток на дерев'яному держаку. Молоток на одному боці мав тупий обухок, а на другому - загострений кінець, руків'я з шкіряною петлею для руки. Як бойова зброя келепи слугували для розбивання залізних панцирів, або як допоміжна ударна зброя.

Літописні свідчення вказують ще на вживання козаками бойових луків і стріл, що вкладалися у сагайдаки, на зразок татарських або турецьких. В козацьких віршах, які дійшли до наших днів, а також на народних картинах, лук і стріла являються необхідною деталлю озброєння запорожця:

*"Як натягну лук я, бязну тетивою,
То мусить утікати хан кримський з ордою".*

До всього описаного козацького озброєння слід доповнити ще й кинджали, ножі, панцирі й кольчуги, які теж мали місце у військовому обладунку. Відносно використання козаками панцирів маються літописні свідчення від 1572 року, коли козацький отаман Сверговський, допомагаючи Івоні у здобутті молдовського престолу, озброїв своїх козаків для боротьби з турками і волохами "огнистым оружием и панцирями". Щодо кольчуг, то знаходження їх на місцях Запорозької Січі теж вказує на те, що вони використовувалися запорожцями як бойовий обладунок.

Для носіння пороху та куль у козаків використовувалися натруски, для

Козацька зброя: шабля, кинджал, пістоль.

перебували у різні періоди Січі, були за розміром з гороб'яче яйце. Для їх відливи застосовували спеціальні форми.

Рушниця, пістоль і шабля були гордістю кожного козака, тому їх завжди прикрашали дорогими оздобами, коштовним камінням і завжди тримали зброю в ідеальному порядку, від чого склався у козаків термін для ручної зброї - "ясная зброя". Як говорить очевидець: "Оружие у них все было убрано в золото да в серебро, на оружие они все богатство свое покладали: то не козак, коли у него скверное оружие".

У запорожців порох для вогнепальної зброї був не власного виробництва, його привозили на Січ з Польщі, України, Туреччини, а більше всього з Москви, особливо після 1654 року.

Зі зброї "рукопашного боя" все ж для козака на першому місці була шабля. У запорожців шаблі використовувались не дуже криві і не довгі, але ж зате високого гатунку та

КОЗАЦЬКА ЗБРОЯ

патронів - лядунки, а для кременів особливі сумки. Окрім цього, для пороху пристосовували різки, виготовлені з коров'ячих або оленячих готів.

Вся "рукопашная" або холодна зброя, якою користувалися козаки, в основному виготовлялася на Січі, де постійно мешкали вправні майстри-зброярі. Але ж власна ручна зброя не виключала й привізну. Надходила вона із Криму і Туреччини, завозилася із Західної Європи а також з Московщини.

На деяких козацьких шаблях, що збереглися до наших днів, є золоті та срібні насічки, які являють собою сури (вірші) з Корану, карбовані герби Російської імперії або вензели російських царів і цариць. Яскравим прикладом цього є шабля в експозиції Прилуцького музею. Ця шабля періоду козаччини є витвором східних

зброярів, більш за все турецького походження. На полотні її леза, поблизу руків'я, є срібні насічки на арабській мові. Також у вітринах музею можна побачити прекрасні екземпляри невеличких гарматок і мортир часів козаччини. А сагайдак з луком і стрілами та сідло східної роботи, являються перлинами козацької експозиції Прилуцького музею.

Озброєнню самого козака відповідав і "рондик", тобто убір його бойового коня. У багатьох запорожців на коня одягалась вуздечка з "байраком" або мундштуком і лакованим ремінним повіддям, чепрак ясно-червоного кольору, обшитий галуном, орчак або кульбака, тобто сідло на червоному оксамиті зі срібними галунами, з підвішеними по боках на пряжках підтебенками, тобто шкіряними полами, іноді з тисненням та розписами. Спереду сідла

підвішувалися дві кобури для пістолів, ззаду нав'язувалися ремінні тороки для прикріплення сумки чи в'юка, а іноді й полоненого в бою ворога. У походах кінні козаки користувалися також найгаюкою або гарпунком з руків'ям, прикрашеним карбованим сріблом та коштовними камінцями.

Козаки володіли своєю зброєю з неповторним мистецтвом, так що, за словами літописця, і "найлучший польський гусарин і рейтарин примерен им быти не может".

Використана література:

1. Січинський В. Чужинці про Україну. Київ, 1992.
2. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. Том I, Київ, 1990.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси. Том I, Київ, 1991.

ЛЕОНІД ТИЩЕНКО

СТОРІJKИ МИНУЛОГО

Пригадалось, як в далекому тепер уже 1944 році, коли ще тривала війна, я з своїми вуличними друзями-товаришами почав вчитися плавати. Ходили ми тоді на Удай в районі школи № 4. Згодом, коли вже навчилися плавати, відвідували й інші місця. Але найбільше нам подобалося ходити на "Соломаху", як називали місце старого пляжу в районі вищезгаданої школи.

Тоді й думки не було, щоб поцікавитися, звідки така назва походить, як між іншим і таких тоді купальних місць як "Гачки", "Кутузи" і т.п. Вже через багато років, коли зацікавився історичним минулим рідного міста Прилук, пошуки красназвачного матеріалу привели мене до цікавих джерел, з яких вдалося пролити світло на походження назв, на які раніше не звертав уваги.

Так, зокрема, при опрацюванні "Історії запорізьких козаків" Д.І. Яворницького, я звернув увагу на прізвище Соломаха. Під 1680 роком згадується посланець гетьмана Самойловича на Запорожжя на прізвище Соломаха¹. Але це вже ніяк не могло мене задовольнити, бо пояснення про те, звідки родом ця історична постать мови не йшло.

І лише трохи більше світла пролито на постать, що згадується під прізвищем Соломаха в "Історії Русів"². І тут мені хочеться звернути увагу на вислів редактора цього видання Володимира Сидоренка, що це - незвичайна книга, твір історичний і політичний, суворо реалістичний і водночас легендарний, романтичний. Це - дзвін на сполох, заклик українців до єднання, визволення, утвердження нас у праві існування як народу, нації, палкий осуд російського царату, депортизму, імперських амбіцій, національного гноблення, це, врешті, історично виважений, справедливий погляд на нашу минувшину³.

Ще свого часу О.С. Пушкін тонко підмітив, що автор "Історії Русів" "любит говірити о подробностях войны и описывает битвы с удивительною точностию"⁴. А професор О. Оглоблін у своїй праці "До питання про автора "Історії Русів" до вислову О. Пушкіна донос: "Справді, жоден, мабуть, твір XIII-XIX ст., присвячений історії України, не приділяє стільки уваги військовим справам і подробностям, як "Історія Русів". Автор, видно, любить це діло і добре його знає"⁵.

А для нас, красназвач, крім того, підвищений інтерес має, зокрема, оповідання "Історії Русів" про взяття й руйнування Батурина Меншиковим 1708 року. Як зазначає професор О. Оглоблін: "Не аналізуючи це оповідання в цілому (до речі, в деяких деталях досить точно), бо автор міг запозичити його як з літературних (зокрема, друкованих) джерел, так особливо, з усної традиції, звернемо увагу на епізод зі зрадою Носа. "Історія Русов" називає Носа полковником Прилуцьким. Іван Ніс, полковий обозний Прилуцький, був тоді, справді, наказним полковником. Дуже цікава (взагалі характерна для "Історії Русов" оцінка Носової зради. З одного боку, вчинок його пояснюється тим, що Ніс (та його однодумці) "гнушались его (себ-то Мазепи) вероломством": це відгонить певним штампом в душі урядовою російської версії. Але кількома рядками нижче, той же автор таврує Носа та його прихильників гострим ім'ям "предателів"⁶.

"Полковник Прилуцький Ніс... вислав уночі з міста Старшину свого, на прізвище Соломаха, і звелів йому, наздогнавши Меншикова на поході, сказати, щоб він приступив до міста перед світанком і напав на вказане тим Старшиною місце, де розташований був полк Прилуцький, і сам Полковник сидитиме на гарматі, закутий ланцюгами, немовби арештант, а війська його лежатиме ницьма біля валу; і се буде знак, або гасло, щоб милувати тих зрадників під час загального вигублювання мешканців"⁶.

Як зазначає професор О. Оглоблін, ці подробиці, очевидно, взяті з народної традиції. І далі: "Але тут особливо цікаве ім'я Соломаха. Це не вигадане прізвище. Соломаха - це були значні міщани Прилуцькі. Внука Прилуцького віта (1666, 1685-1687) Григорія Корнієвича Ороновича й племінника Прилуцького полкового судді (1709-1716) і обозного (1717-1737) Марія Федорівна була заміжем за Соломахою: син їхній Остап Соломаха одружився з донькою Батуринського намісника (церковного) Івана Джунжовського. Це, очевидно, був Остап Остапович Соломаха, вїт Прилуцький у 1747-1754 рр. Цілком можливо, що хтось з Соломах був у складі Прилуцької старшини в 1708 році"⁷.

І далі, що для нас також цікаво:

"Характерно, що в оповіданні "Історії Русов" роль Прилуцького полку пасивна. Всеньке вістря осуду вчинку прилучан автор... скеровує проти Носа. Це дає можливість шукати джерел цього оповідання в політичних і родинних традиціях роду Горленків. Адаже Іван Ніс не тільки зрадив свого полковника (й свояка) Дмитра Горленка - одного з найвідоміших мазепинців, але й особисто переслідував потім його родину. Отже пам'ять про Носові утиски мусила залишитися у родині Горленків, звідки її рідна внука сина Дмитра Горленка - Андрія Дмитровича Горленка принесла в родину Ханенків (Софія Григорівна Горленко була дружиною Івана Миколайовича Ханенка)⁸.

Отже, можливо, - як зазначає О. Оглоблін, - що цей епізод "Історії Русов" - прилуцького походження, так само як і оповідання про вдалі дії Прилуцького полковника І. Галагана у російсько-польській війні 1733-1734 рр.⁹ І далі: "Тут слід згадати про те, що Ханенки мали маєтки також у Прилуцькому полку..."⁹.

На закінчення можна висловити припущення, що хтось із роду Соломах мав у своєму володінні землю в районі річки Удаю, що тепер знаходиться неподалік від школи № 4. Тут, до речі, хочеться звернути увагу, що купальня "Соломахи" згадується також у нарисі Д.О. Шкоропада "Прилучина"¹⁰. А пізніші покоління міщан цього роду згодом проживали на Броварках, на Соборній вулиці¹¹.

Література:

- 1 Д.І. Яворницький. Історія запорізьких козаків. У трьох томах, т. 2, Львів, 1991, с. 370-371.
- 2 "Літературна Україна", 3 жовтня 1991 р.
- 3 "Київська старовина", № 1, 1998 р., с. 100.
- 4 Там само.
- 5 Там само, с. 105-106.
- 6 "Історія Русів" у перекладі Івана Драча. К., 1991, с. 261-262.
- 7 "Київська старовина", № 1, 1998 р., с. 106.
- 8 Там само.
- 9 Там само.
- 10 Д.О. Шкоропад. Прилучина. Історичний нарис. Прилуки, 1993, с. 66.
- 11 "Скарбниця", № 6 (34), 1995р.

АНАТОЛІЙ РИЖЕНКО

Микола Яковченко

Швидко плине час. Уже 28 років як немає з нами Миколи Федоровича Яковченка - видатного українського актора, нашого земляка.

Добра пам'ять, яку він залишив по собі, час від часу оживає в нескінченних історіях, байках, анекдотах, що передаються із покоління в покоління. Микола Федорович любив рідне місто, був частим гостем Прилук і в свята, і в будні. В місті жили його рідні сестра і брат, численні друзі.

За свідченнями старшого покоління прилучан, неабиякою культурною подією 50-х років був показ у міському будинку культури вистави Київського драматичного театру ім. І. Франка "В степах України", відомого на той час автора Олександра Корнійчука, де роль знаменитого Довгоносика зіграв Микола Яковченко.

Останнім часом дедалі частіше в українській періодиці з'являються спогади про Яковченка. Володимир Михайлович Дальський, народний артист СРСР, довгий час товаришував з М.Ф. Яковченком. Ось деякі епізоди з життя популярного артиста в переказі Володимира Дальського записані Сергієм Панкратьєвим (часопис "Art Line". 10.11.1998).

"На зовнішності улюбленого артиста, якого знала і любила вся Україна, залишив свій автограф Микола Васильович Гоголь. Зовнішність в Яковченка була колоритна, смішна, і сам він був смішний - і на сцені, і в житті. Перше моє з ним знайомство відбулося - де б ви думали? - у тому самому шинку навпроти консерваторії.

- Сядьмо, Володимире Михайловичу, - звернувся він до мене, - он у той куточок, щоб нас менше бачили. Бо як побачать п'яниці, то не буде від них відбою. Мене тут знають.

За столиком каже:
- Чув. Що Ви приїхали зі Львова. Вибачте, а гроші у Вас є?

- Трохи є.
- То давайте, я сходжу.
- Куди?
- До магазину, бо тут горілка дорога! За десять хвилин він повернувся.

Питає:
- Ви як п'єте: зразу чи потроху?
- Та як Ви, так і я.
- Я зразу. Лікарі стверджують, що зразу краще.

Пияк він був важкий. Перед тим як випити, кривився, очі заплющував, двічі підносили чарку до губ, кряхтів, відвертався, все його обличчя червоніло. Нарешті випивав, і обличчя перетворювалося на якусь химеру, очі вирячував, ніби смоли випив гарячої.

- Навіщо ж Ви п'єте, якщо так

Яковченко Микола Федорович (3.V.1900 м. Прилуки, Чернігівської обл. - 11.IX.1974 Київ) - укр. актор, н. а. УРСР з 1970. Творчу діяльність почав 1918 в аматор. гуртках у Прилуках. 1920-27 працював у т-рах Сімферополя, Черкас, Чернігова, Дніпропетровська, Харкова, з 1927 (з перервами) - в Київ. Укр. драм. т-рі ім. І. Франка. Ролі: Микола ("Наталка Полтавка" Котляревського), Пеньожка ("Мартин Боруля" Карпенка-Караго), Довгоносик ("В степах України" Корнійчука), Ляц ("Останні" М. Горького). Знімався у фільмах Київ. КХФ: "Ніч перед Різдом" (1952), "За двома зайцями" (1961). (Мистецтво України. Біографічний довідник. Київ, 1997).

важко? - питаю.

- Що Ви мені такі аматорські питання задаєте? Я ж професіонал! Наливайте!

- Давайте-но закусимо.

- Яка Ви невихована людина! Хіба ж після першої "закусують"? Наливайте! Та щоб між нами не було чвар, давайте домовимося одразу: в театрі є три коміки. Тож вважайте: перший комік - я! Ви - другий. Ну а вже третій - Крушельницький.

Та й полилася розмова, і вже й не пам'ятаю, чи ходив він ще раз до магазину, чи ні. Певне, ходив. Пам'ятаю тільки, що бути коміком я погодився, але за умови, що першим буде Крушельницький, бо він мій учитель.

Були ми вже добре напідпитку, і розмова була довга. І я, як отой сват з "Назара Стодолі", все підтакував: "Так-так-так..."

Любив розповідати Микола Федорович! Особливо любив ділитися спогадами про свого побратима по сцені народного артиста СРСР Юрія Васильовича Шумського.

- Оце раз від профкому мені і Юрію Васильовичу дали безкоштовні путівки в Кисловодськ, щоб ми відпочили. Поїхали ми із задоволенням. Культурно відпочиваємо тиждень, другий... Аж притомилися трохи! Нарешті, Юрій Васильович каже: "Збігай"! Куди ж, кажу, збігай, а гроші

у Вас є? І стали ми думу думати. Потім Шумський підвівся, подивився кудись в далечинь і промовив: "Піди скажи директору, що я згоден дати концерт". Я побіг, домовився про все, і ось вже на правах конференсьє вихожу на сцену, щоб оголосити свого колегу, і очам своїм не вірю. У першому ряду сидить... художній керівник нашого театру Гнат Петрович Юра! У мене дух перехопило. Прибігаю до Юрія Васильовича, доповідаю, а він махнув рукою і пішов на сцену. Ох, і здорово ж він читав! А після концерту все ж "мали щастя" зустрітись з Гнатом Петровичем - пожурих він нас, а ми мовчки слухали, аж поки не зайшов директор і запросив на банкет. І треба ж такому трапитись: по дорозі той директор вправ у каналізацію. Як ми його не мили, а так і залишився запах до кінця банкету.

- Купив я раз журнал "Огоньок", - розповідав іншим разом Микола Федорович, - і прийшов у гості до Юрія Васильовича, бо в журналі був його портрет. Шумський узяв журнал, подививсь. На першій сторінці бачить портрет Бучми, а перегорнувши сторінку, - свій.

- Що ж ти, стерво, мені підсовуєш? - накинувся Шумський. - Чому він на першій сторінці, а я на другій?

- Та хіба ж я винен? Не я ж малював!
- Мене не проведеш, це твоїх рук діло! - І як вдарить мене отим журналом... А потім похмелив, по 750 випили.

Дружба Яковченка з Шумським була щирою і вірною. Не могли жити один без одного два видатні актори! Але й ревнували один одного теж завзято! Наприклад, готується Яковченко до виходу в образі свого знаменитого Довгоносика у виставі "В степах України" за п'єсою Корнійчука. До нього підходить Шумський, що грає Галушку, й попереджає:

- Першим вийду я!
- Як Ви? Я повинен, - засперечався Яковченко, - Корнійчук так написав!

- Ну і хай собі піше. Я тебе знаю: вийдеш, рот до вух - розбестиш там публіку!.. Ні, першим вийду я. Після вистави з мене 150! - І пішов на сцену своєю орлиною ногою. А Микола Федорович вже потім якось викручувався.

А була ще така історія.
У війну Ю.В. Шумський втратив двоох синів, дуже горював за ними. Після тієї особистої трагедії він довго не приходив до театру. А театр тим часом зібрався ставити нову п'єсу, у якій без Шумського ніяк не можна було обійтись. Що робити? Гнат Петрович Юра, художній керівник, вирішив послати до Шумського його друга Миколу Яковченка.

- Добридень, Юрію Васильовичу!

Микола Яковченко

Моє нижайшеє почитеніє! - ще з порогу почав Яковченко.

- Чого прийшов? - суворо запитав Шумський. - Які справи до мене маєш? Що твій Гнат хоче?

- Та він просив, щоб Ви тільки сказали, коли прийдете до театру, бо без Вас у новій п'єсі ніяк не обійтись. Нікому Вас замінити! Будь кого можна, але Вас... і мене - нікому!

- Годі базікати, - перебив Юрій Васильович, - ти мене на цей гачок не піймаєш. У мене в очах - рентген! Випити хочеш, певне...

- Побий мене Боже, не за тим прийшов, Юрію Васильовичу!

- Ну гаразд... Тоді розкажи, що там у вас в театрі, вже лагідніше мовив Шумський.

- Усі співчують Вам... жінки плачуть... таке горе...

- Облиш, я не люблю, - обірвав Шумський. - Знаю я їх, бо й сам тієї ж породи. Зайди краще в цю маленьку кімнату, це моя "лабораторія", я там над ролями працюю. Почекай трохи, я схожу на кухню, допоможу Христинівні. Та розговіємось...

Коли Юрій Васильович повернувся з дружиною у свою "лабораторію", Яковченка там не було. Що таке? Куди дівся? Та раптом той з-під столу вилазить.

- Чого ти туди поліз, Миколо? - здивувався Шумський.

- Ви ж сказали, що це лабораторія, так я пробірки шукав!

Юрій Васильович з дружиною

голосно розсміялись, і завдяки такій дотепності Яковченко виконав доручення Гната Юри - Шумський прийшов у театр.

Яковченко багато знімався в кіно ("За двома зайцями", "Вій", "Ніч перед Різдом", "Максим Перепелиця", "Королева бензоколонки"), і коли на кіностудії ім. О. Довженка зустрічалися Сергій Філіпов, Юрій Нікулін і Микола Яковченко, то не тільки люди сміялися, а здавалося, що й земля і дерева реготали! Ніхто, на жаль, не здогадався написати сценарій для цих "гоголівських" персонажів. Що б то за радість людям! І сонця, здається, було б більше, і щастя людського. Великий був майстер гумору."

Матеріал підготував
ІГОР ПАВЛЮЧЕНКО.

Про М.Ф. Яковченка можна ще прочитати статті "На лаві поруч з Яковченком" та "Яким був український Чарлі Чаплін" в газеті "АІР" №№ 21 і 23 за 2002 рік.

НА ПЕРЕХРЕСТЯХ ДОЛІ

Серед плеяди прилуцьких поетів Андрій Іванович Буренко відноситься до найстарших її представників. Це своєрідний, самобутній поет, щира і добра людина. Його книги уже сьогодні є бібліографічною рідкістю, їх не знайдеш в книгарні, а в міських бібліотеках вони є в обмеженій кількості і лише з дарчим написом, бо зазвичай він дарував їх шанувальникам свого таланту на творчих зустрічах. Є вони і в приватних книгозбірнях друзів, яким Андрій Іванович довірив частинку свого серця, взамін на їхню чуйність і розуміння.

Книги унікальні за змістом і оформленням, вони не схожі на жодне з видань прилуцьких авторів. Всі чотири збірники в твердих обкладинках, кожна з них оформлена так, як хотів того автор, їх тираж не більше 40 примірників. Йому не довелося шукати щедрих меценатів для видання своїх творів, дослухатися до зауважень видавців про те, що можна, а чого - ні, він створив свої книги такими, які вивніс у серці.

Перша поетична збірка має назву "Листопад", вийшла вона в Тирасполі 1994 року не в зовсім звичному видавництві. По суті його й не існувало. Згодом, в цьому ж таки не існуючому видавництві вийшли ще три збірники поезій: "Зорі над містом" (1995), "Гравіюри" (1995), "Шаг влево, шаг вправо..." (1996). Остання присвячена світлій пам'яті друзів: В.К. Басова, Ф.І. Федорова, Н.Ф. Плавинського - це саме ті люди з якими поет відбував покарання. Здавалося б хто дав право одній людині

Андрій Буренко

карати іншу за власні думки, переконання, забороняти писати, жити... Проте реалії життя не передбачували. До збірки увійшли вірші написані в Кизел-таборі (1947-50 рр), людьми виснаженими, але не зламаними. Творів не багато і звісно не найкращі - це те, що вдалося зберегти, обминувши табірну цензуру. В зоні, де "шаг влево, шаг вправо" вважається побегом, конвой стреляє без предупредження, потрібно було мати виняткову мужність, щоб не лише писати, а ще й зуміти зберегти написане, переправити в безпечне місце.

Варто лишень глянути на вихідні дані вищезгаданих збірок, щоб переконатися в неординарності цих книг: місто Тирасполь, видавництво "Самвидав", 1995 рік, редактор Н.А. Ільїна (дочка поета), художній редактор А.І Буренко (автор), технічний редактор Ільїн В.А. (зять поета), коректор - знову ж таки Ільїна Н.А. В середині дев'яностих уже можна було написати - "Самвидав", можна було самотужки набрати книгу, зброшурувати її і спокійно роздаровувати друзям, тішитися самому з того, що віршовані рядки не блукають десь у пошарпаних часом записниках, а в потрібну хвилину радують очі і гоять, а може й ятрать душу. Можна було тримати в руках свою унікальну видану "Самвидавом" і не боятися. Проте, чого він мав уже боятися, пройшовши всі кола пекла.

(Закінчення
на 8-й стор.)

**(Закінчення.
Початок на 7-й стор.)**

Народився Андрій Іванович Буренко 31 серпня 1925 року на Дніпропетровщині в селі Чернявщині Павлоградського району в багатодітній сім'ї: мав двох братів і трьох сестер. Криве колесо колективізації зруйнувало не одну селянську родину, не обминуло воно й Буренків. Подався на заробітки батько, згуртувавши бригаду таких як і сам теслярів, а за ним і вся сім'я.

Якраз перед війною закінчив семирічку і влітку поїхав до сестри в гості, на Донбас. Там його й застала війна. Йому було шістнадцять, він працював у колгоспі, рив окопи, вірячи в те, що вони зупинять ворога, а коли гітлерівці окупували Донбас, довго переходився. То було в липні, а у вересні він був уже у товарному вагоні відправлений до Німеччини. Три роки кельнерської роботи на металообробному заводі... Особливо важко було перші два роки. Коли б не підтримка німецького населення, котре інколи підгодувало і одягало, не зважаючи на заборону гітлерівців, хто зна чи й живих би. Він і зараз переписується з німкенями сестрами Рушке, багато яких допомагав йому в ті страшні роки.

1945 року завод евакуювали на Північ, Андрію Івановичу вдалося втекти. Днів вісім ховався в лісній землянці, аж поки не прийшли радянські війська. Потім була армія, поранення, госпіталь, служба в інженерній частині, де, як він говорить, відігрався трохи серцем і душею. Проте підступність, підлість і зло чатують на людину в найнесподіваніших місцях...

"Я не думав і не знав, що так може бути" - говорить поет.

1947 року його було заарештовано. Як написали у вирок: за наклепи на радянську дійсність та випади проти "вождя народів". Військовий трибунал 28 Армії засудив до 10 років позбавлення волі, та до 5 років поразки в правах. Місяць в карцері, потім пересилка на Урал, в Оршу, на лісоповал. "49 квартал" - найвіддаленіший табірний пункт, в ньому були зібрані карні злочинці з 25-річним терміном покарання та політв'язні.

Проте він стверджує, що в житті йому везло. Люди мерли в таборі як мухи, знесилені й виснажені, а він знаходив сили писати вірші, говорити про музику, він дбав

про те, щоб зберегти маленькі поетичні шедеври своїх друзів.

1954 року вишлов указ про звільнення: сім років і вісім місяців, 2920 днів і ночей, які потрібно було пережити, а після того ще й навчитися жити на волі. Приїхавши у тому ж році в Прилуки, уже не залишав це місто. Працював на заводі "Будмаш" електромонтером, художником.

Неможливо викласти все життя, передати почуття найвиразнішими словами в коротких рядках чи на декількох сторінках... Він і сам намагався написати роман про своє покоління, є вже й початок, який чекає на продовження. Чи навважиться він його дописати - не знаю. А поки що світ побачила ще одна унікальна книга з промовистою назвою "На перехрестях долі", яка вийшла знову ж таки завдяки його дітям. Я ще не бачила цю збірку, але автор пообіцяв її подарувати.

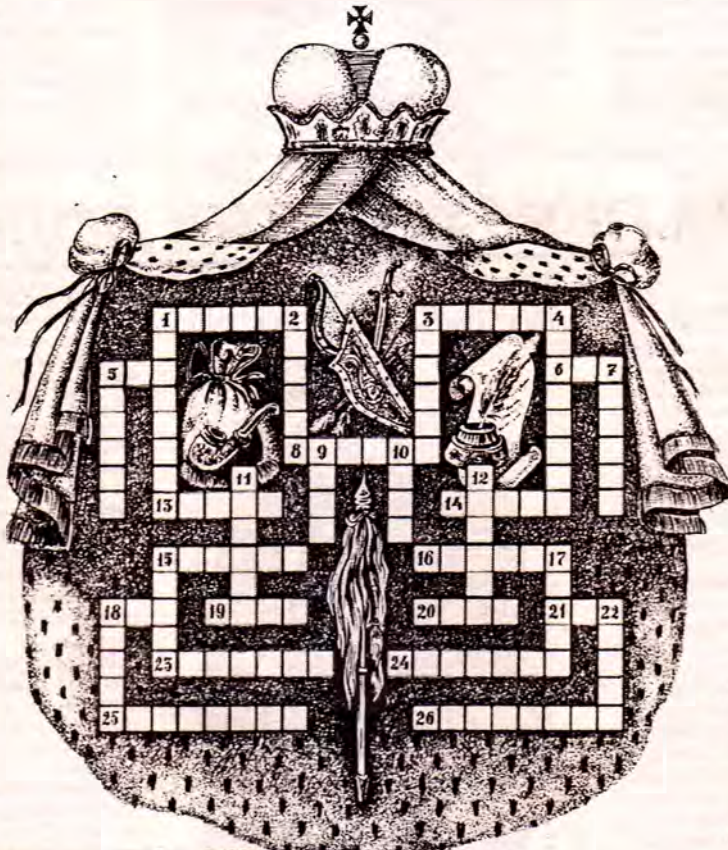
В моїй колекції є чимало книг прилуцьких поетів з дарчими написами, ця книга займе чи не найголовніше місце.

ОЛЬГА ЛУКАШ.

КРОССВОРД

По горизонталі:

1. Старовинна зброя у вигляді сокири.
3. Французький інженер, який 1649 року склав мапу України.
5. Грошова одиниця Латвії.
6. Орган адміністративного і військового управління в Запорозькій Січі.
8. Прилуцький полковник.
13. Тактика бойових дій запорозьких козаків.
14. Фортеця, біля якої відбулася битва козаків з поляками 1652 року.
15. Знаряддя праці ковалів.
16. Місто, в якому гетьман Многогрішний підписав 1669 року угоду з Москвою.
18. Ректор Львівської братської школи.... Борецький.
19. Шведський король, учасник Північної війни на початку 18 століття.
20. Ім'я гетьмана Самойловича.
21. Прилуцький полковник.
23. Гетьман України.
24. Цінна порода верхових коней зі Сходу.
25. Острозька, Києво-Могилянська.....
26. Старовинна зброя у вигляді сокири.

По вертикалі:

1. Боярин, що очолював московське посольство на раді в Переяславі 1654 року.
2. Прилуцький полковник.
3. Один із гетьманських клейнодів.
4. Публікація з біографічними даними про смерть людини.
5. Гетьман постанського війська, один із керівників повстання Наливайка в 1594 році.
7. Привілейований стан в Польщі, Литві, Україні.
9. Обличчя священика.
10. Ім'я прилуцького полковника Воронченка.
11. Нагрудні захисні лати.
12. Орган місцевого самоврядування в містах Гетьманщини.
15. Монастир найвищого класу.
17. Головний убір (прикраса) української дівчини.
18. Живописне зображення святого.
22. Старовинний селянський верхній одяг.

Склала
Ірина Біленко,
художник
Леонід Тищенко

ВІДПОВІДІ НА КРОССВОРД В "СКАРБНИЦІ" № 8 (68).

По горизонталі: 1. Шкіра. 2. Горностай. 3. Осел. 4. Звір. 5. Кріт. 6. Нога. 7. Аксіс. 8. Добір. 9. Страховід.

По вертикалі: 1. Селезінка. 2. Кігті. 3. Кінь. 4. Лама. 5. Рись. 6. Вовк. 7. Колір. 8. Кровообіг.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1507. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №10 (70) Жовтень 2002 року

ПЛАТІРЮТІ МІСТА

Земля України. Земля украйна, виділена нам Богом. Земля, яка надає і вдихає в нас цілощу енергію Життя. Земля України - найквітучіша, найродючіша. З давніх давен проживають на ній українці, які теж були, прошу вибачення за слово - найродючішими. Недалекий той час, коли нормальна сім'я мала п'ятох, сімох, десятох... дітей. Доньки допомагали матерям, сини - батькам. Старші доглядали менших, а менші - ще менших. Під однією стріхою жили батьки та їх діти з сім'ями, онуки. З повагою одне до одного, добром, взаємодопомогою і розумінням, збільшувався, міцнішав рід. Зростала чисельна кількість українців, міцнішала держава у фізичному й інтелектуальному відношенні, я вже не кажу про вроду - наші жінки були (та й зараз є) найвродливішими.

А що маємо на одинадцятому році незалежності? Відповідь вже давно і вдало підібрана: "маємо те, що

маємо" - майже нічого не маємо. Приросту населення немає. Ой, пробачте, про який приріст може йти мова. Населення катастрофічно зменшується. Зменшується - так кажуть і пишуть нині засоби масової інформації, зменшуючи вину керівників держави за їх

"клопоти" про нас - смертних.

Треба дивитися реальності в очі, панове депутати, Президенте, і ті, що стоять, а точніше сьорбають, а ще точніше ковтають з "кормушки", наповненої руками тих, хто ледь існує, або кого вже немає. Немає, бо покинули цей світ,

землю. І знову не так. Не покинули, а пішли в неї і навечно в ній залишаються. Немає, бо отой інтелект, про якого я згадував, залишив батьківську оселю з калиною під вікном, смереку на горах, верби над ставком. Я не звинувачую усіх тих, хто виїхав за кордон. Вони, принаймні більша частина, втекли не від рідної землі, а від системи, економічних негараздів, і продають свій мозок дяді Сему, чи тому ж Шарону.

Животіе Україна. Жива завдяки тим, що залишилися і все своє життя пам'ятають і оберігають оту калину, смереку, вербу і своїми ділами її збагачують. Я не знаю, багато чи мало таких особистостей в Україні, але я з впевненістю стверджую, що вони в Прилуках є. Одна з версій щодо назви міста говорить, що вона походить від того, що в давнину до високого правого берега Удаю прилучали кораблі,

(Продовження
на 2-й стор.)

ПАТРІОТ МІСТЯ

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

навіть з заморськими товарами.

Прилучив до міста над Удаєм і той, про кого дали піде мова – Василь Степанович Гаркот – Людина, порядний сім'янин, патріот України і міста, начальник НГВУ "Чернігівнафтогаз", член-кореспондент Нафто-газової Академії, депутат обласної ради, винахідник, раціоналізатор... Ну все, достатньо. Я думаю, що всі вже зрозуміли, а якщо ще ні, то зрозуміють далі, чому я Людина написав з великої літери. Перелічені звання, посади, заслуги, повага людей – результат виховання, довгої, кропіткої, постійної роботи і перш за все над собою. Та почну свою розповідь про цю людину з самого початку.

Зима. Люта зима 1944 року. Лютують фашисти, відчуваючи свою неминучу загибель, і в окупованому, розташованому біля підніжжя сивих Карпат, селі Подорожне, яке розкинулося при дорозі (звідси й назва), на березі річки Свіча. Саме за таких суворих політичних умов, напередодні свята Святителя Василя Великого, в сім'ї Степана Матвійовича та Юстини Федорівни Гаркот, у збудованій ще дідом Матвієм хаті, народився хлопчик, назвали, звичайно ж Василем.

Через сім місяців Прикарпаття було звільнено від "коричневої чуми". Почалася відбудова. Село ставало на ноги. Став на ноги і почав робити перші кроки Васильок. Ріс спокійним, дотепним, м'яким. Благо, що було у кого брати приклад – батько та старший брат Теодор. Батько, земля йому пухом, народився на початку минулого століття і був найменшим, сьомим сином Матвія Гаркота. Я на початку згадував про здорові, родючі українські сім'ї. Так це вона і є.

Степан Матвійович одержав освіту у польсь-

кій школі. У період тимчасової окупації німцями Прикарпаття, працював у каменоломнях під Львовом, а після звільнення краю і до виходу на пенсію – бригадиром будівельної бригади. Любив художню літературу, багато читав, цікавився історією України. Любов до книги, літератури привив дітям (старший син і дочка Марія мають вищу педагогічну освіту).

У 5 років Василь вже ходив до бібліотеки. Літом хлопчак до річки, а він до бібліотеки. Частенько лаяла мама, коли він під ганцем, до пізньої ночі засиджувався над книжкою. В першому класі він не навчався, бо здав екстерном всю програму за перший клас. Починаючи з другого, по закінченні кожного навчального року разом з татом успішності одержував грамоту за відмінне навчання і зразкову поведінку. Тож семирічку закінчив на відмінно.

Ще навчаючись у школі, частенько ходив за село, де нафтовики бурили розвідувальну свердловину, цікавився. Проблеми куди піти вчитися не було – Дрогобицький нафтовий технікум, та й розмір стипендії приваблював – набагато вищий ніж в інших технікумах, навіть інститутах. Навчаючись у технікумі, крім того, що продовжував захоплюватися художньою літературою, займався у Львівському аероклубі, здійснив 7 стрибків, а всього, враховуючи стрибки під час проходження військової служби в десантних військах – 49!

Після захисту дипломного проекту п'ятеро молодих спеціалістів, в тому числі й В. Гаркот "виявили" бажання поїхати працювати в Киргизію. Наївні хлопці розраховували, що їх призавши до армії, направлять служити в Україну. Дзуськи! Не ті були часи. Ні один з п'яти не попав, не пустили служити в Україну. Розкидали по

всій "необ'ятної родине". Отримавши направлення в "Киргизнафту", В. Гаркот працював оператором по видобутку нафти і газу, начальником зміни інженерно-технічної служби.

Степ, вагончики, світовий робочий день. Навіть пекуче сонце не згірвало душу і серце. Хотілося материнського тепла, батьківської поради, парного молока. Згадувалося рідне Прикарпаття, зелені ліси і поля, чулася українська пісня, яка доносилася з карпатських плонин. Та не судилося того року (1963) побувати в батьківській хаті. 7 листопада зробив свій перший крок у сімейному житті – оженився, а вже через 4 дні рядовий В. Гаркот чеканив крок на плацу військової частини в Узбекистані.

Чесно виконавши свій почесний обов'язок, старший сержант комсорт батальйону повернувся в "Киргизнафту". Працював бурильником капремонту свердловин, майстром, старшим інженером цеху, начальником виробничо-технічного відділу, начальником бази виробничого обслуговування. Молодий керівник користувався заслуженим авторитетом, а завоювати його у багатонаціональному колективі (9 національностей) було ох, як не легко. Та і в селищі його поважали, особливо акакали, за те, що в період мусульманського свята Ромодан він дозволяв молитися в цеху, який було побудовано якраз на тому місці, де вже не одну сотню років молилися жителі селища та їх предки. А від начальства одержував наганяй та догани від парторга.

Радісними та щасливими були для Василя Степановича дні, коли лелеки принесли в дім спочатку сина (1966 р.), а потім донечку (1970 р.). Радісним і довгожданим був день, коли він повернувся до України. Ждав він цієї

зустрічі з рідною землею і готувався до цього 18 років! А коли ступив на неї, не стримався – сльози накопилися на очі. Та ці дні – вже минуле. Є ще один, якого він з нетерпінням чекає кожного року. Але про це пізніше.

Прилуки. НГВУ "Чернігівнафтогаз". Рік 1979-й. Призначений 6 серпня заступником начальника цеху по капремонті свердловин Василь Степанович Гаркот вже 7 серпня заміняв начальника. І тоді в цеху стався трагічний випадок, хоч і не з його вина, але запам'ятав цей чорний день на все життя. Чорним днем назавжди залишиться смерть батька. Були такі дні, навіть періоди життя, коли чорне тавро "бандерівця" гнітило, принижувало, а головне негативно впливало на виробництво, на виробничі відносини. Неприємними для Василя Степановича були дві пригноблюючі спроби призначення його на посаду головного інженера. Та він про це намагається не згадувати.

Майже чверть віку працює в НГВУ "Чернігівнафтогаз" на різних посадах: заступником начальника цеху, заступником начальника управління з охорони праці, начальником виробничо-технічного відділу, головним інженером управління, а з грудня 2000 року – начальником управління.

Нафтогазовидобувне управління розробляє нафтові та газові родовища на території Чернігівської та Сумської областей. Воно експлуатує 18 родовищ нафти та газу. З 271 свердловини, які перебувають в експлуатації, більшість – нафтових. НГВУ "Чернігівнафтогаз" сьогодні є одним з провідних виробництв паливно-енергетичного комплексу України. Всього за роки незалежності України з надр області видобуто 8 мільйонів тонн нафти та газового конденсату, 1,8 мільярда кубічних метрів природного газу.

ПАТРИОТ МІСТА

Минулого року колектив управління одержав більше 132 мільйонів гривень прибутку. Прилуцькі нафтовидобувники першими в Європі застосували унікальний метод буріння похилеспрямованих стовбурів в існуючих експлуатаційних свердловинах. Соціально значущою функцією управління є охорона праці. Тут колектив НГВУ лідирує в системі "Укрнафта". Заробітна плата працівників НГВУ солідна. Не 165 гривень! Кожний працюючий до відпускних отримує ще два середньомісячні оклади.

Нелегко стояти біля керма величезної машини - НГВУ "Чернігівнафтогаз". Я не буду детально характеризувати роботу В.С. Гаркоти як керівника. Та я і не маю на це права.

Результати його роботи - "на лице". За підсумками роботи в першому півріччі поточного року колектив НГВУ "Чернігівнафтогаз" визнаний кращим серед шести НГВУ "Укрнафти". Інакше і бути не може, бо впевнено тримає в своїх руках кермо практик з 40-річним досвідом і глибокою науковою базою. Інакше і бути не може. Він же за це гроші отримує. Що правда, і попередні керівники отримували...

А що отримує Василь Степанович на виборній посаді депутата обласної ради? Нічого. Нічого крім задоволення від результатів його активного втручання в розбудову міста. Його хвилює все: водопостачання і газифікація, матеріальне забезпечення спортсменів і пошарпаний шкільний спортивний зал,

забезпеченість медичних закладів необхідною апаратурою і стан здоров'я прилучан, культура і освіта, стан доріг і збереженість історичних і культурних пам'яток. Тільки за минулий і 8 місяців поточного року медичним, навчальним, дитячим закладам, сільсько-господарським підприємствам, релігійним громадам, жителям міста і району надано матеріальної допомоги на суму близько 2 мільйонів гривень.

Його ніхто не заставляє це робити. Це поклик душі. Батьком і матір'ю закладена любов до України, бажання бачити красивими, ставшими вже рідними Прилуки, забезпеченими, здоровими і радісними його жителів.

А тепер про той шасливий, радісний і світлий день, який

кожного року з нетерпінням чекає Василь Степанович. Цим днем є зустріч з матір'ю. При зустрічі, - розповідав Василь Степанович, - я в собі відчуваю любляче материнське серце, цілую її теплі, натружені руки. І поки мама жива, дай Боже їй здоров'я, я відчуваю себе дитиною...

Ось такий він - Василь Степанович Гаркот - Людина, начальник НГВУ "Чернігівнафтогаз", член-кореспондент Нафтогазової Академії, депутат обласної ради, раціоналізатор, винахідник, люблячий чоловік, батько, дідусь, любимий син, а головне - патріот Прилук.

Леснід
Карпильяський.

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ІВАН МАЦЕНКО

Маценки - стародавній, славетний і могутній прилуцький рід, який корінням своїм сягає своєї давнини. Вони жили на Прилуччині в усі часи, скільки існують і самі наші Прилуки з передмістями, і села навкруги. Багато великих родів Маценків було в Прилуках - у самому місті та на його околицях: на Кустівцях, Броварках і Квашинцях мешкали Маценки-козаки, на Сорочинцях - селяни. Ці давні роди продовжуються й нині, Маценків зустрінеш на кількох прилуцьких вулицях та в приміських селах.

Досліджуючи козацьку генеалогію, мимоволі приходиш до висновку, що перші Маценки з'явилися на Прилуччині в одному з найстаріших наших поселень - Замості (давня назва - Гушинці), яке за відомостями історика О. Лазаревського відоме ще з

1618 року, коли Україна потерпала від безперервних нападів кримських татар. Саме тут знаходили собі притулок і захист від арканів ординців жінки і діти з Прилук. Ось ці перші Маценки й заснували 1619 року на землях Густинського монастиря хутір, який через 30 років став велелюдним селом і отримав назву Мацівка², увічпивши прізвисько своїх засновників.

Саме прізвище Маценко походить від імені Матвій, що з давньоєврейської перекладається як - Божий дарунок. Наше українське простолюддя майже всі стародавні чужинські імена переінакшило по-своєму і відтак Агафон став Гапоном, Вукол - Вакулою, Захарій - Харком, а Матвій

(Продовження
на 4-й стор.)

ІВАН МАЦЕНКО

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

- Мацьком. Отож і пішли всі наші Маценки, а також і село Мацілівка від того ж таки Мацька-Матвія.

Поважним і відомим на всю Гетьманщину був колись славетний пан, його вельможність прилуцький полковник преславного Війська Запорозького Іван Маценко. Вперше на історичній арені його ім'я з'явилося в часи, коли гетьманська булава знаходилася в руках Івана Мартиновича Брюховецького. Уже тоді Маценко перебував на досить таки відповідальному військовому посту, займаючи посаду полкового осавула. Певний час він був безпосереднім заступником полковників Лазаря Горленка та Івана Шербини (Кошового), видав козацькими реестрами, бойовою підготовкою козаків, їх спорядженням та зброєю, формував сторожову службу.

Прилуцькі козаки не помилилися у своєму виборі, осавул Маценко, маючи круту вдачу, ні перед ким не гнув спину, нікого не боявся і в той же час справно виконував свої обов'язки, завжди дбав про земляків, захищаючи їх від московських чиновників-здірників, яких пустив на Гетьманщину гетьман Брюховецький після Андрусівської угоди.

Безцінні відомості про осавула Маценка, як про авторитетного козацького ватажка і справедливу людину, подає збережений у бездонних московських архівах лист прилуцького воеводи Кирила Загряжського, надісланий до Києва 6 січня 1668 року тамтешньому воеводі боярину Петру Васильовичу Шереметеву. В листі воевода повідомляв про те, що за наказом осавула Івана Маценка козаки забрали без "єго Кирилова ведома" з міської площі вістову гармату і перетягли до Пирятинської вежі, де встановили її у брамі, націливши на Верхне місто, де засів сам Загряжський з москалями, відчувши, що наближається козацький бунт. Воевода послав до Маценка свого поручика з солдатами, щоб відібрати гармату для укріплення замку, але козаки відлупцювали й прогнали посланців. Маценко звелів передати воеводі, що відбере й усі інші гармати з Верхнього міста. А ще боярин

скаржився, що підбурені Маценком мішани й селяни "чинятца ему непослушны и по переписным и окладным книгам в твою в. г. (великого государя) казну денежных и хлебных и всяких доходов не плотят и впрядь плотить не хотят"³.

Люди не тільки не хотіли платити московській казні, вони також не бажали підкорятися воеводам, терпіти побори ласих до чужого царських дворян і дяків, знущання солдатні. У цей час, довідавшись про гетьманське повеління, мішани і посполиті почали юрбами сходитись до полкового міста із побажанням переписатися в козаки і бути вільними людьми. Іван Маценко записував до реєстрів усіх бажарчих, кількість козаків у Прилуцькому полку зростала з кожним днем⁴.

Всенародне антимосковське повстання вибухнуло на початку 1668 року і змело з української землі бояр і вевод, дяків і піддячих, поручиків і драгунів. В Прилуках полонили воеводу Загряжського і відправили його до Гадяча, а більш як півсотні драгунів з двома поручиками наложили головами, не допомогли їм навіть ті гармати, які були в оборонців замку, або як його ще називали - Верхнього міста⁵.

8 червня 1668 року загинув від рук козаків гетьман Брюховецький. Влада в Гетьманщині перейшла до колишнього прилуцького полковника Петра Дорошенка, він, хоча й не на довго, був проголошений гетьманом обох боків Дніпра.

Восени 1668 року Маценко, разом зі своїм полковником Іваном Шербиною, організував захист міста від трьохтисячного татарського загону. Облога закінчилась нищівним розгромом нападників. Ця блискуча перемога прилуцьких козаків має бути вписаною золотими літерами в історію міста Прилук і всього Приудайського краю.

В грудні того ж року на Лівобережжі знову з'являється свій гетьман, ним став проголошений промосковською старшиною верхівкою в Новгороді-Сіверському чернігівський полковник Дем'ян Многогрішний, якого вочевидь підтримав і прилуцький осавул Іван Маценко. Про це засвідчило його нове призначення. Старшина Прилуцького полку звернулася до гетьмана зі скаргою на свого полковника,

колишнього кошвого Запорозької Січі Шербину "в налогах" і попросила призначити на його місце "родимця" Прилуцького полку полкового осавула Івана Маценка. Гетьман погодив цей вибір і затвердив Маценка на полковий уряд у січні 1669 року⁶.

У березні того ж року старшина обирала вже офіційно Дем'яна Многогрішного на раді в гетьманській столиці місті Глухові, приймала тут і нові статті, якими козацькі реєстри були урізані до 30 тисяч і в українські міста поверталися московські воеводи. Україна знову розпалася на два гетьманства і Лівобережжя повернулося під владу московського царя. Маценко уже мабуть тоді розпізнав справжні наміри нового гетьмана, які були йому несприятні, бо не їздив до Глухова, а послав на раду наказного (тимчасового) полковника Якова Трохимовича з осавулом та іченським сотником. Вони були присутні на виборах і підписали 16 березня 1669 року Глухівські статті⁷.

Всі ці події змусили гетьмана Дорошенка до тісніших зносин з Туреччиною і вже в березні 1669 року старшинська рада в Корсуні схвалила прийняття турецького протекторату над Право-бережною Україною. На владу тут претендували ставленник Запорожжя Петро Суховій та уманський полковник Михайло Ханенко, вони також вважали себе гетьманами.

У квітні 1669 року Іван Маценко отримав листи від запорозького гетьмана Петра Суховія і кримського хана з пропозицією приєднатися до них і допомогти в боротьбі проти Москви і Речі Посполитої⁸. На початку жовтня він, за наказом гетьмана Многогрішного, вивів Прилуцький полк підкоряти Лубни і Полтаву, які його не хотіли визнавати, але з цього нічого не вийшло і козаки повернулися по своїх домівках. 29 жовтня Маценко отримав листа з Запорожжя від Лазаря Горленка, в якому той настійливо радив "зело ласкавому приятелю і куму" не піддаватися на умовляння Дорошенка, а довіритися Многогрішному⁹.

Гетьман Многогрішний, підписавши Глухівські статті, та потрапивши в московські лещата, докорінно змінив свою орієнтацію. Він навіть налагодив зв'язок з Петром

ІВАН МАЦЕНКО

Дорошенком і повів з ним таємні переговори про перехід Лівобережжя під протекторат Туреччини¹⁰. Все це скінчилося для Многогрішного, як і для багатьох видатних українців, трагічно. В березні 1672 року кілька змовників-старшин захопили з ліжка сонного гетьмана і вивезли його з Батурина прямісінько до Москви. А там швидкий на розправу царський уряд спочатку присудив його разом з рідним братом до страти, а потім, прямо з-під катівської сокири, запротурили їх обох до страшної Іркутської тюрми в Сибір.

В 1671 році Іван Маценко передав полковничий пернач Семенові Третяку. Причину його відставки встановити не вдалося, але відомо, що його залишили на досить таки почесному уряді полкового судді. Після арешту гетьмана Многогрішного Маценко змушений був їхати до гетьманської столиці Батурина на принизливу церемонію. Там, нікому не відомий московський стрілецький голова, якийсь Неелов приводив "к крестному целованню" високоповажну козацьку старшину. Цілував хрест на вірність Москві також і "города Прилук судья Івашко Маценко"¹¹. Був він також разом з полковником Лазарем Горленком і полковою старшиною 17 червня 1672 року на церемонії виборів нового гетьмана в Козачій Діброві під Конотопом. Там, обравши гетьманом колишнього сотника Прилуцького полку Івана Самойловича, Маценко теж "руку приложив", підписавши нові статті договору з Москвою¹².

В серпні 1676 року розкрито старшинську змову проти гетьмана Самойловича. Негайно було проведено доскіпливе слідство і дехто з старшин лишилися без посад, а хтось лише через щасливий випадок зберіг свою голову. Полковника Горленка не засудили, але про всяк випадок зняли з посади. У жовтні того ж року пернач знову вручили полковому судді Івану Маценку¹³. Цього разу він міг би правити полком і не один рік, бо показав себе з найкращого боку, як сміливий, досвідчений і мудрий полководець. Так, під командуванням Маценка Прилуцький полк приймав участь у битві козацько-московського війська проти татар і турків у серпні 1677 року. 25-28 серпня біля Бужинської переправи на Дніпрі відбулася битва. Кримський хан

з татарами і турками були розгромлені вщент. А в цей же час козаки Полтавського і Ніжинського полків громили яничарів під Чигрином, де їх полягло більше 4 тисяч. Півтори сотні прилуцьких козаків тоді було залишено залогом в Чигирині¹⁴.

Повернувшись в Прилуки, Іван Маценко добровільно подав у відставку, що на той час було нечуванним, такого не робив майже ніхто до нього. З проханням він сам приїхав до гетьмана в Батурина, і, як повідомив Самойлович "добровольне извенялся своего старшинства и за оное нам подяковал"¹⁵. Полковничий пернач у нього прийняв Федір Мовчан. Це було в квітні 1678 року, а вже влітку він знову на посту полкового судді, де перебував і в 1680 році. Далі його сліди зникають.

Відомо, що аж до скасування Гетьманщини, всі потомки Івана Маценка також перебували на військовій службі, та ще й у досить таки солідних чинах: син Остап був сотником прилуцької полкової сотні, онук Антон Остапович - полковим хорунжим прилуцьким, правнук Юхим Антонович - військовим канцеляристом¹⁶.

Лишається не дослідженим питання, яке володіння отримав за свою довголітню службу Іван Маценко і що лишив своїм нащадкам? Відомо, що син його, сотник Остап, який прослужив на посаді цілих 13 років, отримав від гетьмана Івана Мазепи 1690 року село Дідівці, яке потім він передав у спадок своєму сину Антону Остаповичу.

Цінні матеріали до родоводу прилуцького полковника Івана Маценка зберігаються нині в Прилуцькому архіві. Вдалося розшукати його потомків у відомостях села Дідівців 1764 року. Тоді в цьому селі мешкала велика родина Маценків, главою якої була удова полкового хорунжого Антона Маценка Марія Федорівна, 1702 року народження. В одному дворі з нею мешкали також її сини: найстарший Андрій (1721 р.н.) з дружиною Зіновією Федорівною, трьома синами та двома доньками, військовий канцелярист Юхим (1726) з дружиною Явдохой Андріївною, неodrужений Григорій (1729), наймолодший Петро (1632) з дружиною Гафією Спиридонівною і двома доньками, які мешкали з матір'ю в одному домі¹⁷.

Завершуючи, хотілося б добрим словом згадати ще про

одну особу з цього славетного роду, це Володимир Маценко, який написав гарну й корисну книжку, нею ось уже більше століття користуються всі шанувальники прилуцької старовини. Вона написана безсумнівно великим патріотом і добрим знавцем історії нашого міста, нашого краю. Ось повна назва цієї тепер уже унікальної книги, яка збереглася лише в кількох примірниках:

"Прилукишина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда, Полтавской губернии в 2-х частях с картой уезда и с планом города. Составил В-ъ А-чъ Маценко. Издание Георгия Захаревича Кухты. Посвящается Гг. Прилучанамъ. Ромны. Типографія Бр. Э. и Н. Дельбергъ. 1888".

Джерела та література:

1. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 109.
2. Там само, с.171.
3. Акты Юго-Западной России. Том 7. Спб, 1872, № 8, с.13.
4. Там само, с. 14-21.
5. Там само.
6. Акты Юго-Западной России. Том 8. Спб, 1875, № 18, с.61.
7. Ригельман А. Летописное повествование о Малой России. М., 1847, ч. 2, с. 112-113.
8. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України. К., 2001, с. 210.
9. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 10-11.
10. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України. К., 2001, с.210.
11. Акты Юго-Западной России. Том 9. Спб, 1877, № 150, с.818.
12. Там само, № 176, с. 908-910.
13. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 12.
14. Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Книга 7, т. XIII, М. 1961, с.210.
15. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 12.
16. Там само, с.72, 112,113,143, 144,
17. Відділ Чернігівського обласного державного архіву в Прилуках, фонд 1462, од.зб. 2214.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

З родинного альбому

Гортаю пожовклі сторінки, дивляюся в обличчя людей, яких уже давно немає між нас. Серед фотографій, зроблених Василем Івановичем Масловим у 20-х роках минулого століття, привертає увагу портрет красеня років 40-45. Невимушена поза, бездоганна виправка, елегантний костюм, ледь іронічна посмішка і твердий погляд великих розумних очей. Хто ж він? Чому Василь Іванович поклав це фото до сімейних портретів? Звідки цей аристократ, що дивиться з портрета в очі глядачеві, неначе трохи глузуючи? Обличчя невідомого ніяк не співпадає з родинними рисами ні роду Александренків, ні Маслових, ні Карамзіних, але бентежить думка, що я вже бачила і ці очі, і фігуру.

Звертаюсь з запитанням до Ірини Александрівни Лучник, найстаршої з роду Маслових. Вона посміхається: "Не лише тобі ця людина здається знайомою. Усі, хто зустрічався з ним, дивувалися незвичайній схожості з гетьманом Скоропадським, з яким він, як казали, родичався по жіночій лінії. Тебе не випадково так притягує це давнє зображення: він був черговим ординатором Прилуцького пологового будинку, коли твоя матуся народжувала тебе. Та вважай, що половина Прилук потрапила на цей світ через його руки, а знали його та широчайше шанували в місті усі. Олександр Сергійович приятелював з Василем та Сергієм Масловими, та й декілька років мешкав поруч, орендуючи у Карамзіних вільний флігель".

Те, що розповіла Ірина Александрівна, і є основою цих нотаток, які, можливо, будуть доповнені спогадами прилучан, які знали лікаря Власова, бо пам'ять про таких людей надовго переживає їх самих.

Олександр Сергійович не любив згадувати про своє дитинство, казав, що народився 1887 року на Ічнянщині в селі Березівці, невдовзі сім'я переїхала до Петербургу, де й пройшли гімназійні та студентські роки Олександра. Про батьків майже не розповідав, вірніше, про це

племінники Маслових не знали, певно, юнацтво, захоплене піонерським та комсомольським рухом, ще не цікавилися давниною. Олександр Сергійович у 1905 році вступив спочатку на фізико-математичний факультет Петербурзького університету, а потім, з третього курсу перевівся до Петербурзької медико-хірургічної академії, яку скінчив з відзнакою 1914 року.

З початком першої світової війни усі випускники медичних факультетів отримали призначення до лав діючої армії, де в сьомому піхотному полку почав свій

листа дружині, Олександрі Петрівні, що мешкала в Прилуках. Враження від знайомства у Олександра і Олександрі було великим.

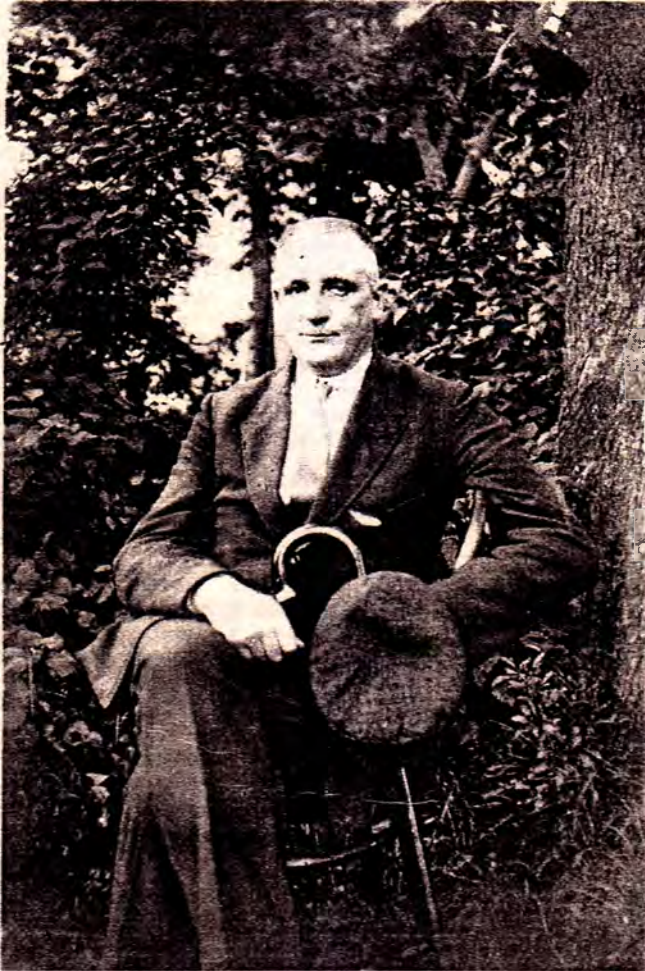
1917 року його перевели до Петрограда ординатором акушерсько-гінекологічної клініки Військово-медичної академії. Через рік Власов приїхав знову до Прилук і запропонував Олександрі Петрівні руку і серце. У той час Петроград, обпалений вогнем революції, переживав лихі години, тому молодята вирішили оселитися в нашому місті, де життя йшло хоча і не завжди легко, але спокійніше.

Поселилися Власови спочатку в садибі Карамзіних, де пустував флігель з 4-х кімнат, коридора та невеликої веранди. На той час діти пороз'їжджалися, створивши власні сім'ї, родина значно зменшилася, а Олександр Сергійович з дружиною сподобалися Геннадію Івановичу Карамзину.

В Прилуках лікар Власов був мобілізований і призначений завідувачем санітарною частиною Прилуцького військомату, а потім очолив гарнізонну лабораторію. Крім повітової лікарні, в місті була ще й єврейська, де Олександр Сергійович працював у пологовому відділенні. Робота відбирала у молодого лікаря багато часу, але увечері, особливо коли до Карамзіних приїздили Сергій або Василь Маслови, молоді люди збиралися у вітальні. Ніна Карамзіна, потуючись до вступу в консерваторію, відкривала кришку старого роялю, її молодша сестра Тетяна, що мала гарний голос, залюбки співала як модні романи, так і народні пісні. Олександра Петрівна Власова, жінка незвичайна, освічена, наділена поетичним талантом і неабияким гумором, залюбки читала власні вірші, в яких не рідко

змальовувалися знайомі та близькі люди. Між Василем Масловим та Олександром Петрівною виникали своєрідні поетичні змагання, об'єктом яких не раз бував Олександр Сергійович Власов та його колеги-лікарі. Ось відгук тих далеких турнірів, що залишився в нашому родинному альбомі і належить перу Василя Івановича Маслова.

"Жил-был тихий доктор Власов,
Родом был издадалека.
Он в Прилуках поселился
Тихо, мирно и слегка.

О.С. Власов. 1929 р.

лікарський шлях Олександр Сергійович Власов. Через рік він отримав інше призначення - 8-й піхотний полк. Саме там, у хірургічному відділенні польового шпиталю познайомився з тяжко пораненим офіцером, у якого надії на одужання вже не було. Між молодим лікарем і пораненим зав'язалася довірлива розмова, і офіцер попрохав виконати останнє бажання: відвезти після його смерті вінчальну каблучку, медальйон та

З родинного альбому

Жил по правилам закона,
Верен был жене всегда.
Хоть встречался грех, но
Больше
Так, чуть-чуть... и то слегка.

Преферанс любил он все же
Больше чем жену и дам.
Сам сказал он мне однажды:
"Я за пульту все отдам!"

И везло ему ужасно.
Ну, продуется слегка,
Да и то так осторожно,
Потихоньку и слегка.

Был спокоен он на диво.
Брал за правило всегда
Поступать тихонько, плавно,
Осторожно и слегка.

Говорят, как будто боги
На Олимпе собрались
И спокойствию такому
Диву все они дались.

Возмутительно спокоен
Доктор Власов по ночам.
Умирающим не стоит,
Посылать к

таким врачам.

1918 року у Власових народилася донька Ірина, яка красою пішла в рід Скоропадських. Ще через рік на світ з'явилася Тетяна, повторивши обличчям і статурою маму. Родина збільшувалася, і Олександр Сергійович мріє про власний будинок. На початку 20-х років купує землю по вулиці Земській і розпочинає будівництво за власним проектом: приймальня для хворих, операційна, кабінет, велика столова кімната, спочивальня, а з боку двору - садочок, вірніше, галявина, обсаджена по периметру біля паркану бузковими деревами, перед якими йшли кущі жасмину, а перший ярус, найнижчий, - це шпалери троянд.

На початку 30-х років родина Власових переїхала до власного будинку. Але щось не склалося у стосунках Олександра і Олександри, шлюб було розірвано, Олександра Петрівна, забравши доньок, виїхала до Москви, де

знайшла собі чоловіка - професора в галузі хімії Писаржевського. Доньки приїздили до батька на літні вакації, а Ірина перший раз одружилася з прилучанином, Іваном Шульгою.

На початку 30-х років на гастролі до Прилук завітав Київський театр оперети, одна з акторок якого, Надія Григорівна Бухаріна, стає другою дружиною Олександра Сергійовича.

З 1923 року, коли єврейська лікарня була закрита, Олександр Сергійович працював у міській лікарні, очолював акушерсько-гінекологічне відділення, піклуючись про те, щоб у нашому місті була власна акушерська школа, яка б готувала досвідчених помічників лікарів. Багато зусиль та наполегливості приклав Власов, щоб у 1927 році в Прилуках відкрився середній спеціальний медичний заклад, де він був викладачем на протязі усього свого життя.

Надія Дмитрівна Кушнір, лікар-гінеколог, згадує про свої роки навчання в Прилуцькій акушерській

яблук.

Під час німецької окупації міста школи не працювали, але Власов не хотів, щоб його студенти втрачали знання і переривали навчання на невідомий термін часу, тому він продовжував лекції для слухачів акушерської школи, викладаючи самотужки декілька дисциплін. Надія Дмитрівна з пошаною і любов'ю згадує свого викладача, неодноразово підкреслюючи, яка це незвичайна людина, талановитий лікар, справжній інтелігент.

Після війни Власов продовжує завідувати пологовим будинком, а з 1948 року одночасно стає міським лікарем-гінекологом. Але приватне життя лікаря не складалося щасливо. Його дружина, лишившись жити в Прилуках, нудьгувала без артистичної діяльності, хоча й намагалася створювати аматорські театральні колективи, ставити домашні спектаклі, до яких залучала і доньок Олександра Сергійовича, і сусідських

дівчаток. Вони самотужки виготовляли костюми, друзі Надії Григорівни допомагали з музичним оформленням; сценою для юних акторів була галявина перед будинком Власова, велика відкрита веранда - залом, де розмішувалися глядачі. Як згадує І.О. Лучник, яка теж брала участь у спектаклях, було дуже весело, галасно, багато музики, співів, декламації - і так усе літо, поки Ірина і Тетяна не поверталися до Москви.

Ірина Власова вдруге вишшла заміж у Москві, а в роки війни жила з маленьким сином у батька. На той час Надія Григорівна Бухаріна повернулася до Києва, а Олександр Сергійович жив самотньо. І.О. Лучник відмічає, що "Власов був очень красивый, высокий, с прекрасной фигурой и царственной осанкой интеллигент. Он очень выделялся среди рядовой публики. Многие прилучанки хотели бы стать его супругой, но не судьба".

(Закінчення
на 8-й стор.)

Родина О.С. Власова. Прилуки 1930 р.

школі, та свого викладача Олександра Сергійовича, відмічаючи, що Власов був для неї взірцем і педагогом, і лікарем. Стриманість в словах і рухах, елегантність, глибока ерудиція у найрізноманітніших питаннях і одночасно - увага до своїх юних колег. Надія Дмитрівна згадує, як одного разу вони, студентки перших курсів їхали на екскурсію до Тростянця; Олександр Сергійович запросив під'їхати до свого дому і виніс дівчатам два великі кошики дозрілих гарних

З родинного альбому

(Закінчена)

Початок на 6-й стор.)

Товаришував Олександр Сергійович з С.М. Ждановичем та В.О. Некрашенком, вдень - спільні професійні проблеми міської лікарні, а увечері усі троє сідали розписувати партію у преферанс, яка інколи закінчувалася на світанку. Година-друга відпочинку - і знову палати з хворими, складні пологи, виснажливі години в операційній.

Навіть могили лікарів Некрашенка та Власова поруч. Перед Великоднем прибираю залишки опалого листя, влітку вириваю кропиву на їхніх могилах і думаю, скільки ж людей врятували їхні руки? Чому зараз занедбані ці поховання? Років з десять тому мої учні насипали заново могилку Олександра Сергійовича. Слабкі дитячі руки та мої жіночі не

змогли гарно утрамбувати землю, зараз від могилки майже нічого не залишилося. Вкрай потрібно знову відновити могилу, а до кого звернутися? Та й чи зрозуміють мене сучасні батьки, коли я запропоную учням після уроків піти попрацювати на старе кладовище?

Біля поховання В.О. Некрашенка могила його дружини Павловської, теж лікаря. Я не можу зараз уже пригадати її ім'я, а десь рік-два тому на цоколі пам'ятника була біла мармурова дошка, яка мабуть дуже комусь знадобилася. Тепер нема. Знов і знов пригадую поховання, які бачила в Чехії, Польщі, де чисто прибрано, цілі надгробки, пам'ятники. Тим похованням 200-300 років і наглядають за ними не родичі, а ті, хто проживає поруч - сторонні люди. Ми теж слов'яни, але чому ж у нас така коротка пам'ять?

2003 рік ЮНЕСКО проголосив роком культури. Словник тлумачить значення цього слова, як "сукупність досягнень людського суспільства у галузях виробничого, суспільного та духовного життя". Духовність автори словника поставили на останнє місце, то чи є чому дивуватися?

В наступному році виповниться 45 років з дня смерті заслуженого лікаря України Василя Олексійовича Некрашенка, а ще через рік - 29 січня 2004 року - 50 років з того часу, як перестало битися серце Олександра Сергійовича Власова. Хочеться думати, що до того часу їхні могили будуть впорядкованими і не забутими, бо такими громадянами Прилуки повинні пишатися.

ОЛЕНА КЛОЧКО

КРОСВОРД

Склала
Ольга Степаненко
художник
Леонід Тищенко

По горизонталі:

1. Метелик нашого регіону, занесений до Червоної книги України.
2. Шкідник лісу і саду.

По вертикалі:

1. Водяний жук.
2. Жук з рогом на голові.
3. Кровососний паразит тварин і птахів.
4. Те чим живляться метелики.
5. Скорочена (аббревіатура) назва Асканійського заповідника.
6. Бджолина сім'я, яка живе в одному вулику.
7. Жовтий метелик поширений у нашому регіоні.
8. Один із видів чуття у комах.
9. Велика комаха з смугасто-жовтим забарвленням.
10. Метелики, які вдень ведуть активний спосіб життя.
11. Інша назва жука-олена.
12. Фаза розвитку комах.
13. Один із видів бджоликів.

Відповіді на кросворд в "Скарбниці" № 9 (69).

По горизонталі: 1. Бердиш. 3. Боплан. 5. Лат. 6. Кіш. 8. Третяк. 13. Наліт. 14. Батіг. 15. Лещата. 16. Глухів. 18. Іов. 19. Карл. 20. Іван. 21. Ніс. 23. Апостол. 24. Аргмак. 25. Академія. 26. Алебарда.

По вертикалі: 1. Бутурлін. 2. Шкурат. 3. Бунчук. 4. Некролог. 5. Лобода. 7. Шляхта. 9. Риза. 10. Яків. 11. Кіраса. 12. Ратуша. 15. Лавра. 17. Вінок. 18. Ікона. 22. Свита.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчків музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1758. Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №11 (71) Листопад 2002 року

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

СЕМЕН ТРЕТЯК

Він з'явився в Прилуках, буди вже у той час людиною відомою, добре зною і шановною не тільки серед рядового козацтва, але й серед старшин. Про нього знали і навіть опікувалися його долею українські гетьмани. Через таку опіку він то підносився до найвищих щаблів старшинської влади, то пізнавав сумну долю сибірського каторжника. Через свою неспокійну, бунтівну вдачу, його вельможності пану полковнику Семенові Третяку довелося довгих сім років свого буремного життя гриміти важкими кайданами, довбаючи кайлом вічну мерзлоту в Богом забутих копальнях далекого Сибіру. А все через те, що хотів добра своєму народові, своїй знедоленій і упослідженій матінці-Україні.

Повіривши у щасливу зорю Якіма Сомка, який хоч

і склав присягу на вірність Москві, але бачив уже себе вождем вільної країни козаків, незалежної ні від кого, полковник Київського полку Семен Третяк підтримав наказного гетьмана у найтяжчу хвилину. За що ледь не поплатився власною головою. Як відомо Чорна рада, що відбулася в червні 1663 року під Ніжином, закінчилася кривавим фіналом для Сомка і триумфом обранця запорозького "гультайства" московського ставленника Івана Брюховецького.

18 вересня 1663 року, на ганебній церемонії страти "за дозволенням его царского величества" козацьких ватажків, які потерпіли поразку на гетьманських виборах, примхлива доля звела в Борзні відразу трьох прилуцьких полковників:

(Продовження
на 2-й стор.)

СЕМЕН ТРЕТЯК

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

тільки не призначеного на цей пост прихильника Брюховецького запорожця Данила Пісоцького, тоді вже колишнього полковника Дмитра Чернявського та майбутнього - Семена Третяка. Але всі вони були на різних ролях: Пісоцький отримав від нового гетьмана доручення і сумнівну честь бути присутнім на страті Сомка, Чернявський і Третяк, чудом зберігши свої голови, готувалися до далекої, второваної вже українцями дороги до Сибіру, "на Лену"¹ і теж за тим же "дозволенням".

Отже, Семен Третяк був свідком кривавої драми, яка відбулася на його очах тієї трагічної днини, коли українці на угоду Москві страчували своїх же братів-українців. Бачив і те, як мужньо, з високо піднятою головою йшов на страту Сомко. Серед величезного скопища людей не знайшлося жодного, хто б підняв на нього руку. Зголосився полонений татарин, але й той довго походжав і роздумував перш ніж підняти сокиру над головою красивого і мужнього козацького ватажка².

Де саме відбували "покарання" прилуцькі полковники Чернявський і Третяк наразі не відомо. Але їм обом ще й добряче підвезло, бо браття-козаки хоча й через багато літ, та все ж визволили їх з московської неволі, яка була нічим не краща від турецької чи татарської. Про це свідчать історичні документи, які збереглися в московських архівах. В одному з них, царському указі 21 липня 1670 року, направленому в сибірський приказ зазначалося, що до царя Олексія Михайловича звернувся з листом "его царского величества

подданий" український гетьман Дем'ян Многогрішний, який "бил челом, что невольников, которые по писму Ивашка Брюховецкого посланы, свободных учинить". В указі є перелік невольників, які ще лишилися живими, серед них колишні полковники Овруцький Децько, Іркліївський Матяш Попкієвич та Київський Семен Третяк³.

Схоже, що волю козацького полководця Семена Третяка не зламали ні загроза неминучої смерті, ані сибірська каторга. Відразу після визволення, він має незбориме бажання повернутися додому і знову з головою поринути у вир подій, які відбувалися в Україні. Остеронь від них він уже не міг і не хотів стояти. Але не так сталося, як мріялося усі ці довгі каторжні роки. В царській грамоті було записано: "велеть их везти к Москве с поспешением; а как они к Москве привезены будут, и их прислать в приказ Малья Росии"⁴. Довга дорога через весь Сибір, Урал, а потім затримка в Москві, перевірки і допити, приведення до "крестного целования" та інші перепони.

В Україні Третяк з'являється тоді, коли гетьман Многогрішний, не довіряючи своїм найближчим сподвижникам, змінив на постах аж вісім полковників. Не втримався й прилуцький - Іван Маценко, ось на його місце й був обраний у 1671 році Семен Третяк. Абсолютно точно відомо, що у вересні того року він перебував уже на посту і видав Густинському монастирю "врядовое писаніе", ствердивши право монахів володіти купленими у Процька Капустенка і Тимоша Шкуратовича водяними млинами "на Удаї, стоячими на Великой Греблі

монастирской"⁵.

Відомо також про те, що одночасно з призначенням Третяка на полковий уряд в Прилуки, посаду полкового судді отримав добре знаний і шановний старшина Лазар Горленко.

1671 рік в Україні проминув відносно спокійно, про це в Москві отримали свідчення від канцеляриста Івана Биховця: "в малоросійских городах, Божією милостію и великого государя, его царского величества, и его государских наследников счастьем, везде тихо и смирно, и воинских приходов на сю сторону Днепра при нем никаких не было"⁶.

Однак спокою в Україні не було. Переяславський полковник Дмитрашко Райча збунтувався проти Многогрішного і вгамувати його ходили в Барішівку козаки з кількох лівобережних полків, схоже, що й Третякові довелося приймати участь у цій операції. Та до крові тут не дійшло - Райча здався гетьманові⁷.

Гетьман Дорошенко на Правобережжі стягував сили для війни з поляками, знову запросивши на поміч татар з Криму. 20 тисяч їх зупинилося і отаборилося вже біля самого Києва. Відразу після того, як на Дніпрі стала крига, розпочалися набіги татарських загонів на села й хутори Лівобережжя. Відчули загрозу навіть полкові міста, до яких збігалися люди з захищених поселень⁸. Почалося спішне укріплення фортець.

А тим часом в Гетьманщині готувався узгоджений з Москвою черговий державний переворот, який очолила генеральна старшина:

Петро Забіла, Іван Домонтович та Іван Самойлович. Схопивши 13 березня 1672 року гетьмана і доправивши його до Москви, змовники отримали від царя доручення керувати Гетьманщиною. Відразу ж почалася перетасовка полкової старшини. Багато хто з полковників лишився своїх посад. Одним із перших був знятий прилуцький полковник Семен Третяк і козацтву було надано право обрати собі нового полковника. І як уже не раз у таких складних ситуаціях: "В Прилуке Лазаря обрали полковником", тобто, пернач знову в кінці березня 1672 року отримав Лазар Горленко⁹.

Семен Третяк зійшов з історичної арени в Гетьманщині і то вже мабуть назавжди. Його ім'я більше не з'являлося ні в листуванні гетьманської адміністрації з Москвою, ні в царських грамотах, ні в гетьманських універсалах.

Література:

1. С.М. Соловьев. История России с древнейших времен. Книга 6, М., с. 117-118.
2. Бантыш-Каменский Д. История Малой России, М., 1822, ч. 4, с. 18-19.
3. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Том 9, № 57, Спб, 1877, с.239-240.
4. Там само.
5. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 396, 397.
6. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Том 9, № 112, Спб, 1877, с.457.
7. Там само, № 119, с. 577.
8. Там само, № 127, с. 606.
9. Там само, № 147, с. 725.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

ФЕОДОСІЙ ЯКОВИЧ ВОРОНИЙ

(1837-1910)

Мова піде про батька видатного ученого-математика, члена-кореспондента Петербурзької Академії Наук, професора Георгія Феодосійовича Вороного, якому присвячена одна з меморіальних дощок на фасаді Прилуцької школи № 1.

Про Г.Ф. Вороного вже повідомлялося у свій час на сторінках "Правди Прилуччини" та "Скарбниці" досить змістовно, а от про його батька було сказано всього декілька речень, в той час як його постать також заслуговує на нашу увагу. В цьому читач зможе переконатися з подальшого матеріалу, який використаний Г.І. Мараховим і нині зберігається в ЦДІА в Києві. Опрацьований ним матеріал було надруковано у словнику персоналій під назвою "Т.Г. Шевченко в колі сучасників", який вийшов друком у 1976 році в Києві.

Як тепер стало відомо, педагог і громадський діяч Ф.Я. Вороний народився на Полтавщині у збіднілій сім'ї обер-офіцера. У квітні 1857 року закінчив з золотою медаллю Полтавську гімназію. З вересня 1857 року до квітня 1861 року навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету, потім на педагогічних курсах (1861-1862)¹.

У 1859-1861 роках Ф.Я. Вороний був одним з ініціаторів і активних діячів по створенню перших недільних шкіл. У вересні 1859 року Ф. Вороний, К. П'ятиницький, А. Самусь та інші студенти університету Св. Володимира, при підтримці професора Павлова з цього приводу звернулися за допомогою до попечителя Київського учбового округу М.І. Пирогова.

Тут слід звернути увагу, що М.І. Пирогов - є той самий видатний хірург, педагог, член-кореспондент

Петербурзької Академії Наук, який брав активну участь в Кримській війні. Саме в героїчній обороні Севастополя розкрився його талант як воєннопольового хірурга і організатора воєнної медицини. З вересня 1856 року він був попечителем Одеського, а з липня 1858 по квітень 1861 року - Київського учбового округів. Саме в ці роки він намагається змінити існуючу систему шкільної освіти², що передбачало скасування тілесних покарань в учбових закладах, викорінення казуїстики тощо.

За офіційним порядком М.І. Пирогов зобов'язаний був спочатку одержати дозвіл Київського генерал-

губернатора І.І. Васильчикова на відкриття недільних шкіл, але він обходить встановлений порядок і самостійно відкриває першу недільну школу для дітей робітників і бідняків у приміщенні Києво-Подільського повітового дворянського училища і лише після цього сповіщає І.І. Васильчикова³.

Хочеться підкреслити, що на шляху здійснення своїх педагогічних починань М.І. Пирогов зустрів нерозуміння й перешкоди з боку генерал-губернатора та інших представників місцевої адміністрації. Царським указом в квітні 1861 року його було звільнено з посади попечителя Київського учбового округу⁴.

Слід зауважити, що "недільна школа для

робочого населення м. Києва" в зазначеному вище училищі була відкрита 11 жовтня 1859 року, в якій Ф. Вороний викладав історію. За свідченням сучасників квартира його перетворилася на місце студентських вечорів⁵. Нагляд за школою здійснював Іван Іванович Слепушкін, уродженець Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії.

Особливу увагу хочеться звернути на те, що ще в період підготовки до відкриття цієї школи, в Києві перебував Т.Г. Шевченко, який відвідав училище й розмовляв з Слепушкіним, Вороним та з іншими викладачами⁶. Т.Г. Шевченко гаряче підтримував їх і, вже перебуваючи в Петербурзі, енергійно взявся за створення "Букваря южнорусского" - посібника для навчання грамоти українською мовою в недільних школах. Восени 1860 року буквар був укладений, а на початку січня 1861 року його було випущено окремою книжкою. При нагоді підкреслимо, що цей буквар було видано на особисті кошти Т.Г. Шевченка тиражем 10 тисяч примірників, велику частину якого поет розіслав для продажу в недільні школи не лише Києва, а й Чернігова і Полтави та інших міст з тим, щоб виручені гроші залишилися в касах недільних шкіл⁷.

З цього приводу у вступному слові до фототипічного видання "Букваря южнорусского", укладеного і виданого Т.Г. Шевченком, яке вийшло друком в Києві 1991 року, Олесь Гончар підкреслив, що "Буквар південноруський", упорядкований для недільних шкіл, був улюбленою працею нашого національного генія, його

(Продовження
на 4-й стор.)

ФЕОДОСІЙ ЯКОВИЧ ВОРОНИЙ

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

прощальною лебединою піснею, яку він посилав з похмурих берегів Неві далекій своїй Україні”⁸.

З приводу надісланих тисяч букварів та 50 примірників “Кобзаря” у січні 1861 року, Ф. Вороний разом з Л. Шварцом, К. П’ятницьким, К. Рубісовим, О. Стояновим, П. Сорокою, В. Смородиновою та іншими, підписав колективного листа до Т.Г. Шевченка з подякою за надіслані для київських недільних шкіл вказані вище посібники. Серед підписавших листа був і Стрижевський Гаврило, який після закінчення університету вчителював у Прилуках⁹.

Ф.Я. Вороний, викладаючи в 1859-1861 роках історію у київській Подільській недільній школі, висловив своє особисте ставлення щодо цього предмету у праці “Які необхідні умови для складання бібліографічного підручника з російської історії для

недільних шкіл”. Вважаючи важливим і невідкладним завданням поширення серед народу історичних знань та ознайомлення з суспільними науками, Ф. Вороний підкреслював, що вони принесуть велику користь: ці знання “прояснюють розум людини, надають їй більш широкого розуміння свого становища в житті і нерідко вказують, як найкраще вона може розпоряджатися даними їй силами для кращого благополуччя і для себе, і для інших”. На його думку, “неможливі успіхи політичного та суспільного життя без просвіти народу моральними науками”¹⁰.

У 1863-1864 роках Ф. Вороний вчителював у Немирівській гімназії. У наступні роки був професором Кишинівської, Бердянської, а згодом і директором нашої Прилуцької гімназії, яку в 1885 році закінчив його син Георгій.

Ф.Я. Вороний, магістр російської словесності, відзначався як людина передових демократичних поглядів і в цьому дусі виховував своїх учнів і дітей.

Перебуваючи у відставці, брав діяльну участь у роботі Прилуцького сільськогосподарського товариства. В селі Журавці на свої кошти заснував школу, приміщення якої збереглося до наших днів.

Література:

1. Г.І. Марахов, Т.Г. Шевченко в колі сучасників, К., 1976, с. 25.
2. Д.К. Самин. 100 великих учених, М., 2000, с. 252.
3. Александр Брежнев. Пирогов, М., 1990, с. 352.
4. С.А. Верхратський, П.Ю. Заблудовський. Історія медицини, К., 1991, с. 296.
5. Г.І. Марахов, с. 26
6. Там же, с. 116.
7. Шевченківський словник. Том перший, К., 1978, с. 89.
8. Тарас Шевченко. Буквар південноруський 1861 року, К., 1991, с. 3.
9. Г.І. Марахов, с. 126.
10. Там же, с. 26.

АНАТОЛІЙ РИЖЕНКО

Літературна сторінка

СТАНІСЛАВ ШЕВЧЕНКО

“Закон збереження любові” – таку назву має остання книга нашого земляка, відомого сучасного українського поета і перекладача Станіслава Шевченка. Відкриттю цього вселюдського закону передували шість поетичних збірок. Перша – “Середина ріки” – прийшла до читача 1986 року. “Віра і сумнів” – друга збірка його поезій долучила автора до шеренги поетів 90-х років, наступні збірки “Октави кохання”, (1993 р.), “Дума кипариса” (1995 р.), “Співчуття” (1966 р.), “Близьке та недосяжне” (1999 р.), – довершили пошуки і завершили виведення формули сенсу людського життя: “З любові людської тепер витікає майбутнє...”

Про поета писано багатьма журналістами і маститими критиками і моє одкровення можливо сприйметься, як роздуми дилетанта. Але я наважилась і хочу поділитися своїми думками, що виникли у мене після знайомства з його поезією.

Станіслав Шевченко мій земляк і це дає мені сміливість стверджувати, що його поезія сприймається не тільки розумом, а й серцем, як і повинно бути. Бо знайомі мені й удайські затоки, і малодівницький шлях, і прилуцькі луки. І вірші поета мені, говорячи його словами:

...мов ноти семизвуки,
Які вітри несуть у небеса.

Його дитинство і юність пройшли в селах Грабів і Мала Дівиця. Батька свого Станіслав не пам’ятає: коли ще був малим, батько помер. Хлопчик довгий час жив у діда, доки мати вчителювала по сусідніх селах. “Моя коліска – поліське село Грабів Ічнянського району на Чернігівщині. Річка Іченька, болота, ставки, ліси, переліски, пагорби, сади, поля...

Невичерпне розмаїття краси. У поєднанні з дідовою бібліотекою на горіщій хаті – це був цілісний всесвіт буття” – так пише він у передмові до останньої збірки. Дід Іван Іванович Шевченко був для Станіслава і батьком, і справжнім ідеалом.

Після школи навчався в Київському університеті, здобув фах математика. Невситність творчих пошуків вивела на стежку кіносценарної справи і радіожурналістики. Та щоб не робив, з поезією не розлучався.

– Я круто повернув на своєму життєвому шляху і став поетом, відмовившись від переваг, які мені міг дати вже обраний спосіб життя в юності, зокрема від підтримки відомих вчених”.

Крім вищезгаданих семи поетичних збірок у перекладі польською мовою побачила світ його вибрана лірика “Літній дощ” і “Сон про літнє кохання”. У його перекладі з польської мови видруковані поетичні збірки “Тому, що вони суцї” (антологія польської поезії), “Чеслав Мілош. Вибрані твори”, “Кароль Войтила. Людина. Пастир, поет” та інші. Він є лауреатом численних премій.

Поринаю у світ поезії Станіслава Шевченка і здається мені, що я, як ніхто, розумію його. І все з тієї ж таки

СТАНІСЛАВ ШЕВЧЕНКО

причини - ми з поетом люди однієї землі. І скільки б не розповідав він про веселку, що купається в Удаї, чи про "поліські села в лоні лісостепу", для когось це просто римовані рядки, а для мене - все те, що оточує щодень. І здається я теж бачу:

А далі за лугом,
За Удаєм
Вранці я бачив:
ледь-ледь доторкнулась
маленька веселка до поля
і виросла враз!

Виросла не лише та маленька веселка над Удаєм, а й виросло веселкове почуття, яке бентежить душу і не дає їй збайдужіти. Думки про долю рідного краю не полишають поета, і куди б не завели його життєві дороги,

він завжди повертається до отчого порогу, до витоків свого роду:

Коли життя іде на крутосхил,
Розвіюється марево жадань,
До рідних повертаєшся могил,
Мов тінь чиясь веде в травневу рань,
Де православний цвинтар - наче рай,

У кожному куці - по солов'ю...
Де, наче цвинтар, вирубаний гай,
Що рясом юність веселив мою.
У "човнику вишневої пелюстки"
гойдається поетова душа, переповнена любов'ю до всього світу, коханням до жінки. Коханням палким, неповторним, інколи з присмаком полину, а інколи з пахощами черемхи та бузку.
Люблю - і все... не знаю сам - за віщо.

І досі несподіванка трива.
Я так люблю дивитись їй у вічі -
Ця жінка, може, справді рокова?
На жаль у цій сірій буденності з постійною думкою про хліб насущний не завжди помічаємо ми той чарівний світ, що оточує нас. І лише поезія дає нам шанс зупинитися перед квіткою, задивитися на гілку:

На чорній гілці сніг...
Вона неначе айсберг
Душі твій наївній й весняній,
Бо чорного іще не бачать очі,
А світле лиш уяву привертає.

І посередником між буденним і святковим у цьому світі є поет. І хай так буде завжди.

ОЛЬГА ЛУКАШ.

ПРИЛУЦЬКА ВЛАДА

Велика мудрість закладена до простої народної, суто козацької приказки: "До булави треба ще й голови". І недаремно мабуть українці з давніх часів стали називати людину, яка очолювала владу, ваговитим словом - голова. Тому й добирали до влади, до булави, наймудрішого, найрозсудливішого, сиріч - людину з головою, та ще й не з якою небудь, а саме з розумною.

Хто керував нашим містом з найдавніших часів? Чи завжди було щасливе співвідношення булави з головою? Які то були люди, чого досягли для рідного міста, яку пам'ять залишили про себе? Ось саме про це й буде наша історична розповідь.

1. Ратуша і магістрат.

Як відомо, Прилуки уперше згадуються в історичних літописах під 1085 роком. І вже тоді це була не просто фортеця з військовою залогою, а згадується саме "Прилук-город", тобто, місто заселене людністю, місто-фортеця¹. Отже, тут, як і в інших містах Київської Русі, було дві влади - військова і цивільна. На превеликий жаль про це можна тільки здогадуватись, бо про місто домонгольських часів є лише скупі згадки в літописах та й усе.

Після татаро-монгольської навали, відновлена у першій половині 15 століття Прилука, перебувала у складі Великого князівства Литовського. Перша згадка про місто тих часів з'явилася у листуванні удільного князя Семена Ольельовича 1459 року². А вже десь через 40 років після відродження, у 1482 році Прилука знову зазнала нищівного удару від кримської орди хана Менглі-Гирея³. Відродження спаленого міста почалося 1592 року, коли князь Олександр Вишневецький на старому прилуцькому городищі "слободу почав ставити"⁴. Ще страшнішого спустошення місто зазнало від війська московського царя Годунова, яке 1604 року не тільки спалило місто, але й горожан винищило, не пожалівши

навіть маленьких діток⁵. Та Прилука швидко відродилася і від тих часів перебувала під владою і в власності знаменитого роду Вишневецьких, які мали величезні володіння на Лівобережжі, що отримали навіть свою власну назву - Вишневещина з столицею в Лубнах. Князь Ярема Вишневецький згодом хотів перевести свою резиденцію до міста Прилуки, побудував тут могутню фортецю й пишний палац.

Уже при Вишневецьких у Прилуці існувало ратушне управління, яке збереглося потім і в Козацькій державі після визволення українських земель від поляків, аж до ліквідації Москвою Гетьманщини у 80-х роках 18 століття. Хоча, звичайно, у ті часи вся повнота влади не тільки у місті, але й на території цілого краю належала військовій адміністрації, тобто, козацькій старшині на чолі з полковником.

Отже, органом міського самоврядування в Прилуці була ратуша, до складу якої входили урядовці: війт, два бурмистри і писар. На чолі ратуші стояв війт, йому допомагали бурмистри, які й заміщали війта в час його відсутності. Війта обирали вільними голосами на невизначений термін, можливо що й пожиттєво, а потім обраного ще й обов'язково затверджував на посаді сам гетьман. Скоріше за все, що до урядовців ратуші належали й городові козацькі отамани та городничі. Всіх інших ратушних урядовців теж обирали на зборах "всього посольства волними их голосами"⁶. Коло діяльності урядовців чітко визначалося, вони повинні були: "ежедневно сходься в ратуш, иметь совет и старательство о всяком добром состояннии градском", а також "ссоры, распри и драки, которые к немалим народ приводят озлобленими, усмирять". Ратуша дбала про належний стан доріг, мостів, вулиць, слідувала за санітарним станом міста, пожежною охороною, за торгівлею,

навіть за цінами на базарі, щоб вони були "не излишние", а "правдивые". Міська влада наглядала за порядком на вулицях, забороняла "пьянственные шумы", кулачні бої, "купальные огни" і навіть вечорниці, вилловлювала жebraків і бродяг, беручи їх "на караул". Під наглядом ратуші були цехи, шинки⁷.

У "Правах, по которых судится малороссийский народ" зазначалося про вибори достойників: "Оные члены избираться должны из мещан знатных, постоянных, совестных, розсудных, добронравных и где могут быть ученых, законнорожденных, в правах искусных, не молодых от двадцати пяти, а не старейших от семидесяти лет, не излишне богатых, которые общество утесняют обыкли, и не весьма скудных, которые ради скудности служат паче, а не судить способны, но средних и нелакомых, ни лихваров, не прелюбодеев, не иноверных и не иностранных, но тубилцов со всем достойных, и ни в чем не подозрительных..."⁸ Чудово виписані вимоги, які й нині абсолютно прийнятні.

Посада міського війта була дуже престижна і досить пристойно оплачувалася. По-перше, він мав право на одержання рангової землі, тобто, на весь час перебування на посаді отримував земельні угіддя і навіть ціле село чи хутір. Часто-густо війти отримували ще й щорічну платню з міських прибутків, яка іноді сягала до 500 золотих. Окрім того, війт мав право на залатку з торгівельних зборів, отримував обов'язкові подарунки на свята від ратуші, цехів, міщанства. І це у ті часи зовсім не вважалося хабарем, або чимось протиправним. Нерідко городяни, обираючи главу міста, зобов'язувалися безкоштовно обробляти йому городи, перевозити сіно, заготовляти дрова на зиму та інше. Так,

(Продовження на 4-й стор.)

ПРИЛУЦЬКА ВЛАДА

**(Продовження.
Початок на 3-й стор.)**

прилуцький вїйт "взимал себе за труди skutного от продажи кухви горелки по шостаку, ведекове за ведекра, если хто що мерил, по копейце квартового, в ярмарок по две копейки"⁹.

Бурмистер вважався другою особою після вїйта і був незмінним членом усіх судових засідань, які проходили в місті. Два бурмистри прилуцької ратуші під час проведення річних ярмарків "брали от месца по две копейки". Отаман городовий вважався однією з перших осіб у місті, часом він заміщав на посаді сотника, інколи навіть призначався наказним (тимчасовим) полковником. Так, у списках прилуцької міської старшини городовий отаман поставлений навіть перед вїйтом і бурмистерами. Головним обов'язком отамана був нагляд за порядком у місті¹⁰. Міський писар вів усе ратушне діловодство і через це мав ще й помічників, яких називали писарчуками або підписками. В ратуші велися реєстри вхідних і вихідних паперів, книга декретів і чолобитних, книга протестів, книга царських грамот, так звана "чорна книга", а також книги купчих записів, привілеїв та інше. Писар прилуцької ратуші отримував 14 рублів грїшми і "осмачок" борошна, при ньому був і підписок, якого "ради многоделства принято". Обов'язки городничого не збігалися з функціями вїйта, він навіть не входив до категорії урядовців, а вважався служителем. Городничий теж відповідав за порядок у місті та здійснював нагляд за ув'язненими. Прилуцький городничий отримував за службу борошно житнє і пшеничне, пшоно, горох, сіль, рибу та ще й 2 рублі грїшми. При ратуші були також осавульчики і соцький, які викликали до ратуші потрібних осіб, доставляли папери, затримували підозрілих осіб, стежили за пожежною безпекою, вони теж отримували грошову та натуральну платню, а ось ключник, який відав господарством, отримував тільки "одежу просту з ратуша"¹¹. Ще серед ратушних служителів згадуються в історичних документах два поштарі, які отримували від прилуцької ратуші по 3 рублі, борошна на місяць по 2 четверики, пшоно по гарцю, солі по два фунти". Був у Прилуках і кат, якого чомусь називали "мистром". Цікаво, що цей "мистр" у Прилуцькому полку "взимал кожного року з диму так з козаков, ако і посполитих людей по одной копейце, а в ярмарках и торгах во всего полку городках сотенних и в полковом городе в торговых людей" по осьмаку з воза. За свої "труди" кат отримував ще й окрему платню "за мучение зжением... за урезание ушей или носа, и за смертнїю екзакуцию по пятдесяти копеек по древнему обекновению"¹². Серед служителів також значилося шість сторожів польових, які несли сторожову та караульну службу, вісім баштових сторожів, які охороняли укріплення міста¹³.

На жаль, зовсім не багато відомостей виявлено про прилуцьких урядовців, тож і не вдається прослідкувати їхній ряд більш-менш повно. Завдяючи нашому славетному історику Олександрю Лазаревському¹⁴ та місцевому історику-краєзнавцю Володимирю Маценку¹⁵ нині ми маємо перелік прилуцьких вїйтів і міських голів, відомості про яких і подаємо, притримуючись хронології.

Прилуцькі вїйти :

1. Феодосій Загуменний - його ім'я двічі згадується в історичних документах у 1654 та 1658 роках, причому в обох випадках його названо по простому, як це водилося серед людей - Феськом. У ті часи Прилуки, за словами арабського мандрівника Павла Алеппського були "великим, добре упорядкованим містом" з могутньою фортецею і замком. На посаді вїйта Загуменний перебував у часи, коли на полковому уряді в Прилуках були досвідчені воїни і полководці Яків (Яцько) Воронченко і знаменитий Петро Дорошенко, за часів гетьманування Богдана Хмельницького та Івана Виговського.

2. Кость Нечипоренко - на посаді вїйта згадується в документах у 1663 та 1671 роках, схоже, що він пережив шістьох полковників і навіть московського воєводу Загряжського, якого козаки вигнали з Прилуки в 1668 році. Нечипоренко для підтримки міського господарства випросив 1670 року у гетьмана Дем'яна Многогрішного млин у селі Смош.

3. Василь (Васько) Линовицький - згадується в документах один раз в 1668 році.

3. Олесь (Лесько) Кирпич - господарював у Прилуках чи не найдовше, бо згадується в документах кілька разів, з 1676 по 1688 рік. При ньому місцеві козаки з полковниками Мовчаном, Чернявським і Горленком, споряджені прилучанами, ходили у походи проти турків і татар на Крим, захищали від них Чигирин і Київ.

4. Григорій Огронович (Корнієнко) - зустрічається в історичних документах лише двічі, в 1685 та 1687 роках. Відомо, що він обирався раніше на посаду бурмистра. Його дружиною була донька лубенського полковника Леонтія Свічки, старший син Михайло та онук Яків Михайлович служили у прилуцькому полку полковними обозними. При ньому полковник прилуцький Лазар Горленко в 1686 році створив у Прилуках "музичський" цех і надав йому свого "листа".

5. Давид Давидович - згадується у 1699 та 1701 роках, під час полковництва Дмитра Горленка за гетьмана Івана Мазепи.

6. Сава Іванович - згадується лише один раз у 1706 році.

7. Тимофій Васильович - перебував на посаді в 1709-1711 роках, в період Північної війни, коли шведське військо перебувало в Прилуці, та під час Полтавської битви. При ньому полковник Іван Ніс надав кравецькому цеху свій "лист" у 1709 році. У місті на той час нараховувалося 569 господарів-

посполитих, козацьке населення не враховане.

8. Федір Сененко - згадується на посаді в 1714-1716 роках. Згодом він перейшов на службу до Війська Запорозького і 1736 року згадується в чині значкового товариша. Вїйтом був під час полковництва Гната Галагана.

9. Євстафій Мойсеєвич - був на посаді в 1717-1719 роках, в роки правління полковника Гната Галагана, при ньому був наданий полковницький "лист" прилуцькому калачницькому цеху, в якому визначалися права і обов'язки ремісників.

10. Федір Малка - якийсь час служив бурмистром, на посаду вїйта обирався в 1720-1724 роках.

11. Леонтій Васильович - перебував на посаді в 1729-1738 роках у часи полковництва Гната Галагана. У 1729 році в місті нараховувалося 903 господарі-посполиті, які жили в окремих хатах, 191 господарство майстрових. 1731 року всіх господарств козаків і посполитих (без духівництва і старшини) було вже 1246.

12. Сава Мойсеєвич - згадується лише один раз у 1740 році. У цей час населення міста мешкало у 599 дворах 752 хатах, крім того - 81 двір належав "вільним", тобто тим, хто не платив податків.

13. Євстафій Капля - згадується в 1746 році.

14. Євстафій Євстафійович Соломаха - перебував на посаді в 1747-1754 роках. При ньому, в 1753 році, населення Прилуки мешкало: козаки в 170 дворах і 27 бездвірних хатах, посполиті - в 306 дворах і 119 бездвірних хатах, підусідки - в 518 дворах і 242 бездвірних хатах.

15. Андрій Іванович Гуленко. Народився в Прилуках, служив канцеляристом в генеральній канцелярії Війська Запорозького, в 1747-1758 роках перебував на посаді сотника полкової сотні Прилуцького полку. В 1758 році "пожалован был за ревность и прилежность в титулярные советники, в ранг сухопутного капитана". Прославився жорстокістю і самоуправством, був звинувачений у вбивстві прилуцького обивателя. Згадується на посаді прилуцького вїйта близько 1760 року.

Ратушне управління містом проіснувало до 1782 року, коли в Україні була запроваджена дія уведеного раніше в Росії "Учреждения для управления губерниями Российской империи", за яким міста виділялися в окремі одиниці, тоді ж проведено всенародний перепис населення Російської імперії. В Прилуці, як і в інших містах України, був створений міський магістрат і управа благочинія. До складу магістрату входили два бурмистри і чотири ратмани (радники), яких обирало купецтво і міщанство міста на три роки. Управа благочинія наглядала за порядком у місті та за виконанням закону про паспорти, її очолював городничий. У цьому ж році Прилука увійшла до складу новоутвореного Чернігівського намісництва. Після закінчення перепису населення, 4 липня 1782 року був

ПРИЛУЦЬКА ВЛАДА

затверджений герб міста Прилуки, а 3 травня 1783 року місту присвоєне магдебурзьке право¹⁶.

2. Дума і управа.

1785 року царський уряд Росії видав так звані "жалувані" грамоти містам імперії та дворянству. За містами закріплювалася структура населення, яке поділялося на шість станових категорій. Грамота також включала до складу російського дворянства козацьку старшину й українських поміщиків. Вона ж декларувала і створення у містах органів міського самоврядування. Мешканці міста обирали думу на чолі з міським головою на чотири роки, а дума визначала ще й так звану шестигласну думу (по одному гласному (депутату) від кожного з шести станів) та виконавчий орган - міську управу. На початку, до компетенції думи входили майже виключно господарські обов'язки, а вся реальна влада знаходилась в руках городничого. Згідно з "Статутом благочинія" 1782 року, місто поділялося на частини, до яких входило від 200 до 700 будинків, а частини - на квартали по 50-100 будинків. На кожну частину міста призначався пристав, а на квартал - кварталний наглядач. У 1785 році до першої частини Прилуки входили: міська фортеця, або "земляний город", передмістя Квашинці та ще два передмістя, що знаходилися між Київською та Пирятинською брамами, а до другої - Броварки, Кустівці та Плискунівка¹⁷.

Прилуцькі міські голови

1. Степан Іванович Гуленко. Сотенний отаман прилуцької козацької сотні, який був уперше названий міським головою, ще до офіційного введення цієї посади в 1782 році. Підпис Гуленка стоїть на "Ревізійській сказці", тобто, на списках прилучан, складених під час всенародного перепису населення.

2. Іван Данилович Лихогрева. Найбагатший міський купець, прилуцький міський голова, обраний на перших думських виборах у 1785 році. Тоді ж були обрані засідателі і гласні. При ньому місто швидко темпами відбудовувалося після нищівної пожежі 1781 року. У місті налічувалося: 4 будинки "присутствених", в яких містилися владні структури, 466 житлових будинків, 4 церкви, 2 притулки, 21 кузня. 1789 року в Прилуці відкрите мале повітове народне училище. У 1792 році міські прибутки склали суму 3000 рублів, із них за продажу спиртних напоїв - 2333 рублів. Помер І.Д. Лихогрева у 1796 році.

3. Яків Гетенко. Обраний міським головою в 1796 році. Всього він пробув на уряді один лише термін - три роки. При ньому побудовано в Прилуках "урядовий" будинок, у якому розмістилися дума, магістрат і суд.

4. Данило Чорний. Обраний головою 8 грудня 1799 року. При ньому в 1800 році збудований перший острог (тюрма), на вулицях міста влаштовано 36 ліхтарів. 9 березня 1802 року була ліквідована Малоросійська губернія і на її території влаштовані Чернігівська й Полтавська

губернії. Прилуки увійшли до складу Полтавської губернії. У цьому ж році Прилуки отримали перший план забудови міста, а міська дума дві тисячі рублів від імператора на будівництво нового собору.

5. Денис Рожанський. На посаді голови з грудня 1803 року. При ньому, 14 жовтня 1806 року відбулася урочиста закладка міського собору з престоломи Різдва Пресвятої Богородиці, Олександра Невського і Варвари Великомучениці. Прослужив три терміни.

6. Іван Назаренко. Обраний у 1812 році. Приймав участь у спорядженні прилуцького полку ополчення для боротьби з Наполеоном, закінчив у 1817 році спорудження міського собору. На посаді перебував два терміни.

7. Кирило Тарасевич. Прилуцький купець, на посаду голови обраний 1818 року і перебував на ній цілих 18 років. При ньому в 1822 році скінчилося перепланування всього міста. В 1827 році відкритий перший приватний пансіон шляхетних дівчиць італійця Якова Марказетті, який проіснував два роки. Під час головування Тарасевича трапилося в 1834 році пожежа, від якої дуже постраждало місто.

8. Петро Новов. Купець, обраний міським головою 1836 року на місце Тарасевича. В 1846 році Прилуку відвідали майже в один і той же час великий син українського народу Тарас Шевченко та його головний мучитель російський цар Микола Романов. Наш видатний земляк історик Микола Маркевич хотів піднести цареві свій труд - п'ятитомну "Історію Малоросії", але царські поспіаки заборонили людям "беспокоить" важну персону "не желавшего выходить из кареты". І в той же час, Тарас Григорович, зуланившись на станції, кинувся з усим людом гасити пожежу, яка трапилася у місцевого бідолахи. При ньому в 1847 році купець Чайкін збудував за свої кошти церкву Всіх Святих на міському кладовищі. Новов на посаді голови перебував 14 років.

9. Олександр Кирилович Тарасевич. Син колишнього міського голови, обраний на посаду в 1850 році. При ньому розпочалася російсько-турецька війна, у якій приймали участь і прилуцькі ополченці. В Прилуці були влаштовані військові лазарети, 1861 року збудована велика єврейська синагога на Садовій вулиці, а в 1862 року - нова кам'яна Іванівська церква. На посту голови Тарасевича перебував 16 років.

10. Григорій Петрович Шарко. Прилуцький купець. Під час його головування (1866-1869) в Прилуці відкрито учительський пансіон (1867), початкове жіноче училище (1870). Засновнику цих закладів І.М. Скоропадському, найпершому було присвоєно звання почесного громадянина міста і "височайше" дозволено помістити його портрет в міській управі.

11. Андрій Кислий. Прилуцький купець. На посаді голови перебував один термін (1869-1872).

12. Григорій Федорович Московченко. Прилуцький купець 2 гільдії, обраний головою 1872 року. При ньому в Прилуках побудована єврейська синагога на Старо-Іванівській вулиці, почала діяти чоловіча гімназія (1874), в 1878 році збудована нова дерев'яна церква на Кустівцях, в 1880 році звання почесного громадянина міста присвоєно Г.П. Галагану - меценату і культурному діячеві. У цей час інтенсивно розвивалася торгівля, відкривалися великі магазини і безліч дрібних лавок на кожній вулиці міста, друкарня, бібліотека, проводилося очищення русла Удаю, мостилися каменем центральні вулиці, прокладена залізниця до Ніжина.

13. Іван Васильович Дедин (1836-1906). Прилуцький купець, міським головою обраний 1880 року. За його найактивнішої участі в Прилуках були засновані початкові училища - чоловічі і жіночі, жіноча прогімназія в 1882 році, побудовані військові казарми і будинок військового начальника, новий будинок гімназії. Його стараннями і за його особисті немалі кошти в Прилуках збудована велична кам'яна Срітенська церква (1883-1889), на яку загалом пішло більше 60 тисяч рублів золотом. 1887 року Дедин придбав для міської управи і банку новий двохповерховий будинок на Базарній площі. На посаді голови він перебував три терміни, до 1889 року. Але в 1898 році міська громада знову довірила йому очолити міський уряд, і лише тяжка хвороба змусила його піти у відставку 1903 року. Потомственный почесний громадянин І.В. Дедин похований в Прилуках на старому кладовищі.

14. Григорій Петрович Шарко. Обраний головою вдруге і перебував на посаді ще два терміни, з 1889 по 1895 рік. Почесного громадянина Г.П. Шарка в Прилуках дуже шанували за його труди на користь міста. Його майже 30 років поспіль обирали гласним Прилуцького повітового земства. Жив він на розі вулиць Переяславської та Костянтинівської, будиночок цей зберігся й досі. Власником садиби на початку XIX століття був син голови, Сергій Григорович, викладач математики чоловічої класичної гімназії, статський радник.

15. Кисловський Іван Іванович (1865-1898). Син купця, колезький асесор, міським головою перебував з 1895 по 1898 рік. Був одним із засновників Прилуцького сільськогосподарського товариства. Заснував у Прилуках міський парк. Похований на міському кладовищі.

16. Дедин Іван Васильович. Вдруге обраний 1898 року і перебував до 1903-го.

17. Кисловський Микола Іванович (1871-1926). Купець 3-ї гільдії. Власник одного з найкращих прилуцьких мануфактурних магазинів і наймоднішого ательє чоловічого одягу, одного з найфешенебельніших, модернових прилуцьких особняків, який

(Закінчення на 8-й стор.)

ПРИЛУЦЬКА ВЛАДА

**(Закінчення
Початок на 5-й стор.)**

у дещо перебудованому вигляді зберігся до наших днів (нині - відділ земельних ресурсів міськвиконкому). Головою перебував офіційно з 1903 до 1917 року, а фактично до 1921-1922 років, коли була створена комісія по ліквідації структур міської Думи.

Під час революції та громадянської війни в Україні у 1917-1920 роках, тимчасовими міськими головами в Прилуках були козак Михайло Васильович Демченко, меншовики Іван Олександрович Борисоглібський та Іван Прокопович Рута.

Література:

1. Повесть временных лет, ч. 1, Москва-Ленинград, 1950, с. 160.
2. Д.О. Шкоропад Прилуччина. Прилуки, 1993, с. 12.
3. Полное собрание русских летописей. Том 25, Москва-Ленинград, 1949, с. 330.
4. Д.О. Шкоропад Прилуччина. Прилуки, 1993, с. 14.
5. Николай Маркевич. История Малороссии. Том 1, М., 1842, с. 102.
6. Права, по которым судится малороссийский народ, К., 1879, с. 755.
7. В.А. Дядиченко. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця 17 - початку 18 ст., К., 1959, с. 285-288.
8. Там само, с. 284.

9. Там само, с. 290.
10. Там само, с. 290-292.
11. Там само, с. 292-296.
12. Там само, с. 300.
13. Там само, с. 302-303.
14. А. Лазаревский. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий . К., 1900, с. 94.
15. В.А. Маценко. Прилуковщина. Историческое и статистическое описание территории Прилуцкого уезда. Ромны, 1888.
16. Д.О. Шкоропад Прилуччина. Прилуки, 1993, с. 47.
17. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание. К., 1851, с. 509-511.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

ЧАЙНВОРД

Знайшовши
ключ для відповіді,

Ви прочитаєте тут
зашифрований текст.

СКЛАВ
МИХАЙЛО ГАПОН
(Казахстан)

Відповіді на кросворд в "Скарбниці" № 10 (70).

По горизонталі: 1. Бражник-Прозерпіна. 2. Непарний шовкопряд.
По вертикалі: 1. Водолюб. 2. Носоріг. 3. Блоха. 4. Пилок. 5. ЗАН. 6. Рій. 7. Крушениця. 8. Зір. 9. Оса. 10. Денні. 11. Рогач. 12. Личинка. 13. Дубовий.

НАША АДРЕСА: 17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39. Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ". Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.	Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ. Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 1794. Тир. 500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р. Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №12 (72) Грудень 2002 року

СУПРУНЕНКО ІВАН АНАТОЛІЙОВИЧ

ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Іван Анатолійович Супруненко народився 12 травня 1954 року в селі Обичеві Прилуцького району у селянській родині. Батько, Анатолій Миколайович, все своє життя пропрацював водієм у колгоспі, помер у 1998 році. Мати, Надія Григорівна, працювала у колгоспі і рошила двох синів, померла у 1984 році.

У 1961 році малий Іван пішов у перший клас Обичівської восьмирічної школи, а після її закінчення завершив середню освіту, закінчивши у 1971 році Малодівичську середню школу.

Відразу після закінчення школи розпочалась трудова діяльність Супруненка І.А. Він почав працювати трактористом у колгоспі. У 18 років пішов служити до армії. Службу проходив у Німеччині і через два роки повернувся додому.

Хлоп'яча любов до машин переросла у спеціальність. Іван Анатолійович закінчує у 1981 році Ніжинський технікум механізації сільського господарства, молодого спеціаліста призначають механіком авто-гаража, а з 1984 року головним інженером

колгоспу в селі Лісових Сорочинцях. Згодом, молодий та енергійний інженер очолює це господарство. Нові завдання вимагали і нових якостей від керівника, тому Іван Анатолійович поступає та закінчує 1988 року Українську сільськогосподарську академію.

Під керівництвом здібного, ініціативного організатора, колгосп, маючи чи не найбідніші в районі землі, став високорентабельним господарством. Заможніше стали

жити люди в нових будинках, збудованих за кошти колгоспу, асфальтова дорога з'єднала село з районним центром. Люди не тільки працювали до сьомого поту, але й добре відпочивали, гарно і весело відмічали свята, на які керівники ніколи не шкодував коштів.

Господарство І.А. Супруненка стало постійно діючою базою для проведення семінарів та курсів для працівників сільськогосподарських підприємств на обласному рівні. Вони навчалися у Івана Анатолійовича як треба господарювати на землі, як приймати сміливі рішення, запроваджувати нові напрямки розвитку господарства та управління ним. Першим у районі господарство перейшло на нові майнові відносини - стало сільськогосподарським кооперативом. І.А. Супруненка обирають депутатом районної Ради, делегатом республіканського з'їзду.

Настав час змін. Україна стала незалежною державою. У цей складний час Іван Анатолійович очолює колектив Прилуцького хлібозаводу, який одним із перших пішов

(Продовження
на 2-й стор.)

СУПРУНЕНКО ІВАН АНАТОЛІЙОВИЧ

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

на приватизацію. А тодішні умови дійсно були скрутні: обвальна інфляція, відсутність підтримки з боку держави, намагання усунути та обмежити конкурентів, все це призвело до того, що завод працював усього на 20% своїх можливостей.

Під керівництвом нового директора, тільки за один рік на заводі був створений та оснащений новий підрозділ - визна торгівля. По всіх селах, навіть найвіддаленіших поїхали укомплектовані машини заводу, доставляючи свіжий хліб селянам. Ця добра справа не відразу знайшла підтримку та розуміння навіть серед владних структур, та вже через 4 роки методи І.А. Супруненка почали впроваджувати всі хлібозаводи області.

Держава гідно оцінила діяльність І.А. Супруненка, за заслуги у розвитку сільського господарства йому було присвоєне звання Заслуженого працівника сільського господарства. Та він не заспо-

коюється на досягнутому. У 2000 році підприємство починає обробляти землю з метою отримання свого жита та зниження вартості виробів. Одночасно на заводі споруджується млин, який за потужністю спроможний забезпечити житнім борошном виробництво. У 2002 році завод орендує вже біля 3000 гектарів землі.

В результаті приватизації на базі заводу створене відкрите акціонерне товариство, яке за шість років у 2,5 рази збільшило кількість постійно працюючих, а в літній період товариство забезпечує роботою й селян, на току і в полі.

Цінуючи вміння працювати з людьми, чесність та порядність Івана Анатолійовича, Президент України Л.Д. Кучма призначив його своєю довіреною особою на виборах.

Наприкінці 2001 року тяжка хвороба прикувала до ліжка І.А. Супруненка, але не змогла зламати його дух, не

зупинила роботу думки. Тяжко хворий він продовжував керувати колективом, готував його до самостійної роботи, виношував плани подальшого розвитку підприємства, реконструкції хлібозаводу, поліпшення умов праці та підвищення заробітної плати працівників, підтримки пенсіонерів, відтворення сільського господарства. І найголовніше - об'єднання колективу однодумців.

Все його життя до останньої хвилини було пронизано думкою про розквіт і збагачення рідної землі, добробут і заможність людей. Життя не вистачило для втілення всіх задумів, але залишилася справа, традиції, колектив, добра пам'ять та вдача чужих людей.

Колективи створених Іваном Анатолійовичем підприємств роблять все, щоб зберегти здобуте та втілити в життя ним заплановане. Колектив однодумців продовжує його справу. Успішно та ритмічно працює хлібоза-

вод, забезпечуючи хлібом не тільки місто, але й сільських трудівників 14 районів. Продовжується успішна робота по відтворенню сільського господарства в районі і не тільки по вирощуванню зернових, а й по інших напрямках - тваринництво, лісове господарство, вирощування риби.

За традицією, започаткованою І.А. Супруненком, його однодумці першими беруть участь в усіх акціях милосердя. Не відчують себе покинутими пенсіонери та сільські трудівники. Великі плани, вагомі здобутки, великі надії, шира вдача - і таке коротке життя.

Нині колектив вирішив підняти клопотання перед Урядом України про присвоєння агропромислового об'єднанню, яке створюється, ім'я Івана Супруненка, померлого.

*Л.М. Супруненко
голова правління ВАТ
"Прилуцький хлібозавод."*

СТОРИНКИ МИНУЛОГО

Мабуть жодна інша подія новітньої історії не залишила такої глибокої борозни в пам'яті народній і в думах людських, як остання Світова війна небувалих масштабів. Саме під час другої Світової війни (1939-1945 рр.) та її складової - Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.) найбільші випробування випали на Україну й український народ.

Цей період випадає на роки мого дитинства, окремі епізоди якого залишилися у пам'яті назавжди. І хоч за плином часу багато чого забулося, проте багато чого чітко пам'ятаю до сих пір і, очевидно, ніколи вже не забуду. Пригадую, як у серпні 1941 року нашу сім'ю, як і всіх жителів кварталу по вулиці Шевченка, виселили з домівок і підселили до інших мешканців міста по вулиці Гоголя та інших місцях.

Як з'ясувалося згодом, в районі міста, звідки виселили його мешканців, були розташовані підрозділи військового штабу Південно-Західного фронту на чолі з генерал-полковником Кирпоносом. Про той час засвідчує тепер меморіальна дошка на

будинку, в якому проживала тоді сім'я Дорошенків. І поки штаб фронту перебував у Прилуках, тривало навчання в школах міста. Головні підрозділи штабу знаходилися у місті десь до середини вересня місяця.

Саме у вересні 1941 року я почав ходити до школи. Було мені тоді вісім (без місяця) років. І саме тим, що чітко закарбувалося у пам'яті в період війни, мені хотілося б поділитися з читачами на сторінках "Скарбниці".

Під час перебування підрозділів штабу Південно-Західного фронту в Прилуках місто декілька разів бомбардували німецькі літаки, завдавши шкоди мешканцям. Було повністю або частково зруйновано чимало житлових будинків і господарських приміщень. Також були жертви серед військових, яких поховали на території саду Чорноморців у провулку Жовтневому та інших місцях.

Після визволення Прилук їхні останки перепоховали у братській могилі на центральній площі міста. У пізніший час їх перенесли до меморіалу Слави в районі середньої школи № 2.

Для захисту від нальотів німецьких бомбардувальників на території саду Макарових, що впритул примикав до нашого подвір'я, а також з протилежної сторони вулиці Шевченка, на території садиби Кащенків, були збудовані два військові бліндажі.

Вже після залишення міста штабом фронту жителі нашого кварталу переходували у цих бліндажах, бо місто ще декілька разів піддавалися бомбардуванню, так як у ньому ще залишалися підрозділи прикриття штабу фронту від наступаючих ворожих частин. А коли місто було окуповане німцями, ці бліндажі розібрали. Від них залишилися глибокі вирви, які засипали уже після визволення міста від окупантів.

Під час німецької окупації я продовжував своє навчання в школі. Було дозволено проводити навчання дітей лише в початкових класах. Користувалися підручниками, випущеними ще до початку війни. У букварях і читанках на сторінках, де були зображені портрети радянських керівників, потрібно було зробити наклейки.

Деякий час заняття проводились у приміщенні жіночої гімназії, яке було зруйноване під час відступу німців. А згодом я ходив до школи, приміщення якої збереглося до теперішнього часу. Після війни в ньому розташовувалась школа для глухонімих дітей, а нині там навчаються розумово відсталі діти.

Пригадую, як в один із днів, коли я повертався зі школи додому, побачив у відкритому кузові вантажівки ("полуторки") сім'ю Киселя, дружину з немовлям і його самого. Цей епізод і сьогодні стоїть перед моїми очима. Додому я повертався вулицею Котляревського, і коли до повороту на вулицю Шевченка залишилися декілька десятків кроків, із-за повороту (з вулиці Шевченка) виїхала вантажна машина з охороною, в якій була і сім'я Кисель. Запам'яталось, як різко відвернули голову Кисель і його дружина, коли машина проїжджала мимо. Лише згодом дійшов до моєї свідомості цей їхній жест: поперед мене поверталась зі школи дівчинка, дочка Кисель. Очевидно у батьків миттєво спалахнула думка про те, щоб донька не встиг-

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

ла зреагувати, обмовитись бодай жодним словом, звернувшись до батьків. Так вона була врятована від жахливої долі батьків - їх було розстріляно. Піклування про неї взяла на себе її бабуся.

Запам'ятався і епізод, коли по вулиці Соборній під конвоєм вели чималу групу людей. Як з'ясувалося згодом, це вели на розстріл євреїв, які не встигли евакуюватися і залишилися в місті.

*Прилуцький міськвиконком.
Весна 1943 р.*

поїздів збирати жухелицю (перегоріле вугілля), яку потім перебирали, чи перетрушували через решето і використовували в грубках для опалення житла. Для обігріву використовували все, що могло горіти.

Трохи подолгало матері, коли їй вдалося влаштувати мене і молодшу сестру в дитячий будинок. Після війни у тому приміщенні був розташований дитсадок № 1, а

Пригадалося, як нам було "подаровано" завошивлену білизну, яку залишили відступаючі після поразки на Волзі італійці. Вони воювали у складі німецької армії на Східному фронті. Зупинялись на ночівлю в будинках, змушуючи потіснитись місцевих жителів. Завітали і до нашого будинку, поселившись у найбільшій з двох кімнат. В ній у кутку на стіні висів на ланцюжку залишений батьком годинник.

вши ногами на колесо, я підтягнувся. Тоді він простягнув мені надрізаний буханець хліба і відкриту банку з повидлом. Притиснувши міцно до грудей здобуте, я швидко побіг додому. З радісним обличчям вскочив до хати і розповів матері про все, що трапилось зі мною. Потім цей несподіваний дарунок був поділений на всіх членів сім'ї.

Очевидно в той час у мене

*На руїнах школи №1.
Весна 1943 р.*

Дуже тяжко довелося бідувати таким сім'ям як наша. З перших днів війни батька було мобілізовано на фронт. Мати залишилася з чотирма неповнолітніми дітьми. Старшому братові виповнилося лише 15 років, найменшій сестрі неповних 2 роки.

Щоб якийсь вижити, мати змушена була ходити по селах обмінювати на продукти харчування одяг, взуття та інші речі. Особливо бідували в холодну пору року, восени та взимку. Бо не завжди могли зігрітись від холоду. Поширені були тоді в користуванні залізни "грубки", труба від яких виходила через квартиру, або димохід. В один із таких материних походів простудилася і тяжко захворіла наймолодша сестра, вилікувати яку не вдалося. До сих пір перед очима стоїть та маленька труна, яку взявся зробити для неї дід Солоха.

Під час окупації багатьом жилося сутужно. Щоб як-небудь вижити, люди пристосовувалися, як могли, до тодішніх умов життя. Виготовляли так звані "драчки", в яких подрібнювали виміння на речі зерно, з якого потім варили юшку. На закуску нарізали тоненькими шматочками зварений цукровий буряк.

Ходили на залізницю до

тепер воно належить школі № 5. Старшому братові вдалося влаштуватися учнем шевця до майстерні, яка була розташована на розі нинішніх вулиць Соборної і Галаганівської. Будинок не зберігся, як і багато інших його було зруйновано під час вступу німців.

Під час перебування в дитбудинку довелося зазнати негативного впливу з боку старших хлопців. Вони змушували молодших за себе ходити по вулицях і збирати "бички" (недопалки). Так і мене згодом навчили палити. Ніколи не забуду першої своєї затяжки. Послухавши, що цигарковий дим потрібно вдихнути всередину легенів, я потім ледве видихнув його назовні, мало не задихнувшись. Після цього став обережнішим і затяжки робив повільно. Покинуті палити вдалося лише через декілька десятків років.

В той тяжкий для нас період життя поширилась така напасть як гниди і воші. Очевидно це можна пояснити масовим недоїданням і несприятливими санітарними умовами. Вони заводилися як у волосся на голові, так і в одязі. Їх ніяк не можна було вивести. Знищували вручну на тілі, виварювали одяг.

Коли мати схаменулася забрати його з кімнати, було вже пізно. Він зник у кишень одного з постояльців. Як вона не прохала повернути його, пояснюючи, що він пригодиться сім'ї на чорний день для можливого обміну на продукти, нічого не допомогло. Не допоміг і німецький офіцер, який квартирував у будинку Дорошенків навпроти, він заявив, що тепер німці не можуть вплинути на італійців. Ось саме тоді, "зглянувшись" на материні сльози і залишивши свою пару білизни італійці як компенсацію за забраний кишеньковий годинник. Довго потім мати виварювала що білизну, щоб можна було її якийсь використати.

Залишився у пам'яті й такий епізод, який трапився згодом уже в теплу пору. Під час одного з походів за недопалками, я побачив як на центральній вулиці міста зупинилася колона машин. В кузовах були люди як у військовому, так і в цивільному одязі. Очевидно вони зупинилися, щоб підкріпитися. В цей момент я близько проходив мимо однієї з машин, у кузові якої люди шось їли. І тут один із них, у цивільному одязі, поманив мене пальцем, щоб я наблизився до нього. Зачепившись руками за борт машини і ста-

був такий жалюгідний вигляд, що привернув увагу чоловіка, який так шедро зі мною поділився своїми припасами. Як згодом з'ясувалося, це були угорці (мадари), які теж приймали участь у боях на Східному фронті на боці німців.

Не забути і такого випадку. Одного разу до нас завітала жінка, яка мешкала через два будинки від нашого. Це була сусідка Клименко, яка звернулася до матері: "Проню, скажи, чи не ви забрали двох моїх курей. Не можу їх знайти, тому вирішила запитати тебе, щоб припинити пошуки. Не маю на вас зла, просто хочу з'ясувати їх пропажу". Вона, напевне, подумала, що хтось із нашої сім'ї, яка дуже потерпала під час окупації, міг поцупити її курей. Згодом з'ясувалося, що наша сім'я не причетна до цього. Сусідка знайшла їх у кушах сусіднього двору Макарових, що простягався в той час майже на цілий квартал. Зрозумівши свою помилку, вона знову завітала до нас і дала матері дещо із продуктів, слізно прохаючи пробачити їй гріх помилку, яку вона допустила

(Продовження
на 4-й стор.)

СТОРИНКИ МИНУЛОГО

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

відносно нашої сім'ї. Тут слід зауважити, що вона була поважною жінкою, тому вирішила спокутувати свій гріх значним вище чином.

За два роки, протягом яких тривала німецька окупація, натерпілися всього: і холоду, і холоду, і різного лиха. Тому, коли прийшло визволення, люди зітхнули з полегшенням. Проте на нашу сім'ю, як і на сім'ї багатьох прилучан випали інші випробування. Одним із них була мобілізація юнаків від 17 років і старших за віком до лав Червоної армії. З перших днів після вступу до міста підрозділів радянських військ їх було направлено до військових частин. Серед таких юнаків опинився і мій старший брат, якому виповнилося 17 років.

Після короткого навчання військової справи їх послали на передову, де точилися жорстокі бої. В одному з таких боїв на Ленінградському фронті, під час атаки, мого брата було тяжко поранено в груди осколком снаряда. Осколок пройшов знизу доверху через усю грудну клітку, всього за кілька міліметрів від серця. Так йому було повідомлено в одному із ленінградських госпіталів, куди його доставили на лікування після зняття блокади міста на Неві.

В результаті тривалого лікування його було, за образним виразом, поставлено на ноги. Але медична комісія визнала брата не придатним до подальшої служби і його було звільнено від неї. Повернувся він додому згорбленим і з палицею в руці, ніби старий дід. Поступово, лише згодом, молодий організм подолав цю недугу, проте сутулість і борозна на грудях від тяжкого поранення залишилися на все послідує життя.

Після закінчення війни повернувся додому і батько, який восени 1941 року потрапив у полон до німців і перебував у ньому до повного розгрому фашистської Німеччини.

Після визволення міста від німецьких окупантів відновилося навчання в школах, поступово відбудовувалися зруйновані ворогом промислові підприємства, почало налагоджуватися мирне життя. Але ще немало трудностей довелося подолати людям, щоб вижити у скрутний для них час. Місто лежало в руїнах. Особливо постраждала його центральна частина. Були зруйновані цілі квартали: висаджено в повітря або ж спалено велику кількість будівель різного призначення.

Особливо тяжко було в першу зиму

після визволення міста від німців. Було сутужно з продуктами, не вистачало палива. В холодну пору року, особливо взимку, в класах було холодно, іноді навіть замерзло чорнило в чорнильницях.

Наша мати змушена була найматися на роботу до людей, щоб прогостувати сім'ю - себе, мене і мою молодшу сестру. Старший брат і батько в цей час перебували далеко від своєї домівки. І скільки себе пам'ятаю, завжди хотілося, крім одержаної порції їжі, ще чогось поїсти, бо жили тоді впроголодь. Проте нас не покидала надія на краще майбутнє. Наближалась до закінчення війна, яка завершилася повною перемогою над лютьм ворогом.

Коли до жителів міста дійшла звістка про закінчення війни, всі полегшено зітхнули і на радіощах відзначили цю подію відповідно до своїх можливостей. Найбільше раділи ті сім'ї, у яких залишилися в живих батьки, брати і всі, кого різні обставини відірвали від своїх домівок і втягнули у вир війни.

Анатолій Риженко.

ГОЛОДОМОР В ГОЛУБІВЦІ

Розповіді про події голодомору 1932-1933 років не просто. Довго цей період нашої історії замовчувався і не безпідставно. То були чорні роки для української нації. Вони боляче вдарили майже по кожній українській родині.

Однією з причин і ради чого був організований голодомор була колективізація. Керівництво держави поставило завдання: в стислі строки реорганізувати сільське господарство, провести суцільну колективізацію. Добровільна на словах, а в дійсності з допомогою голоду людей примушували йти в колгоспи. Ховаючись за ленінський кооперативний план, керівництво почало прискореними силовими методами знищувати заможне селянство, як клас.

Колективізація на селі розпочалася 1929 року. Згодних розпочати нове життя було мало. Середняки взагалі не хотіли йти в колгоспи. В 1930-31 роках перед ними постало питання: добровільно віддати своє майно, чи бути розкуркуленими і висланими. Більшість вибрала колгоспи.

Відбувалося це так: тих, хто вагався викликали на засідання комітетів незаможників. Члени комітету сиділи за столом. На столі горіла "п'ятилінійна" лампа. На підлозі, на лавах сиділи ті, яких викликали на розбір до комітету. Засідання розпочинались коли вже збиралися всі викликані. Кожного запитували: будеш писатися в колгосп, чи хочеш етапом на Соловки? Хто відмовлявся, робилася спеціальна помітка в списку. Уже назавтра цю людину розкуркулювали, як класового ворога.

Одноосібникам жилося нелегко. Вони не мали права переходити через колгоспне поле, ходити до лісу чи яру. Побачать, накладуть штраф. Тож і ходили в ліс по гриби, чи по хмиз крадькома, озираючись. Частіше обирали ліс подалі від села, кілометрів за десять, десь під Ладаном. Звідти ніхто не вигонив.

Друга причина, яка вплинула і посилювала трагізм ситуації - склад керівництва. Сільська влада в Голубівці на Прилуччині, як і в інших селах, в повному розумінні була сільською. Голова сільради, інші керівники, партійці й активісти - всі були односельці. І майже всі були неписьменні. Добре хоч деякі з них від природи були розумні, більшість же й того не мала.

Прикладом цього може служити одне із рішених комітету незаможників. На Лагоденковому дворіщі (в мастку) був збудований і прекрасно працював переробний комплекс з новеньким двигуном: млин, просорушка, крупорушка. Все це 1929 року перейшло до колгоспу. Але ж хіба можна було користуватися "куркульським" знаряддям праці? В 1934 році порозбивали, порозтягували споруди й машини. Класова ненависть була сильнішою від здорового глузду. Це також вдарило по селянах. Такі керівники, маючи владу, були здатні на все і чомусь дуже мало на добре. Самі складали списки куркулів, самі розкуркулювали, описуючи господарство і все майно, яке потім оцінювали, виставляли на "торги", чи просто забирали. Якщо спочатку розкуркулених висилали, то пізніше їх просто виганяли з господарства

і втрачали всяку цікавість до них. Пожитки розкуркулених звозилися до комир, де й проводились "торги".

Поблизу з коморами стояли вітряки. З 27-ми до 1932 року їх лишилося 12. Село здавна славалося своїми вітряками. Більшість із них містилися при в'їзді до села і створювали справжній український колорит. Дуже гарні крилаті споруди, але звичайно будувалися вони не для краси, а для використання дармової сили вітру, бо видяні млини не могли задовольнити потреби села. Власника млина вважали великим господарем. Оцінювався вітряк дорого, дві хати коштували менше одного млина. За час колективізації ті що й вціліли вітряки не працювали, не стало чого молоти. Замість них селяни використовували ступи, ручні жорна.

Одним із стимулів для вступу в колгосп було відкриття їдальні. Всім, хто ходив на роботу видавали талончики, по яких можна було отримати черпак юшки, рідкої, майже прозорої та ще 200 грамів хліба. На роботу ходили всі колгоспники, бо знали, що хто не йшов, того чекала голодна смерть.

На початку 1933 року, серед лютої зими, комнезам вирішив вислати куркулів на Соловки. Вигнаних з господарств людей поселили в Сиротенковій хаті. Очевидці розповідають про голубівські "Соловки". В печі завжди горів вогонь і стояло кілька чавунів з кип'ятком, від чого в хаті було повно пару. Коло печі й на печі висять полотняні сорочки. Їх по черзі кип'ятять, борючись таким способом з вошіма. На долівці, в соломі лежать стогнучі пухлі люди. Біля кожної

ГОЛОДОМОР В ГОЛУБІВЦІ

сім'ї, в головах, вузлики зі скарбом. Голод, задуха, воші - господарі цієї страшної хати. Декого з цих людей було вислано, частина вимерла, а тим що лишилися сказали, щоб вибирались куди хочуть.

На провесні 33-го зійшов салат, кропива, пізніше піднялась стогнійка, шавель, лобода - все це зривали, варили і їли. Липові молоденькі листочки сушили, товкли в ступі з головками конюшини і пекли млинці, змащуючи сковороду солідолом, щоб не так горіли. Пізніше їли цвіт акації.

Смерть заповнила село. Не допомагали ні шавель, ні лобода. "Мамо, я хочу їсти" - чулося у кожній хаті. Старші вже нічого не просили, помирали мовчки. Менші не розуміли, що вже нема нічого в коморі. Вони вже перепробували в полі стебла всіх соковитих трав. Тоненькі руки і ноги почали повніти, тільки наливалося водою, шкіра тріскалась. Дітки ставали ніби сонні, переставали плакати, просити їсти, скоро й помирали.

Влітку, найсмільвіші вирушали на поля збирати колоски, які лишилися після жнив, але за новим законом, за кілька колосків загрожувала тюрма з конфіскацією майна.

В дитячу пам'ять І.А. Матвієнка врізали ось такі спогади: на сільських вулицях, лежали мертві, чи майже мер-

тві люди, деякі стогнуть, а більшість мовчки чекають кінця. На кладовище хто сам приходив, хто вже й доповзав рачки. Раз на тиждень голова сільради давав наряд на копання ями, до якої зносили 5-6 померлих. Весна 33-го була якимось жахом. Люди ходили чорні, злі, ненависні.

В пам'яті О.М. Суховерської залишилася розповідь матері. Односельць з відчаєм вночі пішов на чужий город вигрибати тільки-но посажену в землю картоплю. Господар, спіймавши злодія вбив його лопатою, а в цей час у нещасного вмிரали з голоду в хаті діти. За вбивство господар так і не відповів.

Багато сімей забрав голодомор. Про одну з них розповів М.Є. Лушпина. Родина Саранчи була по тому часі невеликою, але дружною, роботяшою. Двійко діток радували батьків, росли розумними, добрими. Зрозумівши, що на травах, коріннях вижити не вдасться, ослаблений голодом батько їде на заробітки. Мати, по вуличному Пруска, лишившись вдома з двома маленькими дітками, довго не протягла. Спочатку зів'яли немов квіти дітки, не надовго пережила їх і мати, батько теж десь пропав у дорозі.

Всім було надзвичайно тяжко вижити, але більшість померлих все ж було із заможних розкуркулених родин, які

залишилися без засобів на виживання. Скоро в селі дійшло до того, що не було вже кому копати ям, ховати померлих. Вижили ті, в кого була корова, хто зумів щось посадити на городі.

Весна і перша половина літа були дошові, що вселяло надії на врожай. Живня підтверджували сподівання хліборобів. Через місяць після жнив, обов'язкові поставки зерна були виконані. Колгоспники раділи, що ще й залишився не молочений хліб. Але ділити й нараховувати хліб на трудодні заборонили з району. Прийшла вказівка здати 200 тон пшениці, пізніше забрали ячміль, овес, просо, горох. Забрали з колгоспу і посівне зерно. Правдами і не правдами вдалося залишити лише по 300 грамів ячменю на один трудодень. Випробування вже практика знущання над селянами продовжувалась.

Збираючи матеріали про голодомор, розумієш, що цією справою треба було займатися на декілька десятиліть раніше. Очевидців цієї драми залишилося надзвичайно мало. Вдалося скласти список з 70 мешканців села Голубівки, які померли від голоду в 1933 році, а це далеко й далеко не всі. Жертви цієї війни з українським народом складають близько 7,5 мільйонів.

Анатолій Суховерський

РІДНА ПРИРОДА

РОСЛИНИ НАВКОЛО НАС

Рослини нас оточують скрізь. Вони є невід'ємною частиною життя людини. Одні види використовують для приготування страв, ліків, косметичних засобів. Інші - декоративні, вони вражають своєю красою та вишуканістю. Крім цих, є багато рослин не дуже помітних, але корисних і цікавих.

Так, відомий всім подорожник, селиться поблизу людських осель, на безлюдних та глухих місцях його не зустрінеш. Осінню дозріле насіння подорожника приліпає до ніг, до коліс і переноситься на далекі відстані, подорожник подорожує разом із людьми. Так він потрапив із Європи до Америки. Індіанці назвали цю рослину "слідом білої людини". Цінується подорожник як лікарська рослина. Ще Авіцена використовував листки як кровоспинний засіб. Екстракт листя подорожника володіє бактерицидною дією, стимулює виділення шлункового соку, підвищуючи кислотність. Сік допомагає при наривах та фурункулах.

Непоказний за зовнішнім виглядом спориш. Своє гіллясте вузлувате стебло, від якого відходять дрібні листочки, спориш притискує до самої землі. Всі топчуть спориш, череди корів випасають на ньому, клюють його домашні птахи. Ідять топчун-траву ховрашки та інша дрібнота, а він все росте й росте. Спориш має цінні сполуки: флавоноїди, дубильні речовини, мікроелементи. В

100 грамах споришу міститься 120 міліграм вітаміну С, є в ньому і вітамін Р, провітамін А.

Широко розповсюджений в нашій місцевості полин гіркий. Це багаторічна висока трава з прямим грубим стеблом. Властивість полину стимулювати травлення була відома ще давнім грекам. Так, Пліній розповідав, що на римських урочистостях переможець змагань отримував право ковтнути гіркої настоянки полину, бо вважали, що здоров'я це найкраща нагорода. Відомо, що європейці розводили полин в монастирських садах ще в IX столітті. В давнину, у нас на Русі вважали, що полин є відмінним чудодійним засобом. Його зривали на свято Успіння (28 серпня), зв'язували в пучки і освячували в церкві. Потім його сушили і під Різдво, на Новий рік або на Хрещення ним окурювали хати й конюшні. Вважали, що після цього відьми або домові не могли принести нікому шкоди. В сучасній медицині траву полин використовують для збудження апетиту і покращення діяльності органів травлення.

Весною починається масове цвітіння золотисто-жовтих кошиків кульбаби, які десь через місяць перетворюються на білий пух. Вітер розносить його на великі відстані, даючи можливість рослині заселяти нові території. Листя кульбаби з гіркуватим присмаком викорис-

товують для приготування салатів, а також в медицині. Так її вживають для лікування анемії, при захворюванні шлунково-кишкового тракту. Цікаво знати, що крім звичних жовтих квітів, в горах Кавказу зустрічається вид кульбаби з пурпуровими кошиками, а на Тянь-Шані ростуть рослини з ліловими квітами.

3 травня по червень цвітуть жовті квіти чистотілу. Називають цю рослину в різних місцях по-різному: гладишник, жовтомолочник, чиста трава, трава ластівки. Наукова назва походить від латинського слова, що в перекладі означає ластівка. За давніми переказами ця рослина зацвітає весною з прильотом ластівки, які збирають сік і летять з ним до своїх сліпонароджених пташенят, щоб повернути їм зір. Чистотіл з давніх часів використовували в побуті. У відварі трави в селах купали дітей, щоб вилікувати від золотухи. Соком трави лікували шкіряний туберкульоз, зводили бородавки та веснянки.

Коли уважно подивитись навколо себе, то можна побачити те, чого раніше не помічав. Так на обочині дороги, поблизу свого житла, в тих місцях, де ми часто буваємо, ростуть рослини, які стануть корисними і потрібними у повсякденному житті. Тож треба бути уважнішим до матінки-природи і з вдячністю приймати її дари.

ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО

Літературна сторінка

ОЛЕКСІЙ ДМИТРЕНКО

Пропрацювавши досить довгий час у бібліотеці, мимоволі ловлю себе на думці, що ставлюсь до книг, як до людей. В книжковому світі мені заширно і комфортно. Я вчитуюсь в поетичність назв, вибираю в себе розмаїття подій, заглиблююсь в зміст слова і лікую свою розчахнуту блискавицями душу.

Проте ніде правди діти, час від часу таки хочеться знати: "Який же він творець того чи іншого художнього слова? Яка особистість? Що за людина?"

З творами Олексія Дмитренка я познайомилася у 80-х роках. Саме тоді побачила світ його повість "Аист". До твору дехто підійшов обережно, бо - "тема" ж, така собі, мовляв, підозрілість на "задану тему" (точніше можна сказати: на упереджену - по-перше армія, по-друге - Афганістан, по-третє написана російською мовою).

Але це була книга нашого земляка, який хоч і народився на Полтавщині, але певний час жив і працював у Прилуках. Крім того, книга про українського хлопця, лейтенанта й поета Олександра Стівбу, якого тогочасна політична сверблячка закинула в Афганістан, вразила мене авторською сміливістю, бо на той час слово Афганістан промовлялося з острахом, мало не пошепки.

Олексій Дмитренко не лише розповів про наших мужніх, красивих, незламних синів, які без вини взяли на себе хрест провини, а й сам ступав шляхами не одного із своїх героїв, не раз на собі спізнав, що таке "неоголошена" війна - несправедлива війна на чужій землі.

Народився Олексій Максимович Дмитренко 30 березня 1940 року в селі Решетилівці Полтавської області. Саме там він, нащадок виборних козаків Решетилівської сотні, всотував у себе рідну мову, виспівану в материнських коликоскових піснях.

І на відстані років не гасне його любов до того куточка рідної землі звідки пішов у широкі світи.

... "На трьохсотій версті од Києва нітється серце, священнодіє світ: за горбами, мов хто розсипав на рушнику біле зерно, занамистилася, розтрусилася хати моя Решетилівка, впустила на хвилю Говтви верб'яну красу. "Верб'я б'є, не я б'ю, за тиждень - Великдень" - відкись із синього берега кропить мене мама - й немає, та й бути не може країни, поетичнішої з Решетилівку, немає милішого села!" - це слова із його повісті "Решетилівка".

У травні двохтисячного року в газеті "Літературна Україна" була надрукована стаття Миколи Малахути, власного кореспондента газети, присвячена шістьдесятиріччю письменника. Ось що він пише: "Якби я написав, що Олексій із самісінького дитинства мріяв стати письменником, то було б неправдою. Не було того ні в школі, ні після її закінчення. Любив до нестями природу, математику, шахи. Тому-то із срібним атестатом зрілості ("четвірку" мав з української мови) подався спочатку до політехнічного інституту. Але спікся на... медичному огляді: "хворі легені". Затамувавши біль, повернувся додому. Клав бруківку... В горі та від-

чай знайшов відразу і несподівано стис перо трьома пальцями - та так, що виявилось на все життя".

Маючи родичів у Прилуках, влаштувався згодом на взуттєвій фабриці, рубав підшви. Портрет юного штампувальника красувався в галереї краших людей області в Чернігові, саме тоді обласна газета надрукувала нарис про нього: "Є у хлопця мрія". Мрія - писати... Потім була казахська цілина, факультет журналістики Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Писав вірші, у факультетській стіннівці на цілі метри витягувалися його ширі поетичні рядки.

1976 року побачили світ його перші три книги: "Бо ти на землі - людина...", "Весло" та "Листок і подорожник" відзначено премією імені Миколи Островського. Працював у видавництві "Дніпро". Упродовж багатьох років на шпальтах газети "Літературна Україна" з'являються його яскраві публікації. Олесь Гончар, Павло Загребельний, Михайло Стельмах, Григор Тютюнник пильно стежили як набирає творчої сили цей своєрідний прозаїк.

"Для своїх творів автор вибирає незвичайних людей, а документ подає по-своєму, з необхідним художнім домислом. Мені здається, що він творить якийсь новий жанр в українській літературі" - зазначив Павло Загребельний. Він пише - як живе і дихає. У непростому творенні свого слова.

Коли я читаю його твори, то не замислюю над жанром, вони нікого не нагадують, ні на кого не схожі. Доля подарувала мені зустріч з цікавим письменником, слово якого співзвучне моїй душі. Я погоджуюсь з його думками, відчуваю знайомі пахощі липи, милуюсь полтавськими краєвидами, втішаюся тим, що "дерева ростуть із людей, а люди із трав і дерев". У це вірили наші предки, вірить письменник, віру і я.

Ольга Лукаш.

ПОВЕРНЕННЯ ПОЕТА

Мабуть, однією з визначних ознак останніх десятиріч ХХ століття є повернення з небуття імен та творчості діячів мистецтва, науки і суспільного життя. Відбувається не просто переоцінка минулих цінностей, а й спроба об'єктивно переглянути власну історію, відділити справжні перлини від того, що створювалося в угоду ідеології чи моді.

Невелика збірка віршів Миколи Рєпніна, видана в Парижі 2000 року російською мовою, напевно чи дійшла б до Прилук, якби в Густинському монастирі не була відновлена Воскресенська (нині - Успенська) церква, а водночас і усипальниця родини Рєпніних.

В 40-х роках 18 століття князь Микола Григорович Рєпнін (1778-1845), державний діяч, дипломат, генерал від кавалерії, героєм Аустерлиця та війни 1812 року, малоросійський військовий губернатор Полтавської та Чернігівської губерній, віце-король Саксонії, визначив місце свого останнього притулку після смерті - Густинський монастир. У лютому 1845 року труна з тілом Миколи Григоровича прибула до Прилук, а далі дороги не було: перемети снігу, хуртовина, мороз. Варвара Миколаївна Рєпніна, його донька, згадувала про ці хвилини у листі до Т.Г. Шевченка від 22 лютого 1845 року:

“Я хотела было рассказать Вам подробно болезнь папеньки, его последние дни, его тихую, спокойную, святую смерть, благодарное выражение его истинно ангельского лика, когда он уже лежал без жизни для всех, но для нас еще так исполнен жизни... Я хотела сказать Вам, как земляки Ваши показали себя по всей дороге, как в Прилуке добрый на-

род отпряг лошадей и на себе в ужасную метелицу повез сани, на которых стоял гроб, через весь город. Я хотела многое Вам сказать...”

Поруч з похованням князя Миколи Григоровича знайшли останній притулок його дружина Варвара Олексіївна, родом з сім'ї графів Розумовських, його діти, онук та правнук.

Ті, кому небайдуже наше минуле, хто брав участь у реконструкції меморіальних дощок родини Рєпніних, вирішили перекинути місточок від нашого часу не тільки в минуле, а й в майбутнє: віднайти нащадків роду, що після революції емігрували.

Довгі роки розшуків не пройшло даремно, та це окрема розмова. Просто зазначу, що найстарший представник родини Рєпніних Михайло Ігорович надіслав Євгену Тимофієву з Франції збірку віршів свого брата, видану на власний кошт два роки тому.

Князь Микола Ігорович Рєпнін народився на Кубані, в Катеринодарі, в буремний 1919-й рік, коли родина покидала межі Росії, вирушаючи в еміграцію. Його батько, Ігор Володимирович, продовжуючи славетний шлях військових, в 1913 році вступив до лейб-гвардійського кавалергардського ескадрону, який очолював у Аустерлицькій битві його прадід Микола Григорович. Після жовтневої революції Ігор Володимирович, як і багато хто з царських офіцерів, не порушив військову присягу і разом з білою гвардією пройшов її скорботний шлях. Дружиною Ігор Володимирович обрав свою троюрідну сестру графиню Варвару Володимирівну Мусіну-Пушкіну, з якою одружився 12 листопада 1917 року в Чернігові, де її батько був міс-

цевим предводителем дворянства. На початку 20-х років сім'я оселилася в Парижі, бідуючи, як усі емігранти. Про життя офіцерів білої гвардії та їхніх родин яскраво розповів на сторінках роману “Весна в Карфагені” В. Михальський, де зазначив, що вихованню дітей та підлітків на чужині надавалося багато уваги, створювалися кадетські корпуси, де викладалися усі наукові та військові дисципліни найкращими фахівцями.

В 11 років князь Микола розпочав навчатися в тільки-но відкритому в Парижі кадетському корпусі ім. Миколи II, яким керував генерал-лейтенант Римський-Корсаков, а куратором першого класу був капітан Маєвський. Не обмежуючи освіту лише цим закладом, князь закінчує також Вищу школу радіо-електрики. Як французький громадянин, він був на початку війни, в 1939 році демобілізований до лав діючої армії, але у бойових діях не встиг взяти участь, тому що проходив навчання на півдні Франції, а за той час німці встигли захопити північно-західну частину країни, і було підписане перемир'я. Після війни в 1944 році князь Микола Ігорович вивчає курс Богословського інституту при Сергієвому дворіщі в Парижі.

В 1952 році він одружився з Женев'єв Ройлан, нащадків подружжя не мало. Життя князя Миколи Ігоровича обірвалося на 62 році життя 12 лютого 1981 року. Як зазначив у передмові до збірки віршів видавець, князь Михайло Ігорович, його брат усе життя писав вірші, вів щоденник, але нічого не зберіг, крім 50 поетичних творів, які подарував од-

(Закінчення на 8-й стор.)

ПОВЕРНЕННЯ ПОЕТА

(Закінчення)

Початок на 5-й стор.)

ному з своїх кращих друзів - Петру Чеснакову, товаришу по кадетському корпусу та Богословському інституту.

У збірці представлені твори, датовані 1943-1947 роками.

Перше, що помічаєш, при знайомстві з творчим доробком, - мелодійність віршів, ретельно опрацьована форма. Не потрібно забувати і те, що поезія князя Миколи Рєпніна створювалася на чужині, в оточенні іншомовного середовища, але вражає саме добірність лексики, відчуття і знання рідної фразеології, вірність і точність побудови речення. ТАК писати могла людина, що зростала в культурному національному середовищі.

Літературна творчість не може розвиватися на голому місці, тому, оцінюючи те чи інше явище, завжди задаєшся запитанням: чий традиції продовжує поет, хто для нього є взірцем та попередником на ниві красного слова? Витоки поезії князя Рєпніна - це "срібна доба" російського мистецтва, це літературний напрям символізму, який на час написання поетом своїх творів вже вичерпав себе і зійшов з літературної арени Росії. Система образів, лексика (добір символів) віршів співзвучна таким російським поетам початку ХХ століття, як Олександр Блок, Валерій Брюсов.

Хоча ліричний герой майже завжди втілює в собі значну частину біографії та світосприйняття поета, але герой за рядками

"Стихов" князя М.І. Рєпніна, - це людина трагічної долі, яка живе у світі протиріч: "душа мечтала о свободі, О вольном беге рек", а одночасно - "спаленные не могут крылья взнести на небосклон". Не тільки власний відчай, а трагедія цілого покоління, що опинилося на чужині і мріє про загублену свободу, відчуває себе переможеним:

*В мозгах летит проклятый стук,
Зеленый грохот.*

*А там повис над правдой мук
Застылый хохот.*

*Мой ветхий сон на снежный
скат*

Умчали сани...

*Снисходит слово, как закат,
И слово канет.*

*Ведь круг надежд, надежд
моих,*

Не спетых песен,

*Тот круг мечты, сложенный в
стих,*

Всегда был тесен.

Мне все равно лететь куда,

Куда стремиться.

*Везде простор. Простор все-
гда*

Моя граница.

Вірші князя Миколи Ігоровича нагадують сповідь щирої самотньої людини, яка міркує над власним життям і не може знайти справжніх цінностей, і тільки згадка про Бога вгамовує глибокий сум, що огортає душу:

Под ногами встает трава,

Новой жизнью теперь согрета.

По долинам звучат слова

Предзакатной молитвы света

*На высоких концах лучей
Темноокие листья пляшут...
Наше сердце в лучах согрей,
Близорукое сердце наше.*

*Развернулась к твоим ногам
Разноцветная риза красок,
Ты создал бирюзовый храм
Для веселых звериных плясок.*

*Славословят тебя луга,
Край желанный в надеждах
близок...*

*Богом данного кондака
Лучезарный смеется икос.*

Пейзажна лірика найскладніша, але автору вдалося у цьому невеличкому творі поєднати слово, колір та звук, створюється картина вечора напередодні Великдня, коли природа і людина в очікуванні світлого Христового Воскресіння примиряються зі світом та долею.

Сумно, що Поет прийшов до нас з своїми творами з запізненням, зараз інше світосприйняття, інша система цінностей, але місце творів князя Рєпніна в літературі визначається, перш за все, тим, що знайомство з його поезією збагачує душу читача, розкриває великі можливості мови, вивченої на чужині, показує вплив вітчизняної культури на формування поетичної майстерності, а в порівнянні з нашою масовою культурою демонструє, на жаль, і наші втрати.

Олена Клочко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця.

Зам. 16. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧП № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова № 1 (73) Січень 2003 року

ТВОРЦІ ХРАМУ МУЗ

Переднє слово

Давним-давно, в казково прекрасній Елладі, на берегах теплих морів, красиве й могутнє плем'я еллінів споруджувало величні храми на честь богинь – дев'ятох доньок-красуць всемогутнього бога Зевса, яким він доручив опікуватися мистецтвами й науками. Усіх їх назвали музами. Найстарша Кліо – була покровителькою історії, Евтерпа – ліричної поезії, Талія – комедії, Мельпомена – трагедії, Терпсіхора – танців, Ерато – любовної лірики, Полігімея – гімнів, Уранія – астрономії, Калліопа – епічної поезії. Улюбленим місцем їхнього перебування була легендарна гора Парнас, а їхнім покровителем Зевс призначив Аполлона. Храми на честь муз стали називати мусейонами, згодом – музеями.

Безпосереднє відношення до муз мають і сучасні наші музеї, літературні – ушановують творців красного письменства і прекрасної поезії, історичні – розповідають людям про їхню історію, про життя їхніх предків, театральні – про історію театру і т. д. Тобто, і зараз, кожен музей віддає перевагу одній із прекрасних доньок бога Зевса, імена яких майже зовсім стерлися з людської пам'яті. А ось традиції лишилися. І тепер, як і колись у давнину, кожне місто, яке себе поважає, споруджує величні будівлі у найкращих, багатолюдних місцях, прикрашає їх як найліпше, не жалюючи ні коштів, ані праці. Бо це те, чим можна й потрібно пишатися. Це не тільки храми Божі, де людина духовно очищається й возвеличується, а ще храми Кліо, Мельпомени, Уранії, або по сучасному – музеї, театри, гімназії. Якщо таких храмів у місті нема, або вони утримуються неналежним чином, то по цьому й оцінюють і саме місто, і його мешканців, і його главу, обраного городянами.

Земство й музей

Про авторитет міста досить добре дбали колись наші попередники. Перш за все, вони з усіх сил пнулися, щоб Прилуки не вважали глухим, про-

вінційним, а ще – брудним, не впорядкованим, не кульгурним містом. Ось саме через це й утримували у зразковому порядку вулиці й площі, церкви й кладовища, створювали театри, гімназії, клуби, віддаючи їм найкращі споруди, насаджували парки й сквери, прикрашали вулиці будинками з гарно оздобленими фасадами, зеленню, облаштовували ліхтарями. І вже наприкінці 19 століття зрозуміли, що називатись солідним містом, не маючи гарного музею – просто не можливо.

За що делікатну справу взялися земці. На зборах повітового земства 22 вересня 1894 року одноголосно схвалили ідею створення в Прилуках природничо-історичного музею. Розмістити його вирішили у приміщенні повітової земської управи, прибудувавши до нього два зали. Був прийнятий розроблений Санкт-Петербурзьким Товариством природознавців статут музею. Земство, також, звернулося за дозволом до уряду Російської імперії. На утримання музею з бюджету земської управи визначили кошторис в 300 рублів щорічно, та на влаштування музею 200 рублів.¹

Згодом надійшов лист із Санкт-Петербурга, в якому Міністерство народної освіти повідомляло, що прилуцьке земство виділило недостатньо коштів для утримання музею, як це вимагає типовий статут. Пропонувалося відшукати потрібну суму.² Досі вважалося, що, не отримавши урядового дозволу, прилучани облишили цю ідею, але виявилось, що зовсім не так. Вдалося розшукати просто такі сенсаційні факти. Музей у Прилуках був створений! І саме тоді – 22 вересня 1894 року. Його не тільки створили, але й надали йому окреме приміщення. Ось як про це свідчать історичні документи.

14 жовтня 1896 року земське зібрання прийняло річний бюджет музею у 2000 рублів. На наступний рік була виділена сума 1500 рублів для утримання музею та на платню завідуючого з агрономічного

ТВОРЦІ ХРАМУ МУЗ

(Продовження. Початок на 1-й сторінці.)

освітою.³ 11 листопада 1896 року прилуцькі земці звернулися до Полтавського губерньського земського зібрання з проханням про асигнування Прилуцького земського природничо-історичного музею з губерньських коштів у розмірі 500 рублів на рік. Результат був плачевний, зібрання «сходотайство это отклонило без указания мотивов».⁴ Можна гадати, що мотивом могло бути лише те, що Полтава уже мала губерньський земський музей, створений 1891 року вченим-грунтознавцем В. В. Докучасвим, тож мабуть, і вирішили, що для повітового міста буде багато честі мати свій музей.

У наступному, 1897 році Прилуцьке повітове земське зібрання заслухало доповідь земської управи про музей, із якої видно, що він знаходився в одному з двох дерев'яних будинків на вулиці Скоропадській, навпроти садиби тих же Скоропадських «Острівці». У цих старих будинках містилися найвищі органи повітової влади. Це вже згодом, тут збудували найкращу, найфешенебельнішу будівлю в місті, що нагадувала італійське палаццо доби ренесансу. На цьому ж зібранні прилуцькі земці, навіть не отримавши підтримки у владних структурах, вирішили побудувати для музею нове, двоповерхове приміщення.⁵

Та цьому мабуть, не судилося здійснитись, бо вже 7 жовтня 1898 року, на засіданні земського зібрання 34-го скликання винесли вже новий вердикт: «Обсуждали вопрос о естественно-историческом музее при Земской Управе; Собрание постановило: упразднить естественно-исторический музей и не вносить более в смету сумм, потребных для его содержания».⁶ З повним правом можна вважати, що це рішення було тільки про людське око, бо лишень за тиждень опісля, в доповіді земської управи зібранню прозвучало ось таке повідомлення: «... Управа составила план и фасад нового каменного здания, рассчитывая устроить в нем следующие помещения: одну комнату для архива Управы, одну для книжного склада, одну для чертежной уездного техника, две для естественно-исторического музея, одну для передней и одну в подвальном этаже для переплетной... Всего пристройка рассчитана на 7 комнат».⁷ Схоже на те, що вираз «упразднить» треба вважати таким, що стосується коштів, які припинили виділяти до закінчення будівництва нового приміщення.

Розповідали, що в цей час музейні колекції були перевезені до приміщення чоловічої гімназії. Але надія на відновлення музею уже не покидала прилуцьку інтелігенцію. Особливо ця справа оживилася, коли працювати до повітового земства прийшов молодий, енергійний службовець І. Н. Капустянський. Він почав активно збирати місцеву старовину, твори мистецтва, історичні реліквії, поповнюючи уже існуючу більше 20 років музейну збірку. Усе це надходило до земства, а потім Іван Назарович переносив у приміщення чоловічої гімназії, розміщував у шафах і вітринах, супроводжував експонати пояснювальними текстами і навіть експромтом проводив коротенькі екскурсії. Про те, що музей існував навіть у 1916 році свідчить повідомлення в місцевій газеті: «Музею Прилуцкой мужской гимназии врачом М. Л. Жадкевичем подарена ступня человеческой ноги, обратившаяся в мумию: сохранилась на ней кожа и сухожилие. Ступня эта найдена в мусоре на чердаке дома Новой по Александровской улице, разрушенного 9 июня 1915 года. Дом этот был построен более 100 лет назад»⁸ (ПГ №8 19.02.16).

Робота по відновленню земського музею особливо активувалася за часів Гетьманщини, коли до влади прийшов наш земляк Павло Скоропадський. За цей, досить таки короткий час, Капустянський зібрав найбільше експонатів і вже створював стаціонарну експозицію. Він рятував від загибелі цінні художні й історичні колекції, зібрані в

старовинних поміщицьких маєтках на Прилуччині, дбав про збереження архівів і бібліотек.

Іще точилася кровопролитна громадянська війна, раз-раз змінювалася влада: петлюрівці й гетьманці виганяли більшовиків, а потім гризлися між собою і вже їх самих виганяли денікінці, які взагалі били всіх, хто розмовляв українською мовою. А в цей час Іван Капустянський, рятуючи безцінні мистецькі й історичні скарби, добивався дозволу на створення музею-садиби графів Ламсдорф-Галаганів у Сокиринцях. 1 листопада 1919 року відбулося відкриття цього музею, хоча й не на довго.⁹ Про ставлення прилучан до культурних надбань у ті часи свідчить ось таке промовисте повідомлення в пресі: «В Прилуках разбито около дюжины музыкальных инструментов (пианино и роялей) в различных оставленных помещениях. Столько же можно насчитать растасканных библиотек, использованных на топку печей. Много именей вовсе сожжено (имение Кочубея в Згуровке, или Ефремова в Ольшане). Картины растапывали, статуи разбивали».¹⁰ І нині, коли читася ці рядки, серце обливається кров'ю: які ж то мистецькі шедеври були розтопані й розбиті войовничими невігласами, скільки раритетів згоріло в печах тодішніх геростратів! Та того вже не вернути ніколи.

Завжди вважалося, що музей Прилуччини заново створений і відкритий більшовицьким ревкомом у 1919 році. Але це зовсім не так. 21 грудня 1919 року дійсно був урочисто відкритий земський (повітовий) музей Прилуччини, створений Капустянським у Земському Домі. Де тільки-но розмістився повітовий більшовицький ревком.¹¹ Перебував він там недовго, бо вже наприкінці квітня 1920 року музей знаходився у флігелі жіночої гімназії, який зберігся й понині на Валі біля Миколаївської церкви. Іван Назарович і відкривав музей, він тоді займав посаду завідуючого Комітету охорони пам'яток мистецтва, старовини та природи. На урочистостях, де зібралось близько 400 чоловік, не з'явився навіть голова ревкому, а лише у числі інших виступив один із членів повітового ревкому Розін. Яскраву емоційну доповідь зробив сам І. Н. Капустянський.¹²

Не рік і не два відшукую матеріали про що досить таки цікаву людину і ніяк не вдавалося натрапити на його сліди. Навіть згадки про нього в жодному з енциклопедичних та довідкових видань. Здавалося б досить таки відома людина, а ось ніде ні слова, немов і не існував ніколи. І вже, коли з'явилася можливість писати про людей, загублених страшною сталінсько-більшовицькою м'ясорубкою, вдалося дещо дізнатись.

Іван Назарович Капустянський народився 1894 року (саме у той рік, коли був заснований прилуцький музей) у селі Рокити Хорольського повіту на Полтавщині. Після закінчення у 1916 році Ніжинського історико-філологічного інституту працював чиновником у Прилуцькому повітовому земстві. Відновив у Прилуках музей і завідував ним. Займався вивченням і збереженням пам'яток старовини на території Прилуччини, збирав мистецькі та історичні цінності для музею, часто виступав у пресі з публіцистичними статтями. Це саме йому вдалося відшукати у квітні 1920 року і зберегти для нащадків безцінні рукописи творів великого друга Тараса Шевченка – Якова Петровича де Бальмена. Коли саме Іван Назарович залишив роботу в музеї і перебрався до Харкова, наразі невідомо, але у вересні 1920 року завідував музеєм уже Юрій Григорович Каневський – добрий знайомий Капустянського.

У 1920-х роках І. Н. Капустянський закінчив аспірантуру при Харківському інституті народної освіти, працював викладачем української літератури у вузах Харкова й

(Закінчення на 3-й сторінці)

ТВОРЦІ ХРАМУ МУЗ

(Закінчення. Початок на 1,2-й сторінці.)

Полтави. Організував у Полтаві філію Спілки селянських письменників «Плуг». Саме у цей час розкрився його талант літературознавця, критика, бібліографа. Його перу належать літературно-критичні та бібліографічні праці: «Соціальна пісня на українському ґрунті» (1924), «Учительство в українській літературі» (1925), «Валеріан Поліщук» (1925), «Плужанська творчість» (1926), «Лекції з історії української літератури» (1929), написані й опубліковані передмови до книг кількох відомих тоді авторів. У журналах «Червоний шлях», «Плужанин», «Касное слово», «Шлях освіти», «Шквал», Капустянський опублікував статті про життєвий і творчий шлях Григорія Сковороди, Леоніда Глібова, Івана Франка, Павла Тичини, Петра Панча та інших. Він також був упорядником і редактором творів Леоніда Глібова, які вийшли у 2-х томах 1927 року.¹³

Не минула лиха година Івана Назаровича в страшні й трагічні 30-ті роки. Не міг він уціліти тоді, коли свідомо й планомірно винищувався цвіт української нації, коли гинули кращі з краших. Він і так затримався на цілих два роки, коли вже не було поруч ні друзів, ні побратимів. Усі вони пішли на Голгофу за те, що були розумні, що любили Україну й українців, а не «великий руский народ», не хотіли прославляти нікчемних і жорстоких московських вождів.

Дждався своєї чорної днини й Іван Назарович. У катівнях НКВС йому пригадали все: і службу в гетьманські часи, і прилуцький музей, і те, що пропагував і прославляв українську літературу, мову й культуру. Його розстріляли в 1939 році. Ось тому так важко було знайти сліди цієї достойної людини, справжнього українського патріота, який віддав своє життя за Україну.

Гірка доля дісталася й дітищу Капустянського – прилуцькому музею. Він то зникав, то знову з'являвся, його то обкрадали, то поповнювали безцінними реліквіями, він поневірявся як сирота безрідна з одного приміщення в інше – то гімназія, то технікум, то готель. У 1929 році урочисто, із прапорами і барабаним боєм відняли у віруючих Срітенський собор у центрі міста, що належав громаді української автокефальної церкви і передали його музею. Ось із тих пір музей і потерпає у цій абсолютно не придатній для такого закладу споруді, яка була й лишилася собором, якби її не пристосовували і скільки б її не перебудовували.

Справжній ренесанс, музей пережив у 1927—1930 роках, коли його очолював професор Василь Іванович Маслов, а трагічним для нього був 1953 рік, коли музей пограбували серед білого дня чиновні невігласи, забравши все найцінніше для музеїв Чернігова.

Післямова

Нині, тепер уже на порозі 110-річчя свого існування, знову наступили чорні дні для нашого многостраждального храму муз. Схоже що його знову, як і сто літ тому вирішили «упразднити». А й справді, ну кому він потрібний отой музей, це ж прямо таки — більмо на оці. Поважних гостей, а особливо закордонних, сюди водити вже зовсім не можливо, щоб не кліпати очима перед ними. Адже вони ніяк не зрозуміють, чому це в такому стародавньому місті, так нешанобливо ставляться до своєї історії, чому музей у такому затрапезному вигляді, чому в ньому застаріла експозиція, а безцінним музейним колекціям і взагалі немає місця. За урядовими постановами ми повинні повернути церковну споруду віруючим, а для того щоб музей продовжував нормально функціонувати, потрібно збудувати пристойне приміщення і не одне, бо вже не один десяток літ працівники музею носяться зі своєю примарною ідеєю про створення картинної галереї в місті. Скажете грошей не вистачає, чи процвітаючих підприємств і багатих підприємців у Прилуках катма? Та хто ж вам повірить. Лише погляньте як сліпучо виблискують на сонці фасади фірм і офісів, як різнобарвно світяться вітрини фешенебельних магазинів і кафе.

То мабуть, бракує нам не коштів, а не вистачає культури. Та й для чого вона потрібна та нещасна звалтована культура, за яку положили голови кращі з краших синів України. Зараз Москва, яка ще зовсім недавно винищила не тільки цвіт нашої нації, але й мільйони українських селян, вона повністю взяла нас усіх гамузом під свою опіку. Їхній «язик» звучить кругом, у найвіддаленіших куточках України, від нього не сховаєшся ніде, включіть радіоприймач, телевізор і переконайтеся у цьому, все – новини, фільми круто приправлені знаменитим російським матом, похабні пісеньки, все їхнє. Усім цим щедро пригощає нас Москва та її підлабузники тут, на дніпровських кручах, у самісінькому серці Київської Русі. У нас усе чужинське, чужою мовою ми молимося, розмовляємо, співаємо і навіть лаємося. А чому б і справді не відмовитись від свого незугарного «наречія» та всім разом, дружненько не перейти на «великий и могучий язык». Це було б так зручно. Усі як один користуються одним-однісіньким «язиком» і знову всі гамузом у «союз нерушимый», подалі від отієї нахабної Європи, яка повчас нас як жити на світі.

Ось така у нас культура. Отож, мабуть, все ж таки «упразднить». А може – ні, може одумаємося, ми ж бо велика європейська нація, ми ж носії культури, яка існує не одну тисячу літ. Чим же наша цивілізація чи мова гірша від російської, польської, литовської? Прокидаймося ж, браття, пора вже братися за справжнє діло!

Георгій Гайдай

¹ Постановлення XXX-го очередного Прилуцкого Уездного Земского Собрания 1894 года и доклады Земской Управы с приложениями к ним. Прилуки, 1894, с. 16, 147—149.

² Постановлення XXXIII-го очередного Прилуцкого Уездного Земского Собрания 1897 года и доклады Земской Управы с приложениями к ним. Прилуки, 1898, с. 302-303.

³ Там само.

⁴ Отчет Прилуцкой Уездной Земской Управы за 1896 год. Прилуки, 1897, с. 31.

⁵ Постановлення XXXIII-го очередного Прилуцкого Уездного Земского Собрания 1897 года и доклады Земской Управы с приложениями к ним. Прилуки, 1898, с. 303.

⁶ Постановлення XXXIV-го очередного Прилуцкого Уездного Земского Собрания 1897 года и доклады Земской Управы с приложениями к ним. Прилуки, 1898, с. 22.

⁷ Там само, с. 371.

⁸ Прилуцкий голос. № 11, 11.03.1916.

⁹ Архів Прилуцького краєзнавчого музею, справа 5, арк.15

¹⁰ Вісти Прилуцького повітового ревкому. № 13, 27.11.1919.

¹¹ Бюллетень Прилуцького Окружного музею. № 1, Прилука, березень 1928, с. 4

¹² Вісти Прилуцького повітового ревкому. № 9, 23.12.1919.

¹³ Українська літературна енциклопедія. Том 2. К., 1990, с. 406.

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ ПРИЛУЧЧИНИ
2003 РІК.

950 років тому народився Великий князь Київської Русі Володимир Мономах (1053-1125), який уперше згадав місто Прилуки в "Повчанні" своїм дітям у 1085 році.

865 років тому (1138) у Лаврентіївському літописі втретє згадується місто Прилуки.

585 років тому (1418) унаслідок складних погодних умов Прилуки охопив страшний голод.

520 років тому (1483) Прилуки були спустошені ордою кримського хана Менглі-Гирея.

450 років тому (1553) у Прилуках проживало 4150 жителів.

370 років тому (1633) у Прилуках з'являються перші цехові організації: кравецький, шевський, кушнірський та ковальський цехи.

355 років тому (1648) в Україні запроваджено поділ на полки, на території сучасної Прилуччини розташовувалися Прилуцький та Ічнянський полки.

345 років тому (1658) Прилуцький полк, очолюваний Петром Дорошенком, виступив проти союзу з Росією.

325 років тому Прилуцький полк на чолі з Федором Мовчаном, у битві з турецько - татарськими військами проявив особливий героїзм під час російсько - турецької війни 1678 року.

295 років тому (1693-1708) побудована Миколаївська церква Густинського монастиря.

240 років тому (1763) побудований Покровський собор Ладанського монастиря.

230 років тому (1773) отримав пернач останній прилуцький полковник О.Я. Якубович.

200 років тому в селі Каложинцях народився Остап Вересай (1803-1890) - славетний український кобзар.

195 років тому в містечку Варві народився Осип Максимович Болянський (1808-1877) - український та російський філолог, історик, письменник та перекладач.

155 років тому (1848) Прилуки охопила епідемія холери. В місті залишилося всього три тисячі мешканців.

125 років тому (1878) у Прилуках на Кустівцях побудовано й освячено Трьохсвятительську церкву.

115 років тому (1888) у Прилуках проходили ярмарки:

1. Васиївський - із 29 грудня по 2 січня;
2. Вербний - на Вербному тижні (7 днів);
3. Іванівський - із 22-го по 26 червня;
4. Хрестовоздвиженський - із 10 по 15 вересня;
5. Дмитрівський - із 24 по 28 жовтня.

110 років тому (1893) до Прилук прокладено залізницю Пирятин - Кроутин -

Чернівці. Засновані залізничні майстерні.

90 років тому (1913) у Прилуках працювало 20 великих підприємств, із яких 2 належали міському самоврядуванню, 1 - Міністерству фінансів і 17 - приватним особам.

80 років тому (1923) створений Прилуцький округ як адміністративно-територіальна одиниця. До нього увійшли частини Прилуцького, Пирятинського і Лохвицького повітів Полтавської губернії та частина Переяславського повіту Київської губернії.

80 років тому (1923) заснований Прилуцький окружний філіал держвидаву України.

80 років тому (1923) створений Прилуцький робітничо-селянський театр на базі драматичної студії при робітничому клубі ім. Паризької комуни.

75 років тому (1928) заснована трудова комуна для безпритульних дітей і малолітніх правопорушників у Ладанському Покровському монастирі.

75 років тому (1928) на базі промислово-кооперативної артілі "Молот", яка виготовляла однокінні та парокінні вози, заснований завод "Прилукаринмаши".

70 років тому (1933) в Україні був штучно викликаний страшний голодомор.

70 років тому (1933) відкрито Прилуцький музично-драматичний театр.

65 років тому (1936) створено Прилуцьке виробниче об'єднання протипожежного машинобудування як Прилуцький завод протипожежного обладнання.

60 років тому (1943) заснована Прилуцька фабрика головних уборів.

55 років тому (1948) заснований Прилуцький гідромеліоративний технікум.

50 років тому (1953) заснований Прилуцький (Ладанський) вечірній машинобудівний технікум.

40 років тому (1963) створене Прилуцьке управління бурових робіт виробничого об'єднання "Укрнафта".

25 років тому (1978) відкрито історико-меморіальний музей Олега Кошового, нині філіал Прилуцького краєзнавчого музею.

15 січня - 85 років тому місто Прилуки було захоплене російськими військами полковника Мурав'їова.

3 лютого - 85 років з дня народження Любові Васиївни Забашти (1918-1990) - української поетеси. Народилася в Прилуках.

6 червня - 155 років з дня народження Мищенка Федора Герасимовича (1848-1906) - українського й російського історика, члена-кореспондента Російської Академії наук. Народився в Прилуках.

16 березня - 80 років з дня народження Григорія Івановича Риженка (1923-2002) - кавалера ордена «Слава» трьох ступенів, Почесного громадянина міста Прилук.

10 квітня - 75 років з дня народження Володимира Івановича Бойка - народного артиста України, Почесного громадянина міста Прилук.

23 квітня - 125 років з дня народження Григорія Григоровича Ващенка (1878-1967) видатного українського вченого педагога й психолога, уродженця села Богданівки на Прилуччині.

28 квітня - 135 років з дня народження Георгія Феодосійовича Вороного (1868-1908) українського математика, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук. Народився в селі Журавці, навчався в Прилуцькій чоловічій гімназії.

травень - 160 років тому (1843) місто Прилуки вперше відвідав Тарас Шевченко, їдучи з Ніжина до Качанівки.

червень - 335 років тому (1648) під час Визвольної війни українського народу 1648-1654 років Прилуки було повністю звільнено від поляків.

16 червня - 65 років тому (1938) відбувся перший випуск 26 медсестер, які пройшли дворічний курс навчання при фельдшерсько-акушерській школі м. Прилуки.

23 червня - 80 років з дня народження Дмитра Овсійовича Шкоропода (1923-2000) - професора, доктора технічних наук, вченого-краєзнавця, уродженця міста Прилук.

16 липня - 80 років з дня народження Борислава Павловича Степанюка (1923) - українського поета, уродженця села Канівщини.

18 липня - 65 років тому (1938) у селищі Ладан відкрито нову лікарню на 150 місць.

8 вересня - 105 років з дня народження Івана Кузьмовича Бровченка (1898-1970) - заслуженого артиста України, уродженця Прилук.

18 вересня - 60 років тому (1943) Прилуки було звільнено від німецько-фашистських загарбників. На 1 листопада 1943 року в Прилуках було 19178 жителів.

14 листопада - 175 років тому народився Левко Михайлович Жемчужников (1828-1912) український і російський живописець і графік, життя і творчість якого, тісно пов'язані з Прилуччиною.

16 листопада - 80 років з дня народження Григорія Кіндратовича Шекери (1923-1981) - кавалера ордена «Слава» трьох ступенів. Жив і працював у Прилуках.

ЮНІСТЬ, ОБПАЛЕНА ВІЙНОЮ

Ким би він міг стати цей гордий, красивий юнак, який загинув від рук фашистського ката у неповні 17 років.

Прилуки – батьківщина Олега Кошового, члена підпільної організації “Молода гвардія”. Тут він народився й прожив разом із батьками до 1932 року. У чотири роки Олег навчився читати. Змалку він захоплювався розповідями діда, Феодосія Йосиповича, про хліб і поле, ліси й ріки, про далекі землі. Слухав розповіді батька про нашествя татар, про Запорозьку Січ... Бабуся, Віра Василівна, багато розповідала про нелегке життя селян у кріпацькій неволі. Розповіді близьких про любов до рідної України й ненависть до її ворогів, назавжди запали до вразливої душі юнака.

“Він любив, - пише у своїй повісті “Про сина” Олена Миколаївна Кошова, - небо, шахи, Дніпро, хімію, школу, товаришів, географію, лопату й молоток у своїх руках”.

Навчаючись у школі, Олег багато читав, відвідував бібліотеку, гуртки художньої самодіяльності, мав купу різних доручень, завжди знаходився у колі друзів.

В січні 1940 року родина Кошових переїздить із Канева у місто Краснодар, на запрошення брата Олени Миколаївни, Миколи Миколайовича Коростильова. Життєрадісність і дружєлюбність Олега допомагали йому швидко знайти друзів у новому місті. Згодом його добре знали і в Будинку піонерів і в бібліотеках міста. Та недовго продовжувалась ця безтурботна юність.

22 червня 1941 року розпочалася війна з гітлерівською Німеччиною. Лінія фронту все ближче й ближче підходила до Донбасу, Олег, на той час, разом із товаришами працював на оборонних спорудах, навчався працювати на бурильній установці в геологорозвідувальній експедиції, допомагав пораненим бійцям у шпиталях міста.

20 липня 1942 року Краснодар захопили місто. Вони встановили свій “порядок”, розпочалися арешти, масові облави. На боротьбу з ворогом піднялась і молодь Краснодона. Олег Кошовий був одним з організаторів підпільної організації “Молода гвардія”. З кожним днем росла, мужніла й набирала сил ця організація, все більше й більше бійців ставало у її ряди.

Молодогвардійці друкували листівки, у яких закликали краснодонців знищувати окупантів, проводили диверсії, спалили біржу праці, де зберігались документи на 2,5 тисячі молодих краснодонців для відправки у фашистську неволю. За короткий період юні підпільники поповнили свій арсенал зброєю, визво-

лили біля сотні військовополонених, готувалися захопити місто до приходу Червоної Армії. З цієї метою був розроблений план операції, але зрада та відсутність належного керівництва перервала бойову діяльність підпільників.

У Краснодарі почалися масові арешти. Багатьох молодогвардійців кинули у катівні гестапо. На останньому засіданні штабу “Молодої гвардії” 2 січня 1943 року було прийнято рішення: усім, хто залишився на волі, залишити місто і пробиратися до лінії фронту. Група Олега Кошового, до якої увійшли Валя Борц, Сергій Тюленін, сестри Ніна й Оля Іванови, вийшла з міста, але не змогла перейти через лінію фронту. Вирішили шукати щастя поодинокі. Олег мав намір піти у Бокове-Антрацит до родичів.

Мати згадує: “Востанне бачила Олега 11 січня 1943 року, змученого, хворого, обмороженого. Додому він прийти не зміг – там його чекали жандарми”. Блукаючи по засніжених ярах, спалених хуторах, пробираючись повз засідки гітлерівців і поліцаїв, він усе ж таки намагався перейти лінію фронту. Та недалеко від міста Ровеньків його затримала польова жандармерія. Перебуваючи у камері для допитів, куди його кинули фашисти, Олег стійко зносив знущання гестапівців. Один з очевидців, С.В. Каралкін, пізніше писав: “6 лютого 1943 року, до нашої камери кинули молодих людей. Ми познайомилися з ними і дізналися, що вони з Краснодона. На них було страшно дивитись – так сильно вони були побиті. Один юнак сплюнув кров'ю і, дивлячись на нас, сказав, - “як вони нас розмаловали, ех! пару б гранат”. Обличчя його було розбите, голова посивіла. Це був Олег Кошовий”.

9 лютого 1943 року, у Гримучому лісі біл Ровеньками фашисти розстріляли Олега Кошового та його товаришів Любу Шевцову, Семена Остапенка, Віктора Суботіна, Дмитра Огурцова. Олег не дожив до приходу Червоної Армії всього лише тиждень, а йому ще не виповнилося й сімнадцяти.

13 вересня 1943 року Указом Президії Верховної Ради СРСР йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Його погруддя стоїть у центральному сквері, його ім'я носить одна з вулиць міста Прилук.

Навічно застиг у бронзі юний Герой на подвір'ї свого будинку в Прилуках. Таким ми його і будемо пам'ятати вічно. І щоб там не писали сьгоднішні так звані “письменники” і “дослідники” про Олега, всі вони згодні, що наш земляк віддав своє життя, не зрадивши ні своїх товаришів, ні Батьківщини.

Тетяна Іващенко

СТОРІNKИ МИНУЛОГО

Виявляється, в цьому світі все взаємопов'язане, все дуже органічне й природне. Майбутнього не буває без минулого. Воно завжди вторинне по відношенню до нього, завжди з його родовими плямами, генетичною його подобою.

Нині звично говорити й чути, що самовизначення України могло б узагалі не відбутися, якби народ не проніс через довгі віки свою віру, мову, культуру, своє національне усвідомлення. Усе це свята правда. Але саме це і необхідно знати, пам'ятати й берегти як найцінніший скарб, як найдорожче надбання.

Без перебільшення, неозціненна заслуга в цьому процесі, що називається історією, належить саме літературі, слову. Саме за-

вдяки їм ми можемо видимо сприймати і минуле, і сьогодення, і прийдешнє. Завдяки їм можна бачити помилки й прорахунки, орієнтуватися й наближатися до добра й істини. І саме завдяки їм можна уникнути трагічних повторів, якими так багата історія людства. Єдине, що вимагається від нас (як писав Т. Шевченко) – «якби ви вчилися так, як треба...»¹

І тут мені хотілося б навести уривок із передмови до Густинського літопису, в якій підкреслюється значення для людщини історичних традицій її народу: «Для чого кожному чоловікові читаньє гисторії єсть барзо потрібно? Коли б не описано і світові не оголошено, разом з тілом безвісті пішло б у землю й люди б, як у темряві

перебували б, не знали б, що в минулі віки діялося». Отже, автор передмови, що ставить своїм завданням поширювати літопис серед народу, бачить ясно освітню мету історичних знань. Цією метою є завдання передавати культурні надбання від одного покоління до другого. «Коротку крөйніку прочитавши, можеш передати знання іншим, що мають в них потребу, юним, до яких пророк Мойсей промовляє: запитай отця твого і він сповістить тобі, старшнй за тебе і вони скажуть тобі».²

У цьому плані для всіх шанувальників історичного минулого нашого краю особливо цінним є ресстр козацької старини 1744 року. Цей документ зберігається

(Продовження на 6-й сторінці)

СТОРІNKИ МИНУЛОГО

(Продовження. Початок на 5-й сторінці.)

в рукописному відділі Центральної наукової бібліотеки Академії наук ім. В.І. Вернадського. Його вперше було опубліковано Володимиром Сергійчуком у журналі «Київська старовина», № 5 в 1992 році.

За весь період гетьманського правління в Україні до нас дійшло дуже мало відомостей про загальні переписи Війська Запорозького. По суті, «Реєстр Війська Запорозького» після Зборівського договору 1649 року є єдиним джерелом, в якому зафіксовано весь штатний розпис на вказану дату. Про наявність подібного документа пізнішого часу в такому обсязі свідчень до теперішнього часу не виявлено. Як зазначає В. Сергійчук, не багато існує і переписів козацької старшини. Тому дослідників історичної минувшини має зацікавити реєстр старшини 1744 року. Складений він у зв'язку з участю козацтва в церемонії зустрічі й супроводження імператриці Єлизавети під час її приїзду в Україну.

Публікація вказаного реєстру дає змогу доповнити новими іменами, датами, фактами, матеріалами, що стосуються козацької старшини Гетьманщини. Реєстр, який уклав свого часу професор Гарвардського університету Георгій Гасцький, і нині є солідною базою для підготовки довідника про козацьку верхівку протягом усього періоду існування цієї суспільної сили.

А для краєзнавців Прилуччини він особливо цікавий тим, що в ньому йде мова також і про полк Прилуцький, який супроводив імператрицю Єлизавету Петрівну з її почтом від села Алтинівки під Кролевецем під Батури до берега ріки Сейму.

Очоловав тоді Прилуцький полк Григорій Галаган.

З полкової старшини приймали участь (подається за текстом у журналі «Київська старовина», № 5 за 1992 рік):

«Обозный Федор Галеновский
Писарь Иван Александрович
Асаул Яков Величко
Хорунжий Антон Маценко
Судья Яков Огронович
Асаул Никифор Носенко
Хорунжий Иван Семенов
Того ж полку сотники
Полковий Стефан Лукомский
Монастырский Иван Романович
Сребранский Николай Трощина
Варвинский Дмитрий Коницкий
Иваницкий Федор Сверский
Красноколядинский Петро Максимович
Журавский Федор Тарасович»³

Тут хочеться обмовитися відносно призвища полкового обозного. В його написанні помітні розбіжності. Так у відомому краєзнавці Д. О. Шкоропаді, у його історичному нарисі «Прилуччина», у додатку до нього, у списку полкових обозних (від 1741 по 1758 рік), як і в списку полкових писарів (від 1715 по 1740 рік), коли той приймав цю посаду, він подається Галеновським⁴, в той час як В. Сергійчук (у вище зазначеному списку полкової старшини) подає його як Галеновського.

Як відомо, маршрут Єлизавети Петрівни пролягав через Глухів, Кролевець, Батури, Борзку, Ніжин, Козари, Козелець, Димерку і до Києва⁵.

У Глухові збереглася тріумфальна арка,

споруджена місцевими майстрами з нагоди відвідин міста царицею Єлизаветою (проте існує думка, що арка побудована пізніше архітектором Квасовим на честь відвідин міста Катериною II⁶). Єлизавета подорожувала в серпні 1744 року. В її оточенні була тоді й 15-річна німецька принцеса Софія Фредеріка Августа, як наречена спадкоємиця престолу Петра III (згодом цариця Катерина II).

Імператриця довгенько (два тижні) проживала у господі Розумихи на Чернігівщині (у Козельці). Там вона почувала себе дуже добре і познайомилась з усією ріднею Олексія Розума⁷.

Як відомо, Олексій – син небагатого реєстрового козака Розума з хутора Лемеші Козелецького повіту на Чернігівщині. Його заприпитив переяславський поміщик, урядовий комісар по вивозу угорського вина, яке полюбляла Єлизавета, полковник Федір Вишневський під час слухання церковної відправи в селі Чемері неподалік хутора Лемеші. Він умовив Олексія їхати до Петербурга й у 1731 році влаштував його до придворної капели. Гарний, ставний і співучий «малорос» приглянувся і Єлизаветі. Відкрите кількарічне перелюбство «Петрової дщери» після її вступу на трон закінчилося морганатичним шлюбом у 1742 році з Олексієм Розумом. Козачий син уже через два роки стає графом Розумовським.

Імператриця Єлизавета разом із графом «ощасливили» Україну своїм відвіданням, що обійшлося казни у величезну суму. Погожого літа 1744 року під приводом паломництва на богомілья та поклоніння святим мошам Києво-Печерської лаври й водночас для веселого проведення часу цариця забажала поїхати в «Малоросію». Наперед послані царські кур'єри наказували впорядковувати дороги, ладнати мости, поштові станції, готувати на кожній з них коней для заміни, виселяти із сіл та міст хворих і прокажених, влаштувати місця можливих ночівель та відпочинку для цариці й свити в складі близько 250 чоловік.

На кордоні України від Глухова аж до Києва для зустрічі імператриці по обидва боки шляху поставили козацькі полки. Понад шляхом наказано було збиратись святоково одягнутим «малоросам» і вітати свою «благодійницю» та «родичку» по козацькому синові Розуму⁸.

Як уже зазначалося вище, у складі Прилуцького полку учасником зустрічі з царицею Єлизаветою був полковий сотник Стефан (Степан) Лукомський, особа якого, на мій погляд, повинна привернути увагу любителів історичного минулого рідного краю. Справа в тому, що він є автором ряду творів, які можна віднести до пам'яток української історіографії другої половини XVIII століття.

Як багато інших тогочасних істориків України, Лукомський почав свою письменницьку діяльність із перекладів історичних творів із латинської й польської мов. Так, у 1738 році, будучи прилуцьким сотником, він зробив переклад щоденника Окольського, доповнивши його оповіданням з історії України останнього десятиріччя перед Визвольною війною. Пізніше, коли Лукомський став відставним полковним обозним, він зробив переклад за-

писів польського історика Матвія Титловського і вступ до перекладеної ним поемою польського поета Твардовського «Wojna domowa». Цей переклад до наших часів не зберігся⁹.

До перекладу щоденника Титловського Лукомський додав власне доповнення, яке становить певний науковий інтерес, про похід Сагайдачного на Кафу в 1607 році, про загибель Самійла Кішки, оспіваного в народній думі, про битву під Цецою, Хотинську кампанію, а також «Історію о двух султана турецкого Османа Гордого: о первой при урочище называемом Цецора 1620 года, а о другой 1621 года насильственной, недалеко города Хотина с поляками и козаками бывших войнах; также и о иных, тогдашних и в последние времена по 1638 год происходяхщих, важных приключений, историка польского Тимофея Титловского и на верных русских летописях утверждения и обшитованым полковим обозним Стефаном Васильевым Лукомским, ради полезного удовольствия любопытного читателя следующим по годам порядком, собранная в городе Прилуке 1770 году».

Ці додатки Лукомського Тимчасова Комісія для розбору давніх актів надрукувала разом із літописом Величка, т. IV, стор. 151–182, 297–313. Лукомський зробив також переклад із стародавньої мови книги Іосифа Флавія «Юдейська війна».

Особливої уваги заслуговує його «Зібрання історичне» (Собрание историческое, из книг древнего писателя Александра Гвагина и из старых русских верных летописей обшитованным полковим обозним Стефаном Васильевым сином Лукомским, сочиненное в Малороссийском городе Прилуке 1770 году). Надруковано в додаткові до «Летописи Самовидца», К., 1878, стор. 321–372.¹⁰

«Зібрання історичне» Лукомського, охоплює події в Україні від початку завоювань литовського князя Гедиміна до кінця XVI століття. Починається твір, як і багато інших творів того часу з'ясуванням питання – «Що є козак?». Заслуговує на увагу той факт, що на відміну від Гр'ябики, Симоновського та ін. Лукомський розглядає козаків як вихідців із місцевого населення й виникнення їх відносить до кінця XIV століття. В цілому ж його твір особливо не відрізняється від подібних хронік XVII–XVIII століть

Література:

¹ Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Кобзар. К., 1966, с. 317.

² Українська історіографія. К., 1959. с. 35–36.

³ Київська старовина, № 5. К., 1992. с. 21.

⁴ Д. О. Шкоропад. Прилуччина. Історичний нарис. Прилуки, 1993, с. 85.

⁵ Іван Корбач. Шляхами століть. К., 1992, с. 164.

⁶ М. Чапенко. По равнині Десни і Сейма. М., 1970, с. 59.

⁷ Микола Аркас. Історія України-Русі. К., 1992, с. 316.

⁸ Василь Микитас. Вінченосні розпутьти. К., 1993, с. 14.

⁹ Українська історіографія, с. 85.

¹⁰ Там само.

Іван Кіндратович Микитенко

Історія – примхлива пані. Вона часто міняє свої судження, зовсім не переймаючись тим, що головними дійовими особами в її театрі є люди, часом неординарні, талановиті, люди, які самі створюють п'єси для театру життя, самі в них грають і вмирають за законами непередбаченими.

В одній з монографій, присвячених творчості Івана Микитенка, що вийшла з друку в 1965 році, можна прочитати: «Серед творців української радянської літератури, народжених Великим Жовтнем, визначне місце належить Іванові Кіндратовичу Микитенку – драматургові, прозаїку, активному громадському діячеві»...

То писався у сімдесятих роках, а на початку жовтня 1937 року Іван Микитенко пішов із дому, сказавши дружині, що йде в НКВС здавати особисту зброю і більше не повернувся...

На численні запити сім'ї з правоохоронних органів надходили різноманітні відповіді: від повного заперечення арешту Івана Микитенка й заперечення про відсутність будь-яких відомостей про його долю, до повідомлень про вислання його на десять років у режимні табори без права листування. Лише у березні 1956 року на черговий запит дружини до прокурора УРСР надійшла відповідь, що 18 жовтня 1937 року тіло Івана Микитенка з вогнегострільною раною «в області виска» було знайдено на околиці Києва і що судово-медичною експертизою тоді ж констатовалася смерть внаслідок самогубства.

Що спонукало людину до безтяти закохану в життя, яка радісно сприймала кожен прийдешній день, звести з ним рахунки? Хто змінив сюжет п'єси головною дійовою особою якої був сам драматург, твори якого стали стапними в житті українського театру...

Іван Микитенко народився 1897 році в містечку Рівному на Кіровоградщині в родині селянина-середняка. Хата, в якій жили батьки, стояла на краю села, недалеко ставок, обсаджених вербами, а далі – безкраї степи.

Дитинство майбутнього письменника пройшло в рідному селі. Коли хлопчик підріс, пас корів, допомагав батькові по господарству. Ваня Микитенко виявляв великі здібності до навчання, спочатку у початковій, а потім у двокласній школі, яку закінчив із похвальною грамотою. Він завжди був першим учнем, захоплювався літературою, писав сатиричні вірші, його домашні твори були найкращими.

«Хтозна, може з тебе й письменник вийде» – говорила вчителька. І гаки напорочила.

Помітивши у сина великий хист до навчання, батько вирішив – будь-що вчити його далі, для чого вимушений був продати хату. У 1912 році Ваня Микитенко, п'ятнадцятирічний юнак, разом із батьком пішки йде до Херсона, щоб вступити до військово-фельдшерської школи, єдиної на той час, де не платили за навчання. Бідно одягнений, малоомітний хлопець, блискуче склав вступні екзамени. Але незабаром розпочалася імперіалістична війна, і Микитенка, після дострокового випуску, відправили на фронт помічником лікаря.

Повернувся додому в 1918 році хворий, із відмороженими ногами. Одужавши, працює фельдшером по селах Кіровоградщини й одночасно проводить велику просвітницьку роботу.

У 1922 році почався одеський період життя І. Микитенка, бо комітет незаможників рекомендував його на навчання до Одеського медичного інституту. Тоді ж починає друкувати вірші, оповідання, нариси, а також очолює філію літературної організації «Гарт».

У 1927 році переїздить до Харкова, де закінчує медінститут і стає одним із керівників спілки письменників України, одна за одною друкуються його повісті «Брати», «Антонів огонь», «Дитинство Гавриїла Кириченка», «Вуркагани», «Раноко».

Саме роман «Раноко» тісно пов'язав ім'я письменника з Прилуччиною. «У середині грудня 1919 року сніжними степами Прилуччини мчали широкі селянські сани, запряжені парою вороних одгодованих коней і навантажені ящиками та чемоданами... Незабаром подорожні під'їхали до села. На околиці кризь хугу й білий морок темніли білими крилами вітряки, наче тут сіла зграя підбитого вороння. Село ховалося в глибокій долині...» – ось так починається роман.

Узимку 1933 року Іван Кіндратович приїхав до Прилук, щоб познайомитися з історією та життям комуні для малолітніх. Супроводжував письменника і допомагав йому в усьому молодий кореспондент газети «Правда Прилуччини» Василь Давиденко. Ось як він пише у своїх спогадах:

«... він узяв мене під руку і ми вулицею Карла Лібкнехта

рушили на Підвальну, а звідти на Ладанське шосе, споруджене комунарами. Коли вийшли за місто, Іван Кіндратович запропонував піти до залізничної колії, що з'єднувала станцію Прилуки з Ладаном, повз Івківський радгосп, що належав комуні. За розмовою не помітили, як наблизились до Івківського радгоспу. А вже звідти кіньми виїхали в Ладан. Тут, у приміщенні старовинного дівочого Покровського монастиря, і містилася трудова комунa.

Микитенко поселився в будинку колишнього монастиря, де колись жила одна знатна черниця. В комуні письменник скоро став вважатися своєю людиною. Поринувши у роботу, заглибившись в історію створення комуні, він побачив, що задум його розростається, що всього зібраного матеріалу він не зможе вмістити в повість, яку мусив написати. У першій частині роману письменник описав історію створення Ладанського монастиря, змалював яскраві картини життя злодіїв і вуркаганів «на волі», сумну прозу їхнього повсякденного побуту. Закінчується ця частина розповіддю про ухвалу уряду України в 1928 році створити в селі Ладан (у романі Ладощ) трудову комуну.

Далі йде розповідь про організацію комуні та перший рік її життя, коли в комуні боролися передусім за те, щоб учорашині злодії, вуркагани та грабіжники осіли на місці і звикли до думки, що їм доведеться власною працею, добувати собі хліб. Цей перший рік боротьби закінчився перемогою здорового глузду. Викованців зібрано, вони осіли, взялися до роботи. І ось уже тягнуть з Прилучкої залізничної станції (самі власною волею) перший казан для кочетарки – символ майбутньої комуні.

Кілька разів письменник їздив у відрядження в Ладан, збирав і уточнював деталі, факти. Він багато писав, а ще більше викреслював, і тільки добре опрацьований текст давав на машинку, друкував свій роман у редакції газети «Правда Прилуччини».

Під впливом і за допомогою Івана Кіндратовича, в редакції була створена літературна група імені Горького, молоді літератори навіть видали збірник.

Роман повинен був мати продовження, автор декілька разів повертався до цієї думки, у нього було багато творчих задумів, але осінь 1937 року внесла свої корективи.

Він щойно повернувся з Міжнародного антифашистського конгресу в Іспанії й одразу ж потрапив в атмосферу підозрливості, навколо нього снувався клубок наклепів і пліток. Микитенко став черговою жертвою цькування, спрямованих проти діячів української літератури. В республіканській пресі з'явилася низка матеріалів, у яких він обвинувачувався у «приховуванні куркульського походження», «зв'язках із ворогами народу», «троцькістсько-націоналістичних диверсіях».

Він був розгубленим і здивованим. Над ним зависала смертельна загроза, яку не можна було відвернути...

В Ладані і по сьогодні на будинку, де він мешкав у далекому 1933 році, знаходиться меморіальна дошка. Проте я була б невимовне рада, якби хтось, прочитавши ці рядки, віднайшов у своїй бібліотеці романи Івана Микитенка і перечитав їх, або прочитав уперше. Мінюються життєві орієнтири, але талант вічний.

Ольга Лукаш.

Опис тваринного світу в Біблії

На сьогодні все більше людей цікавиться Біблією. Біблійне вчення стає предметом дослідження для багатьох науковців. Ним цікавляться фахівці не лише в галузі гуманітарних наук, але й природничих. Хоча в Біблії вислови про природу і не носять наукового характеру, все ж вони не суперечать науковим відкриттям.

Біблійний поділ тварин на групи наближається до природного. Хоч в окремих випадках він і хибний, але в цілому не відступає від зоологічної систематики. Тварини в Біблії, поділені на чотири групи:

1. Тварини, що живуть на суші, чотириногі великі й малі.
2. Риби морські.
3. Птахи небесні.
4. Плазуни.

Ці групи поділяються на чистих тварин, яких зживають у їжу, і не чистих, яких їсти не можна. Деяких тварин в описах порівнювали з людиною, із її поведінкою. Як і людина, тварина може бути працелюбною й ледачою, доброю й злою, жорстокою, жадібною.

Так бджола в Біблії є символом працелюбства. Вона влітку заготовляє собі їжу. Кожна бджола окремо слабка істота, але разом вони дадуть відсіч будь-якому ворогові.

Муху Біблія показує як символ надокучливості, неспокою. Біля річки Ніл знаходили абіссинську муху, вона наводила жах на пастухів, шкодила худобі. Часто отари змушені були покидати пасовиська і втікати від мух у воду чи болото. Набридливості мух вважалася такою великою, що місцеві мешканці мали навіть божество, яке захищало їх від них. Це був бог Вельзевул.

Черв'як різних типів Біблія показує як низьких та огидних створінь. Прізвиськом черв'як

висловлюють презирство та огиду до людини, яка його заслуговувала. До брудних істот відносили й павука. З павутиною порівнюють дії нечесних людей.

Клас земноводних у Біблії представлений жабою. Жаби були послані на Єгипет, як покарання фараонові за його жорстокість і небажання відпустити ізраїльтян на землю обітовану. Кара була тяжкою. Жаби з'явилися у такій кількості, що заповнили собою будинки, кімнати, ліжка, печі єгиптян. Вони помирили величезними кількостями й отруювали повітря нестерпним запахом, заражали його. Це покарання посилалось і за забобонність єгиптян – у них жабу вважали священною твариною.

З класу плазунів у Біблії показана змія. Змія – емблема злостивості, лютої й лукавства.

Голуб символізував чистоту, ніжність, покірність. У стародавньому світі голуби стали предметом для жертвопринесення. Коли народжувалась дитина, мати повинна була принести в жертву ягня, молодого голубя й горлицю.

Орел здавна вважався символом сили й могутності окремих людей, королів і цілих народів.

В образі віви показано людину, що відійшла від віри. Вона залишила отару і віддалася в країну пустель, позбавлена можливості повернутися. Брудний спосіб життя свині уподібнюється нечистим та греховним звичкам людей. В Соломоновій Книзі життя позбавлена розуму, прирівнюється до свині, прикрашеної золотом.

Отже, опис тварин у Біблії наближається до реального і не суперечить науковим принципам. «Зоологічний матеріал» Біблії заслу-

гове на вивчення й використання в процесі викладання природознавства, зоології та інших дисциплін.

Ольга Степаненко

КРОС ВОРД

По горизонталі:

1. Головна церква в місті чи монастирі.
2. Міра площі.
3. Ініціали засновника Острозької греко-слов'янської школи.
4. Захисний військовий обладунок.
5. Вид розваг.
6. Охорона.
7. Ім'я Горленка, який кілька разів займав посаду прилуцького полковника.
8. Відсутність влади, безлад.
9. Полкова скарбниця Галагана в Прилуках.
10. Живописні полотна художників.

По вертикалі:

1. Холодна козацька зброя.
2. Печера, здебільшого штучна.
3. Предмет українського побуту, оздоблений вишивкою.
4. Учений-психолог, уродженець Прилук.
5. Перший князь Київської Русі.
6. Колишня назва села Білорічці.
7. Книга І.Федорова, видана у Львові.
8. Командувач морської ескадри.
9. Автор книги "Четві-Мінеї" – Дмитрій....
10. Здвиженський

НАША АДРЕСА

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39
Красназавчий музей. Редакція газети «СКАРБНИЦЯ».
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48

Редактор Л.КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Верстка та друк ПМ В.Пустовіт, тел.3-06-48

Виходить щомісяця. Обсяг 1 друк. аркуш.

Наклад 500 екз. Ціна договірна

Свідчення про реєстрацію ЧТ № 070 від 27.11.92 р.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №2 (74) Лютий 2003 року

РИЖЕНКО ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ
(1923-2002)
(Пам'яті брата)

Пішов із життя кавалер
грехів орденів Слави, Почесний громадянин міста
Прилук, Григорій Іванович
Риженко. 16 березня 2003
року, йому виповнилося 6,
80 років.

Г.І. Риженко народився
16 березня 1923 року у на-
шому місті, в сім'ї робітника.
Після навчання в школі
№ 6, у 1937 році розпочав
свою трудову біографію
учнем жерстяника в місцевій
артелі "Бляхарі". Скільки світлих мрій
визрівало у молодого робі-
тника, та їм не судилося
збутися. Усі його плани пе-
рервала лихвісна війна. У
вересневі дні 1941 року ні-
мецько-фашистські окупанти
принесли у місто над
Удаєм "новий порядок".
Сумний, то був час. Два
страшні роки фашистської
окупації довелося пережити
юнакові. Бачив, скільки
лиха принесла людям війна.
Досить часто доносилися
до його вуха звуки то бли-
зких, то віддалених пост-
рілів. У ті дні фашисти роз-
стрілювали мирних жите-
лів: комуністів, і членів їх-
ніх родин, свреїв (у районі
школи № 6 та виправно-

трудова колонія і на Пліс-
купівці).

А його рідну сестру, як і
сотні інших юнаків і дівчат,
було вивезено на каторжні
роботи до Німеччини.

І яким же радісним став
день 18 вересня 1943 року,

коли місто було визволене
від ненависних окупантів.
Прийшла пора самому при-
йняти активну участь у по-
дальших подіях. Другого ж-
дня Григорій Риженко, раз-
ом з іншими юнаками,
з'явився на призовний

пункт, куди прибувало нове
поповнення до лав Черво-
ної армії. Майбутні воїни
довідалися тоді, що 42-й
гвардійській стрілецькій
дивізії, воїни якої проявили
мужність і відвагу в боях за
визволення Прилуччини,
присвоєно ім'я "Прилуць-
кої". Їм хотілося й самим
служити в такому просла-
вленому з'єднанні. Але доля
розпорядилась інакше.
Григорій Риженко був на-
правлений у 12-й окремій
саперний батальйон 136
стрілецької дивізії. Після
короткого навчання став
сапером-розвідником. До-
учуватися довелося в боях,
на мінних полях.

Перше бойове хрещення
він одержав на Дніпрі, під
час переправи дивізії на Бу-
кринському плацдармі, по-
тім був Лютезький. У його
пам'яті залишилося 5 листо-
пада 1943 року, коли 136
стрілецька дивізія, якою
командував полковник І.М.
Пузиков, спільно з 1-ю Че-
хословацькою бригадою
під командуванням Людві-
га Свободи оволоділа пів-
нічною околицею Кисва.

(Продовження
на 2-й стор.)

РИЖЕНКО ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

А напередодні 4 листопада важкої бої точилися ще у районі Святошині. Уперед кидається танковий десант у якому й рядовий Риженко. Ось уже і завод "Більшовик". Та танки нагнулися на міне поле. Одна машина підірвалась. І тоді, під вогнем противника, молодий сапер почав свою роботу. Навіть після поранення сапер Риженко продовжував виконувати поставлене перед ним завдання. Нерви напружені до краю. Адже поруч - смерть. Та Григорій відмінно справився з бойовим завданням. Танки пішли вперед. Нині, на площі біля заводу, на високому постаменті, гордо стоїть "тридцятьчествірка", можливо саме та бойова машина, шлях якій проклав сапер із Придлук. Біля пам'ятника завжди людно, полюб'яють живі квіти. Це шана тим, хто, не шкодуючи свого життя, йшов на смертній біці за свободу рідної землі.

Після звільнення столиці України, частини Червоної армії продовжували наступ на захід у напрямку Житомира. Саме в цей час нашими військами в районі Корсуня-Шевченківського було оточене велике угруповання німецьких з'єднань. З метою деблокувати свої війська, гітлерівці направили три танкові дивізії й дивізію СС. Однак, танковий клин фашистів був розгромлений війська-

ми 1-го Українського фронту, а 17 лютого 1944 року 2-й Український фронт завершив повну ліквідацію оточеного угруповання ворога.

Бой по розгрому танкового клину особливо запам'ятався Григорію Риженку. І не лише тим, що на встановлених сапером мінах знайшли свій кінець три танки і дві самохідні артилерійські установки ворога, а й тим, що йому за цей подвиг була вручена перша бойова нагорода - орден Слави третього ступеня і присвоєно звання сфрейтгора.

Підступний ворог продовжував чинити палений опір, хоча й відкочувався щодня далі на Захід під натиском Червоної армії. Не один ратний подвиг у цих жорстоких боях здійснив і сфрейтгор Риженко. В районі Рівного, пішовши у саперну розвідку, повернувся у свою частину з двома полоненими фашистами. Один із них був офіцером і мав при собі цінну для нашого командування інформацію. Ще один орден Слави, цього разу 2-го ступеня, прикрасив груди сміливця.

Наступними водамими перепонами на шляху наступу наших військ були Західний Буг і Вісла. Наші війська утримували Сандомирський плацдарм. За героїзм і мужність, виявлені сфрейтгором під час цих боїв, у одному з яких він був поранений, командування

представило Риженка до чергової нагороди - ордена Червоної Зірки. Одночасно йому було присвоєно звання сержанта.

10 лютого 1945 року наши війська, в тісній взаємодії з 1-ю армією Війська Польського звільнили столицю Польщі - Варшаву. До бойових нагород Григорія Риженка додався ще одна - медаль "За звільнення Варшави".

А війна поступово переходила на землю "третього рейху". Усе жорстокіше огризався фашистський звір. За бої у Померанії Риженко був нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня. Ще раз йому довелося форсувати Віслу в нижній течії ріки, яка називалася "мертвою Віслою". Переправивши двадцять автоматників і будучи пораненим, сержант Риженко не залишив поля бою. Мужність молодшого командира цього разу була відзначена орденом Слави 1-го ступеня.

Звільнивши Померанію, війська 2-го Білоруського фронту приступили до форсування Одера, північніше Штеттіна. 65 армія, форсувавши ріку, розвинула свій переможний наступ. І знову серед воїнів, що відзначилися на завершальному етапі війни, був кавалер трьох орденів Слави старшина Григорій Риженко. Він особисто знищив ворожий танк, запаливши його пляшкою із запаловаль-

ною сумішшю, підірвав фашистський долі, взявши у полон п'ять ворожих солдатів і офіцера. А через кілька днів друзі вгали бойового побратима з новою нагородою - орденом Червоного Прапора.

Між Ростоком і Штралінзундом закінчила свій бойовий шлях 136-а двічі Червонопрапорна, ордена Богдана Хмельницького стрілецька дивізія, у складі якої старшина Григорій Риженко продовжував службу до 1947 року.

Повернувшись після демобілізації у рідне місто, вважаний воїн змінив військову на цивільну форму, сумішно працював, обіймаючи різні посади на промислових підприємствах міста.

А в 1985 році йому випала висока честь - узяти участь у військовому параді, який відбувся у Москві на честь 40-річчя Великої Перемоги. Тут же в столиці йому було вручено орден Вітчизняної війни 1-го ступеня і ювілейну медаль.

20 вересня 1989 року до його нагород додалося ще одне високе звання - Почесного громадянина міста Придлук. І хоч літа вже давалися взнаки, продовжував бути в строю - спілкувався з учнівською молоддю міста, розповідав їм про мужність і героїзм, таких як він, юнаків і роки війни з фашистськими загарбниками.

Анатолій Риженко.

ОСТАННЯ ВЕРБА

*І дупласта верба, що до болю
схилилась над ставом...*

Друга половина лютого 2002 року видалась не по зимньому теплою: якимсь непомітно й швидко згинули досить такі щедрі сніги... Здійсною давно заплановану мандрівку до відомого ольшанського урочища - Гаїка. Простуєм полем, перетинаючи колішні Развісву леваду і Терешків сад, давно розорані Дубинську і Нежерівську дороги, добираємось аж до Облогів. Ось й верхів'я Ролківського ставка. Далі проти течії, аж туди, до Гнрянської межі - заболочене річище з купинами-островами вільшини й верболозу. Це наш крайній північний ставок, а нижче їх цілий каскад: Калянівський, Котеленівський, Лоївський, Мостовівський, Центральний і Мащенків. Більшість із них майже повністю заболочені. В минулому, ще за панщини, їх копали, розширювали й поглиблювали кріпаки. Ще далі, на південь - широка заплава річки Ольшанки із залишками млинів-сукновалень: дамб-загат і прірів.

Торкаємось шарубкого напівзасохлого стовбура ста-

резної верби. При самій землі вона має більше двох метрів у поперечині. Тут над межовою канавою понад ставкам височило кілька таких само древніх верб - свідків минулого. Упали під сокирами і згоріли в печалі сельчан, залишилась ось ця - остання. Який же її вік? 130 а може й 150 літ! Стоїть сироголо, скидає на землю сухі руки - гілки. Чорніс величезним дуплом, стовбура вишзу залишилось менше половини, друга - вигоріла... Скільки разів тут у дуплі наша наївно - жорстока хлоп'яча фантазія палила багаття, дерево горіло всередині, але все ж продовжувало жити. Пам'ятаю в роки окупації і восні літа ця верба не раз у своєму дуплі ховала нас від злив і троз. Набивалось сюди 5-6, а то й більше хлопчаків, пересиджували негодю, вилізали чорні від сажі. А потім при нагоді знову налізли тут безжальне багаття... Скільки ж таких пожеж витерпіла ця історична верба за свій довгий вік?! А може вона і прожила так довго бо вигорала всередині трухлявина?

ОСТАННЯ ВЕРБА

Улитку верба дає притулок потужному сімейству шершнів, що гніздяться у верхній дуцплі. Широченні черепи сотів устеляють дно дуцплі, певно, вони падають при руйнації гнізда пізньої осені або зимою.

Верба вміє скрипити сухожиллями при вітрі, от от упаде. Поки що ж височить немов варговий над осерцем урочищем, яке багато в чому є видатним її історичним. Сама назва урочища - Накабьона - звучить якось дивно, від назви віс чимось не нашим, французьким, чи ніо. Назва давно забута, не вживана. Що вона означає? Можливо жив тут колись такий собі чоловік якого прозивали "Накабьоном", а чи може "Кабьоном". Володів тут шматком землі, луговиною або її лісу мав хутір. Доказом цьому свідчать залишки дамби-загати на обох берегах річки. Немає сумніву, що тут стояв водяний млин. Чи не це один із тих двох млинів-венняків, яких в 1665 році московський цар Олексій Михайлович своїм указом передав разом з 50 дворами селян Ольшани "у потомственное владение" Лазарю Горленку, який довго служив полковником Придубецького полку? Упевнений, що це так, але, на жаль, невідомі архівні підтвердження місцезнаходження цих двох водяних млинів. Безсумнівно, що млин тут у цьому урочищі стояв із давніх часів, набагато раніше від Чернявських млинів-сухновалень, збудованих у кінці 18 сторіччя.

Набагато пізніше на лівому березі річки, якраз проти останньої верби виник невеликий хутір. Сюди за 1,5 км від села в кінці 19 або на самому початку 20 століття Ролік Антон Петрович, що мав прізвисько "Петренко" і проживав на Зеленківці, відселив свого сина Володимира із сім'єю. Ось тут на десятині землі над самою водою Володимир і поставив хату, сарай, викопав земляний погріб. Мав шмат орної землі десь там за Облогами. Було дві конячини: одна для повсякденної роботи, друга - виїзна; була корова та інша живність. Володимира Роліка з часом селяни стали позивати "Гайовцем", бо поселився ж у Гайку. Це прізвисько приклялося до родини, так прозивали покійних синів: Володьку, Петра та Івана, так кличуть ще живого Василя, а також усіх нащадків роду.

Дещо пізніше на цьому ж березі ближче до села зразу ж за переїздом-гаттю поселився однофамілець Володимира Андрій Трохимович. Серед земляків мав дзвінке прізвисько "Дзузка", може тому, що занадто часто вживав словечко "дзуськи". Крім ділянки у Гайку мав землю біля села що називалась "Дзущина левада" або "Дзущине"; тут же у березі була глибока копанка.

Володимир "Гайовець" помер в 1934 році, похований над ставком у своєму лісовому володінні. "Дзузка" теж упокоївся в "Гайку". Обидві могили збереглися до наших днів. Хутір же був ліквідований в 1939 році, садки насильно перевезли на західну околицю села Ольшани - на Роліківку.

Як свідчить Ролік В. В., по всьому заболоченому

руслу її заплаві річки власники луговиної копали так звані сажалки. Це копанки довжиною 10-12 метрів, шириною 5-6 метрів із максимально можливою глибиною. Основне призначення їх - дренаж болота. Сюди стікала вода, що давало змогу виконувати сіно з усього болота. Крім того, до цих сажалок у засуку скочувалась риба, де її вилловлювали. За прізвисками власників луговиної були відомі сажалки: Павлюкова, Гайовцева, Демидова, Дзущина. Остання була в довжину до 40 метрів.

Восні метрів на захід від останньої верби лежать відомі ольшани Облоги. Це неширока низина, що ніколи не розорювалась, була вологою і завжди вкритою ніжно-шовковою зеленою травицею. Любиме місце пастухів, адже корівки тут радо паслися і не потребували ретельного нагляду. А ще ж поруч під вербами - криниця зі студеною водою, заболочене річище і, головне, там заглиблені серед поля-долини: найбільша Мушнина і далі ближче до Нежирівського лісу Климова і Романова. Ці долини, круглий рік раніше були з водою. Селяни свідчать: в цих долинах ще перед війною ловили волоком карасів...

В серпневу спеку, залланивши череду на пастухів-малечу, стрімгло до Мушної долини - купатись. Лізти прильотом у воду, а вона аж гаряча від пекучого сонця... Широке плесо суцільно поросло якоюсь болотною травою, коси її стелються по воді... Грузило по коліна в багноці, оті трав'яні батогні гадюче оповивають наші голі тіла, викликаючи збудження і страх. Бовтаємось, незграбно плаваємо,

каламутимо до чорноти воду... Вереск, крик! Покриті грязюкою, зовсім не остигнувши, шодуху біжимо назад до Облогів і далі під вербу до криниці. Угамовуємо спрагу, черпаючи долонями холоду водичку... Бігають!... Куди ж поділись оті незабутні часи, безтурботне дитинство, рання юність?! Облоги розорали десь у 70-х, знищили цю неповторну місцину біля річки. Втратили Облоги первозданну красу її привабливість, поросли бур'янами, пішли в забуття. Стали розорювати і названі долини, бо ж різко знизився рівень ґрунтових вод...

Наша верба зі своєї височини бачила у свій час і активно діючу торгову Литвинську дорогу. Вона ще позначена на карті масштабу 1:50000, випуску 1931 року за матеріалами зйомки 1929 року. В часи колективізації дороги розорали. Від південно-західної околиці села Гмирянки Литвинська дорога йшла на південь, пересікаючи виток річки Ольшанки, проходила між лісовими урочищами Зозулиним і Гайком і вела далі на південь, омиваючи Облоги, а потім на захід від околиці села Ольшани повз численні витряки. На самому півдні села, Литвинська дорога вливалась в Придубецький тракт. Звідси ж йшло нове відгалуження торгової дороги, яка вже називалась Писарською. Омиваючи панський сад, вона пролягала на південний схід повз низинне урочище "Озера", де в 20-ті роки став хутір Тарасівка. Далі Писарська дорога вела до східного краю великого лісового масиву Дуброви, по-

(Продовження на 4-й стор.)

ОСТАННЯ ВЕРБА

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

тім на село Заудайку, і далі - на Гусинно.

Бачила наша верба, як по Литвинській дорозі везли різний крам із ближніх і дальніх північних земель, гнали скотину на продаж часто-густо литвини везли гончарні вироби (тому і дорогу звали Литвинська). Везли на ярмарки в Гусинно, що відбувалася на Трійцю й Успіння Пресвятої Богородиці, а також на Прилуцькі ярмарки: Івано-Хрестительській, Іванівській, Воздвиженській. Деякі з названих ярмарків існували в 17 столітті, інші засновані пізніше. Не було такого краму, якого не везли б на ярмарки в Гусинно і Прилуки з усюх-усюд. Одною з таких торгових трас і була Литвинська дорога. Про її значимість не тільки в дні ярмарків свідчить і наявність корчм, що стояли над цією дорогою між урочищами Зозулиним та Гайком, про що розповідав мій батько Василь Євдокимович. Ярмарки у першій чверті 20-го століття були скасовані новою радянською владою.

Урочище Накаб'юна, ось сюди, під деревні верби у різні часи мандували відвідувачі своєю мальовничастою, річкою і студеною водицею в криниці. Тут сілчанам збирались з того чи іншого приводу і варили исповторну польову кашу... Стою під вербою, а пам'ять повертає в далекі вже часи окупації. Ось саме тут, десь у кілці вересня 1941 року зібралось майже 30 чоловік жителів північної частини села, яких не встигли мобілізувати, або ті, що потрапили в оточення, уціліли й зуміли повернутись додому. Відчувалась тривога в розмовах, страх перед новими господарями, неясність ближнього майбутнього. Ось тут чоловіки ніби ховались від усього. Усе ж надумали варити кашу. Благо по полях блукало багато скоту, овець, коней - залишки тих отар і табунів, котрих гнали на схід в евакуацію і які розбрелися...

Пам'ятаю жалібний плач недоедених корів, іржання ранених коней... Ось і впіймали двох чи трьох нічійх овець, облідували їх тут же і зварили надзвичайну польову кашу в багатівідерному казані. Пам'ять зберегла оце зібрання - трапезу зі смачною стравою і каламутним буряковим самогоном у четвертиках, якого дядьки гдушили стаканами, намагались залити тривогу й розпач... Уже в зрілому віці мене не раз вражала думка про можливість загиніти отих чоловіків та й нас малечі, що тут вешталась. Достатньо було одного або двох німецьких солдатів з автоматами, щоб викосити всю цю найвну, беззбройну, недосвідчену юрбу.

Ще верба мені нагадала інші події, пов'язані вже з моєю родиною

. Пам'ятаю точно по датах... У ніч з 14 на 15 вересня 1943 року ми удвох із батьком тікали з дому почувати там у гаїтку, чи десь у полі. Були налякані останніми подіями в селі: солдати відступаючих німецьких частин, що сунули шляхом на Прилуки, хапали чоловіків і парубків забирали їх із собою...

Батько прихопив якийсь рядиниш, бабуся сунула в руки рукавець із якоюсь стравою і ми поспіхом і крадькома подалися понад ставком до Гаїка. Поминули ось цю дупласту вербу, напились з криниці, перебрали болотисту місцину і вийшли на пагорб. Тут на полі стояла скрита життєві снопів, були не беззвені околушки. Батько зі снопів спорудив шось на зразок саркофага, куди ми й уклалися на ніч, сьак-так повечерявши. На все життя запам'яталась розмова пошепки з батьком, бездонне зоряне небо над нами, страх, навіяний подіями в селі і все ж - неповторна романтика пригоди... На ранок 15 вересня повернулись тим же шляхом до своєї оселі, розпитуючи зустрічних про події у селі... Солдати забрали мого двоюрідного брата Протаньку Віктора, Біліченка Володимира, мого майбутнього найкращого товариша - Криворучка Дмитра і його батька Івана Нечипоровича та інших сільчан... Під вечір - знову сюди ж під Гаїок переховувались від можливої нічної облоги в селі. Ходили чутки, що село Ольшану будуть палити як партизанське... Цього разу був із нами і брат Вітольд. Ніч з 15 на 16 вересня почували під грушкою в глибокій канаві, що обрамляла Гаїок - доревольційне володіння священника Підгасвського. Ця канавка і "пригріла" на ніч чи не половину жителів колгоспу ім. Чапаєва. Були тут жінки, діти, старі люди. Дехто прилягнув сюди й корівчому годувальницю. Уночі чути було далеку канонаду на півночі десь у районі Бахмача. На горизонті було видно, як повільно сідають освітлювальні ліхтарі, що скидались з літаків... Наближався фронт... Ранком ось ці "біженці" повернулись до своєї оселі... Було 17 вересня 1943 року. Події у селі були ще більш тривожні. Солдати продовжували хапати чоловіків. Ще більше утверджувались чутки про спалення села. Чоловіки вирішили, що ховатись в отій канаві ненадійно й теж небезпечно. Схвалили йти ще влень до Нежирівського лісу.

Ось як описує події цього дня мій батько... "Поділися із сном Вітольдом до Гаю. Менший син Вадим залишився вдома. В Гаї ми зустрілися з Іванченком Іваном Прокоповичем його зятем Зіненком Павлом Федоровичем, онуком Роликом Іваном і ще прибіг Іванченко Іван Іванович (босий з ботинками в руках). З Гаю ми

всі бігом подалися на Гаїок, а звідти поза урочищем Зозулиним до лісу Нежирів. Тут зустріли партизанів і десятків зо два селян (Шевелю В., Котеленця П.Д., Ролика І.В. та інших). В цей час із Гмирянки підїхала німецька танкетка, метрів за 200 зупинилась, постояла трохи, а потім повернулася назад до Гмирянки. Через деякий час розпочався обстріл лісу. Біли міномети з Гмирянки і з Ольшани. Довелося нам бігти в глибокий ліс. До нас приєднались якісь жінки і поранені. Орієнтувались ми в лісі погано тому нашим провідником став Ролик Іван Володимирович... Біли ми далі й далі, заглиблювались в Нежирівські хащі. Пробігли чимало і залягли знесилені в канаві. Спарядили міни продовжували розриватися десь неподалік. Уже вечоріло коли обстріл припинився, і тут ми почували гуркі танкових моторів. Ось танки зупинились недалеко від нашої схованки. Почулася німецька мова. Очевидно танки заблудилися, відступали... Ми знову стали тікати в глибокий ліс... А коли настала ніч танки погуркотили в бік Коломійцевого, запазували глина. Обміркувавши своє становище, вирішили гуртом пробратися до села на розвідку. Ролик І.В. пішов сам до своєї хати, що була на краю села, розпитав у матері, чи є німецькі патрони; вона сказала, що звечора патрולי були, а тепер немає. Ми ще до світанку переховувались на горідах, ранком же розійшлись по домівках... Ще мій брат розповідав якоїсь страху патерлілись всі, тікаючи лісом - необстріляна, панікуюча юрба. Було дивно, що серед них були і дехто з партизанів.

Повернувшись додому, батько з братом вирішили вже нікуди не йти, а пересидіти цей тривожний день у ямі, у клупі. Доки бабуся годувала змучених батька й брата, із шляху почувся несамовитий крик - наші, наші! Ось тут мене вже не могла втримати вдома ніяка сила. Вибір разом з іншими на шлях - з півночі зі сторони Гмирянки йшла рота радянських солдат на чолі з офіцером. Ішли стомлені юнаки, дехто босий, перекинувши через плече ботинки... Була 11-та година ранку 18 вересня 1943 року...

Ось всі ці пригоди й події промайнули в моїй пам'яті, коли я в лютому 2002 року стояв, спершись об стовбур ось цієї, останньої дупластої верби над урочищем Накаб'юна... Попроцавись із вербою і, підбравши черені шершневих сотів, я поволі побрів понад колишніми Облогами гуди на Сєзьківську дорогу до Данилювого вітряка - додому. Безневним буревієм цю останню вербу, свідка історії-вирвало з корінням і поклада верховіттям у руслю річки Ольшанки...

ВАДИМ ПЛОШКО

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ФЕДІР МОВЧАН

"Це був один із тих шукачів пригоди, яких у другій половині 17 століття на Україні було не мало". Так, не зовсім утішливо, про "Війська Запорозького Прилуцького полковника" Федора Лук'яновича Мовчана, відгукнувся видатний український історик і дослідник козацчини Олександр Лазаревський, маючи, очевидно, на це вагомі причини, бо знав про нього запорожця-відчайдуха, чи не найбільше від усіх інших дослідників козацької доби.¹ На превеликий жаль, достеменно відомо лише про два останні роки його життя.

Схоже, що Мовчан був родом із Стародубщини, або ж просто мав там маєтності.² Тривалий час набиралася розуму і бойового хисту на славному Запорозжжі, ходив у походи, не раз дивився смерті у вічі. Козацтво уподобало Мовчана за лицарську відвагу й вірність запорозькому братству. Він швидко зробив кар'єру і десь у 1670-х роках уже був призначений Петром Дорошенко полковником компанійського полку. Але вчасно відчувши катастрофу, яка наближалася, залишив стан бунтівливого правобережного гетьмана і прибився до лівого берега.

У 1677 році Федір Лук'янович з'являється в Прилуках на посаді полкового осавула. До його не дуже обтяжливих обов'язків входило: слідкувати за ладом і порядком у війську, не допускати бунтів і непокорін серед рядових козаків, опікуватися полковними музикантами. Він швидко і без особливих труднощів прижився у Прилуцькому полку, його знання військової справи і великий досвід, набутий у безперервних походах, швидко оцінило прилуцьке козацтво, бо всього лише через рік, у квітні 1678 року, "згодливими голосами" його обирають полковником Прилуцького полку.

В гетьманській столиці Батурині Федір Лук'янович отримав із рук ясновельможного гетьмана Івана Самойловича універсал, написаний добірною українською мовою: "...старшина вашого полку, тут в Батурині бующая, з товариством певним, за позволенням нашим, згодливими голосами своїми на той полковницький уряд пана Федора Мовчана обволали і над себе внесли, теди і ми его, пана Мовчана, знаючи бити у Войску Запорозьком заслуженого, годного і до діяностей ринарських способного мужа, на де на том старшинстві потвержам".³

Гетьман готував Військо до вирішального походу проти турків, тож йому вкрай потрібні були полководці запорозького гарту, які вже не раз і не два водили полки проти ласих до чужого турків, які зазіхали на наші землі. Вони хотіли мати під собою усе наше Правобережжя. Отримавши

нове призначення, Федір Мовчан із старшиною об'їхав усі свої володіння, побував у сотнях, порадився з бувалими козаками і швидко підготував до походу всі наявні сили Прилуцького полку. В числі полкової старшини на той час у нього були досвідчені козацькі ватажки: обочиний Михайло Низькоград, суддя Лазар Горленко, писар Семен Ракович.

Під командуванням Мовчана полк вирушив на правий берег Дніпра на захист міста Чигирин від навали турків і татар. А їх, під мури козацької твердині, присунула тьма-тьмуца, більше 200 тисяч турецьких яничарів і людоловів-кримчаків. Як записав літописець: "...войска великік подступили турецкік з везиром Мустафою под Чигирин з тяжарамин (обозами) великими. А войско его царского величества з князем Ромодановским і гетманом Іваном Самуїловичом переправилися того часу через Дніпр ппжей Бужина, на поля чигиринскік, по сей стороні ріки Тясминя от Черкас, а турецкік войска стали на другой стороні ріки Тясминя коло Чигириня..."⁴

Прилуцький полк переправився через Дніпро 12 липня і разом із козаками інших полків та російськими стрільцями зайняли Бужипське поле на березі Тясмины. І вже на другий день розпочалися безперервні, виснажливі, кровопролитні бої, які продовжувалися більше трьох тижнів.

Неподалік від Чигириня височіє Стрільникова гора, яку турки захопили й перетворили на неприступну фортецю. 3 серпня 1678 року гетьман Самойлович і воєвода Ромодановський кинули майже всі свої сили на штурм цієї гори. Окрім Прилуцького, Стрільниковоу гору брали козаки Лубенського, Миргородського, Ніжинського й Чернігівського полків. Кривава битва точила цілу добу, не затихаючи ні на мить. Федір Мовчан із прилучанами був у найнебезпечніших місцях, завжди був у перших лавах штурмуючих, рубався завзято й запекло.⁵ Не одна голова в чалмі скотилася до ніг його вороного коня.

Вбивши турків і татар із Стрільникової гори, козаки й москалі розташувались табором поблизу Чигириня. Сім діб, стомлені до краю безперервним боївництвом, відпочивали, розпочинали біі. Хто залюковував рани, а хто й просто відспався й відпочивав, та всі готувалися до нових сутичок. Першими розпочали турки. За ці дні вони нішком копали підкопи під мурч чигиринської фортеці, начиняючи їх порохом. 11 серпня потрійний вибух страшної сили струнув землю й турки через проломи і вирви у мурах, нестримним потоком увірвалися в Чигирин. Заручники мужньо билися до останнього і лише

зрозумівши, що дали вистояти не владиться, вони підпалили місто з усіх кінців і покинули фортецю.

Самойлович і Ромодановський відвели війська від Чигириня на те ж таки Бужипське поле і зайняли свої ж раніше підготовлені шанці. Знову цілий тиждень точилися тяжкі бої. Ніхто не міг домогтися переваги. Ось як про це повідомляв козацький літописець: "А в середу везир з Юрем Хмелнищким зо всіми войскамин і гарматами притягли і обступили войска наши своїми потугами, мошно достаючи цілий тиждень, где турков много побито; бо не тільки з оружя, але рукопаш билися... Так видячи турки, же їх много пропало, другой не діли уступили зо всіми войскамин ку Чигириню і там през три дні тяжирин (обоз) персправляли і Чигирин до останку зруїновали і гармати забрали і поїшли у свою землю. А наши войска персправилися через Дніпр без жадной юже налоги".

Звігяжні подвиги Мовчана і прилуцьких козаків були настільки різючими й видатними, що про них дізналися навіть у "блоках" янції, сам "батюшка" цар московський Федір Олексійович похвалив їх за "мужество и храбрость". 23 листопада 1678 року була навіть видана спеціальна царська грамота, в якій, між іншим, щонайменше десятьок разів, де треба, де й не треба, підкреслюється припозлива залежність українського козацтва - "Нашего Царского Величества подданный Гетман Иван Самуїлович со старшиною и со всем войском Запорозьким". У грамоті цар звертається до Федора Мовчана з подякою: "...за святія Божія церкви и за веру православную и за нас, Великого Государя, против тех неприятелей бусурман крепко и мужественно и храбро ополчались и крові свою проливали, жалюем, милостиво похваляем". А тих прилуцьких козаків, які "на тех боях живот свой скончали", цар велів "написать в вечно помянутое в Синодик, во святой велицей Соборной церкви Успения Пресвятыя Богородицы... которое деяние на вечную память прочитастца на все лета в первую неделю святого и великого поста".⁷

Та Федір Мовчан так і не дізнався про таку велику царську милість і не порадив за своїх козаків, яких будуть вічно згадувати у найголовнішому храмі Московського царства, що здійсмає до небес свої золоті хрести посеред Кремля. Він загинув у бою і саме там, під Чигирином, або й у самому Чигирині, восени 1678 році. Сталося так, що перед загибеллю, його призначили на посаду полковника Стародубського полку, яким він устиг

(Продовження на 6-й стор.)

ФЕДІР МОВЧАН

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

покомандувати всього лише кілька днів. Можливо він із стародубця був посланий у Чигирин, щоб не дати туркам повністю зруйнувати могутні укріплення і вивести силу-силенну гармат, якими була оснащена фортеця. В одному з історичних документів є свідчення про те, що "...на бою будучем при разоренні Чигириня полковник Федор Михайлов гадяцький, да Федор Молчан стародубецкой с старшиною и чернюю кровю пролив, живот своєї скончали".¹ Ніде не вдалося знайти згадки про місце поховання зв'язаного полковника, якщо ще його її ховали. Можливо, що згорів разом із Чигирином і кісточок його не лишилося.

Схоже, що Федір Мовчан, перед останнім своїм походом перебрався в Прилуки назавжди, бо тут лишився його син Михайло, який після загибелі батька, потинявшись по світах, у 1679 році вступив до війська. Був у поході 1683 року на Відень, потім служив у гетьмана Самойловича, був із ним у трагічному поході 1687 року на Крим, потім, до 1700 року служив у

Семена Палія, після чого повернувся в Прилуки. Служив у Прилуцькому полку, побував у кількох військових походах. 1711 року був призначений осавулом і отримав від гетьмана Скоропадського у власність село Талалаївку і невеличкий хутирець із двох селянських дворів, неподалік від села Рудівки. На посаді перебував близько 40 літ, до 1740 року. Помер 7 серпня 1742 року і похований в "Гусятинському монастирі, в склепу каменем под церквою". Через чотири роки, в 1746 році померла його дружина Параска і теж похована в Гусятині "под церквою, на левій стороні, в дубовом склепу". На жаль документи не засвідчили - під якою саме з п'яти церков їх ховали. Подружжя Мовчанів мало двох доньок - Марію й Катерину. Діти були лише в Катерині, яка вийшла заміж за військового товариша Дем'яна Мазараку. Вони мали чотирьох синів, у власність до яких і перейшло село Талалаївка.²

Завершуючи розповідь про славного козацького лицаря, прилуцького полковника Федора Лук'яновича Мовчана, хотілося б зазначити, що ця людина не довго, всього лише непов-

ні два роки перебувала у нас на Прилуччині, але лишила по собі незгасимий слід, прославивши наш Прилуки на всю Україну. Хотілося б, щоб не тільки ми, але й чигиринці пам'ятали одного з героїчних захисників свого славного козацького міста.

Джерела та література:

¹ Лазаревскій А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцький. К., 1900. с.12.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Літопис Самовидця. К., 1971. с. 129.

⁵ Акты Юго-Западной России. Том XIII, СПб. 1885. № 154. с. 677.

⁶ Літопис Самовидця. К., 1971. с. 131.

⁷ Історія Малороссии Николая Маркевича. Том 4. М. МДСССXLII. с. 115-118.

⁸ Акты Юго-Западной России. Том XIII, СПб. 1885. № 163. с. 719.

⁹ Лазаревскій А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцький. К., 1900. с.66-69.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

ДАВНО МИНУЛЕ

У даній статті мова піде про події, що стосуються періоду 1914-1918 років, які безпосередньо пов'язані з нашим краєм. Як відомо, це були роки першої світової війни між двома коаліціями держав за переділ світу, за сфери впливу, за джерела сировини, за світове панування.

Ця війна стала для Європи першим жаклиним досвідом сучасного ведення воєнних дій. Маються на увазі катастрофічні масштаби цього конфлікту. Про це свідчать хоча б окремо взяті статистичні дані: 34 країни, які раніше чи пізніше взяли участь у війні, мобілізували 65 мільйонів солдатів, із яких 10 мільйонів загинуло і 20 мільйонів було поранено.¹ Зростаючі витрати призвели до страшного напруження сил на фронтах і в тилу.

Війна справила значний вплив і на всі сторони життя населення нашого краю. З початком війни у місті її повіті було оголошено перехід на воєнний стан. На сторінках місцевій газети "Прилуцький голос" було надруковано роз'яснення його вимог, а також про врегулювання роботи залізничної зв'язку з перевезенням військових вантажів.

У № 6 за 25 липня (тут і далі - за старим стилем) 1914 року була надрукована стаття "Війна почалася!", в якій уже йшла мова про необхідність негайно приступити до організації допомоги пораненим і хворим воїнам: "...так як ми живемо на близькій відстані від можливого театру війни і, очевидно, невдовзі після першої серйозної справи поранені воїни будуть передані панюму піклуванню". Підкреслювалося, що всі громадяни без різниці національно-

сті повинні згуртуватися до цієї справи. Тут же місцевий комітет Червоного Хреста звертався до жителів Прилук і повіту з палким закликком надати йому посильну допомогу. Зверталась увага на те, що допомога може бути надана як пожертвуваннями, так і особистою працею. Підкреслювалось, що "...і багатий і бідний можуть прийняти участь у справі. Пожертвування грошима її речами, не соромлячись розміром і кількістю, можна направляти в установи і в усі волості правління Комітету".²

А на Ярмарковому майдані відбувся молебень "о шлюселанні победы русскому оружию".³

8 серпня місцевий комітет Червоного Хреста звернувся до бажаючих привезити себе догляду за пораненими й хворими воїнами в якості сестер милосердя: "Приймаються особи всіх віросповідань, які зобов'язуються прослужити чотирьохтижневий курс для сестер милосердя при лікарні земського і сирейського товариства допомоги бідним. Курси будуть відкриті при поданні достатньої кількості заяв про бажання поступити в сестри милосердя". Підкреслювалось, що заяви можна було подавати як в усній, так і у письмовій формі голові комітету Червоного Хреста, в канцелярію предводителя дворянства, в Миську Управу, лікарям земської та сирейської лікарень, а також у Російсько-Азійський банк щодня з 10-ї до 2-ї години дня".⁴ У тій же газеті повідомлялося про засідання Миської Думи, на якому обговорювалося питання про забезпечення ліжками для поранених.

Бажаючих виконувати обов'язки сестер милосердя записалося 75 чоловік.

Для навчання правилам догляду за хірургічними хворими при міській земській лікарні відкриті практичні курси, початок яких оголошено 17 серпня 1914 року. Цього дня в лікарню з'явилися з пропозицією своїх послуг у якості сестер милосердя 60 чоловік, переважно прилучанок. Таке число бажаючих дотримувати за хворими набагато перевершило попиту на них. Відсутність же великого приміщення при лікарні не давало можливості проводити практичні заняття з такою кількістю бажаючих. Проте після того, як лікарями було роз'яснено обов'язки сестер милосердя, із вказівкою на ймовірну можливість працювати в гострозаразному відділенні лікарні, на курсах вирішили залишитись лише 25 чоловік, число відповідне дійсній потребі в них.⁵

Теоретичні заняття з майбутніми сестрами милосердя проводились щодня, в них приймали участь усі слухачки. Крім того, кожного дня виділялася група з 5 чоловік для денного чергування при лікарні з 9 години ранку і до 8 години вечора з тригодинною перервою для відпочинку й обіду. На протязі дня чергові сестри були присутні при всій лікарській роботі і на практиці знайомилися з процесом лікування.

25 серпня 1914 року з Полтави поїхав перший поїзд із пораненими, направивши їх у повітові міста Полтавської губернії: Миргород, Лубни, Нирягин, Прилуки. На станцію Прилуки поїзд прибав 26 серпня біля 10-ї години ранку. До прибуття поїзда на станцію з'явився голова міського комітету Червоного Хреста, представник поліції, члени Земської Управи та міський лі-

ДАВНО МИНУЛЕ

карсько-санітарний загін на чолі із завідувачем Придлуцької земської лікарні. Усього прибуло 20 чоловік поранених. Зі станції вони були відправлені в лікарню, причому лише один із них, з огляду на особливості поранення, доставлений був туди на носидках, у супроводі сестер милосердя з міської добровільної дружини.

Між пораненими лише четверо виявились жителями Придлуцького повіту. І що цікаво, серед поранених 16-ти чоловік усі були австрійські піддані, переважно слов'яни: 3 - боснійці, 9 - чехів, 1 поляк, і лише 2 - австрійські німці. В газеті повідомлялись навіть такі подробиці: "Трос з придучан знаходився у складі армії генерала Рувького її один - генерала Брусидова. Усі вони поранені в межах Галиції (Галичини) у боях 12 і 13 серпня. Поранені з числа австрійських підданих вийшли зі строю 18 серпня. Військовополонені - слов'яни, ділячись своїми першими враженнями, із жахом говорили про російських козаків і дуже "хвалили" влучність і дієвість російської артилерії. Серйозні поранення були виявлені у шести чоловік: трос з них поранені в груди навиліт, один у стегно з переломом кістки, один у локоть і один у передпліччя з переломом ліктевої кістки.

Найбільш утомленими прибули в лікарню поранені воїни російської армії, яким, перш ніж добратися до Придлуцька, довелося пробути в дорозі 13 днів. З їх слів, безпосередньо з місяця битви вони були доставлені в Дубно, куди їхали на підводах три дні, звідти їх повезли на Рівне, Житомир, Жмеринку, Черкаси, Подставу і, нарешті, в Придлуцьку".⁶

Також повідомлялося, що Придлуцьке товариство споживачів на річних зборах своїх членів, які відбулися 24 серпня 1914 року постановили з цього прибутку від торгових операцій за минулий рік, пожертвувати міському комітету Червоного Хреста 500 рублів, на які мав бути придбаний товар для хворих і поранених воїнів, прийнятих на лікування в місті Придлуках і Придлуцькому повіті.

Тут слід зазначити, що в цілому по Росії, потреба в медичній допомозі була такою великою, що її на той час не могли задовольнити наявні ресурси утворених для цього громадських організацій. Подібний стан справ спонукав газету "Утро России" звернутися до різних осіб з анкетною, з метою з'ясувати найкращий спосіб задоволення значених вище потреб: "Нам кажется, что более или менее удачное свое решение вопрос о целесообразной помощи раненым может найти только лишь в широком использовании для этой цели материальных и медицинских сил провинции. Теперь, когда вся Россия так единодушно поднялась на защиту своей чести и свободы, в нашем обширном отечестве нет такого медвежьего угла, который до сего времени не откликнулся бы на призыв оказать помощь раненым".

У відповідь на це звернення активно відкликнулося населення Придлуцького повіту. Про це свідчить, наприклад, повідомлення жіночого відділення Придлуцького товариства Червоного Хрес-

*Івченко
Катерина Миколаївна
(1892-1983)*

та, зроблене 5 вересня 1914 року на сторінках "Придлуцького голосу", у якому, зокрема, говорилося: "Не маючи можливості перерахувати всіх осіб, які зробили матеріальні пожертви, сердечтю дякуємо жертводавцям, особливо тим, хто подав допомогу у нашій свочасній заготівлі білизни для поранених, а також придлуцьку поому, панів кравців і шевців за безкоштовне виготовлення капців і халатів для поранених, пана А. Я. Мірова, а також пана редактора і пана видавця "Придлуцького голосу" за безкоштовно надруковане оголошення Червоного Хреста, магазин пана Зінгера за безкоштовне надання швейних машин для виготовлення білизни. Особливо ж дякуємо усім дамам і панночкам, які старanno працюють в жіночому комітеті і беруть шити білизну додому і прохасмо продовжити нам допомогу, через те, що у зв'язку з розширенням місцевих лазаретів для поранених, білизни потребується дуже багато".⁷ Тут же були перелічені особи, які зробили грошові пожертви.

Потрібно також відзначити, що з метою надання допомоги пораненим воїнам при залізничній станції міста, також був створений перев'язувально-харчувальний пункт підвідділу Придлуцького Червоного Хреста. Для його утримання також потрібні були чималі кошти, яких не завжди вистачало. З метою їх поповнення нерідко влаштовувались так звані "кружечні збори". Про проведення таких зборів заздалегідь повідомлялося, зокрема, на сторінках "Придлуцького голосу". Так, наприклад, у № 25 19 червня 1915 році повідомлялося: "21 червня відбудеться "кружечний" збір на поселення засобів перев'язувально-харчувального пункту підвідділу Придлуцького Червоного Хреста.

Наплив воїнів, яких обслуговує перев'язувально-харчувальний пункт при станції Придлуки, зростає. Засобів же для

цього з кожним днем меншає. Підвідділ Червоного Хреста прохас всіх, кому дорогої інтереси захисників нашої Вітчизни, жертвувати на поселення таких засобів...

Пожертвування харчовими продуктами приймаються щоденно в години прибуття пасажирських поїздів. Бажаючі прийняти участь у "кружечному" зборі можуть завітати в приміщення Придлуцької Міської Управи 20 червня о 6 годині вечора для розподілу дьянок і одержання "кружок". Учасям приймати участь у зборі - дозволяється".

А в наступному номері газети вже повідомлялося про результати такого збору: "Кружечний" збір дав 485 рублів валового збору... Роздано було збірникам 61 "кружку". Найбільша сума в одній з "кружок" виявилася в 42 рублі, найменша - 47 копійок. В середньому ж в одній "кружці" - 7 рублів 95 копійок. Зібрані гроші здано в казначейство на рахунок Придлуцького Червоного Хреста. Більшість пожертвувань було зроблено мідною монетою на 234 рублів 5 копійок, срібла було на 216 рублів 95 копійок, кредитними білетами - 34 рублі."⁸

Періодично на сторінках газети повідомлялося як про прибуття нових поранених, так і про організацію значених вище пожертвувань для надання допомоги новоприбулим воїнам.

8 травня 1915 року відбулися загальні збори Придлуцького комітету Червоного Хреста, на яких було зроблено повідомлення про відкриття найближчим часом другого лазарету на 30 ліжок. Приєднані на зборах також вилучили ширшу поляку зубному лікареві Смілянському, який запропонував безкоштовно лікувати поранених і хворих воїнів у лазареті Червоного Хреста.⁹

Слід відзначити, що для поранених періодично влаштовувались також концерти, в яких приймали участь місцеві музиканти, самодіяльні актори, читці художнього слова.

Улітку 1915 року при міському лазареті Червоного Хреста вирішено було створити бібліотеку для поранених воїнів, які перебували на лікуванні. Привертає увагу і сам текст оголошення, опублікований у №№ 32 і 33 від 7 і 14 серпня 1915 року, який, на мою думку, варто навести цілком: "Приєднуая к устройству при местном лазарете Красного Креста библиотеки для чтения раненных воинов, состоящих на лечении, комитет просит жертвовать для пополнения библиотеки следующие книги разрешенные для чтения больных и раненных нижних чинов, находящиеся в лечебных заведениях.

Сочинения С. Т. Аксакова, Г. Андереена (избранные сказки), Ж. Верна, Н. В. Гоголя, И. Гончарова, братьев Гримм (сказки), А. Жуковського, М. Загоєкина, И. Лажечникова (Басурман, Ледяной дом, Последний Новик), М. Лермонтова (стихотворения), А. Остроумова, А. Пушкина, А. К. Толстого, Л. Н. Толстого (все беллетристические произведения, кроме романа "Воскресение"), И. Тургенева, А. Чехова и так-

ДАВНО МИНУЛАЄ

(Закінчення)

Початок на 6-й стор.)

же другие произведения, кои именованные в списке книг, разрешенных для чтения больных и раненных... Список этот можно видеть в лазарете Красного Креста у заведующего лазаретом.

Пожертвования книгами принимаются заведующим лазаретом: Николаевская улица, здание городского училища.

Председатель комитета Красного Креста предводитель дворянства Мишуратович.¹²

Окремо хочеться сказати декілька слів про нашу землячку родом із села Канівщини Катерину Миколаївну Івченко (1892-1983). У молоді роки їй довелося прийняти активну участь у вище згаданих подіях. Пройшовши курси сестер милосердя (як тоді називали медичних сестер), вона проявила неабияку

сміливість і відвагу, рятуючи поранених воїнів і, надаючи їм першу медичну допомогу на фронті, за що їй була удостоєна високої нагороди. На початку 1916 року їй було вручено Георгіївський хрест 4-го ступеня № 803993.

Уже значно пізніше, в період ще більшого за масштабами воєнного лихоліття 1941-1945 років вона знову відзначена урядовою нагородою - медаллю "За доблестний труд у Великій Отчезественной війні 1941-1945 гг." Не один раз їй доводилося здавати свою власну кров для тих, хто її потребував. Про це свідчить відзнака, яка теж прикрасила її груди - знак почесного донора.

А по війні, будучи уже на пенсії, вона не сиділа, склавши руки - продовжувала працювати уповноваженою міськвиконкому в одному з мікрорайо-

нів нашого міста і також була відзначена урядовою нагородою.

Джерела її література:

¹ Орест Субтельний. Україна. Історія. К., 1993, с. 418.

² Прилуцький голос. № 5, 25 лютого 1914 г.

³ Там само. № 7, 8 августа 1914 г.

⁴ Там само.

⁵ Там само. № 9, 22 августа 1914 г.

⁶ Там само. № 10, 29 августа 1914 г.

⁷ Там само. № 11, 5 сентября 1914 г.

⁸ Там само.

⁹ Там само. № 25, 19 июня 1915 г.

¹⁰ Там само. № 26, 26 июня 1915 г.

¹¹ Там само. № 19, 8 мая 1915 г.

¹² Там само. № 32, 7 августа 1915 г.

АНАТОЛІЙ РИЖЕНКО

ПЕРНАТІ ДРУЗИ

Птахи - давні супутники людини. Одомашнені курки, гуси, качки, індички, цесарки, голуби. Приручені фазани, лебеді і навіть страуси. Як саме проходив процес одомашнення і його причини наразі невідомі. Виникає думка, що людина сама напрошувалася в друзі до багатьох пернатих і приручила ті види, які відповідали їй взаємністю, які піддавалися прирученню. А ще у птахів більше ніж в інших тварин розвинена здатність у перші часи життя звикати, до якої завгодно істоти, а значить і до людини.

Першими були одомашнені гуси. Знайдені малюнки пільських гусей, яких розводили в Єгипті у 3-му тисячолітті до нашої ери. Домашніх гусей переганяли на великі відстані, на далекі пасовища, а також в інші країни. Для того щоб від довгих перегонів у гусей не стиралася підошви лап, їх на зразок коней "підковували". Робилося це не так просто. На дорозі розкидали вар, а поряд розсипали пісок. Спочатку пропускали гусей через липучий вар, а потім через пісок і таким чином укріплювали птахам підошви лап.

Після того як були одомашнені гуси, люди взялися за качок. Уперше одомашнена качка в Греції. Уже в 5 столітті до нашої ери тут розводили п'ятнистих качок. Образ качки був широко розповсюджений у мистецтві народів північних областей. Були знайдені дерев'яні ложки та ковші, які імітують цього птаха.

Домашні курки походять від дикої, так званої "Банківської" курки. В Ірані знайдені бронзові фігурки півнів, а

в Індії цього птаха вважали священним створінням і тому розводили в храмах. Зображення півня знайдено в гробниці фараона, який правив Єгиптом близько 1450 років до нашої ери. У Греції цей птах красувався на монетах і вазах. У групі курп пізнають одне одного по формі гребеня і кольору шкі. "Запам'ятати" курка може до 50 інших курей. Кожна група курей займає ту територію, яку намічає півень. За її межі курп виходити не наважуються.

Справа з одомашненням індиків була важкою, бо ці птахи дуже обережні, лякливі і швидко бігають. При необхідності планують на віти дерева і чекають доки минеться небезпека. Індиків - американського походження, у дикому стані й досі зустрічаються в лісових масивах Центральної й Північної Америки.

Дикі голуби з'явилися близько 3,5 млн років назад. Населяли вони Австралію та Індо-Австралійський архіпелаг. Голуб - діюча особа багатьох давніх легенд. В Палестині молодих горлиць приносили в жертву богам, а у давніх євреїв голуб був символом чистоти. У давніх греків голуб являв символ богині Афродіти, а в римлян - Венери. За легендою, бог війни Марс не став воювати тільки тому, що в його бойовому шоломі голубка звилася собі гніздо. Грізний бог не наважився потривожити пташку й війну не розпочали. З тих часів голуб є символом миру.

Домашні птахи відіграють важливу роль у житті людини, хоча б із того, що для вирішення продовольчої про-

блеми людство використовує м'ясо птахів та їхні яйця. Яйце - відмінний дієтичний продукт. Підраховано, що 2-3 яйця повністю задовольняють добову норму людини у вітамінах. В цьому продукті є вітаміни А, D, E, K, B1, B2, нікотинова, фалієва та пантотенова кислоти. Яйця використовують із лікувальною та косметичною метою. У наш час люди продовжують удосконалювати корисні властивості птахів, створюючи нові види, у тому числі й декоративні, які мають естетичне значення.

Зараз великої популярності набули хвилісті папушки. Перні папушки з'явилися у нас у кінці XIX століття. В описах П. Шиня Старшого, в будинках багатьох пагриців тримали папуки, привезених з Індії, які вчили говорити. Їх навчали вимовляти ім'я римського імператора - Цезар. У Європу перні папуки потрапили з Індії за часів Олександра Македонського. Африканські папуки завезені сюди пізніше.

Та й зовсім не обов'язково заводити вдома заморських птахів. Звичайнісінькі птахи місцеві пташки можуть стати близькими друзями. Швидко звикають до людей ворони, галки, сойки, сороки. Їх теж можна навчити вимовляти деякі слова.

Вивчають птахів і в природі, але ближче й глибше пізнати їх і полюбити можна тільки, живучи й спілкуючись із ними постійно, кожен день, зробивши цих птахів своїми постійними супутниками.

ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця.

Зам. 732. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №3 (75) Березень 2003 року

До 80-річчя Дмитра Овсійовича Шкоронада.

Професору, доктору технічних наук, краєзнавцю Д.О. Шкоронаду, який залишив у спадок прилучанам ґрунтовні праці з історії Прилуччини, в цьому році виповнилося б 80 років.

Народився Дмитро Овсійович 15 червня 1923 року в місті Прилуках в учительській сім'ї.

Батько, Овсій Павлович, родом з села Малківки Прилуцького повіту. Предки Дмитра Овсійовича по батькові були кріпосними поміщиків Александровичів. Після відміни кріпосного права вони записані до міщанського стану. В той час вони носили прізвище Шкуронад-Улаєнко. Доповнення Улаєнко вірогідно з'явилося завдяки Уляні Ілліні, матері сімох дітей, яка у 1855 році у списках мешканців Малківки була записана удовою купця третьої гільдії. Схоже на те, що дітей, які зростали без батька, по вулицькому прозивали Улянінцями дітьми, а пізніше Уляєнцями, ще згодом - Улаєнцями.

Овсій Павлович Шкоронад-Улаєнко народився 23 червня 1884 року, уже в міщанській сім'ї. У 1903 році, витримавши екзамен перед педагогічною радою Прилу-

цької чоловічої гімназії, одержав звання вчителя початкових училищ.

Під час учителювання у селі Рудівці Прилуцького повіту в 1905 році був обраний членом сільського комітету, за що царський уряд засудив і вислав його на три роки на

заслання до Сибіру, в Тобольську губернію. Після повернення із заслання, його через деякий час знову арештували й протримали цілий рік в одиочній камері Миргородської в'язниці.

Весь цей час Овсій Павлович наполегливо займався

самоосвітою і після звільнення вступав до Глухівського учительського інституту, який закінчив у 1917 році зі срібною медаллю. Працював у місті Прилуках, викладав у гімназії Новодворського, школах №8, №2, №3, професійно-технічній школі, на різних курсах.

Тяга до знань не полишала його все життя. Так, всього лише за рік до смерті, він вступав на заочне відділення фізико-математичного факультету Харківського університету. Помер Овсій Павлович у 1933 році, коли синаві Дмитру виповнилося лише 10 років. Похований на центральному кладовищі міста Прилук.

Мати Дмитра Овсійовича, Софія Петрівна (дівоче прізвище Юрченко) народилася 14 січня (за ст. ст.) 1889 року в місті Прилуках на Земській вулиці в сучасному будинку № 50 у козацькій сім'ї.

Батько Софії - Петро Сергійович Юрченко був шанованою в місті людиною. У 1868 році його обирали глашаним (депутатом) Прилуцьких повітових зборів на

(Продовження
на 2-й стор.)

До 80-річчя Дмитра Овсійовича Шкоронада.

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

трьохрічний термін. Нагороджений орденом.

Після його смерті грунт на Земській вул. і біля Шведської могили поділили між його дружиною. Ганною Герасимівною з дочкою Софією і трьома синами від першого шлюбу. Дружина її дочка крім землі на Земській вулиці, отримали у спадок комору і дерев'яний будинок із п'яти кімнат на педяному фундаменті під залізом, де й народився майбутній учений.

У 1922 році домоволодіння було націоналізовано. Софія Петрівна уклала з комуністичною організацією договір на 4 роки, за яким їй відвели 3 кімнати. Решта здавалась у найми.

У 1906 році Софія Петрівна закінчила Придубуцьку жіночу гімназію, а у 1907 - допоміжний 8-й клас і отримала звання „домашнього учителя” і учителя початкових училищ. До 1917 року працювала у початкових училищах сіл Лиски, Іванівця, у Придубуцькому міському першому жіночому училищі, а після 1917 року в школах №2, №7. Померла у 1959 році. Похована на Квашицькому кладовищі.

Ранні дитячі роки Дмитро разом із сестрою Наталкою кожне літо проводив у селі Малківці в бабусі Олені. Мабути, із тих пір і полюбив він усім серцем Придубуцький край. Тут було спокійно і затішно, все мливалось око. І невеличкий будиночок з клусою, хлівом і коморою, і колідяць з журавлем, а особливо фруктовий сад із запаними смачними яблуками. Поряд із садибою знаходились залитий дук, на яких вода стояла до середини літа. Тут маленький Дмитро проходив перші уроки плавання.

Та прийшов період колективізації. Спочатку в бабусі забрали сад, її маленький Дмитрик не мав права з'являти й полакувати яблуком з улюбленої своєї яблуні, а потім забрали й корову - їхню годувальницю. Вона ще довго після того, їдучи з пасовиська, завертала у свою садibu, а бабуся, заливаючись гіркими сльозами, виганяла її з двору. Згодом бабуся, подарувавши частину хати родичеві, а другу частину продавши, переїхала жити до сина, у Придубку. Так закінчилось безтурботне сільське життя Дмитра Шкоронада.

У 1930 році, на рік раніше

своїх однокласників Дмитро пішов у школу. Батьки були зайняті весь час у школі. Мати, викладаючи у першому класі школи №2, щоб єш був перед очима, під наглядом, брала із собою й Дмитра, якого садовила на останній парті в класі. Тут він і здобув знання за перший клас. Три роки провчився в школі №2, а з 1934 по 1937 рік - у школі №7, у якій і закінчив 7 класів. Потім був рік навчання у школі №4, а з 1938 - закінчила школа №57 (пізніше школа №3), яку закінчив із золотим медаліою у 1940 році.

Літом на канікули з Ленінграда приїхав товариш. Завдяки його цікавим розповідям про чудесне місто над Невною юнак разом із двома своїми однокласниками поїхав поступати у Ленінградський військово-механічний інститут, до якого після співбесіди його й зарахували. Ленінград зачарував його своєю красою, своєю архітектурою, вулицями, каналами, старовинними палацями й парками.

15 червня 1941 року Дмитрові виповнилося 18 років. Цю дату вирішили відзначити у суботу в колі п'ятиох земляків-придубчан. Погуляли на природі, вийшли гроші вина. А в неділю, прослухавшись, почули по радіо вступ Молотова. Так почалась війна.

Не встигну навіть злати всі екзамени за перший курс молодших, повний енергій і непахветі до ворога Дмитро, разом із придубчаном, однокурником Мілком Серебряним записався добровольцем на фронт.

3 червня 1941 року в складі 3-го Ленінградського добровільного батальйону вони виїхали до Москви, далі під місто Дорогобуж, де переформувувалася 100 стрілецька дивізія. У складі 85 стрілецького полку цієї дивізії на посади командира взводу Дмитро Овсійович прийняв участь у боях біля міста Єльні.

Погано озброєних бійців, без гранат і набоїв, кидали в атаку на добре озброєного ворога. Автоматний вогонь не давав змоги підняти голову. Одна черга пройнялася поряді Дмитро Овсійович інстинктивно закрив голову саперною лопаткою. Тут же куля ударила у нсі, але не пробила, зробила лише вм'яну. Друга черга зачепила праву ногу. Коли взвод зібрався біля річки то більше

третини взводу, не рахуючи легко поранених, таких як командир взводу, були поранені.

Під час штурму висоти, ведучи в атаку бійців, молодший лейтенант Шкоронад Д.О. був тяжко поранений у голову і був відправлений у госпіталь на лікування, де пробув досить довго. Підлікувавши його, призначили не придатним до військової служби.

У грудні 1943 року Дмитро Овсійович вступив до Московського інституту хімічного машинобудування, у якому весь час був „сталинським стипендіатом”. Закінчивши інститут у 1948 році з золотим медаліою, почав працювати у науково-дослідному інституті хімічного машинобудування в Москві, де і пропрацював все своє життя, спочатку конструктором, потім науковим співробітником, з 1960 по 1986 рік - начальником відділу, головним конструктором.

У 1958 році захистив кандидатську дисертацію, у 1987 - докторську, а в 1989 році отримав звання професора. Його перу належить 70 наукових праць, у тому числі 4 книги, а також 43 авторських свідоцтв.

За участь в боях у Великій Вітчизняній війні Дмитро Овсійовича нагороджено орденами СРСР „Красная звезда”, „Отечественная война” І ступеня, медаліою „За оборону Москви”. Мінра праця відзначена орденами „Трудового Красного знамени”, „Октябрьская революция”, медаліою „За трудовую доблесть”.

Та найбільша заслуга Дмитра Овсійовича перед придубчанами, яка не відзначена жодною медаліою, це його праця по вшкешню історії рідного Придубуцького краю. Проживаючи й працюючи у Москві, Дмитро Овсійович весь час серцем, душею тягнувся до рідного краю, де залишились його родичі, могили його предків.

Починаючи з 1960 року, практично увесь свій вільний час, із великим ентузіазмом збирав і вивчав історичні матеріали у Московських архівах, бібліотеках. Згодом захоїлося поділитися з придубчанами цікавими знахідками, новими відкриттями, написати історію Придубчини. Скільки часу, коштів, сил потратив Дмитро Овсійович щоб зробити дарунок придубчанам!

Деякі разів писав, до-

повнював, уточнював, перерисовував. Перший том „Історії Придубки” було написано у 1979 році, останній, четвертий - у 1992 році.

Такої книги придубчані щеkali майже ще стоїть. У 1888 році виїхала з друку книга „Придубчина” в Манька Книга Д.О.Шкоронада є науковою точкою зору набагато цінніша. Дмитро Овсійович використав набагато більше документальної матеріалу, в ній повніше висвітлена історія Придубчини. Ця праця заслуговує на другу докторську ступінь. Кожне слово в книгах виважене, перевірене, документально підтвержене.

Потім була ще одна велика праця - історико-географічний довідник „Придубчина”, яка заслуговує не меншої уваги аніж перша. На жаль, жодна з цих праць не виїхала друком. Але придубчани можуть почати працювати над ними в крас знавчому музеї або в архіві. Правда, завдяки малому підпримству „Крас знавец”, яке очолювала Іванова Л.В. у 1993 році побачила світ брошура - історичний нарис „Придубчина”. Але це лише невеличка частинка його крас знавчої праці.

Дмитро Овсійович був почесним членом Придубуцького крас знавчого товариства ім. В.І.Маслова.

Усі, хто мав можливість у свій час поспілкуватися з Дмитром Овсійовичем, залишили у своєму серці найприємніший спогади про цю просту, щирю, чарівну людину.

Помер Дмитро Овсійович 22 травня 2000 року. Похований у Москві на Ясенівському кладовищі (ділянка 2, могила №105) поруч із сусідньою могилою „Бітвецький парк”. Урні із землею з могили нашого земляка похована на Квашицькому кладовищі у могили його матері Софії Петрівни.

Живе в Москві його донька Наталка із сином Олександром. Знаючи його любов до Придубуцького краю, вони передали до крас знавчого музею багато документів, особистих речей. Збираються, якщо не пізніше здоров'я, приїхати в Придубку до 80-річчя і привезти в музей нагороду Дмитра Овсійовича, де відкрито експозицію, присвячену видатному крас знавцю.

Придубчани із задоволенням ближче познакомляться з цією визначною, неординарною людиною.

Олексій Савон.

ПЛОШКО ВАДИМ ВАСИЛЬОВИЧ АВТОБІОГРАФІЧНЕ

16 березня 2003 року мені виповнилося 70. З висоти років бачу те, що можна записати в пасив життя, що можна було б викинути, якби нам було дано прожити своє життя знову. Але є і такє, за що завдячую своїй долі, і що світом своїм опромінюю жітєвськїм шлях. Це найперше - мої батьки: мама - Тетяна Іванівна, батько - Василь Євдокимович і брати Віктор і Вітольд.

В 1923 році, після закінчення Придубцьких вищих педагогічних курсів / пізніше - педучилище /, батько за направленням поїхав до Херсонщини, де працював учителем історії, конституції та географії, а потім і директором семірички в селі Чорнобаївка, що біля Херсона. Там він і зустрів мою маму - молоду вдову із сином Віктором. Створили нову сім'ю. В 1927 році народився мій брат Вітольд. Моя поява на світ 16 березня 1933 року припала на страшний період тотального голодомору. У зрілому віці я дізнався, що творилось в цей час у південних селах як і по всій Україні. Потужні засови на дверях, мішки віконщини, приковані до стовпів у снігах корівки - годувальниці, щоб не зарізали грабїжники. А найстрашніше - шоденна поїздка по селу воза-платформи, на якого скидали, часто цілі сім'ї, нерідко кидали гудів і напівживих людей-мерців. Потім везли їх на цвинтар і скидали до спільної ями.

Нас рятувала корова, яку цілодобово вартували, особливо вночі, і ще - батькові мисливські трофеї...

Ще коли мені не було й року, родина переїхала сюди до рідних батькових сіл Городні та Ольшани. З Херсонщини нас прогнав голод і захворювання малярією мамі й брату... Понад рік батько вчителював у ближніх селах Березівці й Ступаківці, поки не перевели до села Городні, де вже почала працювати і мама; вела молодший класи, викладала німецьку й російську мови. Ось цей городнянський період - саме світле в моєму житті. Золоте безтурботне дитинство, пізнання світу, природи, самого буття. Припадають всілякі кумедні випадки. Ось один із них. Зі своїм другом Безуховим Миколою фоздобули по доброму ниматку смоли. Ліпили з неї всякі коники, а коли смола захолюла, вирішили покласти її для підгір'ю на голову, під картузи. А потім про це зовсім забули й згадали лише після кількох годин мандрів по нетрях: Гучка, Момьки й Бугайвищини. На голові утворився мішюницій бегон із смоли і цупкого хлоп'ячого волосся. Цілий тиждень здирали цей паншир із моєї голови, розчиняли смолу чимось смердючим. Усе це супроводжувалось реготом моїх рідних і моїм ревом, бо ж було боляче. Або ось ще. Я дуже любив бездомних собак, завжди їх принадужував, підгодовуючи... Одного разу зібрав їх кілька у кімнати під ліжком, возився з ними... І надавала ж мені мама чортів за цієї звіринці!

Казковим були мандрівки з батьком до Шаповалівщини, Ігнатового яру або інших лісових урочищ села Городні. Ходили влітку сім'єю копати коріння бересклету. Це такий чагарник, що має плоди у вигляді красивих серцежок. Ось із коріння цього бересклету здирали кору, сушили й здавали до заготкооперативу. Щось цінне з цієї сировини вироблялось. За це батькові надіяли сінокієні

галявщині. Батько косив: а я шипорів у покосах, вишукував ягоди полуниць - ароматне й смачне цесо-ве диво.

Ще були в мене свята, коли приходив до нас дід Василь - рідний дядько мого батька. Побачивши його, я біг назустріч волаючи: Дядько! Дядько! Дядько! Підбігав і знову кричав: Іди на руки! Іди на руки! Брав він мене на руки, дїставав із-за пазух якогось цостиння. Найчастіше це були солодки-солодки - сушеної групи - незабутній, делікатес дитинства. Дід Василь - неперевершений випадник, талановитий оновідач, добра душа і відомий в селі гравник. Мабуть, він теж приклав руки до мого дитячого виховання. Але ж над усе - гелі! мамині руки, океан любові й турботи. Добряче перепало моєму братику Вітольду, якого мамин звали Тодіком, бо він хоч мене й любив, але ж часто я йому заважав як малеча-пшоно, яке завжди пішло до його справ і він мене за це зобижав.

Не забути мені і той день, коли мама вївела мене до 1-го класу, хоч навчання вже йшло цілий місяць і за роками було ще рано до школи. Пам'ятаю слова мамі: "Хай їде до школи, щоб не чїплявся до підвід і автомашини..." Незабуття перша вчителька - Галина Яківна Зонь, перні враження від величезного класу /40 дунів/, перні розчарування і перні успіхи. Так у 1940-41 навчальному році я закінчив із похвальною грамотою перний клас Городнянської неповної середньої школи.

І ось напередодні війни нашу сім'ю чорним крилом накрила неоправна біда: в 40-літньому віці шила з життя наша мама. Перед очима все моє життя до найменших дрібниць стоять картини похороцу, мертва мама в труні на столі, шепіт людей, ридання батька й брата, численної рідні з Городні та Ольшани, проводи мамі до ями на Грапівському кладовищі. Неправною вратою була смерть мамі для моїх братів... Навіть і тепер не можна читати без сліз плач-реквієм по мамі в альбомах брата Вітольда - 14-річного хлопця...

Невдовзі після смерті мамі - усе подєська біда - війна! Життя стало розрубаним навпіл: до смерті мамі й початку війни, і друга половина - весь подальший період.

Незабутній день - початок війни. До школи приїд директор Сидоренко Андрій Семенович, підборіддя грєсетьє, сам блідий... Пошепки до батька: "За наше село та по нашій шкуру", і так кілька разів. Мені, 8-річному хлопцю, було незрозуміло, як це. А потім, через Городню з боку Гмрянки йшли новобранці. Ішли дітні дядьки, ішли парубки одягнені хто в що, але у кожного за плечима торба на двох мотузках. Ішли цілий день на Іванщино, в район. Зажурені, заплакані жінки обабіч цього скорботного шляху, школи було чути реплики деяких чоловіків: "Здолаємо німця швидко - он, яка сила єме". Як здолали - усім відомо!

В цьому ж місяці ми переїхали в Ольшану, до бабусі Насті. Тут, на родовому дворіні, в 30-му році батько, ще коли працював на Херсонщині, спромігся спорудити ось цю хатину, яка і тепер служить мені на ехні

(Продовження на 4-й стор.)

ПЛОШКО ВАДИМ ВАСИЛЬОВИЧ

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

літ, поступово вросати унчи в землю.

Потім - окупація села 18 вересня 1941 року. Загиблі її поранені червоноармійці на шляху, погрозені вікна і двері в школі, знищені лабораторії і величезне вогнище з книжок клубної бібліотеки на горі, на Яновщині. Книжки не хотіли горіти і їх вилками підкидав і розворушував якийсь дядько. З того вогнища я поціпив більше 20 книжок, які після окупації здав до школи, ще її мав подяку.

В окупацію я все ж закінчив 2-й і 3-й класи. Не було зошитів, чорнил, книжок, нічим було писати, але ж читати, рахувати й писати вчили. Писали на якихось книжках між рядками, чи якомусь обгортковому папері, чорнило робили із раї. Багато працювали на полях, на різних роботах. Голодно, холодно, тривожно від німців-постояльців і від тих, що ходили по дворах і вимагали "яйкі, млеко".

Були розстріляні активісти, партизани періодично появлялися в селі, забірали з комір харчі й знову зникали. Деякі з господарів випікали хліб для партизанів. Про окупацію і воєнні роки можна розповідати ще й ще. Назавжди в пам'яті постійший голод, холоднеча в хаті - в відрі замерзала вода, гулились на печі всі, тепла черніль якась рятувала. Від голодної смерті оберегла нас корівчина Ольга, і ще батько: він уночі пас волів і ранками змітав просо на тих місцях, де були копниці. Потім це просо довіювали й товкли в ступі. Бабуся варила піпояну кашу, яка грішала на зубах, якийсь час оту кашу поливали риб'ячим жиром, якого батько передбачливо закупив в аптеці. Ось ота каша з піском на зубах, із запахом смердючого риб'ячого жиру і рятувала нас від голоду. Відразу до піпояна я отримав на все життя.

Потім було звільнення від німців 18-го вересня 1943 року. Окупація була рівно 2 роки. В кінці окупації - 9-го вересня - в селі було розстріляно 80 мирних жителів, серед яких були переважно жінки, старі люди та діти. Ця акція була постою за безглуздий випад партизанів: обстріляли "опеся", поранили німецького офіцера та перекладачку. В окупацію були розстріляні радянські активісти, кілька партизанів, були побори, утиски, реквізицій маїна, продукції і т. д. Активно при цьому вели себе деякі поліцаї.

Запам'ятався день звільнення від німців: стрілецька рота на чолі з офіцером, що рухалась зі сторони Гмирянки об 11 годині ранку 18 вересня 1943 року. Уже пізніше стало відомо, що це рота з 42 гвардійської стрілецької дивізії. Ішли юні хлопці ще хлопчачі, стомлені, змучені, дещо босіші з ботинками через плече. Котились віз з амуніцією й мінометами... Ридання-плач жінок, що кину-

лись обнімати офіцера й солдат, вбачаючи в них своїх синів і мужів, що десь були там на фронтах може й загиблі! З якою любов'ю й радістю ми несли цим солдатам овочі, дарні салів і їжу.

Закарбувався в пам'яті моїй привезений з Ічнів труп закатованого в гестапо сусіда - партизана Дойка Михайла Максимовича. Його похорон біля школи в центрі села, промови і трикартний сапог загиблому з карабінів... І ще спогад. 19 чи 20 вересня - мобілізація хлопців і чоловіків: стояли столи, покриті червоною у дворі школи, наткана в землю лоза, яку чоловіки по черзі рубали шаблями. Десь 23, чи може й 25 вересня, шляхом на Прилуки пішли дві танки. Спокійний день, нічого в коліно, ні подиху вітру, туркі важких машин, що йшли одна за одною на відстані 25-30 метрів. Огороді пілогою, мов хмарами танки, йшли і йшли, командир танку стирчав із відкритого люка в банті машини, збіскували очі й зуби із лючка водія. Деякі машини збочували, зупинялись, хтось з екіпажу біг до колюзя, похашем наливав до якоїсь баклаги воду - і далі, в путь...

Після окупації я продовжив навчання в четвертому класі, прийшли переростки, ті, що в окупацію не вчилися. Були великі класи, деяких навіть по два. Були холодні зими, нічим було топити, хати обгортали картопляним для утеплення, рідко - соломою. Світили каганцями, рідко - газовими лампами (електрифікація села відбулася лише в 1959 році). Не зважаючи на тяжкі часи, я багато читав, книги найчастіше брав у Валентині Артюх: в Артюхов була велика бібліотека. Тому ще багато читав - писав грамотно. Але у 8-му класі був якийсь ступор у навчанні: не хотів учитися. Планувалось навіть після 8-го класу здати мене до бджолярного технікуму в Боярці. А вже на той час ми уже мали 5 вуликів. Але все ж продовжив навчання в 9-му. І ось тут настав якийсь перелом: почав добре вчитися і 10-й клас у 1950 році закінчив із срібною медаллю. Завдячую цьому, перш за все своєму батькові як учителю і як найвідповідніший людині, позитивним був і вплив старшого брата. Звичайно ж, велика роль школи і її чудових педагогів. Через все життя проїс подяку й шану до своїх незабутих учителів: фізика Дмитра Івановича Мостового, географа Олександри Пилипівни Мостової, біолога й хіміка Івана Івановича Іванченка, історика Василя Євдокимовича Плошка - мого батька, викладача російської мови й літератури, керівника класу Євдокія Михайловича Лобода, викладача української мови й літератури Галини Дмитрівни Мусієнко, математика Олександра Григоровича Загребельного, викладача німецької мови Ліни Львівни Іванченко.

Батько після окупації весь час учи-

теповав в Ольшанській школі, викладав у старших класах історію, був беззмінним завпедом.

Брат Вітольд, ще в кінці війни вступив до Київського геологічного технікуму, який ітавав броню і звільняв від армії. Закінчивши технікум, працював оператором на тривимірних зйомках в областях України. Брат зіграв вирішальну роль у виборі моєї професії. Ще будучи студентом і вже працюючи, він багато розповідав про геологію, про життя геологів, романтику фаху. Закінчуючи школу, я вже психологічно був підготовлений до вибору професії: стану тільки геологом і все тут!

І ось, у 1950-му році я, разом із братом, який вирішив далі вчитися, вступив на геологічний факультет Київського Університету ім. Т.Г. Шевченка. Училось в одній групі геологів - геохіміків, всі п'ять літ разом. Спільно готувались до екзаменів, разом їх здавали, заходячи до залів екзаменативних енафотів у числі перших. Разом жили на квартирах, потім у гуртожитках. Разом годували, живучи на етпенді, бо батько мій нам виділяти копниці ще на окупату квартири. Трохи дегше стало на старших курсах коли почалися геологічні практики, на яких ми зараховувались на робочі місця в експедиціях: брат - оператором на тривимірних зйомках, я - колектором-геологом. Ось тоді ми на зароблені грошенята могли щось купити з одягу. Разом із братом ми всі 5 років співали в хорівій капелі Київського Університету. Спогади про капелю найтепліші: незабутні виступи в оперному театрі, в театрі ім. Франка, участь у різних олімпіадах, конкурсах. Найкращі спогади про керівника хору Якова Давидовича Мішенка, про студентів із різних факультетів - учасників капелі. І досі дзвенять у душі мелодії співаних нами пісень, українських народних, класичних виконання капелі, незабутні репетиції, виступи. Художні колективи Університету: хорова капела, хореографічна студія, солісти, повністю поставили 2-гу дію опери Бородіна "Князь Ігор", виступали в Оперному.

Після закінчення Університету, брат Вітольд, вже на той час одружений, був направлений на роботу з фахом до Інституту геології рудних родовищ, петрографії, мінералогії та геохімії АН СРСР. Присвятив своє життя геологічній науці. Захистив дисертацію, мав більше сотні наукових праць, надрукованих у престижних геологічних виданнях, видав ність монографій, виховав синів і дочку.

Я ж після Університету за розподілом потрапив до Казахстану. Працював спочатку молодшим геологом, а на другий рік і до 1961 року - старшим геологом, начальником геолого-

ПЛОШКО ВАДИМ ВАСИЛЬОВИЧ

зіомочних партій Актюбінської комплексної геологорозвідувальної експедиції Міністерства геології Казахської РСР. З початку травня і до листопада - польова робота: зімка з усіма видами її комплексу, шоденні маршрути з рюкзаком за спиною, із геологічним молотком у руках, із компасом на паску, іншим ходом по виходах кристалічних порід, документування їх, долаючи шоденню по 15-20 км. Життя в наметах, спільна кухня, камеральні дні для доводки зробленого, побудова геологічних карт, підготовка кам'яного матеріалу до відправки на аналізи; а ще документування шурфів, каналів і свердловин. І шодення пекує себе сонце над головою та одиочні зливи з грозами, немов кінень світу. Був такий випадок. Із студентом-практикантом кінчали маршрут, присіли на сопці відпочити, а віддалі вже насувалась чорна гроза: горобина піч! Ця стихія надзвичайно швидко котилась на нас, займаючи півнеба, а далі ще більше. Ми зішли із сопки, пройшли десь метрів 50 і раптом у вершині тої сопки, де ми ось тільки по буди, вдарила погужня блискавка! Пішла така небачена злива, піби море над нами перевернулось! Блискавиці, безперервний гуркіт, скоріше розонада, нічна гемія, розколована розрядами. Гої говорити, які ми були мокрі... Впірались до доріжки, знаючи, що в таку погоду вангаївка за нами не прийде і долати нам своїми ногами всі 15 км. Сіли в низинці під гранітною брилою, чекаючи кінця оцього "кінця світу". Аж ось почувся гуркіт мотора: в напрямку до нашого табору мчалась під зливою автомашина. Зупинилась... Водії каже: "Не могу вас узяти - везу вибухівку!!!" Я мовив: "Якщо рвоне, то нікому буде ставати перед судом за порушення техніки безпеки"... Ось ми і сіли на ящики з детонаторами, а в кузові - більше тони амоніалу! Шофер погнав шоденли через зливу, блискавиці, пекельний гуркіт... І так усі 15 км, аж до нашого наметового дому. Коли нас жбурляло по кузову разом із ящиками, говорив студентові: "Можемо дуже легко померти, як рвоне, то від нас залишаться може тільки молекули!"

Були також і інші знаменні події... Ось - пожега в степу. Суцільною стіною йде вогонь: горить степ... Особливо вражаюча картина вночі. Щоб не згорів табір, треба давати зустрічний пал. І давали. Кілька разів мало не згорів наш табір. Звичайно ж, були і приємні події у нашому геологічному степовому побуті: неповторний мальовничий степ у перній декаді травня - квітнуть тюльпани... Степові низькорослі красені: червоні, жовті, рожеві, білі, якісь неможливо строкаті, суцільним килимом встеляють низини, квітнуть всі разом, а десь через тиждень невблаганне сонце до-

лає що красау, змінюючи весняні кольори на буро-коричневу одиоманітну тональність, що навіває гугу... Були ще свідченнями в нашому польовому бутті дні, коли ми організували рибуловлю. А улови були знамениті! У плесах річок Кайракти, Шодак-Кайракти, Борло чи Ак-Папу, та й інших водоймах, водилась щука, окунь, в'язь, карась, не кажучи вже про пліток та іншу дрібноту. Не забути мені ці неповторні рибуловецькі ранки і навічир'я!

Займались ми і полюванням. Випздили на авто, випаляли незліченні табун сайгаків, відскаки невеличку групу на чолі з рогацем-самцем і гнали, гнали машинною, потім стріляли жертви по ногах. Один із нас висаджувався біля копаючої тварини, а інші дали - в погоню. І знову постріли. Привозили 2-3, а то й 5 тун сайгаків... Таке полювання я не любив, вважав його елементарним убивством, але ж брав у ньому участь, щоб поповнити наш продоволючі припаси.

Восени, коли вже на наших спальних мішках виступав піт від дихання, згортали табір і випздили на зимні квартири до Актюбінська. А там - камеральна обробка зібраних матеріалів, написання геологічного звіту, його захист і, десь у квітні, формування нових партій, складання нового проєкту. І на початку травня - знову в поле!

Ось там, в Казахстані, я працював з 1955 по 1959 рік - 5 років. Там і одружився. Народили сина Василя і доньку Наталію. Потім, в 1960-1961 роках працював на Уралі (місто Міас), на детальної зіомції всевітнього Ільменського мінералогічного заповідника.

Потім переїхав до Чернігова, де працював з 1961 по 1966 рік у тресті "Чернігівнафтогазгеологія", у складі комплексної геолого-тематичної партії на посаді керівника відомо по вивченню нафтогазозносності відкладів доволу, карбону і пермі. Почав публікувати наукові статті в геологічних журналах, приходив до думки про необхідність написання дисертації, враховуючи багатий особистий досвід і накопичений геологічний матеріал.

У 1966 році переїхав до міста Придуб на постійну роботу геолога в коніторі експлуатаційного буріння Міністерства нафтової промисловості СРСР. Через певний час став начальником геологічного відділу цієї конітори, а в 1967 році очолив геолого-тематичну партію при об'єднанні "Чернігівнафтогаз". Колектив займався аналізом геологічних і геофізичних матеріалів для видачі рекомендацій на постановку пошукового і розвідувального буріння на території Північно-західної частини Дніпровсько-Донецької западини.

У 1970 році геолого-тематичну партію підпорядкували Придубському управлінню бурових робіт системи

нафтовидобувної промисловості України. Колектив продовжував займатись прогнозом пошуків нових і розвідки старих родовищ нафти і газу, оперативним підрахунком запасів нафти і газу.

Опублікував більше 30 наукових статей у геологічних журналах. У 1973 році, без відриву від виробництва захищив дисертацію на тему: "Геологічна будова і нафтогазозносність палеозойських відкладів північно-західної частини Дніпровсько-Донецької западини". Присуджено наукове звання кандидата геолого-мінералогічних наук. Наукові розробки і практичні рекомендації дисертації та шорічні тематичні робіт упродовжувались в Придубському нафтогазпромиловому районі. Цінність цих розробок підтверджена відкриттям нових нафтових та газоконденсатних покладів на Лесяківському та Гнідницькому родовищах та відкриттям нових родовищ газу на Озерянській та Білоусівській площках, а також нового нафтового родовища на Західно-Софіївській площі.

Приймав участь у різних наукових конференціях, симпозіумах, геологічних зібраннях різного рангу і призначення. Щорічно колектив геолого-тематичної партії захищав наукові звіти, які завжди мали високу фахову оцінку. Деякий час працював головним геологом Придубського управління бурових робіт.

На пенсію ввійшов у травні 1994 року. У січні цього ж року, від тяжкої хвороби, на 67-му році помер мій старший брат Вітольд. Старший брат Віктор загинув на третій день війни, про що стало відомо значно пізніше. Батько, якому було в цей час 93 роки, був уже прикований до ліжка. Я змушений був подати заяву іти на пенсію, щоб доглядати батька. Це сталося в кінці квітня 1994 року. Мені вже йшов 62-й рік.

Брат Вітольд у 1982 році переніс тяжку онкологічну операцію. У цей час він уже працював старшим науковим співробітником в Інституті геологічних наук Академії наук України. Змушений був іти на пенсію по інвалідності, активно боровся з недугою, регулярно користувався фізотією, проходив курс лікування з допомогою "муміє", каштанів, грецьких горіхів та інших народних засобів, а також проходив регулярне опромінення. Не зважаючи на тяжку хворобу, брат багато працював: поставив за мету дослідити наш родовід і - зробив це! Досліджене родове дерево по коренях Плошків, дідове відгалуження городянських Сакунів (бабусяний рід), вивчене родове дерево нашої мамі - Остапенко до заміжжя на Херсонщині. Брат любив землю, займався городиною, садом, любив квіти... Самовіддано любив сина Владислава, доньку Тетяну, онука Олексу.

(Продовження на 6-й стор.)

ПЛОШКО ВАДИМ ВАСИЛЬОВИЧ

(Продовження.
Початок на 5-й стор.)

Крім родоводу, брат по архівах і музеях зібрав неоціненний фактичний матеріал по історії Посульсько-Удайського краю. Цей матеріал утлівся в історичні публікації у газетах "Скарбниця", "Правда Прилуцьких", "Трудова Слава" та інших видавництвах. На цих матеріалах він скомпонував книжку "З історії Посульсько-Удайського краю" і під авторством своїм і батька мав намір видати її. Не встиг!

Усі 12 літ хвороби дивував надзвичайною мужністю, героїчною боротьбою за життя, працездатністю, різнобічністю запитів, любов'ю до природи. Я, звичайно, допомагав братові, чим міг. Здійснювали поїздки по селах для збору даних для родоводу, я піднімав його в період виїздів до Києва на лікування і т.п. Передчасна втрата брата стала для мене тяжким ударом. Не стало рідного плеча, на яке я спирався, не стало одиолумця, найріднішого як і батька людини, друга й порадирика.

Систематизував братові архівні, дописую родовід, дописав заключні розділи його книжки, потерпаю від неможливості її надрукувати. Гірко стас на думі, коли усвідомлюю, що після мене може загинути унікальне дослідження "Родовід", яке так любовно й самовіддано створив брат Вітольд. Боюсь, що буде втрачена ця гітанична праця: 1500 сторінок дрібно писаного тексту, майже 1000 фотографій. Про друкування хоча б на машинці, не може бути й мови, адже це значні кошти, яких не має і не буде.

Через два роки, як пішов мій брат, помер і мій батько Василь Євдокимович. До останньої години був при пам'яті, говорив і все розумів. Мав світлу голову, але немічне зношене тіло; в день смерті 1 грудня 1995 року йому виповнилося 94,5 років.

Після втрати всіх моїх близьких -

вічна їм пам'ять - постало питання, чим заповнити порожнечу, як позбутись розслаблюючої "хандри", байдужості до всього. Занурився в батькові й братові архіви, крім упорядкування їх і доведення до кінцевої комплектації, виникла потреба продовжити роботу по родоводу і зайнятися історичними розвідками по рідному селу Ольшані. До цього не настійливо підштовхував мене Гаїдай Г.Ф. - головний хранитель Прилуцького музею. Ось і став я писати нариси історичного плану і збирати картотеку до задуманого "Ольшанського видання". Історія, етнографія, урочиння, видатні люди, інструмент, реманент, звичаї і т.п. На березень 2003 року картотека має більше як 2000 позицій, але до кінця ще - ой, як далеко. Та її чи може подібна робота мати кінець. Багато матеріалу ще досить сирого, недовіреного. Маю зберегти все, адже все йде, все минає, вмирає та інформація, яку вже нікому й ніколи не відновити і не відродити. Ось тут знову архіпроблема - як зберегти цей матеріал: тексти, фотографії, схеми. Межа мого бажання - надрукувати на машинці, укомплектувати й здати до музею. Може через десятки років цей матеріал слугуватиме дослідникам для вивчення історії краю...

В газетах "Скарбниця" і "Трудова Слава" у різний час опубліковані мої нариси з історії краю. Ось їх назви: "Городище", "Ольшанські городища", "Стежками Миколи Макаренка", "Родик Василь Дмитрович", "Родовід", "Чернявські прізви", "Данилів вітряк", "Остання верба". Маю інші напрацювання, які будуть доведені до читачів.

Люблю квіти... На бабусиному дворині шовсени насаджую красю, гвоздики, чорнобривці, салтани і майорні. Обабіч стежок рожевіють багаторічні, ще бабусею насаджені, фюкскі, які у нас називають зіркою. Свічують по городу мальви, біля воріт

- кетяги і гортензії, що посаджена моїм братом. А ще біля підданця - одереточні кучугури яскраво-жовтих жоржин, що до самих морозів хливають доду і випроминають печаль і тугу. Ніжно духмяються звечора матиоки. А паїуб, любленні мої - чорнобривці... Люблю пахощі бузку і конвалії, мідус шовсени буйнонівтія вишени, яблуні і груші. А над усе, люблю пахощі чебрецю і полину, а ще конопель, яких уже й не знайдені.

Потроху займаюсь бджолярні. Оби людям навчитись у них порядку, працьовитості, чистоті й гармонії, досконалості будівництва, доцільності й корисності існування. Як би ж, то!

Потерпаю за долю України, українства, української мови. Гнітять і вкідас в розпач скраюхатство і якістьнобудство, відсутність патріотизму і національної гордості, ніким і нічим не витравима меньшовартість, холуйське плазування перед так званим "старшим братом". Гнітять безпробудне плячтво, навіть серед жіноцтва, бездуховність, панування індушкво-книжкової психології й менталітету... І зовсім обеззброює неміч усього цьому запобігти. Як? Яким чином?

У кінці кожного літа відвідують мене мої діти: Василь із Мариною - підполковник запасу, працював на космодромі Плесецьк на монтажі ракет, донька Наталя з Кіровоградщини, виховує трьох дітей, донька Вікторія - вчителька російської словесності в одній зі шкіл Волгограда. І ще разів три-чотири на рік приїздить із Москви племіниця, донька брата Тетяна - працює заступником головного редактора солідного видання "Газета". Спасибі їм, що не забувають!

ВАДИМ ПЛОШКО

МИКОЛА ТУРКІВСЬКИЙ НА ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Нам би всім ту любов, що в Тараса була
в його серці до краю свого, до України...
Не була б замість неї у грудях зола,
мов горіли у них дерев'яні поліна.

Нам би всім той вогонь, що у нього палав,
клекотав, наче кратер вулкана...
Мову б нашу ніхто не душив, мов удав,
не була б - мов роз'ятрена рана.

Нам би всім так возводити правду земну,
поміж людом добро засівати.
Ми б стелили в державі дорогу ясну,
перестали б ми красти, вбивати.

Нам би мати усім його Божу любов,
ми були б між собою братами.
Кожен паствя б у рідному домі знайшов,
не давив би нас розбрат, мов камінь.

То ж ідімо до нього!.. Ідімо частіше!..
Рідну землю свою пригортаймо, як матір...
То ж приносимо пророку і квіти і вірні,
кожен день, не тоді лише, як свято.

Знаймо добре, без нього - України нема,
ми ніщо, ми ніщо без Тараса...
Хай же наша ще вище свій стяг підійма,
і дорожчас, її більшас з часом.

ПРИДУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ІВАН СТОРОЖЕНКО

Ічнянський сотник Іван Стороженко став полковником Придущького полку після козацької ради у військовому таборі над річкою Коломаком 22 липня 1687 року, одночасно з приходом до влади гетьмана Івана Мазепи. На цьому уряді він замінив свого давнього командира й соратника старого Лазаря Горленка, графично загинлого під час козацького бунту.¹

Як удалося малопомітному сотникові відразу отримати такий поважний пост, лишилося загадкою. Разом із Стороженком полковничі першачі отримали учасники змови проти гетьмана Самойловича, відомі в Гетьманщині козацькі ватажки: Лизогуб, Гамаля, Забіла, Солонина, Дмитрашко-Райча.² З цього видно, що ічнянський сотник теж був прибічником Івана Мазепи і мабуть зробив йому якусь важливу послугу.

Після підступної Андрушівської угоди 1667 року, за якою два агресори: Московія й Польща розпанахали Україну на дві половини, всі, хто не хотів лишатися під Польщею на Правобережжі, особливо козаки, перейшли у Гетьманщину на лівий берег Дніпра. Тоді ж на Придущині з'явилися два заможні брати-козаки Стороженки - Іван і Гаврило.³ Кілька років, від самого Канева на околицях Ічнянських чумацьких возів вели увесь свій скарб, що дістався їм від батька. Так гласить старовинна сімейна легенда. Але має право на існування й інша версія, про те, що Стороженки пі звідки не переселялися, а були місцевими козаками. Адже відомо, що в козацьких реєстрах 1649 року в Придущькому полку, у Шкуратовій полковій сотні служив рідовим козаком Павло Сторож, тож чи не батько нашого полковника?⁴ Бо прізвища українців саме так і утворилися - син Ткача став Ткаченком, а син Сторожа - Стороженком.

Іх добре прийняли на Придущині, зарахували до Ічнянської сотні, допомогли побудуватися, наділили землею. Поселилися вони окремо хуторцем у гарному місці, на річечці з чудернацькою назвою Сковорідка, біля багатолюдного села Іржавець, неподалік від сотенного міста Придущького полку, із татарською назвою Ічень, тобто - водоній.⁵ Брати швидко обжилися, одружилися на місцевих козачках, почали прикуповувати групи навколо Іржавця. Старший брат Іван приглянувся придущькому полковникові Лазарю Горленку і в 1681 році його обирають Ічнянським сотником.⁶ Його сотниківшия припадає на досить таки спокійний час, бо саме тоді Москва уклала в Бахчисарай угоду з султаном про перемир'я на 20 років, зацятивши за цього туркам південно Київщиню, Брацлавщину і Поділлям. Для хворобливого й болязничного царя це була вигідна контрактія, тепер він міг спокійно молитися й спати у своїй "блокам'яній", не боячись, що "іконних" земляки та яничари з'являться на "іконних" землях і ще чогось доброго подеруться на кремлівські стіни приступом.

У 1682 році, після смерті царя Федора Олексійовича (із пересяжкою під час бун-

ту), брати Стороженки поставили свої підписи під присягою на вірність московським ханчачкам-царям десятилітньому Петрові та шістнадцятилітньому Іванові Романовим.⁷

Скоро польський король Ян III Собеський почав успішно витісняти турків із захоплених ними українських земель, і на спустошені й безлюдні простори від поділля до Києва знову посунули польські колонізатори. Але розумний і вдатливий політик Собеський не утискував і українців. Він навіть заходився відновлювати українське козацтво і завжди опирався на нього у своїх безкінечних походах проти турків. Весною 1686 року поляки уклали з царським урядом у Москві так званій "вічний мир", за яким вони поновили відмовлялися від посягань на Лівобережжю України й Запорожжя. Поляки також досить за помірну, як на той час, суму в 146 тисяч рублів, продали московським царям Київ з околицями. Ось так і гендлювали панії "брати" Україною та її нещасним уярмленим людом.

Прийшовши на полковній уряд у Придущині, Іванові Стороженку відразу ж довелося готувати сотні до війни з турками й гатарами. Знову ласа до чужого Москва розпочала готувати похід на Крим. У цей час полковник організував посилку козаків на південь для прикордонної служби, дбав про поліпшення озброєння й поставання козацьких сотень усім необхідним. 1688 року придущькі козаки приймали участь у будівництві могутньої Новобогородицької фортеці на річці Самарі.⁸

Навесні 1689 року Стороженко повів свій полк у другий кримський похід, у складі 150-тисячної козацько-московського війська, яке знову, як і два роки тому, очолював сумнозвісний педхаха-полководець Голіцин. В районі Перекону, біля

Чорної Могили, козаки успішно відбили напад татарської орди. Описуючи ці події, Самовидець зазначав: "там была потреба великая и там убито сына ханского и сына бейского переконского; а отголи, отвергнувши от полку Стародубовского и Придущького орда и скочивши на полк Сумский и Охтирский, там шкоду великую учинили".⁹ Скоро полки від Перекону повернули назад не досягнувши значних успіхів. Голіцин знову побоявся заглиблюватися у турецько-татарські володіння. У черні придущькі козаки були вже відомі.

У лютому 1690 року татари знову прорвалися в Україну, понарабавши території лівобережних полків, вони так же знайшли як і зявилися, так і відкотилися до Криму. Навздогін їм гетьман послав Придущький, Лубенський і компанійський полки на чолі зі Стороженком, Свічкою та Новицьким, наказавши штурмом узяти фортецю Кизикермень на правому березі Дніпра.¹⁰ Війтку панії козаки під проводом есаветного полководця Семена Палія, знову ходили походом під егідою могутньої татарської фортеці. Але не вдовилося справляти й прикордонну службу.

"Того ж року до горюдка Самарі козаки на велику чергою полками ходили по черги року".¹¹ У зимку 1692 року гетьман Мазепа, передбачаючи нову агресію з боку Криму, оголосив мобілізацію і розіслав полки на сторожу "Придущький пані полковник з якою своїми" розмістився в місті Золотоноші та його околицях.¹² Татари все ж прорвалися на Переяславщину, але отримавши відсіч, повернули назад, прихопивши "полону" біля Бубнова і Домонгова. Тоді ж полковник Семен Палій, набравши загін козаків на добрих конях, здійснив відчайдушний рейд на турецько-татарські фортеці: "але стала великая росквасть, ріки почали розпускатися; однак же поїшли, переправивши Бог, под Очаков, где Очаков увесь спалили и вистинали и, набравши здобичи, назад вернулись..."¹³ Своїм представителем вважати, що й Придущький полк в числі "городових" теж був у цьому поході.

Десь навесні, в березні 1692 року, полковник Іван Стороженко залишив свій пост і передав першач Дмитрові Горленку. Чи це була вимушена відставка за станом здоров'я, чи це з якоїсь причини, паразі не відомо. Помер полковник 15 лютого 1693 року, про це свідчить напаше на його портреті. Великих мастків за своєю службою він не отримав, володів лише за гетьманським універсалом від 26 червня 1690 року селом Іржавцем, падавшим йому "для помочи его хуторцев". Та ще мав справного водяного млина з одним колесом поблизу містечка Івашків.¹⁴

Полковник Стороженко був родоначальником великого й знаменитого козацько-старшинського роду. Ічнянськими сотниками на протязі майже пів-століття були син полковника Андрій Іванович (1703-1715), онук Григорій Андрійович (1715-1737) і правнук Андрій Григорович (1741-1752) Стороженки. Івашківське селце в Придущькому полку теж мало літ заправляли нападки полковники.¹⁵ Вихі-

(Закінчення на 8-й стор.)

ІВАН СТОРОЖЕНКО

(Закінчення)

Початок на 6-й стор.)

діями з цього роду є відомий український письменник і етнограф Олекса Петрович Стороженко (1805-1874), автор "Українських оповідань" у двох томах (1863) і знаменитого роману "Брати-близнята", галагановитий вчений, історик Микола Ількович Стороженко (1836-1906), автор досліджень про життя і творчість Т.Г. Шевченка та багатьох розвідок з історії України.¹⁶ На Придлуцьких пашадки полковника Івана Стороженка володіли селами Іржавець, Лисогір, Ступаківка, Лучківка, Томанівка. Але родинним своїм гніздом усі Стороженки вважали село Іржавець, яким і володіли до початку XX століття. З цього села походять одна з найвідатніших святинь українського народу - чудотворна ікона Іржавецької Божої Матері, про долю якої так чудово описав у своїй поемі "Іржавець" Тарас Шевченко, після відвідин села й церкви.

В останній чверті XVIII століття Стороженки мали садибу і в Придуках, на Квашинцях, можливо це й було полковницьке дворище, яке дісталось пашадкам. У 1780 році в цьому мешкав син бунчукового товариша Степана Григоровича Стороженка і Марфи Андріївни Горленко - майор Михайло Степанович - із дружиною Марфою, донькою генерального бунчукового Миколи Ханенка, сином Олександра і двома доньками Катериною й Олександрою.¹⁷

З шлехти придлуцьких полковників Іван Стороженко є другий після Петра Дорошенка, старовинний портрет якого зберігся до наших днів. Нині він зберіга-

ється в Національному Історичному музеї міста Києва. Дослідники вважають, що цей портрет є дуже вдалою з роботи відатного маістра-живописця кінця XVII - початку XVIII століть, але може бути й прижиттєвим оригіналом. Іван Стороженко, у жупані й киреї сидить у кріслі, у правій руці тримає полковничий черпач, не зовсім звичної форми, на його щик біля нього стоять рошкати й ванілієві Уніги, в об'ямуванні, короткий напис: "Року Божого 1693 февруаря 15 преставился раб божий Іоан Стороженко полковник ВИЦПВЗ (войска імператорського пареккого пресветлого величества запорожского) придлуцький". Подібний напис ми зустріли лише після 1721 року, коли Петро I проголосив себе імператором. На портреті чомусь відсутній родовий герб Стороженків.

В цьому ж музеї є ще один портрет Івана Стороженка овальної форми, написаний на металі, схоже, що й він є копією того ж старовинного портрета.¹⁸

Полковник Іван Стороженко чесно й сумлінно слугував Козацькій Державі, Віійську Запорозькому і полишив про себе добру пам'ять, як добрий полководець, чесна й порядна людина, яка не залямувала свою лицарську честь.

Джерела та література:

¹ Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Придлуцкий. К., 1900, с.17-18.

² Дмитро Дорошенко. Парис історії України. Том 2. К., 1991, с.101

Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 4, к. 1914.

³ Реестра всего Войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 года, октября 16 дня, и изданные по подлиннику О.М. Бовинским. М., 1875, с. 305.

⁴ Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 4, к. 1914.

Там само

Там само

⁵ Летопись Величко. Том 3. К. 1853, с.61.

⁶ Летопись Самовидца. К., 1971, с. 149.

⁷ Акты Западной России. Том 5. СПб., 1853, № 196, с. 228.

⁸ Летопись Самовидца. К., 1971, с. 152.

⁹ Акты Западной России. Том 5. СПб., 1853, № 196, с. 253.

¹⁰ Летопись Самовидца. К., 1971, с. 153.

¹¹ Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 4, к. 1914.

¹² Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Придлуцкий. К., 1900, с. 216.

¹³ Українська радянська енциклопедія. Том 11, кн.1, с.11.

¹⁴ Державний архів Чернігівської області. Ф.1462, спр. 2504/3009.

¹⁵ Платон Беленский. Украинская портретная живопись. Ленинград, 1981, с.74,240.)

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

КРОСВОРОД

Початкова літера всіх слів знаходиться в центрі квітки.

1. Покривна тканина дерев.

2. Вільно-плаваюча рослина водоїм.

3. Рослина-водолюб із родини осокових.

4. Найменша структурна одиниця всього живоїго.

5. Поширена трав'яниста рослина з жалкими волосинками.

6. Вид суцвіть.

7. Плід одного з виду пальм.

8. Пряність, яку отримують із кори вічнозеленого дерева.

"ФЛОРА"

9. Рослина з родини деренових із червоними або жовтими ягодами.

10. Декоративна рослина з колічками.

11. Велика ягода баштанної культури.

12. Овочева культура, листя якої використовують у їжу.

13. Куць - символ України.

14. Кормова рослина.

15. Інша назва перстачу прямоствоячого.

16. Посівна і дика рослина з наркотичними властивостями.

17. Плід тропічної рослини, із якої виготовляють напій.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.

Офсетний друк. Обсяг і друк. аркуш.

Виходить щомісяця.

Зам. 733. Тир. 500 прим. Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Лн

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №4 (76) Квітень 2003 року

ОСТАП ВЕРЕСАЙ І ЛЕВ ЖЕМЧУЖНИКОВ

"Люби край, де ти народився, і служи народіві, з якого ти вийшов"

І. Рудченко.

Займаючись пошуками краєзнавчих матеріалів і, перечитавши чимало публікацій у періодичній пресі, а також мемуарної та науково-популярної літератури про кобзаря Остапа Вересая, я звернув увагу, що, не зважаючи на незаперечні факти, автори багатьох публікацій, хоч і не обходять знайомство О. Вересая з Л. Жемчужниковим, проте чомусь роблять наголос лише на роль М. Лисенка в популяризації славнозвісного кобзаря, замовчуючи той факт, що саме Л. Жемчужников першим звернув увагу на Остапа Вересая.

Ще задовго до знайомства останнього з М. Лисенком, Лев Жемчужников опублікував перші відомості про нього в серпні 1861 року, а у жовтні цього ж року надрукував досить великий матеріал, що стосується О. Вересая, про що читач довідається на наступних сторінках цієї статті. Тим самим Л. Жемчужников привернув увагу широ-

кої громадськості до невідомого тоді ще їй кобзаря.

Тому я задався метою більш широко поділитися з читачами зібраним мною матеріалом про спілкування

Л. Жемчужникова з О. Вересаем на сторінках "Скарбниці".

Коротко нагадаю, що Остап Микитович Вересай (або Радчишин, по вулично-

му, ще Лабза) народився на початку XIX століття в селі Калюжинцях Прилуцького повіту Полтавської губернії у сім'ї кріпаків. На четвертому році життя він утратив зір. В 15 років батько віддав його в науку до Семена Кошового у село Голінку. "Він хоть і багато, може, співав і добре грав, а мене не учив. - от я вже й вийшов од його", - розповідав Остап. Після цього батько віддав сина на три роки в науку до кобзаря Микити (із села Кладьківки за Дісною). Але цей панотець з одного із сіл запив, і через лиждень батько забрав сина додому. У цей час, як і завжди потім, в Остапа був неабиякий потяг до бандури. Він не міг спокійно слухати захожих кобзарів: їх гра та спів справляли на нього велике враження.

У 1873 році О. Вересай розповідав: "Колі ось собі я годів два, годів три, годів сиджу чотири дома, - то кобзарі було ходять...; то як кобзар прийде в хату до мого батька, стане грать, співать, до я коло його так

(Продовження
на 2-й стор.)

ОСТАП ВЕРЕСАЙ І ЛЕВ ЖЕМЧУЖНИКОВ

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

не знаю, чи йому у пазуху уліз, тому кобзарю, або його собі у пазуху взяв. До той кобзар розбірас діло, що, мабуть, люди були б з мене, та й каже: "Ти Микито, ошого хлопця оддай між люди в науку - може з його кобзар буде"¹.

Остап Вересай вирішив таки навчитися грати на бандурі. Він попросив відвести його в Ромни на ярмарок, там знайшов собі кобзаря - Єхвіма Андриянівського і пристав до нього на три роки. Шість тижнів ходив Остап із цим кобзарем, а потім прийшов додому і захворів. Наступного літа хотів знайти свого "майстра", та його вже не було - помер. Остап пристав до другого - знову ж таки на три роки. Цей "майстер" жорстоко експлуатував його, примушуючи частіше, ніж інших учнів, ходити старцювати; грубо обходився з ним - одного разу навіть сильно вдарив. І Остап не стерпів - покинув учителя і повернувся додому.

Через деякий час "майстер" сам прийшов до Остапового батька з проханням віддати йому сина в науку. Домовились, що Остап буде в нього 35 тижнів, тобто, менше року. Але Остап не добув і цього скороченого терміну навчання: він захворів, і жінка "майстра" наполягла, щоб його відрадили додому. Одужалючи, Остап повернувся до свого наставника дуже йому хотілося закінчити навчання, бо боявся, що на нього будуть нападати за те, що не добув строку у "майстра". Але останній казав йому: "Ні! Ніхто не буде нападати, а як буде нападати - на мене ізвертай, я одв'ечаю, а ти вже не йди в науку, а так як Бог тобі дав"².

Отже, Остап Вересай навчався у трьох майстрів, але повного, трирічного строку так і не добув. Сам удосконалював свою майстерність гри на бандурі. Сам поповнював і свій репертуар. "До поки були кобзарі декотрі не повмирали, дак я вже оттих: кому купиш червоточку або даси гривеничка? - Навчи мене оттої або Хведора Безрідного там або що". Ото вже не од майстра, а од побочних старців навчивсь"³.

Років чотири після навчання О. Вересай уперше

одружився. Не легко це йому було зробити бідному сліпому парубкові. То дівчина не хотіла, то не було чим заплатити за вінчання. Нарешті, Остап одружився, висторив дочку, вісімнадцяти років віддав її заміж. І тут почалися нові поневіряння. Жінка померла. Зять-п'яниця ображав старого, наказував жінці, щоб вона не давала батькові ні їсти, ні пити, щоб не прала і не шила йому. О. Вересай поскаржився на зятя урядникові, але той став на бік кривдника. Остапа ледве не закували в "бірки" - була тоді така кара для селян. Це дуже образило кобзаря - нема у світі правди. Недаремно він уподобав пісню "Нема в світі правди" і так зворушливо її виконував. Вересай змушений був покинути свою хату, свос село і піти, як колись, по ярмарках. Подорожуючи, він зайшов у село Сокиринці. Тут надовго затримався, бо жила в цьому селі вдова Приська - її Остап любив ще дівчиною. Цілих сім років добивався її згоди на шлюб і добився таки.

Цікавий з цього приводу факт наводить у своїй розповіді невтомний археолог, історик, етнолог, фольклорист і письменник Д.І. Яворницький. Коли в 1935 році Дмитрові Івановичу минуло 80 років, дружина спекла традиційний пиріг, а ювіляр запросив до себе, щоб повеселити душу, місцевого кобзаря В.І. Носачевського. І коли в бесіді з Яворницьким той запитав, чи не знав він кобзаря Вересая, Дмитро Іванович відповів: "Остапа Микитовича Вересая знав, чув його пісні і розмовляв із ним. Мене познайомив із ним Микола Віталійович Лисенко. Сам Вересай дуже обдарована людина, добре грав і співав, але на вроду був не гарний. А дружина в нього була красуня. От одного разу я її спитав її: "Скажіть, як сталося, що ви така красуня, вийшли заміж за такого старого, незрячого й негарного Остапа?" - "Скажу! - відповідала вона. Коли Остап сватався до мене, то я багато разів проганяла його. А він, було, приїде з кобзою, сяде біля хати, ну, вірите, - душу розривас. Розтопив мою душу... заволодів моїм серцем. От і пішла за

нього заміж"⁴.

Саме тоді в Сокиринці прийав Л. Жемчужников (протягом 1852-1856 років він був в Україні кілька разів). Художник потоваришував із кобзарем і залишив чудові спогади про цього народного музиканта й співака, намалював його портрет, записав кілька пісень і дум.

Л. М. Жемчужников (1828-1912) був одним із митців, який походив із давнього російського дворянського роду (батько його був у свій час петербурзьким губернатором). Здобувши освіту у привілейованих аристократичних учбових закладах і, будучи людиною надзвичайно обдарованою, він міг зробити з точки зору "вищого світу" блискучу кар'єру. Але Жемчужников свідомо обрав інший шлях - важкий шлях художника й громадянина, для якого головною метою життя стало служіння інтересам народу.

Неабияку роль у його вихованні відіграла та обставина, що його старші брати Олексій і Олександр належали до передових кіл інтелігенції і разом із двоюрідним братом О.К. Толстим - відомим російським письменником - були творцями знаменитого Козьми Пруткова⁵.

Навчання в Академії мистецтв (1848-1852), що в цей час усе більше й більше відривалося від життя, не відповідало устремлінням Жемчужникова, і він, як писав пізніше у своїх спогадах: "втратив віру в правильність академічного погляду на мистецтво. Мене потягнуло до природи і до життя"⁶. Прагнення бути ближче до життя проявилось у Жемчужникова і в тому, що він залишас Петербург і в 1852 році їде в Україну. Ця подорож справила на нього незабутнє враження. Пізніше, у своїх спогадах художник писав: "Іскра, що тліла в моїй душі, розгорілася полум'ям любові до Малоросії, до її народу, пісні, історії - усе мені стало рідним. Душа моя злилася з Україною в палкій любові, я страждав і плакав за неї..."⁷.

Це про нього так проникливо згадував 10 листопада 1857 року у "Щоденнику" Тарас Шевченко і ви-

словлював бажання "увидіть человека, который так искренно, нелицемерно полюбил мой милый родной язык и мою прекрасную бедную родину"⁸.

Промовисто про це говорить і такий факт, що дружиною Л. Жемчужникова була Килина (Ольга) Степанівна (1839-1909), колишня кріпачка графа С. де Бальмена (брата Якова де Бальмена, який ілюстрував "Кобзар"). Художник познайомився з нею 1855 року в селі Липовиці, де вона прислужувала в маєтку де Бальменів. Оскільки поміщик не давав згоди на їхнє одруження, вийшовши від викупу й наказав покарати різкими дивчинею та її 63-річного батька, Л. Жемчужников змушений був викрасти свою наречену й під чужим паспортом вивіз її на деякий час за кордон⁹.

Мандруючи селами України, Жемчужников записує українські народні пісні, збирає речі народного побуту, мріє видати збірник народних пісень. Роки перебування в Україні були найбільш плодотворними у творчості художника.

Розповідаючи про своє перебування в Сокиринцях у 1852 році, Л. Жемчужников писав, що його часто відвідував, а потім приходив ледве не кожного дня його друг кобзар Остап Вересай. З великою теплотою говорив художник про нього в спогадах, що охоплюють 1856 рік: "У Сокиринцях моя душа знову відпочивала. До мене кожного дня приходив сліпий бандурист Остап, пісні й думи якого розважали мене, із ним я забував образи та інтриги озлоблених панів - моїх колишніх друзів. Часто, коли я спав, Остап намацував палицею сходи ганку, прокашлявшись, заходив до мене в кімнату, яку я ніколи не замикав, сів і награв на своїй бандурі. Він умів розгадати стан моєї душі і співав відповідно моему настроєві. Тільки він і захоплював мене..." "Я часто бачився з Остапом, розмовляти з ним мені було дуже приємно"¹⁰.

Минали роки, але Л. Жемчужников не забував свого приятеля. "Часто я тебе згадував і згадую, - писав він О. Вересаяві у 1860 році з Петербурга. - Чекаю недочкаюсь, коли ми побачимось.

ОСТАП ВЕРЕСАЙ І ЛЕВ ЖЕМЧУЖНИКОВ

щоб послухати твоїх старосвітських пісень... Нехай тебе Бог на світі держить людям на науку, а твоїй жінці, дітям на підмогу і утіху". Нижче, після дати художник дописав: "Посилаю тобі два рублі гостинця".

"Як часто, Остапе, я тебе згадую, як часто душа моя шукає бесіди з тобою і як сумно мені стає від думки, що я далеко від тебе і не скоро вже почую звуки твоєї чудової бандури"¹¹, - писав Л. Жемчужников у 1861 році.

Уже аж у 1901 році 73-річний Л. Жемчужников знову згадував українського кобзаря: "Що сталося з моїм приятелем Остапом?... Пущений мною в хід, він зробився славнозвісною людиною; його возили в Петербург, де він співав... красується на каргуні Маковського "Бандурист". (Вона експонується в Російському музеї у Санкт-Петербурзі). Він помер. Але сила його пісень така велика, що я чую їх звуки. Згадую свої бесіди з ним, які розважали й утішали мене так сильно, що я у тяжкі години душевного стану забувався й захоплювався зовсім... Давній друг!.. Ніколи я вже не почую твоєї бандури та твоїх чудових дум і пісень!..."¹²

Л. Жемчужников зустрічався і з іншими кобзарями та лірниками, але тільки Остап Вересай надовго залишився в його пам'яті.

Отже, в О. Вересая був неабиякий талант, якщо він справляв таке велике враження на людину з великим художнім смаком, виховану на кращих зразках російської та світової культури. Перші відомості було надруковано в серпневій книжці "Основи" за 1861 рік - в поясненні Л. Жемчужникова до малюнків "Живописной Украины". Художник назвав кобзаря своїм суворим, розумним приятелем, навів деякі факти з його біографії і маленький уривок думи "Бідна вдова та три сини". У жовтневій книжці "Основи" Л. Жемчужников надрукував велику статтю "Полтавщина (із записної книжки 1856 року)". В ній художник відтворив образ О. Вересая таким, яким його бачив і чув, надрукував думу "Проводи козака" і кілька пісень, серед них - "Нема в світі правди", пока-

зав оточення кобзаря, а також реакцію слухачів на його спів. Завдяки Л. Жемчужникову ми знаємо про манеру виконання Остапом Вересасем дум та пісень значно більше, ніж про будь-якого іншого кобзаря або лірника середини XIX століття.

На початку 50-х років О. Вересай досить стримано говорив про своє вміння грати на бандурі та співати. "Я, слава Богу, - говорив він Л. Жемчужникову, - хоч погано, та граю на бандурі, а як не вмів би, то пропав: хоч візьми та у воду і лизь... Як поки я був молодшим, то був у мене глас - так-так! А тепер - не то: літа проходять, не так співаю, зубів нема"¹³.

Що О. Вересай знав і виконував у свої п'ятдесят років - невідомо. Збереглося лише кілька записів та свідчень Л. Жемчужникова. Художник записав від нього повний текст думи "Проводи козака", уривки думи "Бідна вдова та три сини", а також пісні: "Ой горе, горе на сім світі жити!", "Котилися вози з гори", "Нема в світі правди", "Скажи, скажи, серце, правду", "Добрий вечір, дівчино, чи ти спиш, чи ти спиши?", псалму "Пресвятая діво-маги, поможітьце наша!". Крім того, Л. Жемчужников зазначив, що О. Вересай перебирав на бандурі пісню за піснею, грав козачка, але всіх цих творів не назвав.

Думи та пісні О. Вересая виконував так проникливо, що дуже зворушував слухачів. При цьому і сам кобзар не залишався байдужим до того, що співав. Л. Жемчужников, коли записував від О. Вересая думу "Проводи козака", крапками відзначив місця, на яких кобзар припиняв спів і тільки грав на бандурі, записав репліки виконавця.

Художник писав, що коли О. Вересай виконував думу "Бідна вдова та три сини", то завжди плакав, рясні сльози текли з його сліпих очей, хмурило чоло ставало суворим.

Віншій статті збирач зазначив, що думу "Бідна вдова та три сини" О. Вересай особливо гарно виконував тоді, коли згадував свою сім'ю, і завжди переривав її плачем. "Він, наскі-

льки я помітив, - писав Л. Жемчужников, - уникав випадку співати її при сторонніх"¹⁴.

О. Вересай дуже виразно співав і пісні. Гіт у нього була своя манера виконання. Л. Жемчужников, який провів разом із кобзарем чимало часу, записав кілька текстів пісень, занотував, як вони справляли враження на співця і на слухачів.

Так, наприклад, виконуючи пісню "Нема в світі правди" перед багатими слухачами кобзар співав у дещо пом'якшеному вигляді, перед бідними - навпаки, деякі її місця подавав більш виразно.

Л. Жемчужников записував пісню після розповіді О. Вересая про його лиху долю, про те, як зять вигнав його з хати, а урядник став на бік кривдника. У пісні "Нема в світі правди" всі рядки співаються один раз. Але О. Вересай відійшов від цього правила і деякі вірші виголошував двічі. Так, за свідченням художника, рядок "Що тепер неправда увесь світ зазерда!" кобзар "повторив, і при тому особливо виразно, хоч усі інші співав по одному разу". Повторив він і рядок: "Тільки сріблом-злотом панів наснащати". Отже, О. Вересай повторив і виділяв інтонацією ті рядки, на яких хотів наголосити, на які бажав звернути увагу слухачів.

За життя Л. Жемчужникова записану ним пісню було надруковано двічі: у 1857 і 1861 роках. Перший раз її опублікував П. Куліш, другий раз - сам збирач. Наводячи пісню "Нема в світі правди" в уривку зі свого щоденника 1856 року, Л. Жемчужников писав, що цей твір він колись передав П. Кулішеві і той його надрукував у "Записках о Южній Русі". Таким чином було встановлено, кому належав запис і від кого його було зроблено. Далі Л. Жемчужников зауважив, що П. Куліш не відзначив зупинки, як кобзар робив під час співу. Збирач їх відновлював. І це, звичайно, важливо¹⁵.

Після Л. Жемчужникова протягом майже сімнадцяти років не було зроблено жодного запису від О. Вересая, жодного нового спостереження над його грою та співом.

Як відомо, становниче рі-

зко змінилося лише на початку 70-х років XIX століття. Сприяло цьому деяке послаблення цензури та створення у Києві Південно-Західного відділу Російського географічного товариства.

Помер О. Вересай у 1890 році, не залишивши по собі учнів. На початку 60-х років XIX століття Л. Жемчужников та П. Куліш радили О. Вересасві передати свої знання молодим. "Гляди ж, - писав йому в 1860 році Л. Жемчужников, - щоб ти молодих понаучував своїх пісень, щоб твої пісні з тобою разом не погмирили"¹⁶. Але він так і не залишив по собі учнів (принаймні не зустрічався жодного випадку, щоб якийсь-небудь кобзар сказав, що він навчався у О. Вересая). Твердження, що у нього було багато своїх учнів, не є обґрунтованим¹⁷.

І в наш нелегкий час люди шанують його пам'ять. Написано чимало віршів, поем, романсів, відзначаються річниці з дня його народження.

АНАТОЛІЙ РИЖЕНКО

Література:

1. Б. Кирдан, А. Омельченко. Народні співці-музиканти на Україні. К., 1980, с. 95-96.
- 2 Там само, стор. 96.
- 3 Там само.
- 4 Іван Шаповал. В пошуках скарбів. Документальні оповідання. К., 1983, с. 81.
- 5 П. Говдя. Українське мистецтво другої половини XIX - початку XX ст. К., 1964, с. 6.
- 6 Там само.
- 7 Там само, с. 7.
- 8 Шевченківський словник. Том перший. К., 1978, с. 220.
- 9 Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982, с. 517-518.
- 10 Б. Кирдан, А. Омельченко. Народні співці-музиканти на Україні. К., 1980, с. 98.
- 11 Там само, с. 98-99.
- 12 Там само, с. 99.
- 13 Там само, с. 100.
- 14 Там само, с. 101.
- 15 Там само, с. 102.
- 16 Там само, с. 114.
- 17 Там само, с. 115.

СОЛДАТСЬКИМИ ШЛЯХАМИ ОДНОСЕЛЬЦІВ

В історії села Голубівки на Прилуччині залишили помітне місце чимало односельців. Їх праця, творчість, здобутки внесли помітний внесок у розвиток виробничої сфери, освіти, науки, культури. Особливе місце в пам'яті людей полишать мужні й відважні захисники України, бойовий та трудовий шлях, життєвий досвід яких, є цінним надбанням для жителів села.

Ветерани. Ці люди стоять у ряду найбільш дорогих, шанованих і почесних. Про кількох із них маю намір розповісти у цьому коротенькому нарисі, із якого ви дізнаєтесь, як багато вони внесли на своїх плечах, якими рубцями, мітками боротьби, подолання труднощів позначено кожен рік їхнього життя й праці.

Рубін Григорій Густавович прожив важке, але цікаве життя. Добре закінчив школу, пішов працювати робітником. На своїх плечах виніс тягар експлуатації, виснажливу, непосильну працю. В нещасті хвилини відпочинку любив читати книги. Під час страшної розрухи у 1920-х роках був залізничником під Києвом. У великому місті не вистачало палива, нічим було опалювати лікарні, школи, дитячі будинки, заводи, фабрики. За літній період дрова були заготовлені, але завезти підводами таку кількість до центральної залізничної магістралі було неможливо. Лишився єдиний вихід - побудувати вузькоколійку від місця, де заготовлювалися дрова, до станції Боярка. Восени 1921 року на будівництво прийшла молодь, серед якої був і Григорій Рубін. Були величезні труднощі й велике прагнення молоді перемогти їх на шляху до мети. Київ своєчасно отримав паливо, а молоді будівельники вийшли переможцями, витримавши надзвичайно велике випробування.

Григорій Рубін наполегливо навчався, будував залізничні, мости, станції. Роки другої світової війни пройшов командиром автотракторного батальйону. Перший орден "Красная звезда" отримав за відбудову моста через Дніпро. Було дуже важливим, після визволення міста Києва, у короткий термін, під кулями й бомбами відбудувати мости і відновити сполучення із столицею України. Це вплинуло на терміни відбудови й відродження зруйнованого фашистами Києва.

Під час визволення Польщі, командування нагородило Г.Г. Рубіна орденом "Отечественная война" II ступеня. Вищою нагородою у орден "За відродження Польщі" 5 класу, уряд Польщі нагородив його за допомогу у відродженні своєї країни. Чехословацьку медаль "За заслуги" отримав із рук самого Людвіга Свободи. Після закінчення війни Григорій Густавович приїздить у село Голубівку й очолює колгосп. З його ім'ям люди пов'язують відродження господарства, підвищення продуктивності виробництва сільського господарства.

Якби у Михайла Трохимовича Терещенка запитали назви міст і сіл, які він визволяв, набралось б їх декілька сотень. Довгий і нелегкий шлях пройшов солдат дорогами війни у складі 667 стрі-

лецького полку. Розпочався він після визволення рідного села. З важкими, кровопролитними боями пройшов гвардії старший сержант Михайло Терещенко Білорусію, Польщу, Прусію. На Віслі був тяжко поранений. За проявлену мужність у боях під час форсування ріки Березина в Білорусі отримав перші нагороди, груди солдата прикрасили медалі "За отвагу" та "За боевые заслуги". За участь у визволенні Польщі нагороджений орденом "Слава" III ступеня. У Східній Пруссії, за взяття важливого "язика", від якого командування отримало важливу інформацію під час проведення наступальної операції, нагороджений орденом "Слава" II ступеня. Після війни Михайло Терещенко підіймав із руїн господарство радгоспу й село.

Свій бойовий шлях, старший сержант Михайло Григорович Федоренко розпочав у серпні 1941 року. На той час уже загинула найдорожча його людина - мати, яка потрапила під бомби. Ворожі літаки бомбили військовий аеродром, який знаходився поруч із селом, не забуваючи скинути смертельний вантаж і на Голубівку, де розміщувався склад полку. Ворог стояв уже під стінами Москви і саме тут прийняв перший бій Михайло Григорович. У часи оборонних боїв відбулося знайомство Федоренка зі своїм земляком - поетом Кузьмою Трохимовичем Журбою, який також брав участь в обороні Москви. Саме тут ворога було зупинено та знекровлено, зібрано сили для визвольного походу по захоплених фашистами території. Це був початок перемоги над фашистською Німеччиною. Важкі були ці кілометри, десятки, сотні однополчан залишилися на полях боїв. За проявлену мужність під час визволення Білорусі, Михайло Федоренко нагороджений медаллю "За отвагу" та орденом "Красная звезда". Особливо запеклі бої точилися за місто-фортецю Кенігсберг, але перед натиском наших воїнів не змогла вистояти і ця цитадель. За участь у штурмі міста Михайло Григорович нагороджений орденом "Слава" III ступеня. Після закінчення війни з повною віддачею працював на кожному робочому місці. Досвід, надійність, непримиренність до несправедливості й байдужості властиві нашому односельцю.

Ленець Микола Олексійович свій бойовий шлях пройшов у складі 95 танкової бригади, яка приймала участь у надзвичайно важких і кровопролитних боях, отримала багато славних перемог. У цій частині й вював рядовий солдат-артилерист. Пройшов із боями сотні кілометрів по Білорусі, Польщі, Німеччині, був двічі поранений у груди й плече. За мужність під час визволення міста Бобруйська нагороджений медаллю "За отвагу". Тяжко давалося визволення столиці Польщі Варшави. Десятки однополчан навіть залишилися у цій землі, заплативши високу ціну за волю братнього народу. За участь у цих боях Микола Олексійович отримав другу медаль "За отвагу". А за мужність у боях під час штурму Берліна, нагоро-

дений орденом "Слава" III ступеня. Після війни працював на заводі протипожежного обладнання в Ладані, показував приклад добросовісної праці, прищеплював молоді вміння та бажання працювати, відповідальність за доручену справу.

У далекому 1943 році Іван Михайлович Щербина розпочав свій бойовий шлях. Ворог відступав під нищівними ударами, молодому воїнові хотілося й собі долучитися до розгрому загарбників. Після навчання воював у складі 163 стрілецької дивізії, спочатку зв'язковцем, а потім командиром кулеметної обслуги. Вищу солдатську нагороду орден "Слава" III ступеня та медаль "За отвагу" отримав за мужність у Корсунь-Шевченківській битві. Під нещадним вогнем артилерії противника Іван Михайлович відповів зв'язок батальйону з дивізією. У цей час в атаку пішли німці. Гвардії сержант зустрів їх кулеметним вогнем і змусив відступити. Був тричі тяжко поранений в обидві ноги й руку. Після війни Іван Михайлович працював у сільському господарстві, пізніше - головою Івковецької сільради. Проводив плідну роботу по вихованню патріотизму, любові до рідної землі серед молоді.

Ленець Борис Павлович - людина надзвичайної витримки, великого досвіду, глибоких знань. Свій бойовий шлях завершив у складі 64 танкового полку командиром бронетранспортера. Усього траплялося у ході тяжких боїв. Тяжкі втрати, тимчасові невдачі не змогли згасити оптимізму й бажання йти до перемоги. Часто згадував рідне село, односельців, за якими сумував і прагнув скоріше повернутися додому. За мужність у боях на Південному Бугі нагороджений медаллю "За отвагу". Тяжкі бої розгорнулися під час визволення Варшави. Надзвичайно складно довелось бронетанковим військам вести бої в умовах великого міста. Дивлячись на медаль "За освобождение Варшавы", Борис Павлович часто згадував ці події. За штурм Берліна нагороджений орденом "Красная звезда" і медаллю "За взятие Берлина". Після закінчення війни працював учителем, виховав не одне покоління, прищеплював молоді риси, які допомагали солдатам вистояти й перемогти.

Переглядаючи яскраві сторінки життя односельців, їх подвиги на полі брані та у мирному труді, розумієш, що з такими людьми не могли ми не перемогти. Вони назавжди залишаться в пам'яті людей сильними, мужніми, готовими завжди захистити рідну землю. Вони тяжко працювали, не жалюючи сил і здоров'я, щоб відбудувати зруйноване війною. Вирощували хліб, будували міста й села, заводи й фабрики, вчили дітей - робили все, щоб наступні покоління жили краще, заможніше. Вони ніколи не забували про минуле, через яке пройшли їх батьки, діди й прадіди, гідно відстоювали честь і гідність українців.

АНАТОЛІЙ СУХОВЕРСЬКИЙ

ДАНИЛІВ ВІТРЯК

На дорозі, що веде з Ольшани до Сезьок, де за півкілометра від крайніх хат Зеленківського кутка вмирає останній у моєму селі вітряк. В усі часи його звали Даниловим, бо спорудив його ще на початку 20-го століття майстер-золоті руки - Данило Якович Котеленець (у побуті - "Ілюшенко"). Народився він 13 листопада 1885 року в родині малоземельних селян, ось тут же на Зеленківці. Пізніше родове дворище успадкував один із синів Данила - Микола (помер у 1987 році). Нині це дворище посідає сім'я Середи.

Данило закінчив 4 класи Ольшанської церковно-приходської школи, ріс, мужнів, столярював разом із батьком, переймаючи від нього всі таємниці й премудрості столярної справи. Одружився із Семеновою Варкою (у дівочтві теж Котеленець). Виростили семеро дітей: Василя (народився 1913 року, помер у госпіталі від ран), Миколу (нар. 1914 р.), Павла (нар. 1916 р.), Андрія, Івана (нар. 1919 р., загинув на війні), доньок - Олександрю (нар. 1917 р., вчителювала в селі Ступаківці), та Євдокію (нар. 1921 р., мед. фельдшер).

Данило Якович приймав участь у першій світовій війні, був поранений, лікувався в одному з госпіталів Кисва. Повернувшись додому, господарював, власними руками спорудив ось цього вітряка.

Цікава історія придбання жорен. Мені розповів її житель села Сугак М.І., а почув він її від самого діда Данила. За жорнами Данило Якович їздив на ярмарок до Полтави, їхав волами впряженими в спеціально спорудженого "під жорна" надміцного воза. Добирався цілий тиждень. На ярмарку довго вибирав жорна. Власник облюбованих жорен грошей за них не брав: "Я міняю жорна на бугая". Вибрали наймогутнішого й найсильнішого, Данило заплатив гроші... Власник бугая тоді й мовив: "Ви ніяк не зможете забрати його, бо бугай буйний і не піде за чужаками". Тоді власник жорен почав запевняти, що дотягне цього велетня до своєї хури на налігачі, мов корову. Засперечались й ударили об заклад (на чвертку горілки). Потім господар жорен вийняв із кишені складного ножа, розкрив його і блискавичними ударами виколов очі бугая!! Той заревів і опустив голову до землі... Так і потягли цього скаліченого красеня на налігачі. Ось така необ'яснима і незбагненна жорстокість! А скільки ці жорна, омиті кров'ю безвинної скотини, перетерли збіжжя для людей за довгі десятиліття своєї служби!

Володів цим вітряком і мірошникував на ньому Данило Якович до насильницької колективізації. Потім, щоб захистити сім'ю від репресій нової влади, змушений був добровільно здати до колгоспу своє дітище - вітряк. Але це не позбавило родину Данила Котеленця від насильства: відібрали землю, корову, телицю, коней та іншу живність, реманент, теслярський інструмент ... "Спасибі", що хоч із хати не викину-

ли... Записався в колгосп, де працював мірошником на своєму - не своєму млині. Пізніше мірошником став його син Павло.

Довгі роки Данило Якович також трудився в столярній майстерні. Руками цього майстра споруджувалися Симоротів, Мізинів та інші вітряки, а також вітряки в сусідніх селах: Гмирянці, Грабові, Сезьках. Виконував замовлення для людей: майстрував вікна, двері, ставив хати,

сараї, клуні. В 30-х роках приймав дієву участь у будівництві сільського клубу за проектом інженера Карякіна.

Помер Данило Якович Котеленець 29 травня 1968 року, похований на Зеленківському кладовищі (Метелишинне), поруч із своїм родовим дворищем, неподалік від такого дорогого йому вітряка.

З архівних матеріалів відомо, що в 1886 році навколо Ольшани стояло 47 діючих вітряків. В цей час село налічувало 126 дворів козаків і 396 дворів селян, проживало тут майже 3 тисячі жителів. Для порівняння в цей же час за тими ж даними сусіднє село Гмирянка було і більшим і заможнішим. Адже воно було переважно козацьким: налічувалось 420 дворів козаків, 230 дворів селян і 22 двори міщан, проживало майже 3,5 тисячі жителів. Тому навколо Гмирянки і діяло аж 63 вітряки!!

Значною проблемою при спорудженні вітряків було придбання жорен. Одні майстри й власники, як, наприклад, Котеленець Данило Якович, їздили волами на ярмарки в Полтаву чи інші міста України, більшість же замовляла жорна в майстернях на півдні. Тут на Українському кристалічному шиті було достатньо сировини для виготовлення жорен; для цього використовувались кварцити, а також дрібнозернисті шільні кварцові пісковики. Жорна привозились залізницею до станції Коломійцеве. Звідси замовники доставляли жорна своїм транспортом до села, що було непросто, зважаючи на їх значну вагу.

На топографічній карті, складеній за матеріалами зйомки 1929 року, навколо Ольшани позначено лиш 26 вітряків. Більшість із них, а саме - 23, стояли на західній рівнинній околиці села, що була відкрита всім вітрам. Згідно з цією картою, на північному заході села, над Дубинською дорогою (давню розораною) було 4 вітряки. Один із них належав Нестеренку Кіндрату. Це був великий двоповерховий вітряк, якого в побуті називали "мельницею". Другий вітрячок належав Котеленцю Антону Петровичу, що мав побутове прізвисько "Петруша". Його в 30-ті роки було розкуркулено, все відібрано, й викинуто з хати... Помер він із голоду під тином. Третій вітряк, що стояв над Дубинською дорогою, належав Дорошенку Івану Мусійовичу (у побуті - "Мусієнку"). Власника четвертого вітряка нині встановити не вдалося.

(Продовження на 6-й стор.)

ДАНИЛІВ ВІТРЯК

(Закінчення.)

Початок на 5-й стор.)

Над дорогою, що веде із Зеленківського кутка села на захід до Сезьок, згідно з тією ж картою, в 1929 році стояло 9 вітряків. Найвидатнішим із них і був Данилів. Далі на захід, по праву руку від нього, було ще два: один належав Зеленькому Івану, другим володів Задорожко Євмен. Південніше, ближче до села ще діяв вітряк, що належав Шматкові Мирону, він так і звався - Миронів. Ще був вітряк, що належав Котеленцю Максиму Яковичу.

П'ять вітряків діяло також над дорогою, що веде від центру села повз ферму на захід до Демкової левали і далі на Коломійцеве. Найвідомішим тут, як і серед вітряків усього села був Симоротів - "Симоротова мельниця". Це був справжній пар вітряків, шедевр млинарського будівництва. Від своїх побратимів відрізнявся розмірами, формою споруди, внутрішньої конструкцією. Фундамент його висотою більше метра був із цегли, що випаювалась на Ольшанській цегельні, мав восьмигранну форму; вище - дерев'яна надбудова, що звужувалась доверху. Корпус мав вид справжньої потужної вежі. Голівка під покрівлею мала ведучий вал із крильми, "ловила" вітер за допомогою дерев'яної ваги, що сягала землі паралельно корпусу. Вітряк мав дві пари жорен, що крутились від одного веретена: при потребі одну пару можна було відключити. Була ще ступа, що товкла просо на пшоно, гречку на крупу, використовуючи силу вітру.

Будували цей вітряк уроки НЕПу трос з чотирьох синів Прокопа Симорота: Омелько, Кость і Микола. Конструкцію вони запозичили з часопису "Плотник и столяр", якого виписував Ус Іван Пилипович, що й був головним майстром цієї унікальної споруди. Як свідчить його син Володимир, батько його був видатним столяром: наприклад, ним було змайстровано тільки одних прядок більше сотні, що вимагало неабиякого хисту й терпіння. По закінченню будівництва Ус І. П. від власників вітряка братів Симоротів одержав мізерну платню: лише віз дубових дошок, хоча й була домовленість взяти Івана Уса четвертим власником.

Серед цієї групи був ще вітряк Ничипора Жежери. Сам він млина й будував, був теж неперевершеним столяром: ніхто в селі не міг змайструвати такого класного воза, як він. При цьому, все робив своїми руками: гнув обіддя, складав колеса і всі інші деталі воза. Тільки металеві шини натягували на колеса майстри з Прилук.

Був ще Криворучків вітряк, якого за прізвиськом господаря звали "Ковальковим". Його млин у роки війни уже не працював і в 1946 році був розібраний.

На південно-західній околиці села, понад Левківською дорогою, як свідчить карта, у 1929 році ще стоя-

ло 8 діючих вітряків. Серед них найбільш відома "Мізинова мельниця", руїни якої були спалені в 2002 році. Один із вітряків тут належав Ничипору Криворучку (у побуті - "Тимоша"); ще один був власністю Юхима Зіненка. Юхимового вітряка було реквізовано в 30-ті роки і перевезено на хутір Жовтневий (Комуна). Тут він і трудився весь радянський період. Ще був вітряк, що належав Вакуленку Пилипу Григоровичу, який у 20-ті роки переселився на Тарасівку; сюди ж перевіз і свого вітряка (за свідченням Уса В.І.). Нині від цього вітряка лишилися одні руїни.

Кодин вітряк стояв на південь від села, на полі між Ворочком і лісом: тут пині великий сад, посаджений у радянські часи. Вітрячок цей належав Пивовару Юхиму Максимовичу (у побуті "Кода"). На карті 1929 року цього вітрячка не позначено, хоча за розповідями він ще працював до колективізації. Потім уже більше борошно не молот і був використаний для тренування колгоспної пожежної команди: вітряк підпалювали, а команда авралом виїздила й тренувалась в гасінні полум'я.

На східній околиці села Ольшани, між дорогами, що ведуть на Городню та Гмирянку, як видно з тієї ж карти, стояло три вітряки: один із них, як свідчать сільчани, належав Мізинам, другий - Сезькам, яких у побуті прозивали "Ковезами".

До колективізації між власниками вітряків була досить жорстка конкуренція, найбільшою популярністю за високу якість борошна користувались "мельничі" Данилова і Євменова, а пізніше і Симоротова.

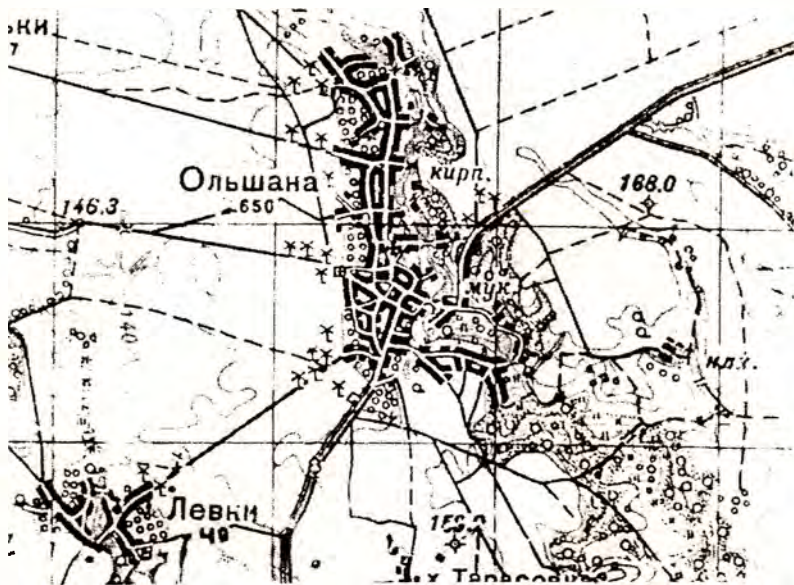
Усі вітряки села в роки насильницької колективізації були відібрані у господарів, а колишні власники так чи інакше репресовані як "куркульський елемент". Вітряки ж нова влада

активно руйнувала. Ось тому, з отих 26 вітряків, які вже згадувалися, на початок війни залишилось тільки 6. Чотири з них продовжували трудитись на західній околиці села: один - на Тарасівці і ще один - в Жовтневому.

На початку війни моя сім'я (мама померла в лютому 1941 року) переїхала із села Городні до родинного дворища на Кудлаївському кутку в Ольшані. Добре пам'ятаю оту шеренгу вітряків, що махали крильми на заході села: Данилова, Симоротова, Мізинова "мельничі" і Ковальків вітряк. З другого поверху Данилового вітряка відкривалась мальовнича панорама західної частини села, яку ніби охороняли оці велетні.

В окупаційні роки (1941 - 1943) вітряки закрили, заплombували, строго-настрога заборонялось молоти борошно. Крадькома, та й то вночі, епізодично працювала Мізинова "мельниця" - підробляли пломбу.

Ось у цей окупаційним час люди масово відродили ручні жорна. Це була мікрокопія вітрякових жорен: непорушній нижній "камінь" у дерев'яному короби і рухомий верхній, якого крутили ручкою, вси-

Вітряки навколо села Ольшана на карті 1930-х років

ДАНИЛІВ ВІТРЯК

паючи зерно в центральний отвір. Борошно було низької якості, але ж хліб випікали. В цей же час широко поширились так звані "дюрки". Виготовлялись вони з тонкої бляхи, мали вигляд двох циліндрів, вставлених один в один: в них назустріч були густо вибиті отвори. Один з цих циліндрів двома руками прокручувався туди-сюди (буди відповідні ручки), по-дрібнюючи і перетираючи зерно кукурудзи, ячменю чи жита. З таких "дюрки" борошно було ще гіршого помелу, але ж рятувало від голоду... Ручні жорна і "дюрки" в окупацію теж заборонялись застосовувати, тому їх експлуатація проводилась таємно.

З 18 вересня 1943 року, після вигнання німців, знову запрацювали ольшанські вітряки. Для мене, 10-літнього хлопця, було справжнім святом взяти возиком чи санчатами отой злиденський клунок жита чи ячменю до ближнього Данилового вітряка. Адже була змога побачити в дії диво - народження борошна. Бабуся строго наставляла: "Проси Павла (мірошника), щоб не пускав зерно "за дертю", бо ж хліб тріщатиме на зубах"! Затягнув клунок усередину вітряка... Мене зразу ж огортають неповторні і ні з чим не зрівняні пахощі свіжого борошна. Дядько Павло весь білий, мов якийсь чаклун із казки, зважає мос збіжжя, записує до пухлого зошига, каже за ким я в черзі, коли буде засипане до коша мос зерно, щось там розпитує... Я прошу, щоб "за дертю" дядько Павло не засипав. Він обіцяє, каже, що сьогодні борошна не буде: "он, яка черга перед тобою, та й вітер падає". Це все вже дрібниці, мене вабить другий поверх, де крутиться вал з великим зубчатим колесом, яке передає оберт на веретено, а те в свою чергу, залізним квадратом-штангою, крутить жорно. Споруда вся скрипить, ззовні долинає посвист вітру в раменах крил, ритмічно стукає квадрат об каретку, що підвішена під великим кошем, до якого засипають зерно. З каретки вихлюпус джерельце зерна і вливається до отвору в центрі жорна, яке крутиться з характерним звуком, перетираючи там, у глибині зерно на борошно. Неповторний світ!

Дядько Павло покрикує на мене, щоб не ліз руками до жорна й каретки, нагадує трагічні випадки: он в отой жінки квадратом закрутило рукав кожуха і потрощило руку; а в іншій закрутило косу і доки загальмували вал, жінку смертельно скалічило. Я про це вже не раз чув, але цікавість штовхає мене до жорен знову й знову... Крутою драбниною спускаюся вниз, сюди, до малого коша, якого називають жолобом, куди сплиється потічок борошна і далі - до причепленого мішка. Павло Данилович вряди-годи теж підходить сюди, підставляє долоню під струмок борошна, розтирає його, визнаючи якість помелу. Успіймавши момент, і я підставляю долоню під отой струмок гарячого борошна, що народжується там, зверху, між жорнами. А дядько Павло снує по своєму господарству, все щось робить: то піднімає спеціальним пристроєм мішки на другий поверх, то засипає зерно до великого коша, або, закритиши дошкою-заставкою, що аж блищить від часу, малого коша, відкріплює мішок з борошном, відтягує його до ваги; прикріплює порожній мішок до малого коша. Або ж зважає готове борошно згідно із записом у зошиті, відбираючи встановлений мірчук: чи віддас борошно власникам, які вже давно чекають, утворивши чергу.

Інколи дядько Павло гальмує вал, виходить назовні й чіпляє або знімає з крил додаткові шитки, залежно від сили вітру. Вряди-годи виникає потреба підвернути всього вітряка під вітер. Найвідповідальніша, складна і тяжка за виконанням операція - насікання, наковка жорен. Вона проводилась в залежності від притирання робочої поверхні жорен. Для цього спеціальним пристроєм піднімалось верхнє жорно, потім переверталось

і мірошник оскардою насікав неглибокі канавки-напівдуги. Глибина канавок дещо збільшувалась до центру жорен. Оскарда - це спеціальний молоток з обома загостреними кінцями, зроблений з міцного заліза або сталі. Потім жорно ставили на місце, регулювали і в помелі ставили фуражне зерно - "на дерть", щоб очистити систему від залишків кам'яного пилу. Ось і "не везло" тому, чіє зерно молоти зразу ж "за дертю". Як правило, це були самітні бабусі або беззахисні вдови. Хліб із такого борошна тріщав на зубах, бо в борошно все ж потрапляла дещиця кам'яного пилу, та й саме фуражне зерно, як правило, забруднене. Пам'ятаю, що й нас дядько Павло якимось "нагородив" таким борошном. Як же кляла моя бабуся мірошника!

Ніколи мені не забути хвилини, проведені у вітряку: посвист вітру в крилах, скрип мукомольного агрегату, неповторний аромат свіжого борошна! Магія творіння хліба!

У 70-х роках у селі почав діяти електромеханічний млин. Вітряки, що ще працювали, почали занепадати. Їх поступово, але неухильно руйнували, обдираючи дошки, ламаючи внутрішні обладнання й устаткування. Кудись зникали жорна... Найдовше вистояв Данилів вітряк. Він височів над Сєзьківською дорогою, вражаючи людей ребрами обдираної покрівлі, чорними отворами вкрадених дверей, попівеченими крильми... Ще коли був живий Павло Данилович, він, почувши гуркіт у порожньому млині, шкандлибав туди і слізю мовив отих злодієв не нищити вітряка. Але вони не зважали, брудно обзивали старого мірошника, погрожували! Марно звертався до байдужої влади... Піднімалось питання на коліспних зборах про збереження хоча б одного з вітряків, але марно!

Лише в 1991 році, за ініціативою мого брата Вігольда, знову було порушено питання про реставрацію й збереження останнього в селі Ольшані вітряка - унікальної пам'ятки рукотворного столірного мистецтва. Відгукулись ветерани, жителі села: Микола Микитович Хамайко, Василь Володимирович Ролик та Олександр Петрович Давиденко (уже покійний). На пролязі року троє ветеранів-ентузіастів, не зважаючи на час, труднощі, фактично безоплатно, чаклували над скаліченим вітряком. Відшукувались потрібні матеріали, доставлялись до вітряка, виготовлялись і встановлювались нові деталі, ремонтувались старі. Багато витратили сил і винахідливості. І ось, у вересні 1991 року зробили пробний пуск вітряка: змолоти кілька мішків збіжжя. Через кілька десятиліть у вітряку знову повіяло пахощами свіжого борошна. Останній у селі Ольшані Данилів вітряк народився вдруге! Але так і не був використаний, бо люди не заволоділи до млина зерно, боячись пограбування. І не безпідставно...

Так і простояв Данилів вітряк кілька років хоч і живий, але фактично мертвий... І знову розпочалася руйнація. Лихі люди зняли двері, зруйнували ведучий вал і колесо, забрали деталі, зруйнували підлогу. Стоїть "останній з могікан", зронивши крила, світить чорнотою провалів дверних отворів, знівечений, зранений - помирає!

Селом пішла чутка, що цього вітряка, вірніше його залишки, має намір забрати онук Данила Яковича і встановити десь там на околиці Кременчука, облаштувавши в ньому бар чи кафе. Але це вже не буде мукомольна споруда, стоятиме на чужій землі і не буде духмяніти свіжим борошном. А буде це стилізоване під млин кафе-бар, модерно пофарбований і устаткований якимись супермеблями. Добре, якщо дбайливий онук на вході помістить портрет свого діда Данила і згадає добрим словом творця цього мукомольного дива. Хоча б так!

ВАДИМ ПЛОШКО

На околицях літа.

Поетичну збірку "На околицях літа", пожегою весняної днини подарувала мені сама авторка. І я, впевнено вступивши в осінь свого життя, ще на якусь днину потішилась на околицях літа, подивована незвичністю поезій Ніни Ткаченко, бо саме їй належить ця збірка.

Здавалося, дивуватися годі, адже Ніна Ткаченко відома поетеса, авторка тепер уже трьох поетичних збірок - "Душа висвічує зорі", "Пізнє причастя" і остання "На околицях літа", член Спілки письменників України. З її творчістю я досить добре обізнана.

Але, чи то душа моя, вкрай переповнена буденною гіркою прозіра від її слова, чи то дійсно поетеса в собі себе переросла:

*В собі себе переросту
Переборю чуже і власне,
Вознісиш істину просту,
Ту що не тоне і не гасне,*

Її слово зазвучало якомсь по новому, проте, як перш природно і вагомо, що-правда, додалося в них до ліричності ще й думки про софійність життя. Лірико-філософське осмислення людського життя на землі не новина для поезії. З часів великого Шекспіра, а то й раніше, згадаймо книгу Екклізіаста, людство ставило питання: "Бути чи не бути?". І одноставно приходило до висновку: "Бути!", але:

*На все свій час - на досвід і на сибір,
На посів мрій і дощові жнива.
Коли пустелю пропонують Рибі,
Вона тікає до моря - бо жива.*

Поетеса буде зі слова Собор, аби врятувати зранені душі, які шукають відради в поезії:

*Уже палають закутки душі,
Боронячи немов малюток, вірша
О Господи, його хоч захисти
Нехай когось благословить і втішить.*

Її душа висвітила зорі, очистилась пізнім причастям, і на околицях свого літа знаходить те чого шукає. Чутлива й подразлива, як струна сприймає чужий біль, як свій і сумним реквієм линуть слова:

*Не питай - я ще цього не знаю,
Як воно в потойбічному сні:
Чи дістаєш хоч шматочок раю,
Чи приходить весна по весні.
Не прощайся - я ніде не поділась,
Не шукай ти мене не згубив.
То душа просто вирвалася з тіла
І кружляє ген між голубів.*

Життя жінки ніколи не має віку, бо воно завжди молоде. Спробуймо спитати, скільки літ пані Ніна пише вірші? Мабуть, не помилюся, коли скажу, що ще з того далекого селища Лісничче, що згубилося у спогадах і мріях, бере початок потічок її поезії:

*Зелених літ було - перебуло!
Я доужатись їх назад не в змозі
І ставши на осінньому порозі
Вже вигрівав істину крило.*

Пропрацювавши двадцять сім років у радіо-журналістиці, ставши автором трьох поетичних збірок, можна з упевненістю сказати, що її творчий шлях склався досить щасливо. То чому ж:

*О, що за дика ворожнеча
Мене пронизує наскрізь?
Така привожно недоречна,
Без осторог, повчань і сліз.*

Шукайте відповідь у віршах поетеси і не будуйте здогадок. Жіноча душа, то вічна таїна і коли вона в змозі говорити про себе ось так:

*Я ще не ніч, та вже й не день,
Напівкнягиня, напівчернь.
Я разом - свято і печаль,
Я - погляд неба в синю даль,
Спекотне літо і зима,
Я балакуча, бо німа.*

Це підкоряє, і не прагнучи певної логічності, плывеш із словом у цвіт бузку, у радість і журбу, вбираючи в себе весь спектр почуттів.

Навіть на околицях свого літа варто чекати весни, бо як пише авторка у дарчому написі до книги: "Весна хоче вичерпати, висушити всі печалі, то хай це їй хоч коли не будь вдасться."

Ольга Лукаш

По горизонталі: 2. Особа, яка очолювала сотню козаків. 6. Символ влади. 7. Той, хто носив прапор або корогву війська. 9. Загальні збори козаків. 10. Окрема частина запорізького козацького війська. 11. Переписувач паперів. 14. Бранці, яких захоплювали турки й татари під час розбійницьких нападів. 15. Рушниця великого калібру. 16. Охоронник бунчука і командир частини козацького війська. 19. Форма державного управління на чолі з гетьманом. 20. Холодна зброя. 21. Старовинна гнотова рушниця, що заряджалася з дула. 24. Холодна зброя, що має фігурний вигин, увігнуте лезо. 26. Конусоподібний верх шапки з тканини, що звисає вниз. 28. Чоловічий верхній одяг, поширений у талію з фалдами ззаду. 32. Військове звання. 33. Вогнепальна зброя. 35. Один із видів козацької дерев'яної труби. 36. Шкіряна торбинка для збереження й перенесення пороху. 37. Знаки влади, регалиї. 38. Невелике укріплення, обнесене частоколом.

По вертикалі: 1. Новоприйняті в Запорозьку Січ юнаки. 3. Ударний музичний інструмент, що має форму мідної чаші (казана), обтягнутої з відкритого боку шкірою. 4. Довга і важка рушниця з гаком на прикладі. 5. Керівна заможна привілейована верхівка козацтва. 8. Як називала католицька шляхта православних українців? 12. Некозацьке (селянське) населення. 13. Зброносець. 17. Коштовна палиця у формі жезла з литою позолоченою верхівкою і шістьма ажурними персями. 18. Чоловічий одяг. 22. Військовий бойовий прапор. 23. Селянин-повстанець. 25. Верховний правитель. 27. Ручна зброя, що має форму молота. 29. Добувачі, котрі йшли промишляти в козацькі степи на ціле літо. 30. Отаман. 31. Широкі штани. 34. Холодна зброя із зігнутих лезом.

Відповіді на кросворд, вміщений у № 75 газети "Скарбниця"

1. Кора. 2. Кушир. 3. Комиш. 4. Клітина. 5. Кропива. 6. Колос. 7. Кокос. 8. Кориця. 9. Кизил. 10. Кактус. 11. Кавун. 12. Капуста. 13. Калина. 14. Клевер. 15. Калган. 16. Коноплі. 17. Какао.

Склав Микола ТУРКІВСЬКИЙ.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Дрогобич, вул. Галаганівська, 39.

Красназнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Дрогобич, вул. Яремкова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця.

Зам. 888. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова №5 (77) Травень 2003 року

ЖИТТЯ НЕНАЧЕ Й НЕ БУЛО, В МОГИЛАХ ЧОРНИХ ВСЕ СЕЛО

1933-й! Сидить людина під хатою, на порозі, з потрісканих від пухлин рук і ніг тече вода. Так, сидячи, з думкою про хліб і помирала. Щоб поховати тіло померлого, колгосп виділяв один стакан муки на 5 чоловік-поминальників. Варили її у воді і їли. Потім грузили покойника (тіло) на підводу, якщо вона була, і везли

на кладовище. Яму копали глибиною 50-70 см, глибше - не хватало сил. Коли помирала вся сім'я, то близькі або сусіди копали яму, у більшості випадків у кінці городу або у дворі, неглибоку, але широку - одну на всіх. Один з тих, хто на власні очі бачив це, розповідав, що коли підтягували померлих до ями, він помітив, що тітка Горпина щось шепотіла губами (мабуть, просила хліба). Та ніхто на це не звернув уваги. "Кидайте, все одно до вечора помре", - сказав сусід.

Основною причиною голоду у всіх країнах, які його винесли, були неврожаї або ж засухи. Для попередження їх трагічних наслідків людство вибирало запобіжний засіб - утворення і збереження недоторканого запасу продовольства - магазинування збіжжя.

Та голод 33-го був інший - найстрашніший, найтрагічніший серед всіх голодних років, які випадали на долю людства за його багатовікову історію. Він був створений насильницькою колективізацією, драконівськими хлібозаготівлями, людиноненавистницьким розкуркуленням, масовим терором проти селян України.

Не посуха, яка у 1931 році охопила степові райони, була

причиною голодомору (у 1934 році посуха мала страхітливіший характер, однак голоду тоді не було).

А ось як згадувала той страшний період жителька села Петрівка М. С. Савченко, 1909 р.н.: "Хто каже, що 1932 року недорід був, - неправий. Якраз врожай тоді видався рясний та щедрий... Але начальство наче сказилося - чотири рази змушувало наш колгосп хліб у заготівлю здавати. Так доздавалися, що голова колгоспу Букша сказав: "Забрали все до ниточки". Багато лиха приніс голодомор. Колоски (якщо комуś непомітно вдалося зрвати на полі) пекли на вогні і їли, а потім хапалися за животи, кричали і прощалися з білим світом назавжди. Порожніли хати, більше могил з'явилося на кладовищах".

Однією з причин голоду була продрозкладка, яку повторно було запроваджено у 1928 році. У тому ж році почалася й колективізація, її ціна - понівечене господарство, фізичне знущання над людьми, репресії, тюрми.

Протягом "вирішального" 1929 року ні "хлібна", ні "селянська" проблеми так і не були вирішені, натомість були запроваджені вкрай обмежені норми споживання хліба та м'яса.

Колективізація не розв'язала проблем селянства, колгоспи були по суті механізмом, створеним для видобування хліба та інших продуктів. Однак не колгоспи привели до голоду, а продрозкладка, яку вони виконували. Рівень розвитку

(Продовження на 2-й стор.)

ЖИТТЯ НЕНАЧЕ Й НЕ БУЛО, В МОГИЛАХ ЧОРНИХ ВСЕ СЕЛО

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

сільського господарства не підвищився, виробництво сільськогосподарської продукції катастрофічно зменшилося, мільйони селян було страчено, заслано до Сибіру.

Хлібозаготівлі призвели до того, що масове голодування почалося ще у 1931 році й тривало майже до кінця 1933.

Недобрим словом згадувала односельців-активістів жителька с. Жовтневе М. І. Горбань: "...В цей час почалася вичакка хліба у селян. Уповноважені з району і сільські активісти проводили посилені обшуки, шомполами перевіряли кожен метр. Не дай Бог, пережити ще раз таке страхіття. А люди, які творили такі звірства, нехай тричі перевертуться в могилі".

У селян забирали не тільки зерно, а й заготовлені на зиму овочі, фрукти, квашені в діжках капусту, яблука, навіть замішане тісто.

Зголоднілі люди йшли на все, щоб задовольнити нестерпне бажання закладене природою для поновлення й підтримки життєдіяльності організму.

14-літній Андрій Шептун із с. Боршна декілька днів не мав ані крихти в роті, тож і пішов на крадіжку. Вкрав у своєї тітки грамів сто сала. Голова сільської ради та двоє жителів села (прізвисько не називаю) схопили Андрія, витягли його до кузні, затиснули ноги в лещата і били молотком до тих пір, поки не забили. Тут же, біля кузні, тіло і закопали.

В іншому селі голова сільської ради та уповноважений обліккомкому заарештували двох дівчаток 12-ти і 14-ти років, палили руки сірниками, кололи голками пальці, били. Одна з них таких тортур не витримала. О. Веселова у своїй книзі "Голодомори в Україні" наводить спогади італійського консула, який перебував у Харкові у травні 1933 року: "На базарі вранці (21-го) мертвих покидали, як купи сміття, вздовж частоколу, вранці (23-го) я нарахував уже 51. Одна дитина сала молоко з грудей мертвої матері". Така ж доля була уготовлена і тому немовляті.

З обстежених у Прилукському районі 2 850 голодних, 1800 були діти, безнадійно пухлими. Смертність дітей сягнула 50 відсотків загальної кількості померлих.

А ось якими були ті жахливі події на, так би мовити, індивідуальному рівні, і як голод впливав, та до чого доводив організм людини: "...Він /голод/ знищує ті ресурси людського організму, які виробляють енергію, і це знищення прогресує в міру того, як необхідні речовини не споживаються людиною. Тіло марніє, шкіра набуває сірувато-брунатного відтінку і вкривається численними зморшками, людина помітно старіє. Процес дистрофії часом зачіпає всі тканини, і нещасний нагадує кістяк, вкритий натягненою шкірою. Але частіше трапляються набрякання всіх тканин особливо на руках, ногах та обличчі. Тоді шкіра тріскається і з'являються незагойні гнійні виразки. Рушійна сила зникає. Основні життєві функції вже споживають тканини та альбумін /білкова частина крові/ власного тіла. Дихання та серцебиття прискорюється. Зниці розширюються, починається діарея голоду. Цей стан небезпечний хоча б тому, що мінімальне фізичне зусилля викликає зупинку серця. У стані напіввідомого сну вона /людина/ може проіснувати ще якийсь тиждень, аж поки її серце перестав битися".

Велика хвиля безпритульних прокотилася по всій країні. Мати хлопчика, котрий зник під час голоду, а потім знайшовся, сказала: "Краще б він помер тоді, ніж бачити його тепер перетвореним на якогось нелюда".

Голодомор винищив або покालичив ціле покоління селянських дітей України. Доля дітей у цій величезній катастрофі найбільше приголомшує. Що ж до майбутнього країни, то чисельне зменшення цілої генерації призвело до наслідків, котрі відчуються й досі.

"На протязі жахливої весни 1933 року я бачив людей, які вмирили від голоду. Я бачив жінок, дітей з роздутими животами, посинілих, які ще дихали, але з порожніми, позбавленими життя очима. І трупи - трупи в зношених вовняних кожах та дешевих повстяних черевиках; трупи в селянських хатинах ..." так згадував один з хлібозаготівельників.

Найвищою рівня смертність сягнула в областях, що спеціалізувалися на вирощуванні хліба, - Полтавській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Одеській. Північні області, в тому числі і Чернігівська, краще, якщо можна так сказати, пережили голодомор.

Крім масової смерті від фізичного виснаження, епідемій, канібалізму селяни гинели і від смертних вироків. Тисячі людей було засуджено згідно закону про "п'ять колосків". Одного се-

лянина засудили до страти за те, що у нього в хаті знайшли десять кілограмів колосків, які назбирала в полі його десятирічна донька. До 10 років коншторів одержували ті, хто зрівав кілька десятків колосків, врятовуючи від смерті своїх дітей, на власній ділянці. Одну жінку, не пам'ятаю де це сталося, ув'язнили на 10 років за те, що вона підбрала десять цибулин на колгоспному полі. За кожну цибулину - рік!

Непоодинокими були випадки, коли на лаві підсудних змучені голодом люди вже не могли сидіти - лежали пухлими. Щоб хоч якось протриматись, а головне вижити, люди їли все, що тільки можливо. В селах зникли "бабки" (гра з кістками тварин, якою бавилися діти з давніх-давен), оскільки старі кістки селяни випарювали в казанах, розмелювали та з'їдали. Люди їли мишей, пацюків, горобців, кору дерев.

Доведені до відчаю, селяни, незважаючи на спеціально встановлені дорожні бар'єри, прагнули будь-що дістатися до міст, але допомогти там майже не знаходили. На вулицях міст можна було побачити моторошні сцени: на землі сиділи, повзали діти та дорослі, знесилені голодом. На них майже ніхто не звертав уваги. До речі, є свідчення, що медичним працівникам заборонялося надавати допомогу селянам, котрі перебували у місті нелегально. А таких була більшість.

Лікарі за наказом згори всіляко приховували дійсні причини смертності, вказуючи різноманітні хвороби, найчастіше - дизентерію. Наприкінці 1932 року свідоство про смерть припинили виписувати взагалі. Ось тому і відсутні у Прилукському міському ЗАГСІ та, мабуть, і в ЗАГСах інших міст, відомості про померлих під час голодомору.

Про те страхіття народу не дозволялось навіть говорити. Засоби масової інформації (у тому числі і "Правда Прилуччини") писали про все, тільки не про голод. Влучно сказав відомий французький політолог Ален Безансон: "Для народу, який втратив свою пам'ять, відродження неможливе". Особливо влучне це визначення для України, її народу.

Кваліфіковані робітники заробляли 200-250 карбованців у місяць. На ці гроші можна було прокормити сім'ю. Що правда, асортимент продуктів був обмежений. Жили на чорному хлібі, картоплі, оселедцях. Гардероб теж був не багатий. Але були й відносно добре нагодовані й гарно одягнені. Та то вже інша категорія людей, які приймали рішення та виконували їх щодо знищення народу. 1933-й!

А що ми маємо, а точніше відчуваємо, крім тих, що приймають нові рішення та проводять заходи щодо знищення народу, зібравшись біля "кормушки" у 2003 році?

Відчуваємо на собі, куплений чверть віку тому, нині вже латаний-перелатаний, блискучий у деяких місцях костюм та водночас придбану з витертою вже на комірці "лейбл" /етикеткою/ імпорту сорочку. До чого ми дійшли. Та не дійшли. На жаль, за висловом одного з відомих народних депутатів, "як отару овець".

Чекали ми, чекали ми підвищення заробітної плати і дочекалися. Тепер вона сягає аж 185 гривень! "Спасибо Івану Петровичу, що нам так весело житевся" - здається так казав А. Райкін в одній із своїх інтермедій.

Мінімальна зарплата не відповідає затраченій праці. А головне, 75 відсотків сміхотворної з/плати - за квартиру, комунальні послуги, світло. Телефон до уваги не беру - розкіш, і це у третьому тисячолітті? На ті гроші, що залишилися можна "жити" місяць, точнісінько як у 1933. На хлібі, картоплі, оселедцях. Правда оселедців (по 6 гривень за кіло) виїде тільки три. А цукор, сіль? Навіщо той цукор - овеспадають зуби, діабет. Солі не потрібно - нічого солити, оселедці солоні. З такою "калорійною" їжею - ніяких рухів, лежати і читати книжку, як що вони ще не продані, щоб поповнити стіл парочкою оселедців.

Великий комбінатор Остап Бендер можливо був правий, коли казав: "Запад нам pomoже" і "допомагає" - пішов у "Секонд-хенд", і придбав після якогось лорда нижню білизну. Подумаеш - гігієна! Тут би не світити одним місцем. А для поповнення небагатого асортименту страв, пропоную відкрити харчоз: "Секонд-хенди", в яких продавати в красивій упаковці недоїдки зі столу того ж лорда. Поімо...!

Не доведи, Боже, щоб жнива скорботи 1933 року знову відчув на собі народ України. І поки ми існуємо, а я надіюсь, що будемо колись і жити, повинні пам'ятати всіх, хто помер мученицькою голодною смертю 70 років тому.

Леонід КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

ГОЛОДОМОР - 33

Документи свідчать.

В Державному архіві Чернігівської області зберігаються офіційні документи 1933 року, які свідчать про страшний голод на території Чернігівщини і зокрема в Прилуцькому районі. Деякі з цих документів ми й подаємо, без коментарів, зі збереженням стилю викладу і всіх мовних особливостей часу.

1. Із доповідної записки прокурора Чернігівської області М.Батрака до обкому КП(б)У та облорганізації. 17 січня 1933 р. (Держархів Чернігівської області, фонд П-470, опис 1, справа 78, арк. 80-82).

Відряджені бригади облпрокуратури майже всі повернулися. Наслідки робіт цих бригад надзвичайно великі, про що мною вже зазначалося в минулій п'ятиденній зводці. Бригада під керівництвом ст. пом. прокурора тов. Долінера за час свого перебування в Прилуцькому районі, переводячи свою роботу в повному контакті з місцевими організаціями, ознайомившись з селами району, що надто відстають в справах виконання плану хлібозаготівель, особливо по одноосібному сектору, перевела велику масово-роз'яснювальну роботу, прискоривши реалізацію адм. заходів та поруч з цим провела декілька показових судових процесів (по одноосібному сектору) за контрреволюційний саботаж хлібозаготівель та гноіння хліба в ямах, оскільки це явище набрало по району масовий характер та надто негативно відбивалося на виконання плану хлібозаготівель.

В селі Сергіївка Прилуцького району розглянуто справу про звинувачення Коська Овсія Сергійовича, батько його куркуль, а сам Косько мав 8,5 га землі й мав також найману робилу. Йому було доведено план до двору 23 пуди зернозбіжжя, але такий категорично відмовився виконати та, як виявлено бригадою, закопав такий в землі, з якого 6 пудів жита цілком загинуло - згнилось. Коська Овсія засуджено за арт. 54-14 ч. II КК до розстрілу.

В селі Мільки Прилуцького району розглянуто справу про звинувачення Чалого Єгора Митрофановича, по соц. стану куркуль, мав до революції 14 га землі, найману працю, був членом хліборобів-собственников. Чалий повинен був здати державі в хлібозаготівлю по твердому завданню 832 кг різних зернових культур, але він як класовий ворог увесь час з контрреволюційною метою саботував здавати хліб, й лише примусово було сільрадою вилучено 128 кг зерна. Після бригадою у Чалого було виявлено в двох ямах біля 23 пудів хліба. Розслідуванням також виявлено, що Чалий зумів вплинути на деяких своїх сусідів бідняків як от: Юрченко Андрій, закопавши також під впливом Чалого до 40 пуд. хліба, вирішивши врешті-решт заявити про свій вчинок та викрити контрревол. саботаж Чалого, виступивши з каянням на суді та на зборах громадян. Чалого Єгора засуджено за арт. 54-14 ч. II КК до розстрілу.

Всі судові процеси по Прилуцькому району викликали величезну зацікавленість громадян, після оголошення вироків переводилися мітинги-збори громадян, на яких виступали окремі одноосібники, схвалюючи вирок суду, вирішуючи добровільно розкрити свої ями з хлібом та заклякали останніх йти за цим прикладом. (Випадків добровільного викриття ям чимала кількість, але звичайно не досить). Виконання плану по району на 30 грудня 1932 р., себто на час прибуття бригади, було 65,5%, на час повернення бригади стало 76,8%...

Чернігівський обласний прокурор (Батрак)

2. З інформаційного листа голови Прилуцького райвиконкому голові Чернігівського облорганізації. 20 травня 1933 року. (Держархів Чернігівської області, фонд П-890, опис 1, справа 140, аркуші 22-23)

Продпомога, що надається з області ні в якому разі не може задовольнити потреб району в зв'язку з вичерпанням запасів харчів. Останні часи смертні випадки збі-

льшилися. Велика загроза утворюється з дітьми, що zostалися сиротами і яких дитустанови охопити не можуть. Одвідуючи деякі опухли сем'ї в с. Івківцях я натрапив на такий факт, що в сем'ї яка складалася з 6 душ - залишилося всього двоє дітей, старшому 11 років. Троє дітей померло раніше, а 19/V померла й мати (це не поодинокі випадки). Крім того ті наряди, що дає область іншими районами, в порядкові допомоги Прилуччині, не виконуються. Бахмачський район не відпустив 3 тони капусти, Путівський 23 тони макухи. Прилуцький район прикріплено для заготівель продуктів до Дмитрівського району, куди виїхали наші люди і там заготовили 6 тон картоплі, 5 тон капусти, 2 тони гурків, але РВК та РПК цих продуктів не відпустили, не зважаючи на телеграми області.

Прошу Вас вжити належних заходів до районів, що не виконують директив області.

3. Із доповідної записки секретаря Прилуцького району та голови райвиконкому до секретаря Чернігівського обкому КП(б)У 25 травня 1933 року.

(Державний архів Чернігівської області, фонд П-890, опис 1, справа 140, аркуші 22-23)

Продовольчі труднощі в районі відбуваються дуже і дуже гостро, на 14 травня голодаючих сімей в районі нараховувалося 4127, з них дорослих - 3117, дітей 6410, колгоспників 9402, одноосібників 3045, працюючих 5861, непрацездатних - 3101, хворих на ґрунті голоду - 3257, опухлих - 3104, померло - 1082 чол. (облік ДПУ). Поскільки харчові ресурси з кожним днем зменшуються, то зараз смертність виявляється в більшій мірі. В районі є випадки людодіства (прикладаємо до цього меморандум слідства по с. Лалинцях). Область дала нам 51 тону продпомоги, але ця допомога реальних наслідків дати не могла, як видно область не має відповідальних ресурсів.

Село Яблунівка є одно із вирішальних сел району. Смертність в цьому селі від голоду, починаючи з 1 січня, така:

	Колгоспн.	Одноосіб.	Разом
Січень	4	9	13
Лютий	6	16	22
Березень	11	35	46
Квітень	22	56	77
Травень (по 25)	34	40	74

Ці числа взяті з реєстрації сільради, але є багато випадків, що смерті не реєструються в с/раді. За відомостями в цій же сільраді 124 душі не зареєстровано.

В цій же Яблунівці були випадки, коли померлих хоронили по 2-3 чол. в одну яму. Класовий ворог користується цим, розповсюджував чутки про "братські могили голоду".

В селах: Линовиця, Ст. Гарнавшина, Канівщина, Полова, Сергіївка становище не краще.

В Малківці виявлено факт людодіства. Колгоспник Хоменко Микола 19 років з'їв свою сестру 8 років, в цій сем'ї мати померла з голоду й десь подівся менший брат Хоменко 12 років. Виникає сумнів, що й цього хлопця зарізано. Зараз переводиться слідство.

Цей стан вже сьогодні загрожує невиходом на польові роботи через виснаження та відсутність харчів.

В Яблунівському колгоспі ім. Молотова в другій бригаді 29/V на працю повинно було вийти 46 чоловіка, а вийшло - 6, останні хворі, в той час коли по колгоспах на кожному робочу душу просяпаних культур доходить - 0,63 га.

Просимо Вас урахувати стан району та негайно дати продовольчу і фуражну допомогу.

Голова Райвиконкому /Гречка/
Секретар РПК /Робенко/
25/V-33 р.
м. Прилуки

(Продовження на 4-й стор.)

ГОЛОДОМОР-33

4. Из доповідної записки оргбюро Чернігівського обкому КП(б)У до ЦК КП(б)У. Липень 1933 року.

(Держархів Чернігівської області, фонд П-470, опис 1, справа 37. арк. 133-137).

Прилуки. В районі виявлено 797 семей, требующих немедленной помощи. В отдельных селах и колхозах голодовка охватывает все большее количество колхозников и единоличников. Особенно тяжелое положение в селах: Яблоновка, Дубовый Гай, Ру-

довка, Охиньки, Богдановка и самом районном центре - Прилуках, среди местного деклассированного населения. В селе Яблоновка выявлено 111 семей или 20% всех колхозников вовсе не имеют чем питаться и систематически голодают. Причем 45 семей находятся в исключительно тяжелом состоянии; в этом же селе большое количество голодающих на пороге смерти.

Из общего количества голодающих - опухших 275, в с. Яблоновке появились отеки от недоедания и у пред-

седателя колхоза, кандидата партии.

В селе Дубовый Гай вовсе не имеют чем питаться 19 семейств...

В самих Прилуках особенно тяжелое положение рабочих местных предприятий. На махорочной фабрике - одном из основных предприятий, выявлено 133 рабочих, требующих немедленной помощи. Большая часть этих рабочих - многосемейные и имеют на своем иждивении 3-4 человека...

Секретарь облоргбюро
Маркитан

СВЯЩЕННА ВІЙНА.

У минулому році, рада ветеранів міста оголосила конкурс серед школярів міста на тему: "Чому війна з Німеччиною (1941-1945) називається Великою Вітчизняною?" Конкурс уже давно пройшов, переможці нагороджені. Серед лауреатів - учень школи № 6 Дмитро Лисенко.

Земля. Рідна земля. Що може бути найдорожчим? Майже нічого, крім мами, яка дала життя, а земля вдихнула в нас свою енергію. Віддячуючи землі, ми глибше пускаємо в неї свої корні. Ми все більше й більше відчуваємо відповідальність за збереження на ній миру. Любов до батьківської оселі, рідного міста, Вітчизни - поняття невід'ємні. Такої ж думки, я в цьому упевнений, були й мої однолітки, які в грізному 1941-му стали на захист Вітчизни.

1941-й! Самий чорний рік в історії людства.

Мільйони стволів (гарматних, автоматних, кулеметних...), мільйони вишколених, озброєних до зубів гітлерівців чекали ранку 22 червня, чекали початку - початку "блискавичного" походу. У кармані кожного фашиста: солдата, офіцера, була інструкція: "У тебе нет сердца и нервов, на войне они не нужны. Уничтожь в себе жалость и сострадание - убивай всякого русского, девочка или мальчик - убивай".

Неділя. 4-та година ранку. Здвигнула і застогнала земля - почалася Велика Вітчизняна війна. Кований чобіт переступив кордон Радянського Союзу.

Але не так все сталося, як передбачав розроблений німецьким генеральним штабом і затверджений Гітлером план "Барбаросса".

Що ж допомогло народам Радянського Союзу вистояти й перемогти у тій війні. Відповідь буде зрозуміла кожному навіть на таких прикладах: Два місяці гарнізон Брестської фортеці стримував натиск переважаючих сил фашистів. Пліч-о-пліч, до останнього подиху, майже всі захисники - представники 30 національностей. А подвиг Миколи Гастелло, який направив свій палаючий літак на ворожу танкову колону. Цей подвиг можна було б назвати виключним, якби він не був у подальшому повторено 74 рази. А хіба не страшно заслони-ти собою кулемет? Не страшно, якщо позаду рідна земля, материнський дім, однополчани, яким ти відкриваєш шлях уперед - шлях до перемоги. Подвиг Олександра Матросова в ході Великої Вітчизняної війни, повторили понад двохсот радянських воїнів. Серед них і наш земляк, уродженець селища Ладан Василь Бульба.

У перші ж дні війни сотні тисяч юнаків та дівчат, які декілька днів тому здали екзамен на атестат зрілості, прийшли до військкоматів з проханням відправити їх на фронт, щоб здати екзамен на атестат людської зрілості. Саме молоді люди зі зброєю в руках захищали рідну Вітчизну на полях війни, у партизанських загонах, вели боротьбу з окупантами в підпільних організаціях.

Ні, фашистам не вдалося зламати "...народ, якого правди сила, ніким звойована ще не була". Чим більше лютували кати, тим яскравіше розгорявся вогонь визвольної боротьби. Я завжди пам'ятатиму імена Героїв, моїх земляків - Олега Кошового, Івана Дубинського.

Вся країна піднялася на боротьбу із заклятим ворогом. Фронт проходив через серце кожної людини. Перемога йшла не тільки в окопах і траншеях, перемога кувалася в заводських і фабричних цехах, конструкторських бюро, на полях. Ради неї робітники по 2-3 зміни не відходили від станків. Селяни, а це - жінки, старики, діти, робили все, щоб забезпечити армію хлібом.

Разом вони вистояли, перемогли, добили звіра в його логові, врятували народи світу від поневолення.

Ми, представники молодого покоління, завжди будемо пам'ятати про загиблих і шанувати живих героїв. Ми ніколи не забудемо, ради кого і ради чого гинули, стали інвалідами наші однолітки 60 років тому. Ми завжди перед ними в неоплатному боргу: "Ніхто не забутий, ніщо не забуто!"

Іх героїзм, відвага, чесність і порядність - життєвий підручник для нас, їх нащадків.

Дмитро Лисенко,
випускник школи № 6 2003 року.

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

Дмитро Горленко

Це був хоробрий і талановитий полководець, розумний політик, палкий патріот України, соратник і однородуць гетьмана Івана Степановича Мазепа.

Своєю кар'єрою Дмитро починав так само як і його батько Лазар, із рядових козаків, відомо, що він, 1689 року, в чині молодшого військового товариша супроводжував І.С. Мазепу в Москву на переговори до царя.¹ А в лютому 1692 року, після смерті Івана Стороженка, гетьман призначає його своїм універсалом на високий і відповідальний пост полковника прилуцького². У липні цього ж року Горленко водив прилучан, разом з миргородцями, лубенцями й нижніцями, у похід проти Петра Іваненка (Петрика) - бунтівного канцеляриста Генеральної військової канцелярії, який подався на Січ і звідти, залучивши на допомогу орду з Криму, та підбуривши опозиційно налаштованих запорожців, вирушив на Гетьманщину "бити москалів" та відвойовувати у Мазепа гетьманську булаву.³ Полки швидко просувалися й вийшли до містечка Маячки на Орелі. Побачивши козацьке військо, татари почали відступати, а потім, покинувши самозваного гетьмана, кинулись навтьоки. Козаки кинулись навздогін, але ловити татарина в степах - то марна справа.⁴

У вересні 1694 року Дмитро Горленко виступив на чолі полку з Прилук у похід на ногайців і кримчаків у глибини Буджацького степу. Об'єднане 20-тисячне козацьке військо очолював наказний гетьман Яків Лизогуб. Похід був успішний, козаки розгромили татарську фортецю Гаркушли й добре провчили ординців.⁵

Водив Горленко своїх полчан у похід проти татар і турків і в наступному році. Навесні 1695 року всі лівобережні полки зібралися в Батурині та під його стінами, вранці 17 травня, після урочистої відправи, що відбулася на столичній площі, козацтво вирушило в похід. Переправившись через Дніпро біля Переволочни, козаки майже півтора місяці чекали підходу російських військ, про що була домовленість із воєводою Б. Шереметевим. Російські полки у цей час безуспішно штурмували могутню турецьку фортецю Азов. Облога фортеці Казикермен розпочалася лише під вечір 24 липня. Турки не захотіли здаватися і лише тоді, коли козаки-гармаші заклали у підкоп порохову міну й рвонули її під однією з могутніх веж фортеці, обо-ронці вже не могли й далі її захищати. Більше п'яти годин тривав запек-

лий бій уже в стінах фортеці, після чого начальник гарнізону попросив пощади і здався на милість переможців. Фортеця Казикермен на якийсь час припинила своє існування - її зруйнували "до ґрунту".⁶ За цей похід козацька старшина була нагороджена на царем Петром.

На початку 1696 року Петрик у котре уже вирушив у похід на Гетьманщину, але на цей раз з ногайцями, які перейшли Буг і посунули чамбулами на з'єднання з кримською ордою під Кременчук. Цього разу козаків із Петриком не було зовсім. Гетьман Мазепа вирушив із своєї столиці Батурина на зустріч нападникам. Зу-

вернули назад і спішно залишили Гетьманщину, злякавшись потепління, яке зненацька наступило. Під час відступу багато хто з них загинув, переправляючись через Псел і Дніпро - крига не витримувала вершників.⁷

Цар Петро не полишав надію на взяття неприступного Азову. Улітку 1696 року знову козакам довелося вирушати у похід. До середини червня під стіни фортеці, під командуванням наказного гетьмана Якова Лизогуба, прибули два охотницькі, Чернігівський, Гадяцький, Лубенський і Прилуцький полки у повному складі. Усього налічувалося близько 15 тисяч козаків. По дорозі сюди військо було атаковане ординцями, але козаки "добрий отпор дали орді", як записав у своєму літопису Самовидець.⁸

Близько 2 тисяч прилуцьких козаків брали участь в цьому поході й знаменитому штурмі фортеці Азов. Командував ними славетний лицар, полковник Дмитро Горленко. Прилучани були у числі тих, хто штурмував неприступні стіни фортеці, вони, також, відбивали атаки турецької кінноти у полях під Азовом, будували облогові споруди, копали шанці, насипали вали. Турки не витримали натиску козацьких і російських військ і 18 липня оголосили про здачу фортеці. За мужність і звитягу Горленко з рук царя отримав 15 золотих і дорогоцінну тканину, нагородили й старшину і навіть рядових козаків.⁹ Та не раді були козацькі ватажки червінцям, бо вогнем пекло їм руки царське золото. Уже стогнала вся Україна під залізною п'ятою несамовитого й жорстокого самодержця.

У кінці липня козаків відпустили додому, а в полі під Азовом лишилися могили, в яких знайшли вічний спокій близько двохсот козаків, а серед них і 36 хоробрих лицарів, козаків Прилуцького полку.¹⁰

1697 року - знову похід, і знову проти турків, і знову - Казикермен. Загребуша імперія "приращивала землі", загірбала жар чужими руками. Цар Петро хотів не тільки захопити всі турецькі фортеці, але й "фундувати" нові "городки", щоб поступово потіснити турків і татар, та пробитися до теплих морів. Звістка про це дуже занепокоїла турків і вони кинули сюди найкращі свої сили: "там трудність немала нашому войску біла, бо щочас войско турецьке прибувало полем и водою, сили великі".¹¹ Про те, що Дмитро Горленко перебував з полком у гуці подій і цього разу, зафіксував автор Густинсько- (Продовження на 6-й стор.)

пинившись у Прилуках, він звернувся до козаків з універсалом, прохаючи їх будь-що захопити, або знищити Петрика, обіцяючи за його голову величезні на той час гроші - тисячу рублів. Далі, Мазепа, якого супроводжував Прилуцький полк на чолі з Дмитром Горленком, вирушив до Лохвиці. У цей час дві орди знову розділилися: кримська вирушила до Полтави, а буджацька кинулася розоряти придніпровські села й містечка. Гетьман надіслав до Полтави Горленка з полком, доручивши йому разом з іншими полками не допустити кримчаків до Полтави. Прилуцький полковник, з'єднавшись по дорозі з Гадяцьким і Миргородським полками, підступив до Полтави. 1 лютого 1696 року татари й ногайці знову

Дмитро Горленко

(Закінчення.)

Початок на 5-й стор.)

го літопису: "...за відомостю гетманскою будучи з полком своїм на том же месце..."¹²

1698 року страшна засуха охопила все Лівобережжя. Козаки й посполиті Прилуцького полку, не витримуючи жорстоких утисків і незгод, почали масово втікати за Дніпро на Правобережжя. Пустіли села, заростали бур'янами величезні масиви чорнозему.¹³ У цей час гетьман Мазепа наділяє одного з найкращих своїх полковників Дмитра Горленка значними земельними угіддями. Йому були даровані напівпуста села Сергіївка, Ковтунівка, Яблунівка, Білошапки, Ярошівка, Мамаївка, Калюжинці, Хаєнки, Ряшки, Вечірки, Понори, Мала Дівиця, Мокляки, а також підтвержене право на водяні млини в Подишці, на Бубнівському ставі, на село Вільшану та хутори, поселені його батьком полковником прилуцьким Лазарем Горленком.¹⁴ За декілька років Горленко зумів не тільки повернути селян у свої села, але й почав інтенсивно заселяти хуторами куплені земельні ділянки в степу та понад Удаєм. Одних залежних селян у нього було більше тисячі. Завидуючий і підступний Іван Ніс у листі доносів гетьманові на Горленків писав: "...где было какое годное к пользе людской в нашем полку место, все он своими хуторами позанимал..." Під висловом "польза людська" він звичайно ж мав на увазі свою власну користь, плакався полковник, що в полку не лишалось вільних земель чи сіл для нього самого. За це він і борювся усе своє життя з Горленками.¹⁵

У 1700 році розпочалася війна Росії із Швецією і в Україні з'являється надія звільнитися від залізних обіймів "старшого брата". Прилуцький полк під проводом Дмитра Горленка приймає участь у боях із шведами на Псковщині, в Білорусі, Прибалтиці й Польщі. Так, козаки, охороняючи Печерський Псковський монастир, 16 грудня 1700 року дали бій загону шведської кінноти неподалік від монастиря. Шведи вимушені були рятуватися втечею, втративши близько 500 своїх вояків. В січні 1701 року шведи удруге намагалися заволодіти монастирем-фортецею, але козаки знову їх відігнали. А потім уже козацькі загони стали постійно нападати на шведські війська, наносячи їм значних утрат.¹⁶

Влітку 1702 року Горленко з полком брав участь у взятті міста Бихова, а потім активно діяв на території Литви й Польщі. У травні 1704 року козацький загін під командуванням наказного гетьмана Данила Апостола вирушив знову на територію Польщі, допомагати корпусу Д. Голіцина виганяти шведів, та на підтримку короля Августа II. В кінці літа прилуцькі козаки, разом з іншими,

брали участь у взятті Варшави.¹⁷

У жовтні 1704 року Горленко разом із Мазепою повернувся додому. Частина козаків лишилася в Польщі у складі російської армії генерала Паткуля - лівонського рицаря-найманця. Після невдалої облоги Познані, генерал відправив українських козаків додому, але за його наказом у них відібрано коней. Під Краковом знесилених тяжкими переходами козаків наздогнав загін шведської кінноти, набагато чисельніший від козацького. Приречені козаки, серед яких були й прилучани, відчайдушно оборонялися, але майже всі загинули у нерівному бою. Усього під містечком Велюна загинуло 1700 українських козаків, а додому повернулося лише 80 чоловік і серед них один із сотників Прилуцького полку.¹⁸

Навесні 1705 року Горленко був призначений наказним гетьманом над козацькими полками, які вирушали за наказом царя Петра у похід на Курляндію й Білорусію. Козаки приймали участь у боях із шведами в Литві. Але там їх чекала нова напасть. Петро вирішив остаточно покінчити з ненависним йому козацтвом і підготував наказ відправити козаків у Прусію для формування з них драгунських регулярних полків російської армії. Та Горленко не виконав царського наказу і самовільно пішов з-під Гродно на з'єднання з основними козацькими силами, які знаходилися в Дубно під проводом гетьмана.¹⁹

Після того, як Август II у 1706 році порозумівся з Карлом XII і уклав з ним мирну угоду, цар Петро, боячись шведського вторгнення, почав спішно укріплювати українські міста й фортеці, а козаків послав на будівництво Київської фортеці, де були особливо тяжкі, каторжні умови праці. Два роки козаки Прилуцького полку, разом з усіма лівобережними полками будували фортецю на Печерських пагорбах.²⁰

З початку 1708 року Горленко з полком постійно знаходився при гетьмані. У січні всі городові й сердюцькі полки були зібрані в Прилуках. Гетьман Мазепа Дмитро Горленко вітав у себе вдома. Мабуть, показував прилуцьку фортецю, яку відновив, розширив і значно укріпив, похвалявся спорудженням його стараннями у 1697 році собором Різдва Богородиці, та ще не закінченою пишною й гарною Іоанно-Дмитрівською церквою, яку будував своїм коштом на честь святих покровителів свого і гетьманового, неподалік від Київської брами, на Квашинському посаді.²¹ Є всі підстави вважати, що були вони й у Густині, не міг глибоко віруючий гетьман не відвідати знаменитий козацький монастир, слава про який розійшлася по усій Україні. Тим більше, що саме там на його особисті кошти була збудована 1695 року Успенська церква. Було чим похвалитися в Густині й Горленкові, бо ще перед

цим, а саме, 1693 року, за полковникові гроші були збудовані церкви Святого Миколая та апостолів Петра і Павла, а весь монастир обведений могутніми мурами.

У цей час він особлво зблизився з Мазепою. М.І. Костомаров зауважував, що гетьман був одружений на удові Фридрикевич, родичці Горленків. Тобто, їх зближували ще й родинні стосунки.²² Вони стають ширими друзями й однодумцями. У той час, коли вирішувалася доля зневаженої й пограбованої України, яка знемагала під московським ярмом, Горленко вже мав чітку самостійницьку й державницьку позицію. Це видно з його слів, адресованих Мазепі під час однієї з нарад козацької старшини 1706 року: "...яко ми за душу Хмельницького всігда Бога молим і ім'я його благаєм, що Україну от іга лядського свободив, так, противним способом і ми, і діти наші, от вічні роди, душу і кості твої будем проклинать, еслі нас за гетманства свого по смерті своєї в такой неволі зоставиш!"²³ Горленка тоді підтримала більша частина полковників і генеральна старшина. Про найпоетаємніші плани гетьмана - вирватися з-під тиранії царя, знали лише його найближчі соратники й однодумці: генеральний писар П. Орлик, генеральний обозний І. Ломиковський, прилуцький полковник Д. Горленко, лубенський - Д. Зеленський, мірогородський - Д. Апостол.²⁴

У вересні 1708 року гетьман із усією старшиною, частиною полковників та декількома полками об'єднався з королем Карлом XII на Десні, маючи надію на те, що невдовзі усі козацькі війська приєднаються до нього. Але цар Петро не гаяв часу марно. Він послав свого вірного слугачу Меншикову взяти штурмом козацьку столицю Батурина і показати "изменникам-хохлам", що їх чекає, якщо підтримають Мазепу. Після жахливої, кривавої розправи над людьми, Батурин був знищений і спалений до тла "в знак изменникам, другим на приклад". Звісно, що після цього страхіття, мало залишилося бажаних підтримати гетьмана Мазепу.

Після поразки під Полтавою Горленко не покинув гетьмана, як це зробили багато хто з його прибічників. Він залишився з Мазепою до кінця, до самої його смерті 2 жовтня 1709 року в місті Бендерах. Його поховали у Свято-Юрському монастирі міста Галац у Румунії. Прибічники померлого гетьмана на козацькій раді 5 квітня 1710 року запропонували прийняти гетьманську булаву Дмитрові Горленку²⁵, але він відмовився на користь Пилипа Орлика, бо після довгих вагань, вирішив вертатися додому. Горленко брав участь у двох невдалих походах гетьмана Орлика в Україну. Так, навесні 1711 року, із 16-тисячним козацько-татарським військом, Орлик і Горленко вирушили на

Дмитро Горленко

Правобережжя. Завдавши поразки військам Скоропадського під Лисянкою, полки Орлика підійшли до стін Білої Церкви, але знову, як і багато разів до цього, їх підвели невірні союзники татари. Вони накинудись на мирне українське населення, почалися страшливі грабунки й насилила, чого не могли стерпіти ані Орлик, ані Горленко. Козацьке військо спішно відступило й повернулося до Бендер.²⁶

Була ще одна спроба й 1713 року, але потім Дмитро Горленко, зрозумівши, що то марна справа, та, зайшовши у конфлікт з Орликом,²⁷ повернувся 1715 року додому, але не в рідну Україну, а в "бессрочную ссылку на Москву". Довгих 16 років пробув колишній полковник у московській неволі. Повернувся із заслання вже старий і немічний в один із своїх стародавніх родових маєтків на Лапінці під Прилуками, "будучи не так глибокою многими лет старостию, яко тяжким многими трудов и клопотов перетрудненний бременем". Десь невдовзі й помер. Поховали полковника за його заповітом "...в обители Святой Густинской, при гробах родителей".²⁸

Дмитро Лазарович Горленко був одружений на племінниці гетьмана Самойловича Марії Захарівні Голуб, залишив після себе двох синів Пахо-

ма і Андрія та трьох дочок.

Як повідомляв місцевий історик: "...пятнадцатилетнее управление Дмитрия Горленка для Прилуцкого полка было самым цветущим временем".²⁹

Література:

- 1 Костомаров Н.И. Собрание сочинений. Кн. 6, т. ХУ, СПб, 1905, с. 403
- 2 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 18.
- 3 Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України. К., 2001, с. 216, 217.
- 4 Дитро Дорошенко. Нарис історії України. Том II. К., 1991, с. 109.
- 5 Летопись Величко. Том 3. К., 1855, с. 254.
- 6 Літопис Самовидця. К., 1971, с. 155.
- 7 Н.И.Костомаров. Мазепа. М., 1992, с. 86-87.
- 8 Літопис Самовидця. К., 1971, с. 157.
- 9 Там само.
- 10 В.А.Дядиченко. Участь українських козацьких полків в Азово-Дніпровських походах 1695-1696 рр. Наукові записки Інституту історії України. К., 1952, с. 179.
- 11 Літопис Самовидця. К., 1971, с. 159.
- 12 Летописец о первом зачатии и создании монастыря Густынского. М., 1848, с. 64.
- 13 Костомаров Н.И. Собрание сочи-

нений. Кн. 6, т. ХУ, СПб, 1905, с. 474.

14 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 19.

15 Там само.

16 Шутый В.Е. Борьба народных масс против нашествия армии Карла XII. М., 1958, с. 114-116.

17 Там само.

18 Н.И.Костомаров. Мазепа. М., 1992, с. 156.

19 С.М. Соловьев. История России. Кн.8, т. 15, М., 1962, с. 213-214.

20 Костомаров Н.И. Собрание сочинений. Кн. 6, т. ХУ, СПб, 1905, с. 617.

21 Маценко В.А. Прилуцщина. Ромны, 1888, с. 73.

22 Н.И.Костомаров. Мазепа. М., 1992, с. 22.

23 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 20.

24 Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України. К., 2001, с. 219.

25 Н.И.Костомаров. Мазепа. М., 1992, с. 320.

26 Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України. К., 2001, с. 223.

27 Енциклопедія українознавства. Том 2. Київ - 1994, с. 413.

28 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 27.

29 Маценко В.А. Прилуцщина. Ромны, 1888, с. 71.

Георгій Гайдай

ПРИРОДА ПРИЛУЧЧИНИ Царство лісу.

Лісові масиви займають значну територію Прилуччини. Зустрічаються різні типи лісів: це й мішані ліси, березові гаї, соснові бори. Основний продукт лісу - деревина, яка є важливою сировиною, без якої не може обійтись жодна галузь народного господарства. З неї одержують велику кількість різноманітних виробів і продуктів. Деревину широко використовують як будівельний матеріал, із неї виготовляють фанеру, папір, спирт, штучний шовк, каучук та багато іншого. Деревина є важливим, але не єдиним продуктом, який дарує людям ліс.

У наших лісах є багато рослин, які приносять плоди. Це перш за все малина, суніця, глід, шипшина, калина. Ягоди багатьох рослин як смачний харчовий продукт, який містить вітаміни, олії, цукор, кислоти. Дикі плодови та ягідні рослини колись були головним десертом для людини. Лісовим нектаром називають сік, який добувають із берези й клена. Плоди й сік широко використовують у народній медицині.

Ліс - це природна аптека, в якій містяться багаті запаси лікарської сировини. Багато лікарських рослин зростає саме в лісовій зоні. Це й валеріана, материнка, мати-й-мачуха, вероніка та багато інших. Без лісової рослинності не могли б обійтись й корінні мешканці лісу - звірі. Лісові сіножаті й пасовиська дають немалу кількість доброякісного сіна.

Багаті ліси й грибами - цінним

продуктом харчування, багатим на вітаміни, білки, вуглеводи, мінеральні солі, жири. На Прилуччині зустрічаються майже всі види їстівних і неїстівних грибів, які також приносять користь і використовуються у медицині.

Ліс - це й житло для багатьох тварин. У наших лісах зустрічаються лосі, косулі, кабани, вовки, лисиці, зайці, білки, їжаки та багато інших. М'ясо деяких тварин є цінним доповненням до харчового раціону людини. Хутро теж має своє використання. Багато видів птахів селяться саме в лісах, наповнюючи їх різноголосим співом і щебетанням.

Таким чином, ліси з їх величезними запасами, є цінними природними коморами, які потрібно розумно використовувати. Ліс є й хорошим місцем для відпочинку. Саме тут є можливість відійти від буденних справ, подихати свіжим повітрям і насолодитись мальовничими краєвидами. Ліс відіграє велику роль у житті людей і є невід'ємним компонентом навколишнього середовища.

Гриби

Важко знайти людину, яка б не полюбляла збирати гриби - цінних дарів наших лісів. За деякими даними, кількість істівних грибів на території Європи сягає 500 видів. Проте, лише незначна їх частина відома людям. В Україні видовий склад істівних грибів не менший, ніж в інших європейських країнах. У нас на Прилуччині теж досить широке видове різноманіття грибів. Вони починають рости з весни і до пізньої осені, але найбільший їх урожай припадає на осінь.

Чи не найбільше у наших лісах зустрічається опеньків. Вони у великій кількості є в лісах навколо сіл: Лісові Сорочинці, Маціївка, Сухоліски, Густина, Мільки, Коломійці, Буди, Радківка, Пелюхівка, в урочищах Дуброва, Шафранівщина. Опеньки ростуть не тільки в лісах, але й у садах, на болотах, ростуть на вирубках і в чагарниках, на землі, на стовбурах дерев і на пеньках, великими тісними групами.

Часто у листяних, рідше у хвойних лісах оселяються сирожки з групи пластинчастих грибів. Ці крихкі, ніжні грибочки збирають із червня по жовтень. До цієї ж групи відносяться й чорний та білий хряці, їх можна зустріти у дубовах і мішаних лісах.

Деякі гриби люблять селитися під обранками деревами. Так, красноголовець проростає здебільшого під оси-

кою, інші його назви: бабка червона, красноголовець, краснюк. Поблизу берези росте підберезник. Збирають ці гриби з травня по жовтень у листяних та мішаних лісах. Найбільш поширені вони в лісах під Лісовими Сорочинцями та Колісниками. Білий гриб чи не найчастіше зустрічається біля села Колісники, його ще називають боровиком і вважають королем серед грибів. На Прилуччині кількість цих грибів незначна. Небагато у нас і маслюків і рижиків, які заселяли колись молоді соснові ліси. Час їх збирання - із липня по жовтень. Полюбляють хвой-

не середовище й лисички.

Чи не найпершим, рано по весні з'являються в лісах зморшки, їх мало і побачити можна на узліссях і полянах, іноді - в садах. У міських скверах і парках часто можна зустріти шампінйони. Кількість цих грибів залежить від температурного режиму, чим вища вологість - тим їх більше.

Істівні гриби є чудовим доповненням до раціону людини. При належному використанні можна ще довго одержувати цей надзвичайно корисний і цінний продукт харчування.

Не менш важливим є знання отруйних грибів, які дуже схожі на істівні. Від них можна отримати тяжке отруєння, тому перед збиранням грибів, кожен повинен ознайомитися з видовим складом отруйних грибів.

Гриби мають не тільки харчове значення, але й являють цінну лікарську сировину, деякі з них містять антибіотичні та онкостатичні речовини. Важлива роль грибів і в житті лісу - численні види сприяють нормальному розвитку деревних і чагарникових рослин. Усе це говорить про велике народногосподарське значення грибів і пов'язану з ними необхідність раціонального використання грибних ресурсів.

Ольга Степаненко

Кросворд

По горизонталі.

3. Хто на своєму дворішці у 1714 році збудував першу кам'яну будівлю Прилук?
4. Склад зброї й військового спорядження.
6. Урочиста пісня, прийнята як символ держави.
8. Хрещена мати по відношенню до батьків охрещеної дитини.
10. Верхній одяг запорозького козака.
12. Елемент кінського обладунку.
14. Уродженець міста Ічні, український учений-літературознавець, один із засновників Прилуцького краєзнавчого музею.
15. Кошовий отаман, який 15 разів обирався на цю посаду.
17. Синонім слів: іго, поневолення, рабство.
19. Вокальний твір для одного голосу з акомпанетом, зазвичай складає частину опери.
21. Військове звання.
22. Місце торгівлі.

По вертикалі.

1. Засіб пересування.
2. Приміщення для богослужіння.
3. "Скарбниця", "Град Прилуки", "АІР".
5. Промислова риба, ікру з якої використовують як делікатес.
6. Учебний заклад.
7. Прізвисько одного з прилуцьких полковників.
8. Артист-ілюзіоніст.
9. Вищий учебний заклад.
11. Проголошення національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації, інтересам іншої.
13. Музичний інструмент.
14. Земельно-церковна організація, що являє собою общину монахів, чи монашок.
15. Станція технічного обслуговування.
16. Урочистий, ліричний вірш.
18. Повальна смерть, епідемія.
20. Невільник

Віповіді на кросворд, розміщений у № 76 газети "Скарбниця"

По горизонталі: 2. Сотник. 6. Булава. 7. Хорунжий. 9. Рада. 10. Курінь. 11. Писар. 14. Ясир. 15. Мушкет. 16. Бунчужний. 19. Гетьманщина. 20. Спис. 21. Аркебуз. 24. Ятаган. 26. Шлик. 28. Чумарка. 32. Полковник. 33. Пістоль. 35. Сурма. 36. Порохівниця. 37. Клейноди. 38. Паланка.

По вертикалі: 1. Молодики. 3. Тулумбас. 4. Гаківниця. 5. Старшина. 8. Схизмат. 12. Посполиті. 13. Джура. 17. Пернач. 18. Жупан. 22. Корова. 23. Дейнека. 25. Гетьман. 27. Келеп. 29. Уходники. 30. Кошовий. 31. Шаровари. 34. Шабля.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремарева, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця.

Зам. 1706. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №1 (78) Січень 2004 року

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ІВАН НІС

Є такі історичні особистості, про яких не те що писати - навіть згадувати не хотілося б. Чи не ліпше було б, якби про них забули люди, чи не є це для них найгіршою карою? Мабуть, що ні. За свою забудькуватість ми вже заплатили у повній мірі, та й зараз продовжуємо розплачуватись.

Раз-по-раз забували тяжкі кривди, яких зазнавали від злих недобррозичливих сусідів. Як тільки до нас посміхнулися, заговорили улесливо, ми вже й обійми розкрили, вже й розчулились і готові поділитись останньою сорочкою: "йдіть до нас люди, ми багаті, гостинні й щедрі, ми вас пригріємо й нагодуємо, ми вас будемо любити й шанувати". Вони і йшли, обіцяли шануватись, а потім, відігрівшись і наситившись, пнулися залізити нам на шию, та не голіруч, а ще й з батіжком, щоб було чим поганяти.

Так завжди було не тільки з чужими, але й із своїми. Вивершили когось над собою, зі своїх же, з колишніх свинопасів, а воно вже й запаніло, вже й губу накопило. Ми ще й розчулюємось, усе забувши, уже й кланяємось, уже готові на нього й молитись, як на ікону нерукотворну - "ви тільки погляньте - який пишний та вельможний, як поважно виступає, та як мудро промовляє". А воно ще більше нахабніє, вже й людей за людей не вважає. Уже готове не тільки земляків своїх, але й цілу країну запродати, тільки б не здешевити, та до свого горла

*Прилуцька фортеця.
Малюнок А.Ф. Гайдая*

влхати як найбільше.

Щось подібне сталося й з нашим сумнозвісним героєм.

Його батьком був поважний козак Ярема Ніс, із роду засновників славного містечка Носівки на Київщині, через яких воно й отримало на довгі віки свою назву. У 70-х роках 17 століття його обрали городовим отаманом рідного містечка. Старий Ярема, пройшовши вишкіл на Запорозжі, віддав туди в науку й свого сина Івана, як тільки той зіп'явся на ноги. На Січі він змужнів, навчився не тільки шабельному й мушкетному мистецтву, але й чудово оволодів мистецтвом спілкування з людьми. Тільки такі й мали тоді змогу вибитися в

люди. Воно й вибилось.

Пригрів його на своє лихо славетний пан полковник Прилуцький Лазар Горленко після того, як Ніс прибився до Прилук і одружився на багатенькій удовиці Івана Білецького - Насті, рідній сестрі полкового писаря й Лазарєвого зятя Семена Раковича.¹ (Нашадками Івана і Насті були всі Білецькі-Носенки, в числі яких і наш видатний педагог і автор словника П.П.Білецький-Носенко.) Таким чином, меткий запорожець відразу породичався з найвпливовішими старшинсько-козацькими родами на Прилуччині. Але мудрий старий полковник не поспішав наділяти почестями, посадами й маєтностями Івана Носа.

(Продовження на 2-й стор.)

ІВАН НІС

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

Є згадка в документах про те, що 1672 року він був на невеликій посаді городового прилуцького отамана. Саме так тоді частенько випробували новоприбулих з Січі. Схоже, що Ніс не витримав випробування й був знятий з посади, але все ж у міських актах його записують у числі "зашних", тобто, поважних, значних осіб.²

У квітні 1677 року, Іван Ніс посідає одну з найвищих посад у Прилуцькому полку - полкового обозного. Історик О. Лазаревський не безпідставно вважав, що це була винагорода йому за підступну зраду свого полковника і добродія Лазаря Горленка. Саме Ніс обмовив Лазаря перед гетьманом Самойловичем і його безпідставно відсторонили з полковництва та навіть ув'язнили.³ Це була його перша підступна зрада, яка закрила йому назавжди шлях на Запорожжя, бо січовики завжди, в усі часи не терпіли зрадників.

Після того, як Горленко був виправданий, Носа не прогнали зовсім з війська і навіть надали йому, хай хоча й найнижчу, але все ж старшинську посаду осавула Прилуцького полку. Мабуть такі люди були тоді потрібні, як потрібні, на жаль, вони й зараз. Вдруге він уже зрадив не тільки свого полковника, але й самого гетьмана Івана Самойловича. Це сталося у Кримському поході, на Коломаці, на початку серпня 1687 року, коли був заарештований прямо в храмі під час молитви гетьман і підступно вбитий зі страшенною жорстокістю старий полковник Лазар. Роль Івана Носа у цій брудній справі була настільки помітною, що вже через три тижні, а саме, 25 серпня 1687 року, він отримав гетьманський універсал від Івана Мазепи на володіння селом Голубівкою в Прилуцькому полку.⁴ Оце й було платою за чорну зраду.

До честі сказати прилучанам, вони теж не полюбляли зрадників, і тому, мабуть, не захотіли мати зверхником над собою таку

особу, як Іван Ніс. Бо відразу після коломаських подій він втрачає своє осавульство і знову стає рядовим військовим товаришем.⁵

Не відомо яким чином, але все ж Носу вдалося якось виправдатись перед Лазаревим сином, теж прилуцьким полковником Дмитром Горленком, та так, що той відразу ж після вступу на полковницький уряд 1692 року, шедро наділяє Івана Яремовича "значного товариша войскового" селом Щурівкою. Не забарилася й посада, 1695 року зустрічаємо вже згадку про нього в гетьманському універсалі, як про полкового суддю.⁶ Можна тільки уявити, як справедливо вершину суд над полчанами цей підступний чоловік.

Дмитро Горленко настільки наблизив до себе Носа, що доручив йому бути розпорядником, чи може й сватом, на весіллі свого сина Андрія, коли той одружувався з донькою Данила Апостола Марією у вересні 1700 року.⁷ Напевне знав Ніс і про плани полковника та його покровителя гетьмана Мазепи відносно переходу на бік шведів і визволення з їх допомогою України з під влади несамовитого і жорстокого царя Петра. Він просто не міг не знати про це.

Рано вранці 24 жовтня 1708 року, на святу неділю, попрощавшись зі своєю столицею славним Батурином, Мазепа із старшиною і козаками пішов на з'єднання з шведським королем, давши наказ козацьким командирам ні за яку ціну не здавати місто москалям і чекати підмогою від нього й короля. Гарнізон міста на той час складався з чотирьох сердюцьких полків та частини городових полків Прилуцького, Лубенського й Миргородського.⁸ Полковник прилуцький Дмитро Горленко, вирушаючи з Мазепою до короля, наказував полчанам і своєму заступнику Івану Носу, захищати гетьманську столицю до останнього.

Другого дня під стіни

Батурина прибув князь Меншиков із своїми воєначальниками, де їм стало відомо про намір гетьмана. Пропозицію впустити російське військо в столицю, захисники не прийняли і Меншиков звернувся з листом до царя Петра. 28 жовтня він отримав відповідь і наказ негайно прибути у царську резиденцію село Погребки неподалік від Новгорода-Сіверського.⁹ Звідти вже сипалися накази козацькій старшині й царським генералам, Петро боявся, що за гетьманом підніметься уся Україна, тому й наказував і просив відвернути цю катастрофу. Бо тоді вже доведеться бігти не тільки з Малої Росії, а може й з Великої.

31 жовтня Меншиков з арманою прибув до Батурина. Фортеця була добре підготовлена до тривалої облоги, рішуче налаштовані захисники столиці навіть вхідні брами доверку засипали землею. Меншиков послав на переговори до захисників одного із своїх довірених старшин - козацького сотника Андрія Марковича, вихідця з Прилуцького полку. Той почав просторікувати перед фортечними стінами про "изменника Мазепу" та про царську ласку. Його віжками затягли на фортечний вал і повели на переговори до полковника Чечеля. Дорогою запопадливого Марковича добряче відлупцювали міські обивателі, тому він уже не приндився перед козацькими ватажками і вислухавши все, що йому передали для Меншикова, повернувся назад.¹⁰

Почалася облога міста. Історик М. Костомаров у своїй монографії про Мазепу зазначав: "В ніч на 2 листопада все змінилось. В батуринському замку між козаками була частина Прилуцького полку; один із полкових старшин, Іван Ніс, з'явився до Меншикова і показав йому таємний спосіб здобути Батурина. За переказами, Ніс показав у батуринській стіні непомітну ні для кого хвіртку, через яку можливо було

вночі, по одному, царським людям проникнути в замок".¹¹ Збільшеною обережністю повідомляє про цю подію О. Лазаревський: "...неначебто Ніс показав Меншикову - яким шляхом можна без перепон проникнути в місто... В усякому разі, Ніс зробив російському війську при облозі Батурина якусь важливу послугу".¹²

А ось як про цю подію розповідає знаменита "Історія Русів". Кілька разів кидалися на місто полки Меншикова, але козаки вистояли, вони захищали Батурина "с примерной храбростию и отвагою". Меншиков вирішив уже відступитись від фортеці, але в цей час, від наказного полковника Носа патай прибув до Меншикова посланець Соломаха. Ніс запропонував Меншикову знову штурмувати фортецю в тому місці, яке обороняв саме Прилуцький полк. Він запевнив Меншикова, що "войско его положится ничком около валу" і безборонно пропустить москалів у фортецю. Так воно й вийшло. Вранці 2 листопада 1708 року розпочався новий штурм Батурина. Полки Меншикова рвонувалися на ділянку валу, яку захищали прилуцькі козаки, по спинах і головах лежачих ниць прорвалися у фортецю й почали різати сонних, ошалілих від несподіванки козаків. Дві години потім відчайдушно захищалися батуринці, але марно. А наші залишилися лежати втоптані чобітьми в осінню грязюку, боячись підвести голову. Тяжко помстився Меншиков зі своїми голворізами над захисниками і мирним населенням гетьманської столиці. Всі козаки, яких налічувалося близько п'яти тисяч, були безжалісно знищені. Навряд чи помилювали й прилуцьких козаків. Принаймні, нема в історичних документах тверджень про те, що хтось із захисників Батурина зберіг свою голову, окрім, звичайно, наказного прилуцького полковника Івана Носа.¹³

Ось як далі розповідає автор "Історії Русів" про Батуринську трагедію.

ІВАН НІС

“Меншиков ударил на граждан безоружных и в домах их бывших, кои ни мало в умысле Мазепином не участвовали, выбил всех их до единого, не щадя ни пола, ни возраста, ни самых ссуших младенцев. За сим продолжался грабеж города от войск, а их начальники и палачи занимались между тем, казною перевязанных сердюцких старшин и гражданских урядников. Самая обыкновенная казнь их была живых четвертовать, колесовать и на кол сажать, а дальше выдуманы новые роды мучения, самое воображение в ужас приводящие... Весь город и все публичные его здания, т. е., церкви и присутственные места с их архивами, арсеналы и магазейны с запасами, со всех сторон зажены и превращены в пепел. Тела избитых христиан и младенцев брошены на улицах...”¹⁴

Прилучани не захотіли розділити долю батуриців і смиренно розчинили замкові брами перед військом князя Волконського - “безо всякого супротивления”. Тим більше, що саме перед цим, на Прилуччині добре попрацював Іван Ніс. Виконавши свою юдину місію в Батурині, він, обласканий катом Меншиковим, чимдуж кинувся оправдовувати “височайшу” подяку від царя Петра

Чи була щасливою доля Івана Носа, чи багато щастя принесла йому царська милість за “усердно-радетельную” службу? Мабуть що ні. Правив полком він шість років, мав у своєму володінні даровані села Щурівку й Голубівку. А хотів заволодіти всім величезним багатством Горленків. Для цього він витратив усі свої сили й енергію, майже все своє життя. Оббрихував Горленків, писав

на них чисельні скарги й доноси, та все ж так нічого й не домігся. Лише у перший рік свого полковництва він відібрав у Дем'яна Якубовича село Рудівку, яке йому надав Дмитро Горленко, і своїм полковницьким листом подарував своєму пасинку Петрові Білецькому.¹⁵

1714 року посада полковника в Прилуках знадобилася для іншого спритника і царського угодника Галагана, тому Ніс змушений був іти у відставку, але йому це не сподобалося й він почав вимагати відгетьмана нового уряду. Скоропадський, панічно боячись високого Носового покровителя, спішно відновив у своїй адміністрації існуючу колись посаду другого генерального судді й забрав Носа під свій захисток, надавши йому на уряд ще й велике й людне село Липове у Красноколядинській сотні.

Звичайно ж, Іван Яремович не зробив кар'єри на новому уряді, та й не міг її зробити, бо не зважаючи на свій природний розум, був на горі собі зовсім не письменним, як і багато хто з тодішньої козацької старшини. Та й не довелося йому довго мучитися на цій високій посаді, бо десь через рік він і помер у своєму маєтку в селі Голубівці під Прилуками.¹⁶

Його не любили, його обминали, але й боялися, бо мав дуже впливових і сильних захисників. І що цікаво, про нього на Прилуччині ходило немало легенд, одну з яких розповів прилуцький краєзнавець В. Маценко у своїй книзі. За рік до своєї смерті Іван Яремович захворів і впав у летаргічний сон. Рідні, вважаючи його за померлого, почали готувати пішні похорони. Мнимого небіжчика обмили, нарядили й поклали в домовину. До нього приходили прощатися, читали над ним псалтир, а потім занесли до сільської церкви, де він прокинувшись почав підніматися з домовини, на смерть перелякавши присутніх служителів, родичів і знайомих. Маценко

також зазначав, що полковник помер у 105-річному віці¹⁷, що також є легендою, бо не могла столітня людина командувати полком, ходити в походи, приймаючи участь у боях. Такої ж думки був і О. Лазаревський.¹⁸

Не нажив Ніс і великих багатств, мав лише підданих селян у двох селах та невеличкий маєток у селі Голубівці. За свідченням господаря (управителя) маєтку, Ніс, десь перед останнім походом, віддав йому на збереження весь свій капітал - 12 тисяч золотих. А це на той час не такі вже й великі гроші. Видно саме на ці гроші побудував Іван Яремович в Голубівці гарну церкву в ім'я Івана Златоуста, свого небесного покровителя. Мабуть хотів старий полковник відкупитися цим перед людьми і Богом, спокутувати свій пекельний гріх, бо й на його совісті кров тисяч і тисяч безневинних батуринських жертв.

Мабуть карою божою було й те, що рід Носів не мав продовження по чоловічій лінії. Його єдиний син Степан був людиною “ума не совершенного”, тобто - психічно хворою людиною, та ще й “пьянственный”. Він жив при батьках, навіть одружився й мав доньку Марію. Та десь лиха година занесла його до шинку, де він набрався до чортиків, а потім їхав на повозі парою коней додому крутими голубівськими узвозами. Коні понесли, викинули його на дорогу й розбили нещасному копитами його слабоумну голову.¹⁹

Онука полковника Носа Марія Степанівна вийшла заміж за бунчукового товариша Миколу Кириловича Троцького, ім і дідства у спадок Носів маєток у Голубівці й піддані села Щурівки. Примітною особою був і онук полковника Тимофій Миколайович Троцький - півчій хорової капели при імператорському дворі в Санкт-Петербурзі. Він також був власником маєтку в Голубівці.²⁰ Донька Івана Яремовича Мелашка двічі виходила заміж, спочатку за якогось пана

Бистрановського, а лишившись удовою, вдруге одружилася з Тимофієм Радичем, сербом за походженням, бунчуковим товаришем і “державцею” села Гирявки Корибутівської сотні Прилуцького полку, у них було п'ятеро дочок.²¹

Розповідають, що й прах похованого в голубівській церкві полковника не знайшов вічного спокою. Шукачі скарбів перекопали в старій церкві всю землю у кожному куточку, шукаючи неіснуючого полковницького золота. Потім уже, коли церква струхла, її відновили на новому місці, під тією ж самою назвою. Стоїть вона й нині, обезглавлена, посеред села, церква Івана Златоуста й Івана Носа, нині вже відроджена, але не відновлена у своїй красі після багатьох років духовного занепаду.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

Література:

- 1 Лазаревський А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 29-30.
- 2 Там само, с. 30.
- 3 Там само.
- 4 Там само, с. 31.
- 5 Там само.
- 6 Там само, с. 32.
- 7 Там само, с. 30.
- 8 Н. И. Костомаров. Мазепа. М., 1992, с. 244.
- 9 Там само, с. 249-250.
- 10 Там само, с. 251
- 11 Там само, с. 252
- 12 Лазаревський А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 33.
- 13 История Русов. М., 1846, с. 206.
- 14 Там само.
- 15 Лазаревський А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 193.
- 16 Там само, с. 33.
- 17 Прилучина. Историческое и статистическое описание... Составил В. А. Маценко. Ромны, 1888, с. 77.
- 18 Лазаревський А. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 33-34.
- 19 Там само.
- 20 Там само, с. 35, 146.
- 21 Там само, с. 34

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ ПРИЛУЧЧИН НА 2004 РІК

765 років тому (1239) Прилуки були захоплені і зруйновані монголо-татарськими ордами хана Батия.

355 років тому (1649) до Прилуцького полку був приєднаний Ічнянський полк, разом з ним у Прилуцькому полку налічувалася 21 сотня.

350 років тому (1654) Павло Алепський, арабський мандрівник, який разом з Антиохійським патріархом Макарієм відвідав Прилуки і Густиню, залишив цікавий опис м. Прилуки та деяких звичаїв його мешканців.

290 років тому (1714) у Прилуках зведена перша мурована споруда - Полкова скарбниця. Побудована за кошти Г.І.Галагана - Прилуцького полковника (1714-73ррр). Спочатку використовувалась під канцелярію Прилуцького полку, а згодом будівля стала полковою скарбницею. Тут зберігали гроші, цінності, зброю, полкові клейноди.

285 років тому (1719) Г.І. Галаганом у Прилуках заснований Калачницький цех (цех хлібників).

285 років тому (1719) заснована рясківська суконна мануфактура - одне з найбільших підприємств у Гетьманщині, яка випускала тонке і грубе солдатське сукно.

255 років тому (1749) у Прилуках діяла перша міська лікарня на 10 ліжок. Містилась вона у приватному будинку і утримувалась за рахунок оплати лікування. Лікарем був Віттих Іван Юрійович.

145 років тому (1859) міська лікарня у Прилуках нараховувала 20 ліжок - 15 для військових і 5 для цивільних. В ній працювало 13 службовців, серед яких були лікар і молодший фельдшер.

140 років тому (1864) при прилуцькій повітової управі створене статистичне бюро, яке діяло до 1917 року. У 1919 році на його базі утворене Прилуцьке повітове статистичне бюро при Повітвиконкомі. Після кількох реорганізацій зараз діє як районний відділ статистики.

115 років тому (1889) побудовано і освячено Стрітенську церкву, в якій до цього часу розмішався краєзнавчий музей.

115 років тому (1889) у Прилуках відкрита приватна бібліотека Г.І.Литвиненка, в якій нараховувалось 334 назви книжок.

105 років тому (1899) на кошти бельгійського капіталіста Стевенера в с.Линовиця побудований цукровий завод потужністю 4500-ц. цукрових буряків на добу.

100 років тому (1904) відкрита фабрика тютюново-махоркового товариства "Риболов", створена прилуцькими купцями Є.Г.Розенбергом та Б.Г.Дворкіним. Містилась у буди-

нку сучасної панчішної фабрики.

90 років тому (1914) у Прилуках почала виходити (1916) громадсько-політична, економічна і літературна газета "Прилуцький голос".

90 років тому (1914) розпочато будівництво залізничної колії від Прилук до Ніжина.

80 років тому (1924) засновано Прилуцьку філію спілки українських селянських письменників "Плуг", основним напрямком діяльності якої було підвищення культурного рівня села.

75 років тому (1929) відбувся перший випуск курсів, створених при товаристві "Друзі автомобіля і шосейних доріг". (Було випущено 36 трактористів і 40 шоферів). Зараз це міське товариство "Автолюбитель".

75 років тому (1929) у колишньому будинку Капари по вул. Леніна відкрито маслозавод.

70 років тому (1934) в м. Прилуки при райвідділі народної освіти відкрита вечірня школа для дорослих.

65 років тому (1939) м. Прилуки віднесено до категорії міст обласного підпорядкування.

65 років тому (1939) за даними Всесоюзного перепису населення в місті Прилуки проживало 37218 чоловік.

60 років тому (1944) засновано Прилуцьку швейну фабрику яка спеціалізувалась на випуску спецодягу.

60 років тому (1944) засновано Прилуцький лісомеліоративний розсадник, який вирощував саджанці лісових і плодово-ягідних дерев та кущів.

60 років тому (1944) створено міжміське бюро технічної інвентаризації.

55 років тому (1949) при міському палаці культури заснований народний самодіяльний ансамбль "Прилучанка". Першим керівником був Г. В. Коваленко.

55 років тому (1949) заснований ливарно-механічний завод. Спочатку він існував як ливарний цех ліжкової фабрики Прилуцького міськкомбінату.

50 років тому (1954) у Прилуках на базі ліквідованого приміського колгоспу ім. Сталіна створена Дослідна станція по тютюну і махорці Української академії сільськогосподарських наук. У 1964 році це господарство із землями передано гідротехнікуму.

10 років тому (1995) відновлено герб Прилук, який був затверджений російською імператрицею Катериною II у 1782 році й існував до 1917 року.

5 січня - 80 років з дня народження Надьона Івана Петровича (

1924-1944р.р.). Героя Радянського Союзу, уродженця с. Переволочна Прилуцького району.

7 січня - 60 років з дня народження Володимира Федоровича Караса (1944), заслуженого художника України, проживає в м. Прилуки.

8 січня - 350 років тому (1654) на Переяславській раді були присутні представники Прилуцького полку: полковник Іван Воронченко, сотники Іван Ігнатєв, Григорій Іванов, Степан Григорьєв, осавул Федір Терехов, писар Дмитро Філіпов, козак Омелян Прокофьєв.

8 січня - 35 років з дня народження Валентини Адамівни Цербе-Несіної (1969), заслуженого майстра спорту, бронзового призера з біатлону зимових Олімпійських ігор. Проживає в м. Прилуки.

13 січня - 60 років з дня народження Гаркота Василя Степановича (1944), начальника НГВУ "Чернігівнафтогаз", члена-кореспондента нафтогазової академії України, депутата обласної ради.

22 січня - 115 років (1889) з дня заснування тютюнової фабрики купцями Рабиновичем і Фраткіним. Після 1992-го року фабрика носить назву - акціонерне товариство "Тютюнова компанія "ВАТ - Прилуки".

7 лютого - 200 років з дня народження Маркевича Миколи Андрійовича (1804-1860рр.), українського історика, етнографа, життя і діяльність якого тісно пов'язані з Прилуччиною.

9 лютого - 85 років з дня народження Степанюка Григорія Феодосійовича (1919-1945р.р.), Героя Радянського Союзу, уродженця с. Канівщина Прилуцького району

12 лютого - 85 років тому вийшов перший номер газети "Вісті" ("Правда Прилуччини", "Прилуччина").

20 лютого - 115 років з дня народження Ревуцького Левка Миколайовича (1899-1977р.р.), українського композитора, уродженця с. Іржавець Ічнянського району.

2 березня - 130 років з дня народження Щербини Олександра Мусійовича (1874-1934р.р.), українського вченого, психолога, уродженця Прилук.

12 березня - 110 років з дня народження Ждановича Сергія Миколайовича (1894-1964р.р.), заслуженого лікаря України, головного лікаря і завідуючого хірургічним відділенням Прилуцької міської лікарні (1934-1964р.р.).

13 березня - 160 років з дня народження Субботіна Віктора Андрійовича (1844-1898р.р.), українського лікаря-гігієніста, професора, уродженця міста Прилук.

14 березня - 90 років з дня наро-

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ ПРИЛУЧЧИНИ НА 2004 РІК

дження Алгазіна Олександра Кузьмовича (1914-1985р.р.), Героя Радянського Союзу Проживав і похований в м. Прилуки.

20 березня - 85 років з дня народження Тищенко Михайла Петровича (1919-1983р.р.), Героя Радянського Союзу, уродженця с. Бажанівка на Прилуччині.

23 березня - 175 років з дня народження Затиркевича Івана Олександровича (1829-1902р.р.), українського письменника, уродженця с. Блотної на Прилуччині.

16 квітня - 110 років з дня народження Венгерова Натана Павловича (1894), письменника, автора кількох збірок дитячих віршів, уродженця Прилук.

4 травня - 60 років з дня загибелі Дубинського Івана Яковича (1920-1944 р.р.), Героя Радянського Союзу, уродженця Прилук.

13 травня - 155 років з дня народження Панаса Мирного (Рудченка Павла Яковича) (1849-1920р.р.), видатного українського письменника, фольклориста, який з 1865 по 1867 рік працював у Прилуцькому казначействі.

1 липня - 45 років тому (1959) одержали першу промислову нафту в Прилуцькому нафто-газопромисловому районі.

15 липня - 185 років з дня народження Григорія Павловича Галагана (1819-1889р.р.), громадського діяча, почесного громадянина Прилук.

27 липня - 90 років (1914) з дня народження Василя Андрійовича Гузія, заслуженого майстра народної творчості, проживав у м. Прилуках.

27 липня - 295 років тому (1709) Прилуцький козацький полк брав участь у Полтавській битві, командував полком І.Я.Ніс.

Серпень - 80 років тому (1924) засновано Прилуцьку взуттєву фабрику. Спочатку діяла як шевська майстерня.

20 серпня - 145 років тому (1859) Тарас Григорович Шевченко востаннє відвідав Прилуки.

21 серпня - 140 років з дня народження Кононенка Мусія Степановича (літературний псевдонім Мусій Школиченко) (1864-1922р.р.), українського поета, уродженця с. Турівка на Прилуччині.

27 серпня - 230 років з дня народження Павла Павловича Білецького-Носенка (1774-1856р.р.), українського письменника, педагога, уродженця м. Прилук.

1 вересня - 50 років (1954) з дня відкриття в Прилуках дитячої музичної школи, першим директором якої був П.А.Луговенко.

1 вересня - сорок років тому (1964) відкрито новозбудовану середню школу №9, першим директором школи був Лотиш М.В.

22 вересня - 130 років (1874) з дня заснування Прилуцької чоловічої гімназії. Нині в її приміщенні знаходиться школа-гімназія №1.

30 вересня - 60 років з дня народження Анатолія Амбросійовича Комісарчука (1944-1996р.р.), заслуженого працівника культури України. Працював директором міського будинку культури.

4 жовтня - 110 років (1894) з дня заснування Прилуцького природно-історичного (краєзнавчого) музею.

18 жовтня - 55 років з дня народження Олександра Івановича Івахненка (1949), заслуженого художника України, лауреата Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, члена-кореспондента Академії мистецтв України, уродженця с. Манжосівка.

20 жовтня - 90 років з дня народження Гнідаша Кузьми Савелійовича (1914-1944р.р.), Героя Радянського Союзу, розвідника. Навчався в м. Прилуках.

11 листопада - 80 років з дня народження Ігнатенко Ганни Григорівни (1924), української письменниці, поетеси. Народилася в Прилуках.

27 листопада - 80 років (1924) з дня заснування архіву в Прилуках (нині відділ державного архіву Чернігівської області).

10 грудня - 110 років з дня народження Ведмицького Олександра Микитовича (1894-1961 р.р.), поета, літературознавця, уродженця м. Прилуки.

10 грудня - 250 років з дня смерті Іоасафа Білгородського (Якіма Андрійовича Горленка) (1705-1754р.р.), визначного церковного діяча, просвітителя, письменника, уродженця Прилук.

19 грудня - 85 років з дня народження Литовченка Миколи Івановича (1919-1968р.р.), Героя Радянського Союзу, уродженця с. Рибці на Прилуччині.

21 грудня - 85 років тому (1919) товариство "Просвіта" відкрило в Прилуках першу читальню, яка була доступна всім громадянам безкоштовно і працювала щоденно. Знаходилась у будинку Дуброви на Вокзальній вулиці.

21 грудня - 120 років з дня народження Василя Івановича Маслової (1884-1959р.р.), літературознавця, педагога, професора, члена-кореспондента Академії наук України, одного з перших директорів Прилуцького окружного музею.

*Підготував
Леонід КАРПИЛЯНСЬКИЙ.*

НАШ КАЛЕНДАР

У минулому році вийшла з друку брошура директора музею Л. Карпильянського "50 славетних прилучан". До неї вписані імена найвидатніших (на думку автора) людей за всю багатотисячову історію міста, які народилися, або жили і діяльність яких пов'язана з містом над Удаєм і які своїми подвигами прославили і прославляють найулюбленіше у світі місто - мілі Прилуки.

Починаючи з цього номера газети, в рубриці "Наш календар", ми будемо публікувати біографії славетних прилучан, які увійшли до згаданої брошури.

МАНДРИКА МИКОЛА ЯКОВИЧ
(1777-1853) - герой війни 1812 року.

Народився 7 січня 1777 року в Прилуках, у дворянській родині. Після закінчення у 1793 році Петербурзького Пажеского корпусу, вступив на військову службу в лейб-гвардії Преображенський полк. В тому ж році переведений до лейб-гвардії Семеновського, а в 1796 - до Кавалерга-

рдського полку. У 1797 році М.Мандрика - гусар лейб-гвардії Гусарського полку, в якому дослужився до чину полковника.

Перше бойове хрещення - ротмістр Мандрика отримав у битві із французами під Аустерліцем (2.12.1805р.).

Будучи командиром лейб-гвардії Гусарського полку, під час війни 1812 року, особливо відзначився в

битві під Вітебськом, за що був нагороджений орденом Святого Володимира 2 ступеня, в Бородинській битві - орденами Святої Анни 2 ступеня, та Святого Володимира 4 ступеня з бантом. За участь у бойових діях на території Німеччини, Франції і проявлені при цьому мужність і хоробрість полковник М.Я. Мандрика нагороджений орденом Святого (Продовження на 6-й стор.)

НАШ КАЛЕНДАР

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

Георгія 4 ступеня та пруським королівським орденом "За достоїнство".

Пробувши три роки у відставці (1816-1819), повернувся у військо, і був направлений до окремого корпусу військових поселень в Україну.

Крім бойових нагород Мандрика мав нагороди і за "ревностною" службу - орден Святого Володимира I ступеня, Святої Анни I ступеня, Святого Станіслава I ступеня, а також діамантовий перстень із вензелем імператора Олександра I.

У 1826 році Миколі Яковичу присвоєно звання генерал-майора, а у 1845 - генерал-лейтенанта.

Проживав у Казані, займав посаду генерала 4 округу внутрішньої служби. За період 57-річної служби приймав участь у 6 військових кампаніях. Був тричі одружений, мав 6 дітей.

Помер Микола Якович 6 липня 1853 року.

Його прямими нащадками є родина Ольги Миколаївни Мандрики, яка проживає в Санкт-Петербурзі.

ЦЕРБЕ-НЕСІНА ВАЛЕНТИНА АДАМІВНА - заслужений майстер спорту,

бронзовий призер XVII зимових Олімпійських ігор з біатлону.

Народилася 8 січня 1969 року в селі Полісся Коростенського району Житомирської області.

Батько - Адам Карлович - німецького походження. Дід по материнській лінії Филип Феодосійович Жмаченко - учасник першої світової, громадянської та Великої Вітчизняної воєн, Герой Радянського Союзу, генерал-полковник.

Займатися спортом, а спочатку це були лижні гонки, почала, ще навчаючись у школі рідного села. Під час навчання у Житомирському технікумі обробки деревини виконала нормативи кандидата у майстри спорту. Після закінчення технікуму була направлена працювати на Прилуцький меблевий комбінат. Працюючи на комбінаті, продовжувала підвищувати свою спортивну досконалість, вже як біатлоністка, під керівництвом Михайла Зоца та Олександра Прядка.

Виступаючи на Міжнародних зимових іграх України (1989), В.Цербе стала чемпіонкою, виконав-

ши норматив майстра спорту. Багаторазова чемпіонка України та переможниця міжнародних змагань.

23 лютого 1994 року на Зимових Олімпійських іграх у Норвезькому місті Ліллекхаммер, виступаючи на дистанції 7,5 км Валентина Цербе стала бронзовим призером.

У 1995-1998 роках займала призові місця на чемпіонатах Світу та Європи, на змаганнях за кубок Світу.

У 1998 році на зимових Олімпійських іграх у японському місті Нагана зайняла 5 місце. У тому ж році завершила свої виступи у великому спорті, завоювавши перше місце на міжнародних змаганнях у місті Ханті-Мансійськ (Росія).

Заслужений майстер спорту, член НОК України В.Цербе приймає активну участь у спортивному житті України, допомагає становленню молодих спортсменів міста. Нагороджена орденом княгині Ольги 3 ступеня.

Працює директором ТОВ "Європа", а на добровільних засадах - фінансовим директором однойменного футбольного клубу.

Валентина Цербе увійшла в історію держави, як володар першої олімпійської медалі незалежної України.

СКОРОПАДСЬКИЙ ІВАН

МИХАЙЛОВИЧ (1804-1887) - засновник Тростянецького парку, предводитель дворянства Полтавської губернії, почесний громадянин Прилук.

році, як більшість юнаків знатних родин пішов на військову службу. Недовго прослуживши, звільнився у відставку. У 1833, разом із родиною, оселився в Тростянці. Змалку закоханий у красу рідної природи, Скоропадський повністю поринув у облаштування території Тростянця.

У 1834 році були закладені перші посадки дерев місцевих порід. Протягом усього свого життя займався створенням оригінального парку, насадженням цікавих і екзотичних дерев, кущів.

З 1844 року Іван Михайлович - предводитель дворянства Прилуцького повіту, а з 1848 по 1852 - предводитель дворянства Полтавської губе-

рнії. Був членом Прилуцької училищної ради. У 1870 році за свої кошти відкрив перше початкове жіноче училище. У 1874 у його будинку відкрита Прилуцька чоловіча гімназія. За власні кошти організував школи по підготовці народних учителів, вихованцями яких, були селянські діти.

У 80-х роках позаминулого століття площа парку сягала 175 га, а з навколишніми галями - 350. Рукотворні скульптури відомих скульпторів уписувались у творіння рук І.М.Скоропадського.

Головною пристрастю життя Скоропадського була любов до рідної природи. Парк у Тростянці, створений його руками, нічим не поступається найкращим паркам Європи. Цей куточок живої краси можна назвати справжнім музеєм природи. У серпні 1951 року парк перетворено у Державний дендрологічний заповідник. Нині в ньому нараховується понад 500 видів і форм дерев, чагарників. Більшість із них завезені з Кавказу, Середньої Азії, Західної Європи, Далекого Сходу, Японії, Північної Америки...

Тростянецький парк - пам'ятник людині, яка доклала багато зусиль для його створення, людині, яку жителі нашого міста, ще при житті удостоїли звання почесного громадянина Прилук "... испросив высочайшее позволение иметь портрет его на стене в городской управе".

ГАРКОТ ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ

- начальник НГВУ "Чернігівнафтогаз", член-кореспондент нафтогазової Академії, депутат обласної ради.

Народився 13 січня 1944 року в селі Подорожнє Стрийського району Дрогобицької (нині Львівської) області. В школу пішов одразу в другий клас (в 6 років вже добре читав,

писав, ходив до бібліотеки). На відмінно закінчив 7 класів і вступив до Дрогобицького нафтового технікуму, після закінчення якого працював у виробничому об'єднанні "Киргизнафта". З 1963 по 1966 рік служив у десантних військах. Здійснив 49 стрибків з парашутом. Після демобілізації повернувся до "Киргизнафти". Працював бурильником, майстром, старшим інженером цеху, начальником виробничо-технологічного відділу, начальником бази виробничого обслуговування. В 1977 році В.Гаркот закінчив Московський ін-

НАШ КАЛЕНДАР

ститут нафтохімічної та газової промисловості.

У 1979 році переїхав до Прилук і працював заступником начальника цеху по капітальному ремонту свердловин, заступником начальника управління по охороні праці, начальником виробничо-технологічного відділу, головним інженером НГВУ "Чернігівнафтогаз".

З 2000 року Василь Степанович Гаркот - начальник НГВУ "Чернігівнафтогаз". За період керівництва ним НГВУ "Чернігівнафтогаз" у роботі

всього управління відчутні позитивні зміни. Його досвід, знання, впевненість у собі, в людях, яких він очолює сприяють вирішенню всіх проблем. Та інакше і бути не може, бо на чолі стоїть досвідчений керівник-виробничник, професіонал, винахідник, раціоналізатор, член-кореспондент української нафтогазової Академії.

Як патріот Прилук, депутат обласної ради надає велику допомогу медичним, шкільним, дошкільним закладам міста. Його хвилюють питання теплогазоводозабезпечення,

покращення санітарно-екологічного стану міста. Особливу увагу він приділяє культурі й збереженню історичних пам'яток міста, спорту...

У грудні 2002 року Василь Степанович нагороджений орденом Миколи Чудотворця, на якому викарбовано слова "За примноження добра на землі".

Усе те, що робить В.С.Гаркот як керівник, депутат обласної ради, патріот міста заслуговує на повагу до нього прилучан і шану.

ПРИРОДА ПРИЛУЧЧИНИ

1. Жива палітра водоїм

Роль рослин у житті людини важко переоцінити. Можна з певністю сказати, що без них не було б і людини. У флорі України налічується близько 5000 видів рослин. Серед них багато цінних для науки та господарства: лікарських, технічних, декоративних, медоносних, дубильних тощо. Рослини зустрічаються скрізь. У лісній, лісостеповій, степовій зонах. Поблизу людського житла поширено багато видів рослин. Єй такі види, життя яких пов'язане з водою, водоїмами. Чимало їх можна зустріти на наших водоїмах, на найбільшій річці краю - Удаї з його численними притоками, озерами й ставками, болотними масивами.

Часто суцільне покриття на водоїмах утворює ярка триборозенчата, роголистик темно-зелений, або кушир, які є хорошим кормом для водоплавних птахів. Густі підводні масиви утворюють різні водорості, які є продуктом харчування для багатьох видів риб. Біля берегової зони розростається осока.

За звичай люди здебільшого звертають увагу на ті рослини, які мають квіти. Великі чарівні квіти у латаття білого, або водяної лілеї. Давньогрецька легенда розповідає про красуню водяну німфу, яка закохалася в юнака. Довго чекала вона свого коханого, поки й не перетворилася в чудову білу квітку. На земній кулі існує більше 40 видів латаття. У багатьох із них пелюстки мають різнокольорове забарвлення. Квітки на ніч закриваються й опускаються під воду, але тільки-но зійде сонце, вони знову спливають на поверхню до життєдайного тепла й світла. Поряд із квітами, на поверхню води піднімається й листя круглої форми. З цих рослин готують ліки, їх використовують як кровоспинний засіб.

Близькою родичкою білої лілеї є латаття жовте. Золотисті квіти цієї рослини ніби маленькі сонечка світяться на воді, зблискують на тлі темно-зеленого листя. Кожної осені листя відми-

рас, а кореневище зимує на дні водоїми. Навесні з бруньок, що з'являються на них, розвиваються нові стебла з листям і квітами. Кореневище містить жири, білкові речовини, цукор. Латаття належить до зникаючих рослин і тому потребує особливої охорони.

По берегах водоїм яскраве золотисте облямвання утворює під час цвітіння калужниця болотна. Її квіти розміщені на довгих стеблах і оточені великим листям у формі сердечок. У народній медицині застосовують листя калужниці від опіків і ран. Цю красиву декоративну рослину рекомендують висаджувати у воглих місцях парків та лісопарків.

Присмним запахом та яскравожовтими квітами привертають увагу півники болотні, які виростають за літо до 120-150 см. Латинську назву рослина отримала від грецького слова Iris - веселка, райдуга. Півники дістали її за надзвичайно красиві барвисті квіти. Рослинка також має й лікарські, дубильні та фарбувальні властивості.

Своїм присмним ароматом відомо лепеха звичайна. Кореневище її товсте й довге, знаходиться глибоко в мулі, а над водою піднімаються пучки довгого вузького листя. Цю рослину називають ще й татарським зіллям через те, що прийшла вона до нас у 13 столітті разом із татарськими завойовниками. Татари вважали, що лепеха очищує воду і тому кидали її шматочки у водоїми, завдяки чому рослина розповсюдилася в Україні. Лепеха у кореневищах містить ефірну олію, яку застосовують у медицині, парфумерії та в харчовій промисловості.

Великі суцільні хащі по берегах водоїм утворює очерет, який з давніх-давен використовують як будівельний матеріал. Він також є сировиною для виробництва целюлози. Також, очерет є цінною кормовою рослиною, вона містить протеїн, жири, клітковину. У народній медицині корені очерету використовують як потогінний і сечогінний засоби.

Великими зеленими масивами розростається і рогіз вузьколистий, відомий не тільки у нашій місцевості, але й майже по всій земній кулі. Викопні рештки рогозу відомі ще з міоцену. З давніх часів використовують рогіз для різних потреб. З його листя виготовляють рибальські снасті, кошики, мати тощо.

Кожна рослина - це невичерпне джерело пізнання, вона має свою історію і може багато розповісти допитливому дослідникові. Чим більше видів рослин збережеться в природі, тим більше користі матиме людство. Знаючи їх та їхні властивості, людина знайде для них ще ширше використання.

II. Птахи.

Птахи є невід'ємною складовою частиною рідної природи. Вони зустрічаються скрізь. Одні види пристосувалися до життя на відкритій місцевості: на луках, на полях, інші живуть у садах, парках, лісах, там, де є дерева. Є птахи, життя яких безпосередньо пов'язане з водою, це птахи-водолюби. А птахи, яких називають синантропами, живуть поряд із людським житлом. Крім того, люди оточують себе птахами і вдома. Це одомашнені та декоративні види.

Найбільше нам знайомі ті птахи, які живуть поряд із нами. Усім відомий чорний грак, живиться переважно мишовидними гризунами, тобто, найбільш шкідливими тваринами. Знищуючи різні покидьки, птахи, цим самим, виконують "санітарні" функції, запобігаючи поширенню інфекційних захворювань.

Досить корисними комахоїдними птахами є галки, ворони, сойки. Дятлів і взагалі називають лікарями дерев. Завдяки своєму довгому дзьобу вони можуть проникати далеко під кору дерев, куди інші птахи дістатись не можуть. Серпокрильці та ластівки на льоту виловлюють різних комах. А

(Закінчення на 8-й стор.)

ПРИРОДА ПРИЛУЧЧИНИ

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

горобці, завдяки своїй чисельності та всеїдності, є нашими незмінними помічниками в боротьбі із шкідниками.

Якщо підрахувати, скільки їжі споживають птахи певного району лісу або фруктового саду за день, місяць і рік, то дістанемо фантастично великі цифри. Учені підраховали, що велика синиця, на протязі дня приносить пташенят корму понад 350 разів, а сіра мухоловка, вівчарик-ковалик, вівчарик жовтобровий, очеретянка ставкова та деякі інші дрібні комахоїдні птахи - понад 400 разів. За 14-16 днів, поки пташенята перебувають у гнізді, велика синиця приносить понад 2 кг різних комах, серед яких переважають шкідники. Шукаючи їжу, птахи ретельно "обстежують" кожен гілочку, листочок, тріщину в корі дерев, перевертають опале листя на землі, тобто, знаходять комах у всіх можливих схованках, де боротьба з ними штучними методами захисту рослин, у тому числі й хімічними, майже неможлива.

Та не тільки в гніздовий період птахи здійснюють свою корисну роботу. Вони швидко реагують на збіль-

шення кількості шкідників. Так, наприклад, кількість сов, канюків-зимняків збільшується саме в тих місяцях, де спостерігається масове розмноження сірої полівки, польової миші та інших небезпечних шкідників сільського господарства.

Отже, в сільському та лісовому господарствах важливо застосовувати проти шкідників саме їх природних ворогів. Слід приваблювати птахів у ті місяці, де масово розмножуються шкідники.

Значення птахів не вичерпується тим, що вони допомагають у боротьбі із шкідниками. Дуже велика їх роль й у поширенні багатьох рослин і, зокрема, у процесах поширення й поновлення лісів. Поїдаючи різні плоди, ягоди й насіння, роблячи собі запаси їжі, птахи сприяють розповсюдженню багатьох деревних і чагарникових рослин.

Хижі птахи відіграють у природі важливу селекційну роль, регулюючи кількість масових видів комах, гризунів.

Багато видів птахів належать до мисливсько-промислових і дають цінні продукти - м'ясо, жир, яйця, пух

тощо. Деякі з промислових птахів були здавна одомашнені людиною і стали для неї постійним резервом харчових продуктів (гуси, качки, кури, індики, голуби та ін.). Нині, коли природні запаси мисливсько-промислових птахів стали швидко зменшуватись, люди почали штучно розмножувати найбільш цінних птахів для використання в господарстві. Так, створено ферми для розведення диких гусей, качок, фазанів, куріпок, глухарів, тетеревів.

Одомашнені й приручені не тільки мисливські птахи. Здавна користувалися великою любов'ю людей співочі та декоративні птахи - павичі, лебеді, папуги, канарки та ін. Вони дуже красиві, цікаві своєю поведінкою й мелодійним співом.

Птахи мають також наукове значення. Вони є об'єктами наукових досліджень, моделями для вивчення біологічних процесів. Це чудова прикраса лісів, полів, лук.

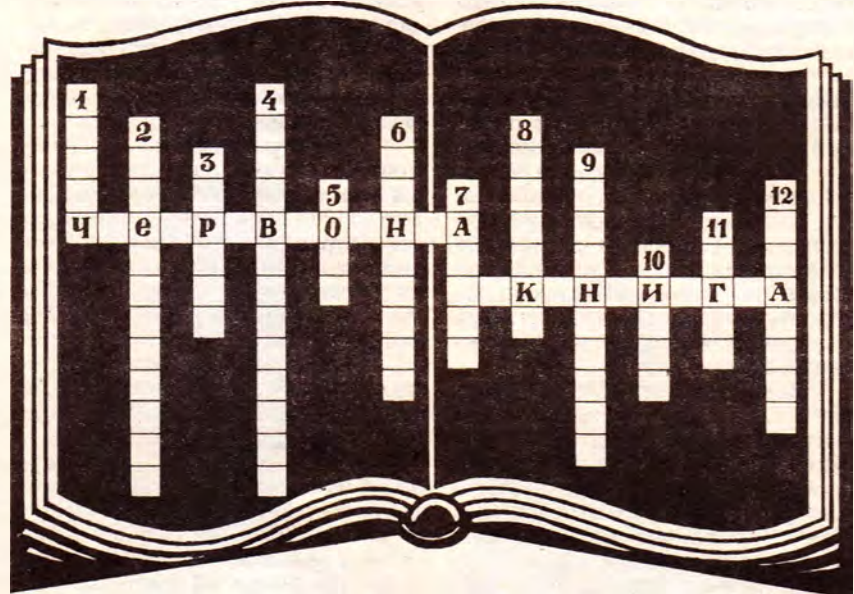
Знання птахів краю допоможе вибрати шляхи найбільш розумного й раціонального використання багатств пташиного світу, розширити знання про природу.

ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО

Кросворд "Червона книга"

1. Крупний птах з родини совиных.
2. Птах великих розмірів з родини дельцевих.
3. Тварина, жир якої використовують з лікувальною метою.
4. Великий сірий птах, який гніздиться у важкодоступних місцях.
5. Велика парнокопитна тварина з родини оленевих.
6. Хижий звір з родини куніцевих.
7. Метелик, який відрізняється великими розмірами та особливо яскравим забарвленням.
8. Не отруйна змія занесена до "Червоної Книги Прилущчини".
9. Красива ранньовесняна квітка.
10. Хижа тварина, яка живе в прісноводних водоймах.
11. Інша назва жука-оленя.
12. Рослина з розгалуженим стеблом та дрібним твердим листям.

Склали О.П. Степаненко
О.М. Тищенко

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД. ВМІЩЕНИЙ У № 77 ГАЗЕТИ "СКАРБНИЦЯ".

По горизонталі:

3. Галаган. 4. Арсенал. 6. Гімн. 8. Кума. 10. Кунтуш. 12. Сідло. 14. Маслов. 15. Сірко. 17. Ярмо. 19. Арія. 21. Майор. 22. Базар.

По вертикалі:

1. Сані. 2. Храм. 3. Газета. 5. Лосось. 6. Гімназія. 7. Ніс. 8. Кіо. 9. Академія. 11. Шовінізм. 13. Домра. 14. Монастир. 15. СТО. 16. Ода. 18. Мор. 20. Раб.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Красназнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 322. Тир. 500 прим.

Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №2 (79) Лютий 2004 року

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

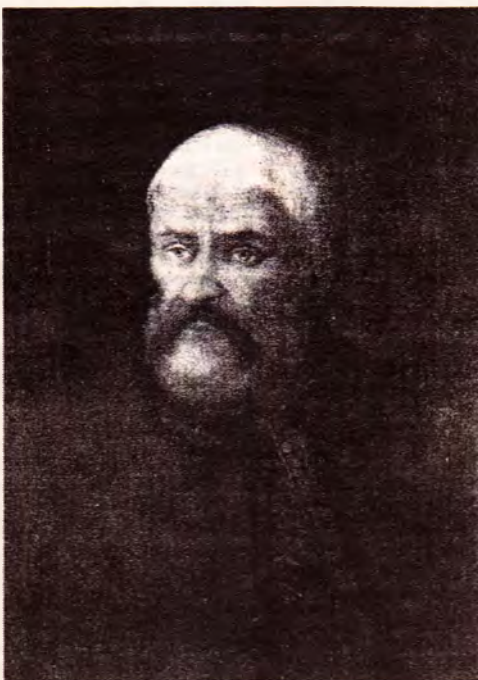
ГНАТ ГАЛАГАН

Прилуцький полковник Гнат Іванович Галаган - родоначальник старовинного і добре знаного в Україні галаганівського роду. Ця одіозна фігура з'явилася на історичній арені на самому початку XVIII століття. Син простого козака з містечка Омельника на Полтавщині, Гнат із молодих літ прибився до Запорозжя і там прижився. Згодом зажив слави відчайдушного і жорстокого козака-рубаки, за що мабуть і отримав від запорожців прізвисько "калган", тобто - пройдисвіт, шибеник. Ось саме цього шибеника й обрали січовики своїм полковником у 1706 році, а вже потім, гетьман Іван Степанович Мазепа, призначив його полковником компанійського полку, що складався з "охотників", щєбто добровольців.¹

Галаган під час Північної війни Росії із Швецією підтримав гетьмана Мазепу в його відчайдушному устремлінні за будь-яку ціну вирвати Україну із залізних обіймів злого тирана царя Петра. Пішов із Мазепою до шведів і клявся воювати зі своїми запорожцями проти російської армії. Та потім, у найвідповідальніший момент підло зрадив і гетьмана, і шведського короля Карла. Галаган вимолив у Петра прощення "за измену", плазуючи перед царем на колінах і відтоді був вірним його служакою і поплічником².

Високе прощення довелося відслужувати в боях із шведами. Компанійський полк, під його умілим командуванням, зажив слави найдієвішої бойової одиниці. Козаки Галагана встрявали у найнебезпечніші сутички зі шведами і майже завжди виходили з них із перемогою.

Ранньою весною 1709 року Запорозька Січ, яку очолював

тоді відомий козацький полководець кошовий Кость Гордієнко, перейшла на бік короля Карла й гетьмана Мазепи. Гордієнко завжди був непримиреним ворогом москалів, не жалували його й вони, називаючи не інакше як "проклятим вором". У березні Гордієнко привів до головної шведської квартири 8 тисяч запорожців. А в цей час цар Петро спорядив цілу армату, якою командував полковник Яковлев, давши йому завдання за всяку ціну зруйнувати "изменьиче гнездо" Чортомлицьку Запорозьку Січ. Військо захопило й зруйнувало швент запорозьку фортецю Переволочну, Старий і Новий Кодак, спалило запорозьку флотилію й 11 травня підступило до стін Січі, оборонцями якої була незначна залага, та ще січові діди й молодики. Отримавши рішучу відсіч і, втративши близько 300 солдатів, Яковлев припинив штурм. І саме в цей час нагодилися їм поміч від генерала Волконського під команду Галагана, добре знаного січовикам.

Галаган почав підмовляти оборонців здатися без бою, обіцяючи за це пощаду для всіх, хто ще лишився живими. Розповідали, що Галаган поклявся перед козаками страшною клятвою,

що їх лишать живими, поклявся - своїми дітьми і своєю матір'ю. Козаки повірили й покорилися. Січ була захоплена москалями і відомий уже всій Україні кривавий кат Меншиков писав у своєму донесенні цареві: "Знатнейших воров велел я удержать, а прочих казнить, и над Сечею прежний указ исполнить, также и все их места разорить, дабы оное измен-

(Продовження на 2-й стор.)

ГНАТ ГАЛАГАН

(Продовження)

Початок на 1-й стор.)

ническое гнездо весьма выкоренить"³. Галагану ж і цього було мало, він, заподливо догоджаючи цареві, почав вилловлювати запорожців, яким удалося втекти у степ, передаючи їх потім на розправу росіянам⁴.

Запорожці розказували, що незламні січовики, яких піддано жахливим, нелюдським мукам пєсиголовцями Меншикова, уже конаючи, посілали страшні прокляття на голову зрадника й запродаця Галагана і на весь його рід до сьомого коліна. Мабуть, серед них було й не мало знаменитих запорозьких дідів-характерників, бо їх прокляття таки й збулося. Не було щастя в житті кількох поколінь Галаганів, хоча й жили вони в достатках і багатстві. А рід їхній так і виродився, та ще й на сьомому коліні, яким став чарівний юнак з ангельською душею, ні в чому не повинний шістнадцятилітній Павлусь Галаган. Така була воля Всевишнього.

Є й ще одна, поки ще не розгадана таємниця: чи заплямували свої руки братньою кров'ю компанійці, чи може чигринські козаки? Адже відомо, що у березні 1709 року цар Петро призначив Галагана полковником славетного Чигиринського полку, який ще з часів гетьмана Богдана, традиційно вважався елітним, "гетьманським" полком. Звичайно, що в ці гарячі часи він міг тимчасово командувати й компанійським полком. Є два погляди на цю подію найвидатніших істориків ХІХ століття. М.І. Костомаров зазначав, що на поміч Яковлеву: "Явився присланий от генерал-майора Волконского компанейский полковник Игнат Галаган с своим полком и драгунами..."⁵. С.М. Соловйов притримувався дещо іншої позиції, він у своїй праці пише, що "...пришли на помощь к Яковлеву драгуны от генерала князя Волконского с полковником Галаганом"⁶. Тож, не зовсім зрозуміло, кого приводив Галаган і хто все таки приймав участь у цій кривавій трагедії.

Цар Петро щедро віддячив Галаганові за його вірну службу. Уже через кілька місяців після цього, в серпні 1709 року цар наділяє полковника чотирма селами на Правобережжі, а гетьман Скоропадський зі свого боку дарує йому село Липове на Лівобережжі. А вже після того, як за Прутським договором Правобережжя відійшло до Польщі, Скоропадський наділяє Галагана багатолюдним містечком Вереміївкою в Лубенському полку. Наприкінці 1714 року його, за рекомендацією царя, призначають полковником Прилуцького полку. Історичні джерела підтверджують його присутність у Прилуках уже в жовтні цього року⁷.

Відомо, що від його свавільної потерпали не тільки прості козаки й селяни, але й уся козацька старшина. Прибувши в полк, він замінив майже всю старшину, залишивши лише тих, хто підкорявся йому беззаперечно. Почав жорстоко й свавільно утискувати міщан, цехових, посполитих, збільшувати податки. Разом із тим, полковник почав накопичувати свої багатства.

У листопаді 1716 року він отримав гетьманський універсал на велике й багате село Сокиринці Прилуцького полку, став розпоряджатись як своїм власним селом Рязьками, наданим йому тимчасово "на уряд". Потім, самовладно заводив Озерянами й Дігтярями, скуповував за безцінь і одбирав у збіднілих селян і козаків грунти, поселив кілька нових хуторів, побудував водяні млини⁸.

У той час цар Петро винайшов новий спосіб методичного винищування козацтва, їх почали постійно використовувати не за прямим призначенням - на війнах, а на каторжних роботах на будівництві укріплених ліній, каналів та ще й самої російської столиці серед непролазних фінських боліт. Так, під командуванням Галагана Прилуцький полк, у складі 10-тисячного козацького війська наприкінці 1716 року був відправлений на будівництво каналу між Волгою й Доном біля Царицина. Ходили прилуцькі козаки в похід на цю ж "ленейную роботу" і через три роки, у квітні 1718 року⁹. У лютому 1721 року прийшов наказ відправити 12 тисяч козаків на

Олена Галаган

Ладозьке озеро копати обвідний канал. Галаган тоді лишився вдома, а послав наказним полковником сотника полкової сотні Федора Марковича. За кілька місяців каторжної роботи тут померло від голоду, холоду й хвороб 2400 чоловік¹⁰. І що найстрашніше, що п'ята частина від цієї кількості, а саме - 465 померлих була з Прилуцького полку, крім того, близько 400 чоловік хворих і знесилених украй прилуцьких козаків лишилося помирати на каналі. Вони вже не мали ніякої змоги добратися додому. Майже половина чисельного складу полку погубила Богом проклята "канальська робота" та її натхненник цар-душогубець¹¹.

А наприкінці цього ж, 1721 року, в Прилуках отримали ще одну жахливу вість: за царським наказом, та пропозицією генерала фон Вейсбаха, на Прилуччину сунули на постій два полки москалів: гренадерський та фон дер Роппа¹². Це було гірше чуми, гірше сарани. Там де стояли на постой полки зголоднілих на пустих московських "шах" вояків, уся територія перетворювалась на пустелю. Вони пожирали все, що тільки може з'їсти людина: хлібні запаси, городину й садовину, усю домашню живність, навіть корів і коней. Лінуючись заготовити дрова, москалі топили печі тинами, соломою, яку здирали з дахів клунь, стаєнь, а на останок спалювали й самі будівлі. І коли вже не лишалося нічого, їх перекидали кудись в інший край і там починалося все спочатку.

На початку 1722 року розпочався похід царської армії й козацького війська в Персію. Був у поході й Гнат Галаган із своїм полком. Об'єднана армія пройшла від Царицина й Астрахані до Дербента, не зустрічаючи супротиву. Але спека й голод змусили Петра повернути назад, дїшшивши гарнізон у Дербенті. Козаки побудували на річці Сулак фортецю Святого Хреста. Галаган у цей похід водив не весь полк, але з артилерією у повному складі¹³.

В наступному, 1723 року, знову похід на Персію, в якому брало участь чотири сотні прилуцьких козаків, мабуть, був там і полковник Галаган¹⁴.

Після смерті Скоропадського, в 1722 році, гетьмана обирати козацтву вже не дозволили, а призначили для управління Гетьманщиною Малоросійську колегію. Від себе козацька старшина все ж виставила наказного гетьмана Полуботка. Гетьман хотів об'єднати навколо себе старшину, а потім добиватися у царя повернення козацьких привілеїв, відновлення гетьманського правління. Та підтримки ні від старшини, ні, тим більше, від полковників так і не отримав. Галагана тричі запрошував гетьман до Глухова підписати петицію до царя, та так його й не дїждався. Зате Галаган дїждався смерті бунтівного Полуботка в казематах Петропавлівської фортеці.

З новим гетьманом Данилом Апостолом, обраним у 1727 році, вони були давніми знайомими. Разом підтримували Мазепу, а потім утікали від короля Карла і вірно служили Петрові. У цей час Галаган був уже власником 800 селянських дворів у семи великих і малих селах Лівобережжя.

Одружився Гнат Галаган досить пізно, взявши собі до пари заможну киянку, доньку міщанина Антона Гадрини - Олену, молоду вдову київського бурмістра Максима Александровича. У подружжя 1716 року народився син Григорій. Олена Антонівна все своє життя, як вогню, боялася свого чоловіка, була доброю матір'ю і гарною господинею¹⁵.

Прибувши на полковництво в Прилуки, Гнат Галаган побудував собі гарну садибу, обравши найкраще місце у старому укріпленому місті, на високому березі Удаю, біля Кустівської брами. Облаштувавши садибу, Гнат Галаган побудував на своєму дворічці невеличку кам'яницю, яку потім називали полковою канцелярією, скарбницею, арсеналом Галагана. Про канцелярію (чи не про згадану кам'яницю - ?) у Прилуках є цікава згадка в листі гетьмана Апостола генеральному хорунжому Горленку: "...пан полковник Прилуцкий,

ГНАТ ГАЛАГАН

мимо тамошней полковой старшины, природных мужиков, которых отцы и деды посполитую отбывали тяглость и сами они в мужицком пребывали звании, кого похощет, вписывает в козацкий компут, имея себе советника своего полкового писаря, который в дворе его полковника, край конюшни, полковою канцеляриею правит..."¹⁶.

Ця напрочуд гарна козацька кам'яничка збереглася й досі біля Спасо-Преображенського собору. Тут колись, в обкутих залізом дубових скринях зберігались полкові клейноди, прапори, значки, привезена з походів коштовна зброя, одяг, в дерев'яних барильцях - срібні талари, орти, рублі, мідні шеляги, копійки, полушки.

У часи правління Галагана в Прилуках, за його власні кошти звели нові муровані споруди - полкову Спасо-Преображенську церкву та дзвіницю з невеличкою замковою церквою Святого Миколая. Полковник, обтяжений численними гріхами й козацьким прокляттям, не жалів ніяких коштів на будівництво храму. Його будували найкращі майстри-мулярі, яких зумів знайти Галаган у своїх володіннях. Зразком для них був знаменитий на всю Гетьманщину Троїцький храм Густинського монастиря. Зводили п'ятиглавий собор на міцному підмурку з велетенських каменів, перевезених із річки Переводу, де вони були закладені у бики стародавнього мосту біля Край-Города, зруйнованого дикими ордами Батия.

Після смерті Петра I, Галаган усе чекав якоїсь напасті на свою голову, але все минулося. Його кандидатуру навіть висунули на посаду генерального обозного, це зробив високопоставлений царський чиновник Федір Наумов. У своєму листі до цариці Катерини I він повідомляв: "...в обозные лучше всего назначить полковника Галагана, ибо хоть он и писать не умеет, однако отличался всегда верностию императорскому величеству..."¹⁷. Імператор Петру II 2 серпня 1728 року підписав грамоту Гнатіві Галагану на чин полковника¹⁸.

У 1731-1736 роках на Лівобережжі та Слобожанщині, від Дніпра до Сіверського Дінця, споруджувалась велетенська оборонна споруда, так звана Українська лінія, для захисту кордонів Російської імперії від кримських татар. Будували її українські козаки й селяни. На протязі шести років постійно перебували там і тисячі прилуцьких козаків і селян, декілька сотень, лишилися там навечно. Вони помирили від хвороб і пошестей, голоду й перевтоми. У 1732, 1734 і 1737 роках начальником будівництва був Гнат Галаган¹⁹.

1732 року полковник відвідав Санкт-Петербург і правдами й неправдами, підкупамі й задобрюваннями отримав на всі свої мастки царську грамоту²⁰. Принагідно треба зазначити, що грізний полковник Галаган, був досить таки непоганим дипломатом і вмів улагоджувати справи з чиновниками найвишого рангу та й із самими царями також.

У 1733 році почалася російська інтервенція в Польщу, Галаган теж водив своїх козаків у цей загарбницький похід, допомагати своїм поневолювачам підкоряти ще й вільнолюбний польський народ. Ще через два роки, в 1735 році, Росія затіяла війну з Туреччиною за Крим. Війна розтяглася на цілих шість років й нічого, крім розорення й величезних жертв, українця вона не принесла. 1116 виборних козаків Прилуцького полку під командуванням наказного полковника Мовчана приймали участь у поході на Крим. Українське військо очолював наказний гетьман Яким Горленко. З цього походу не повернулось 290 прилуцьких козаків, із них 20 чоловік залишено "на форпостах", чотири чоловіки загинули в боях, а всі інші - померли від тяжких умов походу, від хвороб і

Спасо-Преображенський собор з дзвіницею

виснаження. Велика кількість прилуцьких козаків приймала участь і в будівництві фортифікаційних споруд Києва в 1732-1737 роках²¹.

Наприкінці 1739 року імператриця Анна Іванівна "височайше" затвердила доповідь всесильного правителя Малої Росії, генерал-майора й бригадира О. І. Румянцева про звільнення від служби Гната Галагана та про призначення на його місце - його сина Григорія Галагана²². Так царський уряд віддячив йому за "вірнопіддану" багаторічну службу престолу. Але О. Лазаревський вважає, що ця "дяка" не дешево обійшлася й самому полковникові. Бо в Україні ще такого не було, щоб 23-річного юнака призначали на такий високий пост без ніяких заслуг перед військом. А влаштував усю цю справу за грубі гроші Андрій Безбородько, який зайняв посаду генерального писаря після смерті Турковського і користувався всебічною підтримкою Румянцева²³.

Не дістав вічного спокою колішній грізний прилуцький полковник Гнат Галаган, якого у 1748 році поховали у правій абсиді Преображенської церкви в Прилуках. Уже в наші часи хтось лихий, не побоявся кари Божої і пограбував небіжчика, зламавши склеп. Хай багато лиха завдав він свого часу козакам, хай впали на його голову тяжкі прокляття, але Уже саме те, що ця людина за свої кошти побудувала два величні храми, вона достойна пам'яті й пошанування.

Хай Всевишній простить йому всі його тяжкі гріхи.

- 1 Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 62.
- 2 История Малороссии, Николая Маркевича. М., 1842, с. 499-500.
- 3 С.М. Соловьев. История России. Книга 8. М., 1962, с. 268.
- 4 Н.И. Костомаров. Мазепа. М., 1992, с. 292.
- 5 Там само.
- 6 С.М. Соловьев, с. 267
- 7 Лазаревский А., с. 36-37.
- 8 Там само, с. 39-40
- 9 Д.Е. Шкоропад. История Прилук. Часть вторая. М., 1982, с. 164.
- 10 Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том II. К., 1991, с. 165.
- 11 Д.Е. Шкоропад, с. 166.
- 12 Там само.
- 13 Там само, с. 169.
- 14 Там само.
- 15 В.Л. Модзалевский. Малороссийский родословник. Том первый. К., 1908, с. 221.
- 16 Лазаревский А., с. 44.
- 17 С.М. Соловьев. История России. Книга 10. М., 1963, с. 160.
- 18 В.Л. Модзалевский, с. 221.
- 19 Д.Е. Шкоропад. История Прилук. Часть третья. М., 1989, с. 110-111, 123.
- 20 Лазаревский А., с. 42-43.
- 21 Д.Е. Шкоропад. История Прилук. Часть третья. М., 1989, с. 115-120.
- 22 Лазаревский А., с. 48.
- 23 Там само.

НАШ КАЛЕНДАР

ЗАБАШТА ЛЮБОВ ВАСИЛІВНА
(1918-1990) - українська поетеса.

Народилася 3 лютого 1918 року в Прилуках у родині службовця. Пристрасть до поезії пробудив дід Семен Герасимович Січкач - учитель. З 10 років, навчаючись у середній школі №4, почала писати вірші. На один із перших віршів Л. Забашти, надрукований у газеті "Правда Прилуччини", український композитор А. Майборода написав романс "О юність, юність".

В 1940 році закінчила інститут інженерів водного господарства, направлена на Рибинську судноверф, де працювала інженером-кораблебудівником.

З 1944 року Л. Забашта працювала конструктором кораблів на заводі "Ленінська кузня". Без відриву від виробництва закінчила мовно-літературний факультет Київського педагогічного інституту. Працювала завідуючою відділом поезій журналу "Дніпро". Перша збірка поезій "Нові береги" вийшла у 1950 році. З того ж року Любов Забашта - член Спілки письменників.

Книжки письменниці вирізняються розмаїттям тем, художніх засобів, жанрів - вірші, поеми, балади, повісті, романи, драматичні й дитячі твори. Серед них - поетичні збірки: "Нові береги", "Пісня й хліб", "Берег надій", "Гніздо голубки", "Сівачі", книжки для дітей: "Паляниця білолиця", "Коли я виросту", "Дощик", "Веселка", п'єси: "Весілля в Тернах", "Троянди на камені", драматичні поеми: "Квіт папороті", "Там, за рікою молодість", "Крилаті мої кораблі"...

На слова Л. Забашти композиторами створено понад 50 пісень. Останні роки Любов Забашта присвятила увічненню пам'яті свого чоловіка, відомого поета-пісенника Андрія Малишка. Багато віршів присвятила поетеса рідним Прилукам. Декілька поетичних збірок подарувала краєзнавчому музею.

Померла Любов Василівна 21 липня 1990 року. Похована на Байковому кладовищі біля могили А. Малишка.

На будинку, де народилася Любов Василівна Забашта і в школі, де вона навчалася встановлені меморіальні дошки.

Творчий і життєвий шлях письменниці свідчать, що вона щиро й пристрасно любила Україну, була справжньою патріоткою свого народу.

БОНДАР СЕРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ
- художник, заслужений діяч мистецтв Казахстану.

Народився 5 лютого 1912 року в селі Ольшана Придубського повіту Полтавської губернії у селянській родині. Малювати почав ще в ранньому дитинстві. Навчався спочатку в земській, а потім у трудовій школі.

У 1920-х роках родина Бондарів переїхала до Прилук. Першим учителем був художник М. О. Рутченко. З дитинства був закоханий у рідний край.

Разом із професором В. І. Масловим приймав активну участь у створенні окружного музею в Прилуках.

За порадою Маслова поїхав до

Ленінграда і вступив в Академію мистецтв. Не закінчивши навчання, через скрутне матеріальне становище, С. Бондар повернувся в Прилуки, а через деякий час поїхав на заробітки до Києва і став членом Асоціації художників України. Навчався в приватній студії відомого живописця І. Ф. Селезньова. У 1933 році Бондар переїхав до Ленінграда, продовжив навчання в Академії мистецтв, опановував мистецтво літографії.

У 1934 приймав участь у виставці молодих художників Ленінграду, після якої почалося співробітництво з видавництвами. На замовлення видавництва готував портрети полководців Червоної Армії, керівників держави. В період Великої Вітчизняної війни працював над випуском оборонних і патріотичних плакатів.

З 1941 по 1945 рік, проживаючи в м. Алма-Ата (Казахстан), виконав багато автолітографій. Серед них: "Фельдмаршал Кутузов", "Адмірал Нахімов", "Мінін і Пожарський"...

У 1943 році С. М. Бондар став членом Спілки художників СРСР, а через рік - за активну творчу діяльність у період Великої Вітчизняної війни йому присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв Казахської РСР.

Після війни художник повернувся до Ленінграда, створив і видав портрети-плакати героїв Великої Вітчизняної війни, передовиків промисловості і сільського господарства.

Приймав участь у багатьох виставках як у Радянському Союзі, так і за кордоном.

Неодноразово відвідував Прилуки. В дар музею передав близько 250 своїх робіт. Проживає в Санкт-Петербурзі.

МАРКЕВИЧ МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ (1804-1860) - український історик, письменник, етнограф.

Народився 7 лютого 1804 року в

НАШ КАЛЕНДАР

с. Дунайці Глухівського повіту Чернігівської губернії. Дитячі роки пройшли на Прилуччині, в Рудівці й Турівці. В 4 роки він уже вмів читати й писати українською, російською, німецькою та французькою мовами. Виховання й навчання дістав у приватному Прилуцькому пансіоні відомого письменника, педагога П.П. Білецького-Носенка. Літературна діяльність почалася під час навчання в Петербурзькому пансіоні Головного педагогічного інституту. Після військової служби (1820-1824 р.р.) жив і працював у місті Прилуки, Турівці. Був особисто знайомий з Т. Шевченком. О. Пушкіним, В. Жуковичем. Т. Шевченко присвятив Маркевичу вірш "Бандуристе, орле сизий".

М. Маркевич - автор багатьох збірок поезій, в основу яких лягли українські народні перекази, повір'я. Ще під час навчання в пансіоні одержав музичну освіту. У 1840 році видаються "Народні українські наспіви", покладені на фортепіано Миколою Маркевичем. Окрема мелодія "Удай" присвячена Прилуччині. У збірці "Українські мелодії" він звернувся до українського фольклору, показав свосвідність побуту й звичаїв народу, героїчне минуле України.

З етнографічних праць найвідомішою є "Звичаї, повір'я, кухня та напої сучасних малоросіян". Результатом досліджень нашого краю, проведених Маркевичем, з'явилися його праці: "Про клімат Полтавської губернії", "Ріки Полтавської губернії", "Про народонаселення Полтавської губернії". Найголівніша його праця - п'ятитомна "Історія Малоросії".

Помер Микола Андрійович 9 червня 1860 року, і похований у с. Турівка Згурівського району Київської області.

В історії української культури

Микола Андрійович Маркевич залишив помітний слід, виявивши себе письменником, поетом, етнографом, музикантом, істориком, видатним збирачем архівних документів.

РЕВУЦЬКИЙ ЛЕВКО МИКОЛАЙОВИЧ (1889-1977) - композитор, педагог, академік АН України.

Народився 20 лютого 1889 року в селі Іржавець на Прилуччині (нині Ічнянського району). Музична обдарованість виявилась дуже рано. Грати на фортепіано почав у 5 років.

До 1903 року навчався в Прилуцькій гімназії. Після переїзду до Києва, навчався у фортепіанному класі відомого українського композитора М.В. Лисенка.

У 1907 році Ревуцький вступив

до Київського університету і водночас навчався на фортепіанному відділі Київського музичного училища. З 1913 по 1916 рік навчався в Київській консерваторії. До 1918 року - на полях першої світової війни.

Після демобілізації працював повітовим інструктором у музичних справах у Прилуках і діловодом в амбулаторії залізничної станції.

Л. Ревуцький - один з організаторів музичної школи і симфонічного оркестру в місті. Неодноразово сам і в складі оркестру виступав перед жителями Прилук із концертами. Саме в Прилуках почав писати свої перші хорові твори. Серед них - один із кращих творів композитора, відома кантата-поема "Хустина" на слова Т.Г. Шевченка. Уперше цей твір було виконано хоровим гуртком робітників і службовців Прилуцької кооперації.

В 1924 році Л.М. Ревуцький повернувся до Києва, де повністю почав займатися педагогічною та музичною діяльністю. Викладав у музично-драматичному інституті, а з 1933-го - в Київській консерваторії.

У 1944 році йому присвоєно звання народного артиста СРСР, а в 1969 - звання Героя соціалістичної праці, і обрано академіком Академії наук України.

Помер Левко Миколайович 30 березня 1977 року.

Л. Ревуцький - основоположник жанрів симфонії та фортепіанного концерту в українській музиці. Значну цінність являють собою зроблені ним обробки українських народних пісень.

Левко Миколайович Ревуцький зробив вагомий внесок у скарбницю української музичної культури.

На будинку колишньої гімназії та амбулаторії залізничної станції встановлено меморіальні дошки.

ЛЕОНІД КАРПИЛЯНСЬКИЙ

МОНЕТИ - СВІДКИ МИНУЛОГО

Пам'ятається далеко-далеке дитинство - воєнне й післявоєнне, як із своїми товаришами, поряд з іншими розвагами, грали і в "розбивалку": важким свинцевим битком ударяли по монетам. Іноді цим битком був старовинний п'яттак, гурт якого поступово псувався від частих ударів по монетам.

Суть гри полягала в наступному: на певній відстані складали стовпчиком монети вартістю в 5, іноді в 10, бувало і в 15 копійок, в залежності від наявного "капіталу". По черзі кидали биток у напрямку виставленого стовпчика монет. В залежності від того, на якій відстані опинявся биток, визначали черговість ударів битком по стовпчику. Якщо якась із монет переверталась "орлом", той, хто ударяв, забирав її собі і продовжував бити, поки не "страчав", тобто,

коли монета не переверталась. Тоді наставала черга іншого з нас. І так до тих пір, поки не залишалось жодної монети.

То був час, коли нам не вистачало знань, нікому було підказати, спрямувати наші захоплення у більш корисно-му напрямі.

Уже значно пізніше, коли було заліковано рани, нанесені війною, запрацював краєзнавчий музей, зросла кількість навчальних закладів та будинків культури. У школах запрацювали гуртки, зокрема - краєзнавців, з'являються куточки краєзнавчих матеріалів, а в окремих навчальних закладах ще й свої невеличкі музеї, музейні кімнати.

Окремі вчителі історії для більшого унаочнення своїх уроків стали використовувати старовинні монети й літера-

туру з нумізматики, яка періодично з'являлася у продажу і не залежувалась на полицях книжкових крамниць.

Слід підкреслити, що нумізMATика, як допоміжна історична дисципліна, сприяє розширенню світогляду в різних галузях знань, про існування яких раніше людина і не підозрювала. НумізMATика (від латинського слова numisma, що значить - монета) вивчає історію товарно-грошового обігу, історію техніки монетної справи. Вона дає допоміжний і важливий матеріал для розв'язання ряду проблем історії, археології, мистецтвознавства, мовознавства. Основними пам'ятками нумізматики є скарби монет і окремі монети.¹

Декілька слів про походження слова "монета". Стародавні римляни віри-

(Продовження на 6-й стор.)

МОНЕТИ - СВДІДКИ МИНУЛОГО

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

ли: кожен чоловік має свого бога, який за нього заступається, кожна жінка - свою богиню-покровительку. Проте, всі ці боги та богині підкоряються цареві неба й землі Юпітеру та його дружині Юноні Монеті (наставниці). Від них залежить благоденство людей. Щоб заслужити милість цього подружжя, треба всіляко догоджати йому, не скупитися на жертви. З будь-якого приводу Юпітер і Юнона Монета обов'язково одержували шедрі пожертвування. Для цього на найвищому місці - на вершині Капітолійського пагорба - на честь Юнони Монети побудували прегарний храм. До нього несли відібрані в переможених супротивників самоцвіти, дорогі тканини й золото. Зрештою, ухвалили закон про карбування грошей лише у храмі Юнони Монети. З того часу в Римі, а згодом і більшості країн, металеві гроші називають монетами.²

Монета - складний і змістовний матеріал, що ще в стародавні часи протистояла товару. Грошовий обіг монет - один із проявів товарно-грошових відносин у суспільстві, показник товарного обігу, а також і товарного виробництва. Монета - незмінний свідок місцевих і міжнародних економічних зв'язків. Монети дають можливість визначити час, період свого обігу, а також своє походження. Іноді зустрічаються скарби монет іноземного походження, тобто, монети-"мандрівники".³

Підтвердженням цьому є знахідка в селі Ряшках Прилуцького району чималі кількості срібних монет, які були знайдені під час оранки землі. Як розповідали місцеві жителі, це трапилось десь на початку 70-х років минулого століття. Очевидно це був скарб, який зберігався в землі ще з давніх часів. Причому, що важливо підкреслити, в ньому знаходились монети іноземного походження. По залишках цих монет, що розійшлися по руках дорослих і дітей, які нагодилися на той момент поблизу знахідки, вдалося визначити, які саме монети були закопані в землю. Серед них виявилось чимало таких монет, як талер, гульден, орт та "ефимок із позначкою".

Як зазначав відомий дослідник, доктор історичних наук І.Г. Спаський, в Україні 16-17 століть грошовий обіг становив частину польського грошового обігу. Населення України користувалося польською, і взагалі, західноєвропейською монетою.⁴

Монети іноземного походження зберігалися в грошовому обігу в Україні й у 18 столітті.⁵

Деякі слів про назви монет. Так, наприклад, талери чеканилися в різних містах на Заході. Ці монети стали одержувати назву по місцю їх чеканки. Зокрема, у місті Йоахімсталі (Чехія) ця крупна срібна монета одержала назву йоахімсталер. Але слово було дуже до-

вгим, а монета ходова, і в народі її називали просто - "талер". А в Московії цю монету стали називати "ефимком": було взято початок слова - йоахим (російське - Єфим). Ішов 1654 рік. Дев'ятий рік сидів на престолі Олексій Михайлович Романов. У цей час Московська держава вступила у виснажливу війну з Польщею. Війна спорожила казну, а треба було багато грошей. Цар збільшив податки, але зuboжілий народ не мав чим платити. До краю розорялися люди, за недоїмки відбирали в них останнє майно. І тоді боярин Ртишев придумав спосіб, який на його думку, повинен був поповнити казну. Свого срібла в державі не вистачало, і гроші виготовляли незвичайним способом - з іноземної монети. Здебільшого для цієї мети використовували західноєвропейські монети (талери).⁶ Була зроблена спроба перетворити їх в російську монету шляхом перечеканки, а потім - в 1655 році - надчеканки, для чого використовувався звичайний круглий штемпель для копійок: зображення вершички на коні й рік

"1655".⁷ Такі монети стали називатися "ефимки з позначкою". Цікаво, що слово "талер" (або "далер"), змінене голландською, а потім американською вимовою, перетворився в "долар".⁸

Походження вищезгаданого скарбу в селі Ряшках, пов'язане, скоріш усього, із суконною мануфактурою. З історичних джерел відомо, що вона була заснована 1719 року. Згодом вона стала власністю генерала Вейсбаха, з 1737 року - фельдмаршала Мініха. Після закінчення останнього до Сибіру в 1742 році, Ряшківська суконна мануфактура перейшла у відання Мануфактур-колегії. У 1754 році вона була пожалувана князю Б.Г. Юсупову, причому, для розширення виробництва йому надано безпроцентний кредит - 10 тисяч рублів на 10 років. За це Юсупов мав виробляти сукно для армії.⁹

За даними О. Шафонського, ("Чернігівського намісництва топографічний опис" 1786 року) на Ряшківській суконній мануфактурі налічувалось суконних верстатів - 50, каразійних (виробляли грубу шерстяну тканину) - 10, на яких працювало 600 малоросіян із села Ря-

шок, а також привезених 100 великоросіян обох статей... Сукно тчуть просте, солдатське і краще.

Першого сукна виробляється за рік 30000, та каразей 1500 аршинів. Солдатське сукно постачають для війська в Київську "обер-штер-крігс-комісарську" комісію, крім цього продають для штатних рот трьох малоросійських намісництв й іншим стороннім купцям. Красильню і сукновальний млин мають тут же, біля фабрики, на річці Смоші.¹⁰

У 1797 році, коли власником мануфактури був син Б.Г. Юсупова Микола, тут працювало вже 1326 чоловік, у тому числі 999 майстрових та їх учнів.¹¹

Немає сумнівів, що цей скарб у селі Ряшках належав комусь із заможних людей, або одному із зазначених власників мануфактури, можливо, і самому Мініху, засланому до Сибіру. В силу певних обставин він змушений був закопати гроші в землю, в надії, згодом використати їх. Але з невідомих причин не зміг цього зробити.

Про великий скарб Карла XII - короля шведського, розповідали у селі Варві, яке входило свого часу до складу Прилуцького козацького полку. Під час Північної війни шведи, нібито, награбували в Україні незлічені цінності й возили їх за собою цілим обозом. Після поразки під Полтавою Карл XII з рештками військ кинувся на південь до Дніпра.

З армією було покинчено, але похідну казну (скарбницю) ще можна було врятувати. За наказом Карла декілька возів, супроводжуваних надійними людьми, відірвавшись від відступаючих до Переволочної шведів, рушили кружним шляхом на північний захід до литовського кордону.

Під Переволочною шведи були остаточно розгромлені, а обоз дійшов до Прилук і тут шведи переконалися у безнадійності свого становища. Російські загони займали шляхи і всі скільки-небудь значущі населені пункти. Розраховувати на допомогу українського населення після Полтавської поразки й утечі Мазепи не доводилося. Тоді шведи вирішили захопити дорогоцінне майно. На високому пагорбі поблизу Варви вони викопали глибокий лох, склали туди коштовності, лаз заклали камінням.

Мешканці Варви згадують, як ще за часів першої світової війни до села приїздили якісь "генерали", що мали певні документи й плани, але скарб не викопали. Так і лежить десь казна шведського короля цілісінькою.¹²

Розповідь про схованку біля села Варви лише одна з багатьох легенд про скарби, зариті в часи війни із шведами. Про те, що шведи дійсно заривали в українську землю не лише гроші, але й зброю, свідчать документи тих років.

Про те, як складала доля гетьмана Мазепи - також відомо. А яка доля його скарбів? Відомо, що гетьманська скарбниця знаходилась в Батурині, що був з 1669 року столицею українських геть-

МОНЕТИ - СВІДКИ МИНУЛОГО

маїв. А коли Мазепа прибув до Карла XII, то привіз із собою значну частину грошей у своєму обозі. Відомо, що на своєму шляху до шведів обоз зупинився в Прилуках. У кінці січня 1709 року обоз із гетьманською скарбницею відправили з Прилук у Лохвицю, а в лютому - у Хорол. У березні гетьманська скарбниця була перевезена у Великі Будиша, де розташовувалась головна квартира Карла XII. Достовірно відомо, що вже після Полтави, переправляючись через Дніпро, Мазепа захопив із собою два барильця із золотими монетами. Проте, що Мазепа встиг узяти з собою велику суму грошей, свідчить і той факт, що, навіть перебуваючи у вигнанні, Мазепа мав можливість дати Карлу XII в борг 240 тисяч талерів. А після смерті гетьмана в його казні залишилося тільки грошми 260 тисяч червінців, не говорячи вже про срібні речі й різні прикраси.¹³

Після переходу Мазепи на бік Карла XII російський уряд доклав великі зусилля до пошуку й конфіскації майна колишнього гетьмана. Уряд обіцяв віддати кожному, хто вкаже на слід скарбів гетьмана, половину від знайденої суми, або вартості майна. Ось тоді й виникли і до теперішнього часу не затихають чутки про скарби Мазепи, сховані ним під час утечі з України.

Раніше, авторів цієї статті доводилося також не раз чути про скарби, залишені шведами й мазепинцями в Прилуках, зокрема, про затоплене в річці Удаї судно з монетами та іншими цінностями. Очевидно це були відгуки на відомості про той скарб у районі Варви, про який ішла мова вище.

Ці чутки, мабуть, не позбавлені сенсу. Відомий факт, коли в кінці жовтня 1708 року, за декілька днів до свого від'їзду в розташування шведів, Мазепа зібрав старшин і оголосив їм: "Пусть бы всяк зарывал в землю все, что есть дорогого, потому что царь, не надеясь от Украины постоянства в случае неприятельского вторжения, хочет устроить что-то недоброе над гетманом с над всем народом".¹⁴

Між іншим, недалеко від Батурина знаходиться одна з вірогідних "адрес" гетьманських скарбів - замок Мазепи Гончарівка. В останні роки гетьманства Мазепа особливо турбувався про її укріплення, обравши своєю замською резиденцією. За свідченнями недруга Мазепи Кочубея, Гончарівку на початку 1708 року гетьман "обнести велел знатным валом для якоись неведомой причины".¹⁵

Був у Мазепи і ще один замський палац на хуторі Поросючці під Бахмачем. Саме в Поросючці в листопаді 1708 року всі старшини, що були при гетьманові, полковники, сотники і знатні військові товариші принесли присягу на вірність Мазепі й підтвердили готовність "надіятись на протекцію шведського короля".¹⁶

Залишки мазепинського палацу зна-

ходяться неподалік сучасної залізничної станції Бахмач. До сих пір помітні сліди якихось старих будівель.

Ще один скарб, але вже справжній, було знайдено в селі Колісниках Прилуцького району. З розповідей жителів села стало відомо, що десь у середині 60-х років минулого століття, під час весняної повені розмилі загату, що відгороджувала ставок від села. Коли її відновлювали, копали землю на пагорбі, що прилягав до сільської вулиці. Одного разу хтось із жителів села викопав горщик, який був наповнений монетами. Усі, хто приймав участь у земляних роботах, накинулись на монети, які розсипались по землі й розкапали їх, надіючись, що зможуть ними поживитися. Через багато років, у розмові з учителем школи села Колісників, вдалося почути, що, як йому запам'яталося, у тому горщику були монети від часів Петра II до Катерини II, а отже, ще й Анни Іванівни та Єлизавети Петрівни, номіналом в один карбованець.

У 70-х роках минулого століття з них залишилися поодинокі екземпляри. Бо, як розповідали, їх було роздано дітям та комусь з умільців для виготовлення сережок та інших прикрас. Так зник ще один із скарбів, який міг би прикрасити стени будь якого музею.

На запитання про те, кому цей скарб міг належати, старожили села пригадували, що ще від своїх предків чули розповіді, що поблизу місця, де був знайдений горщик із грішми, у давні часи проживали священики, яким і міг належати закопаний скарб. Як би то не було, але по всьому видно, що він так і не був використаний своїм справжнім власником.

Як видно з вищесказаного, звичай закопувати гроші й цінності, справді існував. Звідки ж він походить, які причини зумовлювали його і примушували людей робити це? Дуже поширеною в народі й науковій літературі. Є думка, що скарб ховали, як правило, у хвилину гострої небезпеки, коли хтось, або щось, загрожувало власникові цінностей.

Чому закопували саме в землю? Не секрет, що будівля могла згоріти під час пожежі, або бути пограбованою. А земля була більш надійним захистком. Само собою зрозуміло, що закопуючи гроші або цінності, людина, ким би вона не була і в яких би умовах не опинилася, робила це з надією колись забрати свою власність назад. Це елементарно зрозуміло. У багатьох випадках так воно й було: власник скарбу повертався назад, перекававши те, що спонукало його до такої дії, і відкопував сховане. Але в деяких випадках, як бачимо з наведених прикладів, щось не дозволяло власникові скарбу взяти своє майно назад. Може він помирав, чи був убитий, а може доля закидала його кудись далеко, звідки вже не було вороття до заповідного місця, чи може не зміг відшукати сховане надто ретельно.

Чимало монет знаходили поблизу Густинського монастиря. Це були по-

одинокі мідяки різних номіналів, такі як полушка, денга, копійка, двокопійсні монети, рідше - п'ятаки. Мідні монети з написом "полушка" чеканились з 1700 до 1810 року (із деякими перервами), а з 1839 року уже з написом "1/4 копійки" аж до 1916 року.¹⁷ А мідна "денга" чеканилась із початку 18 століття, в 1849-1867 роках вона мала напис "денежка", а потім - "1/2 копійки".¹⁸

Від тривалого перебування в землі майже всі вони були зіпсовані, лише на окремих із них можна було прочитати номінал монети та рік її карбування. Ці монети знаходили після чергової оранки навколишньої території, чи після сильної зливи.

Ще коли в Густині діяла школа, в учительській кімнаті знаходився невеликий стенд із такими монетами. Це були зразки різних років чеканки. Тут можна було побачити мідні копійки часів Петра I та мідні монети інших номіналів аж до періоду царювання Миколи I.

Як відомо з історичних джерел, а також із розповідей старожилів, у Густині влаштувалися щорічні ярмарки, на які приїздило багато купців із різних місцевостей як України, так і Росії. Нерідко при продажу-купівлі монети могли губитися. Звичайно, що цим і можна пояснити ту кількість монет, які за досить великий проміжок часу опинилися в землі на території колишньої торгової площі біля стін Густинського монастиря.

Джерела та література:

- 1 А. Введенський, В. Дядиченко, В. Стрельський. Допоміжні історичні дисципліни. Короткий курс. К., 1963, с. 184.
- 2 Г. Єлизаветін. Гроші. К., 1971, с. 40-41.
- 3 А. Введенський, В. Дядиченко, В. Стрельський, с. 184.
- 4 І. Г. Спаский. Дукати і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження. К., 1970, с. 27.
- 5 В. В. Зварич. Нумізматический словарь. Львов, 1975, с. 59.
- 6 Г. Єлизаветін, с. 50.
- 7 В. В. Зварич, с. 59.
- 8 Г. М. Смар. Среди монет. М., 1990, с. 53.
- 9 Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с. 719.
- 10 М. С. Чуприна, Ю. А. Сіментов. Хрестоматія з історії Чернігівщини. К., 1969, с. 39-40.
- 11 Чернігівщина, с. 719.
- 12 М. Ю. Брайчевський. Скарби знайдені і не знайдені. К., 1992, с. 15;
- Н. Н. Непомнящий, А. Ю. Низовский. Тайны кладов. М., 1999, с. 318-319.
- 13 Н. Н. Непомнящий, А. Ю. Низовский, с. 332.
- 14 Там само, с. 323.
- 15 Там само, с. 325.
- 16 Там само, с. 326.
- 17 В. В. Зварич, с. 101
- 18 Там само, с. 43.

ПРИРОДА ПРИЛУЧЧИНИ

БІОЛОГІЧНІ ЦИКЛИ В ЖИТТІ ТВАРИН

Тваринний світ Прилуччини є невід'ємною складовою частиною природи нашого краю. Багата рослинність сприяє поширенню різноманітних видів. Кожен вид у природі займає свою нішу, де й проходить його життя.

Найбільшою твариною, яка зустрічається на території Прилуччини, є лось. Лосі відносяться до родини оленевих. Живуть до 20 років. Маса тіла від 200 до 570 кг. Гін триває у вересні та жовтні. Після 36-тижневої вагітності в червні народжується 2 (рідше - 1) малюки. Лосі на нашій території зустрічаються досить рідко, тому й занесені до Червоної Книги Прилуччини.

До родини оленевих відносяться й косуля. Тривалість життя її до 15 років. Ці невеличкі граційні тварини важать 20-50 кг. Парування проходить із першої половини липня до середини серпня. Вагітність триває до 40 тижнів. У травні-червні народжується від одного до трьох малюків.

З копитних тварин у наших лісах зустрічаються дикі кабани. Ці досить великі тварини сягають у масі своїй від 150 до 450 кг. Шлюбний період у листопаді або грудні. Самка виношує малят 16-17 тижнів, яких народжує у квітні-травні, від 8 до 14 поросят.

Досить поширеними на нашій території є вовки. Ці хижаки відносяться до родини собачих. Живуть від 15 до 20 років. Важать від 50 до 75 кг. Гін триває у січні та лютому. Після 9-тижневої вагітності народжується 4-9 вовчат.

До родини собачих відносяться й лисиця. Ця тварина важить від 6 до 14 кг.

Живуть лисиці в середньому до 25 років. Парування проходить із січня по лютий, вагітність триває 50-55 днів, після чого в березні або квітні народжується від 4 до 8 лисенят.

До числа цінних хутрових звірів відноситься єнотовидний собака - переселенець із Далекого Сходу, який добре прижився на Прилуччині. Його життя триває до 10 років. Улітку єнотовидний собака важить від 4 до 6 кг, на зиму тварини накопичують жир і сягають у масі своїй до 12 кг. Гін триває у березні. Самка виношує малят 60-64 дні. У травні народжується від 6 до 18 щенят. Єнотовидний собака занесений до Червоної Книги Прилуччини.

Найчисленнішими тваринами нашої території є зайці-русаки. Живуть тварини від 10 до 12 років. Вага тіла коливається від 3 до 4,5 кг. Шлюбний період триває із січня по серпень, близько 7 місяців. Зайчика може народжувати 3-4 рази на рік: в лютому, квітні, травні, червні, липні, серпні, вересні. Виношує малят 42-44 дні. Весною та восени народжується 1-2 зайченят, а літом від одного до семи.

Типовим представником лісу є борсук, який, на жаль, нині вже занесений до Червоної Книги України. Тривалість його життя від 14 до 16 років. Маса тіла від 12 до 30 кг. Вагу тварина набирає під осінь, коли накопичує жир на зиму. Жир борсука дуже цінний, його використовують у медицині. Молоді особини паруються весною, старші - літом і на початку осені. Вагітність триває від 153 до 277 днів. У період із лютого по кві-

тень самка народжує від 3 до 5 борсученят.

До цієї ж родини відноситься й куниця лісова. Ці пухнасті хижаки сягають у довжину до 50 см, при масі тіла 2300 грамів. Живуть до 15 років. Парування проходить у липні-серпні. Після 9-місячної вагітності самка народжує 2-6 дитинчат.

Доповнює родину куницевих - тхір лісовий. Живе в середньому до 16 років. У довжину сягає до 40 см. Важить до 1 кг. Шлюбний період у тхора проходить у березні квітні. Після вагітності, яка триває 40-43 дні, у травні або червні народжується 3-8 малят.

З водолюбних тварин у нас зустрічається видра. Тривалість життя її до 15 років. Маса тіла від 6 до 12 кг. Парування проходить у лютому та березні. Вагітність триває 9-12 тижнів, після чого десь у квітні або травні народжується 2-7 звірят. Видра має цінне хутро і належить до мисливських тварин, які занесені до Червоної Книги України.

До водолубів належить і ондатра. Живе вона не довго - 4-5 років. Маса тіла від 400 до 800 грам. Паруються ондатри двічі на рік, у березні й серпні. Після 4-тижневої вагітності народжується від 5 до 8 звірят.

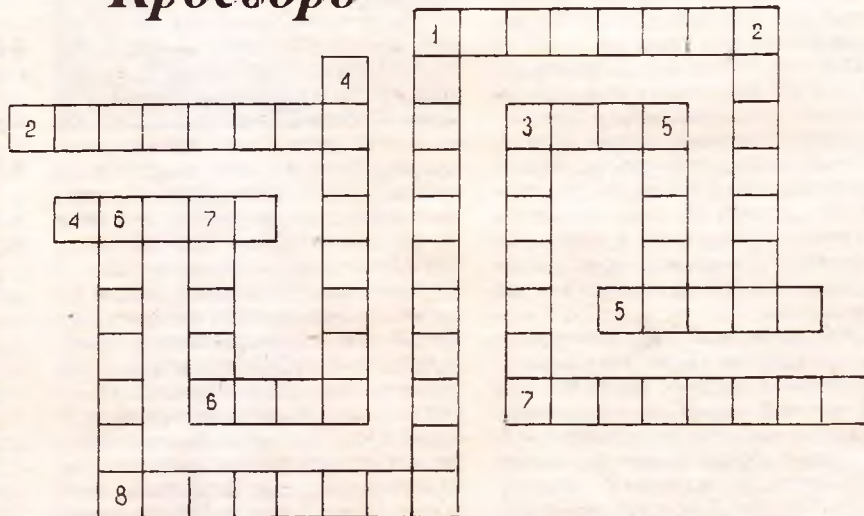
Тварини відіграють важливу роль у житті людини. Деякі з них належать до мисливських та цінних промислових видів, інші - є окрасою наших лісів. Усі види тварин заслуговують на більш детальне вивчення й охорону.

ОЛЬГА СТЕПАНЕНКО

Кросворд

По горизонталі: 1. Верхній жіночий одяг без рукавів. 2. Вічнозелена рослина, яка в українському фольклорі символізує молодість, кохання, шлюб. 3. Деталь народного вбрання. 4. Твір "... о полку Ігоревім". 5. Ім'я князя Дмитра Вишневецького в козацьких піснях і думках. 6. Ручне знаряддя праці для косіння трави. 7. Те, що передається від покоління в покоління. 8. Що передувало весіллям у українців?

По вертикалі: 1. Давній народний рідвяний звичай із виконанням величальних пісень. 2. Київський князь, похований на Угорській горі. 3. Українське освітнє товариство, засноване в 1868 році. 4. Видатна українська поетеса Леся.... 5. Верхній одяг українців з грубого домотканого сукна. 6. Запис історичних подій по роках. 7. Дівочий головний убір.

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД, ВМІЩЕНИЙ У № 78 ГАЗЕТИ "СКАРБНИЦЯ"

1. Пугач. 2. Лелека чорний. 3. Борсук. 4. Журавель сірий. 5. Лось. 6. Горностай. 7. Махаон. 8. Мідянка. 9. Підсніжник. 10. Видра. 11. Рогач. 12. Баранець.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ясмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 388. Тир. 500 прим. Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р. Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова №3 (80) Березень 2004 року

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ГРИГОРІЙ ГАЛАГАН

Цікавою й неординарною статтю був син Гната й Олени Галаганів - Григорій, якому в 1739 році батько передав полковницький уряд у Прилуках. На старовинному портреті 50-літній Григорій Гнатович зображений у чорно зеленій киреї, золотистому жупані, підперезаний шовковим козацьким поясом, у правій руці - срібний пернач, символ полковницької влади, який йому, ще 23-річному юнакові вручив сам Румянцев 26 лютого 1740 року¹.

Про своє життя Григорій Гнатович розповів в автобіографічній записці "Жизнь моя", написаній у 1771 році. Народився він 20 листопада 1716 року, у Прилуках, де вже третій рік правив полком його батько. Уже в трирічному віці трапилась з ним якась халепа: "...убит бил мало не до смерті". А через два роки тяжко захворів і одужав лише через рік. Потім ще, і ще... Навчаючись в Київській Академії в одинадцятилітньому віці перекрив пропасницею. "В 15 літах бил болен отчаянно, а послі год в Пітербурхи бил..."². Ось таке безрадісне дитинство було у цього чоловіка. Навчання він, мабуть, так і не закінчив, бо вже в 1734 році - на військовій службі³, яка за його ж таки словами, розпочалася не зовсім удало. Норовистий кінь попався, і мало не вбив молодого козака, який зовсім не вдався у свого міцнішого, як дуб батька.

Так сталося, що Григорію Галагану, людині зовсім не войовничій, меланхолійній, довелося часто бувати у вій-

ськових походах і пережити чимало труднощів і життєвих негараздів. Саме з його іменем пов'язана участь Прилуцького полку в російсько-турецькій війні, яка розпочалася 1735 року й продовжувалась майже шість років. Ця війна, між двома агресорами, точилася не на полях Московщини і не на Анатолійських берегах. Бойовища проходили на українських обширах, вигублюючи й доводячи до крайнього зубожіння саме український народ. Мало того, що козаки приймали безпосередню участь у всіх бойових діях, так ще й селянам та міщанам доводилося утримувати, годувати й забезпечувати усім необхідним російську армію. Росія теж майже нічого не досягла: Кримське ханство так і лишилося не завойованим і виходу до Чорного моря теж не отримано. Війна вкрай бездарно велася німцями, які тоді правили Росією: Біроном, Мініхом, Лассі. Ці чужинці не зупинялися ні перед якими жертвами, вони не жаліли ні наших лю-

дей, ні нашої землі.

Ще на початку 1738 року старий Галаган послав загіт козаків у похід проти турків, поклавши командування на свого сина Григорія. До складу загону входило 10 старшин, 173 чол. рядових козаків, озброєних рушницями, шаблями й списами і 19 посполитих, озброєних тільки списами⁴. Похід був невдалий, російська армія разом із

(Продовження на 2-й стор.)

ГРИГОРІЙ ГАЛАГАН

(Продовження)

Початок на 1-й стор.)

козацьким військом не втримали у своїх руках захоплені у турків фортеці Очаків та Кінбурн і змушені були відступити з великими людськими втратами.

Навесні 1739 року Григорій Гнатович знову в поході, який цього разу закінчився перемогою. Російська армія, до складу якої входило й козацьке військо, стрімким маршем через усе Правобережжя підійшла до Дністра, форсувала ріку й атакувала турків. 17 (28) серпня поблизу Буковинського села Ставчани відбулася битва, у якій турки потерпіли поразку, зазнавши великих утрат. У цій битві приймали участь і прилуцькі козаки, під командуванням Григорія Галагана⁵.

Під час короткого перепочинку між двома походами, владний і строгий "татусь" Гнат Іванович одружив свого єдиного сина, свого спадкоємця й продовжувача роду, якому ледь виповнилося 22 роки, на багатій і знатній Олені Михайлівні Дунін-Борковській - онуці гетьмана Данила Апостола. З невимовною гіркою записав уже в старості Галаган: "... оженився некстаті і не по своїй волі..." Та хоча шлюб цей був і "некстаті", подружжя мало трьох дітей - сина Івана і двох доньок - Олену й Параску⁶.

Після Ставчанської битви прилучани з Галаганом були у конвої турецького посла, під час підписання Белградського мирного договору між Росією й Туреччиною 18 (29) вересня 1739 року. 9 (20) листопада 1739 року Григорій Галаган зайняв батькову посаду, його офіційно було призначено полковником Прилуцького полку.

В 1740-1742 роках Галаган із козаками приймав участь в охороні кордонів, у зруйнуванні мінами фортеці Азов і у відбудові Переяславської фортеці, в охороні Дніпровської лінії біля містечка Домонтова на Черкащині, в 1740-50-х роках - в спорудженні фортифікаційних укріплень Української лінії⁷. Походи, охорона кордонів, каторжна праця і знову походи... І так з року у рік.

Було кілька й приємних подій, які час від часу траплялися у його житті, але про які він навіть не згадав у своїй біографії, зосередившись лише на гірких, болісних подіях. Так, жодним словом не згадана участь у грандіозному святі коронування в Москві імператриці Єлизавети Петрівни у 1742 році, куди його запросили в числі найповажніших осіб. Не згадав він і те, як при повному параді, із полком, зустрічав під Батурином "матушку государиню" Єлизавету Петрівну "як ізволила в Киев шествовать" у 1744 році⁸.

Під час царювання Єлизавети Петрівни, таємно обвінчаною з лемішівським козаком Олексієм Розумовським, в Україні було відновлено гетьманство, а гетьманом у 1750 році став 22-річний брат Олексія - Кирило Розумовський. Вибори гетьмана пройшли на початку року в Глухові, із надзвичайною пишністю й урочистістю. На цьому дійстві був присутній у повному складі Прилуцький полк, на чолі з Григорієм Галаганом⁹.

1756 року зчинилася веремія в цивілізованому, манірному європейському домі. Не поділили своїх загарбаних володінь Велика Британія із Францією та Пруссія з Австрією, в результаті чого, півсвіту було втягнуто у безглузду й затяжну Семилітню війну. Устряла у цю всеєвропейську гризну на боці Австрії й Росія, мабуть, тільки для того, щоб не бути осторонь від великої політики, та ще був намір доточити до імперії хоча б часточку європейського пирога. Петербурзькі вельможі вже подумки бачили свої розкішні маєтки на "своїх ісконних землях" у Східній Пруссії. Не мала там свого "інтересу" лише наша нещасна Україна, але кров свою козакам усе ж довелось проливати, бо невідільні були чинити інакше.

Козацькі полки штурмували пруські фортеці в 1757, 1758 та 1759 роках. У 1760 році Галаган "...отправлен билз тысячною командою в Пруссійскій поход, і там чрез цілий год при ар-

міи...обратился"¹⁰. Отже, наших козаків теж не обминула лиха доля, довелося і цього разу гинути у чужих землях, та за чужі вгоди. Відбувалося це так. Після невдалих, безплідних переговорів про мир в 1759 році, знову розпочалися воєнні дії. Генерал П. Салтиков кинув головні сили російської армії у Померанію, а частину військ, під командуванням генералів Чернишова і Тотлебена, послав у рейд на Берлін.

Прилуцькі козаки з Галаганом були підпорядковані хороброму й досвідченому командирові, генерал-майору, графу Готлібу-Генріху Тотлебену, уродженцю Саксонії. Тотлебен сформував із козаків Галагана й гусарів ударну групу, лишив позаду корпус Чернишова і 22 вересня 1760 року з'явився, як сніг на голову, під стінами Берліна, біля знаменитих Бранденбурзьких воріт. Козаки й гусари зайняли всі дороги, які вели до Берліна, розгромили загін пруських гусар, що вирвався в атаку на нападників із Бранденбурзьких воріт і генерал направив у місто посланця з вимогою здати місто на милість переможців.

Отримавши відмову, Тотлебен велів поставити біля воріт артилерійську батарею й почався безперервний обстріл королівського замку. Витримавши обстріли й нічні штурми, берлінці все ж змушені були здатися. Коли підтяглися основні сили російської армії й союзників, то 29 вересня вже застали в Берліні Тотлебена з військами. Два дні переможці займалися збором контрибуції, захопили королівську скарбницю, арсенали й магазини, а потім, із величезною здобиччю, у ніч з 30 вересня на 1 жовтня - полишили Берлін, бо вже сюди стрімко наближалася 70-тисячна армія пруського короля Фрідріха II¹¹.

Графа Тотлебена з легким військом, а отже, і з козаками Галагана лишили на "зимові квартири" у Померанії. Коли повернувся прилуцькі козаки, гер-

рої штурму Берліна, із походу і скільки їх повернулося - лишається досі невідомим.

Війна скінчилася 1763 року Празьким мирним договором. Цей рік був добрим для людей і нещасним особисто для Галагана: "...матка моя скончалась, от якої несносной печалі я і сам толко не луснув. І того ж году все оставивши, переселився на своє уседінніє вчно"¹². Саме такими словами, написаними власною рукою, уже не молодий козацький полковник виразив своє невимовне горе - "матка скончалась". Може це була чи не єдина душа у світі, яка любила його понад усе, з усіма його чеснотами й вадами. Не стало матінки рідної і чоловік покинув усе: військову кар'єру, поважну посаду, славу, почесні і багатство.

Того ж, 1763 року, Галаган звернувся з листом до гетьмана і свого родича Кирило Розумовського до прохання звільнити його від уряду за станом здоров'я. Прохання це гетьман задовольнив і, вважаючи на його заслуги й довголітню службу, тимчасово призначив управляти полком його сина бунчукового товариша Івана Григоровича Галагана¹³.

Маєтки й землі Галагана знаходились в Прилуцькому, Переяславському й Стародубському полках, найбільші з них у Прилуках, Ічні, Озерянах, Дігтярях, Сокиринцях, Липовому й Гнилиці. У нього на той час було близько 10 тисяч підданих селян. Його дружина померла ще зовсім молодою в 1747 році, а дорослі діти мали свої родини: син Іван одружився в 1754 році на племінниці гетьмана Розумовського Катерині Юхимівні Дараган, дочка Олена вийшла заміж у 1752 році за бунчукового товариша Петра Андрійовича Міклашевського, а дочка Параска - за надвірного радника Степана Івановича Лашкевича¹⁴.

Своє "уседінніє" Галаган знайшов у зручній та затишній сокиринській садибі, яка у першій половині 18 століття вважалася однією з найбагатших на Лівобережжі. Село Соки-

ГРИГОРІЙ ГАЛАГАН

ринці гетьман Іван Скоропадський 1716 року віддав у володіння Гнатові Галагану, а той передав його у спадок синові Григорію, разом із полковничим перначем. Сокиринці стали для Григорія Галагана утіхою й розрадою, тут він і прожив до самої смерті, бідкаючись і картаючи свою нещасливу долю у листах до дітей: "...а не дай Бог такого (життя), як моє було, татарам не желаю"¹⁵.

Є свідчення, що це було дійсно добровільне заслання, на яке людина сама себе засудила. Він цурався людей, відмовився від розкошів і вигод. На рік йому вистачало двох коробок квасолі, семи осьмачок борошна та двох кухлів горі-

лки¹⁶. Як свідчать сповідальні відомості сокиринської церкви Вознесіння Господнього, у ці роки в маєтку налічувалося всього лишень шестеро "служителів". Останні п'ять років Галаганові слугували трос парубків - Павло та два Григорії, молоде подружжя, Григорій з Оксаною, та 50-літня незаміжня Мотря - "дівича", тобто, старша дівка. Жодний зі слуг ще не мав свого прізвища. Лише десь у 1773 році до батька переселилася 35-літня донька Олена, яка лишилася вдовою, років за 5 перед цим¹⁷.

Помер Григорій Гнатович 24 грудня 1777 року і похований у побудованій ним же Вознесенській

церкві. Довгий час над його похованням на стіні висів полковничий пернач, а на металевій дошці, із зображеннями фамільного герба і козацьких військових клейнодів, написаний Петром Тарновським "епітафійон", тобто жалісний надгробний напис, із переліком заслуг небіжчика¹⁸.

1 Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том третий. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 48.

2 Там само, с. 49

3 В.Л. Модзалевский. Малороссийский родословник. Том первый. К., 1908, с. 221-222.

4 Д.Е. Шкоропад. История Прилук. Часть третья. М., 1989, с.124.

5 Там само.
6 Лазаревский, с. 49, 51.
7 Д.Е. Шкоропад, с. 127.
8 В.Л. Модзалевский, с. 221-222.

9 Там само.

10 Лазаревский, с. 49.

11 С.М. Соловьев. История России. Книга XII. М., 1964, с.561,566.

12 Лазаревский, с. 49.

13 Там само, с. 54.

14 Там само, с. 51-52.

15 Там само, с. 49.

16 Платон Белецкий.

Украинская портретная живопись. Ленинград, 1981, с. 200.

17 Прилуцкий відділ Чернігівського державного обласного архіву, ф. 1462 оп. 1, спр. 2193, 2421, 2532, 2740, 2846.

18 Лазаревский, с. 53.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ.

НА БАТЬКІВЩИНІ РЕВУЦЬКИХ

Нещодавно відбувся вечір, присвячений 115-річчю від дня народження Л.М. Ревуцького. Чудова гра вихованців і викладачів школи, сколихнула мою душу, з'явилося бажання відвідати родинне гніздо Ревуцьких, яке знаходиться в невеличкому селі Іржавці колишнього Прилуцького повіту Полтавської губернії, а тепер - Ічнянського району Чернігівської області.

В один із будніх днів лютого, коли вже пахло весною, але ще тримався легкий морозець, ми вирушаємо в путь. Хоча відстань із Прилук до Іржавця й незначна, десь близько 50 кілометрів, але подорож виявилась цікавою і тому час збігав непомітно.

Чудові зимові красивиці за вікном авто приваблювали своєю чарівною красою. І чим далі ми віддалялися від міста, тим цікавішою стає мандрівка, минаючи малознайомі, а десь і зовсім незнайомі села, хотілося побачити щось із давнини, якісь цікаві старовинні споруди. Та, де там. Збігала наша земля, зникають старовинні, неповторні у своїй красі селянські хати, комори, клуні. Та що це? Серед широкого засніженого поля, неподалік від Тарасівки чорніє як самотній безкрилий птах - старий вітряк. Мабуть, це вже один з останніх кількох вітряків на Прилуччині. А було ж їх сотні й сотні. І навіть тут, між Вільшаною й Тарасівкою їх ще не так давно було більше двох десятків. Нині він стоїть мертвий, а були часи, коли до нього з'їжджалося чимало людей з повними мішками золотого зерна, із якого тут отримували духмяне борошно. Школа, що у наш час цей могутній красень стоїть всіма забутий, а міг би й зараз приносити людям користь.

Після нетривалої зупинки, розглянувши всіма забу-

тий вітряк, рушаємо далі. Минаємо ще кілька сіл і ось уже й Ічня. Хоча це місто нині більше нагадує село, але ж воно має свою багатющу й славу історію. Перші відомості про нього сягають ще 14 століття. Згодом Ічень, як його тоді звали, стає центром Іченського козацького полку. У часи козаччини тут містилася добре укріплена фортеця із замком. В центрі міста споруджені чотири церкви: Воскресенська, Преображенська, Миколаївська й Успенська. Уродженнями Ічні є видатний скульптор І.П. Мартос, відомі українські літературознавці й педагоги брати В.І. та С.І. Маслови, письменник С.В. Васильченко, поет В.Г. Чумак.

На жаль, ближче познайомитись з цим цікавим і гарним містом не вдасться через обмаль часу, й ми рушаємо далі. Минаємо старовинне село Гужівку й ось уже перші хатки знаменитого колись на всю Гетьманщину села Іржавця. Спливають в уяві рядки з поеми Великого Кобзаря "Іржавець", яку він написав, відвідавши село під час своїх мандрівок по Україні. До написання цього чудового твору його надихнуло побачення з чудотворною козацькою іконою Іржавецької Божої Матері. Мешканці Іржавця пам'ятають Тараса Шевченка і вшанували його невеличким скромним пам'ятником у центрі села.

Тут же, неподалік від пам'ятника знаходиться й меморіальний будинок-музей Л.М. Ревуцького. Тепло й гостинно зустрів нас у музеї незмінний його директор Іван Ількович Дейнека, який особисто був знайомий з видатним композитором і розповів нам багато цікавого з життя й творчості Левка Миколайовича.

(Продовження на 4-й стор.)

НА БАТЬКІВЩИНІ РЕВУЦЬКИХ

“Наше знайомство відбулося в Києві в 1960-х роках на форумі працівників культосвітніх закладів України, на той час я був директором Ічнянського районного будинку культури і тому представляв Чернігівщину. Л.М. Ревуцький був у президії, і коли оголосили мій виступ, сказавши звідки я приїхав, то, можливо саме це й прискорило наше знайомство. Левко Миколайович був дуже чуйною людиною і завжди прихильно ставився й допомагав своїм землякам. З того часу, наша зустріч переросла в міцну дружбу”.

За словами І.І. Дейнеки, музей розташований у старій батьківській садибі Ревуцьких, а сам будинок збудований ще в 1789 році. Саме в ньому, 20 лютого 1889 року й народився майбутній видатний український композитор. Його батько - Микола Гаврилович (1843-1906), опікувався розвитком освіти в краї, за свою добросовісну діяльність він був удостоєний звання потомственого почесного громадянина. Мати - Олександра Дмитрівна (уроджена Каневська (1844-1906) - була ініціаторкою спорудження сільської школи, дуже цікавилася народною творчістю, збирала місцевий фольклор.

Родина Ревуцьких захоплювалась українським мистецтвом, літературою. Так, Олександра Ревуцька підтримувала дружні стосунки з видатним художником М.М. Ге, який у 1880-90-х роках мешкав на хуторі неподалік від Іржавця. Вона добре грала на фортепіано, а її чоловік - на скрипці. У домі звучала чарівна музика Бетховена і Шуберта, але й часто можна було чути чудову українську пісню у виконанні домашнього, сімейного хору, що складався з дорослих і дітей. А перш ніж розпочати спів, старші звертались до юного Левка: “Ану “камертоне” йди-но сюди, та дай нам ноту “ля”. Саме так, “камертоном” звали його, бо мав абсолютний музичний слух.

То було першим залученням юнака до невичерпної скарбниці музичного мистецтва. Але поза увагою батьків не лишалося й трудове виховання дітей: Левка й Дмитра. Перший, із часом став чудовим столяром і сам виготовляв меблі для дому. До речі, кілька стільців, змайстрованих композитором, й понині знаходяться в музеї.

Т. Шеффер у книзі “Л.М. Ревуцький” згадує цікавий випадок, який став поштовхом до початку навчання гри на фортепіано: “Якось подружка Олександри Дмитрівни, піаністка О. Мельникова, гостюючи в Іржавці, між іншими творами виконала “Венеціанський карнавал” Ю. Шюльгофа. Левко уважно слухав. Після того всі дорослі разом із піаністкою пішли прогулятися по саду. Яке ж було їхнє здивування, коли з кімнати зазвучала музика, в котрій можна було

впізнати шойно зіграну п'єсу, її підбивати на фортепіано Левко”.

Коли йому минуло 5 років, мати почала вчити хлопця грати, а влітку заняття проводила Мельникова. Пізніше, коли він вступив до підготовчого класу Прилуцького гімназії, музикою з ним займалася найкраща піаністка міста, начальниця жіночої гімназії Ю.О. Ляжав. Після чотирирічного навчання в гімназії, продовжувати освіту Левко Ревуцький переїздить до Києва, і вступає до приватної гімназії Валькера і до музичної школи Тутковського по класу фортепіано, де викладав М.В. Лисенко. Знайомство з основоположником української професійної музики Миколою Віталійовичем Лисенком зіграло вирішальну роль у творчому житті Ревуцького. До речі, знаючи любов Лисенка до української народної пісні, під час першої їхньої зустрічі, Левко подарував композиторові кілька записаних від іржавецьких селян народних пісень.

Навчання відразу у двох закладах повністю поглинає життя юнака, залишаючи мало часу для відвідування рідної оселі. В Іржавець він приїздить лише на літні канікули. У 1906 році прийшло велике горе - померли батьки. Матір Олександру Дмитрівну поховали в Прилуках, а батька Миколу Гавриловича в Іржавці. У знак поваги й пам'яті про них, біля садиби була посаджена алея, яка існує й досі.

Через рік після смерті батьків, Левко вступає до Київського університету (спочатку на фізико-математичний, а потім на юридичний факультет) і одночасно навчається на фортепіанному відділі Київського музичного училища, на базі якого у 1913 році створена консерваторія.

У 1907-1908 роках з'являються його перші записані музичні твори: романси “Із сліз моїх”, “Дзвін”, “Осінь”, фортепіанні п'єси - дві прелюдії та два вальси. Бурхливе життя Києва все більше захоплює юнака. Він не пропускає жодної нагоди побувати на концерті чи виступі, в театрі чи опері. Захоплюється творчістю П. Чайковського, С. Рахманінова.

Багато вражень дають Ревуцькому й періодичні поїздки до Москви, де він гостює в родині Писаревих, друзів сім'ї Ревуцьких. Одна з трьох дочок Писаревих, Софія Андріївна, у 1915 році стає дружиною композитора. А через чотири роки у них народжується єдиний син Євген. Як розповів І.І. Дейнека, Євген Львович обрав професію медика, працював у медінституті ім. Богомольця і сьогодні проживає в Києві.

Л.М. Ревуцький служив у армії, а потім, у 1918-1923 роках жив у Іржавці, Ічні, Прилуках. У Прилуках, у 1920-1922 роках він працював реєстратором залізничної амбулаторії. Як пише Шеффер, Ревуцький “... посту-

пово повертається до музичної діяльності: дає приватні уроки гри на фортепіано, теорії музики, виступає в концертах як піаніст, приймає участь у заходах щодо організації музичної школи й симфонічного оркестру в Прилуках, та у створенні філії Товариства ім. Леонтовича”.

Серед ряду творів, які були написані композитором у ті часи, була знаменита кантата-поема “Хустина” на слова Т.Г. Шевченка “У неділю не гуляла”. Уперше її виконав хор робітників і службовців Прилуцької кооперативної авторської супроводу на роялі (квітень 1922 року). Виконання кантати викликало бурхливі овації слухачів. Слава Ревуцького досягла Києва і його запрошують викладати у Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка.

Восени 1924 року Левко Миколайович переїздить до Києва. Більшість речей, що знаходилися в іржавецькому будинку Ревуцьких, він переправив до дачі в місті Бучі. А будинок на протязі багатьох років використовувався під школу, бібліотеку, дитячий садок, фельдшерсько-акушерський пункт. І лише 1989 року тут був створений музей Л. Ревуцького, а речі, що зберігалися в Бучі, повернуті на своє місце в садибу, вони й стали основою меморіальної експозиції.

Переїзд до столиці вирішив долю митця. З 1933 року - він професор, працює в консерваторії, Спілці композиторів України. З 1947-го по 1963 рік Ревуцький обирається депутатом Верховної Ради України.

Левко Миколайович виховав цілу плеяду талановитих українських композиторів, серед них і ті, які стали гордістю української культури. Видатний композитор Л.М. Ревуцький удостоєний багатьох звань і нагород, він народний артист СРСР (1944 рік), академік Академії наук України (1957 рік), Герой соціалістичної праці (1969 рік), лауреат Державної премії СРСР (1941), Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1966).

У 1977 році композитор помер, але пам'ять про нього живе у його творах, у його учнях, у серцях усіх шанувальників музичного мистецтва.

Зусиллями Фонду культури України, Ічнянської районної ради народних депутатів, жителів села Іржавець був створений музей Л. Ревуцького, який став культурним осередком краю.

Сюди приїздять не тільки з навколишніх районів, але й з усієї України, із зарубіжних країн. Тому й нам було дуже приємно побувати у цьому чудовому заповіднику, де жила й творила родина Ревуцьких - справжніх патріотів України.

ІРИНА БІЛЕНКО.

НАШ КАЛЕНДАР

ЩЕРБИНА ОЛЕКСАНДР МУСІЙОВИЧ (1874-1934) - український учений, психолог, професор.

Народився 2 березня 1874 року в місті Прилуках (на Кустівцях) у сім'ї священика М.Н.Щербини. В дитинстві, внаслідок нещасного випадку, залишився сліпим. Не зважаючи на це, навчився читати тексти, надруковані рельєфним шрифтом, вивчив німецьку й французьку мови. У 1898 році закінчив Прилуцького чоловічу гімназію із золотою медаллю. Після закінчення Київського університету у 1905 році викладав у ньому логіку та історію етики. У цей період написав ряд наукових робіт. З 1908 по 1918 рік жив у Москві, де займався науковою діяльністю, виступав із лекціями. У 1918 році О.М.Щербині присвоєно звання професора. З 1921 по 1931-й рік працював викладачем Прилуцького педтехнікуму. Проводив велику громадську роботу. Надавав допомогу сліпим Чернігівської, Полтавської, Харківської та інших областей. У 1931 році був призначений професором Київського педагогічного інституту, де й пропрацював до кінця своїх днів. Помер 7 січня 1934 року.

БРОВЧЕНКО ІВАН КУЗЬМОВИЧ (1898-1971) - український актор, заслужений артист України.

Народився 8 березня 1898 року в місті Прилуках, на Кустівцях. У 1918 році у клубі на Кустівцях уперше зіграв Миколу у "Наталці-Полтавці", потім зарахований до трупі професійного театру в Прилуках. Прилуцький окружний робітничо-селянський театр, в якому працював Бровченко актором, постановником і режисером, гастролював у багатьох містах України. З 1938 року і до кінця Другої світової війни працював художнім керівником Ніжинського театру. Після війни працював у Прилуцькому театрі, а після його розформування в 1948 році - у театрах Ужгорода, Дубно. З 1959 року - актор і режисер Ніжинського драматичного театру ім. М.Коцюбинського. За своє сценічне життя зіграв близько 600 ролей. Творча праця нашого земляка високо оцінена, йому присвоєно почесне звання заслуженого артиста України, нагороджено орденем Знак Пошани. Помер 23 січня 1971 року в Ніжині.

КРИВОНОС ПАВЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ - дипломат, заслужений будівельник України.

Народився 11 березня 1956 року в місті Прилуки. Навчався у школі, потім у технікумі гідромеліорації в Прилуках. Закінчив Київський інженерно-будівельний інститут, працював інженером, начальником управ-

ління житлового господарства, заступником голови райдержадміністрації Подільського району Києва. Приймав безпосередню участь у відновленні визначних архітектурних пам'яток Київського Подолу. У 1992 році призначений генеральним директором Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв при міській державній адміністрації Києва. Часто виступає з актуальними статтями на сторінках газет, журналів. Опікує декілька важливих друкованих видань, очолює Прилуцький осередок товариства "Чернігівське земляцтво". Допомагає школам, дитячим притулкам, лікарням, монастирям. Нагороджений орденом "За заслуги" 3 ступеня, орденом Святого Володимира Великого, орденом Святого Архистратига Михаїла.

ЖДАНОВИЧ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ (1894-1964) - хірург, заслужений лікар України.

Народився 12 березня 1894 року в місті Чуднів на Житомирщині. Закінчив Київську гімназію, потім медичний факультет Київського університету. Після закінчення в 1917 році університету працював у госпіталі. В 1917-1918 роках працював у Жовтневій лікарні, травматологічному інституті міста Києва. З 1921 по 1934 рік С.М.Жданович працював завідуючим лікарнею в селі Парафіївка Ічнянського району. За 13 років роботи в Парафіївській лікарні ним було зроблено 2500 операцій. З травня 1934 року і до останніх днів життя Сергій Миколайович - головний лікар і завідуючий хірургічним відділом Прилуцької міської лікарні. Особисто ним, і під його безпосереднім керівництвом було зроблено 15 тисяч операцій. 2 лютого 1959 року Ждановичу присвоєно звання заслуженого лікаря України. Тисячам людей золоті руки лікаря повернули життя. Одна з вулиць міста названа його ім'ям, на будинку лікарні встановлено меморіальну дошку.

СУББОТІН ВІКТОР АНДРІЙОВИЧ (1844-1898) - український лікар-гігієніст, професор.

Народився 13 березня 1844 року в місті Прилуки, на Квашинцях, в родині вчителя.

Закінчив Київську гімназію та медичний факультет Київського університету. Захистив докторську дисертацію і працював приват-доцентом кафедри гігієни університету, читав лекції студентам, займався науковою роботою. Протягом двох років стажувався й працював у кращих клініках Франції, Німеччини. За допомогою пораненим і хворим у період Франко-Пруської війни (1870-1871). був нагороджений медаллю і

почесним знаком Червоного Хреста. Після повернення до Києва, працював професором кафедри гігієни, а з 1884 року - деканом факультету гігієни університету. Був одним з організаторів Російського товариства охорони здоров'я і першої в Україні самостійної кафедри гігієни, зробив великий внесок у виховання й підготовку медичних кадрів України. За видатні досягнення в науці й охороні здоров'я нагороджений орденами Святої Анни і Станіслава 2 ступеня.

АЛГАЗІН ОЛЕКСАНДР КУЗЬМОВИЧ (1914-1984) - Герой Радянського Союзу.

Народився 14 березня 1914 року в місті Дебальцеве, нині Донецької області, в сім'ї робітника. Одержавши неповну середню освіту, працював слюсарем, помічником машиніста паровоза. У 1934 році, після закінчення педагогічних курсів працював учителем у Луганську. У 1937 році закінчив Єйське льотне училище. Під час війни з Фінляндією здійснив 47 бойових вильотів, за що був нагороджений орденом Червоної Зірки. У перші дні Великої Вітчизняної війни Алгазін приймав участь у нальотах на Берлін, наносив бомбові удари по найважливіших військових об'єктах у глибокому тилу ворога. 18 вересня 1943 року за успішне проведення бойових операцій та здійснення 195 успішних бойових вильотів присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Після війни служив штурманом ескадрильї бомбардувального авіаполку в Прилуках, Білій Церкві. Звільнився в запас у 1954 році у званні підполковника. З 1954 року проживав у Прилуках. Одна з вулиць міста носить його ім'я.

РИЖЕНКО ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ (1923-2002) - Почесний громадянин міста Прилук, кавалер ордена Слави трьох ступенів.

Народився 16 березня 1923 року, в Прилуках. Після закінчення 7 класів школи №6, працював у одній з місцевих артілей. На війні з вересня 1943 року у складі 136 стрілецької дивізії, яка звільняла Прилуки від окупантів. Відзначився у Корсунь-Шевченківській битві, за успішне виконання бойових завдань нагороджений орденом Слави 3 ступеня. Здійснив подвиги в боях за місто Рівне, під час форсування річки Вісли. На території Німеччини в одному з боїв, підірвав два ворожі танки, знищив ворожий дзот. В одній з розвідувальних операцій, захопив у полон 5 ворожих солдатів і офіцера. За ці та інші бойові подвиги нагороджений орденами Слави другого й першого ступенів, Червоного Прапора, Червоного Хреста. (Продовження на 6-й стор.)

НАШ КАЛЕНДАР

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

воної Зірки, Вітчизняної війни 2 ступеня, багатьма медалями. Після демобілізації жив і працював у Прилуках. Учасник параду Перемоги в Москві 1985 року. Помер Григорій Іванович 1 жовтня 2002 року.

ПАНЧЕНКО ОЛЕКСІЙ ЯКОВИЧ (1907-1943) - Герой Радянського Союзу.

Народився 23 березня 1907 року в селі Калантаїв Кіровоградської області. Після закінчення школи, працював у селі. Військову службу, з 1930 по 1933 рік, проходив у Прилуках. Після демобілізації залишився в місті й працював на меблевому комбінаті. На фронтах Другої світової війни з вересня 1943 року, у складі 163 Роменсько-Київської стрілецької ди-

візії, яка 18 вересня визволила Прилуки від фашистських окупантів. 11 жовтня 1943 року в боях за визволення села Гута Межигірська Вишгородського району Київської області, О.Панченко підірвав ворожий склад із паливом для літаків, знищив більше двох десятків ворожих солдат. Наступного дня підірвав гранатами вороже укріплення. Загинув 15 жовтня 1943 року. Похований у селищі Гута Межигірська. Звання Героя присвоєно посмертно. У Прилуках одна з вулиць міста названа його іменем.

СОКОЛОВ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ - заслужений майстер спорту, чемпіон Європи з легкої атлетики

Народився 29 березня 1962 року в Киргизії. Після переїзду сім'ї до Прилук, навчався в школі №14 та в дитячо-юнацькій спортивній школі. Піс-

ля закінчення 8 класів вступив до Київського спортивного інтернату. Навчаючись в інтернаті, неодноразово був чемпіоном і призером із бігу серед школярів. У 1980 році виконав норматив майстра спорту на міжнародних змаганнях у Сантьяго-де-Куба, а на чемпіонаті Європи серед молоді, у голландському місті Утрехт, виконав норматив майстра спорту міжнародного класу. Був дванадцятикратним чемпіоном Радянського Союзу з бігу, на чемпіонаті континенту 1982 року в Афінах виборов 1 місце з естафетного бігу і став чемпіоном Європи. Був також чемпіоном Спартакіади народів СРСР, на міжнародних змаганнях "Дружба" у Москві. У 1986 році припинив виступи на спортивній арені за станом здоров'я. Нині проживає в Києві, працює менеджером однієї з фірм столиці.

КНЯЗЄВІ СПАСИБИ

Уже багато років, а точніше одинадцять, в кожному номері нашої газети подаються матеріали про приудайський край, його видатних людей. У цьому ж номері, шановні читачі, я розповім вам про людину, яка на перший погляд немає ніякого відношення до нашого міста. І в той же час ім'я цієї людини було відоме не тільки у Київській Русі, а й далеко за її межами.

Земля. Приудайська земля. По ній ходили гетьман України Петро Дорошенко, єпископ, перший і єдиний святий у нашому місті Іоасаф Білгородський, автор першого українського словника Павло Білецький-Носенко, видатний поет і художник Тарас Шевченко, поетеса Любов Забашта, великий сміхотворець Микола Яковченко та багато інших, імена яких відомі далеко за межами України. Вона зберегла, і ще довго, протягом усієї історії Прилук буде зберігати їх сліди.

Ім'я цієї людини - серед найвидатніших прилучан за всю тисячолітню історію міста. Історію, яка ним започаткована, історію, яку він сам почав писати. Мова йде про великого князя Київського (1113-1125), політичного діяча, письменника і літописця Володимира Мономаха.

Народився він у 1053 році. Його батько - великий князь Київський Зсволод Ярославич (1030-1093), мати - дочка Візантійського імператора Константа Мономаха. Його дід Ярослав Мудрий (978-1054) - політичний і державний діяч Київської Русі.

З раннього дитинства батько привчав Володимира любити і обороняти рідну землю, особисто займався його військовим вихованням. Разом з батьком полював на диких звірів, приймав участь у військових походах. У 1069 році, ще не досягши 16-річного віку, вже самостійно очолював невелику дружину у військовому поході на Ростов-Суздальський. А коли Во-

лодимиру виповнилося 19 років батько призначив його князювати у Смоленську.

Починаючи з 1095 року, протягом майже 20 років, він вів активну боротьбу з половцями. В організації спільних походів руських князів виявив неабиякий талант полководця. Застосовуючи нові форми боротьби, перейшов від пасивної оборони до активних наступальних дій: переніс війну у глибину половецьких степів. Майже у всіх військових походах Мономах залучав "воїв", так зване народне ополчення, вважаючи, що без цього неможливо нанести вирішальної поразки половцям. Як правило, походи проти половців починалися раною весною, коли кіннота ворога після зимівлі була дуже слабкою, що лишало її головної переваги - швидкості.

У 1113 році Володимир - великий князь Київський. Складним видався період князювання у Києві. Крім внутрішніх міжусобиць, боротьби за розподіл влади між князями, Київську Русь потріпали і напади кочових племен.

Не дали конкретних результатів перші спроби князя об'єднати руських князів для боротьби із зовнішніми ворогами. Тож і його ранні виступи проти половців були не завжди вдалим. Згодом зусилля Мономаха почали приносити позитивні результати. Об'єднаними руськими військами він наніс ряд відчутних поразок половцям, після яких вони надовго припинили свої набіги на землі Київської Русі.

КНЯЗЄВІ СПАСИБИ

Він був посередником між уособленнями князів і завжди приходив до мирного урегулювання конфліктів із покаранням винуватця. Особливо широко розмаїту миротворча діяльність В.Мономаха прийняла саме в період князювання у Києві. Розподіливши між своїми синами Новгород, Переяславль, Смоленськ, Суздаль Мономах зосередив у своїх руках важливі області Київської Русі. Де хитрістю, а де й силою, він підкорив і більш віддалені землі. Діяльність Володимира Мономаха була підпорядкована закріпленню досягнутого об'єднання володінь і затвердженню їх за своїм родом. Великі перетворення вніс він і у систему суду й управління. Ним був виданий закон (Статут Володимира Мономаха), в якому зменшувалися проценти на позички, полегшувалося становище закупів, скасовувалося холопство за борги. Результати діяльності привернули до Мономаха увагу населення Київської Русі й оточили його ім'я в пам'яті народу особливим ореолом. Літописці писали про нього: "чюдний князь..., милостивий паче меры..., жалостливий..."

Мономах - автор уміщеного в Лаврентійському літописі "Повчанн" своїм дітям, в якому засуджував

князівські міжусобиці, закликав до об'єднання. У літописі наведено легенду нібито він одержав від свого діда по матері, Костянтина Мономаха барми (мундир), і корону (так звану шапку Мономаха), які протягом довгого часу були символом влади царів Російської держави.

У своєму "Повчанні" Мономах уперше згадає про наше місто. У цій першій писемній згадці, тоді ще князь Переяславський, згадає про один з успішних походів проти половців у 1085 році. Восени згаданого року князь Володимир Всеволодович із дружиною виступив із Переяслава назустріч половцям, які перейшли Сулу і просувалися, знищуючи все живе і неживе на своєму шляху. Тож, просуваючись у глибоку Київської Русі, половецька орда несподівано зустріла невеликий загін дружинників на чолі з В.Мономахом, який прямував до Прилук, де розмістилося основне війське зброя, провіантом, фуражем. Уникнувши сутички з половцями, князь увійшов у Прилуки під захист фортеці. Так, фортеці. Бо наше місто у кінці Х століття було побудовано, як фортецю для захисту східних рубежів Київської Русі від набігів кочових племен. Спроби половців узяти штурмом фортецю не принесли

успіху. На другий день, вранці, Мономах виступив проти половців. В полі, неподалік Прилук, відбулася битва, в якій приймали участь і жителі міста, наші далекі пращури. Половецька орда була повністю розбита. Цю подію у "Повчанні" і описав Володимир Мономах.

Помер він у 1125 році. Похований у Софійському соборі міста Києва. Велика заслуга В.Мономаха, як державного й політичного діяча є в тому, що він відновив великокнязівську владу на більшій частині давньоруських земель, тимчасово затримав процес остаточного роздроблення держави - Київської Русі. Та все ж, головна заслуга Володимира Мономаха для нас, для прилучан, полягає в тому, що він першим, у 1085 році, згадав про наше місто.

Вдячні прилучани, в історичній зоні Прилук, на високому й крутому березі Удаю, встановили Володимир Мономаху величний пам'ятник.

Таким його (Мономаха) уявив собі і створив у бронзі та залишив для нащадків відомий прилуцький скульптор С.Т.Кантур.

ЛЕОНІД КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

КРАЄЗНАВЦЯМ НА ЗАМІТКУ

Є така мудра книжка, чи навіть ціла полиця книжок під назвою "Энциклопедический словарь" - виданий у 1890-1907 роках у Санкт-Петербурзі німецькою видавничою фірмою Ф.А. Брокгауза з Лейпцигу і російським підприємцем І. Ефроном. Це була найбільша російська енциклопедія, яка мала 82 основні томи та 4 додаткові. У виданні співробітничало багато визначних учених, на теми з історії української історії та культури писали Д. Багалій, І. Житецький, О. Лазаревський, О. Русов, М. Сумцов, І. Франко, А. Кримський. За багатством довідкового матеріалу і високим науковим рівнем, словник посідав чільне місце серед тогочасних енциклопедичних видань, не втратив значення він і досі.

У цьому номері "Скарбиці" ми подаємо (мовою оригіналу) довідкові матеріали про Прилуччину, вміщені у 49 книзі видання "Энциклопедический словарь. Том XXV. Издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. С.Петербург, 1898, с.207-208".

"Прилуки - уездный город Полтавской губернии, при р. Удай. Упоминается в духовной Мономаха. В течение XII века, во время

борьбы Ольговичей с Мономаховичами, переходил из рук в руки и окончательно остался за князьями черниговскими. В XIII веке опустошен татарами. В 1604 году принадлежал князю Вишневецкому и был разорен русскими войсками. Около половины XVII века был полковым городом. В 1781 году вошел в состав Черниговского наместничества; с 1802 года уездный город Полтавской губернии. Жителей (1897 год.) -19055 (9027 мужчин и 10028 женщин). Церквей - 7, еврейская синагога и несколько молитвенных домов. Гимназия мужская (199 уч.) и женская (167 уч.). На содержание гимназий земство дает 7637 руб., город - 3268 руб. При гимназиях - общество вспомоществования учащимся. 2-х классов городское училище и 5 начальных школ. Земская больница. Городских доходов в 1896 году 64547 руб., расходов 64515 руб., в том числе на гор. управление 4153 руб., на учебные заведения 7396 руб. на врача 981 руб. Фабрик и заводов 27, с производством на 126227 руб. По оборотам первое место занимают 2 паровые мельницы (103612 руб.). Городской банк. Судосберегательная касса при казначействе. Общество сельского хозяйства. Город Прилуки соединен железной дорогой с ли-

нией от Киева на Воронеж.

Прилуцкий уезд принадлежит к числу северных. уездов губернии. Пространство его (по Стрельбицкому) 2877,4 кв. версты или 299729 десятин, по данным межевания — 287222 десятины. Река Удай пересекает уезд почти посередине его, в направлении с северо-запада на юго-восток, и делит его на две неравные части.

Восточная, несколько большая половина уезда, расположена на сравнительно более возвышенной (75 сажень над уровнем моря) плоскости, по всем направлениям изрезанной глубокими долинами и оврагами, по дну которых текут маловодные ручьи и речки, впадающие в Удай с левой стороны.

Западная, меньшая половина, существенно разнится от восточной: над уровнем моря она возвышается только на 55-65 сажень и представляет за небольшими исключениями, ровную, лишь слегка волнообразную плоскость, пересекаемую несколькими долинами с чрезвычайно отлогими и едва заметными склонами; текущие в этих долинах маловодные болотистые речки составляют правые притоки р. Удай.

(Продовження на 8-й стор.)

КРАЄЗНАВЦЯМ НА ЗАМІТКУ

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

Восточная, гористая часть уезда выделяется сравнительным обилием лесов, западная, напротив, отличается всеми признаками степной местности. Удай протекает в пределах уезда на протяжении 112 верст. Широкая долина и чрезвычайно медленное течение реки способствуют образованию по всему течению ее множества заводей, стариц, озеровидных расширений русла и совершенно изолированных озер, которые являются местами образования торфа. Выше г. Прилук, р. Удай представляется сплошным торфяником; глубина торфяного слоя в этой части реки определяется в 1,5 сажени, а площадь торфяников в долине р. Удая, в пределах уезда, в 46 кв. вер. Если к этому итогу присоединить 14 кв. верст торфяников в долине притока Удая р. Галка, то образуется площадь в 46 кв. верст или 6250 десятин.

По берегам Удая расположены, кроме мелких хуторов, 1 город, 1 местечко, 1 слобода, 15 сел, 8 деревень и хуторов. Из притоков Удая более значительны Иченка, Смошь, Лисогор (41 верста длинной), Галка и Перевод. Из других рек в уезде более значительны Супой (приток Днепра) и Оржица. Несколько степных озер, образующихся в небольших впадинах и котловинах. Под водами 2263 десятины. Более всего болот по Удаю.

По исследованию 1886 г. усадебной земли было 17474 дес., выгона 4485, пашни 182311, сенокоса по суходолу 27950, мокрого 13940, тростниковых болот 2693, лесу 30102, прочих угодий 1526, всего удобных земель 280481 дес. или 97,65%.

К 1896 г. частных хозяйств в уезде было 2030, с 106244 дес. Менее 1 дес. имели 208 хозяйств (9475 дес.), от 1 до 50 - 1566 (14560), от 50 до 100 - 84 (6050), от 100 до 500 - 126 (24482), от 500 до 1 тысячи - 22 (16351), свыше 1 тысячи - 24 (44704 дес.). У 660 дворян было

90670 дес., у 243 лиц духовного звания 2802, у 11 купцов 2713, у 1111 мещан 10177 дес. За 9 лет (с 1886 по 1895 г.) дворяне потеряли 10278 дес., перешедших главным образом к крестьянам и мещанам. У крестьян было 153644 дес., в том числе усадебной, садов и огородов 11830, пахотной 123260, сенокоса сухого 1057 и мокрого 6234, луга 3207, леса строевого 1442, дровяного и хворостяного 5851, поруба 153 дес., выгонов и пастбищ 3544 дес. На 1 хозяйство приходится 5,57 дес., на 1 душу-1,02 дес.

Площадь посева главнейших хлебов (по статистической переписи 1882-89 г.) составляла: под рожью 57192 дес., озимой пшеницей 1024, яровой 3790 дес., ячменем 9300, овсом 32319, гречихой 16058, просом 6982 дес. Средний урожай за 9 лет (1886-94 г.) с 1 дес. ржи 51 пуд, озимой пшеницы 50, яровой 42, ячменя 53 пуда. По данным 1886 г. 10828 крестьянами было снято паханой земли 28558 дес., в том числе исполно 22461. Арендаторов-крестьян было 2358; они арендовали 17703 дес. Сенокосов было снято 2411 дес. (3006 крестьянами). Табачные плантации в 140 селениях; под ними было (в 1895 г.) 2698 дес.; собрано табаку 369104 пуда, средний урожай на 1 дес. 137 пудов.

Садоводство довольно развито. Земство в 1890 г. открыло склад земледельческих орудий, продавший за 6 лет разных земледельческих орудий на 53420 руб.: более всего кос (слишком 18 тыс. штук), плугов заграничных 313 и работы местных кустарей 285.

По переписи 1897 г. жителей 173731 чел. (85392 мжч. и 88339 жнщ.). На 1 кв. версту приходится 60 жителей. Мастерства развиты слабо: более всего ткачей, портных, сапожников и плотников. Паспорта выданы 9945 мжч. и 2242 жнщ. Крупных промышленных заведений в 1895 г. было 42, с производством на 709 тыс. руб.: табачная фабрика (400 тыс. руб.), 13 мукомольных (153 тыс. руб.), 3 винокуренных завода (58 тыс.), 2 пиво-ме-

доваренных завода (8 тыс.), 3 маслостоловни (31 тыс.), 1 крахмальный завод, 1 свечно-сальный, 8 кирпичных, 1 завод для приготовления земледельческих машин, 1 заведение минеральных вод. Торговых документов выдано в 1895 г. 1675; всех обложенных предприятий было 597. Ярмарок 54. Сельских банков 3 с оборотом (1895 г.) в 23675 руб., при основном капитале 1289 руб. Сберегательных касс 5 (1 при уездном казначействе и 4 при почтовых отделениях), ссудо-сберегательных товариществ 3, с запасным капиталом в 28539 руб. и запасным в 5345 руб.; волостных вспомогательных касс 17. Общественных капиталов было 187556 руб.

1 город, 4 местечка, 71 село, 24 деревни, 166 хуторов. Три почтово-телеграфных учреждения. Земских школ в 1896 г. было 48, общественных - 2 двухклассных - министерское 1 и духовного ведомства 1, церковно-приходских школ 18, школ грамоты 33. Число учащихся в сельских школах в 1895 г. было 7288 (в том числе 1749 в церковно-приходских школах). В Прилуках имеется низшая ремесленная школа. Земство израсходовало на народное образование в 1897 г. 30885 руб. Земских врачебных пунктов 6. Больница в гор. Прилуках на 25 кроватей (при ней богадельня на 15 чел.) и в с. Рудовке 4 приемных покоя. В 1895 г. на медицинскую часть израсходовано земством 35959 руб. По смете 1897 г. на потребности обязательные назначено 18347 руб., на необязательные 86796 руб., всего 105143 руб. Дорожной частью заведывает губернское земство, в ведении которого дорог было 220 верст. По смете 1895 г. на дороги назначено 4015 руб.

Ср. "Материалы к оценке земель Полтавской губернии" (естественно-историческая часть, вып. IX, Прилукский уезд.) и "Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губ." (Том IX. Прилукский уезд.).

А. Ф. С."

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД, ВМІЩЕНИЙ У № 79 ГАЗЕТИ "СКАРБИЦЯ"**По горизонталі:**

1. Карсетка. 2. Барвінок. 3. Пояс. 4. Слово. 5. Байда. 6. Коса. 7. Традиція. 8. Сватання.

По вертикалі:

1. Колядування. 2. Аскольд. 3. Просвіта. 4. Українка. 5. Свита. 6. Літопис. 7. Вінок.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 468. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова №4 (81) Квітень 2004 року

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ІВАН ГАЛАГАН

Це був уже третій представник полковницької династії Галаганів, яка управляла Прилуцьким козацьким полком більше ніж півстоліття.

На відміну від свого жорстокого, грубого й безграмотного діда Гната, а також і хворобливого та слабовільного батька Григорія - Іван Григорович - це вже людина зовсім іншого складу, він добре вихований і освічений, живе на широкую ногу, модно одягається, носить перуку і вже не бере до рук дів'яського перначка.

Народився Іван 1740 року в Прилуках. Тут, у батьківському домі, минуло його дитинство і юність, тут він і мешкав постійно, часто навідуючись до батька в Сокиринці. Одружився Галаган у 1764 році за порадою батька. Дружиною йому стала знатна й заможна Катерина Дараган, донька київського полковника Юхима Дарагана й рідної сестри гетьмана Віри Розумовської.

Тут виникає потреба з'ясувати одну давню помилку, яка укралася більше століття тому й переходила від одного дослідника до іншого, її повторюють і сучасні автори, які пишуть про рід Галаганів. З'явилася вона вперше, здається у нарисі невідомого автора "Рід Галаганів", його знайшов в архіві Г.П. Галагана професор А. Степович і опублікував майже без змін 1896 року¹. У нарисі зазначається, що Іван Галаган "женився вельми рано", а його дружина "Екатерина Евфимовна виданная за муж за Івана Галагана чотирнадцяти

лет от роду", та ще те, що вона народилася 1740 року. Посилаючись на А. Степовича, 1900 року повторює цю помилку у своїй праці О. Лазаревський, який ще й підрахував, що Галаган одружився 1754 року². Ця ж помилка, повторена й у праці В. Модзалевського 1908 року³. Про 14-річну наречену Катерину Дараган згадує й російський дослідник Г. Лукомський у 1914 році⁴.

Насправді ж, Іван Галаган і Катерина Дараган одружилися не 1754 - а 1764 року, тобто, на цілих десять років пізніше, звідки й пішли усі інші помилки. Женихові на той час було вже 24 роки, а ось наречена, хоча й була на цілих 6 років молодша від жениха, але йшла заміж уже цілком повнолітньою - їй виповнилося тоді 18 літ. Отже, вона народилася не 1740-го, а 1746 року. Треба тут згадати й про дітей Івана Галагана та їхні дати народження: Віра 1764 року народження, Уляна - 1765-го та Григорій - 1768-го. Усі ці дані під-

тверджуються документами-першоджерелами - сповідальними відомостями 1764-1778 років Преображенської церкви міста Прилук, у парафії якої мешкали Галагани. При їхньому дворі налічувалося більше двох десятків слуг⁵.

23-літнього Івана Григоровича в 1763 році призначили командувати Прилуцьким полком, після того, як батько добровільно пішов у відставку, або як він сам

(Продовження на 2-й стор.)

ІВАН ГАЛАГАН

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

записав "переселився на своє уединение". Гетьман Розумовський у листі до полковника зазначив: "...мы по просьбе вашей ныне от исправления полку Прилуцкого полковых дел, по причине слабости и болезни вашей, впредь до рассмотрения, вас увольняем; а дабы за оным вашим увольнением в делах по полку Прилуцком остановки быть не могло, для того к присутствию в полковой Прилуцкой канцелярии обще с старшиною полковою до того времени, пока вы действительно от всех служб увольнение, по желанию вашему, получите, определен от нас бунчуковый товарищ Иван Галаган"⁶.

Гетьманське призначення було неначебно й тимчасове, але ця тимчасовість розтяглася на цілих 4 роки, отже, можна зробити висновок, що зі своїми обов'язками молодий Галаган справлявся досить непогано, тому й не було, мабуть, потреби його міняти. Необхідно зазначити, також, що на його долю не випало ні тяжких походів, ані кривавих бойовищ, здебільшого він займався господарськими справами та дбав про добрий стан полку, як бойової одиниці⁷.

У 1763-1764 роках, Галаган, за гетьманським універсалом, провів перепис усього населення полку "всем обывателям поголовную и по дымам перепис"⁸. Йому ж довелося запроваджувати введені гетьманом однострої, озброєння та спорядження для виборних козаків. Це були останні універсали Кирила Розумовського, бо вже після перепису 1764 року, Катерина II гетьманство ліквідувала остаточно й безповоротно. Їй не потрібні були ні козаки, ні гетьмани, вона вже бачила Гетьманщину своєю втчиною, заселеною слухняними й безсловесними рабами-кріпаками. Україною почала управляти так звана Малоросійська колегія та її президент російський граф Петро Румянцев.

Для того щоб точно підрахувати не тільки усіх майбутніх кріпаків, але й усе до нитки їхнє майно,

цариця веліла Румянцеву ще раз провести перепис у 1765-1769 роках. Тож, Галаганові знову довелося проводити перепис населення усієї території Прилуцького полку, кожного містечка й села, найменшого хутирця і навіть кожної садиби. У цей час Прилуцький полк поділявся на 11 сотень: Полкову, Перволочниську, Голінську, Першу й Другу Варвинські, Срібниську, Монастирищенську, Іченську, Іваницьку й Журавську. В ньому нараховувалося більше 500 населених пунктів⁹.

У 1767 році Галаган полишив військову службу і передав полковничий перначчів Петру Горленку. Царським указом 17 січня 1771 року йому присвоєно чин колезького асесора у відставці¹⁰. Потім він жив у Прилуках, у батьківській садибі біля Преображенської церкви, служив повітовим суддею. 1777 року мав честь приймати вдома високого гостя - вселенського патріарха Серафима, який проїздом з Константинополя до Петербурга відвідав Прилуки. 19 травня він відправив у Преображенській церкві службу й панакхиду по всіх померлих Галаганах¹¹. Цього ж року Іван Галаган поховав у Сокиринцях свого батька.

1781 року в Прилуках трапилася пожежа, яка майже повністю знищила дерев'яне місто, як зазначає місцевий краєзнавець: "... в місті тільки й уціліли з обгорілими дахами дві кам'яні церкви Миколая й Преображення та кам'яна комо́ра Галагана, в якій колись зберігався весь полковий скарб"¹². З цього можна зробити висновок, що коли на церквах обгоріли дахи, то дерев'яна садиба Галаганів також згоріла дотла. Ось саме тоді й довелося їм перебиратися в стародавнє родове гніздо Сокиринці.

В Сокиринцях Іван Григорович побудував новий двоверховий дерев'яний будинок на кам'яному фундаменті. Дім був гарний, з широкими ганками, прикрашеними колонадами й фронтонами. Просторі зали, вітальні,

світлиці, опочивальні обігрівалися печами, облицьованими синіми кахлями. Будинок стояв оточений флігелями на величезній галявині, яка полого спускалася до ставка. Тут були влаштовані квітники й газони, але з підстрижених лип, альтанки¹³. Саме це й був початок отого казково прекрасного Сокиринського парку, яким і досі милуються люди.

У сімейному житті Івану Григоровичу не повезло. Шлюб його зі знатною Дараганшею був нещасливим і подружжя, вже маючи трьох дітей, роз'їхалося. Галаган хотів навіть офіційно розвестися, але розумна й практична Катерина Юхимівна, задля благополуччя сина і двох доньок згоди на розлучення не дала. Іван Григорович часто хворів, став жити тихо, непомітно, цуратися гостей і велелюдних зборищ. Навіть їздив лікуватись до Парижа, в сімейному архіві зберігалися його дорожні нотатки з подробицями про закордонне лікування. Катерина Юхимівна купила собі у Лисаневичів невеличкий маєток в Івківцях під Прилукою і там прожила близько трьох років. За цей час вона теж встигла у своїй садибі започаткувати гарний парк, який зберігся й до наших часів. Після смерті батька і двох братів, вона успадкувала великі й багаті маєтки на Полтавщині й Чернігівщині, тому й перебралася з дітьми в Покорщину під Козельцем і прожила там усе своє життя. Померла вона в 1823 році й похована в Георгіївському монастирі в селі Данівці біля Козельця¹⁴.

12 січня 1784 року Галагану присвоєно чин надвірного радника. Окрім Сокиринців, він володів ще й селом Дігтярями, там йому належало 53 селянські двори. В 1780 році, у містечку Ічні в нього була садиба і великий маєток, фактично Галаган був власником майже усього селянського населення (332 двори, 445 хат) цього містечка, яке у давні часи було центром козацької сотні¹⁵.

Іван Григорович Гала-

ган помер в 1789 році, поховали його біля "домової" церкви в сокиринському саду, яку він сам і збудував¹⁶. Його маєтки, землі, близько 6 тисяч кріпаків успадкував єдиний син Григорій, що був одружений на Ірині Милорадович. Він був військовим, майором Київського кінно-егерського полку, приймав участь у війнах із Туреччиною й Польщею. Обидві доньки Івана Григоровича теж були заму́жем за військовими: Віра за майором Федором Чорбою, а Уляна - за секунд-майором Іваном Стояновим¹⁷.

1 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве. К., 1896, с. 9, 10, 12.

2 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 51.

3 Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 1. К., 1908, с. 221-225.

4 Столица и усадьба. № 24. СПб, 1914, с. 8.

5 Прилуцкий відділ Держархіву Чернігівської області. Ф-1462, спр. 2255, 2261, 2728.

6 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 53-54.

7 Там само.

8 Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание. К., 1851, с. 97.

9 Шкоропад Д.О. История Прилук. Часть третья. М., с. 12.

10 Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 1. К., 1908, с. 221-225.

11 Маценко В.А. Прилуцщина. Ромны, 1888, с. 99.

12 Там само.

13 Клименко Ю.О., Клименко А.В. Старовинні парки Чернігівщини. К., 2001, с. 21-22.

14 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве. К., 1896, с. 11, 12.

15 Лазаревский Ал., с. 227.

16 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве. с. 10-11.

17 Модзалевский В.Л., 221-225.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

Марія. Історія одного портрета

Мабуть, у кожної людини, в усіх нас, у глибинах нашої пам'яті, зберігаються образи знайомих або рідних нам людей. Деякі з них із часом тускніють, майже стираються, згладжуються з пам'яті, на зміну їм приходять нові, більш яскраві, які краще запам'ятовуються. Образи не багатьох, найдорожчих у світі людей, завжди супроводжують нас на протязі всього життя. Варто лише почути, чи вимовити слово "мама", як перед очима виникає неповторний образ найріднішої у світі людини, яка подарувала вам найдорожчий скарб - саме життя. Її образ не стирається ніколи, якщо навіть ви у ранньому віці лишилися сиротою, образ рідної матусі незримо супроводжуватиме вас завжди, із ним ви будете жити до кінця своїх днів, із ним і покинете цей прекрасний світ.

Але є й інші образи, рукотворні, створені талановитими художниками, які теж мають якусь магічну притягальну силу і надовго, а інколи й назавжди оселяються у нашій пам'яті. Особливо це чомусь стосується саме жіночих образів. Хто хоча б один раз побачив голівку божественної Нефертіті, Сікстинську Мадонну, чи трагічно-прекрасний образ Божої Матері у Київському соборі Святого Володимира, той уже ніколи їх не забуде, вони раз-по-раз зринатимуть в уяві й навіть уві сні. Особливо запам'ятовуються очі: чаруючі "сині аж чорні" Ганни Захрецької та лукаво-веселі - панночки Маєвської з портретів Тараса Шевченка, освітлені внутрішнім тихим сяйвом княжни Варвари Рєпніної з портрета Глафіри Псьол та дівчинки на тлі перського килима Михайла Врубеля.

Мені найбільше запали в душу художні образи з портретів і картин, які півстоліття тому знаходились у стінах нашого музею. Можливо так сталося тому, що це були найперші у житті побачення із шедеврами високого мистецтва, які відбувалися у золоту пору дитинства і юності, коли на весь світ дивишся широко розкритими очима, а все прекрасне жадібно всотується й фіксується в пам'яті, немов уписується до чистої, ще тільки-но розкритої книги буття. Зринає в пам'яті чарівний образ англійської королеви Анни Болейн, яка через ґрати притискує до грудей дитину, її вщерть переповнені слізьми очі. Добре запам'ятався лукавий, з-під лоба погляд іскристих очей красуні-циганки, яка прикриває свою нагогу хвилею кучерявого чорного волосся з уплетеними в нього золотими монетами. Та все ж, найбільше запов у душу чарівний образ прекрасної юної дівчини із золотим хрестиком на шії, про яку й хочу розповісти більш детально.

Це зовсім невеличкий за форматом портрет олійними фарбами, на полотні, написаний художником-дворянином із Прилук К. Ф. Юшкевичем-Стаховським, про

що свідчить напис на звороті портрета: "1839 года августа знаменитой художник Конон Федорович, писал с натуры хорошо". Портрет і дійсно, напрочуд хороший. Зображена юна, сімнадцятилітня дівчина в синій сукні, оздобленій витонченим заморським мереживом, із дбайливо пов'язаним на грудях бантом. На граціозній шії, на чорному шнурочку - мініатюрний медальйон і золотий хрестик на ланцюжку. У неї чорне волосся, завите в локони, які спадають на тендітні плечі, смагляве личко, чорні брови, великі чорні очі, м'які, напівдитячі уста. Гладеньке чоло, в облямуванні пишного волосся, неначе світиться тихим сяйвом на золотавому тлі.

Ця чарівна панночка - Марія Павлівна Галаган - майбутня господиня розкішного палацу і казково-прекрасного парку в Сокиринцях. Вона народилася 5 травня 1822 року тут же, в Сокиринцях, але не в палаці, а в старовинному прадідівському

Марія Галаган
Художник К. Ф. Юшкевич-Стаховський

рубленому будинку, який ще міцно стояв у тіні трьохсотлітніх велетнів-дубів. Її батьком був поміщик Павло Григорович Галаган, а матір'ю - графиня Катерина Василівна Гудович. Юній Марії було тут затишно й привільно, в зеленому царстві дерев і квітів, чистого повітря й смачної води, яку приносили на коромислах у дерев'яних відрах із джерела, що з давніх-давен струменіло у Святій долині біля озера. Вона була схожа на батька, який дуже її любив. Можливо, що й розкішний палац він побудував у 1829 році, щоб догодити коханій доньці й синові Григорію. У тому ж, 1839 році, коли її "хорошо" малював "знаменитий" Конон Федорович, вона закохалася й вийшла заміж за блискучого гвардійського офіцера, графа Павла Євграфовича Комаровського. Подружжя залишилося жити в Сокиринцях, тільки, зрідка виїжджаючи до Прилук, Києва чи Петербурга. 1847

року одружився й брат Марії - Григорій Павлович, який уподобав собі гарну й пишну Катерину Василівну Кочубєйву.

Так вийшло, що миле личко Марії, її усмішка й привабливі чорні очі, як магнітом притягували заїжджих художників і жоден із них не устояв перед спокусою - спробувати на полотні передати невловимий смуток її чарівних очей. Конон Юшкевич, закінчивши портрет, який дуже сподобався усім, хто його бачив, намалював ще один, не змінивши нічого, окрім кольору сукні й фону. Він теж був дуже вдалим. На звороті цього портрета є такий напис: "Графиня Мария Павловна Комаровская, рожд. Галаган (сестра Григория Павловича, кузина Николая Андреевича Маркевича)".

В Сокиринському палаці зберігалася ще три портрети Марії - на одному вона зображена маленькою дівчин-

(Продовження на 4-й стор.)

Марія. Історія одного портрета

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.)

кою в яскравому жовтому, в червоний горошок, платтячку. Мистецтвознавці припускають, що цей портрет виконаний одним із кріпосних художників, не виключено, що це робота придворного художника Землюкова, який довгий час працював у Сокиринському палаці й виконав цілий ряд портретів Галаганів. На другому портреті, ще зовсім юна Марія у світлій сукні, сидить у м'якому кріслі з високою спинкою. Вона тримає в руках невеличку книжечку, або записник у червоній обкладинці. Її поза спокійна, погляд серйозний і десь навіть строгий, сповнений гідності. Цей портрет приписують вільному художнику Гаврилові Ваську, який теж довго жив і працював у Сокиринцях. І, нарешті, третій портрет роботи австрійця Генріха Гольпейна, на якому графиня Марія Галаган-Комаровська зображена 32-річною квітучою жінкою, вона одягнена в темну сукню, із яскраво червоною трояндою в чорних пишних косах. Портрет написаний талановитим художником-портретистом.

Галагани жили дружно, в атмосфері любові й поваги одне до одного. Григорій Павлович довго перебував на службі, потім займався звільненням селян від кріпацтва, добродійними справами, клопотався розвитком української національної культури, освіті, відкривав гімназії, училища, заснував Колегію Павла Галагана. Господарством величезного маєтку в Сокиринцях займалася Марія Павлівна. Але вона завжди лишалася сама собою, була добре освіченою, з гарними манерами, не куралася й світських розваг. До кола її знайомих входили письменники Євген Гребінка й Микола Маркевич, поет Василь Жуківський, художник Лев Жемчужников, композитор Михайло Глінка. Марія Павлівна вміла добре малювати, адже була ученицею блискучого живописця-портретиста Аполлона Мокрицького.

У подружжя Комаровських народилося двоє дітей - син Євграф і донька Катерина. Потім вони виростили. Спочатку одружився й перебрався в інше місце син, а потім вийшла заміж за графа Костянтина Миколайовича Ламсдорфа донька. Саме графині Марії Павлівні Комаровській та її доньці графині Катерині Павлівні

Ламсдорф, оцим двом жінкам, доля й доручила продовжити стародавній галаганівський рід, який після перед-

збірка реліквій зростала й поповнювалася сином, онуком і правнуками прилуцького полковника. Спочатку це були військові трофеї й козацькі клейноди, потім речі поміщицького побуту, дорожочинності й прикраси, згодом - твори високого мистецтва - картини, портрети, гравюри, скульптура. Їх творцями були імениті західноєвропейські митці й кріпосні живописці, відомі українські й російські художники.

Швидко почала зростати музейна збірка після того, як вона була повністю переведена у першій половині XIX століття до Сокиринського палацу, збудованого Галаганями в 1829 році. Велику залу й вітальню прикрасили живописні твори, у більярдній розмістилася так звана Рафаелівська колекція гравюр. Колекція зброї, срібних кубків, порцеляни, орденів і медалей, раритетних книг і старовинних документів прижилися в просторому кабінеті господаря. Стіни багатющої бібліотеки прикрасили портрети гетьманів, митрополитів, видатних діячів української культури, родинна портретна галерея. А ще - чудові меблі з дорогоцінних порід дерев, дзеркала, люстри, музичні інструменти, предмети народного мистецтва, заповнювали всі 60 кімнат і залів палацу. Особливо багато цінних музейних речей і творів мистецтва доповнилося тоді, коли господарями стали брат і сестра - Григорій Павлович та Марія Павлівна Галагани.

А потім прийшли зовсім інші часи. Утратили цінність не тільки шедеври світового мистецтва, але й самі людські життя. В часи революції та громадянської війни маєток, із його безцінними історичними та мистецькими скарбами зберегли місцеві селяни. Прилуцький земець Іван Капустянський, вболіваючи за збереження безцінних мистецьких й історичних скарбів, добивався дозволу на створення музею-садиби графів Ламсдорф-Галаганів у Сокиринцях. 1 листопада 1919 року відбулося відкриття цього музею, який і проіснував із великими потугами сім років.

Але потім, після повної поразки національно-визвольної боротьби українців і розгрому Української Народної Республіки, в Україну прийшли червоні війська з Росії. В 1920 році Росія розмістила на українській

Марія Галаган
Художник Гольпейн

часної смерті єдиного сина Григорія Павловича, Павлуся, а згодом і його самого, повинен був загинути. Щоб цього не сталося, сімейство виклопотало імператорський дозвіл нащадкам Галаганів носити подвійне прізвище - граfi Ламсдорф-Галагани. Костянтин Миколайович, його дружина Катерина Павлівна та їхні сини Сергій, Павло і Микола були останніми господарями Сокиринського маєтку. Завдячуючи їм, та мешканцям села Сокиринців, до сьогодення, хоча б і не вповні, збереглася славнозвісна Сокиринська, або Галаганівська художня колекція, їхній домашній родовий музей, зібраний сімома поколіннями Галаганів на протязі двох століть.

Зародився цей музей у садибі Гната Галагана, в його будинку, що знаходився на придунайській кручі, поруч із Преображенською церквою та дитинцем Прилуцької фортеці. А першими експонатами його були: срібні талери із захопленої козаками королівської казни під час війни із шведами, золота табакерка й шабля, подаровані Петром I Галаганові, козацька зброя та обладунки. З часом

Марія. Історія одного портрета

території величезну військову силу - шість окупаційних армій загальною чисельністю понад 1 мільйон 200 тисяч бійців. У лютому 1920 року садибу Ламсдорф-Галаганів захопили військові, тут розмістилося господарство й санаторій "Опродкомарм XII". Палац, службові й господарські будівлі, усю садибу й економію заповнили червоноармійці. Музей тимчасово прикрили і хоча в наказах командування й погрожували грабіжникам трибуналом, самі ж військові й розтягували майно садиби. Після них, тут, наприкінці 1920 - початку 1921 років, поселилася агрономічна школа, яка зайняла увесь палац. Музей знову відкрили, але йому дісталось лише чотири кімнати. І тоді вже партійні чиновники різних рангів почали вивозити з палацу, умеблювати й прикрашати свої кабінети унікальними витворами європейських майстрів. У 1927 році всі художні й історичні цінності, які ще вціліли, були перевезені професором Малосливим В.І. до музею в Прилуки.

Так, через століття, повернувся додому в Прилуки жорстокий і підступний полковник Гнат Галаган разом із своєю дружиною, сином, онуками й правнуками, з усіма своїми нащадками, серед яких була і юна красуня Марія з ясними очима і золотим хрестиком на грудях. Вони покинули родинне гніздо й не знайшли тут, у Прилуках, затишку й спокою. Спочатку їх довго тримали в темній комірчині, потім перевозили з місця на місце і, нарешті, вони знову побачили світ Божий, опинившись у стінах Стрітенської церкви, яку відібрали в громади віруючих української православної церкви і нашвидкуруч обладнали під музей. Це було

зовсім близько від того місця, де колись знаходились полковницькі хори Галаганів.

Портретна галерея експонувалася не довго. Твердолобим комуністам, які тоді були при владі, не сподобалось, що в музеї показують "панські" портрети і їх знову довелося переховувати від сторонніх очей. У 1941 році прийшли німці-окупанти і знову Галагани, разом із своїми скарбами змушені були переїздити, тепер уже - до старовинного особняка на Переяславській.

Прилуцького патріота С.В. Кочука, того, хто фактично врятував Галаганівську збірку від загибелі у роки окупації, мені довелося побачити лише один раз. І коли я запитав його - що з мистецьких творів йому найбільше запам'яталося, він, серед кількох найкращих робіт, назвав портрет Марії Галаган. Казав, що коли бувало зустрінешся з нею поглядом - то покращувався настрої на весь день.

Отож, прилучани зуміли зберегти скарби Галаганівського музею у найтяжчі історичні моменти, але не уберегли від чиновницької сваволі. 1953 року Галагани, а разом із ними ще кількасот шедеврів Прилуцького музею перекочували на північ, до Чернігова. Іхню долю тихо й без емоцій вирішили у затишних партійних кабінетах. Не знайшлося тоді в Прилуках людей, які б зупинили це свавілля, або хоча б одного чоловіка, який підняв би голос на їх захист, хто врешті-решт ліг би під колеса вантажівок, тих, що цілісний день вивозили з музею на залізничну станцію наші скарби, нашу гордість і славу.

Нині, рівно через півстоліття піс-

ля тієї катастрофи, в отих сумнозвісних "кулуарах" готується ще одне пограбування. Якийсь миршавий чиновний панок із Чернігова, з отих, що зветься "вічно колишніми", із шкіри лізе, щоб ще раз пограбувати моє рідне місто. Тепер уже замахнувся на нашу пам'ять, нашу історію і наші родоводи. Хочуть прибрати до рук, перевезти до Чернігова єдине, що лишилося у нас найцінніше - наш історичний архів, створений прилучанами 80 років тому. Мабуть, уже й відповідними папірцями з найвищих інстанцій запасалися, бо ж вони тепер запросто купуються й продаються за хабарі й райдужні папірці, або й просто беруться плістю й безпардонністю. Нам, вільним громадянам і патріотам славно-го, тисячолітнього міста плюють у душу, об нас хочуть витерти ноги, як об ганчірку. Колишні наші предки за честь і гордість ладні були голови лишитися, а ми вже готові перекліпатися, промовчати й погодитися - хай плюють, хай витирають, бо вони ж начальство. Ще, не доведи Господи, портфель і затишний кабінет утратили, як будеш суперечити. Ось так і живемо.

Нешодавно мав щастя ще раз зустрітись поглядом із чарівною Марією Галаган, вона така ж гарна, як і півстоліття, як і століття тому. Але очі в неї сумні, мабуть, хоче додому і якщо не в Сокиринці, то хоча б у Прилуки, у рідні місця, де народилася і виросла, де прожила все своє життя у горі й радості, де померла й похована. Уклінно просимо нас вибачити, панночко Маріє, ми ще не готові вас прийняти, не достойні вашої уваги, не доросли.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

НАШ КАЛЕНДАР

БОЙКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ
- народний артист України, почесний громадянин Прилук.

Народився 10 квітня 1928 року в Прилуках у родині робітника. Після закінчення неповної середньої школи №13, працював на заводі пластмас. Співати почав ще в ранньому дитинстві.

З осені 1943 року, у звільненому від фашистських окупантів місті, працював на тютонової фабрики вантажником, різноробочим, трактористом.

Приймав участь у художній самодіяльності при міському будинку культури. У 1949 році поїхав на Донбас. Працював прохідником нижнього штреку на шахті "Никитівка".

У вересні 1950 року Володимир Бойко виборов конкурс на заміщення вакантної посади артиста - співака Державного українського народного хору, і з

18 грудня - у складі хору.

Працюючи, закінчив Київське музичне училище ім. Глієра, Київський інститут культури.

У 1967 році, за успішне проведення днів України в Канаді (м. Монреаль), нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради України.

У 1976 році, за успішне проведення гастролей по країнах Латинської Америки, В.Бойку присвоєно звання заслуженого артиста України. У 1987, за видатні заслуги в розвитку українського національного народного мистецтва, присвоєно почесне звання народного артиста України.

Лауреат Всесвітніх фестивалів мистецтв у Монреалі, Брюсселі, Москві. У 1997 році завоював "Золотий кубок" на фестивалі фольклорних колективів у Корсі.

Протягом піввікової роботи в Наці-

ональному заслуженому академічному українському народному хору України ім. Г.Верьовки побував із концертами більш як в 50 країнах світу.

В.І.Бойко - ведучий соліст хору, часто виступає з концертами перед прилучанами. Приймає участь у всіх святкових заходах міста. Допомогає становленню молодих талантів Прилук і виходу їх на професійну сцену.

У вересні 2001 року йому присвоєно звання почесного громадянина Прилук.

Володимир Іванович передав у дар краєзнавчому музею понад 100 речей, пов'язаних із його творчою діяльністю.

Виступаючи з концертами в різних країнах світу, як патріот міста, на запитання звідки він, завжди відповідає: "Я козацького роду, із славних Прилук".

(Продовження на 6-й стор.)

НАШ КАЛЕНДАР

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

ВОРОНИЙ ГЕОРГІЙ ФЕОДОСІЙОВИЧ (1868-1908) - математик, член-кореспондент Петербурзької Академії наук

Народився 28 квітня 1868 року в селі Журавка Пирятинського повіту (нині Варвинського району Чернігівської обл.). Його батько Ф. Я. Вороний - магістр російської словесності, викладав у Кишинівській, Бердянській, а згодом і в Прилуцькій гімназіїх. Дитячі та юнацькі роки Георгія Вороного пройшли в Прилуках. У 1885 році він закінчив Прилуцьку чоловічу гімназію. Саме до гімназичних років відноситься і перша

друкована праця "Розклад многочленів та множників, заснованих на властивостях коренів квадратних рівнянь". Навчаючись у Петербурзькому університеті, формувався як учений. Після закінчення університету, викладав у ньому. За короткий період, Вороний досяг значних успіхів у галузі математики.

З 1894 року працював професором Варшавського університету. У 1896 році, за дослідження викладені в магістерській і докторській дисертаціях, Академія наук присудила Г. Ф. Вороному премію імені академіка В. Я. Буянівського. Робота Георгія Феодосійовича "Про одне узагальнення алгоритму безперервних дробів" є одним із найблисучіших досягнень вітчизняної математики.

З 1897 року Вороний, захистивши докторську дисертацію - ординарний професор Варшавського політехнічного інституту. Йому належить багато наукових робіт стосовно теорії чисел. Він зробив важливе узагальнення алгоритму ланцюгових дробів, розробив нові методи дослідження асимптотичних властивостей арифметичних формул.

Г. Ф. Вороний - творець геометричної теорії чисел.

Помер Георгій Феодосійович 20 листопада 1908 року на 41-у році життя.

Особливістю Вороного було гармонійне поєднання в його могутньому таланті обдарувань геометра й аналітика, він став одним із найвидатніших діячів науки.

ЛЕОНІД КАРПІЛІЯНСЬКИЙ

МИКОЛА ІВАНОВИЧ МІХНОВСЬКИЙ (1873-1924)

Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і траву, і води, в годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди!..

Уривок із вірша Володимира Сосюри "Любіть Україну" по праву можна віднести на адресу Миколи Міхновського, палкого патріота, славного сина свого народу, який в історії українського національного руху першої чверті ХХ століття був чільною постаттю. Усе своє свідоме життя він присвятив боротьбі за право українців бути у повній політичній незалежності, жити в самостійній державі, назва якій, Україна.

М. Міхновський народився в с. Турівці Прилуцького повіту на Полтавщині (за тогочасним адміністративним поділом).

Навчаючись на юридичному факультеті Київського університету, прийняв активну участь у студентському молодіжному русі. Він належав до тієї частини студентства, яка не залишалась байдужою до суспільно-політичних процесів тогочасного суспільства. Як зазначає Орест Субтельний, перша організована поява цих молодих українців відбулася у 1891 році, коли група студентів на чолі з Борисом Грінченком, Миколою Міхновським та Іваном Липою зібралася на могилі Тараса Шевченка і заприсяглася ширити між українським народом Шевченкові ідеї, залишаючись вірними їм до смерті¹. Згодом, таємно зібравшись у Полтаві, вони створили "Братство Тарасівців". Засновниками його були: Іван Липа, Микола Міхновський та Володимир Шемет. Членами організації стали відомі пізніше поети й письменники: Михайло Коцюбинський, Борис Грі-

нченко, Володимир Самійленко, Микола Вороний, Мусій Кононенко, Віталій Боровик та науковці Євген Тимченко, Олександр Черняхівський, Валеріан Боржковський².

Занепокоєне тим, що краща українська молодь йде в російські революційні організації, "Братство Тарасівців" вирішило створити український рух як альтернативу російському руху радикалізму й російській культурі взагалі. Воно зав'язало контакти зі студентськими групами в Києві, Одесі, Полтаві та Чернігові й почало організовувати лекції, постановку п'єс, свята на честь Тараса Шевченка. На доказ своєї "українськості" вони зобов'язалися розмовляти виключно українською мовою, виховувати в "українському дусі" своїх дітей, вимагати викладання в школах української мови. В царині політики їхньою метою було визнання українців як окремого народу³.

Культурна діяльність була єдиною цариною, де позбавлені держави українці могли виразити свою самобутність: тому часто провідну роль "будителів народу" відігравали поети, письменники, вчені. І все ж, зазначає О. Субтельний, важко знайти інший приклад людини, поезія та особистість якої такою повною мірою втілила національний дух, як це для українців зробив Шевченко. Життєвий шлях поета символізував сумну долю його народу. У знаменитому "Заповіті" він закликав земляків:

Поховайте, та вставайте,

Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю

Волю окропите!

Обурення Шевченка соціальною несправедливістю нероздільно переплітається з його ненавистю до наці-

онального гноблення в Україні, на цій "нашій не своїй землі", як він про неї писав.

Свої політичні погляди, які зводилися до вимоги повної державної незалежності України, "Тарасівці" виклали в декларації, опублікованій в українській пресі в Галичині (Львівська "Правда", 1893 р.)

В 1893 році поліції вдалося розкрити організацію. В результаті арештів, а після цього передачі під нагляд поліції провідних членів організації, "Братство Тарасівців" перестало існувати. Та вірними ідеям "Братства" залишилися майже всі його колишні члени, пропагуючи в кожній організації чи партії, членами яких вони пізніше ставали, ідею незалежності України⁴.

У 1899 році М. Міхновський переїхав до Харкова, де займався адвокатською практикою. Саме тут з ініціативи Дмитра Антоновича та Михайла Русова 11 лютого 1900 року відбулися збори, на яких було засновано Революційну українську партію - РУП. Її засновники, серед яких були також Левко Мацієвич і Боніфатій Камінський та ін., поставили собі за мету об'єднати різні покоління й верстви у боротьбі за національні права і соціальну революцію. Двома днями пізніше Антонович зустрівся з Міхновським і попросив його написати програму нової партії. Міхновський погодився, і вже 19 лютого 1900 року на роковинах Шевченка в Полтаві, а потім 26 лютого у Харкові висловив ті думки, що лягли в основу маніфесту "Самостійна Україна"⁵.

Перебуваючи в Полтаві, коли на квартирі сім'ї Русових відзначали Шевченківський день, співали пісень й сперечалися про майбутнє, М. Міх-

МИКОЛА ІВАНОВИЧ МІХНОВСЬКИЙ (1873-1924)

новський проголосив свій знаменитий маніфест - "Самостійна Україна", який став катехізисом українського націоналізму⁶.

Уже на самому початку автор ставить ряд "риторичних запитань", які зачіпають суть української проблематики в Росії: "Яким правом відносно нас, тубільців своєї країни, видано закон 17 травня 1876 року, що засуджує вашу національність на смерть? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіяни...або змоскалізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують у школах заклятих ворогів і ненависників нашого народу? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плакаючи й підтримуючи її науку, літературу, промисловість і т.д.? Чи має право царське правительтво взагалі видавати для нас закони, універсали чи адміністративні засади? Чи становище царського правительтва відносно нас є становище права чи насилля?"

Щоб відповісти на ці питання, Міхновський коротко аналізує пункти Переяславського договору 1654 року, доводячи, що "Україна об'єдналася з Московією як рівна з рівною і вільна з вільною, аби спільними силами осягнути певні міжнародні цілі"⁷.

У своїх висновках Міхновський твердить, що московські царі не дотримувалися своїх зобов'язань згідно з Переяславським договором і що вони поводитись й поведяться так, неначе б українська нація зреклася своїх державницьких прав і віддалася на ласку російським імператорам. "Але наш народ, - заявляє Міхновський, - ні сам, ні через свій уряд ніколи не давав згоди і ніколи не зрікався прав, що належать йому по Переяславській конституції"

Переходячи до власне програмної частини свого маніфесту, Міхновський наголошує: "Українська інтелігенція стає до боротьби кривавої й безпощадної. Вона вірить у сили свої і вона виповнить свій обов'язок. Вона вписує на своєму прапорі: "...Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ. Вона віддає себе на служіння цьому великому ідеалові... Ми відродилися з ґрунту, наскрізь напоеного кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України, ми виссали з молока матері стародавньої любов нашої нації до вітчизни і її свободи і ненависть до насилля над нами... Наша партія ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу"

"Але як партія бойова, - веде далі Міхновський, - партія, що виросла на ґрунті історії і є партією практичної діяльності, ми зобов'язані вказати на найближчу мету... Ця мета - повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією... Ми виголошуємо, що візьмемо силою те, що нам належить по праву, але відняте в нас теж силою. Наша нація довго нездурила, але нині вже стає до боротьби... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України... Ми, як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось усе більшої сили й завзяття. Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь на Україні, і кожний, у кого ще не спідлене серце, озветься до нас"⁸.

Згодом текст виступу М. Міхновського під назвою "Самостійна Україна. Промова" було надруковано у Львові, у тому ж, 1900 році⁹. Як писав Т. Гунчак, "...ще не була програма, а був радше крик наболілого серця національно свідомого українця. Цей крик, який був осудом царського насильства над Україною й закликом до боротьби за самостійність", знайшов відгук в українській молоді та інтелігенції¹⁰. З часом РУП стала набирати сталих організаційних форм, засновувати в окремих містах гуртки, які вели свою роботу в суворій конспірації. До 1902 року діяло вже шість організацій у Києві, Харкові, Полтаві, Лубнах, Прилуках і Катеринославі¹¹. Найзначніші групи РУП знаходилися в Києві, Харкові та Полтаві й складалися переважно зі студентів. Особливо активними в полтавській групі були Прокіп Понятенко і семінарист Симон Петлюра.

У кожній місцевій організації існував комітет, що мав назву "вільної громади". Для остаточного формування організаційної структури РУП наприкінці 1902 року було скликано перший партійний з'їзд. На з'їзді було створено Центральний комітет, що складався з трьох осіб - Антоновича, Козиненка та Голіцинського. Значну увагу з'їзд приділив видавничій роботі, яка велася за кордоном - у Галичині. Для керівництва нею утворили так звані "Закордонний комітет", який згодом гратиме велику роль в організаційному житті РУП і проводитиме власну ідейну лінію, що зрештою, приведе до розколу партії¹².

Із завершенням формування партійної структури рупівці своїм головним завданням вважали необхідність піднесення рівня політичного свідомості насамперед українського селянства. Робили це вони, - як вважає Т. Гунчак, - не лише з власних уподобань, а й із практичних міркувань, оскільки мусили спиратись на певну соціальну групу. Зрусифікований мі-

ський пролетаріат, на їхню думку, не міг бути об'єктом їхньої діяльності.

Основним регіоном діяльності РУП була Лівобережна Україна (Харківщина, Полтавщина, Київщина), основним об'єктом пропаганди, як зазначено вище, - українські селяни, а головними формами боротьби - пропаганда й агітація.

Селянські заворушення, що сколихнули Полтавшину 1902 року, і в підготовці яких РУП брала безпосередню участь, переконали провідників партії, що саме тут, треба розбудовувати свої сили для майбутньої боротьби¹³.

Проте незабаром у РУП відбувся розкол, бо не всі її члени були одностайними. Під впливом марксизму, який поширювався в російському революційному русі, частина рупівців почала переорієнтувати своїх позицій, й у 1904 році створили окрему Українську соціал-демократичну спілку, що на автономних правах увійшла до меншовицької фракції РСДРП. Члени "Спілки" були впевнені, що вирішення національного питання прямо пов'язане з боротьбою пролетаріату та розв'язанням соціально-економічних проблем.

Інша частина рупівців на чолі з М. Поршем, В. Винниченком і С. Петлюрою прийшла до висновку про необхідність об'єднання національної ідеї з марксизмом і перетворенням РУП на Українську соціал-демократичну партію (УСДРП)¹⁴.

Одностайні ж М. Міхновського, твердо стояли на позиціях "Україна для українців", "ніяких компромісів із помірними українофілами", не маючи широкої підтримки всередині РУП, створили окрему від неї Українську національну партію (УНП). Політичне кредо партії було сформульоване М. Міхновським у так званих "10 заповідях" (1903), що проголосували самостійну "демократичну республіку, шанування української мови, традицій". Лозунг "Україна для українців" трактувався таким чином, що саме український народ має бути господарем на власній землі. У 1905 році в "Самостійній Україні" у Львові було опубліковано проект конституції, складений М. Міхновським. У цей час, як згадує І.П. Крип'якевич, серед його однодумців були ще М. і С. Шемегі, О. і С. Макаренки, В. і Г. Шевченки, О. Степаненко та ін.¹⁵

До цього періоду відноситься перебування Миколи Міхновського й у нашому краї. Він часто бував у Прилуках, цікавився життям його мешканців. Ось, що у своїх спогадах про місто над Удаєм згадує Д. Дорошенко, який відвідав Прилуки вес-

(Продовження на 8-й стор.)

МИКОЛА ІВАНОВИЧ МІХНОВСЬКИЙ (1873-1924)

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

ною 1905 року: "Ми приїхали залізницею до Прилук і зайшли до адвоката Гаврила Міхновського, рідного брата Миколи Міхновського, якого він дуже нагадував і обличчям, і всією своєю поведінкою, і своїм патріотизмом у самостійницькому дусі. Я зауважив, що на його канцелярії напис був українською мовою, що тоді було рідкістю. Взагалі ціла родина Міхновських була широко українська. Та й самі Прилуки з околицями справили на мене враження своєю українською національною стихією, яку було помітно на кожному кроці"¹⁶.

У 1906 році Микола Міхновський опублікував програму УНП, що передбачала створення самостійної Української держави, установлення президентської республіки, надання соціальних гарантій для населення, передачу землі у власність селян тощо. У 1909-1914 роках він керував роботою націоналістичної організації - "3-є товариство взаємного кредиту", співпрацював із "Товариством ім. Квітки-Основ'яненка" у Харкові. Міхновський популяризував ідеологію українського націоналізму й ідею незалежності в різних виданнях, зокрема, "Самостійній Україні" (1905 р.), "Хліборобі" (1905 р.), "Запорожжі" (1906 р.), "Слобожанщині" (1906 р.) і "Снопі" (1912-1913 рр.). Під час Першої світової війни 1914-1918 років був мобілізований до російської армії. Працював військовим юристом¹⁷.

В результаті Лютневої 1917 року революції у Росії, як зазначає Н. Полонська-Василенко, в армії на фронті зростає анархія. Фронт розкладається з надзвичайною швидкістю. Одночасно з розкладом армії відбувався в ній процес національного відокремлення: українці виявляли бажання створити окремі українські частини¹⁸.

"По всіх просторах російської держави, - читаємо в "Історії українського війська", - де стояли в більшій чи меншій мірі сформовані з українців військові частини, в тилу і на фронті, на Україні, в Московщині... почато організацію українських військових комітетів, громадських клубів, а пізніше й окремих українських частин".

Згодом, осередком українського військового руху стає Київ, де виникають військові організації та формуються перші національні військо-

ві частини.

"За почином поручика Миколи Міхновського, - як зазначається в "Історії українського війська", - ініціатора українського військового руху, 22 березня 1917 року відбулися перші збори українських старшин і вояків Київської залози. Ці збори прийняли рішення послати до Тимчасового уряду в Петербурзі меморіал із домаганнями автономії України та вимогу вважати себе за Тимчасову військову раду доки не буде створено українську верховну військову установу".

А 29 березня 1917 року було прийнято рішення про заснування Українського військового клубу імені гетьмана П. Полуботка, сам М. Міхновський склав для нього статут, згідно якого клуб мав право відкривати свої філіали по всій Україні. Метою товариства було на підставі пункту 3-го Статуту "гуртувати в армії сім'ї вояків, лікарів і військових урядовців української народності". Рада клубу видала в тисячах примірників відозву до солдатів-українців із закликом об'єднуватися в окремі національні підрозділи і готуватися до дальшої боротьби за повну свободу України¹⁹.

На фронті українці організували українські військові ради, скликали з'їзди, виступали з вимогами, щоб військові частини, розташовані в Україні, поповнювалися тільки українцями, а частини з російським складом були виведені з України і щоб українські частини, сформовані за її межами, були переведені на Південно-Західний фронт, який охороняв Україну²⁰.

1 травня 1917 року за участю Миколи Міхновського був створений Перший Український козацький полк імені гетьмана Б. Хмельницького. У липня 1917 року, на думку деяких істориків, Міхновський був одним із керівників повстання полуботківців, учасники якого планували збройним шляхом узяти владу в Києві й проголосити незалежність України. Заклик Міхновського до проголошення незалежності й узяття Українською Центральною Радою всієї повноти влади на території країни не здобув тоді підтримки у Центральній Раді. Улітку 1917 року за наказом В. Винниченка М. Міхновський був заарештований і відправлений на Румунський фронт. Восени 1917 року він повернувся на Полтавщину, де взяв участь у створенні Української демократично-хлібо-

робської партії.

У період гетьманату Міхновський був в опозиції до гетьманської влади П. Скоропадського, належав до Українського національно-державного союзу. Негативно ставився до політики Директорії Української Народної Республіки (УНР). З установленням більшовицького режиму М. Міхновський якийсь час жив у Полтаві. На початку 1920 року переїхав до Новоросійська, безуспішно намагався виїхати за кордон. Згодом перебрався на Кубань, де працював у системі кооперації та народної освіти. Навесні 1924 року повернувся до Києва, сподіваючись, що подальших переслідувань не буде, проте глибоко помилився. Через деякий час був заарештований співробітниками ГПУ. Тут, при загадкових обставинах був убитий. Одні джерела стверджують, що він, зацькований ГПУ, сам покінчив із своїм життям, а інші стверджують, що був убитий агентами ГПУ. Таким чином, обставини смерті М. Міхновського остаточно нез'ясовані²¹.

- 1 Орест Субтельний. Україна. Історія. К., 1993, с. 365.
- 2 "Старожитності". Двожизневик, № 11 (27), 1992, с. 7.
- 3 Орест Субтельний, с. 365-366.
- 4 "Старожитності", с. 7.
- 5 Тарас Гунчак. Україна. Перша половина ХХ ст. К., 1993, с. 33.
- 6 В.А. Савченко. Симон Петлюха. Харьков, 2004, с. 19-20.
- 7 Тарас Гунчак, с. 33-34.
- 8 Там же.
- 9 "Старожитності", с. 9.
- 10 Тарас Гунчак, с. 35.
- 11 Орест Субтельний, с. 366.
- 12 Тарас Гунчак, с. 37.
- 13 Там же.
- 14 Історія України. Довідник школяра і студента. Донецьк, 2004, с. 302-303.
- 15 І.П. Крип'якевич. Історія України. Львів, 1990, с. 373.
- 16 "Правда Прилуччини", 16 жовтня 1993 р.
- 17 Історія України. Довідник школяра і студента, с. 303.
- 18 Наталя Полонська-Василенко. Історія України. Том 2, К., 1995, с. 464.
- 19 Історія українського війська. Львів, 1992, с. 359.
- 20 Наталя Полонська-Василенко. Історія України. Том 2, с. 464.
- 21 Історія України. Довідник школяра і студента, с. 303-304.

АНАТОЛІЙ РИЖЕНКО

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Красназаводський музей. Редакція газети "СКАРБИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Видання щомісяця. Зам. 468. Тир. 500 прим.

Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова №5 (82) Травень 2004 року

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

ПЕТРО ГОРЛЕНКО

Більш як через вісімдесят років після трагічної загибелі полковника Лазаря Горленка, пернач знову потрапляє до рук одного із представників цього славетного роду, до його правнука Петра Якимовича Горленка. Це - син відомого козацького полководця Якіма Івановича Горленка - генерального хорунжого й судді, наказного гетьмана, який вів козацькі полки у Кримський похід 1736 року під стіни знаменитої фортеці Очаків. Його мати - проста прилуцька козачка Мавра Давидівна¹.

Петро Горленко народився 1707 року в місті Прилуках, в батьківському домі, під самісінькими стінами дитинця прилуцької фортеці. Маєток був чималенький, обнесений частоколом, із гарним великим будинком і господарськими будівлями. Найближчими сусідами Горленків були Галагани й Скоропадські, поряд мстилася старовинна козацька Преображенська церква. Петро Якимович жив із батьками, доки не оженився на Марії Іванівні Тимошенковій - онуці стародубського полковника і не переїхав у село Миронівку на Стародубщині, де був маєток Тимошенків². Потім, повернувся в Прилуки, служив у Прилуцькому полку, можливо, що й ходив із батьком у походи.

Петро Горленко, як старший у сім'ї, після смерті батька отримав у спадщину батьківський маєток у Прилуках, значні земельні володіння та більше тисячі підданих селян у Прилуках, Заїзді, Яблунівці, Товкачівці та в кількох хуторах на Прилуччині³. Йому ж від батька дісталася й найбільша та найбагатша горленківська садиба на околиці села Заїзду, при впадінні річки Зиминої в Удай.

Дослужився у козацькому війську до найвищого військового чину - бунчукового товариша, добре знався у судовій справі, через що був призначений гетьманським ордером "к присутствованию" у Генеральному суді - найвищій судовій інстанції Гетьманщини при так званій Малоросійській коле-

Родовий герб Горленків

гії. Йому ж була надана велика честь і довіра підписати наказ прилуцького шляхетства в особливу комісію, яка була створена 1767 року для "уложенія" нового кодексу⁴. Ця комісія складалася з виборних представників від усіх станів суспільства, окрім кріпаків. Козацька старшина (шляхетство), духовенство, козаки й міщани обирали своїх представників і давали їм "накази" із своїми потребами й побажаннями. Прилуцьке козацтво у своєму "наказі" вимагало від царіці відновлення гетьманства в Україні⁵.

Після відставки Івана Галагана в 1767 році, малоросійський губернатор П.О. Румянцев призначає Горленка управителем Прилуцьким полком. Після того як російська імператриця Катерина II відправила у відставку гетьмана Розумовського, вона хотіла повністю викоринити в Україні не тільки гетьманство, але й Запорозьку Січ і навіть козацтво взагалі: "чтобы они обрусели и перестали-бы глядеть, как волки в лесу"⁶. Теж постаралися зробити і з полковниками: їх у той час хоча й призначали, але старалися не називати по-старому, полковниками, а тимчасовими управителями. Навіть вважали посади полковників вакантними. Так вони й служили "тимчасово" по кілька років, а іноді й гинули у боях і походах.

До цього часу не знайдено конкретних документальних вказівок про те, які саме лівобережні полки приймали участь у російсько-турецькій війні, яка розпочалася восени 1768 року, але немає сумніву, що Прилуцький полк під командуванням Горленка теж перебував у вирі подій. Корпус, сформований із українських козаків, налічував близько 12 тисяч чоловік⁷.

ПЕТРО ГОРЛЕНКО

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

Відомий дослідник родоводів українського шляхетства З.Л.Модзалевський зазначає без посилання на документи, що Петро Горленко в 1773 році перебував офіційно на посаді прилуцького полковника¹. Отже, тоді виходить, що Іван Тарювський був із прилучанами в поході проти турків 1772 року, маючи чин полковника малоросійського і, виконуючи обов'язки наказного полковника Прилуцького полку, а Горленко командував полком усі ці шість років².

Під час російсько-турецької війни, влітку 1770 року з урешчого боку, із Молдови й Валахії, заповзла в Україну страшна гостя - чума, яка чорним смерчем пройшлася по Правобережжю, добралася до Києва, де померло близько 8 тисяч городян і з'явилася на Прилуччині. На разі, кількість жертв від цієї страшної епідемії у нашому краї невідома, але місцевий історик В. Маценко у своїй книзі зазначає: "с Прилуцької області унесено було много жертв"³. Отже, на долю Петра Горленка дісталися нелегкі обов'язки в справі захисту населення полку від епідемії. Він організував ізоляцію шворих у карантині, пікети на дорогах, доводилося майже йти до дверей запроваджувати запобіжні заходи, бо нажаханий тростий люд приховував хворих, через що епідемія ще скоріше поширювалася між людьми.

Полковничий пост, бунчуковий товариш Петро Горленко полишив 1773 року, передавши владу О. Якубовичу. Є такий відомості, що 19 листопада 1776 року йому царським указом присвоєно чин "малоросійського" полковника, і десь невдовзі, він пішов у відставку⁴. У цей час Горленко живе у своїй садибі в Заїзді. Ще в 1760-х роках у нього померла дружина і він лишився удівцем із п'ятьма синами. Будучи сам тотомственим військовим, Петро Горленко усіх своїх синів відправив у військ і можливо, що саме через це, троє з них, Дамаскін, Андрій і Тимофій, лишилися неодруженими, прив'язавшись до військової служби все своє життя. Семен Петрович одружився на княжні Кільдишівській і зажив великим паном⁵, а ось найстарший - Іван Петрович, теж довго не одружувався і кив із батьком у Заїзді навіть тоді, коли мав чин військового говаріша й майора у відставці⁶.

Петро Горленко, розширюючи свої володіння, в 1760-х роках неподалік від Заїзду заснував хутірці на берегах

степової річки Зиминої, а в ньому невеличкий, але добре облаштований маєток із пасікою. Його першими поселеннями були: старий, 80-літній пасічник дід Олекса, удівець Петро Льюлька, Степан Бардак і Данило Кобець з родинами⁷. Хутір цей як був одиноким острівцем серед широкого степу, так і лишився до наших днів. До кінця 19 століття він звався хутором Петра Горленка, а нині - це сільце Петрівське на великій дорозі з Києва до Сум, за 5 кілометрів від села Заїзд.

Це і є такий собі своєрідний, живий пам'ятник достойній людині, полковникові Прилуцького полку Петрові Якимовичу Горленку, який чесно служив Україні, дбав про своїх земляків і не посоромив честі й гідності свого славетного роду. Тож і нині мешканці Петрівського можуть пишатися своїм земляком і шанувати його як засновника свого села.

- 1 Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 1. К., 1908, с. 305-306.
- 2 Там само, с. 306.
- 3 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 196.
- 4 Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 1. К., 1908, с. 306.
- 5 Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Том II. К., 1991, с. 204.
- 6 Энциклопедический словарь. Том XXVIII. СПб, 1899, с. 507.
- 7 Румянцев П.А. Документы. Том 2. М., 1953, с. 34.
- 8 Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 1. К., 1908, с. 306.
- 9 Лазаревский Ал. Описание старой Малороссии. Том 3. Полк Прилуцкий. К., 1900, с. 54.
- 10 Маценко В.А. Прилущина. Ромны, 1888, с. 98.
- 11 Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Том 1. К., 1908, с. 306.
- 12 Там само, с. 306-308.
- 13 Прилуцький відділ Держархіву Чернігівської області. Ф-1462, спр. 2203.
- 14 Там само.

ГЕОРГІЙ ГАЙДАЙ

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Тільки-но сонечко розжене тривоги мхари, у наших душах проростає очікування дива, яке називається весна. Усе частіше поглядаєш на небо, згадуєш прописки на галявинах. А коли у адках спалахне біло-пінне мереживо яблуневого квіту, всиди на місці майже не можливо, й тягне тебе кудись у дальність, хочеться мандрів, нових зустрічей та яскравих вражень.

Тож у подорож, любий читачу!

І не потрібен нам берег туцький чи Африка, бо є маювнича Чернігівщина, де за 17 кілометрів від Ніжина розташоване село Заньки, відоме у історичних документах із середини 4 століття. У 1758-82 рр. Заньки були сотенним містечком Ніжинського полку, але весівні слава селища пов'язана з менем Марії Костянтинівни Садовської - української актриси і театральної діячки, однієї із засновниць національного професійного театру, відомої під сценічним прізвиськом Заньковецької.

Батько Марії, Костянтин Садовський, маєтний поміщик, служив чиновником у Ніжині, але відомий був завдяки своїм музичним уподобанням: творений ним хор із селян заробував професійною майстерністю виконання.

Марія, молодша з його дочки, народилася 22 липня (3 серпня) 1854 року. Спочатку навчалася у Ніжинській приватній школі пані Шор, потім - у Чернігівському приватному пансіоні. Успадковані від батька музичний слух і смак, дароване Богом красиве звучне мецо-сопрано, визначили юнацькі захоплення Марії Костянтинівни, а уроки співів у Гельсінгфорському відділенні Петербурзької консерваторії вдосконалили її природні здібності.

Весела, запальна Марія з дитинства обожнювала містифікації, розиграші, веселі комедії. З юнацьких років вона з успіхом виступала у аматорських виставах і концертах Ніжина, Чернігова, а потім - у Бендерах і Свєдборзі, куди переїхала разом із своїм чоловіком Олексієм Хлїстовим, артилерійським офіцером. З ним вона познайомилася й одружилася у Ніжині.

З дитинства Марія Костянтинівна мріяла про акторську долю, та й наречений, здавалося, розумів і поділяв прагнення коханої. Але після весілля усе змінилося: ні родина, ні чоловік і слухати не хотіли про бажання Марії виступати на професійній сцені. Щоб здійснити свою заповітну мрію, молода жінка йде на жертву: пориває з

родиною. Мабуть, це рішення ще довго зріло б у душі Марії, якби не зустріч із Миколою Карповичем Тобілевичем, відомим у майбутньому під сценічним прізвиськом Садовського.

27 жовтня 1882 р. Марія Костянтинівна дебютувала у Єлизаветграді у ролі Наталки Полтавки. Це була і перша її роль, і народження українського професійного театру, створеного Марком Лукичем Кропивницьким.

Трупю складала видатні актори: М. Садовський (з 1883 р.), П. Саксаганський (з 1883 р.), М. Садовська-Барилотті, І. Карпенко-Карий та ін. У репертуарі йшли п'єси І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого. Труп з успіхом гастролювала у Москві (1887-88 рр.), Санкт-Петербурзі (1886, 1897 рр.), Білорусії (1892 р.). Закавказзі (1890 р.), де пропагувала український театр, знайомила з національною літературою та мистецтвом.

Захоплюючись грою Заньковецької, яка з успіхом виконувала драматичні, комедійні ролі, була неперевершеною у опереті, М. Кропивницький казав: "Тепер є для кого писати!"

Він створив понад 40 п'єс, кращі з яких, увійшли у скарбницю української класичної драматургії. Крім того, Кропивницький сам писав музику до своїх вистав та оформлював їх. Бувши видатним театральним педагогом, Марко Лукич виховав у своєму театрі великих акторів: Садовського, Зарицьку, Заньковецьку.

Реалістичне мистецтво Марії Костянтинівни живилося, джерелами народної творчості, яку актриса гарно знала й цінувала. У сценічній творчості Заньковецька уклала просту селянську жінку, її духовну шедристь та багатство. Актрисі були підвладні як драматичні, так і комедійні ролі - такий універсальний талант зустрічається дуже рідко. Образи, створені нею, - це Харитина, Софія ("Наймичка"), "Безталанна" І. Карпенка-Карого, Оксана, Олена, Зінка, Приська ("Поки сонце зійде, роса очі виїсть", "Глитай, або павук"), "Дві сім'ї", "По ревізії" М. Кропивницького), Наталка ("Лимерівна" П. Мирного), Наталка, Терпелиха ("Наталка Полтавка" І. Котляревського) тощо.

Але центральне місце у творчості Заньковецької посідала поетична й драматична спадщина Т. Шевченка. Серед найкращих у її доробку - ролі Галі, Стехи ("Назар Стодоля") та Ярини

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

(“Невільник” М. Кропивницького за Т. Шевченком); обидві ролі презентовані у 1882 р. Актриса часто виступала з читанням шевченківських творів - “Тополя”, “Наймичка”, “До Основ'яненка”, “Мені однаково, чи буду...”, “Доля”.

Сценічна творчість Марії Костянтинівни виділялася (вирізнялася) ширістю почуттів та переживань, глибоким проникненням у психологію своїх героїнь, великою майстерністю перекладення.

Уміння увійти в образ іншої людини було притаманне Заньковецькій з дитинства. Ще будучи пансіонеркою, вона так майстерно загримувалася та перевдягалася, зображуючи поміщицю-скнару, що батько прийняв рідну дочку за знервовану сусідку і почав заспокоювати її.

Прекрасний голос, гарна техніка сценічної мови поспонувався з благородною скупістю жестів та душевною м'якістю при зображенні найтрагічніших переживань. Вона була провідною актрисою кращих українських труп - М. Кропивницького, М. Старицького, І. Мар'яненка, М. Садовського та І. Карпенка-Карого.

Усе життя Марія Костянтинівна присвятила боротьбі за розвиток національного демократичного мистецтва, за створення народного театру. Її неодноразово запрошували на імператорську сцену, пропонували стати провідною актрисою, але Заньковецька щоразу відмовлялася.

За словами В. Мандрики, директора Заньківського народного меморіального музею М. К. Заньковецької, імператор Олександр III, який досить скептично ставився до театрального мистецтва, піддавшись проханям рідних, поїхав подивитися виставу, де головну роль виконувала Марія Костянтинівна. Захоплений її акторською майстерністю, голосом, цар став шанувальником саме цієї трупи. Одного разу він запитав, чому на сцені актриса з'являється з дерев'яним відецьом. На це Заньковецька відповіла, що такі відра має простий народ, а металеве - це вже ознака багатства та заможного життя. Цар промовчав, а перед від'їздом трупи із Санкт-Петербурга подарував актрисі невелике відецьце із золота як ознаку глибокого захоплення її талантом.

Заньковецька була першою українською актрисою, що завоювала визнання широких демократичних кіл Росії: її гастролі у Ростові, Воронежі, Курську, Орлі, Тулі проходили з аншлагом, а майстерна гра здобула визнання Л. Толстого, А. Чехова, П. Чайковського, В. Немировича-Данченка, О. Станіславського; її вітали такі художники, як І. Рєпін, М. Нестеров, а видатні російські актриси М. Ермолова, Г. Федотова, П. Стрепетова вважали гру Заньковецької взірцем

професіоналізму.

У 1905 р. Марія Костянтинівна разом із М. Садовським приїздить до Львова, де Микола Карпович очолив трупу товариства “Руська бесіда”. Це був рік напруженої роботи, і як результат - створення професійного театру Галичини. А у 1907 р., завдяки їхнім клопотанням у Києві народжується перший український стаціонарний театр. Продовжуючи традиції М. Кропивницького, поряд з українською класикою театр презентував твори сучасних українських драматургів, а також комедії Гоголя, драми Островського, ліричні комедії Чехова. Звертався театр і до зарубіжних авторів - Ю. Словацького, Л. Риделя, Г. Гейермаса тощо. Зберігаючи яскраво виражений характер музично-драматичного театру, засновники здійснили також постановку опер С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, С. Монюшка, Б. Сметани, П. Масканьї та ін.

У 1912 р. М. Заньковецька і М. Саксаганський спробували заснувати у Харкові стаціонарний український художній те-

атр, але через нестачу коштів наміри не було здійснено.

Актриса постійно підтримувала зв'язок із своєю батьківщиною - Заньками та Ніжином. Саме тут оселяється Марія Костянтинівна після революційних подій 1917 р., не припиняючи акторської та педагогічної праці. І досі у Ніжині на вулиці, що носить ім'я актриси, ми можемо побачити будинок, який вона купила ще у 1904 р. Тут вона з обуренням зустріла звістку про розстріл робітників 9 січня 1905 р., звідси вітала першу російську революцію. Навесні 1906 р., повернувшись із Галичини, брала участь в аматорських драматичних виставах. У цьому будинку Марія Костянтинівна доглядала хвору матір, а після похорон і сама занедужала на запалення легенів. У Ніжині Марія Костянтинівна знайшла одностайних серед молоді: Б. Романицького, Г. Садовського, А. Ротмистрова та ін., які і склали трупу народного театру. Воно станне до рідного порогу у Ніжині Заньковецька завітала у 1919 р. Дерев'яний будиночок, облицьований цеглою, із шістьма ві-

кнами по фасаді, потребував ремонту. В актриси не знайшлося досить великої на той час суми (500 карбованців), а звертання до місцевої влади залишилося без відповіді. Останній раз пройшла Заньковецька перша на Україні по липовій алеї, посаженої ще її батьками, підійшла до ставу з крутими берегами...

З 1919 р. життя актриси пов'язане з Києвом.

У 1922 р. у зв'язку з 40-річчям сценічної діяльності Заньковецька перша на Україні була удостоєна звання народної артистки.

Минає час, спливають роки...

Ось у 1933 р. повз її вікна проходить траурна процесія - ховають М. Садовського, її товариша по сцені, її учителя й режисера, її коханого... У наступному, 1934, відлетить до Бога й душа Марії Костянтинівни - чарівної жінки, великої трудівниці сцени, талановитої актриси й співачки.

Шумлять тихенько дерева біля її будинку у Заньках. У цьому році тут святкуватимуть 3 ювілеї - 150-річчя з дня народження господині, 40-річчя заснування музею і 10-річчя наукової діяльності на посаді директора музею В. Мандрики, який, здається, знає кожен день із життя видатної актриси.

У музеї, перебудованому й перенесеному 40 років тому на нове місце, на вас, посміхаючись, дивиться з портретів Марія Костянтинівна. Ось вона - зовсім юна дівчинка, ось - у сценічному вбранні, а це - літня красуня, сповнена справжньої величі й шляхетності. Поруч її особисті речі - росяля, шкатулка, дзеркало, мереживо власної роботи, театральні костюми. Та хіба ж перелічиш усі з 400 оригінальних експонатів, що зберігаються тут!

У музеї завжди відвідувачі. Це і численні делегації, і гості творчих вечорів; особливо часто приїздить сюди викладачі та студенти Київського інституту театрального мистецтва.

Неподалік будинку - пам'ятник, який виконав скульптор Ю. Станецький.

Здається, час зупинився: ті ж дерева старого саду Адашевських, так само, як і 150 років тому, заглядає очерет у дзеркало ставочка.

Я зірвала фіалку - їх так багато навкруги, цих блакитних оченят весни.

Над будинком Марії Костянтинівни дзвеніли дитячі голося: поруч - школа. І легко ступає на душі, бо у залах музею живе пам'ять про Заньковецьку, веселі, дотепні, емоційні, і, можливо, тут, на подвір'ї, бігас дитина, яка продовжить справу великої актриси.

Олена Ключко

НАША МАРКА

До 125-річчя виходу в поштовий обіг першої земської марки Прилуцького повіту Полтавської губернії.

Марки земської пошти, в яких знайшли своє відображення соціально-політичні перетворення 60-70-х рр. XIX ст. в Росії, як також і в Україні, незмінно привертають увагу багатьох колекціонерів. В той же час, літератури про земську пошту і її марки небагато.

В колишньому СРСР перший і єдиний каталог земських поштових марок був випущений в 1925 році у видавництві уповноваженого по філателії й болах під редакцією Ф. Чучина. Він вийшов тиражем в 2 тисячі примірників і зараз являється бібліографічною рідкістю¹.

У статі, яка нижче публікується, хочу поділитися з читачами деякими відомостями про земську пошту і її марки.

Історія виникнення земської пошти пов'язана із земською реформою 1864 року. Налаканий поразкою в Кримській війні й збільшенням селянських заворушень у країні, царський уряд змушений був скасувати кріпосне право і провести ряд реформ. Однією з них з'явилась земська реформа, в результаті проведення якої, в ряді губерній Російської імперії були створені земства - так зване місцеве самоуправління під зверхністю дворянства. В Україні реформа розповсюдилась на південні й лівобережні губернії, в яких було створено 6 губернських і понад 60 повітових земських управ².

Земства створювались через обрання гласних у повітові та губернські земські зібрання, які складалися з гласних, обраних строком на три роки на трьох самостійних виборчих з'їздах: "з'їзді землевласників повіту", "з'їзді міських виборців" та "з'їзді виборців від сільських громад". Виборці від сільських громад спочатку обиралися на волосних сходах. Таким чином, для сільського населення вибори були двоступеневі.

Повітові земські зібрання обирали гласних у губернське земське зібрання. Виконавчі земські органи - повітові й губернські земські управи - також обиралися строком на три роки на повітових і губернських земських зібраннях³.

Функції земств були обмежені. Вони, по суті, зводились до підтримки в належному стані місцевих шляхів, забезпечення населення продовольством на випадок голоду, організацією агрономічної й медичної допомоги, будівництва й утримання шкіл, розподілу державних грошових коштів, збору й подання в державні органи статистичних відомостей, налагодження місцевого поштового зв'язку. Усе це, звичайно, мало позитивне значення⁴.

В організації місцевого поштового зв'язку земства якраз відіграли особливо позитивну роль. Справа в тому, що установи державної пошти в той час були лише в губернських і повітових містах. У середині повітів поштові установи організовувались рідко, так як утримання їх у малонаселених й віддалених від міст місцях було невігідно

Колекціонуйте марки! Це особливо корисно для тих, хто займається розумовою працею. Колекціонування учить зосереджувати пам'ять, при цьому воно саме по собі є відпочинком від думок, над якими, звичайно, доводиться зосереджуватися".
Альберт Ейнштейн.

урядові. Значні території не мали поштового зв'язку. Щоб відправити або одержати листа, жителі віддалених міст змушені були добиратися до найближчої пошти, долаючи десятки кілометрів шляху.

Поштовий департамент міністерства внутрішніх справ, побоюючись конкуренції земської пошти з державною поштою, яка була державною монополією, сильно стримував розвиток земської пошти. При цьому немало роль грала і політична міркування. До нашого часу дійшло секретне донесення мінського губернатора того часу, який писав, що організувати місцеву пошту небезпечно, бо це (на його думку), поперше, полегшило б розповсюдження між "обывателями всяких вредных толков, политических предприятій и переписки неблагонамеренной", по-друге, послабило б міри таємного за ними спостереження губернського начальства...⁵

Проте організація земської пошти диктувалася нагальними потребами адміністративних органів земства по забезпеченню зв'язку з волостями, в середині повіту, а також зрослими потребами сільського населення по забезпеченню зв'язку (в обмін листами) із членами своїх сімей і родичами, які ходили на заробітки на далекі промисли і в міс-

повітової кореспонденції для її переміщення державною поштою;

була відповідальна за доставку кореспонденції, в межах повіту, отримуваної нею від державної пошти;

робота земської пошти обмежувалася територією свого повіту між населеними пунктами, які не обслуговувалися державною поштою, її рух проходив по шляхах, де не проходила державна пошта;

поштові марки земської пошти повинні були відрізнятися від державних поштових марок;

на сумках земських поштарів не повинні були зображатися поштові ріжки - емблема державної пошти; на обслугованих уборах і поштових сумках дозволялось зображення губернських або повітових гербів.

Листи, які посилялись земською поштою в межах повіту, звичайно, оплачувались наклейкою на них спеціальних марок. Оплата кореспонденції, яка доставлялася земською поштою з урядових поштових установ, робилася адресатом на місці при отриманні листа. Уся кореспонденція, яка поступала від земської пошти в державну, оплачувалась, крім земських зборів, ще й звичайними поштовими марками за встановленими тарифами.

Значний інтерес становлять земські поштові марки Прилуцького повіту. Відомі випуски таких років, як 1879, 1887 (два), 1888, 1889, 1891, 1893. Як свідчить дослідник Н.І. Владинєв, у списку земських поштових установ, які випускали знаки поштової оплати, Прилуцького земського поштою було здійснено 10 таких випусків⁶.

За основу створення першої земської марки Прилуцького повіту, тоді ще Полтавської губернії, було взяте зображення герба міста Прилук. Як відомо, цей герб був затверджений імператорським указом від 4 червня 1782 року "...о наделении гербами городов Черниговского наместничества... поелику они прежде были собраны и представлены с описанием их Сенату". Усі вони (за виключенням Ніжина) були наділені своїми гербами, затвердженими ще польським королівським урядом. До них були зроблені тільки невеликі додатки і внесені в них незначні зміни у відповідності з існуючими геральдичними правилами⁷.

Як відомо із джерел, Прилуки були наділені своїм гербом ще у 1582 році⁸. Остаточо, в 1782 році, він мав такий вигляд - "на блакитному полі, бичача, золота, пробита шаблею голова"¹⁰.

Марка Прилуцького земства мала такий вигляд: в центрі - герб міста, а навколо нього напис: Прилуке, земская почта⁹, у нижній частині - "Марка 5 к."

Робота земської пошти, із деякими особливостями в кожному повіті, велась наступним чином. Усією поштовою справою в повіті відіала поштова контора при земській управі з поштовими відділеннями при волосних правліннях. Пункти прийому й видачі кореспонден-

та, в яких почала бурхливо розвиватися промисловість.

Не дивлячись на ряд жорстких обмежень, які ставив Поштовий департамент, в 1865 році починається період швидкої організації власної пошти в повітах¹⁰.

Тут, до речі, потрібно вказати на ті умови, які були поставлені Поштовим департаментом перед земською поштою у її діяльності:

земська пошта забезпечувала доставку пошти з державних поштових установ по території повіту й доставку

НАША МАРКА

ції могли також знаходитись при земських школах або лікарнях. Відправлялась земська пошта з повітового міста по визначених маршрутах від одного до трьох разів на тиждень по особливому розкладу, в якому вказувались дні й час проходження пошти по території кожної волості. Перевозили пошту переважно на підводах. Іноді доставлялась верховими або пішими поштарями.

Таким чином, земська пошта була органічним продовженням урядової пошти в тих місцях, де були відсутні державні поштові відділення. Земські поштові марки друкувалися в друкарнях і літографіях губернських і повітових міст. В деяких повітах марки виготовлялись за допомогою ручних металічних штемпелів і на гектографі [1].

Слід також відзначити, що для друку марок Прилуцької земської пошти використовувався різного кольору папір: фіолетовий (марки 1879 та 1889 рр.).

рожевий (1887), сіро-ліловий (1888), жовто-зелений, синьо-зелений та кармінно-рожевий (1889), брунатний (1891) і темно-ліловий (1893). Але малюнок марки був незмінний - чорного кольору на випусках усіх років.

Приємно відзначити, що до 125-річчя випуску першої земської марки Прилуцького повіту вийшов із друку художній конверт з оригінальною маркою. На марці зображення земської марки Прилуцького повіту, текст "Україна 2004 45 к. Україна". Номінал марки - 45 коп., що відповідає тарифу пересилання простого листа вагою до 20 грам у межах України. Конверти введено в обіг 17 лютого 2004 року. На конверті також зображено поштовий екіпаж другої половини XIX століття та Преображенський собор у м. Прилуках і вміщено текст: "125 років земській марці Прилуцького повіту". Виконав малюнок художник Геннадій Клещар.

1 Советский коллекционер. № 3. М., 1965, с. 39.

2 История Украинской ССР. В 10 томах. Том 4. К., 1983, с. 302.

3 История Украинской РСР. Том 1. К., 1953, с. 481.

4 История Украинской ССР. В 10 томах. Том 4. К., 1983, с. 303.

5 Советский коллекционер. № 3. М., 1965, с. 40.

6 Там же.

7 Влади́нец Н.И. Филателистическая география. М., 1982, с.96.

8 Румянцева В.В. Эмблемы земель и гербы городов Левобережной Украины периода феодализма. К., 1986, с. 95.

9 Там же, с. 57.

10 Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с. 657.

11 Советский коллекционер. № 3. М., 1965, с. 42.

АНАТОЛІЙ РИЖЕНКО

НАШ КАЛЕНДАР

**КУТОВИЙ
КИРИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ**
(1922-2002) - почесний громадянин
Прилук.

Народився 1 травня 1922 року в Прилуках у родині службовця. До 7 років проживав у с. Сергіївка, потім жив і навчався в Прилуках, Сумах, Полтаві. Після закінчення у 1940 році Сергіївської середньої школи, навчався в Чугуївському авіаційному вищому училищі, закінчив яке перешкодила Велика Вітчизняна війна.

На полях війни - сержант, заступник командира взводу десантників К.Кутувий з перших її днів. Після закінчення офіцерських курсів, прийняв участь у битвах під Москвою, Сталінградом, на Курській Дугі, учасник визволення Лівобережної України. Серед значимих бойових нагород - орден "Красная Звезда", яким він був нагороджений за вміло проведenu бойову операцію по звільненню Прилук від німецько-фашистських загарбників. "У ніч з 15 на 16 вересня 1943 року загін десантників у кількості 109 чоловік під ко-

мандуванням ст. лейтенанта К.Кутувого форсував річку Удай, здійснив рейд у тил ворога. Загін розмінував два залізничні мости, визволив із замінованої лікарні 50 чоловік медичного персоналу та хворих. До кінця дня 17 вересня загін захопив залізничний вокзал, польовий аеродром, 9 транспортних літаків (узяв у полон декілька фашистських офіцерів) і утримував ці стратегічні вузли до приходу наших військ, 18 вересня".

Після війни К.О.Кутувий закінчив Алма-Атинське військово-десантне училище, Вищі офіцерські курси при Академії ім. Фрунзе. Прослужив у збройних силах більше 40 років.

Кирило Олександрович Кутувий - учасник чотирьох Парадів Перемоги (7.XI.1941 р., 1.V.1945 р., 24.VI.1945 р., 9.V.1995 р.), гвардії полковник у відставці, майстер парашутного спорту, здійснив 3500 стрибків із парашутом, 15 катапультувань із реактивних літаків під час випробувань засобів для спасіння космонавтів. В 1949 році займався підготовкою воїнів-десантників у Китаї, у 1961 - на Кубі. Проживав у місті Санкт-Петербург.

Помер Кирило Олександрович 5 травня 2002 року.

Пам'ять про цю шановану людину, визволителя і почесного громадянина Прилук повинна бути увічнена.

**ЯКОВЧЕНКО
МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ**
(1900-1974) - актор, народний
артист України.

Народився 3 травня 1900 року в Прилуках. Сценічну діяльність почав у аматорських гуртках рідного міста після закінчення Прилуцької чоловічої гімназії.

Друг дитинства, Іван Ілліч Котеленець, згадував: "Микола був веселим і кмітливим, душею всіх хлопців нашої вулиці".

З 1920 по 1927 рік Микола Яковченко виступав на сценах професійних театрів Сімферополя, Черкаса, Чернігова, Дніпропетровська, Харкова.

З 1928-го і до кінця своїх днів Мико-

ла Федорович Яковченко - актор, провідний актор Київського українського драматичного театру ім. І.Франка.

У 1970 році М.Ф.Яковченку присвоєно почесне звання народного артиста України.

Серед зіграних ним на сцені театру ролей: Микола ("Наталка-Полтавка" Котляревського), Бублик, Довгоносик ("Платон-Кречет", "В степах України" Корнійчука), Ляш ("Останні" Горького), Пеньючка ("Мартин Боруля" Карпенка-Карого).

Особливу популярність і славу принесли Яковченку ролі комедійних персонажів у фільмах: "За двома зайцями", "Ніч перед Різдом", "Максим Перепелиця".

М.Яковченко дуже любив рідне місто над Удаєм. Неодноразово виступав із концертами особисто і в складі трупи театру перед земляками. Любив у колі

(Продовження на 6-й стор.)

НАШ КАЛЕНДАР

(Продовження.)

Початок на 5-й стор.)

рідних, друзів, буваючи в Прилуках, розповідати цікаві історії зі свого життя-буття, анекдоти.

Плине час. Не залишилося вже ні рідних, ні близьких, немає вже до кого їхати. Уже 28 років як не стало Миколи Федоровича. Помер Великий сміхотворець України 11 вересня 1974 року.

Пам'ять про видатного майстра гурму зберігається в невігаданих історіях, байках, анекдотах.

В Києві, біля будинку, де жив М.Ф.Яковченко встановлено оригінальний бронзовий пам'ятник. Невже ми, прилучани, не спроможні увічнити пам'ять славетного земляка? Щоправда, на будинку (нині вул. Котляревського, 74), де народився й провів дитячі роки М.Яковченко років десять тому була встановлена малопомітна меморіальна дошка...

**ТИРАСПОЛЬСЬКА
НАДІЯ ЛЬВІВНА**

(1867-1962) - актриса, заслужений діяч мистецтв Росії.

Народилася 9 травня 1867 року в Прилуках у дворянській сім'ї. Батько майбутньої актриси, якій судилося стати "окрасою російських театрів" мав у Прилуках власний фотографічний павільйон. Дитячі роки пройшли в рідному місті. У 1878 році родина переїхала до Єлизаветграду (Кіровоград), а згодом - до Полтави. Навчаючись у Полтавській восьмикласній гімназії, приймала участь у спектаклях аматорського драматичного гуртка.

Після успішного закінчення приватної музично-драматичної школи Московського філармонічного товариства (1892), Тираспільська підписала контракт із Харківським товариством Бородай і стала актрисою провінційного театру. Яскравою сторінкою в її творчості була робота в Московському Малому театрі.

Прослуживши 8 років у Малому театрі Н.Тираспільська переїхала до Петербурга і стала актрисою імператорського Олександринського, згодом - театру ім. О. С. Пушкіна. Вона виступала на сцені разом із видатними майстрами російської сцени

П. А. Стрепетовою, Г. М. Федотовою, В. Ф. Комісаржевською

Склоки, боротьба акторів за ведучі ролі в спектаклях, не давала змоги оцінити її талант. І тільки у 1931 році коли Н. Л. Тираспільській було вже далеко за 60, їй було присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв Росії.

Серед зіграних ролей: Джульєтта ("Ромео і Джульєтта"), Варвара ("Гроза"), Раневська ("Вишневий сад"), Готтє ("Дама з камеліями") та багато інших.

Нею написані театральні мемуари. Вона автор книг "Из прошлого русской сцены", "Жизнь актрисы".

Померла Надія Львівна 30 травня 1962 року.

65 років віддала Н. Тираспільська нелегкій праці актора, були радощі й горе, злети й падіння.

СУПРУНЕНКО**ІВАН АНАТОЛІЙОВИЧ**

(1954-2002) - заслужений працівник сільського господарства України.

Народився 12 травня 1964 року в селі Обичів Прилуцького району у селянській родині. Батько, Анатолій Миколайович, працював водієм, мати - домогосподарка.

У 1961 році пішов у перший клас Обичівської восьмирічної школи, а у 1981 - закінчив Малодівицьку середню школу.

До служби в армії працював трактористом. Після демобілізації повернувся до рідного села. Працюючи, закінчив Ніжинський технікум механізації сільського господарства.

У 1984 році Супруненко призначений головним інженером, згодом - головою колгоспу. Без відриву від виробництва закінчив Українську сільськогосподарську академію. Очолюване ним господарство згодом стало одним із найкращих в області.

Очолівши прилуцький хлібозавод, І. Супруненко завершив його приватизацію. Упровадження нових технологій і методів реалізації продукції, розроблених на заводі, почали застосовувати усі хлібозаводи області.

За заслуги у розвитку сільського господарства І. А. Супруненку присвоєно звання заслуженого працівника сільського господарства.

У 2000 році з метою зменшення со-

бівартогості хлібобулочних виробів, завод почав сіяти й збирати жито. А для переробки його в борошно було побудовано млин, спроможний забезпечити житним борошном виробництво. У 2002 році завод орендував близько 3000 га землі.

Велика заслуга І. А. Супруненка і в тому, що ВАТ, створене на базі заводу, дало змогу збільшити кількість працюючих у 2,5 раза, а в період збирання зернових - забезпечити роботою селян. Надавалася гуманітарна допомога бюджетним організаціям, приватним особам.

У кінці 2001 року хвороба прикувала І. А. Супруненка до ліжка. Помер Іван Анатолійович 20 липня 2002 року. Похований на кладовищі у с. Обичів, поруч із своїми батьками. Життя не вистачило для втілення всіх задумів, але залишилася справа, колектив, добра пам'ять та вдячність людей.

ПАНАС МИРНИЙ (ПАНАС ЯКОВИЧ РУДЧЕНКО) (1849-1920) - видатний український письменник.

Народився 13 травня 1849 року в Миргороді Полтавської губернії у родині бухгалтера повітового казначей-

ства. Закінчив Гадацьке повітове училище. Не маючи можливості продовжувати навчання, в 14 років вступив на чиновницьку службу. Декілька років працював діловодом у Прилуцькому казначействі. А ось як "не злим, тихим словом" згадував Панас Мирний своє перебування у Прилуках: "Не жити мені в Прилуці; хочеться вирватися і покинути скверний город з його гидким чиновничеством. Якщо не пощастить переводом - не переведуть, то подам в одставку..."

Перші літературні спроби П. Рудченка відносяться до перебування його в Прилуках. Протягом двох років, після повернення з Прилук, працював у фінансових установах Миргорода. З 1871 року проживав у Полтаві, працюючи у казенній палаті, губернському казначействі.

У 1914 році одержав чин дійсного статського радника.

Світогляд і літературно-естетичні погляди П. Мирного, як письменника, сформувалися під впливом поезії Т. Г. Шевченка.

Широке визнання й славу принесли Панасу Мирному романи: "Повія".

НАШ КАЛЕНДАР

"Хіба ревуть воли, як ясла повні?" - драма "Лимерівна", оповідання "Морозенко", "П'яниця", повість "Чіпка" та інші.

Перекладав на українську мову твори О. Пушкіна, М. Лермонтова, У. Шекспіра, Г. Лонгфелло.

Перебуваючи у Прилуках, Мирний записав близько 30 пісень, в тому числі "Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці".

28 січня 1920 року письменник помер від крововиливу в мозок.

Творчість П. Мирного знаменувала новий, своєрідний етап у розвитку української реалістичної культури.

У сузір'ї імен письменників ім'я Панаса Мирного сяє, як зоря першої величини.

На будинку, де він працював (нині статистичне управління) встановлено меморіальну дошку.

**КОСТОМАРОВ
МИКОЛА ІВАНОВИЧ
(ІЄРЕМІЯ ГАЛКА)**

(1817-1885) - український і російський історик, етнограф, письменник, член-кореспондент Петербурзької Академії наук.

Народився 16 травня 1817 року в с. Юрасівка, нині Ольховатського району Воронежської області. Позашлюбний син поміщика й кріпачки. Навчався у Воронежському пансіоні, потім у гімназії. Після закінчення Харківського університету працював учителем у гімназіях Рівного, Києва. З 1846 року -

ад'юнктом-професором Київського університету. М. Костомаров - один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства. Протягом 8 років перебував на адміністративному засланні в Саратові. Після амністії переїхав до Петербурга. В 1859-1862 роках - професор Петербурзького університету. Автор праць із вітчизняної історії: "Богдан Хмельницький", "Руїна", "Мазепа"...

Літературна творчість Костомарова

ва (літ. псевдонім - Ієремія Галка) пов'язана з розвитком українського романтизму.

Найзначніші прозові твори - "Сорок літ", "Син", "Чернігівка", "Переяславська ніч", "Сава Чалий" та інші.

З 1874 року життя й творчість Костомарова пов'язані з Прилуччиною. У 1875 Микола Іванович повинчався в Дідівцях з Аліною Кисіль, вінчанню з якою у свій час перешкодив вирок суду 1847 року. В Дідівцях він зібрав цінну бібліотеку.

Перекладав українською мовою твори Д. Байрона, У. Шекспіра, був одним із перших українських літературних критиків.

В Дідівцях М. Костомаров працював над історичною монографією про імператрицю Анну Іванівну, монографіями "Руїна", "Мазепа", вивчав народні обряди, збирав і працював над матеріалами історії Прилуччини.

Помер Микола Іванович 19 квітня 1885 року, похований у Санкт-Петербурзі.

Будинок у Дідівцях, де жив і працював Костомаров зберіг до цього часу

Виступаючи з доповіддю на зборах присвячених відзначенню в Україні Дня Незалежності, перший президент України Леонід Кравчук серед славних імен "справжніх геніїв духу", назвав і Миколу Івановича Костомарова

Леонід Карпилінський

"СКАРБНИЦЯ" - ШКОЛЯРАМ

ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ ПРИЛУЧЧИН

На даний час найголовнішою життєвою проблемою є охорона та збереження навколишнього середовища. Одним із вагомих заходів по охороні природи є організація заповідної справи, до завдань якої входить: облік, охорона і збереження цінних об'єктів природи і певних територій.

Заповідні об'єкти повинні слугувати зразком природи, неущкоджені господарською діяльністю людини, вони є справжніми музеями живої природи і охоронцями рослинного й тваринного світу. На заповідних територіях установлений належний режим їх охорони, утримання й використання, забороняється господарська діяльність.

У Прилуцькому районі створені заказники місцевого значення.

До ботанічних заказників, у насадженнях яких переважає дуб, відносяться урочище "Бабки" біля села Голубівки. Молоді насадження дуба у верхньому ярусі доповнюють - біла акація, клен гостролистий, граб, осика, липа, берест. З кушових рослин зустрічається брусниця, ліщина, жостір. В нижньому ярусі можна побачити: папороть, деревій, медунку, зірочник, веснівка.

В урочищі "Діброва" біля села Мацієвки, до середньовікових дубів підмішується липа. У підліску зустрічається жостір, калина. З дрібнолистяних рослин росте звіробій, конвалія, мати-й-мачуха, сон-трава.

Насадження молодого дуба переважають в урочищі "Голубівка" біля однойменного села. Зустрічається тут також осика, липа, береза, клен, біла акація. Середній ярус складається з ліщини, бруслиці, глоду, жовтої акації. В нижньому ярусі росте деревій, папороть, веснівка, медунка, кропива, суніці.

Середньовікові дуби, віком до 60 років, ростуть в урочищі "Боярське", що знаходиться неподалік від села Голубівки. Верхній ярус доповнює липа, клен гостролистий, береза, осика, верба, граб, берест. Нижче, можна побачити бе-

В гарячу пору екзаменів, яка наступає кожної весни, наша газета, бажаючи допомогти своїм юним читачам-старшокласникам, вміщує на своїй шпальтах відповіді на деякі екзаменаційні запитання, що стосуються природи й історії краю. Будемо дуже раді, якщо станемо Вам у пригоді.

Редколегія.

ресклет, жостір й ліщину, папороть і копитень, осоку волосисту.

В урочищах "Пасічне" й "Скиток", на околицях селища Ладан, ростуть молоді та середньовікові дуби, липа, береза, осика, ліщина, жостір, свидина. З трав'янистих переважає веснівка, папороть, сміть.

В урочищі "Войтинівщина", неподалік від села Мільох, росте мішаний ліс, в якому переважає дуб і граб, зустрічається також береза, липа, осика, клен гостролистий, є куші свидини, ліщини, бересклету, жовтої акації. В трав'яному покриві: осока, медунка, веснівка, зірочник, кропива.

В урочищі "Левен", на західній околиці селища Ладан, основу становлять дубово-акацієві молоді насадження. В домішку зустрічаються липа, клен, ліщина, бузина, медунка, маренка, герань.

В околицях села Густині й знаменитого Свято-Троїцького монастиря існує ще й ботанічне урочище під назвою "Густиня", в якому зустрічаються дубові й вільхові молоді насадження, росте верба, черемха, ліщина, жостір, осока, папороть, копитень, зірочник.

Гідрологічний заказник "Бунилівське" зна-

ходиться в заплаві річки Удаю в районі сіл Смош, Переволочна, Мільки. Це низинне болото, яке має важливе значення в регулюванні водного режиму та рівня ґрунтових вод прилеглих земель. В урочищі росте чорна вільха, поодинокі - береза, дуб, клен, в покриві переважає осока й очерет.

Крім урочищ під охороною знаходяться й багатовікові дуби, як пам'ятки природи місцевого значення. Один з таких дубів росте по вул. Гірняка, біля будинку № 11, в колишній садибі поміщика Морачевського, а також групи дубів по вул. Вокзальній і Київській.

Красу лісів Прилуччини відтворювали на художніх полотнах мистці художники, освітували у своїх творах поети. Це наша краса і гордість. Треба гуртом подбати про збереження й здоров'я наших лісів.

Ольга Степаненко

СТОРИНКАМИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ ПРИЛУЧЧИН

Людина, відчуваючи себе справжнім господарем Землі, все більше й більше на неї впливає. Так, розорюються степи, висушуються болота, вирубуються ліси, руйнуються місця, які є домівкою для багатьох птахів чи тварин. З року в рік зменшується кількість різних видів живих організмів. Для того щоб вони повністю не зникли з лиця землі, і щоб звернути на них більшу увагу, була створена Червона Книга. В неї занесені всі зникаючі й рідкісні види, які потребують особливої охорони.

Серед птахів на Прилуччині рідкісним став сірий журавель, який гніздиться на важкодоступних болотах, живиться переважно рослинною їжею, комахами, молосками, червою, дрібними хребетними. До водолубів відноситься крошчеподібний великий. Птах гніздиться на купині та мохових болотах, поблизу озер і річок. Живиться тваринною їжею (молюски, земноводні, дощові черви тощо). В долинах річок

(Закінчення на 8-й стор.)

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство
імені В.І.Маслова № 6 (83) Червень 2004 року

Сергій Павленко і його книга "ІВАН МАЗЕПА"

*Умер неборака.
Нудьга його задавила
На чужому полі.
В чужу землю положила:
Така його доля!*

Тарас Шевченко

Хочу поділитися приємною новиною. Щойно вийшла з друку книга Сергія Павленка "Іван Мазепа", правда невеликим тиражем — всього 3000 примірників. Вона присвячена одній з найдраматичніших і найзагадковіших постатей в історії України, відомому політичному, військовому діячу-державнику — гетьманові Івану Мазепі (1639—1709). На основі маловідомих архівних, мемуарних епістолярних документів XVII — початку XVIII ст. автор повному трактує його вчинки, діяльність, спростовує численні історичні фальсифікації, віягдки, пов'язані з цією неординарною постаттю. Книга розрахована на науковців, студентів та широке коло читачів.

А для любителів історії рідного краю, зокрема краєзнавців, ця книга ста-

не додатковим джерелом цінних відомостей періоду Північної війни, пов'язаних з Прилуччиною.

Враховуючи той факт, що ця книга випущена обмеженим тиражем, і, очевидно, мало хто зможе її придбати, я вирішив виділити окремі, найбільш важливі, на мою думку, фрагменти з книги і надрукувати їх в нашій "Скарбниці".

Як відомо, верхівку Гетьманщини непокоїли дедалі ширший наступ росій-

ського абсолютизму на козацькі вольності та права й водночас слухняне підкорення Мазепи царській волі.

Перед початком 1707 р. українська старшина фактично поставила гетьману ультиматум. Миргородський полковник сказав йому: "Очи всіх на тя уповають, и не дай. Боже, на тебе смерти, а ми достанемо в такой неволи, то и кури нас загребуть". Прилуцький полковник Дмитро Горленко додав: "Як ми за душу Хмельницького всегда Бога молим и имя его блажим, что Украину от ига Ляцького освободил, так противним способом и мы и діти нашi во вічніе роды душу и кости твои будем проклинать, если нас за гетьманства своего по смерти своей в такой неволи зоставиш". (297)*.

Проте відповідь Мазепи на такі пререстороги не змогла задовольнити старшин. Ось як про цей епізод розповідав у своєму листі до Стефана Яворського Пилип Орлик: "А когда таковыми переговорами часто ему Мазепі наприкралися, отказал им (Продовження на 2-й стор.)

* Тут і далі в дужках буде вказана сторінка з названої вище книги.

(Продовження.)

Початок на 1-й стор.)

тими словами: "Уже я до двору царского величества о таковых обидах и разорениях часто и многократно писал, и если вам угодно, зберите от себе до царского величества, или ты прилуцкий їдь, а я от себе с енеральной старшины пошлю с тобой Орлика, и буду через вас до царского величества писать и чолом бить, чтоб права и вольности наши ненарушими были". Соизволили на то всі, и надежды были, что он Мазепа обещанное исполнит. Но по николиких днях предложил нам, будто он о той посылке до царского величества говорил и совітовал с князем Димитрием Михайловичем Голициним и будто его княжая милость ему говорил, что то діло царскому величеству не угодно будет, и если пошлешь, то и себе біду зділаеш и их погубиш" (297)*.

Це пояснення нікого не задовольнило. Воно, по суті, змушувало старшин змиритися з процесами руйнації гетьманату, перетворення його на звичайну російську губернію, стати на споглядальну позицію й листи за течією, швидкість якої визначали московські урядовці.

Безпорадність гетьмана у отримванні московської експансії викликала опозиційні настрої. Радикали зі старшинського кола бажали ризику й негайних дій для звільнення українського народу від нав'язливого патронату Москви (298)*.

Гетьман, якого вони підозрювали у боягузстві, у переломний момент вибору в жовтні 1708 р. у гніві показав їм універсал Станіслава Лещинського, листи канцлера Яблоновського, підканцлера Великого Князівства Литовського Щуки, засвідчуючи цим, що він вів таємні зносини про майбутнє України задоволюючи до приходу шведів.

Під час обговорення з полковниками питання про відхід від Петра I Мазепа невдоволенням тоном заявив: "...а для чого Вам о том прежде времени відать? Спуститесь ви на мою совість и на мое подлое розумішко, на котором вы не заведетесь болш"; "вы не совітуєте, такмо о мні переговорюєте, бери вас чорт!" (305)*.

1708 р. об'єднав радикалів і велико-

го конспіратора. Особисті образи, з'ясування стосунків гетьмана відійшли на задній план заради інтересів України. Як зазначає автор.— детонатором організації антимосковського повстання в Україні був брутальний наступ московського абсолютизму на українську автономію. Гетьман, занепокоєний майбутнім краям, посилав таємних уповноважених до Лещинського та шведів ще у другій половині 1707 року.

Донос Кочубея та Іскри, а ще вірніше - слідство щодо нього, як стверджує С.Павленко, лише потяжчив реалізацію задуму Мазепа, фактично примусив гетьмана приймати доленосне рішення в умовах, коли обставини склалися не на користь стратегічного плану (306)*. А ці обставини полягали у наступному. Ще у 1707 р. Мазепа говорив Орлику: "Албо ж я дурак прежде времени одступать (від царя), пока не увижу крайне нужды, когда царское величество не доволен будет, не токмо Украйны, но и государства своего, ат потенции шведской оборонить" (308)*.

Проте вирішальної битви між шведами і росіянами не відбулося. Шведська армія терпіла нужду, була розпорочена й не завдала дошкульної поразки росіянам. Несподіване рішення Карла ХП йти у Гетьманщину взагалі змінювало ситуацію не на краще для українців, територія яких потрапляла у вир воєнного протистояння. Невипадково, дізнавшись про те, що Карл ХП повернув в Україну, Мазепа запально вигукнув у колі своїх однодумців: "Диявол его сюда несет! Все мои интереса превратит, и войска великороссийские за собою внутрь Украйны впровадит на последнюю оной руину и нашу погибель!" (309)*. Вимушеним таке рішення було й для Карла ХП, який перед тим планував іти прямо на Москву. На випалених російською армією територіях шведське військо опинилось у безвиході — почався голод. 11 вересня 1708 року біля села Стариці Карл ХП, який зазвичай не радився з найбільшим оточенням, здивувався підлеглим запитанням: куди йти?

За порадою генерал-квартирмейстера Гілленкрока військо повернуло у Сі-

верський край.

Об'єктивно обставини склалися так. — стверджує С.Павленко. — що попри несприятливі для повстання умови, партія змови проти Петра I вже працювала на повну силу й не могла відступити від наміченого. Генеральна старшина ще у Борзні радила гетьману, "даби немедленно до короля шведского послать с прошением о протекции"(310)*. В умовах діяльності розгалуженої мережі царських агентів-доношків подальше перебування у невизначеності з чітко виявленою антипетровською позицією могло призвести до тяжких наслідків. Керівна верхівка Гетьманщини у жовтні 1708 року жила так насторожено-напружено, що будь-який словесний натяк, наказ із царської резиденції, сприймала як підступ, хитрість, як викриття їхнього задуму. Навіть розширити коло співзмовників для них було проблематично. Не могли прихильники Мазепа й відкрито оголосити мобілізацію. Російські гарнізони та війська на терені Гетьманщини швидко завадили б їй. А діяти все ж таки було потрібно не гаяючи зайвого часу.

Уранці 24 жовтня 1708 року Мазепа востаннє бачив Батурин неушкодженим, який покидав після напруженої ночі, що минула за з'ясуванням обстановки, підготовкою важливих розпоряджень. Найважливішим із них було не пускати московське військо у гетьманську резиденцію.

Переправившись із полками через Сейм, гетьман ніби скинув із себе багаторічний тягар попереднього осоруженого життя високопоставленого лакея царського режиму.

Як стверджує С.Павленко,— виступ із резиденції без попередження у напрямі шведського війська загалом завершив реалізацію таємного багаторічного задуму Івана Мазепа. Доленосний крок у житті українського народу не був "особистою" авантюрою гетьмана, як писали про це окремі історики.

На наступний день, 25 жовтня, гетьман переправляється через Десну за 4—5 кілометрів від Коропа, біля села Оболоння. Разом із ним були його однодум-

ці, серед яких і прилуцький полковник Дмитро Горленко. На другому березі Десни гетьман виголосив перед військом палку промову, в якій виклав основні причини, чому вони сьогодні повинні діяти саме так, а не інакше (313)*.

А вже 26 жовтня Меншиков рапортував Петру I: "... конечно он изменил и поехал до короля шведского, чему явная есть причина и то, что племянник его, Войнаровский, будучи при мне... в 22 день сего октября в самую полночь, без ведома и с нами не простясь, к нему уехал". До цього висновку Меншикова підштовхувало й те, що у похід гетьман не взяв із собою жодного російського полку (323)*.

Після відправлення рапорту до царя драгуни спіймали гінця прилуцького полковника Дмитра Горленка. При ньому був лист, адресований у Прилуки полковому судді, який заступав полковника на час його відсутності. Цього разу Меншикову потрапило до рук красномовне свідчення "зради" гетьмана. "Мой ласковый приятелю, господине судия наш полковий Прилуцкий,— писав Горленко, — ознаймую вашей милости, за Божиею помощию, щасливо пребыли мы с ясновельможным добродеем нашим паном гетманом 26 числа месяца октяврия до шведского войска, где всех нас с приналежитою обсервациею любовне приняли. Яко изустно вашей милости приказывал, так теперь и повторяючи, пилно приказую, дабы всякую вместе осторожность имея, людей пресмыкающихся по месту перестерегал, также со всех местечек и сел полку нашего Прилуцкого, всех козакову конных и пеших, согнал для обороны места. А бысте имели ежели от неприятели, на вас наступающагося, боронитца, что все дабы было є пилоним вашей милости доглядом и стараньем, пияно приказуем, и жичим ему ж доброго здоровья (...). Для чего и для каких причин с шведскими войсками совокупилсь, будет универсалами его милости пана гетмана, нашего добродея, в скором часе всей Украине объявлено, ибо не для какой приватни, но для добра поступатва их вольностей"(323—324)*.

Важливі подробиці, як і свою точку зору на події, висловлює С.Павленко у розділі "Зрада Івана Носа".

Було б помилкою.— пише автор.— ідеалізувати весь батуринський гарнізон: зрозуміло, не всі у фортеці дотримувались однієї точки зору в оцінці подій, що відбувалися. Прихід парламентарів, переговори, блокування Меншиковим вістей від Мазепи посилювали непевність. Рішення гетьмана піти на союз із Карлом XII також викликало чимало запитань, на які важко було дати негайну відповідь. А вже перед цим Мазепа розсилав укази,"дабы народ в великом был опасении, начаясь к себе силнаго неприятеля шведа". Ці настрої, підсилені контрагітацією Меншикова, очевидно, виявилися під час обговорення старшиною небезпечної ситуації ще 31 жовтня. Наказний полковник Прилуцького полку Іван Ніс та тлумач із польської, турецької, татарської й польської мов Стефан Зертис не бажали протистояння з такими ж, як і вони, право-славними.

Про що вони говорили, як переконували Чечеля та Кенигсека - невідомо. Та їхнє чітко виявлене бажання впустити у Батурин московський корпус поставило керівництво перед необхідністю вжити рішучих заходів. Імовірно, -зазначав С.Павленко,-що Ніс і Зертис, не знайшовши підтримки у старшини, звернулися безпосередньо до козаків. Панікерські настрої могли заволодіти частиною столицю, яку на переконання Чечеля й свідків погромів російського війська на Стародубщині, прийшли палити намети за наказом царя.

Тому командування гарнізону вдалося до жорстких каральних санкцій. Зертис був прикутий до гармати. Закували в кайдани й Івана Носа (354)*.

Особу останнього як "свідомого патріота" намагалися детально вивчити ще в XIX ст. Проте дослідників чекало розчарування. Докладно його просування по службі відстежив поляк Станіслав Зарульський, що служив у російській армії капітаном і збирав у XVIII ст. історичні матеріали про наш край. У його

"Описі про Малу Росію і Україну з додатками", — зазначає С. Павленко. — виданому Осипом Бодяньським у 1848 році, знаходимо такі відомості про Носа, почерпнуті з архівів: "1680. Жовтня 8. Іван Ніс. Полковий осавул.

1684. Травня 5. Теж. Червня 15. Теж.

1686. Жовтня 21. Теж.

1689. Листопада 8. Осавулом Семен Федорович, а Ніс -Наказний Полковник.

1690. Квітня 29. Теж.

1693. Травня 22. Іван Ніс. Товариш Військовий.

1693. Листопада 22 і грудня 22. Він же - Полковий Суддя.

1694...-1703 /він все ще Суддя/.

1707. Лютого 6. Він Полковий Обозний.

1709. Він Полковник" /355/.

Цікавий ще й такий факт. Значний козак Іван Ніс у 1674 році разом із зятем кошового Івана Сірка Іваном Артемовим доставили до гетьмана й воєводи спійманого Івана Мазепу.

Якась послуга майбутньому керманичу Гетьманщини, зроблена Носом тоді, а, найімовірніше, на Коломаці, коли визріла змова проти Самойловича, поставила його у досить вигідне становище: через місяць після обрання гетьмана він отримав у володіння Голубівку.

Прислужився старшина не без вигоди для себе й прилуцькому полковнику Дмитру Горленку (отримав від нього Щурівку). З ним він мав дуже довірливі стосунки, запонадливо йому служачи впродовж багатьох років. Заздрісний характер Носа особливо виразно виявився у боротьбі за спадщину Горленка."Далеко барзей гаршая мука в работизме была од полковника бывшего всему нашему полку, нежели за панов лядских".—писав Іван Ніс II квітня 1709 р. у скарзі, не шкодуючи чорних фарб для змалювання свого недавнього патрона. Будучи невдоволеним своїм залежним становищем, обділений значними володіннями, він мовчки терпів до певного часу. А вже скаржитися на найближчого приятеля Мазепи, який користувався цією дружбою для збільшення своїх во-

(Закінчення на 4-й стор.)

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

лодінь і прибутків, було, вочевидь, про-
грашною справою. Можливість збага-
титися відкрилася, коли полковник зра-
див царя. Особисті образи, заздрість,
скептичне ставлення до Горленка не мо-
гли не позначитися на оцінці Іваном Но-
сом дій як свого безпосереднього керів-
ника, так і гетьмана. Вони трактувалися
ним не інакше як корисливий хід задля
вигоди гетьманської верхівки. Про якісь
вищі інтереси керівництва, — наголошує
С. Павленко, — він і не міг думати, бо все
життя прожив саме з такими примітив-
но-приземленими мріями. Навіть Федір
Протасьєв, царський резидент при ге-
тьманові, — підкреслює далі автор, —
у 1713 р. зазначив у рапорті, що “При-
луцкой (полковник) — глуп и таков стар,
что уже из памяти выжил”(356)*.

Логічно припускати, що одним із
мотивів, який визначив поведінку цього
представника старшини у критичні хви-
лини облоги, був такий. Якби полковник
Чечель і Кенигсек пристали на його про-
позиції, то про вірнопіддані дії полково-
го обозного стало б відомо Меншикову,
й шлях із наказних полковників у полко-
вники був би відкритий.

Прикуті до гармати Ніс та Зертіс під-
лягали військовому суду, їхню долю,
очевидно, мав вирішити після свого по-
вернення сам Мазепа з генеральною ста-
ршиною. Чечель і Кенигсек не наважу-
валися на якісь акції, не маючи відповід-
них повноважень. Тому й послали до ге-
тьмана гінця із звісткою про зраду, але
його перехопили російські драгуни.

Якщо попередні дії наказного пол-
ковника Прилуцького полку ще якось
можна зрозуміти й виправдати реаліями
1708 р., — підкреслює С. Павленко,
— то наступні слід однозначно кваліфі-
кувати як зраду.

Безперервні атаки військ Меншико-
ва давали йому надію на визволення.
Але героїзм залоги й відступ корпусу
позбавляли Носа цього шансу. Рятуючи
себе від майбутнього суду й зустрічі віч-
на-віч з полковником Горленком, він вда-
вся до ще однієї спроби змінити ситуа-
цію на свою користь.

Автор “Історії Русів” повідомляє,
що він “вислав уночі з міста старшину

свого, на прізвище Соломаха, і звелів
йому наздогнавши Меншикова на похо-
ді, сказати, щоб він приступав до міста
перед світанком і напав на вказане тим
старшиною місце, де розташований був
полк Прилуцький, і сам Полковник си-
дітиме на гарматі, закутий ланцюгами,
немовби арештант”.

Навівши цей уривок з “Історії Ру-
сів”, С. Павленко наголошує, що при де-
яких несуттєвих помилках у згаданому
описі проглядається більш-менш віро-
гідне зображення реальних подій, а та-
кож підкреслює, що автор принаймні мав
у своєму розпорядженні цілком досто-
вірне джерело - свідчення про проник-
нення московського війська у Батурин.
І далі пише: “На користь версії про від-
правлення Носом довіреного вістуна у
табір Меншикова говорить, по-перше,
царське вшанування наказного полков-
ника за послугу, по-друге, підступне
проникнення війська у фортецю. Час
міфологізував деякі деталі: драгуни, мо-
жливо, скористалися потайною хвірточ-
кою, або - і це найімовірніше - були про-
ведені через один із підземних виходів,
яких фортеця мала чимало. Всі перекази
про потайне проникнення у фортецю
московських стрільців підтверджують
трагічну реальність: небезпека застигла
захисників Батурина зненацька. Розгром
добре озброєного гарнізону стався за-
вдяки зрадницькому ударові зсередини.
Він відвернув увагу варті, нейтралізу-
вав оперативне керівництво полками,
зруйнував надійну систему оборони. Це
вирішило долю батуринців (357)*.

За зраду Іван Ніс 14 листопада 1708
року отримав пжалувальну грамоту на
полковничий чин: “Наше царское величе-
ство пожаловали Прилуцкою полку на-
казного полковника Ивана Носа за ево к
нам, великому государю, к нашему цар-
скому величеству верные усерднорате-
льные службы, особливо в нынешнее
время, когда вор и изменник, бывший
гетман Мазепа... изменил и отъехал к не-
приятелю нашему, королю шведскому, с
единомышленники своими, и с некоторы-
ми и прилуцкой полковник бывший (Го-
рленка) туда ж отъехал с ним, Мазепою...
А он, Иван... по верности своей проти-

ву наших, царского величества ратных
великороссийских людей не бился и там
ворами и изменниками... бит был, око-
ван и посажен... от генерала нашего, кня-
зя Александра Даниловича Меншикова,
освобожден и послан в Прилуки, где та-
кож к нам, великому государю, показал
свою верную службу, за которые его к
нам, великому государю, вернорате-
льные службы пожаловали его, Ивана
Носа, велели ему быть в том Прилуц-
ком полку полковником... И того ради
мы, великий государь... напоминаем и
указом нашим... повелеваем: того при-
луцкого полку полковой старшино его,
Носа, иметь за полковника и всякое по-
слушание ему отдавать надлежит, как
полковнику. А прежнего полковника,
вора и изменника, Дмитрия Горленка
прелестных писем и повелений и речей
не слушать, как вора и изменника”
(358)*.

В той же час, — підкреслює С. Пав-
ленко, — “царський вірнопідданий, мов
у насмішку, не отримав за свої “заслу-
ги” жодного села! Коли він, бажючи
загарбати маєтності прилуцького полко-
вника Дмитра Горленка, “бил и пробил
голову” його синові Андрію, Скоропад-
ський наказав провести розслідування.
Як свідчив потерпілий, “Нос был обви-
нен; и приказал было гетман Носу “по-
годить мені и возвратить мені простори
и убытки, счеотом сто червонцев; но от-
дал мне Нос только 57 червонцев”
(326—327)*.

А завершити цю статтю мені хочеться
словами автора книги “Іван Мазепа”:
“Виступ мазепинців показав Московії,
що Україна - не губернія, в якій можна
правити губернаторами. Це - край, в яко-
му поважають волю й традиції та беруться
за зброю, коли нищать права люд-
ності. Царизм не випадково наважився лі-
квідувати автономний устрій у Гетьман-
щині не в 1708-1710 рр., як намічалось,
а лише в кінці ХУІІІ ст. У цьому хоча й
невелика, але перемога мазепинців”
(306)*.

Анатолій РИЖЕНКО.

СПОГАДИ СВИДКІВ

ГОЛОД 1932—1933 рр. Мало вже тих старожилів, які пам'ятають ті страшні роки, коли на їх очах пухли, помирили з голоду рідні, друзі, односельці, а то й про-

малий Семен, — йому було лише 11. Як ховали я не бачила, бо на той час була в іншому селі. Тільки знаю, що поховали його на місцевому кладовищі, де встановили хрест. Сьогодні могила впорядкована, а хресті невеличке фото брата саме із цього старого знімку". Хоч і промайнули десятиліття, але світла пам'ять про Семенка жива і зберігається у люблячих серцях його рідних.

Досить цікаву інформацію надала нам і уродженка Прилук Пальоха Марія Захарівна. Її родина на той час проживала по вул. Береговій. В сім'ї було 5 дітей: Олек-сандра, Марія, Олександр, Галина і Іван. Батько Булавка Захар був покрівельником, мати Євдокія — домогосподаркою. "У ті страшні роки, — як розповідає Марія Захарівна, — їсти було нічого, то ми ходили по полях збираючи мерзлу картоплю, а мати приносила м'ясо дохлих коней, яких звозили на відведену територія за міською лікарнею. Їли також макуху, цвіт акації, розогу. По місту можна було побачити велику кількість лядей з неприродньо пухлими ногами, руками. Наша сім'я не виняток, пухлими були всі". Гіркі сльози зупинили розповідь Пальохи М. З. Трішки заспокоївшись воша розпочала далі: "У нашому будинку, на горищі лежали куски солі. Мої брати Іван, Олександр і сестра Галина намагались втікти від голодної смерті понаїдалися її, але це їм не допомогло. Поховали їх в кінці нашого городу, а на тому місці висадили 3 сливи".

Проїшли роки... Сьогодні ні дерев, ні могилок не залишилось. А люди, які проживають за цією адресою, знаючи цю сумну історію гідно шанують їх пам'ять, висаджуючи біля цього місця квіти.

А ось, що розповіла нам Кизим Олександра Прохорівна, 1929 року народження, жителька Прилук: "На той час наша сім'я проживала по вул. Шевченка. Батько Бабіченко Прохір Якович працював мельником, мати Марія Гордіївна — домогосподарка. В сім'ї було 7 дітей: Федір, Анна, Марія, Микола, Ольга, Олександр і Василь. Під час голодовки 1932—1933 рр. виживали як могли. Щось батько принесе, а щось і ми знайдемо. Їли гнилу картоплю, лободу, цвіт акації. Всіма силами намагались вижити. Але ста-лось не так, як гадалось. Батько, 2 брати Федір і Микола та 2 сестри Анна і Марія померли. Поховали їх на Кустівському кладовищі, з діточок разом, а одне окремо". Біль у серці й сльози на очах зупинили розповідь Олександри Прохорівни. Нажаль, більше ми нічого не дізнались.

Після зустрічі з очевидцями голодомору я з важкими думками поверталась додому і в моїй уяві знову і знову спливали жахливі картини 33-го, коли на нашій благословенній землі вмирили мученицькою голодною смертю цілі сім'ї, родини, села. То ж сьогодні, роблячи перші кроки в XXI ст., ми хочемо вірити, що подібні трагедії більше не повторяться, а наші діти, внуки і правнуки більше ніколи не дізнаються, що таке голод.

Семен Циба у нижньому ряду праворуч.

сто невідомі. На все життя закарбувались в пам'яті народній чорні сторінки тих подій. Жахливі випробування, які випали на долю українського народу, найбільш вразили дітей. Якщо дорослі не могли влаштуватись на роботи, то діти були приречені на смерть. Кандидат історичних наук Василь Марочко наводить такі цифри: "У березні 1933 р. вибірково обстежили 20 сільських рад Прилуцького району Чернігівської області, з 2850 чоловік, які голодували, 1800 буди безнадійно пухлими. Це були діти."

Нещодавно до моїх рук потрапило стареньке фото поч. 30-х р. ХХ ст. Там зображені учні одного з класів школи с. Перше Травня. Ніжні дитячі обличчя, якщо придивившись пильніше, то можна побачити в їх очах якийсь сум, задуму. Вони наче відчують, що наближається щось лихе. А тим лихим став голод 33-го. О, скільки тих невинних душ загинуло мученицькою голодною смертю!

Сьогодні, працівники музею по краплині збирають будь-яку інформацію про голодомор. Тому цей старенький знімок дуже важливий, адже на ньому зображений 11-літній хлопчик Семенко, який неперевів ті тяжкі роки.

Пригадує рідна сестра Семена Кучеренко Галина Іванівна: "Я народилась 1929 р., тому мої спогади в основному базуються на розповідях батьків — Циби Івана Павловича і Циби Феодосії Кузьмівни. На той час ми жили в с. Перше Травня. В сім'ї було 6 дітей. Семенко народився третім. Мама і тато не пішли до колгоспу. Батько був ковадем, працював по найму. У нашому господарстві були вівці, кінь, якого ми лагідно називали "Цибашка", клуня, декілька сот городу. З того й жили. Але прийшли такі часи, що як і більшість сімей нас розкуркулили. Забрали все, залишивши тільки хату і 15 сот. городу. Настали скрутні, голодні часи. Їли клевер, мерзлі буряки, гнилу картоплю. Одного разу, понаїдавсь картопляних лушпайок, які зварила мати й помер

НАШ КАЛЕНДАР

КОШОВИЙ

ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

(1926—1943) —

Герой Радянського Союзу,
член підпільної організації

“Молода Гвардія”.

Народився 8 червня 1926 року в м. Прилуки, де і пройшли дитячі роки. У зв'язку з частими переїздами батьків жив у різні часи у Полтаві, Ржищеві, Каневі. З 1940 року разом із сім'єю проживав у Краснодоні. Велика Вітчизняна війна застала Олега учнем 8 класу Краснодонської середньої школи № 1.

Після окупації міста фашистами Олег - один з організаторів антифашистської групи, яка у вересні 1942 року увійшла до складу підпільної організації “Молода Гвардія”. Олег брав участь у багатьох диверсійних операціях. Диверсійні групи палили скирти хліба, знищували ворожі автомашини, розповсюджували листівки. 7 листопада 1942 року при безпосередній участі Олега Кошового на будинку школи № 4 у Краснодоні був вивішений червоний прапор.

Немала заслуга молодогвардійців і в тому, що за період тимчасової окупації Краснодону фашисти не вивезли з міста жодної тонни вугілля.

В січні 1943 року Олега Кошового разом із багатьма підпільниками було схоплено і відправлено в Ровеньківське відділення поліції.

Незважаючи на страхітливі знущання, торттури він ні слова не сказав ворогам про діяльність підпілля, не видав нікого з підпільників.

9 лютого 1943 року О. Кошовий разом з іншими заарештованими учасниками підпілля був розстріляний поблизу міста Ровеньки.

Із вересня 1943 року Олегу Кошовому разом з Уляною Громовою, Іваном Земнуховим, Сергієм Тюленіним, Любою Шевцовою посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Олег Кошовий - юнак, патріот не зрадив товаришів по підпіллю, і віддав своє життя у боротьбі з “коричневою чумою”.

Його ім'ям названа одна з вулиць. В центрі міста, в парку, який носить його ім'я, встановлено погруддя, а біля будинку, де він народився — пам'ятник, а в самому будинку діє, присвячена йому експозиція.

ШКОРОПАД

ДМИТРО ОВСІЙОВИЧ

(1923—2000) — доктор

технічних наук, професор, крас-
знавець.

Народився 15 червня 1923 року в місті Прилуки. Батько, Овсій Петрович — виходець із міщан, викладав математику в школах і училищах Прилук. Мати, Софія Петрівна — із давнього козацького роду Юрченків, теж викладала в школах міста.

Д. Шкоропад навчався в школах № 2 та № 7. Середню освіту одержав у залізничній школі (нині № 14).

У 1940 році вступив до Ленінградського військово-механічного інституту.

На полях Великої Вітчизняної війни доброволець Дмитро Шкоропад із перших її днів. Під час оборонних боїв під Москвою отримав тяжке поранення, втратив око.

Після лікування й демобілізації вступив до Московського інституту хімічного машинобудування. За участь у Великій Вітчизняній війні нагороджений орденом Вітчизняної

війни I ступеня та орденом Червоної Зірки.

У 1948 році на відмінно закінчив інститут. Працював конструктором, завідуючим відділом центрифуг. головним конструктором науково дослідного інституту хімічного машинобудування.

Дисертацію кандидата наук захистив у 1958, а дисертацію доктора наук - у 1987 році.

За розвиток вітчизняного хімічного машинобудування: центри-фугобудування Д. О. Шкоропад нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, Жовтневої Революції.

З дитинства він був закоханий у рідний край, все своє свідоме життя вивчав його історію. Результатом

його кропіткої праці став чотирьохтомник “Історія Прилуччини”. Разом із прилуцьким красзнавцем О. А. Савоном підготував історико-красназничий довідник “Прилуччина”, виходу якого з нетерпінням чекають жителі міста і району.

Помер Дмитро Овсійович 22 травня 2000 року.

Д. О. Шкоропада - доктора технічних наук, професора, можна по праву назвати ще й літописцем землі Прилуцької.

Л. Карпилянський

РОСЛИННІ СИМВОЛИ

Рослини нас оточують всюди. З давніх-давен їх використовували в обрядах і побуті, у кулінарії, косметичці; ними прикрашали оселі.

Про рослини складено чимало міфів, казок, легенд і переказів. Споконвіку люди вивчали їх цілющі властивості, вплив на людську душу, наділяли їх магічною силою та символікою. Так в усній народній творчості, в художній літературі і в піснях не обділений увагою дуб. У багатьох народів дуб вважається символом могутності і самим красивим деревом на землі. Так, греки вважали, що дуб з'явився на землі раніше всіх інших дерев. В давній Греції дуб був присвячений богу сонця, науки і мистецтва - Аполону, а в Давньому Римі - Юпітеру. Вінком із дубового листя нагороджували героїв за подвиги. На Русі в давнину на свято Івана Купала всіх Іванів прикрашали дубовими вінками.

Ботаніки нараховують близько 600 видів дуба. У нашій місцевості поширений дуб звичайний. Не тільки своїм зовнішнім виглядом справляє дуб враження сили і міцності. Міцна його і деревина. Дубова деревина особливо ціниться при столярних роботах. А кору молодих пагонів, які містять дубильні речовини, використовують в медицині.

Достойне місце в рослинному світі займає сосна. Міцні стовбури цих вічнозелених красунь, які стрімко піднімаються вгору, вражають своєю міцністю та непохитністю. У багатьох народів сосна вважається символом стійкості і витривалості. Сосна, подібно до дуба, займає належне місце в зеленій аптеці.

Хвоя сосни виділяє у повітря легкі фітонциди, які мають антибактеріальні властивості. Хвоя одна із старих лікарських речовин. Соснова хвоя згадується у самих давніх рецептах, які дійшли до нас із давнини. Так при розшифровці клинопису глиняних табличок Шумерської держави була прочитана одна сторінка, де говорилося, що в рецептах шумерських лікарів використовувалась хвоя.

З давніх часів і до наших днів в багатьох творах оспівують березу. Ця білокора красуня ніби спеціально створена для художників і стала символом ніжності і чисто-

ти. Живе береза всюди, на піщаних пагорбах, на кам'янистих схилах, на болотах.

Лісничі називають це невибагливе дерево піонером лісу. Зразу ж після перших відлиг у берези починається активний сокорух. Березовий сік не тільки приємний на смак, але і корисний. В його складі цілий комплекс мікроелементів, фруктоза, дубильні речовинки. Використовують березовий сік і як косметичний засіб.

У Франції березу називають деревом мудрості і вона повністю виправдовує цю назву.

По всій Україні в першій половині літа цвіте одна з найбільш улюблених рослин українського народу - калина. Вона оспівана в народних піснях, казках, переказах, давна вважається символом ніжної дівочої вроди та жіночої плодovitості. Раніше був звичай: на весільному столі перед молодими ставили букет з калини - знак краси і кохання. Цей звичай зберігся і донині.

На початку червня гілки калини вкриваються суцвіттями сніжно-білих квіточок. І стоять її розлогі кущі наче юні прекрасні наречені. У вересні рослина вкривається червоними плодами. І квіти і ягоди калини допомагають від багатьох недугів.

Символом краси та кохання є троянда. Ця красива квітка прославлена всіма давньогрецькими і римськими поетами. Про неї складено багато казок і пісень. У давніх римлян було заведено гостей прикрашати трояндами, в будинках розвішували букети троянд. В Давній Греції троянда присвячувалась Афродиті і Діонісу, була символом любові і смерті. Але не тільки красою радує нас троянда, вона має і цілющі властивості. Розове масло використовують для виготовлення багатьох лікарських препаратів.

Острів Родос, ім'я якому дала троянда, має на своїх монетах зображення цієї красивої квітки.

Як тільки сніг зійде з пагорбів і сильніше пригріє сонечко появляється перші весняні квіти - підсніжники. З глибокої давнини підсніжник вважали символом надії. Свою назву рослина отримала завдяки тому, що першою появляється з під снігу. Легенда розказує, що в момент вигнання Адама і Єви з раю йшов сніг,

Єва замерзла. Щоб її втішити декілька сніжинок перетворилися в квіти підсніжника, провісника тепла, і надії на краще майбутнє. Ці квіти легко культивується на присадибних ділянках. Вміст алкалоїду ніваліну або галатаміну зумовлює використання підсніжника як лікарської рослини.

Навесні в ліс приходять особливо святкова пора, коли зацвітають конвалії. Ніжні квіти конвалій - одні з найулюбленіших багатьох народів. В рослинній символіці квіти конвалій пов'язують з найкращими почуттями людини, такими як ніжність, вірність, щирість.

У Франції день Першого Травня називають днем конвалій. Конвалія здавна введена в культуру як дуже цінна декоративна рослина. Славитися конвалія і своїми лікарськими властивостями, квіти знаходять широке застосування і в парфюмерній промисловості.

Коли зелений травень виступає вже повновладним господарем, в широколистяних лісах, появляються п'ятизірчасті квіти особливо синього кольору. Це одна з вічнозелених рослин - барвінок. Вічнозеленість і стійкість барвінку зрубли його символом вічної пам'яті. Барвінок висаджували на могилах, з нього плели поховальні вінки. Також здавна барвінок використовували у весільних обрядах. Сплетені весільні вінки та гирлянди символізують вірність, постійність, довготривалість шлюбу. Тому ж одна з народних назв звучить як барвінок весільний. Люблять барвінок у народі і за його високу декоративність. Він здавна відомий у культурі. Виведені садові сорти й форми з простими та махровими квітками. В минулому вважали, що посаджений у саду барвінок приносить щастя.

Волошка прийшла до нас разом із житом. Найпопулярнішим елементом в орнаменті народної вишивки є синя волошка. В українському народі волошка стала символом простоти і ніжності. Коли закінчувались жнива останній сніп селяни прикрашали волошками і ставили дома в кутку.

Назву рослини пов'язують з іменем юнака. В українському фоль-

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

лорі існує легенда про молодого пахаря Василя, якого покохала русалка і почала його кликати у водяну стихію. Коли ж красуня зрозуміла, що не може юнака залишити рідну землю, перетворила його на скромну синю квіточку. Співчуваючи юнакові, який став жертвою відьомських чар, люди назвали квітку його іменем.

Цвіте волошка з червня і до самої осені. Росте на полях, уздовж доріг і посівів по всій Україні.

Не має людини, яка б не захоплювалася масовим цвітінням королиці звичайної, яку інколи неправильно називають ромашкою. Росли-

на має велику кількість народних назв. За те що, дівчата ворожать на квітці, відриваючи білі пелюстки, рослину називають ворожкою. Здавна дуже гарні суцвіття королиці є улюбленим матеріалом для плетіння вінків на голови дівчат. З українського народу королиця стала символом кохання і миру.

В минулому королиця широко використовувалась в народі для різних потреб. З неї готували жовту фарбу, використовували і як лікарську рослину. Королиця - прекрасна декоративна рослина, і садівники вивели чимало її сортів. Ця світлолюбива рослина дуже ефектно виглядає на великих галявинах парків, у суцільних масивах. Не

менш приваблива вона і в присадбанах квітниках, під вікнами жител. Чудова також у букетах, які довго зберігають свіжість і привабливість.

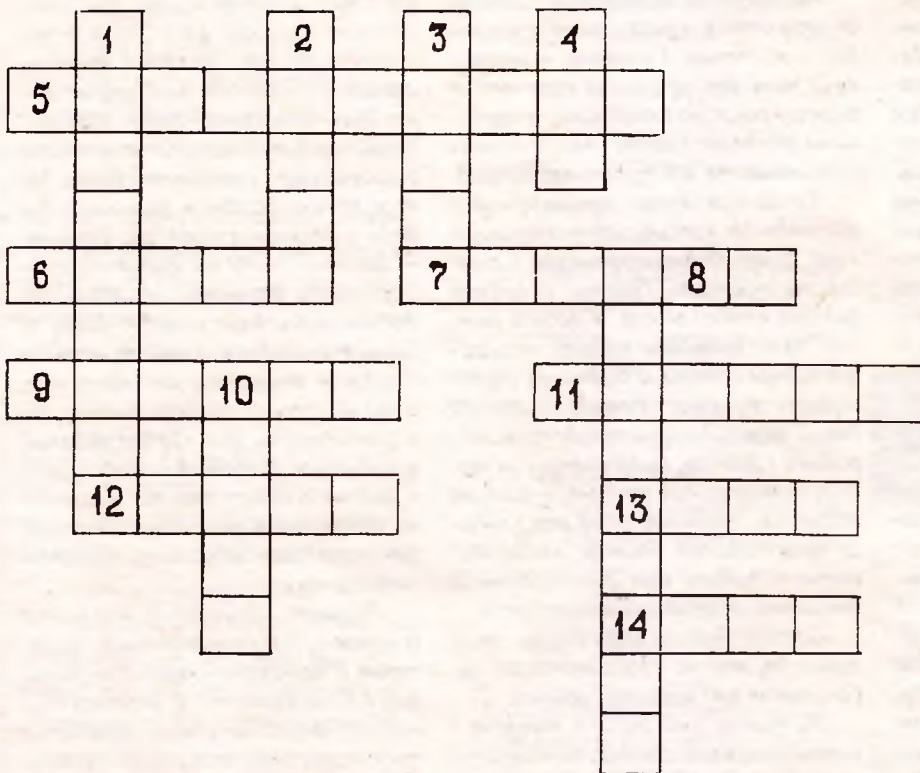
Крім згаданих вище рослин є ряд квітів, які мають символічне значення.

Так гладіолус символ дружби, вірності, пам'яті; біла лілія символізує чистоту, надію, юність; мак означає красу і молодість.

Естетично - духовне значення зеленого світу рослин важко переоцінити. Вся творчість нашого народу пронизана мотивами невмирущої краси рослинного світу.

Ольга Степаненко

Кросворд "КОМАХИ"

По вертикалі:

1. Метелик, гусениця якого забиває кокон, з якого виробляють шовкове волокно.

2. Нічний метелик, гусениця якого завдає шкоди с/г.

3. Захисний утвір лялечок багатьох комах.

4. Захворювання людини, переносником збудника якого може бути воша.

8. Їздець, який відкладає свої яйця в яйця клопа шкідливої черепашки. 10. Речовина, яка складає основу зовнішнього скелету комах.

По - горизонталі:

5. Шкідник цукрових буряків.

6. Велика кровоносна судина комах.

7. Речовина, яку виділяють квіти рослин.

9. Дихальні труби жуків.

11. Складова частина органів травлення, що йде за ротом.

12. Види чуттів комах.

13. Кінцівки комах.

14. Двокрила комаха. - Переносник збудників різних захворювань.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Красназнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця.

Зам. 727. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 7—8 (84—85) Липень—серпень 2004 року

Рігельман О. І.

(1720—1789)

*"Поганий той народ, що не пам'ятає,
не цінує і не любить своєї історії".*

В. Васнецов.

Серед дослідників української історії XVIII ст., доля яких так чи інакше була пов'язана з Чернігівщиною, важливе місце посідає військовий інженер за фахом Олександр Рігельман, котрого перший видавець його творів О. Бодянский назвав працелюбним і видатним "у тому, що стосується вітчизняної історії".¹

Йшов 1745 рік. Виконуючи службові доручення, молодий військовий інженер Олександр Рігельман згідно указу Сенату здійснював свою поїздку по Чернігівщині і Полтавщині. Згодом побував на Запорозжжі та на Дону.

Під час перебування на Полтавщині, в 1745 році, завітав у Прилуки до Гната Івановича Галагана.² В цей час старий полковник перебував уже у відставці. Ще в 1730 році він, як зазначає Платон Белєський, "втомившись життям", з допомогою правителя Малоросії О. І. Румянцева, який доброзичливо ставився до Галагана, передав свою посаду сину Григорію".³

Багато чого цікавого для себе почув і записав під час довготривалих розмов О. Рігельман з старим казацьким ватажком. Так, зокрема, з вуст Г. Галагана він записав, як той у 1708 році, будучи ще компанійським полковником, вслід за Апостолом залишив Мазепу. Ось як, запозичивши у Рігельмана, відтворив у своїй "Історії Малої Росії" Бантиш Каменський: "Он пал на колена перед государем, сбросил свою саблю, поручил себя й предводимый им полк его милосердию, и в залог неизменяемой верности, представил шестьдесят шведских драбантов, взятых им в плен. Галаган, — сказал огда

Петр, пристально смотря на него — и ты, вместе с Мазепой, изменил мне?" "Нет, государь, — отвечал Галаган. — Да ты с ним бежал?" "Я не бежал, государь" — возразил... полковник — "но виновен в том только пред тобою, что допустил Мазепу обмануть себя: он вывел полк мой против шведов и открыл свой злой умысел в виду сильного неприятеля. Что осталось мне тогда делать? Я хотя последовал за ним, хотя клялся верно служить ему и королю шведскому, но на словах только данная мною тебе присяга запечатлена в моем сердце".

"Удивленный поступком и словами Галагана, государь простил его. Не сделай только и со мною, — примолвил Петр, — такой же шутки, как с Карлом".⁴

Галаган виправдав на ділі свою обіцянку: неоднаразово перехоплював шведських кур'єрів, розбивав обози, порушував всякий зв'язок між загонами шведського війська, відняв декілька шведських гармат й значну суму грошей, яку Петро подарував йому у винагороду за виявлені ним послуги.⁵

В 1709 році приймав участь у знищенні Запорозької Січі, за що у свій час Тарас Шевченко у поемі "Іржавець" прозвав Г. Галагана "прилуцьким полковником поганим".

Описане вище Рігельман помістив у своїй праці, яка мала досить довгу назву: "Летописное повествование о Малой России и ее народе и козаках вообще, отколь, из какого народа оные свое происхождение имеют, и по каким случаям они ныне при своих местах обитают, как-то черкасские или малороссийские и запорожские, а от них уже донские, а от сих яицкие, что ныне уральские, гребенские, сибирские, волгские, терские, некрасовские и прочие козаки, как равно и слободские полки. Собрано и составлено через труды инженера генерал-майора

(Продовження на 2-й стор.)

Рігельман О. І.

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

и кавалера А. Ригельмана. 1785-86 года".⁶

Як відомо, Олександр Рігельман походив з німецького дворянського роду, представники якого у 1713 році прибули в Росію з нареченою царевича Олексія Петровича (сина Петра I) принцесою Брауншвейг-Брандербургською, Софією Шарлотою. Юнаком він був зарахований в шляхетський корпус для навчання і обрав напрямок військово-інженерної служби. Після закінчення Петербурзького шляхетського корпусу майбутній генерал-майор довгий час служив на різних інженерних посадах в російських армійських частинах, розквартированих в Україні (у тому числі в Чернігові).⁷

О. Рігельман брав активну участь у російсько-турецькій війні в часи Катерини II (1768—1774 рр.). Він був свідком військової майстерності козаків у битвах з турками, дивувався їх відвазі і героїзму, вивчав життя і побут українського народу і свої враження від побаченого і почутого з вуст живих учасників і свідків тогочасних подій старанно записував на папір.

У 1782 році він виходить на пенсію й оселяється в с. Андріївці біля Чернігова. Принагідно варто відзначити, що дружина О. Рігельмана походила зі знаного українського роду Лизогубів.

У 1785—1786 рр. інженер, генерал-майор Олександр Рігельман закінчив свою працю в чотирьох частинах: "Літописне повіствування про Малоросію, її народ і козаків", яка була надрукована О. Бодяньським у 1847 році в "Чтениях Общества истории и древностей Российских", й також видана окремою книгою.⁸

"Літописне повіствування" Рігельмана є великою компіляцією з козацько-старшинських літописів та різного роду діаріюшів. В основу ж його твору великою мірою лягла також праця "Історія про козаків запорозьких", складена в 1740 році молодим російським офіцером, що служив у царській армії на півдні України, князем С. І. Митецьким, яка "сто років не була опублікована і служила як рукописне джерело".⁹

"Ця збірна оповідь подій малоросійського краю, які відбувалися з XVI по XVIII ст. включно, складена працелюбним і добросовісним діячем минулого / XVIII / століття, одним із тих, які не претендуючи на ученість, на хизування красномовністю, мали на увазі лише зібрати і передати нащадкам відомості про те, що відбувалося з їхніми предками... Автор включає в свою оповідь деякі листи і документи, не даючи ніде приводу піддавати сумніву передаване ним як документ, як однаково і підозрювати в чому б то не було навмисне перекручення історичних відомостей".¹⁰

Крім того, для написання останньої третини XVIII ст., до 80-х років, О. Рігельман використав власні спостереження і довгий час ведені ним записи. Про використані джерела автор згадав у своїй передмові, у так званому "Предуведомленію к читателю". Він указує на стародавні книги про давню історію руського народу, про те, що він здобував дані з "Четї-Мінеї", "Синописа", із польських і руських літописів, з "Ядра Російського" ..., з польських історій, з давніх дворцових записів та інших оповідачів.

Книга Рігельмана ілюстрована зображенням українців різних станів — гетьмана Богдана Хмельницького, полковника, сотника, козаків, шляхтича, шляхтянки, знатних панів, простих селянок тощо. В додаткові вміщено також дві карти — одну стародавню, періоду роздробленості Русі на феодальні князівства, а друга карта України і сусідніх з нею земель кінця XVIII ст. Наприкінці книги Рігельман подав короткі свідчення про слобідсько-українські полки та про козаків донських, уральських, кубанських і терських. Запорожців він вважає найдавнішими з усіх козаків, історію яких він описує. У 1778 р. Рігельман написав твір "История, или повествование о донских козаках".

Власної оригінальної концепції, як вважає М. І. Марченко, Рігельман не створив. Він лише вміло узагальнив те, що дала історіографія XVII—XVIII століть. У поглядах на давню історію до XVIII ст. над ним найбільше тяжіла концепція кийвського "Синописа", а про XVII—XVIII століття - авторів провідних напрямків козацько-старшинського літописання. Відрізняє "Літописне повіствування" Рігельмана від творів ряду інших авторів те, що в ньому велике місце зайняло описання побуту та звичаїв українського народу взагалі і запорозького козацтва зокрема.¹¹

Читачу, очевидно, буде цікаво дізнатися, як же саме одягалися наші предки у XVIII столітті.

"Чиновные особы носили кафтан длинный, польский суконный или шелковый, надевали сверх оного такой же кунтуш или череску с прорезными рукавами, подпоясывались до рогими кушаками. Нижнее платье их состояло из суконных шаровар, порток, также широких, убранием называемых. Простолудины - одевались различно: обитавшие в Прилуцком, Нежинском, Пирятинском, Киевском, Борзенском, Остерском и других повятах одежду носили не столь длинную..., плете-

Українські селянин і селянка XVIII ст.
Ukrainian peasants: man and woman in the 18th c.

ные из липовых лык лапти.

Летом сверх свиты надевали такую же из сукна, но шире одежду с пришитою сзади видлогою или капюшоном, которым укрывались в дождевую, дурную погоду. Одежда сия называлась кобеняком. Зимом, вместо оной, употребляли... тулуп или кожух и байбарак, то есть тулуп, покрытый сукном. Шапки их

были тогда подвязанные или круглые овчинные. Кучмами называемые, летние - же еломками, также круглые и сделанные из войлока. Достаточные мещане из крестьян зажиточные носили одежду суконную, разных цветов, и тогда такой кафтан назывался жупаном. Нижнее платье летом у зажиточных было китайчатое, у прочих холстинное, а зимою суконное, соответствующее покрою верхнего; рубашки с красными узенькими воротниками, кои завязывались спереди шнурками. Не только казаки поселяне, но и старейшины брили голову и бороды, имея... одни усы и на голове небольшой кружок из волос. Степовики стриглись, как запорожцы, то-есть, всю голову вокруг, оставляя над лбом длинный клочок, называемый чуп-

Рігельман О. І.

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

риною”.

“Дружини чиновників і їхні доньки одягались як тепер селянки, з тією лише різницею, що замість шерстяних полосатих плахт (спідниць), обгортали себе, поверх сорочок, шовковими... підв’язували спідниці навколо живота багатим паском (поясом) і мали фартухи шовкові же, які запасками називалися: верхня частина тіла нічим не покривалася. Одяг це був домашній. Коли виїжджали вони з двору, то надягали каптан (жупан), як тепер селянки, із багатих яких матерій, відомих під назвою кунтушів. Замужні носили на головах кораблики або шапки, схожі на корабель.... також великі кокошники... Дівчата ходили з непокритими головами, зав’язували міцно позаду волосся, заплітали дві коси і обгортали їх навколо голови; в свята обвивали коси золотими або срібними сітками і позументами, і розвішували їх до ніг, подібно сільським дівчатам, які таким же чином прикрашали голови стрічками, а влітку городніми квітами. Взагалі всі жінки носили чорні чоботи; в святкові дні червоні з високими дужками. Мішанки і заможні селянки одягали, замість плахти, спідницю з шнурівкою, попереду запаску, а замість свитки різнокольоровий суконний або китайчатий каптан з перехватом на боках... Взимку бідні носили довгі прості кожушанки; заможні - криті сукном або китайкою; на головах круглі шапочки, обгорнуті в намітку або біле довге полотно на зразок покривала у монахинь. Поверх цього мішанки прикрашали голови і іншими шапочками зовсім круглими і опушеними соболями”.¹³

Більш-менш точне уявлення і про одяг, який носили запорізькі козаки, теж дізнаємося із твору Рігельмана. В ньому вміщено три гравюри, на одній з яких зображено вибори військової старшини, на двох інших - запорізьких козаків. Запо-

рощі одягнуті в широкі шаровари, довгі каптани, низькі шапки й кашлаті бурки.¹⁴

Важливе також відзначили, що працю О.Рігельмана “Літописне повісткування” широко використовували дослідники історії України наступних часів, зокрема такі як Д.Бантш-Каменський, Д.Яворницький, Н.Полонська-Василенко та інші.

Ілюстрації з його твору а також посилання на сам твір знаходимо і у виданнях періоду існування Радянського Союзу, зокрема в 3-му томі 12-томної історії Української РСР, виданій у 1983 році, та інших виданнях.

Анатолій РИЖЕНКО.

Література:

1. Сіверянський літопис. № 4, 2000, с.132.
2. Д.Н.Бантш-Каменский. История Малой России. К.,1993, с.576.
3. Платон Велецкий. Украинская портретная живопись XVII-XVIII вв. Ленинград, 1981, с.198.
4. Д.Н.Бантш-Каменський. Вказ.праця, с.403.
5. Там само.
6. Д.І.Яворницький. Історія запорозьких козаків. У трьох томах, том 3, К., 1993, с.514.
7. Сіверянський літопис. № 4, 2000, с.132; М.І.Марченко. Українська історіографія. К.,1959, с.88.
8. Там само.
9. М.І.Марченко. Вказ. праця, с.88.
10. Н.И.Костомаров. Мазела. М.,1992. с.327.
11. М.І.Марченко. Вказ праця, с.89.
12. Д.Н.Бантш-Каменский. Вказ.праця, с.466-467.
13. Там само, с.467-468.
14. Д.І.Яворницький. Історія запорізьких козаків. Том перший, Львів, 1990, с.159.

До 185-річчя з дня народження П. О. Куліша

ВІДРОДЖЕННЯ

Визначною подією культурного життя України стала відбудова меморіального комплексу “Ганнина пустинь” — садиби Білозерських, де провів останні роки свого життя видатний український історик, письменник, етнограф, літературний критик і публіцист Пантелеймон Олександрович Куліш, 185-річчя з дня народження якого виповнилось 7 серпня цього року.

Нерозривно пов’язана доля П. О. Куліша з нашим краєм, з Чернігівщиною: це і містечко Вороніж, його мала батьківщина, де він народився 27 липня (07серпня) 1819 року; і навчання у Новгород-Сіверській чоловічій гімназії; і двадцять років, прожитих на хуторі Мотронівка біля села Оленівка, що на Борзнянщині.

...Стою на галявині біля могили письменника. Тут же поховані його дружина Олександра Михайлівна Білозерська-Куліш, відома як українська письмен-

ниця Ганна Барвінок, та товариш і найближчий помічник - Василь Михайлович Білозерський, один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства, український громадський діяч, журналіст, вчений та педагог. Над їхніми могилами на червоному граніті викарбувані слова Пантелеймона Куліша, котрі з повним правом міг би сказати кожен з похованих на цьому маленькому цвинтарі: “Зовсім інша була б річ, якби ми єдиними умами і єдиним серцем трудилися над пробудженням суспільно-національної свідомості України”. Пантелеймон Олександрович Куліш для нас у сьогоднішні не просто автор видатного історичного роману з життя України 17 ст. “Чорна рада”, а перш за все - засновник руху за національно-культурне самовизначення нашої держави, і ці слова - звернення до нас, його духовних нащадків.

(Закінчення на 4-й стор.)

ВІДРОДЖЕННЯ

(Закінчення.)

Початок на 3-й стор.)

Блакитний купол нової каплички, новий високій хрест на місці старого, що у 1897 році встановила на могилі чоловіка Олександра Михайлівна, і така глибока тиша, що, здається, чуєш голоси, які здвеніли тут наприкінці 40-х років 19 століття...

...Літо 1845 року. Пантелеймон Куліш приїздить на гостини у Мотронівку до батьків свого товариша Василя Білозерського і знайомиться з його молодшою сестрою Олександрою. А через два роки, 24 січня, у Вознесенській церкві с. Оленівки Олександр та Пантелеймона обвинчають. На весіллі, що справляли у Мотронівці, боярин Тарас Шевченко співав свої улюблені пісні. Ліричну "Ой зійди, зійди ти, зіронька, та вечірня..." змінювала жаргівлива — "У Києві на риночку п'ють козаки горілочку", а потім знову сумно звучав голос Тараса: "Ой горе, горе, який я вдавсь". І справді, через два місяці і наречений, і його боярин знаходяться під слідством у справах Кирило-Мефодіївського товариства, а потім — зіслання...

П. Куліш відбував покарання у Тулі, працював у Варшаві, у Відні й Львові; був редактором статистичних видань у Петербурзі. Разом з М. Костомаровим заснував перший загальноукраїнський суспільно-політичний та літературно-художній журнал "Основа" (редагував Василь Білозерський), був директором відділу духовних справ та членом комісії по перекладу польських законів... Та ось, у 1877 році повернення на Чернігівщину — і рідна земля дає новий поштовх для творчості. Саме тут, у Мотроновці, народжується "Драмована трилогія" — найвище досягнення П. Куліша у галузі драматургії; у центрі цих "драм" ідеї-роздуми про національну і соціальну долю України, її складні стосунки з Росією, Польщею та Туреччиною.

Багато доріг пройшов він, поки не зрозумів, що стає й доля — тут, на рідній землі, під високим небом Мотронівки, до якої притулилося поле пшениці, а там, на обрії видніються зелені садочки Оленівки, що схиляються до тих заводей річки Борзна...

Двічі горіла садиба Білозерських. Востаннє — наприкінці 90-х років, незадовго до смерті Пантелеймона Олександровича. Нині вона відроджується (відновлюється, відбудовується) утретє, про це сповіщає пам'ятний знак перед широким ганком: "Тут буде споруджено історико-меморіальний музей-заповідник Пантелеймона Куліша "Ганнина Пустинь". Червень 2000 р."

Рішення українського уряду впроваджується у життя: Відбудовано будинки батьків Білозерських, Кулішів, хазяйський двір, колодязь. На 9 гектарах музейної садиби посаджено 230 дерев, стоять 4 вулики, пасуться корови й коні.

А біля криниці на колоді схилилася бронзова постать Пантелеймона Олександровича, праворуч котрого - фігура жінки в українському вбранні.

А хіба можна забути про просвітницьку діяльність Пантелеймона Олександровича! Він перекладає українською мовою твори Шекспіра, Гете, Гейне.

Богуславка". "Сторчак і Сторчачиха". "Адам і Єва" (ці твори автор об'єднав у збірку "Хугірські недогарки", яка побачила світ уже після його смерті). У Мотронівці створив П. Куліш і сатиричні мемуари "Куліш у пеклі", де розповів про свої науково-політичні погляди та стосунки з видатними сучасниками.

Хата П. Куліша

Шиллера, Міцкевича, а з російських поетів — Фета, Кольцова, Нікітіна, Пушкіна.

Погляди П. Куліша на шляхи розвитку України викладені у збірці публіцистичних статей "Хуторская философия и удаленная от света поэзия" (1879 р.), де автор відстоював право українського народу на самобутній розвиток, вбачаючи його у наслідуванні патріархально-селянського стану. Значення збірки для становлення національного українського світогляду першою визначила царська цензура, заборонивши продаж "Хуторской философии" та вилучивши з книгарень тираж.

Земський акт 1876 року, який обмежував видання книг українською мовою, як і діяльність українського театру, мав великий вплив на світогляд П. Куліша: у 1882 році письменник навіть подав заяву про відмову від російського підданства, але справу до кінця не довів. Співуча Чернігівщина надихнула Пантелеймона Олександровича на створення збірки "Хуторна поезія" (видаана у Львові у 1882 р.), що представляє собою історико-публіцистичну лірику та сатиру. Але найважливішим поетичним твором цього періоду стала збірка "Дзвін" (публіцистична, сповідальна лірика та ліричні поеми), яку І. Франко назвав "перлинами нашої поезії".

Пантелеймон Олександрович уперше застосував нову українську орфографію ("Кулішівку"), що стала основою сучасного українського правопису.

Пожежа, що виникла у садибі, знищила багато з творчого доробку, залишилися незакінченими поеми "Марія

В цьому начерку ми торкнулися лише однієї із сторінок життя Пантелеймона Олександровича, пов'язаних з Чернігівщиною.

А хіба можна не сказати про те, що П. Куліш був одним із перших дослідників біографії М. В. Гоголя, видав автобіографічну трилогію "Воспоминания детства Николая М*" (саме цим псевдонімом підписував свої твори П. Куліш у 1852—56 рр.).

Українською мовою, окрім "Чорної ради", видав романтичні повісті "Орися", "Дівоче серце", поетичну історичну хроніку "Україна".

Діяльність П. Куліша-фольклориста дала змогу нам познайомитися з історичними легендами та чарівними казками Київщини ("Украинские народные предания", 1847 р.), а також з народною творчістю південних областей — "Записки о Южной Руси". Про все це, та ще й про цікаві біографічні подробиці ви почувте від працівників музею "Ганнина Пустинь". Пройдіть стежками, обсадженими чорнобривцями, посміхніться червоним мальвам біля тину, постійте у задумі, прислухаючись до шепоту дерев біля могил поруч з маленькою капличкою, і ви усвідомите, що немає "минулого", а є рух життя, у якому думки та твори П.О. Куліша є частиною нашої сучасності.

Тож відродження історико-меморіального музею П.О.Куліша — це відродження до життя великої культурно-історичної спадщини, повернення до національних витоків.

Олена КЛЮЧКО,
викладач гімназії № 5

НАШ КАЛЕНДАР

ВЕЛИЧКО
ВАСИЛЬ ЛЬВОВИЧ
(1860-1904) - поет, прозаїк,
публіцист

Народився 14 липня 1860 року в Прилуках. В селі Замістя пройшли його дитячі роки. Перші спроби писати вірші почалися під час навчання в приватному пансіоні Києва. Після пансіону вступив до Санкт-Петербурзького імператорського училища правознавства, до якого приймали лише дітей потомствених дворян. Під час навчання почав серйозно займатися поезією. Саме в період навчання вийшли його відомі поетичні твори — “Призыв”, “Близость весни”, “Хутор на Украине”.

Закінчивши училище, служив чиновником у Міністерстві державного майна. Міністерстві юстиції.

Перша збірка віршів В.Величка вийшла у 1890 році. Друга збірка “Стихотворения для детей” визвала великий інтерес у тих, для кого вона була написана.

В кінці 90-х років Василь Львович користувався великим авторитетом у читачів і був знаним серед столичної молоді.

Його перу належать і прозові твори: “Княжна Нина”, “Нежданчик”, “Записки духа”, “Порядочные люди”.

У 1897 році Величко переїхав до Грузії, де став редактором тиф-

ліської газети. “Кавказ”. Постійно друкував свої статті, в більшості критичні.

Через три роки він знову в Петербурзі. Видатний публіцист і видавець Величко став редактором часопису “Русский вестник”, в якому виступав як критик, рецензент, перекладач.

У 1903 році стан здоров’я Василя Львовича різко погіршився і він вимушений був повернутися на батьківщину, і поселився на хуторі. Вернигорівщина в старовинному родовому маєтку. Часто приїздив до Прилук, зустрічався з його жителями, цікавився життям земляків. Збирав матеріали для збірки. Але не судилося...

13 січня 1904 року, на 44 році, пішов із життя статський радник, кавалер ордена Святої Анни 3-го ступеня, відомий поет, прозаїк, драматург Василь Львович Величко.

ГАЛАГАН
ГРИГОРІЙ ПАВЛОВИЧ
(1819-1889) - громадський діяч,
почесний громадянин м.Прилук.

Народився 15 липня 1819 року в селі Сокиринці у дворянській родині, правнук прилуцького полковника Гната Івановича Галагана. Дитинство пройшло в родовому маєтку - Сокиринцях. Після закін-

чення в 1840 році юридичного факультету Петербурзького університету, працював у Чернігівській палаті Державного майна.

Після реформ 1861 року займався покращенням життя й побуту селян, звільнення від кріпацтва, був призначений на посаду заступника голови тимчасової комісії по влаштуванню селян Південно-Західного краю (України), з 1863 року — віце-президент цієї комісії при Київському генерал-губернаторі.

З 1874 по 1882-й Григорій Павлович — предводитель дворянства, голова училищної ради Прилуцького повіту. Один із засновників чоловічої й жіночої гімназій у Прилуках. Свою садибу в Дігтярях Г. Галаган передав під земське ремісниче училище. Багато коштів виділяв на розвиток української культури. Сприяв розвитку творчості відомого кобзаря Остапа Вересая. Сокиринський маєток за часів Галагана перетворився в один з осередків культури Лівобережної України.

Організатор і засновник Колегії Павла Галагана, одного з престижних учбових закладів Києва, відкритого на честь померлого сина Павла.

У 1880 році Григорія Галагана обрано почесним громадянином м. Прилук, Нагороджений орденами “Білого орла” і Володимира 2-го ступеня.

Матеріально підтримував українських художників, письменників, фінансував видання журналу “Киевская старина”. Особливу увагу приділяв вивченню етнографії України. Рідному краю і його людям присвятив своє життя.

Помер Григорій Павлович 25 вересня 1889 року, похований у родинній усипальниці Петропавлівської церкви в Сокиринцях.

Г. П. Галаган — українець-патріот, своїми ділами заслужив найвищого шанування і вічної пам’яті.

Липень—серпень 2004 року

СКАРБИНИЦЯ

НАШ КАЛЕНДАР

КОРОБОВ
ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ
(1910 - 1981) - учасник Великої
Вітчизняної війни, Герой
Радянського Союзу

Народився 13 серпня 1910 року в селі Заплавне Волгоградської області. Дитячі роки пройшли на березі Волги: ловив рибу, чим надавав допомогу великій сім'ї. Після закінчення школи працював у радгоспі, а після переїзду до Козельця, Чернігівської області — дільничним уповноваженим районного відділу НКВС.

У 1932 році призваний в армію, а після закінчення строку залишився на позастрокову службу.

З перших днів Великої Вітчизняної війни Олександр Коробов приймав участь в оборонних боях. Восени 1941 року частина, в якій воював О. Коробов, попала в оточення, але йому пощастило — вивірився зі смертельного кільця. Довго переховувався в лісах Прилуччини, поки не натрапив на партизанський загін. До звільнення Прилук від німецько-фашистських загартників партизанів у загоні нашого земляка Григорія Федоренка. З вересня 1943 року командир відділення, сержант Олександр Коробов знову на полях Великої Вітчизняної війни.

У грудні 1943 року він на чолі групи розвідників захопив у полон 26 гітлерівських солдатів і офіцерів. У січні 1944 року в окупова-

ній німцями Умані визначив точні місця розташування військових частин німців, повертаючись із завдання "прихопив" із собою важливого "язика".

При форсуванні річки Прут старшина Коробов одним із перших висадився на її західному березі, захопив у полон 2-х офіцерів і разом із бійцями, на чолі яких він стояв, утримував плацдарм до приходу своєї частини.

13 вересня 1944 року старшині Олександр Коробову присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Закінчив війну в Угорщині.

Після демобілізації приїхав до Прилук, працював на меблевому комбінаті.

Помер Олександр Васильович 23 лютого 1981 року, похований на міському кладовищі "Новий Побут".

Одна з вулиць міста носить його ім'я.

БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО
ПАВЛО ПАВЛОВИЧ
(1774-1856) - український
письменник, педагог,
автор першого українського
словника.

Народився 16 серпня 1774 року в місті Прилуки у дворянській сім'ї. З 1779 по 1793 рік навчався в Петербурзькому шляхетському сухопутному кадетському корпусі. Після закінчення навчання, в чині поручика, приймав участь у військових походах під командуванням О. В. Суворова. За проявлені мужність і хоробрість нагороджений золотим хрестом і годинником, прикрашеним діамантами. Після виходу у відставку в 1797 році, в чині штабс-капітана, повернувся на Прилуччину. У своїй садибі, на Липинцях, організував пансіон, де навчалися діти віком від 7 до 10 років. Усі предмети іноземні мови, арифметику, геометрію, фізику, історію, географію, малювання, поезію, міфологію, риторіку - викладав сам Павло Павлович. Займаючись педагогічною діяльністю, складав словники, підручники по логіці, етиці, писав праці з економіки, медицини, природознавства,

сільського господарства, етнографії, лінгвістики, археології. Найбільша його спадщина залишилась в поетичних і прозових творах. Автор поеми "Герпініада", роману "Зіновій Богдан Хмельницький", драми "Іван Золотаренко", багатьох балад, байок, першого українського словника.

37 років прослужив Білецький-Носенко почесним наглядачем повітових училищ Прилуччини не отримуючи платні, але не жалів своїх коштів для підтримки училищ.

Приділяв значну увагу вихованню патріотичних почуттів та дружбі дітей різних національностей. Одним з основних положень педагогіки Білецького-Носенка була гуманістична ідея всебічного гармонійного розвитку особистості дитини. Першим в Україні розробив цілеспрямовану систему естетичного виховання.

Помер Павло Павлович 2 червня 1856 року у своїй садибі на Липинцях, де й похований.

Активною діяльністю на благо свого народу П.П.Білецький-Носенко вписав славу сторінку в історії становлення й розвитку прогресивної педагогічної думки в Україні у першій половині ХІІ століття.

Уже багато років вирішується, а точніше не вирішується питання виготовлення пам'ятника видатному земляку.

РОСЛИНИ-ХИЖАКИ

У флорі України налічується близько 5000 видів рослин. Рослини зустрічаються всюди. Для їхнього життя необхідні: ґрунт, вода, світло, поживні речовини, відповідний клімат. Одні рослини поживні речовини беруть з ґрунту з допомогою коріння або прямо з води, другі паразитують на стеблах інших рослин. Але є і такі види, які пристосувалися до хижацького способу життя. Це рослини-хижаки, які живляться комахами.

Майже на всій Україні у стоячих: водоймах росте пухирник звичайний. Це багаторічна водяна рослина з плаваючими на поверхні води стеблами. На листках пухирника є дуже багато пухирців. На одному листку їх може бути до 200. Це ловильні апарати. Пухирці прозорі, блідо-зелені, на довгих черешках з отворами, які закриваються спеціальними клапанами. Якщо жертва потрапила у пухирець, вирватися з нього вона вже не зможе, бо клапан відкривається тільки всередину.

На нашій території в болотистих місцевостях зустрічається росичка круглолиста. Це невеличка багаторічна рослина. Листки її зібрані в розетку і покриті червонуватими волосинками з краплинками липкої рідини зверху. Вся поверхня листка ніби покрита росою, звідси пішла і

сама назва рослини. Дрібні комахи, яких привертає блиск краплинок, падаючи на листок прилипають. Після чого краї листка повільно закриваються, накриваючи комаху. Волоски на листках виділяють рідину, яка по своєму складу схожа на шлунковий сік. Ця рідина і перетравляє комаху, поживні речовини якої висмоктуються волосками.

Інший вид росички, росичка австралійська, досягає у висоту до 1 метра. Її гілочки, усіяні направленими в різні боки листочками, які підстерігають свою здобич.

Альдрованда пухирчаста

На Україні зустрічається альдрованда пухирчата. Її стебло та частини листків знаходяться під водою. На поверхні плавають лише листки, які складаються з двох частин нахилених одна до одної. Краї листка усіяні волосинками і загнуті всередину. У центрі листка знаходиться багато травних залоз. Мікроскопі-

чні жителі водоймищ доторкуються до волосинок і листок миттєво закривається. Жертва разом з водою падає в пастку. Вода як і перетравлена комаху всмоктується всередину рослини. Процес травлення може тривати місяць. Після цього листок відмирає.

В різних місцях світу зустрічається ще багато цікавих рослин. Так у цефалотуса, який росте в Австралії, нижні листки на стеблі утворюють кухлики з кришечками. У висоту такий кухлик досягає 3 см. Комаху, потрапляючи всередину кухлика назад вже вибратись не може.

На Атшельських островах та на Мадагаскарі росте ліана непентес. Ця рослина полюючи на комах також використовує листки-кухлики, які розрізняються формою, кольором і розмірами. Зустрічаються кухлики від 2 до 30 см у висоту. Кольорова гама кухликів різноманітна: червона, біла, світло-зелена з червоними п'ятнами.

Але не дивлячись на всю красу, рослини мають неприємний запах гнилого, який приваблює багатьох комах.

На болотах на півдні Африки зустрічається куш, який досягає у висоту 35-50 см. Це рорідула Горго-ни. На довгих вузьких листках рорідуди постійно

(Закінчення на 8-й стор.)

РОСЛИНИ-ХИЖАКИ

(Закінчення.)

Початок на 7-й стор.)

живуть деякі види павуків та клопів. Зазвичай вони ховаються у пазухах старих відмерлих листків. Як тільки на листок потрапляє комаха павуки направляються до неї і висмоктують соки. Під куцями рослини накоплюються багато останків комах, які разом з відмерлими листками зба-

гачують ґрунт азотом. Рослина стверює для себе азотну підкормку. Гергонами в грецькій міфології називали крилатих жінок-чудовищ на головах яких замість волосся взивалися змії. Їх погляд перетворював все живе в камінь. Рорідула нагадує Горгону тому, що їх відмерлі листки не спадають, а звисають вниз, закручуючись на кін-

цях немовби змії. Рорідула Горгони гарно цвіте червоними, білими, рожевими квітами, які зібрані в кисть.

Рослини-хижаки є невід'ємною частиною природи, цікавим її доповненням. Спосіб життя цих рослин заслуговує детального вивчення для більш глибокого пізнання законів природи. Їх застосування в житті людей.

Ольга Степаненко

Кросворд

Ірина Біленко

По-горизонталі:

1. Птах - хижак, який веде нічний спосіб життя.
2. Поетеса, прозаїк, уродженка Прилук (ініціали)
3. Науковий довідковий посібник, в якому вміщено огляд всіх галузей людського знання (у формі словника).
4. Окреслене місце, куди потрібно потрапити при якій-небудь грі.
5. Автономна республіка.

По-вертикалі:

1. Дерев'яний ящик, у якому селяни зберігали (зберігають) свої речі.
2. Прізвище князя, якому належала територія Прилуччини в кінці 16 століття.
3. Полк, яким командував Г.Галаган у 1714—1739 рр.
4. Повість Т. Шевченка в якій він згадує про подорож по Прилуччині.
5. Головний убір з дорогоцінними прикрасами - символ монаршої влади.
6. Простір з рівною поверхнею, покритий трав'яною рослинністю.
7. Запорізька ...
8. Зовнішня прибудова з площадкою та сходами перед будинком.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 965. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 9-10 (86-87) Вересень-жовтень 2004 року

КИРПОНИС Михайло Петрович (1892-1941)

Вулиці рідного міста. Вони різні і, в той же час, чимось подібні. Розгалужуючись від центральної, Київської, вони ніби артерії, утворюючи єдиний організм, живлять його околиці, милують зір своєю привабливою красою. Але є одна із них, яка для мене найдорожча. Це - вулиця Шевченка, на якій я народився і провів свої дитячі та юнацькі роки. Дорога вона для мене ще й тим, що збуджує пам'ять про ті, далекі вже тепер події, пов'язані з початком війни 1941-1945 р.р.

Мимоволі зринає у пам'яті той час, особливо тоді, коли прохожу мимо будинку під № 61, на якому прикріплена меморіальна дошка, яка засвідчує про перебування в ньому генерал-полковника Михайла Петровича Кирпоноса, командуючого Південно-Західним фронтом, штаб якого, з 20 серпня по 15 вересня 1941 року, знаходився у Прилуках. А в будинку навпроти проживала наша сім'я, яку, як і всі інші з усього кварталу, було переселено на інші вулиці міста, зокрема на вулицю Г. С. 11

це я вже згадував у попередніх своїх статтях до "Скарбниці". А сьогодні мені хочеться розповісти читачам, як про самого командуючого Південно-Західним фронтом, доля якого будоражила пам'ять і хвилювала мене протягом довгого часу, так і про скрутний для країни час. Тепер, на основі тих матеріалів, які були опубліковані в мемуарній літературі та періодичній пресі, з'явилась можливість це зробити: про М.П.Кирпоноса, а також про події під час його перебування у нашому місті.

Спочатку коротко про його життєвий шлях до зазначених вище подій. В енциклопедичному довіднику "Чернігівщина" читаємо: "Серед героїв Великої Вітчизняної війни почесне місце займає генерал-полковник Михайло Петрович Кирпоніс. Війна застала його на посту командуючого Київським Осо-

близим військовим округом, перетвореним в перший день війни з Південно-Західний фронт, воїни якого одними з перших прийняли на себе удар могої лавини кадрових німецьких армій".

(Продовження на 2-й стор.)

КИРПОНІС Михайло Петрович

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

Народився М.Кирпоніс 22 січня 1892 року у селянській родині села Вертіївки Ніжинського району. Закінчив трикласну церковно-приходську школу. Як одному з найбільш здібних учнів, йому було дозволено без вступних іспитів продовжити навчання в земській школі. Після її закінчення навчався в борзнянській школі садівництва.

В грудні 1909 року виїхав з рідного села і після довгих блукань влаштувався сторожем в Корон"яківському лісництві Рильського повіту Курської губернії. Ця робота припала йому до душі - він з дитинства любив ліс. Через три роки його призначили в Михайлівське лісництво Глухівського повіту Чернігівської губернії на посаду наглядача лісового розсадника.

У вересні 1915 року був зарахований рядовим в 216-й запасний піхотний полк у місті Козлові /тепер Мічуринськ/. В кінці 1916 року його направили у військово-фельдшерську школу при 145-у евакогоспіталі, розташованому тут же, в Козлові.

А на початку серпня 1917 року Михайла Кирпоноса з маршового ротою відправили на Румунський фронт. Тут у складі 258-го Ольгопольського полку ротний фельдшер Кирпоніс прийняв перше бойове хрещення.

Коли в жовтні цього ж року владу в Петрограді захопили більшовики, командування Румунського фронту не визнало їхньої влади і прийняло рішення роззброїти підрозділи, які цю владу підтримали, "небезпечних агітаторів" демобілізували і в примусовому порядку відправили за місцем проживання. В їх число потрапив і М. Кирпоніс, який в кінці лютого 1918 року прибув у рідну Вертіївку.

У роки громадянської війни брав участь у партизанському русі на Чернігівщині проти німецько-австрійських окупантів. У 1919 році був помічником начальника школи червоних командирів у Ніжині.

Відгриміла громадянська війна, та М.Кирпоніс залишився в армії. З 1923 по 1927 рік він вчиться у військовій академії РСЧА імені Фрунзе. У 1934 році він призначається начальником і військкомом Татаро-Башкирської школи, перейменованої згодом у Казанське піхотне училище імені Верховної Ради ТаРСР.

Коли розпочалися бойові дії з Фінляндією, Кирпоніс подав рапорт на ім"я наркома оборони з проханням направити його на фронт. Прохання задовольнили, він очолив 70-у стрілецьку дивізію. У лютому 1940 року радянські війська прорвали "лінію Маннергейма". Дивізія Кирпоноса зробила вдалий марш-кидок - "льодовий похід" через скуту кригою Фінську затоку і перерізала стратегічне шосе Виборг - Хельсінкі. Це у великій мірі сприяло швидкому успіху всієї кампанії. За доблесть, героїство і мужність 70-а стрілецька дивізія була нагороджена орденом Леніна, а шістнадцяти її воїнам, в тому числі комдиву М.П.Кирпоносу, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 21 березня 1940 року було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Сотні бійців і командирів одержали ордена і медалі.

Після фінських подій Кирпоноса висувають на пост командуючого Ленінградським військовим округом. А вже в лютому 1941 року переводять командуючим військами Київського особливого військового округу. На цьому посту і застала його війна, на цей раз з гітлерівською Німеччиною. З початком військових дій округ перейменували в Південно-Західний фронт.

Розгорілися запеклі бої... У своїх авантюристичних планах німецько-фашистське командування надавало великого значення швидкому захопленню столиці України. Київський напрямок вважався одним з головних. Із 10-го липня розгорілися кровопролитні бої на далеких і близьких підступах до Києва.

В послідуєчі дні оперативно-стратегічні обставини продовжували швидко ускладнюватись і на всьому Південно-Західному напрямі. Війська Південного фронту, ведучи жорстокі бої, 15 серпня залишили Кривий Ріг, а 17 серпня - Миколаїв. 16 серпня війська Брянського фронту також вступили в тяжкі оборонні бої проти 2-ї танкової групи і 2-ї армії фашистів, які наносили удар на Конотоп і Чернігів. З кожною годиною наростала загроза і правому крилу Південно-Західного фронту.

Враховуючи ці обставини член Ставки, командуючий Резервним фронтом Г.К. Жуков направив Верховному Головнокомандуючому доповідь. У ній говорилось: "Противник... усі свої ударні рухomi і танкові частини кинув проти Центрального, Південно-Західного і Південного фронтів. Можливий задум противника: розгромити Центральный фронт і, вийшовши в районі Чернігів-Конотоп-Прилуки, ударом з тилу розгромити армії Південно-Західного фронту. Після того - головний удар на Москву в обхід Брянських лісів і удар на Донбас..."

Того ж дня він одержав у відповідь телеграму Ставки Верховного Головнокомандування такого змісту: "Ваші міркування з приводу можливого просування німців у бік Чернігова, Конотопа, Прилук вважаємо правильними. Просування німців... буде означати обхід нашої київської групи із східного берега Дніпра і оточення наших 3-ї і 2-ї армій. У передбаченні небажаного казусу і для його попередження створено Брянський фронт... Вживаються і інші заходи..."

Однак тривога за долю Центрального і Південно-Західного фронтів не полишала Г.Жукова. Через два дні він подзвонив начальнику Генерального штабу Б.М. Шапошникову щоб дізнатись, які конкретні заходи вживає Верховне Головнокомандування, щоб не поставити Центральний і Південно-Західний фронти в тяжке становище.

Б.М.Шапошников повідомив у відповідь дані обстановки на цих ділянках фронту і про вжиті Ставкою заходи для протидії маневру танкової групи Гудеріана і військ правого крила групи армії

КИРПОНІС Михайло Петрович

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

“Центр”. Він сказав, що Верховний дозволив відвезти частину військ правого крила Південно-Західного фронту на східний берег Дніпра. Київське ж угруповання наших військ залишалося на місці і повинне захищати підступи до Києва, котрий вирішено утримувати до останньої можливості. І тут же він зауважив, що, на його думку Брянський фронт, який формується, не зможе зупинити можливий удар центрального угруповання противника. А Г.К.Жуков додає: “Брянський фронт створювався поспіхом, а і я знав про бойову якість його військ, а тому вважав за необхідне ще раз і досить настійно доповісти ... Верховному Головнокомандуючому про необхідність як найскоріше відвести всі війська правого крила Південно-Західного фронту на східний берег Дніпра.

Мою рекомендацію не взяли до уваги. Як відомо, війська Південно-Західного фронту незабаром заплатили дорогою ціною за ці рішення, які приймалися без серйозного аналізу обстановки. Затримати противника не вдалося. У смузі Брянського фронту на ділянці Новгород-Сіверський - Конотоп утворився дуже небезпечний прорив”.

У зв’язку з вище описаними подіями і наказом, щоб то не стало, утримувати за собою Київ і міцно прикрити напрям на Чернігів, Конотоп... було також дано вказівку перемістити штаб фронту в Прилуки.

Як відомо, вже з 20 серпня 1941 року він знаходився в Прилуках. Генерал Кирпоніс всі ці дні слідкував за діями танкової групи Гудеріана, все більше і більше нависаючою над правим крилом Південно-Західного фронту. Відбивати удар цієї танкової групи було нічим. Ставка Верховного Головнокомандування спільно зміцнювала Брянський фронт, який повинен був не допустити оточення військ Південно-Західного фронту. Як зазначив у своїх спогадах І.Х.Баграмян /на той час начальник оперативного відділу штабу з Південно-Західного фронту/: “... справедливість вимагає визнати, що своїми рішучими атаками війська Брянського фронту багато чого зробили для свого південного сусіда. І все-таки в кінчному рахунку не досягли поставленої перед ними основної мети, не затримали рух танкової групи Гудеріана. Подальший хід подій показав, що ставка переоцінила можливості військ Брянського фронту”.

Обстановка в полосі Південно-Західного фронту, продовжувала ускладнюватись. У тім заході /контрудари/ по рішенню Ставки військами Брянського фронту в кінці серпня - на початку вересня не дали бажаних результатів. Вони не зупинили танкову групу Гудеріана, яка продовжувала свій наступ на південь. В прорив посунули правофлангові з’єднання 2-ї польової німецької армії. Вони загрозливо насувались на Чернігів, в тил дивізіям нашої 5-ї армії, від командарма якої М.І.Потапова стали поступати тривожні повідомлення. Як згадував І.Х. Баграмян, щоб допомогти командирі, Військова рада фро-

нту вирішила негайно направити в 5-у армію його, начальника оперативного відділу штабу фронту, І.М. Бурмистенка, члена Військової ради, з невеликою групою штабних командирів. Повернувшись до Прилук, М.Бурмистенко доладно інформував Військову раду фронту про становище в районі Чернігова і про прийняті міри для його покращення.

Між тим гітлерівці, розвиваючи наступ вже північніше Києва на Конотоп, в кінці серпня прорвали оборону 5-ї армії, форсували Десну і захопили на її південному березі два плацдарми: в районі Коропа і Шостки. Ослаблені частини і з’єднання 5-ї армії не змогли відбити цей удар і відходили в південно-східному напрямі. Переслідуючи їх 6-та німецька армія зімкнула фланги з другою армією, охопивши таким чином передану 6 вересня Південно-Західному фронту і з складу Брянського фронту 21-у армію, а також 5-ту і 37-у армії у трикутнику Чернігів - Київ - Ніжин. Противник уперто прагнув ударами з флангів вийти на комунікації фронту і ізолювати його. Тепер все залежало від стійкості військ, які оборонялися на флангах, і від умілого маневрування резервами. Останніх, на жаль, майже не лишилось. Кирпоніс ламав голову над тим, за рахунок чого створити резерви. А в цей час Брянський фронт, як уже згадувалось вище, на який Ставка Верховного Головнокомандування поклала завдання розгрому 2-ї гітлерівської танкової групи, його не вирішив. Це стало причиною згубних наслідків для Південно-Західного фронту.

Важкі обставини сталися і на лівому крилі фронту. Противник трьома піхотними дивізіями переправився через Дніпро в районі Кременчука і почав розвивати наступ у північному, північно-східному і північно-західному напрямках. Головні сили 1-ї гітлерівської танкової групи, яка зосередилась на плацдармі в районі Кременчука готувалась з півдня нанести удар на зустріч другій німецькій танковій групі з метою оточення всіх військ фронту.

І лише на Київському напрямі, перед фронтом 37-ї і 26-ї армій, поки що панував відносний затишок.

Стало очевидним, - згадував І.Х.Баграмян, - що військам фронту розчленованим ворожими клинами, буде все важче утримувати рубіж по Дніпру. Їм довелося би продовжувати оборону в повній ізоляції від решти сил Червоної Армії.

Після детального обговорення у командуючого фронтом Кирпоноса обставин, які склалися, привиди до висновку, що потрібно, поки не пізно, виводити війська на лінію ріки Псел, де вже був підготовлений оборонний рубіж і доповіли про це в Ставку. У відповідь маршал Б.М.Шапошников, який очолював у той час Генеральний штаб повідомив, що Ставка Верховного Головнокомандування бажає за необхідне продовжувати битися на тих позиціях, які займають частини Південно-Західного

(Закінчення на 4-й стор.)

КИРПОНІС Михайло Петрович

фронту.

Тоді Кирпоніс зв'язався з Будьоним і попросив його роз'яснити начальнику Генерального штаба, що найменша затримка з відводом військ фронту загрожує згубними наслідками. Через декілька годин відбулась розмова Будьоного з Шапошниковим. Начальник Генштаба стояв на своєму. Тоді Будьоний передав у Ставку слідувачу телеграму: "Військова рада Південно-Західного фронту вважає, що в обставинах, які склалися, необхідно дозволити загальний відхід фронту на тилловий рубіж. Зі свого боку думаю, що на даний час повністю визначився задум противника по охопленню і оточенню Південно-Західного фронту з боку Новгород-Сіверського на південь і від Кременчука на північ. Для протидії цьому задуму необхідно створити сильну групу військ. Південно-Західний фронт зробити цього не в змозі.

Якщо Ставка Верховного командування в свою чергу не має можливості зосередити в даний момент таку сильну групу, то відхід Південно-Західного фронту виявляється вповні назрілим. Зволікання з відходом може спричинитися до втрати військ і великої кількості матеріальної частини. У крайньому випадку, якщо питання з відходом не може бути переглянутим, прошу дозволу вивести хоча б війська і багату техніку з Київського УР, ці сили і засоби, безумовно допоможуть Південно-Західному фронту протидіяти оточенню".

Потім відбулася особиста розмова М.П.Кирпоноса з Верховним Головнокомандуючим І.Сталіним, на завершення якої було віддано безапеляційний наказ: "Перестати, нарешті, займатися шуканням рубежів для відступу, а шукати шляхи для опору..." "...Києва не залишати і мостів не висаджувати без особливого дозволу Ставки..."

Кирпоніс продовжував спроби виконати завдання, поставлене Ставкою. Проте, незважаючи на всі його зусилля, 15 вересня вороже кільце навколо військ фронту замкнулося.

Між тим всередині кільця оточення опівночі у перспективі захоплення гітлерівцями міста Прилуки штаб Південно-Західного фронту перебазувався в село Верхоярківку в десяти кілометрах північно-західніше Пирятини.

Управління військами порушилось. Слідом за штабом фронту з боями відходили вцілілі частини 21-ї і 5-ї армій. Противник безперервно бомбив. В темному небі, ніби ліхтарі, висіли освітлювальні бомби, спалахували ракети. По всім дорогам з півночі на південь й з півдня на північ в загальному напрямі на Пирятин безкінечним потоком рухались машини, вози, люди. Артилеристи, як тільки кінчалось пальне / а набоїв вже не було / знищували важкі гармати і йшли разом з піхотою.

Проте 37-а армія продовжувала обороняти укріплений район, хоч і була з трьох сторін охоплена ворогом. 26-а армія, розтягнута по лівому березі Дніпра, південніше Києва, також ще утримувала свій фронт оборони. 38-а армія, відсічена від 26-ї, відступаючи до нижньої течії ріки Псла, прикрива-

ла з заходу Полтаву. Кирпоніс, Тупиков, Бурмистренко, всі члени Військової ради фронту доклали великих зусиль, щоб відновити порушене управління військами. А противник, бачачи важке становище частин і з'єднань Південно-Західного фронту, ще більше посилив натиск. Над оточеними носились ворожі літаки. З усіх сторін насувалися фашистські танки.

На світанку 16 вересня в Пирятині і його околицях накопичилося біля 10-ти тисяч військ. Сюди ж прибули численні обози. Місто палало. Ворожа авіація бомбила єдиний міст через річку Удай, намагаючись не допустити відходу радянських військ на її східний берег.

М.П.Кирпоніс і група командирів стояли у розвилки доріг на північній околиці міста і з прибуваючих розрізнених підрозділів формували частини, призначали командирів і ставили їм бойові завдання.

Зваживши всі можливості, члени Військової ради фронту прийшли до висновку про необхідність залишення Києва і виводу військ з оточення.

Кирпоніс терміново запросив на це дозволу Ставки. 17 вересня о 23.40 начальник Генерального штаба Б.М.Шапошников за дорученням Ставки нарешті повідомив, що Верховне Головнокомандування прийняло рішення залишити Київ. Відразу ж Військова Рада і штаб фронту приступили до розробки плану виходу з оточення. Проте невдовзі командуючий і штаб фронту остаточно втратили управління військами. Незважаючи на це, армії, розчленовані противником на загони і групи, продовжували боротьбу в оточенні по вказаним їм напрямом.

Військова рада і штаб фронту вирішили відходити разом з 289 стрілецькою дивізією. Генерал Астахов, у якого залишалось ще два літаки, порадившись з начальником штаба, доповів Кирпоносу про їх спільну думку про те, що командуючому слід перелетіти лінію фронту і з тієї сторони керувати виходом військ із оточення. Кирпоніс рішуче відмовився і заявив, що будуть пробиватися разом. А на літаки наказав погрузити поранених і посадити офіцера зв'язку.

А 20 вересня 1941 року Михайло Петрович прийняв свій останній бій. Одна з ворожих мін розірвалась біля командуючого. Її осколки обірвали життя видатного полководця. Це сталося в урочищі Шумейковому Лохвицького району на Полтавщині.

У вересні 1976 року тут відкрито меморіальний комплекс. На братській могилі воїнів, які полягли у вересні 1941 року, встановлено гранітний пам'ятник - могутня фігура солдата з автоматом в руках. А біля джерела - мармурова плита з надписом: "На цьому місці 20 вересня 1941 року загинув командуючий Південно-Західним фронтом генерал-полковий Кирпоніс М.П."

В 1943 році останки генерала Кирпоноса були перевезені в Київ і поховано у парку Вічної слави. І шумлять йому хвилі Дніпра, і осяває подвиг чисте полум'я вічного вогню.

НАШ КАЛЕНДАР

Іоасаф Білгородський
(Горленко Яким Андрійович)
(1705-1754) - визначний церковний діяч, просвітител, письменник

Народився Яким Андрійович Горленко 8 вересня 1705 року під Прилуками, на хуторі Чернявщина (Лапинці). Його батько Андрій Дмитрович - бунчуковий товариш, дід Дмитро Назарович - полковник прилуцький.

З 1713 року навчався в Києво-Могилянській академії, у 1725 році Яким Горленко був пострижений у монахи, а у 1727 - прийняв схиму й одержав ім'я Іоасаф. З 1728 року працював викладачем академії. У 1737 році його висвячують у сан ігумена і призначають настоятелем Мгарського Спаського монастиря під Лубнами.

У 1744 за указом імператриці Єлизавети, Іоасаф був посвячений у сан архімандрита і призначений намісником Троїце-Сергієвої лаври одного з найбільших православних монастирів Росії.

У 1748 році в присутності цариці Єлизавети його висвятили на єпископа у Петропавлівському соборі і призначили управляти Білгородською єпархією. Був завжди строгий і принциповий, відзначався великою силою духу, був людиною святого життя.

Дбав про бідних, допомагав їм. Автор поетичних і прозових творів, повчань, послань, молитов.

Помер 10 грудня 1754 року і похований у склепі Троїцького кафедрального собору міста Білгород. Згодом його нетлінні мощі були відкриті для поклоніння віруючих. У 1911 році відбулося офіційне проголошення його святым, а 4 вересня й 10 грудня стали церковними святами угодника Божого Святителя Іоасафа.

Вважаю, що прилуцьке благочиння має змогу вишукати кошти на виготовлення, принаймі, пам'ятної дошки єдиному святому Прилуччини - Іоасафу Білгородському (Якому Андрійовичу Горленку), удостоєного найвищої честі й слави, якої тільки спроможна сягнути людина.

Дубинський Іван Якович
(1920-1944) - Герой Радянського Союзу

Народився 18 вересня 1920 року в місті Прилуки в сім'ї робітника. Навчався у школі № 8. Після смерті батька, а пізніше і матері, померлих під час голодомору 1933 року (це ще один приклад тієї трагедії України, яку дехто з прилучан-"патріотів" ніяк не хоче визнавати), прийшлося залишити

навчання і піти працювати. Працюючи столяром, закінчив 7 класів вечірньої школи. У 1937 році поїхав працювати в Комсомольськ-на-Амурі, на будівництво тунелів під залізничні колії.

У 1939 році повернувся до рідного міста, працював в артілі "Молот". Займався спортом, неодноразово виступав за збірну міста по футболу. Мав певні успіхи у лижному спорті.

У 1940 році Іван Дубинський був призваний до лав Збройних Сил, і до початку 1942-го проходив військову службу на Далекому Сході.

З березня 1942 року на полях Великої Вітчизняної Війни. Воював на Воронезькому, 1 та 2 Українських фронтах.

У березні 1944-го рядовий 759 стрілецького полку 163 стрілецької Роменсько-Київської дивізії. І.Я.Дубинський з групою розвідників форсував ріку Південний Буг. Він першим увірвався у ворожу траншею, гранатами й автоматним вогнем знищив багато ворожих офіцерів і солдатів. Відкинувши гітлерівців від ріки, розвідники утримували плацдарм до приходу основних сил.

Загинув Іван Якович 8 травня 1944 року в боях за визволення Румунії, похований у селищі Вама.

13 вересня 1944 року за мужність і героїзм, проявлені при форсуванні річки Південний Буг, рядовому І.Я.Дубинському присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно).

Свято шанують прилучани пам'ять про свого відважного земляка. В центрі міста встановлено його погруддя, на приміщенні школи № 8 - меморіальну дошку, його ім'ям названа одна з міських вулиць.

(Закінчення на 6-й стор.)

НАШ КАЛЕНДАР

**Комісарчук
Анатолій Амбросійович
(1944-1996) - заслужений
працівник культури України**

Народився 30 вересня 1944 року в селі Вертіївка на Житомирщині.

Отримавши загальну середню освіту, вступив на музично-педагогічний відділ Коломийського педагогічного училища. Після закінчення у 1967 році училища, направлений на роботу у місто Прилуки.

Працював учителем музики та співів у школах № 2 та № 3. Без відриву від виробництва закінчив музично-педагогічний факультет Ніжинського педагогічного інституту. З 1976 року працював викладачем музики та співів у Прилуцькому педагогічному училищі, а з 1980-го - художнім керівником міського Будинку культури.

Керував хором колективом взуттєвої та панчішної фабрик, які з успіхом виступали на міських, обласних оглядах художньої самодіяльності. У 1988 році разом із чоловічим вокальним ансамблем, як його керівник, був запрошений з виступами до Чехословаччини.

Анатолій Комісарчук, маючи чудовий голос, неодноразово виступав з екранів телевізорів у музичних передачах "Сонячні кларнети", "Таланти твої, Україно", побував із концертами у багатьох містах України.

З 1983 року і до кінця своїх днів

працював директором міського Будинку культури. В період його керівництва самодіяльним колективом Будинку культури: капелі бандуристів, театру, естрадному ансамблю, оркестру народних інструментів, ансамблю сучасного танцю присвоєно звання народних.

У 1984 році Анатолію Амбросійовичу присвоєно звання заслуженого працівника культури.

Завдяки А.Комісарчуку і при його (не дивлячись на тяжку хворобу) безпосередній участі було проведено капітальний ремонт будинку культури, який нині є одним із найкращих будинків культури області.

Помер Анатолій Амбросійович 10 березня 1996 року.

На міському будинку культури йому встановлено меморіальну дошку.

Івахненко Олександр Іванович - заслужений художник України, лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, член-кореспондент Академії мистецтв України.

Народився 16 жовтня 1949 року в селі Манжосівка, під Прилуками. Художня обдарованість проявилася ще в ранньому дитинстві. Навчаючись у школі, відвідував художню студію при міському будинку піонерів, якою керував відомий у Прилуках художник Іван Макарович Тринчук-Задоро-

жний.

Коли Олександр виповнилося 11 років батьки віддали його на навчання до Київської художньої школи імені Тараса Шевченка. Закінчивши школу із золотою медаллю, Олександр вступив до Київського художнього інституту на факультет графіки, який закінчив із відзнакою у 1974 році. Його дипломною роботою були ілюстрації до кіноповісті Олександра Довженка "Зачарована Десна".

Виконуючи почесний обов'язок - службу в армії, не покидав займатися улюбленою справою. Після військової служби, протягом трьох років, з 1976 по 1979-й, навчався у творчих майстернях Академії мистецтв України. У 1977 Олександр Івахненко прийнятий до Спілки художників України. У 1979 році за ілюстрації до повісті О.Купріна "Поединок" нагороджений дипломом республіканського конкурсу кращих книжкових видань, а у 1982 - дипломом республіканського конкурсу за ілюстрації до книги "Садок вишневий коло хати". У березні 1889 року Олександр Івановичу присвоєно Державну премію України імені Т.Г. Шевченка в галузі образотворчого мистецтва за ілюстрації до шевченківського "Кобзаря".

У 1996 році О.Івахненку присвоєно почесне звання заслуженого художника України. У 2001 році його обрано членом-кореспондентом Академії мистецтв України.

Роботи Олександра Івахненка виставлялися в багатьох містах України та за кордоном. У 2001 році в Прилуках відбулася його персональна виставка.

Знання українського народного мистецтва допомагають О.І. Івахненку створювати прекрасні образи, джерела яких сягають до народної творчості та українського фольклору.

Л.Карпильянский

Колиска мого села - річка Ольшанка. Вона, як і інші малі річки, струмки і ярки, своїм водепливом живить річку Смош, впадаючи до неї в селі Ряшки, прокладаючи своє русло з північного заходу на південний схід. Від її витоків до устя майже 25 кілометрів. Це якщо враховувати всі її звивини - меандри, по прямій же - всього 14 кілометрів. За таку малість мою Ольшанку було б доцільніше називати не річкою, а річечкою, що аж ніяк не принижує її гідності та історичної значимості.

Звідки походить назва річки? Певно, що від назви села, а не навпаки. Саме ж село виникло, як одиниця - поселення, в першій половині 17-го

зивається Засулою, тобто - "за Сулою". На жаль, інших доказів немає. Адже і сама найдавніша карта, яку в 1651-му році опублікував французький інженер і картограф Боплан, не фіксує тут ні поселення ні самої річки; просто тут на його карті - "біла пляма". Відомо, що Боплан 1630-го по 1647-мий роки був на службі в артилерії польського коронного війська. Покровителем інженера і був магнат Конєцпольський, який в 1632-му році отримав булаву великого коронного гетьмана. В цей же період, очевидно Боплан і здійснював картографічну зйомку наших земель. Безсумнівно, що без цієї річечки не було б і самого села Ольшани - єдино-

новить більше 5-ти метрів. Це означає, що тут проходить вододіл між витоками річки Ольшанки і системою Гмирянської річечки Ступник, що бере початок десь там з низинного урочища Клицаки, що під Ічнею. Другими словами, наша Ольшанка ніяк не пов'язана з урочищем Клицаки. Це розвінчує перекази сільчан, що буцімто один з жителів Ольшани в минулому допливав човном аж до самої Ічні. В кращому випадку така мандрівка могла здійснитися менше чим на кілометр вверх по руслу від Гайка по Гмирянській землі, да і то в повноводні поліття. В верхів'ях річечка Ольшанка живилась боковими дрібними притоками, які в рел'єфі виглядають

Ольшанка - річка невеличка

століття: за співставленням архівних документів в 1638-му році. Весною цього року польський магнат Конєцпольський загарбав наші землі, раніше вони були окуповані не менш зловісне - відомим магнатом Вишневецьким, пригнав сюди підневільних з других територій, тут і поселив їх. Напевне тоді село і одержало свою назву. Відомо також, що до цієї події територія села була заселена поодинокими хутірцями, про що свідчить велика кількість кладовищ - поховань. За підрахунками Я.К. Гуцола їх -42, а за моїми -46. Це, звичайно, не всі, деякі поховання з нечисленними могилами були розорані, особливо в радянські часи. Як же жителі цих хутірців називали річку над якою жили і яка їх з'єднувала? Чи не Сулою? Цьому є єдиний доказ: наявність в селі кутка, що з давніх - давен на-

го поселення на її берегах. Так, єдиного! Бо хоч Ольшанка в нижній течії і відділяє від села Оникіївки малий південний куток, однак це село по всій своїй довжині тулиться до правого берега річки Смош. Село Оникіївка - породження села Ряшки в період розквіту тут суконної мануфактури.

Стою біля витоків річки Ольшанки. Це ось тут за півкілометра на схід від північно-східної межі Нежирівського лісу, що уступом звернутий до Гмирянки. Згідно з топографічною картою масштабу 1:25000 максимальна позначка витоків тут є 155 метрів над рівнем моря. З напрямку на північний схід, на Гмирянку на північ, на захід на Нежирівський ліс рел'єф підвищується, позначки над рівнем моря 160 і більше метрів, тобто перепад висот ста-

як низинні улоговини: їх видно і на телеграфічній карті. Вони незначні як за глибиною врізу так і по довжині.

Простую вниз понад бувшим руслом Ольшанки, перетинаю дорогу, що йде з південної околиці Гмирянки на південь до ольшанської межі. Вздовж дороги - березова посадка. Ця польова дорога співпадає з бувшою Литвинською, що позначена на карті масштабу 1:50000 по матеріалах зйомки 1929-го року. По цій торговій дорозі литвини везли в минулому крам, гнали худобу на Густинські і Прилуцькі ярмарки. Поблизу від ольшанської межі стояла над дорогою корчма, яка на початку 20-го століття вже не існувала, а на її місці ще довго лежала кам'яна брила /дані старожилів за спогадами мого батька/.

(Продовження на 8-й стор.)

Ольшанка - річка невеличка

На ольшанських землях Литвинська дорога була розра- на, на гмирянських же - збереглась донині.

Сюди до поля між Литвинською дорогою і руслом мигурт хлопчаків - прибігали до збитого радянського "яструбка". Я бачив як це сталося. Було це десь в кінці липня або на початку серпня 1941-го року. Від Прилуки летіли два німецьких бомбовози - відбомбилися і повертались на свою базу. Летіли десь на висоті 250-300 метрів, характерно густо-густо гули. А за ними немов оса - нав'язливо в'їдався "яструбок", певно займав зручну позицію для атаки, ця група вже пролетіла над нашою хатою і ось пролунали дві довгі кулеметні черги! "Яструбок" задимів і, перекидаючись з крила на крило, почав падати! Ми всі заніміли - загинув наш літак! Потім стало відомо, що пілоти зуміли вивести машину з падіння, збили полум'я і посадили "на пузо" на спахане поле ... Ось ми і бігали до нього літачка щоб зрізати з колес гуми на м'ячі і наламати з кабіни плексигласу. Зірчатий "яструбок" був занурений в глибоку борозну, мав знівеченого пропелера, поруч валялись якісь уламки. Плексиглас з двох кабін було зідрано певно такими ж як і ми "мисливцями". ... Пізніше повз наш двір їхала на Прилуку полуторка, в кузові був закріпленій фюзеляж цього літака, хвіст був на якомусь причепі - возику - везли до Прилуцького аеродрому. Доля пілотів невідома ...

Тут де починається ольшанська земля, річечка заболочена заплава поросла верболозом, вільхою, русло має вид невеликої канави, яка губиться в болоті. А на самій

межі /гмирянці називають це місце Бродок/ був невеликий і неглибокий ставочок - копанка, який мав чудернацьку назву тепер зовсім забуту. З півдня він затінювався високими вербами і вільхами, тому тут завжди була холоднюча вода, напевно також і за рахунок підтоку з джерел. Ми, хлопчачами, іноді тут підсаками ловили пічкурів, карасів та іншу дрібноту, хоч довго в воді не витримували. Нині ця копанка замулена.

Від цього місця на захід веде глибока межова канава, яка далі півколом охоплює лісове урочище Гайок - колишнє володіння св'ященника Підгєвського. На канаві і понині сто ять товстелезні верби. При землі деякі з них мають в охваті до 5,5 метрів. Їм більше 200 літ... В вересні 1943 року в цій канаві ночувало багато жителів з ближніх кутків села -переховувались від безчинств відступаючих окупантів.

Нижче по болотистій течії - глибокі ями - опарі, оброслі верболозом з купинами рогози та іншого болотистого різнотрав'я. Це були гіблі місця, до яких ми боялися і підходити, хіба що зимою, коли добряче промерзало. Різали тут жердини вільшин, які потім ставились попід хатами для утеплення їх картоплинням, листям або ж соломою. Тут же навпроти південної кімнатності канави в болоті була колись сажалка, яка звалась Павлюковою, а ще нижче по руслу були інші дренажні сажалки: Гайовцева, Домидова, Дзущина. В них успішно вилловлювали карасів влітку, і зимою - "На дух" - в'юнів.

Верхів'я Роликівського ставка знамените наявністю залишків валу - загати древнього водяного млина, спо-

рудження якого відноситься до початку 17-го століття. Назва цього урочища - Накабьона - йде з глибокої давнини і несе в собі таємниці минулих століть. Про ці місця я досить детально писав в нарисі "Остання верба", надрукованому в "Трудовій Славі" №№ 15-17 /від 12, 26.04.2003 р./ і в "Скарбниці" № 2 від лютого 2003 р/.

Ось від цього урочища і Гайовцевого хутора, що був заснований на початку 20-го століття тут же на лівому березі, фактично і починається Роликівський ставок. Нижче по течії був переїзд через нього. Це була гать, яку вимощували гілляччям і стовбурами дерев. Гаттю переїздили на лівобережні землі. Нижче ріс масив старих дубів, який звався Гаєм, або рідше Жежериним Гаєм, колись багатий білими грибами і синяками. Нині від Гаю залишилась лиш східна мала частина і гриби тут - опеньки восени. На північ на краю Гаю в 60-ті роки була споруджена птахоферма, де вирощували качок. Русло проти Гаю перегороджувалось сіткою для вигулювання птиці.

Зразу ж за самим Гаєм - устя лівобережної притоки Юрківського ярка, в побуті його називають просто Юрківщиною. Початок ярка бере майже біля самого Воронькового хутора на Гмирянській землі. В нижній частині ярком тече потічок по глибокому вузькому жолобу - руслу, що в засуху місцями повністю пересихає. На схилах ярка - посадки сосни, білої акації, березняк ... Юрківщина мала два неглибоких рукотворних ставочки де водились карасі, яких зазвичай ловили підсаками. Тут був водопій худоби і любиме мі-

Ольшанка - річка невеличка

ще для купання в спеку пастухів та іншого люду. Поруч в лівобережному схилі довгий час брали пісок для потреб сільчан і колгоспу, утворився кар'єр. Від ставочків не залишилось і сліду, кар'єр не функціонує...

На правому березі Юрківщини в колективізацію стояли курені 15-ти так званих "собственников". Це були ті родини, що не хотіли вступити до колгоспу і яких просто викинули з власних осель. Тут на пісчаних ґрунтах вони і виростили небувалий урожай кавунів та полуниць. Але і звідси цих бідолаг теж прогнали!

Простуючи вниз по лівобережжю Ольшанки, потрапимо на самий північний куток села - Засулу. Вона стоїть на підвищеному схилі берега, що вінчається Солоповою горою, яка нависає над Чугуновим проваллям. Воно знамените не тільки тим, що тут в усі часи брали глину, а найбільше тим, що тут восени 1922 року було закопано в спільну яму Величкову банду, яка тероризувала село на протязі 1921-1922 р.р.. Над ямою забили осиковий кілок, перев'язали його перевеслом як знак ганьби... Про саму банду... В 1921 - 1922 р.р. в Ольшані існував волосний ревком, а при ньому був військовий комісаріат. Його очолював ольшанець Семен Величко. Є перекази, що він до Жовтневого перевороту служив у жандармерії... Ось цей Величко організував і очолив банду, до якої входили також брати Семена - Петро, Яків та Василь, Зінченко профір, один з Місіків та інші. Свою "діяльність" банда почала з пограбувань. Підпалювали чийсь хату, чи дворище, люди бігли гасити, а

бандити в іншому кутку села повністю забирали все в наміченій родині, брали навіть курей. Кури і "видали" ольшанцям грабіжників. Так одного ранку житель села Кудлай, нещодавно пограбований, ішов повз садибу Величка на Лоївці і почув голос свого півня на його горищі. Але селяни боялись протидіяти банді, бо то ж була влада. Боялись навіть вечорами світити в оселях, бо стріляли по вікнах...

В планах банди було знищення 25-ти ольшанських сімей переважна інтелігенції і заможних селян. Осінньої ночі 1922-го року бандити здерлися до дядька Семена Величка - "Арестовича" - застрелили його, потім дядину і чотирьох дітей. Найстарша донька втікала через вікно, але куля наздогнала її біля клуні. Цієї ж ночі було забито 1 сім'ю священника Петра Кудрявцева: самого його, попадю і доньку Катерину, що цього вечора тільки но повернулася з Херсену гостила у брата Василя. Розправа над сім'єю священника була помстою за те, що той відмовився вінчати Семена, бо він був безбожник - не говорив. А дядька Величко знищив, бо ворогував з ним і мав намір загарбати його дворище. За розповідями члени банди "скорботно" на спинах несли до центрального цвинтаря труни убіснних ними ж священника, матушку та їх доньку. Про цю подію повідомили до Прилуки, прибув кінний загін червоноармійців на чолі з Маркусом. Арештовано ватажки банди та інших її членів крім трьох братів Величка що зуміли втекти. За рішенням сходу жителів села членів банди було порубано шаблями неподалік від су-

часної лікарні. Ще і тепер розповідають, що коли Зінченка Профіра з першого удару не вдалося звалити, він прокричав: "Рубі! Я 49 душ зарубію, а ти одного не можеш!"... А потім була яма в Чугуновому проваллі, з якої пізніше трупи бандитів забрали їх родини і поховали біля родинних цвинтарів. Маркуса ж потім судили в Прилуці за перевищення влади і самогубства.

Цікава доля братів Величка. Петро і Яків втекли до Криму і там згинули, найменший Василь деякий час переховувався а потім вчився /!!!/ в Прилуцькому педучилищі. Виправдовував свої злочини тим, що був найменшим і підкорявся авторитету старшого брата. Після училища Василь вчителював в Джанкої, а пізніше ще закінчив і Московський Університет, вступив до партії /!/. Потім був на відповідальних посадах, їздив в географічні експедиції... Після війни був директором однієї з шкіл Москви. Ось так!

Повертаючись до річки Ольшанки, слід відмітити, що правобережжя /навпроти Засули/, де розкиданий над кривими вуличками великий Роліківський куток, залишається положистим. Ця тенденція: крутий лівий берег і положистий правий, зберігається аж до середини села. І вже тільки від Лоївки правий берег здобуває крутизну. Ось тому і всі лівобережні узвози круті, з часом тут утворилися глибокі виїзди - дороги - продукт діяльності сільчан та ерозії.

Починаючи від Засули ще й нині збереглися старовинні назви лісків, урочищ, ярків лівого крутого берега: Півненків /Панасків/ ліс. Поко-

Ольшанка - річка невеличка

тилове Царів ліс і гора, де сплять крім інших жертви голодомору 1933 р. А ще майже забуті назви: Яр, Плютий окіп, Зінченків окіп, Бендерина, Плошкова гора з кладовищем на ній, Куцеве, Джулаєве, Семенкове, Глинище... Самий північний виїзд з села повз Чугунове провалля на Гмирянську дорогу дає початок Центральній вулиці села, що завжди називалась Шлях, а в пізніші часи перейменована на вулицю "Револуції 1905 року". Шлях ділить село на східну і західну частини аж до самої центральної площі. Від Шляху відходять поперечні вулички - кутки: Роликівський, Калянівський, Кудлаївський, Котеленцівський, Зеленківка, Лоївка, Мостовівка. Понад Шляхом багато визначних місць, де відбувались видатні події в різні часи. Ось бувша контора колгоспу ім. Чапаєва. Тут в окупацію теж була контора, але вже не колгоспу, а общини. За півдоби до звільнення села від німців /17-го вересня 1943-го року партизани тут спалили нову молотарку, що була привезена з Німеччини. Постріляли Радіатор трактора... Після звільнення ось ця молотарка ой як знадобилась би для обмолоту численних скирд жита і пшениці!

На перетині з Шляхом вуличок Калянівки і Кудлаївки 18-го вересня 1941-го року німцями було обстріляно ар'єргард радянських частин, що відступали в напрямку Прилук. Одного з солдат - Піддубного Івана Федоровича - було вбито, двох інших - Усіка Володимира Васильовича і Печорського Василя Петровича - поранено. Піддубного поховали на одному з кладовищ, а двох інших

"пригріли" і "виходили" сусідки-жінки. Ще й появились нащадки цих солдат.

Видатним в селі є приміщення Ольшанської волості, що проіснувала як адміністративна одиниця з 1846-го року до 1923-го коли було скасовано волосні правління. В складі волості крім численних хуторів були села: Ольшана, Городня, Гмирянка, Сезьки, Левки навіть і Хаєнки. Роль волості в житті та історії села Ольшани, як і інших сіл, була неаби якою і заслуговує на окрему розповідь. Відмітим лише, що в радянські часи приміщення волості використовувалось для розміщення різних майстерень, довгий час тут була школа /початкові класи/. Був тут тимчасовий гуртожиток для приїзжих заробітчан з Західної України. Для вирішення проблеми їх харчування була збудована кухня. В останні місяці окупації села тут була німецька хлібопекарня. В ніч перед звільненням села німецькі пекарі, поспішно втікаючи, підпалили це приміщення. Люди, що проживали поруч полум'я загасили. Хто був сміливіший, набрав різного борошна і готових буханців хліба. Нині приміщення бувшої волості знаходиться в повному запустінні і руїнації!

Простуючи шляхом на південь до Центру села, зупинимось на хвильку проти Лоїнського болота, яке найближче підступає до дороги. Тут в 1844-му році було споруджено першу в селі школу, яка називалась Церковно-приходською і мала вид простої селянської хати. Хай в нашій свідомості залишиться добра пам'ять про вчителів того часу: фундатора школи Трохима Петровича Нешту, що

відпрацював на ниві просвітництва більше 40 років, Ульяну Олексіївну Компанченко, Марію Олександрівну Риженко, Мотрю Степанівну Котеленець, Софію Василівну Котеленець; Василя Михайловича Василенка та ін. Вдячно вклонімося пам'яті сотням сільських дітей, які в цій школі сприймали ази грамоти і науки. Багато з цих школяриків потім стали видатними людьми.

Проти цієї школи на лівому березі Лоївського ставка в другій половині 19-го століття за ініціативи волосного писаря Плошка Євдокима Максимовича було збудовано цегельню. Дві потужні випалювальні печі вміщували по 25-30 тисяч цеглин кожна. Був "бук" для розмішування глини кінною тягою, були висувальні столи. Продукція - цегла - палонка і цегла - сирець мали високий попит у населення за високу якість. Глину брали тут же в урвищі Лоївського провалля. Цегельня /одна піч/ функціонувала до 60-х років 20-го століття, потім за наказом голови колгоспу була розібрана як нерентабельна.

Простуєм далі шляхом і, піднявшись глибокою дорогою на гірку, що і тепер зветься Холоднушкою, вийдемо до центру села. Зліва аптека і сільрада - бувший дім убієнної родини священника Кудрявцева. За ними - залишки церкви Архистратига Михаїла. Це вже друга дерев'яна церква, яка споруджена в 1926-му році. Перша ж, що стояла на цьому ж місці згоріла в 1924. Сільчанами стверджується її підпал... За церквою - двоповерховий будинок школи збудованої в 1910 - 1912 р.р. До революції вона називалась двокласним міні-

Ольшанка - річка невеличка

стерським училищем. В 30-ті роки була перейменована в Ольшанську 7-ми річну трудову школу. Її завідувачим був Ролик Василь Дмитрович репресований в кінці цього ж десятиліття. Про роботу її вчителів, долі випускників не розповісти в цьому нарисі, занадто багато було подій пов'язаних зі школою, багато людських доль, шана і повага вчителям, що несли знання нам - учням в різний час. Тут нагадаймо тільки, що село в минулому було багатолюдним, тому і школа була заповнена: наприклад в 60-70-х роках навчалося більше 900 дітей. Частина з них були з Гмирянки, Сезьок, Городні. Школа в усі часи славилась професіоналізмом вчителів, високою успішністю учнів, була одною з перших в районі /колишньому Іваницькому.

Поруч зі школою - могила

з обеліском, де поховані сільчани розстріляні паном Єфремовим в 1905-му році. Тут же поруч в вересні 1943-го року поховано капітана-партизана Лойка Михайла Максимовича, замученого в Ічнянському гестапо.

Від центральної площі, над якою крім школи стоїть клуб /споруджено в 1934-му р./, контора колгоспу, магазини і де в центрі височить солдат над братською могилою, шлях розгалужується на кілька вуличок. Одна з них круто спадає на Мостовівку, друга - колись звалась Яновською і веде до Синичівки і Прилуцького шляху. Інша ніби продовжує шлях і йде на південь Прасолівкою і далі теж до Прилуцького тракту. Ще одна вуличка веде на захід, перетинає Усівку і повз центральне кладовище, полем - до Демкової левади і далі - на Коломійцеве.

Початок шляху на півночі села це і перший мостовий переїзд через річку. Люди спорудили тут дамбу можливо ще в 18-столітті. Утворився ставок, який і називається Роликівським. По течії утворювались інші ставки, час їх спорудження невідомий Чи є ще така річечка на Ічнянщині, яка дала б так багате ставків, як Ольшанка?! Тут їх аж сім. За назвами кутків крім Роликівського - самого великого - це Каляннівський, Котеленцівський, Лоївський і Мостовівський, далі йдуть Центральний і Мащенків. На жаль більшість з них нині заболочена, зміліла, з залишками плес. Такими є Каляннівський, Котеленцівський і Лоївський. Повністю заболотився Мащенків.

(Закінчення в наступному номері)

Події в місті та “житіє-” і думки його мешканців семидесятилітньої давності.

- “Робітники водогону м. Прилуки ухвалили негайно закрити всі церкви й перебудувати їх на хати-читальні. Насамперед, зняти дзвони з усіх церков міста - передати їх на індустріалізацію країни”

- “У березні цього року у приміщенні музею, колишнього собору, відбудеться третя окружна художня виставка. Велике приміщення дає змогу відвідувачам як слід оглянути твори прилуцьких малярів і висловити свою думку.”

П.Куюта /директор музею/.

- “Церква завжди підпірала трони царів, виправдовувала

насильство буржуазії, благословляла братовбивчу війну, гнобила й визискувала трудящих. Тепер церква, згуртувавши навколо себе ворожі елементи намагається шкодити соціалістичному будівництву. Я переконався в контрреволюційній ролі церкви й не бажаю далі бути за її служника”

Колишній піп Іваницької церкви м. Прилуки С.Даценко

- “30 березня до Прилук завітала капела “Думка” під орудою заслуженого артиста республіки К.Гордовенка.”

- “... робітники панчішної фабрики відзначають, що релі-

гія є одна з найбільших перешкод для будівництва соціалізму в нашій країні. Робітники вимагають негайно закрити всі церкви й синагоги в м. Прилуці. Насамперед, закрити старий собор на базарній площі. Усі приміщення передати на культурно-освітні заклади”.

Г.Колосов.

- “Влітку до міського саду Жовтневою вулицею йде багато людей відпочивати. Цю вулицю треба краще освітити, засипати помийну яму що парує вже з місяць газами від дохлих собак та засипати біля будинку № 19 вибоїну”.

РІДНЕ СЛОВО

Зоря сходить вечорова,
Лунає пісня вдалині
Це українське, рідне слово
Ласкає серденько мені.

Слово прозове, героїчне
Народ на подвиг підніма.
Слово рідне, українське
Такого в світі більш нема.

Слово не згине і не зникне,
Як зникли Фенікс. Синій птах.
А з чумаками помандрує
Чумацьким шляхом по світах.

Жило воно в тюрмі, в неволі,
На рідній, не своїй землі.
Та все-таки діждалось волі,
Крокує вільно по землі.

Слово музичне, поетичне,
Усіх чарує, мов весна.
Воно, як пісня материнська,
Усіх, як матір нас єдна.

І на своїм шляху Вселенським
Потрапить до чужих світів.
І буде слугувати людям
Із інших зоряних світів.

Слово живе і життєдайне -
Цілюще джерело моє,
Воно українців єднає,
Снаги і сили надає.

Це слово зветься Україна
Воно - безодня, тайна.
Воно, мов пісня солов'їна,
Звучить, як музика сама.

Воно правічне жити буде
В незнаних, у чужих світах,
І дивувати людей буде,
І з ними житиме в віках.

Слово Великого Тараса,
Пророче слово і просте,
Воно у музиці Аркаса
Для українця є святе.

Слово жило і буде жити
Поки народ мій буде жити.
Його не зможуть пройдисвіти
Чар-зіллям смерті отруїть.

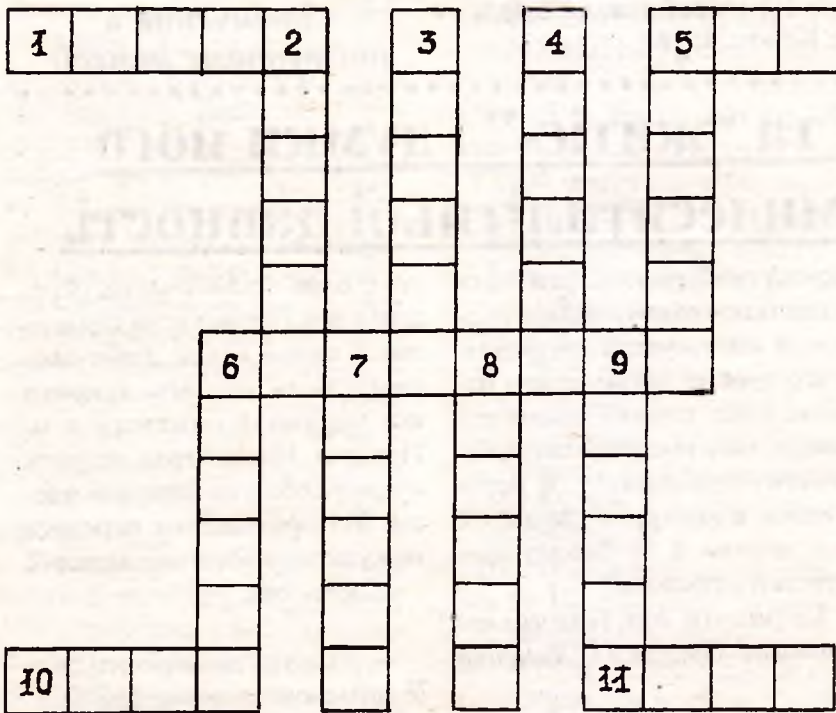
Отак, мандруючи світами
В космічній, зоряній імлі,
Розкаже мудрими устами
Про Україну на Землі.

Це слово Лесі Українки
Ліричне, світлих кольорів:
Скороди, Франка, Гребінки,
Сосюри, віщих кобзарів.

Воно є вічне, невмируше,
Як невмирущий мій народ,
Бо суть його - правічна, суша,
Як ця земля, її народ.

*Василь Макарович Криволап -
професор, журналіст з міста
Києва.*

Кросворд "Птахи"

Ольга Степаненко

По-горизонталі:

1. Невеликий мисливський птах з родини куликів.
5. Класифікаційна одиниця птахів.
6. Невеликий птах з довгими крилами і виїмчастим хвостом.
10. Нічний птах.
11. Найбільший представник з родини воронових.

По-вертикалі:

2. Осілий птах із стрекучим голосом та строкатим забарвленням.
3. Великих розмірів сокіл занесений до Червоної Книги України.
4. Верхній шар, який покриває щонебудь.
5. Осінній птах середніх розмірів і чорним та сірим оперенням.
6. Великі довгоногі птахи з чорно-білими забарвленням.
7. Невеликий лісовий птах. Солиці мають червоні груди.
8. Птах великих розмірів з яскраво-жовтими та чорним забарвленням.
9. Маленький сокіл з рудуватим забарвленням.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красьнянський музей. Редакція газети
"СКАРЕНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1339. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 11 (88) Листопад 2004 року

Прилуки, і не тільки...

(думки уголос)

Жителі середнього і старшого покоління міста добре пам'ятають невеличку річку Муховець, (словник гідронімів України за 1979 рік згадує її під назвою Мухавець), притоку Удаю, яка протікала через місто з півдня на північ і ділила його на дві, майже рівні частини. Свій початок вона брала за містом, західніше військового містечка. Протікала по хутору Ракитному, під залізничним полотном, біля заводу "Будмаш, перетнувши вулицю П.Хмельницьку (нині Переяславська), "омивала" територію санітарної станції (район магазину "Європа") і, протікаючи через вулицю Свердлова (Вокзальна), біля шкіргалантерейної фабрики, у кварталі між вулицями Свердлова і Горького (Садова) та К.Лібкнехта (Костянтинівська) і Короткого (Миколаївська), утворювала озеро. Я його добре пам'ятаю, бо майже кожного дня річечка супроводжувала мене до нього, а далі - хто куди. Вона - поповнювати собою Удай, а я - поповнювати свій мозок знаннями, до школи.

Перетнувши головну вулицю міста і вулицю Радянську (Соборна), Горького, Шевченка, протікаючи че-

рез вул. Котляревського, вздовж вулиці Пушкіна, через Гоголя і Берегову, вливалася в Удай.

Ой, вибачте, течія віднесла мене від згаданого озера. Розповідають, що на початку минулого століття на озері плавали лебеді. У 50-х роках купатися, навіть плавати качкам у озері, було небезпечно, бо з води стирчали уламки скла, консервні банки...

Отаким, мені, учневі школи №1, згадується те озеро. Не краще писали про нього у газеті "Правда Прилуччини" учні школи №7 сімдесят років тому: "Про славне багно Мухівці у Прилуці багато говорили. Його ліквідували, ліквідували... але ж тепер туди завозять гній, сміття, всілякий бруд, що кисне й гниє у воді, розносячи такі "пахощі", що хоч за кілометр обходь. Вогнище зарази, що псує умови життя дорослим і дітям, не ліквідували. Та до міськради все ще не доходить. А час, давно час ужити заходів".

Керівництво нашої держави про негаразди, їх негативні наслідки, винуватцем яких перш за все є воно, дізнається останнім і робить при цьому здивовані очі.

(Продовження на 2-й стор.)

Прилуки, і не тільки...

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

Згадаймо виступи деяких депутатів по телебаченню і їх вигляд щодо підвищення цін. Ну, безвинні янголята! У 1932 році на такі ситуації керівництво держави мабуть теж робило такий (невинний) вигляд. Але у місті сприймалося це інакше. Створювалися, навіть, піонерські бригади, які перевіряли збереженість продуктів у магазинах, відповідність цін діючим преїскурантам, а бюро скарг робило висновки: "...По крамницях піонерські бригади на початку викликали посмішку: що там, мовляв, діти доберуть... Виявилось, що діти мають пильне око. У крамниці 42 виявили прихований цукор, соду, галантерею тощо., У цій крамниці ціну на пачку дріжджів підвищили на 20 коп." Щоправда, сьогоднішня влада на місцях поставило у такі умови, коли вона не спроможна контролювати ціни щодо їх стабільності. Спасибі кандидатам у Президенти України, які у ході передвиборчої кампанії кинули, як собакам чергову кістку - підвищили пенсію. Цю ведмежу послугу відчули зразу ж - ціни підскочили! Закінчуються кандидатські казки "про молочні ріки та кисільні береги"! Життя продовжується, але яке?

Наше місто не виняток. Такі, або майже такі події були у 30-х роках минулого століття у кожному місті, ідентичні вони і сьогодні.

Ну, мабуть, хватить, бо почну розмірковувати про чергове окомилування і обіцянки "райського життя".

Невпізнано міняє своє обличчя наше місто, особливо його центр: вимощено пішоходні доріжки, милують око нещодавно неприглядні будинки, приємно вражають яскраво оформлені вітрини магазинів, кафе, установ. Я вже не кажу про естетику всередині, якість товарів, продуктів, страв і етику обслуговування. Дешо відстають у цьому відношенні державні підприємства у порівнянні з вищезгаданими (приватними), але це вже не 1932 рік: "Перша Прилуцька їдальня Коопхарчу обслуговує багато різних курсантів. Але вона так обслуговує, що, очевидно, намагається позбутися їх. Обіду доводиться чекати 2-3 години, поки подадуть, у борщі часто буває вонюча картопля, а то ще й на додаток тарган. Наприклад, 24 грудня одному курсантові подали борщ з двома тарганами, 25 грудня з трьома, 26 грудня у борщі знову був тарган. Ложки іноді воняють газом. Це безвідповідальність і безгосподарність, що межує з шкідництвом." А ось у якому стані зустрів своїх вкладників міський банк: "У приміщенні Прилуцького Держбанку за павутинням скоро не видно буде й працівників. Це тоді, коли тут повинна бути найзразковіша чистота."

Літо. Рано сходить сонечко, і вже йдучи на роботу відчуваєш його ніжне тепло, а іноді навіть і "зайчики" світять в очі. Та не сонячні, а від електричних лампочок, що висять на стовпах. І це о 7 годині ранку! "Світили" вони прилучанам і в той період, про який іде мова: "Кожному ясно, що ліхтарі на вулицях світять, щоб видно було ходити. Та не так думає адміністрація електростанції, бо світять ліхтарі не з вечора, як це треба було б, а часом навіть з дванадцятої."

Базар - невіддільна частина кожного міста. Особливо місце, у повному розумінні цього слова, відводиться йому у Прилуках. Жителі міста над Удаєм відвідують базар не тільки для того, щоб придбати то-

вар, а й поспілкуватися, бо у базарні дні на ньому можна зустріти усіх, кого хочеш і, навіть кого в очі не бажаш бачити. Нині торгівля на базарах, звільному, впорядкована. Проведено реконструкцію центрального базару і базару на привокзальній площі. Щоправда, деяке безладдя вносять базари "стихийні". Базар і 70 років тому був об'єктом уваги: "...Утворити належні умови для колгоспників та одноосібників, що продають лишок своєї продукції це одне із завдань, що стоїть на шляху реалізації постанов партії та уряду про колгоспну торгівлю. Але ні міськомгосп, ні міськмліція ще нічого не зробили, щоб створити відповідні умови для зростання колгоспної торгівлі."

Останнім часом мені часто доводиться бувати на підприємствах, в організаціях міста. Сьогодні це вже не ті підприємства, що були 20, а бодай і 10 років тому. Нещодавно побував я на хлібозаводі. Сучасне виробництво з високотехнологічним обладнанням, з високою культурою виробництва. Працівники - у сяючих від близьки халатах... А ось інформація про хлібозавод семидесятилітньої давності: "Прилуцький хлібозавод профмінплану не виконує..., якість хліба погана. Не гаразд із санітарним станом. На хлібозаводі безліч тарганів, які лезуть по тісту та печеному хлібу. Адміністрація заводу не вживає ніяких заходів до боротьби з ними... Спецодяг робітників порваний, брудний. На хлібозаводі часто-густо працюють тимчасові робітники, яких лікарі не оглядають". Непоодинокі випадки коли до столу прилучай 30-х років потрапляв хліб з начинкою: тарганами, горобцями, навіть будівельними матеріалами: "їдальня "Нархарч" одержує хліб з хлібопекарні (на той час у місті їх було три). Обідаючи в їдальні, я наткнувся на гвіздок в хлібі. Маючи гарні очі, пощастило попередити катастрофу зубів, або дечого іншого. Мабуть хлібозавод не провіює борошна, але надалі це потрібно робити". Або ось: "Окрвідділом Керування оштрафована пекарня біржового комітету на 25 крб. золотом за те, що в печеному хлібі знайдено мишу".

Що не кажіть, а місто змінює своє обличчя на краше, воно стає приємнішим. Взяти хоча б Центр Творчості дітей та юнацтва (колишній клуб заводу "Будмаш") та територію навколо. Нічого не скажеш. Приємно! Треба лише оберігати те, що зроблено, в місті взагалі, а не так, як "берегли" міський парк відпочинку у 1932 році: "У міському парку діти і дорослі нищать злочинно громадське майно... І коли ж не приборкати цих злочинців, то далі й самому саду загрожує небезпека... Вулицю треба краще освітити, засипати помийну яму та закидати вибоїну, де не раз виламували ноги".

Словосполучення "паспортний стіл", а точніше відділ МРВ УМВС, ніколи не викликав позитивних емоцій у тих, кому прийшлося замінити паспорт чи змінити місце проживання. Не дуже раділи мешканці Прилук цій установі і у 30-х роках: "В адресному столі черги уникнути можна, треба тільки як слід організувати роботу. Але коли не зайдеш туди, там завжди черги... Треба, нарешті, впорядкувати роботу адресного стола, бо стояння в черзі відриває від роботи робітників і службовців і забирає багато потрібного часу".

Кожного дня, крім "канікул", Верховна Рада ро-

Прилўки, і не тїльки...

(Закїнчення. Початок на 1-ї стор.)

бить спроби у вирїшеннї життєвих проблем своїх виборцїв. Господи! Де вони взялися (люди) на депутатські голови? Б"ються сердешнї народнї обранцї, як риба об лїд, нічого не вирїшуючи. Та бїльше б"ються між собою "сила єсть, ума не надо".

Бїйка у Верховнїй Радї, принаймнї сварка з використанням тюремного словарного запасу - лихослїв"я, перетворилася на ритуал. Без цього не обходиться майже нї одне засїданнє. Б"ються у Верховнїй Радї депутати між собою, з виборцями - поза нею. Це атрибутика часу. У нас вже так звикли переконувати чулаками. Нїякого вихованнє, поваги, нїякої етики. Точнїсїнько як у сїльрадї в Лебедичах сїмдесят рокїв тому:

"Члени НКС Калантиренко, Зїнько та Гайдай Семен зїшлися в сїльрадї й... почали битись. Гайдай

цеглиною посадив гулю на головї члена НКС, а той тому пику набив так, що кров цебенїла... Думаю, що суд - судом, а органїзацїї НКС треба теж поставити питаннє: Чи потрібен такий член в органїзацїї, як Калантиренко?"

Щодо суду. Стараються, а точнїше роблять вигляд, правоохороннї органи, притягнути деяких нардепїв, за скоєне проти народу України, до вїдповїдальностї. Та де там - "руки коротки". Користї вїд наших посланцїв немає нїякої. Хай вже краще б"ються. Може вїб"ють один одному зуби, розум. Ой, вибачайте, звїдкїля ж вїн у них. Розум у народних обранцїв, правда не у всїх, утрачений разом з честю, совїстю.

Ось таке моє баченнє подїй давно минулих лїт через призму сьогоденнє.

*Леонїд Карпїлянський***Ольшанка - рїчка невеличка**

(Закїнчення. Початок в №86-87)

Спорудженнє ставкїв в минулому було непростою справою.

Адже технїки нїякої не було: заступи, ношї, конячини для пїдвозки землї і колод, да ще нехитрї пристосуваннє - "баби" - для забиваннє паль. А саме головне - невтомнї руки селян...

Ставок - це перш за все земляна дамба - насип і мїст - гребля з пїдняттям рївнє води для утвореннє плеса: чим вище пїдїєм тим ширше і глибоше ставок. Самим складним і було пїдняття рївнє води. Для цього в процесї насипу земляної дамби вїдгороджувалось вїд водопливу русла те мїсце, де мав бути мїст. Для закрїпленнє насипу в районї мосту робили опалубки з потужних дубових плах, якї закрїплювались дубовими ж палами. На фото 1931-го року, що збереглося, видно, що на Машенковому ставку опалубку дамби в районї мосту робили навїть цегляну... Потїм забивали "бабами" потужнї дубовї палї, на яких монтувались поперечини колоди мосту: до них крїпились дошки, теж дубовї. Найбїльше турбот і працї вимагало закрїпленнє і пїдняття ґрунту пїд

самим мостом - греблею. Поскїльки в наших краях немає кристалїчних порїд, дамбу пїд мостам пїдвищували з допомогою мїсцевого ґрунту, ретельно трамбуючи його. Пїсля досягненнє потрібної висоти, пїд мостом монтувався злив з дубових дощок, якї прибивались певно до додаткових паль в залежностї вїд ширини зливу. При цьому злив мав бронюючу частину дощаного настїлу з боку ставка, яка зберїгала насип вїд пїдмиву. Друга частина настїлу була пїд самою греблею і мала похилїй нахил по течїї русла. Нехтуваннє спорудженнєм такої греблї зї зливом могло призвести до пїдмиву і розмиву споруди. Такї дамби і мости зї зливами були спорудженї в рїзний час на Ролїкївському, Котеленцївському /?/, Лоївському, Центральному і Машенковому ставках. Калянївський же мав тїльки дамбу і мїсток без зливу, при цьому дамба була невисокою, так що в веснїанї повенї вода перегїкала через дамбу з обох бокїв мосту. Такий же мїст і дамба були спорудженї на Мостовївцї найпїзнїше за часом. До тих садїб, що були на лївому бе-

(Продовженнє на 4-ї стор.)

Ольшанка - річка невеличка

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

резі цього кутка під'їзд довгий час був зі сходу від Іваницького шляхи по крутосхилу. В цьому випадку Центральний ставок сягав до Лоївки, тобто був єдиним для цієї частини річки. По суті це є і нині, бо йде сполучення обох частин плеса попід Мостовівською греблею. В 70-ті роки були проведені роботи на деяких греблях. На Родиківському і Центральному ставках були споруджені бетонні зливи, в яких були вузькі шлюзи для регулювання стоку води. Було значно піднято рівень води в цих водоймах, розширено плеса, було затоплено деякі городи і навіть сади. Поглиблення ставків при їх первинному спорудженні досягалось частково методом викопування придамбових ділянок вручну. На дамби і перекидалась земля з болота. Так було фактично викопано Калянівський ставок. В пізніші часи рівень води в деяких водоймах піднімався і за рахунок вмонтовування в насип - дамбу залізобетонних труб для зливу води (Лоївський ставок).

В останні десятиліття доля Ольшанських ставків стає зовсім незavidною: водойми інтенсивно заму-

люються, заростають перетворюючись в болота. Зовсім зник, як ставок самий південний - Машенків. Тут зруйновано злив, немає мосту, тільки кладка - перехід. Засухи останніх політь призводять до знищення водостоку, зеленіє - "зацвітає" вода, звужуються плеса, скудіє риба. Такі періоди в наших краях були, звичайно і в минулому.

Нижче Машенкового ставка русло річки Ольшанки в вигляді неширокої канави прокладає свій шлях серед сінокосних заплавлів Чуївщини і Чернявщини. Навпроти останніх садиб самого південного кутка села - Ворочка - є місток - переїзд і тут же - копанка, яку сільчани називають першою прірвою, або ще усовою прірвою. Дещо нижче по течії - залишки потужної дамби - загати - рештки водяного млина - сукновальні панів Юсупових, що володіли Чернявщиною в кінці 18-го - початку 19-го століть. Наявність тут неширокої, але досить глибокої водойми, де стояло колесо млина, спонукало жителів цю водойму називати прірвою, а від назви урочища - Чуївською. Але за похо-

дженням Усова і Чуївська прірви не мають нічого спільного крім єдиного річища.

Поруч з Чуївської прірвою, вище проти течії є залишки ще однієї попереочної дамби значно меншої за розмірами. Досить вірогідне припущення, що тут стояв один з тих двох млинів - вешняків, які в 1665-му році своєю грамотою цар Олексій Михайлович разом з 50 дворами селян Ольшани подарував вірному йому прилуцькому полковнику Лазарю Горленку і возвів його "во дворяне". Другий такий млин був в урочищі Накабьона поблизу Гайка. Обидва водяні млини виготовляли борошно і до валяння сукна не мали відношення, адже Ряшківської суконної мануфактури тоді ще не було.

Нижче Чуївської прірви починаються широкі заплавні луки сінокосного Ставища. Русло в свій час було тут перетнуте дамбами - загатами водяних млинів - сукновалень, залишки яких названі пізніше, як і Чуївська, прірвами. Це Шарандакова /або її ще звать Комунська/, Костівська /або Холодна/, ще нижче по течії Пуста і далі - Гамалієва./ Історія млинів

Ольшанка - річка невеличка

- сукновалень описана мною в районній газеті "Трудова Слава" №№ 22,23 за червень 2002 р.

Річку Ольшанку неможливо уявити без ярків - притоків що впадають до неї зліва і зправа. Крім названих вище ярків і "окопів" на Засулі і Калянівці, це відомі лівобережні Лойків і Ковезин ярки. а нижче по течії досить великий Шевелин ярок і далі Мізинів і Карабачів. над останнім нависає крута Самсонова гора, яка межує з Палимончуковим проваллям. Ще нижче в районі Шарандакової прірви до Ольшанки впадає Глибокий /Комунський/ ярок - найдовша лівобережна притока, що має витoki біля траси Ольшана - Городня на півночі. На деяких притоках - ярках в різні часи були створені рукотворні малі водойми - ставочки. Це вже згадувані два ставочки в Юрківщині, ще один в Глибокому ярку біля села Жовтневого. Є залишки невеликої дамби - загати в Шевелиному ярку.

Правобережні притоки ярки відомі вже поза межами села. Це досить вузький, короткий, але глибокий Панський ярок, перегороджений двома дам-

бами - насипами, які утворили дві водойми - Панській і Романенків ставки, які існують і нині. Панський ярок історично знаменитий. Тут над ним стояла панська економія з її палацом, службами, цукроварнею, паровою машиною, заснованими ще в панські часи. За розповідями в схилі ярка була перша в селі цегельна піч, тут же випалювали дерев'яне вугілля /"угольня"/. Панська економія "знаменита" подіями 1905-го року. Тут в дворі економії було розстріляно мирну демонстрацію ольшанських селян, які прийшли до пана просити кращих умов оренди землі, підвищення оплати найманої праці. Було вбито семеро селян, поранено шість. Забиті лежать під траурним обеліском в центрі села, біля школи. Потім були арешти організаторів заворушення, був суд, була каторга... Але найбільш відомий Панський ярок з однойменним ставком в зв'язку з подіями вересня 1943-го року. Тут 9-го числа німецькою каральною ротою було розстріляно більше сотні жителів Ольшани і суміжних сіл. Серед забитих було 30 учнів і дошкільнят. Це була помста за

вбитого в центрі села німецького офіцера - інтенданта. Дві могили - меморіали на схилах ярка нагадують про цю трагедію!

Нижче по течії річки - широкі, але досить короткі ярки: Котеленців, Теліків, Любчик. Самий південний яр досить великий і широкий - Висоцького /Висицького яр/. Верхів'я його починається в лісовому урочищі Дуброва. Недалеко від устя яру - (бабиня гора. Біля неї в окупацію 1941-43 р.р. був партизанський табір. Проти гирла яру на лівому березі річки Ольшанки відома сільчанам Гадюча долина. А ще нижче за течією на південний схід наша річка прокладає своє русло між крутосхилами обох берегів і, поминувши Оникіївку, виходить на широку болотисту заплаву річки Смош.

Польові правобережні угіддя в минулому мали промовисті назви: Гарбузова левада, Вербова долина, Руське поле, Любчине, Мазаєве, Кринички - недалеко від Гамалісової прірви і поруч - Михайлівщина. З Теліковим ярком пов'язані урочища Гримове,

(Продовження на 6-й стор.)

Ольшанка - річка невеличка

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

Сьорове.

Всі крутосхили і ярки обох берегів річки Ольшанки поросли густим листяним лісом нерідко з ліщиновим підліском. Благодатні горіхово - грибні місця! Наявність багатих лісів і - головне - зручні гористі береги з платовидними пагорбами і сама річка обумовили створення тут аж двох городищ східних слов'ян /5-7 сторіччя після Христа/.

Перше Городище - Праольшана - розташоване а самому селі /пагорб Драганівки і Хахолина гора./ Це лівий крутий берег, що нависає над Центральним ставком і зі сходу - обрамляється пологим крутосхилом західного борту Шевелиного ярка. Гордище виявлено в 1926-му році Миколою Омеляновичем Макаренком - видатним археологом, істориком, краєзнавцем і етнографом. Це він в 1926 році здійснив широке вивчення території Прилуччини для виявлення невідомих археологічних пам'яток. Результати цієї експедиції вчений виклав у статті "Археологічні дослідження та розшуки на Прилуччині", що увійшла до збірки "Коротке повід-

омлення Всеукраїнського Археологічного комітету за 1926 рік". В числі інших знахідок на других землях Прилуччини М.О.Макаренко виявив і дослідив чотири побутових ями в стіні урвища наліво за греблею Центрального ставка. Тут під самим урвищем в часи НЕПу кілька власників /Нагорний, Кризоручко та ін./ спорудили мельницю, яка молола різне борошно, була тут і крупорушка, а також олійниця. Мельницю в побуті називали "бухкалка", бо механічну силу тут одержували від двигуна німецького виробництва, який працював на нафті і "бухкав" при цьому.

Ось тут з побутових ям М.О.Макаренко вилучив залишки керамічного посуду, що визначив після вивчення древньослов'янський вік цього поселення.

Друге Городище цього ж віку вчений виявив в лісовому урочищі Чернявщина на півдні ольшанських земель, це на лівому березі нашої річки на округлому платовидному пагорбі, обмеженому крутосхилами берега річки і Глибокого ярка. Залишки кріпосного валу і рову підтверджують наявність тут в минулому досить крупного поселен-

ня. Доказує це за межами Городища і могильник зі значною кількістю могил - курганчиків хорошо збережених. Могильник був частково розкопаний в 1928-му році експедицією, керованою М.О.Макаренком. Розкрито 15 могил, вивчено знахідки предметів побуту, зброї, одягу і прикрас. Датоване це Гордище 6-7 століттям нашої ери.

Ось Вам і невеличка річка Ольшанка! Привабила вона таки своїми берегами поселенців - слов'ян! Жаль, що ми ніколи не дізнаємось, як називались ці поселення і як тоді називали річку, яка їх з'єднувала... Городища проіснували до нашестя татаро-монголів /13-те століття/, а потім територія села Ольшани заселялась поступово невеликими хутірцями, про що говорилось вище. Детально ж про ці Гордища на річці Ольшанці описано мною в нарисі "Стежками Миколи Макаренка. Вільшанські Городища" опублікованому в № 4/56/ за 1997 рік газети "Скарбниця", що видає Прилуцький Краєзнавчий музей а також в районній газеті "Трудова Слава" №№ 31-35 за квітень - травень 1998 -го року.

Завершуючи цю оповідь.

Ольшанка - річка невеличка

не могу не розчарувати декого з моїх земляків, які безпідставно вважають, що по річці Ольшанці колись ходили "кораблі". На жаль цього не було, адже ця водна артерія була в усі часи занадто малою, мілкою і маловодною для цього. В давнину вона була, звичайно, дещо ширшою і глибшою чим тепер. Але ж в

засушливі поліття дуже міліла і місцями зовсім пересихала. Крім того не слід забувати, що річка в 17-му столітті була перекрита двома дамбами загатами водяних млинів /дані з архівів/. А пізніші млини - суковальні в Чернявщині! Треба думати, що і поселяни Праольшани та Городища в Чернявщині в 5-7 сто-

літтях і пізніше могли перегороджувати русло, створюючи водойми для вилову риби. Ці рукотворні споруди вже і в давні часи були перепоною для судноплавства по нашій річечці. Але ж, звичайно, малими човнами люди в усі часи тут користувалися.

Вадим Плошко
с.Ольшана

НАШ КАЛЕНДАР

**ІГНАТЕНКО
ГАННА ГЕОРГІВНА**

- українська письменниця, поетеса
Народилася 11 листопада 1924 року в Прилуках, в сім'ї інтелігентів (батько - бухгалтер, мати - вчителька). Дитинство пройшло на Кустьвцях. Перший її вірш був надрукований в обласній газеті "Деснянська правда", коли вона навчалася в 5 класі середньої школи № 4. Після закінчення школи вступила на філологічний факультет Київського університету.

В період Великої Вітчизняної війни, а саме, з 1941 по 1943 рік, виступала перед бійцями як солістка ансамблю пісні й танцю 180 Київської дивізії. Повернувшись у 1944 році до

університету, водночас навчалася в консерваторії. Перші твори почали друкуватися у 1948 році. Після закінчення навчання працювала редактором у видавництвах "Молодь", "Дніпро". Захистивши у 1956 році вчений ступінь кандидата наук, працювала викладачем Київського університету, пізніше - доцентом Київського інституту культури. Г.Ігнатенко - автор прозових творів "Студенти", "Іскри вогню великого", "Кіндрат Рилєєв", "На дні мого серця", "В.Короленко"... У повісті "Студенти" нею любовно змальовані образи українських поміщиків-меценатів братів Тарновських. Прототипами їх були відомі вчені, викладачі Київського університету брати Василь Іванович та Сергій Іванович Маслови, які й сьогодні є взірцем у житті й творчості.

У творчому доробку письменниці переклад із білоруської "Хатинської повісті" Адамовича, ряд інших творів.

В одній з останніх збірок віршів "А вода по каменю..." ряд віршів Г.Ігнатенко присвятила рідним Прилукам.

Нині Ганна Георгієвна на заслуженому відпочинку. Проживає в Києві.

Деякі свої книжки письменниця люб'язно подарувала краєзнавчому музею.

**ПФЕЙФЕР
ГЕОРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
(1872-1946)**

- математик, академік АН України
Народився 12 листопада 1872 року в селі Сокиринці, тепер Срібнянського району Чернігівської області. Дитячі роки провів у рідному селі. Ма-

тематичну обдарованість проявив ще в дитинстві. Закінчив на відмінно Прилуцьку чоловічу гімназію. У 1896 році закінчив Київський університет із дипломом першого ступеня, і був залишений для підготовки до наукової діяльності.

Працюючи в університеті, здав магістерські іспити й одержав звання приват-доцента. Водночас, до 1909 року, викладав у Київському політехнічному інституті, а потім, до 1918 - на Вищих жіночих курсах.

Перші наукові роботи Пфейфера стосувалися важливої частини алгебри - рішення рівнянь у радикалах. В 1911 році Г.В.Пфейфер за наукову працю з теорії алгебраїчних функцій удостоєний ступеня доктора математичних наук. У 1920 році

(Закінчення на 8-й стор.)

НАШ КАЛЕНДАР

Георгій Васильович обраний академіком Української Академії наук.

З 1941 по 1944 рік він - директор об'єднаного Інституту математики й фізики Академії наук України.

Г.Пфейффер приймав активну участь у роботі Київського фізико-математичного товариства, в міжнародних математичних з'їздах, був членом Московського математичного товариства.

Основні праці Георгія Васильовича Пфейффера присвячені теорії диференціальних рівнянь із частинними похідними. Йому належить створення загального способу формального інтегрування рівнянь із частинними похідними першого порядку, він автор 250 наукових праць.

Помер Георгій Васильович 10 жовтня 1946 року.

Г.В.Пфейффер був великим знавцем математичної літератури по багатьох відділах математики, вченим із глибоким відчуттям і високою вимогливістю до себе.

ШЕКЕРА

ГРИГОРІЙ КІНДРАТОВИЧ

(1923-1987) - учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів

Народився 16 листопада 1923 року в місті Ніжин Чернігівської області в селянській родині. Середню освіту одержав напередодні Великої

Вітчизняної війни, закінчивши Ніжинську середню школу №24.

Участь у війні Григорій Шекера розпочав у липні 1941 року механіком-водієм танку Т-34.

З 1942 року був розвідником, командував відділенням, взводом.

Після важкого поранення в липні 1942 року й лікування, командир відділення розвідників, Г.Шекера неодноразово робив успішні вилазки за "язиками". Під час одного з розвідувальних боїв (грудень 1943 р.), в ході визволення Черкаської області, ризикуючи життям відбив і захопив у по-

лон німецького полковника. Першу бойову нагороду "За бойові заслуги" одержав за успішно проведену розвідку по визначенню місця розташування німецьких частин на підступах до Києва. Орден Слави 3 ступеня Г.Шекера одержав у травні 1944 року. За успішне форсування ріки Прип'яті нагороджений орденом Слави 2 ступеня. Золотим орденом Слави Григорій Кіндратович був нагороджений у березні 1945 року.

Після демобілізації повернувся до Ніжина, працював заступником директора ресторану, а закінчивши Київську юридичну школу - народним суддею у Семенівці, Прилуках, Носівці. Без відриву від виробництва закінчив історичний факультет Ніжинського педінституту та Київський університет, юридичний факультет.

У 1961 році Г.К. Шекера разом із сім'єю переїхав до Прилук. Працював адвокатом, суддею, а з 1974 року і до останніх років життя - головою міського суду.

Григорій Кіндратович Шекера - учасник військового параду Перемоги 24 червня 1945 року. Г.К.Шекера за бойові заслуги та трудову діяльність нагороджений ще 4 орденами та багатьма медалями.

Помер Григорій Кіндратович 7 листопада 1987 року.

Похований на міському кладовищі "Новий Побут".

Леонід Карпилянський

Цікаво що:

➔ В 1891 році переселенці з Прилуччини заснували в далекому Приморському краї серед сопкок і боліт село Прилуки, в якому нащадки переселенців проживають і сьогодні.

➔ Влітку 1910 року жителі міста почали відвідувати перший в Прилуках кінематограф "Віль де парі", який знаходився у будинку (не зберігся) навпроти нинішнього Ошадбанку.

➔ Перша друкована продукція в місті почала виготовлятися в 1879 році.

➔ Єдиним засобом масової інформації, який виходив у Прилуках і в повіті в 1914-1917 роках

була громадсько-політична, економічна і літературна газета "Прилуцький голос".

➔ Напочатку XVIII століття неподалік Прилук, з півдня у витоків Муховця, притоки Удаю, розташовувався одноіменний хутір - Муховець.

➔ В 1916 році по вулиці Вокзальній працювала одна з перших в місті булочних і кондитерських, з якої прилучани крім булочок ласувалися ще й шоколадними тортами, писанками з шоколаду, цукерками і дуже добрим шоколадом.

➔ Ще в кінці 30-х років минулого століття в Прилуцькому ра-

йоні існував хутір з не дуже приємною назвою - "Жидівщина".

➔ Для кращого обслуговування трудящих у нещодавно збудованому театрі міська рада утворила культурне фое, де щодня грало музичне тріо.

➔ До Великої Вітчизняної війни в Прилуках працювала єдина в Чернігівській області семирічна школа для глухонімих дітей віком від 8 до 14 років.

➔ Загальна довжина головної вулиці міста (Олександрівської) сягає 8 кілометрів, а довжина найкоротшої вулиці (Герцена) - 140 метрів.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 1355. Тир. 500 прим.

Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р. Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 12 (89) Грудень 2004 року

XX ст. - Перший голод в Україні

У XX ст. Україна пережила три голодомори - усі за радянської влади. Основною їх причиною стала непередумана аграрна політика партійного радянського керівництва. Перший голод був в Україні в 1921 - середині 1923 рр. Офіційна версія причин тяжкого голоду, який призвів до мільйонних жертв у Поволжі, на Північному Кавказі і південних губерніях України, завжди була одна - тяжка посуха та неврожай 1921 року. Україна збрала 30% урожаю 1916 року. Але до революції теж траплялися посухи, але жодна з них не призводила до таких жертв.

Урожай хліба 1921 року на Лівобережжі й Правобережжі видався непоганий, якби вчасно й розумно був зроблений перерозподіл надлишків хліба українці б голоду могли не зазнати зовсім, але керівництво Москви вимагало від українських більшовиків не припиняти постачання промислових центрів Росії. У травні Голова Раднаркму Раковський дістав догану по партійній лінії "за недостатньо енергійну продроботу", керівництво турбувало не становище в Поволжі, де голод уже починав лютувати, і тим більше не становище на півдні України, а перебої постачання Москви, Петрограда та інших великих міст.

У Прилуках усе більше й більше відчувався голод, місцевою владою були введені особливі пайки для "відповідальних, партійних і профспілкових працівників", тобто - для себе самих, за спеціальним списком, затвердженим повітовим профспілковим бюро, парткому й виконкому. А в цей час на прилуцькій махорковій фабриці голодні працівники, які не отримали пайків, припинили роботу і оголосили страйк.

У серпневих числах газети Прилуцького повітвиконкому і парткому Прилуцької організації К.П.(б.) України "Вісті" почалися публікації про голод, але в них згадується тільки радянська Росія. Опубліковане й звернення до селян Прилуцьчини допомоги голодуючим губерніям Росії: "Селяне Прилуцьчини також повинні допомогти голодаючим, спасти їх життя і господарство..." Раднарком надав право губернським і повітовим виконкомом арештовувати тих, хто невчасно виконував продналог і передавати справи до ревтрибуналів на тих, хто взагалі ухилився від сплати цього налогу.

Наприкінці серпня в Москві прораховувалися можливості забезпечення хлібом і посівним зерном російських губерній.

Для того щоб усі посівні площі в Росії були засіяні, потрібно 432 млн. пудів зерна. Підраховали, що Україна має 230 мільйонів пудів "избытка" зерна, тобто лишнього хліба, який треба було за всяку ціну забрати в українських хліборобів. Тільки по продподатку треба було вивезти з України 120 млн. пудів хліба. І визначили, що самим українцям достатньо буде залишити 60 - 70 млн. пудів. Повідомлення про ці підрахунки в пресі має символічну назву "Наши хлебные ресурсы".

В серпні місяці учасники Прилуцької повітової конференції працівників народної освіти прийняли рішення передати голодуючим свій 10 - ти денний пайок.

З 20 по 29 серпня по продподатку на зсипні пункти надійшло 116558 пудів зерна та інших продуктів. За цей час було відправлено 49 вагонів зерна в Москву і 20 вагонів худоби на Донбас.

Також була визначена кількість хліба, яку треба було забрати з Прилуцького повіту (Березівська, Блотницька, Богданівська, Ольшанська, Гнилицька, Згурівська, Іваницька, Іванківська, Мало - Дівицька, Переволочанська, Прилуцька, Рудівська, Ряшківська, Сокиринська, Срібнянська, Турівська волості) по продподатку - 1377605 пудів.

У місцевій газеті було надруковане звернення про збір зерна по продналогу з 1 по 17 вересня на території Полтавської губернії по кожному повіту. Результатом того, що з Прилуцького повіту було вивезено найменше зерна (13134 пудів), стали кадрові перестанови в місцевому керівництві: новим головою продкому був призначений Компанієць. Через це, мабуть, було й ліквідовано комітет допомоги голодуючим і створений новий, на чолі якого був Псарьов.

Для того щоб якось захистити себе від поборів влади, селяни почали приховувати кількість землі, яку мали у своєму користуванні. Але податківці швидко розгадали цей хід. Перевірками було виявлено прихованих земель по Згурівській волості 5939 десятин, по Гнилицькій - 3630, по Вільшанській - 3524 по Срібнянській - 4417 і т. д.

У вересні голова Прилуцького повітвиконкому Євдокімов видав наказ про те, що в села, які повністю і в призначені терміни не здадуть продподаток, будуть вводиться військові

(Продовження на 2-й стор.)

XX ст. - Перший голод в Україні

(Закінчення.)

Початок на 1-й стор.)

частини. Селян примусять утримувати військових "по нормі боевого пайка без зачёта в счёт налога". І військові будуть знаходитися у селі до тих пір, доки село не виконає продналога повністю. Ось так діяли окупаційні війська в Україні.

В середині вересня повітпродом відправив на Донбас 15 вагонів зерна.

На Прилуччині відмічали "Четвертый Октябрь". У святковому числі газети "Вісти", під заголовком. "Що нам дала Жовтнева революція?" надрукована передовиця в якій пробілися правдиві рядки: "...На розчищеному від старого гнилого ладу місці почалась будова нового устрою - пролетарської держави" - читай - держави голих і голодних. Саме це й стверджувала одна з робітниць під час святкування на тютюновій фабриці: "...мы теперь голодны и холодны, я разута, раздета, но мне сейчас хорошо". Автор публікації А. Кремень, звичайно не назвав прізвище "шасливої" робітниці, бо такої в природі не існувало.

Прилуцька повітова комісія допомоги голодуючим за період з 12 жовтня по 19 листопада зареєструвала 618 біженців із голодуючих губерній, із них 340 дорослих і 278 дітей. Частина біженців розміщена в повіті, їм надана допомога продуктами, квартирами, дехто з них отримав роботу.

Про голод на півдні України заборонили не те що писати в газетах, а навіть згадувати. Особливо важким був 1922 рік. Про це свідчили чисельні випадки людоїдства. У травні вже голодувало не менше 10 млн. чоловік, з них близько 2 млн. дітей. Інформаційну блокаду зняли лише 1922 року, коли вже приховати загибель від голоду тисяч і тисяч людей не було ніякої змоги. В прилуцькій газеті "Вісти" від 23 серпня 1921 року в опублікованій відозві ВУЦВК (російською мовою) до українських селян, вперше, хоча і дуже обережно згадується про голод в Україні: "Недоромом поражена наиболее плодородная часть наших украинских губерний: Запорожской, Николаевской и других. Уже теперь кое-где крестьянские хозяйства начинают испытывать острую нужду в хлебе и фураже. Но еще более грозные размеры это несчастье принимает в России. Все Положье выжжено, погибли озимые, яровые, погибли луга. Миллионы крестьян стоят перед неизбежным разорением хозяйства. Десятки тысяч людей бросают насиженные места и со скудным скарбом плетутся, куда глаза глядят, лишь бы спастись от голодной смерти. Наплыв этих беженцев угрожает затопить Украину..." У 1921 - 1922 рр. в Україні знайшли притулок майже 439 тис. чол. з Поволжя, Уралу й Казахстану.

Як тільки було знято інформаційну блокаду, уряд України звернувся за допомогою до США. Неурядова організація під назвою АРА яка вже півроку надзвичайно ефективно діяла на Поволжі, розпочала допомагати й Україні, за нею підключилася й так звана Берлінська місія Нансена. Саме завдяки їм з березня 1922 по червень 1923 року, голод в Україні вже не супроводжувався масовою смертністю.

Американці й німці допомагали українцям, а в цей час більшовицька Москва робила спробу вийти на світовий ринок хліба і восени 1922 року вивезла з України 13,5 млн пудів зерна нового урожаю. Одночасно з серпня 1922 року по сі-

чень 1923 року в сусідні республіки перевезли 9 млн. пудів хліба. Це невеликі обсяги, і в благополучніші роки їх навіть не помітили б. Принцип "недоїмо, але вивеземо", котрим керувалися царські міністри, трансформувався в інший "Помремо, але вивеземо". Саме внаслідок цього голодна півдні України протримався аж до середини 1923 року. Ось така була братерська допомога.

У травні 1922 року Голова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) Петровський звернувся до Всеросійського ЦВК з проханням припинити вивіз продовольства з України, оскільки "У Росії - перелом у краший бік. На Україні - павлаки. Херсонські жахи продажу людського м'яса поширюються". Через тиждень у листі до М. Калініна він написав: "Маючи своє Поволжя, Україна з початку кампанії до 1 травня надіслала в прикріплені до неї голодгубернії Росії 960 вагонів продовольства, тобто в чотири рази більше, ніж своїм голодуючим губерніям..."

Наслідки антилюдських вказівок не забарилися, тільки в степових губерніях України кількість голодуючих зростає з грудня 1921 року до травня 1922 року з 1,2 млн. до 3,8 млн. чоловік, а по всіх губерніях до 5,6 млн. чоловік, що становило 25% населення України. У 1922 році в Україні померло 70% немовлят.

Щоб забезпечити весняну посівну кампанію, голова Раднаркому Ражовський поставив питання про термінову фінансову допомогу з боку центру для придбання насіння. Москва виділила 100 млрд. крб, радзнаками і 4 млн. крб, золотом (для оплати імпорту), але кошти було взято в самій Україні - шляхом конфіскації церковних цінностей.

Допомогу голодуючим запропонувала православна церква, але комуністи її не прийняли. Саме тоді Леніним був написаний Молотову колись "суворо таємний", а нині вже широко відомий лист: "Саме тепер і тільки тепер, коли в голодних місцевостях їдять людей і на дорогах валяються сотні, якщо не тисячі трупів, ми маємо (і тому повинні) провести вилучення церковних цінностей з найскаженішою і нещадною енергією і не зупиняючись перед придуренням якого завгодно опору... чим більшу кількість представників реакційної буржуазії і реакційного духовенства владіється нам з цього приводу розстріляти, тим краще".

З двох хвиль голоду, що прокотилися Україною в 1921 - 1923 рр., перша значною мірою була зумовлена надмірним вивезенням хліба в голодуюче Поволжя та промислові центри Росії, насамперед Москву і Петроград, а друга експортом українського зерна.

Нажаль була ще одна причина трагедії 1921 - 1923 рр. Посилити голод чисельними конфіскаціями продовольства навіть у найголодніший період у південних районах, більшовики фактично використовували його як ефективний засіб придушення антибільшовицького повстанського руху. Те, що не вдалося здійснити за допомогою зброї та каральних акцій, здійснила кістлява рука голоду.

1921 рік в Україні було вперше запроваджено терор голодом.

Олена Кузьмініна

Мазепа Іван Степанович (1639 - 1709)

... треба частіше зазирати у власну історію і більше обати про добробут не власний, а своєї Батьківщини. Як це робив гетьман Іван Мазепа

"Українська культура", №8, 2003 р., с.6

Цього року виповнюється 360 років від дня народження а також мінає 290 років з дня смерті Івана Степановича Мазепи (1639-1709), українського державного, політичного і військового діяча, гетьмана України.

Особа Івана Мазепи й роль, відведена йому в історії, вже три століття спільно одержує полярні, взаємовиключні оцінки. 1860 року корифей української історіографії М.Костомаров писав, що образ Мазепи ще чекає на неупереджену історію, що змальовали б його не під впливом погляду, припустимого в першій половині XVIII ст. Затравована свого часу прокляттям, ця трагічна історична постать вимагає до себе об'єктивного ставлення. Щодо України він чинив по-своєму широко.

Без всякого сумніву, історична доба, постать Івана Мазепи є складними й суперечливими й одним кольором змальовані бути не можуть. "Для правильного розуміння епохи виникає необхідність вивчити і узагальнити всі джерела, а для того, щоб робити правильні висновки, - як зазначає Богдан Якимович, - ці джерела мають бути доступними для українських істориків" 2

Узагальнення всіх джерел до нашої історії дають змогу майбутнім науковцям написати колись правдиву історію українського народу, без огляду на ідеологічні чи якісь інші інтереси. Ми мусимо, за словами Д.Данькевича, позбавити історію України міфів, які коли до них приглянутися ближче, виявилися насильницьки прищепленими стереотипами або незграбними підробками. 3

Про Мазепу написані книги, поставлені спектаклі, зняті фільми. І не дивлячись на різні погляди, діяння гетьмана ще довго будуть в центрі уваги істориків, письменників, діячів мистецтва.

Точний рік народження майбутнього гетьмана невідомий. Історики називають різні роки. Офіційною датою вважається 20 березня 1639 року. Народився він в селі Мазепинці на Київщині. Його сім'я відносилася до білоцерківської православної шляхти. Освіту Іван одержав блискучу. Києво-Могилянська колегія, єзуїтська колегія у Варшаві, вивчення військової справи і дипломатії у ведучих навчальних закладах Італії, Франції і Голландії. З 1659 року молодий Мазепа поступив на службу при дворі польського короля Яна Казимира і значився у списку "покоєвих дворян", тобто був камер-юнкером. Придворна кар'єра, проте, видалася невдалою. 4

Повернувшись в Україну, Мазепа поступив на службу до гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка: спочатку він очолював особисту охорону гетьмана, а згодом до 1674 р. був генеральним осавулом. 5

І.Мазепу в оточенні П.Дорошенка ми бачимо з 1669 року. Вже тоді в тридцятирічному віці він одружився з дочкою генерального обозного Семена Половця Ганною, вдовою білоцерківського полковника Самійла Фридрикевича, родичкою полковника Горленка з Прилук. 6

Як відомо, П.Дорошенко, утвердившись у Чигирині, узяв курс на відновлення козацької України як незалежної від Польщі та Росії держави.

Опинившись між двох вогнів, П.Дорошенко змушений був піти на зближення з Османською імперією. Разом із ним, у союзі з військами Мохаммеда IV Мазепа командував козацькими полками під час походу під Кам'янець-Подільський і Львів 1672 р. Та основною його справою була дипломатія. Від імені П.Дорошенка він очолював посольства до кримського хана Селім-Гірем у 1673 р. і до Лівобережного гетьмана І.Самойловича на початку 1674 року.

Улітку 1674 р. І.Мазепа на чолі чергового посольства вирушив у Крим і Туреччину, але по дорозі був захоплений запорізькими козаками Івана Сірка, рішуче налаштованими проти зближення з ханом і султаном. Самійло Величко у своєму "Літопису" оповідає, що запорозькі хотіли "розтерзати й убити" дорошенківського посла, але кошовий Сірко погамував їхнє прагнення пророчими словами: "Панове браття, просимо вас, не убивайте цього чоловіка, може він вам і нашої вітчизни надалі згодиться". 7

І запорозькі видали Мазепу І.Самойловичу, до якого він невдовзі ввійшов у повну довіру. У ході початого за його справою слідства І.Мазепі вдалося заручитися симпатіями боярина Артамона Матвєєва. Боярин відіслав Мазепу до царя Олексія Михайловича й той також був ним зачарований. Цар навіть дозволив йому повернутися в Чигирин, однак І.Мазепа, розуміючи безнадійність становища П.Дорошенка, залишився з І.Самойловичем.

Розрахунок і політичне чуття не підвели І.Мазепу. При

І.Самойловичу, як і при Дорошенку, він займається дипломатичною роботою, уміло використовуючи свої великі знання і особисті зв'язки. Тепер він частий гість у Крємлі. До нього прислухаються царівна Софія та її фаворит Василь Голицин.

1682 р. І.Мазепа отримав від І.Самойловича відповідальний пост генерального осавула, який мав і при Дорошенкові. При цьому міцно пов'язавши своє життя з Лівобережною Україною, він не забував про власне матеріальне благополуччя, одержуючи від гетьмана і царського двору мастки на Лівобережжі й суміжних землях Московського царства. Така спритність у справах незабаром робить його одним з найбагатших людей України, дозволяючи йому використовувати власні кошти для демонстративної добродійності й піднесення дарунків впливовим державним мужам. 9

Невдовзі сталося падіння І.Самойловича, на якого В.Голицин поклав відповідальність за невдалий похід проти Кримського ханства у травні-червні 1687 р. Перед І.Мазепою, що користувався повною довірою Крємля, відкривалися нові перспективи. Поширивши в роки правління І.Самойловича вплив на козацьку старшину й користуючись підтримкою Маскви, він забезпечив своє обрання гетьманом на козацькій раді, що відбулася 25 липня 1687 року. 10

З початку свого гетьманства Мазепа, зовні продовжуючи тактику свого попередника, застосовував при цьому способи таємної політики. Характеризуючи її, В.Шевчук у книзі "Козацька держава" писав про стиль державної політики так: "Москви не зачіпати, потрібних людей серед російських чиновників корумпувати, догоджати, при нагоді і принижуватись, проте в загальному робити своє. Це була складна, хитромудра, гнучка гра, яка кінці кінців, закінчилася поразкою Мазепи, оскільки Росія в усі часи визнавала лише один резон - силу, тому сильних поважала, а слабого гнітила тим більше, чим слабшим він був. І.Мазепа обрав тактику слабого, а не сильного правителя. 11 На основі цієї тактики гетьман будував свої відносини з Петром I.

Проте не одними словами завоював Мазепа царську довіру. Були ще справи, і справи саме в дусі тодішніх перетворень. На Україні він створював нові регулярні полки так званих "компанійців" і "сердюків", налагодив лиття гармат. За прикладом царя Мазепа став відправляти юнаків із шляхетних сімей навчатися за кордон. На Україні були відкриті нові типографії, будувались нові фортеці, а Києво-Могилянська колегія перетворилася стараннями гетьмана в академію. В 1700 р. ним була заснована Чернігівська колегія. Він сприяв також розвитку української поезії, музики, живопису. В роки його правління міста України, особливо Київ, були прикрашені багатьма чудовими, багато декорованими будівлями в стилі українського барокко. Велика увага приділялась будівництву храмів. Серед них Воскресенська церква з трапезною і ризницею на території Густинського монастиря. Побудовані за особисті кошти гетьмана в 1695 р. на честь Успіня Богоматері, на місці старої дерев'яної (з 1845 р. вона носить назву Воскресіння Господнього). Є відомості про те, що це будівництво обійшлося Мазепі в сумі 10000 зол (отих) 12, що церква Петра і Павла вибудована також його коштом 13, і, зокрема, мовиться про щорічне виділення ним 500 зол (отих) Густинському монастирю протягом його гетьманування. 14

Спілкуючись з Мазепою, Петро I уважно прислуховувався до його порад, зокрема в польських, татарських і турецьких справах - і поради, як правило, виявлялись досить діловими. Разом з царем гетьман приймав участь Азовських походах 1695-1696 рр. Петро I оцінив заслуги Івана Мазепи, нагородивши його в 1700 р. орденом Андрія Первозданного. Він був другим після Головіна кавалером його. І це не єдина нагорода, яку одержав Мазепа від Петра I. Цар, незважаючи на свою підозріливість, довіряв йому. 15 І хоч цареві все час йшли доноси на Мазепу, в яких гетьман звинувачувався в усіх тяжких гріхах, проте Петро I не звертав увагу на ці доноси, і здавалось, ніщо не могло похитнути становища Мазепи.

Йшов час. В 1700 р. Росія вступила у виснажливу Північну війну, і українські козацькі полки прийняли в ній безпосередню участь. Як відомо, війна для Росії почалася з тяжкої поразки й набула важкого характеру. Й коли восени 1707 р. Карл рушив з Саксонії на схід, невідомо, однак, було, куди він саме рушить, чи на Польщу й звідти на Україну, чи на Литву і звідти просто на Москву. Петро I звелів Мазепі стягати докупи свої сили й почати посліпком укріпляти Київ. Україна вже сьомий рік несла тягар шведської війни. Десятки тисяч українських козаків полягли в далеких краях за чужу для них справу, а цар вимагав щораз нових жертв. Край був страшенно виснажений й зруйнований економічно. З України вивозилося безконечне число хліба й усяких ін-

(Продовження на 4-й стор.)

Мазепа Іван Степанович (1639 - 1709)

ших харчів: порушилась торгівля; маси сільського населення примусово виганялися на фортифікаційні роботи.

Обтяжених поборами й різними тяжкими повинностями, народ почав нарікати по корчмах, на базарах, у церкві. Козаки, селяни та міщани бідалися: "Що собі думає гетьман? Чи забув він за Україну під московськими соболями? Чи серце його закам'яніло? Ех, якби ми мали гетьманом старого Дорошенка, Палія або Гордієнка, тоді сини України не докотились би так низько".¹⁶

Непевні політичні перспективи примушували й козацьку старшину задумуватися над майбутньою долею України. Було ясно, що для Петра Україна була лише знаряддям для його власних цілей, які зовсім не були згідні інтересам українського народу.¹⁷

Українські патріоти разом із старим гетьманом мусили поважно задуматися над питанням, що далі буде з Україною й що далі їм треба робити. Характерне з цього приводу звернення до гетьмана Мазепи прилуцького полковника Дмитра Горленка: "Як ми шодня молимося за спокій душі Хмельницького і звеличуємо його ім'я" за те, що визволив Україну з лязького ярма, так і навпаки: проклинатимемо, ми і діти наші, довіку Тебе і Твої кости, коли Ти нас за свого гетьманування після смерті своєї у такій неволі залишиш".¹⁸

На цей час війна між Швецією і Росією дійшла до вирішального моменту, проте ще не можна було визначити її кінцевого результату. Дальші події змусили Мазепу прийняти остаточне рішення. Виникла думка: чи не пошукати яких інших політичних комбінацій, ніж протекторат московського царя?¹⁹ Справа в тому, що Карл XII замість того, щоб іти на Москву, як він планував спочатку, несподівано для всіх, у тому числі і для Мазепи, повернув на територію України. Ця звістка пригломщила Мазепу. Він, як свідчив Пилип Орлик, вигукнув: "Який нечистий жене його (Карла XII) сюди? Він приведе мене всю московську зграю!"²⁰

Прихід Карла XII в Україну означав, що сюди стягнуто й основні російські військові сили. З свого боку Петро I через Меншикова, який наближався до Мазепи, вимагав від останнього активнішої участі у війні з шведами. Мазепа як міг зволікав із приєднанням до російського війська. Меншиков, що вже був неподалік від Мазепи, вимагав негайну зустріч для обговорення спільних дій проти шведів. До того ж козацька старшина, що була близькою до Мазепи, вимагала від нього рішучості. "Мабуть, не слід шльом погоджуватися із думкою Дорошенка, - зазначає В.Голобуцький, - що перехід на бік Карла XII був нав'язаний Мазепі самою старшиною, однак і в цьому є частка правди. Тут слід взяти до уваги, що сам Мазепа уособлював погляди і інтереси основної групи козацької старшини, від імені якої і дав. Інша справа, що він мусив взяти відповідальність на себе".²¹ А на готовність козацької старшини підтримати гетьмана, він, зібравши їх на хурті Поросюччі під Бахмачем зажадав від полковників, сотників і знатних військових товаришів принести присягу на вірність йому, що вони і підтвердили готовністю "надіятись на протекцію шведського короля".²²

Передовсім вяснено, як уже зазначалося вище, що справа зовсім не була індивідуальним учинком самого гетьмана Мазепи, нібито продиктована якимись його особистими мотивами: це був рух цілої

старшинської верстви, який тільки виніс наверх самого гетьмана, як головного представника цієї верстви як голову Української держави. Як підкреслює Д.Дорошенко, цей рух опирався на певну історичну традицію і в очах його учасників представлявся логічним і необхідним виходом серед тих обставин, які утворилися в часі війни між Швецією і Московією. Шведсько-український союз 1708 року, заключений між королем Карлом XII і гетьманом Мазепою, не був якимсь небувалым явищем в історії Української держави.

"Ми бачим вже, - продовжує Д.Дорошенко, - як Богдан Хмельницький старався опертися на поміч Швеції в боротьбі проти Польщі. Ми пригадуємо, як він заключив із дідом Карла XII тісний військовий союз і провадив спільно з шведами війну проти Польщі, незважаючи на те що ця війна в той час йшла врозріз із політикою Москви. Швеція, як держава, що не межувала безпосередньо з Україною й не мала з нею ніяких спірних питань, була найзручнішим союзником, що його в той час могла собі знайти Україна. З укладком самостійного становища України по смерті Хмельницького й переходом її на становище васала Москви, шведсько-українські відносини самі собою мусили перерватися. Тепер, на початку XVIII ст. Швеція знову виступає на політичному обрії України в критичному моменті. Коли перед Україною знову постає грізне питання: бути чи не бути? Обставини склалися так, що перемога кожного з могутніх противників несла Українській державі загибель: у разі перемоги Карла Україна зробилася б добычею його союзника Станіслава Лещинського, нового польського короля; перемога Петра привела б до остаточного скасування всякої автономії України, як це вже показала практика перших років війни... Цар визискував її сили для своїх цілей, у разі ж потреби готовий був покинути її на власну долю або ж одверто пожертвувати нею для врятування своїх інтересів, котрі лежали для нього на берегах Балтійського моря, а не на середньому Дніпрі. Отже, при такому становищі в представників провідної на Україні старшинської верстви вже в перших роках війни мусила постати думка, що треба самим подумати про свою власну долю".²³

Всі найближчі співробітники, впливові старшини: генеральний обозний Іван Лолоцький, полковник Апостол, Горленко, Зеленський, усі вони, як відомо, дуже наставляли, щоб гетьман використав тяжке становище Москви і врятував Україну за допомогою шведського союзу. М.Грушевський у статті про "Шведсько-український союз 1708 року" підкреслює, що у своїх планах перейти на бік шведів козацька старшина спиралася на стару традицію шведсько-українського союзу з часів Б.Хмельницького (про що йшла мова вище) й Виговського і що вона владно вимагала за собою старого гетьмана. І тільки після настирливих прохань і умовлянь, як зазначає Д.І.Дорошенко, зважився Мазепа на якісь конкретні кроки, поки що в сфері таємних переговорів. Він узяв усю справу у свої досвідчені руки й свідомо переобрав цілу відповідальність за неї сам на себе. І далі він додає: "Які були мотиви, що спонукали Мазепу до цього? Навіть якби ми не знали з його власних уст ніякого умововання, то й тоді тяжко було б допустити, щоб тут відіграли роль мотиви особистого характеру, наприклад, бажання ще більших почестей чи слави. Мазепі вже минуло 70 років. Він був бездітний

удівещь 20 років він був гетьманом під протекторатом московського царя й користувався з його боку необмеженим довір'ям і повагою. Цар зривав його першим кавалером ордену святого Андрія Первозданного, виклопотав для нього титул князя Святої Римської імперії. Для того, щоб у таких роках і при таких обставинах поставити все на карту й кинути назустріч невідомій будущині, для цього були потрібні якісь інші мотиви, ніж бажання титулів і влади, того й другого старий гетьман мав досить".²⁴

А мотиви ці він відкрив Пилипу Орлику, записавши перед ним на хресті й на євангелії в таких словах: "Я кличу всемогучого Бога в свідки і заприсягаю, що не ради високих почестей, не для багатства, або яких інших цілей, а для вас усіх, що есте під моїм урядом, задля жінок і дітей ваших, для добра нашої, бідної України, для користі всього народу українського, для піднесення його прав і вольностей - хочу я за помічю бога так чинити, щоб ви з жінками вашими і рідний край не загнули ні під москалями, ні під шведами. Коли ж я це роблю задля яких-небудь приватних інтересів, то нехай побере мене душею і тілом Бог, в Трійці Святий Єдиний, і безневинно понесені муки Христові". Тяжко допустити, щоб 70-літній дід, який протягом цілого життя виявив себе незвичайно ревним сином православної церкви, складав фальшиву присягу, стоячи вже на порозі могили.²⁵

Після нарад, що відбувались у глибокій таємниці із найближчими людьми... Іван Мазепа, нарешті, прийняв рішення. 24 жовтня 1708 р. з п'ятитисячним загоном і задіяними в його плани особами з кола козацької старшини він форсував Десну і відкрито пішов на з'єднання з Карлом XII, гадаючи, що на його заклик вступити в союз зі шведами відгукнется вся Україна.²⁶

Вже після перепави через Десну, гетьман звернувся до козаків з промовою, у якій оголосив їм, що він веде їх не проти короля, а проти царя - утискувача козацької вольності. Гетьман перерахував утиски, які чинив цар на Україні, і як на головне вказував, що він хоче козаків повернути в солдати, що часто бесідуючи з царем, він вивідав всі його таємні наміри: хоче потоптати всі вольності і права України і запровадити московський уряд у краї. "Я, - говорив Мазепа, - багато разів старався відвернути царя від намірів згубних для всього народу малоросійського. Але з цього не вийшло нічого доброго: лише сам підпав його гніву і злоби і не знайшов іншого способу спасіння себе, як звернутися до великодушності шведського короля. Він зобов'язується поважати наші права і вольності і захищати їх проти всіх, хто на них посягає і надалі стануть посягати.

Браття! Прийшла наша пора; скористаємося випадком: відомством москалям за їх довгогрівале насильство над нами, за всі заподіяні ними жорстокості і несправедливості, охоронимо на майбутні часи нашу свободу і права козацькі від їх зазіхань. Ось коли настав час скинути з себе ненависне ярмо і зробити нашу Україну державою вільною і ні від кого незалежною".²⁷

Ці слова гетьмана - це моральний мотив, яким він пояснював свій виступ проти московського царя Петра I, а за інших обставин він вчинив би так само і проти шведів, коли б ті загрожували Україні. І це не просто слова, це слова патріота і достойного сина свого народу.

Мазепа Іван Степанович (1639 - 1709)

Першу інформацію про перехід І.Мазепи на сторону Карла XII російське командування одержало спочатку від козака Семена Соболевського, а згодом - від канцеляриста мазепинської канцелярії Семена Боровського та його молодшого брата Михайловського, які "прежде все объявили о его зменника Мазепы за Десну, к шведу, отшествою". Про це довідуємося від самого Боровського, який написав, будучи вже казначейським сотником, прохання про належну віддачу йому за "верность". Очевидно, що згадані повідомлення були на той час досить обережні, без оцінок, і стосувалися лише маршруту гетьманського війська.²⁹

Все ж вони дали підставу Меншикову зробити невтішні висновки. Після відправлення його рапорту до царя драгуни спіймали гінця прилуцького полковника Дмитра Горленка. При ньому був лист, адресований у Прилуки полковому судді, який заступав полковника на час його відсутності. Цього разу Меншикову потрапило до рук красномовне свідчення "зради" гетьмана: "Мой ласкавый приятелю, господине судия наш полковый прилуцкий, - писав Горленко, - ознаймую вашей милости... шашливо прибылы мы с асновельможным добродеем нашим паном гетьманом 26 числа месяца октябрия до шведского войска, где всех нас принадлежне обсервацию любовне приняли. Яко изустно вашей милости приказывал, так теперь и повторяю, пилю приказую, дабы всякую в месте осторожность имел. людей пресмыкающихся по месту перестрегал, также со всех местечек и сел полку нашего Прилуцкого, всех козаков, конных и пеших, согнал для обороны места. А бысте имели ежли от неприятеля, на вас наступающего, боронитца, что все дабы было с пыльным вашей милости доглядом и стараньем, пилю приказуем, и жичим ему ж доброго здоровья (...). Для чего и для каких причин с шведскими войсками совокупилсь, будет универсалами его милости пана гетьмана, нашего добродя, в скором часе всей Украине объявлено, ибо не для какой приватной, но для добра всего поступства их волности".³⁰

Це послання було найвагомим аргументом, що свідчив про перехід Мазепи на бік Карла XII.

Проте, як відомо, сподванням гетьмана і його однодумців не довелося здійснити. Після поразки в Полтавській битві Карл XII і Мазепа втекли на територію, що була під протекторатом Туреччини.

Відчуваючи наближення останніх хвилин життя, гетьман І.Мазепа наказав принести його скриньку, ввійняв звітні папери і наказав спалити їх при ньому. Звернувшись до присутніх, він сказав: "Нехай один я буду безталанним, а не многин, о

яких вороги мои мабуть и не мыслили, або и мыслить не смели: злая доля усе переиначила для невидимого конца!"³¹

Підданий церковному прокляттю, підкошений випробуваннями останніх місяців свого життя, літній гетьман у ніч із 21 на 22 вересня 1709 р. помер. Йому було влаштовано пишний похорон. Зібралися старшини, шведський генералітет, прості козаки. Похоронну процесію відкривали королівські сурмачі та барабанщики, які виконували похоронний марш. За ними один із старшин ніс гетьманську булаву. Слідом на трьох парах білих коней везли тіло Івана Мазепи.

Червоний оксамит із золотими галунами вкривав труну. Козаки з оголеними шаблями їхали на конях обабіч процесії. Далі йшли, голосячи, дружини старшин. Позаду них їхали на конях Орлик, Войнаровський і тридцять шведських офіцерів. За ними - з опущеними прапорами - козацьке військо. У церемонії прощання з Мазепою взяв участь і Карл XII. Гетьмана відспівали у церкві села Варниця, а потім поховали у кафедральному соборі монастиря св. Георгія у Галаці.³²

Тривалий час об'єктивний показ подій 1708-1709 рр. у нашій історіографії з певних причин був заборонений. Кожен, хто торкався постаті Мазепи, мусив - хотів він того чи не хотів - називати його зрадником. У протилежному випадку зрадником назвали б дослідника. Правда і об'єктивність, що поступово повертаються і до такого далекого минулого, як епоха Петра I, починає щораз більше викривати ті зловісні міфи, які створювались офіційною наукою. А вона вправно обслуговувала тоталітарні системи, роблячи при потребі раєм і антинародну державу Петра I, і сталінсько-брежнєвський режим.³³

Іван Мазепа став знаковою фігурою української історії. Він створив прецедент виступу панівних кіл українського суспільства проти диктату російського центру. Невипадково до його прикладу у здобутті Україною незалежності зверталися політичні діячі 1917-1918 і 1991 років.³⁴

Лише в 1992 р. Українська православна церква зняла з нього анафему. Потомки Мазепи привезли в Україну урну з землею з його могили. Вона була урочисто передана музею-заповіднику "Гетьманська столиця" в Батурині.³⁵

А завершити що статтю мені хочеться словами народної артистки України Ніни Матвієнко, які вона сказала в одному із своїх інтерв'ю: "Україні сьогодні потрібний лідер з рисами гетьмана Івана Мазепи - відданий, рішучий, шляхетний, послідовний у своїх чинках і своєму патріотизмі: певне тому, що хочемо почуватися щасливими і бути такими!"³⁶

Джерела та література:

- 100 найвідоміших українців. К., М., 2002. с.131
- Альфред Єнсен. Мазепа. Історичні картини. К., 1992. с.6
- Там само.
- 100 знаменитих людей України. Харьков. 2004. с.294
- Там само.
- 100 найвідоміших українців, с.133-134; Альфред Єнсен, с.93.
- Сергій Павленко. Іван Мазепа. К., 2003, с.43-44.
- 100 найвідоміших українців, с.134
- Там само
- Там само; 100 знаменитих людей України, с.295
- 100 знаменитих людей України, с.295
- Пам'ятки України, №6, 1991, с.20
- Там само, с.28.
- Там само, с.21.
- Володимир Голобуцький. Запорозьке козацтво. К., 1994, с.457.
- Історичні постаті України. Одеса, 1993, с.228
- Д.І.Дорошенко. Нариси історії України. Львів. 1991, с.372.
- Історичні постаті України, с.228-229.
- Д.І.Дорошенко, вказана праця, с.372.
- Володимир Голобуцький, вказана праця, с.465.
- Там само, с.466.
- Н.Н.Непомнящий, А.Ю.Низовский. Тайны кладов. М., 1999, с.318-319.
- Д.І.Дорошенко, вказана праця, с.374.
- Там само, с.375.
- Там само, с.376.
- 100 найвідоміших українців, с.140.
- Н.И.Костомаров. Мазепа. М., 1992, с.244-245.
- "Українська культура", №8, 2003, с.5.
- Сергій Павленко. Іван Мазепа, с.322-323.
- Там само, с.323-324.
- Микола Маркевич. Історія Малої Росії. К., 2003, с.442; Д.Н. Бантыш-Каменский. Історія Малої Росії. К., 1993, с.410-411.
- Сергій Павленко. Іван Мазепа, с.411.
- Володимир Голобуцький. Вказана праця, с.466.
- 100 найвідоміших українців, с.142.
- 100 знаменитих людей України, с.299.
- "Українська культура", №8, 2003, с.5

Анатолій Риженко

Дещо з подій на Прилуччині давністю у 80 років

➔ В Прилуцькій поштово-телеграфній конторі встановлено телефонні сполучення з Пирятинено, Гребінкою та Золотоношею для розмов та передавання телефонограм по зменшеній таксі.

➔ При Прилуцькій книгозбірні засновується місцевий краєзнавчий відділ, до якого мають входити: а/ все що надруковано на території Прилуцької округи; б/ все що надруковано

про Прилуччину в різній пресі.

➔ Коло села Паськівщини /Турівського району/ опустився на болото аеростат /повітряна куля/, який був пушений із Київського аеродрому у вільне плавання. Пілоти що були на ньому - Андрєєв та Альбертов зазначили, що з Києва /90 верст/ летіли одну годину двадцять хвилин. Піднімалися вище 2000 метрів. Сейсмографом зафіксовано всю дорогу.

➔ У селі Високому відбулося урочисте відкриття хати-читальні.

➔ В Прилуці відкривається Округовий сільбудинок. При будинкові буде заїзжий двір, чайна, ліжка для снання, читальня, кабінет ліквідатора неписьменності, довідкове бюро, агрономічний куточок, де селяни одержать всякі поради та вказівки.

Підготувала Ольга Степаненко

НАШ КАЛЕНДАР

**ГАЛАБУТСЬКИЙ
МИКОЛА КИРИЛОВИЧ**

(1838-1920) - глава церкви на Прилуччині

Народився 4 грудня 1838 року в родині сільського паламаря в Гадяцькому повіті Полтавської губернії. З відзнакою закінчив духовну семінарію. Не один десяток років був священиком у Золотоніському повіті. Користувався великим авторитетом у прихожан та жителів сіл, за що його було обрано гласним Золотоніського повіту.

З цього часу почалася його плідна діяльність на царині народної освіти. Галабутський опікувався земськими школами і немало зробив для їх становлення.

Весною 1885 року його призначили благочинним усіх церков Прилуччини, надавши йому сан протоієрея. Водночас був священиком Прилуцького собору Різдва Богородиці.

Організував і очолив у Прилуках відділення епархіальної училищної ради. За кошти, зібрані церквою при його безпосередній і активній участі, на Прилуччині було відкрито понад 50 шкіл. У Прилуцькій жіночій гімназії та початковому училищі викладав закон Божий. Бачачи невтомну працю Галабутського та її результати у розвитку освіти на Прилуччині заможні жителі повіту фінансували утримання шкіл.

М. Галабутський нагороджений орденом Святого Володимира 3-го ступеня, дорогоцінною іконою Миколая-Чудотворця, золотим нагрудним хрестом із золотим ланцюгом.

Усі свої сили протоієрей Микола Галабутський віддав розвитку освіти в повіті.

Помер Микола Кирилович 2 січня 1920 року. Похований на центральному кладовищі, розташованому на розі вулиць Гімназичної та Костянтинівської.

Жителі міста встановили на могилі цієї шанованої людини найкращий, як на мій погляд, мармуровий пам'ятник серед пам'ятників споруджених протягом останніх 200 років на кладовищах міста. Цей пам'ятник до 60-х років минулого століття вражав своєю красою й величністю всіх, хто був на центральному міському кладовищі.

Сходіть, подивіться на те, що залишилося.

Боже, Боже! Що ж ми творимо? Люди, схаменімося!

**ВЕДМІЩЬКИЙ
ОЛЕКСАНДР МИКИТОВИЧ**

(літ. псевдонім
О. Метеорний)

(1894-1961) - поет, літературознавець

Народився 10 грудня 1894 року в місті Прилуки в сім'ї пожежника. Навчався у вищій початковій

школі. Після закінчення педагогічних курсів працював учителем земської школи. В 1917 році закінчив Полтавський учительський інститут, працював завідувачим школою в містечку Городище Пирятинського повіту.

З 1922 року О. Ведмищкий працював інспектором соціального виховання в Прилуцькому окружному відділі освіти, учителем української й російської мов, секретарем редакції газети "Правда Прилуччини", в якій постійно публікувалися його фейлетони під псевдонімом О. Метеорний. У 1920-х роках очолював Прилуцьку філію Спілки українських селянських письменників "Плуг". В той час друкувався в різних газетах та журналах України. Автор збірок поезій "Під загравою повстань", "Шумить тополя", "Покоси".

В 1925 році виходить збірка його фейлетонів "З ліхтарем по селах".

Закінчивши в 1932-у аспірантуру при Харківському науково-дослідному інституті, працював науковим співробітником, доцентом кафедри літератури цього ж інституту. Його поетичні твори виходили окремими виданнями, публікувалися в періодичній пресі.

У 1938 році Олександр Ведмищкий захистив дисертацію на звання кандидата наук по темі "Творчість Т. Шевченка після заслання". На шевченківську тематику написав ряд статей і монографій. У тому ж році - доцент кафедри літератури Ставропольського педагогічного інституту, а з 1950 по 1961-й - доцент кафедри літератури Орського педагогічного інституту.

Автор ряду окремих книжок і наукових статей, присвячених питанням історії Спілки селянських письменників "Плуг".

Олександр Микитович помер і похований у місті Орськ, Оренбурзької області.

НАШ КАЛЕНДАР

**КАТЕЧКІН
ІВАН ЄГОРОВИЧ**

(1916-1986) - учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів

Народився 16 грудня 1916 року в селі Залісся Курловського району Івановської області. Після закінчення школи працював слюсарем у колгоспі. У 1937 році призваний на військову службу. У 1939 приймав участь у військовому поході до Західної України. Учасник війни з Фінляндією.

Командир гармати, сержант Іван Катечкін на полях Великої Вітчизняної війни з перших її днів, а з 1943 року - командир взводу.

В одному з боїв на підступах до Харкова взвод Івана Катечкіна подавив вогонь двох ворожих батарей, розтрощив чотири кулеметних гнізда, знищив понад батальйон гітлерівців. Будучи пораненим, не покинув поле бою. Його взвод першим у полку форсував річку Дністер, допомагав піхоті утримувати й розширювати плацдарм.

Орденем Слави 3 ступеня Катечкін був нагороджений за форсування річки Буг. Під шквальним вогнем артилерії ворога його взвод переправив на західний берег річки гармати, закріпився на ньому, утримував атаки ворога до приходу основних сил.

В одному з боїв, в ході Яссько-Кишинівської операції (20-

29.08.1944) тільки за дві години артилеристи взводу випустили по ворогу 560 снарядів. Десятки танків, самоходок диміли перед позицією артилеристів. За цей бій І. Катечкін нагороджений орденом Слави 2 ступеня.

Золотий орден Слави засяяв на грудях старшини Івана Катечкіна за мужність і героїзм, проявлені при звільненні від німецько-фашистських загарбників столиці Югославії міста Белград.

Розгромом фашистської Німеччини війна для Івана Єгоровича не закінчилася - приймав участь у ліквідації Квантунської армії у серпні 1945 року.

Після демобілізації приїхав до Прилук, бо нікуди і ні до кого було вже їхати - батьки померли, дружина загинула на фронті.

З 1946 року працював на заводі "Тваринмаш" (нині ВАТ "Прилуکتваринмаш").

Помер Іван Єгорович 1 липня 1986 року, похований на міському кладовищі "Новий Побут", Держава оцінила подвиг І.Є. Катечкіна, а ми, прилучани, неспроможні увічнити пам'ять про нього.

**МАСЛОВ
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ**

(1884-1959) - літературознавець, педагог, професор

Народився 21 грудня 1884 року в місті Ічня в купецькій родині. У

1903 році із золотою медаллю закінчив Прилуцьку класичну гімназію. У 1908 із золотою медаллю й дипломом першого ступеня - Київський університет.

У 1914 році захистив першу наукову ступінь - магістра наук, і до 1920 року працював приват-доцентом у Київському університеті та на Вищих жіночих курсах.

Протягом 10 років В. І Маслов проживав у Прилуках і викладав на Вищих педагогічних курсах, а потім у педагогічному училищі. З 1927 року Василь Іванович - завідувачий Прилуцьким округовим музеєм. Завдяки його зусиллям були врятовані від загибелі й зібрані в музеї унікальні історичні реліквії. Він організатор і учасник етнографічних, фольклорних, археологічних експедицій на Прилучині.

За період керування В.І. Масловим Прилуцький краєзнавчий музей набув слави одного з найкращих музеїв України.

З 1930 року Маслов - науковий співробітник Академії наук, із 1936-го - завідувачий кафедрою й професор російської літератури в Київському педагогічному інституті. Автор 50 наукових робіт.

У літньовоєнні роки крім педагогічної та наукової роботи він займався громадською діяльністю: виступав із лекціями для вчителів, студентів Дніпропетровська, Ніжина, Прилук.

Приділяв велику увагу збереженню архітектурних, історичних пам'яток. Брат В.І. Маслова - Сергій Іванович - відомий український літературознавець, педагог, член-кореспондент Академії наук України.

Помер Василь Іванович 22 березня 1959 року, похований на Лук'янівському кладовищі в Києві.

В пам'ять про вченого на фасаді будинку музею встановлена меморіальна дошка, його ім'я носить Прилуцьке краєзнавче товариство. Дослідження Василя Івановича Маслова увійшли до золотого вітчизняного фонду, із якого черпають відомості філологи, історики, мистецтвознавці.

Міграційні явища в житті птахів

Закінчилася осінь. З кожним днем в природі стають більш помітними зміни, пов'язані з приходом холодніших днів. Вже завершилися масові відльоти птахів в теплі краї. У різних птахів відльоти проходили по-різному. Так, незабаром після закінчення гніздування починають готуватися до відльоту лелеки, зозулі, одуди, з дрібних горобиних - кропив'янки, солов'ї... до пізньої осені залишаються норці, деякі види качок, шпаки, дрозди.

Восени більшість птахів тримається зграйками з одного або кількох виводків. Якщо навесні було легко помітити птаха, який шойно прилетів на місце гніздування, то восени простежити за його відльотом значно складніше. Навесні птахи забарвлені яскраво і виявляють свою присутність характерним співом або криками. Восени більшість птахів після линяння втрачає яскравість оперіння, дорослі птахи за забарвленням стають більш схожі на молодих.

Одні птахи летять на велику відстань. Це синиці, повзики, дятли, сойки, горіхівки. А для більшості птахів це далекі небезпечні перельоти

на сотні і тисячі кілометрів навіть на інші континенти, далеко на південь летять ластівки, чорногузи, крячки, кулики. Як правило шляхи прольоту птахів пролягають по тих місцях, які сприятливі для даного виду. Але інколи суходольним птахам доводиться летіти над морем. У перепела надводний шлях складає 300 км., сивці золотистій доводиться долати відстань довжиною в 3000 км. Під час таких перельотів багато птахів гине.

Гуси, лебеді, качки летять зграями в строгому порядку ключем або клином з вожаком на чолі. Молоді птахи відправляються в дорогу разом із старшими. Зозулі і одуди летять поодиноці. Птахи нашої країни осінню летять на південний захід, а весною вертаються цим же шляхом і за звичай в ті місця, де вони гніздувалися. Скоріш за все при знаходженні дороги птахи керуються гострим зором, слухом та пам'яттю. При далеких перельотах вони використовують наземні орієнтири: моря, озера, ріки, острови... З висоти 100 м птахи бачать горизонт в радіусі - 11,6км, а з висоти 200 м - 60 км. Висота польоту птахів

іноді сягає 1000 м. Орли і грифи можуть набирати висоту до 7000 м.

Важливим орієнтиром для птахів є сонце, його розміщення на горизонті. Для орієнтирів перельотні птахи використовують місяць та зірки. Крім цього вони орієнтуються відносно магнітного поля землі.

Збираючись у вирій, птахи довгий час накопичують жир, для чого дуже багато їдять. Цей жир - не що інше, як енергетичний резерв, своєрідне "паливо", яке "згорає" в організмі птаха, даючи йому необхідну енергію під час перельотів. А летять вони дуже далеко, наприклад лелека або сільська ластівка летить в екваторіальну або південну Африку, пролітаючи тисячі кілометрів. В Африці зимують чаплі та перепела. Часом ці птахи зимують в південній Європі або Азії.

Міграція птахів - надзвичайно цікаве явище, яке потребує детального вивчення.

Знання птахів та їхнього способу життя допоможуть краще забезпечити охорону рідкісних та зникаючих видів, розширить знання про природу.

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краснознавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Яремкова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1355. Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧТ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 1 (90) Січень 2005 року

*З Новим роком!
З новим Президентом!?*

Президенту

(побажання)

*Хай президент ніколи
про народ не забуває,
Хай з думкою про нього
він встає і з нею хай лягає!*

Землякам

(новорічні побажання)

Я з Новим роком вас усіх
поздоровляю,
Здоров'я, щастя, радості
я від душі бажаю.
Бажаю - ніколи, щоб ви не
боліли,
Щоб один-одного завжди
жаліли.

В житті хай у вашім зав-
жди буде щастя,
І дім ваш завжди хай
обходить ненастя.

Редактор

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ ПРИЛУЧЧИНИ -2005-

Календар на 2005 рік дає довідкову інформацію про видатних земляків, які народилися або жили і діяльність яких пов'язані з Придудайським краєм.

Крім того календар інформує про історичні події, а також про підприємства, установи, навчальні заклади, які в цьому році відзначатимуть кругу дату в своїй історії.

24 січня - 100 років (1905-1977) з дня народження Миколи Івановича Андріяки, заслуженого художника Росії. Один з авторів панорами "Сталінградська битва", діарами "Форсування Дніпра". Народився в Прилуках.

30 січня - 200 років (1805) з дня народження Івана Михайловича Скоропадського, українського поміщика, мецената, засновника всесвітньо відомого Тростянецького парку.

11 березня - 110 років з дня народження Василя Олексійовича Некрашченка /1895-1957/, заслуженого лікаря України. Працював заступником головного лікаря міської лікарні.

16 березня - 55 років з дня народження Віктора Івановича Криворучка /1950/, заслуженого журналіста України, заступника редактора газети "Прилуччина".

27 березня - 65 років з дня народження Миколи Петровича Гапаченка /1940/ заслуженого геолога України, працював бурильником ЕГБ.

21 квітня - 220 років (1785) з дня створення в місті пожежної команди.

3 травня - 105 років (1900-1974) з дня народження Миколи Федоровича Яковченка, народного артиста України. Народився у Прилуках.

5 травня - 405 років тому (1600) в семи кілометрах на північний схід від Прилук монахи Київського Межигірського монастиря Іоасаф, Ефимій і Геннадій заснували один з перших, а згодом і один з найцікавіших монастирів лівобережної України - Густинський Свято-Троїцький монастир.

6 травня - 10 років тому (1995) з дня відкриття пам'ятного знаку воїнам-прилучанам, загинлим під час війни в Афганістані.

9 травня - 60 років Перемоги (1945) у Великій Вітчизняній війні.

15 червня - 90 років (1915) з дня заснування учительської семінарії (педагогічне училище).

27 червня - 105 років (1900-1943) з дня народження Митрофана Івановича Зиньковича, Героя Радянського Союзу, генерал-майора танкових військ. Загинув при форсуванні Дніпра. Похований в парку Слави міста Прилуки.

10 липня - 95 років з дня народження Данила Юхимовича Мороза, (1910-1989) Героя Радянського Союзу, учасника Великої Вітчизняної війни. Народився в с. Бубнівщина, нині Прилуцького району.

10 липня - 40 років тому (1965) збудовано перший у Прилуках 5-ти поверховий будинок (вул. Хмельницька, 6).

10 липня - 35 років тому (1970) у Прилуках на вулиці Кірова відкрито двоповерховий універмаг.

1 вересня - 45 років (1960) з дня відкриття школи № 2.
2 вересня - 65 років з дня народження Анатолія Панаєвича Павлюченка (1940), заслуженого працівника промисловості України.

8 вересня - 300 років (1705-1754) з дня народження Якова Андрійовича Горленка (Іоасафа Білгородського), визначного церковного діяча, просвітителя, письменника. У 1911 році проголошено святом. 4 вересня і 10 грудня - церковні свята угодника Божого Святителя Іоасафа.

13 вересня - 95 років (1910-1981) з дня народження Олек-

сандра Васильовича Коробова, учасника Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу. Проживав у Прилуках.

14 вересня - 65 років (1940) з дня народження Семена Тихоновича Кантура, скульптора, автора пам'ятника Володимирі Мономаху (літописцю), встановленого в центрі міста. Проживав в Прилуках.

18 вересня - 85 років (1920-1944) з дня народження Івана Яковича Дубинського, учасника Великої Вітчизняної війни. Героя Радянського Союзу, уродженця міста Прилук. Загинув, визволяючи Румунію. В центрі міста встановлено погруддя.

18 вересня - 15 років тому /1990/ відкрито пам'ятник Івану Яковичу Дубинському, Герою Радянського Союзу, уродженцю Прилук.

29 жовтня - 30 років з дня народження Олексія Федоровича Максименка /1925/, заслуженого юриста України, проживав в Прилуках.

29 жовтня - 90 років з дня народження Миколи Володимировича Данилевського /1915-1988/, заслуженого працівника сільського господарства, працював директором племстанції.

21 листопада - 120 років з дня народження Олександра Петровича Сушка /1885-1966/, заслуженого лікаря України, працював завідувачим отоларингологічним відділенням міської лікарні.

28 листопада - 125 років (1880-1957) з дня народження Сергія Івановича Маслової, брата В.І.Маслової, відомого українського літературознавця, члена-кореспондента Академії наук України. Навчався в Прилуцькій чоловічій гімназії. Народився в Ічні.

30 листопада - 60 років з дня народження Лідії Станіславівни Сердюк (1945), заслуженого працівника сфери послуг, директора комбінату "Шкільний".

13 грудня - 60 років з дня народження Миколи Миколайовича Правдивця (1945), заслуженого лікаря України, працював головним лікарем міської лікарні.

920 років тому (1085) вперше згадано про Прилуки Володимиром Мономахом, великим князем Київським, в "Повчанні своїм дітям" у зв'язку з черговою навалою половецьких орд на землі Київської Русі.

285 років тому (1720) споруджено Спасо-Преображенський полковий собор та Миколаївську церкву на кошти прилуцького полковника Гната Івановича Галагана.

205 років тому (1800-1833) народився Іван Стрічка, відомий український кобзар. Жив у Березівці Прилуцького повіту (нині село Талалаївського району).

205 років тому (1800) у Прилуках побудовано тюремний замок (нині ВТК) за планом Полтавського губернського жандармського управління.

190 років тому (1815) почалася забудова Прилук за планом, затвердженим імператором Олександром І. План центральної частини міста зберігається і нині.

150 років тому (1845) Т.Г.Шевченко побував на Прилуччині, коли за завданням Археологічної комісії їздив змальовувати історичні та культурні пам'ятники Полтавщини.

140 років тому (1865) в Прилуках на розі вулиць Київської (Леніна) та Іванівської (Драгоманова) збудовано нову Іванівську церкву.

140 років тому (1865) в Прилуках проживало 11164 жителі (5794 чоловіків, 5370 жінок). В місті налічувалось 136 будинків, з них 6 цегляних.

135 років тому (1870) в Прилуках відкрито Перше початкове приватне жіноче училище, яке проіснувало 10 років.

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ ПРИЛУЧЧИНИ
-2005-

130 років тому (1875) в Прилуках, на Кустівцях, відкрито міське початкове чоловіче училище.

125 років тому (1880) в Прилуках засновано Перше міське початкове жіноче училище, яке утримувалося на кошти міста.

125 років тому (1880) відкрито міську телеграфну станцію.

110 років тому (1985) побудовано і запущено в дію вино-очишувальний склад (завод) Міністерства фінансів Росії-винна монополія. Нині територія і будинок по вул.Леніна (СПТУ-34.)

100 років тому (1905) побудовано Пантелеймонівську церкву.

105 років тому (1900) в Прилуках проживало 18351 житель (8511 чоловіків, 9840 жінок).

95 років тому (1910) почала працювати перша у Прилуках приватна міська телефонна станція Гінзберга.

95 років тому (1910) відкрито перший в місті кінотеатр.

90 років тому (1915) відкрито Прилуцьке педагогічне училище, яке було засновано як учительська семінарія.

85 років тому (1920) перших учнів прийняла середня школа №4.

85 років тому (1920) відкрито професійно-технічну школу (СПТУ-34).

85 років тому (1920) утворено лісопильний завод (меблевий комбінат).

85 років тому (1920) почали працювати перші приватні електростанції.

80 років тому (1925) організовано Прилуцьке лісництво і лісгоспзаг.

75 років тому (1930) збудовано міський Будинок культури.

70 років тому (1935) відкрито міський будинок піонерів (ЦТДЮ).

45 років тому (1960) учнями шкіл міста №2 та №8 навпроти школи №8 закладено піонерський сквер (500 дерев).

45 років тому (1960) на східній околиці Прилук, між вулицями Дачною і цегельним заводом, жителями міста посаджено лісопарк.

40 років тому (1965) у Прилуках, на Трубарівщині, через вулицю Леніна побудовано залізничний міст (переїзд Манжосівка).

20 років тому (1985) створено комбінат хлібопродуктів (КХП-2), один з найпотужніших в Європі.

Склав Л.Карпильський

Зимові свята в звичаях і обрядах

Новий рік - найголовніше, найулюбленіше свято у багатьох народів. У різних народів Новий рік випадає на різний час. Дата Нового року неодноразово змінювалася. В країнах Європи Новий рік починається 1 січня. Це зимове свято було введено в Росії, а водночас і в Україні царем Петром I. Новий рік українці святкують починаючи з 1699 року. Зі згаданої дати пройшло 306 років, тобто наш народ 306 разів відзначав 1 січня як Новий рік. За цей період довжиною понад 3-х століть святкування Нового року майже не змінилося. І в минулому столітті і в позаминулому і в нинішньому святкуванні Нового року, а особливо його організація і підготовка були і залишаються цілим ритуалом. Як і сотні років тому цей ритуал починається задовго до 1 січня. Це придбання ялинки - лісової красуні і різні атрибутики до неї. Новий рік - свято сімейне, тому треба придбати і подарунки рідним і близьким. Зустрічаючи Новий рік, в останні хвилини Старого року його проводжають. А для цього потрібне накрити якомога багатий стіл. Піднімаючи бжжл шампанського в Новий рік, люди бажають одне-одному добра, здоров'я, благополуччя...

Але в Україні ще задовго згаданого указу Петра I відзначалось і багато інших свят. Саме про ці свята і йде мова в запропонованій статті.

Кожна нація, кожен народ, має звичаї, що вироблялися протягом багатьох століть і освячені віками. Звичаї - це невідокремлене явище в житті народу, це - втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми, які безпосередньо впливають на духовну культуру народу.

Звичаї народу - це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а й в історичному минулому. Звичаї, як і мова об'єднують людей в один народ, в одну націю, вони вироблялись протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Наша Україна велика, де проживає 48 мільйонів населення, яке на щастя має

більш звичаєвих особливостей спільних ніж різних. Ми українці, нація дуже стара, і свою духовну культуру, наші пращури почали творити далеко до християнського періоду на Україні. Пройшли роки. Сталося багато ідеологічних і соціальних змін. Наш народ втратив багато найцінніших здобутків ранньої культури, фельклору, звичаїв. Але чимало і досі нас дійшло.

Наближається другий місяць зими - січень.

Січень снігом січе, а мороз вогнем пече - говорить народне прислів'я про цей місяць, на який припадає

(Продовження на 4-й стор.)

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

найбільше українських новорічних свят.

6 січня - Свят-Вечір /Багата кутя/
7 січня - Різдво; 14 січня - Новий рік. Василя; 18 січня - Голодна кутя; 19 січня - Водохреща. Йордань.

Кожне свято має свою символіку й атрибутику. Коли мова йде про новорічну обрядовість, то ми завжди її пов'язуємо з пишними, розцяцькованими струнками лісовими красунями - ялинками та соснами. Нині зовсім не можна уявити собі Новий рік без них.

Роль сучасної ялинки на різдвяно-новорічні свята у наших пращурів виконував Дідух.

Це слово має давнє коріння, неважко здогадатися, що мова йде про дух діда, дух родоводу. Традиційно у українців був розвинений високий культ пращурів. У кожній родині поіменно знали і шанували до сьомого коліна усіх попередників. Тому в давнину чотири рази на рік улаштували сімейну "вечерю для дідів", які вважалося постійно контактували з родиною, допомагаючи у господарській діяльності, стежачи щоб у родині був лад і спокій.

Серед цих ритуалів найпишніше проходила святкова трапеза напередодні Різдва /Свят-Вечір, Багата кутя/. Традиційно на всій території України перед 6 січня господарі виготовляли обрядового Дідуха з обжинкового, або зажинкового снопа. Кілька житніх або пшеничних пучечків, обв'язаних кожний кольоровою стрічкою чи стеблинами, складали до купи і виходив дивовижної форми Дідух, іноді це був звичайний /перший чи останній/ вижатиї сніп, якого називали Снопом-раєм. Увечері перед Різдвом

господар, святково одягнений, йшов в комору чи клуню, поважно брав Дідуха й урочисто вносив до хати. Його здебільшого ставили на покуті /інколи на столі/, де він перебував протягом тижня. Його присутність вносила в родину святкову урочистість і затишок.

Святкова трапеза - Багата кутя -

раз, тому кожному місяцю була присвячена страва. На Багату кутю страви повинні були бути приготовлені з усієї городини та садовини, що тільки є в господарстві, щоб усім цим прийняти і Бога - врожаю і святі душі дідів-прадідів, які покуштувавши всього цього дадуть в цьому році ще більший врожай.

Пісні ж страви готувались тому, що ще стародавні слав'яни, в цей вечір приносили Богові врожаю безкровну жертву з усієї рослинності. А Бог - врожаю це побачить і дасть ще більший врожай. Разом з Богом - врожаю невидимо в цей вечір і ніч буде оглядати "скотій Бог", якого пізніше називали Велесом. Тому жодна тварина в цей вечір не повинна зазнати найменшої кривди.

В давнину був такий звичай: запрошувати на Святу вечерю одиноких бездомних людей. Коли на вечері була якась із згаданих людина, це вважалося дуже доброю ознакою. Такому гостю приділяли велику увагу і раділи коли він був задоволений.

Святу вечерю вся родина їла із спільних мисок та макітри, а на столі ставили ще дві мисочки: одна була для духів-душ покійників, а друга для відсутніх членів родини. Хата пахла запашним сіном, зіллям, смачними стравами, а з покуття велично виглядав Сніп-Дідух-Рай. В деяких селах після вечері врожали. Коли скінчалось гадання батько обдаровував дітей грішми, а мати ласощами: цукерками, горіхами, гарбузовим насінням, тощо. Після Багатої куті, нікому не можна було виходити з хати, лише малі діти носили вечерю дідусям і бабусям, та хрещеним батькам. З первісних часів діти вважалися, чистими, неповинними й найближчими до добрих духів. "Носити Вечерю" - для дітей це була цілорічна мрія, радість і задоволення.

завжди проходила у сімейному колі. До Святої вечері господиня готувала 12 страв, які мусили бути пісні. Страви готувалися такі: кутя - обтовчена набіло пшениця з самого добірного зерна, яке декілька вечорів повинна була перебирати вся родина, її мішали з медом і маком. Кутя - це їжа Бога врожаю; вар /узвар/ - варяться сушені фрукти: груші, яблука, вишні, сливи; капуста, затертий олією та пшоном; горох; борщ пісний з карасями й грибами; риба смажена, холоджена; вареники зі сливами, грушами, черешнями; млинці; каша гречана чи пшона; пироги з капустою, сливами. 12 страв готувалося в цей вечір тому, що протягом року місяць обігає землю 12

Поступово все затихало і наста- вала святвечірня тиша, йшли від- почивати. Лягали спати на голих дошках, або на долівку, подушок, одєжину не стелили, бо гріх. Ран- ком, коли наставав день Різдва, то старі і молоді йшли до церкви, а коли поверталися, вся сім'я моли- лася Богу і сідала обідати. Цей свя- точний обід був уже скромний. На всій території України на всі ці свя- та на столі обов'язково мали бути тушковане або смажене м'ясо, око- рок, салтисон, холодець тощо. Але найпошанованішим святковим їс- вом були ковбаси: тому якщо у го- сподарстві не було годувальника, то свіжину купляли в сусідів або позичали. В старовину казали так: "Різдво без ковбаси не буває", "Рі- здво без ковбас, як Великдень без крашанок". Ось чому останній ти- ждень перед Різдрвом у народі жа- ртома називали "свинячим Різдр- вом", було традиційно "обов'язко- во" колоти на Різдво кабанця". Та- кож у складі цих святочних страв обов'язково повинна була бути і молочна. Страву їли не додержу- ючись послідовності, а потім йшли у гості, а хто колядувати. У нас на Україні слово коляда має три зна- чення, а саме: Коляда - це Різдвяні свята, Коляда - це пісня, яка співа- ється під час Різдвяних свят: "Пус- тить його до хати він вам буде коля- ду співати!". Коляда - це винаго- рода за величальну пісню:

"Он і пан іде коляду несе"

"Коробка вівса, зверху ковбаса".

Спочатку колядували діти:

"З святим Різдрвом вітаю:

всім здоров'я бажаю,

Господарю на воли;

господині на квочки;

Хлопцям - дівчатам

на гуляння,

Малім дітям забавляння...

Христу-Богу вихвалляння", - так колядували у с.Нетяжино напочат- ку ХХ століття.

А так у Рудівці:

"Я маленький хлопчик,

Узліз на стовчик,

У дудочку граю,

Христа забавляю!

Ввечері йшли колядувати дівча- та та хлопці. Дівчата після обіду - йшли до досвітчинної матері з го- стинцем. Кєсли паляницю, пиріжки,

цукерки і звідти йшли колядувати. Підходили під вікно і в один голос:-
"Благословить колядувати! Ко- лядуйте!"

А кому? Господареві" (Як той зветься вони'зже знали) і співали:

"Чи дома, дєма цей пан-госпо- дар.

Цей пан-господар, на ім'я Ми- хайло

А пан-господар собі бай дома

Ще й сидить по кінець столу" і т.д.

Дівчата до хати не заходили. Ста- вали кружка під хатою і співали. Ось що співали в Удайцях:

"Стою в саду клєн-дєрево

І листу нема

Хорошая я дівонька

і щастя нема" і т.д. або

"Ой сивая та зозуленька

Усі сади облїтала...

А в одному та й не бувала,

А в тім саду три терєми:

В першому - красне сонце

В другому - ясен місяць" і т.д.

Після колядування, заказували музики і гуляти до ранку.

Раніше також у день Різдва Хри- стового міщани, дяки, школярі та церковні спіраки збирались і носили по хатах відомий ляльковий те- атр під назвою - вертеп.

Виставляли на Різдво вертепну драму - це був загально відомий і поширений по всій Україні звичай. Вертепна драма складалась з двох частин: Різдвяної драми і механіч- но приєднаної до неї сатирично-по- бутової інтермедії. Перша частина -"вистава" біблійного змісту, дру- га - народна, змінюється в залеж- ності від місцевих умов, історич- ного періоду та від здібностей са- мого вертепника. В цій частині спо- стерігається відзеркалення побуту населення України того часу. Так у Сокиринському вертепі відобра- жено побут Х'ІІІ ст.

За тиждень після колядки напе- редодні Нового року - Щєдрий вечір. Це залишок стародавнього до- християнського звичаю. За хри- стиянським калєндарєм - це день лєподобно: і Іллані; Гимлянки, що помє зла 429 року. В Народній тра- диції обидва свята об'єднались і тепер маємо Щєдрий вечір або свято Маланки. Що до страв Щєдрого ве- чора, то у нас на Прилуччині пєк-

ли пиріжки з маком, м'ясні, сма- жили грєчані млинці на свинячому смальці, готували м'ясні страви. З 15 до 18 години починали щєдру- вати діти:

"Щєдрівочка, щєдрувала до віконця
припадала, що ти тьотю напєкла
виносє нам до вікна.

Покиль тьотя напєкла,
а щєдрівочка втєкла".

З 18-19 години починали щє- друвати дівчата і хлопці. Ввечері вся сім'я збиралась до столу до Щє- дрої куті, щоб у достатках і спокої других свят дочекатись, а під вік- ном щєдрували:

"Щєдрий Вечір -

панє господарю

Стерєжи Божє, твого товару;

Твого товару, всякого статку.

Молім Бога за отця, за матку.

Добрий Вечір".

Коли пісня скінчиться, щєдрів- ники звертаючись до господарів казали в один голос: "Будьтє здо- рові, з празником!"

Господар дарував щєдрівникам пиріг, шматок сала, гроші в скри- ньку -скарбникові. Дівчата одяга- лись на щєдрування в святковє вбрання, на головах віночки та кві- тчасті хустки, вони вибирали най- кращу з поміж себе і одягали її "мо- лодою". Друга з дівчат убиралась за "молодого", що зветься Васи- лєм - жупан, шапка, шаравари, чо- боти... Вся дівоча ватага іменуєть- ся дружками. Була у нас і парубо- ча Маланка. За Маланку вбирався парубок, що вмів "штуки викида- ти" - добре, жартувати. Маланка мала свій "почот" - сама не ходи- ла. Почот неабиякий сівач з сівнею через плече, журавель, ведмідь, чорт з ріжками. Все це в кожухах догори вовною, в лохмітті, змаше- не сажєю, хто як зумів. Ватага ру- халась сєлом з жартами, сміхом. "Циганка приставала ворожити, "ведмідь" танцював, а "журавель" - найвищий парубок в сєлі виби- вав у бубон.

До кожної хати ватага не захо- дила - йшла туди, де збирались ді- вчата. Дозвїл щєдрувати парубки випрошували піснею під вікном:

(Закінчення на 6-й стор.)

Зимові свята в звичаях і обрядах

(Закінчення.
Початок на 3-й стор.)

*"Ой господар, господарочку.
Пусти в хату Маланочку,
Маланочка чисто ходить
Нічого в хаті не пошкодить.
Як пошкодить, то помие
Їсти зварить та й накрис,
Добрий вечір!"*

Щедруєчи хлопці висміюють
кепських господинь:

*"Наша Маланка не робоча
На ній сорочка парубоча,
Люди йдуть на жнива,
А Маланка на пива"*

і т.д.

Коли щедрівка скінчалась, хлопці скидали увесь свій маскарад і на запрошення дівчат сідали до столу.

Ще ввечері дівчата після всього знаходили час поворожити. Ворожили переважно так само, як і на "Андрія". Так, у Рудівці дівчата кидали через хату чоботи, куди впаде чобіт носком, туди і заміж вийде..., або сипали невеликі купки пшениці, потім занесли г.вня. З якої купки почне зразу клювати, та дівчина перша вийде заміж і інше.

Напередодні Василів, себто старого Нового року /14 січня/, опівночі виносили Дідуха з хати. Одну частину Дідуха спалювали, сповищаючи цим самим, що народився Новий рік, а з іншої робили перевесла, котрими перев'язували фруктові дере-

рева, "щоб рясно вродила нинішнього літа садовина". Рано вранці 14 січня, ще тільки починало розвиднятися ходили од оселі до оселі хлопчики і чоловіки - це посівальники. Насипали вони собі в кишені та рукавиці зерна; жита, пшениці, ячменю, вівса; всього по пригорщі і змішували разом. Спершу син посівав дома, стоячи перед образами та приказуючи:

"На щастя, на здоров'я,

*на Новий рік
Щоб родило краще,
як торік, -жито, пшениця
Та всяка пашиниця...
Дай Боже
Будьте здорові
з Новим роком..."*

А вже потім до людей. Спочатку до родичів. Перший посівальник на Новий рік приносив до хати щастя. Зерно після посівальників збирали і віддавали курям - "щоб добре неслися", "а горох гусенятям, - "щоб великі росли". "На Новий

рік не гедиться пити по одній чарці, а все по дві, щоб старі в парі жили, а малоді з сїї пару знайшли" - так промезяля за новорічним обідом. Напередодні Водохреща, 18 січня - Голодна кутя. Називалося це свято так, на думку скремих етнографів, це на цю вечерю не закликали святих душ. Люди гвіли і нічого не їли, аж доки ввечері не посвятають воду у церкві. Як і на Багату кутю, на Голодну готували

лише пісні страви - смажену рибу, вареники з капустою, гречани млинці на олії, кутю та узвар. Здавна на Прилучччї існував такий звичай: коли приносили з церкви воду, господар з сухих васильків робив кропило і кропив свяченою водою навхрест спочатку все у хаті, а потім господарські будівлі. За господарем-батьком ходив хтось з дітей і носив на тарільці пиріжок, в руці - крейду. Яке місце батько покropив, там і писали хрест. Кропилася свяченою водою і худоба, крім свиней і курей. Після кроплення вся сім'я сідала за стіл, розділяла пиріг і з'їдала промовляючи: "Дай Боже всього доброго нам і дітям нашим".

Вранці 19 січня чоловіки йшли на річку чи ставок, прорубували ополонку і випилювали з льоду великий хрест, ставили над ополонкою і обливали буряковим квасом, щоб був червоний. Біля хреста теж з льоду будували престол. Все це оздоблювали аркою з ялинових або соснових гілок - "царські ворота". Ранком у церкві відбувалось Богослужіння, після якого увесь народ йшов на річку до хреста. Після недовгої відправи священник занурював в ополонку хрест, а хор голосно співав:

*"Во Йордані крещаюся
тобі Господи..."*

Мисливці стріляли з рушниць, хлопці випускали голубів, які літали над "Йорданню". Після цього люди підходили до ополонки і набирали у свій посуд воду, яка вважалась чудодійною. Нею лікувались, освячували оселі, худобу. Святом Водохреща закінчувались Різдвяні свята.

То ж шановні читачі, здоров'я вам і достатку в 2005 році. Веселих новорічних свят!

Тетяна Іващенко.

Народний умілець

Прилуччина багата своїми майстрами.

Вироби народних умільців захоплюють оригінальністю, польотом фантазії, а також гармонією між красивим і корисним. Про одного такого народного умільця я й хочу розповісти.

Крицький Микола Федотович народився 15 грудня 1924 р. в с. Кроти Пирятинського району. Закінчив 7 класів місцевої школи, а потім навчання продовжив у Дніпропетровському ремісничому училищі за спеціальністю "токарь". Сповнене мрій і сподівань життя обірвало Велика Вітчизняна війна. Як і багале його однолітків він пішов на фронт. Стрілець, молодший сержант. Воював на Прибалтійському фронті. Нагороджений орденом "Вітчизняної війни 1941-1945р.р." II ст., а також медаллю "За перемогу над Німеччиною".

Після закінчення виснажливої війни Микола Федотович приїжджає в Прилуки, де влаштовується працювати на завод "Будмаш" токарем -шліфувальщиком. Всі свої сили, всі своє вміння він віддає роботі. Його поважають і люблять в колективі. Та промайнули роки, сьогодні він на пенсії.

За своє життя Микола Федотович вдячний долі, адже вона подарувала йому любля-

чу дружину, дітей, онуків, а також улюблену справу виготовляти різноманітні вироби з дерева. Як розповідав майстер: "Мій батько Федот Григорович, все життя столярував. Я, будучи ще зовсім малим, завжди біля нього крутився. Мені було цікаво, як же він виготовляє віконні рами, двері тощо. Можливо, саме тоді я й зрозумів, що це стане моїм захопленнями і справою всього мого життя. Так і сталося".

З 6 років Микола Федотович почав допомагати батькові, а пізніше вже працював самостійно. Перший його виріб - дитячий візок. З часом майстерність вдосконалюється, і ось він вже виготовляє меблі: журнальні столики, шафи, трюмо тощо. Вони оздоблені ручною різьбою. Тут і різноманітні гео-

метричні фігури й чудові природні мотиви.

Але не тільки меблі виготовляє майстер, він створює скрипки. Як розповідає народний умілець: "Над першою скрипкою я почав працювати більше 6 років тому. Займався нею дуже довго. Все переживав, а чи зможу я зробити те, про що мрію? Й як бачите, зміг". Декілька хвилин потримавши інструмент в руках Микола Федотович простягає скрипку мені зі словами: "Дарую музею, нехай залишиться нащадкам".

Уявіть моє здивування, коли я дізнаюся, що Крицький М.Ф. захоплюється не тільки виробами з дерева, а й живописом. Саме так, живописом. В його домашній галереї п'ять картин. Першу він написав коли йому було за п'ятдесят, її назва "Донька сотника" (за повістю М.Гоголя "Вій"). А потім з'явилися "Букет" та портрет дружини Поліни Сергіївни. Кропітка праця над портретом завершилась хорошим результатом, адже у ньому він досяг великої схожості. Інші роботи, як розповідає умілець, вимагають ще доопрацювання.

Самобутній майстер. В його роботах відчувається любов до своєї землі, народу, до рідного крав. У них його душа і серце.

Ірина Біленко

Пташині імена

Світ великий і різноманітний. Ще з глибокої давнини птахи живуть поряд із людьми. З давніх часів у мовах багатьох народів світу збереглися назви, які дуже схожі між собою. В часи великих завоювань і географічних відкрит: в слов'яни запозичили від тюркських племен назви таких птахів, як беркут, баклан, чеглик. Інколи одні народи переймали назви у інших. Так, від слов'янських мов до ні-

мецької перейшли такі назви, як суслик і чиж.

У більш пізніші історичні часи разом із деякими видами популярних у Європі полювань, які раніше у нас не практикувалися, наприклад, полювання на куликів із використанням вогнепальної зброї, з'являється така назва як бекас, що перейшла від французів. Від німців ми запозичили такі назви як: гаршнеп, дупель, кроншнеп, вальдшнеп. З деякими птахами пов'язані різноманітні забобони, що також знайшли своє відображення в їх назвах. У давні часи сороку називали "передвісниця", "київська відьма".

Часто назву птаха пов'язують із формою певного пташиного органу. Так, дубоніс, який крім лісової зони зустрічається і у фруктових садах, має міцний та масивний дзьоб, яким і розлушує кісточки вишень та черешень. Відома мисливцям качка - шилохвіст, отримала свою назву через довгий загострений хвіст, який добре помітний, коли птах летить. За довгі тонкі ноги, схожі на справжні ходулі, назвали пташку ходуличником. Вона вправно рухається по прибережній зоні, виловлюючи для себе різну поживу.

В інших випадках назва птаха вказує на спосіб його живлення. Так, досить по-

ширені у мішаних лісах осоїди та бджолоїдки живляться переважно осами, дикими бджолами, джмелями.

Важливу роль у назвах птахів відіграють також і місця їх перебування. Так, очеретянка ставкова живе переважно на ставках і закріплює своє гніздо між стеблами очерету. Вона й забарвлення має таке, що схоже за кольором на очерет. Видові назви ластівок - берегової, міської та сільської походять від місць їх проживання.

Крім того, назви птахів часто пов'язані з їхнім забарвленням. Так, рідкісний птах наших водойм - синьошийка, назву свою отримала через те, що в неї горло та волю забарвлені у яскраво синій колір. Яскраво руде забарвлення хвоста дало назву горихвістці. Рудим, із червонуватим відтінком кольором відрізняється малинівка.

Багато птахів отримали свої назви відповідно до звуків, які вони видають. Це, наприклад, крячка, чирок, одуд.

Отже, щоб краще пізнати природу, треба частіше з нею спілкуватися. Знання птахів свого краю, допоможе покращити їхню охорону, та обрати шляхи для найбільш розумного використання багатств пташиного світу.

Ольга Степаненко

КРОСВОРД

По-горизонталі:

1. Назва тканини.
2. Радченко, Івахненко, Тринчук-Задорожний. /професія/.
3. Зброя українського козака.
4. Народний артист України, почесний громадянин Прилуки. /ініціали/.
5. Біля якого міста відбулась знаменита битва між Швецією і Росією у 1709 р.
6. Уродженець Прилуки, поет, прозаїк, публіцист, /ініціали/.
7. Традиційне житло українців.
8. Український історик, письменник, етнограф, автор п'яти томника "Історія Малоросії".
9. Хірург, заслужений лікар України. Одна з вулиць міста названа його ім'ям.

По - вертикалі:

1. Міфологічний образ в українській демонології, який є уособленням небезпеки, що підстерігає людину в лісі.
2. Назва гір на території України.
3. Електричний заряд, що рухається у якомусь тілі, провіднику.
4. Назва країни в якій ти живеш.
5. Князь, один із колишніх члеників Линовицької садиби.
6. Аркуш паперу на якому накреслена частина земної поверхні.
7. Ім'я сліпого кобзаря Вересая.

Ірина Біленко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам.1355. Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видав Прилуцький музей і красназавче товариство імені В.І.Маслова
№ 2 (91) Лютий 2005 року

Самойлович Данило Самійлович (1742-1805)

Мова піде про життя і діяльність видатного лікаря і ученого XVIII ст. Д.С.Самойловича - основоположника вітчизняної епідеміології.

Д.Самойлович брав участь у ліквідації дев'яти епідемій чуми, що лютували у різні роки в Молдавії, Києві, Москві, Кременчуці, Херсоні, Тамані, Одесі, Дубосарах, Криму та Чернігівщині і Полтавщині. Результати багаторічних спостережень та вдумливого аналізу епідемій опубліковані в його капітальній чотиритомній праці, яка стала визначним внеском у вітчизняну і світову науку.

Він єдиний вітчизняний учений, який був обраний членом 12 європейських академій.

В 15 кілометрах від залізничної станції Чернігів, на річці Десні розташоване село Іванівка /до 1917 року - Янівка/. Саме тут народився майбутній український лікар Самойлович Данило Самійлович!

На підставі ретельно досліджених документів це сталося 11 грудня 1742 року /а не в 1744 чи в іншому році, як це зазначалося у раніше опублікованих матеріалах чи відомостях про Д.Самойловича/, в бідній

багатодітній сім'ї місцевого священика Самійла Сушківського народився майбутній лікар і учений?

Після навчання в місцевій янівській школі Данило Сушківський 28 березня 1756 року вступив до Київської академії. Як видно із академічного списку учнів, мати записала свого сина під прізвищем Самойловича.

Освітня підготовка у нього була достатня, якщо врахувати, що новий учень з'явився у другій половині навчального року, а восени його було переведено в наступний клас.

Академія, що забезпечувала фундаментальну загальноосвітню підготовку та ґрунтовне знання латинської мови, була одним з основних джерел ком-

плектування слухачів медичних госпітальних шкіл Москви, Петербурга та Кронштадта.

В 1761 році з дозволу сенату було відряджено на Україну професора Івана Андрійовича Полетику, якому було доручено набрати у Києві, Переяславі та Че-

(Продовження на 2-й стор.)

Самойлович Данило Самійлович (1742-1805)

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

рнігові 30 достойних студентів, які добровільно виявлять бажання вивчати медицину в Москві чи Петербурзі.

Після індивідуальної бесіди та дуже вимогливого іспиту з латинської мови /уміння читати, розмовляти і точно перекладати без словника складний текст/ І.А.Полетика /недавній вихованець Київської академії/ відібрав для медичних шкіл 55 кращих студентів. Серед відібраних були Д.Самойлович, І.Яновський /брат діда М.В.Гоголя/ та інші майбутні видатні медики.

У Москві 15 студентів залишилися вчитися в сухопутному госпіталі, а решта відправилась до Петербурга. Вони прибули в північну столицю 26 листопада 1761 року, а наступного дня 20 студентів, серед них і Д.Самойлович, було зараховано до генерально-адміралтейського госпіталю.

У травні 1765 року, після успішної здачі чергового іспиту, Д.Самойлович отримав звання підлікаря. У червні 1767 року молодому підлікареві дозволили складати іспит на звання лікаря. Через рік Д.С. Самойлович дістав призначення на посаду полкового лікаря в Копорський полк³.

На цей час загострилися стосунки між Росією й Османською імперією, які переросли у виснажливу російсько-турецьку війну 1768-1774 рр. В усіх бойових операціях брав участь і Копорський полк, в якому служив Д.Самойлович. Полковий лікар виконував дуже різноманітну і важку роботу, подаючи медичну допомогу пораненим та численним хворим.

Але страшніше турецьких і татарських військ був тоді лютий і невидимий ворог - чума. Майже до кінця XVIII ст. термін "чума" не вживався ні в побуті, ні в офіційних документах. Як свідчать численні архівні документи, чуму називали тоді пошестю, моровицею. Термін "чума" був запозичений з турецької мови і в перекладі означав біб або кулька, тобто збільшений внаслідок запалення лімфатичний вузол, так званий бубон.

Д.Самойлович, цікавлячись характером, перебігом та лікуванням небезпечної хвороби, систематично дуже уважно оглядав слабих, детально розпитував тих, що перехворіли й залишилися живими, а також лікарів, які лікували хворих на чуму. Незабаром він навчився швидко розпізнавати страшну хворобу за найменшими ознаками та на ранній стадії.

Численні та пильні спостереження над хворими, вдумливий аналіз шляхів поширення моровиці в Валахії та Молдавії переконували Д.Самойловича, що бубонна чума передається не через повітря, а тільки при безпосередньому контакті з хворими або їхніми зараженими речами. Пізніше він розробив основні принципи боротьби з найлютішою хворобою людства і переконливо довів, що епідемію чуми можна "зручно загнуждати і припинити"⁴.

Напружена і виснажлива діяльність на російсько-

турецькому фронті, жорстока лихоманка та інші недуги підірвали здоров'я Д.Самойловича.

4 листопада 1770 р. Державна медична колегія видала указ про переведення його в тиловий Оренбург на посаду лікаря 3-го гарнізонного

батальйону. Проте указ цей Самойлович отримав тільки через кілька місяців, весною 1771 року.

На той час батьки Д.Самойловича вже померли і він заїхав до своєї сестри, погостював у селі два дні, згадав своє дитинство і поспішив до Чернігова.

Р Чернігівській полковій канцелярії він відмітив подорожню і, чекаючи поки перепряжуть йому коні, почав розпитувати знайомого полкового канцеляриста про епідемію чуми в Чернігові. Виявилось, що чума в Чернігові з незрозумілих причин почалася майже на два місяці раніше, ніж у Ніжині, який був значно ближче до Києва.

У січні, коли пошесть згасла, до Чернігова з великим запізненням прибув відряджений з Петербурга лікар І.Дейкен. Для остаточної ліквідації епідемії він наказав зібрати на Земляному валу всі чернігівські гармати і відкрити інтенсивний вогонь.

Д.Самойлович досить іронічно ставився до такого безглузлого заходу.

13 червня 1771 року Д.Самойлович прибув у напівпорожню, оточену карантинними заставами Москву. Тут він зустрівся з доктором медицини, викладачем фармакології та фізіології Московської госпітальної медичної школи Кас'яном Йосиповичем Ягельським, який дуже зрадів землякові. Останній познайомив гостя зі старшим лікарем госпіталю Опанасом Филімоновичем Шафонським.

О.Ф.Шафонський був уродженцем Сосниці, також земляком Д.Самойловича. Він згодом стане відомим вченим-істориком, автором багатьох ґрунтовних праць. Лікар за фахом, О.Шафонський, до речі, перший розпізнав московську епідемію, а згодом увічнив самовіддану боротьбу з нею лікарів у спеціальній книзі⁵.

Д.Самойлович знав, що батьки Шафонського мешкають у містечку Сосниці поблизу Чернігова і детально розповів про становище в Чернігові, як там протікає моровиця і як намагалися знищити її стріляниною з усіх міських гармат.

Висловивши добровільну згоду залишитися і працювати в Москві, Д.Самойлович у своєму рапорті до Петербурга не згадає про свій добровільний намір, а зазначає, що його призначено працювати в Москві з наказу генерала Єропкина, помічника генерал-губернатора Москви, який очолював всю боротьбу з небезпечною хворобою.

Зважаючи на надзвичайні обставини, колегія своїм указом зарахувала Д.Самойловича до штату Московського сухопутного госпіталю з виконанням лікарських обов'язків в Угрешській лікарні.

В склепистих келіях-палатах Угрешського монастиря цілодобово тривала самовіддана і небезпечна боротьба за життя з моровицею. Лікарня у монастирі

Самойлович Данило Самійлович (1742-1805)

стала завдяки Самойловичу науково-дослідницькою лабораторією, де наш земляк перший з вітчизняних вчених виробив і розвинув наукові засоби боротьби з чумою⁶.

Потрібне зазначити, що величезна смертність від чуми, загибель значної кількості медичного персоналу штовхали наполегливий розум окремих лікарів на вперті пошуки ефективних засобів боротьби із смертоносною заразою. Спостереження переконали їх у шкідливості спорожнювальних засобів, особливо кровопускання, що широко практикувалося до цього, які не тільки не допомагали, а прискорювали смерть хворих. Нехтуючи інструкцією, вони почали широко застосовувати цілий арсенал зміцнювальних засобів, що значно зменшило число смертельних випадків. Цей новий метод лікування чуми і почали широко застосовувати Самойлович, Ягельський, Шафонський та ін. лікарі в госпіталях Москви під час епідемії 1771 р.

Д.Самойлович поступово дійшов думки і про необхідність протичумних щеплень. Профілактичні щеплення він запропонував в першу чергу медичним працівникам, які врятують життя медичному персоналові, найбільш вразливого під час пошесті контингентові людей⁷.

Серед інших важливих заходів слід відзначити, що Д.Самойлович удосконалив раціональне сортування хворих, що стало взірцем для інших чумних лікарів. Він стежив сам і зобов'язував своїх помічників ретельно і постійно стежити, щоб медичні працівники не тільки користувалися захисним одягом, але й правильно скидали його. В результаті спостережень він переконався, що під час пошесті моровиці повітря не є згубним для живих істот, що її в повітрі не існує і вона через нього не передається. Зараження відбувається тільки при стиканні з хворими або зараженими речами. Ось чому Д.Самойлович особливу увагу звернув на своєчасне знезараження будинків, речей та товарів, відаючи цією важливою та трудомісткою справою. Для цього було використано три види протичумних обкурювальних порошоків. Головними компонентами порошоків, що забезпечували знезаражуючий ефект, були сірка та селітра⁸.

В 1774 році Д.Самойловичу пощастило особисто познайомитись з вождем повстання О.Пугачовим та лікувати його.

На мою думку, читачам буде цікаво дізнатися про подробиці спілкування Д.Самойловича з О.Пугачовим. Як відомо, восени 1774 року керівника козацько-селянського повстання доставили в залізній клітці в Москву і помістили у вогкий холодний підвал Монетного двору. Жахливі умови ув'язнення, форсовані допити та знущання підірвали здоров'я О.Пугачова. Побоюючись передчасної його смерті, що не входило в плани імператриці, головний слідчий попросив сенат негайно прислати лікаря.

Д.Самойлович зустрів О.Пугачова в жахливому стані. Закутий в нежкі з рудих кайдани, він був при-

кріплений до стіни масивним ланцюгом так, що не міг навіть прилягти. Він висів, наче розп'ятий на хресті.

Прокурор і наглядачі неохоче виконали вимогу Д.Самойловича звільнити арештанта від кайданів, бо інакше він не зможе обстежити хворого. Бліде обличчя в'язня, гаряча на дотик шкіра, переривисте дихання, глухий кашель, напружений і частий пульс – все це свідчило про важке запалення легень. Сенатський штаб-лікар уважно і прискіпливо оглянув арештанта і мовчки вийшов. У коридорі його наздогнав стривожений прокурор, який пояснив лікареві, що особисто відповідає за життя Пугачова, якого імператриця хоче прилюдно стратити.

Дійсно, Катерина II добре знала, що віра в Пугачова, як і віра в Петра III, в Москві була дуже сильною. Тому вона і обрала стародавню столицю для суду і публічного покарання О.Пугачова, щоб не тільки знищити ватажка найбільшого за її царювання козацько-селянського, повстання, й остаточно розвіяти легенди про Петра III.

Д.Самойлович порадив негайно зняти кайдани, перевести хворого в тепле приміщення, покласти до ліжка та забезпечити повноцінним харчуванням. Виродовж двох тижнів заборонив допити. Поміркувавши Самойлович справедливо вирішив, що сенат не збіжить, якщо він візьме зараз деякі готові ліки із сенатської аптеки і передасть арештантові.

Д.Самойлович з радістю помічав, що стан його пацієнта поволі поліпшується. Повноцінне харчування, ліки та могутній організм сприяли подоланню хвороби. Щодня лікаря супроводжували наглядачі в'язниці, і відверто розмовляти з хворим було неможливо, але Самойлович бачив в очах Пугачева ширшу подяку. Нарешті стан хворого настільки поліпшився, що прокурор, подякувавши сенатському штаб-лікареві, заявив, що він більше не сміє його турбувати. Це означало, що лікаря більше не будуть допускати до хворого.

Незабаром Москву облетіла сумна звістка про те, що суд над О.Пугачовим закінчився, присудили йому до смертної кари шляхом четвертування, що прилюдно і відбулося 10 січня 1775 року на Болотній площі.

Ще в період тяжкої та виснажливої боротьби з пошестю моровиці друзі Самойловича неодноразово наполегливо радили йому їхати за кордон для підготовки та захисту докторської дисертації.

Майже до кінця XVIII ст. лікар, який бажав стати доктором медицини, мусив їхати до одного із зарубіжних університетів для підготовки і захисту дисертації. Так зробив і Самойлович.

Потрібно зазначити, що в цей час вітчизняних медиків хвилювали дві головні проблеми: часті пошесті моровиці та велика дитяча смертність. Проблема боротьби з дитячою смертністю та реальна загроза смерчнення народонаселення непокоїла й прогресивних

Гамойлович Данило Гамойлович (1742-1805)

діячів того часу. Геніальний російський учений М.В. Ломоносов вважав боротьбу з дитячою смертністю найважливішим державним завданням.

Думка про вдосконалення акушерської допомоги та зниження дитячої смертності хвилювала й Д.Самойловича. Він мріяв про вдосконалення медичних знань та отримання "докторського градуса", як тоді звали науковий ступінь доктора медицини. Він подав прохання в Державну медичну колегію, і 12 липня 1776 р. було видано наказ про звільнення його від посади штаб-лікаря сенатських департаментів. На початку серпня 1776 р. Самойлович вирушив до Франції, в Страсбурзький університет, в якому навчався з 1776 по 1780 рік, а докторську дисертацію захистив у Лейденському університеті /Нідерланди/¹⁰.

Особливе значення мала заснована при університеті в першій половині XVIII ст. родопомічна школа, що забезпечувала повноцінну підготовку акушерів. Д.Самойлович добре вивчив перебіг пологів, самостійно прийняв сотні пологів, прагнув стати висококваліфікованим акушером. Збираючи матеріали для дисертації, він не забував поради М.В. Ломоносова видати російською мовою посібник з повивальної майстерності.

Уже в 1778 р. він склав такий посібник під назвою "Міська та сільська повитуха". Посібник з акушерства було подано до медичної колегії й видано в Москві 1780 р. Книга користувалася величезним попитом, перевидавалася в 1786 р.

У кінці 1779 р. Д.Самойлович переїздить до Голландії, в Лейденський університет, інтенсивно готується до захисту дисертації. В 1780 році Д.Самойлович закінчив і надрукував свою дисертацію.

Після захисту дисертації Д.Самойлович ще три роки прожив за кордоном і ретельно знайомився з організацією та станом родопомічної допомоги.

В цей період він також видає свої

праці про чуму. У 1782 році після виходу в світ праці "Про щеплення проти чуми" Французька Академія обрала нашого земляка своїм почесним членом.¹¹ В 1785 р. цю книгу було перевидано в Лейпцігу німецькою мовою і вдруге надруковано в Парижі в 1787 році.

Автор надсилає свої наукові праці відомим ученим та науковим товариствам. У своїх працях Д.Самойлович був палким послідовником М.В. Ломоносова, висловлювання якого брав епіграфом до своїх праць. Він переконливо довів, що чума не переноситься міазмами, які виникають внаслідок гниття різних органічних речовин, як це було визнано тогочасною наукою, а передається при безпосередньому контакті з хворими. Про Д.Самойловича заговорили, його праці обговорювалися з великою цікавістю, а пропозиція про протичумні щеплення викликала жваву дискусію. Самойлович стає відомим ученим, його обирають членом різних академій та наукових товариств.

Після семирічного перебування за кордоном Д.С.Самойлович почав збиратися додому. 1 жовтня 1783 р. він повернувся до Петербурга, але з перших днів перебування в північній столиці відчув якусь незрозумілу глуху стіну, абсолютну байдужість до його знань. Хоча в країні відчувалась гостра потреба в кваліфікованих спеціалістах, учений з європейською славою, ще довго залишався без роботи.

Втративши надію одержати посаду акушера, безробітний учений прийняв пропозицію Потьомкіна зайняти посаду губернського доктора Катеринославського намісництва та Таврійської області й очолити боротьбу з чумою. У 1784 р. моровиця, як відомо, повільно, але вперто посувалася далі на північ від Кременчука і перейшла до Чернігівського помісництва. В серпні люта недуга з'явилася на хуторі Мохнівка Пирятинського повіту, а у вересні - в с.Мамаївка Прилуцького повіту. В жовтні перші випад-

ки небезпечної хвороби було виявлено в Прилуках. Тут загинуло від чуми 46 чоловік. Д.Самойлович об'їздить нові вогнища зарази і разом з місцевою адміністрацією та медиками організує боротьбу з страшною недугою, надійно ізолює населені пункти, вражені чумою. Завдяки виключній працьовитості та енергійним заходам, що їх провів Д.Самойлович та його помічники, люту хворобу пошало локалізувати, і пошесть чуми в 1783-1784 рр. далі Прилук не поширилася. Самойлович енергійно і настійливо застосовував розроблені ним протиепідемічні заходи і з допомогою місцевих лікарів порівняно швидко ліквідував пошесть чуми. В кінці грудня 1784 р. небезпечна хвороба всюди остаточно припинилася.

15 лютого 1785 року по закінченні карантину караульну команду довкола Кременчука та Прилук було знято й дозволено вільний проїзд.¹³

Слід зазначити, що це був період енергійної і послідовної творчої роботи. Д.Самойлович розробляє нові методи ізоляції і дезинфекції під час епідемії, за якими не треба було спалювати будинки і речі ослаблених, від чого в ті часи населення уражених місцевостей терпіло матеріально.

Своїми працями він значно сприяв проведенню санітарних заходів у російській армії.

Самойлович висловлював оптимістичну впевненість у подоланні чуми. "Збудеться сподівання моє, писав він, - і побачимо ми всі, що морова смертоносна пошесть, заразносна чума, так само в народі не буде небезпечна, як і сама віспа, тим паче віспа щеплена".¹⁴

Енергійна та плідна діяльність Д.Самойловича щодо викорінення моровиці дістала захоплену схвальну оцінку Г.Потьомкіна, котрий в листі від 2 квітня 1785 р., доповідаючи Катерині II, писав: "Самойлович - про нього інакше промовити не можна, як герой чумний, або істинний Ескулапій, або, якщо бажаєте, Іппократ. Далєбі я перед

Самойлович Данило Самійлович (1742-1805)

вами не брешу". Коли пошесть скінчилася, учасники боротьби, що найбільше відзначилися, одержали нагороду. В 1785 р. Д.С.Самойлович дістав високий чин колезького радника, що рідко траплялося серед медиків тих часів.¹⁵

Відзначився Д.Самойлович і в період російсько-турецької війни 1787-1791 рр.

Відомий і такий випадок, коли він особисто надавав медичну допомогу О.В.Суворову, якого було поранено в груди і в руку в районі Кінбурнської коси, де тривали запеклі бої. Д.Самойлович подав йому під час бою потрібну допомогу, лікував його понад місяць і щодня в письмовій формі сповіщав про стан здоров'я пораненого.

У свою чергу Суворов, не щедрий на компліменти, щиро і тепло відгукнувся про Самойловича. Закінчуючи бойову реляцію Потьомкіну, пригадав імена героїв. З задоволенням писав і про лікаря, що його "мистецтвом і трудами дуже задоволений".¹⁶

А 9 жовтня 1790 р. за наказом Г.Потьомкіна Д.С.Самойловича було раптово звільнено з посади без пояснення причини. Г.Потьомкін вирішив позбутися волелюбного, прямолінійного і справедливого лікаря, котрий на смілювався критикувати його дії та іронічно ставитись до організації бутафорської зустрічі Катерини II під час її подорожі по Україні та Криму.

Уславлений вчений знову став безробітним.

Після раптового звільнення з посади лікаря Катеринославського намісництва Д.Самойлович в кінці 1790 р. жив у Чернігові, а в 1791 і до половини 1792 р. - у місті Шклові. У Шклові він удруге відредагував, а потім, у 1792 р., опублікував "Короткий опис мікроскопічних досліджень про сутність отрути чумної".

"Твори для користі загальнонародної" - ці слова, що стояли на титульному аркуші одного з творів Д.Самойловича, справді відпо-

відали змістові й напряду його та інших вітчизняних лікарів XVIII ст. Слідом за Ломоносовим лікарі ХУШ ст. вважали основою наукової медицини спостереження і досвід: "Не слід про речі міркувати так, як їх той або інший описав автор, а як природа оні створила і очам нашим являє".

18 жовтня 1792 р. Самойлович погоджується зайняти скромну посаду ординатора Московського сухопутного госпітально, де й працював до вересня 1793 р., коли його було призначено головним карантинним доктором Катеринославського намісництва і Таврійської області.

В послідуючі роки він вів боротьбу з чумою на Тамані, в Одесі, Дубосарах, в Феодосії. В 1801 р. очолив Чорноморську управу в Миколаєві. Наприкінці січня 1805 р. Д.С.Самойлович, повернувшись з чергової інфекційної поїздки, тяжко захворів. 20 лютого 1805 року його не стало.

Оскільки Данило Самойлович не працював у вищих медичних школах ім'я цього видатного вченого скоро було забуте і майже не згадувалося у працях з історії медицини. Навіть точна дата його смерті була невідома. Лише новими дослідженнями архівних матеріалів доведено, що помер Самойлович у 1805 р. і похований у Миколаєві над Південним Бугом. У цьому місті в 1968 р. йому споруджено пам'ятник, його іменем названо нову лікарню в приміському селі, де містився великий військовий госпіталь, очолюваний Д. Самойловичем.¹⁸

У районному центрі Жовтневе, де був раніше Вітовський госпіталь, збудовано пам'ятник і встановлено меморіальну дошку.

На меморіальній дошці Херсонського міськвиконкому серед імен видатних діячів міста зазначено й ім'я Д.С. Самойловича.

В Військово-медичному музеї Санкт-Петербурга /колишньому Ленінграді/ встановлений бронзовий бюст ученого.¹⁹

У Чернігові колишній 2-й Ста-

рокіївський провулок /в Деснянському районі, за річкою Стрижем/ перейменовано на вулицю Самойловича.

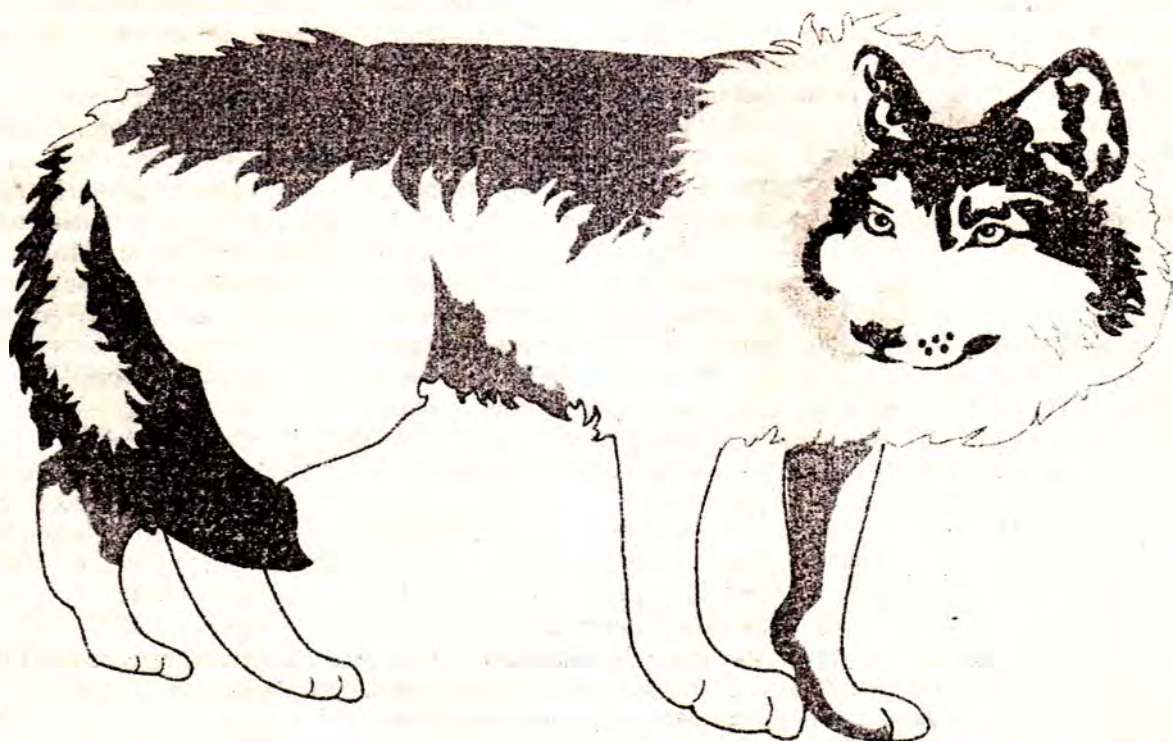
Героїчне життя та багатогранна діяльність талановитого лікаря і вченого Данила Самойловича - яскравий приклад гарячого патріотизму, справжнього гуманізму, самовідданого служіння вітчизні і науці, приклад, що має величезне виховне значення для сучасної молоді.

Анатолій Риженко.

Література.

1. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с.277-278.
2. М.К.Бородій. Данило Самійлович Самойлович. К., 1987, с.7.
3. Там же, с.21.
4. Там же, с.27.
5. "Деснянська правда", 23 січня 1968 р.
6. Там же.
7. С.А.Верхратський, П.Ю. Заблудовський. Історія медицини. К., 1991, с.228.
8. М.К.Бородій. Вказана праця, с.80.
9. Там же, с.88.
10. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник, с.724.
11. "Деснянська правда", 23 січня 1968 р.
12. С.А.Верхратський, П.Ю.Заблудовський. Вказана праця, с.228.
13. М.К.Бородій. Вказана праця, с.109.
14. С.А.Верхратський, П.Ю.Заблудовський. Вказана праця, с.229.
15. М.К.Бородій. Вказана праця, с. 109.
16. "Деснянська правда", 23 січня 1968 р.
17. М.К.Бородій. Вказана праця, с. 117.
18. С.А.Верхратський, П.Ю. Заблудовський. Вказана праця, с.229.
19. М.К.Бородій. Вказана праця, с.146.
20. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник, с.724.

Народне уявлення про тварин

Образи тварин посідають значне місце в українському фольклорі. Звірі, птахи, плазуни, земноводні, комахи присутні в народних обрядах, іграх. Про них складено багато приказок, прислів'їв, загадок та інше. Проте ставлення до тварин не було однозначним. Нерідко ті ж самі тварини відігравали у традиційних уявленнях подвійну роль, виступаючи то прихильними до людини, то, навпаки, уособленням або союзником злих сил.

Бджола здавна користувалася народною пошаною. Продукти бджільництва використовують в господарстві, в медицині, а також в обрядовій атрибутиці. Вважалося, що бджоли будуть водитись тільки в добрих людей. Щоб була більша чисельність бджіл на пасіки ставили ікони святих Зосима і Савватія, покровителів бджільництва.

Вовк в народі завжди вважався сміливим, підступним і небезпечним звіром. Існувало повір'я, що вовк, як і інші тварини користується покровительством святого Юрія, який розподіляє для них здобич. У Прикарпатті старшим над вовками вважався свя-

тий Микола. В народі існує багато приказок та прислів'їв про вовка. Це такі: "Вовка ноги годують", "За вовка помовка, а вовк іде", "Нюхом вовк ситий не буде", "Не за те вовка б'ють, що сірий, а за те, що овечку з'їв" та інші. Також популярними були сюжети про вовкулаків - людей, котрі вмюють обернатися вовками, або обернених у вовка проти своєї волі.

Вуж в народі вважався охоронцем житла, своєрідним його покровителем, який приносить багатство і щастя. Вважали, якщо вуж з'являється біля корови, то вона дає більше молока. Вбивати вужа заборонялося.

Гадюками називали в Україні усіх змій. Існували перекази про ворожбитів, які вміли скликати гадюк свистом або грою на сопілці, приручати їх, а іноді й насилати на шкоду людям. Переказували, що той, хто скуштував відвареного м'яса гадюки, здобував не тільки особливу "зміїну" мудрість, а й знання розуміти мову тварин та рослин.

Часто гадюку або частини її тіла використовували в народній

медицині. Цілющими властивостями відзначалася шкіра, яку гадюка скидає під час линяння. Нею обкурювали хворого на лихоманку, прикладали до ран, фурункулів, вважали засобом, що сприяє росту волосся, застосовували при хворобі очей і зубного болю.

Жаби наділялися здатністю приносити людям як добро, так і зло. За повір'ям, вони були створені самим Богом. Вбивати жабу заборонялося, щоб не накликати біди на себе та рідних.

Водночас жаба виступала уособленням нечистої сили, її укуси вважали небезпечними і навіть смертельними.

Жабу остерігалися брати в руки, боячись бородавок. І тому, що жаба перебігає дорогою або з'являється в хаті, бачили недобру прикмету.

Жаба здавна використовувалась в замовляннях, ворожіннях та інших магічних діях, як приворотний або відворотний засіб.

Кінь завжди користувався пошаною, адже він відігравав велику роль в повсякденному житті та у військовій справі українців. Кінь

ський череп наділявся властивостями оберега від нечистої сили, вважався символом родючості. Господарі застромлювали його у тин на городі, щоб все родило або тримали на пасіці, щоб бджоли велися. Існували повір'я з кінськими підковами. Загально поширеним було вірування, що знайти підкову в дорозі є доброю прикметою.

Кота вважали чистою твариною, доброю істотою, яка прихильна до людини. В багатьох місцевостях коту приписували здатність охороняти дім від усього злого. З котом пов'язаний традиційний обряд новосілля, який починається з того, що господарі за день до цієї події залишають kota у новій хаті.

Образ зайця присутній в обрядових та весільних піснях, дитячому фольклорі. У казкових сюжетах він переважно уособлює боягузство. Згадується заєць і в народних висловах. Це: "Видно зайця по вухах", "Не женись за двома зайцями, бо й одного не впіймаєш" та інші.

Вважали що заєць служить нечистій силі, тому зустріч з цією твариною віщує невдачу.

Щоб запобігти цьому на дорозу кидали жмут сіна. Також вірили, що поява зайця поблизу житла, може бути передвісником пожежі.

Що до кози, то до неї ставилися неоднозначно. Вважалося, що коза є породженням диявола. Побутувало уявлення, що відьма

боїться козу і ніколи не відбирає в неї молока. Козла тримали у стайні разом з кіньми для охорони від нечистої сили.

Водночас коза символізувала родючість і життєву силу. Так часто на Різдво влаштовували традиційні обходи села з "козою".

Помітне місце в народному фольклорі займає миша. Вона вважалася нечистою твариною. Мишу пов'язували із світом відьом і чарівників. Щоб уберегти збіжжя і продукти від мишей виконували спеціальні ритуали. Іноді щоб позбутися цих тварин, їхні нори закладали шматочками дерева, в яке вдарила блискавка.

Ольга Степаненко

До ювілею Великої Перемоги. Події 60-річної давності.

Наближається 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні, найстрашнішій, найжорстокішій в історії нашої країни. Горе і страждання принесла вона і жителям міста, району. Рівно два роки в окупованих Прилуках фашисти втілювали в життя свої звірячі плани: 15 тисяч мирних жителів, закатованих фашистами сплять вічним сном у братських могилах Плискунівського яру та біля школи № 6, на 2 млн. карбованців нанесено місту збитків. А поругана честь, понівечені долі?

18 вересня 1943 року Прилуччина була визволена з фашистського панування. Починаючи з перших днів визволення жителі міста і району відновлювали зруйноване господарство, допомагали фронту, робили свій внесок у розгром ворога, і взагалі: жили ще неповноцінним, але вже вільним життям.

Ось які події відбувалися в місті і районі в далекому 44-му:

- До першого травня колектив Прилуцького газзаводу виготовив для передачі в торгівельну сітку 12 тисяч пляшок сітра, одну тисячу літрів морсу, 400 літрів газованої води та великий асортимент кондвиробів.

- 15 травня закінчується місячник по уборці Прилуцької станції. За цей час робітники станції, депо, вагонного участку в надурочні години очистили привокзальну територію і шляхи станції від бруду і мусору, який залишився після німецького двохрічного хазяйнування.

- 3 ініціативи міському комсомолу 12 червня відбудеться вечір для піонерів міста, присвячений пам'яті героїв Краснодону.

- 4 липня в пед. школі відбувся вечір студентів-випускників. 124 молодих вчителів поїдуть працювати у визволені області Радянської України.

- На привокзальному майдані 30 липня о 10 годині ранку в честь дня залізничника відкрито пам'ятник Леніну, збудований залізничниками на свої кошти і своїми силами.

- 30 серпня в приміщенні міського драматичного театру відбулося урочисте засідання партійного, радянського, комсомольського активу, присвячене пам'яті героя українського народу М.О.Щорса.

- На республіканському огляді художньої самодіяльності ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН УРСР, який проходив 25 - 30 вересня в Києві, перше місце зайняли партерно-акробатичні групи дівчат та хлопців від прилуцької школи ФЗН № 2.

- Розгорнувся збір коштів на будівництво будинку-відпочинку інвалідам Вітчизняної війни комсомольськими організаціями району.

ЧЕРВЕНЬ

Відтохкали в черемхах солов'ї,
Духмяно відцвіли бузки та вишні.
Берези коси розплели свої,
І на побачення до червня вийшли.

Стоять в задумі горді, мовчазні,
Тихенько їм нашіптує щось вітер.
Хвилюються вусаті ячмені,
Й волошки посміхаються, як діти.

А червень тихо бродить на полях,
Купається в ранкових теплих
росах.
Синій туман край берега приляг,
І бусол заблудився у покосах.

ПОКА МЫ ЛЮБИМ...

О как же быстро наши годы
пролетели,
О чём жалеет теперь, кого винить ?
Сберечь любовь мы сами
не сумели,
И вместе нам теперь уже не быть.
А наши встречи - это не случайность,
Кто не любил, тот жизнь
растратил зря.
Мой сладкий грех,
любовь моя и тайна,
Я благодарна Богу за тебя.
Пусть наша жизнь, как надо,
не сложилась,
Ты счастье не моё, я - не твоя.
И судьбы наши не соединились,

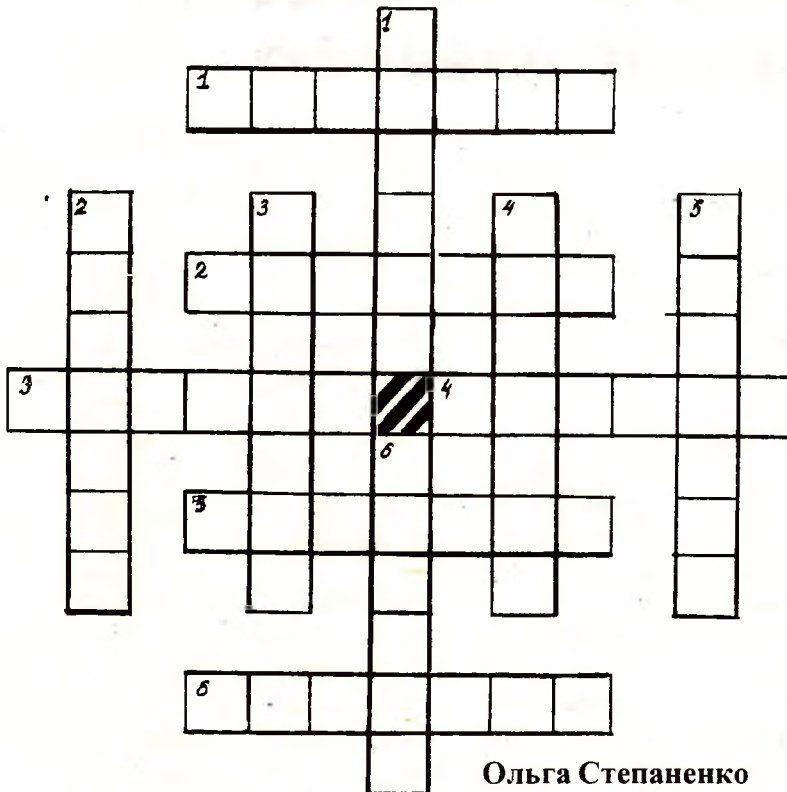
Но наша дочка так похожа на тебя.
Твои глаза, твоя улыбка, твои руки.
Серьёзный взгляд и даже разговор.
О Боже мой, как долго мы в разлуке.
В нас одиночество жестокий
приговор.

Но я судьбу свою не проклинаю.
И не жалею в жизни ни о чём.
Хоть иногда и плачу и страдаю.
Пока мы любим - мы еще живём.

А наша дочка стала уже взрослой,
Уже невеста - скоро под венец.
И вот тогда, не сдерживая слёзы,
Я ей скажу, что ты её отец.

Надія Рожко, с. М. Дівичя

Кросворд "Тваринний світ"

Ольга Степаненко

По-вертикалі:

1. Орган травлення в тварин.
2. Процес поглинання організмом кисню з зовнішнього середовища.
3. Невеликий птах з родини горобиних, який чудово співає.
4. Плоска, широка кістка плечевого поясу.
5. Великий морський ссавець з ряду китоподібних. Маю дуже масивну верхню частину голови.
6. Зовнішні носові отвори хребетних тварин.

По-горизонталі:

1. Реакція тваринного організму у відповідь на зовнішні подразнення, яка проходить за участю центр. нервової системи.
2. Відділ головного мозку, який бере участь у координації рухів.
3. Видатний радянський вчений, який розробив вчення про рефлекси.
4. Антілопа, з великою головою. Поширена в Середній Азії.
5. Травна залоза всіх хребетних тварин.
6. Представник царства живих організмів.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам.170. Тир. 500 прим.
Свідectво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договiрна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 3 (92) Березень 2005 року

В цьому місяці:

11 березня - 100 років тому народився Василь Олексійович Некращенко /1895 - 1957/, заслужений лікар України. Працював заступником головного лікаря Прилуцької міської районної лікарні. Похований на центральному кладовищі, яке знаходиться на розі вулиць Костянтинівської та Гімназичної.

12 березня - 45 років тому створено Гнідинцівську дільницю та Прилуцьку бригаду по видобутку нафти /1960/, на базі яких було засновано НГВУ «Чернігівнафтогаз».

16 березня - 55 років тому народився Віктор Євгенович Криворучко /1950/, заслужений журналіст України, заступник редактора газети «Прилуччина в новинах, подіях, коментарях», власкор газети «Чернігівський вісник».

27 березня - 65 років тому народився Микола Петрович Гапochenко /1940/, заслужений геолог України. Працював бурильником в експедиції глибокого буріння. Проживає в Прилуках.

НАГАДУВАННЯ ЧОЛОВІКАМ

**Жінок ми наших мало бережемо,
А все тому, що забуваємо ми часто,
Що ми одні без матерів, дружин,
Не створимо того, що зветься щастям.**

95 років тому, в 1910 році, на 2-й Міжнародній конференції жінок-соціалісток в Копенгагені було прийнято рішення про щорічне святкування Міжнародного жіночого дня. Протягом десятиліть жінки «борилися» за економічне, політичне, соціальне рівноправ'я.

Сучасна жінка не «бореться» за свої права. Вона їх має. Мало того, що вона - активний учасник у всіх сферах життєдіяльності, вона ще й вміль організатор, керівник. Та головне - вона Жінка.

Жінки закладів культури,

з якими я працюю не один рік - професійно освічені і ділові, завжди привітливі і чуйні, трішечки усміхнені і горді. Вони чарівні!

Дорогі жінки міського управління культури, Будинку культури, дитячої музичної школи, школи мистецтв, міської та районної бібліотек, краєзнавчого музею!

Залишайтеся такими як ви є. Здоров'я вам міцного, радості вам від роботи, щастя вам у сім'ях, благополуччя вам і терпіння.

З святом вас Весни!

Редактор.

Дорогі мої Землячки!

**Спасибі, що для нас створив їх Бог.
І в дні, коли свистіли урагани,
Не досягли б ми з вами перемог,
Без тих, хто нам залічували рани.**

Весна! Найкраща пора року.

І тому, що в її перший місяць - свято найпрекраснішої половини людства, і тому, що в останній - найбільше, як на мене, найвеличніше свято - свято Перемоги у Великій Вітчизняній війні, «праздника со слезами на глазах». Слова з відомої пісні вдало і точно відтворюють стан душі тих, хто здавив лютого звіра у його логові, хто розламав, спалив і розвіяв те, що залишилося від « пучка хвосту», хто врятував рідну землю та народи багатьох країн світу від фашистського поневолення.

Тож, поздоровляючи своїх чарівних прилучанок зі святом Весни, Кохання, Радості, Надії - я хочу згадати тих моїх, безумовно і ваших, шановні читачі землячок, які у грізні роки Великої Вітчизняної війни стали на захист рідної землі, і які для нас і наших нащадків назавжди залишаться молодими.

Понад 3 тисячі прилучан громили ворога на полях війни. Сотні жительок міста у складі військових частин нищили супостата, виносили з полів бою поранених солдат і офіцерів, рятували їм життя у санбатах, вели боротьбу в тилу ворога.

На привеликий жаль, навіть ми, автори « Книги Пам'яті», яка розповідає про прилучан, які загинули на полях Великої Вітчизняної війни не змогли відшукати і підтвердити документально загибель майже тисячі прилучан. Серед 2250 прилучан, занесених до «Книги Пам'яті» - 14 жінок...

Весна, а точніше травень 1941 року видався дощовим, але теплим, а для десятикласниці Валентини Агафонової - ще й напруженим, бо закінчувалася остання чверть навчального процесу - попереду екзамен на атестат зрілості. Чверть закінчила добре. П'ятірок більше ніж четверок. Червень був і теплим і сонячним, але ще більш напруженим.

Екзамени!... Здала успішно.

Вечорами, разом з Андрієм, сидячи на лавці біля двору розмірковували про те, як поїдуть і безумовно вступлять до медінституту і після його закінчення будуть лікувати хворих, виховувати своїх діточок. І не тільки про це ...

Обійнявшись, вони довго «воркували» і не чули, як мати не один раз гукала Валю до хати. Так було і того вечора 21 червня, а на ранок почалася війна. Мрії, плани не тільки двох молодих людей, а й цілого народу були перекреслені подіями найчорнішого дня в історії людства - 22 червня 1941 року. Війна!...

За два роки окупації німцями міста над Удаєм Валя побачила все те, що принесли нелюди на рідну землю. Тож, коли місто було визволене від фашистів, не роздумуючи пішла до військомату.

Частина, в якій вона проходила службу санінструктором, наближалася з боями до Житомира.

Не один десяток поранених однополчан винесла вона на своїх плечах з поля бою. Та не судилося Валі дожити до Перемоги. В бою під містом Новоград-Волинським, рятуючи життя командирів роти, була тяжко поранена. Лікарі евакогоспіталю були безсилі. Померла Валентина Петрівна 15 травня 1944 року. А їй було лише 19 років!

Такою ж або майже такою була доля - короткий життєвий шлях прилучанок - воїнів, які загинули на полях війни і про яких іде мова.

Бабіч Оксана Павлівна. Народилася в с. Петрівка Прилуцького району. Після закінчення школи працювала продавцем в Прилуцькій конторі « Чернігівторг». Мобілізована Прилуцьким РВК в 1941 році. Закінчила курси фельдшерів. Сержант, військовий фельдшер. Загинула 15 серпня 1942 року. 21 рік!

Боровська Ольга Миколаївна. Народилася в 1920 році в Прилуках. На полях війни з 1941 року, рядова. Загинула в грудні 1943 року. 22 роки!

Варновиця Марія Федорівна. Народилася в Прилуках в 1922 році. На полях війни з перших її днів. Сержант. Загинула в листопаді 1941 року. 19 років!

Деркач Настя Мусіївна. Народилася в 1916 році в Прилуках. Закінчила Дніпропетровський медінститут. Мобілізована в липні 1941 року. Померла від ран в госпіталі в травні 1942 року. 25 років!

Золотницька Євдокія Йосипівна. Народилася в 1925 році в Прилуках. Перед війною працювала в одній з Московських будівельних організацій. Мобілізована Московським РВК, рядова. Загинула у серпні 1943 року.

Це була наймолодша серед загиблих прилучанок-воїнів. 17 років!

Карасик Ципа-Лея Мойсеївна. Народилася в 1913 році в Прилуках. До війни працювала в міській аптеці. Мобілізована Прилуцьким РВК. Старшина медслужби. Пропала безвісті в перші дні війни. 27 років!

Котеленець Марія Федорівна. Народилася в 1921 році. Добровільно пішла на фронт у вересні 1943. Загинула в грудні того ж року. 22 роки!

Кошова Людмила Опанасівна. Народилася в 1924 році в Прилуках. Партизанка з'єднання О.Федорова. Загинула в 1943 році. 18 років!

Майхерська Лідія Яківна. Народилася в Прилуках. На полях війни з 1941 року. Лейтенант медслужби. Дата і місце загибелі невідомі.

Охріменко Катерина Гаврилівна. Народилася в Прилуках. Призвана Прилуцьким РВК у вересні 1943 року. Рядова. Загинула у грудні 1943 року. 19 років!

Малка Неоніла Федосіївна. Народилася в 1918 році. Після закінчення Прилуцького медучилища працювала в терапевтичному відділенні міської лікарні. Мобілізована в 1941 році. Військовий фельдшер. Загинула в 1943 році. 24 роки!

Панченко Надія Матвіївна. Народилася в При-

Дорогі мої землячки!

луках. Закінчила медичне училище. На полях війни з вересня 1943 року. Старший лейтенант медслужби. Померла від ран у квітні 1945 року. 19 років!

Розжигайло Надія Порфирівна. Народилася в Прилуках. Після закінчення школи працювала в артілі «Культура». Призвана Прилуцьким РВК. Сержант. Дата і місце загибелі невідомі.

20 років! Вік, в якому втілювати в реальність свої мрії. Ні одна з них так і не відчула справжнього великого кохання. Ні одна з них так і не виконала основного свого призначення, як жінка, не відчула на собі почуття материнства, але до кінця виконала священний обов'язок люблячої і вірної дочки своєї Вітчизни.

Будь вона проклята Богом, найжорстокіша і найстрашніша серед усіх воєн, які зазнало людство за свою історію. Результати війни страхітливі - людство лишилося 60 мільйонів жителів. У мільйонів соколят України обірвався стрімкий політ.

Весна! Все вище піднімається і все тепліше гріє сонечко. Теплішими і добрішими стають люди. Земля починає вдихати свою енергію життя у все живе. Розквітають чарівні прилучанки.

Дорогі мої землячки! Всі, хто тільки вступає в життя, і хто вже заслужено відпочиває! Всі, хто дає нам радість життя, всі, без кого ми не створимо того, що називаємо щастям!

Здоров'я, радості, довгих років життя і вічного вам кохання, а всім землячкам, які склали свої голови на полях війни і в пам'ять про яких написана ця стаття - земля пухом!

Леонід Карпилянський

9 БЕРЕЗНЯ -

день народження Великого Кобзаря.
(1814-1861)

«Він був більше, як українець...»

*«Є в Шевченка народження дата,
дати смерті в поета нема.»
«Сільські вісті», 20 серпня 2004 року.*

Завжди, коли періодично перечитує літературу, присвячену Т.Г.Шевченкові, в пам'яті зринають слова, винесені в заголовок цієї статті. Вони належать колишньому президенту США Ліндону Б.Джонсону. Понад сорок років тому, я започаткував переписку з українцями /навіть з земляками/, яких, кожного у свій час, доля закинула кого в США, кого в Канаду, а кого у Францію і навіть у далеку Австралію.

Ведучи листування з ними, крім іншої, я отримував інформацію і про те, як вони на придбаній своїй новій батьківщині бережуть свої, національні традиції а також пам'ять про Великого Кобзаря, шанують його творчість. Поступово мені вдалося зібрати цікавий матеріал про те, як шанують велико-

го українського поета і художника Тараса Шевченка на американській землі, не лише громадяни українського походження, але й представники інших національностей. І що, на мою думку, особливо важливо, високу оцінку нашому безсмертному Кобзареві висловили навіть окремі президенти США. Саме про це я і хочу поділитися з читачами.

Почну з того, що ще в 1964 -му, вже тепер далекому, році в одному із своїх листів, надісланих мені з міста Клівленда /США/, Самійленко Степан Сергійович /уродженець с.Валки Прилуцького району/ повідомляв, цитую:»В суботу, 27 червня, в М.Вашингтоні, бувший президент З.Ш.А. Двайт Айзенговер відкрив пам'ятника Т.Г.Шевченку, при великому здвизі народу /було там, при тому до 400.000 людей і то різних і «білих» і «кольорових»!

Тут потрібно зазначити, що Двайт Айзенговер згідно англійського правопису - це Дуайт Д. Ейзенха-

(Продовження на 4-й стор.)

9 БЕРЕЗНЯ -
день народження Великого Кобзаря.
(1814-1861)

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

уер.

А в брєвіатурі З.Ш.А. літера «З» означає «З'єднані» Штати Америки.

Подобиць С.С.Самійленко не повідомляв, і лише порівняно недавно з матеріалів, надрукованих в «Літературній Україні» в 1991 році /що до цього часу залишалося маловідомим/ читачі цієї газети змогли дізнатися про те, що до спорудження вказаного вище монумента були безпосередньо причетні президенти США 50-60-х років минулого століття, які підтримали давнє прагнення українців спорудити пам'ятник Т.Г.Шевченкові в столиці США.

Про це, як відомо, говорив також колишній президент США Джордж Буш /старший/, який 1 серпня 1991 року з візитом побував у Києві. 1

Виступивши в парламенті України, вік цитував промовисті рядки Кобзаря, нагадав, що у Вашингтоні височіє пам'ятник геніальному синові українського народу.

А його наступник президент Білл Клінтон, який побував з візитом в Україні в червні 2000 року, у своїй промові перед киянами кілька разів процитував українською мовою слова Великого Кобзаря: «Борітеся - поборете!» Цими словами він закликав українців активно проводити реформи, розвивати громадянське суспільство, захищати вільні засоби масової інформації і розірвати пута корупції. «Америка буде поруч з вами у вашій боротьбі за процвітаюче майбутнє», - заявив американський лідер. 2

Ще в 50-і роки, коли тривала дискусія про доцільність спорудження монумента, Гаррі С. Трумен перебрав на себе обов'язки почесного голови Комітету Пам'ятника Шевченкові. Відомий у діаспорі громадський

діяч, доктор Роман А. Дуайт Д. Ейзенхауер підписав схвалений конгресом закон про спорудження пам'ятника, а згодом відкрив його і виступив на урочистостях з цієї нагоди з емоційною промовою. Сприяв реалізації зведення пам'ятника і Джон Ф. Кеннеді. Ліндон Б. Джонсон висловив і своє ставлення до Кобзаря у спеціальному посланні, написаному з нагоди вмурування до підніжжя монумента Пропам'ятної грамоти - звернення до нащадків, в якому було закарбовано історію створення пам'ятника та списки тисяч людей, що підтримали ідею

його спорудження щедрими жертвами. 3

Пам'ятник Т.Г.Шевченкові у Вашингтоні, як уже зазначалося вище, було відкрито 27 червня 1964 року. Його автор - Леонід Молодожанін, український скульптор із Вінніпега, котрий став переможцем у конкурсі, на якому було представлено сімнадцять оригінальних проектів.

День відкриття пам'ятника преса назвала найвизначнішим днем життя української діаспори в Америці за всю її історію.

Спорудженню пам'ятника та його відкриттю приєвчано кни-

9 БЕРЕЗНЯ -
день народження Великого Кобзаря.
(1814-1861)

Барельєф
"Прометей"

жку одного з членів Комітету Пам'ятника Шевченкові Антона Драгана «Шевченко у Вашингтоні», що вийшла 1984-го року у Нью-Йорку. З неї й було передруковано висловлювання президентів США про Кобзаря у згадуваній вище газеті «Літературна Україна» 22. серпня 1991 року.

Зважаю, що і нашим читачам буде цікаво про це дізнатися.

Джон Ф.Кеннеді: Я радий, що можу додати свій голос до тих, що вшановують великого українського поета Тараса Шевченка. Ми вшановуємо його за великий вклад у культуру не тільки України, яку він так дуже любив і так промовисто описував, а й культуру світу, його творчість є благородною частиною нашої історичної спадщини.⁴

Ліндон Б.Джонсон: Любов до українського поета цілком зрозуміла і гордість з його досягнень цілком виправдана.

Прикметно, що тут, у столиці великої і вільної республіки, поставлено статую Шевченка, щоб вона усім живим і тим, хто приїде після нас, нагадувала про його

велич.

Шевченко цілком заслуговує на почесі, якими оточується. Він був більше, як українець - він був державним мужем і громадянином світу. Він був більше, як поетом - він був хоробрим воїном за права і волю людей. Він писав вірші, щоб вести рішучий бій за волю. Його поезія - з народу й для народу.

Коло Шевченкових слухачів

було таке широке, а вплив був такий великий, що його слова знаходили читача і любов далеко поза кордонами рідної країни. Видання його поезій були такі вартісні, що кожна родина старалася мати дві книжки - Біблію і Шевченка...⁵

Дуайт Д.Ейзенхауер: Дня 13-го вересня 1960-го року, коли підписом я перетворив на закон ухвалу, яка уповноважувала будову цього пам'ятника, сподівався, що ви влаштуєте урочистість відкриття, яка б відповідала величі Тараса Шевченка.

Цей день настав і ви прийшли тисячами з усіх частин Сполучених Штатів Америки: ви прийшли з Канади, з Латинської Америки і Європи та навіть далекої Австралії, щоб вшанувати пам'ять поета, який так промовисто висловив невмирущу рішучість людини боротися за волю та її незгасаючу віру в кінцеву перемогу.

Упродовж кількох минулих десятиліть сильні люди, які здобули контроль над великими обширами нашої планети, википили і за-

перечили засади волі і людської гідності. Революційні доктрини нашого вільного суспільства ще далекі від універсального застосування на землі. Навпаки, ми бачим протинаступ їм фашизму і комунізму, щоб застосувати їх тоталітарною державою, придушенням особистих вольностей, запереченням національної незалежності і навіть знищенням свободи запитів і дискусій.

Тиранія і гніт сьогодні не різняться з тиранією гноблення за часів Тараса Шевченка.

Тут, як і тоді тиранія означає зосередження всієї влади в руках елітарної групи, урядової верхівки однієї людини.

Коли ж Шевченко приєднався до братства, метою якого було встановлення республіканської форми влади в країнах Східної Європи, його було ув'язнено, і навіть відібрано право на олівець та папір, щоб записувати свої думи про волю.

Сьогодні такий самий зразок життя існує в Радянському Союзі та в усіх поневолених країнах. Де тільки при владі є комунізм, там пов'язується контроль думки вислову і насправді кожної фрази людського існування, яку держава забажає опанувати.⁶

Наріжним каменем кожного вільного суспільства є обмежена влада, яка виконує тільки ті завдання, що їх народ потребує і яких він сам за себе взагалі не може виконати, або не може виконати так справно.

Хоча світ сьогодні поділений між тиранією і волею, маємо надію і маємо віру, що таке не залишиться назавжди. Між усіма людьми, які живуть на планеті, у кожній поневоленій країні - навіть у самій Росії тільки групка чинить лихі утиски, опановуючи своїх співгромадян силою або ошукан-

9 БЕРЕЗНЯ -
день народження Великого Кобзаря.
(1814-1861)

(Закінчення.
Початок на 5-й стор.)

ством.

Але не забуваймо вікової правди, що «це також минеться». У країнах Східної і Центральної Європи, серед неросійських націй СРСР, і в самій Росії - де поезії Шевченка добре відомі - є мільйони поодиноких людей, які серйозно прагнуть права на самовизначення і самоуправління. Статуя поета, що стоїть тут у серці столиці країни, де можуть її бачити представники майже всіх країн світу, є світлим символом його волелюбності.

Вона промовляє до мільйонів гноблених.

Вона дає їм постійну заохоту боротися безутину проти комуністичної тиранії, аж доки одного дня буде досягнута кінцева перемога, що цілком певно станеться.

Щоб з успіхом принести світові мир з волею і справедливістю, мусимо збільшити: наші спільні зусилля, аби люди по всьому світі більше усвідомлювали собі, що тільки у волі можна знайти пра-

вильний шлях до людського поступу, щастя і самовиявлення.

Шевченко жив цією правдою і навчав.

Відкриваючи цей пам'ятник великому українському Поетові XIX століття, ми заохочуємо сьогоднішніх поетів в Україні, в Східній Європі, в усьому світі включати в їхні вірші прагнення людства до волі, до самовислову, до національної незалежності та до волі для всіх людей.

Якби Шевченко жив сьогодні, він був би у перших лавах цього великого змагання.

Ми сьогодні презентуємо світові статую Тараса Шевченка, Кобзаря України та Борця за Волю, щоб увічнити віру людини в кінцеву перемогу волі.

Безнастанною працею та Божою допомогою одного дня настане нова доба, доба універсального миру з волею і справедливістю для всіх.⁷

Минуло понад сорок років з того часу. Ствердилися прогнози американського президента. Світ до невпізнання змінився. На розвалинах комуністичної імперії, ко-

лишнього СРСР, утворилися незалежні держави, які стали на шлях самостійного розвитку.

Розпався так званий Варшавський блок і країни Східної Європи одержали можливість крокувати у майбутнє, не озираючись на окрик і вказівки зі сходу.

Порадувався б Великий Кобзар і недавнім подіям в Україні, де в результаті «помаранчевої революції» український народ одержав шанс до дальшого прогресивного поступу на шляху поліпшення умов свого проживання.

Анатолій Риженко.

Література:

1. Україна: Утвердження незалежної держави /1991-2001/. К., 2001, с.007.

2. «Урядовий кур'єр» 7 червня 2000 року, № 102 /1784/.

3. «Літературна Україна», 22 серпня 1991 року.

4. Там же.

5. Там же.

6. Там же.

7. Там же.

Пам'ятні дати в житті і творчості Т.Г.Шевченка

Січень

1860 рік, Шевченко написав перший варіант своєї автобіографії.

1845 рік, 11 січня (1844 р., 30 грудня) Шевченко написав вірш "Гоголю", в якому називає російського письменника другом і братом.

1860 рік, 6 січня (1858 р., 25 грудня) Петербург. Шевченко написав поезію «Осії. Глава XIV»

1850 рік, 22 (10) січня. Оренбург. Шевченко пише до шефа жандармів і начальника III відді-

лу графа Орлова: посилаючись на свої літа, на недолуге здоров'я, підупале від скорбуту, внаслідок злигоднів під час походу у казахську пустелю та дворічного плавання по Аральському морю, просить тільки одного - дозволити малювати.

Лютий

1855 рік, 27 (15) січня. Новопетровське укріплення. Шевченко закінчив писати четверту повість російською мовою «Музикант».

1860 рік, 27 (15) січня - 1 лютого (20 січня) Петербург. Вийшов з друку збірник поезій Шевченка «Кобзар» з портретом автора, намальованим художником М.Мікшиним.

У **1840 році** Шевченко намалював аквареллю образ Марії за поемою О.Пушкіна «Полтава».

Початок 1845 року. Шевченко продовжує вчитися в Академії художеств. В цей період зустрічається з учасниками політичного гуртка петрашевців.

1840 рік, 24 (12) лютого Пе-

тербург. Шевченко добився цензурного дозволу на видання «Кобзаря».

Березень

1855 рік, 4 березня (20 лютого) Ново петровське укріплення. Поет закінчив повість «Несчастный» (російською мовою).

1855 рік, 27 (15) березня. Ново петровське укріплення. Шевченко, криючись, почав писати повість «Капітана» (російською мовою).

Квітень

1845 рік, 3 квітня (22 березня) Петербург. Рада Академії художеств винесла рішення про присудження Шевченкові звання некласного художника.

1845 рік, 6-7 квітня (25-26 березня) Шевченко виїхав з Петербурга на Україну через Москву.

1845 рік, квітень - 1847 рік, квітень. Шевченко подорожує по містах і селах України, вивчає життя народу, змальовує архітектурні пам'ячки і різні краєвиди. Гостює у рідних та знайомих, зустрічається з видатними прогресивними діячами України.

1860 рік, 25 (13) квітня. Окремим випуском надруковано збірку поезій Шевченка. «Давидові псалми».

Травень

1840 рік, 9 травня (27 квітня). Петербург. На літературно-музичному вечорі у О.Струговщикова Шевченко зустрівся з В.Белінським.

1850 рік, 5 травня (23 квітня). Оренбург. За порушення наказу про заборону писати й малювати Шевченка арештовано. Під час обшуку в нього відібрали листи від друзів, книги, малюнки та інші речі.

1845 рік, Петербург. Вийшла книга М.Полевого «Русские пол-

ководцы». У передмові сказано: «Портреты, рисованные известным художником Т.Г.Шевченко ... были гравированы на стали».

1860 рік, 25 (13) травня. Петербург. Окремим виданням надруковано поему «Наймичка».

Червень

1835 рік, червень. У літньому саду Т.Шевченко зустрівся з земляком, учнем Академії художеств І.Сошенком.

1860 рік, 5 червня (24 травня) Петербург. Віршем «Царям, всевітнім шинкарям» Шевченко почав писати цикл поезій, об'єднаних спільною назвою «Молитва».

1860 рік, 16 (4) червня. Петербург. Шевченко написав поетичний переспів «Плачу Ярославни» із «Слова о полку Ігоревім».

1855 рік, 22 (10) червня. Ново петровське укріплення. Шевченко почав писати повість «Близнецы» (російською мовою).

Липень

1860 рік, 9 липня (27 червня) Петербург. Шевченко написав вірш «Світе ясний! Світе тихий!»

1850 рік, 13 (1) липня. Орське укріплення. У присутності попа Шевченкові вчинено допит у каторжній тюрмі.

Серпень

1850 рік, 21 (9) серпня. Царське військове Міністерство видало розпорядження про переведення Шевченка у найвіддаленіший на Мангишлаку батальйон під найсуворіший нагляд.

Вересень

1844 рік, 6 вересня (25 серпня). В газеті «Северная пчела» (№ 193) опубліковано повідомлення про видання Шевченком альбома малюнків «Живописная Украина».

1850 рік, 16 (4) вересня. Командир окремого Оренбурзького

корпусу видав наказ про переведення Шевченка до 1 батальйону, в Новопетровське укріплення на півострові Мангишлак.

1860 рік, 16 (4) вересня. Петербург. Урочисті збори Академії художеств затвердили постанову Ради Академії художеств про надання Шевченкові звання академіка-гравера.

Жовтень

1840 рік, 9 жовтня (27 вересня) Петербург. Рада Академії художеств за картину «Нищий мальчик, дающий хлеб собаке» визначає Шевченка срібною медаллю.

1840 рік, 23 (11) жовтня. Петербург. Комітет Товариства захоплення художників похвалив Шевченка за його успіхи в малюванні.

1845 рік, 22 (10) жовтня, Мар'янське. Шевченко написав поему «Єретик» («Кругом неправда і неволя»).

1860 рік, 25 (13) жовтня. Петербург. Шевченко написав вірш «Саул».

1845 рік, 28 (16) жовтня. Перебуваючи у селі Мар'янське, Шевченко написав поему «Сліпий» («Невольнику»)

1850 рік, 20 (17) жовтня. В супроводі унтер офіцера Шевченко прибув у Новопетровське укріплення.

Листопад

1860 рік. Петербург. Шевченко зустрічається з прогресивними діячами російської культури.

1860 рік, 15 (3) листопада, Петербург. Шевченко написав вірш «О люди! Люди небораки!»

1830 рік, 29 (17) листопада. Почалось польське повстання проти царського самодержавства, яке поширилось також на мі-

(Закінчення на 8-й стор.)

(Закінчення.
Початок на 7-й стор.)

сто Вільно. Шевченко був свідком цього визвольного повстання.

1845 рік, 25 (13) листопада. Переяслав. Шевченко написав поему «Наймичка».

1845 рік, 30 (18) листопада. Петербург. Загальні збори Академії художеств затвердили постанову Ради Академії про надання Шевченкові звання художника.

1845 рік, 30 (18) листопада.

Переяслав. Шевченко закінчив поему «Кавказ».

Грудень

1845 рік, 4 грудня (22 листопада). Переяслав. Надсилаючи видатному поборникові слов'янського єднання І. Шафаріку свою поему «Єретики», Шевченко написав послання Шафарікові.

1845 рік, 22 (10) грудня. Київ. Археографічна комісія оформила Шевченка своїм співробітником.

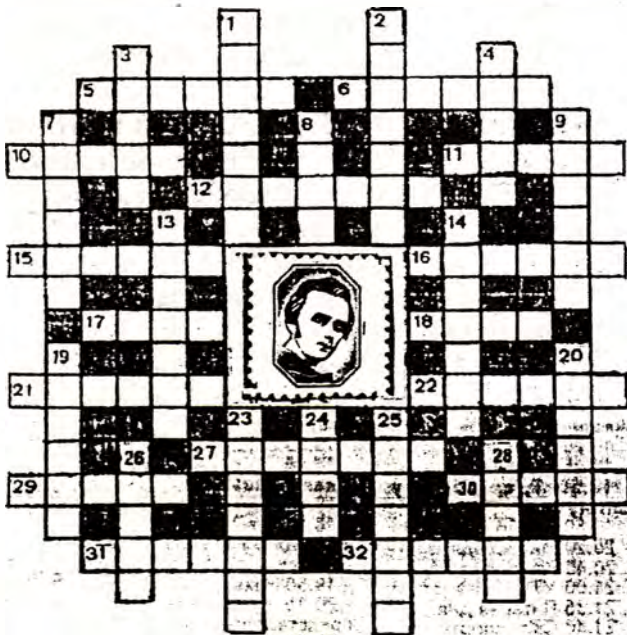
1845 рік, 26 (14) грудня. В селі В'юниці (Переяславського повіту) Шевченко написав твір «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм на Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє».

1815 рік, сім'я Григорія Івановича Шевченка, переселилась із С. Моринців до с. Кирилівки, де й пройшли дитячі роки Тараса.

1860 рік. Видано «Кобзар» в перекладі російською мовою.

*Підготувала
Тетяна Іващенко*

Кросворд "ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ"

По горизонталі: 5. Автор популярної свого часу богословської книжки, про якого згадує Т. Г. Шевченко в «Щоденнику». 6. Російський поет, який разом з М. Рильським редагував «Кобзаря» російською мовою. 10. Перший ротний командир Шевченка. 11. Ім'я єврейського письменника, який назвав Тараса Григоровича «українським Некрасовим». 12. Один з цензорів «Кобзаря» 1860 р. 15. Автор солоспівів у супроводі фортепіано на тексти Т. Шевченка. 16. Японський літературознавець і перекладач, який надрукував рецензію на перше видання творів поета японською мовою. 17. Французький композитор, згадуваний в повістях «Музикант» і

«Художник». 18. Сукупність» обставин, умов, стосунків, в яких перебував поет на засланні. 21. Поема, присвячена Я. де Бальмену. 22. Ілюстрація Шевченка до однойменного твору Г. Квітки-Основ'яненка. 27. Кобзар, якого шанував поет. 29. Народний герой, про якого згадується в поемі «Гайдамаки». 30. Ім'я кобзаря, якому Шевченко передав гроші і «Кобзар» 1860р. з дарчим написом. 31. Канадський перекладач (1868 - 1940) 23 творів поета. 32. Російський критик, публіцист, який ставив Шевченка серед першорядних майстрів художнього слова.

По вертикалі: 1. Український художник-аматор, який ілюстрував рукописного «Кобзаря». 2. Російський художник, який також ілюстрував рукопис «Кобзаря». 3. Власник маєтку в с. Вейсбахівці (Білорічиці), де зустрічався в 1844 р. Шевченко з друзями. 4. Повітове місто (Полтавської губернії), згадуване в повістях «Близнець» і «Наймичка». 7. Місто на Сумщині, враження про яке описане в повісті «Капітанша». 8. Російський журналіст і письменник, про якого йде мова в повісті «Близнець». 9. Запорізький гетьман, про якого згадується у вірші «У неділеньку святую». 13. Тюремне приміщення, де Шевченко перебував під час слідства у Петербурзі. 14. Село Прилуцького повіту, куди поет їздив оглянути і змалювати архітектурні пам'ятники. 19. Англійський поет, названий «крупним» і «знаменитим» в «Прогулке с удовольствием и не без морали». 20. Перше слово назви поеми, яку Шевченко мав намір написати «вроде «Анжелю» Пушкіна» (записи в «Щоденнику», 1857). 23. Російський поет, перекладач, який з кінця 50-х років XIX ст. активно перекладав твори Шевченка. 24. Російський письменник (1823 - 1884), який переклав вірш «Думка» та поему «Гамалія». 25. Нищівна, їдка насмішка, найбільшою мірою сконденсована у поемах «Сон», «Кавказ», «Царі». 26. Дяк у селі Кирилівці, до якого малого Тараса віддали вчитися грамоті. 28. Комендант Новопетрівського укріплення, який відіграв благотворну роль у житті Шевченка.

*Склав Анатолій РИЖЕНКО,
краєзнавець.*

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 269. Тир. 500 прим. Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р. Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 4 (93) Квітень 2005 року

В цьому місяці:

Україна - крізь призму історії I. Із глибини віків.

21 квітня - 225 років тому нашому місту «даровано Грамоту», згідно якої в кожній його частині належало мати «огнегасительного мастера» (пожежника) (1785 р.)

26 квітня - 10 років тому в центральному сквері міста. Поруч зі Стрітенською церквою відкрито пам'ятний знак прилучанам, які постраждали від наслідків на чорнобильській АЕС. (1985 р.)

Народ, відомий древнім грекам та римлянам під назвою «скіфи» (греч. «Skythai»), мешкав в таврійських степах, в південній частині України та Молдови. Римський письменник Амміан Марцелін описував скіфів високими, міцної статури людьми з блакитними очима та руським волоссям. Це були великі предки слов'ян.

Скіфи та близькі їм по мові, найближчі їх сусіди сармати, які кочували на схід від Дніпра та по берегам Дону, відомі були в стародавньому світі своїм скотарством та конярством, були майстерними вершниками. Відомо, що вони з раннього дитинства привчали своїх дітей до верхової їзди та військовим вправам, що навіть жінки в них їздили верхи і вправно вміли воювати.

Зброєю скіфів були бойові сокири, мечі, кинджали, дротикі. Особливо вміло скіфи володіли луками. Вони майстерно та дуже влучно вміли стріляти з лука вперед, назад, в бік, на повному скаку верхи.

На жаль, точного опису скіфських коней не залишилось, але зображення на предметах, знайдених під час розкопок, дають підставу говорити про те, що ці кочові племена розводили коней тогочасної типової породи - зросту не більше 130 - 135 сантиметрів, з широкою та м'якою спиною, з гривною в вигляді шіткі.

Історики стародавнього світу згадують правила, яких додержувались скіфи при підборі своїх коней. Наприклад, вони ви-

холощували жеребців, щоб зробити їх більш слухняними, в їзді верхи переваги віддавали кобиліцям, рахуючи їх більш витривалими та різвими.

Як і чисельні народи стародавнього світу, скіфи коней не підковували, не знали сидіти на твердою основою та стременами, не вживали шпорів. Але ж при всьому цьому скіф тільки тоді вважався вправним воїном, лиш тоді коли він міг їздити на будь - якому коні із табуна.

Мистецтво скіфів їздити верхи та володіння конем вражало тогочасних людей. Вони стверджували, ніби сила скіфів та сарматів знаходяться зовні них самих: В пішому порядку ці воїни не повороткі та дещо незграбні, але сівши на коней вони ставали незрівнянними ні з яким бойовим порядком, який не міг стримати ніякий ворог.

Римляни не один раз зіткнулися зі скіфами. Одне з найбільших таких зіткнень виникло вже у V сторіччі нашої ери, під час відомої та знаменної Каталаунської битви (451 р.). Тоді римське військо вимушене було відступити.

Але скіфи не були забуті. Майже чезре п'ять сторіч про них писав візантійський історик Лев Діакон Колойський (970 та 971 р.р.). В ці роки київський князь Святослав повів свої дружини в похід на дунайських болгар та греків. Біля Доростолу русич зіткнулися з військом Візантії і вперто билася з нею, Вірогідно, саме

(Продовження на 2-й стор.)

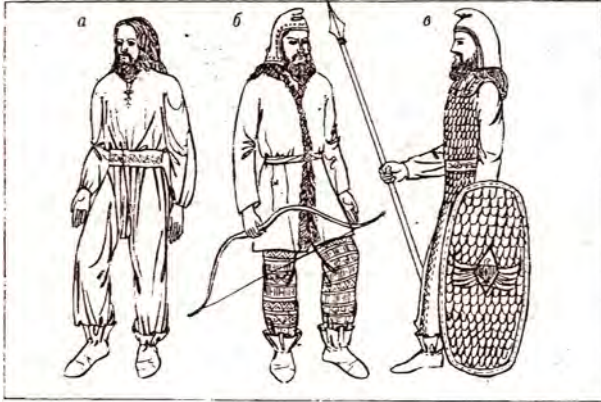

Україна - крізь призму історії

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

ці бої і спостерігав Лев Диякон, називаючи наших предків скіфами або тавроскіфами: «Измумленіе и ужас овладели тавроскифами... Они немедленно схватили оружие, подняли щиты на рамена (щиты у них были крепкие и для большей безопасности длинные, до самих ног), стали в сильный боевой порядок и, как рыкающие дикие звери, с ужасным и страшным воплем выступили против римлян (тобто візантійців, які рахували себе нащадками Риму) на ровное поле перед городом...».

Лев Диякон відмітив характерну особливість війська Святослава «Тогда они еще в первый раз явились на конях, ибо прежде всегда пешие обыкновенно выходили на бой и вовсе не умели на лошадах сражаться...».

Стародавні слов'яни були народом кочівним, тобто кінним, Перехід до осідлого життя призвів до занепаду конярства. Наслідки цього, очевидно, відобразилися в ХХ сторіччі. Коней, візджених під сідло, було дуже мало. шінилися вони дуже високо і здебільшого були прикрашенням княжих та боярських стаєнь. У всякому випадку «Русская правда» - перший звід законів Давньої Русі - наголошувала «татя конечного(тобто конокрада) видавати головою князю» й суворо карати - лишаючи усіх прав (вольности и собственности)».

З переходом давніх слов'ян до осідлої форми життя основним заняттям стало землеробство, скотарство, мисливство та бортництво (збирання меду диких бджіл). З найдавніших часів слов'яни були корінними жителями Східної Європи вели осілий спосіб життя. В східно - слов'янських племенах переважно існував первісно - общинний лад, який поступово розкладався і створив умови для формування класів і феодалізму. Відомо, що в Х столітті утворилася Київська держава. Вона швидко об'єднала всі східно - слов'янські племена і в кінці Х століття перетворилася в одну із наймогутніших держав в Європі. На той час, використовуючи вигідне розташування своїх земель, Київська Русь вступила в широкі торговельні відносини з іншими країнами, насамперед з Візантією. Почали зростати великі міста Київ, Новгород - центри не тільки жвавої торгівлі, а й розвинутого ремесла.

Безпосереднім витіком із умов життя, побутового устрою та власних поглядів стародавніх слов'ян формувалася і їх одяг, адже костюм - частка народної душі. Вивчаючи одяг можна простежити потяг людини до прекрасного, а також художньо - естетичні погляди й смаки. Отож дослідження про одяг допомагають пізнанню духовного світу народу. Розвиток українського костюма відбувався в тісному зв'язку з іншими культурами. Традиційне вбрання розкриває глибоке коріння історії українського народу, пов'язане з раньослав'янським періодом, а особливо з найвищими досягненнями культури Київської Русі. До завоювання Русі татарами - монголами, костюм східних слов'ян помітно виділявся серед костюмів інших народів Європи і мав своєрідні властивості. Давньоруський костюм складався із щільно облягаючого одягу, який прикривав усе тіло. Разом з тим накладне глухе вбрання Стародавньої Русі не підкреслювало природних форм тіла. Приталеності не спостерігалось ні в чоловічому, ні в жіночому одязі

Не зустрічалось також й шільно - облягаючого одягу, наприклад панчіх - штанів та вільного накладного одягу, звисаючих складками у вигляді довгих, до землі, просторих жіночих платтів, або у вигляді довгих, до ступень, візантійських тунік. Навіть парадні костюми князів були значно коротші від візантійських. До середини XIII ст. розстібний одяг теж не був відомий. Теплий верхній одяг -кожуки, підбиті хутром свити - обмежувався лише глибоким грудним розрізом до пояса і влягався через голову. На давньоруський костюм вагомих впливів мала Візантія. З дорогими золотними й узорчатими тканинами, які вона ввозила на Русь, проникли й деякі види одягу. Це плащ, туніка, далматик. Але він не побутовав у народному одязі, а поширювався лише серед феодальної верхівки Русі. Князівсько - боярському костюмі візантійського типу також характерні слов'янські елементи, спільні з народним одягом (сорочки, свити, шапки). Тож і парадний князівський костюм Стародавньої Русі Х - середини XIII ст. не був шілково візантійським, а зберігав властиву йому своєрідність, пов'язану з характером культури слов'ян. На той час соціальна різниця в костюмі ще не була різко виявлена. Основні складові частини повсякденних костюмів знаті та народних мас були однакові - сорочки, штани, верхні свити, чоботи, шапки. Різниця була лише в якості матеріалів, характері та кількості прикрас дуже виділявся лише парадний костюм князів. Відмінність між чоловічим та жіночим костюмами була помітна лише в народному одязі, у чоловіків він складався із сорочки до колін та штанів, а у жінок з довгою сорочки. Верхній одяг обох статей був однаковий. У князівському вбранні чоловічий та жіночий костюми були ще більше схожими. Чоловічий одяг був довший, а жіночі нерідко одягали плащі, схожі на чоловічі. Для пошиття одягу в Стародавній Русі використовували льняні та конопляні тканини домашнього виробництва. З льону та конопель виготовляли грубе, цупке, а також тонке полотно. Цей матеріал використовували як у народному так і в князівсько - боярському побуті. З цього полотна виготовляли нижній одяг та підкладки. Разом з льняними тканинами використовували шерстяні у вигляді грубого домотканого сукна (сірячини), яке використовували для пошиття верхнього народного одягу. Як матеріал, так і одяг селян та простих людей був саморобний. Для пошиття багатого одягу феодальної знаті всі тканини, в тому числі шовкові, тонкі шерстяні, були привізними із Візантії, а також з країн Передньої та Середньої Азії. Серед них часто зустрічалися важкі золотні парча, оксами (узор якого був розшитий золотими та срібними нитками, скручені та заткані на щільній шовковій основі), золотий алтабас, а також легкі шовкові тканини. Усі ці дорогі привізні тканини на Русі були відомі як паволок. Паволоки -це в основному узорчаті тканини з типовою візантійською орнаменталією.

Панівні верстви підкреслювали за допомогою одягу своє привілейоване становище.

У народному одязі переважав сировий колір небіленого полотна, а в деяких елементах костюма зустрічався і білий. Частину домотканих льняних тканин, особливо які були призначені для князівсько - боярського вбрання, фарбували в синій, зелений та червоні кольори. Такі тканини називались крашениною. Вже в цей період на Русі для оздоблення тканини використовували вибірку. Узор набивали на небілене полотно пофарбоване в синій чи зеленкуватий колір, чорною, синьою, яскраво - червоною, жовтою та білою фарбами. З такої тканини шили народний одяг, особливо жіночий, а також буденний одяг знаті. Орнамент тканини на Русі, хоча й мав вплив візантійського паволока узором, був набагато простішим і переважно мав геометричні форми. Найтиповішими були ромбовидні решітки, розетки з крапками та зірки на суцільному тлі, дрібні трикутники та квадратики (візерунки були якби копіюванням традиційної української різби по дереву), візерунки рівними та хвилястими смугами. Особливі мотиви на той час зустрічалися рідше, а стилізовані тварини частіше - це зображення коня, оленя, пташки.

Чоловічий та жіночий одяг у Стародавній Русі здавна оздоблювали вишивкою червоного кольору. Поряд з вишивкою кольоровими нитками, в князівсько - боярському вбранні широко використовували шиття перлами, які добували в річках. Пізніше перли почали ввозити зі Сходу, переважно з Ірану, під назвою гурмицьких або бурмицьких. Костюм фео-

Україна - крізь призму історії

дальної знаті з X ст. був щедро розшитий перлами.

Основним елементом давньоруських чоловічих костюмів усіх верст населення була сорочка. Різниця була в тім, що у вищих класах її шили із білого полотна і носили як нижній, спідній одяг, а в народі вона була основним одягом і виготовлялася із небіленого сурового полотна, взимку поверх якого одягали тепле верхнє вбрання. Чоловічі сорочки оздоблювали вишивками червоного кольору переважно навколо горловини та по грудному розрізу. В народі замість вишивки горловину і розріз обшивали смугами червоної тканини. Це є ще однією із ознак класової різниці одягу. Навіть закон забороняв недворянам носити вбрання вишите червоним кольором, а також шовковий та оксамитовий одяг.

В стародавні часи одягати сорочку без пояса вважалося непристойним. Пояси виготовляли з тканини або шкіри. Вони були вузькі і застібалися металевими пряжками ліроподібної чи округлої форм і туго не затягувалися.

Цікаво те, що вирази - працювати «спустивши рукава» та «засукавши рукава», походять від звичайного крою сорочки, рукава якої були неширокі, частіше довші від рук, щоб захистити кисті від холоду. Під час роботи рукава підбирали в зборки й підтримували браслетами або за допомогою простих зарукавків - поручів.

В давньоруській чоловічій костюм входили й верхні полотняні штани - порти. Лише князі поверх портів носили верхні штани - із шовку. Трималися порти на очкуреві - ремінці або шнурку і як правило завжди заправлялися в онучі або чоботи.

В холодну пору напинали сукону свиту. Але тоді вона не розстібалася, а являла собою глухий, з глибоким, до пояса, грудним розрізом одяг, який одягали через голову. Застібалася вона повітряними петлями на кілька гудзиків. Комірів свити не мали. Шили їх із сукна, а підперезували широким поясом із тканини.

В зимовий час населення Київської Русі носило хутрянй одяг. Простіше хутро - з вовка, лисиці, ведмеда, зайця, білки, а найчастіше - з овчини, носили в народі. Для одягу знаті використовували дороге хутро - з бобра, видри, соболя та куниці. (На Русі грошовою одиницею були «куни»). Шуби було прийнято носити хутром усередину, не покриваючи їх тканиною. Через деякий час такий одяг став вважатися грубим і зберігався тільки в побуті селян. Шуби знатних дам почали покривати оксамитом із золотим шиттям.

Крім спільних для всього народу елементів - сорочок, портів, чобіт, свит і шапок, у князів був ще й парадний одяг, який у народі не зустрічався. Цей одяг запозичений з візантійського костюму. Складався він з туніки та плаща. Прикрасами парадного одягу князів були намиста і зарукавки - обшлагги-поручні, що охоплювали рукав біля кисті. Намиста - це широкі круглі коміри - наплічники, які надівали через голову, вони прикривали груди, плечі й верх спини. Намиста і зарукавки виготовляли переважно з з важких золотих тканин, прикрашених металевими дробницями, перлами і навіть дорогоцінними каменями. Парадний костюм князя звичайно доповнювали порти й сорочка, шапка, облямована хутром, та вузькі оздоблені червоною вишивкою чоботи. Меча при такому костюмі не носили.

Народним взуттям були традиційні плетені з лика лапті - личаки або поршні - постолі (взуття виготовлене з одного куска сиром'ятої шкіри). Личаки і постолі - це тільки народне селянське взуття. Знають, міське населення і навіть заможніше сільське населення здавна носили чоботи.

Всі чоловіки давньоруського суспільства носили шапки - один з традиційних елементів східнослов'янського костюма. Взагалі шапки були різноманітними. Це різної форми ковпаки із сукна, а в князів та бояр із дорогих узорчатих тканин.

У народному костюмі переважали ковпаки конусовидні та гостроверхі, у князівсько - боярському - півсферичні, з низькими та високими наголовками огіркової форми. Внизу шапки оздоблювали хутром іноді обшивали окодишем із тканини або робили закоти.

З давньоруським костюмом носили рукавиці, сумку, яку прив'язували до пояса і вона замінювала кишені. У народі на поясі носили ніж і кисет з кресалом, гребінцем та іншими дрібними речами.

Християнське духівництво, яке з'явилося на Русі в кінці X ст., ходило в давню прийнятну православною церквою богослужбовому одягові, цілком запозиченому у Візантії. Монахи носили довгу сорочку - хітон з довгими, по кисть руки, неширокими рукавами, підперезану широким поясом. та плащ - мантию, що застібався в центрі під шиєю, завдовжки трохи нижче колін. На голову надівали гостроверхий куколь - каптур, на ноги личаки або чоботи. Одяг монахів на той час не обов'язково був чорний.

Костюм давньоруських жінок був самобутнім і різнобарвним - справжнім витвором мистецтва. Виготовлення одягу, прядіння і ткацтво, шиття та вишивка були повсякденним заняттям усіх жінок - багатих і бідних. Як і чоловічі, жіночі давньоруські костюми мали сорочку. Уже в X ст. в жіночому одязі існував поділ на нижній (натільний) і верхній. На відміну від чоловічої сорочки жіноча була довшою, до ступень і набагато перебільшувала довжину руки. На зап'ястях вона підтримувалась браслетами. Комір жіночої сорочки щільно облягав шию гладенько або в зборку під підшивку. У колах знаті сорочки шили із кольорового шовку. Поверх сорочки могли одягати декілька суконь прямого чи розширеного крою. Кількість їх залежала від сезону і заможності людини. Обов'язковим елементом був пояс який пов'язувався вільно, не підкреслюючи талії. Пояс був одночасно і як прикраса, і оберіг від нечистої сили.

Також жінки Стародавньої Русі носили старовинний давньослав'янський одяг паньову. Це незшта спідниця, що складалася з трьох прямокутних пілок, укріплених на поясовому ремінці - очкурі. Паньова була коротшою від сорочки, мала спереду розхил і спускалася приблизно до литок. Мала шаховий малюнок або ромбічну решітку. Носили паньову тільки заміжні жінки. Верхнім одягом була також давня «занавіска». Це звичайний полотняний нарамник з перегнутою в плечах довгою пілкою і круглим вирізом для голови. Її носили переважно дівчата. Також давнім верхнім одягом був наверхник - коротша, до литок, сорочка з широкими недювгими рукавами. Але не взираючи на це, сорочка залишалася часто єдиним вбранням давньоруської жінки з народу.

Верхнього жіночого одягу на Русі не існувало. Жінки ходили в чоловічих святах. Жіноче взуття також не відрізнялося від чоловічого. Онучі жінки зашивали просто на ноги або замінювали їх зшитими шерстяними панчолами - копитцями до колін. Лапті, поршні та чоботи були поширені серед народу, а в боярсько - князівському жіночому костюмі побутовали черевички. Вони були зшиті з кольорової шкіри або цупкої тканини до кісточок, з трохи загостреними носками. їх оздоблювали вишивками. А іноді й перлами.

З давніх давен у слов'ян існував звичай, за яким дозволялося ходити простоволосим тільки дівчатам. Заміжні жінки

(Продовження на 4-й стор.)

Україна - крізь призму історії

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

повинні були прикривати все волосся. Саме цей звичай вніс істотну ознаку в головних уборах дівчат і заміжніх жінок.

Щоб підтримати розпушене волосся, бо на той час це була основна зачіска дівчат на Русі, виникли типово руські дівочі головні убори. Це різні пов'язки навколо голови із стрічок чи тасьми. У знатних дворян пов'язки виготовляли з шовку, золотих тканих і вишивали кольоровими узорами. Якщо передня частина пов'язки була вищою, то вона називалась чоли або начільник. Якщо стрічку замінювали ширшим обручем, то це був вінєць. Вінці, які оздоблювали по верхньому краю зубцями, загостреними «теремками» та прямокутними городками носили дівчата з багатих сімей. Заміжні жінки Стародавньої Русі ретельно підбирали волосся і прикривали його повойником, своєрідним «мяжком чепцем». Пових повойника носили убрис - хустку-рушник з полотна, а серед знаті - з тонкого шовку. А ще знатні жінки поверх убрисів носили шапки, схожі на чоловічі.

Парадні костюми княгинь, як і князів, були дуже схожі на візантійські. Це довга сорочка, туніка і далматик. Такий костюм іноді доповнювали плащем або мантією.

Жіночий чернечий костюм відрізнявся від чоловічого тільки головним убором, який являв собою досить довге покривало, накинуте на голову і стягнуте з боків, спадаюче на плечі і спину.

Одяг знатних східнослов'янських жінок був багатокольоровим, у ньому поєднувались яскраві соковиті барви. Металева нитка прикрашала не лише костюм жінок княжого роду, а й заможних селянок. Найулюбленішим кольором був червоний. А тому, що це був колір - оберіг. Отже, костюм за часів Київської Русі був високохудожнім витвором, а також по ньому можна було визначити до яких слоїв населення відноситься та чи інша людина.

До початку XI сторіччя положення змінилося. Для захисту від посиленого тиску з боку степових кочівників Руські князі запровадили у своєму війську власну кінноту, яка могла протистояти степнякам, і вершник поступово перетво-

рився в головну діючу особу на полях битв в Київській державі.

Людина, навчена добре їздити верхи, володіти мечем, шаблею, списом, вміюча влучно стріляти із лука, вдягнена в захисний обладунок - шолом та кильчугу, пізніше - в панцир, - була професійним воїном, княжим дружинником.

В XI - XIII сторіччя чисельність дружин коливалась від 500 до 3000 ратників. Ділилась дружина на дві частини: невелику «старейшую», «передню», «лучшую», в яку потрапляли «бояре думающие», «мужи хоробоствующие», «начальные люди» - та значно більш чисельну - «молодшую», яка складалась, як стверджують дослідники, із трьох груп воїнів - «отроков», «детских», «милостников».

«Отроки» являли собою домашніх та військових слуг князя, не мавших права від'їзду від його дому. «Детские» та «милостники» займали більш високе положення, мали власні поселення, могли одержувати з рук князя призначення на урядові посади, наприклад, бути посадниками в містах.

Перші кроки до ремесла воїна в той час робили дуже рано. У три роки хлопчик проходив обряд «пострича», коли в нього коротко обрізали волосся, вперше саджали на коня і оперезували мечем. Цей обряд був великою сімейною урочистістю, на яку запрошували гостей і відмічали застіллям. В сім років починалось дійсне військово-обування, а в дванадцять років - перші походи з батьками або старшими братами. Підліток у поході був у всьому помічником старшого, зважав до суворого похідного життя, стежив за богами. Юні воїни знатного роду, крім того, вчилися ще й основам тактики: як поставити в бою, як розбити табір і звести навкруги нього укріплення та таке інше.

Можливо, що озброєння і коней члени «молодшей» дружини одержували у князя. Про це свідчать вказівки в літописних зведеннях на існування «милостьиного оружья» і «милостьиных коней». Зброя завжди була коштовна, а в ті часи, коли використовувалась тільки ручна праця - особливо.

Так, для виготовлення кильчуги необхідно було виготовити, а потім

з'єднати між собою не менше 20 тисяч металевих кілець. Меч проходив багаточисельні операції під час виготовлення: заготівля металу, витягування полощи, полірування, загартовка, заточування леза, насаджування руків'я. виготовлення піхов.

Зсилаючись на літописи, фрески, ікони та розкопки, переважаючим видом зброї дружинників Київської Русі в ХХІ - ХІV ст. Були списи (довжина до 360 см), двогострі мечі (довжина клинка до 100 см, ширина 4-6 см). Шаблі (з незначним викривленням полюси, довжина клинка до 100 см, ширина 3 - 3.7 см), бойові сокири (довжина руків'я до 80 см), булави, келепи, кинджали.

Перед боєм воїни вдягали на ватні куртки захисні обладунки: кильчуги (довжиною до 70 - 80 см), а з ХІІІ сторіччя - пластинчасті та лускоподібні лати. Голови вони покривали конічними та сфероконічними шоломами з бармицями (кільчужне прикриття потилиці та лица), з «личинами» (металевими масками).

У кіннотників вже були шпори, які наші предки іменували «острогами». Остроги спочатку були шипові (знахідки датуються ХІІ ст.), а потім з довгими металевими рсп'яшками та зірчастими коліщатками (ХІІІ - ХV ст.ст.).

Використування шипових острог дає підставу гадати про те, що сиділи вершники на конях шось на зразок сучасних і ноги вони тримали близько до коня. Остроги з довгими (до 10 см) реп'яшками говорять нам скоріше всього про посадку «на розрізі» з прямими ногами, про важке захисне обладнання воїнів, частково заважало управління конем.

Десь на початок ХІ сторіччя вся староруська дружина вже сиділа в сідлах з твердою основою і стременами, правила кіньми за допомогою трензельних вудил. Сідла, звичайно, не дійшли до наших днів, але стремена і вудила ХІ - ХІV сторіч можна часто зустріти в експозиціях музеїв.

Сидіти без діла дружинникам не траплялось. З 1030 по 1037 роки літописи зафіксували 80 походів русичів на сусідів, 55 ворожих вторгнень на Русь та 130 міжусобець.

О. Кузьмішина,
Л. Тищенко.

До 60-річчя Великої Перемоги

Народжуючись, кожна людина має право на щасливу долю, але іноді на її життя впливають події, які відбуваються в світі, або в країні. Так було і у тих, хто народився у передвоєнні роки, чия юність пройшла у лихолітті Великої Вітчизняної. Доля цих людей була єдиною для всіх, жорстокою та нещасною.

Як і в період розробки плану

Доля

«Барбаросса», так і після нападу на СРСР у заявах фашистських верховодів на таємних нарадах, в наказах командування вермахту і в різних пам'ятках та заповідях гітлерівським і солдатам і офіцерам, усім німцям, яких відправляли на окуповану територію, наполегливо провадилась ідея про те, що війна проти Радянського Союзу докорінно відрізняється від

дій Німеччини в Західній Європі. Особливо підкреслювалось, що це безкомпромісна, ідеологічна війна, війна не заради перемоги, а війна, на знищення, що життя радянських людей - як представників нібито нижчої раси - нічого не варте. Вимагаючи від своїх підлеглих нещадності в поводженні з радянськими людьми, вони насамперед, звільняли їх від будь-

Доля

зганяли в юрби і відправляли до таборів. Забирали фізично здорових людей, нерідко подружжя з дітьми, останнього годувальника - усіх, хто потрапив під руку. Поважними причинами, що давали право лишитись вдома, були тяжкі хвороби, або «праця на користь вермахту» на місці.

Гітлерівське командування планувало вивезти з території СРСР, в тому числі і з України, 15 млн. чоловік. За розпорядженням Гітлера окупанти мали вивезти тільки 400-500 тисяч

1942 році, вивезено на каторжні роботи до Німеччини. Хочу навести приклади спогадів про той час.

Борщ Л.М. прилучанин /було 16 років/:»З допомогою поліцаїв німецькі окупаційні власті влітку 1942 р. почали робити облави на вулицях, вилловлюючи підлітків і дівчат, підіймали з ліжка вночі, заганяли їх у машини і вивозили на станцію, де грузили у товарні скотські вагони і примусово відправляли до Німеччини. Дехто з бідолаг отримував повістку з'явитись в комендатуру, за неявку погроза - розстріл членів сім'ї». Умови життя радянських людей у Німеччині були жахливими: харчування їх було таким жалюгідним, що люди були неспроможні виконувати звичайних виробничих операцій. Їм видавали норму продуктів, яка становила п'яту частину того, що одержували німецькі робітники. Борщ Леонід Михайлович працював у північній Франції, у м.Лянс. «Нас держали

(Закінчення на 6-й стор.)

якої відповідальності за злочини і звірства.

Одним з головних завдань німецької політики, заявляв Гітлер у жовтні 1941 року, буде недопущення всіма можливими засобами відродження слов'янської раси.

Грабуючи народні багатства України, знищуючи населення, німецькі фашисти намагалися поставити людей на коліна, використати їх як робочу силу для потреб рейху та його збройних сил. З цією метою на Україні було введено режим рабсько-кріпосницької праці.

Найстрашнішою була праця вивезених на каторжні роботи до Німеччини. З цією метою було введено обов'язкову реєстрацію населення працездатного віку, перевірка кожного до визначення придатності до фізичної праці в Німеччині. Людям насильно вручали повістки, хапали на вулицях, кидали у вантажні автомашини,

українських дівчат і жінок від 15 до 35 років для використання їх у домашньому господарстві в ролі найминок і служниць. Самі гітлерівці визнавали, що вербування робочої сили відбувається нелюдськими методами. Поміж себе фашисти називали вербуванням «полюванням за черепами».

Не було винятком у воєнні роки і наше місто Прилуки. Майже 6.5 тисяч прилучан, юнаків і дівчат, було насильно, у

Доля

(Закінчення.

Початок на 5-й стор.)

у дерев'яних бараках за 4-х рядним колючим дротом з часовими /бельгійськими солдатами-звірами/, на роботу ХОДИЛИ ПІД посиленою охороною з собаками. Голодні, напівроздягнені ми працювали по 12 годин у глибоких вугільних шахтах, а лікували нас гумовими палицями. Нас постійно турбували: голод, холод, клопи у дерев'яних двоповерхових нарах і щодня образливе, нелюдське ставлення. Тяжко приходилося морально, а в шахті добували вугілля по-пластунські, лежачи на животі».

Радченко Марія Павлівна - колишній малолітній в'язень, прилучанка. Була вивезена на каторжні роботи до Німеччини, концтабір Рахао, працювала на взутте-

вій фабриці. Ось як вона згадує про ті часи: «Очі були завжди на мокрому місці. День починався з 5 години. Зранку давали 250 г. хліба і чорну несолодку каву. Потім строем по четверо під конвоєм вели на працю. Працювали з 7 ранку і до 18 години вечора. Годували: суп морковний, бруква, шпинат, а якщо дадуть з горохом або вермишеллю, то це був велике свято. Люди не мали тут імен, а тільки номери».

Становище цих людей погіршувалось і тим, що їм майже не надавали медичної допомоги, часто ніде було навіть помитися, змінити лахміття, в якому вони спали і працювали. Взимку майже всі ходили без пальто, а багато навіть босоніж. Від туберкульозу, висипного тифу та інших хвороб робітники «падали як мухи», май-

же всі страждали від шкірних хвороб.

Наші земляки чекали на визволення і рвалися на Батьківщину, але не знали, що їх чекає вдома. В сталінські часи їх називали зрадниками, переслідували. І як же було гірко чути їм такі незаслужені звинувачення. Хіба ж вони винні, що були насильно відірвані рід своїх будинків і примусово вивезені на працю до Німеччини. Зараз - це люди в літах, здоров'я їх було підірване тяжкою працею у Німеччині і напередодні 11 квітня, дня пам'яті в'язнів фашистських концтаборів хочеться побажати їм чистого неба, міцного здоров'я і щоб ніколи, навіть у снах не повертались до вас жахливі спогади дитинства.

Тетяна Іващенко.

Кавалер високих нагород

Пам'ять народну не спопелили. В ній назавжди залишаться чорні сторінки II світової війни. Тому тим, хто виборював довгождану Перемогу - найбільша всенародна шана і низький уклін. За проявлену мужність та героїзм у боротьбі з фашистською Німеччиною мільйони бійців удостоєні високих державних нагород, до яких, зокрема, відносять ордени Суворова та Олександра Невського.

Ці нагороди були впроваджені Указом Президіуму Верховної Ради СРСР від 29 липня 1942р. Тоді ж були затверджені Статуту та їх описи, в які пізніше внесли деякі корективи. Перший орден названий іменем видатного російського полководця генераліссимуса Олександра Васильовича Суворова. Ним нагороджували офіцерів й генералів Радянської Армії за високі успіхи в справі керування військами, відмінну організацію бойових операцій і виявлені при цьому рішучість й наполегливість в їх проведенні. Він складається із трьох ступенів. Найвищим є пер-

ший ступінь. Орден цього ступеня виготовляється із платини, другого ступеня - із золота, а третього зі срібла. Нагороджені мають право замість орденських знаків носити на спеціальних металевих планочках орденські стрічки. Серед удостоєних орде-

на Суворова були: Маршал Радянського Союзу Жуков Г.К., генерал - полковники Ватутін М.Ф., Рокосовський К.К. та інші.

Орден Олександра Невського був впроваджений для нагородження командного складу Радянської Армії. Його виготовляють зі срібла. Замість нього нагороджені мають право носити на планці орденську стрічку. Одними з перших хто отримав цю нагороду були офіцери Котов В.Ф., Рубан І.М., Цибулін С.П. та інші.

Приємно відзначити, що житель нашого міста Парфенюк Трохим Васильович також був удостоєний цих високих нагород. В його бойовій характеристиці читаємо: « Командувати полком, при будь-яких бойових обставинах, може і поставлене бойове завдання перед полком виконати вміє. Організувати взаємодію родів військ може. В бою поводить себе спокійно, рішення приймає швидко і правильно. Скоординувати навчання в полку може, передати свій досвід підлеглим вміє і всіляко допома-

Кавалер високих нагород

гає в роботі свого штабу.» Парфенюк Т.В. народився 25.03. 1914 р. в Одесі. Через чотири роки його сім'я переїжджає на батьківщину батька в с. Давидівку Пирятинського району. На Чернігівщині й проходить його дитинство. Закінчивши в 1930 році десятирічку він працює то в Одесі, то в Пирятині, а з 1936 року служить в лавах Радянської Армії стрільцем. Трохим Васильович був

учасником Польської та Фінської компаній (1939 -1940), а з VI. 1941р. учасник Великої Вітчизняної війни. Воював на Південно-Західному, Центральному, I, II, III Білоруських фронтах. Підполковник, командир стрілецького полку. За вмиле командування військами й проявлені при цьому стійкість і мужність Трохим Васильович нагороджений орденами: «Червоної Зірки», «Суворова» III ступеня, «Олександра Невського», «Вітчизняної війни», а також медалями «За перемогу над Німеччиною» та «За взяття Кьонігсберга». Після закінчення виснажливої війни, в якій він отримав п'ять поранень, Трохим Васильович переїжджає в Прилуки і назавжди стає жителем нашого міста. Він працює директором цегельного заводу, головою артілі шкірвзуття, директором шкірзаводу, а з 1963 року директор фаб-

рики головних уборів. Всього рік пропрацював на цій посаді ветеран. 7.05. 1964 р. Парфенюк Т.В. помер.

Скільки б не пройшло років, імена героїв залишаться безсмертними й золотими літерами вписуться в історію. Своїми подвигами вони закликають нас, живих, берегти мир на землі.

І. Біленко

Птахи в народній уяві

З давніх часів птахи є постійними супутниками людини. Їх можна зустріти скрізь. Деякі види птахів живуть поряд з людиною, багато з них одомашнено і стали невід'ємною частиною життя людини. Образи птахів присутні в багатьох жанрах українського фольклору. Особливою популярністю користуються казкові сюжети про різноманітних представників пташиного світу. Складено про птахів чимало прислів'їв та приказок. Це такі: «Всяка пташка свої пісні має», «Унадився журавель до бабиних конопель», «У кожного солов'я пісня своя», «Сова спить - а Кури бачать», «Зозуля своє гніздо» та інші.

Ворон користувався недоброю славою. Вважали, що його каркання віщує щось погане. Якщо ворон каркав, коли людина збирається в дорогу, то

це було поганою прикметою. Аби відвернути нещастя, говорили так: "На свою голову каркай". Вірили, що нечиста сила може з'явитися в подібні ворона.

Нечистим птахом вважали і горобця. Нелюбили його особливо за те що він шкодив посівам. Існували спеціальні магичні дії щоб відвернути горобця від засіяного поля. В народі говорили, що багато горобців гине в так звану горобину ніч, що настає напередодні Св.Семена. Горобина ніч - супроводжується

дощем, громом і блискавкою.

Зозуля віщувала різні періоди в житті людей. Вважало-

(Закінчення на 8-й стор.)

(Закінчення.
Початок на 7-й стор.)

ся, що зозуля може накувати добробут на весь рік, якщо при першій зустрічі з нею маєш в кишені гроші. В українському фольклорі зозуля - один з улюблених поетичних образів. Вона порівнювалась з дівчиною або молодою жінкою, нещасливою в подружньому житті. Часто образ зозулі виступав символом смутку і горя. Так в одній з українських пісень є слова, що над козаком, що загинув на війні, плачуть три сиві зозулі.

До ластівки в українців склалися доброзичливе ставлення. Доброю прикметою вважалося, якщо ластівка зів'є гніздо на

хаті. Руйнувати його великий гріх. У народних піснях ластівка віщує господареві добробут, сім'ї - щастя і благополуччя.

Що до лелеки, то люди вірили, що цей птах приносить щастя тій оселі, де він збудував гніздо. Якщо його зруйнувати, то птах принесе вогню і спалить хату. В одній із давніх легенд говориться, що лелека це чоловік, якого бог перетворив на птаха, через те що він його ослушався.

Сова уособлювала темні і зловісні сили. Вірили в те що крик сови вночі віщує нещастя. Також говорили, що по ночах сова показує чортові гнізда інших птахів, тому вдень

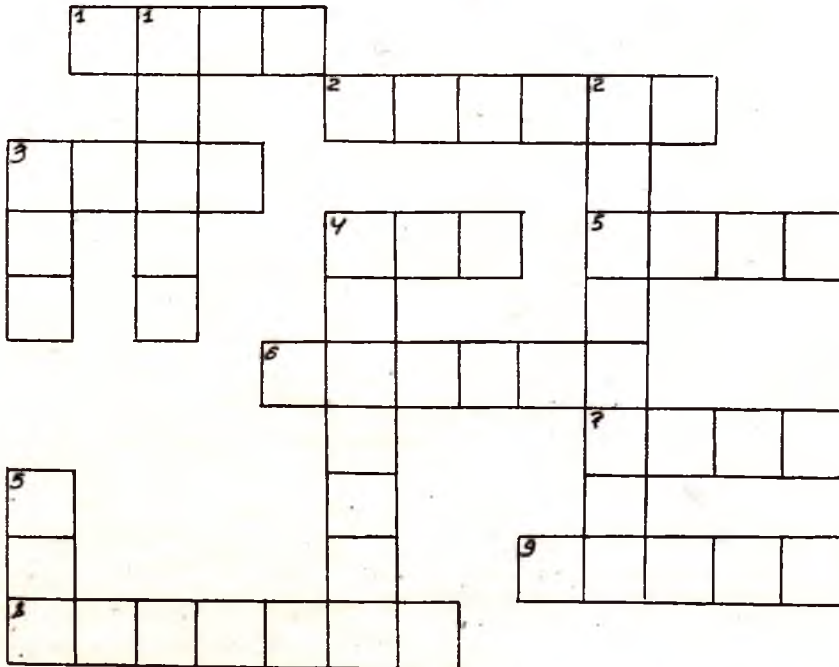
птахи переслідують її, аби помститися.

Серед домашніх птахів півню відводилося належне місце. Крик півня віщував наближення дня відгоняючи від хати нечисту силу і злих духів. Особливо цінували червоного півня. Вважалося, що він приносить щастя, охороняє худобу. Переказували легенду в якій говориться, що червоний півень може показати скарб.

Разом з півнем поважали і курку. Як обрядовий атрибут, що символізує продовження роду, курку використовували у весільному ритуалі. Смажена курка була обов'язковою обрядовою їжею молодих.

О. Степаненко

Кросворд «Хижі звірі»

По-горизонталі:

1. Зуби ссавців, які йдуть після різців.
2. Мисливська порода собак.
3. Великий ссавець з родини котячих.
4. Середовище життя для багатьох хижих тварин.
5. Хижа тварина з родини собачих.
6. Сторожова свійська тварина.
7. Велика дика сіра кішка. Живе у лісі.
8. Великий ссавець з масивним тілом, покритий густою шерстю.
9. Порода собак невеликого розміру, які мають видовжене тіло.

По-вертикалі:

1. Рогові утвори на кінцях пальців тварин.
2. Службова порода собак.
3. Зрілі кістки тазового поясу.
4. Інша назва барса.
5. Велика кішка. У ссавців пишна грива.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефон: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам.269. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 6 (95) Травень 2005 року

В цьому місяці:

3 травня - народився Микола Федорович Яковченко (1900-1974), народний артист України, великий сміхотворець. Народився і провів дитячі і юнацькі роки в Прилуках.

6 травня - відкрито (1995) пам'ятник воїнам-прилучанам, які загинули під час війни в Афганістані.

9 травня - 60 років перемоги у Великій Вітчизняній війні (1945).

18 травня - Міжнародний день музеїв.

Батько

60 років
Великої Перемоги

Ми вже так звикли, а точніше, нас так виховали, та й нині так виховують, що про близьких нам людей ми згадуємо лише тоді, і то іноді, коли їх вже з нами немає.

Більшість з тих, з ким доводиться спілкуватися - учні і студенти, майже нічого не знають про своїх рідних, особливо за тих, які загинули на полях Великої Вітчизняної війни або вже померли, повернувшись з неї. Страшно подумати, що онук нічого не знає за свого діда, я вже не кажу про прадіда, який віддав своє життя у битві з найжорстокішим ворогом 20-го століття.

Скажіть, а коли ви востаннє були на могилі дідуся, бабусі, рідного дядька, якщо були взагалі. Вибачте. Це крик душі. Буду кінчати про це, достатньо. Точніше - недостатньо. Є сім'я, є школа, є об'єкт виховання, в чим проблема? Так, процес тривалий, але дуже необхідний, бо вони повинні навечно залишитися в пам'яті живих.

В моїй пам'яті, до кінця моїх днів, залишиться чесна, благородна людина - мій батько, Карпилянський Михайло Юхимович. Народився він в хуторці на Білгородщині. Він був найменшим, десятим в багатодітній сім'ї селянина Карпилянського Юхима Тихоновича. До Великої Вітчизняної війни батько закінчив Орловський фінан-

сово-економічний технікум, вступив до Сумського артилерійського училища, яке закінчив з відзнакою. Мав не аби які успіхи у кінному спорті, боксі. Службу проходив у Лубнах, Прилуках.

1941-й! Почалася Велика Вітчизняна війна. З перших днів начальник штабу артилерійського дивізіона, лейтенант Михайло Карпилянський бився з

(Продовження на 2-й стор.)

Батько

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

ворогом, чесно виконуючи свій священний обов'язок. Та сталося те, що й повинно було статися /тепер ми добре знаємо як велася підготовка до війни/ дивізіон попав у оточення, при прориві з якого, батько був поранений. Що сталося далі, я знаю з документів Прилуцького військомату на офіцера Карпилянського: «8.08.41 г. ранен і направлен в медсанбат в районі Гомеля. Пленен. При конвоировани - бежал». Втік разом з двома офіцерами. При втечі, одного з них було смертельно поранено. Перед смертю просив добратися до Кривого Рогу і повідомити дружині про його смерть. До Кривого Рогу пробиралися довго, вдень відпочивали, а вночі йшли. Іли ягоди, а іноді, якщо біля лісу було поле - картоплю.

Вже в Кривому Розі, на околиці, їх спіймали поліцаї, і коли вели до комендатури, а було це ввечері, скориставшись тим, що поліцаї прикурювали - прибили їх /не даремно ж батько займався боксом/. Затягли у розбитий будинок, переодяглися у їх одягу, і шляхи «новоспечених поліцаїв» розійшлися. Правда, встигли ще виконати прохання загиблого товариша - знайшли його дружину і повідомили про загибель і місце поховання.

Батько добрався до Прилук. Про його перебування в партизанському загоні мені відомо мало. Знаю, що він був начальником штабу загону. На початку жовтня 1943 року - батько начальник штабу винищувального батальйону НКВС. Про те як батько воював, я знаю з його розповідей та розповідей його однополчанина І.І.Біленка. Розповіді - розповідями, а ось витяз з службової характеристики лейтенанта Карпилянського: «При прорыве сильно укрепленной полосы на р.Великая, будучи ранен, в составе штурмового батальйона не оставил поля боя...». Саме за це він був представлений до нагороди присвоєння звання ст.лейтенанта. Та дехто думав інакше, і батька відправили на державну перевірку у спеціальний табір НКВС №12 у Харкові. Це за те, що його пораненого в медсанбаті захопили фашисти, ще за те, що він втік з полону, пробувши в ньому один день. За що над тисячами безвинних, дійсно патріотів знущались, принижували людську гідність? Я питаю, за що?... Це я зараз такий ро-

зумний. А чи запитав би я, коли б сам потрапив у лапи НКВС? Мабуть ні.

Майже 4 місяці перевіряли і вирішили, що Михайлу Карпилянському можна доручити зброю і направити у 12 винищувальний штурмовий батальйон на Прибалтійський фронт... стрілком. Через декілька неділь, перевіривши батька в бойових умовах, призначили командиром взводу. Після поранення і лікування чесно продовжив виконувати свій священний обов'язок. Підтвердженням є витяз з бойової характеристики:... «Умело руководит подчиненными в сложной обстановке. Энергичен, решителен...» Але знову перевірка...

Закінчувався 1944 рік. Командир батареї ст. лейтенант Карпилянський разом зі своїми бійцями громив ворога у Прибалтиці. Із нагородного листа на орден «Вітчизняної війни» І ст.: В наступательных боях в районе Виксты /Латвия/ управлял огнем своей батареей, уничтожил станковый и ручной пулемет, истребил 25 немецких солдат и офицеров, подавил огонь орудий минометной батареи, отразил 2 контратаки». Штурмом Кенігсбергу закінчилася для батька Велика Вітчизняна війна.

У квітні 1946 року до командира полка прийшов лист: «Капитан Карпилянский в связи с пленом - нуждается в проверке его в боевой работе». Все. Цього він вже витримати не зміг і того ж дня подав рапорт про звільнення в запас. В 27 років його волосся було не сивим -білим. Він - фізично здоровий, психічно врівноважений після принижень, знущань був надломлений і до кінця своїх днів відчував над своєю головою «Домоклів меч».

Батько вже давно покинув цей світ і до кінця днів моїх він залишиться для мене прикладом чесності, порядності, вихованості і культури. Земля йому пухом, міцного здоров'я всім живим.

Земля пухом всім загиблим і померлим.

Я низько схиляю голову.

Вічна Вам пам'ять і слава, ветерани Великої Вітчизняної!

Доля мого батька - доля сотен тисяч воїнів Великої Вітчизняної війни. Вони захистили рідну землю, а їх - ніхто не захистив, їх зради ли, довели до відчаю.

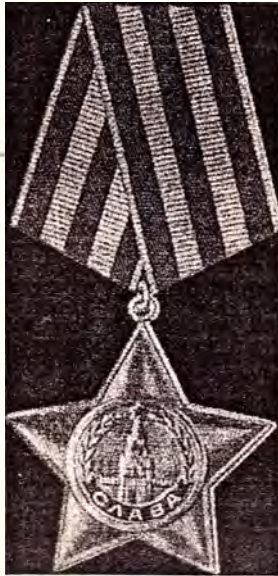
Л.Карпилянський

Орден Слави

60 років
Великої Перемоги

Звичай нагороджувати людей за їх подвиги існує з давніх давен. Вже у IX-XI ст. російські князі за ратні подвиги нагороджували воїнів золотими гривнями, цепами, хрестами, а також зброєю, конем і інш. Пізніше стали нагороджувати земельними ділянками, садибами.

На різних етапах дореволюційного розвитку Росії існували такі види заохочень нагород, як подарунки від імені царя, пожалування чинів, нагородження медалями. На кінець XIX ст. в Росії вже існувала широка нагородна система. Засновником її був Петро I, який заснував три ордени і надав системі нагород чіткий порядок. Однак високі нагороди на той час існували виключно для осіб пануючого класу. Не дивлячись на заснування декількох незначних нагород для нижчих чинів царської армії і дрібних державних чиновників вся система нагород мала одну ціль укріпити пану-

вання правлячого класу.

Февральська революція також не внесла ніяких принципових змін до існуючої раніше нагородної системи.

Так було і до Жовтневої революції. Одним з перших декретів Всеросійського Центрального Виконавчого комітету і Ради Народних Комісарів був декрет 1917 року «Об уничтожении сословий и гражданских чинов», яким скасовувались дореволюційні ордени, медалі і інші знаки.

З початком бойових дій проти іноземних інтервентів і білогвардійців перед урядом стало питання про заснування знаків відзнаки, для нагородження від імені народу найбільш видатних його синів і доньок, які виявили мужність та хоробрість в боях з ворогами.

22 червня 1941 року мирна праця радянських людей була перервана віроломним нападом гітлерівської Німеччини. Почалась найстрашніша в історії людства війна.

Орден Слави

Жорстокі бої між Червоною Армією і німецько-фашистськими військами, військами союзників Німеччини розгорнулись на фронті від Чорного до Баренцева моря. Радянським урядом в період Великої Вітчизняної війни було прийнято ряд заходів по подальшому удосконаленню нагородної системи.

Вручення нагород у більшості випадків проводилося безпосередньо в бойовій обстановці, що ще більше підкреслювало значущість подвигів, надихало бійців і командирів на боротьбу з ворогом. Важливим кроком в період Великої Вітчизняної було заснування нових орденів і медалей СРСР,

визване тим, що бойові подвиги радянських людей набули небаченого розмаху.

Орден Вітчизняної війни був заснований 20 травня 1942 року. Трохи пізніше інші ордени, більшість яких назване було іменами видатних російських воєначальників і флотоводців.

Для нагородження осіб рядового і сержантського складу Радянської Армії, а в авіації і офіцерів у званні молодшо-

го лейтенанта, які відзначились у боях за Батьківщину, було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Близько 7 тисяч жителів нашого міста приймало участь у Великій Вітчизняній війні, багатьох з них уряд відзначив цією високою нагородою.

Ось деякі з них: Нещотний Яків Васильович - народився у с.Сергіївка Краматорського району Сталінської обл. Закінчивши 5 класів неповної

орден
Слави
III

ступеню було нагороджено близько 980 тисяч чоловік, Слави II ступеню 46 тисяч чоловік. Повним кавалером Слави трьох ступенів за роки війни стало близько двох з половиною тисяч чоловік воїни всіх родів військ і служб, представники багатьох національностей.

Чотирьом з них, нагородженим орденом Слави усіх трьох ступенів за мужність і відвагу, виявлені ними у боях

Нещотний Я.В.

Петрик В.М.

Блік І.С.

го лейтенанта, які відзначились у боях за Батьківщину, славні подвиги хоробрості та мужності Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 листопада 1943 року був затверджений орден Слави. Орден має три ступені I, II, III. Нагородження орденом відбувається тільки послідов-

но III, II, I.

Скрипка П.Р.

Поліщук І.Л.

Орден Слави

(Продовження.)

Початок на 3-й стор.)

середньої школи працював заготівельником. У 1933 р. призваний до лав Червоної Армії, у 1943 р. Прилуцьким РВК мобілізований на фронт. За період війни отримав ордени Червоної Зірки, Слави III ст., медалі «За перемогу над Німеччиною», «За відвагу». Скрипка Павло Романович уродженець с.Гмирянка Ічнянського району Чернігівської області. У 1943 р. був призваний на війну, служив рядовим 3 стрілецького полку. В зв'язку з пораненням демобілізований у 1945 р. Орден Слави III ст. отримав у 1944 р., має також орден Вітчизняної війни I ст. і медаль «За перемогу над Німеччиною», після звільнення в запас ін-

валідом П групи, продовжував працювати у місцевому колгоспі.

Білик Іван Савелійович - уродженець с.Нехриствітка Чорнухинського району. До лав Червоної Армії призваний у квітні 1941 року. Спочатку був розвідником, потім артилеристом і мінометником. Воював на Волховському, Прибалтійському, Білоруському фронтах, учасник прориву блокади Ленінграду. Має орден Слави II ступеню.

Петрик Василь Мусійович - прилучанин, по закінченні 5 класів середньої школи працював помічником коваля, теслюю. У 1943 р. по мобілізації Прилуцьким райвійськоматом призваний на фронт, був розвідником. Учасник форсуван-

ня Дніпра, визволення Західної України, Чехословаччини. За участь у боях при визволенні Києва нагороджений орденом Слави III ст., має також орден Вітчизняної війни I ст., Червоної Зірки /за форсування Дніпра/, медалі: «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною». Поліщук Іван Лукич - старшина II статті Військово-морського флоту, орден Слави III ступеню отримав за забезпечення радіозв'язку бойових кораблів при штурмі Берліну.

Пишається наше місто своїми Героями: трьом з них присвоєно звання повних кавалерів ордена Слави: Риженко Г.І, Катечкіну І.Е., Шекері Г.К..

Тетяна Іващенко

60 років
Великої Перемоги

Імена в історії нашого краю

«День Перемоги. Це наш другий Великдень! Солдатський».

Олесь Гончар.

Олег Кошовий, Кузьма Гнідаш, Михайло Кирпонос, Іван Дубинський - імена, які залишаться в пам'яті прийдешніх поколінь назавжди. Вони від-

іхні імена навічно увійшли в світову історію, і, зокрема в історію нашого міста і краю, а також знайшли своє відображення і у дзеркалі філателії.

Саме про це і піде мова у наведеній вище статті, про марки і поштові конверти, які є у моїй колекції.

і надпис: «25 лет подвигу Молодогвардейцев Краснодона». В центрі портретів і фігур пам'ятника - Олег Кошовий, наш земляк, уродженець Прилук, який з 1926 по 1932 рік, разом з сім'єю, проживав у нашому місті. Тепер у будинку, який належав його дідусяві, і

дали своє життя в ім'я свободи і щастя не лише українського народу, а й заради свободи і незалежності народів Європи, захистивши світ від "коричневої чуми" - фашизму.

Так, зокрема, у свій час було випущено марки, на одній з яких - портрети п'яти комсомольців «Молодої Гвардії» м.Краснодона, а на іншій - пам'ятник з їхніми постатями

проживала його сім'я, діє історико-меморіальний музей його імені. На подвір'ї садиби, що прилягає до будинку - музею, споруджено пам'ятник юному Герою, а одна з вулиць міста

Імена в історії нашого краю

названа його ім'ям.

В центрі міста, в парку, який носить його ім'я, встановлено погруддя Олега Кошового.

Герой Советского Союза
командар «Молодой гвардии»
ОЛЕГ КОШОВОЙ
1926 - 1943

Герой Радянського Союзу
командар «Молодой гвардии»
ОЛЕГ КОШОВОЙ

Надпис: предприниматель своим делом помогавшим

Є у моїй колекції і два поштові конверти з його портретом. Один із них випущено в обіг в 1979 році /художник І.Пчелко/, а другий - в 1986 році /художник П.Бендель/.

А ось конверт з портретом К.С.Гнідаша /1914-1944/, Героя Радянського Союзу, /художник В.Бородін/, випущений в обіг в 1985 році.

Уродженець с.Сологубівки /тепер Роменського району Сумської області/, в 1934-1935 р.р. навчався в тодішній автотракторній школі м.Прилук. Після закінчення навчання працював трактористом у Талалаєвській МТС, з 1936 року - в лавах Червоної Армії. Під час війни з фашистською Німеччиною став танкістом. Згодом очолив диверсійну групу, яка діяла в тилу ворога.

3 травня 1942 по вересень 1943 року розвідники збирали дані про оборонні споруди ворога на території Київщини та

Чернігівщини, зокрема в Остерському, Ніжинському, Чернігівському та інших районах, здійснювали диверсії у воро-

меморіальну дошку /білий мармур, 40 x 60 см/; нині зберігається в кімнаті - музеї СПТУ-34, перейменованого тепер в ліцей, а одна з вулиць носить його ім'я.

Привертають увагу і два поштові конверти, присвячені Герою Радянського Союзу, генерал - полковнику Н.П.Кирпоносу, який у період фашистської навали командував військами Південно-Західного фронту.

Герой Радянського Союзу
К.С. ГНИДАШ

Герой Советского Союза
К.С. ГНИДАШ - 1920 - 1944

Писать надпис предприниматель своим делом помогавшим

жому тилу: підривали ешелони, автомашини, топили на Дніпрі і Десні пароплави, баржі.

Загинув К.С.Гнідаш 19 червня 1944 року в одній із сутичок з ворогом на території Білорусії. Тіло розвідника поховано в м.Слонім Гомельської області.

Указом Президії Верховної Ради СРСР 24 березня 1945 року йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу посмертно.

На фасаді приміщення, в якому навчався Герой в Прилуках, в 1984 році було встановлено

На одному з них погрудний портрет генерала, випущений в обіг в 1975 році /художник П.Бендель/, на іншому погрудний пам'ятник М.П. Кирпоносу, збудований в місті Чернігові. Цей конверт випущено в обіг в 1992 році /художник Г.Черномаз/.

Як відомо, в серпні місяці 1941 року в результаті загострення становища на фронті і небезпечного прориву ворожих військ на ділянці Новгород-Сіверський - Конотоп, М.П.Кирпонос одержав вказівку Верховного Головнокома-

(Закінчення на 6-й стор.)

(Закінчення.)

Початок на 5-й стор.)

ндування перемістити штаб фронту в місто Прилуки, де він і перебував з середини серпня до середини вересня 1941 року. До наших днів зберігся будинок по вулиці Шевченка, в якому перебував командуючий Південно-Західним фронтом генерал-полковник М.П.Кирпоносом, про що свідчить меморіальна дошка, прикріплена на цьому будинку.

Ще один поштовий конверт, випущений в обіг у 1988 році /художник І.Печьонкін/, присвячений нашому землякові, жителю міста Прилуки Івану Яковичу Дубинському /1920-

1944/. Народився він 18 вересня 1920 року в сім'ї робітника. Навчався у школі № 8.

Після смерті батьків під час голодомору 1933 року прийшлося залишити навчання і піти працювати. Знаходив час і для спортивних занять. У 1940 році Іван Дубинський був призваний до лав Збройних Сил і до початку 1942 року проходив військову службу на Далекому Сході.

З березня 1943 року воював на Воронезькому, 1 та 2-му Українських фронтах.

У березні 1944 року з групою розвідників форсував річку Південний Буг і утримував плац-

дарм до підходу основних підрозділів військ.

Загинув І.Дубинський 8 травня 1944 року у боях за визволення Румунії.

У вересні 1944 року за мужність і героїзм, проявлені в боях з ворогом був удостоєний звання Героя Радянського Союзу /посмертно/.

Свято шанують пам'ять про свого відважного земляка жителі Прилук.

В центральній частині міста йому встановлено погрудний пам'ятник, а на приміщенні школи, у якій навчався Герой - меморіальну дошку. Його ім'ям названа одна з вулиць міста.

Анатолій Риженко

Прилуччина в період Великої Вітчизняної війни

Відповіді на питання красназства екзаменаційних білетів на атестат зрілості.

22 червня 1941 року війська нацистської Німеччини порушили кордони нашої країни - почалася Велика Вітчизняна війна. З перших її днів в місті та селах району для потреб армії було мобілізовано весь транспорт. Вагонами вивозилося в глибокий тил обладнання заводів, фабрик, евакуйовувалася частина населення.

У місті і районі формувалися загони народного ополчення. На 11 липня 1941 року в місті нараховувалося 2470 ополченців.

Німецькі війська досить швидко просуваються в глиб країни. 10 вересня вони вже захопили Ромни, 12 - Лохвицю, 15 - Малу Дівицю, а 18 вересня - Прилуки. В ході оборон-

них боїв за місто і район загинуло близько 50 чоловік. На окупованих територіях фашисти встановили режим жорстокого терору. За два роки окупації на примусові роботи було відправлено 6 тисяч юнаків та дівчат, близько 13 тисяч мирних жителів міста і району замучено і вбито.

З початку запровадження нацистського режиму наростає опір проти завойовників. У надзвичайно тяжких умовах в місті були створені підпільні групи: «Юні товариші», яку очолювали Ю.Агеев і М.Новицький, та група І.Правдивця. В лісах Прилуччини діяв партизанський загін під командуванням Г.Федоренка..

18 вересня 1943 року Прилуки були звільнені від німецько-фашистських загарбників. У боях за визволення Прилук приймали

участь десантники 18 гвардійського стрілецького корпусу, танкісти 3 гвардійського танкового корпусу, піхотинці 163 стрілецької дивізії та 42 гвардійська стрілецька дивізія, якій було присвоєно почесне найменування «Прилуцька».

18 тисяч мешканців Прилуччини захищали рідну землю на фронтах війни, в партизанських загонах, підпіллі. 12 наших земляків удостоєні звання Героя Радянського Союзу; це: О.Кошовий, І.Дубинський, М.Литовченко, М.Горбач, І.Лозенко, О.Макієнко, І.Малка, Д.Мороз, І.Надьон, М.Тищенко, І.Харлан, Г.Степанюк.

З полів війни не повернулося близько 15 тисяч жителів Прилуччини. Земля їм пухом !

Прилуччина в період 1917-1920 р.р.

У березні 1917 р. в Петербурзі повалено самодержавство. В свою чергу у Києві утворилась Центральна Рада, яку очолив М.Грушевський.

19 березня в Прилуках відбулися вибори Ради робітничих та селянських депутатів, а 20 березня пройшов мітинг на базар-

ній площі, учасники якого радо зустріли звістку про події в Петербурзі. Серед перших більшовиків, які з'явилися в місті, були Є.Селюк, П.Юрченко та О.Бособрод.

На той час влада в місті залишалась в руках Земської управи, але потім перейшла до Комітету

громадської безпеки, створеного за наказом Тимчасового уряду Росії.

У червні 1917 р. Центральна Рада утворює свій уряд - Генеральний секретаріат. Тоді ж влада в Прилуках від громадського комітету переходить до міської Думи, а від неї повністю перехо-

Прилуччина в період 1917-1920 р.р.

дить до представництва Центральної Ради - Повітової Ради.

Після повалення Тимчасового уряду в Росії /25.10.1917р./, влада зосередилась в руках партії більшовиків, яку очолив В.Ленін. Більшовицька революція охопила всю імперію, але зустріла супротив в Україні, на Дону й на Кубані.

27 жовтня на об'єднаних зборах всіх партійних і громадських організацій Прилук, засуджувався більшовицький виступ в Петрограді. На зборах вирішили створити військово-революційний комітет для захисту міста й повіту «од виступу більшовицьких партій і темних елементів».

7 листопада 1917 р. Центральна Рада оголосила про створення УНР. На протигагу цьому більшовики, на з'їзді в Харкові 12.12.1917 р. проголосили створення Рад Української Республіки. Розпочалась тривала боротьба між військами ЦР та більшовицькою армією, якою командували Антонов - Овсієнко і Мурав'йов.

В Прилуках у грудні 1917 в. була створена нелегальна більшовицька організація, яка почала готувати повстання проти Центральної Ради. 14 січня 1918 р. в місто прибув бронепоезд і ешелон з загонами Мурав'йова, які в основному склалися з петроградських робітників. Зчинивши заколот у місті вони захопили владу. 1 лютого більшовики зібрали з'їзд Рад, на якому обрали виконком для організації влади в повіті. В середині березня вибухнуло антирадянське повстання, після чого більшовики та ревкомівці повтікали з міста. Вони двічі намагалися повернути владу, але марно.

25 січня 1918 р. ЦР проголосила незалежність України від Росії, але вже 9 лютого Київ було взято військами Мурав'йова. Більшовицький режим у 1918 р. протримався в столиці недовго, бо вже на початку березня 1918

р. за підтримки німецьких військ, з якими делегація ЦР 27 січня підписала мирну угоду, ЦР повернулася до Києва, протримавшись потому ще 2 місяці - до 28 квітня 1918 р., коли було проголошено Скоропадського Гетьманом України.

На Україні зростало невдоволення Скоропадським. Почали вибухати селянські повстання проти німецьких окупантів. У цій ситуації колишні діячі Ц.Р. створюють новий уряд - Директрію на чолі з Винниченком і Петлюрою. Війська Директорії 14 грудня 1918 р. домовившись з німцями увійшли в Київ. Відбулось відновлення УНР. Проте і влада Директорії була нетривкою. Прийшли німці й на Прилуччину. На той час влада формально знаходилась в руках повітового комісара Центральної Ради і повітрової Думи, але справжніми господарями стали окупанти. Вони почали забирати хліб і худобу у селян, відбирати награбоване з поміщицьких маєтків майно, нещадно придушували найменший супротив. Коли до влади прийшов Скоропадський, то влада перейшла до рук повітового старости і німецької комендатури. На Прилуччині, як і по всій Україні, розпочалися народні повстання. Спочатку повстання намагалися очолити більшовики, але з цього нічого не вийшло. Після цього до справи беруться петлюрівські ватажки повстанців Павло Вернигора і Петро Ковтун. Організувавши міцний загін, який, об'єднавшись з повстанцями під командування ватажка Ангела і отамана Гавришка, 25 листопада захопив Іваницю, а 1 грудня без бою вступив в Прилуки. В повіті була проголошена влада Директорії, відновили роботу повітова і міська Думи, запрацювали установи і підприємства. Але місцеві більшовики знову ж організувавши свою роботу декілька разів намагались захопити владу в Прилуках, але все це виявилось марним. В одній з таких сутичок був вби-

тий О.Бособрод.

В цей час більшовицький уряд Росії, під проводом допомоги українському радянському уряду, який був сформований 28.12.1918 р. в Курську, розгорнув наступ на Україну. Петлюрівські війська відступали на захід. 26 січня 1919 р. петлюрівці залишили Прилуччину і відразу ж в місті почали порядкувати більшовики. По всіх селах були створені ревкоми і комбіді, які склалися виключно з більшовиків і бідняків.

5 лютого 1919 р. червоноармійці захопили Київ. В Україні була встановлена радянська влада. По всій території України наростав супротив. Піднімалися народні повстання й на Прилуччині.

Селянські виступи відбулися в Линовиці, Івківцях, Турівці, Ольшані, Іваниці. Ревкомівці придушували виступи терором.

У серпні 1919 р. Петлюра організував похід на Київ. Тоді більшовицькі війська залишили вироючу селянськими повстаннями Україну. З півдня насувалася білогвардійська армія генерала Денікіна.

25 серпня денікінські війська увійшли в Прилуки, на той час більшовики з міста повтікали. В Прилуках влада перейшла до так званого штабу державної варті Прилуцького повіту. Почалися масові грабунки, арешти, знущання. Невдоволене населення чинило опір. Успішно діяли партизанські загоны під командуванням Назарука, Скорохода, Вигінського.

В Прилуках на зборах членів УСРП та УСДРП був утворений повітовий революційний повстанчий комітет. Ревком організував штаб, який керував озброєними повстанськими загонами на Прилуччині.

У листопаді під натиском Червоної Армії денікнці почали відступати. Повстанський загін Г.Короткого примусив денікнців

(Закінчення на 8-й стор.)

Прилуччина в період 1917-1920 р.р.

(Закінчення.
Початок на 7-й стор.)

залишити Прилуки. І вже 1 грудня цей загін зайшов у місто, тоді ж в Прилуки зайшла й 2-а Тарашанська бригада.

В місті влада перейшла до більшовицького ревкому, який почав видавати нечувано жорстокі

накази. На Прилуцький повіт було накладено «продрозкладка». У квітні 1920 р. влада у місті перейшла до повітвиконкому. Знову розпочалися селянські повстання проти радянської влади. В районі Прилук діяли повстанські загони Криворучка, Харченка, Марусі Чорної, Нечая та ін. 25 квітня

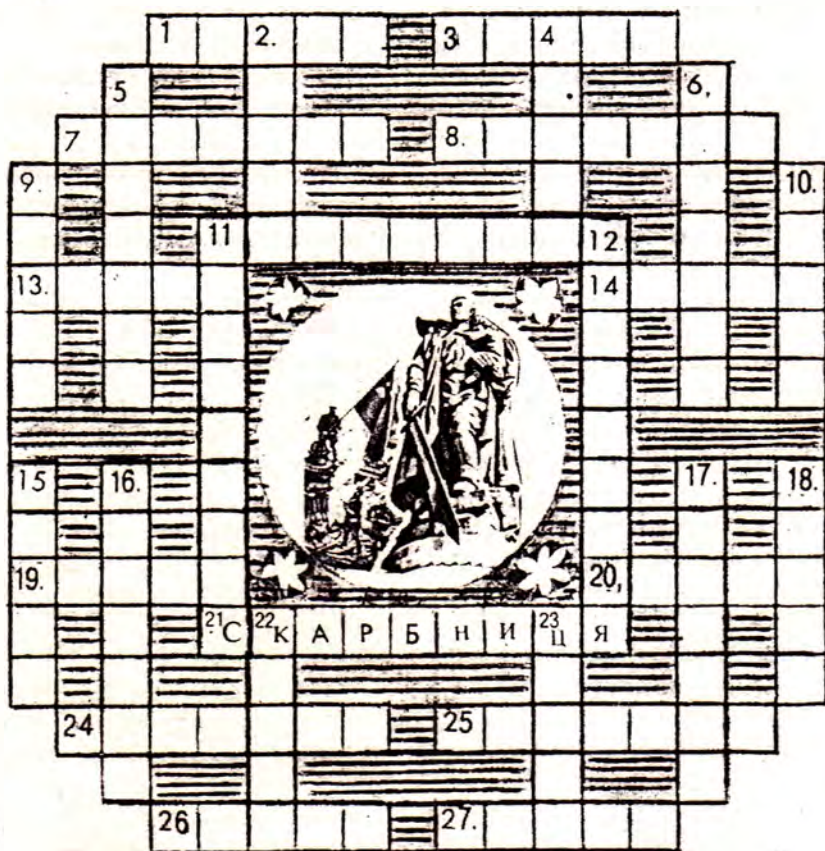
1921 р. на Прилуччину знову вступив загін махновців, але на другий день він рушив далі. Придушити повстання вдалося лише репресивними заходами владних структур, терором, колективізацією, голодомором.

Ірина Біленко

Кросворд «Перемога»

По горизонталі:

1. Примусове одержання інформації.
3. Герой Радянського Союзу, уродженець Полтавщини.
7. Кавалер Слави трьох ступенів, уродженець м. Прилуки.
8. Артилерійська зброя.
11. Стрілецька зброя.
13. Штучно вирита траншея, що з'єднує водойми.
14. Обертюча (що обертається) частина двигуна.
19. Острів в Іонічному морі (Середземному).

20. Річка в Україні, (на Правобережжі).
21. «Скарбниця».
24. Герой Радянського Союзу, уродженець Сумської області.
25. Радянський військовий діяч і історик (1883-1936).
26. Відомий у місті краєзнавець.
27. Герой Радянського Союзу, уродженець Куйбишевської області, Росія.

По вертикалі:

2. Герой Радянського Союзу, уродженець Сумської області.
4. Початок дня.
5. Герой Радянського Союзу, уродженець Брянської області, Росія.
6. Герой Радянського Союзу, уродженець Орловської області, Росія.
9. Кавалер орденів Слави трьох ступенів, уродженець Чернігівщини.
10. Бойовий прийом.
11. Яскрава квітка.
12. Рід військ («бог війни»)
15. Кавалер орденів Слави трьох ступенів, уродженець Чернігівщини.
16. Герой Радянського Союзу, прилучанин.
17. Герой Радянського Союзу, прилучанин.
22. Маршал Радянського Союзу.
23. Герой Радянського Союзу, уродженець Брянської області, Росія.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам.269. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 7 (96) Червень 2005 року

В цьому місяці:

9 червня - Виповнюється 90 років з дня заснування педагогічного училища, створеного як учительська семінарія. (1915).

22 червня - Найтрагічніший день в історії людства, - почалася Велика Вітчизняна війна (1941).

27 червня - 105 років з дня народження М. І. Зінковича (1900 - 1943), Героя Радянського Союзу, генерал-майора. Загинув при форсуванні Дніпра. Похований в парку Слави.

30 червня - Рік тому вийшов перший номер обласної інформаційно-рекламної газети "Тиждень" (2004).

Пам'яті краєзнавця

Народився він 10 лютого 1939 року в місті Золотоноша на Черкащині. Період Великої Вітчизняної війни пройшов на Північному Кавказі. З 1945 року проживав у селищі Линовиця, де і отримав середню освіту. В 1956 році переїхав до Прилук. Протягом 14 років працював у будівельних організаціях міста.

В 1973 році прийшов працювати до Прилуцького краєзнавчого музею, працював науковим співробітником, а потім, протягом 25 років - головним храни-

телем музею.

Результатом його пошукової, дослідницької роботи є книга "Прилуки - місто старовинне", яка вийшла в 2003 році, публікації в республіканських та місцевих засобах інформації. Десять років був коректором газети "Скарбниця", в якій опубліковано близько 100 його нарисів про історію Прилуччини, про видатних людей Приудайського краю. Відчутним є його внесок у розвиток музейної справи на Прилучинні.

В його планах було відкриття нової експозиції у відремontованому приміщенні, побудова музею під відкритим небом, ...

Та життя є життя. На землі немає нічого вічного, всьому приходить кінець.

Пухом Георгію Федоровичу земля!

*Директор музею
Леонід Карпильський.*

Військовий обладунок руських воїнів з XII по XVII ст.

Достовірних джерел про давньоруський одяг раннього періоду не існує. Можна тільки здогадуватись, що на конструкцію і зовнішній вигляд давньоруського одягу того періоду не могли не накладати свій відбиток і скандинавські прибульці - варяги, і греки, і болгари, і турки, і татари, тобто ті, з ким доводилось русичам вести війни та торгувати.

Військовий історик А. В. Вісковатов так пише по цьому приводу: "Нормани, давши Росии первых ее Государей и вместе с ними принесшие в нее многие из своих обычаев, свой образ войны и оружия, без всякого сомнения, должныствовали иметь влияние и на одежду ее обитателей, по крайней мере на обитателей Новгородских и Киевских, где князья имели свое главное пребывание" (тут мається на увазі правління Рюрика в Новгороді, Аскольда - в Києві та їх нащадків).

Та найбільший вплив на вид вбрання русичів у той період мали все ж греки. Часті походи східних слов'ян у Візантію, прийняття русичами грецької православної віри і, накінець, одруження великого князя Володимира на сестрі візантійського імператора Анні, що привела до появи руських воїнів в рядах грецької армії, дає нам право на такі ствердження.

Але ж це не значить, що грецький вплив на одяг русичів був дуже поширеним і обов'язковим. Під його вплив більше попав одяг знатних і багатих людей - князів, бояр, воевод та духовенства. Як і грецькі вельможи, руська знать носила довге верхнє вбрання типу кафтанів, пошите з коштовних візантійських тканин - шовку, атласу, парчі, прикрашеними золотим або срібним гаптуванням, перлами та дорогішими камінням. Найпоширенішими і чисто слов'янськими предметами вбрання були все ж сорочки (рубахі) та "ісподниці" (брюки), які шилися звичайно із полотна.

Після татаро-монгольського нашествия значних змін у вбранні русичів не виникло. Вони носили все ті ж сорочки та іспод-

ячий комір, який закривав майже всю потилицю. Зовнішня сторона козиря виготовлялась із атласу, оксамиту, парчі і гаптувалась кольоровими нитками, сріблом та золотом, залежно від знатності господаря, до наших днів оберігся вислів, який характеризує яскравий вигляд - "ходить козирем".

Різновидом кафтану був зіпун. Він відрізнявся від кафтану тим, що не мав козиря і мав застібку на петлі та гудзики. Пізніше зіпун втратив вид багатого одягу і став виключно одягом бідного населення. Це підтверджується словами "Пісні бобила" І. Ніюгіна: "Ни кола ни двора. зіпун - весь пожиток. Эх, живи - не тужи, умрешь - не убыток!".

Окрім кафтану та зіпуна знатні та багаті люди аж до ХУІІІ сторіччя носили довгу верхню одягу: ферзі, охабені та різного виду криті тканиною шуби. Носився ферязь поверх кафтану чи зіпуна. Прості люди носили поверх сорочки і шили його із сукна, а знатні - із шовку, оксамиту чи парчі. Багаті та знатні люди поверх кафтану і ферязя вдягали ще більш просторішу одяг - охабень. В зимовий час знатні люди носили хутрянні шуби, криті, в залежності від знатності і достатку власника, сукном, атласом, оксамитом чи парною. За своєю конструкцією та зовнішнім виглядом шуби ділились на руські, турецькі, польські та ін.

Крій одягу та матеріал, з якого він виготовлявся, залежали не тільки від статку, а також і від приналежності воїна-ополченця до того чи іншого положення і звання, в протилежному ж випадку він підлягав подкарання.

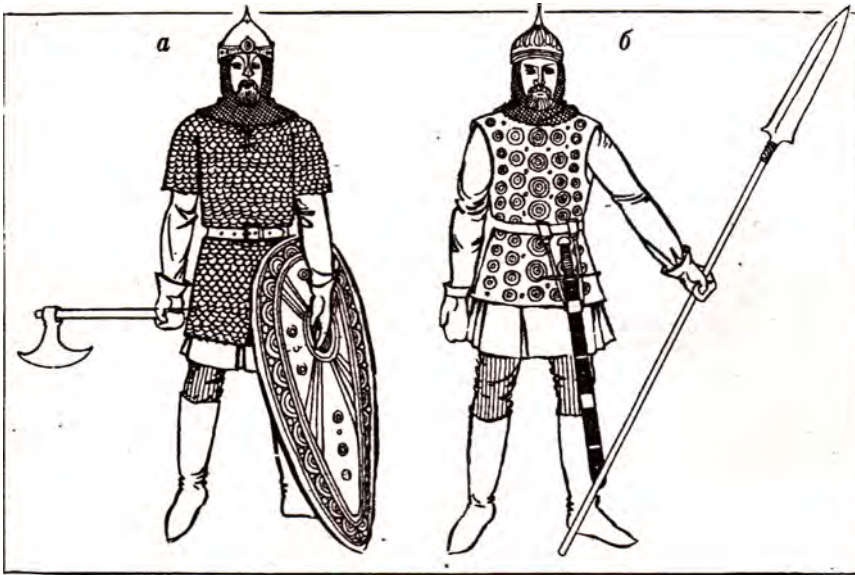
Кафтан, як вже говорилось, носили багаті люди, а арм'як, азія і серм'ягу - люди більш низького походження. Знатні та багаті ходили в штанах із шовкового атласу, а бідні ремісники та селяни - у портках з грубого невідбіленого домотканого полотна. На ногах у селян були лапті, а у багатих - чобітки пошиті із козячої шкіри високого гатунку - сап'яну (сап'янци). Головним вбранням всіх верств населення були в основному гостровержі шапки з хутрянним опушком (околом). Відрізнялися шапки тільки цінністю хутра, якістю матеріалу та пошиву.

Для бою слов'яни озброювались мечами, короткими списами (дротиками), луками зі стрілами, сокирами та секирами і т. ін. Захисним спорядженням по первах були довгі, до ніг, щити, металеві шоломи та, у вигляді сорочок до колін, панцири та кольчуги. Щити, як правило, червоного кольору, про що можна прочитати у "Слові о полку Ігоревім": "Игорь к Дону воинов ведет... лисицы брешут на червleness (тобто червоні) щиты".

Успіхи і обширні завоювання татаро-монгольських орд стали причиною наслідування їм у веденні бойових дій, в організації військової справи. У русичів швидко почала розвиватись кіннота, з'явилися нові, заповнені у монголів види озброєння і захисного обладунку. Поряд з уже існуючими захисними зразками кольчужного типу (панцир, кольчуга, байдана) стали вживатись захисні обладунки дощатого і змішаного типу (бахтерець, куяк, юшмань, колонтарь, зерпало та інші). Всі оці предмети відрізнялись один від одного не тільки зовнішнім виглядом, а й матеріалом, з якого вони виготовлялись. Як і одяг, їх гатунки напруму залежав від статку та знатності власника.

Панцир кольчужний мав вид сорочки довжиною до колін або трохи вище, з короткими до ліктя або довгими, до кісточок, рукавами, з розрізами спереду (біля коміру та подолу). Виготовлявся панцир зі щільно зплетених між собою дуже мілких металевих кілець. Іноді панцирі робились зі стоячими комірами (ожерельем) та прикрашались на грудях круглими бляхами (мішенями).

Кольчуга за зовнішнім виглядом була схожа з панцирем без ожерелля, тільки виготовлялась вона із більших за розміром кілець, ніж панцир, у зв'язку з чим мала менш щільне переплетення.

Костюм воїнів XIII ст.

ниці, тільки крій сорочок дещо змінився. Вони стали коротші, мали довгі без манжетів рукава, зкошений до лівого плеча комір (звідси назва "косоворотка"). Але під час татаро-монгольського панування від татар були запозичені не стільки предмети одягу, скільки їх найменування.

Різновиди кафтану-армяк, азія, серм'яга (а ці назви татарського походження) належали до одягу нижчих прошарків населення. Арм'як виготовлявся з арм'ячини - тканини із аерблюжачої вовни, звідси і його назва. Азія - селянський кафтан такого ж крою, як і арм'як, шився з понитка (так в ті часи називали напівсуконну тканину, яка вироблялась з конопляної або лляної основи та вовняного утка. Серм'яга (серм'яжний кафтан) виготовлявся з грубого некрашеного домотканого сукна.

Особливою прикрасою кафтану був козирь - високий сто-

Військовий обладунок руських воїнів з XII по XVII ст.

Байдана - обладунок, схожий на кольчугу або панцир, але з плоскими та більш круглішими, ніж у кольчуги кільцями.

Бахтерець - представник змішаного (кольчужного та дощатого) типу захисного обладунку, де на панцир чи кольчугу на грудях, боках та спині закріплювались маленькі пластки, металеві пластини (доски).

Ющмань - це обладунок запозичений у монголів. Він, як і бахтерець, мав кольчужну основу, але відрізнявся від нього більш великими досками і розміром від горловини до низу, який застібався на гачки.

Колонтарь складався з двох половинок кольчужної сітки - грудей та спини, зв'язаних між собою зв'язками на плечах та на бічних зрізах, з укріпленими на них великими металевими пластинками. Від поясу до колін у колонтаря звисала кольчужна сітка.

У куряка металеві пластинки кріпились не на кольчужну сітку, а безпосередньо на желет, зшитий із сукна чи оксамиту.

Зерцало - обладунок із великих металевих пластин, зкріплених між собою шкіряними ремнями з пряхками та металевими кільцями. Складався з двох половинок грудей та спини і скріплювався на плечах та боках.

Окрім описаних захисних обладунків існували предмети допоміжного захисту воїна від холодної зброї, це такі, як бармиці, зарукав'я, наколінки, наручі, для захисту голови використовувались металеві шоломи, ковпаки, шишаки та різноманітні металеві та стегані шапки.

Найбільш поширеним захисним наголів'ям був шолом, або, як його називали в давнину, шелом. Він уявляв собою низьку залізну шапку з навушниками та носом. Ніс у поході кріпився у верхньому положенні, у бою опускався вниз і захищав лише від поперечних ударів мечем, шаблею чи іншою холодною зброєю.

Ковпак на відміну від шолома мав різко виражений окол та гостроверху високу тулью, яка закінчувалась прикрасою - реп'яшком (яблучком). Щоки, потилицю та плечі воїна захищалися кольчужною або панцирною сіткою - бармицею, яка вдягалася під ковпак або кріпилася до окола біля ковпака.

Шишак - захисне наголів'я типу ковпака без різко вираженої тулії закінчувався довгим шпилем - шишом, звідси і одержав свою назву. Шишак, як і ковпак мав кольчужну або панцирну бармицю.

Із захисних шапок використовувались залізні, мідні або "бумажные" (стегані із тканини) шапки.

Найбільш дорогою і гарною була ерихонка - захисне наголів'я знатних та багатих людей. Походження слова "ерихонка" невідоме, але ж до нашого часу існує вираз "ерихониться", тобто бути дуже поважним. Виготовлялась ця шапка із високоякісної сталі - булату і прикрашалась срібною або золотою насичкою, перлами та дорогими камінням.

Таким чином, захисне спорядження у той період було ніби то формою одягу, яка відрізняла дружинника чи ополченця від звичайного громадянина. Одягаючи на повсякденний цивільний одяг предмети захисного обладунку та беручи до рук зброю, людина ставала воїном.

У такому вигляді, фактично без особливих змін, військової обладунки проіснували майже до XVII сторіччя.

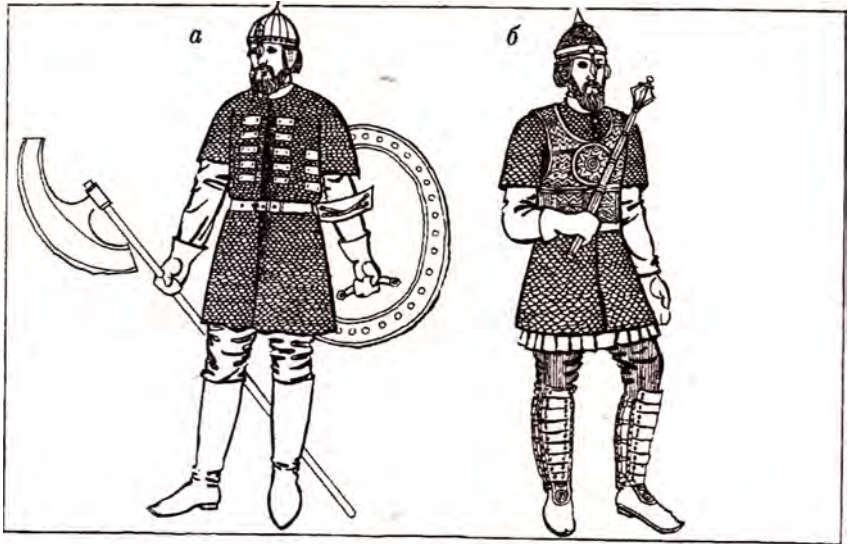
По мірі возвищення Московського князівства та об'єднання навколо Москви розрізаних руських земель в єдину централізовану державу утворюється доволі сильна, як на той час, військова організація. Поряд з тимчасовими військами у вигляді народних ополчень та "даточних" людей. Широкий розвиток одержують так звані непримінні, тобто постійні війська. У число постійних військ при Івані Грозному входили:

- велика царська свита та охорона государя: жильці, ринди та воїни особливого призначення - опричники;
- піші стрільці та солдатські полки - основа руської піхоти; різновиди кінноти, яка швидко розвивалася; дворянська кіннота, городові та непомісні козаки, кінні (стременні) стрільці, а з іноземної кінноти - драгуни, рейтари, гусари;
- іноземні (наймані) війська, а також артилерійські та інженерські команди - зачатки артилерії та інженерного діла.

Кожне із цих формувань мало своє конкретне призначення і притаманний йому одяг.

Жильці несли при дворі почесну царську службу і формувалися з приїжджих до Москви на проживання іногородніх бояр та дворян, звідси і виникла їх назва. Одяга жильців не відрізнялася від звичайного одягу дворянської знаті, але в більшості своїй у якості верхнього одягу жильці носили довгополі кафтани типу ферязі, тільки більш вузькою кроєю, з невеликим стоячим коміром та звуженими у низках рукавами. Підперізувались жильці дорогим кушаком, на голову вдягали гостроверхі шапки з хутряним околком та золотим гаптуванням на тулії, а на руки - білі рукавички з широкими розтрубами. Озброєння їх складалося із меча та протазана - ритуальної зброї, мавшої вигляд плоского списа з китицями, насадженого на довге, обшите сукном, атласом чи оксамитом древко.

Ринди - безпосередні і постійні тілоохоронці царя, вибиралися із стольників і стряпчих. Супроводжуючи у поході царя, вони були одночасно охороною, ескортом у царському "поїз-

Костюм воїнів XV-XVII ст.

ді" та його зброєносцями. Озброювались ринди секирами, шестоперами і носили пошиті із камки (шовкової з візерунками китайської тканини), парчі чи оксамиту турецькі кафтани чи ферязі переважно білого кольору, опушені по борту та низу горноставним хутром. Турецький кафтан уявляв собою довгополий верхній одяг без коміру, з глибоким напівзanosом. Застібався такий кафтан біля шиї на запонку, а на лівому боці, по талії, зав'язувався на тесемки. Турецький кафтан та ферязь одягалися поверх звичайного короткого кафтану з козирем. Приналежність вбрання ринд були також високі горлаті шапки, гостроносі сап'янові чобітки, та два золотих ланцюга, які звисали хрестоподібно від плеч до стегон.

Опричники, за сучасним поняттям, належали до внутрішніх військ особливого призначення. Опричнина, як система надзвичайних мір, направлених на боротьбу царя з боярсько-князівською опозицією, була заснована Іваном IV у 1565 році, коли бояри та деякі удільні князі, виступили проти необмеженої влади царя. Це була вимушена дія Івана Грозного на коаліційний боярський союз, утворений проти нього боярином Олексієм Адашевим та попом Сильвестром.

Опричнина охопила майже половину держави. У опальних князів та бояр відбирались до опричнини їх землі, ліквідувалося боярське вотчинне землевладіння і на цій основі створювалося помісне дворянство, Караючою силою та безпосередніми виконавцями царської волі були опричники. Бони, як і інші постійні війська, мали свою уніформу. Одяг цей, під стать самому війську, виглядав досить страхотливо. Складався вона із чорної довгої рясі і такого ж кольору гостроверхої шапки. Під шапку на маківку голови одягалася таф'я - шапочка типу тубитейки, котру опричники носили повсякчасно, не знімаючи навіть у церкві. Обов'язковою символічною воїна-опричника була собача голова та мітла, прикріплені до

(Продовження на 4-й стор.)

(Продовження.

Початок на 3-й стор.)

сідла вершника, що означало: "вони гризуть лиходіїв царських та метуть Росію".

Постійна піхота - стрільці, одержавши цю назву по виду озброєння, - почали утворюватись Іваном Грозним в 1552 році здебільшого із вільних людей. Жили стрільці в особливих слободах, за несіння ціложиттєвої нещадної служби вони одержували від царя земельні наділи, а із казни - жалування і носили встановлену для них військову форму одягу.

Військова форма стрільців початку XVII століття складалася із довгого суконного одягу, схожого на фєрязь, тільки з відкладним коміром, який ззаду мав форму кута, шапки з хутряним околком або шапки залізної та білого кольору переа"зі (берендейки), яка носилася через ліве плече. Частина стрілецького полку складалася із списників-воїнів, озброєних довгими списами і мечами. Переважно колір верхнього одягу був червоний. Стрілецькі полки іменувалися тоді по назві населеного пункту, де вони у мирний час несли службу.

Пізніше, у другій половині ХУП сторіччя, стрільці носили, як і раніше, довгий суконний одяг, але зі стоячим невеликим коміром, гостроверху шапку, опущену хутром, берендейку та кольорові

гостроносі чоботи. Кожен полк називався по імені полкового воеводи (командира) і мав свій, встановлений для даного полку колір форми одягу.

Офіцери, або, як їх тоді звали, начальні люди, у стрілецьких полках носили одяг, схожий з одягом вищезгаданих жильців. Озброєні вони були шаблею і ходили завжди з тростю (посохом). Московські стрілецькі полки проіснували до 1711 року.

Охорону прикордонних міст та дальніх країн держави несли городові та непомісні козаки. Це в основному були вихідці з людей, які втекли на окраїни держави, коли їх не задовольняли існуючі порядки. Козаки були переважно кінними і використовувались в якості прикордонних військ та для ведення розвідки.

При Івані IV козаки ділилися на донських, гребінських, терських, волзьких та яйцьких. Одяг козаків, особливо непомісних, був дуже різноманітний, але все ж перевага віддавалась червоним жупанам, широким шароварам і чоботам (чоботам).

У складі непремінних військ були й іноземні війська, або полки іноземного строю. Зведені із німців, голанців, англійців та шотланців, вони складались із піхотних солдатських полків (важка кін-

нота) та драгунських полків (кіннота навчена пішою бою). Піхотні полки а своєю чергу ділились на мушкетерські та копейшицкие (пікінерські) роти. Одяг іноземного війська складався із залізного шолома, короткого кафтану, лат, коротких штанів - панталон, довгих панчоx та черевиків.

Переаховані вище війська, як стрілецькі, так і полки іноземного строю, ще не були регулярною у повному розумінні цього слова військовою силою, так як у мирний час "неп ремінний" характер цих військ втрачався. Стрільці та козаки у вільний від служби час займалися торгівлею та різноманітними промислами, а солдати - хлібопашеством. Одержуючи від казни невелике жалування, кожен стрілець чи солдат повинен був забезпечити себе харчами, фуражом для коня, придбати форменний одяг, коня, упряж та знарядження.

Але, характеризуючи одяг військ допетрівського періоду, необхідно відмітити, що на відміну з одягом армій інших держав, одяг руських воїнів був просторий та зручний а експлуатації і в той же час самобутній. Він підкреслював всі особливості та національні риси народного одягу.

М.І. Костомаров на Прилуччині

Леонід
Тищенко

Людина непересічної долі, величезної культури й освіченості, видатний учений, Микола Іванович Костомаров був насамперед працьовитою людиною і майже увесь свій вік провів за письмовим столом та в архівних пошуках документів, які давали йому змогу відкривати нові сторінки у вітчизняній історії. Він перший у той час звернувся до вивчення історії України, що тоді, та, на жаль, і до недавнього минулого, вважалося недоречним. Сам М.І.Костомаров один з перших порушив питання про узаконення мови українського народу, його історії, активно відстоював думку, що творцем історії є не царі та їхні наближені вельможі, а народ. Служіння народові було головним змістом життя і праці М.І.Костомарова.

Будучи одним із засновників політичної, антикріпосницької і антицаристської організації - Кирило-Мефодіївське товариство, він засвідчив себе як передовий діяч свого часу.

Приємно відзначити, що життя і творчість цього видатного вченого тісно пов'язані з нашим краєм. Протягом останніх десяти років свого життя він регулярно відвідував Прилуччину, подовгу тут жив і працював. Саме про цей період в його житті і піде мова у даній статті.

М. І. Костомаров.

А пов'язаний він з іменем Аліни Леонтіївни Костомарової /Кисіль-Крагельської/, колишньої вихованки пансіону Де Мел"ян, в якому М.І.Костомаров викладав загальну і російську історію.

Як відомо, з серпня 1845 року і до свого арешту в березні 1847 року, М.І.Костомаров жив і працював у Києві. Тут і пов'язала його доля з Аліною Крагельською.

Як згадувала вона, його перша лекція відбулася у цьому закладі 1 сер-

пня 1845 року. Тоді, за її словами, він "переміг своїх юних слухачок силою й живістю свого викладу, але, як більшість складалася з таких же 14-и - 15-и річних бешкетниць, якою я була в той час, то ми ще не могли одразу проникнутись повагою до розумової висоти "нового вчителя" і оцінити його даровитість... Блондин, із свіжим обличчям, тонким носом, ледь помітно піднятим, з прекрасними губами, через які при читанні часом виднілись бездоганної чистоти і білизни зуби, з розумними очима і симпатичною посмішкою - Микола Іванович був дуже непоганий собою, незважаючи на те, що на лобі і навіть на носі мав невеличку ряботинку від віспи. Але він так потворював свою зовнішність химерним, хоча й незумисним способом одягатися і невмінням розпорядитися своїм розкішним попільного кольору волоссям, що викликав сміх при першому погляді на нього у всіх, хто в юні роки здатен сміятися без упину з найменшого приводу... Зайнятість його лекцій і самий спосіб читання здобували все більшу до нього симпатію й повагу слухачок... Ми непомітно полюбили Миколу Івановича і яось інстинктивно зрозуміли, чому наші класні дами й деякі з учителів називали його світлом науки, що сходить".

М.І. Костомаров на Прилуччині

А вже 4 червня 1846 на засіданні Ради університету Св.Володимира М.І.Костомаров був балотований на посаду ад'юнкта по кафедрі російської історії. В архівах зберігся протокол щодо наслідків цього балотування, який засвідчує, що Микола Іванович одержав шістнадцять виборчих бюлетенів і жодного проти. Згідно з одностайним обранням він із серпня приступив до виконання безпосередніх обов'язків професора кафедри російської історії. М.І.Костомаров неодноразово відзначав, що це був один із найсвітліших і пам'ятних днів в його житті - день початку його короткочасної кар'єри.

Відтепер все складалося, нібито, якнайкращим чином.

У своїх мемуарах М.І.Костомаров лаконічно зазначав: "Лютого 13-го / 1847 р./ я обручився з дівцею Аліною Леонтіївною Крагельською, котру знав ще в пансіоні п-ні Де Мел'ян, де викладав з 1845 року. Після виходу її з пансіонату побачився я з нею і познайомився з її матір'ю в Одесі, куди влітку їздив купатися в 1846 році, а після повернення в Київ якийсь час відвідував їх дім, зблизився і пізнав її коротше. Весілля наше призначено було після Пасхи у Хомину неділю, 30-го березня 1847 року... Знаходячи колишню свою квартиру тісною і незручною для майбутнього сімейного життя, я перейшов на іншу... поблизу Андріївської церкви. Квартира ця вирізнялась чудовим видом, з галереї відкривався прекрасний пейзаж; внизу простирался Поділ, далі, - світла смуга Дніпра, а за нею - обширна панорама луків і лісів... Уже в той час можна було ходити в одних сюртуках; луки зеленіли, розвивалися верби, наближався день мого весілля, і я до нього готувався, не підозрюючи, що над мою головою збирається хмара, з якої має спостигнути мене удар".

Сторінки біографії щодо особистого життя Миколи Івановича в той період істотно доповнює А.Л.Костомарова. Зокрема, відідуємо, що він дуже любив музику, а особливо творіння Бетховена... Любив слухати Россіні, Шуберта тощо. Читав напам'ять багато творів Пушкіна, Міцкевича та ін. Захоплювався театром і не минув концерту, який давав Ф.Ліст 7 лютого 1847 р. в залі Київського університету.

Як пише Аліна Леонтіївна, Микола Іванович попереджав її, що він гарячковий, а матінка його норавлива.

Показова й інша риса характеру Миколи Івановича, добре проглядувана з такого, описаного А.Л.Костомаровою, епізоду: "Раз якось увечері мати моя звернулася до Миколи Івановича із запитанням, "яким екіпажем він обзавівся для сімейного життя: не їздити ж молодим з візитами на дрожках!" Микола Іванович сказав, що ще не думав про це. - Ну, так я за вас подумаю і даю Аліні свою колясочку; та вона з дверцятами, то ж потрібен лакей для виїзду, він же буде слугувати вам і в кімнатах. - Не люблю я лакеїв ні в якому розумінні слова! - заперечив Микола Іванович. -... Будемо ми з Аліною обходитися без лакеїв; я сам відкрию їй дверцята коляски".

Успішною в цей час була і викладацька кар'єра ученого. Однак так вдало розпочата професура в Києві була несподівано перервана його арештом.

Арешту М.І.Костомарова передувала його політична діяльність в колі прогресивної інтелігенції, частина якої увійшла до створеного в Києві Кирило-Мефодіївського братства.

Як зазначено в Шевченківському словнику, Кирило-Мефодіївське товариство - таємна політична, антикріпосницька й антицаристська організація, що утворилася в грудні 1845 - січні 1846 рр. в Києві. Засновником його були М.Гулак, М.Костомаров, і В.Білозерський. До них приєдналися Т.Шевченко, І.Посядка, Д.Пильчиков, О.Тулуб та ін. У квітні 1846 р. загальна кількість членів товариства, за даними слідства становила 12 осіб.

Основним своїм завданням члени товариства вважали ліквідацію самодержавства, скасування станів, ліквідацію кріпацтва, об'єднання слов'янських народів у федеративну парламентську республіку.

У березні 1847 року за доносом провокатора Петрова товариство було розгромлене.

Це сталося напередодні вінчання М.Костомарова з А.Крагельською. М.Костомарова, а згодом і Т.Шевченка, який прибув до Києва на його весілля, та інших учасників Кирило-Мефодіївського товариства заарештували і відправили до Петербурга на слідство.

Тяжко було М.Костомарову покинути дорогу Україну, улюблену професію та любу йому матір і свою наречену, молоду Крагельську, та замість кафедри у Києві сидіти цілий рік в самотній келії тюремній...

Коли Аліна Крагельська приїхала до Петербурга, щоб побачитись з нареченим, помічник шефа жандармів III відділення царської канцелярії генерал Л.В.Дубельт зауважив, що їй "залишається одне - почекати, поки не переведуть злочинця у Петропавловську фортецю, куди він по великому милосердю государя, буде ув'язнений замість шибениці, яку заслужив".

Єдине і короткочасне побачення відбулося між молодими лише 14 червня 1847 р. у приймальні команданта Петропавловської фортеці. Після цього деякий час вони листувалися, а в 1851 р. Аліна Леонтіївна на постійну вимогу матері вийшла заміж за М.Д.Киселя, з яким прожила 19 років у його маєтку в с.Дідівцях під Прилуками.

А.Л.Костомарова так пояснює ті трагічні сторінки в їхньому з Миколою Івановичем житті: "Отож, головними діячами для досягнення розлуки моєї з Миколою Івановичем були: сам Микола Іванович, вважавши в той час /перебуваючи в політичному засланні/ обов'язком честі повідомити мою матір про свою нібито невиліковну хворобу, при якій не слід вступати в шлюб, - і дві наші матері, які обидві любили своїх дітей і вважали своїм материнським правом влаштувати їх щастя й розстроювати їх шлюби згідно з своїми поглядами...". Що до поглядів своєї матері Аліна Леонтіївна, зокрема, пише: "Я захищала Миколу Івановича, як могла, і стояла на своєму. Мати ридала, рвала на собі волосся і в безпам'ятстві гукала: "Пиши цьому повішенику, цьому безрідному мужику, який вибився в бакалаври, щоб приїздив за тобою, але не інакше, як з дозволу уряду і гідному твого звання екіпажі; пиши, вінчайтесь на другий день по його приїзду - і геть з очей моїх".

Так і не довелось тоді їм поєднати свої долі. Випадково зустрілися вони вже через багато років.

Це трапилося взимку 1864-65 рр., коли вона з чоловіком перебувала в Петербурзі і їй довелось зустрітись з Миколою Івановичем на тротуарі Невського проспекту. Вона писала, що "ледве пізнала його, та й то більше по ходьбі і по крайній оригінальності зимової шапки, з-під хутрової опушки якої блищали золоті окуляри. Він, звичайно, не тільки не пізнав мене через свою короткозорість, але й не звернув ніякої уваги на те, що

М.І. Костомаров на Прилуччині**(Закінчення.
Початок на 5-й стор.)**

я зупинилась, коли порівнялася з ним. Я стояла й дивилася йому услід, поки інші пішоходи не заступили його від моїх очей. Коли я прийшла до свого помешкання, я розповіла чоловікові про свою зустріч. Він відповів, що Миколи Івановичу було б - приємно, коли б я його гукнула, і він не відмовився б відвідати мене. Я заперечила: "Для чого ятрити старі рани! Якби я дізналася, що він не має власної сім'ї чи одружений, але не зовсім щасливий, то і йому і мені було б дуже тяжко. Ні я не хочу і не можу говорити з ним. Я подивилася на нього як на дорогої для моєї душі пам'ятник минулого і... кінець".

Проте судилося їм все ж таки зустрітись знову і поєднати свої долі.

Під час свого перебування в Києві влітку 1873 року М.Костомаров почув від П.Чубинського, що той випадково дізнався про долю тієї, хто була колись нареченою Миколи Івановича, і що нині живе в селі під Прилуками, овдовіла, має трьох дітей, а також про те, ще невдовзі має приїхати в Київ.

М.Костомаров тут же напивав листа і попросив Чубинського передати його колишній нареченій, коли та приїде. Наступного дня Аліна Леонтіївна приїхала до Києва. Вона теж захотіла побачити М.Костомарова і запросила до себе. Замість молодого дівчини побачив Костомаров літню даму.

З цього приводу сам М.Костомаров розповідав: "У мені ще живіше пробудились спомени молодості; мені сильно захотілося ще хоч раз у житті побачити Аліну Леонтіївну й дізнатися про її долю. Я написав до неї листа, якого просив Чубинського доставити за призначенням. На другий день лист мій було доставлено: вона тільки що приїхала з маєтку. Надвечір'я одержав відповідь - вона розділяла моє бажання побачитись з нею і запросила мене відвідати її... Мені було приємно принаймні те, що на старості років я міг знаходитися в тих самих дружніх відносинах з тою, яку не переставав любити й широко поважати".

Пробувши в Києві ще кілька днів, Костомаров виїхав до Петербурга.

А у квітні наступного року Микола Іванович їде "в маєток особи", що була колись його нареченою, з наміром зустріти у неї весну, якої вже так давно не бачив на Україні. В цей час

він страждав на хворобу очей, особливо боліли вони йому при світлі, так що не міг читати й писати. Лікарі радили йому більше бувати на свіжому повітрі. Як тільки повернуло на весну, в 1874 р., вчений поїхав у Полтавську губернію, в маєток Дідівці, до колишньої своєї нареченої. Зустрів у неї весну, відвідав селянське весілля, чимало бував серед народу.

"Я пробув, - згадував він, - у сільці Дідівцях /Прилуцького повіту/ три тижні, користуючись усіма чарівностями весняної... природи". З цього приводу в споминах Аліни Леонтіївни також читаємо: "Після вечірнього чаю Микола Іванович виїхав на балкон і любувався співом селянської молоді й так до часу відходу до сну, коли я, прийшовши на балкон, щоб попрощатися з ним, помітила, що стоячи в роздумі, він молиться. Я сказала йому: "Ти по-старому набожний"... - Храм тут величний - відповів він, вказуючи на небозвід, засіяний зірками".

В липні місяці 1874 року вчений їде до Києва, де приймає участь в археологічному з'їзді, на якому зачитав свій реферат "Об образовании княжеской дружины, о ее значении в древнее время и о ее изменении в последующем быте русского народа". Аліна Леонтіївна, яка слухала виступ, згадує, що коли настала його черга і він підійшов до кафедри, "одностайні оплески пролунали в залі й не змовкали довго". І далі продовжила: "Микола Іванович дивився, наче вдалечині, але, очевидно, був схвилюваний. Та й хіба можна було залишатися безучасним до вираження йому шани й визнання за ним права на почесне місце в середовищі - учених і літераторів, особливо ж в стінах того університету, де в молодих роках він блискуче починав свою професуру, яку втратив, не сміючи й мріяти про її повернення. Дивлячись на нього й сприймаючи гучне вираження поваги публіки, що складалася переважно з вчених, учителів і учнів, я розділяла хвилювання Миколи Івановича такою мірою, що готова була розплакатись".

Побувши на Археологічному з'їзді в Києві, М.Костомаров знову відвідав Дідівці. З Дідовець він повернувся до столиці. Разом з ним їхала на навчання в Смольний інститут шляхетних дівчат і дочка Аліни Леонтіївни Софія.

На початку 1875 р. М.Костомаров став відчувати непомірну втому та

надмірну дратливість. В січні місяці захворів на тиф. І лютого від тифу померла його мати. Смерть матері Костомаров переживав дуже тяжко. На час хвороби, коли вчений був розбитий горем і зовсім немічний, приїхала до нього Аліна Леонтіївна і почала доглядати хворого.

Розбитий душевно й фізично, він повинен був, як пригадувала Аліна Леонтіївна, підкоритися розпорядженню лікарів, які під загрозою сліпоти заборонили йому на тривалий час заняття, що вимагали напружень зору й думки.

У половині квітня 1875 року, Микола Іванович разом з Аліною Леонтіївною виїхав до неї у село Дідівці.

Микола Іванович проніс через десятиріччя свою велику любов до Аліни Леонтіївни й по приїзді в село, в день своїх іменин, 9 травня 1875 року, обвінчався з нею. Це сталося в присутності сусідів нареченої - подружжя Савченків /у селі Дідівцях поблизу Прилук/. Обряд вінчання справив сільський священик, отець Петро. Так знову зійшлися ті, котрі мали поєднатися в молодості.

Відтепер, зважаючи на стан здоров'я, М.І.Костомаров щорічно їздив у Дідівці. Там, згадує Д.Мордовцев, "життя в Дідівцях не обмежувалося усолоджуванням красотою природи і вдиханням у хворі легені благодатного повітря України. Кожний день шановний історик працював по чотири години". В 1879 р. вчений усі свої сили віддавав монографії "Руїна", а згодом і "Мазепі".

Йому активно допомагала дружина. Влітку 1881 року вона повідомляла Мордовцеву, що, за звичай, з 12-ї до 4-ї години дня пише текст "Мазепи" під диктування чоловіка, а вже до кінця 1882 р. ця робота почала друкуватися в "Русской беседе".

Цьому передувала копітка робота в московських архівах на протязі чотирьох попередніх років.

Є всі підстави стверджувати, що робота над капітальною працею "Мазепа" - справжній подвиг Костомарова як ученого. 60-річний хворий чоловік, який переніс два інсульти, страждав серйозною хворобою очей, напружено працював. Вважаючи себе першопрохідцем у цій праці, автор скрупульозно перераховує всі матеріали, які складають джерельну базу дослідження.

Перебування влітку на Україні позитивно впливало на стан здоров'я Миколи Івановича. Тоді, відпочива-

М.І. Костомаров на Прилуччині

ючи в Дідівцях, крім праці над своїми творами, він водночас здійснював поїздки і по історичних місцях.

В.Шевчук зазначає, що М.Костомаров не тільки збирав фольклорні матеріали, а й добре знаючись на квітах і травах, гербаризував

дувала вона, - виявив бажання подивитися на виставці вдруге картину Репіна "Йоанн Грозний при убитом сьне"... Приїхали, втягли знеможеного відвідувача, ввели і всадили перед, картиною Репіна... В цей час хтось промовив позад нас: "Посадить

присутності автора картини, міг вразити йому свій захват про його художній вір".

Микола Іванович сподівався ще чимало зробити. На превеликий жаль, цього йому вже не судилося здійснити. У неділю 7/19/ квітня 1885 р. Микола Іванович помер у своїй Петербурзькій квартирі.

А на завершення цієї статті хочеться підкреслити, що звернення в сучасних умовах до цієї грандіозної постаті - не тільки данина пам'яті славнозвісному співвітчизникові, а й об'єктивна необхідність нового прочитання його творчого доробку. В його судженнях знаходимо чимало прогресивного з огляду саме на сьогоднішній день: знання - запорука кращого майбутнього і всіякого прогресу, якому насильство, на думку М.І.Костомарова, у будь-якій формі, є лише перепорою. "Завдання - викоринювати в народі що б то не було - завжди облудне. Твори-

ть, а не руйнують: ветхе зруйнується й перетвориться на попіл, розвіється по вітру саме собою. Інакше - де викоринення, там насильство - і часто доводиться, - вважає він, - жалкувати про зруйноване".

Майже всі, хто намагався досягнути значення діяльності М.І. Костомарова, одностайні в тому, що він популяризував знання з вітчизняної історії так широко, як ніхто до нього, підняв інтерес серед громадськості до вивчення минулого, аби зрозуміти сучасність і майбуття і в цьому його величезна заслуга.

Анатолій РИЖЕНКО.

рослини. Він дуже любив польові квіти, ... шкодував, коли косили траву. Живучи в селі Дідівцях, у мастку дружини, закладав квіти в петлиці одягу і в капелюх, часом приїжджав отак заквітчаний в Прилуки і дуже чудував місцевих разявляк.

Останній раз побував М. Костомаров на Прилуччині влітку 1884 року. Проте це не принесло вже йому полегшення.

Спомини Аліни Леонтіївни дають цінний матеріал для створення уявлення про М.І.Костомарова, зокрема, щодо його останніх днів життя.

Одного разу "наш хворий", - зга-

Миколу Івановича правіше" і, помітивши, що він слабкий, допоміг пересунути його. "Якої думки ви про цю картину, Миколо Івановичу?" - запитав той самий пан, не виставляючись уперед.

- Та ось такої, що не хотів помирати, не поглянувши ще раз! А я вже був тут недавно. "Яка висока похвала! І як я високо ціню її. Це незрівнянна оцінка для мене! Я автор картини; ви не впізнали мене, Миколо Івановичу, а я мав честь бути у вас роки три назад чи чотири!"

Наш хворий був дуже радий, що не підозрюючи так близько біля себе

Проблеми охорони природи

Природа служить джерелом сировини і енергії. На використанні природних ресурсів будується економіка суспільства. До недавнього часу вплив людини на природу приводив до зміни тільки окремі компоненти, а зараз діяльність людини супроводжується змінами в глобальному масштабі. Ці зміни відбуваються в ґрунті, в повітрі, у воді.

Зміни в ґрунті відбуваються внаслідок вирубування, засолення, ерозії ґрунтів. Найбільшим ворогом є

ерозія. В природних умовах вона проходить не так швидко, як при діяльності людини.

Безпосереднє втручання визиває прискорену ерозію. Так товщина родючого шару ґрунту - 20-30 см. На його утворення потрібен час від 2-х до 7-ми тисяч років. При прискореній ерозії руйнування може пройти за 10-20 років. Великої шкоди ґрунтам завдає засолення, яке виникає внаслідок безсистемного поливання. Негативно впливають на родючий шар

ґрунту і хімічні речовини (гербіциди, пестициди). Для збереження родючості ґрунту потрібно проводити роботи по боротьбі з ерозією, комплексну меліорацію, рекультивацию, упроваджувати безпечні норми хімізації та маловідходні і безвідходні технології.

Досить високі вимоги і до чистоти повітря. Так за добу людина використовує до 1 кг їжі, 2 л води і 25 кг повітря.

(Закінчення на 8-й стор.)

Проблеми охорони природи

(Закінчення.
Початок на 7-й стор.)

Природне повітря має визначений газовий склад: азот - 78,09%, кисень - 20,95%, аргон - 0,93%, вуглекислий газ - 0,03%. Крім газоподібних складових частин, в повітрі завжди містяться частинки пилу в підвішеному стані. Вони є певід"ємною частиною атмосфери і не являються забруднюючими речовинами. Пил необхідний для нормального розвитку деяких природних процесів, які протікають в атмосфері. З кінця XIX ст. зростаюча кількість пилу забруднює повітря. Зміни в атмосфері визвано розпахуванням земель, ерозією, лісовими і степовими пожарами. Крім цього в повітря попадає велика кількість попелу при спалюванні палива. Значно за-

бруднює атмосферу автотранспорт. Також повітря забруднюється твердими частинками промислового походження.

Однією з найбільш важливих сучасних проблем є організація раціонального використання води. В промисловості, сільському господарстві, в побуті найбільш широко використовуються прісні води - річкові, підземні, озерні. Прісні води забруднюються промисловими і каналізаційними стіками.

За останні десятиріччя шкідливим джерелом забруднення стали нафтопродукти. Значну загрозу для водоймищ становлять мінеральні добрива та ядохімікати, які потрапляють з полів разом із струменями дощової і талої води. Важливе місце у збереженні гідроресурсів належить очис-

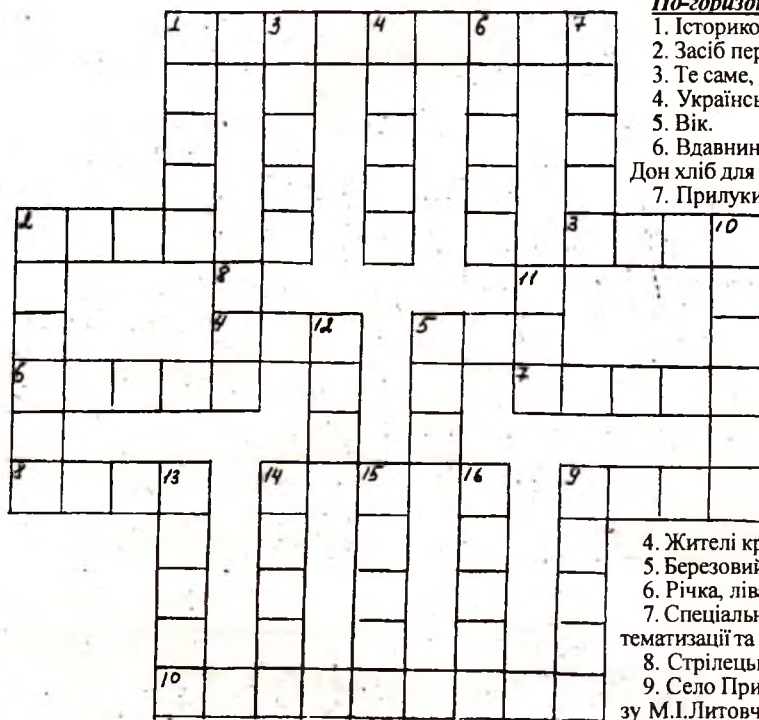
ним спорудам. Для очищення води використовують фізичний і біологічний методи. Що до охорони природи на державному рівні прийнято ряд постанов та законів. Це: Земельний кодекс України, Закон про охорону землі, Водний кодекс України, Закон про охорону атмосферного повітря, Закон про надра, Закон про охорону навколишнього середовища та інші.

Дотримання вимог охорони природи на місцях займається екологічною службою.

Хоч і проводиться робота по охороні природи на державному рівні, але для досягнення кращих результатів по цьому питанню, потрібно кожній людині звернути увагу на особисте ставлення до навколишнього середовища.

Ольга Степаненко

Кросворд

По-горизонталі:

1. Історико-культурний заповідник на Ічнянщині.
2. Засіб пересування.
3. Те саме, що й башта.
4. Українська Повстанська Армія.
5. Вік.
6. Вдавнину на Україні - селянин, який возив на волах в Крим і Дон хліб для продажу, а звітки для продажу привозив сіль та рибу.
7. Прилуки, Київ, Харків, Одеса.

8. Пряна рослина.
9. Історично складена група людей, об'єднана спільністю походження, що виражається в спільності спадкових ознак: будови тіла, пігментації шкіри, волосся та ін.
10. Село Срібнянського р-ну, в якому встановлений пам'ятник укр. кобзареві О.Вересаю.

По-вертикалі:

1. Населений пункт, поблизу якого відбувся бій між військами більшовиків та Ц. Ради 29.01.1918 р.
2. Предмет за допомогою якого грають на скрипці.
3. Невеличке судно для плавання по воді.
4. Жителі країни.
5. Березовий, апельсиновий, ананасовий.
6. Річка, ліва притока ріки Удай.
7. Спеціально створений заклад для накопичення, зберігання, систематизації та опису писемних та графічних пам'яток старовини.
8. Стрілецька козацька зброя.
9. Село Прилуцького р-ну. Батьківщина Героя Радянського Союзу М.І.Литовченка.

10. Старовинний великий звужуючийся донизу жбан з вузькою шийкою та двома ручками, був широко розповсюджений за часів античності та Київської Русі.

11. Риба.
12. Одиниця виміру земельної площі.
13. Український письменник, автор твору "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" (ім"я).
14. Український народний швидкий танець.
15. Титул давньоримських і візантійських імператорів, а також особа, що мала такий титул.
16. Керівник факультету у вищій школі.

Ірина Біленко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул.
Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам.269. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видав Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 8 (97) Серпень 2005 року

**В цьому
місяці:**

10 липня - відкрито, біля 10 липня - збудовано пер-
базару, універмаг у ново- ший у місті 5-поверховий
збудованому двоповерхо- будинок (вул. Переяслівсь-
ка, 6 - 1965)
вому будинку (1970)

Г. Г. Ващенко - педагог і патріот

На чужині, в Мюнхені, 2 травня 1967 року помер уродженець Прилуччини, що на Чернігівщині, професор і доктор психології та педнаук Григорій Григорович Ващенко. Доля відвела йому 90 років – років, відданих педагогічній науці.

Хто ж він? Мудрий педагог. Так. А ще – видний політик, великий патріот, високоосвічена людина, один з тих синів свого народу, хто бажав йому визволення, життя в самостійній Україні, хто бачив нову школу і нові методи навчання. Це про таких, як Г. Ващенко, говорять, що вони повертаються із забуття в безсмертя. І дійсно, його педагогічна спадщина є скарбом української нації.

Григорій Ващенко

Народився Г. Ващенко 23 квітня 1878 року в с. Богданівці на Прилуччині. Здобув духовну освіту: Роменська духовна семінарія, Полтавська духовна семінарія (1898 р.).

У 1898 р. після одного року вчителювання в с. Блотниця Прилуцького повіту вступає до Московської Богословської Академії. Та священником не став, розчарувавшись у багатьох цінностях, які, на думку Ващенко, повинні бути властиві служителям церкви. Пішов на педагогічну працю: Полтавська єпархіальна жіноча школа, духовна школа в Кутаїсі, викладання в середніх школах Тульчина та Ромен.

(Закінчення на 2-й стор.)

Г. Г. Ващенко - педагог і патріот

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

З 1911 – займається науковою діяльністю в галузі педагогіки – психології. Займався письменницькою діяльністю. З-під його пера вийшли твори: “Німії” (опов., 1900), “Сліпий” (п’єса, 1909), збірки “Пісня в кайданах” (1907), “До ґрунту” (1911).

З 1917 р. багато сил віддає творенню шкільництва, зокрема організації вчительських курсів у Прилуках, Ромнах, Хоролі. Наприкінці 1917 стає викладачем Полтавського вчительського інституту – доцентом-викладачем. 1918–1920 – роки боротьби за національну культуру і українську школу. З 1927 р. – професор педагогіки і керівник кафедри педагогіки. Тоді ж пише працю “Загальні методи навчання” (надрукована 1928 року).

Репресії 30-х років не пройшли мимо Григорія Ващенка.

До Полтави повернувся у 1940 році. Тут його застала друга світова війна, а 1945 р. емігрував до Мюнхена, його наступна наукова діяльність пов’язана з Українським Вільним Університетом та Богословською академією. Його наукові праці були надруковані в журналах та газетах. Заслужують на увагу мемуари, особливо про Україну XIX ст., спогади про Крим, Кавказ, про Московську Богословську Академію.

Робота в діаспорі була надзвичайно плідною і створила йому загальноновизнаний авторитет і повагу як серед науковців, так і серед загалу української діаспори.

У 1950 році у Мюнхені вийшла робота Григорія Ващенка “Виховний ідеал”, написана на замовлення Співки Української Молоді:

“основною проблемою всякої педагогічної системи є виховний ідеал як мета виховання. Від того, як розв’язується ця проблема, залежить розв’язування таких проблем, як система освіти й виховання, зміст і методи навчання. В свою чергу виховний ідеал того чи іншого народу залежить від його державного устрою, світогляду, релігії й моралі, від його національних властивостей”.

Традиційний ідеал людини - це не вишивана сорочка, яку можна скинути і залишитись українцем. Вій має бути близьким психології народу та його призначенню, народній творчості і творам кращих митців і письменників.

У 1957 році професор (Г. Ващенко складає для майбутньої незалежної України “Проект системи освіти у самостійній Україні”. Великий педагог попереджав, що *“може статися так, що вороги будуть переможені, і коли справа прийде до мирного будівництва на Україні, наш народ виявить повну невідготовленість, і це, кінець-кінцем може призвести до того, що нами знову опанують якісь спритні чужинці”.*

Розробляючи проект системи освіти для самостійної України, Ващенко наголошує на тому, що *“слід взяти до уваги соціально-політичний устрій її, що ймовірно існуватиме в ній. Крім того, щоб уникнути помилок у розбудові системи освіти, що можуть потім тяжко відбитися на подальшому розвитку нашого народу, треба використати досвід минулого і сучасного”.*

Метою життя Г. Ващенка було створення української національної педагогіки, і цій ідеї він присвятив понад тридцять років своєї наукової праці. Крім загальновідомих “Виховний ідеал”, “Загальні методи навчання”, його перу належать такі праці, як “Система освіти в самостійній Україні”, “Система навчання” та “Організаційні форми навчання”: що об’єднані єдиною метою і становлять одне ціле.

Надаючи особливого значення такій складовій виховання, як естетичне, пише праці “Виховна роль мистецтва”, “Засади естетичного виховання”. Ці праці значною мірою відповідають духовності українського народу, його прагненню відродити національні традиції, пізнати древо роду свого. Щоб будувати школу на національній основі, треба пам’ятати слова ще одного відомого земляка Олександра Довженка: “Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє”.

Цікаві погляди Ващенка на родинне виховання, яке розглядається педагогом як складова національного виховання.

В основу виховання української молоді він ставить загальнолюдські і національні цінності, виплекані упродовж віків. Це моральний закон творення добра і боротьби зі злом, шукання правди і побудова справедливого ладу, що спираються на плеканні любові і краси. Таким чином, виховний ідеал української людини Ващенко будує на двох головних принципах: християнської моралі і української духовності, що витворилась упродовж історії і входить у традиції українського народу.

Велика заслуга Г. Ващенка полягає в тому, що він-творець державницьки зорієнтованої української національної педагогіки, а не вузько етнічної, бо своїми працями породжує і зміцнює волю, національне самоутвердження, плекає народ гордий, сильний, мужній.

Свою педагогіку Ващенко не будує ні на вузько-партійних, ні на національно замкнених засадах. Її формулу він викладає: *“...служіння Україні – то служіння рідному своєму краю як найбільшій цінності, що має бути невід’ємною, органічною часткою оцього духовного та божественного, що мусять бути в душі кожного українця, Служіння Україні треба усвідомлювати не лише як свій особистий обов’язок, а як сенс всього свого життя”.*

Віктор Котеленець,

викладач педагогічного училища ім. І. Франка.

ОЛЬШАНА – 1905-й

В центрі села Ольшани поруч зі школою височить обеліск. Під ним ольшанці забиті в панській економії в 1905 році під час мирної демонстрації-страйку. З тої кривавої події минуло 100 літ.

В ті далекі часи село входило до складу Прилуцького повіту і було центром Ольшанської волості. На чверть воно було козацьким, налічувало більше 500 дворів і мало до 3000 душ населення. Переважна більшість селян була бідняками, ці родини мали не більше 3-х десятин землі, маломіщні середняки мали по 4–6 десятин, міщні ж господарі, яких було небагато, володіли 10–50 десятинами землі. Останні зростали і міщні, тиснули на незаможну частину села. Житейська скрута змушувала деякі родини спродувати рухоме і нерухоме майно і переселятись до Сибіру. Більшість же бідняків їхала на заробітки – батракувати до Таврії.

Ольшанський поміщик Єфремов Андрій Якович – виходець з Курської губернії, був так званим гуртоправом: закупляв скот і переганяв його до Московії, на цьому і розбагатів. Ось він і скупив всі володіння пана Фон-Ріхтера: землі, економію, винокурню, сукновальню, цукроварню на той час уже було передано якомусь Чернову до Ніжина. За все це добро Єфремов заплатив до Прилуцького земельного банку 41 тисячу карбованців. Маєтності ці і володіння були на цей час закладені і перезакладені в цьому банку власником Фон-Ріхтером – німцем за походженням, жорстоким кріпосником і катом. Як відомо з архівів, цей поміщик до реформи 1861 року володів 2251 десятинами Ольшанських земель. Після реформи селян змушували брати землю на викуп терміном на 44 роки, сплачуючи щороку 2 карбованці за десятину. Селяни боялись цієї кабали і землю на викуп не брали. Тоді до них стали приміняти так звану “екзекуцію”. Це був жорстокий і безвідмовний примус: до таких господарів

вводили солдат, чоловік 20 і більше. Ці москалі мали право для свого харчування різати худобу, яка була в цьому дворі. Як тільки господар підписувався на викуп землі, цю зграю переводили до іншого двору. Ось під таким тиском ольшанські селяни і записались на викуп 1126 десятин землі. Відповідно їх стали прозивати “фон-ріхтерівцями”, “ріхтерівцями, або ж просто – “лихтарівцями”. Були також інші значно менші громади селян, наприклад – “демківська”. Щорічна виплата в погашення боргу була важким тягарем. Можна підрахувати: середній урожай з десятини був 15–17 кіп (копа – 60 снопів). Господар цей хлібець міг продати по 5 копійок за мірку. Копа давала в середньому 8 мірок, а мірка дорівнювала одному пуду зерна. Виходить вартість урожаю була 6–7 карбованців з десятини. А треба ще ж було годувати родини і вести господарство!

Ось тому багато селян і відмовлялись від сплати за землю. Тоді влада описувала в господарстві цього нещасного все, що було чогось варте. Часто селянин здавав цю землю в оренду іншому, а сам батрачив у Таврії. Там він за 6 місяців найму у німців міг заробити до 50 карбованців. Вони і йшли на погашення боргів за землю.

Такий тяжкий стан селян зберігся і при панові Єфремові. Цей поміщик мав 3-х синів і 2 доньки. Старший син – Михайло – був директором чоловічої гімназії в Курську; середній – Володимир – вчився в Київському університеті святого Володимира, а молодший – Василь – був учнем Прилуцької гімназії. Володимир після університету закінчив ще в 1899 році з золотою медаллю і Олександрійський сільськогосподарський інститут, одержавши фах агронома. В 1900 році він прийняв від свого батька все господарство для практики. Цей молодий пан зіграв немаловажну роль в кривавих подіях 1905 року в Ольшані. Збереглись спогади організаторів цього селянського завору-

шення: Ленця Василя Семеновича, Артюха Дениса Аврамовича. В архівах є також “Обвинительный акт о козаке Федоре Ивановиче Вербицком, 24 лет, дворянине Алексее Федотове Назарьеве, 25 лет, и другие всего в числе 23 человек”. Ось ці документальні матеріали я і використав в цьому нарисі...

Поміщик Єфремов мав достатньо тяглової сили для обробітки своєї землі (1145 десятин). Основною ж “тягловою силою” були селяни, яких пан наймав в сусідніх селах і хуторах. Такі селяни називались строковими. Місцевих же селян пан “у строк” не брав, мотивуючи це тим, що ольшанці будуть все красти і тягтимуть додому. Тому він їх наймав тільки на поденну роботу за мізерну платню. Наприклад, косар одержував 50 копійок, сапувальник – 25 копійок, полільник і плугатар – 15 копійок при тривалості робочого дня 12 і більше годин. Значну частину своєї землі пан і обробляв строковими найманцями, а десятин 50–100 віддавав в оренду ольшанцям на кабальних умовах. При цій оренді селянин мав внести 2 карбованці застави за десятину і ще нажати дві копи пшениці. Снопи мали бути по 8 четвертів в “окружності”. Землю пан давав саму погану, на котрій урожай бував 5–6 кіп хліба. Якщо пан бачив, що десятину оброблена не так, як треба, застава (2 крб.) не поверталась і наступного року цьому селянинові вже землю не виділяли. На свої толокуючі поля пан селянську худобу не допускав. Якщо ж її захоплювали на потравах посівів з винуватця “здирали” 2–3 карбованці штрафу.

Ось всі ці утиски надзвичайно збурювали селян Ольшани. Тому вони першими на Прилуччині і виступили в революційному русі. До цього спонукала і пропаганда в селі, адже ще до 1905 року тут було кілька осіб, які читали заборонену літературу, діставали листівки, мали зв’язок з Прилуцькими підпільними революціонерами.

(Продовження на 4-й стор.)

ОЛЬШАНА – 1905-й

(Продовження.
Початок на 3-й стор.)

Ці люди не боялись поширювати бунтівні ідеї серед селян. Цікавий факт. Сам Володимир Єфремов, будучи студентом, приїжджаючи до Ольшани, давав читати заборонені брошури надійним сільчанам, перш за все братам Артюхам – Степану, Якову і Денису. Але коли цей молодий пан став практикувати в маєтку батька в 1900-1905 рр., то вже “співав” інакше. Де і подівся отой його юнацько-бунтівний лібералізм і демократизм. Став жорстким, непоступливим власником – типовим представником свого класу.

Селяни Ольшани вели, з панами Єфремовими тривалі і безуспішні домагання: мати змогу пахати землю не з половини урожаю, а одержувати її в оренду по 6–8 карбованців за десятину. Просили також щоб пан збільшив частку такої орендної землі хоча б до 300 десятин. Ця “тяганина” з паном продовжувалась до кінця 1905-го року.

Бунтівним настроям селян сприяли також окремі моменти народно-го лиха: війна, голод, неврожаї. Все більше селян переконувалось де і хто їх справжній ворог. Як відомо, російсько-японська війна не тільки не відвернула людей від революційних настроїв, а ще більше обурила народні маси проти царської влади в тому числі і на селі. Цар видав маніфест 17-го жовтня 1905 року. Текст маніфесту, його справжні цілі роз’яснювали жителям села Ольшани революційно переконані активісти села. Головним їх організатором і керівником був студент Петербурзького університету син бувшого прилуцького нотаріуса Назар’єв Олексій Федотович. Він був переконаний ідеями УСДРП, часто приїздив до Ольшани, мав тісне знайомство з бувшим місцевим фельдшером Вербицьким, бувшим дяком Огороднім, братами Артюхами – Степаном, Яковом, і Денисом, Ленцем Василем, Ковалем Охрімом, Давиденком Гордієм та іншими. Після з’ясування мети царського Маніфе-

сту було вирішено скликати в селі загальні збори для обговорення нагальних питань. Без дозволу місцевої влади в приміщенні волості і було скликано загальний сход селян. Керував студент Назар’єв, який доводив, що свободи в Маніфесті примарні і куці. Треба добиватись більшого: прав на землю, фабрики і заводи. Було ухвалено домагатись у пана Єфремова передачі крашої землі в оренду на вигідних умовах, скорочення робочого дня, збільшення зарплатні, поліпшення харчування, житлових умов і т. д. Вимоги надрукували, підписали і скріпили печаткою УСДРП. Було обрано 11 делегатів для переговорів з паном. Цій делегації була дана директива: якщо пан Єфремов не погодиться на всі вимоги, що висувались, об’явити йому бойкот: на другий день будуть зняті всі до одного робочі і не будуть допускаться до роботи доки пан не погодиться на вимоги селян. З цим делегація одного вечора і з’явилась в палац до пана... Ось як про цей візит розповідав член делегації Ленець Василь Семенович:

“Пан зустрів нас з підробленою лукавою ласкою. Звелів слугам накрити стіл, заставив його напитками і наїдками, запросив до столу і почав угощати нас чайком, а далі і по чарці знайшов. Підіймаючи першого бокала і висловлюючи свою “радість” нашому візиту, пан намагався зробити висновок, що він з нами сьогодні уладить “якось” все. Ми собі піднімали бокали, висловлюючи радість, що застали його вдома і сподіваючись на те, що за чим прийшли, домовимось: Вигукували на всю залу палацу: “ Геть самодержавіє, хай живе свобода! Пан зразу остовпів, кажись і чарки не випив... Не добившись нічого, ми попередили, що назавтра будуть зняті з роботи всі його робочі і не будуть допущені, доки не буде досягнута згода по всім пунктам нашої вимоги... Це було 31-го жовтня 1905 року. На другий день, коли деле-

гати прибули в економію, там вже була виставлена, сторожа з поліцаїв та старшини. Незважаючи на це всі робочі були зняті і попереджені, що без дозволу делегатів вони не повинні приходити на роботу до пана. Ось це і був початок страйку, який продовжувався на протязі двох тижнів. Кожного дня делегати заходили в економію і, якщо появлялись робочі з інших сіл, їх знімали з роботи і приводили до контори за розрахунком. Ось про один з таких епізодів згадує Ленець В. С.

“Одного разу мені довелося зняти з роботи 25 плугів, які орали під Дубровою... Тільки я їх вивів з борозни, як прилетів верхи до мене стражник Свириденко, наставив нагана і загрожував забити на місці і так пер на мене розпінившись більш ніж та коняка, що під ним була. Якби хтось, то може і злякався б його. У мене таки теж був у кишені наган “Бульдог № 380”. Прийшлося і мені його наставити і потримати поки стражник свого сховав і нічого зі мною не вдіяв... Я своє завдання виконав 25 плугів з плугагарями привів у двір економії і поліцаї дали мені з ними дорогу за розрахунками до контори”... Далі події розвивались так. Одного дня до економії прибув кінний загін Урупських козаків (вихідці з Карачаєво-Черкеської області Кавказу). Ця сотня зразу ж і виїхала бо не було ніяких погромів, а страйк був дозволений Маніфестом. Пана ж охороняла місцева влада: пристав Лакманізов, старшина Величко, урядник Чигиринець, та інші. При появі в економії делегатів від сільчан ця сторожа виходила з маєтку з червоними пиками і носами, були озброєні, при медалях і всіх регаліях. Загрожували арештами та всіма іншими карами, намагались зірвати страйк. Цьому сприяли і штрейкбрехери, які крім деяких ольшанців, набирались паном з ближніх сіл. Зверх платні ще видавалось їм по гнилому оселедцю.

Деякі з сільчан під цю “заворуху” “цупили” у пана якісь дрібниці, а це

ОЛЬШАНА – 1905-й

дуже шкодило страйку, бо вважалось уже як погром.

Зважаючи на гостроту ситуації сільська громада в особах своїх делегатів весь час намагалась добитись від поміщиків укладення орендного договору. Переговори кожного разу вів старий пан Андрій Якович. При цьому завжди був присутній його син Володимир. Пан ухилявся, лукавив. Інколи ніби давав згоду на підписання договору, але кожного разу знаходив якийсь привід щоб не заключати такої угоди. Фактично пан "тягнув час". Ось наприклад 12-го листопада делегати добились згоди у пана на сході села підписати договір. На ранок 13-го зійшовся до волості сход. дожидаючись пана Єфремова. На 12-ту годину він прибув фаетоном. Старшина волості Величко Йосип Мартинович уперто не дозволив проводити цей сход без дозволу земського начальника яким був поміщик Ракович. Тоді пан запросив сільчан назавтра прибути до його маєтку, щоб підписати договір. 14-го листопада до двору економії з'явилося біля 500 осіб. Оточили старого пана і довго з ним вели розмову. Сама болюча тема – передача в оренду землі. Як свідчить Ленець В. С., розмова велась ввічливо без взаємних образ, якщо не рахувати Коваля Охріма, який "змазав по морді молодого пана"! Дискусія з паном цього разу закінчилась тим, що він категорично ствердив: "Без присутності земського начальника, або іншого представника влади, ніяких переговорів більше вести не буду!" Запропонував селянам розійтись і прийти назавтра, а він привезе представників вищої влади з Прилуки. Селяни цьому повірили...

На ранок 15-го листопада 1905 року в хаті Коваля Охріма Євменовича зібрались керівники страйку: Давиденко Гордій Васильович, Ленець Василь Семенович, Суражський Арсен Романович, брати Артюхи – Степан, Яків та Денис Аврамовичі; Огородній Костянтин – псаломщик, Вер-

бицький Федір Іванович – фельдшер. Домовились провести абсолютно мирний похід всією громадою до економії пана. Раптом прибіг десятник Рубанік і сповістив, що вночі управляючий Дубина та приказчик Каїка привезли з Іваниці 14-ть стражників, станового пристава Барабаша, а з міста Прилуки прибув помічник справника Медянов. Рубанік також сказав, що всі вони цілу ніч пиячили...

Ранком о 10-й годині стали дзвонити всі 11 дзвонів Михайлівської церкви. Почувши їх прибіг священник і не давав бити на сполох. Його відсторонили і дзвони продовжували скликати людей. Стали сходитись старі і малі, жінки і чоловіки, зібралось до 1000 душ...

О 12 годині з Прилук приїхали три студенти: Назар'єв Олексій Федотович і брати Морачевські – Іван та Петро Олександровичі. Один з братів більше години робив промову. Умовляв не йти до пана всім натовпом, а послати депутацію, щоб не спровокувати озброєних і п'яних стражників, які можуть зустріти людей вогнем. Студенти поїхали до села і городні агітувати серед селян, а на мітингу все ж вирішили йти до пана всією громадою. Строго попереджалося, щоб всі ті, хто йде, не робили нічого такого, що могло б навести на думку поліції про погромний настрій натовпу. Було запропоновано, щоб ні в кого не було в руках навіть палиці... Ось так миролюбиво натовп ольшанських селян вирушив від церковного майдану до економії, сподіваючись на панську ласку: нарешті він буде давати землю в оренду за невеликі гроші. Передній гурт був із старих людей і молоді, серед якої були і новобранці, що цієї осені були прийняті в солдати. Ідучи гурт співав рекрутські пісні. Тут же йшов і один з делегатів Артур Яків Аврамович, в руках він ніс папір з вимогами до пана...

Було хмарно, дорога була грязькою, натовп розтягнувся більш ніж на

гони. Коли передні підійшли, ворота в економію були відчинені... Перед палацом стояла шеренга стражників, озброєних берданками, всі були п'яні. Позаду них стояв пан Єфремов, представники місцевої влади. Медянов заволав скаженим голосом: "Стої! Кудя преш!" – вилаявся брутально. З натовпу відповіли, що ідуть не до нього – Медянова – , а до пана Андрія Яковича, який вчора на сході запрошував прийти. Медянов знову прокричав: " Я сказав воротись, бо стрелять буду!" Передні зупинились, а через ворота продовжували йти і йти люди, бо вони нічого не бачили і не знали, що там попереду відбувається... Медянов крикнув: "Плі!", і стражники дали залп вгору понад людьми. З натовпу пролунало: "Стріляйте! У вас не вистачить куль на всіх!" Тут знову команда – "Плі!" і вдарив залп, другий і третій. Уже прямо по людях! Впали вбиті і поранені мов підкошені. Старий Суражський Овсій (60 літ) впав на коліна перед стражниками христівся і волав: "Земля наша і я тут умру!" Так його стражник Бачиш (родом зі Срібного) ударив прикладом у груди і прострелив навиліт смертельно поранивши. Ільченку Андрію один зі стражників вистрілював прямо в рот, розтросив шелепу. Від тяжких ран вмирили Кудлай Ілля, Давиденко Трохим, Ус Федосій! Натовп волав страшними прокляттями! Тяжкопоранені стогнали і стікали кров"ю. На протязі години поліції не дозволяли подавати їм допомогу...

Свідчить Ленець В. С.: "Коли я підбіг до тяжко пораненого свого близького товариша Уса Федосія і хотів його забрати (лежав він навпроти воріт у канаві, прострелений навскрізь у груди, з роздробленою плечовою кісткою, що вказувало на примінення розривних куль), то на мене стоявший на воротах вартовий направив берданку і, погрожуючи забити, не дозволяв деякий час забрати пораненого. З великою лайкою і обуренням проти такого (Продовження на 6-й стор.)

ОЛЬШАНА – 1905-й

(Продовження. Початок на 3-й стор.)
 нелюдського відношення до пораненого виступили ще дехто із селян і нарешті частину поранених і забитих удалось розібрати по домам, а частину поліція знесла в помешкання бувшої робочої казарми. Стражники неполюдськи поводитись з пораненими. Притягнувши з вулиці, їх кидали об підлогу завдаючи тяжких страждань. Наприклад Давиденка Трохима, що був поранений в живіт, так кинули об підлогу, що через рану вилізли кишки. Двох других тяжко поранених Кудлая Ілька Федоровича 25-ти років і Сурашевського Овсія стражник Бачіш приколов багнетом.

На другий день 16-го листопада було вже шість мертвих: Сураліський Овсій (60 р.), Давиденко Трохим Григорович (40 р.), Костоглод Родіон Михайлович (40 р.), Кудлай Ілько Федорович (25 р.), Ус Федосій Пилипович (21 р.).

Цих убійних після слідства (експертизи) над трупами на третій день поховали в братській могилі біля церкви (школи тоді ще не було). Щоб їх тут похоронити селяни довго клопотали перед поліцією про дозвіл на це. Над могилою виступав студент Назар'єв, який ганьбив пана і поліцію за криваву розправу. Історію Ольшанського розстрілу він порівнював з розстрілом робітників у Петербурзі 9 січня 1905 року, яке ввійшло в історію як "кривава неділя". Активісти села поклялись над могилою помститись поміщику Єфремову.

В перший же день цієї трагедії з Прилук прибули лікарі Фігуровський, жінка-лікар Троїцькая. Після надання першої допомоги, ранком 16 листопада поранених відправили до Прилуцької лікарні де завідуючим був лікар Андріяша, який надав велику допомогу пораненим, за що був навіть посаджений до в'язниці. Поранено було 8 чоловік: Артюх Яків Аврамович (55 р.), Півненко Андрій Петро-

вич (40 р.), Поставойтенко Омель'ян (55 р.), Кудлай Яків (25 р.), Нестратенко Родіон (26 р.), Губаренко Омель'ян Михайлович (55 р.), Мостовий Григорій (20 р.), Ус Кіндрат Пилипович (32 р.). Через кілька днів в Прилуцькій лікарні помер від ран Півненко Андрій. Його поховали на північному цвинтарі села поруч з упокоєними раніше членами його роду.

Мисток пана Єфремова, перед яким у 1905 році було розстріляно мирну демонстрацію селян.

Розстріл демонстрації назавжди знищив у селян віру в доброту і милості ольшанського пана і царя. Ця трагедія сколихнула селян всього Прилуцького повіту, як і суміжних. Почались підпали і погроми панських маєтків. В Ольшані до 1919-го року були неодноразові підпали панського добра: скирд жита, пшениці, сіна; був підпал самої економії. В селі зразу ж після розстрілу з'явився загін урупських козаків, розпочались арешти організаторів страйку. Так уже 18-го листопада було заарештовано Ленця В. С. Він прийшов зі сходки від Артюха Степана. Тут і заявився загін цих козаків на чолі з приставом Лакманізовим. Був тут і урядник Лебедик, старшина Величко. Він нагайкою затарабанив у вікно, коли Ленець В. С. відкрив двері, його оточили козаки з шаблями "наголо", а пристав з криком "рукі вверх!" почав робити трус. Арештований запитав у пристава: "Для чого я тобі потрібен? Чи не хватило вже ветчини з

тих, що ви забили?! Хіба вже їх поїли, то оце і мене берете на м'ясо?! Так знайте ж, кровопивці, що я за свободу не боюсь загинути, беріть мене! Я готовий приєднатись до своїх товаришів, що вже лежать в братській могилі! "Мати Василя Семеновича на той час була вже вдовою, її з малими дітьми грубо загнали на піч, звідти вона промовила до старшини Вели-

чка, який був її рідним дядьком: "Старайтесь дядьку, нагороду одержите ще і за мого сина!" Її брутально вилаяли і побажали, щоб таких, як її син, що йдуть проти царя і не вірують в бога було порубано на шматки! Потім Ленця В. С. вивели на дорогу, де стояла карета і волосна підвода. В карету сіло начальство, арештованого посадили на підводу, з чотирьох боків сіли козаки з оголеними шаблями. Решта ко-

заків, а їх було півсотні, їхали верхи за каретою. Доїхавши до двору Коваля Охріма, зупинились щоб і його забрати, а також квартиранта дяка Огороднього. Привели тільки Ковалю, посадили на воза (дяк зумів сховатись, попереджений про арешти). Потім ще був схоплений і Мурай Пилип. Ось цих трьох привезли до панської економії і вкинули до того приміщення, де недавно лежали мертві і поранені. Підлога і стіни були в крові, було волого і холодно. Кругом казарми стояла посилена сторожа. Принесена рідними їжа не була передана арештованим. На другий день о 12 годині 10 озброєних козаків погнали арештованих пішки на Прилуки. Пізно ввечером їх змучених через поліцейське управління було передано до в'язниці. Тут ще були перші політичні роби, видали єрмолки і загнали в окрему камеру № 8. Через кілька днів сюди посадили ще одного ольшанця
 (Закінчення на 7-й стор.)

ОЛЬШАНА – 1905-й

(Закінчення.
Початок на 3-й стор.)

Скибїду Степана, який був до цього стражником. Причина його ув'язнення невідома...

Арентовані просиділи в Прилуцькій тюрмі до 5-го грудня, а потім їх випустили на поруки. Невдовзі в газетах був опублікований наказ царського міністра внутрішніх справ Дурново про арешти всіх неблагонадійних. Тому всім організаторам і активістам ольшанського страйку довелося переховуватись по сусідніх селах: Городні, Щурівці, Гмирянці. Але, як свідчить Ленець В. С., навіть в таких умовах вони продовжували розповсюджувати листівки, вели революційну пропаганду серед селян. Ленець В. С. знову заарештували 22 січня 1906 року, коли він таємно прийшов додому переодягтися і взяти харчів. Ось як він про це сам писав. "Втомлений я приліг на печі не розбуваючись і задрімав... Надворі тріщав мороз 25 градусів... Чую, мати мене будить тихенько і каже: "Вставай сину, наша хата оточена поліцією. Не хотів здаватись живим, кинувся до кишені піджака, але свого нагана там не знайшов, як і коробки патронів до нього. Як дізнався потім, мати, знаючи мою натуру, зброю словала! Хотів схопити сокиру: хоч одного порішити! Але не встиг... Двос вікон від ударів прикладами були вибиті, сюди ввірвались урядник Лебедик зі стражниками. Урядник схопив мене за горло і став трошити нагасм, два стражники лупцювали прикладами... Побитого всього в крові, мене витягли на дорогу, де стояв з підводою Степан Голик. В супроводі двох стражників доправили мене в Іваницю - в стан..."

Там уже сидів ольшанець Давиденко Гордій. Потім їх обох в супроводі 4-х стражників через Щурівку, Ряшки і Боршну припровадили до Прилуцької в'язниці. Через кілька днів були ще арештовані і ув'язнені: Коваль Охрім, брати Артюхи – Сте-

пан та Денис, Суражський Артем та інші. Тримали ольшанців у тюрмі більше місяця. Вони і тут проявляли свій бунтарський характер: не корились режиму, виспівували революційні пісні і т. д. За це камера ольшанців була неодноразово оштрафована: позбавлялась передач з волі, прогулянок, деякого саджали в карцер. Одного разу ольшанці підняли заколот в тюрмі, в результаті ледь не був забитий її начальник. Конвойна команда розігнала цей заколот, був загальний трус, ужосточено режим і т. д. Через тиждень після цих подій було відібрано 100 в'язнів, в тому числі і ольшанців, заковано в кайдани і відправлено під посиленням конвоєм до Полтави, де закинули до бувших арештантських рот. Тут, в Полтаві, наші земляки проявили себе організовано, згуртовано, політично грамотно і свідомо. Виступали проти утисків і всіляких несправдливостей в тюрмі, організовували колективні протести проти тюремного режиму і проявів насильства і жорстокостей. Так продовжувалось до кінця 1906 року. В 1907 році учасникам Ольшанського страйку були вручені звинувачувальні акти Лубенського окружного суду. Цьому підлягали слідуючі особи: Вербицький Федір (24 р.), Назар'єв Олексій (25 р.), Мураї Филип (48 р.), Ленець Василь (20 р.), Давиденків Гордій (40 р.), брати Драгани: Олександр (36 р.), Фанасій (32 р.), Платон (43 р.), Коваль Охрім (28 р.), Суражський Арсен (31 р.), брати Артюхи – Степан (34 р.), Яків (31 р.), Денис (27 р.), Ус Костянтин (32 р.), Скибїда Степан (43 р.), Шевела Микола (19 р.), Кудлай Яків (23 р.), Губаренко Омелян (43 р.), Ільченко Андрій (36 р.), Мостовий Григорій (28 р.), Постовайтенко Омелян (56 р.), Мостовий Юхим (43 р.). Звинувачення було вельми суворим: організація страйку, агітація серед селян про скинення царя. Свідками обвинувачення в суді виступали самі ж вбивці: поліцаї, пани Єфремови, священник, представники місцевої влади. Оборонця-

ми в суді були відомі Київські юристи, які багато допомогли в зменшенні присуду. Але цілком суд не виправдав звинувачених, а засудив до різних строків ув'язнення, після відбуття якого дехто був адміністративно висланий в холодні краї, а дехто за межі Полтавської губернії. Вирок був дійсний до 1908-го року, а вже в 1909-му році, як свідчив Артюх Денис Аврамович, засуджені повернулись до своїх родин. Про історію Ольшанського розстрілу селян, про вирок суду було надруковано в одній з Київських газет. Тому розголос пішов по всій Україні і за її межами.

Ольшанські революціонери крім проведення страйку в економії Єфремова, приймали участь в організації бойової дружини для захисту від погрому Прилуцького єврейського населення. Це було в кінці жовтня 1905 року. Приймали також участь в демонстрації Прилуцької гімназії зразу ж після проголошення Маніфесту (коли було прострелено портрет царя).

Ольшанські активісти широко розповсюджували революційну літературу та листівки. Певний час в домі Ковалю Охрїма була підпільна типографія: був станок зі шрифтами - друкувались революційні матеріали.

Свою клятву над могилою розстріляних побратимів помститися панові Єфремову селяни виконали після революції 1917 року. Панський маєток, всі господарчі будівлі, машини і весь реманент селяни розібрали. Старий же пан Єфремов втік до Єрусалиму та і помер, сина Володимира було вбито, а найменший син Василь певний час переховувався в Криму, а потім – був агрономом на хуторі Диканьці біля Полтави на показових полях і помер своєю смертю. Земля панів Єфремових перейшла у колгоспне володіння... Але це тема вже іншої розповіді...

Вадим Плошко
с. Ольшана

Комахи які лікують

ЦІКАВЕ_ПРО КОМАХ

У ті далекі часи, коли людство ще не мало наукової медицини, всі народи широко застосовували для лікування ліки з рослин і тварин, у тому числі й з комах. Збереглися відомості про використання в медицині багатьох видів комах. Так А. Брем пише, що жуків-наричників здавна застосовують для виготовлення пластирів, а в деяких випадках, для внутрішнього вживання у вигляді порошків і настоїв при наривах, водянці та інших захворюваннях.

Екстракт з чорних тарганів періпланета фієнтапів здавна використовували як засіб проти водянки і був запроваджений в офіційну медицину відомим лікарем С. Боткіним. У Китаї і зараз порошок з тарганів застосовують для швидкого зростання кісток при переломках.

Важливу сходинку на п'єдесталі фармакології займають представники ряду перетинчастокрилих - мурашки й оси. Мурашиною кислотою, що міститься в рудих лісових мурашках, здавна змазують суглоби при ревматизмі. Раніше її добували з мурашок, тепер виготовляють хімічним способом. Газета "Пруська фармакологія" за 1910 р. рекомендувала настійку з мурашок при невралгії. З мурашок вдалося виділити, а потім синтезувати ряд речовин, що мають бактерицидну і кровоспинну дію. Можливо, цим пояснюється успішне лікування ран своєрідними примочками з медових мурашок, що практикується в багатьох африканських племен.

Індійці сходу США - використовують ос мутилід як ефективний засіб від укусів змії. При сильних головних болях індійці роблять кульки з волокон кро-

пиви, розтертих з осиним гніздом, запалюють їх і прикладають до тіла, як відтяжний засіб.

У Китаї ще й досі для лікування глибоких гнійних ран використовують личинки мухи-каліфори синької, які, поїдаючи омертвілу тканину, очищують рану, сприяють їх загоюванню. Порошком із сухих личинок мух найаїці припудрюють гнійні рани. Спеціальні лабораторні дослідження показали, що такий порошок має бактерицидні властивості.

З прямокрилих у народній медицині Китаю і Японії використовуються представники родин коникових і вовчків. Так, рідиною, яку виділяє коник бородавчастий виводили бородавки. Настойка з коників нормалізує роботу шлунково-кишкового тракту.

Серед лускокрилих особливо популярні на Сході гусениці кулотурного шовкопряда. Ними лікують епілепсію, деякі жіночі й простудні захворювання. Шовкопряда (гусеницю) використовують для поліпшення апетиту, сну й загального стану в тяжкохворих.

Одним із компонентів японського народного засобу від невралгії є гормон комах - екдистерон, виділений з лялечок шовкопряда в 1968 р.

З незапам'ятних часів використовує народна медицина гали - своєрідні пухлини, що виникають у рослин у тих місцях, де їх смочуть комахи. Пліній Старший повідомляє, що з галів готують ліки проти 23 хвороб.

У своїй праці І. П. Павлов писав: "Наша академічна медицина, що стосується терапевтичних засобів, широко черпала з народної медицини". Отже, усе цінне, нагромаджене багатовіковим досвідом народу, має служити людині.

Комахи теж їжа

Сучасне людство протягом 1 хв. споживає 4 тис. тонн харчових продуктів і 29 гектолітрів різних напоїв. Серед них перше місце за кількістю, а також за важливістю займають продукти тваринного походження. З давніх часів значну частину раціону людини становили комахи. Так батько історії Геродот розповідав, що африканці люблять сарану, сушать її на сонці, обливають молоком, а потім споживають. Давньогрецький географ Агафархидас також згадував про африканські народи, які їли сарану.

Історик Діодор сіцилійський відзначав, що в Ефіопії жив народ, який поїдав сарану. Коли вона з'являлася, люди розкладали вогонь, і сарана, приголомшена димом, падала на землю, де її збирали в купи і поливали солоною водою, внаслідок чого вона ставала смачною і довго зберігалася.

Стародавні греки, Алжирські араби і бербери із сушеної сарани виготовляли борошно і пекли тонкі коржі. Такі коржі були в ходу у народів Південної Африки, також в Китаї, Японії та на Філіпінах. Давні рецепти не вийшли з ужитку і нині. Доля сарани спіткала і іншого небезпечного шкідника - термітів (білих мурашок). Мексиканці полюють на так званих медових мурашок. Ці мурашки смочуть сік цукрового дуба, Шлунок і черевце в них можуть розтягуватись, як гумові, й вони

перетворюються в буквальному розумінні в мініатюрну діжечку з медом. Мексиканці з таких мурашок видавлюють мед, що не поступається по смаку бджолиному.

Жителі Соломонових островів полюють за метеликом Орнітоптера Вікторія з луком або рушницею, зарядженою сіллю. Розмах крил цього метелика становить 30 см.

Делікатесом китайської кухні є суп з гусені шовкового шовкопряда. Споживають великих гусениць або лялечок. Китайці твердять, що за смаком суп з них не поступається черепаховому.

Збереглися відомості, що деякі види гусені вважалися улюбленою їжею римським знаті. Важливе місце в їжі африканських племен посідає і гусинь метеликів совок.

Улюбленими ласощами туземців з екваторіальної Африки є лялечка голяфа велетенського.

У Бірмі ентомологи опублікували цілий список комах, яких споживають в їжу.

Як бачимо в раціоні багатьох народів комахи посідають певне місце. Українці ж не наважилися поповнювати своє меню комахами. Але традиційною їжею українського народу з давніх часів був мед. Цей смачний і висококалорійний продукт є результатом праці бджіл-трудівників, які теж входять до класу комах.

Ольга Степаненко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краснаочий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 677. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видав Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 9 (98) Серпень 2005 року

БУРЕНКУ Андрію Івановичу -

80

Наше знайомство відбулося майже 40 років тому, коли я, після закінчення школи прийшов працювати на завод "Будмаш", де працював і він.

За прожитий мною свідомий період життя, а це якраз і є оті 40 років, я не зустрічав більш порядної, чесною, доброю і вихованою людини ніж Андрій Іванович.

Всім, хто звертається до нього, він завжди дасть пораду, поділиться і словом, і куском хліба, допоможе ділом.

Звідкіля ж ця вихованість, доброта, людяність?

Звідкіля це вміння на бумазі через рифмованні строки передати стан душі, а звідкіля це вміння на полотні реально передати красу рідної природи?

Своєрідним університетом для Андрія Івановича стало життя. Життя, яке постійно несло йому тяжкі випробування: примусові роботи у фашистській Німеччині з 1942 по 1945 роки, потім арешт і засудження на 10 років виправних таборів. А чого коштує одне "ярмо" з клеймом "ворог народу"? Вже кілька років, як лишилася зору дружина, нещодавно покинув цей світ син.

Не доведи, Боже, нікому того, що випало на долю цієї людини.

Та яким би воно не було це життя, – треба жити. Треба жити заради доньок, онуків. Він ще повен енергії, готує до видання свою чергову книгу, часто сидить за мольбертом, приймає участь у роботі краєзнавчого товариства, є членом редакційної колегії газети "Скарбниця".

Я низько йому вклоняюся і бажаю: "Здоров'я міцного і щастя ясного."

Редактор.

Поздоровлення

Ім'я Андрія Буренка вже давно відоме багатьом прилучанам, та й не тільки їм, а за межами міста, району, області. Сторінки біографії Андрія Івановича, захоплюючі, бо вони відображають витки спіралі історії нашого народу на тлі життя однієї людини. Дійсно Людина з великої літери, бо тільки справжня особистість може винести всі прикросі і радощі долі з гідністю, не загубивши справжнього обличчя, не закама"явивши душею, не сплюндрувавши віри в сонячне майбутнє. Велика Вітчизняна війна стала початком всіх страждань, які випали на його долю.

З 1954 року Андрій Іванович мешкає в Прилуках. Працював на заводі "Будмаш" до виходу на пенсію.....

Андрій Іванович багатогранна особистість; він встигає робити все: писати вірші, оповідання, казки, малювати картини, займатися різьбою по дереву, коренепластиком. Знаний він і як краєзнавець, підготував історію заводу "Будмаш", захоплюється виготовленням екслібрисів, які вражають яву своєю різноманітністю.

Разом з дружиною виростили сина і двох доньок. Зараз у них п'ятеро онуків.

Ці люди - Андрій Іванович і Галина Костянтинівна - зуміли через все життя пронести вогник любові, надії, сердечності у своїх стосунках.

Багато своїх поезій Андрій Іванович присвятив дружині, принісши глибину почуттів до неї крізь роки. Ним написані книги "Листопад", "Шаг влево, шаг вправо", "Гравюри", "Зорі над містом". Вони не перестають нас вражати вірою, надією, добром і світлою ауру автора.

Шановний Андрію Івановичу!

Ми вітаємо Вас з 80-річним ювілеєм.

Прийміть найширші вітання від своїх земляків. Хай юний запал душі, захопленість новим, красивим, невтолима жага пізнання ніколи не залишають Вас.

Від імені бібліотекарів ЦМБ ім. Л. Забашти
Євгенія Гнатів

Шановний Андрію Івановичу!

Джерельно чисте і шире вітання в день Вашого 80-річчя надсилає Вам клуб книголюбів "Джерело" м. Прилуки, до якого Ви вклали чимало душі і творчого горіння.

Ми зберігаємо в пам'яті не тільки Ваші чудові вірші, але й враження від виставок Ваших художніх робіт, а в нашому літопису закарбувались Ваші гумористичні посвяти, екслібриси, фотографії.

Бажаємо Вам здорового довголіття, хай Вашій душі буде добре, а серцю легко.

Від імені членів клубу "Джерело"
голова клубу Г. Черкасова.

Шановний Андрію Івановичу !

Від імені люблячого Вас колективу краєзнавчого музею від усього серця поздоровляємо Вас - поета, художника, краєзнавця і взагалі добру, порядну людину з днем народження.

Здоров'я Вам, довгих років життя, радості від дітей, онуків.

Тетяна Іващенко, Ольга Степаненко.

Дорога наша Людина!

Поздоровляємо Вас з вісімдесятим серпнем.

У пройденому Вами відрізок життєвого шляху, довжиною у вісімдесят років, Ви відчували на собі і горе і радість, але від Вас виходила лише енергія добра. Ваше подружжя - приклад всім нам. Дай Вам, Боже, стільки літ, скільки Ви добра зробили людям.

Ми Вас любимо, ми Вас цілуємо.

Члени редколегії газети "Скарбниця":

А. Риженко, Л. Тищенко, О. Степаненко,
Л. Карпилянський, О. Ключко.

Мої університети

(Автобіографія Буренка А.І., написана для Національного музею історії Великої Вітчизняної війни)

*Великий світ, а в нім життя моє
Краплиною, що ловить ясний промінь.
То загаса, то знову виграє
Палахкотить милий, жагучий племінь
І скільки там написано мені...*

Я, Буренко Андрій Іванович, народився 31 серпня 1925 року в селі Чорнявчені Павлоградського району Дніпропетровської обл. Після колективізації, яка зруйнувала господарство, сім'я покинула село. Тато згуртував плотницьку бригаду і працював на будівлях аж трьох склозаводів. Останній в м. Херсоні. Перед війною 14 червня 1941 року після закінчення семи класів Херсонської середньої школи № 26, я на канікули поїхав у шахтарське містечко Свердловськ Луганської області, до старшої сестри в гості. Там і застала війна. На початку війни посилали працювати в колгосп до самої зими та весною наступного року. Наближався фронт, мій рік зареєстрували у військоматі, а згодом відправили "на окопи". Поки ми копали, в кількох кілометрах від міста німці захопили його, минувши протитанкові рови. Повернувся додому і що перше побачив, це повішеного німого пастишка з написом "партизан". А далі... голодували, переховувались з друзями-сусідами, бо почали відправляти в Німеччину. Не дуже поспішали люди в неволю і тому з'явилися накази, які погрожували розстрілом "винувників", а сім'ю - в Німеччину. Над сестрою і двома її хлопчиками чотирьох і півтора року, нависла небезпека. Тут з'явився поліцей, який добре нас знав і пригрозив, що поблажок не буде. 30 вересня 1942 року двох хлопців і двох дівчат з нашого кутка в телячих вагонах в супроводі німецьких солдат повезли в далекий чужий край. Одна з цих дівчат Галина Костянтинівна Угрюмова родом з міста Єнесейська Красноярського краю 26 грудня 1925 року народження залишила хвору на той час матір, а батько офіцер загинув у перші місяці війни. Нас з нею пов'язувала юнацька дружба. В жовтні 1942 р. в м. Бранденбург на пересильці, розпродали нас по різних таборах. Я потрапив у місто Фінов-

Марк на металообробний завод, Галина в м. Ратгенов на завод оптики Буша.

Майже два перших роки було нестерпно трудно. В 1944 році трошки призвичаїлись. Було деяке пом'якшення. Дозволили на роботу і з роботи ходити без конвою, а у вихідний і в місто. Багатьох, незважаючи на заборону, підгодовували і одягали німці, тим самим рятуючи від виснаження, а то і від смерті.

В кінці квітня 1945 року з наближенням наших військ, табір було евакуйовано на північ. На третій день маршруту, на світанку біля озера Вербелінзее, ми, троє хлопців непоміченими конвоем, опинились на волі. Переховувались у лісі, до приходу наших військ. Через два дні польовий військомат в м. Бад-Фраєнвальде зробив нас солдатами. Ще йшли бої за Берлін. На марші біля якогось невеличкого селища в 15-20 км від столиці нас раптово обстріляли, тоді і закінчилась для мене війна 2 травня 1945 р. День перемоги відмічали в госпіталі. Ще і сьогодні два невеличких осколки сидять у моєму бедрі. Далі служба в армії.

Галину звільнили 5 травня. Четверо дівчат, в чому були одягнені, з торбинами, в яких крім кількох одяжних була мука, як продовольство в далеку дорогу додому, пішки йшли до Одера. В Рава-Руській пройшли фільтрацію, а потім... стільки поневірянь і сліз. Не маючи паспорта (його навмисне не видавали), не маючи спеціальності, не маючи за що жити, доходили до відчаю. А все ж зберегла пронесені через Європу кілька листів, що ми там листувалися. Був вибір: у шахту або колгосп. Вирішила - колгосп до холодів. Потім з'явився ще один вихід на якому так наполягала слізно мати - шлюб.

(Продовження на 4-й стор.)

Мої університети

(Продовження. Початок на 3-й стор.)

В червні 1945 року наш окремий 73 батальйон 25 УВПС з Німеччини переведено в Польщу, в місто Лодзь. Там до листопада в парку Понятовського будували пам'ятник та кладовище загиблим нашим

збудований чотирнадцятиметрової висоти пам'ятник, поки що без статуй з червоного і чорного мармуру, з водяним басейном спереду. В нішах пам'ятника поховані Герої Радянського Союзу та офіцери, що загинули в боях за місто.

В листопаді було урочище відкриття. А в кінці місяця, коли ми вже повернулись до Німеччини в Берлін на Вайсензее, наші зв'язківці привезли фотографії вандалізму. Пам'ятник було зірвано.

У вересні 1946 р. наш, уже 121 окремий Лунинецький ордена Червоного Прапора батальйон 28 армії прибув у місто Гродно для відбудови міста. Там я стояв писарем стройової частини батальйону, а потім звільненим секретарем комсомольської організації.

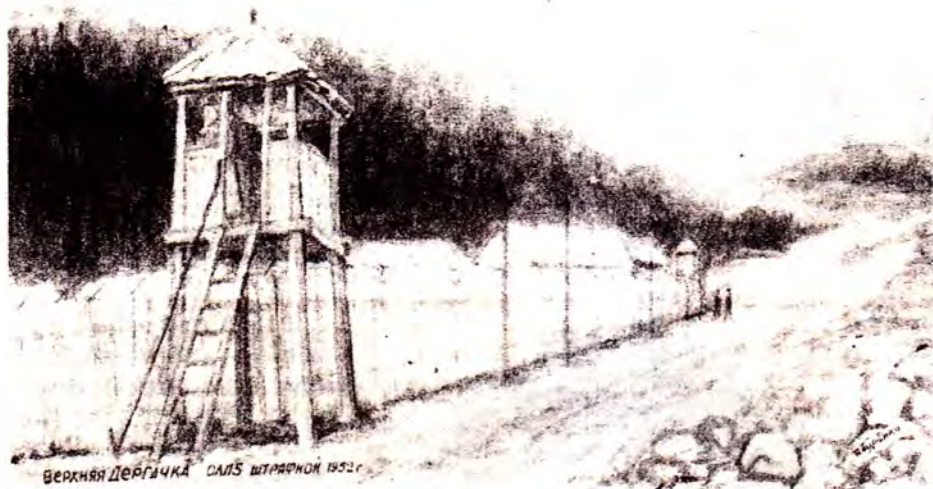
10 березня 1947 р. раптом був заарештований і засуджений воєнним трибуналом армії ст. 58-10 до 10 років виправних таборів та

5 років поразки в політичних правах. Як сказано у вирок: "Наклеп на радянську дійсність, схвалення німецького строю та контрреволюційні випадки проти вождя народів". У червні цього року Білоруський етап зупинився в місті Свердловську на Уралі, а на-

прям мав у Тайшет. Але продовольства вистачило лише до цього міста і було змінено маршрут в місто Кізел Пермської області. Три дні не було не лише їжі, а і води. Мабуть тому і боялись відчиняти вагони.

Новий лагпункт "Лісна" ОЛПЗ мав лише "Вахту" та одну сторожову вежу. Величезна палатка вмістила шістьсот п'ятдесят чоловік виморених дорогою та голодом людей. Тим, кому не було місця на нарах, заповнили тісно прохід і чередувались, щоб присісти на краю нар. А за палаткою лежав сніг і шуміла тайга безкрая і непривітна.

1949 р. - найвіддалений лагпункт "49 квартал".

"Лагпункт 5". Малюнок А. Буренка

і польським солдатам та офіцерам. На мою долю, оскільки я умів малювати, випала честь разом з майстром-гравером паном Самчинським, викреслювати на мармурових плитах імена загиблих для гравіювання, яке здійснювали кілька наших хлопців. Був

"Лагпункт 7". Малюнок А. Буренка

Мої університети

Там половина зеків злочинці-рецидивісти з 25 річними строками і половина політичних. Лісопвал – 1951 рік. Комендантській ОЛП 9 в місті Кізел – будівництво житла в місті. 1952 рік – ОЛП 8 і 13 селище Створ – Лісобіржа, сплав. В цьому ж році перепустка – безконвойна робота на конпарку в якості ветфельдшера під началом чудової людини – ветлікаря капітана Кошенкова Федора Васильовича.

Після смерті "вождя народу" умови зеків значно покращали. А 5 листопада 1954 року мені відчинили ворота на волю.

Обидві доньки закінчили Одеський політехнічний інститут. Старша працює і живе з сім'єю в Тирасполі, молодша працює і живе з сім'єю в Воркуті. Син з сім'єю в Прилуках. Прийшла реабілітація.

У вільний час займаюсь живописом, графікою, поезією. Учасник міських та обласних виставок. На початку 1997 року була персональна виставка, яка мала успіх. Завдяки нашим дівчаткам маю невеличкі збірочки моїх поезій. Гадаю життя вдалось. В 1995 році вручили медаль "50 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні". Це для нас нагорода вища від

"Земле моя...". Малюнок А. Буренка

На час звільнення тата мого вже не було в живих, не дочекався. Мама і дві сестри жили в Прилуках. Третя сестра в Свердловську Луганської обл. Два брати – учасники війни. Один офіцер ще служив, другий працював в м. Кам'янську. Мій шлях проліг у незнайомі Прилуки. Не легко було зеків влаштуватись на роботу, та світ не без добрих людей. А перед цим у мене був місяць на відпочинок, як і тринадцять років тому поїхав на Луганщину у м. Свердловськ до сестри у гості. Там зустрілись з Галиною. Ця зустріч стала нашою долею. В травні 1955 р. Галину з матір'ю і п'ятилітнім сином зустрічали в Прилуках. На заводі "Будмаш" працював електромонтером та художником-оформлювачем. З початку шестидесятих і до виходу на пенсію – електромеханік по лічильній та друкарській техніці до пенсії 1985 р.

Галина – пенсіонер з 1985 року, до виходу на заслужений відпочинок – начальник поштового відділення. Виростили трьох дітей. Син Віктор, доньки Наташа та Оленка. Зараз п'ятеро чудових онуків.

"Золотої Зірки", бо її давали за ратний подвиг, а нам медаль, як спокута уряду за п'ятдесят років приниженні і зневаги до безвинних людей. Але все минає. Приходять і уходять володарі – вічне залишається.

*Був страшний суд. Котли, смола
Небесна хлябь і вічна мла.
Пройшов потоп і землетрус
Воскрес замучений Ісус.
І сарана й не урожай,
і мор косив за краєм край.
І був Калегула, і був Нерон
Іван, Вільгельм, Наполеон
І Гітлер був, і Сталін був,
І Мао теж услід загуб!
Була холера і чума,
Та людство є, а їх нема!*

Прилуки

3 березня 1998 р.

ДВІ ДОЛІ

Вік звікувати – усього повідати.

Складне і красиве життя прожило подружжя Буренків.

Їхні почуття зародились у далекому 1942 році, коли зустрілись на Донбасі в ша-

пи, разом мріяли про щасливе майбутнє. Боляче сприйняли окупаційний режим. Почалися арешти, розстріли, вивіз людей до Німеччини. Невдовзі

люючись що за такі листи могли втратити життя. Галина зберігала ці листи в неволі, зберегли їх вони до цього часу і тепер читають їх і перечи-

армії, за наклепом, радянський суд позбавив волі на 10 років. Галина Костянтинівна хоч і повернулася додому але влаштуватись на роботу ніяк

хтарському містечку Свердловську - дівчина з Красноярського краю Галина і юнак з Дніпропетровщини Андрій. Приїхавши з Херсона на гостину до сестри, Андрію запала до душі сусідка Галя. Час був суворий, йшла війна, але серцю не прикажеш. І хоч ворог уже наближався до Донбасу вони, копаючи око-

забрали і їх. Їхали в одному вагоні, думали як складеться подальша їх доля, чи зустрінуться знову. Та завдяки акуратності німецького поштового зв'язку вдалося їм знайти один одного і в неволі. Листувались, освідчувались в коханні, вірили в перемогу над ворогом, кляли німецький режим, навіть не замис-

тують, згадуючи ті далекі тяжкі, суворі часи випробувань їхньої молодості, мужності, стійкості, волі до життя.

Настав довгожданий жаданий день Перемоги. Здавалося всі поневіряння скінчились, все позаду. Та не так сталось як гадалось. Після німецьких каторжних робіт Андрія Івановича, в

не могла. Переживши страшні поневіряння, Батьківщина поставилася з недовірою до таких як вона. Тяжке матеріальне становище, безвихідне становище, просьба батьків, змусили її вийти заміж за нелюбого чоловіка. Та думками вона була з Андрієм. Листувались, підтримували один одного. (Закінчення на 7-й стор.)

ДВІ ДОЛІ

(Закінчення.
Початок на 6-й стор.)

12 довгих років переписки поєднували їх і в той же час випробовували їхню любов на міцність. І вона вистояла.

26 грудня 1954 року, після довгої розлуки, зустрілись вони в Прилуках, а 21 серпня 1955 року одружились. І живуть вони дружною сім'єю уже 50 років. Такі сім'ї можуть бути взірцем для кожного. За 50 років подружнього життя в них жодного разу не виникло якихось непорозумінь. Живуть вони в любові та згоді, поважаючи та підтримуючи один одного.

Галину Костянтинівну я знаю з тих пір коли вона працювала начальником третього поштового відділення як добру, тактовну людину. У відділенні чистота і порядок. Працьовита, привітна, ввічлива Галина Костянтинівна завжди отримувала подяки від начальства і вдячних клієнтів. Звідти і пішла на пенсію.

Андрій Іванович працював на заводі "Будмаш". І хоч були утиски, як до колишнього політв'язня, з боку деяких керівних органів але своєю працею він завоював пошану і любов заводчан.

Захоплені у Андрія Івановича багато. Його руками зроблено 200 екслібрисів для прилучан і його друзів, музею Шевченка в Каневі... Цікавиться історією рідного краю. Це він художньо оформив краєзнавчу газету "Скарбниця", друкував у ній свої

статті. Його картини прикрашають стіни багатьох прилучан і не лише прилучан.

А яка чудова поезія Андрія Івановича. Здається говорить сама душа без фальші, надуманості, високопарних слів. Надрукувати книги помагає його донька, та на жаль лиш

клад, як в родині лад. Завжди врівноважені, добрі, чуйні, привітні. Вони багаті духовно і це духовне тепло вони з радістю передають оточуючим. Тож і тягнуться до них люди тому що лиш до доброї криниці йдуть люди пити водиці.

но декілька десятків, а широкому читачу вони недоступні.

Неповторна атмосфера паює в їхній сім'ї. Поспілкувавшись з ними хоч раз, спогади залишаються на все життя і хочеться побувати в них ще і ще. Квартиру прикрашають картини, гравюри, чеканка, килими все неповторне, зроблене своїми руками.

Та найбільше багатство цього житла самі люди. Недаром говорять що найдорожчий

Добрими, чесними, чуйними виховали вони і своїх доньок Наташу і Олену. І хоч доля закинула їх в далекі краї, але кожний рік відвідують своїх рідних і таких дорогих батьків.

Шановні Андрій Іванович та Галина Костянтинівна! Поздоровляю Вас з 50-річчям подружнього життя. Здоров'я Вам, щастя, благополуччя на довгі роки.

Олексій Савон.

З поетичного зошита А. І. Буренка

РІДНИЙ ДАХ

Чи застала непогода,
 Чи окутав душу страх,
 Чи дурна якась погода —
 Поспішай під рідний дах.

Може накопилась туга,
 Чи здалось: надіям крах,
 Чи відкрилась зрада друга,
 Повертайсь під рідний дах.

Чи підріже доля крила,
 Упадеш униз, як птах.
 І летіти вже несила...
 Жде тебе батьківський дах.

Поспішай скоріш додому,
 Затаївши біль в очах.
 І образу, і утому —
 Все неси під рідний дах.

Ждуть тебе серця гарячі,
 Що завжди в твоїх ділах.
 Не вважає на невдачі,
 Гріє все життя той дах.

МОЯ ХАТКА

Збудував я казкову хатку.
 Стіни рублені із надій,
 Щоб тепла там було в достатку,
 Чатував щоб неспокій мій.

Тонко ніжністю дах укритий,
 Вікна — думи мої, дива.
 По-під ганком мрії повиті
 Наче кручена хміль-трава.

Серцем настіж відкриті двері,
 Світло — милю очей лазур.
 І в класичній, стрімкій манері,
 Круг подвір'я — зоряний мур.

У рожевій моїй хатині,
 Все знайоме і... — все нове!
 І у вірності лебединій
 Там кохання моє живе.

ПРИСВЯЧЕННЯ Г. К. Б.

Голос твій лине піснею новою,
 Я, як юний, назустріч спішу.
 Говорю українською мовою,
 По російськи до тебе пишу.

Хоч не мова з тобою нас зв'язує,
 Не красиві солодкі слова,
 Почуттів необміряна сила є
 І любов непорушна жива.

І нехай виникали негаданно
 Суперечки, незгоди дрібні,
 Але здійснилось все, що загадано.
 Щастям линуть розквічені дні.

Окрім цього, у нас є продовження,
 Наша втіха і радість ясна.
 Повсякденне за нього стривоження,
 І не прийде повічна весна.

Я з далека до тебе лелекою,
 Наче юний, назустріч спішу.
 Тож пишу я до тебе російською,
 Українською також пишу.

ШЕРЕХ
ОПАЛОГО ЛИСТЯ

Шерех опалого листя,
 Настрій осіннього дня.
 Далеч прозора, барвіста,
 Клен край дороги куня.

Голову клонить в задумі,
 Трусить зірки золоті,
 Криком пташиного суму
 Стеляться дальні путі.

І над чужими краями,
 Там, де повічне тепло,
 Смутком, гіркими сльозами
 Раптом зважніло крило.

Далі летіти несила.
 Шия, неначе в петлі.
 Думка нежданно зігріла:
 — Вмерти б на рідній землі.

В ЦЬОМУ
МІСЯЦІ:

4 серпня —
 Створено міське відділення Національної акціонерної страхової компанії "Оранта" (1925), як окружну контору соціального страхування.

5 серпня — Народився Григорій Володимирович Мисан (1950), заслужений вчитель України, директор школи № 6.

13 серпня — Народився Олександр Васильович Коробов (1910–1981), учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу. Працював на меблевому комбінаті.

28 серпня — Освячено знов збудовану церкву з престолом Іоанна Предтечі і ікони Матері Божої Троєручиці (Іванівська церква 1865)

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
 Краєзнавчий музей. Редакція газети
 "СКАРБНИЦЯ".
 Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
 Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
 Виходить щомісяця. Зам. 677. Тир. 500 прим.
 Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
 Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 10 (99) Вересень 2005 року

СКУЛЬПТОРУ 65 КАНТУРУ С.Т.

Між цими двома людьми (один у бронзі) відстань довжиною в 920 років. На перший погляд, здавалося б, що у них може бути спільного, що їх об'єднує?

Один - політичний державний діяч Київської Русі Володимир Мономах, другий - відомий скульптор нашого міста Семен Кантур.

Як на мене, то їх об'єднує почуття патріотизму, любов до Батьківщини, а головне - вони перші! Володимир Мономах перший у "Повчанні" своїм дітям згадує наше місто - фортецю, яке врятувало йому життя, захистивши його і дружину під своїми стінами.

"Повчання" Володимира Мономаха є першою писемною згадкою про Прилуки.

(Продовження на 2-й стор.)

Кантуру С.Т. - 65!

Семен Кантур першим виготовив у бронзі пам'ятник Володимирі Мономаху. Цей пам'ятник є першим, великим і поки що єдиним дійсно пам'ятником на сьогодні в нашому місті. Я припускаю, що і народилися вони в один день. Ну що восени так це вже точно (мабуть). А от дату народження Семена Кантура я знаю точно.

На Борзнянщині в селі з приємною назвою Хороше Озеро 14 вересня 1940 року рано вранці з'явився на світ хлопчик. Ім'я вибрати не прийшлося, бо це був Семенів день.

В дитинстві був непосидячим, але кмітливим, спостережливим, цікавився усім. Десь на краю села колгоспники обмазують глиною комору - Семен там, до пізнього вечора на току ділять зерно на трудодні - Семен теж там, у сусідській хаті не встигли й пуповину зав'язати у новонародженої дитини, а Семен сповістив уже все село.

В школі навчався добре. На відмінно - малювання, історія, українська мова і література.

Любов до рідного краю, рідної мови і літератури залишилася у нього на все життя.

Навчаючись у Дніпропетровському художньо-му училищі, привернув до себе увагу викладачів,

які покладали на студента Кантура великі надії. І вони не помилилися. Уже після закінчення училища, у співавторстві з відомими скульпторами, виготовляв монументи у великих містах України, Білорусі.

Понад 30 років живе і працює Семен Тихонович у Прилуках. Я неодноразово бував у нього на гостині і в майстерні, бачив гіпсові барел'єфи, погруддя відомих прилучан. У закінчених і незавершених роботах відчувається рука професійного і зрілого майстра.

Вік йому не перешкода. Він і сьогодні несподяно активний. Він всюди: на засіданнях краєзнавчого товариства, літературного клубу "Джерело", встигає побувати в Батурині і Крутах, відвідати хворого товариша, викладати в школі мистецтв.

Він вгевнений, що незабаром жителі і гості міста побачать відомих прилучан: Сергія Ждановича, Миколу Яковченка, Павла Білецького-Носенка, Юасафа Білгородського ... в бронзі.

Здоров'я тобі Семене Тихоновичу, творчих успіхів, многія лета.

Редактор

ТРИ ЗУСТРІЧІ

Серед пам'ятних дат, пов'язаних із життям славетних прилучан, є і 11 листопада - день народження нашої землячки Ганни Георгіївни Ігнатенко, української письменниці, поетеси, літературознавця, педагога, кандидата філологічних наук.

Ганна Георгіївна народилася у сім'ї інтелігентів. Її дитинство, про яке письменниця розповіла у повісті "На дні мого серця" (1984), пройшло на вулиці Соборній, що на Куствіцях.

"Людина нашої космічної доби мусить часом рятіватися від гуркоту і скреготу сучасного міста, щоб спокійно озирнутися довкола, заглянути у свою душу, бо інакше вона, та душа, збідніє на добро, - стверджує Г.Г. Ігнатенко. - Горе тому, хто за-

буває про маленький клаптик на землі із росяними світанками і задумливими вечірніми годинами, те царство-государство, що зветься крайною дитинством".

Таким дивовижним царством для Ганни Георгіївни стало рідне місто, з яким вона ніколи не втрачала духовного зв'язку. Кожен прилучанин, що зустрічався їй у гаморі столиці, сприймався як рідна людина, і перше запитання завжди було: "Як там Прилуки?"

"На дні мого серця" - так назвала письменниця свою книгу повістей, де самі щирі й ніжні слова - про наше місто, про сонячні ранки на Куствіцях, про батьків, подруг, сусідів, про стиглі яблука, про пісні, що лунали над приудаївщиною, про вранішню росу, про щастя відкрити для себе дивний світ життя. На дні серця - найпотас-

ТРИ ЗУСТРІЧІ

мніші згадки про саме сокровенне й найдорожче: про дитинство та юність, про світ, який ще не став для малечі жорстоким, про людей, які не зраджували.

На дні мого серця - перша зустріч з Ганною Георгіївною, десь у середині шістдесятих років. Я прибігла після уроків додому і дізналася від бабусі, що до тата завітала його шкільна приятелька. Прислухаюся: з сусідньої кімнати чути такий веселий, по-дівочому молодий сміх, що мимоволі починаю сумніватися - на мій погляд шістнадцятирічної школярки, гостя повинна бути поважною особою з тихим голосом та суворим поглядом, адже вона викладачка столичного вузу! Заглядаю до татусевої кімнати і бачу маленьку тендітну жінку, зустрічаюся з таким сяючим поглядом чистих блакитних очей, що не можу не посміхнутись у відповідь. Коси укладені короною над високим чолом, яскрава українська хустка спадає з плеча і торкається китицями підлоги. Прислухаюся до розмови - так, згадують школу, учителів, однокласників.

Пам'ятаю, тоді мені здалося, що у кімнаті не двоє досвідчених людей, за плечима яких пекло Великої Вітчизняної війни, сталінські репресії, втрата рідних та близьких, а окрилені юністю хлопець та дівчина, які тільки-но повернулися з уроків і весело обговорюють те, про що не встигли перемовитись уранці.

Невеликого зросту, жвава, непосидюча, дотепна - такою запам'яталася мені Ганна Георгіївна, і це враження залишилося на довгі роки, що пройшли з дня першого знайомства.

Вдруге ми зустрілися десь років через шість. Я, студентка, відпочивала у родичів у Києві, де знову побачилася з Ганною Георгіївною, давньою приятелькою сім'ї Маслових...

Йдемо разом вулицею Леніна до Хрещатика: ліворуч - Будинок письменника, прикрашений меморіальними дошками, що розповідають про видатних діячів української радянської літератури. Зу-

пинившись перед ним, моя супутниця чомусь заговорила про Прилуки, про своїх учителів, серед яких з особливою любов'ю згадала Марію Миколаївну Чижевську, що благословила першу поетичну спробу п'ятикласниці Ігнатенко і дала настанову, яку дівчинка запам'ятала на все життя: "Ніколи не пиши на замовлення того, що б суперечило твоїй совісті". Від Ганни Георгіївни я вперше почула про репресії 1938 року, про те, як вони торкнулися прилуцької інтелігенції, про арешт та страту улюбленої вчительки - М.М. Чижевської.

Пам'ять про страшні події, свідком яких їй довелося стати, Ганна Георгіївна пронесла через усе життя, як і вдячність Марії Миколаївні, котра відкрила своїм учням красу та силу рідного слова. Ці дзвони пам'яті пролунають у збірці "А вода по каменю...", у баладі "Борги наші", яку письменниця присвятила світлій пам'яті М.М. Чижевської.

...Школа, дитинство, Прилуки. Ганна Георгіївна розповідає про свою матусю, що поховала чотирьох дітей, про татуса, який "з давнього козацького роду, що не має переводу". І я немов бачу стрункого чоловіка з життєлюбною вдачею, котрий несе на день народження п'ятирічній доньці грамофон - перший та єдиний на усі Кустівці, несе додому "власну оперу", що

стала принадою для сусідів.

Згадувала письменниця і свою першу вчительку з 10-ї, Кустівської, школи - Євдокію Іванівну Ярову; тепло і широ говорила про педагогів школи № 4 - Кирила Федоровича Кузьменка, Андрія Івановича Рашевського, Костя Омеляновича Розвадовського, Миколу Яковича Кириндаса... Як добре, що імена цих людей живуть у книзі "На дні мого серця", бо хто ж їх згадає, якщо й школи цієї вже немає? Хіба що музей, який у колишніх класах розгорне експозиції про сячів "розумного, доброго, вічного", тих, хто уславив четверту школу, а в 1938-

(Продовження на 4-й стор.)

ТРИ ЗУСТРІЧІ

(Продовження. Початок на 3-й стор.)

му був заарештований і позбавлений життя.

І нині моє покоління приєднується до слів поетеси:

Простіть нас, вчителі полинної землі,
Що довго йшли до вас, блукали манівцями,
І принесли лише на схилі літ
Своє вже запізніле покаяння.

Були й інші зустрічі зі славетною землячкою. Мені навіть пощастило побувати у київській квартирі Ганни Георгіївни.

...Заходжу до сонячної, світлої кімнати. Тут паує особлива атмосфера зосередженості і тиші, зі стін мудро дивляться Богоматір і великий Кобзар, немов запитують: "З якими думками переступаєш цей поріг?"

Затишна, ошатна і дуже своєрідна оселя, де вільно дихається і легко відпочивається, де всіміхаються до гостя вишиванки, і про кожну з них господиня може розповісти маленьку новелу, у кожної своя історія, як і у фотографій на книжкових полицях. Ганна Георгіївна, обережно беручи у руки той чи інший портрет, розповідає мені про рух української інтелігенції за національне визволення. Тоді, у 80-ті роки, правда про ці події була відома одиницям - безпосереднім їх учасникам. Згадки ж моєї співрозмовниці про М. Зерова, М. Рильського, Г. Кочура, М. Лукаша задовго до введення у середніх навчальних закладах курсу "Зарубіжна література" познайомили мене з українською перекладацькою школою. Найяскравіші спогади - про М. Лукаша, "сумного ідальго", що знав, як мені здалося, усі європейські мови, перекладав Сервантеса, Лопе де Вега, Боккаччо, Шекспіра, Гете, Шіллера, Гюго, Лорку та інших. А скільки цікавого про нього розповіла Ганна Георгіївна!

Софійський майдан. Ніч. Хуртовина.

Йде одинока незграбна людина.

Шарпає вітер, рве одєжину,

Регоче над ним у лиху годину -

А він, одержимий, йде крізь завію,

Йде і співає "Санта Лючія".

Ці рядки не поетична вигадка, а спогади про реальний епізод з життя М. Лукаша, свідком якого стала поетеса. Спомини поглинають Ганну Георгіївну, і тихенько, щоб не потурбувати сусідів, вона наспівує: "Санта Лючія, Санта Лючія..."

Двадцять років тому вийшла повість "На дні мого серця". Зараз для прилучан вона - бібліографічна цінність, скарбниця пам'яті. Змінюється обличчя міста, народжуються діти, з'являються нові сім'ї, а у творі залишається родовід Прилук: "...навічно прописані на нашій Соборній вулиці закатовані німцями дід і баба Власенки; швець найвищого класу Іван Волошин; столяр, що знався на народній медицині, Василь Слива; фельдшер Данило Стеценко і великі мрійники, що насадили сад на

старій корчовці, Грицько Петрович і мій батько.

Вулице, моя ти Соборна вулице. Я не прощаюся з тобою і пам'ятатиму повік. Бо ж хіба забуду, як співала ти чи ридала від нелюдського болю, як реготала над одвічною бідною і дзвеніла малиново пречистою прозорістю далини, високого неба? Тож будь благословенною, моя рідна сторона".

...Повільно тече розмова, а я поглядаю на журнальний столик біля вікна, завалений останніми публікаціями, серед яких твори учнів Ганни Георгіївни, друзів по Спільці письменників, книжки найсучасніших напрямків мистецтва. Та найцікавіше - твори, над якими Г.Г. Ігнатенко нині працює, та ті, що готові до друку, - у іншому місці, куди мені інколи дозволяється зазирнути. Особливо вразив мене рукопис роману "Сполохи літ", створеного на документальній основі, як і більшість книг письменниці. Мабуть, це головна ознака її творчості - тягіння до факту, правди життя, кропітка робота в архівах, бібліотеках, тому кожне слово її праць про Короленка та Рилєєва підтверджене історичними документами і виважене серцем.

Своє поетичне кредо Ганна Георгіївна визнає так:

Серед нікчемних людей,
Серед гнучких лицемірів,
Під гнітом фальшивих ідей
Не втратити віру...

Не проклясти білий світ,
І себе в тому світі,
Не здичавіти, не озвіріть,
Не зрости пустоцвітом...

Зараз я шкодую, що під час зустрічі з письменницею у мене не було диктофону, бо як передати на папері інтонації, сміх, багатозначні паузи - все, що створює чарівність і неповторність оповіді.

...Вечоріє. По підлозі повільно повзе тінь гілочок, які заглядають через балкон до кімнати Ганни Георгіївни. Час прощатися.

Будуть й інші зустрічі, прогулянки схилами Дніпра, тихими алеями Лаври. Кожне побачення, осяяне вранішнім сонцем або огорнуте вечірньою тишею, залишається на дні серця згадкою про близьку людину.

Живуть у пам'яті рядки, які стали для мене поетичним наказом Ганни Георгіївни:

Не возвеличуйте богів земних,
Не сотворіть із них собі кумирів:
На світі досить вже рабів німих -
Не сотворіть собі кумирів.
Зніміть облуду із очей своїх,
Зірвіть із лицемірів їх порфиру,
Не кличте в храм володарів нових -
Не сотворіть собі кумирів.

Олена Ключко

Архітектор П. А. Дубровський

(імена, які залишили по собі пам'ять)

З року в рік, починаючи з 1992 року, вкотре перечитую "Скарбницю", подумки дякуючи людям, які поповнюють інтелектуальну скарбницю твоєї душі, допомагаючи виховувати любов до рідного краю у твоїх вихованців.

Ось і зараз, використовуючи вільні дні, переглянула статтю Г. Ф. Гайдая "В Сокиринці до Галаганів" №№10, 11, 12 за 1996 рік і вирішила дещо розширити інформацію, викладену в наступній витримці: "...в Сокиринці з Москви приїздить досить відомий на той час архітектор Павло Андрійович Дубровський, який спорудив немало будівель в Москві, Чернігові, Києві... Він створив шедеври класичної архітектури, які нині увійшли до скарбниці пам'яток національної культури". Серед них два палаци: в Сокиринцях та Дігтярях. І хоча його життя і творча діяльність не досліджені, ім'я архітектора Дубровського згадується в декількох працях:

Степович "25-летие коллегии Павла Галагана в Киеве";

Лукомский "Сокиренцы, "Столица и усадьба", 1914, Игнаткин "Исторические связи украинских и русских зодчих", 1954

Отже, Павло Андрійович Дубровський був одним із тих талановитих представників плеяди зодчих, вихованих російською класичною школою, творчість яких пов'язана з Україною.

Він народився в 1782 році. Про місце народження, батьків, дитячі та юнацькі роки Павла Андрійовича майже нічого не відомо. Встановлено лише, що він навчався у московському Виховному будинку і після закінчення навчання 17 березня 1806 року (24 р.) призначений помічником архітектора при тому ж Виховному будинку. Протягом 2-річної служби Дубровський, як він сам пише, був використаний "при строєнии воспитательного дома и известных в Москве Голицынской и Шереметьевской больницы, Екатерининского института и больницы для бедных..."

У травні 1808 року (26 р.) Дубровський призначений у Чернігівську будівельну експедицію помічником архітектора О.І.Корташевського. У Чернігові на цей час провадяться роботи по будівництву поштової контори, парафіяльного училища, будинків губернатора і віце-губернатора, Красного мосту через Стрижень, дзвіниці при П'ятницькій церкві, планується Олександрівська (центральна) площа. А в Чернігівській губернії у першій чверті 18 ст. поруч з інтенсивним будівництвом приватних жилих будинків споруджуються поштові будинки, гімназії, училища, торгові ряди, присутствєні місця, в'язниці тощо. Всіма основними будівельними роботами керували Корташевський, Лукіні, Дубровський. Робота останнього, в основному, полягала у "...черченни планов и наблюдєнии за разными работами..."

Самостійні проекти тих років не виявлені. З роботою він, очевидно, справлявся добре, про що свідчать позитивні відзиви, збільшення платні: "исправлял он должность свою рачительно с успехом и был неоднократно командирован в поветовые Черниговской губернии города..., вел себя честно, добропорядочно". Коли Корташевський виїздив з Чернігова, Дубровський багато разів заступав його.

У березні 1817р. Дубровський за згодою Корташевського від'їжджає до Москви, де і працює до середини 1822 р. у генерал-майора Карбоньєра у військово-робітничій бригаді помічником архітектора. Після Вітчизняної війни 1812 р. у Москві широко розгорнулися роботи по переплануванню і ансамбльовій забудові міста громадськими спорудами і жилими будинками. За проектами Бове, Жільярді, Григор'єва та інших споруджуються Великий театр, Триумфальні ворота, Опікунська рада, відбудовується університет, створюються будинки-садиби Гагаріних, Луніна, Хрущових, Лопатіних...Мабуть, на одному з перелічених і працював Дубровський.

З середини 1822 р. знову потрапляє на Україну, де працює в містах Миколаєві, Севастополі, Херсоні.

З листування управляючого сокиринським мастром Крутнікова з Дубровським дізнаємось, що останній був запрошений для будівництва садіб крупних українських поміщиків Павла і Петра Галаганів у селах Сокиринці та Дігтярі Чернігівської губернії.

Прийнявши запрошення та уклавши контракт, Дубровський восени 1824року прибув разом з родиною у Сокиринці. Працюючи там близько 5-ти років, він спроектував і збудував два великі ансамблі садібних споруд, з яких Сокиринська садиба - перший твір архітектора, відомий нам до останнього часу.

В архівах і музеях Києва, Чернігова і Прилук удалося розшукати чимало текстових і графічних матеріалів, які стосуються історії проектування і будівництва обох ансамблів.

Планування садібних комплексів у Сокиринцях і Дігтярях здійснено за традиційними прийомами будівництва російських дворянських садіб кінця 18 - початку 19 століть. В основу обох ансамблів покладена типова для прийомів російської класичної школи схема побудови генерального плану садиби по головній осі, яка проходить через центри основної будівлі-палацу і парадного в'їзду.

Оригінальний проект генерального плану сокиринської садиби не зберігся або ще не знайдений. Виявлені лише ескізи креслення його окремих ділянок.

Місцевість під садибу вибрана на західній околиці села Сокиринців. У центрі всього комплексу був поставлений поміщицький будинок головним фасадом на північний-захід, у бік парадного в'їзду, до якого вела широка алея довжиною в 400метрів. Біля воріт вздовж алеї, обабіч її розташувались два флігелі, які разом з ворітьми та огорожею становили групу будівель парадного в'їзду. Ці споруди, панський будинок і алея, яка сполучала їх з масивами зелені по обидва боки, утворювали парадну частину садиби.

На північ від неї містились господарські двори (скотний і кінний) з спеціальними приміщеннями для худоби, стайнею, сараями. У східному напрямі від головного будинку до села вела пряма алея, перпендикулярна головній осі; на алеї були розташовані дві церкви та дзвіниця. Недалеко від цієї групи знаходилась і оранжерея з теплицями.

Нині у садибі збереглися головний будинок, частково споруди: в'їзду, господарських дворів, оранжерея, ротонда і готичний місток через яр.

(Закінчення на 6-й стор.)

Архітектор П. А. Дубровський

Існуюча нині головна споруда складається з центрального двоповерхового корпусу і двох, сполучених з ним одноповерховими переходами флігелів на два поверхи. У центрі будівлі підноситься купол, який є тільки декоративно-архітектурним завершенням всієї споруди.

чені між собою анфіладною системою.

Північно-західний (головний) фасад центрального корпусу прикрашений восьмиколонним портиком іонічного ордеру, поставленим на аркаду. Шестиколонний портик південно-східного фасаду вирішений у тому ж ордері, що і

но гладенькими, пофарбованими у білий колір, без ніш і пілястр. Карнизи накладного рисунка були в них єдиним елементом пластичного оздоблення. Деякі кімнати були прикрашені кахельними печами і камінами.

Первісна планіровка парку була зроблена в 1823-

споруди, викладені стіни і зроблені перекриття. Наприкінці 1828 року були закінчені покрівельні роботи на всьому будинку.

Штукатурка і побілка панського будинку (стін, портиків, сходів-пандуса, барабана купола, флігелів та огорожі при в'їзді, готичної альтанки зовні і всере-

Садиба в Сокиринцях

Набір і призначення приміщень первісно були такі: у центрі споруди на 1-ому поверсі містився вестибюль, наліво від нього було влаштовано парадні тримаршеві сходи, що вели на 2-ий поверх в аванзал, головний танцювальний зал. З них були входи і виходи в усі кімнати, які оточували їх. Перший поверх основного корпусу, переходи і флігелі були відведені під жилі, службові та господарські приміщення. Всіх кімнат у приміщенні налічувалось 60. Більша частина приміщень сполу-

портик головного фасаду. З боку парку з балкона другого поверху в парк спускаються сходи, які поступово розширюються і переходять донизу у пандус.

По боках пандуса, на п'єдесталах у кінці 19 ст. поставлені дві чудові мармурові статуї богинь, привезені з-за кордону. Ліпні деталі над вікнами у вигляді вінків зі стрічками збагачують фасади будівель.

Обробка інтер'єрів більшості приміщень гранично проста. У невеликих за розмірами жилих кімнатах, кабінеті, ідальні стіни залише-

1825р. р. запрошеним з-за кордону вченим-садівником І.Є. Бістерфельдом. Проект парку створювався за участю Дубровського, оскільки архітектурний комплекс розміщується на його території. Всі названі споруди проектувалися і здійснювалися протягом ряду років, починаючи з осені 1824року і кінчаючи 1830.

Котловани під фундаменти головної будівлі почали копати пізно навесні 1825 року. За 2 роки були виконані основні роботи: закладений фундамент

дині) мали бути зроблені за контрактом до вересня 1829 року. Робота була виконана в строк, і в кінці 1829 року Павло Галаган з родиною переїхав у дім на постійне проживання.

Старий панський будинок, який був розташований недалеко, був розібраний. У 30-х роках 18 ст. у новому будинку тривали різні оздоблювальні роботи як всередині так і зовні. У ті ж роки за рисунками Дубровського кріпосні майстри виготовляли меблі для будинку: стільці, дивани, крісла, столи, більяр-

Архітектор П. А. Дубровський

ди тощо.

Штукатурка і побілка робилася бригадою майстра Курбатова з Тульської губернії.

Фундамент під центральним корпусом будинку зроблений завтовшки у 3,5 цеглини, фундамент під перехідними корпусами і флігелями завтовшки відповідно в 2,5 та 3 цеглини і закладений на глибину в 2 метри. Підвал є тільки під центральним корпусом будинку. Приміщення його пе-

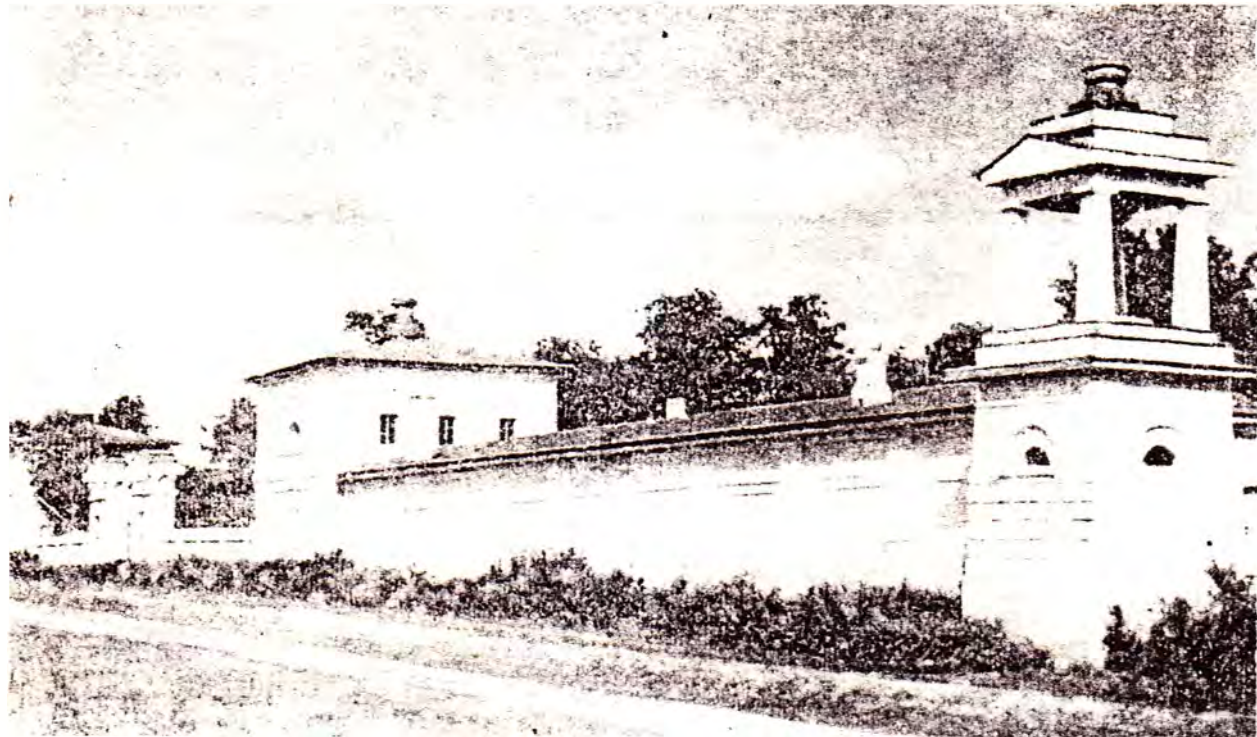
версі, крім танцювального залу, перекриті гласкою стелею. Наріжні кімнати мають хрестове склепіння, танцювальний зал - лучкове склепіння. Підлоги у танцювальному залі старі паркетні, у всіх інших приміщеннях звичайні дерев'яні (збереглися у первісному вигляді).

Зовсім не виправдана функціонально і тому дуже громізка і складна конструкція декоративного купола.

Садибний комплекс споруд у Діг-

вати на посту "міського архітектора Києва". Протягом 3,5 років Дубровський займався планування Києва, окремих його районів, площ, склав проекти і кошториси на будівництво цивільних споруд, виконував багато робіт, пов'язаних з перебудовою і ремонтом різних будівель у місті.

У 1833 році Дубровський за власним бажанням переїздить працювати губернським архітектором в Тулу.

Садиба в Дігтярях

рекриті циліндричними та хрестовими склепіннями.

Стіни центрального корпусу викладені в 3 (1-ий поверх) і 2,5 (2-ий поверх) та 2 цеглини (капітальні стіни всередині обох поверхів).

Всі приміщення в будинку на 1-ому поверсі, крім двох наріжних кімнат у лівому флігелі і на другому по-

версі створювався одночасно з Сокиринським (для брата Павла Галагана, в плані має літеру С - Софія). Закінчивши будівництво, Дубровський звернувся до Київського цивільного генерал-губернатора з проханням зарахувати його на вакантну посаду "міського архітектора" Києва. У березні 1829 року був прийнятий і почав працю-

вати на посаду "міського архітектора Києва".

Та варто вклонитися світлій пам'яті людини, яка залишила по собі такі дивовижні палаци у нас на Чернігівщині. Тож відвідуючи Сокиринці чи Дігтярі, не забудьте це ім'я:

Павло Андрійович Дубровський.

Галина Ворончихіна

В цьому місяці:

1 вересня - пролунав перший дзвоник у новозбудованій школі №3 (1960)

2 вересня - закінчилася 2 світова війна (1945)

2 вересня - народився Анатолій Панасович Павлюченко (1940), заслужений працівник промисловості України.

14 вересня - народився Семен Тихонович Кантур (1940), скульптор, автор пам'ятника Володимиру Мономаху.

18 вересня - народився Іван

Якович Дубинський (1920-1944), учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу, уродженець Прилук.

21 вересня - народився Іосаф Білгородський (Яким Андрійович Горленко (1705-1754), визначний церковний діяч, письменник.

Вересень 2005 року

СКАРБНИЦЯ

КНЯЗЕВІ СПАСИБІ!

(до 920-ти річчя першої згадки про Прилуку)

Посуля, яку населяли наші пращури, входила до складу нещодавно утвореної молодшої держави - Київської Русі.

X століття. Держава потрапила від вже починаючих міжусобиць князів та від зовнішніх ворогів. Найнебезпечнішим на той час ворогом були половці, які кочували у диких степах, поруч з Переяславським князівством і які майже кожного року

грабували його, не обминаючи і Прилуку.

Майже водночас з державною і політичною акцією - введенням християнства в Київській Русі, була впроваджена і акція, яка передбачала укріплення та надійний захист східних кордонів держави від набігів кочових племен. Тож вкінці X століття на східних рубежах держави почали будуватися фортеці.

Грізною була і фортеця, побудована на отому, вже вище згаданому, високому правому березі широкої, повноводної і тихоплинної ріки. Неодноразово фортеця ставала міцним, не по зубах ворогів, горішником. Саме про цю фортецю та її мужніх захисників ми знаємо завдяки князю Володимирі Мономаху.

Серпень 1085 року. Переяславський князь Володимир Всеволодович (Мономах) виступив зі своєю дружиною назустріч половцям, які перейшли Сулу і просувалися, знищуючи все на своєму шляху. Зустрівшись з половцями, князь уникнув сутички з ними і став під захист фортеці. Спроби половців взяти її штурмом не принесли

успіху. А відбувалося це на Успіння пресвятої Богородиці. Вранці наступного дня князева дружина виступила проти половців, в полі, неподалік фортеці, відбулася битва, в якій приймали участь і її жителі. Половечка орда зазнала нищівної поразки. Саме цю подію описує у своїй праці "Повчання своїм дітям" Володимир Мономах, вперше згадуючи про місто над Удаєм - Прилуку. В цьому "Повчанні" Мономах виступає як педагог, політик, мудрий державний діяч, який засуджував князівські міжусобиці, закликав до об'єднання. У легенді, щодо його прізвища, говориться, що одержав його він від свого діда по матері Костянтина Мономаха, який подарував йому корону (так звану шапку Мономаха) і барми (мундир), які протягом тривалого часу були символом влади царів Російської держави.

Велика заслуга Володимира Мономаха, як державного і політичного діяча є в тому, що він відновив великокнязівську владу на більшій частині давньоруських земель, тимчасово затримав процес остаточного роздроблення Київської Русі, та все ж головна його заслуга для нас - прилучан полягає в тому, що він першим згадав про наше місто. Князеві спасибі! 1085 рік!

Вдячні прилучани, в історичній зоні міста встановили Володимирі Мономаху величний пам'ятник. А створив його у бронзі відомий прилуцький скульптор Семен Кантур.

Наше місто неодноразово згадується у писемних джерелах і всі вони пов'язані з половцькими набігами, або військовими конфліктами між князівствами. Друга згадка про Прилуку відноситься до 1092 року. Саме в цей рік половцька орда в помсту за поразку під Прилукою в 1085 році повністю зруйнувала місто.

Щодо назви міста, серед існуючих Версій, найбільш

вірогідною є версія відомого краєзнавця, літописця землі прилуцької Д. О. Шкоропата (1923 - 2000 р.), який вважає, що назва нашого міста походить від слова "лука" - вигиб ріки. Свою версію він підтверджує тим, що правобережним князем Всеволодом і синами Володимира Мономаха - Київським князем Ярополком і переяславським князем Андрієм. Але й тут не обійшлося без половців, загін яких виступив на боці Всеволода, і який "... грады по Суле, Прилуку і другие. побрал, разорил, и хотел ити к Киеву."

Третя згадка про наше місто (1138 рік) пов'язана з військовим конфліктом за переділ земель між чернігівським князем Всеволодом і синами Володимира Мономаха - Київським князем Ярополком і переяславським князем Андрієм. Але й тут не обійшлося без половців, загін яких виступив на боці Всеволода, і який "... грады по Суле, Прилуку і другие. побрал, разорил, и хотел ити к Киеву."

Східні кордони Київської Русі, а саме Переяславське князівство, впритул підступало до Дикого степу, де кочував найголовніший та найнебезпечніший ворог - половці, ось тому найбільше страждало від набігів і пограбувань саме Переяславське князівство, до складу якого входило і місто-фортеця Прилука. Руські князі не залишали по завагою укріплення кордонів держави, особливо південних і східних. Прикладом того є те, що після кожного із зруйнувань прилуцької фортеці вона в короткі строки знову відбудовувалась. Нерідко, об'єднавшись князівські дружини, здійснювали військові походи в половецькі степи. В кінці XII століття набіги половців значно послабшали, а згодом і припинилися взагалі. Та недовгими були мирні роки фортеці на Удаї.

На початку XIII століття, в Азії створюється монгольська військовофеодална держава.

Але це вже наступна сторінка цікавої історії міста над Удаєм.

Л. Карпилянський

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 677. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 11 (100) Жовтень 2005 року

В цьому місяці:

29 жовтня - народився Олексій Федорович Максименко (1925), заслужений юрист України. Працював старшим слідчим Прилуцького міського відділу внутрішніх справ, прокурором Прилуцького району. Проживає в Прилуках.

29 жовтня - народився Микола Володимирович Данилевський (1915-1988); заслужений працівник сільського господарства. Працював директором Прилуцької станції по племенній роботі та штучному заплідненню сільськогосподарських тварин. Проживав і похований в Прилуках.

Редакції газети "Скарбниця"

Щиро вітаю з виходом сотого номера газети. Видання такої газети сприяє об'єктивному висвітленню минулого, дає можливість глибше пізнати історію рідного краю, познайомитися з його видатними людьми.

Газета знайшла свого читача серед школярів, студентів, вчителів, інтелегенції міста.

Вважаю, що авторський колектив робить потрібну і корисну справу, яка є гідним внеском в скарбницю української літератури.

*Начальник управління культури міської ради
Світлана Бірюзова*

"Восьме диво Чернігівщини"...

*(Спасо-Преображенський собор,
місто Чернігів)*

"8-е диво Чернігівщини..." Чому я вирішила про це написати? Справа в тому, що починаючи з п'ятого класу, ми всі разом щороку буваємо на 2-3 екскурсіях по рідному краю... За 5 років ми здійснили 18 екскурсій з нашим класним керівником Ворончихіною Г.П. Спочатку об'їздили Чернігівщину (Густинський монастир, Сокиринці, Тростянець, Качанівку, Прилуки, Чернігів), потім побували в інших визначних містах нашої України (Каневі, Полтаві, Переяславі-Хмельницькому, Києві...) Справила на мене і мої товариші класика архітектури Сокиринського та Качанівського палаців, надзвичайні краєвиди

Тростянця і Ботанічного саду, історичні пам'ятки та музеї Полтави, Києва. Величезне моральне і естетичне задоволення отримали в музеях під відкритим небом Переяслава-Хмельницького та Пирогова, шанобливо вклонилися могилі Т.Г.Шевченка в Каневі на Чернечій горі. Переконалися, що відвідуючи нові місця, бачиш багатогранність світу, знайомишся з новими людьми...

А головне, ми мали змогу порівнювати, аналізувати. Коли їздили до Києва і відвідали там Софію Київську, то почули таку інформацію, що цей храм є 8-им дивом світу за даними

(Продовження на 2-й стор.)

"Восьме диво Чернігівщини" ...

ЮНЕСКО...

Пригадалося, що коли побували в Чернігові, то екскурсовод розповідала, що найстарішою архітектурною спорудою на Україні, датованою початком 11 століття, є кафедральний Спасо-Преображенський собор чернігівського ДИТИНЦЯ, або ж КРЕМЛЯ.

Отже, ми в Чернігові - нашому обласному центрі. Дізнаємося про нього багато цікавого:

- перша літописна згадка датується 907 роком;
- основа міста - Чернігівський Кремль або Дити-

він ним о землю".

Так розповідає про легендарний двобій старовинний літопис "Повість минулих літ". Звичайно, князь дотримав обіцянки. У Тмуторокані на Таманському півострові він спорудив церкву Богородиці. До наших днів збереглися лиш її фундаменти.

Подвиг князя вразив русичів. Навіть через півтора літ автор "Слова о полку Ігоревім" серед найбільших героїв називає Мстислава Хороброго. Войовничий Мстислав змагався з Ярославом Мудрим - своїм братом за київський престол. Але скоро вони

нець, де нині розташовано бульвар - ВАЛ, на якому знаходиться багато історичних пам'яток, серед них - Спасо-Преображенський собор, який є сучасником Софії Київської;

- місто має великі культурні традиції, його вулицями ходили О. Пушкін, Т. Шевченко, Л. Толстой, М. Глінка, І. Рєпін, М. Врубель, М. Горький, О. Довженко, П. Тичина, М. Коцюбинський...

Отож, найбільше захоплення в мене викликало те, що я побачила і почула про Чернігів: найчарівніший, найпрекрасніший Спасо-Преображенський собор в ньому, який я вважаю 8-им дивом не лише Чернігівщини, а й України... Чому? Про це в кінці роботи.

А зараз, власне, про історію храму, яку я дізналася в періодиці, у Зірки Мензатюк.

Серед широкого степу вишикувалися полки. З одного боку - русичі князя Мстислава, з другого - касоги. Перед боєм касозький князь Редедя сказав Мстиславові: "Для чого ми будемо губити дружину один одному? Зійдімось - но оба самі боротися. І якщо одолієш ти, то візьмеш майно моє, і жону мою, і землю мою. Якщо ж я одолію, то візьму твоє все". Мстислав погодився, і князі зійшлися в поєдинку. І став знемагати Мстислав, бо був великий і сильний Редедя. І сказав Мстислав: "О Пресвята Богородице, поможи мені! Якщо - бо одолію я його, споруджу церкву на честь Твою". І, це сказавши, ударив

помирилися. Ярослав сів у Києві, а Мстиславові дісталася все, що по лівій бік Дніпра - величезне Чернігівське князівство. Його межі сягали Оки, Дону і навіть Азовського моря з тією ж Тмутороканню.

Центр князівства, Чернігів, був на Русі другим містом після Києва. Щоб підкреслити його велич, Мстислав заклав собор Преображення Спасителя, який стоїть і нині. Правда, закінчити його князь не встиг. Поїхавши на полювання, він захворів і невдовзі помер. Його поховали в недобудованій церкві. "Було бо зведено її при ньому так заввишки, як, на коні стоячи, можна рукою досягти", - зазначив літописець.

Сталося це в 1034 році. Трьома роками пізніше, в 1037-му, в літописі вперше згадано Софію Київську. Отож обидва собори приблизно ровесники: їм майже тисяча літ!

Спасо-Преображенський, чи, простіше, Спаський собор стоїть на таких могутніх фундаментах, що досі не має серйозних тріщин. А стіни завтовшки 1,4 метра такі міцні, що коли у 18 столітті в них захотіли пробити двері, то не змогли їх продовбати! Вони мурувані з каменю і тоненької цегли - плінфи. Знадвору майстри повикладали з неї чудові узори: хрести, віяла, безкінечники. Мурували, наче писанку писали, аж любо глянути! А що вже міцний, то лише дивуватися доводиться. Вміли будувати наші пращу-

“Восьме диво Чернігівщини”...

ри, не на роки, не на десятиріччя, а на віки... Візьміть хоча б такий факт: цем'янковий розчин для кладки каменю витримувався у спеціальних ямах від 8 до 12 років. Повчитися б нашому сучасному “будівничому”!

Дев'ять століть Спаський собор був Кафедральним, тобто головним на Чернігівщині. В ньому відбувалися всі найважливіші, найурочистіші події. Під ним же поховано й перших чернігівських святих - князя Ігоря Ольговича, правнука Ярослава Мудрого, що став жертвою княжих усобиць, та митрополита Костянтина. Кажуть, що й герой “Слова о полку Ігоревім” - князь Ігор, теж знайшов тут свій вічний спочинок.

Якщо оповісти все, пов'язане зі Спаським собором, вийде зворушлива повість про людську жертвність і мужність. Це з його вікна викинулася й загинула чернігівська княгиня, коли місто здобули татари - монголи. Це в ньому було покладено святих мучеників князя Михайла Чернігівського і його боярина Федора. Вони поплатилися життям за те, що не виконали язичницьких обрядів на вимогу хана.

Згодом цар Іван Грозний по-грабіжницьки вивіз мощі мучеників до Москви, щоб підняти її славу. Забрано з собору і чудотворну ікону Божої Матері, відому тепер під назвою Смоленської.

У 18 столітті в соборі Спаса встановили новий величний іконостас. Розписав його священик з Борзни Тимофій Мизко, розкішне різьблення зробили ніжинські майстри С. Волощенко та С. Білопольський. Ікони відновлено в 1870-1871 р.р. майстром-іконописцем О.І. Мурашко. Тепер їхнім творінням, як і собором, милуються знавці та всі, хто приходить у храм.

Настав час і про архітектуру собора розповісти. І хоча деякі терміни мені незнайомі, з часом, я надіюся в них розібратися. Спеціальна література описує: “Архітектурна композиція собору поєднує базилікальну схему романського походження з центричною хрестово - купольною візантійською системою. Храм тринефний, триапсидний, восьмистовпний, п'ятибанний. Прямокутник плану видовжений по осі захід-схід. Стіни собору виведені мішаною кладкою з чергуванням цегли та каменя-пісковіку на цем'янковому розчині”.

Спаський собор зазнав багато перебудов. У 1239 р. під час навали Батия частково зруйноване склепіння, знищено бані. В ході відновлення в 17 ст. надбудовано апсиди, зведено барокові бані. Значно перебудований храм після пожежі 1780 р. Наприкінці 18 ст. надбудовано сходову вежу з північно-західного фасаду, таку ж зведено на місці зруйнованої хрещальні з півдня, зроблено нові верхи, усі фасади потиньковано й побілено. У 1881 р. за проектом архітектора А. Карташевського біля західного, північного й південного порталів зведено просторові тамбури, в кінці 19 ст. позолочено верхи, і собор набув сучасного вигляду. Слід зазначити ще, що в 1872-1873р.р. стінопис поновили Михайло та Олексій Кияшки.

Спаський собор тривалий час був своєрідним громадсько-політичним центром Чернігова. Так 28 січня 1654 року він став свідком присяги чернігівців на дружбу з російським народом. У 1814 році тут було встановлено прапори Чернігівських полків, які брали участь у Вітчизняній війні 1812 року.

Викладаючи роман Л. Толстого “Війна і мир”, вчителька зарубіжної літератури (наш класний керівник) познайомила нас зі статткою місцевої газети “Скарб-

ниця” №4 за 1992 рік про участь населення Чернігівської губернії в цих подіях, а саме: з метою формування козачих полків побував у липні 1812 року П.І. Багратіон в місті Чернігові. Це прискорило формування ополчення. Було утворено 8 чернігівських полків - 18 тис. чоловік. Всього Чернігівщина виставила 26059 ратників з провіантом та обмундируванням. Завдяки архівам дізналися про наступне: рядові Чернігівського драгунського полку Ф. Драга, Т.Харченко, С.Шило, П.Милешко, М.Власенко та інші, знищивши обслугу французької батареї, розвернули гармати і відкрили вогонь по ворогу. Прикладів героїзму було так багато, що варто зупинитися хоча б на окремих.

Уродженця Прилук Миколу Яковича Мандрику нагороджено за проявлену хоробрість у битві при Бородино орденом Анни II ступеня, Іллю Івановича Лизогуба - золотою шаблею “За хоробрість”, Олександра Рашевського (родом з Чернігова) за мужність теж нагороджено золотою шаблею. У битві під Бородино прославився і генерал-майор Василь Григорович Костенецький, родом з Чернігівської губернії. Коли на одну з батарей, якою командував Костенецький, увірвалися французькі кавалеристи і почали рубати канонірів, він, схопивши банник (пристосування для чистки ствола гармати), почав молотити ним ворога, а силу мав рідкісну. Підбадьореним таким прикладом, артилеристи кинулися врукопашу і відбили атаку.

За кампанію 1812-1814р.р. В.Г.Костенецький дістав п'ять поранень. За бойові заслуги він був тричі нагороджений золотою зброєю з написом “За хоробрість”, орденом Георгія III ступеня, та двома орденами Анни I ступеня. Портрет Костенецького також прикрашає Воєнну галерею Ермітажу. Слід сказати, що начальником Чернігівського ополчення був М.В.Гудович.

З 1967 року Спасо-Преображенський собор у складі Чернігівського архітектурно-історичного заповідника. Він діючий храм.

Таким чином, без перебільшення можна сказати, що Спасо-Преображенський собор міста Чернігова є восьмим дивом Чернігівщини, великою її національною святинею. Порівнюючи з баченим на Чернігівщині (і не лише в ній) упевнено заявляю, що не зустрічала прекраснішого витвору рук людських. Вражає, якими умілими будівничими були наші далекі предки, якщо створили духовний храм в простоті і величі, міцності і вишуканості його одночасно! А найголовніше: Спасо-Преображенський собор десять сторіч є символом Віри!..

У кого багата уява, той неодмінно відчує подих тих далеких днів. Що це? Веселий передзвін і тупіт коней сповіщають посадський люд про повернення з бойового походу княжої дружини... Долинають із Собору урочисті співи на славу перемоги над ворогом і “многоая лета Русі”...

Кожен з нас прагне хоча б раз у житті вклонитися чудесному ХРАМУ, який уособлює все духовне, чим живе ЛЮДИНА. Я вважаю, що ми повинні усвідомлювати заповіді предків про наш святий обов'язок перед історією і сучасністю, перед минулим і майбутнім: берегти наші національні святині та примножувати їх.

Я покладаю надію, що довела істину: Спаський собор - восьме диво Чернігівщини!

Наталія Лазаревич,
учениця 11-А кл. ЗОШ №10.

Історія українського народного костюма

Народний одяг - одна з найважливіших галузей духовної, художньої культури народу. Він виник у процесі трудової діяльності людини і нерозривно пов'язаний з її життям і побутом.

Одяг постійно зазнавав еволюційних змін. Відповідно до розвитку, передусім виробничої діяльності народу, зникли деякі частини одягу, виникли нові. Він відображав суспільне й родинне становище людини, характер її праці і диференціюється на чоловічий, жіночий (дівочий і заміжних жінок), дитячий, а також буденний, святковий, обрядовий тощо.

Історія народного одягу містить багато таємниць. Не збереглося давніх пам'яток цього виду мистецтва - скоро зношувався виготовлений людьми одяг із тканини, шкіри. Про давній одяг на території сучасної України можна судити за даними археологічних розкопок та ранніх писемно-історичних джерел.

З часів давнього палеоліту (до II тис. до н. е.) на території України археологами знайдені скребла, кістяні шила й голки. Це свідчить, що колишні жителі того часу вже вміли обробляти шкіри, зшивати їх, надаючи їм певної форми, виготовляти прикраси.

З матеріалів могильників неолітичного часу можна зрозуміти висновки, що люди пишно прикрашали довгий одяг нашвиными пластинками, вирізнаними з блискучої емалі іквів вепра та ін. Пластинки, різні за формою, орнаментовані різьбленими лініями, ямками, нашивали на верхню частину одягу, поли, пояс і головні убори. Прикрашали себе люди численними разками намиста, виготовленого з полірованої кістки, черепашок, із каменю-сердолику тощо. Перламутрові прозики, білі блискучі пластини, зуби тварин, нашиті на шкіряний одяг, надавали йому пишності, оригінальності. Наприкінці неоліту виникли перші металеві прикраси з міді (гудзики, пряжки), золота (підвіски, гребінці).

Вирощування культурних рослин і розведення свійських тварин (овець, кіз) дали можливість людям навчитися використовувати вовну приручених тварин, волока рослин, перейти до плетіння, ткацтва.

Особливого розвитку набрала виробнича діяльність людини, у тому числі і виготовлення одягу, у період трипільської культури (IY - II тис. до н. е.). Відомі чисельні пам'ятки дають можливість говорити, що трипільці вміли виготовляти тканини для одягу. Про це свідчать часті знахідки глиняних пряслиць для веретен і глиняних важків для примітивного ткацького верстата, відбитки тканин на дніщах трипільського посуду. Цікаві трипільські глиняні фігурки дають змогу розглянути окремі деталі, наприклад, пояс, звисаючий фартух. З каменю, кременю, рогів, кістки, зубів тварин виготовлялися прикраси для одягу: намисто, підвіски, ромбові пластинки, які нашивали на одяг.

Кінець II - III ст. до н. е. - це період панування та розвитку скіфської культури, визначного явища в історії стародавніх народів Європи. Неоціненні твори скіфського мистецтва, що показують тодішнє вбрання, знайдені у численних похованнях на території України.

У XIV - XVII ст. проходять важливі процеси формування одягу східнослов'янських народів, у тому числі й українського народу. У ході складних подій історичного розвитку на основі досягнень давньоруської культури, у тісних взаємозв'язках з культурою братніх народів - росіян і білорусів, формується національна специфіка одягу українського народу. У XIV ст. більша частина земель української народності була захоплена литовськими, угорськими та польськими феодалами, зазнавала спустошливих нападів татар. XV - середина XVII ст., зберегли зарисовки окремих елементів одягу. Так у думі про "Козака Голоту" представник українського трудового народу вдягнений у три "серем'яги" лихії, на ногах - "постоли" в'язові, на голові козака-бідняка "шапка-бирка зверху дїрка". Такий народний одяг зафіксував сам народ, це було типово для того часу, вбрання бідняка.

У XVI ст. в одязі українського панства почало з'являтися багато запозичень із Заходу, а також з Польщі.

Науковці, які виступали противниками запозичень із Заходу, наводять приклади з життя і побуту українського панства. Вони описують дворянина у "фалендишовий сукні" у чоботях на високих підборах, що робити нічого не хоче, а знає, що тільки їсть та п'є. Критикує і жіноцтво: "І то не до речі, що наші ходять у багатих сукнях, перед тим не знали тих португалів чи фортугалів, причіпок, що коло подолу рухаються."

Але по іншому виступає пародія, написана у формі клопотання православного митрополита перед Святим Петром про прийняття в рай купця Золотовича, де з іронією говориться, що жив той купець по-старомодньому, ходив у ба-

ранячому кожусі без пояса, їв капусту з грибами, охороняв себе ретельно від новомодних звичаїв і порядків, чим і заслужив мовляв, рай.

Проти чужоземного одягу виступав І. Вишенський - видатний український письменник, творчість якого впливала на розвиток жанру сатири в українській літературі. Він насміхається із "золотоглавих делій, алтембасових кобеняків і шкурлатів". Глузує з того, що пани часто міняють шапки і "магерку вибирають, котра, краще і на голові ліпше стоїть". Кепкує з елегантів, "що голять потилицю, перекривлюють шапки то на один бік, то на другий, шию напнявши, як індійський кур, плечі накокуріючи, як би підлетіти хотіли..."

Економічний розвиток, торговельні зв'язки України викликали приплив іноземців, які в своїх описах подають цікаві відомості про одяг різних верств України.

Наприклад жінки вельмож Києва гарно одягалися. А їх дочки носили на головах оксамитові стрічки, гаптовані золотом, прикрашені перлами та самоцвітами.

Але хоча дворяни виготовляли одяг переважно з дорогих привізних тканин з Польщі, Німеччини, проте його крій та оздоблення мали східнослов'янський характер. Сорочки вишивали чорним шовком. Штани були широкі, полотняні, суконні й оксамитові жупани, кун туги з прорізами на рукавах, підбиті лисячим хутром шуби, шапки з дорогого хутра. Але народ зумів зберегти і розвивати свою культуру, її важливу галузь - одяг.

Українські ткачі, кравці, шевці, вишивальниці, ювеліри та кушніри виявили - як у простому одязі для селян і міщан, так і в пишних панських одягових ансамблях, показали своє вміння, за допомогою простих засобів і коштовних матеріалів, виготовляти твори високого художнього рівня.

Селянське вбрання виготовлялося з домотканого полотна і сукна та овечої шкіри. Комплект чоловічого одягу складався з полотняної сорочки і штанів. Сорочку носили поверх штанів і підперезували ремнем. Верхній одяг - сіряки, типу свити, коричневі кожухи. Взуття - постоли, личаки. Жіноче селянське вбрання: сорочка, поясне (плахта, дерга, запаски), головні убори - убриси, намітки з твердим обручем; свити з доморобної тканини, кожухи; взуття - личаки тощо.

Цікаве художнє явище в історії українського одягу становить одяг запорізьких козаків. Буденний одяг бідного козацтва був подібним до звичайного селянського. З доморобного полотна шили сорочки для жінок і чоловіків. Обов'язковий верхній плечовий одяг козаків - каптани з відрізною спинкою і ясными зборками. Їх підперезували широким поясом, під

Костюм козацької старшини. XVII—XVIII ст.

Історія українського народного костюма

який з лівого боку закладали пістолі, люльки. Поверх каптана надівали жупани. Вони були широкі в плечах, злегка приталені і, головне, мали довгі вузькі рукави з розрізами. Були в козаків і черкески. Штани для чоловіків шили широкі, так звані шаровари, призбирані у талії внизу при кістках ніг. Рядові козаки зимою носили довгі кожухи з великим смушковим коміром, суконні шапки із хутряним обрамленням, шкіряні чоботи. В одяг жінок крім сорочки, входили: спідниця (саяна), нагрудник (шнурівка), каптан, шуба, головний убір, прикраси, взуття.

Святковий одяг багатих козаків за роєм мало чим відрізнявся від одягу знаті, буденний був близьким до селянського. Бідне козацтво і в будень, і в свято носило звичайне селянське взарання.

В одяговий ансамбль козацької старшини входили ті самі елементи, що були в урядових козаків, але виготовлені з дорогих тканин, доповнюючи більшою кількістю окремих елементів прикрас. Зимою багаті козаки носили шуби із лиса, рисі, вовка, які були нашитими шовковими і срібними шнурками, спереду нашивали гапlickи і гудзики (мідні, дерев'яні, золоті та з самоцвітів) різних розмірів і в різній кількості, але лише до пояса, кольоровим хутром; червоні та жовті сап'янові чоботи; шапки з дорогого сукна та хутра.

Вимога людини щодо одягу була тісно пов'язана із захисною і водночас відбивала світогляд первісної людини, "допомагаючи" їй у боротьбі із незрозумілими силами природи, "захисаючи" від злих духів, наврочень. Це так звана оберегова функція, котра переходячи із покоління до покоління, набувала традиційно - побутових рис, втрачаючи своє первинне значення. Вважалось, що одяг пов'язаний з тілом людини, яке нібито є носієм або провідником магічної сили. Особливі магічні властивості надавалися також українській народній сорочці, що одягалася прямо на тіло людини. Її приписували лікувальну силу, вона виступала обов'язковим елементом убрання в багатьох обрядах. Люди вірили, що через сорочку можуть передаватися різні хвороби, лінощі і навпаки спритність, здоров'я, нею обгортали новонароджених, її вишивали на весіллі, на смерть. З нею пов'язані не тільки сімейні обряди, а й громадські традиції, наприклад, у білій сорочці жінки прокладали першу борозну.

Магічними властивостями наділявся також кожух, який займав вагоме місце в обрядовості, символізуючи родючість, багатство та щастя. В кожух загортали немовлят, на ньому сиділи молоді під час весілля, у кожусі навиворіт зустрічала молодого мати нареченої.

Історія українського одягу створювалась колективною творчістю на основі законів спадковості і традицій, їх динамічності, новаторства.

Класова нерівність вносила відмінності в одяг бідних і

багатих. Одяг міщан, де в чому наближався до вбрання селян, але була суттєва різниця в одязі купців, ремісників. Це відмінності крою, кольору і якості тканин. Українська знать, хоч і зберігала деякі традиційні елементи одягу, але швидко підхоплювала впливи західноєвропейської моди, яка часто змінювалася.

Найстійкішим до збереження і розвитку давнього мистецтва народного моделювання виявився селянський одяг. Селянський одяг показує образне мислення народу, високі критерії його моралі і працьовитості. У народному костюмі відбито віковий досвід ручного виготовлення тканини, шкіри, прикрас, викроювання різних видів убрання, їх художнього прикрашання вишивкою, вибіркою, аплікацією, мережанням, виколюванням. Створюючи справжні шедеври мистецтва, народні майстри показали, що надзвичайно тонко можуть відчувати лінії, силует, форми, пропорції, ритм, колір і гармонійне співвідношення окремих частин.

На основі існуючих відомостей народний одяг поділяють регіонально: Середнього Подніпров'я, півдня Поділля, Волині, Полісся, Карпат і Прикарпаття.

Мистецтво давньослов'янського одягу відчутніше збереглося на Поліссі (північні райони сучасної Волинської, Ровенської, Житомирської, Київської, Чернігівської і Сумської областей). Це виявляється передусім у білому фоні основних компонентів одягу, який контрастно посилює червоні кольори. Білі чоловічі і жіночі сорочки з червоною вишивкою на комірах, пазусі, рукавах, білі широкі з двох пілок запаски, внизу орнаментовані червоними смугами, свити і кожухи, вишиті з домінуючими червоними кольорами, підперезані червоними поясами, створюють багаті ансамблі, як символи утвердження людського життя.

Головні убори жінок: очіпки, намітки, вишиті хустки. Очіпки складалися з двох частин: причельника й верхка. Очіпки зав'язували хустинами - тканими, вишитими, а поверх них зав'язували намітки - серпанки з опушеними на спину кінцями.

Чоловіки мали неширокі полотняні і суконні штани, шкіряні пояси (попруги), до яких з правого боку прикріплювали шкіряний гаманець (калігу) з кременем, кресалом і ремінку піхву для ножа. Верхній плечовий одяг свити (семраги) з двома вусями по боках, вишивкою по талії, обшивкою кольоровими вовняними шнурками на стоячих комірах, каптурах, викотах рукавів, кишенькових клапанах, на правій полі. Кожухи шили до "стану". Взуття - ликові, лозові, вербові, в'язові постоли; чоботи.

Особливу роль в українському народному костюмі відіграє вишивка. Вона, як дзеркало, відбиває красу, землі. А чи може вона втілювати людські почуття? Авжеж, у вишивці можна закодувати найпотаємніші думки і сподівання, любов, сум, надію, віру, чекання. Голочка може вигантувати також найщиріші привітання і побажання, але незвичайною, своєрідною мовою символів.

Вишивка одягу - давня традиція. Вона набула особливо го розвитку в Україні в XVIII - XIX ст. На цей час чітко сформувались комплекси українського народного чоловічого і жіночого одягу. Прикрашення її вишивкою стало масовим явищем.

На стрічках можна побачити ряди пишних квітів, складні геометричні мотиви, або ломану чи хвилясту лінію, у вигнах якої розміщені квіти, а на виступах листочки, пуп'янки.

Перемітки - обруси вишивали широкими смугами геометричних і рослинних мотивів по краях та в наlobній частині. Вишивали шовком, бісером.

У чоловічих капелюхах вишивали горизонтальну стрічку між кресалом і чолом. Часто пришивали об'ємно, випускаючи кольорові стрічки - "черв'ячки", китиці.

Здавна сорочці приписувалась чарівна сила, з нею пов'язано чимало повір'їв, звичаїв, обрядів. Сорочка розглядалась як двійник людини, що її носить. Сорочку одягали на тіло, і її здавна вишивали, наділяючи магічними символами - знаками, щоб була захисницею здоров'я, оберегом людини. Вишивкою особливо рясно прикрашали рукави, комір, поділ сорочки, бо вважалось, що саме ці місця, де кінчається тканина, найменш захищена від злих духів. Від них і оберігали людину символічні візерунки - знаки води, рослинні орнаменти, зображення берегинь. Вірили, що від вишиваної сорочки до людини можуть перекинутися всілякі добрі та погані властивості.

У жіночих сорочках вишивали коміри, пазухи, подоли, рукави, в чоловічих коміри, манжети, манишки, рідко полики. На вузьких обшивках чоловічих сорочок, рубцьях при шві, стоячих комірах переважало стрічкове розміщення вишивки по всій довжині, а на відкладних комірах часто вишиті тільки передні краї. На передній пілці сорочок вишивали пазухи. В кінці XIX ст. внизу розрізу пазухи почали вишивати прямокутні клинці, на яких вишивка розміщувалась в горизонтальному напрямі, обрамляючи вертикальні смуги, вишиті

Костюм заможних городян. XVI—XVII ст.

(Закінчення на 6-й стор.)

Історія українського народного костюма

вздовж розрізу пазухи.

Дуже рідко в жіночих сорочках на передній пілці в нагрудній частині вишивали крім пазухи дві горизонтальні смуги від розрізу аж до рукавів.

Вершин художньої досконалості народні майстри досягли у вишиванні уставок. Вони були не тільки основною вишивкою рукавів, а й усієї сорочки. Уставки барвистими стрічками виразно виділялись на найвиднішій верхній частині рукавів.

На манжетах рукавів вишивались смуги, часто з переходом у дрібні складочки рукавів. Зустрічаються манжети, вишиті тільки по краях. Вишивку манжетів урізноманітнює їх обкидання, петлювання.

На подолах додільних сорочок вишивали горизонтальні смуги з мережчатим рубцюванням. Є сорочки з бочками - в них низом при розрізах вишиті вертикальні смуги. Вишивка подолів сорочок несе вагоме художнє навантаження, вона обрамляє, творить композиційне завершення всієї системи вишивки сорочки.

Вишивка запасок, спідниць - виділяється стрічковим характером розміщення мотивів у їх нижній частині. В різних варіантах ритмічного повторення в рядках вишиті мотиви розеток, зубців квітів, гілочок, деревцець.

Вишивка кожухів розташовувалась широкими горизонтальними смугами внизу на рукавах, у долішній частині кожуха та вертикально на правій полі. У кожухах з відрізною спинкою вишивали смуги на спині (над лінією відрізу в талії), біля розрізів кишень та на рукавах.

Вишивка верхнього плечового одягу - свит, сердаків - характеризується складними орнаментальними композиціями, розміщеними на спині, полах, рукавах, капюшонах, при поясі.

На видних частинах рукавів сорочок, полах безрукавок, кожухів, свит, запасок вишивка складніша і багатша. Відрізняється вишивка жіночого, чоловічого, дитячого одягу, весільного вбрання, одягу для щоденної роботи, на свято і на смерть. Дотримання цього принципу було обов'язковим для вишивальниць.

Матеріалом для виготовлення сорочок на Прилуччині служило конопляне і лляне полотно.

Жіночу сорочку шили з двох полотнищ домотканого полотна, крій прямий, у деяких до стану пришивали уставки, горловина була рясно призьбрана, рукава вишиті на манжетах призьбрані. Спереду сорочка була розрізана і зв'язувалась стрічкою або застібалась на гудзик. Сорочку зазвичай прикрашали вишивкою хрестиком, гладдю, вирізуванням, переважно червоно-чорними нитками. Для візерунка використовували елементи символіки України - чорнобривці, кетяги калини; геометричного орнаменту.

На Прилуччині, ще й досі в деяких родинах, збереглися сорочки, які дівчина вишивала собі на весілля та своєму нареченому.

Наприклад така сорочка із села Озерни, на оплліччі і рукавах була прикрашена вишитими хрестиком кетягами калини, чорно-червоними листочками та великими білими квітами (прутик, вирізування). На манжетах рукавів вишиті хрестиком дрібні червоні квіточки, обвиті чорною галузкою. По краю подолу вишита смужка геометричного орнаменту.

В селі Богданівка збереглася сорочка зшита і вишита в 1920 роках. Стан складається із двох полотнищ. Зверху стан, пришитий до кокетки. Коло шиї та біля манжетів тканина зібрана густими зборками. Спереду сорочка розрізана та зав'язувалась стрічкою. Опріччя, рукава і поділ оздоблені вишивкою хрестиком червоними і чорними нитками. Орнамент

рослинний: червоно-чорні полуниці із чорними листочками.

Майстрині села Ковтунівка оздоблювали свої сорочки вишивкою у техніці вирізування, прутик. Гладь - білими нитками. Орнамент - рослинний та геометричний.

Вишивальниці села Мільок, Красляни верхи рукавів, оплліччя і край подолу сорочки оздоблювали геометричним орнаментом білим по білому, гладдю з вирізуванням.

Чоловічі сорочки шили з двох полотнищ тонкого лляного полотна, до прямого стану пришиті довгі прямі рукави. Стоячий комірець зв'язувався барвистим шнурком з китицями, манишка застібалась на декілька гудзиків. Комірець, манишку та обшлага рукавів оздоблювали вишивкою хрестиком у вигляді декоративної смужки з різнокольоровим геометричним орнаментом.

На жаль, історія донесла до нас більше відомостей про одяг заможних верств населення - знаті, ніж простого люду, власне виробників матеріальних благ.

Олена Кузьмішина

Йоасаф Горленко (1705-1754)

*"Маєш ненависть до ближнього й Бога,
Виклич любов ти, і з того чертога
Візьмеш усе, що Любов в себе має, -
Вона всім владає.*

*Й гори Любов та з місць може здвигнути,
У ворожнечу, як сіно ковтнути.
Губить Ворожасть, Любов відживляє
І все осиляє".*

Цей уривок з поетичного твору належить перу

одного з представників славнозвісного роду Горленків - Йоасафу Горленку (справжнє ім'я - Яким).

19 вересня минуло 300 років від дня його народження. Напередодні цієї дати відбулися урочистості, в яких прийняли участь не лише жителі Прилуччини, а й багато віруючих з Варвинщини, Срібнянщини і Талалаївщини.

Як відомо, його прадід Лазар Горленко з 1658 по 1687 рік (з деякими перервами) обіймав посаду прилуцького полковника і загинув під час

Йоасаф Горленко (1705-1754)

повстання, проти утисків козацької старшини. А дід Дмитро Лазарович, був прилуцьким полковником з 1692 по 1708 рік.

У 1709 році, після поразки Карла XII у Полтавській битві, дід Якіма, полковник Дмитро та батько, бунчуковий товариш Андрій Горленки разом з гетьманом Мазепою емігрували за кордон, а після повернення на батьківщину перебували на засланні у тяжкій принизливій неволі московській.

Лише згодом були відпущені на Україну - спочатку Андрій, а значно пізніше і його дід Дмитро Горленко.

У їхню відсутність виховували Якіма мати Марія Данилівна (донька гетьмана Данила Апостола) й бабуся Марія Захарівна (племінниця гетьмана Івана Самойловича).

З раннього дитинства Яким оволодів грамотою й захопився читанням книг. Ще зовсім юним почав наслідувати своїх родичів (дядька Пахома і тітку Настю, які своє життя присвятили служінню церкві.)

На восьмому році життя його віддають до Києва "для обученія словесним наукам". Послуговуючись його особистими записами (у першій частині "Житія" та свідченням очевидців у другій), його племінник Ілля Квітка простежує шаблі його духовного зросту і морального мужіння. Так, онук геть-

мана Данила Апостола і полковника Дмитра Горленка, маючи 11 років, прийняв тверде рішення залишити світське життя... Горленка було пострижено на 20 році життя - в перший ступінь чернецтва. Батьки "посль многих слов и печали" перестали противитися "благому делу" і дали йому бажане благословення... Ім'я, з котрим святий увійде у вічність, тобто Йоасаф, було надане йому 21 листопада 1727 року; постриг здійснив ігумен Київського Братського монастиря і водночас ректор Києво-Могилянської академії Іларіон Левицький. А 6 січня 1728 року тодішній київський архієпископ Варлаам Воснатович надав Горленку чин ієродиякона та призначив його викладачем академії

На 30 році життя з волі архієпископа Рафаїла Заборовського Йоасаф Горленко стає ієромонахом у кафедральному Софіївському соборі, через 2 роки - ігуменом в Лубенському Преображенському монастирі Київської єпархії і врешті ще один щабель: цариця Єлизавета Петрівна, на яку він справив велике враження, ще під час перебування у Петербурзі, призначає архимандрита Йоасафа єпископом Білгородської єпархії.

Значну кількість часу Йоасаф приділяє об'їзду території єпархії. Був суворим і принциповим у вирішенні різних про-

BLEMНИХ ситуацій церковного життя і в міру можливостей надавав допомогу віруючим і їх нужденному житті. Він був глибоко переконаний у тому, що людина повинна в постійній праці зміцнювати свій дух і очищати серце від пристрастей, плакаючи в собі чисту любов до Бога і своїх ближніх.

Як відзначають дослідники його життєвого шляху, Йоасаф Горленко займався не лише церковними справами, а захоплювався і просвітницькою діяльністю. Він автор автобіографічних записок, проповідницьких творів, драми великодняго циклу "Брань честных седми добродетелей з седми грехами смертными..."

Всі його твори давно мають стати окрасою слов'янського письменства.

Слід зазначити, що аскетичний спосіб життя, який вів святий Йоасаф, постійні турботи і різні хвороби, які його невідступно переслідували, вкрай виснажували сили і вкорочували йому життя.

Йоасаф починає відчувати, що його земний шлях йде до завершення. І він вирішує відвідати рідні місця. В травні 1754 року він приїздить до рідних Прилук, де і пробув у колі рідних до самої осені.

На початку вересня 1754 року вирушає у зворотну путь. Проте до Білгорода йому доїхати не вдалося. В Гайвороні його звалила з ніг тяжка хвороба. Сюди до нього навідується мати, брат Андрій і сестра Параска, яка залишалася при ньому до останніх його днів. Саме при ній він і помер 10 грудня 1754 року.

Так завершився земний шлях святиителя Йоасафа Білгородського, в миру Якова Андрійовича - одного з видатних представників роду Горленків.

Анатолій Риженко.

(Подана за матеріалами, надрукованими в книзі "Аполлонова люття" (Київські поети ХУІІ - ХУІІІ ст.) К., 1982; в журналі "Українська культура", №№ 2-3 за 2004 рік та ін.)

До 920-річниці!**Мал. А.Буренка**

Статтю до 920-річниці першої згадки про наше місто, яка містилася в №10 "Скарбниці" я закінчив тим, що в Азії з напівдиких кочових племен було створено військово-феодалну монархію. Тож продовжую розповідь.

Після створення держави, а сталося це у 1206 році, татаро-монголи протягом чверті віку вели загарбницькі війни. Вони підкорили середню Азію, північний Іран, Турцію, Середню Волгу, Прикаспій, Приазов'я, половецькі степи. Саме з половецьких степів великий татаро-монгольський хан - Батий послав свої орди грабувати землі Київської Русі. Рік 1239!

Орди Батія вогнем і мечем пройшлися по землях лівого берегу Дніпра. Найбільше ж постраждала Переяславщина, в тому числі і Прилука. Розлючені тим, що не вдалося сходу штурмом захопити фортецю татари спалили її, порубали навіть діточок, жінок забрали у полон, а тим кому вдалося втекти, поховалися в густих лісах вздовж Удаю. До середини XIII століття Переяславщина втратила самостійність і контролювалася татаро-монголами. Вони самі збирали дань для хана, і як говорять документи "заставляли населення пахати на себе (на татаро-монголів) і сіяти улюблене ними просо". Початок XIV століття характеризується відродженням Переяславського князівства. Виникають нові поселення, відбудовуються зруйновані, замітно збільшується населення. Але, як свідчать документи: Східні і південні частини Переяславщини (в тому числі і Прилуччина) залишилися татарськими пасовиськами".

В середині XIV століття, загостренням протиріч в Золотій Орді скористалася Литва, яка відтіснила татаро-монголів за річку Ворсклу. Прилуччина попала під владу Литовського князівства. Сталося це у 1362 році. Прислання земель київських, переяславських до Литви не було позитивним і взагалі, і в плані відновлення зруйнованих татарами міст і поселень. Не відбудовано залишалася і фортеця Прилука, але: "на південній Переяславщині та Київщині засновувалися нові поселення". Для зміцнення своєї влади литовські князі почали "дарувати" місцевим феодалам землі. З жалуваної грамоти, виданої у 1381 році князю Юрію Івановичу

на землеволодіння по берегах рік Сули, Удаю, Остра, Ромни видно, що Прилука ще не була відбудована.

На початку другої половини XIV століття в монгольській державі спалахнула чума, епідемію якої рознесли на захоплених ними землях татаро-монголи. Скільки людей померло від страшної хвороби - невідомо. В документах того періоду щодо чуми згадується її наслідки: "... быеть мор силён зело... в Глухове же тогда не один человек не остался, вся измороза". І в цьому документі Прилука не згадується. Але в густих лісах вздовж Удаю існували невеличкі поселення, які чума обійшла стороною. Мирний період, який тривав майже піввіку у першій половині XV століття давав можливість повертатися людям до колишніх місць свого проживання, почало відроджуватися життя.

Вперше після погромів татаро-монголів Прилука згадується у 1459 році, коли Київський удільний князь Семен Оленькович в жалувальній грамоті, якою він дарував землі одному з своїх підлеглих, зазначалося: "... писан на Прилуці, за Дніпром...". Це є підтвердженням того, що в середині XV століття місто вже відродилося. Чи було воно знову грізною фортецею, на жаль невідомо.

Мирне життя міста та його жителів було порушено новою навалюю, тепер вже Кримського хана Менглі-Гірея.

На цьому ханові, який залишив після захоплення міста попіл, я хочу зупинитися окремо.

Народився він у 50-х роках XV століття, син засновника Кримського ханства Хаджі -Гірея, за правлінням якого і вважається самостійність ханства у Криму.

За Менглі-Гірея відбулося остаточне відокремлення Кримського ханства від Золотої Орди. Відстоюючи свою незалежність він вів довготривалу боротьбу проти ханів Великої Орди. Та не забув Менглі-Гірей і про загарбницькі походи. Грабував Польщу, Литву, Молдавію. В 1482 році його орда стерла з лиця землі Прилуку. Місто надовго перетворилося на так зване "Прилуцьке городище".

Через декілька років, вже в союзі з золотоординськими ханами Менглі - Гірей здійснив військові походи до Дніпра, Десни, Сули. Більш за все, що до Удаю він не доходив, бо після його "відвідин" Приудайського краю у 1482 році вже нічого було брати і нікого було грабувати.

На сотню років Прилука перестала існувати як місто, як фортеця. Навіть у дипломатичній пошті того періоду воно згадується як "Прилуцьке городище".

Після Люблінської унії (1569)- об'єднання Польщі і Литви в єдину державу - Річ Посполиту, землі прилуцькі попали під владу останньої.

Десь після 1592 року українські князі, великі землевласники Вишневецькі, почали "... слободу ставити". Тобто почалася відбудова і відродження Прилук.

Наступна сторінка історії міста буде пов'язана з найцікавішим її періодом - козацькою.

Леонід Карплянський

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчкий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 677. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 12 (101) Листопад 2005 року

В цьому місяці:

20 листопада - народився Григорій Гнатович Галаган (1716 - 1777), прилуцький полковник (1739-1763). Похований в селі Сокиринці.

21 листопада - народився Олександр Петрович Сушко (1885 - 1966), заслужений лікар України. Працював завідувачим ЛОР відділенням Прилуцької міської лікарні. Похований на кладовищі по вул. Чапаєва.

28 листопада - народився Сергій Іванович Маслов (1880 - 1957), літературознавець, член кореспондент Академії наук України, деякий час навчався і проживав у Прилуках. Уродженець м. Ічня.

30 листопада - народилась Лідія Станіславівна Сердюк (1945), заслужений працівник сфери послуг, директор комбінату "Шкільний".

ПОШТОВИЙ зв'язок на Прилуччині

Ще в давнину такі великі держави як Ассірія, Єгипет, Рим, держава інків мали розвернуту, добре організовану пошту. По місцевим дорогам й караванним стежкам день і ніч курсували гінці. Вони змінювались або міняли коней на спеціально побудованих станціях. Власне, від латинського виразу " - "станція в пункті..." і виникло слово "пошта". 2500 років тому уже застосовувався естафетний спосіб передачі листів від гінця до гінця.

На території сучасної України пересилка вісток відома також з найдавніших часів. Ще в I тисячолітті до нашої ери грецькі історики згадували про передачу повідомлень у народів, які жили в Північному Причорномор'ї.

В останній чверті IX ст., майже на самому початку існування Київської Русі, закладаються основи давньоруської пошти - однієї із найстаріших в Європі. Була запроваджена в дію повинність населення виставляти для князівських гінців коней.

Як стверджує О.Гуржій, доктор історичних наук, в Україні, як і в Росії, виникненню та становленню регулярних поштових зв'язків передувало функціонування окремих відділків, зафіксованих ще у джерелах ХШ ст. Приблизно в ті часи з'явився термін "яма", або "ямсь-

ка повинність", тобто постачання людей, коней і підвід на потреби пересилки від одного населеного пункту до іншого.

В XVI - XVII ст. на українських землях, що входили до складу Речі Посполитої, польський уряд уже безпосередньо призначав наглядачів на такі пункти. Особливо зростало навантаження на пошту в періоди воєнних дій. Під час воєн такі установи набували особливої ваги. Схожі явища спостерігалися в Російській державі.

Яскраво вираженого, офіційного характеру пошта набула уже в період Гетьманщини. Листування гетьманів, перших володарів Булави України, з правителями інших країн здійснювалося переважно через різного рівня "посольства", т.зв. нарочних. Послання оформлялося у вигляді листа за підписом і печаткою відправника.

Один із фахівців історії пошт і діяльності поштмейстерів у Росії І.Козловський дійшов висновку, що безперервний зв'язок у "Малоросії" засновано 1677 р. завдяки налагодженню доставки кореспонденції від Севська до Глухова. А санкціоновано його на вищому рівні 1679 р., коли в Києві вже існували "постійні" коні для потреб

(Продовження на 2-й стор.)

Поштовий зв'язок
на Прилуччині

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

місцевої пошти. Встановлювалася відповідна оплата поштових послуг, як то діялося "против обычая, во всех государствах будучого".

Проходження кореспонденції мали фіксувати поштарі. Всю ж ініціативу в розвитку цієї справи взяв на себе відомий на той час державний і військовий діяч, дипломат А.Ордин-Нащокин. Він розумів наскільки важливе значення має пошта, і приділяв їй велику увагу як найбільш швидкому, більш надійному засобу доставки інформації.

"Глухівські статті", підписані новообраним лівобережним гетьманом Д.Многогрішним і представниками царя 16 березня 1669 р., одним із 27 пунктів безпосередньо передбачали організацію пошти із залученням до неї найманих "охотних" людей.

Особливо цікава для нас стаття десята. В ній гетьману пропонувалося влаштувати в українських містах пошту за московським зразком. Для гонитви слід було найняти місцевих жителів. Платню поштарям платили по домовленості. В глухівському договорі вказувались джерела фінансування задуманого міроприємства: "вопы /половину/ платить из поборов малороссийских городов, а другую половину великий государь укажет датъ из Путивльских или Севских доходов, чтоб "сыскивать охотников".

В Києві, Ніжині і Батурині влаштували спеціальні двори для прийому пошти і утримання коней. Поштар з Києва доїжджав до Ніжина, тут на поштовому дворі він під розписку здавав кореспонденцію старості. Відмітка "скільки каких листов и писем и котора числа" робились в особливому зошиті. Раз у півроку ці документи відсилались в Москву в Малоросійський приказ. Уряд уважно слідкував за виконанням статей Глухівського договору. Для гінців була розроблена спеціальна форма подорожної. Крім наказу забезпечувати гінця на станах "лошадьми наскоро" там було розпорядження: гінцю в "Малоросійських городах /мається на увазі - у жителів/ никаких лишних подвод не иматъ и обид и насилия никакова никому отнюдь не чинить".

Із джерел, які збереглися і дійшли до нашого часу, можна переконатися, що пошта в Гетьманщині наприкінці ХУП - в першій третині ХУШ ст. мала постійну, досить розгалужену мережу. Проте, незважаючи на це, а також на офіційний дозвіл царя безпосередньо користуватися нею навіть у найважливішій державних справах, представники української влади у спілкуванні між собою, а також із урядовцями з Росії продовжували використовувати спеціальних посланців.

Великий інтерес до пошти проявляв і гетьман Іван Мазепа. На початку ХVIII ст., коли швидка гоньба в Київ прийшла до занепаду, він декілька разів просив Петра I відновити пошту. Нарешті цар наказав улаштувати поштову гоньбу через Київ у Білу Церкву, де була на той час резиденція Мазепа.

З поширенням імперських порядків на Гетьманщині, вже в першій половині ХУШ ст. все виразніше простежуються деякі загальні тенденції в упорядкуванні пошт як на українських землях, так і в Росії. Спільною стає термінологія, вживана в процесі їх діяльності. Тоді ж розвитком поштової справи в Україні безпосередньо зайнявся І. Скоропадський.

Він опікувався налагодженням трактів, забезпечував необхідним станції, призначав поштамейстерів. При генеральній військовій та полкових канцеляріях утримували окремих розвізників державної кореспонденції й посилок, яких вибирали з-поміж ко-

заків-підпомічників. Поштові відділки існували на багатьох шляхах, що в різних напрямках розбігалися від його резиденції в Глухові. Пошта, налагодження зв'язку поступово набули загальнонародної ваги.

На середину ХVIII ст. утримання поштових станцій фактично перетворилося на "загальнонародну" повинність. Причому її виконання "натурою" все частіше замінялося на грошовий "еквівалент".

1753 р. утримання пошт почало здійснюватися, головним чином, за рахунок надходжень, що збиралися з населення до Генеральної скарбової канцелярії. Їх збиранням керував генеральний підскарбій Я.Маркович. Це саме той Яків Маркович /1696-1770/, дід якого Марко Аврамович у 60-х роках ХУП ст. поселився в Прилуках, займався орендами, а найбільше торгував горілкою. Я.Маркович вихованець Феофана Прокоповича, закінчив Київську академію. Він автор "Щоденника", який становить незаперечну цінність як джерело для вивчення соціально-економічної історії України ХVIII ст. Саме він керував у 1753-1760 рр. будівництвом і ремонтом мостів через Дніпро, гребель, шляхів і перевозів навколо міст.

Помітну роль у поліпшенні функціонування пошти в Україні відіграв граф П.О.Рум'янцев-Задунайський /1725-1796/ - відомий полководець, дипломат, державний діяч. 31 травня 1765 р., відповідно до указу Катерини II, ним було підписано статут "Установлення про кінну пошту" в 20 пунктах якого передбачалися основні принципи діяльності станцій і дано розпорядження розіслати в усі полки для неухильного виконання. 1-м пунктом визначалися вимоги до поштмейстерів, які мали очолювати кожне відповідне правління. Поштмейстери мали вибиратися полковником з військових і значкових товаришів і підкорялися поштдиректору. В 4-му пункті конкретизувалися їх обов'язки: відповідно до присяги, стежити за нормальним функціонуванням станцій, пильнувати інтереси імператриці й поповнювати поштову казну, а також кожних три місяці звітувати перед директором і давати точні відомості про прибутки та збитки. Вони не мали права більш ніж на 24 години залишити правління, та й то "по законним нуждам" і з дозволу керівництва. На цей термін поштмейстери могли призначити замість себе тільки надійних людей, яким особисте довіряли. Кореспонденція повинна була відправлятися під їхнім безпосереднім наглядом. Порушення цієї вимоги передбачало покарання - штраф у царську казну в розмірі 10 крб. /п.5, 6,7/. Листи нумерувалися, на них ставили печатки. Коли кореспонденція пересилалася в межах Малоросії, на ній зазначалося: "Сплачено до Києва". Коли ж мала перетнути кордон Гетьманщини, поштмейстери робили напис: "Сплачено до Великої Росії".

При цьому гроші бралися з відправника відповідно до ваги листів чи посилок /як, до речі, і в наші дні/, згідно із затвердженням прејскурантом /п.8/. Коли ж надходила кореспонденція, на дверях контори вивішували так звану "карту" з належною інформацією /п.9/. Категорично заборонялося заважати обробляти листи, входити до кімнати поштмейстера і т.ін. /п.10/.

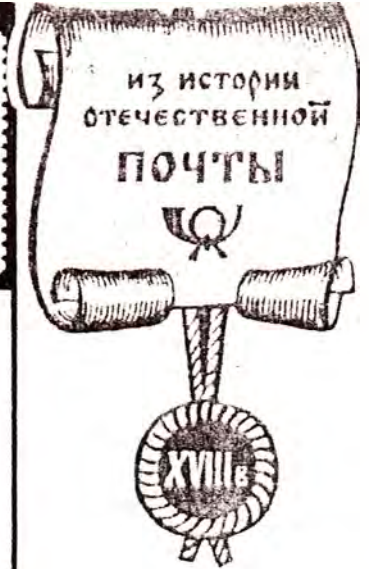
Листи й посилки треба було приносити за три години до відправлення пошти, приймалися і видавалися вони поштмейстером через особливе вікно. Поштмейстер заоб'язаний був наперед все приготувати до прийняття пошти, що прибувала, а листоноша з конем - чекати її прибуття за півгодини до встановленого часу. Листи від одного до іншого поштового правління переправлялися в запечатаних валізах, а до проміжних станцій - у сумках.

Поштовий зв'язок на Прилуччині

Для збереження прибутків пошти стороннім заборонялося перевозити листи. Поштою можна було пересилати, крім листів, гроші й посилки, попередньо показавши їх поштмейстеру і запечатавши печаткою. За втрату їх відповідала пошта. Після оплати за табелем, дозволялося перевозити купецькі товари /до 10 пудів/ і самих купців. Табелі платежу за товари, листи й пасажирів повинні були виставле-

ла переважно пошта, що пройшла Переяслав, Опішню, Миргород, Прилуки. Лубни, Ромни, Гадяч, Конотоп у неділю та четвер о 5-й годині опісля обіду.

"Табель, колика число от которого полку, в каких именно городах и местечках, селах и деревнях в назначениях почтовых станциях почтально-нов имется" /1765р./ зафіксував, звідки набиралися люди та коні для такої роботи.

ний в кожному поштовому правлінні.

У справі поштмейстерів ніхто не смів втручатися, а поштмейстери не повинні були брати чи давати поштових коней для інших потреб. За реформою 1765 р. на Україні було відкрито 9 поштових трактів, довжиною 2358 верст. На них діяло 72 станції, які обслуговували 15 поштмейстерів і 165 листонош. У їхньому розпорядженні було 300 коней, виділених від полків. Так Прилуцький полк поставляв 40 коней і виділяв 20 листонош. Чернігівський - 30 і 16, Ніжинський - 76 і 38. З 9 поштових трактів України по території Чернігівської губернії проходило 7 трактів, в тому числі Глухів-Переяслав /через Конотоп-Прилуки/; Полтава - Чернігів /через Лубни - Прилуки - Монастирище - Ніжин - Мрин - Олишівку/.

1765 р. був розроблений і "Розклад поштових днів". Згідно з ним кореспонденцію перевозили в певні дні й години. Так, наприклад, з Глухова до Полтави відправлення поштових підвод було призначено на вівторок і п'ятницю о 8 годині вечора. В Полтаву звозилася кореспонденція з Росії через Стародуб, Конотоп, Прилуки, Переяслав, Ромни, Лубни, Гадяч, Миргород, Опішню і звідси вже доправлялася в навколишні населені пункти. До Полтави надходила вона у неділю і четвер о 1-й годині дня. А з Глухова в Стародуб пошта відходила в середу і суботу о 8-й годині вечора. До цього міста надходи-

ла правило, для потреб кожного поштаря виділялося по двоє коней.

З часом розвиток поштової справи вимагав значного розширення мережі розсилання кореспонденції. Цим питання у 1768-1769 р.р. зайнялася безпосередньо Малоросійська колегія. Була залучена додаткова кількість кур'єрів з козаків-підпомічників, а також їхніх коней. На початок 70-х років XVIII ст. неабияк зростає оплата поштових послуг. Так звані "прогонні" вже становили близько 3 крб. за версту. Все більше людей залучалося до сплати цього податку. Проте діяльність станцій, перевезення кореспонденції матеріально себе не виправдовували. Бажала кращого й діяльність поштарів. Матеріали 1774 року зафіксували, що в поштарів замість необхідних встановлених "зашкурних книг" /свого роду ревізійних записів/ були зошити "нимим нескрепленые", а то й просто чернетки, де записи про грошові витрати нерідко піддавалися правкам та підчисткам. Вони навмисно применшували прибутки, несвоєчасно звітували перед поштмейстерами, ті у свою чергу - перед поштдиректором. Нерідко в силу певних обставин взагалі не звітувалися.

Так колишній прилуцький поштмейстер С.Прокопович. на той час полковий осавул, відмовився звітувати, бо зошити та "карти" зі станції за-

(Закінчення на 4-й стор.)

(Закінчення.
Початок на 1-й стор.)

брали в Генеральну лічильну комісію. Не зміг знайти розрахунків і гадацький поштмейстер Т.Калина.

В 1773-1774 р.р. особливо важливою стала проблема виготовлення поштових печаток у межах Лівобережної України. Для вирішення її 27 серпня 1774 р. п.Рум'янцев видав розпорядження Малоросійській колегії: "... за рахунок поштових доходів виготовити для кожного правління казенні печаті з гербом, всемілостивейше пожалованим малоросійському правительству и с подписью к употреблению почтового правления и оные к почмейстерам разослать...". Згодом урядовці з канцелярії допомогли знайти "майстра лудшого искусства", який і виготовив необхідну кількість печаток.

На початку 80-х років XVIII ст., коли Гетьманщина втратила останні ознаки державності й рештки політичної автономії, а її територію було поділено в імперських інтересах на три намісництва: Київське, Новгород-Сіверське та Чернігівське, залишилися свідчення про активний "ремонт" шляхів і поліпшення поштового зв'язку /1780-1783/. В 1784 р. такі заходи багато в чому обумовив очікуваний приїзд в Україну Катерини П. ... Спочатку мандрівка Катерини П на південь України для огляду нових земель планувалася на 1780 рік, але поширилася чума. Потім вирішили їхати у 1784 році. Перешкодила хвороба самої імператриці. Перенесли подорож на весну 1785 року. І відклали: знову чума. Не вдалося виїхати і в 1786 році, хоча все було готове.

Усі ці роки, починаючи з 1780, на всьому вірогідному маршруті подорожі, який не раз уточнювався, велася приготування. Сенат розсилав укази губернаторам і намісникам, ті - в повіті та міста. Ремонтували шляхи, будували приміщення для великого пошту всеросійської самодержиці, заготовляли продукти та фураж, з багатьох губерній надсилали на кожну станцію коней для карет.

Казна виділила кошти на ремонт мостів, гребель, перевозів. Так, зокрема, Чернігів отримав 455 крб, 58 коп., Ніжин - 654 крб.89 коп., Прилуки - 350 крб. 35 коп. На самі лише шляхові роботи планувалося витратити 7727 крб. 22 коп. На той час це значна сума. *

Якби поїздка рік у рік не відкладалася, мабуть, не вдалося б полагодити стільки шляхів, мостів, упорядкувати маршрути поїздки. Під час очікуваного приїзду Катерини П на Україну, який вдалося здійснити лише в 1787 році. П.Рум'янцев видав кілька розпоряджень "о взятти" в різних селах певної кількості коней, щоб забезпечити безперебійну доставку кореспонденції.

Про загальний стан, в якому перебувала пошта на початку 80-х років XVIII ст. на території колишньої Гетьманщини, яскраво свідчить тогочасна ділова документація, зокрема Прилуцького майгітрату. Його офіційне листування з урядовцями Чернігівської казенної палати та Чернігівського намісницького правління. Так 20 березня 1782 р. Прилуцький майгістрат повідомив: "...отягощеніям о заведенной прежде от ратушы городской прилуцкой в двадцати лошадах почте на которую самы мещанство своим коштом купили лошади, упряжку, телеги и сани, и погонщиков поочередно по шести человек вистачают и на корм лошадей сено и овес производят, и особо один мещанин к смотрению за волность дому /тобто звільнений від виконання повинностей/ определен". Тоді на станції залишилося лише сімнадцять виснажених і охлялих коней, нездатних до перевезення

кореспонденції. Тому транспорт залучали з дворів міщан або ж приїжджих із різних місць людей. Таке становище нікого не могло задовольнити, тому городяни Прилук вирішили "по общему согласию" пошту утримувати за власний кошт підрядом. Магістрат запропонував їм купити гарних коней, а тих, що були перед тим, розібрати для власних потреб. Таке рішення і виконали. Наприкінці 1782 р. і протягом наступного Прилуцький магістрат спробував залучити до виконання цієї повинності й місцевих козаків. "Полегла" розв'язання цього питання остаточно втрата 1783 року лівобережним городовим козацтвом своїх привілеїв і зрівняння їх царським урядом у правах з державними селянами.

Надалі, остаточно втративши національні ознаки, українська пошта була повністю підпорядкована загальноімперським порядкам.

Паралельно пошти Гетьманщини існували і розвивались поштові гони на території запорізького Коша. Про це досить детально йде мова у першому томі "Історії запорізьких козаків" Дмитра Івановича Яворницького. Але це вже тема для іншої розповіді.

Анатолій Рижченко.**Література.**

1. А.Н.Вигилев. История отечественной почты. М., 1990, с.5-6.
2. Н.И.Владинец. Филателистическая география. М., 1982, с.6; Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с.650.
3. "Історія України", № 2, 2003, січень.
4. Там же.
5. Там же.
6. А.Н.Вигилев, с.99.
7. "Історія України", № 2, 2003, січень.
8. А.Н.Вигилев, с.121. 9. Там же, с.122.
10. Там же, с.123.
11. "Історія України" № 2, 2003, січень.
12. А.Н.Вигилев, с.128.
13. М.І.Марченко. Українська історіографія /з давніх часів до середини XIX ст./ К., 1959, с.94-96.
14. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с.650.
15. Там же, с.650-651; "Історія України", № 3, 2003, січень.
16. "Історія України", № 3, 2003, січень.
17. Чернігівщина, с.651.
18. Там же.
19. "Історія України", № 3, 2003, січень.
20. Там же.
21. Там же.
22. Іван Корбач. Шляхами століть. К., 1992, с.157.
23. "Історія України", № 3, 2003, січень.
24. Д.І.Яворницький. Історія запорізьких козаків. У трьох томах. Том перший. Львів, 1990, с.314-317.

Трагедія

Традиційними рисами української нації були, є і залишаються віра в Бога, повага до старших, щирість, гостинність, доброта, працелюбність, любов до своєї Батьківщини й народу. Організатори голодомору 1932-1933 р. своїми діями намагались прищепити українцям інші риси - покірність радянській владі, беззастережне виконання усіх її розпоряджень. Уряд бажав через знищення тіла упокорити людський дух. Скілби болю, мук, жаху зазнав наш народ у ті роки! Сьогодні, записуючи розповіді очевидців голодомору, мимоволі стискається серце, а у пам'яті щоразу спливають рядки вірша:

*У той рік замімили зозулі,
Накувавши знедолений вік,
Наші ноги розпухли узули
В кирзаци - різаци у той рік.
У той рік мати рідну дитину
Клала в яму, колнувши під бік,
Без труни, загорнувши в ряднину ...
А на ранок - помер чоловік.
У той рік і гілля, і коріння -
Все трощив буревій навкруги...
І стоїть ще й тепер Україна,
Як скорботна німа край могил.*

(Д.Головка)

Трагедія 1932-1933 років назавжди закарбувалась в пам'яті людській. Добре її пам'ятають і жителі Прилуччини.

Уродженка с. Калюженці Карпенко Олександра Іванівна (1912 р.н.) розповідала: "Батько Іван Михайлович працював в колгоспі, а мати Мотря Марківна - домогосподарка. В сім'ї нас було двоє: я та брат Григорій (1910 р.н.). В тридцять років померла мама, а тато оженився вдруге. Нашу мачуху звали Марія. У ті важкі роки батьки працювали в колгоспі. Виживали як могли. Були дні, коли їли кропиву, ялицю, тирсу, гнили картоплю. Але, дякувати Богу, вся сім'я вижила. Того року в селі трапилась велика біда. Внаслідок бездумного вчинку одного з місцевих жителів, який кинув недопалок на сухе сіно, вигоріло близько двох десятків хат, у тому числі й наша." На мить розповідь перервалась. Тиша. На очах Олександри Іванівни з'явилися сльози, але через хвилину оговтавшись вона продовжила далі: "У нашому селі у той період вимерло дуже багато людей. Неподаляк від нас проживала сім'я Кириченків - Григорій, Ганна та їх донька Ольга. Вони жили дуже бідно. Харчів не було, голодували. Внаслідок чого розум батьків потьмарився. Вони вирішили з'їсти власну дочку. Дівчинку врятувала її родичка Кириченко Катерина, яка саме у той час взяла Олю до себе."

Серед родичів Олександри Іванівни була сім'я Андрія і Ганни Бенько. У них народилось троє дітей: Марія, Надія, Петро. Страшний голодомор забрав життя батьків та їхнього сина. А ось в родині Федора Луговця у 1932-1933 померло троє дівчаток: Олена, Катерина та Соня. "Важко пригадувати ті часи, - продовжує Карпенко О.І.,

- постійно в пам'яті з'являються такі картини: пухлі люди з одурілими очима, порожні будинки, трупи, які везуть підводами на кладовище. Стогін і плач супроводжував те божевілля. Пам'ятаю такий випадок. На підводі, що відвозила трупи до ями, лежало тільки малолітнього хлопчика. Тіло скинули до ями. Та ось піднялась ручка ледь живого Андрійка і він попросив: "Борщу, дайте борщу." Після цих слів хлопчик помер."

Страшно, коли батько не в змозі нагодувати дитину, що тягне руки до нього прохаючи шматочка хліба, коли на материнських руках з голоду помирає її немовля, коли по вулиці то тут, то там можна побачити людей з неприродно пухлими ногами чи руками, коли під парканами валяються трупи. Страшно, страшно, страшно!

З боєм задувала ті роки й Каліш Ольга Савівна. Народилась вона 1930 року в с. Полова Прилуцького району. За відмову йти до колгоспу її батьків розкуркулили. Забрали корову, коней, одяг, харчі. Активну участь у цьому приймав двоюрідний брат матері Трипченко Йосип Васильович та його дружина Олена. Ольга Савівна розповідає: "Мій дідусь Зінченко Іван Степанович, що проживав разом з нами, після розкуркулення помер - не витримало серце. Після нього померла й бабуся Мотрона Іванівна. Дуже важко було. Мама Надія Іванівна та тато Сава Іванович змушені були йти до колгоспу. Але на цьому біда не закінчилась. За не виконання хлібоздачі, батька відправили на два роки у заслання в Смоленську область. А ми з мамою залишились удвох. Від голодної смерті рятували сусіди й невеличкі посилки, що надсилав татусь. Так і вижили."

Цінну інформацію надала нам жителька Прилук Даниленко Ганна Григорівна. Народилась вона 1927 року в с. Остапівна Варвинського р-ну в сім'ї Григорія Кириловича Череди. Ганна Григорівна розповідає: "Мою маму звали Тетяна Іванівна. В сім'ї було троє дітей: я, Катерина та Петро. Батьки не пішли до колгоспу. З часом кудись забрали тата, якого ми більше ніколи не бачили. Коли прийшла зима й вдарили перші морози, нас вигнали з хати, а натомість, дали місце в одному з сараїв місцевого активіста. Голод та холод забирав наші сили. Першим помер дворічний Петрусь. Коли ховали братика то мама, будучи без тям, впадала в яму. Не довго прожила і Катеринка. Померла вона у чотирирічному віці бавлячись іграшками на підлозі. Пам'ятаю, як вона все просила маму: "Мамо, дай їсти. Не знаю як, але ми з мамою вижили. По селу ходили чутки, що коли людина помирала, то від неї відрізали шматки м'яса і їли."

Очевидці голодомору не завжди хочуть розповідати про ті часи, і це зрозуміло. Адже кожне нагадування про 33-й завжди приносить нову хвилю душевного болю та мук. Пам'ять про всіх заморених, розстріляних та закатованих житиме вічно. Вона - нагадування минулого і попередження для майбутнього.

Ірина Біленко

ЇЖА ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ

Голодомор 33-го року став страшною сторінкою в історії українського народу. В цей період від голоду померли тисячі людей.

Для нормальної життєдіяльності людини потрібен повний комплекс білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних та ще деяких допоміжних речовин.

Білки є основою структурних елементів клітин і тканин всього організму. Служать вони будівельним і енергетичним матеріалом. Жири і вуглеводи теж мають значення як енергетичний матеріал. Вітаміни приймають участь в усіх життєво важливих біохімічних процесах, які протікають в організмі.

Мінеральні речовини необхідні як складові частини зубів, кісток, ферментів і т.д.

Але про яке нормальне забезпечення необхідними компонентами людського організму могла йти мова в голодному 33 році.

Вживати доводилось в більшій мірі рослинну їжу, яка досить низькокалорійна. Для порівняння можна навести деякі цифри. Так в 100 г житнього хліба міститься 255 ккал. В такій самій масі гречаної крупі - 347 ккал., у вершковому маслі - 781 ккал., в салі - 821 ккал. В продуктах рослинного походження калорій набагато менше. Так в зеленій цибулі - 18 ккал., в огірках - 15 ккал., в помідорах - 19 ккал., в салаті - 11 ккал.

В тяжких умовах люди намагалися всіляко вижити. Бадилля кукурудзи товкли і пекли з нього деруни. Товкли листя з клена, акації та інших дерев, ліпили з водою наче млинці й пекли в печі. Липові молоденькі листочки сушили, товкли в ступі з клеверними головками і теж пекли млинці.

Сковороду, щоб не підгорала, змащували солі-

(Закінчення на 6-й стор.)

ЇЖА ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ

долом. Могли змащувати також і воском. Хліб пекли з буряками, щавлем, люпином. Сушили рогозу, розмелювали на саморобних млинах з жорнами і з цієї муки пекли хліб. Муку також виготовляли з жолудів та різних рослин. Відвар жолудів могли використовувати як напій.

Люди відривали колгоспні кагати гнилої картоплі, з якої вже утворився крохмаль. Хоча й був він дуже вонючим, але його клали в ночви, заливали холодною водою і відстоювали. Потім варили юшку. Багато різних рослин, які ростуть на луках, на полях, в лісах люди вживали в їжу. Це ряст, лопухи, проліски, лобода, медунка та ін. Їли і насіння буряків. Біля водоймищ збирали молоді пагони очерету та корені рогозу.

В лісі знаходили ягоди ожини, малини, калини,

горіхи, гриби. Більш калорійною є тваринна їжа, хоч її було зовсім небагато. В річках ловили рибу, яку часто їли сирю. Драли гнізда птахів, поїдали самих птахів та їх яйця. Ловили мишей, щурів, мурашок, земляних хробаків. Поїдали собак, котів, коней. Нестерпний голод змушував їсти навіть м'ясо мертвих тварин. Кістки мололи на борошно і робили те саме зі шкірами та подошвами від взуття.

Через страшний голод люди втрачали не тільки свою гідність, але й людську подобу.

Так на Прилуччині траплялося багато випадків людодівства.

Будемо сподіватися, що в майбутньому наша українська земля більше ніколи не зазнає таких тяжких випробувань.

Ольга Степаненко.

Голодомор у Жовтнево

Про злочин 1933 року на Україні вже багато написано. Події голодомору висвітлювали вчені-історики, письменники, політичні діячі. Та краще всього про геноцид проти свого народу можуть розповісти свідки тих далеких подій. Ось, наприклад, про що розповів мені ветеран війни і працівник Олександр Михайлович Каленіченко:

- Наша сім'я у 1928 році переїхала з Великої Дівиці на так зване Чернече поле - землі, відібрані в Густинського монастиря. З таких переселенців, як ми, і утворилося село Жовтневе. Сім'я жила добре, бо мала 9 гектарів землі і працюючих господарів. Та після XV з'їзду ВКП(б), який проголосив курс на колективізацію сільського господарства, почали в селян відбирати землю, заганяти їх у колгоспи, а найстрашніше - шукати куркулів, ворогів народу. Репресивна машина не обійшла і нас. У 1931 році заарештували батька, пригадавши, що під час громадянської війни він перебував у військах Центральної Ради. В уяві залишився єдиний образ батька, і то за ґратами Прилуцької тюрми. Більше ми його ніколи не бачили.

В 1932 році новостворені колгоспи не могли забезпечити країну хлібом, і тому почалося викачування його у населення. У нас пошуки були особливо добросовісні. Забрали геть усе. Не залишили навіть квасолі і соняшникового насіння. Після цього секретар комсомольського осередку Григорій Плевако із задоволенням сказав: "Ну, тепер подохнете з голоду, як собаки".

І голод не примусив себе чекати, заходив у кожну оселю, люди масово почали пухнути. Мати за важку роботу в колгоспі одержувала якусь бурду, яку їли і діти. Але були дні, коли й ризику в роті не було.

Коли на колгоспних ланах з'явилися колоски, ми з братом вирішили, незважаючи на заборону, спробувати їх. Пшеничне поле було відразу за городом, і ми, вирвавши по жмені колосся, швидко сховалися у хату і почали жувати зерно. Та раптом до хати увірвалися озлоблені активісти Григорій Плевако і Пилип Сушко (один з перших комсомольців і комуністів села). Зв'язавши нас мотузком, вони перекинули його через сволок, несамовито кричали і погрозували: "Зараз пові-

симо, контра!". І невідомо, чим би все скінчилося, якби не повернулася з роботи мати.

Більше по колоски ми не ходили, а перейшли на споживання квіток конюшини, плантація якої знаходилася на землях Малодівицького колгоспу. Одного разу ми з братом вирушили на "промисли". Метрів за три від поля я натрапив на зовсім знесилених Василя Ворону та Івана Беглая, хлопчиків років по 12-13, які вже були не в змозі доповзти до конюшини. Один з них подивився на мене і благально прошепотів: "Сашко, принеси мені хоч квіточку".

Ми жадібно почали рвати бутони, одні жували, інші ховали в кишені. Та насититись цією "їжею" не встигли. У шкрянній куртці, на коні, з брудною лайкою налетів об'їзний Василь Лепестина. Він вигнав нас з поля, безжально б'ючи батою. Коли ми згадали про хлопців і повернулися до них, обидва були вже мертві.

Голодомору зазнала кожна сім'я, яка не отримувала спецпайків. Доводилось людям їсти листя різних бур'янів, квітки, навіть котів та собак. І зараз перед очима сусідська дівчинка років 3-4,

яка сиділа перед купою кінського гною і вибирала з нього якусь поживу.

Під осінь 33-го почав припинятися голод, який забрав з собою назавжди десятки жителів нашого села. Та знущання над людьми не припинились. Навіть деякі вчителі, активні прислужники сільського начальства, не соромилися мене і брата називати "денікінцями", "петлюрівцями", "контрою". Не витримавши образ учителя історії, мій брат-п'ятикласник прямо із школи втік за межі села і не давав про себе знати цілих три роки, а в село приїздив уже після війни. Материного брата, директора школи з Пирятинського району, при мені було заарештовано на вокзалі в Прилуках у 1937 році і реабілітовано, як і батька, аж у 1987 році. Від такого удару померла його дружина, а діти залишилися сиротами.

Тому замовчувати події того лихоліття ніяк не можна. Історія повинна засудити теорію і практику соціалізму 30-х років, а організаторів голодомору та репресій прирівняти до військових злочинців.

Олександр Лозовий

Патріарх лісу

Велике красиве дерево з міцним стовбуром і густою кроною притягує до себе всю нашу увагу. Йому не страшний ні сильний вітер, ні літня гроза. І все це про дуб. Недаремно дуб став символом слави і сили.

І в усній народній творчості, і в художній літературі, і в піснях не обділений дуб увагою.

У багатьох народів це дерево вважається самим красивим і самим старим деревом на землі. Так відомі дуби віком 700 - 800 років, які знаходяться під охороною держави.

Наші Прилуцькі багатівкові дуби теж стали пам'ятками природи місцевого значення. Так один з таких дубів росте по провулку Гірняка, 7 (біля будинку № 11 -колишньої садиби поміщика Маричевського). Інші столітні дуби ростуть по вулиці Гімназичній, 23; вулиці Вокзальній.

По вулиці Київській, 357 росте три дуби, а по вулиці Костянтинівській, 94 знаходяться під охороною чотири багатівкових дуби.

Неподалік від Прилук, в селіці Линовиця, стали пам'яткою природи дуб "Велетень" та дуб "Три брати". В селі Богданівна росте один старий дуб.

Розвиток у дуба дуже цікавий. В перший період життя до

30 - 40 років висота його приростає повільно, але розвивається велика коренева система. З часом коріння йде у землю на глибину 10 м.

Період юності у дуба випадає на 60-й або 80-й рік життя, коли він зацвітає перший раз в житті. Ботаніки нараховують близько 600 видів дубів. У нас найбільш поширений дуб звичайний.

Вражає дуб не тільки своїм зовнішнім виглядом, дуже цінна його деревина. Вона щільна, міцна, важка, пружна, у воді не гниє, а становиться ще міцнішою. Деревину дуба використовують в суднобудуванні, меблевій промисловості, для виготовлення токарних і різьбярських виробів. Так як деревина не має особливого запаху, з неї виготовляють бочки під коньяк, вино, пиво, спирт, оцет, олію.

Використовують з дуба і плоди. Жолуді містять крохмаль, жири, цукор, білки, ефірну олію. При їх обжарюванні отримують чудовий напій. Напій є не тільки поживним, а й лікувальним засобом при шлунково - кишкових захворюваннях. Жолуді також є високопоживним кормом для диких тварин і свійських свиней.

Кора дуба з молодих пагонів ціниться в медицині, так як в ній високий вміст дубильних

речовин. Використовують їх і для дублення шкіри.

В народній медицині кору використовують для лікування фурункулів, для припинення кровотечі з рани, для лікування рахіту, золотухи, тощо.

Дуб звичайний - основна лісоутворююча порода. В лісовій зоні росте в суміші з сосною, грабом, ясенем, ялиною.

Породу дуба використовують для озеленення при створенні приміських гаїв, алей, поодиноких насаджень у парках.

Дійсно дуб - патріарх лісу. В Давній Греції ця рослина була присвячена богу сонця, науки і мистецтва - Аполлону, а в Давньому Римі - Юпітеру. Дубова гілка символізувала могутність. Вінком із дубових гілок нагороджували героїв за подвиги. Священним деревом Перуна вважався дуб у давніх слов'ян. Під його шатром приносились жертви богам, збирались військові наради. На свято Івана Купали всіх Іванів прикрашали дубовими вінками.

Подбаймо ж про те, щоб наші місцеві багатівкові дуби, всупереч всім негараздам, прожили ще не одну сотню років, вселяючи віру і силу в майбутні покоління.

Ольга Степаненко

ЦІКАВО ШО:

• За 15 днів листопада 1921 року (голод 1921 - 1923 років) жителі Прилук здали для потреб голодуючих народів Поволжя та південних районів України: хліба - 16314 пудів, зернофуражу - 716, картоплі - 1644 пуди, великої рогатої худоби - 12 голів, овець - 378, свиней - 43.

• Створена 80 років тому (1925) в Прилуках метеорологічна станція, вперше почала

знайомити жителів міста з прогнозом погоди.

• Виправно - трудова колонія, в якій відбувають покарання малолітні в'язні, була побудована за планом Полтавського жандармського управління як тюремний замок.

• 140 років тому (1865) населення міста Прилук складало 11164 жителів (5794 чоловіків, 5370 жінок). З 1636 будинків, які налічувалися в місті, лише 6 були цегляними.

• Лауреат Нобелівської пре-

мії по фізіології та медицині Ваксман Зелман Абрахам (1888 - 1973), який вважався уродженцем Прилук, насправді ж народився в с. В. Прилука на Вінниччині.

• 220 років тому (1785) в Прилуках налічувалося 860 хат, а мешканців обох статей було 6177, в тому числі: купців 3-ї гільдії - 7, міщан - 3157, козаків - 854, селян державних - 52, селян власницьких - 2005, духовенства - 100 душ.

КРОСВОРД "ПРИЛУЧЧИНА"

По горизонталі:

5. Видатний вчений-філолог, навчався в Прилуцькій гімназії.

6. Навколишня місцевість.

10. Споруда в центрі міста.

11. Смуга, яка визначає межу чого-небудь.

12. Прилуцький полковник, 1714-1739 рр..

15. Річка, до басейну якої належить Удай.

16. Штучно зроблена зачіска з чужого волосся або інших матеріалів.

17. Річка, в яку впадає Удай.

18. Знак, символ Прилук.

21. Птах, досить поширений на Прилуччині.

22. Герой Радянського Союзу, уродженець с.Переволочна.

27. Герой Радянського Союзу, уродженець Прилук.

29. Твір І.К.Микитенка, написаний на краєзнавчому матеріалі Прилуччини.

30. Пустота в дереві.

31. Твір Т.Шевченка, присвячений уродженцю с.Линовиці Я.де Бальмену.

32. Видавець газети "Прилуцький голос", 1914-1916 рр..

По вертикалі:

1. Найбільш укріплена частина фортеці Прилук..

2. Герой Радянського Союзу, уродженець с.Сергіївки Прилуцького р-ну.

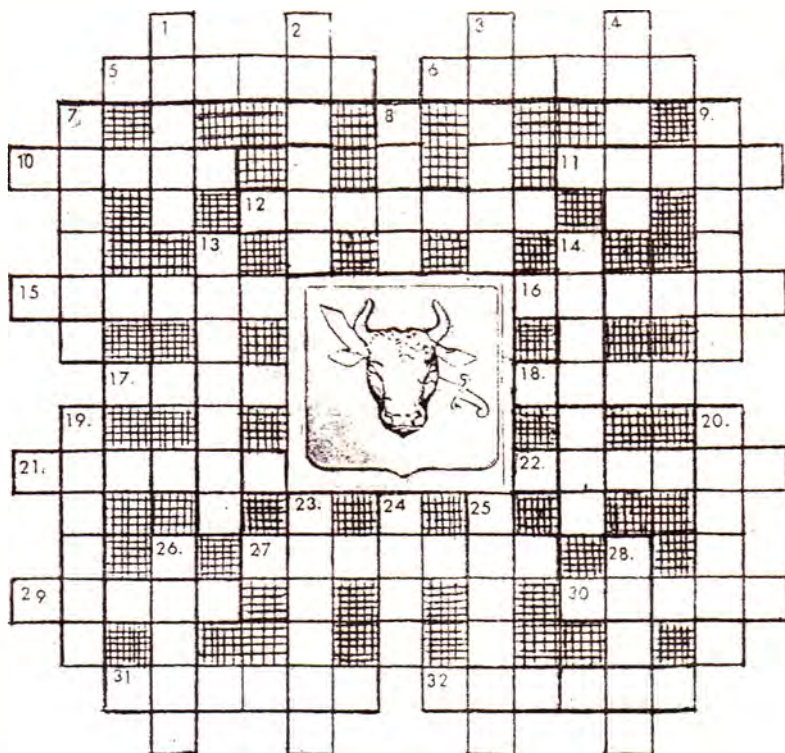
3. Перший прилуцький полковник.

4. Помилка, недогляд.

7. Село Прилуцького р-ну.

8. Річка нашого краю.

9. Село Прилуцького р-ну.

13. Центр Прилуцького р-ну.

14. Кобзар, уродженець бувшого Прилуцького повіту.

19. Споруда або місце відправлення одного з видів транспорту в Прилуках.

20. Професія ремісника середньовічних Прилук.

23. Професія Остапа Вересая.

24. Військова та адміністративно-територіальна одиниця на Прилуччині XVII-XVIII ст.

25. Письменник, який деякий час працював у Прилуках, XIX ст.

26. Один з перших полковників Прилуцького козацького полку.

28. Найнижча ділянка річкової долини, по якій тече р.Удай.

Склав краєзнавець
Анатолій Риженко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 677. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 13 (102) Грудень 2005 року

В цьому місяці:

13 грудня - народився Микола Миколайович Правдивець (1945), заслужений лікар України, радник міського голови з питань соціальної сфери.

- побудовано винно - очищувальний завод (1895) Міністерства фінансів Росії - винна

монополія. Нині територія і будинок СПТУ-34 по вулиці Київській.

- на Трубарівщині, через вулицю Леніна, побудовано (1965) залізничний міст (переїзд Манжосівка).

Тарас Шевченко і Андрій Козачковський

В житті і творчості Тараса Григоровича Шевченка /1814-1861/ значне місце посідає постать лікаря Андрія Осиповича Козачковського /1812-1889/. Про їхні стосунки і піде мова у цій статті.

Познайомилися вони у листопаді 1841 року, коли А.Козачковський повернувся з кругосвітньої подорожі.

Ось як згадував про це сам Козачковський: "З творами Шевченка познайомив мене в Петербурзі 1841 року альманах Гребінки "Ластівка". Зустрівшись невдовзі після цього з земляком Зеленьським, я завів мову про вміщені в альманасі незрівнянні твори якогось Шевченка. "Хочеш, я познайомлю тебе з автором?" Певна річ, пропозиція була прийнята з щирою вдячністю. Через кілька днів по тому, увечері, зайшов до мене з земляком моїм незнайомий пан, який привітав мене такими словами: "Дай боже здравствувати! Оце той самий Тарас, що ви хотіли з

"Много добрых воспоминаний сохранил я о старом Переяславе и о тебе, мой искренний друже!"

Т.Шевченко

ним познайомиться".

В той день їхня розмова затягнулась далеко за північ і велася навколо творів і основного їхнього предмета - дорогої їм обом України.

"З першої зустрічі, - згадував далі А.Козачковський, - поет не міг не помітити, що думи його й тоді вже справляли на мене глибоке враження, і його добра проста душа не могла не відгукнутися щирим співчуттям. Протягом семимісячного перебування мого в Петербурзі Шевченко часто відвідував мене, приносячи майже щоразу нове із своїх творів".

Познайомимося ближче з Шевченковим при-

(Продовження на 2-й стор.)

Тарас Шевченко і Андрій Козачковський

(Продовження. Початок на 1-й стор.)

ятелем. Він народився в Переяславі, в сім'ї ректора семінарії. Початкову освіту здобув у Переяславській семінарії, потім вступив до Петербурзької медико-хірургічної академії, яку в 1835 році блискуче закінчив, діставши звання "лікаря і відділення".

У квітні 1842 року А.Козачковського було призначено міським лікарем у Курську. З січня 1844 року він працює вже у Переяславі, спочатку міським, пізніше - лікарем і викладачем медицини в Переяславській семінарії.

А.О.Козачковський був корінним переяславцем, онуком протоієрея Домонтовича і сином протоієрея і ректора семінарії Йосипа /Осипа/ Козачковського, які мали помітний вплив на духовне життя Полтавщини першої чверті XIX ст.

До 1841 року, коли познайомився з Шевченком, Козачковський служив на флоті лікарем.

Працюючи вже у Переяславі, одержував 286 карбованців річної платні, якої не вистачило б на пристойне життя, якби не "родова", що перейшла від батька, спадщина - дерев'яний будинок у Переяславі, а в селі Черське /тепер Чирське/ тамтешнього повіту - 150 десятин землі і 32 ревізькі душі селян. Садиба Козачковського в Переяславі займала 656 квадратних сажнів землі - 40 під дерев'яним будинком, 492 - під двором, 124 - під садом.

У А.Козачковського була поетична душа, він жваво цікавився літературою, та й сам інший раз брався за віршування. Ще в Петербурзі, як зазначалося вище, познайомившись з творами Шевченка, він шукав знайомства з самим поетом, як бачимо, познайомився з ним.

Знову зустрілися вони вже через декілька років, влітку 1845 року. Саме в цьому році Шевченко закінчив Академію мистецтв, діставши звання "Вільного художника". І, не чакаючи, поки йому видадуть атестат, виїхав на Україну.

В середині серпня 1845 року, маючи намір зустрітися із своїм давнім приятелем лікарем Андрієм Осиповичем Козачковським, поет приїхав у Переяслав /нині Переяслав-Хмельницький/.

Про цей приїзд цікаву розповідь залишив онук лікаря: "А що, пан лікар дома? - запитав поет дружину Андрія Осиповича. Шевченко був у простому селянському одязі і вона прийняла його за одного з відвідувачів лікаря. На запитання, чи не потрібно йому медичної допомоги, Тарас Григорович відповів, що допомога йому потрібна /він справді трохи нездужав/, та й поговорити про дещо з лікарем йому треба, але якщо

лікар спить, то й він поспить.

Незнайомець забрався в густу траву, підклав під голову бриль і заснув. Козачковська була здивована поведінкою незвичайного відвідувача, проте дуже скоро все з'ясувалось і приятелі сердечно привітали один одного.

Сам А.Козачковський пізніше згадував: "Прощаючись зі мною у травні 1842 року, Шевченко попередив мене, що він дуже лінується писати листи, тому я нічого не знав про нього до 45 року. В серпні цього року він несподівано відвідав мене у Переяславі, проживши у мене два тижні. Не можу не згадати вечір 19 серпня 1845 року. Товариство, переважно молодь, гамірно бенкетувало за столом. Шевченко був у справжньому натхненні, напроти нього, на протилежному кінці столу, стояв, не зводячи погляду з поета, з келихом у руці пан поважного віку,

походженням німець, віросповіданням протестант. "Оце - батько! Йй-богу, хлопці, батько! Будь здоров, батьку!" - високо піднімаючи келих, проголосив німець, і потім ми всі називали його "батьком".

Він і всі присутні почали співати українських народних пісень.

"Пісні українського народу, - писав далі А.Козачковський, - симпатичні тому, що сповнені глибокого смислу. Крім багатства змісту, в їхніх то живих, грайливих, веселих, то сумних, але ніколи не безнадійно сумних мотивах, як у витончених звукових формах, відбилася вся Україна з її патріархальним побутом, із сповненням простоти й героїзму характером, з її почуттями, з її славною і разом з тим сумною історією, з її чарівною природою. Ось чому українська пісня є для простолюдина підсвідомим джерелом самоповаги і створює ту моральну силу, яка завжди оберігала його народність... Ось чому німець-протестант, який постарів на Україні, побачивши народного поета, в особі якого, в його думах, втілилося все найкраще другої його батьківщини, перший назвав його "батьком".

У жовтні 1845 року, перебуваючи на Полтавщині, Шевченко захворів. "С того времени, как приехал я в Миргород, ни разу еще не выходил из комнаты", - писав. Тарас Григорович своїм знайомим 23 жовтня. - "Я страшно простудил-ся, едучи с Хорола, и, верите ли, что знаменитый Миргород не имеет ни врача, ни аптеки..."

І тоді він ще раз заїхав до Переяслава. Про це стало відомо також із спогадів А.Козачковського: "У жовтні того ж року Шевченко приїхав до мене знову, хворий, і прожив у мене близько двох місяців. Уранці він звичайно писав, зовсім не прагнувши залишатися наодинці. Він писав ніби гра-

Тарас Шевченко і Андрій Козачковський

ючись. Я саме мав тоді справу з євреями і вони часом заповнювали мою вітальню, в якій Шевченко найчастіше працював, але цей гамірний кагал не тільки не заважав йому, хоча він міг піти до кабінету, а навпаки, продовжуючи писати, він прислухався до розмов євреїв, втручався в них, і розсмішувши чимось кагал, сам реготав, продовжуючи швидко і безупинно свою справу, без будь-яких виправлень.

Вечір минав у розмові, що тривала майже завжди години до другої. Обмірковуючи його досить недавній вихід із стану простого наймита, я дивувався його розвитку і різноманітності його знань, які давали щовечора новий привід для розмови.

У розмовах зі мною Шевченко розповідав випадки з його шкільного життя у дячка. Крім уже відомих, пам'ятав розповідь його про тодішню його професію, що давала йому злиденні засоби до існування: це читання псалтиря над покійником. Щоб прискорити цю втомливу роботу, він часом на половині псалма починав "прийдіте, поклонімося" і, користуючись з того, що відвідувачки ревно били поклони, перегортав кілька сторінок; не помічаючи, цього, вони, вражені виразністю і разом з тим швидкістю його читання, вважали його найкращим читцем і охочіше, ніж інших, запрошували його".

Тоді ж Шевченко і Козачковський на знак вірної дружби посадили ж дві акації, сплівши їхні стовбури, які згодом міцно зрослися. При цьому Тарас Григорович сказав: "Хай люди наші так само рідняться, як оці деревця".

Перебуваючи у Козачковського під час одужання, Шевченко укладає великий альбом своїх творів, якому дає назву "Три літа" /1843-1845/, куди включає 23 твори на загальноукраїнські суспільно-політичні теми. Найраніший із них - "Розрита могила", найпізніший - "Заповіт". Відкриває альбом зображення пророка, на зворотному боці аркуша - автопортрет /власне автошарж Шевченка/ і далі-епіграф із п'ятої глави Плачу пророка Єремії: після тривалих роздумів та вагань поет остаточно обирає перо, повністю усвідомлюючи свою місію: розбудити й надихнути до визвольних дій свій народ.

Тут мені хочеться навести ще декілька, на мою думку, цікавих фактів, опублікованих Валерієм Шевчуком у його книжці "Із вершин та низин", що вийшла друком у видавництві "Дніпро" 1990 року. Цитую: "Шевченко, перебуваючи в 1845-1846 роках у Переяславі, жив, як відомо, у свого приятеля Козачковського. Він часто бував задуманий, недбалий до себе, часом нікого не помічав довкола. Нового одягу шити не любив, ходив у старому.

Довідавшись, коли Шевченко мав отримати гроші від Київської Археографічної комісії..., Козачковський за тиждень до того покликав кравця і, поки поет спав, дав йому зняти мірку із його старої одежі. Коли Шевченко одержав гроші, кравець приніс нового жупана. Шевченка це дуже здивувало.

- Як? Який жупан?

- Ви ж, панотчику, замовляли жупан на сьогодні й мірку знімав із вас.

- Що за біс? Нічого не згадаю! І торгувався?

- А якже.

Шевченко Віддав гроші і заспокоївся".

В іншій розповіді іде мова про те, як одного разу до Козачковського прийшов кріпак і сильно жалівся, що у нього украдено пару волів. Козачковський поспівчував кріпакові і одіслав його. Цю розмову почув Шевченко, вийшов услід за селянином і, розпитавши його, дав, щоб ніхто не бачив, 50 карбованців.

- В позику! - сказав поет. - Оддаси колись, як розбагатієш!

- Як же я оддам вам, коли вас не знаю? - відказав здивований селинин.

- Все одно! Пізнаєш - відповів поет.

Підлікувавшись у Козачковського, Шевченко вирушив далі по Україні. Але 24 грудня 1845 року знову тяжко занедужав. Шевченко лежав нерухомо, заплющивши очі, важко, з хрипотою дихав. Хворого поета відвезли в Переяслав. Лікар ні на хвилину не відходив від свого друга намагався полегшити його страждання. Козачковський встановив суворий режим. Шевченко виконував всі приписи лікаря, не виходив з кімнати, лише з вікна стежив за тим, що діялося навколо.

Саме тут, 25 грудня 1845 року, під час хвороби, в невеликій кімнаті гостинного лікаря, при світлі свічки поет написав свій славнозвісний "Заповіт" /"Як умру, то поховайте..."/.

Як стверджує Петро Жур, "Заповіт" належить до шедеврів світової поезії усіх часів і народів. Його місце в ряду таких її злетів, як "Я пам'ятник себе воздвиг..." Пушкіна... Бунтарська муза Шевченка - рідна сестра волелюбної музи Пушкіна - кликала народ до рішучого штурму самодержавно-кріпосницької твердині:

Поховайте та вставайте,

Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю

Волі окропіте.

Слід особливо підкреслити, що саме на жовтень - грудень 1845 року припадає найінтенсивніший творчий період у житті Тараса Шевченка. "Писав ніби граючись...", - як зазначено вище у спогадах А.Козачковського.

"... Так, очевидно, можна писати, - як стверджує П.М.Федченко, один із дослідників життя і творчості Т.Шевченка, - лише в стані творчого піднесення. Інакше й бути не могло, якщо згадати, що під час тієї благословенної осені в Переяславі були написані поеми "Наймичка" і "Кавказ", посвята П.Шафарикові до поеми "Єретик", а згодом і геніальний "Заповіт".

Під час перебування у В'юнищі Шевченко в стані справжнього творчого екстазу протягом одного лише тижня створив "І мертвим і живим...", "Холодний яр", "Псалми Давидові", "Маленькій Мар'яні", "Минають дні. минають ночі", "Три літа" - шедевром світової поезії.

"У Шевченка, - продовжує П.М.Федченко, - по-

Тарас Шевченко і Андрій Козачковський

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

вчальне все. Вражають його постійні працелюбність, інтенсивна робота мислі, душевна напруга як наслідок міцного зв'язку з життям. з найпекучішими проблемами епохи, високого злету пристрасті і нестримного прагнення дати відповідь на прокляті питання часу". І далі П.Федченко зазначає: "Усі ми ще з шкільної парти пам'ятаємо славнозвісну Болдинську осінь 1830 року. А хіба не подібним творчим злетом позначені у Шевченка останні три місяці 1845 року!"

"То воістину великий, неперехідний урок Шевченка, урок невтомної жадоби до праці, наполегливого трудолюбства. Кожний із названих творів полишив вічний слід і в історії літератури, і в свідомості поколінь читачів. Та особливо відчутним і благодійним був їхній вплив на сучасників. Ще до опублікування /а чимало творів так і не побачило світу за життя Шевченка та ще й цілі десятиліття по смерті його/ - вони розлетілися по країні у численних списках".

Зв'язки між Козачковським та Шевченком не поривалися і в тяжкі для поета роки заслання. Про це свідчить їхнє листування. Так, зокрема в листі до Козачковського 16 липня 1852 року Шевченко писав, що "далекій похід з Орська на Аральське море і довге купання в морі спричинилося тому, що у його по всьому тілу, найпаче на ногах, показалося золотушне струп'я". І далі поет продовжує: "Побут і життя моє моральне огидливе, що й писати про його не хочеться. Живу я, можна сказати, життя публічною, сиріч в казармах. Щодня муштруюся, хожу в калавур і т.ін. Одно слово: солдат, та ще який! Просто воронячий страхопуд! Вуси здоровенні, лисина завбільшки з кавун. Дві каплі води - "солдатський портрет"... Старим, лисим, усатим солдатом називає себе поет і в іншому листі до лікаря /від 14 квітня 1854 року/.

"Але ми бачимо, - як писав про це дослідник життя і творчості поета О.Кониський, - ми серцем чуємо як зпід того жарту капають гарячі сльози". І додає: "До всього того лиха прикинувся ще й недуг фізичний, поради проти його Тарас прохав у лікаря Козачковського".

А про одержання відповіді від нього Шевченко писав в листі до професора Московського університету філолога О.М.Бодяньського від 15

листопада 1852 року з Новопетровського укріплення: "... 1 октября получил я письмо от твоего товарища, а от моего доброго приятеля Андрея Козачкоюского из г.Переяслава. благодарю его, он один меня не забывает в напасти".

У свою чергу Т.Шевченко з співчуттям відгукнувся до А.Козачковського: "Віруй глибокорозумно, - писав він мені в одному з листів з Новопетровського укріплення; втішаючи в сімейному горі, яке тоді спіткало мене", згадував лікар.

"Искренний мой друже... Мой единый, мой незабвенный друже!", - з такими словами звертається Шевченко до Козачковського в листі від 30 червня 1853 року, писаного також у Новопетровському укріпленні. В далекій пустелі поет з особливою приємністю згадував своє перебування у Козачковського: "Помните ли нашу с вами прогулку в Андруши и за Днепр в Монастырище на гору. Вспомните тот чудный вечер, широкую фиолетовую ленту, а за лентой фиолетовой блесит, как из золота кованный, Переяславский собор. Какая-то чудная, торжественная тишина. Помните, мы долго не могли промолвить слова, пока, наконец, белоя, едва заметное пятнышко не запело: "Та яром, яром за товаром". Чудный вечер. Чудный край и песни дивные. Много добрых воспоминаний сохранил я о старом Переяславе и о тебе, мой искренний друже".

А. Козачковський "опомагав засланому поетові й грішми. З цього приводу великий інтерес становить названий вище лист Шевченка від 14 квітня 1854 року, в якому поет дякує другу за гроші, які той надіслав, нібито "от хорошего знакомого". Шевченко викриває цю маленьку хитрість, продиктовану делікатністю Козачковського:

"...чи не ти сам посилаєш мені убогому із своєї власної дірлявої кишени. Я думаю, що так. Серце моє мені нашіптує, що так. Спасибі ж тобі ще раз, друже мій єдиний!"

Далі йдуть рядки, сповнені невимовної туги за рідним краєм, спогади про дорогу серцю Україну, про Переяслав. Шевченко повідомляє про свій намір перекласти на українську мову "Слово о полку Игореве" і просить друга надіслати йому відповідні матеріали. Здійснити цей намір поетові вдалося пізніше і тільки частково.

Яскравим свідченням теплих почуттів поета до свого переяславського друга, який, по суті, врятував його від смерті в 1845 році, є відомий

Тарас Шевченко і Андрій Козачковський

вірш "А.О. Козачковському", написаний в Орському укріпленні ще в 1847 році. Поет звертається до нього з такими словами:

Ось послухай же, мій голубе,

Мій орле - козаче!

Як конаю я в неволі,

Як я нуджу світом...

І благов би я о смерті...

Так ти, і Україна,

І Дніпро крутоберегий,

І надія, брате,

Не даєте мені бога

О смерті благати.

Після повернення із заслання Шевченко і Козачковський зустрілися знову. Це відбулося, коли, будучи сповнений творчих задумів, Шевченко виїхав у свою третю подорож на Україну.

12 червня 1839 року, приїхавши до Переяслава, Шевченко зупинився у свого давнього приятеля Козачковського: "У червні 59 року, вранці, у двір, де я жив, вїхав поштовий візок. Той, хто сидів у ньому, здався мені схожим на Шевченка. Я не помилився".

Зустріч була зворушливою. Шевченко настільки розхвилювався, що не міг навіть говорити. "Мовчки ми привіталися, - згадував лікар, - мовчки він привітав мою сім'ю, мовчки кілька разів, помітно хвилюючись, пройшов по кімнаті, потім глянув у вікно на ярмаркову метушню і висловив бажання подивитися ярмарок; ми пішли. Дорогою він пояснив, що ввійшов до мене як у чаду..."

Зайшла мова про очікувану тоді волю. На той час у нас уже відбувалося, на вимогу уряду, обговорення поліпшення побуту селян, в якому я письмово брав активну участь. Незважаючи на його симпатії, я відверто висловлював свій погляд на сподівану реформу, вказуючи на деякі, на мов думку, практичні незручності й труднощі. Сумне враження справив на нього мій погляд. Повернувшись з ярмарку, він ожив, розговорився, згадав про своє невеселе перебування в Новопетровську, хоча було там легше, ніж в Орській кріпості.

Після обіду подалися в Козинці, за дві версти від Дніпра. Нетерпіння якнайшвидше побачити "Дніпро широкий, і гори, і кручі" спонукали його, не чекаючи, коли запряжуть коней, піти пішки. Ми застали його на півдорозі на траві; він сидів на роздоріжжі, роздумуючи, куди іти; далі ми рушили разом. Увечері ловили рибу на Дніпрі, правда не зовсім вдало, зате тиха українська ніч з мірадами зірок на чистому небосхилі ніби навмисне, в усій чарівній своїй величі, вітала так давно знайомого їй поета. Дивлячись на рідні йому картини природи, поет сказав: "Яке гарне буття поета, якби він міг бути поетом і не громадянином".

Скільки гіркоти в цих словах! "В них, - зазначають біографи Шевченка, - чуємо немов би відгомін на відомий твір Некрасова "Поэт и гражданин", слова якого широко пролунали тоді по країні. Поет мусить бути передусім громадяни-

ном, борником народної правди Страждання і горе народу тяжко переживав великий український поет. Чи ж могло бути радісним його життя, коли навкруги гніт і неволя?"

Зрозуміло, для себе Шевченко іншої долі, ніж доля поета громадянина, не мислив", - зазначав П.Жур.

"Лежачи на березі, - згадував далі А.Козачковський, - ми кілька годин розмовляли. Закінчивши прогулянку смачною юшкою, подалися ночувати в Козинці".

З с.Козинці Шевченко поплив по Дніпру дубівкою - човном у Прохорівку до свого приятеля М.Максимовича. Хутір його Михайлова Жора /неподалік Прохорівки/ розташований на лівому березі Дніпра, трохи нижче Канева.

Погостювавши у Максимовичів, поїхав у рідне село Кирилівку. Він гостював у брата Микити, який жив тоді ще в старій батьківській хаті. Зворушливою була зустріч поета і з Яриною - улюбленою його сестрою. Вона не зразу пізнала в змученій, старій людині, яка важко дихала, свого брата Тараса.

З Кирилівки він поїхав до Варфоломія Шевченка в Корсунь. По дорозі заїздив у с.Моринці, оглядав стару церкву, малював. Побував у Межирічах і Пекарях. Намалював у альбомі місцевий краєвид, написавши власною рукою "Межиріччя".

Побував Шевченко і в Києві, по дорозі з якого знову заїхав до А.Козачковського і пробув у нього близько двох діб.

Під час перебування в А.Козачковського, 18 серпня 1859 року, Т.Шевченко написав вірш про Богдана Хмельницького:

"Якби то ти, Богдане, п'яний, Тепер на Переяслав глянув!"

Вірш написаний після храмового свята в переяславському соборі, де Богдан Хмельницький присягав на вірність цареві Олексію Михайловичу. Загальний настрій твору пояснюється кричущими фактами соціального і національного гноблення українського народу царським урядом і поміщиками, які поет спостерігав, подорожуючи по містах і селах і поміщицьких маєтках України влітку 1859 року.

"Під час останнього побачення, - згадував А.Козачковський, - він розповів мені про свій намір через два роки взяти в оренду невеликий клапчик землі на дніпровських горах напроти Прохорівки, побудувати будиночок і там прожити решту життя".

Невдовзі після від'їзду до Петербурга Шевченко надіслав /у 1860 році/ до Переяслава свій "Кобзар" з написом: "Марії Степанівні Козачковській з чоловіком і дітками. Т.Шевченко" /зберігається в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка. А.Н. України/.

6 жовтня 1860 року А.Козачковський у листі до Т.Шевченка високо оцінює твори поета, дякує за подарований "Кобзар", сповіщає про тяжкі умови життя, згадує про останню зустріч з Шевченком у Переяславі влітку 1859 року.

Тарас Шевченко і Андрій Козачковський

Проте відповіді він не одержав і його гнітила думка "що, можливо, погляди мої, - як згадував лікар пізніше, - на сподівану селянську реформу не збігалися з його поглядами, але друг його М.М.Лазаревський, який побував у мене після його смерті, запевнив, що це зовсім не впливало на те глибоке почуття приязні до мене, але він зберіг до самої смерті". І далі Козачковський додає: "М.М.Лазаревський під час короткого побачення зі мною встиг тільки в загальних рисах передати сумну картину останніх років життя Шевченка. Мало яка людська натура може встояти проти тих моральних випробувань і тих фізичних болей, які випали на долю поета..."

Цікава подальша доля "Кобзаря" Т.Г.Шевченка, подарованого сім'ї А.О.Козачковського. Вона пов'язана з іменем Д.І.Яворницького, однієї з найсвоєрідніших постатей минулого, ученого і діяча з дуже широким колом інтересів: історика, археолога, фольклориста, етнографа, лексикографа, письменника - прозаїка, в центрі уваги якого була історія Запорозжя, та в яке він був просто по-юнацькому закоханий.

Про це мені також хочеться повідомити у цій статті шановним читачам.

Перед Великою Вітчизняною війною в Дніпропетровському крайовому історичному музеї було приділено для експонатів, пов'язаних з іменем Тараса Шевченка, спеціальну вітрину. Серед експонатів був і рідкісний "Кобзар" Т.Г.Шевченка в темно-коричневій палітурці, видання 1860 року. Для Яворницького ця знахідка була чи не найбільш важливим скарбом, бо на першій сторінці "Кобзаря" - власноручний напис поета: "Марії Степанівні Козачковській з чоловіком та дітками". Наприкінці книжки вклеєно листи Т.Г.Шевченка, які посилав він з Орської фортеці до свого близького друга Андрія Осиповича Козачковського.

Як попав цей "Кобзар" до музею? Ось що розповів про це Д.І.Яворницький:

- У базарні дні я любив ходити на ринок. Там... заглядаю до крамниць знайомих букіністів... Одного разу я натрапив на цінний архів часів Катерини II, який стосувався історії місцевого краю... Отак само він натрапив і на "Кобзаря" з автографом Т.Шевченка.

- Ну, що у вас новенького? - як завжди весело спитав Яворницький у торговця старими книжками.

Книгар мовчки підвівся з стільця, дістав з верхньої полиці книжку і подав директорові музею. Глянувши на неї, Яворницький мало не скрикнув: до його рук попав справжній скарб. Мало того, що "Кобзар" мав дарчий напис самого Т.Шевченка, - в ньому були підклеєні листи поета з Орської фортеці. Д.І.Яворницький витяг з кишені гроші, вручив їх книгареві й, потиснувши на прощання руку, пішов не оглядаючись додому. Власне, не пішов, а полетів, бо така цінна знахідка навіть йому не часто потрапляла до рук.

Розглядаючи дома "Кобзаря" та листи Тараса Шевченка до лікаря А.Козачковського, вчений,

зрозуміло, цікавився, як це "Кобзар", що був, безперечно, власністю переяславського лікаря, попав на катеринославський базар. Але вченому не поталанило тоді встановити це.

"Тоді, - пише І.Шаповал у книзі "В пошуках скарбів", - я звернувся листом до внука А.О.Козачковського, який учителював у Переяславі, й попрохав його сказати з цього приводу своє слово. Ось що він відповів мені: "Мій дядько, Іван Андрійович Козачковський, полковник старої армії, після війни 1914-1918 р.р. жив деякий час у Переяславі, а у вересні 1919 року виїхав додому - в Севастополь. В дорогу взяв з собою подарований колись дідові "Кобзар". Дядько добрався пароплавом до Катеринослава, потім пересів на поїзд. На станції Синельниково на цей поїзд наскочили махновці і пограбували його. "Кобзар" лежав у невеличкій дорожній скринці. Звісно, махновці найменше цікавилися книжками, ї, мабуть цей "Кобзар" пішов по руках... Наскільки я пригадую, книжка була в червоній палітурці. В кінці книжки вплетено два листи /на цигарковому папері/, які писав Тарас Шевченко моєму дідові з Орської фортеці. Ці листи опубліковано..."

З пошаною А.Козачковський".

Який шлях пройшов "Кобзар" Тараса Шевченка, поки потрапив до Катеринослава, - важко сказати. Згаданий вище книгар купив його за безцінь в замурзаного хлопчиська, який бігав по базару й вигукував: "Кому "Кобзаря", дешево віддам".

Дмитро Іванович довго зберігав заповітну книжку в себе дома, а потім приніс її в музей і поклав у вітрину.

З особливою любов'ю збирав професор Яворницький усе, що стосувалося життя і творчості поета. Поряд з "Кобзарем" у вітрині лежали також інші документи.

Джерела та література:

1. М.Коломійченко, В.Горленко. У колі друзів. К., 1982, с.24
2. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982, с.76.
3. Шевченківський словник. У двох томах. Том перший. К., 1978, с. 308.
4. Петро Жур. Дума про огонь. К., 1985, с. 114.
5. 100 найвідоміших українців. К., М., 2002, с.241-242
6. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966, с.335-336.
7. П.М.Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989, с.107;
8. Олександр Кониський. Тарас Шевченко - Грушівський. Хроніка його життя. К., 1991, с. 286.
9. Тарас Григорович Шевченко. Біографія. К., 1984, с.442. 10. Спогади про Тараса Шевченка, с. 79.
11. В.Анісов, Є. Серєда. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка. К., 1976, с.316
12. Іван Шаповал. В пошуках скарбів. К., 1983, с. 110.

Анатолій Риженко

Домашні улюбленці

Приручення й одомашнення тварин почалося 10-15 тис. років тому назад, в період переходу людини від мисливства до землеробства і осілого способу життя. Одомашнення тварин - складний і довгий процес. Багато видів тварин не піддаються одомашненню. А от коти швидко прижилися в людській оселі і стали своєрідним символом чистоти, ласки, затишку. Інколи кішку тримають просто за традицією, як ознаку домовитості, а часто і як істоту, покликану скрасити життя її господаря.

Єгиптяни за 3 тис. років до нашої ери мали приручених кішок, яких вони возвеличили до рангу "святих тварин". Покровителькою кішок була богиня Баст, яка уособлювала радість, веселощі, життєлюбство. Спершу Баст мала лев'ячу голову, але згодом її зображували у вигляді жінки з головою кішки. В Бубастисі, в центрі

культу богині Баст, кішки жили в храмі. Догляд за ними був особливо почесною справою, що переходила від батька до сина. Була навіть передбачена страта за навмисне вбивство, хоча б одного звіра. Якщо в сім'ї єгиптянина кішка помирала своєю смертю, її оплакували, обдаровували для життя в потойбічному світі, а на знак трауру люди голили брови. Пишний обряд похорону нагадував ритуал

урочистого поховання фараона. У Бубастисі археологи знайшли 300 тис. забальзамованих кішок, які лежали рядами у підземних гробницях.

Хоча коти й були священні, їх використовували і для охорони гмазеїв, садів, для захисту від мишей і кротів.

В V - VII ст. коти дійшли до узбережжя Балтійського моря, а в X - XIII ст. осіли на землях Древньої Русі, правда, їх було дуже мало.

Разом з християнством установилось положення котів в Європі. Але не в усіх країнах однаково ставились до цих тварин. Так в Британії першу згадку про кішок ми знаходимо в законі про їхній захист. В Германії до IV ст. теж було доброзичливе ставлення до цих тварин. Але в середині цього століття негативне ставлення до кішки різко посилилось. Церква оголосила хрестовий похід проти ди-

явола в кошачій подобі. Котів спалювали, топили, вбивали самими звирячими методами.

Нова, третя епоха, починається з Відродження, з утвердженням в суспільстві гуманізму. Кіт входить в життя цивілізованого суспільства, як його необхідний елемент.

В Лондоні, Парижі, Римі, Женеві та інших містах з'явилися навіть притулки для бездомних котів. Поети, художники та скульптори створили безліч творів, навіяних цією ласкавою і гордою домашньою твариною. Швейцарець І. Мінд все життя малював тільки котів, за що його інколи називали кошачим Рафаелем.

Шедевром є оповідання Р. Кіплінга про кішку, яка гуляла сама по собі. В ньому виражені дві характерні риси kota: незалежність і контактність. Купрін в оповіданні "Ю - ю" говорить про kota, який постійно знаходився біля хворого хлопчика.

"Хто хоче викликати у тварин взаємну дружбу і довіря, - пише в своїй книзі "Тварини і ми" Альфред Буковиць, директор Лейпцігського зоопарку, - той повинен спробувати вивчити її характер та поведки, і навіть підстроїтися під них - і він буде винагороджений тим, що завоює собі друга. Щоб правильно поводитися з тваринами, потрібні стриманість, терпіння і багато - багато любові до створіння, таких відмінних від нас".

О. Степаненко

Чи холодно деревам взимку?

З початком холодної пори року в природі відбуваються зміни пов'язані з підготовкою до зимового періоду. Так, з настанням холодів багато тварин утепляються. їхнє пір'я, пух, вовна стають довшими і густішими. Інші тварини накопичують жир і залягають у сплячку. Холодні зими вони бачать тільки уві сні. А як же витримують морози дерева і чагарники, тим більше, що вони піднімаються високо над землею. Протягом тривалого еволюційного процесу у рослин виробилися захисні пристосування від холоду. Виявляється, що в літній період дерева вже "ду-

мають" про січневі морози. Починаючи десь із середини літа вони вже уповільнюють ріст у висоту й товщину. Продукти фотосинтезу витрачаються вже не на ріст пагонів, а накопичуються в тканинах, як запасні речовини на зиму. Чим холоднішими стають дні, тим більше посилюються ці процеси, іде нагромадження крохмалю. Восени та взимку крохмаль перетворюється на жири та цукор. При температурі мінус 2 мінус 5 градусів відбувається процес загартовування рослин. В цей же час вміст клітин стає драглистим і не кристалізується при низьких температурах. Під

час зимового спокою в рослин сильно знижується обмін речовин, зупиняється ріст, відбуваються інші глибокі зміни.

В холодний період зелена кора стає бурою або сірою, вона міцнішає. Призначення її полягає в захисті від надмірної втрати води взимку. У хвойних порід пори на хвоїнках зимою наглухо закриті. Ось чому хвойні дерева більш стійкі до сильних морозів. Саме завдяки корисним пристосуванням у стані глибокого спокою рослини здатні витримувати дуже низькі температури.

О. Степаненко.

Що таке БАМ?

Байкало - Амурська магістраль, (БАМ) - залізниця на Півдні Східного Сибіру й далекого Сходу, довжиною майже 4 500 км.

Будівництво БАМу почалося ще до Великої Вітчизняної війни.

Але до чого ж тут Прилуки. Поруч не має ні Байкалу, ні Амуру. Правда магістраль є, але не транс - сибірська. То чому ж район 273-го кварталу в нашому місті називається БАМом?

В 1971 році на відведений під забудову нових корпусів заводу "Сільмаш" площі, почалося будівництво складального цеху. Після завершення побудови цеху, в призначених для побуту кімнатах, тимчасово розмістився технічний відділ заводу. Кожного ранку працівників цеху і технічного відділу від старої території заводу по вул. Переяславській, автобусом відвозили на нову територію по вул. Індустріальній. Так вже велося, що на роботу возили, а з роботи - пішки. Особливо це було відчутно взимку, коли після 8-годинної роботи за пультами у холодному приміщенні приходилось йти до місця проживання кілометрів п'ять. Тож

в один із зимових вечорів під заметіль, повертаючись з роботи по вул. Індустріальній, інженер-технолог Павло Івченко сказав, що це "настоящий" БАМ. Знаючи, в яких погодних умовах будувалася магістраль на Далекому Сході ми посміхнулися і сказали: "Бути цьому місцю БАМом!"

Відтоді, коли хто - не будь запитував звідки ми йдемо, всі відповідали: "З БАМу". Ця назва так прижилася у прилучан, що навіть на міських автобусах писали маршрути: "Івушка - БАМ", "БАМ - Сухополова". Нині прилуцький БАМ - це великий мікрорайон -273 квартал міста, з багатопверховими державними та приватними будинками, магазинами, підприємствами, а чверть віку тому стояв тут серед пустиря один п'ятиповерховий будинок (нині вул. Польова № 92).

Ось таким є походження назви найвіддаленішого району нашого міста - БАМ.

Іван Задорожко,
колишній інженер-конструктор,
заводу "Живмаш", пенсіонер.

Цікаво що...

Коштувало це місту - 900 карбованців.

1719 року гетьман П. Скоропадський відправив до царської Кунсткамери у вигляді рідкісного екземпляру двох дітей, що зрослися, які народилися в прилуцькому полку і теля з двома головами, яке йому прислали з Ніжинського полку.

• 26 грудня 1919 р. в Прилуках відкрилась перша радянська столова по вулиці Костянтинівська (К.Лібкнехта), розра-

хована на 200 обідів в день. Столова відпускала обіди щоденно з другої години дня за офіційним часом. Обіди одпукалися тільки радянським службовцям. Ціна обіду з двох страв становила 10 карбованців.

• 29 травня в Прилуках Окружним земельним відділом був відкритий постійний, перший в Україні, сільський іподром. В змаганнях приймали участь 68 коней, з них сільських - 39. 25 коней було відібрано для

участі в змаганнях на Харківському республіканському іподромі. За п'ять днів змагань на іподромі в Прилуках було видано 2500 крб., як нагороду гравцям.

• 16 січня 1927 року газета "Правда Прилуччини" повідомила, що Прилуцький окружний виконавчий комітет затвердив товариша Родзинського стипендіатом на стипендію Івана Франка в Прилуцькому педагогічному технікумі. Це був перший стипендіат імені І. Я. Франка.

• В зв'язку з постійним виникненням пожеж в 1785 році в Прилуках встановили чотири пожежних труби з кадками, які вміщували в себе дві - по 20 відер води, а дві по 12 відер. Цей перший придбаний пожежний інвентар був виготовлений китівськими міщанами Іваном Шведенком та Порфірієм Звонилком.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1008. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 1 (103) Січень 2006 року

СПОДІВАННЯ

2005-й! Цей рік, як і тисячі інших серед яких були голодні, трагічні, багаті і веселі, відійшов уже в історію.

Кожного року, на самому його початку, державні мужі дають обіцянки щодо покращення життя людям в державі, якою вони "керують", а в кінці року виявляється, що вони не виконані.

Ми, як були по самі вуха у багні, так в ньому і залишаємося. Любий з варіантів позбавлення цього гидкого положення, призводить до ще глибшого занурення, та й рука допомоги, якщо її хтось надає, витягується на таку відстань, щоб залишитися чистою, а головне, щоб не смерділа.

Тримаємося ми на плаву завдяки тому, що іноді отримуємо "подачки", та й завдяки нашому терпінню, стриманості, закладеними в нас ще дідами-прадідами.

Не зміг нас витягнути у свій рік /2004-й/ навіть

кінь.

Не виявив свій характер у році минулому і півень. Він поводив себе мов курак, який не тільки не врятував своїх курочок від пташиного грипу, але й не зміг виконати своєї основної функції, заради якої його і тримають у курнику - не здатен. Але ходив поміж курей по городу, випірав груди - гогошився. Та грош йому ціна.

2006-й! Новий рік. Аж ніяк не радують його перші дні. Але сподівання залишаються. Сподівання на те, що нинішній рік - рік собаки, а собака вже знаходиться поруч з людиною не одну тисячу років і ні разу не зрадила їй.

Нехай шостий рік нового тисячоліття, який щойно розпочався, веде нас довгим, навіть тернистим шляхом, шляхом, який, а я на це дуже сподіваюся, перетвориться у квітучу і радісну дорогу назва якій - життя. Повноцінне!

Редактор.

З Новим роком!

*Сніг блищить в промінцях,
як намисто,
І дві тисячі шостий рік,
Привітає моє рідне місто
Ща людей нескінченний потік.*

*Хай без воєн існує планета,
В прилуцян усе буде гаразд,
А сьогодні "Скарбниця" газета
З Новим роком вітає всіх Вас!!!*

Ніна Полів'яна.

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ТА ЗНАМЕННИХ ДАТ ПРИЛУЧЧИНИ НА 2006 РІК

9 січня - народився Василь Іванович Станіславський (1871-1927), літературознавець, фольклорист. Останні роки життя проживав у Прилуках.

12 січня - засновано міський радіозол (1921), як радіостанцію, яка приймає передачі з міста Харків.

13 січня - 160 років з дня народження Василя Петровича Милорадовича (1846-1911) - українського письменника, фольклориста, етнографа. Дитячі та юнацькі роки пройшли на хуторі Пручаї Прилуцького повіту.

18 січня - 85 років з дня народження Івана Федоровича Харлана (1921) - учасника Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу, уродженця села Яблунівка Прилуцького району. Помер у 2003 році.

26 січня - 155 років з дня народження Ганни Петрівни Затиркевич - Карпинської (1851-1922) - української актриси, уродженки села Срібне Прилуцького повіту.

9 лютого - народилася Лідія Аркадіївна Москалець (1936), заслужений працівник торгівлі України. Працювала старшим поваром ресторану "Дружба".

12 лютого - народився Олексій Миколайович Орловський (1821-1865), вітчизняний лікар, уродженець Прилук.

3 березня - народився Марченко Леонід Іванович (1936), заслужений лікар України, головний лікар амбулаторії станції Прилуки, уродженець Прилук.

10 березня - народився Павло Іванович Кривонос (1956), заслужений будівельник України, директор Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв у Києві, уродженець Прилук.

24 березня - 125 років з дня народження Дмитра Миколайовича Ревуцького (1881 - 1941) - українського музикознавця, фольклориста, літературознавця, уродженця села Іржавець Прилуцького повіту.

28 березня - народився В'ячеслав Якович Дзюба (1941-2005), заслужений раціоналізатор України. Працював директо-

ром заводу "Будмаш".

11 квітня - народилася Ольга Іванівна Середа (1951), заслужений працівник культури, зав. бібліотекою тютюнової компанії "ВАТ - Прилуки", уродженка Прилук.

13 квітня - 85 років з дня народження Івана Трохимовича Малки (1921-1944) - учасника Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу, уродженця села Колісники Прилуцького району.

26 квітня - відкрито пам'ятник прилучанам, постраждалим від наслідків на Чорнобильській АЕС. (1996).

26 квітня - народилася Олена Василівна Шульга (1946 - 2004), член Спілки письменників України, уродженка Прилук.

29 квітня - 80 років з дня народження Анатолія Михайловича Чорненка (1926) - українського історика, доктора історичних наук, уродженця села Яблунівка Прилуцького району.

14 березня - 90 років з дня народження Олександра Кузьмовича Алгазіна (1916 - 1985) - учасника Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу. Проживав у Прилуках.

1 травня - народився Вольф Лазаревич Могилевський (1886-1941), відомий на Прилуччині художник. Жив і працював у Прилуках.

10 травня - 85 років з дня народження Олексія Пилиповича Макієнка (1921 - 1952) - учасника Великої Вітчизняної війни, Героя радянського Союзу, уродженця села Товкачівка Прилуцького повіту.

16 травня - 1996 р. вийшов перший номер рекламно-інформаційного тижневика "AIP".

22 травня - 170 років з дня народження Миколи Ільковича Стороженка (1836 - 1906) - історика літератури, професора Московського університету, уродженця села Іржавець Прилуцького повіту.

6 червня - 90 років з дня народження Івана Андрійовича Лозенка (1916 - 1943) - учасника Великої Вітчизняної війни, Героя Радянського Союзу, уродженця села

**КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ТА ЗНАМЕННИХ ДАТ
ПРИЛУЧЧИНИ НА 2006 РІК**

Ковтунівка Прилуцького повіту.

8 червня - народився Олег Васильович Кошовий (1926-1943) - член підпільної організації "Молода гвардія", Герой Радянського Союзу, уродженець Прилук.

22 червня - почалася Велика Вітчизняна війна - найжорстокіша, найстрашніша за всю історію людства. Понад 7000 прилучан билися на її полях, кожен третій загинув.

24 червня - перші тони асфальту, які почав випускати асфальтно-бетонний завод (1966) були укладені на центральній вулиці міста.

29 червня - 355 років з дня загибелі Івана Шкурата (1651)- прилуцького полковника у битві під Берестечком в ході визвольної війни 1648 - 1654 рр. українського народу.

13 липня - народився Петро Павлович Мироненко (1946), член Спілки художників України. Проживає у Прилуках.

27 липня - народився Юрій Андрійович Коваленко (1931-2004), член Спілки художників України, уродженець Прилук. Проживав у м. Одеса.

28 липня - утворено районне об'єднання "Сільгосптехніка" (1961).

3 серпня - 140 років з дня народження Олександра Васильовича Дедюліна (1866 - 1924) - видатного українського мікробіолога, уродженця с.Срібне Прилуцького повіту.

8 вересня - народився Бурлука Іван Пилипович (1946), заслужений будівельник України, працює в БЦ-1.

10 вересня - народилася Шевченко Алла Яківна (1916), заслужений працівник МВС України, працювала начальником санітарної частини дитячої колонії. Проживає в Прилуках.

14 вересня - (1781) місто майже повністю згоріло. Залишилися лише кам'яні споруди Спасо-Преображенська, Миколаївська церква та полкова скарбниця.

17 вересня - народився Віктор Петрович Самойлович (1911 - 1989), український, радянський архітектор, доктор мистецтвознавства, професор. Уродженець Прилук.

18 вересня - народився Олександр Іванович Полотненко (1941), заслужений раціоналізатор України. Працював головним механіком панчішної фабрики. Проживає у Прилуках.

18 вересня - фашистські окупанти в ході Великої Вітчизняної війни захопили Прилуки (1941).

20 вересня - народився Лисенко Іван Іванович (1941), заслужений енергетик України, працював електромайстром в РЕМ. Проживає в Прилуках.

21 вересня - народився Олександр Іванович Прядко (1941), заслужений тренер України, проживає у Прилуках.

8 жовтня - народився Володимир Миколайович Бабак (1946), член Спілки художників України, уродженець Прилук. Проживає у Києві.

19 жовтня - 90 років з дня народження Григорія Івановича Мостового (1916 - 1974) - отоларинголога, доктора медичних наук, заслуженого діяча наук України, уродженця села Карпилівка Прилуцького повіту.

19 листопада - народився Коломієць Петро Григорович (1946), заслужений будівельник України, працює начальником акціонерного товариства БУ-1.

20 листопада - народився Григорій Гнатович Галаган (1716-1777), прилуцький полковник (1739-1763). Похований в селі Сокиринці.

2 грудня - 76 років тому утворене Ладанське професійно-технічне училище № 8 (1950р.)

5 грудня - вийшов перший номер газети міської громади "Град Прилуки" (2001).

15 грудня - народився Іван Єгорович Катечкін (1916-1986), кавалер ордена Слави трьох ступенів. Працював на заводі "Тваринмаш". Похований на кладовищі Новий Побут.

17 грудня - народився Микола Григорович Бадрак (1951), заслужений артист України. Колишній артист балету ансамблю танцю ім. П. Вірського, артист балету італійського театру в місті Мілан. Проживає в Києві.

ДІАМАНТ У КОЖУСІ

*Він є немов великий факел
з українського воску, що світиться
найяснішим і найчистішим вогнем
європейського поступу.*

Іван Франко.

У пошуках краєзнавчих матеріалів мені нерідко прихопилось звертатися до послуг місцевого архіву. В один із візитів до нього я поцікавився змістом інвентаризаційного опису Сокиринського маєтку Галаганів. У ньому на другій сторінці 1-го описного аркуша у записі під номером 9 прочитав "Фотографический портрет Шевченка у бурдюрної раме - один".

Згодом я поділився цією інформацією з головним хранителем краєзнавчого музею Г.Ф.Гайдаєм. У розмові з ним з'ясувалося, що ця фотографія є тепер однією з окрас музейної колекції. Тоді ж він і подарував мені фотокопію цього фотопортрета Великого Кобзаря.

Згадана вище фотографія належить, як зазначено у "Шевченківському словнику", до 1859 року. На ній поет зображений на весь зріст, у смушквій шапці, кожусі і з палицею. Це невелике за розміром (9x12 см) фото дуже рідкісне. Виконав його очевидно, А. Деньєр. Тут слід зазначити, що Деньєр Андрій Іванович (Геріх - Йоганн, 1820-1892) - російський фотограф. Вчився в петербурзькій Академії мистецтв у К. Брюлова водночас з Шевченком. Репродукція цієї фотографії вміщена також у вище названому словнику. Знаходимо її і в книзі "Тарас Шевченко. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях", і у фото путівнику "Літературно-меморіальний будинок-музей Т.Г.Шевченка в Києві".

Проте на сторінках інших видань, таких, як "Т.Г.Шевченко. Біографія", надрукованій у Києві в 1984 році, а також у книжці Євгена Кирилюка "Тарас Шевченко. Життя і творчість" на-

друковані також у Києві в 1979 році, вказана вище фотографія датується 1860 роком".

Як видно з опису Сокиринського маєтку, це фото могло належати Григорію Павловичу Галагану, який познайомився з Т.Г.Шевченком ще в 40-х роках XIX ст., зустрівався з ним у Петербурзі, Москві й на Україні, після повернення поета з заслання, купував його малярські твори (збереглася лише незначна частина). В одну із зустрічей поет подарував Галагану примірник окремого видання поеми "Тризна" з дарчим написом.

Фотографія Т.Г.Шевченка надійшла до музею в тридцятих роках минулого століття. Потрапити до Сокиринців вона могла і за життя Шевченка, бо добре відомо, що останній раз на Прилуччині поет побував у свій приїзд на Україну саме в 1859 році. Зокрема 20 серпня 1859 року він написав з Прилук листа до Варфоломія Шевченка (троюрідного брата і свояка), в якому запитував про переговори з управителем Парчевського-Вольським. Щоб читачеві було зрозуміло, про ще йде мова, наведу уривок із спогадів В.Шевченка: "Заслання і солдатчина за Аралом не загрубили, не зачерствили ніжного, доброго, м'якого і люблячого серця Тараса... Бачачи моє життя, він не раз говорив: "Чи сподобить-то мене Господь завести своє кишло, хатину, жіночку і діточок?" Часті ми розмовляли про це діло, і завжди Тарас просив моєї поради і помочі знайти йому місце для оселі... Незабаром і знайшли ми таке місце, і справді чудове! Над самісіньким Дніпром... Ця земелька... належала до власності п. Парчевського".

З Прилук поет виїхав до Конотопа. По дорозі він заїхав у Качанівку, в маєток В.В. Тарновського молодшого, який згодом став збирати рукописи, малюнки й речі Шевченка й заснував у Чернігові музей українських старожитностей.

Ймовірно, під час перебування в Прилуках Шевченко міг подарувати свою фотографію Г.П.Галагану. А скоріш за все, це могло трапитись і в Петербурзі, під час однієї із їхніх зустрічей. Якщо це дійсно так, то дати фотографій поета, вміщених у деяких, згаданих вище, виданнях під 1860 роком є помилкові.

Люб'язний подарунок Г.Ф.Гайдая фотокопії з фотографії Т.Г.Шевченка спонукав мене до пошуків матеріалів про інші фотографії поета. Познайомившись з різноманітною літературою, присвячену Тарасу Шевченку, я дізнався, що на теперішній час відомо всього одинадцять

ДІАМАНТ У КОЖУСІ

фотографій поета, з яких дев'ять у Державному музеї Шевченка, одна - в Літературно-меморіальному будинку-музеї Т.Г.Шевченка в Києві, і одна - в Прилуцькому краєзнавчому музеї.

Як відомо, до заслання поет не фотографувався. Першу його фотографію на прохання М. Дорохової зроблено 30 березня 1858 року у А. Деньєра. З літературних джерел відомо, що Марія Олександрівна Дорохова (1811 - 1867 р.р.) - начальниця Нижегородського інституту шляхетних дівчат. Багато років була у дружніх взаєминах з декабристами. Шевченко високо цінував її. У 1857 році він намалював її портрет. В 1860 році Дорохова відвідала Шевченка в Петербурзі. Ім'я її не раз згадано в "Щоденнику" та в листах поета.

Т. Шевченко з друзями. Фото А. Деньєра. 1858 р.

На знімку поет з бородою й кожусі і смушкової шапці. Ось таким бородачем прибув він з Нижнього Новгорода до Петербурга. Другий знімок зроблено у фотоателє І. Досса в 1858 році. На ньому Шевченко без головного убору, в білій сорочці і темному піджаку. За цією фотографією І Рєпін 1888 року написав портрет для світилиці в хаті, збудованій на Чернечій горі для сторожа на могилі Шевченка.

Відомо, що Досс Іван Федорович (1835 - 1881) - російський художник. У 1862 році здобув звання нектасного художника в галузі портретного акварельного живопису. Мав власний фотографічний салон у Петербурзі.

Третій знімок - в смушковій шапці й кожусі, з поголеною бородою - зроблено в квітні 1859 року. У того ж А. Деньєра. З цього фото Л. Жемчужников замовив у Парижі літографський портрет.

Як відомо із спогадів Л.М. Жемчужникова про Шевченка, художник до осені 1860 року проживав з дружиною і дітьми в Парижі. Ось тоді

поет і надіслав Л. Жемчужникову за його "значну любов до нього подяку в Париж через Лазаревського і Куліша й вислав свій портрет". По приїзді Л. Жемчужникова до Петербурга Т. Шевченко ствердив літографію підписом і користувався нею, працюючи над останнім офортним автопортретом. З цього ж фото І. Крамської на замовлення П. Третьякова - засновника Третьяковської картинної галереї - 1871 року виконав один з найкращих портретів Шевченка.

В 1859 році поет ще раз фотографувався у А. Деньєра - разом з своїми друзями Г. Частівським, братом О. та М. Лазаревськими і П. Якушкіним.

Під час перебування в Києві 1859 року поет тричі фотографувався у І. Гудовського. На першому знімку він сидить на стільці у білій сорочці з темною краваткою і в темному піджаку. На другому - сидить на стільці біля столу в білому полотняному костюмі з палицею і капелюхом в руках. На третьому фото (погрудне) поет теж у білому костюмі з нахиленою вліво головою. Читачам, очевидно буде цікаво дізнатися, що Гу-

Літографія Т. Г. Шевченка роботи І. Гудовського. 1859 р.

ДІАМАНТ У КОЖУСІ

довський Іван Васильович (р.н. невід. - пом. 1860) також учився в петербурзькій Академії мистецтв (1844 - 1849). З ним Шевченко познайомився в 1844 році, деякий час вони жили на одній квартирі в будинку Бема на 2-й лінії Васильєвського острова (тепер 2-а лінія, буд. № 3). Гудовський допомагав Шевченкові готувати до видання й розповсюджувати "Живописную Україну". Шевченко, перебуваючи в 1859 році в Києві, не лише зустрічався з ним, а й жив у нього на квартирі. Два останні знімки поета - в чорному костюмі, в білій сорочці з чорною краваткою і другий - разом з Г.Честахівським виконані невідомим фотографом в кінці 1860 року. Закінчити цю статтю мені хочеться висловом одного французького перекладача Шевченка, який сказав, що коли він вперше побачив його портрет, то подумав: "Це не просто портрет якогось чоловіка, а портрет мого батька..."

А. Штегер, Т. Шевченко та Г. Честахівський, кін. 1860.

А Валерій Шевчук у своїй статті "Він нам потрібен для підзарядки", опублікованій в га-

зеті "Молодь України" 8 березня 1988 року, додав: "Отак і я думаю, що кожен із нас, українців повинен би мати в особі Шевченка духовного батька. Ми так зживаємось з його обличчям, з його творами, його піснями... зживаємось ще змальства. І це обличчя завжди з нами, ціле життя наше".

Джерела і література:

1. Шевченківський словник. У двох томах. Том другий.
2. Тарас Шевченко. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях.
3. Літературно-меморіальний будинок-музей Т.Г.Шевченка в Києві. Фото путівник.
4. Т.Г.Шевченко. Біографія. Євген Кирилюк. Тарас Шевченко. Життя і творчість
5. Шевченківський словник. Том перший.
6. Євген Кирилюк. Тарас Шевченко. Життя і творчість.
7. Спогади про Тараса Шевченка.

Анатолій Риженко.

.....

Цікаво що ...

На початку 1960-х років в місті Прилуки відкрився невеликий аеропорт. У 1984 році з Прилуцького аеропорту літали АН-2, які здійснювали щоденно чотири рейси до міста Чернігова, один - до міста Харкова, три рейса до селища Варви та три - до міста Ічня. З 1995 року аеропорт забезпечує лише вантажні перевезення.

В кінці 1920-х років в місті Прилуки запрацювали артілі. Великим попитом користувався товар артілі "Перламутр". У 1936 році артіль виготовляла 13,85 млн. гудзиків із річної ракушки та гагату. Тоді ж відкрито цех по виготовленню доміно з гагату і цех по виготовленню гребінців із рогів і копит.

З 1927 року в місті почала працювати артіль "Супільство". Майже всі вироби артілі йшли на експорт. А в 1936 році артіль виготовляла національні кос-

тими для Міжнародної виставки в Парижі.

Розводити картоплю у нашій країні почали в 1842 році після відомого царського указу 8 лютого 1841 року, в якому було "Високайше повелено приступити в селеннях к разведенію картофеля". Для заохочення селян розводити "зтот овоц" була визначена сума в двадцять п'ять тисяч карбованців на три роки у вигляді преміальних для тих, хто буде займатися цією справою. Першими в Прилуцькому повіті почали садити картоплю селяни в маетках Величка (Замістя) і Олександровича (Богданівна, Маківка).

В 1923 році в Прилуцькій Поштово - Телеграфній конторі введені абонементські ящики. Із яких, маючи ключ, можна було вилучати кореспонденцію в різний час, коли поштова контора закрита. Плата за

використання ящика становила 150 крб. на рік.

В 1785 році в місті Прилуки було побудовано дерев'яний палац для перебування цариці Катерини - II під час планованої нею подорожі в Херсон та Таврическую область.

Цікаво, що на території колишнього Прилуцького повіту існували географічні назви, які не збереглися до нашого сьогодення. Наприклад:

Міняйлівка - село розташоване на лівому березі р. Удай, за 30 км від м. Прилуки. Вперше згадується 1781 році та належало колез. ас. І. Г. Галагану. Входило до Першовавринської сотні. З 1797 стало називатися "хутір при Міняйлівській греблі", а в 1959 році приєднано до смт. Дігтярі;

Брехунівка - з 17ст село Срібнянської сотні Прилуцького полку. Розташоване поблизу с. Никонівни.

Згадується в 1666 році. Пізніше не згадується, ймовірно було зруйноване й більше не відродилося;

Вирвихвіст - ручай, притока річки Срібнянки (правої притоки річки Лисогору). Протікав на території колишньої Срібнянської сотні Прилуцького полку. Нині не існує;

Дубогризівка - річка. Зливаючись з річками Городною та Безводівкою біля с. Городні, впадає в річку Смож. Протікала територіями Іваницької та Ічнянської сотень Прилуцького полку;

Обідранка - хутір Прилуцького повіту за 7 верст від міста Прилук, на Рухівському шляху. Вперше згадується 1859 року, коли в ньому налічувалося три двори, двадцять дев'ять жителів. Нині не існує;

Ганебний - хутір Прилуцького повіту. 1908 року налічував вісімнадцять жителів. Нині не існує.

Підготувала
Тетяна Зоць

ВІРНІ ДРУЗИ

Споконвіку люди люблять собак. Грізні вівчарки, нарядні довшерсні сетери, величні доги, елегантні поїтери, солідні і розсудливі мисливські лягаві, ласкаві спанієлі, витончені представники декоративних кімнатних порід - усі вони по-своєму служать людям, приносять їм користь і радість. Кожна собача порода має своїх прихильників. Численні клуби і товариства дбають про їх розведення, влаштовують виставки, огляди, нагороджують переможців.

Перший предок собаки невідомий. Вона походить від вовка, що був одомашнений 10-15 тисяч років тому. До речі, здичавілі собаки знову приймають ознаки своїх диких предків /собака Дінго в Австралії/.

Домашня собака - змінена форма тварини в порівнянні зі своїми дикими предками. Зовнішній вигляд собак дуже різноманітний. Нині в усьому світі відомо понад 400 порід собак. Їх поділяють на три основні групи: мисливські, службові і декоративні. Найрізноманітніша і найчисельніша група - декоративні або кімнатні собаки. Вони не мають господарського значення, але дарують людині дружбу і безмежну відданість.

Собача відданість увійшла навіть у прислів'я. Ми згадуємо про вірного спанієля, що супроводив на ешафот Марію Стюарт, про ва-

тажка собачої упряжки Фрама, який поховав себе у сніговій пустелі поруч зі своїм другом і хазяїном Георгієм Седовим, про Гальму, що протягом двох років не пропускала жодного літака, на якому, як вона була певна, мав повернутися її господар, котрий залишив її в аеропорту, а сам полетів на північ...

Коли кажуть, що справжній друг кине за тобою в огонь і воду, то мають на увазі і друга людини - собаку. "Якби на мене напав лев або тигр, - пише у книзі "Людина знаходить друга" Конрат Лоренц, видатний австрійський учений, - всі мої собаки без найменшого вагання кинулися б у нерівний двобій заради того, щоб на кілька секунд продовжити моє життя".

Найкрупніші у світі породи собак - англійський дог і сенбернар. Сенбернарів вивели у 13-14 столітті монахи Сен-Бернарського монастиря що в Швейцарії. Собак готували для пошуку і порятунку людей, які попали в снігові лавини або заблукали в горах під час негоди.

Самі високорослі породи собак - німецький дог і ірландський вовкодав. Найдрібніші породи - йорк-тертер'єри, чи-хуа-хуа та карликові пуделі. Собаки ліліпути у зрілому віці важать не більше 0,5 кілограма і вміщуються у пивній кружці.

Найбільший вік у собаки - 30 років. Більшість собак живе від 8 до 12 років, дуже рідко понад 20 років. Спеціалісти стверджують, що для собаки прожити до 30 років приблизно теж, що людині - до

200.

Наука, що вивчає собак, її породи, догляд за ними називається кінологією. Цей термін походить від грецьких слів "кінос" - собака та "логія" - вчення.

Купуючи цуценя, ви купуйте щось значно більше, ніж домашню тварину. Недарма кажуть: "Собача любов - єдина справжня любов, яку можна купити за гроші".

Незалежно від того, буде ваш вихованець стерегти присадибну ділянку, піде з вами на полювання, чи просто стане "членом сім'ї" - в усіх випадках, як каже перша заповідь собаківництва, найкраще придбати маленьке цуценя, яке можна виростити і виховати самому. Собака зникає до характеру свого господаря, навіть в чомусь стає схожою на нього.

Вирішивши завести собаку, не обов'язково брати породисту тварину. Собака будь-якої породи завжди вірна і віддана своєму господареві. Мільйони людей утримують дворняг і цілком ними задоволені.

Протягом віків про братів наших менших писали письменники, вони є героями багатьох кінофільмів.

Висловлюючи свою любов до собак люди створили чимало приказок та прислів'їв. Це: "Вірний як собака", "Добрий собака кращий, ніж зла людина", "Як собаку годують, так він і гавкає", "Старий собака дарма не бреше", "Не той собака кусає, що гавкає", "Добрий собака три рази на ніч проснеться, щоб за хазяїном доглядіти"

І якщо вже ви вирішили завести собаку, то треба пам'ятати що вона повинна жити у вас все своє собаче життя.

Саме в рік собаки раджу вам придбати вірного і відданого друга.

Ольга Степаненко

герой з прилуччини

В цьому році минає 85 років з дня народження нашого славного земляка, Героя Радянського Союзу Івана Федоровича Харлана.

Народився він 18 січня 1921 року у с.Яблунівці Прилуцького району Чернігівської області в селянській родині. В сім'ї було шестеро дітей, тому Іванкові довелося закінчити лише 4 класи і працювати у колгоспі. Змалку хлопчина мріяв про небо і коли через деякий час поїхав у Донбас, мрія привела його до Луганської авіашколи. Навчаючись, закінчив і вищу офіцерську школу шу-

рманів.

Коли почалась Велика Вітчизняна війна, комсомольцеві Івану Харлану виповнилось лише 20 років. Свій бойовий шлях розпочав пілотом, а вже через рік щоденно піднімав у небо свою машину, вступав у бій з гітлерівськими асами, виконуючи відповідальні завдання командування. Поступово відточувалась майстерність пілота, приходив досвід майстра штурмових ударів.

При визволенні Кубані, Криму, Білорусії літав на найбільш важливі цілі.

В книзі нарисів про героїв - уродженців Че-

рнігівської області дії групи льотчиків описуються так: "В районі станції Київська в Краснодарському краї виявлено нагромадження техніки і живої сили ворога, яка прикрита великою кількістю зенітної артилерії. Наші літаки нанесли удар. Раптово був підбитий літак ведучого. Командувати став І.Ф.Харлан. Незважаючи на сильні протидії зенітної артилерії, група завдала фашистам великих втрат. Це допомогло наземним військам успішно рухатись вперед і звільнити декілька наших пунктів".

Іншого разу п'ять літаків під командуванням І.Ф.Харлана два рази штурмували ворога в районі села Горно-Весела, чим допомогли стрілецьким частинам прорвати оборону фашистів і розвинути наступ.

Влітку 1943 року радянські війська почали наступ на Північному Кавказі. В липні понад 50 наших бойових машин, вилетіли на бомбардування ворожих військ у районі Тамані. Неподалік від цілі їх обстріляла зенітна артилерія, але завдання треба було виконувати. При виході з першої атаки підбито було літак командира колони. Старший лейтенант І.Ф.Харлан швидко оцінив ситуацію і в шоломах льотчиків почувся його владний голос: "Слухай мою команду!..."

Прийнявши командування Іван Федорович, ще двічі водив літаки на ціль. Група подавила вогонь артилерійської батареї, знищила зброю і склад з боєприпасами.

За зразкове виконання бойових завдань командування, І.Ф.Харлан двічі нагороджений орденом Червоного Прапора, а також двома орденами Червоної Зірки і орденом Вітчизняної війни II ступеня.

23 лютого 1945 року Указом Президії Верховної Ради СРСР за мужність і героїзм, виявлені при виконанні 110 бойових вильотів на штурм ворожих військових об'єктів заступнику командира авіаційної ескадрильї 103 штурмового авіаполку 230 Червонопрапорного авіакорпусу ст.лейтенанту Харлану І.Ф. було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Після війни Іван Федорович разом з сім'єю проживав у м.Херсоні, був частим гостем у цехах заводів, робітничих гуртожитках, школах, де розповідав про мужність льотчиків у роки Великої Вітчизняної війни.

Але час - невгамовна річ, життя спливає, як ріка, у 2003-му перестало битися серце Героя. Спочивай з миром, наш земляче, хай земля тобі буде пухом, а подвиг твій навечно житиме в пам'яті земляків.

Т.О.Іващенко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 14. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
• Ціна договірна.

Видав Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 2 (104) Лютий 2006 року

ТАРАС ШЕВЧЕНКО у дзеркалі філателії

*Кому вже
віривсь, чого ждаль?*

*Волали в Раді депутати
Державні видрані мужи.
Всім до керма хотілось стати.
"Ми - України сторожі!"*

*"Не кірме партії Зелених".
Неслось зловно з приймача.
"Нас ждуть болючі переяславці,
лиш БЮТ є правди шукачі."*

*А так вже мур цієї заморили
На обідняки всі пловють.
То в простомудрів рвуться
жмиш.*

*Души аж стогне, в серці мють.
Наш голос - звук від камертона.
Кому вже кірить, чого ждаль?*

*А хто наважиться в законах,
Взять в депутата "Благодать"*

Жина Полків'яна

Про духовне багатство Прилуччини у "Скарбниці" написано уже немало. Ми знаємо імена наших славних земляків і тих, хто в силу різних обставин пов'язав своє ім'я з містом над Удаєм, з нашим краєм.

Мені ж хочеться поділитися відомостями про тих із них, які знайшли своє відображення, за образним виразом, у дзеркалі філателії. У ньому можна побачити людей різних професій і різної долі. Не один десяток поштових видань присвячено їм у колишньому СРСР, у нинішній незалежній Україні та в інших державах.

І перш за все, у сьогоднішньому номері газети мені хочеться розпочати свою розповідь про поштові марки і конверти, присвячені Великому Кобзареві - Тарасу Шевченку.

Розповім, звичайно, про ті, що є у мене, а їх, зрозуміло, існує значно більше. Але спочатку коротко нагадаю, що Тарас Григорович декілька разів відвідував наше місто і край під час своїх подорожей на Україну, увіковічив їх у своїх творах, зокрема у повістях "Музикант"

і "Наймичка", а також у малюнках пам'яток архітектури Густинського монастиря та Прилук.

Серед тих марок, що потрапили до моєї колекції, є одна з найстаріших - випущена ще в 1918 році, в період існування Української Народної Республіки, вартістю в 20 гривень. На ній зображено погрудний портрет поета в смушковій шапці і в кожусі.

(Продовження на 2-й стор.)

В цьому місяці:

9 лютого - народилася Лідія Андріївна Москалець (1936), заслужений працівник торгівлі України. Працювала старшим поваром ресторану "Дружба". Проживає в Прилуках.

12 лютого - народився Олексій Миколайович Орловський (1821-1865), відомий лікар, уродженець Прилук.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО
у дзеркалі філателії

Подібні зображення є ще й на марках, випущених уже в 1961 та 1964 роках. На марці 1961 року бачимо Шевченка на фоні його знаменитого "Коб-

цем пам'ятником під час навчання у Харківському університеті та сфотографуватися на його фоні.

На іншій марці - автопортрет молодого Шевченка на фоні репродукції малюнка "Хата Шевченка" - на передньому плані; на задньому - зображення сучасного села Шевченкового.

На цій марці, згодом, червоною фарбою було зроблено надпечатку: "150 років з дня народження. 1964 р.". Ще одна марка, яка є в моєму зібранні, періоду існування СРСР, була випущена в 1989 році.

А ось марки, що надійшли в обіг уже в сучасній, незалежній державі Україні. На одній з перших, вартістю в 3000 купонів, погруддя поета на фоні його "Кобзаря", на іншій - фрагмент пам'ятника на могилі поета в Каневі і текст: "IV національна філателістична виставка" /зверху/ ; "Шевченківський край, Черкаси" /праворуч від

зображення пам'ятника/, вартістю в 10 копійок. Перша з названих марок випущена в 1994 році, друга - в

заря", надрукованого в 1840 році, а на купоні до марки надруковано уривок з його знаменитого "Заповіту":

І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій.
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

В 1957 році надійшла в обіг марка з зображенням поета в костюмі, на фоні репродукції з його картини "Катерина".

Привертають увагу і марки, випущені в 1961 році, на одній з яких - фрагмент пам'ятника Шевченку в Харкові, урочисте відкриття якого відбулося 70 років тому - 24 березня 1935 року. Ще декілька речень про цей пам'ятник, без якого ми не уявляємо тепер міста Харкова, його духовного обличчя.

Монумент було закладено у березні 1934 року, в дні святкування 120-річчя від дня народження поета. Цій події передували творчі конкурси на кращий проект. Перевагу було надано проекту скульптора Манізера й архітектора Лангбарда.

Будівельні роботи по спорудженню пам'ятника почалися уже в квітні 1934 року.

Напружена робота тривала водночас і в майстерні скульптора, в тодішньому Ленінграді. І що важливо підкреслити - там, над Невою, де у свій час, в кімнаті при Академії художеств, працював Тарас Шевченко.

Пам'ятник Шевченкові - краса Харкова, гордість його; те, що творить неповторність одного з найбільших наших індустріальних центрів.

Час - найкращий суддя 70 років, що минули з дня відкриття пам'ятника, утвердили за ним славу одного з кращих у світовій шевченкіані.

Авторові цієї статті пощастило багато разів милуватися

1997 році.
Є у моєму зібранні і декілька поштових конвертів, присвячених поету. Один із них випущено в 1984 році, на якому зображено портрет Шевченка з зазначенням років його життя.

Особливу увагу привертає інший конверт, випущений уже в час незалежної Української держави. Оригінальність його полягає в тому, що на ньому, крім наклеєної марки вартістю в 3000 купонів, про яку згадувалось вище, зроблено ще й спеціальне погашення: у верхній частині овалу - портрет Шевченка і текст "Заповіт Тараса Шевченка"; у нижній - будинок лікаря Козачковського, під яким стоїть дата погашення конверта - 6.01.1996. - А навколо нижньої частини овалу текст: "Переяслав-Хмельницький. РВЗ Київської обл."

Як відома в житті і творчості Тараса Шевченка постать лікаря Козачковського посідає значне місце. (Див. "Скарбниця" №13 за

ТАРАС ШЕВЧЕНКО у дзеркалі філателії

2005 р.)

Рік тому ще один цікавий конверт надійшов в обіг з зображенням особи поета /художник Олена Журавель: "Тарас Шевченко /1814-1861/ - український поет, художник, мислитель", Праворуч від зображення постаті поета вміщено і уривок з його поезії "І мертвим і живим, і ненародженим...":

І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечірній
Тихо засіяє.....
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Є сподівання, що традиція присвячувати нові випуски поштової продукції, пов'язаної з пам'яттю про Великого Кобзаря, буде продовжена і в наступні роки.

Анатолій Риженко.

• Відомо, що гетьман України Іван Мазепа мав неабиякий талант гри на торбані. Торбан - інструмент, який зовсім мало різнився від бандури. До речі, торбан, на якому грав Іван Мазепа з його власним гербом і досі зберігається в Чернігівсь-

кому історичному музеї ім. Тарновського.

• За підрахунками історика М. Маркевича, в Україні за 389 років (з 1320 - 1709р.р.) відбулося 179 битв. Він наводить такі цифри: з татарами - 21, з тур-

Цікаво що ...

ками - 32, зі шведами - 3, а ще були з хрестоносцями, волохами, персами, вен грами, сербами. Протягом XVIII ст. Відбулося більше 10 війн, в яких брали участь козаки разом з російською

армією.

• У козаків під час походів були свої назви вітрів: якщо вітер дув з півночі то його називали - "москаль", якщо з півдня - "бусурман", зі сходу - "донець", а якщо із заходу - "лях".

Рідній школі - 190!

*Стежинко, стежинко,
стежинко ти моя шкільна...*

Ці слова з відомої пісні про школу нагадали собою клас, шкільних друзів і вчителів, які лишили по собі добру згадку.

З гордістю і неповторимим відчуттям святого й рідного, хочеться згадати школу, яка безліч десятиріч являється однією з кращих шкіл району - це Малодівицька середня школа, школа багатьох, хто колись навчався в ній. На сьогодні - це велична і красива споруда, гордістю якої являється історичний музей, заснований колись вчителем - географом Постульгою Володимиром Петровичем (вічна йому пам'ять). З історією життя школи, а це і першість в області класу з звучним на той час іменем, "супутник семирічки", це й заслужені поїздки членів виробничої бригади на Всесоюзну виставку народного господарства і, звичайно, зустрічі з видатними людьми тодішнього Малодівицького району. Це Ромець Л. В., Плющ Г. В., Лобода І. І., Павловський Г. О., Гринько Г. Г. - герої праці, про яких з гідністю і пошаною згадують земляки.

Нещодавно школа святкувала свій ювілей - 190 років. Святкове дійство залишилося в пам'яті. Послідовність епох відтворили учні, починаючи з епохи лаптів та полотняної сумки, з якою колись ходили до церковно-парафіяльної школи і аж до наших часів. В цьому велика заслуга колективу школи на

чолі з директором Синенько Людмилою Олександрівною. Не залишили нікого байдужими згадки колишнього голови колгоспу Степанка І. С. про проблеми, які існували на шляху побудови школи. Нині велику благодійну допомогу школі надає директор ДП "Нарком-Агро" Розко Валерій Дмитрович. Він вболіває душою, щоб учні мали все необхідне для навчання в школі сьогоднішнього. На зустрічі Валерій Дмитрович пообіцяв відновити колишню добру традицію школи - мати свою оранжерею. Будівництво її він бере на себе. Було по всьому видно, що в організації свята Розко В. В. не лишився осторонь. І, спасибі Богу, що поруч шкільного храму живуть такі не байдужі люди і з розумінням справи підходять до шкільних питань, а головне допомагають. На святі школи порадував своїм виступом місцевий ансамбль "Полісянка", що недавно здобув звання народного. Майже всі члени ансамблю колишні випускники школи. Розчулила випускників майстерно виконана пісня про село "Земля дитинства" і кожного торкнулись згадкою слова про той батьківський поріг, де залишилась найсвятіша частка життя.

На святі були присутні Бобошко В. М. - голова районної ради та замісник голови райдержадміністрації Лозовий О. М., які надали грошову допомогу на потреби школи. А колишнім випускникам не хотілося залишати стіни школи - це ніби були хвилини зустрічі зі своєю юністю.

Ніна Полив'яна, поетеса, випускниця школи.

День пам'яті героїв Крут

**"Стримайте ж ваші сльози !
Ці юнаки поклали свої голови
за визволення Вітчизни,
і Вітчизна збереже про них
вдячну пам'ять на віки вічні.
Славна смерть за Україну !"
Михайло Грушевський.**

Яскравим прикладом прояву сили й незборимості національного духу, мужності та героїзму є військовий подвиг українських юнаків у бою під Крутами.

Після проголошення Центральною Радою III Універсалу 7(20) листопада 1917 року Україна стає самостійним політичним утворенням в межах загальноросійської федерації. Центральна Рада здійснила низку важливих заходів з розбудови української державності. Своєю постановою УЦР окреслила кордони УНР. При цьому було заявлено протест проти спроб вилучити з Української держави землі Волині, Галичини, Буковини, Холмщини, Підляшшя. Після оголошення перемир'я на фронтах Першої світової війни у межах української території, делегація УНР з кінця грудня розпочала переговори про мир із державами Четвертого союзу. Окрім того, було утворено Генеральний суд, прийнято закони про випуск власних українських грошей, про створення Армії УНР на засадах добровільності та оплати, розпочато підготовку земельного кодексу та ін.

Боротьба за владу в Україні загострювалась. Раднарком Росії, який всіляко підтримував виступи проти ЦР, згодом розпочав відкритий наступ проти УНР. 3 (16) грудня 1917 р. Раднарком Росії ухвалив "Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради". У разі невиконання цього ультиматуму протягом 48 годин оголошувалася стан війни між Росією і Україною. У Києві 4-6 (17-19) грудня 1917 року українськими більшовиками і ЦР було проведено 1-й всеукраїнський з'їзд рад на якому ультиматум РНК був засуджений, а натомість ухвалено резолюцію про підтримку Центральної Ради. Ті делегати, які не поділяли позицію більшовитів, залишили з'їзд і виїхали до Харкова. Там вони об'єдналися з делегатами з'їзду рад Донбасу та Криворіжжя, і 12(25) грудня 1917 р. проголосили себе Заїздом рад робітничих і солдатських депутатів України за участю селянських депутатів та заявили про Встановлення радянської влади в Україні. Було створено Центральний виконавчий комітет рад України, радянський уряд - Народний секретаріат.

Тоді ж, у грудні 1917 р., проти УНР розпочав наступ Червона Армія на чолі з В. Антоновим - Овсієнком, О. Сторовим, П. Берзіном та М. Муравйовим. Невдовзі червоноармійці зайняли Харків, Полтаву, Чернігів. Однак сили були нерівні. Тому уряд УНР кваліфікує укласти союзний договір із центральними державами у Бресті, а щоб бути рівноправним учасником мирних переговорів, УНР повинна була мати статус незалежної держави. 9(22) січня 1918 р. Центральна Рада своїм IV Універсалом оголосила Україну самостійною державою.

Проголошення самостійності УНР ще більше активізувало наступальний порив окупаційних більшовицьких військ. Війська під командуванням М. Муравйова у січні розпочали наступ на Київ. Наступ на столицю проводився двома групами: перша просувалась по залізниці Харків - Полтава - Київ, друга йшла у напрямку Курськ - Бахмач - Київ. Найтрагічніший бій при наступі більшовицьких військ на столицю відбувся біля залізничної станції Крути (між Бахмачем та Ніжином) 16 (29) січня 1918 року.

Загальна ж чисельність українських військ на цьому відрізку шляху становила 20 старшин, близько 500 юнкерів, (115 - 130 чоловік) студентської сотні, якою керував сотник Омельченко. На їх озброєнні було 16 кулеметів та бронепотяг. Командир - сотник А. Гончаренко. Є відомості, що під час бою до них приєднались 80 добровольців із підрозділів місцевого Вільного козацтва. Загальне керівництво здійснювали штабс - капітани Тимченко та Ф. Богаєвський. У ході бою переважали більшовицькі угруповання які становили близько 6 тис. чол.

Не наважуючись зустріти ворога у Бахмачі, А. Гончаренко віддав наказ відступити до станції Крути і зайняти там оборону. Студентський курінь поділили на 4 чоти (28-30 чоловік). Три чоти зайняли оборону в окопах,

а четверта, що складалась з наймолодших та тих, хто не вмів стріляти, знаходилась в резерві. Юнаки були готові до бою.

А. Гончаренко у своїх спогадах писав, що в ніч з 26 на 27 січня він розмовляв по дроту з Муравйовим. Слова останнього звучали так: "Пригтовіться к встрече пабеданоснай краснай армії, пригтовіть абеда. Заблужденія юнкеров працюю, а афіцеров всьоравно раскреляю." Наступ розпочався близько 9 години ранку. Бій тривав кілька годин. Велику допомогу українським військам надав сотник Лощенко, який своїми влучними пострілами з гармати вносив велике замішання в переможний наступ муравйовців. Коли А. Гончаренко дізнався, що до більшовиків приєднався 1-й Петроградський загін та бронепотяг А. Полупанова, він віддав наказ відходити до ешелону біля якого близько 17 години вже знаходились усі підрозділи. Пізніше виявилось, що не вистачає однієї чоти студентів, що стояла найближче до станції. Відступаючи, чота вийшла прямо на станцію Крути, на якій уже знаходились більшовики. Зав'язався нерівний бій. Студенти потрапили в полон. Після страшних знущань їх розстріляли в двір ст. Крути. Один із гімназистів перед стратою заспівав "Ще не вмерла України..."

Загальні втрати українців у бою під Крутами становили близько 300 чоловік. Серед загиблих були студенти Укр. нар. університету: Головащук, сотник Омельченко, Пудрик, Сірик, Чижів; студенти університету Св. Володимира: Андріїв, Дмитренко, Лизогуб, Попович, Шульгін, гімназисти Кирило - Мифодієвської гімназії: Гнаткевич, Ганкевич, Прапорщики Кольчівко, Пінський, Соколовський та інші.

Учасник бою під Крутами М. Михайлик описує бойові дії так: "Мені видно було три чорні густі лави матросів, що пішли в наступ. Затріскотіли скоростріли, рушніці. Видно було, як падали на снігу чорні постаті матросів, але просувалися вони все ближче і ближче. У нас уже було багато ранених і сотня відходила до окопів. Тут уже були розміщені до бою всі наші сили й чекали з напруженням рішучого моменту. А він уже наближався. Густі лави сірих і чорних постатей йшли у весь зріст. Змучена наша сотня пішла в резерву за рампу. З окопів затріскотіло сорок наших скорострілів і рушніці трьох сотень юнаків та Студентського Куреня. Падали чорні постаті, а за ними йшли нові, знову падали, і знову йшли одні за другими чорні і сірі лави. Наші окопи, станція й потяги засипалися ворожими стрільнями й кулями, але міцно трималися наші. Посилали по набой до потягів за півтора верстви, вистрілювали їх і знову посилали. Але грізні вистки: "нема набойів", "псуються скоростріли" - пролітали по окопах, а тут чорні постаті знялися, крики "ура", "слава", і все перемішалось. Стріляли один одного. Облилися кров'ю багнети. Вдесятеро більше вороги-перемогли".

Далі події розгорталися ще стрімкіше 26-27 січня (8-9 лютого) 1918 р. більшовики захопили Київ. У місті відбувались масові арешти і розстріли. У зайнятії столиці розстрілювали кожного, хто "посмів" говорити "націоналістичною" українською мовою. Внаслідок масового терору було знищено від 2 до 6 тис. чол. Більшовицький режим в місті протримався недовго. За підтримки німецьких військ, з якими делегація ЦР підписала мирну угоду, ЦР повернулася до Києва, проіснувавши потому ще 2 місяці. 29 квітня 1918 року було проголошено П. Скоропадського Гетьманом України.

Бій під Крутами українські війська прогнали. Подальша доля України склалась зовсім не так, як того хотів той молодий цвіт нації, який за неї поклав свої голови.

Того ж - таки 1918 року загиблих українських вояків під Крутами було з почестями перепоховано в столиці на Аскольдовій могилі Павло Тичина з цього приводу написав свій безсмертний вірш "Пам'яті тридцяти". В 1930-х роках цвинтар на Аскольдовій могилі перетворили на парк для прогулянок. Вшанування пам'яті загиблих під Крутами відбулося лише у 1990 р. Тоді невеличкою групою, переважно ветеранів УПА, було проведено несанкціонований мітинг. На власноруч нашіпаному пагорбу вони встановили дерев'яний хрест. У 1997 р. було споруджено новий, вищий земляний пагорб на місці бою. На ньому встановили залізний хрест та меморіальні таблички зі словами вдячності від кожної області України. Вічна слава героям!

Ірина Біленко

О.М. Орловський

**"Свєтя
другим,
сгораю сам".**

Серед багатьох природничих наук Анатомія є однією з найдавніших. Є історичні відомості про те, що вже починаючи з X, XII століття монахи-цілителі лікарського монастиря, який існував при Києво-Печерському монастирі, передавали медичні знання, зокрема анатомічні, від покоління до покоління.

Досконалі знання будови тіла, та пізнання сутності фізіологічних процесів на різних рівнях організації організму, в цілому є невід'ємною умовою розуміння.

На початку XIX ст. учитель М.І. Пирогова, російський лікар Е.О. Мухін сказав: "Лікар не анатом не лише не корисний, а й шкідливий", а через 100 років відомий московський медик О.П. Губарев /1865-1931/ писав: "Без анатомії немає ні хірургії, ні терапії, а є тільки прикмети і забобони".

Сьогодні я хочу розповісти про нашого земляка, видатного лікаря-анатома О.М. Орловського.

12 лютого 1821 року в м. Прилуках Полтавської губернії, у сім'ї полкового священика народився Орловський Олександр Миколайович. Ще в дитинстві він відзначався гнучким розумом і блискучою пам'яттю. У 5-річному віці вступив до Прилуцького народного училища. Мав феноменальні здібності до навчання; був навіть нагороджений примірником проповідей Чернігівського єпископа, а згодом Санкт-Петербурзького митрополита Михайла.

Як син військового він часто міняв місце проживання і навчання. Відмінно вчився у московських навчальних закладах: Перервинському, Високо-Петровському духовних училищах, Заїконо-Спаській семінарії, де улюбленими його предметами були філософія, російська словесність, антропологія. Добре знав грецьку, латинську та єврейську мови.

Після довгих роздумів і вагань надав перевагу медичному факультету Московського університету, з 1840 р. студент цього закладу. Його захоплювали анатомічні малюнки Масканиї, та розтин трупа викликав у нього внутрішній спротив займатися медициною.

Викладач словесності С.П. Шевирьов, пам'ятаючи, яке сильне враження своєю поетичністю справив на нього представлений Орловським твір: "Перше враження при вивченні анатомії /3.12.1840 р./, запропонував йому перейти на факультет словесності. Такий перехід відбувся. Оскільки Олександр Миколайович володів кількома іноземними мовами, йому доручили завідувати письмовими справами Академії наук, яка тоді знаходилася в Москві. Та гору взяло поклонання - він повернувся на медичний факультет. Улюбленими його предметами, крім анатомії, стали природничі історія та хімія. Працюючи в

кабінеті порівняльної анатомії, він намагався бути присутнім і на фізіологічних дослідах О.М. Філомафітського, частіше став займатися в анатомічному театрі і нарешті зріднився з ним назавжди. Він присвятив себе переважно вивченню анатомії і фізіології людського тіла, сам виготовляв препарати для анатомічного театру, за що неодноразово удостоювався університетських нагород. Як перекладач, ще в студентські роки переклав російською з французької мови описову анатомію людського тіла Кльоке. У 1842 році успішно закінчив навчання: і був залишений в університеті. 7 серпня 1845 року його було призначено помічником прозектора при кафедрі порівняльної анатомії та фізіології у І.Т.Глебова. Для лекцій з порівняльної анатомії на фізико-математичному і медичному факультетах Орловський працював за 11 років виготовив понад 1000 препаратів. Працював з незвичайною швидкістю, точністю та обережністю, якщо це був фізіологічний дослід над живими тваринами.

У 1853 році за власним бажанням, крім обов'язків прозектора, проводив практичні заняття зі студентами 3-4-х курсів фізико-математичного факультету.

Своїм коштом видав переклад російською з німецької мови твори Зегера з топографічної анатомії, який був затверджений університетом як посібник при викладанні практичної анатомії.

Згодом викладав повний курс анатомії людського тіла; виготовляв демонстраційні мікроскопічні препарати. Володів методом бальзамування трупів, який запобігав процесам розкладу, усував трупний запах; зберігав вигляд померлого.

Щорічно, з 1844 до 1856 р., проводив фізіологічні досліди на кафедрі здорової людини у професорів Філомафітського та Глебова. Вони відзначали високий професіоналізм Орловського при переливанні крові не тільки у живих тварин, але й у людей, а також при вливанні соляного розчину в кровоносні судини. Він досконало володів методами експериментальної фізіології. Маючи глибокі знання з анатомії та фізіології здійснив критичний аналіз творів Аксманна, провів експериментальне дослідження фізіологічного значення "вузлуватої" нервової системи.

Вчений намагався завжди бути там, де був найбільш потрібний. У 1848 році під час своєї відпустки прийшов на допомогу жителям м. Коломни, де лютувала холера; 1854 рік борювався з холерою у Хамовницькій лікарні у Москві; працював також штатним лікарем у Яузському попечительстві Москви. У липні 1856 року працював ординатором у лікарні для чорноробів; зробив багато операцій, а також 167 трупорозтинів.

О.М. Орловський не мав ні високих звань, ні нагород. Проте в історії її вітчизняної медицини, наш земляк посів почесне місце, бо залишив після себе твори, які зберігають своє значення і до нині. Його праці і досліди щодо зупинки серцевої діяльності, дослідження "вузлуватої" нервової системи і її впливу на кровообіг, вивчення механізму дії на організм людини обезболюючих препаратів, мають виключно важливе значення для практичної медицини.

Помер О.М. Орловський, заразившись при розтині померлого від тифу 22 листопада (1856) року.

ЕТИКА СЬОГОДЕННЯ

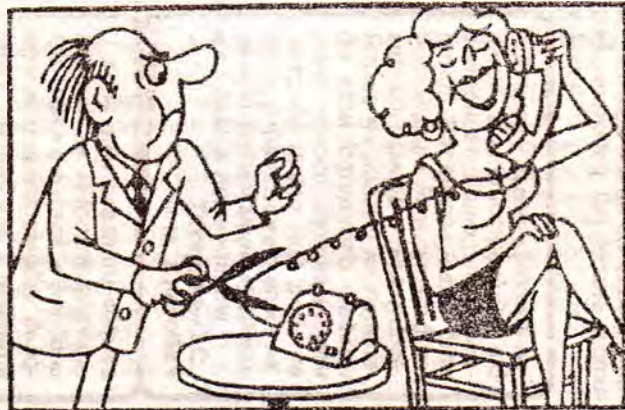
Кожного дня в нашому житті відбуваються позитивні і негативні моменти людського буття. Виходячи чи заходячи в міський транспорт, роблячи покупки додому, чи просто гуляючи, ми можемо спостерігати масу людських вад та не фізичних, а саме духовних. Жорстокий світ економічних та політичних змін породжує і ставить на перше місце жадобу, зневагу, зухвалість, а людяність, ввічливість та повага залишаються позаду.

Ще Жорж Санд якось висловився: "Бідність звільняє від етикету... Сьогоднішній світ відсутність норм поведінки пояснює лише бідністю культурного виховання та зневагою до оточуючих. Як часто в побуті ми знаходимо підтвердження правдивості того, що вміння правильно поводитись дозволяє гідно почувати себе в будь-якій ситуації. І те, що на перший погляд здається дрібницею, врешті-решт може стати тією "знаковою ситуацією", яка дасть оточуючим змогу скласти про вас думку. В цьому вам допоможе звичайна повсякденна етика поведінки. Отож, що ж таке етика і чи потрібна вона нам у сьогоднішньому нашому буремному житті.

Етика - наука про мораль. Слово етика виникло з давньогрецького "etos", яке у різні часи мало різні значення. Видатний мис-

литель античності Аристотель, узявши за основу значення етосу як характеру, утворив прикметник "ethikos" - "етичний" для позначення особливої групи людських чеснот - мудрості, мужності, помірності, справедливості тощо. Так у IV ст. до нашої ери етична наука дістала свою назву яку носить і сьогодні.

Найдавніші відомості про етикетні норми ми знаходимо в хроніках та записках про офі-

ційні стосунки представників різних держав. Письмові договори, що уклалися між ними є складовою частиною міжнародного етикету - дипломатичного протоколу.

Перший письмовий договір в історії людства був підписаний між єгипетським фараоном Рамзесом-II та хетським царем Хаттусилем-III у 1278 році до нашої ери. Документ був викарбуваний на срібній дошці. Звичай готувати два однакові (автентичні) тексти договору, а потім обмінюватися ними, з того часу увійшов в повсякденну практику міжнарод-

них відносин. Крім дипломатичного етикету існував і "світський". Так Плутарх (I-II ст.) в своїх "Застольних бесідах" виносив на обговорення такі питання: "Чи повинен господар вказувати гостям їх місця за столом - чи ж надати їм право це самим?"

У Київській Русі уже у 1076 році побачив світ "Ізборник", який був побудований у вигляді бесіди батька з сином. Де на питання "Якій бути людині?"

не лютувати словом, не сваритися в бесіді, не сміятися занадто, сором'язливо вести себе із старшими, з поганими жінками не спілкуватися. Куди не підете, де не зупинитесь, нагодуйте та напоїть злиденного, але більш за все шануйте гостя звідкіль би він не прийшов, чи просто він звання, чи знатний".

В XVI ст. побачив світ "Домоустрій", книга про правила поведінки як вдома так і в суспільстві. А в 1717 році Петро-I повелів зібрати правила поведінки з тим, щоб молодь вчилася, як поводитись вдома, та не соромилась з'являтися при європейських дворах. Так виникло "Юности честное зеркало".

Ближче до нашого часу питаннями етикету займалося багато людей. Сьогодні знання правил публічної поведінки робить взаємини між людьми більш продуктивними. Але не слід забувати того, що радив своєму сину, якому не було й дев'яти років, лорд Честерфільд, який писав у листі: "Пам'ятай, що тільки людину ввічливу і таку, в якій ця ввічливість щира, люблять і добре приймають у товаристві, що людина погано вихована та брутальна просто нестерпна, і будь-яке товариство намагається її позбутися..."

Людина - істота суспільна. Щоб стати і бути повновартісним членом суспільства, дається відповідь: "Перед людьми похилого віку - мовчазними, перед мудрими - слухняними, з рівними дружити, з молодшими - мати дружні взаємини. Не сміятися, коли це недоречно, бути сором'язливим, очі держати долі, а не вгору, не сперечатися".

На початку XII ст. виходить "Повчання Володимира Мономаха", де серед іншого багато суто етикетних порад: "...їсти і пити без особливого шуму, коли поряд старші - мовчати, до тих, хто розумніший - прислухатися, вести бесіду без думки про обман, більш поринати в роздуми,

ЕТИКА СЬОГОДЕННЯ

потрібно спілкуватися. Найпершою, соціальною потребою людини є потреба в іншій людині. Неможливість спілкуватися переноситься важко. Людина часто об'єднуються винятково для спілкування - єдиної, за словами Антуана де Сент-Екзюпері, розкоші, що гідна людина.

Спілкування - це один із виявів соціальної взаємодії. В його основі лежить обмін думками, оцінками, почуттями, волевиявленнями з метою інформування, емоційного впливу, спонукання до спільної діяльності тощо. Якщо людина не вміє належно спілкуватися, і, навпаки, досконале спілкування спроможне стати ключем до успіху в суспільстві. Уміння бути співрозмовником завше цінувалося в минулому, цінується воно і нині. Неправильність спілкування, його недостатність чи повна відмова від нього часто є причиною конфліктів між людьми. Хиби у спілкуванні полягають передусім у порушенні стандартів культурної поведінки, етичних та естетичних норм.

У службовому колективі повинен встановлюватися принцип стилістики відносин, який не допускає: суто особистих інтимних симпатій і антипатій, між особистих пліток, "перемивання кісток", взаємних образ, склок чи істерик.

Існує правило службових відносин:

керівник має оберігати авторитет кожного окремого підлеглого, пам'ятаючи про те, що при цьому він зміцнює колектив, впроваджує у службові відносини норми етикету. Усі зауваження підлеглому, краще для обох сторін, робити без сторонніх.

Відвідувач - співробітник, який заходить до службового приміщення, не повинен стукати у двері - це тільки відволікає і дратує зайнятих робо-

тою працівників. Але на стук у двері офіційного приміщення не буває негативного відношення.

У двері, що ведуть до кабінету керівника, якщо у нього немає секретарки, можна не стукати. У випадку, коли керівник виявив бажання, щоб співробітники не заходили без стуку, слід дотримуватись його вимоги.

Жінка - співробітник. Слід пам'ятати, що жінка на роботі чи службі не тільки співробітниця, колега, але й представниця чарівної статі, істота легко вразлива. Чоловік - співробітник може не відриватися від справ для того, щоб подати жінці - співробітниці пальто, коли

упродовж десятків років. Саме у колі колег часто діловому спілкуванню передують світське. Світське спілкування здійснюється задля того, щоб продемонструвати іншим і переконаватися самому, що учасники бесіди володіють правилами пристойності. Якщо і виникає суперечка, то в основному вона демонструє вміння коректно дискутувати. При веденні бесід у колі співробітників, слід дотримуватись таких правил: не випитуйте у колеги подробиць його хвороби, якщо він захоче і довіряє вам, то й сам розповість, не виправляйте публічно чис - не будь із присутніх сказане іноземне слово, не перебивайте,

не дозволяйте собі допитуватися, хто скільки заробляє, це неетично, не говоріть про свої успіхи, високу якість роботи, кваліфікацію, таланти, хай про ваші обдарування першими скажуть інші. Неприпустимі жарти щодо: прізвища колег, комплекції, віку, облісіння, зросту, віросповідання, кольору волосся, тощо.

У якому б колі питань не проходило спілкування, колеги повинні відчувати взаємну відповідальність, виявляти чуйність і розуміння один до одного. Короткі щоденні спілкування людини з людиною на службі не проходять для жодної сторони безплідно. Чимало треба життєвого досвіду, логіки і сердечної теплоти, щоб насолодитись тільки позитивними моментами, не дорікати один одному взаємними недоліками. У наші дні не в кожній школі і не в усякому гуртожитку чи установі висять правила поведінки. Тому в наступних номерах ми обов'язково звернемося до питань поведінки в транспорті, в бібліотеці, музеї, з ким розмовляти на "Ви", як правильно себе вести молодому чоловіку з дівчиною.

Тетяна Зоць

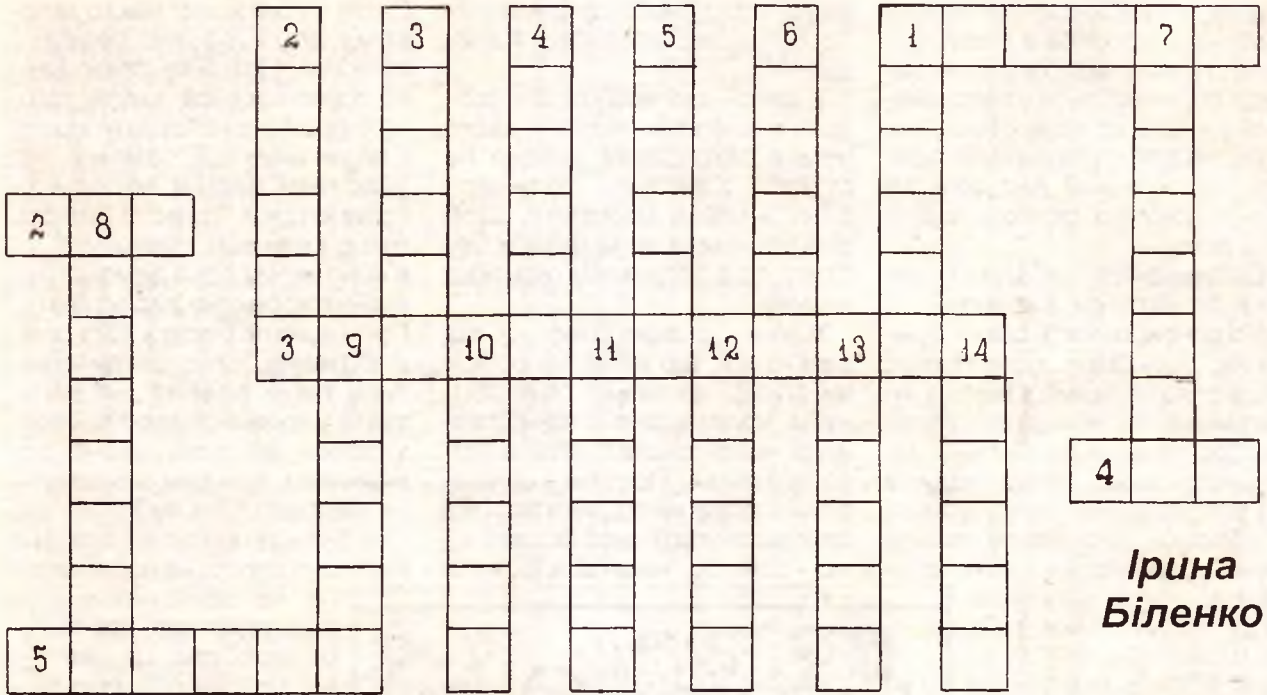

вона йде з роботи. Але він не може не допомогти їй одягтися, якщо опинився поряд у гардеробі. Якщо звичайно чоловік встає, коли до нього звертається жінка, яка стоїть перед ним, то у службових умовах він може цього не робити. Робочий стіл, за яким працює жінка, не прикрашають її сумочкою, косметичкою, шляпка тощо. Краще для них знайти інше місце. У своєму кабінеті керівник не встає, коли до його столу підходить жінка-співробітниця для обговорення поточних справ: У випадку тривалої розмови керівник пропонує співробітниці сісти.

Теми бесід. Бажано, щоб теми бесід між співробітниками відносилися до тієї галузі діяльності, якою вони займаються. На службі співробітники проводять 1/3 частину доби

Кросворд

Ірина Біленко

По - горизонталі.

1. Нагорода.
2. Указ , постанова загальнодержавного значення.
3. Вивчення будь - якого краю , окремих місцевостей , районів з боку природи , історії. економіки , побуту і т.п .
4. Представник класу ракоподібних.
5. Будівля для зберігання зерна.

По - вертикалі.

1. Прилуцьке краєзнавче товариство імені.....(прізвище).
2. Шматок декоративної тканини з вишиваним або тканим орнаментом , той, що використовується з декоративною і обрядовою метою.
3. Те саме , що й держава.
4. Що за укр народними звичаями , підносила хлопцеві дівчина під час сватання у тому випадку , коли не давала згоди на одруження.

5. Обрядовий хліб , який готували на свято Андрія (13 грудня) .
6. Невеличкий вокальний твір для одного чи двох голосів на слова якогось вірша з акомпанементом одного інструменту.
7. Птах нашої місцевості.
8. Збірна назва козаків на Україні і в Росії у 15 - 16 ст.
9. Один з органів міського самоврядування , що складався з війта та кількох бурмистрів . Діяли з 1723р.
10. Підвищення , майданчик , призначений для виконання страти.
11. Іжа багатьох комах.
12. Пересувний ляльковий театр (XVII - XIX ст. в Україні) , з яким виступали на ярмарках , міських та сільських майданах , а частіше ходили по хатах у святкові дні.
13. Село Прилуцького району.
14. Село Прилуцького району.

Цікаво що ...

Жінки козачого містечка Ічні разом з чоловіками брали участь у боротьбі з турками, татарами, польською шляхтою. Відзначаючи ці заслуги, гетьман України Богдан Хмель-

ницький, особливим універсалом надав ічнянським жінкам право носити козацькі шапки, як свідоцтво їх мужності в боротьбі з ворогами рідної землі.

За легендою, на міс-

ці, де сьогодні розташоване село Ряшки, була болотиста місцевість. Туди були зіслані троє братів - карних злочинців, старшого з яких звали Рясина. Вони і заснували хутір

над річкою Смош. З часом поселення стало називатися Ряськи, потім - Ряжки, Ряшки.

В цьому році десять років, як в Україні запроваджена нова національна валюта - гривня.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 14. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 3 (105) Березень 2006 року

В цьому місяці:

3 березня - народився Леонід Іванович Марченко (1936), заслужений лікар України, кавалер знаку "Чесць і слава", головний лікар амбулаторії станції Прилуки, уродженець Прилук.

11 березня - народився Павло Олександрович Кривонос (1956), заслужений будіве-

льник України, директор Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв у Києві, уродженець Прилук.

28 березня - народився В'ячеслав Якович Дзюба (1941-2005), заслужений раціоналізатор України. Працював директором заводу "Будмаш".

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

ГАННА ЗАКРЕВСЬКА

*"Не весело на світі жить,
Коли нема кого любить".
Т.Шевченко.*

Багатьох шанувальників творчості Т.Г.Шевченка, напевно, цікавлять інтимні сторони його життя: ставлення до жінок взагалі, кохання, а також спроби одружитися.

Серед жінок, які зустрічалися на життєвому шляху поета, що викликали його щире захоплення, і була Ганна Закревська. Хоч Тарас Шевченко найменше пов'язував можливість особистого щастя з нею /вона була дружиною П.Закревського/, проте, можливо, на думку дослідників життя і творчості поета, це було найглибшим і найтривалішим його захопленням.

Познайомившись у Московці, Пирятинського повіту Полтавської губернії /нині Драбівського району Черкаської області/, поет потім зустрі-

чався з нею у Березовій Рудці, куди їздив до братів Закревських, під час першої та другої своїх подорожей в Україну.

Найколюратнішою постаттю з усіх братів, з людиною, з якою познайомився Тарас Шевченко у згадуваній вище Московці й потім потоваришував, був Віктор Олексійович Закревський. Саме він був організатором і "старійшиною" товариства мочемордія, яке, за словами І.Франка, сприймалося як елементарна, часто цинічна реакція "проти усієї тієї фальші шляхетсько-панського життя, що виробилася віками, та особливо при кінці XVIII і на початку XIX ст. дійшла до найвищого ступеня..."

Варті уваги і такі, важливі на мою думку подробиці, які повідомляє Петро Жур /один із дослідників життя і творчості поета/ про В.Закревського. Він, зокрема, звертає увагу на спогади Г.П.Галагана, які той наводить у своєму щоденнику 21 вересня 1840 року: "Коли За-

(Продовження на 2-й стор.)

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

кревський почув, як я читаю по-малоросійському /"Кобзаря"/, почав од радості мене обнімати". І далі повідомляє: "Віктор усе життя прожив у цивільному шлюбі з простою селянкою. Саме він очолював той невеликий гурток /"товариство мочемордія"/ молодих вільнодумців, з якими зблизився Шевченко в першу свою поїздку на Україну".

"В гостинному домі Закревських, - згадував також О.С.Афанасьєв-Чужбинський, - Шевченко був своїм. Взимку ми з'їхалися у Закревських. Шевченко був у них як свій і охоче жив у їхньому гостинному домі. Іноді з'їжджалися до Віктора Олексійовича деякі поклонники Бахуса, і відбувалися славнозвісні свята. Але Тарас Григорович любив і жіноче товариство, нерідко просиджував у вітальні господині в дружньому колі, весело розмовляючи, слухаючи музику або гучним своїм голосом співаючи сумовитих українських пісень. Тоді ніякі зусилля поклонників Бахуса не в змозі були відняти його в нас, і кінчалося тим, що Віктор Олексійович з товаришами приходив з флігеля і ми всі разом просиджували далеко за північ".

Старший брат Віктора Закревського, Платон, значно відрізнявся від нього, і за своїм характером був завзятим кріпосником. Відставний полковник, після бурхливої і далекої від бездоганності казенної служби завзято господарював у своєму великому маєтку. "Можна повірити, - зазначає П.Жур, - свідченням старих селян, записаним Маріеттою Шагінян, про те, що "Платон Олексійович "не бривдився" особисто шмагати селян на конюшні".

Портрет П.О.Закревського, котрий Шевченко намалював у грудні 1843 року, дає наочне уявлення про паскудний характер цього вгядованого тупоогого мужчини з ріденькими вусиками над губами".

1839 року він одружився з Ганною Іванівною Заславською - 17-річною дочкою померлого поміщика села Марківки, полкового сотника, вихідця зі старовинної козацької родини. Жених був удвічі старший від нареченої. До приїзду Шевченка у подружжя Закревських було вже двоє дітей - чотирирічний Гнат і дворічна Ольга. За свідченнями М.А.Маркевича Ганна Іванівна була

чарівна.

Як стверджують інші її сучасники, Ганна мала, величезний успіх у колі численних гостей і прихильників. Щиро захопився нею і Тарас Шевченко який тоді ж любовно виписав її портрет.

З портрета на нас дивиться великими темно-голубими очима справді "Ганна вродлива", як називав її поет в одному зі своїх листів. Мабуть, глибоко в серце поета проник пильний погляд великих темно-голубих очей, якщо про той погляд і ті очі Шевченко проніс згадку ледве чи не через все життя. Саме Ганні Закревській в 1848 році на засланні присвятив поет одну з найніжніших своїх поезій - "Т.З.", в якій з щирим захопленням звертався до Закревської:

Ти не здавалася мені
Такою гарно-молодою
І прехорошою такою
Так, як тепер на чужині,

Та ще й в неволі...

Спочатку вірш "Немає гірше, як в неволі про волю згадувать" було переписано в "Малу книжку" без назви. При переписуванні в "Більшу книжку" Шевченко дав йому назву "Г.З.", тобто "Ганні Закревській".

На далекому Косаралі в хвилини душевної самотності, подумки розмовляючи з коханою жінкою, він висловив довірливо інтимні слова вдячної пам'яті, захоплення і щирого жалю, - бо ж "немає гірше, як в неволі про волю згадувать", і про тих найдорожчих, які залишилися так далеко.

... А ти, доле! А ти, мій покою!

Моє свято чорнобриве,

І досі меж ними

Тихо, пишно походжаєш?

І тими очима,

Аж чорними-голубими, ї досі чаруєш

Людські душі? Чи ще й досі

Дивуються всею На стан гнучий?

Свято моє!

Єдине свято!

Так, це Ганна Закревська ...Очі "аж чорнії-голубії" дивляться на нас із портрета, написано Шевченком в 1843 році.

Скільки лагідної покірності, приреченості неволимій долі і щирого бажання душевного спокою коханий звучать в останніх рядках поетового вірша: "Усміхнися, моє серце, Тихесенько-тихо, Щоб ніхто і не побачив... Та й більше нічо-

Т. Г. Шевченко. Портрет Г. І. Закревської
Олія 1843

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

го".

Здається, для жодної з жінок, що зустрічалися на життєвому шляху Шевченка, поет не знаходив таких зворушливо сердечних ніжно-пестливих і цнотливих слів, як для "Ганни-вродливої" - його недосяжної мрії і водночас такої прозаїчно-буденної дружини духовно обмеженого кріпосника...

Афанасьєв-Чужбинський писав, напевно, саме про це захоплення Шевченка: "Захопився було на короткий час він однією відомрю красунею, котра крутила голови всім, хто потрапляв у зачароване коло її. Захоплення було сильне. Шевченко не на жарт замислювався, малював її голівку і декілька разів писав вірші.

Я завжди був радий, коли хто-небудь йому подобався: благородна натура ця ставала ще художнішою, і він працював тоді з більшим запалом". Можливо, "відома красуня" Афанасьєва-Чужбинського і є тією самою

Ганною Закревською. У далекій неволі, згадуючи про неї, поет, пишучи про своє потаємне почуття до цієї жінки, не випустив і ту обставину, що Ганна Закревська своєю вродою чарувала не тільки його одного.

З цього приводу Афанасьєв-Чужбинський зазначає у своїх спогадах: "Запросила вона якось його /Шевченка/ вранці - прочитати їй одну поему й сказала, що бажала б сама насолодитися читанням. Тарас Григорович виконав її бажання. Ішов він до неї з якимось трепетом. Але яка ж чекала на нього картина. У затишній вітальні красуня сиділа на канапі в оточенні студента, гусара й товстелезного генерала - трьох завзятих своїх залицяльників, і майстерно маневрувала по-своєму, одурюючи всіх трьох, потішаючи їх по черзі надією то вкидаючи в розпач. Поет зняквів, і як чарівна господиня не атакувала його люб'язністю - він пішов з твердим наміром ніколи не відвідувати красуні і додержав свого слова..."

І далі Афанасьєв-Чужбинський народить текст вірша, написаного з приводу вище описаних подій:

"Не журюсь я, а не спиться
Часом до півночі,
Усе світять ті блискучі

Твої чорні очі.

Мов говорять тихесенько: "Хоч, небоже, раю?
Він у мене тут у серці"

А серця немає,
Й не було його ніколи,
Тільки шматок м'яса...
Нащо ж хороше і пишно
Так ти розцвілася?

Не журюся, а не спиться
Часом і до світа,

Усе думка побиває,
Як би так прожити,
Щоб ніколи такі очі
Серця не вразили".

З ім'ям Ганни Закревської пов'язано також поезію "Якби зустрілися ми знову", написаній у другій половині 1848 року, у якій є натяк на те, що

"... не правдивим,

А сном лукавим розійшлося,

Слізьми-водою розлилось

Колишнєє святоє диво!"

Зазначені вище твори належать до кращих зразків нечисленної інтимної лірики Шевченка.

Анатолій Риженко.

Література.

1. Шевченківський словник. В двох томах. Том перший. - К., 1978, -с.228.
2. Петро Жур. Літо перше. - К., 1979, -с.95-96.
3. Спогади про Тараса Шевченка. - К., 1982, -с.93.
4. Петро Жур. Літо перше, - с.91-92.
5. Там же, с.92.
6. Там же.
7. П.М.Федченко. Тарас Григорович Шевченко.-К., 1989, -с.72.
8. Т.Г.Шевченко. Біографія. - К., 1984, - с.97; Тарас Шевченко. Твори в двох томах, том перший. - К., 1966, - 420.
9. Тарас Шевченко. Твори в двох томах, том перший, - с.420.
10. Там же, с.421.
11. Там же.
12. П.М.Федченко. Вказана праця. - с.72.
13. Петро Пур. Вказана праця. - с.93.
14. Спогади про Тараса Шевченка. - с.104.
15. Там же.
16. Тарас Шевченко. Твори в двох томах, том перший. - с.422.

Т.Г.Шевченка. Авторрисунок.

“Всі ми родом з дитинства”

Збірка нарисів “Славимо рідну школу” - результат спільної роботи класного керівника Ворончихіної Г. П. та учнів 11-А класу 2005- 2006 навчального року Прилуцької загальноосвітньої школи № 10. Вже скоро учні полетять у вирій самостійного життя, вчителька піде на “заслужений відпочинок”. Зостанеться на сторінках пам'ять про тих, хто уславив школу № 10 своєю працею та існуванням в цьому житті. Адже найбільша гордість кожної школи - її випускники.

Отже, до Вашої уваги короткі нариси про колишніх випускників школи № 10. В списку представники різних професій, та найбільше, мабуть, вчителів. Є поміж них і пенсіонери, і зовсім молоді люди. Але те, що об'єднує їх у переліку - це ВМІННЯ піднести ЧЕСТЬ школи (як і свою власну) на високий рівень людської шани.

Можливо, цю ініціативу підхоплять ентузіасти інших шкіл: розкажуть про своїх славних випускників, ми будемо цьому дуже раді...

Мазепа (Заєць)

Лідія Іванівна

Вчитель-методист

Вчитель Прилуцької загальноосвітньої школи № 7, Відмінник НО.

Народилася 27 січня 1945 року в робітничій сім'ї. Пішла до школи в 1952 році, вчилася спочатку в школі № 11, з 4-го класу і по 11-й - в школі № 10, яку закінчила в 1963 році (перший випуск 11-го класу). В школі навчалася на “5” та “4”. Була здібною, відповідальною, ініціативною ученицею. Навчання поєднувала з заняттями спортом: з легкої атлетики мала 1-ий дорослий розряд та розряди з

лижного спорту, велогонки, плавання. Була неодноразовою переможницею міських, обласних та республіканських змагань.

В 1963 році закінчила школу, рік працювала на тютюновій фабриці. В 1964 році вступила до Чернігівського державного педагогічного інституту, який успішно закінчила в 1968 році, і почала працювати вчителем початкових класів в школі № 14. Потім з 1970 року - в школі № 7 впродовж 35 років. За цей тривалий час роботи працювала відповідально, творчо, професійно, а значить, результативно, за що завжди шанували її учні, батьки, колеги, громадськість міста, області.

За всю педагогічну практику зробила 13 випусків учнів початкової ланки школи, торуючи інтелектуальну і моральну дорогу приблизно 400 учням, для яких була і є Вчителем з великої літери.

Праця Лідії Іванівни відзначена багатьма нагородами та званнями, серед яких Грамота Президії Верховної Ради України, значки “Відмінник НО України” та “Відмінник НО СРСР”, звання “Вчитель-ме-

“Всі ми родом з дитинства”

тодист” декількох атестаційних періодів та інші.

Разом з чоловіком виховала гідних двох синів, має двох онуків. Багато її випускників пішли дорогою улюбленої вчительки - стали педагогами...

Любов до дітей - основа її педагогічного таланту. Кожної нової зустрічі з дітьми Мазепа Лідія Іванівна чекає, як свята.

**Лукаш (Тихоненко)
Ольга Федорівна**

*Завідуюча міською
дитячою бібліотекою*

Народилася 16 липня 1954 року в родині інтелігентів. До 1-го класу школи №10 пішла в 1961 році (вчителька Череп Марія Кузьмівна). Навчалася на “4” та “5”. З особливим теплом і вдячністю згадує класного керівника Москаленко Галину Андріївну, вчителів Голуб Г. П., Власенка А. М. та Філоненко Н. І.

Закінчивши школу, обрала фах бібліотечного працівника: спочатку Ніжинське культосвітнє училище, яке закінчила з червоним дипломом, а далі Харківський інститут культури. За розподілом поїхала працювати до Полтавської обласної бібліотеки ім. І. П. Котляревського та через рік вийшла заміж і переїхала до Прилук, де впродовж 17 років працювала у відділі обслуговування Прилуцької ЦРБ.

Протягом декількох років була ведучою Книжкової полиці, створеної при ЦРБ.

З її участю здійснювалася робота по

вивченню історії сіл району, результати якої публікувалися на сторінках газети “Скарбниця”. Численні роботи присвячуються діячам культури, мистецтва краю.

З 1997 року - ведучий бібліотекар Прилуцької дитячої бібліотеки, потім з 2000 року - завідувача дитячою бібліотекою, яка на сьогодні вважається однією з найкращих бібліотек в області. Це справжній палац КНИГИ й ДИТИНСТВА, де все надирає на спілкування з книгою: затишок залів, доброзичливість обслуговування... високий естетичний смак оформлення

приміщень, наочності тощо.

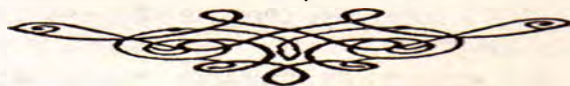
При бібліотеці діють клуби “Оберіг”, “Клуб сімейного спілкування”. Діти постійно відвідують бібліотеку (5000 користувачів щороку), працівники бібліотеки здійснюють близько 94000 книговидач.

Зусиллями всього колективу створені дві музейні кімнати: речей старовинного вжитку та П. П. Білецького - Носенка, в яких часто проводяться зустрічі, бібліотечні уроки, екскурсії...

І надирає на творчу роботу в колективі її керівник Лукаш О. Ф., яка разом з колегами організовує і проводить масові заходи для учнів по краєзнавчо-літературній роботі, адже словом володіє досконало... Слухати її задоволення і наука.

А ще Ольга Федорівна - мила, лагідна, розумна жінка.

А ще вона пише вірші...

ЕТИКА ПОВЕДІНКИ З ЖІНКОЮ

Мама, бабуся, дружина, дочка, і врешті решт наречена. Ці жінки вічні супутники чоловічої сутності, обереги, що супроводжують сильну половину людства все життя. Доля жіноча може бути різна, тому кожній жінці хочеться мати біля себе вірне, міцне чоловіче плече, на яке можна було б спертися в скрутну хвилину. Однак чи завжди прояви чоловічої уваги виявляються етично нормованими стосовно існуючих правил поведінки з жінкою.

Гуляючи теплими літніми днями, можна часто спостерігати картину, коли хлопець йде поруч дівчини і розмахує її сумочкою. В таких випадках хлопець, супроводжуючи дівчину, може нести її важкий чи незручної форми пакунок, валізу тощо, але не дамську сумочку чи портфель - це вже є порушенням норм етикету.

Гуляючи вдвох з дівчиною, пам'ятайте ви повинні йти ліворуч від своєї супутниці. По вузькому проходу дівчина йде попереду хлопця. Вона першою входить у ворота чи двері, але із транспорту дівчина виходить після свого супутника, щоб він встиг вийти і подати їй руку для підтримки на сходах. Пам'ятайте, піднімаючись сходами, хлопець йде трохи попереду дівчини, а спускаючись сходами - позаду, щоб завжди встигнути допомогти дівчині у непередбачених ситуаціях. А як часто можна почути на вулиці тих, хто має звичку під час прогулянки розважатися, голосно критикуючи оточуючих. Наприклад: "Дивись, дивись, яка пішла! Ну і зачіска, ну і "прикид" тощо. Або ж іще гірше, можуть показати пальцем: "Он іде яка симпатяга". Ці люди не лише ведуть себе брутально стосовно жінки, але й показують свою невихованість.

А жінці завжди приємно

бути у компанії з добре вихованим, уважним, чуйним чоловіком. Тому запрошуючи жінку відвідати кафе чи то ресторан, необхідно хоч трішки орієнтуватися, як себе поводити в таких закладах. Отож, прямуючи до столу, чоловік повинен запропонувати жінці руку. Чоловіки не сідають до столу, поки не сядуть жінки. Чоловік допомагає дамі - піднімає трохи її стілець і ставить його ближче до столу. Після завершення трапези, тільки-но жінка встала з-за столу, піднімається і чоловік, який сидить поруч, щоб допомогти вийти з-за столу.

А от під час зустрічі жінка виявляє першою ініціативу і подає руку для вітання чоловіку. Якщо зустрічаються подружні пари, то спочатку жінки вітаються одна з одною; потім чоловіки вітають жінок; і лише після цього чоловіки вітаються один з одним рукостисканням. А інколи привітання може виражатися у вигляді поцілунку. Проте чоловік може поцілувати руку на знак вітання тільки тій жінці, яку він справді дуже поважає. Під відкритим небом руки жінкам не цілують. Пам'ятайте, для поцілунку не піднімають жіночу руку до своїх вуст, а нахилиються самі. Цілюють зовнішній бік пальців долоні на рівні грудей жінки. Не слід забувати і про особливе значення поцілунку. Поцілунок на людях у долоню чи зап'ястя свідчить про бажання інтимних стосунків і невисоку культуру. Поспішаючи на побачення не забудьте купити гарний букет квітів. Квіти завжди були і є символом чистоти, закоханості. Тут можна обійтися без ніяких правил. Проте все ж таки існують деякі норми. Наприклад, коханій жінці да-

рують троянди, рожеві чи жовті гвоздики, а молодій мамі дарують най благородніші чи найулюбленіші її квіти.

А взагалі потрібно залишатися чоловіком сильним, мужнім, хоробрим, вірним, щоб ви завжди могли прийти на допомогу, коли це необхідно, і навіть, якщо ви недотримуватиметесь всіх норм поведінки, головне щоб з вами було цікаво, приємно спілкуватися, і "не соромно було перед людьми", як говорили наші бабусі. Адже раніше в маленьких містечках, де була не велика кількість населення, люди знали одне одного з діда-прадіда, і тому кожен намагався вести себе пристойно не лише по відношенню до жінок, а й до всіх навколишніх, турбуючись про репутацію своєї родини. Адже честь родини, честь жінки з сивої давнини була причиною багатьох конфліктів між чоловіками. Згадаймо хоча б непорозуміння які були між Б. Хмельницьким та Чаплінським, що виникли із-за дружини Хмельницького, трагічною стала сутичка між Пушкіним та Дантесом, де причиною фігурувала світська красуня Наталя Гончарова. Ці чоловіки поводити себе як справжні "джентльмени", що в сучасному світі не так часто зустрінеш. Хоча не можна стверджувати, що серед сучасних чоловіків нема справжніх кавалерів. Кожна людина індивідуальна, можна сказати унікальна в деякому розумінні. І ця індивідуальність проявляється в можливостях тої чи іншої людини вписатися в навколишній світ будь то жінка чи чоловік. Різниця лиш в тому, що жінки завжди вимагатимуть від чоловіків бути справжніми кавалерами, що потребує неабиякого вміння поводити себе як того потребують правила етикету - поведінки з жінкою.

Тетяна Зоць

ПРО ЖИТТЯ ВОВКІВ

Найближчим родичем собаки, символа 2006 року, є вовк. Вовк, як біологічний вид, з'явився на Землі внаслідок тривалого еволюційного процесу. Відомо, що ще на зорі виникнення людства диких тварин на земній кулі було значно більше ніж тепер. В середині минулого століття вовче населення було таке чисельне, що до боротьби з ним уряд був вимушений залучати навіть військові гарнізони. Внаслідок інтенсивного переслідування вже на початку ХХ століття, вовки лише зрідка зустрічалися в малодоступних місцевостях. Зростанню чисельності сприяли воєнні події. Так сталося в 1914-1920 роках, боротьба з вовком стала державною справою, згодом зона його мешкання була скорочена. Нова хвиля зростання чисельності вовка припала на роки Великої Вітчизняної війни. На кінець 60-х років кількість вовків була незначна і зберігалася на досить низькому рівні два десятиріччя. З часом боротьби з вовком стали приділяти меншу увагу, або надіть розцінювали полювання, як розвагу мисливців. На даний час на території Прилуччини нараховується близько двадцяти особин.

Довжина тіла вовка становить 1-1,6 м., висота - близько 1 м., середня маса - 30-50 кг. Зустрічаються і більш великі особини масою до 79 кг. Вовк може пробігти за ніч 60 - 80 км.

в пошуках їжі, а в разі необхідності розвиває швидкість 55 - 60 км. на годину.

Вовки живуть сім'ями. Пари в них постійні, часто на все життя. Своє лігво устроюють у важко доступних місцях, краще якщо це неподалік від води. Інколи бувають випадки, що лігво знаходиться біля лісної дороги, і навіть поблизу людського житла. В квітні - травні у вовчиці народжується 4-6 сліпих вовченят, вкритих буровато-сірим пухом. Вони дуже схожі на лисенят, але відрізняються від них сірим кінчиком хвоста, у лисенят він білий. Через 1,5 - 2 тижні вовченята можуть бачити. Тижнів два вовчиця невідступно знаходиться біля малят, зігріваючи їх своїм теплом. В цей час вовчиці їжу приносить вовк. Приблизно півтора місяця вовченята живляться материнським молоком. Коли малята підростають обоє батьків починають добувати їм їжу. У віці 2 - 3 місяці вовченятам уже необхідне м'ясо. Заради безпеки вовченят вовки ніколи не полюють поряд з лігвом, а йдуть рід нього на 7-10 км, а то й далі. Вовча зграя звичайно невелика й складається з батьків і вовченят поточного року, до яких приєднуються минулорічні вовченята та вовки - одинаки.

Вовки можуть 2-3 тижні голодувати. Якщо вовк дуже голодний, то він може з'їсти відразу до 10 кг. м'яса, але його звичайна добова норма - 2 кг. Залишки їжі може ховати у різних місцях куди пізніше повертається.

Взимку вовки ведуть бродячий спосіб життя. На пошуки здобичі виходять коли смеркне і по ночах. Полюють здебільшого на лосів та косуль. Крім великих тварин вовки поїдають зайців і багато різноманітних гризунів, якщо трапляється і птахів, нищать їхні гнізда, ловлять комах, наприклад сарану.

Вовк - хижак із складною поведінкою. Наприклад, якщо полює пара вовків, то часто один з них чатує здобич у засідці, а другий її загоняє. Полюючи взимку, вони намагаються загнати косуль або лосів на голий лід або, навпаки в глибокий сніг, де

їм легше наздогнати жертву. Досить декілька днів походити по пороші по вовчих слідах, щоб переконатись наскільки злагоджені дії членів зграї та досконала їх орієнтація в просторі і часі під час пошуків майбутньої жертви. Про кмітливість вовків свідчить і те, що вони добре відрізняють мисливців від інших людей, та здібні надовго запам'ятати окремих осіб, хоча безпосереднього контакту з ними ніколи не мали. Вовче життя виглядає однотипним звучанням, але в дійсності являється для зграї джерелом інформації про знайдену здобич, наближення небезпеки і інші важливі події.

Так канадському досліднику Фарлі Моуету, в період його спостережень за життям вовчої сім'ї, поталанило зустріти ескімоса Утека, котрий вражав навіть своїх одноплемінників здібностями в розумінні вовчої мови. Від вовчого вою Утек був у захопленні. Одного разу він скакав Моуету, що вовк з пагорбів П'ятої Милі, сповістив його про проходження ескімосів через свою територію. Утек вийшовши до П'ятої Милі зустрів своїх друзів. Цей приклад свідчить про високий рівень вовчої "лінгвістики", її значення в їх житті та потенційні, можливості людини до розшифрування мови тварин.

Зараз можна по-різному оцінювати роль вовка. З однієї позиції, по тваринництву та мисливському господарству завдається шкода. З позиції збереження різноманіття життя ми можемо втратити екологічно-досконалий вид. Його місце в природі займуть здичавілі собаки і вони представлятимуть не менш серйозну загрозу для диких та свійських тварин, ніж їх, дикий родич. Разом з тим відомо, що з появою в мисливських угіддях вовка здичавілі собаки приречені на першочергове винищення. Збереження вовка, як виду, можливе та необхідне за умови зведення до мінімуму негативних наслідків його діяльності.

Ольга Степаненко

Цікаво що ...

В біології помічена така закономірність: найдовше живуть ті тварини, які мають найбільші габарити, найнижчу плодючість. Так птахам природа відміряла стільки років: мухоловкам - 7, ластівкам-9, сірим чаплям - 15, шпакам - 19, полярним крячкам - 27; свійським голубам - 35, страусам -50, беркутам - 80 і т.д.

Але природа ставить їх у такі умови боротьби за своє існування, що лише деякі з них досягають названого рівня.

- Птахи, як і всі живі організми, підлягають впливу біологічних ритмів. Вважається, що птахи за період доби можуть орієнтуватися з точністю до 10 хв., а на протязі року - з точністю до 4 днів. Важливо знати, що кожен живий організм пристосовується до визначеного ритму, режиму. Його порушення може привести навіть до хвороб.

- Птахи, так як і людина, відчувають солодкий, кислий, солоний і, крім індюків, гіркий смак. Курі та голуби можуть відчувати смак води.

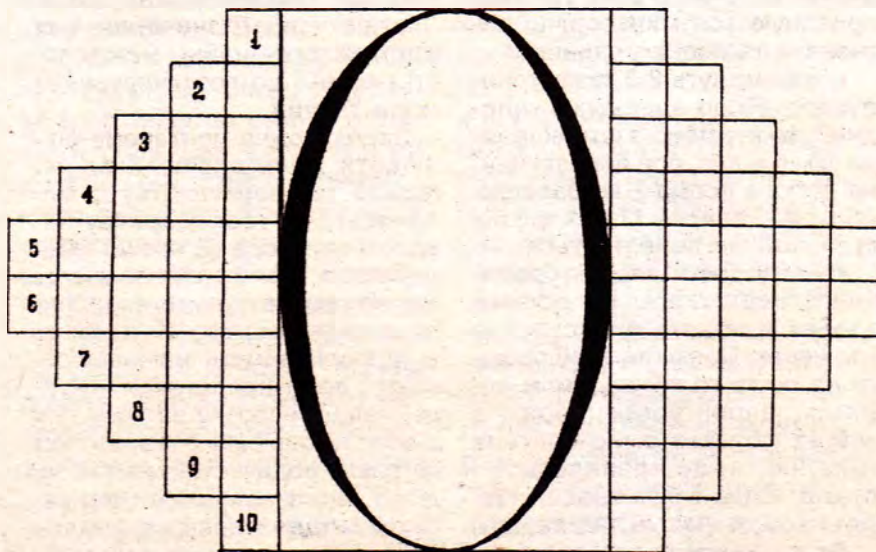
- Всім відомо відношення курей до води. Але якщо курча на другий день привчати до води, то можна з нього виростити водоплавного птаха. І якщо це куриця і в неї буде своє потомство, то воно теж буде водоплавним

- Цікаво визначити, що дорослий птах в середньому з'їдає за день кількість їжі, яка складає майже третину його ваги. А в період вигодування у пташеняти його денна норма перевищує майже втричі його масу.

- Не всякий папуга - здібний учень. Все залежить від індивідуальних особливостей. Деякі з них охоче підхоплюють слова людської мови, інші - флегматичні й абсолютно байдужі до наших зусиль. Для них головне - досхочу наїстися і поринути у солодкий сон.

- Під час міграцій за одну ніч - 10 годин - дрібні горобині можуть подолати відстань у 800 км. Багато птахів летить на морем по 15-20 годин! А золотава сивка перебуває у повітрі 50 годин без посадки.

Кросворд

Питання до кросворду:

1. Велика прісноводна хижа риба з вусами.
2. Нижня частина кінцівки наземних хребетних.
3. Маленький перелітний птах, який чудово співає.
4. Інша назва археоптерикса.
5. Одноклітинні організми.
6. Відтворення тваринами собі подібних.
7. Представник ящірок.
8. Великий трав'яїдний звір з родини парнокопитних.
9. Безкрила кровосисна комаха із сплюснутим з боків тілом.
10. Передній відділ травного тракту, який переходить у глотку.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 14. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 4 (106) Квітень 2006 року

В цьому місяці:

11 квітня - народилася Ольга Іванівна Середа (1951), заслужений працівник культури, завідувача бібліотекою тютюнової компанії "В.А.Т. - Прилуки", уродженка Прилук.

26 квітня - відкрито пам'ятник прилучанам, постраждалим від наслідків на Чорнобильській АЕС (1996).

26 квітня - народилася Олена Василівна Шульга (1946-2004), поетеса, член Спілки письменників України, уродженка Прилук

Тарас Шевченко та Олександр Афанасьєв-Чужбинський.

*Гарно твоя кобза грає,
Любий мій земляче!
Вона голосно співає,
Голосно і плаче.
О. Чужбинський.*

Серед знайомих і друзів, з якими доля звела Тараса Шевченка, було немало щирих шанувальників пристрасного слова поета, людей, які прагнули правдиво відтворити його світлий образ. До їх числа належить і Олександр Степанович Афанасьєв (літературний псевдонім - Чужбинський), відомий етнограф і письменник. Народився він в Лубнах на Полтавщині у дворянській сім'ї. Після навчання в Ніжинському ліцеї, служив в армії. Дослужився до чину поручика, у 1843 році подав у відставку і жив мізерними літературними заробітками, мандруючи по Україні й Росії і час від часу наїжджаючи у батьківський дім.

"Молода людина пристрасна, з блискучою уявою, з палкою душею, поет, здатний на все високе, романтичне, влюбливий, як усі молоді поети, для яких душевне страждання таке ж необхідне, як натхнення", - так охарактеризував його товариш по Белгородському полку Яків Петрович де Бельмен в своїй рукописній повісті "Вікно і світанок". Ще задовго до особистого знайомства з автором "Кобзаря" й "Гайдамаків" він написав вірш

"Шевченкові" ("Гарно твоя кобза грає"), в якому засвідчив своє захоплення творчістю молодого поета:

Гарно твоя кобза грає,
Любий мій земляче!
Вона голосно співає,
Голосно і плаче.
І сопількою голосить,
Бурею лютує,
І чогось у бога просить,
І чомусь сумує.
Ні не люди тебе вчили,
Мабуть сама доля,
Степ та небо, та могили,
Та широка воля!

В 1843 році, перебуваючи у річній відпустці у Полтавській губернії, Чужбинський чекав відставки з військової служби, щоб зайнятися вивченням, (як він писав) "української народності", що було його "заповітною мрією..."

На цей час припадає його особисте знайомство з Т.Шевченком. Ось як він зазначає про це у своїх спогадах: "У 1843 році Шевченка уже знали українські пани... Поява "Кобзаря"... розвіяла апатію і викликала любов до рідного слова, вигнаного з ужитку не лише в колах вищого стану, а й у розмові з селянами... До цього ж

(Продовження на 2-й стор.)

Тарас Шевченко та Олександр Афанасьєв-Чужбинський.

(Продовження.
Початок на 1-й стор.)

року відноситься і моя перша зустріч з Шевченком у Полтавській губернії. Було це наприкінці червня. На Петра й Павла в одному старовинному домі у Т. Г. Волховської з'їжджали поміщики не лише з Полтавської, а й з Чернігівської і навіть Київської губернії, і свято тривало кілька днів... Пам'ятаю, що після гамірного сніданку я повернувся до себе покурити і почитати. Проходячи повз головний під'їзд, я почув голоси: "Гребінка! Гребінка!" - і зупинився. Євген Павлович під'їздив до ганку у супроводі незнайомця... Супутник його був середній на зріст, кремезний, на перший погляд його обличчя здавалося звичайним, але очі світилися таким розумним променистим світлом, що мимоволі я звернув на нього увагу. Гребінка одразу ж привітався зі мною, взяв за плечі, і, штовхнувши до свого супутника, познайомив нас. Це був Т. Г. Шевченко. Останній знав мене з віршованого послання до нього, ... і міцно обнявся зі мною".

Два дні вони пробули у Носівці і, розлучаючись, дали один одному слово побачитись при першій нагоді, вказавши різні місцевості, де приблизно розраховували бути в певний час.

"Заїздив він потім до мене, супроводжував я його до спільних знайомих, - зазначав згодом Афанасьєв Чужбинський, - і саме в цих поїздках я встиг трохи ближче придивитися до цієї цікавої людини, про яку ще до прибуття в Малоросію ходили суперечливі чулки..."

"Одного разу, - продовжує Чужбинський, - спільними зусиллями ми приготували чай, і, коли сіли до столу, він... почав мені розповідати все своє минуле... і тоді тільки я повністю зрозумів Тараса". І далі згадує: "Шевченко (на той час) вже розчарувався у деяких наших панах і відвідував лише небагатьох. Не відсутність гостинності чи уваги, не якась там зарозумілість відштовхнули його, а сумна влада існуючого кріпосного права, що виявлялося в тій або іншій неблаговидній формі, викликала в цій благородній душі найпохмуріший настрій. Хоча перед ним скрізь намагалися показати свій домашній побут у святковому вигляді, проте важко було обдурити таку людину, як Шевченко, котрий сам вийшов з кріпаків. Чудово знав показну і закулісну сторони поміщицького життя".

У 1844 році вони надовго розлучились. Випадок закинув О. Афанасьєва на Кавказ і Закавказзя, де велична природа і зовсім незнайомий край з його населенням полонили всю його увагу. Він не мав вістей від Шевченка, але скрізь, де натрапляв на кількох українців, чи то серед чиновників, чи в якомусь полку, скрізь він зустрічав пошарпані примірники "Кобзаря" та "Гайдамаків" і цілковите. Щире співчуття до їх автора.

У січні 1845 року О. Чужбинський повернувся з Кавказу на Полтавщину. Повернувшись на батьківщину, він зустрівся з Т. Г. Шевченком у своєму повітовому місті, через яке поет проїздив з Миргорода. Очевидно, як зазначає Л. Жур, й Шевченкові Чужбинський немало розповідав про свої пригоди на Кавказі. Т. Шевченко послішав до Закревського, але одразу ж прийняв пропозицію Афанасьєва, і вони відправилися в Ісківці. А жив він

тоді в досить скромному маєтку свого батька, відставного поручика, засідателя повітового суду Степана Івановича Афанасьєва. Батько в цьому маєтку ледве зводив кінці з кінцями.

У Ісківцях поет прожив два дні. "За два дні, - згадував О. Афанасьєв, - Тарас Григорович прочитав мені кілька своїх творів. Дивовижні речі були у Шевченка". У свою чергу, поет просив Афанасьєва розповісти про свої враження від подорожі по Кавказу.

"На той час, - зазначає П. Жур, - Кавказ був у всіх на вустах. У газетах постійно друкувалися докладні офіційні звіти про хід війни з горцями під рубрикою "Вісті з Кавказу". Публікувалися не тільки хвалькуваті переможні реляції, а й списки вбитих генералів та офіцерів.

18 вересня "Руський інвалід", а 19 вересня 1845 року і "Северная пчела" вмістили повідомлення про те, що "височайшим наказом 6 вересня убиті в бою проти горців Гусарського його імператорської величності наслідника цесаревича полку ад'ютант генерал-лейтенанта Денненберга 1-го ротмістр граф де Бальмен і Замоцького Єгерського полку поручик Голубицький виключені зі списку".

"Шевченко і Афанасьєв - Чужбинський, безперечно ж, - продовжує П. Жур, - дізнались про загибель їх друга з газет, що звичайно доставлялися поштою на Україну через тиждень після виходу. Поета глибоко хвилювали події війни царизму на Кавказі, де загинув його крадий друг. Він зацікавлено розпитував Афанасьєва - Чужбинського про життя кавказьких народів: "Ось сядь лишень та розкажи мені про Кавказ та про черкесів". Довго ми розмовляли про горців. Його все цікавило, він розпитував про найменші подробиці тамтешнього побуту".

У цей час, як відомо, Шевченко уже працював над першими начерками поеми "Кавказ", яку і присвятив Якову де Бальмену.

З Ісківця Шевченко поїхав у село Березову Рудку. "Сумною, - як зазначає П. Жур, - була зустріч поета у Березовій Рудці з її господарями: Закревські, безперечно, знали про загибель на Кавказі добре знайомого їм Якова де Бальмена. Віктор Закревський був його давнім задушевним другом. З Віктором Закревським з 1843 року у добрих стосунках був і Шевченко. Ось чому саме Віктору Закревському переслав Яків з Одеси в липні 1844 року рукописний ілюстрований "Кобзар" для передачі поетові".

Знову зустрілися Т. Шевченко і О. Чужбинський взимку 1846 року. У спогадах останнього читаємо: "Зійшлися ми з Тарасом Григоровичем ближче у 1846 році. Яюсь несподівано заїхав він до мене перед масляною - блідий з поголеною головою, після недавньої пропасниці. Тоді він постійно носив чорну оксамитову шапочку. Я й не знав, що він лежав хворий за кілька верств у Переяславському повіті. Під час хвороби Шевченко написав багато віршів. Цього й останнього разу він заїхав в Ісківці з метою запросити мене супроводжувати його по Малоросії: він мав намір перемалювати старовинні речі по церквах та монастирях, а для мене будь яке подорожування стало необхідністю". І далі Чужбинський продовжує: "Цього разу ми збиралися їхати ненадовго в Чернігів, а звідти в Київ. Ми одразу ж вирішили поїхати в

М. Шибанко

Тарас Шевченко та
Олександр Афанасьєв-Чужбинський.

Лубни на ярмарок, потім відвідати Ніжин, дорогий для мене за спогадами”.

Із Лубен Шевченко виїхав з Афанасьєвим у Ніжин, як зазначає П.Жур, не пізніше вівторка 19 лютого. По дорозі на Ніжин, заїхали в Прилуки. І саме тоді, коли на поштової станції їм перепрягали коней, на сусідній вулиці трапилась пожежа. “Горіла вбога хатина, - розповідав Афанасьєв. - Народ збігався, але гасили й допомагали здебільшого євреї, бо в халупі жив їхній одновірець. Ми також прибігли на пожежу, і Тарас Григорович кинувся рятувати майно погорільців. Він нарівні з іншими вивозив різний мотлох і, коли все закінчилося, вигосив промову до християнського населення, що діяло якось неохоче... Шевченко палким словом докоряв присутнім за байдужість, доводячи, що людина у скрутій й біді, хоч би якої була нації, хоч би яку сповідувала віру, стає нам найближчим братом”.

Не пізніше середи, 20 лютого, в день відкриття так званого Всеїдівського ярмарку Шевченко і Афанасьєв прибули в Ніжин. Зупинилися в найпопулярнішому в Ніжині готелі під оригінальною назвою “Не минай”. Афанасьєв згодом розповідав про нього: “Не минай”, значить не проїжджай, або не проходь мимо! Хитра назва! Втім треба й те сказати, що для повітового міста і цей готель гарний: номери пристойні, хоча меблі не зовсім зручні, а страви досить смачні”. Тут же вікнами на міську площу була кондитерська під такою ж назвою. Про неї потім згадає поет у повісті “Близначь”.

Про приїзд Шевченка і Чужбинського відразу стало відомо, й двері їхньої кімнати не зачинялися. Поета відвідували студенти гімназії вищих наук (лицею князя Безбородька), де свого часу вчилися Гоголь, Забіла, Гребінка, де Бальмен і сам Афанасьєв. Шевченкові особливо сподобався студент останнього курсу М.Гербель. До його альбому він вписав перші чотири рядки з присвятами “Гоголю”: “За думою дума роєм вилітає...” Згодом, як відомо, Гербель став перекладати поезії Шевченка російською мовою. Дуже теплою була зустріч Т. Шевченка із давнім другом І Сошенком, який викладав у гімназії малювання.

З Ніжина Шевченко і Чужбинський вирушили до Чернігова й спинилися в готелі “Царьград”, в якому свого часу спинялися Пушкін і Гоголь. Сюди поет прибув за завданням Археографічної комісії.

У двох із Чужбинським Т. Шевченко побував у Чернігівському дворянському зібранні, де зустрів кількох шанувальників поезії. Вони запросили поета в свої маєтки. “На другий день я прокинувся перший, - згадував Афанасьєв, - не думаючи будити товариша, приготував собі чаю і не пам'ятаю вже, чого мені спало на думку описати у віршах учорашній бал, давши назви квітів і рослин усім особам прекрасної статі”. Гумористичний вірш Афанасьєва-Чужбинського ілюстрував Шевченко, майстерно зобразивши гостей на балу у вигляді різних рослин. “Певна річ, схожості не було, бо за якусь годину не міг же він роздивитися фізіономії. Проте було багато комізму у фігурах деяких рослин. Особливо смішно вийшла капуста, півонія, морква і т.п.” - відзначив автор листа.

25 лютого 1846 року поет провів у своїх нових знайомих, а наступного дня поїхав у Троїцький монастир до єпископа просити дозволу змалювати стародавні церковні речі. Художнику було дозволено приступити до роботи з 28 лютого. Так почалися його археографічні заняття в Чернігові - заняття “справами служби”, як сказав сам поет. “Покінчивши із справами в Чернігові, Тарас Григорович від'їздив у Седнів, де й працював, а я залишався у Чернігові і збирав по околицях етнографічні матеріали, - згадував Афанасьєв - Чужбинський. - Потім я занедужав. Шевченко приїхав і жив зі мною, поки мені стало легше. Тоді ж він змалював з мене чудовий портрет олівцем і знову виїхав у Седнів. Побувши ще трохи в Седневі, Шевченко виїхав до Києва, “...після Хоминої (неділі) подався до Києва” і О. Афанасьєв. В Києві вони зустріли давнього товариша Шевченка, художника Сажина і незабаром оселилися всі разом на Хрещатику, по вулиці, що звалася Козине болото.

Як зазначав О. Афанасьєв - Чужбинський, у Києві для них почалося нове життя “в надзвичайно поетичній обстановці”. Шевченко задумав змалювати всі визначні місця Києва, внутрішній вигляд храмів і цікаві околиці. Сажин узяв на себе частину роботи, і обидва художники пропадали зранку, якщо тільки не заважала погода. В цей час вони спільно працювали над альбомом “Види Києва”. О. Афанасьєв - Чужбинський ходив до знайомих професорів, розшукував старовинні книги, ходив на Дніпро до рибалок, шукав цікавих зустрічей з богомольцями, яких десятки тисяч сходилися до Києва літньої пори. “Нічого не було приємнішого, - згадував Афанасьєв, - від наших вечорів, коли повернувшись стомлені додому, ми розчиняли вікна, сідали до чаю і розповідали свої пригоди за день.”

Раптово Афанасьєву довелося виїхати додому. Коли він повідомив про це Шевченка і сказав, що його кишення у жалюгідному стані, поет роздобув грошей, дав Афанасьєву на дорогу і провів до Дніпра. Прощаючись, вони не підозрювали, що розлучаються надовго. Знову побачитись їм довелося рівно через чотирнадцять років. Слід зазначити, що ще до зустрічі в Петербурзі, після повернення із заслання, Т. Шевченко, прочитавши улесливі “патріотичні” вірші Афанасьєва-Чужбинського, вміщені у “Санкт - Петербурзьких ведомостях” за січень 1856 року, негативно відгукнувся про нього і різко осудив.

Про це свідчить запис у “Щоденнику” від 2 липня 1857 року: “Прошлой зимой в фельетоне ... вижу на бесконечных столбцах бесконечное малороссийское стихотворения, но помню, по какому именно случаю, - помню только, что отвратительная и подлая лесть русскому оружию. Ба, думаю себе, не мой ли это приятель так отличился? Смотрю, действительно он, А.Чужбинский. Так ты, мой милый, жив и здоров, да еще и подмечать научился...” Різко засуджуючи його підлабузницькі вірші, що прославляли самодержавство, Шевченко також висловлює і свої міркування з приводу дружби справжньої і удаваної: “Вера без дел мертва есть. Так и дружба без существенных доказательств - пустое, лукавое

О. С. Афанасьев-Чужбинский.
Григорьев.

Тарас Шевченко та
Олександр Афанасьєв-Чужбинський.

слово".

Як бачимо, не зміг простити Шевченко "вірнопідданчі" настрої своєму старому знайомому поетові і при зустрічі у Петербурзі, не вважаючи за потрібне стримати обурення і презирство. Цей настрій Шевченка виразно проглядається і в спогадах самого Афанасьєва - Чужбинського: "Увійшовши до майстерні Тараса Григоровича в академії, я застав його за роботою: він гравірував. На запитання моє, чи впізнає мене, Шевченко відповів заперечно, але сказав, що по голосу, здається, не помилюся, і назвав мене по імені. Я кинувся було обійняти його, але він зауважив по - російськи: - Не подходите - здесь вредные кислоты. Садитесь. Хвилинка ця була для мене надзвичайно тяжкою. Тарас Григорович постарів, лице змінилося, але в очах його променилося те ж саме тихе світло думки й почуття, якого я не міг забути після довгої розлуки. Ми поговорили трохи. Він був холодний, і кілька разів сам згадував минуле. Проте, не так, як я чекав від цього побачення..."

Я пішов додому схвильований і поніс у серці те почуття скорботи, яке людина може винести або в гарячих сльозах, або натхненними віршами. Таку холодність з його боку я пояснював довгим стражданням і вирішив затаїти в серці ще одну втрачену надію, можливо, кращу і останню в житті".

Невдовзі вони знову зустрілися у В. М. Білозерського. "Шевченко підійшов до мене, - згадував Афанасьєв-Чужбинський, - сказав кілька слів і потім на всі мої запитання відповідав лаконічно, звертався до мене на "Ви", що й мене змусило вдатись до того ж займенника. Я вважав, що між нами все скінчено, але хоч яким важким для мене було таке становище, я дав собі слово уникати навіть тіні нав'язливості".

Через тиждень вони в черговий раз зустрілися у Білозерського. По дорозі додому (коли поверталися з відвідин) потроху розговорилися і зайшли перекусити. "Відвідувачів було мало, - згадував Чужбинський, - Тарас Григорович замовив собі порцію чогось, я запалив сигару, і тут він сам з властивою йому колишньою відвертістю, розповів мені про причину своєї холодності. Звичайно, у двох словах я пояснив у чому річ, і відтоді відновилися наші попередні стосунки. Того пам'ятного для мене вечора він багато і з особливою любов'ю говорив про Марка Вовчка і про те враження, яке справили на

нього її перші "Оповідання".

Відтоді стосунки приятелів потеплішали і носили більш дружній характер. Про що свідчить наступна зустріч в середині лютого 1861 року: "В нинішньому році, - розповідав О. Чужбинський, - Шевченко був хворий, але виходив навідувати близьких його людей, працював і не думав про смерть, ще надіявся і мріяв. Як старий знайомий, я бачив його в останній раз в Академії, в його студії. Він прислав за мною, порадитись про видання книг для народного читання. Заставши його за роботою, я по - дружньому зауважив Шевченку, що він не послухав мене, й виходив у сиру погоду. Він відповідав з добродушною посмішкою: "Нудно було, не витерпів". Про літературу ми говорили проте дуже мало, а весь час робили передбачення про поїздку на батьківщину: куди попрямувати, де розійтись і де потім зустрітись. Шевченко збирався купити собі землю на березі Дніпра й побудувати хату. Він показував план цієї хати, втішався як дитина, думкою, що велике вікно майстерні буде виходити на Дніпро, який він пристрасно любив".

Та не довелося здійснитися Шевченковим мріям. 10 березня 1861 року його не стало. На похорон поета прибуло безліч народу. Прийшли майже всі петербурзькі письменники, вчені, журналісти, художники. Серед них і Афанасьєв - Чужбинський, який прочитав українською мовою вірш, присвячений Шевченкові. Він також залишив "Воспоминания" о Т.Г.Шевченко (журнал "Русское слово", 1861, №5) й записки про останні дні його життя - "Землякам. Над гробом Т.Г.Шевченка" (журнал "Русское слово", 1861, №2). В "Нарисах про минуле" (1870) згадував про народного борця проти кріпосництва.

Анатолій Риженко.

Література.

1. Петро Жур. Дума про огонь. - К., 1985. - сі60.
2. Петро Жур. Літо перше - К., 1979. - с 88.
3. Спогади про Тараса Шевченка. - К., 1982, - с.89-90.
4. Т.Г. Шевченко. Біографія. - К., 1984. -сі 55 - 156.
5. Шевченківський словник в двох томах. Том другий. - К., 1978. - с. 192
6. Шевченківський словник в двох томах. Том перший. -К., 1978. -с. 50.
7. Тарас Шевченко. Твори в двох томах, том другий. - К., 1966. - с. 538 - 539.

Працівники музею щиро вітають заслуженого працівника культури України Середу Ольгу Іванівну з ювілеєм і бажають здоров'я, достатку, добра, щастя і залишатися такою ж чарівною.

Народилася в Прилуках в робітничій сім'ї. В 1958 році пішла у перший клас восьмирічної школи № 8, а в 1968 одержала середню освіту в школі № 5. Навчаючись, займалася художньою самодіяльністю - художнім читанням.

Вперше на сцені міського Будинку культури зіграла роль матері в спектаклі по твору М.Коцюбинського "Коні не винні", ще навчаючись в 5 класі. З 1969 року - активна учасниця художньої самодіяльності при міському Будинку культури.

Трудову діяльність почала в дитячій бібліотеці, бібліотекарем. З 1972 по 1977 рік без відриву від виробництва навчалася на бібліотечному факультеті Київського інституту культури.

Протягом 8 років працювала завідуючою бі-

бліотекою взуттєвої фабрики.

Прилуцька централізована система профспілок, директором якої з 1984 року працювала О.І.Середа, була постійним переможцем серед бібліотек області.

Організатор і керівник агітбригади бібліотечних працівників, яка неодноразово займала призові місця на обласних і республіканських оглядах.

Протягом чверті віку була постійною ведучою концертів, творчих вечорів, конкурсів, які проводилися в Прилуках.

В 1990 році Ользі Іванівні присвоєно почесне звання "Заслужений працівник культури України".

З 1992 року працює завідуючою бібліотекою тютюнової компанії "В.А.Т.-Прилуки".

Цікаво що ...

У 1972 році з особливою секретністю з архівів Житомирської та Хмельницької областей були вилучені документи про родовід Леніна по материнській лінії. Мати Леніна походила з єврейського роду Бланків. До речі, Тараса Шевченка в Петербурзі лікував Олександр Бланк, дід Леніна по матері.

Найбільший експонат у Менському районному краєзнавчому музеї - бивень мамонта. Довжина його понад два метра, вага - 130 кг. А щелепа з двома зубами "тягне" на 38 кг. Вага одного зуба мамонта - 4 кг. Цю унікальну знахідку було виявлено у Макошині двадцять років тому.

Відомо, що переписчик рукопису 1435 року Ованес залишив запис: "Вважайте гідним пам'яті, що 900 рядків написав, лише єдиної вмокнувши ручку". Встановити чим писав переписчик, вирішили науковці Єреванського науково - дослідного інституту стародавніх рукописів. По малюнку 1166 р. виготовили таку ручку. Вона виявилась бамбуковою паличкою з двох половинок, всередині якої знаходилась пустотіла кулька, заповнена чорнилом. Оце і був стародавній прообраз сучасної кулькової ручки. Отже, часто нове - це добре забуте старе.

Не кожен знає про мавзолей у Вінниці. У ньому похований відомий хірург, який уперше застосував наркоз, засновник воєнної польової

хірургії, анатомопатолог. Учасник героїчної Севастопольської оборони М.Пирогов (1810 - 1881). Склеп розміщений у цокольному приміщенні церкви, яка входить до музею - садиби Пирогова. Спосіб, яким був забальзамований Пирогов, досі залишається невідомим.

В середині XVII ст. в Криму був проведений перепис населення. Всього було 1120 тис. чоловік. З них татар - 180 тисяч, православних (з України, Польщі, Росії) - 920 тисяч. Щорічно татари приводили в Крим ясир від 5 до 58 тисяч бранців.

Полкова музика згадується майже в усіх полках. Загони, які вирушали в походи, повинні були обов'язково мати з собою трубачів або сурмачів... Музиканти отримували порівняно велику плату, що становила на той час значну суму - 12- 20крб., або 80-120 золотих на рік. В Прилуцькому полку на музикантів збиралося з усіх козаків по шагу (шаг - 1/2 копійки).

В давні часи був поширений звичай, щоб бути в бою непереможеними, козаки клали в чоботи жменю рідної землі, яка нібито додавала воїнові сили в боротьбі проти ворогів.

Цікаво, що календар 1891 року повністю співпадав через 100 років з календарем 1991 року в числах і днях, сходом і заходом сонця, місяця, православних свят і т. д.

Славимо рідну школу

Власенко (Чорненко) Валентина Павлівна Відмінник НО України

Народилася 7 квітня 1946 року в робітничій багатодітній сім'ї. В 1953 році пішла до 1-го класу середньої школи № 10, яку закінчила в 1964 році зі срібною медаллю (2-й випуск 11 класу). Впродовж навчання в школі проявила себе активною ученицею в громадському житті школи та міста: завжди брала активну участь в предметних олімпіадах, оглядах художньої самодіяльності, писала вірші. З піднесенням і вдячністю завжди згадувала вчителя історії Запару Д.Н.

Після закінчення навчання почала працювати піонервожатою в школі № 6, заочно навчаючись в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, по закінченню якого отримала диплом викладача історії. З 1969 року вчителює в рідній школі № 10, де практично пройшли всі трудо-

ві роки. З 1983 року і до кінця життя була заступником директора з навчально-виховної роботи, на цій останній посаді життя науково і цілеспрямовано підвищувала професійний рівень учительської майстерності колективу, була вимогливою і гуманною одночасно, що забезпечувало авторитет серед колег і стимулювало ріст учителя. Всесторонньо обізнана, як історик.

- знаюча і компетентна, що викликало в учнів інтерес до предмету, який викладала. Багато її випускників пішли дорогою Валентини Павлівни - стали вчителями: Гурба В. М., Дем'яненко В. Б., Гришко Н. М., Яковенко Н. Я., Гриценко Л. В. та інші, її досвід вивчено, праця оцінена гідно: Вчитель-методист, Відмінник НО України.

Досвід роботи дозволив очолити методоб'єднання завучів шкіл міста, робота якого була завжди цікавою, змістовною, результативною.

Співробітничала в газеті

"Правда Прилуччини", була активним членом клубу "Джерело", популяризувала досвід освітян. А ще в житті була великим оптимістом і життєлюбом:

Ти вір у вічне торжество краси людської і земної.

В душі своїй збудуй Собор Надій Віри і Любові.

Залишила по собі значний вклад у розвиток рідної школи.

Клименко Тетяна Михайлівна Завідуюча науково-методичним центром управління освіти Прилуцької міської ради

Народилася 3 вересня 1961 року в робітничій сім'ї. В 1968 році пішла до першого класу Прилуцької середньої школи № 10, яку закінчила в 1978 році з атестатом зрілості, де були переважно оцінки "5". За час навчання в школі показала себе сумлінною, відповідальною ученицею, що сприяло вибору учнів, коли обрали її комсоргом класу. Вміла повести за собою учнівський колектив, маючи якості лідера. До справ відносилася добросовісно, вдумливо, пунктуально і акуратно. Користувалася авторитетом і повагою учнів та вчителів.

Закінчивши школу, з 1978 року почала працювати старшою піонервожатою в середній школі № 4. Потім з 1982 року - навчання в Чернігівсь-

кому державному педагогічному інституті ім. Т. Г. Шевченка, який успішно закінчила в 1987 році, отримавши кваліфікацію учителя історії та суспільствознавства. Далі працювала вчителем історії та організатором позакласної і позашкільної роботи школи № 9, викладачем суспільних дисциплін в Ладанському СПТУ-8 та Прилуцькому СПТУ-34.

Відповідальна, ініціативна та творча робота сприяла тому, що з 1999 року Тетяна Михайлівна - завідуюча методичним кабінетом Міськво. Нову роботу планувала і реалізувала так, що Прилуцький методкабінет двічі займав перше місце в обласному конкурсі, а з 2004 року йому присвоїли статус науково-методичного центру управління освіти

Прилуцької міської ради (таких всього два в області), що свідчить про високий науковий рівень методичної роботи.

За свою працю має звання: вчитель вищої категорії, Відмінник НО України, Вчитель-

методист; нагороджена грамотами...

Одружена. Разом з чоловіком виховує сина Станіслава, який пішов дорогою матері - навчається на педагога...

Щоденно в творчому пошуку, завжди ініціативна, вимоглива, що забезпечує результативність спілкування, адже головна мета методичного центру - допомогти вчителю в його професійному рості...

Що ми знаємо про водорості?

Сама назва вказує, що ріст цих рослин пов'язаний з водним середовищем. Розвиваються вони як у прісній, так і в солоній морській воді. Про те зустрічаються також і в ґрунті, повітрі, різних перехідних біотопах. Розвиватися водорості можуть і у гарячих джерелах з температурою води до 90°C, на снігу та серед льоду при нульовій та мінусовій температурі.

Нині вчені нараховують близько сорока тисяч водоростей. У нас в Україні зустрічається п'ять тисяч. Водорості - це збірна група нижчих рослин, що, як правило, містять у своїх клітинах зелений пігмент - хлорофіл, розмножуються спорами та головне - позбавлені чіткого розмежування на корінь, стебло і листя. Поділяють водорості на такі групи: синьо - зелені, зелені, бурі, червоні, золотисті. Ці групи водоростей продукують кисень, такий необхід-

ний для життя на Землі, а також є основними постачальниками органічних речовин у водоймах. Крім того водорості є кормом для безхребетних та деяких хребетних тварин.

Історія розвитку цих рослин сягає в глибину віків і нараховує, згідно з даними окремих вчених, близько 3,5 - 3,8 млрд. років. Доречно згадати, що вік Землі становить 4,6 млрд. років.

Масові скупчення водоростей у сиву давнину призвели до утворення важливої у наш час сировини - певних різновидів вугілля, нафти, газу тощо.

Водорості завжди привертати увагу людини. їх зображення знаходимо на давньогрецьких вазах. Існують переконливі докази використання водоростей в кулінарії ще в період культури інків, а ассирійські клинописи свідчать, що у ті часи зола водоростей використовувала-

ся для одержання скла.

Доведено, що водорості містять амінокислоти, білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мікроелементи та різноманітні мінеральні солі. У багатьох країнах світу - Японії, Китаї, Індонезії, Іспанії морські водорості широко використовують для приготування різних страв. Без речовин, які добувають з водоростей, не можуть обійтися фармацевтична, текстильна, харчова промисловості. Цілюща сила водоростей добре відома при лікуванні цинги чи зобу. Знайома для всіх морська капуста справляє профілактичну і лікувальну дію при захворюваннях щитовидної залози, атеросклерозі, регулює дію кишечника.

Поглиблене вивчення водоростей дасть змогу людству більш широко використовувати їхні властивості.

Ольга Степаненко

До свята Великодня

Писанки

Писанки (крашанки, галунки) - фарбовані або орнаментовані курячі яйця. Здавна використовувалися як обрядові атрибути, оскільки яйце вважалось символом життя. Виготовлення писанок пов'язувалося з дохристиянськими традиціями зустрічі весни, пізніше - з Великоднем. Поступово втратили своє релігійно - магічне вмотивування, звичай набув суто естетичного значення.

Писанки - яскравий взірець традиційної художньої творчості. Ко-

жний етнографічний регіон України (Поділля, Полісся, Закарпаття, Гуцульщина та інші) має специфічні орнаментальні мотиви писанок і кольорову гаму їх прикрашення.

Крашанки потрібно готувати у Великодню суботу тому, що яйця, пофарбовані в п'ятницю, швидко псуються, а зроблені в суботу зберігаються впродовж усіх свят.

Топтати ногами рештки пофарбованого яйця вважається великим гріхом. Тим, хто це робить, Бог покарає хворобою.

Що було ...

Літописи повідомляють, що у 1454 році 2 липня "мороз рожь побыв", а в 1485 році два місяці - січень і лютий - було так тепло, що "сады раскинулись и цвели, и трава великая была, и птицы гнезда вили". В 1524 році сніг зійшов лише 25 травня, а в ХІУ ст. 25 років підряд була засуха.

З 1889 по 1921 рік, з 33-х років 20 були засушливими. Як наслідок - масова загибель худоби, епідемії, голод.

ЗНАЧЕННЯ ПТАХІВ

Людина в своїй господарській діяльності використовує багатство природи і сама створює штучні екосистеми. Це насаджені ліси і парки, поля сільськогосподарських культур, штучні водойми, фруктові сади, тваринницькі ферми, рибні й мисливські господарства. Роль птахів в цих екосистемах та житті людини надзвичайно велика. Якщо підрахувати, скільки їжі споживають птахи певної території лісництва або масиву фруктових садів за день, місяць і рік, то дістанемо фантастично великі цифри.

За даними відомого орнітолога К.М.Благосклонова, синиця велика і гаїчка, коли їх годували в клітці гусінню непарного шоркопрядя, з'їдали щодня корму, майже вдвічі більше власної маси. Ще більше їдять пташенята. Учені підраховували, що велика синиця за день приносить корму по-

над 350 раз, а сіра мухоловка, вівчарик жовтобровий, очеретянка ставкова та деякі інші дрібні комахоїдні птахи - понад 400 раз. За 14-16 днів, коли пташенята перебувають у гнізді, велика синиця приносить понад 2 кг. різних комах, серед яких переважають шкідники. Шукаючи їжу, птахи ретельно обстежують кожну гілочку, листочок, тріщину в корі дерев, перевертають опале листя на землі, знаходячи комах в усіх можливих схованках, де боротьба з ними штучними методами захисту рослин, у тому числі й хімічними, майже неможлива. У багатьох птахів відмічається визначена вибірковість у виборі здобичі. Дятли збирають здебільшого короїдів, сіра мухоловка - літаючих комах, переважно мух та комарів, іволга живиться великими волосатими гусеницями, зяблики - жуками. Деякі птахи добувають їжі

більше чим можуть з'їсти за день. Так, наприклад, сови, полюючи за гризунами, не з'їдають їх відразу, а складають "про запас". Завдяки цьому кількість гризунів значно зменшується.

Багато птахів добувають собі їжу у визначених ярусах лісопосадок. Так біля самої землі, в кущах, живляться дрозди, солов'ї, коньки, крапивники. У нижньому ярусі знищують шкідників чорноголова і садова славки. Верхівки дерев обшукують синиці, корольки. Поползні, пищухи, дятли очищають стовбури дерев від комах та їх личинок. А от сови ловлять гризунів на самій землі. В період гніздування кожен птах вибирає теж свій ярус і саме в цей період і приносить найбільшу користь.

Та не тільки в гніздовий період птахи здійснюють свою корисну діяльність. Під час весняних і осінніх перельотів кількість птахів може збільшуватись у 10-15 раз. В тих місцях, де збільшується кількість шкідливих комах відповідно збільшає кількість і птахів, які їх поїдають. Широко відомим прикладом швидкої реакції на розмноження комах-шкідників є масова поява рожевих шпаків у тих місцях, де розмножується сарана, або збільшення кількості сов, мишоїдів-зимняків, та інших птахів, які їдять мишовидних гризунів там, де спостерігається масове розмноження сірої полівки, польової миші та інших небезпечних шкідників с/господарства.

Наведені приклади підтверджують важливість застосування в сільському і лісовому господарствах поряд з іншими методами захисту рослин біологічного методу, тобто використання для боротьби із шкідливими організмами їх природних ворогів. Для приваблювання птахів на полях, в садах та в лісових насадженнях вивішують штучні гніздивлі. Найбільш поширені дуплянки та гніздивлі ящичного типу. В шпаківнях поселяються

шпаки, горихвістки, серпокрильці. В синичниках гніздяться синиці, мухоловки. В галчатниках можуть селитися галки, сови, сиворакші.

Значення птахів у житті та господарській діяльності людини не вичерпується тим, ще вони допомагають у боротьбі з шкідниками. Дуже велика роль птахів у поширенні багатьох рослин і, зокрема, в процесах поширення і поновлення лісів.

Поїдаючи різні плоди, ягоди й насіння, роблячи собі запаси їжі, а потім забуваючи їх іноді далеко за межами лісу, птахи сприяють розповсюдженню багатьох деревних і чагарникових рослин.

Багато видів птахів належать до мисливсько-промислових і дають цінні продукти - м'ясо, жир, яйця, пух, перо тощо. Деякі з промислових птахів були здавна одомашнені людиною і стали для неї постійним резервом харчових продуктів /гуси, качки, індики, голуби та ін./ Створено ферми - розплідники для розмноження диких гусей, качок, фазанів, куріпок, глухарів і тетеревів.

Одомашнені й приручені не тільки мисливські птахи. Здавна користуються великою любов'ю людей співочі та декоративні види - павичі, лебеді, папуги, канарки та ін. Вони дуже красиві, цікаві своєю поведінкою і мелодійними піснями. Кожен птах в природі займає свою нішу. Шкідливих видів не існує. Пристосовуючись до умов існування, птахи можуть вступати в тимчасові суперечності з потребами людей. Зі зміною цих умов змінюється значення птахів у житті людини. Вирішуючи долю тих чи інших птахів, треба враховувати всі особливості їхнього життя. Перша й основна умова для охорони птахів - збереження в порівняно сталому стані їхніх місць гніздування і кормової бази, а це можливо лише тоді, коли зберігаються ліси, луки, болота, цілинні степові ділянки.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназничий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 14. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краснаваче товариство імені В.І.Маслова
№ 5 (107) Травень 2006 року

В цьому місяці:

1 травня - народився Вольф Лазаревич Могилевський (1886-1941), відомий на Прилуччині художник. Жив і працював у Прилуках.

9 травня - закінчилася Велика Вітчизняна війна (1941) - День Перемоги.

9 травня - народився Валерій Іванович Моляр (1941-2002), заслужений тренер України, працював завучем ДЮСШ.

18 травня - Міжнародний день музеїв.

Весна 45-го року

9 Травня - День Перемоги. Мабуть немає більш значимого свята у нашого народу, та і в інших народів, які винесли на собі лихоліття найжорстокішої війни - Великої Вітчизняної.

Розгром фашистської Німеччини врятував народи Європи, Азії, Африки від фашистського поневолення.

Дорогою ціною далася перемога.

В ході бойових дій та й в період окупації фашистами було зруйновано сотні міст, тисячі сіл, десятки тисяч підприємств. Тільки в нашому місті фашисти нанесли збитків на декілька мільйонів карбованців.

Понад 7 тисяч прилучан, розстріляних

фашистами покоються у Плискунівському яру, майже 6 тисяч сплять вічним сном у братській могилі поруч зі школою № 6. Три з половиною тисячі воїнів-прилучан загинули на полях битв. Не дивлячись на все, вона прийшла - Весна 45-го року.

Дорогі мої земляки - ветерани Великої Вітчизняної війни! Здоров'я Вам міцного, щастя і довгих, довгих років життя.

А Ви шановні прилучани, сходіть 9 Травня до могили загиблого чи померлого ветерана, низько вклоніться йому, випийте чарочку. Вічна йому пам'ять!

Редактор

Перемога

Цей день приходить до нас щовесни і, як сама весна завжди сповнений високого хвилювання і неповторності. Ввібравши в себе подих минулого, барви оновленої землі і відродженого життя, Велика Перемога кожною своєю річницею наскрізь пронизує всю новітню вітчизняну історію, зміцнюючи зв'язок часів та поколінь.

Врятований світ пам'ятає і не забуде тих, хто став на захист, хто зупинив нестримний наступ фашизму.

І жодні слова, гори літератури про війну і все те, що буде про неї написано та сказано, не взмозі передати всю велич їхнього подвигу й ціну, якою заплачено за незабутній травень 1945-го.

То був не просто підсумок небаченого за своїми масштабами військового зіткнення. То було торжество добра над злом.

Перемогти, або загинути, впасти під кованим чоботом агресора? Відповідь дали 1418 днів і ночей Великої Вітчизняної.

Близько 7 тисяч наших земляків наближали Перемогу, вписавши свої імена в історію Великої Вітчизняної. Усі фронтовики, з якими мені пощастило спілкуватися, згадували про війну не як, про місце для подвигу, а як про тяжку криваву й небезпечну роботу на благо Вітчизни, котру вони захищали від ворога. Про декого з них я хочу розповісти.

Завгородній Петро Семенович - народився 19 жовтня 1919 року у с. Полова Прилуцького району. Закінчивши 4 класи у 1932 році, працював трактористом у колгоспі. 15 листопада 1939 року був призваний на дійсну службу, а потім попав на фронт. В роки війни був командиром відділення шоферів аеродромного обслуговування. З 1942 року відділення,

п р и й м а л о
у ч а с т ь
в
о б о р о н н и х
б о я х
Р а д я н с ь к о г о
З а п о л я р я ,
з а
щ о
у
1 9 4 4
р о ч і
о т р и м а в
м е д а л ь
" З а
о б о р о н у
Р а д я н с ь к о г о
З а п о л я р " я .
О б о р о н н і
б о ї у
З а п о л я р " і
в е л и с ь
у
к р а ї
т я ж к и х
к л і м а т и ч н и х
у м о в а х -
у
с и л ь н і

м о р о з и ,
у
т е м р я в і
п о л я р н и х
н о ч е й ,
п р и
ш а л е н и х
ш т о р м о в и х
в і т р а х .
Т а
н е
д и в л я ч и с ь
н а
ц е ,
р а д я н с ь к і
в і й с ь к а
з м о г л и
п а р а л і з у в а т и
д і ї
п р о т и в н и к а ,
в
р е з у л ь т а т і
ч о г о
б у л и
з б е р е ж е н і
д л я
к р а ї н и
К о л ь с ь к и й
п і в о с т р і в
т а
н е з а м е р з а ю ч и й
п о р т
М у р м а н с ь к .
К р і м
ц і є ї
н а г о р о д и

Петро Семенович має орден "Вітчизняної війни" II ст., медалі "За перемогу над Німеччиною" і "За бойові заслуги", а ще за працю після війни, виконання планів 7 п'ятирічки, нагороджений орденом "Жовтневої революції".

1945 рік. 25 квітня почалась остання битва Великої Вітчизняної - битва за Берлін. Багато наших прилучан приймали участь у штурмі столиці Німеччини. Гітлерівське командування розуміло, що падіння Берліна - кінець фашистської Німеччини. Щоб утримати місто, на підступах до нього фашисти створили міцні оборонні рубежі. Саме місто було перетворене у сильний укріплений район і підготовлене до ведення вуличних боїв. З самого початку наступу на Берлін бої прийняли дуже тяжкий характер. Гітлерівці оборонялись з відчаєм приречених. Берлін палав. З ранку 30 квітня розпочались вперті бої за Рейхстаг. Увірвавшись у Рейхстаг радянські солдати бились з ворогом за кожний поверх, кожну кімнату.

В ніч на 1 травня розвідники 150 Берлінської дивізії, в якій служив наш земляк Тимошук Петро Андрійович, М.А.Єгоров і М.В.Кантарія на фронті гітлерівського парламенту встановили Прапор Перемоги. Тимошук П.А. був нагороджений медаллю "За взяття Берліна" та грамотою Верховного Головнокомандування за участь у штурмі Рейхстагу, а також за участь у боях Великої Вітчизняної війни зам. командира орудія 756 стрілецького полку був нагороджений орденами "Слава" III ст., "Великої Вітчизняної війни" II ст., медалями "За визволення Варшави", "За перемогу над Німеччиною".

Наші діди та батьки не тільки вистояли у смертельних боях, а й звільнили від

Перемога

фашистської чуми українські міста і села, допомогли народам Європи у боротьбі з нацизмом.

З 5-11 травня радянські війська визволяли Чехословаччину і тут не можна не згадати нашого прилучанина Столярова

Георгія Сергійовича. Свій бойовий шлях розпочав з 1937 року, дослужився до звання полковника. За період війни нагороджений орденами: "Червоної Зірки", "Червоного прапора", двома орденами Вітчизняної війни і ст., хрестом ордену Білого Льва "За Перемогу" (чеська нагорода) і Дукельською пам'ятною медаллю за участь у боях на Дуклі, медалями "За оборону

Радянського Заполяр'я", "За бойові заслуги", "За перемогу над Німеччиною".

9 травня 1945 року на весь світ велично пролунало слово Перемога! Ця знаменна дата безмежно дорога кожному з нас. Бо немає у нашому краї роду, який би не зачепила своїм грізним крилом воєнне лихоліття. Війна і по цей день відлунює у серцях і душах наших земляків, нагадує про себе ранами і вдовинними сльозами. Глибоко і уклінно дякуємо усім творцям Перемоги за мужність і героїзм на полях кривавих битв з фашизмом, за трудову звитягу біля плуга і верстата у глибокому тилу.

Найвищі закони написані в серці. Для нас, нащадків і спадкоємців тих, хто не повернувся з поля бою, пішов у вічність вже у повоєнні роки і хто залишився поруч з нами, таким законом має завжди бути вірність справі і пам'яті солдатів Перемоги.

День Великого свята з сльозами в очах!

Заплатили за тебе у битвах життями.

І спаситель Вітчизни на власних плечах.

Ніс нестерпний тягар фронтової звитяги.

Тетяна Іващенко

А знаєте ви що...

З фронтів Великої Вітчизняної війни не повернулося понад 3000 прилучан в тому числі 16 жінок. По національності: українців - 2105, євреїв - 292, росіян - 70, білорусів - 2, армян і поляків - по одному.

Серед загиблих, померлих і пропавших без вісті: офіцерів - 425 чоловік (в тому числі старших офіцерів - 51), з них: командного складу - 325, політичного - 34, медичного - 19, ветеринарного - 1, інженерно - технічного - 28, інтендантського - 16, юридичного - 2; сержантського складу - 364 чоловіка (в тому числі старшин - 41, замполітруків - 5); солдат - 1658 чоловік (в тому числі 2 Герої Радянського Союзу - І.Я. Дубинський, А.Я. Панченко), матросів - 13; партизан - 10; підпільник - герой Радянського Союзу - О.В. Кошовий.

В Прилуках похований командир 6-го танкового корпусу Герой Радянського Союзу генерал-майор М.І. Зінкович, який був важко поранений під час форсування Дніпра.

На території Прилуцького району поховано 352 військовослужбовця, існує 90 поховань, в тому числі 66 братських і 24 поодиноких могил.

В Прилуках і до нині проживає колишній штурман бомбардувальника Аба Давидович Гехтман, командиром у якого був Герой Радянського Союзу Олександр Кузьмович Алгазін.

Героїв Радянського Союзу: - уродженців міста Прилук - 2; - уродженців Прилуцького району - 11.

18 ТРАВНЯ - МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ МУЗЕІВ**З історії музеїв.**

Ми в життя входимо, як в музей. З дитячих років пізнаємо багато з того, що з'явилося до нашого народження. Відвідати музей, оглянути його виставки - значить відчуття в собі плин часу, згадати історію свого села чи міста. познайомитися зі своїм родоводом. Адже народ без культури приречений на вимирання. Тому, щоб продовжити нашу націю у віках, доконче потрібно всім разом збагачувати культурний потенціал нашої країни і бережливо ставитися до того, що в нас є. Сотні поколінь людей пройшли стежками життя попереду нас і залишили нам свої сліди. Вони - в домашніх речах, предметах виробництва, в різних інструментах, вишитих бабусями рушниках, козацьких шаблях і пістолях, фронтних листах-трикутниках, орденах і медалях ветеранів війни. . . Отож бо з прадавніх - давніх люди намагалися зберегти для прийдешніх поколінь найдорожче, що в них було. Ще тоді у цивілізованих народів почали виникати перші музеї.

В наш час колекції, великі зібрання, ті чи інші покази якихось робіт ми можемо назвати одним словом - музей. Музей - це науковий, культурно - освітній заклад, який зберігає цінні пам'ятки матеріальної та духовної культури нашого народу. В музеї предмети зберігаються, збираються, експонуються та популяризуються. Ще раніше музеєм називали місце присвячене музам, літературі і філософії. Таке класичне визначення було в давній Греції. На честь муз будувалися величезні храми і палаци, в яких зберігалися цінні колекції. Уже в III ст. до н.е. існував знаменитий музей - бібліотека в Олександрії, заснована Птоломеем Філадельфом, котра загинула у величезній пожежі. Її цілком було "допомога в наукових прагненнях всіх прагнучих пізнати науку". Як відомо цар Соломон мав колекцію цінних речей, крім того Олександр Великий захоплювався колекціонуванням. Помпей - римський імператор теж захоплювався колекціонуванням, Цезар мав шість різних колекцій, які потім розмістилися в храмі Венери.

В середній віці хранителями рідкісних речей стали монастирі, рицарські замки, оружейні палати, королівські та царські палаци, державні заклади. Середньовічний натовп в той час ганявся за чудодійними речами такими, як ріг єдиного рога, який захищав від ворогів і за який у Венеції в 1595 році платили 30 тисяч золотих дукатів, за муміями, які нібито мали властивість ціліяти від різних хвороб. Великим попиту користувалася людська шкіра. Персидські судді в середньовіччя сиділи на кріслах, обтягнутих людською шкірою, знятою з своїх попередників, страчених за неправосуддя. На кріслах були надписи: "Згадай на кому ти сидиш". Крім того в середньовічних замках зберігалися самі цікаві диковинні речі: яйця птаха грифа, кістки доісторичних тварин, ребра китів, метеорити, кістки великанів, роги єдиного рога. Та свідомість і розум брали верх. Починав зростати інтерес до картин, скульптури, давніх монет, глобусів. Так виникли художні колекції Медичів у Флоренції та Дожів у Венеції.

В епоху Ренесансу, звільняючись від тиску церкви, стала розквітати наука. Відбулося відкриття Америки і встановлення морського шляху в Індію. Тоді музеї почали створюватися багатими купцями, мореходами, мандрівниками, першими дослідниками далеких країн. Від тоді колекції почали зосереджуватися в будинках знаменитих покровителів мистецтва.

Збирання різних предметів в нашій країні зародилося теж давно, як і в країнах стародавнього Сходу. Ще в часи Київської Русі місцем збирання цінних речей були княжі та боярські палаци. У Софіївському соборі в Києві зберігся до сьогодні парадний одяг перших князів, а також мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого. Протягом багатьох століть в монастирях і церквах були зібрані дуже цінні колекції пам'яток художнього ремесла: чудові зразки золотого та срібного посуду з карбуванням, черну, емаллю та іншими прикрасами, колекції живопису, стародруків, зразки тканин, прикрашених самоцвітами і таке інше.

В ХУІ - ХУР ст. відомими колекціонерами були Іван Грозний, Борис Годунов, Федір Мстиславський та інші. Вони збирали в основному старовину та дорогоцінну зброю. Пізніше ці колекції були передані до Оружейної палати. Набувають пошту картини та скульптури видатних майстрів. Зокрема виникає багато значних приватних колекцій, таких як Строганових, Шереметьєвих, Юсупових, Харитоненків, Ханенків, Терещенків, Тарновських, Галаганів. Тут слід зазначити, що переважна кількість колекціонерів проводила свою діяльність в Україні. Більшість зібраних у той або пізній час колекцій були покладені в основу створення музеїв. Першим музеєм в Росії була Петровська Кунсткамера в Петербурзі. Вона заснована Петром -1 в 1714 році, як природничо-науковий музей. В основу її покладені загальновідомі на той час колекції: зоологічна колекція Себа з Голландії, анатомічна - Рюйша з Франції та інші. А також придбані Петром -1 вітчизняні матеріали, зібрані під час експедиції по всій країні, починаючи з 1718 року. Зокрема відомий такий факт, коли у 1719 році П. Скоропадський відправив до царської Кунсткамери у вигляді рідкісного екземпляру двох дітей, що зрослися, і які народилися в Прилуцькому полку. А також теля з двома головами, яке прислали з Ніжинського полку.

До сер. ХУШ ст. відноситься заснування одного з найбільших музеїв тодішньої Російської імперії - Ермітаж. Ермітаж виник у 1765 році, як особиста колекція Катерини-II при Зимовому палаці в Петербурзі. Основу його зібрань поклали колекції античного мистецтва, картини фламандських та голландських майстрів, зібраних ще Петром-I, а також значна кількість творів західноєвропейського мистецтва, придбаних Катериною-П. Слід відмітити, що тоді в Західній Європі ще не було ні Луврського музею в Парижі (1793р.), ні Британського музею в Лондоні (1827-1847р.р.), ні Берлінського музею (1824-1848).

У першій половині ХІХ ст. створюються музеї і в Україні. Перші з них були присвячені показу пам'яток старовини та мистецтва, археологічних пам'яток, стародавньої зброї, монет, живопису та скульптури різних періодів і таке інше. Такі музеї виникли вперше на півдні України, там, де було знайдено багато археологічних знахідок. Це Миколаївський археологічний музей (1809р.) та Феодосійський музей старожитностей (1811р.). На прикінці ХІХ ст. в Україні виникає ряд історичних, природничих, художніх музеїв. З історичних варто назвати і відзначити Київський та Чернігівський. Київський був заснований у 1894-1899р.р. з ініціативи М.Ф. Біляшівського та В.В. Хвойка. Приблизно в той же час виник і музей у Прилуках. Його першим директором був Іван Назарович Капуустанський.

Крім того відкриваються такі музеї як музей х у д о ж н ь о ї промисловості у Львові, була заснована картинна галерея творів І. Айвазовського самим же художником у Феодосії, а також починають свою діяльність Полтавський, Херсонський, Катеринославський музеї.

Після революції 1917 року музеї були оголошені власністю народу і націоналізовані. В

18 ТРАВНЯ - МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ МУЗЕЇВ

20-30-ті роки мережа музейних установ в Україні зроста. Були відкриті нові краєзнавчі музеї - Одеський, Кіровоградський, Черкаський, Вінницький. В період становлення радянської влади заповідниками було оголошено руїни античного міста Ольвії разом з некрополем, Києво-Печерську лавру, Софіївський собор, Кирилівську церкву у Києві, створено музей-заповідник Т.Шевченка.

Наприкінці 1940 р. на Україні діяло 174 музеї. В роки Великої Вітчизняної війни багато музеїв було пограбовано нацистами. Велику кількість цінних експонатів було вивезено в Німеччину. В післявоєнні роки було відбудовано зруйновані музеї, та частково повернуто вивезені колекції. На кінець 60-тих в Україні працювало вже 132 музеї та 7 заповідників. В цей же час була прийнята урядова постанова "Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією Запорізького козацтва" та "Державна програма увічнення сторінок історії українського козацтва".

У 70-ті роки створені музеї народної архітектури та побуту України в Києві, етнографічні комплекси просто неба у Переяславі-Хмельницькому. На кінець 80-тих в Україні працювало 174 державні музеї, серед них 38 історичних, 34 меморіальних, 34 художніх, 56 краєзнавчих та інші.

В 1978 році 11-а Генеральна конференція Міжнародної ради музеїв (заснована 1946 року) прийняла рішення проводити щороку 18 травня Міжнародний день музеїв.

Нині в Україні під охороною держави перебуває понад 130 тисяч пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури. На їх базі створено і функціонує 61 історико - культурний заповідник, 13 з яких відповідно до указів Президента України мають статус "національного". Крім цього в Україні є понад 9 тисяч населених пунктів з цінною культурною спадщиною.

Так крок за кроком ми підійшли до нашого шаленого сьогодення. Мало приемним став початок нового тисячоліття для нашого рідного Прилуцького краєзнавчого музею. Музей пережив страшне лихоліття фашистської окупації, а от сучасний економічний та культурний бум, виявився майже чи не смертельним для музею. • Тепер гігантські кістки та бивні мамонта, чудова кераміка прадавніх українців, реліквії славного козацтва: гармати, рушниці, пістолі, луки і стріли, шаблі, ядра й кулі, а також речі народного побуту, вироби ремісників, нумізматики чекають запаковані по музейних закутках свого слушного часу, коли повстане справжня нова гордість нашого міста - музей, який закладе в душу кожного відвідувача любов до рідного краю, вселить в душу кожного непохитну віру в прекрасне, викличе, захоплення нашою славною історією. Музей - це один з небагатьох фундаторів творення державності України та її становлення на світовій арені, як висококультурної розвитої країни.

Тетяна Зоць

Свято музею

Наш музей заснований 4 жовтня 1894 року. За його існування було все: горе і радість, поразки і перемоги. Свого розквіту музей досяг у 30-х роках минулого століття, коли його очолював професор В.І. Маслов.

Основою музею послужила Галаганівська збірка з Сокиринця, яка складалася майже виключно з шедеврів світового мистецтва. Саме тоді він досяг слави одного з найкращих в Україні.

Чорні дні для музею почалися у післявоєнні роки: брак приміщень, нестача коштів призвели до того, що у 1953 році все найцінніше, чим пишався музей, було забрано і перевезено до музеїв м. Чернігова.

За останні два десятиліття проведено реконструкцію і ремонт основного приміщення (Стрітенська церква). За цей час в музеї сформована досить цікава художня збірка, зібрана велика і досить цінна колекція декоративно-прикладного мистецтва. У 1991 році створена постійна експозиція відділу давньої історії Прилуччини (кістки й бивні мамонта, чудова кераміка прадавніх українців, реліквії славного козацтва: гармати, рушниці, пістолі, луки й стріли, шаблі, ядра й кулі, а також речі народного побуту й мистецтва, вироби ремісників, нумізматики).

У 1992 році музей першим серед музеїв України почав видавати історико-краєзнавчу газету "Скарбниця", яка користується популярністю не тільки у прилучан. Щорічно видається " Календар знаменних та пам'ятних дат Прилуччини". У 2004 році музеєм видано дві книги: " Прилуки - місто старовини", "50 славетних прилучай". У минулому році - книгу " Заслужені працею", про прилучан, заслужених працівників по галузях.

Музей - єдиний серед музеїв області проводить пошукову роботу по виявленню прилучай - учасників війни за місцем їх проживання. Результатом цієї роботи є видана Книга Пам'яті про воїнів - прилучан, які загинули на полях останньої війни. В планах музею випустити Книгу Слави, про прилучан, які повернулися живими з війни.

Та не все так робилося, як хотілося. З 2003 року прилучані вже не знайомляться через експозиції з історією Приудайського краю, його флорою та фауною.

У зв'язку з передачею церковної громаді Стрітенської церкви, було реорганізовано школу № 4, а приміщення, яке вона займала передано музею.

Вже третій рік ми тратимо великі кошти на обслуговування цієї будівлі. За цей період декілька разів збиралася поважна комісія і вирішували питання ремонту. Але далі балачок діло не пішло. У зв'язку з цим згадується російський афоризм: " На стройке не было ничего хоть шаром покати, только прораб кого-то строил из себя". Так і вони "строили", але тільки плани.

Тепер вже ті плани на все їх життя залишилися мріями, що не збулися. Життя не може складатися з одних неприємностей. Повинно ж колись завітати і свято. І воно завітало. Та ще й яке. Під музей виділено будинок колишнього міського голови Кисловського (біля автобусної зупинки "Київська"). А зробила цей подарунок влада в особі міського голови Юрія Володимировича Беркута. Оце так подарунок! Такого значимого я ще не отримував за все своє життя. Дякую!

На цій мажорній ноті я кінчаю. Немає про що балакати, треба працювати.

ЛЕОНІД КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Будинок Кисловського

Цікаво що ...

Найбільша музейна споруда в Україні - меморіальний комплекс "Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945рр." Будівля музею кругла у плані, діаметр - 34,4 м., висота надземної частини - 33,5м.

Найбільше музейне місто - Київ. У ньому діють 27 державних музеїв.

Найбільший музей в Україні - музей народної архітектури та побуту в Києві, створений у 1976 році. На площі 150 га розміщено понад 300 пам'яток народної архітектури з різних місцевостей України. У фондах музею близько 60 тис. експонатів

- народний одяг, тканини, меблі, знаряддя праці, вироби гончарів, бондарів, теслярів.

Музей однієї книги "Русалки Дністрової" діє у Львові, у Святодухівському монастирі. Це перша книга українською мовою в Галичині. Експозиція розповідає про незвичайну долю цієї книги та її авторів і упорядників - членів "Руської трійці" М.Шашкевича, І.Вагилевича, Я.Головацького - видатних просвітителів, громадських діячів, фольклористів і науковців.

Музей підков відкрився у 1975 р., у Львівському зооветеринарному інституті. В

експозиції зібрано понад 300 експонатів з багатьох країн світу.

"Найсолодший" музей На це звання є два претендента. Музей бджільництва. В його експозиції відображено розвиток пасічництва і торгівлі медом. А вже ще 911 р. Київський князь Олег уклав перший торговий договір з візантійським імператором на продаж меду і воску. Розповідає музей і про П.Прокоповича - винахідника рамкового вулика, розташовано його на Полтавщині, в Гадячі. Існує і музей цукру в с. Чорномин на Вінниччині. Його створено в одному з приміщень місцевого цукрозаводу, відкритого ще у 1859 р.

Подвиг у Чорнобилі

Аварія на Чорнобильській АЕС - найбільша техногенно-екологічна катастрофа ХХ століття. Вона навечно чорними літерами буде вписана в історію не тільки нашого народу, а й усього людства. ЧАЕС розташована на березі ріки Прип'ять, що впадає в Дніпро. За 20 км від неї - місто Чорнобиль, близько 110 км південніше - Київ, і майже в 200 км - Прилуки. Місце, де розміщена станція і населений пункт, у якому проживали працівники АЕС називається місто Прип'ять. Аварія на атомній станції сталася в ніч з 25 на 26 квітня 1986 року. Причина - вибух на четвертому реакторі, в результаті якого завалився дах і стіни верхньої частини будівлі. На момент аварії в реакторі знаходилось 200 тонн радіоактивного урану й плутонію. Три % радіоактивних матеріалів потрапило в навколишнє середовище. Внаслідок катастрофи понад 1000 українських міст і сіл покрилися радіоактивним пилом. Забруднення біосфери навколо ЧАЕС зумовило появу 30-кілометрової "зони відчуження", з території якої було здійснене масове переселення жителів в інші регіони країни. На 2006 рік у Прилуках проживає 92 переселенці, із них 34 чол. евакуйовані з "зони відчуження". Серед них Гриб Р.І., Назначило М.І., Домбровська Г. В., Тарасенко О.М., Рожно С.В., сім'ї Бойченків, Шкуро та інші. У перші дні після трагедії влада намагалась приховати вибух на АЕС. Перше офіційне повідомлення про аварію з'явилося лише на 5 день. А у ті дні громадяни України безтурботно святкували 1 Травня - міжнародний

день трудящих. Чорнобильська катастрофа примусила тогочасне партійне керівництво пригадати над майбутнім України та її громадян. А вже в республіці у цей час було побудовано і будувався близько 40 % атомних енергоблоків СРСР. У 1980-х р. в Україні, у порівнянні з іншими союзними республіками, смертність населення перевищувала народжуваність. Після вибуху на ЧАЕС становище у ядерній енергетиці України так і не стабілізувалося. Протягом трьох років по аварії 319 разів зупинялися енергоблоки атомних станцій України, трапилось 11 аварій. Стан справ змушував республіканське керівництво діяти. У червні 1989 року до ЦК КПРС надійшло звернення з вимогою припинити розширення в Україні нових атомних станцій і збільшення потужності діючих АЕС. Москва це звернення проігнорувала.

Першочерговим завданням по ліквідації наслідків аварії було проведення низки робіт спрямованих на припинення викидів радіоактивних речовин. Піднявшись у небо військові вертольоти скидали на вогнище аварії тепловідводи і фільтруючі матеріали: різні з'єднання бора, доломіт, свинець, пісок, глину. Це дало змогу покрити шахту реактора сипучою масою, що припинило викид радіоактивних речовин. Подача рідкого азоту в простір під шахту реактора сприяла зниженню температури в кратері блоку. Потім були розпочаті роботи по очищенню найбільш забруднених радіоактивними викидами ділянок

території ЧАЕС. Найзабрудненішим виявився дах 3-го енергоблоку. Після його очищення проходили роботи по зачищенню території станції і прилягаючих районів. Для безпеки роботи ЧАЕС було вирішено закрити ушкоджений реактор спеціальним укриттям. Проект отримав інженерну назву "Укриття", але широкому загалу він найбільш відомий під назвою "Саркофаг". Суть проекту полягала в тім, щоб залити пошкоджений реактор шаром покриття у визначених місцях свинцем металевих конструкцій заповнених бетоном. У листопаді 1986 року "Укриття" було споруджено. У ліквідації наслідків катастрофи приймали участь тисячі громадян України, у тому числі й прилучані. В нашому місті проживає Ночевський Володимир Васильович. Народився він у Прилуках 9 травня 1949 року. У 1966 закінчив середню школу № 10. Згодом навчався у Чернігівському філіалі Київського політехнічного інституту. З 1972 року працює в Прилуцькому ОКБ. Він став одним із перших, котрих відомобілізував Прилуцький військомат до ЧАЕС. Це відбулося 4 травня 1986 року. Серед перших прилучан, які виїхали до епіцентру трагедії були: Перепадя О.О., Ненець О.І., Власенко А.М., Бабак М.В., Приступа Б.П., Губський В.А., Ляшенко В.М. та інші. Виконуючи обов'язки начальника штабу батальйону протипожежної служби цивільної оборони Чернігівського облвиконкому Ночевський В.В. разом із своїми колегами довгих 24 дні самовіддано виконував поставлені цілі по ліквідації

Подвиг у Чорнобилі

наслідків аварії. Робочий день пожежників розпочинався о 7 годині ранку. Кожного дня, одягнувши звичайну робочу форму, взявши із собою респиратор, вони виїжджали на об'єкт. Ліквідатори проводили роботу по дезактивації ґрунту, бетонної бази, автопарку, населених пунктів та інше. Пожежникам виділяли найбільш небезпечну ділянку роботи, внаслідок чого вони отримували велику дозу опромінення. За добросовісне виконання своїх обов'язків ліквідатори були удостоєні державних нагород. Наприклад, Ночевський В.В. у 2000 році нагороджений медаллю "Захисник Батьківщини".

Аварія на ЧАЕС привела до загострення екологічної ситуації в країні. Радіоактивному забрудненню піддалася значні території України, Білорусії та Росії. Забруднені повітряні маси поширилися й за межі колишнього Радянського Союзу. Радіаційне забруднення спричинило сплеск онкологічних захворювань серед населення, зокрема, підростаючого покоління, шкідливо позначилось на загальному стані здоров'я громадян. Як же можна запобігти надходженню радіонуклідів до організму? Перш за все через продукти харчування. До харчових продуктів, що сприяють підвищенню

захисних сил організму від впливу радіації відносять: хлібопродукти з борошна грубого помелу продукти, що містять велику кількість йоду: морська капуста, морська риба, мідії, креветки, кальмари, волоські горіхи, молоко, гречана крупа, пшоно, горох, квасоля, печінка, редис, салат, часник і т.п.; продукти, що містять калій та кальцій: картопля, кавун, дині, сухофрукти, городня зелень, бобові, морська капуста, малина, молочні продукти. До продуктів, що сприяють виведенню радіонуклідів з організму належать: зелений чай, шипшина, чорна смородина, чорниця, темні сорти винограду, цитрусові, яблука, буряк, капуста.

Чорнобильська трагедія - це біль українського народу. Щирі слова подяки хочеться сказати тим, хто приймав участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. В нашому місті гідно вшановують подвиг у Чорнобилі. Крім створених організацій, що займаються справами ліквідаторів, у місті відкрито пам'ятник жертвам Чорнобиля. На гранітному постаменті з плит, розмічених у вигляді хреста, напис: "Прилучанам, які постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС, від жителів міста в день 10 - річчя Чорнобильської катастрофи. Квітень 1996 року." Над плитами на металевих стовпах підвішений дзвін. Автор - архітектор

П.Г.Бережний. Пам'ятник розташований у центрі міста біля краєзнавчого музею. Ось уже 10 років як 26 квітня біля пам'ятника збираються ліквідатори, близькі і рідні тих, кого вже з нами немає. Але ми їх пам'ятаємо. Ось імена кількох: Одноорченко Валерій Леонідович (1953-2003рр.) приймав участь у ліквідації наслідків катастрофи з 12.08 по 10.09.1986 р., Кондіт Олександр Олексійович (1964 - 2004 рр.) знаходився на території ЧАЕС з 26.05 по 05.10.1987р., Кутрань Олег Петрович (1959-2005рр.) учасник ліквідації наслідків аварії з 29.07 по 22.08.1986р., Гавриленко Микола Петрович (1952-1995 рр.) знаходився в епіцентрі трагедії з 23.05 по 17.09.1987р., Гонзур Володимир Володимирович (1958-2005рр.), Юшко Олександр Іванович (1948-2001) та багато інших. В нашому місті на 2006 рік проживає 786 ліквідаторів, до них відносять безпосередніх учасників ліквідації аварії на ЧАЕС потерпілих, ядерників. Кожен із них здійснив свій подвиг у Чорнобилі і тому заслуговує на нашу з вами вдячність та низький уклін. Чорнобильська катастрофа - це трагедія планетарного масштабу. І хоча у 2000 році атомна станція була закрита, вона і сьогодні залишається острахом світу.

Ірина Біленко

Квіти пізньої весни

Все швидше і швидше вступає весна в свої права. На зміну ще мінливому березню приходить справжній весняний місяць, який називають квітнем. Квітень передає естафету останньому місяцю весни - зеленому травню. Травень - вершина весни. В цей час настає найбільше буяння зелені.

Саме в цей період в соснових лісах або на степових просторах зустрічається сон-трава. Дзвоникоподібні квіти закручені від весняних холодів у густо опушені сріблясті волоски. Вони бувають темно-фіолетового, бузково-синього, а часом білого чи ніжно-жовтого кольору.

В погану погоду та на ніч квіти сону закриваються. Таке враження, ніби вони справді засинають. Може тому і називають цю рослину: сон-трава, сон-зілля, сончик. Широко використовують сон-траву в народній медицині. Вона гамає зубний біль, допомагає при ревматизмі, хворобах вуха, невралгії, мігренях, коклюші, бронхіті.

На вологих місцях можна

зустріти золотисто-жовті кулястої форми квіти купальниці європейської. Українська назва походить від місць зростання рослини. Найчастіше купальницю можна побачити по берегах струмків, водойм, тобто ближче, до води, де рослина ніби купається/ З свіжої трави купальниці готують мазь з будь-яким жиром для лікування наривів. Завдяки своїй красі квіти масово зриваються на букети, тому в багатьох місцях рослина стала рідкісною.

У квітні - травні майже всюди можна зустріти різнобарвні квіти медунки темної. На стебельці підібраний цілий мініатюрний букетик з пурпурових, рожевих, блакитних, синіх квіточок.

Медунки - чудові весняні медоноси, від чого й походить українська назва. Завдяки високому вмісту вітамінів свіжі листки використовують для приготування весняних салатів. Так в Англії медунки спеціально розводять як цінну салатну рослину. Її листки використовують при бронхітах, запаленнях слизової оболонки дихальних

шляхів. Медунки досить декоративні рослини, їх успішно можна вирощувати в садах та парках для озеленення.

На степових ділянках, на галявинах світлих лісів, на узліссях зростає горицвіт весняний. Ця невисока рослина з стеблом густо вкритим листям має великі блискучі золотисто-жовті квітки. В Європі горицвіт введений в культуру ще в ХУІ ст. Але це не тільки чудова декоративна, а й дуже цінна лікарська рослина. Як лікарську сировину збирають надземну частину з квітками під час цвітіння рослини. Сировина містить у собі глікозиди, які стимулюють роботу серця. На нашій території рослина стала рідкісною.

Особливо святкова пора настає в маї, коли зацвітають конвалії. Немає людини, яка була б байдужою до краси витончених і ніжних квітів. Ця багаторічна рослина росте на родючих ґрунтах у широколистяних та мішаних лісах, на лісових галявинах та схилах, узліссях, заплавах річок. Конвалія здавна введена в культуру як дуже цінна

Квіти пізньої весни

декоративна рослина. Виведені форми з великими рожевими та махровими квітами. Найкраще розвиваються і цвітуть конвалії на вологому родючому ґрунті. Та не тільки своєю декоративністю славиться конвалія. Це дуже цінна лікарська рослина, яку знають з давніх-давен. Застосовували її проти багатьох різноманітних недугів. Препарати з конвалії вживають при Серцевій недостатності, серцевих неврозах і пороках серця. З настанням травня в садах, парках, на присадибних ділянках появляються п'ятизірчасті квіти особливо синього кольору. Ці гарні квіточки належать вічнозеленому барвінку. Рослина є однією з улюблених нашого народу.

Багато українських пісень присвячено барвінку. З давніх часів його використовували у весільних обрядах. Сплетені весільні вінки та гірлянди символізують вірність, довготривалість шлюбу. Використовують барвінок і як косметичний засіб. Вічнозеленість і стійкість барвінку зробили його символом вічної пам'яті. Барвінок насаджували на могилах, з нього плели поховальні вінки. Люблять барвінок і за його високу декоративність. Цю невибагливу рослину можна вирощувати у різних

місцях; в квітниках, у дворах, скверах, навіть у горщиках.

На фоні всього квітчаного різнобарв'я вражає своєю красою черемха звичайна. Не можна не захопитися безліччю білих квіток. Рoste черемха по лісах, серед чагарників, по долинах річок, зустрічається і біля людських жител. Цікавою біологічною особливістю черемхи є наявність на черемхах листків особливих залозок, які виділяють солодкий нектар. Він служить принадою для мурашок, які охороняють гілки дерева від ненажерливих гусениць. Черемха виділяє велику кількість особливих липких речовин - фітонцидів, які містять у собі синильну кислоту. Фітоциди мають здатність убивати різні бактерії та мікроорганізми. Плоди черемхи їстівні. Їх можна вживати свіжими й висушеними. В народній медицині використовують плоди, листя, кору.

В наші дні охорона природи, втому числі охорона рослинного світу, стала невідкладною вимогою часу. Але дійова охорона природи немислима без поваги і любові з боку всіх людей. Потрібно щоб кожна людина пройнялася любов'ю до рідної природи, до її творинь.

Ольга Степаненко.

-
1. Відзначення заслуг, достоїнств.
 2. Прилучанин, Герой Радянського Союзу, одна з вулиць міста носить його ім'я. (ініціали)
 3. Вид зброї.
 4. Броньований автомобіль на гусеничному ході, озброєний гарматами і кулеметами, здатний рухатись по пересічній місцевості без доріг.
 5. Герой Радянського Союзу, народився 1917 року в селі Ковтунівка Прилуцького району.

6. Ім'я Героя Радянського Союзу, меморіальний музей якого діє в нашому місті.

7. Військовий чин.
8. Пістолет Токарева.
9. Художник, народився 1912 року в селі Ольшана Прилуцького району.

В період В.В. війни працював над випуском оборонних і патріотичних плакатів. За активну творчу діяльність в часи війни йому присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв Казахської РСР.

10. Спосіб бездротової передачі (звуків, знаків) на великі відстані при допомозі електромагнітних хвиль, що посиляються спеціальними приладами.

Кросворд

Підготувала
І. Біленко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красьнявчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській
друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 587. Тир. 500 прим.
Свідectво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договiрна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 6 (108) Червень 2006 року

В цьому місяці:

8 червня - народився Олег Васильович Кошовий (1926-1943), член підпільної антифашистської організації «Молода гвардія», Герой Радянського Союзу, уродженець Прилук.

22 червня – почалася Велика Вітчизняна війна (1941), найжорстокіша і найстрашніша за всю історію людства. Близько 3 тисяч прилучан загинуло на полях війни.

24 червня – перші тони асфальту, які почав випускати асфальто-бетонний завод (1966), укладені на центральній вулиці міста.

29 червня – 355 років з дня загибелі прилуцького полковника Івана Шпурата під Берестечком (1651) в ході визвольної війни (1648-1654) українського народу.

Редакція
газети
"Скарбниця"
поздоровляє
колектив
міської
друкарні з днем
поліграфіста і
бажає всім
Здоров'я,
достатку,
творчої наснаги.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ДІТИ

*Ох, діти! Діти! Діти!
Велика Божа благодать!
Т.Шевченко*

Шанувальники творчості Великого Кобзаря й ті, хто бодай трохи обізнані з поетичною, прозовою чи епістолярною спадщиною митця, очевидно, звернули увагу на те, що значне місце у його поетичному доробку займала тема дитинства, його любов до дітей.

Загалом зрозумілі й побудники, що спонукали Т.Шевченка розробляти тему дитинства. Соціальна і художня пристрасність поета за права усіх знедолених набувала особливої сили й барви, коли йшлося про найбільш безневинних і беззахисних - про дітей. Немалу роль в розробці теми дитинства, безумовно, відігравали і суб'єктивні чинники: ранне

Шевченкове сирітство і злиденне дитинство, що часто спливало у спогадах. Це й не потамоване бажання мати власну сім'ю і дітей.

Також не дивно, що і в малярському доробку Шевченка твори про дітей також посідають значне місце. Слід взагалі підкреслити, що діти, людські діти, завжди були предметом його любові й радості.

Як відомо, навесні 1843 року після чотирнадцятирічної розлуки з батьківщиною, Шевченко знову побачив її, і не у мріях-спогадах, а наяву - крізь прозорі сльози потамованого чекання. Він лишав рідну землю лакеєм, козачком пана Енгельгардта, а повернувся уже відомим поетом, повернувся Кобзарем. Завдяки винятковій силі і виразності образу ліричного героя його першої поетичної збірки у

(Продовження на 2-й стор.)

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ДІТИ

Т.Шевченко. Племінники Репніної В.М.

свідомості сучасників прізвище "Шевченко" почало асоціюватися зі словом "Кобзар". Поет приймав це слово і пізніше навіть уживав його у значенні власного імені.

Так свої російські повісті він підписував псевдонімом "Кобзар Дар-маграй". Певне самоототожнення Шевченка з Кобзарем як творцем і носієм правдивого святого слова, скарбником національного духу наявне також і у його поезії.

Зупинимося спочатку на малярському доробку Т.Шевченка про дітей.

Майже третину часу перебування на Україні у свій перший приїзд Т.Шевченко, як відомо, прожив у Яготині.

У родині Репніних Шевченко знайшов не тільки захоплених шанувальників свого таланту, але й вірних друзів. І найвірнішою з них - Варвару Миколаївну. І чи не в подарунок за дні, зігріті людською добротою, виконав художник портрет Варварки і Миколки - дітей Василя Репніна - рідного брата Варвари Миколаївни.

Під час другого перебування поета на Україні ним виконані портрети дітей князя Кейкуатова в селі Бігач на Чернігівщині. Їх Шевченко малював 1847 року, наприкінці своїх других мандрів по Україні. Це було, очевидно, останнє його малювання перед арештом.

Є у Шевченка - художника і кілька малюнків, де зображені молоді ще, тодішнього Шевченкового віку, кобзарі і зображені вони з хлопчиками-повожатими.

Образ хлопчика-поважатого сприймається як певна цілість із видящим тільки душею кобзарем, яскраво підсвічується багатьма конкретними рядками з поезії Шевченка, так, наприклад, в поемі "Катерина":

Ішов кобзар до Києва
Та й став спочивати,
Торбинками обвішаний
Його поважати.
Мале дитя коло його
На сонці куняє...

У кожному разі достеменно залишається те, що хлопчик, який уважно дослухається співу кобзаря чи бандуриста, змальований з великою ніжністю й виразністю.

Найбільш багатогранно художник розробляв тему дитинства на засланні. "І важливо, що у своїх малюнках із зображенням наївних дітлахів, - як

зазначає В.Яцюк, - Шевченко зумів порушити гострі соціальні питання, а в окремих із них критичний елемент його творчості виражений з такою силою, що важко знайти щось подібне і в творчості самого художника, і в усьому тодішньому образотворчому мистецтві. Це вповні стосується Шевченкового диптиха "Байгуші" - "Державний кулак".

На першій сепії /малюнку, виконаного коричневою фарбою/ зображення дітей подано поряд з автопортретом художника. На порозі казарми стоять двоє хлопчиків-байгушів /по-нашому: бідарів, бідолах/; стоять босоніж і просять милостиню.

Голосом, мімікою, жестом завчено і звично прохає старший, що з торбою через плече, а другий, геть маленький, окатий тримає собі щось на зразок казанка і навіть не усвідомлює трагедійності цього дійства. Вже самі оці два персонажі разом з невигаданою сюжетною дією прекрасно передають ідею співчуття й милосердя. "А образ художника-засланця, - підкреслює В.Яцюк, - надає йому метафоричного узагальнення. Завдяки погляду Шевченка, в якому і біль, і докір, і гнів, твір прочитується не як сентиментальний, а як гостровикривальний".

"Байгуші під вікном" /"Державний кулак"/ - другий малюнок з циклу про казахських дітей. Виконаний також в Новопетровському укріпленні "Шевченко і байгуші", являється видатним твором критичного реалізму. Образи маленьких злидарів, яким з вікна погрожує важкий кулак, і фортечна брама Новопетровського укріплення, над якою розкинув крила хижий двоголовий орел, мають тут символічне значення, виражають ідею протесту проти соціального й національного гноблення в самодержавній Росії.

Це, напевно, один з двох малюнків /як сказано в "Шевченківському словнику/, що їх Шевченко 21.IV.1856 року надіслав до Оренбурга Б.Залевському з проханням один продати, а другий залишити собі на спогад. Саме малюнок "Байгуші під вікном" міг бачити в Б. Залевського З.Сераковський, який у листі до Шевченка від 3.VI.1856 року дописав: "Твої киргизята прекрасны! Ты олицетворяешь идеи".

- У солдатській неволі діти були для Шевченка особливою розрадою. В одному із листів до друга він просив вислати йому просту фотографію дитячої голівки: "... а чи не вдасться тобі на темному тлі дитяча голівка... я так люблю дітей, що не надивився б на справжній відбиток ангела".

А в поемі "Княжна", створеній на засланні, поет пише:

Ох, діти! Діти! Діти!
Велика божа благодать!
Або: У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитячотком малим.

"Заслання - то неволя і журба, то ніч душі, - як зазначає В.Яцюк, - але траплялось, розвиднювались ночі. І то - од слова незрадливих друзів, якими хоч не так вже й густо, а все ж засіяним було поетове життя. Ці люди наддивовижу різні за віком, званням, майновим станом. Серед них і наївні дітлахи, і мудрі старці, неграмотні селяни, і найзнаменитіші митці і вчені, рядові солдати й генерали, вихідці з найбідніших соціальних низів - кріпаки, байгуші і титуловані - князі і графи".

До останніх, як відомо, належали віце-президент

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ДІТИ

Т. Шевченко. Байчущі під вигном.
Сентя. 1855—1856.

Петербурзької Академії мистецтв Федір Петрович Толстой та його дружина Анастасія Іванівна, яка разом з чоловіком клопоталася про звільнення Шевченка з заслання та про надання йому дозволу прожити в Петербурзі.

Шевченко називав Толстую /у листах і "Щоденнику"/ "сестрою" і "святою заступницею". На

знак вдячності в травні 1857 року надіслав їй з Новопетровського укріплення малюнок "Шевченко і казахський хлопчик, ще грається з кішкою". Художник ввів у композицію твору автопортрет, щоб підкреслити своє співчуття до казахських дітей, приречених на злидні, до поневоленого царизмом казахського народу. Згадка про малюнок є в листах Шевченка до Б.Залеського та до М.Лазаревського, де твір названо "Киргизя".

До циклу про казахських дітей належать і малюнки Шевченка "Казахський хлопчик розпалює грубку" і "Казахський хлопчик дрімає біля грубки", виконані на Косаралі під час Аральської описової експедиції, а також малюнки "Щасливий ловець" і "Спритний продавець", виконані у

Новопетровському укріпленні. Останні два твори змістом і стилем близькі до малюнка "Шевченко і казахський хлопчик, що грається з кішкою".

Слід зазначити, що до періоду перебування поета у Новопетровському укріпленні належить також портрет А.Ускової з донькою Наташею. Агата /Агафія/ Омелянівна Ускова - дружина І.О.Ускова, коменданта Новопетровського укріплення /з 1853 року/, згадувала: "Дітей Шевченко дуже любив. Мою старшу доньку, Наталку, він пестив і дуже балував і завжди шукав нагоди побачитися з нею".

В мемуарах її дочки Наталії Ускової, записаних і опублікованих її чоловіком Зарянком М.С., також читаємо: "Дітей Шевченко дуже любив. У Новопетровському укріпленні улюбленицею його була саме Наталія Іракліївна, старша донька Ускова. З нею Тарас завжди проводив дозвілля, розповідав про свій любий рідний край зрозумілою їй дитячою мовою, робив для неї вудочки, плів корзинки й співав пісень, то сумних, що примушували стискатись її дитяче серденько й лити сльози, то веселих. І Наталочка більш за всіх любила свого "дядю Горича", як вона його називала, "Достемний Тарас Горич, моє серденько, моя ясочка!" - часто казав Шевченко, цілуючи її. Для своєї любії Наталочки /чи Наточки - так він теж звав її/ Тарас лишав грудочки цукру від ранкового чаю...".

Т.Шевченко з любов'ю ставився і до Надійки, молодшої дочки І.Усакєва, нянчив її.

Теплі згадки про обох дівчаток є в "Щоденнику" поета: "... Все свободное время теперь я провожу в ее /нашей/ комендантши/ семье; у нее двое маленьких детей, Наташенька и Наденька, это единственный мой отдых и рассеяние в это отвратительное заолупство".

Був у сім'ї Ускових і син

Т.Шевченко і діти-байчущі

Дмитро, якого Шевченко особливо любив. Смерть хлопчика була для поета тяжким горем. Про це він писав у листі до А.Козачковського 30 червня 1853 року. "Люба, прекрасна дитина /була/. Я так полюбив її, так воно привикло до мене, що було і в сні кличе до себе "лисого дядю". Що ж! воно, горопашне, занедужало, та й померло. Шкода мені мого маленького друга. Я сумую за ним. Іноді я приношу квітки на його ранню могилу і плачу. Я ж чужий йому; а що діється з його батьками, а найпаче з ненею його? Бідолашна мати. Вона поховала свого первістчка".

Принагідно слід відмітити, що Усков Іраклій Олександрович /1810-1882/ - комендант Новопетровського укріплення, відіграв благотворну роль у житті Шевченка. Всупереч царській забороні Усков дав Шевченкові можливість писати й малювати, прагнув полегшити тягар муштри, неофіційно дозволив листуватися /листи надходили на адресу Ускова/. Шевченко часто бував у родині коменданта. Він дуже, як уже зазначалося, любив його дітей.

Про доброзичливе ставлення подружжя Ускових до Шевченка знаходимо також і у Олександра Яковича Кониського - одного з багатьох українців, чия душа за молоду обпечена Шевченковим словом.

Десять років життя присвятив дослідник створенню книжки про Т.Шевченка: "Ускові полюбили Шевченка наче свого рідного, близького чоловіка, він став не тільки щоденним, дорогим для них гостем, а товаришем, спільником і горя і радощів, став сем'янином їх. З початку дехто з офіцерів ремствовав, що комендант саджає за стіл поплч з ними простого жовніра, але з часом привичаїлися і замовкли".

Доказом щирого ставлення Ускова до поета було те, що він дозволив звільненому з заслання Шевченкові поїхати до Петербурга, не заїджаючи спочатку до Уральська й Оренбурга. За видачу поетові цього дозволу Усков дістав від командира Оренбурзького корпусу сувору догану.

Т.Шевченко згадував Ускова майже у всіх листах з Мангишлаку, написаних у 1853-1857 роках, у багатьох записах "Щоденника". Після від'їзду з Новопетровського укріплення поет листувався з ним.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ДІТИ

Т.Шевченко. Казахський хлопчик розпалює грубку

години бавиться з ними, співає їм українських пісень, особливо розважає він дітей піснею, яку навчив підспівувати хором:

Поведу козла на базар,
Накуплю белил, румян.

Хор: Ах, чеберики -чок-чебери,
Жена мила, бай-говори!

І діти найменші так "начеберикувалися", що не вмючи вимовляти "Тарас Григорович", називали його "чеберик" або "чок-чеберик".

Взагалі у нашій родині Тараса Григоровича страшенно любили та й як було не любити такої розумної, такої привабливої в поведженні людини!"

Відомо також, що навіть і в скруті поет охоче ділився мізерними коштами з біднотою, особливо намагався допомогти дітям. Ось характерний запис у "Щоденнику" 30 вересня 1887 року: "Я вышел на бульвар. Между прочей публикой встретил я на бульваре детей - три девочки и мальчик. Прехорошенькие и резвые дети. Костюм их показался и странным, и жалким. На девочках были какие-то коротенькие легонькие дырявые мантильки дворянско-немецкого покроя. Ручонки нагие, и почти босиком. На мальчике -поярковая серая шляпа с пером, мантилька такая же, как и на девочках, а башмаки еще хуже. Вообще показались мне они похожими на трупку младенцев-камедиантов. Я дошел с ними до кондитерской, купил им сладких пирожков на полтину и познакомился. Зовут их: Катя /самая бойкая/, Надя и Дуня, а мальчика Саней..."

Скільки зворушливої ніжності, тепла і ласки відчувається в цих щирих і, здавалося б, таких звичайних рядках великого гуманіста!

Цінні відомості про стосунки Т.Г.Шевченка з дітьми народить у своїй праці "Жизнь и произведения Тараса Шевченко", опубліковані 1882 року, український громадсько-культурний діяч, педагог, біограф Шевченка М.К. Чалий /1316-1907/, з яким Т.Г.Шевченко познайомився 1859 року на квартирі І.Сошенка. Саме його в листі до В.Г.Шевченка 2 грудня 1060 року поет назвав "великим приятелем київським". Це була на той час найповніша біографія поета.

Влітку 1859 року, під час останньої подорожі

Шевченка на Україну, поету потрібно було на деякий час залишитися в Києві. Не маючи бажаня оселитися в центрі міста, він вирушив на Поділ і, пройшовши значну відстань, опинився на Пріорці.

"Йшов та йшов - бачу хатина стоїть, не то панська, не то мужича, біла-біла, наче сметана, та ще й садочком обросла, а на дворі розвішані дитячі сороченята сушаться та й рукавчатами махають, ніби кличуть мене до себе, от я й зайшов умовитися за квартиру..." - так казав Шевченко зовсім не знайомій йому жінці, ввійшовши на її подвір'я, попросив хазяйку прогудувати його в борг.

-Хто ж ви такий? - запитала хазяйка.

-Як бачите, чоловік собі! - відповів незнайомий.

Незважаючи на таке дивне прохання - нагудувати й напоїти в борг, -хазяйка, може, саме через цю оригінальність прийняла поета на квартиру.

Через кілька днів з'ясувалося, хто такий був квартирант - оригінал. З свого боку Тарас Григорович довідався, що його хазяйка була палкою прихильницею його поезії й дуже любила малоросійські пісні, які іноді співала на прохання квартиранта. Він був у захопленні від цього й незабаром став своєю людиною, як для хазяйчиних дітей, так і для неї самої, називаючи її то тіткою, то дядиною...

А білоголові дітлахи з усієї вулиці були для нього справжньою втіхою, називаючи його дядьком.

Цікаві подробиці із життя поета на Пріорці залишила нам письменниця С.М.Лобода, сестра Пашковської В.М., у якій квартирував Шевченко. Ці спогади були опубліковані в журналі "Пчела" в № 42 за 1875 рік. Їх потім використав біограф Т.Шевченка М.К.Чалий, про якого згадувалося вище. Гадаю, і читачам "Скарбниці" також цікаво буде дізнатися про важливі факти цього періоду у житті Великого Кобзаря.

Одного разу поет попросив хазяйку, щоб вона дозволила няні Оришці випрати його сорочки й носові хусточки та позичила б йому 10 копійок сріблом, бо дуже треба було. Хазяйка залюбки зробила і те й друге. Оришка була проста селянка, натура, яку ще не встигла зіпсувати цивілізація великого міста. Розбираючи передану їй купу білизни, вона помітила два вузлики на рижках усточки. Розв'язавши їх, вона знайшла в одному двадцятип'ятирублеву асигнацію, а в другому трьохрублеву. Замість того, щоб привласнити цей скарб, більший ніж її річна платня, що, звичайно,

неодмінно б зробила кожна київська покоївка чи куховарка, вона з душевної простоти, сказала хазяйці про свою знахідку. Тарас Григорович не так зрадів, що несподівано знайшовся залежаний капітал, як здивувався з надзвичайної чесності "дурної" Оришки, яка могла б на ці гроші справити собі цілий гардероб. "Дядина" запропонувала поету переглянути його майно, що вміщалося в невеликому чемодані, і знайшла за обгортками книжок іще 15 карбованців. Одержавши таким чином несподівану "знахідку", він "цілий день ходив потім якийсь замислений і все пригадував собі, коли він позакладав в книжки та позав'язував в хустки оті гроші. Однак так і не згадав". Із знайдених таким чином 43 карбованців Шевченко не схотів заплатити за квартиру жодної копійки: "Бо то, - казав він, - якісь дурні гроші, коли я зовсім забув про їх, а дурному дурна і дорога!"

На ці гроші, діждавшись неділі, він задумав якнайкраще пригостити дітлахів. Їх набігло з півсотні.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ДІТИ

Т.Шевченко. О.А.Ускова з донькою

Тарас Григорович тим часом пішов на базар і накупив стільки ласощів що насилу доніс до квартири: "...утомився вельми дуже, увесь був у поті, у куряві; бараняча шапка була у його на потилиці, у сорочці комір розхристаний, сам він веселий і радий".

"Подвір'я притрусили свіжоскошеною травою, діти качалися і перекидались, сповнюючи околиці дзвінкими веселими голосами. Та на цьому ще не закінчилось: після обіду перекупка привезла повний віз яблук, груш, пряників", бубликів... Це друге частування було влаштовано вже за містом, на вигоні недалеко від Пріорки, куди хазяйка, побоюючись за цілість свого садка, випроварила галасливу ватагу разом із своїм квартирантом. А Тарас Григорович був сам не свій: бігав, метушився, реготав, пустував..."

Шевченко, поки мешкав на Пріорці, завжди вставав не пізніше четвертої години, щоб послухати, як пташки щебечуть своє перше привітання літньому ранку.

Після обіду він ішов у сад, лягав під яблунею і голосно скликав дітей на розмову, любив розповідати їм казки. Діти завжди бігали за ним гуртом і кричали: "Дядьку! розкажи нам ще одну казочку!"

Коли ж Тараса Григоровича починав змагати сон, діти /така була умова/ повинні були тихенько розійтись. "Тікаймо, бо дядько вже хропе, наче коняка!" - казали вони розбігаючись.

Десять 10 серпня /1859 р./ він одержав давно очікувані гроші... Шевченко, до педантизму точно, розрахувався з хазяйкою, на забувши жодної її послуги понад умову; щедро обдарував наймичок, а особливо "дурну Оришку", що не вміла грошей утаїти, бо сказаному жінки більш серця, ніж розуму..."

Напередодні від'їзду він приніс хазяйці та її дітям 15 фунтів фіг, "щоб вони їли та не кашляли". Із слъозами проводжали мешканці Пріорки лютого Кобзаря; навіть байдужа до всього куховарка.

Федора і та висловились про нього так: "Наче каміння навалило на серце, як поїхав дядько". А ... хазяйка, яка ... тишила своїми піснями поетів слух... сказала, що короткочасне перебування його в її домі було ясним променем сонця в її безпросвітному житті.

Не менш важливі факти у поводженні Шевченка з дітьми залишила нащадкам письменниця Симонова /Кибальчич/ Надія Матвіївна /1857-1918/. Спогади про поета написані нею за розповідями її матері Забіли Надії Михайлівни, сестри В. Білозерського - члена Кирило-Мефодіївського товариства.

"... Нема що казати, діти любили Кобзаря. Не дурно вже він сам за себе говорив: "Кого люблять діти, той, значить, ще не зовсім поганий чоловік!" І то свята правда... Діти мають у собі якийсь інстинкт пізнавати справді доброго чоловіка, хоч би і під суворого заслоною, а фальш і лукавство зараз пізнають, як там не маж ти їх солодким медом".

Розповідаючи про перебування її сім'ї на дачі в Стрельні /під Петербургом/, куди її мати з дітьми виїздила на літо, Симонова Н.М. згадує: "Тарас і тут навіщав нас частенько. Ото було забере мене і мою меншу сестру Маню /мене він називав: "моє маленьке", а сестру мою - "моє велике"/ і піде з нами куди гуляти. Одного разу пішли ми на якусь леваду... День був, аж золотий - один з тих днів, що лучаються тільки в безпечному щасливому дитстві і що ніколи потім не забуваються... Ми з сестрою, веселі та жваві, як горобчики, невтомно вганяли по тій леваді та збирали пахущі, різноцвітні квітки, і цілими оберемками, наввипередки, таскали їх дядькові Кобзареві... Ми прибігали до його і з реготом кидали йому квіти на коліна. Він підіймав голову, тихо усміхався і гладив нас рукою по стриженних голівках".

Ніякі незгоди і прикрасі, яких багато зазнав поет у своєму житті, не могли затьмарити і применшити його любов до дітей. Згадувана вище Симонова Н.М. розповідає: "...Тарас частенько заходив до нас /вже після розриву стосунків з Ликерою Полусмаковою/ .Давні сердечні і приятельські відносини з нашою сім'єю відновились, але він завсігди був сумний, похмурий, мовчазний; все, було, ходить по хаті та мугиче сам собі потихеньку: "Явір зелененький". Тільки дітей він любив, як і попередє. Було як попаде котру з нас, ухопить на руки, підійме високо, високо над головою та шутливо примовляє з своєю ласковою добродушною усмішкою: - Ох, ти ж моє маленьке... Ох, ти ж моє велике!... А ми, діти, то аж нетямимось від радощів!... Нікого нам не треба, як не того "дядька Кобзаря".

- Як відомо, Т.Шевченко був знайомий і з братами Жемчужниковими. Особливо полюбив поет художника і фольклориста Льва Жемчужникова, який у своїх спогадах писав: "За мою заочну любов до нього Шевченко зустрів мене при першому знайомстві братніми обіймами, не відходив од мене, пестив дітей..."

Діти мої, яких він раніше ніколи не бачив, зворушували його до сліз, називаючи по імені з першого побачення: вони знали його з портрета. Не час зближує людей, а співчуття. Ми з перших слів були однією сім'єю".

Скільки, як бачимо, було тієї невичерпної доброти у Шевченка, скільки щирості й любові до своїх, до простих і близьких людей, а особливо до дітей.

У цій розповіді найкраще видно вдачу, характер, поводження, душу поета, що приваблювала кожного, хто з ним зустрічався.

Анатолій Риженко.

ІЗ СПОГАДІВ ПРО Г.Ф.ГАЙДАЯ

Моє знайомство з Георгієм відбулося близько тридцяти років тому. В той час я періодично публікував в місцевій газеті "Правда Прилуччини", інколи в обласній та республіканській пресі, матеріали краєзнавчого характеру. В пошуках таких матеріалів часто звертався до послуг архіву та краєзнавчого музею, в якому з 1973 року почав працювати науковим, співробітником Георгій Гайдай. Згодом він обійняв посаду головного хранителя музею. Відтоді і почалося наше спілкування. Він навіть пропонував мені перейти на роботу в музей.

Проте все вирішувала в той час матеріальна сторона справи. На перешкоді стала низька заробітна плата музейних працівників, яка до речі, зараз залишається не високою. А працював я тоді вчителем історії в школі і одержував значно більшу заробітну плату.

З кожним роком наші стосунки ставали частішими, відвертішими розмови про наше життя-буття. Виявилось, що наші погляди на оточуючу нас дійсність співпадали, тому подальші розмови між нами ставали все більш відвертішими і щирими.

Ми могли подовгу розмовляти і ділитися не лише результатами пошукової роботи в царині краєзнавства, але й думками про проблеми як місцевого життя, так і подій обласного і державного характеру, а також торкалися подій міжнародного плану.

І коли, нарешті Україна була проголошена незалежною державою, стала на шлях самостійного розвитку, ми щиро раділи з цього приводу. Проте згодом дійсність нас глибоко розчарувала, з причин усім тепер відомих: широкомасштабною приватизацією, корупцією, розвалом економіки, як промисловості так і сільського господарства, а також і занепадом культурного життя.

А тепер доводиться з величезним напруженням зусиль долати наслідки кравчуківщини і, особливо, кучмівщини - недолугих і, непередбачених за результатами і наслідками, скороспілих рішень і "реформ".

Все вище зазначене, глибоко нас хвилювало. І кожного разу моя зустріч з Георгієм починалася з

розмови про сучасні нам події і проблеми як місцевого, так і державного життя.

Звичайно, ми цим не обмежувалися і переходили до розмов про наші краєзнавчі справи. Одного разу ми торкнулися питання про те, що варто було б наші напрацювання /накопичений краєзнавчий матеріал/ донести до широкого загалу. І Георгій поділився думкою про необхідність започаткувати випуск краєзнавчої газети, на сторінках якої можна було публікувати результати пошукової роботи - матеріали, які накопичилися у краєзнавців нашого міста і краю, і запропонував мені підготувати матеріал до випуску першого номера газети.

Основним завданням випуску газети стало сприяння поширенню інформації, яка давала б можливість читачеві долучитися до тих духовних скарбів, які десятиліттями були недоступні сучасникам, які можна було б у вигляді додаткових матеріалів вчителям історії, літератури використати в своїй роботі, а також у вихованні молодого підростаючого покоління в позааурачній час.

Інформація про ці матеріальні і духовні скарби і стала основним змістом газети. А звідси і її назва - "Скарбниця".

Зайве говорити, що ця думка не могла бути не підтримана. Вона знайшла палкий відгук в ентузіастів краєзнавчої справи. До речі, наша газета стала першою ластівкою /і чи не єдиною/ в українському музеєзнавстві. І в цьому, в першу чергу, велика заслуга невтомного шукача скарбів / в широкому розумінні цього слова/ Теорія Гайдая.

Перший номер "Скарбниці" вийшов 18 червня 1992 року. Це був період коли в Прилуках, та що гріха таїти - і в цілому по Україні, розвитку культури приділялось найменше уваги.

Кравчуківсько-кучмівським режимом проблеми культурного життя буди відсунуті на задній план. В Прилуках збереженню і охороні пам'яток культури взагалі не приділялося ніякої уваги, навпаки, все, що можна було зберегти, відреставрувати - знищувалося безжалісно.

В той час основною ланкою в культурному житті міста залишався музей. Функціонувала новостворена експозиція відділу історії, регулярно влаштовувалися виставки як місцевих, так і республіканських художників. І в цьому значна заслуга як колективу працівників музею, так і особисто Георгія Гайдая. Він був також душою і керівником краєзнавчого товариства імені В.І.Маслова, яке переймалося проблемами пошуків і пропагандою здобутих в результаті пошукової роботи матеріалів і знань, підготовкою їх до друку на сторінках "Скарбниці".

В кожному її номері можна було прочитати статтю Георгія Гайдая. З-під його пера вийшли, зокрема, матеріали, присвячені всім особам, які очолювали Прилуцький козацький полк на протязі всього періоду його існування - з 1648 і по 1781 рік. Серед них відомі широкому загалу постаті таких полковників, зокрема, як Тимофій Носач, Петро Дорошенко, Лазар, Дмитро і Петро Горленки, Гнат Галаган, його син і онук, Іван Ніс та ін.

Ним були підготовлені і опубліковані такі статті, як "Володимир Мономах", "Святитель Іоасаф", "Бандуристе, орле сизий", "Наші під Азовом", "Козаки і ратники", "По рідному краю", "Народний календар" /по місяцях року/, "Пам'ять роду", "В Сокиринці до Галаганів" та багато

ІЗ СПОГАДІВ ПРО Г.Ф.ГАЙДАЯ

інших.

Його статті можна було прочитати не лише на сторінках місцевих видань. Він друкувався і в таких українських часописах як "Чумацький шлях", "Українська культура" та ін.

З-під його пера вийшов ілюстрований путівник "Прилуки" / 1981 року/. А в 2003 році було видано історико-красознавчі нариси "Прилуки - місто старовинне", його публікації - результат тривалих пошуків і досліджень, гідних високої оцінки.

Слід також відзначити, що Георгій Гайдай щиро ділився своїми надбаннями з усіма, хто звертався до нього за консультацією, чи допомогою. Так, зокрема, він надав матеріали Петру Журу, одному із дослідників життя і творчості Тараса Шевченка для написання книги "Літо перше" /вийшла друком у 1979 році/ про садибу князя М.Рєпніна під час перебування поета в Яготині.

Відчутним залишається його внесок, звичайно, в першу чергу, в розвиток музейної справи. Він

також виношував план /і це було його заповітною мрією/ створення музейної експозиції під відкритим небом. Ще багато інших задумок і, бажань було в його душі.

А коли нависла загроза вивезення місцевого архіву, передача його фондів Чернігову, він першим вдарив на сполох, звернувся до тодішнього керівництва Прилук, до громадськості, щоб не допустити такого неподобства. Він ґрунтовно висвітлив цю проблему на сторінках місцевої преси, довів абсурдність цього ганебного задуму з боку чиновників - невігласів. Громадськість підтримала звернення Георгія Гайдая. Та бездушне, шарлатанське ставлення тодішнього місцевого керівництва до цієї проблеми дало можливість чернігівським зайдам / проходимцям/ вивезти фонди місцевого архіву до Чернігова.

Георгій Федорович болісно переніс цю подію. Скільки болю це завдало йому і його однодумцям.

І чи не це спричинилося до однієї з причин, ще підірвало здоров'я невтормного шукача і пропагандиста духовних скарбів. Адже він був твердо упевнений в тому, що музей, не підкріплений ґрунтовною базою документального архівного матеріалу, багато втратить від цього.

А скільки терзань принесло Георгію чергове згортання музейної експозиції і майже трирічне очікування переїзду де іншого приміщення.

Бюрократичне відношення до проблем музейної справи, невігластво і тупість чиновників призвели до такого стану.

Скільки корисного для громадськості могла б ще зробити ця чудова особливість, зокрема для збереження і примноження духовних і матеріальних цінностей нашого краю! Та раптова і невблаганна смерть вирвала його з наших рядів, і немає йому гідної заміни.

Анатолій Риженко.

ПОДВИГ ПІД БЕРЕСТЕЧКОМ. (355 років битви)

*"Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?" Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили".
Т.Г.Шевченко.*

18 червня 2006 р. минає 355 років з дня початку героїчної і драматичної битви селянсько-козацьких військ Богдана Хмельницького проти польської шляхти на Берестецькому полі.

Історія кожного народу закарбувала на своїх скрижалях явища, що з плином часу не стираються з його пам'яті, а становлять вихідний пункт для наступних поколінь. Для України й українців такою вікопомною подією є національно-визвольна війна 1648-1654 рр. За своїм значенням вона не поступається найвідомішим соціальним рухам Європи - селянським виступам німецького народу, французьким чи англійським революціям.

Всього було у тій війні: славних перемог козацько-селянського війська над польською шляхтою і відчутних поразок. За "вольную" волю й за віру предків український народ заплатив життям десятків тисяч своїх найкращих представників. Цей буревій спопелив численні міста й села України, знедолив їхніх жителів. Та хоч там як, тяжкі часи

Іван Шкурат-Мельниченко

боротьби за національне визволення лишилися в пам'яті народу героїчно світлими. Легендарні імена Б.Хмельницького, М.Кривоноса, І.Богуна, Д.Нечая, наших лицарів українського відродження оспівані в піснях і думах.

Віхами національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького стали битви під Пилявцями, Жовтими Водами, Зборовим, Берестецьком, Батогом. Вони принесли "козацькому батьку" Богдану славу "спасителя і визволителя" українського народу з "лядської неволі", хоч не всі були і переможними. Невдачею скінчилася битва під Берестецьком у

червневі дні 1651 р.

Пам'ять нашу огортає смуток від принесених жертв, але й переповнює гордість за незламних козацьких звитяжців. Невмирущою славою вкрили себе 300 героїв-козаків, які вибрали смерть, але врятували селянсько-козацьке військо Хмельницького.

Прошло 355 років з того дня, коли на полі під Берестецьком полягли сотні наших козаків. Сплять вічним сном славні сини України. Запитати б у них: "Як то воно все було?" Та у відповідь лишень вітер завиває та шумить-шелече висока трава. Ступаючи крок з кроком по полю жахешся, бо, можливо стоїш на чийсь могилі, котрим було вкрите усе Берестецьке поле.

Навіть після перемог Хмельницького тиесунки між поляками та українцями лишилися нез'ясованими. Хоч гетьман усе ще не вирішив розірвати зв'язки з Річчю Посполитою, він знав, що його послідовники рішуче настроєні проти повернення до стану, який існував у 1648 році. Зі свого боку поляки, готові надати незначні поступки козакам, все ж наполягали на поверненні українців під панування шляхти. Ця безвихідь спричинилася до повторення певної моделі подій: з року в рік обидві сторони воювали між собою, але не в змозі завдати одна одній рішучої поразки, вони закінчували виснажливі компанії підписанням незадовільних для себе угод, після чого верталися додому, щоб

ПОДВИГ ПІД БЕРЕСТЕЧКОМ. (355 років битви)

вести військову і дипломатичну підготовку до наступної війни.

Так у 1651 році почався новий етап польсько-української війни. І знову першими в наступ пішли поляки на чолі з Яном Казимиром, і знову обидві армії зішлись на Волині, цього разу під Берестечком. Як на ті часи, чисельність військ суперників була величезною: польська армія налічувала 150 тисяч воїнів, включаючи 20 тисяч досвідчених німецьких найманців; українці мобілізували 100 тисяч війська, яких підтримували 50 тисяч татарської кінноти

Битва почалася 18 червня, тривала майже два тижні й закінчилася для Хмельницького страшною поразкою. Вирішальною її причиною були дії кримських татар, які у переломний момент кинули поле битви. Справа погіршувалася й тим, що татари викрали Хмельницького, який намагався умовити їх повернутися до бою, й відпустили його тільки після битви. Керівництво військом на себе взяв Джалалій - полковник, з татарського роду. Один з найближчих помічників Б.Хмельницького, учасник битв під Жовтими водами, Корсунем, Пилявцями, Зборовом. Під час Берестецької битви був обраний наказним гетьманом. Виконував дипломатичні доручення, очолював посольство до Стамбулу 1648 року, де було укладено союз з Туреччиною.

Тим часом події розгорталися так. Уночі козаки обгородили свій табір з трьох боків возами, посковували їх ланцюгами, та обкопалися валом, з четвертого боку їх захищало болото. На другий день поляки обступили козацький табір та почали стріляти з гармат. Козаки кілька разів виходили з табору і нападали на ворогів. Три дні билися так козаки, а на четвертий уночі, під проводом Богун, вийшли з табору і кинулися на поляків. Завзято билися запорожці, та не сила була їм пробитися через велике військо польське. Козаки почали вести переговори з поляками. Та ті відчуваючи свою силу, поставили їм такі умови, що січовики постановили: краще померти, а ніж поступитися. Знов почалася кривава січ. На раді козаки обрали наказним гетьманом Богун, котрий вирішив вивести козацьке військо через болото, що захищало їх з четвертого боку через річку Пляшову. Не перестаючи нападати на поляків, щоб відвести їм очі, він наказав частині війська загачувати болото та робити три греблі з возів, лантухів, кожухів, свиток, наметів і з усякого збіжжя, що знайшлося у таборі. Через греблю він уночі перевів більшу частину свого війська, - у таборі зосталося найбільше селяни, котрі ще не звикли до військового порядку. Тим часом поляки, побачивши, що козаки перебираються на той бік річки, всіма силами налягли на козацький табір. Селяни не витримали і сунули до гребель... Даремно Богун спляяв їх та гукав з того берега, щоб держалися порядку, - вони, як вівці, натовпом кинулися на ті хисткі греблі тисячами, давили, топили один одного, хпали у воду, штовхали, - аби вижити.

В цей час Богун послав військового писаря Виговського до татар, щоб викупити Хмельницького з неволі, а сам той момент почав пробиватися між поляками.

Відомо, що в оточенні залишився наш земляк, прилуцький полковник Іван Шкурат з значною частиною прилуцького полку, котрому було доручено прикривати відхід основного війська Богун. Серед козаків прилуцького полку можливо були чиєсь діди - прадіди, котрі своїм героїчним подвигом заслужили славу рідному краю в віках. Іван Шкурат мав неабияку шану як поміж січовиків так і козацької старшини. Добре знав і поважав Шкурата й сам Хмельницький. Саме йому він довірив керувати посадою - першого полковника Прилуцького полку. Вперше зустрічаємо його ім'я в акті Я. Вишневецького 1643 року, звідки видно, що на той час він був Густинським мельником. Слід зауважити, що в ті часи козаки тримували свої прізвища від виду своєї діяльності чи зайнятості. Так Івана Шкурата називали і Шкуратенком, і Мельниченком (так як він був власником млина). Тому і виникло непорозуміння, що це були дві різні постаті. Та в результаті документальних досліджень, виявилось, що це одна і та ж людина. Іван Шкурат на полковому уряді перебував двічі: перший раз буремного 1648 року, а другий раз

- лиховісного 1651 року. Це був рік його смерті та рік його увіковічення в історії нашого краю. В період між полковничим урядованням він посадав не менш важливу посаду - сотника полкової сотні, яка носила ім'я Шкурата, що лишній раз засвідчує його значимість у колі козаків. (Докладніше про життя Івана Шкурата читайте в № 58, січень, 2000р.)

Як зазначалось раніше Іван Шкурат 1651 року перебував у смертоносному вирі подій під Берестечком Він зі своїм полком відіграв не лише вирішальну роль у виході основних військ Хмельницького з оточення, але можливо й значиму роль в ході розвитку подальших подій творення історії України. Дорогою цною заплатили козаки за свій порятунок, не одна сотня молодих братчиків залишилася лежати на Берестецькому полі. Дорого коштувала ця грандіозна битва зокрема нашим землякам - козакам прилуцького полку.

Залишилося свідчення очевидця битви французя П'єра Шевальє, котрий у книзі "Історичні війни козаків проти Польщі" змалював останній бій запорожців. "Невелика купа козаків, близько трьох сот, збілася у таборі, щоб втримувати люті наскоки поляків... довелося з кожним вести бій. Залишився один, який боровся протягом 3-х годин проти всього польського війська... Король... наказав крикнути, що дарує йому життя, коли він здається; на що останній гордо відповів, що хоче вмерти як справжній воїн". Не повернулись козаки-прилучани з Берестецького поля, та кожен з них заслужив собі славу героя. Пам'ять про їхню самопожертву за ради перемоги неньки України, буде жити в серці кожного прилучанина.

Згодом був підписаний Білоцерківський договір. Козацький реєстр скорочувався до 20 тисяч, влада гетьмана обмежувалася Київським воєводством, і йому заборонялося вступати у зовнішні відносини, особливо з татарами. Незважаючи на таку угоду, Хмельницький не збирався приймати принизливі умови, й у квітні 1652 року в його резиденції в Чигирині зібралася таємна рада провідних козацьких ватажків, на якій вирішили зібрати нове військо й відновити воєнні дії проти поляків. Через кілька тижнів військо Хмельницького напали на 30-ти тисячну польську армію, що розмістилася під Батогом, на кордоні Поділля з Молдавиею, і 1 травня розгромили її. У помсту за поразку під Берестечком козаки вбили усіх полонених поляків. Коли розлетілася звістка про перемогу, знову спалахнули повстання проти польської шляхти, й козацькі війська зайняли більшу частину території, яку вони контролювали до поразки під Берестечком.

Справжнє місце героїчної і драматичної епохи національно-визвольного руху українського народу, зокрема й Берестецької битви, ми не осягнули повною мірою. Всебічний і неупереджений аналіз тих далеких і неоднозначних подій ще належить зробити. І, може, тільки тепер для цього створюються в Україні необхідні умови. Як і в середині XVII ст., ми "знову серцем оживаємо". Поступ нового національно-культурного відродження багато в чому залежатиме від того, наскільки ми усвідомимо себе спадкоємцями й продовжувачами справи наших дідів-прадідів.

У 1910 - 1914 рр., заснований музей "Козацької могили. Зелене поле Берестецької битви варте того, щоб стати полем історичної пам'яті нашого народу, його національною достопамятністю.

У дні пам'яті козаків, що полягли на Берестецькому бойовищі 1651 р., поклонімося їхнім великим душам. Поклонімося й покаймося. Адже маємо великий борг перед славними нашими предками

Почорніло я, зелене,
Та за нашу волю,
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетесь на волю,-
Будете орати
Мене стиха, та, ораючи,
Долю проклинати...

Т. Шевченко.

Тетяна Зоць

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краснавичий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 587. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 7 (109) Липень 2006 року

В цьому місяці:

13 липня - народився Петро Павлович Мироненко (1946), член Національної спілки художників України. Проживає у Прилуках.

27 липня - народився Юрій Андрійович Коваленко (1931-2004), член Національної спілки художників України, уродженець Прилук. Проживав в м.Одеса

Як і більшість людей мистецтва, особливо художників, про свою майбутню професію, він мріяв з самого дитинства. Весь його життєвий і творчий шлях був не легким. Праця. Праця на виживання, праця на досягнення мети, а вона єдина - стати художником.

Мова йде про відомого в місті художника, члена Національної спілки художників України, гарного сім'янина і, взагалі, порядну людину - Петра Павловича Мироненка.

13 липня 1946 року у селі Ленінівка Менського району Чернігівської області, коли на горизонті почало з'являтися вогненно-червоне сонце, у Наталії Матвіївни Мироненко народився хлопчик - третя дитина в сім'ї. Назвали Петром. Все своє дитинство, скільки себе пам'ятає, працював. Допомігав матері на фермі, батькові пасти череду, а коли підріс, виконував всю чоловічу господарську роботу - батько повернувся з війни інвалідом.

Початкову освіту одержав у селі Климентинівка, куди сім'я переїхала у 1952 році. Любов до малювання привив вчитель Петро Фролович (ніхто в селі не знав його прізвище, всі звали його Фроловичем). Відчуваючи бажання Петра навчитися малювати Фролович подарував йому книжку Савицького "Как научиться рисовать". Але вчився малювати не постійно і не завжди. Батько рано пішов із життя. У п'ятому класі, майже весь навчальний рік, пролежав у лікарні - запалення легенів, ревматизм. Одна радість - можна було малювати цілими днями.

Середню освіту вирішив не отримувати - було нестерпне бажання якомога скоріше стати художником. Але доля розпорядилася інакше. На відмінно закінчив Чернігівське будівельне ПТУ, працював теслярем у Прилуцькому БМУ - 23. Працюючи, відвідував художню студію, яку вів відомий в місті художник І.М. Тринчук - Задорожний. У першу ж відпустку поїхав до Москви, відвідав Трет'яковську галерею, купив етюдник, з яким і досі ходить на замальовки.

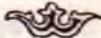
Почесний обов'язок виконував у НДР. Числився помічником

(Продовження на 2-й стор.)

МИРОНЕНКУ П.П.

60

кіномеханіка, а виконував обов'язки полкового художника. Під час служби навчався у Московському заочному університеті культури. Після демобілізації вступив на художньо - бутафорський факультет Одеського театрального художньо - технічного училища. Навчатися було важко, у фінансовому відношенні. Оженився, а через рік дружина подарувала йому двох синів - близнюків. Вдень навчався, увечері працював. Тяжко, але училище закінчив. З 1974 року художник - бутафор Мироненко працював в Чернігівських виробничо-художніх майстернях в Прилуках. В 1978 році його акварелі були представлені на республіканській виставці. Творчою роботою займався у вільний від роботи час, удосконалюючи свою майстерність. В 1980 році став вже учасником Всесоюзної виставки акварелей в Ленінграді. В 1982 році Петра Мироненка прийняли до Національної спілки художників України.

кожен сам по собі. Треба виживати, таке воно життя. Ось тому останнім часом більшість його робіт - живописні твори. Вони користуються більшим попитом. Більшість полотен - це пейзажі приудайського краю, Сіверщини. Не забуває художник і про архітектурні та історичні пам'ятки Прилук, Чернігова, Києва.

Петра Павловича я знаю вже близько 20 років. По-перше - це порядна людина, гарний сім'янин. По-друге - художник. Ні, мабуть навпаки. Зразу художник, бо це його життя, це його поклонання.

Багато його робіт - в приватних колекціях, в музеях. Декілька їх є і в нашому музеї.

Шановний Петре Павловичу! Довгих Вам років життя, радості від дітей, онуків, щоб Ваша рука ще довго і впевнено тримала пензля, а роботи розкуповувались і приносили естетичне насолодження.

Редактор.

Імена в історії нашого краю. У дзеркалі філателії.

Продовжуємо розповідь про видатних людей минулого, імена яких також тісно пов'язані з нашим містом і краєм і назавжди увійшли в історію Прилуччини. Багатьом шанувальникам української літератури добре відоме ім'я Панаса Мирного /1849-1920/, якому

Відомо двадцять сім пісень із рукописної збірки 1867 року, які записано ним у Прилуках. Особливо вразила його пісня "Ой не ходи, Грицю, та й на вечерниці", на основі якої П.Мирний починає писати 1870 року оповідання "Кохання".

На відзначення 150-річчя з дня його народження "Укрпошта" випустила в обіг поштову марку, присвячену видатному українському письменнику. Здійснило цей випуск "Видавництво "Марка України".

На марці, майже в повний зріст, зображено портрет Панаса Мирного на фоні фрагменту з роману "Хіба ревуть воли, як ясла повні?"

В 175-летини
до дня народження
до 175-річчя
з дня народження

Український кобзарь
Український кобзарь
Остап Вересай
1803 — 1890

Куда _____

Кому _____

на фасаді будинку, в якому містилося повітове казначейство, де в 1865-1867 рр. він служив, у 1985 році встановлено меморіальну дошку. Працюючи в Прилуках, він в той же час робив записи українських народних пісень, для того, щоб у майбутніх своїх творах використати фольклорний матеріал з метою об'єктивного відтворення безпосередньої дійсності.

Індекс підприємця зв'язи міста назначення

Імена в історії нашого краю

У 1992 році було випущено в поштовий обіг марку, присвячену Миколі Івановичу Костомарову /1817-1885/, нашому славетному співвітчизникові, найбільш відомому світові своїми історичними монографіями та дослідженнями. Водночас він увійшов у науку і як видатний фольклорист і етнограф, критик і публіцист, письменник, поет, і, нарешті, - громадський діяч, засновник славнозвісного Кирило-Мефодіївського товариства.

Доля його, як відомо, тісно пов'язана з Прилучиною. Так, наприклад з його мемуарів відомо про особисте життя вченого, зокрема про його спробу одружитися з Аліною Леонтіівною Крагельською під час його перебування в Києві, коли він працював в університеті св.Володимира. Обручившись з нею 13 лютого 1847 року, побратися так і не встиг. За день до власного весілля був заарештований у справі вище згаданого Кирило-Мефодіївського товариства.

Єдине і короткочасне побачення відбулося між молодими лише 14 червня 1847 року у приймальні коменданта Петропавлівської фортеці. Після цього деякий час вони листувалися, а в 1851 році Аліна Леонтіївна на настійну вимогу матері вийшла заміж за М.Д.Киселя, з яким прожила 19 років у Дідівцях Прилуцького повіту.

Тільки через багато років /після смерті М.Д.Киселя/ Аліна Леонтіївна і Микола Іванович зустрілися знову: одна особа, що не знала радощів сімейного щастя, друга - вдова.

5 травня 1875 року, в Дідівцях, обвінчався Микола Іванович з Аліною Леонтіівною. Так знову зійшлися ті, котрі мали поєднатися ще в молодості.

Як зазначив Валерій Шевчук, М.І.Костомаров добре знав квіти і трави, і в час мандрівок по Україні не тільки збирав фольклорні матеріали, але й гербаризував рослини. Він дуже любив польові квіти і оспівував їх у своїх поезіях, часом приїжджав отак заквітчаний в Прилуки і дуже чудував місцевих роззявляк.

В 1992 році було випущено в поштовий обіг і марку, присвячену 150-річчю з дня народження Миколи Віталійовича Лисенки,

основоположника української класичної музики. Його ім'я також навічно увійшло в історію нашого міста. Воно пов'язане з його хоровою діяльністю. Адже відомо, якого великого значення композитор надавав організації хору любителів пісні, з яким можна було б влаштовувати концертні подорожі, щоб віддати народу те, що йому

належить по праву. Якщо до 1893 року хорова діяльність композитора проходила здебільшого в Києві, то згодом, розуміючи велике громадське культурно-освітнє значення концертів хорової пісні для трудящого люду, він вирішив розширити концертні подорожі по всій Україні.

Саме під час другої такої подорожі влітку 1897 року М.В.Лисенко уперше відвідав наші Прилуки. Вдруге він побував у Прилуках під час літньої подорожі 1899 року, яка вважається однією з найбільш вдалих. Про це відомо не лише з маршруту поїздки, а й зі спогадів Дмитра Ревуцького, українського музикознавця, фольклориста і літературознавця, старшого брата Л.Ревуцького - видатного українського композитора, учня М.В.Лисенка. В той час обидва брати навчалися в Прилуцькій чоловічій гімназії. Підтвердженням вище сказаного про композитора М.В.Лисенка є також фотографія з надписом: "Хор М.В.Лисенка під час концертної поїздки по Україні. Фото в м.Прилуках".

Не обійшлися без уваги Міністерства зв'язку бувшого СРСР і обидва вище згадані брати Дмитро та Левко Ревуцькі. їм було присвячено випуск поштових конвертів. Д.М.Ревуцькому - у 1981 році у зв'язку з 100-річчям з дня його народження, а молодшому брату, Л.М.Ревуцькому - у 1979 році до 90-річчя, а в 1989 році - до 100-річчя з дня народження.

Ці конверти є також у моєї колекції. Слід підкреслити, що Левко Ревуцький у 1918 році, не знаходячи роботи в Києві, виїжджає до Іржавець, рідного батьківського села на Ічнянщині, де займався сільським господарством, а пізніше працював у прилуцькій залізничній амбулаторії реєстратором.

Усе ж поступово він повертається до музичної діяльності: дає приватні уроки фортепіанної гри й теорії музики, виступає в концертах як піаніст, бере участь у заходах щодо організації музичної школи і симфонічного оркестру в Прилуках та утворенні філії Товариства імені Леонтовича. У 1924 році переїздить до Києва.

На приміщенні школи № 1, тепер гімназії, де у свій

Український радянський композитор і педагог, народний артист СРСР, академік АН УРСР Д. Н. РЕВУЦЬКИЙ

Index form for postal routing: Індекс підприємця зв'язи міста назначення

Український радянський композитор, фольклорист і літературознавець Д. Н. РЕВУЦЬКИЙ

Український советський письменник, фольклорист та літературознавець Д. Н. РЕВУЦЬКИЙ 1881—1941

Index form for postal routing: Індекс підприємця зв'язи міста назначення

Postage stamp and index form: Індекс підприємця зв'язи міста назначення

час навчалися гімназисти брати Ревуцькі, було встановлено меморіальні дошки. Встановлено також меморіальну дошку і на будинку, де працював Л.Ревуцький у залізничній амбулаторії. Привертають увагу і конверти, присвячені Остапу Микитовичу Вересаю. На одному з них зображено

Імена в історії нашого краю

пам'ятник кобзареві у с.Сокиренці. У 1963 році мешканець села, самодіяльний художник і поет М.І.Харченко за графічним малюнком Л.М.Жемчужникова створив скульптуру, яка потім лягла в основу пам'ятника, спорудженого за проектом архітектора М.Є.Бойка. Виконана із залізобетону і міди фігура кобзаря, що сидить і грає на бандурі, встановлена у вигляді пагорба, складеного з цементованих брил рожевого граніту. Відкрито пам'ятник в 1971 році. Розмещений на території Сокиринського парку.

Саме цей пам'ятник і зображено на поштовому конверті 1975 року. На ньому ж згодом було зроблено спецпогашення з текстом: "Филателистическая выставка "Советское Полесье". 21 - 31. У. 1977. Чернигов. Почтамт. Чернігів".

А в 1978 році надійшов в обіг поштовий конверт, присвячений 175-річчю з дня народження Остапа Вересая.

На завершення ж цієї статті хочу навести один з цікавих епізодів, який трапився з кобзарем в Прилуках, під час одного з візитів до міста. При виконанні ним пісні "Про правду і кривду", яку він співав на базарі, його

було заарештовано. Проте виручила кобзаря табакерка, яку він називав "пачпортом". Цю табакерку з дарчим написом від великих князів Сергія і Павла йому було подаровано після виступу у царському палаці, організованому російським фольклористом професором О.Міллером під час перебування О.Вересая в Петербурзі.

А. Риженко.

Література.

1. Народні пісні в записах Панаса Мирного та Івана Білика. К., 1997, с.8-9.
2. Ю.А.Пінчук. Микола Іванович Костомаров. К., 1992, с.2.
3. Там же, с.67. 4. Там же, с.88.
5. Валерій Шевчук. Із вершин і низин. К., 1990, с.189.
6. Отчий край. Історико-літературний збірник, Випуск 4. К., 1990, с.96.
7. Т.Шеффер. Лев Ревуцький. К., 1979. с.16-17: 100 найвідоміших українців. К., 2002, с.449.
8. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с.114-115.
9. "Скарбниця", № II /15/, листопад 1993 р.

ДУХОВЕНСТВО ПРИЛУЧЧИНИ. (нові знайомства)

Ще до прийняття християнства великим князем Володимиром у Києві, існувала церква св.Іллі - а значить було і духовенство. Порівняно з Візантією, у нас духовенство також являється класом привілейним і організованим ієрархічно. Вирізняються 2 його види; в основу цього розрізнення покладена юридична ознака - громадянська правоможливість: монахи відрікаються від миру, а особи білого духовенства зостаються мирянами і громадянами. Монашество користувалось великою повагою у Древній Русі, як сховище святого життя: ніяких перепон при вступі у монахи не було. В монастирі йшли заможні і знатні люди; князі давали монастирям привілеї. Для управління єпархіями єпископи мали цілий штат чиновників духовних, яких вони посилали то за збором данини та податей з духовенства та мирян, то для суду над ними. Митрополити та єпископи були в ті часи на Русі людьми освіченими: тому звідси і високе їхнє становище у древне-російському суспільстві і велике значення у державному житті.

Після приєднання Малоросії до Росії у 1654 р., малороське духовенство ще довго залишається уособленим від духовенства великороського і зливається з ним остаточно у 1786 році. Управлялось воно митрополитом київським, архієпископом чернігівським і єпископом переяславським, при яких знаходилась особлива установа, консисторія і кафедральне правління. Більшість малороських священників навчалась у школах у д'яків, а в Київській Академії, чернігівській і переяславській семінарії отримували освіту, головним чином діти світських людей. Особливими привілеями малороське духовенство не користувалось. Над ним всецільо панували гетьман, сотники, полковники. Освіту духовні особи набували у спеціальних закладах: училищах, семінаріях, академіях. Тут викладались науки як богословські, так і загальні; в числі викладачів були навіть видатні вчені. Тому і представники українського духовенства були високоосвіченими людьми.

Серед них є і багато наших земляків. Знайомлю з трьома з них.

Литовський Григорій Якович, протоієрей. Народився 25 січня 1845 року у Сорочинцях Прилуцького повіту у родині псаломщика. Закінчивши у 1867 році Полтавську семінарію, в тому ж році, у сані диякона, вступив вчителем закону у Полтавську військову гімназію. В 1873 році став наглядачем Полтавського чоловічого духовного училища. Лисовський Г.Я. - видатний громадський діяч. На протязі довгого служіння, він займав різні посади по єпархіальному відомству. Був головою Макар'ївського братства і головою єпархіального жіночого училища. Полтавське духовенство, цінуючи його діяльність, затвердило стипендію його імені в чоловічому духовному училищі з капіталу 2700 рублів.

Іуст /в миру Іаков Русичевський/, син прилуцького міщанина.

Навчався грамоти у Прилуках, а латинському, філософії і богослов'я у Київській Академії. 23 грудня 1738 р. прийняв монашество, 15 квітня 1739 року став ієродьяконом. Пізніше він був екзаменатором і проповідником у Московській Академії.

Вікторь, архимандрит / в миру Василь Михайлович Антонський Прокопович/. Народився у Прилуках, в родині священника - дворянина Чернігівської губернії. Виховувався у Київській Духовній Академії, де по її закінченні був вчителем риторики і проповідником у сані ієромонаха. З 1791 р. настоятель Московської університетської церкви, потім Волоколамсько-Іосифовому монастирі /1794-1799 рр./, Лубенському Мгарському /1799-1800/, Богоявленському, Московському і Донському монастирях. Помер 26 квітня 1825 року. Був почесним членом "Товариства шанувальників російської словесності". Його праця "Избранные поучительные слова Амвросия Медиоланского" переведені з латинської на слов'янську мову.

Служіння людям та Богу - життєве кредо людей духовного сану.

Т. Іващенко.

Український рушник

Рушник - це своєрідний оберіг українського народу. Він є неодмінним атрибутом багатьох народних обрядів та святаів.

Найдавніші слов'янські рушники з елементами вишивки датуються кін. X - поч. XI ст. З тих часів збереглося декілька вибійчаних рушників. Вони виготовлялись досить просто: спочатку майстри - вибійники з липового або грушевого дерева виготовляли дошки - матриці з відповідним орнаментом. Потім на рельєф дошки наносили фарбу, зверху накладали полотно і притискали дошкою - пресом або прокачували валиком.

Рушник супроводжує людину все життя - від народження і до самої смерті. Його використовували на родинях, хрестинах, весіллі тощо. При народженні баба - повитуха приймала немовля на вишиті рушники. Рушник на народження називався "родимчик". Для рушника виготовлялося найтонше лляне полотно, на якому вздовж довгих боків вишивали дрібні вертикальні візерунки. Серед узорів обов'язково були "колодочки", що нагадували стежку, тобто життєвий шлях новонародженого. Середня частина рушника залишалась незашиитою. Окремий рушничок виготовляли на хрестини, його називали "крижмо".

Неабияку роль відігравали рушники у весільній обрядовості. У кожній родині, де піростала дівчина, скриня мала повнитись рушниками. Матері з дитинства привчали дочок до цієї роботи, приказуючи: "Тримай хаточку, як у віночку, щоб був рушничок на кілочку." До весілля виготовляли до 15, а то й більше рушників. Якщо дівчина давала згоду на одруження, то рушники дарували старостам, їх перев'язували через плече (такі рушники називали плечовими). На рушничок ставали молоді під час вінчання, під яким лежали гроші та пшениця для щастя і добробуту нової сім'ї. І сьогодні існує таке повір'я "хто першим стане на рушничок, той і буде верховодити в сім'ї". Коли молодята, після вінчання, вирушали до хати молодої, їх при вході зустрічали батьки хлібом - сіллю та по простеленому рушничку проводили на почесне місце при столі. Ніхто крім молодих не міг стати на цей рушничок.

Рушник був з людиною в горі і в радості, вдома і в дорозі. Чумаки, військові, заробітчани та всі, хто надовго від'їжджав із рідної домівки, брав із собою рушник. Андрій Малишко писав:

І в дорогу далеку Ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Різнокольоровий, смугастий рушник в дорогу був пам'яткою про дім, ніс у собі побажання щастя у новому житті. Червона смуга на рушнику бажала людського тепла, допомоги в дорозі, зелена - зустріч з добрими людьми, жовта - символ здоров'я та удачі.

"Жалобними", "поховальними", "поминальними" або ритуальними називалися рушники, які були обов'язковим атрибутом проводження людини в останню путь. Ними перев'язували руки покійному, на них опускали труну в могилу, а на знак жалоби рушник вішали при вході чи на воротах. Протягом 40 днів після смерті його викладали на підвіконня, вірячи, що на ньому відпочиває душа померлого. Жалобний рушник пов'язували на хрест. І сьогодні побутує звичай пов'язувати рушники на 40-й день після похорон, на роковини смерті, на поминальні тижні, на місці загибелі людини. У деяких місцевостях рушниками застеляють могилу померлого на другий день після похорон. На нього кладуть сніданок - цукерки, крашанку, піржок. Такий рушник не забирають додому.

"Обиденники" - так називались рушники, що виготовлялися з охоронною метою. Через рушник, яким вистеляли вулицю чи дорогу, переганяли худобу або давали проходити людям. Після цього рушник спалювали.

Величезне значення мали рушники у повсякденному житті. Ними прикрашали домівку: обводили ікони на покупі, вішали біля порога на кілочку ("кілкові" рушники), над вхідними та вікнами, оздоблювали картини, сімейні фото, а то й просто на стінах. Під час великих релігійних або сімейних свят ними накривали столи, на яких лежали

посвячені у церкві продукти.

Кожна сім'я мала свій родинний, сімейний рушник. Він вишивався яскравими, різнокольоровими нитками. На ньому зображали букети квітів, "дерево життя", птахів. Кожен член сім'ї мав свій рушник. З особливою любов'ю вишивалися рушнички для дітей. Рушники для дівчаток називалися "росяночками". На них вишивали цвіт яблуні і вишні, ромашки й незабудки, дрібненькі листочки барвінку і вишні. Коли дівчина вступала у дівочий вік (14-18р.) то до візерунків додавались зображення грон калини та квітів мальви. "Грайлики" - так називались рушнички для хлопчиків. На них вишивали чорнобривці, волошки, синій барвінок, листя дуба, любистку й вусики хмелю.

Використовувався рушник і у повсякденній роботі: рушник - "убиральник" (для обличчя та рук), рушник - "стирок" (для посуду) ним, також, накривали їжу, хліб, що постійно лежав на столі.

Неодмінним атрибутом були рушники при будівництві нового житла і на новосіллі. При спорудженні будинку рушниками застеляли підвалини, підіймали сволюки, їх вішали вгорі, у кутку, коли стіни були вже зведені. Потім рушники дарували будівельникам. А на новосіллі молоді господарі, тримаючись за кінці рушника, заходили до нової господи.

Не обходилися без рушника й в обрядодіях пов'язаних із сільськогосподарськими роботами. У перші дні оранки, сіви, жнив у поле міг виходити цілий рід. Господиня розстеляла на землі рушник, запалювала свічку та, розклавши їжу, пригощала присутніх.

Рушник є символом гостинності. З хлібом - сіллю на рушнику зустрічали дорогих гостей, посланців з інших країн.

Хоч у цілому для українських рушників характерні спільні ознаки, проте кожен регіон має свої особливості. Найбільшою популярності здобули крелевецькі ткані рушники. Вони шанувалися не тільки в Україні, а й по всій Європі. Переважно у червоних кольорах були виткані церкви-дзвіниці, двоголові орли, трисвічники, чаші, і, звичайно, геометричні фігури: ромби, зірки, зигзагоподібні і прями лінії, тощо. По деяких місцевостях їх навіть називали королівськими, перекутивши назву місцевості Крелевець, нинішньої Сумської області. Цікаво, що саме крелевецькі майстрині виткали весільний рушник, яким покрили домовину Великого кобзаря. У Крелевці діяли ткацькі артілі, де ткалися ці рушники. Найбільш славетною була артіль селянина Ринді, заснована на початку XIX ст. Артіль випускала рушники на кінцях яких ткалося на російській манер прізвисьце - клеймо власника - "Риндін". Мануфактурні рушники були досить дорогими, оскільки виготовлялися з привізної бавовняної нитки. Ймовірно не було в Крелевці такої хати, де б не працювали на ткацькому верстаті. Крелевецькі рушники були поширені по всій Лівобережній Україні, включаючи Полтавщину, у склад якої до 1923 р. відносилась Прилуччина.

У вишиваних рушниках Полтавщини, Київщини, Чернігівщини переважає вертикально розміщений рослинний візерунок, який має вигляд вазона - так зване "дерево життя". Поряд із візерунком, вздовж краю тканини, часто вишивали горизонтальну орнаментальну смугу. У пд.-сх. районах нинішньої Чернігівської області (Прилуцький, Варвинський, Ічнянський, Срібнянський, Талалаївський, Бахмацький) були поширені рушники виготовлені повністю технікою мережки. Візуально легкі, прозорі, ці рушники виглядають надзвичайно вишукано.

Захоплюють своєю красою, майстерністю виконання й вироби-сучасних майстринь. В нашому місті найбільш відомими майстринями вишивки є Яцків Ніна Андріївна та заслужений майстер народної творчості Карацук Катерина Семенівна. Представлений Катериною Семенівною рушник на виставці - конкурсі у 1997 році визнаний кращим в Україні.

То ж є влєвненість у тому, що мистецтво вишивання рушників не тільки не зникло, а й активно відроджується, передається з покоління в покоління.

І.Біленко

Славимо рідну школу

**Могильна (Борщ)
Світлана Іванівна**
Директор
регіональної фірми
ORIFLAME

Народилася 25 листопада 1960 року в м. Прилуках в робітничій сім'ї. В дитинстві мріяла з Попелюшки перетворитися на принцесу. В 1968 році пішла до школи, яку закінчила в 1978 році, маючи атестат зрілості з оцінками "4" та "5" (класний керівник Кириченко М. Г.). В школі була дуже активною в художній самодіяльності та спорті. Мріяла бути вчителем, але довелося 1 рік працювати на шкіргалантерейній фабриці. Та все ж не покидала думки стати вчителькою, а тому вступила до педагогічного училища, яке й закінчила в 1981 році. За фахом працювала впродовж 5-й років. Вийшла заміж, народила 2-х дітей, виконавши свій жіночий обов'язок. Після декретної відпустки змушена була влаштуватися на з-д "Білкозин", на якому,

пропрацювавши 9 років, потрапила під скорочення. Були й біржа праці, й торговий ринок... Де б не працювала Світлана, завжди пам'ятала про мрію дитинства - жити матеріально забезпечено, приносячи користь людям. А тому не втомлювалася пробувати себе в нових сферах діяльності. Ось так одного разу, бажаючи підтримати свій жіночий імідж, перелис-тала журнал - каталог Оріфлейму (шведської косметичної фірми), зацікавилася нею, тим паче, що запропонували бути консультантом - дистриб'ютером. "Я стану справжньою жінкою", - сказала вона, опановуючи нову для себе професію. Для того, щоб стати успішною в ній, треба було любити людей і себе поміж них. Ця умова витримувалася, адже вона було сутністю її натури. Вершини досягла через 3 роки від реєстрації, ставши Директором регіональної фірми Оріфлейм (10000ББ). Зараз в її команді 500 чоловік. Вона успішна, ділова жінка:

бізнес-леді. Королева краси, справжній спеціаліст по косметичній фірми, візажу, макіяжу, по мистецтву... бути жінкою.

Її статус дозволяє їй зустрічатися зі своїми колегами у світовому масштабі: вона відвідала 3 міжнародні конференції у Ялті, Москві та Риміні (Італія). Вона йде до своєї наступної вершини - Золотого директора (600000\$). Мрії дитинства здійснилися: Попелюшка перетворилася на Королеву... Вона стала сонячною жінкою Світланою, яка несе красу людям!

**Котеленець
Микола
Григорович**
Настоятель Спасо-
Преображенського
Собору

Народився 11 травня 1964 року в робітничій сім'ї м. Прилук. До 1-го класу школи

№ 10 пішов в 1971 році, де в 1-3 класах вела дітей лагідна, чуйна і вміла Марія Данилівна. Саме вона виховала у маленького Миколки любов до життя та людей. В 4-8 класах навчався під орудою сильної жінки Хорт Ніни Григорівни, яка теж уміла любити дітей. Може саме тому у спогадах про дитячі роки Микола Григорович скаже: "Про школу маю дуже добрі враження; завжди згадую всіх вчителів, які вклали у виховання, навчання багато трудів, наснаги, терпіння та любові до учнів, школи, свого предмету. Завжди молюся у Престола Божого за всіх їх".

Після закінчення 8-й класів в 1978 році вступив до Полтавського технікуму

м'ясної промисловості і закінчив його в 1983 році. Та працювати за фахом не довелося, так як почалася служба в лавах Радянської Армії, яку хлопець виконував упродовж 2-х років у військовій частині 95501 міста Одинцово Московської області.

З 1986 року по 1990 навчається в Московській Духовній Семінарії Сергієва Посада. Після 10-и років духовної служби знову навчання, на цей раз - В Київській Духовній Академії.

Сьогодні Микола Григорович - Благочинний Прилуцького округу, настоятель Спасо-Преображенського Собору в місті Прилуках.

Він одружений, вінчаний в Трьох-Святительській церкві

на Кустівцях 20 січня 1990 року. Має дружину Валентину Миколаївну, яка разом з чоловіком виховує трьох дітей. Життя своє ця дружна сім'я намагається будувати по-православному, як того навчає Свята матір -церква та Священне письмо.

На сьогоднішній день школа відокремлена від церкви, та книга Біблія звучить на уроках як духовний посібник у вихованні підростаючого покоління. А сам Отець Миколай висловлює сподівання, що "треба відкрити двері школи для

православних священиків і дати змогу дітям пізнати Православну віру наших дідів і прадідів". Хто знає, може ця думка має право на реалізацію?!

Тим паче, коли є такі гуманні духовні служителі!

Г.Ворончихіна

ПРО ЖИТТЯ КВІТКИ

На землі нараховується до 300 тисяч видів квіткових рослин. Це дерева, кущі, трави, ліани. Важко навіть уявити собі все різноманіття форм і розмірів квітів, всю дивовижність їхньої будови. Такі різні квіти природа створила для кращого їх запилення.

Приваблює комах яскраве забарвлення. Кожен вид комах - запилювачів надає перевагу вже визначеному кольору. Так бджіл приваблюють сині і фіолетові кольори, жовтих вони не помічають, до зеленого байдужі, а червоний їх дуже відлякує. Яскраво-червоні квіти приваблюють метеликів. Нічні метелики залюбки відвідують білі і блідо-жовті квіти, тому що в темноті білий колір найбільш помітний.

Якщо рослина має дрібненькі квіточки, то вони здебільшого зібрані в суцвіття. Знову ж таки щоб на них звертали увагу.

Квіти приваблюють комах не тільки забарвленням, але і запахом. Сильно пахнуть квіти резеди, полину, камелій. Яскраві квіти троянд мають витончений аромат. Не менш ароматні і квіти левкоїв, магнолій, рододендронів. Квіти багатьох рослин сильніше випускають аромат в період активного льоту запилюючих їх комах.

Так петунія і жимолость, які запилюються нічними метеликами вдень пахнуть не сильно. Зовсім не пахнуть квіти пеларгонії і багатьох гвоздичних, які вечором, приваблюючи нічних метеликів, починають виділяти сильний аромат.

Суцвіття конюшини і квіти майже усіх розоцвітих вдень пахнуть медом і оточені роєм бджіл.

Не завжди запах квітів приємний, багато рослин-паразитів тропічних лісів нагадують запах тухлої риби, м'яса та інші. Але у вологих тропічних лісах не має інших комах, крім мух, а мухи живлячись гниючими рештками летять на квіти з подібним запахом. До речі, у цих рослин квіти мають червоне, буре або рожеве забарвлення, яке б нагадувало м'ясо.

За формою і розміром квіти теж дуже відрізняються між собою. Так пелюстки у квітки шавлії розміщені так щоб було зручно сідять джмелю. Квіти жовтої акації відкриваються тоді, коли комаха натисне на них своєю вагою.

В період цвітіння рослина бережливо захищає ніжні зернятка нектару від зайвої вологи під час дощу, при тумані, росі. У липи, наприклад, до моменту відкриття пиляків, надійним захистом є широкі плоскі листки. Черемха, барбарис, лавровишня і деякі інші рослини з китицеподібними суцвіттями, захищаючись від вологи, вигинають рісь суцвіття і пиляки закриваються пелюстками квітки.

У колюжниці, рясту та деяких інших рослин пиляки закриті пелюстками повністю. Але дістаючи нектар, комахи всерівно пробивають щільний покрив. Є рослини, які не тільки в період дощу закривають свої пиляки, але й перед випаданням роси. Це у троянд, піонів, кульбаб і багатьох

інших. Не дивлячись на те, що в період цвітіння рослин в лісах, на полях і на луках багато всіляких запахів, комахи безпомилково знаходять ті рослини, які їм потрібні. На жаль ця властивість комах ще не достатньо вивчена. Глибше вивчення цього явища дозволить в майбутньому висаджувати на полях квіти - приманки, щоб приваблювати сюди відповідних комах.

Ростуть квіткові рослини в самих різноманітних місцях. Замічено, що чим більш густіша рослинність, тим квіти стають менш помітними. Це правило стосується тропіків, помірної і холодного поясів. А серед рідкої високогірної рослинності зустрічаються найбільш яскраві альпійські квіти. На наших полях, луках ми бачемо більше яскравого, кольорового різнобарв'я, ніж у лісах. В тропічних і субтропічних районах теж більше квіткових рослин там, де рослинність не густа.

Цікавий факт, що в квітах багатьох тропічних рослин під час цвітіння підвищується температура. Наприклад, в середині квітки трав'янистої рослини арума температура досягає 40-44°C. Таке явище спостерігається і у квітів відомої тропічної рослини вікторії регії. Саме в літній період рослини нас вражають найбільшим квітковим різноманіттям. Вийшовши на прогулянку до лісу, чи до водойму можна помилуватися красою квітів нашого прилуцького краю.

О.Степаненко

Колорадський жук

Колорадського жука, злісного шкідника картоплі, знають усі. На Україні, за декілька десятиріч, він зарекомендував себе як ворог номер 1 всіх хто має земельні ділянки.

Батьківщина жука - північна частина Мексики і невелика зона південно-західних штатів Америки. З давніх часів жив собі цей полосатий листоїд в заростях джунглів. Живився виключно дикими польовими рослинами /паслін, картопля, томати/. Ніякої шкоди від нього не було. Серед різнотрав'я джунглів жило багато ворогів жука, які не давали йому розмножуватися у великих кількостях. Ентомологи описали його тільки в 1824 р. як жука-листоїда. В 1859 р. він став відомий всьому світу як "колорадський жук". Саме в 1859 р. в штаті Колорадо від цього жука загинула картопля на великих площах. Випадково потрапивши на картопляне поле, жук не зустрів своїх природних ворогів і почав швидко розмножуватися. Як вести боротьбу з таким лихом ніхто не знав і жук швидко почав поширюватись по всій території Америки. За 20 років він досяг Атлантичного океану. Хоч у Європі і проводились карантини і ввели заборону на ввіз картоплі з Америки, але всі ці заходи не допомогли.

Вперше в Європі жук був виявлений у Франції поблизу м. Бордо. Вважають, що жука завезли кораблями в 1918 р., а виявили його лише в 1922 році, коли він уже володарював на території в сотні квадратних кілометрів. Звідси і пішла пошесть жука по всій Європі.

Поширювався він, так як і в Америці, зі швидкістю 50-70 км. в рік, але при особливо сприятливих умовах /спека/ жук пролітав за рік до 200 км.

В Європі тільки в Англії жук не прижився. І це завдяки прохолодному туманному клімату. Підкорюючи Європу, до кордонів Радянського Союзу жук наблизився після війни і відразу в декількох місцях - в Прибалтиці і поблизу Львова. Швидко рухаючись через Білорусію поширився на картопляних полях України.

Розселення мексиканського жука -

листоїда по трьох континентах вчені всього світу характеризують як феноменальне явище. Ні одна тварина не розселялася так швидко і не розширювала свій ареал до таких величезних розмірів /в сотню раз в порівнянні з початковим місцем існування/. Причина цьому - сприятливі умови, які створила людина: жук іде слідом за картоплею, яка стяла для людей другим хлібом.

Накопивши жиру, на зиму жук залягає в сплячку. Він підлаштовується до навколишнього середовища, там де земля холодна, спускається глибше в землю майже до 1 метра. Від сплячки будить жука тепло. В травні в нього проходить паркування. Коли кущі картоплі бувають зеленню самка відкладаючи дрібні, янтарного кольору яєчка - де 5 штук, де десяток, де і два десятки. За літо вона може відкласти до трьох з половиною сотен яєць. Із яєць через декілька днів вилуплюються личинки. Тільки з'явившись на світ вони починають їсти картопляне листя. Кожна потрошку, а загалом ці бурі черв'ячки можуть перетворити в пустиню картопляне поле. Доросла личинка, зарившись в землю, перетворюється в лялечку і ненадовго завмирає. Через деякий час з неї появляється жук. Жуки дуже витривалі. Залишатись без їжі можуть довго, до двох з половиною місяців. Швидко пристосовуються до коливань температури. Потрапивши в морську солону воду не гинуть, а викинуті хвилею на берег сохнуть і відразу ж шукають собі їжу.

На даний час, життя колорадського жука вивчено досконало. Йому присвячено більше тисячі наукових робіт. Люди мають досвід боротьби з цим злісним шкідником. Да і сама природа скорочує його життя. Так виявився грибок-паразит, якому до смаку прийшлися яйця жука. В кожному регіоні є свої методи боротьби із запеклим ворогом. Будь-який городник вибирає сам певні засоби проти жука. Так що бажаємо вам успіху і хороших врожаїв.

О. Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 771. Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 8 (110) Серпень 2006 року

В цьому місяці:

10 серпня 1931 року народився Іван Федорович Харинко, голова виконкому

міської ради народних депутатів (1975-1985), почесний громадянин Прилук

Тарас Шевченко і родина Тарновських

*"Уважение к памяти предков
есть первейшее требование
нравственности."
А.С.Пушкин.*

Наш бурхливий, неспокійний, суперечливий, насичений подіями час примушує озирнутися на минуле. Містам, вулицям повертаються історичні назви, людям - чесні імена, народів - національна самосвідомість, розуміння своєї історичної долі. Нарешті ми почали оцінювати людей не за класовим походженням, а за їх справами.

Серед цих людей - родина Тарновських: зокрема Г.С.Тарновський, В.В.Тарновський /старший/ і В.В.Тарновський /молодший/. Тарновські були багатими поміщиками. Вони володіли земельними ресурсами в Київській, Чернігівській і Полтавській губерніях, походили з старовинного козацького роду.

А почалося знайомство поета з дядьком В.Тарновського /старшого/ -Григорієм Степановичем /1788-1853/, ще 1839 року в Петербурзі. Останній в своєму маєтку в Качанівці зібрав велику бібліотеку, створив картинну галерею. В різний час у нього бували М.Гоголь, М.Глинка, С.Гулак-Артемівський, Л.Жемчужников, М.О.Максимович, М.Маркевич, В.Штернберг та ін.

Як зазначає О.Кониський, "... з виходом "Кобзаря" ширшає знайомство його автора з українцями, що приїздили жити до столиці. Між ними треба назвати Грицька Тарновського, дуку-дідица з Борзенського

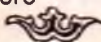
повіту... Тарновський любив товариство художників, письменників, учених і артистів. Він належав до тих українських панів-дуків, що хоч потроху пам'ятали свій національно-народний родовід і не цурались ідей національно-демократичних, звісно, настільки хоча, на скільки давало те панське походження".

О.Кониський також стверджує, що з Григорієм Тарновським познайомив Шевченка Мартос, і висловлює думку про те, що відносини їх були прості, приятні і щирі. І далі зазначає: "Року 1841 Шевченко наділяє Україну новою своєю історичною поемою "Гайдамаки". Довго її держала в своїх лабетах цензура. "Було мені з ними /з "Гайдамаками"/ лиха, - писав 26 марта 1842 р. Шевченко до Тарновського. - Насилу випустив цензурний комітет. "Возмутительное", та й годі! Ледві сяк та так впевнив їх /цензорів/, що я не бунтівник. Тепер хватаюся розіслати, щоб не схаменулися".

А Петро Жур запевняє, що з господарем Качанівки познайомив у Петербурзі Штернберг і повідомляє: "У столиці Г.С.Тарновський мав двоповерховий кам'яний особняк, куди звичайно приїжджав на зиму з дружиною і однією із своїх фавориток - небог".

З "Біографії" Т.Г.Шевченка, виданій 1984 року, довідуємося також, що Г.Тарновський прийшов на допомогу Шевченку у виданні поеми "Гайдамаки", передплативши порівняно значну /точно невідомо/ кількість примірників, яку потім поет згідно реєстру

(Продовження на 2-й стор.)

Тарас Шевченко і родина Тарновських

доручив І.М.Корбі роздати відповідальним особам. Одержавши запрошення приїхати в Качанівку, Шевченко у своєму листі до Г.С.Тарновського від 25 січня 1843 року розповідає про художню виставку в Академії, про оперу "Руслан і Людмила", про В.Жуковського, К.Брюллова, В.Штернберга, про те, що збирається весною приїхати на Україну і привезти свою картину "Катерина", начерк якої зроблено на листі.

У цьому ж листі поет писав: "... сновигаю по оцьому чортовому болоті та згадую нашу Україну. Ох, якби то мені можна було приїхати до солов'я /до прильоту птахів/. Та вже ж як-небудь вирвусь хоч після

рекомендацією конференц-секретаря Академії мистецтв Шевченко мав вважати за головне місце свого перебування на Україні. Ось чому саме з Качанівки Шевченко просив вислати йому на ім'я Г.С.Тарновського потрібний йому новий вид на мешкання.

"Шевченко, певна річ, - як зазначає П.Жур, - оповів Тарновському про свої враження від репнінського зібрання картин /під час перебування в маєтку М.Г.Репніна/. Не забув з похвалою відізнатися про справді чудовий портрет старого князя пензля швейцарського художника Йозефа Горнунга... Тоді-то й запалився Тарновський бажанням мати копію цього портрета для своєї картинної галереї".

П о б у в а в
Т.Шевченко в Качанівці і в другій полонині січня 1844 року. 19 січня він проїжджав через Ічню, де й заночував, а 20 січня прибув до Качанівки. З Качанівки Шевченко заїхав у Вейсбахівку, як зазначає П.Жур, не пізніше 22 січня, де, як відомо, у маєтку І.М.Корбе зустрівся з Я.П. де Бальменом, В.О.Закревським та іншими своїми молодими друзями вільнодумцями.

Разом з групою знайомих /"мо емордів"/ Шевченко написав жартівливого

Качанівка. Палац. 1920 р.

великодня і прямісінько до вас, а потім уже дальше". І до Качанівки поет приїхав у травні 1843 року і привіз господареві картину "Катерина", яку той дав згоду купити.

Т.Шевченку відразу впали в око контрасти жорстокої, кріпосницької дійсності: бібліотека, картинна галерея, симфонічний оркестр із кріпаків і жадливий кріпосницький гніт, розбещеність. Саме на матеріалі качанівських вражень написано на засланні антикріпосницьку повість "Музикант", в якій Шевченко ставив перед собою широкі викривальні завдання. Через дванадцять років після перебування у Качанівці, коли поет писатиме її, він гнівно вигукне: "О, коли б я володів великим мистецтвом писати! Я написав би велику книгу про паскудства, що кояться в селі Качанівці". І далі додає: "Не пригадую, в якій саме книзі я вчитав такий афоризм, що коли ми бачимо мерзотника й не показуємо на нього пальцем, то й ми майже такі ж самі мерзотники. Чи правда це? Мені здається, що правда!"

Влітку, як відомо, Шевченко перебував у поїзді по Україні і, зрозуміло, побував у рідних місцях. А у вересні 1843 року знову зустрівся з власником Качанівки. На цей час закінчувався термін його "виду", отриманого в Академії мистецтв. В.І.Григорович підписав цей "вид" 11 травня. На початку вересня поет і приїхав до Качанівки, яку за

листа -"універсала" М.Маркевичу.

В лютому 1844 року Т.Шевченко повернувся до Петербурга. Наступного року, під час своєї другої подорожі на Україну, поет гостював у племінника Г.С.Тарновського - В.В.Тарновського /старшого/ в селі Потоках на Київщині. Він був освіченою людиною, закінчив Ніжинський ліцей, де вчився разом з М.Гоголем і пізніше приятелював з ним, а також Московський університет. Належав до прогресивно настроєних дворян. Як висловлює припущення доктор історичних наук Віталій Сарбей, не виключена можливість що він був членом Кирило-Мефодіївського товариства. Адже літературні вечори, які відбувалися у київській квартирі В.Тарновського /старшого/ в середині 1846 року, могли бути й засіданнями товариства.

Цікаві подробиці про перебування Т.Шевченка в Потоках залишив син В.В.Тарновського /старшого/ В.В.Тарновський /молодший/: "Тарас Григорович Шевченко, подорожуючи по Київській губернії в 1845 році, заїхав у Потоки... З дороги він дуже втомився, а тому, перш ніж завітати до господаря, зайшов у контору, щоб спочити і вмитися. Оскільки це було в обідню пору, то він нікого із службовців у конторі не застав; проте він туди зайшов, зачинився й ліг на лаві. Повернувшись, конторник був вражений, набачивши замкнені двері, він почав заглядати у

Тарас Шевченко і родина Тарновських

вікна і, на свій подів, побачив незнайомого чоловіка, який міцно спав. Не знаючи, що робити, пішов він до господаря й розповів про те, що сталося; той наказав і не турбувати незнайомого і лише стежити, щоб він не чіпав на столі паперів. Тарас Григорович, виспавшись, умився, одягнувся і прийшов до господаря, рекомендуючись, що він Шевченко. В.В.Тарновський, який уже чув про нього, бо Шевченко на той час уже встиг захити великої слави, дуже зрадів йому, познайомив його із своєю сім'єю і просив залишитись на якийсь час погостювати".

Т.Шевченко охоче погодився, полюбив мешканців Потоків, а особливо сестру господаря Н.В.Тарновську, з якою хрестив дитину в дяка і завжди її потім звав "дорога кумася". Живучи в Потоках, поет писав, малював і багато дарував своїй "кумасі" віршів та малюнків, зокрема свій портрет, мальований олівцем, на якому є напис: "Портрет Т.Шевченка, сделаний им самим в зеркало в 1845 году в с.Потоках Киевской губернии и подаренный своей куме Н.В.Тарновской".

Під час перебування Шевченка в Потоках на його честь було влаштовано ілюмінацію в саду.

Улюбленим заняттям поета в Потоках було також катання на паромчику по великому ставу теплими літніми вечорами при заході сонця, яке завжди супроводжувалося співом народних українських пісень і особливо його улюбленої пісні "Ой зійди, зійди, зірньоко та вечірря".

Тоді ж і відбулося знайомство восьмирічного сина В.Тарновського, також Василя, з Т.Шевченком. Вся подальша доля В.Тарновського /молодшого/, як побачимо далі, буде тісно пов'язана з життям і творчістю Великого Кобзаря. Без врахування такого зв'язку, як зазначали дослідники, не можна належно оцінити історичні заслуги цього дячка.

Народився Василь в Антонівці Пирятинського повіту на Полтавщині 1837 року, тоді, коли розпочалась поетична творчість Тараса Шевченка. Вчився в Москві й Петербурзі. Закінчив Київський університет.

**В.В.Тарновський
(молодший)**

Згадуючи с в о є д и т и н с ь к о є д и н с т в о , В а с и л ь відзначав, що виріс у сім'ї, де ш а н у в а н н я поета було, так б и м о в и т и , т р а д и ц і й н е , а т о м у захоплювався його поезією, багато знав н а п а м ' я т ь віршів і п о ч у в а в глибоку повагу до автора.

Збереглася т а к о ж р о з п о в і д ь Тарновського - старшого про враження, яке справила на

слухачів прочитана Т.Шевченком поема "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Крайні і не в Україні моє дружнєє посланіє": "Одного разу прийшов він і прочитав щойно написане "Посла-ніє до земляків". Загальний зміст цього твору і особливо місця, де говориться про козацьких гетьманів, яких Шевченко перший зрозумів у їхньому справжньому вигляді, справив на всіх присутніх надзвичайне враження: з цього моменту схилання перед ясновельможними і уявлення про них як героїв-лицарів зруйнувалось... Слово Шевченка звало їх з п'єдесталів і поставило на належні місця".

Принагідно слід зазначити, що коли поет виявляв щиро приязнь /це засвідчено у мемуарах та епістолярії/ до власника Потоків та його сина, то зовсім інше було його ставлення до їхнього родича Григорія Почеки-Тарновського - власника Качанівки: поет швидко розпізнав справжнє нутро цього типового поміщика, зовні прикрите машкарою безкорисливого мецената. По його смерті, 1853 року, Качанівка перейшла у власність Василя Тарновського -старшого, с 1866 року - до його сина.

Тут 21 серпня 1859 року Тарновський-молодший /на той час студент історико-філологічного факультету Київського університету/ вдруге зустрівся з Т.Г.Шевченком.

Ця зустріч відбулася під час третьої і останньої подорожі поета на Україну, коли поет повертався до північної столиці. Як відомо, по дорозі до неї, поет заїхав до А.Козачковського у Переяслав. 20 серпня прибув у Прилуки. З Прилук він написав листа до В.Шевченка, в якому повідомляє про свій виїзд з Києва 14 серпня а також про те, що з 20 серпня вирушає з Прилук до Конотопа. І проїздом Т.Шевченко знову побував у Качанівці.

"Не доїздячи до панського будинку, - як зазначає О.Кониський, - він спинився в тому дворі, де стайні, і звідтіль пішов в будинок до панів. Тоді ще був живий старий Василь Тарновський /наступник Григорія/ що вельми щиро шанував нашого Кобзаря. Двері в будинку були не замкнені, в прихожій світлиці нікого не було, слуги сиділи в буфетному покої. Тарас пішов на гору сходами і декламував якісь вірші. Слуги, почувши ступні і незнайомий голос, вибігли з буфету. Старіший з них зараз пізнав Шевченка, привітав його, поцілувалися. Старого пана не було в господі, а молодий син його Василь, почувши від слуги, що прийшов Шевченко, зараз вибіг назустріч і привітав його сердешно".

За свідченнями дослідників життя і творчості поета, Шевченко повертався до Петербурга майже без грошей. Як писав він сам до В.Тарновського 28 вересня /вже з Петербурга/, що коли б не заїхав у Качанівку, то довелось б "захряснуть на безгрішші". В.Тарновський /молодший/ виявив щиро гостинність і навіть матеріально допоміг поетові, про що й свідчить вище зазначений лист Шевченка.

Може виникнути запитання, чому не В.Тарновський /старший/ виручив грішми поета. Справа в тому, що поет 21 серпня 1859 року не застав господаря вдома. Але в цей час у Качанівці був його син, студент, який пізніше згадував: "Для Шевченка ця зустріч з юнаком, якого він колись знав дитиною, була не менш радісною: вона нагадала, йому минуле, як і взагалі, мабуть, сам приїзд його до Качанівки пояснюється потребою його душі після сильних потрясінь побачити знайомі місця,

Тарас Шевченко і родина Тарновських

озирнутися на пройдений шлях і воскресити в пам'яті дні з іншої, світлішої пори його життя.

Після обіду Тарас Григорович схотів погуляти в саду. Вийшовши з дому, він зустрів багатьох із служників дворових, які зібрались, щоб побачити Шевченка, бо вони пам'ятали його і любили. Тарас Григорович ласкаво з усіма вітався, з деким обнімався і згадував про свої колишні відвідини Качанівки. Під час прогулянки поет був задумливий і сумний, певно, перед ним проходили картини минулого".

Далі В.Тарновський /молодший/ розповідає про те, як в одному особливо мальовничому місці, серед плоскогір'я, на майданчику коло самого ставка, поет був вражений красою краєвиду і вигукнув: "Як умру, то тут поховайте мене", і далі оповідач додає, що "цим словам, звичайно, не можна надавати серйозного значення: вони були висловлені під враженням навколишньої чудової природи".

В одному місці син господаря попросив Тараса Григоровича, посадити йому на згадку молодий дубок /оскільки це було в серпні, то деревце було викопане, щоб було надійніше, із землею/. Шевченко, посадивши дубок, побажав: "Дай, боже, щоб нам довелось коли-небудь посидіть в тіні його гілля".

Повернувшись з прогулянки, яка для поета була безперервним переживанням минулого, вони обидва полягали перед будинком на траві, і студент почав декламувати поетові його ж вірші, ще тоді не надруковані. Т.Шевченко багатьох не пам'ятав і майже за кожним віршем здивовано питав: "Коли це я писав?" Уже місяць зійшов, яскраво освітлюючи все навколо, а вони все ще лежали на галявині, поринувши в поезію і милуючись теплою українською нічю.

Нарешті, встаючи, щоб іти вечеряти, студент продекламував Шевченкові уривок з його твору:

Лечу дивлюся - аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає:
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють...

- Відкіля ж це? - Спитав Шевченко й одразу, згадавши промовив:

- Ну, цей "Сон" буду я пам'ятати, наробив він мені лиха.

В альбом господаря Шевченко записав два рядки з давнього свого вірша-спогада "Не кидай матері! казали...! І стежечка, де ти ходила Колючим терном поросла".

Мимоволі спадає на думку, чому Шевченко вибрав саме ці рядки. Можливо вони передають той сумно-мрійливий настрій, в якому перебував поет, і написані під враженням прогулянки в саду, де він не знайшов і дорогої йому по спогадах "стежечки". П.М.Федченко, один із дослідників життя і творчості Т.Шевченка, висловлює думку про те, що "Можливо згадалось йому дороге й незабутнє, чи не пов'язане з першим коханням". Наступного дня вранці Т.Г.Шевченко приніс і подарував синові господаря деякі з своїх офортів; того самого ранку він виїхав з Качанівки.

Подаровані В.Тарновському /молодшому/ офорти були не першими творами Кобзаря, які потрапили до його рук. Адже ще під час заслання Шевченка

він почав колекціонувати все, пов'язане з поетовим життям і творчістю. Кілька Шевченкових листів і малюнків передала йому його тітка Надія Василівна, добра знайома поетова, про яку згадувалося вище.

Під час арешту поета Н.В.Тарновська закопала його твори в саду і тим самим зберегла для нащадків частину його неоціненної творчої спадщини. Після повернення із заслання Шевченко поновив взаємини з нею, листувався, зустрічався в Петербурзі; подарував їй "Кобзар" 1860 року з автографом /тепер зберігається у Чернігівському історичному музеї/, присвятив вірш "Н.Т." /"Великомученице кумо!/" Про неї також йдеться в поезії "Кума моя і я".

Основу ж колекції Тарновського склала серія малюнків-акварелей краєвидів Каратау і Новопетровського укріплення, які художник в солдатському мундирі надіслав друзям, просячи продати і тим самим поліпшити своє вкрай нужденне становище.

Всі сім акварелей, куплені тоді Тарновським, збереглися до нашого часу як народне надбання і нині є власністю Державного музею Т.Г.Шевченка у Києві, в той час як до десяти інших Шевченкових малюнків з каратауської серії, придбаною родиною Галаганів, досі не відома.

Потрібно відзначити, що батьки сприяли синові у колекціонуванні шевченкіани. Мати в листах з Петербурга протягом 1859-1860 років регулярно сповіщала про життя поетове, надсилала видання його творів.

Для Василя не було дрібниць у тому, що стосувалося біографії Шевченка, і друзі навіть нерідко доброзичливо кпили з нього, коли він водив їх по Качанівському парку й показував місця, де сидів і відпочивав Тарас Григорович.

Мабуть, пам'ятаючи свою розмову з поетом, Тарновський мав намір перепоховати в Качанівці його останки разом з останками Миколи Костомарова, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського та інших видатних діячів української культури. Та проект створення українського пантеону на практиці звівся лиш до могили близького Шевченкового друга художника Григорія Честахінського, але і сам намір Тарновського додає ще один позитивний штрих до характеристики його особи та місця в культурному житті України другої половини XIX ст. Мріяв - бо він і про спорудження в Києві пам'ятника Шевченкові.

Тарновський взяв на себе ініціативу впорядкування могили великого Кобзаря в Каневі, встановлення на ній чавунного пам'ятника-хреста замість тимчасового дерев'яного, він доклав старань - і збудували огорожу та меморіальну хату поета /щоб не лякати царські власті, в офіційних документах її називали хатою сторожа/. Принагідно слід зазначити, що саме для цього меморіального будинку Тарновський порадив Рєпіну намалювати портрет Шевченка.

Паломництво на Шевченкову могилу, особливо наприкінці життя, сам здійснював майже щорічно. Його зятята настійливість перемогла опір царських властей і стосовно дозволу на щорічні публічні відзначання пам'яті українського поета. Хоч би де був Тарновський - в Києві, чи Петербурзі - він вважав за свій обов'язок взяти активну участь у шевченківських урочистостях, "Зрештою, - як зазначає В.Сарбей, - гідне вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка стало чи не головним змістом його життя

Тарас Шевченко і родина Тарновських

на схилі віку”.

Тарновському пощастило зібрати величезну кількісно й унікальну за наявністю оригінальних предметів шевченківську колекцію. Борис Грінченко /упорядник рукописного фонду Шевченка в Музеї української старовини в Чернігові/ справедливо відзначив, що повз неї не може пройти біограф Шевченка, якщо він хоче скласти справді глибокий життєпис поета.

За каталогом тут було 758 експонатів, і серед них 18 оригіналів листів різним особам; близько трьох десятків автографів-творів, в тому числі заборонених до друку - таких, як “Не спалося, -а ніч, як море”, “Неофіти”, “Марія” та ін; а також знаменитий щоденник, понад два десятка особистих документів поета; понад 80 листів і записів різних осіб про похорон Шевченка; особисті речі Шевченка - як-от: мольберт, муштабель, палітра, живописне та гравірувальне приладдя, табуретка, баклажка, сорочка, тощо; оригінал маски, знятої з обличчя Шевченка після його смерті, речі, пов'язані з перевезенням тіла з Петербурга до Канева; понад 200 одиниць малюнків, гравюр, літографій, фотознімків, погрудь, барельєфів з різних портретів Шевченка та на сюжети його творів. Крім того, Тарновський зібрав велику бібліотеку творів Шевченка та праць про нього і тих, що вийшли в світ окремими виданнями, надрукованих в різних журналах, газетах тощо, загалом 248 одиниць.

Та найціннішою частиною колекції Тарновського була образотворча спадщина Шевченка. Вона розкрила той бік Шевченкового генія, про який більшість навіть шанувальників його пам'яті, не кажучи вже про широку громадськість, знала дуже мало. А тут же було представлено близько 400 мистецьких творів, у тому числі 285 малюнків і картин, 37 гравюр, два альбоми з півсотнею акварелей. Описуючи лише один з цих альбомів, відомий літературознавець Василь Горленко /автор статей “Альбоми й малюнки Шевченка в зібранні В.В.Тарновського”/ зазначив 1891 року: “Тарновський досяг зібрання, якого не має жодний з найвідоміших збирачів гравюр у Росії... Тільки збирачі офортів, які припускають найменше число відбитків, зрозуміють цілком що значить зібрати 28 робіт одного митця, тобто, в одному разі, майже всю працю його в цій галузі мистецтва”.

Як стверджує В.Сарбей, тільки така велика колекція, яку зібрав В.Тарновський, дала змогу належно оцінити роль Шевченка у розвитку образотворчого мистецтва як сміливого новатора, основоположника вітчизняного гравірування. До того ж Тарновський перший і спопуляризував мистецтво Шевченка-гравера, надрукувавши сто примірників альбому з фотографіями Шевченкових сфортів.

“Взагалі, - підкреслює В.Сарбей, - Тарновський не належав до таких колекціонерів, які тремтять над своїми збірками, приховують від сторонніх очей. Навпаки, він прагнув до того, щоб про зібране ним культурне багатство дізналось якнайбільше людей, і 1890 року надав для зняття копій у розпорядження редакції журналу “Киевская старина” два належні йому альбоми Шевченкових малюнків. Після того фотолітографії цих творів живопису стали час від часу з'являтися на сторінках журналу.

1893 року Тарновський підготував і видав каталог найголовніших з тодішніх експонатів його шевченківської колекції. Рецензент цього видання

писав у “Киевской старине”: “Багато потрібно було мати любові до предмета, багато праці та енергії витратити для того, щоб скласти цю описану в каталозі збірку таку численну, що сама по собі мов шевченківський музей”.

В заключній частині цієї статті мені особливе хочеться звернути увагу читачів на те, що для того, щоб максимально поповнити свою збиранцю, колекціонер не шкодував ні часу, ні коштів, хоч це й вичерпало його достатки, і під кінець життя він змушений був розлучитися з улюбленою Качанівкою, яку довелося через скруту продати.

**М.Шугуров, В.Тарнавський,
О.Лазаревський в Качанівці**

Остаточно переселившись до Києва і перевізи туди свою колекцію, Тарновський став піклуватися, щоб після його смерті вона не перейшла в якісь приватні руки, а була б під надійною охороною, приступна для огляду найширшого кола людей. На збірку він дивився не як на родове майно, не як на свою дідищину, а вважав, що це загальнонаціональний набуток. Отже, за порадою О.Лазаревського, заповідав колекцію Чернігівському губернському земству. До речі, О.Лазаревський відшукував і купував для Тарновського речі і документи, які являли історичну і художню цінність.

Принагідно слід також зазначити, що попередньо /трохи раніше/ В.В.Тарновський заповідав своє зібрання Києву, але Київська Українська громада відмовилася. Тоді М.М.Коцюбинський намовляє Б.Грінченка, І.Шрага та М.Чернявського від імені громадськості Чернігова прохати Тарновських, аби унікальне зібрання старожитностей було передано Чернігову.

В.В.Тарновський охоче погодився, і в заповіті, який згодом завірив київський нотаріус, зазначив: “1897 года, октября 25 дня /.../ коллекцию мою малороссийской древности, состоящую из оригинальных портретов и копий, древних картин, оружия, старопечатных книг, архива, библиотечек книг, относящихся к Малороссии, и прочих старинных вещей, а также собрание вещей, бумаг, книг и всего прочего, касающегося памяти поэта Шевченко, я завещаю в собственность Черниговскому губернскому земству без права отчуждения из г.Чернигова с тем, чтобы музей назывался моим именем...”.

Після прийняття Чернігівським губернським земством згідно заповіту В.В.Тарновського /

Тарас Шевченко і родина Тарановських

молодшого/ його унікальної колекції постало питання про її розміщення. Протягом 1900 - 01 років з цією метою було переобладнано і добудовано приміщення ремісничого класу сирітського будинку, що знаходився та тодішній околиці міста, поблизу с. Бобровиці. 1902 року на основі заповіданих музейних і архівних реліквій колекції В.В.Тарновського тут було відкрито загальнодоступний Чернігівський музей українських старожитностей В.В.Тарновського.

Будинок мав два експозиційних зали. У південну стіну вмонтовано плиту з написом "В.В.Тарновський". Найціннішу частину колекції становила шевченкіана, що налічувала 758 експонатів, про які згадано вище.

У 1907 році до музею передано автографи поета з архіву "Третього відділу", серед них - рукописну збірку "Три літа".

У 1925 році музей українських старожитностей увійшов до складу Чернігівського історичного музею разом з чотирма іншими музеями.

Напередодні війни Шевченківська колекція була перевезена до Києва і майже вся була використана для побудови експозиції музею Т.Г.Шевченка

В роки війни /1941-1945 рр./ частина експонатів була втрачена, але основа колекції збереглася. І тепер вона є окрасою історичного музею. По війні експозиції історичного музею знаходилися в колишньому музеї українських старожитностей. Зараз в ньому - обласна дитяча бібліотека для дітей і юнацтва.

Частина рукописів Шевченківської колекції зберігається в архівосховищах Академії наук, насамперед у відділі рукописів Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка.

Тепер Чернігівський державний історичний музей розташований по вулиці Горького.

Довгий час, в період вище зазначених лихоліть і реорганізацій, ім'я В.В.Тарновського було відсутнє в назві історичного музею. В 1990 році колектив музею порушив питання про повернення музеєві імені людини, яка багато зробила для української культури. В наступному році Постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1991 року Чернігівському державному історичному музеєві було повернуто ім'я В.В.Тарновського.

Анатолій Риженко.

Джерела і література.

1. А.Куманів. Раздумья о будущем. М., 1986.
2. "Сільські вісті", 27 грудня 1990 року.
3. Шевченківський словник у двох томах. Том другий. К., 1978.
4. Олександр Кониський. Тарас Шевченко-Грушівський. К., 1991.
5. Там же.
6. Петро Жур. Літо перше. К., 1979.
7. Т.Г.Шевченко. Біографія. К., 1984.
8. В.Анісов, Є.Середа. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка. К., 1976.
9. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982.
10. Олександр Кониський. Вказана праця.
11. П.М.Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989.
12. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. К., 1966.
13. "Україна", № 22. К., 1988.
14. Шевченківський словник в двох томах. К., 1978.
15. "Україна", № 22. К. 1988, с.24.
16. "Деснянська правда", 4 грудня 1990 р.; "Чернігівський вісник", 23 березня 1989 року.
17. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990.
18. З листа Л.П.Линюк, Чернігів, автору статті.

Цікаво що ...

- Татари нападали кількома шляхами. Три з них вели на Львів: Чорний (через Черкаси, Київ), Кучманський (позв Бар), Волоськи (поза Дніпром). На Лівобережжі від Перекопу, по водорозділу Дніпра та Дону до Ворскли й далі вів Муравський шлях. Як гадають назва його походить по деяким оцінкам, від трави-мурави або від назви старого міста на Харківщині - Мурахи. Вів цей шлях од Перекопу через Таврію, Катеринославщину (сучасну Дніпропетровщину). По цьому шляху забігали татарські загони і на Чернігівщину.

- В універсалі гетьмана Данила Апостола глухівському сотнику Степану Уманцю від 21 липня 1732 р. йдеться про організацію міської поліції у складі городничого і двох міщан. До їхніх обов'язків входило: слідкувати за чистотою, за тим, щоб солдати не зчиняли бійок у шинках, контролювати виконання правил пожежної безпеки. Особливо підкреслювалося, що під час виконання своїх обов'язків, згадані службовці не мають права ображати громадян та брати хабарі.

Порушників наказувалося арештовувати і карати "без всякої пощади".

- За часів Богдана Хмельницького населення козацької держави України становило усього 4 мільйони чоловік. У другій половині ХУШ ст. майже всі міста Лівобережної України були малонаселені. Лише в двох містах проживало понад 10 тисяч чоловік (Київ - близько 42 тис, Ніжин - 11102 чол.) У середині 80-х років 18 ст. Прилуки налічували понад 7 тис. чоловік.

- Один з іноземних авторів залишив опис церемонії поховання українського козака. У труну клали шаблю, а на груди покійному індульгенцію з відпущенням гріхів та листа київського митрополита до святого Михайла, в якому мовилось, що покійного можна впустити в царство небесне.

- Григорій (Григор) Орлик, син українського гетьмана в еміграції Пилипа Орлика, після смерті батька осів у Франції, здобув ранг генерал-

поручика французької армії і титул графа. Написав французькою мовою коротку "Історію Козацького Народу".

- Історик, наш земляк, Стороженко, досліджуючи українське козацтво, дійшов висновку "Не можна не помітити, що вони (козаки) більше других утримували характерні етнографічні особливості малоросійського племені, зберігши їх протягом всієї темної епохи кріпосного права".

- Запорожці створили знамениті танці - гопак, метелицю, які й тепер популярні в народі.

Козак скаже - як зав'яже.

Де байрак - там і козак.
Січ мати, Луг - батько.
Що буде, то буде, а козак панщини роботи не буде.
Береженого Бог береже, а козака - шабля.

Козак у дорозі, а надія в Бозі.
Козак з біди не заплаче.

Це дивовижне паркове мистецтво

Серед монументальних видів мистецтва є одне у повному розумінні слова живе - це мистецтво створення садів, парків, скверів, бульварів та інших місць, де головним матеріалом художника є природа, пейзаж, рослини. Чарівність садово-паркового мистецтва - у його мінливості (кольорів, форм, матеріалу) залежно не тільки від пори року, а й від часу доби.

Дія того, щоб озеленення ділянки стало мистецтвом, потрібно урахувати безліч умов: підбір рослин різної кольорової гами та часу цвітіння, розміщення та угруповання дерев в залежності від архітектурних об'єктів (навіть якщо це невеличкий дачний будиночок). Також необхідно продумати форму та напрямок доріжок. Для парку місцевого, а не приватного значення, доцільним вважається наявність водоймища або фонтану та скульптури.

До революції у Прилуках був міський парк з легкими павільйонами, де можна було покуштувати морозиво чи випити каву, послухати, як на естраді грає духовий оркестр.

На сьогоднішня, на жаль, наше місто не має такої зеленої зони відпочинку. Сквер у центрі безжалюбно скалічений з одного боку розширенням ринку та новоутвореними торговими рядами. З другого боку розмістився будинок диско-клубу "Європа", який можна було б охопити парком, так значна частина території поруч вже викуплена приватною автостоянкою.

У мене, як і у більшості мешканців міста, виникає питання: чому у останні роки міська влада займалася розпродажем землі у центрі приватним особам замість того, щоб улаштувати дитячі майданчики, місця для відпочинку, створювати невеличкі затішні зелені зони? Куди не глянь - магазини, магазинчики або торгові об'єкти. Окраса міста (за умови, що населений пункт вважає себе містом) - це перш за все живе зелене вбрання, що не тільки естетично приваблює, а й очищує повітря, дає прохолоду у спеку, навіть лікує своєю енергетикою.

Так чому ж потрібні містам сади та парки? Звернемося до історії питання.

Ще з глибокої давнини було помічено лікувальне значення парків для людської душі. Неспоста свою знамениту школу Платон розташував за межами Афін, у зелені садів, справедливо вважаючи, що дихання природи співзвучніше засвоєнню наук, аніж вплив мегаполісу.

Кожний народ і кожна епоха розвивали власне садово-паркове мистецтво, розробляючи свою систему озеленення.

У Древньому Єгипті - строга композиція з будівлею у центрі і основною алеєю, тобто головною віссю, що ділила сад на дві рівні частини, у кожній з яких обов'язковим було прямокутне водоймище.

У Стародавньому Двуріччі існували великі мисливські заповідники, а парки будувалися на терасах, що сполучалися між собою сходами. Найзнаменитішими були висячі сади Семіраміди (Вавилон, 7 століття до н.е.).

У Древній Греції, окрім невеликих садків біля будинків, популярністю користувалися парки, що оточували храми, і особливо центральний, розміщений на території афінської Агори. Якщо не було достатньої території для створення великої зеленої зони, тоді святилище чи масток обслуговували симетрично розташованими деревами.

Строго, регулярно планування стародавніх парків певною мірою вплинуло і на погляди європейських художників середньовіччя. А от на іншому кінці землі - у Китаї, Японії, Кореї - у що ж епоху панували принципи пейзажної композиції, яка імітувала природний ландшафт.

Скільки цікавого криється в історії розвитку садово-паркового мистецтва! Наприклад, японці на крихітній території створю-

вали сади у Києві. На жаль, майже півтисячоліття, до 17 століття, шла низка об'єктивних причин, таких як татаро-монгольське нашествя, занепад економіки і сільського господарства, не тільки не дозволили розвиватися садово-парковому мистецтву, а й призупинили озеленення крупних територій, оскільки це потребувало значних капіталовкладень.

До кінця 19 століття складалася певна система створення парків, яка виділяла такі типи садових ландшафтів: лісові, паркові, регулярні, альпійські, пейзажні, садові. Ми з вдачною згадемо імена теоретика садівництва Андрія Тимофійовича Болотова, архітекторів Василя Івановича Неслова і його сина Іллі Васильовича, чий традиції знайшли живописне втілення у проєктуванні українських парків 18-19 століть: Уманської Софіївки, Білоцерківської Александрії і Тростянецького дендропарку.

Останній без перебільшення можна назвати неповторним явищем паркового мистецтва. Головна його відмінність - це перетворення монотонного, майже рівнинного рельєфу місцевості у живописний гірський ландшафт: штучне створення гір, долин, ущелин, озер і ставків - це унікальний прийом пластичної обробки місцевості, що не має аналогів у парко-будівельній практиці колишнього Радянського Союзу.

Друга визначна особливість Тростянця - флора парку, його дендрологічна колекція. За даними 2000 року на території старовинної частини налічувалося 278 видів і форм рослин, з урахуванням арборетума (розсадника) - 1771; квіткових - 250 сортів; усього ж дерев - 47600 екземплярів.

Вражас композиційне рішення парку: на 204,4 га площі, де насадження займають 114,1 га, розкидани озерця (10,4 га), що поєднуються з галявинами і газонами (42,2 га), химерними доріжками (9,4 га), господарськими спорудами і розсадником (арборетумом). Все це разом узятє справляє грандіозне враження.

Ось і залишається прилучанам подорожувати до Сокиренець, Качанівки або Тростянця, щоб помилуватися справжнім садово-парковим мистецтвом, бо у власному місті нам тільки й залишається, що помирати від спеки на лисих вулицях з вирубаними старими деревами або сидіти на терасах поруч з магазинами, як, наприклад, біля центрального гастроному чи Едему, разом з пивом чи морозивом вживаючи відпрацьовані гази автомобільного транспорту.

У Прилуках вже почалися позитивні зміни: на Київській висаджено маленькі ялиночки, з'явилися сміттєзбірники на багатьох вулицях, почали ремонтуватися дороги.

Можливо, наші діти або хоча б онуки зможуть відпочивати у гарному міському парку, де будуть фонтани, дитячі майданчики, літні ажурні павільйони, а на естраді грає тиме духовий оркестр...

Олена Ключко

г. Прилуки

Городской лѣтний садъ

вали сад каміння, де головні засоби виразності - уламки гірських порід, пісок і мох - утілювали ідею вічного оновлення природи.

А середньовічний європейський парк видався б нам звичайнісіньким городом, тому що там серед плодкових дерев вирощувалися овочі, цілющі рослини, ягідні куші, а лише де не де зустрічалися газони з квітковими клумбами.

Епоха Відродження подарувала нам двох італійських архітекторів: Дж. Віньола і П. Лігоріо, котрі науково розробили прийом розбиття регулярного саду, що згодом були розвинуті А. Ленотром у плануваннях знаменитого Версаля у 17 столітті.

У кінці 17- на початку 18 століть, в Європі виникають так звані англійські парки - вільно розплановані, наближені до природного ландшафту, де партнери перемажались з галявинами, а штучні водоймища - з річечками і струмочками; чіткий ритм алеї змінили вигадливі доріжки, які іноді приводили до "романтичних руїн" (теж штучних) і споруд, імітуючих сільське житло.

Саме за таким принципом створені на початку 19 століття Уманський парк на Полтавщині і Тростянецький на Чернігівщині. Перші відомості про створення садів в Україні датуються 12 століттям - це князівські

Видатний мікробіолог

Мікробіологія від грець *місгос* - малий, *біос* - життя, *логос* - наука - це наука про дуже малі невидимі неозброєним оком живі істоти, названі мікроорганізмами, або мікробами, їх систематику, морфологію, екологію та взаємовідношення з іншими живими організмами.

Мікробіологія зібрала велику кількість наукових даних і розділилася на галузі: загальна, технічна, сільськогосподарська, ветеринарна, медична, санітарна, морська, космічна та інш.).

Серед видатних вчених, які займалися вивченням мікроорганізмів, зокрема ветеринарної мікробіології, чільне місце займає постать Дедюліна Олександра Васильовича. Народився він 3 серпня 1866 року у м. Срібне Прилуцького повіту Полтавської губернії у родині дрібною поміщика. Мати, уродженка Прилуцького повіту, батько - ярославець, тому і приписаний до дворян Ярославської губернії. У 1874 році Олександр зостався круглим сиротою і був взятий на виховання дядьком Зельмиц І.Т. Спочатку навчався у Московській першій військової гімназії, а потім у Роменському реальному училищі, яке закінчив у 1885 році. Вищу освіту отримав у Харківському ветеринарному інституті, по закінченні якого у 1892 році був відраджений на поміч медичному персоналу для боротьби з

холерою епідемією. Служив ветеринарним лікарем у Саратовському земстві, звідки вступив на службу асистентом у Харківській ветеринарний інститут. У 1900 р. перейшов на службу до Петербургу при лабораторії Ветеринарного управління, звідти в 1904 р. знов повернувся у Харківській ветеринарний інститут проректором. В 1906 р. підвищував свої знання за кордоном, а у 1907 р. був обраний професором, завідувачем кафедри бактеріології при Харківському ветеринарному інституті.

Ветеринарна мікробіологія, яка давала можливість вивчення інфекційних захворювань сільськогосподарських тварин, засоби діагностики, профілактики, і лікування цих захворювань настільки захопила вченого, що маючи неабиякі досягнення в цій галузі він організовує ветеринарну службу в Україні, а з 1921 р. стає директором інституту наукової і практичної ветеринарії (нині Український науково-дослідний інститут експериментальної ветеринарії). З 1922-1924 рр. був редактором журналу "Ветеринарное дело". Наукові праці його присвячені вивченню хвороб сільськогосподарських тварин (ящур, сеп, туберкульоз, сибірська язва, чума), засобам боротьби з ними. Олександр Васильович робить також доповіді на 2 Всеукраїнському з'їзді ветеринарних лікарів, Харківському товаристві. Крім того редагує російський переклад книги "Експериментальная бактеріологія" професора Бонгера, робить дрібні популярні статті у Народній енциклопедії наукових і прикладних знань, має декілька праць на німецькій мові.

Досягнення нашого земляка принесли йому визнання у світі. Помер вчений 16 жовтня 1924 року.

Тетяна Іващенко.

Рослини - барометри

В далекому минулому люди повністю залежали від природи. Вони уважно спостерігали за різними природними явищами. Так дивлячись за рослинами люди помічали, що рослини ведуть себе по-різному. У багатьох міняється положення окремих частин. Вони можуть уволить те, що не під силу нашим органам чуття. Це пояснюється залежністю життя рослин від умов середовища, температури, вологості, тиску повітря, сонячного світла.

Рослин-барометрів багато. Це надійні провісники погоди. Так кульбаба росте всюди. Її жовті суцвіття зібрані в шапочки. Перед дощем квіти кульбабок закриваються, ніби ховаються від непогоди. Відцвіте кульбаба і на місці суцвіття з'являється біла пухнаста кулька. В суху погоду легенькі білі парашутики розлітаються навіть при слабкому вітрі, тоді як перед дощем сидять насінинки ніби приклеєні.

Хорошим барометром є і фіалка. Її квіточки теж закриваються перед дощем. Зміни проходять і з сморокками. Перед ненастною погодою квітка нахилиється так низько, що майже торкається землі. В лісі, в густому травостой, між кущами, поблизу людських жител росте висока трава з яскраво-жовтими квітами. Це чистотіл. Цвіте протягом всього літа. Перед дощовою погодою квіткові віночки помітно схилиються. На полях, на городах можна помітити траву з дрібненькими округлими листочками, майже завжди вологу на дотик. Ця властивість рослини відбилась і в її назві - мокрець. Наукова назва - зірочник. Тоненькі білі пелюстки зірочки мають вигляд витонченої зірочки. По квітам можна передбачати погоду. Якщо до 9 годин ранку віночок квітки не піднімається - вдень буде дощ. Цим барометром можна користуватися все літо, так як мокрець цвіте з квітня до пізньої осені.

На наших водоймищах ще де-не-де можна побачити водяну лілію. В 7-8 годин ранку із води починають підніматися і розкриватися її бутони. Буває, що лілія запізнюється з виходом на поверхню і тільки трошки з'являється над водою. Це значить, що в другій половині дня буде дощ. А якщо зовсім не піднімається з води, то буде затяжний ливень або настане похолодання. Водяні білі лілії часто зустрічаються цілими колоніями. В кінці

дня, годин в 17-18, вони непомітно ідуть у воду.

В лісі, на полях, здебільшого на піщаних ґрунтах часто можна зустріти невелику рослину з м'ясистими дрібненькими листочками. Це очиток. Якщо квіти очитка на ніч закриті, то вранці буде хороша погода. Якщо на ніч залишаються відкритими, то вранці може задощить. На полі чи на городі можна спостерігати за картоплею. Це не тільки цінна культурна рослина але й живий барометр. Перед дощовою погодою її біло-фіолетові квіти нахилиються до землі. Опускає свої пліочки перед дощем і ялинка, перед ясною погодою хвоя знову піднімається вгору. Можливість реагувати на погоду зберігається навіть в сухій деревині, у засохлих ялинових гілках.

Коли спостерігати за кленом, то можна побачити як перед дощем з черешків листків течуть "сльози" - маленькі краплинки рідини.

Перед дощем на листках верби теж з'являються краплинки. Серед кімнатних рослин може передбачати погоду монстера. Це багаторічна вічнозелена рослина з великими широкими листками. Перед дощовою погодою у неї на кінчиках листків з'являються великі краплинки води. Через це монстеру прозвали плаксою. А плаче вона завжди перед дощем.

Спостерігаючи за рослинами можна передбачати і довгостроковий прогноз. Так здавна люди помічали, якщо у берези листя з'явиться раніше вільхи - літо буде сухе. Дощовим літо буде тоді, коли весною з берези тече багато соку. До числа довгострокових прогнозистів належить горобина звичайна. З давніх часів люди спостерігали за цією цікавою рослиною і виникло багато народних прикмет, які з нею пов'язані. Якщо горобина зацвіла, то закінчилися заморозки і настало тепло. Пізно горобина цвіте - до довгої грибнової осені.

Рослини дуже чутливі до змін в атмосфері і спостерігаючи за їхнім життям можна точно передбачити погоду. Але для більш правильного прогнозування треба звертати увагу не тільки на одну рослину, а на декілька. Отже, будучи дуже спостережливим можна скласти прогноз не тільки на завтрашній день але й на більш довготривалий період.

Ольга Степаненко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаганівська, 39.
Красназвичий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47. Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш. Виходить щомісяця. Зам. 771. Тир. 500 прим. Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р. Ціна договірною.

Видає Прилуцький музей і красзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 9 (111) Вересень 2006 року

З днем міста Вас, дорогі прилучани!

В цьому місяці:

8 вересня - народився Іван Пилипович Бурлука (1946), заслужений будівельник України. Працює в акціонерному товаристві "БУ-1".

10 вересня - народилася Алла Яківна Шевченко (1916), заслужений працівник МВС України. Працювала начальником санітарної частини ВТК.

14 вересня - сталася пожежа, після якої в місті залишилися лише кам'яні споруди: Спасо-Преображенська, Миколаївська церкви та полкова скарбниця.

17 вересня - народився Віктор Павлович Самойлович (1811 - 1986), український архітектор, доктор мистецтвознавства, уродженець Прилук.

18 вересня - народився Олександр Іванович Полотненко (1941), заслужений раціоналізатор України. Працював головним механіком панчішної фабрики, уродженець Прилук.

18 вересня - фашисти захопили Прилуки. (1941)

18 вересня - Прилуки звільнені від німецьких окупантів. (1943)

20 вересня - народився Іван Іванович Лисенко (1941), заслужений енергетик України. Працював електриком в РЕМ.

21 вересня - народився Олександр Іванович Прядко (1941), заслужений тренер України.

Народилася 10 вересня 1916 року в м. Олександрія, нині Кіровоградської області. В 1935 році закінчила медичне училище. Працювала медичною

Шевченко А.Я.

сестрою в Олександрійській міській лікарні. В 1936 році вступила до Київського медичного інституту. Після закінчення інституту направлена в селище Інсар / Мордовія/, працювала ординатором госпіталю.

В 1943 році закінчила спеціальні курси по протезуванню кінцівок і була направлена в медсанбат 172 дивізії Воронежського фронту. В кінці 1943 року була тяжко поранена у грудну клітину, госпіталізована в м. Казань. Демобілізувавшись, працювала старшим інспектором Чернігівської санітарної частини.

В 1944 році переїхала до Прилук, працювала начальником санітарної

частини у тюрмі, а після її реорганізації - начальником санітарної частини дитячої виховної трудової колонії.

В 1974 році Аллі Яківні присвоєно почесне звання "Заслужений працівник МВС Української РСР".

В органах Міністерства внутрішніх справ пропрацювала 45 років. Кавалер орденів Вітчизняної війни 1 ступеня, Червоної Зірки, двох орденів Б.Хмельницького.

З 1989 року майор у відставці Шевченко Алла Яківна - на заслуженому відпочинку.

Бажаю їй здоров'я, довгих років життя.

Л.Карпилянський

Чарівна казка Тростянець

Оповитий легендами "Тростянець" Максим Рильський назвав живою смарагдовою казкою.

За майже двовіковий період розвитку парк став живим організмом, що акліматизував рослини, які раніше на нашій території не росли. Це цілий ряд екзотичних рослин - як хвойних, так і листяних. Наприклад, уперше була "приручена" до умов північної України туя гігантська. Висаджена у Тростянці у великій кількості, вона розселилася потім по багатьом паркам і садам України: Кам'янець-Подільському, Устимівському та інших. Добре відчули себе в наших умовах ялиця Фразера, ялина декольорова (Алькокка), сосна дрібноквіткова.

Унікальність дендропарку і у тому, що Тростянець поєднує у собі риси різних типів паркових композицій: штучний рельєф гір і ущелин дозволили б нам віднести його до альпійського виду, але для оформлення пагорбів не використовувалося каміння - основний компонент гірського ландшафту. Оскільки майже третину території займають галявини, газони і доріжки, то ландшафт Тростянця можна було б вважати парковим, але в даному випадку досить значні за розмірами гаї, насаджені серед степу, привнесли характерні лісові ознаки, до яких з повним правом відносяться масиви сосен і захисні смуги з них уздовж меж Тростянця.

Типові лісові парки України сформовані або на основі листяних порід дерев, або на базі природних соснових лісів зі світлою хвою. Особливість же Тростянця у тому, що широке використання ялини європейської, ялиць та інших темнохвойних видів сформували значні ділянки, які поєднуються з липами, березами, кленами, дубами.

Як ми переконалися, унікальність Тростянецького дендропарку - це складне поєднання паркового, лісового та альпійського типів на штучно сформованому рельєфі.

Хутір Тростянець, який дав назву парку, уперше згадується в 1549 році як власність Києво-Нікольського монастиря. Спустошеній ляхами в 1629 році, хутір відбудувався лише на початку 18 століття.

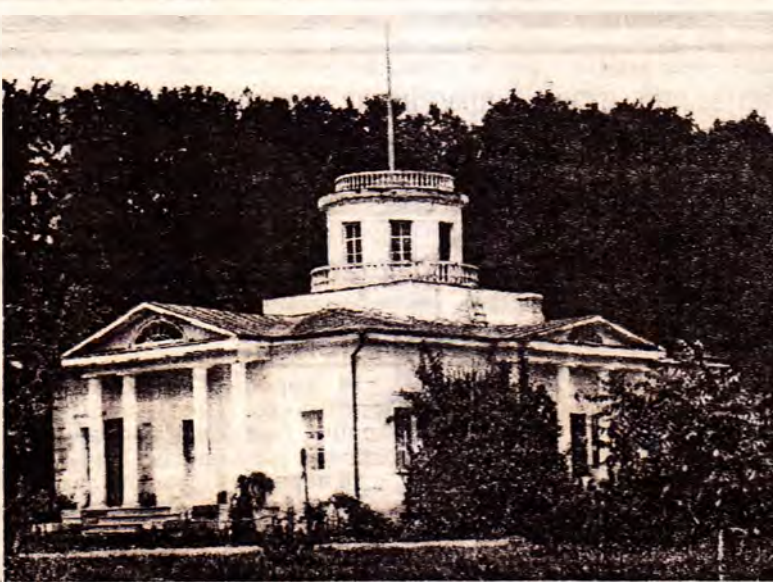
Михайло Якович Скоропадський і його дружина Єфросинія Осипівна Закревська в 1820 році викупили Тростянець у козака І. Хорунжія, котрий мешкав у селі Васильківка.

Місцевість була рівниною, пересіченою стародавніми балками, розробленими ерозією. Їх широкі днища були частково заболочені, частково поросли дерном. В одній з них протікав струмок Тростянець, утворюючи невеликий ставок. А навколо - відкритий усім вітрам степ, здавна переораний під поля. Найближчі ліси дібровного типу знаходилися у 6-12 кілометрах звідти (Сокиренці, Туркенівка, Довгалівка).

На момент придбання Скоропадським хутора останній займав разом з прилеглими землями приблизно 700 десятини землі, на якій була група з близько 300 вікових дубів.

В 1829 році Іван Михайлович Скоропадський обвінчався з Єлизаветою Петрівною Тарновською, родичкою власників Качанівки. Молодята поселилися

у маєтку батьків - Григорівці. Іван Михайлович давно мріяв про створення величного парку, але родове гніздо для цієї мети не підходило. Тому, отримавши у спадок Тростянець, Скоропадський вирішив не тільки відбудувати житло (палац), церкву, господарські споруди, а й закласти парк, створити грєблі, унаслідок чого на площі більш ніж 10 га утворилося 4 ставки: Великий, Куциха, Лебединий, Безіменний. Саме вони й стали головними елементами композиції парку.

**Флігель колишнього палацу Галаганів.
Фото В.Маслова 1931 р.**

Гідрологічні умови були вельми сприятливі для втілення мрії Скоропадського у життя: ґрунтові води залягали на глибині 5-10 метрів, а на дні балок зустрічалися мочажини і джерела, причому завдяки ухилу балок відбувався додатковий збір талих і дощових вод. Кліматичні ж умови сприяли вирощуванню як екзотичних, так і фруктових дерев: середня температура повітря складала +17°C, абсолютний мінімум - -32°C, максимальна - +35,5°C, кількість опадів - 652 мм.

Згодом Іван Михайлович докупив землі, довівши територію до 2600 десятини. Треба зазначити, що загалом у спадок І.М.Скоропадський отримав від батька 3 тисячі десятин землі в Чернігівській та Полтавській губернях, а від матері - близько 2 тисяч у Чернігівській.

Роботи почалися у 30-х роках 19 століття з поглиблення балок і споруди запруд. Садибу розташували так, що з трьох сторін вона оточувалася озерами, з четвертої межувала з дубовим гаєм.

В 1834 році на широкому дні балки Боговщина,

Чарівна казка Тростянець

що переходила у Лебединий ставок, у захищеному від вітрів місці, на цілинному ґрунті були висаджені перші вікові ялини і каролінські тополі, привезені з Григорівки. Мабуть, тому що саджанці були значного віку, майже усі вони пропали, збереглися лише у низинних місцях.

Іван Михайлович зрозумів, що необхідний власний розсадник, який би давав свій посадочний матеріал. Для цього у яру Боговщина та прилеглих до нього землях було вилучено 20 десятин. І вже через два роки, у 1836, почалася посадка власних саджанців, яка проводилася крупними масивами, що перемежались сінокісними галявинами. Саме вони будуть згодом використані для "приручення" екзотичних дерев.

Наприкінці 30-х років почалося планування саду, розбиття доріжок і алей уздовж доріг, провідних від меж маєтку до садиби.

Для посадки дерев застосовували трудомісткий спосіб: з осені викопували величезні ями (3 сажени - 6 м 30 см - у поперечнику і 2 аршини - 1 м 75 см - глибиною), які набивалися снігом. У центрі ями насипали конусом землю і садили туди каролінську тополя. Канава навкруги дерева влітку не давала можливості худобі підходити і об'їдати дерево, а взимку знову набивалася снігом для збереження вологи. Завдяки цьому посадки успішно розвивалися. На жаль, на сьогодні більшість з них втрачена, залишилося лише трохи на в'їзді від с. Іваниця.

1840 рік став знаменним для розвитку Тростянець: з'явилися перші екзотичні породи дерев, привезені з садівничих господарств і ботанічних садів Риги, Санкт-Петербурга, Києва, Нікітського (Крим), саду Карозіна (під Харковом).

У подальші два десятиріччя Іван Михайлович постійно збільшував територію парку, прикуповуючи щорічно по 10 десятини (близько 11 га), які засаджувалися деревами. Тоді ж почали проводити посадки і за межами парку - лісосмугами і галями (всього 21), які отримали імена Іваново, Бабусино, Мечеть, Клин, Керендаси, Наташино, Опікунське яйце, Прохолода, Вітерець. Обнімися і притислися, Тополина альтанка, Катрина могила та ін.

Кожна з посадок складалася з дерев однієї або двох порід, і всі разом вони являли собою своєрідне розірване кільце, що охоплювало парк на відстані 2 км від його меж, створюючи захист від холодних взимку і обпалюючих влітку вітрів, міняючи таким чином кліматичні умови місцевості. Розмір гайків був від 2 десятин (2 га 200 м) до 14 (приблизно 15 га), з них 13 були березовими (іноді - береза в поєднанні з кленом), 5 - соснові, 2 - з канадської тополі, 1 - ялинова.

Діяльність Івана Михайловича мала величезне значення: змінилося ставлення до лісорозведення в степу, був закладений ряд парків і лісових дач:

наприклад, Згурівський (505 га), Турівський, Сокиринський. Качанівський парки, лісова дач Васильчикова, котрий, захопившись ідеєю Івана Михайловича, влаштував акліматизаційну станцію.

Минали роки дослідницької роботи, з'являлися нові види дерев та квітів.

Тростянецький ансамбль ріс і розвивався. У 50-і роки петербурзькі садівники брати Єрофєєви склали його план. Останнє ж прирізання землі для збільшення площі дендропарку відбулося в 1861 році після реформи, що скасувала кріпацтво і провела розмежування земель. Тоді ж з трьох сторін парку з метою захисту від вітрів заклали сосновий вітроломний бар'єр.

1861 став і роком перепису населення. На хуторі Тростянець налічувалося 11 дворів і 89 жителів, більшість з яких була зайнята на роботах по впорядкуванню парку.

Розказуючи історію створення Тростянець, слід виділити ще одну знаменну дату - це 1857 рік.

Саме тоді І. М. Скоропадський, перебуваючи у Парижі і ознайомившись з різними видами парків, відвідав недавно створений парк Джеймса Ротшильда у місті Фер'єре (Франція) з штучним рельєфом місцевості. Так, саме про такий тип парку мріяв Іван Михайлович. Тому у наступному, 1858 році, садівнику Карлу Даниловичу Шлінглофу було доручено у північно-східній частині Тростянець змінити вигляд території - закласти штучний гірський сад. Проте незначна височина, що була створена садоводом з Ельзасу, не задовольнила власника маєтку: Іван Михайлович взявся за справу особисто.

Спочатку роботи велися навпроти садиби, на протилежному березі ставка. За два роки Іван Михайлович вклав чимало грошей і сил у формування принципово

нового пейзажу, але ландшафт аніскільки не покращав.

Тож Скоропадський замовляє новий проект - у кращих російських архітекторів. Та запропоновані варіанти теж не задовольняють вимогливому смаку власника.

Як це часто буває, розв'язати проблему допоміг випадок. Проживаючий у Тростянецькому хуторі місцевий художник показав Скоропадському акварель - ландшафт із загостреними вершинами, що нагадували Альпи. Для випробування даного варіанту Іван Михайлович спочатку відвів площу у 5 десятини, яка швидко розширилася до 30, і організував артіль з 50 робітників з 20 кінними тачками. Роботи велися безперервно: викорчувалися або засипалися повністю безлічі великих дерев. Так загинув посаджений в 1840 році сосновий гай. Парк почав "зростати" угору. Кургани - "гори" - підіймалися

(Продовження на 4-й стор.)

Іванівська церква.
Фото В.Маслова 1929 р.

Чарівна казка Тростянець

поволі: перша, Мохова, насипалася з 1866 по 1870 рік, Дідова - з 1871 по 1873, Сторожова - з 1874 по 1876, а Ротонда - з 1876 по 1879 роки. Висоти робилися з виступами, загостреними вершинами, іноді на них висаджували дерева (в основному, сосни) та кущі.

На трьох найвищих пагорбах спорудили альтанки, але вони, на думку П.А. Кочубея, котрий робив інвентаризацію насаджень в 1888 році, не справили враження, оскільки їх розмір був неспіввіднесений з горами.

І.М. Скоропадський витратив 100 тисяч рублів на створення альпійського рельєфу парку. Деякі пагорби сягали 30-метрової висоти. Деревя, посаджені на них, прийнялися добре. Але згодом ті з них, що були розташовані на вершинах, почали відставати у рості, а це значно понизило передбачуваний ефект і ніби зменшило висоту курганів.

Земельні роботи по впорядкуванню території дендропарку продовжувалися протягом 30 років, до самої смерті Івана Михайловича.

Після реконструкції північно-східної частини таким же змінам піддався ландшафт південно-західної. Роботи, початі в 1834 році, завершилися в 1887.

До початку 80-х років парк був сформований, хоча, як кожний живий організм, він вимагав постійної уваги. Так, Великий ставок, що встиг на той час зарости, був очищений і поглиблений, а виїнята з дна земля використана для оформлення берегів і спусків до води.

На упорядковані доріжки парку були поставлені зручні для відпочинку лавки, а біля води розмістили альтанки і влаштували містки. Для створення специфічного колориту у парк завезли половецькі скульптури (баби).

В 1886 році, як підсумок півстолітньої роботи, проведена перша інвентаризація рослин і складений топографічний план парку.

Хоча з 1880 року об'єм земляних роботи був скорочений, та змиритися з думкою, що мрія повністю втілена в життя і треба поставити крапку у формуванні дендропарку, Скоропадський не міг: тепер його увага зосередилася на розведенні екзотів, які він одержав з розсадників Регеля, Кессельрина (Санкт-Петербург) та ін. Серед висаджених були і щеплені; ще і нині на деяких деревах видно сліди привію.

Іван Михайлович дуже любив парк. До останнього дня життя він щодня проїздив доріжками свого улюбленого дітища, помічаючи усі неполадки і намічаючи етапи роботи, особисто був присутній при пересадці великих дерев. Він сам вибрав для себе місце останнього упокоїння - пагорб поблизу галявини з листяних і хвойних рослин, де і поставив замовлений пам'ятник з білого мармуру у вигляді ангела, права рука якого указувала на небо, а на одній з граней п'єдесталу було висічено напис: "Любезный прохожий! Садъ, в котором ты гуляешь, посажен мною; он служил мне утешением в моей жизни! Если ты заметишь беспорядок, ведущий к уничтожению его, то скажи объ этом хозяину: ты сделаешь доброе дело".

Формуванню саду було віддано багато сил і праці і чудовими садівниками з місцевих селян. Це І.Е. Яник, І.Ф. Кундера, І.Л. Беззубий, С.В. Ткачун, В.І. Вересун, І.В. Висовець. Завдяки їх старанням, окрім парку, були створені чудовий фруктовий сад, розкішний квітник перед будинком, а декоративні насадження, що

оточували палац і інші споруди, підлягали геометричному плануванню.

На 175 га парку (350 - з навколишніми галями) росло 623 види дерев і кущів (зокрема 161 - хвойних і 462 - листяних).

Завершено і планування мережі стежок віссю Великий ставок - Куциха - Лебединий ставок. Первинний перепад висоти, завдяки балкам, склав 15,5 м, але створені рукотворні пагорби змінили його. Наприклад, Дідова гора мала відмітку 18,2 м, тому загальний перепад висот склав 34,5 м. Змінився і клімат місцевості - він пом'якшився.

Схиляєш голову перед величезною справою усього життя Івана Михайловича Скоропадського, дивуєшся величчю душі і самовідданості такої прекрасній мрії.

На жаль, син Івана Михайловича, Петро Іванович, помер у 50-річному віці ще за життя батька, тому за заповітом Тростянець переходив у спадок до онука - Павла Петровича, який залишив для нащадків спогади, де один з розділів - "Моє дитинство на Україні".

Зупинимося на деяких сторінках мемуарів, щоб уявити, яким був масток за життя Івана Михайловича, вшанувати пам'ять фундатора дивовижного дендропарку та великого педагога, бо його система виховання онуків заслуговує не тільки на повагу, а й наслідування.

Ось яким запам'ятав Павло Петрович діда:

"Иван Михайлович Скоропадский, бывший полтавский губернский предводитель дворянства, по выходе в отставку поселился в своем имении Тростянец, где и жил почти безвыездно. Несмотря на постоянную жизнь в деревне, он следил за литературой нескольких языков, интересовался политикой, был прекрасным хозяином, принимал большое участие в местной жизни Полтавщины. Особенно интересовался всякими культурными начинаниями, щедро наделяя школы и некоторые вновь создающиеся гимназии денежными средствами..."

У Івана Михайловича була одна страсть: это любовь к природе... В ...парке мы обыкновенно проводили летние месяцы, а часто и осень, первые годы просто предавались всяким детским играм, но когда стукнуло моему брату 10 лет, а мне 8, дед нас позвал к себе в кабинет и серьезно нам заявил, что играть - это мы всегда успеем, но что нам нужно знать, как люди добывают себе хлеб, что он нам поможет это узнать...

Нам обьявили, что здесь (на одной из лужаек - Е.К.) будут строить для нас крестьянскую хату и что мы все свободное от уроков время должны помогать рабочим.

Был к нам приставлен дядькой Явло... Он нас учил с маленькими топориками в руках обтесывать бревна, делать зарубы и т. п....

Затем нас вывели на поле недалеко от гумна и заявили, что это поле дедушка нам уступил, что мы должны подготовить его под пшеницу, засеять его, а осенью, если хлеб уродит, то дедушка урожаем у нас купит. Нас начал тот же Явло учить пахать и погонять быков... Конечно, потом пришлось от руки засеять вспаханное нами поле. И тут начались мучения, пойдет ли дождь или нет. Дождик пошел, и радость была великая, когда появились первые ряды. Хлеб уродил...

Усадьба состояла из большого деревянного дома,

Чарівна казка Тростянець

довольно оригінального стилю: одноетажний, с приклеєними к нему двома більшими, скорее готического стилю, башнями. Этот дом был старий, постронный из прекрасных дубовых балок...

К этому дому примыкала большая пристройка, двухэтажная, скорее наподобие шотландских замков, тоже с большой башней. Была система коридоров в каждом этаже, к которым примыкали отдельные апартаменты.

...перед старым домом располагались очень красивые флигеля различных стилей. таких было четыре. Один был кухонный, два для гостей и один большой для служащих, прачечной и т. п. В пристройке жила наша семья, гувернеры, гувернантки, а вот в гостевых флигелях было полно, как в яйце... Были среди них (приезжих гостей - Е.К.) и выдающиеся люди. Достаточно сказать, что у деда подолгу жил Николай Николаевич Ге, один из очень крупных художников того времени... Ге перерисовал всю нашу семью. Большинство этих портретов, кажется, сохранились, так как попали в Киевский музей теперь, во время революции.

...в парке, недалеко от дома, была построена дедом прелестная каменная церковь, ...внутри...отделана в выдержанном стиле Людовика 15 - голубая, с вызолоченным резным деревом. Церковь была построена в 60-х годах и освящена в 1891 г. (После смерти И.М.Скоропадского, когда имение отошло к внукам - Е.К.) Что побудило деда так сделать - осталось тайной.

В доме всюду висели старые портреты гетманов и различных политических и культурных деятелей на Украине, было несколько изображений старинных "Мамая". Украинские песни постоянно пелись у нас в доме. Очень уважались бандуристы, певшие свои думы. Причем дед их всегда щедро награждал. В доме получалась "Киевская старина", читались и обсуждались книги Костомарова и других украинских писателей. Висел между гетманами портрет Мазепы, столь ненавистный всякому русскому, ...

Строго держались старых украинских обычаев не только в обиходе, но старались придерживаться и в религиозных обрядах...Одним словом, политики не было, но все украинское было нам дорого, и за него держались."

Наступна сторінка життя маєтку та парку починається з 1918 року, коли під час революційних подій біло знищено палац, а земля разом з насадженнями відійшла у володіння держрадгоспу "Тростянець". З 1938 р. дендропарк виділено у самостійну одиницю, що підпорядковувалася народному комісаріату землі України.

Тільки з 1940 р. починається справжнє відродження зеленої перлини Тростянця: створіння І.М.Скоропадського оголошено державним дендрологічним заповідником. З 1951 р. його офіційно бере під свій нагляд Центральний ботанічний сад України, наукову роботу очолив ботанік, академік АН УРСР М.М.Гришко (1900 - 1964). Вагомий внесок у розвиток як дослідницької, так і практичної роботи зробив кандидат наук Г.Є.Мисник, який працював науковим співробітником, а потім директором заповідника.

Ще з 1930 р. дендропарк став постачальником насіння різних видів рослин для поповнення колекцій ботанічних закладів усього Радянського Союзу. У сприятливі роки парк давав до 10 тон цього цінного

матеріалу.

На жаль, воєнні роки не обминули й розвиток Тростянецького дендропарку: його хазяйство занепало, галявини без догляду вкривалися бур'яном, розплідник здичавів та переріс, з'явилося багато ентомологічних шкідників. Відродження прийшло у 1947 році.

Зараз парк - самостійна одиниця Національної Академії Наук України.

На жаль, втрачено дуже багато: з групи флігелів залишилося тільки 2, на місці дивовижного палацу - потворна будівля у стилі хрущовського класицизму. Не збереглися оранжерея, альтанка над озером, ангел на могилі Івана Михайловича, церква.

Як зазначила державна комісія, що у 1948 році досліджувала стан збереження реліктів Тростянця, ще наприкінці 19 століття були втрачені алеї: одна - з сибірського кедру (з'єднувала палац з церквою), друга - гірकोкаштанова (йшла до греблі), третя - ялинкова (від дороги до маєтку).

Але ще стоїть на місці пам'ятник Скорботи, створений, ймовірно, Іваном Михайловичем на згадку про рідних сестер та брата, що так рано пішли з життя. Залишився міст через Великий ставок та місточок через яр на Мохнатій горі. Декілька років тому при в'їзді до парку встановлено пам'ятник Івану Михайловичу (скульптор - Володимир Філатов).

За статистичними даними, дендропарк щороку відвідують близько 20 тисяч туристів.

Завдяки сумлінній праці наукових співробітників та усього персоналу дендропарк милує усіх відвідувачів своїми неповторними пейзажами.

Тростянець чарує відвідувачів у кожному пору року, але особливі барви з'являються восени. Коли йдеш під золотим дощем листопаду, пригадуєш рядки вірша Максима Рильського:

...Я в серці з юних літ до скону пронесу
 Це листя трепетне на полі голубому,
 Ці барви пушкінські, цю урочисту втому,
 Це горде золото, що падає у прах.
 Ці прожилки тонкі на кленових листах,
 На листі дубовім ці лінії різьблені,
 Сліпучі бризки ці по мураві зеленій,
 Цю суміш сміливу найяскравіших плям,
 Цю смерть, увінчану таким живим життям!

Література до теми

1. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. За ред. А.В.Кудрицького К., УРЕ, 1990.

2. Лыпа А.Л., Степунин Г.А. Дендропарк Тростянец (государственный заповедник); под ред. А.Л.Пыпа. Госиздат сельхозлитературы, УССР, К., 1951.

3. Клименко Ю.О., Клименко А.В., Стародавні парки Чернігівщини.

Ж. "Квіти України", К., 2001.

4. Державний дендрологічний парк "Тростянець". Проспект-листівка. "Аір-поліграф".

5. Павло Скоропадський. Спогади. Кінець 1917 - грудень 1918. Київ - Філадельфія, 1995.

6. Популярная художественная энциклопедия под ред. Полевого В.М., М., "Сов.энциклопедия", 1986.

ЗБЕРЕЖИ, ГОСПОДЬ! (До 73 річниці голодомору)

Народе України! Скільки горя і страждань випало на твої натружені плечі. Тебе принижували, грабували, четвертували, саджали на кіл, тебе косила чума, холера, твоїми кісточками викладений Біломоро-Балтійський канал, твоя душа і нині літає над Соловками, Сахаліном... тебе морили голодом, але ти існуєш. Так існуєш, бо до справжнього життя, ох, як далеко. Справжнім воно і нині не здається.

Ти відроджувався з попелу, ти знову набирався сил, ти оберігав рідну землю і народжував дітей, але твоя тяжка доля знову і знову клала на твої плечі нові випробування.

"Голод 1933 року - штучно організоване явище, яке виявилось у позбавленні населення мінімуму необхідних продуктів харчування і привело до зміни демографічної та соціальної структури більшості населення України". Я не буду зупинятися на причинах трагедії ХХ століття, про них вже багато сказано, а от про деякі факти голоду в Придніпровському краї, я повідомлю.

Дослідженнями голодомору 1933 року в нашій країні до 1993 року ніхто не займався. "Цілком природно, що будь-якого офіційного розслідування подій 1931-1933 років не було та й не могло бути. Влада жодним словом не відгукнулася з приводу безпрецедентних утрат людських життів". Тож надолужуючи свою вину перед пам'яттю померлих мученицькою смертю, працівники музею вже багато років проводять пошукову роботу по виявленню жертв і свідків того жахливого періоду.

Безумовно, від голоду більше страждали ті, хто росли хліб. Хоча в місті і було більше шансів вижити, все ж випадки голодної смерті були непоодинокі.

Кістлява рука голоду забрала життя 4-х річної сестри відомого прилучанина, народного артиста України Володимира Івановича Бойка, мати яких працювала на махорковій фабриці.

Із доповідної записки секретаря

Чернігівського обкому ЦК КПБУ (липень 1933 р.): "В самих Прилуках особливо тяжеле положення робочих местных предприятий. На махорочной фабрике - одном из основных предприятий, виявлено 113 рабочих, требующих немедленной помощи. Большая часть этих рабочих - многосемейная". Помер від голоду і батько Героя Радянського Союзу прилучанина - Івана Яковича Дубинського.

Голод. Нестерпне бажання поповнити свій організм калоріями, тобто їжею, змушувало голодних бути в постійному пошуку чогось їстівного в місцях масових скопичень людей. Тому й більшість тих, хто сподівався знайти крихту хліба, так його і не знайшовши, помирали на базарах, вокзалах, а то і просто на вулицях.

Для попередження інфекційних захворювань міська влада доручила "золотарям", які вивозили бочками нечистоти, ще й збирати на вулицях померлих і відвозити їх на кладовища. Трупи скидали до неглибоких ям і по їх наповненню засипали землею. Ніхто не ставив ніяких хрестів. Тому й невідомі місця масових поховань померлих від голоду. Секретар Прилуцького райкому у травні 1933 року повідомляв: "Є багато випадків, що смерті не реєструються у сільській раді..." У даному випадку мається на увазі Яблунівка. На центральному міському кладовищі, що поруч з міським стадіоном, я знайшов єдину могилу того періоду, з хрестом, встановленим в наш час, вже мабуть онуками.

В селах померлих, якщо були рідні, ховали біля хати або везли на кладовище. А іноді... Ганна Яківна Биконь, яка в період голоду проживала в с. Антонівка Варвинського району, а нині є жителькою Прилук, розповідала: "Мені було 12 років коли помер від голоду батько. Мати попросила родичів відвезти його на кладовище. Вони ж і яму викопали. Більшість померлих від голоду землі не придавали, а звозили і складали за селом. Для того, щоб не ховати померлих з свиноферми

випускали свиней... кісточку порозтягували собаки".

Іноді голод призводив до такого стану організму, душі, а головне мозку, що людина не контролювала своїх дій. В Макіївці виявлено факт людодства: "Колгоспник Хоменко Микола 19-ти років з'їв свою сестру 8 років, ... десь подівся і менший брат ...". Та й собаки не в кожному селі вже лишилися - поїли і їх.

Смерть від голоду - найжахливіша від усіх насильницьких смертей. Івану Кириловичу Безкровному в 1933 році було вже 8 і він на все життя запам'ятав той рік. Переживши голод, пройшов полями Великої Вітчизняної війни, повернувся до рідної хати. На мос запитання: "Що страшніше голод чи війна?", Іван Кирилович відповів: "Я пережив голод, я бачив пухлих і помираючих людей, я втратив багато своїх близьких і рідних. Майже через 10 років я пережив війну, я бачив поранених і вбитих, я втратив багато своїх бойових товаришів. Порівнюючи голод з війною, я скажу - голод страшніший".

Виступаючи в школах, щодо голодомору 33-го року, учні, часто запитують мене: "Невже це правда, невже це було?" Так, це було. І підтвердження цього є документи, фотографії, спогади свідків і тисячі одиноких і братських могил в містах і селах України.

Народе мій! Я звертаюся до тих, хто стоїть за станком, вирощує хліб і до хліба. Я знаю, ти виживеш в любих умовах і при любих обставинах, але мені хотілося, щоб ти ще й жив у повному розумінні. Мені хочеться бачити тебе не у куфайці і чунях, з порепаними п'ятами і покрученими від виснажливої роботи пальцями, а високоосвіченого і інтелектуально розвинутого, впевненого в собі і щоб ти ніколи не цурався свого походження, а завжди міг впевнено і гордо заявити: "Я - українець!"

Збережи, Господь, народ, частиною якого я є.

Леонід Карпилянський.

Цікаво що ...

● У кінці ХІХ ст. у Чернігівській губернії налічувалося 1364 храми по містах, селах та монастирях, із них дерев'яних - 1005, мурованих - 359. Тут було 45 осередків чернечого життя - монастирів та скитів.

● За неповними даними Чернігівського обласного відділення Товариства охорони пам'яток, у 1920 - 1930-х рр. в області зруйновано 129 дерев'яних і 26 мурованих храмів, що були визнані пам'ятками архітектури; у повоєнний час знищено 42 пам'ятки дерев'яної архітектури і 23 мурованої.

● Коли з'явився вихідний день? У 321 р. римський імператор Костянтин I ввів поняття вихідного

дня, заборонивши судові процеси і працю рабів по неділях. Поступово це стало сприйматись у багатьох країнах не тільки як церковне свято, а й як адміністративний вихідний день. У наших предків слов'ян сьомий день тижня називався Неділею: в цей день ніякого діла не робили, тільки молилися богам та відпочивали.

● Про існування жіночого училища в Чернігові свідчень немає. Але є дані, що місцеві жінки були освіченими. Так, доньки чернігівського князя Михайла Всеволодовича вражали своєю освіченістю. Одна з них Марія Михайлівна стала першою жінкою - літописцем, написавши "Житіє

Михайла Чернігівського" - біографію свого батька, закатованого в Золотий Орді у 1246р.

● Дзвони одного собору у Франції дзвеніли 40 днів поспіль з приводу смерті короля Людовика ХУ. Вежа так розхиталася від вібрації, що, постійно похитуючись, змушувала дзвеніти дзвони безперервно протягом 20 років.

● 62 міста Чернігівського князівства і багато інших міст Київської Русі були зметені з лиця землі завойовниками. Десятки поселень спустошені назавжди. В літописах з 1061 по 1210 рік названо 46 нападів половців на землі Київської Русі.

Здвиженський ярмарок.

(Здвиження Чесного і Живорящого хреста Господнього.)

Ще здавна виникла така людська потреба як обмін товаром чи то власного виробництва, чи загального. Все це відбувалося під час щорічних ярмарків, котрі проводилися по декілька разів на рік. Саме слово ярмарок походить від німецького *Jahrmarkt*, буквально - щорічний торг. Регулярно ярмарки проводилися в різних європейських країнах приблизно з 10 ст.. При цьому люди спілкувалися та обмінювалися новинами, вміннями, а інколи просто відпочивали по шинках.

Найдавнішою згадкою про прилуцькі ярмарки є повідомлення арабського мандрівника Павла Алеппського, який разом зі своїм батьком Антиохійським патріархом Макарієм двічі відвідував Прилуки у 1654 та 1656 роках.

В Прилуки з'їжджалися купці зі своїм крамом з Полтави, ромен, Ніжина. Були тут купці і з Тули, Орла, Москви та Гомеля. Найбільше торгуючий люд сюди приваблювало просте селянське полотно, овеча вовна, свиняча шетина, заячі та вовчі шкури, пух, віск, мед.

До другої половини 19 ст. в місті проходило чотири ярмарки: Василівський з 29 грудня по 2 січня, Вербний - на Вербній неділі і тривав сім днів, Іванівський з 22 червня по 26 та Дмитрівський з 24 по 28 жовтня. З другої половини 19 ст. в місті ще став проводитись новий Здвиженський, або як і ще називали Хресто-воздвиженський чи Воздвиженський ярмарок, і тривав з 10 по 15 вересня. Проведення ярмарку співпадало з християнським святом Хрестовоздвиженням (13 вересня).

Це свято почали відзначати з Іуст., і є одним з найдавніших. Воно знаменує собою одразу дві події з історії хреста Господнього: обретіння його в Іуст. та повернення з Персії у Уст.

За іудейським звичаєм, зняряддя страги клали у братську могилу разом з тілами страчених, тому хрест Христа був похований поруч з розбійниками біля Голгофського пагорба, недалеко від Єрусалима. На початку II ст. імператор Адріан, однаково вороже настроєний і до іудаїзму, і до християнства, вирішив знищити сліди ненависних релігій: він розрив Голгофський пагорб, засипав печеру Святого Гроба та спорудив храм Венери.

У 326 році відбулася визначна подія. Мати імператора Костянтина - Єлена, якій вже було 80 років, вирушила до Єрусалима і знайшла хрест, на якому був розп'ятий Христос. Доказом його автентичності, за переказами, було те, що коли на хрест поклали померлого - він

ожив. Від хреста зіпалася ще одна тяжко хвора жінка.

Після хрест був зведений на Голгофі. Для того, щоб хрест бачили всі, єрусалимський патріарх Макарій підводився на високе місце, де був знайдений хрест, та підіймав його, благословляючи народ. Пізніше на цьому місці спорудили храм, освячення якого відбулося 13 вересня 335 р.; наступний день - 14 вересня (за старим стилем) і став святковим днем.

Друга подія пов'язана з багаторічною війною Візантії з Персією. У 614 р. перси розгромили та пограбували Єрусалим. Серед іншої багатой поживи був і хрест Господній - який вони збиралися продати, сподіваючись одержати великі гроші. Але у 628 р. імператор Іраклій розгромив персів і повернув святиню до Єрусалиму.

Цей день у Візантії став навіть чимось схожим на державне свято, а хрест сприймали як емблему імперії та зображували на стінах державних приміщень та офіційному одязі. У день свята він прилюдно зводився священниками та єпископами, які благословляли хрестом усі чотири сторони світу, а люди у цей час співали "Господи помилуй". Обряд цей і сьогодні здійснюється у церквах після святково вивеснення і "воздвиження" хреста наприкінці святкової всеношної. Свято Хрестовоздвиження для віруючих є днем посту та молитви. У цей день здійснюється церквою хрестний хід, відправляються молебні, які присвячені майбутньому врожаю, зілленню немічних. Вважається, що в цей день хрест набуває чудодійної сили. Зображувати фігуру Ісуса на хресті починають з X ст.

У народному побуті назва свята здавна зближувалася зі словом "Двигатися", і з ним поєднувалися всі прикмети, звичаї цього дня у повсякденному житті хлібороба. Назва свята пояснювалася й таким, наприклад, чином: на Здвиження земля рухається ближче до зми, а тому

від цього часу наступають холодні дні і птахи відлітають до вирію.

За народною уявою це останній день, коли плазуни можуть безперешкодно гуляти в лісовій обителі. Саме в цей день, вони мають одзвітуватися за свої вчинки.

Образ змії завше викликав острах, уособлювався з такими рисами, як хитрість і зрадливість. Тому Здвиження - день Підземного. Він скликав всіх змії ще до того часу, як земля "здригнеться". На суд до підземного з усіх сторін сповзалися, котилися і злітали гади - змії. Тут вони мали одзвітуватися, хто з них

найбільше прощтрафився; кусав людей, нищив пташині яєчка та їх пашеняг. За кожен добрий вчинок Підземний засуджував до загибелі: "Не ввійти вам в землю, не вигриватися і не відіпатися. Залишайтеся вам на морозі й снігу і спокутувати людську наругу".

Подібні суди начебто мали місце і серед птахів. Особливо це стосувалося зозуль, котрі протягом літа байдкували - не вили гніздекоч. Не вигодовували діточок. А свої яєчка підкидали іншим. За це вони мусили в останню чергу вирушати до вирію, щоби дорогою поїти і годувати стомлених птахів; якщо котра з них приставала, то зозулі мусили нести її на собі (щоправда, одними з перших вирушають до теплих країв саме ці пернаті, від чого й примовка: "У зозулі золотий ключ од вирію: вона першою відкриває його і останньою замикає"). Та не будемо надто прискіпливими. Мораль тут проста: за свою безтурботність і нечемні вчинки кожен має понести кару.

Вважалося, що небезпечно ходити у цей день до лісу. А також існувало уявлення, що у день Здвиження не треба починати будь-яку справу, вона закінчиться невдачею.

Та повернімося до наших днів. В нашому місті стало традицією проводити Здвиженський ярмарок, коли всі організації міста: підприємства, школи, садочки, учбові заклади, народні умільці з різних куточків України і нашого міста пропонують свої вироби, свою продукцію для жителів та гостей нашого міста. Хоча в наш час ярмарок триває лише один день, але і за цей короткий проміжок часу прилучани встигають познайомитися з різноманітною продукцією, котра представлена на ярмарку. Під час проведення таких свят відчувається невидимий зв'язок з величним та прекрасним минулим нашого міста, котре переповнює душу кожного хто не байдужий до історії рідного краю.

Тетяна Зоць

Вулиці рідного міста

г. Прилуки Александровская улица

Кожен день, крокуючи містом повз ошатні будиночки чи яскраві вітрини магазинів, ми й не задумуємось над тим, як виглядало наше місто сто-двісті років тому, що було споруджено на тій чи іншій вулиці або звідки походять назви самих вулиць. Про останні й піде мова далі.

Перші вулиці в Прилуках з'явилися на початку 17 століття. Вони проходили як в межах самої фортеці, так і поза нею. Існували зовнішні і внутрішні вулиці. Перші були природним продовженням шляхів, що з'єднували місто з іншими населеними пунктами. Другі ж служили для переміщення по фортеці. На плані фортеці за 1768 р. можна побачити, що найбільша вулиця міста мала дуговидну форму. Повторюючи контури земляного валу вона простягалась від пн.-зх. околиці до пн.-сх.. Пересічена вона була лише зовнішніми вулицями. Внутрішні вулиці з'єднувались з нею майже під прямим кутом і радіально розходились від ринкової площі між Преображенською церквою і собором Різдва. В документальних джерелах того періоду назви вулиць не згадуються. Ширина вулиць приблизно дорівнювала ширині трьох возів. Поряд з вулицями у фортеці були й провулки. Більша частина населення міста мешкала за стінами фортеці, утворюючи там передмістя або підварки (у 18 ст. вони ще називалися форштадтами). Тоді в Прилуках було три зовнішні (магістральні) вулиці - Київська,

Пирятинська, Роменська. В кінці 18 ст. згадується ще й четверта - Іванівська. Назв внутрішні вулиці здебільшого не мали, окрім тих, назва яких пов'язана з рельєфом місцевості. Існували так звані "кутки", що утворювались з частини вулиці та провулків. Їх назви походили від прізвища першого поселенця чи поселенців, що мешкали там або за родом їх ремесла. На початку 19 ст. згадуються такі назви частин міста, де жили міщани Берегова, Нагірна, Ключанова, Серединна, Товстоп'ятова, Березнякова та Онищенкова. Ці назви пов'язані зі старою (до регулярного планування) сіткою внутрішніх вулиць. В документальних джерелах після 1832 вони вже не згадуються, але старожили ці назви ще пам'ятають.

У 1802 р. складено перший план нової забудови міста. За цим планом територія міста поділялась на прямокутні квартали переважно одного розміру (100 x 100 саж.). Потрібно доповнити, що квартали, які розміщувались біля Удаю, поблизу Трьохсвятительської церкви та на околицях мали інші розміри. Окрім того, встановлювалась ширина вулиць, так ширина зовнішніх становила 10 саж., другорядних - 5 саж. Два десятиліття проводились роботи по розбивці нових вулиць і кварталів, але забудова за планом 1802, 1805 і 1817 фактично розпочалась після пожежі 1831 року. Внаслідок перепланування вулиці Київська, Роменська і Пирятинська були трохи

спрямлені, але основний їх напрямок зберігся. Іванівська вулиця отримала назву Конопотська. На початку другої половини 19 ст. виникла ще одна магістральна вулиця, яка в 1860-ті р.р. отримала назву Переяславська. Це виникло внаслідок того, що виїзд з міста до Переяславського шляху був перенесений з Пирятинської вулиці до сучасної Переяславської. Обидві магістральні вулиці Конопотська і Переяславська не були розширені до 10 саж..

На 1859 р. формально безіменними залишалися 25 внутрішніх вулиць. Населення звичай користувалось старими назвами "кутків". У 1888 р. вперше згадані 4 внутрішні вулиці: Кладовищенська, Соборна, Синагогська та Старо-Іванівська. У переважній більшості назви внутрішніх вулиць в Прилуках почали впроваджувати в 80 - х р.р. 19 ст. Більшість первісних назв вулиць збереглося до 1917 р., але чимало їх змінило свої назви в останньому десятиріччі 19 ст. По плану і оціночному опису Прилук за 1900 місто поділене на 120 кварталів, 28 вулиць мають назви, в яких відображена історія міста. Це такі вулиці, як П р е о б р а ж е н с ь к а , Трьохсвятительська, Мішанська, Гімназична, Хліборобська, Олександрівська, Скоропадська та інші.

Після 1917 почалось масове перейменування вулиць на честь осіб, які ніякого відношення до Прилук не мали. Найбільше їх перейменування відбулось в 1925, 1934 і 1938 р.р. Так виникли вулиці: Карла Маркса, Леніна, Енгельса Ф., Карла Лібкнехта, Срова В.О., Фрунзе М.В. та інші. У наш час також продовжується перейменування вулиць міста, тільки сьогодні вони отримують свої історичні назви. Так, вулиця Свердлова перейменована у Вокзальну. Вперше що вона отримала у 1894 році, коли у 1893 побудували залізницю і вокзал. Вулицю Орджонікідзе перейменовано у Галаганівську, на честь почесного громадянина Прилук, колишнього предводителя дворянства

Григорія Павловича Галагана (1819-88). Горького вулиця перейменована у Садову. Вперше ця назва в документах згадується 1896, і виникла у зв'язку з тим, що вулиця вела до міського саду, який закладався в 19 ст.. Вулиця Радянська перейменована у Соборну. Цю назву вона отримала у 1888. На той час вулиця перетинала Базарну площу, на якій знаходився собор Різдва Богородиці, звідки й отримала свою першу назву. Вулиця Жовтнева отримала назву Гімназична. Вперше під такою назвою вона згадана у 1897. Вулицю Маркса Карла перейменовано у Земську. Пролетарська отримала назву Андріївська. Карла Лібкнехта стала Костянтинівською та інші.

Присемно відзначити, що переживши десятки років деякі вулиці, все ж таки, зберегли свої історичні назви. Вулиця Берегова названа так через те, що проходить по берегу р. Удай. Вулиця Козача отримала назву у зв'язку з тим, що на ній мешкало багато козаків. Вулиця Руська названа так, тому що на ній одними з перших поселились вихідці з Росії-Ланіни, Солохи. Так, Данила Солоху по вуличному і прозивали "руський". А ось сучасна вулиця Ярмаркова на початку 20 ст. була забудована лише від сучасної вул. Берегової до вул. Київської, а далі містилася Ярмаркова площа, від чого походить її теперішня назва. Потрібно додати, що спочатку вулиця називалась Казначейська, її назва походить від казначейства, що містилося на розі з вул. Київською.

Сьогодні наше місто розростається, набуває нових сучасних рис, але поряд з цим, воно зберігає тісний зв'язок з минулим. Берегти пам'ять про минулі часи допомагають вулиці, а точніше їхні назви. Тож нині, коли лише зводиться на ноги наша молода держава, вкрай важливо аби у назвах вулиць відображалась перш за все історія країни, прославлялись імена її найдостойніших дочок та синів.

Ірина Біленко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 771. Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 10 (112) Жовтень 2006 року

В цьому місяці:

3 жовтня - засновано фінансово-правовий коледж (2001).

4 жовтня - засновано краєзнавчий музей як природо-історичний (1894).

6 жовтня - встановлено танк Т - 34 (1983) як

пам'ятник воїнам-визволителям міста від німецько-фашистських загарбників

8 жовтня - народився Володимир Миколайович Бабак (1946), член Спілки художників України, уродженець Прилук.

Прилуки за доби козаччини

Фортеця Прилуки. XVII ст.

Козаччина - період в житті нашої держави та її міста не досить тривалий, але досить насичений, цікавий і навіть трагічний.

Термін "козак" згадується ще у Початковій монгольській хроніці 1240 року, куди перейшов з тюрських мов у значенні "схильний до завоювання". В ХІУ столітті у кочових племен - половців це слово означало "страж".

Більш за все, що саме козаки, починаючи з ХІУ століття захищали південні рубежі Київської Русі від набігів з диких степів.

Створені для боротьби з нападниками збройні загопи називали полками.

В ХУ столітті слово "козак" вживалося на означення вільних людей, які населяли південно-українські степи. В деяких документах того періоду слово "козак" вживалося в розумінні "вершник".

Небажання терпіти знущення з боку чужоземних феодалів призвели до втечі селян, жителів міст у південні Придніпровські степи.

Налякана зростанням козацтва Польща робила відчайдушні спроби придушити, пригнітити козаків, на що вони відповідали рішучими виступами зі зброєю в руках. Одним з таких збройних виступів було повстання під проводом братів Стусів у 1505 році. Саме ця подія і є початком літопису козацтва України.

Розповідь про значимі, на мою думку, події в житті рідного міста я почну з 1569 року, коли була прийнята "славнозвісна" Люблінська унія - об'єднання Польщі з Литвою в єдину державу

(Продовження на 2-й стор.)

Прилуки за доби козаччини

- Річ Посполиту. Люблінська унія - щось середнє між католицизмом і православ'ям під главенством Папи. Саме після її прийняття прилучани, як і більшість українців, потрапили під владу Польщі. А приймалася ця унія з метою ще більшого поневолення українського народу і розповсюдження католицизму.

В ході довготривалої боротьби проти татарських, турецьких загарбників, польських, литовських та й своїх феодалів формувалася своєрідна соціальна і військова організація козацтва

Однією з форм боротьби народних мас проти соціального і національного гніту була втеча від гнобителів /за дніпровські пороги/.

В кінці XV, напочатку XVI століття, засновані втікачами козацькі поселення вже займали значні території в районі Канева, Черкас. У першій чверті XVI століття за Дніпровськими порогами виникла козацька республіка під назвою Запорізька Січ, яка відіграла велику і головну роль у національно-визвольній боротьбі українського народу

Основними принципами Запорізької Січі, як козацької держави і політичного утворення були родинні принципи побратимства, рівності, свободи, мужності. Не останнє місце в цих принципах займало кобзарство, спеціальне навчання молодих козаків. Специфічним було і привіття незвичайного,

характерного для козаків, ставлення до жінок. Всі принципи впроваджувалися в життя під проводом релігії.

Початок XVII століття характеризувався хвилею народних повстань. У 1638 році прилучани приймали участь у селянсько-козацькому повстанні під проводом Гуні й Острянина проти польського панування. Козацько-селянські повстання того періоду були передвісниками визвольної війни українського народу 1648-1654 років.

Багата земля приудайського краю притягувала до себе не тільки ворогів, але й добрих людей, особливо з західних регіонів України. В результаті, так званої, народної колонізації, кількість жителів Прилуччини, в тому числі і міста, значно збільшилося. Навколо Прилук почали виникати нові села, хутори. Ще до початку визвольної війни біля стін земляного міста вже були передмістя Кустівці, Квашинці, Броварки. Мешканці Квашенців готували дуже смачний квас. Взимку козаки закушували оковиту солоними огірочками та квашеною капустою, а маленькі козачата ласувалися квашеними яблуками та кавунчиками, виготовленими на Квашенцях. На Кустівцях жили: кожум'яки, кушніри, стельмахи, покрівельники. Подовгу засиджувалися у шинках, а їх у місті було чимало, козаки, смакуючи пиво, зварене на Броварках.

в 40-х роках XVII століття Прилуки вже були відносно великим містом, в якому починала зароджуватися промисловість. З'являються перші цехові організації ремесників, як прообрази підприємств. Грамоти - дозволи отримали ковальський, шевський, кравецький, візницький цехи. Цікаво, що згідно цих грамот кожоз цехів повинен був виділяти кошти для забезпечення надійної і постійної обороноздатності міста.

Козацька фортеця того періоду вражала своєю могутністю, викликала захоплення і здивування у купців, мандрівників, людей добрих і наводила жах

на тих, хто приходив з мечем.

З півночі фортецю захищали високі і круті береги Удаю, на яких стояли великі пушки. З півдня, заходу і сходу велику перешкоду ворогам становив штучний канал шириною 5-7 метрів. Канал заповнювався водою з Муховця /притока Удаю/. Вздовж рову внутрішньої сторони фортеці насипався земляний вал, висотою 12 метрів на якому стояла дерев'яна стіна з колод, висотою до 3 метрів, заточених доверху. На брамах, а їх було чотири, стояли малі пушки.

Дитинець - серцевина міста теж був обнесений валом, вздовж якого тягнувся рів з водою. Із замку, тобто дитинця, до Удаю, вели декілька підземних ходів.

На самому початку визвольної війни, у 1648 році, гетьманом Богданом Хмельницьким було введено в Україні територіально-адміністративний поділ на полки. Кожен полк іменувався за назвою міста, де перебувала /проживала/ полкова старшина, полковник і збиралася полкова рада

З березня 1648 року наше місто стало адміністративно-територіальним і військовим центром прилуцького полку. Майже водночас, але вже іншим універсалом гетьман призначив першим прилуцьким полковником молодого та добре знаного в Січі, мельника з Густині Івана Шкурата /Мельниченка/. Прилуцький полк, як військова одиниця нараховував близько 2 тисяч козаків. Полковник був наділений в полку необмеженою владою - відповідав за справи військові і цивільні. В разі відсутності полковника його обов'язки виконував наказний полковник.

Найближчим помічником полковника була полкова старшина, обозний, суддя, писар, осавул, хорунжий. Головним і першим заступником полковника був обозний, який до того ж керував артилерією. Суддя відав усіма судовими справами і, як не дивно, брав участь у військових походах. Осавул був помічником полковника у військових справах і відповідав за збереження полкового прапора.

Прилуцький полк складався з 20 сотен. Сотню очолював сотник і сотенна старшина. Старшина, до якої входили: хорунжий, писар і осавул, відповідала за військово спорядження козаків та артилерію, збирала і готувала козаків до походу, забезпечувала захист і охорону території сотні в разі нападу ворогів. В містах, сотенних містечках були отамани і городові.

Сотні складалися з куренів. Кожне село становило курень, який очолював курінний отаман. Він відповідав за стан усіх справ у курені, а головне військових. Прилуцький полк приймав участь майже у всіх битвах в ході визвольної війни (1648-1654 рр.), де показуючи чудеса хоробрості і героїзму: у лютому 1649 року під час облоги фортеці Збараж, у серпні того ж року у битві під Зборовим, у травні 1652 року у розгромі польської армії під Батогом...

Немеркнучою славою відкрили себе козаки полку на чолі з полковником Іваном Шкуратом і у битві під Берестечком у червні 1651 року. Майже всі вони склали свої буйні голови, прикриваючи відхід з оточення основного війська

Щодо Івана Шкурата. Дитячі та юнацькі роки його пройшли на Запорозжі в навчанні військовій справі. Батько його був мельником (мав великий млин неподалік Густині), то му на Січі Івана прозивали Мельниченком.

Прилуки за доби козаччини

Іван Шкурат-Мельниченко

У 2001 році, з нагоди 350-річчя згаданої битви, делегація від нашого міста побувала у Берестечку, відвідала козацькі могили, низько вклонилася праху земляків і посипала на їх могили частку землі Приудайського краю. Вічна їм пам'ять!

Трагічним для жителів міста став рік 1652-й. У вересні цього року місто охопила епідемія чуми, яка поширилася з заходу. Населення Прилук зменшилося майже вдвічі.

Ведучі Національно-визвольну війну проти панської Польщі, козаки прилуцького полку приймали участь і у військових походах проти Туреччини.

Хочу сказати декілька слів про прилуцького полковника Дмитра Лазаревича Горленка, сина не менш відомого і безславно загиблого полковника прилуцького Лазаря Горленка. Дмитро Горленко правив прилуцьким полком протягом 16 років. Він, як ніхто інший, серед усіх прилуцьких полковників зробив найбільш великий внесок у розбудову міста, підвищив обороноздатність і міць фортеці. За часи його правління високого розвитку набуло ремесло, торгівля. Ним було побудовано Іванівську церкву і собор Різдва у Прилуках та Петропавлівську і Миколаївську церкви у Густині. В місті проходилося 3 ярмарки, двоє з яких Іванівський та Дмитрівський були організовані Горленком. На ярмарках торгували купці з Москви, Гомеля, Полтави, Києва і навіть зарубіжжя. Двічі на тиждень проходили базари - щопонеділка і щоп'ятниці. Горленко неодноразово водив козаків свого полку до Литви, Польщі, Курляндії... здійснював походи на татар, турків. За мужність і героїзм проявлені при взятті Азову /1696 р./ цар Петро I нагородив кожного з козаків прилуцького полку, а полковник Горленко отримав 15 золотих. У жовтні 1708 року гетьман Іван Мазепа разом з 5 тисячами козаків перейшов на бік

шведського короля Карла XII. До останнього подиху життя І. Мазепа був при ньому Дмитро Горленко.

В 1714 році Петро I призначив прилуцьким полковником Гната Галагана, який очолював полковий уряд майже чверть віку. Під його командуванням козаки полку не тільки приймали участь у військових походах, а й працювали на будівництві каналів між Волгою і Доном. З каторжних робіт на Ладозькому озері не повернулася до рідних хат більша частина козаків полку.

Майже в повному складі козаки полку працювали на спорудженні фортифікаційних споруд Києва. В період очолювання Г. Галаганом полкового уряду в Прилуках з'явилися перші кам'яні будівлі. Десь в період між 1714 та 1718 роками побудована полкова скарбниця або як її ще називали арсенал Галагана. Побудована вона була для зберігання полкової казни, коштовностей, зброї, клейнодів.

В цей же період полковник Галаган побудував за свої кошти Спасо-Преображенську церкву та дзвіницю /нині Миколаївська церква/. Цікаво що в кінці 80-х років минулого століття Спасо-Преображенський собор планувалося використовувати під музей декоративно-вжиткового мистецтва. Так от, обстежуючи церкву ми /працівники музею/ натрапили у правій абсиді церкви на зруйнований склеп з прахом фундатора цієї споруди Гната Галагана. Зібравши останки і огорнувши їх матерією ми поклали їх на місце. Так вони там і лежать. Мої спроби умовити настоятеля церкви встановити дошку /табличку/ з викарбованим на ній ім'ям засновника церкви успіхом не увінчалися.

Продовжуючи свій ліричний відступ від козаччини до сьогодення не можу не розповісти про пам'ятник, що поруч із полковою скарбницею. Років 15 тому, прокладаючи електрокабель, біля парку О. Кошового, робітники натрапили на домовину. Ми були вкрай здивовані, коли побачили у домовині природно муміфіковане тіло козака з пробитою скронею. Одежа /полотняна сорочка, пояс, штани, шапка/ майже повністю збереглася. На жаль ми не змогли зберегти унікальну знахідку і показувати її у спеціально спорудженому мавзолеї гостям і жителям міста. Колишнє керівництво міста не дало добро на бальзамацію тіла та спорудження пам'ятника-усипальниці.

Грізний вигляд мала прилуцька фортеця ще і напочатку XVIII століття.

В місті проживали міщани, козаки, полкова та сотенна старшини. Але серед цих верст найбільше було ремісників. Ні одне місто на Північному Лівобережжі не мало такої кількості ремісників, як Прилуки. Крім відомих шести ремісничих цехів, кравецького, калачницького, ткацького, шевського, бондарського, різницького в Прилуках були ремісники інших спеціальностей, які не мали цехових організацій. Серед них: теслярі, гончари, малярі, цирульники, "золотарі".

Велика увага приділялася освіті. За переписом 1748 року в прилуцькому полку налічувалося 69 шкіл.

В першій половині XVIII століття в Прилуках було три великі вулиці - Київська, Пирятинська, Роменська. В кінці століття до них добавилася ще одна - Іваницька.

(Закінчення на 4-й стор.)

Прилуки за доби козаччини

У другій половині ХУІІІ століття подальша доля міст-фортець була визначена військово-політичними обставинами, в результаті яких кордони відійшли далеко на південь. Необхідність оборонних споруд, в тому числі і в Прилуках, відпала. Згодом, те що не було зруйноване часом, згоріло під час пожежі 1781 року. З того періоду про грізний вигляд міста, як фортеці, вже нічого не нагадувало.

Сьогодні територія колишньої фортеці має вигляд чого завгодно, але тільки не історичної зони. Більшість її нині займають базар та торгові ряди. Аж ніяк не вписується тут і 5-поверховий будинок, побудований у 70-х роках. Це ж треба було в цьому святому місці побудувати туалет, дозволити рух і стоянку автотранспорту.

Якщо у 1743 році в Прилуках налічувалося 1382 хати, то у 1781 їх було лише 915. Зменшення кількості хат пов'язане з тим, що влітку 1781 року в місті сталася зазначена вище пожежа.

За переписом населення 1781 року в місті було: "пляхетських" - 36 дворів, різночинців - 34, духовенства - 8, козаків - 168 хат, міщан - 365 хат, підсусідків - 294 хати.

Останній прилуцький полковник Олександр Якубович отримав пернач у 1773 році, а через рік

він повів козаків свого полку в останній похід проти повстанців під орудою Омеляна Пугачева.

Через 10 років Указом Воєнної колегії Російської імперії козацькі полки Лівобережжя були перетворені на регулярні полки російської армії.

133 роки, з 1648 по 1781-й, проіснував козацький полковий устрій в Україні. 133 роки наше місто було полковим центром, який відіграв важливу роль в історії цього періоду України, який зветься козаччиною. За період козаччини прилуцький полковий уряд очолювали 23 полковники: Іван Шкурат-Мельниченко, Федір Кисіль, Тимофій Носач, Яків Ворониченко, Семен Герасимов, Петро Дорошенко, Федір Терещенко, Лазар Горленко, Дмитро Чернявський, Данило Пісоцький, Іван Щербина, Іван Маценко, Семен Третяк, Федір Мовчан, Іван Стороженко, Дмитро Горленко, Іван Ніс, Гнат Галаган, Григорій Галаган, Іван Галаган, Петро Горленко, Іван Тарновський, Олександр Якубович.

На жаль ми не пам'ятаємо імен простих козаків - прилучан, які боронили рідне місто і Україну від супостатів, але їх життєвий подвиг, прагнення до свободи, високе почуття любові до рідної землі для нас, жителів славного міста над Удаєм є взірцем.

Леонід Карпилянський.

ІМЕНА В ІСТОРІЇ НАШОГО КРАЮ

(В ДЗЕРКАЛІ ФІЛАТЕЛІЇ)

"Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього, хто не шанує людей свого народу, той сам не годен пошани"
Максим Рильський.

В "Скарбниці" вже друкувався матеріал про імена людей, які пов'язані з історією нашого міста і краю. В цьому ж номері газети продовжуємо розповідь про інших видатних діячів минулого, зокрема періоду Гетьманщини, які також знайшли своє відображення у дзеркалі філателії.

Так у 1995 році були випущені в обіг марки, присвячені Петру Сагайдачному, Богдану Хмельницькому, Івану Мазепі.

З історичних джерел відомо, що у червні 1620 року Єрусалимський патріарх Феофан, повертаючись із Москви, тримав шлях у міста Малої Росії. Коли він з Путівля доїхав до Густинського монастиря, поблизу Прилук, то там його зустрів гетьман Сагайдачний. Можна з упевненістю припустити, що гетьманові довелося перебувати тут декілька днів, щоб дочекатися приїзду патріарха. Справа яку він задумав, була варта того. Після короткочасного перебування в монастирі кортеж, у супроводі Сагайдачного вирушив до Києва. "Аки пчѣлы матку свою, тако святейшого отца пастыря овцы словесные от волков противных стережа ху".

Як відомо з історичних джерел, в часи Сагайдачного майже вся ієрархія православного духовенства була вже уніатська, хоч народ унії і не

признавав. Зважаючи на ситуацію, яка склалася на той час, Сагайдачний домігся оновлення православної ієрархії.

З цієї метою він і звернувся до єрусалимського патріарха Феофана. Тодішні події в Польщі допомогли Сагайдачному схилити на свій бік патріарха і здійснити свої наміри.

Як зазначає В.Антонович: "Зроблено так, що в кожному місті, де він ставав, чекав уже громадський вибранець, якого він і висвячував на єпископа, а той уже висвячував православне духовенство на всю свою єпархію. Таким чином Теофан (Феофан) переїхав Україну, висвятив сім єпископів, а на Київського митрополита поставив Йова Борецького... Таким робом настановлено враз православну ієрархію для цілого краю." Э у мене марка і поштовий конверт, присвячені 400-річчю з дня народження Богдана Зіновія Хмельницького, випущені в обіг в

цьому ж таки, 1995 році. В 1998 році у зв'язку з 350-річчям початку визвольної боротьби

ІМЕНА В ІСТОРІЇ НАШОГО КРАЮ

українського народу під проводом Богдана Хмельницького було випущено малий лист вартістю в 4 гривні. В центрі - портрет гетьмана, а навколо нього - марки, на яких зображено епізоди боїв козацько-селянського війська з польськими поневолювачами.

Прикрашає мою колекцію і марка з портретом Б.Хмельницького, випущена ще в 1918 році в період існування Української Народної Республіки (УНР).

Хоч прямих свідчень про перебування Хмельницького на Прилуччині не зафіксовано, проте з історичних джерел добре відомо про його зв'язки з Густинським монастирем.

Так, зокрема, у своїй праці "Богдан Хмельницький" І.П.Крип'якевич зазначив: "Можна гадати, що Хмельницький мав зв'язки з Густинським монастирем, монахи якого брали участь у козацько-селянській війні 1637-1638 р.р.; цей монастир, перший з-поміж усіх монастирів після перемог українських військ на чолі з Хмельницьким, послав до гетьмана своїх посланців, які одержали від нього оборонні універсали. Відомо 16 різних універсалів на користь Густинського монастиря, підписаних рукою гетьмана.

Також відомо, що в останній рік свого життя, у 1657 році, Хмельницький послав від себе Петра Дорошенка і доручив йому розслідувати разом з прилуцьким полковим суддею, на чийй землі "засіло село Левки: гетьманський посланець присудив село Густинському монастирю".

До речі, Петру Дорошенку також присвячено одну із марок зазначеної вище серії. Він, як відомо, згодом після згаданих вище подій, очолив Прилуцький козацький полк, яким керував декілька років. Марка випущена в 1998 році.

Ще двом гетьманам, які причетні до подій у нашому краї, присвячено поштові марки. Так у 2000 році було випущено в поштовий обіг марку, на якій зображено портрет гетьмана Івана Самойловича.

З історичних джерел відомо, що гетьман І.Самойлович був запрошений отцем Авксентієм

до Густинської обителі, і той ублагав гетьмана побудувати кам'яну Троїцьку церкву на місці згорівшої у 1671 році. Самойлович згодився і 8 червня 1674 року, на трійцю, відбулося урочисте закладення церкви. А вже 1 серпня 1676 року чернігівській єпископ Лазар Баранович освятив нову церкву, на одній із стін якої, всередині храму, було на повний зріст зобразено постать Івана Самойловича. Стояв гетьман молитовно склавши руки, біля нього - аналой з гетьманською булавою і шапкою, над ним - родовий герб.

Праворуч від Троїцької церкви - Воскресенська церква з трапезною і ризницею. Побудована вона, як відомо, на кошти вже іншого гетьмана - Івана Мазепи.

Зведена була в 1695 році на честь Успіння Богоматері на місці старої дерев'яної церкви. З 1845 року вона носить назву Воскресіння Господнього.

Є відомості про те, що зазначене вище будівництво обійшлося Мазепі в сумі 10000 золотих: відомо також, що інша церква, Петра і Павла, вибудована також його коштом.

Зазначається, зокрема, про щорічне виділення гетьмана 500 золотих Густинському монастирю протягом його гетьманування.

Бував гетьман Іван Мазепа і в Прилуках. Відомо, зокрема, що в січні 1708 року його вітав у себе вдома полковник Дмитро Горленко.

В 1995 році гетьману Івану Мазепі також було присвячено одну із марок вище зазначеної серії. Прикрашає мою колекцію і марка з портретом гетьмана, випущена ще 1918 року, в період існування УНР (Української Народної Республіки).

Анатолій Риженко.

Література.

1. Історичні постаті України. Історичні нариси. Одеса, 1993.
2. Володимир Антонович. Про козацькі часи на Україні. К., 1991.
3. Там, же, с. 80-81.
4. І.П.Крип'якевич. Богдан Хмельницький. Львів.
5. Платон Белецький. Украинская портретная живопись ХУІІ-ХУІІІ в.в. Ленинград, 1981.
6. Пам'ятки України, № 6, 1991.
7. "Скарбниця" № 5 (77), травень 2003 р.

Народний архітектор

Архітектура - це мистецтво. Мистецтво проектування і будівництва будинків, споруд та їх комплексів, а також система, споруд, яка формус в просторі середовище для життя та діяльності людей.

Зародження архітектури відноситься до часів первісного ладу, коли у різних кінцях світу почали будувати примітивне житло - печери, землянки, споруди з кісток мамонта. З розвитком родового ладу з'являються поселення з наземним житлом. З минулого ми отримали спадщину - безцінні пам'ятки історії та культури. У них матеріалізована історія українського народу, його творчість, боротьба за краще майбутнє. Пам'ятки є свідками економічного, суспільно-політичного, науково-технічного і культурного досвіду нашого народу. Про життя українців, їх культуру і традиції багато чого можна довідатись, вивчаючи народну архітектуру.

Народна архітектура складалась на протязі століть шляхом безперервного удосконалення прийомів і форм, які відповідали умовам життя, побутовому устрою і художнім смакам народу. З покоління до покоління передавався накопичений досвід, шліфувалась художня майстерність, поліпшувались професійні прийоми і навички зодчих. Так створювались народні

архітектурно-будівельні і художньо-декоративні традиції. Народна архітектурна творчість найбільш яскраво проявилась у сільському житті. Його характерною особливістю являється органічна єдність і взаємообумовленість функціональних та технічних потреб і художньої форми. Тому народна архітектурна творчість знаходить своє відображення не тільки у художньому обліку-житлового будинку, але й у його плануванні та конструктивному рішенні. Дослідження народної архітектурної творчості являє собою комплексну проблему, де архітектур но-будівельні і мистецькі питання тісно переплітаються з економікою, етнографією та історією. Усе своє життя цій справі присвятив наш земляк, український архітектор, доктор мистецтвознавства, професор - Віктор Петрович Самойлович.

Віктор Петрович народився 4 вересня 1911 року у м.Прилуки. Закінчивши семирічну у 1928 році вступив на навчання до Черкаського шляхо-будівельного технікуму. По закінченні якого з 1932 - 1934 р.р. спеціалізувався по будівництву ферм, мостів через р.Рось. з 1934 -1935 роки працював на будівництві Київського залізничного вокзалу під керівництвом академіка О.М.Вербницького. У 1935 р. закінчив вищі технічні курси і вступив на II курс архітектурного факультету. Київського інженерно-будівельного інституту. По закінченні, з відзнакою, цього закладу вступив до аспірантури КІБІ.

У Великій Вітчизняній війні участі не приймав, був звільнений через поганий зір. Після війни навчається у аспірантурі Академії архітектури. Ще в студентські роки, навчаючись у інституті, Віктор Петрович почав вивчати народну архітектуру України і захопився цією справою на все життя. Тема його дисертації на кандидатську ступень мала назву "Народне житло Поділля". З 1944 - 1947 р.р. викладає у київському інженерно-

будівельному інституті, з 1947 - 1990 у художньому інституті. У 1992 р. отримав звання почесного члена Української академії архітектури, а з 1993 р. - почесний професор Української академії мистецтв. За багато років Віктором Петровичем Самойловичем було досліджено усі регіони України, зафіксовано краші зразки народної архітектури, в яких втілювався талант і творчість народних майстрів, естетичні уподобання українського народу, синтез народного мистецтва і архітектури. Саме українська народна архітектура синтезувала у собі усі види мистецтв - гармонійну довершеність композиції, декоративні засоби виразності /різьблення по дереву, кольоровий декор, настінний розпис та інш./ Все це збирав Віктор Петрович - замальовував, фотографував і отримав величезний документальний матеріал, який і розкрив світові у своїх працях: "Жилой дом колхозника" /1951/, "Народна творчість в архітектурі сільського житла" /1961/, "Українське народне житло" /1972/, "Народна архітектурна творчість" /1977/. Був співавтором колективних праць: "Очерки истории архитектур Украинской ССР", "Украинское народное искусство. Живопись". На цих виданнях вчилися і вчать архітектори, художники, численні учні та аспіранти професора В.П.Самойловича. Велика його роль у створенні Музею народної архітектури та побуту під Києвом. Останньою працею є "Народна архітектура України в ілюстраціях". Це результат наполегливої праці, адже кожна ілюстрація треба було зробити власноручно. В цій роботі ми бачимо найяскравіші зразки народної архітектури, в яких відображені національна самобутність та естетичні уподобання українського народу. Помер наш видатний земляк 11 квітня 2000 року, похований у Києві.

Тетяна Іващенко.

Музею Прилуцьким - 112!

У плинні пам'яті ми раз-по-раз повертаємося до нашого коріння. Чи не тому з роками стають дорожчими й милішими нашому серцю старезні дерева, старовинні будівлі, а в них - давні ікони, рушники, одяг, окремі предмети побуту... Адже вони зберігають і воскрешають у наших душах картини первісного відкриття світу, почуття широго захоплення прекрасним минулим, без якого наше подальше життя втрачає будь-який зміст. Усі ми, нині живучі на рідній землі, є спадкоємцями своїх предків. І зв'язок поколінь, не тільки генетичний, а й духовний, гарантує безперервність існування нашої нації упродовж віків. Духовний світ людини - то найцінніший скарб будь-якого суспільства. Адже лише духовно багата людина златна залишить по собі землю, прикрашену неповторністю свого таланту, що дає можливість залишити яскравий слід в історії. Такий слід в історії нашого краю лишили по собі І. Н. Капустянський та В. І. Маслов, руками котрих творилася духовність нашого краю - Прилуцький краєзнавчий музей.

4 жовтня 2006 р. Прилуцькому краєзнавчому музею виповнюється 112 років. Не зважаючи на страшні лихоліття, які довелося пережити нашому музею - це і 30-ті роки, і період окупації, і 1953 рік... а згодом нерозумні вчинки і самої місцевої влади, він вистояв під цим буревієм неггод.

Сьогодні музей починає жити новим життям. Незабаром музейні експонати зустрінуть перших відвідувачів нового музею. А для цього ведеться активна робота по підготовці нової експозиції музею. Вже зараз нам вдалося завершити ремонт фондосховища.

Музей постійно бере участь в різних міських заходах. Нещодавно, на День незалежності, прилучани мали можливість поринути в світ прекрасного в невеличкому "музейному містечку", котре для них підготували працівники музею. На свято визволення міста від фашистської окупації - відбулося ряд заходів, зустрічей з ветеранами і в філіалі музею, і на міській площі. Працівники музею - це не випадкові в ньому люди, саме завдяки їхній сумлінній праці, яка вимагає дбайливого ставлення до речей,

що несуть в собі енергетику минулих поколінь, музей живе. Ведеться постійна робота по збиранню і збереженню музейних речей, кіно, фоно, фотодокументів.

Поняття збереження культурної спадщини стосується не лише матеріальних пам'яток нашої культури - храмів, палаців, музейних експонатів. Це і збереження піснених традицій, мовних діалектів, народних промислів, пам'яті про героїчне минуле (далеке й недавнє), пошанування славетних земляків, які в різні часи зробили внесок до скарбниці української культури. Отже, якщо визначити пріоритетні напрямки у роботі музею, слід визнати, з одного боку, забезпечення утримання об'єктів культурної спадщини, створення належних умов зберігання музейних колекцій, їх охорони. З іншого боку, це - активізація краєзнавчої, виховної, пропагандистської роботи закладів культури і освіти, залучення населення, і зокрема привагних підприємств, до збереження культурної спадщини рідного краю.

До зустрічі у новому музеї!

Тетяна Зоць

Життя людини складається з подій, дат, подій повсякденних, знаменних, нажаль і пам'ятних. Пам'ятні події, дати є останніми в житті людини. Саме про дві пам'ятні дати в житті, а точніше про життя двох славетних прилучан я і хочу нагадати читачам.

60 років тому пішов з життя відомий математик, академік АН України Георгій Васильович Пфейффер.

Помітною залишається і остання дата в житті поета, літературознавця Олександра Микитовича Ведмідського.

ПФЕЙФФЕР ГЕОРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 12 листопада 1872 року в селі Сокиринці, тепер Срібнянського району Чернігівської області.

Навчався в Прилуцькій чоловічій гімназії, вступив до Київського університету. Після закінчення в 1896 році університету був залишений при ньому для підготовки до професорського звання.

З 1899 по 1909 рік Георгій Пфейффер працював викладачем математики у Київському політехнічному інституті. З 1900 по 1946 рік - професор Київського університету. В 1920 році Георгій Васильович був обраний академіком АН України. З 1941 по 1944 рік він був першим директором об'єднаного Інституту математики і фізики АН України.

Основні праці Георгія Васильовича Пфейффера присвячені теорії диференціальних рівнянь з частинними похідними. Йому належить створення загального способу формального інтегрування рівнянь з частинними похідними першого порядку, він автор понад 250 наукових праць.

Помер Георгій Васильович 10 жовтня 1946 року. Похований в Києві.

ВЕДМІДСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МИКИТОВИЧ

(літ. псевдонім *О. Метеорний*).

Народився в Прилуках, в сім'ї пожежника. Навчався у вищій початковій школі. Після закінчення педагогічних курсів, працював учителем земської школи. В 1917 році закінчив Полтавський учительський Інститут, працював завідувачим школою в містечку Городищі Пирятинського повіту.

З 1922 року працював інспектором соціального виховання в Прилуцькому окружному відділі освіти, учителем української і російської мов, секретарем редакції газети "Правда Прилуччини", в якій постійно публікувалися фейлетони під псевдонімом О. Метеорний. В 20-х роках очолював Прилуцьку філію Спілки українських селянських письменників "Плуг". В цей час друкувався в різних газетах та журналах України. Автор збірок поезій "Під загравою повстань", "Шумить тополя", "Покоси", "Вугіль".

В 1925 році виходить збірка малих фейлегонів "3 літарем по селах".

Закінчивши в 1932 році аспірантуру при Харківському науково-дослідному інституті, працював науковим співробітником, доцентом кафедри літератури цього ж інституту. Його поетичні твори в цей час виходять виданнями, публікуються в періодичній пресі.

В 1938 році захистив дисертацію на тему "Творчість Т. Шевченка після заслання" на шевченківську тематику написав ряд статей і монографій. З 1938 року - доцент кафедри

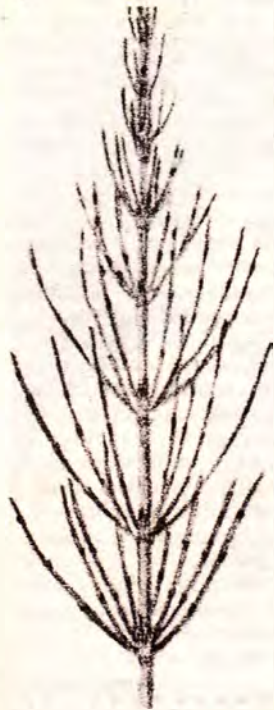
літератури Ставропольського педагогічного інституту, а з 1950 по 1961 рік - доцент кафедри літератури Орського педагогічного інституту.

Автор ряду окремих книжок і наукових статей, присвячених питанням історії спілки письменників "Плуг".

Помер Олександр Микитович 7 вересня 1961 року. Похований в місті Орськ Оренбурзької області.

Реліктові рослини

Релікти - це залишки рослинного світу прадавніх часів. Вони є свідками еволюції рослин, які збереглися до наших днів. Їх значення посилюється й тим, що викопні рослини збереглися не всі.

Реліктовим видам важче ніж звичайним пристосуватися до сучасних умов існування. Чимало реліктів - дуже рідкісні види. До таких відносяться: ключник татарниколистий, рутвиця гачкувата, спірея польська, береза Клокова, цибуля пряма, плющ бруслина низька, вязель увічаний, хвощ великий, головачка Литвинова, вовчягідник Софії, береза темна та інші.

Серед нащадків вимерлих величезних дерев у нас на території зустрічаються хвощі і плауни. У тинистих вологих і мішаних лісах Прилуччини росте плаун булавовидний. Гнучке, довге, з дрібними листочками стебло рослини наче пливе по землі. Предками плауна є вимерлі лепіодендрони - дерева висотою

до 30 метрів і товщиною 3 метри. Багато тисяч років тому назад лепіодендрони покривали землю суцільним лісом. В деяких місцях земної кулі ці ліси перетворилися в кам'яне вугілля. В гірських породах і пластах кам'яного вугілля можна знайти відбитки кори і листків лепіодендронів. По них вчені

встановили загальний вигляд предків плауна. Це були дерева з пучком листків зверху, які спіралью розміщувались на стовбурі. Нижні листки постійно відпадали і залишали ромбічний слід. Тому весь стовбур лепіодендронів нагадував вафлю.

Другим нащадком вимерлих давніх рослин є польовий хвощ. Він часто зустрічається на полях, на обочинах доріг. Висота його 15-20 см. Стебло складається з частинок, які ніби вставлені одна в одну. Стебла мають вузли від яких в усі сторони відходять гілочки. Предками хвоща були каламіти - дерева висотою 20-30 метрів з гіллястими і ребристими стеблами. Росли вони більше 200 млн. років тому назад, в кам'яновугільний період життя Землі. Дуже древніми рослинами є і папоротники. Колись вони були величезними і росли по всій Землі. В наш час в деяких тропічних країнах в умовах великої вологості і затемнення теж ростуть деревовидні папоротники до 9 метрів у висоту. Там вони вічнозелені рослини.

Наші папоротники поширені в соснових та сосново-дубових лісах, чагарниках. Довгий час люди не знали як розмножуються папоротники. Це надавало рослинам таємничості та загадковості, ставало основою легенд та казок. Так виникла легенда, ніби папороть цвіте тільки один день на рік. Учені розкрили таємниці розвитку папоротей. Вони встановили, що ці рослини належать до спорових і, отже, ніколи не цвітуть.

Давнім жителем Землі є копитняк європейський. Рослина 5-10 см заввишки з довгим повзучим кореневищем. Росте в широколистяних і мішаних лісах. Українська назва копитняку пов'язана з формою листків, які нагадують кінські копита. На початку літа листки, що перезимували, відмирають, потім розвиваються нові, які до осені стають дорослими і залишаються зеленими взимку. Своїм існуванням реліктові рослини допомагають вченим розкрити та пізнати тривалі і складний шлях історичного формування сучасної флори.

Ольга Степаненко

Цікаво що ...

● Цікаво порівняти ціни давні з сьогоднішніми. В 1928 році коштувало: картопля - 30-35 коп. за пуд (16 кг), цибуля - 3 крб. 20 коп., корова - 35 крб., поросята по - 2 крб., м'ясо свинини - 25 коп. за фунт (410 грам), сіль - 20 крб. за пуд, курка - 40-45 коп. за голову, яйця - 50-55 коп. за десяток.

На той час середня заробітна плата в СРСР складала 40 - 60 крб. От і порівняйте.

● Цікаво, що за час свого існування людство пережило 14513 війн. У них загинуло 3 млрд. 640 млн. чоловік. Якби знищені матеріально цінністі перетворити в золото, його вистачило б, щоб оперезати земну кулю по екватору стрічкою товщиною 10 метрів і шириною в 8 кілометрів.

● У далекому минулому у багатьох селах Чернігівщини при вирішенні спірних питань останнє слово найчастіше залишалося за пасічником. І, зазвичай, його слово оскарженню не підлягало.

● У нашого українського народу існує повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються звичаїв, родяться діти, що стають вовкулаками.

● Перша телефонна мережа у повітах Чернігівської губернії була створена у 1902 році.

● І сьогодні живе в народі легенда про зруйнування Запорізької Січі. Не всі козаки здалися на милість кривавого генерала Текелія, не всі розбіглися по зимівниках та втекли за Дунай. Кращі з кращих - характерники спопелили себе у вогні і разом із димом знялися в небо, з тим щоб, як співається в козацькій пісні, "у віщу годину" спуститися на рідну землю й боронити її.

● Вперше назва "Україна" з'явилася наприкінці XII ст., в Іпатіївському літописі під 1187 р. у зв'язку зі смертю в Переяславі князя Володимира Глібича: "и плакалася по нем все переяславци...и о нем же Украина много постана". За часів Галицько-Волинського князівства його землі одержали назву "Україна".

Козак скаже - як зав'яже.

Добрий козак баче, де отаман скаче.

Козак з бідою, як риба з водою.

Місяць - козаке сонце.

Коли козак в полі, то він на волі.

За рідний край - хоч помирай.

Свій край, як рай, а чужа країна, як домовина.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Красназвичий музей. Редакція газети

"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 1015. Тир. 500 прим.

Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 11 (113) Листопад 2006 року

В цьому місяці:

19 листопада – народився Петро Григорович Коломієць (1946), заслужений будівельник України, начальник акціонерного товариства «БУ-1».

20 листопада – народився Григорій Гнатович Галаган (1716-1777), прилуцький полковник (1739-1763). Похований в с. Сокиринці.

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Шевченків «Кобзар» - то для народу великий дар.

Як відомо, «Кобзар» - це назва збірки поетичних творів Тараса Шевченка, з якими ми живемо ще змалства.

Вперше «Кобзар» було видано 1840 року у Петербурзі, майже в день других роковин його викупу з кріпацтва. Це була чи не найсвітліша, найрадісніша доба життя поета, ті «незабвенные золотые дни», дні навчання в Академії мистецтв, про які він пізніше не раз згадуватиме в щоденнику, яким він присвятить автобіографічну повість «Художник.»

Пізніше Іван Франко про цю книжечку скаже, що вона «відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої холодної води, заяснила невідомою досі в українськiм письменствi ясністю, простотою і поетичною грацією вислову».

Слід зазначити, що на сьогодні у світі відомо лише кілька примірників «Кобзаря» 1840 року. Один з таких примірників є тепер окрасою і гордістю музею «Кобзаря», Т.Г.Шевченка в місті Черкаси. Це раритетне видання настільки рідкісне, що навіть сам автор, повернувшись із заслання, не мав жодного примірника, і не лише через малий тираж, а й тому, що була ця книжка під арештом, як і сам Шевченко, тож ,повсюдно вилучалася і знищувалася.

Заборона й вилучення «Кобзаря» після арешту Шевченка 1847 р. зробила цю реліквію української літератури раритетом ще за життя поета. Як стверджує В.С.Бородін, саме ця обставина

(Продовження на 2-й стор.)

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

зумовила незмінний успіх факсимільних видань «Кобзаря» 1840 р. Вперше таке видання вийшло 1914р. у Львові. 1962 р. факсимільну копію новознайденого примірника тодішнього Ленінградського університету з меншими купюрами в тексті випустило видавництво АН тодішньої УРСР. В 1976 р. читач одержав нове факсимільне видання «Кобзаря» 1840 р. Воно відтворює примірник, що зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка.../ф.І №533/.

Таке видання вийшло накладом 25000 екземплярів, один з них пощастило придбати і автору цієї статті.

Тут хочу звернути увагу читачів і на те, що про існування, у свою чергу, єдиного і унікального на всю Україну музею однієї книги - музею безсмертного «Кобзаря» автор цієї статті довідався досить недавно. Виникла думка дізнатися детальніше про цей музей. І на звернення до працівників музею відгукнулася Ольга Шарапа, яка люб'язно надіслала «Путівник», випущений до 190-ліття від дня народження Тараса Шевченка та до 15-річчя відкриття черкаського музею «Кобзаря», за що автор статті їй безмежно вдячний.

Путівник покликаний познайомити читача з експозицією, зупинившись на маловідомих сторінках з історії видання «Кобзаря». Саме в цьому неповторності музею, який присвячений одній безсмертній книзі, книзі життя поета.

А кольорові фото вперше за час існування музею представляють найцініше із шевченківської скарбниці.

Одержавши таку прекрасну можливість ознайомитися з унікальним закладом - музеєм однієї книги «Кобзаря» Т.Г.Шевченка - відкритий у травні 1989 р. в Черкасах, автор статті вирішив поділитися відомостями з читачами «Скарбниці».

В історичному центрі Черкас на розі вулиць Хрещатик і Байди-Вишневецького зберігся один із небагатьох у місті старий будинок. Це - триповерхова споруда з елементами неокласичного стилю і модерну. Саме тут і було відкрито вище згаданий заклад.

У XIX ст. будинок належав знатній черкаській родині - купцям Цибульським, у яких 1859 р. жив Тарас Григорович, про що свідчить меморіальна дошка на фасаді будинку.

Авторами експозиції стали лауреати Державної премії України ім.Тараса Шевченка черкаські архітектори С.М.Фурсенко та М.Л.Собчук разом з науковими співробітниками. В її основу лягли збірки шевченкіані колекціонерів Є.Артеменка із Харкова, С.Арбузова із Сум, а також видання, зібрані у всіх колишніх союзних республіках та букіністичних магазинах України.

Фонди музею постійно поповнюються новими експонатами, серед яких останнім часом переважають подарунки: закордонна шевченкіана, рідкісні видання «Кобзарів», колекція шевченківських поштових листівок.

Щороку з експозицією знайомиться близько 50 тисяч відвідувачів з усіх куточків світу.

У залі прижиттєвих видань поета на чільному місці унікальна книга - вище згадуваний «Кобзар» 1840 року. Книжечка, позначена цим роком містить вісім поезій: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» /»Нащо мені чорні брови»/, «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч».

З усіх прижиттєвих видань творів Шевченка «Кобзар» 1840 р. був найбільш привабливий зовні: непоганий папір, зручний середній формат, чіткий шрифт, рівний набір, продуманий розподіл тексту та його частин.

Цікава особливість цього «Кобзаря» - офорт на початку книжки за - малюнком художника В.Штернберга: народний співець-кобзар із хлопчиком-поводирем. За сюжетом малюнок В.Штернберга особливо близький до поеми «Катерина» - до її п'ятого розділу, але це не ілюстрація до окремого твору, як стверджує В.С.Бородін, а узагальнений графічний образ кобзаря, що дав назву першій Шевченковій збірці. Призначення офорта, на його думку, - створити відповідний настрій, вести читача в образний світ «Кобзаря».

Наявність у книжці офорта за малюнком Штернберга, з яким саме в той час Шевченко мешкав на спільній квартирі, без сумніву, свідчить про участь і самого автора в оформленні книжки.

Тираж першого видання «Кобзаря» навряд чи перевищував тисячу примірників. Тогочасний книжковий ринок взагалі був вузький, а для української книжки й. До того ж тисячний тираж, - наголошує В.С.Бородін, - зумовлюється, очевидно, й уміщенням у «Кобзарі» офортом: більшої кількості відбитків офортна дошка не витримувала.

Ще одним прижиттєвим виданням є «Кобзар» 1860 р. надрукований, як зазначено на титульній сторінці, «Коштом Платона Симиренка». За цим написом прихована цікава історія дружніх взаємин між Т.Шевченком та одним із засновників відомого роду Симиренків, котрі стали гордістю України, зробивши великий внесок у розвиток економіки, науки, культури, як зазначено в «Путівнику», - розділивши з Батьківщиною її трагічну долю.

Принагідно слід зазначити, що Платон Федорович Симиренко /1821-1863/ - син Ф.С.Симиренка /1791-1867/, одного з перших на Україні промисловців-цукрозаводчиків. Випутившись із кріпацтва, Ф.Симиренко на початку 40-х років 19 ст. разом з братами Яхненками заснував промислову фірму «Брати Яхненки і Симиренко», яка 1848 р. збудувала поблизу с.Млієва цукроварню і машинобудівний завод.

Шевченко 1859 р. відвідав цукроварню й познайомився з Симиренками. 27 червня 1859 р. в Городищі /на Черкащині/ Симиренко позичив поетові 1100 карбованців на видання «Кобзаря» і погодився на те, щоб борг цей було повернуто примірниками книжки.

Цей, на думку автора статті, важливий факт у житті Т.Шевченка, заслуговує на більш детальне пояснення.

Приїхавши до Млієва, на цукроварню

КОБЗАРЬ
Т. ШЕВЧЕНКА.

1840.

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

1. Портрет П. Сими-ренка. Фото.

К. Яхненка і П. Симиренко, Т. Шевченко зупинився на квартирі управителя з а в о д у О. Хропаля / з я т я Симиренко/. За спо- г а д а м и останнього, в е ч о р а м и приходили до Шевченка працівники заводу, Поет під час р о з м о в и запалювався, р о з п о в і д а в р і з н і п р и г о д и, читав свої вірші. Такого х у д о ж н ь о г о ч и т а н н я

нікому з присутніх не доводилося слухати ні раніше, ні після.

«Глибоко врезалось в мою память, - згадував Хропаль, - прочитанное им стихотворение «Сон» / «На панщині пшеницю жала...». Это стихотворение потрясло всех нас как бы электрическим током».

На заводі Шевченка зустріли приязно і доброзичливо. «Обедал Тарас Григорьевич у Платона Федоровича /Симиренко/. Ему оказывалось самое искреннее радушие. После обеда обыкновенно отправлялись осматривать завод со всеми его приспособлениями. Шевченко многomu удивлялся, от многого приходил в восторг; по осмотру же училища он порывисто обнял К.М. Яхненку, поцеловал его и с чувством произнес: «Батьку, що ти тут нароби?» и на глазах его показались слезы».

Фірма «Брати Яхненки і Симиренко» своїм широким цукровим виробництвом і великою зразковою механічною майстернею славилась навіть за межами України.

Тут, - як стверджує, працівник музею О.М. Шарпа, - за кріпачтва переважала вільнонаймана праця, яка щедро оплачувалася. Турбота і піклування хозяїв підприємства про добробут робітників і службовців на заводі були неабиякі: упорядковані у санітарному відношенні казарми, парові лазні, лікарня з багатою аптекою, чудова церква, бібліотека, училище на 150 учнів з сімома викладачами, більшість яких з університетською освітою. Дисципліни, між іншим, викладалися за програмою технічних училищ.

Шевченко був у захопленні від побаченого і від людей, які доклали до цього сил і сумління. Та й сам він був тепло прийнятий у родині Симиренків. В одній з розмов, де йшлося про відсутність у продажу «Кобзаря», Шевченко скрутно пожалівся: «... издатели - кацапы скупятся, а я сам для этого не имею средств...».

Тоді йому було запропоновано матеріальну підтримку, яку він охоче прийняв. Для видання «Кобзаря» тиражем 6050 примірників П. Симиренко позичив Т.Г. Шевченкові, згадувану вище, суму в

розмірі 1100 крб., а взамін поет повинен був віддати 735 примірників книги.

Зберігся лист Т. Шевченка від 3 січня 1860 року, якому він дякує Симиренку за позичені гроші на видання «Кобзаря» і пише, що 15 або 20 січня книга вийде із друку і що «нецензурний екземпляр вам /Симиренко/ доставит брат Варфоломей».

Видався «Кобзар» Т. Шевченка у друкарні П. Куліша і вийшов 23 січня 1860 року, на титульній сторінці якого було надруковано: «Коштом Платона Симиренка».

Серед готових «Кобзарів» були цензурні і безцензурні екземпляри. Данило Каменецький - своя людина у друкарні Куліша - окремо заготовив на аркушах вилучені цензурою рядки і в деякі примірники вони були вклеєні, про що є свідчення очевидців та видно і з тексту вище зазначеного листа Т. Шевченка до П. Симиренка.

У цьому «Кобзарі» було вміщене портрет Т. Шевченка, виконаний художником М. Микешиним, і такі твори: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Тополя», «Утоплена», «Причина», «Тече вода в синє море», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Тяжко, важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови...», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Катерина», «Наймичка», «Гайдамаки», «Псалми Давидові».

26 січня 1860 р. у газеті «Северная пчела» було надруковано лист Л. Блюммера до видавця, в якому говорилося про вихід з друку Шевченкового «Кобзаря»: «Эта небольшая, но великолепно изданная книжка украсила бы каждую, самую богатую литературу; это истинно гениальное произведение даровитого художника».

Як і було домовлено, Т. Шевченко розрахувався з П. Симиренку зазначеною вище кількістю

КОБЗАРЬ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

екземплярів «Кобзаря» і надіслав йому з цього приводу листи. Проте відповіді на свої листи не одержав. До цього спрочинився напис на титульній сторінці: «Коштом Платона Симиренка», який і зіпсував їхні стосунки.

Занепокоєний мовчанкою Платона Симиренка, поет звернувся до Варфоломія Шевченка за роз'ясненням. Той передав слова Симиренка: «Покровительства його талант не потребує: я дав гроші і одбираю книжками. Я хотів, щоб це діло було між нами; хіба треба всім знати, кому я гроші дам? Чому він мене не спитався? Не по-нашому зробив, не по-нашому».

В «Путівнику» наведено ще один приклад безкорисливості в історії українського благодійництва. Одним із найбільших меценатів

(Закінчення на 4-й стор.)

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

української культури кінця XIX - початку XX ст. був рідний брат Платона - Василь Федорович Симиренко. На його кошти було видано кілька «Кобзарів» Т.Шевченка, праці О.Кістяківського, П.Чубинського, Х.М.Драгоманова, М.Коцюбинського та ін.

Істотна допомога рідній культурі не була свідченням надприбутків Василя Федоровича. Він розпочав свою справу з нуля після краху фірми «Брати Яхненки і Симиренко» у 1880 році.

Разом з дружиною Софією Альбранд, з якою не мав дітей, Симиренко тяжко працював чорноробом, щоб заробити свій мільйонний капітал, а згодом значні кошти пожертвував на розвиток української культури.

У музеї в Черкасах є документ про фінансову допомогу В.Симиренка, підписаний членами комісії з видання «Кобзаря» 1907 року. В.Ф.Симиренко пожертвував на це видання 1800 рублів із 5000 потрібних.

До «Кобзаря» безпосередньо причетний і Василь-Доманицький, родом із с.Колодисте, що на Тальнівщині. Його було запрошено редактором. Свою спроможність виконати поставлене завдання він довів попередніми науковими пошуками, серед яких «Критичний розслідування над текстом «Кобзаря», який на довгі роки залишився дороговказом для

шевченкознавців.

Доманицькому вдалося розшукати багато нових творів Т.Шевченка, досі не знаних, у тому числі й ті, що знаходилися в архівах департаменту поліції. На основі цього під редакцією Доманицького було видано перший позацензурний «Кобзар» 1907 р., десятитисячний наклад якого розійшовся досить швидко. 1908 р., дещо відредагований, він був випущений 25-тисячним тиражем. Книга блискавично розповсюджувалася, але виявлена жандармами, була арештована, як і пізніше редакції Доманицького, друковані В.Яковенком.

В.І.Яковенко /1859-1915/ - журналіст, культурний діяч, книговидавець. Популяризатор творчої спадщини Т.Шевченка, автор його науково-популярної біографії. У 1910 році він здійснив третє видання «Кобзаря» за редакцією В.Доманицького, а в 1911 році - двотомне найповніше видання творів Шевченка.

16 лютого 1914 року в газеті «День» опублікував статтю, в якій висловлював протест проти заборони царською владою святкування шевченківського ювілею й переслідування поетових творів цензурою.

(Далі буде)

Хроніка однієї подорожі...

Не зовсім щогого, але такого очікуваного вересневого ранку клубівці «Джерела» вирушили в подорож на Полтавщину до духовних джерел нашої Батьківщини. Малося відвідати Опішню - українську столицю гончарства, Великі Сорочинці - місце народження і хрещення М.В.Гоголя та Миргород - здравницю і місто знаних письменників, в тому числі і грузинського - Давида Гурамішвілі.

Отже, рівно о 6-й ранку, коли місто Прилуки тільки-но прокидалося, 40 чоловік, ентузіастів-книголюбів на чолі з Черкасовою Г.М. вирушили в дорогу. Це був переддень Дня учителя, а тому дана поїздка стала великим подарунком для всіх присутніх в салоні автобуса, адже серед нас було багато вчителів, та й люди інших професій причетні до цього свята хоча б тому, що всі виростили і виховали своїх дітей. Тому доречними були слова і квіти.

Дорога була довгою: лише до Опішні приблизно 240 км. Але, як кажуть, «беседа дорогу коратаєт», встигали полюбуватися /помилюватися/ і краєвидами чудової родючої полтавської землі, і Мгарським монастирем, і місцями проведення Сорочинського ярмарку та й інформацію отримати про місця, куди їдемо, бо присутні звикли спілкуватися завжди, обмінюючись думками, знаннями; розповідали, доповнюючи один одного з теми поїздки /адже це чергове проведення клубу з тією лише різницею, що на колесах/. По салону мандрували фотоальбоми опішнянських краєвидів, миргородських і сорочинських пам'яток, а тому на місце першої екскурсії - Опішню - приїхали вже підготовленими. Пригадалися імена, які впродовж

сторінок історії України, створювали її обличчя. Це філософ і поет Г.Сковорода, математик Остроградський, письменники Г.П.Котляревський, М.В.Гоголь, Є.Гребінка, Л.Глібов, Панас Мирний, А.Головко, О.Гончар, П.Загребельний, скульптор Позен, композитори М.В.Лисенко, брати Майбороди, Білаш, Йосип Дунаєвський; українська піснярка Маруся Чурай, сучасна чураївка - Раїса Кириченко та інші.

Нарешті Опішня /Опішне/. Один з найдавніших населених пунктів України. Сама назва його пов'язана з наявністю покладів гончарної глини - ОПОКИ /150 різновидів/, тоді як в інших регіонах нашої України їх до 5-ти видів. Славна земля опішнянська розкинулася поблизу річки Ворскли, оспіваної Котляревським у «Наталці-Полтавці». І хоча населяли її як хлібороби, кравці, шевці, ковалі, ткачі, колісники, теслі, так і гончарі, завдяки яким Опішня стала званою по всій Україні та Європі в кінці XIX та початку XX століття. Гончарі виробляли простий та полив'яний посуд, а також кахлі для печей. Все це продавалося на ярмарках /до прикладу: в 1910 р. в Опішні було 407 гончарів/. Вироби майстрів Козака, Резніка, Червінки, Поросного, а пізніше: Селюченко, Пошивайлів, - стали відомими по всій Україні і за її межами.

Опішнянський музей гончарства, який ми відвідали першим, створений був у 1986 році, фонди його складають приблизно 5 тисяч одиниць. Але вразили нас вироби з глини, які зібрані в Музеї під відкритим небом і створені майстрами кераміки з усієї України - це витвори мистецтва Селюченко, Омеляненка, Білика, Хитрика, Пошивайлів, Бібіка та інших. Варто назвати хоча б такі з них, як:

Хроніка однієї подорожі...

«Опішнянська мадонна», «Пасе Галя гуси», «В танку», «День і ніч», «Зіниця ока», «Міська дама на відпочинку», «Двохголовий лев», та інші. Ходили, дивилися і дивувалися, який талановитий український народ, яке диво створює своїми руками і розумом; на завершення екскурсії залишили слова подяки людям, які зробили доступною для нас цю екскурсію, а з собою взяли різноманітні враження, і вироби з опішнянського базару...

Вражень достало, щоб на зворотному шляху швидко подолати відстань до Великих Сорочинців, з трепетом відвідати чудовий, змістовний музей М.В.Гоголя, який потопає в килимах квітів, зробити пам'ятні фото, а потім відвідати Спасо-Преображенську церкву гетьмана Данила Апостола /до речі, рідного діда по материнській лінії нашого славного Яким Горленка або Іоасафа Білгородського/. Вразило нас і людяне відношення місцевого священника, який відчинив для нас двері церкви в позаурочний час, і семиярусний /?/ трьохстворчатий іконостас, який би став гордістю і для столичних церков, і герб Данила Апостола, і його усипальниця, й ікони, які мальовані ще в 1733 році і залишили для нас образ української мадонни, гетьманської дружини. Та й сама розповідь отця Івана була дуже людяною, широкою, змістовною... Приємно повідомити для краєзнавців рідного міста, що у Великих Сорочинцях в травні 2006 року відкрито пам'ятник Данилу Апостолу, так як він тут народився.

В музеї ми прочитали хроніку повідомлення про хрещення М.В.Гоголя 3 квітня 1809 року, були приємно здивовані тим фактом, що даний музей - перший не тільки на Полтавщині, а й ч Україні і Росії видатному письменнику.

Залишали Великі Сорочинці під великим враженням від почутого та побаченого. День котився до вечора, а ми ... до Миргорода. Пригадалися слова поезії П.Тичини /нашого земляка/: «Не той тепер Миргород, Хорол - річка не та...» Мабуть, дійсно, не той... бо славнозвісної гоголівської калюжі в Миргороді і в помині немає: ошатні одно і багатопверхові будинки, звивиста широка вулиця, яка і привела нас до музею Давида Гурамішвілі. Але про це потім, бо гріх не згадати нашу українську здравницю, яку в 1917 р. заснував лікар Зубковський, використавши місцеві мінеральні води. З 1938 р. - в ньому діє завод мінеральних

вод. На території міста розташовані санаторії: «Хорол», «Березовий Гай», «Миргород» та інш. Уродженцями міста були Панас Мирний, живописець Боровиковський /Боровик/; опис міста дав Гоголь у «Повести о том, как поессорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем». У місті бував Бунін, жив наш земляк, ічнянець Степан Васильченко, в 1899 р. бував Гіляровський, збираючи матеріал про Гоголя, жив П.Тичина, який написав тут свою «Партія веде» та «Пісню про трактористку» /про 0.Куліш - миргородську трактористку/.

Але наша мета вужча: відвідати літературно-меморіальний музей Давида Гурамішвілі. Він великий, побудований у стилі грузинської національної архітектури, але відчувається, що для українців - це святе місце, бо розповідає про славного грузинського сина, який прожив на Україні більше 32 років. Запам'яталися слова поета, які стали змістом його життя:

«Той блажен, хто споживає
Праць своїх достойний плід».

В 2005 році укр. земля миргородщини святкувала 300-річчя з дня його народження. Нас вразило /вже вкотре за день/, що людина знатного походження, яка мала ґрунтовну освіту, бажання служити своєму народові, прожила таке важке життя далеко від батьківщини: більше 20-ти років у рідній Грузії, а потім після багатьох поневірянь у полоні, жив у Москві, в Україні... 22 роки служив в

гусарському полку, брав участь у війнах з Туреччиною... як хоробрий воїн проявив себе під час здобуття фортеці ХОТИН, а також у битвах проти шведів, у семилітній війні з Прусією. За заслуги у війнах він і одержав: 20 дворів у Миргороді, 10 - у Зубівці. Але на постійне місце проживання приїздить в 1760 році, після відставки. Останні 32 роки життя пов'язують Д.Гурамішвілі з Україною: тут він і одружився з Тетяною Аваловою, тут він створив

автобіографічну книгу поезії «Давитіані» - безсмертне творіння поета - гуманіста, патріота, філософа... Похований у Миргороді, тут же біля музею та на цвинтарі і пам'ятники йому є. Давид Гурамішвілі заслуговує на пам'ять нащадків своїм багатостраждальним життям, великим талантом та негасимою любов'ю до батьківщини.

Згасає день подорожі, під'їжджаємо до Прилук вже в сутінках. Але не згаснуть враження від поїздки, зустрічі з цікавими людьми, - бо все це надихає на життя, додає життєвих сил, змушує любити, цінувати як життя, так і людину в ньому!

Прощу сприйняти цей матеріал не як відчит про роботу клубу «Джерело», а як підґрунтя - для громадського виховання та просвіти підростаючого покоління.

Ворончихіна Г.П.

Колегія Павла Галагана

Родинне дерево Галаганів було міцним, але недовговічним, воно тривало лише вісім поколінь. Серед всіх Галаганів, мабуть, найяскравішими були постаті Гната і Григорія Галаганів. За своїми моральними і духовними якостями вони були повною протилежністю. Це було спричинено, звичайно, умовами формування та оточення цих особистостей. Гнат жив за умов воєн кінця ХУІІ - початку ХУІІІ ст., які певною мірою загострювали негативні риси в характерах людей, Григорій же зростає у багатстві, добрі, оточений любов'ю рідних. Гнат був неписьменним, а Григорій одержав чудову домашню освіту під опікою ад'юнкта математики, відомого слов'янофіла Федора Чижова, продовжив навчання на юридичному факультеті Петербурзького університету. Завдяки цьому, а також непересічним природним здібностям, став відомим політичним, громадським, науковим, культурним діячем свого часу.

Неоціненно є роль Григорія Павловича Галагана як земського діяча, зокрема його участь в організації початкової освіти краю. У 1876 р. він долучився до складання докладного плану удосконалення початкової освіти, в ході реалізації якого прилуцький повіт за кількістю учнів, оснащенням навчальних закладів, забезпеченістю викладацьким складом у 70-80-х роках ХІХ ст. був одним з найперших у Полтавській губернії. Крім грошових коштів, Г.П.Галаган передав для ремісничого училища в с.Дігтярах Прилуцького повіту садибу з великим будинком і флігелем, садом та городом. Він опікувався також школами й у інших селах повіту. Завдяки його зусиллям у Прилуках 1874 р. було відкрито чоловічу прогімназію, яка з 1882 р. стала повною гімназією, а в 1883 р. - жіночу гімназію. Але найяскравішим виявом громадської свідомості Г.П.Галагана в царині поширення освіти було, мабуть, його ставлення до Колегії у м.Києві.

27 квітня 1896 р. Григорій Парлович і його дружина втратили єдиного сина Павла. «Нам осталося одно из двух, - зазначав Григорій Павлович, - или предаться полной и бесконечной печали, к которой, без сомнения, влекла душа, или борясь с печалью,

стремиться к тому, чтобы наш бедный сын продолжал жить в других, в своих ближних. Мы избрали последнее, и с этой целью учреждена мною Коллегия Павла Галагана».

1 жовтня 1871 року Колегія відчинила двері для учнів. Навчальний заклад був розрахований на навчання і проживання в інтернаті 70 вихованців. Учні приймалися з усіх українських земель, у т.ч. з тих, що перебували у складі Австро-Угорської імперії - Галичини, Буковини і Закарпаття. Науково-методичне піклування над колегією здійснював Київський університет. Для її утримання Григорій Галаган продав 8 тисяч десятин землі в Полтавській і Чернігівській губерніях на суму 275 тисяч рублів, пожертвувавши до фонду навчального закладу мільйон рублів і придбавши садибу - два будинки і кілька флігелів по вулиці Фундуклеївській у Києві. Подарував і величезну бібліотеку /після революції передану до Державної Публічної бібліотеки/. У статуті Колегії імені П.Галагана зазначалася мета закладу: надати певному числу незаможних молодих людей підготовчі можливості для отримання університетської освіти, сприяти розвитку самостійної педагогічної справи в Україні шляхом навчально-виховної практики. Григорій Галаган висловлював такі побажання директорам і викладачам: «Аби виховання і навчання в колегії сприяли розкриттю в душах і умах юнаків, що навчаються, любові і розуміння головних основ життя і зробило б їх у результаті здатними служити дійсним інтересам країни і допомагало б їм бути гарними громадянами дорогої вітчизни». Колегія за програмою дорівнювала 4 старшим класам класичної гімназії, всі учні мали жити в інтернаті.

1871 року вперше в Києві побував наш земляк, відомий кобзар О.Вересай і співав на відкритті Колегії Галагана. Незважаючи на елітарний характер колегії, вона відіграла визначну роль у розвитку української культури. Як серед викладачів, так і серед вихованців було чимало видатних осіб: А.Кримський, О.Малиновський, М.Максимейко, М.Чубинський, А.Лівицький, П.Филипонич і інш.

Про своє навчання у колегії видатний вчений, академік

Агатангел Юхимович Кримський пише: «Мабуть, ви не відаєте, що таке колегія Галагана, тим-то я позволю собі сказати про неї два слова, це дуже невеличка школа, «закрита» /себто з інтернатом/, приймаються туди найкращі ученики з 4-ї класи гімназійної по конкурсному екзаменові. Видима річ, що через це в колегії збирається дуже живий, дуже свіжий елемент, вельми сприяючий розумовому розвитку: виробляється пошана до розумової праці й до науки, виробляється навіть жадність до знаття. Іменно такий вплив мало на мене колегіатське виховання. Щасливий я був і в тім вгляді, що вчителем словесності був у колегії Павло Гнаточич Митецький - людина, що її вплив я й досі на собі відчуваю». Зате в листі до Грінченко /12.06.1892/ маємо внутрішню характеристику тої школи: «Великою школою життя була задля мене Колегія Павла Галагана у Києві. Ви знайомі з цим закладом? Це закрита школа, трохи з українським духом. Там є тільки 4 вищі класи гімназії. Плата страшенно висока - 750 крб. річно, так що своєкоштіні вченики, очевидно, люди аристократичних або плутократичних родин. Але тут є рівне число й стипендіатів /а всіх учеників є більше-менше 60-65/: стипендіати вступають по конкурсному іспиту і всі вони пролетарі! й плебеї».

Директорами в різні роки працювали Іван Нечипоренко, Андронік Степович /прилучанин/, Інокентій Аннський, до речі, відомий поет, драматург, літературний критик, В.Куницький і Шульженко. Серед викладачів - Єлисей Трегубов /історія, словесність/, Володимир Науменко /словесність/ - відомий освітянин, видавець, Микола Мурашко і Микола Пимоненко, - відомі живописці /малювання/, Павло Житецький /словесність/ - член-кореспондент Російської академії наук. На рік смерті Г.Галагана /1888/ у Колегії навчалось 286 учнів, з них 156 поступило до університету і один до духовної академії.

Випускниками Колегії ім.П.Галагана були академіки Агатангел Кримський, неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук, сходовознавець, поліглот, перекладач, поет, репресований 1941 року, загинув у в'язничній лікарні; Володимир Липський, ботаник, президент ВУАН; Нестер Котляревський, історик

Колегія Павла Галагана

літератури, академік Петербурзької АН, директор Пушкінського дому; Володимир Грабар, працівник-міжнародник; Дмитро Петрушевський, історик Західної Європи; Михайло Калинович, мовознавець, лексикограф, головний редактор російсько-українського словника. А ще оригінальні українські поети, неокласики Михайло Драй-Хмара і Павло Филипович - обидва загинули у сталінських концтаборах. Вихованець першого випуску Колегії, а пізніше - директор, літературознавець Андроннік Степович згадував: «Із холодного казенного гімназичного середовища ми потрапили до сім'ї молодих вихователів, натхненних прагненнями та ідеями».

Ансамбль Колегії складався з п'яти споруд, реконструйованих у 1780 р. архітектором О.Шілле. В

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНИ
(З 1871 р. в ньому знаходилася Колегія
мецената-шляхтича Павла Галагана —
один з найкращих приватних учбових
закладів у Києві й в Україні)

інтер'єрах відзначалися витонченими формами приміщення бібліотеки та колишньої Петропавлівської церкви, в якій у 1886 р. взяв шлюб І.Франко з Ольгою Хоружинською. Двоповерховий будинок № 9 призначався для помешкання викладачів колегії, а кутювий - був особняком родини Галаганів /

а з 1977 по 1982 р.р. у будинку містився Будинок вчителя. В цей час на фасаді з'явилися меморіальні дошки на честь І.Франка та академіка востокознавця Агатангела Кримського. Нині будинок № 11 є приміщенням Національного музею літератури України.

останній знесено у 1981 р. під приводом будівництва станції метро «Ленінська» нині «Театральна»/.

За часів центральної Ради головний будинок займав генеральний секретаріат військових справ на чолі з С.Петлюрою, і звідси ж 26 січня 1918 р. Ю.Коцюбинський надіслав на адресу Раднаркому РФСР телеграму про оволодіння Києвом більшовистськими військами. У будинку колегії проходила перша комсомольська конференція м.Києва. У 1920 р. на базі колегії була утворена трудова школа, а з 1977 по 1982 р.р. у будинку містився Будинок вчителя. В цей час на фасаді з'явилися меморіальні дошки на честь І.Франка та академіка востокознавця Агатангела Кримського. Нині будинок № 11 є приміщенням Національного музею літератури України.

Тетяна Іващенко

Археологічні пам'ятки минущини

З давніх - давен людину вабило все невідоме. Ми хочемо знати, що буде в майбутньому і не менш цікавить, що було в минулому, тим більше про той час, коли нашою землею ходили величчі тварини мамонти. Але про це не прочитаєш, а ні в літописах, ні в стародруках, не почуєш в легендах чи піснях. Про давно минулі часи нам можуть розповісти тільки археологічні знахідки.

В різні часи на Прилуччині проводились археологічні розкопки відомими археологами: Рудинським М.Я., Бранденбургом М.Ю., Макаренком М.О. Як показали археологічні дослідження, первісна людина проникає на територію Прилуччини 20 тис. років тому назад в кінці так званого стародавнього кам'яного віку або палеоліту (від грец. палойс - древній та літос - камінь). Неповдалік Прилук, на лівому березі р. Удаю в с. Журавці Варвинського району, було виявлено стародавнє поселення (XII — X тис. до н. е.). Дослідження проводив М. Рудинський в 1927—1930 рр. Залишки Журавської стоянки залягали в лісоподібному суглинку у вигляді невеликих скупчень розщеплених

кременів та кісток степових тварин (байбак та ін.). Серед крем'яних виробів переважають дрібні вістря, різці, пластинки, скребки і скобелі, близькі до виробів степових пізньопалеолітичних стоянок. Журавська стоянка датується порізнюму — від початку пізнього палеоліту до раннього мезоліту. Ймовірно, вона залишена однією з пізньопалеолітичних груп населення Північного Причорномор'я, яка проникла далеко на північ у пошуках об'єктів для полювання. Скупчення культурних залишків утворилися на місцях короточасних (сезонних) наметоподібних жител.

В ІУ тис. д. н. е. населення нашого краю переживає епоху нового кам'яного віку або неоліту. Людина піднімається і ще на один шабель у своєму розвитку. Виникає техніка свердління та шліфування. Зразки людської діяльності були знайдені біля с. Високе та Мала Дівиця - добре відшліфовані кам'яні сокири та човники.

З кін. III тис. д. н. е. почався бронзовий вік, котрий тривав два тисячоліття. Знаряддя праці, зброя починають виготовляться не лише з каменю та глини, а й з бронзи -

сплаву міді з оловом. На території Прилуччини знайдені знаряддя праці бронзового віку: шліфована кам'яна сокира з с. Манжосівки, кам'яний молоток з с. Дубовий Гай, кремінне скребло. А в с. Гурбинці Срібнянського р-ну було знайдено характерний для епохи бронзи ліпний глиняний посуд.

В період бронзи територія Прилуччини була густозаселеною. Свідченням того є багато численні кургани, які збереглися на полях Прилуччини в районі Рудівка, Нетяжино, Покривка, Петровське, Охінки, Боршна та інш. Вченими встановлено, що перші кургани в степах Східної Європи насипали скотарські племена ямної культури (саме по типу поховання в ямах під курганом ця культура отримала таку назву). Поховання періоду ямної культури було виявлено в кургані в південно - східній частині м. Прилук. Поселення та могильники епохи бронзи виявлені в с. Линовиці, Сухополовій, Переволочній.

В I тис. д. н. е. розпочинається залізний вік. Поява заліза пов'язана з розповсюдженням в Придніпров'ї в VII - III ст. великого племінного об'єднання скіфсько - скотарського

Археологічні пам'ятки мину щини

союзу. На поч. VI ст. скіфські племена з'явилися на території Посулля. На Прилуччині знайдені фрагменти глиняного посуду раннього заліза. Зокрема в с. Гурбинці Срібнянського р-ну. А поблизу с. Охінки Прилуцького р-ну був відкритий скіфський курган.

На рубежі нашої ери територія Східної та Центральної Європи заселяється багаточисельними слов'янськими племенами. Особливо колоритною культурою старослов'янського населення, яке жило на території Прилуччини в II - У ст. н. е. була культура Черняхівських племен. Відкриті поселення цих племен нагадували неукріплені сучасні села. Високого рівня у Черняхівських племен досягло гончарство. Оригінальний глиняний освітлювач був знайдений в с. Журавка Варвинського р-ну. Про зв'язки Черняхівських племен з римськими провінціями свідчить римська амфора, знайдена в Гурбинцях на Прилуччині. На південно - східній околиці с. Гурбинці вчений археолог Макаренко М.О. в 1926 р. розкопав шість поховань-курганів.

Кургани — це найчастіше могильні насипи, якими давні скіфи і інші народи на території нинішньої України увічнювали пам'ять покійного. Після поширення християнства звичай поступово забувався і на рубежі середньовіччя зник.

Верхню частину кургану називають насипом. Вона буває земляною, кам'яною чи комбінованою. Насипали кургани завжди поза поселеннями, як поодинокі, так і групами. Насипи бувають дуже великими. Наприклад, Чортомлицький курган поблизу Нікополя був заввишки 20 м і по периметру — понад 350 м. Недарма їх ще називають «пірамідами степів».

Кургани густо всіюють 75—80 % території України. Такий великий за площею та концентрацією курганний регіон не має аналогів і є загальною людським історико-культурним і ландшафтно-екологічним надбанням.

Варто пам'ятати, що кургани — це не просто «бабусині скрині» з різними дрібничками. Вони є важливим мальовничим елементом українського ландшафту, без якого неможливо уявити української степи. Це важливі пам'ятки історії і культури, свідки багатьох подій. Більшість з них овіяні народними легендами й розповідями, оспівані поетами й письменниками. Так група курганів «Три брати», розміщених неподалік Переяслава-Хмельницького, неодноразово згадується у творах Тараса Шевченка.

Чимало курганів мають велику біологічну, екологічну цінність як місце, де знайшли прихисток рідкісні степові рослини. На кургані Роблена Могила (площа — 0,3 га) біля села Переяславське Переяслав-Хмельницького району Київської області виявлено понад 180 видів рослин, з яких два — ковила й астрагал — занесені до Червоної книги України. Природну цінність, зазвичай, мають круті кургани заввишки понад 3 метри і понад 30 метрів у діаметрі — на них важко дістатися трактору.

І, врешті-решт, поважаймо предків! На могилах нечутно звучать молитви давно зниклих народів. Тут — місце поховання людей протягом останніх 3—4 тисячоліть, яке служило, служить і повинно служити культу поховання померлих. Усе це варте того, щоб поважати кургани, брати під охорону держави, а напізруйновані — відновлювати.

Т.М. Зоць

Цікаво що ...

● Людське тіло вагою 70 кг утримує 45 кг кісню, 12 - вуглецю, 7 - водню, 2 - азоту і трохи більше кілограма кальцію.

● Переписи 1740-1748 р.р. свідчать, що в семи полках Гетьманщини на 1094 села припадало 866 шкіл із викладанням українською мовою. У 1804 р. було видано указ, який заборонив навчання українською мовою. І це позначилося на стані освіти: перепис 1897 р. показав, що в Україні на 100 осіб було лише 13 письменних.

● На Запоріжжі в XVIII ст. молодих козаків звали хлопцями, чурами, а найбільше молодиками. На Січ приймали навіть десятилітніх хлопців, але до війська, до «товариства», записували щойно їм виповнилося 20 років.

● Коли козаки поверталися з польського походу (1830 р.), два українські полки було відправлено на Кавказ. Через те, що в цих козаків не було родин, видано було наказ набрати в державних селищах Полтавщини та Чернігівщини 500 дівчат і відправити їх етапом, щоб повінчати з козаками. Цей «дівочий вербунок» мав місце у 1832 - 1834 роках.

● Під час морських походів на отаманському судні стояла бочка, у якій козаки держали півня. Він мав їм

віщати день, і був той півень у великій пошані.

● В козацькому літописі XIII ст. Григорій Гребінка писав, що в 1576 році польський король Стефан Баторій, побачивши як добре козаки б'ються з татарами, прислав запорожцям військовій клейноди (знамена), серед яких виявилась печатка з гербом «Лицар з самопалом і на голові ковпак перекирвлений». Ця печатка послужила основою для печатки війська Запорізького, тільки згодом в козака з боку з'явилася шабля.

● Населення військових сіл та містечок за часів гетьманської влади утримували гетьманський двір та козацьке військо. Так утримання війська було справою окремою. Одною кінного козака утримували 25 дворів, пішого - 20.

● Гетьман Данило Апостол мав двох синів і п'ять дочок. На початку XIX ст. рід Апостолів по чоловічій лінії закінчився. Для збереження роду і прізвища, відомого від «предків по заслугам», Михайло Данилович Апостол звернувся 1801 року до імператора з проханням, щоб маєтки і прізвище успадковував після його смерті двоюрідний брат, таємний радник Іван Матвійович Муравйов, котрий став називатися Муравйовим - Апостолом. Із цієї сім'ї вийшли декабристи Сергій, Іполит та Матвій Муравйови - Апостоли.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 1134. Тир. 500 прим.

Свідочтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 12 (114) Грудень 2006 року

В цьому місяці:

5 грудня – вийшов перший номер (2001) газети територіальної громади «Град Прилуки».

16 грудня – народився Іван Єгорович Катєчкін (1916-1986), учасник Великої

Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів. Працював на заводі «Тваринмаш».

17 грудня – народився Микола Григорович Бадрак (1951), заслужений артист України, балетмейстер.

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

*(Продовження.
Початок в №10)*

Як відомо, ще задовго до шевченківських ювілеїв - 50-річчя від дня смерті /1911 р./ та до 100-річчя від дня народження /1914/ почалося ганебне цькування поета, а далі й усього українською, російською пресою. Переслідування набрало небачених розмірів, жорстоких витончених методів і форм.

Ці утиски тільки розпалювали і надихали українську інтелігенцію до дії. У зв'язку з тим, що в Україні заборонялося вшанування Шевченка, святкування його ювілеїв вихлюпнулося за її межі й поширилося в Росії у місцях проживання українців.

У процесі підготовки до святкувань було випущено багато літератури, у тому числі й «Кобзар» в редакції вище згаданих В.Доманицького і В.Яковенка.

Було зібрано чимало грошей на пам'ятник Т.Шевченкові, який планувалося збудувати в Києві. Проте царизм, наляканий національним підйомом, наклав арешт на зібрані кошти.

Зазнали репресивних заходів і «Кобзарі». Із вище згаданих видань було вилучено 104 сторінки /2-е і 3-є видання/ - довелося вирізати більше шести

аркушів заборонених рядків, у тому числі й таких, що раніше друкувалися. Вдалося врятувати лише невелику кількість примірників. Принагідно слід також відзначити велику роботу з дослідження спадщини Т.Шевченка, яку продовжили І.Франко в Галичині та Б.Лепкий в еміграції у Німеччині. Так Лепкий, будучи істориком літератури і літературознавцем, приділив багато уваги вивченню творчості Т.Шевченка, розпочавши роботу над повним виданням творів поета.

Редагуючи п'ятитомне видання, він розраховував не лише на вчених-дослідників, а й на широке коло читачів, які відчували потребу в Шевченковому слові, у всіх прогресивно, настроєних верств населення, які прагнули відродити Українську державу.

З приходом до влади більшовиків почалися спроби видати спадщину Т.Шевченка у 8-10 томах. Проте початок сталінських репресій та ув'язнення «шевченкознавців-націоналістів» перешкодили завершенню цієї справи. 30-і роки ХХ ст. - чорна смуга у виданні творів поета.

1933 р. був конфіскований увесь тираж 3-томного ридання за редакцією О.Дорошкевича через його арешт і заслання.

(Продовження на 2-й стор.)

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

А коли 1934 р. було видано збірник поетичних творів Шевченка з примітками і коментарями редакторів А.Хвилі та О.Шабліовського до кожного твору поета, то згодом ці коментарі більше не повторювалися, а саму книгу було заборонено і вилучено з усіх бібліотек. Над редакторами вчинено судилище: А.Хвиля був розстріляний, а Є.Шабліовський засланий і повернувся до дому лише в кінці 1950-х років.

1936-1938 - «мертві роки» для шевченкознавства. Терор, відомий під назвою «ежовщини» досяг своєї кульмінації. Писати про Шевченка було неможливо і не було кому.

У період підготовки та святкування 125-річчя від дня народження Шевченка несамовито фальсифікувалися його погляди та взаємовідносини з російськими письменниками і критиками.

Під час війни і в перші повоєнні роки радянська влада змушена була йти на деякі поступки, які могли впливати на національно-патріотичні почуття. У цей період «Кобзар» видавався в Уфі, Москві, Києві. Майже всі тиражі були відправлені на фронт та в партизанські загони.

У післявоєнні роки в умовах зростання великодержавного шовінізму фальшування життя, світогляду і творчості Т.Шевченка доходить до найвищого рівня в радянських працях про нього. А художні твори зазнають нечуваної наруги: вилучення національно спрямованих рядків, підміна понять і слів, заборона друкувати поезії повністю.

Піднесення культурного життя в Україні після розвінчання культу особи, в роки ювілеїв Т.Шевченка - 100-ліття з дня смерті та 150-ліття з дня його народження, активізувало до деякої міри наукове шевченкознавство та видання його творів.

Продовжували видавати твори Шевченка і в 1970-80-х роках, але вилучаючи деякі твори, редактори не вказували, що «Кобзар» не повний.

З 2001 р. наукові шевченкознавчі інституції почали друкувати нове академічне видання в 12 томах у розкішному оформленні.

В оголошений ЮНЕСКО рік Шевченка до 175-річчя від дня народження активізувалася робота з оновлення експозицій всіх його музеїв в Україні. Тоді ж було відкрито і музей «Кобзаря». З часу свого заснування і понині музей був і залишається осередком українства в Черкасах.

Окремо хочеться сказати і про інші, також одні із найцінніших експонатів музею. Це праця Д.М.Бантиш-Каменського «История Малой России», яку разом з іншими історичними джерелами - такими, як літописи Грабянки та Самовидця, «Опис України» Г.Боплана та «Історія Русів» - вивчав Тарас Шевченко, особливо працюючи в складі Київської

археографічної комісії /1845-1847 рр./ Він особисто був знайомий і приятелював з видатними істориками-джерелознавцями М.Максимовичем, О.Бодянським, М.Костомаровим, П.Кулішем, М.Маркевичем та іншими, твори яких також в експозиційному плані.

Крім історії рідного краю, творчість Т.Шевченка надихали високохудожні скарби народнопоетичної, пісенної творчості та українська художня література тих часів. Відвідувачі музею можуть побачити, зокрема, збірку «Украинские мелодии», яку видав М.Маркевич у 1831 році; твори літературних попередників Шевченка - прижиттєве видання «Енеїди» І.Котляревського /1808 р./, книги Г.Квітки-Основ'яненка та Є.Гребінки, які були в бібліотеці поета.

Значну частину експозиції музею присвячено

перекладам творів Шевченка мовами народів світу. На теперішній час відомі переклади більш ніж на 140 іноземних мов. Перші переклади, як відомо, були здійснені російською мовою ще за життя поета і відносяться до 1856 року. У 1860 р. М.Гербель видав за своєю редакцією «Кобзарь» "Тараса Шевченко в переводе русских поэтов" а також умістив і свої. З написом «Тарасу Григоровичу Шевченкові від шанувальника його таланту й перекладача та видавця його творів Миколи Гербела» подарував поету. Збірник з різними доповненнями перевидався ще тричі - в 1869, 1876, 1905 роках.

Переклади польською мовою з'явилися теж ще за життя Шевченка у часописах 1860 р. і належали Леонарду Савінському, поету-романтику, сину шляхтича та кріпачки-українки. А 1861 р. він надрукував у Вільно розвідку про Шевченка разом з перекладом поеми «Гайдамаки».

Зацікавлення Шевченком у

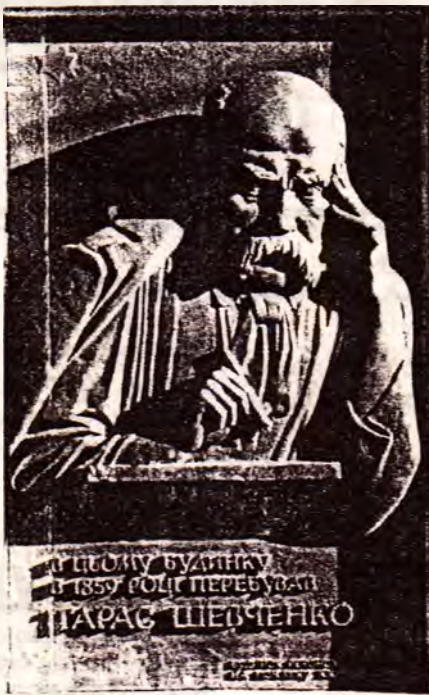
слав'янських країнах зросло особливо після смерті поета: у 1870 р. з'явилися німецькі, у 1876 - французькі, а у 1886 р. - англійські переклади. Але найкращими вважаються переклади англійської письменниці Е.Войнич, що зберегли свою цінність донині, хоча зроблені далекого 1911 року.

Музей славиться і тим, що має у своїй книгозбірні велику кількість перекладних видань, доволі рідкісних: якутські, японські, китайські, тамільські, удмуртські. За часи незалежності України вийшло друком три збірки кримсько-татарською мовою і одна - циганською.

Фонди музею активно поповнюються, і це свідчить про те, що інтерес до поезії Шевченка не згасає.

В заключній частині статті хочеться окремо відмітити про перебування Т.Шевченка в Черкасах, якому присвячено окремий зал музею.

Як відомо, під час останнього приїзду в Україну Шевченко хотів купити невелику ділянку землі між

Меморіальна дошка на музеї «Кобзаря». Бронза. Лиття. Куц А.В.

МУЗЕЙ «КОБЗАРЯ» Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Каневом і Пекарями біля Дніпра, побудувати хату і оселитися тут назавжди. Але за доносом він був заарештований і привезений під вартою в Черкаси, де пробув з 18 по 22 липня 1859 року, чекаючи вирішення своєї долі. Пізніше Шевченко згадував: «...18 липня я був доставлений у місто Черкаси, де кілька днів просив пана справника, щоб він відпустив мене під слово честі у Київ, але він відмовив у моєму проханні». Поет повинен був сидіти у вологому і холодному підвалі при поліцейській управі і саме в цей скрутний момент йому на допомогу прийшла родина купців Цибульських. Вони були заможними, освіченими людьми, тримали свій магазин - торгували винами та іншими «заморськими» товарами і славилися не тільки в Черкасах, а й по всій окрузі.

Господарка будинку - Марія Тимофіївна - походила із роду полтавських священиків Андрієвських. Вона успішно закінчила пансіон благородних дівчат, прекрасно володіла кількома мовами, захоплювалася музикою, любила грати в шахи.

Сини Цибульських - Андрій та Юхим - одержали хорошу освіту: перший в Одеському комерційному інституті, а другий закінчив університет у Петербурзі. Торгівельними справами більше займався Андрій, а Юхим був соборним титарем. Він став ініціатором того, щоб підкупити справника Табачникова і полегшити долю Шевченка. Юхим пішов до поліцейської управи, заплатив 500 карбованців хабаря, та ще й віддав золотого годинника для того, щоб Т.Г.Шевченко мешкав у будинку Цибульських. Справу було залагоджено: поет, оселився у кімнаті Юхима.

Живучи в Черкасах, Шевченко повинен був щодня ходити в поліцейську управу до справника Табачникова «відмічатися» і - терпіти знущання та приниження. В одному з листів поет згадує про нього: «... як побачиш собачого сина черкаського справника Табачникова, - то заплюй його собачу морду, як таку гнусну тварь земля носить?...».

За чотири нелегкі для поета дні, проведені у Черкасах, поет написав два вірші: «Сестрі» і «Колись дурною головою...» та зробив малюнок «В Черкасах».

Кімнату, де жив поет, нащадки Цибульських зберігали у такому вигляді, якою вона була за часів Шевченка, аж до початку ХХ ст. Щонеділі сюди могли приходити всі бажачі, аби подивитися, де мешкав Тарас Григорович, почитати його твори, поспілкуватися, вшанувати пам'ять поета. Кожного

року, аж де жовтневого перевороту, нащадки Цибульських справляли поминки по Шевченку.

У 1902 р. черкаські просили перейменувати тодішню Верхньо-Горову вулицю на Шевченківську. Звідси, як пам'ятали старожили, поет милувався краєвидами Дніпра. Коли його спитали, чи подобаються йому Черкаси, він, трохи подумавши, відповів: «Місто дуже гарне Дніпром. Дніпро - моя мрія... недобре ось що в Черкасах багато бідноти, скрізь жебраки...» «Свій настрій, безнадія, яка охопила його в Черкасах, він вилив у рядки:

Колись дурною головою
Я думав: Горенько зо мною!
Як доведеться в світі жить?
А людей і господа хвалить?
В багні колодою гнилою
Валятись, старітись, гнить,
Умерти й сліду не покинуть
На обкраденій землі...
О горе! Горенько мені!
І де я в світі заховаюсь?

Традиції вшанування Шевченка в Черкасах, продовжилися, як уже говорилося вище, відкриттям музею «Кобзаря» в будинку, де він був у 1859 р. Експозиція кімнати із меморіальними меблями та музейними реліквіями шевченківської доби, серед яких і портрети Цибульських та людей, що ділили з поетом невеселі дні арешту, покликана донести до нащадків святість, з якою сприймався образ поета його сучасниками і наступними поколіннями.

Анатолій Риженко.

Джерела і література.

1. Тарас Шевченко. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях. К., 1991.
2. В.С.Бородін. Перше видання «Кобзаря» Тараса Шевченка. К., 1976.
3. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966.
4. Музей «Кобзаря» Т.Г.Шевченка. Путівник. Черкаси, 2004.
5. Т.Г.Шевченко. Біографія. К., 1984.
6. В.Анісов, Є.Середа. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка.К., 1976.
7. Шевченківський словник двох томах. Том другий. К, 1978.

Цікаво що ...

• Тарантули розповсюджені переважно в пустинях, напівпустинях, степах. Живляться комахами, живуть в норах. Їхній укус для людини не смертельний. Укус апулійського тарантула, який часто зустрічається в Південній Італії, в т.ч. в околицях м.Таранто / звідси пішла назва цих павуків/, в 15-17 ст. вважався причиною судом /"тарантизму"/, лікувать які намагались з допомогою швидкого танцю -тарантели.

комахами, а види, яким до вподоби фрукти, нектар та пилок, а також є і справжні хижаки, які живляться кров'ю. Летючі миші - вампіри, які живуть в Латинській Америці, п'ють кров скоту і коней. До речі, нападають вампіри з землі - підкрадаючись до корови, яка пасеться. Залазять їй на ногу і роблять маленький надріз на шкірі. Потім злизують кров, яка тече з ранки, їх слина містить речовини, які запобігають звертанню крові. За один раз вампір може випити тільки близько однієї чайної ложечки крові.

• Більшість летючих мишей живляться

Лист запорізьких козаків турецькому султану

різних мастей за право жити вільним життям. «Сильний тілом може перемогти десяток ворогів, а сильний духом - тисячі», - стверджує відоме болгарське прислів'я. А тому збагачені духовно, підживлені невмирущим народним гумором українські козаки не раз виходили переможцями у багатьох битвах з чисельнішими силами ворога.

Довгий час залишалася загадковою історія написання самого «Листа...» Вчені-гуманітарії не могли

«Ти — шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш і самого люципера секретар! Який ти в чорта лицар? Чорт викидає, а твоє військо пожирає. Не будеш ти годен синів християнських під собою мати; твого війська ми не боїмось, землею і водою будемо битися з тобою. Вавилонський ти кухар, македонський колесник, ієрусалимський броварник, олександрійський козолуп. Великого і Малого Єгипту свинар, вірменська свиня, татарський сагайдак, кам'янецький кат, подолянський злодіяка, самого гаспида внук і всього світу і підсвіту блазень, а нашого Бога дурень, свиняча морда, кобиляча с.-а, різницька собака, похрещений лоб, хай би взяв тебе чорт! Отак тобі козаки відказали, плюгавче! Невгоден єси матері вірних християн! Числа не знаєм, бо календаря не маєм, місяць на небі, год у книзі, а день такий у нас, як у вас, поцілуй за теє ось куди нас...!» — цей неординарний текст, відомий як «Лист запорожців турецькому султану», ще у XVII ст. набув великої популярності не лише серед українців, а й серед інших народів, які боролися проти експансії Османської імперії, поляків, росіян, австрійців, болгар, молдаван, сербів, македонців.

Невеличкий лист, наповнений гумором і сатирою, став справжньою зброєю наших пращурів-козаків проти турецької загрози. Довгі роки він живив їхній дух та підтримував волю у нелегкій боротьбі із завойовниками

дійти згоди в питанні походження цього документа. Одні говорили, що він є історичним, адже, один з кошових отаманів Запорозької Січі справді відсилав такий лист султану Османської імперії. Інші стверджували, що текст має літературне походження і його створив якийсь талановитий писарчук задля сміху і звеселення своїх товаришів.

Відомий дослідник козацької старовини Дмитро Яворницький пов'язував виникнення листування з діяльністю довголітнього кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка. Зокрема, з тим епізодом, коли взимку 1674 р. 40-тисячна татарська орда і 15 тисяч турецьких яничар намагалися підступно оволодіти військовим гарнізоном на Січі. Успішно витримавши нічну атаку, запорожці розгромили турецько-татарські підрозділи. Наступного року на чолі з отаманом І.Сірком вони помстилися завойовникам: 20-тисячна козацька армія здійснила переможний похід до Криму. Підчас цього походу Сірко написав кримському ханові листа, наповненого великою іронією і сарказмом. Він починався так: «...Не мислили бо ми, Військо Низове Запорозьке, входити у війну і неприязнь з Вашою Ханською Милістю і з усім кримським панством, якщо б не побачили її початок з вашого боку. Ваша Ханська Милість, послушавши дурної поради сумосбродного і позбавленого розуму цареградського візира, а по нім і наказу Найяснішого і Найвельможнішого

Лист запорізьких козаків турецькому султану

султана свого, почали з нами війну минулої зими... І так як ваші дії засмутили нас і завдали нам, Війську Запорозькому, досаду, то ми, за прикладом давніх пращурів і братів наших, вирішили постаратися за обіду і огорчення воздати, і відомстити Вашій Ханській Милості і всьому Ханству рівним за рівне, але не тайно, як ви зробили, а відкрито, по-рицарськи...». Як бачимо, текст цього справжнього листа значно відрізнявся від описаного вище пародійного послання, хоча, мабуть, і зазнав впливу свого знаменитого попередника.

Оригінальний зміст «Листа...» так захопив талановитого російського художника Іллю Рєпіна, що він працював довгих чотирнадцять років - з 1878 до 1891 р.р. над картиною, яка відображала процес написання послання козаків султану.

У листі до М. С. Лєскова художник писав: "Запоріжжя мене захоплює цією свободою, цим піднесенням лицарського духу... в той час, коли тисячами слов'яни вводились у рабство мусульманами, коли була згублена релігія, честь і свобода - це була страшенно животрепетна ідея. І ось ця купка молодців, звичайно найталановитіших людей свого часу... підсилюється до того, що не тільки захищає Європу від східних хижаків, але й погрожує навіть їх можновладній тоді цивілізації і від душі регоче над їх східною зарозумілістю."

Картина «Запорожці» І. Рєпіна (до речі, художник мав українське коріння) стала відомою на весь світ і набула великої популярності як серед художнього бомонду, так і серед широких верств населення. Ось як писав художник під час роботи над картиною до одного із своїх товаришів: «До цього часу не міг відповісти Вам, а у всьому винні «Запорожці», ну й народець же! Коли ж писати, голова йде обертом від їх гамору й крику... Тижнів два з половиною - тільки з ними, не можу розлучитися - веселий народ. Чортячий народ!... Ніхто на всьому світі не відчував так свободи, рівності й братерства, як козаки».

У 1880 році Ілля Юхимович Рєпін приїхав

писати ескізи для картини „Запоріжці» до Василя Васильовича Тарновського у Качанівку, родина якого славилася своїм меценатством. Качанівка на той час була своєрідним культурно-мистецьким осередком, де збиралася і спілкувалася творча інтелігенція. Поетів і письменників, художників і композиторів до творчості на лоні чарівної природи спонукало художньо-архітектурне середовище Качанівки. Всебічно розвинута людина, В.В. Тарновський підтримував тісні стосунки з В.Жуковським, М.Глінкою, К.Брюловим, М.Маркевичем, конференц-секретарем Академії мистецтв В.Григоровичем, багатьма іншими митцями та літераторами. Гостинністю і щедрістю Тарновських були оточені в Качанівці М.Гоголь, Т.Шевченко, Л.Жемчужников, В.Забіла, М.Вовчок, П.Куліш. Гостювали у Тарновського відомі художники Л.Лагоріо, М.Врубель, В.Маковський та К.Маковський, І.Рєпін. Качанівка була відкритою для всіх, кому не байдужа була Україна.

Саме у Тарновського Рєпін переймався духом козацької епохи. В.В. Тарновський збирав українські старожитності (старовинний український одяг, зброю, кінську зброю і таке інше). Навіть перед палацом у нього стояли на підставках кілька великих гармат часів Богдана Хмельницького. Вічно присутній дух козацтва, котрому в Качанівці були, навіть, відведені окремі зали, як найкраще сприяв для активної творчості Іллі Юхимовича над картиною.

Згодом серед зображених на картині козаків можна було впізнати мешканців та гостей Качанівки, відомих осіб. Наприклад, козака у високій чорній шапці намальовано з самого В.В.Тарновського (молодшого), писаря - з історика Дмитра Яворницького, кошового отамана Сірка (у центрі картини) - з журналіста та письменника Володимира Гіляровського. А от праобразом для зображення козака, що стоїть над писарем і показує рукою на схід, став конюх з маєтку Тарновських, риси якого, що відображають в собі справжній український

Лист запорізьких козаків турецькому султану

образ, спонукали художника на створення і такого образу в своїй картині.

На картині „Запорожці» герої показані як найталановитіші представники слов'янства, що репрезентували собою особливу соціальну групу. На Запоріжжі, як відомо, існував соціальний добір. Уже на поч. XVIII ст. з'явився поетичний вислів „козацька нація». Запорожці це перш за все - лицарі, побратими, об'єднані

між собою почуттям обов'язку, відданості своїй справі, любов'ю до життя, товариськими взаєминами. Образи запорожців у картині І.Рєпіна дають насолоду відчуті себе людиною в колі собі рівних.

Послання запорожців, окрім німецької та російської, було перекладено французькою та англійською мовами. Одну з перших спроб переробити „Лист...» у віршований текст зробив у середині XIX ст.

Степан Руданський. На поч. XX ст. відомий французький поет Гійом Аполлінер написав поему під назвою „Відповідь запорозьких козаків турецькому султану». Незважаючи на те, що листуванню козаків ось уже майже 400 років, воно й донині користується великою популярністю серед нашого народу, засвідчуючи невмирущість традиційної української зброї - природного гумору та здорової сатири.

Т. М. Зоць.

ЧАЙНИЙ НАПІЙ

Чай нараховує більш ніж п'ятитисячелітню історію і має велике народногосподарське значення. Це улюблений напій для багатьох народів світу. Батьківщина чаю - Південний Китай. Так в одній з китайських легенд розповідається, що жив в Китаї мудрий монах Даррама. Цілі дні він проводив в молитвах і роздумах. Одного разу Даррама дав клятву молитись не стуляючи очей, але не витримав і заснув. Прокинувшись монах з жахом відірвав свої повіки і кинув їх на землю. На тому місці де упали повіки виріс зелений кущ, листки якого відганяли сон. Це був чай.

В давньокитайських рукописах, датованих 2700 р. до н.е. чай згадується як лікарська рослина. Таким його вважає і давня китайська енциклопедія «Бентсар» /V ст. до н.е./ . Монахи вважали чай священним напоєм, лікарі - цілющим засобом. Один з китайських літописів сповіщає, що «чай посилює дух, пом'якшує серце, проганяє втому, пробуджує думки і оживляє тіло...».

Тисячеліттями чай був відомий тільки народам Китаю, Індії і інших азійських країн. В Європу чай завезли португальці в 1517 р. із своїх східноазійських колоній. Тільки в 1636 р. чай потрапив до Франції. В Росії чай з'явився в 1638 р. Царські посланці на чолі з Василем Старковим повернулися із Монголії

в Росію. В числі подарунків царю Михайлу Федоровичу від алатинського хана знаходилося декілька пудів чорної «китайської трави». Це був чай. Спочатку його оцінили виключно як ліки, але поступово чудовий напій отримав всенародне визначення.

На території України перший чайний кущ був посажений в 1818 р. в Никитському ботанічному саду. Чай відноситься до ботанічної родини чайних і являє собою багаторічний вічнозелений кущ. Він витримує морози до -23°C, але в холодних районах дає менший врожай. Чайні кущі ростуть в долинах і на висоті 700-800 м. над рівнем моря. Найбільш поширені чотири різновидності чайних рослин, які відрізняються формою і розмірами, а також хімічним складом. Китайський чай це кущ до 3-х м. заввишки, японський - більш низькорослий, цейлонський - деревовидний кущ 3-4 м. заввишки з коротеньким стовбуром і розлогою кроною, індійський - невисоке деревце. У чайного куща збирають верхівкові частини молодих пагонів, так звані флеші. Чим ніжніші флеші, тим вища якість чаю. Перший збір починають на кущах чотирьохрічного віку. Збирають сортові листки з кінця квітня до жовтня. Оскільки на різних пагонах флеші дозрівають в різний час, збір

чайних листків проводять постійно.

Зібрані листки відправляють на чайну фабрику, де переробляють в чорний і зелений чай. В Китаї проводиться ще одна операція з чаєм - його ароматизація. Посудину з чайними листками, в прошарках яких містяться пелюстки троянд, жасмину або інших пахучих квітів, витримують в гарячій воді, після чого листки чаю відокремлюють від пелюсток квітів. Чай надовго зберігає свій аромат. Є у чаю ще одне визначення - байховий. «Байховий» в перекладі з китайського означає «біла війка». Дійсно, одна сторона чайного листка покрита тоненькими сріблястими волосинками, схожими на білі війки.

Смак чаю залежить від хімічного складу листка. Основну цінність дають катехіни, які і надають чаю терпкий, гіркуватий смак. Завдяки ефірному маслу напій набуває тонкий духмяний аромат. Катехіни чаю мають р - вітамінну активність, тобто усувають підвищену проникненість кровоносних судин, роблячи їх більш еластичними.

Містить чай і вітаміни групи В та С, нікотинову та пантотенову кислоти. В листках міститься алкалоїд кофеїн, від якого залежить стимулююча та тонізуюча дія чаю. Отже чай не тільки приємний на смак, але й корисний. Приємного Вам чаювання.

Ольга Степаненко

ЗА ПОКЛИКОМ СЕРЦЯ

Запальні танці, жартівливі чи ліричні пісні - все під силу талановитій та енергійній жінці Петренко Марії Іванівні. Ще в дитинстві мелодійний спів та чудова грина матері на музичних інструментах полонили юну душу Марії. Саме тоді зародилась її любов до музики, співів, танців. Згодом захоплення народною творчістю переросло у справу її життя.

У шестирічному віці Марійка вступила до Сухополов'янської школи. Поряд з вивченням загальноосвітніх дисциплін вона охоче займалась танцями. Отримуючи перші уроки хореографії, дівчинка все більше і більше поринала у захоплюючий світ рухів. Згодом виявилось, що вона має неабиякий талант до танців. Це помітили й у танцювальному колективі МБК „Прилучанка», куди вона прийшла займатись у 1957 році. Цьому колективу, до речі, у 1962р. присвоєно звання „народного». Наполегливо вивчаючи танцювальні па, Петренко Марія з часом вже мала можливість виступати з колективом „Прилучанки» на сценах Прилук, Києва, Чернігова і Житомира.

Так склалося в житті Марії Іванівни, що десятий клас вона закінчувала у Прилуцькій вечірній школі, бо пішла працювати на фабрику господарчих виробів. Пропрацювавши там один рік, вона стає керівником танцювального колективу будинку культури заводу „Будмаш». А з 1962р. і до пенсії Марія Іванівна

трудиться на панчішній фабриці. Спочатку вона працює сортувальницею, згодом бригадиром конвеєра та бухгалтером - касиром. Поряд з основною роботою Марія Іванівна займалась керівництвом танцювального колективу панчішної фабрики. Але не тільки у танцях розкривається душа цієї жінки, вона розкриває й в піснях. Так за допомогою Петренка М.І. на фабриці був створений фольклорно - танцювальний колектив „Золота криниця», який проіснував до 1994 року. Разом із ним вона виступала у різних містах України. Одного разу, виступаючи в Чернігові, колектив представив танець „Прилуцька полька». Шалений успіх, масу позитивних емоцій і призове місце отримав колектив панчішної за виступ. Після того як один із журі дізнався, що постановкою танцю керував не професійний хореограф, а трудівниця фабрики, він промовив: „Якщо робітниця ставить такі танці, то я знімаю шляпу й низько перед нею кланяюсь!». Цим талановитим постановником виявилась Петренко Марія Іванівна.

Природний талант, енергійність, бажання донести людям краплину доброти змушували Марію Іванівну працювати на повну силу. Окрім основної роботи вона працювала керівником танцювальних гуртків у медучилищі та школі № 2. Під її керівництвом були поставлені фольклорно-обрядові дійства: «Веснянки», „Щедрий вечір», „Вечорниці», „Весілля», „Сватання» та ін. Любов до музики, танців та співу Марія Іванівна назавжди прищепила своїм учням. Деякі з них нині є народними артистами України.

Сьогодні життя Марії Іванівни таке ж насичене, як і 10-20 років тому. З 2001 року вона керує фольклорним ансамблем „Калина». Перший виступ відбувся 01.01.2001 року на сцені центральної площі нашого міста. Зараз у штаті колективу нараховується 18 учасників. Найстаршій учасниці 71, а наймолодшій - 40 років. Талановитий колектив „Калина» нині є бажаним учасником та гостем на багатьох фольклорних фестивалях, концертах та святах. З ансамблем учасники відвідали

Чернігів, Вінницю, Ржищів, Короп, Сокиринці, Качанівку, Великі Сорочинці. В репертуарі ансамблю десятки прекрасних пісень, серед них: „Тече річка невеличка», „Журавлі», „Гречаники», „Ой гоп я гуляла», „Гаю зелененький» та багато - багато інших. А ось пісня „Прилуки - моя сторона» є візитною карткою колективу на всіх фольклорних виступах. Слова Полив'яної Н.С., музика Авер'янова В.О.

I Приїздіть до Прилуцького краю
У край нафти, багатих хлібів
Коровай із нового врожаю
Принесем в подарунок і спів.

Приспів.

Прилуки, Прилуки - моя сторона
Волошки та луки, дощі як струна
Вербі і калина, безмежні поля
Як мати для сина Прилуцька земля.

II І збере баян ноти у звуки
Зачарує, поманить розмай
І підхоплять і діти і внуки
Про наш рідний край.

Приспів.

III Синій Удай підспівувать любо
Буде вербам над небом ясним
Дуб столітній взмахне зелен - чубом
Куполом, що під сонцем жарким.

Приспів.

IV Завітайте в розквіті Прилуки
Вас зустріне в ранковій росі
Місто добре як мамині руки
В гордовитій і ніжній красі.

Петренко Марія Іванівна не просто керівник колективу, вона наче той двигун, який приводить у дію всі деталі механізму, тим самим змушує його рухатись вперед досягаючи все нових та нових висот. Недаремно у 2006 році вона отримала орден „Георгія Побідоносця». То ж щастя Вам, Марія Іванівна, у цій самовідданій праці, великих творчих успіхів, здоров'я та, звичайно, нових молодих вливань у колектив!

Ірина Біланенко

Цікаво що ...

• Саме старе в світі дерево виявлено на японському острові Якусіма. Це кедр, його діаметр 16 м. Дослідивши дерево за допомогою електронних приладів, вчені встановили, що приблизний вік цього патріарха рослинного світу становить 7200 років.

• Самим шанованим деревом в Лівані вважається ліванський кедр. Його зображення прикрашає державний прапор Лівана. Дерево можна побачити на поштових марках, на зворотній стороні монет і даже на кашкетах ліванських полісменів. Ліванський кедр твердий, як камінь. Деревина - гірка, і тому ніякий деревний шкідник кедру не страшний. Цінне дерево з давніх часів використовується як будівельний матеріал. З нього будували і давні греки, і римляни, і турки. Тому відколись великих кедрових лісів до наших днів дожили всього 4 невеликі

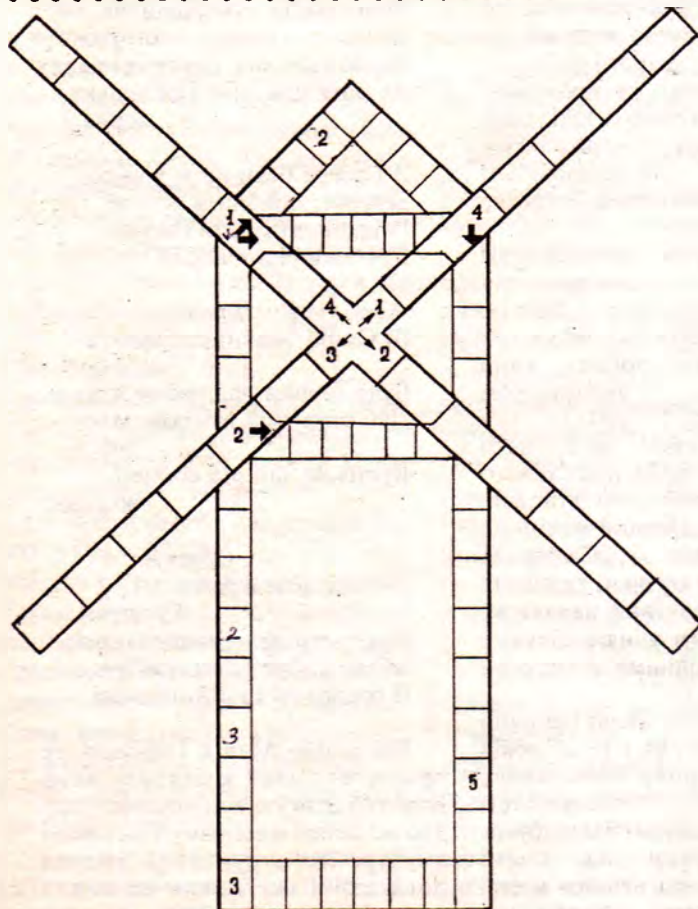
гайки. Тепер ці гаї охороняються, як найцінніша національна реліквія Лівану.

• Суринамська піпа /це південноамериканська жаба/ вибрала незвичайний спосіб захисту свого потомства. Ікра прикріплюється на спині самки, шкіра якої на цей час стає губчастою, ікринки покриваються роговим ковпачком, який захищає від висихання. На спині у матері проходить розвиток личинок. Через декілька днів з-під ковпачка виходять молоді піпи. Живуть вони у воді або поблизу водоймищ. Живляться піпи досить цікаво. При різкому відкриванні рота вода потрапляє всередину разом із здобиччю, потім проціджується крізь куточки рота. Якщо здобич завелика, то піпа підтримує її своїми довгими тонкими пальцями, що нагадує обід з використанням китайських паличок.

• Імператорські пінгвіни гнізда не будують. Відкладене самкою яйце на своїх лапах тримає самець. Прикриваючи його шкіряною складочкою на животі, довгі два місяці він його виношує, тоді як в цей час самка відгодовується в морі.

• Спочатку пташеня перебуває з батьками по черзі, а коли підрастає то переходить в своєрідні пінгвінячі «ясла», де дорослішає під доглядом дорослих птахів.

• Королівський пітон полює на дрібних тварин і птахів, звисивши з гілки дерева передню частину тулуба. У випадку небезпеки він звертається в тугу кулю, ховаючи голову всередину її. Розвернуть його в цей час одні людини не під силу. Саме тому в деяких країнах цього пітона називають кулеподібним.

КРОСВОРД

По - горизонталі.

1. Головний убір заміжньої жінки з прозорої легкої тканини, що має вигляд шарфа (заст..)
2. При лучанин, герой війни 1812 р.
3. Історико-побутовий район Прилуки.

По - вертикалі.

1. Кошик для зберігання сухих продуктів.
2. Січове товариство.
3. Тканина.
4. Перша назва вулиці Ярмаркової.
5. При лучанин, заслужений художник Росії (1905-1977), (ініціали)

Дах

1. Корова, прапор...
2. Посудина для зберігання молока (XIX -XX ст..)

Вітрила.

1. Річка, права притока р. Удай.
2. Річка, права притока р. Глинної (ліва притока р. Сухой Лохвиці).
3. Металевий прилад для закип'ячення води з опалюванням всередині, наповнений вугіллям.
4. „Заспіваймо пісню веселеньку про....., молоденьку. Заспіваймо , заспіваймо серце наше звеселяймо».

Підготувала І.Біленко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 1258. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 1 (115) Січень 2007 року

В цьому місяці:

7 січня – 230 років з дня народження Миколи Яковича Мандрики (1777-1853), героя Вітчизняної 1812 року, в період Бородинської битви – командира Лейб-гвардії гусарського полку, в подальшому – генерал-лейтенанта, уродженця Прилук.

10 січня – 65 років з дня народження Леоніда Івановича Калениченка (1942), кандидата економічних наук, віце-президента інженерної Академії наук України, головного редактора журналу

«Водне господарство України», уродженця Прилук.

10 січня – 75 років з дня народження Анатолія Андрійовича Бондаренка (1932), кандидата технічних наук, заслуженого працівника освіти, уродженця Прилук.

19 січня – 325 років тому Прилуки увійшли до складу новоутвореного Чернігівського намісництва, як повітове місто.

КАЛЕНДАР знаменних, пам'ятних дат Прилук на 2007 рік

915 років першої літописної згадки в Іпатіївському літописі про Прилуки /1092/, де повідомляється про знищення міста половцями.

645 років тому погодні умови спричинили страшний голод в місті /1362/.

425 років тому грамотою польського короля Сигізмунда III Прилуки закріплені у

власність О.Вишневецького.

380 років тому народився Гетьман Правобережної України Петро Дорошенко /1627/, полковник Прилуцького полку /1656-1659/.

355 років тому прилуцьким полковником

призначений Семен Герасимов /1652/.

320 років тому на чолі прилуцького полку став Іван Стороженко /1687/.

315 років тому пернач прилуцького полковника отримав Дмитро Горленко /1692/.

245 років тому народився Антон Антонович Антонський-Прокопович /1762/, професор, ректор Московського університета, уродженець Прилук.

235 років тому прилуцьким полковником призначений Іван Тарновський.

205 років тому цар Олександр I затвердив план міста - /1802/. Розташування вулиць центральної частини міста відповідають цьому плану.

160 років тому побудовано церкву Всіх Святих на центральному кладовищі /1847/. Розібрана в 1937 році.

135 років тому побудовано другу єврейську синагогу. Нині в ній - музична школа /1872/.

125 років тому відкрито міську жіночу гімназію /

(Продовження на 2-й стор.)

КАЛЕНДАР
знаменних, пам'ятних дат Прилук на 2007 рік

1882/. Знаходилась на Валу, поруч з Миколаївською церквою.

100 років заснування заводу Будмаш /1907/, як майстерні по виготовленню запчастин для с/г машин /1907/.

95 років створення водопроводно-каналізаційного господарства на базі міської і залізничної водокачки /1912/.

90 років тому продукцію почав випускати шкіряний завод Хацкевича /1917/. З 1963 року - фабрика головних уборів «Корона».

80 років тому в місті відкрито перший в Україні селянський іподром /1927/.

80 років тому хворих дітей міста почала обслуговувати дитяча лікарня /1927/.

80 років тому створено артіль «Суспільство» /1927/. З 1960 року - фабрика художніх виробів.

55 років тому засновано автошколу ТСОУ на базі автомотоклубу ДТСААФ - /1952/.

50 років тому підготовку юних спортсменів почала дитяча спортивна школа /1957/.

50 років центру науково-технічної творчості молоді /1957/ /станція юних техніків/.

45 років створення управління бурових робіт /УБР/, як дільниці експлуатаційного буріння.

15 років тому створено ЗАТ «Каштан» на базі комбінату громадського харчування.

7 січня - 230 років з дня народження Миколи Яковича Мандрики /1777-1853/, героя війни 1812 року, генерал-лейтенанта, уродженця Прилук.

10 січня - 75 років з дня народження Анатолія Андрійовича Бондаренко /1932/, кандидата технічних наук, заслуженого працівника освіти, уродженця Прилук.

10 січня - 65 років з дня народження Леоніда Івановича Коленіченка /1942/, кандидата економічних наук, віце-президент інженерної Академії наук України, головного редактора журналу "Водне господарство України", уродженця Прилук.

19 січня - 325 років з дня утворення Чернігівського намісництва /1782/, у складі якого Прилуки були повітовим містом.

5 лютого - 95 років з дня народження Сергія Михайловича Бондаря /1912/, художника, заслуженого діяча мистецтв Казахстану. Довгий час працював у Прилуках. Подарував місту 200 своїх робіт.

18 лютого - 160 років з дня народження Федора Герасимовича Міщенка /1847-1906/, професора, члена-кореспондента Російської Академії наук, уродженця Прилук.

5 березня - 65 років з дня народження Бориса Івановича Дорошенка /1942/, заслуженого раціоналізатора України, уродженця Прилук. Працював на заводі пластмас.

7 березня - 55 років з дня народження Анатолія Григоровича Галича /1952/, заслуженого юриста України, голови Прилуцького міськрайонного суду.

13 березня - 60 років з дня народження Миколи Андрійовича Дураса /1947/, заслуженого працівника культури України.

15 березня - 65 років з дня народження Івана Михайловича Янкова /1942/ заслуженого працівника промисловості України. Працював бурильником в УБР

15 березня - 80 років тому народився В'ячеслав Володимирович Вісіч /1927/, директор заводу «Будмаш» /1964-1985/, кавалер знаку «Честь і Слава».

15 березня - 80 років з дня утворення панчішної фабрики /1927/.

16 березня - 90 років з дня створення культурно-освітньої організації «Просвіта» /1917/.

19 березня - 90 років утворення міської ради, як Ради робітничих і солдатських депутатів /1917/.

20 березня - 80 років з дня народження Раїси Яківни Шаповалової /1927-1996/, заслуженого вчителя України. Працювала в школі № 3.

23 березня - 100 років з дня народження Олексія Яковича Панченка /1907-1943/, Героя Радянського Союзу. Працював на меблевому комбінаті.

24 березня - 85 років з дня народження Олексія Андрійовича Денисенка /1922-1992/, красзнавця, літописця Приудайського краю.

29 березня - 45 років з дня народження Сергія Володимировича Соколова /1962/, заслуженого майстра спорту, чемпіона Європи з легкої атлетики. Працює тренером Прилуцької ДЮСШ.

8 квітня - 55 років з дня народження Миколи Михайловича Кочубея /1952/, члена Спілки художників України.

1 травня - 85 років з дня народження Кирила Олександровича Кутового /1922-2002/, учасника Великої Вітчизняної війни, який будучи командиром роти 15 вересня 1943 року захопив аеродром, вокзал, лікарню в Прилуках і утримував їх до приходу основних сил армії. Уродженець Прилук.

9 травня - 140 років з дня народження Надії Львівни Тираспільської /1867-1962/, актриси, заслуженої діячки мистецтв Росії, уродженки Прилук.

16 травня - 70 років з дня народження Миколи Петровича Турківського /1937/, члена Спілки письменників України, художника. Працював на заводі «Будмаш».

16 травня - 190 років з дня народження Миколи Івановича Костомарова /1819-1885/, історика, письменника, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук. Останні роки проживав у Прилуках, Дідівцях.

22 травня - 95 років з дня народження Костянтина Петровича Степаненка /1912-1982/, заслуженого раціоналізатора України. Працював на панчішній фабриці.

15 червня - 15 років з дня виходу першого номера газети «Скарбниця» /1992/, першої і єдиної серед музеїв України.

24 червня - 15 років з дня утворення комбінату шкільного харчування «Шкільний» /1992/.

4 липня - 225 років з дня затвердження царицею Катериною II герба Прилук /1782/.

21 липня - 60 років з дня народження Валерія Володимировича Шинкарчука /1947-1990/, майстра спорту з багатоборства, уродженця Прилук.

31 липня - 70 років з дня народження Олександра Олексійовича Щербини /1937-2005/, заслуженого вчителя України. Працював у гідротехнікумі.

7 серпня - 65 років з дня народження Василя Тарасовича Букатчука /1942-1994/, заслуженого раціоналізатора України. Працював у НГВУ «Чернігівнафтогаз».

КАЛЕНДАР знаменних, пам'ятних дат Прилук на 2007 рік

8 серпня - 70 років з дня народження Валентина Васильовича Онищенка /1937/, заслуженого працівника народної освіти України. Працював директором педагогічного училища.

20 серпня - 60 років з дня народження Світлани Миколаївни Пузанової /1947/, заслуженого працівника сфери послуг, уродженки Прилук. Працювала директором ЗАТ «Каштан».

21 серпня - 55 років з дня народження Віктора Миколайовича Падалки /1952/, заслуженого економіста України, уродженця Прилук. Працює в Київській міській державній адміністрації.

22 серпня - 60 років з дня народження Григорія Григоровича Радченка /1947/, відомого на Прилуччині художника.

1 жовтня - 80 років з дня заснування медичного училища /1927/, як фельдшерсько-акушерської школи.

8 жовтня - 70 років з дня народження Олександра Івановича Мурая /1937/ заслуженого геолога України. Працював в УБР.

15 жовтня - 75 років з дня заснування Чернігівської області /1932/ до складу якої увійшли Прилуки.

7 листопада - 50 років з дня відкриття Будинку культури заводу «Будмаш» /1957/. У 2003 році переданий ЦТДЮ.

18 грудня - 60 років тому ветеринарний технікум реорганізовано в технікум гідромеліорації та електрифікації с/господарства /1947/.

25 грудня - 70 років з дня народження Фірса Анатолійовича Колосова /1937/, заслуженого працівника транспорту України. Працював механіком АТП-17461.

Підготував Л.Карпилянський

Тарас Шевченко і Микола Гоголь

Тарас Шевченко і Микола Гоголь - дві безсмертні постаті, що найяскравіше репрезентують українську духовність і є «послами» нашої культури в усіх усюдах.
М.Г.Жулинський.

Академік НАН України, директор інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка Микола Григорович Жулинський назвав їх двома полонинками українського серця, які так ніколи й не ступилися: один поставив свій унікальний дар на службу культури загальноімперській, інший - звершив диво: відродив рідне українське слово, піднісши нашу літературу на рівень світовий...

І далі М.Г.Жулинський стверджує, що вони «...не зустрілися, не -погомоніли. Не пожартували і не заспівали українських пісень... Лиха доля розносила їх по світах - Гоголя усамітнювала в країнах Європи, а Шевченка гнала пекельними пісками подалі від України».

Такої ж думки про те, що особисто Шевченко і Гоголь не були знайомі та так і не зустрілися, дотримуються майже всі дослідники життя і творчості Тараса Шевченка.

Проте б один, який з цим категорично не погоджується. Це - Мечислав Едмундович Гаско. Ще в 30-х роках минулого століття він за порадою керівника кафедри світової літератури /по закінченню інституту Червоної Професури Літератури й Мистецтва при ВУЦВк/ взявся за

вивчення життя й творчості Шевченка й Гоголя в світлі їхніх творчих зв'язків із літературно-мистецьким оточенням.

Протягом сорока років він вивчав життя і творчість Т.Г.Шевченка і М.В.Гоголя, не оминаючи при цьому дискусійних або й зовсім спірних моментів у їхніх біографіях. У пошуках нових архівних матеріалів він чимало мандрував по країні /бувшом СРСР/, залишаючись вірним давнім-давно обраній темі. Завдяки його старанності в шевченкознавчий обіг, введено факти, про які раніше ніхто навіть і гадки не мав.

Наслідком його роботи була низка шевченкознавчих етюдів, частина яких увійшла в книги «Про що розповідають малюнки Тараса Шевченка» /1970/, «У колі Шевченкових та Гоголевих друзів» /1980/ та «Пошуки і знахідки» /1990/. В останній, доречі, подані наслідки його спроб прочитати невідомі сторінки життя та творчості Тараса Шевченка і Миколи Гоголя у взаємозв'язках із сучасниками.

Отже, метою даної статті буде спроба познайомити читачів з тими Гасковими розвідками, які довбдять особисте знайомство і спілкування Т.Шевченка і М.Гоголя в 30-х роках ХІХ ст. в Петербурзі. До речі, більшість з них переконливого спростування не дістали.

Як відомо із досліджень шевченкознавців,

(Продовження на 4-й стор.)

Тарас Шевченко і Микола Гоголь

першим ініціатором викупу Шевченка з кріпосної неволі був учень Академії художеств Сошенко. Іншої думки дотримується М.Гаско. Досліджуючи невідомі або маловідомі сторінки життя і творчості Т.Г. Шевченка і М.В. Гоголя та широкого кола їхніх друзів, утворюючи свій погляд на деякі факти, їх біографії, він висловлює думку про те, що саме Гоголь був першим ініціатором викупу Шевченка. Саме під його впливом було започатковано цю справу. «Адже відомо, - зазначає він, - який великий вплив мав Гоголь на Жуковського, Брюллова, Гребінку, Григоровича... - незрівнянно більший, ніж скромний учень Академії художеств - Сошенко.

Як стверджує, не без підстав, М.Гаско, Шевченко почав малювати аквареллю /всупереч запереченням в автобіографії/ ще до приїзду Сошенка в Петербург, а отже і до знайомства Шевченкам з ним. Як відомо, Сошенко почав навчатися в Академії художеств восени 1834 року. Це було вже після білих ночей. Тобто Сошенко ніяк не міг у 1834 році радити Шевченкові почати спроби малювання акварельних портретів. /Відомо, що Шевченкові деякі портрети датовані 1834 роком/.

Навряд щоб і в 1835 році новак і скромний учень Академії художеств Сошенко міг познайомити Шевченка з колом замовників на портрет, щоб рекомендувати їм молодого художника. Інша річ - Гоголь, який перебував у Петербурзі з 1828 року, навчався в Академії художеств з 1830 по 1833 рік включно, мав широке коло знайомих, особливо серед діячів культури. «Доречно тут згадати, - пише Гаско, - що до нашого часу дійшов не тільки акварельний портрет «Голова жінки» 1834 року, а й не менш майстерно виконана акварельна мініатюра - портрет П.В. Енгельгардта 1833 року. Отже ще 1833 року Тарас Шевченко виконував вправною рукою акварельні портрети. Це переконує в тому, що уже тоді він мав чималий досвід праці в даному жанрі і певне коло замовників* А це ж було за рік, а може й більше до приїзду Сошенка в Петербург /точніше до вступу в Академію художеств/».

Мечислав Гаско також, не без підстав, стверджує й той факт, що основним прототипом розповідача з Шевченкової повісті «Художник» правив не Сошенко, а Гоголь. Він посилається на слідуючі міркування: «Не треба забувати, що Микола Васильович мав ще й образотворчий хист, і потяг до мистецтва його ніколи не облишав. Так, наприклад, у своєму листі до О.С. Данилевського від 5.II.1839 року він розповідав: «До сих пор я больше держал в руке кисть, чем перо. Мы с Жуковским рисовали... лучшие виды Рима...». А в листі від 12.II.1839 року,

адресованому вже В.А.Жуковському: «с сегодняшнего дня отправляюсь рисовать на весь день. Я думаю, в Колизей. Обед возьму в карман. Краски ложатся сами собою, так что потом дивишься, как удалось подметить и составить какой-то колорит и оттенок». І далі М.Гаско висловлює сподівання: «Не виключно, що деякі з цих Гоголевих образотворчих вправ будуть згодом виявлені. Вагомість такого відкриття було б важко переоцінити, адже це було б ще одним підтвердженням, що, як я вже мав нагоду говорити, за основний прототип розповідача з Шевченкової повісті «Художник» правив не Сошенко, а Гоголь. Наявність образотворчого хисту у Гоголя засвідчують не тільки його листи, але й мемуари його приятелів; Наприклад, С.Т.Аксаков у своїх спогадах писав:»Гоголь говорил иногда с увлечением о /.../ живописи /которую любил и к которой имел решительный талант/».

Найпереконливішим свідченням знайомства і дружби Гоголя з Шевченком і заходів, вживаних Миколаю Васильовичем щодо навчання й звільнення юного Тараса від власницького ярма кріпосника Енгельгардта, за ствердженням М.Гаско, є лист Гоголя до О.С.Данилевського, писаний 8 травня /нового стилю/ 1839 року з Рима, в якому він згадує: «...об красном Энгельгардте, которому... посчастливилось узнать врага своего...». «Можливо, - висловлює думку М.Гаско, - що Гоголь називав Енгельгардта так, зважаючи на те, що останній був рудий і червонопикий. Слова про те, що «красний Енгельгардт» пізнав «врага свого», можна витлумачити в тому розумінні, що ще до 1836 року Гоголь добивався від П.В.Енгельгардта звільнення Шевченка і надання можливості кріпакові розвинути свій талант». Ось чому Енгельгардт розглядав Гоголя як свого ворога.

Посилаючись на окремі місця переписки Гоголя з своїми друзями, М.Гаско стверджує: «В кожному разі, напрошується висновок про знайомство Шевченка з Гоголем і про ту роль, яку автор «Тараса Бульби» відіграв у житті і становищі автора «Кобзаря» ще задовго до свого виїзду за кордон. Не виключено, що дальші пошуки приведуть нас до нових знахідок - доказів цієї знаменної дружби».

Якщо ж звернутися до статті про Гоголя в Шевченківському словнику, який не без підстав вважається підсумком досягнень академічного шевченкознавства, то там можна прочитати: «Особисто з Гоголем Шевченко не був знайомий й висловлював з цього приводу свій жаль, у листах до В. Репніної 1 і 7 III.1850».

/Щодо датування цих листів у словнику

Т. Г. Шевченко. Зустріч Тараса Вульби з синами. Ілюстрація до повісті «Тарас Вульба» М. В. Гоголя Сочин. 1842

допущена помилка: вони датовані не «17 березня», а «1 січня і 7 березня»/.

Так, зокрема, у листі до Варвари Рєпніної від 1 січня 1850 року, писаному з Оренбурга, Тарас Григорович розповідає і прохає: «/.../ Я сьогодні же пишу Василю Андреевичу Жуковскому /я с ним лично знаком/ и прошу его о исходатайствовании позволения мне только рисовать. Напишите и вы, ежели вы с ним знакомы. Или напишите Гоголю, чтобы он ему написал обо мне, он с ним в весьма коротких отношениях. О большем не смею вас беспокоить. /.../ Ежели будете писать ко мне, то сообщите свой настоящий адрес - и сообщите адрес Гоголя, - и я напишу ему по праву малороссийского виршеплѣта, я лично его не знаю».

Останнє речення з наведеної цитати переважно більшістю шевченко-знавців вважається за безсумнівне. Проте М.Гаско зазначає: «Такий висновок був би абсолютно обґрунтованим і незаперечним, якби згаданий лист писався не із заслання і якби він не стосувався письменника, на якого, поруч із Лермонтовим, дивилися як на новочасного пророка усі революційні демократи сорокових років XIX сторіччя. Чи міг Шевченко..., знаючи зненависть усіх реакційних мракобісних сил... Російської імперії до речників волі і демократизму, наражати на небезпеку одного з пророків своєї віри, звертаючись до нього із заслання як до друга? Компрометувати Миколу Васильовича в очах царя і всього самодержавного апарату, що і без того ставилися до Гоголя з підозрою і упередженням? Думаю, що ні. Тим більше, що свіжими ще були рани, завдані прогресивній громадськості стратою Рилєєва і прихованими

ббивствами, Пушкіна і Лермонтова»!

Ще в квітні 1836 року у місті до М.С.Щепкіна з приводу постановки «Ревізора» Гоголь писав: «Чиновники віку похилого і поважні кричать, що для мене нема нічого святого, коли я насмілюся так говорити про служивих людей. Поліцейські проти мене, літератори проти мене... Найменша примара істини - і проти тебе повстають, і не одна людина, а цілі стани»

А що було б, якби драматург взяв би щось із петербурзького життя, коли провінційний сюжет так збурих столичну публіку?

Він вважає, що письменник, який пише про сучасність, особливо комедійний письменник - мораліст, повинен бути подалі від батьківщини: «Пророкові нема слави в батьківщині».

Скільки разів Гоголь тікав із Росії - двічі додому, в Україну, частіше за кордон, у Європу, передусім до Риму. Утікав від Росії, запитуючи: «Русь! Чого же ти хочеш від мене?» й гіркою великою образою та з почуттям невтомної спраги пізнання тієї ж Росії повертався назад.

Про особисте ж, Шевченкове ставлення до Гоголя, як автора «Мертвих душ», зокрема, можна судити хоч би з його листа до Варвари Рєпніної від 7 березня 1850 року, писаного з Оренбурга: «Меня восхищает ваше теперешнее мнение - и о Гоголе, и о его бессмертном создании! Я в восторге, что вы поняли истинную христианскую цель его! да!... Перед Гоголем должно благоговеть как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям!»

І через кілька рядків, мабуть, схаменувшись і згадавши, що він засланець і що листи його перлюструються, Тарас Григорович, висловивши свій пієтет перед автором «Мертвих душ», підкреслює, що він з ним особисто не знайомий. «Самый мудрый философ! И самый возвышенный поэт должен благоговеть перед ним, как перед человеколюбом! Я никогда не перестану жалеть, что мне не удалось познакомиться лично с Гоголем».

Варті, на мою думку, уваги і інші висловлювання Т.Шевченка, звернені до В.Рєпніної. Здогадуючись, що листи політичного засланця можуть перлюструватися, він не стільки для своїх безпосередніх адресатів, скільки для того стороннього недремного ока міг писати таке: «Немного прошло времени, а как много изменилось, по крайней мере, со мною; вы бы уже во мне не узнали прежнего глупо восторженного поэта, нет, я теперь стал слишком благоразумным... Да, Варвара Николаевна, я сам удивляюсь моему превращению... Я теперь совершенная изнанка бывшего Шевченка...»

Тарас Шевченко і Микола Гоголь

Принагідно слід зазначити, що Т.Шевченко, ще до свого заслання, не раз бачив на сцені «Ревізора» М.Гоголя, творами якого захоплювався протягом усього життя. Поет присвятив йому вірш /уривок з якого подається нижче/.

Ще 1842 року Т.Шевченко намалював ілюстрацію до повісті М.Гоголя «Тарас Бульба» - «Зустріч Тараса Бульби з синами» - першу в мистецтві ілюстрацію до цього твору.

/Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982, с.505; Т.Г.Шевченко. Біографія. К., 1984, с.125/.

Але повернімося до того місця в листі від першого січня 1850 року в якому поет підкреслює своє особисте знайомство з Жуковським. «Чи не дивно, - наголошує М.Гаско, - що він збирається написати особисто незнайомому Гоголю, аби той звернувся до його особисто знайомого Жуковського?...».

Далі М.Гаско звертає увагу на вірш «Гоголю», написаний Шевченком ще в 1844 році, коли поет ще не зважав на перлюстраторів:

«Всі оглухли - похилились В кайданах... байдуже... Ти смієшся, а я плачу, Великий мій друже. А що вродить з того плачу? Богилова, брате...»

/Мається на увазі трава - болиголов/.

У цьому вірші, на відміну від згадок про Гоголя у листах і в «Щоденнику» часів заслання, Шевченко не тільки не говорить про Миколу Васильовича в третій особі, не тільки не підкреслює свого незнайомства з ним, а навпаки, тричі звертається до нього як до «великого друга» і «брата». Що таке звертання не є риторичною фразою і що риторика не притаманна була Тарасові Шевченку, особливо в

дружніх звертаннях, М.Гаско у своєму дослідженні наводить і інші аналогічні приклади, наголошуючи на тому, що ніхто не зможе навести такого Шевченкового звертання, яке можна було б розцінювати як незаперечно риторичну фразу. «Отже, - стверджує дослідник, - не без підстав, усі покликання часів заслання на особисте незнайомство з Гоголем можна розглядати як антиперлюстраційний і конспіративний захід Кобзаря.

Коли ж звернутися до згадок про Гоголя, наведених Шевченком у «Щоденнику» 5 вересня 1857 року - між містами Хвалинським і Самарою, то знову звертають на себе увагу ті ж самі знайомі нам дружні звертання, які спостерігаються й до заслання:» О.Гоголь, наш бессмертный Гоголь! Какою радостью возрадовалася бы благородная душа твоя, увидя вокруг себя таких гениальных учеников своих...» /Шевченко має на увазі Попова О.М. і Салтикова-Щедріна М.Є./.

і знову ж таки може постати запитання: чому Шевченко ані в біографії, а ні в повісті «Художник», ані в листуванні не говорить про свою дружбу з Гоголем? Не менш дивно й те, що поет, висловлюючись в уже згаданих вище листах до Варвари Рєпніної із заслання, підкреслює своє незнайомство з Гоголем. Але ж ще до заслання, в січні 1844 року, Шевченко створив згадуваний вище, вірш «Гоголю», де кілька разів звучать повні любові слова «друг», «брат».

«Треба не забувати, - підкреслює М.Гаско, - що листи до В.Рєпніної писалися із заслання й обов'язково перлюструвались, не кажучи вже про те, що це відбувалося в час, коли вся реакційна Росія цькувала великого сатирика за

«Мертвые души», а Толстой - «американець» - навіть прилюдно заявив, що «Гоголь - это враг России и его надо в кандалах отправить в Сибирь!»

«Річ ясна, - стверджує далі М.Гаско, - що якби Шевченко звертався із заслання до Гоголя, як друга, то це було б використано 111 відділом для розправи над Миколою Васильовичем. І Шевченко це добре розумів.

А як сам Гоголь висловлювався про свої стосунки з Шевченком? На це питання нам дає відповідь Г.П.Данилевський, який був знайомий як з Гоголем, так і з Шевченком. У своїх спогадах «Знайомство з Гоголем» він згадував висловлювання Гоголя про Шевченка /1851/: «... его личная судьба достойна всякого сожаления... Я знаю и люблю Шевченка как земляка и даровитого художника; мне удалось и самому кое-чем помочь в первом устройстве его судьбы...»

Так Гоголь висловив свою любов і ствердив своє знайомство з Шевченком у той самий час, коли Кобзар перебував на засланні.

«Річ ясна: те що він міг сказати другові в особистій розмові, - зазначає М.Гаско, - він не міг викласти ні в листах, ні тим більше у друзі», і далі: «Ще більше, ніж з листів, які надсилалися Шевченком за межі Оренбурзького краю, можна дізнатися про його взаємини з Гоголем із листів, що писалися до товаришів по долі. Адже тут легко було обминути перлюстраторів, пересилаючи свої цибульки через спільних друзів. Недарма Микола Васильович у 1851 році говорив Данилевському про свою участь у першому влаштуванні Шевченкової долі.

Підсумовуючи все вище зазначена, надруковане в

Тарас Шевченко і Микола Гоголь

книгах М.Гаско /»В колі Шевченкових та Гоголевих друзів», «Пошуки і знахідки», слід ще раз підкреслити аргументованість доказів, всіх «за» і «проти», які всебічно висвітлюють близьке особисте знайомство Шевченка і Гоголя.

Анатолій Риженко.
Джерела та література.

1. «День», №41, 6 березня

2004 р.

2. Мечислав Гаско. Пошуки і знахідки. К., 1990.

3. Мечислав Гаско. У колі Шевченкових та Гоголевих друзів. К., 1980.

4. Шевченківський словник. В двох томах. Том перший. К., 1978.

5. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у шести томах. Том VI. К., 1964.

6. «День», № 45, 10 березня

2004 р.

7. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у шести томах. Том У1, с.64-65.

8. Тарас Шевченко. Твори у двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966.

9. Тарас Шевченко. Твори у двох томах. Том другий. К., 1966, с.594; 725.

Українські Фермопіли

...Тут лежать вбиті місяці та роки непрожитого життя, вони ніби примарний туман над мозилам тут кричить це нежите життя, воно не знаходить спокою, серед лункого мовчання звертається до небес. Страшним звинуваченням дихає ця ніч, саме повітря, в якому ще вирує сила і воля цілого покоління молоді, покоління, яке вмерло раніше, ніж почало жити...
Е.М.Ремарк «Повернення»

29січня 1918 року виповнюється 89 років так званій 1-й українсько-радянській війні та її маленькому епізоду, який відбувся на Чернігівщині, поблизу непримітної станції Крути. Про цей клаптик болю почали вільно говорити лише в 90-х роках. І говорили останнім часом багато, та навіть знайшли сучасний аналог серед подій, що відбулися не так давно. І лише зараз поставили меморіальний знак з капличкою на місці бою. І це правильно.

Проте це не мовчання лише підкреслює сумний факт того, що ми не знаємо(чи не хочемо знати?)своєї історії,не цінуємо її. Не просто не цінуємо історію як якийсь факт, а людей, які загинули заради існування тієї держави, в якій зараз живемо. Людей, які сплатили найбільший податок за любов до Вітчизни-власне життя. А від них і могил не залишилося.

Можна багато говорити про причини невдачі в тій війні і нічого не сказати- забракне слів перед фактом загибелі десятків хлопців, найменшим з яких було 15-ть найстаршим-трохи за 20-ть.Це була смерть майбутньої інтелігенції, та зрештою-розстріляна надія їх батьків. Тож коли читаєш про перепоховання кількох юнаків в Києві, не можеш стримати мимовільну дріж від слів одного з промовців:»Як солодко вмерти за Вітчизну!»Це що-лицемірство, цинізм чи просте нерозуміння своєї

провини перед героями?

Як сталося так, що ненавчені юнаки захищали станцію Крути? Тому, що більше нікому. Революційні війська, просуваючись українською територією, практично не зустрічають опору. До Червоної Армії долучаються місцеві більшовицькі загони, а українські частини, що в більшості на той час розпалися чи були просто аморфною масою, вважають за краще оголошувати нейтралітет а то й переходять на бік ворога. Загони Вільного Козацтва виявляють всі вади напіввійськових формувань. А боєздатних військ, сформованих на добровільній основі, сміхотворно мало. На Чернігівщині, зокрема, наступали дві більшовицькі групи. В районі Бахмача загін особливого призначення Знаменського (т.зв.ОСНАЗ,чи ЧОН-частини особого призначення)з'єднується із групою Муравйова, і вони починають рухатися залізницею на Київ. їм протистояли лише 1-а українська Військова школа в 600 багнетів та незначні підрозділи. Зупинити наступ більшовиків вони не могли. До того ж, 27 січня сталося несподіване-3 сотні Військової школи, зневірені й виснажені важкими боями, самовільно залишають фронт та їдуть до Києва. Біля Бахмача залишається штаб Школи, 1 її сотня та 2 бронепотяги. Це була справжня катастрофа всього фронту, і допомогти нічим. Єдиною частиною, що тоді перебувала в резерві, був Студентський курінь Січових Стрільців, сформований недавно із київських студентів та учнів 2-ї гімназії ім.Кирило-Мефодіївського братства. Студенти пройшли семиденну військову підготовку і їх головним завданням була охорона Центральної Ради. Тепер курінь вирішили відправити на фронт. До цієї звістки студенти поставилися із захопленням і радістю. Вони мріяли ділом послужити Україні.

Вологого дня на станцію Крути прибули два потяги. В одному перебували 300 студентів Куреня, а в іншому-250 вояків Військової школи-ті самі 3 сотні, що приїхали до Києва. Тепер їх відправили зворотнім шляхом. Взагалі, подорож проходила весело, студенти співали та розважалися. Ніхто з них не уявляв, куди їдуть.

На станції вони зустріли штаб фронту, загін Вільного Козацтва та залишки сотні Школи, що тільки-но сюди відступила. Далі просуватися не ризикнули і вирішили захищатися тут. В двох верстах від станції облаштували позицію. В мерзлій землі годі було викопати справжні окопи, тому відкидали сніг, видовбали ями й закріпили деревом. В цих окопах можна було лише лежати. Справа від насипу влаштувалися студенти, а зліва Військова школа. Насип був дуже високий, і тому не видно, що коїться з того боку. На насип поставили єдину гармату, що знаходилася на видноті і через це ворожий вогонь заважав вести постійну стрільбу. Однак, ця гармата сотника Лощенка добре підтримувала захисників Крут. А загалом, місцевість була низинною і невдалою для оборони. Проте вояки були готові до бою.

Світанок зустріли в окопах, тримаючи змерзшими руками холодні гвинтівки. О 9-й ранку почався гарматний обстріл станції та позиції. Українська гармата слабо відповідала. Потяг зі штабом відразу від'їхав далі-з-під обстрілу. На станції залишилися 2 бронепотяги (в другій половині дня вони теж поїхали, залишивши юнаків без своєї підтримки) і вагони з боєприпасами. Вони стояли на відстані 500 кроків від позицій, і юнаки, котрих посилали за патронами, кляли цю відстань, ганяючи під кулями. Окопи не

(Продовження на 8-й стор.)

Українські Фермопіли

захищали від гарматного вогню, і декого з юнаків розірвало прямими влучаннями. Пізніше з'явилася червона піхота, що і не думала лягати під кулями. Заговорили 16 українських кулеметів, а у відповідь-мат і «УРА!». Ранкові атаки відбили...

Бій під Крутами можна назвати «битвою солдатів» - цей жаргонний термін з'явився в часи 1-ї світової війни, коли під Верденом в кошмарній багатомісячній м'ясорубці командири втрачали контроль над своїми частинами і ті боролися на власний розсуд-таке бувало. Таке сталося і тут, бо юнаки воювали в кінці без вищого керівництва. Вражаюче, однак командував фронту Тимченко (колишній штабс-капітан царської армії), командир Військової школи сотник Косенко просто... втекли! А коли поранили командира Студентського куреня сотника Омельченка, заміни йому не знайшлося. Сотню, що знаходилася в резерві на станції, нікому було послати на допомогу в критичну мить. А вона настала не тоді, коли червоні зім'яли слабких студентів і почали розгром, а раніше, коли захисників Крут залишили напризволяще. Більш досвідчені вояки Військової школи швидко зорієнтувалися, прорвалися і відступили. А майже всі студенти потрапили в полон. Вцілілі захисники відступили до станції і майже в паніці позаймали вагони. Потяг рушив під кулеметним обстрілом червоних. Оборона Крут закінчилася. Одна чота (взвод) студентів заблукав, відступаючи-вони знаходилися далі, в стороні і вийшла прямо на станцію. В руки більшовиків.

Майже всіх, хто потрапив до полону, розстріляли, перед цим по-звірячому знущалися. Трупи були страшно понівечені, так що згодом, під час олізання, одна з матерів впізнала сина лише за монограмою на сорочці. Більшовики заборонили ховати трупи, однак деяко селяни з навколишніх сіл все ж потайки поховали. Інших червоні самі зарили в кількох ямах. Пізніше, після повернення української влади кілька десятків загиблих юнаків знайшли та перепоховали в Києві на Аскольдовій могилі в присутності членів Центральної Ради.

Зрештою, бій вирішила не нерівномірність фронту, яку можна було виправити. Керманічі чекали удару по лівому крилу, тому і поставили там сильнішу Школу. Звичайно, вони розуміли вади оборони, та не до того було. Вони передбачали результат бою, і тактика стала просто неважливою.

Чи можна назвати крутянську трагедію символом національної честі? Адже ми бачимо, що це лише дії влади в розпачі та агонії. Так робили німці в 1945-му.

Та все таки, гадаю, що так. Учасники драми все усвідомлювали, і все ж не залишили свої імпровізовані позиції та не скорилися. І перед розстрілом один із студентів почав співати «Ще не вмерла Україна...». Вони вірили, що Україна врятується, і не зважали на те, що не побачать її.

Бій під Крутами колись назвали «українськими Фермопілами». Дійсно, між крутянською драмою та відомою битвою при Фермопільському проході з подвигом 300 спартанців в 480 р. до н.е. можна провести паралель. Ця битва, що стала прикладом у вихованні, пройшла, зрештою, настільки незграбно, що скоріше була «відбуттям черги». Перси неодноразово прямо атакують сильну позицію спартанців, а греки, залишивши цю заставу, схоже, і думати не бажали, що її можна просто обійти морем чи гірськими стежками. Спартанці загинули, та врятували грецьку армію та дали можливість продовжити боротьбу. Так само і захист Крут дав можливість врятуватися урядові УНР, задушити арсенальське повстання та якось приготуватися до оборони Києва. Загибелі юнаків мала лише одну мету-виграти час. Час для продовження боротьби. І можна лише пожалкувати, що нація не народила свого Фемістокла, який зміг би розбити всіх ворогів.

Так, сьогодні на місті бою споруджено пам'ятник, про нього вже не мовчать. Та чи так вже потрібен героям цей меморіал, коли про них згадують лише на чергову річницю? Можливо, слід почати з іншого, чогось більш важливого?

Юрій Кудряшов

Лісові жителі - дикі кабани

У рік свині я хочу розповісти про близького її родича - дикого кабана. Кабан по зовнішньому вигляду подібний до звичайної домашньої свині, яка і є його нащадком. Відноситься він до числа найбільших тварин на Прилуччині. Так часом окремі особи досягають маси до 350 кг.

По-своєму способу життя, кабана можна вважати - нічною твариною. Вдень він ховається у важкодоступних місцях: поблизу боліт, в заростях кущів, а в ночі виходить похарчуватись. Може зустрітись поблизу поля, а інколи навіть неподалік від людських жител. Взимку кабан заходить на більш відкриті

місця, де сніг здувається вітром або в ліс, де невеликі снігові замети.

Життя в кабанів дуже різноманітне. Живляться вони різними трав'янистими рослинами, часто болотяними. Із культурних рослин перевагу надають кукурудзі. Крім того їдять картоплю, гречку, просо, пшеницю, ячмінь. Осінню, запасаючи жир на зиму, кабани живляться жолудями. Одночасно з основною рослинною їжею вживають і тваринну. Поїдають дрібних гризунів, різноманітних комах, черв'яків, ящірок та жаб.

Кочують кабани стадами по 12-15 голів. До складу яких крім дорослого самця можуть входити молоді самці, декілька

самок з поросятами. Самотньому кабану важко вивжити, особливо в зимовий період. Великі сікачі легко кочують навіть по загубілому снігу, прокладаючи дорогу слабим підсвинкам. Да і в холодні дні кабани сплять бік о бік, зігріваючи один одного на загальному настилі з лісових гілок.

Рухи у кабанів дуже швидкі. Він тільки здається важким та неповоротким, але бігає досить швидко, легко продираючись крізь зарості.

Весною кабани розмножуються. Перед народженням поросят самки встроюють лігво, старанно вистилаючи його травою. Поросята /4-10 штук/ народжуються

полосатими, світло-бурого кольору.

Характерним у поведінці цих тварин є купання. Для купівель використовують ями або калюжі наповнені водою. Перевагу надає глинистим, вязким водоймам. В чистій воді купається дуже рідко. Вода для кабана дуже необхідна. В її пошуках здійснює великі переходи не менші ніж в пошуках їжі.

За звичай кабан дуже обережний і при появі людини зникає. Тільки поранена або роздратована тварина може нападати.

Дикі кабани є невід'ємною складовою частиною нашої фауни і заслуговують на охорону.

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети

"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 12. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 2 (116) Лютий 2007 року

В цьому місяці:

5 лютого – народився Сергій Михайлович Бондар (1912-2000), художник, заслужений діяч мистецтв Казахстану. Тривалий час жив і працював у Прилуках. В дар місту передав понад 200 своїх робіт.

18 лютого – народився Федір Максимович

Міщенко (1847-1906), педагог, професор, член-кореспондент Російської Академії наук, уродженець Прилук.

27 лютого – Малоросійську губернію поділено на дві: Чернігівську і Полтавську. Прилуки – центр повіту Полтавської губернії.

Прилуки, як адміністративно-територіальна одиниця

Місто, як живий організм, воно народжується, живе. Разом з ним ми радієм здобуткам, переживаємо втрати і негаразди. Наше місто надзвичайно древнє, у нього глибоке коріння. В цьому році місто відзначає декілька ювілейних дат, які відображають входження його до тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці. За час свого існування місто побувало не в одних загарбницьких лапах ворогів. Та після кожної навали ворога воно знову оживало, знову розквітала вишня під вікном, знову на вулицях було чути дитячий сміх. Місто пройшло довгий шлях від Прилук до Прилука і до Прилуки.

Місто Прилук вперше згадуються 1085 р. в «Почуенні» Володимира Мономаха своїм дітям під назвою «Прилук город», який входив до Переяславського князівства і знаходився на його кордоні, захищаючи від половецьких орд. Вся влада в місті перебувала в руках намісника переяславського князя.

В XIII столітті переяславськими землями, а отже і Прилуками, правили монголо-татарські ставленики. В середині XIV століття Золота орда ослабла. В цей

час виникло і укріпилося Литовське князівство. Прилуки опинилися під владою литовських магнатів.

В XV столітті в Литві був проведений адміністративний поділ українських земель на вісім воєводств. Київське воєводство було розділене на сім повітів. Прилуки знаходилися у північній частині Черкаського повіту.

Після Люблинської унії, 1569 року, Київщина, включаючи лівобережні землі, які до того належали Литві, підпали під владу Польщі. Із дипломатичного листування кінця 16 ст. видно, що Польща й Росія претендували на землі Прилуцького городища, вважаючи їх своїми. З 1590 р. землями на Прилуччині заволодів магнат Олександр Вишневецький.

Вже при Вишневецьких у Прилуці існувало ратушне управління. Органом міського самоуправління була Ратуша, до складу якої входили урядовці: вїйт, два бурмистри і писар. На чолі ратуші стояв вїйт, якому допомагали бурмистри. Ратуша дбала про належний стан доріг, мостів, вулиць, слідувала за санітарним станом міста, пожежною охороною, за торгівлею. Ратушне

(Продовження на 2-й стор.)

Прилуки, як адміністративно-територіальна одиниця

управління містом проіснувало до 1782 року.

У березні 1648 року вибухнуло селянсько-козацьке повстання на Прилуччині проти князя Яреми Вишневецького. Після вигнання поляків із Прилуцького краю був створений Прилуцький козацький полк. У 1648-1781 р.р. Прилука - центр Прилуцького полку і Полкової (Прилуцької) сотні. При полковнику перебувала група значкових товаришів - найповажніших козаків. Найближчими помічниками його були: обозний, суддя, писар, осавул і хорунжий. Полк був розподілений на сотні, на чолі яких стояли сотники і сотенна старшина.

У містах і сотенних містечках були городові і сотенні отамани. Вся влада зосереджувалася в руках полковника.

На початку 80-х років старий адміністративно-політичний устрій був остаточно скасований. З лівобережних і південних українських земель було створено три Намісництва - Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське.

У 1782 році Прилука увійшла до складу Чернігівського намісництва, одержавши статус міста («города»). 4 липня 1782 року був затверджений герб міста Прилуки, а 3 травня 1783 року місту присвоєно Магдебурзьке право.

29 серпня 1797 р. Прилуки стали повітовим містом новоутвореної Малоросійської губернії.

27 лютого 1802 р. Лівобережна Україна розділена на дві губернії Чернігівську й Полтавську. Прилуки стають повітовим центром Полтавської губернії. І саме в цьому році 2 лютого минає 205 років з часу входження Прилук до Полтавської губернії. Яким було життя міста й повіту в той час?

У першій половині 19ст. ремесла й промисли досягли високого рівня розвитку. В 1811 р. працювало 7 цехів: калачницький, різницький, кравецький, шевський, ковальський, кушнірський і ткацький. В місті проходили 5 ярмарків: Василівський, Іванівський, Воздвиженський, Дмитрівський. Між 1814 та 1817 роками в місті побудовано поштову контору. В серпні 1880 р. почала діяти міська телеграфна станція; з 1886 р. - Прилуцька поштово-телеграфна контора ІУ класу. В 1887 р. в Прилуках було 7 цегельних заводів, 62 вітряки, пивоварня, миловарня, 5 крупорушок, 13 маслобоєнь, 19 кузень, 2 тютюнові фабрики, цукеркова фабрика, винокурний і пивоварний заводи, 2 парові млини. В 1879 р. в Земській управі працювала літографія. В 1888 р. відкрита книжкова лавка М. Я. Лук'яновича, 1886 р. - друкарня Я. М. Лінкова та фотографія І. Г. Ліозіна. З 1889 р. почала працювати приватна бібліотека Г. І. Литвиненка. В 1889 р. заснована Прилуцька тютюнова фабрика

Рабіновича і Фраткіна. Діяли: Прилуцька земська лікарня (1866р.), гімназії: чоловіча (1874р.), жіноча (1882р.), приватна жіноча (1911р.), а також друге вище початкове (1909р.), комерційне (1910р.) училища. В 1893 р. до Прилук прокладено залізницю. виникли залізничні майстерні.

Восени 1897 року з ініціативи і при активній участі міського голови І.І. Кисловського та членів сільськогосподарського товариства, міського судді А. І. Домонтовича і директора чоловічої гімназії Ф. Я. Вороного був створений міський сад. В 1914 році почалася загальна електрифікація міста. У цьому ж 1914 р. інтенсивно велось будівництво міського водогону. Відкривалися нові підприємства, банки, місто будувалося, розширювалося. Будували переважно будинки-особняки. Характерно, що майже кожен будинок, особливо в центрі міста, мав у той час так званий «парадний» хід.

В друкарні Мирова друкувалася найперша газета «Прилуцький голос», яку 27 червня 1914 року почали видавати місцеві ентузіасти В. Г. Ідлін, Д. А. Льодін і О. М. Кисіль.

Багато уваги в ті часи приділяли освіті, культурі, охороні здоров'я. В Прилуцькому повіті народною освітою опікувалося повітове земство. У 1914 році за земські кошти велось будівництво відразу 18 шкіл в селах повіту. Прилуцький повіт займав перше місце в Полтавській губернії по охопленню навчанням дітей шкільного віку.

За цей період були збудовані головні культові споруди в місті: Стрітенська церква (1889 р.), Собор Різдва Богородиці (1817р.), Миколаївська церква (1856р.), Трьохсвятительська церква (1879р.), Іванівська церква (1865р.) та дві синагоги. Місто активно розвивалося.

З 1923 року Прилуки - центр Прилуцького округу, який в свою чергу складався з волостей. 13 червня 1930 року Прилуцький округ було розформовано, його територія тимчасово відійшла до Лубенського округу.

15 жовтня 1932 року створюється Чернігівська область. В тому ж році Прилуки увійшли до її складу. Справами міста займалася Міська рада та виконавчий комітет.

У жовтні 1939 р. Прилуки віднесені до категорії міст обласного підпорядкування.

На сучасному етапі місто Прилуки входить до тієї ж адміністративної одиниці. Влада в місті належить міській раді на чолі з міським головою. Життя продовжується. І хочеться вірити, що наше місто житиме у віках.

Тетяна Зоць

ГОРЛЕНКО ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ /1853 - 1907/

Одного разу до моїх рук потрапила фотографія, на якій на фоні палацу в Качанівці невідомий фотограф зняв його мешканців і гостей господаря маєтку В.В.Тарновського-молодшого. Як відомо, з 1824 по 1898 рік маєток належав сім'ї Тарновських. Захотілося одержати якомога більше інформації про цю фотографію, про людей, яких зафіксував на ній

фотограф. І лише згодом вдалося з'ясувати, що одним із тодішніх гостей господаря маєтку, що зображений на фоні палацу, другий зліва направо - В.П.Горленко.

В період тоталітарного режиму про нього не друкувалося ніяких відомостей, його ім'я було забuто. І лише в останні 14-15 років стали з'являтися

ГОРЛЕНКО ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ

/1853 - 1907/

в друкованих джерелах матеріали про цю «оригінальну, небуденну постать в українській культурі».

Так, наприклад, в Шевченківському словнику про нього сказано, що він український журналіст, літературознавець, мистецтвознавець і фольклорист. Одним з перших подав відомості в пресі про рукописи російських повістей Шевченка, надрукував кілька уривків з них. Автор статей «Альбоми й малюнки Шевченка в зібранні В.В.Тарновського» / 1886 р./, «Ілюстрації Шевченка» /1888 р./, «Альбом офортів Шевченка» /1891 р./, «Шевченко-живописець і гравер» /1893 р./.

А Валерій Шевчук у своїй книзі «Дорога в тисячу років» подає про В.Горленка висловлювання Євгенії Рудинської у передньому слові до видання його листування з Панасом Мирним /Київ, 1928/, що «Він був український етнограф, письменник, критик, близький приятель найвидатніших діячів 80-90-х років, і працював разом з ними». І вже від себе додає: «Він був одним із ентузіастів видання «Київської старини», людиною, яка мусила працювати в українській культурі у дуже важкий для неї час після ганебного указу 1876 р., коли рідне слово офіційно було заборонене і для того, щоб не мовчати, треба було переходити на російську мову, принаймні в тих жаєрах, в яких працював Василь Петрович. Одне слово Василь Горленко був одним із тих сподвижників, які врятували нашу культуру від морочного застою. Шлях його в нашої культурі був не завжди рівний і прямий, але його книги не втратили СРОСІ привабливості й дотепер».

Відомостями про життя В.Горленка завдячуємо згаданій уже Є.Рудинській, оскільки архів письменника загинув, а з ним безліч цікавих і важливих звісток як щодо Горленкового життя, так і щодо загального громадського українського буття тієї пори».

Народився В.Горленко у січні 1853 року в замощній поміщицькій родині, в селі Ярошівці Прилуцького повіту /нині село Українське Талалаївського району/, в родовому маєтку Горленків. Він був саме з тих знаменитих Горленків, котрі входили в вищі сфери гетьманської старшини на Лівобережжі в ХУІІ - на початку ХУІІІ ст.. Понад 350 років об'єднують родину Горленків з Прилуками. В «КИЕВСКОЙ старине» за 1896 рік в №6 і за 1887 рік р №2 подано розпис роду Горленків, вони, - як зазначав В. Шевчук, - були таки помітні серед української старшини. Початок веде цей рід від полковника прилуцького Лазаря Андрієвича, що за Зборовським договором бур занесений одним із перших у список 40000 реєстрових по Прилуцькій сотні, а з 1658 по 1687 рік, з деякими перервами, обіймав посаду прилуцького полковника. Химерна була його доля, неспокійна й трагічна. В результаті повстання козаків полку проти утисків старшини, під час першого Кримського походу в 1687 році,

повстанці кинули його, ще живого, у розпалену піч.

Його син, Дмитро Лазарович, був прилуцьким полковником з 1692 по 1708 рік, наказний гетьман під час Північної війни над козацькими полками / 1705 р./ Разом з Мазепою і Карлом ХІІ втік у Бендери, а звідти в Константинополь. 1715 року повернувся з еміграції і жив у Москві, звідти царським урядом був відпущений на

Україну.

Дмитрові нащадки також були полковниками, а що мали немало у суспільстві вагу - свідчить хоч би той невеликий факт, що один із синів Дмитра Горленка був одружений із гетьманівною Апостоловою, а внук оженився з внучкою гетьмана Скоропадського.

Відомий церковний діяч, причислений православною церквою до сану святих, цікавий бароковий поет Іоасаф Горленко /1705-1754 рр./, теж був предком Василя Петровича. Закінчив Київську академію і вчителював у ній. З 1737 р. був ігуменом Мгарського монастиря під Лубнами. Згодом перевівся до Москви намісником Троїцько-Сергієвої лаври. Був єпископом білгородським та обоянським. АВТОР автобіографічних записок, проповідницьких творів та поеми «Бран семи добродійництв з сімома гріхами в людині-мандрівцю». Писав церковно-слов'янською мовою.

Іхній нащадок Василь Горленко вчився в Полтавській гімназії, потім у Ніжині, в знаменитому лицей князя Безбородько. Але лицю Горленко не закінчив, а поїхав до Парижа, де відвідував лекції на літературному факультеті в Сорбонні - одному з найстаріших закладів Європи. Він не тільки докладно вивчав літературу та мистецтво, а й досконало оволодіває французькою мовою, що дало йому можливість стати співробітником часопису «Фігаро». В Україну він повернувся на початку 80-х років.

З цього часу В.Горленко цілком віддається українській літературі й етнографії. Він співпрацює з «Київської старини», їздить в етнографічні мандрівки, фіксує свої цікаві спостереження, збираючи фольклорні матеріали й вивчаючи українську минувшину. Його вабить до себе українське село, те село, яке ще зберігало праприроду духовного життя нації, яке чи не єдине лишилося міцною опорою української культури... «Викликають глибокий інтерес, - пише Василь Горленко, - твори народної творчості: перекази, пісні, казки, оповідання...», «У народних творах, - додає він, - так багато даних психології, так багато цікавого для критики». Його ваблять «заповіді села», творчість, створена давнім укладом життя, у якому «звичаї народу, його етика й естетика, його дух і його існування». У цьому джерелі він шукає

(Продовження на 4-й стор.)

Лютий 2007 року

СКАРБИЦЯ

ГОРЛЕНКО ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ

/1853 - 1907/

натхнення - йому хочеться в деталях відтворити закутки /»захолустя»/ нашої культури, освітити їх, бо без цього не може бути світлою ціла будівля нашого духу, його мета як етнографа - вловити й закріпити, дописати те, чого не зробили П.Куліш, В.Метлинський, Д.Драгоманов, П.Чубинський, Така його первісна програма і він віддається їй від душі.

У 80-і 90-і роки Василь Петрович жив у маєтку в селі Ярошівці на Прилуччині, своїй предківщині. Він віддається своїй улюбленій літературі, стає постійним співпрацівником «Киевской старины», працюючи в якій на той час було нелегко. Журнал всечасно боровся за своє існування, терплячи від цензурних утисків, і від поганого матеріального становища. Лише нешироке коло українських діячів з ентузіазмом підтримувало журнал. Серед таких ентузіастів на одному з перших місць був і Василь Горленко. Маючи невеликі статки, він відмовлявся від гонорарів у той час, коли йому доводилось заробляти на прожиття літературною роботою. Цей «дідич» ледве стягує кінці з кінцями, однак на «свій журнал» працює якнайбільше. Він писав для українського журналу здебільшого «за спасибі», хоча його даремні праці були досить великої наукової й літературної вартості й написані так, що приваблювали широке кола читачів. Лише у 80-х роках Горленко вміщує на сторінках «Киевской старины» 56 статей, /всього їх було надруковано тут 76/.

Тематично Горленкові твори можна розкласти на кілька груп. Це портрети, чи вірніше, силуети тих чи інших діячів, або описи певних явищ історії, чи поєднання одного з другим. Його роботи, наприклад, про Шевченка, згадувані вище, - не тільки аналіз спадщини Шевченка-художника, але й спроба через образотворчу поетову продукцію побачити його як людину. Він хоче «підсумувати його діяльність як маляра...», виділити в ній те, що значиме з погляду мистецтва, роздивившись решту, як факт біографії людини надзвичайної, яка полишила такий глибокий слід».

Працюючи над роботами про Т.Шевченка, В.Горленко відвідує Качанівку, господар якої В.Тарновський-молодший /1837-1899/, ще з дитинства знав Шевченка. Семирічний Тарновський уперше побачив поета, коли той влітку 1845 року заїхав погостювати до родинного маєтку Тарновських в селі Потоках на Канівщині. Ця ліберальна поміщицька родина після арешту Шевченка навіть переховувала деякі рукописи, листи й малюнки поета і тим самим зберегла для нащадків частину його неоціненної творчої спадщини. Поет виявляв щирі друзі /це засвідчено в мемуарах та епістолярії/ до власника Потоків та його сина Зовсім інше його ставлення до їхнього далекого родича Григорія Почеки-Тарновського - власника маєтку Качанівки на Чернігівщині, якого він нещадно затаврував у повісті «Музикант», вивівши його в образі поміщика Арновського..

1853 року, по смерті Григорія, Качанівка перейшла у власність Василя Тарновського-старшого, а 1866 року - до його сина. Тут 21 серпня 1859 року Тарновський-молодший /на той час студент історико-філологічного факультету Київського університету/ вдруге побачив Шевченка. Поет заїхав до Качанівки, повертаючись до Петербурга зі своєї подорожі на Україну. Тарновський-молодший виявив щирі гостинність і навіть матеріально допоміг поетові, свідченням чого є лист Шевченка, надісланий з Петербурга.

Василь Тарновський-молодший ще під час

заслання Тараса Шевченка почав колекціонувати все, пов'язане з життям і творчою діяльністю мужнього співця. Кілька Шевченкових листів і малюнків передала Тарновському його тітка Надія Василівна, добра знайома поетова. Основу ж колекції склали серія малюнків-акварелей краєвидів Каратау і Новопетрівського укріплення, які художник в солдатському мундирі надіслав друзям, просячи продати і тим самим поліпшити його вкрай нужденне становище.

Потрібно відзначити, що сім акварелей, куплені тоді Тарновським, збереглися до нашого часу і є нині власністю Державного музею Т.Г. Шевченка у Києві. Батьки сприяли синові у колекціонуванні шевченкіани. Мати в листах з Петербурга протягом 1859-1860 років регулярно сповіщала «про життя поетове, надсилала видання його творів. Як зазначав доктор історичних наук Віталій Сарбей, для Василя не було дрібниць у тому, що стосувалося біографії Шевченка.

Тарновський взяв на себе ініціативу впорядкування могили великого Кобзаря в Каневі, встановлення на ній чавунного пам'ятника-хреста замість тимчасового дерев'яного, він доклав старань - і збудували огорожу та меморіальну хату поета./щоб не лякати царські власті, в офіційних документах її називали хатою сторожа/. Паломництво на Шевченкову могилу, особливо наприкінці життя, сам здійснював майже щорічно.

Тарновському пощастило зібрати величезну кількісно й унікальну за наявністю оригінальних предметів шевченківську колекцію. Найціннішою частиною цієї колекції була образотворча спадщина Шевченка. Вона розкрила той бік Шевченкового генія, про який навіть шанувальники його пам'яті, не кажучи вже про широку громадськість, знала дуже мало. А тут же було представлено близько 400 мистецьких творів, у тому числі 285 малюнків і картин, 37 гравюр, два альбоми з півсотнею акварелей.. Саме це і приваблювало В.Горленка до господаря Качанівки. Описуючи лише один з них, він 1891 року зазначив: «...Тарновський досяг зібрання, якого не має жодний з найвідоміших збирачів гравюр у Росії... Тільки збирачі офортів, які, припускають найменше число відбитків, розуміють цілком, що значить зібрати 28 робіт одного митця, тобто, в даному разі, майже всю працю його в цій галузі мистецтва».

Василь Петрович залишив нащадкам також один з кращих описів самої садиби Тарновського-молодшого: «Рідкісний за своєю обширністю, її парк /шістсот десятин/, - пише Горленко, - прекрасний особливо природністю, благородною і строгою своєю простотою. Це - те, що природа тих місць може дати кращого, коли її не калічать і не чинять над нею насильства. Діброви величезних дубів, чудові старі липи і клени... Свіжі зелені галявини, то осяяні сонцем, то помережані тінями хмар, далекі доріжки, що в'юються парком і від гаю ліщини спускаються в долину, до крилиці. Спокійні стави і просвіти, в яких мигтить білий дім-палац з його павільйоном-куполом і колонами фронтонів. Такі садиби, предмет великої розкоші, створюються десятиріччями, навіть століттями, їх небагато, і в малоросійських лівобережних губерніях не було панського житла, прекраснішого від Качанівки».

Цей опис садиби В.Горленко присвятив пам'яті В.Тарновського /номер 3 липня 1899 р./, який було опубліковано в серпні 1899 року в «Историческом вестнике».

Як відомо, Тарновський, щоб максимально

ГОРЛЕНКО ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ

/1853 - 1907/

повповнити свою збираницю, не шкодував ні часу, ні коштів, хоч це й вичерпало його достатки, і під кінець життя він змушений був розлучитися з улюбленою Качанівкою, яку довелося через скруту продати і переселитися до Києва, і перевезти туди свою колекцію. Після 1898 року новим господарем садиби в Качанівці став цукрозаводчик Харитоненко.

З вище описаного можна зробити висновок, що фото, про яке йшла мова на початку статті, зроблено, ймовірно, в кінці 80-х - на початку 90-х рр. XIX ст., і аж ніяк пізніше, як помилково вважає дехто з краєзнавців /висловлюється думка - не пізніше 1907 року/.

Окрім силуетів, любив Горленко Рідтворити картини реального, давно згаслого життя аж так, що уява могла вжитись у них, як щось існуюче. Так, наприклад, оглядаючи Петропавловський монастир в місті Глухові, він згадує його минуле й людей, які тут колись жили. Це і вчений чернець Дмитро Туптало, що назветься пізніше РОСТОРСЬКИМ, автор багатомної праці "Четы-Мінеї" і архимандрит Мельхіседек Значко-Яворський, чия постать стала згодом легендарною. Це він став настоятелем Мотронинського монастиря, звідки вихлюпнулися хвилі коліївщини...

Цікавлять Василя Горленка й дотичні до України питання. Це - і відвідування М.Глінкою Качанівки, і правда про роман Бальзака з Евеліною Ганською, і побут у своєму маєтку на Україні поета О.К.Толстого. Він ретельно визирує все, що пишуть про Україну у Франції, - все це коло його найінтимніших і найулюбленіших тем і зацікавлень. Чимало, однак, написав В.Горленко і на «сторонні» теми - це тоді, коли вже не був співробітником «Нового времени». Такий тематичний обшир Горленкових писань. Усе, за що береться письменник, бачиться очима гуманіста, людини, яка хоче на цій землі добра.

У 1898 році Горленко вже опинився в Петербурзі. Через матеріальні труднощі змушений був писати рецензії для «Нового времени» - монархічної газети, яка платила йому за рецензію «блестательно» - 15 копійок за рядок. Незабаром він уже постійний працівник «Нового времени».

«В умовах тодішнього... життя, - зазначає Євгенія Рудинська, - він... такий далекий був і поглядами своїми і всім укладом життя... од поміщицької ідеології, що поки мав змогу, поринав цілком у «бесценну» літературу», замість дбати про прибутки в господарстві та прибуткову експлуатацію своєї землі, а пізніше жив, «обувался и одевался» з дуже нелегкої праці газетяря».

В.Горленко не був істориком за фахом. Але як патріот України і в найширшому розумінні культуролог за покликанням душі й інтелектуальною наснагою він не міг обминати у своїй багатогранній творчості національної минувшини. Коли історики та письменники почали дискусію, про авторство «історії Русів», Горленко кинувся до різних архівів у Петербурзі, Москві, Ромнах, щоб знайти документи, які б пролили світло на цю справу, бодай промінчик, але яскравий, правдивий.

Коли історик О.Лазаревський почав свої публікації про український старовинний портрет, Горленко одним з найперших відгукнувся і подав відомості про знані йому живописні зображення Мазепи, Самойловича та ін. Як тільки на сценах театрів з'явилася опера Чайковського «Мазепа», Горленко виступив із рецензією на неї і саме під історичним кутом зору охарактеризував цей кон'юктурно-комп'юлітивний твір. Рецензія була негативна за змістом і гнівно-саркастична за стилем. Адаже

історичні факти в лібретто трактувалися в дуже перекрученому вигляді.

Горленко справді не був дипломованим істориком, але історію свого народу, - пише Іван Забіяка, - постиг як першорядний фахівець. Не було, здається, такого факту, якого б не знав він, не було тієї книжки про минуле України, якої б він не прочитав. Своїми пошуками і знахідками він часто випереджав авторитетів галузі.

Але, що найцікавіше для дослідників Горленка, чи не найчастіше цими знахідками користувалися інші, а ім'я Горленка залишалося в підписах під листами, з котрими він пересилав той чи інший документ, який мовляв повинен зацікавити шановного адресата чи пригодиться йому колись.

У тому, що Горленко залишив невелику порівняно з його талантом творчу спадщину, нема нічого загадкового. Причину треба шукати в самому характері дослідника, у визначенні місії, яку собі Горленко визначив його найменш обходило, хто опише той чи той документ, напише на ту чи іншу статтю, книжку, опрацює тему. Головне, щоб це було зроблено. І - на високому рівні.

Багатогранний талант часто робив його мимовільним корифеєм-першо-відкривачем тем, проблем. Його життя і творчість значно глибші, ніж нам здається, - підкреслює І.Забіяка. - Ми тільки доторкнулися до них й побачили там багато світлого, розумного й глибокого. В одному з листів художника й етнографа П.Мартиновича читаємо його зізнання в захопленні Горленком і його родом. Відповідаючи на цей лист, Горленко досить спокійно дає характеристику своїм предкам: «Дмитро був одним із найближчих людей до Мазепи... Він відзначився тими ж цнотами і тими ж вадами, що й сам Мазепа. Був розумний, досить освічений /збереглися його латинські листи/, але був і стяжатеlem. Гріхом самого гетьмана і старшини того часу було своєкорисливість за рахунок селян і козацтва та відчуженість від народних інтересів. Хороші, щирі риси - зневажливість до абсолютизму і тиранії Петра та бажання зберегти за всяку ціну колишні політичні права».

Стали пророчими слова Горленка і про майбутнє: «Коли історія відміє від цієї постаті весь бруд анафем і проклять, то справедливий суд скаже, що як особистість, як політик, Мазепа найвизначніший гетьман після Хмельницького, і що, він був останнім гетьманом». Ми дожили до того часу, коли історія вже почала так віщо напроороковане «відмивання».

Горленко зібрав цінну бібліотеку, колекцію карт, малюнків, тримав епістолярний та рукописний архів. Помер Горленко в Петербурзі, але згідно з його заповітом похований на батьківщині. На могилі встановлено пам'ятник. Міститься в с.Українському /колишня Ярошівка/ Талалаївського району.

Анатолій Рижено

Джерела і література.

1. Валерій Шевчук. Дорога в тисячу років. К., 1990.
2. Шевченківський словник. Том перший. К., 1978.
3. Д.І. Яворницький. Історія запорозьких козаків. У трьох томах. Том 3, К., 1993.
4. Аполлонова лютя. Київські поети XVII-XVIII ст., К., 1982.
5. «Старожитності». Двотижневик, 1993, число 5-6.
6. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990.

Славетні прилучани

Серед відомих прилучан гідне місце займає художник, заслужений діяч мистецтв (Казахстану) **Сергій Михайлович Бондар**, якому 5 лютого цього року виповнилося 695 років. Прославив місто над Удаєм і **Федір Герасимович Міщенко**, професор, член-кореспондент Російської Академії наук. 18 лютого минає 160 років з дня його народження.

Бондар Сергій Михайлович - художник, заслужений діяч мистецтв Казахстану народився 5 лютого 1912 року в селі Ольшана Прилуцького повіту Полтавської губернії у селянській родині. Малювати почав ще в ранньому дитинстві.

У 1920-х роках родина Бондарів переїхала до Прилук. З дитинства був захопаний у рідний край. Разом із професором В.І.Масловим приймав активну участь у створенні окружного музею в Прилуках.

За порадою Маслова поїхав до Ленінграда і вступив в Академію мистецтв. Не закінчивши навчання, через скрутне матеріальне становище, С.Бондар повернувся в Прилуки. У 1933 році переїхав до Ленінграда, продовжив навчання в Академії мистецтв, опановував мистецтво літографії.

В період Великої Вітчизняної війни працював над випуском оборонних і патріотичних плакатів

З 1941 по 1945 рік, проживаючи в м.Алма-Ата (Казахстан), виконав багато автіолітографій. Серед них: «Фельдмаршал Кутузов», «Адмірал Нахімов», «Мінін і Пожарський»

У 1943 році С.М.Бондар став членом Спілки художників СРСР, а через рік - за активну творчу діяльність у період Великої Вітчизняної війни йому присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв Казахської РСР

Після війни художник поєднує до Ленінграда, створив і видав портрети-плакати героїв Великої Вітчизняної війни, передовиків промисловості і сільського господарства

Приймав участь у багатьох виставках як у Радянському Союзі, так і за кордоном. Неодноразово відвідував Прилуки. В дар музею передав близько 250 своїх робіт. Помер у 1991 році.

З нагоди 95-річчя художника в музеї відкрито виставку.

На ній представлено 36 його робіт (графіка, живопис). Серед них: портрети космонавтів Беляєва, Ніколаєва, флотоводця Лазарєва, фельдмаршала Кутузова, учасників Великої Вітчизняної війни.

Більшість портретів - робітники, селяни, студенти.

Думаю, що виставка викличе не аби-який інтерес у прилучан і гостей міста.

Виставка С.М. Бондаря ще раз нагадує, що музей є не тільки зберігачем, а й популяризатором прекрасного.

Шановні прилучани і гості міста, завітайте на виставку, не пошкодуйте!

Міщенко Федір Герасимович — педагог, професор філології, член-кореспондент Російської Академії наук

Народився 18 лютого 1847 року в Прилуках у родині місцевого купця. З 1857 по 1869 рік навчався у Прилуцькому парафіяльному училищі, яке закінчив на відмінно. Закінчивши із золотою медаллю Київську гімназію, вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, після закінчення якого залишений працювати на кафедрі грецької словесності.

Першою значною працею Ф.Міщенка була його дисертація «Фіванська трилогія Софокла», яку він захистив у 1872 році, одержавши ступінь магістра й звання доцента.

Докторська дисертація на тему: «Досвід з історії раціоналізму в історії стародавньої Греції», яку він захистив у 1881 році, принесла йому славу відомого вченого, спеціаліста з античної літератури.

Талановитий педагог.

Лекції Міщенка сходилися послухати студенти усього університету. За близькість із поглядами революційних демократів у 1884 році його звільнено з університету. Протягом 15 років працював ординарним професором Казанського університету й редактором його «Вчених записок».

У 1895 році Федір Міщенко - член-кореспондент Російської Академії наук. За період наукової діяльності переклав на російську мову багато творів Страбона, Аристотеля, Фукидіда, Полібія, Демосфена, Гомера, Геродота, Софокла.

Переклад 40 томів «Загальної історії» Полібія - величезний творчий подвиг Федора Герасимовича Міщенка.

Дослужився до чину статського радника, нагороджений орденом Святого Станіслава 2 ступеня.

Після тяжкої хвороби повернувся до Києва, де і помер у 1906 році.

Федір Герасимович Міщенко - перший дослідник грецьких старожитностей, видатний перекладач із давньогрецької.

Леонід Карплянський

Цікаво що ...

● З першими заморозками слимаки готуються до зими. Вони зариваються в землю або ховаються під листки. Потім втягують все тіло в черепашку і закривають вхід плівкою із слизу, яка пізніше твердіє. «Закривши двері» слимак замирає до весни. В такому стані він легко переносить холод і спеку. Так садовий слимак може витримати охолодження до 120°C. Коли настає зима слимаки вмерзають в лід і спокійно сплять.

● Борсуки дуже добре пристосовані до риття глибоких нир, в яких проводять значну частину свого життя. Тварини з покоління в покоління притримуються своїх улюблених місць, деякі з борсучих містечок вперше виникли декілька тисяч років тому назад. Старі містечка борсучків - складні підземні спорудження з декількома входами і довгими норами, які ведуть в 2 - 3 великі, чисті, сухі, вислані підстилкою гніздові камери.

● Взимку в північних районах, коли борсук-спить, в бокових норах його житла можуть поселитися «квартиранти» - лисиці або єнотовидні собаки, інколи вони можуть навіть вивести потомство. Назвичай борсук не терпить незваних сусідів і проснувшись може відгородитись від них або вигнати, інколи траплялось, що виводки борсучат та лисенят мирно вживались один з одним. Все тут залежить від характеру хазяїна.

Дослідник Прилуцького краю

В плеяді визначних українських істориків XIX - поч. XX ст. вагоме місце займає Олександр Матвійович Лазаревський. Цей талановитий вчений, в доробку якого більше 400 праць, зробив чималий внесок у дослідження Прилуцького краю.

Рід Лазаревських походить з простих конотопських козаків. Вперше про них згадується у козацькому реєстрі 1711 року. Наступні покоління Лазаревських, зокрема, лід та батько Олександра Матвійовича, працювали службовцями. Так, дід Ілля працював канцеляристом, а пізніше служив управителем у конотопському поміщика. Батько Олександра, Матвій Ілліч, займав посади: городничого, судді і повітового маршалка - предводителя дворянства. В сім'ї Матвія Ілліча було восьмеро дітей: шість хлопчиків та двоє дівчаток. Батько велику увагу приділяв вихованню та навчанню дітей. Недаремно більшу частину свого майна він заповідав використати на освіту своїх синів. Згодом брати Лазаревські стали відомими людьми, досягли висот у різних сферах діяльності. Так, наприклад, старший Василь був письменником та перекладачем; Михайло займався громадською діяльністю та публіцистикою; Федір обіймав високі державні посади. А ось життєвий шлях Олександра ми розглянемо більш детально. Народився він у селі Гирявці під Конотопом (тепер - Шевченкове) 8 червня 1834 року. Спочатку навчався в конотопській повітій школі, а потім вступив до третього класу однієї з Петербурзьких гімназій. До навчання Олександр ставився досить відповідально, вчився старанно й наполегливо. В Петербурзі він зацікавився історією України. Одного разу до його рук потрапила книга Бантиш - Каменського «История Малой России». Книга справила велике враження на юнака і, можливо, стала поштовхом до історіографічних досліджень. Наслідком досліджень стала праця О.Лазаревського «Опыт указателя источников для изучения Малороссийского края в историческом и географическом отношении». Працю надрукували 1853 року в «Черниговских губернских ведомостях».

Згодом він став студентом історико-філософського факультету Санкт - Петербурзького університету. Після його закінчення у 1858 р., маючи ступінь кандидата історії, О.Лазаревський служив канцеляристом у губернському управлінні, в Археографічній комісії, а згодом, переїхавши до Чернігова, працює мировим посередником. Поряд із своєю основною роботою Олександр Матвійович збирає етнографічні й статистичні відомості про Чернігівщину, вивчає архів колишньої Малоросійської колегії, який був

О. М. Лазаревський.

перевезений з Глухова до Чернігова 1786р. Опрацювавши матеріал цього архіву Лазаревський пише капітальну працю «Малоросійські посполиті селяни (1648-1783 р.р)». Невтомно працює над румянцевським генеральним описом Малоросії 1767р. Після його вивчення він видає «Огляд румянцевського опису. Полки Чернігівський, Київський, Ніжинський.»

У 1880 році Олександр Матвійович переїздить до Києва, де й проживав до кінця своїх днів. Працював у Київському окружному судді, а згодом - членом Київської судової палати в чині дійсного статського радника.

Як дослідник історії О.Лазаревський був досить скрупульозним, керувався фактами і тільки ними. На легенди, перекази та міфи не дуже покладався. Тому дехто його вважав за «сухого вченого». М.Грушевський писав: «Хоч багатьма признавалась певна односторонність у напрямках його інтересів і дослідів, та ніхто й тіні якогонебудь тенденційного накручування фактів не міг йому ніколи закинути. Навпаки, його репутація як твердокамінного документаліста і об'єктивника стояла понад усяким сумнівом.»

О.Лазаревський досить багато уваги приділяв дослідженню генеалогії родів Безбородьків, Галаганів, Гамалій, Горленків, Кочубеїв, Лизогубів, Милорадовичів, Марковичів, Полуботків, Носенків - Білецьких та багатьох інших. Його перу належать також праці: «Полтавщина в XVII столітті», «Лубенщина і князі Вишневецькі», «Історичні нариси Полтавської Лубенщини», «Опис старої Малоросії».

Окрім того, Лазаревський працював над дослідженням козацьких полків Лівобережжя як територіальних одиниць державного устрою України періоду 1654-1782 років. Розглядав їхній побут, історію заселення, землеволодіння. Талановитий історик, нажаль, встиг дослідити лише Прилуцький, Ніжинський, Стародубський та частково Полтавський полки. Кожному полку відведено окремих том. Ця робота була високо оцінена науковцями. За неї він отримав Уваровську премію Російської Академії Наук. В Прилуцькому краєзнавчому музеї знаходиться видання 1902 року О.Лазаревського під назвою «Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Полк Прилуцкий.» Том третій. У даному виданні чітко прослідковується історія Прилуцького козацького полку, наводяться дані щодо населених пунктів Прилуччини, розглядається історія Густинського та Ладанського монастирів, а також подається чимало іншої цікавої інформації щодо Приудайського краю.

Багатий дослідницький матеріал Олександр Матвійович друкує в журналі «Киевская старина», перший номер якого вийшов 1 01.1882 року. До речі, О.Лазаревський був одним із засновників даного видання та декілька років фактично редагував його. Водночас, будучи головою Історичного товариства Нестора Літописця (1895-1896р.р.), він редагував видання «Чтения». Потрібно доповнити, що О.Лазаревський був також обраним членом Московського археологічного товариства. Помер український історик 1902 р., за одними даними 31 березня, а за іншими 1 квітня.

Що стосується сімейного життя О.Лазаревського, то він одружений двічі. Перша дружина Катерина Лашинська, народила йому сина Бориса та доньку Ганну. Після смерті Катерини Олександр Матвійович одружився вдруге. Його дружиною стала Ганна Шрамченко. Від цього шлюбу народилось ще двоє дітей: Гліб та Катерина.

105 років промайнуло з дня смерті українського вченого, історика О.М. Лазаревського, багатий дослідницький матеріал якого є неocenним надбанням прилуцького покоління.

Використана література:

1. УРЕ. Том шостий. Київ, 1989.
2. Хорунжий Ю. «Мужі чину». Історичні парсуни. Київ, 2005.
3. Лазаревський О. «Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. «Полк прилуцкий». Том третій. Київ, 1902.

Ірина Біленко

Цікаво що ...

210 років тому /1797/ дворяни Прилуцького повіту вперше обрали своїм предводителем надвірного радника Горленка. До 1825 р. предводителі називалися «маршалами».

1722 р. відкрилася Перша малоросійська колегія - центральний орган державного управління Російської держави, утворений указом Петра I для нагляду за діяльністю гетьмана та козацької старшини з метою обмеження автономії України.

У 1891 р. російський письменник М. Горький відвідав наше місто.

1892 р. у Києві пущено перший електричний трамвай.

9 квітня 1917 р. в м. Прилуці відбулася демонстрація, організована місцевим учительством і земцями. Під час демонстрації дзвонили в усі дзвони і відправили попівську панахиду за Тараса Шевченка.

У 1927 р. у Переволочні для освітлення адміністративно-

культурних установ першими в окрузі стали використовувати млини, де встановлювали динамо, яке давало електроенергію.

З 1927 р. в Прилуках горіло 70 вуличних ліхтарів на перехрестях вулиць.

50 років тому /1957/ прилучанин Черв'як П. О. за побиття рекорду, встановленому на Прилуцькому обласному іподромі на дистанції 1600 метрів на кобилі Баядерка, отримав диплом Міністерства сільського господарства.

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ НА ПРИРОДІ

Виходячи на прогулянку до парку, до лісу чи то до річки, ми духовно відпочиваємо і ніби розчиняємось в оточуючому світі. Кожен раз знаходячись в природному середовищі потрібно пам'ятати про те, щоб не завдати йому шкоди, не порушити рівноваги та взаємозв'язків.

Перш ніж виїхати на відпочинок, місце і проїзд до нього вибирають заздалегідь. У лісі, на луках не скрізь можна їздити автомобілем і мотоциклом. Особливо це стосується місць гніздування корисних птахів. Так у період спокою /травень - червень/ краще мандрувати асфальтованими шляхами, ґрунтовими дорогами, протоптаними стежками.

Часто неодмінною особливістю колективного, відпочинку є вогнище і тому треба пам'ятати, що влітку і ранньої осені особливо небезпечні лісові й польові пожежі. Використовувати дрова краще соснові та ялинові. Вони горять рівно, повільно, дають найменше іскор. Рубати дрова і ламати гілки заборонено, можна користуватися тільки сушняком.

Збираючись додому потрібно погасить тліюче вогнище, закопати сміття. Целофан, скляний посуд забрати із собою, адже він не розкладається у ґрунті.

Під час відпочинку в лісі для багатьох улюбленим заняттям є збирання грибів. Зрізують гриби обережно, щоб не пошкодити грибницю і не зруйнувати мохового килима.

Любителі посидіти на березі річки з вудкою мають добре засвоїти правила риболовлі. Дозволяється вона лише по закінченні нересту риби, приблизно з червня. Норма вилува не більше 5 кг. Взимку, особливо під час великих морозів, коли водойми покриваються суцільною кригою, риба може загинути від задухи. Щоб запобігти цьому слід пробивати ополонки.

А ті хто прагне стати мисливцем, повинні знати, що полювання суворо регламентовано. Перебування в угіддях з рушницею, але без спеціального дозволу, вважається браконьєрством і

підлягає покаранню. Так само оцінюється поведінка мисливця, якщо він полює на диких тварин до чи після мисливського сезону.

Полювання на водно-болотних птахів починається в серпні, а на звірів - восени. Любителі полювання можуть багато зробити для збереження диких тварин у зимових умовах. Взимку тварин потрібно підгодовувати. Так гілки дерев чи кущів м'яких порід /осики, вільхи, тополі, берези, верби, лози та інш./ найкраще заготовляти у травні - червні, коли листя найбільш поживне.

Копитні охоче - поїдають буряки, кукурудзу, жолуді тощо. Для підгодівлі птахів використовують зерно, просо, овес. Викладають корм у спеціальні годівниці, які нескладно змайструвати, а потім під керівництвом лісничого розмістити в потрібних місцях.

Для того щоб чудові краєвиди завжди нас радували і відпочинок був приємним, потрібно дбати про оточуюче середовище. Щоб хотілося ще не один раз повернутися до милих серцю місць.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 125. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 3 (117) Березень 2007 року

*Так влаштоване життя,
а точніше ми в ньому.
Нам завжди чогось не
вистачає: «Зимою літа, восени
весни». Набридли сірі, холодні
будні. Набридла невизначеність.
І ось нарешті - весна. Вона вже
нагадала про себе першим
громом, рясним дощиком. А ще,*

*вона нагадує про себе
святом всіх жінок - 8
березня, яке називають і
святом Весни.*

*Дорогі прилучаночки!
Краси Вам неземної, щастя
безмежного, кохання Вам міцного
і вічної весни.*

Редактор.

В цьому місяці:

5 березня – народився Борис Іванович Дорошенко (1942), заслужений раціоналізатор України, уродженець Прилук. Працював на заводі пластмас.

7 березня – народився Анатолій Іванович Галич (1952), заслужений юрист України, голова Прилуцького міськрайонного суду.

15 березня – народився Микола Андрійович Дурас (1947), заслужений працівник культури України.

15 березня – утворено панчішну фабрику на базі панчішної майстерні Комборбезу (1927).

15 березня – народився Іван Михайлович Янков (1942), заслужений працівник промисловості України. Працював бурильником в УБР.

15 березня – народився В'ячеслав Володимирович Вісіч (1927), директор заводу

«Будмаш» (1964-1985), кавалер знаку «Чесць і Слава».

19 березня – утворено міську раду, як Раду робітничих і солдатських депутатів (1917).

20 березня – народилася Раїса Яківна Шаповалова (1927-1996), заслужений вчитель України. Працювала в школі № 3.

23 березня – народився Олексій Якович Панченко (1907-1943), учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу. Працював на меблевому комбінаті (1933-1941).

24 березня – народився Олексій Андрійович Денисенко (1922-1992), краєзнавець, літописець міста і приудайського кра.ю.

29 березня – народився Сергій Володимирович Соколов (1962), заслужений майстер спорту, чемпіон Європи з легкої атлетики, тренер міської ДЮСШ.

Прилуччина в житті і творчості

Т.Г.Шевченка

*В школі хлопчик ясноокий
Руку підійма.*

*-Чом в Шевченка у Тараса
Орденів нема? –*

*Вчитель каже: - Як поета
Полюбив народ,*

*То йому уже не треба
Інших нагород.*

Павло Глазовий

Цією статтею автор поставив собі за мету висвітлити одну із сторінок життєвого і творчого шляху Великого Кобзаря, пов'язаного з його перебуванням на Прилуччині.

Любов»ю і пошаною оточене ім'я Тараса Григоровича Шевченка в нашому краї, де він побував декілька разів, провівши певний проміжок часу, знайомлячись з його мешканцями та історичним минулим.

Це, як відомо, знайшло своє відображення в його мистецьких, а згодом і в прозових творах та поезії.

Прийнято вважати, що поет тричі побував на Прилуччині: в 1845, 1846 та 1859 роках. Проте ґрунтовне дослідження і вивчення його біографії, на основі опублікованих в 70-80-х роках минулого століття джерел, дає підстави з упевненістю стверджувати, що Т.Г.Шевченко побував на Прилуччині більшу кількість разів, а саме: в 1843, 1844, 1845, 1846-му та 1859 роках.

Прослідкуємо за подіями в хронологічному порядку. Вперше побував поет на Прилуччині під час своєї першої подорожі в Україну в 1843-му та на початку 1844 року. Це неспростовно впливає із слідуєчих обставин. Ідучи на Україну, центром, або головним місцем свого перебування Тарас Шевченко, за рекомендацією конференц-секретаря Академії мистецтв В.І.Григоровича, мав вважати Качанівку, з власником якої Г.С.Тагановським (1788-1853), познайомився в Петербурзі ще 1839 року. Останній в своєму маєтку в Качанівці зібрав велику бібліотеку, чимало старовинних речей, створив картинну галерею. Щороку, весною та влітку, господар Качанівки приймав тут діячів культури. В різний час у нього побували видатні письменники і поети, художники і музиканти та інші діячі культури.

"Він належав, - як зазначає О.Кониський, - до тих українських панів-дуків, що хоч потроху пам'ятали свій національно-народний родовід і не цурались ідей національно-демократичних, звісно, настільки хоча, на скільки давало те панське походження".

Запрошення побувати в маєтку Г.С.Тарновського одержав і Т.Шевченко. До Качанівки поет приїхав у травні 1843 року і привіз господареві картину "Катерина", яку той дав згоду купити.

Як стверджує П.Жур, "поет вирушив на батьківщину разом з Є.П.Гребінкою... І не самі. З ними їхала сестра Гребінки Людмила". І далі: "У ті

часи поїздка від Петербурга Білоруським трактом до Пирятини, поблизу якого в маєтку "Убежище" жили родичі Гребінки, тривала не більше тижня... Виїхавши 19 травня з Петербурга, Шевченко і Гребінка з сестрою були 24-25 травня в Чернігові". Потім був Ніжин. "Тоді не існувало зручнішої дороги з Чернігова в Качанівку, ніж через Ніжин. Шлях на Качанівку, куди їхав Шевченко, і на Пирятин, куди прямував Гребінка ("Убежище" було за 15 верст від Пирятини), пролягав у напрямку Прилук. Іншої дороги з Ніжина до Качанівки тоді не було".

Дорогу до Качанівки Т.Шевченко знав від Глінки, з яким був добре знайомий і композиторським талантом якого захоплювався, а також із захоплюючих розповідей свого друга В.І.Штернберга, який не раз був в Качанівці, з його етюдів і зарисовок пейзажів парку і околиць села.

Як стверджує П.Жур, саме В.Штернберг познайомив Т.Шевченка з господарем Качанівки. У столиці на вулиці Басейній (нині ділянка будинку № 7 на вулиці Некрасова) Г.С.Тарновський мав двоповерховий будинок, куди, звичайно, приїжджав на зиму... "Я рідко там буваю, - розповідав потім Шевченко від імені героя повісті "Художник", - і то, власне, заради Штернберга...".

Перебуваючи в Качанівці, поет виїздив у навколишні населені пункти, зокрема до Батурина (зберігся малюнок батуринського замку, виконаний Шевченком у 1843 р.). П.Жур висловлює думку про те, що саме в цей приїзд до Качанівки відбулося знайомство поета з бджоляром П.І.Прокоповичем, який мешкав в околицях Батурина, про що

свідчить картина "На пасіці", також виконана в 1843 р. Про "славного бджоляра", про "великого пасічника" Прокоповича – засновника відомої школи бджолярів, винахідника рамкового вулика, автора класичних праць з бджолярства, Шевченко пише в повісті "Близнець".

Потім, після перебування в Качанівці, був шлях на Київ, який, як стверджує П.Жур, вів через Прилуки (де поет повинен був отримати подорожню), Пирятин, Переяслав, Бровари. Отже звідси можна впевнено стверджувати, що вперше Т.Шевченко побував у нашому місті влітку 1843 року, де на поштової станції мав міняти коней та отримувати подорожню.

З Києва Т.Шевченко поїхав до Кирилівки, "де вже котрий рік чекали його столітній дід, брати і сестри, з якими, власне, - як заявляє П.Жур, - і хотів у цю поїздку, перш за все, зустрітись поет".

В кінці червня 1843 р. бачимо Т.Шевченка вже в "Убежищі", біля Пирятини, де, по домовленості з Є.Гребінкою, вони мали зустрітись. В "Убежищі" поет пробув недовго. На 29 червня Гребінку чекали в Мосівці, де щороку в цей час поміщиця Т.Г.Волховська влаштовувала пишний бал...

В Мосівці Є.Гребінка познайомив поета з О.С.Афанасьєвим-Чужбинським. Тут же поет познайомився і з братами Закревськими. Особливо

Т. Шевченко. Автопортрет. Київ, 1845.

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

виділяв Т.Шевченко В.О.Закревського, називаючи його великим і щирим другом. Близьким другом В.Закревського був Яків Петрович де Бальмен. З ним також познайомився Тарас Шевченко, відразу ж зблизився і заприятелював.

Як зазначає П.Жур, „Віктор Закревський і Яків де Бальмен були близькими духовно. Про це свідчить їхнє листування. Характерний слідуючий лист Я.де Бальмена до В.Закревського: „Любий друже Вікторе! Блукаючи по степу посеред цієї неозорої рівнини (в Подольській губернії), я часто задивлявся на силу-силенну могил-пам'яток старої слави нашої України. Ці степи – давні рубезі... Польщі, Туреччини й землі Козачої, могили вкривають їх, неначе тавро, поставлене на ґрунт відважністю українців...

Хотів би знати всі найменші подробиці рідного краю... Признаюся, що я покладався на тебе більше, аніж на кого-небудь іншого, а ти мовчиш... бо дай би тебе собаки з'їли!” говорить жартівливими закляттями Яків де Бальмен”.

У цих рядках відчувається людина, яка любить Україну, цікавиться її минулим, живе сучасним.

Яків де Бальмен (1813-1845), як відомо, став одним з найближчих друзів молодого Тараса Шевченка. Про це вже йшла мова у статті „Тарас Шевченко і Яків де Бальмен”, опублікованій в березні 1994 року на сторінках „Скарбниці”. Тому в даній публікації обмежимося лише матеріалами, які не ввійшли у вище названу статтю, або увійшли частково.

Присвяченням Я. Де Бальмену поеми „Кавказ” і звернутою до нього кінцівкою цього твору, як відомо, Т. Шевченко увічнив його ім'я в нашій літературі. Тому про Я.де Бальмена так часто говорилось і говориться на сторінках шевченкознавчої літератури. Проте, як стверджує Андрій Кузьменко, „...казано про нього ще дуже мало і не завжди вірно. Таке становище пояснюється, зокрема, що царизм свого часу зробив усе можливе, щоб нащадки забули це ім'я”.

Книжка А.Кузьменка, сучасного українського літературознавця, „Друже незабутній...” – перше поглиблене дослідження життя і творчості Якова де Бальмена – друга і соратника молодого Тараса Шевченка.

Скористаємось же і ми, шановний читачу, можливістю поглибити і розширити свої знання про „доброго і незабутнього друга” Т.Шевченка – Я. Де Бальмена.

У передмові до книги „Яков де Бальмен. Повести”, яка вийшла друком в 1988 р. в Харкові у видавничстві „Прапор”, доктор філологічних наук В.Шубравський пише: „На час знайомства в Мойсівці (29 червня 1843 р.) Яків де Бальмен в чині ротмістра був ад'ютантом начальника штабу розквартированого в Одесі П'ятого піхотного корпусу генерал-лейтенанта П.Данненберга І-го і приїхав в рідні краї у відпустку. З першого ж знайомства між Шевченком і Я. де Бальменом щира дружба. Друзі зустрічались у братів Закревських, у Респніних, а при зустрічі 24 січня 1844 р. спільно з І.К.Корбе і В.Закревським підписали колективного листа історика М.А.Маркевичу. Виїхавши після цього в Одесу, Я. де Бальмен взяв собі у союзники родича по матері художника М.Башилова, прийнявся, як відомо, переписувати та ілюструвати твори Шевченка”.

Про життя і творчість Кобзарєвого друга, повторюючи помилки своїх попередників, часто

писали шевченкознавці в монографіях, повідомленнях, статтях і коментарях до поеми „Кавказ”. Це трапилось тому, - наголошує А.Кузьменко, - що вони здебільшого не звертались до архівних документів, а користувались матеріалами, написаними зі слів тих, хто уже дуже мало знав про життя і творчість Шевченкового друга”.

Уточнення у трактуванні життя і творчості Я. де Бальмена стали можливими, коли в наших архівах було виявлено рукописну збірку його неопублікованих повістей, записник та альбом рисунків 1840-1841 рр., а потім ряд важливих документів біографічного характеру, листи його близьких родичів та інші документальні матеріали. „Вони, - на думку А.Кузьменка, - дали достатньо підстав для того, щоб виправити помилки, заповнити великі білі плями, що мали місце в біографії Я. де Бальмена”.

І тут, зробивши невеликий відступ, хочеться звернути увагу читачів на те, що значна (коли не вся) кількість зазначених вище архівних матеріалів була знайдена А.Кузьменком в Полтавському архіві, куди вони потрапили із Прилуцького музею, про що свідчить записка від 17 квітня 1925 року, яка збереглася в Полтавському архіві.

У світлі нових архівних матеріалів Я. де Бальмен виступає перед нами передовою, талановитою людиною 30-40-х років ХІХ ст., яка стала другом і соратником Т.Шевченка в той час, коли поет розвивався в „натхненного борця проти поміщицько-дворянського ладу та самодержавства, яка своєю діяльністю збагачувала прогресивну вітчизняну літературу й мистецтво, сіяла життєдайне насіння дружби між народами.”

Російські де Бальмени – вихідці з Шотландії. Їхні предки брали активну участь у громадянському житті своєї країни... Бурхливі події минулого примушували декого з них залишити Шотландію й емігрувати в Англію, Францію, Швецію та інші держави на початку ХVІІІ ст.

Один із представників цього роду емігрував у Францію. Там під іменем Рамзая де Бальмена він служив у гвардії. Потім потрапив у Туреччину й вступив до султанського війська.

1736 р. Приїхав у Петербург, прийняв російське підданство і діставши чин прем'єр-майора російської армії, розпочав службу в Троїцькому піхотному полку під ім'ям графа Богдана Андрійовича де Бальмена. Дослужившись до чину генерал-майора, загинув в серпні 1741 р. у бою зі шведами.

Його сину, Антону Богдановичу, в 1780 р. було присвоєно звання генерал-поручика. Від шлюбу з дочкою графа Девієра, вихідця з Португалії, в нього було п'ятеро дітей: дві дочки і три сини – Олександр, Карл і Петро. Саме Петро де Бальмен і був батьком Якова. П. де Бальмен одружився з Софією Олександрівною Башиловою, батьки якої міцними родинними узами були пов'язані з Україною. В селі Мойсівці (недалеко від Пирятина) жила сестра Башилової - Тетяна Густавівна Волховська. В кінці 90-х років ХVІІІ ст. Башилови купили маєток у селі Линовиця, на березі тиховодної річки Рудої, що пересичала і утворювала великі чисті ставки.

На місці старих будівель вони спорудили гарний двоповерховий будинок з колонами, два одноповерхових флігелі та ряд господарських

(Продовження на 4-й стор.)

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

будівель. Великий сад привели в зразковий порядок.

Коли Софія Олександрівна вийшла заміж за Петра Антоновича де Бальмена, Башилови подарували їм цей маєток. Відтепер Линовиця стала постійним місцем їх проживання. У цьому селі 16 липня 1813 р. і народився Яків – перший син Петра Антоновича і Софії Олександрівни де Бальмен.

„Є підстави вважати, - стверджує А.Кузьменко, - що початкову освіту Я.де Бальмен одержав в 1822 р. і в 1823 рр. не вдома, як безпідставно твердять автори біографічних довідок, а в Прилуцькому пансіоні здібного і вже досвідченого педагога П.П.Білецького-Носенка. З 1824 р. Яків, навчаючись вдома, одержав досить ґрунтовну освіту. Одним із його вчителів був талановитий педагог і художник Карл Іванович Рабус (1800-1857), який після закінчення Академії мистецтв приїхав на Україну. Викладання теоретичних курсів продумано й ефективно поєднував із практичними заняттями. З літа 1828 р. батьки Якова почали збирати документи для вступу до Ніжинської гімназії вищих наук. На весну 1829 р. Я.де Бальмен був цілком підготовлений до вступних екзаменів.

Роки навчання в гімназії (1830-1832) відіграли важливу роль у формуванні його поглядів і переконань, близьких до декабристських.

В 1832 р. Яків де Бальмен круто змінює свій життєвий шлях – вступає на військову службу. Він – юнкер Білгородського уланського полку, що дислокувався у районі Чугуєва зі штабом у селі Новобілгород.

На час знайомства з Шевченком він був уже ротмістром, встиг уже розчаруватися у військовій службі й навіть подумував про відставку.

Його зустрічі й спілкування з Т.Шевченком продовжувались і після знайомства та перебування в Мойсівці. (Чомусь у П.Жура – Мосівка, а в А.Кузьменка - Мойсівка). Поза всяким сумнівом їхні зустрічі в Березовій Рудці, у Закревських, коли Шевченко прямував в Ісківці до О.Афанасьєва-Чужбинського, поет заїхав ще й в Линовицю. „Це могло бути десь у середині липня – іншого часу, - заявляє П.Жур, - на відвідини Линовиці тоді Шевченко не мав.”

Перебуваючи у О.Афанасьєва-Чужбинського, Т.Шевченко разом з ним відвідує навколишні села, побував у Лубнах. А на початку вересня приїхав до Качанівки.

У вересні місяці він побував і в рідній Кирилівці. Звідти їде до Яготина, де потрібно було копіювати на замовлення Г.С.Тарновського портрет М.Г.Репніна, виконаного в швейцарським художником Йозефом Горнунгом. В маєтку Репніних поетів було надано для життя і художніх занять один з просторих флігелів. Принагідно слід відзначити, що у 1920-х роках Прилуцький краєзнавчий музей посилав до Яготина студентів педтехнікуму з завданням описати маєток Репніних, як він зберігся в пам'яті народній, розпитати старожилів про те, який вигляд мав флігель, де жив Шевченко.

З Яготина поет на короткий час виїздить до

Пирятина, де відвідує матір, згаданого вище, В.І.Григоровича. Новий, 1844-й рік, Тарас Шевченко зустрів у яготинському домі Репніних. А з 12 по 14 січня він перебував у Мосівці, звідки вирушив до Закревських. Від Закревських поїхав до Качанівки. Потрібно було відвезти Г.С.Тарновському замовлену ним копію портрета М.Г.Репніна, отримати за роботу гроші.

19 січня 1844 року Т.Шевченко зупинився на ночівлі у Ічні, а 20 січня прибув до Качанівки, звідки повинен був вирушити до Вейсбахівки, де на нього чекали В.Закревський та Я.де Бальмен, щоб провести Т.Шевченка в Петербург, куди він мав повернутися з подорожі в Україну.

Вейсбахівка (тепер село Білорічиця Прилуцького району Чернігівської області) була розташована за 30 верст на північний захід від Прилук. Власник маєтку Іван Михайлович Корбе приїжджав сюди у відпустку з Петербурга... З ним Шевченко познайомився ще наприкінці 30-х років у Петербурзі.

Корбе бував у колі Тарновських, Є.П.Гребінки, Г.П.Галагана та інших його земляків, які жили тоді в столиці.

У Вейсбахівці приятелі написали до М.Маркевича жартівливого листа, якого підписав і Т.Шевченко.

З вище зазначеного впевнено можна тепер стверджувати, що Тарас Шевченко вперше побував на Прилуччині в 1843 – на початку 1844 рр.

В 1845 році поет здійснює свій другий приїзд в Україну. Весною цього року, після закінчення Академії мистецтв у Петербурзі, він звернувся до Ради Академії за проханням видати йому подорожній білет для виїзду в Україну. В білеті, виданому 25. III., зазначалося, що Шевченко вирушає в „малороссийские губернии для художественных занятий”.

Під час перебування в Києві він дістав від Київської археографічної комісії неофіційне доручення змальовувати історичні та архітектурні пам'ятки.

Про початок виконання цього доручення можна судити з його повісті „Музика”, в якій повідомляється, що Шевченко за дорученням вище зазначеної комісії відвідав Густинський монастир, що знаходиться поблизу Прилук. Для цього треба було насамперед приїхати в Прилуки. Повість і починається фразою про них: „Якщо ви, ласкавий читальнику, любите старовину, то раджу вам, коли переїжджатиме через місто Прилуки Полтавської губернії, спинитися на добу в цьому місті, а коли це трапиться не восени й не зимою, то можна зостатися й на дві доби...”

А далі автор радить усім, хто приїздить у Прилуки: „...по-перше, познайомитися з отцем Ілією, відвідати напівзруйнований монастир Густиню, що по той бік річки Удаю, верстви за три од міста Прилуки. Можу вас запевнити, що каються не будете. Це справдешнє Сенклерське абатство. Тут усе є: і канал глибокий та широкий, що його колись наповнював водою тихий Удай, і вал, і на валу високий зубчастий мур із внутрішніми ходами й стрільницями, і нескінченні склепи, чи підземелля, і

Портрет Я. П. де Бальмена.
Худ. В. Бакало.

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

надмогильні плити, що повростили в землю поміж величезними суховерхими дубами, ще може самим титарем посадженими...».

І знову зазначає, також важливе для нас: „Я, як бачите, за дорученням Київської археографічної комісії, одвідав ці напівруїни і, звичайно, з допомогою вельмишановного отця Ілії, довідався, що монастир цей поставлений коштом і працею горопашного гетьмана Самойловича 1664 року, про що свідчить портрет його як титаря, намальований на стіні всередині головної церкви».

Тут же поет наводить свідчення, що дозволяють визначити час його перебування в Прилуках і Густинському монастирі: „Довідавшись про все це і намалювавши, як умів, головну, чи то святу браму, та церкву Петра й Павла з п'ятьма банями, та ще трапезну й церкву, в якій поховано вічної пам'яті достойного князя Миколу Григоровича Рєпніна, та ще вцілілу циклопічну братську оселю, - зробивши, Кажу, все це, як умів, я другого дня хотів був покинути Прилуку та поїхати в Лубні, щоб подивитися на монастир, збудований поважною матір'ю Яреми

Вишневецького Корибута. Я вже склав був свою мізерію в чемодан і хотів послати фактора Лейбу на поштову станцію по коні, аж входить мій господар в кімнату й каже: „І не думайте, і не гадайте, ви тільки подивіться, що надворі твориться». Я подивився в вікно – і справді, брудною вулицею теліпалися дві карети на чотири місця, декілька коляс, бричок, фургонів усяких завбільшки і, нарешті, прості вози.

- Що все це означає? – спитав я свого господаря.

- А це означає те, що один з потомків славного прилуцького полковника, сучасника Мазепи, завтра іменник».

Далі ми довідуємося, що мова йде про власника с.Дігтярі. Відомо, що ним був Петро Григорович Галаган. Він народився 21 червня 1792 року. Тож Шевченко повернувся в Прилуки з Густині напередодні його іменин, які святкувалися 29 червня. „Отже, - стверджує П.Жур, - Шевченко прибув в Прилуки 28 червня 1845 року».

Анатолій Рижено

(Продовження в наступному номері)

А чи «Ніхто не забутий,...»?

Наближається 62-га річниця Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Все менше, на жаль, залишається тих, хто своєю мужністю і відвагою знешкодив ворога і приніс нам це свято. Мине деякий час і про них будуть нагадувати лише понівечені часом і нами « правнуками поганими» пам'ятники на братських і поодиноких могилах.

Багато років тому працівники музею зверталися до керівництва міста за проханням увічнення пам'яті прилучан - учасників тієї, Богом проклятої, війни - поіменно. Було запропоновано встановлення меморіальних дошок на кожній з вулиць, де проживали (проживають) воїни - прилучани. Чому на вулицях, а не у сквері Слави? Тому, що це дає можливість більшої кількості прилучан познайомитись і знати імена загиблих та тих, хто повернувся до міста, на рідну вулицю. А спеціально до скверу Слави піде не кожен з жителів і гостей міста. Але на наше прохання тоді ніхто не звернув уваги.

І ось - нова спроба. Міський голова Ю.Беркут з розумінням сприйняв нашу пропозицію і дав згоду на виготовлення і встановлення меморіальної дошки з іменами учасників війни, які проживали або проживають по вулиці Вокзальній. « Встановлення таких дошок, - сказав Юрій Володимирович, - має велике значення і у патріотичному вихованні підрастаючого покоління нашого міста».

На сьогодні музеєм підготовлено список з прізвищами 132-х жителів вулиці Вокзальної. Але він не буде відповідати дійсності, якщо у його складанні не приймуть участь жителі міста, особливо вул. Вокзальної.

Тож, шановні! Уважно ознайомтеся з прізвищами і в разі доповнення чи неточностей повідомте до музею. (м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39, тел. 3-12-48).

Список воїнів-прилучан, загиблих на полях Великої Вітчизняної війни, які проживали по вулиці Свердлова (Вокзальна).

Антяпов Микола Григорович
Баумштейн Михайло Єльович
Бруханський Мейер Гільович
Голубов Олександр Григорович
Гельдерайх Абба Мойсейович
Господаренко Василь Іванович
Дишлов Павло Дмитрович

Каменецький Генріх Ілліч
Кизим Борис Семенович
Лимаренко Володимир Павлович
Мацай Олександр Данилович
Мостовський Шая Беркович
Огінець Дмитро Михайлович
Сизоненко Пилип Степанович
Сохань Микола Феодосійович
Федченко Сидір Якович
Шапаренко Микола Олексійович
Шундрік Василь Васильович
Щербина Микола Якович
Носенко Тимофій Опанасович
Нянчур Леонтій Тихонович

Список учасників Великої Вітчизняної війни, які проживають (проживали) по вулиці Свердлова (Вокзальна).

Антибиш Дмитро Михайлович
Базаренко Павло Іванович
Бакєєв Віктор Максимович
Бєдний Володимир Львович
Бейліна Зоя Ісаївна
Білевич Софія Миколаївна
Бойко Іван Сергійович
Бойко Яків Іванович
Бондар Прокопій Семенович
Вакулєнко Павло Самойлович
Ведмідський Олександр Антонович
Венгер Віктор Михайлович
Візгирд Володимир Володимирович
Водолазський Іван Никифорович
Войтенко Варваро Сосоївна
Власенко Григорій Кирилович
Власенко Тимофій Васильович
Гаврилов Михайло Петрович
Гмиря Тимофій Григорович
Головинський Володимир Петрович
Голуб Петро Павлович
Гольдін Веніамін Афоневич
Гугелев Абрам Менделевич
Дмитрик Олексій Михайлович
Дрімайло Володимир Кирилович
Євса Григорій Родіонович
Єременко Віктор Степанович

(Продовження на 6-й стор.)

А чи «Ніхто не забутий,...»?

Єрмак Надія Сергіївна
 Жирнов Олександр Якович
 Загуменник Григорій Зіновієвич
 Зайцев Микола Тихонович
 Зоценко Ганна Родіонівна
 Зоценко Віталій Іванович
 Іванов Борис Іванович
 Інін Микола Якович
 Каїка Іван Іванович
 Карел Михайло Петрович
 Кашуба Борис Артемович
 Кликов Віктор Якович
 Климіша Олександр Денисович
 Коваленко Іван Савович
 Козлов Олексій Васильович
 Костюченко Іван Якович
 Котеленець Андрій Іванович
 Котеленець Іван Федорович
 Котеленець Микола Іванович
 Крахмалов Іван Сергійович
 Крицький Володимир Іванович
 Кузьмін Іван Петрович
 Кутявін Микола Олександрович
 Кушинецький Іван Петрович
 Кялін Володимир Миколайович
 Лівшиць Зіновій Мойсейович
 Лимаренко Олександр Федорович
 Литовчак Борис Митрофанович
 Лутченко Іван Іванович
 Лисенко Микола Миколайович
 Максимов Віктор Іванович
 Максимова Софія Миколаївна
 Марченко Григорій Семенович
 Марченко Федір Назарович
 Маслов Микола Дмитрович
 Махно Михайло Якимович
 Машинський Давид Юхимович
 Мирончук Михайло Петрович
 Мирончук Олександра Миколаївна
 Мишкін Іван Андрійович
 Муркін Василь Дмитрович
 Мишетопов Василь Андрійович
 Мясников Микола Хонович
 Немченко Олена Опанасівна
 Новак Іван Родіонович
 Новак Марія Семенівна

Нощенко Микола Федорович
 Овод Андрій Прохорович
 Овчарова Раїса Павлівна
 Онищенко Володимир Степанович
 Осипов Федір Федорович
 Осперовський Степан Никонович
 Павлик Василь Михайлович
 Павлов Олександр Павлович
 Пашенко Микола Степанович
 Перельман Яків Давидович
 Перепелиця Василь Васильович
 Петрик Іван Павлович
 Подкладов Анатолій Петрович
 Поливода Ніна Іванівна
 Поліщук Євген Васильович
 Поліщук Іван Лукич
 Порохов Володимир Миколайович
 Радолишельський Михайло Семенович
 Раков Лев Артемович
 Ричик Георгій Григорович
 Селюх Микита Петрович
 Сечкарь Микола Тимофійович
 Синько Данило Іванович
 Слободенін Володимир Трохимович
 Тарасенко Микола Пилипович
 Тарасенко Яків Степанович
 Телюк Афанасій Левкович
 Тамілов Юрій Федорович
 Целовальников Василь Іларіонович
 Цигура Василь Борисович
 Чалобян Гурген Миртичевич
 Чалий Борис Самойлович
 Чижик Володимир Іванович
 Шапран Олександр Петрович
 Шевцов Іван Михайлович
 Шинкарчук Володимир Микитович
 Шипко Андрій Григорович
 Штарьов Борис Петрович
 Юровський Зельман Самойлович

Думаю, що керівники державних і приватних підприємств, розташованих по вулиці Вокзальній, є патріотами міста, розуміють необхідність, важливість цієї акції і внесуть незначні суми на виготовлення і встановлення меморіальної дошки.

Леонід Карпилянський.

Плазуни нашого краю

Плазуни походять від стародавніх земноводів (так званих стегоцефалів). Це дуже давній клас хребетних тварин. Найдавніші плазуни відомі по викопних рештках ще з кінця кам'яновугільного періоду. Вони були першими наземними тваринами серед хребетних.

У давні часи, особливо у мезозойську еру, плазуни досягли свого найвищого розвитку. Землю тоді населяли численні та різноманітні тварини, що жили у водоймах, на суші та навіть літали. Одні з них живилися рослинною їжею, інші були хижами. Багато плазунів тих часів досягли велетенських розмірів – до 12-15 м, а деякі і до 30 м. завдовжки (наприклад бронтозаври). В кінці крейдяного періоду в зв'язку із зміною умов середовища плазуни почали швидко вимирати, і на початок третинного періоду збереглися лише деякі групи цих тварин.

Серед сучасних плазунів найбільш різноманітні – ящірки. У нас на території поширена

ящірка прудка або звичайна. Вона полює сухі сонячні місця, оселяючись на схилах пагорбів, узліссях, на пустирях, в садах та на городах. Для прудкої ящірки важливо, щоб було багато сонця, заростей чагарників та іншої рослинності, де можна ховатися від ворогів. Ця ящірка одержала свою назву через спритність, вона непогано лазить, добре плаває, швидко бігає. Дуже обережна, від своєї нірки далеко не відходить. Іноді ящірка рие нору самостійно – по черзі копає правою та лівою лапою і час від часу наче свердлить землю головою. Але найчастіше використовує нірки мишей, землерийок. Життєдіяльність ящірок залежить від погоди. В теплі сонячні дні вони особливо рухливі, а в холодну та дощову погоду сидять у своїх нірках. Головна пожива прудкої

Плазуни нашого краю

ящірки – жуки, коники, мухи, гусінь метеликів, а також павуки. Для більшості ящірок характерна одна своєрідна особливість – залишати хвіст у зубах ворога. Хвіст відпадає внаслідок рефлекторного скорочення особливих м'язів. Ця властивість має велике значення. Залишаючи ворогові хвіст, ящірка рятує своє життя. Хвіст після цього знову швидко відростає.

Близькою родичкою ящірки прудкої є ящірка зелена – найбільш велика з видів, що зустрічаються на Україні. Має дуже яскраве забарвлення блискучо-зеленого кольору. Зелена ящірка надзвичайно спритна – швидко бігає, чудово пірнає, добре почуває себе на вітах кущів і дерев. По стовбурах пересувається по спіралі і тримається весь час протилежного до переслідувача боку. Зелена ящірка – денна тварина, активна від сходу і до заходу сонця. Але її активність (як і інших плазунів) залежить від погоди. У похмурі, дощові або сильно вітряні дні вони залишаються у сховищах. Не люблять ящірки і дуже жарких днів.

Як і інші види ящірок, зелена ящірка живиться переважно комахами – в першу чергу кониками, сараною, жуками.

До другої групи не менш відомих плазунів відносяться змії. В усьому світі близько 2300 видів змій і лише 250 з них отруйні. Особливо багато змій в тропічних країнах. Так в Африці зустрічається найшвидша

серпні або вересні самка відкладає 1-14 яєць, з яких зараз же вилуплюються гадюченята. Іноді яйцеві оболонки прориваються ще в тілі матері, і тоді вона народжує живих малят. Молоді гадюченята можуть довго, навіть більше місяця, нічого не їсти, бо в них є чималі жирові відкладення. Щойно народжені гадюченята вже отруйні і під час небезпеки намагаються вкусити ворога. Молоді гадюченята живляться в основному комахами. Пізніше поїдають дрібних гризунів, птахів, земноводних.

З усіх змій найчастіше зустрічається добре відомий звичайний вуж. Найхарактернішою ознакою цього вужа є дві світлі великі плями, які розміщені по боках голови. Улюбленими місцями вужів є береги боліт, що заросли чагарниками. Проте їх можна знайти і у сухих місцях і в степу. Вуж дуже рухлива тварина. Він добре плаває і пірнає, спритно лазить по деревах, також любить годинами лежати нерухомо, вигріваючись на сонечку. Улюблена пожива вужа – жаби та пуголовки, поїдає він і тритонів та інших земноводних. Свою здобич вуж заковтує живцем. Як і всі змії, звичайний вуж може місяцями не живитися.

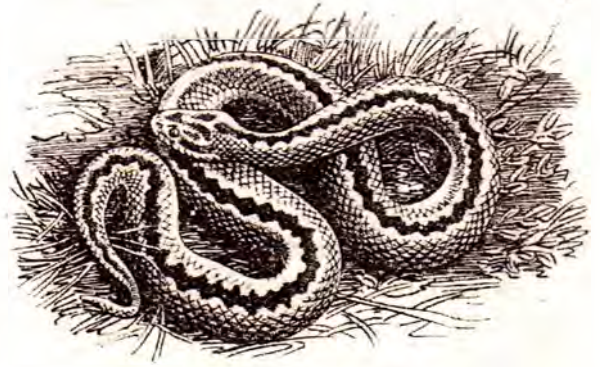
Під час перших осінніх приморозків вужі ховаються на зиму у покинуті нірки дрібних ссавців, під коріння дерев, у розколини землі, щілини та інші сховища.

У воді або безпосередньо біля неї можна побачити водяного вужа. Плаває водяний вуж

дуже добре. Отже, й більшу частину часу проводить у воді. Живиться жабами, пуголовками, тритонами, але основна його пожива – риба.

На зимівлю водяні вужі ховаються у кінці вересня у нірки ссавців або розколини землі, збираючись по кілька особин.

У нас живе ще один вид неотруйної змії – мідянка. Місцем для житла вона вибирає здебільшого сухий ґрунт, зарости чагарника, листяні та хвойні ліси, хоч трапляється у не дуже вологих галях та буках. Води не любить і сама до неї не заходить, але, випадково попавши у воду, впливає досить спритно.

Самці мідянок мають жовто-бурий або червонувато-бурий колір спини. Основний колір самок сіруватий або сіро-бурий.

Мідянка активна вдень, полює вранці та в другій половині дня, в спеку ховається у затишні місця. Приблизно на початку жовтня мідянка залазить зимувати під каміння чи у залишені нірки дрібних гризунів. Головна і улюблена пожива мідянки – різні ящірки. Крім того, живиться невеликими гризунами.

На наших водоймищах можна побачити болотяну черепаха. Віддає вона перевагу мілким каламутним водоймам, де вода стояча або тече повільно. Відзначається великою обережністю. Плаваючи у воді черепаха при найменшому шурхоті відразу ж пірнає. У воді тварина дуже рухлива, проте й на суші рухи її досить спритні. В тих місцях, де черепах не турбують, вони вдень вилазять з води на берег, щоб погрітись на сонці. Незадовго перед заходом сонця вони стають більш рухливими і протягом всієї ночі полюють. Живиться болотяна черепаха водяними слимаками, черв'яками, водяними комахами, жабою, рибою.

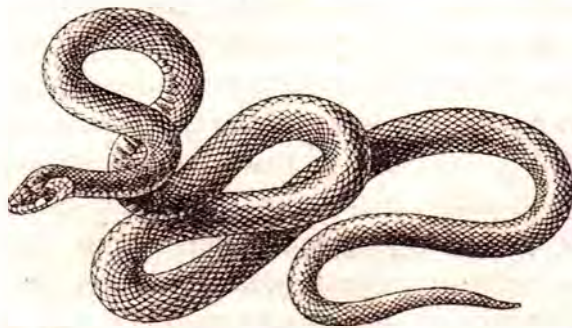
Всі види плазунів, які зустрічаються на нашій території, дуже корисні в природі і тому заслуговують на охорону з боку людини.

Винищуючи шкідливих комах та дрібних гризунів плазуни приносять величезну користь і є нашими великими помічниками в збереженні врожаїв.

Ольга Остапенко

Література

1. В.П.Герасимов «Животні мир нашей Родины», Москва «Просвещение», 1977.
2. А.М.Охріменко, Е.В.Шукло «Хрестоматія із зоології, Київ «Радянська школа», 1988.
3. М.А.Воїтвенський та ін. «Мире животних», Київ «Наукова думка», 1966.
4. Ю.Й.Пашенко, «Бережіть плазунів – вони корисні», Київ «Урожай», 1971.

зім'я – мамба. Її швидкість – 11,3 км/год. У гілках мамба, мабуть, ще стрімкіша.

У нас на території поширена звичайна гадюка. Від неотруйних видів гадюка відрізняється тим, що голова в неї плоска, трикутної форми і різко відокремлюється від тулуба. Зіниця ока має вигляд вертикальної щілини. Основний фон забарвлення тулуба сірий, буруватий з темною зигзагоподібною смугою вздовж хребта.

Звичайна гадюка зимове сховище залишає в кінці березня, як правило однією з найперших серед інших змій і часто навіть тоді, коли подекуди лежить сніг. Гадюка – яйцеживородяща тварина. В

Природа Прилуччини очима іноземців

Природа нашого краю в різні часи вражала своїм багатством та самобутністю. Чудові краєвиди відображені на полотнах місцевих художників, краса доквілля відтворена у творах поетів.

Багато іноземців, які відвідали Україну протягом минулих століть відзивалися із захопленням про щедрі природні ресурси краю.

Особливо цікаві записи подорожі Михайла Литвина, литовського дипломата Кримського ханства, коли він побував у нас в 1550 р. Він говорить: «Грунт Лівобережжя до такої міри родючий і зручний для обробу, що лан (земля) виораний тільки раз парою биків, дає великий урожай; навіть необроблене поле дає рослини, які годують людей своїм корінням і стеблом. Тут ростуть дерева, які дають великі грона, а місцями на схилах зустрічається дикий виноград.

Диких звірів і зубрів, диких коней і оленів така сила по лісах, що на них полюють тільки задля шкіри, а м'ясо через велику їх кількість викидають, окрім спинної частини; ланей і диких

кабанів зовсім не вживають. Дикі кози в такій великій кількості перебігають з степів до лісів, а літом назад, що кожний селянин забиває їх до тисячі на рік.

Птиць така велика сила, що весною хлопчакі назбирають цілі човни яєць диких качок, гусей, журавлів і лебедів, а пізніше їх виводками наповнюють курники. Псів годують м'ясом диких звірів і рибою, бо ж річки переповнені неймовірною кількістю оселедців та іншими великими рибами».

В середині 17 ст. подорож на Україну здійснив французький інженер Гійош ла Васер де поплан. Він пише, що на Лівобережжі байбак, зовні схожий на кролика, а кольором і шерстю на борсука.

З копитних звірів поплан згадує цілі отари оленів. Можна побачить табуни диких коней та кабанів незвичайної величини.

Одним з найбільш обширних описів України являється щоденник подорожей арабського мандрівника Павла

Алепського (з міста Алеппо в Сирії). Він подорожував разом зі своїм батьком антіохійським патріархом Макаром III. в 1654 в 1656 роках. Павло Алепський описує, що ліс з Прилук до Густинського монастиря весь складається з горіхових дерев, вишень, слив. З інших рослин згадує на березі озера коло Прилук «силу білого й жовтого повного латаття».

В 1847 – 1850 роках перебував на Україні французький письменник О. Бальзак. У своїх спогадах він називає Україну царством квітів і зелені.

Прошли століття, багато змін сталося як в людському суспільстві, так і в природному середовищі. Багато видів тварин і рослин в різні часи зникли назавжди з нашої території. Деякі види на даний час стали рідкісними і знаходяться під загрозою зникнення. Тож збереження і примноження природних ресурсів – то не просто турбота нації, сьогодні вона виростає в глобальну геополітичну проблему. Щоб і в майбутньому нашу землю можна було назвати царством квітів і зелені.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. Карпильяньський.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 239. Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 4 (118) Квітень 2007 року

В цьому місяці:

2 квітня – народився Олексій Антонович Савон (1942), краєзнавець, автор енциклопедичного довідника «Прилуччина».

8 квітня – народився Микола Михайлович Кочубей (1952), член Спілки художників України.

14 квітня – утворено міське товариство «Червоного хреста» (1922)

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

(Продовження. Початок в 3 номері)

В альбомі 1845 року є три малюнки, виконані Шевченком у Густинському монастирі: «В Густині. Церква Петра і Павла», «Брама в Густині. Церква святого Миколая», «В Густині. Трапезна церква». Тут зображені, справді, «напівруїни». Хоча монастир і було офіційно відновлено й відкрито рік тому - до справжньої відбудови його приміщень було ще далеко. На малюнках - церкви з похиленими банями і хрестами, із зячими, без шибок, вікнами. Біля трапезної церкви, де поховано Рєпніна, - штабелі дощок, колод, діжка, яма для вапна і самотня постать робітника.

Отже, повернувшись з Густині в Прилуки і відклавши свою поїздку в Лубни, Шевченко 29 червня, як це впливає з повісті, вирушив у Дігтярі. Це село розташоване на відстані 39 кілометрів на схід від Прилук, на річці Лисогір, притоці Удаю.

За короткий час перебування в Дігтярях поет устиг відвідати і Сокиренці - село Григорія Павловича Галагана. Тут він побачив легендарну козацьку ікону богоматері, народні перекази про яку згодом використав для написання поеми «Іржавець», що

різко засуджувала самодержавство.

«Навряд щоб пробув Шевченко в Дігтярях і Сокощинцях, - зазначає П.Жур, - більше трьох днів. Треба було повертатися у Прилуки та їхати далі, як передбачалося, - в Лубни, а там і в Полтаву... Не затримавшись у Прилуках, ... Тарас Григорович поїхав далі...».

У повісті «Музика» автор розповідає також про свої зустрічі з одним із учителів повітового училища і, як стверджує П.Жур, Шевченко не міг не знати і його почесного доглядача, відомого не тільки в Прилуках Ним, як відомо, в цей час /1845 р./ був письменник і педагог П.П.Білецький-Носенко, який жив тоді у містечку.

«Варто звернути Увагу, - наголошує П.Жур, - ще на одного прилуцького жителя, знайомого Шевченкові. Альбом 1845 року відкривається малюнками, виконаними в Прилуках. На звороті першого ж аркуша художник накидає ескіз жанрової сцени, а зверху ескіза зліва, над постаттю селянина з кошою, надписав: «Данчич». Дослідники, - звертає далі увагу П.Жур, - пройшли мимо цього прізвища,

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

а тим часом Данчич - досить цікавий знайомий Тараса Григоровича. Це був засідатель суду у корчемних справах титулярний радник Михайло Іванович Данчич. Дрібний поміщик, сорокарічний батько трьох синів і чотирьох дочок - всі одне одного менші... А платні отримував лише 280 карбованців на рік. Підробляв виконанням окремих доручень як повірений у справах то Г.С.Тарновського, то М.А.Маркевича - людей добре знайомих Шевченкові. Можливо, вони й познайомили його з Данчичем. Найімовірніше ж Данчич міг познайомитися з поетом через свого близького приятеля, місцевого священика Іллю Гавриловича Бодяньського, згаданого вище... Він і вінчав Данчича в 1834 році, коли той одружувався з дочкою місцевого священика, він і хрестив його дітей. Данчич міг бути цікавий поетові і тим, що займався збиранням стародавніх рукописів. Відомо, що один з них він подарував М.А.Маркевичу.

А не так давно, в 2001 році, в журналі «Чумацький шлях», № 2, була опублікована стаття невідомого дослідника і краєзнавця Г.Ф.Гайдай під назвою «Косар» з Данчичевого хутора», в якій надруковано додаткові цікаві подробиці з життя Шевченкового знайомого. Отже, читаємо: «... працюючи в місцевому архіві, вдалося зробити хоча й невеличке, але досить цікаве і значуще для культури Прилуччини відкриття - документально точно встановити місце знаходження садиби Данчичів у Прилуках. Вона, - як стверджує Г.Ф.Гайдай, - займала більше половини кварталу і навіть частину сусіднього, в районі вулиць Кустівської та Шевченка, колишніх Михайлівської та Преображенської... Вся та площа, що засаджена парком, і була раніше «Данчичевою левадою».

Із західного боку левади розміщувалися будівлі маєтку: два панські будинки, комори, клуні, стайні, кузня. У другій половині XIX ст. частину левади, яка виходила на нинішню Червоноармійську, а тоді Петро-Павлівську, вулицю нарізали під забудову. Тут, поряд з Данчичевим маєтком, поселилися козаки Криворучки й Журавські, міщани Марченки, Стеценки, Нетребовські, Нефеди, Дроботи, Перепелиці, селяни Кошові й Котеленці. Їх потомки

й зараз живуть на цих наділах.

Отже залишається, - наголошує Г.Ф.Гайдай, - «з'ясувати», чи відвідав Т.Г.Шевченко свого нового знайомого у Прилуках і чи зберігся будинок М.І.Данчича в його колишньому маєтку?

Шевченкознавці, які видавали у 1961 р. мистецьку спадщину поета, начерк назвали «Селянином з косою». Але є ще й інша, старіша його назва в каталозі музею В.В.Тарновського - просто «Косар». Автор статті висловлює припущення, що все-таки Тарас Григорович на цьому малюнку зобразив не селянина, а саме свого нового знайомого, зайшовши до нього в гості.

У капелюсі, а не в солом'яному селянському брилі, в широкому домашньому халаті, з косою /і граблями/ на плечі, вийшов чоловік по ранковій росі на власну леваду косити траву. А чому б і не так, невеликий же пан? - підкреслює Г.Ф.Гайдай. - А намалювавши, Тарас Григорович, вгорі, для пам'яті підписав його «Данчич». Прізвище досить рідкісне, скоріше сербське, ніж українське». Далі автор повідомляє: «На звороті альбомного аркуша зображена колоритна постать літнього козарлюги: у світлі, широких шароварах і чоботях. Ще один прилучанин, можливо, хтось із сусідів Данчича...».

В заключній частині статті автор, на його думку, повідомляє про найголовніше: «Панський будинок Данчичів, у якому... жив наймолодший його син Митрофан з матір'ю, зберігся до наших днів. Теперішня його адреса - вулиця Кустівська, № 29. Після жовтневого перевороту 1917 р., в роки радянської влади, Данчичів вигнали з батьківського дому, потім організували в маєтку Кустівський колгосп, а будинок використали під правління артілі. Після війни один із колишніх панських будинків розібрали і перевезли на фабрику господарчих виробів. Розповідають, що коли розбирали підвал будинку, хтось знайшов замурований тайник, в якому були заховані пляшки з старовинними, колекційними винами. Потім тут велася забудова».

Після ліквідації колгоспу колишній панський будинок перейшов у власність Прилучького районного відділення «Сільгосптехніка». З тих пір у

Т.Г.Шевченко. "В Густині. Церква Петра і Павла". Акварель, 1845.
(До відбудови цієї церкви приступили тільки в 1854 році)

Т.Г.Шевченко. "В Густині. Трапезна церква". Акварель. 1845.
Трапезна церква раніше називалась Успенською, за переказами, була побудована на кошти гетьмана Івана Мазепи

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

ньому мешкає декілька сімей». І далі автор статті наголошує: «Не зайвим буде зауважити, що погано дбає про своє майно власник будинку. Стоїть як примара, в оточенні ошатних будиночків, обідраних, з недбалою латаною покрівлею, давним-давно не ремонтований. Будинок, попри всі негаразди, вистояв і ще й зараз чи не найкращий на всій вулиці, його обов'язково треба відреставрувати і зберегти, та ще й меморіальну дошку встановити».

На превеликий жаль, нічого до сьогоднішнього дня не змінилося на краще. І в кінці статті Г.Ф.Гайдай повідомляє: «На старому міському кладовищі є могила з досить цікавим пам'ятником: на кам'яних скелях, під зламаним деревом сидить маленький ангел, тримаючи в руках вінок і овальний щит з написом. Це могила **друзини** М.І.Данчича Олександрі Олексіївни, яка померла у 1908 році, у 77-річному віці. Мабуть, десь тут поруч і могила її чоловіка. На превеликий жаль, пам'ятник розбитий і понівечений. Біломармурова статуетка ангела з відбитою головою, рукою і крилами скинута з постаменту. Тож оце, мабуть, і є символом нашої бездуховності. І яка викликає душевний опір...».

З чим і нам важко не погодитись.

До 1845 року належить також написана Т.Шевченком поема «Кавказ», яку він завершив в Переяславі 18 листопада і присвятив своєму другу - Якову де Бальмену.

Як відомо, Я.де Бальмен загинув 26.VII.1845 року у поході царського війська проти горців Дагестану і Чечні.

Головна тема твору - осудження війни царизму на Кавказі. Поема «Кавказ» закінчується зверненням до Я.де Бальмена, що пов'язує присвяту з головною суспільною темою твору і вносить глибоко особисту ліричну ноту:

*І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове добрий! Не за Україну,
А за її ката, довелось пролить
Кров добру, не чорну. Довелось запить
З московської чаші московську отруту!
О друже мій добрий! друже незабутий!
Живою душею в Україні витай.
Літай з козаками понад берегами,
Розриті могили в степу назирай.
Заплач з козаками дрібними сльозами
І мене з неволи в степу виглядай.
А поки що мої думи,
Моє люте горе
Сіятиму, - нехай ростуть
Та з вітром говорять.
Вітер тихий з України
Понесе з росю -
Мої думи аж до тебе...
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш...
І могили, степи, море,
І мене згадаєш.*

Ще за життя автора і після його смерті твір поширювали в списках, публікували в нелегальних виданнях.

Побував Тарас Шевченко в Прилуках і в наступному, 1846 році. 12 січня цього року, як відомо, Шевченко був присутній на іменинах власниці с.Мосівки - поміщиці Т.Волховської. Тут він зустрів багатьох своїх знайомих. З Мосівки він поїхав у с.Ісківці до О.Чужбинського. В лютому місяці 1846 р. Т.Шевченко разом з О.Чужбинським побували на ярмарку в Лубнах, звідки вирушили на Ніжин через

Тарас Шевченко. Брама в Густині. Церква Св. Миколая. Акварель. 1845 рік.

Пирятин і Прилуки. «

І саме в Прилуках, коли на поштової станції їм перепрягали коней, на сусідній вулиці трапилась пожежа. «Горіла вбога халупа, - розповідав згодом О.Афанасьєв-Чужбинський. - Народ збігався, але гасили й допомагали здебільшого євреї, бо в халупі жив їхній одновірець. Ми також побігли на пожежу, і Тарас Григорович кинувся рятувати майно погорільців. Він нарівні з іншими виносив різний мотлах і, коли все закінчилось, виголосив промову до християнського населення, що діяло якось неохоче... Шевченко палким словом докоряв присутнім, доводячи, що людина у скрутній біді, хоч би якої була нації, хоч би яку сповідувала віру, стає нам найближчим братом».

Відвідав наше місто Тарас Григорович і під час третьої своєї, останньої, подорожі в Україну 1859 року. Як відомо, ще перебуваючи на засланні, Шевченко рвався всіма помислами на «сердешну Україну», до рідного народу. «О моя бедная, моя прекрасная, моя милая родина! Скоро ли я вздохну твоим живительным, сладким воздухом?» - писав він в останній рік заслання в Новопетровському укріпленні.

Мрія про подорож на Україну з новою силою ожила після повернення із заслання. 5 травня 1859 року він подав заяву в Академію мистецтв з проханням дати йому «вид» на проїзд у Київську, Чернігівську і Полтавську губернії строком на п'ять місяців для «поліпшення здоров'я і малювання етюдів з природи». Посвідчення на вільний проїзд в Україну Т.Шевченко одержав лише 25 травня.

(Продовження на 4-й стор.)

Прилуччина в житті і творчості Т.Г.Шевченка

Повертаючись з цієї подорожі, Тарас Шевченко завітав і до нашого міста. Відомо, що 20 серпня 1859 року, перебуваючи в Прилуках, він пише листа до Варфоломія Шевченка, в якому сповіщає, що 14 серпня виїхав з Києва, а 20 вирушає з Прилук до Конотопа. Просить писати йому в Петербург. А наступного, 21 серпня був уже в Качанівці.

Відвідини Прилук Т.Шевченком в 1859 році також знайшли своє відображення у вище згадуваній повісті «Музика».

Повість, як відомо, була написана Шевченком 1855 року, ще коли він відбував свою солдатчину. В ній він згадує свого знайомого! Бодяньського: «історичні відомості, що торкаються властиво міста Прилуки, подав мені покійний отець Ілія Бодяньський». Очевидно, відомості з життя Прилук доходили до нього і на заслання.

В повісті також читаємо: «Вийшло те, що я цілих двадцять літ /з дня мого виїзду з Прилуки/ не тільки не бачив Києва, Чернігова, Ніжина, Прилуки... я цілих двадцять літ не бачив моєї милої батьківщини, ні навіть слова рідного не чув. От що іноді з нами доля робить».

А ось відомості, особливо важливі для нас: під час відвідин Прилук «...заходився рисувати прекрасно освітлену вечірнім сонцем кам'яну церкву, досить незграбної, однак оригінальної архітектури, збудовану полковником прилуцьким Ігнатом Галаганом, тим самим, що перший одійшов од Мазепи й перекинувся до царя Петра, за що по смерті полковника Носа, введений у звання прилуцького полковника і обдарований великими маєтностями в тому ж таки полку». І далі повідомляє: «Поки я рисував сей пам'ятник... сонце повисло над обрієм, і на вулиці показалася юрба школярів, а за юрбою школярів, на деякій відстані, появилася й худенька; похила постать, з парасолькою замість ціпка в руці. То був Віргілій, і я мало не побіг йому назустріч».

Далі Тарас Григорович описує свою зустріч з повітовим учителем, якого називає своїм «Віргілієм». Ось опис житла його знайомого: «Кімнатка, в якій я двадцять літ тому прожив кілька днів побурлацькому, була та ж сама, та не та. Убогість та ж сама, та тільки убогість ця була вмиа й прибрана жіночою рукою. На чистенькій підлозі чистенькі доріжки, на вікнах біленькі занавіски, на підвіконнях бальзаміни й герань у вазонах. Стіл, дощана канапа,

табуретки липові ті ж самі, та вигляд мали інший. Що-то жіноча рука в домашньому побуті навіть чепурного мужчини».

Звичайно, поет перебільшує кількість років, що минули з часу попередньої зустрічі. Адже від 1845 до 1859 року минуло лише 14 літ.

Впадає в око і такий факт, як різниця в часі написання повісті і перебування її автора в Прилуках. В кінці повісті, надрукованій у другому томі Шевченкових творів 1966 року, стоїть дата «15 січня 1855 р.», в той час, як описані вище події стосуються 1859 року.

Виникає слушне запитання про причину такої різниці в часі. Чомусь в шевченкознавчій літературі це не знайшло свого відображення. Принаймні, автору цієї статті віднайти цьому пояснення поки-що не вдалося.

Підсумовуючи вище описане, мені хотілося б звернути увагу на наступні висновки, що звідси випливають.

Це добре, що у нашому місті є вулиця, яка справедливо носить ім'я поета. Є по вулиці Київській невелике погруддя Шевченка, біля якого невеликий гурт шанувальників його творчості щороку влаштовує урочисті збори в день його народження.

Але ж, вважаю, цього замало. Я маю на увазі необхідність спорудження достойного пам'ятника Великому Кобзареві, який увічнив пам'ять про наше місто у своїх безсмертних творах.

Справу, яку було розпочато ще до розвалу бувшого Союзу РСР, і припинено в наступні роки, коли на карті світу з'явилася Україна, вже як незалежна, самостійна держава, про яку мріяли і боролися попередні покоління патріотів української землі, слід продовжити і довести до позитивного завершення - спорудити на території історичної зони величний пам'ятник Великому Кобзареві.

Це і буде достойним і гідним вшануванням пам'яті Тараса Григоровича Шевченка, який, за виразом одного з президентів США, «є більше, ніж українець».

Анатолій Риженко.

Джерела і література

1. Олександр Кониський. Тарас Шевченко - Грушівський. Хроніка його життя, К., 1991.
2. Петро Жур. Літо перше. К., 1979.
3. Андрій Кузьменко. Друже незабутній. К., 1989.
4. Яков де Бальмен. Повести. Харьков, 1988.
5. Шевченківський словник у двох томах. Том перший. К., 1978.
6. Шевченківський словник у двох томах. Том другий. К., 1978.
7. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар, К., 1966.
8. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий. К., 1966.
9. Петро Жур. Дума про вогонь. К., 1985.
10. «Чумацький шлях», № 2. К., 2001.
11. В.Анісов, Є.Середа. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка. К., 1976.
12. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982.
13. Т.Г.Шевченко. Біографія. К., 1984.

ВЕЛИКДЕНЬ

Великдень - одне з найбільших (після Різдва) християнських свят, присвячене воскресінню Христа. Є кілька легенд, чому називають Великдень „великий день». Одна з них говорить про те, що коли Христос родився, сильно світило сонце і стояли довгі дні, що теперішні треба сім скласти до купи, щоб був один тодішній. Тоді, було, як зійде сонце в неділю вранці, то заїде аж в суботу ввечері. А як розп'яли Христа, дні поменшали. 19 червня 325 р. Вселенський собор у Нікеї визначив час святкування Великодня (Пасхи) для всіх християн. Усього Пасха триває сорок днів.

Слово «пасха» походить від давньоєврейського «песах» - «переходити», «проходження», тому що виникнення свята пов'язане з визволенням єврейського народу від єгипетського полону та проходженням ним пустелі. У Біблії говориться, що останній раз Ісус Христос відзначав це свято в четвер, який потім назвали Великим, під час Таємної вечері зі своїми учнями. За традицією, їли вони прісний хліб - мацу, тому що використання у дні свята квасного тіста було суворо заборонено законом. Пояснюється це тим, що тісто, яке підіймається на дріжджах, символізує егоїстичний початок у людині: чванство, спесивість, захоплення собою та нехтування тими, хто її оточує. Тісто маці, що виготовляють тільки з борошна та води, символізує скромність, невивагливість, чуйність та піклування про інших.

Християнська Пасха - це свято багатьох народів світу, які сповідають християнське вчення без розрізнення расової та національної належності, соціального та суспільного положення; це свято спасіння всіх людей, свято позбавлення першородного гріха першої людини Адама, свято перемоги над силами диявола та торжества безсмертя.

Традиції цього свята прийшли до нас із давніх часів. Так, звичай цілувати одне одного «христосуватися» - це наслідування давнього «лобзанія миру та святої любові», що заповів апостол Павло. Звичай дарувати червоні яйця пов'язаний з євангельською Марією Магдалиною яка після воскресіння Христа прийшла до імператора Тиверія у Рим для проповідування «благості» і дала йому червоне яйце зі словами «Христос воскрес!», почавши таким чином проповідувати. Яйце з давніх-давен - символ життя, червоний колір - кров Христа, який своєю добровільною смертю, а потім і воскресінням подарував людям вічне життя.

Про надзвичайну важливість свята Великодня та привертання з ним людей розповідає, наприклад, така народна легенда. З дня свого воскресіння Спаситель посадив у підземелля під тією скелею, де був його гроб, головного сатану Вельзевула та наказав йому гризти 12 залізних ланцюгів, 12 залізних дверей та 12 залізних замків. Якщо Вельзевулові вдасться перегризти їх за час від однієї Пасхи до другої, то настане кінець світу. І коли вже сатана перегриз замки, потім двері і ось-ось мав перегризти останній ланцюг, у той самий час пролунало: „Христос воскрес!» Це люди вітали одне одного з початком свята. Усі ланцюги, двері та замки знову стали цілими, і Вельзевул почав свою справу спочатку. Так повторювалося з року в рік. У легенді говориться, що тільки «оли люди припинять співати: «Христос воскрес!», настане кінець світу.

Коли віруючі виходили із церкви, служителі храму уважно оглядали усі кутки, щоб ніхто не залишився всередині, тому що, за повір'ям, відьми, упири і інша нечисть під час богослужіння у Великдень втрачала свою силу і їй легко можна було побачити та впізнати. Особливо уважно приглядалися до тих, кого підозрювали у зв'язку з нечистою силою, вони повинні були доторкнутися рукою до священика. Вважалося, якщо у той час, коли йде богослужіння, піти на цвинтар та похристосуватися з померлими батьками, як тільки в церкві вперше вимовлять: «Христос воскрес!», з

могили почується відповіді.» Воістину воскрес!»

Обряди освячення починають на світанку. Після закінчення служби священик освячує яйця, паски, а також іншу їжу, яку приносять цього дня до церкви: сир, масло, ковбасу тощо.

Вітати зі святом та христосуватися починають одразу після закінчення служби. При цьому обмінюються яйцями. Перше яйце, що одержували при христосуванні, за народним повір'ям, має найбільшу магічну силу.

Потім удома всі сідають за святковий стіл і розговляються. Після обіду ходять на кладовище христосуватися з померлими: кладуть на гроби крашанки. На Великдень, як зустрінеш якого чоловіка, хоч і незнайомого потрібно поклонитись, привітатись. Гріх не вітатися цього дня навіть з ворогами.

У цей день, як і в деякі інші свята (Різдво, Хрещення, Благовіщення, Іоана Хрестителя (Івана Купала) та Петрів день), за народними спостереженнями, сонце «грає» по -особливому.

Святкова обрядовість Великодня, як й інших православних свят, самого християнства, пов'язана з давніми народними традиціями. Так, поява в пасхальній обрядовості свячених пасок пов'язана з особливим шануванням нашими далекими пращурами хлібного короваю як одного з найважливіших магічних засобів заклинання родючості.

Центральне місце у великодній обрядовості займає крашене яйце - воно стало поряд із хлібним короваем головним атрибутом свята. Свячене яйце їли першим, коли приходили із заутрені, яйцями обмінювалися, їх давали рідним, сусідам, роздавали вбогим. Вважалося, що великоднє яйце набуває магічних якостей. У народі вірили, що з його допомогою можна загасити пожежу, треба тільки праведній людині обійти з яйцем навколо дому, що горить, зі словами: «Христос воскрес!» Існувало вірування, що яйце допомагає також у пошуках скарбів. Скарби охороняє звичайно нечиста сила, яка, коли побачить великоднє яйце, обов'язково втече, залишивши скарби без нагляду. Дівчата вмивалися водою, в яку занурювали крашанку та гроші, - «щоб бути рожевими та вродливими». Потім цю крашанку та гроші віддавали вбогим. Найпершими поверталися із всеношної дівчата. «Як за нами люди йдуть додома, - казала одна одній, - так би за нами і свати йшли!»

У Великдень водили хороводи, співали пісень. Хороводи - частина весняного магічного дійства. Ходіння по колу, що знаменувало рух сонця, повинно сприяти швидкому пробудженню та розвитку природи. Такий же зміст мали й гойдалки - ще одна з розваг на Великодньому тижні. Підйом угору, підкидання будь-чого, підстрибування - давні магічні дії, що зустрічаються в різних народів, їхня роль - стимулювати зростання рослин, допомогти їм піднятися.

Омовіння, як давня розвага існувало й на Великодньому тижні. Так, на другий день Пасхи, вранці парубки ходили по хатах, де були дівчата, і тих, хто не встиг приготуватися до їхнього приходу, обливали водою. Цей день мав назву Поливаного понеділка, а у вівторок, за звичаєм, дівчата обливали хлопців.

У Великодній понеділок існував ще звичай, який одержав назву «волочиння». Переважно діти ходили цього дня до рідних, знайомих, священиків, приносячи їм у подарунок так зване волочильне, що складалося звичайно з пшеничного калача та кількох крашанок. У свою чергу, люди, яких обдарували волочильним, наділяли дітей солодощами та грошима.

Під час великодніх свят обов'язково звертали увагу на прикмети: коли на Великдень небо ясне та сонце грає - до багатого врожаю та теплого літа; якщо на другий день Великодня ясна погода - літо буде мокре, якщо хмарна - літо буде сухе.

Тетяна Зоць.

Архітектурні пам'ятки Прилук

Прилуки - одне з найдревніших міст України. Його багатотисячолітня історія захоплює не тільки мешканців міста, а й його гостей. Недаремно з 1995 року Прилуки увійшли до ліги історичних міст України. Починаючи з 1085 року наше місто жило, дихало, його неодноразово знищували, руйнували, але попри всі негаразди воно вистояло, не зникло з лиця землі. Окрасою нашого міста є чудові архітектурні споруди XVIII- поч. XX ст. То ж давайте ближче познайомимось з цими прекрасними витворами людських рук.

Найстарішими будівлями Прилук є полкова Скарбниця, Спасо-Преображенський собор та Миколаївська церква. Ці архітектурні споруди є яскравим прикладом українського бароко. Бароко-стилістичний напрям в європейській архітектурі та мистецтві кінця XVI - середини XVIII

бароко досяг в добу гетьмана Івана Мазепи. За його гетьманства оновлюються старі церкви, будуються нові, розвивається світське будівництво тощо. Всього на кошти гетьмана було споруджено 14 і оновлено 20 церковних храмів. На Прилуччинні за кошти Мазепи у 1695 році було збудовано Успенську церкву Густинського Свято - Троїцького монастиря.

Що стосується барокових споруд нашого міста, то перша з них була побудована у 1714 р. Її назва - полкова скарбниця. За ім'ям прилуцького полковника Гната Галагана отримала назву арсенал Галагана. Споруда в плані прямокутна, одноповерхова з підвалом. Перекриття - півциркульні склепіння з розпалубкою. Віконні отвори напівциркульні. Бокові стіни прикрашені фронтонами. Фасади декоровані широкими пілястрами, нішами і оздоблени карнизом.

Спочатку споруда використовувалась під Полкову канцелярію Прилуцького полку, а згодом стала скарбницею. Тут зберігались переліки і клейноди, кошти полку. В 1985 р. будівля відреставрована.

Ще однією спорудою у стилі українського бароко є Спасо-Преображенський собор. Спаська

мурована п'ятибанна церква побудована в 1710 -1720 роках за кошти Г. Галагана. З 1781р. по 1817 р. вона діяла як соборна. До 1930 церква була парафіяльною. Потім її закрили. З 1967 по 1982 проведено 1-й етап реставраційних робіт. З 1991 церква була освячена соборною і прийняла перших віруючих. План собору має форму рівнокітцевого хреста. Між раменами прибудовано криволінійні приміщення. Висота до останнього карнизу сягає 13,5 м. Зовнішні стіни собору товщиною 1,9 - 2,2 м.

Миколаївська церква побудована 1720 р. за кошти того ж таки Г. Галагана. Спорудили її разом з дзвіницею до Спасо-Преображенської церкви. Внаслідок ремонту, що відбувся після пожежі 1817 р., отримала класичний декор. Складається з одноступінчастої церкви з гранчастою апсидою та двоярусної дзвіниці, перший ярус якої четвертик, другий

-циліндричний об'єм з арковими отворами, де були дзвони. Завершує дзвіницю баня з люкарнами, в яких спершу були годинники. Реставрована 1986. На деякий час там розмістився художній відділ Прилуцького краєзнавчого музею. З 1992 року церква передана віруючим.

Згодом, після короткого поширення стилю рококо, панівним в історії архітектури стає стиль класицизму, який в епоху Наполеона набув парадної холодності ампіру. Класицизм (від лат. classius - зразковий) - один з останніх напрямів в європейській літературі, архітектурі і мистецтві XVII - поч. XIX ст. В архітектурі класицизму основними компонентами є симетрично - осьова композиція будівель, геометрично чітке і зручне планування приміщень, строгість архітектурних форм, стриманість оздоблення, широке використання ордеру. В Україні та Росії класицизм був тісно пов'язаний з ростом містобудування та створення великих садибних міських ансамблів у центрах Києва, Полтави, Одеси, Петербурга.

Прикладами класицизму в Україні є такі ансамблі садово - паркової архітектури, як «Качанівка», «Сокиринці», «Софіївка», «Олександрія».

У формах зрілого класицизму в Прилуках у 1806 - 15 р.р. побудований собор Різдва Пресвятої Богородиці. Освячений 1817 р. Це одноступінчаста симетрична по композиції споруда. Хрещатість в плані утворюється за рахунок ризалітів, які виступають по осях фасаду кубічного об'єму споруди. Ризаліти завершуються трикутними фронтонами, західний ризаліт акцентований чотириохолонним портиком. Споруда піднята на високому цоколі. В ній було три престоли: посередині - Різдва Пресвятої Богородиці, праворуч - Олександра Невського, ліворуч - Великомучениці Варвари. Собор будували майстер церковних справ Федір Тимофійович Заболоцький. Після закриття на початку 1920-х р. в ньому розмістився відділ Чернігівського обласного архіву, який проіснував близько 80 років. Сьогодні ця споруда передана віруючим. У середині збереглися залишки олійного стінопису (ймовірно 1815 р.). Поруч собору стояла двоярусна дзвіниця, яку в 1930 -х р. розібрали на цеглу.

У стилі так званого провінційного класицизму в Прилуках у 2 -й пол. XIX ст. були побудовані двоповерхові цегляні будинки. Вони належали багатим купцям та міщанам. Суди відносять будинок Золотарьова, в якому до 1917 року містилось громадське зібрання (дворянсько

ст. Для бароко характерні підкреслена урочистість, пишна декоративність, динамічність композиції. В архітектурі це виявилось в контрастах об'ємів з скульптурними оздобами, світлотіньовими і кольоровими ефектами.

В Україну стиль бароко прийшов з Італії і відразу набув яскраво виражених національних рис. Перші барокові споруди з'являються вже у першій половині XVII століття, але справжній його розквіт припадає на другу половину XVIII століття. Українське бароко нерідко називають козацьким, оскільки його фундаторами були передові гетьмани, козацька старшина, вище духовенство, багатії. Керуючись національними, релігійними почуттями, а також бажанням увічнити своє ім'я, вони, за власні кошти, споруджували дерев'яні та кам'яні церкви, дарували їм ікони, ритуальний посуд, церковні ризи та книги. Найбільшого розквіту стиль

- купецький клуб). Потім тут містилась «Просвіта», клуби комсомольський, профспілковий, спортивний. В період війни будинок був зруйнований. В 1943 - 51 роках - відбудований з незначними перебудовами. Нині у цьому приміщенні міститься миськівником. В цьому ж стилі побудовані будинок Фріда, що розміщений на розі Київської та Переяславської та будинок єврейської синагоги, що споруджений 1872 року на вул. Земській (нині - музична школа).

Не можна не згадати й про таку споруду як Стрітенська церква, приміщення якої сьогодні займає під краєзнавчий музей. Церква побудована у 1889 році в пам'ять убитого 1.03.1881 імператора Олександра II. Мурована, за типом - тринефна базиліка. Базиліка (від грецького-царський дім) - витягнута в плані прямокутна споруда, розділена по довжині колонами на 3-5 частин - нефів. Середній неф вищий за бокові, закінчується напівкруглим виступом - апсидою.

В будівлі Стрітенської церкви над головним зх. входом 3 бані (не збереглися; центральна-вища, світлова) та відповідні об'єми утворювали струнку пірамідальну композицію. Ще одна невелика баня вінчала сх. частину центрального нефу (не збереглася). Зовнішнє оздоблення виконано з використанням декоративних можливостей цегли. В 1929 році церкву закрили. З 1930 по 1941 тут розміщувався Прилуцький окружний музей. З 1941 по 1943 - церква відкрита для віруючих. 1960 вона знову передана під музей.

На межі XIX і XX ст. виникає так званий стиль модерн. Модерн (франц. moderne - новітній, сучасний) - умовна назва стильового напрямку в європейському та

американському мистецтві кін. 19 - поч. 20 ст. (переважно в архітектурі та декоративно-ужитковому мистецтві). Основними рисами модерну в архітектурі є асиметрія планів й експресивність композиції, використання криволінійних абрисів у віконних і дверних прорізах; пишність декору, символічної орнаментики; використання металу, бетону, кераміки. В нашому місті є споруди, що побудовані у стилі модерн, але трактовані вони дещо стримано й самотньо. Це - будинок Льодіна на Липинцях (вул. Густинська), будинок - особняк купця Косицького, в якому до 1917 року містився Російсько-Азійський банк, а нині тут розміщується ресторан «Удай» та магазини на Київській вулиці і будинок колишнього миського голови, купця Миколи Івановича Кисловського (вул. Київська 277).

В нашому місті є досить багато споруд, які заслуговують на увагу. Захоплюють своєю красою такі архітектурні пам'ятки як: церква Трьох Святителів на Кустівцях (1878р.), церква Святого Миколая Чудотворця на Сорочинцях (1856р.), школа мистецтв (у приміщенні якої в кін. XIX - на поч. XX ст. містився «Юніон - банк»), головний будинок в садибі В.В.Тарновського (вул. Соборна 31), фасад театру Бродського (миський будинок культури), палац Шкуратових (в минулому школа № 4) та інші.

Сплинуть роки і з'являться в Прилуках нові архітектурні споруди, які, можливо, стануть у ряд найкращих будівель нашого міста.

Використана література:

1. Культурологія: Навчальний

посібник / За ред. М.М.Стрітенця-Тернопіль, 2004.

2. Культурологія: теорія та історія культури. Навч. посіб. / За ред. І.І. Тюрменко. - Київ, 2005.

3. Г.Гайдай. Прилуки - місто старовинне. - Прилуки, 2003.

4. Шкоропад Д.О., Савон О.А. Прилуччина. Історико-географічний довідник. Прилуки, 1997

5. Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х томах. - К.: 1987 - т.2

6. Український Радянський Енциклопедичний Словник: В 3-х томах. - К.: 1987 - т.1

7. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. За ред. А.В.Кудрицького. - Київ, 1990.

Ірина Біленко

Летючі речовини - фітонциди

Зелений світ рослин є складовою частиною природи і відіграє надзвичайно важливу роль як у природі, так і житті людини. Рослини нас годують, одягають, напувають легени киснем, створюють те екологічне середовище, без якого неможливе наше нормальне життя.

З давніх часів селяни використовували різноманітні рослини для захисту своїх осель від шкідливих комах. Так коли дощуляли таргани, то гілочки черемхи клали на підвіконня. Летючі речовини, які виділяла черемха знищували і клопів. Від домашніх паразитів рятувалися ще за допомогою пахучої бузины та терпкого полину. Також підлогу та стіни дерев'яних хатин натирали гілками ялівцю. Ялівцевими півками обкурювали приміщення під час епідемій. Те саме робили й з тарою для сала та ковбас. В діжка запарювали ялівцеві гілки перед засолюванням овочів. Діжки при цьому

знезаражуються та набувають приємного аромату. Захистом від хвороботворних мікробів служили вивішені головки цибулі та часнику. Особливо сильними бактерицидними властивостями відрізняється часник. Він знищує туберкульозну та дифтерійну палички, стрептококи і багато інших.

Відкрив летючі речовини професор Б.П.Токін і назвав їх фітонцидами /від латинських слів «фітон» - рослина і «цедере» - вбивати/. Його відкриття доказало, що у дерев, кущів і трав є невидима, але грізна зброя, якої немає у тварин. Це допомагає рослині захищатися від шкідливих бактерій. Листки, стебла, квіти, насіння, коріння виділяють фітонциди, які не тільки борються за життя свого господаря, але й допомагають людям.

Один гектар хвойного лісу виділяє за добу чотири кілограми летючих фітонцидів. А тому в кубометрі лісового повітря вміщується всього чотири

бактерії. В атмосфері ж великих міст їх налічується до 36 тисяч. Фітонциди тополі і берези вбивають бактерії через 20-25 хв., фітонциди дуба і сосни - через 10-15 хвилин. Невтомна «лісова фабрика» постійно продукує фітонциди, які здатні вбивати хвороботворні бактерії. Тому цілком законірно вчені називають лісові фітонциди вітамінми атмосфери.

Цікаво і те, що фітонциди допомагають і птахам. Беззахисні пташенята ще не вміють чистити пір'ячко, а в ньому ховається багато кліщів. Сорокопуд в такому разі буде гніздо із полину: кліщі не витримують різкого запаху. Шлаки теж дезинфікують свої гнізда, полином або м'ятою. А якщо цих рослин немає, то крадуть з городів цибулю та часник. Вміють птахи користуватися фітонцидами.

Вивчивши всі корисні властивості рослин людина зможе забезпечити їх краще використання.

Ольга Степаненко

Число 7 в подіях міста XX століття

Кожне місто має своє обличчя, його вулиці, будинки, зелені куточки-парки, навіть люди по суті складають одне ціле. З кожним роком наше місто змінюється; з'являються нові споруди, підприємства, установи і кожний рік вписує свою сторінку в його історію. Давайте для порівняння з сьогоденням, заглянемо у минуле століття.

Початок XX століття. Після революції 1905-1907 - років наступили роки реакції. Більшість членів соціал-демократичної партії міста було заарештовано і заслано на каторжні роботи. В промисловості царював застої.

Але навіть в цей тяжкий час відкриваються заклади освіти. Так у 1907 році у новозбудованому будинку відкривається 4-е однокласне міське початкове чоловіче училище. Потроху відновлюється і промисловість. Вже на 1910 рік в Прилуках працювало 3 махові і гільзова фабрики, пивоварний завод, 4 парові і вальцова мельниці, маслобойня, ряд кустарних майстерень, 2456 чоловік населення займалось сільським господарством.

До 1917 року в Прилуках також працювали невеликі приватні хлібопекарні. По вулиці Вокзальній містилася кондитерська і булочна Барського М.А., в якій виробляли: паски, пампушки, кулічі, «мазурики», шоколадні торти, писанки з шоколаду, шоколад «Міньон», цукерки. В 1947 р. по вулиці П.Хмельницькій в пристосованому приміщенні пущено новий завод, в 1977 - вступив в дію новий кондитерський цех, що випускав торти, кекси, пиріжки, а в 1987 р. встановлена Нова лінія для випічки подового хліба з потужністю 24 т. хліба за добу.

В 1921 році на основі рішення Х з'їзду РКП(б) була введена нова економічна політика, основу якої складала заміна продрозкладки продналогом, вільна торгівля,

дозвіл на організацію невеликих приватних підприємств. В цей час в місті починають працювати табачна фабрика № 2, електростанція, створюються артілі і вже на 1924 рік об'єм промислової продукції збільшився на 179%.

Вісімдесят років тому, у 1927 році, в Прилуках було створено безліч артелей, які пізніше переростали в окремі самостійні підприємства:

Артіль «Суспільство», членами якої були надомники міста і району, виробляла вишивально-ткацькі вироби, з яких майже всі йшли на експорт. Серед замовлень були і навіть дуже відповідальні; так у 1936 році її працівниками були виготовлені національні костюми для міжнародної виставки у Парижі; до святкування 300-річчя воз'єднання України з Росією виконано замовлення на пошиття художню вишивку шовком чоловічих сорочок-чумачок та жіночих блуз за старовинними зразками, у 1957 році для учасників 6-го Всесвітнього фестивалю молоді пошили і вишили 150 шовкових гуцульських сорочок.

На основі добровільного об'єднання кустарів також були організовані промислово-кооперативна артіль «Металіст», яка з відходів металобрухту виробляла, цвяхи, прибори опалення, відра, тази і всілякі господарчі дрібнички; артіль «Харчпром», яка у 1945 році рже мала пекарню, кондитерський цех, а у 1957 році приєдналась до міського харчкомбінату.

В цьому ж році були введені в дію завод по виробництву ефірного масла і завод мінеральних вод, який на 1.08.1936 р. випустив більше 59 тисяч відер різних вод. Кожного дня у нашому місті в ті часи продавали 150 відер зельтерської води та по 100 відер сітра і квасу.

В березні 1927 р. Прилуцьким окружним Комітетом по боротьбі з

безробіттям організована на базі панчішної майстерні «Прилуцька панчішна фабрика ім.8 Березня», випуск продукції якої на той час становив 500 пар шарпетково-панчішних виробів за добу. В цьому ж році в приміщенні колишньої махової фабрики Володарського була організована суконна фабрика артілі «Промкомбінату», яка виготовляла продукції на суму понад 1 млн. крб. Після реорганізації в державно-промислове підприємство прядільно-ткацька фабрика в 1957 році перейменована в Прилуцьку державну прядільну фабрику.

На початку XX століття починається і історія створення одного з найбільших підприємств міста, заводу «Будмаш», коли в далекому 1907 році німець Гофман у своїй садибі відкрив майстерню по виробництву і ремонту запчастин для сільськогосподарських машин. З 1945 року завод спеціалізувався на випуску будівельних машин і в 1948 році був перейменований на завод «Будмаш».

Зміни відбуваються не тільки в промисловості, а і в культурному житті міста. В жовтні все того ж 1927 року було відкрито фельдшерсько-акушерську школу, яка у 1954 р. була перейменована в медичне училище, а Прилуцькому педагогічному училищу присвоєно ім'я І.Я.Франка і визначено першого стипендіата ім. І.Я.Франка. В 1927 році також був відкритий у Прилуках, перший на Україні селянський іподром, де змагались представники з різних регіонів України.

Так жили Прилуки 80 років тому, прослідивши цей проміжок часу, ми тим самим перегорнули ще одну сторінку тисячолітньої біографії міста. Розквітай рідне місто, змінюйся, слався з роками собою і прилучанами.

Тетяна Іващенко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназвичий музей. Редакція газети
"СКАРБИНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 355. Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 5 (119)

Травень 2007 року

В цьому місяці:

1 травня – народився Кирило Олександрович Кутовий (1922-2002), учасник Великої Вітчизняної війни, який першим на чолі десантної роти, як визволитель, 15 вересня 1943 року увійшов у Прилуки, почесний громадянин міста і його уродженець.

9 травня – День Перемоги у Великій Вітчизняній війні (1945).

9 травня – народилася Надія Львівна Тираспільська (1867-1962), актриса, заслужений діяч мистецтв РРФСР, уродженка Прилук.

16 травня – народився Микола Іванович Костомаров (1817-1885), історик, письменник, член-кореспондент Петербурзької Академії наук. Останні роки свого життя проживав у Прилуках, Дідівцях.

16 травня – народився Микола Петрович Турківський (1937), член Спілки письменників України, художник, працював на заводі «Будмаш».

22 травня – народився Костянтин Петрович Степаненко (1912-1982), заслужений раціоналізатор України, працював на панчішній фабриці.

День Перемоги

62 роки таким є сьогодні середній вік українця. 62 роки тому закінчилася Велика Вітчизняна війна. Покоління, яке народилося у другій половині 1945 року, не чуло ні останнього пострілу тієї проклятої війни, ні салюту Перемоги. Якщо враховувати статистику, то більшість чоловічого населення України не почує і салюту на честь 62 річниці Перемоги. Середній вік життя в країнах Західної Європи на півтора-два десятки років довший ніж у нас.

Взагалі то я не про те, що найкоротшим є життя українців, що найсмійнішою є оплата їх праці, що серед європейських держав Україна посідає останнє місце за рівнем здоров'я нації та народжуваності. Та я й не про тих, хто це все зробив для нас. Спасибі їм: депутатам Верховної Ради, міністрам, президенту за те, що нам так «весело живеться».

Я про те, що наближається 62 річниця Великої Перемоги, а діти сьогодні, як це не прикро, не знають, ну майже нічого, не знають про тих, хто громив ворога на полях війни, і взагалі про історію тієї війни. У підручнику з історії для 5 класу Великій

Вітчизняній війні відведено аж... півтори сторінки. Таким є сьогодні виховання у молодих українців почуття патріотизму. Якщо патріотичне виховання залишає бажати кращого, то питанням культури, етиці, поведінці уваги майже не приділяється. Сучасний інтелект учня відповідає часу, тому його немає - батьки, вчителі відпочивають.

Як ми можемо відпочивати, бути бездушними, безвідповідальними, якщо кожен день на полях війни і окупованих територіях гинуло, в середньому, близько 15 тисяч, кожен шостий з яких - українець. Ми не маємо права забути про найжахливішу за всю історію людства війну, про тих, хто віддав в ній своє життя, хто розгромив ворога. А чи маємо ми право забути імена трьох тисяч воїнів - прилучан, які навечно залишилися лежати в землях 15 європейських держав? Не маємо! 62 роки. Три з половиною тисячі прилучан, виблискуючи на грудях нагородами, повернулися до рідного міста. Невблаганно плине час. Нині їх залишилося - 465! Ми - батьки, вчителі,

(Продовження на 2-й стор.)

День Перемоги

працівники культури повинні робити все, щоб увічнити славу, зберегти пам'ять про ветеранів Великої Вітчизняної війни. Виховання - процес тривалий, але необхідний. Без минулого, його збереження, не буде майбутнього. Та й сьогодні, як бачимо, - йде, неповторне, в повному розумінні.

Якось до музею завітали відвідувачі з Франції. На моє запитання: «Як французи зберігають пам'ять про учасників війни?» Вони уточнили: «Якої?» Ми забули, а люди з берегів Сени не тільки пам'ятають про війну 1812 року, в ході якої Франція зазнала поразки від Росії, а й пам'ятають імена своїх земляків, доглядають, вже протягом двох століть,

за їх могилами. Від почутого я навіть позаздрив праху тих, за могилами яких доглядають. Ой, Господи, прости мене грішного. Ось з таким мінорним настроєм сприймаю я дату, що наближається - 62-гу річницю Перемоги. Цікаво, а чи святкуватимуть наші нащадки 100-річчя?

Поки що міськвиконком, рада ветеранів пам'ятають про загиблих, померлих, не забувають про живих. Всім загиблим і померлим воїнам-прилучанам земля пухом і вічна пам'ять, живим - здоров'я і довгих років життя.

Л. Карпилянський

З Днем Перемоги Вас, шановні прилучани!

До Міжнародного дня музеїв

МУЗЕЙНІ СКАРБИ

Музеї, окрім того, що знайомлять нас з неоціненними матеріалами, пов'язують нас безпосередньо з нашими далекими пращурами, з зовнішніми та внутрішніми обставинами їхнього життя, розвивають в нас почуття прекрасного, плекають любов до усього рідного, роблять нас справжніми синами нашої Батьківщини. Музей - це той куточок людської історії, де буквально за декілька годин можна пройти весь шлях людської еволюції, поринути в світ подій давно минулих. Саме музеї є тими храмами, в яких з давніх-давен зберігали найдорожче для суспільства. Музейні фонди країн світу зберігають унікальні речі - шедеври світової культури. Та навіщо ходити далеко, коли ще донедавна в Прилуцькому краєзнавчому музеї зберігалися справжні скарби з галаганівської збірки, яка складалася майже виключно з шедеврів світового мистецтва. Для прикладу, мабуть, досить назвати кілька імен митців, твори яких можна було побачити в музеї - Т. Шевченко, Л. Жемчужников, В. Штернберг, І. Соколов, К. Трутовський, О. Іванов, І. Айвазовський, Л. Лагорио, М. Клодт, а крім того, чудова колекція старовинних українських портретів і народних картин XVII-XIX століть, живописні твори західноєвропейських майстрів, старовинні ікони, збірка чудових італійських гравюр, мармурова скульптура, вази з яшми, порфіру, мармуру, малахіту, лазуриту, саксонська і северська порцеляна, божемський кришталь, фаянс Гарднера і Миклашевського, межигірська й опішнянська кераміка, колекції старовинної бронзи, меблів, килимів, плахт, козацької зброї, старовинних монет і медалей. Тільки в Прилуках можна було побачити біломармурові, неповторної краси скульптурні групи "Викрадення сабінянок" роботи знаменитого француза Фаль-Коне, автора «Мідного вершника» в Петербурзі, а чи особистий столик імператора Наполеона Бонапарта, вивезений з острова святої Єлени, або вже й зовсім унікальний «галаганівський вертел». Нажаль на теперішній час цими унікальними речами можуть насолоджуватися жителі та гості м. Чернігова.

Слід сказати, що всі скарби, які зберігаються у музеях України, є власністю держави. В деяких музейних зібраннях нашої країни є унікальні речі світового значення. З одним таким музейним предметом ми і познайомимось. На території Печерської Лаври існує велика кількість музеїв. Серед них, один користується найбільшим попитом серед відвідувачів. Почесне місце серед ту-

ристів зайняв Музей історичних коштовностей України. Основне місце в експозиції музею займає золота пектораль скіфського царя.

Пектораль з кургану Товста Могила (IV ст. до н. е.).

1971-го року Б. М. Мозолевський очолив роботи з дослідження кургану Товста Могила на території гірничорудного комбінату м. Орджонікідзе Дніпропетровської області.

Курган був уже пограбований. До центрального поховання вів широкий грабіжницький лаз. Усе свідчило про цілковите спустошення. Проте курган складався з декількох поховань, про що, дякуючи Богові, грабіжники не знали. В бік від основного поховання під дев'ятиметровим насипом, діаметром 70 м, земляної піраміди вчені знайшли ще два поховання — жіноче та дитяче. Можливо це була дружина та дитина похованого скіфського царя. Конструкція могил, кількість коштовних прикрас, слуг і коней свідчили про високий соціальний статус похованих. Зовсім не займаною виявилася гробниця скіфської «царівни» і дитини, яка лежала в оздобленому алебастром саркофазі, їхнє вбрання було

МУЗЕЙНІ СКАРБИ

розшите безліччю золотих бляшок, а масивні литі золоті гривни (жіночі — 478,5 г) свідчили про належність до царського роду. Згодом їхні скелети вирізали монолітом і тепер демонструють разом з пектораллю в Музеї історичних коштовностей України. Були й інші, не менш дорогі та унікальні вироби із золота, срібла, кераміки та прозорого скла. Ретельно було вивчено рештки тризни — уламки амфори кістки тварин (коней, диких кабанів та оленя). Це дало змогу визначити, з яких грецьких міст пили вино скіфи, що вони їли. Виходячи з етнографічних даних, установили, що в тризни брали участь від 2,5 до 3 тис. осіб, які перед цим упродовж 4-8 днів насипали курган, об'єм якого становив близько 12 тис. куб. м.

Розчищаючи підземелля центральної могили, археологи біля входу побачили скелет, велику амфору, бронзові посудини, сагайдаки із бронзовими та кістяними наконечниками стріл. Крім того грабінники не помітили найкоштовніших предметів: меч в окутих золотом піхвах, золоті обкладки гайки і велику золоту пектораль — царську чоловічу нагрудну прикрасу вагою 1150 г і діаметром 30,6 см., яку за десять сантиметрів від поверхні підлоги Б. Мозолевський дістав рукою в каламутній воді з глини.

Пектораль із кургану Товста Могила, безумовно, виготовлено найталановитішим майстром уже в зрілому віці, коли він досконало опанував ювелірне мистецтво.

За межами Північного Причорномор'я такі вироби відомі з VIII - VII ст. до н. е. Вони були поширені на території Закавказзя та Близького Сходу. Особливого поширення пекторалі набули в IV ст. до н. е. на території Фракії, де під час археологічних досліджень було знайдено понад 15 нагрудних прикрас. Але їх виготовлено із заліза, покритого тонким листовим сріблом з рельєфним декором.

Установлено, що такі пластинчасті вироби були не тільки прикрасами, а й панцирними нагрудниками, що закривали глибокий виріз біля шиї під час бою. Проте іконографія образів людей і тварин, кінці наконечників у вигляді левових голівок та інкрустація кольоровими емалями золотих пекторалей свідчать про їхню належність до цілком окремої групи парадних нагрудних прикрас, не пов'язаних з військовим спорядженням.

Б. Мозолевський зазначав, що всі зображення на ній мали символічне значення. Пов'язуючи пектораль із культом і відносячи її до сакральних предметів царя-жерця, він вважав, що зображені на ній майстри шийють одяг з овечої шкури до якогось свята, що, звісно, встановити складно.

Д. Раєвський вважав, що пектораль — це космограма, яка виражає ідею про всесвіт як протиставлення двох світів (майбутнього і потойбічного). Вчений також припускав, що в головній сцені представлено скіфські міфологічні персонажі Колаксай і Арпоксай, підтримуючи водночас і погляди Б. Мозолевського про зображення якоїсь ритуальної дії, здійснюваної в обумовлений календарний час, або навіть конкретного скіфського міфу.

Складність технічного виконання, тонке опрацювання всіх деталей, високохудожнє зображення людей і тварин указують на те, що пектораль виготовили в Афінах, можливо, на замовлення боспорського архонта Левкона I для подарунка скіфському царю. Проте не можна не припускати й того, що цього майстра запросили до Пантікапея, де йому створили всі умови для роботи.

Пектораль - місяцеподібної форми складається з трьох ярусів, чітко відділених один від одного товстими витими джгутами.

Головним сюжетом твору є центральна сцена верхнього ярусу, де двоє напівроздягнених чоловіків, розтягнувши на руках шкуру, готуються до якогось таїнства. Між ними висить чохол для стріл.

З обох боків від центральної сцени, серед корів із телятами, овечок і кобилиць, зображено молодих скіфських слуг. Один із них доїть овечку, а другий уже закінчив свою справу. Кожен із них тримає в руці невелику посудину — амфору і горщик місцевого типу.

Зарості рослин на середньому фризі підкреслено великими квітами, інкрустованим блакитною емаллю та скульптурними фігурками птахів.

Насичений трагічним динамізмом і нижній ярус пекторалі, де показано різні сцени роздирання тварин. У центрі композиції — три пари орлиноголових грифонів, які напали на коней. Далі з двох боків — лев і левиця, котрі роздирають дикого вепра та оленя. Художник зобразив і погоню собаки за зайцем, і дві пари степових коників, що символізують, на противагу драматичним сценам, давній світ і спокій.

Майстер із повним знанням пропорцій тіла, природно-характерних рухів людей і тварин створив композицію, яка вражає відображенням життя та філософським світоглядом.

Світ музейних скарбів цікавий, дивовижний. І слід сказати, що музейним скарбом може бути не лише виріб із дорогоцінного металу, але й простий аркуш паперу, на якому зафіксовано маловідомий факт з історії, який може змінити весь світогляд тих чи інших подій.

Маємо надію, що найближчим часом прилучали зможуть відвідувати нову експозицію краєзнавчого музею, доторкнутися до прекрасного, до всього, що вдалося зберегти протягом минулого століття.

16 травня 2007 року минає 190 років від дня народження М.І.Костомарова /1817-1885/. Про життя і творчість цього видатного вченого, пов'язаного з перебуванням на Прилуччині вже повідомлялося на сторінках «Скарбниці» № 7, червень 2005 р./ В цьому ж номері газети мова піде про його знайомство і стосунки з Великим Кобзарем - Тарасом Шевченком.

Т.Г.ШЕВЧЕНКО І М.І.КОСТОМАРОВ

Відомо, що перебуваючи в Києві під час другої подорожі на Україну, Т.Г.Шевченко оселився в непоказному готелі-будинку архітектора Беретті біля Бесарабської площі.

Мешкаючи в цьому будинку, поет познайомився з М.Костомаровим, який жив з матір'ю на протилежному боці вулиці.

Учений згадував: «Познайомився я з Тарасом Григоровичем у Києві в 1846 році, Доти я знав про нього, як про поета, надзвичайно цінував його талант, але ніколи не бачив його в очі. Навесні 1846 року жив я у Києві на Хрещатику, на розі Бесарабської площі в будинку Сухоставського, і напроти моєї квартири, на 2-й лінії Хрещатики, був трактир з номерами, а в одному з тих номерів з'явився тоді Шевченко: незадовго до того перебрався він з Петербурга в Малоросію, взяв квартиру гостював десь у поміщиків Чернігівської і Полтавської губерній і нарешті оселився в Києві.

У квітні, після великодня, не пам'ятаю тепер, хто з моїх знайомих прийшов до мене з Тарасом Григоровичем, з першого разу справив він на мене таке приємне враження, що досить було поговорити з цією людиною годину, щоб цілком заприятелювати з нею і відчувати до неї сердечну прихильність... Іншим разом, через кілька днів після першого побачення, Шевченко відвідав мене знову, і ми сиділи в садочку, що був біля будинку Сухоставських.

Був чарівний весняний день, цвіли пишним цвітом вишні і сливи, починав розцвітати бузок, зав'язувалися квіткові пуп'янки на яблунях і грушах, співали птахи, - ніколи не забуду у цього дня. Шевченко приніс із собою в кишені незшитий зошит своїх ніде ще не надрукованих віршів, читав їх, довів мене до цілковитого захоплення і залишив свої твори в мене. Відтоді до червня місяця кілька разів бував у мене Шевченко вечорами...»

Будучи одним із засновників політичної, антикріпосницької і анти-царської організації - Кирило-Мефодіївське товариство, М.Костомаров засвідчив себе як передовий діяч свого часу.

Людина непересічної долі, величезної культури і освіченості, історик і археолог, фольклорист і етнограф, поет і прозаїк, М.І.Костомаров був, насампе-

ред, працюютою людиною, багато часу провів в архівних пошуках документів, які давали йому змогу відкривати нові сторінки у вітчизняній історії.

Мине час, і Микола Іванович напише: «Історія стала для мене безмежно улюбленим предметом. Я прийшов до переконання, що історію треба вивчати не лише з мертвих літописів і записок, а й серед народу. Не може бути, щоби віки минулого життя не відбилися в житті і спогадах нащадків: треба лише пошукати - і напевне знайдеться багато чого, що досі упущено наукою».

На час знайомства з Шевченком Костомарова «глибоко полонила ідея слав'янської взаємності» і коли він повів розмову з поетом про це питання, то почув від нього «найзахопленіше співчуття» і це, найбільше їх зблизило.

«Костомаров, - зазначає П.Жур, - справді у той час був цілком захоплений слав'янською ідеєю».

Костомаров відкрив Шевченкові таємницю створення Кирило-Мефодіївського товариства, і він сприйняв це починання з ентузіазмом. Однак Шевченко, який на той час уже цілком сформувався як переконаний революційний демократ, поставився дуже критично до сугубого просвітянства Костомарова. «Коли я розповів Шевченку про існування товариства, він відразу ж виявив готовність пристати до нього, - писав Костомаров, - але поставив-

ся до його ідей з великим запалом і крайньою нетерпимістю, що призвело до багатьох суперечок між мною і Шевченком».

Як відомо, це був період його короткочасної професорської кар'єри. В кінці травня 1846 року М.Костомарова було запрошено до Київського університету професором на кафедрі історії.

Порадувався з цього приводу і Тарас Шевченко. Ось як про це зазначає О.Кониський: «...душа Шевченка так перейнялася радіщами свого друга, що він почав співати пісню про козака, що вінчався з дівчиною... Байдуже було обрадуваному Тарасові, що повз їх проходять люди /зустрівся Шевченко з Костомаровим саме на вулиці/: він ні на що не звертав уваги опріч свого друга щасливого, нікого не бачив і співав собі на весь голос».

Т.Г.ШЕВЧЕНКО I

М.І.КОСТОМАРОВ

Під час зустрічей з Костомаровим Шевченко, як відомо, читав йому свої недруковані твори. Вчений згадував пізніше: «Тарас Григорьевич прочитав мне свои ненапечатанные стихотворения. Меня обдало страхом... Я увидел, что муза Шевченко раздирала завесу народной жизни... Сильное зрение, крепкие нервы нужно иметь, чтоб не ослепнуть или не упасть без чувств от внезапного света истины... Горе дерзкому поэту! Он забывал, что он человек...».

Восени 1846 року Шевченко подав заяву на ім'я попечителя Київського учбового округу про зарахування його «на открывшуюся вакансию учителем рисования в университете св. Владимира».

А під час свого перебування в Борзні очікував відповіді на свою заяву. 13 березня 1847 року М.І.Костомаров повідомив Т.Г.Шевченку про його затвердження.

Це був період активної наукової і політичної діяльності вченого, зближення його з Т.Шевченком і захоплення його музою, яка «роздирала завісу народного життя». Саме в цей час Микола Костомаров приймає рішення одружитися з чарівною і обдарованою киянкою Аліною Крагельською. Однак на передодні вінчання, 28 березня 1847 року, за доносом студента О.Петрова, М.І.Костомарова, а згодом і Т.Г.Шевченка, який прибув до Києва на його весілля, та інших учасників Кирило-Мефодіївського товариства заарештували і відправили до Петербурга на слідство.

Слідом за М.Костомаровим вирушили до Петербурга його мати і наречена. По дорозі вони зустрілися в Броварах, під Києвом, з І.Шевченком, конвоюваним жандармами до столиці.

Шевченко встиг їм сказати, що «особисто про себе він не горює, бо він самотній, «бобиль», а «Миколи мені жаль, бо в його є мати і дружинька і він нічим не винен, хіба тим, що зо мною побратався».

Єдине і короткочасне побачення між зарученими відбулося лише 14 червня 1847 року. Після цього деякий час вони листувалися, а в 1851 р. Аліна Леонтіївна на настійну вимогу матері вийшла заміж за М.Д.Киселя.

У Петербурзі всім заарештованим були винчені допити, а потім винесені вироки. Кирило-Мефодіївці зазнали різної кари. За царським вироком М.І.Костомаров на рік був ув'язнений у Петропавлівській фортеці. Після ув'язнення він був «переміщений на проживання в Саратов» з заборонаю служити по науковій лінії.

А «художника Шевченко, за сочинение возмутительных и в высшей степени дерзких стихотворений... определитъ рядовым в Оренбургский отдельный корпус, с правом выслуги, поручив начальству

иметь строжайшее наблюдение, дабы от него, ни под каким видом, не могло виходить возмутительных и пасквильных сочинений». А коронований деспот Микола І власною рукою начертав: «Под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать».

Ще під час перебування в казематі ІІІ відділу Т.Шевченко одного разу побачив з-за ґрат на подвір'ї пригнічену горем матір М.Костомарова, яка приїхала до сина на побачення. Від враження про цю «зустріч» хвилююче, з душевним болем поет написав вірш «М.Костомарову», в якому читаємо

*Дивлюсь: твоя, мій брате,
мати чорніше чорної іде,
з хреста неначе знята...*

Як пригадував М.І.Костомаров, коли після останньої очної ставки арештованих кирило-мефодіївців розводили по камерах, то Шевченко при-прощанні з ним сказав: «Не журись, Миколо, ще колись будем укупі добре жити».

Ці слова виявилися пророчими - останні роки свого життя, після звільнення, поет проживав у Петербурзі і часто бачився з Миколою Івановичем, коли той остаточно також оселився у північній столиці.

Влітку 1857 року М.Костомаров здійснив тривалу подорож по зарубіжних країнах, головним чином з метою лікування зору - йому загрожувала катаракта.

Коли повернувся до Саратова, його радо зустріла мати і повідомила, що в час його відсутності проїздом через Саратов побував у неї по дорозі із заслання Т.Шевченко. Як відомо, з Тетяною Петрівною Костомаровою Шевченко познайомився ще в 1846 році в Києві. При зустрічі в Саратові він передав їй поезію «М.Костомарову», яку, як вище згадувалось, написав ще перебуваючи під слідством у Петербурзі в 1847 році. Цей факт знайшов своє відображення в

«Щоденнику» Т.Шевченка, в якому за 31 серпня зроблено відповідний запис.

Вже опісля цього в одному з листів до звільненого друга Микола Іванович звертався: «Братові любому, друзяці щирому, співаці славному, вірному товаришеві незапам'ятної пригоди 1847 року, Тарасові Григоровичу, от брата і друга чолом і вірне слово».

Наприкінці весни 1858 року Костомаров їде до Петербурга і кожен день працює в Публічній бібліотеці. Цей його приїзд до столиці знаменний теплою зустріччю з Шевченком, який, повернувшись із заслання, проживав в Академії художеств.

Читаємо в автобіографії М.І.Костомарова: «...дизнавшись, що Шевченко жив в Академії мистецтв, де йому відвели майстерню, я одного ранку пішов до нього... Майстерня Шевченка містилась поряд з

М. І. Костомаров.
Фотолітографія.

академічною церквою... «Здрастуй, Тарасе», сказав я йому, побачивши його за роботою в білій блузі, з олівцем в руках. Шевченко випнув на мене очі й не міг пізнати мене. Даремно я, все ще не називаючи себе по імені, нагадав йому обставину, яка, очевидно, повинна була б допомогти йому пригадати, хто перед ним. «Ти ж казав, що побачимось і будемо ще жити разом у Петербурзі, так і сталося!» Це були його слова, сказані у III відділенні. Та Шевченко і після того не міг здогадатися: роздумуючи й розводячи руками сказав рішуче, що не впізнає і не може згадати, кого перед себе бачить. Певне, я дуже змінився за одинадцять років розлуки з ним. Я нарешті назвав себе. Шевченко дуже розхвилювався, заплакав і почав обнімати мене й цілувати».

Декілька разів вони відвідували один одного. Під час цих зустрічей не могло обійтися, звичайне, без спогадів про минулі роки. Але Тарас Григорович свої страждання носив у собі. «І тепер Шевченко, як і раніше, не любив розповідати подробиць про своє заслання».

Проте в 1858 році зустрічалися вони недовго, тому що в кінці серпня Костомаров виїхав знову до Саратова, і повернувся остаточно до Петербурга лише 1859 року.

З цього часу і до 1862 року він працював ординарним професором Петербурзького університету, ерудиція автора, оригінальність його мислення, величезні лекторські здібності, які одразу ж були оцінені студентами, котрі влаштовували справжні овації кожній його лекції. Та його слухачами були не лише студенти, а й колеги-історики, літератори, чиновники. Особливу приємність для М.І.Костомарова складали ті хвилини, коли на лекції приходив його сподвижник по Кирило-Мефодіївському товариству Т.Г.Шевченко, який після підневільної десятилітньої солдатчини повернувся у 1858 році до Петербурга.

Тарас Григорович був постійним відвідувачем і так званих «вівторків» Костомарова, на яких жваво обговорювались політичні, філософські й етичні питання, а також майбутнє звільнення селян з кріпосної залежності.

В 1859 - 1860 рр. М.Костомаров разом Т.Шевченком приймали активну участь в організації без-

коштовних недільних шкіл для бідних.

На цей період припадає й спроба Т.Шевченка одружитися з Ликерою Полусмак. Чутка про це дійшла і до М.Костомарова. У своїх «Споминах про Шевченка» він згадував: «Восени 1860 року поміж наших знайомих пройшла чутка, що Шевченко збирається женитися на одній малоросіянки з простолюду, яка служила в якійсь петербурзької пані. На моє запитання про це Шевченко відповів ствердно, але, очевидно, не хотів вести розмови про це, і я, помітивши його нехоть, не торкався більше цієї теми. Перегодя, зустрівши його в театрі, я спитав у нього: «Ну, Тарасе, коли ж твоє весілля?» Він відповів: «Тоді, мабуть, коли й твоє, не жениться нам з тобою: зостанемося до смерті бурлаками!» Через кілька днів я дізнався, що Тарас не поладив зі своєю нареченою, знайшов у ній мало тієї поезії, яку малювала йому уява, наштотхнувшись на прозаїчну дійсність, що видалась йому пошлістю».

М.Костомаров зазначає: «Незабаром я почув, що Шевченко захворів... Останнім часом ми з ним бачилися не так часто, не більше одного чи двох разів на тиждень, тому що я був дуже зайнятий читанням і підготовкою університетських лекцій. Дізнавшись, що Шевченко хворіє, я відвідав його двічі і під час другого візиту, в лютому, за кілька днів до його смерті, почув від нього, що він тепер зовсім одужав; при цьому він показував мені купленого ним на днях золотого годинника, першого, якого він мав у своєму житті. Він обіцяв бути в мене невдовзі. 25 лютого вранці до мене прийшов не пам'ятаю хто з його знайомих із вісткою, що Шевченко вранці раптово помер. Він звелів солдатку, який йому прислужував, поставити йому самовар і спускався сходами із своєї спальні, що була над майстернею; на останній сходинці він упав..., солдат кинувся до нього - Шевченко вже не дихав. Того ж вечора я прибув в академічну церкву. Тіло поета вже лежало в труні; над ним псаломщик читав псалтир.

Ховали його на Смоленському кладовищі... Над його домовиною... виголошувались надгробні промови малоруською, російсь-

кою і польською мовами. Люду зібралось дуже багато».

Микола Іванович брав найдіяльнішу участь в його похоронах, а також у заходах щодо перевезення, за заповітом Великого Кобзаря, у травні 1861 року праху поета на Україну й поховання на Чернечій / тепер Тарасовій горі біля Канева.

Д.Л.Мордовцев згадував, як Микола Іванович говорив до нього, що цей час - 1859 і 1860 рр. - пролетів мов сон, і йому «не вдалося навіть поговорити з Тарасом: усе здавалося, що ще встигнем», а коли сталося непоправне, сповідав: «Вчора погребеша козака Тараса і плакахуся по нем всі людіє».

А 14 квітня 1861 року М.І.Костомаров виступив на літературному вечорі в залі Петербурзького університету, присвяченому пам'яті Шевченка, зі спогадами, в яких проголосив, що творчість поета «не погасить никакая историческая или нравственная углекислота; ибо этот светоч горит нетленным огнем - огнем Прометея...».

Зберіг назавжди М.І.Костомаров глибоку повагу до Великого Кобзаря й багато зробив у справі правдивого висвітлення його життя і творчості, яку сам дуже любив, знав її всю напам'ять, часто декламував. Він першим досить аргументовано довів і відстоював погляд на Шевченка як поета народного, чия поезія не повторить загальних місць, уже переспіваних у народній творчості, а продовжує її на новій, їй доти не відомій висоті, завжди залишаючись чистою, благородною, люблячою народ, тужачи разом з ним про його страждання.

Микола Іванович сприйняв смерть Т.Г.Шевченка як смерть близької людини і велику всенародну втрату. За свідченням сучасників, він у день його похорон виглядав невимовно жалібним, сиротливим і не міг закінчити свою схвильовану промову на могилі Тараса Григоровича.

Протягом 60-70-х рр. Костомаров виступав зі статтями й доповідями про творчість Шевченка, оцінюючи її як всенародний скарб. Костомаров підкреслював, що улюбленою для поета була ідея визволення народу від поміщицького гніту.

Згадуючи свої зустрічі й розмови з поетом, Костомаров підсумовував: «Як про людину могу

сказати, що знаю його як «особу бездоганно чесну, яка глибоко любила свій народ і його мову, але без фанатичної неприязні до всього чужого».

До останніх днів свого життя зберіг М.І.Костомаров теплі спогади про Т.Г.Шевченка.

Про нього нагадував йому і бюст поета, що стояв у робочому кабінеті вченого. Вже будучи тяжко хворим, не маючи можливості самостійно ходити, продовжував працювати, добираючись до робочого столу на кріслі з коліщатками. Одного разу, проїжджаючи таким чином мимо бюста свого

старого приятеля Шевченка, хворий сказав: «Чи бачиш, Тарасе, як Микола їздить!»

З винятковою енергією і незвичайною мужністю працював М.І.Костомаров аж до останніх днів свого життя, зберігаючи у своїй пам'яті образ Великого Кобзаря - Тараса Шевченка.

Анатолій Риженко.

Джерела і література

1. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982.
2. Микола Костомаров. Галерея портретів. К., 1993.
3. Петро Жур. Дума про огонь.

К., 1985.

4. Олександр Кониський. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. К., 1991, с.207-208.

5. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка. К., 1976.

6. Ю.А.Пінчук. Микола Іванович Костомаров. К., 1992.

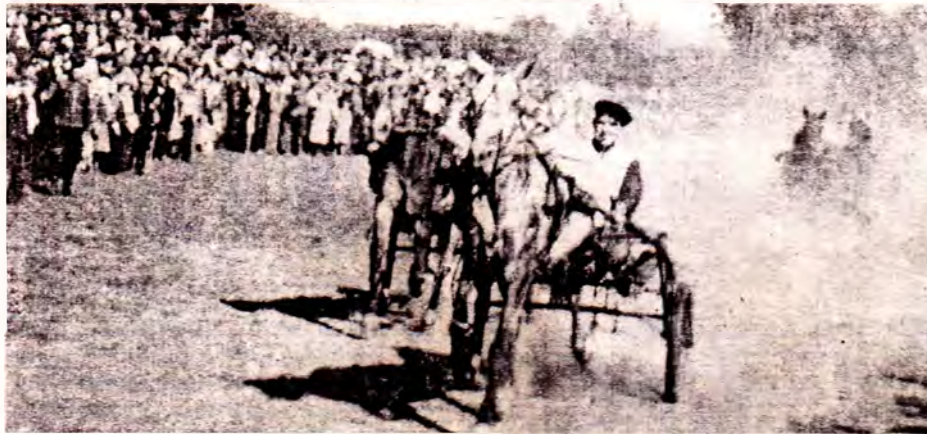
7. П.М.Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989.

8. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Кобзар. К., 1966.

9. Шевченківський словник. У двох томах. Том пертий. К., 1978.

10. Т.Г.Шевченко. Біографія. К., 1984.

I-й Український селянський іподром у Прилуках

валось більше двох тисяч кобил. Виключно великими були і заводи Шереметьєва, Голіциних, Апраסקіних, Орлова і інш.

Непомірно великі кошти витрачались на придбання і ввіз коней з-за кордону, не тільки племінних, але і для користування - верхових і запряжних. Що ж являло собою державне конярство в першій половині XIX ст.? Що б зрозуміти це, необхідно весь час пам'ятати, що подібно державному конярству багатьох країн Заходу воно

виросло на ґрунті потреб двору і кавалерії, а не на ґрунті конярських потреб країни в цілому. Впродовж цілого сторіччя, до сорокових років XIX ст. завданням конярського відомства було забезпечення двору і армії. Особливо значення надавалось заводам військовим. В 1819 році управління ними було навіть передано особливому Комітету по управлінню військово-кінними заводами.

Майже 25 років продовжувалась «благополучна» діяльність Комітету. За цей час приватне конярство давно встигло залічити рани військового часу. Постала навіть необхідність підйому конярства по всій країні.

В 40-х роках аграрне і селянське питання стали центральними питаннями внутрішньої політики. Роком офіційної зміни курсу в області конезаводства і конярства

Конярство виникло в країнах Європи та Азії в IY тисячолітті до н.е.

Кінь домашній довгий час був незамінним помічником, тягловою силою на транспорті і у сільському господарстві, велику роль відігравав і у військовій справі. Відродження конярства розпочалося раніше за все з організації ряду державних заводів. Перші кінські заводи були організовані Петром I вже на початку 1712 р. у Київській, Казанській і Азовській губерніях і указом від 16 січня 1712 р. було предписано: «... для заводу кобыл и жеребцов купить в Швеции и в Прусах».

Розпочинаючи з середини XVIII століття спостерігається швидкий і невпинний ріст приватного конярства, якщо до кінця царювання Єлизавети приватних кінських заводів нараховувалось лише до

двадцяти, то при Катерині II вони рахувались вже сотнями, а на початок XIX ст. - тисячами.

Підтримане державою приватне конярство, використовуючи вигідну кон'юктуру, вступає з середини XVIII століття у полосу швидкого і невпинного росту. Збільшення числа кінських заводів, створюючи зовнішній вигляд розквіту приватного конярства у II половині XVIII ст., пояснювалось лише на підставі виключної бідності країни кіньми бажаних порід і потребуючих якостей, при наявності посиленої потреби. Зовнішня картина розквіту приватного конярства на початок XIX ст. була воістину феєричною. Кожний багатий поміщик, вважав для себе обов'язком завести власний кінний заводик і вони в окремих випадках досягли виключних розмірів, наприклад на заводі Розумовського нарахову-

I-й Український селянський іподром у Прилуках

являється 1843 рік. Указом від 7 січня 1843 року наголошувалось, що імператорські військовокінні заводи з усіма їх засобами призначити для поліпшення конярства в державі. Тобто вперше пропонувалось державним заводам їх призначення. Віднині вони повинні були стати розплідниками по виведенню племінних коней-удосконалювачів, а не користувачів - ремонтних коней.

За даними Прилуцького міського архіву покращення місцевого скоту поміщичих господарств почалось задовго до Великої Жовтневої революції. Був створений племрозплідник. Тут для покращення місцевої породи сірого українського скоту, ще в другій половині XIX ст. розпочався завіз біків симентальської породи і рисистих коней з Швеції в поміщичі садиби. В архіві збереглися навіть звіти земської управи. Що б проводити таку селекційну роботу по вирощуванню і випробуванню рисистих і верхових коней в Прилуках ще до початку XX ст. існував іподром.

Іподром в перекладі з грецької - кінь і - біг, означає місце для проведення випробувань рисистих і бігових коней. 29 травня 1927 року Окружним земельним відділом був відкритий постійний, перший в Україні селянський іподром. В змаганнях приймали участь 68 коней, з них сільських 39. 25 коней було відібрано для участі в змаганнях на Харківському республіканському іподромі. За п'ять днів змагань на іподромі в Прилуках було видано 2500 крб., як нагороди гравцям. Прилуцький іподром мистівся на Кустівцях /квартал, обмежений вулицями: Ярмаркова, Костянтинівська, Червоноар-

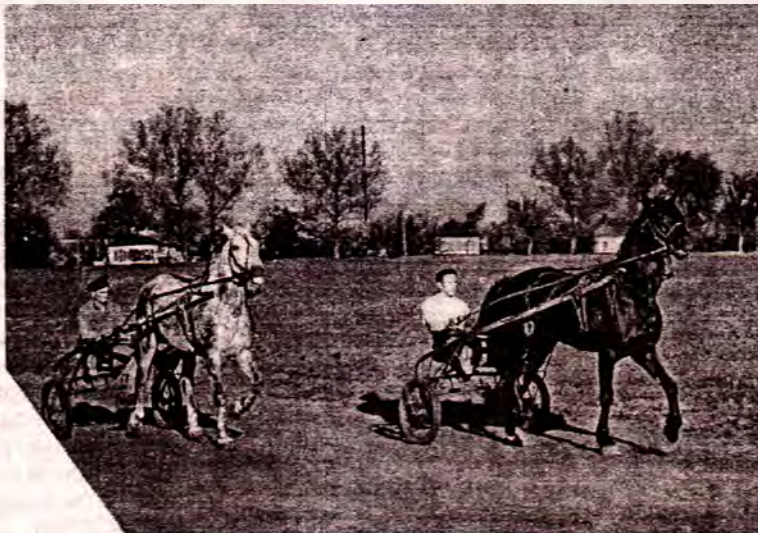
мійська, Київська/. Велику роль у розвитку конярства і правильному вихованні молодняку зіграли іподроми. До Великої Вітчизняної війни на території Чернігівщини крім Прилуцького ще працював і Малодівицький міжрайонний. На цих іподромах кожного року проводились іспити 250 - 300 голів молодняку, були організовані правильні заїзди і тренування. Наш Прилуцький іподром згідно наказу Міністерства сільського господарства Української РСР від 28 травня 1983 року був підпорядкований Прилуцькому держплемрозпліднику. Іподром мав господарський двір площею 0.60 га з конюшнями, складськими і житловими приміщеннями. Бігову доріжку з колом площею 8 га., шириною 13 м. і довжиною 1050 м.. На іподромі працювало 3 постійних тренпункти, де тренувалось 41 гол. племін-

справді зачаровували зір. Місцева газета «Правда Прилуччини» за 1959 рік пише: «На Прилуцькому іподромі минулої неділі зібралось багато людей, всіх їх привела сюди любов до кінного спорту. Наступає 2 година дня, з трибуни, де розмістилась судійська колегія, чути дзвін - це сигнал про початок параду рисистих коней. Ось перед головною трибуною і глядачами в спеціальному красивому вбранні під звуки маршу проходять рисисті коні першого заїзду. Ними правлять кращі наїзники і глядачі супроводжують їх дружніми оплесками». В Прилуках відбувались спортивні змагання між кращими наїзниками області. Ці змагання проходили завжди з гострим спортивним напруженням і вимагали від кожного учасника високої майстерності і волі до перемоги, а як відомо в цьому виді спорту

перемагає той, хто краще підготує до змагань свого вірного друга - коня, досконало оволодіє всіма секретами верхової їзди. Так, 50 років тому / 1957 р./ прилучанин Черв'як П.О. за побиття рекорду, встановленому на Прилуцькому іподромі на дистанції 1600 метрів на кобилі Баядерка, отримав диплом Міністерства сільського господарства. Сюди до нас на іподром направляли для змагань коней з усіх куточків області і, навіть з Києва. Важливим завданням робітників іподрому було

підтримання і покращення породи рисистих коней, підготовка до змагань і показу тварин. Тому слава про наших Стрілок, Зимів, Аврор, Талісманів і інш. летіла далеко за межі області.

Летіла б вона й досі, якби у 1965 році іподром не було закрито.

**Володимир Горбань на коні Зеніт,
Микола П'ятак на Талісмані. 1956 р.**

них коней. Тренерами - наїзниками яких були досвідчені прилучали: такі як Черв'як П.О., Горбань В.А. і інш. Всі вони закінчили спеціальну школу при Хренівському конезаводі Воронежської області. Змагання проводились дуже часто. Це було справжнє дійство. Красиві, спокійні, граціозні тварини

Тетяна Іващенко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети "СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській

друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 417. Тир. 500 прим.

Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна.

Видав Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова
№ 6 (120) Червень 2007 року

В цьому місяці:

12 червня – народився Володимир Андрійович Сураєв (1947), заслужений майстер спорту, багаторазовий чемпіон Світу, Європи, СРСР, України з авіамоделного спорту в класі гоночних моделей, уродженець Прилук.

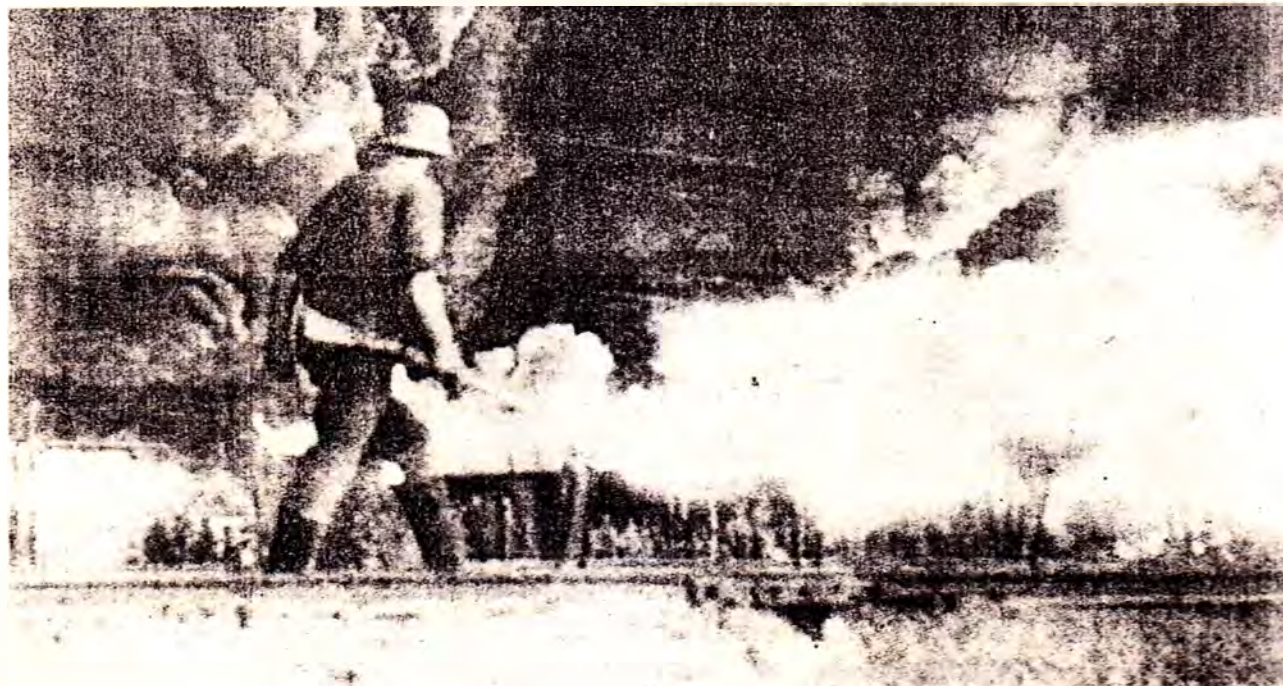
15 червня – вийшов перший номер історико-краєзнавчої газети «Скарбниця». (1992).

22 червня – почалася Велика Вітчизняна війна. (1941).

24 червня – утворено комбінат шкільного харчування «Шкільний» (1992). Обслуговує школи, дитячі установи, навчальні заклади, міську і дитячу лікарні.

28 червня – народився Олег Андрійович Дем'яненко (1967), депутат міської ради, голова міської Спілки ветеранів Афганістану, кавалер знаку «Честь і слава», уродженець Прилук.

Пам'ятаймо!

Пам'ятаймо!

Нещодавно прочитав не зовсім оригінальну, але в той же час цікаву, як на мене, книгу «Самоубийство». Її автор, Віктор Суворов - псевдонім колишнього професійного розвідника В.Б. Резуна, який нині мешкає в Англії.

В цій книзі Суворов наполегливо стверджує, що гітлерівська Німеччина була не готова до війни, мова йде про Велику Вітчизняну. Автор ставить запитання, виходячи з планів гітлерівців підкорення Сходу: «... Зачем Гитлер напал на Советский Союз?» і сам же дає собі спробу відповідати на нього.

Мене ж більше зацікавила інформація автора про готовність до війни Радянського Союзу. Імпонує стиль і манера викладення В. Суворовим передвоєнних (1939 - 1941) та подій перших місяців війни (1941). І в той же час, я аж ніяк не згоден з перекирчуванням добре відомих мені фактів.

«Вывод не навязываю, но предрекаю: историю войны, которую развязал Советский Союз и которую кое-кто называет чуть-ли не отечественной, написать не удастся. Никогда.»

Ось такою є думка автора, щодо винуватця розв'язання війни, вона ж стосується і авторського колективу, який приймав участь у написанні її історії - «Історії Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941 - 1945». Суворов пише, що СРСР з 1939 року готувався нанести «внезапный, всеосягающий удар по Германии» і робить винуватцем розв'язання війни Радянський Союз.

Бачивши розповсюдження фашизму в Європі і знаючи його плани, можливо й готував. В цьому випадку мені згадується прислів'я: «Хочешь мира - готовься к войне!» 22 червня стало трагічним днем саме для нашого народу. Невже ви забули про це, пане Суворов? Тож не потрібно нав'язувати ваших «выводов» і нічого нам «предрекать».

З перших днів війни, майже весь народ, не дивлячись на політичні репресії, перегинання в колективізації, в національному питанні піднявся на боротьбу за свою незалежність, на захист рідної землі: на окупованих територіях створювалися підпільні групи, партизанські загони. Масовий героїзм, на полях війни, проявляли представники всіх національностей. Серед Героїв Радянського Союзу - українці, росіяни, білоруси, узбеки, грузини, татари, євреї... А ви, «шановний» автор, не вважаєте війну Вітчизняною і називаєте її, а точніше пишете - «отечественной» з малої літери.

Зосередження частини сил Червоної Армії ближче до західного кордону почалося весною (квітень - травень) 1941 року. В цьому одногоспії автор «Самоубийства» і автори «Історії Вітчизняної війни...» тому й дискутувати між ними, як посередник, я не буду.

Не знайшов я розбіжностей в їх поглядах щодо розташування військ і зміцнення кордону. Але і свою думку висловлю.

Частина радянських військ на передодні війни була такою, що майже 75% сил прикордонних військових округів були включені до складу армії прикриття і повинні були рівномірно розміщуватися вздовж всього державного кордону. Але безпосередньо, поруч з самим кордоном, були розташовані лише окремі роти, іноді батальйони дивізій, які за планом повинні були в повному складі займати оборонні рубежі вздовж кордону, а зайняли позиції за сотні кілометрів від нього.

У що це вилилося 22 червня і літньо-осінній період війни 1941 року ми всі добре знаємо. «Далекоглядність» наших полководців проявилася в перші хвилини війни. Іншої думки про «далекоглядність» радянського Верховного Головнокомандування і книга «Самоубийство» і перший том «Історії Великої Вітчизняної війни...» Вони впевнені, що радянське Головнокомандування було далекогляднішим, ніж німецький генеральний штаб. Ти бач, - далекоглядність! Забезпечили особовий склад військових частин (і то не всіх) взимку 1941 року теплими кальсонами. Безумовно. Потрібно було і це. Але для цього не обов'язково бути полководцями. Забезпечення одягом - це робота тилу.

Ваша «далекоглядність», товариші генерали, не дозволила вам поставити на кордоні міцний заслон (зосередити понощніні військові частини). Я не військовий, але розумію, що дислокація військ вздовж кордону дала б можливість якнайдовше затримати противника, визначити його силу і мету.

А за цей період ви повинні були зосередити головні сили Київського, Ленінградського, Одеського військових округів на певній відстані від кордону з урахуванням забезпечення захисту важливих промислових центрів і вщент розбити кровожерливого ворога. І для цього були всі позитивні умови. Що, не хватало клепок? Мільйони життів забрала війна в 1941 році. Пробачте, полководці, вас вже нікого не має на цьому світі. Вічна вам пам'ять! Але ж вічна пам'ять в першу чергу тим, хто з вашої вини навіть не встиг послати патрон у патронник, тим, хто гвинтівкою Мосіна до останнього патрону утримував майже місяць Брестську фортецю, тим, хто обережно гранатами закривав свої тілом ворожі доти, хто так і не зміг вирватись з кривавих котлів - оточень. Вічна пам'ять моїм землякам, що потрапили у залізі лещата у складі військових частин Південно-Західного фронту в районі Пирятин - Золотоноша! Вічна пам'ять всім, хто склав свої буйні голови обороняючи Київ. Пам'ятаймо!

До початку війни керівництво Червоної Армії зосередило в прикордонних округах півтори тисячі танків, сучасних, які були на озброєнні з 1937 року. Стільки ж, а можливо і більше танків було відносно старого типу (Т - 26, ТБ - 7). Кількість танків Вермахту, готових вдертися на територію Радянського Союзу, відповідає кількості радянських танків лише прикордонних округів. Мало того, радянські танки перевищували параметри і показники німецьких. У гітлерівців, навіть у всьому світі, в 1941 році не було танків, подібних КВ - 1, Т - 34. Радянський танк Т - 28, який здійснював рейди по землі, по воді і під водою, був озброєний пушкою, 5 кулеметами, а екіпаж танку, захищала 30 мм броня. Німецький танк Т - ІУ А, який був на озброєнні десятків років, не міг долати водні перешкоди і мав на озброєнні пушку і два кулемети. Броня - 15 мм.

Якщо порівняти співвідношення сил німецької групи армій «Центр», головний удар якої був направлений на Київ і війська Київського Особового округу напередодні війни, то воно буде на користь Київського округу: по особовому складу - 1,2:1, по гарматах і мінометах - 1,4:1, по літаках - 2,5:1. Про це ви повинні були знати, генерали, думати, передбачити це заздалегідь і використати цю перевагу 22 червня.

Ось тому так і сталося, що більшість Радянських штурмовиків, винищувачів, бомбардувальників була знищена літаками Люфтваффе, не давши їм змоги піднятися у повітря. І це ж треба було, щоб у перші дні війни лишитися більшістю винищувачів ЛаГГ - 3, ЯК - 1, штурмовиків ІЛ - 2, які мали ряд суттєвих переваг перед німецькими. Як могло статися, «шановний» голову Ради народних комісарів Сталін, маршале Тимошенко, генерале Жуков, що: «... Збройні Сили Радянського Союзу, - пише «Історія Великої Вітчизняної війни», - за своєю організацією знаходяться на рівні сучасних вимог», не змогли дати відсіч фашистській армії, яка переступаючи кордони Радянського Союзу, була слабшою від Червоної Армії майже по всіх показниках.

Таж «Історія...» пише, що гітлерівські солдати вступаючи у війну з СРСР, мали досвід ведення бойових дій протягом двох років. Суворов, навпаки вважає, а точніше не вважає досвідом бойові дії гітлерівців в Західній Європі, Північній Африці, Атлантичному океані. Сміх тай годі! Нічого, я їх примерю. Думаю, що і Червона Армія мала певний бойовий досвід. Хіба не набиралася бойового досвіду червоноармійці у війні з японцями на озері Хасан та річці Халхін - Гол (1938 - 1939)? Після розгрому японців, полководцям, і перш за все Жукову потрібно було врахувати помилки і зробити висновки. На жаль, не зробив він їх і на передодні Великої Вітчизняної війни, будучи вже генералом армії. Не можна не враховувати і досвід у війні з Фінляндією (1939-1940).

В своїй книзі В. Суворов намагається довести, що напад Німеччини на Радянський Союз не був несподіваним, бо вранці 22 червня посол Німеччини в СРСР Шуленберг вручив наркомом закордонних справ Молотову ноту про оголошення війни. Таку ж ноту отримав і посол Радянського Союзу в Німеччині.

Так, оголошення війни відбулося, але це сталося після того, як німецький чобіт вже ступав по нашій землі, коли вже сотні тон бомб були скинуті на мирні міста і

Пам'ятаємо!

села. І він вважає це оголошенням? Це все одно, що на боксерському ринзі нанести супернику удар нижче поясу ще до початку раунду. Після такого удару, навіть сильному боксеру, потрібен час на відновлення, перехвату ініціативи, а вже потім нанесення нокаутуючого удару. Точнісінько так, за такими ж правилами, почалася Велика Вітчизняна війна, яка продовжувалася майже чотири роки, і в ній було не дванадцять раундів по три хвилини, а набагато більше - 680 640!

Не згадують мої опоненти в своїх працях негативний вплив на обороноздатність країни масових політичних репресій. Щоправда у своїй іншій книзі „Очищение» Суворов вважає чистку командування Червоної Армії потрібною і своєчасною. Я згоден, що іноді стратегія і тактика Тухачевського зводилася до лозунгів про загальну перемогу світової революції, а діяльність „військового самородка» Якіра, не заслуговує великої уваги. Та навіть якщо ж їх було розстрілювати? Вони, і такі як вони, могли б принести велику користь, командуючи батальйонами, полками, дивізіями.

За політичними вироками „трьох», військових трибуналів тільки в 1937 році розстріляно близько 500 тисяч чоловік. Число страчених військових в армії і на флоті наближається до 100 тис. За прикладами і ходити далеко не потрібно. Прилучанин, Дмитро Шмідт, за участь у І світовій війні - повний бант Георгіївського хреста (4), за участь у громадянській війні - кавалер двох орденів Червоного прапора. У 1937 році командир корпусу Д.Шмідт був розстріляний. А сталося ось що. Після успішно проведених бойових навчань корпусу на застільлі був присутній і нарком оборони Ворошилов. Комкор Шмідт, мабуть будучи „подшофе», висловив не зовсім гарні слова на адресу Сталіна.

Сьогодні увага істориків, дослідників, останньої війни зосереджена на готовності до неї, на результатах її першого періоду. По різному підходять вони до оцінки подій літа -осені 1941 року, в тому числі і в Україні. Одні прагнуть з'ясувати гіркоту поразок, інші не бажають ворошити минуле і пропонують залишити все як було.

Я згоден з обома сторонами, і розумію нове покоління істориків, водночас поважаю тих, хто не читав історію, а творив її. Прийшов час, коли народ повинен знати і гірку правду. Правду, яку він вистраждав і пережив сам. Та дістатися до правди, майже не можливо. Тема війни в архівах для істориків, дослідників - майже недоступна. Про це згадує книга „Літо 1941. «Україна» під редакцією В. Замлинського. А де ж проголошена свобода слова, друку, гласність? Так і хочеться нагадати слова відомого поета: „Я є народ, якого правди сила, ніким звоєвана ще не була ...»

Про яку правду та її силу може іти мова, якщо її не має у керівництва держави. Ось тому я і сумніваюся: чи був розроблений план нападу на Німеччину, чи готувався Радянський Союз в 1941 - 1942 роках захопити її. І ще багато в чому я сумніваюся.

Але я точно знаю, що фашистами був розроблений план нападу на СРСР - план „Барбароса», затверджений Гітлером ще у грудні 1940 року. Я, як і мільйони жителів Планети, знаю, що 22 червня 1941 року фашистська Німеччина почала його втілення, що війна з першого і до останнього її дня була Великою Вітчизняною. З вуст свого батька, Михайла Юхимовича, кадрового офіцера, який виніс усе: гіркоту поразок, нелюдське приниження, радість перемог, я знаю про війну багато того, про що не згадується ні в документах ні в літературі.

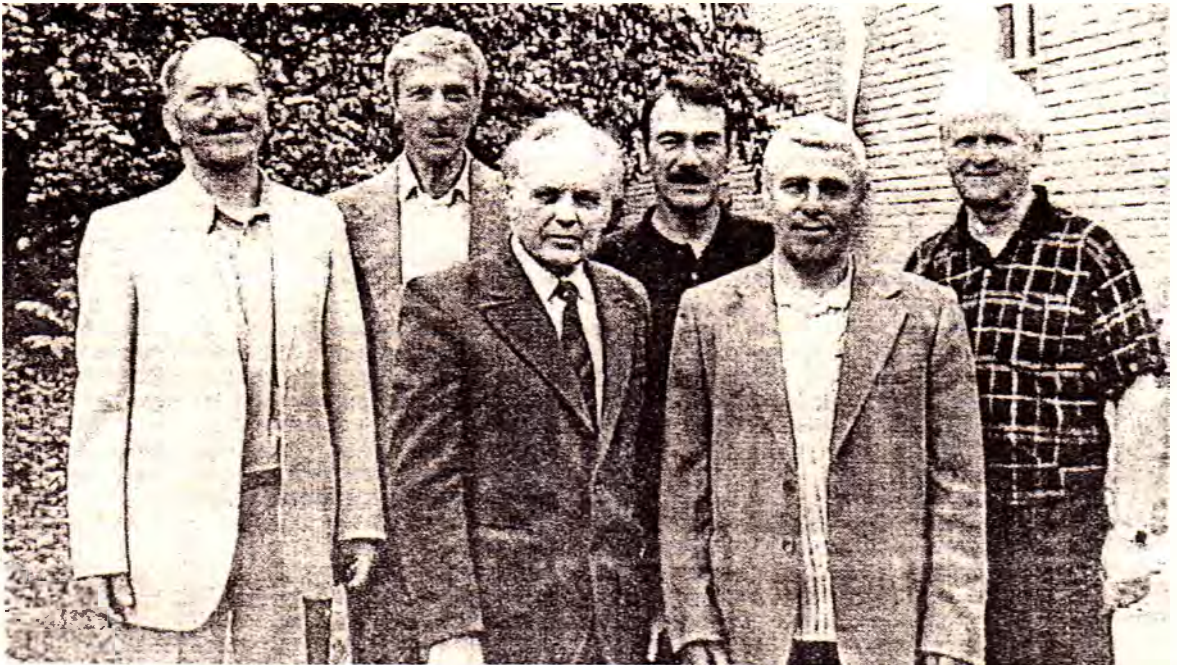
„Весна сорок пятого года, как долго Дунай тебя ждал ...» „Ждал», тобто чекав перемогу не тільки Дунай, її чекала дружина, малі діти, чекала, вже з висохлими очима мати. Чекати, а точніше кувати перемогу зі зброєю в руках, прийшлося довгих і найжорстокіших 1418 днів.

22 червня - найтрагічніший день в історії нашої держави.

Боже, врятуй народ України від таких днів, щоб на його долю не випало те, що виніс він 22 червня 1941 року. Пам'ятаймо!

Леонід Карпилянський

Скарбниці - 15!

Ті, хто стояли у витоків "Скарбниці": Л.Карпилянський, А.Риженко, А.Буренко, Л.Тищенко, О.Савон, Г.Гайдай.

Скарбниці - 15!

За ці п'ятнадцять років встигло вирости нове покоління молоді, яке лише з розповідей старших людей та друкованих засобів масової інформації і літературних творів може одержати відомості і уявлення про той час, коли започаткувалася наша рідна „Скарбниця“.

А починалося все так. Як відомо, при музеї було створено креснавче товариство імені В.І. Маслова, яке переймалося проблемами пошуку матеріалів з історії рідного краю. В його засіданнях приймали активну участь головний хранитель музею Гайдай Г.Ф., Буренко А.І., Ключко О.О., Савон О.А., Івахненко Н.О., автор цих рядків та чимало інших зацікавлених осіб.

Ділилися своїми напрацюваннями, обговорювали проблеми, які виникали в ході пошукової роботи, намічали тему наступного засідання товариства.

Накопичений пошуковий матеріал креснавчого характеру вартий був того, щоб ним могло скористатися більш широке коло людей, зокрема любителів історії рідного краю. І тоді виникла ідея створення такого друкованого органу, на сторінках якого можна було б у повному обсязі подати напрацьований матеріал.

Таким друкованим органом стала газета „Скарбниця“, ініціатива створення якої належить деректору музею Карпільському Л.М. і головному хранителю музейних цінностей Гайдаю Г.Ф. Думка про створення такої газети була одноставно підтримана креснавцями.

Основним завданням її випуску стало поширення інформації, яка давала б можливість долучитися до тих духовних скарбів, які десятиліттями були недоступні сучасникам, і які можна було також у вигляді додаткових матеріалів вчителям історії, літератури використати у підготовці до проведення уроків, а також класним керівникам у вихованні молодого підростаючого покоління на традиціях героїчного і трудового минулого рідного краю в позаурочний час.

Інформація про ці матеріали і духовні скарби стала основним змістом газети. А звідси і її назва – „СКАРБНИЦЯ“.

Значний пройдено шлях, на якому доводилось долати чимало труднощів і перешкод. Проте однієї перешкоди так і не вдалося подолати. Я маю на увазі втрату, і чи не назавжди, місцевого архіву, передачу його фондів Чернігову.

Не зважаючи на протести громадськості міста, ґрунтовне висвітлення цієї проблеми на сторінках місцевої преси, чиновники-невігласи, тодішнє керівництво міста, бездушно, по шарлатанські віднеслось до вирішення проблеми, дало можливість чернігівським заїдам вивезти фонди архіву до обласного центру.

Адже добре відомо, що музей, не підкріплений ґрунтовною базою документального архівного матеріалу, багато втрачає від цього. Були позбавлені можливості користуватися цікавими матеріалами архіву і кореспонденти „Скарбниці“.

Хочеться сподіватися, що нове керівництво міста докладе всіх зусиль і можливостей, щоб повернути наш архів до справжнього його володаря.

У своїй дослідницькій роботі я завжди керуюся девізом видатного українського історика і археолога, етнографа і письменника, академіка Дмитра Івановича Яворницького, який писав: „Моїм правилом у житті було – працюй... працюй доти, доки служать тобі руки й доки б'ється живе серце в твоїх грудях, працюй на користь твого народу і на благо Батьківщини, дорогої тобі“.

І закінчити цю коротеньку статтю мені хочеться словами Великого Кобзаря: „Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою“.

Слава „Скарбниці“!

Анатолій Риженко.

Культура слова

Слова та голос - більш нічого.

А серце б'ється - ожива.

Як їх почує!

Знать от Бога

І голос той, і ті слова...

Т.Шевченко.

Досконале знання і вільне володіння рідною мовою - це своєрідний ідентифікаційний код нації. Саме здатність до мовотворення звеличила людину над природою. А розвита мовна культура мають усі - від урядовця до пересічного громадянина.

Поняття культура мовлення, як термін має два значення. По-перше, ним позначають дотримання встановлених мовних норм усної і писемної літературної мови, а також цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети та обставин спілкування. По-друге, цей термін позначає розділ мовознавства, що досліджує проблеми нормалізації мови.

Отже, зрозуміло, що кожна людина повинна дбати про культуру власного мовлення, бути вкрай чуйною до Слова, бо рівень розвитку кожної мови залежить від рівня індивідуального мовлення тисяч (мільйонів) її мовців. Дбати про культуру власного мовлення — означає бути постійно дуже уважним до власної мови, наголосу, до сполучуваності слів, до стилістики.

Висока культура мовлення — це, по-перше, постійна інтенсивна робота думки, щоб висловлюватися якнайчіткіше, якнайправильніше, якнайстишліше. По-друге, це часто відмова від улюблених висловів, слів, якщо вони в мові недоречні.

Основою культури мовлення вважають любов, прив'язаність до рідної мови; культуру мови пов'язують з почуттям поваги до державної мови та її історії.

МОВА - ОСЕЛЯ БУТТЯ ДУХУ.

„Тільки той народ може вважати себе здоровим, тільки той народ може впевнено дивитись в свою будущину, всі сфери діяльності якого перейняті його мовою і культурою“ (Д.Павличко).

„Поки інтелігенція наша буде без літературно-наукової мови, доти зневажатимуть нас по праву (Василь Мова)“.

„Відберіть у народу все — і він усе може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її; нову батьківщину навіть може створити народ, але мови — ніколи: вимерла мова в устах народу — вимер і народ“ (К. Ушинський).

„Мова — це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її“ (О.Гончар).

Праця над підвищенням рівня мовної культури наших громадян має бути постійна, цілеспрямована. Насамперед мусять бути науково обґрунтовані принципи такої діяльності; на їх основі треба придумувати різні форми, залучати в цей процес якнайбільше людей. Ефективними сьогодні були б різноманітні конкурси. Їх варто проводити, як покаже досвід інших держав, легко, цікаво, дотепно, включати в розважальні програми, давати оригінальні призи. Поляки, наприклад, проводять конкурси на найграмотнішу газету, школу, сім'ю, дуже широко це рекламуючи. Хай би й наші службовці, політики брали участь у таких конкурсах, не зайвим було б їх провести серед науковців, педагогів... Думаю, що були б цікаві пропозиції і найголовніше - конкретні дії багатьох шанувальників нашого Слова, які щиро прагнуть зберегти такі вже визнані достоїнства української мови, як її красу, милозвучність, гармонійність, природність.

Т.Зоць

Конституція Пилипа Орлика

Поступово, крок за кроком відроджується історична пам'ять про одного з найвизначніших українських державно-політичних діячів козацької доби - гетьмана Пилипа Орлика. Перевиданих декілька написаних на початку ХХ ст. науково-популярних книг про його життя та діяльність, у світлі новознайдених джерел сучасні історики докладають зусиль до якнайповнішого висвітлення його героїчного разом з тим трагічного образу. Як не дивно, Пилип Орлик, один із найбільших патріотів України свого часу, не був за походженням етнічним українцем. Він народився 11 жовтня 1672 р. в чесько-литовській шляхетській родині, яка жила в селищі Косугі Ошмянського повіту, що на Віленщині (територія сучасної Білорусії). Його батько, Степан, був католиком. Наприкінці 80-х рр. ХVІІ ст. сім'я Орликів переїхала в Україну, де молодий шляхтич вступив до Києво-Могилянської академії, яка на той час уже стала одним з найпрестижніших освітньо-культурних закладів Східної Європи.

Навчаючись у філософському класі академії, П. Орлик слухав лекції відомого церковного та культурного діяча України Стефана Яворського.

Вже восени 1707 р. у 35-річному віці П. Орлик обійняв посаду генерального писаря. Однак ще раніше у ранзі регента Генеральної військової канцелярії його було втаємничено у далекосяжні плани гетьмана І. Мазепи. Саме в цей час П. Орлик присягнув на вірність Мазепі у його прагненні добитися незалежності України з допомогою Шведського королівства. Та після поразки армії Карла ХІІ під Полтавою влітку 1709 р., Орлик разом з вірними гетьману військами залишив Україну і перейшов на підвладну турецькому султану територію Молдавсько князівства.

Зважаючи на те, що П. Орлик був одним з найближчих помічників старого гетьмана, а також одним з найвпливовіших і найавторитетніших діячів серед політичної еліти України, 5 квітня 1710 р. на спеціально скликаній раді в Бендерах його було обрано наступним гетьманом Української держави. Трохи згодом, під час урочистого прийому з цієї нагоди у Карла ХІІ, новообраний гетьман у стилі давньоримських ораторів виголосив промову латиною, яка засвідчила його твердий намір продовжувати справу, розпочату І. Мазепою: «...Чи мені, недосвідченому аргументові для такої великої і могутньої влади, в наш жорстокий вік направити розхитаний вихрами і бурями український корабель на благословенні острови? Чи мені, подібно Тезею, блукаючи по кручених шляхах, вивести із лабіринту страшеного рабства гарну Аріадну — нашу Вітчизну, яку стереже московський дракон, і повернути їй колишню волю?»

Так на Бендерській раді 1710 р. між П. Орликом та козацькою старшиною було укладено угоду, що не тільки регулювала відносини між ними, а й конститувала внутрішній устрій гетьманської держави. Вона

дістала назву „Пакти і Конституції законів та вільностей Війська Запорозького» і, по суті, була першою конституцією Української держави.

„Пакти і Конституція...» склалися з вступу та 16 пунктів-статей. Вступна частина обґрунтовувала ідею самостійної і незалежної України, розкривала історію її відносин з суміжними країнами (особливо з Московською державою), а також коротко висвітлювала події визвольної боротьби українського народу, починаючи від Б. Хмельницького і завершуючи періодом гетьманування І. Мазепи. Головні положення цього важливого документа були такими: зокрема збереження православія як державної релігії та узаконення самостійної церкви в Україні, передбачалася автокефалія української церкви при формальному підпорядкуванні Константинопольському патріархові; проголошення становаї виборної монархії парламентського типу, визначну роль у правлінні країною мала відігравати виборна Рада, яка водночас була і законодавчим, і контрольным органом, встановлювалися колегіальна форма правління та виборність усієї державної адміністрації, зберігалися автономні права Запорозької Січі, тощо. Кордони Української держави встановлювалися відповідно до умов Зборівського мирного договору (1649) з Річчю Посполитою. Гетьман повинен був забезпечити непорушність і охорону кордонів (сприяти поверненню в Україну полонених і домагатися відшкодування збитків, заподіяних Україні війною). Всі важливі судові справи передавалися на розгляд Генерального військового суду. Гетьман не мав права одноосібно розпоряджатися державною скарбницею. Скарбницю очолював Генеральний підскарбій. Гетьман мав здійснювати загальний нагляд за діяльністю адміністративних органів, затверджувати вибір вищих урядовців, полковників, намагатися не допускати зловживань козацькою старшиною щодо козаків, звільняти від податків і повинностей козацьких вдів і сиріт та деякі ін. категорії населення. Значна увага приділялася фінансово-економічним і військовим питанням (проведення ревізії державних земель, запровадженню фіксованих мит і різних зборів тощо).

Конституція П. Орлика 1710 р. (так прийнято називати її в історіографії, бо саме він був основним автором цього документа) діяла протягом кількох наступних років на території Київщини та Брацлавщини. Але внаслідок постійних військових дій, що велася на Правобережній Україні, реалізація її положень була обмеженою. Текст Конституції був складений латинською і руською (укр.) мовами і діяла на території Правобережної України по 1714 року. Конституція стала виявом української політичної думки 17 ст., фактично проголосивши Україну незалежною демократичною республікою.

Укладення та прийняття такого важливого документу на початку ХVІІІ ст., засвідчило високий рівень політичної культури українців, адже окремі його положення на багато десятиліть випередили правову думку деяких європейських народів.

„Ніколи не перестану шукати всіх легальних засобів, щоб заявити мої права й права моєї нації на Україну», - говорив у 1741 р. великий син українського народу.

26 травня 1742 р. гетьман Пилип Орлик помер на чужині - у Яссах. Він помер у тяжкій матеріальній скруті, позбавлений оточення своєї родини, але нескорений під тяжкими ударами долі, непереможений у своєму палкому бажанні утвердити Українську державу. Його справа відродилася у ХХ ст., коли український народ, спираючись на героїчний досвід кращих представників, серед яких одне з чільних місць належить Пилипу Орлику, гордо заявив перед усім світом про свою незалежність.

Тетяна Зоць.

Український син Емади

Сказати, що про цю людину ми геть забули, не можна. Чорний вир забуття ще не поглинув цілковито імені Федора Міщенка. Пам'ятають про нього батьки наші та діди: громадський діяч, педагог, професор філології, член-кореспондент російської Академії наук.

А от ми, нині суцї, трохи його забули...

Народився Федір Гарасимович Міщенко 17 лютого 1847 року в повітовому містечку Прилуках тодішньої Полтавської губернії в родині місцевого купця третьої гільдії Гарасима Калениковича Міщенка та його дружини Устини Микитівни. Тут, у Прилуках, майбутній вчений провів і роки свого раннього дитинства.

Тогочасне прилуцьке життя: в місті ні клубу, ні бібліотеки, ані театру, де б могла на дозвіллі спілкуватись молодь. Над усім — летаргія далекої провінції: не можуть її порушити ні лунка весняна громовиця, ні найбільші місцеві дзвони. Навіть найгучніші весілля та розмаїтий гамір п'яти місцевих ярмарків були лише іскрами, що на якусь мить оживляли завмерлі міські вулиці.

До відкриття 1834 року парафіяльного училища діти прилучан навчалися виключно у місцевих дяків. Діло це було велими дороге. За навчання граматики, наприклад, платили п'ятдесят копійок, за вивчення напам'ять псалтиря — до трьох карбованців. Коли врахувати, що за «золотого» тоді можна було придбати «день поля», стане зрозуміло: наука в дяка вимагала чималих грошей.

Поріг Прилуцького парафіяльного (згодом — повітового) училища майбутній філолог переступив осінньої пори 1857 року.

Навчався успішно. Крім наполегливості, великого потягу до знань, цей учень був обдарований і рідкісною пам'яттю. 1860 року відмінно закінчив трирічне навчання.

Далі — друга київська гімназія. І тут Міщенко — перший, 1866 року завершує навчання з золотою медаллю.

Як відомо, гімназійний статут тих років передбачав дати своїм вихованцям загальну освіту, підготувавши їх до вступу в університет. За головні предмети були класичні латина та грецька. Ця остання, до речі, й визначила майбутнє Федора Міщенка: блискуче скінчивши студії на класичному відділенні історико-філологічного факультету Київського університету 1870 року, він залишився стипендіатом тут

же, на кафедрі грецької словесності.

Відтоді проліг перед ним нелегкий шлях дослідника грецьких старожитностей, маловторованих доріг еллініста-історика. У Києві Федір Міщенко досконало опанує складну й трудомістку технологію перекладу давньогрецьких авторів. Згодом стає видатним перекладачем з давньогрецької. За три десятиліття творчої діяльності створив цілу бібліотеку першорядних перекладів на російську. Арістотель, Страбон, Фукидід, Полібій, Демосфен, Гомер, Геродот і Софокл!

До кожної роботи перекладач додавав найдокладніші коментарі, покажчики та примітки, кожну супроводив групою вступною статтею дослідницького характеру. Перший значний твір Федора Міщенка, в який він уклав незайманий ще запал молодечої снаги, була дисертаційна робота «Фіванська трилогія Софокла». З нею автор 1872 року долає і першу сходинку наукової кар'єри — стає приват-доцентом.

Наступні два роки без перепочинку було віддано вивченню історико-літературного значення комедії Аристофана «Хмари». З цим прийшов до вченого перший значний успіх.

Прискіпливо порівнюючи свій доробок із зразками досконалості, якої досягли великі російські філологи минулого, Міщенко розумів, що висот можна досягти лише постійним самовдосконаленням, працею і ще раз працею. Не все для праці можна було знайти вдо-

ма, тому 1875 року він їде у відрядження до Німеччини, Франції та Італії: працює над рукописними текстами тамтешніх сховищ.

Побувши там і надивившись «великих чудес рукописних», вражений величчю помислів древніх, їхнього таланту, такту й умінню піднести гасло людського духу до небачених ще вершин, Міщенко, повернувшись на батьківщину, з головою поринув у роботу.

1880 року на його столі — виданий переклад 17-ти книг «Географії» Страбона.

Наступні дванадцять місяців — переклад чотирьох книг «Історії» Фукидіда, завершення ґрунтовної роботи з біографії ушлявленого історика.

1881 рік — успішний захист докторської дисертації з історії раціоналізму в Стародавній Греції: ця робота принесла Федорові Гарасимовичу славу відомого фахівця з античної літератури.

Не забарився «Новий рукопис Гомерівських пісень», не припинялась багаторічна, напружена, чи не найприємніша робота над спадщиною «батька історії» Геродота. 1885 року «Історія» Геродота в перекладі Ф. Міщенка вийшла дев'ятьма книгами.

Тут же він знову береється за історичну спадщину Фукидіда, й протягом двох років (1887—1888) перекладає його «Історію Пелопоннеської війни» у двох томах. Ця робота вимагала від перекладача надлюдських сил — окрім великої опірності матеріалу, Фукидидові слова та речення за своєю незвичною стислістю та ємкістю не мали аналогів...

Все це було створено, на жаль, не в Києві. Близькість естетичних позицій Міщенка з поглядами революційних демократів та передових кіл ліберальної професури викликала різке невдоволення адміністрації Київського університету. Федора Гарасимовича звинуватили в належності до групи українофілів та пропаганді їхніх ідей в періодичному друці, а з тим почали й переслідувати. 1884 року попечитель Київського навчального округу, згідно з пропозицією міністра народної освіти, звільнив Міщенка з університету «без прохання з його боку». Відтак настало п'ятирічне адміністративне вислання з Києва. І лиш у березні 1889 року славетному вченому знову вдалося розпочати педагогічну діяльність вже на посаді ординарного професора Казансько-

Український син Емади

го університету.

Відтоді все життя й творчість Федора Міщенка пов'язані з Казанню. Цей п'ятнадцятирічний період наукової та громадської діяльності був не менш плідний, ніж попередній, київський.

Тут довершилось формування Міщенка як першорядного знавця класичної давнини людства. У стінах тутешнього університету вчений з Прилук остаточно ствердився як зрілий викладач історії античності, видатний філолог та громадський діяч.

Хоч і доводилось Федорові Герасимовичу часто звертатись до вивчення давньої міфології, політичної та культурної історії, давньої географії та етнографії, головним предметом його занять незрадливо залишалася історія давньогрецької літератури.

П'ять разів обернувся навколо осі золотий ківш Великої Ведмедиці, більш як на 1800 днів постарів Федір Герасимович, аж тоді, нарешті, запахла свіжою дру-

карською фарбою видана в його перекладі «Загальна історія» Полібія в сорока книгах! Це було справжнє подвижництво. Це був творчий і громадянський подвиг.

За наукові досягнення 1895 року Федора Міщенка обрали членом-кореспондентом російської Академії наук за розрядом класичної філології та археології.

Наступного року в Ризі на X археологічному з'їзді він зробив доповідь на тему: «Відомості Геродота про позаскіфські землі Росії».

1899 року побував у Києві як делегат Казанського університету на XI археологічному з'їзді.

Мав цікаву наукову поїздку до Константинополя та в Грецію.

Перекладав, 1903 року завершив свою лебедину пісню — «Промови» Демосфена.

Того ж таки року тяжко занедужав.

Повертався на Україну. Не думав, що їде помирати.

Ненадовго покращало.

1906 року його не стало.

Про творчість Федора Міщенка написано вкрай мало. Ще не торкалася рука дослідника його епістолярної спадщини, залишилися неопрацьованими численні сторінки його життя та подвижницької наукової діяльності.

Вже не пам'ятає про нього й УРЕС. Марно шукати його ім'я на сторінках двадцяти томної УРЕ новітнього, другого видання. Один-єдиний «Брокгауз та Ефрон» утримує на своїх сторінках чудові Міщенкові статті з давньогрецької історії та літератури: написано їх у Казані. Назви статей і нині звучать велично й просто: «Евменіди», «Евріпід», «Зенолот», «Зоїл», «Ісократ», «Калімах», «Клісфен», «Менандр», «Набід» тощо.

Чи не настала пора нашому славетному землякові, видатному майстрові повернутись між рідні люди?

Анатолій САКУН-ЩУРІВСЬКИЙ

Наш другий хліб

Одним із найвідоміших продуктів харчування є картопля. Вона є коморою вуглеводів, білків, незамінних амінокислот, макро- і мікроелементів, біологічно активних речовин. Вперше знайдено картоплю в горах Анд близько 5 тисяч років тому. Багаті крохмалем бульби стали цінною заходкою для людей. Поблизу людського житла, де земля удобрена харчовими відходами, картопля виростала крупніша. Ті види картоплі, які давали більший урожай стали культивуватися людиною. Так зародилася культура картоплі.

Батьківщиною картоплі вважається територія Перу та Болівії. Тут виростає багато видів із яких індіанці відібрали для себе ті рослини, які найбільш пристосовані до суворих умов. Ці види добре витримують заморозки. Морозостійкі сорти, які здебільшого культивуються у високогірних районах мають не дуже добрі смакові якості.

Онин з найдавніших видів

картоплі, який до цього часу користується великим успіхом, - «папа амарил» я, або жовта картопля. Вона має жовті бульби і чудовий смак. Цю картоплю вживали ще до 800-х років н. е.

У себе на батьківщині дика картопля росте всюди як бур'ян. Один цікавий вид «мореліформен» селиться в дуплах дерев або чіпляється за кору дерев і росте як ліана.

Поява картоплі в Росії пов'язана з епохою Петра I, який прислав із Роттердама /Голландія/ мішок картоплі графу Шеремет'єву і наказав розповсюдити бульби по областях для подальшого їх розведення. Спочатку невідому рослину розводили тільки в окрузі Петербурга. Простий релігійний люд був проти нового овоча і називав його чортовим яблуком. Але поступово картопля поширилась завдяки нескладній технології обробітку і в нашій країні отримала постійну прописку як ведуча сільськогосподарська культура.

Споживають її у печеному,

вареному, тушкованому та смаженому вигляді. Відомо більше 100 страв, які можна приготувати з картоплі.

На даний час існує багато різноманітних сортів картоплі. За скоростиглістю їх поділяють на 5 груп: ранньостиглі, середньоранні, середньостиглі, середньопізні, пізньостиглі. За господарським призначенням всі сорти поділяються на шість груп: столові, технічні, столово-технічні, кормові та універсальні для виготовлення напівфабрикатів. Столові сорти використовують для харчування. Технічні ідуть на виготовлення крохмалю, спирту, амілози та інших продуктів. Найбільш поширені сорти це Гарт, Неська, Слава, Зарево, Українська рожева та інші. Але яку б картоплю ви не споживали, цей досить таки висококалорійний продукт задовольнить вас своїми смаковими якостями і стане джерелом корисних речовин.

Ольга Степаненко

Цікаво що ...

● В Прилуках до 1780 року при рахушці було два „поштаря», котрим видавали на рік по 3 крб. Після введення Катериною-ІІ „городових положений» в Прилуках була відкрита поштова контора для пересилки листів та грошових переказів, а в серпні 1880 р. -телеграфна станція, потім в 1886 р. ці обидва заклади були об'єднані.

● В 1861 р. через Прилуцьку пошту станцію виписувалось 67 назв журналів і газет.

● В 1886 році на військову службу було призвано 2189 чоловік. Не явилось до призову -32 чоловіка. Не прийнято по причині знаходження під судом і слідством - 3 чоловіка.

● На 1886 рік в Прилуках діяло шинків і трактирів - 22, погребів російських вин -2, пивних лавок - 4, буфетів - 1, горілчаних складів - 4.

● Будівництво водоканалу в Прилуках почалося в березні 1914 року. Після засідання новоутвореної комісії і вироблення кошторису в Москві була замовлена водонапірна башта вартістю в 9550 крб. А вже 4 липня 1914 року була здана в експлуатацію перша водопровідна магістраль від вул. Незалежності та Переяславської до вул. Миколаївської і від рогу вулиць Незалежності та Київської до вул. Земської. На перехрестях вулиць були встановлені водорозбірні колонки.

● В Прилуках лазня відома ще з се-

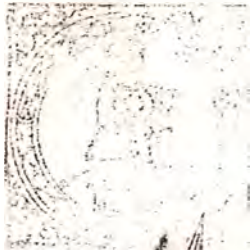
редини 17 ст. Павло Алеппський, арабський мандрівник, який побував у місті влітку 1654 р., писав у своїх спогадах, що поблизу мосту через Удай „стоит деревяный дом, служащий баней для общего пользования...». Згадана П.Алеппським лазня під назвою „торгова баня» показана на планах міста кінця 18 ст., а також на планах 1805 і 1840 рр. Вона була розташована на березі Удаю, за 50 сажень на схід від мосту. В радянський період міська лазня стала працювати з 1926 р. в новому приміщенні і на новому місці по вул. Гоголя №49.

● В 1927 році в Прилуках встановлено 700 вуличних ліхтариків на перехрестях вулиць (по 200 Вт).

Прилуцькі

ПОЛКОВНИКИ

Е	М	Р	О	В	Р	Л	Е	Ш	Е
Л	Ь	О	Е	Н	О	Г	Н	Б	Р
И	Н	Н	Ч	К	О	О	К	И	Н
Ч	Е	Д	О	Е	Н	С	Т	О	А
К	Н	О	Р	Ц	К	О	О	Р	Г
О	Ч	Ш	М	А	О	Е	Ж	Л	А
Н	А	Е	Н	С	К	Н	Г	А	Ч
О	С	О	К	І	Н	Н	А	Р	Е
А	Р	Ш	Н	В	О	И	К	Н	Я
Т	У	К	А	Ч	М	Й	Ь	С	В

В цьому кросворді зашифровано прізвища 13 прилуцьких полковників, які, кожний у свій час, командували Прилуцьким козацьким полком. Слова читаються в будь-якому напрямку, а "ламаються" - лише по вертикалі та горизонталі.

Склав **Анатолій Риженко**

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краснавічий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 417. Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і красназавче товариство імені В.І.Маслова

№ 7 (121)

Липень 2007 року

В цьому місяці:

4 липня – наказом цариці Катерини II затверджено герб Прилук (1782), який був наданий місту ще у 1592 р.

21 липня – народився Валерій Володимирович Шинкарчук (1947), майстер спорту з багатоборства, уродженець Прилук.

23 липня – народився Олександр Григорович Герасименко (1952), заслужений будівельник України, заступник начальника АТ „БУ-1”, уродженець Прилук.

31 липня – народився Олександр Олексійович Щербина (1937-2005), заслужений вчитель України. Працював викладачем радгосп-технікуму.

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

*Минуле розмовляє із майбутнім,
І наш Тарас підняєсь поміж планет
Своїм кобзарським співом незабутнім.¹
Любов Забашта.*

Серед тих, хто вивчав життєвий і творчий шлях Великого Кобзаря, звертався до його поетичної та прозової спадщини є і наша землячка – Любов Василівна Забашта (1918-1991).

Ще в ранній юності, як засвідчує вона у поезії „Кобзарю наш”, вірші Тараса Шевченка, його „Кобзар”, допомогли їй глибше проявити свою дочірню любов до рідного краю:

*Батьку Тарасе, ще чередничкою в полі
„Мудрий „Кобзар” я з пастушками відкрила,
Може тоді я землю свою полюбила,
В серце взяла всі її радощі й болі.²*

Народилася поетеса 3 лютого 1918 року в Прилуках у родині службовця. З 10 років, навчаючись у середній школі № 4, почала

писати вірші. Відвідувала літературну студію, друкувалася в газеті „Правда Прилуччини”.

З першими віршами виступила на обласній нараді молодих літераторів у Чернігові 1935 року. Читала вірші про дівочі мрії і про квіти, природу. Мабуть це було трохи несподівано, бо ж більшість початківців писала, ясна річ, про індустріалізацію, колективізацію, ударництво. Але Павло Григорович Тичина, який був почесним гостем і активним учасником зльоту, похвалив молоду авторку: і од квітів не треба відвертатися, і красу природи варто бачити! Певно, це окрило майбутню поетесу.³

Слід зазначити, що у ранніх віршах Любові Забашти є й ностальгічні спогади про Прилуччину, яку вона на той час вже залишила.

В 1940 році молода поетеса закінчила інститут інженерів водного транспорту в Одесі, разом з чоловіком Валентином Забаштою, випускником цього ж інституту. Одержала

(Продовження на 2-й стор.)

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

призначення на посаду інженера – кораблебудівника на Рибінську судоверф. З початком війни з підприємством була евакуйована в Красноярськ на Єнісеї, а чоловіка призвали до армії і відправили на фронт, де він у квітні 1942 року загинув у боях під Новоросійськом.

Після звільнення України від намецько-фашистських окупантів Любов Забашта працювала кораблеконструктором на заводі „Ленінська кузня” в Києві. Без відриву від виробництва навчалася на мовно-літературному факультеті Київського педінституту. Брала активну участь у студентському літературному житті.

В 1949-1950-х роках – завідувача відділом поезії журналу „Дніпро”. Член Спілки письменників СРСР і на творчій роботі з 1950 року.

Шанувальники творчості Любові Забашти знають її як письменницю з широким багатогранним творчим доробком. Книжки письменниці, написані впродовж сорока років праці в літературі, вирізняються розмаїттям тем, художніх засобів і жанрів: вірші, поеми, балади, повісті, романи, драматичні і дитячі твори.

Серед них значне місце займає тема життя і творчості Тараса Григоровича Шевченка. Свою особисту творчість Любов Забашта розуміє як естафету попередніх поколінь, яку має прийняти наступне покоління:

*Люби життя, допоки сили й злету,
Люби й тоді, коли все важче йти,
Приймай сердець гарячу естафету,
Топчи холодну пиху глупоти.⁴*

У своєму зверненні до народу вона підкреслює важливість опори на життєвий досвід своїх батьків, попередніх поколінь і, зокрема, на таку міцну опору, як „Франка й Тараса мужнє рамено”.

Показово, з яким творчим запалом звертається Любов Забашта до поетичної спадщини Великого Кобзаря, який упевнено й сміливо йшов своїм шляхом. Так в поезії „Спогад” вона загострює увагу на тому, що поет

...вірив мені, чуєте невіри!

*Отак як сонце вірив у зорю,
В оту вечірню зірку, що заступить
Його на небі в тихе надвечір'я.*

і хоча та вечірня зірка, на її думку,

...не зможе всіх зігріть.

*Та промінь її чистий, незрадливий
Побачить той, хто хоче відшукати
Правдивий шлях, коли не стане сонця.*

Щоб досягти високих злетів і здобутків у своїй творчості, Любов Забашта наголошує:

Л. Забашта

*...Скільки треба йти,
Аби її вершини досягти.*

А творчу спадщину Тараса Шевченка вона розцінює як „гору любові”, як „нашу пісню вічну” і закликає, щоб вона світила їй „своїм вогнем величним!”⁵

Поезія, поетична творчість для митця – смисл його життя, то „живуща вода”, що рятує його живу душу навіть у „далекій неволі”, в „в смердючій казармі”. Краса Шевченкової музи насамперед у тому, що це краса боротьби за найсуворішу правду:

*Витай зо мною і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду,⁶ – заявляє
поет.*

Особистість Тараса Шевченка привертає увагу

Любові Забашти, перш за все, як полум'яного патріота, сміливого борця проти будь якого насильства, особливо проти кріпосництва. Може й тому одна із збірок поезій Любові Забашти і носить назву „Устами неложними”, яка побачила світ уже по смерті поетеси в 2003 році.⁷

Тарас Шевченко своєю поезією звертається безпосередньо до народу. А поневолений люд, як писала Любов Забашта,

*... до Шевченка поверта
І розуміє знову й знову
Що вірші ті – не суєта,
Не балачки пусті й слова,
А невимовний серця біль
За ту знедолену Україну,
Яку любив він до загину...⁸*

Творчість Тараса Шевченка була і залишається великим надбанням і гордістю українського народу, представники якого, в міру різних життєвих обставин, розселились по багатьох країнах світу. І куди б доля їх не закинула, полум'яне слово Великого Кобзаря завжди супроводжувало і надихало шанувальників його творчості. Це також знайшло своє відображення в поезії Любові Забашти під назвою „Гілочка з Шевченкової верби”:

*І люди будуть гілочки твої
Везти в далекі землі і краї
Через моря і хвилі крутойдучі.⁹*

А для написання цієї поезії послужив наступний факт з біографії Великого Кобзаря, який не оминула своєю увагою Любов Забашта. Як відомо, в Новопетровський був голий степ. І, як зазначає О. Кониський, дослідник життя і творчості Т.Шевченка, „...вважаючи оцю ваду вельми шкідливою і для фізичного, і задля психічного здоров'я, Усков (комендант фортеці)...приміркував розвести сад. Тарас вибрав під сад місце ..., зробив план саду,

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

розмітив, де які дерева садити і восени р. 1853 закипіла робота біля саду". І далі О.Кониський повідомляє: „На тому місці, що вибрали під сад, росла вже одна-єдина верба, посаджена Шевченком. Переходячи через Гур'єв, коли ото в жовтні р. 1850 його провадили до Новопетровського, Тарас підняв на улиці вербову ломаку. Вона служила йому палицею в дорозі. Прибувши до Новопетровського, він заткнув ту ломаку в землю на солдатському огороді, і з неї виросла добра деревина...”¹⁰

Ми сьогодні є свідками того, як ця „гілочка” давно вже „проросла” в Канаді, США, Аргентині, в далекій Австралії та інших країнах, де Тарасу

Валентиновича, як очевидця, хочу додати, що хтось із друзів його мами і Андрія Самійловича Малишка передав їм вербову гілочку, привезену з Кос-Аралу, яку вони дійсно посадили біля воріт свого обійстя в Кончі-Озерній. Та свята для поетичного подружжя гілочка Шевченкової верби згодом благополучно прижилась, завітчалась, а невдовзі розрослась у розлоге дерево:

З святої гілки нашого Бояна

Я гілочку у землю посаджу.

Нехай росте, не клониться, не в'яне,

Нехай вбиває ницість і пожу.¹³

Заслугують уваги і детального розгляду інші поетичні твори Любові Забашти, присвячені

Т.Шевченкові. Так у поезії „Сон Тараса” знаходимо відображення епізоду, пов'язаного з арештом поета, звинуваченого в засіданнях Кирило-Мефодіївського товариства і жорстоким царським присудом за „...баламутний дух, - як писав О.Кониський, - і сміливість його, що перейшла за всякі межі”. Саме за його сатиричні слова на адресу царського подружжя в поемі „Сон” Т.Шевченко і було визнано „за одного з злочинців важних”.¹⁴

Ось як про це написала Любов Забашта:

Сміється царський злий сатрап:

- Ну що? Попавсь мені до лап?

Тобі вже не писать, ні їсти,

Ані за стіл до друзів сісти,

Не посміятись сміхом зря

З особи батюшки царя.¹⁵

Проте це не зломало волю поета, не вплинуло на його переконання, а ще більше

надихнуло на протест і упевненість у своїх поглядах, а також в необхідності своїм поетичним словом пробуджувати народ і надихати його на ліквідацію самодержавно-кріпосницького ладу:

А серце вибухло пожаром,

І вже земля двигтить недаром,

О бійтесь, люті ворогу!

І він з землі підводить руки,

І повен гніву, повен муки

Набравшись сили і снаги,

Вже на пісках виводить слово,

Таке, щоб билося грозово,

Глаголом щоб серця вело.

Давало радість і тепло,

Світило людям малиново.¹⁶

Звернення поета до народу знаходить відгук у людських серцях:

.....Горіє

Десь небокрай, і брали люди

Його пісні собі у груди,

Несли Тарасів заповіт

(Продовження на 4-й стор.)

Любов Забашта під час зустрічі в рідній школі №4.
м. Прилуки. 2.10.73 р.

Шевченкові збудовано величні пам'ятники, а творчість поета у великій пошані не лише у жителів українського походження, а також і в мужів високого державного рангу.

При нагоді хочеться навести слова колишнього президента США Б.Джонсона на відкритті пам'ятника Т.Шевченкові в столиці країни – Вашингтоні в далекому вже тепер 1964 році: „Він був більше, як українець – він був державним мужем і громадянином світу. Він був більше, як поетом – він був хоробрим войовником за права і волю людей. Він писав вірші, щоб вести рішучий бій за волю. Його поезія – з народу й для народу”.¹¹

Любов Забашта закликає „зеленої верби пахучу віть” і до себе „в Озерну Кончу в сад”, де ця „віт”, забрунькувавши, виросте помалу, де її „красі з нас кожен буде рад”, бо в ній „тепло руки Тараса”, „І Кос-Аралу далі голубі...”. А коли гілочка виросте, стане деревом, поетеса стане в її тінь і „біль Тараса” в серці затаїть і передасть „його кризь покоління”.¹²

При нагоді, зі слів сина поетеси Ігоря

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

У той широкий, вольний світ,
Який – він вірив – буде, буде!¹⁷
В іншій поезії, „Землі Бояне славний” Любов
Забашта звертає увагу на те, як

„...топтали банди зловорожі
Українське слово. чисте як алмаз...”
а Тарас Шевченко

„...стояв у правди на сторожі.
Підводив слово з попелу не раз”.¹⁸

Загальновідомо, що у Росії самодержавні
владі ніколи не відокремлювали слово і діло й
карали за слово не тільки однаково, але часто
й лютіше, ніж за діло. А слово й перо Шевченка
були із тих, про які в популярній тодішній
поговорці дотепно й точно говорилось: в Росії
язик до Києва доведе, а перо – до
Шліссельбурга.¹⁹

Згадаймо Шевченкову поезію „Не нарікаю я
на бога”:

..... Орю

Свій переліг – убогу ниву!

Та сію слово. Добрі жнива

Колись-то будуть.

Або „Осії Глава XIV Подражаніє”:

Не ветхєє, не древлє слово

Розтленнює, а слово нове

Меж людьми криком понесе

І люд окрадений спасе

Од ласки царської...

А також у поезії „Подражаніє II псалму”:

Ради їх.

Людей закованих моїх.

Убогих, нищих... Возвеличу

Малих отих рабів німих!

Я на сторожі коло їх

Поставлю слово...²⁰

Хіба ж можна було таких людей тримати на
волі? Любов Забашта підкреслює, що „слово
українське не вмирало” і тоді, коли Тарас
Шевченко

„...страждав... в степах Аралу,

В солдатській муштрі...”

В заключній частині поезії „Землі Бояне
славний” Любов Забашта з упевненістю
стверджує, що Шевченкові „слова нетлінні”, які
він „лишив у спадок нам” і які

На вольній нашій Україні

Звучатимуть, як заповіт синам.²¹

Тему „українського слова, чистого як алмаз”,
Любов Забашта розкриває і в інших творах. Так,
зокрема, в поезії „Пророк” вона наголошує на
тому, що Тарас Шевченко

...вродливу мову свою

Зміг підняти до найвищих висот,

Щоб повірив у себе народ

У невольницьким панським краю.

Поетеса підкреслює таким чином, що Великий
Кобзар

... сягнув на століття вперед

У тих віршах, що наче мечі...

І пророком зробився поет,

Що підслухав кобзарські плачі.²²

В наступній своїй поезії „На Тарасовій горі”
Любов Забашта пише про те, як Тарас Шевченко

... гра про славу України.

Яку підняв... з попелу й поніс

В людські серця, мов пісню солов'їну,

Крицєє слово викував із сліз.

Поетеса наголошує, що і „в дальній чужині...
слово українське не вмирало” в поетовому серці,
„викуте в огні”. А в заключній частині вона
упевнено говорить, що

З Тарасом нам вести не раз розмову.

Напам'ять вчить могутній вірш його.

Щоб научились ми чужому слову

І не цурались рідного свого!²³

В поезії „Слово про долю Тараса” Любов
Забашта висловлює свої почуття до поетової
долі:

Сльозами пекучими, що камінь могли б
пропалити!

Оплакую я сплюндровані роки поета.

Тарасові муки, з яких можна б горе зліпити,

І розпач, з якого могла б розірватись
планета...

Вона також підкреслює, що у теперішній час
у Т.Шевченка „... родина широка” і звертає увагу
на те, скільки має „сьогодні синів” він „і дочок”.²⁴

В поезії „Шевченківські читання на
Васильєвському острові” Любов Забашта веде
мову про сучасних поетів, які „зійшлися... щоб
шану віддати Кобзарю”, про багатолюдні
відвідини „майстерні маленької”, „в мистецтв
Академії славний”, які засвідчують всенародну
шану „Слівцю України,

чиї неповторні дороги

Спилися тут,

Де кроки його ще звучать”.²⁵

Привертають увагу й інші поезії Любові
Забашти. Так, зокрема, не оминула поетеса
сповнених взаємоповаги і теплоти стосунків
Тараса Шевченка з негритянським актором
Айроу Олдріджем, присвятивши їм свою поезію
„Шевченко і Олдрідж”, підкресливши, що їхні „дві
долі наче дві краплини...”, маючи на увазі їхнє
невільницьке походження. Поетеса наголошує:

Шевченко й Олдрідж – встало два титани,

І обнялись як рідні, два митці,

Між їх братами – гори й океани,

Та гнів один на їхньому лиці...²⁶

гнів, спрямований проти утисків та
експлуатації поневоленого трудового народу,
гнів до його поневолювачів.

Є в Любові Забашти вірші і про перебування
поета в Качанівці, де

„Бував Шевченко, хоч до пана

Рахунки мав іздавна він свої...”,

маючи на увазі кріпосницьке нутро поміщика
– розпусника Г.С.Тарновського. В той же час

... тут йому писалось непогано,

Він полюбив діброви і гаї...”,

І далі повідомляється, що Шевченковому

Є серцю де спочити,

Із челяддю під вечір заспівать.

У озері свою журбу втопити,

А опівночі вірші пописать.²⁷

Анатолій Риженко

(Закінчення в „Скарбниці” № 8)

Духовне життя України в часи гетьмана І.Мазепи (1687-1707 р.р.)

Кажуть, що історія рано чи пізно звершить свій суд по правді. Та як же довго доводиться інколи чекати на її остаточне слово. Церковне закляття, тавро зрадника, перетворення славного імені на синонім віроломства – таким були суд і розправа над Мазепою. Майже три століття жили у свідомості нащадків – онуків переможців і правнуків переможених переспіви про Мазепу.

Та б'є година вічного справедливого Суду Історії. Оживає сплюндроване минуле, спадає, як казав пророчий поет, „полуда тяжкая з очей”, і нащадки великого гетьмана починають (чи не вперше) читати свою історію, називаючи біле – білим, чорне – чорним.

Сам письменник, знавець мов, поет, музикант, колекціонер і бібліофіл І.Мазпа в рівній мірі цінував кожену галузь мистецтва й уміння. Він не був одностороннім, примхуватим збирачем і не диваком-рабом цінностей і речей. Він у всьому вбачав духовний вплив, господарський і соціальний смисл. В царині матеріальної культури великим був вклад гетьмана Мазепи в духовне життя України – Гетьманщини, що саме за його гетьманування досягає особливого піднесення, розквіту і напруження у світі всіх галузей української культури – в освіті, науці, літературі, мистецтві, – і цей світ мазепинського ренесансу ще довго світитиме у сутінках московського панування над Україною після поразки Полтавської битви і політичних планів Мазепи.

Мазепинська доба однак не прийшла на порожнє місце. Часи Руїни, що так спустошили матеріальне життя України, і безперечно наробили чимало шкоди і в сфері культурного розвитку, все ж неспроможні були загасити того національно-культурного вогню, що був запалений революцією Хмельницького і відродженням української державності.

Доба Мазепи вперше давала можливість українській культурній творчості пореволюційних часів знайти своє завершення і реальне втілення, створити свій власний стиль.

Найбільш вражає в часи Мазепи розвиток образотворчого мистецтва, головним чином архітектури. Цей розвиток почався ще за часів гетьманування Самойловича. На думку В.Модзалевського гетьман Самойлович став „одним з перших провідників в наше мистецтво нових ідей”. Серед своїх найближчих помічників він мав генерального осавула Івана Мазепу.

Період гетьманування І.Мазепи залишив низку монументальних, прекрасних будов, які можна сказати змінили архітектурні обличчя України. Дерев'яне будівництво в цей час припиняється

майже зовсім, бо тогочасні меценати українського мистецтва – гетьман і козацька старшина виявляють великий хист до будівництва з каміння, кам'яних церков – ніби просячи Бога, простити їм не завжди здобути свої багатства. Найвидатнішим явищем мазепинської архітектури є будівництво великих „соборних” кафедральних і монастирських церков. Поруч з тим і розквіт чисто українського стилю в будівництві того часу; камінні церкви цього часу було будовано по зразку старовинних три – або п'ятизрубних церков. Гарним зразком цього типу є вибудована коштом Мазепи у 1696-1698 роках церква Всіх Святих над Єкономною брамою Київської лаври, а далі п'ятибанні собори в Ніжині, Новгороді-Сіверському, Прилуках.

мазепинські церкви Воскресенського монастиря в Переяславі і Миколаївського в Батурині та Петра й Павла і Трійці в Густинському монастирі. Цивільне будівництво в цей час хоч мало значно менший масштаб, позначилося такими монументальними будовами, як наприклад, будинок Київської академії (1703-1704), будинок Київської ратуші (1697) і славнозвісний всім мур Києво-Печерської лаври з його брамами і вежами. З інших галузей образотворчого мистецтва в цю пору великі успіхи мало малярство, що досягло пишного розквіту та повного яскравого виявлення своєрідності. Ця доба мала багато чудових зарзків іконостасів, окремих ікон і портретів, серед яких, вражаючий своєю красою іконостас Свято-Миколаївського військового собору у Києві, копія чудової ікони Покрови Пресвятої Богородиці в Переяславській церкві.

Щодо металевих виробів цієї доби, то на численних пам'ятках козацької зброї, чарках, кухлях, мисках, кубках, тарелях, а далі церковних речах: хрестах, дарохоронильницях, окладах Євангелій, царських воротах, що іноді були із срібла, помічається розкішний бароковий орнамент, що проявляється на цих виробах майже до кінця XVIII ст.

В часи Мазепи відроджується Київ, як духовний центр України – і то не лише у рамках козацько-гетьманської держави, а значення та вплив його поширюється далеко на схід і південь, в країни Східної Європи і православного Сходу. Головним культурно-науковим осередком Києва і всієї України знову стає Могилянська академія, яка щасливо пережила скрутні часи Руїни. В Києво-Могилянській академії „цвєтєние всякому з малоросійських дѣтей хотячому учитися походит”, як писав гетьман І.Мазепа. Академія мала загальнонаціональний

(Продовження на 6-й стор.)

Духовне життя України в часи гетьмана І.Мазепи (1687-1707 р.р.)

характер, охоплюючи всі стани української людності. Звідси, зокрема, вийшла нова генерація старшини, що відіграла таку велику роль у другій половині гетьманування І.Мазепи, а потім на еміграції і в Україні за наступних гетьманів. А передусім тут створювалися кадри української адміністрації, судівництва, духовенства і української інтелегенції, які походили з різних верств українського народу. За часів Мазепи Київська академія мала найбільше за своє існування число студентів – понад 2000. Але вона була не єдиним учбовим закладом на Гетьманщині. Поруч з нею, за допомогою і опікою Мазепи, (року 1700) з'являється і швидко зростає новий академічний осередок – Чернігівська колегія. Поширюючи високу освіту в Україні і створюючи для цього якнайсприятливіші умови гетьман І.Мазепа зовсім не ізолював українську молодь від захудно-європейської науки. Київська академія завдяки його допомозі добре забезпечувала академічні інтереси молоді.

Характерний для мазепинської доби інтерес до історичних студій. В центрі уваги тогочасної історіографії була головна тема – велика і граніозна, повна особливого історичного і політичного значення – тема Хмельниччини, як національно-визвольної революції українського народу. Саме за часів Мазепи

Чернігівський колегіум.
Північний фасад. 1702 р.

припадає розквіт так званого козацького літописання.

Про розвиток літератури найкраще свідчать численні видання релігійного і світського змісту, що тоді появлялися друком. Треба відзначити що ті видання були найкращими, відзначалися гарним друком, прекрасними гравюрами, майстерною справою.

Творча, багатогранна і плідна активність мазепинської України в царині культури і мистецтва створила всі передумови для вирішального напрямку політики Мазепи, емансипації від Москви

в ім'я відновлення української державної незалежності України. Духовно вона була готова до цього зриву, але вона ще не була готова до його успіху і перемоги. Поразка Мазепи в українсько-московській війні була великим ударом не лише для української політики, але й для української культури. Вона пережила катастрофу, але ще довго Україна жила тим ідейно-культурним капіталом, що його залишила мазепинська доба.

Зав. філією музею
Т.О. Іващенко

ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА І НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ. ОЙ НА ІВАНА, ОЙ НА КУПАЙЛА...

Найпоширеніше свято українців, що має назви Купайло, Купайла, Купайлиця, Іванів день, пов'язане з постійною датою: його відзначають у ніч з 23 на 24 червня за старим стилем, або з 6 на 7 липня за новим. Це свято приурочене до постійної надзвичайно важливої події: літнього сонцестояння, коли день починає зменшуватися, а ніч – збільшуватися.

Відносно того, хто ж такий був Купайло, існує декілька припущень. Так, автор Синописа 1674 р. вважав, що в давнину це було свято Купайла – бога земних плодів, урожаю, добробуту та води. Укладач Густинського літопису також сприймав Купайла як бога земної плодючості.

Український історик Я. Є. Боровський вважає, що Купайла – істота не чоловічої, а жіночої статі. На його думку, це була богиня Купайла, могутність якої розповсюджувалася на

все, що виростало на полі язичника-хлібороба.

Сучасні російські дослідники В. В. Іванов та В. Н. Топоров вважають, що назва Купайла походить від «купати» та «кипіти» – «закипати, палко бажати будь-чого» і споріднена латинському слову сиріло, від якого утворене ім'я античного бога кохання Купідона.

За повір'ям, у купальську – найкоротшу ніч у році – не можна спати, тому що саме в цей час уся нечиста сила стає найактивнішою. У цю ніч бешкетують вовкулаки, русалки, водяні, лісовики. Відьми збираються на Лисій горі під Києвом і влаштовують там свої шабаші.

Характерна риса Купайла – численні звичаї та перекази, пов'язані з рослинним світом. Так, існувало повір'я, що в ніч на Купайла всі рослини та тварини одержують чудод-

ійну здатність розмовляти поміж собою, а дерева можуть навіть переходити з місця на місце.

Головним моментом свята було збирання цілющих трав та коріння, адже здавна люди вірили, що всі чудодійні трави розпускаються саме в ніч на Івана Купайла, коли настає літній сонцеворот і природа досягає свого найвищого розквіту.

Частину трав та квітів збирають вдень, частину – вночі, а деякі – лише до схід сонця. Тільки вночі треба зривати чарівну квітку папороті, що стала центром уваги в Іванівську ніч, адже саме із цієї фантастичною квіткою були пов'язані перекази про скарби. Цю легенду художньо описав М. В. Гоголь у повісті «Вечер накануне Івана Купала».

Вода та вогонь як основні символи очищення з найдавніших часів шанувувались у різних народів. Від

ОЙ НА ІВАНА, ОЙ НА КУПАЙЛА...

свій вірувань, можливо, одержали свій початок і купальські вогні, й омовіння, й усі повір'я, звичаї, обряди, що здійснюються під час святкування цих стихій.

Починалося свято з того, що вранці напередодні Купайла дівчата йшли за травами й квітами для вінків. Серед трав обов'язково мав бути полин як засіб проти русалок та відьом. Важливе місце займало й дерево, що називали в народі мораною (мареною, марою) за ім'ям давньослов'янської богині Морани, яка уособлювала зиму та взагалі смерть. Називали дерево ще й ім'ям самого свята: купайло, купайлиця, а в західних місцевостях України - гільце, як і прикрашене весільне дерево. Іноді крім дерева робили ще й ляльку із соломи і, одягнувши її в жіноче вбрання, прикрасивши намистом та пов'язавши хусткою, садовили під деревом. Ляльку називали, також Купайлою або Марою, Мореною, і пізніше - будь-яким жіночим ім'ям. Дерево також, як і лялька, уособлювало рослинність під час розквіту. Щоб одержати від рослин плоди, потрібна була волога. Із замовлянням воло-

ги пов'язаний обряд потоплення дерева або ляльки. Крім того, занурювання опудала у воду - це, мабуть, одночасно і загадка про давнє жертвоприношення - щоб весною та влітку була волога.

Обов'язковий атрибут свята - купальське багаття, вогонь якого вважався священним, очищувальним, і здобути його, за традицією, треба було шляхом тертя дерева об дерево. Багаття вважалося земною подобою сонця, і щоб очиститися перед початком жнив, бути сильним та здоровим, стрибали через нього. Пізніше це стало ще й засобом ворожіння: розійдуться руки юнака та дівчини над багаттям - не бути їм разом.

Купання також вважалося зцілюючим, купались на світанку, тому що, за повір'ям, у день Купайла рановранці купається сонце. Взагалі купатися можна було саме із цього дня, тому що Іоан Хреститель повиганяв із води злих духів.

Важливою складовою частиною купальської обрядовості, пов'язаної з іншою пророкою стихією - водою, були дівочі вінки. Розпитуючи воду про свою майбутню долю, дівчата

пускали вінки по річці слідом за деревом. Загадували звичайно на женихів, на життя або смерть. У який бік пливе вінок - там і жених. Якщо вінок пливе рівно, спокійно, сімейне життя дівчини буде благополучним, якщо ж вінок перевертається або чіпляється за будь-що, життя буде важким. Потонув вінок - прикмета погана. А якщо він все-таки впливе, та ще проти течії, прикмета добра. Коли на вінках горіли свічки, спостерігали за ними. Поганою прикметою було, якщо свічка згасне. Загадували: чия свічка раніше згасне, той раніше помре. Подекуди в Україні вінки використовували й для більш прозаїчних дій: несли додому та розкидали на городах, щоб добре росли огірки та гарбузи.

Обов'язковою на Купайла була також спільна вечеря, саме тут, під деревами, де відбувалося свято. Спеціальної їжі в це свято не було, готували яєчно та млинці, вареники з товченим конопляним насінням та цибулею, їжа була переважно пісною, оскільки Іванів день прикидівся на Петрів піст. Розговлялися лише в Петрів день.

Охорона природи в Давній Русі

Коли ми говоримо про охорону природи, то розуміємо, що це одна з актуальних проблем сучасності. Охорона навколишнього середовища стоїть в першому ряду поряд із самими важливими завданнями сьогодення. Здається, що саме наше покоління найбільше зіткнулося з цією проблемою. Але і в державних правових документах Давньої Русі вже говориться про охорону природи.

Законодавство того часу формувалося в умовах приватної власності на землю та ліс і деякі закони встановлювали визначені норми поведінки на використанні природних ресурсів. В основному давньоруському законі, який прийнятий на з'їзді Ярославичів в Вишгороді в 1972

р. та в інших тогочасних документах міститься стаття про відповідальність за різні дії які б принесли шкоду землі, лісам та диким тваринам.

Ліс в ті далекі часи розглядався як середовище в якому вироблялись основні товари для закордонної торгівлі - мед, віск, пушнина. Ліси умовно поділялися на „хоромні” (ті з яких будували „хороми”) і „пашенні”, які використовувалися під поле. Таким чином, сам поділ лісів здійснювався з урахуванням їх розумного використання як джерела деревини. Стаття 75 передбачала штрафи за зрубани самовільно дерева в лісі. Законодавство також брало під охорону тварин, особливо це стосувалося бобрів.

Землю і луки кому б вони не належали теж захищали закони Давньої Русі. Ст. 238 наказувала будувати мельниці так, щоб не затопляти луки. Якщо траплялася пожежа, то карали не тільки винуватців, а і землевласників землі які постраждали від вогню. Крім того існували закони, які захищали відлякування птахів з невідомих місць. Роки проходили, закони удосконалювались і доповнювались. На даний час існує багато різноманітних законів і постанов спрямованих на збереження навколишнього середовища. Але не тільки на державному рівні повинні турбуватися про охорону природи, необхідно, щоб кожен збагнув, що жити в злагоді з природою - непорушний закон для людства.

О. Степаненко

Цікаво що ...

● Найбільшою кількістю зубів природи наділила, очевидно, садового слимака, який водиться в Америці. Його язик має 135 рядів зубів по 105 зубів у кожному. Коли слимак прогризає підземний коридор, він орудує 14 175 зубами.

● Найбільшого рака виловлено в одному з калінінградських озер. Довжина його від основи вусів до кінця хвоста становила 75 см.

Це був найбільший предстваник широкопалих раків, які водяться в прісних водоймах.

● Так звані павуки-вовки не тчуть ловильних сіток, а „по-вовчому” переслідують свою здобич - на ходу або накидаються на неї із засідки. Ці павуки роблять нори в землі, вистеляючи їх павутиною. Чисельні види бродячих павуків, відомих під назвою тарантули, зустрічаються в південних областях.

● Найменший гризун - миша маленька, завдовжки 5 см. (без хвоста). Звірок цей живе на луках і полях, де на стебельцях високих трав або хлібних злаків чіпляє своє куля-

сте гніздо із сухої трави і соломинок.

● Найбільші у світі гризуни - кабаносвинки або капібари живуть у Південній Америці невеличкими зграями біля річок і озер. Значну частину часу проводять у воді.

● Слух у котів хоч і дуже тонкий, але вибірково: тварина чує тільки ті звуки, які її цікавлять. Так, спокійного kota може розбудити тихий шурхіт мишей - це, звичайно, збуджено мисливським інстинктом, але пострілу він не почує.

● Деякі вчені вважають, що риби

щодо зору перебувають у привілейованому становищі. Їхній зір охоплює 187о. Собака бачить предмети тільки в межах 83о, лев – 120о, людина – 125о.

● Органом нюху у слона є одна з важливих частин його тіла – хобот. І, напевно, не випадково хобот вважають найкращим у світі апаратом нюху. Він дає можливість сприймати запахи на відстані до 5 км. Однак хоботом слон не тільки нюхає, а й п'є воду, зриває з дерев або піднімає із землі, відправляє в пащу все, чим живиться.

● У джунглях Південної Америки живуть карликові мавпочки: найменші з усіх мавп світу. Хоч вони й на половину менші за звичайних білок,

проте добре лазять по деревах, маючи на предніх і задніх кінцівках гострі, загнуті кігті. Стрибаючи по деревах, мавпочки живляться плодами, бруньками, різними комахами і пташиними яйцями. Карликові мавпочки спілкуються за допомогою звуків, що нагадують пташине щebetення, в разі небезпеки вони піднімають голосний писк.

● Метелик підтримує сталу температуру тіла за допомогою крил. Найбільше тепла крила дістають, коли сонячні промені падають перпендикулярно до них. Як тільки температура тіла досягає 35оС, метелик змінює положення крил, поки не знайде таке, при якому підтримується потрібна температура.

● Перший пам'ятник жабам було споруджено в Паризькому університеті – Сорбонні – в ХХ ст. Поставлений він за настійною вимогою знаменитого французького природознавця Клода Дернала. Так віддячив учений своїм піддослідним тваринам. Адже їм він був зобов'язаний рядом своїх найважливіших відкриттів.

Другий пам'ятник було споруджено в Токіо студентами – медиками. Для своїх експериментів вони використали 100 тисяч жаб, на честь яких і поставили пам'ятник.

● В Південному Китаї, у В'єтнамі, Бірмі та Індонезії живуть стрижі – салангани. Вони в'ють гнізда на скелях. Але в'ють не з гілок, а із слини.

Ольга Степаненко.

Тарас Шевченко

У цьому кросворді зашифровано прізвище Великого Кобзаря, назва збірки його поезій - "Кобзар", та дев'ять поетичних творів, які потрібно прочитати. Читаються слова в будь-якому напрямку, а "ламаються" - лише по вертикалі та горизонталі.

**Склав
Анатолій Риженко**

НАША АДРЕСА:
17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназничий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 636. Тир. 500 прим.
Свідectво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договiрна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 8 (122)

Серпень 2007 року

В цьому місяці:

7 серпня – народився Василь Тарасович Букатчук (1942-1994), заслужений раціоналізатор України. Працював у НГВУ «Чернінівнафтогаз».

7 серпня – народився Валентин Васильович Онищенко (1937), заслужений працівник народної освіти України. Працював директором педагогічного училища.

20 серпня – народилася Світлана Миколаївна Пузанова (1947), заслужений працівник сфери послуг України, заступник директора ЗАТ «Каштан», уродженка Прилук.

21 серпня – народився Віктор Миколайович

Падалка (1952), заслужений економіст України. Працює в Київській міській державній адміністрації, уродженець Прилук.

22 серпня – відкрито пам'ятник (1992) Володимиру Мономаху (1053-1125), політичному діячеві Київської Русі, літописцю, який вперше у 1085 році згадав у «Повчанні своїм дітям» наше місто. Скульптор С. Т. Кантур.

22 серпня – народився Григорій Григорович Радченко (1947), відомий у місті художник, уродженець Прилук.

29 серпня – Прилуки стали повітовим містом (1797-1802) Малоросійської губернії.

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

(Продовження. Початок у №7)

Любов Василівна Забашта багато і успішно працює і в жанрі поеми, зокрема драматичної, зробивши помітний вклад в цьому напрямку. Жанр драматичної поеми, видно, не випадково полюбився їй – тут є простір для зображення драматичних героїчних ситуацій, сильних людських характерів, здатних на самопожертву.

Мабуть найбільшою удачею авторки є її поема «Тернова доля», присвячена Тарасові Шевченкові. Це поема про останні роки Великого Кобзаря. Як зазначив відомий літературознавець

і критик Анатолій Костенко (у передмові до збірника: Любов Забашта Незабудки. К., 1966), «Цей твір оригінальний як у самій інтерпретації подій, так і в творчих засобах. За художньо-композиційною майстерністю – це найдосконаліша річ поетеси і одна із кращих драматичних поем останніх років. Найкращими тут є сторінки, де показано звичайні сцени із біографії Шевченка, де герої міцно приросли до свого соціально-побутового тла, де говорять і діють так, як того вимагає історична правда...».

Любові Забашті вдалося створити річ непере-сичну, а місцями і високонатхненну. В ній конк-

(Продовження на 2 стор.)

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

ретна біографічна канва поєдується з узагальненою репрезентацією головних мотивів боротьби і творчості Шевченка за допомогою імітації його поетичних рядків.

Поетеса всебічно ознайомилася з епохою, в період якої жив і творив Тарас Шевченко, дослідила обставини життя поета; звичаї і побут, особливості мови його сучасників і створила у своїй поемі живий образ борця за звільнення селян з кріпосної неволі.

Палкий пафос і ніжний ліризм, чудові малюнки природи, драматизм зображених подій вигідно виділяють поему серед багатьох творів цього жанру.

Поема починається з опису Новопетровського форту на пустельному березі Каспійського моря, де, куди не кинеш оком, кам'яні брили, ні трави, ні дерева. Видно стіни укріплення, солдатські казарми. Перед читачем постає образ поета: Шевченко спить в карцері, куди його запроторили з наказу п'ятого поручика за відмову хильнути горілки з офіцерами.

Під час сну Шевченку наснилася княжна Варвара Рєпніна. На думку А. Костенка, це найцікавіша сцена уявної зустрічі Шевченка-солдата з княжною, яка, висловлюючи свої почуття до поета, повідомляє, що «гірку жалобу зодягла» ще тоді, як взяли Шевченка «у солдати».

Здогадуючись про глибинні почуття княжни, поет по-людському співчуває їй, але й сам твердо розуміє, що не знаходить нікого, чия душа так відповідала б його душі, як душа княжни, але змушений залишатися для неї лише братом, а її просить вважати себе його сестрою:

Моя ти сестротько єдина.

Який коханий я тобі?

І далі поет говорить про те, який переполох тоді зчинився, коли мати Варвари дізналася про її почуття до поета. На заваді їхніх подальших взаємних стосунків стало кріпацьке походження Шевченка. Все ж таки княжна засвідчує поету:

Для мене ви і нині, як раніш,

Моя любов єдина і остання.

І я напам'ять знаю кожен вірш,

Який ви залишили на Україні,

*І ті, що вийшли в вашім «Кобзарі»,
Здалека шлю квиління вам чайні.
Молюся вам, немов своїй зорі.²⁶*

Мабуть вперше, на думку А. Костенка, княжна Варвара Рєпніна стала на увесь зріст і заговорила на повний голос, як жінка предових поглядів, а не як «представниця поміщицького панівного класу». Рєпніна не тільки співчувала ідеям декабристів – вона жила ними. Адже ж видатний декабрист С. Г. Волконський – то рідний брат її батька, М. Г. Волконського-Рєпніна. Більше того, коли дружині Волконського уряд дне дозволив взяти з собою в Сибір малолітнього сина Миколу, то М. Рєпнін взяв його до себе на виховання. Якщо додати сюди ще й захоплене листування з Волконськими то це, як стверджує А. Костенко, завершить ту атмосферу, якою повсякчас дихала Шевченкова подруга. Такою була В. Рєпніна.

І Любов Забашта, запевняє А. Костенко, – збагнула глибше погляди і думи її, аніж деякі вчені біографи.

Т. Шевченко так говорить про Рєпніну в поемі:

Лиш ви були там диво з див.

Ваш дядько – князь Волонський славний –

Як декабрист пішов в Сибір.

В вам, такій правдивій, славній,

Став казематом княжий двір.

Я вас любив за розум чистий

І за бунтарський стрій думок,

За той священний, урочистий,

Ясний дівочності вінок.²⁹

Прокинувшись, поет виймає огризок олівця, кладе захаявну книжечку на коліно і записує:

Благаю бога, щоб світало,

Мов волі, світ; сонця жду...

Поет мріє про те, щоб

Ще б в житті хоч раз

Поглянути на рідну Україну

Та на Дніпро-Славутич дрогої,

а токож про те, щоб «з кобзарями разом заспівать...». ³⁰ Шевченко гнітить становище, в якому він перебуває, його турбує думка, де знайти «сили, щоб знести... оці найбільші муки..., і довгі дні розлуки...». Він скаржиться:

О, гірших не придумаєш страждань,

Аніж загнать поета у солдати.

**Канів. На Чернечній горі.
В центрі: Сергій Козак, Андрій
Малишко, Любов Забашта.
Середина 60-х років.**

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

*Віддїть його для муштри і знущань.*³¹

Далі Любов Забашта описує події, пов'язані з крадіжкою офіцером грошей у рядового Недолі, конфлікт між ними, який мав для содата трагічні наслідки. Шевченко проявляє бажання знайти управу на кривдника у коменданта форту, хоче заступитись за обкраденого, але інший солдат відраджує поета, висловлюючи думку, що це «даремна річ» і «на них нема управи і не буде». Проте Шевченко упевнено стверджує:

*Ні, буде ще. Я вірю, прийде час,
Підрімуться новітні остряниці,
Заклекотить гаряча панська кров
І згинуть всі царі і панетятя.*³²

Знайшло у поемі і відображення стосунків Шевченка з сім'єю коменданта Ускова. Завдяки дружньому ставленню Ускова до поета було послаблено муштру і казарменний режим заслання.

Втрата Усковими маленького сина боляче вразила і Шевченка, який дуже любив хлопчика, а на звернення Ускової «І за які гріхи забрав його господь», поет відповідає:

*Я теж не могу
Забуть хлопчину. Бог не дав дітей
Мені, убогому, то людськими втішаюсь...
У засланні отут серед людей
Караюсь, мучуся, але не каюсь».*³³
*Він також зізнається Усковій, що
В неволі виріс між чужими
І неоплаканий своїми,
В неволі, плачучи умру...*

Шевченко жалкує, що «малого сліду» не покине *На нашій славній Україні,
На нашій – не своїй землі.*³⁴

Любов Забашта звертає увагу і на спілкування Шевченка з дочкою Ускових Наташею, яка називає його «дідусем Горичем», на що він, як відомо, відповідав: «Достеменний тарас Горич, моє серденько, моя ясочка!»³⁵

На побажання Ускової «Ой треба вам, Тарасе, діток мати» Шевченко відповідає:

*... Над Дніпром
Збудую я маленьку хату,
Та обсаджу ще вишнями, садком,
Та одружусь на бідній сиротині,
Нещасній, як і я... І розпочну
Безхмарні дні, у тій малій хатині.*³⁶

Усков, як відомо, доброзичливо ставився до поета, полегшує його становище, дозволяє збудувати курінь, щоб «ходити туди для роздумів...», «писати і малювати там в самотині...»³⁷

У поемі знайшли відображення і події, пов'язані зі смертю Миколи І та надії плета на довгождану свободу, з клопотанням близьких йому людей щодо звільнення його на волю. Нарешті доходить звістка про жадану свободу, яку спов-

істив Шевченкові Усков, на що поет відгукується такими словами:

*Спасибі вам. Страшенно повезло
Цьому опальному, забутому Тарасу,
Що комендантом в нього саме ви...
Отож мерщій. Не буду гаять часу...»*³⁸

І поет визначає шлях своєї майбутньої подорожі

*... на Астхань, а там і до Москви
Я через Нижній скоро завітаю,
Там Щепкін, друг мій вірний, Респіна...*

В поемі подається опис кімнат Шевченка в Нижньому Новгороді, де він змушений був надовго зупинитися. Поет чекає дозволу на право повернутися до Петербурга. Тут же відбулася і його хвилююча зустріч з актором М. Щепкіним, який приїхав із Москви на побачення з Т. Шевченком. Як відомо, щире особисту дружбу актора і поета скріплювало не тільки кріпацьке походження обох, а й однакове розуміння ролі і значення літератури та мистецтва, як великої перетворювальної сили суспільства.

Ось як описує цю зустріч Любов Забашта:

*Михайле мій Семеновичу, п'ємо
За добре серце друга, і за те,
Що ми об землю нашим горем б'ємо,
Нехай богилою воно не зацвіте.
Заворожи, мій волхве сивоусий,
Чи буду я в Україні, чи ні,
Бо я найбільше, голубе, боюся
Померти в самоті на чужині...»*³⁹

Любов Забашта не обійшла увагою й захоплення Т. Шевченка акторкою Нижегородського театру Катериною Піуною, її грою та спробу одружитися з нею.

Тодішній Нижегородський театр, як зазначають дослідники, користувався великою популярністю. Це був один з найстаріших провінційних театрів. Часто відвідуючи його вистави, Шевченко зробився завзятим театралом, заприятелював з багатьма виконавцями ролей, давав проникливі оцінки репертуара, навіть допомагав у художньому оформленні спектаклів. Спроба одружитися з Катериною Піуною, як відомо, не вдалася. На звернення поета до батьків «Чи віддасте за мене Катрусу?», її мати відповіла:

*Катрусу? Ви жартуєте либонь?
Їй ще шістнадцять літ. Вона ж дитина!
А вам за сорок. Боже вам боронь.*

Від тих нерівних шлюбів...

*В нерівних шлюбах щастя не буває.*⁴⁰

Та у поемі Любові Забашти закінчується намір Т. Шевченка одружитися з молоденькою акторкою Катрусею Піуною.

Далі у поемі події переносять читача вже до Петербурга, в Академію художеств, де відбу-

Тарас Шевченко в творчості Любові Забашти

вається зустріч Т. Шевченка з Зигмунтом Сераковським, теж колишнім засланцем, між якими за свідченням А. Гофмейстера (також польським засланцем) існував дух взаємоприязні і братерства.⁴¹

Шевченко дякує З. Сераковському за підтримку про звільнення поета із заслання:

Спасибі вам, що допомогли мені,
Коли я був в далекому засланні.⁴²

Любов Забашта звертає увагу читачів і на стосунки Тараса Шевченка з Ликерою Полусмак та спробу поета одружитися з нею. Поета приваблюють її «очі променисті», які «лиш на українській родяться землі».⁴³

Відомий і фінал цих стосунків, що закінчився розривом, і поданий в таких рядках поеми:

Моя надія безталанна!

*А я, дурний, вже так хотів
Й собі по-людському пожити...
Барвінок цвіє і зеленів
Його недосвітом побито.⁴⁴*

Після повернення Т. Шевченка до Петербурга відновилося його спілкування з М. Костомаровим, П. Кулішем, М. Гулаком, що також знайшло своє відображення на сторінках поеми. Любов Забашта звертає увагу читачів на особисте знайомство поета з письменницею Марко Вовчок, творчість якої привернула увагу Т. Шевченка і була ним високо оцінена. У відповідь письменниця зворушливо промовила:

*Спасибі батьку. Я, на жаль,
Цих слів іще не заслужила,
Так мало я в житті зробила.⁴⁵*

Наступний епізод у поемі переносить читача до кімнати в Академії мистецтв. 9 березня – день народження поета; він, хворий, лежить у ліжку на антресолях, академічний сторож розпалює грубу. Шевченко жаліється Зигмунду Сераковському, який прийшов провідати поета:

*Чи здійсниться надія давня,
Чи гляну я хоч здалека
На рідний Дніпр, на сині хвилі,
На України далі милі?*

Зигмунд його заспокоює, на що Шевченко відповідає:

*Та не забудь, коли б помер,
То поховайте на Вкраїні,
Як в «Заповіті»...⁴⁶*

В заключних сторінках поеми описано і останні хвилини життя поета. Йде мова, зокрема, про те, як Шевченко, зтискуючи зуби від болю, сидить у ліжку, впершись руками, заплющивши очі, і йому жагуче захотілося дихнути степом України, що сам прийшов до нього в останній момент життя:

безкрай, розлогий степ, бурхливий Дніпро і

широкий шлях, а на ньому з'явився Перебендя з кобзою і заспівав українську думу. На звернення до нього Шевченка:

*Скажи, кобзарю, може гріх,
Що я твою підслухав думу.
І записав і оновив –
В рядки гарячі перелив
І сам згорів від цього суму?
Перебендя відповідає:
Та я ж – це ти, ти – це я,
І доля наша – це твоя
Гіркая доля і неволя,
Як та могила серед поля,
Що в тихім сонечку сія.*

*Тарасе – батьку, ти не вмреш,
Бо я не вмру – аж доки світу,
Тобі не буде перекувіту!
Ти і в нащадках оживеш!⁴⁷*

Розплющивши очі Тарас побачив, як догоряє на столі свіча. Годинник пробив чотири, і так захотілося йому зійти в майстерню... Шевченко зводиться з ліжка. Тримаючись за поручні, сходять східцями вниз:

*А сили, сили десь втікають,
Нема чим дихать, груди тисне...
Прощай, мабуть і ти моя
Ще не доспівана пісне...⁴⁸*

Похитнувся на останній сходинці, вхопивсь за серце, тихо зойкнув і впав.

Як бачимо, Любов Забашта вклала в цей твір всю пристрасть свого серця і оте набуте творчим досвідом уміння бути ніжною і мужньою водночас, неприменною до всякого зла і несправедливості: Тарас Шевченко постає в поемі живою людиною, великим страдником, але передусім – немеркнучим для поколінь прикладом незламного духу і непокори.

Анатолій Риженко

1. Любов Забашта. Ой катрине, катриночку. Поезії. К., 1968.
2. Любов Забашта. Пісня і хліб. К., 1961.
3. Любов Забашта. Вибране. К., 1987.
4. Любов Забашта. Ой катрине, катриночку.
5. Любов Забашта. Устами неложними. К., 2003.
6. Т. Г. Шевченко. Біографія. К., 1984.
7. Олександр Кониський. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. К., 1991, с. 353-354.
8. П. М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989.
9. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966.
10. Любов Забашта. Вірю людині. К., 1963.
11. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982.

Карпилянському Леоніду Михайловичу – 60!

Наше знайомство відбулося близько чверті віку тому, коли я став часто відвідувати музей, спілкуватися з його працівниками, ділитися думками з приводу пошуків краєзнавчих матеріалів, які можна було б використовувати у своїй практичній роботі з школярами.

Саме тоді й було започатковано створення краєзнавчого товариства імені В. І. Маслова, на засіданнях якого обговорювалися проблеми пошуку матеріалів з історії рідного краю. Накопичений пошуковий матеріал краєзнавчого характеру вартий був того, щоб ним могло скористатись більш широке коло людей – любителів історії рідного краю, зокрема вчителів історії, географії, літератури, класні керівники у своїй роботі з підростаючим поколінням.

Тоді ж і виникла думка про створення такого друкованого органу, на сторінках якого можна було б у повному обсязі подати напрацьований матеріал.

Таким друкованим органом, як відомо, і стала газета «Скарбниця», ініціатива створення якої і належить саме директору музею Леоніду Михайловичу Карпилянському.

Думка про створення такої газети була одностайно схвалена і підтримана участю у її випуску всіма краєзнавцями. При нагоді слід відмітити – нещодавно за участі працівників музею, краєзнавці, широкої громадськості і місцевих засобів масової інформації «Скарбниця» відсвяткувала своє 15-річчя!

Значний пройдено шлях, на якому подолано

чимало труднощів і перешкод. І в цьому бугато зусиль довелось докласти Леоніду Михайловичу.

Він являється автором нарисів «50 славних прилучан», «Заслужені працею» та ряду інших цікавих видань. У співавторстві з Г. Гайдаєм Л. Карпилянський випустив «Книгу Пам'яті», присвячену воїнам – прилучанам, які загинули у Великій Вітчизняній війні (1941 – 1945 рр.) Заслугує на увагу і нещодавно підготовлений ним для учнів, вчителів, всіх, хто цікавиться історією рідного краю «Календар знаменних і пам'ятних дат Прилук».

Леонід Михайлович лауреат журналістської премії «Золотий передзвон Придесення» та літературної премії імені М. Коцюбинського.

Відчутним залишається його внесок, звичайно, у першу чергу, в розвиток музейної справи, в організацію, оформлення і проведення цікавих виставок та зустрічей з творчими особами.

Останнім часом йому доводиться докладати чимало зусиль у справі проведення реконструкції відведеного нового приміщення для краєзнавчого музею. Він впевнений, що недалекий той час, коли жителі і гості нашого міста зможуть бути свідками і учасниками відкриття цього необхідного для духовного розвитку закладу культури.

Здоров'я тобі, Леоніде Михайловичу, на многі літа, творчої наснаги і нових здобутків на ниві розвитку краєзнавчої справи.

Анатолій Риженко

До дня народження видатного бджоляра

Петро Іванович Прокопович

«Присвятивши себе бджільництву я віддав йому все життя, всі думи, всю пильність»...

Цей видатний український бджоляр – новатор народився 10 липня 1775 року в селі Митченки нині Бамацького району на Чернігівщині. Його батько – Іоан Прокопович з роду дворян служив св'ященником – намісником села Митченки, був одним з самих освічених і видатних церковних діячів свого часу. Виховував свого сина високоідейною освіченою дитиною.

Петро успішно закінчив Київську духовну

академію. Житейські обставини змусили його поступити на військову службу, хоча і не відчував ніякого потягу до цієї кар'єри. Приймав участь при будівництві міста Одеси – на посаді начальника краслярської майстерні, користувався високим довірям і повагою знаменитого інженера генерала Деволанта. В складі Павлоградського гусарського полку воював в Персидській війні, а також на Кавказі. Під командуванням Суворова брав участь у штурмі Праги і Варшави і в італійській компанії. В чині поручика Петро Іванович Проко-

Петро Іванович Прокопович

пович ще зовсім молодим (25 років) в 1799 році вийшов у відставку по причині хвороби голови. Прожив у свого батька в Митченках. Захопився бджолами. Став купувати книги про бджіл на різних мовах, адже володів латинською, грецькою, французькою і польською мовами, досить вільно користувався німецькою та італійською.

З цього часу і почалася триумфальна хода П. І. Прокоповича як бджоляра-практика і науковця – новатора, що здійснив справжній переворот у бджільництві. Спочатку йому слугувала пасіка брата, що налічувала до 30 вуликів – дуплянок. Ось як писав про свої перші бджоляні поривиння сам Петро Іванович:

«Коли я заглянув до вулика і побачив бджіл що сиділи, або повзали по стільниках і шуміли, раптом загорілось в мені гостре бажання завести їх. Все літо провів я в спостереженні за братовими бджолами і уже в 1800 році вирішив купити десятину землі для своєї осілости і завести бджіл».

Через дві роки Прокопович мав уже більше семидесяти бджоляних родин. Але 4. вересня 1808 року пожежа знищила все дворище і багато вуликів. Залишилось від пожежі десять карбованців та діжечка меду в два пуди. Довелось поселитись в землянці – бджолянику. Всю зиму цього року Петро Іванович виготовляв (виготовував) вулики – колоди для своєї пасіки. Через три роки в ній уже було більше трьохсот бджоляних сімей. Через шість літ пасіка вже налічувала більше тисячі вуликів. В літературних джерелах свідчить, що пасіка Прокоповича була найбільшою в світі і налічувала до 10000 сімей. Старожили Батурина краю передавали, що нумерація вуликів у пасіці доходила до 12 000. Важко собі уявити таку пасіку, а як непросто було її обслуговувати. Цю роботу виконували учні бджолярської школи створеної майстром. А ще ж величезною проблемою було забезпечення медоносами такої гігантської кількості бджіл.

Цікаво знати, як в той далекий час відбувався збір бджоляного урожаю – меду з дуплянок – колод. Восени або влітку бджолярі продавали вулики колоди з бджолами «на вибір». Як свідчив Прокопович, це робилось так. Баришники, що купували мед, перш за все виготовляли багато гнотів намочених в кип'ячій сірці. Потім поруч з пасіками викопували невеликі ямки, де вже тліли сірчані гноти. Ядучий дим вбивав бджілок і вони осипались на дно. Потім стільники вирізали з вуликів. Прскопович свідчив: «За одно літо та осінь один такий скупник – торговець, що їздив по різним бджоляним угіддям, задшував від

1000 до 2000 і більше бджоляних сімей. По всій Російській імперії знищували їх мільйони!».

Зауважимо, що уже в ті часи найбільш досвідчені бджолярі вміли димом переганяти бджіл до порожніх вуликів, вирізали медові стільники, а з розплодом і пергою пересаджували зі старого вулика – колоди в новий. Ця вся процедура була занадто копіткою і трудомісткою, повільною і супроводжувалась неабияким опротивом бджіл, що безжально жалили. Але таким чином досягалась подвійна вигода. Перше і найголовніше – зберігалась від знищення бджоляна родина. Подруге підвищувалась якість меду, адже відокремлювались від медових стільники з розплодом. При вбивстві ж всієї сім'ї бджіл вирізались геть усі стільники з дуплянок, а потім піддавались медовидаленню чи тепловому в печах чи механічному в пресах. До рідкого меду таким чином потрапляла і сук з розплоду. Така практика вбивства великої кількості бджоляних родин в вуликах – дуплянках продовжувалась з самої древності з періоду зародження бортництва і аж д другої половини 19 століття. Таку практику П. І. Прокопович прирівнював з тим господарем, що зарізав курку, яка щоденно приносила йому золоті яйця.

Відшукуючи практичні можливості збереження бджіл через численні спроби неудач і помилок, Петро Іванович в січні 1814 року сконструював перший в світі вулик зі зйомними рамками. Він називався втулочним, бо передня стінка його складалась з трьох втулок, що виймалися. А ще такий вулик називався «переворотним» бо для оновлення бджоляного гнізда він раз в три роки перевертався верхом вниз. Прокопович писав: «Мій спосіб вирізки меду полягає в тому, щоб кожен вулик простояв без підрізки стільників три роки і вже в кінці останнього був вирізаний неповністю з голови на третину, а повний наполовину і був переворотним».

Прокопович першим винайшов і примінив штучну вошину, що значно прискорило створення бджолами нових стільників. Він винайшов медогонку для видалення меду з комірок не зруйновуючи старі стільники, тобто забезпечив створення стільників – суші. Це теж зберігало велику енергію бджіл – будівниць, що теж нарощувало потужність бджоляних родин.

Ще Прокопович першим в своїх вуликах примінив дощану (а потім і металеву) перегородку – сітку, через яку проходили робочі бджоли, але не проходила матка. Цим забезпечувалось відокремлення бджоляного гнізда від медових рамок. Цей винахід і привів до створення корпусних вуликів з одним, двома, а то і трьома магазинами. Такого типу вулики так звичні нам

Петро Іванович Прокопович

нині.

Винайдений П. І. Прокоповичем рамковий («втулковий») вулик разом з іншими нововведеними, кожне з яких є революційним, стали швидко впроваджуватись в практику бджолярства на Україні і в усьому світі. Метод утримання бджіл в таких вуликах був описаний П. І. Прокоповичем в 12-ти книгах, але ці «Записки про бджіл» не були видані і, на жаль, рукописи не збереглись.

Прокопович мав повне право говорити про себе: «Я проникнув в темниці роду бджоляного далі всіх моїх попередників».

Перший свій рамочний вулик Прокопович назвав «Петербургом». За спогадами сучасників в цьому вулику жили бджоли ще і в 1846 році. В Батуринському краєзнавчому музеї, який я разом з племінницею Тетяною відвідав у 2000 році, серед інших пасічних експонатів пов'язаних з ім'ям Прокоповича, чільне місце займає один з перших його рамочних вуликів. Такий простий виріб з дирчатим вічком – льотком, пофарбований в брунатний колір! Так просто, але ж як геніально!

Це відкриття П. І. Прокоповича фактично стало революцією в бджолярському мистецтві, що підняло культуру виробництва чистого меду і воску, зберігало і множило кількість пасік і вуликів в них, а особливо також дало можливість вивчати життя бджіл, проводити їх селекцію.

Видатний бджоляр і винахідник П. І. Прокопович в 1818 році добився дозволу відкрити при своїй пасіці в селі Митченках першу і єдину тоді в Європі (да і в усьому світі) бджолярську школу. В 1830 році вона, як і пасіка, була переміщена до села Пальчики цього ж району. Школа мала тритичний термін навчання. Головним предметом тут було, звичайно, бджільництво. Але також викладались граматика і арифметика, садівництва, квіткарство і, навіть, шовківництво. Прокопович сам готував конспекти лекцій і до кінця років своїх вів викладання.

Бджолярська школа Прокоповича на протязі 47 років свого існування випустила 637 пасічників з яких 420 займались цією справою, поширювали і пропагували свої знання. Деякі з випускників школи потім стали видатними бджолярськими діячами свого часу.

Характерно, що школа утримувалась коштами самого Прокоповича та ще за рахунок тої платні, що вносили поміщики за тих селян, що тут навчалися. Петро Іванович писав: «Мета моїх зусиль є поширення справжніх знань про бджіл, відкриття можливостей підняти цю багатющу галузь господарства на найвищу ступінь доско-

налості і поширенності. Для здійснення цього треба залучати людей, яких дуже несправедливо і образливо називали «підлими». Підлими повинні рахуватись «тунеядці», а не люди, які є багатством і силою держави».

Школа Прокоповича була справжньою академією бджолярського мистецтва. Сюди часто приїхали бджолярі – аматори і просто зацікавлені люди для набуття досвіду чи для розширення свого світогляду. Зрідка навіщали школу і деякі урядовці сановники, одного разу приїздив сюди навіть сам імператор.

Влітку 1843 року до села Пальчики завітав Тарас Шевченко. П. І. Прокоповича він у своїй повісті «Близнець» назвав «славним пчеловодом».

П. І. Прокопович займався не тільки бджолами. Він любовно плекав свій сад та виноградник.

Невичерпна енергія Прокоповича спрямовувалась і на інші справи. Так в 1838 році він наполегливо клопотався про обладнання при школі друкарні та літографії для можливості розповсюдження наукових праць і посібників по бджільництву. На жаль добитися цього не зміг.

Особлива увага дослідником приділялась вивченню місцевої медоносної флори. Відпрацьовувались методи лікування хвороб бджіл, а також боротьби з природними шкідниками. На чільному місці в дослідженнях була селекція бджіл, а також організація праці бджолярів.

Плідна діяльність Петра Івановича знайшла визнання. Йому було присвоєно звання дійсного члена Московського товариства сільського господарства, яке нагородило його золоту та срібну медалями. Вільне економічне товариство подарувало йому мікроскоп. Мав також нагороду і від уряду – орден святого Володимира 4-го ступеня.

Петро Іванович Прокопович закінчив свій земний шлях на 75-му році життя 3-го квітня 1850 року. Поховали його у склепі під рідними липами в селі Пальчики. На могилі в 1954 році було встановлено пам'ятник.

Славету і благородну справу Прокоповича продовжила ціла плеяда його учнів – послідовників. На Чернігівщині плідно діяли такі корифеї бджільництва, як С. П. Великдан, С. Пономарьов, Я. Костенецький, О. Покорський-Жоравко, М. Цвет та інші.

Заслужену славу П. І. Прокоповичу увічнює пам'ятник йому в м. Батурині на Чернігівщині та у Львові. Ім'я Прокоповича в 1975 році присвоєно Українській дослідній станції в місті Гадячі.

Вадим Плошко

Слово про хліб

Хліб – основний продукт харчування. Хліб був відомий людям з глибокої давнини, більше 15 тисяч років тому назад. На думку вчених, якраз в ті далекі часи люди вперше стали збирати, а потім і сіяти хлібні зерна, які були предками нашої пшениці, жита, вівса та ячменю. В кам'яному віці люди їли зерна в сирому вигляді. Археологи встановили, що прапрабабусею хліба була рідка каша із зерен. Потім люди навчилися розтирати зерна між камінням і змішувати одержану муку з водою. Так з'явилися перші жорна, перша мука, перший хліб.

При розкопках Помпеї знайшли будинок, який належав Гаю Юлію Полібію. Один настінний напис свідчив таке: «Прошу зробити еділом Гая Юлія Полібія, при ньому хліб був хороший». На хліборобів не накладалися ніякі державні повинності, щоб вони без всіляких перешкод могли пекти хліб. Так сказано у відомих істориками наказах візантійських цехів 10 століття.

Проїшли тисячоліття, але хлібне зерно і досі залишається чудом природи. Маленьке зернятко вагою в 35-40 міліграмів вібрало в себе самі цінні, необхідні для нашого організму речовини. З хлібом людина отримує білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінеральні солі, воду. Кількість цих елементів залежить від сорту хліба. В житньому хлібі вміст білка до 4,7%, в пшеничному – 8,7%. Білки житніх сортів мають незамінні амінокислоти. Є в хлібі і жири: від 0,6% в пшеничному формовому до 12% в здобному пшеничному. Власні жири хліба знаходяться в зародковій його частині. В оболонці зерна міститься клітковина. Чим більше очищають зерно від оболонки (вищій і перший сорт муки), тим

більша мука і тим менше в ній і в хлібі, який з неї випікають, клітковини. Як відомо, клітчатці належить важлива роль в процесі травлення: вона посилює перистальтику кишечника і сприяє більш швидкому проходженню їжі по шлунково-кишковому тракту.

Хліб – продукт висококалорійний. Це пояснюється тим, що в ньому міститься від 30 до 40% крохмалю і 1,3 – 3,0% простих цукрів – головних постачальників калорій. Хліб – важливе джерело вітамінів групи В. Наприклад 500г хліба із пшеничної муки забезпечує добову необхідність людини у вітаміні В1 на 68%, у вітаміні В2 – на 28% і у вітаміні РР – на 82%. З хлібом ми отримуємо значну кількість мінеральних речовин: калію, кальцію, магнію, натрію, фосфору, хлору, сірки, заліза, міді, йоду, фтору, марганцю.

Характерно, що вітаміни і багато мікроелементів знаходяться в основно в оболонці хлібного зерна. Тому в муці вищих і перших сортів і в хліболулочних виробках із такої муки мінеральних речовин і вітамінів в 2-4 рази менше чим в муці грубого помолу. Багато людей стараються купити свіжий, навіть гарячий хліб. Але такий хліб не дуже корисний, він погано перетравлюється в шлунку. Тому хліб потрібно їсти через 3-4 години після випікання. Але і черствий хліб, який пролежав 2-3 дні вже не такий корисний.

Хліб дає людям силу для життя і праці. З давніх часів і по наш час люди віддають хвалу хлібові. Народна мудрість говорить так: «Хліб – всьому голова», «Буде хліб, буде і пісня», «Ніякий зливочок золота не замінить кусок хліба».

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯВСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській
друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 740 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 9 (123)

Вересень 2007 року

В цьому місяці:

4 вересня - народився Олександр Іванович Ложковой (1947), заслужений працівник промисловості України, бурильник УБР

Д.І.Яворницький - популяризатор творчості Т.Г. Шевченка

«Моїм правилом у житті було – парцой... працюй доти, доки служать тобі руки і доки б'ється живе серце в твоїх грудях, працюй на користь твого народу і на благо Батьківщини, дорогої тобі».
Д.І.Яворницький.

Дмитра Івановича Яворницького ми знаємо, перш за все, як видатного українського історика, етнографа, археолога, академіка, який головну увагу приділяв дослідженню історії Запорізької Січі, і праці якого, багаті на фактичний матеріал, не втратили значення й досі.

В той же час, що мало кому відомо, він був ще й фольклористом, лексикографом, і що особливо важливо для літературознавців, виявляв постійний інтерес до творчості Тараса Шевченка, вважаючи її важливим джерелом пізнання народного життя.

Саме цими відомостями з життя і діяльності Д.І.Яворницького, на основі використаних джерел, мені хочеться поділитися з читачами.

З особливою любов'ю збирав професор Яворницький усе, що стосувалося життя й творчості поета. Найцінніші з документів були - автобіографія Кобзаря, яку написав Т.Г.Шевченко 1860 року російською мовою, а біля неї - лист з Берзни від П.Куліша, доданий до цієї автобіографії... Були і оригінали документів про заслання Тараса Шевченка та лист поета до свого побратима - артиста М.С.Щепкіна.

Поступово до них додавалися й інші, не менш цікаві і важливі документи та експонати, які згодом були оформлені в спеціальній вітрині.

Мандруючі по Україні й далеких закутках Росії, Дмитро Іванович ніколи не забував про Т.Г.Шевченка і розшукував у старих людей та букиністів матеріали, пов'язані з життям геніального співця.

Неоціненну знахідку - документи-оригінали про заслання Т.Г.Шевченка в далекий Закаспійський край Д.І.Яворницький дістав 1305 року в завязаного антиквара Ф.О.Романовича, що працював тоді в Ростові-на-Дону, й заплатив за них 150 карбованців.

(Продовження на 2 стор.)

Д.І.Яворницький - популяризатор творчості Т.Г. Шевченка

Ці документи, як розповідав Яворницький, Романович придбав у свого товариша-офіцера, який їздив у Новопетровське приймати справи після закриття цієї фортеці.

Заслугує на увагу також історія уривка справи про переведення Т.Г.Шевченка з одного місця заслання до віддаленішого й гіршого. 1883 року в м.Оренбурзі викладач Оренбурзького інституту благородних дівиць, а пізніше директор першого реального училища в Катеринославі М.П.Вавилов якось зайшов в одну крамничку купити собі тютюну. Хлопчик, даючи йому тютюн, загорнув його в піваркуш паперу, писаного з обох боків моторною писарською рукою. Вдома М.П.Вавилов, розглядаючи цей аркуш, натрапив на рядки, що стосуються слідства «рядового Тараса Шевченка», про сувору заборону писати й малювати, а також переведення його у віддалені райони Оренбурзького краю. Прочитавши цього папірця, М.Вавилов затремтів од хвилювання. Він одразу ж кинувся до тієї крамнички, де годину тому купував тютюн, щоб докладно розпитати, як цей папірець попав до господаря крамниці та чи не збереглося в нього ще якихось документів.

Д.І. Яворницький у запорозькому одязі (кінець 90-років XIX ст.)

На жаль, крамар нічим не порадував. Розводячи руками, він сказав: «Ці папери ми купили у фортеці на пуди для обгортання товару; багато з них розійшлося, а ця, в яку хлопчина загорнув вам тютюн, була остання».

Чверть віку цей історичний уривок лежав у М.П.Рачилова. Після його смерті Д. І.Яворницький довідався, що цей документ не пропав і зберігається в дружини небіжчика.

В січні 1908 року Дмитро Іванович пішов на квартиру Вавилової.

«Шановна Катерина Федорівна, ви зробите велике діло, коли отой папірець про Шевченка віддасте до музею. Ваше ім'я повік не забудуть».

Додому Дмитро Іванович повертався з новим дорогим скарбом. Згодом і цей уривок він поклав назавжди у Шевченкову вітрину.»*

Чи не найбільшим скарбом для Яворницького була знахідка рідкісного «Кобзаря» Т.Шевченка в темно-коричневій палітурці 1860 року, бо на першій сторінці «Кобзаря» - власноручний напис поета: «Марії Степанівні Козачковській з чоловіком та дітками». Наприкінці книжки вклеєно листи Т.Г.Шевченка, які посилав він з Орської фортеці до свого близького друга Андрія Осиповича Козачковського.

Коли ця книжка потрапила до рук Д.І.Яворницького, він мало не скрикнув - йому попався справжній скарб. Мало того, що «Кобзар» мав дарчий напис самого Тараса Шевченка, - в ньому були підклеєні листи поета з Орської фортеці.

А трапилося це в один із його походів на ринок у базарний день. Зайшовши до книгаря, що торгував старими книжками, Яворницький, як завжди весело, спитав:

- Ну що у вас новенького?

Книгар мовчки підвівся з стільця, дістав з верхньої полиці книжку й. подав директорові музею.

- Подивіться, Дмитре Івановичу, на цю книжку, може вона вас зацікавить.

- Давайте, подивлюся... Скільки ж вам дати за це?

- Двадцять копійок.

Д.І.Яворницький витяг з кишені двадцять копійок, вручив їх книгареві й, потиснувши на прощання руку, пішов, не оглядаючись, додому. Власне, не пішов, а полетів, бо така цінна знахідка навіть йому не часто потрапляла до рук.

Як відомо, цей примірник «Кобзаря» Т.Шевченко надіслав у 1860 році до Переяслава, після того як побував у свого друга під час останньої, третьої подорожі на Україну влітку 1859 року.

Розглядаючи дома «Кобзаря» та листи Тараса Шевченка до лікаря А.Козачковського, вчений, зрозуміло, цікавився, як це «Кобзар», що був, безперечно, власністю переяславського лікаря Козачковського, попав на катеринославський базар.

Але вченому не поталанило тоді встановити це. І тоді, як зазначає Іван Шаповал у своїй книзі «У пошуках скарбів», він звернувся листом до внука

Д.І.Яворницький - популяризатор творчості Т.Г. Шевченка

А.С.Козачковського Андрія Йосиповича Козачковського, який учителював у Переяславі, й попрохав його сказати з цього приводу своє слово. Ось що відповів йому А.Й.Козачковський: «Мій дядько, Іван Андрійович Козачковський, полковник старої армії, після війни 1914-1918 рр. жив деякий час у Переяславі, а у вересні 1919 року виїхав додому - в Севастополь. В дорогу взяв з собою подарований колись дідові «Кобзар». Дядько добрався пароплавом до Катеринослава, потім пересів на поїзд. На станції Синельниково на цей поїзд наскочили махновці і пограбували його. «Кобзар» лежав у невеличкій дорожній скринці.

Звісно, махновці найменше цікавилися книжками, і, мабуть, цей «Кобзар» пішов по руках. Дядько мій, у чому стояв, добрався до Севастополя... Наскільки я пригадую, в кінці книжки було вплетено два листи..., які писав Тарас Шевченко моєму дідові із Орської фортеці. Ці листи опубліковано...

З пошаною. А.Козачковський».

Який шлях пройшов «Кобзар» Тараса Шевченка, поки потрапив до Катеринослава, - важко сказати. Згаданий вище книгар купив його за безцінь в замурзаного хлопчиська, який бігав по базару й вигукував: «Кому «Кобзаря», дешево віддам!»

Дмитро Іванович довго зберігав заповітну книжку в себе дома, а потім приніс її в музей і поклав у вітрину.

У фондах та експозиціях Дніпропетровського музею зберігаються також 12 портретів поета, намальованих на полотні олією в різні роки на початку та в першій третині ХХ ст. Автори більшості оригінальних портретів - невідомі.

Привертає увагу картина «Т.Г.Шевченко», яку випалив на дереві один із народних умільців. Гадають, що ця робота належала петриківським майстрам і ще за життя Дмитра Івановича була подарована йому, а він од себе потім подарував музеєві.

Зберігається в музеї також бюст Тараса Шевченка, виконаний А.Й.Страховим і оригінальний бюст невідомого автора.

Коли Тарас Шевченко мандрував по річці Орелі, що недалеко від Верхньодніпровська впадає в Дніпро, він зробив там кілька малюнків. На двох із них змальовано узбережжя річки, на третьому малюнку зображено дві кам'яні баби з ситильниками. Ці кам'яні баби довго стояли в гирлі річки Орелі, а потім, за клопотанням Яворницького, їх перевезли в історичний музей.

Дмитро Іванович часто організував концерти кобзарів, виступав в учбових закладах з лекціями

«Кобзар» 1860 року.

КОБЗАРЬ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Копіює Платона Сазаренка

С ПЕТЕРБУРГА
В АРХИВІ І. А. ЯВОРНИЦЬКОГО
1860

про життя і творчість Т.Г.Шевченка.

Перу Д.І.Яворницького належить також чимало публікацій, присвячених життю і творчості Тараса Шевченка. Він написав, зокрема, передмову до видання «Гайдамаків» /1885 р./, статті «Запорозжці в поезії Т.Г.Шевченка» /1912 р./, «Народні основи в поезії Т.Г.Шевченка» /1920 р./, «Шевченко і Релін» /1939 р./ та ін.

В 1909 році він видає збірку «Матеріали до біографії Т.Г.Шевченка», в якій опублікував цінні архівні, матеріали про перебування поета на засланні, - факсиміле автобіографії Шевченка. Д.І.Яворницький також присвятив йому кілька своїх поезій, зокрема «Поклик до Тараса Шевченка» /1897 р./, «Шевченкові», в яких поет постає співцем знедоленої покріпаченої України.»

В силу своїх демократичних переконань Д.І.Яворницький завжди стояв на боці народних мас, від самого початку своєї діяльності сміливо боронив кращі здобутки української культури від реакційних кіл тогочасної Росії. В 1914 році Дмитро Іванович зумів організувати в Катеринославі єдине на всю імперію святкування 100-річчя Т.Г.Шевченка.

Дослідники знайшли матеріали, які свідчать про невтомну діяльність вченого під час підготовки цього ювілею.

Так, до міської управи за участю історика надійшла заява від громадян міста, щоб дозволити розпочати організаційні роботи шевченківського ювілейного комітету. Під нею стояло 800 підписів. Знайдено й прохання Д.І.Яворницького до міської думи про асегнування 500 карбованців для видання альбому пам'яті Шевченка з документів і матеріалів, які мав вчений у своєму архіві. Однак прохання вченого було відхилено.

А в ювілейній статті, присвяченій Кобзареві, Яворницький писав: «Шевченко буде жити, поки

Д.І.Яворницький - популяризатор творчості Т.Г. Шевченка

світитиме сонце, поки сятимуть зорі, поки стоятиме світ увесь, поки житиме люд на землі, а ім'я його було, є й буде святе для всіх тих, у кого є жива душа й живе серце в грудях».

Як стверджує І.Шаповал, Д.І.Яворницький ще здавна був невтомним, пропагандистом Шевченка. 1886 року в Петербурзі з його ініціативи вийшла в світ поема Шевченка «Гайдамаки». Її пречудесно ілюстрував побратим історика О. Сластіон, а зворушливу передмову до неї написав Яворницький.

В особистому архіві Д.І.Яворницького зберігався довгий час ескіз пам'ятника Шевченкові. Історія цього ескіза така. Ще на початку ХХ ст. Яворницький, за порадою членів комісії по спорудженню пам'ятника поетові, звернувся до І.Ю.Рєпіна з проханням зробити ескіз пам'ятника. Проте в силу певних обставин цей благородний задум не здійснився. Згодом Яворницький звертається до Рєпіна знову. Це було в останні роки життя художника. Рєпін гаряче сприйняв цю пропозицію і вже почав працювати над збиранням матеріалів та виготовленням ескізів.

1928 року Дмитро Іванович одержав від Рєпіна листа й невеличкий малюнок, на якому зображено Кобзаря в солдатській безкозирці, він замріяно схилився біля перекинутої тачки - певно, щось думає писати.

Тільки кволе здоров'я, а згодом і смерть завадили йому здійснити творчий задум. Але ескізи пам'ятника й понині зберігаються в музеї Т.Г.Шевченка в Києві

як свідки глибокої пошани І.Ю.Рєпіна та Д.І.Яворницького до геніального сина українського народу.

Любов і повагу до великого Кобзаря Д.І.Яворницький проніс через усе своє життя.

Оцінюючи роль Д.І.Яворницького в духовному житті українського народу, поет Б.Олійник поставив його в один ряд з Нестором - літописцем, автором «Слова о полку Ігоревім» і Тарасом Шевченком.

Анатолій Риженко.

Джерела та література.

1. Шевченківський словник. В двох томах. Том другий. К., 1970, с.401.
2. Іван Шаповал. В пошуках скарбів. К., 1983, с.111-112.
3. Там же, с.112.
4. Там же, с. 112-113.
5. Там же, с. 110-111.
6. В.Анісов, Є.Середа. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка. К., 1976, с. 325;
7. Іван Шаповал. Вказана праця, с.111.
8. Там же, с.113.
9. Шевченківський словник. Том другий, с.401.
10. Д.І.Яворницький. Історія запорізьких козаків. У трьох томах. Том перший. Львів, 1996, с.5.
11. Іван Шаповал. Вказана праця, с.113.
12. Там же.
13. Там же.
14. Д.І.Яворницький. Вказана праця, с.5.
15. Шевченківський словник. Том перший. К., 1918, с.308.

«Молодій гвардії - 65»

*«В бою с врагами истек ты кровью...
Но в песне смелых и сильных
духом
всегда ты будешь живым
примером,
призывом гордым к свободе, к свету!»*

В спекотне літо 1942-го, як і в холодну зиму 1941-го, Вітчизна знаходилась у смертельній небезпеці. Під німецькою п'ятою опинились Прибалтика, Білорусія, Молдавія, значна частина Росії, майже вся Україна. Після 250 - денної героїчної оборони пав Севастополь, у кровавому блокадному кільці залишався Ленінград. Червона Армія потерпіла важку поразку на Керченському півострова і під Харковом, фа-

шистські війська рвалися до Північного Кавказу і Сталінграду.

Через Краснодар спішили вирватись з ворожого «мішку» військові частини і біжинці. 20 липня 1942 року місто було окуповане фашистами. Побезлюдних вулицях проноситься мотопіхота, гримлять чоботи окупантів. Завойовники принесли з собою «новий порядок».

Перший наказ німецького коменданта був коротким, усього десять рядків. Але в ньому була виражена уся сутність «нового порядку»; не здав зброю - розстріл; не з'явився для реєстрації у поліцейський відділок - розстріл.

Місто повинно було працювати на нових господарів; але ніяк не жити своїм життям. Окупувати територію - ще

«Молодій гвардії - 65»

не значить поневолити народ. Для досягнення своїх цілей фашисти не цуралися ніяких засобів. Де не допомагали звірства, там йшла в хід хитрість, а частіше і те і друге одночасно.

Перші підпільні антифашистські групи у Краснодоні і прилеглих населених пунктах з'явилися у серпні 1942 року. У вересні вони об'єдналися у підпільну комсомольську організацію «Молода гвардія» і розпочали активну боротьбу з окупантами.

«Перед лицем своїх друзей по оружию.
Перед лицем своєю родной многострадальной земли.

Перед лицем всего народа...» .

Так розпочалась жорстока і дуже небезпечна боротьба молоді з окупантами; Впродовж довгих місяців комсомольці боролися з ворогом, - вони писали листівки, розповсюджуючи їх у місті і прилеглих населених пунктах, зривали плани гітлерівців по вивозу у Німеччину сільськогосподарських тварин, хліба вугілля, виводили з ладу телефонний зв'язок, організовували саботаж і диверсії на підприємствах.

Бойові групи молодогвардійців підготували і провели ряд бойових операцій проти окупантів: визволили близько ста радянських військовополонених, розгромили декілька ворожих автомашин зі зброєю і боєприпасами, спалили фашистську біржу праці.

Окупанти постійно відчували опір своїм діям і розпорядженням, бачили, що він все більш посилюється, а значить стає більш організованим і шукали, «винуватців».

У січні 1943 року їм вдалося напасти на слід підпілля і заарештувати майже усіх учасників, а після жорстоких допитів - закатувати у шурфа шахти №5, п'ятьох підпільників /і серед них Олега Кошового/ розстріляли у Гримучому лісі біля м. Ровеньки.

13 вересня 1943 року Указом Президії Верховної Ради СРСР У.М.Громовій, О.В.Кошовому, С.Г.Тюленіну, І.О.Земнухову, Л.Г.Шевцовій посмертно було присвоєне звання Героя Радянського Союзу, трьох учасників нагороджено орденом Червоного Прапора, 35 – орденом Вітчизняної війни I ступеня, шістьох - орденом Червоної Зірки, 65- ох медаллю «Партизану Вітчизняної війни» I ст. 13 грудня 1960 року Указом Президії Верховної Ради СРСР Третьякевич В.І. нагороджений орденом Вітчизняної війни I ст., а 5 травня 1990 року Указом Президента СРСР, командир «Молодої гвардії» Туркеничу І.В. присвоєне звання Героя Радянського Союзу.

Незважаючи на часові відстані і політичні зміни, історія всесвітньо відомої підпільної організації «Молода гвардія» була і має залишатися для все нових поколінь прикладом беззавітного служіння Вітчизні, готовності заради неї на самопожертву.

Герої Краснодону не дожили до світлого Дня визволення, але назавжди zostалися у пам'яті поколінь.

Тетяна Іваченко.

Вчорашні учні стали підпільниками. Серед і наш земляк Олег Кошовий. Для керівництва був створений штаб, командиром якого вибраний бувший фронтовик, офіцер Іван Туркенич. В організації був введений військовий порядок і дисципліна, визначені мета і завдання. Кожний, хто вступав до лав «Молодої гвардії» приймав клятву:

Заводу „Будмаш -100”

Відкрите акціонерне товариство (ВАТ) завод «Будмаш», якому в 2007 році виповнюється 100 років, в останню чверть ХХ століття був і залишається одним із лідерів серед підприємств України і країн СНГ по виробництву будівельної техніки і обладнання.

А історія заводу починалася з того, що у 1907 році німець Альфред Гофман у своїй садибі в Прилуках (вул. Костянтинівська № 124) відкрив невелику майстерню по виробництву та ремонту запчастин для сільськогосподарських машин (соломорізок, кінних приводів), деталей для обладнання цукрових заводів, млинів, махоркових фабрик. Майстерня була влаштована в дерев'яному сараї, оснащена 8 токарними верстатами, точилом та невеличкою вагранкою, працювало 17 робітників. В 1907 році в Прилуках відбулася сільськогосподарська виставка, на якій Гофман демонстрував продукцію своїх майстерень, за що й був нагороджений похвальним листом. В 1908 році, після смерті Гофмана, його дружина й син на отриману страховку побудували цегляне приміщення (у 1943-1971 - міська друкарня).

В 1910 році під час перепису міського нерухомого майна м. Прилук Полтавської губернії, Прилуцькою земською управою були враховані майстерні Гофмана - слюсарня, кузня і ливарня. На цей час майно належало його дружині. Так майстерні Гофмана існували до 1914 року.

В 1915 році майстерні були здані в оренду поляку Модзилевському, який разом з промисловцем Липірим організували каретну майстерню. Крім своєї продукції, під час першої світової війни, майстерні виконували замовлення військового інтендантства по виготовленню польових кухонь, двоколок і тачанок.

В період 1917 -1919 років в місті неодноразово владарялася влада (німці, петлюрівці, денікінці) і підприємство майже не функціювало. В цей час робітники майстерень зберігали інструменти і обладнання від ворогів революції і тільки з приходом Переяславської влади майстерні почали відроджуватися.

У березні 1920 року майстерня отримала назву: «Перший державний чавуноливарний завод». Але виробництво було дуже обмеженим - недостатність матеріалів, інструментів і палива. В зв'язку з цим в листопаді 1921 року завод здали в оренду колишньому його власнику Гофману - сину. 1922 року оренда ліквідована і завод переданий «Комбобезу» (Комітету боротьби з безробіттям). Завод став виготовляти машини для різання торфу та насоси для відкачування води.

Вивчаючи план розвитку місцевої промисловості в 1926 році прилуцький окрвиконком надає заводу нову вільну територію по вул. Переяславській. Тут побудовано механічний та ливарний цехи, котельня.

З 1928 року став називатися чавуноливарним механічним заводом, а з 1938 року - механічним

заводом, який виготовляв запасні частини для тракторів, землесосів, токарні верстати, поперечно-стругальні верстати, друкарські машинки «Агітка», запчастини до розчиномішалок, бетономішалок та каменедробарок.

В 1941 році випущено перший екскаватор на гусеничному ході. З наближенням до нашого міста фашистсько - німецьких загартників, все обладнання було евакуйоване на схід. В перші місяці окупації німецька влада вчинила звірячу розправу над дирекцією та активістами заводу. Багатьох кинули в каземати, а молодь вивезли до Німеччини. Під час німецької окупації завод випускав дзвони для церков, різні шестерні, підводи по типу „Полтавка». Виготовляли церковні чаші і ложечки для причастя, ці роботи потребували особливої обробки і тому надавалися кращим робітникам.

Після визволення міста в 1943 році почалося відновлення зруйнованого заводу, а також ремонт автотранспорту та бойової техніки для фронту. З 1945 року завод передано у підпорядкування Міністерства будівельного та дорожнього машинобудування, він спеціалізується на випуску будівельних машин, у т.ч. 10-18 метрових щоглових підіймачів. З 1948 року перейменовано на завод будівельних машин - «Будмаш». У 1950-55 роках побудовано нові цехи: механічно-складальний, металокопирівний, ливарний. Освоєно випуск розчинонасосів, козлових кранів, щоглових підіймачів, автоцементовозів. Будівельні машини купували фірми 18 держав. Працювало 1600 чол.

З 1982 року завод відправляв свою продукцію до 18 країн світу. У 1990-х почався значний спад виробництва. У 1995 році, крім товарів широкого вжитку, завод випустив лише 3 автоцементовози та 315 розчинонасосів.

В даний час до послуг замовників - продукція заводу: цементовози, котли для нагрівання водопровідні, підйомники мачтові будівельні, вапногасники, сталеві контейнери для тимчасового зберігання та перевозу різного вантажу, будівельних і побутових відходів. Завод має потужний чавуноливарний цех, який виробляє тиски, люки, держаків стовпів для заборів. Систематично проводиться удосконалення традиційної продукції, створення її нових видів.

Завод досяг великих успіхів в багатьох напрямленнях своєї діяльності, але є ще багато завдань для рішення яких потрібно прикласти багато зусиль. Постійно ведеться пошук нових форм діяльності і впровадження їх у виробництво.

Робітникам і службовцям заводу, загиблим на полях Великої Вітчизняної війни, в заводському парку (нині ЦТДЮ) встановлено пам'ятний знак.

Олена Кузьмішина.

Ремісничі цехові організації Прилук XVII - XIX століть

Прилуччина завжди славилась своїми працюючими людьми, вмілими майстрами. У XVII ст. у селах Прилукського краю трудилось чимало ремісників. Серед них були кравці, ткачі, шевці, ковалі, бондарі, теслі та інші. Згодом ремісники почали об'єднуватись в цехові організації. Перші цехові організації в нашому місті виникли у 1633 році. Того року Я.Вишневецький видав „фундації» (привілеї) міським майстрам-ремісникам. В першому „листі» Вишневецького виданому на заснування „кравецького, шевського, кушнірського та ковальського цехів» читаємо: „Ведомо чиню тим моим листом, ... иж я, хоча в як наилучшом порядку места мои украинние имети, а именно цехи разные при давних обичаях составляю, также права и вольности надаю... цехам совокупним з собою-кравецькому, швецкому, кушнерскому, ковальському. ...» В документі зазначались й обов'язки членів цехів. Цеховики зобов'язувались віддавати частину своїх прибутків на користь князя Вишневецького. Крім того, ремісники повинні були забезпечувати оборону міста і замку. В 1636 році Вишневецький видав „лист різницькому цеху».

У 1648 році розпочалась визвольна війна під проводом Б.Хмельницького. Я.Вишневецький був вигнаний з території Прилукчини. Цехові організації, що виникли при ньому, продовжували існувати в Прилуках і надалі, але вже з деякими змінами. Так, у 1666 році в місті працювало чотири цехи. Найбільший з них був об'єднаний цех кушнірів та кравців, в якому нараховувалось 49 дворів ремісників. В цех шевців входило 37 дворів ремісників. В мірошницькому цеху нараховувалось 17 дворів ремісників. Ковальський цех також нараховував 17 дворів ремісників. На той час наше місто було значний ремісничим центром. За переписом 1666 року ремісниче населення складало 36% всієї кількості зареєстрованих міщан. Потрібно відмітити, що ремісничих дворів в місті було більше, оскільки ремеслом займались не лише міщани, але й козаки.

На початку XVIII ст. в Прилуках нараховувалось шість цехів: портняжний („кравецький»), ткацький, чобітарський („шевський»), хлібопекарський („калачницький») і цех м'ясників („різницький»). По ревізійній книзі 1729 р. в ній показано „хозяев»: в кравецькому - 62, ткацькому - 55, шевському - 42, бондарському - 11, калачницькому - 11 і в різницькому - 10. В ревізійній книзі 1740 р. цехи в Прилуках вже не згадуються, а зазначаються лише „мастеровые люди». На той час їх показано: кравців - 70, чобітарів - 37, ковалів - 23, ткачів - 19. Але потрібно зазначити, що на 1786 рік цехове упорядкування у прилуцьких ремісників ще існувало. Про це ми дізнаємося з опису цехів від історика Шафонського. Ось, які дані він наводить: I. Кравецький цех мав „стяг напівоб'яриний блакитний ... з зображенням ікон і зі знаками ремесла тобто праска і ножиці... Цешка - мідна дощечка, на одному боці якої зображено ікону, на другому - ножиці, праска й наперсток, в який вложена голка, і напис: цеху кравецького цешка 1770 року.»

II. Шевський цех мав „стяг зелений грезетовий з зображенням ікон... Цешка - дерев'яна шевська колодка, чорною фарбою до п'яти а п'ята червоною фарбою пофарбована.»

III. Ткацький цех мав „стяг зелений тафтяний з нашим з обох боків зеленої камки хрестом, під яким внизу півмісяць, догори рогам повернутий... Цешка - дерев'яний човник.»

IV. Ковальський цех мав „стяг об'яриний зелений, на якому з одного боку герб міста Прилуки, з другого в блакитному полі золота зірка і внизу золотий півмісяць. Під гербом позначені ковальські кліщі і молоток...Цешка - маленький мідний литий хрест.»

V. У різницькому цеху „стяг камчатийсвітлокоричневого кольору, на ньому з одного боку два схрещені мечі, а між ними зверху невеликий хрест, золотом писаний; з другого боку - образ Іоанна Предтечі, кругом вінцем обведений, і написано ім'я того цехмістра, при якому

той стяг зроблений, та 1760 рік...Цешка - мідна маленька сокира з вирізаними хрестом та зіркою.»

VI. Калачницький цех мав „жовтий камчатий стяг з написанням з обох боків хрестом, зірками і півмісяцем; внизу під хрестом - 1759 рік...Цешка - мідна дощечка, на якій прибито мідний хрест.»

Цешка - це своєрідне повідомлення про збори, її передавали з рук в руки напередодні зібрання.

Звичайно, в Прилуках існували ремісники інших спеціальностей, але вони не мали цехових організацій. В місті були гончарі, теслі, бондарі, скорняки, циркульніки, сребряники або „золотарі» та інші. Зокрема, згадка про „золотарей» неодноразово зустрічається в документах. Як правило, згадуються вони у зв'язку з обвинуваченням у виготовленні фальшивих монет.

Існував в Прилуках і цех музикантів, якому Лазар Горленко видав свій „лист» у 1686р.

„Листи» цьому ж цеху в 17 ст. видавали також прилуцькі полковники Іван Стороженко (1687р.), Дмитро Горленко (1692р.), Іван Ніс (1709р.). Цехові музиканти обслуговували всілякі міські церемонії та свята, різноманітні родинно - побутові урочистості. Вони грали на скрипках, сопілках, цимбалах, басолях. В документальних джерелах востаннє згадуються цех музик 1709 р. Можливо, що це об'єднання розпалося.

А який внутрішній устрій, звичаї та традиції ремісничих цехів? Цехові організації дбали про закупівлю сировини, виготовлення та збут продукції, відстоювали цехові привілеї.Повноправними членами цеху могли бути найбільш заможні ремісники-майстри („братчики»); підмайстри („молодчики») перебували в залежності від майстрів. Членами цеху не могли ставати бідні ремісники, котрі працювали у майстрів. Члени цеху вибирали на рік цехмістра, котрий з 1786 року називався „управским старшиной».

Центром громадського життя цеху, а частенько й майстерні, був цеховий двір. Тут розміщувались лавки, „свечная», майстерня, хати, побудовані для задач у найми. Із шести прилуцьких цехів у 80-ті роки XVIII ст. тільки два мали свої цехові двори - це кравецький та шевський. Тут відбувались різноманітні святкування, проходили церемонії прийому нових майстрів до цеху, які обов'язково супроводжувались вечерєю. Новачки, „для приєма цеховой братии» платили 3 рублі. Крім того, від імені цеху вносили у церковну касу 1 руб.8 коп. Це були досить великі гроші, оскільки вдома за рік ремісник міг заробити близько 5 руб. В цеховому дворі відбувались й похоронні обряди. Причому кожен цех мав своє „сукно погребальное». Покривала різнились кольорами. Так, наприклад, цех ковалів мав покривало коричневого кольору, цех шевців - темно-зеленого, цех ковалів - цегляного кольору. На цеховому дворі будували цеховий будинок в якому зберігались цінні папери, привілеї на заснування цеху, підтвердження цих привілеїв, права на цехові землі, цехова печатка, цехова скринька, цехова „хоругва». В цеховому будинку відбувались збори, різноманітні урочистості. Цей будинок всі поважали. Тут заборонялось навіть лягати. Забудова цехового двору залежала від заможності цеху.

За реформою Катерини II цехи були перейменовані в управи, а цехові ключники стали називатись казначеями і писарями. У 1902 році цехи були офіційно скасовані.

Використана література:

- 1.Шкоропад Д.О. Історія Прилук. Частина третя з 1725 р. по 1800р., - Москва, 1989.- с.86 - 90
2. Шкоропад Д.О. Історія Прилук. Частина друга. Прилуцький полк з 1645 р. по 1725 р., - Москва, 1982.- с. 94-97
- 3.Шкоропад Д.О., Савон О.А. Прилуччина. Історико-географічний довідник, - Прилуки, 1997.- с. 565-567

ІМЕНА ГРИБІВ

Цінним даром наших лісів є гриби. З давніх часів вони є важливим продуктом харчування. Гриби багаті на білки, вітаміни, вуглеводи, мінеральні солі, мікроелементи, жири, екстрактивні й ароматичні речовини. Крім того, численні види їстівних, а подекуди й неїстівних грибів відомі як джерело цінних лікарських речовин, багато з них містять антибіотики та онкостатичні речовини.

Видова різноманітність, грибів дуже велика. Тільки на території Європи кількість їстівних видів досягає 500. Проте лише незначна їх частина /80 - 100 видів/ широко відома. Так як багато є різних грибів так багато і їхніх назв.

Деякі гриби отримали назви тих дерев під якими вони зустрічаються. Це піддубень, підсоновик, сосновий рижик, підберезовик, який обов'язково росте у березових та мішаних /з березою/ лісах.

Іноколи гриби мають назви по схожості їх з предметами, наприклад поплавок, зонтик великий. Також гриби можуть бути якимсь чином схожі на тварин.

Це свинуха, заячий гриб, лисичка. Є назви пов'язані із забарвленням - зеленушка, хрящ чорний, мухомор зелений, мухомор білий, мухомор червоний, опеньок сірчано-жовтий. Розрізняють гриби і по смакових якостях - гірчак /м'якуш дуже гіркий/, сирожка їдка, хрящ перцовий, м'якуш якого пекучо-їдкий. Часничник дрібний має сильний запах часнику. У гвоздичного гриба запах відомої приправи. По способу росту названа рядовка /гриби вистроюються рядами/ та підвишень /підвішений до дерев/, по часу росту - літній опеньок, осінній опеньок, зимовий гриб /з'являється пізно осінню, перед зимою/, по формі - товстушка, головач круглий, дощовик голчастий.

Печериця польова зустрічається на відкритих лісових галявинах, уздовж доріг, у лісосмугах.

Гриби як цінний дар лісу заслуговують на більш детальне вивчення. Можливо в недалекому майбутньому розкриються невідомі властивості - грибів дуже важливі для людини.

Ольга Степаненко.

Угорський кросворд

Гетьмани

України

М	Х	Д	О	Ш	К	О	И	К	Д	А
Е	Л	О	Р	Е	Н	М	Й	Ь	С	П
Н	Ь	П	А	З	А	Ч	И	Р	О	
И	Ц	О	С	П	Е	Л	О	В	О	К
К	Ь	О	Т	М	О	Й	С	Ь	Й	С
И	Й	Л	С	А	Г	О	В	К	И	К
С	А	Н	И	В	И	К	О	Т	Ш	І
А	Г	Ч	Й	Л	И	У	Б	О	К	А
Й	Д	А	О	Р	К	Л	О	П	Й	И
Р	У	М	С	Ь	Й	Р	Ю	В	Е	К
О	З	О	В	К	И	Б	Х	О	Ц	Ь

У цьому кросворді зашифровано прізвища гетьманів України, які потрібно прочитати. Читаються слова в будь-якому напрямку, а «ламаються» - лише по вертикалі та горизонталі.

Склав
Анатолій
Риженко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 845 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна

Видав Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 10 (124)

Жовтень 2007 року

В цьому місяці:

1 жовтня – засновано медичне училище (1927).

8 жовтня – народився Олександр Іванович Мурай (1947), заслужений геолог

України. Працював в У.Б.Р.

15 жовтня – засновано Чернігівську область (1932) до складу якої увійшли Прилуки.

Максим Горький - популяризатор творчості Великого Кобзаря

Він заслуговує високої оцінки, саме, як перший і воістину народний поет.. В його скаргах на особисту долю - чується скарга всієї Малоросії, в його спогадах про козацьку долю - ви почуете спогади всього народу.
М. Горький.

Справжнє прізвище, ім'я та по батькові його - Пешков Олексій Максимович (1868 - 1936). З творчістю Т.Шевченка він ознайомився у 80-х роках в Казані. З того часу, з кожним роком, посилювався його інтерес до творчості Кобзаря.

Влітку 1891 року під час подорожі по Україні він відвідав могилу Шевченка. Тоді ж М.Горький побував і в нашому краї - відвідав Прилуки, Ніжин, Чернігів.

Побував він на могилі Великого Кобзаря і під час відвідин Канева в 1914 році. Одне з таких відвідин глибоко емоційно передав на своїй картині художник А.Л. Наседкін. Ця картина експонується в літературно-меморіальному музеї. Поруч на стіні - слова великого Буревісника: «Шевченко заслуговує високої оцінки саме як перший і воістину народний поет».

Максим Горький не раз мандрував і нашим краєм - Полтавщиною, до якої тоді належали і наші Прилуки. У травні 1897 року Олексій Максимович приїхав з дружиною до Мануйлівки. За переказами, це село заснував запорізький козак Мануйло. Горького полонила навколишня природа, працюючі люди. Побувавши впер-

А. М. Горький у могилі Т. Г. Шевченка.
Художник А. Л. Наседкін. Масло

ше на одному з українських ярмарків, - писав він, - я не міг відірватися від гри кобзарів, бандуристів, лірників - цієї перлини народної творчості». В Мануйлівці у Пешкових народився син Максим.

Вдруге Олексій Максимович завітав до села в 1900

(Продовження на 2 стор.)

Максим Горький - популяризатор творчості Великого Кобзаря

році. Тоді він створив тут „Кримські ескізи», „Мальву», „Встелу», „Колишніх людей»: В одному до своїх листів до знайомих він писав: „Я осів у Мануйлівці і буду працювати над „Мужиком» та іншими речами».

Тепло говорить він про жителів села в листі до Чехова А.П.: „Славний народ - лагідний, ввічливий. Я дуже їх люблю». І далі: „Хороше тут жити, знаєте. На свята відправляюся зранку в ліс, на Псло і проводжу з ними цілий день. Співаємо пісень, варимо кашу...».

Горький швидко сходився з людьми - і літніми, і дітьми. Він усім подобався своєю відкритою вдачею, чуйністю... Як стверджується у книзі Д.М. Санжаревського «Землею полтавською», М. Горький створив у селі курси по ліквідації неписьменності. Їх відвідували близько тридцяти чоловік. Він же заснував у Мануйлівці і бібліотеку. Для дівчат організував недільну школу.

У селі був хор, який виконував „Рева та стогне Дніпр широкий», „Закувала та сива зозуля», „Засвіт встали козаченьки» та інші народні пісні.

М. Горький тут же, в селі, створив аматорський гурток, який ставив п'єси О. Островського, І. Карпенка - Карого. Цей гурток ентузіастів поставив також Шевченкового „Назара Стодолю».

Місцевий учитель Ф. Самойленко дістав для Олексія Максимовича заборонений царською цензурою „Кобзар». Горький запрошував селян на сходки і читав їм твори Шевченка українською мовою.

Принагідно слід відзначити, що одне з таких читань зобразив на своєму полотні художник К. Трохименко - „Максим Горький читає твори Т. Шевченка у селі Мануйлівці».

М. Горький декламував твори Шевченка і на щорічних

шевченківських вечорах в Нижньому Новгороді, які влаштували на квартирі висланого сюди за революційну діяльність харків'янина Н. Долгополова.

Горький піклувався про видання Шевченківських творів у видавництві „Знання», яким він керував. Завдяки його заходам в 1906 році вийшло друге видання „Кобзаря» російською мовою за редакцією І. Білоусова, який був популяризатором творчості Шевченка, найпліднішим перекладачем, редактором і видавцем його творів у перекладі російською мовою.

Горький почав працювати над новим виданням, мав намір опублікувати в ньому твори Шевченка, заборонені в Росії і ще не перекладені російською мовою.

Перебуваючи в еміграції, Горький через Білоусова в 1906-1907 р.р. організував переклади для нового видання „Кобзаря». Але, ознайомившись з рукописом перекладів, він у листі до Білоусова, як впорядника перекладача, писав (вересень - початок жовтня 1907 року), що переклади недосконалі за художньою формою, не передають змісту оригіналу, наполягав на тому, що їх треба допрацювати.

Царська цензура заборонила друкувати цей том „Кобзаря», а 1909 року було заборонено в народних і шкільних бібліотеках користування попереднім томом.

У своїй лекції про Шевченка з циклу „Російська література й російська інтелігенція в її ставленні до народу» Горький зазначає, що Шевченко „заслугує високої оцінки, саме як перший і воістину народний поет. В його скаргах на особисту долю - чується скарга всієї Малоросії, в його спогадах про козацьку волю - ви почуєте спогади всього народу».

У статті „Про російську інтелігенцію і національне

4. Максим Горький читає твори Т. Шевченка селянам у селі Мануйлівці. Худ. К. Трохименко. Олія. 1949

Максим Горький - популяризатор творчості Великого Кобзаря

питання» (1912 рік) Горький писав, що Шевченко, Пушкін, Міцкевич - люди, які втілюють дух народу з найбільшою красою, силою й повнотою.

Побувавши в жовтні 1914 року ще раз на могилі Шевченка, разом з київськими робітниками, Горький розписався в книзі відвідувачів.

У 20-30-х роках ХХ століття Горький постійно дбав про видання Шевченківських творів. У листі до редактора серії «Бібліотека поета» І. Груздева 02.12.1931 року він радив обов'язково видати в цій серії твори Шевченка, цікавився підготовкою видання повного зібрання творів українського поета в Харкові.

В бесідах з радянськими літераторами Горький закликав їх учитися в Шевченка глибини думки й художньої майстерності.

Принадно слід зазначити, що М. Горький володів 46 малюнками, купленими в онуки В. Закревського М. Бенкедорф-Закревської, приписуваних Т.Г. Шевченкові. Згодом вони були передані Галереї картин Т.Г. Шевченка в місті Харкові.

В заключній частині цієї статті хочу звернути увагу і на наступний факт. До початку 90-х років існувала у нашому місті вулиця імені Горького, яка починалася від річки Удаю і пролягала до залізничного вокзалу. В дореволюційні часи вона мала назву Садової, бо вела до міського саду, який закладався ще у 19 столітті. Проте у наш час про нього залишилася лише згадка, бо давно він уже зник з лиця землі. Тому, на мою думку, повертати вулиці стару

назву Садової, було недоцільно. Потрібно було залишити назву імені Горького, виходячи з нових обставин, що склалися з вище описаного на теперішній час.

Анатолій Риженко.

Джерела та література.

1. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К., 1990, с. 190
2. Р.В. Танана, Н.М. Шпильова. Канівський державний музей-заповідник Т.Г. Шевченка. Путівник. Дніпропетровськ. 1978, с. 55
3. Д.М. Санжаревський. Землею полтавською. К., 1979, с. 83.
4. Там же.
5. Там же, с. 85.
6. Шевченківський словник у двох томах. Том перший. К., 1978, с. 166.
7. Там же; Д.М. Санжаревський. Землею полтавською, с. 85.
8. Тарас Шевченко. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях. К., 1991, с. 260.
9. Шевченківський словник у двох томах. Том перший, с. 66; 167.
10. Тарас Шевченко. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях, с. 260.
11. Шевченківський словник у двох томах. Том перший, с. 167.
12. Там же.

Прилуки в складі Чернігівської області

За своє багатівікове життя наше місто зазнавало різноманітних адміністративних поділів. То воно було „прикордонною заставою» на порубіжжі Переяславського князівства, згодом під владою Польщі та Литви, тривалий час, понад сто років, місто було центром Прилуцького полку. У 1782 році Прилуки увійшли до складу Чернігівського намісництва, а в серпні 1797 року Прилуки стали повітовим містом Малоросійської губернії.

Вже в лютому 1802 року лівобережна Україна була розділена на дві губернії Чернігівську та Полтавську. Прилуки стають повітовим центром Полтавської губернії. На початку нового ХІХ ст. місто стає центром Прилуцького округу, який в свою чергу складався з волостей. У 1930 році Прилуцький округ розформували, а його територія тимчасово відійшла до Лубенського округу.

15 жовтня 1932 року ство-

рується Чернігівська область. В тому ж році Прилуки увійшли до її складу. В цей час в місті вже діяли електростанція, на перехрестях вулиць міста були встановлені електроліхтарі, на будинках - номерні ліхтарі. Працювало ряд промислових артелів, взуттєва ф-ка, шевська майстерня, артель художніх виробів «Суспільство», електро-радіоштампувальна ф-ка, лісопильний завод та ін. В 1937 році підприємства міста виробляли на ринок стан-

Табачная фабрика наєздінсьь Районістача и Фабрика.

Прилуки в складі Чернігівської області

«В.А.Т. - Прилуки» - 2007 р.

ки, махорку, борошно, чорнильні прибори, взуття, галантерейні вироби, м'ятне масло, гончарні вироби, цеглу, меблі, сукно, художню вишивку та ін. В місті діяли 13 загальноосвітніх шкіл, медичне училище, педагогічний технікум, робітничо-селянський театр, музей краєзнавчий, архів, кінотеатри, бібліотеки, клуби. Виходили літературний щомісячник «Гасло», газети: «Правда Прилуччини», «Голос красною солдата», «Книгар Прилуччини».

Місто Прилуки зростало. Перед війною в Прилуках мешкало 37 тис. чоловік. Але приріст населення в місті відбувався головним чином за рахунок людей, що покидали села і шукали в місті кращої долі. Жажлива колективізація змушувала селян кидати свої оселі. А тих хто залишився виживали голодом, який досяг свого апогею взимку та весною 1933 року.

У жовтні 1939 Прилуки віднесені до категорії міст обласного підпорядкування.

Під час нім.-фашист. окупації (18.09.1941- 18.09.1943) у місті діяли підпільні молодіжні групи М. І. Новицького та І.Т.Правдивця. Після страшних років війни місто почало нове життя. Відбудовувалися фабрики і заводи. Зокрема у Прилуках почали працювати: Тютюнова компанія «ВАТ-Прилуки», НГВУ «Чернігівнафтогаз»; фабрики: бавовняно-прядильна (на даний час не працює), головних уборів «Корона», господарчих виробів (на даний час не працює), панчішна ім. 8 березня (на даний час не працює), «Прилучанка», швейна, шкіргалантерейна та ін., заводи: «Прилукутваринмаш», «Будмаш»,

«Білкозин», Пластмас-Прилуки, та ін.; учбові заклади: технікум агротехнічний, педагогічне, медичне й проф.-тех. училища, 11 загальноосвітніх шкіл, музична й спортивна школи; центр творчості дітей та юнацтва, школа мистецтв, 9 лікувальних закладів, будинок культури міський, музей краєзнавчий, музей Олега Кошового. Виходять газети: «Град Прилуки», «Правда Прилуччини», «Світанок над Сіверщиною», «Скарбниця», «В двух словах», «АИР» (Агентство інформації й реклами) та інші. В сучасних Прилуках встановлені пам'ятники: князю Володимирі Мономаху, Т. Г. Шевченку, О. В. Кошовому, І. Я. Дубинському, пам'ятники на братських могилах воїнів, які загинули 1943 року в боях за визволення Прилуки від німецько-фашистських загарбників, жертвам фашизму, воїнам-землякам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни, воїнам-афганцям, жертвам чорнобильської катастрофи та жертвам Голодомору 1932-1933 років.

На 1.01.1996 в місті налічувалося 149 вулиць, 139 провулків і 47 в'їздів; загальна довжина вулиць міста сягала 193 км, площа міста - 4275,2 га.

Місто розвивається в економічному та культурному напрямку. Прилуки забезпечують понад 60 % надходжень до обласного бюджету. В місті проходять всеукраїнські фестивалі «Театральна осінь», «Мистецькі барви» та міський - «Пісні над Удаєм».

Місто Прилуки добре знані за межами України.

Т. Зоць

Пам'ятник Шевченку - художнику

22 вересня 2007 року - унікальна подія в житті наших древніх Прилук. В цей знаменний осінній сонячний день в оточенні тисяч прилучан і гостей міста з різних областей України відкрито перший в Україні пам'ятник Тарасу Шевченку - художнику.

Відкриття цього пам'ятника - велике свято для всіх шанувальників творчості Великого Кобзаря. Свято, якого довго чекали і знаменна подія в житті скульптора Семена Кантура, який справі спорудження цього пам'ятника присвятив понад п'ятнадцять років свого життя.

Ще коли він працював над пам'ятником Володимиру Мономаху (нині прикрашає історичну зону міста над Удаєм), тодішній міський голова Анатолій Шамрай і головний архітектор міста Павло Бережний замовили йому скульптуру Шевченка, щоб теж встановити її у місті.

Коли Семен Кантур поїхав до Дніпропетровська, щоб на тамтешньому заводі домовитися відлити пам'ятник Володимира Мономаха в бронзі, його колега Володимир Небоженко, народний художник України, якраз виставив ескіз пам'ятника Шевченку для міста Дніпропетровська. Але там він не пройшов, бо влада воліла увіковічити Шевченка - поета, а не Шевченка художника. Тож С. Кантур сказав В. Небоженку: «Давайте вашого Шевченка до нас у Прилуки!»

Адже Великий Кобзар, як відомо, п'ять разів побував на Прилуччині під час своїх подорожей на Україну, увічнив наше древнє місто і край з його мешканцями у своїх безсмертних поетичних і прозових творах. Згадаймо ті з них, у яких йде мова про Прилуки, про повітового учителя Івана Максимовича С. (його «Вір гілля»), про священика Ілію Бодяньського, з яким їздив в Густиню, де виконав відомі три малюнки пам'яток архітектури Густинського монастиря; про Якова де Бальмена, якому присвятив поему «Кавказ»; про зарисовку ним «прекрасно освітленої вечірнім сонцем кам'яної церкви досить незграбної, однак оригінальної архітектури», збудованої коштом Ігната Галагана («прилучського полковника поганого»).

Ідею створення пам'ятника Т.Г. Шевченку було схвально підтримано широкою громадськістю міста. З ініціативи Прилучської міської організації Товариства охорони пам'яток історії та культури було започатковано збір коштів на його спорудження.

Проте з розвалом СРСР справа створення пам'ятника була надовго відкладена. Згодом, все ж таки, до неї знову повернулися. Новообраний міський голова Юрій Беркут підтримав Семена Кантура довес-

ти справу зведення пам'ятника до логічного її завершення. Але на заваді стала обмеженість належних коштів для втілення цієї ідеї в життя. Ще довго довелося б чекати, поки було б зібрано для цього належну суму грошей.

І тоді до справи долучився наш земляк Юрій Вікторович Коптев, нині добре відомий своєю доброчинністю. Це він за свої кошти придбав для Прилук і району карети «Швидкої допомоги». Його ж стараннями видано історико-географічний довідник «Прилуччина» (автори Дмитро Шкоропад і Олексій Савон,

редактор Георгій Гайдай, художник-оформлювач Андрій Буренко). Це і спорудження за його кошти пам'ятника народному артисту України Миколі Яковченку; нині здійснювана реконструкція приміщення під краєзнавчий музей колишнього будинку купця Кисловського по вулиці Київській, побудованого наприкінці XIX століття.

Це дійсно великі гроші, зароблені Юрієм Коптевим. Це вагомий, цінний подарунок місту його дитинства і юності, подарунок жителям Прилук, подарунок, по великому рахунку, всій Україні.

Своїм добродійством Юрій Коптев продовжив славу традицію своїх попередників - меценатів. З далеких античних часів меценати еліта і гордість нації, що дбають (у тому числі матеріально) про її духовне здоров'я, майбутнє культури.

В Україні - це князь Ярослав Мудрий, гетьман Іван Мазепа, митрополит Петро Могила, родини Ханенків, Тарновських, Харитоненків, академік Дмитро Яворницький...

Вікова благородна традиція обірвалася за комуністичної доби. Замість меценатів номенклатура КППС виплодила справжніх вандалів, які нищили і грабували культурні цінності українського народу.

Нині в умовах економічної агресії, так званої «прихвизації», що глибоко вразила суспільство політично незалежної України, національній культурі також нелегко. Їй не вижити на нормованій державній пайці.

Конче потрібні позабюджетні джерела меценатів, справжніх донорів для лікування нашої культури, реанімації історико-архітектурних пам'яток.

Держава має взяти курс на захоочення промислового меценатства, тобто залучити для них режим найбільшого сприяння - податкові пільги, рекламу, престиж.

Повертаючись до розмови про відкриття пам'ятника Т. Шевченку, хочу особливо підкреслити щире

прагнення Юрія Коптева допомогти місту, з приводу чого він заявив: „Святом для мене є бачити щасливими обличчя моїх земляків. Мої рідні Прилуки мають культурні надбання, історичну спадщину, якими можуть по праву пишатися. Без культури неможливий гармонійний розвиток як суспільства, так і кожної людини».

Для нас, прилучан, це дійсно свято - свято, свято

пов'язане з відкриттям пам'ятника Шевченку-художнику. Це унікальний, єдиний в Україні пам'ятник. Приваблює його невідгадливе, але доволі багате оформлення (з використанням полірованого і шліфованого граніту), з закладеною у підніжжя пам'ятника капсулою зі священною землею з могили Великого Кобзаря.

Це - гордість прилучан.

Анатолій Риженко.

Народні свята та традиції

СВЯТА МАТИ, ПОКРОВОНЬКО, НАКРИЙ МОЮ ГОЛОВОНЬКУ.

14 жовтня за новим стилем (1 жовтня за старим) православний світ відзначає свято Покрови Пресвятої Богородиці, або, як звичайно кажуть, Покрови чи Святої Покрови.

За християнською легендою, 1 жовтня 910 р. у Владимирському храмі в західному передмісті Константинополя, під час всеношної о четвертій годині ранку юродивий Андрій (був зачислений до лику святих) та його послідовник Єггіфаній побачили царицю небесну, покровительку всього світу, пресвяту діву Богородицю, що стояла у повітрі і молилась, сяяла сонячним світлом і покривала людей своїм омофором. Омофор - широка стрічка, що вкриває плечі. В християнстві омофор, або покров, розглядається як знак архієрейської відзнаки. Серед оточення Богоматері юродиві Андрій і Єпіфаній упізнали Іоана Хрестителя та Іоана Богослова.

На Русь свято Покрови прийшло через 250 років. Хто й коли встановив його тут, єдиного погляду немає. Відомий історик православної церкви Є. Є. Голубинський вважав, що свято було запроваджене кимось із приватних осіб, і мало спочатку місцеве, престольне значен-

ня. Архієпископ Владимирський Сергій твердив, що свято встановлено у Києві у першій половині або на початку XII ст. невідомим князем. Є думка, що Покрова запроваджена у XIII ст. князем Олександром Невським. М. О. Остроумов вважає, що свято встановив Андрій Боголюбський, який побудував найдавнішу церкву Покрови на Нерлі.

З часом у Владимирі склали церковну службу Покрові, а з Константинополя привезли копію однієї з богородичних ікон, відому під назвою ікони Владимирської Божої Матері. При церкві почали виготовляти ікони із зображенням Марії, які мали захистити віруючих від куль на війні, хвороб, інших житейських неприємностей. Проводились хресні ходи з іконами Богородиці, поширювались чутки про їх чудодійну силу. Вважали, що Божа Мати сприяла перемозі руських воїнів на льоду Чудського озера, на Куликовому полі та в інших битвах.

На Запорозжжі, пише Олекса Воропай, була церква Святої Покрови, і запорозькі козаки вважали святу Покрову своєю покровителькою. Існує переказ, що після

зруйнування Запорозької Січі у 1775 р. козаки, що пішли за Дунай під ласку турецького султана, взяли з собою і образ Пресвятої Покрови.

У селах Покрова - це пора сватання та весілля, а тому дівки, яким уже надокучило дівувати, молилися: «Свята мати, Покровонько, накрій мою головоньку, хоч ганчіркою, аби не зосталася дівкою». А в селі Масанях під Черніговом казали так: «Свята Покрівка, накрій мою голівку, хоч черепацею, аби я була молодницею».

У М. Маркевича читаємо, що до Покрови уже немає польових робіт. Зрозуміло, мова не про тих господарів, які в грудні копиці вівса з полів у клуні возять. У тих господарів, яким уже нічого робити в полях до дня Покрови, господині дуже щасливі: «Як прийшла косовиця, то й жінка кородиться; як прийшли жнива, жінка як нежива, а як прийшла Покрова, то й жінка здорова». Є ще такі приказки: настали жнива - лежить баба нежива, а прийшла Покрова - стала баба здорова. Хто лежить до Покрови, той продасть усі корови. І ще: якщо до Покрови молоко давали корови, то після Покрови пішло молоко в роги корови.

Цікаве спостереження знаходимо й у В. Скуратівського. Колись навчання в школі починалося не з 1 вересня, як нині, а з Покрови. Учні в цей день приносили до школи горщик з вареним пшоном і розбивали привселюдно. Кожен бурсак мусив скуштувати обрядової каші для того, щоб наука не йшла в ліс.

Після Покрови, вважають у народі, починається зима: «На Покрову до обіду осінь, по обіді - зима». А ще казали: «Свята Покрова землю вкриває де листом, а де сніжком». У той день вперше затоплювали у печах. Палили дровами з вишні або яблуні і приказували: «Свята Покрова, покрий нашу хату теплом, а господаря добром!». І від того усю зиму нібито буде у хаті тепло.

Покрова - свято не тільки народно-релігійне, а й національне. Як ми вже згадували, запорозькі козаки вважали Покрову своєю покровителькою, а значить і покровителькою всієї України. Козаки вшановували Покрову як заступницю од ворога. Відомо, що на кошти козацької старшини найчастіше споруджували саме Покровські церкви: у с. Дігтярівка на Чернігівщині у 1709-1710 рр. на кошти гетьмана Івана Мазепи, а в Любечі у 1779 р. - чернігівського полковника Михайла Милорадовича. У Ромнах Покровську церкву збудовано (1764—1770 рр.) на кошти останнього кошового Запорозької Січі Петра Калнишевського. Враховуючи історичне значення і заслуги українського козацтва в утвердженні української державності, Президент України Л. Д. Кучма у жовтні 1999 р. видав Указ про встановлення Дня українського козацтва, що відзначається 14 жовтня у день Покрови Пресвятої Богородиці.

Т. Зоць

Цікаво що ...

● У козаків був звичай побратимства. І походив він з давніх-давен, про що розповідав ще батько історії Геродот, маючи на увазі скитів або скіфів. Побратимство вони заключали таким чином: наливали у великий глиняний ківш вино, змішували його з кров'ю тих, хто заключав побратимство. Потім мочили у тім ківші меч, стріли, бойову сокиру й спис. Зробивши це, відмовляли довгу молитву й випивали вино. Скитське побратимство було довічне й зобов'язувало жертвувати життям для побратима.

● У розділі «Козацька медицина» Г. Болпан пише: «Бачив я хворих козаків у лихоманці, які замість уживати якихось ліків брали півзарядку гарматного пороху, змішували його навпіл з горілкою і все це випивали, а далі клалися спати, щоб вранці проки-

нутися здоровими. Інші козаки брали попіл і так само змішували його з горілкою, усе це випивали і також видужували. Неодноразово бачив, як козаки, поранені стрілами, перебуваючи далеко від хірургів, замазували свої рани землею з власною слиною, це виликувало їхні рани ніби найкращий бальзам.»

● Відкрита наприкінці XIX ст. видатним археологом Вікентієм Хвойком, трипільська культура донині залишається найбільшою таємницею європейської історії. Її появу наприкінці шостого тисячоліття до нашої ери і зникнення через дві тисячі років порівнюють з долею міфічної Атлантиди. Якби ми користувалися нещодавно відкритим під час розкопок і розшифрованим науковцями стародавнім календарем, то відзначали б не друге, а сьоме тисячоліття.

Т. Зоць

Історія грибів

Гриби з'явилися в наших лісах дуже давно. Що до їх походження у мікологів виникають різні думки і до цього часу.

У відкладах кам'яновугільного періоду геологічного літопису Землі знаходили тільки відбитки грибів. Інколи гриби трапляються в янтарі - викопній смолі хвойних дерев далекого минулого. Перші згадки про використання грибів в їжу зустрічаються

у великого лікаря давньої Греції - Гіппократа. Відносять вони до V ст. до н. е. В IV ст. н. е. Теофаст згадував про шампінйони, трюфелі, сморчки. Племена давніх слов'ян, які жили в лісах на території нашої країни теж були знайомі з їстівними грибами з давніх часів.

В X ст. з прийняттям християнства на Русі гриби стали дуже популярні серед населення. Християнська релігія вимагала постувати близько 200 днів в році, і гриби під час посту заміняли жирну їжу. В „Жалуваній грамоті Палеостровського монастиря за 1378 р.» говориться про те, що на землях подарованих монастирю, селянам не дозволяється рубати ліс, косити сіно, ловити рибу, збирати ягоди і „губи». Старовинна назва грибів „губи» і до цього часу збереглася в деяких районах на Україні. Іноземці, які жили на Русі були в захваті від смакових якостей грибів. Так на званому обіді 17 березня 1699 р. у патріарха Адріана на столі були пироги з хрящами (груздями), холодні гриби з хрінном, капуста з грибами, галушки грибні, хрящі з соком та маслом та ін. Взагалі нашим пращурам було відомо 50 різноманітних грибних страв.

З настанням грибного сезону люди цілими селами виходили на збір грибів. Каравани возів до верху завантажені грибами направлялися з лісу до міст.

Багато народів зовсім не вживали в їжу грибів. Це башкири, татари, якути, ненці. Євреї не їли їжу з грибів тому, що в них часто бувають черв'яки. Така їжа по закону іудейської релігії строго заборонялася.

Багато грибних скарбів давав ліс в недалекому минулому. При належному використанні грибних ресурсів населення зможе постійно поповнювати свій раціон цінним продуктом харчування.

О. Степаненко

Цікаво що ...

- Мусі достатньо торкнутися кінцівками якого-небудь предмета, щоб зробити хімічний аналіз його поверхні. Тонесенькі волосинки на мушиних лапках складаються з чутливих нервових ниток. Вони й сигналізують про хімічний склад нервовим вузлам, які замінюють мусі мозок. Виявилось, що свої досліді комаха проводить електричним способом. Цим і пояснюється миттєвість аналізу.

- Чудове пристосування є в дятлів і пищух: хвіст відіграє важливу роль опори під час лазіння по деревах. Пера лежать у них з обох боків хвоста одне над одним, середня пара звичайно звернуто вгору. Отже, створюється дуже хороша опора, і в цьому можна легко переконатися під час спостереження за птахом.

- Сова літає безшумно. Вся справа в дивовижній конструкції її крил. По передньому краю крил сови тягнеться гострий гребінь, який під час змаху крил гальмує потік зустрічного повітря, відхиляє його вбік і таким чином гасить шуми, які виникають від зміщення повітряних струменів.

- Людина не може без шкоди для організму пити морську воду. А морські рептилії її п'ють. П'ють морську воду і птахи - мартини, альбатроси, буревісники. Анатомі знайшли у них біля очей солевивідні

залози, свого роду «сльозові нирки», які займу сіль з організму виводять навіть швидше, ніж справжні нирки.

- В 1 г ґрунту може жити близько 3 млрд. мікроорганізмів. Бактерії дуже витривалі і можуть пристосуватися до життя в самих неймовірних умовах. Їх знаходили непошкодженими не тільки в киплячих джерелах, але і в середині атомних реакторів.

- Хлібне дерево приносить гарбузоподібні плоди до 25 кг. вагою. Вони настільки багаті крохмалем як і пшеничний хліб. Ростає хлібне дерево в Індії та на Малайських островах. Жителі - цих місць варять плоди, нарізають їх на шматочки.

Коли дерево відцвітає то жителі збирають насіння і їдять їх як сирими так і жареними, так як в них багато олії.

- Молочне, або коров'яче дерево росте в Південній Америці. Із кори воно виділяє через спеціальні або випадкові надрізи густий сік, який зовні схожий на коров'яче молоко, але відрізняється по хімічному складу. Містить жироподібні та азотисті речовини. Багате поживними речовинами дерево невибагливе, воно не потребує хороших ґрунтів і росте на безплідних схилах. Висота дерева до 25 метрів.

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.

Краснавий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцький міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк Обсяг 1 друк аркуш
Виходить щомісяця Зам. 995 Тир. 500 прим.

Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27 XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 11.(125)

Листопад 2007 року

В цьому місяці:

7 листопада – відкрито будинок культури заводу «Будмаш» (1957). У 2003 році переданий центру творчості дітей та юнацтва.

8 листопада – народився Микола Михайлович Власенко (1912-1996), заслужений вчитель України. Працював директором шкіл №2, №4,

завідуючим міського відділу народної освіти, уродженець Прилук

12 листопада – народився Георгій Васильович Пфейффер (1872-1946), математик, академік АН України. Дитячі і юнацькі роки пройшли у Прилуках.

Тарас Шевченко і Микола Гулак

Серед друзів і саратників Тараса Григоровича Шевченка по Кирило-Мефодіївському товариству був і Микола Іванович Гулак /1822-1899/, відомий як педагог і вчений. Народився на Полтавщині /до складу якої належала тоді і Прилучина/ в Золотоніському повіті р сім'ї маламаєтного дворянина.

У вересні 1843 року закінчив юридичний факультет Дерптського /тепер Тартуського/ університету. В 1844 році здобув вчений ступень кандидата права. В 1845-1847 рр. - чиновник канцелярії київського генерал-губернатора.

В грудні 1845 - січні 1846 р. разом з Костомаровим і В. Білозерським заснував Кирило-Мефодіївське товариство.

Гулак характеризується як людина широкої освіти: крім знання права стародавніх європейських народів, добре розбирався в історії, філософії, лінгвістиці, фольклорі, етнографії, математиці та ін. Досконало володів стародавніми і європейськими мовами /грецькою, латинською, німецькою, французькою, англійською, чесь-

кою, польською та ін./, збирав цінні матеріали з багатьох наукових проблем, у тому числі - з життя та діяльності слов'ян.

Спіраючись на цей матеріал, розвивав ідею повалення самодержавства, ліквідації кріпосного права і об'єднання слов'ян у формі демократичної федеративної республіки. Відзначався благородством і вірністю своєму слову.

Відомо що М.Гулак за ідейними поглядами із усіх членів товариства був найближчим до Шевченка. Поет став бувати у М.Гулака, в якого збиралися члени товариства Навроцький, Маркович, Андрузький, Пильчиков, Посяда, Тулуб та ін. Зустрічалися вони на квартирі Гулака - в будинку настоятеля, протоієрея Андріївської церкви Завадського, розташованому на Стрілецькій вулиці. Будинок цей не зберігся.

Як і раніше, Шевченко читав у колі друзів свої недруковані поезії. Члени товариства заходили до нього додому.

(Продовження на 2 стор.)

Тарас Шевченко і Микола Гулак

Т. Шевченко. Автопортрет.
Олівець. 1845.

Таємницю створення вище згаданого Кирило-Мефодіївського товариства, як стверджує Петро Жур /один з дослідників життя і творчості поета/, відкрив Шевченкові Костомаров. Поет сприйняв це починання з ентузіазмом. Однак Шевченко, який на той час уже цілком сформувався як переконаний революційний демократ, поставився дуже критично до суугого просвітанства Костомарова. «Коли я розповів Шевченкові про існування товариства, він відраду ж виявив готовність пристати до нього, - писав Костомаров, - але поставився до його ідей з великим запалом і крайньою нетерпимістю, що призвело до багатьох суперечок між мною і Шевченком».

Шевченко відстоював ідеї революції і створення всеслов'янської федеративної республіки. Костомаров та його однодумці в Кирило-Мефодіївському товаристві, стоячі на ліберальних позиціях, на протипагу революційно-демократичному крилу, проповідували мирний, поступовницький шлях, що викликало енергійні заперечення Шевченка.

Кириломефодіївці, за словами В. Білозерського, як це засвідчував М. І. Гулак, вбачали в Шевченкові великого поета, людину, «яка здатна пізнати потреби народу».

Кінець грудня 1846 р. був позначений особливою активністю діяльності кириломефодіївців. Із автобіографії М. Костомарова відома точна дата однієї зустрічі членів товариства у М. Гулака. Вона відбулася 25 грудня 1846 р. Присутні, крім інших, були Т. Шевченко і М. Савич. Костомаров писав пізніше: «Розмова торкнулася слов'янської ідеї і, природно, крутилася навколо запівітної нашої думки про майбутню федерацію слов'янського племені. Ми розмовляли не криючись і не підозрюючи, що наші бес-

іди хтось слухатиме за стіною з метою перетлумачити їх у лихий бік, а тим часом так воно й було».

Тоді ж також йшлося про необхідність республіканського устрою Росії, про можливість у ній революційного перевороту. У наступні дні кириломефодіївці майже кожного вечора збиралися по черзі то в одного, то в другого. Зустрічалися і в Гулака, і в домі вчителя І. Д. Юскевича-Красовського.

А ось як про це подає О. Кониський: «Прийшли Різдвяні свята. Увечері першого дня Різдва братчики «кириломефодіївці» забралися «колядувати» до Миколи Гулака. Вже ж тут був і Шевченко... Серед жвавого, освіченого і однодумного товариства йшла жвава та щира бесіда. Щиросерді братчики балакали про долю слов'ян взагалі, а найпаче про долю і побут України. Висловлювали надії на визволення українського народу з кріпацтва, про визволення України і інших земель слов'янських з неволі політичної, з темноти і своїм звичаєм мріяли про федеративне з'єднання слов'ян. Костомаров загарливо доводив велику потребу наукової слов'янської спілки, бо слов'янські народи вельми мало знають один одного. Звернули бесіду на історію України, на часи Хмельницького... Зовсім натурально, що перед молодими і палкими дітьми України ожив обрав колісь вільної, з устроєм демократичним, а нині зневоленої і зрабованої нени-України. Перед ними воскресла воля, козацька рада, гетьмани з усім виборним урядом. Натурально, що глибоко перейнятлива душа і чутке серце Тараса повинні були з такої бесіди високо і підбадьорити і напоїти його високим духом патріотизму; не можна було йому не прирівняти минулого до сучасного, а порівнявши, не можна було вдержати в душі слово глибокого жалю і вболівання, слово дорікання і ганьби сучасному!...»

І далі О. Кониський продовжує: «Як його було на згадати, наприклад, хоч галицьких актів Виговського з широкою волею друку і слова, а згадавши, не можна і не порівняти їх до тієї «воли», що при панованні її «від молдавана аж до фінна на всіх язиках все мовчить...» Упоєний згадками і малюнками минулого життя України, Шевченко говорив голосно, жваво і нездержливо. Йому, як, певна річ, і нікому з його товаришів і в думку не приходило, що, може, між ними ворог сидить та сочить їх... Коли бесіда зійшла на тодішні «порядки російські», на устрій державний і т.ін. Шевченко... висловлювався «не зовсім цензурно».

Цікаво обговорювався учасниками товариства в листопаді-грудні 1846 року «Статут слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія», який конкретизував ідейно-політичні цілі організації. Кириломефодіївці розмірковували і над виробленими на той час «Головними правилами товариства». Згідно з цими правилами, товариство запроваджувалося з метою розповсюдження своїх ідей «переважно шляхом виховання юнацтва та примушування членів товариства». Таким чином проголошувався мирний шлях втілення ідей товариства. А втім, вони добре розуміли «незаконність», з точки зору властей, навіть такої форми діяльності, а тому другий пункт гласив: «Кожен член товариства при вступі дає присягу використати обдаровання, праця, майно, суспільні свої зв'язки для цілей товариства, і, коли б якийсь із членів товариства зазнав переслідування і навіть муки за прийняті суспільні ідеї, то, за даною присягою, він не видає нікого з членів, своїх братів.»

Важливим був восьмий пункт - про знищення кріпацтва: «Товариство буде дбати насамперед про викоренення рабства і вселякого приниження нижчих класів і

Тарас Шевченко і Микола Гулак

такою ж мірою про повсюдне поширення грамотності». У кожній слов'янській республіці повинна була існувати загальна рівність і свобода, скасовувалась будь-яка різниця станів Депутати й чиновники призначалися «не за походженням і не за маєтністю, а за розумом і освітою шляхом народних виборів».

Як відомо, один із мерзенних провокаторів, студент університету О.М.Петров, доніс попечителю Київського навчального округу, а потім і генерал-губернаторові про існування таємного антиурядового товариства.

Син жандармського офіцера Петров з провокаційною метою зумів через О.Навроцького проникнути в товариство, познайомитися з програмними документами, поезіями Шевченка, які теж сприймалися як своєрідні агітаційні матеріали. Коли йому не траплялося бути присутнім на конспіративних зібраннях, у грудні 1846 р. вдався до шпигунського підслуховування - жив він за стіною квартири М.Гулака.

Як писав пізніше М.Костомаров: «... Петров... слухав нашу розмову, і... зблизившись з Гулаком, почав йому виявляти палкі бажання слов'янської федерації і прикинувся великим поборником Слов'янської єдності. Гулак мав необережність і з свого боку відкрити йому свої найпотаємніші думи і розповів про наш давніший намір заснувати товариство. Цього тільки й треба було».

Спочатку М.Гулак не цілком довіряв Петрову. Щоб

увійти в довір'я, провокатор почав доводити, що «люди верно бы, находились в лучшем положений, если бы были под правлением республиканским». І тільки після цього М.Гулак прочитав йому статут товариства і дав його списати.

На початку 1847 р. деякі братчики виїхали з Києва. 9 січня 1847 р. поет разом з Гулаком також виїхав з Києва. Шевченко - в Борзнянський повіт /на Чернігівщині/. До Борзни він їхав з Гулаком, який переїздив на постійну службу до Петербурга.

Петро Жур висловлює думку про те, що від'їзд Гулака до Петербурга, як і подорож Савича за кордон або ж поселення Білозерського і Пильчикова в Полтаві, були пов'язані з діяльністю Кирило-Мефодіївського товариства. Гулак привіз із собою до Петербурга основні програмні та статутні документи товариства, зокрема й відозву до братів великоросів і поляків, в якій говорилося: «Прочитайте послання це братське, обговоріть дажливо справу вашого спільного порятунку, прокиньтесь від сну і дрімоти, винищіть у серцях ваших безрозсудну ненависть один до одного, розпалену царями та панамі на спільну загибель вашої волі, посоромтесь ярма, що давить на ваші плечі, посоромтесь власної своєї зпсованості, прокляніть святаоцькі імена земного царя і земного пана, виженіть з почуттів ваших дух звірний... і дух закостеснілості... огорніться властивою слов'янам любов'ю до людства... і нехай буде метою життя і діяльності кожного з вас: слов'янський союз, загальна рівність, братство, мир і любов».

Ці документи були вилучені у нього при арешті. Статут товариства і «Книги буття українського народу», виявлені у Гулака в двох примірниках, жандарми визнали за «рукописи підбурливого комуністичного змісту». «Ясно, - стверджує П.Жур, - що ці документи Гулак віз до Петербурга не випадково. Їх згодом належало використати за прямим призначенням.

В той же час, подорожуючи по Чернігівщині, Шевченко заїхав до Седнева, де взяв свої рукописи, які залишив тут раніше. Знаючи їх зовсім не «благонямірний» зміст, Лизогуби вмовляли поета не брати з собою ці папери, та поет не хотів з ними розлучатися. «Якби знав Шевченко, що робилося тоді в Києві та Петербурзі, - зазначає Н.Жур, - не взяв би він з собою цих рукописів...».

Ще 28 лютого 1847 р. до помічника куратора Київського учбового округу М.В.Юзефовича з'явився студент університету Олексій Петров і заявив, що знає про існування таємного антиурядового товариства. Переполоханий Юзефович доповів про це куратору генерал-майору О.С.Траскіну, і ці два високопоставлені чиновники від освіти через три дні зібралися з духом і зажадали від провокатора письмового доносу. З березня Петров настроїв цей донос, а куратор і його помічник скріпили його своїми підписами.

У доносі 3 березня 1847 р. провокатор детально описував зусилля «куспіхи»: йому вдалося з'ясувати склад змовників - Гулак, Костомаров, Савич, Навроцький - і предмет їхніх розмов. За його словами, на зібраннях говорилося про республіканське влаштування Росії, «знищення монархії і встановлення представництва народного, де кожне слов'янське плем'я мало б свого представника», про організацію для здійснення цієї мети спеціального товариства з центром у Москві, члени якого є й в інших слов'янських країнах. До свого доносу Петров долучив копію статуту товариства і символічного знака, а також нібито подарований Навроцьким «рукопис про Гайдамаччину, яку він вважав дуже корисною для поширення між

М. І. Гулак.
Фото.

Листопад 2007 року

СКАРБНИЦЯ

Тарас Шевченко і Микола Гулак

жителями Малоросії для збурення їхнього давнього воїнственного вільного духу». Тут же повідомлялося про «вірші Шевченка, що мали своїм змістом взагалі думки явно протизаконні».

Зміст доносу О.Траскін доповів генерал-губернаторові Д.Бібікову, який своєю чергою направив відповідну цидулу шефові жандармів, головному начальникові сумнозвісного Третього відділу царської канцелярії О.Орлову з характеристикою змовників і проханням дозволу на арешти, слідство і допити. Шеф жандармів О.Орлов доповів про це Миколі І. Почалися обшуки й арешти членів товариства. Першим заарештовано в Петербурзі М.Гулака. 17 березня 1847 р. його було ув'язнено в Олексіївському рavelіні Петропавлівської фортеці, звідки 30 травня переведено до Шліссельбурзької фортеці.

Орлов повелів обшукати й допитати тих братчиків, які перебували тоді в Києві - Костомарова, Посяденка, Марковича, Тулуба, Андрузького і Шевченка /Навроцький перебував у Полтаві, а Савич - за кордоном/.

Подібне розпорядження Орлов направив і чернігівському, полтавському і харківському генерал-губернатору М.Долгорукову щодо розшуків і затримання Білозерського та Шевченка.

Репорти, розпорядження, санкції йшли згори й низу по ієрархічній драбині з усе новими даними, уточненнями, поки-таки всіх названих учасників товариства не було заарештовано разом із знайденими в кожного паперами.

Першим, як зазначалося вище, був заарештований у Петербурзі Гулак, який щойно почав працювати в тамтешньому університеті, потім у Києві - Костомаров, Навроцький, Андрузький, Посяда, Маркович, у Варшаві - Куліш і Білозерський /Куліш здійснював весільну подорож з дружиною - сестрою Білозерського/. Згодом з

Німеччини привезли Савича.

Тривогу начальства викликав Шевченко, якого тоді не було в Києві. Чекаючи затвердження на посаді вчителя малювання Київського університету, він подорожував по Чернігівщині і збирав рукописи своїх поезій для нового видання «Кобзаря».

Частково впоравшись із цією справою і не знаючи про донос Петрова та його наслідки, поет із Чернігова виїхав до Києва, поспішаючи на весілля Костомарова з Аліною Крагельською /був обраний шафером/. Коли він сховався із парома на правому березі Дніпра, 5 квітня 1847 р. його взяли під свою «опіку» жандарми. Надого... Київський цивільний губернатор І.Фундуклей по команді доповів, що серед папері, в Шевченка «виявилась рукописна книга з малоросійськими; власного його витвору віршами, багато з яких підбурливого й злочинного змісту». А більш професійно пильний і вислужливий жандармський полковник Білоусов по своїй жандармській лінії ще дещо й уточнив: «В стихах под назвиєм «Сон» дерзко описується высокая высочайшая его императорского величества особа и государыня императрица. С тетрадью и со всеми другими бумагами Шевченко отправлен в III отделение собственной его императорского величества канцелярии».

Уже другого дня після арешту, 6 квітня, заарештованого Шевченка в супроводі квартального наглядача й одного жандарма відправлено з Києва до Петербурга. Шевченка, як і інших учасників Кирило-Мефодіївського товариства, ув'язнили в казематі III відділу. Відібрані в нього папери відразу стали предметом особливої уваги, оскільки в доносі Петрова акцентовано на «протизаконному» характерові творів Шевченка.

Анатолій Риженко.

(продовження в №12)

Рік 1937-й!

XX століття - найжахливіше в історії нашої держави. Десятки мільйонів життів забрали війни: російсько-японська, І світова, громадянська, Велика Вітчизняна. Ми пам'ятали і будемо пам'ятати тих, боронив рідну землю від татаро-монгольської навали, тевтонських та інших орденів, панської Польщі... Війна - це з'ясування відносин між державами /є така форма продовження політики між державами/ результатами яких є поневечена земля, зруйновані міста, земля, вкрита могилами II оборонців. Це якось зрозуміло. А от загибель людей, в тому числі дітей, жінок в мирні

роки, в голові не вкладається, а точніше не виходить з неї. А скільки їх було в минулому столітті, нагадаю: 1921 - 1923, 1932-1933, 1937-1938, 1947, 1946-1953... Боже! За що ж ти послав на найроботящіший на землі народ такі муки?.

Закінчився рік 1933-й. Врожай 1934 року дав надію на краще життя. Алеж. За теорією віроємності - «після радощів - неприємності». Передвоєнні роки, я маю на увазі 1936 - 1940 роки, відзначилися «чисткою» в лавах комуністичної партії, серед командуючого складу збройних сил. Пора, розпочатих у 1936 році репресій - пора розстрілів, знущань, приниження людської гідності. Бентежить те, що «вірні сини» держави оголосили свій народ ворогом. Та й зараз народ держави знаходиться в тому стані, що більшість людей світу йому аж ніяк не заздрить. Мене, як і більшість нормальних людей України бентежить, як взагалі збереглася нація, особливо в першій половині XX століття?

Був такий період в історії держави, коли до в'язниць кидали за «наклепом» сусіда, за особисту думку в голос, за те, що розмовляв українською мовою, носив українську сорочку.

В 1937 році за вироями «троек», військових трибуналів в багатонаціональній державі було страчено близько 1 мільйона громадян.

Репресії. Я не можу, я не маю ні якого права звинувачувати тих, хто якимось чином був причетним до тих страшних подій. Але я не можу не задати моїх земляків, які стали жертвами репресій 1937 року.

Федір Григорович Васьківський народився в Радьківці

Ф.Г. Васьківський

Рік 1937-й!

на Чернігівщині в сім'ї заможних селян Григорія Петровича та Мотрони Семенівни Васьківських, у вересні 1890 року. Федір Григорович, як і його двоє братів і двоє сестер був людиною освіченою, інтелігентною.

Після закінчення художнього училища він довгий час викладав основи мистецтв в Одеській жіночій гімназії. В сорокарічному віці переїхав до Прилук і почав працювати вчителем креслення та малювання в школі №4. Його брат Андрій Григорович, теж працював у цій же школі викладачем математики.

А чим же відрізнявся Федір Григорович від вчителів? А ні чим. Майже ні чим. Завжди з'являвся перед учнями в темному костюмі і вишитій, червоними і чорними нитками, сорочці. Проводив уроки і спілкувався з колегами тільки українською, хоча володів російською, німецькою. Часто у вихідні дні, особливо влітку, разом з учнями виїздив на етюди, прививав дітям любов до рідної землі, її флори і фауни.

Почуттям любові до землі своїх предків була наповнена і душа вчительки школи №4 Чижевської Марії Миколаївни, вчительки залізничної школи Лисенка Івана Романовича, вчительки школи №9 Черненка Микити Федоровича, вчителів школи №10 Дуброви Ганни Яківни та Рашкевича Миколи Андрійовича, вчителя школи №4 Вермена Петра Федоровича, вчителя школи №6 Сливи

Данила Петровича, викладача медшколи Котел енець Антоніни Іванівни, вчителя школи №10 Шаревського Лева Павловича.

Всі вони в кінці 1937 були звинувачені, а згодом і заарештовані, як члени антирадянської української націоналістичної організації.

Ось як, згідно протоколу затримання, відбувався арешт Ф.Г.Васьківського: «... г.Прилуки 1938 года 9 апреля. Я дежурный р.о. НКВД Палий, сего числа задержал гр. Васковского Федора Григорьевича по распоряжению уч. тов. Волошинова, при задержании был произведён личный обыск, при обыске обнаружено и отобрано 15 рублей 15 копеек, очки розовые и футляр, чёрная расчёска, после чего направлен в КПЗ.» 19 квітня 1938 року Васильківського Ф.Г. трійкою НКВС Чернігівської області було засуджено до вищої міри покарання. А як же тоді сприймати повідомлення з місць позбавлення волі Васьківському А.Г.: «ваш брат Васковський Ф.Г. в 1938 году осужден на 10 лет исправительно-трудовых лагерей и находясь в местах заключения в 1943 году умер...»

От і знайди тут правду. Про яку правду могла йти мова? Результат пошуку правди і боротьби за неї для всіх, згаданих мною вчителів був трагічним.

Леонід Карпилянський

Ф.Г. Васьківський серед учнів гімназії. Одеса, 1930-ті роки

Пам'ятники Прилук

В нашому місті є чимало архітектурних пам'яток, історію яких знає майже кожен прилучанин. А чи знають наші мешканці про пам'ятники, що встановлені в Прилуках? Напевно, що ні. То ж про них і піде мова далі.

Символом нашого міста можна вважати пам'ятник на честь 900 – річчя Прилук (більш відомий прилучанам, як пам'ятник В.Мономаху). З проханням створити монумент на честь цієї поважної дати у 1990 році звернулося керівництво міста до місцевого скульптора Семена Тихоновича Кантура. Як розповідає Семен Тихонович: "В моїй голові снували різні версії на те, який вигляд повинен мати пам'ятник. Але коли я прочитав «Повчання» своїм дітям В.Мономаха, то вирішив, що тут обов'язково буде зображений саме князь Володимир Мономах." І справді, у творі цього давньоруського князя вперше згадано наше місто під назвою, "Прилук – город". А було це так: "...І коли ми їхали до Прилук-города, то стріли нас зненацька половецькі князі, вісім тисяч [воїнів]. І хотіли ми з ними, отже битися, та оружжя одіслали були вперед на возах, і ввійшли ми в город. Тільки сеймика схопили вони одного живим та смердів декілька, а наші їх більше побили і захопили. І не одважились вони коня [нашого] піймати у [свої] руки, і втекли на Сулу тої ночі. А назавтра, в день владичиці, пішли ми до [города] Білої Вежі." Було це 1085 року.

Але повернімося до історії створення пам'ятника. У квітні місяці Семен Тихонович, в приміщенні Іванівської церкви, яка на той час пустувала, розпочав над ним роботу. Працював з великою любов'ю, наснагою, завзяттям. І ось у листопаді модель пам'ятника була випілена з глини у натуральну величину. Потім її перевезли на Дніпропетровський машинобудівний завод, де за даною моделлю скульптурне зображення було вилито в метали. Складалось воно з 64 кусків. Згодом ціла модель в металі була перевезена до Прилук. Її вага – 4,5 тонни, висота – 4,5 метри. Потрібно відмітити, що два пілоні, які знаходяться за пам'ятником Мономаха встановлені ще у 1980-х р. і були вони частиною іншого монумента, який розміщувався на цьому місці. Як розповідають місцеві жителі два різні за висотою пілоні стояли в середині кола, яке мало вигляд лаврового вінка. Згодом коло було зняте, а пілони вивірнені і об'єднані чотиригранним куполом з позолоченим шпилем. Пізніше у підніжжя цих пілонів, висота яких сягає 18 метрів, було встановлено пам'ятник В.Мономаху. Сьогодні важко уявити скульптурне зображення давньоруського князя без пілонів, вони стали єдиним цілим. Урочисте відкриття пам'ятника відбулося 24 серпня 1992 року.

Талановитий скульптор С.Т.Кантур є співавтором пам'ятника Т.Г.Шевченку, який відкрили в Прилуках 22.09.2007 року. Більш детальніше про нього описав в попередньому номері нашої газети місцевий краєзнавець А.Риженко. В свою чергу, я хочу доповнити, що в Прилуках встановлені ще три погруддя великому кобзареві: навпроти приміщення Прилуцького Держлігспосу (Київська 288), навпроти АТП -17461, а також у подвір'ї школи № 7. Доречі, щодо останнього, то це погруддя спочатку було встановлено на центральній площі міста у 1941-1943-х рр.. Згодом його перенесли ближче до собору Різдва Пресвятої Богородиці, в 1962 – в невеличкий сквер біля Спасо – Преображенського собору, а вже звідти перемістили на подвір'я вищезгаданої школи.

Фашистська чума чорним буревієм пронеслася по всій Україні, знищуючи при цьому мільйони безневинних душ. В Прилуках встановлені пам'ятники, що є німим нагадуванням про ті страхотливі роки. Меморіал Вічної Слави- це те місце де кожен рік (9 травня та 18 вересня) мешканці Прилук урочисто вшановують безсмертний подвиг воїнів – визволителів. З початку він носив назву „Сквер борців Революції“ і був започаткований 1919 року. Першу назву отримав 1927р. 1985 року сквер реконструйовано й перейменовано у Меморіал Вічної Слави. Центральним пам'ятником Меморіалу є пам'ятник невідомому солдату, що має вигляд: стела з червоного граніту в якій вирізьблений образ солдата зі зброєю в руках. У підніжжя пам'ятника розміщений вічний вогонь, а також плита з написом: „Воїнам – прилучанам, які загинули у В.В.в. 1941-1945 р.р. Пам'ять про Ваш подвиг житиме вічно в серцях вдячних нащадків“.

Пам'ятник, що знаходиться поблизу автовокзалу (на перехресті вул. Першотравневої, Гвардійської, Пирятинської) відкритий 6 жовтня 1979 року. Він має вигляд – танк Т-34 на бетонному постаменті, що міститься на вершині насипного пагорба. На його сх. схилі вмонтовано брилу червоно-сірого граніту з написом: „Пам'ятний знак на честь 35 - річчя визволення України від німецько – фашистських загарбників Жовтень 1979-року“. Біля підніжжя пагорба – бетонна стела з написом: „Воїнам - визволителям від вдячних прилучан“. Даний пам'ятник споруджений на честь воїнів 3- го гв. танкового корпусу,

163-ї стріл. дивізії 50-го стріл. корпусу 36-ї армії, 18-го гв. стріл. корпусу 60-ї армії та 42-ї гв. стріл. дивізії 52-го стріл. корпусу 40-ї армії, які 18.09.1943 року вивільнили місто від німецько-фашистських загарбників.

Страшні роки пережили прилучани в період окупації 1941-1943. Свідченням цьому є, наприклад, пам'ятник жертвам фашизму розташований поблизу школи № 6. Доречі, під час окупації, у Прилуках було розстріляно близько 15 тис. чол., з них на території колишньої території й іподрому близько 6 тис. прилучан. Перший пам'ятник на цьому місці був встановлений 1955. Згодом, 7.05.1978 відкрито пам'ятник – меморіал: скульптура матері, яка тужить за своїми синами і дочками. Автор скульптури – архітектор В.І.Штольго, скульптор – В.П.Луцак.

Не можна не згадати й про братську могилу жертв фашизму на території Плискунівки. Саме там, протягом травня 1942 – лютого 1943 гітлерівці розстріляли близько 8 тис. громадян (переважно єврейської національності). А ось яка страшна трагедія відбулась там 20 травня 1942 року. За декілька днів до цього було наказано зібрати все єврейське населення міста з цінними речами нібито для евакуації. З самого ранку всі дороги з міста були перекриті посиленними нарядами. На площі зібралось десятки сотень людей. Більшість із них, напевно, здогадалось, що їх чекає смерть. Вишикувавшись колоною, під конвоем люди прийшли до околиці міста – Плискунівки. Це і стало місцем страти. Присутні серед конвою три німецькі лікарі умертвили дітей, давши їм понюхати якусь отруйну речовину. Дорослих розстріляли, а їхні речі пограбували. Ось так відбувалося винищення мирного людю у ті гіркі роки. У червні 1944 братські могили було огорожено, 1948 – об'єднані в одну (9х30 м), обкладені бетонними плитами, встановлена чавунна плита з меморіальним написом. Кілька років тому в Плискунівському яру встановлено ще один пам'ятний знак з написом: „На цьому місці було страчено 1290 євреїв фашистськими загарбниками під час окупації міста 20 травня 1942 року.“

Окрім того, в Прилуках впорядковані братські могили загиблих та померлих від ран воїнів по вул. Партизанській, Чапаєва, Котляревського. А ось у парку ЦТДЮ височіє пам'ятник заводучанам, які загинули у В.В.в. (1941-1945) роботи А.І.Буренка.

Прилучани завжди були відважними, сміливими і здатними у будь – яку хвилину захистити свою землю від загарбників. Серед них і Герой Радянського Союзу Олег Кошовий та Іван Дубинський. Олег Васильович Кошовий народився 8 червня 1926 року в Прилуках. Тут й пройшли його дитячі роки. З 1940 року проживав у Красодоні. Після окупації міста фашистами Олег разом з товаришами, організує підпільну молодіжну організацію „Молода гвардія“. 9 лютого 1943 О. Кошовий розстріляний поблизу міста Ровеньки. Звання Героя Радянського Союзу удостоєний посмертно. В будинку, де він народився, діє присвячена йому експозиція, а біля будівлі розміщений пам'ятник О.Кошовому. Встановлений 1979 Р. архітектор – А.Ф. Ігнащенко, скульптор – А.М. Харенко. Погруддя О.Кошовому розміщене також у центральному сквері навпроти школи мистецтв.. Встановили його 8.05.1965 року.

У центральному сквері поблизу універмагу розміщене погруддя Івану Яковичу Дубинському (1920-1944). Народився в Прилуках, закінчив школу № 8, працював на підприємствах міста. У березні 1944 І.Дубинський з групою розвідників першим переправився (біля с.Ладжин на Вінничині) на правий берег р. Південний Буг і зав'язав бій з противником, тим самим дав змогу переправитись іншим підрозділам полку. Загинув 4 травня 1944 в боях за визволення Румунії. Погруддя встановлене 1990 року, скульптор - Т.М. Братерський.

На долю українського народу випадало чимало страждань. Буремні ХХ століття не стало винятком. Тут і дві світові війни, три голодомори, безглузда війна в Афганістані та Чорнобильська катастрофа. В центральному сквері біля універмагу споруджений пам'ятник воїнам, загиблим в Афганістані. Відкритий він 6 травня 1995 року, архітектор П.Г.Бережний. Пам'ятник має вигляд квадратної в плані каплиці на чотирьох арках, яку вінчає чотиригранний купол з хрестом. Під склепінням міститься дзвін. У нижній частині розміщується гранітна стела з написом: „Вони загинули на війні в Афганістані 1979-1989р.р. Пам'ять про них буде жити вічно! Вареник Микола Іллч 1964–1984, Віктор Юрій Іванович 1965–1984, Замига Євген Леонідович 1967–1987, Кирсенко Ігор Васильович 1966–1986, Малоголовий Володимир Олексійович 1958–1984, Малайренко Леонід Сергійович 1962–1982, Нечунаєв Олександр Андрійович 1963-1982, Павлов Олександр Геннадійович 1961–1982, Руденко Василь Іванович 1966–1985, Череп Олег Володимирович 1962–1982, Тищенко Анатолій Володимирович 1961–1984, Здоровенко Іван Григорович 1944–1979, Немченко Віктор Вікторович 1963–1983, Скрипченко Юрій Миколайович 1967–1987, Суглоба Анатолій Михайлович 1940–1982, Шевченко Віктор Миколайович 1944–

1979. Бородай Михайло Олексійович 1959–1980”.

Пам'ятник жертвам Чорнобильської трагедії відкрито 26 квітня 1996 року. На гранітному постаменті з плит, розміщених у вигляді хреста, напис: „ Прилучанам, які постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС, від жителів міста в день 10-річчя Чорнобильської катастрофи. Квітень 1996 року”. Над плитами на металевих стовпах підвішений дзвін. Автор пам'ятника архітектор П.Г.Бережний.

Не можна не згадати й про пам'ятник В.І.Леніну, що розміщений на центральній площі нашого міста. Цікаво відмітити, що вперше пам'ятник Леніну на площі був встановлений 1934. Під час окупації Прилук його знищили. 1944 встановили гіпсовий пам'ятник Володимирі Іллічу. У 1949 році його замінили на бетонний, а 1976– на бронзовий. Сьогодні ходять різні думки щодо даного пам'ятника. Чи ватро його залишати на площі, а чи, можливо, його кудись перенести? А яка ваша думка?

Трагічні сторінки історії пережив наш народ у голодні 1932–1933 роки. Сьогодні майже в кожному населеному пункті нашої держави встановлені пам'ятники присвячені цій трагедії. В Прилуках також є пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 років. Встановили його на міському кладовищі, яке знаходиться поблизу стадіону „ Спутник”. Це одне із місць куди в період 1932–1933 років звозили померлих від голоду жителів нашого міста. Ми надіємось, що найближчим часом замість дерев'яного там буде встановлено кам'яний монумент.

Крокуючи вулицями Прилук ми мимоволі звертали увагу на

пам'ятні знаки, що встановлені в місті. Це і пам'ятний знак, який знаходиться в центральному сквері поблизу універмагу. Являє собою невеликий камінь на якому напис: „ З цього місця у 1905 році, мешканці Чернігівської та Полтавської губерній були відправлені на освоєння та заселення далекосхідного „ зеленого клину”. А також пам'ятний знак на честь церковного і культурного діяча Іоасафа Білгородського (1705-1754р.р.), що розміщений із зовнішньої сторони Спасо-Преображенського собору. Не можна не згадати й про пам'ятник на могилі невідомого козака, який встановлений поблизу полкової скарбниці. Історія його дуже цікава. На початку 1990-х р. , під час проведення підземних комунікацій на Київській вулиці, в районі аграрного технікуму, робітники, риючи котлован, раптово натрапили на труну. Коли відкрили, то побачили, що в домовині лежить тіло козака з простреленою скронєю. Збереглися не тільки природно муміфіковане тіло, але й одяг. Працівники музею перенесли покійника до скарбниці, а потім 1995 року, поховали.

В місті також є чимало пам'ятних дощок на честь той чи іншої видатної особи чи події.

Приємно відзначити, що завдяки меценатській діяльності Ю.Коптева найближчим часом в Прилуках з'явиться ще один пам'ятник, який розмістять поблизу МБК. Це пам'ятник видатному актору, народному артисту України М.Ф.Яковченку (1900-1974р.р). То ж є надія, що в майбутньому окрасою нашого міста можуть стати пам'ятники Л.Забашті, П.Білецькому – Носенку, О.Цербині та багатьом-багатьом іншим.

Ірина Біленко

Документи й очевидці розповідають

75 років промайнуло з того часу, коли на нашій землі відбулася ця страшна трагедія – голодомор 1932–1933 років. Сьогодні вже досліджено чимало архівних матеріалів, зібрано тисячі спогадів очевидців тих подій. Саме вони дають повну уяву про те, що відбувалось в Україні і, зокрема, на Прилуччині у ті далекі роки.

Масова колективізація, драконівські хлібозаготівлі призвели до того, що вже на початку 1931 року розпочався голод, але свого апогею він досяг лише навесні 1933 року. У жовтні 1932 року в Україні було створено сьому область – Чернігівську, до якої увійшло 36 районів, у тому числі й Прилуцький. У грудні того ж року відмічалось, що у розвитку колективізації Чернігівська область відстає від основних зернових регіонів України: лише 4–5 районів області мають 60% колективізованих господарств, близько третини районів ще не дійшли й 40%. Таким чином, перед Чернігівщиною постало подвійне завдання – збільшити хлібозаготівлі і перетворити область на суцільно колективізовану. І ці завдання вирішувались досить швидко. 12 счня 1934 р. на обласній партконференції відзначалося, що вже 65% усіх господарств колективізовані. Жителі Прилуччини добре пам'ятають, як відбувалось заганняння людей у колгоспи. Розповідає жителька села Жовтнєве Палівода Олена Михайлівна: „ Мій батько теж не хотів бути колгоспником. За це нас було пограбовано і вигнано з хати. Один активіст дуже побив матір за те, що вона заховала за пазуху кілька хусток. Брата при розкуркуленні три рази підряд опускати в колодязь, а потім один комуніст повисив його за руку на яблуню. Так і провисив він декілька годин, поки ми з сестрою не відв'язали. Сусідів закривали в погреби, клуні, поки ті не підписалися до колгоспу.”

Що стосується хлібозаготівель, то слід зазначити, що врожай 1932 року на Чернігівщині, як і по всій Україні, був хоч і не рекордним, але достатнім. І все ж таки виник небувалий голод. Справа у тому, що осінні та зимові хлібозаготівлі не залишили селянину майже нічого. Так звані «буксирні бригади» шукали і забирали все зерно.Хто відмовлявся здавати хліб, міг бути засуджений до розстрілу. Із доповідної записки прокурора Чернігівської області М. Батрака до обкому КП(б) У та облоргкомітету про стан хлібозаготівлі у Прилуцькому районі, датована 17.01.1933р.: „ ... В селі Мільки Прилуцького району розглянуто справу про звинувачення Чалого Єгора Митрофановича, по соц.стану куркуль, мав до революції 14 га землі, найману працю, був членом хліборобів-собственников. Чалий повинен був здати державі в хлібозаготівлю по твердому завданню 832 кг різних зернових культур, але він як класовий ворог увесь час з контрреволюційною метою саботував здавати хліб, й лише примусово було сільрадого вилучено 128 кг зерна. Після бригадою у Чалого було виявлено в двох ямах біля 60 (виправлено з «23» рукою) пудів хліба. Розслідом також виявлено, що Чалий

зумів вплинути на деяких своїх сусідів бідняків як от: Юрченко Андрій, закопавши також під впливом Чалого до 40 пуд. хліба, вирішивши врешті-решт заявити про свій вчинок та викрити контрреволюційний саботаж Чалого, виступивши з каянням на суді та на зборах громадян. Чалого Єгора засуджено до розстрілу.”

А ось що розповідає жителька села Яблунівка Чивіленко Ганна Денисівна: „ Жили ми бідно. Над багатьма односельцями поглумилися сталінські поспіаки. Наша сім'я – не виняток. Пам'ятаю, сільські активісти (Олексій Кавун та дві жінки- Дунька Турченкова, прізвище другої не згадаю) відкрито грабували людей. З болем пригадую, з якою насолодою ця ж Турченкова самотужки розвалила піч батькової хати, повибивала шибки. Потім роззягнутою вигнала матір з хати на мороз і каже: „ Крутись доти, доки з тебе не посиплеться зерно”. Батьки померли, а я пішла в колгосп. Той старший 33-й на все життя залишився в моїй душі як пекучий біль.”

Витаючи по Україні, відвідуючи кожен населений пункт, зазираючи у кожну оселю голодна смерть забирала з собою кожного хто зустрічався на її шляху. Не шкодувала а ні старого, а ні малого. Люди, рятуючись від голоду, тікали з насиджених місць, але на кордонах України з Росією стояли загороджувальні загни. З доповідної записки секретаря Чернігівського обкому КП(б)У П.Маркітана за прямим проводом до ЦК КП(б) У про виїзд селян за межі області, датована 24.01.1933 роком: « Массовых или групповых выездов из сел области нет. Преобладают выезды одиночек и отдельных семейств в разное время. Лишь по немногим отдельным селам количество выехавших за время октябрь-январь 20-70, остальных меньше 20-10. Выезжают главным образом одиночками главы семейств и труднеспособные взрослые члены семьи. Причины выезда разные: часть едет за хлебом в северные районы, Белоруссию, Москву, Ленинград, часть твердодатчиков выехала, боясь подвергнуться репрессиям за несдачу хлеба, часть пытается своим отсутствием уклониться от выполнения государственных обязательств, полагая, что оставшиеся нетрудоспособные отвечать не будут.”

Голодні люди рятувались як могли: продавали останню одежину, тікали за межі України, йшли у міста, врячі, що там є хоч якась їжа. Але в місті стан із забезпеченням продовольством населення був не набагато кращим. Про важкий стан із забезпеченням продовольством населення району видно із доповідної записки секретаря Прилуцького райкому КП(б)У П.Робенка секретарю обкому КП(б)У П.Маркітану, датована 19 березня 1933 р.: „ В додаток до нашої доповідної записки, що ми її надіслали в обком 14 березня, повідомляємо, що важкий продовольчий стан в районі, особливо по колгоспах, охоплює чим дальше більшу кількість колгоспників.”

В селі Яблунівці, куди я особисто з начальником райвідділу ДПУ виїжджав 14 березня для перевірки дійсного стану з харчуванням окремих колгоспників, нами виявлено слідує:

Замість 27 голодуючих, про що ми сповіщали доповідною запискою, нами виявлено 111 сімей із загальною кількістю 487 чоловік; тобто до 20% всіх колгоспників фактично зовсім не мають чого їсти і систематично голодують, причому 45 голодуючих сімей з кількістю 148 колгоспників перебувають в надзвичайно важкому стані, остаточно знесилені і опухлі від голоду. В числі опухлих є ударники... При виявленні на місці в колгоспі внутрішніх харчових ресурсів, виявлено, що на харчування може бути витрачено 180 пудів різних відходів і непридатного на посів насіння.

Нами вжито на місці заходів для перемоли цих відходів і зараз з цих ресурсів управа колгоспу видає допомогу голодуючим колгоспникам. Мушу зазначити, що ця допомога зовсім недостатня. Розв'язати питання з забезпеченням харчуванням для більш-менш нормального переведення посівкампанії управа колгоспу без сторонньої допомоги не зуміє...

Нами дано настановлення управі колгоспу в першу чергу видавати постійну харчову допомогу тим колгоспникам, що не виходять на роботу по причинах відсутності харчів.

Для виявлення дійсного стану з харчовими труднощами в колгоспах, ми через спеціально виділених представників РГК перевели вибірково обслідування стану колгоспників по 20 сіл'радах, при чому виявлено сімей, що потребують негайної допомоги - 797. В цих сім'ях налічується дорослих 1050 чоловік і дітей 1800 чоловік.

Більшість з цих сімей крайнє виснажена з голодними отьокми й опухші; останнім часом із складу цих сімей вмерло від голоду 25 чол. Виявлено хворих, які не взмозі ходити і потребують крім харчування також і медичної допомоги - 547 чоловік, опухлих від голоду 275. Із загальної кількості виявлених, що перебувають в гостро-скрутному продовольчому стані, ходять на роботу тільки 303 чоловік, останні 747 на роботу зовсім не ходять. В обстежених нами колгоспах виявлено, що 25 сімей зовсім вийшли з колгоспів і виїхали невідомо куди для шукання, як зазначають колгоспники, «порятунку від голодної смерті».

Стан з харчуванням в місті теж надзвичайно поганий, особливо серед декласованої міської бідноти, а також на підприємствах кустарно-промислової кооперації, де робітники зовсім не одержують хліба і серед цих робітників за даними управ виробничих артілів 41 опухлий і більше 50 чоловік хворих на ґрунті голоду, що на роботу зовсім не виходять...

Треба відзначити, що значна частина робітників на підприємствах із схудалим обличчям, часто трапляються обмороки під час роботи.

Останнім часом помічається велика кількість захворювань і збільшується смертність. Про це свідчать дані страхової каси. Так, коли в жовтні минулого року на 100 застрахованих мали захворювань 40, то в лютому - 60.... Допомога, що надається голодуючим сім'ям з боку адміністрації - видача додаткових обідів, відпуск продуктів, що заготовляються децентралізованим порядком, грошова Допомога проффорганізації, безповоротні ссуди по КВД і таке інше з'являється зовсім недостатнім. Норми видачі хліба в місті складають 200-300 гр. на робітника та службовця (родини робітників і деяких категорій службовців хліба зовсім не одержують)...

Архівні документи розповідають і про жертви голодомору. Так в інформаційному листі до голови Прилуцького райвиконкому Гречки до облоргкомітету за 20 травня 1933 р. читаємо: "В селах району нараховується 4127 сімей, з них: дорослих членів родин 8117, дітей 6410, колгоспників 9402, одноосібників 3045, працюючих 5861, непрацездатних 3101, хворих на ґрунті виснаження 3257, пухлих - 3104, померло 1082 чоловіки (облік ДПУ). Прод-допомога, що надається з області, ні в якому разі не може задовольнити потреб району в зв'язку з вичерпанням запасів харчів. Останні часи смертні випадки збільшилися. Велика загроза утворюється з дітьми, що zostали сиротами і яких дитячі установи охопити не можуть. Одвідуючи деякі опухлі сім'ї в с. Іквіцях, я натрапив на такий факт, що в сім'ї, яка складалась з шести душ, залишилося всього двоє дітей, старшому 11 років. Троє дітей померло раніше, а 19 травня померла і мати (це не поодинокі випадки)".

В доповідній записці голови Прилуцького райвиконкому Гречки та секретаря райкому КП(б)У Робенко про померлих від голоду в с. Яблунівка за 25 травня 1933 р. читаємо: "... Село Яблунівка є одне з віршальних сіл району. Смертність в цю-

ро селі від голоду на травень така: колгоспи-34, одноосібники-40.

Ці числа взяті з реєстрації сіл'ради, але є багато випадків, що смерті не реєструються в сіл'раді. За відомостями в цій же сіл'раді 124 душі не зареєстровано.

В цій же Яблунівці були випадки, коли померлих ховали по 2-3 чоловіки в одну яму. Класовий ворог, користуючись цим, розповсюджував чутки про «братські могили голоду».

В селах Линовиця, Стара Тарнавшина, Канівщина, Полова, Сергіївка становище не краще...

Нещодавно працівниками краєзнавчого музею було виявлено фото жителів села Яблунівка, які померли з голоду. Про них розповідає Гладка Марія Дмитрівна 1920 року народження: "У страшній 1933 рік помер мій батько Гладкий Дмитро Кузьмович, дід Гладкий Кузьма Петрович, а також троє маленьких братиків: Гриша (помер 1 травня), Антон (18 травня), і Коля (123 липня). Поховали їх на сільському цвинтарі. Двох останніх поховали без труни."

Від голоду помирали і дорослі і діти. Матері божеволіли, бо не могли порятувати своїх дітей від голодної смерті. На Прилуччині були зафіксовані випадки людоїдства. Розповідала жителька села Жовтнєве Варвара Іванівна Копаниця: "Найбільша трагедія, яку я пам'ятаю з часів голодомору, сталася в одній родині. Це була велика сім'я, де крім батьків, було восьмеро дітей. На той час, коли ми переїхали в село, чоловік і половина дітей померли, а мати втратила здоровий глузд. Будучи не в собі, вона зварила і зі'їла власну дочку, а частину хрєбця поставила в глечик і несамовито кричала всім сусідам: "Ось моя Ліда...", а в хаті лежало ще троє мертвих дітей. Не маючи сили їх десь подіти, вона волала до сусіда: „Грицько, іди закопай дітей, бо і цих поїм". Сусід не мав вже змоги це зробити. Коли приїхала похоронна команда, то вся сім'я вже була мертва і поховали їх в одній могилі".

Страшні 1932-1933 роки назавжди закарбувалися в пам'яті українського народу. Тож ми, нащадки тих хто пережив той голодомор, повинні зробити все, аби подібна трагедія більше ніколи не повторилась, а наші діти, внуки і правнуки більше ніколи не дізналися, що таке голод.

Ірина Біленко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаєвська, 39.

Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк Обсяг 1 друк аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 1033 Тир. 500 прим.
Свдоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 12 (126)

Грудень 2007 року

В цьому місяці:

16 грудня - ветеренарний технікум реорганізовано в технікум гідромеліорації та електрифікації сілького господарства (1947). Нині - агротехнічний технікум.

25 грудня - народився Фірс Анатолійович Колосов (1937), заслужений працівник транспорту. Працював механіком АТП-17461.

Тарас Шевченко і Микола Гулак

(Продовження. Початок в №11)

17 березня 1847 р. жандарми почали вести журнал слідства «у справі колезького секретаря Миколи Івановича Гулака, якого того самого числа було наказано заарештувати й оглянути його папери. А 18 березня його вже було допитано і серед поставлених йому запитань одне спеціально стосувалося Шевченка: «Чому Білозерський вважає художника Шевченка людиною, здатною вказувати потреби народу і навіть цілого віку?»

Гулак тримався на допитах мужньо, з почуттям власної гідності, як справжній конспіратор, не дав жандармам ніяких «свідчень» про товариство і його членів, та й власну вину категорично заперечував. А на запитання щодо Шевченка скупо відповів: «Білозерський вважає художника прекрасною людиною, мабуть тому, що в ньому велике поетичне обдарування».

Потім пішли виснажливі, але такі ж безрезультатні умовляння і допити в наступні дні. Проте він нічого не відкрив суттєвого і продовжував вперто відмовлятися від зізнання. В один із днів його допитував сам шеф, жандармів генерал-ад'ютант граф Орлов. Він, як зазначено в журналі слідства, «осо-

бисто робив найсуворіший допит». І далі зазначено, що Гулак «ладен був послухати добрих порад графа,... але впертість перемогла, і він /Гулак/ залишився при попередніх відповідях: «не знаю!» Тоді граф Орлов дав йому три дні на роздуми і попередив його, що після закінчення цього терміну весь тягар закону впаде на нього, і тоді вже не буде ніякої можливості полегшити його долю.

Жандарми, збентежені непохитністю Гулака, вирішили для напучування в'язня вдатись до церковників. Служника бога протоієрея ісааківського собору Олексія Малова закликали зробити те, що не зуміли зробити служники самодержця, - умовити впертого в'язня дати відверті зізнання про свою таємну політичну діяльність. Чотири дні ходив піп у каземат до Гулака. Попівські умовлення безуспішно закінчилися 30 березня. А через день шеф жандармів Орлов «знову особисто запропонував Гулакові словесні та письмові запитання з усіх предметів справи про слов'янське товариство, але Гулак і словесно, і письмово на всі запитання, як і раніше, відповів: «Не знаю». Таким чином, він і під час нового допиту вия-

(Продовження на 2 стор.)

Тарас Шевченко і Микола Гулак

вив попередню, нічим не здолану впертість.

Після цього, до прибуття у Петербург інших арештантів, Гулака відправили до Алексєєвського рavelіну. Його посадили до «арештантського покою» під № 7. Тільки на третій день утримання в Петропавлівській фортеці при обшуку в Гулака знайшли добре сховані в одязі на тілі «два папери» «достатньої провинності», як повідомив жандармів комендант кріпості.

«Папери», виявлені в Гулака, у фортеці, були не більше і не менше, як «Книги буття українського народу» з відозвами до українців, великоросів і поляків, а також статут Кирило-Мефодіївського товариства. Одержавши документи, які викривали Гулака, Орлов послав йому в кріпость запечатаний конверт з запитальними пунктами, щоб Гулак відповів на запитання і, «запечатавши папір у пакет», передав його шефу жандармів.

На вимогу виявити «повне зізнання» Гулак рішуче відповів: «Я не можу дати ніяких нових показань». Жандарми справді зайшли в глухий кут. І ось почали привозити до Петербурга, в «розбійницький вертеп біля Цепного мосту» запідозрених щодо участі в Кирило-Мефодіївському товаристві. 9 квітня доставили Куліша, 10 квітня - Навроцького, 11 квітня - Костомарова й Андрузького. І жандарми вдалися до очних ставок, проте Гулак на них поведився так само, як і на попередніх допитах. Ось, наприклад, як про це написав М.Костомаров у своїй автобіографії: «Третя очна ставка була ... між мною і Гулаком. Я писав, що діяльність наша обмежувалась лише розмовами про товариство, а знайдений у нас проект статуту і твір про слов'янську федерацію визнав своїми. Раптом виявилось, що у своїх показаннях Гулак, жаліючи мене й інших, хотів узяти на себе все те,

що могло бути визнане злочинним. Я наполягав на попередньому показанні, твердячи, що рукопис дав Гулакові я, а не мені він. Гулак на очній ставці вперто стояв на своєму і граф Орлов роздратовано сказав про нього: «Та це ж корінь зла».

Згодом Гулак написав, що рукопис справді був написаний не ним, оскільки, беручи вину на себе, він уже не міг принести ніякої користі іншим заарештованим кириломедодіївцям. Однак його спроба вигородити товаришів сприйнята була за обставину, яка обтяжує його злочин, і він був засуджений до тяжкого ув'язнення в Шліссельбурзькій фортеці на три з половиною роки.

Усе частіше в протоколах допитів заарештованих фігурувало ім'я Шевченка, і жандарми почали готуватися до зустрічі з ним. Як виявилось, списки деяких поетових творів жандарми виявили не лише у нього, а й у деяких «братчиків».

12 квітня 1847 року О.Орлов звернувся до президента Академії мистецтв з проханням повідомити Ш відділ про поведінку поета в Академії.

Робить честь президенту Академії, а більше, очевидно, К.Брюллов та Григоровичу те, що вони дали Шевченкові досить об'єктивну характеристику.

У відповіді президента Академії про Шевченка читаємо: «Почитался он всегда человеком нравственным, быть может, несколько мечтателем и читателем малороссийской старины, но предосудительного на счет его ничего не доходило до сведения Академии».

Слід зазначити, що героїчний опір слідству, виявлений Гулаком, якого вважали головним засновником і діячем таємного товариства, недостатність доказів проти Навроцького, який теж виявив уперту затьятість, ... ухильні перші свідчення Костомарова, по-

Адреса відправника, індекс

.....

.....

.....

.....

УКРАЇНА 70
UKRAINE

Адреса одержувача, індекс

КИРИЛО-МЕФОДИЇВСЬКЕ БРАТСТВО

Тарас Шевченко і Микола Гулак

верхові, суперечливі, некомпетентні, часто наївні свідчення 19-літнього Андрузького не давали можливості жандармам звинуватити Шевченка в тому, що він був одним із провідних учасників Кирило-Мефодіївського товариства.

Прямих доказів для звинувачення поета у приналежності до таємного політичного товариства у жандармів не було, єдиним незаперечним доказом його настроїв і прагнень були вилучені у Шевченка при арешті рукописи його творів і серед них, геніальна гостросатирична, тираноборча поема «Сон».

Саме поема «Сон» насамперед зацікавила чиновників III відділу. Ще до допиту вони старанно вивчили всі відібрані у поета твори, листи, записки і склали довідку, в якій зазначалося: «З бумагах его не оказалось ни устава Славянского общества, ни рукописи «Закон божий», ни других бумаг, важных для открытия подробностей тайного общества; а в вещах - ни колыца, ни образа во имя св. Кирилла и Мефодия. Из бумаг его обращают на себя внимание стихотворения его, и только частью письма... Стихотворение, называемое «Сон», исполнено противозаконных и возмутительных мыслей».

Допит поета почався тим, що йому дали 22 запитання й докладно записали відповіді. На десять запитань пов'язаних з діяльністю Кирило-Мефодіївського товариства, він відповів, додержуючись конспіративних правил таємної організації й не бажаючи нікого виказувати: «Мне совершенно неизвестны». У процесі слідства й після очних ставок поету пощастило обдурити жандармів, і вони вирішили, що він стояв осторонь товариства, не брав участі в його засіданнях.

Власне, у цей час жандармів стали менше цікавити товариство та його учасники. Уже в процесі допиту М. Гулака вони дійшли висновку: з «братчиками» Шевченка мало що пов'язує, він «отдельно от них, в душе своей хранил... преступные мысли». В останньому жандарми не помилялися. На членів товариства вплив мала, хоча й різною мірою, поезія Шевченка. В їх паперах були виявлені твори поета, але на допиті вони, за винятком М. Гулака, посліпили відхреститися від них. Тому жандарми не дуже й наполягали на участі Шевченка в Кирило-Мефодіївському товаристві, їх увагу все більше привоювала його поетична творчість.

На поставлене на допиті запитання: «С какой целью вы сочиняли стихи, могущие возмутить умы малороссиян против нашего правительства... Не сочиняли ли вы эти стихи для распространения идей тайного общества и не надеялись ли приготовить этим восстание Малороссии?» Шевченко відповідав з гідністю і самоповагою: «Малороссиянам нравились мои стихи, и я сочинял и читал их без всякой цели; списывать не давал, а был неосто-рожен, что не прятал».

На запитання роздратованих жандармів «якими випадками доведені ви були до такого нахабства, що писали найзухваліші вірші проти государя імператора...?» Шевченко мужньо відповів: «Ще в Петербурзі я чув скрізь зухвальства, і осуд государя й уряду. Повернувшись до Малоросії, я почув ще більше й гірше між молодими й між статечними людьми, я побачив злидні й жахливе пригночення селян поміщиками, посесорами та економами-шляхтичами, і все це робилось і робиться іменем государя й уряду».

Привертає увагу епізод зі слідства і допиту Біло-

зерського, який явно намагався вигородити поета, пом'якшуючи його вину щодо створення крамольних віршів: «Шевченко писав зухвалі вірші в нетрезом стані, а протверезившись, нерідко сам не пам'ятав, або жалкував, що таке написав».

Благородні спроби Білозерського та й Костомарова якось вигородити поета вже не могли нічим йому допомогти. Жандарми визнали його одним із «найдіяльніших українофілов» і прямим доказом цього вважали його вірші, словнені пристрасті й непримиренності до кріпацтва та самодержавства.

Слід підкреслити, що мужня стійкість на слідстрі Шевченка, Гулака а також Навроцького, яка позначилася зрештою і на поведінці Костомарова, Білозерського та інших кирилломефодіївців, не дала можливості III відділу повністю розкрити їхню практичну діяльність, виявити всіх членів таємної політичної організації. Інші учасники товариства, якщо спочатку і давали досить відверті зізнання, то потім пом'якшували або дезавуювали їх у ході слідства, особливо на очних ставках.

У кінці травня 1847 року слідство закінчилося. Після закінчення слідства начальник III відділу граф Орлов склав доповідь про «Украино-славянское общество» /так вони назвали товариство/. Шевченка в доповіді виділили окремо: «...вірші його подвійно шкідливі й небезпечні... за облудливий дух і зухвалість, що виходить за всякі межі, його слід визнати одним із найважливіших злочинців». У розділі «Решение дела» йшов присуд: «Художника Шевченка, за складання обурливих і вищою мірою зухвалих віршів, як обдарованого міцною статуєю, призначити рядовим в Оренбурзький окремих корпус із правом служби, доручивши начальству мати якнайсуворіший нагляд, щоб від нього ні в якому разі не могли виходити обурливі й пасквільні твори».

Микола I затвердив вирок у цілому, але проти прізвища Шевченка дописав: «Під найсуворіший нагляд із заборонаю писати й малювати».

30 травня царську конфірмацію /вирок/ оголошено ув'язненим. Того ж дня III відділ передав Шевченка в розпорядження військового міністерства.

М. І. Гулака було засуджено до тюремного ув'язнення, після якого у червні 1850 р. його заслали до Пермі під суворий нагляд поліції. Через рік йому дозволили поступити на службу до Пермського статистичного комітету. Після відбуття заслання зайнявся педагогічною і науковою діяльністю.

У 1859-1861 рр. служив в Одесі, Керчі, з 1862 р. - у Ставрополі, Кутаїсі, а з 1867 р. - у Тбілісі. Вивчав грузинську та азербайджанську літератури. Популяризував серед громадськості Закавказзя поезію І. Г. Шевченка.

Анатолій Рижено.

Примітки.

1. Шевченківський словник у двох томах. Том перший. К., 1978. 2. Г. І. Марахов, Т. Г. Шевченко в колі сучасників. К., 1976.

3. Т. Г. Шевченко. Біографія. К., 1984.

4. Петро Жур. Дума про огонь. К., 1985.

6. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982.

7. Олександр Кониский. Тарас Шевченко - Грушівський. Хроніка його життя. К., 1991.

11. П. М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989.

14. В. Анісов, Є. Серета. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. К., 1976, с. 88.

ОРДЕН ЖОВТНЯ

З почуттям захоплення ми дивимося на своїх співвітчизників, які мають високі державні нагороди - ордени і медалі, особливо променисту, «Золоту Зірку» - Героя Радянського Союзу й медалі «Серп і Молот» Героя Соціалістичної Праці. Державні нагороди завжди пов'язані з подвигом. Ми кажемо «подвиг» - і перед нами постають світлі образи лицарів революції, героїв громадянської війни, славні імена тих, хто у суворий час Великої Вітчизняної війни врятував світ від «коричневої чуми» фашизму. Ми кажемо «подвиг» - і в помислах звертаємось до звершень підкорювачів цілини і космосу, будівельників БАМу. Подвиг

р. орден був прикріплений до прапора столиці Радянської держави.

В грудні 1967 р. високою нагородою були відмічені РРФСР і УРСР, у послідуючі роки - ряд інших союзних і автономних республік, десятки міст країни.

Серед промислових підприємств, знамена яких були прикрашені орденом Жовтня, такі прославлені колективи, як Московський електромеханічний завод імені Володимира Ільїча, Київський завод «Арсенал», Донецький металургійний завод ім. Леніна і інш. Високою нагородою були відзначені ряд колгоспів і радгоспів вищих учбових закладів.

В зв'язку з 60-річчям газета «Правда», відмічаючи її видатні заслуги у пропаганді ідей соціалістичного будівництва, мобілізації радянського народу на виконання завдань господарського і культурного будівництва, Президія Верховної Ради СРСР Указом від 4 травня 1972 р. нагородила газету орденом Жовтневої Революції, пізніше нагороджені: «Известия», «Красная Звезда», «Комсомольская правда».

22 лютого 1968 року за видатні заслуги у Великій Жовтневій революції і захисті її завоювань, плідну роботу по пропаганді революційних і бойових традицій і в зв'язку з 50-річчям Радянської Армії і Військово-Морського Флоту орденом був нагороджений Червонопрапорний крейсер «Аврора» - легендарний, силует якого зображений на самому ордені. 25 жовтня 1968 р. за видатні досягнення і великий вклад комсомольців в становлення і укріплення Радянської влади, мужність і героїзм, проявлені у боях з ворогами Батьківщини і в зв'язку з 50-

Орден Октябрьской Революции

- це і конкретний героїчний вчинок, який потребує від людини певного напруження волі, сил, це і праця селянина, робітника, вченого, солдата.

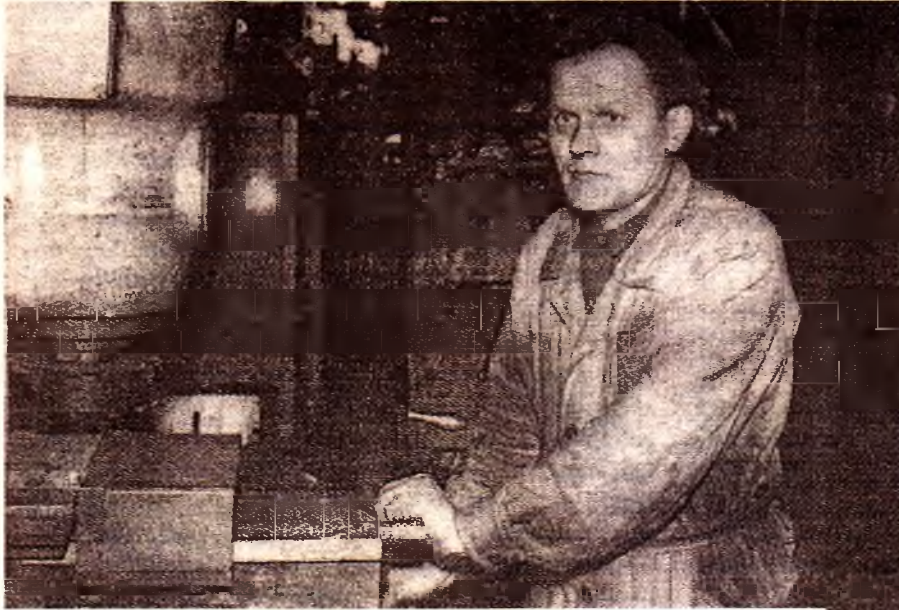
Всі подвиги звершуються в ім'я і славу нашої Батьківщини. Людей, які здійснили подвиги - трудові і ратні, в мирний час і в роки війни, ми називаємо патріотами Батьківщини. Відзначити героїчні вчинки людей можливо тільки за допомогою нагород. Напередодні 50-річчя Великої Жовтневої революції Указом Президії Верховної Ради СРСР від 31 жовтня 1967 р. був затверджений орден Жовтневої Революції. Статутом зазначено, що цим орденом нагороджують за активну революційну діяльність, великий вклад в становлення і укріплення Радянської влади: за видатні заслуги в побудові соціалізму і будівництві комунізму; за видатні досягнення в галузях народного господарства, науки і культури; за особливі відвагу і мужність, виявлені у боях з ворогами; за видатні заслуги в укріпленні оборонної могутності держави; за особливо плідну державну і суспільну діяльність; за активну діяльність, направлену на розвиток і поглиблення дружніх зв'язків між народами Радянського Союзу і інших держав, укріплення миру між народами.

4 листопада 1967 року відбулось перше нагородження орденом Жовтневої Революції. За видатні заслуги трудівників у революційному русі, в Великій Жовтневій революції і значний вклад встановлення і укріплення Радянської влади, за мужність і героїзм, проявлені у боях з ворогом, високої нагороди були удостоєні міста-герої: Ленінград і Москва.

На слідуючий день на урочистому засіданні на честь 50-річчя Великого Жовтня місту Ленінграду був вручений орден Жовтневої Революції № 1. 6 листопада 1967

Охріменко І.Ф.

Харитонов М.О.

річчям цим орденом був нагороджений і Всесоюзний Ленінський Комуністичний Союз Молоді. До знамені ВЛКСМ був прикріплений орден за № 26, а 28 червня 1969 р. орденом Жовтневої Революції був нагороджений до свого 50-річчя Ленінський Комуністичний Союз Молоді України.

У дні святкування 50-річчя Радянських Збройних Сил було проведено перше нагородження орденом Жовтневої Революції окремих осіб. Цієї високої нагороди були удостоєні видатні воєначальники і полководці Великої Вітчизняної війни: І.Х.Баграмян, Г.К. Жуков, І.С. Конев, К.К. Рокоссовський, С.К.Тимошенко.

Серед перших кавалерів орденом були видатні діячі Комуністичної партії, письменники: М.Шолохов, А.Корнійчук, М.Грибачев, А.Софронів, Я.Ухсай, режисер кіностудії «Мосфільм» М.І.Ромм, народний художник СРСР Г.М.Орлов, ветеран колгоспного руху, двічі Герой Соці-

Великої Вітчизняної війни, слюсар фрезерувальник заводу «Будмаш», Бойко Микола Трохимович - фронтовик - старший технолог меблевого комбінату, Охріменко Іван Федорович - столяр експериментальної май-

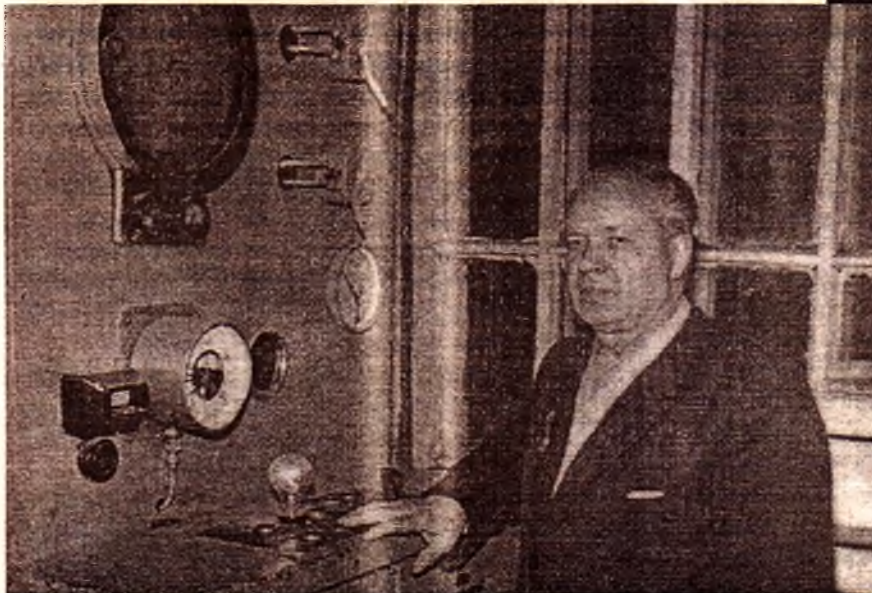
лістичної Праці Г.С.Могильченко і інш. У числі перших жінок, які були удостоєні цього орденом - головний редактор журналу «Работница» В.Е.Вавіліна, ветеран партії М.А.Володичева, льотчик-космонавт, голова Комітету радянських жінок В.В.Терешкова.

Орденом Жовтневої Революції відмічені заслуги багатьох відважних фронтовиків Великої Вітчизняної війни: прославленого партизанського командира, двічі Героя Радянського Союзу О.Ф.Федорова, Героя Радянського Союзу, письменника Ю.О.Збанацького і інш. За високі показники у роботі цього орденом удостоєні і багато наших прилучан, які своєю відданою працею примножували багатство і велич Батьківщини. Серед них: Харитонов Микола Олексійович учасник

Винниченко О.Т.

стерні меблевого комбінату, Алексєнко Марія Василівна фанеровщиця, Сероглазкіна Віра Петрівна - ветеран Великої Вітчизняної війни, робітниця швейної фабрики. Решетник Ф.І., Міщенко Г.І., Юхименко і.М. - працівники нафтопромислів НГДУ «Чернігівнафтогаз», відмінники народної освіти: Синенко Олександр Іванович - вчитель математики. Винниченко Ольга Тимофіївна - викладач хімії школи-гімназії № 5 і багато інших наших прилучан. Промісний орден Жовтневої революції нагадував про визначну подію ХХ століття і надихав наших співвітчизників на нові трудові і творчі подвиги.

Тетяна Іващенко

Бойко М.Т.

Прилучани у війні 1812 року

В першій половині XIX століття прилучани брали участь в чотирьох ополченнях: у 1806 році, коли почалась війна з Туреччиною, у 1812-1814 рр., під час вторгнення наполеонівських військ; в козаком ополченні, зібраному у 1831 р., для придушення

польського повстання, і в період Кримської війни. З чотирьох названих ополчень лише одне брало участь у військових діях. Це ополчення періоду Вітчизняної війни 1812 року.

У зв'язку з вторгненням наполеонівських військ на територію Росії Олександр I 25 червня направив генерал-губернатору Я.І.Лоба нову-Ростовському рескрипт про формування козачих полків і відправку їх в Калугу і Тулу. А 6 липня видав маніфест про створення ополчення з селян міщан та однодворців.

Загроза ворожого вторгнення викликала в Україні велике патріотичне піднесення. Формування як козацького так і земського ополчень йшло швидко і організовано. Від Прилуцького повіту в козацьке військо увійшли приблизно 380 чоловік. Одночасно з формуванням козачих полків йшло створення земського ополчення, яке стало всенародною справою, хоча уряд, наляканий масовим вступом до ополчення кріпаків, обмежив набір ополченців в Україні двома губерніями — Полтавською та Чернігівською. У Полтавській губернії за один місяць було сформовано 10 піхотних і 5 кінних полків ополчення, в які входили 16 тисяч чоловік. У складі ополченців були й наші земляки - щось близько 1480 чол. Згідно з В. Маценком, Прилуцький повіт „спорядив від себе полк». Міщанська община м. Прилук виділила в полтавське губернське ополчення 68 чол., озброїла за свій рахунок та забезпечила одягом і харчуванням. Крім того, для потреб армії було заготовлено 1711 пудів сухарів, 340 пудів крупи та 3250 пудів вівса. Також було відкрито госпіталь для поранених. На відміну від ополчення 1806 р., віковий ценз ополченців був значно ширший. Так,

наймолодший прилуцький ополченець М.К. Рудницький мав 17 років, а найстарший - І.Г. Лисенко - 56 років, тоді як в ополчення 1806 р. брали чоловіків не молодше 20 і не старших 50 років. Наприкінці серпня формування полтавського земського ополчення було в основному закінчене. У вересні воно стояло в готовності у Переяславі, Прилуках, Золотоноші й Пирятині. Приблизно в цей час було закінчене формування козачих полків.

Під час Вітчизняної війни 1812 року, яка викликала величезне піднесення патріотичних почуттів, український народ взяв найактивнішу участь у боротьбі проти наполеонівської армії. Численні списки нагороджених, що лише частково опубліковані в різних збірниках, називають не тільки імена нагороджених, але й подвиги, за які воїни одержали нагороди. Глибокий слід у війні 1812 року залишила незабутня слава Бородинського бою, в якому брали участь і прилучани. Так не можна не згадати нашого земляка Миколу Яковича Мандрику - героя війни 1812 року. Народився він 7 січня 1777 року в Прилуках у дворянській родині. Закінчив у 1793 році Петербурзький Пажеський корпус, вступив на військову службу в лейб-гвардію Преображенського полку. У 1797 році М.Мандрика - гусар лейб-гвардії Гусарського полку, в якому дослужився до чину полковника.

Перше бойове хрещення ротмістр Мандрика отримав у битві із французами під Аустерліцем (2.12.1805 р.). Будучи командиром лейб-гвардії Гусарського полку особливо відзначився в битві під Вітебськом, за що був нагороджений орденом Святого Володимира 2 ступеня, в Бородинській битві - орденами Святої Анни 2 ступеня, та Святого Володимира 4 ступеня з бантом. Він брав участь у взятті міста Седана, в боях при Монмирайлі, Лобресселі, де він, командуючи трьома ескадронами на лівому фланзі, відбив велику кількість обози підвод, взяв в полон до 100 чоловік, розбив ворожу кавалерію та захватив одну гармату. За участь у бойових діях на території Німеччини, Франції і, проявлені при цьому мужність і хоробрість, полковник М.Я.Мандрика був нагороджений орденом Святого Георгія 4 ступеня та пруським королівським орденом «За достоїнство».

Крім бойових нагород Мандрика мав нагороди і за «ревностною» службою - ордени Святого Володимира 1 ступеня, Святої Анни 1 ступеня, Святого Станіслава 1 ступеня, а також діамантовий перстень із вензелем імператора Олександра 1.

У 1826 році Миколі Яковичу присвоєно звання генерал-майора, а у 1845 -генерал-лейтенанта. За період 57-річної служби приймав участь у 6 військових кампаніях.

Багато подвигів зробили воїни-українці Охтирського гусарського, Чернігівського, Київського, Харківського драгунських полків. Високі бойові якості, героїзм, патріотизм прилучан завжди викликали захоплення в усьому світу.

Цікаво, що...

НАРОДНА МЕТРОЛОГІЯ

В системі народних знань важливе місце посідає народна метрологія — галузь, пов'язана із визначенням фізичних параметрів оточуючого світу і предметів, що знаходяться в ньому. Традиційні метричні одиниці, що використовувалися в Україні, походять від давньоруських, в яких за одиницю виміру бралися частини людського тіла. Серед найдавніших народних вимірів місткості є такі, як ковток, пригорща, жменя.

При вимірюванні довжини речей та відстані застосовувалися відомі ще з часів Київської Русі міри: п'ядь, лікоть, ступня, сажень, що були пов'язані з природними рухами людини — ходінням, розведенням пальців, розмахом рук. Із XVII—XVIII ст. поширилися такі міри, як аршин та верста. Аршин поділявся на 16 вершків або 4 чверті і дорівнював приблизно 71,1 см. При вимірюванні сипких речовин теж користувалися народними одиницями.

На Чернігівщині зокрема, зерно міряли міркою (посудиною на пуд або півпуда ваги), лантухами (5 пудів). Зерно міряли корцем, який містив 8 пудів. Подекуди користувалися і давньоруською одиницею — четвериком, що дорівнював 24—26 л. Урожай обчислювався копами (60 снопів), хурами і возами.

УКРАЇНСЬКА МОВА - НА П'ЄДЕСТАЛІ ПОШАНИ

На початку минулого століття у Парижі проводився унікальний конкурс, під час якого визначні лінгвісти й мовознавці намагалися досконально дослідити багатство мов усього світу. На теренах Російської імперії визнавалася досконалість однієї мови — російської. Тож від України у Франції виступили представники діаспори. На щастя, вони були освіченими людьми і великими патріотами своєї Вітчизни.

ни, тож зуміли всебічно показати красу і довершеність рідної мови. Результати таємного голосування членів журі були такими: перше місце визнали за французькою, друге — за перською, а третє — за українською.

ДЕРЕВО РОДУ.

Колись українців було звичаєве право, що зобов'язувало кожного знати свій рід до сьомого коліна. Перше коліно — я; друге — батько й мати; в третьому — два дідусі і дві бабусі; в четвертому — чотири прадіди і чотири прабабці; в п'ятому — вісім прапрадідів і вісім прапрабабусь; у шостому — шістнадцять пращурів і шістнадцять пращурок; у сьомому коліні ми нараховуємо тридцять два прапращури і стільки ж прапращурок. Побіжно зауважимо, що рівно тридцять два зуби має доросла людина.

Отже, на дереві нашого роду 32 гілки материнські і 32 гілки — батьківські. Разом — 64. Це число в міфології знаменує Всесвіт. Людину, яка не знала своїх предків, вважали безрідною; вона навіть серед найближчих друзів не мала шанси. Юнак або дівчина, які не відали свого родоводу, не мали права на шлюб та сім'ю, бо відсутність таких знань, на тверде переконання пращурів, обертається великим лихом. Аби цього не ставалося, батьки, матері, дідусі та бабусі ще змалечку залучали своїх нащадків до вивчення своєї родословної.

Серед козаків - характерників побутовало повір'я, що долі людей через сім поколінь повторюються. Отож якщо дізнаєшся, як жили твої предки у сьомому коліні, то будеш знати і свій життєвий шлях. І зможеш щось змінити, підправити. Що й говорити — звичай, гідний наслідування.

Підготувала Т. Зоць

Заслужені працею

Колосов Ф.А.

**Колосов
Фірс
Анатолійович,**
заслужений
працівник
транспортної
України

(до 70-річчя
з дня
народження)

Народився 25 грудня 1937 року в с.Плотниково Ржевського району Калининської

області в селянській родині. Батько, Анатолій Михайлович, загинув у боях під час війни з Фінляндією.

На початку Великої Вітчизняної Війни сім'я евакуювалася до Грузії, а потім на Кубань. Після смерті матері, перебував у дитячих будинках. Неповну середню освіту одержав у Кашинському дитячому будинку.

По закінченні ремісничого училища направлений у м. Якутськ, де працював автослюсарем в «Хімліспромгоспі».

Службу у збройних силах проходив в Астраханській області. Після демобілізації працював на автопідприємствах Мурманської та Кемеровської областей. Працюючи, закінчив політехнічний технікум, одержав спеціальність механіка технічного обслуговування і ремонту автотранспорту.

В 1970 році разом з сім'єю переїхав до Прилук.

працював механіком в АТП 17461, з 1975 року - слюсарем по ремонту автомобілів.

В 1992 році Указом Президії Верховної Ради України Фірсу Анатолійовичу присвоєно почесне зван-

ня «Заслужений працівник транспорту України».

З 1999 року - на заслуженому відпочинку. Проживає в Прилуках.

Леонід Карпилянський

НОВОРІЧНА ЯЛИНКА

Прихід зими асоціюється з новорічними святами, з новорічною ялинкою. Ялина досить високе дерево, іноді її крона густим гострим конусом або пірамідою піднімається вгору на 40 м. Ялина тіне витривала лісова рослина. Недарма ж ялинові ліси вважаються найтемнішими з усіх типів лісу і зуться темнохвойними. Ялина має велике народногосподарське значення. Це цінна деревна рослина, її біла, м'яка вдвічі легша від води деревина використовується для облицювання будівель, з неї роблять різьблені дошки для оздоблення будинків. Високий вміст смоли на довгі роки оберігає деревину ялини від шкідників та грибів. Деякі особливості ялинової деревини - легкість, міцність та пружність - відкрили їй дорогу в авіабудування.

Є ще рідкісні ялини - резонансні. Деревина такої ялини дуже щільна, наче спресована, її річні кільця щільно і рівномірно притиснуті одне до одного. Та й зовні вона відрізняється від інших ялин - стрункіша, стовбур її тонший, крона компактніша і вужча. Зустрічається така ялина дуже рідко: лише на дві сотні звичайних припадає одна «музична». Тільки вона і здобуває праве стати декою скрипки чи гітари, кришкою рояля чи флейтою. Лише вона надає інструменту «благогородного звучання».

Застосовується також і хвоя ялини, одержують з неї ефірну олію для парфумерії та концентрат вітаміну С. З живиці ялини добувають

скипидар та каніфоль, які мало чим відрізняються від соснових. У народній медицині настій з бруньок використовують з лікарською метою.

З ялиною пов'язане святкування Нового року. Що до цього існує декілька версій. Одна з них говорить, що Петро I спеціальним указом запровадив григоріанський календар, а з ним і святкування Нового року 31 грудня. Тоді ж було введено й дерево - ялину як важливий атрибут свята. В іншій версії говориться, ще ялинку привезли в Росію значне пізніше. Газета «Харьковские ведомости» у 1913 р. дала таку інформацію «Перший раз у Москві 96 р. тому назад, у 1817 р. напередодні Різдва, за бажанням великої княгині Олександри Федорівни запалала у Миколаївському палаці... німецька різдвяна ялинка...». Потім ялинки з'явилися і в інших містах.

Мабуть для кожної людини знайомство з ялиною починається ще в ранньому дитинстві. Щорічно з ялиною входять до нашої домівки радість, веселощі, подарунки. Ще в сиву давнину людина прикрашала ялинкове віття, благаючи про дарування собі здоров'я, сили, щастя.

Дуже потрібна нам ялинка, і нашому господарству, і нашому будівництву. Потрібна і тому, що зустріч з нею і влітку, і взимку дає нам радість спілкування з природою.

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні: 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 995 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 1 (127)

Січень 2008 року

КАЛЕНДАР

знаменних і пам'ятних дат Прилук на 2008 рік

1418 - В результаті неврожаю Прилуки охопив голод.
1483 - Місто спустошене ордою кримського хана Менглі-Гірея.

1523 - у складі Прилуцького полку, як військової одиниці, налічувалося 2702 козаки (1627 - кінних, 1075 - піших).

1553 - загальна кількість жителів міста становила 4150 чоловік.

1633 - у місті засновано цехові організації: кравецький, шевський, пушкарський, ковальський цехи.

1648 - Прилуки - центр Прилуцького полку - адміністративної, територіальної, військової одиниці Лівобережної України.

1648 - першим прилуцьким полковником гетьман В.Хмельницький призначив - Івана Шкурата, на Січі прозваного Мельниченком.

1658 - Прилуцький полк, очолюваний Петром Дорошенком, виступив проти союзу з Росією.

1663 - прилуцьким полковником призначений Дмитро Чернявський, вдруге - у 1679 р.

1663 - в козацьких документах прилуцьким полковником згадується Данило Пісоцький.

1668 - прилуцьким полковником призначений Іван Кошовий (1668-1669). 1678 - на посаду прилуцького полковника призначений Федір Мовчан.

1708 - гетьманським універсалом на посаду прилуцького полковника призначений Іван Ніс (1700-1774).

1718 - побудовані цегляні культові споруди: Спасо-Преображенську та Миколаївську церкви на кошти пол-

ковника Гната Галагана.

1763 - гетьман Кирило Розумовський призначив прилуцьким полковником Івана Галагана (1763-1767).

1773 - пернач отримав Олександр Якубович - останній прилуцький полковник (1773-1781).

1783 - Прилуки одержали Магдебурзьке право (міське самоуправління).

1843 - відкрита перша в місті приватна аптека.

1843 - двічі (навесні і влітку) Т.Г.Шевченко відвідував Прилуки.

1848 - епідемія холери, яка охопила місто, забрала життя майже половини прилучан.

1878 - побудовано і освячено Трьох-Святительську церкву (на Кустівцях).

1888 - складено план проведення в місті ярмарків: Василівського - з 29 грудня по 3 січня, Вербного - на Вербному тижні (7 днів), Іванівського - з 22 по 26 червня, Хрестовоздвижинського - з 10 по 15 вересня, Дмитрівського - з 24 по 28 жовтня.

1888 - відкрито аптеку міської лікарні. Нині будівля по вул. Київській, 265.

1893 - через місто прокладено залізничну колію (вузькоколіяку), яка з'єднала Пирятин, Крути, Чернігів. Створені залізничні майстерні, побудовано вокзал (дерев'яний).

1913 - у місті працювало 20 великих підприємств. Два належали міському самоврядуванню, 1 - міністерству фінансів, 17 - приватним особам.

(Продовження на 2 стор.)

Січень 2008 року

СКАРБНИЦЯ

КАЛЕНДАР

знаменних і пам'ятних дат Прилук на 2008 рік

1913 - перших пасажирів прийняв новозбудований цегляний залізничний вокзал. У 2003 році побудовано нове приміщення.

1918 - відкрито середню школу № 2.

1918 - відкрито середню школу № 5.

1918 - строрено середню школу № 7.

1918 - відкрито неповну середню школу № 8. Розформована.

1918 - строрено середню школу № 10.

1923 - строрено Прилуцький округ, до якого увійшли частини Прилуцького, Пирятинського, Лохвицького повітів Полтавської губернії та частина Переяславського повіту Київської губернії.

1923 - відкрито ощадну касу № 221. Нині філія - Прилуцьке відділення № 221 ВАТ «Державний Ощадний Банк України».

1923 - створено робітничо-селянський театр на базі драматичної студії при робітничому клубі ім. Паризької Комуни.

1923 - відкрито Агенство державного банку. З 1990 року - відділення акціонерно-комерційного банку «Україна». У 2000 році збанкрутував.

1928 - засновано дзеркальну фабрику. Ліквідована в кінці 1930-х років.

1928 - першу продукцію почала випускати шкіргалантерейна фабрика.

1928 - засновано завод «Прилуکتваринмаш» на базі промислово-кооперативної артілі «Молот», яка спеціалізувалася на виготовленні однокінних та параконінних возів.

9 січня - народився Оник Григорович Екзаров /1913-1983/. Працював директором міського Будинку культури.

10 січня - народився Євген Олександрович Калін /1953/, кінооператор, заслужений працівник культури України, уродженець Прилук.

10 січня - народилася Ірина Вікторівна Пуха /1973/, майстер спорту міжнародного класу з легкої атлетики /спринтер/, бронзова призерка чемпіонату Європи, неодноразова чемпіонка СРСР, України, учасниця олімпійських ігор в Атланті /1996/, Сіднеї /2000/, уродженка Прилук.

15 січня - в місті встановлено Радянську владу /1918/.

3 лютого - народилася Любов Василівна Забашта /1918-1990/, українська поетеса, уродженка Прилук.

12 лютого - народився Микола Никифорович Ткаченко /1948-2006/, член Спілки письменників України. Працював редактором газети «Правда Прилуцьчини».

15 лютого - організовано Прилуцьку нафтогазорозвідувальну експедицію глибокого буріння - ЕГБ /1963/, з метою пошуку та відкриття родовищ нафти.

22 лютого - народилася Катеринн Михайлівна Василенко /1953/, заслужена артистка України, солістка АДЕМ України, м. Київ. Декілька років була солісткою міського Будинку культури.

3 березня - народився Микола Іванович Тищенко /1943/, заслужений працівник транспорту України, директор АТП-17407.

8 березня - народився Іван Кузьмович Бровченко /

1898-1971/, заслужений артист України, уродженець Прилук. Працював художнім керівником Ніжинського драматичного театру.

16 березня - народився Григорій Іванович Риженко /1923-2002/, учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена «Слави» трьох ступенів, почесний громадянин міста, уродженець Прилук.

1 квітня - створено митний пост «Прилуки» /1993/, який займається перевіркою документів, пов'язаних з імпортом та експортом продукції.

1 квітня - вийшов перший номер обласної інформаційно-політичної газети «В друх словах» /1994/.

10 квітня - народився Володимир Іванович Бойко /1928-2006/, народний артист України, кавалер знаку «Честь і Слава», почесний громадянин міста і його уродженець.

20 квітня - народився Михайло Степанович Ляшенко /1933/, заслужений вчитель України. Працював завідувачим заочним відділенням агротехнічного технікуму.

28 квітня - народився Георгій Феодосійович Вороний /1868-1908/, математик, член-кореспондент Петербурзької Академії наук. Дитячі та юнацькі роки пройшли у Прилуках.

7 травня - відкрито пам'ятник-меморіал жертвам фашизму /1978/ на братській могилі біля школи № 6. Скульптор В.П.Луцак.

13 травня - народився Панас Мирний /1848-1920/, видатний письменник. Декілька років жив і працював у Прилуках.

19 травня - народився Дмитро Олексійович Москаленко /1923/, заслужений працівник народного господарства республіки Комі.

29 травня - створено міську спілку автомобілістів України - «Автолюбитель», як філіал Українського товариства - «Друзі автомобіля і шосейних доріг» /1928/.

30 травня - організовано краєзнавче товариство ім. В.І.Маслова при краєзнавчому музеї /1988/.

15 червня - народився Дмитро Овсійович Шкоропад /1923-2000/ - доктор технічних наук, професор, літописець Прилуцьчини, уродженець Прилук.

16 червня - відбувся перший випуск 26 червоних медсестер /1938/ при фельдшерсько-акушерській школі міста.

27 червня - Указом Воєнної колегії Російської імперії козацькі полки Лівобережжя перетворені на регулярні полки російської армії /1783/.

10 липня - народилася Катерина Семенівна Карашук /1933/, заслужений майстер народної творчості. Працювала на панчішній фабриці.

8 серпня - народився Сергій Борисович Тисенко /1958/, заслужений тренер України /біатлон/, уродженець Прилук.

15 серпня - відбувся перший у місті організований страйк робітників тютюнової фабрики /1903/.

22 серпня - створено міськрайонний центр зайнятості населення, як міське бюро по працевлаштуванню /1988/.

18 вересня - місто звільнено від німецько-фашистських загарбників /1943/. За період тимчасової /1941-

1943/ окупації у місті розстріляно 15 тис. мирних жителів, близько 6 тис. депортовано до Німеччини.

22 вересня - створено швейну фабрику на базі швейного цеху /1943/.

3 жовтня - народився Анатолій Григорович Риженко /1933/, відомий красзнавець, працював учителем історії в середній школі № 13.

29 жовтня - відкрито музей Олега Кошового /1978/. З 1992 – філіал красзнавчого музею.

1 листопада - кількість мешканців міста в 1943 році /після звільнення від фашистів/ складала 19 178 чоловік, що вдвічі менше, ніж перед початком Великої Вітчизняної війни.

4 листопада - народився Сергій Гордійович Шовкун /1923/, голова ради ветеранів Прилук, почесний громадянин міста.

13 листопада - народилася Валентина Павлівна Кононцева /1943/, заслужена артистка України, уродженка Прилук.

16 листопада - народився Григорій Кіндратович Шекера /1923-1987/, учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів, працював народним суддею міста.

25 листопада - прилуцький полковник Ф. Мовчан, і очолюваний ним полк, нагороджений царською грамотою за хоробрість у боях під Чигирином /1678/ в ході російсько-турецької війни.

28 листопада - народився Віктор Андрійович Затолкін /1928-2004/, директор середньої школи № 5Б /1962-1992/, кавалер знаку «Честь і Слава».

3 грудня - народилася Ніна Яківна Ткаченко /1953/, член Спілки письменників України, перший лауреат літературної премії ім. Л.Забашти, редактор міськрайонного радіомовлення.

4 грудня - народився Микола Кирилович Галабутський /1838-1920/ глава церкви на Прилуччині.

Підготував Л. Карпильський

22 січня - День Соборності України

Територія України, починаючи з другої половини XII ст. (коли вона втратила єдине управління та єдину адміністративну підпорядкованість представниками першої лінії династії Рюриків від Ігоря Старого до Володимира Мономаха), була розколота на частини, що постійно перебували під впливом держав-сусідок.

Монгольське вторгнення змістило центр української державності на Захід - в Галицько-Волинське князівство, котре проіснувало, як незалежне державне утворення до середини XIV ст. Закарпаття, що було захоплене Угорщиною на початку XIV ст. і залишалося у її складі до 1918 р., Центральна та Північно-Східна Україна (частина Київського (без Турово-Пінщини), Переяславське, Чернігівське та Сіверське князівства) до кінця XIV ст. перебували у васальній залежності від монгольської Золотої Орди. Турово-Пінщина з початку XIII ст. - у складі Волинського князівства.

У другій половині XIV ст. територія Галицького князівства (Східна Галичина, Холмщина, Бойківщина, Белзщина), а також Сянщина та Підляшся була захоплена Польщею, Буковина захоплена Угорщиною, територія Волинського (Волинь, Туровщина, Пінщина та Берестейщина), разом із колишніми Київським (Київщина і Поділля) та Переяславським князівствами ввійшла до Великого Князівства Литовського (з 1569 р. - Галичина, Волинь, Поділля-Київщина, Переяславщина та освоєні українцями за XV - XVI ст. степові території (Запоріжжя та Слобожанщина) у складі об'єднаної Польщі та Литви — Речі Посполитої). Чернігівщина (до кінця XV ст.) та Сіверщина (до середини XV ст.) мали статус незалежних князівств. Сіверщина у середині XV ст. приєднана до Московської держави. Чернігівщина протягом другої половини XVI — першої половини XVII ст. була предметом суперечок між Московією та Литвою (згодом Річчю Посполитою) і у 1632 р. була остаточно закріплена за Польщею.

Події національної української революції середини XVII ст. привели до утворення української держави на частині етнічних українських територій до 1783 р.

У склад Української Козацької держави (1648 — 1676 рр.) входило Поділля, Київщина, Запоріжжя, Слобожанщина, Полтавщина (території Переяславського князівства), Чернігівщи-

на та Стародубщина (сучасна Південна частина Брянської обл. Росії та Північний Схід Гомельської обл. Білорусі). Після «Вічного миру» Росії з Польщею (1682) від козацької держави відійшли до Польщі Поділля та Київщина, до Росії на правах самоуправління - Слобожанщина та Запоріжжя. Стародубщина, Полтавщина, Чернігівщина отримали автономію у складі Росії під назвою Гетьманщина.

Після 3-го поділу Речі Посполитої між Австрією, Росією та Прусією у 1794 р. такі українські землі опинились під владою Австрії (з 1876 р. - Австро-Угорщини): Західна Україна (Східна Галичина, Західне Поділля до річки Збруч, Посання, Підляшся), Закарпаття та Буковина, під владою Росії: Волинь, Холмщина, Белзщина, Східне Поділля по Збруч, Київщина, Чернігівщина, Сіверщина, Стародубщина, Полтавщина, Слобожанщина, Запоріжжя та колонізовані переважно українцями території Кубані. Цей стан речей зберігся у підросійській Україні до листопада 1917 р., а у півавстрійській — до листопада 1918 р.)

III-ім Універсалом Центральної Ради (7 листопада 1917 р.) територія Української Народної Республіки (УНР) проголошувалась у межах етнічних українських територій Російської імперії (до таких відносили і Воронежчину та Курщину - колишню Сіверщину, де українці становили 50 - 55 % усього населення). Але реально до складу УНР (до квітня 1918 р., з травня до грудня 1918 р. - Гетьманська Україна, з грудня 1918 до листопада 1919 р. - Директорія УНР) входили Західна Волинь по Збруч, Східне Поділля, Київщина, Чернігівщина, Південна та Західна Слобожанщина (Сумщина та Харківщина), Полтавщина, Донеччина, Катеринославщина, Запоріжжя, Херсонщина, Одещина та Придністров'я. У Гетьманську Україну також входив Крим.

Після розпаду Австро-Угорщини, на протигагу прагненню поляків включити українські землі до Польщі, 1 листопада проголошено Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР): на території Східної Галичини та Західного Поділля.

Обидві українські держави одразу ж зазнали зовнішньої агресії: УНР - з боку більшовицької Росії та утвореної нею Української Радянської Республіки (з центром у Харкові) на території Північної та Західної Слобожанщини, Донеччини та Катеринославщини (з квітня 1919 р. — за агресії більшовицької

(Продовження на 4 стор.)

22 січня - День Соборності України

Росії Крим відійшов від проукраїнської орієнтації, а після денікінського та врангелівського панування в листопаді 1920 р. утворилась Кримська Автономна Радянська Республіка у складі Росії, також остаточно за Росією було закріплено Північну і Східну Слобожанщину, Північну і Східну Сіверщину, Стародубщину та Кубань); ЗУНР - з боку Польщі за таємної підтримки країн Антанти.

3 грудня 1918 р., обидві українські держави опинились в стані зовнішньої агресії та повної зовнішньополітичної ізоляції: делегацію ЗУНР не визнавали на Паризькій мирній конференції, де ділили територію колишньої Австро-Угорщини - навпаки: симпатизували Польщі; у боротьбу Директорії УНР з більшовиками Захід не втручався, оскільки війна набула характеру громадянської, де фактично воювали дві влади однієї держави, а реально - дві держави: УНР та Росія. Захід відтак фактично продемонстрував своє невизнання української державності як Західної, так і Східної. За такої ситуації почалося зближення УНР та ЗУНР, що прагнули: разом вийти з міжнародної ізоляції; забезпечити свої тили у боротьбі з зовнішнім ворогом: ЗУНР явно не симпатизувала більшовикам і Росії, а УНР до більшовицького і денікінських фронтів не бажала приєднувати ще й польський; вирішити деякі спільні внутрішні проблеми: налагодження стабільної системи постачання продовольства, боротьбу з бандитизмом та мародерством тощо.

10 листопада 1918 р. Українська Народна Рада (парламент ЗУНР) уповноважив Державний Секретаріат (уряд ЗУНР) призначити делегацію для переговорів з делегацією Директорії УНР та виробити свої пропозиції для такого об'єднання. 1 грудня у Фастові під Києвом відбулися переговори делегацій УНР та ЗУНР, котрі узгодили попередню угоду про об'єднання. На переговорах ЗУНР домоглася гарантій від УНР: військової підтримки у боротьбі з Польщею, згоди добиватися усіма шляхами повернення Посяння та Підляшшя, не вступу до будь-якого федеративного союзу з Росією, повної автономії для Західної України у складі Соборної України у внутрішніх справах, передусім у земельній та соціальній політиці.

3 січня 1919 р. Президія Української Народної Ради спільно з Державним Секретаріатом ЗУНР одностайно проголосували за входження до Соборної (тобто єдиної) УНР 21 січня у Києві було скликано Директорію УНР Трудовий Конгрес, на якому була присутня делегація від ЗУНР у складі 65 осіб, уряд ЗУНР представляли: Дмитро Вітовський, Лонгин Цегельський, Олександр Бурачинський, Іван Мирон, головою делегації був Леопольд Бачинський. Незважаючи на певний тиск з боку Трудового Конгресу (в першу чергу галичан ляхав лівий політичний ухил керівництва УНР), делегація поставила загальнонаціональні інтереси вище за власні західноукраїнські. Відтак було вироблено Універсал Соборності, в якому говорилося: «Однині на всіх землях України, розділених віками, — Галичині, Буковині, Закарпатській Русі і Наддніпрянській Україні — буде одна, велика Україна. Мрії, для яких найкращі сини України жили і вмирали, стали дійсністю. Однині повіки буде одна, самостійна Українська Народна Республіка». Наступного дня, 22 січня 1919 р., опівдні, на майдані перед Софійським собором у Києві, зібрався багатотисячний мітинг, де були члени уряду Директорії УНР, делегати Трудового Конгресу, делегація ЗУНР, члени Земств, представники дипломатичних місій та київська громадянська. Мітинг розпочався з урочистого хресного ходу зі Святої Софії, під передзвін Мазепиної дзвіниці, дзвонів Михайлівського Золотоверхого монастиря та Андріївської церкви і гарматний салют з Печерська. Архієпископ Агапіт відслужив урочистий молебень. Мітинг відкрив Л. Бачинський, Л. Цегельський зачитав заяву ЗУНР про входження у склад Соборної УНР. Потім вітальне слово промовив Го-

лова Директорії УНР Володимир Винниченко, а член уряду Директорії УНР Федір Швець зачитав текст Універсалу Соборності, котрий було зустрінuto майже 20-хвилинним аплесками. Затим відбувся обряд хрестоцілування (православна християнська присяга на вірність). На закінчення мітингу відбувся військовий парад Галицького легіону Січових Стрільців під командуванням Євгена Коновальця (майбутній Голова Проводу Організації Українських Націоналістів з 1929 р., убитий більшовицьким агентом у Роттердамі у 1938 р.) і урочиста демонстрація вулицями Києва. 23 січня 1919 р. Трудовий Конгрес продовжив свою роботу і першим його рішенням було затвердження Універсалу Соборності, що було вирішено одностайно.

При цьому слід відзначити наступне:

По-перше, військові сили обох українських держав були дуже слабкими, особливо сили Директорії. ЗУНР була розбита Польщею за сприяння країн Антанти та через нестачу амуніції та боєприпасів. Директорія УНР впала під переважуючими і чисельно, і озброєнням силами противників: воюючи одночасно і з більшовиками, і з денікінцями, і з махновцями, і з численними дрібними бандами на Півдні України.

По-друге, цим об'єднанням обидві українські держави не вийшли з міжнародної ізоляції, підтримка Заходом Польщі у західноукраїнських справах та Денікіна у наддніпрянських фактично роздавила хитку українську державність.

По-третє, позначились суперечності між урядами обох українських держав: ЗУНР сповідував правоцентристські погляди національної демократії, Директорія УНР - ліві соціал-демократичні, по-різному ці держави вирішували земельне питання: у Західній Україні землі після націоналізації було роздано у приватну власність, у Наддніпрянській Україні - залишалися державними і оброблялись на умовах користування; уряд ЗУНР категорично заперечував втручання київського уряду у питання продовольчого постачання та адміністративного керування в регіонах.

По-четверте, вимушений крок на союз Директорії УНР з Польщею проти більшовиків у серпні 1919 р. було розцінено як зраду, оскільки Директорія визнала Західну Україну по ріку Збруч за Польщею.

Але були і позитивні зрушення, головним чином у військовій справі. На початку січня 1919 р. Українська Галицька Армія (УГА) поповнилася 60 тисячами добровольців з Наддніпрянщини, а її командувачем став наддніпрянець Микола Омелянович-Павленко. ЗУНР визнавала зверхність Директорії УНР, отримавши повну автономію і під назвою Західноукраїнської області Української Народної Республіки юридично стала частиною єдиної держави, а її Президент (Євген Петрушевич) був повноправним членом Директорії. Влітку 1919 р. УГА разом з військами Директорії та Антанти воювала проти більшовиків, в результаті чого було відвойовано Київ (у грудні 1919 р. знову захоплений більшовиками).

Процес об'єднання ЗУНР та УНР мав глибокі історичні та політичні корені та наслідки.

По-перше, наведений вище огляд територіальної роз'єднаності України та спроби об'єднання у середині XVII ст. та на поч. XX ст. свідчать про постійне прагнення населення всіх українських земель до етнічної єдності, про неперервність і реальне існування (а не надуманість) прагнення власної держави, починаючи з доби княжої роздробленості.

По-друге, незважаючи на юридичне закріплення частин України за різними державами, зв'язок між ними не припинявся, що зробило можливим розпочати процес об'єднання за першої слушної нагоди.

По-третє, присутність на переговорах представників усіх

22 січня - День Соборності України

частин України: Галичини, Закарпаття, Буковини та Наддніпрянщини, продемонструвала вірність усіх етнічних українців власній національній ідеї - створенню самостійної соборної української демократичної держави.

По-четверте, за таких обставин, коли справжнє об'єднання стало реальним, роз'єднані частини етнічної України зуміли відкинути власні регіональні суперечності задля спільної справи, продемонструвавши спроможність нації на самостворення, навіть після вікової розрізненості

По-п'яте, вкрай несприятливі зовнішні обставини - агресія та міжнародна ізоляція, не дали можливості жодній з українських держав зайнятися реалізацією об'єднавчих ідей у внутрішній політиці, а виснаження інтервенцією Польщі та Росії і громадянська війна виснажила внутрішній потенціал України аби вирішити ці проблеми власними силами.

По-шосте, незважаючи на декларативність і фактичну недовірність Універсалу Соборності від 22 січня 1919 р., цей документ заклав підвалини об'єднання усіх етнічних територій в єдину державу, юридично оформивши можливість існування сучасної незалежної України як соборної держави.

Поряд і вище сказаним наводимо біографічні дані на деяких членів Центральної Ради України.

КОРОЛІВ Василь Костянтинович (псевд.: В. Старий, П. Щур, М. Радський, К. О. Роль, В. Каров; 4.II.1879, с. Ладин Прилуцького пов. Полтавської губ. — 2.XII.1941, Прага) — громадський діяч, письменник, маляр, видавець; один із засновників Центральної Ради.

Народився у сім'ї священика. За родинною традицією освіту здобув у Полтавському духовному училищі та Полтавській духовній семінарії, однак священнослужителем не став. У 1902 р. закінчив Харківський ветеринарний інститут. Уже в семінарії його приваблювала літературна праця: редагував шкільний ілюстрований часопис «Плахта», друкував замітки в «Полтавських губернських ведомостях», «Сине отечества», співробітничав із київськими газетами «Жизнь и искусство», «Киевское слово», «Киевские отклики». Його матеріали друкувалися у часописах «Рада», «Хуторянин», «Киевская земская газета», «Світова зарниця», «Літературно-науковий вісник», «Село», «Заспів» та ін. Одночасно був секретарем редакції газети «Хлібороб».

За участь у революційних подіях 1905 р. та як організатор селянської спілки на Полтавщині був ув'язнений, а потім перебував під наглядом поліції. Член ТУП, українського клубу «Родина». Один із засновників Центральної Ради. У 1917 р. — член Київського губернського виконавчого комітету Ради об'єднаних громадських організацій, куди був рекомендований УЦР як відповідник Чигиринського повіту. У 1917 р. — один із фундаторів та голова Товариства шкільної освіти, член ради Київського товариства «Просвіта». Водночас за фахом працював начальником Київського міського ветеринарного бюро.

Відомий своєю видавничою і літературною працею. У 1908 р. став засновником і співвласником видавництва «Час» у Києві, в якому видрукував чимало власних творів і перекладів зарубіжних авторів. Також співробітничав у видавництвах «День», «Нашим дітям», «Друкар», «Сіяч», протягом 1917—1919 рр. редагував бібліографічний часопис «Книгар». Публікував статті, оповідання, твори для дітей.

У 1919 р. в складі української дипломатичної місії виїхав до Праги, згодом — доцент Української господарської академії в Любешові. Знаний також своїми малярськими творами, зокрема іконами, написаними у церквах Закарпаття.

ЛІВИЦЬКИЙ Андрій Миколайович (27.III.1879, хут. Красний Кут Золотоніського пов. Полтавської губ. — 17.1.1954, Карлсруе) — громадсько-політичний і державний діяч, правник;

член Центральної Ради і ЦК Селянської спілки, голова Директорії УНР, Головний Отаман військ УНР

Походив із давнього козацького роду. Освіту здобув у Прилуцькій гімназії та Колегії П. Галагана в Києві, після закінчення якої 1896 р. вступив до Київського університету. Навчався на математичному і правничому факультетах. Належав до української студентської громади. За участь у студентському політичному русі 1897 і 1899 рр. був в'язнем Лук'янівської тюрми, 1899 р. виключений із університету та висланий на Полтавщину «під гласний догляд» як учасник загального студентського страйку. Після закінчення університетського курсу з 1903 р. служив у Лубенському окружному суді, в листопаді 1905 р. став присяжним повіреним Харківської судової палати, 1913 р. обраний мировим суддею Золотоніського повіту (на цій посаді залишався до 1917 р.).

Як один із засновників РУП А. Лівичий разом із В. Винниченком, Д. Антоновичем, Б. Матюшенком, Є. Голіцинським, М. Ткаченком та О. Скорописом-Йолтуховським протягом 1902—1903 рр. належав до ядра київського комітету партії. У 1903—1906 рр. очолював осередок РУП у Лубнах на Полтавщині. Під час революції 1905 р. був головою Коаліційного комітету українських, російських і єврейських організацій в Лубнах, а також очолював загін самооборони, який складався із шести бойових дружин, виступав на численних мітингах. Як один з організаторів Лубенської республіки, був заарештований 3.1.1906 р. Утік з-під варті та переховувався, 7.X.1907 р. заарештований удруге в Лубнах і півтора року відбував ув'язнення.

16.III.1917 р. А. Лівичий було обрано Золотоніським повітовим комісаром, а 1.VIII.1917 р. Полтавський губернський комітет Тимчасового уряду затвердив його полтавським губернським комісаром.

Як делегат I Всеукраїнського селянського з'їзду від Золотоніського повіту був обраний до складу ЦК Селянської спілки і став членом УЦР. Від серпня 1917 р. по травень 1918 р. — гласний золотоніського повітового і полтавського губернського земств, голова Золотоніських повітових і Полтавських губернських земських зборів, почесний мировий суддя Золотоніського повіту. Очолював Золотоніський повітовий комітет і був членом Полтавського губернського комітету УСДРП.

Усунений із посади губернського комісара гетьманською владою 4.У.1918 р. працював юрисконсультом Центрального Українського кооперативного комітету. Під час антигетьманського повстання в листопаді—грудні 1918 р. виконував обов'язки повітового і губернського комісара на Полтавщині.

Від січня 1919 р. обіймав посади: тимчасово керуючого Міністерством внутрішніх справ УНР, товариша міністра юстиції, із 9.У.1919 р. — міністр юстиції і заступник голови Ради Міністрів у кабінеті Б. Мартоса, в червні 1919 р. — керуючий Міністерством закордонних справ і міністр юстиції УНР. У кабінеті І. Мазепи А. Лівичий обіймав посаду заступника голови Ради Міністрів. Водночас у жовтні 1919 р. — голова дипломатичної місії УНР у Польщі. 22.У.1920 р. підписав Варшавську угоду. Протягом 1920—1921 рр. та 1922—1926 рр. очолював уряд УНР в екзилі. Після трагічної загибелі С. Петлюри очолив Директорію УНР та перейняв посаду Головного Отамана військ УНР. Протягом подальшого життя очолював Державний Центр УНР в екзилі, перебував під постійним наглядом польської поліції. Після війни оселився в Німеччині. Один із ініціаторів створення Української національної ради в екзилі (1948).

Помер у Німеччині, прах перепоховано на українському меморіальному кладовищі у Баунд-Бруці, поблизу Нью-Йорка.

Січень 2008 року

СКАРБИЦЯ

Ладан: відлуння епох

Чарівний куточок Прилуччини, ім'я якому - Ладан, має давню та надзвичайно цікаву історію. Сучасне селище розташоване в східній частині Прилуцького району на правому березі річки Удай за 18 кілометрів від районного центру. На перший погляд, це типове українське поселення, однак в історичному відношенні Ладан представляє собою грандіозну цінність. Подумати тільки: на невеликій території розміщено кілька історико-культурних пам'яток загально-національного значення, які репрезентують різні історичні періоди!

Завдяки археологічним дослідженням А.М.Вороного в 1927 році можемо з впевненістю констатувати, що в 5-3 тисячоліттях до нашої ери, наш край заселяли первісні люди епохи неоліту.

Такі докази знайдено під Краслянами, неподалік Ладана (рештки мамонтів та поодинокі сліди примітивного людського існування). Найбільшою знахідкою є Журавська стоянка первісних людей.

Характерно, що в давні часи первісні поселенці обирали для осілого способу життя мальовничі землі поблизу річок. Невипадково, журавські поселенці розташувалися на березі Удаю. Наші предки вже не тільки полювали, рибалили, займалися збиральництвом, але й поступово переходили до тваринництва і землеробства.

З'являється керамічне ремесло. Вдосконалюється, як і по всій Україні, техніка обробки дерева, каменю і кістки, застосовуються операції шліфування та сверління.

Неоліт (у перекладі з давньогрецької - новий кам'яний вік) став останньою епохою кам'яного віку. Утвердження галузей відтворюючого господарства прискорило перехід до осілого способу життя. Цьому сприяло і збільшення ролі сім'ї. Отже, Журавську стоянку сміливо можна назвати поселенням первісних людей.

Поблизу Ладана археологи виявили Курган епохи бронзи (що хронологічно відповідає II тисячоліттю до нашої ери). Саме в цей період на території сучасної Прилуччини проживали племена багатовапеликової кераміки. Їх представники, на думку вчених, належать до іраномовного населення. Свої поселення первісні люди продовжували будувати на високих берегах річок.

Провідну роль в господарській діяльності цих племен відігравало землеробство. Вдосконалюється керамічне ремесло. Вироби виготовлялися з каменю, міді і бронзи.

Первісні люди бронзового віку вели досить ефективний торгівельний обмін між племенами, в чому їм допомагали водні артерії, на берегах яких існували давні поселення. Характерною особливістю цього періоду є закріплення патріархальних відносин у побуті та світогляді. Свої поховання племена багатовапеликової кераміки розміщували за межами поселень. Обряд поховання був курганним. Хоча є поодинокі випадки безкурганних поховань епохи бронзи, також використовувалися тілоспалення або його імітація (посипання червоною охрою).

Дуже важко сказати, коли виник Ладан, але з впевненістю можна констатувати, що в часи Хрещення Русі 988 року князем Володимиром Великим вже існувало невеличке село - Ладин (така назва зберегатиметься до 30-х років XX століття. В радянські часи населений пункт називатиметься Балицьке (в період існування комуні), потім закріпиться до наших днів назва «Ладан»).

Літопис Густинського монастиря чітко вказує, що в X столітті на мальовничій високій горі стояв древній ідол Лади - язичницької богині кохання, добробуту, краси, якій поклонялися перші ладинчани.

Статуя цієї богині за повір'ями зображувалася з світлим, сонячними кучерями, обов'язково з дитиною. В руці мала тримати яблуко. Лада вважалася покровителькою насамперед жінок та охоронцем бджіл.

За традицією з 25 травня по 25 червня ладинчани вшановували своє божество.

Зміна офіційної релігії призвела до зміни всього побуту в Ладині. Древній ідол, імовірно вирубаний із міцного дуба, було скинуто в річку Ладинку, яка протікала попід горою. Наші предки з уст передавали легенду про цю сумну історію.

«Хатини повростали в землю, вкрилися мохом, дивилися на світ кривими, невидючими більмами вікон. Вечорами, коли заходило сонце, старі діди розповідали онукам, як жив на Гуляй-горі бог Ладощ. Навколо нього - ліс, сосна і ялина, аж дух над землею ходить... При князі Володимирі, як звергали ідолів, то й Ладоща звергли з Гуляй-гори у річку Ладинку. Була вона щедро та глибока, яром текла... до річки Удаю допливала. Бог Ладощ і поплив в Удай, а Ладинка, з того часу й висохла. Ох, ти горе наше тяжке, горе, та й годі!» - переповідали легенду ладанські старожили навесні-влітку 1933 року письменнику Івану Микитенку, який згодом використав її, дещо змінивши власні назви (Ладощ замість Лади), в славнозвісному романі «Ранок».

Так чи інакше, а поблизу цього місця було збудовано спочатку невеличку церкву Покрови пресвятої Богородиці, пізніше - невеликий скит, який згодом (ставши Ладинським Підгірським Свято-Покровським монастирем) почне відігравати одну з найважливіших ролей в соціально-економічних та релігійних процесах нашого краю.

Легенда гласить, що на початку XVII століття в епоху відродження духовного та релігійного життя в Україні, монах Межигірського Київського монастиря Іосаф зі своїми учнями Євтимієм та Геннадієм, отримавши благословення ігумена Атанасія, рушили «у краї східні задніпровські, до держави добротного князя Михайла Корибути-Вишневецького».

Обходили вони землі вздовж Удаю і зупинилися поблизу Прилук. Цей край сподобався монахам. За підтримки Михайла та Раїни Вишневецьких в урочищі Густині («за 7 верст від Прилук») було започатковано Густинський Свято-Троїцький монастир.

Іосаф залишився в Густині, а його учні помандрували далі за течією Удаю... Місце, де річка Ладинка впадає в Удай, видалося їм напрочуд затишним і гарним. Євтимій та Геннадій, недовго роздумуючи, знову звернулися до родини Вишневецьких з проханням створити невеличкий скит.

Так з'явився ще один з т.зв. задніпровських монастирів у маленькому непримітному селі Ладині.

Після цього Геннадій помандрував ще далі в сторону села Полонки, зупинився біля глибокого яру, з якого витікає маленька річка Сокилка і впадає в Удай. Тут, серед темних лісових нетрів, він викопав глибоку печеру і залишився в ній на все життя.

Старовинна печера, яка є незаперечною пам'яткою початку XVII століття, збереглася і до наших днів. Пізніше, у XX столітті, мешканець Ладана Лук'ян Балюх в знак протесту проти політики закриття релігійних осередків поселився у напівазбутій печері, відре-

Ладан: відлуння епох

монтувавши та розширивши її.

Трьохкамерна, з лежанкою і залишками різьблених прикрас, печера є унікальною і сторико-культурною пам'яткою нашої держави. Вона не має аналогів в Україні, адже це найдавніше надбання історії, що налічує близько чотирьох століть.

Давнішою за печеру Геннадія є Києво-Печерська лавра, але печерні комплекси столичної лаври аж ніяк не можна порівнювати з печерою монаха-пустельника, який усамітнювався в лісі, подалі від людей.

В той час, коли Геннадій продовжував своє життя в роздумах і молитвах, швидко будувався монастир в Ладині. Спочатку збудовано дерев'яну церкву

**Печера XVII ст. Внутрішній вигляд.
Фото 2007 року**

та келії, пізніше - господарські споруди.

Здавна в монастирі займалися господарською діяльністю. Монахи мали свій свинарник, корівник, птахівню, що утримувалися за рахунок податків з селян, а також зібраних запасів зерна і сіна, прибутків від монастирської землі і лісу. Велику роль відігравав Удай, адже в розпорядженні монастиря був млин, що підвищувало його доходи. Крім того, селяни мали сплачувати багато інших податків, скажімо, за виллов риби з Удаю та його приток - Ладинки і Сокілки.

5 вересня 1615 року Раїна та Михайло Вишневецькі закріпили за монастирем «грунт» (тобто, хлібні ниви, сіножаті, ліси, ставки, водяний млин) з метою «уфундування і розмноження хвали Божої, життя законного іночого, старожитної релігії».

Наділив землі князь Симеон Лико, який був ревізором маєностей князів Вишневецьких. Літопис Густинського монастиря містить фундуш для обмеженої території монастиря:

«Тоді я, будучи ревізором маєностей його милості українних і маючи за таким листом наказа й виконуючи його, і маючи при собі людей певних, без укрив-

дження підданих, тому Підгірському монастиреві ґрунт, як на роблення хліба, так і сіножаті, також і на ставки, і на млин належні отак омежив: від Подищ, ідучи, від Погребців, од ріки Удаю до дороги міської, від Подищ дорогою до могили Робленої, від могили до вершини руда Ворщної; звідтіля до острова, який звать Березовим Кілком; відтіля від Сокуллі-річки, а Сокуллею-річкою до річки Удаю, а Удаєм знову до Погребців із островом, який навпроти монастиря за Удаєм-рікою.

І так той ґрунт монастиреві означивши і омеживши, продав його ігуменові та братії його, ченцям, у спокійне уживання, наказавши підданім усім, аби жодного вступу й укривдження в тому монастирі й омеженому ґрунті не чинили. А для ліпшої віри й певності того всього дав я ігуменові і братії те омеження на письмі, який й рукою моєю власною підписав і печаттю запечатав».

Монастир з року в рік багатів, але самі монахи, як правило, жили бідно. Це відповідало принципу - «Церковне багатство - багатство нищих». Настоятелі монастиря витрачали мінімальні кошти на утримання монахів, все інше йшло на будівництво церков, бібліотеку і т. д.

Перед своєю смертю княгиня Раїна Вишневецька-Могилянка ще двічі потурбувалася про монастир.

12 січня 1619 року вона видала новий документ про надання Ладинському монастирю річки Ладинки з угіддями в довговічне користування.

18 січня 1619 року вона реорганізує чоловічий Ладинський Підгірський монастир в жіночий, закріплюючи за ним село Ладин і попередні угіддя:

«Ознаменовую цим листом нашим, кому б те відати належало, що я, за проханням пана отця Ісаї, ігумена Густинського та Підгірського, монастирів моїх задніпровських, дозволяю йому монастир Ладинський Підгірський фундувати на монастир дівочий, інокіні черниці, а саме сестрі, отже, Ісаї рідної, інокіні Олександрі, ігумені, і подаю його їй завідування та управління до кінця життя її, аби із сестрами черницями, за волею Господа Бога гуртом живучи, за нас та нащадків просили Господа Бога, і подаю їй у владу й силу монастир мій Ладинський з усіма ґрунтами і пожитками, з селом Ладином та рікою Ладинкою, від Прилуки дві милі, і ґрунт означаю, відповідно до омеження, що омежив князь Лико з наказу славної пам'яті князя Михайла Вишневецького, милого чоловіка мого, ані придаючи, ані в чому не віднімаючи, а як у собі маєтьс, ні від кого жодної перешкоди не маючи, як від слуг орендарів, так і від підданих наших. А те вчинили через прохання отця Ісаї, ігумена вищеназваних монастирів моїх, а також для відпущення гріхів моїх, аби в тім монастирі завше за нас і нащадків наших поголос до Господа Бога відправлятися міг. А для ліпшої віри й ваги даю того мого листа із притисненням печаті і підписом руки нашої».

Так першою ігуменою жіночого Ладинського Підгірського Свято-Покровського монастиря стала сестра Ісаї Копинського - Олександра, жінка вольова, розумна і авторитетна. Євтимій відразу ж повернувся разом з іншими монахами до Густинського монастиря.

В цей час Києво-Печерський архімандрит Захарія Копистенський під час капітальної перебудови лаври передав у розпорядження Ладинського монастиря розібрану лаврську церкву. Після смерті ігу-

(Продовження на 8 стор.)

Ладан: відлуння епох

мені Олександри в 1631 році цю церкву було передано в сусіднє село - Подище, а натомість збудовано нову дерев'яну церкву.

Після смерті княгині Вишневецької задніпровськими монастирями опікувався Ісає Копинський. В 1624 році він переніс з Густинського Свято-Троїцького монастиря в Ладинський дерев'яну церкву Святої Трійці.

11 липня 1628 року Копинський видає постанову для ладинчан про виконання панщини на користь монастиря: «... котрі мають плуг волів або, Бог дасть, будуть мати пасіку та інші добродійства на ґрунті церковному і маються краще від інших, то і загалом, відповідно до пожитку, маєтку і уваження нашого або намісника нашого, повинні будуть повинність усяку чинити й давати. До того всі разом, кожен із них, як кінні, так і піші, толокою повинні сіно косити день і те гребти й до монастиря звести, яке потрібно. Також жита толокою озимини - день один і ярини день. До того кожен із них, хто коні має, дров по десять возів вивезти; з тих-таки коней, з десяти чоловік у рік повинні підвід по чотири з чим випаде за десять миль возити. Шарварок до гребель кожен із них і для самих себе дери, хмиз, соломку і що треба до греблі возити чи направляти, окрім сипання грабарського. А хто б із них був неслухняний, на греблю не виїхав або не виїшов, такий повинен буде огурного шість грошів дати, а день одробити».

Цей документ свідчить про те, що Ладинський монастир не був винятком: він, як і решта монастирів Лівобережжя, перетворився на феодального влас-

ника, накопичуючи численні багатства. Як наслідок, закріплюється сплата залежним населенням ренти, яка існувала в трьох видах: натуральна, грошова та відробіткова.

Найчастіше монастирі використовували всі види феодальної ренти, дивлячись на обставини. Таким чином, ладинчани змушені були або відкупитися, або відробити панщину в залежності від свого статку та соціального положення. Українське законодавство XVII століття захищало монастир як феодального власника: за непокою монахам селями жорстоко каралися світською владою. Ісає Копинський жив у Густині і Ладині до 1631 року, коли його призначили київським митрополитом.

Тим часом Ладинський монастир розбудовувався, розширював свої володіння.

Завдяки зусиллям Ісаї Копинського в Ладині закріпився виробничо-хутірський тип сільського господарства.

Примусовий характер праці монастирських підданих забезпечувався продуманою системою управління, що орієнтувалася на використання общинного устрою села.

Ладинчани, іноді не маючи шматка хліба, гарантували стабільний розвиток монастиря. Результати своєї господарської діяльності монашки реалізовували на ярмарках в Ладині. Відповідно до документу 1756 року їх було два:

- «1) О Вознесеній гднем-ь,
- 2) Октября 1».

(Вознесенський та 1 Жовтня).

Володимир Поліщук

Рослини на підвіконні

З настанням холодів у природі відбуваються великі зміни. У цей час не радують нас ні квітучі клумби під вікном, ні присадибна ділянка з дозріваючими на ній різноманітними плодами. Але деякі рослини можуть жити та плодоносити навіть у кімнатних умовах. Так в оселі можна вирощувати лимони, мандарини, яблука, груші, ананас, кавове дерево і деякі інші рослини, які не тільки красиві та з приємним запахом, але і цінні плодами.

Для кімнат найкраще підходять вічнозелені рослини, які життєдіяльні і в зимовий час. В основному це невеликі, тіневитривалі кущі, які самозапильються. В прохолодних приміщеннях можна вирощувати і листопадні культури, такі, як, яблуня, груша, вишня, персик і інші.

В давнину на Русі в спеціальних діжках вирощували вишню і за два-три тижні до Нового року виносили її в кімнату. Якраз на свято деревинка густо зацвітала. По розповідях старожилів, більше 100 років тому назод, коваль Плахотніков завіз із Персії в м.Павлово деревинку лимону. З того часу і пішла знаменита культура павлівського лимону. Павлівсь-

кий лимон це теневитривала середньоросла деревинка, яка досягає 1,5 - 2 метрів заввишки. Листки досить великі. Білі квіти з сильним запахом. В рік лимон дає 15 - 25, інколи 50 плодів вагою в середньому 150 грамів. Крім павлівського лимону в кімнатних умовах приживається і китайський лимон.

Щоб кімнатні рослини плодоносили потрібно добре їх доглядати. Для отримання найбільш вигідної кушової форми гілки підрізають. Нижні пагони видаляють. Рослину в перші 2-3 роки життя, особливо в періоді росту пагонів, треба повертати так, щоб до світла була повернута, то одна, то інша сторона. Коріння рослини повинно розвиватися так, щоб при мінімальному об'ємі ґрунту воно могло повністю використовувати поживні речовини і не тіснить самих себе. Якщо рослину вчасно не пересадить з меншого в більший горщик, коріння по краях починає переплітатися. Дорослі рослини /після-3-х років/ потрібно 2-3 рази на рік підживляти добривом. При хорошому догляді за рослиною вона буде розвиватися і давати добрий врожай. Тож великих вам врожаїв і приємного апетиту.

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09, 3-12-48.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцький міський друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк Обсяг 1 друк аркуш
Виходить щомісяця Зам. 14 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 2 (128)

Лютий 2008 року

В цьому місяці:

3 лютого - народилася Любов Василівна Забашта (1918-1990), українська поетеса, уродженка Прилук.

12 лютого - народився Микола Никифорович Ткаченко (1948-2006), член Спілки письменників України. Працював редактором газети «Правда Прилуччини».

22 лютого - народилася Катерина Михайлівна Василенко (1953), заслужена артистка України. Декілька років була солісткою міського Будинку культури.

15 лютого - організовано Прилуцьку нафтогазорозвідувальну експедицію глибокого буріння (1693).

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Одне з найпочесніших місць в історії українського образотворчого мистецтва 30-х років XIX ст. по праву належить талановитому російському художникові-живописцю і графіку Василю Івановичу Штернбергу /1818-1845/.

Його життя і творча діяльність найтісніше пов'язані з Україною, її чарівною природою, життям й побутом українського народу, і, зокрема, з Чернігівщиною. Майже всі відомі крупні живописні і графічні твори, виконані художником під час перебування його в Академії, присвячені Україні.

Особливої уваги заслуговує ідейно-творча дружба Василя Штернберга і Тараса Шевченка, яка благодійно позначилась на творчості обох митців. Творчість цих талановитих митців викликає щире захоплення і глибоку пошану.

Познайомились вони наприкінці вересня 1838 року, після чергового повернення Штернберга з Качанівки, куди він у 1836-1838 рр., ще будучи учнем Петербурзької Академії мистецтв, приїздив і, мандруючи по окрузі, виконав тут багато пейзажів і жанро-

вих творів.

Спільним другом Шевченка і Штернберга, який, очевидно, сприяв їхньому знайомству, був А.Мокрицький /Штернберг в той час жив з ним на одній квартирі/. Як зазначено в Шевченківському словнику, А.М.Мокрицький разом з І.Сошенком ввів Шевченка до натурних класів Академії та Ермітажу, познайомив з К.Брюлловим. Брав активну участь у викупі поета з кріпацтва.

Ось як описує Шевченко своє знайомство у повісті «Художник»: «Я невимовно радий! Давно і так нетерпляче очікуваний Штернберг нарешті приїхав. Це було вночі, годині о другій. Раптом двері відчиняються, - а я заглибився в «Єзекіля» й забув замкнути двері на ключ, - двері відчиняються і з'являється в шубі і в теплій шапці людська постать: Я спершу злякався і сам не знаю, як вимовив: «Штернберг?! - «Штернберг», - відповів він, і я, не давши йому шубу скинути, став цілувати його, а він відповів тим самим. Довго ми мовчки любувались один одним, на-

(Продовження на 2 стор.)

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

решті, він згадав, що поштар біля воріт дожидає, і пішов до поштаря, а я до двірника - попросити, щоб переніс речі до хати. І дивна річ! Мені здавалося, що я зустрів давнього знайомого...

... Після чаю поклав я його спати, а сам пішов сказати про мою радість Карлові Павловичу... Походивши трохи по набережній, я пішов додому. Штернберг іще спав: я тихенько сів на стільці напроти його ліжка і любувався його по-дитячому непорочним обличчям. Потім узяв олівця і папір і заходився малювати сонного друга... і тільки я окреслив усю постать і намітив складки ковдри, як Штернберг прокинувся і спіймав мене на гарячому. «Покажіть, що ви зробили?» - сказав він, встаючи. Я показав. Штернберг... засміявся і став вихваляти мій рисунок. «Я коли -небудь відплачу вам тим самим», - сказав він сміючись. Потім він вийняв з чемодана товсту папку, і ми вирушили до Карла Павловича. Він був зачарований, як він висловився, одноманітно-різноманітною батьківщиною Шевченка і задумливими земляками його, так прекрасно переданими у Штернберга».

Зблизитися і заприятелювати Шевченку з Штернбергом, за визначенням О.Кониського, сприяла «більш за все - моральна сторона, вдача і характер обох художників: Штернберг, так само як і Шевченко, був чоловіком добрим, чесним і перейнятливим. Він потім познайомив Тараса з іншими освіченими родинами. Штернберга він /Шевченко/ знав вже з оповідань. Сошенка і Брюллова і бажав хоч кілька місяців перебувати з ним вкупі».

Як відомо, Василь Іванович Штернберг народився 12 лютого, 1818 року в Петербурзі. Його батько був гірничим інженером. Густав /Іван/ Штернберг /1778-1834/ викладав німецьку мову та історію європейських народів, крім того, виконував обов'язки бібліотекаря. Він помер, коли синові сповнилося 16 років. Освітою майбутнього художника займалася мати. Хлопець знав і любив музику, багато читав, охоче змальовував з натури переважно краєвиди, дерева, парки. За порадою відомого пейзажиста. М.І.Лебедева Штернберг вирішує вступити до Академії мистецтв.

М.Лебедев, до речі, був і його першим вчителем малювання в Академії.

В Штернберг Автопортрет 1840

Вступові його в Академію значною мірою сприяв ще й М.Плісов, професор Петербурзького університету, знайомий батька Штернберга. Плісов показав малюнки Василя конференц-секретареві Академії мистецтв В.Григоровичу, якому вони дуже сподобалися.

У 1834 році В.Штернберг вступає до Академії, де згодом його зарахували до класу пейзажного живопису професора М.Н.Воробйова.

Ставши вихованцем Петербурзької Академії, В.Штернберг наполегливо працює, відвідує літературні, музичні вечори, де має нагоду зустрічатися з видатними діячами культури та мистецтва того часу. Так, наприклад, у господі Григоровича в 1830-1840-х роках бували О.Пушкін, М.Гоголь,

В.Жуковський, К.Брюллов, М.Глінка, талановиті учні Академії. Штернберг слухав їхні висловлювання з приводу тих чи інших питань мистецтва, що, безумовно, сприяло формуванню його прогресивних естетичних поглядів. «Штернберг допитливий, читає багато, спостерігає ще більше», - характеризував юнака Н.Кукольник.

Таке оточення, безумовно, впливало на ступінь інтелектуальної зрілості художника. Характерно, наприклад, те, що В.Штернберг товаришував з людьми на багато старшими віком за нього.

Подійним у житті Штернберга було знайомство з Шевченком, яке відбулося наприкінці вересня 1838 року, про що вже йшла мова вище. Його піднесено-пафосно описує Тарас Григорович у повісті «Художник». З цього часу починається палка дружба обох митців. Вони оселилися разом в одній квартирі на 9-й лінії Василівського острова. В повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» Шевченко з великою теплотою згадує: «Мне представилась комната в 9-й линии, в доме булочника Донерберга... В добавок мне вообразился тот самый день, когда мы с покойным Штернбергом на последние деньги купили себе простую рабочую лампу, принесли ее в нашу келью и среди белого дня засветили, поставили среди стола... и после первых восхище-ний Штернберг взял книгу и сел по одну сторону лампы, а я взял какую-то работу и сел по другую сторону... А в пять часов пошли в Академию и всему натурному классу разблагостили о своем бесценном приобрете-

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ни. Некоторых из товарищей пригласили полюбоваться нашим дивом и по этому случаю задали вечерку, т.е. чай с сухарями... Боже мой! Боже мой! Куда умчались эти светлые, эти золотые дни?»

В.Штернберг і Т.Шевченко жили хоч часто в голоді, але дружно: «Дуже добре тоді жилося! Що то за добряча, що за щира людина був той Штернберг Боже мій, як згадаю, як то гарно, як весело було товаришувати з ним. Оце було гуляєм, гуляєм... а товариство маляря нам назустріч, то один, то двійко, та й назбираються чималий гурт. От ми намовимось, куди звертатъ, та й підем - або до кого з товаришів, або в Академію, пробалакаємо вечір, іноді було й Брюллов опиниться серед нашого гурту... Та любя, та щира розмова, як те море грає, золотом горить на сонці, гомонить та клетотить, так ми гучно та весело гайнуємо бесідою... А зимою частенько траплялося сиділи без копійки в холодних майстернях: ні в нього, ні в мене ані півшеляга в кишені».

Цей період товаришування був надзвичайно плідним для творчого розвитку обох художників. Вони часто малювали один одного. Саме тут були зроблені олівцеві рисунки Штернберга: «Замість чаю ми побрились», «Шевченко малює в холодній кімнаті» тощо. Вони сповнені життєвих спостережень і м'якого гумору. Штернберг волів малювати свого приятеля в профіль, коли той з кимось розмовляв, сидів біля письмового столу, голився перед люстерком, або відійшовши від мольберта, оглядав картину. Малюнки виконано лаконічною контурною лінією, очевидно, за один короткий сеанс, але передача рухів, жестів, стану спокійної зосередженості в праці чи різького імпульсивного реагування досить правдива.

Дуже цінний олівцевий рисунок Штернберга «Сільський дяк готується до покарання учнів різками», темою якого, поза сумнівами, були факти з дитинства Тараса Шевченка.

Молоді митці багато працювали, наполегливо вчилися. Про це свідчить їхній розклад дня, описаний Шевченком: «Ось уже більше як місяць ми живемо разом з незрівняним Штернбергом, і живемо так, що дай, боже, рідним братам так жити. Та й яке ж він

добре, лагідне створіння. Справжній художник! Йому все усміхається. як і він всьому усміхається! Щаслива, завидна вдача! Карло Павлович його дуже любить. Та й хіба можна, знаючи, не любити його?»

Ось як ми проводимо дні і ночі. Вранці о дев'ятій годині я йду в живописний клас. /Я вже роблю, етюди олійними фарбами.../. Штернберг зостається дома і робить зі своїх ескізів або малюнки аквареллю, або невеличкі картини олійними фарбами. Об одинадцятій годині я або заходжу до Карла Павловича, або приходжу додому і снідаю разом із Штернбергом чим бог послав. Потім я знову йду в клас і зостаюся там

до третьої години. О третій ми йдемо обідати... Інколи і Карло Павлович з нами, бо я майже щодня в цей час заставав його у Штернберга, і він часто відмовлявся від розкішного аристократичного обіду заради мізерного демократичного супу. Воістину надзвичайна людина! По обіді я йду в класи. На сьому годину в класи приходять Штернберг, і ми або йдемо в театр, або трохи погулявши на набережній, вертаємось додому, і я читаю що-небудь угорос, а він працює, або я працюю, а він читає». В цей період їхнього спілкування Штернберг знайомить Тараса Шевченка з сім'єю Шмідта.

Шмідт О.Є. /1794-1862/ - петербурзький чиновник, на квартирі якого в осінньозимовий період влаштовувалися літературні вечори, а влітку Шевченко з Штернбергом їздили до них на дачу в Парголово.

Шевченко не раз згадував Шмідтів у повісті «Художник»: «Це якийсь його /Штернберга/ далекий родич, прекрасна людина, а сім'я його - просто благодать господня. Ми часто вечорами буваємо в них, а по неділях і обідаємо. Прехороша, мила сім'я! Я завжди виходжу від них

наче чистішим і добрішим. Я не знаю, як і дякувати Штернбергові за це знайомство».

В.Штернберг і Т.Шевченко нерідко навідувались і до родини Фітцума О.І., інспектора Петербурзького університету, який був братом дружини О.Є.Шмідта. Родини Шмідтів та Фітцумів були у великій дружбі. На квартирі у Фітцумів влаштовувалися славнозвісні музичні вечори, читання творів Чарльза Дікенса,

В Штернберг Портрет Т. Шевченка 1840

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Вальтера Скотта, новинки російських авторів. Тут молоді художники завершували, за висловом Шевченка, свою «внутрішню освіту».

Штернберг і Шевченко також дуже часто відвідували літературні вечори у Є.Гребінки та історика М.Маркевича, з якими були в дружніх взаєминах.

Особливо слід підкреслити спілкування друзів з К.П.Брюлловим, у товаристві якого вони проводили майже увесь вільний час. Демократичність простота в поводженні з учнями породжували довіру до Брюллова. Враховуючи індивідуальність кожного, прихильність до того чи іншого жанру, Карл Павлович обережно спрямовував вихованців на правильний шлях, підтримував їхні творчі плани.

Спілкування з Брюлловим дало Штернбергові головне – орієнтацію на зображення реального життя. Карл Брюллов був одним з перших академічних професорів, які вимагали від учнів фіксувати свої враження, змальовувати навколишні сцени в робочих альбомах. «Великий Брюллов, - згадував Шевченко, - лінії однієї не дозволяв провести без моделі, а йому, сповненому творчої наснаги, це здавалося би, було можливим...».

Штернберг прийшов у академію після реформи 1830 року, коли внаслідок нового розуміння відношення мистецтва до дійсності дуже зближуються між собою різні жанри. Потяг до широкого відображення природи потребував від художника однакового володіння майстерністю при створенні жанрової картини, портрета й краєвиду. Одне виявляється в тісному взаємозв'язку з іншим.

Опанувавши малюнок, різні графічні техніки /акварель, літографію, і прийоми широкої заливки в сепії, що буде згодом використано художником/, Штернберг мав право вибирати спеціальний клас. Він став учнем М.Воробйова, який об'єднав розмежовані класи перспективного і ландшафтного живопису в один клас - пейзажного живопису, ввів новий метод роботи над пейзажем. За основні він вважав два пункти: вияв стану природи при тому чи іншому освітленні та об'єктивну передачу її характерних ознак. М.Воробйов навіть домогся спеціального дозволу одноосібно розпоряджатися навчальним та вільним часом учнів. Він увів обов'язкові щорічні поїздки влітку на природу на тривалий час, причому

іноді й за рахунок занять, а також увів у академічну практику надсилання майбутніх пейзажистів у різні місцевості Росії. Так, Штернберга 1836 року направляють у Качанівку, в маєток Тарновських на Чернігівщині, «для списання видів його села й садів».

Тут потрібно зазначити, що саме на цей час припадає знайомство В.Штернберга з Г.С.Тарновським, який, до речі, був у той час членом Товариства заохочування художників, відомим збирачем української старовини і мистецтва. Він і запропонував молодому художникові їхати на літо до нього, в село Качанівку.

- Того ж, 1836, року Штернберг поїхав на Україну. Один з перших його краєвидів, написаних на Чернігівщині, зображає садибу Г.Тарновського в Качанівці.

У згаданій роботі знаходить своє завершення процес перетворення вигляду конкретної місцевості в цілісний художній образ. Штернберг значно правдивіше й життєвіше, ніж його попередники, зумів передати в краєвиді зв'язок між природою, і людиною, яка живе і трудиться на її лоні. Оці життєвість і правдивість стануть визначальними рисами всієї художньої спадщини Василя Штернберга. Це також стане визначальним і у пейзажах Шевченка...

В.Штернберг йшов реалістичним шляхом передачі навколишнього

світу, композиція його краєвидів стала гранично простою. Ось один із його типових творів цього часу - «Вулиця на селі». Зображена звичайна сільська вуличка, що припала курявою. Ліворуч, за похилим парканом, убогі хатки, небо хмарне, неяскраве. На дорозі самотня селянка з дитиною на руках. Вона ніби зійшла зі сторінок поезій Т.Шевченка. Постає її органічно пов'язана з довколишнім краєвидом. Цей буденний пейзаж дозволяє говорити про Штернберга як художника, що вперше в українському мистецтві стверджував ідеал прекрасного, віднайдений у повсякденному житті людини і природи. Вперше зовсім нова для вітчизняного пейзажного живопису тема - буденний іотив - знайшла втілення в творчості Штернберга.

У картині «Переправа через Дніпро під Києвом» краєвид давав перший правдивий вигляд тогочасного Києва і був уже справжньою живописною картиною. Вона відразу була помічена, оцінена як визначний пейзажний твір свого часу.

В. І. Штернберг. Т. Г. Шевченко працює.
Олівець. 1840.

Лютий 2008 року

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СКАРБНИЦЯ

У картині «Вигляд Подолу в Києві» зображено один з найстаріших районів Києва, заселений біднотою, з маленькими хатками вздовж покривуляних вуличок, що потопають у садках.

Характерною рисою Штернбергових картин була ще мініатюрність письма. Він любив писати свої твори на невеличких дощечках і завжди уважно, любовно опрацюював кожний сантиметр поверхні, іноді він писав і на спресованому картоні, який проклеювали з обох боків, а потім ще перекивали шаром олійної фарби, що на перший погляд справляло враження дощечки. Так написані «Хлопчик-пастух», «Водяний млин», «Вигляд Подолу в Києві», «Альтанка в Качанівці». Їхні деталі вимальовані напрочуд точно й виразно.

Характерно, що Штернбергові рисунки ніколи не були натуралістичними: навчання в Брюллова не пішло намарно, бо ж, як відомо, великий майстер завжди вимагав від учнів свідомого вивчення природи, доводив на конкретних прикладах перевагу продуманного зображення над рабським копіюванням природи. Тому саме ці замальовки, зроблені на Україні, дуже сподобалися Брюллову. Ось як описує це Шевченко: «На маленькому клаптику... паперу проведено поземну лінію, на першому плані вітряк, пара волі* коло воза з мішками. Все це не намальовано, а тільки натягнуте, але яка це чарівність! Очей не одведеш. Або в тіні крислатої верби край самого берега біленька, соломою вкрита хатка, а на воді качки плавають. От і вся картина, і яка повна, жива картина!

І таких картин, або краще сказати, животрепетних начерків повна Штернбергова папка. Чудесний, незрівнянний Штернберг! Недарма його поцілував Карло Павлович».

Відомо, що В.Штернберг тричі їздив на Україну, в 1836-1838 рр. Протягом визначеного часу, крім зазначених вище, він створив і багато інших краєвидів. За правдивістю й виразністю, тонким живописно-колеристичним ладом, новим характером мотивів вони виходили далеко за межі тогочасного пейзажного живопису.

Заслугою Штернберга, є те, що він зумів створити реалістичні й поетичні картини. Прикладом може бути твір «Вітряки в степу» /1837 р./ Невеличка картина створює таке враження, що глядач відчуває всю неозору далечинь степової рівнини, небо з білими хмарками, подих вітру, що крутить вітряки. Штерн-

берг вдало вирішує проблему простору. Враження розгорнутого вглиб краєвиду посилюється вигином шляху, по якому йде мандрівник. Митець ретельно опрацював кожну деталь - намальював покладені у зруб колоди, стріху, укріплену згори, крила вітряка.

Повернувшись з другої поїздки на Україну в листопаді 1837 року, він подав на суд ради Академії сім картин, написаних з природи в Києві і Полтавській губернії. Вони приваблювали своєю простотою й безпосередністю. В картинах селянського побуту та пейзажних творах виражено глибоку задушевність, любов до чарівниці-природи. Талант не можна було не помітити. За представлені картини він одержав золоту медаль другого ступеня.

З приводу успіху молодого художника Нестор Купольник в «Художественной газете» писав: «З новим роком - з новим талантом! Це молодий Штернберг, про якого в 1836 році ми говорили тільки з надією, тепер, в 1838 році, в січні, ми вже повинні говорити про нього, як про закінченого художника: кроки його гідні подиву...».

Утретє В.Штернберг поїхав на Україну * 1838 році. Живучи, роз'їжджаючи по селах і містах, Штернберг замальовує численні ярмарки, базари, весілля, різноманітні сценки з буденного життя українського селянства. Брюллов відразу високо оцінив ці перші, по суті,

в історії вітчизняного мистецтва твори, що правдиво змальовували життя й побут українців, про яке тогочасні живописці мали досить туманне уявлення. Тарас Шевченко згадує, що Карл Брюллов був захоплений від жанрових замальовок, «так прекрасно правдиво переданими у Штернберга».

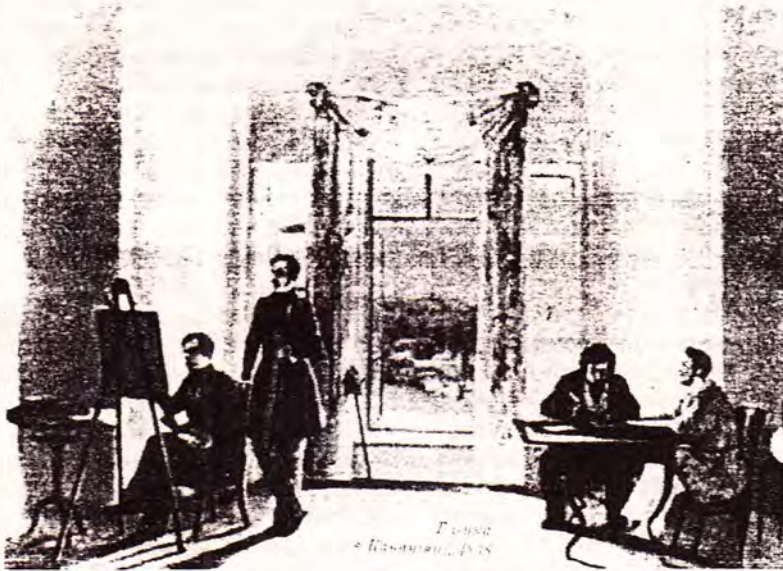
Повернувшись з поїздки на Україну, Штернберг у листопаді 1838 року закінчує картину «Свячення пасок у малоросійському селі», написану з природи. Писав він її в Ічні, неподалік від Качанівки - маєтку Г.С.Тарновського.

На цей час В.Штернберг був удостоєний золотої медалі першого ступеня.

В 1838 році він написав жанрову картину - «Біля шинку», яка також вважається з кращих /тепер експонується в Сумському художньому музеї, ескіз - у Чернігівському історичному музеї/

Штернберг першим із сучасників правдиво зображував побут українського народу в усій своєрідності й характерності доби. Його начерки, малюнки різноманітні за тематикою: це і повернення селян з сіно-

(Продовження на 6 стор.)

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

косу, і завзяті народні танці біля хат, і зустріч молодих біля церкви, і продаж коней. Вони зроблені з теплою, перейняті щирою симпатією художника до простих людей України. Найцікавіші з малюнків репродукувались у петербурзьких періодичних виданнях і вперше знайомили російську громадськість з життям українського селянина. Це було дуже важливою справою, адже на той час про справжнє життя простого люду на Україні мало хто в Росії знав, бо його часто зображували в якихось фантастичних барвах.

Перебуваючи в Качанівці, Штернберг створив декілька картин, присвячених життю її мешканців. В картині «Альтанка в Качанівці» він поряд з Г.Тарновським та його гостями зобразив себе з великим альбомом під пахвою.

Особливо ж цінні його картини, пов'язані з ім'ям М.Глінки. Композитор приїхав у Качанівку влітку 1838 року з метою набирання півчих для придворної капели. В своїх записках-спогадах Глінка тепло пише про Штернберга, згадує цікаві вечори, проведені разом. «За весь час мого перебування у Качанівці талановитий наш художник, дуже приємна молода людина Штернберг», - писав Глінка. І далі продовжував: «Мені дуже запам'ятався день, коли писав я баладу Фінна: було тепло, зібралися разом я, Штернберг і Маркевич. Поки я вписував приготовлені уже вірші... Штернберг ретельно й весело працював своїм пензлем».

Штернберг вбачав у Глінці великого композитора, шанував його талант і вірив у нього. Це важливо підкреслити, адже Глінку визнавали тоді далеко не всі. «Один Штернберг був винятком серед загалу неухажних до Глінки. Він один залишив у мистецтві його образ», - зазначав з приводу цього В.Стасов.

В.Штернберг першим із сучасників зобразив М.І.Глінку, залишив для історії цінні картини, де ми бачимо великого композитора в момент творчої праці. Так, у полотні «М.Глінка у Качанівці» художник показує момент написання композитором балади Фінна для опери «Руслан і Людмила». В одній з кімнат будинку, крізь велике вікно якої відкривається вигляд на парк та озеро, сидять за столиком, поглинені працею Глінка та історик Маркевич. Стоїть господар Тарновський, За мольбертом Штернберг, який зображує себе за малюванням цієї сцени.

Да малюнку «Нічні музичні сходи» з написом «1838. Лето. Ночь» Штернберг зобразив один з музичних вечорів у Качанівці. На ньому також бачимо М.Глінку, історика і поета М.Маркевича, українського поета В.Забілу, пісні якого - «Гуде вітер» та «Не щибечи, соловейко» - були написані тут.

У 1839 році В.Штернберг знайомить з Качанівкою Т.Шевченка. У повісті «Музикант» Шевченко з винятковою теплою і щирістю описує перебування Штернберга у мальовничій Качанівці.

Ще раніше, як відомо, В.Штернбергу було надано звання художника 14 класу та право на закордонне пансіонерство. Проте від'їзд його затримався. В цей час, за рекомендацією В.І.Григоровича, -

В.І.Даль, управитель канцелярії губернатора Оренбурзького краю, запросив В.Штернберга як художника супроводити хівинську експедицію. Штернберг погодився і навесні ні 1839 року виїхав разом з Далем до Оренбурга.

Спільний товариш Штернберга і Шевченка А.Мокрицький від'їзд Штернберга до Оренбурга занотував у своєму щоденнику: «В 6 чаоов он уехал ... После класса пришел Шевченко и очень жалел, что не застал Штернберга и не простился с ним».

До осені 1839 року художник побував з експедицією на південному Уралі, в Башкирії, в далеких містах, у казахських аулах. Ним було виконано безліч гарних акварелей, малюнків, які знайомлять з природою, побутом населення краю. Ця подорож В.Штернберга знайшла своє відображення Т.Шевченком у повісті «Художник»: «Штернберг занедужав у хівинському поході, і розумний добрий Даль порадив йому покинути військовий табір і вернутись додому, і він цілком несподівано явився передо мною 16 грудня вночі... Ніч, звичайно, минула в розпитах і в розповідях. На світанку Штернберг знемігся й заснув, а я, дождавшись ранку, взявся до його папки, такої ж повної, як і та, що він привіз вчорі з України. Однак тут уже не та природа, не ті люди. Хоч усе ж таке прекрасне й виразне, але все зовсім інше...». І далі захоплено пише: «Мов янгол з неба, являється до, мене Штернберг. Тепер я живу тільки Штернбергом і для самого Штернберга».

Вернувшись до Петербурга 16 грудня 1839 року на квартиру до Шевченка, Штернберг прожив разом з ним до свого від'їзду в Італію влітку 1840 року. У цей період Штернберг намалював олівцем кілька портретів поета і шаржовані рисунки - «Шевченко з ковдрою», «Замість чаю ми побрилися» та інші.

Перед від'їздом за кордон Штернберг виконав цікавий офорт «Кобзар з поводирем» до Шевченкового «Кобзаря» 1840 року. У цьому ж виданні поет присвятив своєму другові поезію «Іван Підкова»:

Було колись в Україні, - Ревіли гармати, Було колись - Запорожці Вміли панувати.

8 липня 1840 року В.Штернберг одержав закордонний паспорт для поїздки в Італію:

Перед від'їздом до Італії в Штернберга Т.Шевченко подарував йому примірник «Кобзаря» і присвятив другові щирою вірша «На забудь. Штернбергові»: Поїдеш далеко,

Побачиш багато; Задивишся, зажуришся, - Згадай мене, брате.

Як згадував пізніше Шевченко у своїй повісті «Художник», друзі провели Штернберга до Кронштадта. Висловив поет і свої особисті почуття: «Нудно мені без мого друга Штернберга. Так нудно, що я від квартири, де мені все його нагадує... ладен утікати».

Живучи в Італії, Штернберг листувався з Шевченком. Зберігши його лист до поета від липня 1842 року: «Тільки прошу тебе, любезный Шевченко, не думать, чтобы я мог забыть друзей моих, это было бы так неблагодарно, как забыть человека, который сделал

(Продовження на 7 стор.)

Лютий 2008 року

СКАРБНИЦЯ

ВАСИЛЬ ШТЕРНБЕРГ - друг ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

мне добро. Это еще более, добро можно сделать, по какому-нибудь постороннему внушению, а быть другом человеку, делить с ним горе и радость, - для этого надо иметь добрую, чувствительную душу.» Друг кликав поета в Італію: «Дай, боже, тобі успіху, щоб скоріше прибути до нас», - писав він із Рима в липні 1842 р.

Зустрітися друзям так і не довелося. На початку травня 1845 року стан здоров'я В.Штернберга значно погіршав. З'явилися ознаки туберкульозу. З часом хвороба загострилась і 20 листопада 1845 року життя В.Штернберга обірвалось.

Через усе своє подальше життя проніс Тарас Шевченко пам'ять про свого незабутнього друга. Він створив привабливий образ Василя Штернберга у повістях «Художник», «Музикант» і «Прогулка с удовольствием и не без морали», згадував про нього в листах і «Щоденнику».

Анатолій Риженко.

Джерела та література.

1. Я.Затенацький. Українське мистецтво першої половини XIX ст. К., 1965,
2. Шевченківський словник. В двох томах. Том другий. К., 1978
3. Там же. Том перший,
4. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий, К., 1966.
5. Олександр Кониський. Тарас Шевченко - Грушевський. К.,1991.
6. І.В.Пархоменко. Василь Штернберг, К.,1978,
7. Т.Г.Шевченко. Біографія. К., 1984
8. Д.В.Степовик. Українське мистецтва першої половини XIX ст. К., 1982,
9. Ю.П. Нельговский, Д.В. Степовик, Л.Г. Членова, Українське мистецтво. (Від найдавніших часів до початку XX ст.). К., 1976.
10. М. Глинка. Записки. Госмузиздат. Л., 1953.
11. Мечислав Гаско. У колі Шевченкових та його левих друзів. К., 1980.

Ладан: відлуння епох (Продовження. Початок у №1)

Тим часом, назрівав конфлікт між Петром Могилою та Ісаєю Копинським. Задніпровські монастирі не залишилися осторонь цього конфлікту. Більше того, вони опинилися в його епіцентрі. Копинський звинуватив Петра Могилу в намірах передати православні монастирі католикам. Почалися жорстокі переслідування монахів Густинського, Ладинського та Мгарського монастирів. Внаслідок цього навесні 1638 року 53 ладинські монашки разом з ігуменею Єлизаветою Летинською вирушили до Путивля під захист російського царя. 1639 року імператор Михайло Федорович видав Єлизаветі царську грамоту про дозвіл створити монастир біля м. Алатир на р. Сурі. Так і виник Києво-Миколаївський жіночий монастир в Росії.

Визвольна війна 1648 - 1654 років під проводом Богдана Хмельницького дала змогу відродити монастир в Ладині.

27 травня 1657 року грамотою прилуцького полковника (а згодом і гетьмана) Петра Дорошенка (1656-1659) за монастирем знову були закріплені землі, якими його наділили князі Вишневецькі. В цьому документі вперше в історії згадуються прості ладинські селяни Ілляш Ковтун, Антон Шиш та Демко Сказченко:

«Відомо чинимо цим нашим листом, кому про те відати належатиме тим, що тепер є і потім будуть, що чесна пані ігуменія монастиря Ладинського Серафима Зебровська, разом із сестрами своїми інокінями, жадали пильно в його милості пана Петра Дорошенка, на той час полковника Прилуцького, при праві своєму від ясновельможної її милості княгині Вишневецької Михайлової і при листі вельможного, його милості пана гетьмана війська його царської величності, про те обмеження ґрунту монастирського.

Тоді пан полковник послав із рамена свого пана Данила Маковецького, обивателя прилуцького, і пана Костя Нечипоровича, колишнього війта прилуцького. І отак,

будучи прислані на той ґрунт, при бутності велебного отця Йосипа, ігумена монастиря Густинського, Ілляш Ковтун та пан Антон Шиш і Демко Сказченко, обивателі ладинські, люди давні, а з Подищ Філон Білоцерківець і Гринько, Єнин зять, і з Голубівки Радко й Данило Заїка, а з Ємковець Іван Шкет і Ясько Грищенко та інші люди були. Тоді вони, названі, провадили нас межею, що з давніх часів належала монастирю Ладинському, почавши від Удаю мимо скит Берегрових доріжкою, в долину, до гребельки Мацькової, яка розкопана, а від гребельки гостинцем Варвинським до вершини Ладинки, а від вершини Ладинки до Робленої могили через гостинець Журавський, доріжкою Полонською до річки Сокулки, а від Сокулки над Удаєм до села Ладинського, на яких місцях і знаки починили: аж дідівська громада назвала в тім ґрунті свої ниви й засівки, то ті засівки зібрати, а ґрунт до монастиря належить...»

Життя в монастирі налагоджувалося. В цей час популярними стають вишивка та гаптування. Цікаво, що саме ладинські майстрині славилися на всю Україну своїм вмінням гаптувати золотом і сріблом. Є свідчення, що вони отримували замовлення на гаптування шат до ікон навіть з Російської держави.

На початку XVII століття Ладин - бідне селянське село. Його основу становили залежні від монастиря селяни. Відомо, що на 1717 рік тут налічувалося лише в козацьких дворів і 131 двір селян. Це був період збільшення панщини, самі ж селяни перетворювалися на кріпаків за російським зразком.

1735 року в історії Ладинського монастиря є трагічним - пожежа, що спалахнула з невідомих до цього часу причин, знищила весь монастир. Однак, відбудували його порівняно швидко : вже 1740 року тут знову діяли 3 церкви. В штаті монастиря числилися ігуменія, намісниця

(Продовження на 8 стор.)

Ладан: відлуння епох

ця. економка. 37 монашок та 13 служниць.

З 1743 року розвиток монастиря пов'язаний з іменем ігумені Олександри, яку Київський митрополит Рафаїл Заборовський перевів у Ладин з міста Ніжина. Говорять, що в ці роки наш монастир досягнув найбільшого в своїй багатій історії злету. На місці старої була споруджена нова дерев'яна церква Миколи Чудотворця з вівтарем на честь Вознесіння Господнього, яка стала справжнім шедевром української архітектурної традиції.

1763 року закінчилося будівництво першої мурованої трибальної споруди - соборної Свято-Покровської церкви.

Важливою подією в житті села стало 1 жовтня 1875 року, коли було побудовано на пожертвування віруючих єпархіальне жіноче училище.

Цей заклад готував учителів церковнопарафіяльних початкових шкіл. В середньому тут щорічно навчалось від 50 до 75 дівчаток.

13 квітня 1763 року відбулася церемонія висвячення церкви. В цей день, за легендою, до церкви внесли чудотворну Ладинську ікону Божої Матері. Саме вона замінила древнім язичникам колишню Ладуню. Згідно з давньою традицією на десяту п'ятницю після Великодня монашки вирушали хресною ходою до того місця, де колись стояла древня Лада. Вважалося, що саме тут з'явилася чудотворна ікона.

За пильним наглядом ігумені Олександри до цієї ікони було зроблено срібну з позолотою рамку із написом: «Ігуменія Олександра, 1757 року, грудня, 13 дня».

Про цю ікону згадується в Літописі Густинського монастиря: «Названа, шанована всіма, чудотворною ікона Богоматері за багатьма справжніми знаменнями, за Божою поміччю, яку діставали вірні за обставин та випадків хвороб, якщо приходили із дбалими сподіваннями, коли з'явилася і ким принесена нема також у монастирі ніякого опису, але за її живописом, треба гадати, що ікона ця вельми старовинна і, без сумніву, існує від першопочаткового уладнання монастиря.»

На жаль, ця ікона на сьогодні втрачена. Остання документальна згадка про Ладинську ікону Божої Матері датується 1942 роком. Під час відкриття німцями Густинського монастиря одна з монашок закритого і напівзруйнованого Ладинського монастиря принесла з собою стародавню ікону. Після закриття монастиря в Густині 1959 року ікону вивезено до Прилук. Після цього жодних відомостей немає.

1786 року розпочалася монастирська реформа. Російська імператриця Катерина II видала указ про секуляризацію монастирських земель. Таким чином, було закрито чимало монастирів, в т.ч. і Ладинський. Всі маєтності відбиралися, а з монастирських підданих почали комплектувати полки російської армії. Миколаївська

Ікона Ладинської Богоматері.

церква Ладинського монастиря стала сільською

Багато цінного інвентаря було вивезено до Чернігова. Невідомо, яка доля спіткала символ монастиря - «Ладинський дерев'яний хрест обителі Свято-Покровської 1712 року». Після відбору в Чернігів 1786 року церковних цінностей, жорстоко було пограбовано унікальну монастирську бібліотеку, яка збиралася з самого початку заснування монастиря. Залишилися тільки «малоспособні ветхія книги». Серед них: 1. Євангеліє, надруковане в Москві 1657 року 2. Євангеліє, надруковане в Києво-Печерській лаврі 1697 року 3. Апостол Львівського видавництва 1639 року 4. Потребник Московського друку 1636 року 5. Октоїх, надрукований у Львові 1644 року 6. Трифологійон Львівського видавництва 1637 року 7. Євангеліє (учительне)

1616 року 8. Ключ розуміння (Львів, 1665)

9. Труби на дні нарочиті (Києво-Печерська лавра, 1674)

10. Огородник Марії Богородиці, надрукований в Києві 1676 року.

За старим переписом населення 1797 року в селі Ладині було 424 душі чоловічої статі податного населення. На той час територія села нараховувала 2000 десятин землі. Селяни продовжували сплачувати податки, відробляти панщину, але вже на користь іншого феодального власника їх становище значно погіршилося. Про Ладин як культурно-релігійний осередок почали забувати. Наш населений пункт перетворився на звичайнісіньке бідняцьке село.

Проте, цій ситуації судилося змінитися вже 1817 року, коли Ладинський монастир знову «височайше учрежден штатним». Цікаво, що всі ці три десятиліття після закриття він не пустував, в ньому продовжувалося життя. 94 монашки виживали за рахунок «доброхотних подаяний» і не покидали своєї обителі.

Включення до штату відбулося за клопотанням єпископа Полтавського і Переяславського Анатолія Максимовича. У 1818 році, на кошти останнього полкового писаря прилуцького козацького полку Феодосія Александровича було перебудовано в теплу церкву Миколаївський храм. Через п'ять років закладена нова мурована трьохярусна дзвіниця.

До цього часу зберігся «Опис Ладинського третьокласного Покровського жіночого монастиря» (від 20 червня 1825 року), де можемо прочитати, що монастир розміщений «од міста Прилук верст за 16, а від села Ладина, із західного боку відділений невеликим майданом. Стоїть же на рівній поверхні, підвищеній зі сходу гори, з північно-західного боку має похилий підхід, а із заходу - рівний. Гора, на якій розташований монастир, відділена великим зі сходу і глибоким: яром чи ровом, де протікає ...

Ладинка, від якої начебто й монастир назву дістав - Ладинський; за ним простягається на схід хребет гір,

Ладан: відлуння епох

покритий лісом, а під тими горами протікає річка Удай і обходить монастир зі сходу на південь. Навпроти монастиря зі східного боку, за три версти село Подища, а містечко Журавка розташоване в чотирьох верстах од монастиря, нижче за течією річки Удаю, за річкою, на південно-західному боці».

У 1855 році знову реконструйовано Миколаївський храм в однобанну церкву з трьома вівтарями, головний з яких освячений в ім'я Вознесіння Господнього, вівтар з лівого боку - на честь Успіння Божої Матері, а з правого - на честь святого Миколи Чудотворця.

Монастир знову почав приваблювати всіх любителів аскетичного способу життя. Швидко відновилася колишня велич Ладинської обителі. За даними статистичних документів 1865 року, в монастирі знаходилися: ігумення, 16 штатних монашок, 47 «рясофорних» послушниць, 18 послушниць. Всього 115 чоловік. Крім релігійної спрямованості тут було відновлено господарську діяльність.

Одночасно було оголошено збір коштів на будівництво нового єпархіального училища, а через 5 років, 26 серпня 1882 року - урочище його відкриття. Цього дня Полтавський архієпископ Іоанн посвятив двоповерховий будинок училища.

На церемонії посвячення були присутні Григорій Павлович Галаган з дружиною Катериною Василівною, яка стала головною опікункою навчального закладу.

Наступали нові часи, нова епоха.

Завдяки монастирю, його популярності, провітницькій діяльності швидкими темпами зростало село Ладан. Наприкінці XIX століття в ньому проживало 1164 селян, 165 козаків, 50 міщан (це становило 240 селянських, 34 козацьких та 11 міщанських дворів). Всього - 316 хат. Діяло 2 шинки, крамниця. З занедбаного бідняцького села Ладан перетворився на бідняцько-середняцьке село, щороку збільшуючи кількість жителів.

Село Ладан. Р-н Стадіону. 1905 рік

китенко.

Враження митця було грандіозним. Тільки небаїдужа до культурної спадщини людина могла написати такі рядки: «Він стояв на пригорку, посеред села, огорожений муром, за яким відразу починалися урвища. Внизу, у вогкій осінній зелені, темніли стріхи селянських хатинок. За хатинками по один бік монастиря підносилася Гуляй-гора, вкрита молодим лісом; по другий бік блищала з густої осоки та болотяних трав річка Удай, за якою слався низький і рівний степ. Навпроти монастиря стояв корпус колишньої єпархіальної школи... Перед самою монастирською брамою горбився невеликий майдан, засмічений і зарослий бур'яном. З-за брами підносився купол цегляної дзвіниці. На монастирському подвір'ї все було так, як і раніше. Церковні куполи лише торік були пофарбовані бронзою, хрести блищали золотом».

Револьюційні події 1917 року внесли багато змін у монотонне ладинське життя, на

Покровська церква монастиря. Фото 2007 року

жаль, здебільшого негативних. Це стосувалося і монастиря.

Спочатку під комуну відібрали частину житлових будівель, де проживали мешканці монастиря. Така доля спіткала і єпархіальне училище. В Миколаївській церкві створили клуб комуні. Покровська церква стала складом, а потім тут обладнали електростанцію. Були поварварськи розібрані мури монастиря. Цеглу, як показують архівні документи, використали для будівництва шкіл по Прилуцькому району.

1929 року Ладинський Підгірський Свято-Покровський монастир було повністю ліквідовано. Ось так було знищено один з вагомих осередків духовного життя на-

Ладан: відлуння епох

шого краю, практично втрачені «історико-культурні пам'ятки: бібліотека, церковний інвентар, архітектурні забудови церков, дзвіниця та мури.

1992 року випадково було виявлено старий підземний хід біля р. Удаю. Рівняючи майданчик для гаражів, ладанчани помітили склепіння таємного підземного ходу, який був викопаний, мабуть, у XVII столітті для непомітної втечі з території монастиря в разі нападу. На жаль, хід був майже наполовину завалений землею і далі 5-7 метрів пролізти ним було неможливо. Що являє собою підземний хід?

Овальний у розрізі, висотою від 1 метра до 1,5 метра і шириною 0,8 - 1 метр, він прокопаний у шарі материкової глини на глибині 4-5 метрів від поверхні. Поступово підіймаючись, хід веде від Удаю у напрямку Покровської церкви монастиря.

Експедиція прилуцьких краєзнавців у складі: Л.Тищенко, Г. Гайдая, Л.Карпилянського дала змогу більше дослідити підземний хід. Георгій Гайдай згадавав про знахідки - позеленілі від часу і природного впливу

Миколаївська (Вознесенська) церква монастиря. Фото 2007 року.

російські монети XIX століття, що свідчать про користування підземним ходом до початку XX століття.

Крім того не виключається можливість, що в підземеллі зберігалися гроші, інші цінності.

На жаль вивчити таку цінну істо-

с. Ладан. Центральна вулиця. 1929 рік

ричну знахідку вдалося частково - дійшовши до території колишнього монастиря, дослідники почали зустрічати відходи з давніх комунарських майстерень. Склепіння ходу зникло. В таких умовах працювати було досить ризиковано. Краєзнавці готові були продовжити свою роботу, але потрібне було обладнання, техніка. На цьому все і зупинилося...

«Це досить рідкісні, унікальні пам'ятки підземної архітектури минулих епох, які потрібно не тільки вивчити, але й обов'язково зберегти для прийдешніх поколінь», - писав Г. Гайдай у «Скарбниці» 1993 року.

Дійсно, такі історичні пам'ятки не заслуговують байдужого ставлення до себе. В умілих руках вони можуть розповісти багато цікавого про попередні часи, тим самим збагативши культурну скарбницю українського народу. А таких пам'яток в Ладані не одна, і не дві... Проте чомусь ніхто не бере на себе відповідальності хоча б зберегти те, що залишилося від цих свідчень історії. Час минає, нещадно руйнуючи далеке відлуння епох.

Володимир Поліщук

Вчитель історії Ладанської гімназії

90 років з дня народження Любові Забашти (1918-1990)

Так склалося у моєму житті, що народився я і провів свої дитячі та юнацькі роки на вулиці, яка носить назву імені Тараса Шевченка.

По цій же вулиці я ходив до середньої школи № 4, в якій навчався до закінчення 7 класів у 1948 році, поступивши потім до педагогічного училища.

Звичайно, я тоді ще не знав, що всього лише за 6 років до початку мого навчання в цій школі, її закінчила Любов Василівна Забашта.

Лише згодом, через багато років, мені стало про це відомо.

І тепер приємно відчувати, що в якійсь мірі мені пощастило доторкнутися до спогадів про минуле, пов'язане з іменами Тараса Шевченка і Любові Забашти.

Знайомлячись з творчістю своєї землячки Любові Василівни, я звернув увагу на те, що її творча спадщина тісно пов'язана з безсмертним іменем Великого Кобзаря, з його полум'яними поетичними творами.

Протягом усього свого творчого шляху Любов Василівна зверталася до них, інтерпретуючи окремі рядки його поезій у своїх творах.

Можна впевнено стверджувати, що творча спадщина Л.Забашти наскрізь пронизана дочірньою любов'ю до рідної землі, до України, до творчості Тараса Шевченка, який так палко любив свою Україну.

Згадаймо Шевченкові полум'яні

90 років з дня народження Любові Забашти (1918-1990)

рядки:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого бога,
За неї душу погублю!

Звернімо тепер увагу на рядки з поезії „Кобзарю наш» Любові Забашти:

Батьку Тарасе, ще чередничкою в полі
Мудрий „Кобзар» я з пастушками одкрила,
Може, тоді я землю свою полюбила,
В серце взяла всі її радощі й болі.

Як бачимо, мотив цих рядків безпосередньо перекликається з мотивами почуттів Великого Кобзаря.

Відтоді Любов Забашта розглядає свій творчий шлях як естафету попередніх поколінь, яку має прийняти наступне покоління. Вона наголошує на важливість опори на життєвий досвід батьків, попередніх поколінь і, зокрема, на таку міцну опору, як «Франка й Тараса мужнє рамено». Показово, з яким творчим запалом звертається Любов Василівна до поетичної спадщини Тараса Шевченка, який упевнено і сміливо йшов своїм шляхом. Щоб досягти високих злетів і здобутків у своїй творчості, поетеса наголошує:

Скільки треба йти, Аби її вершини досягти!

А творчу спадщину Великого Кобзаря вона розцінює як „гору любові», як „нашу пісню вічну» і закликає, щоб вона світила „своїм вогнем величним».

Краса Шевченкової музи для Любові Забашти на-самперед у тому, що це краса боротьби за найсуворішу правду:

Витай за мною і учи. Учи неложними устами Сказати правду, - заявляє поет.

Особистість Тараса Шевченка привертає увагу поетеси, перш за все, як полум'яного патріота, сміливого борця проти будь-якого насильства. Ось чому одна із збірок її поезії носить назву „Устами неложними».

З якимось священним благоговінням підходила вона до кожного свого твору, присвяченого Тарасу Шевченку.

Так було і тоді, коли вона творила свою драматичну поему „Тернова доля», присвячену Т. Шевченку, періоду його заслання і останніх років життя. За визначенням відомого літературознавця і критика А. Костенка „Цей твір оригінальний як у самій інтерпретації подій, так і в творчих засобах. За художньо-композиційною майстерністю - це найдосконаліша річ поетеси, одна з її кращих драматичних поем».

Її творчість завжди була зігріта великим творчим натхненням. Гнівна й лагідна, сонячна і грозова, пристрасна й вогниста, неспокійна й бунтарська поезія Кобзаря була на протязі всього життя для Любові Забашти совістю та громадянським кредом. В ній вона черпала силу й насагу для своєї творчості, яку несла своїм читачам.

Анатолій Риженко

Дослідження історії – справа складна і відповідальна, адже плин часу знищує і матеріальні свідчення, і, на жаль, самих носіїв пам'яті – людей. Тому дослідження родоводу наших мешканців вважаю першочерговим завданням кожного, хто піклується минулим нашого краю.

Робота Стукалової Олени заслуговує на увагу, бо дослідження сімейних зв'язків великого сміхотворця Остапа Вишні з Прилуччиною відкриває нові сторінки життя письменника і збагачує історію нашого міста згадкою про талановитого сина України.

Ключко Олена,
член краєзнавчого товариства ім. В.І.Маслова

«Не все те записується, про що думається» Невідомі сторінки з життя Остапа Вишні

Нікого з письменників «так не любить український народ, як Вишню», - стверджував відомий український поет Володимир Сосюра.

Дослідження життєвого шляху Остапа Вишні зацікавило мене не випадково, адже ця людина усе своє життя пройшла з посмішкою, не дивлячись на величезні випробування, які йому «подарувала»

доля. Відомо, що письменник постраждав від репресій, тому довгий час його ім'я або замовчувалось, або не всі факти біографії були достеменно відомі.

На вибір теми вплинуло факт проживання у нашому місті однієї з прямих нащадків гумориста – племінниця Кир'ячук Вероніка Тимофіївна.

У ході роботи було з'ясоване родинне коло Остапа Вишні, оскільки сім'я Губенків (справжнє прізвище сміхотворця) дала Україні талановитих вчителів, акторів, письменників.

Фото №1. Ця фотографія публікувалася у різних виданнях, але опис родини ніхто з дослідників не (Продовження на 12 стор.)

«Не все те записується, про що думається»

здійснив.

У центрі – батьки відомого гумориста: Михайло Кіндратович та Параска Олександрівна Губенки.

Фото 1902, р. зберегла в часи репресій Ганна Михайлівна Губенко (рідна сестра письменника, матір Вероніки Тимофіївни). Батько, Михайло Кіндратович, який мав гарний голос, співав у церковному хорі. Вероніка Тимофіївна пригадує, що в родині пам'ятали діда – красивого, поважного чоловіка. Бабуся (Параска Олександрівна) мала веселу вдачу, обличчя жінки було рясно вкрите ласто-

винням, а комунікабельність і привітність Параски Олександрівни просто вражала – завжди приймала на нічліг усіх богомольців, які йшли до Києва, навіть людей, політично неблагонадійних.

На першій фотокартці можна побачити Василя Губенка-Чечвянського (у першому ряду справа від батька), який став військовим лікарем та письменником - гумористом, як і Остап Вишня; сестру Катерину (у шлюбі Даценко) – Заслуженого вчителя України, Федора – майбутнього агронома, Олександра, Лідію Губенко. Унизу – наймолодші дівчата – Єлизавета, Євгенія (близнята), Марія та Ганна.

У родині Губенків також зростав майбутній артист Костянтин, якого немає на фотокартці. Він працював у Львівському театрі ім. Марії Заньковецької, навіть товаришував із відомим українським артистом – Богданом Ступкою. Вероніка Тимофіївна люб'язно надала

нам родинне фото Костянтина Михайловича, яке зберігається у її сімейному архіві

Остап Вишня найтісніше спілкувався із сестрою Ганною, яка на фотокартці знаходиться першою зліва в нижньому ряду. Ганна Михайлівна, десята дитина (з чотирнадцяти) у родині Губенків, народилася 3 лютого 1900 року. Закінчила Зінківську гімназію, потім працювала секретарем у суді. Похована вона, до речі, у нашому місті.

З усієї родини саме Ганна мала найбільшу сім'ю, де у дружній атмосфері зростало четверо дітей: найстарший – Владислав, народився в 1923 році. Ігор Тимофійович – другий син – 1928 року народження; детально займається вивченням життя і творчості Остапа Вишні.

Наймолодший, Євген, здобувши освіту лікаря, працював у Талалаївці (Сумська обл.) та Лубнах, а загинув у наслідок Чорнобильської катастрофи.

Донька Ганни – Вероніка Тимофіївна - народилася 12 грудня 1930 року. Після закінчення Коломийського педагогічного училища продовжила освіту на філологічному факультеті Львівського університету, потім за направленням працювала у Башкирії. З 1966 року проживає у нашому місті. Її робочий шлях розпочався в Прилуках з дитячого садочку, а пізніше Вероніка Тимофіївна перейшла на роботу до Будинку грудної дитини. Протягом свого життя Вероніка Тимофіївна збирає видання творів

«Не все те записується, про що думається»

Остапа Вишні, книги, цінні речі, пов'язані з ім'ям свого славетного дядька.

Серед прямих нащадків Остапа Вишні – син В'ячеслав, який працював військовим лікарем, хірургом-ортопедом, мав звання Заслуженого лікаря України. Помер у 2003 році.

В'ячеслав Павлович у своїх інтерв'ю часто стверджував, що найтепліші стосунки мав саме із двоюрідною сестрою Веронікою.

У родині Губенків, як вже згадувалося, зростає ще один письменник Василь Чечвянський. Між братами багато спільного, оскільки обоє разом навчалися в одному закладі і здобули освіту лікарів, були колегами по «літературному цеху», заснували журнал політичної сатири «Червоний перець».

На жаль, обоє братів зазнали переслідувань з боку влади. З розповідей Вероніки Тимофіївни нам відомо, що Василя Чечвянського заарештували у 1936 році на підставі сфабрикованої справи, його звинуватили в причетності до «української контрреволюційної націоналістичної фашистсько-терористичної організації».

Після арешту Василя «дійшла черга» і до його дружини – медсестри Надії Михайлівни Губенко. 4 жовтня 1937 року її заарештували як члена сім'ї «ворога народу», її позбавили волі строком на вісім років.

Після звільнення з табору Надія Михайлівна поцікавилась долею свого чоловіка. На її запит каральні органи відповіли, що нібито В. Чечвянський помер у таборі від серцевого нападу.

Насправді ж після арешту і проведеного «слідства», Василя етапом переправили до Києва, де 14 липня 1937 року Військовою Колегією Верховного Суду СРСР за статтями 54-8, 54-11 КК УРСР засудили до найвищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією майна. Наступного дня, 15 липня 1937

Управління України винесла вирок «Розстріл». Це рішення відправили на затвердження. ДПУ Радянського Союзу, де після розгляду справи пом'якшили покарання – 10 років ув'язнення.

У родині Губенків не любило говорити про цей етап життя письменника... Відомо лише, що під час репресій Ганна (сестра Павла Михайловича) ховала фотокартки брата та близьких йому людей. Висів на стіні лише портрет батька, оскільки Михайло Кіндратович

схожий на В.І. Леніна. Ті родинні фото, які мав Павло Губенко, були знищені, а збережені Ганною повернулися до письменника завдяки саме сестрі. Серед цих фотокарток і єдиний сімейний портрет, збережений до нашого часу.

Звільнено Остапа Вишню на початку 1944, реабілітовано лише через 11 років.

У ході дослідження ми намагалися також виявити чи відвідував Остап Вишня наше місто. Наша гіпотеза про перебування сатирика на Прилуччині підтвердилась, вона висловлена неодноразово, вперше – у збірці документальних розповідей Петра Северова. Автор стверджує, що Остап Вишня, перебуваючи у відрядженні в Прилуках, зустрів свого двійника, якого всі сприймали як справжнього письменника. У творах Остапа Вишні цей факт підтверджується, згадкою про «страшного поліція» з Прилук. Багато прилучан із розповідей своїх батьків та інших старожилів знають про перебування гумориста на нашій землі. В усмішці «Наша земля! Радянська земля!» сміхотворець розповідає про мальовничу балку «біля Ладанського монастиря на Прилуччині». Все це свідчить про підтвердження висловленої нами гіпотези. На жаль, серед прилучан уже немає очевидців тих далеких подій.

Управління України винесла вирок «Розстріл». Це рішення відправили на затвердження. ДПУ Радянського Союзу, де після розгляду справи пом'якшили покарання – 10 років ув'язнення.

У родині Губенків не любило говорити про цей етап життя письменника... Відомо лише, що під час репресій Ганна (сестра Павла Михайловича) ховала фотокартки брата та близьких йому людей. Висів на стіні лише портрет батька, оскільки Михайло Кіндратович схожий на В.І. Леніна. Ті родинні фото, які мав Павло Губенко, були знищені, а збережені Ганною повернулися до письменника завдяки саме сестрі. Серед цих фотокарток і єдиний сімейний портрет, збережений до нашого часу.

Звільнено Остапа Вишню на початку 1944, реабілітовано лише через 11 років.

У ході дослідження ми намагалися також виявити чи відвідував Остап Вишня наше місто. Наша гіпотеза про перебування сатирика на Прилуччині підтвердилась, вона висловлена неодноразово, вперше – у збірці документальних розповідей Петра Северова. Автор стверджує, що Остап Вишня, перебуваючи у відрядженні в Прилуках, зустрів свого двійника, якого всі сприймали як справжнього письменника. У творах Остапа Вишні цей факт підтверджується, згадкою про «страшного поліція» з Прилук. Багато прилучан із розповідей своїх батьків та інших старожилів знають про перебування гумориста на нашій землі. В усмішці «Наша земля! Радянська земля!» сміхотворець розповідає про мальовничу балку «біля Ладанського монастиря на Прилуччині». Все це свідчить про підтвердження висловленої нами гіпотези. На жаль, серед прилучан уже немає очевидців тих далеких подій.

*Стукалова Олена,
член Малої Академії Наук
Прилуцької гімназії №5*

«КОРОЛЕВА СПОРТУ» І Ї КАВАЛЕРИ

Легка атлетика - «королева спорту» - один з найросповсюдженіших і популярних видів спорту, який об'єднує вправи по стрибках /в висоту, довжину, трійний, з шестом/, метанню /диска, коп'я, молота/, штовханню ядра, бігу і спортивній ходьбі /на різні дистанції/, а також легкоатлетичне багатоборство.

Найдавнішим змаганням атлетів, безсумнівно є біг. І до сьогодні ми знаємо ім'я першого олімпійського чемпіона древньої Греції і дату, коли відбулася ця подія. Це трапилося в 776 р. до н.е. в Олімпії. Переможець був один, тому що атлети змагалися на тих іграх тільки по бігу на одній дистанції /приблизно 192 м./ Переможця кликали Каріб, здається він був кухарем з міста - поліса Єліди. В Ермітажі, у Санкт-Петербурзі, можна побачити грецькі і римські пам'ятні медальйони, монети із зображенням бігунів. Сучасна легка атлетика раніше, ніж в інших країнах, почала культивуватися в Англії. Ще у 1837 р. тут відбулися перші змагання з бігу на дистанцію близько 2 км. Учасниками цього змагання були учні коледжу міста Рербі. Незабаром і в коледжах Ітона, Оксфорда, Кембріджу, Лондона також організуються спортивні змагання. Трохи пізніше у програму змагань включається біг на короткі дистанції, біг з перешкодами і метання ваги, з 1851 включені у програму стрибки у довжину і висоту з розбігу, а з 1864 - метання молота і штовхання ядра. Новий етап почався з проведення щорічних змагань між університетами Оксфорда і Кембріджу. У 1865 р. був заснований Лондонський атлетичний клуб, що проводив перші чемпіонати країни з легкої атлетики.

Відродження в 1896 р. Олімпійських ігор сучасності дуже вплинуло на розвиток легкої атлетики. У програму ігор І Олімпіади в Афінах /1896/ були включені 12 видів

І. Пуха

легкоатлетичних змагань. В 1912 р. була створена Міжнародна любительська федерація легкої атлетики /IAAF/, в 1968 - Європейська асоціація легкої атлетики /ЕАА/.

Життя - це постійний рух. Легка атлетика /біг/, це те, чим ми займаємось з самого дитинства, у деякого любов до бігу, прагнення бути першим серед інших залишається на все життя. В цю чарівну зимову пору народились в нашому місті дві видатні жінки - майстри сперту міжнародного класу, члени національної збірної України: — легкоатлетки Ірина Пуха і Ольга Завгородня.

Долі цих двох жінок чимось схожі. Обидві не мріяли про спортивну кар'єру, але іноді, втрутитися в життя доля і тоді тільки тримайся.

Навчаючись у школі, Ірина Пуха відвідувала уроки фізкультури, бігала, стрибала як і всі діти, та й не замислювалась, що колись буде займатись спортом серйозно. На одному з занять А.І.Ракетський, тренер ДЮСШ, підбираючи дітей у групу легкої атлетики, запримітив дівчину, яка наче «пливла» по біговій доріжці. Запропонував відвідувати заняття у дитячій спортивній школі.

Ірина згодилась, почала відвідувати тренування, займалась регулярно без особливих проблем. На протязі 3-го року навчання на змаганнях області /1986 р./ виконала I дорослий розряд на дистанції 100 метрів, а на спартакіаді школярів України у Харкові /1987/ виконала норматив кандидата у майстри спорту. На загальній першості Української РСР з легкої атлетики серед учнів виступала і команда Прилуцької дитячо-юнацької спортивної школи. Її шість спортсменів вели напружену боротьбу з юними легкоатлетами Черкаської, Кіровоградської та Сумської областей. Видатного

успіху добилася семикласниця І.Пуха. Вона пододала 200 м. за 24,7 сек., добилась також високих результатів і в інших видах багатоборства. По закінченні 8 класів навчалась у Київському інтернаті спортивного профілю, олімпійського резерву. За період навчання в Києві у 1990 р. в спартакіаді на першість Союзу республік у м.Ліпецьку стала чемпіонкою серед юніорів на дистанції 60 метрів. Приймає участь у різних змаганнях, де досягає перемог і займає призові місця. У 1993 р. на зимовому чемпіонаті Європи у Швеції стала бронзовою призеркою, неодноразова чемпіонка СРСР, України. Навчаючись в інституті фізичної культури у Києві, тренується і була включена до збірної команди України для участі в Олімпійських іграх в Атланті /1996/, а через 4 роки після знов таких напружених тренувань, приймала участь у Олімпійських іграх у Сіднеї. Наша чемпіонка живе у Києві, займається тренерською роботою, разом з чоловіком тренувала збірні команди Саудовської Аравії, Германії. Зараз працює у бізнесі, але легку атлетику не полишає, це назавжди. Процес входження у круговерть спорту іншої - Ольги Завгородньої виявився... дещо курй-

«КОРОЛЕВА СПОРТУ» І ЇЇ КАВАЛЕРИ

озним. Її перший тренер Михайло Марченко розповідає: «Будь який тренер хоче виховати олімпійського чемпіона, проте далеко не кожному це вдається. І якщо йому у житті трапляється така людина, як Оля, то, вважайте, тренерська доля склалася успішно... Те що ця дівчина володіє неабиякими спортивними здібностями помітив одразу, тільки-но побачив її з-поміж інших однакласників. Вона вирізнялась серед інших прагненням бути сильнішою, навіть за хлопців... То ж я почав агітувати її до спортшколи. Спочатку Оля не охоче відвідувала секцію, іноді навіть ховалась від тренера, коли він заходив до класу. На спорт у неї не вистачало часу: навчалася на відмінно і відвідувала музичну школу. Урешті-решт довелося поспілкуватися з мамою, Надією Федорівною, яка і переконала доньку всерйоз зайнятися спортом. Відтоді Оля Завгородня, зазвичай, у числі переможців. «Перемога як і програш, діють на Олю майже однаково: спонукають до активної діяльності, а перед стартом у Олиних очах з'являється особливий блиск» - каже Михайло Степано-

О. Завгородня

вич Марченко. В 2000 р. по закінченні навчання у школі вступила на обліково-економічний факультет Чернігівського державного інституту економіки і управління. Важко було суміщати навчання і постійні навчально-тренувальні збори. На відбіркових змаганнях / м.Київ/ Ольга виборола право приймати участь у Всесвітній Універсіаді в Туреччині /2005 р./, де стала бронзовою призеркою і була включена до складу національної збірної України. Готувалась до

участі в чемпіонаті світу у Москві /2006 р./ чемпіонаті Європи в Англії /Бірмінгем/, чемпіонаті світу в Японії /2007 р./. Минулого року Ольга Завгородня у складі жіночої легкоатлетичної команди виборола «золото» на Всесвітній літній Універсіаді у Бангоку /Тайланд/. З хвилини 29 секунд 29 сотих - такий сукупний результат з естафетного бігу 4x100 показали на Універсіаді молоді українські легкоатлетки. На початку вересня О.Завгородній, як і двом десяткам інших видатних українських спортсменів, Президент України вручив державні нагороди.

Зараз Оля тренується у заслуженого тренера України Чередніченка В.Е. і готується до участі в Олімпійських іграх, що проходять у Китаї /2008 р./.

Наші видатні легкоатлетки не забувають про своїх перших наставників, яким дуже вдячні. А.І.Ракетський, М.С.Марченко з гордістю розповідають про своїх вихованців, яким допомогли ввійти у Великий спорт, і які не підвели їх сподівання, і вже вкотре прославляють наш мальовничий приудайський край.

Тетяна Іващенко.

Квітковий гороскоп

З 1 лютого по 10 лютого - оме-ла біла.

Люди, народжені в цей час, наділені чарівною, магичною силою. Вони завжди помітні, «перші між перших», хоч і не намагаються привертати надмірну увагу інших. Ці люди вживаються не з усіма, проте якщо їм добре, то вони радують усіх навколо. Жінки, народжені під цим знаком, занадто цікаві й допитливі, їм подобається ризик і небезпека. А чоловікам варто робити ставку на спорт.

З 11 лютого по 19 лютого - беладона.

Життя людей, народжених у цей час, не завжди безхмарне. Їм буває досить важко будувати взаємини в сім'ї, на роботі, з друзями, хоча вони працелюбні, талановиті, красиві й розумні. Беладона - скромна красуня. Такі й жінки, народжені під цим знаком. Попри зовнішній спокій у них досить сили та енергії, щоб дати відсіч усякому, хто зазіхатиме на їхню незалежність. Чоловіки, народжені в цей період, можливо, не відзначаються особливою вродою, проте вони вміють працювати без втоми, не покладаючи рук.

З 20 лютого по 29 лютого - мімоза.

Люди, народжені під цим знаком, схожі на квітку мімози: дуже чутливі, беруть близько до серця найменші образи та непорозуміння, люблять комфорт і затишок. Вони практичні, терплячі, готові до труднощів. Прекрасні працівники, завжди сумлінно виконують свою роботу, жертвують собою. У коханні та дружбі для них найголовніше - взаємоповага, іноді здається, що люди цього знака підступні. Проте насправді це зовсім не так. Просто в такий спосіб вони борються за виживання.

Ольга Степаненко.

Пам'ятники птахам

В будь-якому куточку земної кулі від крайньої Півночі до берегів Антарктиди, люди можуть бачити своїх пернатих друзів - птахів.

Птахи відіграють дуже важливу роль в житті людей. Вони дають яйця, м'ясо, пух, перо, допомагають боротись із шкідниками. Тому окремим представникам царства пернатих поставили пам'ятники. До їх числа ввійшли горобці.

В один рік в окрузі Бостона - центр штату Массачусетсь, на північному сході США, - дуже розмножились шкідливі комахи. Гусениці напали на поля, сади, городи, знищуючи все на своєму шляху, і тут на допомогу людям прийшли горобці. Вони дуже швидко знищили шкідників. Вдячні жителі Бостона спорудили в головному парку міста пам'ятник горобцю.

В старовинному німецькому місті Мюнстері стоїть пам'ятник півню. Років 400 тому назад військо сусіднього князівства підступило до Мюнстера і осадило його. Довго місто не здавалося ворогу. Коли вороги побачили півня на стіні фортеці, то подумали, що там ще багато припасів харчів /хоч це

був останній півень/ і відступили від міста. На честь пернатого рятівника по заказу бургомистра Мюнстера майстри виковали великого срібного півня з позолоченими шпорами. Цей пам'ятник зберігся і до наших днів.

Споруджені пам'ятники і голубам. Голубина пошта існує з глибокої давнини. Голубів - зв'язківців використовували в Давньому Єгипті і Греції. Під час франко-пруської війни, а потім і в роки першої світової війни голуби несли службу по доставці кореспонденції через лінію фронту. Особливо використовували поштових голубів французи. Найбільш прослав-

лених голубів-зв'язківців там вважають національними героями. В Парижі є пам'ятник військово-поштовим голубам.

Красивого і гордого птаха - орла зараз можна частіше побачити у зоопарках, ніж в природі. Да ще у вигляді пам'ятників чи монументів. Так в курортних районах Кавказу, скульптури орлів прикрашають гірські пейзажі. В Монголії є пам'ятники, які зображують орлів як помічників мисливців.

Скульптурні пам'ятники встановлені журавлям. Один з таких є в Баварії. Тут місцева влада вирішила увіковічити в металих красивих птахів, які стали рідкісними. На високому постаменті прикріплені великі бронзові журавлі, які летять.

З давніх часів лебеді служили людям зразком краси та вірності. Це відобразилося в багатьох казках та легендах. Не обійшли увагою лебедів і скульптори. В Лейпцизі є прекрасна скульптура: на високому постаменті - два лебедя. Ця скульптура не тільки прикрашає місто, але і нагадує кожному про необхідність бережливого відношення до птахів.

Ольга Степаненко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаганівська, 39.
Крестнавичий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 160 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 3 (129)

Березень 2008 року

В цьому місяці:

3 березня – народився Микола Іванович Тищенко (1943), заслужений працівник транспорту України. Працював директором АТП-17407.

8 березня – народився Іван Кузьмович Бровченко (1898-1971), заслужений артист України,

уродженець Прилук.

16 березня – народився Григорій Іванович Риженко (1923-2002), учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів, уродженець Прилук.

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

*І буде варт на світі жить,
Як матимеш кого любить.
Тарас Шевченко.*

Багатьох шанувальників творчості Т. Г. Шевченка, напевно, цікавлять інтимні сторони його життя: ставлення поета до жінок взагалі, кохання, а також спроби одружитися.

Одним із перших його захоплень, пов'язаних з роками дитинства, була, очевидно, дівчина Оксана. Саме з її ім'ям пов'язані спогади поета, пройняті щирістю почуттів, висловлених в ряді його поетичних творів. А один з них, «Мар'яна-черниця», написаний в листопаді 1841 року, присвячений саме Оксані К...ко («На пам'ять того, що давно минуло»).

Оксана, сусідська дівчинка в Кирилівці, була першим отроchim захопленням Тараса. У вступі до поеми, нарікаючи на свою долю, на те, що його після смерті на чужині ніхто не згадає, поет звертається до подруги дитинства:

Чи правда, Оксано? чужа чорнобрива!
І ти не згадаєш того сироту,

Що в сірій свитині, бувало щасливий,
Як побачить диво – твою красоту.
Кого ти без мови, без слова навчала
Очима, душею, серцем розмовлять.

Так писав Тарас Шевченко про свою першу дитячу приязнь, вже будучи в Петербурзі.

Хто ж така була Оксана, «чужа чорнобрива», що так надовго залишилася у серці поета? (Оскільки Оксана на той час була заміжня, поет мав усі підстави сказати «чужа чорнобрива»).

Сам Шевченко ніде не залишив розшифрування криптоніму «К...ко». Вперше він прочитаний як «Коваленко» 1927 року в примітках М. М. Новицького до першого тому видання «Т. Шевченко. Поезія» (К, 1927, с. 457). Ніяких аргументів, ніяких документальних відомостей про Оксану Коваленко в цих коментарях не наводилося, як не робилося це й пізнішими коментаторами й дослідниками.

Як зазначено в Шевченківському словнику, Оксана Степанівна Коваленко (1817 р. см. невід.) – подруга Шевченка за дитячих років. Народилася в селі

(Продовження на 2 стор.)

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

Кирилівці в кріпацькій сім'ї Степана і Мотрі Коваленків... Хата Коваленків стояла поблизу садиби Шевченка, і малий Тарас ріс у дружбі з Оксаною. В 1829 році вони розлучилися назавжди, коли Шевченко виїхав з Кирилівки до Вільна. 1840 року О. Коваленко вийшла заміж за кріпака з с. Пединівки К. М. Соколю. Поет, безперечно, знав про це з листів в від родичів.

Біографи і дослідники творчості Шевченка пов'язували ім'я Коваленко з віршем «Ми вкупочці колись росли» та іншими поезіями. Трагічну долю дівчини/кріпачки вони вважали беззастережним фактом. Тим часом метричні книги і сповідні розписи Кирилівської церкви свідчать про інше.

В 1843 році, коли Шевченко приїздив до Кирилівки, Коваленко жила з сім'єю в Пединівці і мала двох дочок. У вірші «Ми вкупочці колись росли», як і в інших ліричних творах, поет змалював узагальнений образ дівчини, скривдженої панамі.

Петро Жур у своєму дослідженні «Літо перше. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка» наголошує: «Документи незаперечно вимагають, щоб ми не плутали поета з його ліричним героєм, щоб обачливо користувалися віршами поета як біографічним матеріалом. Ліричний герой і особистість поета не завжди збігаються. Справді-бо. Ліричний герой вірша «Ми вкупочці колись росли» приїжджає у рідне село «на старість». Але про яку старість Тараса Григоровича можна було говорити в 1843 році? Йому було тоді тільки 29 років».

В 1830 році, коли Тарасові було вже 16 років, спалахнуло вперше почуття юнацької любові. Воно зародилося в його душі до дівчини, що належала до іншого середовища. Як зазначає О. Кониський, «Він тоді саме спізнався з якоюсь вродливою швачкою і впевне прокинулася у його свідомість свого людського достоїнства. В серці у його зайнялося перше молоде кохання до дівчини, що належала до другого стану, себто не кріпацького, і її незалежні думки зробили міцний вплив на пригнічену, приголомшену, але глибоко перейнятливую Тарасову натуру. Оце перше кохання, по словам самого кобзаря, облагородило його душу».

Пізніше, уже навчаючись в Академії мистецтв, він у розмові з І. Сошенком, признався йому: «Я в перший раз приїхав тоді к мысли – отчего и нам, несчастным крепачкам, не быть такими же людьми, как

и прочие свободные сословия?»

Це знайомство залишило слід у свідомості Т. Шевченка на все життя. Через багато років у своєму «Журналі» 5 вересня 1857 року він записав: «Во сне видел церков святых Анны в Вильне и в этой церкви молящуюся милую Дуню, Чернобровою Гусиковскую».

У згаданого вище О. Я. Кониського (1836-1900), українського письменника, педагога і громадського діяча, одного із дослідників життя і творчості Тараса Шевченка, читаємо: «Хто була оця Тарасова коханка-полька... У самого Тараса нігде про це кохання прямої, очевидно певної звістки в його автобіографічному матеріалі нема: двічі він тільки, та й то вельми невиразно, натякає ніби».

Як зазначено в Шевченківському словнику, Гусиковська Ядвіга (пестливе - Дзюня) – швачка, за національністю полька. Шевченко познайомився з нею 1830 року у Вільні, коли був кріпаком – козачком у П. Єнгельгардта. Покохав її... У розмовах з нею він вдосконалював своє знання польської мови.

«На те, щоб образ якої людини вживався нам більш як через 25 літ після того, як ми її бачили, - читаємо у О. Кониського, - треба, щоб вона – чи лихим чином, чи добрим – глибоко за-

пала в ваше серце. А коли Тарас через такий довгий час так сердешно називає Дуню Гашовську (у Кониського – помилково, потрібно - Гусиковську) любовою, так певна річ, що вона доброю стороною глибоко вплинула на його серце». Проте Тарасове щастя тривало недовго. У лютому 1831 року поміщик Шевченка П. Єнгельгардт виїхав до Петербурга, разом або слідом за ним з обозом дворової челяді прибув до Петербурга і його козачок, уже сімнадцятирічний юнак, Тарас Шевченко.

Вже навчаючись в Академії мистецтв, Шевченко деякий час проживав на одній квартирі з Іваном Сошенком.

«У тієї німкені, де квартирували Сошенко і Шевченко, - зазначає О. Косинський, - жила небога її, молода вродливенька дівчина, доня Виборзького бургомистра – сирітка Маня (Маруся). Сошенко закохався в ту Маню і гадав собі побратися з нею. Чи відав про те Тарас, чи ні – не скажу. Але Маня подобалася і йому. Сподобався і він Мані».

Згодом І. Сошенко розповідав М. Чалому (українському педагогу, громадському і культурному дія-

Т. Г. Шевченко. Хата бараків у с. Кирилівці. Олівець, 1843.

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

чу, знайомому Шевченка з 1859 року, біографу поета): «У Мар'ї Ивановны жила племянница... Мар'я Яковлевна, прехорошенькая немочка. Нашему брату художнику влюбиться нетрудно, и я полюбил ее от души, и даже, грешный человек, подумал было на ней жениться, Но Тарас расстроил все мои планы. Долго я скрывал свое неудовольствие на их близкие отношения, наконец не выдержал. Разбранив Тараса, я выгнал его из квартиры. но тем не помог своему горю: Маша стала уходить к нему на квартиру».

«Річ натуральна: обоє люди молоді; обоє того віку, що зветься «віком весни і кохання». До того ж, - наголошує О. Кониський, - твар (обличчя) у Тараса хоч і не була вродлива, але була принадлива; вона світилася великим розумом, а коли він балакав з жіноцтвом, лице його ставало незвичайно принадливим. Було, знати, щось такого чарівного в тварі Тараса, що він подобався жіноцтву. Оця чарівна сила, помічена Ткаченком ще року 1838, не покидала Тараса довіку...»

У липні 1839 року Сошенко виїздив на постійну роботу до ніжинського повітового училища. Довідавшись про це, Шевченко відвідав його, і вони відновили дружні стосунки. «Узнав омоєм отъезде, - згадував Сошенко, - Тарас пришёл ко мне прощаться. Он чувствовал себя виноватым передо мною, ... и мы простились с ним как добрые приятели и земляки, как будто между нами ничего и не было».

У спогадах О. Чубинського, з яким Т. Шевченко познайомився влітку 1843 року під час своєї першої подорожі на Україну, знаходимо повідомлення також про захоплення поета жінками. Так, зокрема, Чужбинський свідчить: «Щодо любові у вузькому розумінні цього слова, та за весь час мого знайомства з Шевченком я не помітив у нього жодного уподобання, яке можна було б назвати серйозним. Він любив жіноче товариство і захоплювався, але ніколи це не тривало довго. Як молоді люди, почнемо, бувало, про це розмову, і варто лише нагадати йому якесь його захоплення, він звичайно казав:

-Ет! дурниця. Поки з нею балакаю, то буцімто щось і ворухиться в серці, а там і байдуже.

Але до одної особи він повертався разів зо три, тобто принаймні тричі, зустрічаючись з нею, він захоплювався. Давно, ще в перші часи нашого знайомства, він довго сидів біля неї на балу і все просив у неї на пам'ять хоч одну голубу квітку, якими була оздоблена її сукня. Молода жінка жартувала і жартома відмовляла. Тарас Григорович одначе приловчився і відірвав квітку. Так це й закінчилось. Років через два я випадково побачив у нього цю реліквію. Тарас Григорович зняковів трохи.

-Славна молодичка, - сказав він, - і така приємна, що здається ж, і забудеш, а побачиш, то знов так тебе й тягне».

І далі повідомляє: «Захопився було на короткий час він однією відомою красунею, яка крутила голову всім, хто потрапляв у її зачароване коло. Захоплення було сильне. Шевченко не на жарт задумувався, малював її голівку і кілька разів складав вірші. Я завжди радів, коли йому хтось подобався: благородна натура ця ставала ще художнішою, і він працював тоді ще більш заповзятю. Проте швидко він розчарувався в красуні. Запросила вона якось вранці прочитати їй одну поему і сказала, щ в неї нікого не буде, що вона бажала б одна навтішатися читанням... Йшов він до неї з якимось трепетом. Але ж яка картина на нього чекала?

У затишній вітальні красуня сиділа на канапі в оточенні студента, гусара й товстелезного генерала – трьох завзятих своїх залицяльників, і спритно маневрувала по-своєму; обманюючи всіх трьох, то подаючи їм по черзі надію, то приводячи у відчай. Поет збентежився, і хоч як чарівна господиня не атакувала його люб'язністю – він пішов з твердим наміром ніколи не відвідувати красуні й дотримав свого слова».

Характерний з цього приводу зміст вірша, написаний Т. Шевченком і поданий у спогадах О. Чужбинського:

Не журюсь я, а не спиться
Часом до півночі,
Усе світять ті блискучі
Твої чорні очі.
Мов говорять тихесенько:
«Хоч небоже раю?
Він у мене тут у серці»,
А серця немає,
Й не було його ніколи,
Тільки шматок м'яса...
Нащо ж хороше і пишно
Так ти розцвілася?
Не журюся, а не спиться
Часом і до світа,
Усе думка побиває,
Як би так прожити,
Щоб ніколи такі очі Серця не вразили.

З розповіді О. Чужбинського відомо також і про інший випадок, коли Т. Шевченко познайомився в Києві з приїжджим сімейством богомольців, у якому була дуже гарненька молода дівчина, з якою він зустрівся, малюючи Лавру.

Вечорами він почав зникати і не казав своєму приятелю, де просиджував до півночі, оскільки у них було заведено не вимагати один в одного звіту, і той (Чужбинський) не знав причини зникнення товариша у вечірній час.

Одного разу О. Чужбинський несподівано для себе побачив Тараса Шевченка у товаристві гарнень-

(Продовження на 4 стор.)

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

кої дівчини. «Розчервоніле личко її, - повідомляє він, - обрамлене світлим волоссям, було чудове. Сміючись чистим, майже дитячим сміхом, вона слухала Тараса Григоровича, який... розповідав їй, мабуть щось смішне. Я сховався на гору. Тарас Григорович тільки спитав мене, куди я йду, і сказав, що проводить знайомих у Братський монастир. На третій день він був дуже сумний і признався у своєму захопленні. Незнайоме мені сімейство виїхало уже в село. Дівчина ця була за когось висватана».

О. Чужбинський наголошує, що Т. Шевченко любив жінок жвавого характеру і висловлював думку, що жінці мають бути притаманні запал і пристрасть «щоб під нею земля горіла на три сажні».

О. Чужбинський звернув також увагу і на ставлення поета до жінок вільної поведінки. Він писав: «Пропащі, але милі створіння у той час не захоплювали Шевченка... Він не знаходив жодної втіхи у відвідуванні веселих притулків продажних грацій, хоча ніколи не картав їх презирливим словом. Він був надто гуманний і на слабості дивився поблажливо, стараючись у самому бруді зайти хоч крупинку золота. На продажну любов, на жінку, що віддалася пристрасті, він казав «можна махнути рукою», але потайна розпуста, хоч би якими квітами прикривалася, завжд збуджувала в його душі непереборну огиду».

Анатолій Риженко.

Українські жінки козацької доби

Події, які відбуваються в наш час на терені колишніх соціалістичних держав, водночас складні й цікаві. Постсоціалістичні суспільства, втративши колишні ідеали, прагнуть знайти й сформувати нові. В Україні в цьому можуть зіграти значну роль історичні постаті українських жінок.

Історична пам'ять зберігає багато яскравих жіночих імен, які прославили Україну. Проте історики України, від невідомого автора «Історії Русів» до творців багатотомних праць, показуючи становлення і розвиток держави протягом віків, часто обминали увагою ці славетні імена. Три дочки Ярослава Мудрого стали королевами — Франції (Анна), Угорщини (Анастасія) та Норвегії (Єлизавета), лишивши по собі добру пам'ять у історії цих держав. Всі ці яскраві особистості були, як на той час, дуже освіченими.

Висока культура була притаманна нашій країні. Причому це стосується як чоловіків, так і жінок. Для європейської цивілізації вільне, повноправне, освічене українське жіноцтво дає унікальний зразок неспотвореного, пропорційного розвитку чоловічої та жіночої статей.

У XVI ст. в Україні було мало неписьменних жінок, а деякі вже мали вищу освіту. Приміром, княжна Анастасія Гольшанська зробила переклад Євангелія на українську мову й оплатила його друкування. Певною мірою уславила Україну красива й розумна жінка — Анастасія Лісовська. Вона увійшла у всесвітню історію під іменем Роксолана. Після того, як полонянка стала улюбленою дружиною турецького султана, понад 40 років Порти не тільки сама не нападла на українські землі, а й примусила татар припинити набіги. Ім'я Роксолани стало символом нездоланності духу українського народу. У неї яскраво виявилися риси, притаманні українським жінкам, — прагнення до набуття знань, кмітливий розум, розсудливість.

1614 р., спекотної липневої пори, у Києві на Подолі згоріла одна з перших братських шкіл в Україні, так звана Богоявленська школа. Незважаючи на те, що майже весь Київ збігся гасити пожежу, не вдалося врятувати ні школу, ні шкільну бібліотеку. Вогонь швидко перестрибував з однієї дерев'яної будівлі Подолу на іншу. Горіли стародавні церкви, домівки киян. Втрати були жахливими. На відбудову цілого району міста, перетвореного на попелище, необхідні були не тільки великі людські сили, а й грошові витрати. Відродити братську школу на Подолі на власний кошт взялась представниця однієї з найзаможніших родин у Києві — Гальшка (Лисавета) Гулевичівна-Лозка. Вона сама була освіченою, національно свідомою жінкою, тож вважала, що необхідно залучати до освіти український люд. Лисавета Гулевичівна вважала, що для піднесення визвольної боротьби українців за національну незалежність необхідно будувати таку школу, яка могла б згуртувати українців. Її внесок на відбудову братської школи не обмежився чималою сумою. Окрім грошей, 15 жовтня 1616 р. у присутності багатьох почесних свідків киянка Гальшка (Лисавета) Гулевичівна урочисто вписала в київській міській книзі свою дарчу, за якою земля у Києві на Подолі, яку вона отримала у спадщину, переходила у власність братства «духовних і славних». За її розпорядженням на цій землі необхідно було побудувати православний монастир, будинок для іноземних паломників та «школу дітям, як шляхетським, так і міщанським».

В ті часи земля в Києві коштувала надзвичайно дорого. Лисавета могла б передати її в спадщину своєму синові або доньці. Проте її вибір був іншим. Національна свідомість привела Лисавету до такого рішення. Незабаром відновлена на цих землях братська школа започаткувала знамениту Києво-Могилянську академію, яка

Українські жінки козацької доби

стала не тільки першим, а й протягом довгого часу лишалась єдиним вищим навчальним закладом у Східній Європі. Сьогодні вже не треба доводити, що Києво-Могилянська академія стала не тільки загальноукраїнським центром освіти й культури, а й відіграла надзвичайно велику роль в розповсюдженні знань і культури також в Росії, Білорусі й південнослов'янських країнах.

Отже, можна стверджувати, що українські жінки козацької доби традиційно відігравали велику роль у житті народу.

Відомо, що жінкам дозволялось жити на Січі. Проте відсутність спілкування з жіноцтвом призводила, не до байдужості до нього, навпаки — до ідеалізації жіночого начала. Козацькі жінки жили з дітьми на порубіжжі у складних умовах. Саме життя змусило їх навчитися володіти зброєю через необхідність захищати свої домівки від нападників. Історичні факти свідчать про те, що українські козачки були неабиякими воїнами. Багато українок, особливо молодих, з різних верств населення брало участь у Національно-визвольній війні українського народу 1648-1654 рр. проти польських магнатів і шляхти. До лав війська Богдана Хмельницького їх привела любов до своєї багатостраждальної Батьківщини та ненависть до її поневолювачів. Не одна українська жінка, яку винесла понад українську суспільність війна з Польщею, перетворилася на національну героїню. В останній час імена жінок-героїнь повертаються з забуття. Олена Завісна, Олена Виговська, Олена і Катерина Хмельницькі — ось далеко не повний перелік славновідомих українок цього часу. Всі вони були поруч із чоловіками і в добрий час перемог, і в лиху годину поразок.

Горезвісну роль у нашій історії під час боротьби за незалежність відіграла дочка троюрідного брата Богдана Хмельницького, київського полковника Павла Яненка-Хмельницького — Пріська Яненко-Хмельницька. Вона була дружиною одного з найшановніших гетьманів України — Петра Дорофєвича Дорошенка. Деякі історики вва-

жають, що її зрада, яка була спровокована ворожими для України силами і відбулася в переломний для українського війська час боїв, призвела до того, що об'єднана Україна розбилася на дві частини. В результаті і гетьман Дорошенко, і Демко Многогрішний, якому той передав провід бойовими операціями, опинилися на засланні у Московщині. Зрада Пріської Дорошенка коштувала Україні багатьох років війни, просування турецьких та московських військ, що кінець-кінцем привело державу до тих часів, які увійшли в історію під назвою Руїна.

Проте козацькі часи сприяли також поетичному, пісенному пробудженню українського народу. Безумовно, серед їх творців були й співучі українки. Одним із найяскравіших імен, пов'язаних з розквітом пісенної творчості, є ім'я легендарної народної поетеси Марусі Чурай. Про її надзвичайний талант свідчить те, що увійшла в історію вона під іменем української Сафо.

Безперечно, розповідь про видатних українських жінок козацької доби можна продовжити. І це необхідно робити. Треба показати, що наша історія і культура — це історія і культура давнього, талановитого, цивілізованого народу. Це історія і культура, які можуть просвітити, облагородити, зробити більш гуманним наше сьогоденне суспільство. І не останню роль в цьому мають відіграти видатні українські жінки.

Є.ЛУЦЕНКО,
кандидат історичних наук, Український
інститут соціальних досліджень м.Київ

Так, жінки козацького містечка Ічні разом з чоловіками брали участь у боротьбі з турками, татарами, польською шляхтою. Відзначаючи ці заслуги, гетьман України Богдан Хмельницький, особливим універсалом надав ічнянським жінкам право носити козацькі шапки, як свідокство їх мужності в боротьбі з ворогами рідної землі.

Жреці високого мистецтва

Театр - це магічне слово, яке таїть в собі загадку й диво.

Театр - це істинний храм мистецтва, при вході в який ви миттєво віддаляєтесь від землі, визволяєтесь від життєвих проблем! Звуки інструментів в оркестрі полоняють вашу душу чеканням чогось чарівного, стискають серце у передчутті якоїсь насолоди. Люди, що заповнюють величезний амфітеатр, розділяють ваше нетерпливе чекання, ви зливаєтесь з ними в одному почутті; ця розкішна завіса, море вогнів манять вас у світ дива і краси, який розсипаний по прекрасному божому творінню і зосереджений у тісному сценічному просторі.

Піднімається завіса - і перед нами розливається безмежний світ почуттів і людських доль. Тут ви живете не своїм життям, страждаєте, радієте, люди тут не схожі на звичайних людей, де вони такі надзвичайно добрі або злодії.

Театр - це храм мистецтва, актори - жреці високого мистецтва. Наш український театр бере початок з народних обрядів, ігор, які своїм корінням сягають у сиву давнину. Наприкінці ХУІІ ст. під час католізації православних церков в багатьох містах міщани, козаки та цехові ремісники утворюють братства, навколо яких гуртуються прогресивні діячі культури. У ІІ половині ХУІІ ст. на Україні виникає шкільний театр. Українська шкільна драма культивується у стінах Києва-Могилянської колеї, тут ще на початку ХУІІ ст. влаштовуються студентами театральні дійства. Вже у 80-х роках у Київській Академії було заборонено ставити п'єси. Проте учні та студенти Академії і інших колеї та семінарії і далі влаштовували вертепну драму та ставили п'єси поза, стінами школи; під відкритим небом, у хатах або клунях, мандруючи по всій Україні. Вертеп залишався улюбленою народною розвагою. Він зайшов навіть у далекий Сибір, куди заніс його один з ієрархів, що в початку ХУІІІ ст. був перенесений з України на кафедрі тобольського митрополита.

Наказом Катерини ІІ 1783 р. закінчилось закріпачення українського селянства. Українські магнати слідом за російськими панами, почали заводити у своїх маєтках театри, де артистами - кріпаками поруч з російськими п'єсами деколи виставлялись українські. Розвиток кріпацького театру припадає на кінець ХУІІІ ст. З числа відомих таких театрів згадаймо театр Д.Трощинського в с.Кибинцях на Полтавщині, Д.Ширая в с.Спирідоновій Буді на Чернігівщині, М. Гавриленка в маєтку Озер-

ки Кобеляцького Повіту на Полтавщині і інш.

У театрі Трощинського Василь Гоголь, батько М.Гоголя, виставляв свої п'єси - «Простак», «Собака - вівця» та інш. У театрі Гавриленка не раз виступав Михайло Щепкін, що тоді був артистом імператорського Московського театру. Але життя цих театрів було недовговічним, при закладі поміщицьких господарств кріпацькі театри починають зникати. Організація театру одночасно вимагала і організації хорів, оркестрів і деколи балетів, як складових частин вистав, та чимало землевласників обзаводилися кріпацькими хорами, оркестрами і навіть балетом не маючи театрів. Так князь М.Репін в Яготині мав оркестр, що ним керував відомий композитор Моріц Гауптман.

Григорій Галаган в Сокиринцях мав хор, оркестр і балет; Ракович в с.Радківці мав «капелю» з 23 осіб і т.п.

Майже одночасно з кріпацькими театрами почали з'являтися на Україні професійні трупи різних антрепренерів - росіян та поляків, що поруч з своїми п'єсами ставили українські або напівукраїнські.

Перший постійний театр на Україні було побудовано у Харкові у 1789 р. Того року до Харкова прибув губернатором Федір Калинський з ініціативи якого і виник театр: то був великий зал з хорами в два яруси, збудований з дощок у дворі, т. званого двірця, де року 1789 перебувала Катерина ІІ проїздом через Харків. Спочатку артисти /тільки чоловіки/ склалися з аматорів, а оркестр з учнів Харківського головного народного училища. Тоді в Харкові ще не було друкарні, афішу писали від руки, що її потім прибавали до ліхтаря біля воріт двірця, щоб сповістити

публіку, коли яка п'єса ставитиметься. Перша артистка з'явилася тоді, коли професійний актор Дмитро Московичів одружився з Лізою, донькою одного з циганів. При першому виступі Лізи публіка прийшла в захоплення, оплески не стихали, гаманці з червінцями летіли на сцену. В свята і в день іменин губернатора вхід в театр був вільний.

У січні 1805 року у Києві на розі Хрещатика і Трьохсвятительської вулиць було збудовано дерев'яний театр. Збудувало той театр на збірні гроші «Київське почесне товариство» у складі 84 осіб, у 1856 р. було збудовано новий театр, після пожежі у 1901 р. на тому ж місці збудовано оперний театр за проектом В.Шреттера. Будуються театри і в інших містах України: Полтаві, Чернігові, створюються аматорські трупи. Наприкінці 19 поч. 20 ст. у нашому місті діяли 2 приватні театри з своїми трупами:

інтимний і єврейський. На їх сценах виступали з гастролями артисти з Росії та зарубіжних країн. У 1918 р. до Прилуки приїхала актриса трупи Садовського - Євгенія Петрівна Базилевська, яка організовує в місті трупу з молодих акторів. Повернувся до міста актор - професіонал Іван Микитович Ярошенко, який при школі на Кустівцях започаткував художню самодіяльність. В цьому клубі свої, перші спроби почав робити і наш земляк, заслужений артист України, якому цими днями виповнюється 110 років з дня народження - Іван Кузьмович Бровченко.

Тут в клубі на Кустівцях він уперше зіграв Миколу у «Наталці-Полтавці».

І після вдалого виконання ролей при сприянні керівника, Іван Бровченко був зарахований до професійного театру в Прилуках. Закохавшись у театральну справу вступає на навчання до Київського музично-драматичного інституту, Московського театрального інституту / 1936-1937/. На базі української драматичної студії, яка

була створена при об'єднаному робітничому клубі ім. Паризької комуни у 1926 р. був створений Робітничо-селянський театр /Р.С.Т./ І.К.Бровченко працює тут актором, постановником п'єс.

З 1930-1934 рр. - режисер і актор Донбаського театру, працює у Вінницькому театрі. Херсонському. З 1941 р. головний режисер і актор об'єднаних Прилуцького і Ніжинського театрів, а з 1960 р. режисер і актор Ніжинського драматичного театру ім. Коцюбинського. За своє життя Іван Кузьмович зіграв понад 600 ролей, автор 5 п'єс і 10-ти одноактівок. За його працю йому було присвоєно почесне звання заслуженого артиста України і нагороджено орденом Знак Пошани.

Визначний майстер сцени, створив своєю грою незабутні образи, кожний з яких йшов від природи, - від правди, від Бога. Він був закоханий у театр на все життя і віддавав себе цьому коханню без останку.

Та хіба ж можна не любити театр?

Тетяна Іващенко.

22 березня – День водних ресурсів

ЗНАЧЕННЯ ВОДИ У ПРИРОДІ ТА ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Без води ми не можемо уявити життя на землі. Ще в давні часи люди з великою пошаною ставились, оберігали і високо цінували водні багатства свого краю. Про це говорять такі прислів'я, що з покоління в покоління передавалися у народі: «Не питай, скільки у мене землі, а питай, скільки у мене води», «Йде вода - йде щастя», «Крапля поди - дорожча за алмаз».

Води на планеті багато. Вчені підраховали, що зараз на кожного жителя земної кулі припадає більш як 500 млн. кубометрів усїєї води, що є на планеті. Це дуже багато. Але тільки 3% цих запасів є прісною водою, придатною для споживання людиною і всіма живими істотами, а по-друге, з цих 3-х процентів лише один знаходиться у рідкому стані, а два - у стані льоду, які в основному розташовані в Арктиці, Гренландії та інших районах земної кулі.

Запаси води в усьому світі, які ми звикли називати світовим океаном, виступають водночас і великим регулятором теплового режиму на нашій планеті. Сама людина у складі свого тіла, має до 70 процентів води. Втрата людським організмом 10-12% води є смертельною.

Без води не можна уявити собі і розвитку всіх галузей народного господарства. Використовують водні багатства промисловість, сільське господарство. В інших галузях народного господарства вони є засобом для перевезення вантажів та пасажирів. Багато води використо-

вується на комунальні та культурно-побутові потреби.

«Вода для землі що кров для тіла: немає в землі води - все на ній гине». Ці слова часто повторяють наші агрономи, ґрунтознавці, майстри високих врожаїв. Вода це джерело життя, яке замінити нічим неможливо. Де достатньо вологи, там пишно зеленіють луки, буйно розростаються ліси і квітуть сади.

Джерела, струмки - окраса землі, справжнє диво. Та не тільки окраса й диво. Вони - невтомні трудівники: озеленюють, вічно омолоджують наші луки, ліси, поля поновлюють їх щедродайність. Тому нині усе частіше кажемо: крапля води дорожча за алмаз...

Усі мусять усвідомити: турбота про воду - це турбота про життя. Тому кожна людина зобов'язана ставитись до запасів цієї простої і в той же час дивовижної рідини з такою пошаною як і до хліба, пахучого короваю. В народному уявленні вони злиті воєдино. У весільній пісні співається:

Ой раю, мій раю,
Пшеничний короваю –
Семи стогів пшениця,
Семи криниць водиця.

Приємно стає на душі, коли бачимо річку, став, озеро повноводними і чистими. Але, щоб вони були такими слід берегти наші водні артерії.

Ольга Степаненко.

КВІТКОВИЙ ГОРОСКОП

З першого по 10 березня - МАК.

Мак - чарівна квітка, краса якої дурманить і наморочить голову. Так само вражає та зваблює краса людей, що народилися під цим знаком. Маку необхідно вірити у власні сили, тільки тоді він зможе досягти успіху й у справах, і в особистому житті. Він життєлюб, із ним завжди легко. Мак - гурман у всьому, тільки не в їжі. Йому не варто зловживати м'ясними справами.. Овочі, фрукти та ягоди - це для нього основне джерело вітамінів і прекрасного настрою.

З 11 по 20 березня - ЛІЛІЯ.

Лілія - місячна квітка. Народжені під цим знаком - витончені натури, чарівні й таємничі. Лілії

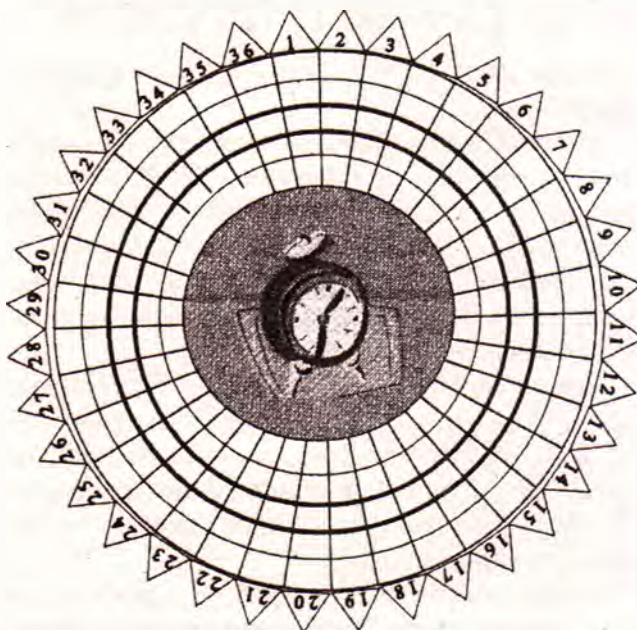
схильні до маскараду, створення міфів і загадок їхній розум, тіло й серце рідко бувають у гармонії; проте, незважаючи на це, вони вміють бути щасливими. Люди цього знака сильні й витривалі; упевнені у своїх силах.

З 21 по 31 березня - НАПЕРСТЯНКА.

Наперстянка - яскрава пурпурова квітка. Такі й люди, народжені під цим знаком. Вони сміливі й рішучі, рідко помиляються, ніколи не розгублюються, завжди знаходять оптимальне рішення в будь-яких, навіть і у найзаплутаніших життєвих ситуаціях. Проте від постійної напруги часто втомлюються. Тому їм варто навчитися дбати про своє здоров'я.

Ольга Степаненко.

Чайнворд

При вірних відповідях між жирно виведеними лініями по колу Ви прочитаєте історичну дійсність.

1. Райцентр в області, що дід з бабкою тягнули.
2. Імя Шевченка.
3. Один із стержнів, єднаючий втулку колеса з ободом.
4. Село Прилуцького району, що валяється під Боршною.
5. Фруктове дерево з плодами округлого конусу.
6. Постанова державної влади.
7. Фруктове дерево з плодами, маючими велику кісточку.
8. Український струнний музичний інструмент.
9. Земний покрів землі рослинами.
10. Імя сподвижника Шевченка сокиринського бандуриста Вересаєя.

11. Імя Пустовіт - Пастернак, медсестри Вітчизняної війни з твору Прилуцького письменника - краєзнавця Андрія Буренка «Сестра жалібниця».

12. Маршал Радянського Союзу за вказівкою І.В. Сталіна, побувавший при визволенні Прилук-від гітлерівців у вересні 1943 року.

13. Українська ріка.

14. Імя художника Жемчужникова, побувавшего в Галаганівському маєтку на початку 20 сторіччя.

15. Прізвище друга О.С. Пушкіна по ліцею.

16. Кусок заліза, або сталі, яким висікали вогонь із каменя.

17. Імя письменника Мирного, працювавшого в Прилуках.

18. В Кам'яниці - арсеналі, побудованому Галаганом у Прилуках, зберігався полковий _____?

19. Герой війни, сподвижник Б.Хмельницького, полковник.

20. Імя дружини славної сім'ї С.І. Маслова, історика і публіциста (1887-1934 р.р.).

21. Сусідній з Прилуками район, багатий на торф і нафту.

22. Зерно, з якого виробляють пшоно.

23. Імя Героя Радянського Союзу молодогогвардійки Громоваї.

24. Одна из скульптур, «богиня квітів», установлена в кінці пандусу (сходу) Галаганівського палацу в Сокиринському парку.

25. Пантелеймон Олександрович _____, український письменник, історик, засновник українського букваря в 1857 р. «Граматка». 26. Імя мами О. Кошового.

27. Загороджене місце для скоту, одноймене село в Ічнянському районі. 28. Місто в сусідній Черкаській області, де розташований дендропарк «Софіївка».

29. Квіти підібрані і зібрані в пучок.

30. Учебний заклад.

31. Трохи не ряска, село в Прилуцькому районі.

32. Палатка, невеличкий павільон для торгівлі.

33. Повість П. Мирного.

34. Одиниця речення.

35. Стандартний брусок обпаленої глини який використовується для будівництва.

36. Невіршована література.

По замкненому виділеному колу читати: «Прилуки – батьківщина Олега Кошового».

*Михайло Галон,
уродженець Прилук
м.Павлодар Казахстан*

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 257 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 4 (130)

Квітень 2008 року

В цьому місяці:

1 квітня – організовано фабрику головних уборів «Корона».

1 квітня – створено митний пост «Прилуки».

10 квітня – народився Володимир Іванович Бойко (1928-2006), народний артист України, почесний громадянин міста, кавалер знаку «Честь і Слава», уродженець Прилук.

20 квітня – народився Михайло Степанович Ляшенко (1933), заслужений вчитель України. Працював завідуючим заочним відділом агротехнічного технікуму.

28 квітня – народився Георгій Феодосійович Вороний (1868-1908), математик, член-кореспондент Петербурзької Академії наук. Дитячі і юнацькі роки пройшли у Прилуках.

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

(Продовження. Початок у №3)

Згадуваний вище О. Кониський висловлює думку про те, що Тарас Шевченко під час своєї другої подорожі на Україну мав намір одружитися з дочкою священника села Кирилівки Григорія Кошиця. Він звернув на неї увагу ще під час своєї першої подорожі в 1843 році. «Тепер (1845 р.), їдучи на Україну, - зазначає О. Кониський, - він голубив думку побратися з нею, «та й жити на світі, як добрі люди живуть». І от тепер, одержавши хоч не значну посаду (очевидно мається на увазі зарахування Шевченка членом Археографічної комісії), він заходжується здійснити своє бажання і їде в Кирилівку сватати молоденьку, на 17-й весні Кошицівну. Приїхав він в Кирилівку перед храмом, себто 26 вересня...».

Далі О. Кониський звертає увагу на те, як поставились до наміру Шевченка батьки його обраниці: «Вже ж їм не під мисль було дружити свою доню з Шевченком. Вони хотіли хитрощами відвернути поетові заміри. Тоді, як Шевченко гостював у Кирилівці,

жінка Прокопа Демченка повіла дитину. Стара Кошечиха умовила Демченків покликати кумами Тараса з Федосією, їхньою дочкою. Думка у неї була, що молода доня не спостереже, куди мати верне. Але доня перехитрила матір. Вона пішла до Демченків, взяла дитину, пішла з нею до другого попа і перехрестила з іншим кумом. Тоді Тарас посватався; але взяв у батьків гарбуза. Воно й не диво! згадаймо, що не далі як років тому 17 назад Тарас у Кошиця наймитував за погонича. Річ неможлива, щоб піп віддав дочку свою за колишнього свого «попихача»!..

Дочка не відважилася йти проти волі батьків і вони не побралися. «Вельми плачливого добутку зазнала безталанна дівчина з батьківської незгоди: попівна збожеволіла, - зазначає О. Кониський. – Року 1883 вона лічилася у Києві в університетській клініці, а року 1884 вмерла дівкою.

(Продовження на 2 стор.)

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

Засмучений і зажурений невдачею в сватанні покидав Тарас Кирилівку».

Подальші спроби одружитися, створити сім'ю, відносяться вже до часу, коли Т. Шевченко відбув солдатчину – десять років муштри і поневірянь в казахських степах.

Характеризуючи душевні риси українського митця після повернення із заслання, сучасники одноставно підкреслюють його безмірну доброту, щирість, сердечність у стосунках з людьми.

Любов до простих людей поєднується у Шевченка з любов'ю до рідного краю, до України:

Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу,

Що проклену святого бога,

За неї душу погублю!

Його невідступною мрією було придбати десь на березі Дніпра невеличкий клапоть землі, побудувати «тільки хату, одну хатиночку в гаю» і жити тут, у гуці народу, своєю сім'єю, мати свій притулок:

Дай же, боже, коли-небудь,

Хоч на старість, стати

На тих горах окрадених

У маленькій хаті.

Хоча серце замучене,

Поточене горем,

Принести і положити

На Дніпрових горах.

Поет чимраз тяжче переносить самотність; усе виразніше бринить острах перед тим, що «так і пропаду бурлакою...» І от перебуваючи в Петербурзі, він звертається з проханням до Марії Василівни Максимович, нагадуючи їй про розмову під час гостювання в Москві – одружити його, знайти йому «пару». Так у листі від 22 листопада 1858 року, прикриваючи властивими йому жартами справжнє благання, Тарас Григорович пише: «Якби ще ви згадали про те, що я просив вас в Москві, та заходилися гарненько коло сего святого діла, то ще було б так. А ви, мабуть уже і забули мою просьбу? То я ж вам нагадаю. Я вас просив, щоб ви мене оженили. Оженіть, будьте ласкаві, а то як ви не ожените, то й сам бог не оженить, так і пропаду бурлакою на чужині. На те літо, як бог pomoже, я буду в Києві і на Михайловій горі (садиба Максимовичів), а ви там де-небудь під явором або під вербою і поставте мою завітчану княгиню, а я піду гулять та й зостріну її. Полюбимось, та й поберемося. Бачите, як просто й гарно. Зробіть же так, моє серце єдине...».

У наступних листах знову: «Добре, дуже б добре було, якби-то воно так сталося, як гадається... Аж страх обісіло вже мені бурлакувати». Раз у раз поет тищить себе надією на те, що приїхавши на Україну, знайде собі «вірну дружину» і, нарешті, кінчиться осоружне бурлакування.

Звертаючись 4 травня 1859 року до Академії мис-

тецтв з проханням видати йому посвідчення на поїздки на Україну «для поправлення здоров'я и рисования этюдов с натуры», Шевченко планував обов'язкове відвідання родини Максимовичів. Їх перших інформував він про справу з дозволом на відрядження. «...Заходився клопотать о паспорті, та й досі ще не знаю, чи дадуть мені його, чи ні, - писав Шевченко 10 травня...»

До 15 мая ждатиму паспорта, а там, що буде, то нехай те й буде... А тим часом одній найкращій скажіть тихенько, щоб рушники дбала та щоб на своєму огороді гарбузів не сажала».

Одержавши нарешті за допомогою впливових друзів бажане посвідчення, Шевченко 25 травня, прихопивши малярське приладдя і рукописну збірку віршів, виїхав зі столиці.

Давно сходженими і несходженими стежками – шляхами пройшов поет по Україні. Він відвідав кількох старих знайомих, зрідка писав вірші, робив замальовки, займався влаштуванням особистих справ. А вони зводилися до того, щоб під старість покінчити з бурлацьким життям – придбати для себе діляночку землі, поставити там хату, а може ще й вести в неї господиню-дружину, з'ясувати шляхи й можливого викупу з кріпацької неволі своїх родичів.

У привітній родині Максимовичів на Михайловій горі поблизу Прохорівки Шевченко провів із десятком днів. Оскільки його сподівання на одруження тут не збулися, він увесь поринув у роботу – малював краєвиди, портрети господарів, працював над новими поезіями, зокрема над давно виношеною поемою «Марія».

Після короткої гостини у П. Симиренка, К. Яхненка та Т. Храпалю, Т. Шевченко поспішив у край свого дитинства. Зайве говорити, якою була зустріч із братами Микиткою і Йосипом, сестрою Яриною та їхніми дітьми, а також із друзями та родичами після більш як десятилітньої розлуки.

Відвідав Шевченко і свого родича, названого брата Варфоломія Шевченка в Корсуні, де затримався понад тиждень. Із перебуванням Шевченка в домі Варфоломія пов'язаний його намір одружитися з донькою одного з «бунтівників» - годованкою-наймичкою Варфоломія Хариткою Довгополенко. Молода й чарівна дівчина так припала до серця поетові, що він навіть із Петербурга продовжував просити Варфоломія висватати йому Харитину. Відомо, що Харитина Василівна Довгополенко (н. 1848 – р. см. невід.) – селянка, кріпачка князя Лопухіна. Після смерті батьків знайшла притулок в родині В. Шевченка, який у своїх спогадах про Тараса Шевченка писав: «Заслання і солдатчина за Аралом не загрубали, не зачерствили ніжнього, доброго, м'якого і люблячого серця Тараса... Тарас любив жити сем'янином; бачачи моє життя, він не раз говорив: «Чи сподобить-то мене Господь завести своє кишло, ха-

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

тинку, жіночку і діточок? » Часто ми розмовляли про це діло, і завжди Тарас просив моєї ради і помочі знайти йому місце для оселі і «дівчину», але дівчина щоб була доконче українка, проста, не панського роду, сирота і наймичка...».

«Що подобалося Шевченкові з жіночої краси фізичної? – звертає увагу О. Кониський... - карі, іноді чорні, очі та чорні брови так подобалися Тарасові, що він вважав їх за нероз «єднану приналежність краси жіночої: де краса, там карі очі, чорні брови, біле лице, там стан гнучкий. Що така саме жіноча краса вабила його і здіймала в серці його кохання, бачимо з того, що люба його Дуня Гашковська була чорноброва. У Федосії Кошицівни густі брови облямували великі карі очі. У Довгополенківни «з-під тонких дужковатих брівок дивляться поглядом трохи густим великі чорні очі... Взагалі можна сказати, що усі відомі нам, яко Шевченкові люблениці, дівчата були вродливі, гарні з себе».*

(Олександр Кониський. Тарас Шевченко – Грушевський. К., 1991, с. 533).

В силу обставин, які на цей час склалися, вирішення справи довелося відкласти. Поет змушений був залишити Україну. А тим часом у своїх листах до Варфоломія він продовжував обговорювати свої плани на майбутнє.

20 серпня 1859 року, з Прилук, він писав: «14 августа вирвався я з того святого Києва і простую тепер не оглядаючись, до Петербурга, хоч мені і вдень і вночі сниться ота благодать над Дніпром». Він також запитував у Варфоломія про переговори з управителем Парчевського – Вольським відносно придбання ділянки для облаштування садиби.

Про це довідуємося також і з вище зазначених спогадів В. Шевченка: «Тарас попрощався з Україною і поїхав в Петербург, припоручивши мені купити ґрунт... і збудувати йому хату». І далі він повідомляє: «Думка оженитися і оселитися в Україні глибоко засіла у Тараса. «Ожени мене, братику!» - писав він до мене, - бо як не ожениш, то прийдеться оженитися бодай на чортовій сестрі».

«Получаючи від нього листи про бажання стати у парі, - згадує В. Шевченко, - я спершу мізкував чи не сподобав це він жившій у мене в сім'ї гувернантки Н. Шулячівни, коли ж пише Тарас прямо про Харитину. Оцю Харитину жінка моя взяла до себе ще дитиною і вигодувала її. В час приїзду Тараса до нас, в 1859 р., Харита була якраз на порі. Не можна сказати, щоб вона була красива, але щось у неї було дуже симпатичне: тихий характер, ніжне і добре серце Харитини, чиста душа і молоді літа були красою Харити. «Спитай, братику, Харити, чи не подавала б вона за мене рушників?» - писав до мене Тарас. Я порадився з жінкою і вчинив його волю: спитав Харити, чи пішла б вона за Тараса? «Що це ви вигадали?»... За такого старого та лисого!» - одповіла мені

Харита. Я більше і не вговорював її і, щоб не образити Тараса, написав до нього, що Харита йому не пара, бо вона не освічена, дасть бог дітей, як вона буде виховувати їх, чим духовно, крім любові, ділитиметься з своїм подружжям? Тарас не звернув на мою річ уваги і пише до мене: «Мати, брате, усюди однакова мати аби було добре серце, то все буде». Я знов спитав Хариту, і знов вона мені одповіла те саме: «Такий старий!»

В. Шевченко не наважується на пряму відповідь: «Що мені було діяти? Написати Тарасові правду – все одно що пхнути його ножом у саме серце! Сказати йому, що він зістарився задля 18-літньої дівчини, значить нагадати йому, що його молодість, його пора женитися з молодістю – вже минули, навіки минули!.. І де ж вони минули? Де вони страчені? За Аралом, в степах, на муштрі, під солдатським ружжем. Нагадати мученикові його муки, його заслання, підняти у його душі тяжкі думи, котрі й без того не давали йому спокою!.. Ні! У мене не стало сили... Вговорювати Хариту – значило морально приневолювати її. Певно, що я і жінка могли би вговорити Хариту і видати її «за такого старого, лисого, з сивими вусами», але що ж би з того вийшло? Чи не зробили б ми тим Хариту безталанною? Чи не нарікала б вона опісля на нас?..

Варфоломій Шевченко, опинившись в такому незвичайному для нього становищі, «між двома вогнями», довго вагався, не знаючи як вчинити: «Чи наложити руку» на серце Харити і вговорити її, чи збрехати Тарасові?» І він вибирає останнє – написав до Тараса, що Харита стала груба, непокірна і сердита, і додає: «А тим часом сама доля суперечила Тарасові: до Харити посватався молодий, красивий і гарний парубок; Харита, давно його кохаючи, зараз подавала рушники; я написав про це до Тараса і думав собі, що він заспокоїться. Але незабаром він надибав собі якусь Ликерію...».

Проте Олександр Кониський подає дещо в іншому висвітленні відношення Варфоломія Шевченка до справи майбутнього одруження Тараса Шевченка на Хариті: «Ні! Тут не було такого гуманного жалкування молодого віку, про яке потім розповідав Варфоломій. Він і його жінка таки умовляли Харитину, кликали батьків її умовляти, доводили їй, що вона буде за Тарасом щасливою, житиме на хуторі біля Канева, житиме не вбого, однак Харитина не згодилася і не згодилась тому, що була закохана в молодого і вродливого парубка Федора Гриненка, що був писарем. Не вгадати, чи була б Харитина щасливою за Тарасом, але й за Гриненком вона була безталанна, бо Гриненко той був п'яниця великий».

Про стосунки Тараса Шевченка з Ликерією Полушмак, як раніше, з Варварою Рєпніною та Катериною Піуновою, мова піде в інших, окремих нари-

Жінки в житті і творчості Тараса Шевченка

сах.

І на завершення цієї статті наводжу висловлювання К. Ф. Юнге, яка близько знала і спілкувалася з Тарасом Шевченком в останні роки його життя: «Не дається, видно, особисте щастя людям, покликаним служити людству. Не діалося воно й нашому Тарасові Григоровичу, зате пам'ять про нього лишилася жива і світла в душах його друзів і шанувальників і, як живий, постане його чудовий образ перед кожним, хто коли-небудь прочитає його жагучі й ніжні, сповнені любові творіння, що так яскраво змальовують його особистість».

Примітки

1. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. том перший. Кобзар. К., 1966, с. 389.
2. Шевченківський словник у двох томах. Том перший. К., 1978, с. 305.
3. Олександр Кониський. Тарас Шевченко – Грушівський. Хроніка його життя. К., 1991, с. 68.
4. Т. Г. Шевченко. Біографія. К., 1984, с. 27.
5. Т. Шевченко. Твори в двох томах. Том другий. К., 1966, с. 594.
6. П. М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989, с. 254.
7. Євген Кирилук. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К., 1979, с. 239-240.

А дівчата сватались теж ...

Час біжить невпинно. Змінюється світ, змінюються і люди. По іншому сприймаються речі, котрі ще декілька десятків років, взагалі, були не можливі. А що вже говорити про звичаї, за якими жили наші прадіди. Хочеться тільки сказати, що в кін. ХІХ на поч. ХХ ст. етика між сімейних відносин була на високому рівні. Звичайно не можна стверджувати, що все було так прекрасно, але старість, відносини між молодими людьми були витримані певних норм народно-го етикету, якого інколи не вистачає в нашому суспільстві.

Як ми сказали з часом все змінюється. Та це і природно. А про те хочеться навести цікавий факт із життя та традицій наших пращурів - українців поч. ХVІІ ст., коли світ сильнішої половини людства, котрими є і були чоловіки, славилися козацькою звитягою. Але й жінки як кажуть у народі „не останніх пасли». Ось як описує відомий французький мандрівник Боплан у своїй книзі „Описание Украйны» сватання не хлопця до дівчини, а навпаки. Сватання відбувалося таким чином. Дівчина приходила до хлопця, що їй подобався, в той час коли всі були вдома і зверталася до нього з такими словами: „ По твоєму обличчю я бачу, що ти людина добра, що твоя дружина буде щаслива і знайде собі доброго господаря. Прошу тебе на мені одружитися». Якщо ж хлопець і батьки відмовляють в одруженні, то дівчина погрожувала їм не залишити їхньої хати до тих пір, поки вони не погодяться. Через декілька неділь сім'я хлопця вимушена була погоджуватися на шлюб. А хлопець, споглядаючи настирливість дівчини, уже бачив у ній свою покровительницю і сам прохав батьків благословити на шлюб. Окрім того батьки по-боювалися відмовити дівчині, що сваталася,

адже відмова могла накликати біду на їхні голови, а на дім - нещастя. Адже своєю відмовою, вони проявляли зневагу до роду дівчини. Батьки не могли примінути і сили до дівчини, боячись покарання від церкви у вигляді грошової пені та всенародного безсором'я.

Такий звичай існував тільки між людьми, які займали однакові щаблі суспільства. Якщо ж спалахувало кохання в серці простого селянина і благородної панночки, то тут потрібно було діяти іншим шляхом. В давнину по селах України в кожну неділю і в свята селяни з жінками та дітьми збиралися на галявинах для веселощів. Одружені проводили час спокійно, а молодь танцювала та співала. На ці гуляння приходили інколи поміщики зі своїми сім'ями, щоб подивитись на селянські забави. Інколи паничі брали участь в танцях. Під час таких гулянь закоханий хлопець мав можливість непомітно викрасти панночку і переховуватись з нею в гаях не менше двадцять чотирьох годин. Тільки тоді зухвальцю пробачалось викрадення. Якщо ж викрадена дівчина погоджувалася на шлюб, то хлопець повинен був під смертною карою одружитись. Якщо ж дівчина була проти - хлопець мусив її відпустити до батьків. І на той випадок, коли молодих викривали раніше, на хлопця чекала смертельна кара - йому відтинали голову. Слід зазначити, що для того, щоб викрасти панночку, потрібно було бути сильним фізично, а найкраще - це мати згоду самої панночки.

Ось так, у давнину, українські жінки будували своїми руками своє подружнє життя. Можна сказати, що і на сьогодні дівчата роблять свій вибір самі. Адже жоден хлопець не наважиться свататись, якщо знає, що може отримати гарбуза.

Квітень 2008 року

СКАРБИЦЯ

11 квітня – Міжнародний день визволення
в'язнів фашистських концтаборів

У Німеччині думками линули на Україну

*«Люди мира, на минуту встаньте,
Слушайте, слушайте.
Гудит со всех сторон.
Это разлается в Бухенвальде
Колокольный звон...»*

В період Великої Вітчизняної війни, фашисти знищуючи населення і грабуючи Україну, намагались поставити людей на коліна, використати їх як робочу силу для потреб рейху і збройних сил. У серпні 1941 року наказом Розенберга було введено загальну трудову повинність для всього населення віком від 18-45 років. «Працювати зобов'язаний кожен, хто працездатний». Трудова повинність поширювалась на населення віком від 13 років, офіційно працездатними вважались люди до 65 років, але фактично на роботу гнали того, хто тримався на ногах, за невихід на роботу підлітків, загрожувала кара батькам.

Особи, які ухилялись від роботи, каралися як за часів кріпаччини.

На території Німеччини задовго до війни з СРСР були створені 6 головних таборів смерті з крематоріями, газовими камерами, пристроями для катування та медичних експериментів на живих людях. Від цих таборів йшла густа мережа окремих команд з тим же призначенням. Табори створювались і на окупованих територіях. Лише на Україні їх було 180.

Прислухайтесь і ви почуєте стони закатованих. Огляньтеся довкола: може, поруч ті кому поталанило вийти з пекла, дожити до сьогодні, на жаль, не в шані і почеснях, а в приниженні і презирстві. Ці сиві, згорблені дідусі і бабусі колись молоді, замріяні... і раптом – неволя, каторга.

«-Значиться так, панове! Ниньки ви їдете в Германію. Велику честь оказали вам! Вернетесь звіди,

М.В. Гостев (праворуч) біля соляної шахти м.Бюдрих у 1943 р.

значиться, багатими панами. Отож трудіться чесно на благо нашого фюрера Адольфа Гітлера та, значиться, Великої Германії! А як котрийсь з вас спробує втекти, то, значиться, німці розстріляють його і всю його сім'ю та спалять хату!». Таким напутним словом відправляли на чужину наших юнаків і дівчат. Наче сполохані звірята, посаджені в залізну клітку сиділи юні бранці, мовчки притиснувшись один до одного в думці прощаючись із ріднею, Батьківщиною.

«Тепер всі плани рухнули: я став невільником, бранцем, кого силою відправляють кудись на чужину, і хто знає, що чекає мене попереду!» - згадає прилучанин Михайло Васильович Гостев. З Києва у «товарнях» повезли його до Франції, в маленьке шахтарське містечко Марлес, де знаходилось багато вугільних шахт. Разом з іншими малолітніми невільниками добував вугілля. Робота важка, не по дитячий силі, іноді пласти вугілля доводилось рубати відбійним молотком лежачи, такими вузькими були отвори. Після такої виснажливої праці Михайло Васильович захворів і його, і інших «слабих» підлітків восени 1942 р. вивезли у Німеччину, табір Вуперталь. Тут у табір їх спочатку повели «лікувати» під холодним душем. Хто вибігав, того били по голому тілу гумовими палицями. Після була перевірка, лікар оглядав в'язнів, звіряючи з списком. Тримається на ногах, значить здоровий. Михайла Васильовича і всю групу його товаришів признали здоровою і направили на «легку» працю, соляну шахту у м. Бюдрих, глибина ствола якої досягала 1200 метрів. В таборі за колючим дротом жили разом росіяни і поляки. Робота була важка, а харчування погане: вранці чай з сахарином, в обід і на вечерю суп з брюкви та усього 400 г. хліба у день. Тільки вночі думками линув на Ук-

Пручай Варвара Кузьмівна

раїну, до рідної хати, до близьких. Надія на краще допомогла мабуть і вижити у страшній неволі. В квітні 1945 р. табір у Везелі визволили американські війська.

Надія Сергіївна Василенко з витатуйованим на руці номером, так за все своє життя і не піднялась по службі вище прибиральниці: чорною плямою ліг на її біографію Освенцім, концтабір у Польщі, в якому знищено 4 млн. людей. Прилучанку Варвару Кузьмівну Пручай з жіночого табору Равенсбрюк, в якому знищили 93 тис., звільнили радянські війська. Дзвони Бухенвальду найголосніше дзвонять Петрові Макаровичу Хоменкові та Володимиру Федоровичу Глобі, які знаходились в найстрашнішому таборі. В'язні табору Бухенвальд 11 квітня 1945 р., керовані підпіллям повстали і обеззброївши охорону опинились на волі. Від цієї події людство відзначає Міжнародний день визволення

в'язнів фашистських концтаборів. То ж вслухайтесь у цей дзвін. З 18 мільйонів в'язнів живих людей, 11 мільйонів знищено. Ті, що лишилися в живих заслуговують на повагу і шану. Не відмовляйте їм в цьому.

Бо їх доля – то є всіх провина. Хай же ніколи більш не повториться Афштейн! Гераус! Антретен!

*Минають дні, літа минають
Давно на скронях сивина,
Думки ніяк не залишають,
Тих днів, коли була війна.
А особливо день морозний,
І вихолиці і зими,
Коли фашисти озвірілі
нас до Німеччини везли.*

К. Ільченко, с. Лиман

Тетяна Іващенко

.....

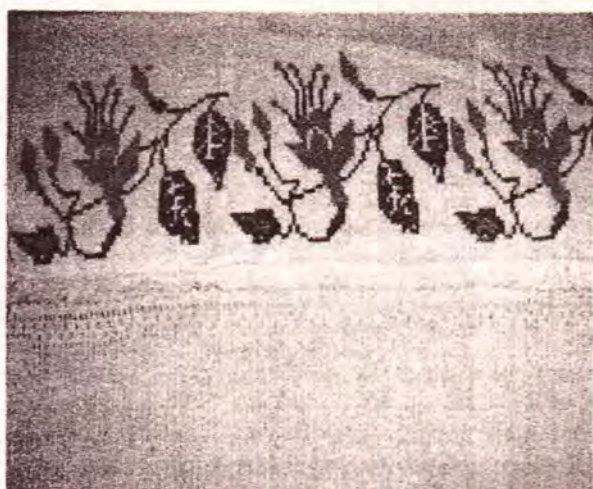
«Українська вишиванка»

Праця завжди була і залишається основою життєдіяльності людей, неодмінною умовою розкриття їхнього творчого потенціалу. «Якщо бажаєте щастя людині - готуй її не для щастя, а для праці», - стверджував великий педагог К. Д. Ушинський.

Під час створення зразків декоративно-ужиткового мистецтва вирішальним моментом є роль трудової діяльності в формуванні особистості. В праці найповніше розкриваються якості людини, інтереси, здібності, адже тільки в процесі праці людина може стати твор-

цем матеріальних і духовних благ. Яку чарівну красу можна створити своїми руками! Часто здається, що відчуваєш, як духмяно пахнуть квіти з маминої серветки, як воркують голуби на бабусиному рушнику, сорочка, з любов'ю вишита прабабусею, зберігає тепло її рук, своєрідна і неповторна у своїй красі. Досягти майстерності своїх рідних - це найзаповітніша мрія.

Майже два роки в Прилуцькій гімназії №1 існує історико-етнографічний загін «Юний краснавець», члени якого: Бобилева О. — учениця 10А класу, Пилипенко Г., Мірош-

Фрагменти вишивки Супруненко Тетяни Дмитрівни
(1918 року народження) с.Жовтневе

ніченко Г. — учениці 8 А класу, Шовкун О. - учениця 8Б класу, Чернякова М., Груша О., Клевець Ю. - учениці 7А класу, Лаврієнко Е., Пальоха А. - учениці 7Б класу під керівництвом Ніколенко С.В., вчителя трудового навчання, та Склярової В.М., вчительки історії. Повністю зібрані матеріали були представлені на конкурсі і були відзначені у числі кращої роботи на міському етапі Всеукраїнської історико-етнографічної експедиції учнівської молоді „Україна вишивана». Робота „Дослідження особливостей орнаменту, символіки та техніки вишивання Прилуччини». Робота була представлена ученицею 8 А класу Пилипенко Ганною на міському конкурс-захисті науково-дослідницьких робіт учнів - членів Чернігівського територіального відділення МАН на секції „Мистецтвознавства», де зайняла третє місце. Дана робота присвячена дослідженню історії розвитку вишивального мистецтва на Чернігівщині, особливостей орнаменту, символіки та техніки вишивання нашого рідного краю, тому що звернення до життєвих джерел народного мистецтва, до збереження й оновлення всіх його видів - це усвідомлення свого родоводу, духовних традицій, втрата яких загрожує існуванню самого народу.

Об'єктом наукового дослідження послужили найдавніші зразки вишивального мистецтва Чернігівщини та вишивки Прилуччини в минулому й сьогодні, найпоширеніші орнаментальні мотиви вишиванок та їх символіка.

Гіпотеза дослідження - висока майстерність місцевих вишивальниць ґрунтується на багатих традиціях вишивального мистецтва нашого краю, які наснажують майстринь на творення нових вишуканих шедеврів.

Члени гуртка збирали матеріали з багатьох сіл Прилуччини: Жовтневе, Вороське, Білоріччя, Подище, Дубовий Гай, Рудівка, Новий Лад, Гмиренка, М. Дівича та ін.

Новизна роботи полягає в тому, що історія вишивального мистецтва нашої етнографічної території недостатньо вивчена. Вишивка Прилуччини - багатогранне явище художньої культури народу. Широкого розвитку набула вишивка одягового, інтер'єрного, побутового та обрядового призначення. В результаті експедиції південно-східною частиною Чернігівщини встановили, що розвиток вишивання триває з незапам'ятних часів і до наших днів. Він ніколи не переривався, оскільки вічною є духовність народу, його творчість, прагнення до найвищих вершин прекрасного. Вишиванка - це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук.

Українська народна вишиванка славиться багатством, тонкістю технічного виконання. Для нашого краю характерна величезна різноманітність технік вишивання (хрестик, качалочка, гладь, штапівка, мережка тощо). Комбінація кількох видів технік вишивання дає оригінальні ефекти.

Орнамент вишивок Прилуччини не містить жодної зайвої лінії, кожна рисочка має своє певне значення. Символіка вишиванок - це складна мова, послідовна мелодія, призначена не лише для очей, а й для розуму і почуттів. За змістом і формою орнаментальні мотиви вишивок рідного краю поділяються на геометричні, рослинні, зооморфні, антропоморфні, але найбільш вживаними є рослинно-геометричні мотиви. Найпоширеніші мотиви в геометричному орнаменті вишивок — ромби, розетки, хрести, зубці, плетінки інші. Нашій місцевості притаманне широке застосування рослинних ор-

наментів - розмаїття зображень, квітів, листочків, квіткових гілук.

Як художник пензлем, так вишивальниці ниткою і голкою створюють унікальні витвори мистецтва. Ми познайомилися з вишивальницями — Каращук К.С. і Пилипенко Г.В., які вважають себе фанатично відданими своїй улюбленій творчій справі. Вони вміло й гармонійно поєднують кольори, глукі і прозорі техніки вишивання, а в лініях узору відчують глибоку змістовність, при цьому зберігаючи багатовікові традиції народної вишивки. Майстрині використовують такі техніки, як мережка, листва, качалочка, рушникові шви, гладь, хрестик, які притаманні Прилуччині. Вишивальниці розповідали, що брати голку до рук можна тільки з хорошим настроєм, найкращими побажаннями і добрими думками і тоді вишиванка буде оберегом, віджене біду, збереже позитивну ауру, стане запорукою щастя і благополуччя. В орнаментах вишивок майстерно відтворюють красу рідної природи, тому в своїх шедеврах вони найчастіше використовують рослинно - геометричні і рослинні мотиви, що найбільш характерні для нашої місцевості.

Вишивання має велику перевагу перед іншими видами рукоділля, бо цей вид художньої творчості завжди доступний і актуальний. Він не тільки створює красоту і задоволення, але приносить радість і велике задоволення вишивальниці і тим, хто бачить результат цієї клопітливої праці. Деякі жінки самостійно навчаються вишивати, а багатьом це мистецтво передається з покоління в покоління. З літературних джерел відомо, що вишиванням на Україні займалися майже виключно жінки, але анкетування, яке ми провели серед учнів 5-9 класів гімназії, показало, що 1,8% - хлопчиків цікавляться і володіють деякими техніками вишивання.

Як сімейні реліквії дівчатка зберігають вдома вишиванки своїх бабусь, які найчастіше виконані хрестиком і гладдю. Кольорова гама цих вишиванок переважно складається з червоних і чорних кольорів. Дівчатка бачать у вишивці не тільки красу, а й бажання творити шедеври своїми руками.

Психологи доводять, що кожне естетичне явище, в тому числі і вишивка має властивості, які сприяють виникненню найрізноманітніших відчуттів, настроїв, емоцій, цінностей та теорій, що доведено діагностикою «Креативність». Під час вишивання в людини розвивається просторова уява, вміння творчо мислити, глибоке розуміння краси і її значення, виробляється працелюбність, терпіння, охайність, повага до праці і людей праці, а головне шанувати, відроджувати, знати своє коріння.

Українська вишивка, на перший погляд не містить ніякого значення в житті сучасної людини, але вона навіває на серце кожного з нас чаром рідної стихії і є живим бальзамом, який сповнює нас споконвічною могутньою силою українського народу. Вишивальницям, які постійно вдосконалюють свою майстерність, відкриваються нові горизонти, а сама вишивка несе загальноосвітнє й виховне значення. Отож, хочеться, щоб українські вишивки завжди милували радували око кожного і сприяли пробудженню в усіх людей високої духовності.

Члени експедиційного історико - етнографічного загону „Юний краєзнавець» Прилуцької гімназії № 1

Керівники:

**Ніколенко С. В., вчитель трудового навчання;
Склярова В. М., вчитель історії**

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09.

Редактор Л. М. КАРПІЛАНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 353 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 5 (131)

Травень 2008 року

В цьому місяці:

9 травня – 63 річниця перемоги у Великій Вітчизняній війні.

13 травня – народився Панас Мирний (1848-1920), видатний український письменник. Декілька років жив і працював у Прилуках.

16 травня – народився Микола Федорович Яковченко (1900-1974), народний артист Украї-

ни, уродженець Прилук.

19 травня – народився Дмитро Олександрович Москаленко (1923), заслужений працівник народного господарства республіки Комі. Проживає в Прилуках.

30 травня – при краєзнавчому музеї організовано краєзнавче товариство ім. В.І. Маслова.

Перемога

З сьматки Гюралюсти, Грузія!

Рік 1941. Вже два роки Друга світова війна вирувала в Європі і невмолимо наближалася до кордонів нашої держави. 22 червня 1941 року, на світанку, німецька армія, породжена, вигодувана, випестувана фашизмом, переступила кордон і посунула на нашу землю.

Вже на початку війни хвиля почуттів багатьох людей, занепокоєних долею Вітчизни, була такою сильною, що забувалися навіть тяжкі і глибокі рани, завдані народу сталінським режимом в період голодомору 1933 року, політичних репресій 1937 року. З перших днів війни мільйони юнаків і дівчат, зі

зброєю в руках, у складі діючих армій стали на захист рідної Вітчизни. Ось тому вона і стала для нашого народу Великою Вітчизняною. Великою Вітчизняною вона повинна назавжди залишатися в історії нашої держави.

190 дивізій, загальною кількістю понад п'ять з половиною мільйонів вимуштрованих солдат Вермахта о 3 годині 30 хвилин почали виконання плану блискавичної війни - плану «Барбароса». Плану, який передбачав захоплення більшості території Радянського Союзу, поневолення і знищення народів, які її заселяли.

(Продовження на 2 стор.)

Перемога

Серед тих, хто в перші хвилини війни, дав відсіч ворогові був і наш земляк, старший лейтенант, командир прикордонної застави Я.К.Конотопець. Важливе місце в планах блискавичної війни німецьким командуванням відводилося і захопленню в найкоротші строки України з її величезними сировинними ресурсами і найродючішими в світі землями. Згідно з планами фашистської Німеччини на землі України вдерлося 57 дивізій та 13 корпусів армій групи «Південь».

На початку липня 1941 року фашистські війська підійшли до Києва. Частини Київського військового округу більше 2-х місяців тримали оборону. Оборона Києва - один з військових промахів Ставки Верховного Головнокомандування. У Київському оточенні загинуло 4 армії, 650 тисяч солдат захоплено у полон.

Серед тих, хто обороняв Київ були прилучани: П.А.Луговенко, М.С. Лизогуб, М.В. Бубнов, Г.Д. Цибуля.

З 5 серпня по 16 жовтня 1941 року війська Одеського оборонного регіону героїчними діями відтягли від себе 18 румунських дивізій і фактично повністю вивели їх з ладу. Велике стратегічне й політичне значення мала 69-денна оборона Одеси - важливої бази Чорноморського флоту.

У другій половині жовтня 1941 року гітлерівці увірвалися в Крим. їх спроба завладіти Севастополем була зірвана захисниками. 250 днів продовжувався героїчний захист Севастополя.

Чудеса хоробрості при обороні Одеси, Севастополя проявили воїни - прилучани: І.Л. Поліщук, П.Я. Щербина, П.Ф. Височенко, І.П. Клязника, М.М. Правдивець, П.І. Ілляшенко.

Своїми героїчними діями війська Південно-Західного фронту зірвали задуми супротивника, дали можливість посилити захист на центральному напрямку і завдати перших поразок німецькій армії під Москвою. Німецькі війська були відкинуті від Москви на захід, на 150-300 кілометрів.

Москву обороняли: О.І.Клочко, Д.О.Шкоропад, М.С.Поух, учасник Параду Перемоги Г.М. Костенко, Т.Д.Мануйлова, О.Г.Тира.

Центральне місце в зимовій компанії 1942 - 1943 роках належало Сталінградській битві, яка підірвала сили гітлерівської армії. Велика битва на Волзі, яка закінчилася 2 лютого 1943 року остаточним розгромом відбірною ворожого угруповання, поклала початок корінному перелому в ході Великої Вітчизняної війни.

Серед тих, хто не дав фашистам перейти Волгу - наші земляки: Ф.Д.Курмаз, М.П. Костикова, М.В. Назаренко, В.А.Прядко, подружжя В.О. і О.Н. Пустовітів, А.М.Линник, Л.Г. Котолов, М.М.Рєпіна, М.М.Степаненко.

Віддав своє життя у боротьбі з окупантами і один з наймолодших уродженців міста, юний патріот, член підпільної організації «Молода гвардія», Герой Радянського Союзу О.В.Кошовий.

Курська битва - одна з найбільших битв Другої світової війни - тривала 50 днів і мала вирішальне значення для долі України. Битва на Орловсько-Курській дузі переросла в загальний наступ радянських військ від Великих Луків до Чорного моря і закінчилася 23 серпня 1943 року визволенням Харкова, розгромом військ ворога в районі Белгорода і Курська.

Громили ворога на Курській дузі - прилучани: А.Ф. Корчмін, М.Д.Кондратенко, А.О.Ананко, голова ради ветеранів міста С.Г.Шовкун, кавалер трьох орденів Слави Г.К.Шекера.

Після завершення битви під Курськом, розпочалося визволення Лівобережної України, Донбасу.

У визволенні Прилук 18 вересня 1943 року від фашистських окупантів разом з військовими частинами приймали участь підпільні групи І.Т.Правдивця і партизанський загін Є.Х.Соколовського, О.В.Скрипка, Л.Г.Єжов, А.Л.Самокіш, Ф.Ю.Гарбузюк, Г.Р.Зоценко, О.С.Кисіль, О.Ф.Харитонов, учасник Параду Перемоги К.О.Кутувий.

В 1941-1942 роках в Прилуках діяла молодіжна організація «Юні товариші», під керівництвом Агеєва і Новицького.

На Київському напрямку першими вийшли до Дніпра війська Воронежського фронту. 6 листопада 1943 року після тяжких, кровопролитних боїв, Київ був визволений від фашистів.

Учасниками цих боїв були: В.Г.Салат, В.Г.Котеленець, І.В.Житній, В.В.Корчміна, Герой Радянського Союзу О.П.Панченко, О.Я.Жирнов, М.О.Катков, Л.В.Волгіна.

Дуже важливою за своїми воєнно - політичними результатами була Корсунь -Шевченківська операція (25 січня -17 лютого 1944 року), в ході якої було оточено і знищено угруповання ворога у складі 10 дивізій і 1 бригади. В наслідок успішного її завершення створилися передумови для вигнання німців з території Правобережної України, ворог був остаточно відкинутий від Дніпра.

Важливою частиною зимового наступу наших військ 1944 року стала операція по ліквідації ворожої блокади Ленінграда і виходу до Прибалтики. 900 днів місто жило і боронилося в умовах тяжкої блокади.

Учасниками оборони Ленінграда є прилучани: В.М.Галич, Є.М.Кирилов, Т.В.Парфенюк, І.Ю.Чорномаз, М.Г.Шавро, П.Д.Коломієць, Д.С.Наказнюк, М.Ю.Карпилянський, П.Г.Писанка.

В ході Білоруської визвольної - наступальної операції «Багратіон» влітку 1944 року, наші війська роз-

Перемога

громили 30 гітлерівських дивізій. Відкрився шлях для наступу в Польщу, Прибалтику, Східну Пресю. 17 серпня 1944 року радянські війська вийшли до кордону з Німеччиною.

Учасниками боїв були: А.Д.Гехтман, В.П.Шамрай, О.М.Бібляновська, О.О.Шевченкo, І.М.Рогач, М.В.Семенченко, Г.А.Полотненко, О.В.Логвинов, М.А.Ковтун, І.І.Біленко, кавалер трьох орденів Слави І.Є.Катечкін, Г.С.Столяров.

В ході Карпатсько - Ужгородської операції в жовтні 1944 року завершилось визволення всієї території України. Ця битва тривала довгих 22 місяці.

Тисячі прилучан у складі діючих частин приймали участь у звільненні рідної землі від супостата.

Серед них: В.І.Зоценко, В.Ю.Терентьев, ДД.Шигань, МЛ.Однолько, Герой Радянського Союзу О.В.Коробов, кавалер трьох орденів Слави Г.І.Риженко, С.С.Постульга.

Завершальним етапом розгрому гітлерівської Німеччини виявилася битва за Берлін, яка почалася 16 і завершилася 25 квітня 1945 року. Берлінська операція — одна з найбільших в Другій світовій війні. В результаті цієї операції було розгромлено 93 німецькі дивізії, взято в полон 480 тисяч чоловік. 8 травня 1945 року в Карлсхоті було підписано Акт про беззаперечну капітуляцію гітлерівської Німеччини.

Серед тих, хто штурмував Берлін: В.К.Дрімайло, Б.О.Конопльов, О.Д.Чуїщев, В.С.Михайличенко, Л.М.Карпенко, В.Г.Пономаренко, Герой Радянського Союзу О.К.Алгазін, В.І.Гарбузюк.

Виконуючи союзницькі обов'язки, прийняті на Кримській конференції, Радянський Союз 8 серпня 1945 року оголосив війну Японії.

Протягом 23-х днів мільйонна Квантунська армія була розгромлена. 2 вересня 1945 року на американському лінкорі «Міссурі» представники Японії підписали Акт про беззаперечну капітуляцію Японії.

Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу та друга світова війни переможно завершилися.

В завершальному етапі II світової війни приймали участь: Г.О.Бібік, М.Г.Шепель, І.Т.Дідігуров, М.А.Гурба, Г.І.Писанка, С.Н.Рибак.

Слава народу переможцю! Слава прилучанам - учасникам Великої Вітчизняної війни! Слава! З свя-

Він прилучанин, майже 20 років працював хірургом - онкологом в Прилуцькій міській лікарні. Його золоті руки врятували життя не одному десятку прилучан. Та не все складається як хочеться. Життєва трагедія, хвороба не дали можливості до кінця виконати клятву Гіппократа.

том Перемоги Вас, шановні прилучани!

Вже багато років почесний громадянин міста Сергій Гордійович Шовкун і очолювана ним рада ветеранів проводить велику і необхідну роботу по патріотичному вихованню молоді, ветерани є частинами і бажаними гостями в школах, учбових закладах, підприємствах. В полі зору ради постійне піклування про інвалідів війни, їх сім'ї, хворих, посильна матеріальна допомога. Серед активістів ради ветеранів учасники війни - М.М.Степаненко, А.Д.Гехтман, / Є.М.Кирилов, В.В.Вісіч, Д.І.Шепель. Ветеранська організація міста є однією з кращих в нашій області.

63 роки тому, виблискуючи на грудях орденами і медалями вони повернулися до рідних осель і принесли в кожен дім радість, спокій, впевненість в собі і в завтрашньому дні.

Низький вам уклін, шановні ветерани! Міцного Вам здоров'я, довгих років життя, а всім хто не дожив, до цього дня Перемоги - земля пухом і вічний спокій.

Свято Перемоги - це велике і радісне свято водночас є і святом зі сльозами на очах. Згадаймо тих, хто вогняними грудьми зустрів ворога, хто врятував нас від поневолення, хто віддав своє життя заради мирного сьогодення, але ж не підкорився, не став на коліна перед смертельним ворогом. Вічна їм пам'ять!

День Перемоги — одне з най значиміших свят в історії, як нашого народу, так і народів інших країн, які відчули на собі втілення фашистських планів.

9 Травня - День Перемоги, до якого 1418 днів і ночей йшли з боями солдати. В середньому щодня гинуло понад 15 тисяч чоловік. Кожен шостий серед загиблих -українець. 3,5 мільйони - цвіт української нації: молоді вродливі дівчата та сильні духом і тілом юнаки, не доспівали, не докохали...

3,5 тисячі прилучан не повернулися до рідного міста. Зарубцювалися рани війни, давно піднялося з руїн і попелу рідне місто, але пам'ять про тих, хто відстояв свободу, захистив честь держави, пам'ять про Велику Вітчизняну війну і сьогодні, через 63 роки, бентежить наші серця.

Земний уклін Вам, солдати Перемоги!

Леонід Карпилянський

Але людина не зациклилася - знайшла себе в поезії, прозі. Він неждноразово публікувався в міській, обласній, республіканській пресі. Мова іде про Микола Григоровича Дробота. На сторінках нашої газети Микола Григорович виступає вперше.

(Продовження на 4 стор.)

Балада про діда Миколу

(Присвячується земляку, Народному артисту України М. Ф. Яковченку)

Лишаються у пам'яті як диво
Артисти і актори видатні,
Бо людям грали щиро і правдиво,
Даруючи їм ролі чарівні.

Яковченко – учора Довгоносик.
Сьогодні – одягнувся у Сірка.
А завтра вже, дивись, Фальфаста просить –
Таким його ось знав театр Франка.

По міміці і жестам впізнавали,
Коли актор з'являвся що здаля.
Не тільки люди – стіни реготали,
Здригалися дерева і земля.

Сміялись люди у глядацькій ложі
Із влади, що вона така й сяка.
Та й зараз депутати наші схожі
Конфліктом на Галушку й Часника.

Тримав, як «дульку», (сам казав) цигарку,
Бо в побуті також комічно жив.
Любив, бувало, зазирнуть і в чарку –
Частенько з богом Бахуром дружив.

Яковченка завжди «на біс» сприймали
В якій не виступав би амплуа.
Ляща, Леонто й Бублика всі знали
Від Києва – до крайнього села.

А ще, було, на студії з'явилися
Нікулін і Філіпов із Москви.
З актором «не для преси» зустрічались,
На «брудершафт» і «на коня» пили.

Кохав сім'ю, і перш за все – дружину.
Родині, як театру, прослужив.
А дочок – Юнону і Ірину
Сильніше всіх на світі він любив.

Ще згадував, що за воєнні роки
У фронтових частинах виступав.
Як потім після обстрілу, в окопі
Сам генерал Чуйков розцілював.

А ось під старість стало не до сміху,
Бо жив багато років удівцем.
Та не здавався – надіявся на втіху,
Хоч як не важко згадувати це.

Прийшов актор на площу театральну,
Присів на лавку, ніби відпочить,
Бо грав тут роль і першу і фінальну,
Ось тільки сам про це тепер мовчить.

Ця постать не забудеться ніколи,
Із пам'яті не згубиться ніяк.
Яковченко – прилуцький дід Микола –
Славетний, благородний наш земляк!

Прилуччина очима О.Савона і його сподвижників

Так сталося, що потужна сім'я прилучських краєзнавців, таких як Дмитро Шкоропад, Георгій Гайдай, Олексій Денисенко, Борис Павловський пішли у вічність, маючи великі напрацювання по вивченню рідного краю, але так і не підсумувавши свої надбання по Прилуччині випуском книги. Іхню роботу і свої оригінальні дослідження по ріках та географії й історії ремесел завершив Олексій Антонович Савон. Не було б таких людей, як Олексій Антонович, не було б того вічного поклику душі, який сприяв систематизації матеріалу та випуску довідника про наш край.

Олексій Антонович Савон народився в селянській родині 2 квітня 1942 року в селі Лисках Прилучького району Чернігівської області. Рельєф та природа цього села надзвичайно мальовничі: гориста місцевість, «а попід горою, ярмом-долиною» розкинулись селянські подвір'я. До війни їх налічувалося 184 і 900 жителів. А зараз в ньому залишилося 142 двори і 215 жителів (2000р.).

Батьківська хата стояла на узвишші, з якого відкривався краєвид на приудайські луки, на річку, де купалися діти, де ловили рибу, куди на водопій ганяли худобу. А ще майже поруч пролягла головна вулиця, доленосна артерія села, яка і вночі не спала. По цій дорозі в 1945 році повернувся з війни батько Альоші Антон Мирович. Йому довелося побувати в горнилі другої світової війни з самого початку, а ще пройшов через фінську війну, замерзав у снігах і пам'ятав фінських снайперів-«кукушок», потім через короткий проміжок повернення додому, а далі фронти Великої Вітчизняної війни, служба в західних районах України. Доля його була суворою, але милосердною: залишився живим. Із 148 односельців, які боролися з ворогом, 99 загинуло. Пізніше в селі їм буде встановлено меморіал.

Мати, Ульяна Омелянівна, як і всі солдатики того часу, тужилася, як могла, прокормити трьох діток: двох донечок і маленького сина. Окрім постійної колгоспної роботи по городництву, вона займалася ще й ткацтвом. В хаті, стояв великий верстат (примітивне дерев'яне устаткування для ткання ручним способом полотна тощо), по основі якого материнська рука запускала човник, що снував туди-сюди, а потім виймала сувій полотна для одяжки; ткала вона і красиві рушники, і скатертини, і рядна, і килимові доріжки. Але для того, щоб ткати, треба було багато зусиль прикласти до прядива ниток. На подвір'ї сушилися вимочені раніше коноплі, ляскала терниця, формувалися мички, а потім жінки сідали за прядки, щоб з мичок виготовити нитки, а далі знову невпинна робота ткання.

В своїй книзі «Матеріальна культура Прилуччини. Промисли і ремесла» О. А. Савон пише:

«Ткацька робота була досить обтяжливою. Великий верстат у невеликій хаті, їдка пилюка під час переробки конопель, постійне грюкання поножів, і все це з ранку до ночі на протязі тижнів і місяців щорічно. Під час ткання діти теж займалися корисною роботою: їм доручали за-

безпечувати ткалю цівками з намотаними нитками. Моя мама любила цю справу. Під час прядіння вона завжди щось потихеньку наспівувала і з великим задоволенням слухала, коли я читав уголос книжки».

Альоша допомагав мамі, чим міг. Він пас гусей, рвав для кролів зілля, носив воду з глибочезного колодязя. Сільське життя мимоволі виховувало в нього працелюбність і наполегливість в доланні перешкод, високі моральні якості. Він любив свій Удай, його росяні шовкові луки, отой лісок, що був поруч, оте мукання корів та іржання коней, співи півня і рулади весняних солов'їв. Все це викликало у хлопця ніжне почуття до рідного гнізда...

А ще ця любов підсилювалася відвідинами млина, який дід побудував своїми руками, а потім віддав у колгосп та й

мірошникував у ньому. Малий Альоша бігав у той млин городами поміж соняхами, і дід уже знав, що мандрує онук, бо соняшникові голівки сповіщали про це. Прийшовши до діда, Альоша залишався до пізнього вечора. Інколи сюди приходили односельці і при каганчику, у сутінках, розповідали різні билиці. Такі хвилини були справжньою насолодою для хлопчика. Затаївши подих, він слухав ці оповідки, що заміняли казки і будили уяву, викликали

цікавість.

Важке своєю фізичною працею сільське життя не затьмарювало дитячі роки хлопця, адже вся робота виконувалася ніби сама собою, з любові до матері і сестер. Такою роботою займалися і його товариші, з якими в час дозвілля, ганяв на Удай... Річка тоді була напрочуд чиста і чарівна. В книзі «Удай тихоплинний» О. А. Савон пише: «Як гарно, як красиво на Удаї в тиху теплу літню ніч. Високий, як ліс, очерет, струнка рогоза і ситняг, змішані місцями з лозою, нагадують фантастичні непроглядні джунглі. Здається, що ось зараз розсунуться хащі і звідти вистрибне страшний хижий звір. Але тихо й привітно шелече очерет, шелестить осока, лагідно киває своїми голівками рогоза. Кожна людина, де б вона не жила, завжди з любов'ю згадує про річку свого дитинства — прекрасну й тасмничу, лагідну й ніжну, не зважаючи на те, якою б вона не була — великою чи зовсім малою...»

Сукупність фактів і подій, пов'язані з ким-небудь або з чимось, раптом переростали в такі узагальнення, які ставали історією. Оцей інтерес до минулого, до історії рідного краю, був у О. А. Савона завжди. Про минуле ще в дитинстві нагадувала «свята прапрадівська земля, її високі могили»: Макаренкова і Лозенкова, що височіли курганами за селом. Альоша частенько там бував. Звідки вони взялися, коли виникли, як? І згадується Шевченкове:

Свята Отчизно, пресвятая,
Хто як іще її назве
Ту землю милу, дорогую,
Де ми вродилися, зросли,

(Продовження на 6 стор.)

Де ще в колісці полюбили
Пісні твоєї давнини.

Ось ці первинні витоки зацікавленості історією свого села, свого краю. Вони настільки органічні, що спочатку й не думаєш про те, що вони визначальні, що вони щось будуть значити у твоєму житті.

Згадаймо, що і в Шевченка враження дитинства від розповідей старого діда про Коліївщину лягли в основу епічного твору «Гайдамаки».

Як писав О. Забарний, «у більшості людей почуття Батьківщини доповнюється ще й почуттям малої батьківщини, яка асоціюється з рідним містом чи селом, батьківською оселею, усім тим, що наповнює і оточує її. І саме ця маленька батьківщина зі своєю неповторною красою і стає тим підґрунтям, на якому формуються глибокі патріотичні почуття до своєї Вітчизни, до своєї держави».

Час ішов, Альоша зростав, в 1949 році почав навчатися в першому класі Лисківської початкової школи. Тоді в селі був колгосп імені Борців революції, медпункт, початкова школа, кузня, теслярська майстерня, три вітряки.

Повоєнне село спиналося на ноги. Чоловічого населення в ньому було обмаль, та й в класі, багато однолітків не мали батьків. В основному, жіноцтво забезпечувало добробут сімей, піднімало і виховувало діток...

В 1953 році хлопчик закінчив початкову школу, а для того, щоб продовжити своє навчання далі, довелося щодня долати чотири кілометра до Краслян. Це село після війни почало швидко розвиватися. До Краслянської сільської ради входили Рибці і Лиски, які згодом об'єдналися в один колгосп імені Дмитрова. Всі три села обслуговувала семирічна школа, в якій навчалися у дві зміни. А тому малим п'ятикласникам особливо важко було повертати-

ся додому темними зимовими вечорами. В сніжні зими діти частенько спускалися на портфельчиках чи торбинках з книжками в глибокий яр, бо підвозу дітей до школи тоді ще не було. У весняні дні, ярок заповнювався водою, дорослі переправляли дітей на інший берег «різним транспортом».

Однак ці труднощі не були перешкодою в навчанні. Альоша охоче робив уроки і мріяв закінчити десятирічку. Нарешті семирічна школа позаду. Скінчилося дитинство, починалася юність в новій школі, в новому селі.

В 1956 році Олексій вступає до Переволочанської середньої школи. В ті часи ця школа славилася на весь район. Там працювали прекрасні майстри своєї справи, заслужені вчителі, такі як історик Ірина Станіславівна Станкевич, викладач української мови Павло Іванович Терещенко, математик Ольга Іванівна Терещенко, географ Поправко Андрій Іванович та інші. Ці вчителі вміли залюбити учнів у свій предмет, дати їм міцні знання і виховати глибокі патріотичні почуття. Особливо запала в душу Ірина Станіславівна, яка була дуже ерудованою людиною. Вона багато читала і, не дивлячись на те, що мала чотирьох дітей, мусила окрім школи займатися городами та ще виконувала всілякі громадські доручення, постійно приїздила до Прилук, щоб в бібліотеці взяти спеціальну і художню літературу, а потім збагатити нею урок.

Олексій розумів, що історія — це дійсність в процесі розвитку, через те треба уважно відноситися до людей,

до їх вчинків, до всього того, що дасть матеріал для аналізу і узагальнення, яке з часом стане цінним матеріалом для нащадків. А в Переволочній було багато тому прикладів, адже з нею пов'язані імена Вишневецького, Брюховецького, Л. Горленка, І. Скоропадського, М. Забіли, С. Лукомського, поміщиків Милорадовичів.

Милорадовичі колись (з 1844 року) мали маєток в Переволочній, розкішний парк, залишки якого збереглися до наших часів. Є твердження, що в Переволочній була оселя родичів Є. А. Арсеньєвої — бабусі Михайла Лермонтова, і що поет в 1817 і 1837 рр. побував там.

В Переволочній побудована Преображенська дерев'яна церква. В історію ввійшла і Переволочанська сотня. В радянський час існувало спочатку три колгоспи (1950р.), які були потім об'єднані в один колгосп імені Калініна.

Уродженцями села є Герой Радянського Союзу І. П. Надьон, генерал-майор М. Ю. Вареха, професор медицини Є. Ф. Звіряка, письменниця К. Зленко, колишній директор школи №2, №1 Синенко О. І., який мав орден Леніна...

В той час, коли в Переволочній навчався Савон, школа давала ще й профільні знання та вміння з полеводства та зоотехніки. На заклик комсомолу випускники шкіл йшли

працювати на два роки на поля і ферми і лише після цього мали право та рекомендацію на вступ до вузів. Отже, закінчивши школу, Олексій повертається в свої рідні Лиски і береться за колгоспну роботу. Працює різноробочим, виконуючи різні розпорядження бригадира. Молоді робочі руки в селі нарозхват, особливо в жнива. Саме тоді довелося попрацювати і на комбайні. В жнива вигружав солому в копички. Він ще не став комбайнером, але смак до сільськогосподарської техніки відчув. За роботою час лінув швидко.

Незчувсь, як збігло два роки. Наступний серпень, час збирання зернових, був загрузений надзвичайно. А треба ж було готуватися до вступу в інститут, вирішувати питання власної освіти.

Юнак вступає на факультет механізації сільського господарства, що тільки-но відкрився в гідротехнікумі, однак через рік його переводять в Ніжинський технікум механізації сільського господарства. Трапилося так, що з другого курсу технікуму, коли всіх послали на десятимісячну практику в колгоспи, коли студент Савон опанував водіння трактора і комбайна, орав, сів кукурудзу квадратно-гніздовим способом, ... прийшла повістка в армію.

Служба випала в частині зв'язку і проходила спочатку в Харкові. Там, на Холодній горі, в так званій «учебці», йому дали фах радіомеханіка і направили працювати начальником радіостанції середньої потужності в Польщу, де він і був до 1965 року.

А в цей час батьки вирішили переїхати до села Переволочної, звідки родом була його мати. Побутові умови змінилися на краще. Подвір'я знаходилося недалеко від річки. Берег, вода, осока, верболози... Для сільського жителя це велика зручність.

Олексій повертається у Переволочну — село його юності. Село Лиски, в якому прожив двадцять років, залишається в його душі дорогим спомином. Не лише природа, дитячі враження, але й багато яскравих особистостей спливали в пам'яті, коли думав про Лиски: Янина, про яко-

Травень 2008 року

СКАРБНИЦЯ

Прилуччина очима О.Савона і його сподвижників

го у своїх спогадах говорив маршал Жуков; Марія Павлівна Лісовська, старша за Савона на двадцять років, яка вже в той час була відома, як письменниця. Свого часу вона написала такі твори:

«Скільки житиму — любитиму», 1954 р. «На морі слідів не залишається», 1960 р. «Крізь громовицю», 1961 р. «Незгасимі зоряниці», 1978 р.

Її ім'ям згодом назвали одну з вулиць Прилук.

Маленьке село Лиски, але воно виділилося своїми людьми. Чимало з них були здатні на самопожертву, самовідданість справі, мали непоказний патріотизм.

Повернувшись із армії, 24-літній Олексій повинен був вирішити цілий ряд проблем. Він поновився в технікумі, заочно закінчив його. Але набута в армії спеціальність зв'язківця вабила його більше, тому влаштувався працювати в Прилуцький районний вузол зв'язку. Молодий, старанний, серйозний і чуйний, комунікабельний він зразу був зазначений адміністрацією та працівниками.

Скоро Олексія Антоновича обирають головою профкому. Під його опікою було більше 600 членів профсоюзу. Приділяючи велику увагу виробництву, уважно відноситься до людей і намагається активізувати їх художньою самодіяльністю. Зусилля приносять успіх. Райвузол зв'язку займає ведучі місця на творчих оглядах і фестивалях.

В 1967 році Олексій Антонович переживає першу втрату: помирає батько.

В 1969 році одружується. В 1973 році в нього народжується донечка, а згодом (1977 р.) — син. Сімейні проблеми з житлом вирішувалися повільно. Доводилося жити в малопридатних для життя кімнатах, але незабаром він отримує від РВЗ квартиру в будмашівському містечку. Через деякий час переходить працювати зв'язківцем ШЧ-II, на 11 дистанцію спеціалізації і зв'язку Південної залізниці в місті Прилуках, де і працював 25 років, звідки й вийшов на пенсію в 2003 році.

Повернімося назад: ще коли працював у райвузлі зв'язку, одна з його колег принесла йому книгу Маценка «Прилуцкая старина. Исторический очерк территории Прилуцкого уезда». Вона була присвячена прилуччанам і мала епіграфом слова Шевченка:

Степи зеленіють

Діди лежать, а над ними могили синіють. Та що з того, що синіють, ніхто їх не знає... А онуки, їм байдуже...

Можливо цей докір онукам і сам зміст книжечки зачепив за живе та так, що захотілося її мати. Він записує зміст на магнітофон, перифотografує сторінки і склеює свою книжечку-фотокопію.

Друга частина цієї книжки була статистичним описом Прилуцького повіту, що межував з Конотопським, Борзнянським, Ніжинським, Козелецьким повітами в Чернігівській губернії, на сході — з Роменським (Сумська губернія), на півдні — з Лохвицьким, Пирятинським (Полтавської губернії), а з заходу — з Переяславським повітом Полтавської губернії. В цьому розділі були перераховані всі заводи, цехи, навчальні заклади і установи міста Прилук і його повіту.

Після знайомства з цією книгою цікавість до краєзнавства переростає в пристрасть. Як говорив Ромен Роллан: «Велика душа ніколи не буває одинокою». Олексій Антонович починає шукати людей, які займалися краєзнавством. Його увагу привертає Олексій Андрійович Денисенко, котрий глибоко цікавився життям нашого міста, вивчав історію його вулиць будинків, об'єктів промислового значення, досліджував біографії земляків, які були значимі не тільки для міста. В краєзнавчих пошуках О. Денисенка велику роль відіграв архів, тому він радить Олексію Антоновичу вивчати матеріали архіву.

Савон починає часто зустрічатися з Денисенком, ділиться розмовами про деякі розвідки. Дружба з ним була цінна ще й тим, що він в свою чергу познайомив товариша з Дмитром Овсійовичем Шкоропадом — вче-

ним і досвідченим краєзнавцем Прилуччини, який проживав у Москві.

Далі доля звела його з директором музею Борисом Олександровичем Павловським, з краєзнавцями Іваном Іллячем Котеленцем та Олександром Івановичем Ключком. Вони були справжніми знавцями таємниць міста. Буваючи в музеї, Олексій Антонович зближується з самовідданим краєзнавцем Георгієм Федоровичем Гайдаєм. Захопленість історією Прилуччини у Гайдаєва була настільки велика і предметна, що Савон відразу ж пристав на його пропозицію помандрувати по селах. Разом вони відвідали чимало сіл: Линовицю, Дідівці, Березову Рудку, Білорічицю, Мар'янівку, Мойсівку та інші. В розмовах зі старожителями, із почутих легенд Савон відбирає саме ту сукупність фактів, які висвітлюють в деталях історію особистостей і побуту нашого краю.

І ось те, що було закладене вчителями і сподвижниками по краєзнавству, раптом вилилось в цілий ряд публікацій, які побудовані на перевірених фактах та документальних дослідженнях. Коли не вистачало якихось відомостей, звертався в столичні бібліотеки, архіви, інститути різного профілю. Ось тому до цих досліджень можна відноситися з довірою.

В місцевій пресі О. Савон друкує біля 50 своїх робіт (з 1987 року). Ось назви лише деяких із них:

1. «До 150-річчя залізниці», «Пр. Пр.», 1987 р.
2. «Мандрівні і придворні кобзарі», «Пр. Пр.», 1990 р.
3. «Почесний громадянин Прилук Г. П. Галаган», «Пр. Пр.», 1991 р.
4. «Спіши творити добро (Кисіль О. М.)», «Пр. Пр.», 1992 р.
5. «Професор історії, енциклопедист Антонський-Прокопович», «Скарб.», 1992 р.
6. «Професор Субботін», «Скарб.», 1992 р.
7. «П. П. Білецький-Носенко», «Скарб.», 1992 р.
8. «Письменниця із Лисок», «Скарб.», 1993 р.
9. «Королів-Старий — письменник з діаспори», «Скарб.», 1993 р.
10. «З роду Горленків», «Пр. Пр.», 1993 р.
11. «Вересаєві струни», «Скарб.», 1993 р.
12. «Сіяч добра і правди» (про О. І. Маркевича), «Скарб.», 1993 р.
13. «Почесні громадяни Прилук», «Скарб.», 1994 р.

В 1993 році О. Савон видає книжку «Дідівці. Садиба творчості і

доброти» (про перебування М. І. Костомарова на Прилуччині з 1879 по 1889 рр). Опрацьовуючи фактичний матеріал, Савон не вдається до кон'юктурних оцінок, не втручається в політичні ігри історії. Здебільшого він пише про те, що не можна спростувати.

Вивчаючи побут Прилуччини, матеріальну культуру її населення в різні часи, намагається систематизувати види промислів і ремесел. І як результат — в 2004 році друкує свою фундаментальну працю «Матеріальна культура ПРИЛУЧЧИНИ. ПРОМИСЛИ І ремесла», в якій він детально досліджує всі види промислів та ремесел, домашні заняття, які існували на Прилуччині. Особливу увагу приділяє способу виробництва, використання знарядь праці, інструменту. Науковим консультантом і головним редактором був Гайдай Г. Ф.

В цій книзі ви знайдете матеріал про збиральництво, мисливство, рибальство, бджільництво, залізорудний промисел, селітроваріння, гутництво;

- обробка глини: гончарство, кахлярство, виробництво цегли;
- лісові промисли: лісозаготівля, вулярство, поташний промисел;
- деревообробні промисли: теслярство, столярство, бондарство, стельмаство, гребі-

(Продовження на 8 стор.)

• нництво, ложкарство, плетіння, різьбярство;
 • обробка металів: ковальство, слюсарство, золотарство;
 • обробка шкіри: чинбарство, лимарство, шевство, кушнірство, кожухарство, шапкарство;
 • обробка волокнистих речовин: прядіння, ткацтво, обробка вовни, килимарство;
 • млинарство, медоваріння, пивоваріння, винокуріння, кобзарство, чумацтво та візникування;
 • видобування горючих корисних копалин: торфовидобування, видобування нафти і газу.

В 2007 році у світ виходить нова книжка О. Савона «Удай тихоплинний». Книга розрахована на всіх, хто цікавиться рідним краєм. У вступі стисло подається інформація про роль, яку відіграє вода та річки в житті людини. Детально дається опис головної ріки Удая (народження, походження назви), дана характеристика долини, природних умов басейну, господарське використання; подані історичні описи, перекази, відомості про довжину. Однак автор описав тільки ті притоки першого і наступного порядку, на які знайшов історичні джерела. В книзі вказується на народно-господарське значення цих річечок, говориться про перші писемні згадки, всі населені пункти, розміщені на ріках, наведені прізвиська відомих осіб, життя і діяльність яких пов'язані із зазначеними населеними пунктами.

А які епіграфи дібрані до розділів?! Тут поетичні рядки і Павличка, і Степанюка, і Реп'яха, і Десняка, і Турківського та інших. Сумуючи з приводу бездумної людської діяльності, що губить річку Удай, він цитує слова М. Турківського:

Задумуюсь над Удаєм-рікою: Вузкий-вuzесенький. Аж страх бере, Що пройдуть роки й він отак помре Болото здушить чорною рукою.

А рід людський спокійно спогляда. Та що йому? Є їсти що і пити. Та що йому? Як Удай хоче жити? Та що йому? Страшна його біда?

Удай старіє, але ще житиме довго, якщо хоч невелику допомогу нададуть йому люди.

Вражає не тільки наукова цінність цього посібника, але й надзвичайна скромність автора. Він сам, як тихоплинний Удай, що несе свої води до Сули, а там і в Дніпро, так і Олексій Антонович скромно, але потужно несе свої знання про наш край, про нашу річку до великої маси людей, збагачуючи їх знаннями.

Савон О.А. давно відвідує клуб «Джерело», але ніхто не здогадувався про його величезний труд, про щоденну цілеспрямовану роботу по вивченню історії рідного краю.

До дня міста (2007 рік) вийшов енциклопедичний довідник «Прилуччина», авторами якого значаться Д. Шкоропад і О. Савон.

Займаючись краєзнавством, Олексій Антонович зблизився з Дмитром Овсійовичем Шкоропадом, який жив у Москві, але писав детальну історію Прилуччини. Це дуже зацікавило Савона, він почав проймається тими дослідженнями, що зробив Шкоропад і почав доповнювати їх. З

цією метою він часто листувався з Дмитром Овсійовичем, телефонував йому, їздив до нього в Москву, обмінювався відомостями по краєзнавству.

Одного разу професор приїхав до Прилук і відвідав засідання краєзнавчого гуртка. Там він розповів про спільні з Савоном напрацювання.

Г.Ф. Гайдай подав ідею створити енциклопедичний довідник про Прилуччину на основі цих краєзнавчих досліджень. До майбутнього довідника матеріал вирішили готувати таким чином: Дмитро Овсійович висвітлюватиме матеріал до 1900 року, а Олексій Антонович продовжуватиме опис з 1900р. до наших днів.

Почалася колітка робота по упорядкуванню кожного словникового поняття. Але авторів розділяла відстань, і це утруднювало роботу. Відомості по багатьох визначеннях пересилалися поштою, поїздами.

В кінці 90-х років робота, в основному, була завершена, однак коштів на видання не було. Гайдай і Шкоропад невдовзі пішли з життя. Книга лежала в столі, а стрімкий біг часу вимагав знову доповнень. Цим тепер

О. Савон займався сам, жалкуючи за своїми товаришами. Але нарешті У з'явилася надія, що довідник дійде до читача. Меценат Ю.Коптєв виділив кошти на його видання.

Савон О.А. приклав чимало зусиль, щоб остаточно упорядкувати книгу, підготувати її до друку, доповнити найновішими відомостями.

Нарешті книга вийшла.

Вона містить понад 2400 статей-довідок про найважливіші події Прилуччини, її головного міста, а також селищ і сіл, хуторів. Сюди включені довідки про міські вулиці, пам'ятники архітектури, меморіальні об'єкти, підприємства та інше. У книзі понад 200 ілюстрацій, карт-документів і картосхем. Це перше видання подібного характеру.

Підсумовуючи розповідь про Савона О. А., хочеться сказати: як його мати налаштувала на стан основу для ткання, так і син Олексій утвердив основи знань про свій край, свою місцевість, увіковічив у слові, заклав разом зі Шкоропадом фундамент для подальшого узагальнення фактів, окреслив видноколо понять. І як говорить прислів'я:

«Була б основа, а човник знайдеться», «Не припасши основу, за стан не сідають».

Як підходять до особи О. А. Савона, його життєвого кредо слова

І. Я. Франка:
 Земле моя, всеплодющая мати,
 Сили, що в твоїй живе глибині,
 Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
 Дай і мені!
 Дай теплоти, що розширює груди,
 Чистить чуття і відновлює кров,
 Що до людей безграничну будить
 Чисту любов!

**Г.М. Черкасова,
 клуб «Джерело»**

18 травня - Міжнародний день музеїв

В 1978 році 11 -а Генеральна конференція Міжнародної ради музеїв (заснована 1946 року) прийняла рішення проводити щороку 18 травня Міжнародний день музеїв.

З історії музеїв

На території України музейні справи сягають IX ст., коли колекціонування в Київській Русі набуло великого поширення. Відомо, наприклад, що князь Володимир привіз до Києва бронзові скульптури з Херсонеса й встановив їх на міському майдані для загального огляду. Різні цінності збирали тоді не лише князі, а й бояри, дружинники, духовенство. Своєрідними музеями-сховищами були храми Київської Русі — центри тогочасної культури й освіти. Тут також зберігалися цінні документи, коштовні подарунки, кращі мистецькі твори — ікони, золотий і срібний посуд тощо. Наприклад, за свідченням „Повісті минулих літ“, у Десятинній церкві (храм Х ст.) — зберігалися переможні знамена, дорогий посуд, вбрання перших князів. Отже, в той час збирали вже не лише цінності й мистецькі твори, а й речі, пов'язані з тими чи іншими відомими людьми або визначними подіями.

Перші наукові музеї на Україні виникли на початку XIX ст. На півдні було створено ряд археологічних музеїв. Цьому великою мірою сприяли зацікавлення пам'ятками місцевої старовини і успіхи археології, зокрема відкриття античних міст у Північному Причорномор'ї: Ольвії, Херсонеса, Пантікапея та інших. Першим у 1806 р. був створений Миколаївський музей — на основі збірки випадкових знахідок античних пам'яток на узбережжі Чорного моря, яка належала Чорноморському гідрографічному депю. Існував музей недовго, його колекції пізніше були передані іншим музеям.

Після революції 1917 р. музеї були оголошені власністю народу й націоналізованих. В 20—30-ті р. мережа музейних установ в Україні значно зросла. Були відкриті нові краєзнавчі музеї — Одеський, Конотопський, Плутивський, Черкаський, Вінницький та інші. Заповідниками було оголошено руїни античного міста Ольвії разом з некрополем, Києво-Печерську лавру, Софійський собор, Кирилівську церкву у Києві, створено Київський музей-заповідник Т. Шевченка.

Наприкінці 1940 р. на Україні діяло 174 музеї. В роки Великої Вітчизняної війни багато музеїв було пограбовано. Велику кількість цінних експонатів було вивезено в Німеччину. В післявоєнні роки було відбудовано зруйновані музеї, частково повернено вивезені колекції. На кінець 1960 р. в Україні працювало 132 музеї, серед них 24 історичні, 52 краєзнавчі, 27 художніх, 2 природознавчі, 28 меморіальних та літературних і, крім того, 7 заповідників.

У другій половині 60-х років була прийнята урядова постанова „Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних

з історією Запорізького козацтва» та „Державна програма увічнення сторінок історії українського козацтва».

У 70-ті роки були створені музей народної архітектури та побуту України в Києві, етнографічні комплекси просто неба у Переяславі-Хмельницькому, Чернівцях, Львові, Ужгороді, інших регіонах. У 1967 р. в Ніжині відкрито краєзнавчий музей, фонди музею налічують більш 20 тис. оригінальних експонатів; найцікавіші колекції: нумізматична, орденів і медалей, рушників XIX—XX ст., холодної і вогнепальної зброї XVIII—XX ст.

На кінець 1984 р. в Україні працювало 174 державні музеї, серед них 38 історичних, 34 меморіальні, 34 художні, 56 краєзнавчих та інші.

В 90-ті роки кількість музеїв зменшилась.

Прилуцький краєзнавчий музей.

В наступному році нашому музею виповниться 115 років. І хоча вік „солідний», сподіваємось, що музей наш постане зовсім молодим з юною новою експозицією. Позаду залишаться, як у страшному сні, роки воєнного лихоліття, роки страшних політичних „давок», коли люди рятуючи свою голову, віддавали найцінніше надбання свого народу, в минулому залишаться роки майже безпритульного життя музею, коли Стрітенську церкву було передано церковній громаді, а нового приміщення під музей ще не було виділено.

Тепер залишилось чекати небагато. Скоро постане нова гордість нашого міста - музей, який закладе в душу кожного відвідувача любов до рідного краю, вселить в душу кожного непохитну віру в прекрасне, викличе захоплення нашою славною історією.

Працюючи не один рік в музеї, мене особисто, дуже часто простий пересічний відвідувач неодноразово запитував про специфіку роботи музеїв, а конкретніше - в чому полягає робота музеїв.

Так от, музей - це в першу чергу науково-освітній заклад, котрий займається в першу чергу вивченням історії. В нашому випадку конкретно приудайського краю та всього, що з ним пов'язано. А це і культура, і спорт, і освіта, і промисловість і т.ін. Для того, щоб з'явився новий музей, потрібно провести будівельні роботи, а от, щоб з'явилась нова експозиція, треба добре попрацювати над картотеками, над вивченням історичних подій, врахувати всі аспекти розвитку і становлення нашого краю у співвідношенні з розвитком державних історичних подій. В цьому й полягає науково-дослідна робота музею.

Вагоме місце займає збиральницька робота, адже саме вона формує колекцію музею. В даний час стало дуже важко віднайти унікальну цікаву річ. Відходять покоління, а з ними втрачаються вміння, майстерність. Через якийсь десяток років ми вже не зможемо знайти тацький станок, чи людину, яка б могла його скласти,

а тим більше на ньому працювати. Проте музей посідає одне з найперших місць по збиральницькій роботі в області. Ось тільки за перші місяці 2008 року музей отримав цінні речі бронзової призерки зимових Олімпійських ігор в Ліллекхамері В. Цербе-Несіної, грамоти і кубки спортсменів прилуцького району. - Треба сказати, що цінним може бути не лише кубок, чи медаль, але і простий папірець, над яким працював відомий письменник чи художник. Потрапивши до музею річ проходить детальне вивчення, в цьому полягає специфіка фондової роботи. А саме, що це за річ, її призначення, кому належала, де виготовлялась, її вік, пов'язана з нею історія чи легенда, вага, розміри, склад. Все це дуже детально фіксується в книгах вступу, на картках, заноситься до картотеки, річ набуває музейного значення.

Не менш важлива видавничий діяльність музею. У 1992 році музей першим серед музеїв України почав видавати історико-краєзнавчу газету „Скарбниця», яка користується популярністю серед учнів шкіл міста. Працівниками музею видані наступні праці: „Книга Слави», „Календар знаменних і пам'ятних дат Прилуцьчини», „Прилуки - місто старовинне», „50 славетних прилучан», „Заслужені працею» Музей веде активну пошукову роботу по виявленню учасників Другої світової війни, свідків та жертв Голодомору 1932-1933 років, жертв масових політичних репресій 1937-1938 років.

Масова - ще один вид роботи музеїв, до якої відноситься екскурсійна діяльність, лекції, вікторини, науково-практичні конференції, урочисті заходи до тих чи інших ювілеїв, традиційні виставки, які можуть бути пов'язані з історичними подіями, персоналіями. Музей обов'язково несе естетичне виховання. Працівниками музею проводяться уроки по школах міста на різноманітну тематику як з історії так і з природи приудайського краю. Надають консультації при написанні конкурсних, курсових та дипломних робіт. Всіляко пропагують історію та культуру рідного краю.

На даний момент травень місяць 2008 року. Попереду надзвичайно багато роботи. Але потрібно пам'ятати, що музей - це один з небагатьох фундаторів створення державності України та її становлення на світовій арені, як висококультурної розвитої країни, тому потрібно докласти максимум зусиль, щоб наш музей був прикладом для наслідування і відродження славних традицій, як колекціонування так і меценатства.

Р.С. Працівники музею вдячні за надану допомогу у реставрації будівлі та побудові нової експозиції Почесному громадянину міста, відомому меценату - Юрію Колтеву і висловлюють найщиріші побажання в його адресу.

Тетяна Зоць.

Травень 2008 року

СКАРБНИЦЯ

Україну нищили голодом

(Прямі та непрямі докази)

Як відомо, незаперечні факти свідчать про те, що у 20-30-х роках минулого століття режим політичних репресій в Україні планувався і творився прибульцями.

Адже сама верхівка Комуністичної партії (більшовиків) України (КП/б/У) складалася переважно з російських великодержавників неукраїнського походження, готових виконувати будь-який наказ із Москви. Нема жодного українця серед тих, хто безпосередньо організовував Голодомор на союзному та республіканському рівнях.

Що ж стосується дійсно українських комуністів, то сталінський режим їм не довіряв ніколи. Навіть слухняне керівництво КП/б/У не влаштувало Москву.

Постановою ЦК ВКП/б/ від 22.10.1932 р. для доведення запланованого геноциду українців до бажаних результатів в Україну виїжджає Молотов з поплічниками.

Важко було працювати цим катом на українських землях. Важко перш за все тому, що на рівні районного компартійного та радянського керівництва і нижче працювали ще національно свідомі українці, які часто-густо, ризикуючи власним життям, робили все можливе для того, щоб уберегти власний народ від голодної смерті.

Ось чому горезвісною Постановою ЦК ВКП/б/ і РНК УРСР від 14.12.1932 р. усі ці українські керівники називалися «Саботажниками з партвипитком у кишені», які проваляють завдання партії. Всі ці мужні люди внаслідок виконання цієї постанови неукраїнським складом ЦК КП/б/У та органів ДПУ всіх рівнів були розстріляні, засуджені та виселені. На їх місця стали «вірні лєнінці» з Росії. Боронити українських селян уже не стало кому, і найстрашніший геноцид в історії людства таки відбувся на найурожайніших українських землях.

Окупаційна антиукраїнська влада за власної ініціативи листом від 14.12.1932 р. вдруге забирає все зерно у селян разом із насіннєвими фондами. Але московському більшовицькому керівництву і цього було замало. Тому 2 січня 1933 року видає «Директиву ЦК ВКП/б/ обкомам, крайкомам та ЦК союзних республік про затвердження плану хлібоза-

готівлі на січень 1933 року та про встановлення в Україні граничного терміну виконання повністю річного плану хлібозаготівлі та хлібоздичі», підписану особисто Сталінінм.

Цей документ по суті був смертним вироком українському селу, бо в ньому за невиконання завищеного до нереальності плану хлібоздачі в селян наказувалося забирати все істівне: соління, картоплю, городину і т. ін. Для індустріалізації та колективізації все це було непотребом. А от для голодної смерті мільйонів невинних людей служило необхідним заходом більшовиків. І смерть саме після цієї директиви Кремля за наступні півроку забрала на українських землях страшний урожай у мільйони жертв.

З розмов з людьми старшого покоління, зокрема з батьками, мені стало відомо про жахливі факти того страшного голодомору. А народився я саме в тому голодоморному 1933 році і, звичайно, особисто не міг бути свідком тих трагічних подій. Зате добре і чітко пам'ятаю розповіді людей, які пережили той сумнозвісний страхотливий час.

Запам'яталася розповідь про те, як одного разу чоловік похилого віку, не дійшовши кількох кроків до «Торгзіну», звалився на землю і тут же помер. Хто був свідком цієї трагедії, звернули увагу на руку цього чоловіка, яка була стиснута в кулак. Коли її розчепили, побачили на долоні золоту монету вартістю в 5 російських рублів.

Видно до останнього часу зберігав її цей чоловік, щоб обміняти на продукти харчування. Це був період, коли такі продукти можна було одержати в обмін на коштовні речі лише в магазині згадуваного вище «Торгзіну» (російською мовою – «Торгсин»), що розшифровується – «Торівля з іноземцями» («Торговля с иностранцами»).

Мати розповідала, як вона з батьком змушена була таким чином поздавати всі наявні у них коштовні речі, зокрема весільні обручки та сережки, в обмін на продукти харчування, бо того мізерного пайка, який видавали батькові як службовцю, не вистачало на сім'ю з чотирьох чоловік (батькам і мені з старшим братом).

Ті сумні і трагічні події Голодомору 1932-1933 рр. знайшли своє

відображення і в поетичних творах нашої землячки – поетеси Любові Забашти (1918-1990), родина якої також перенесла тяжкі випробування того періоду, зокрема в її поезії «Голодомор»:

Голодомор! І нас торкнувся ти
Там, на Прилуччині, в отецькій хаті.
Опухлі ходять сестри та брати,
І ні шкуринки хворому дитяті.
Нас семер... Як вижили ще ми
У ту важку годину людомору!
Ходили поміж мертвими людьми...

Кора й лушпиння – голоду презент.
Вже варить кропиву і гичку моя мати,

А ми везем останнє шмаття з хати
Для обміну...

Саме в обмін на коштовні речі в згадуваному вище «Торгзіні» сім'я Любові Забашти змогла одержати деякі продукти, щоб врятуватися від голодної смерті:

Нас врятувала повниця вінчальна

Та ще оте колечко обручальне,
Які лишилися від давніх мирних днів.

В торг син скарби понесла моя неня

І мали ми муки хоч би по жмені
На деруни голодній дітлашні.
Тому і вижили...

Ті деруни та власна бараболя,
Посаджена в дворі (не мали ж поля!)

Були рятунком цілої сім'ї.

Ще про більш жахливий випадок ми дізналися, коли по сусідству, в комунальному будинку, поселилася Ю. І. Антонова, тоді третій секретар Прилуцького РКП України. З нею проживала, як домашня робітниця, жінка, яку ми називали «тіткою Ольгою». Скільки її пам'ятаю, ніколи не бачив у неї посмішки чи веселого виразу обличчя.

Як стало згодом відомо, саме вона в голодну зиму 1933 року умертвила своє немовля, яким харчувалася, рятуючись від голодної смерті.

Завжди, коли про це згадую, стає моторошно на душі. Виникає почуття огиди і гнівного осуду тих злочинців, під чиїм шаленим керівництвом люди були доведені до такого страхотливого стану.

Анатолій Риженко

Подвижник і патріот

Серед відомих український діячів гідне місце займає основоположник українського книгознавства та бібліотекознавства - бібліограф, педагог Сірополко С. О.

Питання розвитку освіти в Україні від початків нашої історії завжди хвилювало українських вчених. Півтора століття тому, міністр царської Росії у своєму циркулярі виголосив, що «українського языка нет, не было и быть не может!» Але правдиве знання свого минулого, буде тією силою, що допоможе побудувати Українську державу.

Степан Онисимович Сірополко народився у сім'ї дрібного поштового урядовця 15 серпня 1872 року у с. Обичеві на Полтавщині. Батько походив з нащадків українських запорізьких козаків. Мати була кузиною дружини Симона Петлюри. Середню освіту Степан здобув у Прилуцькій гімназії, потім продовжував вчитися у Московському університеті. В період навчання займається публіцистичною діяльністю: редагує педагогічні журнали «Народное образование» та «Педагогічний листок», працює в Московському товаристві грамотності; друкується у українських часописах «Свобода», який виходив в Ужгороді, «Світло», який видавався у Києві в 1910-1914 рр., одним з засновників якого була Софія Русова; співпрацює з часописом «Украинская жизнь» (Москва), який ставив перед собою завдання висвітлювати російському громадянству зростання націоналістичної свідомості українського народу. Редакторами журналу були О. І. Саліковський і С. В. Петлюра. Згодом у статті «З життя української колонії в Москві», присвяченій С. Петлюрі писав, що це видання здобуло велику популярність серед українського громадянства. По закінченні навчання майбутній вчений викладав у Народному університеті ім. А. А. Шанявського, був завідувачем відділу народної ос-

віти Тульської, а потім Московської губернських земських управ.

З початком I світової війни, видання українських часописів було заборонено в Україні, тому в українській колонії виникла думка випускати часопис «Промінь», що був єдиним українським часописом в Україні, а С. Сірополко брав участь у випуску багатьох номерів цього журналу.

У 1917 р. в повернувся в Україну. У 1918-1919 рр. працював радником при Генеральному Секретаріаті народної освіти УЦР – УНР. С. Сірополко разом з Генеральним секретарем Петром Холодним керував українським шкільництвом та бібліотечною справою, читав лекції у Фребелівському педагогічному інституті та на курсах підготовки працівників позашкільної освіти, а також співпрацює з редакцією часопису «Книгар».

Період листопада 1917 до січня 1918 р., час, коли були проголошені Другий та Третій Універсали

УЦР, був дуже плідним у розвитку освіти. Комісією під головуванням С. Сірополко було підготовлено і скликано з'їзд, на якому розглядалися проблеми народної освіти в Україні.

Після Директорії УНР, уряд переїхав з Києва до Вінниці, потім до Проскурова, а на початку січня 1919 року осів у Кам'янці-Подільському, куди прибув і С. Сірополко. Ще за часів Гетьманщини в цьому місті було відкрито Український університет, де С. Сірополко читав лекції з педагогіки, шкільництва та завідував університетською бібліотекою.

З листопада 1920 р. після втрати Україною самостійності численні урядові, військові, культурно-освітні чинники опинились у сусідніх державах – Польщі і Чехословаччині. Уряд УНР у вигнанні мав осідок у Тарнові. Міністерство освіти, кероване С. Сірополком займа-

лося культурно-освітньою роботою серед дітей емігрантів та військовиків. Було відкрито дві українські гімназії у Тарнові і Ченстохові, в яких навчання, як писав педагог, проводилося за програмою та статутом єдиної школи. Головні засади статуту Сірополко формулював так: автономія школи, активна участь громадянства у шкільній справі та упевнення службового стану вчителя. Також було відкрито кілька середніх шкіл, в яких лекції з позашкільної освіти читав Сірополко С.

у Польщі педагог написав перший підручник з бібліотекознавства українською мовою, в основу якого покладено курс лекцій, прочитаний у Фребелівському педінституті у 1917-1918 рр. 27 липня 1923 р. наказом Голови Директорії С. Петлюти С. Сірополко був затверджений керуючим Міністерством внутрішніх справ, шляхів, пошти і телеграфу. Після переїзду до Праги (1925 р.) С. Сірополко став професором педагогічних дисциплін Російського педагогічного інститу-

ту, а потім Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова. Серед професорів інституту було ціле сузір'я видатних особистостей. Директором був професор історії з української літератури Л. Білецький, теорію педагогіки читала С. Русова, хімію – І. Горбачевський, всесвітню історію С. Наріжний, школознавство та позашкільну освіту С. Сірополко і ін. При інституті існували також курси заочної освіти, ініціатором створення яких був С. Сірополко.

Академічний персонал, крім навчальної роботи, займався і науковою та літературно-видавничою діяльністю. Крім викладацької роботи в інституті С. Сірополко з 1927 по 1934 рр. виконував обов'язки голови Українського товариства прихильників книги. Членам згаданого товариства були видатні вчені – мовознавці, літературознавці, філософи, юристи, зокрема Л. Білецький, В. Сімович, П. Зленко, О. Кандиба та ін. Особливої уваги заслуговує друкований орган товариства «Книголюб», редактором якого був С. О. Сірополко.

21 березня 1929 р. Степана Сірополка було обрано почесним членом товариства «Просвіта» у Львові, активно друкувався в періодичних виданнях товариства та «Літературно-науковому віснику» (з 1939 р. «Вісник»).

Наприкінці 1930 року у Празі було засновано Українське педагогічне товариство, головою якого було обрано С. Сірополка, плідною була і його діяльність в Українському історично-філологічному товаристві в Празі (1925-1938 рр.), яке об'єднувало українські наукові сили еміграції. Товариство було осередком української наукової праці в галузі історії та філології за кордоном. Степан Сірополко входив до складу ревізійної комісії товариства. Предметом наукових зацікавлень членів товариства була переважно українська тематика. З доповідями найчастіше виступали

Д. Антонович, Л. Білецький, В. Сімович, С. Сірополко та ін.

Учений неодноразово брав участь у міжнародних наукових з'їздах, конгресах. С. Сірополко виконував обов'язки генерального секретаря управи Українського академічного комітету для Міжнародної інтелектуальної співпраці при Лізі Націй. Головою якого був ректор і професор Українського Вільного Університету та професор Карлового університету в Празі д-р О. Колесса.

Великою заслугою С. Сірополка є також і те, що він виконував обов'язки голови Комітету допомоги голодуючим Україні.

Багатогранною та плідною була його наукова діяльність, як професора педагогічного інституту. Він був автором, або співавтором таких праць, як «Історія освіти на Україні» (Львів, 1937 р.), «Народна освіта на Советській Україні» (Варшава, 1934 р.), «Школознавство», «Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика» (Львів, 1924), «Основи журналізму» (Регенсбург, 1946), «Проект єдиної школи в Україні» (Львів, 1938) і ін. З-під пера професора вийшла значна кількість статей, в яких аналізується педагогічна концепція визначних українських педагогів, письменників, громадсько-політичних діячів, імена яких зомовчувалися: «Життя і педагогічна діяльність барона М. Корфа» (Париж, 1934 р.), «М. Пирогов та М. Драгоманов» (Прага, 1937 р.), «Граф Петро Завадовський – перший міністр освіти у царській Росії» (Прага, 1938 р.), «Петро Холодний, як педагог і освітній діяч» (Варшава, 1939 р.) та ін.

Перебуваючи у Празі, учений редагував український відділ місячника слов'янської бібліографії «Славянская книга», співпрацює з різними енциклопедичними виданнями.

Важливою і гідною захоплення була його публіцистична праця в

українській періодиці. Високим науковим рівнем відзначаються його статті у часописах «Тризуб» (Париж), «Шлях виховання і навчання» (Львів), «Учитель» (Львів), «Книжка», «Табір» (Варшава), «Трибуни України» (Варшава), «Календар-Альманах», «Дніпро» (Львів). Перу вченого належить також велика кількість рецензій як на чеську, так і на українську педагогічну наукову літературу, спробував свої сили професор Сірополко і як перекладач. Високим науковим рівнем відзначились його переклади російських повістей Т. Шевченка «Несчастный» та «Капитанша».

Плідно співпрацював С. Сірополко з вченими Чехословаччини – педагогами, психологами, пропагував серед українських педагогів їх праці. Був у дружніх стосунках з визначним чеським психологом, педагогом Вацлавом Пржигодою, відомим професором педагогіки і філософії Отакаром Каднером.

Помер Степан Онисимович Сірополко 21 лютого 1959 року. Похований на Ольшанському цвинтарі в Празі.

Педагогічна спадщина професора С. Сірополка, як і праці видатного українського вченого, професора педагогіки Українського Вільного Університету в Мюнхені нашого другого земляка – освітянина Григорія Ващенка, які за часів тоталітарного режиму і утисків в Україні не були відомі, стали першими систематичними викладами педагогічних поглядів. Вони заклали фундамент української національної педагогіки, що відповідає духовності українського народу.

Вшановуючи пам'ять великого вчено-педагога маю надію, що можливо на будинку гімназії, де він навчався буде встановлена меморіальна дошка.

Тетяна Іващенко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Крис-завчий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк Обсяг 1 друк аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 439 Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 6 (132)

Червень 2008 року

В цьому місяці:

15 червня - народився Дмитро Олексійович Шкоропад (1923-2000), доктор технічних наук, професор, літописець Прилуччини, уродженець Прилук.

16 червня - відбувся перший випуск 26 червоних

медсестер (1938) при фельдшерсько-акушерській школі міста.

27 червня - Указом Воєнної колегії Російської імперії козацькі полки Лівобережжя перетворені на регулярні полки російської армії (1783).

До 67-річчя початку Великої Вітчизняної війни.

Війна

Війна, як дійство є збройною боротьбою між державами (народами) з метою вирішення суперечливих прав, збереження або придбання певних інтересів. Іншими словами війна - це один з насильницьких і найжорстокіших засобів примушення однієї, тобто держави (народу), підкорятися волі іншої держави (народу).

Війна - це продовження зовнішньої і внутрішньої політики держави насильницькими методами.

Деякі вчені XVI століття вважали, дехто і нині вважає, війну, як юридичний процес. У західній Європі у період середньовіччя вирувала думка, що правові спори мо-

жуть і повинні вирішуватися шляхом фізичного змагання, тобто війни.

Війна, чи то військовий конфлікт є найгіршою формою вирішення любых непорозумінь між державами (народами).

За характером війни поділяються на два види: справедливі і несправедливі. Так характеризують війни майже всі довідники і словники, починаючи з Ефрона і Брокгауза.

Сучасні українські словники не дають сьогоденної і єдиної думки, її просто ще немає.

Тож більшість друкованих довідникових видань відносять до справедливих воєн громадянські і вітчизняні.

Не згоден я з тим, що ці видання відносять громадянські війни до справедливих. Війна не може бути справедливою або несправедливою. Війна - це людські жертви, руйнування. Кожна війна трагедія для народів і для завойовників, і для захисників.

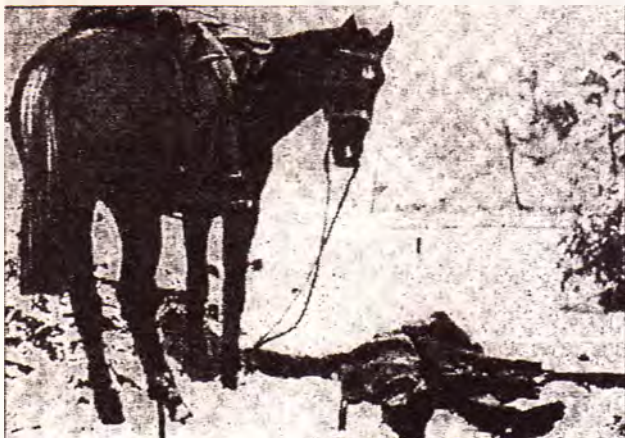
Громадянська війна - це війна в середині держави між партіями, класами. За приклад можна взяти війну 1861-1865 років у Сполучених Штатах Америки між рабовласницьким Півднем і буржуазною Північчю за прискорення індустріалізації, ліквідацію рабства. Правлячі кола буржуазії Півдня і рабовласників Півночі у боротьбі за владу використали свій народ.

Боротьбу за владу продовжила і братовбивча громадянська війна в Росії. Що вона принесла, а точніше, скільки життів забрала, скільки покалічила сімей, у що перетворила державу ми добре знаємо. Коли на полі

(Продовження на 2 стор.)

Війна

бою воїни різних держав, це зрозуміло. А от коли брат іде зі зброєю на брата, син на батька, захищаючи незрозумілі ідеї якоїсь партії, це вже аж ніяк незрозуміло. Тож до якого виду треба віднести громадянські війни? Хто з братів правий? Дії кого з них справедливі, а кого несправедливі?

Несправедливими війнами є ті, головною метою яких є загарбання територій, знищення або ж поневолення народу. До несправедливих, тобто воєн загарбницьких, відносяться військові походи кочових племен на землі Київської Русі. Як не прикро, але загарбницькою, з боку Росії, була і війна з Фінляндією у 1939-1940 роках. Росія спровокувала цю війну і відстоювала в ній свої територіальні інтереси.

Загарбницькою є і друга світова війна, яку на початку

осені 1939 року розпочала фашистська Німеччина. Щодо до Німеччини, так усі війни, які розв'язувала вона у минулому столітті були загарбницькими.

Є війни, а вірніше військові конфлікти, про які в довідниках немає ні слова. Які інтереси відстоював Радянський Союз, коли ввів війська в Угорщину у 1956 році?

А чийого народу волю виконувала країна Рад, коли вводила свої війська в Афганістан? Які державні інтереси захищали воїни радянської армії, проливаючи кров на каменях гірських ущелин? А хто відповідь за тих хлопців, що повернулися до рідних хат в цинкових домовинах? Я думаю, шановні читачі, що ви вже і самі визначили до якого виду віднести згадані війни.

Справедливими є війни метою яких є захист території і народу від поневолення. Іх ще називають вітчизняними. Це війни, коли на захист Вітчизни піднімається весь народ, незалежно від віросповідання, класу, національності. Вітчизняною була для Росії війна 1812 року з Францією.

Вітчизняною - була, є і назавжди залишиться війна Радянського Союзу з Німеччиною (1941-1945). Велика Вітчизняна війна - найжорстокіша серед усіх воєн, які знало людство за свою історію.

Люба війна - справедлива, несправедлива - це горе і страждання, людські жертви і понівечене життя, рани в серці.

Війни минулого століття (перша світова і Велика Вітчизняна) аж ніяк не могли бути завершені одним ударом, бо економічний розвиток країн-учасниць був майже на одному рівні. Ось тому ці війни були довготривалими і кожна з них продовжувалася майже 4 роки.

Ні в одній з воєн так активно не велися бойові дії, як велися воєни у Великій Вітчизняній.

А почалася вона 22 червня 1941 року.

Леонід Карпилянський

22 червня

Жорстоким випробуванням для нашого народу стала Велика Вітчизняна війна, яку називають найтяжчою і найкровопролитнішою з усіх воєн. Навічно вкарбувалися у серця людей ті страхітливі події і щемним боєм і пам'яттю про величній подвиг тих, хто відстояв свободу і незалежність.

67 років минає з того далекого і сумного дня, коли у свідомість і серця наших співвітчизників увірвалось страшне слово: війна... і з того червневого ранку почався відлік трагічних і переможних 1418 днів Великої Вітчизняної - днів неймовірно важких, напружених, здавалося іноді безнадійних.

В перші місяці війни ситуація на фронтах складалася далеко не на користь Червоної Армії. Причини вимушеного відступу радянських військ уже названі. Але якщо згадати: перед віроломним напа-

дом на Радянський Союз, фашистська військова машина змігала з карти Європи цілі держави, поневолювала цілі народи за лічені тижні і навіть дні. І лише на нашій землі вона забуксувала, наштотхнувшись на героїзм і непохитну силу духу радянського воїна.

Американський спеціаліст з військових питань Дж.Ф.Еліот висловив у червні 1941 року таку думку «Уперше німці зіткнулися з армією сучасного типу, до цього жодна, так звана, сучасна армія «Європи не могла протистояти фашистським полчищам».

На світанку 22 червня в один і той же час військові події почалися по всьому західному кордону. Фашистські війська: почали реалізовувати в дію так званий «План Барбаросса» - план блискавичної війни ретельно розроблений генералами гітлерівської Германії.

На перший погляд все

йшло по плану, підготовленому у гітлерівській етапці. Точно, як і було передбачено, танки Гудеріана і Гота зустрілися під Мінськом; фашисти оволоділи столицею Білорусії і відрізали частину наших військ, через три тижні передові частини німецької армії вступили у Смоленськ...

Але війна на сході виявилася зовсім не схожою на війну на заході. Противник тут був іншим і його поведінка перевертала всі звичайні уявлення німецьких військових начальників і їх солдатів.

Це почалось з самого кордону. Застигнуті зненацька, втративши більшу частину своєї техніки, зіткнувшись з доволі сильним, численно переважаючим противником, радянські воїни точили опір: винятковим героїзмом і кожна навіть невелика перемога над ними діставалась напрочуд дорогою

Лівшиць З.М.

Костюк Д.В.

22 червня

Степаненко М.Г.

ціною.

Озивається до наших сердець легендарний Брест, під стінами якого полягло п'ять відсотків гітлерівських солдатів від загальної кількості утрачених Німеччиною у війні з

Мавло Д.І.

Радянським Союзом. Про героїчну оборону Бресту склали легенди, доклали до неї свої зусилля і наші прилучани: лейтенант Лівшиць Зиновій Моїсейович, сапер Костюк Дмитро

Карпилянський М.Ю.

Васильович. Спить вічним сном у братській могилі прилучання Степаненко Микола Гнатович. Майже вся фортеця лежала в руїнах, по одному виду яких можна було судити про силу та жорстокість боїв, які тут відбувались. У 1942 р. на одній з ділянок фронту в районі Орла наші війська розбили 45-у піхотну дивізію ворога. При цьому був захоплений архив штабу дивізії, розбираючи який, наші офіцери звернули увагу на один документ, який називався «Боевое донесение о занятии Брест-Литовська, в якому день за днем німці розповідали про тіжд боїв за Брестську фортецю. Як вимушене невільне зізнання звучали останні заключні слова цього донесення: «Ошеломляющее наступление на крепость, в которой сидит отважный защитник, стоит много крови» - так писали штабні офіцери ворога.

Втім не тільки під Брестом мужньо зустріли окупантів радянські воїни. На західних рубіжах України першими прийняли на себе удари фашистських армій групи «Південь» війська Південно-Західного фронту під командуванням нашого земляка генерал-полковника М.П.Кирпоноса.

З перших днів війни, майже в кожному місті була проведена масова мобілізація до лав Червоної Армії, весь народ, не дивлячись на політичні репресії, перегинання в національному питанні піднявся на боротьбу за свою незалежність. Близько 8 тисяч прилучан воювало на фронтах війни у діючій армії і партизанських загонах. Багато хто з наших земляків пішов на фронт з самого початку Великої Вітчизняної.

Мавло Дмитро Іванович 1918 року народження, який закінчивши 4 кл. у 1933 році, працював ковалем в артілі «Жовтень». 12 жовтня 1939 року При-

луцьким райвійськоматом призваний на дійсну службу, в 1941 році був командиром відділення 127 стрілецького полку. Воював на Західному, Воронежському фронтах. В 1944 році отримав два тяжких поранення і був демобілізований.

- З перших днів війни на посаді начальника штабу дивізіону 464 гаубичного артилерійського полку 15 стрілецької дивізії Південно-Західного фронту був і уродженець Воронежської області Карпилянський Михайло Юхимович. В серпні 1941 року, був пораненим, попав у полон. При конвоюванні до м.Львова вдалося втекти і продовжити боротьбу у партизанському загоні. 3 квітня 1944 року у складі 12 штурмового винищувального батальйону 3 Прибалтійського фронту. Після поранення і лікування приймав участь у бойових діях на посадах командира взводу, начальника розвідки дивізіону 342 артилерійського полку 374 стрілецької дивізії 3 Прибалтійського фронту. 3 січня 1945 року - командир батареї 632 артилерійського полку 374 стрілецької дивізії. Звільнений у званні капітана у квітні 1946 року. За період війни нагороджений орденами Вітчизняної війни ІІ ст., Червоної Зірки, медаллю «За перемогу над Німеччиною».

3 липня 1941 року пішов добровільно на фронт і прилучанин, уродженець с.Орловець Черкаської області Пустовіт Володимир Опанасович. Спочатку служив стрільком, потім розвідником полкової розвідки, комсоргом полку до Київського оточення, де попав у полон. З полону вдалося втекти і після належної перевірки органів державної безпеки знову повернувся до лав Червоної Армії. Політруком приймав участь у боях за Сталінград, на Курській дузі. Після ліквідації інституту комісарів, йому було присвоє-

Пустовіт В.О.

но звання ст.сержанта, командира взводу зв'язку. На цій посаді приймав участь у боях за визволення Варшави і Данцига. Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни І ст., медалями «За відвагу», «За бойові заслуги», «За оборону Сталінграду», «За визволення Варшави», «За

Пустовіт О.Н.

перемогу над Німеччиною».

Разом з чоловіками героїчно воювали і жінки. Вони були льотчицями, зв'язківцями, зенітницями, розвідницями. А скільки солдатських життів врятували мед-

Ліцота Л.Г.

22 червня

сестри в роки війни.

Пустовіт Ольга Никифорівна після закінчення Менської школи медсестер у червні 1941 р. Батуринським військкоматом призвана до лав Червоної Армії. Старший сержант медичної служби Пустовіт Ольга Никифорівна, працюючи у польовому шпиталі № 713 виносила з поля бою бійців на Українському, Сталінградському, Курському, Центральному, I, II Білоруському фронтах. Не один раз доводилося їй під вогнем рятувати чуже життя. Героїзм і відданість були відзначені нагородами орденом Червоної Зірки, подякою Верховного Головнокомандуючого, медалями: «За бойові заслуги», «Оборону Сталінграда», «За перемогу над Німеччиною».

Лішота Любов Григорівна, ст. лейтенант медичної служби. Тяжкі випробування випали на її долю. Переживши смерть батьків і меншого брата в період голодомору 1933 року, працювала 11-річною дівчинкою по наймах, щоб утримувати себе і меншу сестричку. В 1930 р. переїхала до рідної тітки у м. Прилуки, закінчила медичну школу. На початку війни Прилуцьким РВК призвана на фронт. Ризикуючи життям виносила бійців з передової. В 1944 р. отримала поранення, інвалід Великої Вітчизняної війни. Приймала участь у боях за оборону Ленінграду, за визволення Прибалтики. За свій подвиг має ордени і медалі. Все життя присвятила людям, віддаючи своє тепло душі і

після війни працювала медсестрою хірургічного, терапевтичного відділень міської лікарні.

Пройшли роки... Все далі тривожні і суворі дні війни. На нашій землі нема вибухів бомб і снарядів. Але з пам'яті не зітреш нічого. Хай же ніколи не повертається на нашу землю війна. Ми ніколи не повинні забувати, якою ціною дісталось нам мирне, щасливе життя. Де б не зустріли ви ветерана війни, пам'ятайте, він воював, ходив і в дощ і в холод, спав зимою в мерзлом окопі, по ньому стріляли, а він йшов під кулями і снарядами, виконував свій священний обов'язок – захищав рідну землю. І захистив. Вічна йому слава!

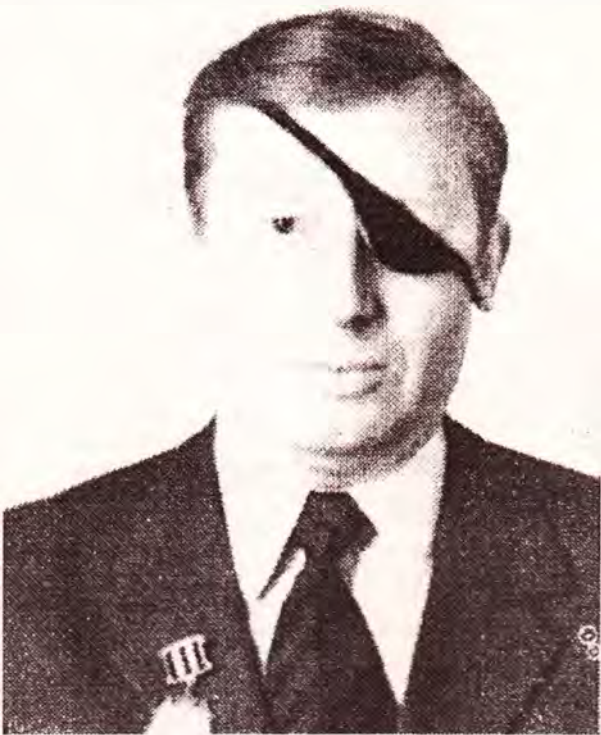
Тетяна Іващенко

Пам'яті Д.О.Шкоропада

Земля прилуцька багата і велична. Кожна сторінка її історії цікава і героїчна. Творили цю історію справжні сини і дочки свого рідного краю. А дякуючи їй відданим поціновувачам, ця історія дійшла і до нашого сьогодення. Мало любити свій рідний край, його потрібно знати, вивчати, берегти. Багато дослідників присвятили свої наукові праці висвітленню історії приудайського краю, починаючи від спогадів арабського мандрівника Алепського і закінчуючи останніми виданнями О.А.Савона.

Великим краєзнавцем можна назвати прилучанина, котрий більшу частину свого життя прожив у Москві, але ніколи не полишав у думках рідну домівку, рідний приудайський берег. Мова йде про Дмитра Овсійовича Шкоропада, на жаль нині уже покійного. В цьому році йому виповнилося б 85 років. Народився він 15 червня 1923 року в м. Прилуки. Батько його - Шкоропад Овсій Павлович був родом із Малківки і мав звання учителя „вищого начального училища».

За участь у революційній діяльності був свого часу засланий на три роки до Тобольської губернії. Після революції працював учителем математики в Прилуках. Мама, Софія Петрівна Шкоропад, була прилучанка і походила з козацького роду, який озветься пізніше в душі Дмитра Овсійовича. Софія Петрівна мала звання „домашньої учительниці» і працювала в міському 1-му жіночому училищі, а також учителькою молодших класів в школах № 2

та № 7.

Голод та колективізація не омили сім'ї Дмитра Овсійовича. Батько, Овсій Павлович, помер у зловісному 1933, а господарство бабусі у Малківці було колективізовано. Після смерті батька, Софія Петрівна працювала у дві зміни, щоб прогодувати дітей, а тому маленький Дмитрик більше свого часу проводив з хлопчачами на вулиці аніж за книгами. Проте, коли постало пи-

тання подальшого навчання, адже в місті було лише дві десятирічки в які приймали без „трійок», Дмитро закінчив сьомий клас без жодної „трійки» і був прийнятий до восьмого класу школи № 4. Потім після школи вступив без іспитів до Ленінградського Військово-Механічного інституту. Та студентське життя тривало не довго - розпочалася Велика Вітчизняна війна. Дмитро Овсійович добровольцем одразу вирушив на фронт. Але і воювати довелося не довго. Вже в перший місяць військової служби йому довелося брати участь в тяжких боях, в яких і був тяжко поранений. Після госпіталю, а потім і по завершенню війни все своє життя він пропрацював в НДІ. За цей час встиг захистити кандидатську дисертацію, докторську, отримав звання професора. Мав багато державних нагород, зокрема за участь у Великій Вітчизняній війні нагороджений орденом „Червоної зірки», „Вітчизняної війни» - I ступеня, „За оборону Москви», за трудові досягнення нагороджений „За трудову доблесть», „За большие заслуги в развитии атомной промышленности, науки и техники, разработке, совершенствовании и испытании новых образцов термоядерного оружия». Крім того нагороджений орденом „Трудового Червоного Прапора», „Жовтневої революції»

Пам'яті Д.О.Шкоропада

Дмитро Овсійович завжди працював з великим ентузіазмом. До кожної справи ставився розсудливо і відповідально. І не дивлячись на свою зайнятість, Дмитро Овсійович весь свій вільний час займався вивченням та дослідженням історії рідного краю. Він мав можливість відвідувати і користуватися Московськими архівами і бібліотеками, що давало йому можливість знаходити унікальні документи з історії прилуцького краю. Дмитро Овсійович всі свої праці об'єднав у чотирьохтомник «История Прилук». Кожен том цієї праці висвітлює конкретний історичний період. Згодом вийшла брошура «Прилуччина», яка в більш стислому варіанті подає історію Прилук та Прилуччини, зокрема: При-

луччина за часів Київської Русі, період Визвольної війни 1648-1654рр., Прилуцький полк, як військово-адміністративна одиниця, соціально-економічний стан на Прилуччині у ХУШ ст., Прилуцький повіт у ХІХ ст., місто Прилуки ХІХ ст., охорона здоров'я, освіта на Прилуччині. Д.О.Шкоропад з О.А.Савоном є співавтором унікального видання «Прилуччина. Енциклопедичний довідник», яке є помічником кожному хто цікавиться історією рідного краю.

Справжнім «літописцем Прилуччини» можна назвати Дмитра Овсійовича Шкоропада. Завдяки його працям підготовлено велику кількість курсових, конкурсних, дипломних робіт. А, взагалі, гортаючи сторінки його видань, ніби поринаєш

в світ минулого, перед нами ніби на яву постає міцна прилуцька фортеця, а там де історична зона - стоять підводи, між якими вештаються козаки, із скарбниці виходить полковник, дзвонять дзвони тільки-но побудованого Спасо-Преображенського собору. Тепер тільки люльки, які увібрали в себе запах козацького тютюну, та праці Д.О.Шкоропада можуть нам нагадати та розповісти про славні та скрутні часи Приудайського краю.

Шкода, що Дмитру Овсійовичу не довелося дожити до свого 85-річного ювілею, адже скільки цікавого міг дослідити справжній «літописець Прилуччини». Світла пам'ять Дмитру Овсійовичу

Тетяна Зоць.

До Дня медичного працівника.

ЛІКАР

Лікар - найдивовижніша і найгуманніша професія у світі, оволодіти нею і стати визначним вдається справді тим, хто може віддати часточку душі, любові іншому. Хто з самого вашого дитинства і до похилого віку турбується про ваше здоров'я, дає надію і можливість життя. Ще на початку 18 століття сенат наказав у великих містах, «для польовання обывателей в их болезнях содержать лекарей». Через брак лікарів ці посади не завжди були зайняті, міськими лікарями призначались полкові лікарі, які через стан здоров'я та похилий вік не могли далі служити у війську.

Серед видатних лікарів 18 століття чільне місце займає і наш земляк - Євстах Федорович Звірака, який багато зробив для розвитку середньої і вищої медичної освіти в Росії і на Україні. Народився Є.Ф.Звірака у 1748 р. в с.Переволочна на Полтавщині в родині священника. Згодом вступив на навчання до Київської духовної семінарії, де крім обов'язкових предметів з успіхом вивчав німецьку і французьку мови, але допитливий юнак був далекий від того щоб як і батько стати церковнослужителем. Він хотів своїми знаннями прислужитись людям, тому у 1770 р. він їде до Петербургу і 31 серпня після здачі іспитів був зарахований до медичної школи при генеральному медичному шпиталі волонтером /тобто на власне утриман-

ня/. Захоплення науками і успішне навчання призвели до того, що вже через 5 місяців у січні 1771 р. отримав звання підлікаря і роботу у артилерійському кадетському корпусі.

Йшла російсько-турецька війна

1768 - 1774 рр. Страшна епідемія чуми охопила велику територію від Дунаю до Москви. Різка постала потреба у медичному персоналі, шпитальні школи готували медиків за прискороною програмою. В 1773 році Євстах Федорович здавши екзамен на звання лікаря був направлений у польову команду на Кавказьку лінію. Тут йому довелося приймати участь у бойових діях і боротися з чумою на Кубані.

По закінченні війни наш земляк вийшов у відставку і у 1776 р. за рахунок імператорського кабінету виїхав за кордон для написання докторської дисертації і вивчення землеробства за завданням кабінету. Живучи у Англії, навчався у Лондоні анатомії, хірургії і фізіології «у братів Гонтер», а «натуральної історії у доктора Соландера», потім підвищував знання у медицині у Единбургському університеті у професорів Коллена, Монро і інш. В літню пору вивчав практичне землеробство на англійських полях. У 1779 р. Є.Ф.Звірака у Шотландському університеті захистив дисертацію «О свойствах крови» і отримав звання доктора медицини і магістра словесних наук, потім ще біля 3 років удосконалював свої знання в Швейцарії, Франції і Німеччині.

У 1782 році був призначений на досить високу посаду-директора Економічної канцелярії Державної медичної колегії, але слабке здоров'я, часті хвороби змусили його піти у

(Продовження на 6 стор.)

ЛІКАР

відставку. Декілька років займався приватною практикою у Москві, потім переїхав на Україну у м. Борислав, щоб трохи поправити здоров'я.

30 січня 1794 р. Є. Ф. Звірака писав у Державну медичну колегію: «Нині живу в Бориславе без всякого дела и без надежды к пропитанию на старости. Здоровье уллучилось и имею крайнюю нужду служить». Він нагадує, що з початку 1794 р. Богоявленський /Миколаївський/ шпиталь перетворений на 2 шпиталі сухопутний і морський з окремими конторами і тому просить призначити його на докторську або штаблікарську посаду.

Треба сказати, що у другій половині XVIII ст. були висунуті проекти заснування університетів з медичними факультетами у Києві, Чернігові, Полтаві, Пензі. За планами Потьомкіна, в новому місті Катеринославі належало збудувати університет з хірургічною школою. Проте ці плани не було реалізовано. На Україні було відкрито лише медико-хірургічну школу у Єлисаветграді /тепер Кіровоград/, в якій велася підготовка лікарів для армії, що діяла на турецькому фронті. Школа була заснована у 1788 р. Для вик-

ладання було призначено докторів медицини і лікарів. В цей час Медична колегія направила Є. Ф. Звіраку професором хімії і медичної практики в медико-хірургічну школу. В 1797 р. школу було ліквідовано і наш земляк ще рік очолював шпиталь, а у 1798 р. був призначений лікарем у Миколаївський морський шпиталь. Крім шпитальних справ, новий лікар повинен був вирішувати і всі питання які відносились до морської медицини і медичного обслуговування Чорноморського флоту.

У 1800 р. була проведена послідо-юча реформа прикордонної карантинної служби і затверджені нові медичні штатні посади. У Дубоссарському прикордонному карантині на Дністрі була введена посада лікаря. 2 вересня 1800 р. її зайняв Є. Ф. Звірака, де і пропрацював 16 років, докладаючи немало зусиль, знань і досвіду для удосконалення карантинної служби і запобіганню попередженню і занесення в країну інфекційних хвороб. Об'єм роботи значно збільшився в період військових дій 1806 -1812 рр. і в часи епідемії чуми. Коли у 1812 р. чума зайнялась у

Одесі, херсонський губернатор Рішельє включив Євстаха Федоровича у комісію і запросив його в Одесу для боротьби з чумою. За великі заслуги та удосконалення карантинної служби і віддану боротьбу з епідемією йому було присвоєно чин статського радника.

Після закінчення російсько-турецької війни була створена Бессарабська область і з 21 жовтня 1816 р. інспектором лікарської управи області був призначений Є. Ф. Звірака.

Велику увагу приділяв новий інспектор і розширенню аптек, кожного року складав медикогеографічні звіти, забезпечував лікарів медичною літературою і інструментами, постійно контролював проведення профілактичних щеплень проти віспи.

«Светя другим - сгораю сам» - ці слова видатного голландського медика Ван Тьюльпа, які стали гаслом лікарів, якнайкраще говорять про життя нашого земляка, його відданість своєму обов'язку і покликанню. 29 квітня 1829 р. видатний лікар Є. Ф. Звірака помер у м. Кишиневі.

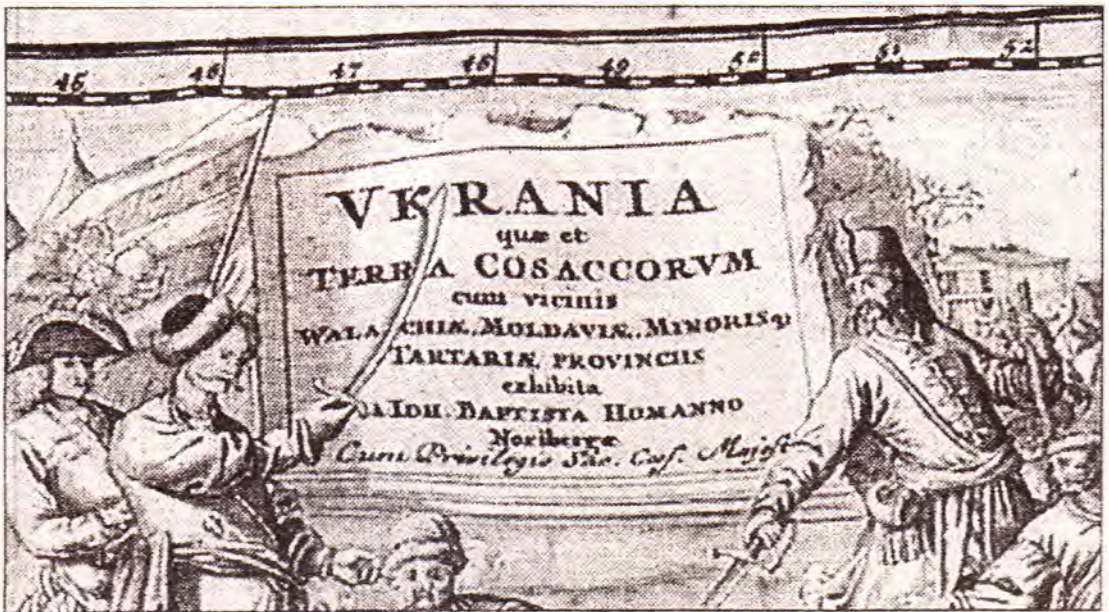
Тетяна Іващенко.

Козацькі реліквії у Швеції

У цьому році виповнюється 300 років українсько-шведського військово-політичного союзу, який уклали гетьман Іван Мазепа та король Карл XII. І досить символічно, що завдяки новим історичним дослідженням українського вченого Юрія Савчука, який вже не один рік працює в архівах і запасниках Швеції, нещодавно віднайдено чимало рідкісних реліквій козацької доби.

● Символ гетьманської влади Пилипа Орлика зберігається в бібліотеці м. Лінчопінг (Швеція).

● Виявляється, кумами українського гетьмана Пилипа Орлика були європейські монархи шведський

король Карл XII і король польський - Станіслав I. Вони хрестили гетьманську доньку. Принаймні так стверджують шведські дослідники української історії.

● Найдавніша намальована мапа українських земель 1650 року, яка тоді називалася „terra kozakorum» і переводиться як „земля козацька», зберігається у Військовому

архіві Швеції, її кольори й досі добре збереглися.

● У Військовому архіві Швеції зберігається мапа військового табору Карла XII в Бендерах, куди він відступив після поразки в Полтавській битві. На ній можна розгледіти, де мешкав шведський король і де Андрій Войнаровський - небіж Івана Мазепи.

До міжнародного дня захисту дітей

Дітей без батьків не буває

Наші діти не уявляють своє життя без батьків. І в цьому їх особисте природне щастя.

...Ось декілька рядків із учнівського твору-роздуму: „Ми з сестричкою маємо багато друзів. Часто ми разом граємось у дворі. А в сусідньому будинку живе хлопчик, у якого нема тата. Він часто буває сумний, коли всім нам весело. Нещодавно я йому подарував дерев'яного коника. Як він зрадів! Як добре, що в мене є тато, мама, весела маленька сест-

ричка...»

Отже, діти вбачають своє щастя в родині, друзях. Наші хлопчачки і дівчата живуть в красивих містах, чудових селах. Кожен день, прокидаючись, бачать маму і тата, радіють сонцю, квітучим садкам, усмішкам друзів. Нехай же всі наші діти й внучата ростуть здоровими і щасливими!

*Дітей без батьків не буває,
А значить немає й сиріт.*

*Господь — Він про кожного дбає
Про весь християнський свій рід.*

*Піклується завжди про діток —
Бо це найсолодший наш плід —
Були, щоб обуті й одіті,
Здорові і ситі як слід.*

*Щоб очі не пахли сльозами,
А думи були не сумні.
Жили щоб і тато і мама,
Лунали дитячі пісні*

*Хай доля ж веселкою лине.
Від світлих небесних воріт.
- Кохана моя Україно,
Дітей вбережи від сирітств!*

*Хай зовсім не буде сиріт!
Господь Хай про всіх не забуде...*

Ода земляку

(присвячується відкриттю пам'ятника народному артисту України Миколі Федоровичу Яковченку)

Одне з найбільших диво-див
Зібрало нас усіх довкола —
Сьогодні в пам'яті ожив
Наш сміхотворець — Дід Микола.

Серед лугів і буйних трав.
Де тихий Удай, чисте небо,
Роками дух його витав,
Збирав усіх навколо себе.

... Ось він з'явився — і здалось
Здійнявся сміх під небесами.
Це наш Яковченко — не хтось
Прийшов і сів сьогодні з нами.

Здається встане він з колін
І скаже з цього ось порога:
- Низькій від мене вам уклін,
А Юрі Коптеву — від Бога!

Допоки жив — я все віддав
Моєму рідному народу.
На сцені плакав, реготав,
Така в душі була природа...

Прилуки — це свята земля.
І не забудеться ніколи
Великий, славний наш земляк
Артист Яковченко Микола!

БІЛЯ БУДИНКУ ОЛЕГА КОШОВОГО

Тут вишні одягнулись в самоцвіт,
Будинок білий дивиться на луки.
І образ твій вкарбований в граніт,
Постава горда і юначі руки.

Сьогодні двір твій квітами розцвів,
А ти стоїш і дивишся на місто.
В мовчанні слухаєш пташиний спів,
Що, мов хорал, нуртує урочисто.

...Блукали в цих кімнатах тихі сни,
І пісенька звучала колискова.

І ніби подих ранньої весни,
Олега вперше вимовлене слово.

Я уявляю той далекий рік,
Як на світанку ти рушав в дорогу.
Прощаючись, тобі через поріг,
Верба плакуча кланялась у ноги.

Дивлюсь на дім, і згадую в цей час
Свого героя, сина мого міста,
Чий образ зберігається у нас
Назавжди - як вода в криниці — чистим.

ПТАШИНІ ГОЛОСИ

Птахи ведуть активний спосіб життя в усі пори року і їхнє різноголосе щебетання можна почути всюди. Необізнаній людині здається, що в лісі всі птахи безугавно і безтурботно співають. Насправді ж у них, як і в інших тварин, є сила-силенна способів спілкування. Вони спілкуються за допомогою своїх, лише їм притаманних засобів - звуків, рух, поз. Є в них також мова барв, а в деяких - і запахів. На першому місці в цьому багатому арсеналі стоїть, безперечно, мова звуків. Це дозволяє птахам, не бачачи один одного, передавати різні сигнали на великій відстані.

Деякі види птахів можуть використовувати як сигнали сотні різних звуків. Їх можна умовно поділити на дві групи - закличні і захисні.

Серед закличних сигналів особливе місце займає видовий закличний крик. Це своєрідний позивний даного виду. За допомогою його птах передає інформацію іншим особинам свого виду.

Дуже цікава ще одна пташина пісня - демонстративна. Її ми чуємо лише під час розмноження, точніше - на початку цього періоду. Завдання цієї пісні - привернути увагу самочки й попередити інших самців про те, що ця ділянка, зайнята.

Різноманітний спів у горобиних птахів. За своє мистецтво

більшість птахів цього ряду одержала назву співочих. Це вівчарки й славки, дрозди й ластівки, сорокопуди й королики, синиці,

Повзики, вівсянки.

Пташині пісні дуже відрізняються один від одного. У декого вони спадкові. Так, вівсянки, зозулі, дятли, голуби, тетеруки, глухари одержують у спадок готову одноманітну пісню.

В інших птахів складніше. Вони мають уроджену здатність співати, а от що і як співати - цього їм треба навчитися у дорослих птахів цього виду. Таку «школу» проходять шпаки, зяблики, дрозди, чечевички та інші птахи ряду горобиних.

Розібратись в розмаїтті пташиних сигналів не завжди буває просто. Досить часто один і той са-

мий сигнал може мати різне значення. Птахи користуються сигналами вміло. Несучи різне смислове навантаження, той самий сигнал викликає різну, але завжди доречну, а значить - правильну поведінку.

Останнім часом значно зросла цікавість до пташиних голосів. Люди навчилися фіксувати їх - записувати на магнітофон. Деякі любителі займаються навіть колекціонуванням пташиних голосів.

Пташині голоси мають і практичне застосування. Нині всі найбільші аеропорти світу мають у своєму розпорядженні так звану орнітологічну службу. Вона веде систематичні спостереження за скуп-

ченням птахів, поблизу аеродромів, їхньою поведінкою і, в разі потреби, відлякує пернатих, щоб уникнути зіткнення з ними літаків. Для цього гучно відтворюється крик птахів, які намірилися оселитися неподалік чи зібралися під час прольоту літака. Такий метод вже попередив чимало авіаційних катастроф.

Вчені мріють про створення пташиного словника. Це нелегка справа-адже в природі є понад 8500 видів птахів, і в кожного - своя мова. І навіть, свої діалекти. Вчені прагнуть розгадати хоч кілька загадок крилатих. В цьому може допомогти прогулянка до зеленого царства не по здобич, а по красу і секрети природи.

Ольга Степаненко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Красназавчій музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк Обсяг 1 друк. аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 582 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 7 (133)

Липень 2008 року

**В цьому місяці:
10 липня (1933) -**

народилася Катерина Семенівна Каращук -
заслужений майстер народної творчості України.

«Ця жінка вишиває нашу землю ...»

*Ця жінка вишиває нашу
землю:*

*Барвінок стеле, сіє маків
цвіт...*

*Ця жінка вишиває свою
долю -*

*Червона гладь і чорна
обнялись...*

Серед великої кількості особистостей які своєю працею прославили наш край є заслужений майстер народної творчості України Каращук Катерина Семенівна. Її вишиті рушники, сорочки, серветки, сукні розкривають всю багатогранність душі українського народу. Його характер, уявлення, традиції та звичаї.

Народилась вона 10 липня 1933 року в с. Вересоч Куликівського району Чернігівської області. Багатодітна родина Катерини Семенівни жила бідно. Батьки працювали в колгоспі. Як і більшість населення України її родину не обминув страш-

ний голодомор 1932-1933 років. Голодною смертю в 33-му по-материнській лінії померли дідусь Іван та бабуся Ганна. Хоч і не пам'ятає вона їх, оскільки була лише немовлям, але пам'ять про предків береже свято.

Дитячі та підліткові роки Катерини Семенівни проходили в рідному селі. Чарівність природи з її великою гамою кольорів завжди привертала увагу маленької дівчинки. І всю цю красу вона намагалась перенести на папір фарбами. Так, саме живопис був першим захопленням майбутньої майстрині. А допомагав дівчинці розвинути таланти художника її рідний дядько художник - самоучка Данило.

Після закінчення школи вона вступила до Київського училища прикладного мистецтва. Саме там, навчаючись на вишивальному відділенні, Катерина Семенівна вдосконалює май-

(Продовження на 2 стор.)

Заслуженій майстрині народної творчості України Карашук Катерині Семенівні - 75

стерність живопису і вишивки. „Творче студентське життя було цікаве. - згадує майстриня, - запам'ятались хороші вчителі: Н. Танашева, І. Лисенко - викладачі живопису, О. Кулик - викладач практики ручної вишивки, П. Глущенко - викладач петриківського розпису. Ми вивчали графіку, набійку, історію костюмів, історію стилів, машинне вишивання, крій та моде-

тавки. Трудячись на фабриці Карашук К.С. мала можливість відвідати з творчими відрядженнями різні міста Радянського Союзу. Вона побувала в Ленінграді, Ризі, Мінську, Кишиневі, Тбілісі, Ташкенті, Вільнюсі та ін.

Після виходу на заслужений відпочинок Катерина Семенівна весь вільний час почала приділяти народній вишивці. Відшліфо-

«Лілея» створений на честь К. Білокур, „Садок вишневий коло хати» - Т. Шевченку. Є також роботи, які присвячені трагічним подіям в історії нашої держави - це рушники „Біль Чорнобиля» та „Ягідки в голодовку». Чимало вишиванок майстриня залюбки дарує людям. Її роботи можна побачити, як у приватних зібраннях, так і в музеях Прилук, Ніжина,

кового мистецтва в сучасному одязі» (1990р.), „Перлини душі» (1992р.), „Барви Придесення» (1993р.). Потрібно відмітити, що у 1997 році представлений нею рушник на виставці-конкурсі в Києві був визнаний найкращим в Україні. В 2001 році Карашук К.С. присвоєно почесне звання «Заслужений майстер народної творчості України».

Прошло чимало часу, коли можна було бачити, як у кожній українській хаті висіли рушники чи то на покуті, чи то над вікнами, чи то лежали на столі під святим хлібом. Хоч і не прикрашаємо ми сьогодні рушниками своє помешкання, але мистецтво вишивки захоплює нас і сьогодні. Прекрасні вишиванки Катерини Семенівни надихають молоде покоління на творчу роботу. Однією з учениць майстрині є вчитель трудового навчання гімназії №5 Подунай Оксана Анатолівна, яка поступово, крок за кроком, оновлює майстерність народної вишивки.

У своєму щоденнику Катерина Семенівна пише: „Вишивка-це радісне мистецтво і радісна праця над її створенням. Скільки поезії, творчих таємниць у праці майстрів-вишивальниць на вечорницях, досвітках або самотині, як у мене.» Вишиванки Катерини Семенівни - це піднесений світ краси і фантазії, поетичного осмислення природи, світ думок, почуттів та образів, що своїм корінням сягають далекого минулого.

Цього року в липні місяці виповнюється 75 років з дня народження видатної майстрині Карашук Катерині Семенівні. З цього приводу в бібліотеці ім. Л. Забашти відкрита виставка її вишиваних та художніх робіт під назвою „Закохана у квіти». Тож ласкаво запрошуємо на виставку всіх, хто цікавиться і шанує народну вишивку. А Катерині Семенівні хоча побажати міцного здоров'я, творчої наснаги та довгих-довгих років життя!

Ірина Біленко

Рушники:

«Хуртовина», «Тваринний світ», «Не забудьте пом'янути»

лювання одягу та ін. Поряд із навчанням в аудиторіях ходили на етюди на схили Дніпра, часто бували в музеях столиці, робили замальовки народних орнаментів.»

По закінченні училища майстриня працювала художником на Решетилівській фабриці художніх виробів. У 1963 році переїхала в місто Прилуки, де влаштувалась на панчішну фабрику на ту ж посаду і трудилась на ній майже до пенсії. Працюючи на фабриці Катерина Семенівна брала активну участь у громадському житті підприємства: була членом редколегії стінгазети „В'язальниця», приймала участь у самодіяльному хорі, організувала вис-

ване вміння створювати на полотні різноманітні плевтива: геометричні, рослинні та тваринні орнаменти сьогодні захоплюють кожного, хто споглядає вишивані роботи майстрині. У своїх вишиванках вона захопано пестить кожну зірочку, кожну гілочку й листочок, кожен квіточок й пташину. Її політ фантазії збирає їх у дивовижну пляду, а руки з любов'ю переносять уявлене на полотно. І все створене стає настільки впорядкованим і довершеним, що зачаровує своєю красою й майстерністю виконання. Багато вишитих робіт Катерина Семенівна присвячує видатним українцям. Так, рушник «Дерево-пісня» присвячений Р. Кириченко,

Канева. Цікава виставка її вишиваних робіт у нашому місті відбулась у 1988 році й проходила в приміщенні колишньої виставкової зали краєзнавчого музею (Миколаївська церква). Катерина Семенівна пригадує, як після відкриття виставки художник В. Карась сказав: «Тебе чекає велике майбутнє». Персональні виставки її робіт проходили також у Гомелі, Козельці, Новгород-Сіверському, Києві, Сосниці.

За велику майстерність у вишивці Катерину Семенівну у 1991 році прийняли у члени Національної Спільноти народних майстрів України. Вона є також дипломантом всеукраїнських виставок: „Традиції українського декоративно-ужит-

Вирішальна битва II світової війни

Влітку 1943 року на просторах Середньо-Руської рівнини розгорнулася одна з найбільших битв Другої світової війни, яка ввійшла в історію під назвою Курська битва. Майбутня операція у німців отримала назву «Цитадель». Ця назва за поясненням західнонімецького історика Герлітца, означає гігантський наступ на «последний оплот русских». П'ятдесят днів тривала страшна боротьба на землі і в небі. Два мільйони чоловік приймало участь в ній з обох сторін. Ворог довів тут концентрацію техніки до небаченої величини: 10000 гармат 3000 танків і самохідок, 2000 літаків - три чверті всієї авіації, яка діяла на радянсько - німецькому фронті.

Німецьке командування ретельно готувалося до цієї битви. Характер місцевості, розташування німецьких військ, яке виникло після Сталінграду, підказували ворогу можливість здійснення тут великої операції.

Зрізати Курський виступ, втягнути в нього основні сили Радянської Армії і розкришити їх там - все це ставало в уяві Гітлера тільки прелюдією. А потім - вільний, невпинний вже вихід на лінію Волги, крах Росії. В ніч перед виступом Гітлер звернувся до своїх військ з наказом: «Вы должны знать, что от успеха этого сражения зависит все». О п'ятій години 30 хвилин ранку 5 липня на позиції Центрального, а через 30 хвилин - Воронежського фронтів радянських військ, ринули маси фашистських танків, підтримувані авіацією та артилерією. На вузьких ділянках проти військ Центрального фронту діяло до 1200 танків, проти Воронежського 1500. Фашистська авіація протягом першого дня бою зробила 2313 вильотів. На півночі ворог спробував прорвати радянський фронт, вводючи в бій одночасно до 500 танків. Основний удар тут прийняли війська 13-ї, лівого флангу 48-ї і правого флангу 70-ї армій під командуванням М.П.Пухова, П.Л.Романенка і І.В.Галаніна. На півдні до 700 танків відбірних есесівських дивізій «Мертва голова», «Адольф Гітлер», «Рейх» і «Вікінг» наступали на 6-ту, 7-му гвардійські і 1-шу танкову армії генералів і.М.Чистякова, М.С.Шумилова і М.Ю.Катукова.

Вже в перший день наступу помітився зрив планів фашистського командування, настільки був сильним опір радянських військ, а німецькі

частини зазнавали великих втрат. Бажаних успіхів противнику не приніс і другий день. Радянські воїни стояли непохитно. Ворог відчував перевагу радянської авіації, що завдавала йому нищівних ударів.

Героїзм радянських воїнів зірвав наступ гітлерівських військ. До 10 липня ціною величезних втрат фашистам вдалося вклинитися в оборону радянських військ лише на 30 км, але ворог зазнавши невдачі під Обоянню, не втрачав надії добитися успіху і завдав удару позиції радянських військ в районі с.Прохорівки. Ранком 12 липня відбулась одна з найбільших в історії танкових битв біля невеличкого села в смертельній битві зіткнулися дві танкові армади. Це була найбільша танкова битва в Другій світовій війні.

Від пострілів гармат, ревіння літаків, скреготу гусениць танків здригалася земля і повітря. Полум'я і дим застелили поле бою. Наші танкісти, увірвавшись у бойові порядки ворожих танків знищували «тигрів». Закінчилась ще одна спроба німців прорватись до Прохорівки. З 12 липня почався новий етап битви, наші війська перейшли в широкий контрнаступ. Після могутньої авіаційної і артпідготовки на орловському напрямку перейшли в наступ війська Західного та Брянського фронтів. 15 липня почався наступ правого крила Центрального фронту, цей наступ був підтриманий на Белгородсько-Харківському напрямі.

17 липня розпочали наступ війська Південно - Західного та Південного фронтів.

З серпня війська Воронежського, Степового та частина військ Південно-Західного фронтів також перейшли у наступ. 5 серпня-визволені м.Белгород і м.Орел, а ввечері Москва вперше салютувала переможцям.

Вирішальна битва II світової війни

На 18 серпня війська Брянського і західного фронтів просунулися на захід до 150 км. Орловський плацдарм було ліквідовано. Проте ворог чинив опір. Активні наступальні дії на харківському напрямку продовжували війська Степового фронту. На кінець дня 23 серпня армії Воронежського і Степового фронтів очистили від ворога весь Белгородсько-Харківський плацдарм, зайнявши вигідні позиції для розвитку загального наступу на Дніпро і південь Лівобережної України. З визволенням Харкова Курська битва була завершена.

У Курській битві з обох сторін

взяли участь понад 4 млн. солдатів і офіцерів, більше 69 тис. гармат і мінометів, близько 13 тис. танків і гармат, до 12 тис. бойових літаків. Протягом 50 днів радянські війська розгромили 30 відбірних фашистських дивізій, великих втрат зазнали танкові сили противника, було знищено, поранено і взято у полон 500 тис. ворожих солдатів і офіцерів.

У жорстоких боях на Курській дузі стійкість і відвагу проявили і наші прилучали, серед яких: майор Капленко Іван Степанович, лейтенанти: Ананко Анатолій Опанасович, Ляшенко Іван Іванович, Галич Григорій Михайлович, Афанасьєв Георгій Пет-

рович, Кондратенко Микола Давидович, танкіст Конєв Дмитро Васильович, ст.сержант Шовкун Сергій Гордійович, авіатехнік Кукса Іван Васильович, рядовий – телеграфіст Жиленко Костянтин Петрович, підполковники: Корчмін Анатолій Федорович, Полторацький Олександр Якович і ще багато прилучан. За свої бойові подвиги вони відзначені урядовими нагородами.

Перемога під Курськом показала світові, що гітлерівську Німеччину поставлено перед крахом, а наші бійці проявляючи неабиякий героїзм, спроможні вигнати ворога з рідної землі.

Тетяна Іващенко.

«Забуттю не підлягає»

Віками Україну називали „житницею Європи» - саме через плодючість її чорнозему, що зробив її унікальним місцем на планеті. Та антилюдська система довела народ цієї землі до канібалізму. Найродючіша земля на світі стала могилою мільйонів. Шляхом Голодомору система намагалася відібрати в людини не тільки їжу, а й сенс самого існування, сенс народження. Голодомор був спрямований на те, аби „виродити» з України українців, викоринити будь-яке почуття приналежності до тисячолітнього світу етнічних цінностей українського народу, цінностей власне людини: до родини, до дому, до традицій, до рідної землі.

З часу незалежності України історія цього геноциду вже достатньо вивчена. Та стоїмо перед складною проблемою - скільки їх було, наших з вами земляків, прадавніх хлібо-

робів, приречених на смертні торттури голодом? На сьогодні це питання вирішується на державному рівні. Згідно указу Президента України від 28.03.2007 року „Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років» та „Про створення книг пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років» і „Складання єдиного списку постраждалих від Голодомору 1932-1933 років» розпочата активна пошукова робота по виявленню свідків та жертв Голодомору як по місту так і по селах району. В минулому році (2007р.) всіма культурно-освітніми закладами міста була проведена велика робота по виконанню вище згаданого наказу. Були виявлені страшні факти життя наших прилучан в період 1932-1934 років

Працівники Прилуцького краєзнавчого музею вже не один рік збирають свідчення

про голод 1932-1933 років та складають списки жертв Голодомору. Готується інформаційний збірник про Голодомор у Прилуках, до якого увійдуть документи, фото, література, що засвідчують голод в нашому місті.

За останній період в школах міста працівниками музею було представлено пересувну виставку „Забуттю не підлягає» разом з роботами прилуцького художника В.Л. Могилевського та проведено 25 уроків на тему „Голодомор на Прилуччині». Молодь виявляє інтерес та небайдужість до подій голодного лихоліття 1932-1933 років.

Українському суспільству було фактично не тільки заборонено згадувати події 1932-1933 рр. - йому було заборонено оплакувати своїх мертвих. Події 1932-1933 років забуттю не підлягають їх, навіть, важко уявити.

Тетяна Зоць.

ТАКЕ НЕ ЗАБУВАЄТЬСЯ !

Є дати, числа, цифри, які назавжди ввійшли в пам'ять людей, стали незабутніми 22 червня - найдовший літній день, який у 1941 році був затьмарений хмарами, що прийшли з Заходу.

Рівно 30 днів боровся безсмертний Брестський гарнізон, напружуючи до останнього подиху свої сили.

1418 днів ввійшли в історію, як найважчі, напружені дні в житті країни.

Біля 30 мільйонів людей забрала війна

9 травня 1945 року - найрадісніша, найяскравіша дата, осяяна салютом Перемоги.

67 років минуло з тих незабутніх днів

*Последние минуты тишины...
Начало векопамятной войны
В календаре он самый длинный день
И самый горький в памяти людей*

*Народ не верил слухам о войне.
А Брест уже радировал стране:
- Я крепость! Я держусь! Я бой веду!
Ни шагу я назад не отойду.*

*Когда фашизм свой острый зуб
вонзил.
Не верил, что у русских хватит сил
Не думал он, что будет наш солдат
Полотнища со свастикой топтать.*

Судьба страны вписалась в эти дни.

Весь мир тогда узнал, что мы одни

*Смогли врага коварного избить,
Сумели выстоять и победить!*

Но сколько ран душевных от войны!

К солдатам до сих пор приходят сны...

А сколько вдов осталось и сирот?

Такого не забудет наш народ.

*...И снова вспоминается она,
Планетой всей проклятая война.
И, переживший горе человек,
Запомнит цифры страшные навек.*

Микола Дробот.

**Вірш присвячений відомому прилуцькому художнику
Усову Едуарду Прокоповичу**

Усову

Ти знаєш... А мені болить сумління
За те життя, що згублене в віках,
І за твою зорю, що стала тінню
Посмертних сліз в Лукавого очах
Ти малював безкрайність просторову
За ґратами безжального табу
Лісів осінніх чув тремтливую мову
Волів краси, - скіптяпливу трубу
Латав Ти білими шматками снігу,
Змужнілі риси змучених жінок
Ти гладив пензлем стоплюючи кригу
В зіницях їхніх...

Та не сховав. Знайшли. Взяли одну.
До другої пильніше придивились...
За третьою - зняли рентген з душі
Полотна в щирості комусь відкрились,
А хтось затиснув заздрості кліщі
І кров'ю потекли безчестя води.

Спиртним напоєм - хвилі гіркоти
Ти в язем став системи...
І свободи Ти не пізнав...
Судилося сплвити
Твоєму віку...
Геній твій завадой
В дорозі до „Заслуженого» став
Комусь... Так, геній - також вада...

Ти вмер за геній... А тепер...
Повстав...?

Літ своїх думок
Спинав мазками, зоставляв в полотнах.
У трави йшов спирався на стіну
Ховав свій геній від очей голодних

Орися Григоренко.

3 історії моєї родини

Я люблю Україну, рідне місто. Хочу глибоко знати історію і займатися дослідницькою роботою. Побувала на екскурсіях в Полтаві, Києві, Чернігові, Батурині і зрозуміла - як мало я ще знаю! Але знаю напевно, що вивчати історію треба починати з вивчення свого роду, сім'ї.

Я маю гарну, згуртовану і дружню родину. В нашій сім'ї тече слов'янська кров. Є в ній українські, російські і білоруські корені. Але всі ми вважаємо себе українцями, любимо все українське: мову, традиції, свята, культуру. Найшановнішою людиною в нашій родині є моя прабабуся - Колочко Марія Петрівна.

Народилася вона 22 грудня 1929 року в сім'ї селян, в селі Голубівка Прилуцького району.

Усі страхіття голоду, війни, усі людські страждання дісталися на її долю. В сім'ї з п'яťох дітей вона була наймолодшою. Під час голодомору 1933 року помер батько Петро і двоє братів Костик і Ваня. Батька прабабуся не пам'ятає, але пам'ятає тільки його кишеньковий годинник, який він вішав на стіну. На той час важко було вижити, їли квіти акації, калачики, макуху. Двічі тяжко хворіла, ледь не померла, мама їй навіть сорочку на смерть вишила.

В сім років пішла до школи, але закінчила всього чотири класи, бо почалася війна. Вона назавжди запам'ятала жах війни - як фашисти прийшли до села, де мешкала прабабуся, зібрали деяких жителів у стару хату, зачинили двері і підпалили... Усіх хто спробував якось вибратись, наздоганяла автоматна черга.

В десять років почала працювати в колгоспі, ходила біля машини відбираючи зерно, взимку сніг відкидала. В 1944-у захворіла на тиф, її мама Секліта кіломет-

ри подолала в пошуках ліків, які і врятували її. Але слабку, після хвороби її направили в Рудівку на аеродром відкидати сніг, та поїхала за неї мама. А потім на меблевий комбінат у Прилуки. Але сільська вчителька не відпустила її, сказавши, що їй потрібно йти до школи вчитися, а не працювати. Вона й не пішла на роботу, за що її в чотирнадцятилітньому віці заарештували, назвали «дезертиром» і під конвоєм пішки повели до Прилук у в'язницю. Скільки гірких дитячих сліз впало на тому шляху довжиною більш ніж 10 кілометрів. А скільки страху натерпіла ся провівши ніч в темниці. А вранці дізнавшись, що вона неповнолітня, завдяки прокурору, який мовив: «Дітьми тюрми набивають, а інші медом відкупляються» - відпустили.

В 45-у не доживши до перемоги 3 дні загинув брат Вася. Колочко Василь Петрович кавалер двох орденів Червоного прапора, двох орденів Червоної зірки, посмертно нагороджений орденом Вітчизняної війни першого ступені, капітан Радянської армії, був справжнім героєм, гордістю і надією для сім'ї і села.

В 47-у знову голод. Врятувалися гнилою картоплею, яка зберігалася довгі роки за селом в кагатах. Отаке тяжке дитинство було в моєї прабабусі. Вдома було хазяйство, городи, годувала домашніх птахів, прибирала за тваринами, мила підлогу, підмітала подвір'я. Вона з дитинства жаліла свою матір, як трохи подорослішала виходила у колгосп і за маму відпрацьовувала її години. Моя прапрабабуся Колонко Секліта Михайлівна була дуже талановитою ткалею, гарно вишивала скатертини, рушники, картини. Скільки ночей вона не доспала, скільки всього наткала, надбала, але як вона говорила - «Голо-

довка все забрала». Все добро пішло на харчі для дітей. Всім ремеслам навчила й свою доньку.

В двадцять років вийшла заміж, народила доньку Тоню - мою бабусю. Так склалася доля, що ростила і виховувала сама. Вже в 60-і роки сама відбудувала гарну хату, мала добре і велике господарство. Вона дуже любить квіти. Її подвір'я завжди було справжнім раєм з квітів.

В 55 років пішла на заслужений відпочинок. Виховала і виростила двох онуків, діждала трьох правнуків.

Багато є гарних людей, але таких, як моя прабабуся нема. Хочеться низько вклонитися їй, цілувати її руки. Зараз вона живе разом з моєю бабусею Тонею, весь час про нас думає, непокоїться за нас, за нас молиться.

Дуже добре, що я і мої друзі не знаємо, що таке макуха, млинці з гнилої картоплі, і живемо під мирним небом. Ми живемо з батьками, які нас опікують. Маємо змогу вчитися, розважатися, їсти багато смачних речей. Я слухаю прабабусю, читаю книжки про дітей і їх нелегке життя під час війни і мені дуже їх шкода. Я дуже вдячна батькам, державі за своє мирне та щасливе дитинство.

Ми не Великі українці, в нашій родині нема відомих людей, президентів, міністрів, депутатів, але ми просто Українці, ми любимо свою державу, свою мову, свої традиції. Мої рідні як могли так і робили свій вклад у розвиток України, своєю працею і вмінням допомагали країні у її розвитку і збереженню її незалежності. Я теж постараюсь внести і свій вклад у розвитку Української державності. Я люблю свою сім'ю і свою країну.

*Юлія Зотікова, учениця
6-го класу ЗОШ I-III ст. № 9*

Липень

Липень, який називають маківкою літа і всього року, найтепліший місяць в Україні. Він щедро поїть землю дощами, місячна кількість опадів найбільша за рік. І не дивно, що за такої дощової і теплої пори у лісі найбагатший урожай грибів.

Щедрий цей місяць також на ягоди, липовий цвіт, запашний мед.

У липні ароматно квітують не тільки липи, а й гречка, іван-чай, буркун. Але і ке на початку місяця заговкає зозуля, останні колінця доспівають вівчарики, горихвістки. Та ще будуть радувати нас трелі жайворонка і веселі посвистування синичок.

Особливо велика радість приходить до нас на Івана Купала — давнє язичницьке свято краси і молодості. Свято самоочищення сонцем і водою, зеленою природою.

Цієї ночі молодь водить кола біля обрядових багать на левадах, берегах річок та озер або на пагорбах у полі. Надвечір, до появи першої зорі, розпалювали купальські вогні, а потім попарно пегестри-

бували через них, щоб набратися очищувальної сили, позбутися хвороб, злих чарів і безплідності. Тут же, збираючи цілющі трави (шукали в першу чергу цвіт папороті), дівчата плели вінки, кидали їх на воду і ворожили про своє майбутнє.

Широке поширення в Україні має також прикрашання купальського дерева, так звані купальські хрести, оздоблені польовими і луговими квітами. Особливим попиту цієї ночі користується любисток і барвінок.

12 липня — Петра й Павла. Петрівка — розпал літа. Свято сонця. Петрове діло — жито зажинати. Останнє свято перед жнивими пройняте вірою у сприяння хліборобам. До нього приурочено чимало селянських звичаїв, повір'їв, прикмет. Після посту, що почався в понеділок другого після Трійці тижня, вдавалися до розговіння. Тещі пригощали зятів спеціально приготованим сиром, а зяті саме їм приділяли найбільше уваги з-поміж усіх рідних та знайомих.

Петро — покровитель ланів. Петрові зірничі хліба визорюють. Петро з молоком, а Ілля — з калачем. Якщо зозуля перестала кувати за тиждень до Петрового дня, то й зима буде за тиждень-два до Різдва-ного заговіння, якщо ж після — зима встановиться через такий же час після заговіння на Пилипівку.

А ще липень — місяць активного збору лікарських трав. Народні лікарі радять це робити до схід сонця, відразу ж після випадання роси. Сушити треба у тіні, в приміщенні, яке добре провітрюється, але без протягів, щоб не вивітрились з трав цінні лікарські речовини. А ще краще відразу ж після сушіння здавати їх до Аптеки народних ліків.

Липень — це справжня літня казка. Якщо не прогавити цю казку, вона віддячить вам дарами природи, радістю і здоров'ям.

Цікаво, що...

• У 1913 році в Прилуках зародився футбол. В 1914 році вже нараховувалось 4 команди. Назва однієї з них „Кречеть».

• В газеті «Прилуцький голос» за 1914, 1915 роки читаємо:

а) «22 червня у дворі родини Олександровичів відбулось урочисте закладання будівлі електричної станції»;

б) «11 лютого зранку, після пройденого дощу,» извєстная вь городь лужа подь именемь Муховца» вийшла із берегів й затопила частину Садової вулиці. Жителі деяких будинків, затоплених водою, переселились до сусідів, а по Садовій вулиці плавали 2 лодки які перевозили людей. За цю послугу вони брали 2 к. з людини»;

в) «В с. Гінці, Полтавської губернії, під час археологічних розкопок знайдено 25 мамонтів, які лежали в одній кучі бивнями вверх.»;

г) «У неділю 7- червня , в 3 год 40 хв. дня розпочались велосипедні перегони, влаштовані групою спортсменів-велосипедистів за ініціативою П.А.Ярмака і Ю.І. Янкевича. Приймають участь 9 чол. поділених на 3 групи. Заїзди на дистанції : 1,5 версти і 1 верста, а також деякі учасники приймали участь у фігурній їзді»;

д) «Міська дума заборонила торгівлю горілкою і пивом в Прилуках назавжди, скрізь, допускаючи лише торгівлю натуральними виноградними винами, при умовах, які забезпечать тверезість населення і з прийняттям жорстких мір проти фальсифікації вин.»

КРИЛАТІ БАРОМЕТРИ

Погода в значній мірі впливає на життя людей. Слухаючи прогноз погоди, ми плануємо подорожі, поїздки в ті чи інші місця. Від змін в навколишньому середовищі залежить самопочуття людини. Від погодних умов в значній мірі залежить і життя птахів. На протязі століть, взаємодіючи з природою, постійно знаходячись в атмосфері, птахи відчували всі зміни, які в ній проходять. Це проявляються в їх поведінці, піснях. Вони прекрасні синоптики. В народі є дуже вірна прикмета: ластівки літають високо - на хорошу погоду, низько - на дощ. Іволга в сонячну погоду видає звуки, які нагадують мелодію флейти, а перед погіршенням погоди - пронизливо кричить.

Дуже багато прикмет пов'язано з поведінкою горобців. В хорошу погоду вони дуже веселі, рухливі. Якщо горобці збираються зграйками на землі, стають в'ялими, сидить настобурчившись, те скоріе буде дощ. Про соловейка в наряді так кажуть: «Соловейко всю ніч співає - перед хорошою дниною».

Великий строкатий дятел провіщає перемену погоди своїм бара-

банним стуком. Якщо дятел стукає весною, те це пов'язане з весняним збудженням птаха. А якщо стукає дзьобом в хороший літній день - буде дощ. Цьому є пояснення. Коли стоїть суха погода різні жучки не ховаються під кору і добувають їжу стає важко. А коли наближається дощ, то комахи під корою знаходять собі сховок.

Є багато прикмет пов'язаних з поведінкою граків. Так, коли граки високо в небі, а потім стрілою опускаються на землю - буде дощ. Коли граки метушаться над своїми гніздами — це теж до зміни погоди. Влітку перед дощем граки частіше «пасуться» на траві, чим на дорогах.

З давніх часів люди, особливо лісники і сільські жителі, помічали, якщо сорока літає поблизу від житла і під стріху залазить, - буде хурделиця.

Спостерігаючи за чайками моряки склали прикмети. Якщо птахи залишаються на березі з писком бродять поміж скель, - скоро буде шторм. Якщо вони сідають на воду, на кораблі, - буде стійка хороша погода.

За іншими птахами люди теж помічали зміну поведінки пов'язану із зміною погодних умов. Гусак підбирає лапу або ховає голову під крило - до холоду. Перед непогодою дрізд різко кричить. Якщо домашні птахи не ховаються від дощу, то він надовго. Синички починають з ранку пищати - вночі буде мороз. Якщо качки хлюпочуться і постійно пірнають - це до непогоди.

Серед народних прикмет, пов'язаних з поведінкою птахів, є й такі, по яких можна припускати, якими будуть всі пори року. Граки рано прилетіли - до теплої весни. Грак пізно прилетів - через місяць зійде сніг. Гуси високо летять - буде багато веди, низько - мало. Гуси осінню летять високо - осінь буде затяжною. Птахи в'ють гнізда на сонячній стороні - до холодного літа. Зяблик відлітає - жди похолодання, а жайворонок прилітає - до тепла.

Спостерігаючи за природою, люди зібрали багато прикмет. Але очевидне одне: насправді їх набагато більше. І кожен, хто захоче спостерігати за живими барометрами, зможе знайти нові прикмети.

Ольга Степаненко.

Птахи - національні символи

Птахи живуть майже на всій планеті. Завдяки здатності літати вони легко можуть долати великі простори і вільно розселюватись по всіх континентах.

Чимало держав узяли за національні символи зображення птахів, що там живуть або мігрують через них. Часто птахів вибирають за красу або якісь особливі якості. Деяких птахів навіть увічнено на національних гербах і прапорах.

На прапорі Папуа - Нова Гвінея зображено райського птаха, що мешкає у Новій Гвінеї. Ці птахи славляться пишним пір'ям і шляхетним поведінням.

Білоголовий орлан став символом США у 1782 р. Його образ з символізує силу, величність поставу.

На єгипетському державному прапорі зображено хижого птаха, що символізує силу. У давньому Єгипті дуже поважали цих мисливських птахів і часто навіть міміфікували.

На державному прапорі Уганди зображено африканського вінценосного журавля. Ці птахи, звичні для тутешніх країв, користуються повагою за витончену поставу і граціозні танці.

Любов'ю і повагою у населення всіх країн користуються лелеки. Ці птахи вважаються символом добро-

бути. Згідно з легендою, новонароджених немовлят приносять лелеки.

В середні віки славу добрих батьків мали пелікани. Існувала легенда, що вони прохромлюють собі груди, щоб нагодувати пташенят власною кров'ю.

Символ миру - голуб з оливковою гілкою у дзьобі. Він запозичений з біблійської історії про Ноя, який випустив голуба з ковчега, щоб той віднайшов суходіл.

Птахи мають дуже велике наукове, виховне й естетичне значення. Вони є чудовою прикрасою лісів, полів, лук, - невід'ємною складовою частиною рідної природи.

Ольга Степаненко.

НАША АМРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Гагаганіаська, 39.

Красотинний музей. Редакція газети

"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцький міський друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 582 Тир. 500 прим.

Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.

Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 8 (134)

Серпень 2008 року

В цьому місяці:

8 серпня – Народився Сергій Борисович Лисенко (1958), заслужений тренер України (біатлон), уродженець Прилук.

15 серпня – відбувся перший у місті організований страйк робітників тютюнової фабрики

(1903)

22 серпня – створено міськрайонний центр зайнятості населення, як міське бюро по працевлаштуванню (1988).

Тарас Шевченко і Варвара Рєпніна

*Невесело на світі жить,
Коли нема кого любити.*
Т. Шевченко.

На життєвому шляху поета знайшлося жіноче серце, гідне захоплення, яке належало жінці, готовій в найскрутніші хвилини підтримати його і словом, і ділом.

Ця жінка – Варвара Миколаївна Рєпніна. Натура палка й поетична, вона щиро шкодувала, не їй судилося поділити долю дружин декабристів, що не може вона супроводжувати на заслання свого дядька С.Г. Волконського.

З Варварою Рєпніною Тарас Шевченко познайомився, коли вже був відомим поетом і художником. Перша їхня короткочасна зустріч відбулася на початку липня 1843 року, під час першої подорожі Т. Шевченка на Україну.

Як відомо, в цей час Т. Шевченко разом з О. Капністом, який супроводжував поета, їздили у м. Яготин до М.Г. Рєпніна-Волконського, в садибі якого була розміщена чудова картинна галерея. Шевченко висловив бажання оглянути її. З дозволу господарів Капніст ознайомив Шевченка з численними картинами, розміщеними у вітальні. Тут потрібно зазначити, що О.В. Капніст (1796-1862) був учасником руху декабристів. Шевченко познайомився з ним в с. Мойсівці у Т. Волховської, а згодом не раз бував у його маєтку в с. Ковалівці. О. Капніст допомагав Шевченкові поширювати „Живописну Україну” (про неї мова далі) на Полтавщині й Чернігівщині, був близький до учасників Кирило-Мефодіївського товариства.

(Шевченківський словник у двох томах. Том перший.

К., 1978, с.277).

Згадує Варвара Рєпніна: „Капніст поселившись на часті лета ради своего больного сына, попросил разрешения провести своего знакомого художника в гостиную, чтобы показать ему картины. Разрешение, конечно, было дано, и в ту же минуту я узнала только то, что это художник-живописец и поэт... и что зовут его Шевченко”.

Оглянувши картинну галерею, Шевченко наступного дня з Яготина поїхав – Варвара Рєпніна на цей раз навіть не встигла з ним як слід познайомитися.

Під час відвідин Качанівки Т. Шевченко оповів Г.С. Тарновському про враження від рєпнінського зібрання картин. З похвалою відізвався про справді чудовий портрет старого князя пензля швейцарського художника Й. Горнунга. Тарновський загорівся бажанням мати копію цього портрета для своєї картинної галереї. „Ось чому, - звертає увагу П. Жур, - виникла необхідність другого приїзду Шевченка до Яготина. Тим більше, що йому О.В. Капніст замовив ще й другу копію цього портрета”.

Микола Григорович Рєпнін-Волконський, у минулому відомий державний діяч, був жонатий на онуці останнього гетьмана Лівобережної України К.Г. Розумовського. Батько її – із сім'ї Волконських, але поскільки в роду матері не було спадкоємців, йому виклопотали прізвище матері – Рєпнін. Деякий час він підписувався двійним прізвищем, останні роки, будучи у відставці, тільки першим. В 1816 – 1834 р.р. він був „малоросійсь-

(Продовження на 2 стор.)

Тарас Шевченко і Варвара Рєпніна

Портрет
Варвари Рєпніної,
виконаний Г. Пєвєл.
Олія, 1843.

Т. Шевченко.
Портрет М. Г. Рєпніна.
Олія, 1843.

ким" генерал-губернатором (Полтавської і Чернігівської губерній). Складно було йому працювати в умовах миколаївського режиму. Високоосвічений, благородний, він зовсім не був схожий на більшість губернаторів – сатрапів царської Росії.

Маючи резиденції в Полтаві, М.Г. Рєпнін проявляв живий інтерес до української культури, підтримував дружні стосунки з І.П. Котляревським, сприяв викупу з кріпосної залежності М.С. Щепкіна, допомагав в організації і роботі Полтавського театру. Його молодший брат Сергій Волконський був членом "Союзу благоденства", потім Південного товариства декабристів. Все це в значній мірі визначало духовну атмосферу, в якій виховувалась княжна Варвара й яка дозволяє зрозуміти, чому таку ширю симпатію до цього сімейства почував Шевченко.⁴

Як уже згадувалось, саме О. Капніст привіз поета до Яготина в маєток Рєпніних лише для того, щоб оглянути картини. „Затем, - писала княжна у листі до Ейнара, - я уехала с родителями в Седнев. В наше отсутствие Шевченко снова побывал в Яготине, у моего брата и моей невестки, чтобы посмотреть портрет папы, писанный Горнунгом, так как ему заказали две копии этого портрета. Уезжая, он обещал еще раз приехать на две недели".⁵

Тут потрібно зазначити, що згаданий вище Шарль Ейнар був письменником-моралістом, з яким В.М. Рєпніна познайомилась і близько заприятелювала, перебуваючи за кордоном, у Швейцарії. Ейнар і Рєпніна жваво листувалися і була княжна також в сердечних

дружніх стосунках з його дружиною.⁶

Петро Жур звертає увагу на те, що Ш. Ейнар був людиною духовно близькою до Рєпніної. Вона з ним листувалася, шукаючи поради в багатьох питаннях, які її цікавили, звітувала перед ним за свої справи і вчинки. Так з'явився знаменитий лист-сповідь від 27 січня – 19 березня 1844 року про перебування поета в Яготині, про ті глибокі й суперечливі почуття, той душевний стан, які викликали у неї спілкування з геніальним українським поетом.⁷

Знайомство з змістом цього листа, зіставлення з ним інших листів і документів дає можливість ясніше і чіткіше уявити собі час перебування Т. Шевченка в Яготині та особисті стосунки між ним і Варварою Рєпніною.

З листа В. Рєпніної до Ш. Ейнара відомо, що поета, вже в третій раз, до Яготина привіз Василь Рєпнін, молодший брат Варвари. В цей третій свій приїзд Шевченко жив у маєтку Рєпніних в жовтні – листопаді (1843 р.), зрідка виїздив ненадовго до знайомих.

Згадує В. Рєпніна: „...однажды вечером, в октябре, входит мой брат вместе с господином, которого он тут же представляет моим родителям. Это был он. Потом брат говорит: „Вот моя сестра“. Я напомнила ему нашу первую встречу... несколько месяцев назад, и мы разговорились. Он показался мне простым и непритязательным. Он сразу стал у нас своим человеком...»⁸

Потрібно зазначити, що у родині князя Рєпніна всі зналися на літературі й мистецтві, а тому з родичів та знайомих у маєтку склався своєрідний салонний гурток, де влаштовувалися літературні читання, мистецькі бесіди, часто за участю й самого князя. Своєрідним центром усього гуртка, до якого також належала дочка

Тарас Шевченко і Варвара Рєпніна

Т. Шевченко.
Діти В. М. Рєпніна.
Олія, 1844.

Рєпніна Ліза, син Василь, лікар Ф. Фішер, подружжя сусідніх поміщиків Селецьких, була старша дочка Варвара Миколаївна... Вона дістала широку й ґрунтовну домашню освіту, добре володіла кількома мовами, багато читала із західноєвропейської та російської художньої літератури, і маючи певне літературне обдарування, сама робила спроби писати вірші і прозу.⁹

На час знайомства з поетом Варварі Рєпніній було тоді 35 років, на шість років більше, ніж Шевченкові. Після невдалого кохання до Л. Баратинського (брата відомого поета) вона почувала себе самотньо і це в значній мірі вплинуло на пробудження і виявлення її почуття до Тараса Шевченка. У листі до Ш. Ейнара Рєпніна докладно описала зародження й розвиток свого почуття. Це, власне, не звичайний лист, а ціла повість, де надзвичайно щиро і відверто передано це почуття: "...зовуть его Шевченкой. Запомните это имя дорогой учитель. Оно принадлежит к моему звездному небу..."¹⁰

Далі вона описує подробиці з біографії Т. Шевченка, звертаючи увагу Ш. Ейнара на те, що він ще не так давно був кріпаком і наголошує: "Вы, благодарный сын свободной страны, едва ли можете понять во всем объеме страшный смысл этого слова... Шевченко и крепостной — о, ужас!" звернувши увагу на те, що "несколько художников и один из наших поэтов Жуковский — заинтересовались им и выкупили его", В. Рєпніна наголошує: "Так, наконец, он стал человеком для других. По существу человеком он был давно, пройдя через горнило неслыханных страданий. Он сделался художником по совету одного человека, принимавшего в нем участие, и поэтом потому, что родился им. Всё это и многое другое я узнала в подробностях после того, как познакомилась с ним."

Далі княжна повідомляє Ш. Ейнару про своє захворювання на невралгію, що змусило її вісім днів не з'являтися на людях. І в листі до нього після одужання: "Я снова появляюсь на горизонте. Он с участием справляется о моём нездоровьи. Я опять вижу его ежедневно. Он мне нравится..."¹¹

Про те, яке враження справив поет на сім'ю Рєпніних і їхнє оточення, писав і О. Кониський: "Шевченко зробив на Рєпніних враження вельми симпатичне. Він поведився скромно, просто і з великою самоповагою. Не було в йому бажання виставлятися з своїм поетичним призванням, ні бажання підлабузнюватися під тон загальний... але ж щирість і привітність, що панували в домі Рєпніних

небавом обгорнули його і розвіяли здержливість. Чуючи серцем, що округи його люде добрі, що вони симпатизують йому, Тарас підбадьорився, зняв живу бесіду і почав співати українські пісні. Відомо, що спів його робив на слухачів вплив глибокий. Княжна Рєпніна, споминаючи Шевченкові пісні, казала, що задушевність її дивувала. М'який Тарасів голос, баритон з високими нотами теноровими, лунав журбою і мимоволі западав глибоко в душу. Ласкава привітність родини Рєпніних, що єднала в собі аристократизм породи з аристократизмом духовним, з високістю ідей і почуття, чарівно вплинула на Тараса і він згодився лишитися гостювати в Яготині у Рєпніних.

Тоді він сприявлявся з прекрасною розумною княжною Варварою, котра нехтуючи людськими забобонами, сміливо простягла руку через ту безодню соціальну, що лежала між нею і Шевченком. Родина Рєпніних, найпаче Варвара Миколаївна, що стала потім близьким другом, сестрою і сумлінним поета, уміла цінувати в Шевченку чоловіка внутрішнього і не вгадала признати рівнею собі колишнього кріпака".¹²

Все йшло розмірено, за заведеним в домі ладом. Удень Шевченко, який став своєю людиною у Рєпніних, працює, а вечором всі збираються у вітальні, читають, розмовляють...

"Однажды вечером, - повідомляє Ейнарові Варвара Рєпніна, - он предлагает прочитать... свою поэму под названием „Слепая"... И вот он начинает читать. О, если бы я могла передать вам всё, что пережила во время этого чтения! Какие чувства, какие мысли, какая красота, какое очарование и какая боль!

Моё лицо было все мокро от слез, и это было счастьем, потому что я должна была бы кричать, если бы моё волнение не нашло себе этого выхода. Я чувствовала мучительную боль в груди. После чтения я ничего не сказала. Вы знаете, что при всей моей болтливости я от волнения теряю способность речи. И какая мягкая, чарующая манера читать. Это была пленительная музыка, певшая мелодические стихи, на нашем красивом и выразительном языке. Позднее, когда я могла говорить, я сказала ему: „Когда Глафира продаст свою первую картину и отдаст мне эти деньги, как она обещала, я закажу на них золотое перо и подарю его вам".¹³

Тієї ночі зворушена княжна довго не могла заснути. Вся душа її була сповнена глибокого співчуття до страждених людей: "Я так страстно любила весь мир. Я была так добра, - боюсь, даже лучше, чем я на самом деле. Шевченко занял место в моём сердце. Я желала ему добра и желала сама сделать ему добро, притом — по моей горячности — сейчас и как можно больше. Я в тайне, не сознавая того, чувствовала ревность из-за предпочтения, которое он оказывал Глафире. Моя радость была, может быть, слишком добра, грусть становилась недоброй".

Тут потрібно зазначити, що у маєтку Рєпніних постійно жили й виховувалися три сестри Псьоло. Їхній батько, І.М. Псьол, походив із запорізької старшини, служив у канцелярії "малоросійського" генерал-губернатора М. Рєпніна. У 1823 р. померла його дружина, а через кілька місяців і він сам. Трьох дівчат-сиріт взяли на виховання Рєпніні, віддавши згодом на свій кошт до Полтавського інституту шляхетних дівчат, по закінченні якого вони продовжували жити в маєтку Рєпніних. У наймолодшій серед них — Глафірі Іванівні (за чоловіком Дунін-Барковської) — був нахил до малювання, й вона охоче сприймала поради Шевченка. Глафіра працювала над портретом поета, але не докінчила його. Її альбом з начерками портрета зберігається у приватній збірці в Москві".

Романтично піднесена, настроєна на емоційний лад, душа княжни воліла бачити поета, "всегда великим...", тоби він був неизменно свят і лучезарен, тоби он распространял истину силою своего несравненного таланта. И хотелось, чтобы это сделалось через меня".

(Продовження на 4 стор.)

Тарас Шевченко і Варвара Рєпніна

Пізніше В. Рєпніна зізналась Т. Шевченку: „В тот день, когда вы нам читали „Слепую“, я так горячо молилась за вас!“

А в листі до Ш. Ейнара повідомила, що після цих слів, сказаних нею поету, „тут он вскочил, схватил мою руку и поцеловал её. Нечего вам говорить, доставило ли это мне удовольствие“. 15

Згодом Тарас Шевченко подарує княжні свою поему „Тризна“, до якої спочатку напише присвяту „В память 9 ноября“, в якій він говорив про те, що для неї він

радошно сложил
Свои житейские оковы,
Священно действовал я снова
И слезы в звуки перелил.
Ваш добрый ангел осенил
Меня бессмертными крылами
И тихоструйными речами
Мечты о рае пробудил». 16

Коли поет передав їй лист з цим текстом, вона тут же його прочитала і солодка радість наповнила її серце: „И если бы я поддавалась бушевавшему меня чувству, я бросилась бы ему на шею Но я сказала себе: надо подумать, чтобы выиграть время. Я вторично перечитала стихи. Потом вскочила с места (он в это время ходил по комнате) и сказала ему: „Дайте мне ваш лоб!“ и поцеловала его чистым поцелуем, потому что это было сделано в присутствии Тани и Глафиры“. 17

12 листопада княжна розповіла про це матері, але, як признається вона у листі до Ейнара, промовчала про поцілунок. Видно він, як зазначає П. Жур, був не таким уже невинним на устах екзальтованої тридцятип'ятирічної княжни, до глибини душі схвильованої почуттям до поета. 18

Потім, як видно з листа В. Рєпніної до Ш. Ейнара, Т. Шевченко з її братом виїхав в с. Андріївну і повернувся через десять днів.

В Андріївні поет закінчував новий твір, якого він ще 11 листопада в Яготині обіцяв пізніше вручити княжні. Це була згадувана вище, поема „Тризна“. Тут потрібно зазначити, що разом з її рукописом Тарас Шевченко подарував їй свій автопортрет, на якому він зобразив себе за роботою з олівцем у руці. (Він забув, що малює своє відображення в дзеркалі, тому олівець у нього в лівій руці). На ньому елегантний світлий сюртук з темним оксамитовим коміром і манжетами. По-художницькому нед-

балі пасма волосся спадають на чоло. 19

Як стверджує П. Жур, 27 листопада Тарас Шевченко з Василем Рєпніним прибув до Яготина. 20

„Наконец они вернулись, - радісно повідомляє княжна. - Мы сидели за чаем когда он вошел в комнату... Увидев его, я вскочила во весь рост, но заметив, что он обращал ко мне общий поклон, я села на своё место с очень неприятным чувством“.

Згодом Варвара вийшла до кімнати матері і повернулася до вітальні, коли Тарас Шевченко приготувався читати свою нову поему, присвячену їй.

„Шевченко начал, - згадувала вона. - Я была в таком расположении духа, что мне хотелось все находить дурным; но снова была побеждена. О, какой чудесный дар ему дан! Я не могла сдержат рыдания. Капнист молчал, Лиза тоже. Таня была почти растрогана. Глафира окаменела. У меня блстели глаза, лицо горело“. 21

„Стан слушачів можна зрозуміти, - зауважує Т.М. Федченко (один із дослідників життя і творчості Т. Шевченка), - якщо зважити, що і сюжет поеми, і її пафосна тональність чималою мірою відповідали настроям гуртка, де проводилися розмови про політичну волю, про подвиг декабристів, читались сміливі твори К. Рилєєва, О. Одоєвського та твори інших авторів...“

В цілому ж цей твір був перейнятий мотивами поезії „первісників свободи“, сповнений гнівного протесту проти рабства і гноблення, славив подвиг борців за визволення рідного краю.

Вразлива княжна щиро захопилася поетом. Її розчулювало і хвилювало його страдницьке життя, мабуть, десь у потаємній схованці свого серця вона зберігала зрозуміле у її становищі й бажання розділити з ним те життя, і усвідомлення того, що це зовсім неможливо. 22

Безперечно, Шевченко не міг не здогадуватися про глибокі почуття княжни, він щиро по-людському співчував їй, але й сам твердо розумів, що їхні стосунки можуть бути та залишатися тільки дружніми. Він відчував, що ще не знаходив нікого, чия душа так відповідала його душі, як душа княжни, але змушений був залишатися для неї лише братом, а її просив вважати себе його сестрою.

Сердечне захоплення княжни не могло залишитися непоміченим і її друзями. О. Капніст вважав обов'язком розповісти про це її батькам, хоч, здається, і сама Варвара звірила свої почуття не лише Ейнару, а й матері.

Як би добре не ставилися Рєпніні до талановитого поета і художника, вони, звичайно ж, вважали абсолютно неможливим породичання з учорашнім кріпаком. 23

Коли почуття В. Рєпніної почали заходити надто далеко, О. Капніст, можливо, на прохання матері княжни, яка їй у всьому призналася, почав вживати заходів. Він проводив тривалі розмови з Варварою і Тарасом.

О Капніст по дружньому, тактовно, але водночас досить недвозначно радив Шевченку бути стриманим і обережним, що Шевченко й виконав.

„Словом, - писала В. Рєпніна, - вывод из всего сказанного... был тот, что Шевчен-

ІІ Соколов Ранок після весілля в Малоросії

Тарас Шевченко і Варвара Репніна

ке надо уехать и что он (Капнист) берётся увезти его к себе, добиться его доверия, заставит его высказаться и дать понятия, что ему более нельзя жить в Яготине. От этого решения у меня сложилось сердце..."24

Не з'являвся поет до Яготина аж до кінця грудня 1843 року. В останні дні свого перебування в домі Репніних Шевченко напружено працював. „Я тепер заробляю гроші (аж дивно, що вони мені ідуть в руки), - пише він напередодні Нового року В.І. Григоровичу. Художник закінчував роботу над копіями портрета М.Г. Репніна для Тарновського і Капніста, взявся за портрети князевих онуків."25

У листі до Ейнара княжна відзначає: „Два дня он был молчалив и холоден, хотя я проводила с ним почти весь день, потому что он работал в мастерской Глафиры над портретом детей моего брата, а я занимала их, чтобы они сидели смирно. Но последние три дня его пребывания он был сердечен, братски нежен и добр. Наконец, наступил день и час отъезда. Я со слезами бросилась ему на шею. Перекрестила его лоб, и он выбежал из комнаты..."

Він виїхав 10 січня 1844 року. Після цього поет цілий місяць пробув в навколишніх місцях, але до Репніних більше не навідувався.

Княжна згодом напише: „Капнист убеждён, что я люблю его и что я потеряла голову. Я же очень привязана к нему и не отрицаю, что если бы я видела с его стороны любовь, я – может быть – ответила ему страстью. Но так как я ни на одну минуту не могла заблуждаться на этот счёт, то я тотчас отвела этому чувству место среди тех, которые считаются отречением..."26

Свої почуття до поета В. Репніна висловила також в автобіографічній повісті російською мовою „Девочка", в якій показала Шевченка в образі Олексія Березовського, а себе в образі Віри Радимової.

Так розійшлися долі княжни і поета, недавнього кріпака. У Шевченка був намір перед від'їздом до Петербурга ще раз завітати до Яготина, але Капнист ужив усіх можливих заходів, щоб В. Репніна не бачилась з ним. Проте Шевченко завжди зберігав до В. Репніної почуття глибокої поваги, називав її „сестрою"

А в листі 1849 р. з Оренбурга з приємністю згадував час свого перебування в Яготині: „Я очень часто в моём уединении вспоминал Яготин и наши краткие и тихие беседы..."27

Обмінюючись своїми новинами і думами засланця, він і пізніше в листі до неї зі звертанням „єдина сестро моя", щиро засвідчував: „Все дни моего пребывания когда-то в Яготине есть и будут для меня ряд прекрасных воспоминаний"28

Різними шляхами в житті судилося піти поетові й княжні – у них ті шляхи ніяк не могли сплестися в один, бо їх розділяла глибока соціальна прірва, яку б не могли подолати ні родина сановного князя, ні Шевченко. „Я по плоти і по духу син і рідний брат нашого народу, то як же я можу „з'єднатися з панською кров'ю?" – писав згодом Шевченко.29

Але все ж благородний поет завжди платив щирою дружбою тій, що всупереч волі своєї родини, іноді й прямо наражаючись на небезпеку, навіть на царський гнів (як побачимо далі), виявляла таке безкорисливе піклування про долю все-таки по-своєму близької для неї людини.

Це особливо проявилось в той період, коли Шевченко задумав випуск „Живописної України". Йому хотілося в малюнках не лише оспівати чарівну красу рідної природи і старовинних пам'яток, а головне – показати, „як теперішній народ живе"30

Усі майбутні кошти від реалізації „Живописної України" поет планував віддати на звільнення близьких родичів з кріпосної неволі. Цими планами Шевченко довірливо ділився зі своєю „сестрою" В. Репніною, а та, в свою чергу, - з найближчими друзями. Згодом вона енергійно поширювала естампи серед своїх друзів і знайо-

мих, вербувала прихильників Шевченківського заходу, передплатників видання. У листопаді 1844 року „Живописна Україна" побачила світ. Художник мав намір видати і другий випуск її. Він покладав на неї великі сподівання.

Проте, незважаючи на всі заходи художника, на діяльну допомогу В. Репніної і деяких своїх знайомих (П. Куліша, В. Григоровича, І. Гудовського та інших), продаж першого випуску просувався дуже повільно.

Від другого випуску довелося відмовитись. Відтак не здійснилися його мрії про викуп з кріпацтва братів і сестер Шевченка.31

На початку 1845 року Т. Шевченко одержав листа від В. Репніної, в якому вона сповіщала про смерть свого батька: „После долговременной и тяжёлой болезни... он отдал душу свою Богу седьмого января... Я начала было писать с дороги в Прилуку, куда мы повезли ... останки его, т.е. в Густынский монастырь. Это было его желание... Я хотела сказать Вам, как земляки Ваши показали себя по всей дороге, как в Прилуку добрый народ отпряг лошадей и на себе в ужасную погоду метелицу повез сани, на которых стоял гроб, через весь город"32

Влітку цього ж року, як відомо, поет вирушив у свою другу подорож на Україну. І, звісно, поет не міг не заїхати до Яготина. Звідси він вирушив у Прилуку і до Густинського монастиря, де був похований М.Г. Репнін. Про відвідини Прилук і Густинського монастиря і виконанні в ньому малюнки, як відомо, Т. Шевченко згадав пізніше в своїй повісті „Музикант".

Варвара Репніна, вірно оцінюючи творчість і значення Т. Шевченка як „геніального сина свого краю", не забувала його й тоді, коли він опинився в далекому засланні. В час заслання поета вона листувалася з ним. Збереглося 8 листів Шевченка і 16 – Репніної. Вона зверталася до начальника „Третього відділу" з проханням полегшити його долю. Але він не лише не сприяв йому, а й навіть заборонив В. Репніній листуватися з Шевченком.33

Шевченко високо цинив її добре серце і моральну підтримку, називаючи її в своїх листах янголом, а приїхавши після заслання переїздом до Москви, відразу відвідав свою щиро прихильницю, що звала Шевченка братом.34

Відомо, що перша зустріч, після повернення поета із заслання, відбулася 17 березня 1858 року, в Москві. Про це Шевченко зробив запис у своєму „Щоденнику". Ще раз бачилися вони 24 березня. Це була очевидно, остання їхня зустріч.35

Анатолій Риженко.

Література.

1. Варвара Репніна „Я вас слишком искренно люблю..." Харков, 1991.
2. Петро Жур. Літо перше. К., 1979.
3. П.М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989. П. Жур. Вказана праця, с. 182.
4. Олександр Кониський. Тарас Шевченко- Грушевський. Хроніка його життя. К., 1991.
5. Т.Г. Шевченко. Біографія. К., 1984.
6. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. К., 1966.
7. Автопортрети Тараса Шевченка. К., 1973.
8. Євген Кирилук. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К., 1979.
9. Шевченківський словник. В двох томах. Том другий. К., 1978.
10. Дмитро Чуб. Живий Шевченко. К., 1994.
11. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий. К., 1966.

„Минуле – надійний помічник в нашому житті”

Відомий український поет Максим Рильський сказав: „Мало любити свій край, його треба ще й знати”. Це не лише моральний обов'язок перед пам'яткою прадідів, а й необхідність. Пам'ятку про минуле – не лише історична інформація. Це досвід багатьох поколінь. Хто пам'ятає історію та аналізує досвід, той успішно працюватиме й житиме в наш час та в майбутньому.

Пройшли тисячоліття, кожне покоління творило, збагачувало націю. Кращі цінності передавалися з роду в рід, від дідів до онуків. Ми повинні зберегти, збагачувати їх, використовувати в нашому житті. Виховувати дітей, онуків розумними, добрими, працелюбними – важливе завдання сім'ї, школи, суспільства. Посіяти в дитячі душі любов до родини, краю, Вітчизни – значить закласти основи духовної зрілості юнацтва. Космополітизм стає небезпечним для національної самосвідомості. Як не росте дерево без коріння, так не зможе прожити людина без Батьківщини. В давнину твердили: хто живе не на рідній землі, той не пізнає смаку життя. Порівнювали Україну з матір'ю, чужу країну з мачухою. Змалку, через традиції, звичаї, йшов безперервний процес виховання дітей, молоді. Здавна говорили: коли немає в людини батьків, а є Батьківщина, то вона ще не сирота. Все може минути, але ніколи не проходить туга за Батьківщиною. За цим словом – наша солов'їна мова, чарівна природа, красиві свята, мудрі звичаї, народний фольклор.

Починається все з любові до рідного краю, який не завжди можеш чітко окреслити, але постійно відчуваєш зв'язок з ним. Перші кроки до його пізнання робили в дитячі роки. Цікавилися, чому місто, село, куток, ліс, яр мають такі назви? Як звали прадідів, чим вони займалися?

Важливо, щоб батьки могли дати відповіді на питання.

Школи, бібліотеки, клуби, музеї мають можливість поповнити знання, зробилять життя насиченим та активним.

Вивчення української історії важливо розпочати з краєзнавства, що дасть можливість глибше проникнути в ті далекі події, зрозуміти їхній вплив на долі людей та свідомість. Сучасник приїде до розуміння, що людина є творцем свого щастя чи нещастя, успіху чи невдачі. В житті нічого не буває випадково. Все є наслідком наших вчинків, чи бездіяльності. Ми програмуємо свою долю та долі дітей, онуків. Мудро в народі говорять: „що посієш, те й пожнеш”. Це прислів'я влучно характеризує незворотні процеси нашого буття. Коли добре відноситься до людей, прагнеш робити їм добро, таким буде ставлення і до тебе. Віддаєш сили, вміння улюбленій справі – тебе помітять, підтримають, оцінять, а головне відчуєш велике задоволення

займаючись роботою. Хочеш, щоб тобі допомагали, то почни турбування про своє оточення. Хочеш бути здоровим, бажай здоров'я іншим. Коли ж свої потреби та інтереси вище громадських, йдеш на порушення законів, загальнолюдських цінностей, рано чи пізно твій злочин, байдужість, повернуться та боляче вдарять по тобі чи твоєї родині. Наші прадіди пам'ятали, що за їхні гріхи, можуть відповідати нащадки до сьомого коліна. Тому це стримувало порушувати загальноприйняті норми.

Наші прадіди залишили нам багато цінного – вічного. Що ми можемо використати для себе. Унікальні системи сімейного, естетичного, трудового виховання будуть корисними в нашому повсякденному житті. В наших традиціях, звичаях – ключ до розв'язання багатьох сімейних, суспільних проблем. Ідеали добра, милосердя, людяності були тими критеріями, до яких прагнули в вихованні дітей. У сім'ї формується особистість, закладається той фундамент, на якому можна зводити фізично та духовно здорове покоління. Сім'ї були багатодітними, мешкали в одній хаті. Діти бачили стосунки в сім'ї, як працюють та відпочивають дорослі, їхнє життя ставало прикладом для дітей. Любов до батьків була не лише естетичною нормою, вона відповідала християнській моралі. До батьків шанобливо зверталися на „ви”, не забували турбуватися про них. Засуджувалися внутрісімейні сварки. Не часто, сьогодні, молоді пари прагнуть жити з батьками. При першій можливості знімають чи купують собі житло. В давнину в батьківській хаті жили сім'ї синів. В господарстві та сім'ї був лад. Кайдашеві сім'ї скоріше були винятком, а не правилом. Голова сім'ї турбувався про злагоду у великій родині. Коли навчав дорослих дітей, ніколи не принижував їх гідності. Часто батько не докоряв невістці за невірно виконану роботу. Він дипломатично в її присутності говорив дружині про недоліки в її роботі. Звичайно, невістка іншим разом виправить помилку та буде вдячна батькові за тактовну підказку.

Душевна мудрість, вміння працювати повинно передаватися дітям. Праця була і є тим важелем, що робить людину людиною. Саме народження дитини в сім'ї сприймалося, як поява батьківського помічника. Не випадково, за звичаєм, пуповину в новонароджених хлопчиків перерізали на сокирі, щоб був добрим господарем, а дівчаток на гребені, щоб була хорошою пралею.

Роль і місце праці у вихованні важко переоцінити. Все, що могли робити дорослі, в якій мірі робили й діти. Вони виконували до 80 видів роботи, не враховуючи польових і садових. Залучали до праці дітей із перших років життя. До 5 років дитина не тільки допомагала щось принести чи подати,

але мала постійні обов'язки. Потім доручалась більш складна робота. Уміння чи бажання трудитися ставало життєвою необхідністю.

Домашні обов'язки між хлопчиками та дівчатками розділялися. Дівчатка підмітали та мили підлогу, доїли корову, прали одяг, постільну білизну, готували обіди, вечері, в усьому слугували матері. Хлопчики носили воду, пиляли та кололи дрова, допомагали батькові в догляді за худобою. До 16-17 років молодь могла виконувати всю роботу, щоб жити самостійно.

Родина, сім'я в селі – як на долоні. Про всіх і все відомо. Часто можна почути відгук про односельця: на цю людину можна покластися, він з хорошої сім'ї. Діти, що вирости в трудній, чесній родині, ставши дорослими, не заплямують своє ім'я та ім'я свого роду. Виховували не тільки доброю, а й строгою. Але страх перед фізичним покаранням був значно меншим, ніж острах засмутити батьків. Виховували не різкою, а добрим словом, не бажуючи посіяти черствість та жорстокість у дитячій душі. В любові до дітей дотримувалися почуття міри. Коли досягнути результатів не вдалося, лише тоді карали, не принижуючи гідності дитини. У перші роки батьки не боялися перехвалити дітей, пізніше кількість похвали зменшувалась. Про юнака та дівчину, мали говорити чужі люди – за їхні добрі діла.

Сьогодні ми мало звертаємо уваги на трудове виховання. За радянської доби у школах діяла система трудового навчання. Вона була частинною загальнодержавної політики, що виховувала в молоді любов до праці, пошану до робітничих професій. У книгах, телебаченні, кіно, створили образи робітників – взірці для молоді. Після розпаду СРСР втратили багато потрібного, що формувалося віками. Заміна трудового виховання вуличним, розваги в барах, клубах, бомбування засобами масової інформації формує непристосовану, недалеку, малорухливу особу, що не може і не хоче працювати, заробляти собі на життя. Сучасні батьки не розвивають у дітей бажання та вміння трудитися. Адже простіше виконати роботу самому, та й якість буде значно вищою. Забуваємо, що любов до праці не зможе з'явитися без звички працювати. Ініціативність, відповідальність, що з'являється в дитячі роки переноситься в доросле життя. Правило просте: якщо дитина не вміє – навчи! Якщо б віку вона не була можна знайти для неї посильну роботу, яка б приносила їй радість та задоволення. Маленькі теж повинні вчитися самостійності: стежити за порядком в дитячій кімнаті, мити посуд. Завдання в тому, щоб праця стала звичним повсякденним обов'язком, який згодом переросте в потребу. Мета трудового виховання – формувати свідоме бажання працювати, ставитись до роботи, як до

життєвої необхідності й обов'язку. Діти мають зрозуміти, що необхідність у праці – така ж потреба, як їжа, повітря, одягу. Через виховання дітей та молоді ми зможемо оздоровити наше суспільство, додати йому духовності, народності, освіти, культури, а тоді не страшно дивитися в майбутнє.

Традиційно в народі шанували шлюб, сім'ю. Ці цінності були визначальними в наших прадідів, їх потрібно берегти та доносити до молоді. В більшості випадків головним для укладання шлюбу було кохання, а не матеріальні вигоди. Шлюб у минулому був міцним, розірвати його могла лише смерть. Розлучення бувало лише в тому разі, коли в сім'ї протягом тривалого часу не було дітей. У громаді глибоко засуджувалась невірність. Одружені робили все, аби прожити довгі роки разом: і в радості, і в горі. Кожен знає історію Ромео і Джульєтти, дружин декабристів, але не знають, що майже в кожному селі чи місті є історії не менш трагічні та величні.

В Голубівці схожі події відбулися в роки окупації німцями (1941-1943). Учителя – активіста Радченка Григорія Івановича забирають на розстріл. Дружина Марія Никифорівна пішла за коханим. Все пізнається в порівнянні, якщо жінка йде за чоловіком на вірну смерть, та сила почуттів вражаюча. Не кожен зможе так сильно та віддано любити. Не залишила чоловіка Суховерська Мотрона Степанівна. Випробування, що зламали б іншу людину вона витримала. У важку хвилину була поруч з коханим. Навіть в'язниця не знищила почуттів. Розстріляні, вони довго будуть прикладом любові, самопожертви для нашої молоді. Не змогла залишити сина Радченко Марія Антонівна. Вона розділила його долю. Добровільно пішла на страту. Можна навести чимало випадків коли чоловіки чи дружини 14-15 років доглядали за паралізованими коханими. Вони ніколи не скаржилися на долю. Їх приклад має додати терпіння, мудрості, любові в сімейних стосун-

ках.

Згадуючи минулі літа з звичаями, обрядами, життям, яке було важким, але людянішим, добрішим, мусимо визнати, що не все гаразд у нашому суспільстві. Поруч з позитивними тенденціями становлення національної свідомості, маємо негативний вплив, що знищують загальнолюдські цінності. Доброта, безкорисливість, є взаємодопомога стають непотрібними для успішної підприємницької діяльності, кар'єрного росту. Здавалося, що вищий рівень життя мав би робити нас кращими, а простежується тенденція формування „нових українців“ з бідними духовними потребами. Мета та зміст їхнього життя – збагачення, заради якого вони порушують не лише загальнолюдські норми, а й закони держави.

Найбільш тривожна в нашій свідомості – байдужість. Для багатьох вона починається з відношення до навчання, роботи, людей. Байдужого не цікавить навколишнє середовище, турботи громади. Потрібні умови, що забезпечать йому комфортність та достаток. Можна навести безліч фактів цієї хвороби. Не часто діти поступаються місцем стареньким, дорослі не хочуть працювати на поліпшення благоустрою населених пунктів. Наше бажання кращого життя не підкріплюється конкретними діями кожного. Молодь не має бажання трудитися, а особливо, коли роботи неоплачувані.

Даруймо ближнім добро і воно повернеться до нас. Добрі справи мають йти від серця, а не з розрахунку на хороше ставлення до себе. Вдячність за допомогу, співчуття, розуміння може прийти від людей, яких ви навіть не знаєте, коли не чекаєте. Турбуючись про інших – допомагаємо собі. Від кожного з нас залежить, якими будуть суспільство, держава колектив, сім'я, в яких живемо, працюємо, творимо. Людина відповідає за своє життя, за світ, який її оточує.

Анатолій Суховерський.

Чи знаєте ви, що...

- Найбільші стрибки у висоту – до 5 метрів – робить під час полювання пума, великий хижак з родини кошачих. Його довжина 2 метри, вага до 100 кілограмів.
- Найменший новонароджений з усіх відомих ссавців (відносно до розміру дорослої тварини) – у мешканця австралійської савани – кенгуру, досить великої тварини. У крупних ссавців довжина тіла разом з хвостом досягає трьох метрів, вага перевищує 80 кг. Здається неймовірним, що у кенгуру народжується одне недорозвинене дитя (зрідка дватри) завдовжки близько 25 мл. правда потім кенгуру дорощує його у своїй сумці ще 235 днів.
- Найменша серед копитних тварин – африканська антилопа – карлик. Висота її не перевищує 25 см. Тварина ця дуже обережна і потайна, тому про спосіб її життя майже нічого не відомо.

- Найменше коней розводять на одному з кінних заводів Аргентини. Вони справді крихітні – їх вага всього 25 кг, а зріст не перевищує 40 см. малюки відзначаються незвичайною витривалістю. Після кількох годин скачок їм потрібно лише кілька хвилин для відновлення сил. Вік цих коників довгий – до 40 років.
- Найбільша з мавп, що існують у неволі, живе в Чикагському зоопарку. Це горила. Важить вона 420 кг. Зріст 2 метри 18 см.
- Найпоширеніший ряд птахів – горобині. Він нараховує 5 тисяч видів, або 58 процентів всієї видової різноманітності птахів. До горобиних належать усі наші співочі птахи, а також ворони, галки, ластівки і навіть лірохвости та російські птахи. Живуть вони по всій земній кулі.

Ольга Степаненко.

Рептилії

- На світі близько 3750 видів ящірок – від крихітних зелених ящірок до великих, потужних варанів та ігуанів. Ящірки найпоширеніший загін плазунів.
- Існує 22 види крокодилів, що поділяються на справжніх крокодилів, алігаторів, кайманів та гавіалів. Всі вони мешкають у прісних водоймах спекотних країн.

- На світі близько 2400 видів змій – від маленьких сліпозмійок до здоровенних пітонів. У всіх змій довге, тонке, гнучке тіло і ніг немає навіть у зачатку.
- Черепаш на Землі живе близько 240 видів суходільних і водних. Більшість має роговий і кістковий панцир.

Ольга Степаненко

Бджоли інших країн

Німецькі бджоли (коричневі) – чорні смужки на тілі цих бджіл відокремлені жовтим пушком на брюшних сегментах. Особливо широко розповсюджені на півдні Франції. Німецькі бджоли вино сливі, стійкі до хвороб.

Італійські бджоли – мають три жовті смужки з чорною окрайкою. Деякі з них мають 4-5 жовтих смужок. Характеризуються як вино сливі, працюють спокійні під час обстеження гнізд, не схильні до рою.

Сирійські бджоли – діляться на дві групи, які зовні нічим не відрізняються. До першої групи належать дуже злі бджоли, а до другої – боязливі. Сирійські бджоли зустрічаються в Сирії та Лівані. Вони дуже родючі, та гарно працюють. Особливість

їх забарвлення полягає в наявності блідих смужок на перших трьох сегментах брюшка. Пушок, який вкриває бджолу, жовтуватий. Ці бджоли нервові, коли працюють з ними застосовують дим.

Єгипетські бджоли – мають світле забарвлення з жовтими смужками. Їх легко відрізнити від бджіл інших видів по білому пушку, який вкриває все тіло. В забарвленні єгипетських маток характерний в основному червонувато-бронзовий відтінок. Єгипетська медоносна бджола вважається кращою серед бджіл, які люди тримають в пісках.

Індійські бджоли – миролюбні, не бігають по сотах, легко заспокоюються при використанні диму. Бджоли враз-

ливі. Середній медозбір складає 3,6 – 4,5 кг від сім'ї. Переліт та зліт для індійських бджіл – звичайне явище.

Китайські та японські бджоли – вважаються різновидом індійських бджіл. Але китайські бджоли відрізняються від японських.

Медоносні бджоли частини Китаю являють собою саму більшу різновидність бджіл. Довжина тіла бджоли в середньому 11,67 мм, а розмір крил 20,82 мм. Бджоли таких розмірів перспективні для промислового бджільництва. Робочі бджоли мають темний колір, але передня частина перших 2 або 4 брюшних сегментів коричнювато-жовта. Китайські бджоли дуже трудолюбиві.

Ольга Степаненко.

Цікаво, що...

• 1523 р. в аптеках українських міст разом з виготовленням ліків за рецептами лікарів продавали лікувальні засоби рослинного, мінерального і тваринного походження, різні ароматичні речовини зі Сходу, прянощі для кулінарії.

• 1583 р. у Києві був заснований окремий цех цирульників.

• 1578 р. поблизу містечка Трахтемирів засновано широківідомий Трахтемирівський монастир, при якому була лікарня для лікування поранених та хворих козаків За-

порізького війська, монастир у 1678 р. після руйнування Чигирини є одним з найбільших шпиталів того часу.

• 1618 р. у Ковелі цех кравців отримав привілей короля на влаштування свого шпиталю.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Галаганівська, 39.
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 796 Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 9 (135)

Вересень 2008 року

В цьому місяці:

18 вересня - місто звільнено від німецько-фашистських загарбників (1943). За період тимчасової окупації у Прилуках розстріляно 15 тис. мирних жителів, близько 6 тис. депортовано

до Німеччини.

28 вересня - створено швейну фабрику (1943).

Ярмарок і музей

Ярмарок – одна з найбільш ранніх форм торгівлі. Проводяться вони в певному місці.

Музей – науково-дослідницький і науково-освітній заклад, який збирає, вивчає, зберігає і популяризує пам'ятки природничої історії, матеріальної і духовної культури. На перший погляд, що може між ними бути спільного? Як не дивно, а є! Ярмарки і музеї виникли дуже давно, а інтенсивно розвиватися, кожен сам по собі, почали в кінці ХУІІІ – поч. ХІХст. На ярмарку одні продають, інші купують. Цей процес не може обійтися без спілкування.

Музей теж через своїх працівників спілкується з відвідувачами і „продає”, тобто, інформує, поповнює багаж знань відвідувачів про історію того чи іншого експонату...

кий ярмарок те, що музей є одним з найстаріших в Україні і велику частину свого існування визнавався найкращим (думаю, що незабаром він поверне собі це визнання).

Воздвиженський ярмарок, взагалі, є одним

Поєднує наш музей і Воздвиженсь-

(Продовження на 2 стор.)

Ярмарок і музей

з найстаріших і найвідоміших в Україні. Відкриття земського музею в нашому місті і започаткування до вже існуючих Василівського, Вербного, Іванівського, Дмитрівського ярмарків – Воздвиженського відбулося майже водночас. Після 1917 року, існуючі в Україні ярмарки, були ліквідовані.

І лише у 2001 році, через 84 роки, в Прилуках було відновлено Воздвиженський ярмарок. Наш музей приймав активну участь в органі-

зації ярмарку і був активним його учасником – організовував виставки народних умільців, художників з багатьох областей України. Жоден з послідовних ярмарків не обходився без участі нашого музею.

Цього року Воздвиженський ярмарок набув статусу Міжнародного, що безумовно, підвищує його авторитет, а нашу, прилучан, відповідальність. І знову музей приймає активну участь у підготовці до цього ярмарку. Нам доручили створити експозицію під відкритим небом „Прилуччина – козацька”.

Водночас з відкриттям першого Міжнародного Воздвиженського ярмарку, відкривається і нова експозиція флори і фауни Прилуччини в новому відбудованому приміщенні.

Організація і проведення ярмарку, ремонт будівлі музею і побудова в ній експозиції – заслуга Почесного громадянина міста Ю.В.Коптєва. Дякуємо Вам, Юріє Вікторовичу!

Всі на ярмарок!

Всі до музею!

Л. Карпилянський.

Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти

*Хочеш мови пізнати скарбницю,
Приїзди у Прилуки мої,
Тут вона, як вода-срібляниця,
Як прозорі дзвінки ручаї.
Любов Забашта*

В житті кожної людини є таке місце на планеті Земля, яке прийнято називати малою Батьківщиною. Це те місце, де кожен із нас з'явився на світ, провів дитячі, а то й юнацькі роки, або й назавжди пов'язав своє життя з рідним краєм. Такою малою Батьківщиною для Любові Василівни Забашти (1918-1990) були і залишилися на все життя рідні Прилуки, в яких вона народилася і в яких пройшли її дитячі та юні роки.

Майбутня поетеса народилася 3 лютого 1918 року на околиці Прилук, Кустівцях, у родині Василя Григоровича і Єфросинії Семенівни Гришків. Дід Люби Гришко Григорій Олексійович і його дружина Одарка сповили на світ близько двадцяти дітей, з яких вижило лише п'ятеро, крім Василя, батька поетеси, Мотря, Андрій, Тимофій і Параска. Дід по матері Люби Гришко – прилуцький міщанин Семен Герасимович Січкарьов (зрусифіковане прізвище Січкарь) – був учителем

У 1910 році Василь Гришко одружився з дочкою вчителя Єфросинією Січкарьовою, що була на шість років молодша за нього. Природа була щедрою до подружжя: майже кожних 2-3 роки, незважаючи на буремний час, їхня сім'я поповнювалась молодими нащадками.

*Нас семеро – різних, як лід і вогонь,
як тиша і грім, як рожа і камінь,
Бешкетників бравих, таких галасливих,
плаксивих, допитливих надто й цікавих...*

Із сімох дітей цього покоління вижило троє дівчат і двоє хлопців. Люба серед них була середньою. Згодом вона у поезії «Родовід» напише:

*І піднялись ми, як дуби і дубочки,
Пішли поміж люди світами,
Народжені з любові сини і дочки,
Паростки тата й мами.*

Всі вони здобули вищу освіту. Віра і Людмила стали педогогами-філологами. Олександр закінчив Ніжинський педінститут, фізико-математичний факультет

Прилуки – рідний край в житті
й творчості Любові Забашти

Семен Герасимович (дід) і Єфросинія Родіонівна (баба) Січкарьови з дочками Варварою і Єфросинією. Прилуки. 1904

тет, спочатку війни партизанів на Прилуччині і загинув у 1945 році на німецькій землі в Східні Пруссії. Левко також учасник війни, закінчив інститут зв'язку в Одесі.

Поринаючи спогадами у минуле, поетеса Любов Забашта згадує:

*І нам пригадається мати, неначе мадонна Літа,
Вродлива і зовсім юна,
А на руках в неї діти:
Віра, Шура, Люба, Клава, Левко і Люда...
Майже усі, як бачите, вийшли у справжні люди.
Все вчителі і мовники,
слова свого проповідники,
Правди людської і совісті
До самої смерті завсідники.*

Як дідусевий заповіт Семена Герасимовича своїм онукам звучать рядки в цій же поезії:

*Батько матері нашої нам заповів борозенки
Того мистецтва учительства,
Того добра й просвітительства:
«Сіять розумне, добре, вічне.
А у житті виходить на совісті віче...
Людяч і дітям себе віддати,
На тому жити, на тому стояти!..»*

Батьки майбутньої поетеси вважалися службовцями. Василь Григорович був бухгалтером. Це про нього теплі слова-спогади Любов Забашта висловить згодом у зазначеній вище поезії:

*А була в мого батька червона врода,
Коли на коні вороному
Ходив він з Будьонним в бої-походи
Й вертався з боїв додому.*

Йому ж присвятила вона і проникливі слова дочірньої вдячності за мудрі настанови на майбутній життєвий шлях, які звучать в поезії «Перша подорож»:

*Спасибі й тобі, мій батьку,
Мій мрійнику впертий,
Що ти научив мене
Мрію, як прапор, нести,
Що ти заповів мені
Боятися більше від смерті
Життя, що не має
Величної цілі й мети.*

Мати поетеси Єфросинія Семенівна в 1903 році закінчила Крячковське початкове народне училище Пирятинського повіту. «Оскільки по своїй природі моя матуся мала жваву, товариську вдачу, – згадувала Любов Забашта, – її після революції обирають делегаткою від Кустівців, і вона із завзяттям поринає в громадську діяльність». Це з роками знайде своє відображення у поетичній творчості дочки:

*І пройшла наша мама...
Через хвилі і воєн негоду.
В червоній хустині, вона, делегатка,
Дбала про перші артілі.*

Єфросинія Семенівна брала також участь і у розгляді справ народним судом. Врешті через райздрав її призначають завідувати дитячими яслами. «Після того, як в родині у 1922 році з'явилась ще одна дитина, – згадує поетеса, – мати залишає завідування дитячими яслами і повністю присвячує себе догляду за дітьми і домашньому господарству».

Оскільки батьки були людьми малоземельними, то велика сім'я не могла прогосподуватись лише з присадибної ділянки. Батько працює бухгалтером на хлібозаводі, а мати зранку до вечора разом з дітьми поряється по господарству. Крім того, Єфросинія Семенівна мала ще дореволюційну швейну машинку «Зінгер», була хорошою кравчиною і обшивала не лише своїх дітей, але й підробляла шитвом для сторонніх.

Тяжкі то були роки. Дитинство Люби, її братів і сестер, як і багатьох дітей того часу, проходило в не-

(Продовження на 4 стор.)

Вересень 2008 року

СКАРБНИЦЯ

**Прилуки – рідний край в житті
й творчості Любові Забашти**

Василь Григорович Гришко.

статках, у суворих умовах післяреволюційного часу – продрозверсток, колективізації, голодовок. Саме в юні роки Любі Гришко довелося пережити страхіття голоду, який забрав життя мільйонів українських людей. Згодом ті сумні і трагічні події голодомору 1932-33 рр. знайдуть своє відображення в її поетичній творчості. Так, зокрема, про важкий 1932 рік вона напише:

*У Прилуках за школою сад наш роняє ранети.
Ми садили його в тридцять другому році важкому.
У колгоспі над Удаєм ставили наші пікети...*

Очевидно, мається на увазі один із приміських колгоспів, розташованих на Кустівцях, або ж на Плискунівці, поля яких охоронялись від розкрадання врощеного на них врожаю зголоднілими людьми.

Найбільш виразно описано події того сумнозвісного періоду в поезії Любові Забашти «Голодомор»:

*Голодомор! І нас торкнувся ти
Там, на Прилуччині, в отецькій хаті.
Опухлі ходять сестри та брати,
І ні шкуринки хворому дитяті.*

*Нас семеро... Як вижили ще ми
У ту важку годину людомору!
Ходили поміж мертвими людьми...*

Кора й лушпиння – голоду презент.

*Вже варить кропиву і гічку моя мати,
А ми везем останнє шмаття з хати
Для обміну...*

Саме в обмін на коштовні речі в «Торгіні» (абрєвіатура від «Торгівля з іноземцями», російською мовою «Торгсин»), сім'я Любові Гришко змогла одержати деякі продукти, щоб врятуватися від голодної смерті:

*Нас врятувала повнця вінчальна
Та ще оте колечко обручальне,
Які лишилися від давніх мирних днів.
В торгсин скарби понесла моя няня
І мали ми муки хоч би по жмені
На деруни голодній дїтлашні.
Тому і вижили...*

*Ті деруни та власна бараболя,
Посаджена в дворі (не мали ж поля!)
Були рятунком цілої сім'ї.*

До першого класу Прилуцької школи №4 Люба Гришко пішла в 1925 році, уже уміючи трохи читати і рахувати. Цьому вона навчилась від старших сестри Віри і брата Шури, які вже ходили у ту ж школу. Некороткий шлях до школи пролягав тихою Радянською (теперішньою, як колись, Соборною) вулицею, яка у всі пори року була мальовничою, а особливо навесні, коли природа оживала і все потопало у квітучій зелені. Цей шлях до школи, який давав можливість чимало часу спілкуватись з природою мрійливій дівчинці, безумовно відіграв неабияку роль у формуванні чутливої душі майбутньої поетеси. Від того шкільного шляху вона через усе своє подальше життя пронесла палку любові до рідної землі, до її краси. Згодом вона про це напише:

*По вивченій вулиці в школу
Ходи собі смирно
Та думай на довгій путі.
Закохуйся в весну,
Що квітне, як казка, навколо.*

Величезне значення у вихованні майбутньої поетеси відіграло також і те, що її мати, як мовиться, від Бога була обдарованою людиною, мала гарну пам'ять, багато читала і знала безліч пісень і казок. Саме народна пісня, почута від матері, була для Люби Гришко першою її вчителькою, розкривала перед нею скарби людських душ. Пізніше Любов Забашта буде згадувати: «Звичайно, я не пам'ятаю, як мати співала мені колісанки, але запам'яталося, як вона співала їх над моїми молодшими братиком і сестричкою». Мине час і поетеса напише:

*Спасибі тобі
Моя люба, старенька мамо,
Що ти непосиду таку*

Вересень 2008 року

Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти

СКАРБНИЦЯ

Ефросинія Семенівна Гришко

*Копись народила на світ,
Що ти окриляла мене
Своїми думками-піснями,
Свою простоту і щирість
Дала ще з дитячих літ.*

Ще не раз Любов Забашта згадає про свою матір і її надзвичайний внесок у виховання дітей:

*Мене в шавлії ти купала і в любистку
І дарувала ніжність, як могла,
Простого серця промені і блиски
Мені усе, як є, передала.*

Теплими, проникливими в душу словами про рідну матір пронизані й рядки поезії «Моїй мадонні»:

*Нас було семеро – руських, чорнявих і білих,
І ти одна, моя нене, здавалася нам чаклункою
З своїми кочергами, з лопатою хлібною
У отворі печі, що тріскала жаром й вогнем.*

Поетеса далі підкреслює:

*То треба людського таланту, щоб горщика ви-
хопить вчасно,*

*То треба людського таланту, щоб хліб став, як
сонце, пахкий,*

А смак пиріжків з грибами, з квасолею, з м'ясом

*Був неповторний, як наші дитинні медовофіал-
кові сні.*

Порівнюючи образ своєї нені з образами мадонн на картинах західноєвропейських художників, поетеса упевнено стверджує:

*І зараз здається: мадонна з картин Рафаеля –
То копія надто бліда із тебе, іще молодої,
З малим на руках. Я хочу згадати, хто був то:
Левко, чи Людмила чи Шура? І зраджує пам'ять
мені.*

Любов Забашта також висловлює думку про те, ким могла би бути її мати, якби не була переобтяжена сімейними клопотами, виконуючи обов'язки господині багатодітної родини:

Можливо, міністром, ученою, може, артисткою?

І поетеса упевнено заявляє:

А кажучи правду, для нас ти вища була від усіх!

В заключних словах поезії «Моїй мадонні», звертаючись до своєї матері і порівнюючи свої власні здобутки в порівнянні з її працею, Любов Василівна відзначає:

*Тобі уклоняюсь і руку сухеньку твою,
Зовсім не таку, як в мадонни, у шані цілую.
Признаюся тобі. Єдиній тобі:
Усі мої трудні труди здаються малими мені
Перед твоїм таким непосильним трудом,
Як зорі перед великим і життєдайним світилом!*

У своїх спогадах про місто над Удаєм, про свою родину, про ту духовну атмосферу, в якій пробуджувалися її власні почуття, поетеса з особливою теплотою згадує свої дитячі роки: «Мені пощастило – я вродилася над самим Удаєм, біля широких його заплави, і вулиця, на якій я жила в дитинстві, теж звалася Удайською... В дитинстві, вечорами, як тільки в небі засвічувалися зірки, коли сім'я повечеряє, починалися співи. Батько брав до рук бандуру, ми сідали на спориш і тягнули за старшими... Чомусь, коли батько лишався в хаті сам, він співав тужливу, повну нездійснених надій пісню "Дивлюсь я на небо та й думку гадаю..." Тоді ми юрмилися під дверима і не осмілювалися заходити до хати. Мама співала, коли білила хату, прала чи навіть робила щось у саду. Її улюбленими піснями були "Там, де Ятрань круто в'ється", "Ой у полі могила з вітром говорила", "Ой горе тій чайці..." Любила пісні сумовиті, ліричні...».

Любов Забашта пригадує також той час, коли у підлітковому віці вона разом з іншими дівчатами та хлопцями збиралися вечорами на вулиці Удайській біля колодязя на традиційних, вичовганих ще їхніми

Вересень 2008 року

СКАРБНИЦЯ

**Прилуки – рідний край в житті
й творчості Любові Забашти**

Любов Гришко Прилуки 1930-ті роки

дідами, дубках: «Казали, що іще дід Яким збирався будувати із них хату, але занедужав, нова хата залишилася не збудованою, дід помер, а дубки так і zostалися під парканом... На все життя запам'яталися мені оті вечірні хори, що були школою співу для нас підлітків. Пісня лунка, багатоголоса розносилася далеко над річкою, можна було сидіти в хаті і виразно чути кожне її слово, що то заспіває Маруся Силиха, чи моя старша сестра Віра, що мала напрочуд гарний голос. Вони обидві, як і наш батько, були артистами на сцені нашого аматорського театру. Ніколи в житті мені не звучали так пісні, як там, біля Удаю. "Ой у лузі та ще й при березі..." співали найчастіше. Так само часто співали пісню "Коло млину, коло броду два голуби пили воду..." Здається, такі прості слова, а скільки в них вкладалося душі! Пізніше ми взяли цю пісню до однієї з наших вистав. Хоч як гарно звучала вона, та над водою її виконання доводило мене

до ліричної розчуленості...»

Розповідає Ігор Забашта: «Пристрасть до поезії, згадувала пізніше моя мама, пробудив дід по матері Семен Герасимович, який вчителював в селах Хаєнки та Вільшани Ічнянського району. У своїй автобіографії, зверненій до читачів, Любов Забашта згадувала: «По неділям він приїздив до нас, читав написані російською мовою "стихи", які ніде не друкувалися, але були для діда великою відрадою в житті». Сама ж Люба Гришко почала писати вірші ще в школі з 10 років».

Про свій перший вірш уже в зрілому віці Любов Василівна Забашта написала:

*Ти ще не забувся,
Мій перший, дитячий,
наївний*

*Наповнений синню річною,
Намріяний веснами вірш,
Незрілий на рими,
З простими думками своїми,
В уяві моїй
Ти й досі, як перше, стоїш.*

І юна школярка якраз тоді відчула, що:

*Сама, як тихий спалах небокраю,
Здружилася з папером і пером.*

«В подальшому, – продовжує Ігор Забашта, – потяг до поезії привів її до літературної студії, керівником якої був Микола Навроцький. Потім почала друкуватись у газеті "Правда Прилуччини". Саме у цей час закладався фундамент свідомості майбутньої поетеси, формувались її погляди та переконання і вона не раз зверталась у своїх поезіях до цього періоду життя, як до першоджерела».

Чарівна, замріяна краса рідного краю, картини життя – ось ті образи, що запали в душу юної по-

етеси з дитячих літ, формували художнє почуття, романтичне сприйняття дійсності. Так, зокрема, поетичні рядки про інтимні почуття, які зародилися в юній душі ще під стріхою батьківського дому, звучать в поезії «Червоні маки»:

Червоні маки, в ранній, ранній час

На грядці маминій ви так полум'яніли!

*Яке кохання входило несміло,
Щоб повести у світлу юність нас.*

*Ах перший поцілунок! Він отак
Згорів, як мак червоний при долині,*

*І дівчині, зовсім іще дитині,
Він замість серця дав червоний мак.*

Під впливом інтимних почуттів, юна поетеса прагне засвітити «вогники в хатах калинові» і заявляє:

*А ми теж ходитимем рідними
Прилуками*

Зі своїм коханням, зі своїми муками...

Вона мріє про свого судженого:

Де ж ти, моя мріє, мій єдиний суджений,

Та лиш путь леліє дальній, розгалужений.

Може ти не поруч, а за тими гонами,

За стежками мрійними з білими попонами.

А який ти будеш, хоч насниє нічком,

Стану біля тебе я мрійною смерічкою.

Романтично настроєна Люба Гришко мріє про край, де «не буває... метелиці ані криги білої на воді», і звертається до гусей чи то лебедів, що «попливли по Удаю, по воді»:

*Гуси мої лебеді, лебедята,
А чи мене візьмете на крилята?*

Вересень 2008 року

СКАРБНИЦЯ

Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти

*Ви мене домчіте за моря,
Звідки сходить вранішня зоря.
Де великі ходять каравели,
Де пташиний світ стоїть веселий.*

Поряд з глибокими враженнями дитинства і юності Любов Забашта подає образ свого чудового краю і висловлює бентежні почуття. Так у поезії «О юність, юність» читаємо:

*О юність, юність, молода, барвіста,
Напоєна мільйонами сонців!
О юність радісна, весела, промениста,
Як я люблю твої водоспадний спів!*

Але юній душі «вже не досить... краси... полів, лугів»:

*Шемить душа, чогось чека і просить,
Щоб хтось її, бентежну, зрозумів.
Сімнадцять літ я п'ю, мов чашу повну,
Гіркосолюний присмак на вустах.
Фанфаро, вдар! І мрію дай гріховну,
Щоб квіт берези в лузі не зачах.*

І не дивно, що саме цей вірш надихнув композитора Платона Майбороду окрилити його музикою і створити чудову, сповнену почуттів пісню.

Зі своїми першими віршами Любов Гришко виступила на обласній нараді молодих літераторів у Чернігові 1935 року. Читала вірші про квіти і природу, про дівочі мрії. «...Павло Григорович Тичина, який був почесним гостем і активним учасником зльоту, похвалив молоду авторку: і од квітів не треба відвертатися, і красу природи варто бачити! Певно, це окрилило молоду поетесу».

У свої юні роки Любов Гришко захопилася творчістю Тараса Григоровича Шевченка. Його полум'яна поезія полонила молоду прилучанку. Одного разу, взявши до рук «Кобзар», вона не розлучалась з ним протягом усього свого життя. Саме у Прилуках бунтарська поезія Великого Кобзаря, неспокійна, гнівна і лагідна, промениста й лірична, пробудила в ній глибокі почуття любові до свого краю, до його історичного минулого і сучасних їй подій, пов'язаних з Прилуками. Це також знайшло своє відображення в її поетичному доробку:

*Батьку Тарасе, ще чередничкою в полі
Мудрий «Кобзар» я з пастушками відкрила,
Може, тоді я землю свою полюбила,
В серце взяла всі її радощі й боли.*

А. Риженко

Перший директор

Ім'я Василя Івановича Маслова добре відоме прилучанам: наш земляк, професор російської літератури, автор багатьох літературознавчих праць, викладач Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка... Все це так, але для наших мешканців не менш важлива інша сторона діяльності Василя Івановича - як директора Прилуцького краєзнавчого музею.

Сьогодні, коли нарешті після тяжких поневірянь наш музей отримав власне, пристосоване саме для нього, приміщення, обладнане згідно вимогам сучасних скарбниць подібного призначення, знову і знову згадується ім'я Маслова, так палко закоханого в свою справу. Він зміг перетворити невелике зібрання старовинних речей, що зберігалося у Земському Будинку, у один з кращих на той час музеїв України. Він, шукач і відкривач, не стільки займався паперовими справами, як самотужки, без виділеного йому окремим, як було б потрібно, транспорту, а на старенькому велосипеді об'їжджав панські маєтки, що

після 1917 року стояли занедбаніми і були майже повністю пограбованими. Василь Іванович так міг переконати селян у необхідності збереження цінних речей, що люди задарма віддавали предмети меблів, посуду чи то картини з палаців або те, що говорило про національний давній побут.

У 2009 міне п'ятдесят років з дня смерті Василя Івановича. Майже не залишилося людей, які б його пам'ятали, тому хочеться дізнатися, якою ж людиною він був.

На останніх фотографіях обличчя В.І.Маслова так і світиться добротою та спокоєм. Мудрий погляд, що впевнено і доброзичливо проникає прямо в душу, елегантний костюм, у якому завжди проводив заняття в Університеті – таким залишився для нас Василь Іванович на світліні 1954 року. Та, мабуть, його характер найбільш повно

розкривається у записках щоденника, у листах, що надсилав він матері, вітчиму, сестрам та братам.

(Продовження на 8 стор.)

Перший директор

...головні риси особистості Василя Івановича, пронесені їм через всі невдачі життя, - це велика життєлюбність і потяг до творчості. Останнє виливалося у дитинстві по-різному, наприклад, зі старих речей, корзин та іншого непотрібу Василько міг так змайструвати опудало, що у сутінках сіней лякалися усі дорослі, які заходили до будинку. Міг під виглядом реальної причини прогуляти пів уроку у гімназії, про що з задоволенням записував потім у щоденник. Неодноразово можна прочитати записи, що за пустощі старший брат Сергій «нагороджував» Василька перекладами з латини чи грецького додатково, а потім примушував звітуватися про роботу. Та це мало вгамовувало веселу дитину, а саме такі витівки розважали старших і відволікали від життєвих проблем.

Бувши директором Прилуцького музею, Василь Іванович залюбки складав жартівливі дотепні віршики про своїх знайомих і друзів, яких

прилучани знали як серйозних і поважних лікарів. Міг весь вечір разом з чоловіком сестри Іваном Семеновичем Ключко змагатися у знанні українських народних пісень, а замовкав тільки тоді, коли сестри сідали за роль і починали грати улюблені твори.

Найближчим та найщирішим другом В.І.Маслова на все життя залишався його старший брат Сергій, вікова ж різниця у 5 років перестала відчуватися десь на початку наукового шляху Василя.

Розглядаю старі фотографії сімейного альбому і не можу утриматися від сміху: Василь Іванович, сорокарічна людина, грається з студентами археологічної експедиції у чехарду, а потім залюбки разом з ними створює з піску вежі та замки.

І поруч з цим водограєм оптимізму та життєлюбства у нього природно існувала інша риса – серйозне ставлення до науки. Тут вже пустощів не було. До тепер пригадую науковий каталог братів Маслових,

який вони складали протягом усього життя. Їх приватну бібліотеку з рідкісними виданнями та стародруками, що була потім подарована Академії Наук України, регулярно відвідання Сергієм та Василем оперного театру з детальним обговоренням вистави.

Та головне, що запам'яталося мені із розповідей батька, - це ставлення Василя Івановича до людей - з однаковою увагою та доброзичливістю чи до неосвіченої людини, чи студента, чи академіка. Ніколи не був підлабузником, ніколи не гнався за нагородами чи то вигідними посадами: гідність та спокій у ставленні до життя і оточуючих, вірність своєму шляху та родині – таким був перший директор Прилуцького окружного краєзнавчого музею.

Кращою нагородою для Василя Івановича Маслова, я вважаю, є добра пам'ять про нього серед його земляків - мешканців нашого міста.

О. Ключко

Календар грибника

Багаторічні спостереження мікологів (спеціалістів, які вивчають життя грибів) свідчать, що гриби в основному дозрівають у визначені строки.

Спостерігаючи за природними явищами можна точно визначити, коли з'являються гриби.

У квітні місяці ліс здається сірим та незатишним. Але якщо виблискують на залитих сонцем галявинах квіти мати-й-мачухи, це означає, що в цих місцях з'являються перші гриби-зморшки. Весняні гриби не бояться морозів. Ростуть вони, коли в ярах ще лежить сніг.

Перші підосиковики з'являються в червні, а в сонячну, з теплими дощами погоду ці лісові дива можуть порадувати грибників навіть в першій половині травня. Сонце і дощ вносять деякі поправки в календар грибника.

Гриби-діти лісу, отож водяться вони там, де багатий на перегній ґрунт, потрібне тепло, куди не потрапляють прями промені сонця.

Уникають гриби сильно затінених, заболочених чи вкритих мохом місць. Коли літо сухе, ростуть гриби ближче до стовбурів дерев, шукаючи затінку. Якщо часті рясні дощі – вибігають на галявинки. Особливо подобається їм сусідство старих пнів. Шукати гриби потрібно з північного боку дерева, зі східного та західного їх значно менше, а з південного, особливо в посушливий час, грибів не знайдеш ніколи.

В червні дозріває солодка суніця. Квітує в цей час калина і шипшина, значить через 5-6 днів підуть сирожки.

Зацвіла горобина – через тиждень можна йти за підберезниками.

Колоситься жито – починають рости білі гриби.

Полетів пух з осики – з'являються підосиковики.

Зацвіла сосна – вирости маслята.

Заквітувала липа – другий „укіс“ білих грибів.

Цвіте вереск – в лісі є рижики.

Почалися в полі жнива – збирайте повторний урожай підберезників.

У берези пожовтіло перше листя – можна збиратись за осінніми опеньками.

Гриби ростуть до глибокої осені, до жовтня місяця. Закінчують грибний сезон опеньки, гливички, грузді.

Не кваптеся вирушати до лісу одразу після того, як бризне перший дощик. Щоб вирости масляком треба днів два-три, а деяким грибам ще більше: підберезники, лисички, опеньки ростуть десять днів, білі та підосиковики – одинадцять.

Старих, переспілих грибів збирати не слід, ними легко отруїтися. Та не варто брати і дрібненьких – користі з них мало, а шкода для лісу – велика.

Отож, дочекавшись грибною пори, скоріше вирушайте до лісу, щоб насолодитись навколишньою красою та поповнити свій харчовий раціон цінними лісовими дарами.

О. Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк Обсяг 1 друк аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 891 Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видав Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 10 (136)

Жовтень 2008 року

В цьому місяці:

3 жовтня народився А. Г. Риженко (1933), відомий краєзнавець, працював учителем історії в середній школі №13.

4 жовтня створено краєзнавчий музей, як природничо-історичний (1894)

29 жовтня відкрито музей О. Кошового (1978). З 1992 – філіал краєзнавчого музею.

НАШІ ЮВІЛЕЇ

Наше місто з дев'ятнадцятого століття було тим дже-
релом, що живило і вітчизняні, і зарубіжні передові ідеї.
Зі стін Прилуцьких гімназій вийшли видатні вчені,
суспільні діячі, творці в області літератури, мистецтва.

Особливо відзначимо ім'я Георгія Феодосійовича Во-
роного, видатного математика, члена-кореспондента
Петербурзької Академії Наук, професора Варшавсько-
го університету, чий внесок в розвиток математики знай-
шов світове визнання не тільки у його сучасників, а й в
наступних століттях.

Георгій Феодосійович зробив ґрунтовні відкриття в
теорії чисел алгебри і геометрії. Впроваджені ім понят-
тя використовуються в кристалографії, інформатиці,
фізиці, хімії, астрономії, астрофізиці, електроніці, хімічній
інженерії, мікробіології, офтальмології, у вирішенні про-
блем штучного інтелекту - скрізь, де виникає необхідність
розподілити простір на певні клітки. Його дослідження
знайшли практичне застосування в розробці комп'ю-
терної графіки, робототехніці, а також географічних
інформаційних системах.

2008 рік знаменний двічі: це стосорокарічний ювілей
з дня народження видатного математика і сторіччя з
дня його смерті.

Коріння роду вченого глибоко йде в землю Прилуччи-
ни.

Дід Вороного, Яків, що змолоду чумакував, зібравши
грошей, вибрав для постійного місця проживання жи-
вописний пагорб над Удаєм в Журавці, яка за часів ко-
зацтва, 1654 по 1782 р. була сотенним містечком При-

луцького полку.

Батько, Феодосій Якович, магістр російської філології,
був педагогом-просвітителем, деякий час очолював чо-
ловічі гімназії в Кишиневі, Бердянську, Прилуках.

В родині Вороних існував переказ про походження їх
прізвища від далекого предка, козацького осавула, що
охороняв фортецю, розташовану, припустимо, біля Во-
ронівки на Ічнянщині. З першого по п'ятий клас Георгій
відвідував гімназію у Бердянську, де працював його бать-
ко, а після переїзду сім'ї до нашого міста завершив се-
редню освіту в Прилуцькій чоловічій гімназії. Звісно, що
формування характеру людини залежить від впливу
родини. До кінця життя Георгій буде зводити свої дії з
думкою батька, який після виходу на пенсію оселився
постійно в Журавці. Феодосій Якович брав участь у діяль-
ності місцевого сільсько-господарчого садівництва і
разом з старшим сином Михайлом викопав дивовиж-
ний сад, про який довго згадували старожили, говоря-
чи, що такого розмаїття сортів яблук не було ні в кого в
Журавці. На жаль, під час розкуркулення садиби у 30-х
роках минулого століття дерева були знищені.

Згадаємо добрим словом і іншу ініціативу Феодосія
Вороного та його участь у створенні 1885 р. в Журавці
одного з перших в Україні заводів по переробці лікарсь-
ких рослин, Георгій, успішно навчаючись у Прилуцькій
гімназії, як і всі, після закінчення курсу наук отримав
характеристику, необхідну для вступу до університету.
Цікаво прослідкувати, що педагоги вважали головним у

(Продовження на 2 стор.)

НАШІ ЮВІЛЕЇ

особистості випускника Георгія Вороного:

«Уроки відвідував справно. Завдання завжди виконував акуратно і ретельно. Письмові роботи виконував старанно і серйозно, але через притаманну йому кваліфікацію, вони часто мали недолік, особливо зовнішнього вигляду. До того, що викладалося в класі, ставився з активною участю, але іноді був неуважний... За відмінних здібностей має, незважаючи на свій молодий вік, досить розвинутий розум і серйозну любов до навчання. З усіх предметів гімназичного курсу здобув знання дуже добрі, а по математиці, до якої має особливу схильність і покликання, має знання, які далеко виходять з ряду учнівських успіхів...»

В Прилуцькій чоловічій гімназії формувався характер і особистість майбутнього вченого. Природна схильність до аналітичного мислення була підсилена впливом на Георгія його улюбленого вчителя математики Івана Володимировича Богословського.

В 1884 р. в Києві став видаватися «Журнал елементарної математики», де читачам пропонувалися теми для самостійної методологічної творчості. Георгій, ще гімназист, надіслав свою роботу, яка в 1885 р. була надрукована на сторінках цього видання. І цього ж року Георгій став студентом Петербурзького університету, де визначив своє майбутнє як вченого - математика.

Вороний приїхав до Петербургу в серпні 1885 р. з рекомендаційним листом до Григорія Галагана, з яким був знайомий і переписувався з питань педагогіки і педагогічних кадрів батько, Феодосій Якович. Прохання звільнити Георгія від платні за навчання і зарахувати на казенне утримання виявилось безрезультатним, та й стипендію Георгій отримав тільки на останньому, четвертому, році навчання. Матеріальна за-

лежність обтяжувала його постійно, грошей, що присилав батько, катастрофічно не вистачало, доводилося підробляти, головним чином, приватними уроками. Мрія отримати окрему кімнату теж виявилася нездійсненною. Життя в Петербурзі, нове оточення викликало у Вороного відчуття самотності, думками він знов і знов повертався до домівки, згадував гімназичних товаришів, чий імена не раз зустрічаються на сторінках його приватного щоденника, який, на щастя, зберігся.

Роки навчання Георгія в університеті співпали з роками посилення реакції в Росії. В 1887 р. утримання за курс навчання підвищили утричі, щоб перешкодити доступу малозабезпеченим до вищої освіти. В тому ж році кожний студент, у тому числі і Георгій Вороний, повинен був дати підписку, що зобов'язується не вступати до жодних таємних товариств, а без особливого дозволу - і до дозволених. Дивусь сміливість, з якою Георгій пише в щоденнику про свою епоху і стан людини кінця 19 сторіччя в Російській імперії:

«Наш час тяжкий, ми не що інше, як жертви жадливого режиму: тепер не можна говорити прямо навіть невинних речей, зразу ж потрапиш у руки серцевидців.» (Щоденник, 29.03.1887)

Приватні нотатки стали для молодої людини співрозмовником, з яким можна поділитися і таємними думками, і засобом перевірити власні вчинки минулого дня.

До речі, не слід вважати, що для Вороного існувала у світі тільки Математика. Записи щоденника говорять про глибоке захоплення сучасною літературою, прагнення читати Байрона в оригіналі, звир'ятати свою думку з оцінкою тих же книжок іншими. Серце і душа Георгія відкриті усьому світові, як і бажання зрозуміти Всесвіт та своє місце у ньому.

Після закінчення усього року Георгій літній час проводив в Журавці, і значне місце в щоденнику займають роздуми про почуття до Ольги Крицької із сусідніх Богдан, яка з часом стане його нареченою і дружиною.

Мешканці Журавки її запам'ятають як трудолюбиву чуйну жінку. Невеличкою зростає, моторна, акушерка за фахом, Ольга Митрофанівна безкоштовно лікувала краян, а на Різдво у садибі поставила велику ялинку, помилуватися на яку сходилися діти з усього села. Георгій і Ольга залишать трьох доньок і двох синів, четверта донечка помре у дитинстві. Всі діти Георгія Феодосійовича отри-

мають вищу освіту, хоча доля кожної буде досить важкою, як і доля усього століття, в якому їм судилося жити.

Сферою дослідження ще з студентських років Вороний вибрав теорію чисел і вже через рік, в 1888, блискуче виступив на засіданні математичного товариства з доказом однієї з властивостей теорії чисел Бернуллі. Науковий керівник Георгія професор Марков запропонував опублікувати роботу, але Вороний вважав за краще відкласти видання, щоб детально доробити висновки. Захистивши кандидатську роботу («Числа Бернуллі»), Георгій готується до магістерських іспитів. По рекомендації всіх ведучих професорів

Петербурзького університету Вороного залишили при кафедрі з призначенням стипендії. Одночасно він отримав посаду позаштатного вчителя Петергофської гімназії.

Теорія ірраціональностей, яку розробляв Вороний, визначила його не тільки магістерську, а й докторську дисертації, що були видані у Варшаві й принесли вченому визначний успіх. Задовго після смерті Георгія Феодосійовича, у 1934 році, академік Д.О.Граве зазначив: «Георгій Вороний - геніальний український математик. Він під час свого перебування в Петербурзькому університеті займався з гідним подиву успіхом кубічною областю і в цій області зробив геніальне відкриття.»

Георгій Феодосійович, запрошений викладачем до Варшавського університету, до роботи ставився відповідально: не просто давав студентам необхідний обсяг знань, а й презентував сучасні досягнення науки, свої нові знахідки, більш того - видрукував літографічним шляхом підручник з аналітичної геометрії.

3 осені 1898 року Вороного запрошують очолити механічний факультет і обійняти посаду професора Варшавського політехнічного інституту. У цьому ж році Московське математичне товариство обирає Георгія Феодосійовича членом.

Професор Г.Ф.Вороний
Варшава, 1908 р.

НАШІ ЮВІЛЕЇ

досійовича своїм членом.

Кінець 19 - початок 20 століття був для молодого вченого шляхом напруженої праці: він бере участь у з'їздах природознавців і лікарів Києва та Петербурга, математичному симпозиуму Гейдельберга, де виступає з доповідями, видає друком два великих дослідження. Його внесок у розвиток науки гідно оцінили сучасники, обравши Вороного членом-кореспондентом Петербурзької Академії Наук.

Революційні події 1905-07 рр. привели до закриття багатьох вищих навчальних закладів Російської імперії, у тому числі опинився і Варшавський політехнічний, тому групу його викладачів було направлено до Новочеркаська для створення Донського політехнічного інституту, де Вороний виконував обов'язки декана механічного факультету, поки не повернувся знов до Варшави. Велика нервова напруга викликала загострення старої хвороби, яка й привела Георгія Феодосійовича до передчасної смерті 7(20) листопада 1908 р.

У некролозі професор Брайцев зазначив: «Нікому не вірилися, що помер Георгій Феодосійович, якого всі так глибоко поважали і любили. Відчувалося, що трапилось щось надзвичайне. Всі усвідомлювали, що вони передчасно втратили видатного вченого, славного професора, який був гордістю і окрасою двох вищих шкіл Варша-

ви... Проводжаючи останки небіжчика на вокзал для перевезення на місце поховання у містечко Журавку, всі сумували ще й тому, що втратили правдиву, чесну і сердешну людину.»

За словами Брайцева, Георгій Феодосійович встиг викласти на папері лише невелику частку з того, що було їм відкрито у математиці.

Згідно заповіту, тіло Вороного перевезли до палколюбивої їм батьківщини. Забальзамувавши, поховали у спеціально збудованому склепі, який у 30-х роках під час розкуркулення садиби було знищено. Мешканці Журавки перелоховали останки славного земляка до могилі його батька Феодосія Яковича.

Доля визначила Георгію Феодосійовичу тільки сорок років з життя, але як багато він встиг зробити, адже його діти переживуть час, щоб знайти продовження в науковій відкриття наступних століть.

Епітафією життя цієї великої людини можуть служити слова його доньки Марії: «Мій дід, батько, його брати і діти - вони були справжніми, бо нас у родині вчили ніколи не думати про багатство - та багатими ми ніколи й не були, - і навіть не про славу, а тільки про славу України.»

Олена Ключко

В Замоствя до пані Закревської

Чимало сучасних українців в період свої відпусток намагаються побувати в Єгипті чи Турції, Чехії чи Італії чи то ще в якійсь країні. Звичайно, це добре коли на свої очі бачиш величні піраміди, Пізанську башту чи Ейфелеву вежу, але хіба в Україні немає таких місць, які б своєю красою та історією привертати увагу. Певна річ є! І навіть в нашому регіоні є місця які своїм минулим кличуть до себе: Густинський Свято-Троїцький монастир, палац Галаганів в Сокиринцях, маєток Тарновських в Качанівці, палац Закревських в Березовій Рудці. Сьогодні ці історико-культурні осередки гостинно відкрили для вас свої двері. То ж приїздіть не пошкодуєте.

Звичайно, на території Прилуччини є місця на яких, нажаль, не залишилось ані поміщицьких маєтків, ані ще якихось господарських будівель або вони майже зруйновані. То ж споглядати їх красу ми можемо лише через фото, якщо таке є, чи малювати в уяві читаючи історичну літературу. Про одне із таких місць та про людей які там жили я й хочу розповісти. А мова піде про Марію Миколаївну Закревську, дружину Ігната Платоновича Закревського, дворянина, юриста, автора багатьох книг і статей з юриспруденції, власника маєтку в селі Березова Рудка на Полтавщині. Саме Марії Миколаївні деякий час належав невеличкий маєток в селі Замоствя, що під Прилуками.

Розкрити психологічний портрет Закревської допомагає нам позашлюбна дочка Ігната Платоновича Дарія. Саме вона досягнувши більш як вісімдесятирічного віку через сторінки своєї книги "Маня" ділиться з читачами життєвим досвідом своєї молодості. У книзі йдеться

І.М. Закревська

про події кінця XIX - початку XX століття, які відбувалися в родині багатого поміщика Платона Олексійовича Закревського. Але перш ніж торкнутися постаті Закревської кілька слів хочеться сказати про Дарію.

Матір'ю Дарії була селянка з Березової Рудки Пирятинського повіту – Тетяна Іваненко. Так склалось, що про існування Дарії або як в книзі вона називає себе Маня, Платон Олексійович Закревський (дідусь Мані) дізнався лише коли дівчинці виповнилось 6 років. А відбулося це в Березовій Рудці напередодні іменин пана П.Закревського. Саме туди Тетяна Іваненко прийшла з донькою аби допомогти прислузі в організації свята. Зустріч Мані і Платона Закревського відбулася випадково, але це побачення стала переломним етапом в житті маленької дівчинки. З того часу, забравши дитину в матері, Платон Олексійович стає її опікуном. Разом з ним та баронесою Вірою Петрівною Борейшою, матір'ю Марії Миколаївни, декілька років дівчинка проживала в маєтку Закревських у селі Орловка. Згодом Платон Олексійович помер, але залишив по собі заповіт за яким "Маню повинні були" виховувати разом з дітьми Ігната і в таких самих умовах". Тому вкупі із Закревськими дівчинка переїхала до Харкова, де вступила на навчання в єпархіальну школу. Після закінчення навчального закладу вона два роки працювала класною наглядачкою, а згодом за допомогою пана Закревського дівчина їде в Женеву, де стає ученицею пансіону „ Ластівки". Саме там в Женеві вона познайо-

(Продовження на 4 стор.)

В Замостя до пані Закревської

милась з молодим французом Арманом Марє, який згодом став її чоловіком. Останній спогад Мані про Батьківщину припадає на 1905 рік. Того року вона відвідала Березову Рудку аби побувати на похоронах свого опікуна та батька Ігната Платоновича Закревського. В своїх спогадах Маня пише: "Прийхавши туди, я помогилась над труною, і ми з Юлією обмінялися спогадами про нього, його легку ходу, блискучі очі. Мені соромно відчувати в глибині душі несподівану гіркоту. Хіба не схибив він, як опікун, у священній справі, що її заповідав йому його старий пан, і як батько у своєму обов'язку? Чому своїм холодом він спиняв мої дитячі пориви притулитися до когось?"

Як вже згадувалось раніше серед спогадів Мані (Дарії) про свої дитячі та юнацькі роки є кілька таких, які висвітлюють, можливо однобоко, постать Марії Миколаївни. М. М. Закревська, одружена Борейша, була заміжня за Ігнатом Платоновичем Закревським. Проти цього шлюбу категорично виступав батько Ігната - Платон Олексійович Закревський. Він проти моєї волі одружився з жінкою, яку у терпінні не можу... Якась кокетка... мені це добре відомо... любити тільки розкіш і розгул. Вона роззорить його, якщо їй не вдасться зганьбити його. Маємо визнати, що нашому Ігнатові, попри те, що він чоловік надзвичайних здібностей, часто бракує характеру." Згодом у Ігната та Марії Закревських народилося четверо дітей: Ася, Алла, Марія та Платон.

Марія Миколаївна Закревська не приязно ставилася до Мані, а та в свою чергу також недолюбливала пані Закревську, часто називаючи її у своїх спогадах „гадюкою". Маня згадує: "Вона знається тільки з аристократами і дуже полюбить маленькі вишукані вечери із циганами в модних ресторанах. Вона вважає, що велика дама не повинна займатися домом і дітьми. Для цього в неї є численні вишколені слуги. Досить подзвонити, щоб прислуга кинулась виконувати її накази. Немає значення, що без якихось обов'язків їй нудно жити. Вона мусить грати світську роль."

Маня часто бачила черствість душі Марії Миколаївни по відношенню до селян. Яскравим прикладом цього став випадок, що трапився в Березовій Рудці. Одного разу вагітна молодичка років 25 прийшла до пана благодати про лікаря, але господарі її не пустили – боялися, мовляв, зарази. Так і померла вона просто під панськими вікнами. А в тієї жінки залишилось ще двоє маленьких дітей.

Як згадує Маня „...пані Закревська ненавиділа село і все, що там живе, а через свій хворобливий страх до мікробів вона розірвала будь-які зв'язки маєтку з селом". Тому їй не дивно, що не дозволялось селянам гуляти по панському парку чи саду.

Цікаву інформацію наводить Маня у своїх спогадах і про смерть пані Закревської: "Революція вирує в Санкт-Петербурзі. У розкішному особняку Закревських поруч із палацами великих князів, що вже втекли, вмирає від раку пані Закревська, переживаючи свою агонію в місті без води, без світла, без транспорту, без допомоги лікаря чи аптекаря, оточена лише своїми дітьми, які вже погай подбали про втечу..... агонія господині триває. Нарешті, вона віддає Богу душу. Дорога кожна хвилинка. Її ще тепло загортає у ковдру й виносять на вулицю перед ганком. Кладуть цей згорток на сніг, залишаючи його сміттярам, якщо вони ще залишились...."

З життям Марії Миколаївни Закревської пов'язане й село Замостя, що розташоване за кілька кілометрів від міста Прилуки. Саме там в кінці 90-х років XIX ст. пані Закревська купила землю у поміщика Ю.К.Сніжка-

Блоцького. Як розповідають документи маєток Марії Миколаївни Закревської, розміщувався на високому березі р. Удаю. Все підгір'я зайняте було парком, серед якого на рівній площині стояли два панські будинки. В кінці парку розміщувався будинок для наймитів економії, а далі містився будинок управляючого економії німця Берга. Неповдалік розташовувався двір для худоби. В панській економії тримали коней, бугаїв, корів, свиней. Всі господарські роботи виконували селяни за невелику плату. На 1915 рік пані Закревській належало 115 дес. придатної землі.

В перші буремні роки революції маєток і земля залишались в користуванні Марії Миколаївни. З приходом гетьманської влади в 1918 році управляв маєтком Шолудько Микола Михайлович. А вже навесні 1919 року панський маєток і земля перейшли до рук селян. Сьогодні, на жаль, від маєтку Закревської в Замості не залишилось нічого.

Якою б не здавалась для Мані (Дарії) Марія Миколаївна Закревська, але заслугою останньої стало те, що саме вона змогла зберегти для нащадків чудові портрети Ганни та Платона Закревських писані Т.Г.Шевченком ще у грудні 1843 року в Березовій Рудці. А було це так. Відомий український археолог, етнограф і мистецтвознавець М.Ф.Біляшівський у 1910 році вирішив влаштувати у Києві виставку присвячену 50-річчю з дня смерті Т.Г.Шевченка. Для цього він розпочав збирати всі можливі матеріали, що стосувалися життя і творчості великого кобзаря. Щодо вище згадуваних портретів то на той час вони прикрашали вітальну кімнату квартири Марії Закревської в Петербурзі. Згодом Біляшівський отримав від Марії Миколаївни із Ніцци листа: "Ницца. 31 Января 1911. Милостивый государь, я с удовольствием исполню Вашу просьбу и уже телеграфировала г.Посникову о том, чтобы вручить портреты уполномоченному музею лицу. Я уверена, что получу их обратно в полной сохранности. Уважающая Вас М.Закревская". Про те, що деякий час портрети Закревських знаходились у нашому місті свідчить й лист дружини голови Прилуцької повітової земської управи М.М.Маркевича Любові Миколаївни Маркевич до українського історика Вадима Львовича Модзелевського. В листі йшлося про влаштування виставки картин у Прилуках. Вона пише: "...мой муж и художник Холодовский устроили выставку картин, взял картины у разных знакомых, и наши там. Вышло очень интересно. Там, например, 2 портрета Закревских – работы Тараса Гр. Шевченко – чудные". Лист датований 7.01.1915 роком. Про перебування цих картин в Прилуках свідчить й газета "Прилуцький голос" за 9.01.1915 рік. "Перша виставка картин продовжиться до 12 –13 січня. На ній представлені роботи різноманітних художників. Тут і портрети Закревських виконані Т.Шевченком або портрет М.А.Маркевича, роботи портретиста Левицького, портрет (акварель) Кочубея, роботи Брюллова. А також роботи Соколова, Мясоєдова, Айвазовського."

До речі, в Прилуцькому краєзнавчому музеї знаходяться фотонегативи портретів Ганни та Платона. А зробив їх відомий літературознавець, професор, завідувачий Прилуцьким окружним музеєм Василь Іванович Маслов.

Плине час. Змінюються епохи, держави, історичні постаті. Тому аби зберегти зв'язок з минулими поколіннями ми зобов'язані прикласти всі зусилля щоб не втратити унікальні зразки духовної та матеріальної культури.

Ірина Біленко

360 років Прилуцькому полку

*„У нас воля виростала
Дніпром умивалась,
у голови гори слала,
степом укривалась!”*

Т. Г. Шевченко.

Враховуючи історичне значення і заслуги козацтва у ствердженні державності України та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, экс-президент України Леонід Кучма своїм указом установив День українського козацтва. Він відзначається щорічно 14 жовтня, в день свята Покрови Пречистої Богородиці.

Особливу повагу і шану завжди здобували люди, які здійснили героїчні подвиги й учинки на благо іншим, захищаючи свій народ, свою країну, свою рідну землю. Цілу плеяду народних героїв виплекало українське козацтво. Саме з козацького середовища, із січового братства були вихідцями славетні полководці Дмитро Байда-Вишневецький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Петро Дорошенко, Іван Мазепа та й ще багато інших козацьких керманічів, які прославили Україну на весь білий світ.

Немало визначних національних героїв дала Україні й наша Прилуцька земля. Найвідомішими серед них у свій час були прилуцькі полковники, вихідці з простих козаків й самі козаки, які згодом досягли найвищих у державі постів, великої всенародної шани й поваги. Саме вони стали засновниками відомих шляхетських родів, які ні в чому не поступалися знаменитим родам Західної Європи.

Прилуцький полк проіснував 133 роки. За цей період наші козаки-пращури брали участь в багатьох визначних битвах Визвольної війни і не лише. Так у серпні 1649 року прилучани приймали участь у битві під Зборовом. У лютому 1651 року прилуцький полк визволяв Івана Богуна з польського оточення під Вінницею. У червні 1651 року Прилуцький полк на чолі з Іваном Шкуратом приймав участь у епохальній битві під Берестечком. 1659 року Прилуцький полк у складі війська Івана Виговського брало участь у розгромі московської армії під Конотопом. Під командуванням Федора Мовчана у серпні 1678 року наші козаки брали участь у битві з турками під Чигирином. У 1716-1721 роках козаки працювали на будівництві каналів між Волгою й Доном. У 1722-1723 роках Прилуцький полк приймав участь у походах на Персію, будував фортецю Святого Хреста. У 1735 році під командуванням полковника Мовчана козаки Прилуцького полку приймали участь у поході на Крим. А в 1772 році під командуванням полковника Тарновського полк брав участь у російсько-турецькій війні. Останній похід козаків відбувся у 1774 році - придушення Пугачовського бунту.

У 1781 році полковий устрій ліквідувався. Припинив своє існування і Прилуцький полк.

За цей більш ніж столітній проміжок часу в історію прилуцького полку були вписані як героїчні так і трагічні сторінки його існування. Проте, споглядаючи через декілька сот літ, ми продовжуємо захоплюватися звитягою наших пращурів.

Т. Зоць.

Із життя козаків

Молодих хлопців, котрі приходили на Січ готували в козацьке звання.

Новачків піддавали ритуальним висміюванням. Так, козаки називали молодиків «синками», а ті у відповідь повинні були звати запорожців «батьками». При цьому бувало, що «синок» в дійсності за віком підходив «батьку» в батьки. Об'єктом насміхань служили також

риси характеру, фізичні якості й зовнішній вигляд новачків, що відбивалося в прізвиськах, котрі давали їм козаки. Старий запорожець Микита Леонтієвич Корж згадував, що козаки «мали таку звичку до насмішок, що від найменшого випадку, дії, ходи чи каліцтва, зараз же давали людині прізвисько, котре вже назавж-

(Продовження на 6 стор.)

ди залишалося при ній».

Щоб стати справжніми воїнами-козаками, молодики проходили семирічний курс навчання військовій справі. Молодиків навчали: «Богу добре молитися, на коні «реп'яхом» сидіти, шаблею рубати і шпагою добре колоти, а практики було доволі... «Лише успішно пройшовши багаторічний період навчання військовій справі і фізичних тренувань, молодик допускався до іспиту на звання козака-запорожця. Випробування, яким піддавали молодиків по закінченню навчання, були дуже різноманітними. Зокрема, освячуваний мусив з'їсти страшенно пекучий від перцю борщ і випити кварту «оковитої». Після цього він повинен був пройти по перекинутій між скелями на березі Дніпра колоді і при цьому не зірватися в воду. Пройшовши через ці випробування, майбутній козак мусив перепливати човном всі пороги на Дніпрі проти течії. Хоча є сумнів, щодо правдивості цього випробування.

На завершення, як свідчать фольклорні джерела, кандидат у запорожці мусив, сівши на необ'їждженого коня («дикого лошака») обличчям до хвоста без сідла й вуздечки проскати полем і повернутися не впавши на землю.

Крім названих випробувань, упродовж усього періоду перебування в молодиках, в молодчиків перевіряли винахідливість, кмітливість і здатність

не втрачати самоконтролю у складних обставинах.

Коли молодчик з честю проходив усі випробування, він допускався до участі в морському поході на турків. Бо «лише взявши участь у морському поході, — пише Боплан, — вони вважаються запорозькими козаками».

В поході молодики виконували роль зброєносців, охороняли човни-чайки на березі, в той час, коли козаки ішли в бій. Брали участь вони і в бойових діях.

Фаза прийняття до запорізького товариства оформлювалася ритуалом. Новий запорожець, у супроводі кого-небудь з товаришів січового куреня, з'являвся до курінного отамана, хрестився, кланявся до образів і просив прийняти його в товариство. Отаман, після церемонії привітання, просив обрядової згоди в кухаря куреня на прийняття новачка. Після одержання згоди новий козак «вкуплявся» до куреня, сплачуючи певну суму грошей кухарю. Для прийняття в січове товариство за новачка кілька козаків мали поручитися. Остаточо затверджував його прийом і посвячення в козаки кошовий отаман.

Посвячення ініціанта в козаки включало також ритуальне перейменування і переодягання, а також стрижку. З джерел не зовсім ясно, коли перейменовувався новачок — тількино прибувши на Січ, чи вже побувавши в молодиках. Але

вчені зазначають, що нове прізвище освячуваного в козаки з'являлося в результаті підсміювань над рисами його характеру, зовнішністю чи поведінкою під час «молодикування». І таким чином, обряд перейменування, очевидно, належав до завершальних дій. Одягали ново посвячені запорожці також костюм повноправного козака. При цьому особливе значення мала шапка, оскільки курені різнилися своїми головними уборами: «Шапки всі за куренями: який курінь, такий і колір на шапці».

Перейменування і зміна одягу, освячування у запорожці символічно означали їх нове народження, уже як повноправних козаків.

При посвяченні в запорожці новий козак також відрікався від сімейного життя й зобов'язувався свято дотримуватися безшлюбності, оскільки, як вважали січовики, «щоб досконало виконати обов'язок козацького життя» необхідно було відмовитися від всіх сімейних обов'язків.

Проте ми знаємо випадки, що жінки їхали за своїми чоловіками і поселялися навколо Січі. В зимовий період, коли козаки менше воювали, вони навідувалися до своїх сімей.

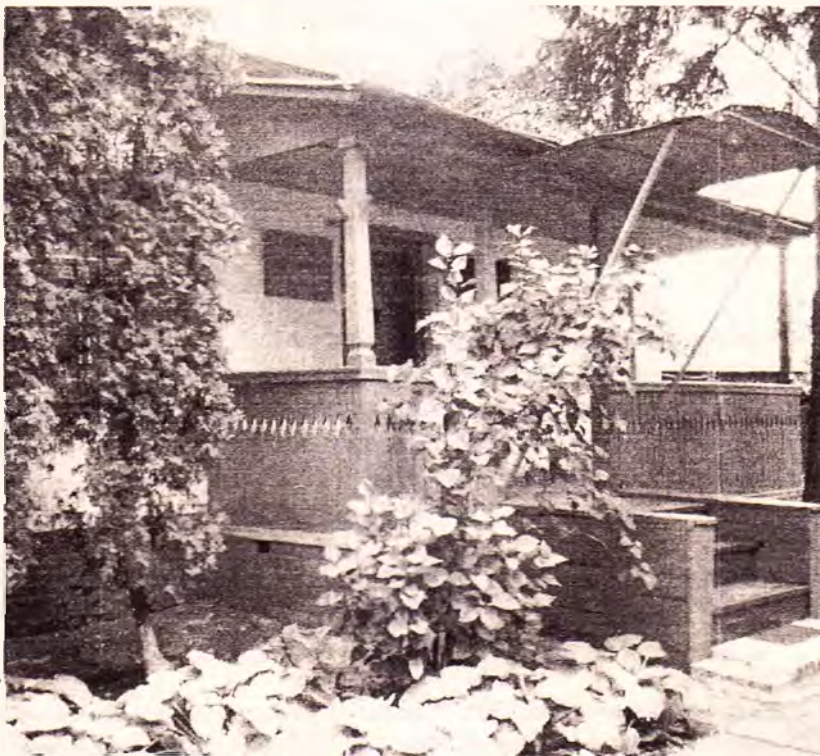
І тільки, пройшовши всі ці випробування й важкий іспит, хлопець вважався справжнім запорізьким козаком-січовиком.

Тридцятирічний ювілей

Невпинно пролітають роки. Ось уже і тридцять. Багато це чи мало? Дивлячись для чого, для людини це середина життя, період становлення, а для установи це мабуть замало. В цю осінню пору філіал Прилуцького краєзнавчого музею (музей О. Кошового) святкує своє тридцятиріччя.

Музей знаходиться в будинку Кошових, який був побудований ще пра-

*Філіал краєзнавчого музею
(Будинок О. Кошового)*

дідом О. Кошового, Йосипом Федоровичем Кошовим у 1898 р. З 1926 – 1932 роки в ньому проживав разом з батьками і майбутній Герой, один з організаторів антифашистської молодіжної організації м Краснодона на Донбасі „Молода гвардія”. До 1975 року будинок належав родині Кошових. Рішенням виконкому Прилуцької міської ради депутатів трудящих від 11 червня 1976 року з нагоди 50-ти річчя з дня народження нашого земляка, та приймаючи до уваги те, що комсомольці і молодь міста виступили ініціаторами відкриття музею комсомольської слави і для цієї мети на рахунок міськкому комсомолу було перераховано близько 12 тис. карбованців, зароблених молоддю на суботниках, виконком міської ради дав згоду на створення музею ім. Героя Радянського Союзу Олега Кошового в його рідному будинку по вул. Київській, 255.

29 жовтня 1978 року на честь 60-ти річчя Всесоюзного Ленінського комсомолу було відкрито історико-меморіальний музей. Проек-

тування експозиції здійснено Прилуцьким краєзнавчим музеєм та Прилуцьким цехом Чернігівських художньо-виробничих майстерень. Автором експозиції був нині, покійний, головний хранитель краєзнавчого музею Георгій Федорович Гайдай.

Перший директор цього закладу – Придатченко Валентина Василівна. У 1979 році на подвір'ї музею

було відкрито пам'ятник О. Кошовому, який у 1980 р. замінено на бронзовий, авторами якого є кияни: Анатолій Минович Харечко і архітектор, лауреат Державної премії ім. Т.Г. Шевченка – Анатолій Федорович Ігнащенко.

З усіх усюд пролягли сюди доріжки. На побачення з легендарним комсомольцем приходили молоді працівники фабрик і заводів, учні і студенти учбових закладів. Під час канікул приїздили школярі з віддалених міст, тепер будуть розповідати своїм друзям про Прилуки. Музей, як магніт, притягував до себе людей. Хто б не приїхав у місто, обов'язково повинен був побувати тут. Ніжин, Пирятин, Варва, Полтава, Житомир, Київ, Чернігів, Солікамськ і багато – багато інших міст – це адреси, за якими вирушили у добрий путь глибокі враження від музею. Уважно слухали екскурсіводів Г.О. Цветкову, В.В. Луковину, Н. Николаєву гості з Польщі, Румунії, Чехословаччини, Німеччини та інших країн дального зару-

(Продовження на 8 стор.)

Тридцятирічний ювілей

біжоя, враження яких читаємо в „Книзі відгуків”.

В стінах музею приймали школярів у жовтенята, піонери, до комсомолу, вручали паспорти. Життя вирувало.

У 1991 році Україна стала незалежною, з часом змінилося і ставлення до героїв радянських часів, з'явилися інші цінності.

З 1992 року музей О. Кошового почав діяти, як філіал Прилуцького краєзнавчого музею. 90-ті роки були не кращими в історії музею.

В пресі з'являються негативні статті за О. Кошового,

„Молода гвардія” О. Фадєєва була виключена з шкільної програми, у молоді складається двоєке відношення до героїв-молодогвардійців. Але час розставляє все на своє місце. Частково змінилася експозиція, в якій більше уваги приділяється подіям Великої Вітчизняної війни у масштабах міста і краю. В 2005 році в філіалі було відкрито постійно діючу виставку присвячену нашим прилучанам – учасникам Великої Вітчизняної війни. знов пожвавішало життя музею. Сюди на зустрічі з молод-

дю приходять ветерани Великої Вітчизняної війни, ветерани війни в Афганістані. Музей проводить велику роботу з патріотичного виховання молоді, приймає участь у міських заходах, надає широку методичну допомогу учням і студентам у вивченні історії подій Великої Вітчизняної війни на Прилуччині. Працівники постійно знаходяться в творчому пошуку, розробляючи тематичні уроки і екскурсії. За це і отримують подяку від вдячних відвідувачів, а це найвища нагорода.

Т. Іващенко.

Цікаво, що... ..

Флора України відзначається різноманітністю. В Україні нараховується понад 25000 видів рослин, грибів, лишайників.

Найпоширеніші в межах України – хвойні, на які припадає 54% загального запасу деревини. Рекордсменом серед них є сосна звичайна, зосереджена в основному на Поліссі – на неї припадає 35%.

Найдовговічнішим деревом в Україні вважається тис ягідний. Вік цього релікта може сягати 4 тис. років. В минулому він був поширений по всій лісовій зоні Європи, але повсюдно знищений через цінну деревину – не дарма його називають « королівським деревом».

Найстарішим деревом в Україні вважається 1300- річний дуб в урочищі Юзефін Рівненської області. В Україні взято на облік 3295 унікальних дерев

віком понад сто років. Близько 50 дерев, з якими пов'язані історичні події, людські долі та легенди, оголошено меморіальними

Одним з найстаріших дерев на Чернігівщині вважається «Цар – дуб» віком більше 450 років, який зростає на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Рихлівська дача», що на Коропщині. Значну цінність в Сокиринському парку представляють сторічні платани, три дерева лісового буку.

Рекордсменом по висоті можна вважати модрина європейську в Рахові, яка у 140 років мала висоту 54 м, а також кілька ялиць в урочищі Чермернар Берегометського ліскокомбінату на Буковині висота яких досягає до 45м.

Найбільш небезпечним де-

ревом під час грози, або таким, що притягує електричні заряди є дуб звичайний. Багаторічні спостереження вчених дали змогу з'ясувати, що зі ста ударів блискавки на дуб припадає - 54, тополю – 24, смереку – 10, сосну – 6 бук, 3 акацію -1. Береза, клен, горіх не зазнали жодного удару. Але й вони здатні «притягувати» грозові розряди, якщо височать поодиноці.

Експериментальні дослідження показали, що деякі види дерев немов «підзаряджають» людський організм своєю біологічною енергією, інші ж, навпаки, висмоктують її. Найбільш «живильним» деревом для більшості людей є дуб звичайний та каштан кінський. Найбільш висмоктували енергію тополя біла і осика.

О. Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська 277
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09.

Редактор Л. М. КАРПИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друккарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова. 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1003 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 11 (137)

Листопад 2008 року

В цьому місяці:

4 листопада – народився Сергій Гордійович Шовкун (1923 р.), голова ради ветеранів Прилук, Почесний громадянин міста.

13 листопада – народилася Валентина Павлівна Кононцева (1943 р.), заслужена артистка України, уродженка Прилук.

16 листопада – народився Григорій Кіндратович Шекера (1923 – 1987 р.р.), учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів.

28 листопада – народився Віктор Андрійович Затолокін (1928 – 2004 р.р.), директор школи № 5, кавалер знаку Честь і Слава.

Голодомор устами очевидців

*Літа 7441-го від Сотворення світу
(літа 1933-го від*

*Різдва Христового) був в Україні
Великий Голод.*

*Не було тоді ні війни, ні суші, ні потопу,
ані моровиці.*

*А була тільки зла воля одних людей
проти інших.*

*І ніхто не знав, скільки невинного люди
зійшло в*

*могилу – старих, молодих, і дітей, і ще
не*

ненароджених – у лонах матерів.

... Сонце сходило над вихололими за довгу зиму полями, сідало за обрій кольору крові й не впізнавало землю.

Чорне вороння зграями ширяло над селами, заціпенілими в тяжкому смертному сні.

Чи була того року весна? Чи прилетіли до знайомих людських осель довірливі лелеки? Чи співали травневими ночами у вербах над річками солов'ї?

Ніхто того на пам'ятає сьогодні. Пам'ятають інше.

75 років, які віддаляють нас від голодомору 1932 -1933 р.р. не спроможні приховати моторошних подробиць катастрофи людства, яка могла зупинити життя всього народу.

Українською катастрофою ХХ століття називає сучасна громадська думка голодомор 1932 – 1933 років в Україні. Терор голодом, запроваджений сталінським тоталітарним режимом в Україні, заподіяв смерть мільйонам хліборобів. Адже від голоду, масових репресій і депортацій Україна втратила більше ніж за роки Першої світової та громадянської воєн. А пішли найкращі, несли в могилу найкоштовніше, що є в нації – гени розуму, здоров'я, досконалості, гени милосердя й справедливості, людяності й відваги, всіх мислимих людських чеснот і талантів. То був страшний час, якого не пам'ятає історія.

(Продовження на 2 стор.)

Голодомор устами очевидців

Мерці були тоді кругом. Уже й не плакали за покійниками, мабуть, вперше українська земля без ліку, без жалоби й молитви приймала синів своїх. Вони мов розчинилися у просторі: були - і нема! А це наші батьки й матері, брати і сестри.

Скільки їх розпрощалося з білим світом? Хто знає? Уточнені дані людських втрат міг би дати всесоюзний перепис населення 1937 року. Однак його результати були знищені, а виконавці репресовані. Разом з тим, всесоюзний перепис населення 1939 року, проведений під пильним оком влади, не зміг повністю приховати катастрофічні наслідки голодомору 1932 – 1933 років в Україні, що не були подолані навіть до кінця 30-х років.

В Україні стало можливим говорити про голодомор після грудня 1987 року. І тільки через дев'ять років, 26 листопада 1998 року, Указом Президента України було встановлено День пам'яті жертв голодомору. У травні 2003 року Верховна Рада України в офіційному зверненні до народу України визнала голодомор 1932 – 33 років актом геноциду.

Спогади – свідчення не замінять традиційних джерел. Адже треба пам'ятати, що свідчення належать літнім людям, які розповідають, що вони пережили у далекому дитинстві або молодості, про тих, хто був приречений на жahlivі муки і смерть від голоду.

м. Прилуки. Новак Віра Яківна (Дубинська).

Свідчить про смерть батька Героя Радянського Союзу Дубинського І.Я. - Дубинського Якова Романовича, 1899 року народження.

м. Прилуки. Бойко Володимир Іванович – народний артист України, 1928 року народження.

Свідчить про смерть під час голоду своєї рідної сестри Бойко Олександри Іванівни 1929 року народження.

Із доповідної записки секретаря Прилуцького райкому та голови райвиконкому до секретаря Чернігівського обкому КП(Б)У від 25 травня 1933 року про те, що в Малковці виявлено факт людодства: „Колгоспник Хоменко Микола, якому було 19 років, з'їв свою сестру 8 років. В цій сім'ї мати померла з голоду, пізніше десь подівся і менший брат Хоменко 12 років. Ведеться слідство.” с. Боршна.

14-літній Андрій Шептун вкрав, мабуть, у своєї родички В.Шептун, кусочок сальця. Жителі села А.Тарасенко, С.Каленіченко та голова сільради П.Євтешенко спіймали Андрія, втягли його до кузні, затиснули руки в лещатах і били до тих пір, поки не забили. Тіло закопали тут же, біля кузні.

м. Прилуки. Безкровний Іван Кирилович, 1925 року народження. Згадує Голодомор, як страшний період життя. Не тільки через те, що не було чого їсти, а тому, що люди ставали хижакими. Порівнюючи роки Великої Вітчизняної війни і період Голодомору, Іван Кирилович з найбільшим жахом згадує 1932-1933 роки.

с. Сухополова. Антипенко Марія Іларіонівна 1928 року народження.

По сусідству померла жінка, а по грудях повзла ма-

ленька дитина, яка шукала молока. На возах везли тіла мертвих людей, а я не розуміла чого вони лежать одне на одному і у них висять руки?

с. Мала Дівиця. Бакун Парасковія Андріївна 1919 року народження.

Пам'ятає, що 1932 р. пройшов великий дощ з градом. Все зерно було побите. Зосталися люди без хліба. Сусідка Оріся, в розпачі, не могла більше дивитися на страждання дітей і відвела їх на вокзал і їх

більше ніхто не бачив.

м. Прилуки. Білік Михайло Володимирович 1927 року народження.

В той період ходило дуже багато старців. Одна жінка, у якої було троє дітей, впустила одного з таких. Вона вночі відрубала йому голову, а на ранок зварила дітям їсти. Сусіди почувши запах вареного м'яса, заявили владі. Жінку за це розстріляли, а дітей здали до дитячого притулку і дітей в подальшому називали людодами.

с. Полова. Біловод Олександра Миколаївна 1928 року народження.

В сім'ї було четверо чоловік. Мати тяжко хворіла, тому кожну крихту їжі лишали їй. Батько працював в колгоспі на полі. Брав мене із собою, щоб хоч трохи щось поїла. За мізерні харчі батьки все здали в колгосп: корову, якусь одежину. Самі вести господарство не могли, бо не було ні засобів, ні сил.

„Пам'ятаю в тарілці воду і одну маленьку картоплинку на всіх”.

м. Прилуки. Любашенко Костянтин Якович 1927 року народження.

Мені тоді було 6 років. Жив з батьком, матір'ю та братами. Працював один батько. Йому видавали 150 грамів хліба на день на всю сім'ю. Одного разу батько поїхав у відрядження і передав мені хліба для всієї родини на два дні, а я не доніс хліб додому, з'їв його по дорозі, навіть і не подумав про те, що вся родина залишиться голодною. А одного разу мати дала сусідському хлопчику два млинця, а мені так хотілося їсти, що я побив того хлопчика і забрав собі.

м. Прилуки. Музиченко Марія Павлівна 1925 року народження.

Від голоду страждала вся сім'я. Батько вимушений був за відро кукурудзи віддати хату, аби хоч раз сім'я могла поїсти досита. Жити було ніде, але трималися, як могли. Ночували у сусідів, а інколи і на дворі. Ловили і їли птахів, траву. А потім поселилися в будинку, з дірками в небо, сім'я якого вимерла від голоду.

Голодне лихоліття 33-го – не просто історична минувшина, а незагойна фізична і духовна рана українського народу, яка пекучим болем пронизує пам'ять багатьох поколінь. Сьогодні треба говорити про минуле задля майбутнього, адже безпам'ятність породжує бездуховність, котра, наче ракова пухлина, роз'їдає тіло й душу нації – перекреслює її історію, паплюжить традиції й руйнує соціокультурну самобутність народу.

Уже декілька років у Прилуцькій гімназії № 1 існує гурток „Мій край”. Члени пошукової групи гуртка працюють у різних напрямках. Одним із них є збір матеріалів про трагедію Українського народу 1932-1933 р.р. Під час розмови із однією жителькою міста було встановлено ім'я колишньої прилучанки, нині жительки міста Запоріжжя, Штакової Жанетти Данилівни, яка пережила голодомор 1932-1933 р.р. З того часу зав'язалася переписка юних краєзнавців з Жанеттою Данилівною.

Голодомор 1932-1933 не минув її сім'ю. Жанетті Данилівні важко згадувати ті страшні роки. У часи голодомору ледь вижила вона сама і її батьки, а дідусь, Гордієнко Петро Миколайович, помер від голоду.

Ось як описує Жанетта Данилівна про свого дідуся, жителя міста Прилуки: „Мій дідусь був могутньою людиною. Ріст – вище 190 см, дуже красивий. Пам'ятаю його в кузні біля ковадла, де він майстрував з своїм підмайстром, молодим хлопцем.

Кузня була поруч з нашим будинком, по вул. Куйбишева, 80 (нині Переяславська). У 1931 році кузню закрили, дідусь залишився без роботи. Він не отримував навіть хлібної картки. Ми з мамою щось їще їли в дитячому садку, а дідусь голодував, ноги у нього були як стовпці і весь час мокли. Він їх обмотував ганчір'ям, так як ніякі шкарбани не налазили. А був мій дідусь дуже добрим майстром. Багато огорож на кладовищі, в центрі міста (вул. Жовтнева) майстрував саме він. Його роботи виставлялися на виставці в Петербурзі.

Коли закінчились ці страшні роки, рідні мені сказали: „Забудь усе”. Отак я й забула на 40 років, поки і мамі, і сестри вже не стало”.

Сумна сторінка нашої історії. Але пам'ятаймо людей невмируща. Тому завдання нащадків – шанувати пам'ять всіх постраждалих від голодомору й дбати про те, щоб ті страшні роки ніколи не повернулись.

Учитель історії Прилуцької гімназії
В.М. Борох

1919 рік на Прилуччині

*... Зима была в тот год Страстной неделей
И красный май сплелся с кровавой Пасхой.
Но в ту весну Христос не воскресал.*
М. Волошин

1919 – зловісний рік. Нарешті закінчилася Велика війна, але вона продовжувала жити в душах її солдатів. Розвивалася, набуваючи небаченого масштабу громадянська війна в колишній Російській імперії. Стріляли в Берліні і на руїнах Австро-Угорської імперії. «Іспанка», безжалюгідний грип, що косив солдатів в окопах, продовжував збирати данину, зрівняв в могилу більше людей, ніж забрала війна. Тиф. Відкрилась Паризька мирна конференція, очолена Жоржем Клемансо. Росія була забута на ній, та на теренах колишньої держави було і не до неї. Втім, американський президент В. Вільсон запропонував провести на Принцевих островах конференцію з участю всіх ворогуючих сторін – але отримав відмову від білих. Паралельно велись переговори з радянським урядом, але не двілячись на успіхи, вони були заморожені представниками Антанти.

В квітні війська Антанти (французькі, грецькі, англійські війська) через загострену зовнішньополітичну ситуацію в світі залишили південь України та Крим, відчуваючи зростаючий тиск червоних військ. «Контрреволюція» залишилася сам на сам з більшовиками... В лютому 1919 Добровольча армія розбиває більшовицькі війська на Кавказі і продовжує розвивати наступ. 19 травня денікінці починають наступ на Україні та на Волгу, маючи на меті розгромити Південний фронт Червоної армії та змурувати підвалини наступу на Москву. Оскільки операції призвели до великої удачі – на кінець червня в руках білих знаходився Донбас, Крим, практично вся Південна Україна – 3 липня Денікін передав у війська свою «московську директиву». Війська продовжували широкий, успішний наступ на Північ та Захід. 27 серпня взята Одеса, наблизились до Києва.

Червона армія опинилася в дуже складній ситуації. Адже в серпні почався спільний похід Армії УНР та Української Галицької Армії на Київ та Одесу. Після завзятих боїв на Поділлі об'єднані армії прорвали фронт та швидко рушили на Київ, до якого і увійшли 31 серпня. Але одно-

часно до Києва вступили і денікінці. Після конфлікту, військо УНР залишило місто, але на той час чітко визначився ще один ворог – білі. Питання війни між ВСЮР та УНР не підлягало сумніву. Зрештою, від ворожнечі цієї програли обидві сторони.

З огляду на те, що денікінський фронт наближається і місто поволі стає тилловим, більшовицькі керманічі збиралися зайнятися його зміцненням. Мобілізація в Червону Армію на Прилуччині провалилася, мобілізовані розбігалися. Тим більше, сам механізм призову постійно гальмувався.

27 липня до Прилук приїхав особливий уповноважений Ради Оборони України Луганський разом з іншими представниками робітничих та партійних організацій. Комісія мала пильно ревізувати прилуцькі установи, за наказом уповноваженому підлягали всі місцеві організації. Луганський розпочав активну працю щодо запобігання провалу мобілізації та покращенні ситуації на Прилуччині. Саме з його ініціативи почали вишукувати шкідливі елементи в радянських установах, визискування на селах-в тих, де в заможних селян не було відібрано землю. Оголошено мобілізацію всіх нетрудових елементів від 17 до 45 років на земляні та інші тиллові роботи. Певно, можна здогадуватися про жорсткість методів, за допомогою яких ці нововведення перетворювалися в життя.

Наступ добровольчої армії розвивався далі, наближаючись до Прилук. 15 серпня в місті з'явилися евакуйовані з Полтави губернські органи радянської влади на чолі з Буценком, який і очолив Виконком. Новий керманіч видав наказ, в якому говорилося про підвищену активність контрреволюції і дезорганізованість влади та закликав населення повіту до співпраці в боротьбі з страшним ворогом. Але було вже запізно. 21 серпня більшовики остаточно залишили Прилуччину. При цьому було залишено немало майна великої вартості, частину архівів Парткому та Виконкому, трохи зброї. В місті залишився підпільний Ревком.

Відступаючи, загін Червоного козацтва Примакова був зупинений біля села Іваниця стріляниною. Після корот-

(Продовження на 4 стор.)

1919 рік на Прилуччині

кого бою червоні козаки увійшли в село, і зустрівши повну ворожість населення, підпалили його. Згоріло все село, 330 хат та весь новий врожай хлібу. Червоні козаки після цього рушили в бік Бахмачу.

На декілька днів місто поринуло в беззладдя. Безкарно «працювали» кримінальні злочинці. Назривала погроза погромів.

Розуміючи небезпеку, стара Міська Дума намагалася взяти кермо влади в свої руки та опанувати ситуацію. Швидко організували громадську охорону, яка вже в ніч на 24 серпня спробувала забезпечувати порядок. Ранком до міста з боку Ольшани вступив повстанчий білогвардійський загін Якова Ленця. Не звертаючи жодної уваги на Думу, Ленець видав об'яву з проханням зберігати порядок. Вимагалось до 12 дня всім мешканцям міста, які мають зброю, здати її. Ті, в кого після 12-ти знайдуть зброю, будуть розстріляні як комуністи. Звичайно, ніхто на об'яву не зреагував.

25 серпня в місто увійшла кінна розвідка, як провісник добровольців. А надвечір з'явилися головні сили. Імовірно, що Прилуки зайняли частини 5-го кавалерійського корпусу.

Взагалі, білі війська на Півдні були зведені на початку 1919 р. в Збройні сили Півдня Росії (ВСЮР) під загальним командуванням А.Денікіна і розподілялися на Добровольчу, Кавказьку, Донську армію та інші, серед яких слід виділити утворені в вересні 1919 р. Війська Київської області, які діяли і на Чернігівщині. В їх складі воювала також малочисельна Ніжинська офіцерська дружина.

Відразу після вступу в місто добровольці заарештували колишнього голову ЧК Караліна, який залишився на нелегальному становищі. Його, сильно побитого та напівроздягнутого, вивели вулицями, а потім закололи багнетами та покинули тіло на ярмарковій площі.

В місті організувалася Державна Варта на чолі поручиком Антоненком, що відзначився пильністю та нещадністю до більшовиків та співчуваючим їм. Він ініціював слідчу комісію по справам розгляду злочинів радянської влади. При Варті утворено контррозвідку, очолену поручиком Андрієм Пальхою. Міське самоврядування скасовувалося. Розпущено всі союзи та комітети, що існували за колишньої влади. Наприклад, замість Союзу шкільних працівників та Спілки народних вчителів організувався єдиний союз вчителів прилучського повіту. Проголошено вільну торгівлю, а з 29 серпня скасовувався обіг радянських грошей. Підвищились ціни (фунт сала, наприклад, коштував 150 карбованців). Тимчасово, до передбачених виборів, головою новоутвореної Повітової Земської Управи призначено Г. Милорадовича.

На селі поверталися старі порядки. На врожай накладався великий податок, селяни мали віддати землю кошишнім її власникам, причому поміщики намагалися також повернути весь розграбований реманент своїх господарств. Звичайними стали розстріли та тілесні пока-

рання. Наприклад, до села Попівки навідався каральний загін з кавказців, який підпалив село та розстріляв 7 селян. Але знову ж таки, невідомо нічого про причини, які призвели до цього жорстокого покарання. Адже каральна акція-лише відповідь на якісь події.

З 29 серпня в місті розташовувався 2-й Ізмайлівський полк Сводно-гвардійської дивізії. Його чини, разом з контррозвідкою Пальхою проводили арешти підозрюваних у більшовицьких настроях та терорі єврейського населення. Був арештований Тесленко, нелегал, який прибув з Чернігова для зв'язку. А вранці наступного дня перехожі біля ливарного заводу боязко оминали тротуаром його труп з простреленою головою.

10 та 11 жовтня війська, що рухалися через місто на фронт, разом з місцевими влаштували єврейський погром. Місто ніби вимерло...

Дума вимагала утворити комісію по розслідуванню погрому, проте нічого з цього не вийшло. Лише виплата 200 тис. контрибуції, що її вимагали денкінці, зупинила грабунки.

Особливою сторінкою є повстанчий рух. На Прилуччині він представлений як рухом самостійницького напрямку, так і більшовицького. В лісах під Переволочною діяв партизанський загін УНР очолений Назаруком. Згодом Назарук передав командування новому командирові – М. Скороходу, якого добре знали та поважали на Прилуччині за хоробрість. Об'єднавшись з загonom Ф. Вігінського з Срібнянщини, партизани провели декілька вдалих операцій проти добровольців.

Найбільшу активність радянські партизани виявляли в районі сіл Товкачівки та Заїзда. Керував ними відомий більшовик Г. Короткий.

А в селі Стрільники склалась доволі цікава ситуація. Село, що мало лише 127 дворів, розділилося на три частини – прихильників добровольців, УНР та більшовиків, і на цьому ґрунті часто виникали збройні сутички серед ворогуючих груп.

В середині жовтня 1919 р. відбулась битва під Орлом, котра зупинила 5-місячний наступ білогвардійців. Кінець тотального наступу денкінців став не просто катастрофічною

невдачею, але і переломом в Громадянській війні. Контрнаступ Південного фронту Червоної Армії 7 листопада призвів до розвалу значної ділянки білогвардійського фронту на лінії Курск-Воронеж.

А на правому фланці червоного фронту в кінці листопада розпочався наступ 12 армії. Війська ген. Май-Мавєвського здали Чернігів та Бахмач і відійшли на лінію Коротоп – Глухов. Зв'язок між Добровольчою армією та військами Київської області був розірваний.

Загальний наступ Південного фронту розпочався 19 листопада 1919 р. головний удар силами 13-ї та 14-ї армій та 1-ї Кінної армії спрямовувався на Харків. Мета – роз'єднати фронт білогвардійців. Саме з цього часу розпочався відступ денкінців.

Вночі 30 листопада поблизу Заїзда зав'язався бій повстанців Г. Короткого з відступаючою добровольчою частиною. Після завязаного бою денкінці взагалі залишили Прилуки та відступили до села Богданівка.

Начальник контррозвідки А. Пальхо

1919 рік на Прилуччині

Рано-вранці, 1 грудня 1919 р. Олександрійською вулицею з боку заїзької дороги з'явився повстанець, закутаний теплою жіночою хусткою по самі очі. Він вів коня, запряженого в сані з кулеметом. За ними, сторожко, ланцюгом, йшли повстанці, тримаючи на погатові різноманітну зброю. Прихід нової сили відзначився низкою грабунків та вбивств. Бешкети були зупинені лише після 10-ї години ранку. Вступивши в місто, повстанський командир видав наказ:

«Приказ №1.

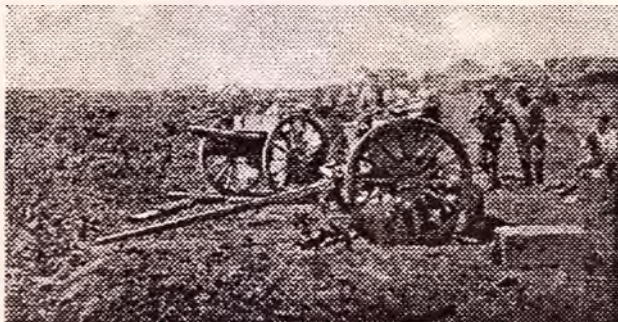
Начальника Советского Партизанського Отряда №1

С 10 часов утра 1-го декабря (18 ноября по старому стилю) город Прилуки освобожден от золотопогонных грабителей и занят партизанским советским отрядом, который взял на себя охрану и поддержание в городе порядка впредь до образования Военно-Революционного Комитета»

Далі в документі зазначалося, що мешканці міста повинні звично займатись своїми справами і зазначалося, що безлад допущений не буде. Реквізиції та конфіскації мали відбуватись лише за наявності ордера начальника партизанського загону, тобто Короткого. В разі порушення порядку-покарання за законами військово-революційного часу.

Важко сказати, які наслідки мав вищезазначений наказ, адже відомостей про його виконання/невиконання немає жодних.

А вдень сталася подія, яка змусила мешканців міста знов захватитись, а повстанців - замислитись, чи втримають вони місто. Приблизно о другій годині дня розпочалася перестрілка, що переросла в бій. Білогвардійські війська, ледь не потрапивши в оточення, проривалися. Повстанці б не витримали, якби о 3-й годині до міста не вступила Таращанська бригада Червоної армії. Її місто

зустріло червоними прапорами, вившеними повстанцями в усіх частинах міста та приготованими тими ж партизанськими возами з харчами. Відразу по приходу в місто, таращанці рушили назустріч білим і скоро відкинули наступлюючі загопи.

Таращанська бригада, до речі, була частиною Таращанської дивізії, організованої ще в 1918 р. з українських повстанців Київщини, що були витіснені німцями в Росію. В 1919 році ця першокласна дивізія, однак, мала вже не більше 30% українців-але вважалася першою українською дивізією.

12-а радянська армія, поповнюючись численними повстанськими загонами, 10 грудня сильним ударом провела фронт Добровольчої армії та рушила на Полтаву. Війська Київської області ген. Шилінга залишили Лівобережжя.

Другого дня після зайняття міста, комісар Таращанської бригади призначив тимчасовий Прилуцький Військово-Революційний комітет, якому цілковито віддавалася вся влада в місті та повіті. Ревкому довелося працювати у важких умовах, в місті не вистачало харчів, палива, починалася епідемія тифу, та і взагалі давалася визнаки загальна економічна руйнація. З цими негативними явищами почали боротись жорстокими методами. Але це-тема вже для іншої статті.

Для кожної людини на початку ХХІ ст. очевидно, що соціальна революція ніколи і ні для кого не була здоровим та нормальним явищем. Цей вибух, стихійне лихо не принісло нічого, крім війни – громадянської, найстрашнішої та найжорстокішої з війн. Нічого крім різанини, шибениць, диктатури, масового терору, розрухи. 1919 рік став яскравим фактом, який підтвердив цю закономірність.

Юрій Кудряшов

Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти

(Продовження. Початок в №9)

Не оминула Любов Гришко своєю творчістю закінчення середньої школи №4, присвятивши низку своїх поезій. Зокрема, вірш «Прощання зі школою», в якому відчувається і смуток, і сподівання на вибір майбутнього життєвого шляху:

*Прощай, моя школо! Прощай альма-матер науки!
І дзвін малиновий найкращих років, прощавай!
Нам солодко й гірко у день цей останній розлуки,
Шляхи перед нами – найкращий із них вибери 29*

У пам'яті залишилося також «напутнє слово учителя, строгість і ласка», а поряд з бажанням «сягнути в науці найглибших глибин» в її серці «лишиться і маміна пісня, і казка». Теплою віє у зазначеному вище вірші від рядків про дитинство і «вчительку рідну», з якою пов'язані спогади про шкільні реки і пізнання навколишнього світу:

*Над ріками юні, що нас з пелюшок напували,
Де в росах і травах ще наші лишилися сліди,
Ми вчительку рідну, мого неню, сердечно кохали
Й самі визрівали, немов яблуневі сади. 30*

Завершенню шкільної освіти і виходу «у далекі світи» присвячено також вірш «Останній вальс» зі словами звернення до «учителя сивого», щоб він «клятву вірності прийняв» від своїх випускників, які йдуть «щасливі будувати свій зоряний край». А в зверненні до вчительки поетеса заявляє:

Наша вчителько любя, твоє слово нас грітиме знов,

*У далеких походах ми твою пригадаєм любов.
Наша мама духовна, ти учила нас мужніми бути,
Хай же очі твої незабудками в серці цвітуть. 31*

У вірші «Рідній учительці» Любов Забашта запевняє, що ніколи не забудеться «світле дитинство, класи і зоряні дні»:

*Де б не були ми, приїдем до рідної школи
В очі поглянуть ніжні твої і ясні.
Візьмем з собою ми у дорозі далекі
Нашу любов до своєї святої землі...*

А також обіцяє:

(Продовження на 6 стор.)

Листопад 2008 року

СКАРБНИЦЯ

Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти

*Ми збережемо, ми не забудемо завіти,
Ті, найдорожчі, вами нам дані колись...
Кожне деревце, кожну стежину до школи,
Перші уроки, читанки слово просте
Ми не забудемо, ми вже не зрадим ніколи,
Наша любов в серце навки вросла 32*

Щирі слова вдячності учительці звучать і в поезії «Перша подорож»:

*Спасибі їй тобі,
Учителько Ольго Лукінічно,
За дивні казки,
За щирість, що йшла від душі,
За всі, які єсть –
Найперші, майбутні і нинішні,
Пісенні мої,
Сердечні мої вірші. 33*

В іншій поезії, описуючи завершення свого навчання у школі, юна поетеса, коли «уперше зняла фартушок// Свою форму шкільну, білі стьожки із кіс» повідомляє як «уперше пішла на лужок», мріючи про своє майбутнє:

*І схотілось мені, наче вишні в цвіту,
Одягнуть біло-білу на себе фату,
Ту, що в мамі у скрині лежить аж на дні,
Ту, що чомусь не можна вдягати мені.*

І продовжує, висловлюючи думку про те, що

*Мабуть, треба ступити на дівочі путі,
Де зовуть солов'ї і троянди цвітуть.*

У той же час в її душі ще бринить почуття дитячої пори:

*Почекай, не зови, дай ще трохи в житті
У дитинстві мені золотому побуть! 34*

Минуть роки і Любов Забашта ще не раз згадає свою школу, «поглядом ніжним» до неї полине, «серцем схвилюваним» вчуже дзвінок. «Це ж тут я уперше// Вчилась колись римувати», – напише вона в одній із своїх поезій. А у вірші «Перша подорож» читаємо:

*З якою теплістю
Пригадую я ще їй досі,
Як пахнуть у класі
Липкі ще від фарби столи,
Ту, третю в житті,
Школярську червену осінь,
І вірші ті перші,
Що спокій від мене взяли 5*

І знову пригадає свою вчительку «з лагідним зором», яка при зустрічі «Скаже: "Заходь", – як в роки школярські колись...». В заключних словах поезії, посилаючи привіт своїй школі, поетеса напише:

*Тебе не забуду до віку,
Ту стежку між яблунь, в дитячому гомоні клас...
Тобі наша дяка за нашу дорогу велику,
За мужність і чесність, які ти зростила у нас. 36*

Після закінчення школи в 1935 році Люба Гришко, відчувачи покликання до літератури, мріє продовжити освіту в якомусь гуманітарному вищому учбовому закладі. Але проти цього категорично виступає її батько, мотивуючи це тим, що в країні займатися літературою небезпечно для життя, зважаючи на переслідування і гоніння діячів культури. Зрештою вона підкоряється умовлянням батька, покидає рідні Прилуки і вступає до Одеського інституту інженерів водного транспорту. Так почалася нова сторінка в житті майбутньої поетеси Лю-

бові Забашти.

Закінчивши інститут в 1940 році разом з чоловіком Валентином Забаштою, одержала призначення на посаду інженера-кораблебудівника на Рибінську судноверф. З початком війни була евакуйована до Красноярська, а чоловіка призвали в армію і відправили на фронт, де він у квітні 1942 року загинув у боях під Новоросійськом. В силу обставин, які склались на той час, Любов Забашта змушена була маленького сина Ігоря залишити в Прилуках у бабусі, до якого змогла повернутися лише після звільнення міста від німецько-фашистських загарбників.

Після повернення на Україну Любов Василівна працювала кораблеконструктором на з-ді «Ленінська кузня» у Києві. Без відриву від виробництва навчалась на мовно-літературному факультеті Київського педінституту. В 1949-1950 рр. завідувала відділом поезії журналу «Дніпро». Член спілки письменників СРСР і на творчій роботі з 1950 року.

В її багатогранному творчому доробку з'являються і нові поезії, які своїм змістом пов'язані з рідними Прилуками. Вона не пориває стосунків зі своїми земляками і кожного разу, з приїздом до Прилук, спілкується з ними, читає їм свої твори, ділиться планами на майбутнє. І, звичайно ж, відвідує свою рідну школу, де їй радо вітає педагогічний і учнівський колектив, зустрічі з якими хвилюють спогадами про минулі шкільні роки, бентежну юність і надихають до написання нових поезій про школу, місто свого дитинства і юності, про свої земляків. Так з'являється поезія «Біла хата мого дитинства», в якій звучать ностальгічні нотки спогадів про минуле:

*Наша хата обсажена вишнями,
Що так гарно цвітуть повесні.
З того цвіту, сестриці, і вийшли ми,
Звідти наші слова і пісні.
Там, за руки узявшись, весело
Співаночки співали в дворі,
Правували на Удаї веслами,
Наші зорі шукали вгорі. 37*

За образним висловом поетеси тут, у її рідних Прилуках,

*...колицка дитинства гоїдалася,
Тут крильцята міцніли в пташат.
Саме звідси
З лебединою зграєю Удаю
Полетіли в далекі світи.*

І Любов Забашта запевняє:

*В лебединих піснях своїх буду я
Білу хату свою берегти. 38*

Спогади про рідну хату, яка залишила глибокий слід в душі, наповнюють і рядки її поезії «Родовід»:

*...Бо в хаті тій голубами линули роки
І звучала нам батьківська річ.
Бо в хаті тій няня сушила
такі запашні васильки і м'яту.
Бо в хаті тій жили і любили
Колись наші мама і тато.*

*Була та любов, мабуть, красою,
Раз діти зросли вродливими. 39*

Проникливі слова спогадів про рідну хату і Удай-ріку знаходимо також у вірші «Перша подорож»:

*Десь в яблунях білих
Дім на крутім косоозорі,
А спустишся нижче –
Задумливий тихий Удай,
Заплавини й луки*

Листопад 2008 року

СКАРБНИЦЯ

Прилуки – рідний край в житті
й творчості Любові Забашти

І радісний шум осокорів 40

Своєю найсвятішою любов'ю.

Роздумами про минуле і закликком про необхідність нести «синівну радість і вічні свої печалі» «дзвонковій криниці» свого дитинства звучать сповнені душевної щирості рядки в поезії «Криниця мого дитинства».

І запевняє:
*Ми захистить готові рідний край,
Усім життям, а коли треба – кров'ю.*

*Вертайте до неї знову кризь роки і сиви далі,
Несіть їй свою тривогу і сонце своїх надій...*

З роками війни пов'язана поезія Любові Забашти, в якій згадується ім'я Олега Кошового, її земляка, також уродженця Прилуки:

Завершається вірш побажанням:

*Із нашого краю немало вже вишло Героїв
Та поруч із ними запишем ми в пам'ять палку –
Олега з Прилуччини...45*
Йому ж присвячена і поезія «Музей Олега Кошового», в якій поетеса стверджує:

Моя дзвонкова кринице, дивися ж не обмілій 41

Про задум написати цей вірш Любов Василівна у своїх спогадах зазначає: «В кінці нашої садиби була криниця-копанка, з якої люди брали воду, до неї подорожні приводили напувати коней. Утасмичене дитяче щастя і появу мого першого вірша і першої пісні я завжди пов'язувала з цією криницею, а ще з нашими квітучими, неосяжними лугами. Може тому, вже будучи в Києві, я написала вірш "Криниця мого дитинства", який композитор Олександр Білаш поклав на музику:

Кринице мого дитинства, ти дзвониш відерцем рано.

*Кринице моїх світанків і перших дівочих мрій,
Ти кличеш мене додому, ти пахнеш мені катраном...42*

Щовесни біля цієї криниці, на лужку, ми, підлітки, співали веснянки. Певне ці звичаї перейшли до нас ще із давньої давнини, коли люди славили Дажбога – бога сонця, добра і достатку, Перуна – бога грому і блискавки, Купала – уособлення весни і початку літа. На Івана Купала нам не треба було копати криниці, вона вже була. Ми прикрашали вербу Купальницю, плели вінки і пускали їх за водою, співали купальських пісень.

*Я певна, в день, коли йшов на страту,
Він пригадав і Удай голубий,
Квітучий сад, і дідусеву хату,
Де туркотили зрання голуби: 46*

Як пам'ять про Героя, звучать у вірші рядки:

*Стоїть музей Олега Кошового
На вулиці, де ми колись росли...
І йдуть до будиночка малого
Всі землі посланці і послі. 47*

Усе частіше в її поезіях звучать ностальгічні нотки спогадів про рідне місто, батьківську хату, про середовище, в якому формувались її погляди на сучасне її життя:

*Мене манили рідні пенати,
Вони були, де Дніпр і де Сула,
В Прилуках біля батьківської хати...48*

Прилуки приваблюють Любов Забашту не лише спогадами про батьківську хату, дитинство і бентежну юність, а ще й як джерело творчого натхнення. Звертаючи увагу на багатство мови у рідному місті, вона особливою наголос робить саме на цьому:

*І виходить Наталка із хати,
І виносить вам кухоль води,
І така в неї мова багата,
Хоч в словник її, чисту, введи.
І такі в неї вислови славні,
Хоч записуй їх зразу в роман... 49*

А на завершення поетеса звертається до столичних читачів із закликком:

*Не засиджуйся довго в столиці,
Приїзди у Прилуки мої,
Мова тут, як вода-срібляниця,
Як прозорі дзвінки ручаї 50*

*Сьогодні Купало
У нас запалало.
Стороною дощик іде,
В купальській криниці
Збільшилось водиці,
Стороною дощик іде...*

Тоді ж я написала і свою купальську пісню "Пливи, пливи, мій віночок тихо за водою...", яку пізніше ввела в драматичну поему "Маруся Чурай". Це все були дитячі забави, ми співали пісень під супроводом старшої дівчини, пісень, які переходили з покоління в покоління, а нам здавалося, що ми знаємо їх цілу вічність. Школа навчала нас піонерських пісень, але тут на лужку, на далекій околиці міста були свої закони і моя старша сестра Віра, як колись мама, а до неї бабуся, ввели «хороводи» 43

Теплими словами спогадів про рідне місто, дитинство і юність звучать рядки в поезії «Мій отчий дім»:

У поезії «Рідна мова» Любов Забашта оцінює її, як «дарунок від нени», як скарб, якому «ніколи не скласти ціни», бо її «серце вона осява барвінково», а тому й звертається із закликком: «Будьте вдячні матусі, і дочці й сини!» 51

Як «Вічне джерело», що надихає на поетичну творчість, живить її, розцінює Любов Забашта

*І степи, і діброви, і зорі, і роси,
І беріз тонконогих розплетені коси,
І калини у лузі розспаний жар,
І тополі у полі на широкім роздоллі,
Ніби сестри зелені, струнки, світлочолі,
Що, немов обеліски, сягають задумливих хмар. 52*

*Мій отчий дім, де всі стожки мої
Веселками ясними перевітні,
Де у садах співають соловії,
Де шлях в світі проліг в високім житті.
Мій отчий дім, ти дав усе мені,
Моя маленька біла хата
Ввійшла у серце співом голосним
І словом тим, яке дарує мати. 44*

Звертаючись у своїх спогадах до отчого дому, Любов Забашта бажає в той же час, щоб він не перебував у ній «пристанцищем дитинства тимчасовим», а й дарував їй «легенди і пісні» а також «маміне, до болю рідне слово». В заключній строфі вона звертається до отчого дому із закликком:

Саме таким, «ще з дитинства» пізнала вона рідний край, свою Україну, «коли йшла чередничкою в рідні поля золоті...» 53

Ти клич мене до себе й вибухай

(Продовження на 8 стор.)

Листопад 2008 року Прилуки – рідний край в житті й творчості Любові Забашти

СКАРБНИЦЯ

Не оминула поетеса своєю увагою і такий факт із свого життя, коли ще її дідусь ділився своїми спогадами про Остапа Вересая, пісні і думи у виконанні якого йому довелося слухати, коли той приїздив до Прилук:

*Мій дід розповідав про Вересая
І сам його сумні пісні любив.
За ним завжди хортів ходила зграя,
Коли він до Прилуки приїздив...*

*Сліпий Гомер України дорогої
Ударить було в струни, заспіва,
Немов живую скропить всіх водою
І нагада про людські права 54*

Про свою нерозривну єдність з рідним краєм Любов Забашта наголошує також і у поезії «Моя отецькая земля»:

*Моя чернігівська земля,
Моя отецькая земля,
Тобі і зблизька і здаля
Я говорю, що я твоя 55*

Саме на ній вона зросла і «ковалів взяла вогонь», а також «взяла дзвінку» її «ясень», «взяла красу» її «пісень».

В іншому вірші, заявляючи про себе, як про «дочку голубого Удаю», Любов Василівна упевнено завіряє:

*Скільки весен іще стрічатиму,
Скільки жити на світі буду я.
Не забуду ту землю зоряну,
Що за нею мені була.*

І пригадався їй той час, про який вона висловлюється мрійливо:

*Обі'ється барвінок з м'ятою
За мою малою хатою,
Синя птиця, вродлива волга
Мені сизим крилом майне
І кохання всміхнеться перше
Юній дівчині у десятому,
І на човнику із веселочком
По Удаю помчить мене 56*

Линучи подумки до рідного міста, поетеса звертається до нього такими словами:

*Гей, Прилуки, мої Прилученьки,
Соловіні сади з дібровами,
Білі вишні в цвіту весінньому
І кленовий отчий поріг*

А звертаючись в той же час до «своєї доленьки», Любов Забашта висловлює бажання:

*Хай не буде мені лебединою
Оця пісня моя весіння,
Барвінкова моя земля,
Хай мені не одна доріженька
До Прилук моїх іще простелеться,
Хай в моєму житті не в останнєс
Я почую спів солов'я 57*

Не забули Прилуки, її «отецькая земля», і свою дочку-землячку – поетесу Любов Забашту. Рідне місто поетеси увіковчило пам'ять про неї меморіальними дошками на її рідній батьківській хаті по вулиці Удайській; а

також на приміщенні середньої школи №4, після закінчення якої вона пішла у світ широкий зі своїми думами і тривогами.

Її ім'я носить Прилуцька центральна міська бібліотека, у приміщенні якої в ритуалі відзначення дня народження поетеси відбуваються урочисті збори громадськості, присвячені підведенню результатів щорічного літературно-мистецького конкурсу з визначенням переможців і врученням премії імені Любові Забашти «Квіт палороти». Премія заснована Прилуцькою міською радою у 2005 році.

При бібліотеці створено також меморіальну кімнату, в якій зібрано твори поетеси різних років видання, окремі її особисті речі, фотографії, інша література і документи, пов'язані з її життям і творчістю.

А цього, 2008, року урочистості з нагоди 90-літнього ювілею Любові Василівні Забашти і відзначення переможців вище зазначеного конкурсу відбулися в приміщенні міського Будинку культури.

Анатолій РИЖЕНКО

Примітки

1. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 106
2. Любов Забашта. Незабудки. К., 1966, с. 97
3. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 371
7. Любов Забашта. Нові береги, 1950, с. 193
8. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 374
10. Любов Забашта. Устами неложними. К., 2003. с. 167
12. Любов Забашта. Нові береги., 1950, с. 191
14. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 213
15. Любов Забашта. Незабудки. К., 1966, с. 97
16. Машинопис (копія) спогадів Л. Забашти «Пісня в моєму житті». Архів автора.
18. Із листа Ігоря Забашти, 2008. Архів автора.
19. Любов Забашта. Нові береги., 1950, с. 194
20. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 214
21. Із листа Ігоря Забашти, 2008.
22. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 105-106.
23. Любов Забашта. Ой катране, катраночку. Поезії. К., 1968, с. 69.
25. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 112.
28. Любов Забашта. Пісня і хліб. К., 1961, с. 31
29. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 123.
31. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 29
33. Любов Забашта. Нові береги., 1950, с. 193.
34. Любов Забашта. Ой катране, катраночку. Поезії. К., 1968, с. 73.
35. Любов Забашта. Нові береги., 1950, с. 194
36. Любов Забашта. Ой катране, катраночку. Поезії. К., 1968, с. 162.
37. Любов Забашта. Устами неложними. К., 2003. с. 217
39. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 371
40. Любов Забашта. Нові береги., 1950, с. 189.
41. Любов Забашта. Ой катране, катраночку. Поезії. К., 1968, с. 97.
42. Машинопис (копія) спогадів Л. Забашти «Пісня в моєму житті».
44. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 20.
46. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 228.
48. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 214.
51. Любов Забашта. Київська гора. К., 1982, с. 40
52. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 117
54. Любов Забашта. Вибране. К., 1987, с. 179
55. Любов Забашта. Вибране. К., 1977, с. 369.
56. Любов Забашта. «Я дочка голубого Удаю». Із листа Ігоря Забашти, 2008.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277

Красназавний музей. Редакція газети

"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор Л. М. КАРДИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 1003 Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 12 (138)

Грудень 2008 року

В цьому місяці:

3 грудня - народилася Ніна Яківна Ткаченко (1953), член Спілки письменників України, перший лауреат літературної премії ім. Л. Забашти, редактор міжрайонного радіомовлення.

4 грудня - народився Микола Кирилович Галабутський (1838 – 1920), глава церкви на Прилуччині.

Марко Вовчок і Тарас Шевченко

„Світе мій!
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Т. Шевченко. 1

Особлива дружба пов'язувала Тараса Шевченка з видатною українською письменницею Марком Вовчком. Ще під час повернення із заслання його глибоко схвалювали її „Народні оповідання”¹.

Як відомо, перебуваючи в Нижньому Новгороді, після відбуття десятирічної солдатчини, Т. Шевченко на початку лютого 1858 року одержав від П. Куліша „Народні оповідання” Марка Вовчка і був ними щиро захоплений.

Відправляючи їх до Шевченка, Куліш писав: „Посилаю тобі, брате Тарасе, „Оповідання Вовчка ... Бач, які дива творяться... Де ж пак не диво, що московка преобразилась в українку, що такі повісті удрала, що хоч би й тобі, мій друже, так прийшлося би в міру. Як то ти їх уподобаєш? Пиши щиро, бо ти у нас Голова на всю Україну”².

П. Куліш, називаючи Марка Вовчка „московкою”, мав на увазі її російське походження. Як відомо, Марко Вовчок – літературний

Марко Вовчок

псевдонім Марії Олександрівни Вілінської. Народилась вона 22 грудня 1833 року в маєтку Катерининському Єлецького повіту Орловської губернії. Батько майбутньої письменниці, майор Олександр Олексійович Вілінський, в березні 1840 року вийшов у відставку по хворобі й невдовзі помер. Мати, Параска Петрівна, освічена жінка, знала декілька іноземних мов, любила музику й старалась передати дітям свої знання. Після смерті чоловіка вона з дітьми Валеріаном і Марією переїхала в Знаменське Орловської губернії до своєї двоюрідної сестри В.Д. Писаревої, матері російського критика Д.І. Писарева. Перебування в Знаменському, де часто проводили канікули знайомі студенти Харківського університету, сприяло розвитку допитливої і кмітливої дівчинки.

В 1845 -1846 р.р. Марія Вілінська виховувалась в одному з приватних пансіонів Харкова. Вже там вона виділялась із усіх своїми здібностями – поетичним чуттям, умінням спостерігати життєві явища і розповідати про них живою образною мовою в творах, які писали пансіонерки на уроках літератури⁴.

Вийшовши з пансіону, Марія поселилась

(Продовження на 2 стор.)

Марко Вовчок і Тарас Шевченко

в Орлі, у своєї тітки К.П. Мордової, в салоні якої часто бували письменники, художники, музиканти. Невдовзі вона познайомилась з Опанасом Васильовичем Марковичем, який пробував у Марії інтерес до духовних цінностей народу. Симпатичний, цікавий співрозмовник і талановитий виконавець пісень, він сподобався Маші Вілінській. Згодом вона вийшла за нього заміж – в січні 1851 року вони обвінчалися.

Як відомо, Маркович О.В. (1822 – 1867) – український фольклорист і етнограф. Під час навчання в Київському університеті (закінчив 1846 року) зустрічався з Шевченком під час його перебування в Києві. В 1847 році за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві та знайдені під час обшуку „стихи возмутительного содержания”, зокрема поеми Т.Шевченка „І мертвим, і живим...”. Марковича вислали до міста Орла. Після великої перерви, наприкінці 1858 року, він листовно відновив зв'язок з Т. Шевченком, а з січня 1859 року у Петербурзі відновилися й їхні безпосередні зустрічі.

Тарас Шевченко, ще не будучи знайомий з Марко Вовчок, 18 лютого 1858 року запише в „Щоденнику”: „Проездом из Киева в Иркутск посетил меня Малюга (Малюга Павло Потапович у 1857 році закінчив Київський університет. Був призначений на службу в Иркутськ. Проїздом через Нижній Новгород відвідав Шевченка). Он сообщил мне, что Марко Вовчок псевдоним некой Маркович и что адрес её можно достать от Данила Семеновича Каменецкого, поверженного Кулиша в Петербурге. Какое возвышенное прекрасное создание эта женщина... Не обходимо будете и написать письмо и благо дарить её за доставленную радость чтением её вдохновенной книги”.

А у листі до М. Лазаревського від 22 лютого 1858 року Тарас Григорович писав: „Марко Вовчок – це псевдонім якоїсь пані Маркович.

Чи не знаєш ти її адреса? Як не знаєш, то спитай у Каменецького в типографії Кулиша. Я чув, що він її добре знає. Як довідаєшся, то напиши мені, треба буде хоч письмом подякувати їй за її сердечные, щирі оповідання”.

Як зазначає О. Кониський, „Шевченко тоді ще не відав, що псевдонімом „Вовчка” підписується жінка Опанаса Марковича – Маруся: про се він довідався згодом і бажав до неї написати і подякувати „за ті радости, яких надає її книжка натхненна”.

Згодом між Тарасом Шевченком і Марком Вовчком зав'язалося листування, що тривало до смерті поета. Збереглося два листи Марка Вовчка і один – Т.Шевченка. 10

Відомо також, що в липні 1858 року з ініціативи Шевченка петербурзька українська громада збрала в складчину 120 карбованців і купила золотий браслет який Шевченко надіслав Вовчку, додавши привітального листа й автограф своєї поезії „Сон” („На панцині пшеницю жала”). 11

Коли закінчувався строк заслання Марковича, він одержав дозвіл повернутись в Україну. Ще не знаючи, де будуть жити, подружжя Марковичів обіжджало родичів та знайомих. Побували в Острі, Борзні, Конотопі, Ніжині, Пирятині, Золотоноші. Не оминули вони і наших скромних Прилук. Побували ще в декількох містах і селах. В

кінци 1851 року вони осіли в Чернігові – тут Маркович одержав місце коректора в газеті „Черниговские губернские ведомости”. 12

Згодом були переїзди в інші міста України. В цей період Марко Вовчок посилав свої оповідання Кулишу, який в червні 1857 року повідомляє дружині: „Получил я от жены Марковича новый рас сказ из народной жизни. Какой язык! Какие формы! Чудо! Чудо! Я даже никому не читал, боясь, чтоне поймут так, как я понимаю, а это огидно. Важно здесь не то, что нет выдумки, - все было, все случилось и рас сказано именно так, как было и случилось. Когда будет напечатано – пусть тогда понимает каждый в меру своих сил”.

Саме безпосередні зустрічі і розмови з кріпаками, вивчення їхнього життя глибоко вражали Марка Вовчка і викликали в неї жагу бажання розповісти правду, особливо про безправне становище жінок-селянок, до яких вона висловлює свою любов і повагу.

Позитивна оцінка її оповідань окриляє молоду письменницю і кличе до ще більш наполегливої праці. А в цей час Тарас Шевченко, повернувшись із заслання, наповняв, щоб вона приїхала в Петербург.

23 січня 1859 року Марко Вовчок прибуває в Петербург, а на наступний день відбулася її давня мрія – вона зустрілась з Тарасом Шевченком. На спогад про цей день поет написав вірш „Марку Вовчку. На память 24 января 1859” в якому зворушливо говорить про письменницю як свою „доню”, одноступця, спільницю і продовжувачку своєї справи. В особі Марка Вовчка він бачив передусім „кроткого пророка і обличителя жестоких людей неситих”.

Недавно я поза Уралом
Блукав і господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмирало,
І виблагав Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестоких
Людей неситих. Світе мій!
Моя ти зоренько Святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і оарій,
І оживи моє побите
Убоге серце неукрите,
Голодне... 14

Такі задушевні, теплі слова Тарас Шевченко звертає до своєї „доні”, української письменниці Марко Вовчок. Чим же вона стала такою духовно близькою великому українському поетові? Напевно тим, що показала в „Народних оповіданнях”, у повісті „Інститутка” бездонний сміток життя кріпаків. А ця тема була такою хвилюючою і болісною для Тараса Шевченка. Жодного з українських письменників своєї доби поет не цинував так високо, як Марка Вовчка. 15

Важливі спогади з цього приводу залишив нащадкам і російський письменник І.С.Тургенєв. Одного разу він разом з Марком Вовчком завітав до Шевченка, щоб особисто з ним познайомитись. Пізніше він згадував: „Перша наша зустріч відбулася в Академії мистецтв – в студії одного живописця, у якого Тарас Григорович мав намір оселитися. Я приїхав в Академію разом з Марією Олек-

О.В. Маркович

Марко Вовчок і Тарас Шевченко

сандрівною Маркович (Марко Вовчок), яка незадовго перед тим теж переселилася в нашу північну столицю була окрасою і основним центром невеликої групи малоросів, що згуртувалися тоді в Петербурзі й захоплювалися її творами: вони вітали в них – так само як і у віршах Шевченка – літературне відродження свого краю...

В студії, куди ми прибули з пані Маркович, вже була одна дама (теж малоросіянка за походження), яка також хотіла побачити Тараса Григоровича, - пані Карташевська, в її домі вечорами часто збиралася та група, про яку я говорив; і Шевченко, познайомившись з пані Карташевською, почав відвідувати її мало не щодня. Ми зачекали з годину. Нарешті прийшов Тарас Григорович – і, певна річ, перш ніж кого будь-кого з нас привітав пані

Фотопортрет Т.Г. Шевченка роботи І.Гудовського. 1859 р.

Маркович: він уже зустрічався з нею, був щиро їй відданий і високо цинив її талант" 16

Згодом, коли І.Тургенєв запитав у Т.Шевченка, якого автора йому слід читати, щоб швидше навчитися малоросійської мови, поет жваво відповів „Марка Вовчка! Він один знає нашу мову!" 17

Про літературно-художні вечори в гостинному домі В. Карташевської, де регулярно вони відбувалися, на них, крім інших відвідувачів, бували І.Тургенєв і українська письменниця Маркович, відома під псевдонімом Марка Вовчка, розповідав і племінник В. Карташевської М.Макаров 18

Слід підкреслити, що Т.Шевченко радів кожному но-

вому явищу рідної літератури, особливо такому, як антикріпосницькі оповідання Марка Вовчка, котру він не без підстав вважав своєю наступницею.

Як згадувала В.Я.Карташевська, нестримно зростало захоплення Марком Вовчком після знайомлення з кожним новим оповіданням письменниці. Поет, навіть, порівнював її з Шекспіром: „Шевченко після кожного її оповідання, - зазначає у своїх спогадах В.Карташевська, - вигукував: „Шекспір, Шекспір!" 19

Як відомо, ще до особистого знайомства з нею, поет (як згадувалося вище) присвятив їй одну з найчарівніших своїх поезій – „Сон" („На панщині пшеницю жала") 20

Схвильований чоловік Марка Вовчка, давній товариш Тараса Шевченка писав йому: „Закохались Ви в простому та щирому писанню дружини моєї, та вже таку її ласку показуєте, що не треба й батька рідного". 21

„Зайве й говорити, - зазначає П.Федченко, один із дослідників життя і творчості поета, - якою була вище зазначена зустріч „батька" з „донею", коли він написав вірш „Марку Вовчку". Відтоді творчих подарунків було чимало – і автограф поеми „Неофіти" з написом „Мойй единій доні Марусі Маркович. На пам'ять 3 апреля 1859 р.", і одна з орських захарявських книжечок та „Євангеліє" - вивезене звідти, і автопортрет". 22

В свою чергу Марко Вовчок присвятила Шевченкові своє оповідання „Інститутка", про яке поет був дуже високої думки. Саме „Інститутка" – один з найкращих творів Марка Вовчка, мабуть перша повість, яка торкнулася серйозних соціальних проблем. В ній вона показала себе справжнім психологом, митцем, який своїм словом хвилює і справляє незабутнє враження. Читаючи повість, відчуваєш, що життя кріпаків, страждання українців були і власним стражданням самої авторки 23

„Говоря об „Інститутке", - зазначає М.Чалий, - Тарас Григор'євич... сранивал малоросійську писательницю с Жорж Сандом..." 24

Високо цінуючи талант Марка Вовчка, Т.Шевченко рекомендував письменниці взятися також за обробку народних казок із користю, як для самої письменниці, так і народних читачів. „Дивись же, доню, - говорив поет, - щоб ти мені написала копу, дві або п'ять, а то й сім кіп казок..."

Виконуючи це побажання, письменниця написала кілька оригінальних казок, в яких використала народні перекази („Дев'ять братів і десята сестриця Галя", „Невільничка", „Ведмідь", „Кармелюк"). 26

Турбуючись про дальні ший розвиток таланту письменниці, найближчі друзі, перш за все Тургенєв і Шевченко, радили їй побувати за кордоном. Після деяких вагань Марія Олександрівна погодилась на їхню пораду. До того ж вона мала намір зміцнити здоров'я на одному з європейських курортів. 29 квітня 1859 року разом з чоловіком і сином вона виїхала з Петербурга в Берлін. В дорозі їх супроводжував Тургенєв. За кордон Марко Вовчок їхала з наміром побути там декілька місяців і повернутися додому, але обставини склалися так, що вона залишалась за кордоном майже вісім років 27

Коли Марко Вовчок виїхала за кордон, Шевченко не переставав стежити за її життям і творчістю, виступаючи в ролі дбайливого наставника. Письменниця, своєю чергою, платила літературному батькові й найвищому авторитету щирою приязню та любов'ю, про що свідчать її два листи до поета, що збереглися, листи до інших адресатів.

25 травня 1859 року в листі до Марка Вовчка Тарас Шевченко писав: „Спасибі тобі, моя доню любая, моя

(Продовження на 4 стор.)

Марко Вовчок і Тарас Шевченко

єдина, що ти мене хоч у Дрездені згадала. Я ще й досі тут, не пускають додому (в Україну). Печатать не дають, не знаю що й робити. Чи не повіситься часом? Ні, не повішусь, а втечу на Україну, оженюсь і вернуся як умитий в столицю... Восени буде в нас свій журнал під редакцією Білозерського і Макарова.²⁸

Це був лист Шевченка перед тим, як він одержав дозвіл на поїздку в Україну. Коли ж, на решті, дозвіл було одержано, він побував і в Пирятині, в червні 1859 року, відвідавши П. Мокрицького – Таволгу, знайомого Марка Вовчка, який згодом став уповноваженим у справі видання її творів у Петербурзі. Пізніше П. Мокрицький, пишучи листа до письменниці, згадував: "... Тарас ... як заїздив до мене позапрошлий год у Пирятин, то тільки й розмови було у нас, що про вас – наша радість!"²⁹

Теплі згадки про письменницю, висловлювані Т. Шевченком, знаходимо і інших листах до неї. Шевченко по-прежнему очень любить Вас, - кажется обдумывает и уже сочиняет что-то очень хорошее"³⁶, - писав М. Макаров 3 листопада 1859 року.

П. Мокрицький у свою чергу, маючи на увазі свої зустрічі з Шевченком, повідомляв Марку Вовчку за кордон: "Тільки й розмови, що про Вас. Співав мені Ваших пісень ..."³¹

Як тільки вийшов з друку „Кобзар” 1860 року, поет надіслав письменниці примірник його з написом: „Мой єдиний доні Марусі Маркович – і рідний, і хрещений батько Тарас Шевченко”³²

Не залишалася без уваги до свого „хрещеного батька” і Марко Вовчок. Як відомо, дуже негативно позначилися на здоров'ї поета нестатки, відсутність сім'ї, повсякденного догляду, елементарних побутових умов. Давало про себе знати й те, що Тарас Григорович ставився до свого здоров'я байдуже, не любив звертати на себе увагу і навіть сердився, коли нагадували йому про це друзі. Марко Вовчок у листі до Шевченка пригадувала: „Отже добрі люди скажуть: „Тарас Григорович! Може, Ви шапку надінете – вітер!” – А Ви зараз і кирею з себе скидаєте. – „Тарас Григорович, треба вікно зачинити – холодно...” А ви хутенько до дверей: нехай настеж і стоять. А сами Ви тільки одно слово вимовляєте: „Одчепіться”, - да дивитесь тільки у лівий шток. Я все те добре знаю, та не втаюся, а говорю Вам і прошу Вас дуже: бережіть себе. Чи таких, як Ви, в мене поле засіяно?”³³

Відомо ж бо, що ще у жахливих умовах каторги-солдатчини Шевченко набув невиліковну хворобу серця і печінки як наслідок ревматизму, цинги і маларії. Позначилася, безперечно, на його здоров'ї невимовна печаль, туга за батьківщиною, повсякчасне нервове напруження.

Розпачливий зойк чується в словах Тараса Григоровича, коли він пише до Варфоломія Шевченка: „В Петербурзі я не всиджу, він мене задушить”, і тут же: „Проклята нудьга жене мене з світа”. А.Л. Жемчужников з гіркотою відзначав: „Здоровье поэта-художника видимо разрушалось. Грусть и душевная тоска, недовольство собою, недовольство жизнью одолевали его... На горизонте его надвигалась мрачная туча и уже понесло холодом смертельной болезни на его облитую слезами жизнь. Он всё ещё порывался видаться с друзьями, всё мечтал поселиться на родине... и чувствовал себя всё хуже”³⁴

10 березня 1861 року Т.Г. Шевченка не стало. Довідавшись про смерть Т. Шевченка, Марко Вовчок у листі до О. Марковича (він ще 1860 року із Гейдельберга повернувся до Чернігова)³⁵ з глибоким болем писала: „Я ні об чім думати не могу. Боже мій! Нема Шевченка. Се я тоді з ним навик попрощалася – чи думали ми, прощаючись... Тепер у мене душа болить і ніколи не побачу його!.. Зараз перешли мені у Париж його портрет – нехай я хоч на портреті його гляну. Ні об чім я не

буду більше говорити сьогодні – я хочу плакати...”³⁶

В другій половині 80-х років і в 90-х роках, коли Марко Вовчок жила на Україні, вона підтримувала зв'язки з шанувальниками пам'яті Тараса Шевченка. Одному з них – Ф. Дейкунову-Мочаненку подарувала на початку 90-х років Шевченків автограф поеми „Неофіти”, а журналістові й статистикові Л. Личкову переслала 1900 року для опублікування в „Киевской старине” копію невідомого тоді портрета Шевченка.

В 1902 році вона була в Києві і передала редакції цього ж журналу казку „Чортова пригода”. В примітці до твору було сказано, що Тарас Шевченко заповідав автографу (Марко Вовчку) взятися обробляти казки і що, виконуючи його заповіді, письменниця написала цю і ще кілька казок.

Приязнь і глибоку шану до Тараса Григоровича Шевченка Марко Вовчок пронесла через усе своє життя ³⁷
Анатолій Риженко

Використана література.

1. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том I. Кобзар К., 1966, с. 579.
2. Євген Кирилюк. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К., 1979, с. 230.
3. Олександр Кониський. Тарас Шевченко – Грушевський. Хроніка його життя. К., 1991, с. 413.
4. 50 знаменитих українських книг. Харков, 2004
5. Там же.
6. Шевченківський словник у двох томах. Том I. К., 1978, с. 378.
7. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том II. К., 1966, с. 660.
8. Т.Г. Шевченко. Біографія. К., 1984, с. 362.
9. Олександр Кониський. Вказана праця, с. 414
10. Шевченківський словник у двох томах. Том I, с. 133.
11. Там же.
12. 50 знаменитих українських книг, с. 65 – 66.
13. Там же, с. 66.
14. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том I. Кобзар. К., 1966, с. 579.
15. Шевченківський словник у двох томах. Том I. К., 1978, с. 383.
16. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982, с. 334 – 335.
17. Там же.
18. Т.Г. Шевченко Біографія. К., 1984, с. 336.
19. Спогади про Тараса Шевченка, с. 318.
20. Тарас Шевченко. Кобзар, 1966, с. 577.
21. П.М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989, с. 249
22. Там же.
23. 777 кращих учнівських творів. Харків, 2001, с. 200.
24. Т.Г. Шевченко. Біографія, с. 455.
25. 50 знаменитих українських книг, с. 68.
26. П.М. Федченко. Вказана праця, с. 249 – 250
27. 50 знаменитих українських книг, с. 68
28. Т.Г. Шевченко. Біографія, с. 436.
29. Там же, с. 440 – 441.
30. Там же, с. 419.
31. Там же.
32. Шевченківський словник у двох томах. Том I, с. 133.
33. Т.Г. Шевченко. Біографія, с. 510.
34. Там же, с. 510 – 511.
35. 50 знаменитих українських книг, с. 68.
36. Т.Г. Шевченко. Біографія, с. 524.
37. Шевченківський словник у двох томах. Том I, с. 133.

Городки і Прилуки

Биткою прицілююся – це окомір.
Биткою б'ю – це швидкість.
Биткою вибиваю – це натиск.
О.В. Суворов.

Городки воістину народна гра, яка виникла ще в далекому минулому. В ті часи сутність гри зводилася до взяття „города“ супротивника. Щоб захопити „города“ треба було вибити „городки“, які символізували захищаючих його солдатів або жителів.

Назва „город“ збереглася і до сьогодні, хоча постійно витискається терміном „квадрат“.

До Великої Жовтневої революції гра в городки найбільш поширеною була серед росіян і українців. В дореволюційній Росії вона була розповсюджена на всій території держави. У середній смузі Сибіру її називали „чухами“ і „рюхами“, у колишній Вятській губернії – „дерев'яними бабками“, на Уралі – „скраклями“, у колишній Курській губернії – „клітками“. Та й правила гри в різних місцях були неоднаковими. Наприклад, у колишній Херсонській губернії кількість „городків“, що ставили у „городі“, дорівнювала числу гравців, а от у колишній Нижньогородській губернії зазвичай встановлювали одразу 30 „городків“.

Відомо, що в городки грали Петро Перший і Олександр Суворов, Лев Толстой, і Федір Шаляпін, композитор Стасов і академік Павлов. Дуже любили грати в городки В.І. Ленін, О.М. Горький.

Городки справедливо відносять до молодецьких забав, які сприяли формуванню богатирського духу народу, а згодом стали життєдайним ґрунтом для розвитку, багатьох інших видів спорту.

До революції гра в городки проходила без правил. Умови такої гри встановлювались „завчямия“ з числа граючих, умовно. Не було спільних правил, не оговорювалась кількість учасників, фігур і бит. Величина і форма „городків“, відстань до кону і півкону була різною.

Змагання городошників за єдиними затвердженими правилами почали проводитись у Москві з 1923 року. З того часу правила неодноразово уточнювались. Поруч з удосконаленням правил збільшувалось число гравців і росла їх майстерність. В 1936 році заснована Всесоюзна федерація городкового спорту. В цьому році городковому спорту виповнюється 55 років. Перший городковий майданчик в Прилуках був побудований з ініціативи молодих спортсменів Крижанівського Є.Д. і Кирилова Є.М. ще у 1953 році на території заводу „Будівельних машин“. Через рік майданчик перенесли в східну частину міського парку (територія Будинку культури машинобудівників), а вже повний комплекс (4 корти з кіосками для суддів, підсобні приміщення) був побудований у

західній частині парку в 1961 році. В 1963 році команда городошників м. Прилук вперше прийняла участь у міжнародних змаганнях у м. Гайвороні Кіровоградської області, їздили також на турніри до Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Житомира, Терчу, Ялти та інш. В перервах між змаганнями активні тренування, відточування спортивної майстерності. Прилуки стають центром проведення регіональних та міжнародних змагань з городкового спорту. Сюди приїздять такі видатні спортсмени як Байдін І.О. – шістнадцятикратний чемпіон України, Бабіч О. – чемпіон світу з цього виду спорту.

В 80-ті роки в особистих змаганнях першими виконали норми на звання майстра спорту Кирилов Є.М. і Крижанівський Є.Д., потім Говорун О.О., Миколаєнко В.В., Бойко В.М., трохи пізніше Степаненко С.М. Кожного року на прилуцькому майданчику проходять змагання на кубок України, змагання серед юніорів. Так прилучанин Левченко Д. – є членом юнацької збірної України, Говорун О. входить до сороківки найкращих спортсменів України городкового спорту.

Період перебудови наклав свій відбиток на розвиток городкового спорту у місті, скоротилось фінансування на придбання спортивного інвентаря, благоустрій кортів. Та все ж завдяки ентузіазму ветеранів спорту, енергії і великому захопленню Кирилова Є.М., який не зважаючи на свій вже досить солідний вік опікується городковим майданчиком – популярність городків не зменшується. Так у вересні 2002 року на наших кортах пройшли змагання на Кубок України в яких брали участь спортсмени з Києва, Криму, Львівської, Полтавської та Луганської областей. В 2003 році відбулись матчі Кубка Європи в м. Новгороді (Росія), потім другий етап в м. Молодечо (Білорусія), Міжнародний турнір у Швеції, Германії. Команда городківців Прилук користується великою шанною і повагою. До цього виду спорту завжди тягнеться молодь. На даний час при центрі творчості дітей та юнацтва (ЦТДЮ) існує навіть гурток „Городкового спорту“ під керівництвом Бондаря Ю.А. Як же приємно бачити обличчя гуртківців, як горять їхні очі коли вони вправно попадають в ціль. Вони займаються пліч о пліч з нашими ветеранами і Віктором Грицаком (членом збірної України), який приїздить час від часу з Ніжина, щоб потренуватись та передати свій досвід городківцям-початківцям. В цьому році на день фізкультурника були проведені змагання серед шкіл міста з городкового спорту, на яких першість отримали спортсмени загально-освітньої школи №6.

Наш народ створив цю чудову гру, розвивав її і свято оберігав протягом багатьох століть. І тільки тому стали можливими її відродження і розквіт.

Т. Іващенко.

НЕЗАГОЄНА РАНА «OST»

Малолітні остарбайтери заводу Фрідріх Вільгельм. 1943 р.

Навіть тепер, в XXI столітті, коли постають перед очима жахливі сторінки Великої Вітчизняної війни, з болем в серці відчуваєш трагічні долі кожної родини. Спілкуючись з ветеранами війни, остарбайтерами, колишніми в'язнями концтаборів, усвідомлюєш всю глибину проблеми. Люди гинули на фронтах, в окупації, були закатовані, розстріляні, використовувалися як дешева робоча сила, на них проводили досліди. І все це – заради інтересів Рейху, арійської раси, Гітлера... Продовжувалися поневіряння людей і після визволення – аж надто радянська влада переймалася викриттям «ворогів народу». Тому, багато хто потрапив з фашистських катівень до радянських концтаборів.

Німецьке слово «Ostarbeiter» перекладається на українську мову як «східні робітники» і означає осіб, які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій протягом війни на примусові роботи до Німеччини. У серпні 1941 року за наказом Розенберга на окупованих територіях було введено загальну трудову повинність для людей віком 18–45 років. Фактично гнали на роботу кожного, хто тримався на ногах. Поважними причинами, що давали право лишитись вдома, були тяжкі хвороби, або «праця на користь вермахту» на місці.

Гітлерівці своїми діями прагнули вивільнити в промисловості і сільському господарстві ресурси для армії, ліквідувати дефіцит робочої сили і підірвати сили українського народу, а також послабити опір в окупованих районах. Крім того, на випадок відступу народне господарство і Червона Армія позбавлялися людських ресурсів. Гітлерівське командування планувало вивезти з території СРСР, в тому числі і з України, 15 млн. чоловік. Німці визнавали, що вербування робочої сили відбувається нелюдськими методами і називали його «полюванням за черепами».

Не було винятком у воєнні роки і місто Прилуки. Майже 6,5 тисяч прилучан було насильно, у 1942 році, вивезено на каторжні роботи до Німеччини. [1;55]

Хоменко Марія Андріївна (с. Ладан) пригадує: «Була насильно вивезена до Німеччини 25 червня 1942 року. Іхали в товарному вагоні стоячи. Привезли нас до міста Магдебург. І тільки там нас нагодували. Після цього всіх погруппували: здорових в одну сторону, хворих в іншу... Я потрапила в першу групу. Мене забрало на паперову фабрику. Довелося перебирати папір (газети, оголошення, плакати). Іли варену моркву та брукву, дуже рідко – картоплю. Умови нде не відрізнялися. На паперовій фабриці працювала 1,5 роки, потім мене перевели на кухню. Там я чистила цибулю, картоплю, моркву... Часто безпідставно били і знущалися. Спати довелося на підлозі. На цій роботі працювала близько двох місяців, після чого перевели працювати на цегляну фабрику. В мої обов'язки входило грузити цеглу на вантажівки. Тут годували дещо краще: ми отримували по 250 грам хліба. В таких умовах пробула аж до звільнення в 1945 році».

Гейбітскомісари, що займалися постачанням дешевої робочої сили до Німеччини, давали старостам заявку на кількість людей, які підлягали відправці. Організовували облави за участю поліції (на базарних площах, вулицях, на фабриках, у селах). Людей забирали і зганяли на збірні пункти, де оглядали для з'ясування придатності до роботи. Після цього їх відправляли спеціальними ешелонами у супроводі поліції. Ухилання тягло за собою відправку до табору примусових робіт, конфіскацію майна, худоби, спалення будинків, арешт, розстріл.

Везли людей до Німеччини у жахливих антисанітарних умовах. Хто прибував живим, працював на німецьких промислових підприємствах, у фермерів. Українські раби не али вихідних, не отримували зарплати. Мізерне харчування становило 1/5 норми необхідних продуктів. жили в переповнених бараках, сараях. Без медичної допомоги страждали від хвороб. Багато невільників загинуло від непосильної праці та знущань.

Михайленко Ольга Миколаївна (с. Подище) згадувала, що везли їх у товарних вагонах. Жити доводилося в жахливих антисанітарних умовах. Поселили в бараках. Працювали на промисловій фабриці. Всім східним працівникам присво-

Прощання батька з сином перед відправкою до Німеччини.

НЕЗАГОЄНА РАНА «OST»

ювали образливі номери (Ользі Миколаївні присвоїли номер 375-Ост). Зверталися не за іменами, а за номерами. На завод доводилося ходити шеренгою, яку охороняли поліцаї. Ольга Миколаївна прибирала в цеху, підносила деталі. За станками стояли німці. Дехто жалів оstarбайтерів. Одного разу німецький робітник дав їй буханку хліба. Годували якоюсь баландою. Коли-не-коли падалася картоплина, в основному – бруква. Хліб не видавали. Ольга Миколаївна в той час важила 32 кг. Потім – жила в хазяїна, працювала на фермі.

Основним постачальником «східних робітників» стала Україна, тому що серед українців досить високою була продуктивність праці. Вона становила 60%- 80% серед чоловіків, 90%- 100% - серед жінок у порівнянні з продуктивністю німецьких робітників. Про «перевагу», яка надавалася українцям у трудовій мобілізації до Німеччини, свідчить те, що з 2,8 млн оstarбайтерів наприкінці війни 2,3 млн походили з України.

Центр управління з використання робочої сили на чолі з Ф. Заукелем з лютого до грудня 1942 року створив в Україні 110 бюро праці. Вони розгорнули широку агітаційну кампанію, закликаючи місцеве населення вербуватися на роботу до рейху. Але, розуміючи неперспективність добровільного вербування робітників, гітлерівська адміністрація вдалася до насильства. Особливо відчутних втрат зазнали великі міста та райони активних партизанських дій.

У погоні за робочою силою гітлерівці «вербували» всіх працездатних, здорових чоловіків і жінок. Вони розвішували плакати, поширювали листівки із закликом про легку роботу, чудові умови життя як на підприємствах, так і в приватних осіб. Місцеві колабораціоністські газети й німецькі засоби масової інформації друкували брехливі розповіді про райське життя в Німеччині. Поки умови життя й праці в рейху були невідомі, були такі, хто погоджувався їхати туди. Українцям брехливо сповіщали, що на них чекає цікава робота на «світлих фабриках з доскональними верстатами», а хто приїде, очікують «блискучі життєві умови» та висока зарплата на рівні німецьких робітників.

ПРИЕЗЖАЙ В ГЕРМАНІЮ
Допомога та кошти.

Плакат з закликом на роботу до Німеччини.

не міг перескочити через виставлену фашистом ногу, відправлявся в 25-й блок, тобто в крематорій. Ті, що витримали це «випробування», розподілялися по інших бараках. Надія попала в 2-й блок жіночого табору Біркенау.

Одного разу Надія з групою інших приречених після відбору відправили в 25-й блок. Вже вистроювали всіх для відправки в крематорій, як стало відомо про прибуття з Берліна якоїсь комісії. Робота в крематорію в цей день була відмінена.

Потім довідалися, що їх врятувала не комісія, а група радянських розвідників, які прибули під виглядом комісії в формі гестапівців у табір із завданням врятувати частину людей, полеглих їх стан.

Коли стало відомо, що радянські війська ведуть переможні бої в Польщі, більша частина тих, що були в таборі, відправлена в крематорій. Решту, в числі їх була і Надія, відправили в концтабір Ревенсбрук, де 5 травня звільнили радянські війська.

Щоранку бруківкою німецьких міст стукотіли дерев'яні колодки (замість взуття) табірних в'язнів. Це брели

Знак, який повинні були носити «східні робітники».

НЕЗАГОЄНА РАНА «ОСТ»

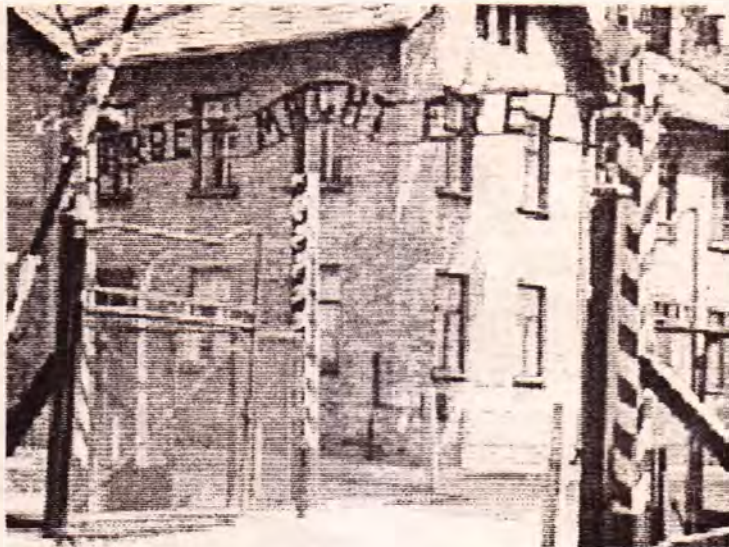
під наглядом конвоїрів раби третього рейху. Ставлячись до «східної робочої сили», як до військового трофею, німці відповідно й оплачували її працю. Так, на заводі німецькі робітничі отримували 3,5 марки в день, українки - 2-3 марки на місяць. Та й витратити їх не було де: на всі товари в Німеччині було запроваджено карткову систему, а остарбайтерам карток не видавали. В багатьох випадках взагалі не платили.

Восени 1944 року війська Радянської Армії перенесли бойові дії на територію Німеччини. У зв'язку з цим змінювалося ставлення німців до своїх невольників: якщо раніше ненависть переважала страх, то тепер було навпаки.

Незабаром радість волі затьмарила зустріч з визволителями. У принижених, знедолених людей створювалося враження, що їх уже не визнають за громадян і на Батьківщину не пустять, їх використовували без оплати, в роботах по демонтажу й вивезенню з Німеччини обладнання і матеріалів, що відправлялись до Радянського Союзу. І все ж таки рішення про повернення громадян з Німеччини було прийняте урядом.

Приймали та розподіляли репатрійованих (так стали називати колишніх східних робітників) у прикордонній зоні. На території України було створено шість збірно-пересильних, а також 70 обласних приймально-розподільчих пунктів. Гнітила недовіра влади і залишалася образа на довгі десятиріччя. Більшість до кінця своїх днів, залякани, боялись згадувати і навіть близьким розповідати про те, чого зазнали. Бояться розповідати і тепер...

Доля остарбайтерів – одна з найтрагічніших сторінок української історії. Болючою раною вона залишається для тих людей, які пережили ті страшні лихоліття. Болю-

Вхідні ворота до Освенціму з надписом «Робота звільняє».

чою ця тема є для їх рідних.

Відірвані від сім'ї, самотні, беззахисні, пригноблені, вони ніколи не полишали надії на краще майбутнє. Страшні то були часи... І не загоїлися рани в тих, кому довелося прожити голодомор, війну, переслідування в післявоєнні роки. Все менше і менше залишається їх в живих. Старші покоління, на долю яких випали тяжкі випробування, з честю виконали свій обов'язок перед прийдешнім поколінням. Тому пам'ять про них буде жити вічно.

Список використаних джерел та літератури:

1. П. Черніков. Рідний край. Посібник для вивчення історії Прилуччини. – Ч.: РВВ облуправління по пресі, 1992. – 55 с.
2. Довідник з історії України. А-Я. / за ред. І Підкови, Р.Шуста. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
3. Т.Іващенко. Доля. // Скарбниця. - №4. – 2005.
4. Орест Субтельний. Україна. Історія. – К.: Либідь, 1993. – 720 с.
5. Новий довідник. Історія України. К.: ТОВ «Казка», 2005. – 736 с.
6. В. Леонов. Книга світлої пам'яті. - Кременчук: «АВГУСТ», 2005, 248 с.
7. В.Грибенко. Роки і долі. // Сіверщина. – 22 січня. – 1999.
8. Є.Гнатів. І в очах завжди заховалася печаль. // Вдвох словах. - №35. – 24 серпня 2005.
9. О.Савон. Людина – легенда. // Град Прилуки. - №35. – 31 серпня 2005.
10. А.Буренко. Мої університети. // Скарбниця. - №9 – серпень 2005.
11. Матеріали виставки «Гірке слово - остарбай-

Колішні остарбайтери у німецькому місті Верден.

тер» (В.Педак)

Володимир Поліщук, завідуючий красзнавчим музеєм Ладанської гімназії.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Красназнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09.

Редактор Л. М. КАРБИЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1175 Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 1 (139)

Січень 2009 року

В цьому місяці:

1 січня - в Прилуках (1944) працювало 11 загальноосвітніх шкіл, в яких навчалося 2026 учнів.

6 січня – народився Борис Миколайович Панкевич (1929), заслужений працівник сільського господарства України. Працював головним зоотехніком району, проживав у Прилуках.

7 січня – народився Володимир Федорович Карась (1944), заслужений художник України.

8 січня – народилася Валентина Адамівна Цербе-Несіна (1969), заслужений майстер спорту, бронзова

призерка зимових Олімпійських ігор (1994) з біатлону, Почесний громадянин Прилук.

12 січня – народився Іван Михайлович Скоропадський (1804-1887), засновник Тростянецького дендропарку, Почесний громадянин Прилук.

13 січня - народився Василь Степанович Гаркот (1944), заслужений працівник промисловості України.

22 січня – засновано тютюнову компанію „В.А.Т. – Прилуки“, як тютюнову фабрику, „Товариства Б.З.Рабіновича, Б.Н.Фраткіна“ (1889).

Календар знаменних і пам'ятних дат Прилук на 2009 рік

1239 - Прилуки повністю зруйновані однією з татаро-монгольських орд хана Батия.

1569- після об'єднання Литви і Польщі в єдину державу Річ Посполиту (Люблінська унія) Прилуки попали під гніт польських феодалів.

1649 - в одному з гетьманських універсалів прилуцьким полковником згадується Тимофій Носач.

1654 - Україна (Малоросія) приєднана до Росії.

1654- Павло Алепський, арабський мандрівник, відвідав Прилуки, залишив цікавий опис міста та звичаїв його мешканців.

1659 - на посаду прилуцького полковника призначений Федір Терещенко (1659-1663).

1669 - Прилуцький полк очолював Іван Маценко (1669-1671, 1676-1678).

1714 - протягом 25 років Прилуцький полк очолю-

вав Гнат Галаган (1714-1739).

1714 - побудовано першу кам'яну споруду міста - полкову скарбницю (арсенал Галагана).

1719 - засновано калашницький цех (цех хлібників).

1729 - згідно перепису у місті виявилось: заможних - 69 дворів, убогих - 497, дуже убогих - 302, вдів - 53 двори. Населення міста нараховувало - 3300 жителів.

1739 - Григорій Галаган змінив на посаді прилуцького полковника свого батька і очолював полковий уряд до 1763 року.

1749 - жителів міста почала обслуговувати лікарня на 10 ліжок. Лікар - І. Ю. Віттіх. Утримувалася за рахунок оплати лікування.

1784 - від заразноної чуми („моравої пошесті«)

(Продовження на 2 стор.)

Січень 2009 року

СКАРБНИЦЯ

Календар знаменних і пам'ятних дат Прилук на 2009 рік

померло 46 прилучан.

1799- у місті налічувалось 969 житлових будинків (у центрі - 475, на Броварках, Кустівцях - 494, з них 61 належали дворянам).

1834- пожежа, яка охопила місто, лишила більшість прилучан притулку. (Дружина чиновника повітового суду Борозни залишила без догляду керогаз у будинку біля нинішнього ресторану „Удай»...).

1859 - міська лікарня нараховувала 20 ліжок. За хворими доглядали лікар і фельдшер.

1859 - Т.Г.Шевченко востаннє побував у Прилуках.

1864 - створено статистичне бюро. Нині управління статистики у Прилуцькому районі.

1864 - Прилуки і повіт за кількістю навчальних закладів та учнів у них займали перше місце в Полтавській губернії.

1869 - у місті працювало 4 цегляних заводи.

1879- засновано міську друкарню, як літографію Земської управи.

1889- побудовано і освячено Стрітенську церкву.

1889 - відкрито приватну бібліотеку Г.О.Литвиненка.

1904 - відкрито фабрику тютюново-махового товариства „Риболов». Створена прилуцькими купцями Є.Г.Розенбергом, В.Г.Дворкіним. Нині приміщення по вул. Київській, 140.

1904 - відкрито друкарню Мірова, яка спеціалізувалася на виготовленні цінних паперів: чеків, свідоцтв, похвальних грамот...

1909 - міська лікарня на 30 ліжок обслуговувалася 2 лікарями, мала аптеку, кухню, літні бараки.

1919-перейменовано центральні вулиці міста: Олександрівську - на К.Лібкнехта, Скоропадського - на Бособрода, Миколаївську - на Короткого, Вокзалу - на Свердлова.

1924 - на базі чоботарської майстерні відкрито взуттєву фабрику.

1924 - створено філію Спілки українсько-селянських письменників „Плуг».

1929 - молочні продукти почав випускати маслозавод. Нині будівля по вул. Київській, 15.

1929 - перший випуск 36 трактористів і 40 шоферів при товаристві „Друзі автомобіля і шосейних доріг».

1939 - Прилуки віднесені до категорії міст обласного підпорядкування.

1939 - за даними Всесоюзного перепису населення в Прилуках проживало 37218 чоловік.

1944 - утворене міжміське бюро технічної інвентаризації (МБТІ). Обслуговує: Прилуки, Прилуцький, Бахмацький, Варвинський, Срібнянський, Талалаївський райони.

1944 - утворено ВАТ „Укрбуд» на базі будівельно-монтажної дільниці № 5 (пізніше БМУ-23, „Промжитлобуд-2"). Розформовано.

1944 - засновано швейну фабрику, яка спеціалізувалася на випуску спецодягу.

1944- закладено лісомеліоративний розсадник, для вирощування садженців лісових та плодово-ягідних дерев і кущів.

1944-створено школу фабрично-заводського навчання (ФЗН) №2. В 1956 р. об'єднана з профтехучилищем.

1949- при міському Будинку культури засновано ансамбль танцю „Прилучанка». В 1962 році присвоєно звання народного.

1949-засновано ливарно-механічний завод, як ливарний цех ліжкової фабрики. Ліквідований.

1979 - збудовано і спущено на воду торпедний катер військово-морських сил України „Прилуки».

1 січня- в Прилуках (1944) працювало 11 загальноосвітніх шкіл, в яких навчалось 2026 учнів.

6 січня- народився Борис Миколайович Панкевич (1929), заслужений працівник сільського господарства України. Працював головним зоотехніком району.

7 січня- народився Володимир Федорович Карась (1944), заслужений художник України.

8 січня - народилася Валентина Адамівна Цербе-Несіна (1969), заслужений маістер спорту, бронзова призерка зимових(1994) Олімпійських ігор з біатлону, почесний громадянин міста.

12 січня- народився Іван Михайлович Скоропадський (1804-1887), засновник Тростянецького дендропарку, почесний громадянин Прилук.

13 січня- народився Василь Степанович Гаркот (1944), заслужений працівник промисловості України. Працював начальником НГВУ „Чернігівнафтогаз».

22 січня - засновано тютюнову компанію „В.А.Т.-Прилуки», як тютюнову фабрику „Товариства Б.З.Рабіновича, З.Н.Фраткіна» (1889).

7 лютого - народився Микола Андрійович Маркевич (1804-1860), історик, письменник, етнограф, автор „Історії Малоросії». Життя і діяльність його пов'язані з Прилуками.

10 лютого- народився Георгій Федорович Гайдай (1939-2005), відомий на Прилуччині краєзнавець.

19 лютого - створено народний університет (1919) з метою покращення наукових знань серед населення міста.

20лютого- народився Левко Миколайович Ревуцький (1889-1977), композитор. Герой Соціалістичної праці. Тривалий час навчався, жив і працював у Прилуках.

2 березня- народився Олександр Мусійович Щербина (1874-1934), вчений психолог, професор, уродженець Прилук.

8 березня- народився Володимир Михайлович Хандога (1939), заслужений працівник системи профтехосвіти України, старший майстер професійного ліцею.

9 березня - народився Микола Іванович Юрченко (1944), заслужений працівник промисловості України. Працював у НГВУ „Чернігівнафтогаз».

12 березня- народився Сергій Миколайович Жданович (1894-1964), заслужений лікар України. Працював головним лікарем міської лікарні.

13 березня - народився Віктор Андрійович Суботін (1844-1898), лікар-гігієніст, професор, уродже-

Календар знаменних і пам'ятних дат Прилук на 2009 рік

нець Прилук. Організатор першої в Україні самостійної кафедри гігієни.

14 березня- народився Олександр Кузьмович Алгазін (1914-1985). учасник Великої Вітчизняної війни. Герой Радянського Союзу.

1 квітня- вийшов перший номер обласної інформаційно-політичної газети «В двух словах» (1994).

12 квітня- народився Віктор Макарович Лапшук (1939), майстер парашутного спорту, уродженець Прилук.

16 квітня- народився Натан Павлович Венгер (1894-1941). письменник. автор поетичних збірок для дітей, уродженець Прилук.

17 квітня - засновано дитячу музичну школу (1954).

19 квітня – народився Владислав Михайлович Журавльов (1929), заслужений раціоналізатор України. Працював на заводі « Будмаш».

29 квітня - пробурена перша пошукова свердловина на Гнідинцівській площі (1959)

11 травня - народився Іван Васильович Кривошеєнко (1984), майстер спорту міжнародного класу, срібний призер молодіжного чемпіонату Європи з футболу (2006), уродженець Прилук.

12 травня- народився Іван Анатолійович Супруненко (1954-2002). заслужений працівник сільського господарства України. Працював директором хлібозаводу.

20 травня - народився Валерій Григорович Рухало (1949). заслужений лікар України, завідувачий хірургічним відділенням міської лікарні.

15 червня- народився Олександр Михайлович Говорун (1939). заслужений працівник промисловості України. Працював у НГВУ «Чернігівнафтогаз».

19 червня - народилася Лілія Василівна Черненко (1954). письменниця, член Спілки письменників України.

27 червня - вийшов перший номер газети «Прилуцький Голос» (1914). Нині виходить під назвою «Прилуччина».

30 червня - вийшов перший номер обласної інформаційної газети «Тижень» (2004).

30 червня- народився Костянтин Мусійович Щербина (1864-близько1937) - відомий математик, уродженець Прилук.

1 липня- створено підприємство «Теплокомуненерго» (1974). Нині «Прилуците-пловодопостачання».

1 липня - одержана перша промислова нафта в Прилуцькому нафтогазопро-мисловому районі (1959).

15 липня- народився Григорій Павлович Галаган (1819-1889). громадський діяч, почесний громадянин Прилук. Помер і похований в Сокиринцях.

24 липня- народився Олег Любомирович Ясон (1949), заслужений працівник промисловості України, кавалер знаку «Честь і Слава», заступник генерального директора тютюнової компанії «В.А.Т. - Прилуки».

27 липня- народився Василь Андрійович Гузій (1914-2004), заслужений майстер народної творчості України, уродженець Прилук.

6 серпня - народився Олександр Васильович Вовк (1949), почесний громадянин міста, головний лікар дитячої лікарні.

16 серпня- народився Павло Павлович Білецький-Носенко (1774-1856). педагог, автор першого українського словника, уродженець Прилук.

17 серпня- народився Анатолій Васильович Шамрай (1949), заслужений працівник промисловості України. Працював міським головою (1985-1987), (1991-2000), уродженець Прилук.

18 вересня- народилася Лідія Тимофіївна Лисенко (1919-1995), заслужений вчитель України. Працювала вчителем початкових класів середньої школи № 1.

22 вересня - засновано (1874) чоловічу гімназію. Нині школа № 1.

28 вересня- народився Володимир Іванович Хорт (1949), заслужений працівник культури України. уродженець Прилук.

30 вересня- народився Анатолій Амбросійович Комісарчук (1944-1996). заслужений працівник культури України. Працював директором МБК.

4 жовтня - створено краєзнавчий музей. як природничо-історичний (1894).

14 жовтня- відкрито двохкласне повітове народне училище (1789) у «путьїном дворі». побудованому для ночівлі цариці Катерини II під час подорожі 1785 року до Криму. Діяло до 1917 р.

16 жовтня - народився Олександр Іванович Івахненко (1949), заслужений художник України, лауреат Державної премії ім.Т.Г.Шевченка. член-кореспондент Академії мистецтв України.

20 жовтня- народився Кузьма Савелійович Гнідаш (1914-1944), Герой Радянського Союзу. Навчався у профтехшколі.

28 жовтня- встановлено (1984) пам'ятний знак (танк Т-34) воїнам-визволителям міста від німецько-фашистських загарбників(1943).

30 жовтня - народився Олександр Васильович Ворчак (1969), заслужений тренер України (біатлон).

11 листопада- народилася Ганна Георгіївна Ігнатенко (1924-2008), письменниця, поетеса, уродженка Прилук.

27 листопада- засновано окружне архівне управління (1924), з 1980-х років відділ обласного архіву. В 2005 р. переданий в Чернігів.

5 грудня - народився Владислав Панкратович Огар (1934), заслужений працівник народної освіти України. Працював директором СПТУ-34.

10 грудня- народився Олександр Микитович Ведмідський (1894-1961), поет, літературознавець, викладач. уродженець Прилук.

21 грудня- народився Василь Іванович Маслов (1884-1959), літературознавець, педагог, професор, один з перших директорів Прилуцького краєзнавчого музею (1928-1930).

21 грудня - відкрита перша в місті читальня (1919), товариством «Просвіта».

Склав Л.Карпилянський

Микола Андрійович Маркевич – істотрик, етнограф.

(До 205-річчя з дня народження)

Життя відомого українського історика, письменника, етнографа Миколи Андрійовича Маркевича тривалий час було тісно пов'язане з нашим краєм. Народився він 26 січня 1804 року в с. Дунайці Глухівського повіту Чернігівської губернії. А от дитячі роки пройшли на Прилуччині в с. Рудівка та Турівка. Початкову освіту він отримав у Прилуцькому приватному пансіоні відомого педагога П.П.Білецького-Носенка. Потім продовжив навчання в Петербурзькому пансіоні Головного педагогічного інституту, де вже на той час цікавився історією, етнографією, фольклористикою рідного краю, збираючи різні документи й матеріали. Покинувши військову службу Микола Андрійович деякий час жив і працював у Прилуках.

Ще під час навчання у пансіоні Микола Андрійович отримав музичну освіту. І згодом у 1840 році ним були видані „Українські народні наспіви”, серед яких окрема мелодія „Удай” була присвячена Прилуччині. Крім того ще декілька його праць стосувалися виключно нашого регіону, а саме: „Про клімат Полтавської губернії”, „Ріки Полтавської губернії”, „Про народонаселення Полтавської губернії”.

Однак з етнографічних праць Миколи Андрійовича викликає захоплення його робота „Звичаї, повір'я, кухня та напої сучасних малоросіян”, яка вийшла 1860 року, вже після смерті автора. Ця книга подає календарний цикл свят українського народу: це і щедрівки з колядками, посівальні пісні, описи святочних, масляничних, великопостних обрядів, великодня, троїцько-купальських вшанувань природи. Книга знайомить з мавками, русалками, відьмами й домовиками. Надзвичайно цінним у книзі є перший поданий Миколою Андрійовичем опис різдвяного Вертепу. В своїй праці автор розповідає і про народну медицину, а зокрема знахарство. Окремий розділ книги присвячений народному весіллю на Україні. Автор детально подає всі його етапи: сватання, вінчання, снідання дружок. Не менш цікавий розділ „простонародная кухня, десерт і напої”. М.Маркевич описує дев'яносто оригіналь-

них і в той же час простих у приготуванні страв. Варто тільки згадати гречані пампушки з часником, зубці, пугрю, кулики, лемішки, корисні і поживні киселі, вареники.

Окрім етнографії М.Маркевич багато часу приділяв збору і вивченню архівних даних. Ним були зібрані унікальні документи, які засвідчували розвиток, становлення та занепад козацької держави. Як результат його кропіткої праці вийшло п'ятитомне зібрання „Історії Малоросії”. Що цікаво, більша половина наведе-

них історичних фактів підтверджується тут же таки наведеними уривками з тих чи інших архівних документів. Микола Андрійович був власником надзвичайно великого і в свою чергу унікального архіву, який на даний час, на жаль, зберігається в Російській державній бібліотеці у Москві.

Збірка поезій „Українські мелодії” та п'ятитомна „Історія Малоросії” зробили Маркевича одним з найпопулярніших людей першої половини XIX століття. Тарас Шевченко присвятив йому один з віршів „Кобзаря”:

Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати.

Тепер летиш в Україну –
Тебе виглядають.
Полетів би за тобою.
Та хто привітає...

Великий дослідник, етнограф, архівіст прагнув все зібране донести до великого загалу. „Я люблю палко науку і вважаю невдячною справою скнарою тремтіти над рукописами, не ділячись нами з людьми, що осягають всю ціну їх”, – писав він колезі Осипові Бодянському.

Помер Микола Андрійович 9 червня 1860 року, і похований у с. Турівка Згурівського району Київської області. Та живуть його праці, які є підґрунтям для багатьох наукових робіт з історії та етнографії.

Акт Злуки 22 січня 1919 року

*«Мрії, задля запровадження яких найкращі сини України боролися і вмирали, стали дійсністю.»
З тексту Акту Соборності.*

21 січня 1990 року три мільйони українців взяли за руки, з'єднавши живим ланцюгом Львів, Київ та Донецьк. Тоді, напередодні розпаду Радянського Союзу люди вірили і сподівалися.

Так само як і 71 рік тому. Тисячі киян зібралися морозного ясного дня 22 січня 1919 р. біля пам'ятника Богданові Хмельницькому. Майорили синьо-жовті прапори, проходили війська парадом, лунав молебень. Вибухом «Слава!!!» зустрічав натовп членів Директорії, що вийшли на майдан. Виступали політики – сама історія промовляла їхніми вустами!

А потім в несподівано запалій тиші професор Федір Швець виголосив текст Універсалу Соборності. І майдан потонув в вирі оплесків... Однак, ніхто з учасників того святкування ще не знав тоді, що все це лише ілюзія. А реальність була жорстокою та безжалюбною, ніби куля комісарського «маузера».

Проголошення Акту Злуки Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки стало лише легітимним завершенням довгого соборницького процесу, початок якому 1 грудня 1918 р. поклав Предвступний договір між Директорією УНР та західноукраїнською Українською Національною Радою. Завершеного оформлення Акт отримав лише після затвердження Трудовим Конгресом, який відбувся в Києві того ж таки дня. Так народилася «єдина велика Україна».

Але цей акт, наповнений сильним символізмом, був суто декларативним і мав мало спільного з реальним станом речей. Головно з кількох причин. Найвагомішою серед них були протиріччя, які існували між двома державами, що об'єдналися. Уряд ЗУНР в більшості своїй був налаштований антисоціалістично, і дуже холодно сприймав керівництво Директорії УНР

соціалістичного напрямку.

Не менш вагомим було існування адміністративних протиріч. По-перше, галицькі політики вважали, що реальне об'єднання можливе лише після відповідного рішення Всеукраїнського зібрання, а до нього ЗУНР залишалася повністю автономною. Тому і отримала офіційну назву Західна область Української Народної Республіки (ЗО УНР). Через це не було створено органів управління єдиної УНР. Ще більш погіршилося становище, коли президента ЗО УНР Е. Петрушевича було обрано диктатором. На цей антидержавний по суті крок Директорія відповіла не менш недружніми діями – було утворено Міністерство по справам ЗО УНР, що, звичайно,

поглибило розкол.

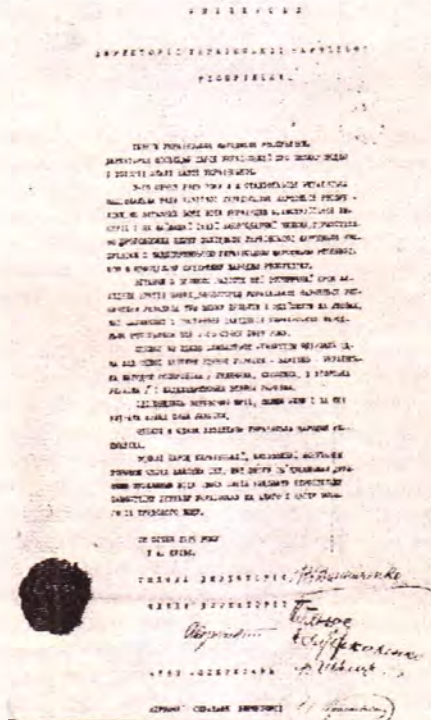
Не зроблено жодних кроків для стандартизації органів місцевого самоуправління. На території ЗО УНР продовжували діяти територіальні органи влади за зразком колишньої Австро-Угорської імперії. В той же час на Наддніпрянській Україні існував ряд різних Рад, що так і не були приведені у відповідність із законом «Про новий адміністративно-територіальний поділ України» від 6 березня 1918 р.

І, зрештою, фатальним було небажання об'єднаних держав узгоджувати військові плани задля взаємної допомоги та захисту в кільці фронтів. А вже 28 січня кияни чули артилерійську канонаду. Бо фронт проходив в 30 км. від міста...

Але важко не погодитись, що Акт Злуки спирався на споконвічну мрію українського народу про незалежну національну державу, був насамперед свідченням ідентифікації спільноти як нації. Ідея соборності вперше набула державного статусу.

І залишається лише жалкувати, що політики не ладні були вибратись з трясовини своїх програмних основ заради одної світлої ідеї – незалежної соборної України. І жалкувати треба до сих пір.

Юрій Кудряшов

Густинський монастир - 15 років після відродження

2008 року православна церква в Україні відсвяткувала 1020-літній ювілей запровадження християнства, чи церковною мовою, хрещення Русі. Примітно відзначити, що ця важлива подія співпала з ювілейною датою четвертого відродження Густинського Свято-Троїцького монастиря. Так, саме у 2008 минає 15 років коли свята обитель відродилась вчетверте. За свою більш як 400-літню історію монастир зазнавав злетів і падіння. Його знищували, стирали з лиця землі, але він вистояв, воскрес і сьогодні є одним з найважливіших духовних та історико-культурних осередків на Лівобережній Україні.

За важку, але благородну справу відбудови зруйнованої святині взялась нинішня настоятелька монастиря ігуменя Віра. Саме завдяки її зусиллям монастир ожив, почав дихати новим життям, а відбулось це 17 грудня 1993 року. Того дня у Воскресенському храмі був освячений престол і відправлена перша Божественна Літургія. Нелегко було підіймати

В 2002 года был снаружи отреставрирован настоятельский корпус с домовою церквюю св.вмч. Варвары, частично восстановлена монастырская ограда, почти окончены работы по восстановлению Петро - Павловской церкви». Окрім того, в 2007 році на території монастиря відкрили церковну лавку, в якій кожен прихожанин може придбати собі свічки, ікони, книги на релігійну тематику тощо. Чимало сил докладено й для впорядкування родових усипальниць Репнських, Маркевичів та Горленків.

Як бачим монастир поступово відбудовується. А допомагають черницям у цій нелегкій справі, як прості люди так і заможні підприємці та всі ті, кому небаайдужа доля обителі. Основними ж і постійними благодійниками монастиря є Володимир Федорович Лябах і Лідія Олександрівна Климеко. Адміністрація м. Прилуки виділила земельні угіддя під сінокіс та город. Окрім того, монастир має свою сільсько-господарську техніку, пташник, двір для худоби,

обитель з руїни, але лише завдяки наполегливості та вірі у святу справу вдалося відродити минулу славу Густині.

В буклеті, який видав Густинський монастир за 2007 р., читаємо: «Реставрационные работы в монастыре возглавил инженер-прораб Причиненко Сергей Петрович. В 1994 году была оштукатурена и побелена снаружи Воскресенская церковь, поднят на ней купол, покрытый оцинкованным железом, подправлен и покрашен фундамент. На протяжении 1995-1997 годов были восстановлены и окрашены в зеленый цвет купола Троицкого собора, отреставрированы внешние и внутренние стены храма. 16 июня 1997 года в храмовый праздник обители, в День Святого Духа, высокопреосвященнейшим митрополитом Черниговским и Нежинским Антонием был освящен Троицкий собор и отслужена первая Божественная Литургия. В 1998 году были восстановлены купола на Петро - Павловской церкви и колокольне. В 1999 году была отреставрирована Николаевская церковь - колокольня и частично монастырская ограда. На колокольне установили колокола, звон которых разносится по всей округе. Были отремонтированы и преведены в порядок жилые корпуса для сестер. ...

пасіку, сад, пекарню, готель для прочан, церковну лавку, а також є свій архів та бібліотека. До речі, в обителі, як і кілька сот років тому, ведеться літопис Густинського монастиря, в який записується усе, що відбувається в ньому, навіть до найдрібніших деталей, як то встановлення чергової лавочки. А займається цією благородною справою монахиня Іоанна.

Густинський монастир до кінця XVIII ст., мав славу «другої Лаври» і, напевно, це не випадково. Коли 1654 року святиню відвідав антиохійський патріарх Макарій разом зі своїм сином П.Алепським, то останній був настільки вражений іконостасом церкви св. Троїці, що записав: «викликав подив, бо ні величний іконостас св. Софії, ні печерський - не можуть рівнятися ані трошки щодо повної досконалості з цим іконостасом»...» Ми досі ще не бачили гарнішої позолоти та малюнків...» Ікони цієї церкви прекрасні, великі, чудові: роботи дуже талановитого митця, котрий вималював ці образи так, що вони чудують глядача живістю облич, їхньою барвою та рисами, так, що нагадують малюнки кретських греків». Нажаль, сьогодні ми не можемо споглядати всю красу іконостасу який бачив П.Алепський, але і нині в

Січень 2009 року

СКАРБНИЦЯ

Густинський монастир - 15 років після відродження

обителі є прекрасні іконописні роботи, зокрема, Густинська чудотворна ікона Божої Матері написана 2000 року художником-іконописцем Козиком Олександром Петровичем. Ікона встановлена у Воскресенській церкві. У тому ж храмі розміщена скринька із частинками мощей св.Феодосія Чернігівського, Дмитрія Ростовського, преп.Лаврентія Чернігівського, Кукши Одеського, вмч.Варвари та інших святих, а також святині зібрані зі всього православного світу і Святої землі.

Великою подією в житті монастиря стало святкування 400-річчя з дня заснування обителі. 19 червня 2000 року в монастир з'їхались сотні вірян аби розділити з черницями радість світлої дати. До мирян з промовою звернулись Предстоятель Української Православної Церкви Блаженніший митрополит Володимир, Владика Амвросій, Єпископ Новгород-Сіверський, вікарій Чернігівської єпархії, голова Державного комітету з питань релігії В.Д.Бондаренко, замісник голови обласної держадміністрації з гуманітарних питань А.В.Соколов. Віктор Дмитрович Бондаренко зачитав Указ Президента України про нагородження ігумені монастиря орденом княгині Ольги III ст., Блаженніший митрополит нагородив ігуменю Віру ювілейною медаллю, а також вручив у дар обителі Евхаристичний набір та древню ікону Святої Трійці. А ось 19 травня 2003 року ігуменя Віра була нагороджена орденом княгині Ольги II ст., який вручив їй Президент України Л.Д.Кучма у Києві в Марійському палаці.

Монастир - це місце, де можна відпочити душею та відчути на собі благодать Духа Святого. Ігуменя

Віра одного разу сказала: « Монастир відкритий для всіх - кожен шукає в ньому щось своє і знаходить. Інша справа, що не всі звикають до нашого не простого життя. Устав обителі суворий, сидіти склавши руки у нас не можна. Бути послушницею -це не означає стати монахиною. Ними стають тільки ті, хто щиро і свідомо хоче присвятити себе служінню Богу, любити Його по-справжньому. Адже любити - це завжди жертвувати в ім'я того, кого любиш, а на це здатен не кожен.»

Життя в монастирі розмірене. День розпочинається із дзеленчання дзвіночка, який скликає черницю на ранкову храмову молитву. Після неї сестри підходять до настоятельниці за благословенням і отримують кожна своє «послушание». «Послушания» самі різноманітні: клірос, келарня, просфорня, церковниці, швей, трапезниці, пташниці і т.д. Всі справи в монастирі розпочинаються і закінчуються молитвою. В обителі щоденно священиками монастиря проводяться ранкові та вечірні Богослужіння. Окрім того, читається безперервна цілодобова молитва, в якій поминаються імена благодійників, і тих, хто жертвував на монастир, живих і померлих та всіх православних християн.

Минуло 15 років, як Густинський Свято-Троїцький монастир відродився вчетверте. Майже всі споруди відреставровані і приведені в належний стан, та й число черниць з року в рік збільшується. То ж хочеться вірити, що ця свята обитель і надалі буде у своїх стінах приймати віруючих і вже ніколи над нею не нависне темрява забуття та руїни.

Ірина Біленко

Де, коли і як зустрічають Новий рік

Веселий, новорічний карнавал, сяюча вогниками ялинка з Дідом Морозом, Снігуронькою та іншими казковими героями стали в нашій країні улюбленою традицією.

В різних країнах люди по-різному, але радісно і святково зустрічають Новий рік, з яким пов'язують свої мрії на майбутнє, надії і побажання. В багатьох країнах світу невід'ємною ознакою новорічного свята є зелена, запашна, пухнаста ялинка. Там, де ялинки не ростуть їх замінюють інші зелені деревця. У В'єтнамі, наприклад, новорічним деревом є мандарин. Цікаво пригадати, що в минулому віці в багатьох країнах Західної Європи новорічний Дід Мороз або Санта Клаус, не був таким веселими добряком, яким ми його знаємо зараз. На Новорічній ялинці Дід Мороз намагався налякати дітей. Близько сто років тому в німецьких

містах і селах з'являвся страшний на вигляд солдат із ризкою в руці, він лякав дітей тим, що схопить, заховає їх в мішок і забере із собою. Звали такого новорічного діда Кнехтом рупрехтом.. Подарунків від нього ніхто не чекав.

Веселі Діди Морози з'явилися лише в XIX столітті.

В Монголії, наприклад, Дід Мороз схожий на чабана минулих віків. Одягнутий він у волохату шубу і лисячу шапку із бичком в руках.

Італійці в новорічну ніч викидають із своїх квартир непотрібні старі речі на вулицю. Дітям розповідають казки про чарівницю Бе-

фані, яка через димохід приходить в дім і кладе дітям подарунки в черевик.

В Ірані свято Нового року – це свято приходу весни, який продовжується протягом тижня. Господар

(Продовження на 8 стор.)

Січень 2009 року

СКАРБНИЦЯ

Де, коли і як зустрічають Новий рік

дому дарує своїй родині новий одяг. Зустрічаючи Новий рік, жителі виходять на вулицю, палять вогнища, стрибають через них. Вважається доброю прикметою перебити старий посуд із глини.

В Бірмі Новорічні свята припадають на саму жарку пору року. По старовинному обряду бірманці обливають один одного водою. При цьому ніхто не ображається.

У китайців прийнято, щоб на Новорічному святі на столі обов'язково був букет із нарцисів.

В Ефіопії Новий рік приходиться на середину вересня. Це співпадає із святом урожаю. Жителі збираються на околиці міста чи села, складають до купи сухе гілля і підпалюють. Навколо вогнища грають в ігри, танцюють, співають.

У німців та австралійців символами вдачі вважаються сажотрус та свиня. Раніше, якщо на Новий рік на вулиці з'являвся сажотрус, люди бігли за ним і старалися притронутися і вимазатися сажею. Це повинно було принести щастя. Звичай готувати свинину на новорічний стіл зберігся і по сей час. А монетний двір у Вені до сих пір до Нового року карбує медаль-сувенір із зображенням маленької дитинки верхи на свині.

В Румунії Новий рік прийнято відмічати старовинними обрядовими піснями-колядками. Розповсюджений обрядовий танок (Кози), який виконується людиною з накинутою на плечі ворсистою ковдрою і в масці кози. Колядників приймають з радістю і пригощають в усіх будинках.

В Японії здавна ведеться, що в новорічну ніч дзвони храмів відбивають 108 ударів. Дзвони тепер транслюють по радіо. З останнім ударом дзвону за звичаєм годиться лягти спати, щоб встати перед світанком, вийти на вулицю і зустріти Новий рік з першими променями сонця. Ті, хто проспить, не можуть розраховувати, що Новий рік для них буде вдалим.

До Нового року готують традиційні страви: рисове печиво – символ достатку; довгі тонкі макарони – символ довголіття, рибу карп – символ сили. А також майструють повітряних змілів яскравих кольорів і запускають в повітря. Діти в передноворічний день малюють те, про що вони мріють і кладуть ці малюнки під подушки, так як існує притча, що їх бажання тоді здійсняться.

У в'єтнамців в новорічну ніч дарують друзям напіврозпуклі гілочки персика. Сім'ї разом із друзями подовгу сидять у вогнища і розповідають один одному цікаві пригоди. В'єтнамці вважають, що саме в

день Нового року вони стали на рік старші, а не в день свого народження.

В Гвінеї в перший день Нового року заведено водити слона по вулицях. Жителі при цьому співають, танцюють.

В Індії з давніх-давен вважається, що яким буде перший день Нового року, таким буде і весь рік. Тому в цей день індійці стараються не сердитися, буди лагідними, добрими.

У Фінляндії дівчата в Новорічну ніч кидають через плече черевик. Якщо він впаде носком до дверей – бути весіллю. Новорічні подарунки тут заздалегідь викладають на столі, але прикривають перевернутими мисками.

На Угорщині Новий рік зустрічають традиційною стравою – часник з медом. До столу подають поросятко, не обов'язково смаженого. Він може бути і шоколадним. Але ні кур, ні гусок – не подають, щоб щастя „не полетіло” із будинку.

В Голландії на новорічний стіл подають свіжоспечені пиріжки із родзинками. Всі кораблі опівночі салютують Новому року.

У мексиканців є своєрідний новорічний звичай. В кімнаті, де зібралися гості, підвішують об'ємну глиняну посудину – „пинату”, розмальовану силуетами звірів, страховиськ і наповнений солодощами. Гостям по черзі зав'язують очі і дають в руки палицю. Той, кому вдасться розбити „пинату”, буде дуже щасливим в Новому році.

В Болгарії з останнім ударом годинника, вимикають світло в кімнаті. В цю хвилину всі цілюються. Господині новорічні пироги випікають із сюрпризами і кому він дістанеться в шматку святкового пирога, буде щасливим в Новому році.

У жителів Судану новорічний талісман – зелений, незрілий горіх.

Англіїці – Новий рік не відмічають гучними багатолюдними святкуваннями. Вони на Новий рік нікого не запрошують. Але існує таке правило, по якому кожен в новорічну ніч може прийти без запрошення до своїх друзів і йому будуть раді. Гість, за звичаєм, повинен принести із собою маленький кусочок вугілля, кинути в сімейний очаг і побажати, щоб вогонь в цьому будинку горів довго – довго.

В жителів Сардинії – з приходом Нового року на добу встановлюється влада жінок. Чоловіки рятуються як можуть, молять небеса, щоб це важке для них випробування скоріше скінчилося.

Олена Кузьміна

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Красназачий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор Л. М. КАРПІЛЯНСЬКИЙ.
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 203 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 2 (140)

Лютий 2009 року

В цьому місяці:

7 лютого - народився Микола андрійович Маркевич (1804-1860), історик, письменник, етнограф, автор історії Малоросії. Життя і діяльність його пов'язані з Прилуками.

10 лютого - народився Георгій Федорович Гайдаї (1939-2005), відомий на Прилуччині краєзнавець.

19 лютого - створено народний університет (1919) з метою покращення наукових знань серед населення міста.

20 лютого - народився Левко Миколайович Ревуцький (1889-1977), композитор Герой Соціалістичної праці. Тривалий час навчався, жив і працював у Прилуках.

З іменем Тараса Шевченка і «Просвітою» пов'язаний

В нарисі піде мова про Миколу Миколайовича Аркаса-історика, композитора, культурно-просвітнього діяча. Слід зауважити, що він, як композитор, першим звернувся до творчої спадщини Тараса Шевченка, створивши за сюжетом його геніальної поеми оперу « Катерина ».

За висловом П.М.Гвоздецького у передньому слові до « Історії України – Русі », написаної М.Аркасом, останній «був чесною, працелюбною людиною, доскпливим дослідником історії і культури свого народу, якому правдою служив і для якого з надією творив, по краплині віддаючи йому свій талант і своє життя».

А родовід Миколи Аркаса відомий з другої половини ХУІІІ століття, коли його дід Андреас (Андрій), що народився в Греції, прибув до міста Миколаєва і, обійнявши посаду викладача історії та стародавніх античних мов у новоствореному тут штурманському училищі, назавжди пов'язав свою долю з Україною. А вже для обох Андреасових синів – Захара і Миколи – Україна стала рідною батьківщиною. Здобувши належну освіту, обидва уклали себе зразковою службою у Чорноморському військовому – морському флоті. Старший, Захар (1793-1866), дослужився до чину генерал – лейтенанта, брав участь в боях проти турків на чорному морі. Вийшовши у відставку, решту свого життя присвятив вивченню античної археології Причорномор'я та історії Чорноморського флоту. Йому належить заслуга заснування й донині діючої у

Севастополі знаменитої Морської офіцерської бібліотеки. ?

Послужний список молодшого з братів – батька автора «Історії України – Русі» - ще промовисніший: від морського офіцера найнижчого чину – до адмірала, генерал – ад'ютанта, головного командира Чорноморського флоту. Він був також засновником пароплавства на Каспії, командиром порту і, нарешті, скінчив службу військовим губернатором Миколаєва із званням почесного громадянина цього міста. ?

Микола Аркас (молодший) народився 7 січня 1853 року в м. Миколаєві. Закінчив Одеську приватну гімназію Стародубцева та природознавче відділення фізико – математичного факультету Новоросійського університету в Одесі (1875 р.). У студентські роки був актором – аматором в «Одеському новому театрі» М. Кропивницького. Служив у морському відомстві в Миколаєві (1875-1808 р.р.), був почесним мировим суддею Херсонської округи (1886-1895 р.р.); 1899 року вийшов у відставку в чині статського радника. Одержав у спадок маєток у с. Богданівна та Христорівна на Миколаївщині. На власні кошти відкрив народну школу з українською мовою викладання. ?

Важливо відзначити різноманітність добродіяння усієї родини Аркасів, добропорядність, працелюбність і ши-

(Продовження на 2 стор.)

Лютий 2009 року

СКАРБИЦЯ

З іменем Тараса Шевченка і «Просвітою» пов'язаний

роту таланту її представників, які стали для жителів Миколаєва символом усіх людських чеснот. Авторитет родини був настільки високим, що навіть тоді, коли автора опери «Катерина» та «Історії України – Русі», засновника миколаївської «Просвіти» Миколу Миколайовича Аркаса царські чиновники в один голос почали звинувачувати у «хворобливому українофільстві», це аж ніяк не позначилося на його офіційній службі.

Щоправда, на відміну від батька Миколи (старшого) і дядька Захара, до престижного тогочасного багатотомного енциклопедичного життєпису «Русский биографический словарь» так і не потрапив, хоч мав на це незаперечні підстави.⁴

«Щоб глибше і краще зрозуміти мотиви, якими керувався так розмаїто і так щедро обдарований Микола Аркас при написанні (згадуваних вище) опери «Катерина» та «Історії України – Русі», - зазначає П.Гвоздецький, - щоб хоч якоюсь мірою осягнути причини самопожертви загалом не обділеної ні службою, ні матеріальним достатком людини, слід, очевидно, звернутися до статуту миколаївської «Просвіти», організатором, керівником і, як нині кажуть, головним спонсором якої Микола Миколайович був до кінця свого життя». І наводить тексти статуту:

§ 1. Товариство має на меті допомогти розвою української культури і першим чином – українського народу його рідною мовою, працюючи в м. Миколаєві.

§ 2. Для цього товариство має:

- а) видавати книжки, журнали, часописи і т.і. українською мовою;
- б) запровадити свої книгозбірні, музеї, читальні, книгарні і т.і.;
- в) впоряджати публічні лекції й відчити, загалом просвітні курси, спектаклі, літературно – музичні вечори, концерти і т.і.;
- г) заводити стипендії, школи, бюро праці, просвітні і добродійні заклади;
- д) словіщати конкурси і премії за найкращі твори письменства, умілості та ін.»⁵

А на довершення цього документа звернімо увагу на уривок з промови Миколи Аркаса, виголошеної на урочистому відкритті «Просвіти» наприкінці лютого 1907 року:

«Усі народи більш – менш мали спроможність здобувати собі освіту на своїй рідній мові, клопотались за розвиток своєї національної культури. Над нами ж, українцями, важким гнітом на протязі більш століття лежала заборона рідного слова. За те, що ми зявляємо з себе самостійний народ, що ми маємо свою історію, що ми переживали свої окремі важкі історичні часи, ми не мали права не те що прилюдно балакати, а навіть мислити, а як траплялись такі люди, яким не сила була ховати в собі національні почуття, і вони виривались в них на поверх правдивим словом, то їх, як наприклад Шевченка і ін., скоро приборкували і усе знову замовкало на довгий час.⁶

Як же треба було любити греку за походженням (по лінії батька) Миколі Миколайовичу Аркасу Україну, її славне минуле, бути відданим задуманій справі, і глибокої пошані до Великого Кобзаря, щоб відкрито і на повний

Микола Миколайович Аркас,
1848 – 1907 рр.

голос проголосити величну мету – служити справі просвітництва української людної.

«Слова воістину високої громадянської мужності. Вони, - стверджує П.Гвоздецький, - актуально звучать і нині, коли після довгих десятиліть більшовицько – комуністичного опікунства Україна нарешті повертає із забуття свою мову, культуру, історію. Мимоволі спадає на думку, а чи не могли б ці, підняті з архівів документи, що вражають глибиною думки і безкорисливістю подвижництва її творців, послужити програмним начерком і для теперішнього покоління українських культурно – просвітніх діячів... Приклад для наслідування незаперечний».⁷

Для переконливості слід додати, що лише протягом 1908 року Аркасова «Просвіта» організувала майже півсотні літературно – музичних вечорів. Крім звичайних за нинішніми поняттями концертів, з успіхом проходили опери «Запорожець за Дунаєм», «Наталка – Полтавка», «Катерина», п'єси І.Карпенка – Карого, М.Старицького, Г.Квітки – Основ'яненка, Б.Грінченка, водевілі І.Котляревського та ін. Із звіту про дворічну роботу «Просвіти» відомо, що на тих вечорах побувало велике число української і других націй людної. Отже,

головна мета розвивати «національну самовідданість між своїм народом – досягалася сповна завдяки загальним зусиллям Миколи Аркаса і його самовідданих сподвижників – однодумців».⁸

П.Гвоздецький звертає увагу на ті чинники, які з дитячих літ так чи інакше сприяли формуванню українсько – просвітницьких поглядів Миколи Аркаса. Перші паростки патріотичних почуттів у синовому серці випестувала мати, Софія Петрівна – жінка з роду Богдановичів, започаткованого представником української козацької старшини. Саме їй, першому своєму другові і наставнику, завдячував Микола Аркас раннім проникненням у тайну української природи, народних пісень і звичаїв, казок й історичних персоналій. А ще – вчителів музики Одеської гімназії П.І. Ніщинському. Автор славнозвісного хороваго співу «Закувала та сива зозуля» прищепив своєму талановитому учневі смак до українського музичного фольклору, навчив теорії та композиції музики, виконавському мистецтву. Багато доброго й корисного почерпнув допитливий юнак й у викладачів Новоросійського (Одеського) університету видатних вчених І.І.Мечникова, І.М.Сеченова, О.О.Ковалевського, з якими постійно спілкувався, будучи студентом природознавчого відділення фізико – математичного факультету.⁹

В 1891 році Микола Аркас, за власним лібрето, на сюжет однойменної поеми Шевченка написав оперу «Катерина». Проте клавир її було видано лише в 1897 році в Москві, а оркестровку її зробив диригент Ф.Воячек в 1898 році. В наступному, 1899 році її вперше поставила трупа М.Кропивницького.¹⁰

У написаному Аркасом лібрето збережено основні ідейно емоційні мотиви поеми Т.Шевченка, з урахуванням законів сцени введено додаткові сюжетні лінії та епізоди народної пісні («Гей, по синьому морі», «Ой у не-

З іменем Тараса Шевченка і «Просвітою» пов'язаний

ділю», коліскова). 11

Тут потрібно зазначити, що фрагменти музики виконав 1807 року симфонічний оркестр Миколаївського відділення Російського музичного товариства. Прем'єра ж опери відбулася 12 лютого 1899 року в постановці Товариства русько – малоруських артистів під керівництвом згаданого вище, М.Кропивницького (Москва, театр «Акваріум», оркестровка Воячека); згодом її ставили в Одесі (1899 р.), Львові (1906, 1908 р.р.); під час гастролей у Києві (1899 р.). 12

Пощастило Миколі Аркасу й у сімейному житті. Дочка військово – морського офіцера Ольга Шишкіна була йому не тільки улюбленою дружиною, народивши трьох дітей – Оксану, Петра і Миколу, а й вірним другом, помічником, пройнялася патріотичними поглядами чоловіка щодо української музики, історії народу. Недарма ж перше видання клавіру опери «Катерина» (1897 р.) вийшло з написом на обкладинці «Присвята любій, незабутній жінці моїй Олесі». 13

П.Гвоздецький підкреслює: «І взагалі, порівняно коротке (прожив неповних 57 років), але динамічне, вщерть наповнене подіями життя Миколи Аркаса пройшло в оточенні переважно добрих, по – справжньому талановитих, духовно окриленних людей (душа душу чує) – таких зрештою, яким був і він сам. І хтозна, як склалася б доля «Катерини», якби один з примірників клавіру не потрапив до рук друга зі студентських літ Марка Кропивницького – актора, режисера, драматурга, композитора і співака, в «Одеському новому театрі» якого юний Микола Аркас набирався професійно – театральному досвіду як актор. І хоч першу виставу опери батькові українського театру, як називають Марка Кропивницького, не вдалося через місцеве цензурне свавілля здійснити вдома, зате московська театральна публіка сприйняла її з надзвичайним захопленням. Прем'єра, що відбулася 12 лютого 1899 року мала нечуваний успіх. Московські газети навперебій хвалили виставу. Кропивницький телеграмою поздоровив автора, подякував за довіру». 14

Після п'яти вистав у Москві Аркасову «Катерину» дивилися і слухали у багатьох містах Російської імперії, а згодом, коли її, з дозволу автора, взяли до репертуару й інші театральні трупи, «Катерина» зустрівалася з українцями Східної Галичини, яка була тоді під владою Австро – Угорщини.

Театральний Київ вперше вітав постановників нової опери влітку 1899 року. Усі десять вистав трупи пройшли при переповненому залі.

А 14 березня 1900 року хрещений батько «Катерини» Марко Кропивницький влаштував нарешті її зустріч з рідним батьком Миколою Аркасом в його ж рідному місті. Зустріч була незабутньою і закінчилася увічненням композитора лавровим вінком. 15

Корифей українського оперного мистецтва М.В.Лисенко, з яким М.Аркас згодом (у 1903 р.) познайомився в одному з листів писав: «Чув про Вас багато разів зі взгляду Вашого патріотизму українського, так кожному з нас цінного і дорогого... З Вашою «Катериною» за кілька років до її постанови познайомився з клавіра, який до мене приніс був М.Кропивницький. І тоді ще я зацікавився Вами, що помежи земляків – на превелике диво – узявся писати на український текст. (Лист до М.М.Аркаса 9.03.0901). 16

А видатний оперний співак, народний артист І.С.Козловський (вже в радянський час) в листі до Миколаївських аматорів сцени писав: «Перед автором опери треба зняти шапку і поклонитись. Думка (в опері) висловлена ви-

Обкладинка першого видання (1897 р.) клавіру опери М.М.Аркаса «Катерина»

соко патетично і дуже доступно. У цьому велич і Шевченка і Аркаса» (Бойченко В. Шануймо Аркаса! Культура і життя. 1989.22 травня). 17

Доречним буде зазначити, що І.С.Козловський в опері Аркаса «Катерина» (за однойменною поемою Т.Шевченка), не один раз, виконував партію Андрія, і навіть був постановником цієї вистави в Москві 18

«Можна лише пошкодувати, - висловлює думку П.Гвоздецький, - що опера «Катерина» була першим і останнім великим музичним твором самобутнього митця. Новим задумам не судилося здійснитися: крововилив у мозок, а по тому невиліковний параліч правої руки назавжди відібрали у нього можливість працювати за улюбленим інструментом». 19

Принагідно слід також сказати, що в 1956 році поет Бобир зробив нову літературну редакцію оперного тексту, композитор Г.Таранов – музичну редакцію і нову оркестровку. В такому вигляді опера Аркаса ввійшла до репертуару українських радянських оперних та музично – драматичних театрів. 20

Потрібно зауважити, що М.Аркас є також автором і двох збірників обробок українських народних пісень (80

текстів), двох романсів («Не співай нам тепер, бандуристе!», «Я не можу розказати тобі про любов», 1901 р.), патріотичних віршів («Можливо, скоро я загину» - 1875 р., «На вбивство лейтенанта Шмідта» - 1905 р., поеми «Пилип Орлик» - 1907 р.). 21

Особливої уваги заслужує і така сторона його діяльності: позбавлений можливості створювати музичні твори, як завжди непосидючий Микола Аркас береться за написання книги нарисів з історії України, до того ж такої, щоб залюбки читав її навіть мало підготовлений підліток. Потрібно зазначити, що він орієнтувався, власне, на потреби свого улюбленого онука Миколи. Та коли почав добирати матеріали – текстові, ілюстровані, то йому подумалося: а чому ж тільки для онука? Чому лише рукопис у дво-трьох примірниках? Він, звичайно, не претендував на якесь нове слово в історії України, на власні дослідницькі відкриття. Цим, на його думку, повинні займатися історики – професіонали. Такі, як професор М.М.Грушевський, наприклад. Йому ж заохотилося написати про давню вже відоме, але написати так, щоб читав цю книгу і селянин, і міщанин, і грамотний, і не дуже... Це має бути простий, якомога популярний виклад української історії за персоналіями творців її, в якому однаково надавалося б значення і текстові й ілюстраціям до нього.

Можна собі лише уявити, як важко було здійснити свій задум жителеві невеликого на той час провінційного міста Миколаєва вдалині від столичних бібліотек і книгарень, архівних сховищ і наукових установ! «Під силу це було, - стверджує П.Гвоздецький, - мабуть тільки Миколі Аркасу. Наполегливий і цілеспрямований у роботі, щирий і відвертий у спілкуванні, він просто і швидко сховався з людьми, безпомилково вгадував серед них добрих і чесних, знаходячи порозуміння». 22

Не минуло й року, як Микола Миколайович уже встиг налагодити найтісніші зв'язки з бібліотеками і книгарнями найбільших культурних центрів країни – Києва, Петербурга, Львова, Одеси. Зав'язалось знайомство з багатьма компетентними людьми, ентузіастами відродження української історії, які радо підтримали творчий інтерес Миколи Аркаса, допомагали йому. Безкорисливіми послугами київських знавців старовини В.Степаненка і Є.Чикаленка, наприклад, Микола Миколайович користувався

(Продовження на 4 стор.)

З іменем Тараса Шевченка і «Просвітою» пов'язаний

протягом усього періоду написання книги. Через них зв'язувався з відомими фахівцями, консультувався з ними, посилав рукопис окремими частинами на апробацію.

Коли роботу було уже завершено, постало питання: кому ж довірити її видання? Варіантів було кілька. Вибір пав на Василя Миколайовича Доманицького (1877-19410). Сумлінно опрацювавши рукопис Миколи Аркаса, він здійснив безпосередній нагляд за друкуванням книги. Важливо також зазначити, що саме Василю Доманицькому належить заслуга науково – редакторської підготовки першого повного видання у 1907 році Шевченкового «Кобзаря».23

Принагідно слід зазначити, що В.Доманицький – український філолог, історик і фольклорист. Автор праць про Шевченка та інших письменників, дослідник українського фольклору, відомий як і бібліограф. Перевірив за рукописами та публікаціями значну частину поезій Шевченка, провів велику текстологічну роботу, наслідки якої виклав у книзі «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка.24

Книга «Історія України – Русі» вийшла у світ 1908 року на власні кошти автора, семитисячний тираж якої розійшовся за декілька місяців. У книзі висвітлюються події минулого до 1907 року. В ній характеризуються також основні етапи й постаті в історії української літератури. Книга мала широку популярність – була першим щедро ілюстрованим і історичним нарисом, написаним українською мовою.

Тривалий час книга виконувала функції «загальнонародного підручника» й принесла Аркасу значно більшу славу, ніж його музичні твори (перевидавалася 1990, 1991, 1994, 2003 р.р.).

М.Аркас був, як зазначено в «Енциклопедії Сучасної України(том1,К. 2001 р.) постійним меценатом української справи25, досвід якого достойний наслідування і в

наші дні, в нелегкий час становлення і розвитку незалежної, суверенної держави, назва якої – Україна.

Анатолій Риженко.

Примітки.

1. Аркас М.М. Історія України – Русі. К., 2003.
2. Там же, с.4
3. Енциклопедія Сучасної України. Том 1 К. 2001.с.647. Історія України. Довідник школяра і студента. До-нецьк, 2004. с.285.
4. Аркас М.М. Вказана праця, с.4.
5. Там же.
6. Там же.
7. Там же.
8. Там же. с.4-5.
9. Там же. с.5
10. Шевченківський словник у двох томах. Том перший.К., 1978, с.44.
11. Енциклопедія Сучасної України, с.647-648.
12. Там же, с.648.
13. Аркас М.М. Вказана праця, с.6.
14. Там же.
15. Там же, с.7.
16. Там же.
17. Там же.
18. Шевченківський словник у двох томах. Том перший.К., 1978, с.309.
19. Аркас М.М. Вказана праця, с.8.
20. Шевченківський словник у двох томах. Том перший.К., 1978, с.44.
21. Енциклопедія Сучасної України, с.648.
22. Аркас М.М. Вказана праця, с.9.
23. Там же, с.10.
24. Шевченківський словник у двох томах. Том перший
25. Енциклопедія Сучасної України.

Прилуцький полк – військова та адміністративно – територіальна одиниця на лівобережній Україні в 2-й половині XVII – XVIII ст..

Сформований під час визвольної війни українського народу 1648 – 1654 р.р. Прилуцький полк межував на півночі з Чернігівським (з 1654 р. – з Ніжинським), на сході – з Миргородським полками. Поділявся на Варвинські (дві), Галицьку, Дівичьку, Іваницьку, Ічнянські (дві), Корибутівську, Переволочанську, Прилуцькі (чотири) і Срібнянську сотні.

У 1672 р. в Прилуцькому полку було 9 сотень, така ж кількість їх була й у 1708 р. Але в 1713 р. в полку налічувалося 8 сотень: Полкова, Варвинська, Журавська, Іваницька, Ічнянська, Красноколядинська, Монастирищенська та Срібнянська.

За реєстром 1723 р. у Прилуцькому полку також було 8 сотень, в яких налічувалося 1705 піших і 1627 кінних реєстрових козаків. Козаки Прилуцького полку брали участь у визвольній війні українського народу 1657-1658 р.р. під керівництвом М.Пушкаря і Я. Барабаша про ти І. Виговського, в антифеодальних селянсько – козацьких виступах 1687,1683,1690,1691 р.р. проти гніту козацької старшини, в боротьбі 1708 – 1709 р.р. проти шведських окупантів, російсько – турецьких війнах 1736-1739 р.р. і 1768 – 1774 р.р.

Селянсько – козацьке заворушення в Прилуцькому полку відбувалося під час Булавінського повстання 1707-1709 р.р.

Протягом першої половини ХУІІІ ст. на Лівобережній Україні зберігався адміністративний і військовий устрій,

який склався в попередні десятиліття. Існував поділ на 10 полків, які одночасно були адміністративно – територіальними й військовими одиницями. Як і раніше, полки склалися з сотень, яким підпорядковувалися міська й сільська адміністрації.

Сотні в свою чергу поділялися на курені, які були найменшими підрозділами в козацькому війську.

З кількості населених пунктів найбільшою була Полкова сотня, за нею йшли Красноколядинська, Варвинська й Срібнянська. Найменшою була Журавська сотня.

У кінці 1738 р. сталася друга у ХУІІІ ст. зміна структури Прилуцького полку – із Красноколядинської сотні була виділена східна половина в нову Корибутівську сотню. Однак за розпорядженням Сенату 1742 р. Корибутівська сотня знову увійшла до складу Красноколядинської. У 1751 р. «по ордеру» Кирила Розумовського Корибутівська сотня була виділена з Красноколядинської сотні. Вона існувала й після скасування полкового правління на Україні. У період існування сотні центром її було вже не село Кори бутів, а село Голінка. Тому в другій половині ХУІІІ ст. її називали ще й Голінською. Близько 1760 р. була заснована Переволочанська сотня, а Варвинська поділена на дві – Першу Варвинську й Другу Варвинську.

Таким чином, починаючи з 1761 р. в Прилуцькому полку налічувалося не8, а 11 сотень, які збереглися до кінця 1782 р.

Лютий 2009 року

СКАРБИЦЯ

Прилуцький полк – військова та адміністративно – територіальна одиниця на лівобережній Україні в 2-й половині XVII – XVIII ст..

У третій чверті XVIII ст. змінилася кількість населених пунктів за рахунок різкого збільшення числа хуторів. У 1780 р. в полку налічувалось 552 населені пункти, в тому числі: 1 місто, 8 містечок, 104 23 «деревни», 402 хутори і 12 слобід.

У XVIII ст. до полкової старшини Прилуцького полку, як і раніше, належали: полковник, обозний, суддя, писар, осавул, хорунжий. Полкових осавулів було два – «перший» осавул і «другий» осавул. Вони мали різну оплату. На початку другого десятиріччя XVIII ст. хорунжих також було два, причому другий інколи називався «прапорщиком». Між ними існував певний розподіл обов'язків. Один з них був за старшого: він вважався охоронцем великого полкового прапора, або корогви; другий – молодший, є охоронцем малого полкового прапора, або «значка». Цим, мабуть, можна пояснити згадування в документах посади «прапорщика полкового».

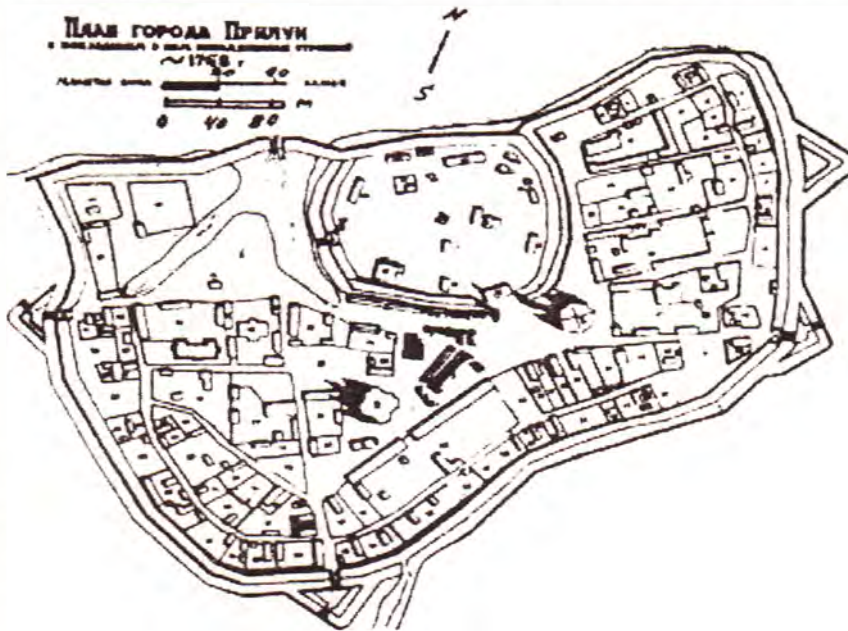
До сотенної старшини належали: сотник, писар, осавул і хорунжий.

Козача верхівка сформувалася в привілейовану групу, що складалася з бунчукового і значкового товариства. Звання бунчукових товаришів давалось гетьманом, якому вони безпосередньо підпорядковувалися (перебуває під гетьманським бунчуком, звідси й походила їх назва). Знаходячись у полках, вони виконували обов'язки наказного полковника. Другий, більш низький прошарок козацької верхівки, складали значкові товариші. Це була привілейована група в сотнях. Вони підлягали не сотнику, а полковнику, перебували «під полковим значком» (звідси і назва їх – «значкові»). Царським указом від 8 серпня 1734 р. в усіх 10 полках належало не більше, як 420 значкових товаришів, в тому числі в Прилуцьке – тридцять. Значкові товариші якої – небуть певної посади не мали, а виконували окремі доручення; знаходились « в різних командваннях і пососках... по определению полковой канцелярии и по данной инструкции». Коло доручень було досить широким.

Існувала система оплати полкової та сотенної старшини, а також служителів «войскового чину». У відомостях про грошову оплату полкової старшини вищі чини – полковник, обозний, суддя – грошової платні не одержували, бо мали рангові земельні володіння. Винятком був тільки полковник, що регулярно отримував з Москви « царське жалування», до якого, крім грошей, входили хутра й дорожні тканини.

Полкові писарі в більшості випадків також наділялися земельними володіннями. Так, наприклад, прилуцький «полковий писар» А. Севастьянович володів за гетьманським універсалом 1710 р. селом Грицівкою. Хто не мав маєтностей, одержував грошову платню, а інколи платню натурою. Ранговою маєтністю полкових писарів до 1781 р. було с.Мільки. Разом з тим на них в

План города Прилук
и окрестностей в 1768 г.
Масштаб 1:10000
0 40 80 м

1723 р. з усіх козаків збиралося по 2 коп.

Полкові осавули належали до багатой верхівки козацтва, вони володіли ранговими землями. Осавул Панкевич за полковницьким листом 1716 пізніше (1719 р.) підтвердженням гетьманським універсалом, одержав «уряд» села Стрільники й Буди.

У Прилуцькому полку існував також під осавул, тобто помічник осавула. Цікаво відмітити, що підосавул Рижий володів селом Ман-

жосівкою, одержаним від полковника Д.Горленка. Пізніше це село перейшло до О.Портянки, який очевидно, замінив Рижого на посаді підосавула.

На двох полкових хорунжих з 2800 козаків збиралося («по шагу») злотих « и тим меж собой дилилися» (1 злотих = 20 коп.).

Сотники були, як правило, великими землевласниками. Вони володіли маєтностями як на правах особистої власності, так і ранговими. Ічнянський сотник А.Стороженко одержав за гетьманськими універсалами 1714-1715 р.р. села Томашівку і Ступаківку, журавський сотник Якубович у 1712 р. – села Макіївку й Кулешівку, красноколядинський сотник Ліщинський за універсалом 1714 р. – село Понори. Такі випадки надання сотникам земель і різних угідь «на уряд» були звичайним явищем.

Діловодством сотні видав писар, якому платили гроші.

Сотенний хорунжий і сотенний осавул виконували військову – адміністративні функції, вони також отримували постійну грошову платню.

У більшості випадків на сотенного урядовця збиралося гроші з козаків, а також з селян – по 1-2 коп. на рік. Отже, козаки, маючи оплату залежала переважно від кількості козаків

У 30-х роках змінився порядок оплати молодшої полкової і сотенної старшини. Полковому писарю, зверх рангової маєтності, запроваджувалося дорічне утримання в розмірі 30 крб. Одному з двох осавулів «годового жалования не дають и на него не собирают, понеже он дворовым числом маєтности, которую по рангу владеет, может себя содержать». Другому осавулу, котрий маєтностей «на ранг» не має, установлено 50 крб. на рік. Обом полковим хорунжим – по 40 крб., сотенним писарям – по 10 крб., сотенним осавулам і хорунжим – по 4 крб.

Городничому в полковому місті платили 10 крб., в сотенних містечках городничим «служить без жалования только за свободу домов своих от устентаций консистентов (постою російських військ – Д.Ш.) и от причин всяких тягостей».

У 40-х роках в юридичному становищі козацтва сталися деякі зміни.

Царським указом від 24 квітня 1735 р. все лівобе-

(Продовження на 6 стор.)

Лютий 2009 року

СКАРБНИЦЯ

Прилуцький полк – військова та адміністративно – територіальна одиниця на лівобережній Україні в 2-й половині XVII – XVIII ст.

режне козацтво було поділене на «виборних» у кількості 20 тис. чоловік та «під помічників». Військову службу повинні були нести виборні козаки; під помічники залишалися « в домах» і забезпечували виборних козаків усім необхідним для несення військової служби – кіньми, провіантом, фуражем тощо. Але, як свідчать документи, так було не завжди: під помічники також не рідко рушали в походи разом з виборними козаками. Виборні ділились в основному на дві групи: виборних козаків « без всякої подмоги» і виборних « с подмогой», яких частково або повністю повинні були забезпечувати помічники.

Встановлена у 1735 р. в Прилуцькому полку кількість виборних козаків числом 1388 чоловік не зоставалась постійною – в 1751 р. вона знизилась до 1279 чоловік, а в 1764 р. зросла до 1303 чоловік. Незважаючи на велику кількість архівних документів, повної ясності про чисельність козаків Прилуцького полку у XVIII ст. немає. Це пояснюється тим, що в документах, як правило, приводиться кількість дворів. Крім того, не враховується козацька старшина, а також не завжди враховуються козаки, які знаходились в різних «розкомндрюваннях». Так, наприклад, по ревізії 1729 р. в полку налічувалось 4048 « всіх» козаків, а по ревізії 1764 р. було 1303 двори виборних козаків та 2378 дворів під помічників, тобто всього 3681 двір. На думку автора, кількість дворів, що приводяться в архівних документах, відповідає кількості козаків на той час. Царський уряд перешкодив кількісному зростанню козацтва, бо переведення селян в козаки звільняв їх від цілого ряду повинностей на феодалів та казну. Згідно з указом від 16 квітня 1723 р., було встановлено, що приналежність до козацтва має визначатися на підставі «давних и тогдешних реєстрів» про перебування осіб, а також їх батьків і дідів на козацькій службі. При відсутності таких реєстрів на-

лежність до козацького стану було довести за допомогою свідчень старожилів – козаків, яких приводили до присяги. І все ж ново вписані козаки з'являлись в реєстрах майже щорічно. Запису селян в козаки за хабарі допомагав полковник.

По слідству генерального хорунжого Я. Горленка виявилось, що більше ста чоловік вписано в козацькі компюти (реєстри), причому деякі з «нововписаних» зазначили, в яку суму їм обійшлося козацтво. Озброєння козака складалося з рушниці (мушкета), шаблі й списа. Відправляючись у похід, козак повинен був мати 5 фунтів пороху, 20-40 куль (отамани – по 50 і 5 фунтів) свинцю. Як видно з архівних документів, спорядження козаків Прилуцького полку було значно біднішим: на одну рушницю в похід бралось 1 – 1,2 фунта пороху і від 18 до 26 куль. Так, наприклад, коли у вересні 1738 р. прилуцький полковий суддя Ягельницький повів команду « для отпору неприятеля к границам» в цій команді на 404 рядових козаків було 117 рушниць, 2195 куль, 31 фунтів пороху, 53 шаблі, 397 списів, 248 коней. Таким чином, з козаків було багато тих, які зовсім не мали вогнепальної зброї.

Козацькі полки мали по три легкі півтора фунтові гармати. Оскільки в Прилуцькому полку було « пушкарей и гармашей по десять человек», а для обслуги 2-х гармат потрібно було 2 «пушкаря» і 4 «гармаша», по 3 «артилерийских служителя» на одну гармату, можна припустити, що в прилуцькій артилерії нараховувалось 5-6 гармат. Частина з них належала до « городовой артилерии».

П.І.Черніков – доктор філософії в галузі освіти, почесний професор Міжнародної кадрової академії, Директор Прилуцького агротехнічного Технікуму.

Реформування козачих полків

Після остаточної ліквідації гетьманства управління Лівобережною Україною було доручене Малоросійській колегії. Вже другий в українській історії... Новостворений орган управління очолив відомий політик та воєначальник граф П. Рум'янцев. Президент Малоросійської колегії розпочав активну колоніальну політику, спрямовану на остаточну ліквідацію політичної автономії гетьманщини. За його розпорядженням були проведені реформи козацької служби та податкової системи. За час правління Рум'янцева були зроблені такі кроки – запроваджено загальноімперську систему адміністративного управління, остаточно покріпачено українських селян... А також скасовано українські козачі полки, замість них були створено 10 регулярних кавалерійських полків. Про це і піде далі мова в нашій статті.

Ліквідація гетьманської влади дала поштовх для подальшої централізації влади російським урядом. Наступним кроком, одним з найголовніших, стало розформування козацької армії. На той момент військо налічувало 176 886 виборних козаків та 198 295 козаків-підпомічників (такий розподіл відбувся 1735 року, виборні козаки мали відбувати військову службу, а підпомічники мали забезпечувати військо всім необхідним).

План реорганізації козачих полків в регулярні з'явився в П. Рум'янцева ще влітку 1781 р., про що він і писав Катерині II. Імператриця відреагувала прихильно. 28 червня 1783 р. видано указ «О устройстве регулярной конницы», в котрому передбачалося рефор-

мування 10 українських полків. А 9 лютого 1784 р. – указ – «О именовании полков, формируемых из малороссийских казаков, кавалерийскими».

З усіх полків були запрошені відомості про їх чисельний склад. Згідно даній «Ведомости о числе дворов и в них мужского пола душ казаков выборных и подпомощников», Прилуцький полк налічував 10 290 виборних козаків. Отримавши необхідні відомості, П. Рум'янцев перерозподілив населені пункти між полками так, щоб число виборних козаків в полках було приблизно рівним. В Прилуцькому полку залишилось 7 357 козаків. До Київського полку відійшла Монастирищенська сотня (544 козака), а Лубенський полк практично наполовину складався з колишніх козаків Прилуцького полку. У нових відомостях про комплектування карабінерних полків з козачих сотень назва Прилуцький змінена на Софійський карабінерний полк.

Карабінери – це вид важкої кінноти, розповсюджений в ті часи в Європі.

По крою мундирів, озброєнню вони нагадували драгунські. Бойові якості карабінерів були значними, часто лише поява на полі бою карабінерів в синіх з червоними лацканами каптанах вселяли в серця ворога невпевненість.

Формування проходило важко. Невистачало зброї, обмундирування, існували труднощі з комплектуванням офіцерами та рядовими, кіньми. Та все ж, в кінці 1786 р. полк був більш менш сформовано. По штату полк

Реформування козаких полків

повинен був мати 1106 осіб та 907 стройових коней, при чому, за рапортом полкового командира О. Дерпера 10 грудня 1786 р. не вистачало 122 осіб та 540 стройових коней. Софійський карабінерний полк разом з Ніжинським входив до бригади ген. майора А. Салігнака, а та в свою чергу входила до дивізії ген. поручика Г. Волконського. В складі даної бригади Софійський карабінерний брав участь в російсько-турецькій війні 1787-88 рр., під час якої колишнім козакам довелося штурмувати фортецю Хотин.

В 1788 р. Софійський полк мали переформувати в «легкоездый», але певно, що жодної реорганізації так і не відбулось. Тим не менш, в квітні 1789 р. він був знов формально переведений в розряд карабінерних і продовжував бойові дії проти Туреччини.

В квітні 1790 р. царський уряд видав наказ про утворення нового Лейб-кирасирського полку з 3 кирасирських полків та... з 10 ескадронів українських карабінерних полків. Є підстави вважати, що Софійський полк в повному складі увійшов до новоствореного Лейб-кирасирського. Це підтверджують зокрема, «Послужные списки» особового складу.

Це був найбільш спокійний час в історії полку. Довге формування, перебування вдаліні від театру бойових дій. Тим більш цікавий цей факт, що колишні прилуцькі козаки входили до еліти російської армії – Лейб-гвардії...

Однак, в 1792 р. Софійський полк був виділений окремо та знов отримав статус карабінерного. А згідно указу імператора Павла I почалася його реорганізація в кірасирський. Реформа знов таки проводилась з труднощами, і на 1 січня 1798 року в Софійському кірасирському полку бракувало 8 офіцерів та 436 коней. Кірасирський полк за новим штатом повинен був складатись з 10 рот, об'єднаних в 5 ескадронів, налічувати 1033 чоловіки та 908 стройових коней. Весь час реорганізації полковим командиром залишався Б. Голіцин, і лише 15 грудня 1798 командиром призначено ген.-майора Я. Караб'їна, якого 25 квітня 1799 р. змінив ген. майор граф Олександр Ігельстром. Однак вже 29 липня 1799 р. новим полковим командиром став генерал-майор Петро Барков.

Останні свої бої Софійський полк прийняв в Польщі, приймаючи участь в придушення польського повстання. В Польщі він знаходився весь 1795 рік, після чого повернувся до Росії. В січні 1800 року штаб полку розташовувався в м. Слонім, коли прийшов наказ про розформування...

Підсумком реформ на українських землях стала повна втрата Україною залишків державності. Україна перетворилась на звичайну провінцію імперії. І українські карабінери проливали вже не за Україну, а навпаки – за гнобителя рідної землі. Але то зовсім не їх вина.

Юрій Кудряшов

2009 рік — рік бика

Це дуже давня тварина. Предками великої рогатої худоби були дикі тури – великі тварини з могутніми рогами. Шерсть у турів – самців була темна зі світлою смугою на хребті, а в самок – з темними плямами.

Давні кочові племена розводили корів і биків тільки заради м'яса і шкур. Пізніше з переходом на осілий спосіб життя, з розвитком землеробства, люди почали запрягати цих сильних тварин у плуг, перевозити на них вантажі. Значення корови та бика для давньої людини було таке велике, що в багатьох народів їх навіть обожнювали. Про те, що корів можна доїти й одержувати чудову їжу – молоко, дізналися в Європі, точніше в Давній Греції, близько 2800 років тому.

Корова й нині виправдовує свою старовинну назву – годувальниця. Адже понад половину всієї кількості м'яса дає велика рогата худоба, а молоко й молочні продукти становлять більшу частину нашого раціону. Шкури великої рогатої худоби – прекрасна сировина для шкір, з яких виготовляють взуття. Велику рогату худобу розводять в усіх країнах – від холодних, північних районів до екваторіальних.

У світі дуже багато порід великої рогатої худоби. Кожна порода пристосована до певних природних умов. Одні добре почувуються в горах, інші – в степу, одні добре переносять холод, інші спеку. Одні породи дають багато молока, інші високоякісне м'ясо. Деякі породи не мають чітко вираженої спеціалізації і вважаються комбінованими – м'ясо-молочними й молочно-мясними.

В Україні найчисельніша порода червона степова, яка добре відчуває себе в жаркому сухому кліматі, на степо-

вих пасовищах. Ця порода виведена селянами, стала широко відома своєю молочністю на поч. 20 ст. Худоба цієї породи переважно світло – червоної масті, маса корів – 400-500 кг, биків – 800-900 кг, корови відзначаються високою молочністю.

В багатьох регіонах розводять чорно-рябу породу. Це найстаріша молочна порода. Вона створена в середні віки в Голландії, де називається фрісландською. З Голландії фрісландська худоба поширилась у багатьох країнах Європи, Північної і Південної Америки та Азії. У різних країнах цю худобу називають по-різному, у нас її називають чорно-рябою за її масть. Наша чорно-ряба худоба під впливом інших природних умов і схрещування з місцевими породами набула деяких відмінностей від голландської.

Найстарішу м'ясну породу – шортгорнську виведено в 18 ст. в Англії. Шортгорни відзначаються скороспілістю й дуже високою якістю м'яса. Тварини цієї породи бувають червоної, білої або змішаної масті, з широким масивним тілом на низеньких ногах.

У нас дуже багато порід комбінованої продуктивності. Серед них перше місце посідає симентальська порода. Симентали – дуже великі тварини жовто-рябої масті з характерною широколобою головою, з широким тілом на високих ногах.

Але якою б різноманітністю не відрізнялася велика рогата худоба будемо сподіватися що всі бики та корови принесуть мир та добробут на українську землю. Що міцний бик надасть сили українському народу перенести всі труднощі та негаразди.

Лютий 2009 року

СКАРБНИЦЯ

НІХТО НЕ ЗАБУТИЙ...

Амчиславський Яків Львович – загинув
 Калабухов Володимир Романович
 Байкін Єфроїм Шаєвич – загинув
 Каплер Леонід Павлович
 Бакшун Андрій Пилипович – загинув
 Карпилянський Михайло Юхимович
 Бакшун Василь Пилипович
 Кашуба Ганна Никифорівна
 Батрименко Микола Петрович
 Кизим Микола Григорович
 Бачевський Іван Степанович
 Кішин Михайло Ілліч
 Башмачніков Зіновій Аркадійович – загинув
 Кловський Михайло Борисович - загинув
 Белашенко Тамара Григорівна
 Клочко Олександр Іванович
 Біленко Іван Іванович
 Клязніка Андрій Михайлович
 Бойко Михайло Олександрович
 Клярфельд Семен Йосипович
 Бойко Пантелеймон Васильович
 Клярфельд Яків Йосипович - загинув
 Брацун Василь Миколайович
 Козаков Федір Костянтинович
 Брацун Василь Якович
 Колесник Іван Петрович
 Бяков Микола Михайлович
 Колупов Микола Григорович
 Величко Петро Іванович
 Комах Григорій Архипович
 Виливок Іван Миколайович
 Кондратцев Григорій Харламович
 Воловоденко Олексій Гнатович
 Кореневський Абрам Гершович
 Вольфовський Йосип Хаймович – загинув
 Коркус Андрій Іванович
 Воронько Іван Михайлович
 Коробко Іван Григорович
 Воскобойнікова Тамара Василівна
 Кошовер Вульф Ісакович
 Галицький Василь Іванович
 Кошовер Наум Григорович - загинув
 Гашинський Валерій Костянтинович
 Кошовий Володимир Георгійович
 Геєць Павло Пантелеймонович
 Кравченко Іван Павлович
 Гельфат Ігор Михайлович
 Кривич Микола Максимович
 Гельфат Яків Леонтьович – загинув
 Кругличенко Володимир Олександрович
 Гехтман Абба Давидович
 Крюков Андрій Олексійович
 Гільов Кіндрат Перфілович
 Кудрявцев Олександр Іванович
 Гільова Євдокія Аврамівна
 Куриленко Михайло Данилович
 Голяк Микола Пантелеймонович
 Левенець Павло Якович
 Горбель Володимир Петрович
 Ленець Галина Іванівна
 Гребень Хаїм Зусевич
 Ленець Микола Григорович
 Дасн Рафаїл Гершович
 Липкін Григорій Ісакович - загинув
 Дегес Абрам Лейбович – загинув
 Литвиненко Микола Петрович
 Джевага Іван Олександрович
 Лісовець Іван Михайлович
 Димщиць Зіновій Ісакович
 Ліхтарьов Йосип Абрамович
 Добродуб Мойсей Меєрович
 Макаров Микола Олександрович
 Долина Петро Олександрович
 Малка Сергій Григорович
 Домбровський Валерій Альбертович
 Марголін Олександр Олександрович
 Домбровський Олександр Ілліч
 Мельников Овсій Лейбович
 Домбровський Олександр Опанасович
 Михайличенко Ганна Федорівна
 Домонтович Михайло Васильович
 Могильов Іван Романович
 Донченко Никифор Іудович

Моделевський Ізраїль Зусевич
 Жадан Антоніна Олексівна
 Мокроусов Микола Іванович
 Жовковський Іван Семенович
 Мокроусов Микола Іванович
 Завгородній Олександр Лук'янович
 Москаленко Василь Семенович
 Зайцев Тарас Несторович
 Москаленко Павло Прокопович
 Закарчевський Олександр Дмитрович
 Мотузка Іван Петрович
 Заслін Яків Ісакович – загинув
 Музиченко Михайло Кузьмович
 Іванов Микола Михайлович
 Нестерець Іван Сергійович
 Ілляшенко Іван Іванович
 Нічик Іван Леонтьович
 Іонов Петро Захарович
 Новак Іван Іванович
 Калабурда Василь Васильович
 Новіков Олексій Михайлович
 Олійник Яків Пантелеймонович
 Стрелкалов Павло Васильович
 Орап Іван Наумович
 Тетюшев Анатолій Миколайович
 Павленко Григорій Коленикович
 Ужанський Лазар Мордухович
 Панков Григорій Григорович
 Усенко Володимир Несторович
 Панченко Максим Васильович
 Ушенко Ольга Пилипівна
 Пилипець Федір Овсійович
 Федорчатенко Іван Гаврилович
 Пилипченко Михайло Кирилович
 Федоряка Павло Сергійович
 Пілтєва Тетяна Миколаївна
 Ферберг Лейба Давидович - загинув
 Подоситніков Володимир Йосипович
 Фрейвель Рувим Ісакович
 Подоситнікова Ольга Пилипівна
 Халіман Василь Йосипович
 Покидько Семен Архипович
 Халіман Марія Андрівна
 Понянюк Іван Васильович
 Харченко Іван Карпович
 Пришиба Михайло Степанович
 Харченко Павло Григорович
 Простаков Петро Степанович
 Харченко Федір Данилович
 Рассохін Михайло Федорович
 Цейтлін Михайло Якович - загинув
 Рекуненко Григорій Павлович
 Чарченко Митрофан Ілліч
 Розов Давид Мойсейович – загинув
 Чепінога Євген Михайлович
 Ротенштейн Данило Борисович – загинув
 Черненко Михайло Яремович
 Руденко Степан Андрійович
 Чернов Василь Іванович
 Рябоконе Іван Іванович
 Чеховський Іван Юхимович
 Семешко Ніна Степанівна
 Чікалов Олексій Свиридович
 Семиліт Дмитро Єгорович
 Чорноморець Павло Петрович
 Семиліт Явдоха Іванівна
 Чугуєвська Валентина Семенівна
 Сендеров Аркадій Лазарович
 Шишов Володимир Григорович
 Сенько Василь Федорович
 Шкловська Фріда Абрамівна
 Серебряков Василь Кирилович
 Шурін Юрій Юхимович
 Симоненко Андрій Степанович
 Шукін Йосип Ізраїлевич
 Сіра Віра Іванівна
 Шур Іван Гнатович
 Скорнаков Лев Мойсеєвич
 Ямпольський Борис Абрамович
 Скорняков Микола Федорович
 Ярченко Іван Кузьмович
 Стельмах Петро Федорович
 Стельмах Павло Васильович

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
 Кривозначний музей. Редакція газети
 "СКАРБНИЦЯ".
 Телефони: (04677) 7-02-09,

Редактор Л. М. КАРПІЛАНСЬКИЙ.

Газета набирається і друкується в Прилуцький міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмакова, 47.
 Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.
 Виходить щомісяця. Зам 203 Тир. 500 прим.
 Свідчення про реєстрацію ЧП № 070 від 27. XI. 1992 р.
 Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 3 (141)

Березень 2009 року

В цьому місяці:

2 березня – народився Олександр Мусійович Щербина (1874 – 1934), вчений психолог, професор, уродженець Прилук.

8 березня – народився Володимир Михайлович Хандога (1939), заслужений працівник системи профтехосвіти України, старший майстер професійного ліцею.

9 березня – народився Микола Іванович Юрченко (1944), заслужений працівник промисловості України. Працював в НГВУ „Чернігівнафтогаз”.

12 березня – народився Сергій Михайлович Жданович (1894 – 1964) заслужений лікар України. Працював головним лікарем міської лікарні.

13 березня – народився Віктор Андрійович Суботін (1844 – 1898), лікар гігієніст, професор, уродженець Прилук. Організатор першої в Україні самостійної кафедри гігієни.

14 березня – народився Олександр Кузьмович Алгазін (1914 – 1985), учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу.

Заслужений Професор (1859 – 1939)

За чотири версти на захід від с.Вільшани знаходився х.Скринний (Скрильний), який вперше згадується в 50-х роках 18 століття він входив до полкової сотні Прилуцького полку і до Прилуцького повіту. Належав він Ічнянському сотенному атаману Григорію Івановичу Демкову і вже в 1869 р. вперше згадується як х. Демків, а в іншому джерелі – х. Демки.

Саме тут в невеликій дворянській садибі 12 березня 1859 року народився майбутній вчений, педагог, професор Михайло Іванович Демков. Батько, Іван Петрович, учасник оборони Севастополя в часи Кримської війни, мав три-

ста десятин землі і займався сільським господарством, а рідний дядько, Михайло Олексійович Домонтович – відомий царський генерал від інфантерії. Початкову освіту, як і більшість дітей з дворянських родин на той час, Міша здобував вдома. Із захопленням хлопчик вивчав іноземні мови, а французькою оволодів настільки, що легко міг не тільки читати і перекладати, а і переказувати. Коли йому виповнилося одинадцять років, Михайло Демков, продовжує своє навчання у Ніжинській гімназії при Історико – філологічному інституті князя Безбородька. Допитливий, вдумливий юнак, серй-

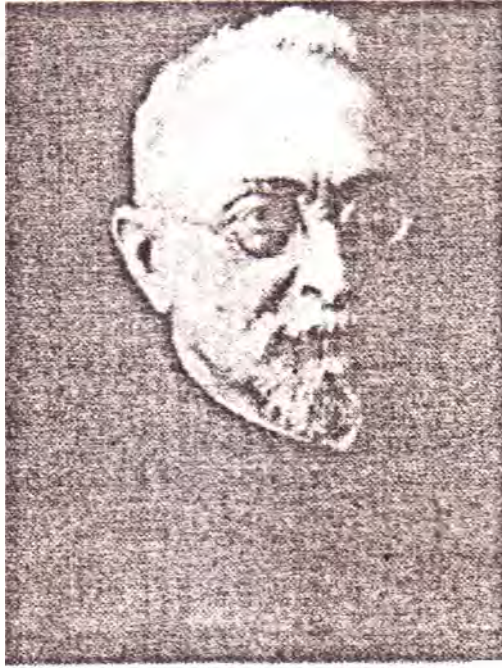
(Продовження на 2 стор.)

Заслужений Професор
(1859 – 1939)

озний не по літах, намагався доповнити свої знання, читаючи книжки з батьківської бібліотеки. По закінченню у 1877 р. гімназії з срібною медаллю, маючи нахил до математичних дисциплін, за рекомендацією дирекції закладу Михайло Іванович вступає на фізико – математичний факультет Київського університету. Тут, під час навчання, він захоплюється науковою працею і хоч інтереси у нього були широкі (педагогіка, філософія, ботаніка, хімія, історія мистецтвознавства, психологія) дисертацію він пише на здобуття вченого ступеня, кандидата природничих наук. У 1882 р.,

закінчивши навчання, Михайло Іванович розпочинає свою педагогічну діяльність вчителем фізики, географії та природознавства в Чернігівській жіночій гімназії, паралельно займаючись самоосвітою. Вивчає іноземні мови, він досконало знав більше десяти мов (німецьку, англійську, іспанську, грецьку, латинську та інші). Знання мов давало йому змогу знайомитись з працями іноземних педагогів, проводити широку перекладацьку роботу. В 1882 р. Михайло Іванович видав статтю «О преподавании физики и химии в Северо – Американских Соединённых Штатах». Того ж року, відбувається ще одна важлива подія в житті М. Демкова, його обирають дійсним членом Товариства дослідників природи.

Вже з середини 80-х років М. Демков викладає фізику та природничі науки у Глухівському учительському інституті. Цей період позначився в його житті великим творчим піднесенням, він пише багато статей і публікацій т.як «Бактерии и их роль в заразных и эпидемических болезнях», «Питание и дыхание растений», «О питании и дыхании домашних животных», і багато інших, які приносять йому визнання серед широких кіл громадськості.

Демков М.І.

Маючи вже досвід роботи у вищій школі, його не задовольняє викладання предметів в закладах. Вчений шукає власний стиль викладання. Педагога турбують питання підготовки кадрів, зміст і методи викладання, роль і місце викладача в вихованні і навчанні підростаючого покоління, а також повертає питання історії вітчизняної педагогіки.

В 1887 р. М.І. Демков розпочинає велику працю «История русской педагогики», де намагається дати аналіз вихованню дітей і молоді. Над першою частиною він пропрацював 7 років, опрацюючи велику кількість

архівних матеріалів, рукописів, праць вітчизняних і зарубіжних педагогів. Праця побачила світ у 1895-1896 р.р., як додаток до журналу «Гімназія», а вже у 1896 р. була видана окремою книжечкою. Наступного року виходить друга і педагог починає працювати над третьою частиною.

Щоб мати більшу можливість працювати з документами в Київських архівах, вчений переїжджає до Києва, де влаштовується викладачем педагогіки в університеті. Його наукова діяльність в цей час не обмежується тільки проблемами педагогіки, його хвилюють і проблеми виховання та утвердження педагогіки, як науки. Михайло Іванович розпочинає роботу також ще над однією працею «Система виховання», деякі розділи якої друкуються в журналі «Педагогический сборник» (1898- 1900 р.р.).

У 1900 р. Михайла Івановича Демкова було призначено на посаду директора народних училищ; спочатку Вологодської губернії (1900-1901), а пізніше Нижегородської. За роботою, часу на наукову діяльність не вистачало. Ситуація змінилась, коли його призначили 29 січня 1905 року директором Московського учи-

Заслужений Професор
(1859 – 1939)

тельського інституту, де він одночасно читав лекції з педагогіки і історії. В 1909 р. вийшла друком третя частина

«Истории русской педагогики», в цей період побачила світ і низка його посібників і підручників з історії педагогіки.

Михайло Іванович вперше зібрав і опрацював величезний матеріал з історії освіти й школи в Україні та Росії, розкриваючи процеси взаємозв'язку, та неодноразово наголошуючи на впливі української освіти на російську.

В своїх працях вчений переконливо показував прагнення українського народу до знань, розкрив його національну історію і культуру. Спираючись на історичні факти, М.І.Демков довів, що рівень української культури був не нижчим загального рівня освіти та культури Європи відповідного періоду.

Багато праць вчений присвятив дослідженню життя і діяльності видатних педагогів: Л.Барановича, Г.Сковороди, С.Полоцького, К.Ушинського, М.Пирогова і інш. Одночасно готував і підручники з педагогіки: «Курс педагогіки для учительських інститутів, вищих жіночих курсів и педагогических классов женских гимназий» (1907-1908), «Начальная народная школа, её история, дидактика и методика» і інш. За цими підручниками студенти інститутів народної освіти і педагогічних інститутів України вивчали педагогіку до 1922 р.

Важливою сторінкою його педагогічної діяльності була популяризація педагогічних знань. З цією метою він написав посібники «Начальная педагогика для учащихся в народных школах и для грамотных крестьян» (1913), «Начальная география для народных школ» (1913) та інш.

В 1919 р. вчений повертається на Україну. Працює спочатку в Ніжині інструктором з народної освіти, бере участь в організації народного університету ім. Т.Шевченка. У січні 1920 р. переїжджає до м. Прилук. Тут працює в учительській семінарії, яка згодом (1925) була реорганізована у педагогічний технікум. Викладає крім педагогіки, ще й гігієну дитячого росту і санітарію дитячих установ, геологію, педологію, природознавство, географію; виконує обо-

в'язки завідувача кабінету педагогіки.

Це були чи не найважчі роки в житті М.Демкова. Ніколи не міг собі уявити учений, що на схилі літ, незважаючи на тяжку працю, він буде вести таке майже жебрацьке існування. Тієї мізерної зарплатні, яку до того ж ніколи не виплачували по декілька місяців, ледве вистачало щоб звести кінці з кінцями. Як людина палко закохана в науку, педагог не припиняв діяльності; окрім лекцій та практичних занять, він велику увагу приділяв педагогічній практиці; так з метою поглиблення професійних знань організував педагогічний гурток; підготував ряд статей з проблем педагогіки, які так і не були опубліковані. За ініціативою М.І.Демкова і під його головуванням розпочинає свою просвітницьку діяльність товариство «Секція Наукових Робітників». Діяльність Ученого – педагога була високо оцінена. У 1927 р. йому було присвоєно звання «Професора педагогіки», а 2 травня 1929 р. Колегія Народного Комісаріату Освіти УРСР ухвалила: «Приймаючи до уваги понад 45-річну діяльність професора Демкова М.І. в царині науки та педагогіки, його велику громадську роботу, - надати йому звання «Заслуженого Професора».

Незважаючи на соціально – політичні перетворення в країні, його ідейні переконання майже не зазнавали змін впродовж життя. Він ніколи не належав до жодної партії, а всі сили і знання віддавав розвитку педагогічної науки та освіти.

Помер Михайло Іванович 27 березня 1939 р. і похований на старому міському кладовищі. Багата талантами прилуцька земля і ім'я нашого земляка навечно вписано в історію освіти Прилуччини.

Т.Іващенко

Література

1. Белкіна Н.І. „Професор педагогіки”, „Шлях освіти”, 1998р.
2. Самоплавська Т.О. „Українська педагогіка в персоналіях” К., 2005 р.
3. Єгоров С.Ф. „О Михаиле Ивановиче Демкове”. Педагогіка 1995 р. № 1.

110 років Стрітенському собору

Як говорить народне прислів'я "Легко руйнувати, та важко будувати". В період становлення радянської влади було завдано непоправного удару по культурній спадщині новоутворених республік. Були знищені унікальні шедеври архітектурного мистецтва. Дякувати Богу, що свого часу в когось вистачило розуму, щоб не допустити руйнування найоригінальніших споруд нашого міста, хоча духовна руйнація відбулася і з ними. На сьогоднішній день важко, навіть уявити, як виглядало б наше місто без Спасо-Преображенського собору чи Іванівської церкви.

Справжньою окрасою нашого міста 110 років тому постав Стрітенський собор, збудований для увічнення пам'яті про убитого 1.03.1881 імператора Олександра II. Про те, що будівництво храму було пов'язане з убивством царя, свідчать написи на пошто-

вих листівках поч. 20 ст.: «Городская площадь и часовня в память Императора Александра II» та «Городская Управа и часовня в память Императора Александра II».

Це мурована, за типом – тринефна базиліка: витягнута в плані прямокутна споруда, розділена по довжині на три частини – нефи. Зовнішнє оздоблення виконано з використанням декоративних можливостей цегли. По центру над входом угорі було зображено біблійний сюжет Стрітєння Господнє: зустріч у храмі Ісуса Христа на 40-й день після його народження з

старцем Симеоном. Адже храм носив назву саме від цього свята.

В кінці 1929 року церква була закрита. А вже у 1930 році в ній розмістився Окружний краєзнавчий музей. Під час окупації міста німцями, церква була відкрита для віруючих. А в 1960 році знову передана під музей. Була проведена повністю реконструкція будівлі. Це вже була зовсім інша архітектурна споруда. Проте, навіть, після реставрації на фасаді будівлі під великим шаром штукатурки та фарби виступали два великі хрести, які і були завішені величезними портретами В. Леніна та Ф. Енгельса.

І лише 2007 року церква була знову повернута церковній громаді. На даний час ведуться ремонтні роботи, відбулося освячення, храм відкритий для прихожан.

Т. Зоць.

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка*Тарас Шевченко і Ликера Полусмакова.*

*« Жінку, яка б вона не була,
ми повинні якщо не поважати,
то принаймні обходитися з нею
пристойно»
Т.Шевченко.*

Наприкінці травня 1859 р. поет, як відомо, після довгих клопотань дістає, нарешті, дозвіл виїхати на Україну. Він відвідує рідні місця, сестру і братів, мріє купити в Україні землю, побудувати хату, одружитись.

В силу відомих обставин довго на Україні він не пробув і змушений був повернутися до Петербурга. Проте Тарас Григорович продовжує мріяти про переїзд в Україну. Влітку 1860 року він остаточно вирішує купити землю на Чернечій горі між Каневом і Пекарями, де, за спогадами сучасників під час перебування в с. Пекарі йому найбільше сподобалося.

Переговори із власником землі веде його троюрідний брат Варфоломій Шевченко.

Поет надсилає на це гроші, малює план майбутньої хати.² На цей час припадає й остання Тарасова спроба одружитись. Його обраницею стає кріпачка Ликера Полусмакова (Полусмак, 1840-1917).

Принагідно слід зазначити, що Ликера була родом з Ніжинського повіту. Як кріпосна селянка, належала Макарову М.Я. (1828-1899), який у свій час закінчив Ніжинський лицей кн. Безбородька, займався публіцистикою і журналістикою. У зв'язку із справою Петрашевського був засланий до Петрозаводська. Т.Г. Шевченко познайомився з ним весною 1858 року в Пе-

тербурзі, про що є згадка у поетовому «Щоденнику» 12.У.1858 р. Згодом у своїх листах до М.Макарова (30.УІІ і 6.ІХ.1860) Т.Шевченко звертається до нього з проханням, щоб його сестра Варвара Яківна (по чоловікові Карта шевська, 1832 -1902) сприяла одруженню поета з Л.Полусмаковою.З Відомо також, що Т. Шевченко присвятив йому вірш «Барвінок цвів і зеленів» - Н.Я.Макарову. На пам'ять 14 сентября», а ще до написання цього вірша подарував автопортрет з написом: Н.Я. Макарову на пам'ять Т.Шевченко 1860 квітня».

В.Я. Карташевська згодом згадувала: «Я познайомилася з Шевченком у 58-му році, коли його повернули із заслання. Зустрілась я з ним на вечорі у В.М. Білозерського, приятеля брата... З першого нашого знайомства в нас із Тарасом Григоровичем виникли дружні взаємини. Він часто приходив вечорами. Говорив одверто про своє нещасливе й занепащене життя. Читав мені вірші. Одного разу ввечері дуже схвильований ходив по кімнаті і попросив у мене аркуш паперу і написав

мені «Садок вишневий коло хати». Він признався, що на схилі віку йому хотілося б одружитися й отак жити у хатці з садочком.

На його біду у 59-му році татап («маман») приїхала до мене й привезла з собою Ликеру. Вона йому (Шевченку) дуже сподобалась. Справді, вона була молода, свіжа, але я переконувала його, що з морального боку вона нічого не варта, до всіх своїх вад вона була ще й дуже ледача. Він поетизував її і казав, що все це минеться, коли вона почуватиме себе

Т. Шевченко. Портрет Ликери Полусмакової. Олівець. 1860.

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка

вільною. Він помилявся...»

Залишив свої спогади й І.С.Тургенєв, з яким Т.Шевченко був знайомий з середини лютого 1859 року. У своїх спогадах І.Тургенєв так змальовував Ликеру: «У пані Карташевської була по-коївкою дівчина, малоросіянка на ім'я Ликера, створіння молоде, але по – своєму привабливе, з чудовими білявими косами і тією чи то гордовитою, чи то спокійною поставою, яка властива її племені».

Досить детально, з подробицями, повідомляє у своїх записах зі спогадів матері, Забіли – Білозерської Надії Михайлівни, про знайомство Тараса Шевченка з Ликерою Полусмаковою і українська письменниця Симонова (Кибальчич) Надія Матвіївна (1857 -1918), літературний псевдонім – Наталка Полтавка. Її мати – сестра Білозерського, члена Кирило – Мефодіївського товариства, знала Шевченка з 1847 року, а після повернення його з заслання зустрічалася з ним у Петербурзі. На її дачі в Стрельні Т.Шевченко познайомився і зустрічався з Полусмаковою.

«Вернувшись у Петербург із своєї зсилки, – розповідала вона, – Тарас ... частенько бував у нас, і тут то... познайомився він з Ликерою. Це було так. Весною 1860 р. пані Карташевська, виїжджаючи за границю і не будиши лично знакома з нашою сім'єю, дуже просила через свого брата п. Макарова мою матір і п. Куліш, що тоді гостювала у нас, прийняти до себе на цю пору її дівчину, кріпачку Ликеру, котру вона привезла з України і тепер боялась саму покинути в Петербурзі». І далі дає характеристику Ликері, подібну до вище згаданої, і доповнює: «...Ходила вона завсігди невмивана, з чорною шиєю і нечесаними косами; проте була дуже кокетна і любила красуватись своїм тонким, гнучким станом, задля чого надівала шнурівку під вишитою сорочкою, і заводила любовні інтриги з сусідськими лакеями, що таскали їй на гостинець жарену дичину у кишнях. Ликері

тоді було років з двадцять, але красивою у строгім змислі, її не можна було назвати – так собі приємна, українського типу дівчина: середнього росту, кругловида, трохи веснянкувата, кароока, рот маленький, уста пишні, вишневі, коси густі, темнорусі... Тільки постать її, тонка у стані і пишна у плечах, була дуже гарна, і Ликера те добре знала... Як на просту дівчину, – додає мати, – вона була дуже хитра і розумна...».

З її подальших спогадів відомо, що влітку 1860 р. Ликера Полусмак працювала наймицею на дачі Н.Забіли (Білозерської) в Стрельні під Петербургом, яка була розташована від нього на відстані двадцяти однієї версти. Тут було чимало дач і «Цветочный сад» великого князя Костянтина Миколайовича, де щодня грали полкова музика і збиралась публіка на гуляння.

«Шевченко приїздив до нас ранком, – записано далі в спогадах Н.Симонової(Кибальчич), – пішки йшов від станції... і увечері вертався додому. На музику він ніколи не ходив, а більш гуляв з нами, дітьми, у садочку, що був біля дому, або йшли ми далі куди на леваду. Потім же, як полюбився він з Ликерою, то, запевно, увесь час проводив з своєю милою у «тихих розмовах».

Поетові сподобалась дівчина, він ближче познайомився з нею. «Тарас Григорович, – згадувала потім Ликера Полусмак, – мені усе розказував: як козачком був, як люльку заладжував для пана, як втікав, по бур'янах ховався та картинки писав, як дяка бив з хлопцями. Все було – веселий, як балакає, а ходив смутний...»

А одного разу він наважився запропонувати дівчині вийти за нього заміж. «Тарас Григорович приїздив... на пароході щодня. Здалеку видно, як іде... Сідай коло мене, – розповідала далі Ликера, – Не сяду. – Він хмурился, і я сіла. – Каже: « підеш за мене?» Я сказала, що піду. Він написав Макарову (за дозволом), а через

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка

неділю був отвіт... Тарас Григорович мені нравився. Тоді я була зовсім дурна і не знала, який він великий чоловік».

З цього приводу Н.Симонова (Наталка Полтавка) записала: «Мати нічого такого не примітила між Шевченком і Ликерою, щоб їй прийшли на думку які догадки. Здається, він був до неї, як би й був до кожної дівчини – землячки й сироти: сердечно, привітно, та й годі. Але як же вона образилась, коли одного дня Тарас, вернувшись з садочка, де він довгенько щось говорив з Ликерою, признався їй, що він любить дівчину і має одружитися з нею. Як моя мати почула сію звістку, їй здавалось, що стеля звалилась їй на голову і придавила її...»

Під час цієї розмови Н.Забіла (Білозерська), не роздумуючи, розказала Шевченку про Ликеру, що знала недоброго, і стала його намовляти, щоб покинув свій намір. Продовжує

її дочка: «Проте, як і треба було дожидати, Тарас не тільки не послухав цієї дружньої ради, сказаної необережно, а ще дуже розгнівався на матір, що вона обиджує своїми словами дорого йому людину, і палко відповів їй:

- Хоч би й батько мій рідний устав з домовини та сказав мені, то й його б не послухав! З тим він поїхав, дуже лютий на мою матір...»

З подальших спогадів відомо, що як там не

гнівився Тарас Шевченко на її матір за її поради, вона вважала своїм моральним обов'язком постійно відраджувати поета щоразу, при кожній їхній зустрічі. Але з цього нічого не виходило: Шевченко слухав тільки свого серця, а на її матір ще більше гнівався за її, як він думав, панський гонор, що не дає їй глянути на бідну кріпачку, як на таку ж людину, як є вона й сама, гордовита пані.

Відомо також, що через два дні після сватання, Шевченко написав до Макарова... такого листа: «Біг... помагає мані одружитися з вашою... Ликерою. Помагайте ж і ви вкупі з Варварою Яковлевною... Вертайтесь ж швидше до нас та благословіть Ликерію з Тарасом».

У свою чергу Ликера прохала О.М. Куліш написати від її імені листа до Макарова, в якому бажала повідомити його, що знайшовся для неї жених, який сватає її: «Жених той Тарас

Григорович Шевченко, що й ви знаєте, так віддайте мене за його, коли можете зробити мені таке щастя. Та ще прошу порадьте мені, чи виходить за його, чи ні? Ви більш за мене його знаєте».

О. Кониський висловлює думку про те, що Т. Шевченко був цілком упевнений у тому, що Макаров йому не відмовить, так як ця справа перебувала в переддень скасування кріпосного

(Продовження на 8 стор.)

Фотозображення Т.Г.Шевченка роботи І.Габриєльського 1894.

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка

права.

Тим часом прийшла відповідь Макарова: «Мій щирий друже Тарасе Григоровичу! – писав він до Шевченка. – Моє благословення і ліпші побажання душі моєї напутствують всякий рух життя вашого. Так буде і щодо Ликерії... Та інакше воно й не може бути, коли на те ваша і її добра воля. Але перш за все я бажав би, щоб ви були щасливими і спокійними. Тим – то я гадаю, коли річ іде про ціле життя, так треба поміркувати добре і порадитися усім вкупі. Писати про це не зручно. Подождіть мене, я хутко приїду».

Пишучи до Ликерії, Макаров також висловив і їй побажання зачекати його приїзду. «А проте, - додав він, - ти маєш повне право по всяк час вийти заміж, і будь певна, що приймеш моє благословення і щирі побажання моєї душі». 17

Обрадуваний Тарас Григорович з радістю і захопленням повідомляв про майбутнє одруження Варфоломію Шевченку 25 серпня 1860 р. «Я оце заходився жениться... Будуще подружжє моє зветься Ликера – кріпачка, сирота... Вона землячка наша із – під Ніжина. Тутешні земляки наші (а надто панночки) як почувли, що мені бог таке добро посилає, то ще трошки подурнішали. Гвалтом голосять: не до пари, не до пари! Нехай їм здається, що не до пари, а я добре знаю, що до пари. Восени, як одробишся з полем і окопаєш наше будущеє кишло, вибери на тому кишлі найкраще місце і посади яблуню і грушу, на пам'ять 1860 року 28 юля. Поберемося ми після Покрови... Отаке то скоїлось! Несподівано я до тебе приїду в гості з жінкою – сиротою і наймичкою. Коли чоловік чого доброго шукає, то й найде: так і зо мною тепер трапилось».

«А в той же час, - зазначає О.Кониський, - Макаров хоч і написав до Шевченка і до Ли-

керії відповіді приязні, а проте того ж таки дня 18 серпня писав до Забілихи що інше: «Що ви допустили скоїтись! – вболівав він. Чудно і гріх сказати, але коли б Ликера віддалась лакеєві, то серце моє не було б так розбите, як тепер, коли я читав листи, що приходили до мене. Не можна сказати, щоб я знав Ликерію так, як ви, але я давно розгадав її. Який тяжкий час...» 19

А. Г. Риженко.

(Продовження в наступному номері)

Джерела та література.

1. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий К., 1966, с.473,
2. 100 найвідоміших українців. К. – М., 2002, с.246,
3. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий, К., 1966, с.690, 747; Шевченківський словник у двох томах. Том другий. К., 1978, с.283; Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар, К., 1966, с.684,
4. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966, с.637; Шевченківський словник в двох томах. Том перший. К., 1978, с.374,
5. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982, с.318,
6. Т.Г.Шевченко. Біографія К., 1984, с.488,
7. Спогади про Тараса Шевченка, с.322,
8. Олександр Кониський. Тарас Шевченко – Грушівський. Хроніка його життя. К., 1991, с.565,
9. Т.Г.Шевченко. Біографія, с.489,
10. Олександр Кониський. Вказана праця, с.567

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Крайнотичний муніп. Редакція газети
"СКАРБИНИЦЯ"
Телефони: (04617) 3-02-09,

Редактор Д. М. КАРБИДАНСЬКИЙ

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш
Виходить щомісяця. Зам. 203 Тир. 500 прим.
Свидцтво про реєстрацію ЧФ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 4 (142)

Квітень 2009 року

В цьому місяці:

1 квітня - вийшов перший номер обласної інформаційно-політичної газети „В двух словах” . (1994)

12 квітня – народився Лапшук Віктор Макарович Лапшук (1939), майстер парашутного спорту, уродженець Прилук.

16 квітня – народився Натан Павлович Венгеров (1894 – 1941), письменник, автор поетичних збірок для дітей, уродженець Прилук.

17 квітня – засновано дитячу музичну школу (1954).

19 квітня – народився Владислав Михайлович Журавльов (1929), заслужений раціоналізатор України. Працював на заводі „Будмаш”.

26 квітня – народилася Олена Василівна Шульга (1946 – 2004), член спілки письменників України, уродженка Прилук.

29 квітня – пробурена перша пошукова свердловина на Гнідинцівській площі (1959).

В ПАМ’ЯТІ ПРИЛУЧАН...

В пам’яті прилучан назавжди залишиться ім’я директора краєзнавчого музею, відомого в місті краєзнавця. Карпилянського Леоніда Михайловича, серце якого перестало битися на 62 році життя (7 квітня 2009 р.).

Леонід Михайлович народився 15 серпня 1947 року. Після закінчення школи продовжив навчання в Київському державному педагогічному інституті. Протягом 10 років працював вчителем в школах міста, викладав історію, суспільствознавство, географію.

Він був порядною, чесною, вихованою людиною. Всім, хто звертався до нього, він завжди давав пораду.

(Продовження на 2 стор.)

В ПАМ'ЯТІ ПРИЛУЧАН...

Протягом 22 років працював директором краєзнавчого музею.

Велику увагу приділяв збереженню та примноженню історії Приудайського краю.

Леонід Михайлович ініціатор створення і редактор першої серед музеїв України історико-краєзнавчої газети „Скарбниця”, яку знають і читають не лише в Україні. Він один з ініціаторів і авторів книги Пам'яті про воїнів-прилучан, загиблих в роки Великої Вітчизняної війни.

Результатом його пошукової роботи є книги „Заслужені працею”, „50 славетних прилучан”, „Календаря знаменних і пам'ятних дат Прилуччини”, буклет „Прилуки”, підготовленого до 900-річчя першої згадки про Прилуки.

Л. Карпилянський – лауреат журналістського фестивалю „Золотий передзвін Придесення” в номінації „Витоки історії”. Лауреат обласної літературної премії імені М. Коцюбинського в номінації „Народознавство”.

Через місцеві та республіканські засоби масової інформації пропагував історію рідного краю, знайомив з його видатними людьми.

В його планах було відкриття нової експозиції у відремонтованому приміщенні, побудова музею під відкритим небом, ...

Маємо надію, що найближчим часом його мрії збудуться, а ми для цього докладемо максимум зусиль.

Працівники Прилуцького краєзнавчого музею.

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка Тарас Шевченко і Ликера Полусмакова

Готуючись до одруження з Ликерою, Тарас Григорович пише листа до Н.Забіли, звертаючись до неї з проханням відпустити з ним Ликеру для поїздки в місто, щоб купити дещо їй на придане. Вона, звичайно, не відпустила, побоюючись відповідальності, що лежала на ній за молоду дівчину. Тоді Шевченко сам приїхав і став особисто просити її. Йому й тут було категорично відмовлено. Н.Забіла сказала поету, що вона «по совісті не може згодитись на його просьбу».

«Тоді Тарас страшно розлютований, зі злою іронією спитав:

- А якби ми повинчані були, то пустили б?...

- Запевне, що пустила б, яке б я мала прав отоді задержувати її?!

Не тямлячись від гніву, - продовжує Н.Симонова (Кибальчич), - Тарас тут же присів до столу і написав звісний вірші, направлені просто проти моєї матері:

Моя ти любо! Мій ти друже!

Не ймуть нам віри без хреста,

Не ймуть нам віри без попа...

«Тим часом, - повідомляє далі Н.Симонова, - Ликера на всі питання матері, з наївним цинізмом признавалась їй, що вона не любить свого жениха, бо він «старий і поганий», а йде за його заміж через те, що, кажуть він багатий». Сього вже мати не мала відваги передати Шевченкові, як там їй не хотілось, щоб він відкинувся від Ликери».

Якось Ликера простудилась і занедужала. Дізнавшись про це, поет дуже стривожився і, не знаючи, як вже показати своє піклування, прислав Ликері на гостинець вовняні панчохи, теплу хустку і... старинний, металевий, великого розміру, хрест на шию з таким листом до Н.Забіли (Білозерської): «Любая Надежда Михайловна! Передайте оце добро Ликері. Я вчора тільки почув, що вона занедужала. Дурна десь тьопала по калюжах та й простудилася. Пришліть з Федором (дворовим) мірку з її ноги. Закажу теплі черевики, а може найду готові, то в неділю привезу. Щирий ваш Т.Шевченко.

Перекажіть з Федором, чи лучше їй, чи ні?».

Як же зреагувала Ликера на таке піклування і увагу Тараса Шевченка до неї. Тільки-но одержавши гостинці, вона, перш за все, вхопила хрест і давай його шкребти – чи золотий? Побачивши, що він не золотий, вона з серцем відкинула його геть і сказала надувши губи: «Бог знає що! Я думала золотий!»

Пригадала оповідачка і такий випадок: «А то знов одного разу Шевченко, ішовши до нас від станції, по дорозі назбирав різних трав і зв'язав з їх Ликері чудовий, чисто артистичний букет. Одержавши його у подарок, Ликера – тільки щасливий жених вийшов у другу кімнату – кинула букет додолу і сердито плюнула:

- Таке, мовляв, чортзна -що! Хоч би які квітки, а то трава!.. На сміх людям!..

Сердешний поет – художник і не догадувався, як прийняла його подарок його мила, його ідеал, що він так високо поставив у своїх золотих мріях...»

Після повернення до Петербурга Ликері була виділена окрема кімната, і Шевченко щовечора провідував свою обраницю. І хоч відносини поета до сім'ї Н.Забіли (Білозерської) були тепер не такі щиросердечні, якими були поперед, він все таки просив Н. Забілу їздити з ним по магазинах, купувати і замовляти Ликері придане, яке він хотів справити сам, на свої гроші.

З її спогадів відомо, що Ликері було «пошито два пальто (рід української свитки, з вусами ззаду): одно чорне – плюшеве, оброблене нерозрізним оксамитом, друге – біле, суконне, на голубій шовковій підбивці, з обробкою з білого оксамиту і золотого шнуру, і з золотими філігранними гудзиками».

Куплено було також чорний круглий капелюх з перами. Зроблено кілька українських костюмів, в тому числі голубий шовковий корсет. Куплено голландського полотна на сорочки і колєнкору на спідниці.

«Усі ці закупки були відвезені до нас, - згадувала Н.Забіла (Білозерська), - і Тарас сам рисував рисунки на вишивки своєї зарученої».

Згодом Т.Шевченко подбав і про окреме помешкання для Ликери. Господарка, надаючи кімнату, пропонувала також і прислугу, проте поет відмовився від неї, на

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка

Тим часом вона, бажаючи, розвідати всю правду, написала Тарасові, щоб він прийшов до них і розповів сам, як була справа. Він відповів, що погоджується на це, і призначив час, тільки з умовою, щоб і Ликера була присутня при розмові.

Читаємо у записках Наталки – Полтавки: «...о другій годині приїхав Шевченко. Мовчки поздоровкався він до всіх і мовчки ж, похмурий став ходити вздовж по кімнаті. В кінці він задержався і коротко сказав: - Нехай увійде!..

Мати догадалась і покликала Ликеру. Вона змінилась на виду і несміливо увійшла у хату та й стала коло порога.

- Ходи сюди, Ликеро!- озвався до неї Шевченко.

Страшно бліда, уся тремтячи, тихо підступила вона до його, опустивши додолу очі. Шевченко важко положив їй на плечі руку і глухим, задавленим голосом спитав:

- Ликеро, скажи правду, чи я коли вільно обходився з тобою?

Могила Т.Шевченка в Каневі

- Ні - тихо, понурившись, відповіла вона.

- Чи, може, я сказав тобі коли яке незвичайне слово?

- Ні - була таж сама відповідь

Тут відразу Тарас, впавши в страшну лютість, підняв догори руки, затупав ногами і не своїм голосом крикнув:

- Так убирайся ж ти од мене, бо я тебе задавлю!.. Усе оддай мені!.. Усе оддай!... до нитки оддай!.. і старих, подраинх черевиків я тобі не подарую!.. (Ликера прожогом вискочила з хати).

Глибоко вражені сією сценою, усі сиділи немов прикипівши на місці і ніхто – ані пари з вуст... Шевченко, тяжко збентежений, пройшовся кілька разів по кімнаті, потім мовчки стиснув всім руки і теж мовчки, не вимовивши ні словечка, поїхав додому. Так скінчився його роман. Блиснула була йому ясна зірочка у кінці його трудної, темрявої дороги, та й та загасла... Тільки більш жалю йому нарабила...»

Від нервової напруги в нього схопило серце, майже весь вересень він прохворів.

Слід думати, що якоюсь мірою переживання поета того часу відбив його вірш « Н.Я. Макарову. На пам'ять 14 сентября»:

Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розстилався;
Та недосвіт перед світом
В садочок укрався.
Потоптав веселі квіти,
Побив, поморозив...
Шкода того барвіночка
Й недосвіта шкода!

Розрив з Ликерою Тарас Григорович пережив боліс-

но і тяжко. 5 жовтня 1860 р. він писав до Варфоломія Шевченка: « Я з своєю молодого, не побравшись, розійшовся... Що мені на світі робити? Я одурію на чужині та на самоті!»

Незважаючи на розрив, якісь теплі нотки збереглися у нього щодо образу Ликери. У своєму вірші «Л.» (безперечно, присвяченому Ликері), поет з винятковою щирістю висловив свою печаль і гірку самотність:

... в одині – самотині
В садочку буду спочивати,
Присняться діточка мені,
Веселя присниться мати,
Давнє – колишній та яний
Присниться сон мені!.. і ти!...
Ні, я не буду спочивати,
Бо й ти приснишся. І в малий
Райочок мій спідтиха – тиха
Підкрадешся, наробиш лиха...
Запалиш рай мені самотний.

Нестерпна, гнітюча самотність все більше переслідує поета. Так 18 жовтня 1860 р. з-під його пера з'являється вірш «Минули літа молодії...» в якому: «Холодним вітром од надії Уже повіяло. Зима! Сиди один в холодній хаті, Нема з ким тихо розмовляти, Ані порадитись! Нема! Анікогісінко нема!

Тема самотності звучить і в поезії від 4 листопада 1860 року:

Якби з ким сісти хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як –небудь на сім світі,
А все ж таки ялось жилось.
Та ба! Нема з ким. Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться самотиним
В холодній хаті кривобокої
Або під тином простягнись.

Про невдалу спробу Т.Шевченка одружитися у своїх «Споминах про Шевченка» згадував пізніше і М.І.Костомаров: «Восени 1860 р. поміж наших знайомих пройшла чутка, що Шевченко збирається женитись на одній малоросіянці з простолюдю, яка служила в якійсь пектербурзької пані. На моє запитання про це Шевченко відповів ствердно, але, очевидно, не хотів вести розмови про це, і я, помітивши його нехиті, не торкався більше цієї теми. Перегода, зустрівши його в театрі, я спитав у нього: « Ну, Тарасе, коли ж твоє весілля?» Він відповів: «Тоді, мабуть, коли й твоє; не жениться нам з тобою: зостанемося до смерті бурлаками!» (Очевидно, Шевченко мав на увазі невдалу спробу М.Костомарова одружитися з Аліною Крагельською, чому завадив арешт М.Костомарова у справі Кирило – Мефодіївського товариства). Через декілька днів, - продовжує М.Костомаров, - я дізнався, що Тарас не поладнав зі своєю нареченою, знайшов у ній мало тієї поезії, яку малювала йому уява, і наштовхнувся на прозаїчну дійсність, що видалась йому пошлістю.

Як про людину можу сказати, що знаю його як особистість бездоганно чесну, що глибоко любить свій народ та його мову, але без фанатичної неприязні до всього чужого»

Відомо також, що згодом, після розриву стосунків з Т.Шевченко, Л.Полусмакова (Полусмак) одружилася з перукарем Яковлевим і жила в Царському Селі. Спочатку в сім'ї Ликери було щастя і заможність. Народила чоловікові шестеро дітей. Проте згодом подружнє життя зіпсувалось. Яковлев, чоловік Ликери, запов. А морозної зими 1904 року замерз п'яний біля корчми.

Жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка

Поховала Ликера чоловіка, діти виросли і поодружились. І тут їй ночами став снитися Тарас Шевченко. Навесні 1904 року Ликера вперше поїхала до Канева на його могилу. Повернулася додому лише в листопаді. Наступного року поїхала знову.

Як повідомляє В.Сиротенко (Вербицький), 13 травня 1905 р. у книзі відвідувачів Кобзареві могили є запис її рукою: «13 мая 1905 року приїхала твоя Ликера, твоя люба, мій друже. Сьогодні мій день ангела. Подивись, як я каюсь».

В 1910 р. її розшукав шанувальник Шевченка Кость Широцький. Як зазначено в «Шевченківському словнику», він у своїх дослідженнях про мистецьку спадщину Шевченка відзначав етапне значення його в історії українського мистецтва, підкреслив внесок Шевченка у розвиток окремих видів і жанрів – портретного і жанрового живопису, книжкової і станкової графіки. Головним є такі його праці: «Деякі портрети, роблені Тарасом Шевченком» (1911), «К.Брюлов і Т.Шевченко» (1913), «Гравюри Т.Шевченка», «Карикатури Шевченка», «Портретні твори Шевченка», «Шевченко – художник» (всі – 1914р.) та ін.

К.Широцький найняв фотографа, який сфотографував вже 70-річну Ликеру, записав її спогади. Ось уривок з них: «Дивуюсь, як він (Тарас) знав, що зі мною буде:» Я, каже, в могилі, а ти вдовою, будеш наглядати до смерті за мною». Як почула, то втекла з кімнати і сказала, що не піду за нього. Через Маркевичів Шевченко вговорював мене... Й до тепер, коли йду в Каневі на Могили, всі так і шепчуть: «Шевченчиха пішла». І чого вони в'яжуть до мене...»

Після того, як Кость Широцький опублікував спогади Ликери, до неї в Петербург, а влітку в Канів зачастили артисти труп Саксаганського, Кропивницького, Садовського...

«Балакав з нею, - як заявляє В.Сиротенко, - і мій дід Микола Вороний. - Всі вони знали історію останнього кохання Тараса. Очікували зустріти хитру й жадібну каргу. Та зовсім іншою виявилася Ликера. «Одягалась Ликера Іванівна завжди в чорну, довгу, по кісточки, спідницю, плаття або пальто. Була досить стрункою навіть у похилому віці. Було, вийде на гору, підніметься на могилу, схилиться на білий хрест і плаче, плаче. І так цілісінький день, лише вечором іде додому» (Спогад

Варвари Степаненко з книги Тарахан – Берези)».

«У 1911 році, - повідомляє В.Сиротенко, - Ликера Іванівна розпродала все майно і переїхала до Канева... Заробляла, обшиваючи вечорами канівчан, а зранку і до вечора була біля Тараса і взимку і влітку».

«... 1914 року спалахнула перша світова війна. Інфляція з'їла все відкладене Ликерією Іванівною. Стало туго з замовленнями. Майже голодувала. Довелось на старості років перебиратися в богодільню... Розум жінки, як і її здоров'я, поволі згасали. Все згадувала Шевченка... Улітку й взимку відчиняла двері – чекала його, запевняючи всіх: «Він прийде! Скажіть йому, я його чекаю». Він забрав її 17 лютого (за новим стилем) 1917 року (З книги Тарахан – Берези)». Хотіла, щоб її поховали біля підніжжя Тарасової могили. Та поховали Ликеру на кладовищі тієї ж богодільни».

Так закінчився земний шлях Ликери. Полу смак, з якою колись хотів поєднати свою долю Тарас Шевченко.

Анатолій Риженко.

Джерела та література.

1. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. К., 1966, с.636.
2. Спогади про Тараса Шевченка, с.325.
3. Газета «Голос України», №122, блпня 2006 р.
4. Спогади про Тараса Шевченка, с.329.
5. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966, с.637.
6. Т.Г.Шевченко. Біографія, с.490.
7. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том перший. Кобзар. К., 1966, с.638.
8. Спогади про Тараса Шевченка, с.147.
9. Газета «Голос України», № 127, 13 липня 2006 р.

Тарасова мова і пісня

*Блакитнес небо над краєм,
Як пам'ять дісталась мені, -
Зустрів я у полі безкраїм
Тебе, на землі-ціліні!
Лунає в краю Надіртишшя
Тарасова мова і пісня!
Звучить вона гордо і пишно,
Сьогодні, і завтра, і після!
Тепер ми ті дні пам'ятаєм
Куди нас дороги веди, -
І хору, в якому співаєм, -
Шевченкове ім'я дали.
В братерській сім'ї Асамблеї
Українська пісня гучна,
Плекають нащадки про неї, -
Батьківська сила міцна.
Сьогодні цю пісню згадали
Тарасові діти-сини,
Які цілину підіймали
З далеких Дніпра та Десни!
Лунає в краю Надіртишшя
Тарасова мова і пісня
Звучить вона гордо і пишно
Сьогодні, і завтра, і після!*

Михайло Гапон.

Микола Міхновський

Особливістю національних рухів кінця XIX ст – початку XX ст. стало те, що вони набрали масового поширення та чітко політичного характеру. Боротьба набирала все більше гострих форм.

Лібералізація політичного режиму в Росії в 60-х рр. XIX ст. закономірно призвела до активізації національних рухів. Однак, польське повстання 1863 року знов посилює репресії проти неросійських культур імперії. Цей важкий час народив українця, який життя поклав для перетворення українців із сірої та безмовної маси в націю.

Цю людину звали Микола Міхновський.

Він наш земляк, народився в селі Турівка тогочасного Прилуцького повіту. А освіту Міхновський здобував у Прилуцькій гімназії, закінчивши яку в 1890 р. він продовжив навчання на юридичному факультеті Київського університету. В цій статті мені б хотілось зупинитись на деякій ідеологічній спадщині та кількох моментах, які могли змінити хід історії.

Ще на першому курсі Микола Міхновський долучився до національного руху і став членом «Молодої громади». Він брав участь у створенні першої національної політичної сили в Наддніпрянській Україні – Революційної Української партії. Саме Міхновський узагальнив свої погляди в брошурі «Самостійна Україна», яка стала одночасно своєрідною програмою партії. Але РУП не стала тією зброєю, яку шукав для здійснення своїх планів М. Міхновський. Він вийшов з неї і з кількома однодумцями утворив в 1904 році Українську Народну партію, яка проголосила своєю метою незалежність України. Міхновський став головним ідеологом політичної сили, провідним автором партійних видань. Найбільшого поширення набув маніфест самостійників – «10 заповідей УНР». Це один з найгостріших документів XX ст.. Проте, слід зазначити декілька особливостей. Найголовніше, націоналізм Міхновського мав оборонний характер, являючись лише захистом від державного шовінізму панівної

нації. Це був націоналізм пригнобленої нації. Він ніс в собі заряд боротьби заради національного визволення. І цілком виправданий.

Міхновський затято шукав шляхи до широкого загалу, бажаючи будити національну свідомість, розвивати почуття належності до великого народу зі славним минулим. Свої погляди він передавав в часописах – «Самостійна Україна», «Хлібороб», та багато інших. Не зупинявся Міхновський і перед терором

Миколі Міхновському було важко. Йому доводилось боротись не лише з режимом, але і з великою частиною української інтелігенції. За колом своїх однодумців Міхновський був не бажаним, не зрозумілим. Та він був не з тих людей, які могли легко від всього відмовитись. Він наполегливо боровся за свою мету – Велику, Вільну Україну.

І не можна сказати, що Міхновський був такий далекий від мети. Ідеологічні підвалини були вже закладені, вибухнула революція 1917 року – настав час діяти. Влітку 1917 року самостійники наблизились до бажаного як ніколи близько. В Києві з ініціативи Міхновського повстав 2-й полк ім. П. Полуботка, неприхована спроба перевороту, що провалилась. Невідомо, якою б був подальший сценарій громадянської війни, якби владу в ті дні захопили самостійники. Але... Більше Міхновський ніколи не був так близько від перемоги.

Він мав шанс, коли 10 липня 1918 року зустрічався з гетьманом Скоропадським... мав шанс, коли намагався зав'язати стосунки з командирами найбільш боєдатних частин УНР в 1919 році – збираючись повалити соціалістичний режим та шляхом військової диктатури поліпшити політичний та економічний стан України, завдати смертельний контрудар більшовикам... Але не склалось.

Міхновський став не просто автором політичної концепції українського націоналізму, він став ангелом помсти українців та зберіг націю на світовій арені.

Ю. Кудряшов.

ЧАСОПИСИ ПРИЛУЧЧИНИ

В наш час ми маємо багато різних можливостей, щоб отримати різного виду інформацію. Ми навіть не можемо уявити життя без радіо, телефону, телевізору, інтернету і звісно друкованих періодичних видань. Рукописні і друковані періодичні видання являються засобом розповсюдження різної інформації, вираження і формування суспільної думки, ідейною зброєю суспільних класів і політичних партій, історія преси тісно пов'язана з розвитком писемності, мови і культури. Попередниками сучасних видів преси були древні написи на різних матеріалах. Принципово важливим етапом педаляшого удосконалення виявився винахід засобів для отримання відтисків і тиражування написаного (XI ст. Китай), а потім книгодрукування (XI ст. Китай, XV ст. Європа). Початок книгодрукування в Росії і на Україні пов'язаний з діяльністю І. Федорова Москва 1564 р., Львів 1574 р. На певному етапі розвитку суспільства сформувалась і друкована періодична преса, яка замінила своїх численних друкованих попередників і аналогів. Перша друкована продукція була виготовлена в нашому місті у 1879 р. в літографії Земської управи. В 1883 р. міщанин Янкель Мордухович Лінков відкрив на ринковій площі в будинку Литвиненка, першу типографію, 1886 р. вона містилася в будинку Кабиша. Понад століття тому, в 1904 р. Арен Яко-

вич Міров на вул.Олександрійській (тепер Київська № 198–А) відкрив власну друкарню, яка пізніше спеціалізувалася на виготовленні цінних паперів, друкувала на високо сортному папері чеки, свідоцтва, похвальні грамоти, вводила водяні знаки фірм замовників. В друкарні також друкували книжки, підручники, брошури, виготовляли шкіряні оправки для книг.

З цієї друкарні 27 липня 1914 р. вийшов і перший номер, першої газети, яка видавалася в м. Прилуки і Прилуцькому повіті Чернігівської губернії у дожовтневий період - «Прилуцький голос». Вона була суспільно-політико-економічною і літературною газетою, яку видавала група передової інтелігенції. Газета виходила раз на тиждень, на російській мові. Ціна окремого номера на той час складала 3 копійки.

Вже в цьому ж першому номері, в об'яві про підписку, сказано: «Открывается подписка на 1914 г. на еженедельную, внепартийную, прогрессивную, общественно-политико-экономическую и литературную газету «Прилуцкий голос». Газета выходит один раз в неделю, по пятницам.

Условия подписки:

Для городских и иногородних подписчиков с доставкой и пересылкой.

На 12 місяців - 2 рубля
6 місяців - 1 рубль»

Перший номер газети був дванадцятиполосним. Розмір полоси - 0,5 полоси газети «Правда». Перші дві полоси і остання першого номера були присвячені різним об'явам, що до них, то в цьому і наступних номерах вказувалось: «Плата за об'явлення впереди текста 20 коп. за строку; позади - 10 коп. или за занимаемое ею место». Редактором газети був В.Г.Ідлін, видавцем Д.А.Льодін. В першому номері говорилось про завдання газети: «Прилуцкий голос» считает нужным сказать какие задачи она перед собой ставит: «Он старается в меру сил обслуживать нужды широких слоев населения г.Прилук и уезда. Из общерусской жизни он, главным образом будет отмечать факты и проявления общественной самодеятельности в областях экономической взаимопомощи, просвещения и др. Развитие кооперативного движения, народные университеты, народные дома, всякие другие культурно-просветительные организации. Все это будет отмечать наша газета...» «В настоящий момент политического и общественного затишья, а особенно в провинции, царит апатия к общественным нуждам, когда провинция погружается в сладкий долгий сон, редакция «Прилуцкого голоса» выступает на путь служения обществу, стремясь к правдивому и объективному освещению фактов и явлений местной жизни».

Члени редакції «Прилуцького голосу» розуміли всю відповідальність взятої на себе справи: «Не легка наша задача. Мы прекрасно знаем, что на нашем пути лежат не розы, а острые колючие терни. Мы не скрываем от себя ни на минуту тех трудностей, которые нам придется встретиться».

Серед матеріалів перших трьох її номерів, які були розміщені на восьми полосах, переважали рекламні оголошення, короткі передруки з російських газет офіційного характеру.

Зі шпальт газети передаються нам ритми тодішнього громадського, господарського і культурного життя Прилучини. Вже в перших номерах зустрічаються маленькі фельстони, а також перші прізвища кореспондентів, висвітлюються події світового значення з життя інших країн. В період першої світової війни із-за дефіциту паперу 9-й номер був віддрукований на фіолетовому папері, а з 10-го номера постійно повідомлялось в кінці, що випуск дозволено військовою цензурою і з цього номера газета друкується в типографії Й. Талалая, яка знаходилася поруч з банком взаємного кредиту (на розі сучасних вулиць Київської та Переяславської). Всього за 1914 рік вийшло 29 номерів газети «Прилуцький голос».

В № 11 за 1916 рік повідомлялось: «В виду частых запросов поступающих в редакцию «Прилуцкого голоса» почему не печатаются на страницах нашей газе-

ты статьи на украинском языке доводим до сведения интересующихся, что в конце прошлого года нами послано было ходотайство Полтавскому губернатору о разрешении печатать на страницах Прилуцкого голоса статьи на украинском языке, но надлежащего разрешения нами до сих пор не получено».

Щоправда, в 1915-1916 рр. газета висвітлювала проблеми українців взагалі, переважно передруковуючи статті на цю тему з інших газет.

«Прилуцький голос» проіснував лише 2,5 роки. В 1917 р. видавництво цієї місцевої газети було припинено, а потім кожна влада, що приходила на Прилучину видавала свою газету. Па початку 1917 р. почала виходити газета «Прилуцкая жизнь», яка пізніше (1919р.) стала називатись «Прилуцкая мысль», яка спочатку була безпартійною, а пізніше стала органом гетьманської влади. Одночасно виходить «Прилуцька думка» - газета періоду Центральної Ради, пізніше «Народна думка», які видавались спочатку на кошти Думи, Управи та меценатів. Під час Директорії виходили газети «Думка» і «Известия Городской Думы». В 1919 р., коли наше місто було під владою денікінців, видавалась газета «Прилуцкая речь» - орган групи об'єднаної інтелігенції. Редактором і видавцем був Борисоглібський. 1920 р. тричі на тиждень виходила газета «Борьбист» - орган Прилуцького райкому української комуністичної партії (боротьбистів). Неабияке значення у висвітленні подій нашого краю мала газета «Вісті -Известия», (12.П.1919 р.), яка припинивши свою діяльність і після відновлення в лютому 1922 р., з 1.01. 1923 р. отримала назву «Правда Прилуцкини», виходячи два рази на тиждень російською і українською мовами. У вересні 1922 року вона повністю перейшла на українську мову і стала називатись «Правда Прилучини», а 14 квітня змінила назву на «Грилучина» і стала правонаступницею газети «Прилуцький голос». На сторінках цього видання публікували свої перші твори майбутні письменники і поети: О.Ведмідський, Л.Забашта, М.Турківський, В.Леус, Б.Степанюк.

За 95 років існування періодичної преси у Прилуках ми можемо отримати будь-яку інформацію із таких місцевих газет, які свого часу видавались і видаються в нашому місті: «Світанок над Удаєм» (1991 р.), «Скарбниця» (1992 р.), «В двух словах» (1994 р.), «АИР» (1996 р.), «Чесне слово» (1997 р.), «Авеста» (1999 р.), «Град Прилуки» (2001 р.).

Всі ці часописи мають свої устої і традиції, своє неповторне обличчя, основне їхнє покликання в першу чергу донести до прилучан різну економічну, політичну, культурну, літературну, рекламну інформацію із життя нашого міста, продовжуючи справу засновників «Прилуцького голосу», які передбачаючи говорили: «На первых порах придется столкнуться с обидным индиферентизмом публики, но пройдут годы и добрым словом помянут нас, первых пионеров живого слова в Прилуках».

Тетяна Іващенко.

Цікаво знати...

● Серед рекордсменів з найдовшим корінням є люцерна посівна. Її коріння має довжину понад 15 м.

● Першим розкриває своє суцвіття козелець лучний – між 3 та 5 годинами ранку, о 5 годині спалахують суцвіття осоту городнього, о 6 годині розкриваються яскравожовті кошики кульбаби лікарської. Натомість о 14-15 годині вже закриваються квітки маку, картоплі, суцвіття цикорію та кульбаби. У деяких рослин квітки, навпаки, розкриваються на смерканні – у енотери, духмяного тютюну. У квітки левкоя відкриті постійно – вони запилюються нічними комахами. Відомий шведський натураліст Карл Ліней у своєму саду мав „квітковий годинник”.

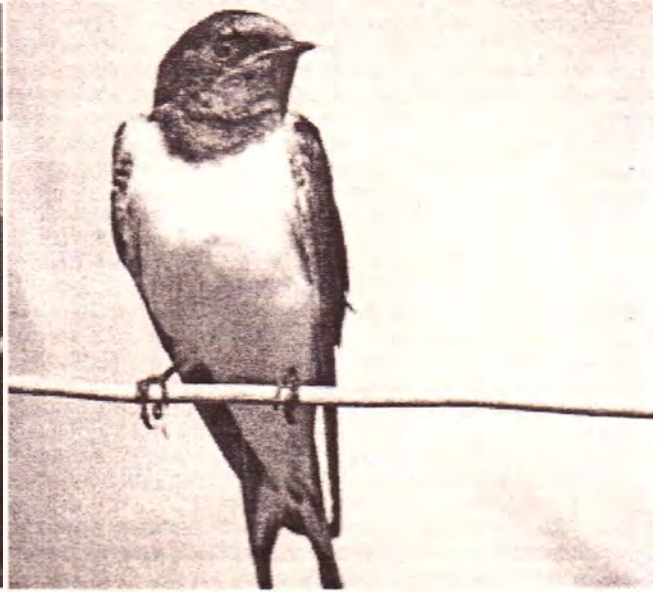
● Багатьом відома повитиця-паразит, який швидко розмножується і тяжко викорінюється, а сіно, що містить її, може викликати захворювання тварин. Пізно весною

з насіння виростає жовта нитка, піднімається над землею і робить колів рухи, а торкнувшись до якоїсь рослини починає обвивати її. Пізніше в місцях зіткнення з „жертвою” утворюються сосочки, що врастають в її стеблінку. Через них повитиця дістає усі необхідні речовини, втрачає нарешті зв'язок із землею і повністю „переселяється” на свою жертву.

● Найбільшою гігроскопічністю, тобто властивістю поглинати і утримувати вологу, характеризується сфагновий мох. Деякі види сфагніт можуть вбирати води в 20-25 разів більше, ніж їхня власна маса. Ці рослини мають антисептичні властивості, завдяки чому вони застосовувались в медицині як перев'язувальний засіб, маючи ряд переваг над ватою.

Це може стати при нагоді...

- Якщо в сонячну погоду квітки кульбаби не відкриваються – буде дощ.
- Конюшина лучна до непогоди складає свої листочки і частково схиляє голівки суцвіть, а перед стійкою погодою стебла і листочки її розправлені, суцвіття підняті вгору.
- Перед настанням дощової погоди квіткові віночки чистотілу помітно схиляються.
- Жовта акація перед дощем виділяє сильний аромат.
- Ялинка звичайна перед дощем опускає гілки.
- Якщо в зламаному рано-вранці стеблі хвоща польового багато

соку – буде сонячна погода.

- Ластівка сільська літає високо – гарна погода, низько – буде дощ.
- Всю ніч співає соловейко – буде гарний день.
- Горобець польовий купається в піску чи пилуці – буде дощ.
- Качки пірнають без кінця – буде дощ.
- Закриваються ходи в мурашниках – буде негода.
- Сильно гудуть мухи – буде дощ.
- Рак виповзає на берег і закопується в пісок – на сильний дощ.
- Собака рие землю – на дощ.
- Кріт нагрібає великі купи землі – на негоду.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
 Краєзнавчий музей. Редакція газети
 "СКАРБНИЦЯ".
 Телефонні: (04617) 3-02-09.

Редактор Ольга Степаненко

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
 Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.
 Виходить щомісяця. Зам. 675 Тир. 500 прим.
 Свідчення про реєстрацію ЧП № 070 від 27. XII. 1992 р.
 Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 5 (143)

Травень 2009 року

В цьому місяці:

3 травня - народився Микола Федорович Яковченко (1900 – 1974), народний артист України.

6 травня - відкрито пам'ятник воїнам-прилучанам (1995), загиблим під час війни в Афганістані (1979 – 1989).

9 травня - 64 річниця Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

12 травня - народився Іван Іванович Супруненко (1954 – 2002), заслужений працівник сільського господарства України. Працював директором хлібзаводу.

20 травня - народився Валерій Григорович Рухало (1949), заслужений лікар України, завідувачий хірургічним відділенням міської лікарні.

День Перемоги

1945 рік... шостий рік тієї драми, що людство пам'ятає під назвою Друга світова війна. Він розпочався широким наступом по всьому безмежному Східному фронту, схожим на морський приплив... німецькі війська витіснені з Східної Пруссії, відкинуті до Одери.

На Заході союзники виправились після шоку Арденського наступу німців та в березні виграли битву за Рейн.

Після чого англо-американські війська почали невпинне просування на території Німеччини, фронт там практично розвалився. В квітні-на початку травня капітулюють німецькі угруповання в Нідерландах, Данії, Північно-Західній Німеччині, Австрії, група армій «Ц» в Італії...

Однак агонія Третього Райху ще тривала... Німецька та залишки угорської армії в березні намагались провести Балатонську операцію проти військ 3-го Українського фронту, але безрезультатно. Це була остання спроба контрнаступу німців. 16 квітня радянські війська підійшли до Берліну.

Німецькі війська займали оборону уздовж берегів рік Одер та Нейсе, для захисту столиці Третього Райху було сконцентровано угруповання з 62 дивізій. Але це вже були не ті війська, що раніше, а навпаки – розбита, деморалізована армія. Саме місто було перетворено на міцний укріплений район. Зокрема, влаштовано три кільця оборони. Місто було підготовлено до вуличних

(Продовження на 2 стор.)

День Перемоги

боїв.

Радянські війська на початку операції нараховували більше мільйона чоловік. За підрахунками, битва за Берлін коштувала Червоній армії 300 тис. вояків. В важких вуличних боях, 29 квітня радянські війська просунулись до Рейхстагу. Після кількох атак підрозділами 171 та 150 стрілецьких дивізій Рейхстаг було взято.

30 квітня о 14.20 лейтенант О. Берест та сержанти М. Кантарія та М. Єгоров підняли над Рейхстагом Прапор Перемоги. Щоправда, ім'я О. Береста пізніше було викреслене з історії.

Однак, Берлін був зайнятий 2 травня...

18 травня в Карлхорсті представниками німецького верховного командування було підписано Акт про беззастережну капітуляцію Німеччини. На той момент

Гітлер вже покінчив життя самогубством, але незважаючи на це, бої остаточно закінчились лише 14 травня.

64 роки минуло з тих пір, як відгриміли останні постріли тієї війни. Найжорстокішої та найкровопролитнішої з усіх воєн. Все далі і далі віддаляється в історію віколомна дата – День Перемоги, це урочисте та трагічне свято. Велика Вітчизняна війна залишила почуття гордості та скорботи. Адже Перемога над сильним ворогом обійшлась занадто дорого. За неї заплатили життям десятки мільйонів людей.

Повертались додому фронтовики, гордо виблискуючи бойовими нагородами, приносячи рідним радість, спокій та мир... І ми не маємо права їх забувати.

Юрій Кудряшов

Великій Перемозі присвячується...

**Тимошук
Петро
Андрійович**

64 роки тому скінчилася страшна кровопролитна війна. На нашу багатостраждальну землю прийшов мир і спокій, прийшла Перемога. Пам'ять про війну і нині, через півстоліття, ятрить серця людей, бо дарма шукати в Україні сім'ю, яка не зазнала б горя тієї лихої години.

Неймовірно дорогою ціною дісталася нам Перемога, бо найбільших втрат у цій війні зазнала наша земля – Україна. Під час окупації фашисти закатували більше, як 5 мільйонів наших громадян, 3 мільйони загинули на фронтах, а близько 2,5 мільйонів юнаків і дівчат примусово вивезли на каторгу до Німеччини.

Тож скільки б не минуло літ, які б події не відбувалися у нашій державі, ніщо й ніколи не зрівняється з подвигом тих, хто заклав собою рідну землю, хто ціною свого життя оборонив її від чужинців.

Близько 7 тисяч прилучан пішли на фронт, і кожен третій з них не повернувся до рідної оселі. Імена близько 3,5 тисяч навіки занесені на скрижалі пам'яті жертв війни, найстрахотливішої з усіх війн.

Звання Героя Радянського Союзу удостоєні прилучани:

- І.Я. Дубинський, рядовий, розвідник 759-го полку 163-ої стрілецької дивізії (посмертно) – за форсування р. Південний Буг на території Вінницької області;

- О.В. Кошовий, підпільник, підпільної організації „Молода гвардія” (посмертно) – за створення підпільної комсомольської організації „Молода гвардія” в м. Краснодарі і уміле керівництво диверсійними операціями проти фашистів.

Наш земляк Г.І. Риженко, сержант, командир відділення 42-го окремого саперного батальйону 136-ої стрілецької дивізії, став по-

вним кавалером ордена Слави.

9 травня 1945 р. ввійшло в історію як день переможного завершення найбільшої і найруйнівнішої війни, яку будь-коли знало людство. День Перемоги над фашистською Німеччиною. 1418 днів та ночей ішов наш народ до цього великого дня від трагічної дати 22 червня 1941 року.

Усе далі незабутній травень 1945-го. Усе менше й менше серед нас фронтівиків, — тих, кому завдячуємо миром і спокоєм, життям і майбутнім. День Перемоги — радісне і світле свято, але зі сльозами на очах, яке назавжди залишилось найщасливішим днем в пам'яті тих, хто кував Перемогу, хто і через 64 роки не може без хвилювання згадувати 9 травня 1945 року.

1945 рік. 25 квітня почалась остання битва Великої Вітчизняної - битва за Берлін. Гітлерівське командування розуміло, що падіння Берліна - кінець фашистської Німеччини. Щоб утримати місто, на підступах до нього, фашисти створили міцні оборонні рубежі. Місто було перетворене у сильний укріплений район і підготовлене до ведення вуличних боїв. Німці оборонялися з відчаєм приречених. Берлін палав. Зранку 30 квітня розпочалися вперті бої за рейхстаг. В ніч на 1 травня розвідники 150 Берлінської дивізії, в якій служив наводчиком 76 мм гармати прилучанин Петро Андрійович Тимошук, М.А. Єгоров і М.В. Кантарія на куполі рейхстагу встановили прапор Перемоги. Наш земляк зустрів Перемогу в Берліні: «Пам'ятаю, як ми раділи, цілувалися і обнімалися, не зовсім вірячи в те, що все скінчилось, що нарешті ми повернемось додому, до своїх рідних. На вулицях було чути пісні, сміх, салюту. Здавалось, що радість заповонила душі всіх без винятку. Ми плакали від щастя», — пригадує П.А. Тимошук. Він був нагороджений медаллю „За взяття Берліна” та грамотою Верховного Головнокомандування за участь у штурмі рейхстагу, а за участь у боях Великої Вітчизняної, як зам. командира орудія 756 стрілецького полку нагороджений орденами „Слава” III ст., „Великої Вітчизняної війни” II ст., медалями „За визволення Варшави”, „За перемогу над Німеччиною”.

Однолько Микола Ілліч - розвідник-артилерист, учасник Корсунь-Шевченківської битви, Умансько-Батотанської операції, визволення України, Угорщини, Румунії, згадує: „На початку березня 1944 року підійшли до м. Яси (Румунія) і стояли в обороні до серпня 1944 р. Наш 899 артилерійський полк 337 дивізії визволяв Румунію, Угорщину, Словакію. Закінчив війну у складі 27 армії III-го Українського фронту. В ніч з 8-9 травня після розгрому німецької групування зустрілися з американцями у м. Грац (на

**Однолько
Микола Ілліч**

**Кирилов Євген
Миколайович**

півночі Австрії), тут начальник артилерії 337 дивізії, підполковник. Герой Радянського Союзу Немчинов О. М., оголосив про кінець війни й наказав усі снаряди випустити на німців. Радості солдат не було меж".

Кирилов Євген Миколайович - у віці 16 років добровільно пішов до лав Червоної Армії, учасник визволення Криму, Білорусії, Прибалтики: „Перемогу зустрів на Балтійському морі, на півострові Фріш-Гоф, довжина якого 75 км

Вранці 9 травня почули стрільбу і крики радості. Навіть в кіно неможливо передати повністю ту мить Перемоги: хто танцював, хто, обіймаючись, плакав від радості, хто, не пам'ятаючи себе від щастя, кричав просто неба. Але ще в цей день мені довелося спостерігати за повітряним боєм нашого «яструбка» і німецького мессершміта, який завершився перемогою радянського льотчика», — ділиться спогадами ветеран.

Незабутні враження Перемоги на все життя залишилися в пам'яті подружжя Зоценко.

Зоценко Ганна Родіонівна — прилучанка, колишня зв'язкова партизанського загону з'єднання Є. Соколовського, — „Це найщасливіший день в моєму житті. Я з маленькою дитиною була в будинку, коли по радіо оголосили, що війна скінчилась перемогою радянських військ. Спочатку не могла оговтатися від почутого, а потім, заскочивши в кімнату до батьків, від хвилювання тільки і промовила: «Ви чули? Ви чули? Кінець війни!». На нашій вулиці (а жили ми тоді по вул. Пушкіна) було чути гомін, сусіди виходили з будинків, обнімалися і плакали, сміялися і танцювали не пам'ятаючи себе від радості. Потім повиносили столи, у кого що було з їжі і почали святкувати Перемогу. Але погляди весь час були прикуті в бік залізниці, кожна родина з нетерпінням чекала повернення своїх рідних”.

Зоценко Віталій Іванович - учасник визволення Псковської, Новгородської областей і Прибалтики, розповідає, що 9 травня 1945 року зустрів у м. Іркутську курсантом артучили-іца, куди у

жовтні 1944 р. з різних частин Ш-го Прибалтійського фронту направили 100 чоловік на навчання:

„Всі вулиці міста були заповнені жителями, переповненими щастям і радістю, цілу ніч не стихали пісні, салюти. Народ святкував Перемогу. Ми, курсанти, не могли повірити в те, що все скінчилося. Скінчилися наші поневіряння по інших країнах і прийшов довгоочікуваний мир”.

Ніколи не зітреться з пам'яті День Перемоги і для Степаненка Миколи Микитовича, командира взводу саперного батальйону 2 гвардійської стрілецької дивізії, учасника визволення (Ставропольського і Краснодарського країв, Криму, штурму Сапун гори і визволення Севастополя, штурму Кенігсберга:

„День Перемоги, 9 Травня, ми зустріли в Східній Пруссії, зі сльозами на очах. Раділи, що лишилися живими й сумували за загблими товаришами. У цей день усі війська з усіх видів зброї давали святковий салют. Це був салют Перемоги, салют радості і щастя, що наша армія розбила такого грізного ворога - фашистську Німеччину”.

64 роки тому, виблискуючи на грудях орденами і медалями, прилучани повернулися до рідних осель, принесли в кожен дім радість, спокій, впевненість у завтрашньому дні.

Вже багато років почесний громадянин міста **Сергій Гордійович Шовкун** і очолювана ним рада ветеранів проводить велику роботу по патріотичному вихованню молоді. Ветерани є частими й бажаними гостями в школах, учбових закладах.

День Перемоги - велике, радісне свято, одне з найважливіших свят в історії як нашого народу, так і народів інших країн. Які відчули на собі втілення фашистських планів.

Слава народу-переможцю! Слава прилучанам - учасникам Великої Вітчизняної війни! Слава!

Важко знайти слова, якими можна було б передати всю вдячність за ваш безсмертний подвиг. Ми у вічному боргу перед вами за обірвану війною юність, за силу духу, самопожертву, які ви виявили в боях за рідну землю. Вітаючи всіх, хто пройшов кризь вогонь Великої Вітчизняної з днем Перемоги, бажаю міцного здоров'я, родинного благополуччя, довгих років щасливого та мирного життя.

З святом Перемоги!

Т. Іващенко.

**Зоценко
Ганна
Родіонівна**

**Зоценко
Віталій
Іванович**

**Степаненко
Микола
Микитович**

**Шовкун Сергій
Гордійович**

18 травня - міжнародний день музеїв

В 1978 році 11-а Генеральна конференція Міжнародної ради музеїв (заснована 1946 року) прийняла рішення проводити щороку 18 травня – Міжнародний день музеїв.

Музей – це один з небагатьох фундаторів творення державності України та її становлення на світовій арені, як висококультурної розвинutoї країни. Ми в житті входимо, як в музей з дитячих років пізнаємо багато з того, що з'явилося до нашого народження. Відвідати музей, оглянути його виставки - значить відчувти в собі плін часу, згадати історію свого села чи міста, познайомитися зі своїм родоводом. Адже народ, який не знає своєї історії приречений на вимирання.

Музей – це саме той науково-культурний осередок, який зберігає, вивчає, збирає, популяризує історію того чи іншого краю, постаті, предмета, змушує задуматися „хто ми ?” З давніх-давен музеєм називали місце присвячене музам. На честь муз будувалися величні храми і палаци в яких зберігались цінні колекції.

Уже в III ст. до н.е. існував знаменитий музей - бібліотека в Олександрії, заснована Птоломеем Філадельфом, як відомо цар Соломон мав колекцію цінних речей, крім того Олександр Великий захоплювався колекціонуванням, Цезар мав шість різних

(Продовження на 4 стор.)

колекції, які потім розмістилися в храмі Венери.

В середні віки хранителями рідкісних речей стали монастирі, рідкоцарські замки, оружейні палати, королівські та царські палаци, державні заклади. Середньовічний натопв в той час ганявся за чудодійними речами такими, як ріг єдиного рога, великим попитом користувалася людська шкіра. Персидські судді в середньовіччя сиділи на кріслах, обтягнутих людською шкірою, знятою з своїх попередників, страчених за неправосуддя. На кріслах були надписи: «Згадай на кому ти сидиш». Та свідомість і розум брали верх. Починав зростати інтерес до картин, скульптури, давніх монет, глобусів. Так виникли художні колекції Медичів у Флоренції та Джів у Венеції.

В епоху Ренесансу, звільнюючись від тиску церкви, стала розквітати наука. Відбулося відкриття Америки і встановлення морського шляху в Індію. Тоді музеї почали створюватися багатими купцями, мандрівниками, першими дослідниками далеких країн. Від тоді колекції почали зосереджуватися в будинках знаменитих покровителів мистецтв.

Збирання різних предметів в нашій країні зародилося теж давно, як і в країнах стародавнього Сходу. Ще в часи Київської Русі місцем збирання цінних речей були княжі та боярські палаци. У Софіївському соборі в Києві зберігає до сьогодні парадний одяг перших князів, а також мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого. Протягом багатьох століть в монастирях і церквах були зібрані дуже цінні колекції пам'яток художнього ремесла: чудові зразки золотого та срібного посуду з карбуванням, черню, емаллю та іншими прикрасами, колекції живопису, стародруків, зразки тканин, прикрашених самоцвітами і таке інше.

В XVI - XVII ст. відомими колекціонерами були Іван Грозний, Борис Годунов, Федір Мстиславський та інші. Вони збирали в основному старовину та дорожочинну зброю. Пізніше ці колекції були передані до Оружейної палати. Набувають попиту картини та скульптури видатних майстрів зокрема виникає багато значних приватних колекцій, таких як Строганових, Шереметьєвих, Юсупових, Харитоненків, Ханенків, Терещенків, Тарновських, Галаганів. Тут слід зазначити, що переважна кількість колекціонерів проводила свою діяльність в Україні. Більшість зібраних у той або пізніший час колекцій були покладені в основу створення музеїв. Першим музеєм в Росії була Петровська Кунсткамера в Петербурзі. Вона заснована Петром - I в 1714 році, як природничо-науковий музей. В основу її покладені загальновідомі на той час колекції: зоологічна колекція Себа з Голландії, анатомічна - Рюйша з Франції та інші. А також придбані Петром - I вітчизняні матеріали, зібрані під час експедиції по всій країні, починаючи з 1718 року. Зокрема відомий такий факт, коли у 1719 році П. Скоропадський відправив до царської Кунсткамери у вигляді рідкісного екземпляру двох дітей, що зрослися, і які народилися на території Прилуцького полку. А також теля з двома головами, яке прислали з Ніжинського полку.

До сер ХVIII ст. відноситься заснування одного з найбільших музеїв тодішньої Російської імперії - Ермітаж. Ермітаж виник у 1765 році, як особиста колекція Катерини-II при Зимовому палаці в Петербурзі. Слід відмітити, що тоді в Західній Європі ще не було ні Лувра в Парижі (1793р.), ні Британського музею в Лондоні (1827-1847р.р.), ні Берлінського музею (1824-1848).

У першій половині XIX ст. створюються музеї і в Україні. Перші з них були присвячені показу пам'яток старовини та мистецтва, археологічних пам'яток, стародавньої зброї, монет, живопису та скульптури різних періодів і таке інше. Такі музеї виникли вперше

на півдні України, там, де було знайдено багато археологічних знахідок. Це Миколаївський археологічний музей (1809р.) та Феодосійський музей старожитностей (1811р.). Наприкінці XIX ст. в Україні виникає ряд історичних, природничих, художніх музеїв. З історичних варто назвати і відзначити Київський та Чернігівський. Київський був заснований у 1894-1899р.р. з ініціативи М.Ф. Біляшівського та В.В. Хвойка. Приблизно в той же час виник музей і у Прилуках. Його першим директором був Іван Назарович Капустянский. Крім того відкриваються такі музеї як музей художньої промисловості (Львів), була заснована картинна галерея творів І. Айвазовського самим же художником у Феодосії, а також, починають свою діяльність Полтавський, Херсонський, Катеринославський музеї.

Після революції 1917 року музеї були оголошені власністю народу і націоналізовані.

В 20-30 - ті роки мережа музейних установ в Україні зростає. Були відкриті нові краєзнавчі музеї: Одеський, Конотопський, Черкаський, Вінницький. В період становлення радянської влади заповідниками було оголошено руїни античного міста Ольвії разом з некрополем, Києво-Печерську Лавру, Софіївський собор, Кирилівську церкву у Києві, створено музей-заповідник Т.Шевченка.

Наприкінці 1940 р. на Україні діяло 174 музеї. В роки Великої Вітчизняної війни багато музеїв було пограбовано нацистами. Велику кількість цінних експонатів було вивезено в Німеччину. В післявоєнні роки було відбудовано зруйновані музеї, та частково повернуто вивезені колекції. На кінець 60-тих в Україні працювало вже 132 музеї та 7 заповідників. У 70-ті роки створені музеї народної архітектури та побуту України в Києві, етнографічні комплекси просто неба у Переяславі-Хмельницькому. На кінець 80-тих в Україні працювало 174 державні музеї, серед них 38 історичних, 34 меморіальних, 34 художніх, 56 краєзнавчих та інші.

Нині в Україні під охороною держави перебуває понад 130 тисяч пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури. На їх базі створено і функціонує 61 історико - культурний заповідник, 13 з яких відповідно до указів Президента України мають статус «національного». Окрім цього в Україні є понад 9 тисяч населених пунктів з цінною культурною спадщиною.

Музей - це своєрідне обличчя міста. І ось нарешті після довготривалих перездів Прилуцький краєзнавчий музей має своє відремонтоване приміщення. Це будинок М.І.Кисловського - міського

голови, прилуцького купця, побудований наприкінці XIX ст. у стилі модерн. Будинок як і музей стали справжньою окрасою нашого міста. На даний час в новому приміщенні на першому поверсі розміщується експозиція відділу флори і фауни Прилуччини, на другому поверсі ведеться монтування експозиції відділу історії Приудайського краю, яка знайомитиме відвідувачів з історією нашого краю від найдавніших часів до сьогодення. Наукові працівники і команда оформлювачів намагаються врахувати всі аспекти під час побудови експозиції, щоб це було цікаво і наймолодшому поколінню, і дорослій категорії відвідувачів. Адже музей покликаний вкласти в душу кожного відвідувача любов до рідного краю, вселить в душу кожного непохитну віру в прекрасне, викликати захоплення нашими пращурами, виховати в кожному громадянині почуття гідності за себе і за свою „маленьку" Батьківщину.

P.S. Колектив краєзнавчого музею висловлює щуру вдячність Почесному громадянину нашого міста, меценату - Юрію Вікторовичу Коптеву та ПМБК за надану підтримку.

Тетяна Зоць

Вулиця Вокзальна

- Невелике райо́нне містечко, чи як звикли говорити у нас в Києві, - переферія. Воно зустрине вас вогниками вокзалу, напоїть якимось особливим повітрям, огорне

незвичайно лагідною тишею і поведе стежками юності кудись на околицю - на Кустівці чи Квашенці, збудить давно забуті радощі й печалі, засміється безжурним дитячим сміхом, заплаче невтішними сльозами, - так писала відома українська письменниця, прилучанка Ганна Ігнатенко у повісті „Деся на дні мого серця ...” про Прилуцький вокзал.

Вірогідно, що для того хто вперше завітає до нашого міста, знайомство з ним може початися саме з вокзалу на який подорожного доставить той чи інший потяг. А до центру міста, його історичної зони з стародавніми церквами, архітектурними пам'ятниками, до того місця де височіє пам'ятник Володимирі Мономаху, введе вулиця Вокзальна.

Вулиця Вокзальна починається у центрі міста від вулиці Київської, побіля колишнього будинку Московченка, де нині міститься нафтогазовидобувне управління Чернігівнафтогаз, і прямує в південному напрямку до залізничного вокзалу.

В 1805 році в місті було вирішено прокласти нову вулицю. Це мала бути чи не найкоротша вулиця в Прилуках, всього лише три квартали, так як далі йшли шляхи на Пирятин та Переяслав. І тому не дивно, що перша її назва походила від одного з цих шляхів – Пирятинська.

У 1893 році у місті було збудовано вузькоколіїну залізницю і побудовано вокзал. Спочатку це була дерев'яна споруда, яка лише в 1913 році переросла в двоповерхову муровану будівлю.

Згодом до вулиці додали четвертий квартал і вона отримала нову назву – Вокзальна. Вокзальна одна із перших була вимощена бруківкою. Прилуцька повітова Земська Управа в своєму звіті за 1893 рік зазначала: „...как имеющая большое преимущество по своему подъездному значению, назначена к замощению Пирятинская улица, начиная от мостовой возле дома Московченка, до границы вокзального двора, длиной 613 саж”. Намічені роботи були завершені в 1894 році, а в 1906 році вона знову була перемощена і на ці роботи було витрачено 598,5 карбованців. В кінці вулиці перед залізничним вокзалом виникла площа, яку стали називати – Вокзальна. На площі згодом було насаджено парк.

В 2001 році будівлю залізничного вокзалу було реконструйовано. Старовинна будівля зникла, а на її місці з'явилася сучасна споруда з пластику та бетону.

Деся на початку ХХ століття на території площі було споруджено будинок лазні для залізничників та амбулаторії. Цей будинок зберігся ще й до сьогодні, на ньому встановлено меморіальну дошку на якій зазначено: „У цьому будинку з 1919 до 1924 року працював видатний український композитор Герой Соціалістичної Праці, Академік Лев Миколайович Ревуцький (1889-1977)”.

Левко Миколайович Ревуцький народився в селі Іржавці Ічнянського району. Вчився в Прилуцькій чоловічій гімназії. В 1903 році переїхав до Києва і вступив до 5 класу приватної гімназії Г.Волькера і до музичної школи М. Турковського по класу фортепіано, який вів Микола Лисенко. У 1916 році він закінчує консерваторію та університет. І з 1918 по 1924 працює в Прилуках в амбулаторії та аптеці залізничників. Роки прилуцького життя видатного композитора позначилися тим, що він водночас бере участь у організації музичної школи у місті, створенні симфонічного оркестру, виступає як піаніст – соліст та акомпаніатор у концертах, які проходять у місті та за його межами. В Прилуках ним було написано ряд творів, зокрема музика до поетичного твору Павла Тичини „Хустина”. Перше виконання цього твору хором працівників Прилуцької кооперації принесло велику популярність її автору.

В 1963 році на залізничному вокзалі в Прилуках було знято художній фільм „Бджоли і люди” за мотивами сатиричних оповідань Михайла Зощенка. У головній ролі знімався народний артист Микола Гринько. На Віденському міжнародному фестивалі фільм отримав „Гран-Прі”. У зйомках фільму брали участь прилуцькі залізничники.

В останні десятиліття вулиця Вокзальна майже повністю перебудована. На місці сучасного будинку № 3, на першому поверсі якого сьогодні міститься гастроном „Юність” до Великої Вітчизняної війни знаходилась артіль „Суспільство”, яка спеціалізувалася на виготовленні вишиваних та ткацьких виробів. Продукція артілі була відома далеко за межами міста, майже всі вироби йшли на експорт. В 1936 році артіль

виготовляла національні костюми для Міжнародної виставки в Парижі, а також для всесвітнього фестивалю молоді 1957 року.

В будинку під № 5 з 1994 року міститься магазин „Книги”, а в 1927- 1943 роках, на цьому місці стояв двоповерховий будинок в якому працювала ковбасна фабрика

На тій частині вулиці, де сьогодні знаходиться будівля банку до 1917 року містилася кондитерська та булочна Барського, після 1917 клуб імені Борохова, а поряд готель того ж таки Барського, в якому пізніше було відкрито єврейську школу № 9. Ці імена і назви мало що говорять нам сьогодні, але через них ми можемо подивитися на місто з відстані років.

Будинки, як і люди мають свою історію, свою долю. До певного часу на вулиці Вокзальній, приблизно там де сьогодні знаходиться Центр зайнятості, стояв ошатний, двоповерховий під оцинкованим дахом будинок австрійського підданого Градіяло Алоїса Осиповича.

У мой пам'яті зринають химерні сплетіння звичайних цеглин, геометричних фігур, виточених чиєсь терплячою майстерною рукою, круті східці, що вели на другий поверх, у царину книг. Бо саме тут в 60-х роках ХХ

(Продовження на 6 стор.)

століття розташовувалась районна бібліотека для дітей. Проте, цей будинок давав притулок не одній установі міста протягом років свого існування.

На кварталі між вулицями Костянтинівською та Першотравневою по ліву сторону вулиці ще до недавня знаходилась шкіргалантерейна фабрика „Вербена”. На початку ХХ століття на цьому місці було розташоване 4-класне училище ім. Кислих, у 1920 році в ньому було відкрито школу № 3, згодом залізничну школу № 57.

Біля будинку під № 35 збереглися два дуби, яким більше ніж 300 років. В 1919 році вулиця отримала ще одну назву на честь видатного на той час політичного і

державного діяча Якова Свердлова. І вже аж в 2001 році рішенням Миської ради їй було повернуто історичну назву – Вокзальна.

І насамкінець хочу знову ж таки згадати слова Ганни Ігнатенко для тих хто вийде з потягу на станції Прилуки і попрямує в місто вулицею про яку щойно йшла мова.

..... І все ж не жалкуйте, що приїхали сюди. Щем зустрічі з минулим очистить вашу душу від намулу швидкоплинного життя. Людина

нашої космічної доби мусить часом втікати від гуркоту і скрежету сучасного міста, щоб спокійно озирнутися довкола, заглянути у свою душу, бо інакше та душа збідніє на добро.”

Ольга Лукаш.

М. Ф. ЯКОВЧЕНКО В ЖИТТІ І НА СЦЕНІ

Він жив не ради слави й нагород.

Він грав як жив, і в цьому сила хисту.

Тому і пам'ята його народ – Людину неповторно променисту.

Микола Федорович Яковченко — одна із яскравих постатей українського театру та кіно, неповторний майстер сміху. І справді - складно знайти людину, яка б не згадала його незабутньої посмішки, своєрідної ходи, вишуканого метелика і смішних сандалів чи традиційного беретика.

Микола Федорович народився 3 травня 1900 року в Прилуках. В сім'ї було п'ятеро дітей. Сценічну діяльність розпочав 1918 року в аматорських гуртках рідного міста після закінчення Прилуцької чоловічої гімназії. З 1920 по 1927 рік Микола Яковченко виступав на сценах професійних Свого часу, а саме 1927 року Микола Федорович прийшов до Київського українського драматичного театру ім. Івана Франка. З того часу все життя артиста пов'язане з цим прославленим колективом.

В 1943 році М.Ф. Яковченку присвоєно звання заслуженого артиста, а в 1970 році звання народного артиста України.

Народне захоплення творчістю актора залишалось шаленим бо „народний” - це не звання, „народним” треба народитися.

Пригадуючи характерну посмішку Миколи Федоровича, мимоволі, в нашій уяві, спливають створені ним незабутні образи: Миколи з „Наталки Полтавки”, Пеньонжки з „Мартина Борулі”, хитрючого Довгоносіка із комедії Олександра Корнійчука „В степах України”...

Особливу популярність і славу принесли Яковченку

ролі комедійних персонажів у фільмах: Сірка зі шлягера Старицького „За двома зайцями”, „Ніч перед Різдом”, „Максим Перепелиця”...

Талант Миколи Яковченка був унікальним явищем мистецтва. Небагато є акторів такого гострого і своєрідного обдарування, здатних викликати сміх однією появою на екрані чи на сцені, магія його особистості красномовніша за будь — які слова.

Його колеги виборювали головні ролі, робили все можливе, щоб завоювати глядача, йому ж потрібно було лише з'явитися на сцені і весь зал захопився сміхом і оваціями. „Моя годувальниця - це моя пика” - казав Микола Федорович, і розтягував губи від вуха до вуха у свою славнозвісну посмішку.

Його творчість - це весела душа народу, яка ввібрала в себе найкращі риси нашої нації. Його усмінене обличчя асоціюється зі здатністю українців зберігати почуття

гумору у різних життєвих ситуаціях.

М.Яковченко дуже любив рідне місто над Удаєм. Неодноразово виступав із концертами особисто і в складі трупи театру перед земляками. Любив у колі рідних, друзів, буваючи в Прилуках, розповідати цікаві історії зі свого життя-буття, анекдоти.

Плине час. Уже 35 років як не стало Миколи Федоровича. Помер Великий сміхотворець України 11 вересня 1974 року.

Дух Яковченка живе у створених ним неповторних образах, у театрі та кіно, в Київському музеї воскових фігур, у сквері біля улюбленого театру. Сьогодні він повернувся на прилуцьку землю, на якій зробив свої перші кроки в житті й у мистецтві. А також дух Миколи Федоровича є частим гостем у будинку, котрий носить назву відо-

мого фільму „За двома зайцями” Ігоря Палюченка, який є ініціатором відродження пам'яті про великого майстра сміху. Саме з його легкої подачі в місто повернувся „володар стихії сміху”.

Микола Федорович - актор яскравого комедійного обдарування, широкої душі, в якій була прихована творча таємниця. Сьогодні ця таємниця, заворожена у скульптурі в Прилуках на Театральній площі.

Пам'ять про видатного майстра гумору зберігається в невигаданих історіях, байках, анекдотах. У цій всенародній любові - чи не „найдивовижніша загадка” Яковченка, який завжди шукав шлях до людських сердець і віддавав їм свій талант, ніс світло своєї душі. Де мистецтво, де талант там не має ні старості, ні самотності, ні хвороб і сама смерть - не смерть.

Олена Кузьмішина.

Історія одного рояля

Вперше почув про цей чудовий інструмент ще в 70 роки ХХ ст. Зав'язалася розмова про музичні вподобання, смаки сучасної молоді. Співрозмовник, учитель історії місцевої школи, людина, яка пройшла Велику Вітчизняну війну, добре пам'ятав і довоєнні часи. В 20-ті роки минулого століття в с. Голубівка успішно працював театральний гурток. Самодіяльні артисти з успіхом виступали в сусідніх селах. На одній з вистав за п'єсою Т. Шевченка „Назар Стодоля” вдячні глядачі з Івківців подарували артистам білий рояль.

Парк с.Івківці

Керував гуртком Юрченко Феодосій Іванович. Він працював учителем, потім інспектором народної освіти, очолював місцеве товариство „Просвіти”. Феодосій Іванович був всебічно освідченою людиною, любив мистецтво, літературу, музику. Його часто бачили за роялем у колі своїх друзів та однодумців. В ті роки наші земляки почули Бетховена, Баха, Лисенка, Шопена. Із завмиранням серця слухали класичні твори, які збагачували їх духовний світ. Пізніше наш земляк працював головним редактором всеукраїнського журналу пасічник. Це були роки, коли безпідставно репресовано тисячі й тисячі представників інтелігенції. Після доносу, в якому його звинуватили в причетності до куркульства, в „пристосуванстві” і багатьох інших „гріхах” він безслідно зникає в сталінських таборах, як ворог народу. Перестали звучати класичні твори, але знайшлися люди, які продовжили добру традицію. Самостійно освоїли інструмент і в приміщенні школи під акомпанемент звучали українські пісні того часу. Фортепіанна музика була тим ланцюгом, що поєднував довоєнне село з культурними центрами країни. Нажаль рояль розділив долю двоповерхової школи, яку побудували перед війною. Перед виступом військ, за рішенням місцевих керівників школу спалили. Згорів і рояль. Проїшов не один десяток років, коли мені захотілося дізнатися історію рояля. Хто був першим його власником, в які роки

радував слухачів, давав можливість почути твори музичної культури світу. Пошук вивів на третью представника династії полковника Галагана. Іван Григорович за порадою батька одружується на дочці київського полковника Юхима Дарагана й рідної сестри гетьмана Віри Розумовської. Катерина Дараган була добре вихованою й освідченою дівчиною. На той час у Росії та й на Україні поширювалася практика навчати панянок з великосвітських родин гри на фортепіанно. Це була обов'язкова

умова виховання дівчаток. Не була виключенням і Катя. У 18 років виходить заміж, але шлюб без кохання не приніс родинного щастя. Навіть троє дітей не змогли зберегти. Катерина Юхимівна в Івківцях купує масток у Лисаневичів. Будує будинок та забирає у садибі Галаганів рояль, свою майстерність гри передає донькам. Друга справа, що захопила її, закласти поруч із будинком гарний парк. Сьогодні парк радує місцевих жителів, а міг би гідно суперничати з відомими парками України. Серед насаджень є унікальні кедрі, що ростуть в декількох парках загальнодержавного рівня. Потрібні кошти та бажаня, щоб ботанічну пам'ятку природи зробити привабливою. Після ремонту будинку К.Ю. Галаган, К.П. Ламсдорф - Галаган в ньому можна розмістити краєзнавчий музей. Фонтан, алеї, панський ставок, джерела, які живили річку - зацікавлять численних туристів. Близько трьох років прожила в Івківцях Катерина Галаган, коли помер батько та двоє братів, перебирається в Покорщину під Козельцем. Багаті мастки були добре облаштовані, мабуть тому рояль залишається в будинку. Довгі роки радував прекрасними мелодіями та гарним звучанням.

Така історія музичного інструменту, який залишив по собі пам'ять, добрі враження від творів, що звучали та радували слухачів.

Місцева ліана

Дуже цікаве життя місцевої ліани – хмелю. Тільки зійде сніг і просохне земля, як на поверхні показується ніжне стебло. Але тільки з'являться перші два – три листочки, верхівки молодих пагонів починають розгойдуватися із сторони в сторону. Якщо поблизу не знайдеться ніякої опори, то стебельця з'єднуються між собою, закручуючись в своєрідний зелений канат. Частіше молодому стебельцю вдається знайти опору і тоді він чіпляється за неї своїми багаточисельними гострими

шипками, починає кругом неї повертатися і одночасно тягнеться в гору. Вдень в жарку погоду стеблинка хмелю описує повне коло за дві години і вісім хвилин. Стебло хмелю з точністю годинника постійно здійснює коло за колом по своїй опорі не порушуючи графіка. Близько двох місяців тягнеться хмель вгору обносячи все нові і нові опори. Тільки в червні, коли настає хороша погода зацвітає.

Світ лісу

В оточуючому нас світі природи ліс складає ту головну частину без якої неможливе і саме життя на Землі. Власне ліс і життя – речі нероздільні. Їх існування немислиме ізольовано, одне без другого. Вчені стверджують: якщо в один день на земній кулі зникнуть ліси, то температура на планеті відразу підвищиться на 30-40 градусів. Простіше кажучи настане всесвітня катастрофа.

Головна особливість лісу - це пристосування всіх рослин до спільного співіснування і найбільш повного використання місця, світла і їжі. Ні один промінь сонця не пропадає в лісі даром. Навіть слабке розсіяне проміння вилловлюється широкими листками, які займають вільний проміжок в суцільній масі зелені. В лісі майже немає сильних вітрів, не так відчу-

вається літня спека, завжди вологе повітря. В лісі, на відміну оточуючих місць, свій, лісовий і більш рівномірний клімат.

Яким би не був ліс, великим або малим, хвойним або березовим, де б він не ріс, на півдні або на півночі – скрізь він приносить послугу людям як джерело різноманітних матеріальних благ, здоров'я, радості, натхнення, естетичної насолоди.

Основний продукт лісу – деревина – є універсальною сировиною, без якої не може обійтись

ні одна галузь народного господарства. З неї одержують велику кількість різноманітних виробів і продуктів. Деревину широко використовують як будівельний матеріал. З кожним роком зростає потреба в ній меблевої промисловості.

Значення води в житті людини

- Тіло людини складається не лише із шкіри та м'язів. На 65% воно складається із води. Організм людини з масою тіла 65 кг містить 40 л води: з них майже 25 л знаходиться в клітинах і 15 л в складі внутрішньоклітинної рідини організму.

- Без харчів людина може прожити кілька тижнів, без води – загине вже за кілька днів. Першим симптомом нестачі рідини в організмі є постійне відчуття втоми. При втраті організмом 5% загального об'єму рідини підвищується температура тіла і прискорюється пульс. При втраті 10% відбувається дегідратційне отруєння, 15% - незворотні паталогічні зміни, 20-25% - настає смерть.

- Вода присутня у всіх продуктах – у молоці її 87%, в помідорах - 95%, в м'ясі – 50-70%, у хлібі – 35%.

- Організм регулює кількість води в кожній системі, органі, клітині. Потреба дорослої людини у воді становить 40 мл кг маси тіла на добу, немовляти -120-150 мл

кг.

- Циркуляція рідини в організмі живої істоти так само важлива для існування, як і циркуляція води в природі. Підраховано, що за життя людина випиває близько 25 тонн води.

- На 89% із води складається мозок, на 80% - кров, майже на 70% - м'язи, і навіть у кістках скелета 20% води.

- Особливо багаті на воду тканини молодого організму – в тілі 3-місячного немовляти 95% води, 5-місячного – 86%, дорослої людини 55-65%.

- Багато вчених вважають, що однією з причин старіння організму є зниження здатності колоїдних речовин, особливо білків, зв'язувати великі кількості води.

- За звичайних умов і фізичного навантаження доросла людина виділяє приблизно 2,5 л рідини за добу шляхом потовиділення.

Ольга Степаненко

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Криштофович музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Газета набирається і друкується в Прилуцький міський друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 675 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧІ № 070 від 27. XI. 1992 р
Ціна договірна

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 6 (144)

Червень 2009 року

В цьому місяці:

15 червня - народився Олександр Михайлович Говорун (1939), заслужений працівник промисловості України. Працював у НГВУ „Чернігівнафтогаз».

19 червня - народилася Лілія Василівна Черненко (1954), письменниця, член Спілки письменників України.

27 червня - вийшов перший номер газети „Прилуцький Голос» (1914). Нині виходить під назвою „Прилуччина».

30 червня - вийшов перший номер обласної інформаційної газети „Тиждень» (2004).

30 червня - народився Костянтин Мусійович Щербина (1864-близько1937) - відомий математик, уродженець Прилук.

Травень. 1942 рік. Прилуки.

20 травня 1942 року – трагічна сторінка в історії Прилук. Того дня було розстріляно сотні прилучан тільки за те, що вони були євреями. Гетто, в період окупації, розташовувалось в приміщенні школи № 4 і на прилеглих вулицях. Тепер й будівля школи руйнується. Варто було б її відновити, оскільки це пам'ятник архітектури, а також додати до двох існуючих меморіальних дошок ще й третю в пам'ять про людей, які мучились в гетто й звідти пішли до Плискунівського яру. Це був страшний день.

Жителям міста, шляхом проходження колони приречених, наказали закрити вікна і двері аби вони не бачили людей, які йшли на смерть. Ті хто все ж таки зміг побачити, відразу прочитали в їх очах німе запитання: за що?

Скільки років промайнуло, але з жахом згадуєш, як мирних жителів, серед яких було багато дітей, жінок, людей похилого віку вели до місця страти. І кожен рік дізнаєшся про якісь подробиці того, що тоді відбулось. Ось і нещодавно одна жінка розповіла мені про те, як їх сім'я переховувала жінку-єврей-

ку; про розстріл, що відбувався з 11 до 17 години дня тощо. А ось в книзі «Йосиф – товариш з Прилук» прилучанина Володимир Б. Єнтина, який нині проживає в Ізраїлі розповідається, як його врятувала українська жінка. Три дні він ховався разом з однією молодою дівчиною в напівзруйнованому будинку навпроти базару. На горище вони дістались за допомогою труби, оскільки драбини не було, а потім затягнули й трубу туди, що й врятувала їх від облави. Забігаючи вперед хочу сказати, що дівчину згодом вбили поблизу села Заїзд, коли вона йшла шукати партизан. Сидячи на горищі молоді люди бачили, як два поліцейа, буквально полювали за хлопцем, який перепливав річку Удай, намагались вцілити у нього, і їм це вдалося. Через кілька днів Володимир вирішив дізнатись, що з його матір'ю. Спустившись з горища він пішов до сусідки – тітки Домахи, яка розповівши про затримання матері, вирішила допомогти хлопцеві, давши йому весла і ключ від човна

(Продовження на 2 стор.)

Травень. 1942 рік. Прилуки.

для переправи через Удай. Під час переправи його помітили поліцаї, намагались вбити, але Бог милував, не влучили. Ось так ця добра українська жінка врятувала життя юнака – єврея.

Хтось підрахував, якщо присвятити хвилину мовчання кожному загиблому в Другій світовій війні, то людство буде мовчати п'ятдесят років. Про це забути не можна: якщо ми забудемо війну, то вона знову до нас прийде.

У цей день члени єврейської общини покладають квіти на братських могилах у Плискунівському яру,

поблизу колонії, проводять мітинги-реквієми. Потрібно, щоб трагічна дата 20 травня 1942 року міцно закріпилась в календарі пам'ятних дат нашого міста і відмічалась на гідному рівні. Це не означає, що кожен рік потрібно влаштовувати гомінкі заходи, варто лише щоб більше людей, у тому числі дітей та молоді, приходили туди аби вшанувати пам'ять загиблих: « Вони не просять ні про що. Про що просити? Вони й так безсмертні!».

Л.А.Супоницька.

Обличчя ворога

З приходом до влади в 1933 націонал-соціалістів, Німеччина змінилася. Так само змінила свій вигляд і армія. Умови версальського договору були розірвані. В 1935 р. з'явилися заборонені роди військ-танкові та військово-повітряні сили, разом з чим введено загальний військовий обов'язок. Вищими очільниками армії, перейменованої з Рейх сфера у Вермахт, було вирішено запровадити і нову уніформу. Новий одяг був гарно розробленим, причому спостерігалася лінія на збереження традицій старої німецької імператорської армії. До цього подібні аксесуари були заборонені. Спеціальна форма створювалася для танкових та гірсько-піхотних військ, розроблювалися спеціальні зразки для персоналу, якому доводилося виконувати службу в незвичних метеоумовах. Таких самих змін зазнало і технічне оснащення військ.

В цій статті я в деякій мірі хотів би торкнутись саме технічних аспектів минулої війни. Дана стаття не торкає жодних політичних чи моральних аспектів і не збирається виправдовувати злочини, а просто намагається відкрити обличчя ворога, що прийшов до нас 1941-го.

Звичайно, що малий формат статті не в силах змалювати повну картину, розкрити таку значну тему.

Затяжна війна на Заході, постійне зміцнення англійської економічної блокади привело до реальної загрози економічного колапсу Німеччини. Тому в Берліні бачили єдиний вихід-у завоюванню „життєвого простору“, щоб бути незалежним від імпорту стратегічної сировини та була в змозі протистояти Англії та США. Прискоренню ідеї „Східного походу“ сприяло те, що німецька розвідка мала недостатні дані про радянські збройні сили і віра в сили Вермахту після блискавичної перемоги над Францією.

Розробка операції проти СРСР розпочалася після того, як 21-22 червня німецьке командування отримало необхідні розпорядження.

Згідно створеному плану „Барбаросса“ пропонувалось до 15 травня завершити підготовку, сконцентрувати сили 3 груп армій, які повинні були діяти на Ленінградському, Московському та Київському напрямках. Вважалося, що за 5 місяців Червона Армія буде знищена і німецькі війська вийдуть на лінію Архангельськ – Астрахань. Але... Навіть дивно, як такий план пройшов контроль в Генштабі.

Фото №1

По-перше, навіть, за умов блискавичного завершення, СРСР не було б розгромлено, залишались би значні людські та економічні ресурси для продовження війни.

По-друге, економіка залишків СРСР мала бути знищена авіацією. Не зрозуміло якими силами була б знищена матеріальна база на Уралі. Люфтваффе не мало жодного стратегічного бомбардувальника, а лише фронтову авіацію. В умовах, коли не існувало гарної сітки літовищ, так само проблематично виглядало постачання палива та боеприпасів. І в кінці кінців, Люфтваффе в битві за Англію показало, що не в змозі вирішувати такі завдання.

План „Барбаросса“, на фоні озвучених проблем виглядає авантюрою, скоріше набором побажань, ніж планом війни.

Тим не менш, в 1941, з другої половини лютого розпочалось розгортання сил на кордоні СРСР. До 21

травня 1941 на Схід прибуло 42 піхотні та 1 танкова дивізії. З 22 травня залізниці Німеччини перейшла на графік максимального руху. За останній місяць перед безпосереднім початком війни в 30-кілометрову прикордонну зону було перекинута 20 піхотних, 14 танкових та 13 моторизованих дивізій. На кінець травня були перекинуті всі тилові служби Люфтваффе льотні частини. Графік розгортання вимагав вихід основних ударних частин в прикордонну зону в ніч на 22 червня 1941, щоб вони затримались тут всього на декілька годин. Вночі 21 червня всі заходи по розгортанню військ буди закінчені.

Що ж собою являли збройні сили Німеччини та передусім армія вторгнення на 1941 рік? Вермахт на 15 червня 1941 року мав в розпорядженні 208 дивізій, 3 бригади. Закінчення бойових дій в Європі надало можливість розгорнути найбільш боєздатні війська для війни проти СРСР. Для операції „Барбаросса“ було розгорнуто 3 групи армій, що налічували 8 армій, 101 піхотну, 4 легкі, 4 гірсько-стрілецькі, 10 моторизованих, 19 танкових, 1 кавалерійську дивізії, 5 дивізій військ СС – тобто разом 155 дивізій. Кожна група армій мала також повітряний флот в складі 2-3 авіакорпусів (загалом 3909 бойових літаків). На весь Східний фронт налічувалось 47 тис. гармат та мінометів, 4 215 танків та самохідних машин.

Безпосередньо на Україні мала діяти група армій

Обличчя ворога

„Південь”, тому гадаю, її слід розглянути більш детально. Перед групою армій „Південь” під командуванням генерал-фельдмаршала Г. фон Рунштедта стояло завдання зайняти Україну. 1-а танкова група генерал-полковника Є. фон Клейста (9 дивізій) за підтримки 6-ї армії (14 дивізій) націлювалась на Київ. 17-а армія (13 дивізій) мала завдання діяти в Центральній Україні. 11-а армія (4 німецькі дивізії та 5 румунських дивізій) мала діяти на Півдні України разом з румунською групою армій „Антонечку” (3-я та 4-а армії). В загальному група армій налічувала 26 піхотних, 4 егерські дивізії, 4 моторизовані та 5 танкових дивізій. Групу підтримував 4-й повітряний флот генерал-полковника Лера.

Головною ударною силою була 1-а танкова група Є. фон Клейста. Вона налічувала 9-у, 11-у, 13-у та 14-у танкові дивізії, дивізію СС „Лейбштандарт Адольф Гітлер” та 6-у моторизовану дивізію. Всі танкові дивізії мали по одному танковому полку 2-батальйонного складу – тобто не більше 150 танків, серед яких 24 найбільш важкі на той час німецькі танки Pz IV.

Як я вже говорив, група армій „Південь” діяла спільно з союзниками – румунами. Румуни виділили для війни найкращі свої частини. 3-я армія мала гірсько-стрілецький (1, 2, 4 бригади) та кавалерійський (5-а, 6-а, 8-а корпуси бригади). До 4-ї армії входили підготовані німецькими інструкторами дивізії-5-а, 6-а, 13-а та інші частини (гвардійська дивізія, прикордонна та танкова бригади). Загалом, румунські війська мали гарний бойовий дух та витримку, проте і зрівнятися не могли з Вермахтом підготовкою та рівнем технічного оснащення. Але їх підтримка була необхідна німцям.

Загалом група армій „Південь” налічувала 1144 танки. Сюди можна включити також 60 румунських танків (переважно ліцензійні легкі чеські танки та французькі) та угорські – теж легкі. Головним стрижнем німецьких танкових дивізій були середні танки Pz III, які значно поступались радянським танкам Т-34 та КВ. Кожна дивізія, як говорилося, мала 24 танки Pz IV, озброєні короткоствольною 75-мм гарматою, теж мали шанс проти важких та середніх радянських танків лише на коротких дистанціях або із засідки. Другим за чисельністю танком в німецьких панцерваффе був трофейний чеський танк Pz 38 (t). Він міг боротись з легкими радянськими танками, але мав жодного шансу при зустрічі з Т-34. Співставлення тактико-технічних даних радянських та німецьких танків виявляє, що жодної переваги німецька техніка не мала. Якись параметри були кращими в німців, якись в їх супротивника. Ясно одне, що бойові дії показали-Т-34 та важкий КВ взагалі не мають рівних супротивників, а інші легкі радянські танки приблизно рівні німецьким. Більше того, хід бойових дій показав, що німецька армія взагалі не мав засобів для боротьби з найновішою радянською технікою.

Танкові війська Вермахту мали досвід сучасної маневреної війни, чіткої взаємодії родів військ. Це дозволяло їм отримувати певну перевагу на полі бою. Як згадували самі танкісти, вони не боялись чисельної переваги, але справжньою проблемою була якісна перевага танків супротивника.

Співставлення артилерії теж не говорить на користь

Фото №2

Вермахту. За якісними показниками артилерія німців не поступалась радянській, але повністю програвала за чисельністю. Інша справа, що німецькі артилеристи мали гарний бойовий досвід, знову ж таки відпрацьовану взаємодію з іншими родами військ. Це приносило – доволі часто – перемогу. Звичайно, німці не мали реактивних мінометів (на відміну від Червоної Армії – славнозвісна „катюша”). Важке враження справляє протитанкова артилерія Вермахту.

Німецька авіація – єдиний, певно, рід збройних сил, що мав безперечну перевагу. Як і технічну, так і організаційну. І певний час Люфтваффе не мало проблем.

Таким чином, аналізуючи „армію вторгнення”, можна виявити, що найліпше оснащені дивізії були сконцентровані навколо танкових груп, а між ними використовувались частини менш боєздатні. В цілому, німецька армія на 22 червня мала вигляд доволі неоднорідний. Цей доволі неочікуваний факт пояснюється тим, що Німеччина не мала змоги забезпечити в повній мірі власну армію. Та ще тим, що організації „східного походу” не було приділено необхідної серйозної уваги, що пояснюється впевненістю у швидкому розгромі Червоної Армії.

Отже, явної переваги техніки, її кількісної та якісної переваги Вермахт не мав. Однак підготовка особового складу та використання техніки були набагато вищими, ніж в Червоній Армії. Німецькі війська мали високий бойовий дух, і не варто забувати, що все таки на 1941 рік німецькі збройні сили були найліпшими в світі і дуже серйозним супротивником.

Нажаль, обсяг статті не надає можливості зупинитись детальніше як на описі бойової техніки, так і уніформі німецької армії. Але хотілося б в декількох словах змалювати зовнішній вигляд солдата влітку 1941 року.

Гадаю найліпше про це розкажуть саме фотографії. На фото № 1 ми бачимо стандартну екіпіровку солдатів Вермахту. На фото № 2 ми так само можемо спостерігати стандартне спорядження, лише зі спини. Фото № 3 демонструє спеціальну чорну уніформу танкових військ.

Розгляд теми дозволяє в певній мірі стверджувати, що все планування війни з СРСР було просто авантюристичним. Адже ясно, що миттєвий розгром СРСР неможливий хоча б в силу географічних причин, що затяжна війна поставить Німеччину в важке становище війни на два фронти (що рівнозначно поразці). Та і якщо говорити серйозно, в Німеччині просто не вистачило б сил закінчити війну на Сході перемогою. Як відзначив німецький генерал Г. Блюментріт: „приймаючи це важке рішення, Німеччина програла війну.”

Ю. Кудряшов.

Фото №3

Люди в білих халатах

С.М. Жданович

*Медицина – наше имя
Наша радость, наша боль
Медицина, медицина –
Это больше чем любовь.*

Медицина пройшла довгий і тернистий шлях, майже такий важкий, як шлях самої людини. З самого підніжжя починався крок до вершин. Перший медичний факультет був відкритий у Парижі, в кінці 18 століття. Так як розтини померлих людей були суворо заборонені, то анатомію на факультеті не викладали. Крім того, майбутній лікар давав присягу, що він ніколи, не при яких обставинах, ніяких операцій робити не буде!

Робити операції-значить присвятити себе заняттю низькому і недостойному! На факультеті навчались богослов'ю, зазубрювали медичні трактати і ставали магістрами медицини. Оперували ж цирюльники, тобто парикмахери. Вони стригли вуса і бороди, їм, як кажуть і скальпель в руки. Коли якому-небудь пацієнту потрібна була операція, її робив цирюльник, якого про всяк випадок тримав при собі такий магістр. Вдвох вони приходили до хворого, магістр уважно вислуховував скарги пацієнта, ретельно обшупував кризь одяг (дивитись на голе тіло магістру було заборонено), замислювався, а потім, відійшовши, тикав пальцем в те місце, яке по його розумінню треба було різати. В 13 ст. на операцію зважитись було не легко. Операційна мало чим відрізнялась від камери катувань. Наркозу ще не було, його винайшли тільки в середині 19 ст. Рани, рятуючи від зараження, заливали киплячим маслом замість перев'язки судив використовували припікання. А ще, дивлячись за розташуванням зірок на небі, робили кровопускання, виганяючи «дурну кров», ставили п'явки, банки, видаляли зуби. Звичайно, такі лікарі не могли вилікувати хворих.

В Україні цирюльників з мінімальним теоретичним знанням почали готувати з другої половини 18 ст. У Львові в 1773 р. був відкритий медичний колегіум із трьох річним курсом навчання, який випускав цирюльників, які були попередниками майбутніх фельдшерів. У кінці 18 ст. Київський військовий шпиталь почав приймати хлопчиків віком від 13 до 16 років для підготовки помічників, а згодом фельдшерів. Із 30х років 19 ст. допоміжних медичних працівників офіційно стали називати фельдшерами. Відкриваються перші фельдшерські школи, згодом вищі учбові заклади, де готують майбутніх лікарів.

«Свята дружим – сгораю сам!» – таке гасло медиків. Медицина – це наука, мистецтво і героїзм. Тиф, холера, чума, тропічна лихоманка... Щоб зясувати ступінь зараження цих захворювань, лікарі випивали розчини з холерними ембріонами, надягали сорочки померлого від чуми, давали вкусити себе отруйним комахам, кліщам... Вони випробували на собі дію отруту, спускались в глибини океану і піднімались на вершини гір. Лікар-професія героїчна. Велика Вітчизняна війна стала величезним іспитом і для медиків. Провідні спеціалісти відправлялись на фронт на посади армійських і фронтових хірургів, терапевтів. Тисячі і тисячі дівчат і хлопців, вчорашніх школярів, оволодіваючи медичними премудростями на прискорених курсах йшли воювати медсестра-

ми і санінструкторами. Лікарі сутками не відходили від операційних столів і віддавали свою кров, якщо у цьому була потреба. Ризикуючи своїм життям медсестри вносили з під вогню бійців. Орденами і медалями за врятовані життя нагороджені наші прилучанки – Поух Наталка Петрівна, Вілкова Ірина Вікторівна, Мануйлова Тетяна Данилівна, Линник Анастасія Микитівна. Ворзацька Любов Григорівна, Пустовіт Ольга Никифорівна і ще десятки медсестер і лікарів. Весь свій талант лікаря-хірурга віддавав, лікуючи бійців-чехоармійців, партизан і підпільників в роки окупації Прилук – Жданович Сергій Миколайович "Заслужений лікар України".

Медицина – як наука йде вперед, розвиваючись, знаходячи нові методи лікування різних захворювань. На варті нашого здоров'я і життя стоять вони-люди в білих халатах. В цьому році двоє наших заслужених лікарів Вовк Олександр Васильович – головний лікар дитячої лікарні і Рухало Валерій Григорович – завідувач хірургічним відділенням міської лікарні святкують свої шесті десятиліття.

Понад 30 років життя віддали вони служінню людям. З самого дитинства доглядають нас лікарі і ми покладаємось на них, довіряючи їм своє життя, тому що їх увага, пильність, високі професійні навички вселяють в хворого надію на одужання. Цілими місяцями не лишав своєї уваги хворих дітей Вовк Олександр Васильович, за свою працю нагороджений урядовими нагородами, має звання «Заслужений лікар України», є Почесним громадянином міста Прилуки, а досвідом ділиться з майбутніми лікарями-студентами Прилуцького медичного училища.

З 1980 р. завідувачим хірургічного відділення Прилуцької міської лікарні працює Рухало Валерій Григорович. Талановитий хірург, вперше в області провів регіональне введення ліків при облітеруючих захворюваннях судин нижніх кінцівок, лапароскопічну операцію, ним вперше в області була впроваджена ідея пластики гриж без натягування тканини навколо гризових воріт, використовуючи для цих цілей поліпропіленову сітку. Автор 15 наукових праць з

хірургії. За свій вклад у розвиток медицини нагороджений орденом "За трудові заслуги" 4 ступення, а у 2002 р. йому було присвоєне звання "Заслужений лікар України".

Вони-лікарі. Вони відповідальні, мудрі і талановиті, вони завжди прийдуть на допомогу, тому, що це їх обов'язок, їх призначення. Люди завжди мріяли жити довго і щасливо. Давайте ж не вкорочувати собі життя поганими звичками, руйнувати природу і світ.

Давайте жити довго і щасливо, а люди в білих халатах нам допоможуть.

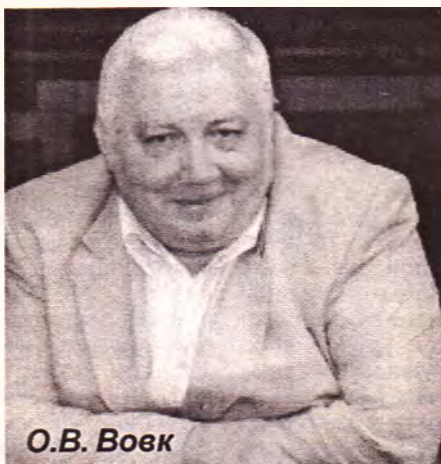
Багатство добываемое с кровью

И золото, сверкнувшее во мгле...

И всё-таки надёжное здоровье-

Единственное благо на земле.

Т.О.Іващенко.

О.В. Вовк

В.Г. Рухало

Червень 2009 року

СКАРБНИЦЯ

Малим річкам – нове життя.

Удай тихоплинний.

З метою розв'язання поставлених завдань перед членами гуртка «Юний географ» виникла необхідність з'ясувати, чому вода - основний компонент життя, які причини дефіциту прісної води, які існують методи очищення стічних вод; що таке малі річки та яка їх роль, значення для природи і життя людей; які заходи для охорони, збереження та відтворення малих річок слід застосовувати в нашій місцевості. По-стала нагальна потреба самостійно взятися до роботи по очищенню річки Удай.

Для цього гуртківці опрацювали необхідну літературу зі шкільної та міських бібліотек, відшукали архівні матеріали і дізналися, що уже у XVIII ст. була створена детальна карта м. Прилуки з р. Удай та її притокою р. Муховець, яка зникла на поч. XX ст., а також креслення р. Удай в межах району 1925р. Ми детально вивчили значення водойм, як кліматоутворюючого чинника, транспортного сполучення, господарського використання. Були встановлені причини дефіциту води, серед яких найголовнішою - є забруднення, що призводить до зменшення водоносності річок. Це стосується і нашої річки Удай. Місцева річка найбільш страждає від побутових стоків - 98,5%. Як відомо, такі стоки містять залишки органічних речовин - харчових відходів та ін., для розкладу яких необхідна велика кількість кисню. Решту забруднюючих стічних вод скидають промислові підприємства, зокрема, харчова, хімічна та нафтохімічна промисловість міста.

Головний забруднювач річки Удай - це самі люди з їх повсякденним життям та господарською діяльністю. Саме тому концентрація органічних речовин у водоймі Удаю в декілька разів більша за норми, внаслідок цього біологічне споживання кисню живими організмами перевищує ГДК у 2,5-3 рази, що сприяє швидкому поширенню одноклітинних синьо-зелених водоростей, і щорічному «цвітінню» вод Удаю.

Гуртківці порівняли картосхеми р. Удай в ме-

жах течії за XVIII-XIX ст. та 2007-08 рр. і відмітили, що в минулому річка була повноводною, великою, навіть судноплавною. В наш час Удай занадто змілів, збіднів, його притоки висохли, а цього літа широкий і глибокий Удай в с. Товкачівка до селища Ладан настільки пересох, що його можна було перейти в брід.

Зацікавлені гуртківці, виконуючи роботу протягом декількох років, розробили екологічний проект «Малим річкам - нове життя. Удай тихоплинний», де зазначили актуальність окресленої проблеми, шляхи її розв'язання, рекомендації та висновки. Для цього провели ґрунтовну теоретичну та практичну роботу. Відвідали регіональну екологію безпеку міста, дізналися про забруднення р. Удай в XX ст. і в наш час та зміни, які відбулися. Запросили Бойченка Андрія Григоровича - інспектора екологічної інспекції для більш глибокого аналізу ситуації та роз'яснення її широкому колу слухачів. Для цього були проведені загальношкільні лінійки, батьківські лекторії на тему: «Екологічна ситуація на водоймах Прилуччини. Стан

підземних вод у в/м 12 та прилеглих районах міста». А.Г. Бойченко ознайомив батьків та учнів із рівнем забруднення прісних водойм у місті, окремо взятих мікрорайонів. Інспектор надав рекомендації, як очищати питну воду і обов'язково не використовувати фосфати (миючі засоби та пральні порошки), що спричиняють цвітіння річкових вод. Після цього гуртківці зустрілися з головою комітету самоорганізації в/м 12 Дановською Н.В. для проведення просвітницької роботи серед жителів мікрорайону, адже ця інформація корисна для всіх категорій населення, не лише батьків та учнів. Члени гуртка провели анкетування дорослого населення містечка, обробили дані, а потім ознайомили з результатами опитування і поширили листівки щодо охорони вод серед жителів в/м 12.

(Продовження на 6 стор.)

Екологічна ситуація на р. Удай несприятлива, бо річка міліє, пересихає, заростає різакон, очеретом, люди перетворюють її береги на сміттєзвалища. Ми схвильовані таким станом водойми і турбуємось за її очищення. Саме тому, гуртківці, активно долучились до прибирання прибережної смуги річки від сміття і бруду, зламаних дерев, неодноразово проводили очищення джерел, які живлять річки. Такі екологічні рейди учнів не лише нашої школи, а й інших шкіл міста допомагають виправити ситуацію, хоча б на певний час. Доросле населення міста екологічно несвідоме, невиховане, знову і знову створює купи сміття вздовж річки. Як наслідок, екологічні акції ми проводимо періодично. З цього висновок, головне - почати виховання або ж перевиховання місцевого населення.

Членів гуртка «Юний географ» настільки привабив Удай, що ми розробляючи маршрут на кращу пішохідну екскурсію по м. Прилуки та Прилуччині за темою «Стежками рідного міста», річку Удай включили до переліку природних об'єктів, які слід вивчати. Адже краса Удаю, особливо після екологічних рейдів, неабияка. Це і плакучі верби, лози, очерет, сальвінія плаваюча, латаття біле, лікарські трави на берегах, жаб'яче кумкання надвечір та плескіт риби у воді. Красива річка в будь-яку пору року.

Гуртківці, аналізуючи ситуацію водної системи Прилуччини, описали гідрологічні заказники

місцевого значення. Річка Удай входить до заказника «Приміський», що знаходиться під охороною, оскільки вона є регулятором гідрологічного режиму та рівня ґрунтових вод навколишніх територій Прилуччини.

Крім того, що ми вчимося аналізувати, систематизувати, працювати заради благородної справи, також здобуваємо і практичні вміння. Зокрема, Бербушенко Таня стала фотографом-початківцем, їй подобаються в кадрі залишені об'єкти природи.

Провівши дослідження за обраною темою, ми розробили пам'ятку з екобезпеки во водойми і поширили її серед учнів школи та дорослого населення містечка.

Отже, ми з'ясували, що найголовніше на світі - це вода. Немає іншої речовини, котра б знайшла таке різгобічне і широке застосування. Вона для людей цінніше багатства, ніж залізо, вугілля, нафта, тому що її не можна замінити нічим іншим. Пам'ятайте і бережіть річку від засмічення, залучайте молодь до очищення джерел, прибережних смуг, охорони малих річок. Адже наше майбутнє - у наших руках! Будьте екологічно вихованими, бережіть природу! А ми, члени гуртка «Юний географ» продовжимо таку благородну справу і надалі. Будьте здорові, як вода!

Члени гуртка «Юний географ»

ЗОШ I-III ст. №12

Керівник: Мусієнко Н.А.

Тварини – будівельники

Живі істоти, залежно від того, в якому середовищі вони живуть, будують свої житла у вигляді нір в землі чи в дереві або плетуть гнізда з легких матеріалів. Найвміліші природні архітектори споруджують будиночки з глини або подібних матеріалів. Німецький архітектор А.Гуссей порівнює будівлі тварин з погребями, вігвамами і будинками.

На берегах річок часто можна побачити підгризені біля основи й повалені на землю дерева різної товщини. Тут же – химерні «споруди» з гілок схожі на купи хмизу. Це результат діяльності одного з найцікавіших гризунів - річково-го бобра. Живуть бобри здебільшого в довгих норах на високих берегах річок. У тих місцях, де береги водойм заболочені і бобри не мають можливості робити безпечні нори, вони будують у купинах, вер-

бових корчах або густих сплетіннях хатки. Для цього вони зносять багато хмизу і товстих гілок, міцно переплітають їх і скріплюють мулом. Така хатка має вигляд копиці, іноді заввишки до 2 м і близько 3,5 м у діаметрі. Півтораметровий струмок бобри перегороджують плотиною за одну ніч. Нори, що їх риють кріт або капустянка, - суцільні тунелі з розгалуженнями, переходами, з «кімнатами», - в яких можна зберігати запаси й рости потомство.

Особливим мистецтвом архітекторів виділяються серед комах терміти й мурашки. В Америці, у горах було знайдене невелике мурашине місто. У ньому можна було налічити 1500 – 1600 гнізд, кожне заввишки 1-1,5 м. Уся місцевість була порита підземними ходами. Це майже 40 поверхові будівлі, до того ж 20 поверхів були розмі-

цені під землею і 20 – над землею.

Красиві й правильні бджолині стільники, привертає увагу чітка геометрична будова і доцільність конструкцій. Виліплюючи свої комірки, бджоли розв'язують досить складну математичну задачу: знайти форму посудини найбільшої місткості при найменших витратах будівельного матеріалу. Математики та інженери довели, що вона має бути тільки шестигранною. І бджоли, у повній відповідальності з цими розрахунками, будують шестигранні комірки. В них вирощується потомство й зберігаються запаси їжі.

Павук – хрестовик будує нору з трьох відділів. Вона закривається дверцятами підвішеними на шарнірах. Якщо непрошений гість намагається проникнути в його гніздо, він тримає дверцята зсередини.

Мурашки – древоточці склеюють гнізда точно кулеподібної форми з листків. «Будівельники» виконують різноманітні функції. Є чіткий графік робіт і розподіл обов'язків. Одні мурашки з'єднують краї листків, тоді як інші, виділяючи рідину, що швидко застигає, склеюють їх. Спочатку склеюють тільки краї листка, потім – середню частину, це прискорює роботу. Птахи теж умілі майстри. Вони будують найрізноманітніші гнізда на деревах, під дахами, у довгих норах біля укусів річок і ярів.

Будучи уважним і спостережливим до оточуючих нас тварин людина зможе перейняти від них багато чого корисного.

О.П. Степаненко.

Дерева – кулінари

В різних країнах світу є чудові дерева, які годують і напувають людей своїми плодами і соками. Ковбасне дерево – кигелія росте в Гані (Африка). Його плоди по формі і смаку нагадують ковбасу. В Південній Америці з молочного дерева добувають напій схожий на молоко. Для цього на стовбурах дерев роблять надрізи по яких стікає молочний напій.

Народи Південно – Східної Азії випікають булки з мякишу плодів хлібного дерева. Мякиш нагадує тісто. Плоди досягають майже метрової довжини, важать до 20 кг. Плодоносять хлібні дерева – 70 років.

Є на землі і динні дерева. У них двохкілограмові плоди, по формі і внутрішній будові нагадують дині. Висота динного дерева досягає 10 метрів, діаметр стовбура до 30 см. В 16 ст. воно було завезене із Панами на Схід. Зараз розводиться в Центральній Америці, Африці, Індії, Шрі Ланці, на островах Малайського архіпелагу. В плодах міститься цукор, крохмал, вітаміни.

Жителі тропічних і субтропічних лісів використовують в їжу молоді пагони бамбука як овочі.

У нашій місцевості також є дерева, які дарують нам свої дари. Багато чудових пісень, а ще більше народних переказів складено про лікувально – оздоровчу силу березового соку. Він містить у своїх цілющих закромах силу – силенну сировини для сучасної медицини: фруктозу, сахарозу, білок, яблучну кислоту, понад двадцять різних мікроелементів, дубильні речовини. Народна медицина пропонує пити березовий сік при захворюваннях суглобів, екземах, подагрі, каменях у нирках та сечовому міхурі.

Смачний і солодкий кленовий сік. Кленовий сік п'ють при болях у попереку. У народній медицині сік вживають при цинзі і хворобах сечових органів.

Корисний напій можна приготувати з плодів дуба. Такий напій є лікувальним засобом при шлунково – кишкових захворюваннях. Жолуді містять крохмаль, дубильні речовини, жири, цукор, білки, ефірну олію.

Поширена в нашій місцевості калина дарує нам свої соковиті плоди. Калина з цукром не тільки смачний наїдок, але й лікує чимало хвороб, добре заспокоює нервову систему. Калина надійний засіб при гіпертонічних захворюваннях, атеросклерозах, спазмах у судинах.

Варені з медом плоди калини допомагають позбутися охриплості, задишки.

Дуже смакують плоди горіха волоського. Мічурін називав горіх фабрикою калорій, деревом – комбінатом, хлібом майбутнього. Ядро горіха втричі калорійніше за хліб, в чотири рази за м'ясо, в сім за картоплю, в 12 – за яблуко, в 10 – 15 разів за молоко.

Цілющий ефект дають ягоди горобини. В медичній практиці плоди призначають при висипах та малокрів'ї. Вони містять глюкозу, фруктозу, яблучну, винну та лимонну кислоти, трохи дубильних речовин, ефірну олію плюс численні вітаміни.

Кожна деревна порода – унікальне творіння природи. Має свій лікувальний потенціал. Тож важливо знати секрети «зеленої аптеки» і рецепти застосування на практиці цілющих рослин. І в першу чергу – склад наших лісів.

О.П. Степаненко.

Червень

Червень – місяць розкішного сонця. Ясних днів у ньому так багато, що в народі кажуть: "В травні все квітує, а в червні визріває". В перші дні з'являються полуниці та черешні, дозріває смородина та малина. На городній грядці в цей час розцвітає червоний мак. То, може, й назва місяця походить від чарівного цвітіння маку, визрілих вишень та суниць?

Другого червня, в суботу, напередодні Святої Трійці, до схід сонця дівчата і молодіці на левадах рвуть материнку, любисток, полин, лепеху і чебрець, а парубки і жонаті чоловіки ввечері вирізають зелене гілля липи, клена, ясена або осики. Потім запашним гіллям уквітчують хату, а зелене гілля ставлять на воротах, біля осель або в загороді для худоби. А на Чернігівщині та інших областях України долівку і стежки до хати вселяють лепехою.

На п'ятдесятій день після Великодня відзначають Трійцю. Цього дня православні люди сповідують свою єдність християнина з Богом Нового Заповіту – єдиним у трьох обличчях – Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий. (Неділя, понеділок, вівторок).

Під час зелених свят цвіте жито, і за народними віруваннями прокидаються мерці (можливо, й тому цього дня поминають померлих), виходять з води русалки і лякають дівчат, які несуть свбї вінки до річки.

Червневі ночі цієї пори особливо чарівні – світлі, прозорі і короткі. Скрізь, над поля-

ми, берегами рік і левадами стоїть духмянний запах різнотрав'я і свіжого сіна. Саме зараз, коли спала так звана "погана" роса, працівники Аптеки народних ліків продовжують збирати лікарські рослини. І тільки після солов'я, гімн розквітлої природи, замовкає на початку червня до наступної весни. Рідко чути голос інших пташок, бо їм ніколи співати – треба доглядати нове покоління, яке щойно з'явилося на добрий, сонячний світ. Ось і прийшло красне літечко!..

У червні, коли зоря із зорею сходиться, сягає свого апогею розпочатий наприкінці травня сезон тиші. Цієї пори у гніздах та лігвах масово стає на крило, спинається на лапи нове розпліддя. Зовсім не випадково саме у червні в Міжнародний день охорони навколишнього середовища нас застерігають: тихше! Природа надто тендітна, у ній треба почувати себе як у храмі: з чистими помислами, чесними діяннями.

Наприкінці місяця – 28 червня – ми святкуємо День Конституції України. Ця дата особливо дорога і радісна для тих, хто завжди мріяв про воскресіння нашої незалежної і демократичної держави, хто сьогодні і словом і ділом вболіває за Україну, за здоров'я української нації. Саме такими є кращі представники товариства "Чернігівське земляцтво", які об'єдналися, щоб творити добро на благо рідного краю і всієї України.

*Петро Медвідь,
Заслужений журналіст України*

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Краснооочний музей. Редакція газети
"СКАРБИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 764 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XII. 1992 р.
Ціна договірна.

Видає Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 7 (145)

Липень 2009 року

В цьому місяці:

1 липня - одержана перша промислова нафта в Прилуцькому нафтогазопромисловому районі (1959).

15 липня – народився Григорій Павлович Галаган (1819-1889), громадський діяч, Почесний громадянин Прилук.

24 липня – народився Олег Любомирович Ясон (1949), заслужений працівник промисловості України, кавалер знаку «Честь і Слава», заступник генерального директора тютюнової компанії «В.А.Т. – Прилуки».

З Днем народження!!!

Коптєв Ю.В.

19 липня – святкує День народження Почесний громадянин міста Юрій Вікторович Коптєв. Колектив краєзнавчого музею вітає Юрія Вікторовича з святом та висловлює щирю вдячність за спонсорську підтримку у відбудові музею.

*В світ прекрасний приходить людина
Будувати життя на землі.
Але в'ється від предків стежина,
Щоб вона не блукала в імлі.*

Хай же світлим та широким буде шлях по якому йде Юрій Вікторович, щирих друзів, однодумців, міцного здоров'я на довгі роки життя, злагоди в сімейному колі.

Колектив краєзнавчого музею.

Липень 2009 року

СКАРБИЦЯ

До 190- РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г.П.ГАЛАГАНА.

«Найголовніше - жити для повернення» - стверджував французький письменник та пілот - Антуан де Сент-Екзюпері у приватному листі, згадуючи домівку свого дитинства.

Поверненням до рідного коріння для Ламсдорф-Галаганів, що мешкають на півдні Франції, став липневий приїзд до Прилук.

Рятуючись від пожеж та смертей Жовтневої революції 1917 року, Галагани виїхали за кордон, і тепер їхні нащадки живуть у Німеччині, Франції, Америці, Іспанії. Та вабить до себе рідна земля, тому вже вдруге відвідує наше місто Михайло Григорович, а цього разу до нього приєдналися й племінник Георгій зі своєю донькою Лео та племінниця Рита.

Нагадаємо, що подвійне прізвище родини сягає витоків 19 століття. Після раптової смерті Павлуся (1852-1869), єдиної дитини Григорія Павловича (1819-1888), спадкоємців по чоловічій лінії Галаганів більше не було. З часом успадковувати родинні традиції і святині випадає останній кровиночці - Катерині Павлівні, племінниці Григорія Павловича. В історії зустрічаються приклади, коли обривається нитка славетного роду за браком нащадка по чоловічій лінії, і тоді берегинями стають жінки. Саме так вчинила графиня Катерина Павлівна Ламсдорф, звернувшись у 1894 році до російського царя. Вадим Модзалевський у «Малоросійском Родословнике» так розповідає про цю подію: «Дочь Павла Еврафовича Комаровского и Марии Павловны Галаган - графиня Екатерина Павловна Комаровская - замужем за генерал-лейтенантом графом Константином Николаевичем Ламсдорфом, которому 1 сент. 1894 г. Высочайше разрешено именоваться графом Ламсдорф-Галаганом с тем, чтобы фамилия в таком виде переходила лишь к старшему в роде».

Розуміючи, наскільки важливе спілкування з нащадками славетного роду прилуцьких полковників, 4 липня місцевий краєзнавчий музей організував у своїх стінах зустріч інтелігенції з шанованими гостями.

Ведуча вечора, науковий співробітник і голова краєзнавчого товариства ім. В.І. Маслова Ірина Біленко, наголосила на ролі, яку відіграли Прилуки в історії роду Галаганів.

Прилуцькими полковниками була ціла військова

династія: Гнат Іванович Галаган (?-1748), його син Григорій Гнатович (1716-1777) та онук Іван Григорович. Останній обіймав цю посаду з 1763 по 1767 рік.

Ставлення до Галаганів протягом ста останніх років кардинально змінювалося. У минулому столітті їх вважали запеклими феодалами, а століття нинішнє не може виправдати зв'язку Галаганів з вищими імператорськими колами і їхньої участі у державному житті Росії при нехтуванні інтересами України.

Різні представники родини понад триста років творили власну долю і долю країни, та всі «провини» й негаразди з погляду 21 століття спокутує діяльність Григорія Павловича Галагана - члена Державної Ради, Почесного громадянина нашого міста, повітового прилуцького предводителя дворянства, мецената, одного з керівників ліберального руху на лівобережній Україні, до якого Тарас Шевченко звертався словами «Друже мій єдиний...». Григорій Павлович підний нашої доброї пам'яті: будучи головою Прилуцького з'їзду

Зустріч у краєзнавчому музеї

мирових суддів, не відмовляв у допомозі бідним людям, звільнив від кріпацтва кобзаря Остапа Вересая, постійно допомагав йому фінансово, влаштував концерти Вересая не тільки у колі найіменитіших українських родин, а й у царському палаці. Біограф Анатолій Матвєєв говорив, що у той період Прилуччина перетворилася на своєрідний «осередок культурно-демократичного спрямування, у чому неабияку роль відіграла особиста бібліотека Галагана, що налічувала кілька тисяч томів. Були тут хор та оркестр, вертепний театр». А чого варте створення взірцевого освітянського закладу - Колегії імені Павла Галагана, на яку подружжя Галаганів витратило 1 мільйон 200 тисяч карбованців! Утримання одного учня коштувало близько 840 карбованців у цінах 19 століття - є над чим замислитися нашому сучасному уряду, який так «піклується» про шкільну навчальну ланку та освітян! Життя Григорія Павловича - це ланцюг добрих справ. Не випадково в експозиції Прилуцького краєзнавчого музею, поміщицьке життя Прилуччини представлено постаттю.

Прикро, що радянське літературознавство, звернувшись до історії роду Галаганів і спираючись на повість Тараса Шевченка «Музикант», записало Григорія Павловича у жорстокі кріпосники. Ця

брехня тягнеться з 1978 року - дати видання «Шевченківського словника». Скільки ж учителів та учнів українських шкіл тридцять років не знали, що Тарас Григорович писав про власника Дігтярівського палацу - Петра Галагана, котрий теж мав кріпацький оркестр, талановитий музикант якого Артем і став прообразом героя твору Кобзаря!

Та нас усе ж таки неабияк цікавлять зв'язки галаганівської родини з нашим рідним містом. У Прилуках полковник Гнат Іванович побудував собі гарну садибу, обравши мальовниче місце на високому березі Удаю біля Кустівської брами. Пізніше на обійсті виросла невелика двоповерхова кам'яниця - полкова скарбниця, арсенал Галагана. Причому перший, підземний, поверх з'єднувався з потаємними ходами, що вели за межі Прилуцької фортеці й служили для військових маневрів під час облоги міста ворогом. Коштом Гната Галагана в Прилуках побудовані також Спасо-Преображенський собор, Миколаївська церква з дзвіницею (раніше була в'їзною брамою), а ще місту зроблено особливий подарунок - великий церковний дзвін.

Григорій Гнатович продовжив меценатську діяльність батька і в 1752 році дав кошти на побудову дерев'яної Кустівської церкви на честь святих Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Злауста.

Архітектурні споруди стали найбільш довговічним успадкуванням родоводу наших гостей, що директор краєзнавчого музею Тетяна Зоць зазначила у своєму виступі. Справді, Прилуки - священна земля для галаганівського роду: під Спасо-Преображенським собором знаходилася усипальниця, де були поховані Гнат Галаган, його дружина та невістка.

Однак найбільш докладно про родове дерево Галаганів розповіла Ірина Ральченко, директор Чернігівського обласного художнього музею, що вже вісім років працює над галаганівською колекцією художніх скарбів, які раніше розміщувалися у Сокиринській садибі. Безцінні експонати в 1927-1928 роках були дбайливо описані й перевезені професором Василем Масловим до Прилуцького краєзнавчого музею для зберігання. Духовні скарби Сокиринців вивели наш музей на рівень європейських зібрань творів мистецтва, а потім були вивезені до Чернігова. Ірина Григорівна відмітила, що предмети колекції експонують-

ся не тільки у Чернігові, а й у вигляді пересувної експозиції відвідують багато інших міст. Сподіваюся, читачі збагнули, що колекція не має постійного місця для огляду екскурсантами, а художній музей у Чернігові не працює. Зі слів його директора можна було зрозуміти, що, мабуть, доволі скоро прилучаючи побачать те, що мали у власному музеї і втратили: чекаймо на виставку, яку привезуть і до нас.

Думаю, жителі міста знають про мрію мецената Юрія Коптева - побудувати у Прилуках власний художній музей. З цього приводу я нагадала пані Ральченко її ж слова: «Розумні люди завжди порозуміються...» Можливо, те з галаганівської колекції, що

тільки зберігається у Чернігові, може функціонувати у Прилуцькому музеї? Та ще й з повним на те правом!..

Про цікаві епізоди з військової історії Російської імперії 18 століття та участь у баталіях на Дністрі, Бузі, Азові й Пруському поході Григорія Гнатовича Галагана, а також його присутність на коронації Єлизавети Ґрунтовно розповів Євген Тимофєєв, чим викликав глибокий інтерес нащадків славетного роду.

Вечір проходив у формі невимушеного спілкування з Михайлом Григоровичем, котрий, як і його старший

брат, вільно володіє російською мовою і прагне, щоб молоде покоління Галаганів знало рідну культуру й було гідним свого прізвища. Кілька днів родина Ламсдорф-Галаганів провела в Сокиринцях. За словами Михайла Григоровича, коли він уперше ступив на землю, що його предки обрали місцем родового маєтку, серце тьохнуло і затремтіло: озвався голос крові. До речі, нащадки не планують повертати собі родинну власність і не наполягають на якихось привілеях. Переживаючи буремні роки й поневіряння на чужині, Ламсдорф-Галагани втратили майже все, що колись їхнім предкам вдалося вивезти за кордон. Зберегли єдину справжню цінність: родинні портрети, оригінальні фотографії, листи, мемуари, документи. Зберегли навіть ті паспорти, за якими на початку 20-го століття отримали дозвіл на виїзд за межі Росії. І хоча зараз статки родини Ламсдорф-Галаганів не дозволяють їй займатися меценатством, як це робили предки, вона передає Чернігівщині найдорожче - спогади, документи. І відкритість Михайла Григоровича у спілкуванні - запорука того, що ланцюг часу не перервався.

**З посиланням на газету «Град»
Олена Ключко - член краєзнавчого
товариства ім. В.І.Маслова**

Галаганівський куточок

„Золото соломки„

(до 95 – ти річчя з дня народження Гузія В. А.)

*А речі – стань лише й дивися
Хто тих людей учив краси?
То наших предків, предкі давні
Та сама кров, той самий рід
Культурою своєю славний
Тепер на весь широкий світ
(Р. Завадович)*

Українське народне мистецтво займає особливе місце в історії. Земля годувала людину, земля ж давала і все необхідне для того, щоб влаштувати побут і приготувати їжу. Одним з найдавніших видів народного ремесла є плетіння. Виготовлення побутових, господарських і художніх виробів з гнучкої сировини плетінням було досить поширене в Україні. Усередині 20 століття широко використовували легкі і зручні плетені рокоз'яні кошики, меблі, рибальські знаряддя.

В.А. Гузій

Інша річ соломка. Потреба в речах, зплетених з цього доступного матеріалу, обумовила те, що з покоління в покоління передавалися і вдосконалювалися ремісничі і художні традиції народного соломкоплетіння.

Заздалегідь перед дозріванням жита, вівсу чи пшениці визначалось, для якої цілі їх стеблини будуть використані. З низького, переплетеного бур'яном жита, солома йшла на годівлю худоби та інші потреби, з рівними ж стеблинами, високе без бур'яну після дозрівання, ужинали серпом, обмолочували ціпом і в'язали в снопи. З такої соломи плели кошики, брилі, бочки для збіжжя, солом'яними снопами вкривали дахи хат. Візьміть солом'яник - це неабиякий витвір мистецтва, переплетена мотузкою солома, створює надійний горщик для збереження зерна в господарстві, або солом'яна лялька - незмінна іграшка дітей бідних селян. А яких чудернацьких оберегів – „павуків“, солом'яних «дідухів», створювала уява майстрів з соломкоплетіння. Деякі май-

стри досягли певних висот в роботі з соломкою. Народні майстри завжди намагались зберегти на довгі роки підмічену ними красу. І золотий колір, і переливчати блескит соломи не могли залишитись без їх уваги. Немов помахом чарівної палички звичайні стеблинки жита, вівса та пшениці, перетворювались в руках майстра на прекрасні сувеніри, картини та пано з казкових квітів та

птахів. Неабияких висот у мистецтві інкрустації соломкою досяг і наш земляк, заслужений майстер народної творчості України, Василь Андрійович Гузій. Ще по закінченню школи, Василь вирішив опанувати професію тесляра, мріяв навчитися розуміти світ деревини. Потяг до мистецтва, хист до малювання привели юнака на вечірній художній факультет, де він навчався, працюючи в „Укрдонбасжитлобуді“. З 1934 р. Василь Андрійович знов в Прилуках, працює художником в міському театрі, кінотеатрі, мажорковій фабриці. В 1943 р. після звільнення Прилук від ворогів, під час Великої Вітчизняної війни, був призваний на фронт. Служив розвідником, звільняв міста України та Польщі, закінчив війну на берегах Балтійського моря. Має бойові нагороди: два орден Червоної зірки і Великої Вітчизняної війни 1 ступеня. Після війни продовжує працювати головним художником у міському театрі, багато подорожує по Україні, привозячи звідти безліч замальовок.

В 1951 р. ним був створений Прилуцький художній цех від Чернігівських художніх майстерень. В цей час до захоплення малювання додається ще й інкрустація соломкою. Надзвичайні природні властивості соломки, а ще натхнення і майстерність митця, створили неперевершені шедеври на твори Т. Шевченка, українських народних пісень, історичних подій, діячів культури і мистецтва. Працювати з соломкою не легко, це кропітка і виснажлива праця, яка потребує уваги, добре розвинутого почуття прекрасного.

Василь Андрійович був світлою, гостинною, веселою з дотепним гумором людиною, надзвичайно працелюбним і закоханим у свою справу, завжди знаходився у творчому пошуку. Кожна робота майстра несе часточку його душі, а соломка віддає тобі ще й теплоту сонця і стеблинок хліба, виблискує своїм золотим різнобарв'ям.

В 1974 р., вийшовши на заслужений відпочинок, Гузій В.А. майже весь вільний час займається інкрустацією соломкою. В цей період у нього з'являється особливо багато робіт, він працює над створенням іконостасу до Трьохсвятительської церкви га Кустівцях, робить підбірку ікон в Іванівську церкву та інші церкви району.

88 літ відвела доля нашому видатному земляку. На її рушничку червоним і чорним переплелись радість і життєві негаразди, але це життя митця мало крила для польоту фантазії, надземності, надпросторовості. Це особливе бачення світу, яке через засоби мистецтва, веде глядача до добра, вищої краси і кохання. Чарівний світ соломки в його творах не залишає нікого байдужим.

„Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу“

Т.Іващенко

„Честь і Слава”

Коли ви, піднявшись на другий поверх будівлі Прилуцького міськвиконкому опинитесь біля зали, де засідають міські депутати, вашу увагу неодмінно привернуть фото тих людей, котрих нагороджено почесною відзнакою Прилуцького виконкому „Честь і Слава”.

У нашому житті поняття „честь”, „слава”, не завжди поруч і доповнюють одне одного, але у цих достойних людей є і те, і інше. Лауреатами цієї почесної відзнаки у різний час стали: Вісіч В'ячеслав Володимирович (1927р.н.), з 1964-1985р. - директор заводу „Будмаш”; Затолокін Віктор Андрійович (1928-2004рр.), з 1958-1993 р. - директор школи-гімназії № 5, видатний педагог; Кривонос Павло Олександрович (1956р.н.) - дипломат, директор генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв в Києві; Бойко Володимир Іванович (1928-2006рр.) - тенор, народний артист України з 1987року; Марченко Леонід Іванович (1936р.н.) - заслужений лікар України, головний лікар амбулаторної станції; Дем'яненко Олег Андрійович (1967р.н.) - депутат міської ради, голова спілки воїнів афганців, начальник відділу санітарно-екологічного контролю міської ради, депутат міської ради; Лабазов Віктор Станіславович (1960р.н.) та Ясон Олег Любомирович (1949р.н.).

Знак „Честь і Слава” засновано для відзначення громадян за видатні заслуги перед містом в галузі розвитку економіки, науки, освіти, культури і мистецтва, охорони здоров'я та довкілля, за благодійну та громадську діяльність. В положенні про знак «Честь і Слава» сказано про те, що цим знаком можуть нагороджуватися як громадяни України, так і іноземні громадяни за рішенням міської ради. Нагородження проводиться за поданням комісії по нагородженню при міськраді. Рішення щодо нагородження приймається 2/3 голосів, від складу комісії. Це рішення оформлюється у вигляді протоколу і подається міському голові. Той в свою чергу направляє резолюцією документи до організаційного відділу міськвиконкому. Цей відділ готує матеріали по нагородженню на засідання міської ради. До подання додається нагородний лист.

Відзнаку вручає урочисто міський голова, а за його відсутності – секретар міської ради, або ж той хто виконує його обов'язки.

Знак „Честь і Слава” являє собою медальйон овальної форми, з рельєфним зображенням герба міста Прилуки. Медальйон обрамлений двома колами, між якими по колу написи: напис „Прилуки” - знизу; „Честь і Слава” – зверху. Герб на відзнаці обрамлений вінком з дубових листів. Відзнака має зменшену копію, його носять з лівого боку грудей.

В червні місяці 2009 року відзначив свій день народження Лабазов Віктор Станіславович, а в липні - Ясон Олег Любомирович свій 70-річний ювілей! Вони обоє є кавалери знаку «Честь і слава». Вітаємо їх, та зичимо щастя, натхнення у праці на благо рідного краю. Ось короткі біографічні дані про цих, не боячись написати ці слова, „видатних” прилучан.

Лабазов Віктор Станіславович народився 13 червня 1960 року в місті Прилуки. Мати вихователь

Будинку немовляти, батько - викладач Чернігівського музичного училища ім. Л.М.Ревуцького. Закінчив школу у 1977р. По тому працював робітником на Прилуцькій взуттєвій фабриці. 1984-1986рр. - служба в лавах Радянської Армії. 3 17 вересня 1989р. - член Народного Руху України. У 1992 році закінчив Київський державний інститут іноземних мов (факультет англійської мови). Працював вчителем англійської мови в селі Жовтневе. Учасник голодування біля райвиконкому 1991 року. З 1991-1999рр. - голова міської організації НРУ. Член центрального проводу НРУ. З 1999рр. - голова Чернігівської обласної організації Народного Руху України. Учасник помаранчевої революції 2004р. Лауреат міжнародної премії журналістів ім. Василя Стуса (2000р.), кавалер знаку „Честь і Слава”(2006р.), премії Чернігівського прес-клубу (1994р.), Чернігівського медіа-клубу (1998р.), редактор газет „Світанок над Удаєм”, „Світанок над Сіверщиною”. Депутат обласної ради.

Метою свого життя Віктор Станіславович ставить побудову громадського суспільства у Чернігівській області, як у часточці нашої з вами України. В житті піддержується принцип – завжди бути попереду всіх у небезпечних ситуаціях, бути чесним з собою. Найприємнішим у своїй діяльності вбачає вдячність простих людей.

Ясон Олег Любомирович народився 27 липня 1949 року в селі Нагірянка Чортківського району Тернопільської області, в сім'ї службовців. Освіту одержав у школі рідного села. Після закінчення Красnodарського політехнічного інституту працював на підприємствах тютюнової промисловості. В 1985 році призначений директором тютюнової фабрики, а в 1993 році – заступником генерального директора А/Т тютюнової компанії „В.А.Т.-Прилуки”. За його ініціативою в березні 1993 року створено перше в Україні спільне підприємство з іноземними інвестиціями в тютюновій галузі, яке стало взірцем для розвитку інших підприємств цієї галузі в Україні.

Олег Любомирович активний учасник створення національної торгової марки цигарок „Прилуки Особливі”, яка стала маркою №1 на українському ринку. Вона неодноразово ставала переможцем і міжнародних конкурсах. Завдяки його професійній діяльності підприємство нарощує свої виробничі потужності. Він сприяє розвитку соціально – економічних програм регіону, завдяки чому, за останні 3 роки спонсорська допомога склала майже 3 мільйони гривень.

Олег Любомирович член виконкому Прилуцької міської ради. Заслужений працівник промисловості України (2004), лауреат почесної відзнаки „Честь і Слава”(2006р.).

Перш за все цінує людську працю. Талановитий керівник. Скромна та самовіддана людина в житті і на роботі. В житті користується принципом: „не словом, а ділом”. За мету має - краще життя для всіх

(Продовження на 6 стор.)

без винятку мешканців Прилук.

Життя не стоїть на місці. Наше місто активно розвивається, у бурхливому вирі життєвих подій знайдуться нові герої. Люди котрі теж отримують почесну відзнаку «Честь і Слава». І може вони не будуть директорами великих підприємств, політиками, а просто звичайними людьми. Хай це буде пересічний вчитель молодших класів, котрий з дитинства привчає наших дітей любити свою Батьківщину, або ж простий працівник комунального підприємства, що не жалкує себе, коли нестача коштів та мізерна зарплата, робить так, щоб у наших оселях було тепло і вода, а можливо ним буде спортсмен, який гордо несе ім'я Прилук на змаганнях різного рівня, молодий лікар, який весь час знаходиться на варті нашого здоров'я, чи працівник культури, який береже для нащадків звичаї та історію нашого краю. Так життя триває, і в цей складний час на перші ролі вийшли

діячі, ім'я яких відоме широкому загалу людей. Тому чекаємо нових лауреатів цієї почесної відзнаки, якою нагороджують у нас в Прилуках, тому що без маленької людини ніколи в житті не можливо зробити велику справу. Честь і Слава міста Прилуки - прості прилучани. Тому шануймо їх.

*P.S.: Не про майно ідеться нерухоме
Не про якість багатство, ні!*

А про

Теоретично нам усім відоме:

Робити один одному добро

Зроби добро людині – і забудь.

Воно тобі сторицею віддасться.

Бо це єдина й непохибна путь

І до твого і до чужого щастя.

Олександр Підсуха

С.А.Бірюзов.

ПОВІР'Я ТА ЗВИЧАЇ

«НА ПЕТРА»

12 липня – церква відзначає свято Славних і все хвальних першOVERХОВНИХ апостолів Петра й Павла. День пам'яті апостолів Петра й Павла (або, як казали в народі, «Петра») сприймався як велике свято, до якого готувалися заздалегідь: білили хати, оздоблювали рушниками стіни, скрізь чисто прибирали. Уранці цього дня всі йшли до церкви, а повернувшись розговлялися мандриками - спеціальними пампушками, що пеклися з пшеничного тіста, яєць та сиру. Сама назва печива виникла від того, що, мандруючи шляхами Петро й Павло харчувалися такими пампушками.

Кажуть, «на Петра» зозуля перестає кувати, тому що вона вкрала у святого Петра одну мандрику, і за це Бог покарав її тим, що кожного року в цей день вона давиться мандрикою та перестає кувати. Якщо ж зозуля кує після Петра - це віщує нещастя.

У деяких місцях день Петра вважався святом рибалок, тому що апостол Петро всюди відомий як покровитель рибного промислу. Раніше рибалки молилися йому, відправляли молебні, усією громадою збирали на свічку, яку ставили в церкві до ікони Петра.

День Петра, що безпосередньо слідував за Івановим днем, сприймався разом і Купайлом як єдиний літній святковий цикл, тому вони були настільки схожими, що і у піснях назва одного легко замінювалася іншим. Іноді й усі купальські пісні в Україні називалися «петрівочками». Так, заспів у пісні «мала нічка купалинка» легко варіювався з «мала нічка петрівочка». Також, як і в купальську ніч, цього дня збирали трави, розводили вогнища.

У цей час починаються жнива, тому існувало народне вірування, що справа святого Петра - «жито зажинати». В одній з народних колядок святі апостоли прямо зображуються плугатарями:

Святий Петро за плугом ходить,

Святий Павло волоньки водить,
А сам Господь-Бог пшеничку сіє,
А святий Ілля заволочує.

Поширеним було повір'я про гру сонця в цей день, що, як і в день світлого Воскресіння Христа, грає незвичайними кольорами, і вони переливаються, міняться веселка.

ОБРАЗ СВЯТОГО ПЕТРА В НАРОДНИХ ЛЕГЕНДАХ ТА ПЕРЕКАЗАХ

ЯК ПЕТРО З БОГОМ ЛЮДЕЙ ПАРУВАЛИ

Ішли якимось під час жнив святий Петро та Господь полем. В одному місці побачили вони дівчину, яка працювала, не підводячи голови, а в іншому місці побачили ледащицю, робота її стояла, а вона спала в затінку. В іншому місці вони знову побачили одного хлопця працювотого, а іншого лінивого. І запропонував тоді святий Петро спарувати лінивого з лінивою, а працювотих теж разом. Господь заперечив: тоді ліниві вмуть із голоду Навпаки, треба ледацюгу спарувати з тим, хто любить працювати. Так у житті й буває часто - розповідає легенда - якщо один у подружжі працювотий, то інший ледащо.

РІВНОАПОСТОЛЬНА ОЛЬГА

Велика княгиня Руська Ольга, у святому хрещенні Єлена, дружина князя Ігоря є першою українською християнкою. Літописці по-різному оповідають про місце народження та походження Великої княгині. Одні пишуть, що вона була родом з Ізборська, інші, що вона - правнучка Гостомисла, який князував у Новгороді. Літописець Нестор розповідає, що Ольга народилася на Псковщині, росла язичницею і з юних літ відзначалася розумом та вродою. В легенді розповідається, як одного разу син князя Рюрика Ігор під час полювання захотів переправитися на інший

берег річки. Він гукнув юнака, який правив човном, і, коли той підплив, з подивом помітив, що то була дуже вродлива дівчина. Коли він заговорив із нею, то був зачарований її розумом та скромністю. При виборі нареченої він віддав перевагу їй, простій дівчині. Вона стала дружиною князя Ігоря і після його смерті правила Київською державою. Ольга була мудрою правителькою. Згідно з літописом, вона охрестилася в 955 р. у Константинополі, але, мабуть, християнську віру прийняла раніше в Києві, тому що візантійський імператор Костянтин Порфирородний згадував про її приїзд 957 р. до Царгороду, але згадок про її хрещення не було. Скоріше за все, княгиня приїхала туди вже як християнка. У літописі гово-

риться, що вона «зрозумівши Бога істинного й прийнявши хрещення ... почала жити за Христом, просвітвшись усіма добрими ділами, одягаючи нагих, годуючи голодних, милуючи вдів і сиріт, - з тихістю й любов'ю в серці». Церква вважає її рівноапостольною, тому що вона, ніби рання зоря - день, віщувала про недалеке хрещення усього народу, своїм прикладом заохочуючи його до цього видатного вчинку. В 964 р. княгиня Ольга віддала правління державою синові Святославу. Упокоїлася блаженна княгиня 969 р. Князь Володимир, її онук, переніс мощі княгині Ольги до Десятинної церкви, де вони й нині покояться під фундаментом храму.

Наталія Матвєєва, Андрій Голобородько

Гетьманська влада на Прилуччині влітку 1918 року.

28 квітня 1918 року суперечлива національно-демократична по своїй суті українська революція була зупинена безкровним державним переворотом. На місці парламентської Української Народної Республіки постало нове державне утворення – монархічна Українська держава, новий гетьманат. Зміна влади була ініційована з Берліну, якого не влаштувала УНР в силу того, що під загрозу ставились умови Брест-Литовського мирного договору (найголовніше – безперервні поставки сировини в Німеччину). Починався суперечливий та важкий час.

Літо 1918 року було гарячим та сліпучим – старожили не пам'ятали такої спеки, і говорили, що це не до добра. В Україні було неспокойно. Незадоволених виявилось немало. Це і колишні члени адміністрації Центральної Ради, які лишилися без діла та не могли цього залишити просто так. Земські службовці, наприклад, були незадоволені новим виборчим законом. Загалом, населення розділилося на дві частини. Одна з них віднайшла на своє місце, хотіла спокою та порядку, достатку. Інші не охололи від революції, не хотіли втрачати того свята, що несло з собою нове життя... в силу обставин, за нової влади багато звичайних людей раптово перетворились в злочинців і не мали змоги повертатись додому – бо там чекав би на них суд. Звичайно, що існувало ще немало причин незадоволенням новим режимом – це і відновлення панського панування, терор каральних експедицій та ревізійних загонів німців. Нова влада карала, не зупиняючись перед моральними реперонами.

Державний переворот для Прилуччини пройшов майже непомітно. Закінчилася «холодна війна» за вплив між повітовим комісаром УНР та німецьким комендантом. Місце комісара зайняв повітовий староста Домонтович. Звичайно, що поряд були проведені заходи по оптимізації функціонування в умовах нового політичного режиму земства та міської думи. Головне, це вилилось в часткову заміну складу Прилучської міської та земської управ, що продовжувалась до середини липня 1918 року. Дані заходи про-

водились в адміністративному порядку старостою. Нічого дивуватись тому, що кадровий склад нових міської та земської управ підбирався з урахуванням таких аспектів, як прихильність до діючої влади та фахової підготовки (що, зрештою, не є поганим). За соціальною приналежністю до управ увійшли переважно представники майнового класу та інтелігенція.

Якщо відносно земських та міських управ губерньського та повітового рівня влада обмежилася лише кадровими змінами, то замість скасованих земських зборів і волосних управ згідно з рішенням Ради Міністрів Української держави від 29 червня утворювались принципово нові органи – волосні ради, що було пов'язано з наміром гетьманського уряду повністю ліквідувати інститут волосного земства.

Діяльність нової адміністрації в цілому позитивно позначилась на вирішенні першочергових проблем розвитку місцевого самоврядування, хоча і доводилось працювати в складних умовах глибокої кризи місцевого господарства та втручанні німецької комендатури.

Слід, певно, згадати і про органи безпеки, що активно співпрацювали з місцевою адміністрацією. У структурі МВС Української Держави створювався Департамент Державної Варти, що базувався ще на положеннях жандармського департаменту ще Російської імперії. Департамент поділявся на окремі відділи: загальний (фінансово-господарчі та облікові питання), інспекторський (кадрові питання, попередження та припинення загально кримінальних злочинів), залізничний (протидія ворожим акціям на залізничному транспорті), легітимізаційний (паспортний режим), освідомчий і секретну частину. Управління службовим персоналом й секціями Державної варти - загальною, карно-розвідною (розшуковою), освідомчою - в губерніях і повітах зосереджувалось в руках відповідних старост. Для допомоги губерньському старості призначався окремий помічник-інспектор Державної Варти в губернії. Державну варту повіту очолював начальник, який підлягав повітовому старості.

(Продовження на 8 стор.)

Вся територія Прилуцького повіту поділялася на райони з осередками Державної Варти і з відповідними начальниками. У великих містах створювалися міські підрозділи Державної Варти, які мали районні структури – так само було і в Прилуках. Діяльність ДВ у карно-розвідчій сфері зосереджувалась у відповідних губернських, повітових, міських та районних відділах. Вони мали передбачену штатами кількість піших і кінних вартових, а також резервні сотні. Відділи проводили оперативно-розшукову роботу та необхідні процесуальні дії у кримінальних справах. Нажаль, Державна Варта працювала більше над придушенням проявів незадоволення новою владою, ніж своїми головними завданнями. Саме Державна Варта, разом із комендантськими сотнями та німецькими військами провадила терор. І чого тільки не творили вони...

Але що ж вимагати від поміщиків, котрі намагались повернути своє майно, коли... Найперше, що зробив гетьман, це ще 22 травня надіслав в Прилуки телефонограму з пропозицією розслідувати інцидент із знищенням його маєтку 21 січня 1918 року (через що він дуже обурювався). В село відразу прибув об'єднаний німецько-український загін, що повернув майже все розграбоване та покарав багатьох учасників погрому. Звичайно, що це був хибний крок для людини, яка посіла таку посаду... але не варто закидати Павлу Скоропадському це у провину – адже тут зіграло роль просте почуття пограбованого власника.

Взагалі, на Прилуччині влітку 1918, як і по всій Україні, панував зворушений та непевний настрій. Награбоване поміщицьке майно поволі верталось своїм попереднім власникам, доречі, і передавалось воно головно добровільним шляхом. Тому не варто говорити про тотальний страшний терор. Найчастіше, селяни самі домомвлялись з представником поміщика і віддавали майже все майно. Гірко було лише тим селам, які відмовлялись співробітничати. Так було в Мамаївському маєтку, куди прибув представник поміщика В. Носов з німецько-українським загоном. Тут відібрано всі речі, що були власністю маєтку та ще й немало забрано власного майна селян, а 40 селян було покарано канчуками.

Першим завданням нової адміністрації було поліпшення ситуації в повіті, і найпершим кроком було обеззброєння населення повіту. Адже селяни в той час мали дуже багато зброї. Але всі заходи не принесли бажаних результатів. Ось таке донесення яскраво змальовує ситуацію: «14 липня. Доповідаю, що згідно з наказом полковника Лебедева та прохання селян Ярошівки, я дав строк Ярошівці до 17 липня, щоб вони остаточно умовились з керівником маєтку гетьмана (про повернення майна). До цього часу я хотів розброїти Іваницю й піймати там бандитів, але мені цього не дозволив німецький комендант с. Іва-

ниці. Потім я поїхав до села Бережівки, де відібрав 1 гвинтівку, 9 багнетів, 3 револьвери, 6 шабель, і відібрав жупан Гетьманів. Я гадаю, що тут є ще зброя, але всякі заходи аж до кулеметів марні. Поручик Сахновський.»

Ситуація з рухом опору гетьманській владі в повіті теж була нелегкою. Діяло немало невеличких загонів із незадоволених утисками селян, які вороже ставилися до інтелігенції, власників та представників адміністрації. Вони чинили напади та грабунки, перешкоджали всіляко роботі. Зокрема, багато селян боялись виходити в поле на роботи, адже їм погрожували зброєю повстанці, змушуючи не працювати на нову владу. Єдиною відповіддю на супротив був терор. Крім того, ні німці, ні Державна Варта не зупинялась перед тим, щоб брати родичів – жінок та дітей – тих селян, які підозрювалися в участі в збройних загонах в заручники. Так, в Перевалочній було взято заручниками 9 чоловік, які просиділи у в'язниці понад два місяці. В боротьбі з рухом опору не існувало чіткої взаємодії між Державною Вартою, губернською адміністрацією з одного боку та німецькою адміністрацією та військами з іншого. Часто українська влада робила одне, а паралельно працювала німецька комендатура, і часто вони лише заважали одна одній.

Найсудовіші заходи були проведені проти більшовиків. В Прилуках були заарештовані майже всі, хто підозрювався в прихильності комуністичній партії. Довелось посидіти у в'язниці братам Бособродом та багатьом іншим. Але вони не полишали боротьбу. На початку липня прилуцька нелегальна організація більшовиків отримала відозву командувача повстанського війська Лівобережної України, що закликала до повстання. 5 липня відбулася конференція, на якій вирішили організувати повстанський рух та відіслати в Курськ людей, щоб отримати зброю. Доречі, половина отриманої зброї нелегально просуваючись до Прилук з Курська, була викрита і половина вантажу захоплена гетьманськими вартовими.

В цілому, в червні-липні лише назрівало повстання, що вибухнуло в серпні. І яке було жорстоко придушене...

Так минало спекотне – запечене ненавистю... драматичне, зрошене кров'ю та сльозами літо 1918 року. Гадаю, не потрібно розглядати цей період лише негативно. Адже світ не чорно-білий, а навпаки – різнобарвний. Час гетьманства квітень – грудень 1918 року заслуговує на увагу з точки зору історії вітчизняного державотворення, причому досить ефективного. На заваді стали зовнішні чинники, так і внутрішні прорахунки. І серед них існує, певно, головна причина – українці в той час не відчували себе нацією. Бездержав'я роз'їдає будь який народ.

Ю.Кудряшов.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Краснознавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1048 Тир. 500 прим.
Свідectво про реєстрацію ЧГ № 070 від 27. XI. 1992 р.
Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 8 (146)

Серпень 2009 року

В цьому місяці:

5 серпня – народився Постульга Євген Васильович, місцевий поет.

6 серпня – народився Олександр Васильович Вовк (1949), Почесний громадянин міста, головний лікар дитячої лікарні.

16 серпня - народився Павло Павлович Білецький-Носенко (1774-1856), педагог, автор

першого українського словника, уродженець Прилук.

17 серпня – народився Анатолій Васильович Шамрай (1949), заслужений працівник промисловості України. Працював міським головою (1985-1987), (1991-2000), уродженець Прилук.

Народний Рух України

*Невже всьому свавільному кінець
І мрій одвічних вивершивсь вінець,
Для сонця, що ранково променить,
На всю ясень відкрилася блакить?!..
І нам з тобою, всім, як є, прийдешнє
Гріхи, хоч і не мало їх, простить.
Б.Степанюк.*

Кожне нове слово, яке прочитав читач, повинно стати для нього своєрідним відкриттям нежданого непізнаного досі. А нам українцям в Україні, щодня й щоднини доводиться опинятися в ролі здивованих незнайків, - справді – бо, і чого тільки ми не знаємо.

Тим більш дуже мало освідомленні молоді українці щодо окремих сторінок та розділів, власне періодів, національної історії, особливо подій 90-х років які проходили в нашій країні.

Як, автор, я відокремлююся від політики і приведу декілька роздумів „ в голос „ та розповім про історію народного руху, як він започатковувався і хто стояв біля його витоків.

Коли дочка або син зневажливо ставляться до своїх батьків, - це сприймається усіма як негативне, амораль-

не явище. Чи не так само, і в значно вищій мірі, повинні б засуджуватись антиукраїнські прояви чи думки українців!? Але, насамперед, кожному потрібно посприяти, відчувти, усвідомити себе громадянином України – незалежної держави, землі наших пращурів і нас самих.

Рух – з цього погляду на тому етапі історії, на якому він виник, став рушійною силою у справі підвищення свідомості громадян, їх гордості за рідну історію та виховання численної когорти борців за початок подолання вірнопідданчої психології в широких верствах простих українців, борців за велику національну ідею. З вірою в це він і створювався.

Народний Рух України – політична організація як добровільне об'єднання громадян національно-демократичного переконання, що за часів УРСР у 1989 році першим оприлюднив в Статуті своїм головним прагненням утвердження самостійності України.

Запобігти загальнонаціональній катастрофі неможливо було без змін політичної системи, усунення монополії комуністичної партії і утвердження політичного і економічного плюралізму, без об'єднання зусиль всіх

(Продовження на 2 стор.)

Народний Рух України

патріотичних і перейнятих почуттям історичної відповідальності сил України незалежно від місця проживання, національної і релігійної приналежності, партійності, соціального стану, культурно-освітнього цензу, статі і віку.

Формою такого згуртування і став Народний Рух України, який продовжував в нових політичних і історичних умовах багатолітню національно-визвольну боротьбу українського народу за свою державність.

Історія політичної партії Народний Рух України веде свій початок від громадсько-політичного руху, який був заснований на базі численних демократичних угруповань, на основі запропонованих Спілкою письменників України Програм і Статуту (надруковано в „ Літературній Україні „ 16 лютого 1989 року). У березні – вересні 1989 року в більшості областей пройшли установчі конференції. Установчий з'їзд відбувся 8-10 вересня 1989 року у Києві під назвою „ Народний Рух України за перебудову „ . У Народному Русі об'єдналися люди різних політичних переконань – від ліберальних комуністів до тих, хто сповідував ідеї інтегрального націоналізму. Домінували настрої національної демократії, що привели до виходу з Руху частини комуністів і національних радикалів. У 1990 році в жовтні з назви слова „ за перебудову „ було виключено. Діючим на той час статутом дозволялося бути учасниками Руху членам інших об'єднань громадян, в т.ч. і членам КПРС. Це давало змогу тривалий час мати певний вплив на цю організацію, і робити з НРУ „ дискусійний клуб „, де можна було б випустити пару критикам режиму. Та не так сталося як гадалося.

У перший же рік свого існування Рух організував ряд масштабних масових заходів, метою яких була боротьба за державну незалежність, відтворення української нації, відродження історії українського народу і державності. Особливу увагу приділяли вихованню історією. Найбільшими заходами руху були: „ Живий ланцюг „ до дня злуки ЗУНР та УНР (22 січня 1990 року), масовий виїзд на Нікопольщину та Запоріжжя до 500- ліття Запорозького козацтва (7-12 вересня 1990), великі заходи під Берестечком, Батурином, в Лубнах і Хотині. Зареєстрований Радою Міністрів 9 лютого 1990 року, цього ж року досяг значних успіхів у виборчій кампанії (25 депутатських мандатів), що дало змогу створити в Раді впливову фракцію „ Народна Рада „, та забезпечити більшість в ряді місцевих рад Західної України. Робота рухівських депутатів в областях і Верховній Раді, масові заходи Руху, активна його позиція під час референдумів та інших політичних акцій мали вирішальний вплив на становлення української держави і забезпечили перемогу незалежної ідеї на референдумі 1 грудня 1991 року. Після створення у січні 1990 року УРП, а пізніше ДемПУ, Рух існував як неформальна коаліція УРП, ДемПУ, інших невеликих організацій, що керувалися своїми статутами, та власне Руху, що об'єднував людей тільки на засадах програми та Статуту Руху.

2 – й з'їзд Руху відбувся у жовтні 1990 року. До Програми Руху введено положення про головну мету Руху – досягнення незалежності України. Були обрані: голова Руху – Іван Драч, заступники – Михайло Горинь, Олександр Лавринович; Центральний провід Руху (19 чоловік); Секретаріат (голова – В. Бурлаков), Політрада (голова – М. Горинь), Координаційна рада (голова – М. Поровський); Рада колегій (голова – В. Черняк, І. Заєць), Рада національностей (голова – О. Бурковський). Відбу-

лася перша спроба об'єднати навколо Руху новостворені партії – УРП та ДемПУ; для цього був запроваджений інститут асоційованого членства у Русі. Однак ці партії відмовилися. Хитка коаліція партій навколо Руху проіснувала до вересня 1991 року і фактично розпалася в період президентської виборчої кампанії, коли УРП та ДемПУ, проігнорувавши рішення Великої ради Руху, висунули своїх кандидатів на Президента України й розгорнули виборчу боротьбу проти кандидата від Руху В'ячеслава Чорновола. 1 грудня 1991 року кандидат у Президенти від Руху В.М.Чорновол отримав довіру 23.7% виборців.

Такі темпи росту впливу на громадську думку налякали багатьох.

3 – й з'їзд відбувся 28 лютого – 1 березня 1992 р. Розколу Руху вдалося запобігти завдяки компромісу між прихильниками В'ячеслава Чорновола, з одного боку та Івана Драча і Михайла Горина, з іншого; були обрані співоголовою – Іван Драч (згодом вийшов із Руху), Михайло Горинь (у червні 1992 склав повноваження у зв'язку з обранням його головою УРП), В'ячеслав Чорновол; заступники співоголів – М. Бойчишин., О. Бурковський., В. Бурлаков (1 серпня 1992 року склав повноваження та залишив НРУ), О. Лавринович; Центральний провід : Г. Алтунян, Л. Бірюк, І. Бойчук, О. Бондаренко, В. Дончик, І. Заєць, Ю. Ключовський, Ю. Костенко, С. Одарич, М. Поровський, Л. Танюк, В. Цимбалюк, В. Червоний, В. Черняк, Б. Черномаз, І. Шовковий. Формально було проголошено про розпад коаліції навколо Руху. УРП і ДемПУ разом з декількома незначними за кількістю людей організаціями проголосили себе послідовними прихильниками президента України Леоніда Кравчука. НРУ заявив про свою опозицію режиму. Був перереєстрований у січні 1992 року Мінюстом України в зв'язку з принциповими змінами програми та Статуту. Проте наступний період в історії Руху був позначений кризою самовизначення. Деякі його лідери (зокрема, Іван Драч, Дмитро Павличко та Михайло Горинь) виступали за збереження Руху, як об'єднання демократичних організацій та партій, першочерговим завданням якого було створення тривкої політичної бази для розбудови Української держави. На їх думку, Рух повинен був перейти від політики опозиції діям уряду та президента до співробітництва з ними. Інша група членів організації доводила, що оскільки держава нова, як і раніше, повністю контролюється комуністичною номенклатурою, реформи будуть неможливі, поки не усунути її від влади. На цій думці стояв і Чорновол. Ці розбіжності призвели до розчарування багатьох його членів і різкого скорочення чисельності організації. Рух перетворився на опозиційну партію (хоча до цього моменту до нього ставилися полярно).

На 4 зборах НРУ в грудні 1992 року було утверджено рішучий вибір на утвердження НРУ, як політичної партії, а також було ухвалено абсолютною більшістю голосів на голову проводу Чорновола В.М.

У 1993 році 5 – й Збір НРУ проголосив Рух партією. З моменту обрання головою Чорновола (НРУ власне з того моменту і став народною політичною силою), лояльність до нього як вітром здуло. Почалася масована атака проти провідників руху з метою дискредитації цієї політ сили. Але незважаючи ні на які дії до 1998 року, коли проводилися парламентські вибори, за рівнем довіри виборців НРУ посідав друге місце після КПУ. З наближенням президентських виборів 1999 року анти

Народний Рух України

рухівська кампанія набирала обертів, в ній найбільший акцент робився на шельмуванні Чорновола. Та не всі члени Народного Руху України, у тому числі й члени ЦП (центрального проводу) змогли витримати спокуси влади та грошей при самотійному державотворенні. Не всі сприймали і аргументи Чорновола: „НРУ не може влаштувати 9-12% „голосів“ виборців і роль вічного опозиціонера-критикана без надії на законодавчу реалізацію програми НРУ, без чого діяльність партії втрачає доцільність. Руху потрібно 50% плюс один „голос“ для того, щоб законодавчо реалізувати свою програму в повному обсязі. Не для того страждали в тюрмах і платили життям тисячі наших попередників, щоб ми нині ніжилися в опозиційному таборі критиканства. Звичайно, 9-12% з мішком грошей при вивісці НРУ ще можна купити, а 50% не купиш ні за які гроші. Тому треба ходити в народ не затри місяця до виборів, а за три роки, щоб люди зрозуміли, що не „партія диванного зразка“, а дійсна потужна політична сила НРУ. Тоді й довірять нам. Сила партії в кількості прихильників, які під час виборів довіряють їй свої „голоси“, а кількість прихильників залежить не від кількості членів партії а від їх якості (моральність, взаємоемоповага, фаховість)”. На цьому поприщі, власне, і виникло протистояння в НРУ.

Противники Чорновола запустили про міф про себе як про „прагматиків“, а про прихильників його як про „романтиків“. Хоч насправді і ті і інші були, як прагматиками так і романтиками одночасно. Тільки одні були „романтиками ідеї, і прагматиками кишені“, а чорноволівці були навпаки „романтиками кишені і прагматиками ідеї“. Наслідком цього протистояння став розкол НРУ у лютому 1999 року, слідством чого став відкол частини ЦП. Згодом ця частина Руху розкололася на ще декілька частин, не змогли поділити владу і політичний вплив в уламку партії (але про це пізніше). Та хоч спроба знищити НРУ методом розколу провалилася, хоч і нанесла значної шкоди авторитету НРУ й, що найстрашніше, створила сприятливі умови для фізичного знищення Чорновола В.М., які було використано.

9 – й з'їзд відбувся в два етапи. Перший етап – 12-13 грудня 1998 року у Києві; підведено підсумок внутрішньо партійної дискусії, названо можливих кандидатів від Руху на президентських виборах: Геннадія Удовенка та В'ячеслава Чорновола (останній зняв свою кандидатуру з розгляду у січні 1999). У січні 1999 частина керівництва Руху на чолі з Юрієм Костенком, незгодна з рішеннями першого етапу 9-го з'їзду, пішла на розкол Руху, виступивши відкрито проти Чорновола. 28 лютого вони організували нестатутне зібрання, оголошене ними „десятим з'їздом“, і проголосили Юрія Костенка „головою НРУ“. У ситуації гострої організаційної кризи за ініціативою 13 культурних організацій відбувся 7 березня другий етап 9-го з'їзду. Він підтвердив повноваження В. Чорновола. Центральний провід у складі 49 осіб схвалив підписання угоди про політичний блок НРУ з партією „Реформи і порядок“ (Віктор Пинзеник), визначив Геннадія Удовенка, як кандидата у президенти від НРУ.

25 березня 1999 року було вбито провідника Руху – Чорновола В'ячеслава Максимовича. Похорон В'ячеслава Чорновола 29 березня 1999 року зібрав у Києві понад 200 тисяч людей з усіх областей і регіонів самостійної України. Убито особистість, якій були притаманні усі людські риси, крім підлості та продажності. Усі деталі цього вбивства і досі невідомі.

Того ж дня Мінюст погодив зміни до Статуту Руху, внесені другим етапом 9-го з'їзду, чим визнав безпідставними домагання групи Костенка. Ця позиція була підтверджена рішеннями Київського обласного суду та Верховного суду України у зв'язку із скаргами Юрія Костенка. Проведена перереєстрація членів НРУ підтвердила абсолютною більшістю підтримку рішень 9-го з'їзду (перереєстровано понад 80% членів Руху).

14 травня 1999 року на 10 зборах НРУ головою обрано Удовенка Геннадія Йосиповича й затверджено його кандидатуру на президентські вибори, що засвідчило завершення організаційної кризи.

Січень 2000- травень 2001 року – НРУ плідно співпрацює з урядом очолюваним В.А.Ющенком.

8 грудня 2001 року 12 збори НРУ прийняли ухвали: „Про утворення виборчого блоку Віктора Ющенка „Наша Україна“, „Про затвердження партійного списку НРУ по виборах депутатів ВР України“.

3 травня 2003 року на 13 зборах головою Народного Руху України було обрано Тарасюка Бориса Івановича.

20 березня 2004 року на 14 зборах НРУ прийнято ухвали: „Про створення виборчого блоку для участі у виборах президента України“, „Про зміни до статуту НРУ“.

19 лютого 2005 року – 15 з'їзд НРУ в присутності 484 делегатів з 490 обраних, прийняв Ухвалу про участь партії у виборчій кампанії 2006 року. В Ухвалі зокрема зазначається:

1. Для участі у виборах 2006 року виступити з ініціативою створення виборчого блоку політичних партій, що підтримують Президента України Віктора Ющенка, і стати співзасновником цього блоку.

2. Доручити керівництву НРУ продовжити переговори з потенційними учасниками виборчого блоку щодо вироблення умов, принципів і формату його утворення, порядку складання списків кандидатів у народні депутати України, зобов'язань між учасниками блоку в організації і веденні виборчої кампанії.

3. Керівництву обласних та районних організацій НРУ забезпечити якісний підбір кандидатів у депутати до представницьких органів місцевого самоврядування та організувати на місцях структури блоку і забезпечити участь їх в роботі активу НРУ, розробку заходів з організації і ведення виборчої кампанії.

4. Надати керівництву НРУ повноваження на продовження консультацій щодо вироблення майбутніх форм консолідації політичних сил – учасників блоку.

У 2006 НРУ бере участь у парламентських виборах у складі виборчого блоку Віктора Ющенка „Наша Україна“.

У 2007 на позачергових парламентських виборах бере участь у складі нового виборчого блоку „Наша Україна – Народна Самооборона“.

Сьогодні НРУ – це партія, яка нараховує близько 40 тисяч членів. Де в абсолютній більшості згуртувалися ті люди, які витримали „тягар“, випробувань та „тягу“, спокус і ну збилися на манівці пристосуванства, зрад і підлот. Такі люди не міняють ні своїх переконань, ні своїх політичних назв.

Слава вільним громадянам вільної України!

Тарас Шевченко і Григорій Честахівський

В останні роки свого життя Т.Шевченко познайомився і подружився з молодим художником Г.Честахівським. Про дружбу цих людей О.Лазаревський пригадує „Сближение последовало вначале на задушевном пении Честаховским малорусских песен, а затем горячая привязанность певца к поэту была последним оценена, и Г.Честаховский стал одним из частых и желанных посетителей Шевченка, когда последний зажил своим хозяйством в здании Академии художеств»

Честахівський Григорій Миколайович (1820-1893) - український художник. Познайомився з Т.Г.Шевченком у 1858р. у Петербурзі, часто бачився з ним в останній період життя поета.

Завдяки Г.Честахівському збереглися чимало цікавих записів, які дають можливість глибше і повніше відслідкувати окремі епізоди із життя і творчості Великого Кобзаря.

Так, зокрема, Честахівському належить запис розповіді Шевченка про його навчання в Академії мистецтв та дружбу з Штенбергом і Брюловим, зроблений на прикінці життя поета. Точна дата запису невідома. Він не дослівний, зроблений по пам'яті невдовзі після розповіді поета. Вперше було надруковано в журналі „Киевская старина», 1895р. з приміткою редакції: „Цей запис знайшли у паперах померлого Г.М.Честахівського, які тепер знаходяться в зібранні В.В.Тарновського».

Друкуючи запис Честахівського, редакція журналу „Киевская старина» в примітці характеризувала цього художника як одного з невеликого гуртка приятелів Т.Г.Шевченка в останні два роки його життя.

Спогади Г.Черняхівського про Т. Г. Шевченка додають багато суттєвих штрихів до біографії Великого Кобзаря, які не потребують розгорнутих тлумачень. В них ретельно зібрані й переказані конкретні факти, пов'язані з життям і працею поета.

Так, наприклад, Петро Жур в книзі „Дума про огонь» навів цікаві подробиці, записані Г.Честахівським, які передають розповідь самого Т.Шевченка: „Це було якраз на великодніх святах у Яготині... Сиджу я, рисую. Аж чую, щось позаду мене шамотить. Я розслухав, що людська похідь. І промовило: „Простіть мене, будьте ласка, прошу вас від широго серця, випийте чарочку». Я оглянувся і бачу: стоїть з пляшечкою, й налило чарочку горілки, й частує мене. Та, видно, таке щире та добре, й само вже, видно, під чарочкою, Я випив, подякував. А воно достає з кишені паски: „Ось будь ласка. заїжте

Святим хлібом». Та найшло й другу. Я випив і другу. А тут вийшла з хати й жіночка в намісті, й теж благає на

обід. Я пішов, а людиці побачили і походились до хати чоловік з десяток. Я сів на покупці з чесним людом та й обдавав. А потім мені понаносили і крашанок, і пасок, і всякої всячини. І кожне благає: „Будь те ласка, візьміть від мене».

А те собі, а те собі, і так як у божім раї. Пообідав я весело між тим чистим і щирим серцем простим нашим людом на третій день празника».

Це розповідь Т.Шевченка Г.Черняхівському була зроблена в 1859 році.

І дійсно, в малярському доробку Шевченка є малюнок, який зареєстровано в першій книзі першого тому його „Мистецької спадщини» під №1111 і названий так: „Т.Г.Шевченко малює селянське подвір'я».

Перед нами-селянське обійстя. Зліва хата-мазанка з одним єдиним вікном. З дверей виходить жінка. Посеред подвір'я сидить навколінки художник у кашкеті й плащі, накинутому на плечі. Він малює. А за ним стоїть без шапки селянин. В одній руці у нього штоф, у другій-чарка. Він, очевидно, хоче почастувати художника.

Репродукцію цього малюнку читачі „Скарбниці» можуть побачити на сторінці 12-й у книзі „Автобіографія Тараса Шевченка» виданій у Києві у 1973 році.

Г.М.Честахівський у списку творів, що залишилися по смерті Шевченка в його майстерні, зауважує, що тут Тарас Григорович зобразив себе. Хоч риси обличчя художника і не помітні, якийсь особливий ліризм малюнка, виконаний прозорою сепією по легкому олівцевому начерку, настрої, яким він проіннятий, примушують пристати на думку Черняхівського. Атмосфера приязні, щирості розлита в цьому творові, яким Шевченко, підкреслюючи свою спорідненість і непорушний зв'язок з простим народом, мовби хотів сказати: „Тут я своя людина, тут мене стрічають і приймають, як рідного». Г.М.Честахівському належать і особисті спогади про Т.Г.Шевченка. В одному з них він описує випадок, коли поету потрібно було знайти натурщицю „для парсунку виду козацької вроди». Виручити його взявся Честахівський. Нею виявилася сестра художника Петра Соколенка - Одарка. Шевченко, як відомо, писав з неї одну з дівчат до малюнку „Дві дівчини» та русалку в композиції „Русалка».

„Ось як було, - зазначає Г. Честахівський. - У суботу Одарочка прийшла додому від модниці французки, де вчилася шиття. А в неділю, з своєю заміжною сестрою Гарпиною і родичем, жонатим чоловіком, архітектором Хижняком, ранком в десятім часі, чорнява сімнадцятирічна Одарка в білій чахнатій сорочці з червоною стьожекою, в плахотці, запасці, стрічках, кісниках і голівка квіта-

Портрет Т. Шевченка та Г. Честахівського. Фото. 1860

ми завітчана, як маківка на городі, опинилась-зацвіла в Кобзаревій майстерні”.

Наступного дня Г.Честахівський навідався до Т.Шевченка дізнатися, чи приходила Одарка. „Він, як орел крилами, -повідомляє Черняхівський,- ухопивши мене дужими руками і придавив до своїх грудей. „Спасибі тобі, мій голубе сизий, моє серденько любе, за твою добру ласку, бодай тебе ніколи лихо не знало!” - „А за віщо це, батьку?” - „Учора в мене був Великдень в перший раз після того, як вигнала мене лиха доля з України. Учора я так зрадів, звеселів, обновились серцем...наче важке тягло з грудей зсунулось. Десять років просидівши в Оренбурзі, наче в пустім тумані, як кайданник в мурах, не бачивши сонця, ні живої людини, а вчора несподівано-чорнява Одарочка, як маків цвіт на сонечку, загорілась на моїх пилом припалих очах і, як те сонечко ясне, освітила мої очі, просяяла туман з душі заснулого серця.. Що за люба дівчинка, ота Одарочка: який голосочок, яка мова, дзвенить краще срібла, а душа яка славна, чиста. Ще не вспіла зачумитись петербурзьким смердючим духом. Як пташка з божого раю, нащетабетала мені в очих мурах сумних. Наче ненька Україна тхнула мені в серце теплим, легким духом, пахучими нивами, запашним квітом вишневих садочків і трави зеленої, як побачив я чистісіньку свою людину, почув рідну мову. Коли б скоріш літо, помандрую на Вкраїну...”

Г.Честахівський розповів Т.Шевченкові, що Одарка кріпачка, вся сім'я і весь рід її – кріпаки князів Голіциних. „Я розповів, - зазначає далі Г.Честахівський, - а Кобзар тихесенько ходив трошки похило вздовж майстерні, наче темна хмара насурмила очі...”

Промовив: „Горе-горенько в світі, лишенько тяжке, яке добро гине і нікому рятувати!”

І далі наголошує: „В його серці любов до народу українського така завбільшки, як той світ просторий, і така ясна й тепла, як світ сонця...”

Користуючись нагодою, хочеться зазначити, що Соколов (Соколенко) Петро Максимович (1827-1887), про якого йшла мова, український художник. У 1836-66рр. жив у Петербурзі. В 1859-1861рр. спілкувався з Шевченком, допомагав поетові переписувати „Буквар южнорусский”. Поет подарував Соколову „Кобзар” 1860р. з автографом (зберігається в Інституті літератури імені Т.Г.Шевченка Академії наук). Під впливом Шевченка писав вірші і пісні. Виконав малюнки з натури: „Хворий Шевченко в ліжку”, „Шевченко і Соколов на антресолях”, „Учні Шевченка переписують „Буквар”, „Могила Шевченка на Смоленському кладовищі” та інші. Брав участь у похороні поета. Після смерті Шевченка одержав його речі: олівець, палітру, пальто і камізелку.

Після смерті Т.Г.Шевченка Г.Честахівський, відповідно до заповіту Великого Кобзаря, був одним із організаторів поховання його на Чернечій горі біля Канева.

Спочатку, як відомо, Шевченка було поховано на Смоленському кладовищі в Петербурзі 22 квітня 1861р., напередодні перевезення праху Великого Кобзаря на Україну, Г.Честахівський змалював загальний вигляд могили Шевченка. 26 квітня на могилу Тараса Григоровича прибули його найближчі друзі і знайомі. Домовину було викопано й покладено в спеціальну свинцеву труну і поставлено на траурний ресорний повіз. Друзі, знайомі попрощалися з прахом поета. Домовину покрили червоною китайкою „заслугою козацькою” і жалобна

процесія рушила через увесь Петербург до вокзалу.

Проводжати труну до нової могили від петербурзької громади було відряджено майбутнього історика України О.Лазаревського (тоді він щойно закінчив Петербурзький університет) та художника Г.Честахівського. Протягом усього шляху Г.Честахівський робив замальовки зустрічей і проводив праху поета. Ці зарисовки зберігаються і досі. На них ми бачимо траурну колісницю, труну, вкриту китайкою та вінками, засмучені постаті селян.

Згодом Г.М.Честахівський згадував: „Товариство українців у Петербурзі обрало мене для перевезення з Петербурга в Канівський повіт тіла померлого малоросійського поета Шевченка і для поховання його на місці, яке він вибрав за життя. З цієї нагоди я отримав від начальства двадцятивосьмиденну відпустку в Київську губернію і, прибувши у місто Київ, передав тіло поета в повне розпорядження його братам і сестрам, які поставили труну поета в церкві Різдва на Подолі. 6-травня ввечері, а 7-го, відслуживши панахиду, перенесли на ніч на пароплав „Кременчук”. 8 травня о сьомій годині ранку пароплав відійшов від пристані і поплив по Дніпру до Канева”.

Г.Честахівський супроводжував труну, щоб побачити, де поховують поета і чи справді на тому місці. Яке він вибрав для себе за життя.

Після того, як труну було привезено до Канева, зайнялися похороном.

„10 мая з Канева і з околиці зібралось стільки народу, - писав О.Кониський, - скільки, Канів і не бачив на своєму віку. Після святкового богослужіння всього соборного духовенства протопіп Мацкевич держав у церкві промову. Вказавши на великі заслуги і значення Шевченка як народно-національного поета, оратор мовив: „Ти, стародавній Дніпре, що пишаєшся своїми хвилями сивими! Тобі судилося на своїх ребрах-хвилях привезти до нас Шевченкові останки; повідай нам про дорогого для кожного українця чоловіка-кобзаря! Був час, що про нашу Україну думали, що це край не вдатний до високих почуттів та думок; але Шевченко довів. Що край сей, де забули про освіту-народну, має душу і серце, приступне до всякого прекрасного та високого. Так, померлий брате! Світ твій просвітиться перед людьми: вони побачили твої діла добрі.... Минуть віки, і далекі нащадки дітей України побачать і пізнають, хто був Тарас Шевченко! Бажав ти, брате, жити у Каневі: от і живи до кінця світу. А ти, Україно! Побожно шануй наше місто, бо у нас спочивають кістки Тараса Шевченка...”

З собору похоронна процесія рушила з Канева на Чернечу гору, де студенти Київського університету, з братами та родичами покійного та деякими селянами, що знали його за життя, вшанували його пам'ять, була вже викопана могила.

Г.Честахівський в листі до Ф.І.Черненка від 20 червня 1861 року розповідав: „...винесли гроб, поставили на козацький віз, накрили червоною китайкою, а замість волів впрягли люд хрещений, і повезли, як слід, діти свого батька, що повернувся з далекого краю додому. Як рушили од церкви, то повезли парубоцтво, чоловіки і наша київська громада”.

Незабаром приєдналися до них жінки і дівчата. „Любі канівські дівчата – зазначає Г.Честахівський, - везли батька України добрих верст вісім або й усіх десять,

бо треба було далеко, далеко кругом об'їжджати лісом, бо такі гори усе, що з великим трудом зійдеш пішки, а їхати нема і в помині... Котрі дівчата не мали де притулитись до Кобзаревого воза... давай ламати віти і устилати дорогу Кобзареві, яка покрилась зеленими вітами, як зеленим килимом....Як везли, то попереду всієї процесії несли портрет Кобзарів, і весь люд до малої дитини бачив, який він був живим"

Т.Г.Шевченка поховано 10 травня (22 травня за новим стилем) 1861 року о сьомій годині вечора. Селяни й студенти кілька днів насипали могилу.

„Після поховання, востаннє вшанували покійного поета, усі учасники похорону з Києва та інших місць, почали роз'їжджатися ...”

12 травня 1861 року, коли Г.Честахівський відвідав могилу, щоб в останній раз перед від'їздом уклонитися „батькові й другу”, і вийшов на високу гору, то побачив осиротілу могилу і невимовний сум стиснув його серце: не хотівсь розлучатися з місцем, де спочило тіло „любого і дорогого Кобзаря”.

У нього виник намір - залишитися на якійсь час на рідній Україні, серед сього народу, подихати її повітрям після вісімнадцятирічної відсутності і насипати могилу над прахом „Батька Тараса”.

Залишившись сам здійснювати свій намір, Г.Честахівський перейшов з Канева й оселився в маленькому селі, за півтори версти від центра міста й за дві з половиною від могили.

Тим часом, прочувши про те, що тіло Шевченка привезено й поховано в Каневі, невпинно прибував різного звання народ, щоб поглянути на могилу й вклонитись праху покійного. Ось як записано в спогадах Г.Честахівського: „ Про Тараса знає вся кріпацька Україна, що він був її батьком, заступником, що він уляже коло Канева. Приходять люди з слобод вклонитись його могилі. Я часто застаю коло могили простих слобожан: стоять, знявши шапки, підпершись на ціпки, з клучочками за спинами, і дивляться на могилу так, як я ще ні разу на своєму віку не бачив такого щирого, тихого, зворушливого погляду людського, ніби в цій могилі закопана остання надія їхня на кращу долю”.

Під час роботи по опорядженню могили Г.Честахівський постійно перебував серед селян і ставився до них” як належить чесній людині й християнину, ласкаво й привітно,- як зазначав він - словом, по-братськи і як рідний для них, сам із селян. На різні їхні запитання щодо якогось непорозуміння пояснював їм, як має бути і як „я розумію”

Похорон Шевченка викликав велике занепокоєння урядовців. Канівський повітовий предводитель дворянства звернувся з спеціальним листом до київського губернського предводителя дворянства, в якому висловлював тривогу у зв'язку з масовим відвідуванням могили поета як святого місця.

Привертає увагу такий факт: через кілька днів після похорону Шевченка, 16 травня 1861 року, київський генерал-губернатор наказав канівським поліціям негайно розслідувати, „кто именно из студентов говорил при погребении Шевченко речи и в чём они заключались”, а також „употребить все старания достать эти речи”.

Зворушились і місцеві поміщики, побоюючись масового прибуття селян на могилу Т.Шевченка і агітації серед них, що на їхню думку, могло привести до небажаних наслідків. Поміщиків тривожили чутки про розмови,

які велися серед селян : „Скоро настане Тарасова ніч, у яку будуть різати панів”.

Поміщики були незадоволені також присутністю в їхньому краї і самого Г.Честахівського. І не менше місцеві поміщики та поліцаї, а й київський генерал-губернатор, а також ІІІ відділ царської канцелярії. Шеф корпусу жандармів князь В.Долгоруков навмисне доповідав про Честахівського цареві Олександрові ІІ: „Честаховский был вытребован в Киев, и там генерал-губернатор сделал ему строжайшее Внушение, приказав ему немедленно возвратиться в Петербург, к месту служения, и стем обязал его подпискою не приезжать во вверенный его, князя Васильчикова управлению край”.

Г.Честахівський змушений був рідну й милу його серцю Україну покинути.

Проте уже після смерті його останки були поховані на рідній землі. У цьому полягає велика заслуга великого патріота України – В.В.Тарнавського(молодшого) на території садиби якого у Качанівці на Чернігівщині й знайшов свій останній притулок друг і соратник Велико-го Кобзаря, в останні роки свого життя, залишивши нащадкам невмирущу пам'ять про нього не лише у вигляді спогадів, а й у таких малярських творах як „Селяни біля труни Т.Г.Шевченка”, „Труна Т.Г.Шевченка в дорозі до м. Канева” та інших. Його перу належить також вірш на похорон Шевченка: „ Шумить, гуде Дніпр широкий”.

Анатолій Риженко

Джерела та література:

1. Т.Г.Шевченко.Біографія,К.,1984,с.529
2. Спогади про Тараса Шевченка.К.,1981,с.416
3. Петро Жур. Дума про огонь.К.,1985,с.45
4. Петро Жур. Дума про огонь.К.,1985,с.44
5. Автопортрети Тараса Шевченка.К.,1973,с.31
6. Шевченківський словник у двох томах. Том дру-гий.К.,1978,с.229
7. Спогади про Тараса Шевченка,с.365-366
8. Спогади про Тараса Шевченка,с.515
9. Шевченківський словник у двох томах. Том дру-гий.К.,1978,с.228
10. Т.Г.Шевченко.Біографія,с.529
11. Т.Г.Шевченко.Біографія,с.531
12. Спогади про Тараса Шевченка,с.392
13. Олександр Кониський. Тарас Шевченко-Грушівсь-кий. Хроніка його життя.К.,1991,с.603
14. Т.Г.Шевченко.Біографія,с.535
15. Т.Г.Шевченко.Біографія,с.536
16. Спогади про Тараса Шевченка,с.392
17. Там же
18. Спогади про Тараса Шевченка,с.393
19. Тарас Шевченко. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях. К.,1991,с.253
20. Спогади про Тараса Шевченка,с.393
21. Т.Г.Шевченко.Біографія,с.536
22. Г.І.Марахов. Т.Г.Шевченко в колі сучас-ників.К.,1976,с.132
23. Т.Г.Шевченко. Біографія,с.536-537
24. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К.,1990,с.937
25. Там же
26. В.Анісов,Є.середа. Літопис життя і творчості Т.Г.Шевченка. К.,1976,с.338

У вихрі танцю

*«Зливається у танці вічне й юне!
Сплітаються традиції й віку!»*

Дійсно! Мабуть, ні в якому другому виді фольклору так яскраво, так цікаво так безпосередньо не розкривається душа народу, його побут, звичаї, його стиль життя. - словом вся його багата дійствами й переживаннями історія.

Народний танець зародився у глибоку давнину. Його роль спочатку була зовсім іншою, чим в наш час, - він виконував функцію одного з засобів сприйняття людиною дійсності.

Національна хореографія України, яка складалася на протязі багатьох віків, вбираючи з трудових процесів, обрядів, ігор, свят-найяскравіше найхарактерніше відобразила у собі, як у дзеркалі, нелегку, але значущу, багату подіями біографію народу.

Руки українського танцю наповнені поезією і ніжністю, вони наче стежки хитромудрої вишивки складають оригінальний її малюнок: «бігунець», «повзунок», «мельниця», «метелочка», «тинок», «доріжка плетена», «кружальце». Назви цих рухів, це слова - пози і па з яких складається «текст» зразків народної хореографії. Зберігати національні хореографічні традиції, головна мета нашого самодіяльного народного ансамблю танцю «Прилучанка», який в цьому році святкує своє 60-ти річчя. Рівно 60 років тому перший керівник ансамблю Григорій Давидович Коваленко, провів першу репетицію з маленькою групою ентузіастів: студентів, працівників фабрик і заводів. Саме Григорій Давидович посадив те маленьке зернятко, яке згодом проросло і дало перші сходи. І уже у 1962 році після виступу по телебаченню, колектив одним з перших в Українській соціалістичній республіці отримав почесне звання «народного».

Григорій Давидович підготував собі надійну заміну в особі кращого учасника колективу - Семена Яковича Дробицького, палкого прихильника хореографічного мистецтва, який зумів прищепити любов до танцю багатьом гуртківцям.

Так чим же підкорював ансамбль серця глядачів? Можливо тим, що під час танців учасники просто злітали над сценою, створюючи різноманітні малюнки і орнаменти, а, можливо, неординарністю номерів, бо кожен танець - це своя неперевершена історія.

«Танець йде не від ніг, а від серця. Це голос тіла» - так завжди говорила своїм вихованцям Людмила Алексєєва, яка продовжила справу своїх попередників на посаді керівника.

За 60 років ансамбль заплів ногами тисячі «вірвовочок», стер сотні пар черевиків в ковирялочках, вклав безліч кінських сил у присядку. Говорять, що стукіт їхніх молодецьких підборів не витримувала навіть підлога.

У далеких 70-80 роках учасники ансамблю підкорювали сцени України і далекого зарубіжжя. Цей колектив зростив не одну плеяду творчих особистостей. Не всі, звичайно, учасники ставали фахівцями - танцюристами, але де хто пов'язав своє життя з ними назавжди. Танець - це моменти щастя, їх стихія і любов.

Прилучанка дала путівку у світ мистецтва заслуженим артистам України, солістам заслуженого народного ансамблю ім. П. Вірського Юрію Вернигору, братам Миколі та Леоніду Бадракам, солісту ансамблю танцю «Льонок» - Віктору Причиненку.

З танцями пов'язала все своє життя Петренко Марія Іванівна, яка і зараз, не зважаючи на вже досить поважний вік, керує фольклорним колективом «Калина», з яким об'їздила багато міст України. Не полишає сцену і колишня учасниця - Лемешко Антоніна. Тісно переплелась з «Прилучанкою» і доля

А. Бірюзова, віртуоза своєї справи, до нестями закоханого в музику. На протязі багатьох років, він був акомпаніатором ансамблю і на сьогодні кожне музичне оформлення танцю колективу проходить через його руки і серце.

Учасникам «Прилучанки» не потрібні декорації, все це вони роблять танцем.

Танець - це мистецтво, душа народу.

Міняються покоління в колективі ансамблю, але так само, з великою майстерністю і піднесенням, наслідуючи досвід майстрів, виносять свої виступи на осуд глядачів учасники «Прилучанки».

Душа українська повниться

Розмаєм,

*Вона, як ніжна парость в танці
струменить!*

60 років - це справді дата, яка доводить, що мистецтво не має меж.

На сьогодні ні одне свято в місті не проходить без участі колективу. Нехай же Бог допомагає його учасникам у їх творчих справах і планах, у подоланні нових рубежів.

Здоров'я Вам, довголіття, добробуту і достатку Вашим родинам!

Т.Іващенко

**Фольклорний колектив
«Калина», 1970-ті роки**

Прилуцький жайворонк

Саме так, і ні як інакше не можна назвати відомого в нашому місті поета, художника, майстра на всі руки та просто добру, порядну людину – Євгена Васильовича Постульгу. Можна багато говорити про його життєвий, творчий шлях, але мені хотілося щоб наші читачі якомога більше могли познайомитися з його творчістю, яка говорить

сама за себе. Його вірші - це моменти життя, вихоплені майстром слова з нашого буття.

*Вплети конвалії у коси.
Вплети фіалки і жасмин.
Коли ж сумна надійне осінь-
Червоні грони горобини.
Ще зірочок веселі тічки.
Щоб мерехтіли в темноті
І промінь сонячний, мов стрічку
Вплети у хвилі золоті.
Любистку запахи медові,
Щоб аж хмелі голова.
Вплети гарячої любові
У шовком вишиті слова.*

*Вже не літо, а ще й не осінь.
Ранки дихають холодком,
Та сміються теплом і досі
Мальви виструнчені рядком.
І вогнями горять жоржини,
Ніби краплі густі зірниць,
Тінь роняючи на стежину,
Що упала у трави ниць.
Вже не літо, а ще й не осінь,
Тільки смуток на душу ліг*

*І в блакиті небесній просять
Вітру тихого журавлі.*

Мудрість свою Мудрець несе сам, нерозум же нерозумного несуть всі.

Не сійте зерна беззаконня, бо те, що виросте з того зерна – погне вас.

Наповнивши себе вщерть чужою мудрістю – чи знайдеш місце для своє?

Одному призначено перти плуга. Іншому іти за плугом, а ще іншому бути плугом.

*Ще будуть весни, будуть журавлі.
Сади цвістимуть сонцем оповиті.
І хмари, наче білі кораблі
Пливтимуть незворушною блакиттю.
Бо так годить нині, а тоді...
Тоді що буде, бо не бути не може.
Ми хто... ми як... ми кола на воді,
А ще точніше-просто подорожні.
Нам суєта до п'ят не пристає.
До піднебіння слово не прилипне,
Бо нас нема, хоча б тому що є
Ось тільки, як до цього всього звикнуть.*

*А що вже айстри, сальвії, жоржини.
А що духмяні тихі вечори,
Немов дозрілі сутінки ожини
Де тільки ватра спокою горить.
Де тільки суму світлого простори
І чисті плеса світлого вишуканих мрій,
Що так злітають іскрами угору,
Мов підхопив їх вихор-вітровій.
А що вже ті притомлені дороги,
Що спочивати впали у траву
Ледь-ледь мого дїставшиися порога
Куди і я невдовзі попаду.*

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09.

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні: 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1048 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 9 (147)

Вересень 2009 року

В цьому місяці:

*30 вересня народився заслужений працівник
культури України
Анатолій Амбросійович Комісарчук.*

**Комісарчук Ана-
толій Амбросійович**
– співак, диригент,
організатор культосвіт-
ньої роботи народився
30 вересня 1944 року в
мальовничому селі
Вертіївка на Житомир-
щині.

Отримавши серед-
ню освіту в 1964 році продовжив своє навчан-
ня в Коломиївському педагогічному училищі на
музичному відділі. Після закінчення училища в
1967 році був направлений до Прилук, де пра-
цював учителем музики в школах міста. Од-
ночасно закінчив музично-педагогічний фа-
культет Ніжинського педагогічного інститут ім.
Гоголя. З 1976 року працює в Прилуцькому пе-
дагогічному училищі викладачем музики, співів,
а з 1980 року - художнім керівником міського
Будинку культури.

Керував хорovими колективами взуттєвої та
панчішної фабрик, які з успіхом виступали на
міських, обласних оглядах художньої само-
діяльності. Маючи чудовий голос, неодноразо-
во виступав по телебаченню у музичних пере-
дачах „Сонячні кларнети”, «Таланти твої, Ук-
раїно», побував із концертами у багатьох містах
України.

З 1983 року і до кінця своїх днів працював
директором міського Будинку культури. В пер-
іод його керівництва самодіяльним колективам
Будинку культури: капелі бандуристів, театру,
естрадному ансамблю, оркестру народних
інструментів, ансамблю сучасного танцю при-
своєні звання „народних”.

В 1984 році Анатолію Амбросійовичу при-
своєно почесне звання заслуженого працівни-
ка культури Української РСР.

Помер 10 березня 1996 року. На міському
Будинку культури йому встановлено меморі-
альну дошку.

Визволення нашого міста

Прошло 66 років, з тої холодної осені... тієї осені, яка відкрила світлу сторінку в історії нашого міста. Тоді, у вересні 1943 р. закінчились довгі два роки німецької окупації, які принесли смерть 15 тисячам прилукан, залишили страшні рани на обличчі міста та... в душах людей. А скільки понівечених доль – вже після окупації, вже від своїх. Адже жити доводилось з тавром – «перебував на окупованій території»...

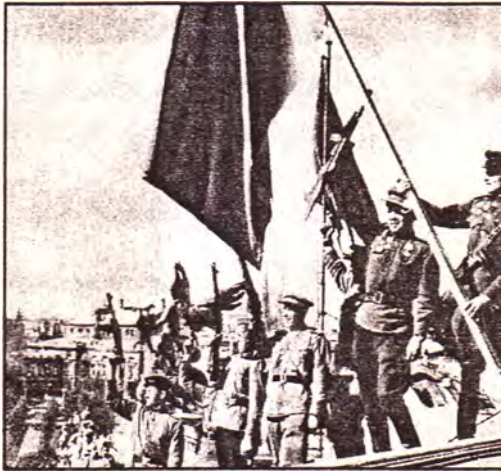
Але давайте поговоримо не про це. Навпаки, хочеться згадати, як то все відбувалось.

Влітку-восени 1943 року наступ Червоної Армії став схожим на гігантський приплив на всій тисячкілометровій лінії фронту. У вересні радянські війська в деяких місцях вийшли до Дніпра, переслідуючи німецькі війська, що у безладі спішили на правий берег великої ріки. Ось що пише німецький вояк, який пройшов війну в дивізії «Гроссдойчланд» про Дніпро: *«Відчуваючи себе на сьомому небі від щастя, ми нарешті ступили на тверду землю – вірніше, в ту ж саму жижу, що і на східному березі. Але що нам тепер до бруду! Ми на іншому березі! Західний берег – це безпека, кордон, який відділяє нас від росіян. Так довго ми чекали на цей момент, що навіть забули про війну»* (Г. Сайер, «Останній солдат Третього Рейху»)

Вже було ясно, що «квіанів» не зупинити. Німецька армія відступала, і не могла зупинити надовго просування Червоної армії. Важко змалювати, що коїлося в той момент в тилу відступаючих військ. Ось рядки, які красномовно змальовують настрої та розпач: *«Відступаючи війська залишили на нас поранених, але що з ними робити, ми не уявляли. Медики, котрих і так не вистачало, спакували речі і поїхали, або збирались це зробити. Поранених кидали прямо на вулицях. Вони змушені були самі собі зупиняти кров, котра текла з їх ран. Ми робили все можливе, але що ми могли вдіяти?»* І ще: *«До нас крізь болото рухались танки. Одного гурчання було досить, щоб викликати жах в людей, що потрапили в пастку. Всі підняли голови і уважно прислухалися. Ми вдивлялися в темряву і намагались помітити, те, що побачити неможливо. Потім звідусіль залунали крики: «Танки!» Ми схопили речі і побігли до річки. А що, як вияляться зовни, і ми зможемо врятуватись? Крики жаху лунали над річкою. Багато хто кидався в воду, надіючись досягти протилежного берега. Лунали призови про допомогу. Божевілля ширилося, як лісова пожежа.»* (Г. Сайер, «Останній солдат Третього Рейху»)

Саме на хвилі осіннього наступу Червоної Армії звільнене наше місто. З Півночі, де місто прикривала 208-а піхотна дивізія Вермахту, до Прилук поривалися 2-а та 4-а повітряно-десантні дивізії, з Півдня – прориваючи бойові порядки 68 німецької піхотної дивізії - 42-а гвардійська стрілецька дивізія. А зі Сходу – 3-й Котельниківський танковий корпус та 163-я стрілецька дивізія.

Найпершими, хто увірвався до Прилук, був загін десантників із 12-го полку 4-ї гвардійської повітряно-

десантної дивізії. Очоловав десант наш земляк, Олександр Кутувий, нині Почесний громадянин нашого міста – тоді, в 1943 – молоденький, але вже досвідчений офіцер повітряно-десантних військ. Він вночі 15 вересня провів своїх відчайдухів до міста. Захопили залізничний міст, а потім – залізничну станцію, котру і утримували до приходу своїх.

18 вересня перетнувши Удай, увірвалися в місто частина 2-ї мотострілецької бригади, і пройшла через нього, втративши один танк з екіпажем. За ними, з півдня, у місто зайшов батальйон зі 136-го полку 42-ї стрілецької дивізії, не зустрівши практично ніякого опору. Прилукани висипали на вулиці зі сльозами щастя, зустрічаючи визволителів своїх. В минулому був біль окупації...

До речі, зі звільненням Прилук, вийшов доволі цікавий випадок. Але він був доволі звичним для війни. Це неточність в донесеннях. Повідомлення про зайняття міста прийшло одночасно із Центрального та Воронежського фронтів. Навіть в післявоєнний період доволі довго існувала хибна точка зору, що наше місто звільнили війська Центрального фронту. Але це не відповідає дійсності. Всі сумніви розвіє документ, складений Г. Жуковим на ім'я Й. Сталіна. Ось він:

«Товаришеві Іванову.

Доповідаємо:

За перевіреними даними на місці встановлено, що Прилуки були зайняті о 6.00 18.09.43 р. 42 зв. сд 40 армії генерал-лейтенанта Москаленка; командує 42 зв. сд генерал-майор Бобров Федір Олександрович.

На цей час праве крило армії Чибісова (38-а армія) мало завданням йти за 10-15 км. на північ від Прилук і в місто не заходити, а обминати.

Дивізія Центрального фронту рухалася на Прилуки, перетинаючи бойові порядки військ Чибісова, коли вже в місті противника не було, а там перебували частини 42 зв. сд.

Просимо присвоїти 42 зв. сд найменування Прилуцької.»

Слід додати, що Іванов – це псевдонім Сталіна. Отже, честь визволення нашого міста належить 42-й гвардійській стрілецькій дивізії 52-го стрілецького корпусу 40-ї армії Воронежського фронту. Найменування «Прилуцька» вона отримала із запізненням на декілька днів.

А війна тривала далі. Війна визвольна для нашого народу, але все така ж жорстока й кривава, перетворюючись на індустрію знищення людей. Беззмистовна, якщо брати за великим рахунком. Союзники добивались беззастережної капітуляції, не задаючись питанням її ціни. А німці продовжували божевільну програму війни, ні на що не надіючись.

Давно вже минули ті події. Ми живемо в інший час. В іншій державі. Але не маємо права забувати цей день.

Ю. Кудряшов.

Вересень 2009 року

СКАРБНИЦЯ

Бойовий шлях Прилуцького козацького полку.

Участь козаків Прилуцького козацького полку у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. та подальша його доля.

В лютому 2009 року наша газета друкувала матеріали П.І.Чернікова про Прилуцький полк, як військову та адміністративно-територіальну одиницю на лівобережній Україні в другій половині XVII- XVIII століття. А сьогодні ми продовжуємо цю тему.

У середині XVII ст. в українських землях народний гнів вибухнув з великою силою і кардинально змінив не тільки хід національної історії, а й суттєво вплинув на геополітичний розвиток всієї Європи. Ця подія була закономірним, а не випадковим явищем: спрацював цілий комплекс причин, які привели народні маси до широко-масштабного виступу.

Які ж фактори спричинили необхідність початку національно-визвольної боротьби у 1648 році?

По-перше, надзвичайно ускладнилася соціально-економічна ситуація в українських землях, що входили до складу Речі Посполитої. Після закінчення виснажливої для Західної Європи 30-літньої війни саме Польща стає одним з головних експортерів хліба. Основний польський порт Гданськ з 1583 – 1648 року у 2,5 рази збільшив відвантаження зерна.¹ Орієнтація на внутрішній та зовнішній ринки, а не на задоволення власних потреб суттєво вплинула на структуру поміщицьких господарств.

По-друге, польські та українські феодалі, намагаючись максимально збільшити свої прибутки, йшли шляхом посилення експлуатації селян, особливо у районах, сполучених із зовнішнім ринком. Так у Східній Галичині та на Волині панщина становила 5-6 днів на тиждень, що викликало справедливе невдоволення селян.

По-третє, невпинно зростали натуральні та грошові податки. За оцінкою очевидця Г.Боплана, багатьом селянам в Україні у цей час жилося "гірше, ніж галерним невольникам". Справді, влада пана була безмежно – він за власним бажанням міг будь-кого з селян продати, обміняти, навіть убити.

Потерпали українські селяни і від здачі феодалами своїх маєтків у оренду. Лише 1616 році більша частина українських земель, що належали Польщі, орендувалася підприємцями, які, маючи на меті у короткий строк повернути з прибутком вкладені гроші, нещадно експлуатували селян і виснажували землі.

По-четверте, у складній ситуації опинилося і міщанство, особливо у тих містах, які перебували у приватній власності феодалів. Вони виконували повинності та сплачували податки, церковну десятину та ін. Хоча на початку XVII ст. більшість міст України користувалися Магдебурзьким правом, проте це самоврядування по-

стійно обмежувалося.

Така система виробничих відносин гальмувала розвиток капіталістичної кооперації, мануфактурного виробництва, формуванню єдиного України.

По-п'яте, не задоволене своїм становищем було і заможне реєстрове козацтво, яке являло собою проміжний стан між шляхтою і селянством. Як і шляхта, реєстрові козаки звільнялися від кріпацтва та панщини, тобто користувалися індивідуальною свободою. Водночас вищі козацькі верстви завжди бажали володіти закріпаченими селянами і мати інші рівні права зі шляхтою.

На середину XVII ст. авторитет, вплив, активність та слава козацтва зросли, а права дедалі більше обмежувалися. Намагаючись взяти козацтво під контроль, польський уряд після придушення селянсько-козацьких повстань у січні 1638 року прийняв "ординацію Війська Запорізького реєстрового", яка суттєво обмежила самоврядування реєстровців. Скасувалася виборність старшин, ліквідувався козацький суд, на чолі війська замість гетьмана було поставлено польського комісара, а посади полковників обіймали шляхта. Крім того, козацький реєстр скорочувався до 6 тис. осіб, а всі хто був виключений з реєстру автоматично ставали кріпаками.

По-шосте, ситуація в українських землях XVII ст. ускладнювалась і критичним становищем у політичній сфері. Відсутність власної держави, перервана державотворча місія, масове ополчення української еліти були чіткими симптомами катастрофи, що насувалася.

По-сьоме, спираючись на католицизм, польські магнати здійснювали політику національного та культурного поневолення українського народу. Одним з основних інструментів окатоличення в їхніх руках стала уніатська церква, яку активно підтримувала Римська курія. Папа Урбан (1623-1644 р.р.) у своїх листах до керівництва Речі Посполитої неодноразово закликав сприяти поширенню унії та фізично знищувати її противників. Один за одним в українських землях виростали костьоли, кляштори (монастирі), колегіуми, а водночас дедалі більшого поширення набував процес передачі, захоплення або руйнації православних культових споруд, утисків православних за їхню віру, переслідування за вживання української мови та поширення українських книг.

Проте у природі та суспільстві крім факторів, які підштовхують до дії, зумовлюють необхідність масових народних виступів, обов'язково мають існувати ті, що роблять цю дію можливою.

(Продовження на 4 стор.)

По-перше, одним з найголовніших чинників, які сприяли активній національно-визвольній боротьбі, була слабкість королівської влади у Речі Посполитій. Своєрідним ґрунтом для розгортання та поглиблення цих процесів стало зміцнення крупного феодального землеволодіння. Достатньо сказати, що 250 магнатських родів (Острозькі, Заславські, Збараські, Вишневецькі та ін.), які проживали на Волині, тримали у своїх руках найбільші території в усій Речі Посполитій. Концентрація матеріальних цінностей була величезною: 1629 рік – 37 найбагатішим волинським магнатам належало 3/4 усіх селянських господарств. 1 Князь Ієремія Вишневецький володів майже всією Полтавщиною. Тільки в Прилуцькому повіті йому належало 12 міст і сіл (Прилуки, Журавка, Іваниця, Варва, Красне, Перевалочна, Срібне, Сокиринці, Гмирянка, Орлиця, Ічня) з 8668 дворами і 6630 душами закріпаченого населення. Польському магнату Потоцькому належало все Ніжинське староство, Кременчук та інші міста. 1 В своїх володіннях він був і "король", і "суд", і "закон".

Проявом слабкості королівської влади була і певна втрата контролю над реєстровим козацтвом. Козацтво створювалось для оборони коронних земель, але оскільки польська казна була, як правило, порожньою, та основною формою оплати козацькому військові стало розширення його вольностей і прав. Внаслідок чого реєстрове козацтво перетворилося на впливову самостійну силу, яку вже наказами та "ординаціями" обмежувати було не тільки важко, а й небезпечно, бо випсані з реєстру козаки, на думку офіційних польських властей, ставали "постійними резервами бунту".

По-друге, важливими причинами, що робили можливим початок козацького повстання, є посилення та розширення сфери впливу Запорізької Січі, яка того часу була своєрідним зародком української державності, що за певних умов міг стати основою для створення повноцінної держави.

Отже, відсутність власної держави, прогресуюча втрата національної еліти, церковний розкол, наростаюче закріпачення селянства у середині XVII ст. не тільки помітно гальмували суспільний розвиток українського народу, а й робили реальну загрозу втрати його національної самобутності, асиміляції та зникнення з історичної сцени.

В 1648 році почалася визвольна війна українського народу проти панування шляхетської Польщі. Очолив її виходець з дрібної шляхти Б.Хмельницький.

Безпосереднім приводом до повстання стала особиста кривда, завдана Богдану дрібним польським шляхтичем Д.Чаплинським, який зі своїми слугами зруйнував та пограбував родинний хутір Хмельницького Суботів, до смерті забив малолітнього сина та захопив дружину.

Всі звернення закінчилися безрезультатно: Чаплинського так і не було покарано, а Богдан зазнав нових утисків. Не знайшовши справедливості в офіційних властей, чигиринський сотник дедалі більше схиляється до думки про повстання.

У січні 1648 року запорожці разом з селянами-втікачами, що приєдналися до них, під керівництвом Хмельницького розгромили польський гарнізон на Січі і об-

рали Хмельницького гетьманом. Цей виступ поклав початок широкому визвольному рухові проти польських панів.

Замість знищеної польсько-шляхетської влади створювалася влада гетьмана і генеральної старшини при ньому. Вона складалася з генерального обозного (начальника артилерії), судді, писаря, двох осавулів, хорунжого, бунчужного (помічника гетьмана у військових справах).

Гетьман користувався широкими правами і повноваженнями – йому належала вища військова, судова і адміністративна влада. При гетьмані був дорадчий орган в особі старшинської ради. Визволена територія поділялася на полки, а полки в свою чергу на сотні.

В лютому 1648 року Б.Хмельницький почав розсилати із Запоріжжя заклики до повстання. В короткий час визвольна війна охопила майже всю територію України.

Піднявся народ і на Прилуччині. В результаті героїчної боротьби населення і допомозі козаків, на чолі з М.Кривоносом, посланим Хмельницьким, у червні 1648 року міста і села Прилуччини були повністю звільнені. Прилуки стали полковим містом.

Полкове укріплення на Прилуччині було введено відразу після її визволення. Першим Прилуцьким полковником Б.Хмельницький призначив Івана Шкурата (Мельниченка), універсалом від 17 червня 1648 року.

Як підтверджують історичні документи Шкурат і Мельниченко одна історична особистість. Дитячі та юнацькі роки його пройшли на Запоріжжі в навчанні військовій справі. Батько його був мельником (мав великого млина неподалік Густині) тому на Січі Івана прозвали Мельниченком.

Прилуцький полк, як військова одиниця нараховував в той час 2 тисячі козаків. Полк складався з 20 сотен. Сотню очолював сотник і старшина. Старшина, до якої входили: хорунжий, писар і осавул відповідали за військове спорядження козаків та артилерії, збиралися і готували козаків до походу, забезпечували охорону території.

Сотні складалися з куренів. Кожне село становило курень, який очолював курінний отаман.

Доля полковника Івана Шкурата-Мельниченка невідома, очевидно він загинув у битві під Пилявцями, або при облозі Львова у вересні 1648 року. Окремі історики сходяться на тому, що Іван Шкурат став жертвою страшної рукопашної різни під Берестечком в якій Прилуцький полк, пробиваючись через 30 тисячне польське військо, був наполовину перерізаний (29 червня 1651 року). Недовгий час після нього полком керував Ф.Кисіль.

В літописі С.Величка знаходимо: "На початку війни Б.Хмельницьким учинилося обіруч Дніпра 20 козацьких полків. А саме: на тому боці Дніпра (Лівобережжя) – 10... Прилуцький козацький полк, Т.Носач – прилуцький полковник".

Прилуцький козацький полк під керівництвом полковника Т.Носача, відомого воїна, загартованого в боях, друга і товариша Б.Хмельницького, брав участь в усіх походах і битвах Хмельницького з поляками та іншими ворогами за визволення України.

Як генеральний обозний Тимофій Носач брав участь у поході Хмельницького навіть в Молдавію.

Протягом короткого часу 1648 року козаки-повстанці отримали блискучі перемоги: у битвах під Жовтими Водами (травень), під Корсунем (травень), під Пилявцями (вересень). Вже в ході цих баталій яскраво виявився талант Б.Хмельницького як воєначальника. Успіх досягався завдяки застосуванню різних тактичних заходів: розгрому ворога по частинах у ході зустрічної битви (Жовті Води), перекриття противнику, що ухилявся від бою, шляху до відступу (Корсунь), створення психологічної кризи у війську противника з метою його цілковитої деморалізації (Пилявці).

Особливо Прилуцький полк відзначився в битві під Пилявцями Подольської губернії, де у вересні 1648 року блискуча польська регулярна армія зазнала повного розгрому від нашвидкоруч озброєного і спорядженого українського повстанського війська. Після страшного розгрому, поляки панічно втікали з України, покинувши всі свої фільварки й пожитки, отямившись аж за Віслою. Дійшовши до Замостя, Богдан Хмельницький зупинив свої війська і провів переговори з королем Яном Казимром, на яких домовились про перемир'я. З триумфом повернувся гетьман з старшиною і військом до Києва, де його зустрічали як визволителя України з «лядської єгипетської неволі».

Знову на сторінках козацьких літописів ім'я Тимофія Носача з'являється під 1649 роком. Саме тоді відбулася ще одна визначна подія в історії визвольної боротьби українців. Під час перемир'я, переполохана шляхта почала збирати всі свої сили для приборкання непокірної України. Перед навислою смертельною небезпекою в Польщі було оголошено посполите рушення, тобто - суцільна мобілізація шляхти. Король сформував три могутні армії. В Україні також піднявся на боротьбу весь народ: селянин полишав свого плуга, ремісники - майстерні, міщани - лавки. Всі озброювались як хто міг і йшли у козаки. Вдома лишалися лише жінки, діти й немічні та старі люди.

Гетьман порятував у війську, яке було розділене на полки, по дванадцять на лівому й правому боці Дніпра. В числі лівобережних, був і Прилуцький полк. На початку липня 1649 року козацьке військо і хан Іслам-Гірей з татарською кіннотою, якого запросив на підмогу гетьман, обложило першу польську армію під містечком Збараж в Галичині. Залишивши тут частину війська, гетьман з головними силами й татарами вирушив назустріч посполитому рушенню, яке очолив сам король. Королівська армія була оточена з усіх боків під містечком Зборовом на річці Стрипі. Почалася кривава битва, яка ось-ось повинна була закінчитись повною поразкою поляків, але у найвідповідальніший момент, підкуплені шляхтою татари зупинили бойові дії, та ще й пригрозили Хмельницькому виступити проти нього. Тоді ж, на полі битви, гетьман змушений був укласти з королем мирну угоду, яка увійшла в історію під назвою Зборівського трактату, невідомого для України.

За умовами угоди, козацьке військо мало бути сорока тисячним і перебувати на території Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Волині й частини Поділля. Тоді ж почалося складання списків-реєстрів козацького

війська, яке закінчилося лише навесні 1650 року. Край був розділений на 16 округів-полків, на чолі яких стояли полковники зі своєю полковою старшиною.

Селяни, які не ввійшли до реєстру, зобов'язані були повернутися до поміщиків і виконувати «обыкное послушенство»¹. Таким чином, рядове козацтво і селянство знову опинилось під загрозою відновлення польсько-шляхетського гніту, що викликало їх справедливе незадоволення на Волині, Східній Галичині, Поділлі.

В середині червня 1651 року 150-тисячна польсько-шляхетська і 100-тисячна селянсько-козацька армії зосередились під Берестечком (Волинь). Королівські полки розмістились на р. Стир, селянсько-козацькі – на західному березі р. Пляшівки. 50-тисячне військо кримського хана – союзника Б.Хмельницького стояло окремим табором. 19 червня селянсько-козацькі війська перейшли в наступ. В жорсткій битві польські війська понесли великі втрати (7 тис. жовнів). Їх спроба нанести удар по правому флангу закінчилась невдачею. І тоді поляки вдарили по лівому флангу, де розміщались війська кримських татар, зосередивши всю силу артилерійського вогню. Орда в паніці не лише залишила поле бою, а й підступно захватила в полон Б.Хмельницького. Лише через два тижні гетьману вдалося за великий викуп звільнитися з неволі.

Польсько-шляхетська армія з трьох сторін оточила табір, розпочалася 10-денна осада. Виходом із оточення керував І.Богун. Сталася страшна рукопашна різня, в якій Прилуцький полк, пробиваючись через 30-тисячне польське військо був наполовину перерізаний. Загин в складі 300 козаків прикривав відступ селянсько-козацьких військ, загинувши смертю героїв в нерівному бою, тим самим зберігши головні сили.

Тим часом литовсько-шляхетські війська прорвалися в Україну зі сторони Білорусії. Невеликий козацький загін на чолі з Чернігівським полковником М.Небабою, незважаючи на героїчний опір не зміг стримати тиск ворожих сил. В бою під Ріпками 26 червня Небаба М. загинув. 25 липня ворожі війська захопили Київ, пограбувавши місто, майже повністю спаливши Поділ.

Далі буде.

¹ – Бойко О.Д. Історія України – Київ. Видавничий центр "Академія". 1999. – с.126

¹ – Бойко О.Д. Історія України – Київ. Видавничий центр "Академія". 1999. – с.128.

¹ – Маценко В.А. Историческое и статистическое описание Прилуцкого уезда, 1888 р. – с.18.

¹ – Кондуфор Ю.Ю., Історія України в десяти томах. К – 2003, - 40-45 с.

П.І.Черніков – доктор філософії в галузі освіти, почесний професор Міжнародної кадрової академії, директор Прилуцького агротехнічного коледжу.

Іван Бровченко

Своєрідна і неповторна Чернігівська земля. То ж і не випадково, що саме тут народжувались і продовжують з'являтися яскраві таланти, що йдуть у велике мистецтво і продовжують підніматися на високий щабель славу свого рідного краю. Нині хотілось би пригадати декого з великої плеяди театральних акторів: Марію Заньковецьку, Ганну Затиркевич-Карпинську. Єлизавету Хуторну, Ганну Ніжинську, Бориса та Анжеліну Лучицьких...

Поруч з ними стоїть і ім'я Івана Кузьмича Бровченка (1898-1971). Це був не тільки талановитий митець, який зіграв більше 350 ролей на сцені, а й чудовий режисер, організатор театральної справи. У своєму житті І.Бровченко зустрівся з прекрасними професійними театральними акторами і режисерами, а це сприяло шліфуванню його природного таланту, всього того, що робить актора-початківця майстром.

З 1918 р. І.Бровченко почав робити перші кроки на театральній сцені під керівництвом М.Ярошенка, професійного актора, який працював ще до революції в Прилуцькому театрі антрепренерів Рудікова і Пономаренка. В бурхливий революційний час І.М.Ярошенко жив у Прилуках, на околиці міста на Кустівцях, при школі організував драматичний гурток. До його репертуару були включені вистави «Наталка Полтавка», «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик», «Безталанна», «Наймичка», «Суєта», «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Дай серцю волю заведе в неволю», «Глигит або ж Павук», «Назар Стодоля» та ін. В усіх цих спектаклях раніше неодноразово грав І.М.Ярошенко і репертуар відповідно підбирав як під себе, так і під тих хлопців та дівчат, з якими треба було працювати. Активним учасником театрального життя та помічником режисера був Іван Бровченко.

У 1914 році до Прилук приїхала відома актриса Євгенія Петрівна Базилевська, яка в 1895-1899 рр. пройшла школу М.Садовського та П.Саксаганського, і організувала в місті власну трупу. Весь бурхливий час революції і Громадянської війни вона пережила в місті, продовжуючи театральну справу.

В 1918 р. знову організувала театр, до складу якого увійшли антрепренери Рудіков, Пономаренко, його дружина Кохановська та інші актори, а також талановита молодь: майбутній народний артист України Микола Яковченко, Ульяна Костяна, подружжя Зубів, Марія Романченко, Немченко та інші.

На початку 1920 року до Прилук приїхав чудовий актор і режисер Пилип Олексійович Хмара, який працював у трупі О.Л.Суходольського та в інших колективах. Він організував свій театр, куди залучив талановиту молодь Прилук. В цей колектив попав і Іван Бровченко. Він став першим помічником П.О.Хмари. Якщо в театрі Є.Базилевської, Рудікова та Пономаренка ставили в основному класику, то в новому театрі віддавали перевагу п'єсам радянських авторів. Розкрити повністю тут свій талант І.Бровченко не зміг, бо був призначений до лав Червоної Армії. Саме Пилип Олексійович і став справжнім першим театральним вчителем молодого актора.

Перші кроки І.Бровченко як режисер зробив під час свого перебування у лавах Червоної Армії, зокрема, в Києві у Луцьких казармах Першого запасного стрілецького полку, де за дорученням командування він організував театральну трупу з червоноармійців, медсестер, дружин військовослужбовців та безробітних київських

акторів-професіоналів. До репертуару драматичного колективу були включені популярні п'єси української класики, а також деякі твори на злобу дня. Перебуваючи у Києві, І.Бровченко відвідував заняття у Музично-драматичному інституті ім. М.Лисенка та вечірньому червоноармійському інституті. Це дало можливість поповнити не тільки загальноосвітнє знання, а спеціальні, мистецькі.

Повернувшись після демобілізації до Прилук, І.Бровченко разом з П.О.Хмарою створили «Молодий український театр», куди влилася талановита молодь. Змінився й репертуар. До нього були включені кращі п'єси української, російської та світової класики, а також нові твори, що з'явилися в радянській драматургії.

Після смерті П.О.Хмари І.Бровченко став режисером театру, який працював при «Охмодиті». Але в 1925 р. виявилося, що організація не мала права утримувати театр. Почалася справа про ліквідацію театру, яка точилася досить довго.

Враховуючи все це І.Бровченко у 1923 р. організував при клубі об'єднаних профспілок театральну студію, яка діяла до 1926 р., а також керував драматичним гуртком на Кустівцях де починав свою театральну діяльність під орудою І.М.Ярошенка.

Після ліквідації «охмодитівського» театру на базі студії І.Бровченко організував з дозволу окрполітосвіти Робітничо-селянський пересувний театр.

В цьому театрі І.Бровченко був не тільки керівником, а й режисером, актором. Трупа складалася з акторів, які вже мали певну професійну підготовку. Театр перебував на повному хозрахунку. Всі актори отримували однакову зарплату та невеликі додаткові кошти за виконання доручень режисера, адміністратора, електрика, костюмера, режисера, адміністратора, електрика, костюмера, режисера, адміністратора, електрика, бутафора. Колектив працював дружно, треба було заробляти кошти, щоб утримувати театр. З боку окрполітосвіти йшла дуже маленька допомога: на рік виділяли спочатку 1000 крб., а через два роки - 1200 крб.

Прилуцький театр як пересувний обслуговував декілька округів: Київський, Прилуцький, Сумський, Чернігівський, Ніжинський, Лубенський, Полтавський та інші, за що йому дали назву Міжокруговий Прилуцький РСГ. Театр нагороджувався за роботу подарунками, 4 червоними прапорами тощо.

Прилуцький робітничо-селянський театр проіснував з вересня 1926 р. по вересень 1930 р. Після ліквідації округів театр втратив пристанище і самоліквідувався. Розбрелися актори, хто куди. Значна частина пішла в інші театри, де дослужились до високих звань.

І.Бровченко пішов у Донбаський пересувний театр ім. 13-річчя Жовтневої революції. Працював тут режисером і актором. Але в зв'язку з тим, що Артемівський театральний трест не мав достатнього фінансування, то цей театр у 1934 р. разом з музкомедією ліквідували.

І.Бровченко перейшов до Вінницького пересувного театру ім. М.Островського, в якому теж працював режисером і актором, а в 1936 р. - до Херсонського театру. В цей час заочно навчався у Московському театральному університеті на режисерському факультеті.

У зв'язку з тим, що в 1937 році в Прилуках був організований пересувний театр ім.15-річчя ВЛКСМ, І.Бровченка перевели до цього театру на посаду художнього керівника. Чотири довоєнні роки - це напружений час формування колективу і репертуару, поїздок по багать-

ох районах і областях України.

Велика Вітчизняна війна захопила Прилуцький театр на гастролі. Актриса театру Агнеса Артурівна Вількене-Чарська згадувала: «В серпні 1941 р. в м. Коропі Чернігівської області відбулися останні гастролі нашого театру. Його евакуація не була організована, і ми змушені були просуватись на Схід своїми силами. Так, на підводах добралися до ст. Буринь. У 60 км були вже німці. Вирішили заховати костюми, реквізит, стали розійжджатись актори.

Мій чоловік, директор театру, С.П.Чарський, головний режисер І.К.Бровченко та адміністратор І.Ю.Лучко поїхали в районний центр, щоб сповістити про те, що сталось. Але в Буринь вони більше не повернулись, бо шлях був відрізаний німцями.

Я з дітьми і дружина І.К.Бровченка з дитиною вибиралися з оточення. Ми приїхали в Харків, звідти за направленням евакопункту - в район міста Енгельса. Завдяки бюро розшуку ми довідалися, що С.П.Чарський працює директором Ніжинського театру. Найближчим часом ми виїхали до Сибіру в м.Гур'євськ». На далекому Сході гастроллював Ніжинський драматичний театр ім. М.Коцюбинського. З початком війни він переїхав до Новосибірська. В серпні 1941 р. в діючу армію пішли директор театру Ю.Назаров, художній керівник Б.Луцицький та значна кількість акторів.

Новосибірське управління культури об'єднало акторів Ніжинського театру з Миколаївським театром, який прибув з України. До них приєдналися також артисти Прилуцького театру (І.Бровченко, С.Чарський та ін.). Із 45 артистів був створений новий колектив - «Театр ім. Т.Шевченка», який очолили Е.Колчинський (директор) та І.Бровченко (художній керівник).

Репертуар театру був створений з п'єс, які ставились раніше. Артисти продовжували гастроллювати в Новосибірській та Кемеровській областях.

Поступово в артистів театру змінювалась аудиторія. В госпіталі Новосибірську поступали поранені. Доводилось виступати щодня з концертами на вокзалах, в госпіталях, на заводах, у колгоспах та інших підприємствах.

У Кемерово, де знаходився театр ім. Шевченка, приходили радісні повідомлення про звільнення районів України від фашистських загарбників, у тому числі і Ніжин, Прилук, Миколаєва. Артисти працювали з новим натхненням. За час перебування в Західному Сибіру колективом театру було зіграно 800 спектаклів, дано 420 концертів, організовано 120 виступів у госпіталях для 630 тисяч глядачів.

В кінці червня 1944 року актори Ніжинського пересувного драматичного театру ім. М.Коцюбинського повернулися з Західного Сибіру у рідне місто. З ними прибув у Ніжин і І.Бровченко. Ця група акторів об'єдналась з тією, що вже працювала в Ніжині після звільнення міста від фашистів. Створився великий театральний колектив. Директором театру був призначений В.Тось, а художнім керівником - І.Бровченко.

Свої спектаклі театр показував не лише ніжинцям, а й глядачам різних регіонів.

Доробок акторів театру за воєнний час був значним. Тож не випадково, що всі вони за велику роботу по обслуговуванню частин та підрозділів Радянської Армії були нагороджені в 1949 році медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» та «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Ці відзнаки отримав і І.Бровченко.

В 1946 році до Ніжинського драматичного театру ім. М.Коцюбинського з армії повернувся його довоєнний художній керівник Б.Луцицький. І.Бровченка перевели на таку ж посаду до Прилуцького пересувного театру ім. 15-річчя ВЛКСМ, який уже функціонував тут з 1943 р. на чолі з Шипенком Петром Івановичем. В театрі

працювали відомі актори: Марія Бебешко, чудова співачка, в майбутньому заслужена артистка Чернігівського театру, Іван Половко, Шульга та інші. В 1945 р. з м. Гур'євська до Прилук прибув за викликом облвиконкому Чернігівської області Сергій Петрович Киянов-Чарський, якого призначили знову директором театру.

Керівництво театру, яке мало вже великий досвід спільної роботи, бо разом вони починали працювати ще в довоєнний час, намагалося збагатити театр кадрами, розширити репертуар. За 1947 рік театр показав 40 вистав і дав 45 концертів. Колектив театру гастроллював по різних районах. Вистави та концерти часто йшли безпосередньо на польовому стані. Тільки протягом літа 1947 року театр показав 78 платних вистав і дав 140 безкоштовних шефських концертів, серед них п'єси «Наталка Полтавка» І.Котляревського, «Платон «Кречет» О.Корнійчука, «Дівчатка» В.Панової та інші.

І в Ніжині, і в Прилуках в цей післявоєнний час І.Бровченко було здійснено цілий ряд цікавих творчих задумок, пов'язаних з постановкою досить складних для таких театрів вистав. Він завжди з задоволенням згадував ніжинський період, бо в театрі працювали відомі тоді талановиті актори - народні та заслужені артисти Борис і Анжеліна Лучицькі, Володимир Ігнатенко, Володимир Тось та інші, і це допомагало здійснити сміливі проекти.

У 1947 році Прилуцький театр набрав сил, проявив себе як здібний творчий колектив. Були підготовлені документи про перевід театру з 4 в 3- тарифну категорію. Проте сталось непередбачене.

18 березня 1948 року Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про скорочення та об'єднання пересувних театрів. Значну їх кількість було в Україні закрито, в тому числі і 5 на Чернігівщині та в Чернігові. Обласний театр був розформований як нерентабельний. В цей час театри працювали за госпзрахунком. Тільки завдяки майстерності акторів ніжинського трупі, їх постійним виступам за межами області, тривалим гастрольним подорожам, а це забезпечувало прибуткову частину бюджету, авторитетів Б.Луцицького театр в Ніжині залишили. 19 квітня 1948 року виконком Чернігівської обласної ради депутатів трудящих прийняв постанову №1073 «Про об'єднання Ніжинського і Прилуцького українських музично-драматичних театрів в один обласний пересувний український музично-драматичний театр...».

Так завершив свою історію Прилуцький драматичний театр імені 15-річчя ВЛКСМ, який був створений І.Бровченко. Все його майно передавалось Ніжинському театру, актори переводились у Ніжин та інші театральні колективи.

У 1948 р. І.Бровченка направили на роботу спочатку до Ужгородського, а в 1950 р. - до Дубнівського театру. Десять років очолював він колектив дубнівців. Тут у 1957 році він отримав високе звання заслуженого артиста України. Це був час, коли І.Бровченко в повну силу розкрив свій талант і як організатор колективу, і як режисер, і як актор.

Переважну більшість творчого життя І.Бровченко працював у пересувних театрах. А це своєрідна і важка праця, коли часто на возах чи машинах треба було добиратись у найвіддаленіші куточки району, області, краю до глядача і в холодну осінню або ж зимову морозну погоду, чи у весняну розпутицю, коли всі дороги покривались грязюкою.

Треба відмітити, що протягом свого життя І.Бровченко написав декілька багатосторінкових п'єс («На краю безодні», «Весілля», «Людина з легенди», «Роги бізона» та ін.), а також 10 одноактів. Більше десяти п'єс він переклав з російської на українську мову. Були також

(Продовження на 8 стор.)

написані сценарії до календарних червоних свят.

У 1959 р. І.Бровченко завершив свою роботу у Дубнівському театрі. Він вирішив на 62 році життя перейти на пенсію.

І.Бровченко повернувся у Ніжин, де проживала його сім'я. Рік ще працював у театрі ім. М.Коцюбинського.

У січні 1961 р. І.Бровченко залишив театр через хворобу.

Але не такий Іван Кузьмич щоб спочивати. Він загорівся ідеєю створення у Ніжинському Будинку культури самодіяльного театру, бо Ніжинський драматичний театр ім. М.Коцюбинського до десяти місяців у рік перебував на гастролях і тільки взимку повертався до глядачів своєї постійної бази. Тож ніжинці хотіли бачити б вистави і в інші місяці. Іван Бровченко добре розумів, що створення нового аматорського колективу вимагатиме віддачі сил, часу бо з початківців треба сформувати колектив, який би зміг справитись з такими п'єсами, які б зацікавили глядача і в той же час мали високі художні якості. Іван Бровченко вирішив піти до вчителів вечірньої школи, які вдень мали трохи більше часу і могли приділити увагу роботі в театрі.

На багатьох конкурсах, у яких брали участь ніжинці, комісію враховував саме професіоналізм. Тож не випадково, що всього через чотири роки театру було присвоєно

звання «Народного». Колектив знайомив з своїм творчим доробком не тільки ніжинців, а й глядачів Чернігівщини, Вінниччини, Закарпаття, Києва. Слава Ніжинського аматорського театру зростала завдяки самовідданій праці всього колектив під керівництвом чудового майстра. У 1970 році їх творчий здобуток був відмічений срібною медаллю, а його керівник І.К.Бровченко у 1971 р. нагороджений орденом «Знак Пошани». Але ця звістка, на жаль, прийшла у день смерті актора і режисера.

Іван Кузьмич Бровченко залишив помітний слід у мистецтві і в культурному житті України. І про таких людей, які самовіддано віддавали своє життя служінню народові, піднімали у будь-яких умовах українське мистецтво, утверджували його, хочеться говорити. І до цих наших слів приєднуються ще сотні учнів та сподвижників І.Бровченка, поклонників його самобутнього таланту. На жаль, до цього часу не написана ще історія пересувних театрів ХХ ст., а серед них було чимало таких колективів та й акторів, які залишили помітний слід в українському мистецтві і заслуговують на увагу і пам'ять.

З посиланням на видання:
Література та культура Полісся. Вип. 19/Відп.ред.і упорядник Г.Самойленко. – 2002. - ст..126-152

Історія виноградної лози

З усіх давніх культурних рослин найбільш розповсюдженим і улюбленим є виноград. Виноградні ягоди соковиті, солодкі і смачні. В дикому стані виноград підіймається дуже високо, обкручуючи дерево. У виноградинках його вирощують у вигляді кущів, постійно обрізуючи гілочки. Гілочки винограду закінчуються роздвоєними вусиками. Вусики повільно повертаються, роблячи коло протягом 2 год. 14 хв. Повертається і верхівка молодої ростучої гілочки, яка робить коло на протязі 4 год. При цьому русі вусики закріплюються за яку – не будь опору, обкручуючи її. Засохлий вусик навіть через 10 років в стані витримати масу 5 кг. Виноград добре росте на таких ґрунтах, де інші культурні рослини вирощувати неможливо. Найкращі сорти винограду вирощують на схилах гір, серед скель. В ґрунті повинні бути сірка і вапняк. В наш час нараховується більше 2000 сортів винограду.

Вирощування винограду має велику історію. Вважають, що культура винограду походить із Закавказзя, де до цього часу в лісах зустрічається дикий і здичавілий виноград.

Із Давньої Колхиди виноград потрапив до фінікійян, а ці мореплавці розповсюдили культуру винограду по всьому світу.

На гробниці Птаготена, який жив в Мемфісі 6 тис. років назад, зображені сцени збору винограду і виготовлення вина. Це говорить про культуру винограду в Давньому Єгипті.

В Давній Ассирії також був відомий виноград, про що свідчить глиняна табличка із бібліотеки царя Ашурбаніпала з інформацією про десятки сортів вин.

Відомо, що вже в 1122 р. до н.е. вирощування винограду в Китаї було широко поширене. В історії Китаю часто забороняли вживання вина і навіть винищували виноградники.

В Персії виноград слугував символом могутності і користувався великою шаною. В палаці персидського царя була виготовлена виноградна лоза із золота з китицями з дорогоцінного каміння. І зараз виноград зберігають всю зиму на лозах, покриваючи їх тканиною для захисту від птахів. Виноград був добре відомий і в Давній Греції.

В середні віки з особливою старанністю доглядали і вивели багато сортів монахи в монастирях. Вони займались виробництвом різноманітних вин. В Росії перші виноградники з'явилися в Астрахані в 1613 р. В 1638 р. виноград розпочали вирощувати в Києві в Печерському монастирі. Петро I поклав початок виноградникам в станицях донських козаків та Царського саду в Києві.

В 1785 р. Потьомкін виписав 20000 відростків токайської лози для посадки в Криму. В Криму зібралась колекція кращих сортів винограду із Франції, Іспанії, Греції і інших країн.

Довгий шлях пройшла культура винограду, щоб створити і виростити сорти різного смаку в багатьох країнах.

О.П. Степаненко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277

Краєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".

Телефони: (04637) 3-12-48

Редактор: Т.М. Зоць

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.

Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.

Виходить щомісяця. Зам. 1287 Тир. 500 прим.

Свідцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.

Ціна договірною.

Засновник та видавець Прилуцький музей і красназнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 10 (148)

Жовтень 2009 року

В цьому місяці:

16 жовтня – народився Олександр Іванович Івахненко, заслужений художник України, лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, член-кореспондент Академії мистецтв України.

20 жовтня – народився Кузьма Савелійович Гнідаш, Герой Радянського Союзу.

30 жовтня – народився Олександр Васильович Ворчак, заслужений тренер України.

Майстер пензля

Івахненко Олександр Іванович – лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка, член-кореспондент Академії мистецтв України, заслужений художник України, член Комітету з Державних премій України ім. Т.Г.Шевченка (1989-1996 рр.; 1999-2001р.р.) член Спілки художників України.

Народився він 16 жовтня 1949 року в с. Манжосівка Прилуцького району Чернігівської області. 1956 року пішов до Манжосівської початкової школи, а в 1961 році почав вчитись в Київській художній середній школі ім. Т.Г. Шевченка. Після закінчення художньої школи в 1968 році вступив до Київського державного художнього інституту на графічний факультет. Закінчив інститут 1974 року (майстерня книжкової графіки, керівники: професори В.І. Касяня, В.Я. Чебанік). З 1974 року до червня 1976 року працював на

заводі «Арсенал», служив у збройних силах Радянської Армії. З червня 1976 р. до 1979 р. навчався в Творчих майстернях Академії мистецтв СРСР в УРСР (майстерня графіки, керівник - член - кореспондент АМ СРСР М.Г. Деревус). З 1979 року на творчій роботі.

Починаючи з 1974 року він учасник всесоюзних, республіканських і міжнародних художніх виставок. Зокрема: Флоренція - 1987 р., Братислава - 1982 р., Вільнюс - 1984 р., ВІВ - (Бієнале ілюстрації Братислава) - 1983 р., Софія - 1984 р., ВІВ - 1985 р., Берлін - 1986 р., США (Нью-Джерський технологічний інститут) - 1988 р., США (Український інститут Америки) - 1988р. Твори відзначені дипломами всесоюзних, республіканських і міжнародних конкурсів мистецтва книги, зокрема, ВІВ 1985 р.

Працює в галузі книжкового, монументального мистецтва та станкового живопису.

Твори зберігаються в Національному художньому музеї (м. Київ), в музеях Т.Г. Шевченка в Києві та Каневі, в Національному музеї літератури (м. Київ), Державному музеї книги, у фонді ВІВ(Братислава), Українському Єпархіальному музеї в Стемфордді (США), а також в музеях Івано-Франківська, Черкас, Хмельницького, Ужгорода. В приватних колекціях, Канади, Великої Британії, Японії, Німеччини, Росії.

Голова Київської організації Національної спілки ху-

(Продовження на 2 стор.)

дожників України В.Гурін з великою приязню пише про художника: «Олександр Івах-ненко, художник яскравой індивідуальності, працює в галузі книжкового мистецтва, монументального та станкового живопису. Художник випрацював свій стиль монументалізації форми, що дозволяє йому створювати образи величні, епічно-піднесені, внутрішньо-напружені. Серед основних робіт художника - ілюстрації до «Зачарованої Десни» Олександра Довженка (Київ. «Молодь». 1975). Ця книжка невдовзі була перевидана англійською, іспанською та французькою мовами. Багаторічна праця художника над невичерпною поетичною спадщиною Тараса Шевченка відлунується, простежується і сьогодні в станкових творах митця. Цикли ілюстрацій виконані художником до збірок вибраних поезій Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати» (Київ. «Веселка». 1982), Тарас Шевченко «Поеми» (Київ. «Веселка». 1984), «Поезії» у двох томах/«Кобзар»/ (Київ. «Веселка». 1988), стали вагомим явищем у мистецько-культурному житті України.

Логічним продовженням творчості художника є і монументальні розписи в музеї Тараса Шевченка на Черненій горі в Каневі. У своїх ілюстраціях Олександр Івах-ненко прагне бути як найближче до поетики літературного твору, прагне органічної єдності зображення і глибокого змісту, взаємопроникнення ілюстративного ряду і поетики твору. Створює художні образи, максимально адекватні емоційно-художньому світові письменника, поета. Виважена ритмічно-лінійна структура зображення, насичена асоціативними підтекстами, звернення до

зворотної перспективи, осмислення національних і світових мистецьких здобутків, узагальнення форми, глибоке відчуття духовності народного життя і його культури - підґрунтя його творчості. Один із яскравих представників сучасного українського образотворчого мистецтва, художник у своїй творчості бережно поєднує новаторство з традиціями національного мистецтва, культурою народу, його духовністю». На полотнах художника - саме життя, сама Україна. Його творчість пробуджує найпотаємніші струни душі не тільки українців. Перед минулорічною виставкою в Японії було хвилювання. Чи сприймуть японці можна сказати, чисто українське мистецтво? Та всупереч побоюванням, довелося почути слова найвищої похвали.

Японці висловлювали захоплення загадковою для них Україною та мистецтвом художника. Роман Ширін, третій секретар посольства України в Японії, зазначив: «Виставка українського художника в Японії відбулася вперше і її нема з чим порівнювати. Вона була дійсно самобутньою та в доброму сенсі цього слова «незрозумілою» для японців. Перш за все тому, що пересічні японці не знають, що це за країна така Україна, вони не знайомі з її історією, культурою. Проведення виставки було, так би мовити, проривом, першим кроком на шляху ознайомлення японської громадськості з українським національним образотворчим мистецтвом».

Твори художника Олександра Івахненка - одне із чистих джерел пізнання України світом.

З посиланням на журнал «Чумацький шлях», 2007 р., №1, ст. Г.Анатоленко.

Ювілей!

ПРИЛУЦЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЮ – 115

Для городянина слова «музей», «театр», «школа» майже рівнозначні, бо невід'ємні від дитинства, екскурсій, а загалом – освіти, навчання, становлення людини.

Що ж таке музей? У буквальному перекладі з латини – храм муз дев'яти богинь, що опікуються науками та мистецтвом. З великої поваги до минулого, давні греки навіть виділили для історії окрему покровительку – Клію, що повинна була на нетлінному сувої записувати паличкою найважливіші події та імена гідних поваги та пам'яті.

Історія виникнення музеїв сягає давнини, їх витoki – у зібраннях мистецтва давньоримських терм, у колекціях картин та скульптур лицарських замків, церков і монастирів середньовічної Європи. Для сучасної людини досить дивними є деякі цінності, якими пишалися ко-

Колектив кр. музею
Фото. Тайкало О.В. 2009 р.

лекціонери Середньовіччя, як, наприклад, ріг єдиного рога, який нібито захищав від ворогів. За цю реліквію 1595 р. у Венеції було заплачено 30 тисяч золотих дукатів. Великим попитом у цей період користувалася людська шкіра. За свідченнями істориків, персидські судді Середньовіччя сиділи на крислах, обтягнутих саме таким «матеріалом».

Системне зібрання предметів мистецтва почалося у епоху Відродження, у 16 ст. створюються художні колекції Уффіці, Лувра, Дрездена. У цей час збирачами колекцій стали купці, мандрівники, мореплавці, й саме тоді колекції почали зосереджуватися в палацах меценатів і покровителів мистецтва. Перші ж державні музейні зібрання пов'язані з епохою Просвітництва, а точніше – з французькою революцією 1789 – 94 рр., котра відкрила двері простому народу

для огляду скарбів, якими раніше могли милуватися тільки шляхетні особи.

Сучасний тип музейної установи сформувався у 19 ст. і за невеликими змінами функціонує дотепер.

Прилуцький краєзнавчий музей – один із старіших в Україні – відсвяткував свій 115 ювілей у жовтні цього року.

У минулому, а точніше - у 19 ст., музеї існували тільки в столицях та губернських містах, але це не збентежило прилуцьку владу, котра хотіла перетворити провінційне містечко в культурний осередок, яким можна пишатися. Восени 1894 року за зборів Прилуцької Повітової Управи міський голова Григорій Павлович Шарко за підтримки Милорадовича Володимира Родіоновича, - міського предводителя дворянства, запропонував присутнім виділити 1374 карбованця для створення у Прилуках краєзнавчого музею, а саме – добудувати до Земського Дому дві кімнати, у яких можна буде розмістити експозицію. Поважне зібрання одногосно ухвалило пропозицію, але дозволив відкриття музею так і не був наданий ні Полтавою, ні Санкт-Петербургом. Останній у листі повідомляв, що Прилуцьке земство згідно існуючих статутів виділяє недостатню кількість грошей на створення та утримання музею. Проте рішення Повітової Управи стало відправною точкою, від якої інтелігенція Прилуки відстоювалася, шукаючи шляхи реалізації сміливого задуму. І музей у Прилуках існував! Як свідчать архівні документи, у 1896 р. земське зібрання прийняло річний бюджет музею у обсязі 2 тисяч карбованців. Звернення цього ж року до Полтави, губернської столиці, з проханням асигнувати утримання Прилуцького музею і виділити кошти у розмірі 500 карбованців на рік залишилося без відповіді. Але прилучан це не зупинило, ентузіасти почали працювати, створюючи власний храм муз. У наступному, 1897 р., зібрання Земської Управи заслухало звіт про роботу музею, з якого зрозуміло, що останній розташовувався в одному з двох дерев'яних будиночків по вул. Скоропадській недалеко від маєтку «Острівки». (До речі, у тих же двох дерев'яних будівлях знаходилися найвищі органи повітової влади). На засіданні було вирішено побудувати для музею окреме двоповерхове приміщення. На жаль, цей план не був реалізованим. Вже через рік, у 1898, 7 жовтня, на засіданні Прилуцького Повітового Земського зібрання 33 скликання було проголошено: «...обсуждали вопрос о естественном – историческом музее при Земской Управе; Собрание постановило: упразднить естественно-исторический музей и не вносить более в смету сумм, потребных для его содержания».

Скоріше за все, це рішення якимось чином стосувалося губернських вимог: нещодавно, у 1891 р., у Полтаві відкрився музей, створений вченим – ґрунтознавцем В.В. Докучаєвим. Припускаю, що конкуренція губернії з Прилуками у розвитку музейної справи була непотрібною. Можливо, саме тому Полтава і не надала дозвіл на відкриття повітового музею.

Про те, що прилучани попри все прагнули мати власну скарбницю старожитностей, свідчить інший архівний документ. У жовтні того ж 1898 р. на розгляд Земського зібрання вноситься пропозиція про новобудову. Як то кажуть – без коментарів: «Управа составила план и фасад нового каменного здания, рассчитывая устроить в нем следующие помещения: одну комнату для архива Управы, одну для книжного склада, одну для чертежной уездного техника, *две для естественно – исторического музея (курсив мій – О.К.)*, одну для передней и одну в подвальном этаже для переплетной... Всего пристройка рассчитана на 7 комнат».

За дослідженнями Г.Ф. Гайдая, «...вираз «упразднить» треба вважати таким, що стосується коштів, які припинили виділяти до закінчення будівництва нового приміщення». Експонати, які планувалися розмістити у експозиції, вірогідно, тимчасово перебували у Прилуцькій чоловічій гімназії, бо у Прилуцькому архіві зберігалася газета «Прилуцький голос» за 11.03. 1916 р., де конкретно зазначено: «Музею Прилуцької гімназії врачом М.Л. Жадкевичем подарена ступня человеческой ноги, обратившаяся в мумию: сохранилась на ней кожа и сухожилие. Ступня эта

найдена в музее на чердаке дома Новой по Александровской улице, разрушенного 9 июня 1915 года. Дом этот был построен более 100 лет назад».

Експонати для майбутнього музею збиралися, описувалися, зберігалися скромним чиновником Повітової Управи Іваном Назаровичем Капустянським? (18.09.1894 – 24.11.1939). Він був першим діячем, який клопотався про створення у Прилуках музею. Випускник Полтавської духовної семінарії, а потім – Ніжинського історико-філологічного інституту, з квітня 1919 р. Іван Назарович мешкає у Прилуках і виконує обов'язки голови Повітового комітету охорони пам'яток історії і старовини. Завдання комітету – збереження волосних та монастирських архівів, колекцій, що залишилися без догляду у поміщицьких садибах. Іваном Назаровичем був врятований і описаний архів Густинського монастиря, інші документи, що залишилися без догляду у кинутих напризволяще маєтках Кочубєв, Маркевичів, Закревських тощо. Фактично це було створенням архівної справи регіону. Низький уклін Івану Назаровичу за те, що він віднайшов у Линовищі і зберіг літературну спадщину Якова де Бальмена.

За часів Гетьманщини, коли владу очолив наш земляк Павло Скоропадський, у прилучан з'явилася надія на отримання власного краєзнавчого музею, бо 1 листопада 1919 р. Іван Назарович спромігся відкрити у Сокиринцях музей-садибу Ламсдорф – Галаганів. Колекція картин, зброї, порцеляни і меблів, що залишилися у маєтку, місцевими жителями суворо охоронялася, жодна річ з палацу не зникла. Тож для відкриття музею потрібен був лише дозвіл влади. Та буремні часи здійснили заповітну мрію прилучан тільки зі згоди більшовицького ревкому. Зрозуміло, що саме Іван Назарович очолив історико – краєзнавчий «Музей Прилуччини», у якому було декілька унікальних документів: 50 рукописних книг 17 – 19 ст., у тому числі збірка історичного змісту з бібліотеки історика С. Лукомського. Як і планувалося у 1894 р., для музею було використане приміщення Земського Дому по вул. Скоропадській. (На жаль, цей будинок не зберігся, в часи Другої світової війни його було знищено). Згодом приміщення Земського Дому передали державній установі – більшовицькому парткому, а музею на довгі роки прийшлося поневірятися по пристосованих і не завжди відповідних до норм кімнатах. Спершу - у флігелі жіночої гімназії (нині – Центр технічної творчості молоді та юнацтва). Коли у 1925 р. приміщення гімназії було віддано шпиталю, а флігель – під квартири службовців, експонати перевезли до педагогічного технікуму. Зрозуміло, що під час таких мандрівок деякі речі псувалися, губилися, втрачали експозиційний вигляд.

У вересні 1920 р. І.Н. Капустянський передає завідування Прилуцьким краєзнавчим музеєм своєму однодумцю і доброму знайомому Юрію Григоровичу Каневському. На його долю випали гіркі часи поневір'яння нашого музею по різним куткам та випадковим приміщенням.

Нарешті Губернський комітет вирішив перетворити збірку старожитностей у справжній музей і приурочити цю подію до 10-річчя радянської влади. Таким чином у березні 1927 р. у приміщенні Стрітенської церкви було відкрито краєзнавчий музей. Розквіт його пов'язують з ім'ям Василя Івановича Маслова. Він зберіг розрізнені колекції, доповнивши їх безцінними експонатами з Галаганівського палацу, інших маєтків, запасників Ермітажу, перетворивши нашу скарбницю у музей європейського рівня. У грудні цього року виповнюється 125-річчя з дня народження Василя Івановича, тому розповідь про цю самовіддану музею людину читайте в наступних номерах.

Після того, як чернігівські чиновники від культури пограбували у 1953 р. фонди Прилуцького музею і створили на їх основі власну художню галерею, для нашого храму муз настали чорні часи. Довго чекав він на людину, захоплену музейною справою, що буде не відсиджувати години робочого дня, а жити проблемами збереження старовини. Нарешті такі люди з'явилися. Кажуть, один у полі не воїн. Брежнь, - воїн, якщо це така людина, як Гайдай Героргій Федорович або Коптев Юрій Вікторович. Вони різні

(Продовження на 4 стор.)

за віком і фахом, належать до різних поколінь, але по вболіванню за минулим і сучасним, за бажанням зберегти і примножити надбання попередників у галузі культури вони є однодумці. Робота та дослідження Георгія Федоровича варті окремої розповіді, як і потреба об'єднати в одну книгу його статті, що друкувалися на сторінках періодичних видань.

За ініціативи головного хранителя Георгія Гайдая Прилуцьким музеєм було розпочате видання часопису «Скарбниця» як продовження справи Василя Маслова, який наприкінці 20-х років презентував науковцям та інтелігенції України «Бюлетень Прилуцького краєзнавчого музею», «Шевченко на Прилуччині» та інші дослідження.

Завдяки роботі директора музею Карпилянського Леоніда Михайловича (1988-2009) нині покійного, виходив у світ «Бюлетень знаменних дат Прилук», нарисів про видатних працівників нашого краю, та й друк «Скарбниці» не припинявся ні у які скрутні фінансові часи.

У сьогоднішній Прилуцький краєзнавчий музей переживає друге відродження. Завдяки фінансуванню Юрієм Вікторовичем Коптевим реставраційних робіт, у старовинній будівлі 19 ст., що належала міському голові М.Кисловському, у вересні минулого року відкрилася експозиція першого поверху.

Ювілей музею - це свято для усіх мешканців нашого міста: не так вже багато на Чернігівщині скарбниць старовини такого поважного віку. Урочистий вечір, що відбувся у приміщенні Прилуцького краєзнавчого музею і був присвячений знаменній даті, розпочався театралізованою виставою самодіяльного народного театру «Рампа». Присутні ніби опинилися у 19 ст. на черговому засіданні Повітової Земської Управи. Промова Григорія Павловича Шарко зв'язала минуле з сьогоднішнім: «Створюючи музей для всіх мешканців Прилуцького повіту, я висловлюю глибоку впевненість у тому, що він завжди буде слугувати полем єднання думки на ґрунті науки та мистецтва, слугуючи разом з тим нерозривною ниточкою, що пов'язує покоління з ідеалами героїчного минулого. Я глибоко впевнений у тому, що майбутні батьки міста, наділені владою і довірою народу, прикладуть максимум зусиль для процвітання як створеного нами музею, так і всього славетного Прилуцького краю».

Піднесена гра молодих акторів Іващенко Владислава, Александрова Артема та Удовенка Віктора захопила присутніх і визначила настрій наступних промов. Міський голова, Юрій Володимирович Беркут, вітаючи присутніх і працівників музею зі святом, сказав, що цей ювілей співпав з другою знаменною датою: освяченням Стрітенської церкви, де раніше розташовувався Прилуцький краєзнавчий музей. Так через 50 років двері храму розчинилися для віруючих – богослужіння відновлено. Ці події нерозривно пов'язані між собою і мають велике значення для міста.

Промова Юрія Вікторовича Коптева, Почесного громадянина Прилук, мецената, схвилювала усіх присутніх, бо на свято прийшли небагато – ті, хто підтримує колектив працівників і словом, і ділом. Згадавши, що музей у житті школяра Коптева був улюбленим місцем, Юрій Вікторович висловив свою заповітну мрію: створити у Прилуках низку музеїв: наприклад, Олега Кошового і окремо ще один – присвячений участі прилучан у Другій світовій війні, а потім і інші: художній, літературний, а загалом – відібрати першість у Переяслав – Хмельницького, який пишався своїми 27 музеями. Юрій Вікторович згадав і про приміщення четвертої школи, що можна використати, відремонтувавши, у розбудові мережі місцевих храмів муз.

Ця думка Юрія Вікторовича знайшла продовження у виступі начальника Управління відділу культури і туризму

міської ради Бірюзової Світлани Петрівни. Вона назвала дві вражаючих цифри: музей має понад 64 тисячі одиниць зберігання, а за 9 місяців цього року його відвідали 15 тисяч чоловік (і це без урахування екскурсії та виступів працівників музею у освітянських закладах).

Погодьтеся, потенціал великий, тому мрія Юрія Вікторовича Коптева має реальне підґрунтя для втілення її у життя.

Згадали на святі добрим словом і Василя Івановича Маслова, що доклав максимум зусиль і наснаги для зібрання мистецьких та археологічних колекцій. Тому директор музею Тетяна Миколаївна Зоць запропонувала присвоїти музею ім'я його завідувача – Василя Івановича Маслова.

Народна та класична музика у виконанні учениці Прилуцької музичної школи Тетяни Ковальчук та квартету віолончелістів школи мистецтв у складі керівника Гарагулі Ірини Олександрівни та її вихованців Пасічник Катерини, Умен Ілони і Москаленко Катерини підкреслили урочистість ювілейного вечора, як і поетичні рядки присвяті музею Євгена Постульги у виконанні автора.

Ведуча вечора, директор Тетяна Миколаївна Зоць, демонструючи підготований слайд – фільм, нагадала основні етапи розвитку установи і презентувала буклет «Прилуцький краєзнавчий музей».

Знову і знову звучали слова подяки Юрію Вікторовичу Коптеву, коштом якого відбувається реставрація і створення експозиції.

Попереду іще багато роботи по відкриттю для відвідувачів другого поверху, та, за словами Лесі Українки, «солідний цей тягар», бо є у Прилуках люди, які опікуються долею скарбів, зібраних для мешканців нашого міста поколіннями скромних трудівників музейної справи. Молодий колектив гідно продовжує і примножує надбання своїх попередників.

Примітки

1. З ініціативи Івана Назаровича Капустянського створено громадське «Товариство по дослідженню міста Прилуки та його повіту», що діяло впродовж 1919 – 1920 рр. Влітку 1920 р. Івана Назаровича запросили очолити Полтавський губернський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини. Там він організував Спілку селянських письменників «Плуг». В цей період видає власні ґрунтовні дослідження «Соціальна пісня на українському ґрунті», «Учительство в українській літературі», «Валерія Поліщук», «Плужанська творчість», «Лекції з історії української літератури», написав передмови до книг декількох авторів, у журналах опублікував статті про життя Григорія Сковороди, Леоніда Глібова, Івана Франка, Павла Тичини, Петра Панча та інших. Був упорядником і редактором творів Л.Глібова, які вийшли у двох томах. Та в грудні 1934 р. Капустянського було заарештовано НКВС за звинуваченням до приналежності до контрреволюційної організації, у червні 1935 р. засуджено до п'ятирічного ув'язнення. На процесі було пригадано і службу за часів Гетьманщини, і Прилуцький музей, і пропагування та прославлення української літератури. У 1939 р. Івана Назаровича було розстріляно. Реабілітований посмертно у 1989 р.

2. Публікація ґрунтується на дослідженнях працівників Прилуцького краєзнавчого музею Гайдая Г.Ф., Зоць Т.М., Карпилянського Л.М.

3. Із-за відсутності у Прилуках архіву документи засідань Повітової земської Управи, що стосуються краєзнавчого музею, процитувати неможливо, як і публікації газети «Прилуцький голос».

Олена Ключко,
член краєзнавчого товариства
ім. В.І.Маслова.

Колектив краєзн. музею.
Фото. Тайкало О.В. 2009 р.

Переможна осінь 1944 року

(до 65 – річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників)

У грудні 1942 року війська Південно-Західного і лівого крила Воронежського фронтів, громивши ворога, на Середньому Дону і Сіверському Донці з боями підійшли до східної межі України. Одним із перших на українську землю ступили бійці 1-ої гвардійської армії генерала В.І.Кузнєцова, майже одночасно ступили і воїни 6-ої армії генерала Ф.М.Харитонова. У зверненні Військової ради Воронежського фронту говорилось: «...Товариші! Настав час визволення від німецьких поневолювачів рідної Радянської України. Це велике і почесне завдання наша країна поклала на нас, бійців, командирів і політпрацівників Воронежського фронту...»

2 лютого 1943 Воронежський фронт розгорнув своїм правим флангом наступ на Курськ, а лівим і центром – на Харків.

Успішно наступали і лівофлангові Воронежського фронту на харківському напрямі. Частини 69 армії, подолавши з боями близько 50 км, 10 лютого визволили місто Вовчанськ і досягли р. Сіверський Донець. Одночасно наступали на Харків війська 3 танкової армії, які разом, переслідуючи ворога наблизились до зовнішньої смуги ворожої оборони Харкова. Сюди ж пробіглися 40-а та 60-а армії. Ранком 15 лютого почався штурм міста, а 16 лютого Батьківщині було повернено найбільший до війни промисловий центр країни. Після визволення Харкова війська Воронежського фронту продовжували наступ на захід і до 4 березня вийшли на рубіж Суми, Лебедин, Охтирка, Опішня.

6 лютого 6-а армія визволила Балаклею та Ізюм, 11 лютого - Лозову, 14 лютого – великий індустріальний центр України – Ворошиловоград.

У середині лютого війська Південно-Західного фронту вийшли на рубіж Зміїв, Красноград, Славянськ, війська Південного фронту форсували по льоду Дон і 12 лютого оволоділи м. Шахти. Червона армія пройшла від Волги майже до берегів Дніпра. Німецько-фашистські війська зазнали тяжких поразок, значно територію, в тому числі східні райони України, було визволено від ворога.

На тимчасово окупованій ворогом Україні широко розгорнулася народна боротьба проти окупантів. З кожным днем, незважаючи на здійснюючі звирячі розправи над населенням, зростав опір фашистському режимові у західних областях України.

5 липня 1943 року розпочалась одна з найбільших битв другої світової війни – Курська битва. Розвивався наступ Воронежського та Степового фронтів і на харківському напрямі. 22 серпня німецько-фашистське командування почало виводити свої війська з Харкова. Ранком 23 серпня Харків було повністю визволено від окупантів. За мужність і відвагу, за високу воїнську майстерність, проявлені у боях під Харковом, десятком дивізіям Степового фронту було присвоєно почесне

найменування «Харківських». З визволенням Харкова Курська битва була завершена. Ворог відкинтий на південь майже на 150км. Центральному, Воронежському, Степовому, Південно-Західному та Південному фронтам було поставлено завдання визволити всю Лівобережну Україну, Донбас і Крим, вийти на Дніпро і захопити на його правому березі плацдарм для його подальшого наступу. До початку боїв за Лівобережну Україну війська цих фронтів мали більш ніж подвійну перевагу в людях, вчетверо більше гармат і мінометів, у півтора разів більше літаків і приблизно рівну кількість танків, порівняно з сильним угрупованням противника.

Однак цього було недостатньо, жага до перемоги, визволення своєї Батьківщини – ось головна і найважливіша перевага над ворогом. 26 серпня армії Центрального фронту після Смоленської операції перейшли в наступ, визволили місто Севськ, форсували р. Десну до гирла р.Сейм і просувалися в напрямку Гомеля. 60-та армія І.Д.Черняховського раптовим ударом, прорвавши оборону противника і просунувшись на 60 км вступила в північні райони України. До 15 вересня війська фронту, наступаючи в Південно-Західному напрямку, визволили Конотоп. Бахмач, Ніжин. 18 вересня було визволено наше місто –Прилуки. 19 вересня на південь від Чернігова, війська форсували р.Десну і вийшли до Дніпра. 21 вересня ворога було відбито від Чернігова. Яскравим свідченням відданості своїй Батьківщині була масова допомога місцевого населення і партизанів. Не чекаючи мобілізації тисячі наших співвітчизників добровільно вступали до лав Червоної Армії. Активні дії Центрального фронту сприяли наступу Воронежського фронту, війська якого 10 вересня наблизилися до річок Хорол і Псел. Просуваючись вперед швидкими темпами радянські війська рішучими діями зім'яли обороні рубежі вздовж річок Ворскла, Псел, Сула. В ніч на 20 вересня діюча армія генерала П.С.Рибалка і гвардійський кавалерійський корпус подолали на протязі 2-х діб 20 км і на кінець 21 вересня вийшли до Дніпра. В цей час на півдні від Києва біля Переяслава вийшли до Дніпра і почали переправлятися передові частини Воронізького фронту. Під безперервним вогнем ворога у холодній воді переправлялись воїни на західний берег. 22 вересня 3-тя гвардійська танкова армія почала форсування Дніпра біля села Григорівки, розпочались бої на плацдармі на правому березі біля села Великий Букрин. На північ від Великого Букрина форсувала Дніпро 40-ва армія генерала К.С.Москаленка, війська 47-ої армії генерала П.Ф.Жмаченка розгорнули боротьбу за плацдарм на південь від села Студенець. У ніч на 26 вересня війська 38-ої армії на північ від Києва почали форсувати Дніпро. Наступного дня, провівши ретельну розвідку на правому березі, форсували Дніпро у напрямку Лютіжа та Вишгорода і закріпились на правому березі, так було покладено початок Лютізькому плацдарму. Серед визволителів Києва і Київської області були і наші земляки В.Г.Салат, І.В.Житній, В.В.Корчміна, Герой Радянського Союзу Панченко О.П., який першим увірвався в с. Гута Вишгородського району Київської області, під час боїв загинув і похований у цьому селі.

23-25 вересня почалося форсування Дніпра між

(Продовження на 6 стор.)

Корчміна В.В.

Жовковський І.С.

містами Дніпропетровськ та Запоріжжя військами Південно-Західного фронту. 14 жовтня м. Запоріжжя було визволено, 25 жовтня армії Степового та Південно-Західних фронтів своїм наступом на кіровоградсько-криворізьському напрямі визволили м. Дніпропетровськ.

Битва за Київ мала бути основною ланкою за Дніпро і Правобережну Україну, бо вона забезпечувала Україну на черкаському і кіровоградському напрямі

мах, відкривала радянським військам шлях на захід, до Польщі, Румунії, Угорщини. Початок наступу з Лютізького плацдарму було призначено на 3 листопада, а з метою дезорієнтації противника, ще 1 листопада розпочали наступальні дії радянські війська на Букринському плацдармі. Вже надвечір танки 7-го корпусу 3-ої гвардійської танкової армії ринулись на ворожі позиції. Ранком наступного дня частини 6-го танкового корпусу зайняли Святошине, а надвечір 5-го листопада з'єднання 38 армії при підтримці 5-го гвардійського танкового корпусу зав'язали бої на околицях Києва. 6 листопада 1943 року о 5-ій ранку Військова рада І Українського фронту доповіла Ставці Верховного Головнокомандування про визволення столиці. Були створенні передумови для повного вигнання німецько-фашистських загарбників з території України.

Війська І Українського фронту розгорнули наступ на Коростень, Житомир, Фастів, II і III Українські фронти з середини листопада активізували наступальні дії під Кіровоградом та Кривим Рогом. На 15 січня було визволено майже всю Київську та Житомирську області і кілька районів Вінницької та Ровенської областей.

24 січня - 17 лютого 1944 року відбулась Корсунь-Шевченківська операція. В результаті якої було ліквідовано вороже угруповання: понад 80 тисяч гітлерівських солдатів та офіцерів, багато бойової техніки. У складі наших військ з'явилися назви 6 «Звенигородських» і 25 «Корсунських» з'єднань і частин.

Не можливо не згадати прізвища наших земляків, які приймали участь в битві під «Новим Сталінградом»: Шигань Д.І., Однолько М.І., повний кавалер ордена Слава Риженко Г.І., який особливо відзначився у цій битві, коли на закладених ним мінах підірвалися три танки і дві самохідні гармати.

Майже одночасно з Корсунь-Шевченківською операцією війська І-го Українського фронту розпочали Ровно-

Луцьку операцію на півночі України. Наприкінці лютого наші війська, завершивши розгром криворізько-нікопольського угруповання зайняли, вигідні позиції для наступу на Крим.

У березні-квітні 1944 року командування приступило до здійснення другого етапу операції по вигнанню окупантів з Правобережжя. Першим 4 березня перейшов у наступ І Український фронт, 18 березня війська фронту визволили Вінницю, 25-Проскурів, 29- Чернівці і 15 травня – Тернопіль.

5 березня завдали удару на уманьсько-батотансько-му напрямі війська 2-го Українського фронту. 10 березня після кровопролитних боїв вони визволили місто Умань. 28 березня з'єднання III Українського фронту визволили місто Миколаїв. 9 квітня з'єднання 5 ударної армії оволоділи районом Пересип, а 10 квітня місто Одеса, значний промисловий центр і першокласний порт на Чорному морі, було визволено від фашистських загарбників.

24 червня І Український фронт одержав наказ Ставки підготувати загальний наступ і розгромити німецьку групу армій «Північна Україна», завершити визволення західних областей України. Наступ розпочався 13 липня на рава-русському напрямі і 14 липня – на львівському. 18 липня з району Ковеля та Любліна розпочали наступ війська лівого крила І Білоруського фронту, 22 липня оточена військами І Українського фронту бродівська група німецьких військ була ліквідована. Наші війська підійшли до Львова, 27 липня місто було очищено від ворогів. Одночасно 1 гвардійська армія визволила місто Станіслав, а танковий корпус генерала О.Л.Гетьмана вибив фашистів з міста –фортеці Перемишля.

В ході Карпатсько-Ужгородської операції 28 жовтня 1944 року Червона Армія завершила визволення України від окупаційних військ Німеччини, Румунії, Угорщини. Закінчилась битва за Україну, яка тривала довгих 22 місяці.

Тисячі прилучан приймали участь у визволенні рідної землі, серед них В.Ю.Терентев, В.П.Гапон, П.Т.Мирюта, І.С.Жовковський, Ю.О.Деряло, М.П.Тисенко, І.І.Бойко, Герой Радянського Союзу О.В.Коробов і багато інших.

Цих дат ми не повинні забувати. Нащадкам передати: Україно!- За її мир і спокій полягли мільйони. Нехай панує мир. Ніхто не забутий, ніщо не забуто!

*Сльоза зорі стоїть над обеліском,
Сховавши клопоти людські і сні,
Сьогодні треба поклонитись низько всім,
Усім, хто не прийшов з війни!*
Л.В. Байло

Т.Іващенко

Бойко І.І.

Коробов О.В.

Жовтень 2009 року

СКАРБИЦЯ

Бойовий шлях прилуцького

козацького полку

(Продовження. Початок в №9)

Після невдалого бою під Берестечком і укладання Білоцерківського договору 18 вересня 1651 року Прилуцький, Ніжинський і Чернігівський полки підлягали розформуванню. Козаки цих полків, які увійшли до нових реєстрів повинні були переселитися у володіння Київського воеводства, але більшість козаків відмовилися переселитися за Дніпро. Реєстр козаків обмежувався до 20 тис. чоловік. Крім того, шляхті було дозволено повертатися до своїх маєтків. Не зовсім з'ясована доля Прилуцького полку в першій половині 1652 року. Припускалось, що частина козаків, які не потрапили до реєстру або відмовилися переселятися за Дніпро обрали полковником Семена Герасимова з Ічнянських сотників (1652 рік). Полкова канцелярія, напевно, розміщувалася в Ічні, бо в Прилуках знаходилися польські жовніри.

Після Батозької перемоги умови Білоцерківського договору втратили своє значення. Богдан Хмельницький призначив Прилуцьким полковником Якова Воронченка (Яська Воронка) який керував полком до 1656 року.

Незважаючи на чисельні перемоги над поляками, Хмельницький розумів, що внаслідок свого географічного положення між Польщею, Московією і татарами, не маючи своїх кордонів для захисту, Малоросія своїми силами ніколи не зможе добитися політичної самостійності, а тому раз і назавжди необхідно прийняти чийсь опіку. Друзями на той час були: Москва, Кримські татари і Туреччина. Після того, як зважили всі "за" і "проти", вирішили приєднатися до Москви. Була скликана Переяславська народна рада 8 січня 1654 року на якій козаки проголосували за приєднання до православної Москви. Народ прийняв присягу на вірність підданству Великої Росії, в тому числі і прилучани, які були присутні на раді з Дорошенком теж присяглися. Від Прилуцького полку брали участь полковник Яків Воронченко, сотник Іван Ігнат'єв, Григорій Іванов, Степан Григор'єв, осавул Федір Терехов, писар Дмитро Філіпов, козак Омелян Прокоф'єв.

Після Переяславської ради представники російського посольства об'їжджали міста і містечка України, приймаючи присягу народу. В Прилуцькому полку на вірність царю присягнула частина козацької старшини, козаків і міщан, а разом з делегатами, які були присутні на Переяславській раді 7699 чоловік.

Приєднання України до Росії, а відповідно боротьба з шляхетською Польщею продовжувалася. Прилуцький полк також брав участь у цих подіях. У 1654 року загін у складі Прилуцького і чотирьох інших козацьких полків та російського війська під загальним командуванням колишнього Прилуцького полковника Я. Воронченка, якого було призначено наказним гетьманом, провело ряд успішних боїв з поляками в районі м. Луцька.

Взагалі політична ситуація на Україні в той час була складною. Положення Переяславської ради повністю не виконувались поступово порушувалися суверенні права українського народу. Тому більшість управляючих, гетьманів, які спочатку притримувалися російської орієнтації, згодом відчували глибоке незадоволення політикою московського царя, а деякі з них прагнули повернути самостійність України.

Як би не оцінювався українсько-російський договір

1654 р., цілком очевидно, що кожна із сторін бачила у ньому ефективний засіб для реалізації власних планів: Москва хотіла часткову залежність України перетворити на цілковиту, спочатку обмежити, а в перспективі скасувати українські автономні права та вольності; Чигирин же прагнув, використовуючи Росію як важіль, нарешті вирвати українські землі зі складу Речі Посполитої та розбудувувати власну незалежну державу.

Укладення Переяславсько-Московського договору кардинально змінило геополітичну ситуацію в регіоні. У відповідь на появу українсько-російського союзу влітку 1654 р. Річ Посполита та Кримське ханство підписують «Вічний договір» про взаємодопомогу. Вже у жовтні цього ж року кримський хан в ультимативній формі вимагає від гетьмана розриву угоди з царем. Протягом кількох місяців Б. Хмельницький добивався від Москви об'явної угоди про допомогу. Коли вона надійшла, час було вже втрачено. Внаслідок вторгнення польсько-татарських військ Брацлавщину було перетворено на пустелю (зруйновано 270 поселень, убито майже 10 тис. немовлят, взято у неволю 200 тис. осіб). Отже, і промосковська орієнтація не зміцнила української державності. А на гетьмана чекав ще один важкий удар у зовнішньополітичній сфері. Побокуючись шведської загрози, навесні 1655 р. Москва і Варшава пішли на зближення. Наступного року було укладено московсько-польське Вільненське перемир'я. Українських делегатів на переговори у Вільно не допустили, хоча там і ставилося питання про повернення України під владу короля. Укладене перемир'я Москви з Варшавою ставило хрест на російсько-українському військовому союзі й розв'язувало гетьманові руки. Тепер зовнішньополітичний курс Б. Хмельницького був спрямований на пом'якшення політичного тиску Росії, повернення західноукраїнських земель, що не увійшли до складу Війська Запорозького; забезпечення України від татарської загрози; міжнародне визнання своїх династичних замірів — приєднання до титулу гетьмана титулу суверенного князя і забезпечення спадковості верховної влади у новій Українській державі. Щоб здійснити ці задуми, гетьман активно почав створювати коаліцію в складі Швеції, Семигороду, Бранденбургу, України, Молдавії, Волощини та Литви. Все чіткіше у цей час почав виявляти себе шведський вектор у зовнішній політиці Війська Запорозького. У червні 1657 р. до Чигирини прибуло шведське посольство з підтвердженням готовності до спільної боротьби проти Речі Посполитої. Проте трагічне закінчення об'єднаного українсько-семигородського походу на Польщу внесло свої корективи у хід подій. Звістка про поразку призвела до того, що Б. Хмельницького розбив апopleксийний удар, і він помирає так і не здійснивши своїх заду́мів.

Еволюція поглядів Б. Хмельницького та його соратників на процес державотворення визначали динаміку та різновекторність зовнішньополітичної лінії Війська Запорозького. Спочатку пошуки союзників здійснювалися у трикутнику «Польща — Туреччина — Росія», проте незабаром після укладення Вільненського перемир'я у зовнішньополітичній моделі Б. Хмельницького з'явився новий вектор — шведський.

П.І. Черніков – доктор філософії в галузі освіти, почесний професор Міжнародної кадрової академії, Директор Прилуцького агротехнічного коледжу.

Ікона Почаївської Божої Матері

**«И будет целебный хлеб
Словно ни почём...»
Игорь Летов.**

30 жовтня у нашому місті гостювала чудотворна ікона Почаївської Божої матері. В цей день багато віруючих зібралося біля Спасо-Преображенського собору для того, щоб помолитися і поглянути на святиню усього православного люду (хоча правду кажучи вона також коронована й католиками).

Згідно переказам, ще за давньоруської доби у печерах Почаївської гори, що являли собою природні скельні гроти, оселилися ченці. Припускають, що то були втікачі з спустошеного татарями Києва, і втікали вони не випадково до Почаївської гори, яка знаходилася у володіннях могутнього на той час Галицько-Волинського князівства біля міста Крем'янець, яке татари так і не змогли здобути. Датуються це переселення 1240 роком. Коріння назви „Почаїв“ зв'язують з Київською малою річкою Почайною, з висловом „Поча Діва дива творити“, з словами „чаяние“ або „поча“, з яких друге означає „багнista місцевість“, що дійсно існує в околицях лаври. Монастирське поселення вперше згадується у 1527 році. А ікона Почаївської Божої матері у 1559 році.

Того року на запрошення великої землевласниці Ганни Гойської погостювати до неї завітав грецький митрополит Неофіт. За гостинницю і турботу він подарував господині ікону з образом Божої Матері. Святиня довго перебувала у каплиці на території маєтку. Слуги Гойської неодноразово доповідали господині про сяйво, яке випромінює образ. Але вона раз по раз відмовлялася їм вірити, навіть, коли їй самій уві сні з'явився образ, який світився неземним світлом. Однак на час полишимо ікону та звернемося до місця на якому стоїть Почаївська Лавра. У 1261 році за переказом на горі ченцям і пастухам у вогняному столпі з'явилася Божою Матір'ю залишила відбиток правої стопи, з якого почала виточуватися вода, наділена благодаттю зцілення. Повертаючись до перших чудес, які створила ікона, приведу такий приклад: коли, нарешті, Ганна Гойська сама пересвідчилася у тому що від ікони дійсно йде небесне світло, вона умовила свого брата, який був сліпонародженим помолитися цій іконі, і вона подарувала перше диво прозріння цьому чоловікові. Не маючи більше права, як вона вважала тримати таку святиню в себе, Гойська урочистою хресною ходою передала ікону у Почаївський храм у 1597 році.

Того ж року вона подарувала храму землі і гроші, для облаштування спільно житнього монастиря. Та вже 1623 року онук Гойської, Андрій Фірлет, який був лютеранином, пограбував монастир, забрав ікону, і вирішив відібрати в нього всі землі. Тодішній настоятель пресвятий Іов не покладав надії повернути святиню, і через судову тяжбу примусив Фірлея повернути ікону. Та була і інша причина, яка змусила онука Гойської це зробити. На банкеті у своєму палаці 1647 року він зажадав, щоб його дружина перевдяглася у церковне вбрання і танцювала з іконою на столі, і коли розпочалося це дійство - дружину Фірлея вдарив припадок психічної хвороби, так чудотворний образ відповів на знущання над православною святинєю. Однак Філей після повернення ікони зробив новий напад на монастир, забронювавши йому користуватися водою з водоймищ, які розташовувалися навкруги монастирю. Тоді всі ченці разом з ігуменом Іовом прийшли до скелі з Чудотворним образом в руках, і вирубили в ній криничку з якої пішла вода. У 1651 році монастир мав вже три святині: ікону, відбиток ступні Богородиці та мощі святого Іова (який спочив у 1651 році).

1657 року образ явив нове чудо! Під час облоги турками монастиря, який захищали укріплення та невеликий гарнізон ченців та козаків, під час вирішального штурму туркам з'явився образ Божої Матері у небесному сяйві, ті почали в нього стріля-

ти з луків та рушниць, але кулі та стріли поверталися на них і вражали нападаючих, так було відбито штурм! У паніці турки побігли геть, а оборонці спробували їх наздогнати, та багатьох полонили, полонені згодом прийняли християнство.

Нове чудо, яке згадується в письмених джерелах, так зване «Чудо Потоцькому». 1759 року проїжджаючи по монастирській землі карета пана Миколи Потоцького перевернулася, розгніваний пан достав пістоль та хотів застрелити кучера, та той став молитися образу Почаївської Божої матері, який з'явився у нього перед очима раптово.

Пістоль три рази дав осічку, Потоцький розкався. Згодом він спрямував багато власних коштів на оздоблення обителі та ікони. А 8 вересня 1753 року було проведено коронацію ікони, тобто визнання її чудотворною збоку уніатського духовенства.

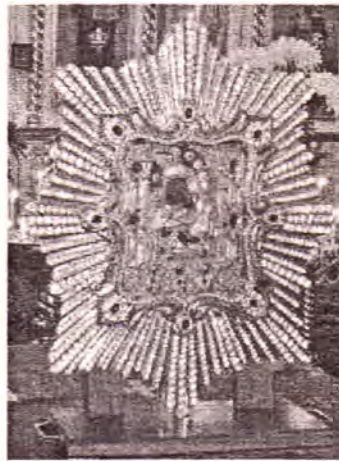
Згадується ще одне чудо, 17 червня 1950 року до Почаївської лаври прибула монахиня Варвара (в миру Олена Костянтинівна Путятіна), ноги якої 48 років були паралізовані, та після молитви вона покинула костилі і повернулася додому на власних ногах. Її костилі і досі стоять біля ікони в лаврі, як знак про чудо Почаївської Божої матері.

Хотілося б розказати більше про саму ікону. Як відомо, перші ікони на територію Київської Русі завіз з Херсонесу рівноапостольний великий київський князь та святитель Володимир. Згодом по поширенню християнства в Київській Русі почалося поширення і ікон. Ікона, як художній елемент відіграла велику роль — на покутті житла, чи на іконостасі храму або на його стіні, вона завжди пов'язувала людину з Богом. В іконі простір обмежений, при цьому головну увагу приділяють психологічній характеристиці, знаходженню найвиразніших композицій та колористичних рішень, які значною мірою визначалися розробленими протягом століть канонами. Майстри „древоділі“, а іноді й самі художники, робили з липового дерева дошки, старанно їх висушували та скріплювали дубовими шпонами, щоб вона не жолобилася. На дошку клеїли полотно (поволоку), на яке наклали тонкий шар ґрунту. На ґрунті робили малюнок (графію), а тоді писали

добре розтертими на яєчному розчині мінеральними фарбами (темперна техніка). Зверху живопис покривали оліфою, після чого яскраво проступали фарби, а живопис захищався від вологі. Ікона Почаївської Божої Матері виконана у візантійському стилі (про що свідчить багата кольорова гама), на простій дошці з липи, підбитій знизу дубовими дошками. Вона відображає Божу Матір в пояс з Богодитиною у правій руці. Зверху монограма «Діва Марія», з правого боку монограма спасителя „Ісус Христос“, також на іконі на клеймах зображені святі: пророк Ілля, мученик Міна, первомученик Стефан, преподобний Авраам; знизу святі жінки: Параскева, Катерина, Ірина-діва. У 1866 році для чудотворної ікони виготовлена риза з 2 фунтів чистого 82-ї проби золота і 20 золотників з використанням дорогоцінного каміння. Досить погляду, щоб переконатися, що це твір великого майстра. Немовля зворушливо пригортається до матері, яка з невольним сумом і скорботою дивиться на глядача. Глибокий психологізм образу, неперевершена майстерність виконання — все це та чудесні властивості сприяють винятковій популярності твору не лише в Україні та Росії з Білоруссю, а й далеко за межами наших братських країн, та народів.

І останнє диво яке сталося 1991 року. Того року греко-католики хотіли захопити святу обитель, зі Львова виїхали автобуси з молодиками, та прочани з монахами стали читати акафісти (молебне слово про допомогу) до Божої Матері та святою преподобною Іову перед образом Богородиці. Автобуси не доїхали, свята обитель залишилася у лоні православної церкви.

С. Бірюзов.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Кіраєзнавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-02-09,

Редактор: Т.М. Зоць

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1287 Тир. 500 прим.
Свідцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 11 (149)

Листопад 2009 року

В цьому місяці:

11 листопада – народилася Ганна Георгіївна Ігнатенко (1924р.), письменниця, поетеса, уродженка Прилук.

27 листопада – засновано окружне архівне управління (1924), з 1980-х років - відділ обласного архіву. В 2005 р. переданий в Чернігів.

До 85-річчя Ігнатенко Г.Г.

Ігнатенко Г.Г.

Ганна Георгіївна Ігнатенко (1924 – 2008), наша землячка, українська письменниця, поетеса, літературознавець, перекладач, педагог, кандидат філологічних наук, 11 листопада мала б відзначити свій 85-річний ювілей. Ганна Георгіївна належала до покоління, на долю якого випало лихоліття та біль минулого, 20-го, віку. Роки її дитинства – це голодомор, юність – час Великого

ваних ідей та гасел.

Щирі і теплі відносини у родині, дитинство на Соборній вулиці, що біжить – в'ється по співучих прилуцьких Кустівцях, перші поетичні спроби п'ятикласниці 4-ї школи та наказ її вчительки Марії Миколаївни Чижевської говорити правду, одну тільки правду, а коли для цього змоги немає, то мовчати, визначили становлення особистості Ганни.

Ганна Георгіївна належала до тих людей, хто пам'ятає своїх наставників, хто вдячний за науку, бо саме вони, вчителі, й дають крила молоді. Неодноразово у наших бесідах вона згадувала роки навчання на філологічному факультеті Київського університету та лекції братів Маслових: принциповість, вимогливість Сергія та доброту, що не знала меж, Василя, їх семінари та гуртки для молоді, години приватного спілкування у їх родинному колі.

Терору 37-38 років та полум'я Другої світової війни, зрілі роки – прихована, але не менш жорстока внутрішня війна за право залишатися вільною духом людиною, а не перетворитися на виконавця заангажованих

Та війна призупинила навчання, а після звільнення Києва від фашистської навали Ганна Георгіївна у складі частин фронтової бригади артистів вже на передовій лінії вогню. Слухаючи її розповіді про ті роки,

(Продовження на 2 стор.)

я дивувалася грі долі: скільки разів смерть стояла поруч з цією маленькою тендітною жінкою! Так, Ганна Георгіївна з того покоління переможців – і не тільки у війні.

Після закінчення університету – робота у видавництві «Дніпро» та «Молодь», роки викладацької роботи спершу у Київському університеті ім. Т.Г.Шевченка, потім – посада доцента Київського інституту культури, творча співпраця з елітою української інтелігенції – перекладачем Миколою Лукашем, художниками Леонідом Коваленком та Аллою Горською, скульптором Галиною Севрук та іншими митцями. А до цього - з когортою славетних «Козацького коша», що існував у повоєнному Києві. Саме про них написала Ганна Георгіївна у романі «Сполохи літ», що вже готується до друку. Цей твір письменниці вважала головною книгою свого життя, де до землі вклонилася справжнім творцям української культури, з якими зустрілася на життєвому шляху, до яких повною мірою належала й сама.

Ганна Георгіївна, поки мала змогу, неодноразово приїздила до Прилук – відвідувала засідання клубу книголюбів «Джерело», обов'язково була у школах, які вважала рідними, – десятій та четвертій, спілкувалася з молоддю у міських бібліотеках. Мріяла Ганна Георгіївна придбати в Прилуках маленький будинок, щоб залишити його потім, коли увреться життя, місту для створення літературного музею. Та не судилося...

До останніх днів Ганна Георгіївна переймалася долею прилуцького музею та архіву, а особливо – кинутою на призволяще будівлею, де раніше розміщувалася четверта школа. Гнівню виступаючи на засіданнях Чернігівського земляцтва, зверталась до

прилуцьких чиновників з закликами зберегти старовину рідного міста від розпродажу бізнесменам, від руйнації.

... Пам'ятатиму Ганну Георгіївну нескореною духом, постійно – у творчому пошуку, у центрі мистецьких подій Києва, пам'ятаю її ясні очі, сміх, веселу, дотепну розмову, гостре слово. Її оселя зігрівалася очима Кобзаря, що дивився на присутніх з портрета, уквітчаного вишитим рушником, численними фотографіями друзів – літераторів. На журнальному столі поряд з новими виданнями молодих авторів – власні рукописи, дитячі малюнки.

Цінуючи в людях інтелігентність, вона не прощала самозакоханості і пихатості сучасних «панів дрібненьких», дворушництва та боягузтва, приниженості перед силою та приниження залежного. Ця її громадянська позиція звучить у багатьох творах:

... *Тупого фанатизму дике зло*

На плаху інквізиції вело

Інакомислячих нескорені ідеї...

Героями літературознавчих творів Ганни Георгіївни були люди шляхетної душі і мужнього слова – декабристи, перші лицарі свободи, Кіндрат Рилєєв, Володимир Короленко, а у тому, кого ми обираємо для навіть уявної бесіди, з ким бажаємо спілкуватися через книгу, і проявляється сутність людини.

Та самі дивні, духм'яні слова знайшла Ганна Георгіївна, щоб сказати про Прилуки у повісті «На дні мого серця». Скільки прізвищ наших земляків – від учителів до її сусідів – стануть для нас відомими зі сторінок цієї книги, що стала світлою пам'яттю нашим прилучанам і її авторці.

Олена Ключко

Тарас Шевченко і Катерина Піунова

Повертаючись із заслання, Т.Г. Шевченко майже півроку прожив у Нижньому Новгороді. До цього періоду у його житті відноситься невідале сватання до К.Б. Піунової, кохання до якої, на думку О. Кониського, було палким і глибоким.

Відомо, що Т.Г. Шевченко дуже любив театр і музику. Ще коли він жив у Ширмова, а тим більше коли здружився з К. Брюлловим, він часто ходив до театру і на концерти. Опинившись на засланні, він десять років не був ні в театрі, ні на концертах, не чув ні драм, ні опери, ні взагалі музики, «не зазнав жодної людської громадської розваги казармено-військового характеру». Задля кожної більш-менш освіченої людини, – зазначає О. Кониський, – тим паче задля художника-поета, такий «ліст» вельми тяжкий¹.

І коли у Шевченка прокинулося в Нижньому Новгороді бажання задовольнити оцю людську потребу громадськими та товариськими розвагами, до яких він звик замолу в Петербурзі, то це було цілком натурально. Шевченко ходив на спектаклі досить часто. Відвідуючи виставки, він звернув увагу на гру молоді акторки Піунової, яка «...грала натурально, граціозно. Легенька жартівлива роль приставала їй і до лица, і до віку. Молодість і свіжість Піунової,

– зауважує О. Кониський, – звернули на себе увагу, до того ж і спектакль випав добре¹.

Тарас Шевченко починає частіше ходити до театру, знайомитися особисто з акторами і перебувати в їхньому товаристві. Тодішній Нижегородський театр, як зазначають дослідники, користувався великою популярністю. Це був один із найстаріших провінціальних театрів. Часто відвідуючи його вистави, поет зробився завзятим театралом: уважно придивлявся до цих акторів, заприятелював з багатьма виконавцями, давав проникливі оцінки репертуару, навіть допомагав у художньому оформленні спектаклів. Невдовзі Шевченко зробився своїм як у колі акторів, так і між деякими завзятими театралами.²

Уже незабаром по прибутті до Нижнього Новгорода поет мріє про зустріч з М.С. Щепкіним. 12 листопада 1857 року він звертається до великого артиста із зворушливим проханням: «Якби-то нам побачитися, якби-то нам хоч на часиночку подивитися один на одного, хотів годиночку поговорити з тобою, друже мій єдиний. Я ожив би, я напоїв би своє серце твоїми тихими речами, неначе живучою водою!». М. Щепкін відразу ж відповів, що він дуже радий буде побачитися...²

Тут потрібно зазначити, що Щепкіна пов'язувала з Шевченком щира особиста дружба, яку скріплювало не тільки кріпацьке походження обох, а й однакове розуміння значення літератури та мистецтва як великої перетворювальної сили суспільства. Як відомо, ця дружба започаткувалася ще до поетового заслання. Тоді ж поет подарував Щепкіну „Кобзар”. Автор часто виступав з читанням Шевченкових віршів. Шевченко захоплювався грою геніального актора, високо цінував його як людину, листувався з ним.

24 грудня 1857 року в глуху зимову морозну ніч на сямий „святвечір” прибув до Нижнього Новгорода М. Щепкін. Сучасники неодноразово відзначали винятково тепло, сердечну зустріч цих двох великих людей. Шість днів пробув Щепкін у Нижньому Новгороді – лише перед новим роком повернувся до Москви. То були найщасливіші дні для поета. Побачення з Щепкіним було безумовно, однією з найвизначніших подій у духовному житті поета під час перебування в Нижньому Новгороді. Тараса Григоровича зачарувало високе мистецтво геніального актора. Уславлений артист виступив у Нижегородському театрі у декількох спектаклях.

Незадовго перед тим, як приїхав до Нижнього Щепкін, Шевченко особисто познайомився з Катериною Піуновою. Ще 5 грудня 1857 року поет писав артисту: „Чи не взяв би ти з собою рукопис „Москаля – чарівника?” Тут єсть прехороша дівчинка і талановита артистка Піунова. То може б ви чи не вшкварили б свого „Чарівника” надивовижу нижегородським людям?” І коли М. Щепкін приїхав до Нижнього Новгорода, він „хотів якомога більше радощів налити в пошматоване серце поета і побажав справити, - зазначає О. Кониський, - на нижегородський сцені український жарт „Москаль – чарівник”. На роль Тетяни він узяв Піунову...” І далі О. Кониський повідомляє: „... Остання була з себе вродлива, шпарка, але вельми мало освічена і зовсім з нерозвиненою головою. Певна річ, що коли б не приїхав був старий чарівник Щепкін, дак поет наш дальше звичайної уваги до Піунові не пішов би...”¹

Із спогадів актора дізнаємося, що в розробці ролі Тетяни їй допомагав Т. Шевченко і сам М. Щепкін: „Тарас Григорович, а на допомогу йому і Михайло Семенович, учили мене української мови і змусили вивчити роль Тетяни в опереті „Москаль-чарівник” так, що й по сей день знаю її напам'ять. Скільки страху, хвилювань пережила я, коли старий, маститий і такий славетний артист призначив мені цю важливу роль Тетяни. І як я була вражена, коли Михайло Семенович Щепкін прийшов у театр з Тарасом Григоровичем: „Ти Тарасе Григоровичу, навчи її, вона дівчина кмітлива, талановита, ти побачиш – вона й нас порадує своєю грою.”⁴

І Тарас Григорович, познайомившись з її батьками, почав приходити до них, у їх скромний будинок. До першої вистави „Москаль-чарівник” Шевченко приходив у їхній дім щодня, після репетицій, і до вечора розучував з К. Піуновою роль Тетяни.

„Нарешті, - зазначає К. Піунова, - настав день спектаклю. Перед самим спектаклем Тарас Григорович сказав мені: „За вас, Катрусю, я спокійний”. І пішов дивитися виставу. Його слова були для мене опорою, вони вселили в мене впевненість, і я, окрилена ними, сміливо вийшла на сцену.

Після спектаклю, який пройшов з величезним успіхом для мене і справжнім триумфом для Щепкіна, Тарас Григорович прийшов за куліси в убирально до Щепкін і дякував йому за таку насолоду, яку він приніс своєю грою. Щепкін сказав йому, що насолоду дістав він, Щепкін, оскільки Піунова – це перша актриса, яка так чудово грала з

ним Тетяну... Я була щаслива, що Тарас Григорович разом зі мною поділяє моє щастя. Я відчувала, що в його великій, глибокій душі зароджується до мене, щось таке, що змушує мене з кожною нашою зустріччю все більше і більше не вважати його чужим, а рідною, близькою мені людиною...”⁴

1 січня 1858 року Шевченко записав до свого „Журналу”: „Как благодетельно действовал Михайло Семенович на это милое и даровитое создание. Она выросла, похорошела, поумнела после „Москаля-чаривника”, где она сыграла роль Тетяны, и так очаровательно сыграла, что зрители ревели от восторга, а Михайло Семенович сказал мне, что она первая артистка, с которой он с таким наслаждением играл Михайла Чупруна...”⁵

Симпатизуючи молодій актрисі, Шевченко вчив її художньої декламації, зокрема звернув увагу на твори Крилова, Кольцова... намагався прищепити любов до творів Пушкіна, Гоголя... підбирав для виступу сцени з „Фауста” Гете.

Піунова приваблювала його не тільки як здібна артистка, а й як чарівна дівчина, життєрадісна й мила.

Найчастіше виступала Катя Піунова в ролях водевільних „проституток”, які не вимагали особливого драматичного таланту: потрібно було весело й жваво провести роль, приємно проспівати куплети й граціозно протанцювати.

Родина Піунових також припала до серця поетові. „Родина, в якій я жила, - згадувала акторка, - була велика, дітей у моїх батьків було дванадцять чоловік, жили ми біднуvато. Вишуканих страв не було... За стіл сідало чотирнадцять чоловік, а працювало двоє: батько та я. Батько одержував небагато, а я 10 – 25 карбованців на місяць.”⁴

Тарас Григорович майже щодня став бувати у родині Піунових. Його тут радо зустрічали, дівтора охоче бавилися з ним, відчуваючи в ньому сердечну, ласкаву людину. „Особливо, - згадує К. Піунова, - любили його мої маленькі сестри і брати, яких, як і згадали всіх дітей, дуже любив він. Вони, його бувало, буквально обліплять з усіх боків, і він годинами бавиться з ними, співає їм українських пісень.”⁴

„Переїнятливе серце Тараса щораз більше та глибше тоне в чарах молодості й жвавості Піунові, - читаємо у праці О. Кониського. – Після спектаклю 6 січня йому здалося, що Піуновіна не те, що петербурзькій, але й паризькій публіці сподобається...”¹

А в „Журналі” з'явилася нова згадка: „С ролі Тетяни (в „Москаль-чаривнику”) она видимо совершенствуется, и, если самостоятельная великая артистка”⁵

Шевченкове захоплення Піуновою посилюється. 11 січня 1858 року він записує до свого „Журналу”: „... я один из счастливецв мира сего. М.С. Щепкин, уезжая из Нижнего, просил полюбить меня его милую Тетяну, т.е. Пиунову, и я буквально исполнил его дружескую просьбу... я в 6 часов вечера отправился к Пиуновой. Застал её дома. Продиктовал стихи Курочкина «Как в наши лучшие года», а она прочитала мне некоторые вещи Кольцова и потом чуть – чуть не все басни Крылова. Я в восторге был от этого импровизированного вечера и пришёл домой совершенно счастливым. Она любит чтение, значит, она далеко пойдёт в своём искусстве. Дай бог, чтобы сбылось моё пророчество”⁵

Згадуючи цей епізод, О. Кониський у своїй праці про Шевченка додає: „А чого би нам не побратися, - міркує собі поет, - доки ж мені бурлакувати? Час вже знайти теплий і затишний захисток у другому серці...”

„Поступово родина Піунових звикла до Шевченка як до свого, а поет, - зазначає П.М. Федченко (один із дослід-

Т. Шевченко. Автограф.
Одеса. 1858.

ників життя і творчості поета), - теж не міг обходитись без приятного сімейства, центром якого для нього була Катерина, в яку він закохався".⁶

14 січня 1858 року у „Журналі” з'являється запис, який свідчить про намір поета допомогти Піуновій в подальшому її працевлаштуванні. „Сегодня я случайно зашёл к Пиуновым. Речь зашла о конце её театрального года, о возобновлении контракта. Ей, бедняжке, ужасно не хочется оставаться в Нижнем, а не знамы куда девать себя. В Казань ей и хотелось бы, но она боится там какой-то Прокофьевой, не соперницы, а ужасной интригантки. В таком её горе я предложил ей посильные услуги. Я пишу письмо директору Харьковского театра и буду просить Михаила Семёновича Щепкина о её заступничестве. Как бы это хорошо было, если б удалось ей переселиться в Харьков”. І вже 15 січня Т. Шевченко записує: „Не откладывая в длинный мешок, сегодня же я написал директору Харьковского театра, и моему великому другу. Каков-то будет результат из моих нехитрых затей?»⁵

Поет перебуває у піднесеному настрої. 21 січня 1858 року у нього виникає задум написати статтю про бенефіс К. Піунової і опублікувати її на сторінках місцевої преси: „Бенефіс милочки Пиунової. Полон театр зрите лей и очаровательная бенефициантка, - записує поет у „Журналі” – прекрасная тема для газетной статейки. Не попробоват ли? Попробуем на удачу”.⁵

Принагідно слід зазначити, що статтю Шевченка „Бенефіс г-жи Пиуной. Января 21, 1858 года” було надруковано в газеті „Нижегородские губернские ведомости” 1 лютого 1858 р. в № 5, в якій поет схвально оцінює гру молодій акторки. Того ж року статтю було передруковано в „Московських ведомостях” (№ 18) 5

Протягом січня 1858 року Шевченко з легким і радісним настроєм продовжує відвідувати родину Піунович. Ім'я Катерини Піунової зустрічається також і в листах до друзів. Так у листі до П. Куліша від 26 січня 1858 року Шевченко чи не вперше говорить про свій намір одружитися, маючи на увазі, безперечно, К. Піунову. Куліш поставився до цього наміру негативно. „Засмутив ти мене брате, брате, - пише він у своєму листі від 1 лютого 1858 року, - сказавши, що хочеш одружитись. Не гарну ти пору вибрав, не вибивсь ти з своєї нужди, не вийшов на простий шлях. Треба б тобі з цим ділом подождать. Інше б ти навпослі його розміркував. А в мене була така думка, щоб тебе за гарну справодити, і щоб ти ширше по світу погуляв. Ся думка була в мене і в 1847 годі, коли ти не забув, - так тоді Микола не дав доброго діла вчинити, а тепер мабуть, якась Маруся, чи Одарка, чи Ганна стане на твоїй дозрі”.²

Більш по-людському, із щирим співчуттям зустрів намір Шевченка одружитися М. Костомаров. „Далєбі, - писав він на початку лютого 1858 року, - дуже б добре зробив ти, мій єдиний друже, коли б оженився. Хоч би на старості після такої глибокої гіркої канавки лиха трохи одпочити душою: щоб тобі бог заплатив за ті всі муки, що переніс!”²

Тарас Григорович все більше захоується в Піунову. Її ім'я дедалі частіше зустрічається на сторінках щоденника, у листах, йому легко й радісно. Але вже 29 січня поет глухо згадує в „Журналі” про якісь плітки: „Аляповатий бенефіс Васильевой и слетни”.⁵

30 січня рукою М. Дорохової там же (в „Журналі”) записано лист Шевченка до Піунової, в якому він говорить про

своє бажання одружитися. Лист цей сповнений внутрішнього благородства, щирості і разом з тим гіркоти, а то й болю.²

Побоюючись лихої слави для дівчини від своїх відвідин, а головне – відчуваючи до неї щире почуття, Шевченко освідчується їй у коханні й бажанні створити спільну сім'ю. Проте, очевидно, напередодні написання листа відбулося не втішне для поета освідчення, що і змусило його написати листа. зміст якого вміщено в його „Журналі”:

„Любимая и многоуважаемая Катерина Борисовна! Я сам принёс вам книги и принёс их с тем, чтобы вы их прочитали. Но вы, не прочитавши их, принесли мне назад. Как объяснить мне ваш поступок? Он ставит меня решительно в тупик, особенно, если принять в соображение наш сегодняшний разговор. Уж не ответ ли это на моё предложение? Если это так, то я прошу вас высказать мне его яснее. Дело слишком для меня важно. Я вас люблю и говорю это вам прямо, без всяких возгласов и восторгов. Вы слишком умны для того, чтобы требовать от меня пылких изъяснений в любви, я слишком люблю и уважаю вас, чтобы употреблять в дело пошлости, так принятые в свете. Сделаться вашим мужем для меня величайшее счастье и отказаться от этой мысли будет трудно. Но если судьба решила иначе, если я имел несчастье не понравиться вам и если возвращенные мне ваши книги выразают отказ, то нечего делать, я должен покориться обстоятельствам. Но во всяком случае ни чувства мои, ни уважение к вам не изменятся, и если вы не можете или не хотите быть моей женою, то позвольте мне оставить себе хоть одно утешение – оставаться вашим другом и постоянною преданностью заслужить ваше доброе расположение и уважение.

В ожидании ответа, который должен решить мою участь, остаюсь преданный вам и глубоколюбящий Тарас Шевченко”.⁵

Чи був цей лист надісланий адресатові – невідомо; із запису за 31 січня видно, що Шевченко освідчився Піуновій 30 або 31 січня. Сама Піунова так передає його слова: „Слушайте-ка, батько и матко” (он очень часто так называл, моих отца и мать и говоря, обыкновенно, мешал русские слова с малороссийскими) и „ты Катруся” (так он всегда звал меня), - послухай. Вы давно меня знаете, видите: вот я какой есть – такой и буду. У вас, батько и матко, есть товар, а я купец – отдайте мне Катрусю!”.²

Що саме відповіли Тарасу Григоровичу батьки молоді, як поставилася до цього звернення сама Катруся, невідомо. Судячи із нижче зазначених записів у „Журналі” вона здалася наляканою.

Із запису 31 січня 1858 року:

„Я совершенно не гожусь для роли любовника. Она, вероятно, приняла меня за помешанного или просто за пьяного и вдобавок за мерзавца. Как растолковать ей, что я ни то, ни другое, ни третье и что не пошлый театральный любовник, а искренний, глубоко сердечный её друг. Сам ей этого я не умею рассказать. Обрадусь к моему другу М.А. Дороховой. Если она не вразумит её, то я самый смешной и несчастный жених”.⁵

Принагідно слід зазначити, що згадувана Шевченком Дорохова на той час була начальницею Нижегородського інституту шляхетних дівчат, з якою він познайомився 31 жовтня 1857 року. Вона справила на поета глибоке враження: „Возвышенная, симпатическая женщина! Несмотря на свою аристократическую гнилую породу, в ней так много сохранилось простого, независимого человечес-

Портрет К. Піунової. Худ. І. Журавльов. Олія. 1872

кого чувства и наружной силы, и достоинства, что я невольно сравнил с изображением Свободы Барбье (в „Собачьем пире“). Она ещё мне живо напомнила своей отрывистой прямой речью, жестами и вообще наружностью моего незабвенного друга княжну Варвару Николаевну Репнину. О, если бы побольше подобных женщин-матерей, лакейско-барское сословие у нас бы скоро переловилось”⁵

До Дорохової Тарас Григорович звертався зі своїми клопотоми. Саме вона допомогла йому скласти листа до К. Піунової, дуже важливого для з'ясування взаємин актриси з поетом. З нею останньою він прощається, виїжджаючи з Нижнього, в Петербурзі не забуває її.²

А 1 лютого поет зазначає: „Получил письмо от М.С. Щепкина с двумястами рублей и с самой сердечной готовностью переселить мою прекрасную невесту в Харьков. Он желает знать её условия, а она не желает свидания со мною”⁵

Наступного дня у „Журнали” з'явився слідуючий запис: „Дело моё не так плохо, как я думал. Она (Піунова) приняла моё внезапное предложение за театральную сцену. Настоящая актриса, она во всём видит своё любимое искусство, даже во мне открыла сценического артиста тогда, когда я менее всего был похож помешанного или, скорее, на пьяного, а она, бедняжка, приняла меня за лицедея. Но перемелится – мука будет.

Всё это объяснил мне её отец, который явился на моё приглашение по поводу письма Михаила Семёновича (одержанного 1 лютого). Старик не высказал прямо своего мнения насчет моего сватовства, но согласился со мною, что ей необходимо чтение, и взял у меня „Губернские очерки” и несколько ливрезонов (творів) Гогорта (англійського художника-мораліста). Добрий знак...”⁵

Проте, слід зазначити, що схвильований Шевченко не знайшов тоді розуміння. Перспектива видати дочку за поета-вигнанця, та ще й значно старшого за неї, не приваблювала, очевидно, ні батьків, ні саму Катерину.

Пізніше вона гадувала: „Освідчення Тараса Григоровича всіх приголомшило. Я вся плакала, думки мої переплутались. Я, як спіймане звірятко, дивилася то на Тараса Григоровича, то на моїх батьків і не знала, що мені робити, хотілося кинутися до нього і пригорнути його геніальну голову, дякувати за честь, але... грізні очі моєї матінки вказували мені на двері, і я прожогом кинулася з дому, кричучи у відповідь Тарасу Григоровичу, який зупиняв мене:

- Пробачте Тарасу Григоровичу, мені ніколи! Мені треба на релетицію. Я не знаю, як татусь...

Невдовзі після того я одержала від Тараса Григоровича листа, в якому він писав мені, що він мене любить і стати моїм чоловіком для нього найбільше щастя, але він повинен скоритися обставинам, у супереч яким його почуття до мене ніколи не зміняться. Цього листа я облила пркими слізьми і зберігала його довгі, довгі роки. Після всіх пережитих мною хвилювань, батько звелів мені не вводити в оману Тараса Григоровича і не подавати йому надій, оскільки дружиною його я бути не можу – для цього я надто молода і надто нерозумна. І я скорилася волі батьків”. І далі Катерина Піунова продовжує: „Хоч як любили всі Тараса Григоровича, але тут уся родина сполошлася. А вже мені ще п'ятнадцять років не було! Ну що я тямилася. Мені здавалось, що в Тарасі Григоровичу женихівського нічого не було. – Чоботи нашмаровані дьогтем, непокритий кожух, шапка смушева найпростіша, і в поетичні хвилини Тараса Григоровича вона падала на підлогу в день по сотні разів, так що коли б вона була скляна, то часто б розбивалася. Так, тоді я тільки про це й думала, а про духовний світ, про розум великого поета забула, кетети бракувало!..

Після довгих палких розмов вирішили – чекати рік, а може й два...”⁴

Відверто відмовити шевченкові Піунови не наважувалася: адже він міг облишити клопотання з переведенням Катерини до Харківського театру, що обіцяло немалі матеріальні вигоди й подальшу кар'єру. Тому й сама вона,

і її батьки намагалися відтягти час, коли треба буде сказати останнє слово; для цього їм доводилося хитрувати, навіть лицемірити. І захопаний поет помалу став помічати нещирість, вагатися щодо того, чи не облишити „сердечную затею”. Але зробити це було нелегко: він надто глибоко поринув у своє почуття. Катруся мало не щонаочі йому снитися, він увесь час думає про неї, з нетерпінням чекає відповіді від директора Харківського театру І. Щербини: „Боже мой, как бы мне хотелось вырвать её из этой тухлой грязи”²

А в той же час молода актриса все відвертіше йде на розрив з поетом. 23 лютого 1858 року Шевченко дізнався, що Піунова, не дочекавшись відповіді з Харкова, використала цю ситуацію для того, щоб підписати нову угоду з директором Нижегородського театру. Обурений поет записує в „Журнали”: „... моя возлюбленная Пиунова, не давшишь письма из Харькова, заключила условие с здешним новым директором театра... Если это правда, то в какие же отношения она поставила меня и Михаила Семеновича со Щербиною? В отвратительные!”

І поет тут же підкреслює: „Вот она где нравственная нищета, а я боялся материальной. Дружба врозь и черти в воду. Кто нарушил данное слово, для того клятва не существует”⁵

Піунова не витримала випробування на порядність, і цього було досить, щоб Тарас Григорович, який ніколи не йшов на компроміс із власним сумлінням, перейнявся презирством до неї. У „Журнали” від 24 лютого 1858 року, з приводу цього, читаємо: „Я так много перенёс испытаний и неудач в своей жизни, казалось бы, пора уже освоиться с этими мерзостями. Не могу. Случайно встретил я Пиунову, у меня не хватило духу поклониться ей. А давно ли я видел в ней будущую жену свою, ангела-хранителя своего, за которого был готов положить душу свою? Отвратительный контраст. Удивительное лекарство от любви – несамостоятельность. У меня всё как рукой сняло. Я скорее простил бы ей самое бойкое кокетство, нежели эту мелкую несамостоятельность, которая меня, а главное, моего старого знаменитого друга поставила в самое неприличное положение. Дрянь госпожа Пиунова. От ноготка до волоска дрянь!”⁵

Уже значно пізніше (6 грудня 1858 року) Т. Шевченко, не без іронії писав Щепкін: „Скажи мені будь ласкав, щоб з мене тепер було, якби був я оженився на моїй любій Тетяні? Пропавший чоловік та й більш нічого”² Сумна розв'язка взаємин з Піуновою була одним з найтяжчих переживань Тараса Шевченка в Нижньому Новгороді.

Проте, слід зазначити, що згодом, уже в Петербурзі, побачивши на сцені в „Свадьбе Кречинского” акторку Снеткову 2-у, Шевченко 19 травня записав у „Журнали”: „Как бы хороша была в этой роли моя незабываемая Пиунова?”⁵ Очевидно в цей час поет уже не відчував тієї великої образи, що примусила його в Нижньому Новгороді схарактеризувати так суворо молоду акторку.

Через багато років К. Піунова, пригадуючи, як вона та її батьки відмовили Шевченкові в його кращих намірах, з сумом писала: „Да, всё это тогда представилось и вспоминалось, о душевном мире, об уме великого поэта позабыли – разуму не хватило!” і ще: „Тогда, 15-летняя девочка, я конечно, не могла оценить этого великого человека, но зато всю жизнь потом гордилась и горжусь, что обратила на себя его внимание”²

Анатолій Риженко.

Примітки:

1. Олександр Кониський. Тарас Шевченко – Грушевський. К., 1991.
2. Т. Шевченко. Біографія. К., 1984.
3. Шевченківський словник у двох томах. Том другий. К., 1978.
4. Спогади про Тараса Шевченка. К., 1982.
5. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий. К., 1966.
6. П.М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989.

Катастрофа ХХ століття

75 років тому нашим народом була пережита катастрофа, яка могла знищити ціле покоління. Голодомор приніс страждання і смерть. Посіяв страх в серця людей. Та так, що ми до сих пір його відчуваємо...

Той голод був спланованим. І для чого, стає зрозумілим, якщо просто тверезо порозмислити. Я зараз допоможу шановному читачу.

В перші післяреволюційні часи трудящий люд на загал підтримував Радянську владу і вірив в правоту її партійних лозунгів. А також більшовиками була введена в життя нова економічна політика (НЕП). Це сприяло піднесенню продуктивності праці, і до того ж землероб з кожним роком ставав заможнішим, зростав його добробут. Великі перспективи обіцяв перший п'ятирічний план 1928-1933 рр., який базувався ще на принципах НЕПу.

Але в другій половині 1929 р. розпочалася економічна криза, що охопила всі високорозвинені країни. Під впливом розвитку кризи на Заході, в радянського керівництва зміцнілось уявлення про скорий крах капіталістичного світу. Відповідно до цих прогнозів виникла ідея прискороженого завершення першої п'ятирічки задля швидкого розвитку радянської економіки. Передбачалося досягти цього насадженням командного стилю управління та досягненням мети надзвичайними заходами. Корінна зміна плану п'ятирічки розпочалася з сільського господарства. Вводилися жорсткі норми хлібозаготівель, прискорилося розкуркулення.

Про політику ліквідації куркульства, як класу, Сталін заявив у доповіді на науковій конференції аграріїв в грудні 1929 р., а після закритої постанови ЦК ВКП (б) «Про заходи по ліквідації куркульських господарств в районах суцільної колективізації» почалося масо-

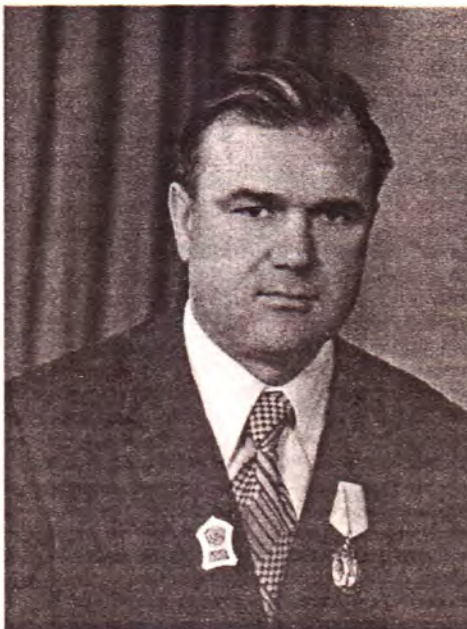
ве розкуркулення. Причому місцеві представники влади так перейнялися генеральною лінією партії, що допустили безліч несправедливих вчинків. В окремих випадках розкуркулювалися середняки та навіть бідняки. Вдавалися до погроз, прямого насильства під час колективізації, примусового втягування до колгоспів. Все викликало масове обурення. В прокуратуру посипались скарги з проханням розглянути рішення сільських рад та відмінити їх. Такі скарги розглядалися спеціальною комісією з трьох осіб - «трійками», і, як правило, вони підтримували саме сільські ради, а не селян...

Саме цим закладались підвалини голоду. Уряд, наполягаючи на достроковому виконанні плану хлібозаготівель, спускав свідомо завищені плани здачі зерна, давив селян жорстким пресом податків - причому безконтрольно забиралися всі продукти в селянській хаті. Сталін не зупинявся ні перед чим. Йому конче необхідна була індустріалізація країни. І він не зупинявся у виборі заходів досягнення. А для цього необхідні гроші, так? Так, щоб отримати валюту, репресивними заходами збирався хліб і фактично за безцінь продавався за кордон. Ціни на хліб на світовому ринку в 1931-1932 рр. значно впали, і все через величезні поставки зерна з Радянського Союзу. Так само, щоб гроші надходили в банк, збільшувалось виробництво і реалізація горілки - благо, зерна для цього вистачало... А за одержану валюту за кордоном закуповувалися технології, ліцензії на виробництво техніки... Такими бездушними, жорсткими заходами країна ставала індустріальною... Та чи вартий такий економічний розвиток життя, яке відбирали в невинних немовлят? Життя мільйонів селян багатостраждальної України?

Ю. Кудряшов.

Природолюб - орденоносець

В 1946 р. в Україні було засноване товариство охорони природи. Його організаторами були академіки Академії наук УРСР М. М. Гришко, О. І. Душечкін, Д. К. Третьяков та інші. В 1950 р. товариство охорони природи об'єдналося із товариством озеленення міст і населених пунктів. Перший республіканський з'їзд товариства відбувся у Києві в липні 1953р. Постало питання про створення товариства охорони природи і в місті Прилуки. Це стало можливим в 1959 році. В цей час товариство нараховувало 3 тисячі членів. В 1975р. воно виросло в 8.5 раз. 42 підприємств, організацій та закладів стали його

Голік М.А.

членами. Свої зусилля товариство направляє на збереження і примноження зелених насаджень, боротьбу за чистоту повітря в місті, збереження рік, лісів, садів і т. д. Першим головою товариства став Анікєєв Ю.Г. Одним із членів товариства із самих перших днів його заснування був Голік Микола Архипович. Він виконував обов'язки інспектора по збереженню лікарських рослин. З раннього дитинства маленький Микола проявляв цікавість до рослинного світу. Це передалося йому від бабусі Горпини, яка знала багато лікарських рослин та рецептів їх приготування. Після війни Микола Архипович працював слюсарем на фаб-

риці головних уборів і заочно навчався на природничому факультеті в університеті ім. Т.Г.Шевченка. Любов до природи та величезний запас знань про флору нашого краю він використав при закладанні саду на території фабрики головних уборів. Як розкішний велетенський букет фруктовий сад давав не тільки естетичну насолоду, але й пригощав смачними яблуками, вишнями та абрикосами.

Голік М.А. був головою первинної організації Товариства охорони природи. За досягнуті успіхи первинна організація природолюбів фабрики була нагороджена грамотою Українського товариства, а також дипломом президії обласної ради охорони природи. Відзнаки удостоївся і її голова Голік М.А. Уряд високо оцінив самовіддану працю ентузіаста - природолюбів, нагородивши його орденом «Знак пошани».

Микола Архипович як справжній знавець і заповзятий пропагандист зеленої аптеки декілька раз приймав участь у виставках ВДНХ у Москві. Там він представляв 417 видів лікарських рослин Чернігівської області. Наступного разу показував рідкісні види лікарських рослин.

Зараз Микола Архипович на заслуженому відпочинку, але поважні роки мало вплинули на його активний спосіб життя. Він так як і раніше любить прогулянки на природу, любить збирати лікарські рослини, які потім використовує для приготування своїх особливих настоянок і мазей і щоб як завжди допомагати лікувати своїх рідних, знайомих або просто земляків.

Степаненко О.П.

Використання ефірних масел в парфумерії

Наші предки турбуючись про здоров'я, не забували і про свою зовнішність. В широкому асортименті вони використовували косметичні засоби у вигляді духмяної води, масел, настоїв, відварів і т.д.

Початок використання ароматичних речовин в косметичці відноситься до 6 ст. до н.е. Спочатку це були шумери, потім єгиптяни, ассирійці, вавилоняни. Першим письмовим документом, який містив рецепти по косметичці була цариця Клеопатра. В довіднику вказані рецепти приготування пудри, рум'ян, губної помади.

Питанням косметики займався Гіппократ, який описав 236 рослин і деякі рецепти по лікуванню косметичних дефектів.

Зірковим періодом розвитку косметики стали 30 роки н.е. в Римі. Про косметичні секрети римлянок писали Овідій і Гораций. Саме вони розповіли, які духи і ароматичні помади використовували красуні Риму після бані, при ранковому і вечірньому туалеті. В Київській Русі в 12 ст. внучка Володимира Мономаха Євпраксія написала книгу порад по догляду тіла, де конкретно рекомендувала використовувати в бані масаж березовими та дубовими віниками разом з ефірними маслами.

В останні роки спостерігається спад що до використання штучних синтетичних речовин для виготовлення косметики і поступове повернення до натуральної сировини. В фітокосметиці все більше значення набувають ефірні масла, екстракти. Ароматерапія і фітокосметика перетворились в досить популярний вид лікування.

Парфумерію застосовували з найдавніших часів. Це були натуральні духмяні води, есенції, екстракти, духмяні бальзами. Аромати використовували з конкретною метою: для ароматизації одягу, тіла, білизни і психоемоціональної дії на людину.

Відомо, що в Франції в 18 ст. жив знаменитий парфумер Жан - Батист Гренуй, який мав талант створювати складні аромати, які впливали на психіку людини.

В середні віки торгівля ароматами знаходилась в руках арабів. Торгували головним чином корицею, сандалом, бензойною смолою, камфорою, мускусом. В Греції застосовували духи, які готувалися із смоли, спецій, бальзамів, есенцій. В країнах давнього світу особливо цінувались натуральні духмяні води. Це рожева вода, фіалкова, м'ятна.

(Продовження на 8 стор.)

В господарчих записках російських царів сказано, що аромати готувалися в царській аптеці і зберігалися в срібних і золотих ароматницях. Рецепти ароматів трималися в таємниці, але відомо, що до їхнього складу входили троянда-ва вода, сіра амбра, настоянки з трав.

Швидкий розвиток парфумерії розпочався після зробленого в 16 ст. відкриття Маруціо

Фанджипані, який вперше розчинив ароматичні речовини в винному спирті. Для настрою, віку, одягу, кольору шкіри, кольору волосся, пори року необхідно вибрати свій аромат, який дозволить вам жити в гармонії з оточуючим світом.

О. Степаненко.

ЗВИЧАЇ НАШОГО НАРОДУ

ЗАПРОСИНИ

Готуючись до важливої події у житті родини — весілля, наречені та їх батьки особливу увагу приділяли запросинам, які передбачали збір головних дійових осіб весільного обряду з боку молодого і з боку молодої — дружини (весільного поїзда) та запрошення гостей. Запросини проводили у неділю зранку. У супроводі бояр та дружок матері молодого й молодої виряджали своїх дітей на запросини. Молода у національному вбранні, прикрашена квітками та стрічками, обходила хати й дарувала господарям шишки (весільне обрядове печиво), промовляючи: «Просили вас батьки, і я вас прошу прийти на малий час — на весілля до нас».

Цей звичай не був повсюди однаковим: у південних районах України найчастіше запрошував молодий, у Карпатах — спеціальні посередники (звачі), на Поділлі молоді ходили на запросини разом. Як правило, запрошували близьких і далеких родичів, сусідів та знайомих, а у невеликих селах — усіх мешканців. Не годилося запрошувати під час випадкових зустрічей на вулиці, що відбилося в іронічному прислів'ї: «Просили на дорозі, щоб не були на порозі».

ТОЛОКА

У громадському побуті українських селян тра-

диція толоки (або «клаки») мала давні корені. Найбільш поширеним було йти до когось, як казали, на «вальки». Чоловіки викопували глину й мішали її кінями, а жінки крутили вальки й викладали стіни хати. Господар сам запрошував до себе толочан. Ще у XVIII ст. така толока мала спеціальну назву — «прошена». Повсюдно діяв неписаний закон: допомога надавалася добровільно й безкоштовно, щоправда, при тому не забували, що з часом і сам можеш опинитися в скрутному становищі й змушений будеш вдатися по допомогу односельців.

За традицією, толоку організовували в день шанування когось із святих, частіше: — на присвятки, а також у суботу та неділю. Зокрема — на Бориса і Гліба, Паликопа, Полупетра, Кузьми і Дем'яна. В ці дні працювати на себе вважалося за гріх, а надати допомогу односельцям було справою богоугодною.

З особливою повагою ставилися селяни до благодійних толок, що влаштовувалися для допомоги вдовам, сиротам, сім'ям, що постраждали від стихійного лиха. Відмова у таких випадках викликала одностайний осуд громади. А завершувалася толока частуванням у домі господаря. Щедра гостина була своєрідною віддякою за допомогу. Горілка та ще пісня при такій нагоді були обов'язковим атрибутом застілля.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Красьнявчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-12-48, 7-12-40

Редактор: Т.М. Зоць

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні, 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1287 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 12 (150)

Грудень 2009 року

В цьому місяці:

5 грудня – народився Владислав Панкратович Огар (1934), заслужений працівник народної освіти України. Працював директором СПТУ-34.

10 грудня – народився Олександр Микитович Ведмідський (1894-1961), поет, літературознавець, викладач, уродженець Прилук.

21 грудня – народився Василь Іванович Маслов (1884-1959), літературознавець, педагог, професор, один з перших директорів Прилуцького краєзнавчого музею (1928-1930).

21 грудня – відкрита перша в місті читальня (1919), товариством «Просвіта».

ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА І НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ

СВЯТИТЕЛЯ МИКОЛАЯ, АРХІЄПІСКОПА МІРЛІКІЙСЬКОГО, ЧУДОТВОРЦЯ

19 грудня - другий у році день, присвячений пам'яті улюбленого в народі християнського святого Миколая, який помер цього дня.

Народився Миколай близько 280 р. в м. Патарі в Малій Азії за часів царювання римського імператора Валеріана. Його батьками були багаті та правовірні християни - Феофан та Нона. За поширеною легендою, Миколай уже в ранньому дитинстві, навіть коли був немовлям, почав творити чудеса: майже одразу після народження міг стояти на ніжках (поширений сюжет іконографії) і, виявляючи доброту, до пізнього вечора відмовлявся від материних грудей по пісних днях: середах та п'ятницях.

Пізніше він також виявив схильність до суворого стримування і любив бути на самоті в роздумах про Бога. Миколай завжди уникав мирських веселощів, часто бував у храмі Божому і, зрештою, відцурався

мирського життя й прийняв чернечий чин.

Свою спадщину від роздав бідним. У зв'язку із цим особливо поширеною стала історія про батька та трьох його дочок, які жили вкрай бідно. Щоб дівчата змогли вийти заміж, Миколай підкинув їм у віконце три вузлики із золотом на придане. Роздавши спадщину, він вирушив до Палестини поклонитися святым місцям, після чого повернувся до м. Патар. Єпископом тут був його дядько, який і порадив Миколаєві стати священиком.

За добротне життя Миколая обрано єпископом його рідного міста Мір у Лікій, звідси походить назва святого - Миколай Мірлікійський. У сані єпископа святий Миколай найчастіше зображувався на іконах, у нього навіть є характерні зовнішні прикмети: високе чоло, округлі лінії лику та дбайливий, м'який, але

(Продовження на 2 стор.)

суворий погляд пастиря.

Існують розповіді про те, що коли він був єпископом, то захищав невинно засуджених. Так, прийшовши на місце страти трьох мешканців Міра, він устиг вихопити меч із рук ката та прилюдно викрив підкупленого суддю. Коли ж у Константинополі несправедливо засудили трьох полководців, він з'явився уві сні імператорові Костянтину та пояснив йому, як було діло насправді.

Святий Миколай допомагав людям у найскрутніших становищах. Одного разу в Лікій стався неврожай. Дізнавшись про це, Миколай змилосердився над людьми, які могли вмерти від голоду, і послав купця з кораблем, наповненим продовольством.

Під час гонінь у Римській імперії на християн та християнську церкву, (за царювання Діоклетіана та Максиміана), святителя Миколая схопили і кинули до в'язниці. За часів імператора Костянтина Великого його звільнили, і він повернувся до свого приходу. Миколай Мірлікійський був присутнім на I Вселенському соборі, де ревно захищав православну церкву. 6 грудня 345 р. (за новим стилем 19 грудня) великий святитель помер. Тіло його поховане в соборному храмі м. Мір.

У народному побуті існувало вірування, що навіть після смерті святий Миколай продовжував здійснювати чудеса: рятував людей, звільнював засуджених. Перекази про нього стали основою багатьох народних казок, в яких він також творив чимало чудес, але вже у фантастичній формі.

У багатьох народів можна почути легенду, в різних варіантах якої розповідається, що Касян, день пам'яті якого відзначається лише один раз на чотири роки, дуже заздрив святому Миколаєві, якого шанують двічі на рік, і вирішив поскаржитися на цю несправедливість Богам. Господь, вислухавши розповіді обох про їхні діла заради людей, розсудив, що кожний одержав шану відповідну до своїх заслуг.

Серед святих, яких шанують у народі, навряд чи знайдеться інший, кого любили б більше, ніж Миколая. «Він - другий після Бога заступник» - говорили в народі. А ще казали: «Попроси Миколая, а він скаже Спасові». З цього боку він протиставлявся не тільки Касяню, але й Іллі Пророку - громовержцеві.

Здавна жодному святому в православній церкві не зводили стільки соборів та церков як Миколаєві Чудотворцю. Саме йому поряд з апостолами кожного тижня по четвергах у православній церкві присвячена особлива служба.

Через численні легенди та перекази відомо, що святий Миколай завжди охороняв людей на воді. З цієї причини рибалки, виходячи в море, брали з собою його образ. У минулому чорноморці, наприклад, вірили, що є два Миколая: один морський, другий

мокрый Перший «завідує» кораблями, другий - водою. Мореплавці вірили, що святий весь час присутній на кораблі, але побачити його неможливо. У разі великої бурі треба дати святому Миколаєві обітницю: завжди святкувати його день, прикрасити його образ або навіть збудувати на його честь церкву. У найбільш небезпечні моменти образ святого виносили на палубу і просили в нього захисту.

В інших легендах говориться, що Миколай піклується не тільки про людей, але й про тварин. Одного разу, розповідається в одній із них, застала селянина в лісі ніч. Розпріг він коней, дав їм сіна і бачить - недалеко від нього зібралось багато звірів. Селянин очам своїм не повірив: заєць сидить поруч із вовком і не боїться його. Що за диво? Придивився уважніше - сидить між звірами сивий чоловік і щось розповідає тваринам, а ті уважно його слухають. У старій людині впізнав селянин Миколая Угодника.

День Миколая - веселе народне свято, під час якого варили пиво та запрошували гостей. Варити пиво в цей день почали здавна. В одній українській колядці говориться, що цей звичай - один із тих сакральних (тобто священних, заповітних), на яких тримається світ, і всі лиха на землі саме через те, що цей звичай втрачається. Святкували «Миколая» звичайно декілька днів, обов'язково на спільні гроші, з великою кількістю пива. На відміну від інших, це свято переважно старече, на яке запрошували всіх родичів та сусідів. Погано доводилося тому, хто відмовлявся від складчини, - з нього сміялися потім цілий рік. Це свято любили й запрошували на нього і друзів, і тих, з ким посварилися, щоб стосунки знову стали добрими.

Зі святом Миколая в селян пов'язано багато примет. Так, господар уставав цього дня дуже рано, щоб першим перейти через подвір'я. Якщо ж перейде хтось інший - примета погана. Помічали: який день на Миколая зимового - такий і на Миколая літнього; паморозь на Миколая - до врожаю. Перші серйозні морози - теж на Миколая.

З цього дня починали продавати залишки хліба, а молодь - готуватися до вечорниць, до зимових свят (робили святочні маски, костюми для колядування). Починалися зимові сватання.

Доброзичливий святий здавна був популярним і на Заході. Сьогодні він відомий як головний персонаж різдвяно-новорічних свят та улюбленець західних дітлахів Санта Клаус (ця назва пішла від голландського Sinter Klaas - Святий Миколай). Його родичі - англійський Father Christmas - «батьчко Різдво» та наш Дід Мороз. Як колись святий Миколай підкинув трьом дівчатам вузлики із золотом на придане, так Санта Клаус уночі потихеньку підкладає дітлахам подарунки в панчохи.

Карл Брюллов і Тарас Шевченко

Творчість обох митців посідає особливе місце в розвитку образотворчого мистецтва. На певному відрізку життєвого шляху їх долі переплелися і набули дружніх і творчих стосунків.

Син кріпака рано проявив різнобічне обдарування своєї натури. Все життя Т. Шевченка, його поетична творчість йшла поруч з образотворчою діяльністю.

Як відомо, художню освіту Т. Шевченко здобув у Петербурзькій академії мистецтв. Вчителем його був видатний художник К. Брюллов. Він прищепив йому навички до постійних вправ з натури: „Природа і людина, - вчив Брюллов, - основа мистецтва”. Багато ранніх живописних і графічних творів Шевченко виконав під безпосереднім впливом Брюллового. Про його стосунки з своїм учнем Шевченко і піде мова в цьому нарисі.

Карл Павлович Брюллов (1799-1852) більшості любителів живопису відомий як автор картини „Загибель Помпеї”. Народився 24 грудня 1799 року. Його предки були обрусівшими вихідцями з Німеччини. Батько, академік Павло Іванович Брюллов перебував на службі в Петербурзькій Академії мистецтв як майстер різьби по дереву. Він рано розпочав прилучати сина оволодівати основами майбутньої професії художника. Залучав він Карла і для допомоги в своїй роботі, виховуючи в ньому якості труженика – професіонала.

Поступивши в Академію, Карл за короткий час не лише виявив свої незвичайні здібності, що ще важливіше, зробився наставником своїх товаришів. Закінчивши Академію з золотою медаллю, Брюллов одержав право на продовження художньої освіти в Італії.

В 1835 році Брюллов повернувся в Петербург і почав працювати в Академії мистецтв, а через рік (в 1836 р.) йому було присвоєно звання професора. Одночасно з викладацькою діяльністю художник пише роботу на тему російської історії – „Облога Пскова”.

Майже сорок років невтомно творив цей надивовижу обдарований художник – у його доробку монументальні драматичні композиції, багаті розписи, проникливі ліричні мотиви, глибоко-психологічні портрети, віртуозні малюнки, дошкульні карикатури... Ще й сьогодні ми не маємо в повному обсязі відомостей про справжній масштаби залишеної ним величезної художньої спадщини. Ще й нині у нашій країні та Італії знаходять нові й нові твори „великого Карла”, як називали його сучасники.

Читаючи свідчення однокашників по Академії, учнів майстра, близьких друзів або прискіпливих критиків, з особливим інтересом вчитуючись у прозу Шевченка і Лермонтова, спеціальні статті Гоголя, спогади Іллі Рєпіна, - зазначає Ігор Верба, ми насамперед відчуваємо захват, з яким кожен пише про часті або поодинокі зустрічі з Брюлловим, однастайність оцінок його творчості”.

Неможливо переоцінити і ту роль, яку відіграв Карл Брюллов у житті молодого Тараса Шевченка. Вражений малюнками, які йому було показано, а також однією з Тарасових поезій, професор дозволяє кріпакові відвідувати свою майстерню, а згодом, уже після викупу його з кріпацтва, навіть деякий час жити в ній.

А 21 лютого 1837 року Товариство заохочення художників признає першу допомогу „молодому художникові Шевченку”. В березні цього ж року на одному з літературних вечорів у Брюллового вперше постає розмова про звільнення Шевченка з кріпосної залежності.3

Надзвичайно важливий практичний крок, що привів до організації викупу Шевченка з кріпосної неволі, належав А. Мокрицькому. Саме він звертається до К. Брюллового, учнем якого став, перед яким схиляється і благоговіє, якого називає в щоденнику Великим Карлом, славним на всю Європу, взятися за звільнення Шевченка з кріпацтва. Принагідно слід зазначити, що Аполлон Миколайович Мокрицький (1810 – 1870) – живописець, педагог, з 1849 року – академік Петербурзької Академії мистецтв; друг Шевченка. Закінчив Ніжинську гімназію вищих наук. Після закінчення навчання в Академії мистецтв був вик-

ладачем в училищі живопису, скульптури та зодчества в Москві, з 1851 року – професор живопису. Шевченко після повернення із заслання зустрічався з ним в Москві та Петербурзі.

А. Мокрицький разом з І. Сошенком ввійшов до натурних класів Академії та Ермітажу, познайомився з К. Брюлловим. Брав активну участь у викупі поета з кріпацтва. У своєму щоденнику докладно описав знайомство з Шевченком та історію його викупу, роль у цій справі К. Брюллового, В. Жуковського, В. Григоровича і свою власну.

Так 18 березня 1837 року в його щоденнику з'являється запис: „Годину на сьому пішов до Брюллового. Там уже були Венеціанов і брат його (К. Брюллово Федір... Коли всі розійшлися, я залишився один, розповідав Брюллову про Шевченка, намагався спонукати його на добре діло, і, здається, це буде єдиний засіб – через Брюллового звільнити його від тяжких ненависних кайданів рабства. Легко сказати! Людина з талантом страждає в неволі з примхи грубого пана!”

На той час Мокрицький був обізнаний з віршами Шевченка, і його слова „людина з талантом” стосуються Тараса, слід гадати, і як молодого художника, і як початкуючого поета.7

Через два тижні, йдучи до Брюллового з тим же наміром „спонукати його на добре діло”, Мокрицький, безперечно, не випадково захопив з собою один з віршів Шевченка. „Увечері, 31 березня, - записав він того ж дня, - після чаю пішов я до Брюллового... Він послав мене за Василем Івановичем, і, коли той прийшов, я запропонував їм розглянути справу Шевченка. Показав його вірш, яким Брюллов був дуже задоволений, і, побачивши в ньому думки і почуття молодого чоловіка, вирішив витягти його із податного стану і звелів мені для цього завтра ж піти до Жуковського і просити його прийти до нього. Не знаю, до якого рішення дійдуть вони у своєму палкому співчутті”.

Усе знаменно в цьому зовні стриманому, стислому запису, в якому, проте, не можна не відчуті затамоване хвилювання і радість пробудженої надії благородного Шевченкового приятеля: і те, що Брюллов лишився „надзвичайно задоволеним віршем Шевченка, з якого відчув його думки й почуття” (а це визнання художньо-естетичної виразності твору); і те, як сказано про палкий, рішучий душевний відгук Брюллового на прохання полегшити долю юнака: „взявся визволити його з податного стану”.

А 1 квітня з'явився наступний запис: „Вранці, після чаю, пішов я до Жуковського й переплутав запрошення Брюллового. Замість на завтра, я запросив його на сьогодні на третю годину. І перепало ж мені від Брюллового! Ментор мій у червоних штанах розгнівався на мене так, що я гадав - поб'є, але в нього гнів - як гроза в небі, після якої завжди буває лагідно. Так і в нього, погримить, погаласує та й усміхнеться.

Після обіду, вже 2 квітня, К. Брюллов покликав А. Мокрицького до себе. У нього вже був В. Жуковський, який хотів знати подробиці про Шевченка. „Слава богу, справа наша, - відмітив Мокрицький у щоденнику, - здається, піде на лад... Брюллов почав сьогодні портрет Жуковського, і вельми схоже”.

Не підлягає сумніву факт, засвідчений щоденником Мокрицького, що Жуковський справді прагнув докладніше знати про Шевченка.

„Важко уявити собі, - як зазначають дослідники, - щоб, ведучи з Жуковським розмову про обдарованого юнака, Брюллов, сам захоплений його віршем, не звернув на нього увагу російського поета. Це, передусім, могла бути балада „Причинна”, краща з поезій Шевченка того часу, але міг бути і якийсь інший твір. У кожному разі цілком очевидно те, що не тільки виявлений молодим Шевченком хист художника, а й перші поетичні спроби відіграли важливу роль у його особистій долі, у викупі його з кріпацтва”.

Початок справи, або за висловом Шевченка в повісті

(Продовження на 4 стор.)

„Художник“, „фундамент“ було покладено швидко: „За півгодини вони повернулися в майстерню, і Брюллов сказав, усміхаючись: „Фундамент є“.

Як свідчить запис у щоденнику Мокрицького (а це одне з найважливіших і точних джерел відомостей про виховання Шевченка з кріпацтва), Жуковський відразу ж пристав до високо благородного, гуманного наміру Брюллов, відразу ж погодився позувати йому для портрета і, мабуть, з самого початку взяв на себе таку важливу й не легку частину спільно виробленого плану, як проведення згодом у царському палаці лотереї, щоб розіграти в ній портрет на суму, потрібну для викупу Шевченка на волю.

Проте незабаром, як відомо, Жуковський змушений був вирушити з наслідником – цесаревичем у поїздку по Росії, й робота над портретом до кінця 1837 року була перервана. Якщо судити з повісті „художник“, то десь після того, як було закладено „фундамент“ справи викупу Шевченка, К. Брюллов зробив візит П. Ангельгардтові з метою умовити його відпустити Тараса на волю як наділеного талантом юнака, який дає великі надії в майбуттві, але успіху не мав і повернувся від нього зі словами: „Це найбільша свиня в торжковських пантофлях!“ (Торжковські пантофлі – зроблені в місті Торжку. „Свиня“ – поміщик Шевченка П.В. Ангельгардт).

Після Брюллова до Ангельгардта ходив О. Венеціанов, щоб з'ясувати, яку ціну складе він за волю Шевченка. Ангельгардт жадає 2500 карбованців.

Пізніше Т. Шевченко розмову Венеціанова відтворить у повісті „Художник“: „Спершу я говорив про культуру взагалі і про філантропію зокрема. Він довго слухав мою мову уважно й мовчки, і нарешті перебив: „Та ви скажіть прямо, просто, чого ви хочете од мене з вашим Брюлловим? Зробив він мені ласку вчора. Це справдешній американський дикун!“ І він голосно зареготав. Я спершу зникновів, та швидко взяв себе в руки і спокійно, просто пояснив йому справу. „Отак би давно сказали, а то філантропія! Яка тут філантропія! Гроші, та й годі!“ – додав він самовдоволено. – То ви хочете знати останню ціну? Так я вас зрозумів?“ Я відповів: „Саме так“. – „Так ось вам моя остання ціна: 2500 карбованців! Згодні? – „Згоден“, - відповів я. „Він людина реалістична, каже він далі, - в домі необхідна... І це щось хотів говорити, але я вклонився і виїшов“.

22 квітня 1838 року, як відомо, відбулась лотерея і необхідні для викупу Шевченка гроші були вручені Ангельгардту. А 25 квітня в майстерні Брюллова Жуковський вручив Шевченкові відпускну. Про цю радісну і знаменну у житті Великого Кобзаря подію А. Мокрицький у своєму щоденнику повідомляє так: „Часа в два пошел к Брюллову, застал его в рабочей комнате... Скоро пришёл Жуковский с графом Виельгорским. Пришел Шевченко, и Василий Андреевич (Жуковский) вручил ему бумагу, заключающую в себе свободу и обеспечение прав гражданства. Приятно было видеть эту сцену“.

У тексті цієї відпускну говориться:

„Тысяча восемьсот тридцать восьмого года, апреля двадцать второго дня, я, нижеподписавшийся, уволенный от службы гвардии полковник Павел Васильев сын Ангельгардт отпустил вечно на волю крепостного моего человека Тараса Григорьевя сына Шевченка, доставшегося мне по наследству после покойного родителя моего действительного тайного советника Василия Васильевича Ангельгардта, записанного по ревизии Киевской губернии, Звенигородского уезда в селе Кирилловке, до которого человека мне Ангельгардту, и наследникам моим впредь дела нет, и ни во что не вступаться, а волен он, Шевченко, избрать себе род жизни какой пожелает. К

сей отпускной уволенный от службы гвардии полковник Павел Васильев сын Ангельгардт – руку приложил.

Свидетельствуют подписи руки и отпускную, данную полковником Ангельгардтом его крепостному человеку Тарасу Григорьеву сыну Шевченка – действительный статский советник и кавалер Василий Андреев сын Жуковский.

В том же свидетельствую подписуюсь – профессор восьмого класса К. Брюллов.

В том же свидетельствую и подписуюсь – гофмейстер, тайный советник и кавалер граф Михаил Виельгорский...“

Так на двадцять п'ятому році життя Шевченко став вільним. З сльозами радості прийняв він відпускну. Світлий спогад про той день навіяв Шевченкові пізніше чудові рядки повісті „художник“: „Багато, незліченно багато прекрасного в божественній, безсмертній природі, але триумф і вінець безсмертної краси – це збуджене від щастя лице людини.

Вишого, прекраснішого в природі я нічого не знаю. І цими чарами раз у житті мені пощастило доскоду натішитися“.

З безмежною вдячністю відзначають дослідники творчості митця природний для Брюллова порив – допомогти геніальному українському самородкові, закутому в кайдани кріпосницького рабства. 22 квітня 1838 року ввійшло в історію як виклик миколаївському режиму. Це теж подвиг. Один із численних здійснених Карлом Брюлловим за його життя. Характерно, що сам він у жодному листі ніколи навіть не обмовився про це, хоч постійно допомагав своєму учневі.

У житті поета починався новий період. Засвідчивши відпускну у петербурзькій Палаті цивільного суду, Шевченко почав відвідувати рисувальні класи Академії мистецтв. Настає чи не найсвітліша доба його життя, дні навчання в Академії, про які він ще не раз згадуватиме в „Журналі“, яким присвятить згадувану вище повість „Художник“.

„Із брудного горища він, мов на крилах, перелетів у чарівні зали Академії, з підручного маляра-лихослова Ширяєва він став улюбленим учнем, „пользовался наставленнями и дружеской доверенностью величайшего художника в мире“.

Через багато років один із учнів Брюллова пригадував: „Брюллов говорил нередко, что в число учеников он может включать лишь того, кто понимал его, талантлив и кому он может быть полезен. Люди с дарованием находили в Карле Павловиче поддержку и часто выдвигались им. В числе их был Тарас Григорьевич Шевченко“.

„Далеко не каждый, навіть здібний художник, -значає П.М. Федченко (один із дослідників життя і творчості Т. Шевченка), - міг заслужити увагу Брюллова – її дарував він лише тим, в кого міг повірити. Брюллов любив Тараса не лише за його природний розум і талант, а й за незвичайну жадобу до знань, за невтомну працьовитість. Саме тому великий художник навіть запропонував Тарасові поселитися у нього, дозволив користуватися майстернею і багатого бібліотекою“.

Шевченко з великою жадобю вбирає дорогоцінну спадщину світової культури, швидко зростаючи до рівня освіченості передових представників тогочасної інтелігенції, у коло якої вводить його наставник і учитель К. Брюллов, серед якої у нього (Брюллова) були численні друзі і шанувальники його таланту.

Тарас почав учитися вже дорослою людиною. І те, що зазвичай проскакує повз увагу навіть талановитих гімназистів чи без осмислення сприймається більшістю студентства, для нього стало основою стрімкого інтелекту-

ального злету.

Багатюща бібліотека Брюллова була невичерпною скарбницею знань. Тарас знайомиться з творами видатних світових та російських письменників, перечитує історію Греції, з особливим інтересом вивчає історію України. Часто відриваючись від своїх безпосередніх малярських занять, він слухає загальні курси різних наук – зоології, фізики, фізіології, відвідує театри і концерти. Нові знайомства з художниками та письменниками, з літературно-мистецьким світом загалом, відвідання гуртків та літературних і музичних вечорів збагачували й розширювали кругозір юнака, стимулювали його поетичну творчість.

На початку 40-х років, щойно визволений з кріпацтва, через Є. Гребінку і К. Брюллова, входячи в салони столичної інтелігенції, Т. Шевченко стає не просто бажаним гостем, а діяльним учасником, котрий до того ж, має гарний баритон і чарівно співає українські пісні та романси.

Перебуваючи постійно в майстерні Брюллова, Шевченко не міг не піддатися впливу творчих принципів великого художника. За його порадою він копіював виконані професором малюнки: „Голова матері” (деталь з картини „Останній день Помпеї”), „Перерване побачення”, „Сон бабусі і внуки” та ін. Копіювання, проте, не завадило розвитковій власної творчої манери юнака 22

Іноді Карл Брюллов зі своїми учнями виїздив на природу. поєднуючи заняття живописом з відпочинком. Розповідь про це знаходимо у спогадах Тараса Шевченка, записаних одним із близьких його друзів і шанувальників Григорієм Честахівським в останні роки життя Великого Кобзаря: „А як коли, посідаєм на човники та дмухнемо було на вольні острови! Раз якось намовились з Брюлловим погулять-рисувать... на пристані коло Академії сіли в човник: Брюллов, Штернберг і Михайлов, і полпили... А день – не день, а рай божий, ясний, тихий і веселий... Ото ми й розташувались... І що то за день був золотий! І рисували й читали, бо Брюллов дуже любив читання: оце було, як дома малює, то щоб хто-небудь читав йому, а він слуха та малює. Або як занедужа та лежить на ліжку, то теж щоб читали йому”.

К. Брюллов захоплювався своїх учнів, крім інших жанрів, використовувати і офорт (відбиток з пластини, вигравіруваної за допомогою методу протравлювання азотною кислотою). Т. Шевченко і тут вчився у Брюллова, а потім використав цей жанр, зокрема, у першому випуску „Живописной Украины”, який йому довелося видавати на власні кошти.

На початку 1839 року Т. Шевченко разом з В. Штернбергом, якого К. Брюллов також дуже шанував, були присутні на вінчанні свого вчителя з Емілією Тімм у лютеранській церкві 25

І після одруження К. Брюллова стосунки і зустрічі. Шевченка з його вчителем і наставником не послабляються. Вони продовжують відвідувати літературно-музичні вечори, зокрема у М. Глінки, на яких бував І. Крилов та інші діячі культури.

1 липня 1839 року Шевченко в числі інших улюблених учнів свого вчителя К. Брюллова супроводять його на традиційне царське свято у Петергофі.

У квітні 1840 року бачимо Т. Шевченка на одному з літературно-музичних вечорів, де були присутні, крім інших діячів, також М. Глінка і К. Брюллов. Це був рік виходу у світ поштового „Кобзаря”, схвально прийнятого не лише представниками української, а й передової російської інтелігенції, а згодом і просто люду на батьківщині поета – милій його серцю Україні, до якої він подумки не переставав линути.

У 1841 році Т. Шевченко разом з К. Брюлловим брав участь в ілюструванні збірника „Сто русских литераторов”. К. Брюллов, як відомо, залучав своїх учнів і до ілюстрування книжок.

По завершенні навчання особисті зустрічі Т. Шевченка з К. Брюлловим були перервані, а у зв'язку з арештом поета в 1847 році у справі Кирило-Методіївського товариства і зовсім припинилися.

Слід зазначити, коли Орлов, шеф жандармів, звернув-

ся до президента Академії мистецтв з проханням повідомити III відділ про поведінку поета під час перебування в Академії, він, а більше очевидно К. Брюллов та Григорович дали Шевченку досить об'єктивну характеристику, що робить їм честь. У відповіді дається така характеристика: „Почитался он человеком всегда нравственным, быть может, несколько мечтателем и читателем малороссийской старины, но предосудительного на счёт его ничего не доходило до сведения Академии”.

Як відомо, Т. Шевченко з присуду царя був позбавлений можливості не лише писати вірші, а й малювати. Це його дуже пригнічувало і він робить спробу домогтися полегшення своєї долі. 20 грудня 1847 року у листі до М. Лазаревського розповідає про свої страждання на заслання, просить його зустрітись з О. Чернишовим і через К. Брюллова та В. Даля добитися полегшення його становища (одержати дозвіл малювати).

Але, як відомо, цього добитися не вдалося. Відбуваються зміни і в житті Карла Брюллова. В 1849 році проявляються ознаки погіршення стану його здоров'я. „Проте, - читаємо в повісті „Художник”, - незважаючи на недугу, він почав працювати в Ісааківському соборі. Лікарі радять йому кинути роботу до другого року й поїхати на літо за границю. Але йому не хочеться розлучатися з початою роботою”.

Згодом він все ж таки змушений був виїхати за кордон. Спочатку він поселяється на острові Мадейра, а потім переїжджає в Італію. З Італії художник здійснює поїздку в Грецію і Туреччину. Він гостро переживає розлуку з батьківщиною. Але повернутись на батьківщину уже не зміг. Він помер 23 червня 1852 року в містечку Маршано поблизу Рима.

Брюллов був романтиком, завжди й у всьому бачив красу. Був їй безмежно відданий протягом усього життя. „Багато ще бачу я попереду. Я не зробив і половини того, що міг і мав зробити...” – писав Брюллов буквально напередодні смерті.

Звістка про смерть К. Брюллова дійшла до Т. Шевченка з великим зацікавленням. Свої згадки про нього, свого вчителя і наставника, поет з великою вдячністю і шануючи залишить на сторінках автобіографічної повісті „Художник”, а також у „Журналі” та в листах до друзів.

Свої спогади про стосунки Тараса Шевченка з Карлом Брюлловим залишили для наступних поколінь також і сучасники та шанувальники творчості Великого Кобзаря М.Д. Новицький, М.Ф. Савичев, згадуваний вище А. Мокрицький та інші діячі науки і культури.

А. Риженко.

Примітки.

1. Сто великих художників. М., 2004, с. 220
2. Сто найвідоміших українців. К., М., 2002, с. 238
3. Спогади про Т. Шевченка. К. 1982, с. 412
4. Шевченківський словник у двох томах. Том перший. К., 1978, с. 412.
5. Т.Г. Шевченко. Біографія. К., 1984, с. 48.
6. Тарас Шевченко. Твори в двох томах. Том другий. К., 1966, с. 416.
7. В. Анисов, Є. Середа. Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка. К., 1976, с. 437.
8. Т.М. Федченко. Тарас Григорович Шевченко. К., 1989, с. 31.

Уточнення.

З технічних причин у №11 газети «Скарбниця» в статті «Т.Г. Шевченко і Катерина Піунова на 3 стор. правильно читати «Найчастіше виступала Катя Піунова в ролях водевільних «простушок»... Просимо вибачення у читачів.

Українська Головна Визвольна Рада. (До історії створення та функціонування.)

Боротьба за світлу ідею незалежності України відбувалася не лише силою зброї, але і на політичній арені. Одне без іншого неможливе. В цьому коротенькому нарисі хотілося б розповісти саме про таку організацію, яка намагалася об'єднати українські самостійницькі кола та діяти силою слова.

Минав 1944 рік. Війна котилася до завершення. Керівництво ОУН С. Бандери розуміло, що перед ними постає ще один ворог, більш сильний, ніж нацистська Німеччина, для протистояння якій потрібно було створити широку суспільно-політичну базу та консолідувати сили не лише ОУН, а й сили, які знаходились поза цією партією. Таким політичним органом мала стати Українська Головна Визвольна Рада.

В січні 1944 з ініціативи командування УПА Лев Шанковський очолив ініціативну групу, яка встановила зв'язки з окремими представниками колишніх партій та непартійними діячами. Переговори ішли не зовсім вдало, звичайно, що заважали певні ідеологічні та політичні розбіжності та полярні погляди на боротьбу, між партійна конфронтація. Наприклад, представники ОУН А. Мельника не погодились увійти до планованого керівного органу.

Тим не менш, Установчі збори УГВР відбулися 11 — 15 липня 1944 року поблизу с. Недільна на Самбірщині під охороною сотні УПА „Леви”. У зборах взяло участь 20 представників різних партій, ще 5 не мали змоги прибути на збори, але погодились прийняти мандат. Між засновниками більшість не належала до ОУН; 10 з них походили з північно-західних земель та Східної України. А згодом, до 1950 р., до УГВР було введено ще 4 члени.

Отже, декілька слів про установчі збори. На зборах, якими керував Р. Волошин, схвалено тимчасовий устрій, платформу та універсал УГВР до українського народу. УГВР ухвалила демократичні засади державно-політичного життя і соціально-економічну програму майбутнього устрою України. Обрано президію УГВР: президент - К. Осмак (помер у Володимирській тюрмі), віце-президент - В. Мудрий, О. І. Гриньох та І. Вовчук, генеральний секретаріат (гол. Р. Шухевич), генеральний суд генерального контрольного. Таким чином були створені початки підпільного Уряду України.

УГВР керувала діями Української Повстанської Армії, через ОУН вела політичну та пропагандистку діяльність проти радянської влади. Офіційним виданням УГВР були „Вісник УГВР” (котрий видавався в 1944-1945 рр) та „Бюлетень інформації УГВР (1948-1951 рр). УГВР підтримувала Українську Греко-Католицьку Церкву проти насильної ліквідації та вела пропаганду серед червоноармійців у Західній Україні. А в 1946 р. Рада приклала зусилля для бойкоту радянських виборів.

У жовтні 1949 року УГВР, УПА й ОУН видали „Звернення Воюючої України до всієї української еміграції” із

закликом активізувати визвольну справу за кордоном. По смерті Р. Шухевича в 1950 р. генеральний секретаріат очолив Ю. Коваль (справжнє прізвище В. Кук), який в середині 1950-их років потрапив до рук радянських органів.

В 50-х рр.. більшість членів УГВР на Україні загинула або була заарештована. Саме з того моменту УГВР на Україні практично перестала існувати.

Ще в кінці 1944 р. частина членів УГВР виїхала за кордон з метою розірвати інформаційну блокаду та знайти зовнішні зв'язки з світом. Таким чином було оформлене Закордонне представництво УГВР, яке очолив І. Гриньох. Зовнішніми зв'язками та розповсюдженням інформації про боротьбу українців займався генеральний секретар закордонних справ М. Лебець, який у 1945 встановив зв'язки з представниками антигітлерівської коаліції в Італії. До позитивних зрушень можна віднести і те, що в 1944 р. шляхом переговорів з польським анти-

комуністичним підпіллям досягнуто домовленостей про ненапад та консолідацію сил. Так само відбулись зустрічі з урядовими колами Угорщини та Румунії.

Уже в еміграції УГВР висла низку меморіалів, серед інших на Мирову конференцію в Парижі (спільно з представником екзильного уряду УНР), ведено інтенсивну інформативну діяльність (Українська Пресова Служба), організовано допомогу рейдуячим на захід-

них відділах УПА та утримувано контакти з підпіллям на Україні. При ЗП УГВР діяла Місія УПА. До 1948 року Закордонні Частини ОУН (С. Бандери) підтримували Закордонне Представництво УГВР, але незабаром виникли між ними розходження — ідеологічні, тактичні й особисті, які привели до розриву.

Невдачею, нажаль, закінчилися і намагання УГВР стати базою для ширшої консолідації українським емігрантських організацій і партій.

Але до честі членів Української Головної Визвольної Ради, вони не здалися. З середини 1960-х рр.. відбувалися конференції, систематично друкувалися матеріали „Самвидаву”, видавництва „Сучасність” та „Пролог” видали понад 100 книг історичного та літературно-мистецького змісту. Популяризує на Заході дисидентський рух в СРСР.

В цьому році Українській Головній Визвольній Раді сповнилося 65 років. Сьогодні можна говорити про їхні прорахунки та удачі, але не варто забувати — свідомі члени цієї організації приклали максимум зусиль задля досягнення мети — відновлення Незалежної Української держави. За це варто сказати „дякую”.

Ю. Кудряшов

На фото – вояки сотні УПА „Леви”, котра здійснювала охорону Установчих зборів УГВР.

Бойовий шлях Прилуцького козацького полку. Участь козаків Прилуцького козацького полку у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. та подальша його доля.

Шановні дослідники та любителі прилуцької старовини!

Продовжуємо друкувати матеріали П.І.Чернікова про славу історію Прилуцького полку, участь козаків у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. та його подальшу боротьбу за незалежність українських земель. Попередні матеріали надруковані у газеті «Скарбниця» №2 (140), № 9 (147), № 10(148) за 2009 рік.

Весною 1656 року основні військові дії визвольної війни припинились, Прилуцький полк повернувся додому, а в серпні 1656 року Прилуцьким полковником став Петро Дорошенко.

Деякі дослідники вважають його онуком славного козацького гетьмана Михайла Дорошенка, про якого ще й досі, через чотири сотні літ, співає вся Україна, як він «веде своє Військо Запорозьке хорошенько», ще зовсім молодого, кмітливого козака-чигиринця, на початку визвольної війни запримітив Богдан Хмельницький, забравши його до гетьманської сотні та надавши згодом чин «арматного писаря». Відзначивши дипломатичні здібності Дорошенка, гетьман почав довіряти йому важливі доручення. У 1650 році його призначають одним із керівників походу до Молдови, потім він вів переговори з польським сеймом, їздив з дорученням гетьмана до шведського короля. 1653 року, ще зовсім молодого козака гетьман призначив полковником (наказним) Прилуцького полку і, за твердження місцевого дослідника прилуцької старовини, Г.Ф.Гайдая, прилучани брали участь у переможній Жванецькій битві 1653 року саме під його командуванням. Звичайно, це було тимчасове призначення, можливо лише на час тої битви, як того вимагали обставини та військові потреби. На постійний полковий уряд у Прилуки Хмельницький призначив Петра Дорошенка лише у серпні 1656 року.

Після смерті Богдана Хмельницького (вересень 1657 року) в 1658 році гетьман Виговський підписав Гадяцький договір згідно з яким Україна поверталася під владу Польщі. Прилуцький полк на чолі з П.Дорошенком підтримали його. В 1660 році Петро Дорошенко разом з іншими представниками козацької старшини підтримували Слободищенський трактат про відрив України від Росії та приєднання її до Польщі.

В 1658 році козацьким Прилуцьким полковником призначається Лазар Горленко. Протягом 1658-1687 рр. він 5 разів очолював Прилуцький полк.

Рід Горленків згодом став добре відомий на Прилуччині.

Ще перед визвольною війною сина Прилуцького козака Горла Лазаря Горленка (Горличенка) добре знали на Запоріжжі. Мабуть не в одному поході встиг

побувати, не раз показати себе відважним воїном і надійним товаришем. Після битви під Зборовим у 1649 році рядовий козак третьої полкової сотні Прилуцького полку Лазар Горленко потрапляє до реєстрів Війська Запорізького.

Є підстави вважати, що Горленко з прилучанами приймав участь у розгромі московських військ під Конотопом у 1659 році, а під час гетьманування Ю.Хмельницького, у травні 1661 року прилучан знову очолив Горленко і на козацькій раді в Бикові він змушений був клястися «на верную службу» Москві. Саме в цей час в Україні точилася боротьба за гетьманську булаву. Запоріжці виставили свого Івана Брюховецького, ніжинці – Васюту Золотаренка, переяславці – Якіма Сомка, якого з числа лівобережних полковників не підтримав лише Лазар Горленко, за що й позбувся полковничого перначка, на його місце був призначений Федір Терещенко, а згодом Дмитро Чернявський.

Запоріжці перемогли на Чорній Раді під Ніжином у червні 1663 року більшістю голосів, на гетьманство був обраний Іван Брюховецький улюбленець і захисник козацької голоти. Новий гетьман змістив у 1663 році в Прилуках прихильника Сомка Дмитра Чернявського і призначив його на місце одного з ватажків запорозького «гульятства» Данила Пісоцького, який перекинувся на бік Польщі, а тому в 1664 році Брюховецький призначив на місце Пісоцького Лазара Горленка.

Весною 1665 року Горленко водив Прилуцький полк з Канева до Білої Церкви, розгромивши уцент польське військо Яблонявського. Ще в 1661 році за відданість цареві Прилуцький полк отримав царську охоронну грамоту, а в 1665 році Лазар Горленко отримав дворянське звання та право на володіння с. Вільшаною (с. Ольшана Ічнянського району).

На початку 1666 року з'явилися на Лівобережжі царські вояводи з залагами, дяки-обліківці, які переписували людей, маєтки, худобу, податки грошима, хлібом, медом, що викликало справедливе незадоволення в українців. В Прилуки для «наведення порядку» прибув воевода Кирило Загряжський з стрільцями.

У липні 1666 року в Переяславі вибухнуло народне повстання проти московського засилля. У вересні цього ж року на Лівобережжя прийшла орда татар Соломат Гирея. Багато Прилучан потрапило в неволю.

Останню крапку в процесі поділу українських земель у XVII ст. між сусідніми державами було поставлено 1686р. під час підписання між Росією та Польщею «Вічного миру». Текст договору складався на основі умов Андрусівського перемир'я 1667р.

(Продовження на 8 стор.)

Річ Посполита визнавала за Московським царством Лівобережну Україну, Київ, Запорозжя, Чернігово-Сіверську землю. Братславщина та Південна Київщина ставили нейтральною незаселеною зоною між Польщею та Московією. Північна Київщина, Волинь і Галичина відходили до Польщі. Поділля залишалося під владою Туреччини (1699р. було приєднане до Польщі).

У січні 1668 року гетьман і старшинська рада в Гадячі вирішили розірвати стосунки з Москвою, вигнати з України російських резидентів і перейти під протекторат Туреччини. Під час підготовки до повстання Горленка запідозрили у промосковській орієнтації, і замінили колишнім кошовим отаманом Іваном Щербиною.

Всю московську братію вигнали з України, багатьох побили, не вцілів від народного гніву і сам гетьман Брюховецький. В 1668 році його голота забила і замордувала, як зазначив Самовидець.

На місце Щербини на полковий уряд в Прилуки був призначений осавул Іван Маценко, який приймав участь у виборах гетьмана Дем'яна Многогрішного.

У березні 1672 року його звинувачують «в измене» Москві і відправляють з братами, жінкою в Сибір на вічне поселення. Тоді ж, одним із перших був зміщений з посади і Прилуцький полковник Семен Третяк, а на його місце знову стає старий досвідчений Лазар Горленко.

В 1665-1676 рр. П.Дорошенко, будучи гетьманом Правобережної України, намагався об'єднати Правобережну і Лівобережну Україну в єдину державу.

В 1662 році Дорошенко зробив спробу повстати проти царських воявод на Лівобережжі. Повстання почалось у Гадячі і протягом лютого-червня 1668 року охопило значну територію України в т.ч. Прилуччину. Прилуцький полк підтримував Дорошенка, але коли постало питання про перехід України під протекторат Туреччини, гетьман не знайшов підтримки в козацького війська. Після укладання невдалої угоди з Туреччиною в 1676 році Дорошенко здався військам гетьмана Самойловича і був відісланий до Москви. За його словами, він їхав до Москви, як на смертну кару.

Так невдало завершилася спроба П. Дорошенка об'єднати українські землі в межах однієї держави і відновити її незалежність.

Внаслідок поразки Української революції, як відмітив історик О.Д.Бойко сталися великі демографічні втрати (воєнні дії, голод, епідемії, українське населення скоротилося на 65-70%) і залишився територіальний розкол.

Розпочався новий етап протистояння між Правобережжям і Лівобережжям, своєрідним епіцентром

якого став Чигирин. Туреччина швидко знайшла заміну П. Дорошенку, вручивши булаву Ю.Хмельницькому, який розраховував на подальше розширення своєї влади на Лівобережжі, але опір лівобережного гетьмана І. Самойловича посилювався, і бойові дії набрали затяжного характеру.

Восени 1686 року відбувся невдалий похід російського війська проти Кримського ханства. У цьому поході брали участь і українські козаки на чолі з гетьманом Самойловичем. Вину за невдалий похід російські воеводи звернули на Самойловича, якого було заарештовано, а згодом заслано до Сибіру. Арешт гетьмана став поштовхом до виступів козаків проти своєї старшини. Козаки Прилуцького полку теж повстали проти своїх полкових старшин, схопили полковника Л. Горленка і живим кинули у вогонь, інших побили.

Одночасно з повстанням у війську широко розгорнувся селянський рух в селах і містечках Прилуцького, Чернігівського та інших полків Лівобережжя. Повстали розправлялися з старшинами, захоплювали їхнє майно, землю, худобу, продовольство, будівельні матеріали¹.

В 1697 році Дмитро Горленко переніс останки батька до Густинського монастиря.

1— Бойко О.Д. *Історія України, Видавничий центр «Академія» 1998р.*

1 — Черніков П.І. *«Рідний край» Чернігів. Редакційно-видавничий відділ обласного управління по пресі 1992 рік. с.32.*

Далі буде.

Використана література:

- Історія міст і сіл Чернігівщини, К., 1990 р.
 Повне зібрання літописів, Т. 2.
 Державний архів Полтавської області, ф – 1505, оп. 1.
 Літопис Самовидця.
 Грушевський М.С. *Історія України, Репринтне відтворення видання 1913 року.* К. 1990 рік.
 Лазаревський А. *Полк Прилуцький.*
 Черніков П.І. *«Рідний край» Чернігів. Редакційно-видавничий відділ обласного управління по пресі 1992 рік. с. 32.*
 Шкоропад Д.О. *Історія Прилуччини, М. 1991.*

П.І.Черніков – доктор філософії в галузі освіти, почесний професор Міжнародної кадрової академії, директор Прилуцького агротехнічного коледжу

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
 Краєзнавчий музей. Редакція газети
 "СКАРБИЦЯ".
 Телефони: (04637) 3-12-48, 7-12-40

Редактор: Т.М. Зоць

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
 Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
 Виходить щомісяця. Зам. 1287 Тир. 500 прим.
 Свідоцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
 Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 1 (151)

Січень 2010 року

В цьому місяці:

24 січня - народився Микола Іванович Андріяка (1905 – 1977), заслужений художник Росії, один з авторів панорами «Сталінградська битва», діорами «Форсування Дніпра», уродженець Прилук.

2010-й рік тигра

У Новому році тигр безжалісно ламатиме стереотипи. Він закликатиме до рішучих дій та несподіваних поворотів у житті, так само як і в природі.

Адже тигр – найбільша на земній кулі кішка. Особливо далекосхідний, уссурійський його підвид, який має масу до 270 і навіть 320 кг. У тигра витягнуте мускулисте і гнучке тіло. Загальне забарвлення хутра червонувато – руде, на ньому виділяються багаточисельні поперечні, вузькі, чорні смуги. На голові тварина має складний малюнок теж із поперечних смуг.

Тигр належить до тих звірів, яких занесено до Червоної книги. Він скрізь швидко зникає під натиском людини, вторгнення якої в незайману природу йде наростаючими темпами. Ще в 1930 р. на Землі жило приблизно 100 тис. тигрів, 40 тис. з яких – в Індії. За підрахунками багатьох дослідників тепер у світі залишилось лише близько 5 тис. тигрів.

В Індії та Індокитаї збереглося тигрів більше, ніж будь – де на великій території, де раніше були тигри, - від Середньої Азії і Закавказзя до Індонезії, від Ірану до Далекого Сходу.

На Суматрі живе кілька сотень тигрів, на Далекому Сході близько 150-200. На острові Балі – батьківщині найдрібнішого виду тигрів – залишились одні

лише спогади про смугастих котів.

Своє лігво тигр влаштовує в заглибленні серед каміння або на землі, інколи воно буває вистелене сухими листками або травою. Зимові морози до 30° С тигри переносять легко. В ясні місячні ночі тварина часто катається по снігу, валяється і повзає на животі в заметах. На відміну від інших котів, тигр добре плаває. Літом в спекотні дні часто купається.

В пошуках їжі може бродить в різний час, але надає перевагу ранковим і вечірнім сутінкам. Полює тигр переважно на кабанів. Крім того нападає на оленів, козуль, а також на домашніх тварин. Коли підкрадається до здобичі повзе на животі і трава в 1м заввишки добре його маскує. Траплялися випадки, коли тигри нападали на людей. Тигр як і всі коти дуже живучий. Будучи навіть тяжко пораним він може пройти багато кілометрів і напасти на свого супротивника. Відомі випадки, коли звір, якого переслідують залягає в прикриття і пропускаючи мисливця вперед може навіть на нього напасти ззаду.

2010 рік – рік тигра. Це сильна і смілива тварина. Тож будемо мати надію, що тигр допоможе всім нам справитись з всілякими негараздами, перебороти різні життєві труднощі.

О.Степаненко.

До 105-ї річниці з дня народження

Андріяка Микола Іванович (1905-1977) - заслужений художник Росії

Народився 24 січня 1905 року в місті Прилуки, батько - машиніст паровоза, мати - домогосподарка.

Малюванням почав захоплюватись ще в дитячі роки, але доля вирішила по-іншому. У 14-річному віці почав працювати слюсарем у залізничному депо станції Прилуки. У 1923 році переїхав до Москви і, працюючи на заводі, навчається на робітничому факультеті мистецтв.

Закінчивши у 1937 році живописний факультет Ленінградської Академії мистецтв, був направлений до Москви, де працював художником, реставратором.

У 1939 році Миколу Івановича було прийнято до Спілки художників

З початку Великої Вітчизняної війни був політруком стрілецької роти, а пізніше - командиром взводу розвідки. З 1943 року і до кінця війни - художником армійських і фронтових газет.

За участь у Великій Вітчизняній війні нагороджений орденами Вітчизняної війни 2-го ступеня, Червоної Зірки.

З 1947 по 1952 рік працював у студії військових художників імені Грекова. Андріяка один з авторів панорами «Сталінградська битва», діорами «Форсування Дніпра». Основні теми творчості - військова, побутова, портрет, пейзаж.

Протягом майже 40 років Микола Іванович своє вміння й досвід передавав учням однієї з московських художніх шкіл як викладач, директор.

У 1968 році за активну творчу роботу і педагогічну діяльність М. І. Андріяка був удостоєний звання заслуженого художника Росії. Його твори займають гідне місце в багатьох музеях Росії, України. Декілька робіт зберігаються і в Прилуцькому краєзнавчому музеї.

«Вони за свободу гинули»

Цього року виповнилося 92 років так званій 1-й українсько-радянській війні та її маленькому епізоду, який відбувся 29 січня 1918 року на Чернігівщині, поблизу непримітної станції Крути. Про цей клептик болю почали вільно говорити лише в 90-х роках. Лише зараз поставили меморіальний знак та музей на місці бою. І це правильно.

Проте це не мовчання лише підкреслює сумний факт того, що ми не знаємо(чи не хочемо знати?) своєї історії, не цінуємо її. Не просто не цінуємо історію як якийсь факт, а людей, які загинули заради існування тієї держави, в якій зараз живемо. Людей, які сплатили найбільший податок за любов до Вітчизни-власне життя. А від них і могили не залишилося.

Доволі багато написано про 1-у війну між УНР та Радянською Росією, і зацікавлений читач може знайти необхідні матеріали про перипетії подій майже 100-річної давнини. Мені б не хотілося зупинятися на них. Навпаки, краще перейти безпосередньо до бою 29 січня. То що ж насправді сталося під Крутами?

Все було не зовсім так, як можна прочитати в багатьох сучасних публікаціях. Спершу давайте розглянемо сили сторін.

Під Крути з Києва прибув ешелон з військами, завданням яких було затримати просування червоних військ на столицю. Тут знаходилася 1-а Українська військова школа ім. Богдана Хмельницького (250 українських юнкерів), загін офіцерів та добровольців (бл. 60 осіб) та 1-а Студентська сотня (118

осіб). Військова школа на той час вже мала гарний бойовий досвід, набутий в боях з більшовиками з кінця 1917 р. Кілька разів юнкери завдали поразки 2-й армії Берзіна, крім того на рахунок школи запекла оборона Бахмача, бої біля с. Макошино та Плиски. Саме ця обставина, мабуть, і спонукала радянське керівництво стягнути до Крут максимальну кількість військ та вважати українські війська на цій ділянці фронту за головні сили УНР.

Студентська сотня, сформована напередодні із київських студентів та гімназистів 2-ї гімназії ім. Кирило-Мефодіївського товариства, дійсно не мала бойового досвіду як такого. Юнаки пройшли семиденну військово підготовку і головним завданням сотні була охорона будівлі Центральної Ради. Однак, серед студентів було доволі хлопців – ветеранів Першої світової. Але назагал, Студентська сотня як бойова частина мала досить слабку вартість. До поїздки на фронт студенти поставилися із захопленням і радістю, готові ділом послужити Україні.

Революційні війська, просуваючись українською територією, практично не зустрічали опору. До Червоної Армії долучаються місцеві більшовицькі загони, а українські частини, що в більшості на той час розпадалися чи були просто аморфною масою, вважали за краще оголошувати нейтралітет а то й переходили на бік ворога. У важкий для країни час відкрилися всі вади військового будівництва (чи швидше

руйнації?) керманічів УНР...

В районі Бахмача в кінці січня 1918 р. зосереджуються більшовицькі сили та починають просуватись залізницею до Києва. Доволі важко сказати з точністю, якими були сили радянських військових сил. Тут діяла 2-а армія Берзіна – невідомо, яка частина військ Берзіна приймала участь у бою, але загальна чисельність армії – 3 500 бійців. До Бахмача прибула частина сил армії Єгорова – 1 300 вояків та з Олександрівська приїхав 1-й Петроградський червоногвардійський загін (бл. 1 000 бійців). Так само в Бахмачі знаходилася Замоскворіцька червона гвардія (бл. 300 бійців). Але це загальні сили більшовицького війська на цій ділянці фронту. Якщо ж підрахувати сили, які брали участь у крутянському бою, то вийде примірно така картина:

1. добровольчі загони - Петроградська та Выборгська червоні гвардії (разом бл. 1 000 вояків), Московська червона гвардія (500 бійців), Замоскворецька червона гвардія (300 червоногвардійців), Тверська червона гвардія (125 бійців).

2. а також загін балтійських матросів (бл. 500 вояків) та частини армій Берзіна і, можливо Єгорова, котрі прибували на підмогу з Конотопа та Бахмача.

Тобто разом до 2 500 багнетів.

Для опису бою звернемось до матеріалів Комісії з розслідування бою під Крутами 1918 р. Судячи з них, хроніка подій виглядала таким чином. Радянські війська близько 2-ї години ночі з'явилися в районі станції Крути. Розклавши багаття, червоні намагалися налагодити зруйновані українцями залізничні рейки. Їх відігнала трьохдуймовка, встановлена на залізничній платформі – єдина гармата, яку мали українські війська. Відізвалася більшовицька батарея. До 5-ї ранку тривала артилерійська дуель. Муравйов розпочав підготовку до наступу. Тим часом до ст. Крути прибули 1-а Військова школа та Студентська сотня. Вони влаштували собі імпровізовану позицію по обидві боки залізничного полотна. Причому слабша Студентська сотня розташувалася в тому місці, яке українське командування вважало другорядним і не чекало там атак червоних. Доречі, подорож з Києва студенти провели весело, співали та розважались.

Близько 12-ї години дня українські частини надіслали розвідку, яка, вступивши в контакт з червоними повернулася о 14-й годину. Розвідники повідомили, що більшовики готуються до наступу великими силами. Пізніше була проведена ще одна розвідка, яка виявила наступ червоних військ широким фронтом. Доречі, згідно з спогадами радянських військових, балтійські матроси та червоногвардійці вночі добряче „накачалися” спиртом, і вранці просто випадали з вагонів на сніг та тиняючись пішли у наступ. Про якість лаштування до атаки не було і мови. Саме їх і загинуло в бою найбільше.

О 17-ї годині наперед виїхала українська платформа з гарматою, і почала обстріл радянських військ. Саме це, певно, і змусило їх до рішучих дій. Більшовицька батарея, яка розташовувалась за ст. Плиски,

вела обстріл українських позицій, проте без відчутних наслідків. Бойові порядки радянських військ наблизилися до українських позицій. І розпочався бій, який тривав годину. Більшовики декілька разів здіймалися в атаку, але кожного разу були зупинялися від сильного вогню українських військ.

Через значну перевагу більшовиків, та почасти відчуваючи нестачу патронів, українські війська в сутінках відступили до ешелонів. Кількох вбитих та всіх поранених юнкери забрали з собою. Під кулеметним вогнем потяг залишив станцію Крути. Українські втрати були зовсім незначні, в той час як більшовики за весь день 29 січня втратили до 300 вояків.

А далі, зрештою, і починається трагічна сторінка. Один студентський взвод замість того, щоб оминати Крути, вийшов просто на станцію, вже зайняту на той момент радянським бронепотягом та матросами. Юнаків відразу роззброїли і за деякий час розстріляли тут же на станції, біля водокачки. Саме ці 27 юнаків і стали головними втратами в крутянському бою та символом трагедії. А цифра в 300 замордованих видається цілком міфічною. Доречі, цей нещасний взвод виніс на руках 6 поранених товаришів. Червоні їх та ще пораненого сина залізничника з Крут відправили до Харкова, де вони в квітні 1918 були звільнені українськими військами.

На станції червоні знайшли і двох українських офіцерів, що відстали від своїх. Їхні понівечені тіла викинули із вагонів наступного дня, по дорозі на Ніжин.

Інші учасники бою під Крутами – 1-а Військова школа та Студентська сотня пізніше приймали участь в боях в Києві. Практично всі вони стали офіцерами української армії і воювали до 1921 р. На сьогодні відомі долі 100 з них.

В березні, після звільнення Києва від радянських військ, постало питання про перезахоронення учасників бою під Крутами. Знаково, що підняли питання саме батьки загиблих. Під Крутами знайдено братську могилу 27 розстріляних студентів та гімназистів, котрі і були перезахоронені на Аскольдовій могилі в Києві. Встановити імена всіх загиблих не вдалося, тому декілька могил залишилися безіменними. Сьогодні відомо імена 21 героя Крут.

Чи можна назвати крутянську трагедію символом національної честі? Адже ми бачимо, що це лише дії влади в розпачі та агонії. Так робили німці в 1945-му. Та все таки, гадаю, що так. Учасники драми все усвідомлювали, і все ж не залишили свої імпровізовані позиції та не скорилися. І перед розстрілом один із студентів почав співати «Ще не вмерла Україна...». Вони вірили, що Україна врятується, і не зважали на те, що не побачать її.

Сьогодні на місті бою споруджено пам'ятник, про нього вже не мовчать. Та чи так вже потрібен героям цей меморіал, коли про них згадують лише на чергову річницю?

День Соборності

22 січня 1918 року Центральна Рада Української Народної Республіки своїм універсалом проголосила УНР самостійною, незалежною, вільною державою українського народу. А 22 січня 1919 року відбулося об'єднання Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки.

Стояв морозний день, дерева були вкриті інеем. З самого ранку Київ мав святковий вигляд. Скрізь національні прапори. На балконах будинків було розвішано килими і полотна з яскравими українськими малюнками. Особливо гарно було задекоровано Софіївську площу та сусідні з нею вулиці. З поміж всіх будинків відрізнявся будинок, де містилася центральна контора телеграфу, та дім київського губернського земства. Тут на балконах були розміщені погруддя і портрети Шевченка прикрашені національними стрічками та прапорами. На тріумфальній арці з боку Володимирської вулиці висіли герби Східної України та Галичини. По всьому майдані на стовпах чи не всі герби українських губерній та плакати.

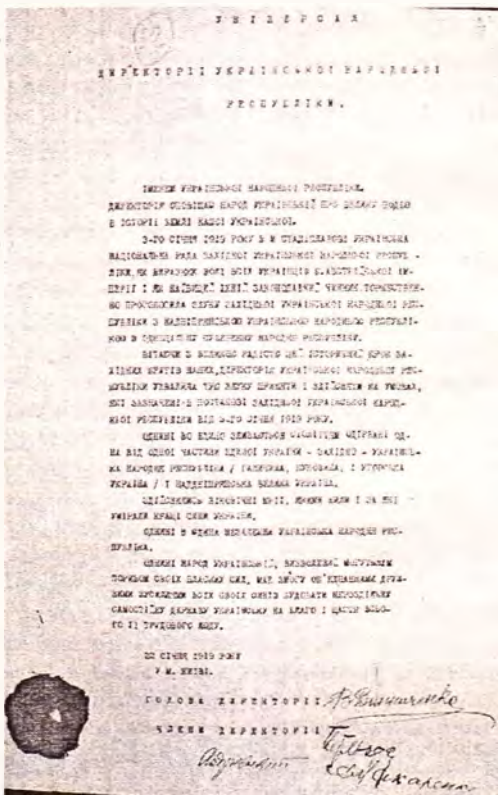
В 11 годині ранку під музику на площу почали підходити піхотні частини армії УНР та ЗУНР, артилерія та самострільні команди, котрі ставали стінами з усіх 4 боків площі. За військовими йшли звичайні люди. Багато тих кому не залишилося міста на площі сиділи на деревах.

Розміщенням делегацій по місцях і церемоніалом свята завідував артист Микола Садовський. Незабаром перед військовими розташувалися учні київських шкіл та гімназій зі своїми вчителями. З численних делегацій, які були запрошені, першими з'явилися службовці залізниці з транспарантом: «Слава Героям!».

Духовенство зібралося в Софіївському соборі на Службу Божу. Її провів єпископ черкаській Назарій. Правила за свободу і єдність соборної України.

На майдані ставало дедалі тісніше. Займали свої місця члени Галицької делегації, урядовці на чолі з головою Ради Міністрів Володимиром Чехівським, делегати Трудового конгресу, представники Національного Союзу, найвищі духовні та цивільні достойники, закордонні дипломати.

Святкову тишу розірвали крики: «Слава! Навіки слава!». Так вітали члени Директорії, які в'їжджали до площі на автомобілях. Військовий оркестр заграв національний гімн. Настав урочистий момент свята. Акт Соборності розпочав своїм привітанням пред-

Універсал проголошення злуки

ставник Української Національної Ради, голова Галицької делегації Лев Бачинський, а Логин Цегельський зачитав заяву Української Національної Ради і Державного Секретаріату про волю ЗУНР і УНР об'єднатися в одну соборну українську державу. Цю заяву всі присутні сприйняли оплесками. Промову мав і голова Директорії Винниченко, а професор Федір Швець зачитав Акт Соборності.

Після цього архієпископ Агапій відслужив духовний молебень у намірах українського народу й української держави. Відбувся парад легіону Галицьких січових стрільців, яким командував Євген Коновалець.

Наступного дня розпочав свою роботу Трудовий конгрес, на порядку денному якого, було прийняття Акту Соборності, і на знак згоди делегати встали з місць аплодуючи.

Акт Злуки був глибоко детермінований історично, тому що одвічне прагнення українського

народу до об'єднання територій, де проживали етнічні українці було споконвічне. Легітимності акту додало те, що 1 грудня 1918 року УНР і ЗУНР уклали предостороковий договір про наміри об'єднання. Акт Злуки додав завершеної форми самостійній українській державі, сприяв подоланню настроїв федералізму в політичній еліті країни. Об'єднання мало і практично-політичний аспект, тому що і УНР і ЗУНР стояли на порозі загибелі, і тому потребували допомоги одна одній, хоча разом з ухваленням Акту про злуку Трудовий конгрес і ухвалив, що «об'єднана УНР не має й думки забрати під свою владу чужі землі».

Хочу закінчити свою статтю цитатою з акту: «...Віднині воедино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України: Галичина, Буковина, Закарпаття та Наддніпрянська Україна. Здійснилися віковічні мрії, для яких жили і за які вмирили найкращі сини України. Віднині є тільки одна незалежна Українська Народна Республіка. Віднині український народ увільнений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднати всі зусилля своїх синів для створення нероздільної незалежної української держави на добро і щастя українського народу!».

Використана література:

1. Л. Лук'яненко «День Соборності».
2. Велика електронна енциклопедія. С. 112.

С. Бірюзов.

Січень 2010 року

СКАРБНИЦЯ

Бойовий шлях Прилуцького козацького полку. Участь козаків Прилуцького козацького полку у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. Його подальша боротьба за незалежність та об'єднання українських земель

Шановні дослідники та
любителі Прилуцької старовини!

Продовжуємо друкувати матеріали П.І.Чернікова про славу історію Прилуцького полку, участь козаків у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. та його подальшу боротьбу за незалежність українських земель.

Попередні матеріали надруковані у газеті «Скарбниця» №2 (140), № 9 (147), № 10(148), № 12 (150).

Після заслання гетьмана І. Самойловича до Сибіру гетьманська булава на Лівобережжі в 1687 році дісталася генеральному осавулу І. Мазепі (1687-1708рр.). Додаток №1.

Народився Іван Степанович Мазепа 20 березня 1639 р. на хуторі Кам'яні (тепер Мазепинці) поблизу Білої Церкви у православній родині. Здобув освіту європейського рівня. Навчався у Києво-Могилянській колегії, Краківській академії. Вільно володів німецькою, латинською, французькою, італійською, турецькою мовами, писав вірші.

На козацькій раді у м. Коломак його було обрано гетьманом України.

Спочатку в своїй політичній діяльності І.С.Мазепа дотримувався промосковської орієнтації. Про це красномовно свідчать підписані ним «Коломацькі статті», які регламентували українсько-російські відносини. Окрім гарантії «прав і вольностей народу малоросійському» статті були доповнені цілою низкою пунктів, які значно розширювали російську присутність в Україні та обмежували козацьку автономію.

Зокрема, гетьман не мав права без царського указу зміщувати з посади козацьку старшину, в Батурині при гетьмані розташовувався московський стрілецький полк. Війську Запорізькому заборонялися відносини з чужоземними державами, козацька верхівка мала сприяти українсько-російським шлюбам. Категорично заборонялося говорити про те, що «Малоросійський край гетьманського регимента», у «Коломацьких статтях» стверджувалося, що він є лише частина «их царского Пресветлого Величества Самодержавной державы».

Проте І.Мазепа домігся того, щоб українські козаки й селяни не брали участі на важких роботах з будівництва фортець, риття каналів у Росії.

Після Коломацької ради Прилуцьким полковником замість убитого Л. Горленка став ічнянський сотник Іван Стороженко, який очолював полковий уряд близько 4 років.

Див. додаток № 2.

В козацьких реєстрах 1644 року в Прилуцькому полку, в Шкуратовій полковій сотні знаходимо прізвище рядового козака Павла Сторожа. Прізвища на Україні так і утворювалися – син Ткача став Ткаченко, син Столяра – Столяренко, а син Сторожа – Стороженко. Тож Павло Сторож чи не батько нашого полковника?

Про те, як з'явилися Стороженки на Прилуччині, існує декілька версій.

Одна із сімейних легенд розповідає про те, що після Андрусівської угоди 1667 року Московія і Польща розділили Україну на дві половини. Більшість козаків не захотіли лишатися під Польщею на Правобережжі й перейшли у Гетьманщину на лівий берег Дніпра. Тоді й з'явилися на Прилуччині два заможні козаки брати Стороженки – Іван і Гаврило, які кілька тижнів від самого Канева великою валкою чумацьких возів везли добро, що дісталася їм від батька.

Існує й інша версія про те, що Стороженки ні звідки не переселилися, а були місцевими козаками. Поселилися

вони окремо хутирцем на річечці Сковорідка, неподалік від сотенного міста із татарською назвою Ічень, тобто – водопій. Брати швидко обжилися, одружилися, почали прикуповувати ґрунти навколо Іржавця. Старший брат Іван приглянувся Прилуцькому полковнику Лазарю Горленку і в 1681 році його обирають Ічнянським сотником.

Прийшовши на полковий уряд у Прилуки, Іванові Стороженку відразу ж довелося готувати сотні до війни з турками й татарами.

У 1689 році на російський трон сідає новий цар – Петро І. Колишні патрони українського гетьмана усуваються від влади – царівна Софія потрапляє до Троїце-Сергієвого монастиря, а її фаворита Голіцина засилають на Далеку Північ. Здається, крах кар'єри Мазепи неминучий. Однак природний розум, дипломатичний хист, знання людей та придворних церемоній виводять Мазепу із глухого кута. Добившись аудієнції у царя щедрими дарами (тільки шабля, подарована Петру І, коштувала 2 тис. крб.), демонстрацією покори (стояв на колінах перед царем, доки його силою не підвели), охаянням його попередніх патронів («лютий ворог князь Голіцин») гетьман досягає своєї мети і завойовує прихильність російського царя. Пізніше Петро І зауважить у розмові з І.Мазепою: «Коли б у мене всі слуги були схожі на тебе, я був би найщасливішою людиною на землі!»

Гетьманська булава та підтримка царя відкрили шлях до швидкого збагачення. Заволодівши 20 тис. маєтків, І.Мазепа стає одним із найбагатших феодалів Європи. Як високоосвічена людина, яка дбає про майбутнє, він значну частину власних коштів віддає на розвиток культури та релігії. За часів його гетьманства Київ набув нового вигляду. У 1690-1693 рр. було збудовано Богоявленську церкву Братського монастиря Києво-Могилянського колегіуму. За гетьманські кошти було перебудовано або збудовано монастири в Києві, Чернігові, Лубнах, Прилуках, Глухові, Бахмачі, він також сприяв відновленню Софіївського собору. Проте головною його метою було об'єднання в межах однієї держави всіх українських земель – Лівобережжя, Правобережжя, Запорозжя та Слобожанщини. І.Мазепа мріяв про створення станової держави західноєвропейського зразка, такою ідеальною моделлю, на його думку, була Річ Посполита. Намагаючись створити для реалізації своїх планів надійну опору, гетьман сприяв формуванню аристократичної верхівки українського суспільства, так званих «бунчукових товаришів». Фактично йшлося про створення власної генерації дворянства, яке мало б не тільки титули та спадкову владу, а й землі (гетьман роздав старшині понад тисячу дарчих на землі) та залежних селян (у 1701 році І. Мазепа видав указ про дводенну панщину для селян Ніжинського полку). Така соціальна політика породжувала соціальне напруження, негативно впливала на імідж гетьмана. Народ називав І.Мазепу «вітчимом» України. Ситуацію в українських землях ускладнювала необхідність постійної бойової готовності, що диктувалася широкомасштабними політичними проектами російського царя. Лише за перші 12 років свого гетьманування І.Мазепа відбув 11 літніх та 12 зимових походів. В більшості з них приймав участь і Прилуцький полк. За цими цифрами стоять матеріальні збитки, демографічні втрати, різке збільшення податків, які лягали важким тягарем на плечі українського народу, що й викликало його незадоволення.

Зокрема, в кінці XVII ст. Прилуцький полк приймав активну участь в військових діях Росії за Північне Причорно-

(Продовження на 6 стор.)

мор'я, а також у військових походах проти татарських орд, що вторгалися на Україну.

В березні 1692 року, полковник Іван Стороженко залишив свій пост і передав пернач Дмитрові Горленку. З якої причини відбулася передача – наразі невідомо. Великих багатств Іван Стороженко не мав, а за гетьманським універсалом 1690 року володів селом Іржавцем, та водяним млином поблизу міста Іваниці. Головним його багатством було те, що він став родоначальником великого й знаменитого козацько-старшинського роду: Іченськими сотниками протягом майже півстоліття були: син полковника – Андрій Іванович (1703-1715рр.), онук Григорій Андрійович (1715-1737рр.), правнук Андрій Григорович (1741-1752рр.) Стороженки. Вихідцями з цього роду є відомий український письменник і етнограф Олекса Петрович Стороженко (1805-1874 р.р.) – автор «Українських оповідань» у двох томах і знаменитого роману «Брати-близнята», талановитий вчений, історик Микола Ількович Стороженко (1836-1906 р.р.) – автор досліджень про життя і творчість Т.Г.Шевченка.

Своїм родинним гніздом усі Стороженки вважали село Іржавець, з якого походить найвидатніша святиня українського народу - чудотворна ікона Іржавецької Божої матері, про долю якої так чудово описав у своїй поемі «Іржавець» Т.Г.Шевченко після відвідин села і церкви.

В 1666р. в Прилуцькому полку було 70 вільних сіл, але в цей час зростають церковні та монастирські володіння, а також землеволодіння козацьких старшин. Частина земельних угідь гетьманським універсалом надавалась на час перебування на певній посаді так звані рангові володіння, частина – в довічне володіння.

Але й рангові маєтки часто переходили в приватну довічну власність. Найбільшим феодалом на Прилуччині і найбагатшим поміщиком в Гетьманщині в кінці XVII ст. був Д. Горленко. Він користувався особливою прихильністю Мазепи, яка виявлялася у щедрому наділенні його маєтками.

Козаки Прилуцького полку (2 тис. чоловік) на чолі з Д.Горленком брали участь в боях за м. Азов в 1696 році разом з Чернігівським, Гадяцьким, Лубенським полками (15 тис. чоловік). Турки не витримали натиску козацьких і російських військ й оголосили про здачу фортеці.

Далі буде.

Використана література:

- Історія міст і сіл Чернігівщини, К., 1990 р.
 Повне зібрання літописів, Т. 2.
 Державний архів Полтавської області, ф – 1505, оп. 1.
 Літопис Самовидця.
 Грушевський М.С. Історія України, Репринтне відтворення видання 1913 року. К. 1990 рік.
 Лазаревський А. Полк Прилуцький.
 Черніков П.І. «Рідний край» Чернігів. Редакційно-видавничий відділ обласного управління по пресі 1992 рік. с. 32.
 Шкоропад Д.О. Історія Прилуччини, М. 1991.

П.І.Черніков – доктор філософії в галузі освіти, почесний професор Міжнародної кадрової академії, директор Прилуцького агротехнічного коледжу

Додаток № 1

Гетьмани України за Ю.Мициком (дати подані за новим стилем)

Богдан Хмельницький	початок 1648-06.08.1657
Іван Виговський	08.1657-10.1659
Іван Безпалий (претендент)	06.-08.1659
Юрій Хмельницький	19.10.1659-весна 1663
Яким Сомко(претендент)	весна 1662 – 27.06.1663
Павло Тетеря-Моржковський	початок 1663-весна 1665
Іван Брюховецький (лівобережний)	27.06.1663-17.06.1668
Степан Опара (претендент, правобережний)	06.-28.08.1665
Петро Дорошенко	11.10.1665-29.09.1676
Степан Вдовиченко (претендент)	початок 10.1668
Петро Суховієнко (Суховій) (претендент)	08.1668-06.1669, літо 1671
Дем'ян Многогрішний (лівобережний)	13.03.1669-23.03.1672
Михайло Ханенко (правобережний)	06.1669-1674
Іван Самойлович (лівобережний)	17.06.1672-01.08.1687
Євстафій Гоголь (правобережний)	1674-04.04.1675 (як наказний), 1676-1678
Юрій Хмельницький (правобережний)	1677-1681, 1685
Стефан Куницький (правобережний)	1685-1684
Андрій Могила (Могиленко) (правобережний)	01.1684-01.1689
Іван Мазепа (лівобережний)	04.08.1687-02.10.1709
Петро Іваненко (Петрик) (претендент)	1691-1696
Самійло Самусь (наказний, правобережний)	1692-24.01.1704
Іван Скоропадський (лівобережний)	17.11.1708-03.07.1722
Пилип Орлик (в екзилі)	05.04.1710-26.05.1742
Павло Полуботок (наказний, лівобережний)	07.1722-29.12.1723
Данило Апостол (лівобережний)	01.10.1727-17.01.1734
Кирило Розумовський (Розум) (лівобережний)	лютий 1750-21.11.1764

ПОЛКОВІ ОБОЗНИ

Малош Вовченко	1658
Григорій Филипов	03.1672
Василь Себастьянович	06.1672; 1674
Іван Яремович Ніс	04.1677
Михайло Низкогляд	1678
Григорій Дмитрович Чернявський	1685-1700
Іван Яремович Ніс	04.1706-11.1708
Семен Федорович Різниченко	12.1709-1716
Михайло Григорович Огронович	1717-1737; 02.1738
Федір Васильович Галенковський	01.1741- 04.1758
Яків Михайлович Огронович	1767- 1770
Яків Дмитрович Кисіль	1771- 1777
Микита Умінь	1779- 1781

ПОЛКОВІ СУДДІ

Федір Лавринович	1657
Бурой	1669
Лазар Горленко	1671
Іван Маценко	03.1672; 05. 1676
Василь Себастьянович	1677
Лазар Горленко	літо 1678- осінь 1680
Іван Маценко	осінь 1680
Ян Христофорович (Іван Грек)	1684;1685;1687
Тарас Кондратенко (Кондрат Тарасович)	1688; 1689; 1693
Іван Яремович Ніс	1695; 1697-04.1706
Трохим Васильович Троцина	02.1707-11.1708
Михайло Григорович Огронович	06.1709-12.1713
Андрій Васильович Себастьянович	07.1714-06.1719
Іван Маркович Маркович	1719-1724
«Судді полкового не визначено»	1725
Василь Зеленський	1728
Михайло Ягельницький	1728-1741
Яків Михайлович Огронович	1743-1760
Іван Александрович	1760-1771
Яків Іванович Александрович	1771-1781

ПОЛКОВІ ПИСАРІ

Дмитро Филипов	01.1654
Василь Себастьянович	1659-1672
Семен Ракович	1672-1685
Семен Федорович Різниченко	1688
Петро Патока	1688-1692
Іван Васильович Себастьянович	1693-1703
Гнат Лисаневич	706-1708
Андрій Васильович Себастьянович	12.1709-1714
Федір Васильович Галенковський	1715-1740
Іван Александрович	1741-1760
Іван Шнурчевський	1760-1775
Андрій Федорович Галенковський	1775-1781

(Продовження на 8 стор.)

ПОЛКОВІ ОСАВУЛИ (іх в полку було двоє)

Перший осавул

Другий осавул

Федір Терехов	01.1654	Дмитро Філатов	09.1659
Іван Маценко	1668-1669	Григ. Дмитр. Чернявський	1672
Яків Трохимович	03.1669	Зенець Корнієнко	1676
Федір Лук'янович Мовчан	1677-1678	Іван Яремович Ніс	1685;1687;1692
Семен Федорович Різниченко	1688-1708	Степ. Григ. Чернявський	близ. 1700
Михайло Федорович Мовчан	1709-1741	Василь Самойленко	початок XVIII ст.
Михайло Величко	1741	Григорій Панкевич	1713-1738
Михайло Стороженко	1741	Никифор Петрович	
Яків Степанович Величко	1742-1764	Білецький-Носенко	1738-1761
Яків Кисіль	1764-1771	Семен Білецький-Носенко	1767
Микита Уміль	1771-1776	Григ. Іван. Мазарака	1770-1771
Прокопович	?	Яків Антон. Яновський	1771-1781
Трифановський	?		

ПОЛКОВІ ХОРУНЖІ (іх теж в полку було двоє)

Перший хорунжий

Другий хорунжий («прапорщик»)

Андрій Семенів	1672	Семен Даценко	близько 1700
Семен Портянка	1699	Петро Іван. Носенко	1709-1724
Яким Іванович Горленко	1699-1708	Григорій Миколайович	1725-1729
Михайло Григор. Огронович	1708	Антон Маценко	1737;1744; 1747
Іван Семенович	1715-1747	Антон Яновський	1749-1760
Данило Савин	1747-1757	Федір Марковський	1771
Яків Дмитр. Кисіль	1757-1764	Андрій Федорович Галенковський	1771-1776

СОТНИКИ ПОЛКОВОЇ СОТНІ

Іван Шкуратович (Шкурат)	1649
Іван Данилов	09.1659
Сава Тищенко (Тимченко)	11.1665
Федір Семенів	02.1669
Михайло Ракович	06.1672
Остап Іванович Маценко	1687-1690
Яків Кондратович Золотаренко	1690-1709
Іван Маркович Маркович	03.1709-1719
Федір Маркович Маркович	1719-1724
Петро Іванович Носенко (Білецький)	1724-1733; 1734 (?)
Степан Васильович Лукомський	04.1735-1747
Андрій Іванович Гуленко	1747-1758
Павло Гуленко	1758-1760
Григорій Петрович Білецький-Носенко	1760; 1766
Григорій Гудима	1769-1781

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-12-48, 7-12-40

Редактор: Т.М. Зоць

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 1287 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і краєзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 2 (152)

Лютий 2010 року

В цьому місяці:

26 лютого – народилася Олеся Миколаївна Ткаченко (1980), член Спілки письменників України, уродженка Прилук.

Хто ми – русини чи українці?

Знання історії свого народу, його культури – основа міцної і довгої пам'яті, яка не дозволяє забувати власне коріння, яка дає силу будувати сучасне, заглядати за поріг сьогодення. Незнання власного національного коріння розриває нитку між минулим, теперішнім і майбутнім народу, плодить нігілізм, призводить до нищення національної спільності людей, що віками живуть

на одній території, говорять однією мовою, співають народні пісні своїх предків, мають однакові звичаї і часто сповідують одну віру.

Проблема: хто ми – русини чи українці, яка наша історична доля, - завжди виступала на перший план під час переломних історичних ситуацій, і завжди ця проблема мала і нині має політичний і національно-культурний характер.

Прилуки — місто стародавнє

Про наше древнє місто над Удаєм вже чимало писалося на сторінках різних видань. Метою ж цього короткого нарису буде спроба відтворити в уяві спогади про те, що зберігає пам'ять з далеких вже тепер років і стосується вигляду центральних вулиць Прилук, історичне минуле яких тісно пов'язане з назвою однієї з найбільших і найвідоміших приток Удаю – Муховцем та територією, яка безпосередньо прилягала до берегів Муховця, або ж до них була наближена.

Особисто мої спогади сягають ще того періоду, коли тривала війна проти фашистських загартників, Прилуки проте вже були визволені від завойовників.

Чому саме цю розповідь я пов'язую переважно зі спогадами про Муховець, читач легко дізнається з подальшої моєї розповіді.

Щоразу, як виникає бажання пройтися центральними вулицями рідного міста, пов'язані з пам'яттю про минулі дитинство і юність, в уяві постає той вигляд вулиць, якими вони були в ті, далекі вже тепер, часи.

Десять приблизно з кінця 50-х і до середини 70-х років минулого століття можна було ще побачити житлові будинки та інші споруди, які залишилися ще з часів, що передували жовтневому перевороту 1917 року і були побудовані в кінці XIX – на початку XX століть. Тепер їх немає, вони безслідно зникли з лиця землі. Про них можуть пам'ятати лише старожили Прилук.

Деякі будівлі, про які піде мова, на мою думку, могли бути збережені для майбутніх поколінь як зразки тогочасного зодчества і які вражали своїм своєрідним і оригінальним стилем та неабиякою красою. Це, зокрема, маю на увазі, будинок по вулиці Переяслав-Хмельницькій, перейменованій тепер на Переяславську, в якому ще на початку 50-х років розміщалися безцінні експо-

нати краєзнавчого музею, а згодом це приміщення та інші два будинки на протилежній стороні вулиці були передані дитячій установі і знову повернуті краєзнавчому музею по завершенні будівництва нових приміщень для дитячого будинку на південній околиці міста.

Цей будинок по вулиці Горького, якій повернули стару назву – Садова. Цей будинок облицьований своєрідним, оригінальним орнаментом з цегли, який миловав зір перехожих. Його, як і інші будівлі, що прилягали до нього, та ще ряд будівель по вулиці Київській було знесено у зв'язку з будівництвом приміщень нового кінотеатру.

Декілька слів хочеться сказати і про перейменування вище названої вулиці імені Горького. Як відомо, влітку 1891 року, під час подорожі по Україні, Максим Горький (справжнє прізвище та ім'я – Пешков

Олексій Максимович) побував і в нашому краї – відвідав Прилуки, Ніжин, Чернігів. Згодом деякий час проживав і працював на Полтавщині, до якої входили тоді і наші Прилуки. То чи доцільно було вулиці імені Горького повертати стару назву „Садова“, що колись пролягала від річки Удай і вела до залізничного вокзалу повз міський сад, від якого залишилась згадка лише у пам'яті небагатьох старожилів міста.

На розі ж Садової (Горького) і вулиці Київської були розташовані будівлі, в одній із яких розміщалася аптека і поруч книгарня, а в іншому будинку, на протилежній стороні, знаходилася хлібопекарня, про які молоде покоління і гадки не має.

Недалеко від згадуваних приміщень на місці сучасного гуртожитку аграрного технікуму (бувшого гідромеліоративного) по вулиці Київській, знаходився літній кінотеатр, який розміщувався

у цегляних стінах згорілого під час війни довоєнного кінотеатру. Ще до початку війни мені вдалося декілька разів разом зі старшим на сім років братом відвідати його. Цей літній кінотеатр існував до тих пір, поки не було збудовано новий кінотеатр (де було приміщення єврейської синагоги в довоєнні часи) по вулиці Горького. Що стосується згадуваного вище тимчасового літнього кінотеатру, то хочеться додати згадку про те, як я разом з іншими підлітками, іноді видержись на його стіни по деревах, що росли поруч, могли переглянути той чи інший фільм (бо з грішми було тоді дуже туго, і мати не завжди могла дати мені якусь копійчину).

Якщо ж нас проганяв зі стіни міліціонер, то ми намагались залишитись на ближньому від стіни дереві, що було не зовсім зручно для перегляду фільму.

Пригадую, як зносили будівлі, що були розташовані неподалік цього літнього кінотеатру. На території садиб біля цих будинків згодом збудували приміщення гідромеліоративного технікуму. Тепер це аграрний коледж, чи як його тепер називають, попричіплювали ж назви! Зазнали змін і інші квартали міста. Але повернімося тепер, безпосередньо, до назви притоки Удаю – Муховця. Саме його води омивали береги прилеглої до вище названих об'єктів території. І саме з назвою „Муховець” та „Муховці”, як назви території, яка була на слуху в той час, пов'язані мої спогади, про що піде мова нижче.

Вперше я почув слово „Муховці”, як назву місцевості, ще ранньою весною 1944 року. Це був час, коли я змушений був навчатися в приміщенні колишньої школи № 6 (до жовтневих подій 1917 року – жіноча гімназія), бо у рідній школі № 4, у який я розпочав своє навчання ще на початку вересня 1941 року і яке тривало до того часу, поки у місті перебував штаб Південно-Західного фронту на чолі з генерал-полков-

ником Кирпоносом, був розташований військовий шпиталь. У ньому лікувалися поранені у боях на фронті війни.

Весна 1944 року видалася примхливою, з різкими перепадами нічних і денних температур повітря. Запам'яталася ця весна тому, що місцевість, яку називали „Муховці” і яка прилягала до подвір'я школи, напровесні заповнювалася водою з талого снігу, яку несли численні струмки з підвищених місць у долину. Коли вода вночі зашєрхала, перетворюючись на тонкий лід, ми, учні, на перервах, а нерідко і в позаурочний час, ковзалися по льоду. Траплялося, що й провалювались крізь тонкий лід. І тоді нас відправляли сушитися додому, або ж трохи підмоклий одяг (при падінні на лід), чи взуття сушили тут же, в класі біля груби, якою обігрівалося класне приміщення.

Місцевість, про яку йде мова, і була в сиву давнину руслом притоки Удаю Муховця.

Залишки колишнього Муховця чітко проглядаються у вигляді ізольованих одна від одної водойм, які ще залишилися після обміління і пересихання Муховця.

Це, зокрема, видно на плані укріплень міста середини XVIII ст., зроб-

Кінотеатр ім. М.Горького

леного в 1745 році.

Однією з таких водойм і була водойма в долині, розташованій поблизу подвір'я колишньої школи № 6. В дореволюційний час це було приміщення жіночої гімназії.

Далі Муховець протікав через теперішню вулицю Київську у північному напрямі повз місцевість, що прилягала до колишньої будівлі єврейської синагоги, а в післявоєнні часи – до приміщення колишнього кінотеатру імені М. Горького. Саме у цьому місці Муховець найближче підходив до фортечних укріплень, води якого використовувались для наповнення рову, що оточував фортецю.

(Продовження на 4 стор.)

Цінним джерелом для підтвердження, вище зазначеного, служать записи Павла Алепського, зроблені ним під час подорожі Україною, які увійшли до книги під назвою „Путешествие антохойского патриарха Макарик в Россию в половецкое воеводство сына архидиакона Павлом Алепским”. Книга побачила світ 1896 року в Москві.

Подорожуючи до Москви, по дорозі з Києва до Путівля, Патріарх Макарій та П. Алепський в липні 1654 року відвідали Прилуки і Густинський монастир. Увагу мандрівників привернув вигляд міста-фортеці і особливо більш укріплена його частина – замок, або цитадель. В описуванні ним час, як відомо, значна оборонна роль відводилась ровам, що споруджувалися перед земляними валами. Ці рови в міру можливості нерідко заповнювалися водою з найближчих водойм, озер, чи протікаючих поблизу річок.

Глибина й облицювання рову в Прилуках викликали захоплення у Павла Алепського. Саме проточна вода в рову і привернула його увагу.

На згаданому вище плані міста-фортеці Прилук чітко зафіксовано місце у вигляді великої водойми під назвою „Муховець”, що майже впритул прилягає до земляного валу фортеці. Очевидно це була одна з найглибших і найбільших водойм-озер, які залишилися на той час від повноводного Муховця. Поступове освоєння і заселення території навколо південної околиці Прилук, знищення деревної і кущової рослинності, оранка землі під посіви привели до поступового обміління і пересихання русла притоки Удаю Муховця.

Близько до перетину вулиць Горького (Садової) і Шевченка (Преображенської) в той далекий час Муховець повертав у напрямку до вулиці Гімназичної, а далі перетинаючи територію між теперішніми вулицями Шевченка і Гоголя, прямував до теперішньої вулиці Пушкіна, перед нею робив поворот на північний схід, долиною прямував між вулицями Пушкіна і Ярмар-

ковою, перетинав теперішні вулиці Гоголя і Берегову, а далі вже прямував безпосередньо до правого берега Удаю-ріки.

Напрямок руху течії Муховця виразно проглядався ще до часу, поки існували мости через перехле русло по вулицях Соборній, Садовій, Котляревського, Гоголя, Береговій. При впорядкуванні проїжджої частини цих вулиць, прокладанні асфальтового покриття ці мости зникли.

Та й вигляд місцевості, майже до теперішнього часу, ще нагадує про напрям руху води в Муховці. Особливо виразно це проглядалося перед мостом на вулиці Котляревського. У долині, по обох боках прилягаючих садіб, майже цілий рік стояла вода з високо порослим очеретом. Ця долина з значно підвищеним прибережним схилом мала своє продовження далі – через середину кварталу між вулицями Шевченка і Гоголя, майже до вулиці Пушкіна.

На цьому крутому схилі між вулицею Котляревського і Пушкіна ми, підлітки, каталися взимку на лижах. У найнижчому місці долини тоді ще була канава, по якій на весні, та й у дощові дні влітку, бурхливим потоком неслася вода. На лівому березі канави росли столітні верби. Тепер ця територія обгороджена парканом. Тут залишилися приміщення колишнього „Танкового заводу”, як називали фабрику господарських виробів вигадливі гострослови.

До речі, влітку 1951 року мені довелося попрацювати на ній, щоб заробити копійчину на костюм, який мали пошити до закінчення курсу навчання в педучилищі наступного року. І проживав я тоді поблизу в старенькій батьківській хаті, яка ще збереглася до цього часу і нагадує своїм виглядом минуле мого рідного міста.

Закінчити ж цей короткий нарис мені хочеться рядками з поеми „Гайдамаки” Великого Кобзаря:

*Все йде, все минає – і краю немає.
Куди ж воно ділось? Відкіля взялось.*

Анатолій Риженко.

З глибини віків

Неможливо зрозуміти світову історію, її рушійні сили і закономірності без вивчення історії виникнення людського суспільства і найстародавніших етапів його розвитку. Цей період, відокремлений від нашого часу десятками й сотнями тисячоліть, коли техніка й культура первісних людей тільки зароджувались.

Тогочасні люди залишали в місцях свого проживання поламані або непотрібні їм знаряддя, зброю, речі домашнього вжитку. Після того, як людина покидала своє поселення, ці речі лишалися лежати на поверхні землі, перемішані з вугіллям від кістками тварин, м'ясом яких харчувалася людина, з уламками прикрас та іншими рештками людської культури. Потім, протягом тисячоліть, в результаті намівання, дії вітру, діяльності ґрунтоутворювальних процесів ці рештки покрилися більш-менш товстим шаром землі (товщина такого шару коливається від декількох десятків сантиметрів до декількох десятків метрів). Тепер спеціалісти – археологи розкопують і добувають їх із землі. Спеціальна історична наука – археологія займається описом і вивченням цих решток і відновленням на підставі їх найстародавнішої історії людства.

Перші зразки матеріальної культури первісної людини з'являються в ранньому палеоліті (3–2,6 млн. – 40–33 тис. років тому). Знаряддя праці були досить примітивними і протягом достатньо тривалого часу майже не зазнали змін у засобах оброблення каменю. Поряд із застосуванням палиці та каменю як зброї, людина декількома грубими відщепами почала виготовляти знаряддя праці з гальки шляхом оббивання з одного - (чопери), або обох боків - (чопінги). Удосконалення обробки чопінгів спричинило появу ручного рубила, яке мало досить широке застосування. Технічна новація оброблення ручного рубила полягала в тому, що відбійним інструментом для відщепу використовували не камінь, а дерево, кістку, ріг. Значним кроком уперед у техніці оброблення та використання каменю стали нуклеуси. Це камені, з відщеп яких почали виготовляти знаряддя праці (скребки, свердла). З'являються протосокири-рубила, або клівери. На деяких стоянках віднайдено й списи.

Значний переворот у техніці оброблення каменю стався з широким використанням кременю. Кремнева індустрія, що робилася на відщепках, представлена скребками, трикутниковими гостроконечниками,

зубчастими знаряддями для обробки дерева. У ранньому палеоліті люди почали видобувати вогонь, споруджувати округле (зовні сферичне) житло із заглибленою в землю підлогою, що нагадувало курінь.

У пізньому палеоліті (від 40–33 10 тис. років тому) поряд з нуклеусами приходить широкий асортимент (понад 100 найменувань) знарядь праці. З'являються знаряддя із вкладками, або складені знаряддя: різці, гарпуни, предмети побуту, прикраси та зразки мистецтва. Завдяки застосуванню різця поширились знаряддя з кістки та рога. Об'єкти пізньопалеолітичної культури поширені в Європі, Палестині, Ірані, Афганістані. В Україні відомо близько 800 пам'яток пізнього палеоліту. Найвідомішою є Мезинська стоянка поблизу Новгород-Сіверського.

За часів пізнього палеоліту значно урізноманітнилися житлові будівлі. Якщо в ранньому палеоліті домінувало округле житло легкої конструкції та з кісток і шкір мамонта, то за пізньопалеолітичних часів стало переважаючим довге житло, що могло слугувати притулком для кількох первісних громад. Трапляються також і «житлові майданчики» загальною площею близько 540 м². Вони мали огорожу, за межі якої не виходила господарсько-побутова діяльність людини. У пізньому палеоліті біля житла складається господарсько-побутовий комплекс (місця для виготовлення знарядь праці, білування здобичі, ями для виготовлення їжі, культові місця тощо).

Однак, незважаючи на певний прогрес у способі життя, техніці виготовлення знарядь праці, господарська діяльність людини була привласнюючою. Провідними галузями були збиральництво та мисливство. Населення майже не знало осілости.

В період пізнього палеоліту складається родова організація людського суспільства. Основною формою її стає матріархальний рід, тобто така організація людей, в якій жінка займала провідне становище в господарському і громадському житті. А рід вівся по материнській лінії.

У той час зароджувалось мистецтво, виникли первісні релігійні уявлення-магія і тотемізм, фетишизм і анімізм.

На території Приудайського краю людина потрапляє близько 20 тисяч років тому в епоху пізнього палеоліту. Неподалік від Прилук відомі три пізньопалеолітичні стоянки: Добранічівська на річці Супій, Гінцівська на р. Удай поблизу с. Гінці Лубенського

(Продовження на 6 стор.)

району та Журавська на р. Удай поблизу с. Журавка Варвинського району.

Добранічівську стоянку первісної людини було відкрито в 1952 р. і досліджено експедицією Академії наук УРСР під керівництвом доктора історичних наук І. Г. Шовкопляса (1921-1977 рр.) Знахідки з розкопок датуються 12-10 тисячами років до н. є. Ці знахідки експонуються в Державному історичному музеї України в Києві, в музеях Переяслав-Хмельницького та Яготина. На місці розкопок археологи виявили найвиразніший господарсько-побутовий комплекс, що складався з житла, виробничого центру, великого вогнища поза житлом і чотирьох ям-комор з кістками мамонта та інших тварин. Увесь комплекс став основним об'єктом експозиції археологічного музею-філіалу Яготинського державного історичного музею, що був створений 1977 року.

Гінцівська стоянка була відкрита у 1871 році вчителем Ф. І. Камінським і частково вивчена ним в 1873 році. Вона була першою стоянкою старо-

давнього кам'яного віку, відкритою на території Російської імперії. До цього ні на Україні, ні в Росії палеоліт не був відомий.

Гінцівська стоянка розкопувалась протягом ряду років: в 1873, 1914, 1915 рр. і нарешті експедицією Інституту археології Академії Наук УРСР в 1935 р. Матеріали, добуті при цих розкопках, зберігаються головним чином в Полтавському і в Лубенському музеях.

Стоянка знаходиться в Полтавській області на правому березі р. Удай (притока Сули). Вона міститься на невеликому мисі, що підіймається над заплавиною Удая, і віддалена від берега ріки приблизно на 1 км. Коли тут жили палеолітичні люди, ріка Удай текла біля самого підніжжя цього миса широким потоком, який досягав 1,5 км ширини.

Культурний шар стоянки залягав в лесі на глибині 2—3,5 м від поверхні землі. Нижче його лежав шар морени, який покривав цю місцевість до того, як тут поселилась людина. Культурний шар досягає 40—60 см товщини. Уже сама ця цифра свідчить про тривалість проживання тут людини. З культурного шару походить багато крем'яних знарядь, головним чином,

скребачок (знаряддя для різання і скребіння, які зокрема вживались при обробці шкіри), різців (знаряддя обробки кістки), а також вістрів і проколок. Особливістю крем'яних знарядь є малі їх розміри (до 5 см довжини) і правильні обриси. Знаряддями таких малих розмірів людина не могла користуватися, просто захоплюючи їх рукою. Людина могла працювати, лише вставляючи їх в дерев'яні і кістяні рукоятки великих розмірів. Багато з знарядь подвійні, комбіновані. На одному кінці крем'яна пластинка має лезо скребачки, на другому — лезо різця, або ж на обох протилежних кінцях пластинки є по лезу скребачки. Такі комбіновані знаряддя вживались по черзі, то з одним, то з другим робочим кінцем, тоді як протилежний кінець вставлявся в рукоятку.

В Гінцях знайдено і багато кістяних знарядь. Переважають серед них невеликі шила, зроблені з розколотих трубчастих кісток зайця і гостро відточені на кінці. Їх було знайдено понад два десятки, при чому більшість була зламана в результаті роботи. Ці шила,

навіть пролежавши десятки тисячоліть в землі, були дуже твердими, гострими і придатними для роботи. Перший дослідник стоянки — лубенський учитель Камінський пише в своєму звіті про розкопки 1873 р., що добуте з землі шило легко проколювало досить товсту шкіру. Було знайдено декілька кістяних голок. Одна з них, дуже тонка і прекрасно зроблена, мала вушко. З мамонтового бивня було зроблено декілька наконечників списів або дротиків.

Гінцівські кістяні шила, голки і наконечники натовчувались і пришліфовувались на спеціальних кам'яних плитках. Разом з такими плитками, що мали сліди стертості, в Гінцях були знайдені округлі камені, з допомогою яких розколювались кістки.

В культурному шарі Гінців дуже багато кісток. Серед тварин, на яких полювали жителі стоянки, переважали мамонти. Тут були знайдені кістки, що належать більше ніж 50 мамонтам, переважно молодим. Цікавий той факт, що більша частина знайдених тут черепів була розкритою для того, щоб добути мозок. Мозок — це ніжна речовина, що швидко псується, він не міг зберігатися довгий час навіть у замороженому стані. Той факт, що стародавні жителі Гінців їли

мозок мамонтів, вказує на те, що туші мамонтів приносились на стоянку цілком свіжими, зразу після того, як мамонт був забитий. Кістки мамонтів, які переважають в гінцівському культурному шарі, були спеціально відсортовані. Окремими групами лежали бивні, черепи, лопатки, тазові кістки і т. д. Кістки були, очевидно, складені як матеріал для виробів, будівництва і палива. Рештки вогнищ складаються з кісткового вугілля. Стародавні гінцівці майже не використовували дерева на паливо.

Крім того, серед знайдених на стоянці кісток були кістки, що належать зайцеві, північному оленеві, песцеві, вовкові та іншим тваринам. Велика кількість кісток зайця зв'язана з розвитком в кінці палеоліту полювання на дрібних тварин з допомогою пасток і силець. Це означало прогрес, удосконалення мисливського господарства. Цікава знахідка кісток двох заячих лапок, що лежали в їх природному зв'язку (в анатомічному порядку). Очевидно, лапи забитого звіряти були відрізані й кинуті, або ж спеціально покладені. Звичай відрізати й кидати лапки зайців, що зберігся у мисливців до самого останнього часу, йде, таким чином, від палеоліту.

Культурний шар Гінцівської стоянки досягає в деяких місцях 65 см товщини. Крем'яні знаряддя і осколки кременю залягають найчастіше в нижній частині культурного шару. Один з дослідників стоянки — проф. В. А. Городцов припускає, що причиною цього були масові відходи пухкої речовини на зразок звалищ деревного листя, дрібних гілок і трави. Вони були підстилками для жителів і час од часу як спрацьований матеріал або домашнє сміття викидалися в загальні купи звалищ. В такій купі тверді і негниючі предмети, як кремені, встигали проникнути вниз, де й скупчувались у великій кількості.

На розкопаній площі Гінцівської стоянки знаходились рештки постійного житла напівземляного типу. Ці рештки являли собою скупчення правильних овальних обрисів, оточених черепами і лопатками мамонтів. Зверху скупчення лежали бивні мамонтів, які, ймовірно, упали з даху житла після того, як воно почало руйнуватися. Майже всі бивні лежали дугою догори. Ймовірно, вони упали на купу жилого сміття, яке утворилося на місці житла, і лягли зверху цього горба, будучи згодом також покритими товстим шаром лесу й чорнозему.

Цікаво те, що на території Прилуччини кістки мамонта знайдені також в Краслянах, Ладані та на х. Копил.

В Гінцях був знайдений лише один предмет обра-

зтворчої діяльності — уламок бивня мамонта, прикрашений дуже тонким гравіруванням у вигляді довгої злегка зігнутої лінії з відходячими від неї перпендикулярно короткими нарізками, які нагадують поділи на лінійці. Ймовірно, ця різьба мала в уявленні людей, що її нанесли, якесь змістове значення.

Журавська стоянка первісної людини розміщується на лівому березі р. Удаю в с. Журавці Варвинського р-ну (12–10 тис. до н.е.). Її дослідженням займався Михайло Якович Рудинський у 1927–30 роках. Український археолог, доктор історичних наук з 1949 року народився 14.10.1887 року в м. Охтирка Сумської області. Закінчив 1910 року Харківський університет. Досліджував пам'ятки палеоліту, неоліту, епохи міді-бронзи, скіфського та ранньо-словянського часів. Помер 23.07.1958 року в Києві.

Залишки Журавської стоянки залягали в лесовидному суглинку у вигляді невеликих скупчень розщеплених кремнів та кісток степових тварин (байбак та ін.). Серед крем'яних виробів переважають дрібні вістря, різці, пластинки, скребки та скобелі, близькі до виробів степових пізньопалеолітичних стоянок. Журавська стоянка датується по-різному — від початку пізнього палеоліту до раннього мезоліту. Ймовірно, вона залишена однією з пізньопалеолітичних груп населення Північного Причорномор'я, яка проникла далеко на Північ у пошуках об'єктів для полювання. Скупчення культурних залишків утворилися на місцях короткочасних (сезонних) наметоподібних жител. Новітнє видання «Національний атлас України», що вийшов у світ в 2007 році відносить Журавську стоянку до пізньопалеолітичного періоду.

На зміну стародавньому кам'яному віку або палеоліту приходить мезоліт та неоліт. Які зміни в розвиток людства вони привнесли піде мова в наступних номерах газет.

Використана література:

1. Шкоропад Д. О. « Історія Прилук. Частина перша », - Москва, 1979р. -201с.
2. Культурологія: теорія та історія культури. Навчальний посібник /За ред. І.І.Тюрменко .- Київ, 2005, - 368с.
3. Історія Яготинського краю. Путівник,- Яготин, 2007.-40с.
4. Борисковський П.І. Людина кам'яного віку на Україні,- Київ, 1940 р.-127с.
5. Шкоропад Д. О., Савон О.А. «Прилуччини. Енциклопедичний довідник», -Ніжин, 2007р. -560с.

І. Біленко.

Народні прикмети

Настав лютий – тверезий взутий, а пияк босий всяк.

В лютім сонце йде на літо, а зима – на мороз.

Січню-морози, а лютому-хуртовини.

Як лютий не лютий, а на весну брів не хмур.

Чи знаєте ви, що...

- Тютюнопаління є однією з найрозповсюдженіших шкідливих звичок людини. На Землі щорічно від наслідків тютюнопаління помирає 3 млн. людей. Останніми роками Україну зараховують до країн з високою розповсюдженістю тютюнопаління. Згідно з даними ВООЗ у нас палять 51% чоловіків і 20% жінок працездатного віку.

- До 2011 року в Україні планується побудувати 20 заводів потужністю від 5 до 100 тис. тонн біопального на рік. Ціна одного виробництва, що випускає 100 тис. тонн на рік, становить ЄВР 170 млн. – «Програма розвитку виробництва біопального в Україні»

- Біля 4% нафти, що видобуваєть-

ся на Землі, використовується для виробництва пластику і стільки ж витрачається в процесі цього виробництва.

- 75% риби у всьому світі вилочлюють понад норми.

- 80% вихідного обсягу лісів вирубано, тільки в районі Амазонки в хвилину зникає 2000 дерев.

- Година Землі була започаткована в Сіднеї (Австралія) в 2007 році, коли 2,2 мільйона домівок та організацій вимкнули світло на одну годину. Вже через рік ця подія стала світовою екологічною ініціативою, до якої долучилося більше 100 мільйонів людей у 35 країнах світу. Відмічається і в Україні.

О. Степаненко.

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Краснознавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-12-48, 7-12-40

Редактор: Т.М. Зоць
Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 143 Тир. 500 прим.
Свідчення про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
Ціна договірна.

Засновник та видавець Прилуцький музей і красзнавче товариство імені В.І.Маслова

№ 3 (153)

Березень 2010 року

В цьому місяці:

2 березня - народився Олександр Мусійович Щербина (1874-1934), вчений психолог, професор, уродженець Прилук.

9 березня – народився Микола Іванович Юрченко (1944), заслужений працівник промисловості України. Працював у НГВУ «Чернігівнафтогаз».

11 березня – народився Василь Олексійович Некращенко (1895-1957), заслужений лікар України. Працював заступником головного лікаря міської лікарні.

12 березня – створено Гнідинцівську дільницю і Прилуцьку бригаду по видобутку нафти (1960). З 1965 року об'єднання «Чернігівнафтогаз», пізніше НГВУ «Чернігівнафтогаз».

16 березня – народився Віктор Євгенович Криворучко (1950), заслужений журналіст України, заступник редактора газети «Прилуччина».

27 березня – народився Микола Петрович Гапоченко (1940), заслужений геолог України. Працював бурильником ЕГБ.

«7 історико-архітектурних чудес Прилук»

Пересічний українець знає про те, що Україна має багату культуру та цікаву історію, але йому бракує конкретних знань про перлини вітчизняної архітектури, історії, культури, туризму тощо. У 2008 році стартувала Всеукраїнська акція «Сім чудес України», яка мала на меті привернути увагу мас-медіа та громадян до найбільш популярних пам'яток історії та культури країни, адже наша земля має чимало визначних місць, які стали легендою певного краю, однак досі були невідомі широкому загалу.

Прилуки - одне з найдревніших міст України, яке має давню, славетну, героїчну, а інколи й трагічну історію. Недаремно з 1995 року воно увійшло до ліги історичних міст України.

Приємно відзначити, що з березня місяця цього року за ініціативою Прилуцького краєзнавчого музею, краєзнавчого товариства ім. В.І.Маслова та за підтримки відділу культури і туризму міської ради в Прилуках стартує міська акція «7 історико-архітектурних чудес Прилук»

Акція має на меті не лише популяризувати історико-архітектурні об'єкти, але й сприяти їх збереженню, відновленню та реконструкції. 7 найпопулярніших об'єктів зможуть гідно представити свій край, стати успішною візитівкою нашого міста та привернути увагу до нього вітчизняних та закордонних туристів.

На звання «7 історико-архітектурних чудес Прилук» претендують ті споруди, які мають виняткову історичну, архітектурну та естетичну цінність, що робить їх особливими серед інших об'єктів міста.

Переможці акції будуть визначені за результатами Інтернет та телефонного голосування і паралельного опитування експертів в навчальних закладах, установах та підприємствах міста.

Результати акції будуть оголошені та представлені у вересні місяці – в день святкування 925-річчя з Дня заснування міста.

На звання «7 історико-архітектурних чудес Прилук» претендують:

1. Полкова скарбниця, поч. XVIII ст. (розташована в історичній зоні міста)
2. Спасо-Преображенський собор, поч. XVIII ст. (розташований в історичній зоні міста)
3. Миколаївська церква з дзвіницею, поч. XVIII ст. (розташована в історичній зоні міста)
4. Собор Різдва Пресвятої Богородиці, поч. XIX ст. (розташований в історичній зоні міста)
5. Стрітенський собор, кін. XIX ст. (розташований в історичній зоні міста)
6. Церква Іоанна Предтечі, середина XIX ст. (розташована на Квашинцях).
7. Церква Святого Миколая Чудотворця, середина XIX ст. (розташована на Сорочинцях)
8. Церква Трьох Святителів, кінець XIX ст. (розташована на Кустівцях)

9. Церква Святого Пантелеймона, поч. XX ст. (розташована на Кустівцях).

10. Будинок В. П. Шкуратова. (Бувша школа № 4), поч. XX ст. (вул. Садова, 16)

11. Будинок Косицького в якому містився Російсько-Азійський банк, друга пол. XIX ст. Нині ресторан «Удай», (вул.Київська, 172)

12. Кам'яниця в садибі нащадків гетьмана І.Скоโรปадського, XVIII ст. Нині приміщення ТБ-Прилуки. (вул.Київська, 190)

13. Будинок міського голови М. І. Кисловського, кін. XIX ст. Нині приміщення краєзнавчого музею. (вул. Київська, 277)

14. Будинок приватної жіночої гімназії Таїсії Федоренко, поч. XX ст. Нині тут розміщена філія МАУП. (вул. Садова, 52)

15. Будинок купця Золотарьова, в якому містилось громадське зібрання, друга пол. XIX ст. Нині приміщення міської ради (вул. Незалежності, 82)

16. Будинок в садибі В. В. Тарновського, кін. XIX ст. Нині тут розміщується Прилуцька філія «Чернігівстандартметрологія» та ін. (вул.Соборна, 31)

17. Будинок купця Московченка, в якому містився об'єднаний банк, друга пол. XIX ст. Нині школа мистецтв (вул. Київська, 176)

18. Міський театр, поч. XX ст. Нині міський Будинок культури. (вул. Переяславська, 28)

19. Будинок Михайла та Якова Сірих, поч. XX ст. Нині один із корпусів медучилища. (вул. Київська, 243)

20. Будинок лікаря Будики, др. пол. XIX ст. Нині радіовузол. (вул. Київська, 257)

21. Винна монополія, др. пол. XIX ст. Нині тут розміщується служба реалізації та розрахунків за природній газ та ін. (вул.Київська, 337)

22. Будинок Фріда, середина XIX ст. Нині житловий будинок. (вул.Переяславська, 2)

23. Готель Лапушка, друга пол. XIX ст. Нині тут розміщується жіноча консультація. (вул. Земська, 7)

24. Будинок адвоката Кисловського, середина XIX ст. Нині водолікарня. (вул.Земська, 13)

25. Синагога, друга пол. XIX ст. Нині музична школа. (вул. Земська, 11)

26. Будинок вчителя Котляренка, кін. XIX ст. Нині приміщення районної бібліотеки. (вул. Соборна, 35)

27. Будинок поміщика І. Скоропадського, перша пол. XIX ст. Нині гімназія №1. (вул. Київська, 190)

28. Будинок вчителя С. Шкуратова, др. пол. XIX ст. Нині тут розміщується поліграфічна фірма «Аір-поліграф». (вул.Київська, 325)

Тож, шановні прилучани та гості міста, запрошуємо Вас прийняти участь в міській акції «7 історико-архітектурних чудес Прилук».

«Реріх і Шевченко»

(За матеріалами однойменної книжки-каталогу)

Якби краса в усіх її образах хоча б на половину людства мала свій благотворний вплив, тоді б швидко наблизилися ми до досконалості...

Т.Г. Шевченко

Усвідомлення краси врятує світ.

М..К. Реріх (1,с.1)

Нещодавно до наших рук потрапило надзвичайно цікаве і цінне видання, під назвою «Реріх і Шевченко». Підготувало до друку цю книгу Міжнародна громадська організація Українське Реріхівське товариство - Українське відділення Міжнародного Центру Реріхів в 2004 році в Києві. Вона являє собою збірник, до якого ввійшли каталог виставки картин М.К. Реріха «Гімалаї» з фондів Міжнародного Центру-Музею ім. М.К. Реріха (Москва), яка експонувалася в Національному музеї Тараса Шевченка, статті та матеріали круглого столу «Шевченко і Реріх - спадкоємність, співзвуччя, сподвижництво і подвиг Духу в просторі духовно-культурної еволюції» (15 лютого 2001 р.) та резюме круглого столу «Захистимо імена та спадщину родини Реріхів» (24 вересня 2001 р.), присвячені: 190-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка і 130-річчю від дня народження М.К. Реріха.

До збірника вперше включено документи та матеріали про малодосліджені й невідомі широкому колу читачів творчі взаємозв'язки М.К. Реріха та Т.Г. Шевченка, про заснування в Санкт-Петербурзі на квартирі Костянтина Реріха, батька художника, Товариства шанувальників Тараса Шевченка. Вплив творчості Т.Г. Шевченка на формування молодого М.К. Реріха, як особистості і художника, зв'язки останнього з Україною, розкривають статті й наукові дослідження різних років.

У передньому слові керівника проекту «Реріх і Шевченко» Володимира Андрійовича Козара (художник, архітектор, викладач, громадський діяч), мова йде про те, що: «...це видання, й виставка, з якої воно посталло, є результатом нашого багаторічного наукового пошуку». Він наголошує, що тема ця, «специфічна» і спонукає до пошуку особистісних підходів. «Інакше, - заявляє В.А. Козар, - як можна дійти розуміння того, чому одна творча особистість здатна так потужно впливати на іншу, а життєвий шлях другої, в свою чергу, допомагає збагнути устремління першої, навіть коли їхні долі розділені десятиліттями?»

Він також звертає увагу і на те: «... що поставлена проблема ще далека від належного масштабу і повноти висвітлення, це тільки перше наближення. Ми лише на початку великого і цікавого шляху, на якому сподіваємося згодом побачити багато нових дослідників і цілих інституцій. Адже дослідження таких неординарних цілісних особистостей, якими є Тарас Шевченко і Микола Реріх, подолання ідеологічних стереотипів, які роками громадились навколо них, дає радість дотуку до першоджерел, до внутрішніх потоків історії, які енергетично оновлюються через досвід творчих особистостей» (1,с.5)

Нарис Миколи Реріха «Україна», з циклу «Аркуші щоденника», подано як «перший імпульс». Автор статті зазначає: «Ми подаємо цей нарис як основу, як ключ, який відкриває сердечний засув і наповнить душу чарівним трепетом найщиріших почуттів самого Реріха. Кризь ці ворота можна увійти до прекрасної царини Духу двох геніїв».

В зазначеному вище нарисі М.К. Реріха, зокрема говориться: «...Полвека, ровно полвека минуло, как у нас на Васильево ком острове против Николаевского моста зачиналось Общество имени Т.Г. Шевченко. Дид Мордовцев, Михешин - целый круг Украинцев и почитателей Украины и ее славного певца собрались у нас под председательством моего отца Константина Федоровича.

...Писали Устав, сходились, беседовали о будущих выступлениях, предполагали издать «Кобзаря» с иллюстрациями, читать лекции о творчестве Т.[араса] Г.[ригоревича]. Во время собраний Михешин набросал портрет К.[онстантина] Ф.[едоровича], и все вокруг подписались.

...Мои связи с Украиной завязались давно. Гремела труппа Кропивницкого. Заньковецкая, Давсаганский - целая даровитая семья, и чопорный Питер восчувствовал. Украинские песни восхищали, точно бы новая находка. В Академии художеств всегда было много Украинцев, и мы жили дружно.

Первое впечатление было в Киеве, где мы остановились по пути в Крым. Был яркий праздничный день, я пошел на базар. Тогда еще базар был истинно голговерским сходбищем. Прекрасные плахты, мониста, шитые сорочки, ленты, ну и шаровары, «як синє море». Накупил плахт, всякой всячины, наслушался звонкой певичей речи и навсегда сохранил память о бандуристах.

Потом уже в Академии, на украинском вечере, ставил живые картины из «Кобзаря» по эскизам Михешина. Подходит сотрудник «Новостей»: «Вы ведь уроженец Украины? Говорю: «Нет, я питерец». «Ну, я все-таки скажу, что вы украинец - картина-то удачная, видно, любите Шевченко...» (1,с.16-17)

В заключных рядках своего нарису Микола Костянтинович пише: «Вот и теперь в Гималаях, когда радио дает «Запорожца за Дунаєм», яркой, красивой чередой проходят картины Украины. Встают образы Шевченко и Гоголя. И дружба, сердечное дружество, сплетается с созвучиями Украины. Да, великое благо - Братство Народов. Там, где упало такое зерно плодородное, уже будет жить мысль о Мире, о сотрудничестве, о героизме и самоотвержении. Лишь би посеялось зерно Братства». (17 червня 1947 р.) (там же, с18)

В довершення цієї теми В. А. Козар пише: « Ми не випадково привертаємо увагу до цього документа: це завершення життєвого шляху Великої Людини, в якому відверто, з ясною свіжістю змальоване начало-початок, пристрасне захоплення, щира любов молодого Реріха до «многих почитателей Украины», до України та її славного співця і всього українського в тодішньому Петербурзі», (там же, с.6)

«Наступним кроком, - за словами керівника проекту, - було самостійне опрацювання матеріалів рукописного відділу Третьяковської галереї (наприкінці 1980-поч. 90-х). І значний фактаж щодо участі Миколи Реріха у вшануванні пам'яті Тараса Шевченка у Петербурзі, враження безпосереднього дотуку до першоджерел сповнювали ентузіазмом зробити їх надбанням культурної громадськості. Було дивно й прикро, що тему «Реріх і

(Продовження на 4 стор.)

Шевченко» «щасливо» оминули дипломовані науковці. 1992 року відбулася перша конференція «Спадщина сім'ї Рерихів та її міжнародне значення. Рерихи та Україна», організована Українським Рерихівським товариством, яка стала відправним моментом для багатьох нових пошуків і досліджень».

Гортаючи сторінки цієї історії, В.А. Козар говорить про те, що у 1994 році: «...Віктор Киркевич, києвознавець і дослідник меморіальної рерихіани в Україні, віднайшов портрет К.Ф. Рериха роботи М.О. Микешина. ...Портрет Костянтина Рериха є своєрідним ключем до нашої теми, «триумфальною аркою», тому що він відкриває цілу низку імен знаменитостей - тут і підпис юного Миколи Рериха, і запис самого Михайла Микешина, що це «перша жертва майбутньому музею Шевченка». ... За цією «аркою» - сукупність цікавих документів, за кожним з яких можна писати окреме дослідження чи цілу книжку».

Дивно, але напрочуд слова В. А. Козара виявились пророчими. В 2005 році в Києві, в серії «бібліотека княнина» вийшла книга: «Віктор Киркевич. Киевское содружество Рерихов». В цьому виданні подано історію пошуку портрета К.Ф. Рериха. А також: «У цій книзі, крім повісті про Бориса Рериха, рідного брата відомого митця та мислителя, друкуються нариси про Миколу Макаренка та Георгія Лукومського. Матеріали про цих видатних діячів культури публікуються вперше, тому що вони, живучи у тоталітарній державі, були або репресовані, або змушені покинути батьківщину. Саме цим найближчим співробітникам М.К. Рериха ми завдячуємо не лише наявністю важливих мистецьких досліджень («священній трійственній союз»), але й порятунком Святої Софії Київської». (2,с.2)

Мріється, щоб і наступні слова В.А. Козара здійснилися: «...Ми розуміємо, що навіть для того, щоб відбулася перша конференція «Рерих і Шевченко», потрібен час, потрібне заглиблення у цю незору тему».

«Тепер щодо поєднання імен Рериха і Шевченка: - пояснює В.А. Козар, - ми виходимо з того, що через Миколу Рериха, спадщину всієї його родини і Вчення Живого Етики маємо змогу по-новому оцінити і нашого славного Поета, художника, побачити його не детонатором соціального вибуху, а революціонером Духу. Тож і переосмислити по-новому джерела й основи свого національного духу, без якого нам не пройти того складного шляху, на якому ми встигли зробити чимало великих помилок, відкидаючи рятівні творчі одкровення наших геніїв. (...) Тому ми вдячні кожному, хто долучиться до цієї, без перебільшення, святої справи». (1,с.7)

І завершує Володимир Козар словами М.К. Рериха з нарисів «Україна»: «Україні - любов і привіт. Від Гімалаїв сердечний привіт...».

Степан Петрович Яремич (1869 - 1939) - український і російський художник, мистецтвознавець; протягом багатьох років на початку ХХ століття близько співпрацював з Миколою Рерихом в С.-Петербурзі; першим звернув увагу на вплив Шевченка на естетичне становлення Рериха.

В цьому виданні подано фрагмент біографічного есе «У истоков творчества», для монографії «Рерих». (1916 р.) З перших рядків нас огортає хвиля поетичності, яка несе нас до витоків, до джерел з яких бере початок історія «Держави Рериха». «Страсть к искусству заговорила в нем сама собой, (...) с нежных детских лет ... в доме родителей Рериха заметнее всего чувствовалось увлечение музыкой. (...) Переход к живописи в юном существе совершается сам собой через природу. Таинственная прелесть непроходимых северных лесов, среди которых прошло не только детство и отрочество, но и отчасти юность художника, наложили на все его существо неизгладимую печать». (1,с.19). Перечитуючи ці рядки, проймаючись енергією автора, розумієш, чи не подібні стани та настрої природи її одкровення, проймали і вихували юного Шевченка. «Когда

чувство восхищения перед ослепляющими красотами природы достигает высшего напряжения, оно неизбежно должно найти свой способ выражения в песне, сказке, в поэме, в ритмическом построении линий, в скульптуре или же, наконец, в картине. Рериха это чувство повлекло к живописи», - так, С.П. Яремич віддає данину природі.

За словами Степана Петровича, першим, хто звернув увагу на початкуючого художника, був М.О. Микешин. У нього був хист, на початках розпізнавати ще не виявлений талант. Саме самостійність та наполегливість молодого Рериха, привернули увагу майстра: «...старый художник... пригласил его к себе, рисовал вместе с ним, следил за восхищением за его быстрыми успехами». В свою чергу, в творчості Михайла Микешина, Миколу Рериха вразило: «...его склонность к фантастике, широта и творческий размах его намерений. Через Микешина Рерих сроднился с артистическим миром сроднился с его атмосферой, и, что еще важнее, через Микешина он постиг и страстно полюбил украинского поэта Т.Г. Шевченко, одного из величайших певцов степи и простора, какой когда-либо существовал на свете». (там же, с.20)

І далі, в словах С.П. Яремича звучить вирішальний акорд, опоетизовані ним теми творчих стосунків Рериха і Шевченка: «Необытное чувство первобытного приволья, опьяняющий аромат волнующейся степи, тысячи раз умирающей и тысячи раз воскресающей в непрерывной смене бесконечной цепи воспоминаний, начинающихся вчерашним днем и след которых совершенно теряется в глубинах древности, проникновенное понимание жизни настоящего момента, библейская энергия языка, глубокая сердечность и строгая простота - все эти элементы поэзии Шевченко имеют огромное значение в эстетическом развитии Рериха».

«Высокое искусство (как я думаю) сильнее действует на душу человека, сильнее, нежели сама природа. В истинно художественном произведении есть что-то обаятельное, прекрасное самой природы, - это возвышенная душа художника, это божественное творчество. Зато бывают в природе такие чудные явления, перед которыми поэт-художник падает ниц и только благодарит творца за сладкие, душу чарующие мгновения. Какая же непостижимая Божественная тайна скрыта в этом деле руки человека, в этом Божественном искусстве? Творчеством называется эта великая Божественная тайна...».

(Т.Г. Шевченко «Прогулка с удовольствием и не без морали»).

Шляхи творчості неповторні, але є моменти співзвучні, так би мовити слід в слід. Так тема - взаємодія людини та природи, через призму мистецтва, серед інших, є моментом співзвучності. Вона проходить через Тараса Шевченка «поета-художника», і сміло можна додати, мислителя, до Миколи Рериха «вченого-мислителя-художника». Хочеться виділити ще один момент, і це принципово. Інколи можна чути, як намагаються розділити «поета-художника», як-то Шевченка, чи «вченого-мислителя-художника», як-то Рериха. Це не коректно по відношенню до будь-кого. Кожна людина є носієм Синтезу, свідомо чи ні. Тим паче, коли мова йде про Великих Душею. Людина - це Процес, в якому відтворюється один з корінних законів Космосу - Єдність в Багатогранності.

І завершує С.П. Яремич, так: « Два наиболее резко выступающих влияния - влияние первичной природы и влияние той же природы, преобразенной в поэзии, представляются наиболее сильными и наиболее плодотворными в жизни художника».

К двадцати годам художественное призвание уже настолько окрепло, что осуществляется реализация давнейшей мечты - поступлением в Академию художеств. Здесь начинается влияние А.И. Куинджи, имевшее огромное значение в жизни Рериха». (там же, с.21)

Наступна стаття у названому вище збірнику нале-

жить Ю.О. Івакіну «Реріх і Шевченко». /Радянське літературознавство. - 1964. - № 2. - с120-124./ Принагідно слід зазначити: Івакін Юрій Олександрович (1917 - 1987) - доктор філологічних наук, літературознавець, прозаїк, досліджував поетику і стилістику Шевченка... Першим в Україні в 60-их роках ХХ ст. звернувся до теми «Реріх і Шевченко».

На думку Ю.О. Івакіна; «... автор «Кобзаря» допоміг російському художникові знайти своє творче «Я» в роки становлення його мистецької особистості». (1, с.24) В своїх дослідженнях, Юрій Олександрович, аналізує ряд джерел. Першим, до кого звертається він, це Степан Яремич. І додає, що: «Яремич писав свою розвідку про Реріха, користуючись розповідями й порадами самого художника. Отже, наведений уривок є фактично автобіографічним свідченням митця». Далі він припускає, що: « Зустріч Реріха з поезією «Кобзаря» сталася десь на початку 90-х років XIX ст. (1893 р. Реріх закінчив гімназію, а 1895 р. Микешин помер) ».

Наступний документ, який наводить Ю.Івакін, лист М.О. Микешина до композитора Г.О. Козаченка датований 1894 р.: «Милый друже, Георгий Алексеевич, если у тебя подвигается опера на сюжет Тараса Шевченко, то послушай моего совета: пригласи к себе художника Наваренко и помиркуй с ним о декорации, нужной именно для твоей оперы, а потом нехай зтот милый Наваренко поведеет студента художника (моего любимца) Колю Рериха и вместе с ним придут ко мне, я им дам фотографические материалы и сочиню декорацию, и ты, друже, может, выхлопочешь у театрального начальства у Вас написать эту декорацию». (там же, с.24-25) Ю.О. Івакін припускає: «... що молодий Реріх виконав не одне доручення Микешина, пов'язане з вшануванням пам'яті Шевченка. У своїх спогадах про гімназію К.І. Мая Реріх писав: «Гоголь часто ставився на ученических спектаклях и всегда был мне близок. Именно не реализм Гоголя, но его высокая духовность и тонкая потусторонность особенно увлекали. В те же области вводили и встречи с «дидом» Мордовцевым и с Микешиным, и учреждение общества имени Тараса Шевченко, и постановка картин казакских и украинских - все это разнообразно приближало с мастерством Гоголя. Были эскизы, посвященные Хмельницкому, и «Страшной мести», и «Майской ночи». (там же, с.25)

Згадуючи про створення товариства пам'яті Т.Г. Шевченка, Ю.О. Івакін припускає: «Отже, спроба створити в Петербурзі товариство пам'яті Шевченка припадає на 1893-1894 рр. - роки, коли Реріх закінчив гімназію і став студентом Академії мистецтв (водночас навчаючись в Петербурзькому університеті).

Далі Юрій Івакін згадує ім'я художнього критика Володимира Стасова: «Як відомо, Стасов познайомився з Шевченком у Петербурзі після повернення поета із заслання. «Я его (Шевченко) лично знал, довольно много и в разное время беседовал с ним, глубоко его уважал и ценил...». (там же, с.25-26) Через кілька десятиріч той же Стасов підтримував інтерес молодого Реріха до археології, до культури стародавньої Русі. Приймаючи художника в своїй кабінеті в Публічній бібліотеці, він, можливо, садовив його в те саме крісло, яке багатьма роками раніше пропонував Шевченкові».

Ю.О. Івакін також зазначає, що у виявлених архівах директора Київського міського музею М.Ф. Біляшевського, В.С. Бородіним, було знайдено листа (від 4 люто-

го 1911 р.): «В следствии письма Вашего ко мне, - писал Биляшевскому секретар М.М. Закревской (власниці картин Шевченка) П. Посников, - и предьявления мне письма Вашего на имя г-на Рериха 2-го сего февраля я передал посланому два портрета работы Т.Г. Шевченко...». Очевидно, виявлена серед тих же паперів телеграма Реріха Біляшевському «Удовольствием исполню Рерих» є відповіддю на зазначений лист до нього. Безперечно, -робить висновок автор, - Біляшевський звернувся саме до Реріха з дорученням у справі Шевченківської виставки (1911 року в Києві) не випадково, а знаючи велику любов художника до Кобзаря», (там же, с.26)

Наступна подія, яку описує Ю.О. Івакін, це знайомство останнього з сином художника - Юрієм Миколайовичем Реріхом, під час виставки картин Реріха у Києві в січні 1959 року: «...автор цих рядків розпитував його про ставлення світлого митця до Шевченка. Ю.М. Реріх впевнено підтвердив, що батько протягом всього життя дуже любив Шевченка. Він же розповідав директору Музею російського мистецтва О.М. Малашенко, що «Кобзар» належав до улюблених книжок батька і часто читався в сімейному колі. За припущенням Ю.М. Реріха, якісь матеріали щодо цього, можливо, є в архіві художника». (там же, с.26)

Повертаючись до розвідки С.П. Яремича, Юрій Івакін наголошує, що для нас вона має «автобіографічну цінність», а також, спираючись на «... категоричність і недвозначність визначень Яремича», намагається «конкретизувати» вплив Т.Г. Шевченка на творчість М.К. Реріха: «...можна зробити висновок, що поезія Шевченка була одним із найсильніших художніх вражень Реріха в дуже відповідальний для кожного митця період його творчого самовизначення, іншими словами, зустріч з гением пробудила в ньому художника, стала тим творчим імпульсом, який прискорив кристалізацію творчої особистості молодого митця, що далі пішов своїм власним шляхом. ...в кращих його творах ми справді знайдемо і сувору простоту, і сердечність, і біблійну енергію живописної мови, як і цитоване джерело так чи інакше пов'язує з впливом Шевченкової поезії». (там же, с.27)

І на закінчення, про «деякі перегуки у малярській спадщині», Ю.О. Івакін говорить так: «І Шевченко, і Реріх захоплювалися старовинною архітектурою нашої батьківщини і змальовували архітектурні пам'ятники. У 1845-1846 роках Шевченко подорожує по містах і селах Правобережної і Лівобережної України і з власної ініціативи, а також за дорученням Археологічної комісії змальовує історичні місця... Його малюнки архітектурних пам'ятників Перяєєвська, Чигирина, Суботова, Густині, Полтави та інші й досі зберігають не тільки мистецьку, а й наукову вартість. А в 1903-1904 роках Реріх з аналогічною метою подорожує по старовинних містах Росії. Написані в ті роки етюди архітектурної старовини Ярославля, Костроми, Ростова Великого, Звенигорода, Пскова, Углича, Смоленська та ін. міст все-світньо уславили і російський живопис, і старовину російської архітектури. Деяко спільне є в обох художників у змалюванні пам'ятників архітектури - в їх епохах науково-документальний підхід не переходив у сухе протоколювання; етюд дає водночас і «об'єкт» і враження митця від нього. Відзначимо, що в своїх повістях і що-

Уважно
визначення почитаного
М. Шевченко.

М. Микешин. Портрет К. Рериха. С.-Петербург 1894, олівець

деннику Шевченко протестував проти варварського знищення й перебудови архітектурних пам'яток. З аналогічними протестами виступав у дореволюційні часи і Реріх. І ще одна спільна риса. Обидва художники виявили у своїй творчості любов і повагу до народів і культури Сходу. Монгольські і тибетські цикли Реріха 30-х років явно перегуються з Шевченковими акварелями казахських степів, причому не тільки в мотиві, а часом й у настрої». (там же, с.28-29)

Заслугує на увагу у цьому ж збірнику і стаття кандидата філологічних наук, Оксани Шостак: «Взаємозв'язок творчої спадщини сім'ї Реріхів з українською національною культурою». Її розповідь, бере початок з мрії про подорож: «Реріх-юнак мріяв про подорож на Україну, в Київ, особливо посилилося це бажання після зустрічі з українським художником Іваном Пархоменком. У 1895 році помер М.О. Микешин, його заповіт Реріху був таким: «Поїдеш у Канів на могилу Тараса Григоровича - поклонись йому низенько від мене і скажи, що любив і поважав я його, як рідного батька». Прохання вчителя Реріх виконав у 1896 році. Подорож запам'яталася захопленому юнаку як одне суцільне свято». (1, с.30)

О.Г. Шостак звертає також увагу на ранні поетичні спроби молодого Реріха, серед яких: «...є начерк вірша, присвяченого Тарасові Шевченку. Автограф зберігається у відділі рукописів Третьяковської галереї:

Думал сиротами думи он оставил,

Думам на Украину путь судьба укажет -
Козацкую волю воспеть.

Ты пред смертью боялся за думы твои,
Умер ты, но живет твоє слово -

Задушевности полно, печали подчас,
Ничего в нем не скрытого дурного. (там же, с.31)

Говорячи про вплив «Кобзаря» на молодого митця у роки становлення особистості, автор висловлює думку: «Особливо яскраво це можна прослідкувати в виборі форми і змісту літературних творів. ... Природа є відображенням світу людини в поезії Тараса Шевченка, людина є невід'ємною її частиною, точно таку ж функцію виконує природа і в поезії Миколи Реріха. Головною діючою особою творів збірки «Квіти Морі» є природа, але розглядається вона не під кутом зору її тимчасового стану, а з погляду вічності». Автор, також підмічає «особливість Реріхівської музи»: «...в традиціях історії літератури природа, звичайно, є дзеркалом або протиположністю стану людської душі, зовсім протилежно ми бачимо у Реріха: людина і природа - єдине ціле, більш того, людина оцінюється не за її діями, а під кутом зору її гармонії з природою».

Дослідниця звертає увагу: «Ще одна особливість М.К. Реріха бере свій початок в творчості Шевченка - це погляд на пейзаж зверху. Мистецтвознавці помітили, що лінія картин Реріха піднімається над земною поверхнею на деснятки, а то й сотні метрів. Така ж особливість притаманна і картинам Шевченка, своєрідний погляд з Космосу...»

Поєднує двох митців і спільність поглядів на смерть, котра не викликає ні сліз, ні жалю, як перехід у нову якість; прикладом того може бути «Тополя», «Лілея» у Шевченка, «Девасарі Абунту» у Реріха.

У відділі рукописів Третьяковської галереї, - продовжує автор, ряд творчих перегуків, - нами знайдені уривки віршів, які свідчать про намагання Реріха зробити свій поетичний переклад «Слова о полку Ігоревім», зокрема «Плач Ярославни»; в цьому теж є вплив творчості Шевченка, його геніальних варіацій на тему «Слова...», пізніше Реріхом були створені картини на цю тему». (там же, с.31-32)

Дослідниця також звертає увагу на захоплення обох художників древньою архітектурою: «В своїй творчості Шевченко протестував, - як уже відзначалося, - проти варварського знищення й перебудови архітектурних пам'яток. Реріх все своє життя боровся з цим явищем, охороні культурних пам'яток присвячено і знаменитий

«Пакт Реріха», і Знамено Миру».

Тут нам хочеться зробити короткий відступ і звернути увагу читачів на те, що проблема миру в усьому світі і охорона пам'яток культури людства давно привертала увагу М.К. Реріха. Про охорону пам'яток в Росії він постійно писав на сторінках російської преси. В період першої світової війни він звертається до верховного командування російської армії з зверненням, у якому закликає охороняти культурні надбання на театрі військових дій. У післявоєнний період він знову звертається до усього світу з закликом невідкладно обговорити питання охорони культурних пам'яток.

З цією метою було розроблено проект Міжнародного Мирного договору, оберігаючого всі скарби мистецтва і науки, під міжнародно визнаним прапором і подано іноземним урядам.

В самого початку рух за Знамено Миру, як стали називати охоронний рух за охорону культурних пам'яток, привернув увагу всіх, хто щиро вболіває за культурні здобутки людства. Французькі і юристи-міжнародники розробили юридичну форму основного документа Пакта. В 1930 році проект Пакту був поданий в Комітет у справах музеїв при Лізі Націй, який схвалив проект Пакту, передав його на розгляд Міжнародної комісії інтелектуального співробітництва. Численні громадські організації і видатні діячі світової культури і науки приєднали свій голос до звернення М.К. Реріха. Центром для розповсюдження ідеї Пакта Миру було запропоновано зробити місто Брюгге в Бельгії.

15 квітня 1935 року Пакт Реріха став міжнародним документом. В цей день Пакт було підписано в Білому Домі в присутності президента Франкліна Д. Рузвельта Сполученими Штатами Америки і 20 країнами Латинської Америки.

Ідея Пакта Миру була забута у вогнищі другої світової війни. Після війни ідея Пакта знову стала привертати увагу культурної громадськості.

В 1950 році Комітет Пакта Миру направив в ЮНЕСКО копію Пакта з усією документацією з історії руху, починаючи з 1930 року.

В 1954 році в Гаазі на основі Пакта Реріха було підписано Заключний акт Міжурядової конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту. В наступному році Пакт ратифіковано всіма 39 країнами, які підписали Заключний акт конвенції в Гаазі, і в тому числі Радянським Союзом.

Такою є сторінка в житті М.К. Реріха, присвячена боротьбі за мир, за охорону культурних надбань людства. В цій багаторічній боротьбі ним керувала не вузька національна мета, а справжнє устремління до охорони вселюдського культурного надбання. (3, с.4-7)

У квітні 2010 року виповниться 75 років від дня, коли Пакт Реріха став міжнародним документом, то була перемога і ще одна рятівна віха засвідчена людству.

На завершення, О.Г. Шостак говорить про значний вплив на розвиток філософських поглядів М.К. Реріха, творчої спадщини Г.С. Сковороди та П.Д. Юркевича. Ось її висновок: ««Філософія серця» Григорія Сковороди та Памфіла Юркевича, українська духовна традиція надзвичайно співзвучні ідеям Живої Етики. Можна говорити про те, що Україна та її культура зайняли чільне місце в становленні одного з визначних явищ ХХ століття. Зрозуміти своє моральне завдання та призначення М.К. Реріху серед інших неповторних культур допомогла й культура України». (1, с.36)

Варта уваги і стаття Миколи Скиби, під назвою: «Реріх і Шевченко, або історія поза істориками». Першим до чого звертається автор - це портрет К.Ф. Реріха. Про нього він говорить, як про «центрального експонат виставки», а про підписи учасників на полях, як про «історичну акцію».

«Поміж автографів самого М.О. Микешина, а також Г.Т. Новаренка, Є. Тимченка, С. Короленка та ін., є й автограф М.К. Реріха - тоді 20-річного студента». І далі: «Тоненький, пожовклий аркуш паперу, пройшовши во-

гону двох воєн, опинився у Києві, як і два інших цікавих документи, безпосередньо пов'язаних із ним: записка М.О. Микешина до органів влади з підписним листом на підтримку Товариства пам'яті Шевченка в Санкт-Петербурзі і Статут цього Товариства. (...) Разом з багатьма поважними петербуржцями, які підтримали ініціативу Микешина, свої підписи під «Запискою» поставили Д.Л. Мордовець, Д.І. Яворницький, П. Симиренко, К.Ф. Періх. (...) Але, незважаючи на всю «благонадійність» прагнень і Статуту та підтримку впливових осіб, Товариство не було дозволене владою і продовжувало нелегально збиратися на квартирі Періхів». (1, с.38-39)

Далі М.В. Скиба наводить коротеньку справку про самого Костянтина Федоровича Періха: «Знаний петербурзький нотаріус і адвокат, він був членом Вільно-економічного товариства та Сільськогосподарського клубу, брав участь у реформах 1861 року, працював на звільнення селян. Мав приватну нотаріальну контору на Василівському острові». (там же, с.39-40)

На його думку: «Героїка, енергійність і щирість Шевченкового рядка особливо імпонували Миколі Періху, втілюючись не лише через художній образ, а й через слово. ... З числа тих учнівських спроб Періха до нас дійшов портрет Гоголя і малюнок «Козаки під дубом». Згодом у щоденнику Миколи Періха, вже студента Академії мистецтв, знаходимо згадки про роботу над образом гетьмана Самойловича на засланні».

Автор статті також стверджує: «Михайло Микешин, якого в колі друзів Микола Періх називає «щирим батьком», знайшов у юному Миколі гарного помічника і продовжувача справи увічнення образу і вшанування пам'яті Великого Кобзаря. Микола Періх, з часом, майже повністю бере на себе організацію вечорів, присвячених Т.Г. Шевченку: формув літературну і музичну частину, обдумує до деталей художню оформлення залу, афіш, запрошень, програмок». (там же, с.41)

Вище згаданий заповіт М.О. Микешина, що до відвідин могили Т.Г. Шевченка, має ще одну деталь про яку згадує у своїй статті М.В. Скиба. Він повідомляє, що поїздка відбулася, як уже відомо, у 1896 році, під час подорожі Миколи Періха Дніпром до Криму, великим історичним шляхом «із Варяг в Греки». Автор звертає увагу: «Цікаво, що свій лист до Періха з проханням відвідати Святино на Чернечій горі Микешин супроводить фото зі скульптурного портрета власної роботи («Українець») з припискою: «Се діло треба розжувати». (...) Можливо, за цим стоїть певний, спільний для Микешина і Періха творчий задум. (...) Відомо, що згаданий образний вислів фігурує як первинна назва офорта Шевченка «Судня рада», що ввійшов до задуманного поетом-художником видання «Мальовнича Україна». (...) Сюжети офортів, (...) були досить ретельно обрані автором та відображали ключові моменти історичного буття, громадського побуту і світогляду українського народу. В них подія не лише з науковою точністю зображується, по-людськи глибоко переживається Шевченком, а й узагальнюється до епічного і глибокого образу. А це якраз те, що було дуже близьке творчим пошукам Миколи Періха».

Використовуючи метод зіставлення, неважко помітити, що настрої і дух «Судньої ради», трактування постатей композиції досить близько споріднені з картиною Періха «Сходяться Старці». По суті, в обох роботах споріднений елемент духовної традиції, корені якої ідуть у слав'янську прадавнину. Старшини, Мудреці сходяться для того, щоб у зосередженні думки, у зверненні до досвіду Предків знайти вірне рішення у відповідальній ситуації». (там же, с.42-43)

Спільною для обох митців, як зазначає автор дослідження, є любов до археології: «Я люблю археологію. Я поважаю людей, що присвятили себе цій таємничій матері історії», - ці слова Т.Г. Шевченка цілком могли би бути сказаними і на адресу М.К. Періха. Художник і вчений з проникливим історичним чуттям, він послідовно і невтомно дошукувався початків слов'янських культур.

Разом із Миколою Макаренком складав плани широкомасштабних археологічних досліджень Києва».

«Кобзар», як відомо зі слів Ю.М. Періха, належав до улюблених книжок батька і часто читався у сімейному колі. З цього приводу, автор робить припущення: «Цілком вірогідно, що Періхи були одними з перших, хто познайомив Індію з творчістю Шевченка, де вона була швидко сприйнята як явище дуже близьке і споріднене індійській духовній традиції».

Микола Скиба звертає увагу і на елементи художньої техніки, які суголосні між собою у Шевченка і Періха: «Тонкий кольоровий підмалювок, що його застосовує Шевченко в циклі акварелей з Косаралю і Каратау, нагадує подібні прийоми - просвічування нижнього шару фарби крізь верхній - в гімалайських темперях Періха. Спільною для обох митців є і особлива увага до точної передачі складних атмосферних явищ, до настроєво-виразних станів природи. (...) І Періх, і Шевченко дуже чутливо ставилися до світлових знамень природи, до нашарувань історичної пам'яті, що їх зберігає сама земля, конкретний історичний ландшафт». (там же, с.44-45)

В заключних рядках, автор статті пише: «Великим творцем, які прозирають майбутнє, властиве досить гостре відчуття кризових моментів своїх епох, і тут у Періха і Шевченка ми знаходимо ще один суголосний акорд думок, в якому домінує висока і чиста відроджувальна нота».

«Велика посуха на ґрунті. Та ще більшою є велика посуха духовна. Тому оживлення пустель, як в своєму буквальному, так і в переносному духовному розумінні, є благородною задачею, що стоїть перед людством. Хай розквітнуть всі пустелі», - писав М.К. Періх у 30-х роках ХХ століття.

А із століття ХІХ до нас долинає пророчо, біблійно благовісний глагол Т.Г. Шевченка:

Прорветься слово, як вода, і десь-пустиня непоплита, Зцілющою водою змита, Прокинеться; і потечуть Веселі ріки, а озера Кругом гаями поростуть, Веселим птаством оживуть. Оживуть, степи, озера, і не верстовії, А вольнії, широкії Скрізь шляхи святії Простеляться... (там же, с.45)

Завершує свою статтю, М.В. Скиба таким висновком: «Тема «Періх і Шевченко» не вичерпується лінійним історизмом - її основу складають глибинні, багатовимірні зв'язки, що їх можемо назвати співзвуччями. (...) Періхівська спадщина як результат певного мистецького, наукового і духовного досвіду дає тепер ключ до нового прочитання і осмислення життєвого шляху і творчого надбання Тараса Шевченка». (там же, с.46)

Наступна стаття, яка привертає до себе увагу, є стаття керівника проекту Володимира Козара. Вона розміщена серед матеріалів круглого столу «Періх і Шевченко», під назвою «Нотатки до експонату «Знак Шевченків здвиг»».

За словами автора: «Хотілося б привернути увагу до цього знаку-символу, за яким відкривається та сторінка нашої історії, яку називали «українським національним відродженням»...». Мова тут йде про те, що: «В 1914 році у Львові Науковим товариством ім. Т.Г. Шевченка до сторіччя Шевченка випущено пам'ятний знак у формі тріади із написом «Шевченків здвиг»... Цей знак викликає багато асоціацій, пов'язаних із М.К. Періхом та його оточенням. Дуже схоже, що ескізи знаку міг зробити Г.О. Нарбут під впливом Періха, адже в цей час Нарбут оформляв книгу-монографію «Періх»».

«Причетність Періха, - автор продовжує свою думку, - до національно-визвольного руху в Україні безсумнівна. Авторитет його був надзвичайно великий, пафос ідей захоплювали багатьох, напрямки його ясні й прості, спрямовували вони до світлого, прекрасного, глибокого і цілісного. В центрі ініційованого Періхом громадського руху було Світло Культури, основи національної культури, її народність, Преображення життя, свобода

творчості, самоорганізованість, рівність, спільне благо, загальнолюдські цінності». (1, с. 82)

Користуючись нагодою, хотілося би відзначити співзвучність думок учасників круглого столу і навести вислів, задуваного вже В.Г. Киркевича: «...І от, вивчаючи творчість Реріха, я ще тоді відчув, що Микола Реріх, як магніт, до себе збирає всіх видатних людей усіх країн і всіх народів. Вони до нього підходять чи через листи, чи через особисті зв'язки, і він їх так собою поєднує. І всюди - в Індії чи Латвії, в Литві, Америці, Франції - саме такі видатні люди того часу до нього приєднувалися. І тоді я почав вивчати його оточення». (там же, с.80)

На нашу думку, чи не час сказати і про Реріхів здвиг - явище, яке виривається з титанічної Спадщини і постає як Щит над безоднею, і міць цього Щита загартована в полум'ї Подвига, який пронесла Велика людина через своє Життя:

«Волниєм весь расцвеченный Мальчик принес весть благу, О том, что пойдут все на гору. О сдвиге народ, а велели сказать. Добрая весть, но, мой милыш Маленький весник, скорей Слово одно замени; Когда ты дальше пойдешь, Ты назовешь твою светлую Новость не сдвигом, Но скажешь ты

Подвиг!

Н.К. Рерих. «Подвиг». 1916»

У статті В.А. Козара цей вірш, подано як епіграф, як ключ до розкриття теми. «О сдвиге народа велели сказать» - ця фраза є ключовою. І далі, автор продовжує думку: «Подібні застереження ми зустрічаємо у двох випадках: в першому Шевченко звертається до Миколи І, «космополита-мудреца» - царя, що перетворив Росію на «тюрму народів», і говорить про космічний «зdvиг» в буквальному розумінні, про те, що пробудження всенародне - закономірність еволюційного розвитку, що строки настали вчасно, вони були заповідані давно. Друге застереження було передане через Реріхів: «Якщо хтось ускладнить рух народів, той може одержати вінок невігластва. Не можна виправдовуватися незнанням законів, також не пристойно для провідника переміни-ти напрямом на протилежний».

Ці застереження Вчителів у складі книги «Община» і Послання Махатм керівництву СРСР - нової «сім і народів» - 1926 року Микола Реріх привіз у Москву напередодні фатального повороту до тоталітаризму».

Ще: «Напередодні Першої світової війни Реріх пише про космічне хвилювання, яким все пронизане. Він розуміє, що все не випадково - що це суджене велике майбутнє, але воно потребує від кожного неймовірних зусиль, потребує подвигу. І цей подвиг має бути насамперед в Дусі, інакше соціальні здвиги небезпечні великими руйнуваннями і, в першу чергу, руйнуванням Культури і природи. Технічний прогрес загрожувє самій планеті, людині, космосу. Тривожні ноти прозвучали по всьому живому просторі. Знамення вогняні, енергетичні потрясли народну погоспку й творчу інтелігенцію. Хвилі духовної революції збіглися в Росії з хвилями-«буревісниками» соціальної революції», (там же, с. 84)

«Постали перед людством події космічної величі. Людство вже зрозуміло: те, що відбувається - не випадкове, час творення культури наблизився. Перед нашими очима відбулася переоцінка цінностей. Серед куп знецінених грошей людство знайшло скарб світового значення. Цінності світового мистецтва переможно простують через усі бурі земних потрясінь. Навіть земні люди зрозуміли справжнє значення краси».

(М.К. Реріх *нарис «Збирання»*)

Наприкінці зазначеного вище видання вміщено також резюме круглого столу «Захистимо імена і спадщину родини Реріхів», що відбувся 24 вересня 2001 року. В ньому, зокрема, читаємо: «Сьогодні як ніколи гостро постає питання захисту інформаційного простору України, «гуманітарної атури нації» (Ліна Костенко) від спалахів агресії. Неприпустимою є байдужість до фактів прилюдної зневаги національних святинь - нашої мови, історії, постатей Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Фран-

ка, родини Реріхів та багатьох інших». (там же, с103)

Учасники круглого столу, прийшли до висновку: «Прикметно, що посилений інтерес до Реріхівської спадщини у нашій країні виник саме на хвилі національного відродження, як прояв пошуку людьми своїх духовних й історичних коренів, прагнення відкрити для себе нові джерела творчої енергії».

Реріхівська спадщина - приклад унікальної мозаїчної єдності великого за обсягом образотворчого, літературного, наукового, речового, документального, організаційного матеріалу, який належав гармонійним і цілісним особистостям. В основі цієї цілісності та єдності - філософсько-світоглядна система Вчення Живої Етики («філософія космічної реальності, як система нового космічного світосприйняття, за визначенням Л.В. Шапошнікова»), яка є невіддільним від усієї творчої спадщини родини Реріхів. Це Вчення безпосередньо споріднене із першоосновами української культури, співзвучне з українською ментальністю, історичним досвідом і викристалізованою у ньому системою цінностей. ... Кордоцентризм - основоположний принцип української філософії. За своєю сутністю він є співзвучним Вченню про Серце, яке осередкує духовного життя у концепції Живої Етики. Прикладом цього є життя філософії і творчі одкровення Григорія Сковороди, Памфіла Юркевича, Миколи Гоголя, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Катерини Білокур, Василя Сухомлинського та інших. Всі вони заклали прекрасне підґрунтя для сприйняття і розвитку сконцентрованих у Живої Етиці ідей». (там же, с105)

Автори круглого столу, зазначають: «Особливу цінність Реріхівська спадщина становить для України і світу своїм глибоким проникненням у природу такого явища, як єдність релігії, мистецтва і науки у пізнавальному та творчому процесі, що особливо важливо у наш час, коли над світом реальною зависла загроза релігійного фундаменталізму та міжконфесійних протистоянь».

Учасники круглого столу, за'являють: «...національна культура, незважаючи на десять років незалежності, залишається упослідженою у нашій державі і беззахисною перед відомчим свавіллям, політичними і конфесійними амбіціями окремих угруповань. Державні структури ухиляються від своїх прямих обов'язків по захисту культурних спадщин, окремих громадян і рухів».

З метою дати відсіч проявам воєнничого невігластва, сприяти повноцінному розвитку національної культури і формуванню справжнього громадянського суспільства в Україні, з метою дієвого вирішення тих нагальних проблем, які виявилися загальмованими бюрократичними перепонами, учасники круглого столу ухвалили рішення про організацію Конгресу захисту культурної спадщини України.

Утворено Оргкомітет Конгресу, до складу якого увійшли учасники круглого столу. Ця ініціатива є відкритою для приєднання». (там же, с. 106)

Серед пропозицій, з якими виступили учасники круглого столу «Реріх і Шевченко», є такі: «Вітати зусилля Міжнародного Центру-Музею ім. М.К. Реріха (м. Москва), спрямовані на розвиток і утвердження міжнародного руху громадської культури, і підтримати справедливий вимоги Центру-Музею про повернення йому 288 картин Миколи і Святослава Реріхів, згідно із заповітом С.М. Реріха. Ці картини досі незаконно утримуються Державним музеєм Сходу (м. Москва)».

Наголосити на тому, що імена Реріхів та їхню спадщину не можна ототожнювати з окултизмом, теософським рухом чи новими релігійними течіями, бо вона є унікальним гуманістичним явищем ХХ ст., яке сконцентрувало у собі знання та досвід, необхідні для побудови нових форм життя. Сковородинська філософія серця через Реріхів повертається до України, збагачена Сходом».

Виступити з пропозицією про відновлення символу Знамена Миру, запропонованого М.К. Реріхом (Пакт Реріха), в усіх юридичних документах у зв'язку з тим, що

його було замінено на інший знак з підписанням Гаазької конвенції 1954 року.

Вважати необхідним збереження живої традиції вшанування Т.Г. Шевченка у Санкт-Петербурзі, біля початків якої стояв К.Ф. Реріх. Порушити клопотання про відновлення меморіальної майстерні Тараса Григоровича Шевченка в Петербурзькій Академії мистецтв», (там же, с.107)

На завершення, хотілося б нагадати, що 2009 рік є ювілейним. В ньому виповнилося: 195 років з дня народження Т.Г. Шевченка; 135 років з дня народження М.К. Реріха; 130 років з дня народження О.І. Реріх; 105 років з дня народження С.М. Реріха. 9 жовтня в Музеї ім. М.К. Реріха Міжнародного Центру Реріхів (м. Москва) відбулася Міжнародна науково-громадська конференція «130 років з дня народження Олени Іванівни Реріх».

Україна, відзначила ці світлі дати, надрукувавши перший том Вчення Живої Етики «Зов», Листки Саду Морії» - українською мовою, зусиллями МГО «Українське Реріхівське Товариство». В історії - це перше видання Живої Етики українською мовою, має особливість, також в перше, ілюстровано художніми творами М.К. Реріха і С.М. Реріха, які відображають історію створення Вчення - це унікальне Нове Велике Провозвістя. Образ Учителя, Матері Світу, шкатулки з каменем з Оріону, це не тільки історія, але й ідеї Живої Етики - «віхи-символи» втілені на історичних полотнах. Взяти хоча б назви цих картин і ми чуємо Симфонію Світла: «Мати Світу». 1924, «Священний Ларець». 1928, «Спалення п'єтми». 1924, «Ведуча». 1924, «Вісник». 1924, «Палаюче серце». 1919, «Сторожа Гімалаїв». 1925, «Земля всеславлянська». 1943, «Перлини пошуків». 1924, «Христос». 1931, «Книга Голубина». 1911. За визначенням Л.В. Шапошникової, «Книга Голубина» написана М.К. Реріхом на початку століття, є прообразом книг Живої Етики.

Ми також маємо розлогу передмову Л.В. Шапошникової до цього видання. Це видатна особистість нашого часу і саме вона удостоїлась бути довіреною особою

Святослава Реріха. Вона продовжила справу Реріхів і розвинула Вчення в напрямку філософії космічної реальності, як вона назвала Живу Етику. Створений нею Центр-Музей ім.М.К. Реріха (з ініціативи С.М. Реріха) та Науковий Центр Космічного Мислення, стали фактом - відродження ідей Реріхів на Батьківщині в сучасних умовах. Центр став дійсно Міжнародним Центром нового планетарного мислення. І в багатьох країнах світу відроджувальний процес на основі Вчення Живої Етики став космічним явищем. Триває цей процес і в Україні, з особливою динамічністю переплітається з накопиченнями поетичного національного Духу.

І на останок процитуємо слова Л.В. Шапошникової: «...Космічна еволюція ніби завершила Живою Етикою найважливіший щабель у процесі формування нового мислення і позначила цим вікову віху у розвитку Духовної революції в просторі Росії. Подвиг Реріхів не тільки в тому, що вони повідомили нам тексти й ідеї Живої Етики, а й у тому, що вони відкрили нам дивовижний світ космічних відчуттів та переживань, світ нової Краси і нових еволюційних можливостей, світ не фантазії й ілюзії, а істини та Реальності». (4)

О. І. Реріх дуже пишалася своїми синами і завершила хочеться заповітом одного із них: «Будемо завжди прагнути до Прекрасного» - Святослав Реріх.

Анатолій Риженко, Золотоног Сергій.

Примітки:

1. Реріх і Шевченко. Збірник. Каталог виставки 2000-2001 років. Статті та матеріали круглого столу «Реріх і Шевченко». К., 2004.

2. Виктор Киркевич. Киевское содружество Рерихов. Киев 2005.

3. Пакт Рериха. Знамя Мира. - Львов, 1995.

4. Цитується з: «Листки Саду Морії. Книга перша. Зов». М: Міжнародний Центр Реріхів; К.: МГО «Українське Реріхівське Товариство», «Майстерня книги», 2009.

Додаток № 1

ПРИЛУЦЬКІ ПОЛКОВНИКИ

Іван Шкурат-Мельниченко
17.08.1648-09.1648

Федір Кисіль

Тимофій Носач
23.03.1649-15.10.1650

Яків Воронченко (Ясько Воронко)
07.1651-01.1652, 04.1652-05.1652

Семен Герасименко (Семко, Семко Іченський, Семко Герасимов) 13.02.1652, 03.1652, 05.1652

Петро Дорошенко
(Петро Дорофійович Дорошенко) 25.08.1656-10.1659

Федір Терещенко (Федір Терентійович Терещенко)
11.1658, 05.1662-1663,
09.1659-04.1661

Лазар Горленко 1659 (наказний), 05.1661-04.1662, 02.1664-01.1668, 03.1672-09.1676, 08.1678-07.1679 (наказний), 06.1680 (наказний), 1680-07.1687

Данило Пісоцький
07.1663-12.1663

Іван Стороженко
осінь 1687-02.1692

Дмитро Чернявський початок
1663-06.1663, 07.1679-осінь
1679

Дмитро Горленко
(Дмитро Лазаревич Горленко)
03.1692-10.1708

Іван Ніс (Іван Яремович Ніс)
14.11.1708-початок 1714

Іван Щербина (Кошовий)
02.1668-01.1669

Гнат Галаган
(Гнат Іванович Галаган)
1714-09.11.1739

Григорій Галаган (Григорій Гнатович Галаган)
10.11.1739-25.02.1740, 26.02.1740-25.08.1763

Іван Маценко 01.1669-1671,
10.1676-04.1678

Іван Галаган (Іван Григорович
Галаган) 26.08.1763-1767

Семен Третяк 1671-03.1672

Петро Горленко (Петро Якимович Горленко)
1767, 1773

Іван Тарнавський (Іван Данилович Тарнавсь-
кий) 1772

Федір Мовчан (Федір Лук'янович Мовчан)
04.1678-08.1678

Олександр Якубович (Олександр Якович
Якубович) 1773-1781

Слуги Мельпомени або історія виникнення театру та театральних жанрів.

Мельпомена – у давньогрецькій міфології дочка Зевса та Мнемосіни. Мати сирен, від Ахелоя. Муза трагедії. Міф про народження наяд.

Зевс кохаючись з Мнемосіною пообіцяв, їй що їхні діти будуть керувати людськими почуттями. Так воно й сталося. Але за переказом одна з дочок Зевса, Мельпомена, так проникла ся до людей, що подарувала їм дійство, що давні греки вважали за велику прихильність богів. В Афінах навіть ставили їй храми, і за цю прихильність людей Зевс подарував Мельпомені місце серед муз, так вона зайняла своє місце серед безсмертних на зоряному небі. Давні греки зображували Мельпомену, як жінку з пов'язкою на голові, у вінці з листя винограду або плющу, в театральній мантії, з трагічною маскою в одній руці та мечем або палицею в іншій(це символізувало невідворотність покарання людини, яка порушила волю богів).

Справедливо батьківщиною театру вважають античну Грецію. Появі театру у світі та насамперед у Давній Греції передував тривалий період, в який вклалося не одне сторіччя, протягом яких чільне місце займав спочатку епос, а потім лірика. До нас дійшли безсмертні твори давньогрецького митця Гомера «Ілліада» та «Одісея». Сам Гомер казав про театр: «Театр – це місце, де одні звірі оцінюють мистецтво інших звірів прикидатися краще ніж вони є». Цими словами стародавній грек висловлював свою думку про те, що театр і життя невід'ємні одне від одного. І ці думки народилися в його голові ще в шостому сторіччі до нашої ери(дивовижно але це актуально і в наші часи).

Саме народження театру пов'язане з обрядовими іграми, що присвячувались богам-покровителям землеробства: Деметрі, її дочці Корі (пізніше Персефона) та Діонісу. Ось ці обряди згодом перетворилися в культову драму. Наприклад під час містерій (таїнств, під час яких були при-

сутні лише присвячені), влаштовувалися так звані ігри, в яких обігрувалося одруження Зевса та Деметри, викрадення Персефони Гадесом, блукання Деметри у пошуках своєї дочки, і тяжку долю людини, коли богиня розгнівалася на людей (героїв, простим смертним боги б не довірили догляд дитини), і земля перестала плодоносити, а в кінці містерії зображувалася радість від повернення її дочки на землю з підземного царства, що поклато край гніву богині Деметри і початок розквіту природи (найчастіше на весні), що теж вказує на невід'ємність театру від реального життя (цей раз від народного господарства).

На рівні з Мельпоменою давні греки шанували Діоніса (або Бахуса чи Ваха) бога всіх творчих сил природи і виноробства, пізніше, зі згоди Аполлона, богом поезії, а в ще пізніших згадках згадується також, як бог театру. Його часто зображували з виноградною лозою в руці, та масці бика чи цапа (доречно зазначити, що саме Діоніса вважають батьком сатирів, напів-людей, напів – цапів). Люди, які сповідували культ Діоніса, наряджалися в козлині шкери та мазали лице винною гушавиною(перший грим), також вдягали маски різних тварин та богів. З цих обрядових ігор і пісень на честь бога виноробства виросли три жанри театру: трагедія, драма і комедія сатири (названа так по хору, що складався з сатирів).

Трагедія, за свідченням Есхіла, брала початок від заспіву дифирамба (хвалебної пісні на честь героїв дійства), а комедія – від заспіву пісень, у яких прославлялися плодоносні сили природи. До діалогу, який вели ці заспівуючі з хором, приєднувалися елементи акторської гри, і міф ніби оживав перед учасниками свята. За Арістотелем акторська гра це: «Передача почуттів автора за допомогою свого тіла, голосу та рухів, а також за допомогою предметів, що присутні на сцені». Багато що про походження театральних жанрів можуть сказати самі слова трагедія та комедія. Трагедія походить від двох грецьких слів: «трагос» - цап, і «оде» - пісня, тобто пісня цапів. Ця назва знову веде нас до супутників Мельпомени та Діоніса, козлоногих сатирів, що славили подвиги та страждання своїх патронів. Комедія походить від слів «комос» та «оде». Комос – це хід підмеленої юрби ряжених, що обсипали один одного жартами та глузуванням, під час сільських свят на честь богів.

Театр не тільки розважав, а й виховував. Майже всі сюжети тогочасних постановок бралися з міфології, яку добре знали всі тоді живучі люди. Та глядача цікавила не фабула (незмінений зміст), яку вони знали з дитинства, а трактування автором міфу. Так, наприклад, трагедія виховувала, зображуючи міфологічну оболонку, автор зображував сучасне йому суспільство, висловлював свої релігійні та філософські погляди. Вже в другій половині 6 сторіччя до н.е. трагедія досягла значного розвитку. Антична історія передає, що першим трагіком був Феспід (б ст. до н.е.), що жив в Афінах, перша постановка його трагедії (назва її невідома), відбулася навесні 534 року до н.е., цей рік прийнято вважати днем народження світового театру.

Майже всі трагедії, які дійшли до нас починаються з прологу (тобто за 2500 років майже нічого не змінилося), у якому містилася зав'язка дії. Далі йде чергування «епізодів» (діалогічних частин, що виконувалися акторами), тобто дій, як у сучасному театрі. Антична трагедія мала три або ж чотири дії. Самі дії ділилися на «епізодії». Тодішні трагедії були віршовані. Також на сцені завжди був присутній хор. Пісні хору здійснювалися під обов'язковий акомпанемент флейти. Крім того, вони не рідко супроводжувалися танками. Трагічний танок звався «емеліей». Фактично трагедія була діалогом між акторами і хором. Та частка актора у перших трагедіях була невелика, що позбавляло виставу енергії. Згодом акторів і їхніх дій побільшало, саме актор став носієм дії і енергійного початку в трагедії.

У комедії набагато ширше, ніж у трагедії, до міфів примішувалися життєві мотиви, що поступово стали головними або навіть єдиними, хоча як і раніше «комос» присвячувався богам. Так під час комедій стали розігруватися невеличкі сценки побутового та пародійно-сатиричного

змісту. Ці сценки являли собою просту форму народного балаганного театру і називалися мімами (в перекладі значить «імітація», «відтворення», виконавці цих сценок теж звалися мімами). Героями мімів були: горе-воїн, базарний злодюжка, вчений-шарлатан, простак, що обдурює всіх і т.п. Пісні комоса і міми – це головні початки древньої античної комедії. Злободенність древньої античної комедії усугублялась тим, що в ній припускалась повна свобода в карикатурному зображенні всіх без винятку громадян.

Драма стародавнього театру найбільш суперечлива. Вона вкрай складна. Всі персонажі дійства мали точно визначені рамки для дії. Сюжети для драми бралися з народного життя. Драма походить від давньогрецького слова «дромос» - що означає дія. Насправді драма, це і було саме життя простого народу: кохання, безнадійність буття і т.п. Близькість багатьох героїв до життя, розкриття їх щиросердних переживань та відсутність хору, робили цей жанр театру найбільш народним. Є відомості, що серед авторів драм у стародавніх Афінах проводилися змагання.

А тепер звернемося до самого театру, тобто, як він виглядав, сцена та таке інше. Спочатку місце для вистав було вкрай просторе: хор із своїми піснярами і танками виступав на круглій втрамбованій площадці – оркестрі (від дієслова орхеомай – танцюю), круг якої збиралися глядачі. Але в міру того, як зростало значення театрального мистецтва в суспільному житті і в міру ускладнення жанрів виникла необхідність в удосконаленнях. Горбкуватий ландшафт Греції підказав найбільш раціональний устрій сценічної площадки і глядацьких місць: оркестра стала розташовуватися в підніжжі пагорба, а глядачі поміщалися на схилі. Всі театри були відкритими (в розумінні як для народу, так і знаходилися на відкритому повітрі). Найбільший античний театр був в Афінах на 17000 осіб. Розмір театру визначався діаметром оркестри (від 11 до 30 метрів, не більше і не менше). Простота сценічного устаткування (декорацій в нашому розумінні цього слова не було) була обумовлена не слабким рівнем розвитку античної техніки. У театрі класичної пори увага глядачів зосереджувалась на розвитку дії, на долі героїв, а не на зовнішніх ефектах.

Середньовічний театр, як вважають дослідники, зародився з церковних обрядів, а саме з «літургій». В цих «літургіях» зображувалася боротьба славої людської душі з диявольською спокусою. Особливий розвиток отримав в Італії. Найвідомішим автором літургій для латинської церкви був всевітньо – відомий Данте. Переплітаючи молитви та псалми з, уявленими картинами пекла та людських страждань проложив собі дорогу до безсмертя.

В Україні виникнення театру пов'язує з народними святами (як християнськими, так і з тими святами які дошли до нас від пращурів, що поклонялися ідолам). Родино українського театру вважають церковні братства, які створювалися на протигагу уніатській навалі, в них входили найбільш культурно й релігійно оосвідченні люди. Одним з різновидів українського театру є «вертеп», костюмована або ж лялькова вистава на релігійну тему.

Театр в приблизно такому вигляді, в якому він є зараз з'явився на Україні в 18-19 століттях. Перші трупи заводили собі кріпосники, яким хотілося розваги. Появу професійного театру зв'язують з ім'ям Марії Заньковецької. Прилучина має своїх театральних геніїв, відомого коміка Миколу Яковченка та Івана Бровченка.

P.S. «Театр самое страшное, что мог придумать человек. Он отнимает наше время, причём самое удобное – вечернее, которое мы бы проводили в интереснейшей беседе, а вместо этого мы едем и смотрим на чужие переживания забывая свои, мы плачем и смеёмся! Мы люди и от этого мы счастливы!»

А. П. Чехов.

Щоб дізнатися більше про театральне мистецтво рекомендується звернутися до номерів газети «Скарбниця» за липень 1994 №7(23), 2002 №7(67); вересень 2002 №9(69), травень 2004 №5(82)

С. А. Бірюзов.

Березень 2010 року

СКАРБНИЦЯ

Бойовий шлях Прилуцького козацького полку. Участь козаків Прилуцького козацького полку у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. Його подальша боротьба за незалежність та об'єднання українських земель

Шановні дослідники та любителі
прилуцької старовини!

Продовжуємо друкувати матеріали П.І.Чернікова про славу історію Прилуцького полку, участь козаків у національно-визвольній війні 1648-1654 р.р. та його подальшу боротьбу за незалежність українських земель. Попередні матеріали надруковані у газеті «Скарбниця» №2 (140), № 9 (147), № 10(148), №12 (150), № 1 (151).

В 1700 році розпочалася Північна війна. Україна відправила 17 тис. козаків для ведення бойових дій. Війна принесла розруху, нескінченні реквізиції харчів, примусові фортифікаційні роботи, згорання торгівлі.

Козаки Прилуцького полку приймали участь у Північній війні, (грудень 1701 року), де російські війська одержали першу велику перемогу над шведськими військами. В 1706-1708 рр. козаки Прилуцького полку брали участь у спорудженні Києво-Печерської фортеці, будівництво якої проходило в тяжких умовах.

На чию користь би не закінчилася війна, Україна втрачала надію на автономію. Якщо перемога доставалася Карлу XII, то Україна як союзник Росії дісталася би Польщі, а в разі перемоги Петра I і його протеже Августа II на українські землі чекав поділ між Росією і Польщею.

Зростало невдоволення українського народу, який заявив гетьману: «Всі ми за душу Хмельницького Бога молимо, за те, що, він визволив Україну від польського ярма, а твою душу і кості діти наші проклинатимуть, якщо ти після себе залишиш козаків у такій неволі!». І Мазепа розпочинає таємні переговори із союзником Карла XII – польським королем С.Лещинським, а навесні 1709 року укладає угоду зі Швецією, яка передбачала відновлення державної незалежності України. Відповідно він же виступає як союзник шведів у вирішальній Полтавській битві.

У 1701 році Дмитро Горленко підтримав гетьмана І. Мазепу, перейшовши разом з ним на бік шведів. Після поразки шведів Д.Горленко знайшов захист у Туреччині, але прагнув повернутися на Батьківщину. Не раз він звертався до гетьмана Скоропадського з проханням про повернення додому.

Лише в 1714 році Д. Горленко повернувся на Україну, рік прожив у Прилуках, а в 1715 році його змусили виїхати до Москви. Маетки в нього відібрали і колишній полковник жив на мізерне утримання, яке виплачувалося йому царським урядом.

Навесні 1708 року шведські війська ввійшли на територію Білорусії, що перебувала тоді під польським пануванням. Починаючи новий похід проти Росії, Карл XII вирішив завдати основного удару на лінії Смоленськ – Москва. Та в міру просування до російських кордонів становище армії Карла XII погіршувалося, чисельність її неухильно скорочувалася. Це змусило шведів тимчасово відмовитися від наступу на Смоленськ, Москву і повернутись на Україну. Тут передбачалося переизмовити, двиджати приходу поповнені і одержати підтримку, обіцяну Мазепою.

1- Бойко О.Д. Історія України-Київ. Видавничий центр «Академія» 1999.-с.156

У вересні 1708 року війська Карла XII захопили північну частину лівобережної України і продовжували просування на південь. Готуючись до переходу на бік шведів, гетьман Мазепа зібрав багато боєприпасів і продовольства. У жовтні з п'ятитисячним загоном козаків він виступив назустріч військам Карла XII. Разом з ним відправився і Прилуцький полковник Д.Горленко з частиною козаків.

Знавши невдачу під Стародубом і Новгород-Сіверським, Карл XII розраховував захопити Батурин. Цікаво відзначити, що в цей час у Батурина разом з іншими був і Прилуцький полк. Д.Горленко доручив командувати полком судді Івану Носу, щоб той, коли це буде можливо, приєднався до головних сил Карла і Мазепи. Але І. Ніс, коли до Батурина підійшов Меншиков, не захотів захищати міста. Найманний полковник Чечель сам чинив опір Меншикову, а Носа наказав прикувати до гармати. А на ранок повинна бути страта. Знаючи про це, Ніс таємно послав одного з старшин Прилуцького полку Соломаху повідомити Меншикова, щоб він напав на місто перед ранком у тому місці, де його прикували. Меншиков так і зробив. І ранком 2 листопада Батурин було взято.

Після переходу козаків на шведську сторону положення в Прилуках було складним, старшина деякий час вагалася, а потім теж підтримала сильнішу сторону. Прилуцьким полковником замість Д.Горленка було призначено І.Носу, який після переїзду в Прилуки постійно сприяв складанню і відправці чолобитних листів царю, в яких полковник заявив про свою непричетність до гетьманської зради, вислужуючись перед царем. Окрім описаної вище, існує декілька версій здачі Батурина.

Ось як розповідає краєзнавець Г.Гайдай про здачу Батурина:

«Рано вранці 24 жовтня 1708 року, на святку неділю, попрощавшись зі своєю столицею славної Батурином, І. Мазепа із старшиною і козаками пішов на з'єднання з шведським королем, давши наказ козацьким командирам ні за яку ціну не здавати місто російським військам і чекати підмоги від його і короля. Гарнізон міста на той час складався з чотирьох сердюцьких полків та частини городових полків Прилуцького, Лубенського й Миргородського. Полковник прилуцький Дмитро Горленко, вирушаючи з Мазепою до короля, наказував полчанам і своєму заступнику Івану Носу захищати гетьманську столицю до останнього».

Почалася облога міста. Історик М. Костомаров у своїй монографії про Мазепу зазначав: «В ніч на 2 листопада всі змінилися. В Батуринському замку між козаками була частина Прилуцького полку; один із полкових старшин, Іван Ніс, з'явився до Меншикова і показав йому таємний спосіб здобути Батурин. За переказами, Ніс показав у батуринській стіні непомітну ні для кого хвіртку, через яку можливо було вночі по одному царським людям проникнути в замок». З більшою обережністю повідомляє про цю подію О.Лазаревський: «...ненавче Ніс показав Меншикову, яким шляхом можна без перелон проникнути в місто... В усякому разі, Ніс зробив російському війську при облозі Батурина якусь важливу послугу».

А ось як про цю подію розповідає знаменита «Історія Русів». Кілька разів кидалися на місто полки Меншикова, але козаки вистояли, вони захищали Батурин «с примерной храбростію і отвагою». Меншиков вирішив уже відступити від фортеці, але в цей час від наказного полковника Носа потай прибув до Меншикова посланець Соломаха. Ніс запропонував Меншикову знову штурмувати фортецю в тому місці, яке обороняє саме Прилуцький полк. Він запевнив Меншикова, що «войско его положится ничком около валу» і безборонно пропустить росіян у фортецю. Так воно й вийшло.

Вранці 2 листопада 1708 року розпочався новий штурм Батурина. Полки Меншикова рвонулися на ділянку валу, яку захищали прилуцькі

козаки, по спинах і головах лежачих ниць, провалилися у фортецю й почали різати сонних, ошалілих від несподіванки козаків. Дві години потім відчайдушно захищалися батуринці, але марно. А Прилуцькі козаки залишилися лежати втотпані чобітьми в осінню грязюку, боячись підвестися голови. Тяжко помстився Меншиков захисникам і мирному населенню гетьманської столиці. Всі козаки, яких налічувалося близько п'яти тисяч, були безжалісно знищені. Навряд чи помилювали й прилуцьких козаків. Принаймні, нема в історичних документах тверджень про те, що хтось із захисників Батурина зберіг свою голову, окрім, звичайно, наказного прилуцького полковника Івана Носа.

Прилучани не захотіли розділити долю батуринців і смиренно розчинили замкові брами перед військом князя Волконського - «безо всякого сопровитвления». Тим більше, що саме перед цим на Прилуччині добре попрацював Іван Ніс. Виконавши свою єдину місію в Батурині, він, обласканий Меншиковим, чимдуж кинувся оправдовувати «високу довіру». За кілька днів він устиг побувати в усіх містечках Прилуцького полку і організувати від сотень «послания» на ім'я царя. Запопадливий Іван Ніс старався неадаремно, бо вже через десять днів після Батуринської трагедії, він отримав посаду прилуцького полковника і «височайшу» подяку від царя Петра.

В той час шведи, захопивши Лубни, Лохвицю, Гадяч і Ромни, рушили на Прилуки і в другій половині листопада захопили місто.

Отаборившись у Ромнах шведи розорили українське населення. Карл XII установив непосильну контрибуцію. Так, у Прилуцькому полку він вимагав зібрати 30 тисяч осмачок вівса і житнього борошна, 7000 бочок солі й багато чого іншого. І все це за один місяць. На другий місяць наказано було приготувати всього переліченого стільки ж.

Проте зимова кампанія виявилася для шведів невдалою. Російські полки перейшли на правий берег ріки Ворскли і поблизу Полтави спорудили укріплений табір. Серед полків був і Прилуцький на чолі з полковником І.Носом.

Бій почався рано-вранці 27 червня (за старим стилем) 1709 р. Шведи, не витримавши навального натиску росіян, почали безладно тікати. Таким чином величезна шведська армія, що наступала, перестала існувати. Перемога під Полтавою вирішила долю всієї Північної війни.

На початку 1718 року І. Носа перевели в уряд другого генерального судді, а на його місце призначили Гната Галагана (Додаток 1).

Використана література:

- Історія міст і сіл Чернігівщини, К., 1990 р.
- Повне зібрання літописів, Т. 2.
- Державний архів Полтавської області, ф – 1505, оп. 1.
- Літопис Самовидця.
- М.С.Грушевський Історія України, Репринтне відтворення видання 1913 року. К. 1990 рік.
- А.Лазаревський Полк Прилуцький.
- В.Недзяк Україна – козацька держава К. 2004.
- П.І.Черников «Рідний край» Чернігів. Редакційно-видавничий відділ обласного управління по пресі 1992 рік. с. 32.
- Д.О. Шкоропад Історія Прилуччини, М. 1991.
- Д.І.Яворницький. Історія Запорізьких козаків. Львів, Т.1. 1990.
- П.І.Черников – доктор філософії в галузі освіти, почесний професор Міжнародної кадрової академії, директор Прилуцького агротехнічного коледжу

НАША АДРЕСА:

17500, м. Прилуки, вул. Київська, 277
Красназавчий музей. Редакція газети
"СКАРБНИЦЯ".
Телефони: (04637) 3-12-48, 7-12-40

Редактор: Т.М. Зоць

Газета набирається і друкується в Прилуцькій міській друкарні. 17510, м. Прилуки, вул. Ярмаркова, 47.
Офсетний друк. Обсяг 1 друк. аркуш.
Виходить щомісяця. Зам. 143 Тир. 500 прим.
Свідоцтво про реєстрацію Чг №034 від 24.02.1994 р.
Ціна договірна.